

OMN

OMN

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA : ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID

UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES

ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM

SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR : CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTEM

SIMILIS, PRETHI EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS LXIII.

ENNODIUS, HORMISDA PAPA, TRIFOLIUS PRESBYTER, ELPIS, BOETIUS.

CÆTERORUM TOMUS UNICUS. — BOETHII TOMUS PRIOR.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT MONTRÔUGE.

1847

7903

PATROLOGIA

ARTIS COMPLECTUS

THE PATROLOGIA ARTIS COMPLECTUS, HISTORICIS, LINGVISTICIS, GEOGRAPHICIS.

IN N. S. PATRIS, DOCTOREM, SCRIPTORUM, ECCLESIASTICORUM.

AN AGROLOGICO AD INVENTUM IN TEMPORA.

ARTIS CHRONOLOGICA

AN AGROLOGICO AD INVENTUM IN TEMPORA.

THE PATROLOGIA ARTIS COMPLECTUS, HISTORICIS, LINGVISTICIS, GEOGRAPHICIS. IN N. S. PATRIS, DOCTOREM, SCRIPTORUM, ECCLESIASTICORUM. AN AGROLOGICO AD INVENTUM IN TEMPORA. ARTIS CHRONOLOGICA. AN AGROLOGICO AD INVENTUM IN TEMPORA.

ARTIS CHRONOLOGICA

IN N. S. PATRIS, DOCTOREM, SCRIPTORUM, ECCLESIASTICORUM.

PATROLOGIA JONES IZIII

AN AGROLOGICO AD INVENTUM IN TEMPORA.

AN AGROLOGICO AD INVENTUM IN TEMPORA.

AN AGROLOGICO AD INVENTUM IN TEMPORA.

AN AGROLOGICO AD INVENTUM IN TEMPORA.

BOETII, ENNODII FELICIS,

TRIFOLII PRESBYTERI,

HORMISDÆ PAPÆ, ELPIDIS UXORIS BOETII

OPERA OMNIA,

AD RECENSIONEM BOETIANARUM ACCURATIONUM FACEM PRÆFERENTIBUS EDITIONIBUS VARIIS.
QUARUM UNA, LIBRORUM SCILICET DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIE, AD USUM
DELPHINI ACCURATISSIME EXCUSA EST; ALTERA, INTER OMNES AMPLITUDE PRINCIPIS
LOCUM OBTINENS, MEMORATISSIMO CLAREANI NOMINE PRÆSIGNATUR;
TERTIA, QUÆ EST OPUSCULORUM THEOLOGICORUM, ERUDITISSIMUM VALLINUM
AGNOSCIT AUCTOREM; QUARTA DEMUM, NONNULLA
MONUMENTA INEDITA EXHIBENS. ILLUSTRASSIMO CANDIDARI

MAIO DEBETUR;

CÆTERORUM VERO AUCTORUM EXEMPLAR SUPPEDITANTIBUS GALLANDIO, MANSI NECHON
ET BREVIARIO ROMANO.

BOETII TOMUS PRIOR.

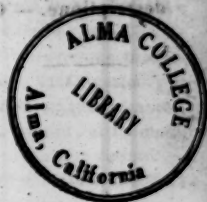
CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

PRIX : 8 FRANCS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUGE.

1847

7903

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

ENNODIUS.

Epistolarum libri novem.	col. 13
Opuscula decem.	167
Carminum libri duo.	309

HORMISDA PAPA.

Epistolæ et decreta.	363

TRIFOLIUS PRESBYTER.

Epistola ad B. Faustum senatorem.	533

ELPIS UXOR BOETHII.

Hymni duo in honorem SS. Petri et Pauli.	537

BOETIUS. — OPERA PHILOSOPHICA.

De consolatione Philosophiæ libri quinque.	547
De unitate et uno.	1073
De Arithmetica libri duo.	1079
De Musica libri quinque.	1167

ERRATUM.

Col. 1281, titulus capitis XVI sic legendus videtur : De superius disposita modorum descriptione. — Col. 1284, in titulo capitis XVII, pro *descriptio* lege *descriptionis*.

MAGNUS FELIX ENNODIUS,

EPISCOPUS TICINENSIS.

PROLEGOMENON.

(Ex Galland.)

I. Magnus Felix Ennodius Gallum prosapia (a), et quidem illustri admodum, natumque Arelate se fuisse testatur (b): quæ est sententia virorum eruditorum, quibus Gallicam historiam litterariam acceptam referimus (c), licet Sirmondus (d), Sollerius (e) alique hac de re ambigere videantur. Ejus ortus anno Christi 475 illigandus compertitur, quippe qui anno 521, ætatis 48, e vivis excesserit, ut infra manifestum fiet. Litteris primum humanioribus Mediolani a puero excultus (f), deinceps vel ipsa studiorum liberalium nomina se fuisse delectatum proficitur (g). Postmodum anno 489, ætatis suæ 16, amittæ quæ ipsum aluerat solatio destitutus, nobilissimam ac prædixit uxorem duxit (h). At paucis post annis sæculo nuntium remittens, ecclesiasticæ militiæ nomen dedit: atque ab Epiphania Ticinen-ⁱ antistite diaconus ordinatus (i), religiosi propositi consortem quoque habuit uxorem (j). Clero addictus, Servilione magistro usus est, a quo sacris institutis fuit imbutus (k): ut propterea minus recte censuerit Sollerius (l), Ennodium sub Servilione liberalibus disciplinis operam dedisse. Interea in legatione Burgundica quæ in annum incidit 494 comes additus episcopo suo Epiphania Ennodius perhibetur (m); et quidem dum diaconi munere fungeretur: eo enim in gradu diu ipsum constituisse illud suadet, quod anno 513 egregium Apologeticum pro synodo Palmari adhuc diaconus conscripserit: qua de re Pagium consulas velim (n). Qu' n etiam forte haud ultra eum gradum processerit usque ad annum 510 aut 511, quo, Epiphaniaⁱ successore Maximo II vita functo, ad Ecclesiam Ticinensem episcopatum fuit evectus. Multa præclare gessit in cathedrali sede constitutus; ejusque imprimis enituit spectata virtus et doctrina in gemina illa legatione ad Anastasium imperatorem, quam sub Hormisdas papa orthodoxæ fidei causa suscepit annis 515 et 517, licet utraque veteratoris principis artibus ad irritum cesserit, ut ex ecclesiasticis Baronii Annalibus constat. Ad Ecclesiam suam reversus beatus antistes, haud multo post su-

A perstes exstitit. Nam ex ejus epitaphio a Sirmondo (o) aliisque relato, ipsum ex hac vita in cælum emigrasse intelligimus xvi cal. Augusti Valerio V. C. consule, quo die in Ecclesiæ tabulis ejus memoria quotannis recolitur; adeoque anno Domini 521, annum ætatem 48. Hujusmodi autem chronica notitia ex eo desumitur, quod sanctus præsul annorum ferme 16 esset, ut ipsemet testatur (p), quo tempore in Italiam ingressus est Theodericus, anno scilicet 489, qui quidem ætatis annus si cum Valerii consulatu componatur, quo curren-^{tis} depositus fuisse describitur; annus Ennodii postremus fuerit 48, Christi 521, ut recte arguit Sirmondus (q).

B II. De sancti hujus præsulis Ticinensis litterarum monumentis plura eruditè observant accurati Gallicæ Historiæ litterariæ scriptores (r), quos proinde consulere operæ pretium fuerit. Ne vero penitus officio nostro deesse videamur, huic afferre libet de hæc-^{dem} doctissimi Sirmondi judicium (s): « Si quid limi, ahi, Ennodio sua ætas aspersit, non idcirco fluentem in ejus scriptis ingenii eloquentiæque fontem possumus non amare; aut quia in ejus poematis claudicat interdum versus, rectam ubique sententiam et æcumen non amplecti. Quid illa, propter quam infimæ quoque notæ auctores expeti solent, temporum notitia et illustratio? Quis enim est qui in epistolis Enno-^{III}, Symmachos, Hormisdas, Casarios, Faustos, Boetios, Libertos, Aratores, Elpidios et reliqua ejus ætatis lumina non libenter recognoscat? aut quem in uno Theoderici Panegyrico, vel in una Vita Epiphaniaⁱ Ticinensis, varia rerum illo sæculo in Italia, Gallis, Germania, Græcia gestarum commemoratio non afficiat? Dictiones quippe declamationesque prætermitto; quæ mea quidem sententia sunt ejusmodi, ut cum postremæ omnium apud Latinos natæ videantur, cum primis mediisque conferri possint, et tanquam rosæ alienis mensibus: ortæ cariores esse debeant. » Et alibi (t): « Ennodius ea ingenii sania floruit et doctrinæ, ut non solum in pretio essent quæ sua

(a) Ennod. lib. I, epist. 2.

(b) Id. lib. VII, epist. 8.

(c) Hist. littéraire de la France, tom. III, pag. 96.

(d) Sirm. Vit. Ennod. opp. ejus præm.

(e) Soller. Act. SS. tom. IV Aug., pag. 271, num. 5.

(f) Ennod. Euchar. infra, pag. 159, c.

(g) Id. lib. IX, epist. 1.

(h) Id. Euchar., pag. 160, c. a.

(i) Id. Vit. Epiph. pag. 196, b.

(j) Id. Euchar., pag. 160, d.

D (k) Id. lib. V, epist. 14.

(l) Soller. l. c., pag. 272, num. 2.

(m) Ennod. Vit. Epiph., pag. 155, c.

(n) Pagi ad ann. 502, §§ 3 et 4.

(o) Sirm. Vit. Ennod.

(p) Ennod. Euchar., pag. 160, e.

(q) Sirm. ad Ennod. Euchar., l. c.

(r) Hist. littéraire de la France, tom. III, pagg. 100 seqq.

(s) Sirm. epist. ad opp. Ennod.

(t) Id. Vit. Ennod.

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

ENNODIUS.

Epistolarum libri novem.	col. 13
Opuscula decem.	167
Carminum libri duo.	309

HORMISDA PAPA.

Epistolæ et decreta.	363

TRIFOLIUS PRESBYTER.

Epistola ad B. Faustum senatorem.	533

ELPIS UXOR BOETHII.

Hymni duo in honorem SS. Petri et Pauli.	537

BOETIUS. — OPERA PHILOSOPHICA.

De consolatione Philosophiæ libri quinque.	547
De unitate et uno.	1073
De Arithmetica libri duo.	1079
De Musica libri quinque.	1167

ERRATUM.

Col. 1281, titulus capitis XVI sic legendus videtur : De superius disposita modorum descriptione. — Col. 1284, in titulo capitis XVII, pro *descriptio* lege *descriptionis*.

MAGNUS FELIX ENNODIUS,

EPISCOPUS TICINENSIS.

PROLEGOMENON.

(Ex Galland.)

I. Magnus Felix Ennodius Gallum prosapia (a), et quidem illustri admodum, natumque Arelate se fuisse testatur (b) : quæ est sententia virorum eruditorum, quibus Gallicam historiam litterariam acceptam referimus (c), licet Sirmondus (d), Sollerius (e) alique hac de re ambigere videantur. Ejus ortus anno Christi 475 illigandus comperitur, quippe qui anno 521, ætatis 48, e vivis excesserit, ut infra manifestum fiet. Litteris primum humanioribus Mediolani a puero excultus (f), deinceps vel ipsa studiorum liberalium nomina se fuisse delectatum proficitur (g). Postmodum anno 489, ætatis suæ 16, amittæ quæ ipsum aluerat solatio destitutus, nobilissimam ac prædixim uxorem duxit (h). At paucis post annis sæculo nuntium remittens, ecclesiasticæ militiæ nomen dedit: atque ab Epiphanio Ticinensi antistite diaconus ordinatus (i), religiosi propositi consortem quoque habuit uxorem (j). Clero addictus, Servilione magistro usus est, a quo sacris institutis fuit imbutus (k): ut propterea minus recte censuerit Sollerius (l), Ennodium sub Servilione liberalibus disciplinis operam dedisse. Interea in legatione Burgundica quæ in annum incidit 494 comes additus episcopo suo Epiphanio Ennodius perhibetur (m); et quidem dum diaconi munere fungeretur: eo enim in gradu diu ipsum constituisse illud suadet, quod anno 515 egregium Apologeticum pro synodo Palmari adhuc diaconus conscripserit: quæ de re Pagium consulat velim (n). Qu'nam etiam forte haud ultra eum gradum processerit usque ad annum 510 aut 511, quo, Epiphanii successore Maximo vita functo, ad Ecclesiæ Ticinensis episcopatum fuit evectus. Multa præclare gessit in cathedrali sede constitutus; ejusque imprimis enituit spectata virtus et doctrina in gemina illa legatione ad Anastasium imperatorem, quam sub Hormisdæ papa orthodoxæ fidei causa suscepit annis 515 et 517, licet utraque veteratoris principis artibus ad irritum cesserit, ut ex ecclesiasticis Baronii Annalibus constat. Ad Ecclesiam suam reversus beatus antistes, haud multo post su-

A perstes exstitit. Nam ex ejus epitaphio a Sirmondo (o) aliisque relato, ipsum ex hac vita in cælum emigrasse intelligimus xvi. cal. Augusti Valerius V. C. consule, quo die in Ecclesiæ tabulis ejus memoria quotannis recolitur; adeoque anno Domini 521, annum agentem 48. Hujusmodi autem chronica notatio ex eo desumitur, quod sanctus præsul annorum ferme 16 esset, ut ipsemet testatur (p), quo tempore in Italiam ingressus est Theodericus, anno scilicet 489, qui quidem ætatis annus si cum Valerii consulatu componatur, quo currenre depositus fuisse describitur; annus Ennodii postremus fuerit 48, Christi 521, ut recte arguit Sirmondus (q).

B II. De sancti hujus præsulis Ticinensis litterarum monumentis plura eruditè observant accurati Gallicæ Historiæ litterariæ scriptores (r), quos proinde consulere operæ pretium fuerit. Ne vero penitus officio nostro deesse videamur, hæc afferre libet de hæc inde doctissimi Sirmondi judicium (s): « Si quid limi, est, Ennodio sua ætas aspersit, non ideoque fœnent in ejus scriptis ingenii eloquentiæque fontem possimus non amare; aut quia in ejus poematis claudicat interdum versus, rectam ubique sententiam et æumen non amplecti. Quid illa, propter quam infimæ quoque notæ auctores expeti solent, temporum notitia et illustratio? Quis enim est qui in epistolis Ennodii, Symmachos, Hormisdas, Casarios, Faustos, Boetios, Liberios, Aratores, Elpidios et reliqua ejus ætatis lumina non libenter recognoscat? aut quem in uno Theoderici Panegyrico, vel in una Vita Epiphanii Ticinensis, varia rerum illo sæculo in Italia, Gallia, Germania, Græcia gestarum commemoratio non afficiat? Dictiones quippe declamationesque prætermitto; quæ mea quidem sententia sunt ejusmodi, ut cum postremæ omnium apud Latinos naxe videantur, cum primis mediisque conferri possint, et tanquam rosæ alienis mensibus ortæ cariores esse debeant. » Et alibi (t): « Ennodius ea ingenii fana floruit et doctrine, ut non solum in pretio essent quæ sua

- (a) Ennod. lib. i, epist. 2.
 (b) Id. lib. vii, epist. 8.
 (c) Hist. littéraire de la France, tom. III, pag. 96.
 (d) Sirm. Vit. Ennod. opp. ejus præm.
 (e) Soller. Act. SS. tom. IV Aug., pag. 271, num. 5.
 (f) Ennod. Euchar. infra, pag. 159, c.
 (g) Id. lib. ix, epist. 1.
 (h) Id. Euchar., pag. 160, a, a.
 (i) Id. Vit. Epiph. pag. 196, b.
 (j) Id. Euchar., pag. 160, d.

- D (k) Id. lib. v, epist. 14.
 (l) Soller. l. c., pag. 272, num. 2.
 (m) Ennod. Vit. Epiph., pag. 155, c.
 (n) Pagi ad ann. 502, §§ 3 et 4.
 (o) Sirm. Vit. Ennod.
 (p) Ennod. Euchar., pag. 160, e.
 (q) Sirm. ad Ennod. Euchar., l. c.
 (r) Hist. littéraire de la France, tom. III, pagg. 100 seqq.
 (s) Sirm. epist. ad opp. Ennod.
 (t) Id. Vit. Ennod.

sponte scriberet, sed amicorum quoque quos impensissime coluit, rogata in dictandis aliorum nomine orationibus, epistolis, epitaphiis ac diversorum rerum epigrammatibus, assiduam operam dare cogeretur. Quae in genere multa sane ad gloriam Ennodii illustrata fuerunt; sed nihil illustrius Apologetico et Panegyrico, quorum altero Theodericam regem publice laudavit; altero Symmachi papae synodique Romanae causam tanta cum approbatione defendit, ut a synodo universa honorificentissimo elogio decretoque ornatus sit. » Haecenus V. C.

III. Porro his de opusculorum Ennodii praestantia delectatis, illud potissimum animadvertere praestat, non neminem extitisse qui sanctum Ennodium de gratia et libero arbitrio disserentem Fausto Reicensi ac Massiliensibus accensere ausus fuerit (a). At iniquam criminationem viri docti solide propulsarunt (b). « Certe quidem, inquit eruditus Sirmondianorum editor (c), sententia episcopi doctissimi ac sanctissimi, et ingentibus erga Ecclesiam meritis clarissimi, qui fidem orthodoxam tum in Occidente tum in Oriente strenue propugnavit, quem illustri elegio ac decreto Romana synodus ornavit (d), quem pontifices summi, Hormisdas (e), Nicolaus I (f), Joannes VIII (g), Gregorius VII (h) magnis praeconiis extulere, quem Ecclesia sanctis confessoribus ascriptum annuo cultu prosequitur; tanti, inquam, antistitis sententia (de arbitrii libertate) non potest magni apud omnes catholicos ponderis non esse: ut mirum, imo indignum prorsus ac minime forendum sit, Ennodium ad Semipelagianos atque ad Pelagianos nostro saeculo a nonnullis ablegari. Quasi vero Pelagiana aut Semipelagiana, ac non potius his plane contraria, sint ista: (i) Nemo dubitat, nemo condemnat, quod auctore gratiae praestante, et ipse aequitatis hominibus calis operitur. Dux enim honorum et praecursor, gratia. Ergo debemus gratiae quod vocatur, quod occultis itineribus, nisi resistamus, sapor nobis vitalis infunditur. Quam diserte ibi gratiae, et quidem interioris, necessitas asseritur!.... Attamen vir maximus a quibusdam velut haereticae doctrinae defensor traducitur: cum contra ob illam ipsam causam orthodoxis omnibus debeat esse praecipuo jure commendatus; qui confutaverit pestiferum dogma, quo religionis omnis ac morum disciplinae fundamenta convelluntur. » Ha-

Actenus ille. Hic vero recensitis obiter a Baunio veterum pontificum de Ennodio testimoniis Sirmondi opera primum collectis, addere libet ex eodem Baunio et istud insigne auctoris, saeculo sexto circiter medio, Floriani scilicet ex monasterio Romano in epistola ad Nicetium Trevirensem episcopum, quod sic se habet. « Vide ergo quantis adjutoribus uteris, cum pro me cuperis obsecrare sanctae memoriae dominum Ennodium pontificem Ticinensis Ecclesiae, qui generosi sanguinis nobilitatem humilitate praevexit ad gloriam, ut in caelestis patriae senatu fieret et ibi senator; cujus incomparabilem doctrinae facundiam non solum testatur Occidens, sed et Oriens instructa miratur. Nestorii fulmen, Eurychis extinctor gloriosum dominam meam inviolabilemque Mariam Christotocoon et Theotocon, apostolica auctoritate perducit. Ipse ergo meus est pater ex lavacro, quem credo apud aeternum Patrem per Filium intervenire pro filio. »

IV. Variae circumferuntur scriptorum Ennodianorum editiones. Earum primam exhibuere anno 1569 Orthodoxographa Basilienfis, qua tamen nihil depravatus, nihil inquinatus in lucem exisse censent eruditi. Porro, ut eas praetermittamus quae deinceps bibliothecis Patrum, Coloniensi, Parisiensi et Lugdunensi fuerunt intextae, sub initium saeculi superioris, uno et eodem anno 1611 gemina prodierunt Ennodii editiones, altera Tornaci curante Andrea Schotto, Luteriae altera quam Jacobus Sirmondus ad duo spectatae fidei exemplaria, Vaticanum et Nicolai Fabri, diligenter eiegit, eorumque ope lacunas quae multae et maximae erant implere, ac prave detorta et trajecta suis locis reponere studuit; omni quae demum opera ex pristina perturbatione in certos ordines et quasi classes digesta, ut ex ipso intelligimus, exquisitis adnotationibus illustravit. De his autem duabus editionibus adis viros eruditos subinde laudatos (j). Praeclaram itaque hanc Sirmondi editionem prelo committendam consignavi vobis. Notis V. C. animadversiones Barthii subjecimus quas ex ejusdem Adversariorum libris excerptas ad calcem voluminis primi Sirmondianorum rejecit Baunius: atque appendicem adjecimus ex novo Thesauri Anecdotorum Marteniano (k), Ennodii scilicet Dictionem in natali Laurentii Mediolanensis episcopi, una cum ejusdem Epistola Venantio cuidam inscripta.

(a) Du Pin Bibl. tom. VI, pag. 27.

(b) Soller. l. c., pag. 275, num. 15, 14.

(c) Baun. praefat. ad tom. I Sirmond., § 12.

(d) Concil. tom. V, pag. 501 edit. Ven-Labb. I.

(e) Hormisd. epi I. ad Anast. imp.

(f) Nicol. I, epi. 8 ad Michel. Aug.

(g) Joan. viii, epi. ad Bercar. abb.

(h) Greg. vii, in Dictatu.

(i) Ennod. lib. II, epi. 49.

(j) Hist. littéraire de la France, tom. III, pag. 401, not. I.

(k) Marten. Thes. Anecd. tom. V, pag. 61.

MAGNI FELICIS ENNODII

EPISTOLARUM

LIBRI IX.

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS JOANNI.

Dum salum quæris verbis in statione compositis, et incerta liquentis elementi placida oratione describis: dum sermonum cymbam inter loquelæ scopulos rector diligens frenas, et cursum artificem fabricatus trutinator expendis; pelagus oculis meis, quod aquarum simulabas, eloquii demonstrasti. Deus bone, ^a n quantos se usus dives lingua dispergit! Cum voluerit, scævît ut bestia, currit ut fluvius, fluctuat ut profundum; et quæcumque fucatis verborum imaginibus pingit speciem, veri astipulatione repræsentat. Time re te scriptionem, quasi fonte tener, insinuas; dum declamationum pompam refuga laudis deposcit assertio; et sit avara gloriæ, dum pudori parcere se ostendit, peregrinam mentita formidinem. Ago at, ue habeo gratias, quod nobilia iud menta facundie tue in amici, ^b quantum æstimas, præconiis consecrasti. Et licet non agnoscam mea esse quæ loqueris; religionem tamen narrantis amplector, diligentiam pectoris laudo, quam gratiæ per sudum rutilantis luce dedicasti. Tibi fax ista præditur, quam in opinione mea blandus elocutor accendis: ego noctem conscientie meæ, etsi non fugio, ^c novi tamen æstimare. Graves hiatus patitur alienæ gratiæ commissæ credulitas: quamquam omne crimen transeat, qui vult decipere confidentem. Gaudia tamen mea de te epistolaris alloqui doctibus adimplesti; dum novitatem sensuum monstris serenitate sermonum, et veteris decora prosopiæ novelli vincis nitore colloqui. Sat fuerat parentum tuorum desideriis, seniores te familiæ orna-

A mentia æmulari: vincere posse, sicut nemo credidit, ita nullus optavit. Vides quantum ad uaguem polita conversatio pretiis bene nascentis adjungat? Quod jubar sanguinis præstitit, superavit industria castigantis. Credidit votorum summam fatigari, si te natalibus reddidisses; illud non expendens, quid claritati tuæ cohabitator infuderet. ^d Sit forte in æstimatione arbitrii mei defraudata cognitio. Neminem credidit ad Olybrium pervenire: quem vicinis calcibus pernix insecutor adjunges: beatum facturus nempe, si viceris. Deum precor, ut adolescentia in te, quæ (perfectionem) primordiis monstrant, bonæ fragis germina convalescant. Domi habes, unde exhortationis mea ^e viva sumas exempla. Te pater morum tranquillitate, socer eloquentia similem producat. Si me voti reum facere cœlestia regna dignantur, unum precor, ut mei meminisse digneris: ne illius, cujus perfectionem inter dicendi simulacra meditaris, oblivionis quoque par esse contendas. Sed ad epistolæ morem revertar, quam affectu tua in longum produxit. Salve, mi domine, et amantem tui frequentibus cole munis litterarum; ne amoris contestatio sola sicut solet in quibus iam esse, ^f prævii in te putetur existisseriesermonis.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FLORO.

Novi me duram cepisse provinciam, et gravem sarcinam humeris infirmis attollere, qui sublimitatem tuam, quantum ad me, quietam verborum stimulis excitavi. Sic minaces dentes bestias invalida lacessit adol scentia: et dum majora viribus provocat, quod evenire optat, spectaculum putat esse, non prælium.

^a *Magni Felicis Ennodii*] Tri a hæc nomina Ennodii, quæ in antiquis exemplaribus leguntur, non quidem in fronte operis, neque passim per omnes titulos, sed in eo duntaxat qui præfixus est Vitæ beati Antonii. In cæteris satis habuerunt antiquarii prioribus omissis tertium, quod verum et proprium auctoris nomen erat, adnotare. I proprium inquam. Nam Ennodii adhuc ævo mos durabat, qui apud Latini quondam oris gentes, atque adeo in Urbe tandem ipsa post eversionem remp. obtinuit, ut cum tribus fere quatuorve nominibus nobilioribus uterentur, proprium tamen unum cuiusque nomen esset, quod postremo semper loco post cætera statuebant, et quo unico, si pluribus abstinere placuisset, singulos designabant. Verbi gratia. M. JUNIANI JUSTINI (sic enim breviatorem Trogi Pompeii appellat codex Vaticanus) proprium nomen fuit Justinus, et FABII LAURENTII MARII VICTORINI, quæ in egra est nomenclatio clarissimi rhetoris, qui in Ciceronis libros de Arte rhetorica scripsit, proprium item nomen quod postremum. Id ipsum in Avienio, Liberio, Symmacho, et aliis ad quos Ennodius scribit, suis locis ostendimus. Eodemque

modo in titulis omnibus librorum, in marmoribus, aliisque illorum temporum monumentis, quando plura unius hominis nomina occurrunt, dubium non est quin verum ac proprium id ejus nomen sit, quod ultimum collocatur. Quæ nunc paucis admonuisse sit satis: quia justam huic rei diatribam alio, si Deus volet, loco destinamus.

^a *In quantos se usus*] *Leg. in quantos se vius.* Nam velut ob oculos poni res ipsas descripias ait: quod omnino poscunt quæ sequuntur. BARTHINUS, *Adversar.* pag. 945.

^b *Quantum æst.*] *QUER æst. lo., ibid.*

^c *Novi tamen æstimare*] Omnino reducendum est, quod in veteri editione est *extimare*, quasi sejungere a nimis præconiis, ne pluris sibi videatur quam sit. *lo., ibid.*

^d *Sit forte in æstimatione*] Non debuit mutari veterum editionum lectio *extimæ* iōne. hoc est sequestratione. Et puto legi debere: *Sit, fero, in extinctione*, etc. *lo., ibid.*

^e *Prævii in te putetur*] *Prævii sine re put. lo., ibid.*

^f *Habes in edit. S donil post prævii.*

Sic mens congressionis ignara certaminibus ante periculum debet affectum. Leonis rabiem, et quam Libya alit bestiam, quam te, lingua censeo mitiore. Quæ me præcipitavit inscitia? qui animi fervor a cognitione tui peregrinantem duxit in devium, ut nescirem quid intentioni lacessitus deberet, qui semper contumelias primus incipit, qui injuriarum gymnasiis nunquam meruit posthaberi? Clericorum certe exercitissimus maledictor; qui ad eos semper novelli et acuti dentis morsus exhibuit, quem evadere ad unguem ducta vita non meruit; cui cessit omnis eruditio; et quasi cometem sidus religiosorum fugit universitas. Hunc ergo improbus et fronte debilis excitavi. Hac fiducia provocassem ventos ad flandum, ad cursum flumina, Faustum meum ad fecundiam, qua te ad garrulitatem loquendi parcus ferratis verborum calcibus animavi. Ignosce, queso, et quod in aliis vitium putas, taciturnitatem amanti sperne: abstinere a responsis, provocantem damna contemptu. Tecum decertet de mediis curiæ finibus eductus, circa Gallum præsapia conticesce, silentii tui, si prævalet, talione mulcemur. Cave, mi domine, ne incipias minorem loquacitate provocando humilis æstimari. Quid enim laboris est, jacentem in ea parte superare, et triumphum de eo ducere, qui se ante confictum imparem confitetur? Esto mihi tamen apud dominum Faustum amoris mei fibula, si querelas, quamvis angustas, et rusticas, studeas evadere.

EPISTOLA III.

ENNODIUS ¹ FAUSTO.

Acta est causa desiderii mei beneficio querelarum: meruit impudentia, quod negabat urbanitas. Diligentiam sancti pectoris quam artifex silentium tegebat, eliciui; taciturnitatem quæ ad fomenta ardoris mei parata fuerat, terminavi: prorogando viles paginas, pretium vincentis accepi. Sic usuram cultori vexatis reddit terra cespitiibus, et feturam nobilem de singulis parturit gleba germinibus: sic ad vocem unius hominis montium secreta respondent, et dum angustus clamor vincitur, validitudinem suam elementa manifestant. Evangelicis (*Luc. xi, 9*) tali facto obsecutus oraculis, fructum de præcepti sum veritate sortitus; cujus declarat instructio, quod pulsanti sæpe surgat Deus, et tribuat, si non propter meritum, vel propter importunitatem. Facessat posthac infidelium male cauta discussio: integritati sententiæ periculis præsentibus idoneus mihi testis astipulor. Frequenti oratione optata promerui: concessum est precum assiduitati quod negabatur examini. Debeo vobis amicitiam, querimoniam meæ: quas, dum votis effectum tribuistis, plus amabo. Fuerit licet origo vestra a justo dolore veniens; frequenter a vobis, postquam præ-

¹ *Fausto*] Nullius nomen in operibus Ennodii sæpius occurrit quam Fau-^{ti}: cujus consulatum, quaesturam, præfecturam, patriciatum variis locis commemorat. Is est Faustus exconsul, quem pro Symmacho papa in Laurentii schismate stetit, atque adversus Festum et Albinum item exconsules, qui Laurentio favebant, fortiter pugnas, auctor est Anastasius. Sed Fausti consulares hoc tempore duo fuerunt. Unus consulatu sine collega functus anno

A stitistis, etiam illæsus incipiam. Delenificam alligationem amplexus epistolaris eloquii, ago atque habeo gratias, quod me diu vitiis non habuistis esse participem: fecistis hoc forsitan voto et studio consulantis. Sed ascribo peccatis meis, quod majoribus, dum temperatis alloquio, sum jactatus angoribus. Mihi uni in adversum provisus contingunt, dum graviora semper in me, ore æstimo, quæ tacentur: quia credo quod de mediocribus sæpe communicentur verba languoribus, cum proximitas funeris imperet silentia cito rumpenda. Deo gratias, qui ea quæ dura æstimantur, elementia bene verit, et quæ ex merito nostro ventura collegimus, ex sua facit miseratione transferri. Voluissim tamen, talem circa parvitatem meam dignatio vestra tenuisset affectum, ut quem comitem sæpe B gaudiis adhibuisti, cum eo elegissetis etiam adversa pariri. An putatis tale beneficium in acceptum me esse relaturum, si ab æstibus pectoris vestri, tanquam male fidelis excludar? Non est, ut video, apud vos mei ratio dispensata consiliis. Ego mihi perire gratiam puto, nisi eam rerum omnium vobiscum communicatione nutriatis. Desinite, queso, in hac mihi parte consulere, vestra impendio verba cupienti. Cui si votivi negentur affatus, faciscam, ut terra cui en-^{lo} nihil liquitur, nec venas suas succo bibuli humoris infundit, unde innatis alimenta culinis exhibeat, et ad falcem gravidas aristas adducat. Ut piscis aqua abstractus vitalibus indumentis privatus exstinguitur, sic ego subductis alloqui vestri fluentis interimor. Quærant alii quod delectet: ego res ad animam pertinentes expositulo: mihi non tam delicias verba vestra pariant, quam salutem. Rem fateor nullis co-^oratam fucis, nullis nebularum depictam mendaciis, quia non sum simulandi artifex: decerpitum aliquid vitæ meæ censei, dum tacetis. Male vos fideles asseritis, si ad aures meas generaliter defendenda per vos deferantur incommoda: quasi nescire alicui Christiano liceat² malum, cui Roma succumbit. Barbaras nationes, et a nostro limite toto pene orbe divisas, continuis hæc conjicio lamentis ingemiscere, et ad solatium nostrum lacrymas commodare. Hujus rei magnitudo vestra adhibere se indicem fugit, ut in perniciem meam fallacium nuntiorum diabolica cum securitate vota mentiantur: ut non sit, ad cujus veritatem post fabulas redeam, nec qui animum meum veri demonstratione sustentet. Cave faxis, mi domine: vobiscum mihi alia res est: aliud fori jus, aliud triclinii. Audiat te quæ in conversatione publica di-^{li}ceris, familia domestica relaxentem. Subjectorum animos, et fideles, ut putatis, mentes relationum vestrarum cibis alite, ne jejuna amicorum corda talibus ferculis impasta moriantur.

Chr-^{ti} 483. Qui Aginantus Faustus dicitur in tumulo Mandrosæ. Alter Fl. Fau-^{ti} junior: hic fortasse, de quo agimus, qui septimo post superiorem ann-^o consul fuit cum Longino.

² *Malum cui Roma succumbit*] Ob factionem videlicet schismatis Laurentiani, gravesque contentiones, pugnas, cædes ex ea natas, de quibus in Symmachii Vita idem Anastasius, et Ennodius ipse in Apologetico.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS FAUSTO

¹ Anagnostici fidem secutus, et suavis orationis sapore provocatus, pene vitium ² credidi rem esse virtutis; et dum plus sermonum diademata credo valere quam conscientiam, culpam quam mens non agnoscebat, incurri. Non sic ³ servis sibilis artificibus insidiis blandus venator illudit: non ita pinnarum mentita formidinem discoloribus fucis ultro expectanda retia manus magistra componit: quemadmodum me captum, et sponte capistris ora porrigentem magnitudinis vestrae tenuere sermones. Commis. rescius, vobis impugnantibus, diu utrum essem innocens inquisivi. Aliud sentiebam de epistola vestra, aliud de proposito meo. Quis rogo fuit patrandi sceleris tam venustus admissor, qui purgationem crederet, si alieno se fateretur praecepto suo militare flagitio, cum nemo de se confesso iusto credere possit crimen alienum? Sed credo juris et legum expertem fuisse personam, et sola calliditate compositam: cui etiam imitandi in scriptione aliena imaginem veritatis (usus) indulgeat et proprietatis simulacrum lenocinia pudenda concilient. Nolo cuiusquam nomen incurrere: nec contra conscientiam accusantis subire personam: sufficit pudorem meum in statione constitui: alios jacentem incerta ventorum. Ego tamen, etsi imperare talia calcariibus armata lectionis adigeret, patriarcharum me imitatione defenderem. Furto Jacob primogeniti fratris vicit etatem (*Gen. xxvii*): cuius beneficio principatum obtinuit, quem natura non dederat. David dum lustraret (*I Reg. xxi, 6*) devia studio fugae et angusta C sibi fecit lingua, quae apud alios exaltavit, ut commutato conditionis ordine alienis nostrae nobilitatis insignia deberentur stipendiis? At nunc facessat invidia, velustorum reparator fascium novellus consul illuxit, et dignitatum nostrarum cariosas fores robustus reseravit impulsor. Ad reditivam valetudinem tremebunda marcescentium cardinum limina juvenescunt: quae nullis credo, Deo auspice, quia posthac obicibus claudenda patuissent. Nam Avieni mei non unus, sed primus est consulatus. Stirpis suae gestatura aquilas agmina praevis antecessit, et ad principalem militiam iter virtutis ostendit. Si qua est arcularium reverentia dignitatum, si quis honos est hominem vivere post sepulcra, si quid providit astuti veterum, per quod ab hominibus anni vincantur adulti: jure fastos hujusmodi putantur invenisse

A quod cum pudoris dispendio venter acquirit. Vitia fuerint forte quae sustulit, aut negligentia, aut usu, aut tempestate peritura: non fuit culpa vacuus iamen, juxta Apostolum (*Rom. ii, 21*), rector: carnem quam animam plus amavit, Tobias propheta hujusmodi commissoris occurrit, et divina voce testatur dicens: *Non licet nobis aliquid manducare furtivum* (*Tob. ii, 21*). Cum dixisset, manducare, non dixit, Non licet nobis aliquid lecitare furtivum. Josiam, ut narrat historia (*IV Reg. xxii, 11*), subrepta papyrus instruxit. E. o homuncio hoc non facerem, quem vos contra ingenii vires ad scientiam diligendam verborum stimulis foditis? Sed revertor ad virum optimum, praefati, quantum scribitis, sceleris admissorem: qui in utraque parte fidem violans, nec vos securitate, nec me facti, si scripsi, perfectione donavit. Contingat mihi, salva magnitudine vestra, coram posito secundum mandata Dei, tanti viri, prout habet animus meus, terga multare.

EPISTOLA V.

ENNODIUS FAUSTO.

⁴ Abundantem Dei misericordiam precatus commendo ipsi anni felices auspicia; et beneficiorum ejus muneribus sublimis jam consularem virum quasi aequalis aggredior. Hactenus trabalis cothurni pompam familiae nostrae peregrina ornamenta tribuebant, et pertinere nos ad eum magis affinitate quam genere gaudebamus, qui anno nomen imposuit. Munus erat non debitum, quod inter curulum possidentes dignitatum fabulis addebamus. Quotiens nos obnoxios sibi fecit lingua, quae apud alios exaltavit, ut commutato conditionis ordine alienis nostrae nobilitatis insignia deberentur stipendiis? At nunc facessat invidia, velustorum reparator fascium novellus consul illuxit, et dignitatum nostrarum cariosas fores robustus reseravit impulsor. Ad reditivam valetudinem tremebunda marcescentium cardinum limina juvenescunt: quae nullis credo, Deo auspice, quia posthac obicibus claudenda patuissent. Nam Avieni mei non unus, sed primus est consulatus. Stirpis suae gestatura aquilas agmina praevis antecessit, et ad principalem militiam iter virtutis ostendit. Si qua est arcularium reverentia dignitatum, si quis honos est hominem vivere post sepulcra, si quid providit astuti veterum, per quod ab hominibus anni vincantur adulti: jure fastos hujusmodi putantur invenisse

⁵ Abundantem] Et sibi et Fausto gratulatur ob Avieni ejus filii consulatum. Fausto quidem, quod fasces per filium in ejus familia continentur: sibi vero, quod suae per eundem postliminio reddantur. Ennodii enim consanguineus erat mater Avieni: quare ad Ennodii domum pertinere Avienus videbatur. In Fausti ergo familia interpolatus consulatus ordo non fuerat. Nam et consulatum Faustus ipse gesserat, ut dictum est, et ante ipsam pater Gennadius Avienus, Valentiniani principis collega anno Christi 450 et ante Avienum alii non intercessa serie. At in familia Ennodii series interpolata et abrupta, nec ullus fortasse consul fuerat post Magni Ennodii, ut nostra est conjectura, postpraeu n; qui collegam habuit Apollonium anno 460.

⁶ Servis] An cervis?

¹ Anagnosici] Epistolae tunc. Lib. viii, epist. 5, Faust. idem, de anagnostici prolixitate fastidium. *Ἀναγνωστικόν* Graecis id omne est quod legitur aut recitatur; sicut *ἀρχαῖα* et *ἀκούσμα*, quod auditur. Itaque ut acroama e iam Latini usurparunt pro dicto, seu re alia quae auribus excipitur; sic anagnosticum, pro epistola aut scripto quocunque. Dici etiam posset anagnosma.

² Credidi rem] Male libri omnes crediderim.

³ Pyri poma] Sic restitui pro *peripoma*, quod in antiquis etiam libris legebatur. Emendationis auctor Augustinus i se de quo hic sermo, quem Libycum ductorem appellat, lib. ii Confessionum, cap. 4: *Arbor erat pyrus in vicin a vineae nostrae pomis onusta, nec forma nec sapore illecebrosus. Ad hanc excutendam atque asportandam nequissimi a iollescentuli perrexisimus nocte intempesta.*

consilia, quorum longævitas et senectutem refutat et A terminum. Deus bone! quantum est, unius vocabulum hominis impensum! in dictandis legibus laborem vel stabilire posse, vel solvere? Macte insignium adolescens virtutum, qui obliteratum materni stemmatis callem vitales honorum secures attulisti, quibus annosas, ne posteritatem tuam retinerent, splendidissimi funeris obices amputares. Cedant huic priscorum laudes, quibus nobilitatem doctorum commenta pepererunt, quæ phaleratis verborum superciliis meritum a relatore mercantur. Necesse enim est exilitatem thematis narrantis opibus ampliari, ut dos quæ in materia non invenitur, styli processionibus inseratur. Ut taceam Fabios, Torquatos, Camillos, Decios fuisse superatos; te ipsum, mi domine, qui universos vicisti, ejus primordiis existimo votive ces isse. Tu per duratum proavorum avorumque B scipionum tran-
item jam grandior, pene præcedentium connexus lateribus ambulasti; ita ut sub conjunctione nunquam interpolatæ felicitatis incederes. Ad Avieni mei adhuc tenori virtutes pertinet, et tuo generi con iunare fasces, et nostro reddere. Ago gratias intentioni in commune augmentum profuturæ: per quam cum Dei beneficio natalium honorum claritas hæcenus interclusa resplenduit: per quam diem suum lucidus sanguis agnovit. Quam voluisssem votorum meorum summam coram positus intueri, si non peccator in magnitudo munus cæleste, quod non potuit desideris, denegaret aspectibus, et nefas sit hominem uno eodemque tempore universa optata promereri! Illud tamen inter maximas Redemptoris nostri remunerationes credo numerandum, quod limen felicitis infantie consul meus cum honore senis ingressus est. Sed præcipio quid paretur laboribus, cum talia primordiis exhibentur. Inauspicatis successibus illi provectuum incrementa ventura sunt, quem cæp'se videmus a fascibus. Mious est quod sibi de prosperitatæ eventû in antiquorum præconiis vetus fama blanditur. Quod attrita pulvere canities, quod vita sub fasce acta vix meruit, quod grandævus de impetratione nunquam certus optavit, hoc memoratu sæpius adolescenti meo supernum munus ingessit. Ad-
ditur, quod in principio vitæ disciplinis optimis institutus, videtur meruisse quod adeptus est: nec dignatur totum in se felicitati, in quo possunt etiam dari plura virtuti. Nature in decus scholas et litterarum stulla consecutus, paternæ perfectionis emulato, talem se industria sua filium reddidit, qualem a ter vix potuit legisse. Quidquid Atica, quidquid Romana præcipuum habet lingua cognovit: aurum Demosthenis, et ferrum Ciceronis expendit, utramque dicendi seriem Latinus relator implevit. Grammaticæ instructionis repagula, et illas dicendi legales angustias pro libertate complexus est. Oratoriam pompam

sectando masculæ dictionis brachiis æquales ad certamen eduxit. Sed quo me rapiat processus affectio-
nis terminum refutantis, agnosco: divisus proposito consulem eruditum ingenio impar appello. Ad vos revertor, cum quibus mihi commune gaudium, par desiderium, æqualis supplicatio est. Oremus Deum, quia vota nostra modum refutant, ut ipse faciat perenne esse quod tribuit: nec unquam circa nos muneribus suis terminum ponat, qui largiendo damna non sentit. Vos gaudete tamen vestro iam excellenti bono, quibus fas est post trabes suas habere filium in obsequio consularem. Si tamen in sententia mea cælestis vigor operatur, et tota mens humanis deliciis inclinata non subjacet, fidelium orationum vestrarum retributio est circa sobolem dignitas impetrata. Urbi
B sufficerent quantos habet domus una protectores. Felix mater tot imperatorum domina; vos apud Deum precibus suis matrona fortis attollit: per tantos regnum cæleste vini patitur, quorum meritis a divi-
C elementia quod postulatur, exigitur. Scriptum enim meminimus, dicente Domino discipulis: Si converterit duobus aut tribus vestrum, quidquid id petiveritis impetrabitur (Matth. xviii, 19). Credo Redemptorem, justorum raritatem prospecta, pro mundi salute petitorum duos dixisse sufficere: licet conjectura perpendi, si possit tribus aliquid denegari pro suorum utilitate po-
centibus. Illis ergo spebus animatus, et iustorum cognitione sublimis, confido de superna benignitate etiam me ad optatæ copiam gratiæ perventurum. Si Abrahamæ meritis (Gen. xii) Loth sanctorum turbis ascribitur: si hi qui caruere propriis, propinquo-
rum ad celsa perducere meruerunt virtutibus; annus iste fami-
lia vestre pariet dignitates. Nam si vobis cordi sum, facile ad cælestem gratiam optata impetratione perducor. Nomine mi, salutationis reverentiam solvens, veniam postulo de prolixitate sermonis; quia difficile est magna gaudentem parva loqui esse contentum.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS FAUSTO

Deus bone, quam nihil est arduum magna curantibus, et qua quiete divini mentes visa describunt! quibus ornantur dotibus loca, quæ lingua dives, et dicendi peritus aspexerit, si religioso liceat sine discrimine confessionis enarrare proposito! Quasdam mundi artifex Deus provinciis felicitates stupenda secreti sui largitate concessit: alias uberius, melius alias vinum jussit effundere: aliis contulit triticeæ segetis ope gratulari: multas pomorum varietate vel utilitate donavit. Quibus hæc tamen ipsius nature repugnantis merita non dederunt, fecit eas relatore sublimis. Non est unde jejuna cantibus gleba desperet, nec unde non respondentia cultori arva subja-
ceant. Linguarum genio terris merita tribuuntur: et

¹ In dictandis legibus] Quia nimirum edicta et constitutiones sine die et consue auctoritate carent, ex lege I codi is Theodosiani.

² Scipionum tranitem] Sceptrorum, aquilarnumque consularum; ut in panegyrici, Serranum scipionibus atrata pepererunt: et in Parænesi, ante scipiones et

trabas pomposa est recitatio. Quo minus de Scipionum familia interpreter, ut magno viro visum est, fecit Sdonius, qui Gennadii Avieni nem Fausti patrem fuisse docuimus, originem non ad Scipionum, sed ad Corviorum familiam refert lib. i, epi. 9.

qualiter quis loqui poterit, taliter rem de qua fuerit locutus, attollit. Crescitis provinciae cultura sermonum: oris est, quidquid in vobis lector stupuit. Uber solum, et divitibus quæ te jactas terra palmitibus, quæ per modicos sulcos scalpentem dorsa pascis agricolam, quæ venas divites in ipso proscissionis pandis exordio, quæ suscepta germina multiplicata messe restituis; nihil tibi commune cum maximis, si ad te domus Faustus Romani status eloqui non serenus accesserit. ¹ Ecce Comus pullæ quondam pene in silentium missa conditio, quæ nulla se hactenus commoditate, nulla, ut aiunt, formositate jectavit, quanto gaudet ingenii privilegio? Quæ per prærupta convallia, et patulos coherentium hiatus montium æstivis nivibus miseram scit exhibere concordiam: cui per pericula pendentium cum via cultorum ante terram per scopulos opus est seminare, quam germina: cui calamitatis genus est, riparum Larii confinia canis ornasse nemoribus, ut subridens illecebrosa visione dominantibus blanda fecunditatem fronte mentiatur, et in perniciem possessoris pulchritudinem nutriat execrandam. Ubi primum fabricis suis per prætoria domini tributa dissolvunt, dum antiquorum lacunas parca nituntur fugacitate reparare, et profligantia patrimonium fulcire culmina. Indigenarum copia ad hoc tantum servata, ut functioni publicæ: peræquatoris etiam vota transcendens numerus non deesset. Piscium populus non ad delicias, sed ad horrorem nutrens: per quos discimus, quid laudis captorum alibi sapor mereatur. Ubi aer pluvius perenniter, et minax celum, et quædam vitæ sine tota luce transactio. Dulcia Larii oculis fluentia transeuntibus, et ad natatum quos perdat invitantia. Quis ferat decorum gurgitem sub hac deceptione fallentem? Quid dicam insulam relatione factam habitabilem? quis non hoc miretur? in qua minus amatur vita servata? in qua portio fuit evasisse discriminis? circa quam piscibus hominum ministratur esca cadaveribus? Nulli enim præter aquas Larii defuncti ibidem sepulera meruerunt. Maria, fluvium ² Adduamque laudastis, quod per confusus ductus discrimen lacum tumoris osten-

¹ *Ecce Comus* Comus Ennodius, quod aliis Comum, τὸ Κόμων Græcis, nota plana: Liguria civitas ad Larium lacum, per quem delapsus ex Alpibus Addua fluvius ita decurrit, ut aquarum discrimen appareat. Hujus laudes scripserat Faustus. Ennodius contra imparem illam si is laudibus affirmat. Sed re vera jactatur. Nam Comensis agri urbisque tanta erat pulchritudo, ut ad delicias instituta videretur: quod de Comensi cætera prædicat Cassiodorus lib. xi, epist. 14. Ubi pluribus eam describit, et nonnulla habet quæ faciunt ad Ennodium.

² *Peræquatoris* Tributorum modera oris, ἑξιστωῦ. Nota est Gregorii Theologoratio εἰς τοὺς λαλοῦντας ἑξιστωῦν, ut est peræquatorum: et nomen ipsum peræquator dicitur nov. 16 Theod., de quo genere officii tituli exstant in utroque codice. Nam et in aliis etiam rebus fuerunt, ut peræquatores rerum victualium apud Cassiod., in Formula magisterie dignitatis.

³ *Adduamque laudastis* H. c. Plinius inter aquarum miracula recenset lib. ii, cap. 103: *Quædam vero et dulces inter se supermeant alias ut in Fucino lacu invectis omnis, in Lario Addua, in Verano Ticinus, in Benaco Mincius, in Savino Ollius, in Lemano Rhodanus. Sic trans Alpes, superiores in Italia multorum*

A dit: qui agnoscat in eo nunquam, nisi per turbida fluentia, potuerunt. Tanti fuit divitiarum faciundia in rebus laude carentibus ostentare, quanti non fuerant hæc omnia naturæ beneficia, si dedisset. Colorum tamen Dominus qui hoc vobis posce concessit, munera sua vos perennitate teneatur. Quia hæc ego non quasi a vobis diversa sentiens scripsi: sed ut ex istis lector agnoscat, Comum per stylium vestrum melius esse legere quam videre.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS FAUSTO.

Quantus est fascis invidia, quam facilis nocendi via, quotiens præcedenti opinione laborat impolitus! Nemo quid factum sit, ut video, quidve infectum respicit: ad impugnationis fidem solum advocator pro teste propositum. Deus omnipotens mutatas ordinum vices vertat in melius, et rerum statum qui libe temporis aut meritorum nostrorum nebulis obsolevit, auri sæculi candore perfundat. Quando non hominum obscenissima crimina innocentis officii læxi umbraculum, et quidquid a morum nube descendit, celestis militie serenitas excusavit? At nunc in aucupium trahitur male creduli interpretis clericiatus, et quod ante religionis professionem admisisse non decuit, hoc postquam per titulum ecclesiasticum culpis renuntiavimus, sine honesti credimur consideratione peragere. Qua me tempestate procela immanium peccatorum ire ad famosum officium compellisti? In quo omnes errorum rami magistra vivendi solent falce truncari, in eo de me facinus credi facis omnes fallentibus. Ille mancipia sua a me sublata deflevit, et contra potentiam ecclesiastici militis advocandam credidit regiam defensionem. Rogo, quis hoc commentator vel in scena proponat? quis preteritarum fabellam facis similibus aut commentitiis personis instrueret? Novit Dominus, qui manu valida in adiutorio vestro mei propugnator assurgat, totius me esse technæ hujusmodi ignarum. Alie aliquid temporis pueri duo, qui sibi a præfate asserebant inferri violentiam ⁴ ad opem se Ecclesie sub interpretatione publica contulerunt. Preces adhibuisse memini, et

millium transitu hospites suas tantum, nec largiores quam intulere, aquas cæcantes.

⁴ *Ad opem Ecclesie* Hinc liquet, servos ad ecclesiam confugere solitos non solum deeli et reprensæ causa, si quid peccarant, sed juris etiam obtinendi grata, si vim peterent. Prohis ergo intercedebat Ecclesia: nec ante abduci illos fas erat, quam de impunitate aut iustitia sacramento a dominis cautum esset. Dato sacramento, servi, necum dominorum fraude retineri viderentur, ad obsequium, ut est in concilio Amelitanensi can. 5, redire jubebantur. Neque hoc remedium servis duntaxat subveniebant, sed miseris omnibus et afflictis, qui potentiorum injuriis oppressi ad Ecclesiam opem refugissent: quod docet Gregorius magni epist. 58, lib. viii, ad Januarium episcopum Carthagini. In quo nescias pietatemne quam æquitate veteris Ecclesie mirare magis, an majorum erga Ecclesiam fidem se reverentiam. Illas intercessionem appellabant. Ennodius in Vita Epiphani: *Intercessionum tantam sibi proposuit curam, ut ipsam se miseriam inferre crederet molestiam, quam per negligentiam a quibuscumque permisisset inferri. De quibus, etiam ibidem paulo superius in Epiphani diaconatu.*

circa eos, quod defunctus voluit, servaretur: auditorum se deceptionis et blandis promissis illecebris. Ut ad obsequium reverterentur ad quod deputati fuerant, sancto episcopo patre vestro praesente qui eisdem praebat auxilium, sub notitia civitatis hortatus sum. Quid postea evenerit, ignoravi, nisi postquam male ¹ retentatoris nomen a cepi. Hæc mentior, ni ² impugnatoris mei attestatio constiterint: cui tamen gratias refero, quia sub quavis occasione votivas exegit epistolas: quæ mihi multum doloris jussionis vestrae dubitatione pepererunt. De me enim deliberatum esse video, si vos, utrum audiam quæ jubetis, in anelipiti esse cognosco. Nulla me tamen nec magnitudinem vestram ex ea parte apud Deum culpa respiciet, quia præfatos mox ad servitium illius boni viri sine alienjus audientia libera ire compuli. Domine mi, salutationem largissimam dicens, quam vellem, si istis negotiis paginas non negetis, aut accusatores meos ipse componere, aut quod est familiarius frequenter errare!

EPISTOLA VIII.

¹ FIRMINO ENNODIUS.

Jucunda sunt commercia litterarum docto auctore concepta: illa, in quibus ad unguem politi sermonis splendor effulgorat, ubi oratio dives frenis peritiae continetur. Quando abundantem loquelæ venam laboriosus in lucem scrutator adduxerit, tunc procedunt officia suscipientis desideriis paritura. At ubi scaber sermo angustiam pauperis signat ingenii, nec conceptum suum in ordinem digerendo noctem studio elocutionis interserit, et nebulosæ narrationis ambiguo quamdam generat de ipsa explanatione cæcitatem; quis non personæ talis in eloquentiæ arce constitutus spernat affectum? Gravât conscientiam perfectorum amor indocti. Sed vis caritatis internæ necessitudinis vinculis adjuncta non fertur. Nescit experiri quid possit, quam caritas stimulis suis exagitat. Solent tamen dignis veniam judicare perfecti, quos inter epistolares vias nutantia deseruere vestigia. Soletis quid dicere volumus attendere, quotiens non eloquantur vota sermones. Idoneæ tamen perlaticis viaticum praxgravavi: et quæ me præsentare vivis potuisset affatibus, ea epistolam comitante perduxit: minus nobis periculi esse confidens, sub intercessoris boni me præsentia deliquisse. Vale ergo, mi domine, et amantem vestri pecuniaribus fovete beneficiis. Sic apicem vestrum, si est quo crescat adhuc divinus favor attollat.

EPISTOLA IX.

¹ OLYBRIO ENNODIUS.

Dum favos loqueris, et per domos cereas eloquentiæ

¹ *Retentatoris*] Alienorum scilicet mancipiorum, ut in lege Valentiniani cod. Theod. de annona et tributis, qui *vagos servos penes se retentant*: quanquam et in omni re aliena dicitur retentator. Cod. eodem leg. 12. Qui bonis ex lege Julia cedere possint, et apud Ennodium in Vita Epiphani, et in Panegyrico. Item apud Cassiod. lib. 1, epist. 22.

² *Firmino*] Lib. II, epist. 8.

³ *Olybrio*] Causidico ejus ævi disertissimo, de quo epist. 1, quæ ad Joannem Olybrii generum scripta est: *Neminem credidi ad Olybrium pervenire*. Ejusdem elo-

A nectare liquentes elementi mellia compositis, peregrinum labiis meis saporem epuli divitis infudisti, Herculi certaminis et triumphalium Antæi casuum faciens mentionem. Sic se equidem exercita litterarum gymnasiis et palestra dilucidant, sic madescentia studiorum oleo loquendi artificii oris membra submitunt. Sed noluissem, fateor, illius, ut aiunt, pugnae commemoratione morderi. Autem fabula senior, ne elisus vinceret, matris solatium, postquam cepit non cadere, loquitur perdidisse. Qui per callidi hostis fabricam fertur stando esse superatus, et in pectore animam possuisse certantis. Res scilicet digna memoratu, sed amicitiarum indigna proposito. Nos nempe memini fœderis certamina suscepisse, sed per quæ mutua vincamus caritatis officii: ut dum inter hujusmodi luctamina nitimur, et vinci ambo optemus et vincere. Nobis per communia peccatorum secreta vivendum potius, quam obeundum est: matris Ecclesiæ ope sociata, quæ utrosque, ut vera loquamur, fidei ubere lacte pascit altrici. Cessent anilium commenta poetarum: fabulosa repndietur antiquitas: status innocens ruina nequaquam miscetur alterius. Nobis, si placet in novellum usum majorum exempla revocare, potius Pyladis et Orestis, Nisi et Euryali, Pollucis et Castoris si nihil his clauditorum actuum decerpit obscenitas, convenit gratiæ meminisse vel fidei. Quos inter se ita concors animorum devinxit æqualitas, ut horum duos expulsi cum amicis juvaret interitus, alter amicum vitæ pretio suæ mortis afferret. Ista sunt digna memoria, quotiens inter novos concordie nexus, udo, ut ita dixerim, animorum libro, cespitiibus validis setura nobilis juncta maritatur. Ille mentes promittunt bona concordie, quæ quid in cultura sudoris sit opus agnoscunt. Gaudeo tamen, quod jam indissolubili societate moribus jungimur, et ab ostio affectionis per examinis lanceam caritatis incrementa pensamus.

EPISTOLA X.

ENNODIUS JOANNI.

Vivem redderem, nisi oneraret diligentiam amici pectoris restituta laudatio: ne dum in præconis mutuum videmur scabere, adulationis suspicione pollueretur affectio; et amor currat in vitium, dum illud quod apud alios debemus facere, nobis incompetenti ingerimus. Amantium enim ornamenta inter familiares paginas retinenda sunt, non loquenda; ne tantum conscientias nostras vacuis sensibus relatione laudis honoremus. Sunt ubi bona tua, ut apud te propter affectum taceam, amice concelebrem. In his quæ de profectu tuo sentio, religiosam tibi tantum debeo taciturnitatem. Possem quidem, vitæ temporis quantiam celebrat lib. II, epist. 9 et 13, et præcilia i opere carm. 8. Cassiodorus vero magnum Olybrium propterea vocat lib. VIII, epist. 19.

¹ *Palestra dilucidant*] Basilienis editio, *dilucidat*: hoc nimirum postulabat usus, et origo vocis *παλαίστρα*. Sed Ennodius et palestra tanquam plurale usurpavit etiam lib. II, epist. ad Pomerium, et in præfatione dicta Aratori: et creber est in simili enallage, ut cum *τὸ αἶθλη* dicit, *τὸ ἐπιτομή*; et hæc lampada, thoraca, et alia id genus permulta.

scutus, laudes tuas nunc inexhausta predicatione reserare, totam paginam fucatis colorare blanditiis. Sed absit hoc a proposito, facessat a moribus, ut quem mentis teneo, ista tantum velim esse remuneratione contentum. Tibi non deservificam orationem, sed vocem debeo castigantis. Non tibi pictis verbis illudens artificii, sed totum profunda mente te retinens, possem dicere: Ad arcem scientiæ, sine teneræ ætatis præjudicio, pervenisti: summam perfectionis adeptus es: ulla debes cura stringi, sed bonis tuis tanquam locupletis posse se sor ornari. Sed hæc, sicut prædixi, a me aliena sunt: ore te parentis stimulo; dico: sint licet grandæ, quæ in cano eloquentiæ flore polliceeris, ego tamen nisi de messe non gratulor: ut solet avarus agricola, qui ubertatem anni nisi in horreis non metitur. Jam in te et si non gravidas aristas, multo tamen videmus lacte turgent. Jam prope ad aream vota perveniunt. Sed plus timeundum est, quotiens desideria nostra spes vicina succendit. Labora circa studia, lucem in colloquiis dilige, lectioni devotus insisce, ut fructus eloquentiæ multiplicium auctorum ventilatione purgetur. Pulchra sunt quæ scribis; sed ego amo plus fortia: relimita sunt floribus; sed pona plus diligo. Salve, mi domine, et hæc ea qua insinuavi sinceritate complectere, et amorem meum in admonitionis fide perpende. Scito epistolas tuas nullis doctorum a me esse denegandas, ut quod me per incitium fugerit, per eos qui ad unguem docti sunt emendetur: et ideo ad descriptionis culturam multo sudore te præpara: ut vota quæ circa te pro venerandi patris tui meritis amore concepi, ad effectum sub hac claritatis tuæ intentione perveniant.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS CASTORIO ET FLORO.

Amantem vestri gratia deberetis relevare colloqui, et amicam diligentiam testimonio reserare sermonis: quia muta caritas pene obtinet vices ingrati, et per paginarum abstinentiam intercepti vi amoris. Absentium animis sola litterarum melietur oblatio, quæ quodam mentis artificio pingit descriptione quod loquitur. Hæc apud vos supervacuum putamus asserere, quos instituta nobilia accunt, quibus præsto est sanguis, doctrina, consortium. Nihil est bonarum artium, quod nescire sine negligentie culpa possitis quos post lucem natalium Romanorum decus Faustus instituit. Ergo magis fatendum est, me non mereri quod postulo, quam vos nescire quid debentis offerre. Domini mihi, salutationis debita effusissima

¹ In edit. Schotti, *mei*.

² *Arieno* Fausti filio, de cuius consulatu vidimus epist. 5. Idem in quarta synodo Romana Symmachi, et in Theodorici regis ad eandem synodum litteris Rufius Magnus Faustus Avienus omnibus suis nominibus appellatur. Errant enim, qui duorum ibi consulum nomina exponi putant: cum unus sint Avieni: cui a patre Faustis, a materna cognatione Magni cognomen inditum. Ad hunc ipsum, opinor, tum inter censors primarium multis post annis scriptas extat dogmatica Joannis papæ II epistola, cujus hæc inscriptio: *Joannes episcopus Romanus illustribus ac magnificis viris Avieno, Senatori, Liberio, Severino,*

A humilitate persolvens, precor, ut tandem aliquando non immemores admonitionis et sceleris, rescribatis. Circa quæ opera pigros vos esse non convenit, quia nec conversationi vestræ sancta conscientia, nec uber sermo potest deesse colloquiis.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS AVIENO.

Si quæræ, cur a silentio vestro multata non recte prodiga frons pudoris, et male interpretando impudentia vocetur affectio: si garrulitatem meam fructu diras cessante debuissae compece: ego te, illustrissime hominum, illa quæ in familia tua domestica est sinceritate convenio, ego federatam promissionem quasi obsidem mentis amplector. Doleo quidem procuratas longi causas silentii: dum et caritas et necessitudo negligitur. Sed quia me totum sibi amor tuis vincit, adhuc credo exarsationem posse recipere quod feristi, et purgationis tuæ in hac parte causas æstimare esse, quas invenire non possum. In bona te valetudine degere, voti compos semper audi: sudorem tuum circa ornamentum generis super epistolæ alloqui luce tersisti. Nihil præter contemptum monstrat, quotiens taciturnitas non habet necessitatem. Egotamen spem de responso capiens semper scripsi, et sub quadam claritatis tuæ præsentia legenda dictavi: visa est mihi, dum loquor, pagina mea te reddidisse, te sapere, et tuis picta imaginibus verba conferre. Quid esset in epistola tua dulcedinis, si eam daretur accipere, quæo diligenter expendere, quando, licet a nobis procedentia, tamen quæ ad te veniunt, verba complectimur. Jam rogo ad affectum descriptionis erigere, et ariditatem meam colloqui fluentis infundere, ut quid ministerium meum a Deo valeat impetrare, cognoscam, si epistolæ tuas æmulas paternæ perfectionis accipero. Nolo metuas, quod illum formidandum doctissimus loquor, et quasi ante oculos tuos in exemplum elocutionis adduco. Peritorum mos est medicorum, in venis deprehendere vires corporum, et de successu hominis digitos interrogare. Nec aliter incipientium possunt ingenia cognoscere, nisi ut qui non debent tenere adhuc ætati robustas declamationes, inquirentes de futura ubertate latifluent, et messem peritiam in radice manifestent. Domine, ut supra, salutationis honore, reverentia solita, spero, ut mei te esse nemo: em si meritum non ostendit, D. altem importunitas mea quæ est indefessa significet.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS AGAPITO.

Male est animo, postquam magnitudo tua æqui

Fid. li. Avito, Opilioni, Joanni, Silverio, Clementino et Amelio.

¹ *Agapito* Viro illustri: cui post palatinum honorem Ravennatem, quem illi hoc loco gratulatur Ennodius, et de quo iterum lib. IV, epist. 6, delata est e iam a Theoderico rege præfectura Urbana, ut aliquot ejus epistolæ ostendunt apud Cassiodorum lib. I, tum patriciatu, et legatio in Orientem, sub annum, ut reor, 510, de qua lib. II, epist. 6 Cassiodori. Denique ordinarius consulatus anno 517, cujus non solum testes sunt Fasti, sed etiam synodus Epauensis, quam Agapito consule convocata fuisse docent vetera exemplaria.

observantissima et amicitiarum tenax, in hanc meam oblivionem se vertit incuriam, ut diligentia inmemor, bona melioris seculi, quæ accesserunt de perfectio honorum tuorum, fama potius quam felici epistola nuntiasset. Ubi sunt illa sanctæ conscientie tuæ in conversatione veneranda penetralia? Quando invenire potuisset relatu digniora animus de amantis hilaritate sollicitus? Sed quæro, ne malignorum quispiam nostrum fontibus, aut petulcum animal rosetis immiserit. Nunquam enim sine offensa amicis prosper eventus absconditur. a commotione evenit longe degentibus tacere quod gaudeas. Procul a moribus vestris malitiæ facessat obcenitas: puto bona vestra me meruisse nescire. Qua sermonis frequentia pensabitur tale silentium? Decedentem a desideriis amicum nulla delinire potest cultura caritatis. Hæc quantavis, mi domine, nobilibus scientiæ tuæ verborum pingas imaginibus, raro curantur malefacta colloquiis, et dolor qui a te descenderit, sanari non poterit per loquelam. Vix erit, ut scribendo deleas quod scribere contempsisti. Sed revertor ad propositum, a quo nunquam est, si miseretur divinitas, discedendum. Deo debeo, quod prospera tua, te silentium procurante, in Liguria primus agnovi. Perdidisti fructum studiose taciturnitatis: bonorum felicitas mundi lingua celebratur. Ignorari non potest quod i summis accesserit. In honoribus, illa magis amplificatione sunt quæ redduntur. Male ad fasces attollitur, cuius mens inter curæ sidera lucis suffragia non agnoscit in titulis. Venit ad vos cana dignitas sera, sed delibita. Vocavit eam lingua, quam sequitur: exegit innocentia, quam habuit quondam aetate conjunctam. Sed jam redeo ad gratiam familiaris alloqui etiam post offensam. Salve, mi domine, et quod in damno promissi fœderis neglexisti, restitue ubertate sermonis.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Nollem, fateor, morarum causas aperire, ne animus meus sera in pacem cum latitanti reductus, nostra iterum relatione turbetur, et habeam fristitiæ meæ redivivum in narratione principium. Pene enim sibi debet angustias suas, qui earum relegere transacta non refugit. Quis ad calcem perductas anxietates suas reparet intempestivi necessitate sermonis? Sed vobiscum mihi et cum proposito rerum fides est, quibus debetur in replicatione ex quacunque causa sinceritas. Patior libens aculeis revocati mœroris, dummodo veritati nil pereat: et ne per vitium tenebre mentis paginam falsitate dehonestem, sponte fero quod relero. Sancti episcopi patris vestri prope in dubium salus deducta me tenuit: in cuius agritudine quamvis cuncta illacrymaret Ecclesia, me tamen specialis mœror afflixit, qui ejus debeo plus amoris. Vidi pacem civitatis urgente discordia urbis nostræ limina transcendente, et ab oculis nostris quasi inæertum aliquod aut vagum nomen elapsam. Sed sufficiat tristibus stricta narratio. Jam ad bonam valeat finem sancti Patris salus optanda et diligenda respi-

¹ Floriano] Viro spectabili, si modo is est ad quem ep. 5.

rat. Nam ubi mens mea ad stationem rediit, statim jussa reserpsit. Pueros destinavi, qui fidei me de prosperitate culminis vestri, vel totius sanctæ domus relatione perdoceant. Pendeo rursus, et inter spem et metum dubia æstimatione distringor, cui necesse est de alterius parentis esse prosperitate sollicitum. Quis ad curas meas se porrigat? quis æctus æquiparare valeat tali divisione distracti? Sed hæc ad Deum justius reportantur; cuius clementiæ est vota vincere supplicatum, et fluctuantibus portum parare desiderariis. Interim ad usum revertor querelarum. Paginas vestras illico me suggero subsequi debuissæ, et ad solatum meum, vel propter recentem petitionem, scripta prorogare, ne in ancipiti de perfectione vestri animus meus pependisset auditu. Sed hanc credo culpam scriptionis emendari posse frequentia. Superest ut divinitas a vobis ea indicari faciat, quæ juvat agnoscere. Domine mi, effusam salutem reverentiæ vestræ dicens, precor, ut quæ mandavi suggerenda adipiscantur effectum.

EPISTOLA XV

ENNODIUS FLORIANO

Item est, terminum in arrogantia non tenere, quod in humilitate transcendere. Supercilii affectus est, iusto amplius esse subjectum. Familiare est graviter hiantibus, novas invenire blanditias, et grandis cothurnus, in eloquentia simulare formidinem, vel examen meluere de laude securum. Ego vero diligentiam proposito impenderem, si sanguini non deberem. Suscepi epistolam tuam Romana dote locupletem, et stylum Latine in ipsa principiorum luce monstrantem. Cui me respondere, opponente manus incertitia, coegit affectio: cum diu esset, quod antiquaverat apud me scribendi studium spectandi, et in locum gloriæ silentium computabat. Sed nisi respondissem, nescires te esse deprehensum, quod minus fabricatis ingeniis artificii facundia, et succo Romuleæ calliditatis illuseris. Non æqua ad secundum virtutis est pollicæ laminæ, et ejus quam rubigo possederit: nec parum confici cum usus potest et torpor assumere. Nunc epistolæ brevitate contentus ad salutationis debita me convertito: quod eloquio non potui, gratia pensaturus, reddendo amicitiam pro schemate et pompa sermonum. Ecce quantum occupationi subducere potui, celer scripsi. Dabit Deus, ut si responsa desideras vacuum curis pulsati pectus invenias.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS FLORIANO.

Illud fraternitas tua amoris meo potuisset impendere, quod vera liberalitate cum tribuentis compendia proficeret et pudori. In ea scilicet parte, ut cum indices studii mei litteras jam teneres, ab scriptionis cura suspenderes. Quisquam ne coloratis frontem pingit illucubris, et famam valida impugnatione labefactat; nec manifesta excusatione contentus, male credulæ conscientie sufficere non æstimat quod probavit? Qui vario sapore colloqui edacium amicorum fauces irritat, ut dum blanda subjicit, definita permutet. Nam postquam me silentium amare scripse-

Theodericus rex scribit apud Cassiodorum, lib. 1.

ram, quasi pro allegationis responso, prolixiores paginas impetravi, et diu forte repositum post negationem meam eloquii uber eliciui. Quid faceres, si certamina promississem, si studiorum tuorum serrorem quocunque dente incautus attingerem, nec mei idoneus aestimator penetrabilia tua servarem? Adhibita, credo, adversus me fuisset Tulliani profunditas gurgitis, Chrysippi proprietates, Varronis elegantia: nec in ulla invenissem parte subsidium, cui nec illud profuit, quod scribendi contentiones nec, cum reticerem lacessitus, effugi. Me etsi peritiae conscientia, et dicendi vigor attolleret; post diversa scribentium discrimina, laudem quam multo sudore vos petitis, formidarem. Huic accedit, quod rhetoricam in me dixisti esse veritatem: cum diu sit quod oratorium schema affectus a me orationis absciderit, et nequeam occupari verborum floribus, quem ad gemitus et preces evocat clamor officii. Delenifica ergo et malesuada compesce colloquia. Si ficta sunt quae scribis, et periculo decorata mendacii, muta propositum, vel postea quam vides (mentem) innotuisse quae feceris. Si vera sunt, et a iudicii lance descendunt, profundo ea pectoris include secreto, ut reverentiam diligentiae, dum amico res integras servas, exhibeas. Mihi immutabile cor custodiens, alios demum colloquiis. Ecce epistolae modum, dum productae paginae cupio respondere, transcendendi. Sed non est culpa speciali plectenda supplicio, quae in erratis habet auctorem. Domine mi, salutationem debeidam restituens, precor, ut si desideris meis quae de amore tatiurnitatis concepi, pernix te scrutator inerseris, saltem C occupationibus quibus impedimur, ignoscas.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS FAUSTO.

Si a consuetudine officiorum temperet mens amantia, ipsam cessationem sinistram esse putat auspicium: mœroris enim ipse sibi causa est, qui non semper in vicinis aestimat habitare quod diligit. Quisquam ne digressus ad longinqua censeat, quem mente contingit? Nam si spiritus res esse divinitatis in homine, prolixiorum sentire non potest damna terrarum. Dixi causam, quae me faciat scripta porrigere. Reddo salutationis obsequia, propter quae promulgantur epistolae: Deo supplicans ut coelestis dispensatione beneficium, in bona valetudinem de genti praesentia magnitudini vestrae verba reddantur. Quod recipiat tamen portitor, qui aliqui occasionem praestitit, a me pro vicissitudine commendatur.

¹ *Auum nomine, patrem doctrina*: Avieni avus fuit Gennadius Avienus, Fausti pater, quem anno 430 consulens fuisse monuimus, de quo Sidonius lib. 1, epist. 9. Et patrem et avum nomine referre videbatur Avienus, nam Faustus Avienus vocabatur. Sed quia unum, ut docuimus, verum cuiusque ad proprium nomen erat quod ultimum, ideoque avi tantum Avieni nomen reddebatur.

² *Deuterio*: V. S. Grammaticus, ut est in epigrapha carminis 2. Ille igitur est, quod doctorem optimum Petrus Bormanus ad *Henrici Valesii* lib. 1 de *Critica*, pag. 181, admittenda esse arbitrat correctionem Petri Nannii *Miscellan.* lib. 1 cap. 4, ubi ex vestigiis scripturae veteris compendiarie codicis bibliothecae Egmondianae, in quo hunc eundem titulum Mariano praefixum se invenisse tradit, legendum conjicit: *Felix Asper, comes Consistorii,*

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS AVIENO.

Quam bene quod verecunde renuis, feliciter incitari, et dum difficilibus magnitudinem tuam exemplis quaeris incitari, narrandi pompam quam assertor idoneus refugis, ostendisti! Amplector amabilem allegationem formidinis, quam in te ingenii divitiis vena commendat. Nolo colendum bonis patrem in adhortationis tuae positum pavescas exemplis: ab ipso venient ista quae loqueris. Scio quae aurum pariat terra nobilior: cuius soli nutrita simbus metalla plus rutilent. Saepe mihi labor effluax inquirere in alutricia terga fulvi ostendi elementi. Scio quae concha superbas pretio gemmas includant: unde veniat lapis imperiis genium collatorum. Non imperitiae quod seri applies, non errori. Viri foris progenies armorum faciem inter patris agnoscit amplexus, et dum naturam obsequitur, discit amare terram. Doctorum radix Maro, vestri formator eloquii, sic animatum verbis patris filium memorat, ut dicat: *Diace, puer, virtutem ex me*: et alibi, *Et pater Aeneas*. Nunquid ille jam fortibus ad certamina brachii us-urgebat, aut virili valetudine imminencia putabatur bella gesturus? Sed melius virtus recentibus exemplis animata, quam monitis, profectum corporis expectabat. Scientes rerum aquilas ferunt pullos suos in ipso vitae limine, quo ovorum tunicis exuuntur, ad solis ponere radios et lucem seminis sui immensi splendoris oblatione cognoscere. Nunquid est in di trita probatione impietas, cum re ta sit iudicii in electione sententia? Nolunt quemquam perire de seibus, sed suos esse qui cesserint, non agnoscunt. Hic enim illa inter aves sublimitas, genitrix putatur esse victorum. Nunc ergo tu, dulce meum, bene crepta persequere; et favente Deo, ut avum nomine, ita patrem recte doctrina. Non aestimes grave esse quod moneo. Et quia ego te de germine censeo, tu de primordiis non pavescas: fuit et ille incipiens qui tinetur: et quotiens scalpente terram digito ductus equum per pulverem trahitur, turbidum fuit omne quod primum est. De reliquo vale, mi domine, et amantem tui frequentibus celsis munus litterarum: circa quae studia, si mei memor es, pigrum te esse non contemnit.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS DEUTERIO.

Quam velim saepe officium visitationis omittere, si

appellat, et in epigrammatis magistrum. Felicitas rhetoris Romani in rat audierit. Is enim videtur cuius in Parmensi codice Martiani Capellae fit mentio his verbis: *SECURUS MEMOR FELIX V. SP. COM. CONSIST.* Rhetor h. ex mendosissimis exemplaribus emendandum, contra argente DEUTERIO scholastico, discipulo meo. Romae ad portam Nepesinam, cos. Paulini v. c. sub D. non. Martiarum Christo adjuvante.

Rhetor urbis Romae, etc., contra legente Eleuterio. Hic etiam eruditissimus Pontanini lib. 1 de *Antiq. H. reg.* cap. 3 pag. 231, proluxit hunc titulum: *Securus Rhetor Felix Asper*, etc., nam perperam Sirmundus exhibet: *Securus Minor Felix V. Sp.* quasi *Vir spectabilis*.

dulcem tribuit culpa mercedem : et celestis mandati s' n'entiam scie's prudens que negligere, si desideris copiam vindicanda conciliant! Mihi uni contigit de offensionis merito evenisse quod gaudeam : didici nunc tali remuneratione errata seclari. Non sunt adversa, doctor optime, amicitiarum religioni, quæ profero coactus in medium. Imo propter confessionem dignam proposito valetudinis tuæ dubia nunquam velut ingratus optavi : quia etiam, quantum in me fuit, contra ingruentes tibi inæqualitates precum manus opposui. Sed ecce quam alacer sensus est, non in prospera membrorum salute fundata ostendit pagina, in qua utraque luce fulsisti. Tua, quæso, lumina nube doloris hebetantur, cuius tam clara sunt carmina? et qui lucem loqueris, de visione causeris? Quam timeo, ne parvus in meritis tuis laudator inveniat. Tibi recte ascribitur, cunctis dare oculos, et obscura mentium p' regino splendore radiare. Ergo putas tibi validum non esse quod tribuis? Pelle, quæso, animo curas superfluas, forsitan sollicitudine aut cautione conceptas. Dabit Deus, ut quidquid corporalis accessit incommodi, vires animæ tuæ per s' dum rutilanti nitore mundetur.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS FAUSTO.

Vere gratias Trinitati, quam veneramur et colimus, Deo nostro, quæ sub personarum distinctione et equalitate mirabili, unam nos pie jussit sentire et adorare substantiam; quæ plactum nostrum vertit in gaudium; quæ dolorum comites ad obsequium lætitiæ lacrymas commutavit : ut vere cum Propheta dicam : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem felum (Jerem. ix, 1)?* ut beneficiorum celestium magnitudinē sub hac devotione respondeam : cui contigit ante accipere celestia dona, quam poscere, et pr' us quid boni evenisset legere, quam quid mali minarentur peccata sentire. Tuum est, dispensator omnipotens, quod de serenis pignoribus, et futuræ innocentie hereditate, in illa quæ præcessit anxietate non timui : qui reductæ etiam statum valetudinis quasi stupefactus accepi, in confusionis similitudine collocatus, quæ supra meritum meum collocata sunt prospera evenisse vix credidi. Vere supernæ remunerationis divitiæ humana mens non cit expendere. Sic animo fragiles temperantur, ut prius stationem videant quam periculorum incerta deprehendant. Deus bone! in quo abrupto, pependimus tunc, cum potentia celestis, ut plenum esset parvulorum in reducta salute testimonium, plus est nostrum labefactata per meritum? Dico integre, et vocem quam proposito debeo, nulla mendacii nube concludo (confundo verba singulis, ut sub solida gratulatione, uberioribus in situm oculis) sæpe me respicere quod evasi. Ubina gentium sumus? de qua nos ad humanam conversationem ruina clementia superna restituit? Referamus ergo strictioribus verbis huius boni largitori prolixis gemitibus quod debemus : invitemus ad custodiam munerum suorum,

A quem in dubiis tui se probamus auxilium : rogemus eum, qui scit nempe servare quod præstitit, et virtutum suarum viva testimonia in longum producere. Talia sunt mecum circa vos venerandi vota collegii per totam Liguriam consistentium servorum et amicorum Dei. Tali nititur domus sancta suffragio : preces pro serenis pignoribus sine cessatione funduntur. Verum me dicere, testis est divinitas, quæ quod ipsa est, veritatem diligit; omnibus qui de vitæ possunt innocentia et integritate confidere, vestram nimis amaram esse molestiam. Sed nunc ad epistolæ usum revertor. Salve, mi domine, et gerulum præsentium Bassum V. C. illa quæ caros meos soletis, dignatione suscipite : quia inter omnes quibus affectus est meam propter vos amicitiam custodire, quamdam prædictus arcem puritatis ascendit. Juvate ergo petitiones ejus, ut fructum de impensis caviens ad potiora præparetur.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS FAUSTO.

Diu super adventu amplitudinis vestrae ancipiti mens mea pendit indicio. Sed postquam me divina misericordia ab hujusmodi anxietate laxavit, statim ad consueta officia me contuli : quanquam paginarum obsequia nec digresso ad longinqua suppresserim. Illis ergo valetudinem meam indicans, aegritudinem animi refero, quam de morore contraxi. De luminum nostrorum salute sollicitor, in eo loci constitutus, ad quem difficile nuntius expectatus allabatur. Quod in solatio est, Deum precor, ut nulla servum suum patiat amplius cura macerari; sed de rebus a meorum in solidum prosperitatē æstibus meis celerè medela subveniat. Salutans debita servitute, precor, ut cognitis his de quibus animus meus varia æstimatione jactatur, sedulo mihi hilaritatem deferentium litterarum beneficio succurratis.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS OPILIONI.

Cœperat parvitatem meam magnitudo vestra spe quæ vota transiret, dignationis attollere, et celestis instituti more, clariora facere beneficia sua, dum mea merita nulla iudicii lance pensabat; vel censure negligens dare pretium muneribus, quæ esse monstrabat indebita : quoniam affectio quæ circa humiles exhibetur, non habet necessitatem, et speciem suam per solum rutilanti splendore significat. Diu ergo tali fultus post Deum præsumptione, non timui quidquid obloquentium toxica promittebant. Ast ubi me ad antiquum pulverem vestri reduxit obliuio quod in solatio debet nudatis defensore contingere, quasi querelarum perlatrices litteras prorogavi, promittens mihi de earum importunitate responsum. Sed per occupationum forsitan amplitudo vestra præpellen-tium incrementa significat ad hæc vos officia non venire. Replicabo, quia idem status fuit culminis vestri dudum paginas destinantis. Ad morem tam descriptionis epistolariæ me reduco, ne addat prolixitas ingesta fastidium, et denegari paginas faciat ma-

¹ Opilioni] Lib. v. epist. 3.

gis allegatio quæ poposcit. Domine mi, salutationis A
obsequium solvo, et de valetudine vestra ut animo
obligatus interrogo, cupiens relationis indicio ad ge-
mina desideria pervenire.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS¹ SENARIO.

Perdit affectio valetudinem silentii debilitata torpore : nec ad usum tuum diligentiae cursus exuberat, si nudetur communione colloquii. Muta caritas pene representat speciem non amantis, et odiorum simile lacrum est non aperire quod diligas contestatione sermonis. Ista sublimitati tuæ coram posuit intimavi, cum ad solatium absentiae meæ litteras promittebas. At nunc quæ animum vestrum mei invasit oblitio, ut nullas per tanta temporum spatia, quæ bonam valetudinem vestram significarent, litteras suscepissem? ne de amoris, credo, testimonio animorum indices epistolas convenirem. Irreligiosum ergo circa amantem tui in meliorem partem verte propositum, et ad memoriam promissæ fidei scripta trans mitte. Domine mi, salutationis debita solvens, precor, ut si vos in antiquæ circa me dignationis statu pagina directa repererit, responsa mereatur : quia puta inter nos gemina vincula disrumpi non posse, caritatis et sanguinis.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS ³ ASTURIO.

Quæ, malum! ratio e-*t*, ut ita sis parens in gratia, prodigus in querela, et exigas frequentiam litterarum quam ipse non tribuis, tueris oculis illud quod alter deliquit inspicis, tuas culpas nulla falce rescando? Anni plures vixi, ex quo Alpibus vicinam habitationem delegisti, senator et doctus. Ubi tibi, dum pruinosa respicis juga, apparuit inauspicata nix capitis: ubi etiam glande te vesci scriptione signasti. Cujus rei fidem litterarum tuarum decora fecerunt, cum sibi hujus significancia in rueturgidi pectoris, et Alpini sermonis apparuit. Miror

¹ *Senario*] De quo lib. iii, epist. 44.

* Asturio] diversus videtur ab Astu:io consule collega Præsidiis anno 491, cujus antiquæ pietatis nomen tum hodieque apud Leodicenses rari dicitur in eburneo sacre & Evangeliorum libri operculo, cum hac inscrip- tione : FL. ASTURIUS V. C. ET INL. COM. ET MAG. UTRINQ. MIL. CONS. ORD. Nam Emodius senatorem hunc tantum vocat, non consularem. Sed non minore, mea quidem sententia, in errore ver- santur, qui Turcium Rulfum Asterium V. C. et ipsum consulem ordinarium atque patricium, qui Sedulii poetæ versus post ejus mortem ex ejus scriiniis collec- tos recensuisse dicitur, cum Asturio Præsidiis collega confundunt; cum ad illum Asterium hæc pertinere videantur, qui consul fuit cum Protege- anno 449, tum quia hæc illi nomina potius congruunt, tum quia id tempus cum Sedulii obitu coheret, quem ex integris Gennadii exemplaribus Theodosio Ju- niore, cui opus suum dedicavit, et Valentiniano regnantibus vita functum didicimus. Denique omnem dubitationem adimit ipsius Asterii epigramma, quo

* *Veracia dicta poetæ*] Ex scheda vetustissima, rerarum dicta poetæ. BARTH., *Adversar.* pag. 703.
 ** *Edital Didact.* In., *ibid.*

^{**} *Edita Didata*. Id., *ibid.*

... *Celebre per saecula Fasti*] *Fastus* vero disertissime in nostra scheda editum est. *Fastibus* pro *fastis* dixisse notat, ni fallor coryphaeus grammaticorum Priscianus. Locus

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS OLYBRIO ET EUGENETI.

Desiderio paginarum vestrarum facta est mihi prodiga frons pudoris; et dum tabula promittit promulgata responsum, intra verecundum penetrabile annosam continere nescit infantiam. Deberem quidem sanguini et proposito pilula venustatem, postquam spei meae fructum prima negare colloquia. Sed nescio utrum male pertinax iudicetur intentio, quae sine alterius dispendiis sollicitum per amorem experientiae pericula multiplicat. Valete, ³ mi domini, et ad descriptionis mecum remeate concordiam, ne contra Evangelicis faciat monita, si et importunitatis denegatis, quod iuste forsitan impetrasset affectio

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS FAUSTO.

C *Volis et desideriiis satisfacit pagina, quæ apud
amantem vestri necessitatibus alienis præstat obse-
quium. Quam vellem, si propositum non vetaret,
multorum sæpe quieti titulare, ut dum dubiis vocem
tribuo, debitum obnoxie caritatis exsolvam! Domini
mei, patris vestri jussionibus impendo præsentis
scriptionis officium: cujus animus dum omnium
securitatis providet, suavi quietem sub hac intentione
contemnit. Qui dum mala Ligurum * post Mauricelli*

in cod. Remensi post epistolam Sedulii ad eundem
Macedonium scriptum legimus his verbis :

Sume, sacer meritis, * veracia dicta poetæ,

Quæ sine ligamenti conditi sunt vitio.

Quo caret alma fides, quo sancti gratia Christi,

Per quam justus ait talia Sedulius.

Asterisque tui semper meminisse iubeto,
 "Nobis cum sit, non illi dedita sunt, angeli."

Cujus ope et cura " edita sunt populi,
ab his quibus summi " colubant nos

Quemquamvis summi celeberrimi per aetula lasi,
Plus tamen ad meritum est, si viget ore tuo.

Plus tamen, ad meritum est, si viget ore tuo.

Epigrammata vero præmittitur hæc annotatio: Hoc opus Sedul us inter chartulas d. spernum reliquit. Quod relictum adornatumque ad omnem ele antiam divulgatum est a Turcio Rufio Asterio V. C. consule ordinario atque patricio.

³ In edit. Schotti, *mei*.

Post Mauricelli obitum] Qui advocacione fisci fungens Lixuræ provinciam fisci e luminiis oppresserat: contra officii videlicet moderationem legibus præscriptam. Qua de re gratissima et elegantissima sunt Theodorici regis præcepta ad Marcellum advocatum fisci, apud Cassiodorum lib. 1. epist. 22.

est lib. x. ubi loquitur Cæsar:

Nec mea Exlori vincetur fustibus annis

Porro inscriptio Sédulii ita in eis concepta est : Dominum meo sanctissimo ac beatissimo patri Macedoni pr shyt. Sédulius in Christo salutat. lo., Ibid.

obitum nondum vidit occidisse, confunditur. Recidivis enim provincia nostra, quasi praefatum sepulera non tenent, laborat insidiis. Advocacionem fisci dum aliqui per iniquos homines nituntur obtinere, aut votorum copiam quid in ea meditentur ostendant. Ego quidem deliberacionem magnitudinis vestrae de bono publico non celavi, asserens vos praefatam dignitatem nulli vobiscum Deo adnitente, committere. Sed anxietas provincialium totum credit

A evenire posse quod metuit. Hanc a domino meo episcopo allegacionis suscepi provinciam, ut conscientiam vestram obsequio paginae convenirem, ne cuius subreptio ad huius rei perducatur effectum. Vos fidissimam pollicitacionem solliciti custodite integritate propositi. Ego salutacionis officia dependens quae susceperam alleganda, testatus sum. Spero tamen ut, quid de ea parte deliberatum sit, instruar officio litterarum.

LIBER SECUNDUS

EPISTOLA PRIMA.

¹ ENNODIUS ARMENIO CONSOLATORIUM.

Diu, frater carissime, festinante voto consolatoriam ad te paginam dum misi, ne putarer vel mihi subducere fletus, non verba compono; et in lamentationis dispendiis facere de gemitibus decora sermonum, debitum placentum per loquelae schemata dissipare: cum contra amicitiarum religionem et consanguinitatis vincula, secretum conscientiae patescat hostilis, si cum possis dupliciter defunctum flere, non facias: id est, si oculorum ministerio nequaquam jungas oris officium. Ubi, dum lumina stimulis acta doloris illacrymant, feriat sunt verba plangentis? Sed ego, hominum sincerissime, qui tristitia tuae obsequium in omni debeo parte quod valeo, maerorem meum in quo tibi comes sum, volui descriptione testari: ne in una tetate effusurum interciperetur memoria lacrymarum, vel astimaret posteritas me in illi tui morte hoc solum abuisse quod solvi: habens in hac via venrandorum exempla pontificum, quorum imitatione nobilitantur, quos in umbram meri a concluserunt. Ambrosius noster ² decedentem germanum teste afflictionis suae libello prosecutus est. Quem cum recenset secuta proles, et scriptoris bene meminit, et in Satyri fratris ejus obitu lamenta coniungit: quia ejus provisione contigit recentem dolorem ostentare dum loquitur, et ante legentium oculos semper exhalantia spiritum jam diu defuncti membra monstrare; nec unquam pati veterescere relationis fide funus, quod anni potuerunt sepelire transacti. His ita se habentibus, oculorum lumina refrena, et animum, si placet, ad

¹ Ennodius Armenio consolatorium] Ita in antiquis concipitur hic titulus, verbo suppresso. Qui mos illum non infrequens in epistolarum inscriptionibus, in quibus etiam ipsum argumenti genus indicabant. Talis est inscriptio carminis Sidoniani ad Thalliam, quod insertum est epistolae 11 lib. viii.

Dilecte nimis et peculiari
Phaebo commonitorium Thallae

Verum in Sidonii vulgatis editionibus hic versus cum vel quis inerte coherent, cum seungi debeant, quia titulum faciunt, similem illius apud Gregorium lib. iii Dialog., cap. 10: Sabinus Domini Jesu Christi servus commonitorium Pado; et huius Zosimi papae: Zosimus episcopus commonitorium presbyteris et diaconibus qui Ravenna sunt.

² Lib. de obitu Satyri fratris.

³ Abraham unicuique] Iidem Abraham et David's

ejus verba convertit, qui tibi flets consolator occurrat. Amisisse te filium pene unicum et bonae indolis, quod patria non minus requirit affectio, provinciae ululatus ostendit, cum ad solatium gemituum tuorum suos jungens, quid de eo censeret, testatur universitas. Tu tamen inter ista quasi specialis mali pressus nece concluderis, nesciens, temperandum quod per multorum dispersum corda commune est. Quare ergo propriam aestimes anxietatem, quam suam per affectum tuum fecere quamplurimi? Tecum, ut de cognata gente taceam, Gothus affligitur; et tu adhuc, quasi solus propriis aestibus subjacens inclinaris? Instruant te, quæso, veterum ornamenta majorum: et a merore ad bonam valetudinem intentione restituant. ⁴ Abraham unicuique filium morti quasi pins pater, quod majus est, lætus exhibuit, et ad necem filii mucronem genitor misericors preparavit. Tu translatus celesti judicio, quasi orbatum, inquis: et quem non obtulisse sacrilegium fuit, hunc oneras fletibus evocatum. In qua causa Davidicum tibi occurrat exemplum, qui feretrum filii ovens, et Deo referens gratias antecessit, quod dignatio superna de venerandi prophetae semine, quem forte muneraretur, acciverat. Tu si ejus æmulator non prorumpis in gaudium, certe tempera sub aliqua predicti imitatione mœstitiam. Replicabis forsitan, vix is a agris animo posse suaderi, et in gravi tribulatione licum non habere consilia: orbatum non respicere quidquid hortatur ad vitam: unicum desolatos habere in evocanda morte subsidium. His addas, quod frugi sobolem, et quo teneram ætatem vinceret, morum modestia perdidisti: allegans juvenem tuum immaturos annos, qui peccatis amici sunt, ⁵ glorioso fine clau-

D exemplis utitur C Ennodius antiquus scriptor, cujus n. minit Gennadius, lib. ii Instructionum, in ea quæ inscribitur Filios non lugendos.

Non potest infernem gentiliter plangere natos?

Os laceras, lanias pectus, vestimenta deducis.

Nec metuis Dominum, cujus optas regnum videri?

Et post alia:

Nec dolore duxit pater filium mactandum ad aram,
Dolore nec vates filium luxit defunctum.

⁴ Glorioso fine] Ob actam poenitentiam, de qua mox, et in carmine 34, ubi tabula describitur in qua angeli hunc Armenii filium qui poenitentiam egit Christo offerebant. Nec enim dubitabant quin ad beatam vitam evolarent qui poenitentiae scriptis expiati excederent. Unde sicut de neophytis recens baptizatis, ita de iis qui post poenitentiam in obitum, hoc sæpe usu perhibent, ut iis e aut migrare ad Dominum

sisse, et in ætatis naufragio ab eo de portu animæ a plura sanctæ conversationis in locum producere, et mei, si mereor, meminisse dignare: epistolari dante veniam brevitati, quam in angustum arctavit festinatio portitoris.

Quibus ego dolorum tuorum fomentis, licet incestus, opponam. Minus peccavi, quod immaturus abruptus est. Innoxius ad vitam perpetuam melioris sæculi quod in ista servavit: poenitentia quam eum egisse loqueris; etiam si in ipso non invenisset quod dilueret, invenerat quod ornaret: quæ quoties innocentibus datur, coronam pro humilitatis affectione conciliat. Ad hæc respondeas: Quo me vertam, frater, qui præter lacrymas in presenti luce nihil habeo? Adjiciam, Dei proximitatem invenire posse hominem, qui de homine non lætatur. In loco filii succedere posse conscientiam, quæ sanctos ejus heredes inveniat. Non unam ergo viam, si audire digneris, vitæ melioris ostendam: licet tua non egeat monitore perfectio; nec magistro opus sit ei quem fecerunt actuum suorum emendationes et honestamenta conspicuum: nisi tantum ut adhortationis quam consilio tuo et prudentie debes, fidem diligenter expendas; et ad cælestium munerum affectum te revoques, unde vitales auras et accipimus et amamus; et gratum nobis sit beneficium, cujus colimus et veneramur auctorem. Ista sunt, quæ brevi sermone dolens magna contexui; ruptam singultibus contestationem pro styli ubertate dirigens, dum multo lamenta colloquuis.

EPISTOLA II.

ENNODIUS ¹ SPECIOSÆ.

Silentium meum dolor exigit, qui passus est crescere, dum de vindicta cogitat, dispendia civitatis. Quid enim fieri potuit, nisi ut tacendo vicem restituerem litteras deneganti; ut contemptus circa me, qui per abstinenciam venerandi sermonis innouit, dum subduco colloquia, pari mœrone feriretur? Dicas forsitan, vindictam inimicam esse propositum. Sed omnia errata ita computo, quasi legis obsequium, in quibus vos esset: contingit auctores. Quisquamne culpam putet facere quod fecisti, et plectendum iudicio divino censeat, quod a te processisse cognoscat? Equo ergo animo sustine quod deliqui: dum ea in re præcedis, lux Ecclesiæ, ipsa voluisti. Ego servo animum, quem promisi, ut in universis, si meror, æmulator existam. Cujus rei fidem, dum tacentibus vobis taceo, et quod et loquentibus loquor ostendit. Ad scriptionis ergo officium, postquam visus sum, me reduxi; qui hactenus intra verecundum penetrale, quæ non amabantur, verba continui; similis in paginis pariturus obsequio. Salve, mi domina, bonæ splendor sine nube conscientie, et ad exem-

dicerent. In arca sepulchrali Romæ, JUN. BASSUS V. C. QUI VIXIT ANNIS XLI. MENS. II. IN IPSA PRÆFECTURA URBI NOVISSIS IIT AD DEUM VIII. KAL. SEPTEMBER. EUSEBIO ET HYPATIO COSS. Et altera inscriptio Aquis Sextilis: *Ille in pace quiescit Adjutor, qui post acceptam poenitentiam migravit ad Dominum: vixit annos LXV. MENS. VII. DIES XV. Depositus S. P. VIII. KAL. JANUAR. Anastasio V. C. consule.* Cæterum D. Augustinus sententia fuit, ut Possidius in ejus Vita scribit, etiam laudatos Christianos et sacerdotes absque digna et competentis poenitentia exire de corpore non debere.

¹ Speciosa Religiosæ femine Ticinensi, ut docet

EPISTOLA III.

ENNODIUS SPECIOSÆ.

Quanto deprimuntur peccatores suorum factorum, quibus ab oculis tollitur quicquid offertur, et ne in oblivionem desideria mittantur, vicinum sit, nec contingi licet, omne quod cupiunt! Ad Ticinensem urbem votivam susceperam necessitatem, et molesti itineris universa transieram; æstimans hoc sacerdotem credere suis imperiis impendi, quod meo militabat affectui: cum subito contra metas votorum summo labore petitis jam de area fructus effugit. Proh dolor! qui me de epistolari alloquio ad tragœdiam vocas! Muros venerandæ, post religionis loca, propter te civitatis aspexeram: jam grati pararam verba colloqui, vereor dicere, quod remansit; ne loquendo cogar denuo sustinere transacta. Illustrem virum Erduic, quem me tu, Ecclesiæ decus, desiderare feceras, improvisus oculis casus ingressit: ibi comites mei videre, quid peterem, ibi animi mei astus innouit, quem ante sub prædicta claudelam umbra personæ. Nescivi occultare per caritatis tormenta quod volui, nec facis aliquibus colorare conscientiam. Mœrentem me ad domum reduxit, qui prolixioris itineris causas iucidit. Fatigatis meis, fateor, compendia non amari. Ecce contestationem diligentiam meæ et mentis æsservi. Vestrum est, si vera dixerim, vos interroga, et animum meum affectionis vestræ æstimatione cognoscere. Domina mihi, saluto et deprecor, ut libens per præsentium portitorem suggerenda cognoscas.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS OLYBRI.

Nul' dubium est inter prudentes sacræ fidei promissionis impleri, et amicitiam quæ fertilibus est maritata fomitibus, fructuum nobilitate gaudere. Ego conscientiam vestram appello jam statutis fidelibus obligatam. Ego tanquam de bonæ arboris reditu, ita de caritate mutua idoneus carpo poma possessor: nulla partium in aucupio discessionis quod fieri voluit neget impletum. Apud Deum votis aut supplicium debetur, aut præmium. Ego in me religiosi in vobis nobilissimi consideratione propositi, ad effectum inter nos concordie æstimo pervenisse quæ capta sunt: nec adolescentibus gratiæ et in novam lucem erumpentibus frugibus verborum potuit negare commercium; cum culpa dignus sit, qui in vicinitate positus noluit

proxima epistola: cujus ac sororum mentio epist. 12: Sed quæ injunctis de religiosi feminis Speciosa et germanis ejus, male est animo meo quod implere non potui.

¹ Illustrem virum Erduic Nomen restitui ex Vaticano, nisi quod in eo Erdui tantum detracta illura legebatur. Sed Erduic appellatur, atque inter Gothorum nobilissimos numeratur in panegyrico, Ticinum ergo ab episcopo Mediolanensi ad Erduicum missus Ennodius, gaudebat sibi oblatam occasione visenda: Speciosa: sed contra votum accidit, ut Erduicum in via offenderit, priusquam Ticinum es et ingressus, ac domum cum eo spe frustratus red re coactus sit.

primus incipere. In hac ergo parte pudor is volens vitare A
dispendium, nolo evadere opinionem temerarii, dummodo ad effectum me ostendam pervenisse perfecti. Opportunissimum porro em sarcina imperiti sermonis oneravi, affectu delinquens, per quem qui peccaverit, et veniam meretur et gratiam. Rogo ergo salutationis effusissima debitum solvens, ut si me cordi haberi, de uberrimi ostendatis directione colloqui: quia sicut amoris elocutor et copiosus assertor es, ita nescis alieni blanda sermonum fucatione deludere.

EPISTOLA V.

ENNODIUS ¹ LACONIO.

Nonquam inter amantes silentio bene muliatur offensus. Gravius inventorem percussit vindictæ novitas, quam errantem. Nefas est pro emendatione culparum culpas adhiberi; dum studio curationis, qui medetur egrescit. Volui taciturnitatem quam circa me hactenus, mei immemores servastis, imitari. Sed homo levis animorum fortium non potui æquare contemptum. Victus sum naturæ fragilitate, confiteor; et quod vos credo computare inter vitia plus amando styli abstinentioniam effusa loquacitate pensavi, et longi dolorem silentii sermonis ubertate composui. Expectans quidem a vobis prævium munus in litteris: sed nolui mihi ipse, dum diu taceo, negare responsum; æstimans, quod loquendo, formam dare, nisi loquendo, non possem: proinde, domine mi, salutationis debendæ obsequium solvens, perlatores præsentium ad vos specialiter destinatum solita digitatione suscipite, et sublatum de consuetudine scribendi usum reparate, ne in damnum gratiæ paritas contingat ista verborum.

EPISTOLA VI

ENNODIUS ² POMERIO.

Quousque tantum licebit absentiae? quousque fama nobilis epistolaribus destituta commerciis veterasceat? Nolo evadere opinionem temerarii, dummodo ad notitiam possim pervenire perfecti. Volo esse paginarum prævius destinator, ut Galliarum bona ad Italiam migrent, sine ullo formæ suæ translata dispendio. An forsitan putabas te in quocunque loci delitescere, quem scientiæ lux longe positorum monstrabat aspectui? Et nisi me in laudibus tuis, domestica quid relatio, sed per imperitiam sui pauper angustiet, et amplissima meritorum tuorum præconia perlatoris arctet exilitas; utriusque bibliothecæ sibi perfectionis ex gemino latere venientis partes maximas momordisti, procurando ut tali ingenium

¹ Laconio] Lib. III, ep. st. 16.

² Pomerio] Arelatensi. Cyprianus in Vita S. Casarii episcopi: Erat autem illis admodum familiaris Pomerius quidam professione rhetor. Afer genera; quem ipsi singulariter carum grammaticæ artis doctrina reddebat. In catalogo seu appendice Genuadii, ubi Pomerii opuscula recensentur, natione Maurus dicitur ac presbyter in Gallia ordinatus. Ennodius Græce Latineque doctum, nec secularibus tantum litteris eruditum, sed sacrarum etiam peritum fuisse significat, Rhodanique alumnus vocat, quia Arelate versabatur. Rurici quoque exstant epistolæ duæ ad Pomerium et ipsum Arelatensem: quandoquidem ab

tuum saturitate pinguaceret. Taceo summam ecclesiæ collatam beneficii, et dotibus sine humano adjutorio supernis instructum. Recte enim hoc æstimatur venire de superis quod inter homines nullo constat exemplo. Sed hæc melius secuturis, vita comite, censeo reservanda temporibus: ad illud venio, in quo me sejunctissimus instruxisti. Quantum habui præsentium portitoris sancti Felici assertio, in epistolis meis sine cura dictatis Romanam æqualitatem, et Latiaris undæ venam alumnus Rhodani perquirebas. Sollicitus, credo, scrutator et diligens, quid lima poliret, invenit, dum per infabricata verba discurreret. Nescimus quia quid qua mente homo legerit, quod hac profert deliberatione sententiam? maxime cum scriptum sit:

Ipsæ parens vatum, princeps Heliconis Homerus.
Judicis excepit tela severa notæ.

Rogo et si indigenas, et si inter studiorum suorum palestra versatos fulget Latinitas, mirum dictu, si amat extraneos. Periculum facere de eloquentiæ pompa non debet, nec præsumo, qualiter quis valeat experiri; cum professionem meam simplici sufficiet, studere doctrinæ. Si me tamen quondam studiorum liberalium adhuc nobilitate gaudentem aliquis talidante tetigisset, parasset vel quod ad excusationem esset idoneum, vel quod non pueret objectum. Nunc vale, mi domine, et circa me ecclesiasticæ magis disciplinæ exerce factorem. Scribe vel manda, Melchisedech parentes quos habuerit, explanationem aræ, circumcissionis secretum, et quæ prophetici mysteriis includuntur. Ista quæ sunt secularium schemata, respiciantur, caducis intenta persuasionibus, telæ similia Penelope.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS ³ FIRMINO.

Exigat licet amor, quod non potest implere perfectio, et impetret caritas, ut per loquelæ audaciam quæ ornare poterat, pereat spes tacendi: maxime cum sit dicendi, ut Tullius refert, nisi cum necessaria, nimis inepta conditio. Sed inter narrationum vias et itinera aperienda falce doctrinæ, teneri necesse virium consideratione regnat affectus. Imperatoris loco dominatur semel penetrabilibus cordis infixa dilectio; credens quod non de verborum pondere vel pompa capiatur, qui de absentis propinqui est salute sollicitus: nec existimat quod nasci possit offensa de gratia: hoc ad lætitiæ satis esse conjiciens, si optatam nuntiet epistola sospitatem. Sed

Æonio Arelatensium episcopo petit uti Pomerium ad se venire jubet, lib. II, epist. 8. Sed abbatem appellat, ut quæri jam possit plures ne hoc nomine fuerint, an unus idem, quod mihi facile persuaserim.

³ Claudianus, epig. ad Aléthium.

⁴ Firmino] Propinquum suum vocat Ennodius Itaque Arelatensem illum puto quæ laudat Cyprianus idem in Casario. Erat tum, inquit, in ea urbe Firminus, vir illustris et timens Deum, ejusque propinqua Gregoria clarissima materfamilias: quorum studio, cura et benignitate erga clerum et monachos, erga cives et pauperes urbs illa illustrior reddebatur.

⁵ Lib. I de Orat.

vos, quos libra peritæ in eloqui lance pensabit, quibus ubertas linguæ, castigatus sermo, Latiaris ductus quadrata constat elocutio; quæritis nimirum in aliis quod exercetis, quæritis quod amatis: nos ab scholarum gymnasiis sequestrati, arentis ingenii guttis quædam oceani fluentia provocamus, quasi ¹ *lychnis* contra solis radios pugnaturi. Mei macies longe se monstrat studii; et nisi excusetur pietate garrulitas, dispendium proprii pudoris est quod amavi. Vena quidem linguæ a generis fonte trahitur; et fervore genuino solet fetura nobilis incitari. Ego mea sum impar prosapia: me dotibus vestris quasi peregrinum scientiæ plenitudo non tetigit: ego vos tantum laudare magis quam imitari valeo. Et quamvis nondum in me ad florem venerit matura facundia, et pressum onere gratiæ solvendi deserat facultate; committo tamen cymbam tenuem placido mari; quia parum ab ingratitudine differt muta gratulatio. Unde nascitur ut prospera quæ de vobis perlatoris relatione cognovi, inter cælestia mihi beneficia computentur. Et quamvis deberem reddere sermonis officium: sed quia portitorum negligentia fecit ut directæ a vobis aut retinerentur aut perderentur epistolæ: ego tamen verecundiam meam in statione degentem ad incerta deduxi, et totum me legendum saporis vestro committo. Salve, mi domine, et amantem vestri frequentibus colite muniis literarum. Circa quæ studia pigrum esse nec diligentem convenit, nec faciundum.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS APOLLINARI.

Pro voto militant desideriis propriis necessitates alienæ, dum in gaudium nostrum aliquorum precibus exhibemus obsequium. Quis non pretio propter se quæreret quod alteri sub hac occasione præstatur? Debent mihi nunc perlatores præsentium debita mea, et non solum me ad solutionem non pertrahunt, sed se fatientur obnoxios. Non est incuria, quod raro a me scripta prorogantur: similia frequenter, ut nunc reperi, bona subtrahunt. Inveniant ergo hujus beneficii fructum, si me diligitis, portitores. Qui sicut a me ea quæ erant offerenda, exegerunt; ita ad vos, ut opinor, scriptionis commercio optata perducunt. Domine mi, salutationis obsequia restituens, Deum precor ut hæc vobis in bona valetudine porrigantur, et reddatur illico pagina, quæ meam quærat, vestram nuntiet sospitatem.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS OLYBRIO.

Vix aliquando mihi ea quæ diu cupita sunt ex sententia successerunt, ut situm quam ex litterarumstrarum ardore conceperam, eloquentiæ divitis unda satiaret, et æstus quos expectatio longa geminaverat, arridentia labiis fluentia restinguere. Sed cur me ad votorum asseram summam fuisse perductum, cui majus nascitur de impetratione desiderium, dum de sermonum vestrorum flumine pectus ardescit?

¹ *Lychnis contra solis radios*] Facilis fuit emendatio pro lignis quod in omnibus exemplaribus vitiose legebatur. Apologia pro synodo: Nescitis stolidi solem

A Ostenditur mihi liquido, quam sit rerum nescia mens humana, quæ, dum pretium propriæ ambitionis intelligit, assuescit plus amare ad quod tarde pervenit; et dum abundat in præsentia quo delectetur, magis superest quod requirat. Nunc confiteor, in litteris vestris superforaneam cautionem mei æstimator expavi: ubi dum secundis in altum loquelæ vestræ portarentur vela proventibus, et in obsequio militaret quidquid spirat; remigium vestris dicitis deesse colloquiis. Non est licita, veri diligentia sequestrata quam pingunt verba, formido: remis opus est, quotiens nullo flaminum puppes juvantur impulsu: his non eget, cui secundam navigationem fecit conspiratio devota ventorum. Sol facibus non juvatur; nec lunaris globi claritudinem minorum siderum aliquando illustrare collegæ. Domine, ut supra, honorem salutati exhibens, precor, ut apud magnitudinem vestram studiorum meorum fructu non caream: postquam vobis quid cuperem non celavi, ut scriptionis operam quam hactenus protulisti, styli frequentia vel ubertate pensetis.

EPISTOLA X.

ENNODIUS FAUSTO.

Meritum meum regnator cælestis si attenderet, aut exigua bona adipiscerer, aut magna supplicia; et mei idoneus æstimator, quo meritis pervenire non poteram, voto non tenderem. Sed gratias illi, qui delicta nostra sic ne extollamur resecat, ut spem ad latiora perducatur. Domini Avieni dictionibus a me debentur ista præloquia: qui necdum ad bonam valetudinem reductus, animum meum sollicitudinis catena laxaverat, dum adhuc inter spem et metum anxii vota penderent, naturam respiciens indicavit quo tonaret eloquio. Judicio quidem ista præceperam, et altricem nobilis metalli venam in thesauris quos pepererat agnoscebam. Sed etiam in hoc peccator evenire vix credidi, quod assequi non merebar. Verum dico, teste divina clementia, si sunt aliqui in Liguria, qui de litterarum possunt genio et splendore judicare: vos crediderunt in illa dictione laborasse, quam ætati præjudicans canus jam in puero sensus excoluit. Sed ista magis illis cum lacrymoso gaudio dixi, quos aut effusus sanguis albo curiæ cælestis ascripsit, aut clara confessio: qui secundis confirmant primordia nostra successibus. Vos famuli humilitate et obsequio salutans, opto inter quævis, dum istis animum relaxatis, adversariorum mala gaudere. Nihil est enim in quo possimus inimicorum damna sentire. Hoc nobis Deus contulit, quod invidia terrena non subtrahat.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS FAUSTO.

Quid faciam, quando rescribenda vos scribitis, et pro bono præscientiæ celo vobis obsequente concessæ, quidquid alienum pectus potuit investigare, narratis? Liqueat supra hominem esse, duorum sic implere personas. Sed ad illum referantur ista, qui facibus non juvari, nec ad præsidium d'innæ lucis lychnos accendi.

præstuit. Ego tamen remittere me orationem, per quam in umbram antiquus Tullius traditur, non promisi. Quippe qui acceptum quaternionem sub majori, quam ingenio meo commodabat, celeritate reddideram: dum fidei serviens, quæ ad profectum poterant pertinere contempsit. Nihil apud me de veneranda tunc dictione remanserat, nisi quod ad fructum, quantum æstimo, bonæ opinionis reposcenti memoria furante subdlexeram. Nolo dicere, quale fuerit quod invitis restitui, quale etiam quod amavi: ne manifesto credatis vos alleganda sine sui dispendio prædixisse. Curis meis tamen super hac parte, serenæ lucis meæ domni Avieni miseraio, licet incipientis, tamen jam probata succurrit, quamdam schedulam quæ ipsi remanere potuit, ostrum mihi nobilitatis ingressit: hanc hactenus habui: inde sum et locutus, et sapui. Sed postquam et aliena beneficia jussus sum pendere, perlatores eam sequente destinabo: non eam in me pro peccatis meis intelligens benevolentiam, ut quod externorum muniret ingenia, bene credulus non negarem; sciens me hominibus, quod impugnat propositum, cautione miaceri. Verum dico, illo teste cui nota sunt omnia, a me illas mundi ore celebratas dictiones vestras, quod credo inscitis mea fieri, cuiquam dari nec tormenta compellant. Domine mi, salutationem reverentiæ vestræ exhibens, contestor quia negligentia iudicium meum, nec adulatio impugnat affectum.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS ASTYRIO.

Propheticis oraculis sublimitas tua præstat obsequium, et ad fidem veterum sanctionum militat novellis excessibus. Providisti ne segnior admonitio remaneret valetudine subtracta neglectui. Scriptum enim est per Dei cultores, quorum aures prudentium debeat doctrina transire, quos falsi sermonis sapore pertrahere; allegans perire monita, quæ in alia constitutis deliberatione præstantur. Ego tamen loco humilis, lingua mendicus, solis antea necessitudinis stimulis verba concessi. et ad contestationem diligentiae, prioribus litteris exhibui ¹ sub sanguinis libertate responsum. Nunc male est animo, quod injuriarum fructu carens, sumpsisti forsitan mentita apud te urbanitate jactantiam: nesciens quod auctorem repetunt tela, quæ indocilis adversus alterum manus emisit. Quis putet contumeliam, quæ solam conscientiam destinantis affligit? Improbiorum natura est, hoc sentire de omnibus quod merentur, et in malis solatium nusquam videre innocentiam. Tor-

¹ Sub sanguinis libertate] Quia Ennodius Astyrii consanguineus erat, sive parens, ut scripsit lib. 1, epist. 24, cujus libertate offensum illius animum placare hac epistola conatur.

² Ut ait quædam eloquentia] Symmachus. Assentior enim Fr. Jureto, qui alludi censet ad ejus epist. 9, lib. vii, in qua filio de epistolæ stylo præcipit his verbis: Nam ut in vestitu hominum, cæteroque vitæ cultu, loco ac temporis apta sumuntur: ita ingenio um varietas in familiaribus scriptis negligentiam quamdam debet imitari; in forensibus vero quater arma facundia. Eadem est Ciceronis sententia lib. ix, epist. 21 ad Pætum, ubi quotidianis a se verbis epistolas texi

menta sunt maculare conversationis non sibi credere esse participes. Ille illa mente descripti, qua memorem propositi odium compellor debere criminibus. Nullum dens meus, nisi de se tetigit consistentem: dum vitia incessimus, reum ira manifestat. Nam injuriosus sim, si styli loco vomerem sentiam, aut mihi scripta computem, quæ relegens non agnosco. Scit enim Dominus, quia si non nostro nomine notata fuisset epistola, ad quem fuisset directa nescirem. Tibi habe facietas tuas: aut illis rese va cum quibus vobis sine oris officio, per clandestinæ familiaritatis communionem clamor est actuum. Ecce salutationis honorificentiam solvens deprecor, ut in dirigendis epistolis loca, tempora, personas attendas: ne quod ego ad me scriptum non computo, alterum forsitan lædat. Quia æstimo te hujus epistolæ formulam ad plurimos destinasse, et sola nominum commutatione, eam per singulos sine meritum consideratione transmittere.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS OLYBRIO.

¹ Ut tradit quædam eloquentiæ persona sublimis, lex est in epistolis negligentia, et auctorem genti reflexe præbet incuria. In quo opere illud subducit gratia, quod cruci tuum testis sudor invenerit. Camia's excocta fabrilibus verba non flagitat salutis suæ nuntius, et quæsitore alienæ. Melius si in his commerciis puræ elocutionum fronte congregimur: diademata simplex colloquii cultus abjurat: epistolaris communio, si quando affectuum decorem fugit, obtinuit. Sed magnitudinis vestræ dives et elucubrata narratio mendicis limitibus nescit includi; nec oris thesaurum quibuscunque arctare continiis: magis morum fluminum riparum frena contemnit. Non dum compositum velamen occupationis locuples lingua transgreditur, his tantum se studiis militare significat, ad quæ vel occasione perducta est. Et nisi vobis, quietis nostræ testimonia, reipublicæ gubernacula sentiremus fuisse commissa, et rem laboris vestri esse, quidquid ubique disponitur, vel Italiæ curam didicissemus unum pectus ingressam: pene vos sola putarem paginalis styli cura et assiduitate macerari. Deo debentur hæc munera, qui et amatorem scientiæ sensum contulit, et limam studiorum ad oris fabricam non negavit. Non sic pernix ² æther acta nervis arundo proscindit: quemadmodum inventa ingenii vestri sermo describit. Nulla languescit obice, nullis tardatur obstaculis: fit pervia quæcunque se illi difficultas obtulerit: et mirum in modum solere scribit: quo l de suis quoque affirmat Seneca epist. 75: Qualis, inquit, sermo meus est? si una sederemus aut ambularem, illaboratus et facilis, talis esse epistolas meas volo, quæ nihil habeant accessum, nihil fictum. Artemo sane apud Demetrium Phalarum eodem modo epistolam, quo dialogum scribi oportere ait: et Demetrius paulo magis quam dialogum elaborandum docet.

² Æther arundo proscindit] Non æthera. Sic enim solet interdum Ennodius, ut æther vacuum lib. vii, epist. 38, et pro synodo. Videbant æther tantum dirigitis a se jaculis verberari.

per allegantis peritiam mutatur natura causarum: hoc faci in merito negotium habuisse, quod cupias: veritas est, quodcumque pro veritate narratis. Hinc cantis iudicibus non licet repugnare: minutissimi discussores opinionis lucrum aestimant, si sequantur quo pertrahit oratio imperiosa captivos. Huic ergo linguae, his opibus reverentiam, fateor, ad quam primus cucurri, debeo singularem. Et opto esse plurima, quae mihi ad caritatis fibulam agenda mandentur. Sed quae injunxistis de religiosis feminis, Speciosa et germanis ejus, male est animo quod implere non potui. Nihil enim nunc mihi cum illis residuum est familiaritatis aut pignoris; maxime quia in disjunctis civitatibus degunt. Ad quas tamen missas ad me litteras mox direxi; quae responsum usque ad illa quibus se viderent, tempora protulerunt. Ego, ne magnitudinem vestram suspensam tenerem, scripta prorogavi: mox ad vos perveniet, si quid mandaverint, quod libeat in licari. Nunc honorificentiam salutationis impertiens, rogo, ut mihi magis cum Ecclesia sublimitas vestra si quae sunt agenda, committat: quia puto me in affinium vestrarum causa, vel matronae, amici circa vos diligentiā pectoris non celasse.

EPISTOLA XIV.

AFRIS.

Lucrum forsitan putaret inimicus, si inter pericula quae Christianis indixit, credentium animos subegisset, et per diversa Domini grege disperso, non superesset vel inter paucos, a quibus possit fide praevergente calcari. Regnat adhuc ille in numero vestro, qui sibi non tam in multitudine, quam in devotione complacuit. Scriptum enim est, datam Satanæ potestatem, ut servos Christi cribraret: ut quod de tritico inveniri posset, horreis jungeretur; quod de paleis, ad ignium alimenta transiret. Ad vos specialiter dictum est: *Nolite timere, pusillus grex: complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (Luc. xii, 32). Venit inter vos gladius perfidorum, qui marcida Ecclesiae membra researet, et ad caelestem gloriam sana perduceret. Quot habeat Christus milites, certamen ostendit: qui triumphum mereantur, per bella cognoscitur. Nolite metuere, quod pontificalis a vobis apicis infulus abstulerunt. Vobiscum est sacerdos deus, vel hostia, qui non tam honoribus consuevit gaudere, quam mentibus. Majora sunt confessio- nis praemia, quam nominatæ munera dignitatis. Ad illa plerumque etiam minoris meriti personas favor humanus adducit: ista nisi gratia superna non tribuit. Ipse enim in vobis et pugnavit et vicit, quem fides meretur et inter hominum tormenta sociari.

¹ *Afris* Exsulibus episcopis Africae, quos Trasamundus rex Vandolorum fidei causa in Sardiniam relegarat, anno 220. His quotidiana subsidia ministrare solitum Symmachium papam auctor est Paulus diaconus Historiae Miscellae lib. xv. Nunc illos hac epistola consolatur, et sacras martyrum reliquias mittit, quas postularant. Scripta enim est ab Ennodio quidem, sed pro Symmacho: cujus etiam nomine inter alias ejus epistolas legitur in antiquis collectionibus.

A Prolivis non est opus fervorem in vobis caelestem animare colloquiis. Habet incrementa sua divina virtutis incendium. Nec opus est eos in tropæo jam positos attolli laudibus, qui sine monitore vicerunt. Gravati conscientiam Christiani quidquid afferunt blandimenta praeronei. Res quidem virtutis est, quam fecistis: sed summi praemii restitutione superanda. Quod tamen directis ad filium nostrum ² H. diaconum litteris sperastis, beatorum martyrum Nazarii et Romani benedictionem poscentes, fidelibus non negamus. Accipite venerandi patrocina invicto: um militum: et quia vestram jam fidem in praeliis imperator agnovit, feliciter confessionis munera consummate. Dabit Deus, cum ipsi placuerit, reducem Ecclesiis quietem: ut mœrorem quem indixit adversitas, pacis dulcedine B consoletur.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS ³ EUPREPIS.

Caelestis dispensatione mysterii, uno tempore mihi sororis Lupicino refusus est matris affectus, et geminae copula necessitudinis peregrinantem recipere meruit post intervalla pietatem. Revixisti apud nos post defectionis quem procuraveras obitum, beneficio litterarum: vidimus amorem quasi de quadam sepultura surgentem. Inauspicato nobis incolumitatis vestrae nuntius accessit auditu, quam credebamus per contemptum nostrum viventem busta complexisse. Credimus te dura perpassam: sed confitemur irrogasse durissima. Quod sustinuitis, commune cum bonis est: cum crudelibus, quod fecisti. C Ubi nam gentium materna hactenus cura delituit? ubi quod fratri debebatur, erravit? ad longiora animus tuus quam corpus abcesserat. Si te ad ultima terrarum confinia peregrinationi socia dispulisset adversitas, illuc sequi debuit germanae fides, et sollicitudo genitricis. Sed in occasu solis cui proxima fuisse narraris, frigidum pii amoris pectus habuisti. Imitata fuisses ætherei sideris cuncta debitam diligentiam defecum feliciter reascentem, et feriatum a gratia non perpetuo animum gessisses. Suscepisti mentem provincialium, quos adisti: mutasti regionem, et propositum pietatis abdicasti. Nam abjurans Italiae communionem, non solum circa amicos, sed etiam circa interna pignora repulisti. Postremo animae tibi mutatio accessit commutatione telluris. D Quam timeo quod longis incuriam tuam incesso colloquiis! quid offensa faciet, quae dilata contempsit? Dedisti justum dolorem studiis non amantibus: quae te innocentem faciant, causas ingessi. Sed exprobratio ista, si per se respicitur, aspera est; si origo ejus inquiratur, omni dulcedinis melle condita. Gra-

² *H. diaconum* Hormisdam, opinor, qui diaconus erat Ecclesiae Romanae: qui de Ennodio interpretantur, ut caetera omittam, a monogrammo discedunt.

³ *Euprepiae* Sorori suae, matri Lupicini: quae tum in provincia Na bonensi, patrio nimirum solo, peregrinabatur, id est Arelate, ut docebit epist. 7, lib. vii. Ad Euprepianam sunt epistolae complures: de Lupicino autem aget tum alibi saepe locis, tum maxime Dictione 2 Scholastica.

viter fert circa caritatem negligentiam, qui parentis silentium liber accusat. Poteris errata corrigere, si præsentia non vales, scriptioe multiplici. Saluti ergo gratiam præsentiens, quæso, ut mei memineris, qui preces tuas circa communem filium et vota præcessi. Ante enim quid debuisssem consideravi, quam quid velles agnoscerem. Tu Deum religione placa, et precum circa nos assiduitate compone: qui intentionem meam in ejus profectum et cordis secreta respiciat, ut quod ego labore polliceor, ille præstet auxilio.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS FAUSTO.

Par quidem fuerat sublimi viro Pamfronio committente ministerium paginæ ad vivi sermonis officia transferri: nec illum episolari fasce onerari, quem non tam verba mea contigit nosse, quam studia. Sed ejus in his officiis manus dantur imperio. Postulat adjutricem paginam latentium scrutator animum: et ideo ne quid apud eum nostri deesse contingat obsequii, scripta concessi, et si commendationi non necessaria, præceptis ejus accommoda. Quibus enim sermonibus prosequendus est, cui totum magnitudinis vestræ licet sperare de gratia? Ita eveniet, ut angustiora sint supplicantis verba, quam merita perlatoris. Quid enim præstes juvenis illi, pro quo quantumvis popo-ceris, plus meretur! Ergo ad styli exercitium junguntur hæc, non ad beneficium committentis. Juvat animum sub quavis occasione vestri meminisse, licet nominato scriptioe nihil tribuam. Ecce tamen quia jussus sum, illa quæ præstantur extraneis, insinuationis dicta subjungo. Juvate vos peculiariter expectentem, fiduciam ejus dignatione roborantes: quidquid spe præcipit, inveniat: ut si meritorum suorum angustus æstimator est, ad me referat quidquid fuerit consecutus. Obsequium salutationis impendens supplico, ut crebris me relevandum decatis affatibus; cui inter mœroris sarcinas nullum, præter oris vestri solatia, potest esse subsidium.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS CONSTANTIO.

Nemo peritiam pomposa elocutione condemnat; nec spernendum cum pudore dicit esse quod sequitur. Sui impugnator est, quisquis elucubratis sermonibus linguæ cultum prædicat abjurari. Ego tamen in epistolis magnitudinis vestræ diligentiam semper, non verba pensavi: nec adjutricem malitiæ facundiam majus pretium habere censui quam simplicitatem, quæ infucata fronte secretum mentis enuntiat. Illoc in sanctis hominibus et amavi semper et colui. Ago nunc atque habeo gratias, quod parvitatem

¹ Constantio] Virum illustrem appellat lib. iv, epist. 13. Et patria Mediolanum, et eloquentiæ pietatisque laus quæ Constantio huic tribuitur, epitaphii admonet Constantii togati Mediolanensis, quod non abhorret ab ævo, nec a stylo Ennodiano. Quare hoc loco subjiciam, ut legatur in monumentis sacris veterum inscriptionum.

Ingenii legumque potens Constantius atra

meam litterarii sermonis visitatis affatu: et inter occupationes et excubias quibus universos Ravenna distringit, mei cura non ponitur. Reddo ergo effusissimæ salutationis officia, sperans ut præsentiam meam apud dominos meos amantes vestri, pro dignatione qua credentem fovetis, faciatis optabilem.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS JOANNI.

Probabiles causas habeo, quibus unanimitem vestram styli mei morsu, quamvis rubigine sordentis, incessam: quas, cum sis abundans naturæ bonis et ingenii facultatibus locuples, purgare non possis. Ego unquam credidi ad alium reditus vestri citius indicia posse perferri? Ego curam mei inter quasvis occupationes, illud amicis cunctis consecratum pectus excedere? Ecce ante oculos meos relduntur aliis paginæ, et amica expectatio sub omni credulitatis meæ despectione frustratur. Nolo litteras majori obijectionis felle complere. Sufficit tristibus stricta narratio. In eo adhuc animus meus, quo magnitudinem tuam discedentem monuit, persisit statu: vestrum est, si temporum mala contemnit, promissam servare concordiam. Salve, mi domine, et amantem tui releva communione sermonis, ut scribendo deleas dolorem, quem vides amico per scriptiois abstinentiam contigisse.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS CONSTANTIO.

Abundo gaudio, nec clauda lætitiæ meæ fides est, ideo aliqua per diabolicam inspirationem nasci certamina, ut tu, qui te ultra emendationem omnium protulisti, triumpho honore gratuleris. Non est, ut video, effeta Liguria: nobilitatem pariendi nec in temporum extremitate deposuit. Inimicum vitii adhuc et in cineribus nutrit incendium: in cujus favillis ultrix criminum flamma non moritur, nec hostis errorum ignis operitur. Quam tui ne velut exhausta cessaret, dum epistolæ vestræ frontem alienis fuscata præstigiis sollicitus trutinator aspicerem! more parentis attoniti, qui cum carum pignus ad bella transmittit, nec de explorata esse patitur virtute securus. Ad incrementa sollicitudinum triumphos filii numerat, non quietis: plus expertæ metuit felicitati, cui formidinem ministrat affectio: quia ignara cautionis est mens instituta victoriis: et in acie amor laudis salutis oblitio; tropæi gustus abdicari imperat lucis affectum. Sapor vitæ illos tantum possidet, qui de conflictibus venientia bona nulla didicerunt: semper ad gloriam jungitur, quod de incolumitatis propriæ cura decesserit. Sed mihi in præsentiæ super sedendum est hujusmodi scri-

Mortis sorte jacens confititur his tumultis.
Hinc gemat hunc prohibas, tristes suspiret honestas, |
Et comitis funus plangat amica fides.
Quis per bella fori totiens de jure triumphum
Retulit, et sævos percussit ore reos?
Ornavit proprio semper fulgore togatus
Eloquio mores, moribus eloquium.
Non multum mors dira nocet in funere justis:
Nil tua tela gravant: possidet astra pius.

pione. Non sunt militis nostri plus prædicanda, quam A asserenda certamina. Ubi jaculis opus est, verba nil conferunt. Licet promulgasse meam sententiam fuerit, dom vestram prædico, et hoc sit respondere, quod responsa laudare: Dei tamen opem precatus, obsecratur fidei verba subiungo; ad illum convertens styli mei cultum, qui quotiens scribenda est infelix curvis terra vomeribus, se famulis suis germina colaturum promittit esse, quæ jacent, dicendo: *Ne cogitetis, quid loquamini: Pater enim vester est, qui loquitur in vobis (Matth. x, 20)*. Ipse ergo ad faciendam promissi veritatem veniat: ipse oris mei labantem confirmet infantiam, ut hallucinationis nostræ concinnatio inhumana videatur. Sed quid diu replicanda circumloquor? unum rogo, ut pro modulo meo rescripta taxentur: nec putetur aut legi aut defensionem deesse, quod nescio. Ergo, ut scriptione testamini, inventus est homo, qui servos Christi, quemadmodum ipse promissit esse faciendum, sub hac occasione cribraret, afferens de arbitrii libertate homini in una tantum parte quæ deterior est, eligendi datam esse licentiam? O schismaticam propositionem, quæ juxta Apocalypsin scriptas habet in fronte blasphemias (*Apoc. xvii, 5*)! Quæ ista libertas est, si valet, edisserat, ubi hæc datur solum velle, quod puniat; aut quare electionem nominet, ubi unam tantum partem asserit fuisse concessam? Quod si veritate subsisteret, locum divina judicia non haberent. Quid enim boni a nobis Deus noster recte quæreret, qui appetentiam ejus de voluntate subtraxerat? Sed juxta Apostolum, *Nunquid iniquus Deus absit (Gal. ii, 17)*. Inter hominēs a recti discordat affectu, qui a subjectis exigit, quod in potestate non tribuit: hoc de Deo qua conscientia sentiatur, advertite. Ubi est illud Apostoli clamantis, et pro arbitrii libertate testantis, *Velle adjacet mihi, perficere autem non invenio (Rom. vii, 18)*? quid est aliud, nisi dicere, Novi dextrum iter eligere; sed nisi ingredien'em juverit gratia superna, lassabor? Nemo dubitat, nemo condemnat, quod auctore gratiæ præstante et ipse æquitatis hominibus callis aperitur. Dux enim bonorum et præcessor est gratia, quando cœlitus multiplici ad requiem invitamur hortatu: quando nobis dicitur: *Venite, filii, audite me (Psalm. xxxiii, 11)*; *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum (Matth. xxv, 31)*; *Ubi ego sum, ibi erit et minister meus (Joan. xii, 26)*. Sed nisi talibus moniti, et voluntas nostra quæ libera est, et

labor præstet obsequium, ad periculum et gehennam non imperio aliquo, sed sponte devolvimur. Itaque aut præmium devotio, aut pœnam contemptus operatur. At iocuin non erit justa retributio, quæ aut per supplicia refertur necessitate peccantibus, aut bonam mercedem offert operi, ad quod trahuntur inviti. Ergo debemus gratiæ quod vocamur: debemus gratiæ, quod oculis itineribus, nisi resistamus, sapor nobis vitalis infunditur: nostræ tamen electionis est, quod beneficia demonstra a sectamur. Via enim scelerum non imperatrix nostra esse legitur sed famula, cum de peccatis dicitur: *Sub te erit appetitus eorum (Gen. iv, 7)*. Quid enim sibi vult universa prophetæ, quasi sertis redimita elocutio: *Noli amulari inter malignantes (Psalm. cxlvi, 1)*; *Nolite confidere in principibus (Psalm. cxlv, 5)*; *Nolite fieri sicut equus et mulus (Psalm. cxxi, 9)*; et Apostolus: *Nolite fieri servi hominum (I Cor. vii, 23)*? Toties *Noli* in superna admonitione, quod respicit, si aliud velle non licet? Deinde quamvis in persona Christi, tamen pro arbitrii astipulatur ejusdem prophetæ nobis libertate testimonium: *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui (Psalm. cxxxix, 9)*. Et alibi: *Voluntarie sacrificabo tibi. Et: Vota mea Domino reddam. Et iterum: Vovete et reddite. Illud autem beati Apostoli quo se muniri credit, exemplum, nobiscum facit, si quæ sequuntur advertat, cum inimicus arrogantia dixit: *Gratia Dei sum, quod sum (I Cor. xv, 10)*. Mox enim, ne sic fugax gloriæ crederetur, ut longo intervallo a veritate discisceret, sapiens architectus adjunxit: *Abundantius omnibus laboravi, et gratia Dei in me egena non fuit (Ibid)*, quod dixisse est: Christus in me, quem digne aut abundanter muneraretur, invenit. Non enim pauper est divina gratia: sed meritum nostrorum putatur quadam macie aut exilitate tenuari. Quæ tuæ non suis æstimatur meatibus fluere, quando de ejus cursibus ariditatis nostræ vena nil recipit. O si epistolaris pateretur angustia sacrorum voluminum arcana reserari! Sed timeo re qui nullam poterit, Deo inspirante, in fide nostra invenire calumniam, de paginæ prolixitate causetur. Quid illud, qua mente suscipit: *Ecce aquam et ignem, ad quodvis porrigere manum (Eccli. xv, 17)*? quid alia quæ copiosus assertor ipse replicasti? Credo more aspidi: clausa, ut aiunt, aure transivit. Video quo se toxica Libycæ pestis extendant: arenosus coluber non hæc sola habet pernicio, quæ reserat: ad æstimatio-*

¹ De arbitrii libertate] Tacito nomine quemdam refellit, qui liberum arbitrium, quod ut lib. de Correctione et Gratia docet D. Augustinus, et ad malum et ad bonum faciendum confutandum est nos habere, deteriorem tantum in partem datum affirmabat. Quam hæresin cum aptissime redarguat Ennodius, revincaturque ab universa schola theologorum, tum veterum, tum recentiorum, qui de libero arbitrio disserunt, mihi satis est Græca Irenæi verba e lib. iv, cap. 72, quæ Ennodianis argumentis favent, et vulgo obvia non sunt, in medium proponere. Εἰ φύσει οἱ μὲν φαῦλοι, οἱ δὲ ἀγαθοὶ γεγόνασιν, οὐδ' οὗτοι ἵπαινετοί, οὐτὲς ἀγαθοὶ τοιοῦτοι γὰρ κατεσκευάσθησαν· οὐδ' ἐκείνοι μὲντοι, οὕτως γεγονότες. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πάντες τῆς αὐτῆς εἰσὶ φύσεως, δυνάμενοιτε κατὰ χεῖν καὶ πρῶτον καὶ

ἀγαθόν, καὶ δυνάμενοι πάλιν ἀποθελεῖν αὐτό, καὶ μὴ ποιῆσαι, δικαίως καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς εὐνοουμένοις, καὶ πολλὸν πρότερον παρὰ θεῷ οἱ μὲν ἵπαινοῦνται, καὶ ἀξίως τυγχάνουσι μαρτυρίας τῆς τοῦ καλοῦ καθόλου ἐκλογῆς καὶ ἐπιμνήσεως, οἱ δὲ κατατινῶνται, καὶ ἀξίως τυγχάνουσι ζημίας τῆς τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἀποβολῆς. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ προφῆται παρίνουν τοῖς ἀνθρώποις διακαιοπραγεῖν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐξεργάζεσθαι, ὡς ἐφ' ἡμῖν ὄντος τοῦ τοιοῦτου καὶ διὰ τὴν πολλὴν ἀμείλικτον εἰς λήθην ἐκπεπωκότων, καὶ γνώμης δεομένων ἀγαθῆς, ἣν ὁ ἀγαθὸς θεὸς παρέσχε γενέσθαι διὰ τῶν προφητῶν. Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ αὐτεξουσίαν ἐπιδείκνυσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ συμβουλευτικὸν τοῦ θεοῦ, ἀποτρέποντος μὲν τοῦ ἀπειθεῖν αὐτόν, ἀλλὰ μὴ βιαζομένου.

nem occultorum facinorum ferenda sunt quæ fatetur. Vult enim ad illud pertingere. Neminem suo vitio aut negligentia perire, si homo utriusque rei boni et mali per potestatem concessa electione privatur. Illos tantum jactat potuisse salvari sine labore ullo, sine mandatorum amicitia, quos peregrinantes a merito favor tantum cælestis eripuit. Proinde, quod in ipsum referatur, illos periisse intelligit, quos gratia noluit divina liberare. Tu mi domine, salve dicto, fac apud te ut sis: et si sanari mancipium mortis non potest, a contentione desiste: ne cum te fidei radice fultus valida niteris, ille sub occasione hujus controversiæ, ante editionis tempus, divini seminis ab aliquorum utero partus excutiat.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS CONSTANTIO.

Dabis veniam quod celer rescripsi, quia ætati adhuc debeo indocilem festinationem. Vos maturitas et pondus decet. Proinde credentem foveo, et nugas meas a publico rigore subducite: quia si pagina nostra res crepera atque anceps est, jussionis vestrae ætuetur patrocinio, ab hoc quod nemo imperata fastidit. Vale ergo dicens, legenda commendo: fiet etenim ut posthac bene accepti ad parendum delectificæ obedientiæ stimulis incitemur.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS ALBINO.

Quater ad magnitudinem vestram scripta prorogavi, et adhuc tanquam deses accusor: lingua militavit affectui, assiduitas diligentiam non meretur. Credo portitoris aut negligentia aut invidia, ad hanc me offensam fuisse perductum. Ecce tamen scripta multiplico, et pro voto vestro prosperitatis meæ indicia faciens, de vestra cupio felicitate gaudere. Salve, mi domine, et amantem vestri sub omni dignatione relevato: quia Deo proximam rem facitis, patrocinio vestro credentem plena fide et communione relevare.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FAUSTO.

Supervacuis ad beneficia laborat impendiis, qui solem certat facibus adjuvare: gratiæ plenitudo adjectione non indiget: nec ulla requirit commendationis augmenta, quem ad amicitiarum cumulum merita pertulerunt. Illustrem et patricium virum Albinum parentem vestrum styli mei cura prosequitur: cui per paginam non impendo necessaria, sed votiva:

¹ *Res crepera atque anceps*] Symmachus epist. 1: *Ita res crepera atque anceps dubium me habet. Vox antiqua, pro dubio et incerto. Itaque Martiana Capella lib. 1 opponit perspicuo. Ne tu, inquit, desipis, admodumque perspicui oppris ὑπερκοινισίων, noscens creperum sapias; nec liquet Hymenæo præstante dispositas nuptias resultare. Inde et crepusculum dictum volunt, quia in lucis noctisque confusio. Symmachus idem e. lib. 7 Ausonio: Prius quam manifestus, dies creperum absolvet.*

² *Albino*] V. l. patricio, quod docet non solum proxima epistola Ennodii, verum etiam epistola: aliquid Theodorici apud Cassiodorum. Item consulari. Nam consul fuerat anno 493 hoc est triennio post Faustum. Itaque Albinum consulem vocat Boetius

et quamvis utilitati ejus nihil adjiciam, amorem tamen mereor, quod prædicti jussa complevi. Venerabili ergo domino salutationis obsequium impertiens, precor, ut circa diligentiam suam prædictus vir magnificus recipiat, quod mihi, dum vos colit, exhibuit. Novi enim cito amplissimum virum ad cordis vestri esse penetralia perducendum, quem innocens propositum suis erit apud vos dotibus adiutorum.

EPISTOLA XXIII.

DOMNO SUO FAUSTO ENNODIUS DIACONUS.

Sine dispendio tutelæ orbantur, quos ad vos pertinere contigerit: non desunt illis paterna subsidia, quos foveas. Lupicinum¹ Euprepiæ nostræ filium loquor: ad ipsum pertinet præfa a generalitas: de ejus substantia sublimis vir, venerator vester² comes Tancila dixit mihi, a³ domno nostro rege, quod referri grave sit, impetratum. Nam universas matris ejus facultatas a Torisa, vel aliis asserit fuisse competitas. Aliud quod infelicitati pupilli potuissem prestare, non habui, nisi ut vestram notitiam instruerem, et veri fungerer relatoris officio. Vestrum est, inspirante Deo, circa miserum providere quod adjuvet: ad me respexit, quæ mihi resignata sunt, indicare. Domini vere mei salutationis obsequia præsecutans, de clementia divina postulo, ut laborem vestrum juvamen cæleste comitetur.

EPISTOLA XXIV.

DOMNO SUO FAUSTO ENNODIUS DIACONUS.

Dispendium credo esse diligentæ, nullas comendant manus litterarum dote munerari, quæ solent lectione etiam vultus ad longinqua portare, et carorum imagines officio præsentare sermonis. Ad ista jungitur etiam bene de utriusque merentis sublimissimi Luminosi portitoris occasio, qui ad religionem meritum vestrorum suæ quoque gratiæ fructus adiungit. Quis geminus patiat ut sub quacunque negligentia haberetur affectus, si a paginis temperem, quas dignatio vestra exegit, et si illas nominatas non accipiat perferendas? Deo gratias, quod in fronte epistolæ locandum fuit, quia felicitas vestra votivis erigitur aucta successibus; quod tumida inimicorum cervix Christo Deo non gravata succumbit. Spe præceperam quod affectus ostendit. Bene enim sententiæ cælestis finem prænoscit, qui novit qualitatem ejus de actu humanorum serenitate colligere. Vale ergo longum, mi domine, et amantem vestri

lib. 1 de Consolatione, de accusatione agens, qua majestatis apud Theodori un falso delatus est. Sed ex Ennodii verbis hoc præterea discimus, Albinum Fausti parentem, hoc est propinquum et consanguineum fuisse.

² *Euprepiæ nostræ*] Sororis Ennodii. Supra epist. 15, et lib. III, epist. 15 ac 28 et aliis.

³ *Comes Tancila*] Locus antea mire depravatus. Tancilæ nomen restitui ex libris antiquis, et ex Cassiodoro: is enim est Tancila, vir spectabilis, ad quem de perquirenda a nea statua quæ e Comensi civitate furto sublata fuerat, scribit Theodoricus lib. II Variar., epist. 35.

⁴ *Domno nostro rege*] Theodorico: atque ita perpetuo, cum aut regem nominat, aut rerum dominum.

styli usu relevare; ut quidquid subtrahunt intervalla terrarum, tabellaria compenset oblatio.

EPISTOLA XXV.

¹ FAUSTO QUÆSTORI ENNODIUS DIACONUS.

Pro celestis dispositione redditus mei indicia fieri nullo magis quam amico Ravennam properante convenit: cujus fidelis relatio etiam pagina cessante suffecerat. Sed usu abstinere non potui: quo si sub quocunque neglectu temperem, videor damnasce styli frequentiam quam amavi. Jungitur, quod prædicto obvias in negatione manus exhibere non potui, qui scit ab amantibus sui securus exigere, quod eis pro religione conscientiae novit fideliter exhibere. ² Ravennam ergo digressus, quæ quidquid in præsentis vita habeo dulces complectitur, Mediolanum silva corporis valetudine, Christo prosequente, perveni; mole ferens quam in redeundo, hieme impellente, optavi forsitan contra desideria celeritatem. Sed ad Deum cuncta referenda sunt, cui adiacet humani facta componere, et diligentiam corporalem æterni amoris sapore mutare. Nunc ad descriptionis causam dicta humiliter salutatione et commendatione me confero perlatoris: qui si pro mentis vestrae serenitate gratuletur beneficiis, agnoscit se aut recepisse quod vestris præstitit, aut qualiter amare debeat, incitari. Quem si vel nolit, festinum redire compellite: quia et affectui meo præsentia ejus est necessaria; et si Deus promissionem statuerit, cum ipse jusserit, utilitati expectatur accommoda.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS ³ LIBERIO.

Aut alitur, aut sustentatur scriptioe diligentia: mihi ista affectionis est epistolaris confabulatio: muta caritas simulacrum repræsentit ingrati: depretiat genium suum, quæ in vocem non prorumpit, amicitia. Bene secretum pectoris reseratur clave sermonis: dignationem vestram jam patior. Hæc pro ingenii viribus paginalis commercii libamenta dedicavi, per quæ usurpo vindicare mihi meritum plus amantis. Nemo enim taciturnitatis repagulo ora porrigit, quam decisi fœderis memorem proditor mentis loquela non deserit. Principem ergo locum in literaria communione possideo, et majori cultura dignus sum, qui prior quid gestirem, patefecit linguæ testimonio. Ecce religionem dirigendæ paginæ sine nube disse-

A rui. Vestrum est in me fovere quod recepistis; ne judicia culminis vestri, me jacente, patiantur examen. Exponit enim censura sententiam suam quisquæ quod elegit non tueretur. Domine mi, salutationis reverentiam pleno dependens obsequio, Deum rogo, ut beneficiorum circa vos suorum incrementa multiplicet: quia solus census est meorum plenissime commodorum, qui celsitudinem vestram ad fastigia quæ debentur extul r.t.

EPISTOLA XXVII.

⁴ HONORATO ENNODIUS.

In vicinitate vos degere moderna scriptioe signastis, jungentes ad dispensia gaudiorum, statum vestrae valetudinis immutatum. Non nego, sic mereor, ut semper mihi cum dulcibus amara socientur. Hactenus vos Ravennatibus occupatos excubiis adversa tenuerunt. Unde quia laxari contigit, corporis in vobis est labefacta substantia, ne in totum liceret optata promereri. Quam dura est humanarum rerum conditio, quæ quotiens desideriis aliquo sapore responderit, mox et in foribus concessa permutat. Expavi tamen calumniam, quam oratoria et nimis Dædala provisione litteris indidisti, ut injuncta pro utilitate tua nolle me credas, si efficere non potuisses signavero. O artificis ingenii secretum, quod plus commoditati prospicit, quam de amore confidat! Deus testis est me tibi non negaturum esse quod valeo. Tu Deum roga, ut actionem meam infeliciam, quas diligit, litterarum non patiat calumitibus impediri. Nihil enim est, quod magis pro obice metuam actionis ^C impositæ, quam illud quod novi, accipere scholasticum nil mereri. Confer magis ingenium tuum ad squallentia jura: per quæ quidquid scabrida poposcit lingua, mox meruit; aut si non meruit, mox avulsit. Domine, salutationis gratiam solvens spero, ut effusus laborem meum precibus juves: quia cum non habeam docti aut eruditi meritum, sæpe in causis sustineo facta perfecti.

EPISTOLA XXVIII.

⁵ AVIENO ENNODIUS.

Deo gratias, quod principis loco ponendum est, qui magnitudinem tuam, quæ a me erant offerenda, fecit exigere. Dedit pretium garfulata i, quam vix hactenus intra verecundum pene trale continui: elicitur styli genio, quem duriter ab importuna scriptioe revocavi: meritum coactæ vocis inusitata lo-

¹ In edit. Schotti, *Ravenna*.

² *Liberio*] De quo ad epist. 1, lib.

³ *Honorato*] Fratri Decorati, cui etiam novo exemplo in quaestura honore successit, ut est apud Cassiodorum lib. v, epist. 3 et 4, verum hæc postea. Nunc excubiis Ravennatibus, hoc est alio quodam aulico munere nuper defunctus erat.

⁴ *Avieno*] Multa sunt in hac epistola quæ ostendunt alium esse hunc Avienum a Fausti filio, de cujus consulatu actum est lib. i, epist. 5. Et tamen hunc etiam consulem appellat. Quo adducor ut credam ex duobus Avienis, quorum unus anno Christi 501 consul fuit, collega Pompeio; alter anno 503 cum Probo; priorem Fausti filium fuisse, posteriorem hunc alterum de quo hic sermo, qui Avienus junior in Fastis aliisque monime nris dicitur, non ætate, sed ordine consulatus.

⁵ *Fausto quaestori*] Summas omnes dignitates Faustus ordine consecutus est. Nam magister officiorum ante aliquot annos fuerat, Albino consule; in eoque honore legatus a Theodorico rege missus ad Anastasium Aug., ut constat ex Gelasio papa commentorio ad Faustum magistrum legationis officio Constantinopoli fungentem. Nunc quaestura sacri palatii fungitur. Post hanc præfecturæ prætorianæ cingulum adeptus est. Epigram. 142 et lib. ix, epist. 18 ad Stephaniam Fausti sororem: *Nempe illius domni Fausti germana es, in cujus præfectura quod monarchos instituit invenitur*: et passim in Variis Cassiodori: etsi in his vitiose ubique *Fausto præposito* scriptum est, pro *præfecto prætorio*. Denique patriciatus ornatus est: cujus testis Ennodius ad Agapitum lib. v, epist. 26. Ante omnia autem consulatum jam grandior gesserat, ut dictum est ad epist. 5, lib. i.

quacitate possideo. Nam postquam me iussisti paginas destinare, animo meo, quod tacueram, commendasti. Euge, frons diu prodiga: aliquando mihi contigit ad affectionis copiam sine tui dispendio pervenire. Disceamus non odisse quod adjuvat. Silentii gratia fecit, ut te libera jam loquamur: expectantur a nobis sæpe fastidita colloquia. Non ibo longius: asseritur, ut video, linguae officium raritate sermonum. In qua parte non clauda lætitiæ mæx fides est: sententia nostra veri astipulatione fulcitur. Ecce ille qui doctorum epistolas grandi-dotatas messe colloqui summis laibus vix libabat, tabellæ nostræ culmos non dedigna-

A tur accipere. Gemina, pudor, mihi hilaritate profuisti: cum tu in statione certus es, et cum frequenter contempti desiderantur affatus, facta est ecce melior ejus sententia quem amamus. Nobis ergo verecundia, consuli nostro emendatione prospeximus. Sed ne in longum procedat pagina transcendens terminos præfinitos, et loquendo multa, quod tacuimus, demonstremus non fuisse consilii; vale, mi domine, et amantes tui hac communione dignare: quia præcelsi honorum tuorum apices hæc sola recipiunt argumenta, quæ de humilitate nascuntur.

LIBER TERTIUS.

EPISTOLA PRIMA.

¹ SENATORI EPISCOPO ENNODIUS.

Prima res est sancto conveniens sine dubitatione proposito, sponte pro justitia facere, quidquid alii solent moniti exhibere: sed honestati proxima vel secunda, rectis suggestionibus non gravari. In qua parte et si principem locum non possidet qui moneatur, habet tamen Dei gratiam, quod veritatis insinuationibus non repugnat. Causam ergo præfationis insinuo, ne et ego utilitatem meam differre videar proximitate sermonum. Dudum per me suppliciter postulavi, ut de mancipiis quæ de casa mea a vestris sollicitata constabat, unum mihi quod remanserat, redderetur. Dedistis precibus meis sancta promissione responsum, ut etiam si vobis puer ipse jure competere, vos tamen gratiam commodis anteferre. Regresso me de Ravenna (quod dictu nefas est) pro peccatis meis effectum sacerdotalis diffinitio habere non potuit. Ascribo meritis meis, quod cujus ore damnatur mendacium, statuta violavit. Ecce iterum me ad conscientiam vestram refero: ecce, quod filium decet, exhibeo, ut per sublimem et magnificum virum domnum Victorem ad humilitatem conferam, quidquid mihi poterat legum sæcularium auctoritate

B præstari. Videte si reus sum, qui elegi virum antistitum moribus congruentem: qui vel contra æquitatem repugnantium indomita posset corda mollire. Effectum mihi negotii jam promisi, qui legati meritum comprobavi. Provide, si religionem deceat, si a pontifice dignum sit, illum qui potest cautibus imperare, contemni. Duo sunt quæ mecum faciunt, negotii sinceritas, et genus supplicantis: quidquid contra hoc obstiterit, bonorum sententiam innox metetur.

EPISTOLA II.

² EUGENETI ENNODIUS.

Quamvis commercia litterarum magis sunt lætitiæ quam mœroris; nec secretum pectoris aut amicitia diligentiam bene in lucem digerat clauda recenti confusione elocuto: videro tamen, utrum dispendium caritati inferat sermo rarior; monstrat tamen, si nullus prorogetur, infantiam: testem divinitus gratiæ linguae dedit officium. Sed dicas, mi domine, hæc aliena esse ab eo quem noverim maximis doloribus occupatum: pressum pectus angoribus, ad amoris verba non erigi: nec quidquam delenificum lamenta sentire: res quæ mentem premit, repudiat quod oblectat auditum: qui major animæ fuit portio

¹ *Senat ri episcopo* Cujus sedis fuerit episcopus, incertum. Neque enim de Senatore Mediolanensi episcopo intelligi potest, in quem scriptum est epigramma 87. Is enim haud paulo antiquior: cum Mediolanensem cathedram post Senatorem exerit Theodorus, post Theodorum Laurentius, qui Ennodio hæc scribente florebat. Senatoris sane nomen illo sæculo gessere complures. Inter quos notissimus, et scriptis honoribusque clarissimus Variarum auctor, quem Cassiodorum inuito, si dicere licet, errore appellamus. Audiendi quippe non sunt, qui Senatorem *xxc' iſſox* dictum putant, quasi proprium ejus nomen fuerit Cassiodorus. Nam verum ac proprium ejus nomen fuit Senator; quod ipse suis omnibus epistolis præfixit lib. xi et xii Variarum, et quod unum suis ipse Fastis indidit anno 515, cum de suo ageret consulatu. Tam igitur hoc ei verum nomen fuit, quam verum fuerat alteri Senatori, qui anno 436 consul fuit cum Fl. Anthemo Isidoro. Sed invaluit error ex ea quam dixi opinione natus, quasi Senator epithetum esset, non nomen, ut Cassiodorus tanquam proprio nomine vocitetur, cum id cognomen re vera fuerit, a patris nomine ductum. Patri enim Senatoris nomen

fuit Cassiodorus, a quo filius Cassiodorus Senator, et omnibus nominibus Magnus Aurelius Cassiodorus Senator dictus est, sicut a Fausto patre Faustus Avienus. In quo rursum refellendi sunt, qui Cassiodorum, cui patriciatu post præfecturam a Theoderico rege deferitur, et de quo, ejusque avo et patre, multa lib. i, epist. 3 et 4, ipsum auctorem Variarum esse credunt, cum de ipsius patre accipi omnia debeant; ad quem etiam scripta est epist. 28, lib. iii. Senatori siquidem filio præfecturam, ac deinde patriciatum delatit non Theodericus, sed Athalaricus ejus nepos lib. ix, epist. 24 et 25, in quibus recto nomine Senator nuncupatur: *Cumulavimus*, inquit, *P. C. beneficiis nostris copiosum virtutibus, dicitem moribus, plenum magis honoribus Senatorem.*

² *Eugeneti* De quo ad epist. 24 lib. iv. Doctum Eugenietis fratrem cujus obitum hic deplorat, suspicari fuisse magnum Olybrium, de quo dictum est epist. 9 lib. i. Hinc est fortasse quod una junguntur in epist. 25 ejusdem libri Olybrio et Eugeneti: et in epistola Athalarici lib. viii Variarum 19 et quod Olybrii deinceps nulla apud Ennodium mentio.

frater in superis, hanc transtulit ad sepulcrum: quid exigendum ab illo sit, cujus dimidium salutis busta clausurunt? in summis afflictionibus quaeri non posse v. cem, gemitibus subjugatam: lacrymarum tempore dicatur importuna narratio. Respondebo, quod par quoque meum pectus acerbi casus moeror intraverit: nec dividi me posse ab ejus tristitia, quem mihi pro voluntatum similitudine nonnunquam laeta junxerunt. Ostendo tamen saepe gravioris mali in luctibus indicem fuisse sermonem, et intercepta taciturnitatis remedia proditorum colloquio. Dicam, qui lamentationi suae paginas denegat, in una aetate vult perire quod deflet: non meretur recordatio fratris et docti, ut nobiscum quid de ipso senserimus, occumbat: a feriato ore in planctibus parvus est animus: amati commemorationi quae mandulata tabellis, viscera carorum aculeis violenter irrumptit: nunquam patitur obitum veterascere relatio funeris digesta per litteras. Hoc studio magnitudinem tuam flens consolatur appello, ut vicarii sermonis beneficio, et promissus sub invocatione Dei inter nos nutriatur affectus, et persona facundiae quae meritis suis occasum non patitur, nostra quoque confabulatione reviviscat.

EPISTOLA III.

DOMNO SUO FAUSTO ENNODIUS.

Cum scribendi occasio, et domestica et amica suppeditet, quare a paginis temperem, tanquam indigus perlatoris: maxime cum sedulitas litterarum responsa mihi soleat saepe praestare? Huic se studio comitem dedit honorabilis viri, venerabilis vestri fratris Constantii postulatio, qui industriam suam qua apud vos Dominus, ut efficacem decet, innotuit, meis desiderat beneficiis subjugare. Transcribit enim ad aliena jura sudorem suum, qui debere vult commendatitiis quod meretur. Dedi tamen manus precibus, et pro ejus desiderio sub occasione exhibendae humilitatis scripta prorogavi, Deum rogans, ut sub omni celeritate nuntius me vestrae valetudinis et prosperitatis attollat. Nominatum tamen pro mei consideratione magnitudo vestra gemino, si indignus precatior non sum, favore comitetur.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS¹ ABBATI STEPHANO.

Litterarumstrarum quam dulce negotium est, quod mihi spiritale munus exhibuit! quam votiva perlatorum necessitas, quae remedii sui studio desiderii medetur alienis! Confliteor, nisi repugnaret proposito, inimica pene ad turbandam aliquorum securitatem vota conciperem. Ecce praestant adversa, quod secunda non tribuunt. Sanctorum litteras tranquillis rebus unde peccator acciperem, quas nunquam meritum meorum nitor exegi? Ecce quantum mihi contulerunt suffragium, qui a vobis obtinuisse se confitentur. Divinam aestimo providentiam illa tribuere: multum jam credo, quod de malae conversationis fascie deposui. Proximus est innocen-

tie, qui sanctorum meretur colloquia. Quare dum me saecularis licentia immunda possedit, nunquam tanti viri apices merui: potest etiam per longa intervalla, nunquam hujusmodi bona suscepi. Deus magne, quam dignitatem servientibus tibi tribuisti, ut quos respicere coepis, etiam amicis tuis reddas acceptos! Vere semper vos singulari cultura suspexi: semper venerandis moribus gravata peccatis colla submisi. Ecce jam quasi aequalis appellor: erexit me diu custodita subjectio. Fove me ergo orationibus tuis: ostendis enim paginis, fragile a vobis non exhiberi patrimonium. Nam et isti suscepti sunt, qui mihi bona de quibus gestio, contulerunt. Ad rem redeo. Perditus ille clericus exparit causam dicere apud episcopum, postquam defendi a me vidit eos quibus meum deputastis obsequium. Suggero, si jubetis, et unus de ipsis Ravennam ambulet cum vestris ad filium vestrum domnum Faustum commendatitiis, ne in praedicio ipsorum venalis iudicium qui Mediolani exuberat, sententia deproratur.

EPISTOLA V.

ENNODIUS MAXIMO.

Grandes hiatus paterer litterarumstrarum elevatus alloquio, si non mei consensu imperitiam pudore comprimerem, et iudicii lanceam tenerem, etiam cum laudor immeritis. Vos dignatio censura fecit immemores: me propositum intra verendum degere penetrare compellit: vos scripta mea tanquam amantes attollitis: me necesse est illos metuere, qui rancido despicientes cuncta neglectu, etiam edemata condemnant. Ago tamen gratias quod apud domnum Patricium talem me judicare scribitis, qualem vestro testimonio reddidistis. Insinuationi ergo amor debetur iste, non paginae, quam scaber stylus sine eloquentiae dote signavit. Salutationem tamen magnitudini vestrae dignam referens, Deo gratias ago, quod votivis vos auctos successibus reduxit ad propria, quos mens mea pro connexi ne caritatis nunquam sentit absentes.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS LAURENTIO.

Dandae sunt manus amoris imperio: vincium me tenet affectio: cui verba concessi, ut quod ad salve debitum pertinet non tacerem. Domestici perlatois occasio mihi perire non potuit, nisi ad diligentiae testimonium scripta transmitterem. Salutans ergo reverentia debita, precor ut vicario me relevetis affatu: quia promitto mihi litterarum prorogatione responsum.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS² ADEODATO PRESBYTERO.

Quis vestrae affectionis immemor, nisi qui est inhumanus, existat? quis totius religionis personae apud Deum nolit habere suffragium? Ego maxime, qui et gravibus peccatorum sarcinis premor, et vestram gratiam obtinui: quae res mihi absolutio-

bit his verbis: Adeodatus presbyter S. Martini Tit. Equitii. Ne prorsus affirmem, facit, quod in synodo IV duo ejusdem nominis et gradus Adeodati presbyteri noverantur.

¹ Abbati Stephano] Ad quem iterum epist. 12.² Adeodato presbytero] Ecclesiae Romanae, ut declarant quae ad eundem scribit lib. VII, epist. 27. Is est fertzere, qui in synodo prima Symmachi subcri-

nem integram pollicetur. Salutans ergo veneranter A et debite, spero, ut pro me per omnia sanctorum loca vota facias: quæ consecutus, Dei beneficia sine mora dissolvam; quia compertum mihi est, quod mereris audiri.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS AVIENO.

Si offensa præstat, ut magnitudinis tuæ scripta gementur, quam vellem sæpe illa sereni pectoris tui tranquilla turbari? et nisi adversaretur proposito, causas indignationis ingererem: quando quod amor non meretur obtinui per culpas. Ego tamen errore vacare me nuntio in ea causa in qua, dum accusatis negligentiam, præmium contulisti. Puerum turbatus direxi, per quem nihil aliud, quam quod opus esset ostendi. Libero pectore lingua vacat officiis: mens confusa gratiam salutationis abjurat. Ecce Deo in utroque gratias, quia nec ego reus sum, et vos me reum esse credidistis. Beneficium mihi commotio vestra contulit, quod vix dedisset affectio. Ego quid tibi debeam, explicare non possum: pauper est caritas in cuius narratione sermo non deficit. Domine mi, salutem debitam dicens, Deum rogo, ut quolibet animo gesseris, semper scribas.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS MARCELLIANO.

Scio magnitudinem tuam grandibus Dei beneficiis abundare, et promissam circa amicos servare constantiam. Nescit animus vester incerta polliceri, amorem sine aliqua immutatione custodiens: et ideo securum me post Deum vestris tradito et commendo manibus, et Dei beneficia in quibuscunque negotiis per vos mihi evenire non ambigo. Domine, ut supra, salutationis honorificentiam solvens, rogo, ut frequenti me epistolarumstrarum relevetis alloquio: quia summum mihi a Deo munus conceditur, si de vestra meruero sospitate gaudere: quia fides et integritas omnibus qui Deum timeant, facit acceptos.

EPISTOLA X.

ENNODIUS LUMINOSO.

Posset amicitiarum religio, et adultæ inter nos planta gratiæ nulla discretarum sentire damna regionum, si quod negatur aspectui, pensaretur alloquiis: et pigro corporum onere divisi, per illam quam e cælo sumpsimus partem, animis jungere-

¹ *Luminoso* Veteri amico, et ab ineunte ætate sodali. Sublimissimum superiore libro appellavit, epist. 24 ad Faustum. Quo tempore Symmachii papæ causa adversus schismaticos Ravenne tractabatur, episcopus Mediolanensis opinor, ilius nomine quadringentos solidos sponsore Ennodii, erogavit. Eos cum reposceret episcopus a Luminoso petiit Ennodius, ut cum Symmacho agat, ut refundantur. Quia de re iterum eidem Luminoso scribit lib. vi, epist. 16, et epist. 33 ad Hormisdam.

² *Redhibitionem pensaretur* Resitueretur: ut lib. vi, epist. 16 de hac ipsa re, me et redhibitionem promittente. Hoc enim plerumque est reddibere, reddere quod debeas, quocunque titulo debeas. Sed latius interdum sumitur, ut in reddibitoris actione apud iudicem inconsultos, quibus reddibere est, ut Glossa: no-

mur. Index meræ affectionis voto pectorum lingua signaret, si ad desiderii copiam militaret oris officium, et penetrare mentis resignatum teneretur in litteris. Tunc nullo caritas neglectu veterasceret: tunc diligenti mutæ devinctionis usu polita fulgeret, nec scabro memoria vestri torpore laderetur. Sed quid faciam quod mihi meritum meorum nebulae serenitatem bene amantis obducunt, et oblivionem mei peccata mea conciliant? Facessat a proposito meo, imitari quod factum doleo, et per silentium sumere de vestra taciturnitate vindictam. Geminis ergo stimulis verba concessi. Negare non potui commercium epistolare, quod et causa poposcit et gratia. Scitis optime quæ a vobis, et per me, et ore proprio sanctus pater vester dominus episcopus postulavit, ut expensa quæ pro necessitatibus domni papæ Ravenne facta est, ³ redhibitionem pensaretur. Certis enim potentibus quorum nomina tutum non est scripto signari, novit Dominus, quia plus quam quadringentos auri solidos erogavit. Hos me fidem dicente concessit: frons mea apud ipsum libera esse non potest, donec per vos, sicut confido, pollicitatio compleatur. Idcirco direxi præsentium perlatores, hominem religionis et fidei, ut ab hac me quam præfatus sum, conventionem et injuria sublevis. Unde salutationis honorem tota humilitate persolvens, rogo, per illum contestans qui communia circa sanctum papam vota respexit, ut ordinetis qualiter ab huiusmodi inquietudine relever. Tamen, si verecundum esse non creditis, indicate, et de propria facultate resituo, quidquid me sponte a sancto episcopo constat expensum: quia litteræ sancti papæ habeo, quibus iussit, quidquid opus esset fieri, cum mea debere securitate compleri. Si mereor laborare, vestræ erit provisionis expendere.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS SENARIO.

Si diligentæ memoria circa personam meam animus vester non exueretur, si reverti eum ad iudicium sublimitas tua non cogeret post favorem, frequentia scripta prorogares. Sed quid faciam, quia non validis radicibus nititur amor indebitus, et cito ad examen reducitur, quidquid gratiæ aura subripuit? Me solum novi prius debuisse diligere quam probare: hunc tantum fructum de caritate possedi, neminem in cognitis provisione subtraxi. Sed vos convenerat

stræ interpretantur, τὸ ποιῆσαι ἔχειν τὸν πρῶτον ὅπρσις πρότερον: et cum reddibere rationem dicit Avitus Viennensis episcopus in epistola ad Apollinarem episcopum fratrem: Si pro omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, rationem reddibere cogentur. Denique reddibere ἀνάγκη usurpabant pro reddere.

³ *Senario* Propinquo et amico singulari: unde geminum sibi cum illo, caritatis et sanguinis, vinculum esse dixit lib. i, epist. 27. Comitum patrimonii creatum a Theoderico Senarium anno 511 docent epist. 3 et 4 lib. iv Variarum: etsi male tertia inscribitur Comiti privatarum. Antea vero, ut eadem testantur, in ejusdem regis aula diu inter exceptores militavit: quem honorem hoc loco fortasse intelligit Ennodius.

non cito ab eo cui imposuistis amici nomen, abscedere; ne non semper ad meam culpam redeat, quod promissa mihi non tenetur affectio. Solet enim esse ignara restrictionis devincti conscientia, et opus est ut perpetuo teneat quidquid semel fidum pectus acceperit. Salutem ergo debitam dicens, spero, ut despicientes rancida potentum fastidia, honorem vestrum, et quam Deus tribuit possibilitatem, humilitatis fascibus sublimetis. Cujus rei fidem interpretes animorum lingua confirmet, et testimonium fidei mentibus deferat caritas monstrata per litteras.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS ABBATI STEPHANO.

Geminantur Dei dona sperantibus, et duplici exuberat superna gratia beneficio. Largis meatibus celestium munerum unda procurrit: transeunt haurientis ambitum, quæ a Christo veniunt fluentia donorum. Sola vena est quæ maciem nescit et defectus abjurat, tantum cursibus suis suggerens, quantum meretur pectus sitientis accipere. Cui advertite quid occultus sapor infundat, quando ardorem lymphæ conciliat, et siccitatem labiis æstuante animo irrigulas vivi fluminis gignit. Talis est vestrarum ratio litterarum: quæ quantam afferunt desiderii satietatem, tanta pariunt et augmenta: quarum profunditas et bibitur et optatur: et ita puro ditant gurgite, ut occulto ab eis viscera suffundantur incendio. In quibus cognatas video flammæ, et pocula, et diversitatem naturæ in peregrinam coisse concordiam. Domine mi, longum terris, Deo nostro tribuente, vitæ beatissimæ exemplum præsta, et per religionis sanctæ philosophiam non in hac vita tantum sperandum esse, contemptu sæculi præsentis ostende.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS APOLLINARI.

Quantum cura mea, quæ affectui vestro per necessitudinem militat, in dies suggerit, nulla commementum essent damna contemptus, nisi ad unicum illud solamen absentium quod in litteris invenit providentia superna, concurrerent. Sed quid faciam, quando tanta est venientium confusio, ut nescias qui potissimum diligendus sit, cui reddenda sanctæ conscientie vestræ possent scripta committi? Trahunt enim in occasionem compendii sui viliores, quidquid nos præstamus affectui; et grave est, ut serviat cupiditati quod exigit vis amoris. Idcirco animum usque ad domestici perlatores opportunitatem ab scripture suspendi: ne diligentie ratio sparsa per immeritos perlatores aliena importunitate ranciscat, et ad me culpa redeat quæ a me non sumpsit exordium. Necessitatem ergo procurati silentii

¹ Humilitatis fascibus | Hæc propria laus Senarii. Cassiodorus epist. 4: Sed hac amplius commendabat humilitas, quæ tam clara quam rara est. Novum est enim sub amore principis custodire modestiam.

² Apollinari] Sex epistolæ sequentes hactenus avixdotoi nunc primum in lucem dantur ex manuscriptis. Ad Apollinarem jam scripsi lib. I, epist. 8, scribetque iterum lib. IV, epist. 19, in qua fratrem cum amoris et ætatis causa vocat.

³ Euprepia] Expostulat cum sorore, quod ad Lupi-

A breviter explicans, ad usum me paginalem converto, per quod magnitudinis vestræ mihi præsentiam secretis animorum itineribus expectata per paginas verba concedunt. Vale ergo, mi domine, et illa quam debes generi, serenitate frequentibus amantem fove colloquiis: quia nullum est tam venerabile munus sollicito, quam si sæpe vos agnoscam vestram nuntiare, meam querere ospitem.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS PROMOTO.

Frequentia et necessitudini et amori exhiberet colloquia pectus obnoxium, nisi desiderii remedia subduceret discretarum consideratio sine medela terrarum. Quidquid enim caritate junctum est quidquid sanguinis catena sociatur, hoc distractum vix respirat per intervalla regionum. Quæ enim possit habere subsidia, cui frequens denegatur copia et paginalis alloqui? muta inter absentes diligentia quo teste pandatur? Aut enim opportunitas commementum expectata subtrahitur, aut inveniuntur tales, quibus non possint reddenda caris scripta committi. Vix tamen usque ad domesticum perlatores rem diu anxie vota suspendi: per quem honorem salutari exhibens, optata vobis patefaciam meæ prosperitatis indicia, et litterarum mihi spondeam promulgatione responsum, quibus, si in portu est sanitas vestra, amplectendis reseretur affatibus.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS EUPREPÆ.

Rarum est ut necessitati amor fultus necessitudine colla submittat: vix contingit ut serviat qui imperator est: semper et suo jure dominatus affectus. Quo unquam regium diligentia nomen impeditur obstaculo? cui libera caritas mancipatur obsequio? Excusationem de aliquo timore non adhibet, nisi qui animum devincionis abiecit. Mens quæ pietate militat, etsi sint dura principum jussa, non metuit. Nulla sunt tam barbara jussa populorum, quæ non reddi filio debita materna patientur: quidquid in orbe genitum est, ab humanitate non discrepat: quidquid in mundana luce gignitur, fructus uteri requirit et seminis: sola nobis cum cunctis animalibus causa et sollicitudo communis est. Cujus æstimabitur esse mens illa feritatis, quæ erga curam sobolis posterior ab irrationabilibus invenitur? Germanitatem tuam respicit præfata concinnatio. Tu unici oblita pignoris, et miserationem orbat, et felicitatem ejus cui mater superest, abstulisti. Vere fateor sub libertate propositi, modo maxime quando ei a te et colloquia denegantur, pace Deo propitio inter regionum nostrarum dominos omni radice solidata, tigridem te

cinnum filium nihil scribat, tunc maxime, quando pace inter regionum dominos, hoc est inter Italiæ unde scribebat Ennodius, et provinciæ Arelatensis in qua degebat Euprepia, principes firmata, libera erant et sine suspitione litterarum commercia. Regionum ergo dominos interpretor Theodericum Italiæ et Gundobadum Burgundionum regem, qui Provinciæ II magna ex parte dominabatur, vel Alaricum cui parebat Arelatæ.

inimantia superasse. Quando inveniri potuit, aut quod plus amare possis a filio, aut propter filium quod timere? facultatum cura debuit posthaberi: quia nunquam bene hereditas quesita est herede contempto. Ecce dico, ni Deus per sollicitudinem meam servi sui malivolis obsitisset, omnis generis tui fuerat planta succisa. Leæne catulos tutis silvarum aut eremi commendant penetralibus, ne partus earum præda sit hominum. Dicis forsitan, quod hæc exprobratio graviter me ferre impactam de adolescente sarcinam monstret. Novit Deus hoc solum me acerbe perpeti, quod et præsentia tua careo, et totius te per silentium immemorem affectionis esse cognosco. Beneficio tamen Dei paterna puero nostro non derogatur instantia. Imbuendus liberalibus disciplinis limen nobilitatis ingressus est. Ipsam quoque ad te¹ dictionem qua commendatus est, destinavi: in qua non eloquentiam, sed vota cognoscas. Vale ergo, mi domine, et si fieri potest, nostris te cum Dei ordinatione redde conspectibus.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS² LACONIO.

Diu est quod animus meus illa qua solebat levare, expectatione torquetur. In longum traxisti silentia, nulla necessitate compulsi. Non fui hujus imitator negligentæ, ut mea ego scripta prorogarem: sed ad dies conticui, superventuri spe illusio alloqui. Nunc tamen vicit deliberationem meam jam matura amplitudinis vestre taciturnitas. Debet evelli silentium, quod duriter in quadam radice convaluit. Geminis ergo³ respiciunt scripta nostra compendiis: C et perlatores⁴ Benenatum hominem⁵ propter fugaces suos venientem commendo, et desideriorum bona non differo. Ergo vale, mi domine, et pro voto tuo circa me geri prospera cognoscens, paribus me attolle sermonibus: quatinus et perlator de beneficio gaudeat, et ego sublevar de responso.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS⁶ STEPHANO EPISCOPO.

Postquam meritis vestris dignitas vestra restituta est, et honor quem exigit vita, collatus, nulla beatitudinis vestre pro peccatis meis scripta suscepi. Aliena est a proposito vel a moribus vestris circa supplices, quæ in me servatur oblitio. Temeritatem

¹ Dictionem qua commendatus] Præfationem dictam Lupicino, quæ secundum locum obtinet inter dictiones scholasticas.

² Laconio] Gundobadi regis consiliario, et velut quætori, viro nobili ac pio. In Vita Epiphani: At ille, Gundobadus, vocato Laconio, cui et rerum et verborum fides ab illo semper tuto mandata est: quem et prærogativa natalium, et arorum curules per magistræ probitatis insignia sublimarunt: cum quo conferi, quoties pia et sicut non est cum vitiis sociata nobilitas, nec astringitur ad illecebras lux naturæ, si quid ille benignè facere valuerit, iste hortatur adhibitus.

³ Benenatum] De quo et epist. sequenti, et fortasse apud Cassiod. lib. iv. epist. 15. Ad eam formam nomen efflucit, qua Seronatus apud Sidonium, Citonius apud Gregorium Magnum, et alia passim. Epitaphium Romæ *δελωτος* Lupicino et Jovino coss. cujus hæc portio:

EN ΕΙΠΗΝ ΑΝΕΙΗΛΗ ΒΕΝΕΝΑΤΟΣ
ΘΕΟΒΙΑ ΕΠΙΘΗΚΑ ΤΥΜΒΙΟ.

A meam pontificalis non accuset auctoritas: vix est, ut diligentia quid juris possit habere respiciat. Nunquam se meliùr, quem stimulat caritatis imperium. Additur quod perlatori præsentium obvias manus adhibere non potui, nisi ut Benenatum, hominem Gallias pro certis negotiis expetentem, ad coronæ vestre notitiam mei perducerem sermonis officio: quem tota humilitate commendans, rogo ut per eum vicariis relevari procurer alloquiis. Domine mi, salutationis servitutem tota devotione persolvens spero principe loco, ut precumstrarum serenitas mea quoque mentionem non omitat facere, cum divinitati supplicat sine intermissione, personæ.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS⁷ EULALIO EPISCOPO.

B Ad quantum me fastigium perduxerit donum spiritalis alloqui, angustia testetur, si sermone valeat ambiri. Ad quod enarrandum idonea non est mentis exilitas, nec sufficit oris egestas. Vos enim mei memores exstitisse quid aliud computabo, quam peccata superari? Memoria vestri omne quod actuum obsecritas potuit ministrare, jam depulsi, et per solum respicere supernum munus indulsit. Domine mi, salutationis obsequia decenter impertiens, Deum rogo, ut circa parvitatem meam illa anima in qua omne quod Deus mandat, exuberat, dignationem pollicitam sine aliqua procuret imminutione servare. Quam rem ex arbitrio mihi contingere, frequentium declarate testimonio litterarum.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Deo gratias, qui juxta desideria, ne aliquando ab descriptione temperem, negotiosa facit esse colloquia: potest enim et utilitati prodesse, quod exigit jus amoris. Proinde, domine, indicia meæ valetudinis faciens, fugacem puerum vestrum, Germanum vocabulo, qui ante triennium lapsus est, me superiorem invenisse; de quo indiculum destinavi: qui si verus vester est, maturè sequenda cognoscam.

EPISTOLA XX.

FAUSTO ENNODIUS.

Multiplicibus veneratoris vestri⁸ affinis mei, Juliani negotium Marcellini laborat insidiis: qui ad querelam tantummodo paratus, de iudicii integritate

D BENENATO THEOFILA FECIT UXOR EJUS.

⁴ Propter fugaces suos] Servos fuga elapsos. Epist. 19: fugacem servum vestrum, qui ante triennium lapsus est. Fugacem servum pro fugitivo dixit etiam Honorius imp. leg. 8 cod. Theod. de iurisdictione, et Gregor. Turon. lib. vi, cap. 31.

⁵ Stephano episcopo] Haud dubium, quin Ecclesiæ Lugdunensis, ubi et Laconius, ad quem de eadem rescriptis. Hanc igitur gratiam Ennodio Lugdunenses debent, quod episcopi sui memoriam, quæ tenuis apud ipsos et obscura restabat, hæc epistola conservati vident.

⁶ Eulalio episcopo] Vide an Syracusano, qui synodis aliquot Symmachi papæ interfuit: et multis laudibus ornatur in Vita S. Fulgentii. Sed fieri potest, ut alios etiam habuerit ætas illa ejusdem nominis episcopos.

⁷ Affinis mei Juliani] Ad quem lib. iv. epist. 7.

⁸ GEOG.] Sic edito Sim. Forte rescribendum GEOG.

affidit : vitat quæ opat examina. Nam postquam nescio quod præceptum ad Gevicam exhibuisse perhibetur, prædictus supplex vester ad Mediolanensis fori audientiam mox concurrit, et per triginta aut quadraginta dies præsentiam suam publico, sicut oportebat, ingessit iudicis. Contestatus est ipsum Gevicam, qui ordinatus asserebatur impulsor : ut susceptum suum ad iudicia destinaret, admonuit. Domuum quoque Trasemundum, sicut ex litteris ipsius poteritis agnoscere, fecit scire. Sed nihil apud eum profuit, cui solæ latebræ in causa misera possunt esse remedio. Pro quo rogo, quanquam apud vos precibus opus non est, ubicunque veritas innoscit, quia omnia hujus rei instrumenta transmisit, ut ordinati-ne vestra ab hujusmodi molestiis efficiatur alienus. Domine, salutationis obsequia deferens spero, ut a prædicto inquietudinem removeri, qua solentis cura faciatis, et meam sollicitudinem de prosperitatis vestræ statu litteris sublevetis.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS FAUSTO.

Paucis asserendus est, quem et notitia senior, et opinionis bonæ lingua commendat : non indiget prælixitate sermonum, qui suis apud magnitudinem vestram dotibus adjuvatur. Sublimem virum Vitalem loquitur præfata concinnatio, quem os vestrum fecit sacri consilii gaudere collegii. Ergo extraneis munietur epistolis, qui orationis vestræ beneficio curiam non peregrinus ingreditur? et cui reseratis libertatis penetralia, illi pectoris arcana claudentur? Ego autem gaudeo scriptione multiplici : qui etsi parum tribuam peritiori, nulla proprii desiderii damna sustineo. Domine, salutem onem restituens, quam debeo, precor, ut et circa præfatum gratia se culminis vestri propius manifestet, et mihi prospiciat restitutione alloqui.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FAUSTO.

Illud mihi spes, quæ exigit frequentiam litterarum. Hac enim fretus, inefficacibus animum pascio colloquiis. Diu est, quod sine intermissione scripta perorans, silentium quod expugnatum esse credidi, confirmatur. Sed quid faciam, quando vix ad consilium reducitur pio amore pectus obsessum? putat remedia et quæ comperit nihil fuisse. Salutati ergo obsequium reverentia exhibens consueta, commendo præsentium perlatores ipsum Constantinum, cui suffragium honestas et pudor est : cui quamvis plura per affectum debeam, majora tamen coactus solvo per iudicium.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS MARCELLIANO.

Apud amantes et honore pollentes beneficiorum affectus in promptu est : nec illa preces, cui præ-

¹ *Ordinatus asserebatur impulsor*] Instigator, qui instigaret ut his iudicio decerneretur : ut contra moraliores apud Ciceronem in Divinatione, advocatorum genus, qui ad moram faciendam adhibebantur.

² *Ecclesiasticam humilitatem*] Cui rhetoricos flores

standi mos est, tarditate depretia. Virgilius sublimis vir, tam sanguine quam honestate præcipuus, imponi sibi ab illustri viro sacrarum comite Ravennam excurrendi necessitatem plurimum deflet : cuius si hoc haberent desideria, obvias manus ætas afferret. Qui apud vos me precatore vitur, ut ab eo hujusmodi sarcina fiat aliena : relationibus frequenter, quid egerit instructam prædicti suggerit potestatem. Domine, honorem salutandi exhibens precor, ut consideratione mei in testimonium diligentiae postulatis detur effectus.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS MACCATORI.

Novo me genio infucata pectoris vestri ornavit diligentia : elicit utroque styli testimonio, qui doctis supra incertam garrulitate displiceo. Coactus sermo pretium quod non habet ex eloquenti, ab impacta necessitate subripui. Nunquam fuit digna ultione contumelia, quam jussus exhibuit. Nemo obedientem juste condemnat : sibi debet illatas injurias de eloquio rusticante, qui provocat imperitum. Supercilium est, celsioribus non parere : majus, si quæ noveris descendisse ab obsequio, despicias. Improbi desiderii putatur assertio, non amare quod exigit. Astipulatur iudicio suo, qui censuram de obtemperante suspendit. Male pertinax districtio est, quæ meritum in parente considerat. Pudorem ab statione non expulit, qui quod loquitur debet imperio. Itaque in nobis quod sordet eloquentia, commendatur obsequiis. Vos videritis quale sit quod jussistis offerri : ego vos sine frontis meæ dispendo meruisse æstimo quod desiderastis accipere. Taceo inter ista quæ principe fuerant loco narranda : ecclesiasticam humilitatem, quod placere poterat, abjurasse ; orationum pompam, qui orationem diligit, non secutum : propositi consideratione et illud me fugere quod ducit ad gloriam : quasi vitium declinare quidquid attollit : culpam putare, quod erigit aut sublimat : perdere justæ laudationis meritum favoris affectu. Excusationem veritatis coloratam peniculo non prætendam : dum replico, quod illud, quidquid studiorum dederat cura liberalium, jam reliqui : quod alveo quondam copiosi fluminis vix arentis gutta fundatur eloqui. Taceo, quod linguam quam usus mobilem fecerat, alter usus hebetavit : esse pro facundia silentium, abjectionem a nobis diligi pro cothurno. Ad illud redeo : quia mihi non licuit intra verecundum penetrale delitescere, nec debilitatem ingenii tegere taciturnitatis indumento ; hoc ad defensionem integram, quod præstuli, computabo. Sed amore provocatus epistolares terminos inconsiderata loquacitate transcendendi. Vale, mi domine : cui honorem exhibens salutantis, probabo quid de epi-

et schemata minime convenire iudicabant. Lib. 1. epist. 16 ad Florianum : *Rhetoricam in me dixisti esse versutiam : cum diu sit quod oratorium schema affectus orationis a me absciderit ; et nequeam occupari verborum flatibus, quem ad gemitus et preces evocat clamor officii.*

stola mea sentias, aut taciturnitate aut scriptione A tum, ut nec benefacta ipsorum justa interpretatione pensares; nec excessus debita tantum reprehensione corripere. Sed quid opus est doloris epistolam fieri longiorem? ingenium vestrum nulla eloquii poterit mutare affluentia. Quod restat, vale, mi domina, et prout expedit, ordinem vitæ animique compone. Me tamen Lupicino noveris, non quod tibi debeo, sed quod animæ meæ conveniat, impensurum; quia sola est, quæ majorem a Deo retributionem meretur, affectio, cum nullis hominum dotibus provocata conceditur.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS EUGENETI.

In statione apud vos non esse gratiam potest, qui fide claudus est, æstimare: volo tamen ad diligentiae testimonium prorogari frequentiam litterarum: ne animus de amantis prosperitate sollicitus, dum salus in valetudine est, suspicionibus ventiletur. Ecce habes, mi domine, unde serenitatem pectoris mei ex desiderii proditione cognoscas. Adesto partibus tuis, et sicut me impetrati muneris prerogativa sublimat, ita vos exhibiti gratia sermonis attollat. Ergo salutem debendam restituens, precor ut quid promoveat in me desiderium tuum, sub cuiuscunque significationis nube dilucides. Vale.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AVIENO.

Adest magnitudo tua partibus suis, et asseruit splendorem sanguinis testimonio puritatis. Caritatem nesciunt pia corda deserere; religiosam diligentiam mens generosa custodit. Gemina ergo luce fulgentia scripta suscepi, dum quod pectus sanctum reperit, dextera serena signavit. Deum precor, ut piam in vobis indolem, si Romam diligit, sub perennitate conservet; et huiusmodi circa me studia sub ea qua promissis cura multiplicet.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS AVIENO.

Nescio utrum magnitudini vestræ grata sint crebra colloquia: ego tamen semper quod exspecto ab amantibus, exhibebo. Patior aliis aliud esse propositum: mihi meo vivendum est more, ut amoris plenitudo reseretur clave sermonis. Ego in affectione carissam subrepere taciturnitatem usu fugiente non perfero. Nunc si culmini tuo par cura est, monstratur assiduitate colloqui: pateat frequenter litterarum. Sin aliis hactenus præoccupatus studiis, in meam modo concessis diligentia imperante sententiam; quantum de tuo jure submisseris, tantum de meis obsequiis possidebis. Ergo vale, mi domine, et munusculum suscipe, non vilitate sui, sed taxatum pretio destinantis.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS EUPREPÆ.

Quamvis caritatis vestræ paginam solemnibus tantum muniis accepissem obsecutam, nec affectui, nec necessitudini congruentem: res tamen postulavit, me vicariis per styli similitudinem peregrinante diligentia respondere colloquiis: ne subtratti sermonis officium non vestram mihi innotuisse astutiam, sed nostram revelaret infantiam. Nolo, soror Euprepia, quidquam de provinciarum malis, vel sicut dixisti, hominum immissione causeris. Quocunque abscesseris, quantum res docet, mentem male credulam non omittis: vitia nostra regionum mutatione non fugimus. Circa propinquos tibi fuit tale proposi-

tum, ut nec benefacta ipsorum justa interpretatione pensares; nec excessus debita tantum reprehensione corripere. Sed quid opus est doloris epistolam fieri longiorem? ingenium vestrum nulla eloquii poterit mutare affluentia. Quod restat, vale, mi domina, et prout expedit, ordinem vitæ animique compone. Me tamen Lupicino noveris, non quod tibi debeo, sed quod animæ meæ conveniat, impensurum; quia sola est, quæ majorem a Deo retributionem meretur, affectio, cum nullis hominum dotibus provocata conceditur.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS EUGENETI.

Quotiens sensuum pignoribus verba famulantur, quasi in quodam speculo, ita in paginis sermo sibi amicam pingit effugiem, cum qua viva voce colloquitur, et dulci simulacro desideriis obsequente gratulatur. Nulla quidem conceptum fœderati pectoris eloquitur oris affluentia: et cum sint faciliora verba beneficiis, nec existat quod crescere nequeat ambitione dicendi; ego in explicanda circa vos diligentia arentem testor infantiam. Unanimitatem tamen vestram taciturnitatis incesso, quod gemina scriptione donatus nihil de vicaria relatione cogitasti. Ecce iterum paginas mitto, sciens tribuere, quod exspecto. Vale, mi domine, et amantem tui alloquere nitore quo clarus es, fove integritate qua prævalet.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS AVIENO.

Miror favis magnitudinis tuæ injucunda copulari, et serenitatem conscientiae verborum austeritate maculatam, dum scribis imperare me potius paginas, quam diligentia exactrice promereri: putans ullum genus dominandi esse sublimius, quam illud, quod amori nos subjicit. Nulla sunt, domne Aviene, culmina a jugo caritatis immunia: quidquid in orbe libertatis est, tali non subtrahitur servituti. Ecce ego loco humilis, ignotus honoribus, yesiris fascibus sic iubebo, perilli contentus ordine subjacere. Nunc vale, et quantum tribui tibi senseris, tantum mihi, sicut fidelis restitutor, affectionis impende.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS AVIENO.

Quamvis epistolarum qualitas pro ingenii componatur, et sæpe solemnitati militet, nonnunquam affectionis testetur indicia: quas aliquando dicta sinceritas: plerumque fuci simili concinnatio; quæ candorem imaginata diligentiae, urbanitate qua tegitur innotescit, dum fabricatis nudata tegminibus intra velamen aperitur. Ego tamen in paginis speculum puto esse conscientiae, per quas amicitiam discernere absentia vix præsumit. Clarum est tamen, quid in illis simplex, quid artifex sermo deferat. Scindit nubes eloquii mens dictationis interpres: cito ad intellectum pervenit falcibus suis verborum calle reserato. Ergo his valde delector officii quibus panditur sinceritas, nec occasio se interserit secura fallendi. Gaudeo tamen mihi vel e usus scribendi, vel perlatores accidere: ut sub hac frequentia meo voto satisfaciam, et pudorem vestrum onerem, ni i a vobis

¹ Ullum] An nullum?

suscepta reddantur. Salve, domine, et in sententiam A meam affectu imperante concede. Vale.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS PASSIVO.

Si ad exsequendam sufficeret sermo caritatem, si totum infantia explanaret affectum; cui magis quam vobis paginarum frequentiam præstaremus? et nisi arctaret meritum pectoris, nulli dignius militaret sermonis officium. Alii affectum quem mente nesciunt, ore testantur, et pingunt illecebrosus epistolarum momenta commerciis, quando feriatis penetralibus amor totus in lingua est, nec aliud ad interiora perducitur, nisi quantum in scriptione confertur. At meus erga vos animus, eloquii pressus macie, amicitiae ubertate conticuit. Metuo enim, ne gratiae terminum ponat mendacia confabulatio: ne idem modus putetur esse sermonis et fœderis. Melius est plus estimationi per silentium dimittere, quam monstrare, diligentiae damna per litteras. Ecce rarioris colloquii causas asserui, credens apud vos a sinceritate debita faciundiam posthaberi. Quod superest, salvete, mi domine, et divinis asi beneficiis, procedente vita in longum, caelestia mandata complete. Invenit enim apud vos, cum a cumulo cœperit benignitas, incrementum. Vale.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS FAUSTO.

Proposito obsequuntur paginae, quibus commendatio præstatur afficiis. In his enim clara est religionis integritas, quæ nullo potentioribus fuce blanditiæ as-

serunt lacrymas submissorum. Sed hinc alias: cum perlatorem videritis, votum dictantis agnosceat. Utinam illo apud magnitudinem vestram supplicationis eventu alleganda conciliet, quo a me litteras impetravit. Mulierem religiosam, pauperem, de bono negotio præsumentem sermo præfatus insinuat: æstimate si fragilitati, si iustitiæ oportuit verba subdoci: si convenit me vel officio deesse, vel moribus. Ecce ego reverentiam salutis impendens, quid partibus meis debere non contestatus sum: vobis quid remanserit, attendite: quia sicut personam meam prosumpra dictæ voluntate petiit, ita vestram affectus aspiciet. Vale.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS SENARIO.

B Nihil est equidem quod non a veritate in altum ambizioso tollatur eloquio. Sed ego ad diligentiam circa vos patior meam sermonis infantiam. Nunquam par fuit lingua caritati: semper subjacuit oris officium bonæ conscientiae. Ob hoc utor securitate monitoris. Non credidi, tanto tempore amplitudinem tuam mei immemorem sic futuram, ut etiam solemnibus colloquiis abstinere: ut illæ quæ solent affectionem imaginata fronte simulare, negarentur inter personas catenis fœderis obligatas. Illic si valerem narrare, poteram sustinere. Ecce iterum scribo, et quæ verbis assero, sequenda testor exemplis. Vos videritis quale sit posthac desideria honesta negligere: ego dolori patientiam usui institutus adhibeo. Vale.

LIBER QUARTUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS¹ SYMMACHO PAPÆ.

Boni imperatoris est probatam in acie militis animare virtutem; ut fortitudo laudis pabulis invitata, in secundis congressibus dediscat lucis affectum. Cujus robor ducis præconio non nutritur? quibus se denegat etiam minus valida tironis membra conflicibus, quando rectoris testimonio videt sibi non perire quod gesserit? Sola via est qua ad præliandum crescat intentio, quotiens bene gesta non delet obli-
vivo. Utinam divinitas vestris mota precibus² diabolicum certamen interimat! utinam devotionem meam in pace manifestet! ut ejus studium resignavit adversitas, illius concordia commendet obsequium. Ad

¹ Symmacho papæ] Papæ nomen uni Romano pontifici tanquam proprium et peculiare, primus, ut videtur, asseruit Ennodius. Nam cum episcopos omnes papas ceteri fere qui ejus ævo proximi fuerunt, appellare soleant, ut Sidonius, Faustus, Ruricius; ipse perpetuo discrimine antistites reliquarum Ecclesiarum episcopos vocat, papam solum Romanæ sedis pontificem, sive cum illi scribit, ut Symmacho papæ, et domno papæ, sive cum de illo apud alios agit, ut lib. III epist. 10, lib. VI, epist. 33 et passim. Pari post Ennodium discrimine in ejus vocis usurpationem usus est Cassiodorus; qui cum Bonifacium, Agapetum et Joannem Romanæ sedis pontifices papas nominet, Eustorgium et Datium Mediolanensis,

C² Marcellianum episcopum directa est a fratre vestro instructa legatio: sed quid promoverit ipse rescripit. Quod restat, porrectis salutationis precor officiis, ut quidquid ægrum est medica oratione curetis: et inter latentium secreta morborum, qui in generalem necem servatur, ferro spiritali resecetis errorem. Vale.

EPISTOLA II.

ENNODIUS ALICONI.

Venerabilis Amanius presbyter, dum ad vos paginas exigit, cum devotionis meæ sui esse fecit imperii. Felix necessitas, quæ votis præstat obsequium: libera præminentis jussio, quæ servit affectui. Debet mihi coactor, quod me præstitit voluntati: prospera est scriptio, quæ testimonium tribuit his amoris: dum

D et alios aliarum civitatum præsules, non aliter quam episcopos vocat. Neque omnes tamen hoc ita exemplum postea secuti sunt, quin permulti diversarum gentium, præsertim extra Italiam, scriptores papæ nomen reliquis item episcopis tribuerint, usque ad tempora Gregorii VII, qui in synodo Romana primus, ut a Baronio cardinale observatum est, edixit, ut papæ nomen unus sit in orbe Christiano.

² Diabolicum certamen] Laurentianæ factionis schismaticæ, quæ Symmachum variis modis oppugnavit.

³ Marcellinum episcopum] Aquileiensem. Ad hunc pro Symmacho scripserat Laurentius episcopus Mediolanensis, quem ab Ennodo designari puto.

et novum in jus diligentiae attrahit, et amici senioris pectus obligat. Qui dum magnitudinis tuae fidelis praeco est, prius vos per astipulationem suam fecit eligi, quam agnoscere. Raro notitiam praecessit affectio: qui contigit ante placere, quam inspicere? Quantum apud me pondus est perlatoris, advertite, ad cuius notum iudicia nostra fluctuant: vidimus quem didicisti: quem laudat amplectimur. Saepè in solido constituta mens propria amico cedit examini. Merito ergo suspicimus, quos probatus extollit. Nunc si ubertatem gratiae ingenii macies explicaret; si ad fontem fœderis aridi sermonis non lassaretur infantia; si epistolaris qualitas quæ etiam copiosis eloquentia fœnos imponit, progredi me ad longiora permetteret: assererem quanta nobilitas tua mihi debeat, quod ad epistolare commercium primus accessi, et januam diligentiae reseravi clavè sermonis. Bajulus tamen precor ut pro his quæ tribuit redametur. Ecclesiae causas insinuo: quia quod spei meae impenditur, vobis crescit ad meritum. Domine mi, effusissimæ salutationis munus impendens, quæro ut si vobis cordi est oblationem meam de libamine caritatis accipere, religionem amicæ conscientiae reseretis alloquio.

EPISTOLA III.

ENNODIUS EULALIO EPISCOPO.

Trinitati gratias Deo nostro, qui faciem quo deprimor peccatorum, fortis apud se viri alacritate sustentat: qui memoriam mei in illo sancto pectoris tui templo quo gaudet Christus, subtilis fabricator interserit: ut quod propriæ conservationis nube fuscavi, splendida conscientiae serenitate detergeat. Jam novi quia non inefficaciter funduntur lamenta peccantium. Hoc mihi principe loco oratio mea, quæ lacrymarum contulerunt, ut robustus pro me peccator exsurgeres, ut labantibus humeris cœlesti munitum auxilio dextram subrogares. Verum est quia sola apud Deum desperatio perdit errantem. Ecce jam lolum nostrum, spinæ vel tribuli, hordæ, triticum, vineas pollicentur. Age, electe Dei, pro me humili quod cœpisti; et partibus tuis adesto, dum precum in me assiduitate diluis, quod ego collegi ubertate culpam. Frequentibus etiam susceptum pascere colloquiis: ut insulsum pectus, nec ulla virtutum stabilitate subnixum, admonitionis sale confortes. Ad obsequia salutationis revertor, et epistolarem transgressus terminum, unum velut garrulus, sed pro necessitatibus importunus adjungo, ut me sine cessatione tantum juves precibus, quantum confirmas colloquiis. Vale.

EPISTOLA IV.

EXEMPLAR EPISTOLÆ QUAM IPSE DICTAVIT.

FRATRI SOROR.

Quamvis summatim gratiam aliqui debeant etiam malis in affectione pignoribus, nec illud quod posteritati tribuitur beneficium, putetur esse debetum: cum malignus interpretes iudicium cordis naturæ subdit imperiis, et tollens saponem diligentiae, sola vindicandum putet objectionem pariendi: quando plus creditur filii vocabulum valere quam obsequium, et non

A queritur quid in amoris lance promoveas, sed quale ad præjudicium æstimanti nomen opponas: cum apud prudentes frustra sobolem dicimus, nisi exhibet quod vocatur. Nam qui in prole censuram negligit, conceptum magis designat sibi placere, quam meritum. Facessat in posteris hoc solum nos cogitare quod libuit. Etenim fructus uteri, nisi honestate respondeat, plus in testimonio lascivizæ videtur evenisse quam gratiæ. Fas enim est germanitatis semper fidele consortium etiam partibus anteferrî: datur participem originis sic haberi, ut nec consideratio sanguinis negligatur, et descendens a merito laudetur examen. Et ideo ne sinuosis in longum procedant verba præloquiis, et quod re angustum est, crescat assatu: dono in fraternitatem tuam confero, et juri tuo perpetua liberalitate transfundo mancipium juris mei illud, et cætera. Vale.

EPISTOLA V.

ENNODIUS FAUSTO.

Sublimis vir Dalmatius, animæ meæ portio non defraudata, sed solida, cui ad prærogativam sanguinis inorum splendor accessit, hoc negotio suo creditur convenire, si meis apud culmen vestrum iuratur colloquiis. Quod supersedendum ejus consensu non putavi, faciens urbanitate quadam personæ tribui, quod vos novi debere iustitiæ. In Sicilia enim prædicti prædium, bono hactenus jure posessum: a consortibus perhibetur invasum. Nunc ad juvenem civilitalis impenditur, quidquid ego promovero supplicando. Domine mi, salutationis obsequia plena humilitate persolvens, deprecor ut circa memorati nobilis viri compendia pudorem, leges, ac reliqua quæ per conscientiam vestram subsistunt, reipublicæ ornamenta munias. Vale.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS ACAPITO.

Credidi, postquam magnitudo vestra bonis est impensa generalibus, et olem migravit in gloriam; postquam Ravennatibus excubiis occupati, dum quietem vestram negligitis, nostram omni soliditate firmatis; et privatus genius ad regni decora transivit; quando novam lucem, de domesticis abstractam sinibus, Palatinus sibi fulgor adiecit; et angustiorum fuisse regni sui pompam rerum dominus cum vos non habuit, recte metitus est; pro vicinitate regionum, crebris me relevandum esse colloquiis. Sed inefficacibus spei meæ luserunt peccata consiliis; nullas paginas ad diligentiae testimonium mens serena transmittit. Grave est, si amorem non merui: gravius, si quem exegeram forte turbavi. Scio amen hæc congruentibus veritati excusationum nubibus esse claudenda. In privatis inveniri munera litterarum: non rec e ab occupatis ista disquiri. Sed novi firmam in affectione conscientiam inter quævis pondera et adversa districtam debita sua gratiæ non negare. Nunc nolo esse prodigus in querelis. Salutationis reverentiam solvens, deprecor, ut suggestionem quam apud vos deposuerit præsentium portitor, ad votivum perducat effectum.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS¹ JULIANO V. I. C. P.

Suscepi litteras gemino splendore radiantes : quibus purpura dictatoris vestrae iuncta dignationi crevit in pretium : gratias omnipotenti Deo restituens, qui votorum maciem beneficii ubertate transgreditur : ut quando in desideriiis, meritum consilii, sectamur argustiam, divitis indulgentiae copias non refrenet. Credidi satis esse, si me feceritis amplissima scriptione sublimem. Sed vos non hoc tantum contenti prestare, quod habet mendica postulatio, linguae idoneas et laude locupletes paginas destinatis : magni more fluminis, qui quotiens ab alveis, ut ariditatem finitimam temperet, ad obliquum invitatur, optanti tenuem rivulum totus illabitur, et marcida profundo squalore terga per ebrietatem undae salutaris infundit. Fortium tamen servans consuetudinem personarum, magnitudo tua circa exiguitatem meam bene cepta non deserat : ut in testimonio diligentiae cura paginalis habeatur, et puri amoris astipulationem deferant blandimenta colloquii. Occasum nesciat caritas, quam ante culmina promissis : tantum circa me crescat gratia, quantum vobis inviata sunt fastigia dignitatum : ne amicitiam quam fovit mediocritas, videatur abjurasse potentia. Nam qui fastum in sublimitate castigat, docet se meruisse quod adeptus est. Resignate per probitatem conscientiae, felicitatem submitti posse amoris imperiis. Illa libera procerum colla, dum formam tribuitis, subjugate diligentiae. Fas sit de vobis assuesci, ut amplissimus in societate retineat, quem minor acquireret. Ludit de illis casus, quibus oblivionem suorum indicet, quos ad celsa perducit. Apud scientem rerum relegere bona, non est admonitionis necessitas, sed laudis occasio. Novi fabricatam ad bona studia ingenii vestri tranquillitatem : quam ideo speciatim commemoro, ut ostendam, ubi affectio solida est honoribus nil licere. Sed epistolarem transcendendi terminum, dum commendationi meae multus inhæreo : redeo ad officia paginalis alloquii, et valere me nuntians, prosperitatis vestrae actutum secunda disquiro.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS SYMMACHO P.A.E.

Usque ad temeritatem me apostolica dignatione promovistis : fiducia concessa exstitit mater audaciae. Sed qui me humilitatis putat ignarum, obedientem probabit, si iussa consideret. Præsumptio est, si dominorum beneficia famuli non sequantur : obsequium æstimandum puto, quod pariturus impendo. Ecce causam descriptionis asserui, quia veritus sum ne post imperatam styli curam tacens præcepta respuerem. Huc accessit quod in causa venerabilis memoriae Marii, dum apud Urbem essem, spem meis precibus

¹ *Juliano V. I. C. P.* Id est, viro illustri, comiti patrimonii. Hæc monogramma cum Basilenses non intelligerent, *Juliano episcopo* inscripserunt. Sed vera lectio, quam reddidi ex Vaticano. Hic enim est Julianus comes patrimonii, ad quem exstat Theodorici regis re-scriptum lib. I Variarum, epist. 15, eoque alludit Ennodius, cum purpura ejus nomina. Quodnam autem munus fuerit Comitum sacri patrimonii,

A vos dedistis. Cujus negotium cum sancta Ecclesia vestra legitima pactione decum est; sed hæredes ejus per annos plurimos, debitos sibi fructus deflent fuisse subtractos. Pro quibus vestri conscii precator accedo : quia cui mos est pia jugiter facere, justa non despiciet; et qui largitur proprium, aliena non subtrahet. Errat qui Deo proximam conscientiam commodis credit invitari : detrimentum est sanctae voluntati non exhibere beneficium. Sola putatis lucra, quæ vobis de liberalitate nascuntur; qui divitias dum tribuitis, accipitis. Avara est dispensatio sanctorum, quæ nil reservando, universa proprium reducit ad meritum : nulla sunt potiora, quam quæ vobis eveniunt de largitate compendia. Ergo securus comprehensi superius, hæredibus laboris promisi vestra contemplatione jacturam : vos pollicitationem meam benigna dispositione complete : et illos effectui, me relegate colloquio.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS FAUSTO.

Solet epistolaris concinnatio, quando favore raptur, judicia non amare, et copiosius facere beneficium dum attollit immeritos. Ille enim debet amplius asserenti, qui quod moribus non exigit, gratia scriptoris suffragante consequitur : quia nullis adjutus conscientiae dotibus, jure ad allegantem reportat, si quid adipiscitur. Aliud est in eo qui commendatur, tanquam nobile germen, ita peregrinantia bona verbis inserere; aliud innata vulgare : quemadmodum si rusticum pecus Tyria confirmes purpura sponte vestiri; et virus generosum, quod vellus aeno inebriante non sorbuit, dicas rora diffundere. Tingunt alii linguae murice, quæ nullus ad regalem usum focus exhibuit, et discreti maris ignota cochleis lana solam lucem bibit eloquii : redditur dignum principalibus indumentis, quicquid in vili munere relatorum verba coloraverint. Sed ab hujusmodi me urbanitate vires pariter et vota subducunt. Nulla clarioris fuci flamina per me splendore rutilabunt : nemo dictum de aliquo inveniet, quod in ejus actibus non agnoscat. Hinc pudori meo vel proposito manum porrigo, quod illi prævium impendo oris officium, qui ad notitiam vestram rebus bene gestis occurrit. Venantium V. C. loquor ideo a me paginale impetrasse obsequium, ut in se oculos vestrae magnitudinis invitaret; ne eum inter curarum moles contingeret ignorari. Sunt illi suffragia sua, per quæ inter susceptos vestros mereatur ascribi. Exhibuit vobis modestiam, religionem, innocentiam, quibus penetralia serenæ mentis comitibus introiret. Exuberant, mihi credite, apud eum insignia quæ fovetis : non laudatorem me continuo in eo probatis fuisse, sed testem. Vos, mi domine, perlatori dignationem principe loco tribuite, ne vir

docet in ejus formula lib. VI idem Cassiodorus, et Glosse juris nostræ, quæ primum ejus dignitatis autorem faciunt Anasasium Aug. Sic enim habent : Πατριμονιάλια ὅσα ἕκαστος βασιλεὺς ἑαυτοῦ κτᾶται ὑπὸ βασιλέως Ἀναστασίου αὐτοῦ; γὰρ ἴσται ὁ ἱερευρὶν καὶ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα τὴν αὐτὴν, καὶ τὸν ἀρχὴν τοῦ νόμου τοῦ πατριμονίου.

bonus novitate turbetur : liquido aderit partibus suis, A genus inquirō. Vide quid faciant serena diligentiae : quasi totum mihi ex sententia fluxerit, ita simplici munere placatus, errata concessi. Habes unde pii amoris formam possis assumere, et circa amicitiam constantiae exempla mutuari. Me si sequeris, nec plura te a conjunctione peccata retrahunt, et unum benefactum sodalis tui culpas absolvēt. Me silentii, frater, me oblivionis incessis? Ubi erat iste animus, quando nec promulgata colloquia meruere responsum; nec ad styli imperandam sollicitudinem praevious exis-tebas? ubi fuit inabstinentia tabellarum non circa omnes in Liguria custodita? Multis a desiderio tuo peregrinantibus, in solatio doloris paginas exhibendo, et mihi taciturnitatem continuasti, et illis prae-buisti contra vota colloquium : quia est ista humana-

EPISTOLA X.

ENNODIUS ¹ TRASIMUNDO V. I.

Non temeritis me ad paginale duxit officium, quando ad omnem communionem subditum suum regiae stirpis germen invitat. Est enim haec claritas dominorum inserta natalibus, ut culmina sua dignatione subliment. Vultis quasi aequales tractare famulos, ut ab ipsa vobis per amorem conditione plus debeant. Unde, piissime domine, obsequium exhibens cum generalitate solvendum, significo me ad aliqua suggerenda perlatores praesentium destinasse : vos effectum donatē supplicem, quia spe fultus precator accessi.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS LUMINOSO.

Qui amicam conscientiam manifestis pandit indicis, tollit otium, quibus gratiae praestiterit dignitatem. Vix enim feriata sint ora ejus, qui consuevit audiri : quia magnum dispendium pudoris est, verborum retinere beneficium, ut dum linguae parcimus, honestatis prodiga frons laboret. Vos me garrulum fecistis, qui preces meas consuevis admittere. Sed ne praestanda circumloquar, et epistolae prolixitate impetranda suspendam, ad rem redeo. Sublimis vir Laurentius reditus sibi debitos, quos Romana Ecclesia facta cum auctore ejus est pactione pollicita, a domno papa asserit sub nescio qua oppositione denegari. In quo negotio favorem per me vestrae defensionis implorat : ut rem quam debetis legibus, videamini exhibere diligentiae, et illud crescat affectui, quod denegari non licet aequitati. Vos hanc rem juxta desideria mea tribuite : ut quantum nominato viro commoditatis accesserit, tantum me muneris accepisse confitear. Salutem ergo dicens, spero, ut circa munia literarum, nec sincerus amor vacationem accipiat, nec facundia totius orbis celebrata testimonio conticescat.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS JOANNI.

Natura partum est, ut cura migret in gaudium, et mutetur querela praecognitionis, quotiens cupita tribuuntur. Incertus animi fui quid sibi vellet sublimitatis tuae tam longa cessatio : sed cum potiri datur optato, ipse pro paribus tuis honestum excusationis

B rum rerum ratio, ut pro magna cognatione par studium semper exstat. Cujus ordinis immemor, voluisti sociare quaedam imperita cum litteris; putans coire posse in affectum toto calle distantia. Quid promovit suada oratio tua, elucubratis concinnata sermonibus, quando bonarum artium nescios appellabat amante posthabito? Sed hinc alias; nolo excessuum multitudinem relegere, qui brevi satisfactione delinquit sum. Nam parcitate in eloquendis illis usus fueram, nisi nosse vos crederem, de offensis illud remanere quod tegitur, et quod in vocem erumpit amoveri. Domine mi, precor, ut posthac ad ea quae male haberi didicisti, non tanquam emendationis contemptor aspires, sed crebro mihi dulces paginas dirige, ut crescat dos facundo, dum servat sacramento concordiae.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS CONSTANTIO V. I.

Servat magnitudo tua circa amicos et saeculares proprios illud quod sibi jungit ad gloriam. Dum enim nos memoria dignos ducitis, vos probatis. Nam diu in consolationem scripta suscipiens, absentiae vestrae damna suspiro. O artificem scientiam bonis coelestibus institutam! ne liceat aliquid prolixae sequestrationi de affectu decerpere, praesentantes sacram imaginem litteras promulgatis. Novit Deus discussor sensuum, me culminis vestri recordatione macerari, et nullum invenire de optimi viri peregrinatione subsidium. Reddo tamen epistolari cura salutationis obsequium, et dignationi vestrae gratiam referens, fratrem quoque meum Joannem per vos mihi resti-

hensum, tum quia cum ipsius regis nomine scriptum, thermisque ab eo conditis appositum sit, quo modo scribi hoc nomen tum solet certius indicare videatur. Id vero est hujusmodi:

Tranquillo, nymphae, de-currit fluminis ortu.
Hic proba flagrant succedit vimine febo,
Rupibus excelis ubi nunc fastigia surgunt,
Equanturque polo tectis praecelsa lavaca.
Sedibus hic magnis exardent marmora signis,
Ardua sublimis praevincunt culmina thermae.
Meneraque eximius tanti dat luminis auctor.
Uni continue praevoces praemia fame
Non hic flamma nocebo tumdem discite carmen,
Discite vel quanta vivat sub gurgite lymphae.
Vandalicum hic renovat clarum de semine nomen
Sub cuius titulo meritis stat gratia factis.

¹ *Trasimundo V. I.*] Regi Vandalorum in Africa. Illustrum virum regem vocat, quia illustratus titulo in Romano imperio nullus honorificentior: propterea hunc regibus tribuebant. Manent hodie priscae moris vestigia in diplomatis pontificum, in quibus reges viros illustres appellant. Quin et reges ipsi hunc sibi titulum addebant. Nam in antiquis regum nostrorum praeceptis et constitutionibus nihil usitatius, quam *Childebertus*, *Clotarius*, *Pippinus*, *Carolus rex*, vir illustrer. Ceterum Vandalici hujus regis qui Huneric fratri successit, nomen varie scribitur a diversis. *THRASAMUNDUS* dicitur in acrostichide veteris epigrammatis a P. Pithaeo editi lib. II, quod quidem etsi antiquiorum vitio depravatum subicere non gravabor, tum ob ejus artificium hactenus minime depre-

tutum esse confiteor. Cujus hactenus in oblivionem A
mei silentium quid gereret non tacebat: is nunc ve-
stro mihi reformatus affectu ad abjuratam styli curam
revertit. Rogotamen vos ut maturetis redditum; aut si
felix mora detinet, dilectionem manifestetis alloquio.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Quæ sæpe mediocriter gratis impensa sunt, quo-
tiens exhibentur verba conjunctis, quidquid favori
obsecutum est, sereno mancipetur affectui. Non de-
pictis amorem mentitur alloquiis, qui perlatori caro
reddenda dominis scripta committit. In sublimis et
magnifici viri Panfronii mei commendatione, ore fe-
riato mens dictat epistolam. Nescio enim in quale
culmen merita apud me viri, quem sum præfatus, B
extollam: in quo linguæ macies debitum pectoris
nequit exprimere. Sed abdicandum esset mihi, etiam
si suppeteret, faciundæ lenocinium: quia pauper
sermo uberem diligentiam rectius confitetur: et si
elevamus per effusas paginas illos, quos arcana ne-
sciunt, jure tribuenda amantibus in artium tabella
concluditur. Causam ergo modici sermonis elocutus,
foderatum fratrem quanquam paucis verbis insinuo:
tamen multis obsequiis: ut jutus magnitudine ve-
stra, in negotio suo circumstrepentium aliquando
videatur superasse commenta. Quod restat, famu-
lantem salutationem exhibens, me valere significo;
si tamen prospera vestra certis indicis mihi dispen-
satio superna concedat.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS FAUSTO.

Proclivior ad impetrandum via est, quotiens a re-
ligioso aliquid exigit abjectio deprecantis: coactus
enim præstat affectum, qui miseriis supplicis invi-
tatur: non potest afferre obvias manus, cui imperat
propositum afflictos audire. Perlator præsentium
avito se cespitè deflet abjectum, qui spei suæ resi-
duum in vestro ponit examine: ne adversarii ejus
potentia de lucro et securitate gratuletur. Vos legum
sacramenta, vos defensio respicit submissorum. Ego
partes meas commendatione munivi. Venerabile
ergo nomen augeat beneficiis: quia dum justa tri-
buitis, nec illa quæ ad misericordiam pertinent
posthabetis. Domine mi, reverentiam salutati acci-
piens, ita precibus meis effectum tribue, ut proprium
desiderium, dum honestas asseritur, possit impleri.

¹ Decorato] Major hic natu frater Honorati, ut di-
ctum est ad epist. 28 lib. II. Nobile par fratrum ad-
vocatorum, et ex advocatis quæstorum. De quorum
utroque laudibus multa Theodericus rex lib. V Va-
tarianum epist. 3 et 4 Honorato. Tu, inquit, Decoratus
ex illo es, ille Honoratus ex te est. Item de quæ-
stura Decorati: Tuli igitur omine Decoratus evaluit:
evaluit, inquam, ac se honoribus palatinis judicio non ro-
laudatus immiscuit, dignitatem sumens, quam solemus
dare prudentibus. Sed quæstor cum ad eum serpsit
Ennodius, nondum erat. Humili conditum sepulcro
fuisse testatur ejus epitaphium, quod inter Christia-
na monumenta legitur his verbis:

Hanc Decoratus opem subdigna luce petivit,
Conderet exiguo ut sua membra loco,

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS ACAPITO.

Jure responsum multiplicibus posceretur alloquiis,
si non ingratis exstitisse paginas meas magnitudinis
tuæ silentium testaretur. Clamat enim taciturnitas ve-
stra, garrulum displicere; et novum vindictæ genus,
ut opinor, inquiri, quando se non videt promovisse
quod siluit. Agitis epistolari abstinence, ne ab impe-
ritis ad vos scripta mittantur. Ademptus tamen est
effectus: providentiæ vestræ profutura traciate: cre-
brior factus sum, in scriptione contemptus. Sed bre-
vem sermonem decet cohilare eum, qui magna do-
luerit. Cultorem vestrum fratrem meum Panfronium,
epistolaris apud culmen vestrum cura comitatur:
cui quidquid gratiæ concessum fuerit, me quoque
impensorum vinculis obligabit: cui etiam aliqua de
vicariæ dignitate suggerenda commisi. Vos petitio-
nem meam ad effectum perducite; quia adsum par-
tibus meis quotiens apud emendatissimos hominum
cogor subire testimonium, dum certis exhibeo.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS DECORATO.

Recte creditur enuntiatix lingua esse penetralium,
quæ latentis secreta animi ad lucem vocat eloquio:
nesciretur amor pectorum, nisi illum proditor indi-
caret. Jure veterum sapientia epistolis usa, quasi
clavibus, repositum pereas vulgavit affectum. Tracta
est in testimonium scriptionis mens testata diligen-
tiam: mutari caritatem non licuit, quam desiderans
pagina interveniente promississet. Huic me ego con-
suetudini vel legi potius mancipavi, asserens litem
fidem, quod de magnitudine tua sensibus ino-
levit. Vos si mecum pari cura in devinctionem con-
venientes, si fida interpretis amicitia se æstimans vo-
tum videt alterius, responsum deferens tabella signifi-
cet. Ego munera salutationis impartiens, deliberatio-
nem meam non tanquam verborum avarus ocululi.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS FAUSTO.

In asserendis quibus suum non denegat honestas
plena suffragium, multiplicibus non utor alloquiis:
ne prolixus sermo tanquam a negaturo videatur im-
petrasse beneficium: soletis enim quæ poscenda
sunt, precibus anteferre. Ad sublimem et magnificum
virum Opilionem, parentes ejus in Africa consisten-
tes direxerunt certam diligentia inspirante personam:
qua ad patrium solum remeante, hoc mihi muneris
præfatus injunxit, ut ad magnificum virum² Agnel-

Hinc, Spoletane, gemis; pateris hinc damna, viator,
Incassum quærens quis rat auxilium.
Nam fessis tribuit requiem, miserisque levavit.
Justitiæ cultor, largus et hospes erat.
Fascibus insignis, generis nec stemmate pejor.
Ille lumen patriæ, hic decus omne fuit.

Fasces intelligit, quam diximus quæsturam. Spole-
tinorum meminit quia in eorum tribunali causas
egerat, ut post ipsum Honoratus, auctore ibidem
Cassiodoro.

² Agnellum] Patricium, qui in Africa versabatur.
Theodericus rex Festo patricio: Idcirco decernimus
ut domus patricii Agnelli ad Africam discedentis, qui
regnum petens alterius nostris est utilitatibus serviturus,
salvis legibus tua tuitione valletur. Lib. I Var. 15.

Iam pro commendatione suorum a vobis scripta mereatur. Quam rem emendatissimi hominum non negabitis, non contenti benignitatem vestram solos in Italia positos agnovisse. Nunc obsequia mea literis reddens, causam scriptionis verborum compendiis indicavi. Vos dicenti pauca præstate præcipua.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS APOLLINARI.

Producendo circa amantem vestri silentia ad absentiam corporalem animum transmisistis: retinendo paginas, in immensum crevit, quæ hactenus divisio nil valebat. Res eo rediit per abstinentiam tabellarum, ut veteris ævi providentia conferat nil amori. Rancessit caritas, quam verborum avarus despicit ventilare: sine cultura est diligentia in usum non reducta per paginas: styli frequentia vivaci pabulo insitam pectoribus nutrit amicitiam. Facilius, frater, fuerat desideris meis te nullo tempore cupita tribuisse, quam sæpe indulta subtrahere: quia corda nesciunt, quæ cibus dulcibus pastor artifex irritasti. Aliquanto enim tempore continuando scriptionem, immemorem me sequestrationis effecerat, dum effigiem venerabilem placido inserebas alloquio: at nunc conneantium vacuas manus nudus inquisitor inspecio. Ego tamen nolo errore meo alienas culpas asserere, ut quod factum doleo, admisisse convincar. Accipe ergo, emendatissime hominum, desideriorum solatia, per cœlestem gratiam absentibus attributa, et perlatores, si mei estis memores, sublevate: ut nesciant peregrinationis incommoda, dum nominatis patriam commendatio amica contulerit. Quibus remeantibus, nuntio me vestræ valetudinis sublevate.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS JULIANO V. L.

Exercetur diligentia bonum scriptione multiplex: lingue enim indicio animorum secreta panduntur. Assiduus curam impendit eloquiis, qui otium amore commutat. Hæc sunt officia, per quæ tacitus innotescit affectus. Familiaris perlator, nisi reddendas culmini vestro paginas accepisset, me oblitum reverentia vestræ testaretur. Nescio enim caritatis esse negligens, nec partam labore gratiam quieti serviens effugare. Multa debeo verba funderi: sed ad brevitatem cogit epistola. Vale, mi domine, honorem salutati accipiens, et circa me adaltam serva dignationem. Sic bono in medium acutis reipublicæ, de felicitatis tuæ diuturnitate gratuleris.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS CONSTANTIO EPISCOPO.

Vigilius subdiaconus vester experiri voluit quanta mihi a vobis caritas redderetur; et ad occasionem profectus sui conjunctionem nostram conatus adducere, statum inter nos amicitia, dum augetur honoribus, vult metiri: quatenus ad ipsum fructus redeat, quem ex diligentia messe condidimus. Hunc si mereor, ad diaconii sacramenta perducite: ut dignitas præfati ad spem mihi proficiat maiora poscendi. Sed

A ne petitionem negatus frustretur effectus, sic concessum meritis vestris locum per longa temporum intervalla teneatis.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS SYMMACHO PAPA.

Quamvis sublimi viro Laurentio assistat pro pignorum commendatione probitas sua, et patris prudentia causas sobolis exsequatur: attamen sollicitudine genitili ad ampliora procedit, et vix credit pro filiis sufficere quod meretur. Adjutricem in astipulatione germinis paginam querit: et trepidante diligentia patrum ardorem nititur cum universitate partiri. Cogitate si viro optimo negari effectus potuit, et pia et justa poscenti. Tribuat divinitas effectum precibus ejus, et hunc beatitudinis vestræ nominatis conciliare dignetur affectum, ut erigat parvulos implorata coronæ vestræ miseratio: quatenus anxii circa ipsos genitoris vota superentur. Domine mi, spero ut promissa dudum benignitas in ea parte testimonium ferat, si comprehensis superius geminatam impendi gratiam, qui per me precatur, intelligat.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS DOMINATORI.

Oportuerat quidem desideria vestra, quæ fratris Agnelli patefecit allegatio, ut tabella reseraret, et ad elicienda colloquia formam sermo prævius exhiberet: quia potuit tibi restitui quod debebis: nec ullo me colore defenderem, te loquente, a paginis abstinendo. In tuo jure fuit, linguæ nostræ ferias exercitio commutare, et rubiginem rusticantis eloqui fabrilibus studiis amovere: quia sicut damnum caritatis est primum cupienti nec dedicare sermonem: ita promulgatæ scriptioni silentium reddere, nec amicitia suadet memoria nec pudoris. Nunc tamen accessit ad genium meum, quod paginas imperasti; et si subtrahitur testimonio, quod nunquam in amore vires interrogo. Facessat ab ingeniis liberalibus, ut credas fascem esse intolerabilem, quem amicus imponit. Tu tantum exacta complectere, et censuram castigans rancida judicantium deponere fastidia. Absit a te eum non fovere qui paruit. In spem altioris meriti trahitur, etiam si veniat a moneta triviali, qui tibi impositum oris mancipavit obsequium. Ergo vale, mi domine, quia nolo fieri proluxa, quæ non sunt ad pendiculum fabricata colloquia. Tu messem gratia juxta fiduciam meam, tanquam uber solum restitue: quia in tuo posthac erit arbitrio, si crebro epistolæ meas accipere volueris, his me muniis invitare.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Eger animus sicut silentia non patitur, ita processum narrationis abjurat: contestationi mueroris nec taciturnitas, nec colloquia proluxa convenient: arctatur pagina, cui vix inter gemitus verba tribuuntur. Sed quid assero linguæ ferias plus loquendo, et coactam necessariis epistolam terminis garrulitate pollicor? Deum quæso, ut anxietati meæ de manifesto prosperitatis vestræ succurrat indicio. Ille admittat lacrymas meas, cui clausa ora fabulantur: cui ad plenam legationem sufficit ex compunctione defluens

imber oculorum. Ego labefactatam non solum quietem meam, sed et salutem, inimicorum valetudine et rumorum procellis agnosco. Potens est divinitas immensae tempestatis incerta bono serenitatis amovere. Vos, si de Deo mereor, salvete: et amanti in vobis conscientiam, non Ravennates excubias, tabellarum promulgatione consulite.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS¹ BASSO.

Si vetus diligentia quæ a parentibus meis erga amplitudinem tuam fructus uberes de gratiæ messe condebat, circa personam meam pro fidei memoria servaretur, monstraret frequentia litterarum, et insepultam caritatem testis pectoris sermo recluderet. At nunc oblitum mei te sentio; nec aliquam melioris sæculi retinere concordiam; quando nulla quæ sollicitudinem tuam resignet, scripta diriguntur. Sed ego desiderii impatientiam ad verba converti: qui scio tunc novellam amicitiam habere dulcedinem, si annosa servetur; et illud esse in affectione purius, quod nostri examinavere majores: sciens quia² si Camillum mente retines, Ennodium non omittes. Qua de re salutationis munera epistolari cura persolvens, precor ut bajulum præsentium, clericum meum, quem ad Gallias et suæ utilitatis et meæ jussionis causa perduxit, susceptum habere digneris. Quo remeante prospera vestra scriptione signate: ut si quid in amore damni fecit oblitio, epistolæ sollicitudo restituat.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS³ EUGENETI V. I.

Faustum cælo omen adveniens auspicia vestra corroboret, et tirocinia cænz dignitatis suis muniant divina consiliis. Per vos superius favor regat dominum libertatis: ut ex pectoris vestri fonte ad aures

¹ Basso] Gallo V. C. Sic enim appellavit epist. 20, lib. 1, cui cum Ennodii parentibus vetus fuerat necessitudo.

² Si Camillum mente retines] Qui patrem amasti, filium non spernes. Ennodii ergo pater Camillus. Jam Ennodii parentes Gallos fuisse scimus e provincia Narbonensi, laremque in ea habuisse totam ejus ferme cognationem. Quibus sane argumentis, ac duorum simul Ennodii prænominum conjectura ducor, ut augurer Camillum ejus patrem illum ipsum fuisse, quem Sidonius carmine ad Felicem, summum ipsius patruellum vocat. Felix siquidem filius fuit Magni: pater Camilli, ejusdem Magni frater. Sidonius idem in descriptione convivii Arelatensis lib. 1, epist. 11: *Recumbente post se, post Magnum scilicet exconsule, Camillo filio fratris, qui duabus dignitatibus et ipse decursis pariter ornaverat proconsulatum patris, patris consulatum.* Quare Felix et Camillus fratres erant patruelles, fratribus prognati. Camilli autem, ut conjicio, filius Ennodius noster, qui Magni Felicis prænomina a propatruo ejusque filio derivavit. Verum hæc nosra tantum est divinatio.

³ Eugeneti V. I.] Quæstori palatii Theoderici regis. Hanc enim illi dignitatem gratulatur: quam etiam expressit carmine 2, quod de Eugenetæ ipso scriptum est:

Vox justæ quæstor, legum substantia, nobis
Ceu Phæbus mittet carmina, plectra, lyram.

Fuit etiam postea magister officiorum, ut videre

* Hoc est ad litteram: *Inexplete inferne, quare me juvniorem rapuisti subito? Quid festinus? Non tibi omnes debe-*

A principis defluat, quod in vobis æternus imber infuderit. Ecce quæ debui vota rudimentis, licet coactis in artum sermonibus, enarravi. Vos mementote promissi amoris et fœderis, ut sine mutationis dispendio debitum mihi quæstura dissolvat. Tenete circa me⁴ animum decessoris: dignitatis vestræ pollicitatio non frangatur variata personis. Domini mei, salvete pro desiderio supplicis, et in magna beneficiorum promulgatione suscipite parca colloquia. Talis enim est usus felicium et naturæ meliorum, ut linguæ copias rebus et præstitis antecellant.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS SENARIO.

Festinatio perlatoris in artum coegit epistolam, dolentem magna fecit pauca dicere. Apud eum tamen ista non gravant, qui inter sermonum angustias interpret est sensuum. Super tarditate enim domini Fausti et opinionum varietate disseruior. Vos post Deum anxietati meæ celeris descriptione succurrite: quia deterius est incerta macerari spe, quam manifestam desperationem indicio amantis agnoscere. Valete, mi domini, et advertentes quid cupiam, votiva vel necessaria promulgate colloquia.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS AGAPITO.

Si mihi ex sententia dies fluerent, non negotiosis operam paginis potius quam obsequentibus exhiberem; nec munus caritatis ad officia peregrina transducerem. Sed coactus rem diligentia necessariis commutavi. Sublimis enim et magnificus vir pro dolosis inimicorum laborat insidiis: qui per me æquitatis vestræ implorat patrocinium; ne prava concinatio opinionem ejus permittatur incessere, et fabricati rumoris ferat forte compendium. Domine mi, salutationem largissimam dicens deprecor, ut ille qui

est lib. 1 Variar., epist. 12 et 13, in quibus Eugeneti doctrina cum eloquentia singulari præconio celebratur. Itemque ab Ennodio ibidem. Etenim principes fori Romani inter advocatos fuerat Olybrius et Eugenius: unde Athalaficus apud Cassiodorum lib. vii, epist. 49 de Felicis ad quæsturam promotione scribens ad Senatum: *Advocationis, inquit, laudem inter primarios eloquentiæ frequenter meruit invenire. Is contra magnum Olybrium stetit, is palmarum Eugeneti linguæ ubertate suffecit; et illis par fuit quos singulares Roma cognovit.* Porro Eugeneti pro Eugeni mutata declinatione eo genere metaplasmatis dictum est, quo Eutychem, Diogenem, Eusebem, Niciatem, pro Eutychem, Diogenem, Eusebem, Niciam apud inferioris ævi scriptores nonnunquam offendimus, et in antiquis inscriptionibus sæpissime, ut in hac Romana:

D. M. S.
T. I. CLAUDI
EUGENETIS
VIX. AN. XI. D. IX.
T. I. CLAUDIUS
ANICETUS
PATER. FEC.

Ἀνάρχῳ ἄδῳ, τί με νῦν ἡρπασας ἄνω;
Τί σπένδεις; οὐ σοι πάντες ἀρετὰς ἔδωκα.

⁴ Animum decessoris] Fausti, opinor: quem supra quæstorem vidimus lib. ii, epist. 25.

mur, aut forte potius cum puncto interroganti, non tibi omnes debemus? Edit.

in vobis notus est vigor assurgat, et quod a patribus vestris poscitur mei sermonis obsequio, ad impetrationem congruam perducatur.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS PAPAE.

Copletis utilitatem sequacium cura disponit. * Inauspicata bene de Deo merentibus dona tribuuntur. Ingerit superna dispensatio etiam quod supplicare humanitas non praesumit. Agnoverunt adversarii sedis vestrae, quo propugnante vincantur : quod proxime de Aquileiensi redemptor noster persona reseravit. Et ideo inter excellentia munerum divinatorum peto, ut mei corona vestra meminisse non abnuat. Invitat enim ad famulandum plurimos, qui quamvis longe positum diligit obsequentem. Vale.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS EUGENETI V. I.

Postquam prima spei meae effectum dedere colloquia, ad usum sermonis ora diu feriat laxavi. Animatur enim successibus, etiam cui per conscientiam non suppetit Latianis eruditio. Cessantibus studiis saepe facundum gaudia reddiderunt : mororis nubila hilaritas depellit, mox rutilantia per sudum verba discurrunt. Itaque aut perfectos nos laetitia monstrat, aut infantes facit adversitas. Haec, mi domine, vobis etiam astipulantibus confirmantur. Ergo tempus prosperitatis amplexus, reddo debendae salutationis affectum ; sperans ut circa me nobilis promissio quae a plenitudine gratiae sumpsit exordium, quasi incrementis egens geminetur. Vale.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS AVITO.

Licet multam nobis per litteras magnitudinis tuae occasionem gaudii elementa pepererunt, cum ad hilaritatis obsequium index funeris sermo militasset, non tamen par lacrymis iocunditas contigit, nec mororis terribidum ex toto colloquii serena depulerunt. Retinet afflictionem mens de tanti * decessione pontificis, etiam post desiderata colloquia : ab hoc, quia natura rerum est, ut quaelibet laetitia vel modici angoris collatione superetur. Sed quid nova commemoratione facimus, quae animum clandestina hactenus jactatione domuerunt? Votis vestris cum Dei adiutorio comitem me promitto : dummodo salva domni papae nostri incolumi ate, talem vos elegisse cognoscam, quem eum cui animae cura est, laudare non

* *Ennodius papae* Symmacho : quem papae nomine perpetuo significat : omnes siquidem epistolas aut bene omnes illo superstitie scripsit.

* *Inauspicata* Nova significatione inauspicatum meliorem in partem posuit pro improvviso et insperato bono, quod praeter spem et expectationem eveniat. Sic lib. 1, epist. 5 : *Inauspicatis successibus illi proventuum incrementa ventura sunt, quem cepisse videmus a fascibus.* Item lib. 1x ad Caesarium episcopum : *Unde parentibus meis inauspicata sublimitas?* et aliis quoque locis : cum inauspicatum contra id dici solet, quod sinistrum et infaustum, ut Plinio lib. xxviii, cap. 2.

* *Decessione pontificis* Aquileiensis. Ibi enim versabatur Avitus lib. v, epist. 20.

* *Viros comitatensis exercitii* Quod munus comitatense dicitur leg. 38 cod. Theod. de Decurionibus.

A pudeat. Nefas est enim credentem ad obliqua provocare, et quem affectu obligastis, per incerta deducere. Vale.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS EUGENETI.

Non aestimo rem obsequii frequentia posse rancescere : nec culturam diligentiae vitio garrulitatis ascribi. Suppetat forte de abstinentia tabellarum excusatio illis, qui publicae utilitatis muniis occupantur : veniam non meretur, si a scriptiois assiduitate temperet absolutus. Liquido constitur amoris negligentiam, qui cum posuit, epistolas in quibus est affectionis pabulum, non ministrat : error otiosi est, si bene comperta mens per linguam ferias desideratis attenuetur impasta colloquiis. Sed sicut nos religionem gratiae fovare convenit, curis saecularibus nil debentes : ita nisi magnitudo vestra partibus suis adfuerit promulgatione responsi, damnatis probe facta reticendo : quia si tollantur virtutibus praemia, quem laborasse non pudeat? Ecce quantum, aestimo, brevi elatus utrorumque propositum ; animo meo male esse confiteor, quod remeante Montanario, cum dedissem paginas, non recepi : quod debitum posco lege restitui, pudore geminari. Nunc vale, mi domine, et vestram quaerens, propriam nuntians sospitatem, Deum precor, ut si mei memor est, prospera vestra multiplicet.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS SENARIO.

Si amor pudori acquiesceret, si caritatis impatientia verecundiae lege teneretur, a paginalibus officiis temperarem, et silentii formam vestri imitator assumerem : non improvidus aestimator conjiciens, illa quibus remuneratio a vobis subtrahitur, non amari : nec suaderi facilius tabellarum abstinentiam, quam tacendo : * viros comitatensis exercitii per linguam ferias clamare, quid respuant. Sed non ita est magnitudo tua lineis quadrata fabrilibus, ut quolibet tecta velamine amantis oculos possit effugere : quia sine obstaculo vestium penetralia respicit mens amici. Nemo aestimet, quod latentis interna consilii apud caros aulicis excocta fornacibus celet urbanitas. Sed credo, querelis meis illud ordinis vestri aptum excusationibus genus opponas : Non recte ab occupatis otiosorum munia postulari ; vix ad haec officia posse descendere obsequiis principalibus adhaerentes. Aut Comitatusenses, sicut Palatini, generaliter interdum vocantur omnes qui in sacro palatio militant in principis comitatu. Quo sensu comitatensis iure dicitur Senarius, quem in regis obsequio inter exceptores meruisse ostensum est ad epist. 11, lib. iii. Interdum Palatini peculiariter appellati, qui in officio erant utriusque comitis largitionum. Quorum ex numero, ut antiquae juris glossae docent, qui in palatio subsistebant, comitatenses nominabantur ; qui in provinciis dirigebantur, mittendarii. Sic enim distinguunt : *Παλατινός ὁ παλατινός ὑπηρετὸς. Παλατινοὶ γὰρ κοινῶς ὀνομάζονται πάντες ἐκλούοντο οἱ ἐν τοῖς κατὰ τὸ παλάτιον θησαυροῖς ὑπηρετοῦντες ταξιδῶται· ἀλλ' οἱ μὲν αἱ τῷ παλατίῳ προσεδράοντες, ἐκόντο κομιτατίσσι κομιστάτων γὰρ ὁ τόπος ἐν ᾧ διαγίγεται βασιλεὺς· οἱ δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας πεμπόμενοι, μιτνεδάρηαι. Μίττω γὰρ τὸ ἀποστέλλω.*

divi quidem saepe talia: sed confiteor, non recepi: quia frequentes necessitates desideria transcendunt, et sine intermissione timor cedit affectui. Voluntas in culpa est, quæ concinnata excusatione defenditur. Ecce, mi domine, quam magna doleam, cum officio salutationis asserui; perlatorem utrique eorum, pro fide sua et nobilitate commendans, ut beneficio culminis vestri inimicorum insolentia technis suis oppressa subjaceat. Vale.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS ¹ HORMISDAE.

Postquam votiva mihi necessitas vestra beneficio proximitatis desiderii cepit spondere effectum, animo ad longiora transiistis; et cum Liguriam pene manu contingitis, linguam feriis deputastis. Minus licuit absentiae dum sanctitatem vestram proluxa viarum intervalla tenuerunt: pensabat confabulatio dispendia visionis, et in remediis provisæ diligentiae litterarum commercia præstabantur: per quæ officia inter habitatione discretos nil peribat affectui. Sed, credo, eligitis amicis difficiliora tribuere: non putantes beneficium, si pascat in tanta vicinitate colloquiis. At ergo casum meum versa æstimatione suspiro, ne beatitudo tua retulerit ad iudicium, quod exhibuit blandimentis; dum quod præcessit, ascribit tempori, non amoris. Facessat a nostro in amicitiiis

¹ Hormisda] Diacono. Lib. viii, epist. 35.² Aproniano] V. l. comiti rei privatae. Cassiodorus lib. viii, epist. ultima: Aproniano viro illustri comiti C

Afrons picta proposito: nos ad hanc fabricam nulla præcedentium studiorum lima composuit: nudam scimus ad conjunctionem asserre concordiam: urbanitatem inter caros ut venena respuimus. Ergo, mi domine, salutationem accipiens, amantem tui in hac potius parte sectare, et ut culturam fidei per frequentiam sermonis impendas, et ex secreto pectoris infusata expectanti verba concedas. Vale.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS ² APRONIANO.

In usu est viris morum claritate fulgentibus religionem amicitiae per culturam nutrire colloqui: ut dum gratiae germina fœtu confabulationis animantur, ad messem conjunctio fœderata perveniat. Per hæc enim munia voluit senior providentia absentiae nil licere.

B Merito de vobis emendatissimus hominum dominus Faustus prædicat singulare testimonium. Sine nube datur agnosci, nihil de eo dubitandum, quem probatus attollit. Sed nunc ad epistolæ angustias me reducens, secretis debitam laudem claudendo penetralibus, ne quod apud externos faciendum est, apud vos importunitate rancescat. Vale, mi domine, salutationem obsequentissimam accipiens: Deum precor, ut prospera vestra in longum producat, mihi quoque secundis amicorum successibus spondeat auctionem. Vale.

privatarum. Sed nondum, opinor, hoc honore fungebatur.

LIBER QUINTUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ¹ LIBERIO PATRICIO.

Dum pro veneranda religione conscientie verba dirigitis in Aquileiensis electione pontificis, et divinis initiata lingua cultibus militat consecrando, in ignoti nos diligentia sermonum vincula tenuerunt: quia nihil superat iudiciis, quotiens aliquid probatus extulerit. Quod enim sententiae sequacium derelinquat, quando iustitiæ obsequitur, cujus in examen definitio non vocatur? Agitis honore conscientie quod vestro vix negaretur imperio. Exhibuit ² inter arbitros Marcellini venerabilis collegam maximus hominum, humilitate sublimior: et ne potestati favor per obliquo ascriberetur interpretes, quod de proprio decerpit genio, laudati junxit ad pretium. Egistis

mediocrem, ne præcelsi esset suspecta prædicatio. Clarissimorum testimonia ut vires accipiant, culmina castiganter. Felix sacerdotium, cui facem prætulit plena mens luminis. Beata conversatio, quæ ideo in discussionem deducta est, ut tanto viro stipulante superaret: quæ non didicis et saporem victoriæ, nisi subjacuisset incertis. Semper innocentibus gloriam adversa pepererunt: providet defensores fortissimos mediocris impugnatio. Sed quid epistolæ terminos loquacitate produxi, coactas lege paginas in humana concinnatione transgressus? Jungo et ego, amplissimi, partibus vestris pro modulo exiguitatis propriæ, celo vobis obsequente, consensus: et quod mirabile inter homines habetur, consideratione vestri attrahor ad amorem. Inspirata mihi per alterum placet af-

auctores nobis Cassiodorus lib. ii Variar. 14 et 15; lib. viii, epist. 6, et lib. xi, epist. 1. Procopius idem lib. i et iii de Bello Gothico: et Ennodius ipse lib. ix, epist. 23 et 29, ubi plura de Liberio. Hanc porro epistolam tanquam Symmachi nomine scriptam ab Ennodio inter Symmachi epistolas collocarunt.

² Inter arbitros Marcellini] Ilonoratos videlicet, quorum arbitrium in antiquis episcoporum electionibus ac testimonium exquirebatur. Leo episcopis provincie Viennensis epistola 89: *Expectarentur certa vota civium, testimonia populorum: quæretur honoratorum arbitrium, electio clericorum, quæ in sacerdotum solent ordinationibus ab iis qui norunt Patrum regulas custodiri.*

¹ Liberio patricio] In synodo Arasicana II omnibus suis nominibus subscribit: PETRUS MARCELLUS FELIX LIBERUS V. C. ET INCL. PRÆFECTUS PRÆTORIO GALLIARUM ATQUE PATRICIUS CONSENTIENS SUBSCRIPSI. Nihil habuit ætas illa Liberii nomine illustris. Primum enim pro Odoacre adversus Theodericum fidei stetit: post illo devotio sub Theoderico, quando is regnavit, summis togæ militiæque honoribus perfunctus, multa in Italia et Gallia præclara cum laude gessit: itemque sub Athalarico. Theodati etiam regis legatus ad Justinianum imperat. delectus: a Justiniano denique ipso militariibus copiis adversus Gothos in Italia et Sicilia præpositus, *ἐντο*, ut Procopius, *τε-τatur, καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς διαφερόντως, λόγῳ τε τοῦ ἀληθοῦς ἐπιμαρτυρεῖται ἐξπιστάμενος.* Quorum omnium

fectio; dum manet caritas imis inserta visceribus A peregrinante persona. Comitem se tamen cœlestis gratia desiderii jungat : et dum cupitis datur effectus, aut inveniat bonum pontificatus, aut faciat. (Valete, mi domine, et amantem vestri crebris relevate colloquiis : ut si non exigit negotiosas frequentia paginas, præstent affectui.)

EPISTOLA II.

ENNODIUS * MARCIANO.

Dum inter spem et metum animus meus de te anxio jactaretur incerto, solida profectus tui indicia colloqui melle reserasti : quia domesticam origini tuæ faciendam fidelis doctrinæ hæres insequeris. Non degenerat, ut video, vena linguarum; et peritiæ successio illo quo patrimonia jure discurrit. Putabam scientiæ dotes rem tantum ingeniorum esse, non familiæ, nec duci per stemmata quod labor continuus et indefessus sudor adipiscitur. Sed, quantum apparet, ordines suos servat eloquentia, et oris pompa quæ exundavit in veteribus, migrat ad posteros : concordat scientiæ cursus et fluminum : per conuertos alveos et dicendi unda prælabitur. Venit ad te cum censu patris eruditio; et bono sobolis Asterium sepulera restituunt. Invidi, fateor, hactenus annis senioribus. Et ætatem cui ille concessus fuerat suspiravi. Beneficiorum cœlestium negligens æstimator, quando potui desperare de togæ fructibus, radicis manente substantia? Sed superna dispensatio, ut det genium beneficiis, improvisum facit esse quod tribuit : et dum vota transgreditur, potentiam suam liberalitate manifestat. Non est bonis partibus infecunda Liguria : nutrit foro germina, quæ libenter amplectatur et curia. Nota proximitate sociantur * causidicus et senator : his qui bene toga usi fuerint, reseratis susceptura sinibus palmata blanditur. Vale, dulcissime, et ad hæc decora multus incumbe : totum te studia honesta suscipiant : festina, ut ad messem patriam venias, linguam lectionis sarculo, mores bonorum imitatione purgando.

* *Valete*] Omissis quæ sequuntur, codices Symmachiani epistolam ita concludunt : *Data xviii calend. Novembr. die, indictione viii*, hoc est anno, ut dixi, cccxix. Ex quo patet epistolas Ennodii ordinem suum non retinere. Alioquin hæc quæ de Marcellini electione agunt, superioribus præponi deberent.

* *Marciano*] Advocato, Asterii filio.

* *Causidicus et senator*] Ad curiam et senatum aditus per honores patebat : ad honores autem gradus erat advocatio. Unde Valentinianus novella de postulando, quæ est 54 inter Theodosianas, advocacionem appellat *SEM NARIUM DIGNITATUM*. Vel quia ex primoribus advocatis plerumque fiebant quæstiones, consulares, præsides et alii literati magistratus : quod in Decorato et Honorato vidimus; passimque exstant exempla apud Marcellinum et Cassiodorum : quo quidem sensu locutum hoc loco arbitror Ennodium. Vel quia qui præfixum legibus numerum annorum in advocacione expleverant, diversarum deinceps dignitatum privilegis ornabantur. Quo spectans Sidonius lib. i, epist. 11, *advocatorum dignitates tum incipere dixit, cum actiones finiuntur*.

* *Opilioni V. I.*] Sublimem et magnificum virum dixit lib. iv, epist. 18. Illum puto, qui postremis Theoderici temporibus consulatum cum Justino Aug

EPISTOLA III.

ENNODIUS * OPILIONI V. I.

Debeo equidem prioribus responsa colloquiis, et in obsequio propositi vel pudoris, nisi pagina rusticante displiceam, accepta geminare; ne potioris dignatio ad pœnitentiam redeat de abjuratone fastidii. Nostro enim vitio in culmine constituti supercilii memoriam non amittunt, si illud male genus sectari et humiles suspicentur. Cum enim eminentissimos attollat castigatio sua, et honorum plenitudo sæcularium hoc solo artificio patiatur augmenta, considerandum est quid abjectis detrimenti pariat status angustia non metiti. Ergo sufficiat magnitudini vestræ quod post duplicem scriptionem sentio quid per silentium erroris incurrerim. Sed timui, coniteor, B ne ad vitium me duceret fuga culpæ; et sermo deputatus ad gratiam, dum nulla peritiæ lima comereatur, inveniret offensam. Refugi horrorem, qui ignaris de parendi occasione generatur. Ecce asserui habuisse me et animam depositum confitentis, et bene de viribus conscii in restitutione verecundiam. Resat autem, emendatissimi hominum, et illud placere vobis allegationis meæ inspectione cognoscam, quod hactenus accepta non reddidi. Fida enim index est possibilitatis nostræ consideratio; et sicut in omnibus præcipuis, ita fama munens circa lingue maciem custodita, quasi crescit eloquentium dos pudore : facile prudentiæ nomen adipiscitur, cum per ipsum conticescat infantia. Causæ tamen quam injunxistis, jacturam frontis exhibeo, et dum imperata exsequor, C opinionem ad incerta transmittito. Agnellus de casis per varias promissionum mihi illudit effigies, volens a nobis summam pretii designari. Sed mali hominis ardorem insatiabilem esse didicistis, qui nisi contentu pecuniæ non sanetur. Domine mi, saluto et rogo ut religio circa me pii amoris servetur et fœderis.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS * HELISEÆ.

Diu quæsitus desiderii meis evenit effectus : ut

gessit anno 524 cujusque nomen concilio Carpentoratiensi præfixum est, quod eo anno celebratum constat. Quod enim perperam ibi a sciolo quodam antiquario Opilioni consuli adjectus est collega Vincomalus, quia Opilionem alterum quem eundem credebatur, cum Vincomalo consulem anno 463 fuisse meminerat; id mirum videri minime debet : cum pari audacia in epistola Hormisdæ papæ ad Possessorem, quæ Rustici consulis, cui collega fuit Vitalianus anno 520 subnotatum nomen habet in antiquis exemplaribus; cum Rustico Olybrium, qui cum Rustico altero ante annos sex et quinquaginta consul fuerat, in plerisque editionibus suppositum videamus. Sed ut ad Opilionem redeamus, diversus a consulari eadem ætate fuit Opilio Boetii delator, quem perstringit lib. i, de Consolatione. Is nimirum, quem Athalaricus postea, ut est apud Cassiod. lib. viii, epist. 16, comitem sacrarum largitionum fecit indict. vi, hoc est anno 528, triennio postquam a Theoderico eadem comitiva ornatus fuerat Cyprianus ejus frater, delator et ipse, ut scribit Boetius, Albini consularis. Quin et horum quoque fratrum pater Opilio alius, qui comes item sacrarum largitionum fuerat sub Odoacre lib. Variar. x, 61.

* *Heliseæ*] Matri Aviti, Ennodii propinquæ, epist. 5.

detur genius beneficiis, transmissa in longum expectatione tribuuntur. Vivit in quacunq[ue] terrarum parte proximitas : sequestratione corporum sanguinis catena non rumpitur : per discretam regionum caritas damna non sentit ; quando inter eos qui habitatione separantur, præsentiæ vice tenetur affectio. Deo omnipotenti gratias refero, quia vos memores fecit esse pietatis, et prosperiæ sub religiosa occasione reminisci. Teste Deo, postquam mihi domna Cynegia meritum vestræ conversationis exposuit, visionem vestram speciali ardore requisivi, si votis copiam dedisset optata occasio. Domina, salutationis reverentiam dicens, in designato litteris vestris negotio ministerium devotionis spondeo : quia tantum præstatur animæ, quantum sanctis exhibetur studiis. Vere dico me nunquam dilexisse quem detestamini ; et veritum ne ad diri hominis profectum vester quoque inclinaretur assensus. Adsit Deus, ne ad ecclesiasticam dignitatem veniat nulla bonæ institutionis incude formatus.

EPISTOLA V.
ENNODIUS AVITO.

Vellem produci causam, si propositum non gravarem, per quam frequentia amantis scripta promerui. Dum enim negotiosas paginas destinatis, ministerium præbetis affectui. Sed apud prudentes et animorum conscios sufficiunt parca colloquia. Urbanus in promissionibus esse non sapio : nec eis quibus animam debeo, fucata fronte blandiri. Vos tantum creptis insistite, et mandatis cœlestibus obsequentes, malum hominem quem dicitis, a desideris deducatis. Me convenit plus rebus ostendere, quam sermone polliceri : quia quod tribuo, hoc mihi restitui incunctanter expecto. Domine mi, salutationem plenissimam dicens rogo, ut domnæ Helisæ communi matri pro me gratias agas ; quæ dignata est litteris suis vincula proximitatis ostendere.

EPISTOLA VI.

¹ LEONTIO ABBATI ENNODIUS.

Supra meritum meum summa circa me beneficii cœlestis adolevit, dum qui poena dignus sum, justorum præmia consecutus exsulto. Frustra delinquentes periculi mater desperatio ad extrema præcipitat. In errore maximo constituti, meo ad solidam spem reparentur exemplo. Nescio de quo opere mihi, de qua innocentia epistolarum vestrarum fructus accesserit ; et animam peccati ubertate locupletem cœlestis boni melle satiari : nisi quia ille qui vulnera nostra suscepit et pro nobis doluit, mutata meritorum conditione, quos flagellis dignos viderit, castigat muneribus : et versa vice noxiorum animas, dum secundis

¹ *Leontio abbati* Cujus hortatu vitam beati Antonii serinsit, quam eidem nuncupavit.

² *Cynegia epitaphium* Fausi uxoris. Hoc enim docet alterum ejus epitaphium, quod subjicitur ep. 29 lib. vii.

³ *Mens cui clara* Ita libri antiqui. Basilienses *mens tua clara*, inepte. Sed movebat illos voculæ cui diæresis et dimensio : quæ tamen veterum poetarum exemplis nititur : et Paulini Nolani in epithalamio Juliani : *Ut si ei vertex vir, cui Christus apex*. Nec ignoravit Goteschalculus monachus Orbacensis, cujus sunt versiculi quos subjiciam in præmio carminis

A replet, pudore meliorat. Superni ergo secreti dignatione confabulationis vestræ fruges eliciui. Vos de corporis mei sanitatē sollicitos ille reddidit, quia animæ meæ curam per spiritales medicos ad statum indultæ valetudinis redire compellit. Quæ sit in me substantia membrorum, religiosæ sollicitudinis investigatione perquiriis : quorum status animæ partem negligens, toto mundi istius gravatur imperio. Agite me talem oratione fieri, qualē asseritis blandimentis : quia fuci nescia propositi vestri claritudo, quem bonum esse prædicat ante tempus innocentie, annuntiat mox futurum. Fratribus meis et conservis quos direxistis, quantum exhibere solatii potui, voto potius quam re idoneus, non negavi. Superest ut accipientes obsequia mea cum universo cui præstis concilio, per Dei omnipotentis misericordiam conjurati, Deo pro parvitate mea precibus insistatis, ut cui deest per actiones suas fiducia, bonorum per suffragia vestra contingat.

EPISTOLA VII.

EUPREPÆ ENNODIUS.

Quamvis sæpe ingenii mei maciem cognovisses, periclitari tamen jejunia oris olim probati jussionis celeritate voluisti. Sed ego non abnuo obedire diligenti, ut si facundie deest meritum, gratia veniat obsequendi. Variæ sunt donorum cœlestium, licet ab uno auctore progrediantur, species. Alium commendat perfectio, alterum insinuat quod sine tarditate aliqua vult parere. Domnæ meæ Cynegiae epitaphium vix una hora habens tractandi spatium inelimita velocitate composui. Vide necessitatem, ut illam tantorum meritorum feminam verborum saltibus explicarem. Parcat sterilitati meæ venerabilis anima, suscipiens pro schemate dictionis studium sine nube dictoris. Tu, domina, epistolam præsentiæ meæ vice complectens, ora ut spiritus illius scabridis nequam lædatur officiis.

² EPITAPHIUM CYNEGIÆ.

Nil sexus, nec busta nocent, nil ilia sororum
Ultima, fallaci pollice quæ teneant.
Mixta Deo mulier vivit post funera factis,
Mascula femineo tramite gesta ferens.
Sanguis, honor, genius, probitas, constantia, vultus,
Vicerunt tantis exitium preiis.
> Moribus asseruit magnorum stemma parentum,
Indicium generis ³ meus cui clara fuit.
Instituit natos vitam servare serenam,
Dum docet exemplis semper amare Deum.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS ⁴ PETRO.

Postquam venerabilis judicium principis, periclitatis moribus magnitudinis tuæ, donavit te bonorum germine pro messe virtutum, per linguæ ferias fovens irreligiosa silentia, et in eloquentia tua et in ad Ratramnum :

Age, queso, perge Clio,
Propera celer virago,
Rapeda sagax propago,
Cui frater est Apollo.
Fer amico ovas Ratramno.
Domino, patri, magistro,
Calamo innotui impolito,
Quod ei libens remitto.

⁴ *Petro* Illi fortasse qui postea consulatu ordinario functus est anno 546, cui nunc aliam quampiam dignitatem adepto gratulatur Ennodius.

meo amore peccasti. Quia naturalibus adolescit elo-
entio munita superciliis, quotiens prosperum famula-
tur indicio: copiosior facundia honorum militat incre-
mentis: profectus suos non imparibus significant pe-
ritorum ora successibus. Ecce inamabilis taciturnitas,
et vobis dicendi abstulit genium, et mihi lætitiæ in-
vidit effectum. Referatis forsitan: Posse me, amice,
de ignoratione culpæ, si quid tibi de apice meo pro-
miscuis dedicata nuntiis fama suppressit. Sed ego
agnoscere earum culmina rumore non patior: et
manifesta gaudii colligere de opinionis inconstantia.
Noveram quam mihi devinctionis spem simplex eru-
diti dum fecisset allegatio: credebam frustra me
in illa parte sereis animum auribus committere,
unde tu me hilarem esse non jubebas. Illam ipsam
mille alarum fabricatam remigiis scriptionis tuæ
æstimabam pedibus potuisse superari, ne amanti ex-
spectata bona tibi fractum præripiens alter ingereret.
Ecce, mi domine, honorem salutati accipiens, agnitis
dolorum causis, remedia præparata non deneges:
quia, quantum præsumo, nec fides in diligentia, nec
ad unguem ductus sermo vos deserit in loquela. Non
contentus tamen uno dicendi genere displicere, car-
men adjeci: ut post epulas Antenorei gurgitis, quas
lavraca Aponi, coacta in artum carnis lege, casti-
gant, dum illud quod aquarum fetibus distenditur,
aqua desecat; ego quoque qui Heliconis fluentia non
telligi, poeta novus admiscear. Accipe ergo risum
motura poemata; et Glavidenum tuum te solum
agnovisse contentus, a publico rigore me subtrahere:
quia si est quod forte placeat, sententia mihi vestra
sufficit: si quod morsu dignum sit, secretum puto
quod de amici culpis agnoveris. Dabis etiam veniam,
quia oculorum pressus angore poemata fortasse clauda
composui. Non enim possunt esse versuum solidata
vestigia, luminis officio destituta. Lege ergo aquas
calidas, quas invises.

VERSUS.

Tollitur adclivi tellus subitaxa tumore,
Leniter elato fulta supercilio.
Verticibus nullis caput admoveat illa superbum,
Nec similis pressis vallibus ima petiit.
Fumiger hic patulus Aponus fuit undique venis,
Pacificus mixtis ignis onhelat aquis
Unda focus servat, non sorbet flamma liquorem;
Infuso crepitat fons sacer inde rogo.
Ebrui hic cunctis medicinis suggerit ardor.
Corpora desicans rore vaporifero.

¹ Lavaca Aponi] Corruptum hic nomen erat nobi-
lissimi fontis, qui hodieque propter salubres aquas
magis hominum frequentia celebratur in agro Pata-
vino: quæ Apona tellus ab hoc fonte dicta Martiali,
ut Antenorea Ennodio et aliis, ab eo quem Trojanæ
colonie auctorem ferunt. In Aponi aquas luit etiam
peculiari carmine Claudianus: et Cassiodorus suo
more in epistola quam Theoderici regis nomine dicta-
vit ad Aloysium architectum, ut Patavinarum ther-
marum ædificia instauraret, totam Aponi naturam, vim
atque usum scitissime atque ingeniosissime describit,
lib. II, epist. 39.

² Glorid-num tuum] In præfatione carminis ad Fau-
stum: Ad Camænalem tamen ignominiam, quibus nun-
quam glavidinus deest, versus adjeci. Satis apparet
glavidinum ab Ennodio sæculi sui voce eo fere sensu
poni quo gurdonicum a Sulpicio Severo, pro rudi et
imperito. Vereor, inquit, ne offendant vestras nimium
urbanas aures sermo rusticior. Audietis tamen, ut gur-

³ Heic pyra gurgitibus, scintillis fluctuat humor:
Vivitur alternæ mortis amicitia.

Ne pareat, nymphis Vulcanus mergitur illis,
Fœdera naturæ rupta concordia pugnat.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS FAUSTO.

Secundet desideria honesta divinitas: felix auspi-
cium bonis non negetur studiis: ingenuæ intentiones
prosperorum fructibus convalescant. Votorum obsi-
dem tradidit honestati, qui ad liberales aspirat, su-
peris faventibus, disciplinas. Bonarum affectus artium
dirum designatur ingenuum, ad eloquentiæ ornamenta
non tendunt nisi moribus instituti. His Parthenius
noster, germanæ filius, incitatus stimulus Romam in
qua est naturalis eruditio, festinat invisere: cui
magnitudinis vestræ suffragia sum paterna pollicitus.
Datur culmini vestro per supplicantem genium, dum
quod usus exigit, precibus imploramus: cum si quis
credat se ortum solis, cursum fluminis oratione pro-
mereri. Non est beneficium, ubi ordo servatur: mori
obsequitur quod obligat universos. Ego tamen supra
cursum a quo nequaquam disceditis, aliquid acceptu-
rus occurro. Direxi personam, in qua meritorum
meorum status æstimetur. Alios forsitan commenda-
tio juvet indebita: parentibus minus est quidquid
superare non possumus. Domine mi, servitia saluta-
tionis representans, portitorem paucis ejusque ne-
gotium elocutus, restat ut agnoscam quid mereatur
persona, causa, proximitas.

EPISTOLA X.

SYMMACHO PAPÆ ENNODIUS.

Dum sedem apostolicam coronæ vestræ cura mo-
deratur, et cœlestis imperii apicem regitis, blanditur
profectibus parentum, quod meis promissum tene-
tur officis. Spem sine labore obtinet apud constan-
tem virum fideliter obsecutus. Grandis est pompa
præstantis, quotiens quod unus meruit pluribus re-
pensatur. Superiorum instituta sectantur, per quos
generatio recipit quod persona condiderit. Sic Israe-
litiici delicta populi propter David poena non tetigit,
dum genti opitulata est præcessoris integritas, et si-
des hominis aut eripuit de errore populum, aut juvit
in gratia. Parthenius igitur præsentium portitor, ger-
manæ filius, hac ad coronam vestram fiducia ani-
mante directus est; quem sollicitudo liberalis Romam

¹ doneum hominem, nihil cum fūco aut coturno loquen-
tem. Sed gurdonicum a gurdo deduci, hoc est lento
et inutili, ut interpretatur Isidorus, facilis est con-
jectura: glavidini quænam sit origo, non item.

² Tollitur adclivi] Claudianus de Aponi balneis:

Alto colle minor, parvis erector arvis,
Conspicio clivus mollior orbe nitet.
Ardentis secundus aque, quicunque cavernas
Perforat, offenso traditur igne latex.

³ Hic pyra gurgitibus] Sic legendum pro pera, quod
est in antiquis, nota litteræ mutatione: ut lib. I,
epist. 4, peripoma pro pyripoma. Paribus antithetis
de eadem re scribens utitur Cassiodorus: Juvat videre
secretum, latentes vapores igneos exhalantes, amicum
undis indesinenter ardorem, et calorem venire de cursu
rivi, unde usualiter solebat extinguiri.

⁴ Parthenius noster] De quo lib. VI, epist. 4.

⁵ Meis officiis] Quæ in Symmachi causa præstiterat,
tum cæteris in rebus, tum maxime in Apologia pro sy-
nodo, cujus defensione Symmachi innocentia nitebatur.

coegit expetere. Sancta sunt studia litterarum in quibus ante incrementa peritiæ vitia dediscuntur. Hoc itinere cana ad annos pueriles solent venire consilia: dum quod ætas refugit norunt instituta præstare. Fovete ergo: ¹ veniendi causas patefacta consanguinitate didicistis. Habetis obsidem, in quo dilucide meritum apud vos meorum qualitas innotescat. Domine, ut supra, salutationis reverentiam obsequiorum devotione restituens, precor ut perlator præsentium famulus vester felici sorte peregrini apud vos nomen excipiat: quia quod attributum fuerit precibus meis, vestrum supra doles suas ornat officium.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS LUMINOSO.

Videor apud quos plurimis asserendus est, quem instituti liberalis cura sollicitat: vos patronos meruit causa communis. Non ignari peregrinos suscipitis, nec erudiendos animatis. Expertis manus necessitatibus frequenter adhibetur, dum ad eloquentiæ palmam feriato ore eos qui titubant invitatis. Exemplis hortatur ex peregrino potens, ex insipiente perfectus. Utraque Parthenio, germanæ meæ filio, pars convenit: cui ad venerabiles disciplinas Romam petenti, pro serratis calcaribus sufficit vos videre. Si ab humanitate non discrepat, sublimitatem tuam gerens ante oculos, rebus ad virtutem potius quam monitis excitatur. Magistra laboris est laudis ambitio, præcipue quando in illo exuberat, quem similis retineas fuisse fortunæ. Sed si vobis cordi sum, circa memoratum patrem reddite, ut amor mutuus de vicaria impensione gratuletur: ut quidquid in magnitudine tua dudum laboris exhibui, mihi per alterum reformetur. Domine, ut supra, salutationis obsequia dependens, satis esse ad commendationem credidi, si qui esset portitor non lateret. Precum prolixitate utitur de impetratore diffidens: argumentum est nil merentis, diu rogare. Facessat a moribus tuis, ut perdas beneficiorum genium, dum longa supplicatione producit de effectu celeri sublevandus.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS FAUSTO JUNIORI.

Deo gratias præfatus, qui oculorum meorum quas inexplicabilis dolor pepererat nubes abstersit: jure ad ipsum beneficia sua referens, qui lumen dedit et reddidit. Vix enim post innumeros dies sanitatis fiducia animante respiro. Et hoc ad sententiam culminis vestri prolixorem respicit, ut quem genius suus de vicinitate deseruit, nil videret: sed potens est ille qui corporis tollit nebulas, rerum serenitate mutare tristitiam. Post elocutionem necessitatis, ad negotium redeo quod coactum impetravi alioquium. Amabilis, ut spero, bajulum quem asserit causa veniendi. Par-

¹ In edit. Schotti, *cujus veniendi*, etc.² *Domno papæ*] Symmacho: et hoc igitur inter Ennodii erga Symmachum beneficia numerandum.³ *Sanctitas vestra*] Ut *Beatitudo tua*, supra lib. iv, epist. 34 Hormisdæ eidem. Rara compellatio in allocutione diaconi, cujus ordinis erat Hormisdæ. Est enim episcoporum potius vel presbyterorum *προσ-*

*Α*thenius, sororis meæ filius, per liberalis studii disciplinas ingenuus vult videri: optat, ni fallor, peculi vestri habere testimonium. Magnitudo igitur vestra præteritorum tenax, memor præsentium, prodans futuri, perlatores pro mea commendatione suscipiat: et qui erit per visionem vestram scribente felicior, peregrinationis non patiaturs adversa sentire. Domine mi, debitum servitium reddens precor ut vel per hanc occasionem quo illinc Parthenius susceptas poterit paginas destinare, desiderati multiplicetur forma colloquii.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS HORMISDÆ.

Scimus religiosi sacramenta propositi ab obnoxia peccatis multitudine, innocentia et fide separari, et titulos venerabilis officii mores potius insignire quam corpora. Quis bonum conscientie inter homines querat, si mundi adhibenda est circa pontificum statum necessitas, si sacerdotum promissio circumsperta cautione servabitur? Nunquam habuit in affectu constantiam, cui facere aliud de pollicitatione non licuit. Sæculi conversatio legum metu retinetur: Dei famulos quod bonum est exhibere convenit non formidini, sed amor. Dudum dum nobis metus instaret, et de clementia pii regis dubio meritum æstimatione penderemus incerto, camelos tot dandos domno papæ tali reverentiæ vestræ conditione tradidimus, ut si nobis animalia ipsa non essent necessaria, justum pro ipsis pretium mitteretur. Et quia novit optime ⁴ sanctitas vestra, nos, dum potuimus, per allegationem tuam utilitates sanctæ Romanæ Ecclesiæ sublevasse, nunc pro vicissitudine facile de veritate certificamus. Quæsumus etiam, salutatione præfata, ut quid super hac parte deliberatio vestra habeat, indicetis: quia credimus nec præfatum sedis apostolicæ præsulem, nec vos qui mediatores existitis, aliud cogitare, nisi quod et proposito et justitiæ sine dubitatione conveniat.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS SERVILIONI.

De perfectione confidunt discipuli, quotiens magistrorum præsentiam præstolantur. Spes eruditionis manifesta est, ut fruatur genio suo, invitare doctorem: clara sunt ingenia, quæ instrumentum agitantur desideriis: monitorem requirunt, qui felici sorte didicerunt. Sic ergo sanctitatis tuæ affectione possessus, quanquam me de peritiæ jactare non audeam, vultum tamen præceptoris exspecto: ne degeneri te credas ecclesiasticum germen filio commisisse: quia quamvis memoria mea ad centenos se non valeat fructus extollere, scit tamen semina multiplicata redhibere cultori. Veni ergo, ut coram positus segetem tuam boni agricolæ vice respicias. Deus procul avertat in-

πρόνοιας. Attamen eundem Hormisdæ diaconum tacito nomine sanctissimum etiam vocat lib. vii, epist. 20. ad Maximum: *Ille habes quæ cum diacono sanctissimo de institutis morum nota dicendi ubertate communices*.

⁴ *Servilioni*] Ennodii magistro, a quo ecclesiasticis institutis fuerat imbutus.

vidiam. Ita vomeribus tuis ecclesiasticæ secunditatis A
planta convaluit, ut nulla sævientis procellæ possit
impulsione subverti. Nolo præjudicio laudi sanctitatis
tuæ gravare conscientiam: inspicias quæ litterarum
testimonio declarantur. Superest, salutatione prælata,
ut ad gaudia tua jam properes: quia divina beneficia
gradibus semper accedunt, et quibus bona conferunt,
meliora pollicentur.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS SENARIO.

Nunquam apud Deum fusa deprecatio volvo nudatur effectu, apud quem hilaritas lacrymis obtinetur, et mœror transit in lætitiā. Adfuit Divinitatis auxilium desideriis meis, et te, animæ meæ major portio, de prolixis gentium finibus gratia duce revocavit. Vere non possum epistolam in multa verba diffundere, impeditus fletibus, quos gaudia in cumulum adducta pepererunt. Fac, mi domine, parvitati meæ cœlestis doni plenitudinem non perire. Unum uterque habemus hospitium: nec de parietum angustia sollicitudo generetur; quando unum pectus sufficiens animabus nostris præstat habitaculum.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS PANFRONIO.

Magna sunt gaudiorum imperia: expers est continentia hilaritas, et in vocem gestit erumpere. Venit optatis desideriis dies, et ille quem nunquam de meritis meis, sed semper de superna pietate postulavi, magnitudini tuæ splendor accessit: redditus est generi et moribus tuis apex, per quem conscientia fidelis in lucem prodire non formidet integritas. Deus bone, indulta custodi: auge successibus quod dediisti: fac circa servum tuum primum esse gradum, qui summus est. Præcipio spe futura, quæ deprecor: ne aelunt in foribus hære, quæ cœlo auctore tribuuntur. Semper incrementis ad culmen ascenditur, ubi supernus favor præstat exordium. Quis hoc in vita hominum vel eorum qui conversationem suam nulla custodiunt nube sordentem, accessisse sibi die una gratuletur; te honorum auspicia ingressum, et dulce meum Senarium ab ultimis terrarum partibus restitutum? Brevis horarum cursus interfuit, ut et tu palatio natus, et ille sit redditus. In veritate dico, et de Dei misericordia mihi securus spondeo, fragilitati meæ præsidia cœlo obsequente concedi. Spondetur D
mihi, quod vobis est præstitum. Domine mi, salutationis obsequia suscipiens, rogo ut si quid amoris meo tribuis, dominum animæ meæ Senarium, ut apud me maneat, exorare pleniter non omittas. Quod nisi obtinueris, multum mihi de hilaritatis cumulo decerpisti.

¹ De prolixis gentium finibus] Epist. sequenti: Senarium ab ultimis terrarum partibus restitutum: ex legati ne nimirum aliqua. Frequenter enim delectum in legationis honorem fuisse constat. Cassiodorus lib. iv, epist. 3 Senario: Subiisti sæpe ardua legationis officium: restitisti regibus non impar assertor, coactus iustitiam nostram et illis ostendere, qui rationem vix poterant cruda obstinatione sentire. Non te terruit contentionibus inflammata auctoritas: subjugasti quinimo

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS AVIENO.

Bene magnitudo vestra, dum origini et moribus præstat obsequium, emendationem sine intervallo conjungit errori: et quod peccatum sapienter intelligit, priusquam altero denuntiatur, avertit. Quis credat deliquisse in correctione velocissimum? pene non vocandus est sectator excessuum, qui obviam manum ponit in subreptione culparum. Hæc, mi domine, ad ea quæ dignatus es scribere, gratia vestra duce respondeo. Cæterum humiliorem me proposito actuum meorum pondera reddiderunt: vix miseria remansi idoneus reformare colloquia. Domine mi, salutationis obsequia præsentans, Deum rogo, qui culminibus vestris fructum pro hac qua humilem non spernitis, consideratione restituat.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS FAUSTO.

Vix est ut intentus rebus felicibus adversa prænoscat: velut sinistrum enim animi omen repudiat, si quid de austeritate futurorum intellectu præcedente respexerit: certe ne et alieno tempore amaræ se misceant, ipsa molestiarum horret agnitio. Nullo credam intervallo nunc inamabilem Ravennam, dum erat thesauris meis plena, distare: non me sic sitientem fons, æstuantem aura, ut illa ad se non lassum requies invitabat. At nunc ipsa Roma puto ad longiora, pro peccatorum meorum fascæ, translata est. Ubi est illa, quæ rara putabatur, frequentia litterarum? ubi crebra visio? ubi tot solatia diligentia? C
Vere pro meis partibus loquor: detestor vitam, quam nec in ærumna constituitis est odio. Allegat forsitan culmen suum, sibi pro superna dispensatione cupita contigisse. Non est plena felicitas, quando nostrorum aliquis miseriis duræ sequestrationis affligitur. Deo credite, non sunt fucata quæ desseo; nec ad explicandam cordis tragediam, ad epistolaris concinnatio sufficit, aut sermonis angustia. Christe, rerum arbiter, propriæ succurre necessitati: ne humana fragilitas, ad immensi fascem doloris non sufficiens, pressa succumbat. Domine mi, salutationis servitia dependens, rogo, ut paginalis circa me cura servetur: ut vel hoc remedio inter æstus mens constituta respiret.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS PARTHENIO.

Non in te admiror sermonis abstinentionem: quia qui exigua condiderit, nil producit. Credis sub hac occasione profectus tui latere substantiam? et taciturnitatis imperitiam prodit, et infabricata confabulatio manifestat infantiam. Interea ante inops gratia

audaciam veritati, et obsecutus ordinationibus nostris in conscientiam suam barbaros coegisti.

¹ Panfronio] Sublimem et magnificentem virum appellavit lib. ii, epist. 16, et lib. vi, epist. 14, quibus illum Fausto commendat. Pro eodem scribit et Agapito epist. 16, ubi aliquid insinuat de Vicariæ dignitate, quam illi forsasse hoc loco gratulatur. Illustrem virum dicit lib. vii, epist. 1.

non fuisti, sciens quid diligentia, quid amantis sollicitudo flagitare: factus es bonarum rerum nescius, postquam te ad obtinenda quæ putantur maxima, transmisimus. Quod restat, vale, et accipiens monitoris verba, melioratum te scriptionis assiduitate divulga.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS AVITO.

Dum remedia sua quærit affectio, et æstum sollicitudinis colloquio cupit mediante relevari, ardescit animus provisionis beneficio: unde extingui creditur, geminatum diligentia surgit incendium. Sæpe mihi hujulorum copiam perquirenti inde ægrescere contigit, unde opinabar quod prodesset accidere. Ecce medetur desideriis meis, qui suorum ad vos causa properavit: sit adjumentum necessitatis alienæ, quod propriæ consideratione suscipitur. Videro quid commendatione mea Bonifacius promoveat: interim opitulatur studiis meis, quod prolixis a me precibus impetravit. Hunc bonis ortum natalibus testis sanguinis mens designat. Germanum suum præfatus in vicinitate Aquileiensis civitatis asserit esse captivum: qui ut à vobis juvetur, exposcit. Sanctæ domus vestræ consuetudo vulgata est: talem vitam bonorum actuum obsidem jam dedistis, a qua velut debitum poscat, qui calamitate deprimitur. Domine mi, accipientes plenæ salutationis obsequium, facite exorari, quod sponte consuevistis, ut qui vestris supplex est, alteri eum esse non liceat.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS AVITO.

Astipulatorem me opinionis suæ magnitudo vestra ita supplicatione postulat, quasi ad amicitias recenti adhuc sim incude formatus: aut non genio suo defraudet, qui propositum diligentia sub quacunque occasione commutat. Facessat a Christianis moribus varia de amante sententia: qui officium oris sui dedicaverit laudibus, liberum non habet inchoata deserrere, ne devenustet præfati mella præconii vilitate sequentium. Videro qui ingenium credat esse sectari novitatem; ego ut tarde amicos eligo, ita in his indemutabiliter persevero. Mihi adsum, quotiens opinionem vestram astris æquavero: quia apud quos ignoti sumus moribus nostris, de sodalibus æstimamur. Vere fateor splendorem conscientia vestræ, famæ vice, copiosius effudi. Ante adventum culminis tui, obsequio sermonis mei in Liguria, quanti essetis, innotuit. Deo gratias, qui cum sententia mea generalitatem fecit habere concordiam. Utinam me non humiliaret paupertas eloquii! plus habent vota de meritis tuis, quam proferat lingua de laudibus: inops facundia per quoscunque strepitus quæ gloriæ tuæ potuerunt convenire, non tacui. Facta est lux genii vestri conscientia meæ demonstratio. Procul

avertat divinitas, ne unquam testimonio meo fragilitas claris moribus inimica subripiat. Nulla est, quam opime texuistis, in vobis erroris causa quam reco am: et si pro meritis meis exstisset, bonorum veterum recordatione sopiretur. Quod restat, valete, mi domine, et iter meum votorum benignitate prosecuti, caritatis recordatione absentia meæ damna pensate.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS VENANTIO.

Si proximitas sanguinis ad diligentiam mentes invitat, pii amoris obsecutus imperiis, gestio me prævium præstitisse sermonem, et orditum paginas amplectendis viam reserasse colloquiis. Diu quidem cassa expectatione maceratus, dum opior paginas, non emisi. Sed calcaribus suis animum meum fodit affectio, et ad tabellarum munia priorem fecit accedere. Habes prærogativam, si bene conjicio, plus amantis: qui et post productum silentii vestri studium loquor, et debeo verecundia commendare quod tacui. Nunc tamen, ne epistolaris concinnatio transgressa terminum devenustet auctorem, salutationis servitia deponendo, etsi mereor, dignationi vestræ conciliandus occurro: quia potiorum sublimitas communione geminatur, et facem præfert eminentissimo gratia concessa subjectis.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS CONSTANTIO.

Si liceret cum magnitudine vestra æqua sorte contendere: si honores, ætas, meritum quod vobis facem prætulit, nos non in umbram cogeret, ego potius culmen vestrum de tabellarum abstinentia jure culparem; qui postquam ad urbem Romam profecti estis, nulla me recordationis fruge sublevastis. Sed vide, per rerum providentiam quam cauta est seniorum dispensatio, et fabricatis plena sermonibus: prævenitur querelis innocentia: et ne dolorem suum in lucem producat, arguitur: sit rea, ne faciat. Ergo hæc mihi digrediens promissa contuleras? hæc deosculatum fiducia sublevasti, ut crederem mei immemores vos futuros? an ad aliud attributæ sunt paginae, nisi ut secreta pectorum oris clave manifestent? Sed abstineo prolixitate paginali, ne grandior generet confabulatio producta rancorem. Ad salutationis obsequia me reduco, rogans ut pro me apud apostolos Dei preces effundas, ut eorum beneficiis mortalis angustia superetur obscenitas, et de puro mandatorum cœlestium tramite mens serena grateletur.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS LACONIO.

Bene cupitis superna dispensatio dedit effectum, et de negotiosi occasione colloqui fraternali refovens diligentiam, quod putabatur necessarium, fecit optabile. Hinc cœlestis cura nepti meæ prorum non omnino a sanguine nostro peregrinantem jussit occedere:

fuisse cum Ennodio nihil vetat. Alterum Liberii filium, virum illustrem, qui comes domesticorum vacans, creatur a Theoderico lib. II, epist. 15, et Venantius patricius dicitur lib. IV, epist. 36.

In edit. Schotti, *Habeo*.

Generalitatem] An generalem? Sed nihil mutuo.

¹ In edit. Schotti, *ingennum*.

² In edit. Schotti, *effundi*.

³ Venantio] Viro clarissimo, lib. IV, epist. 9. Duos hujus ævi Venantios commemorat Cassiodorus. Unum virum spectabilem, correctorem Lucaniae et Brutiorum lib. III, epist. 8 et 46, quem quidem eundem

ut dom consulendi instat opportunitas, sancto amori pabula praearentur. Vix sustinebam, fateor, procurati studia longa silentii : sed interpres mitior putabam applicandum timori quod subducebatur affectui. Deo gratias qui ad usum styli fraternitatem vestram reduxit et gratiæ. ¹ Divinis tamen legibus cognationem indiculo comprehensam in matrimonio licere sociari, sine dubitatione noveritis. Sed continuo ad urbem Romam homines meos dirigo, exacurus a venerabili papa super hac parte responsum, ut animum vestrum potioris præcepti firmet auctoritas. Domine, ut supra, salutationem plenissimam accipientes, sanctum quoque et communem patrem parilis noveritis esse sententiæ : cuius ad vos per hominem meum, si divinus favor annuerit, cum sedis apostolicæ apicibus litteras destinabo.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS AVITO.

Quam sæpe aliena peccata nos ingravant, et quod a nobis non oritur, jure nostro imputatur excessui ! Ex me didici fidem veterum non perire, dum per negotia novella cana poetarum reparatur annuntiatio. De me dictum æstimo, *Decidit infelix alieno vulnere* (*Æneid.* x). Super expectandæ memoriæ viri Sabini ² filio exhibetur præfata concinnatio : qui hacenus ægritudinis tentus obstaculis, sine vitio suo constituta violavit. Fateor, pene animum meum reum fecerat magnitudinis vestræ dives assertio, et credebam culpam esse propriam, quam conscientia non habebat. Ecce, ut primum in bonam valetudinem reductus est, Mediolanum cum summa properatione commeavit. Cætera apud vos alleganda esse non credidi : quia qui commendat magnis viris justitiam, oblivionem videtur æquitatis opponere. Domine mi, salutationis plenissimæ munus exhibeo : et quod superest, quaeso ut status circa me gratiæ vestræ, quamvis sit plenissimus, adhuc tamen recipere cogatur augmenta.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AGAPITO.

Resistant peccata desideriis, et ut meritum status delinquentibus innotescat, a laborum proximitate cupita subtrahuntur. Acrius affligunt oblata, cum

¹ *Divinis tamen legibus*] Cognati generis matrimonia et divinae leges coercuerunt et humanæ, tum civiles tum canonicæ. Ac sacris quidem Litteris apud Hebræos de paucis inque proximis cautum fuit : nec longius fere processit interdictum, quam ne cui fratris sororisve filia copularetur. Imperatores Christiani etiam consobrinæ jungi veterunt, ut Theodosius, tantum, ut Sex. Victoris verbis utar, *pudori tribuens et continentie, ut consobrinarum nuptias venterit tanquam sororum*. Quare sine principis venia duci non licebat : quod declarat Cassiodori *Formula qua consobrina legitima fiat uxor*. Ecclesiasticæ vero leges, quæ incestas hodie nuptias quarto gradu definiunt, ad septimum usque gradum aliquando provectæ sunt. At Ennodii sæculo mos adhuc indulgentior. Qui enim de ea re canones erant, intra velitos sacris

A pereunt : potior sitis est, quam undarum gustus exaggerat : non urunt memoriam prima fronte negata beneficia : quis ferat ingestam oculis æquo animo se perdidisse dulcedinem ? Sed recte ista ad supernam remittuntur providentiam : quæ cælestis dispensatio mysterii idcirco humanis dispositionibus manus opponit, ut votorum præstet effectum. Sanctus pater vester libenter se pariturum jussioni magnitudinis vestræ fuerat de mea occasione pollicitus : sed animum ejus in diversam partem pro utilitate, quantum dicit, Ecclesiæ supervenientia rapuere consilia ; sicut præfati pagina ad vos directa declaravit. Præstolatur tamen super negotio designato magnitudinis vestræ secunda colloquia : quo manifestius in fratris vestri Fausti patricii utilitate me esse necessarium reseretur : cuius gratiæ nihil sibi æstimat liberum derogare. Quod restat, obsequii mei humilitate suscepta precor, ut opifex qui culmini ³ vestræ parvitatæ meæ curam est dignatus infundere, ipse per vos sequenda disponat.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS EUGENETI.

Supra modum me sollicitant procurati studia infessa silentii : et licet animus in statione sit positus, contristat sermonis abstinencia, quæ vivis imaginibus secretum pectoris oris clave manifestat. Patior quidem interdum caritatem sub paginarum promulgatione simulari : nunquam tamen credo his muniis abstinere qui diligunt. Referat forte magnitudo vestra publicæ occupationis curam locum scriptis familiaribus non dedisse. Sed idem status erat, cum præcedente tempore colloquia culmen vestrum crebra præstabat : nec ⁴ aulicis deputatus ita premebatur excubiis, ut promissi amoris memoriam non haberet. Quis favis toxica, quis cœnum fontibus clandestinus susorror admiscuit ? aut forte quod fuerat de affectione subreptum ad iudicium retulistis ? Sed ego occupare vos paginarum promulgatione non differo : ut ad usum veterem, cessantibus promissæ dignationis stimulis, vel garrulitatis meæ provocati fruge redeatis. Domine mi, salutationis obsequium plena humilitate persolvens, indico me vestris cupidum esse aspectibus presentari ; si tamen faciendum, perpensis **D** quæ vobis cordi esse non dubito, rescribatis.

Litteris ac principum legibus gradus fere consistebant, ut synodus Agathensis c. 61, Epauensis c. 30, Aurelianaensis iii, c. 40. Sive ergo divinas leges hoc loco interpretare quæ sacris Litteris continentur, sive sacros canones ita vocet, quo modo Græci *θεῖος κανὼν*, et divinas regulas passim Latini ; parvum erat illo tempore discrimen.

² *Sabini filio*] Pro eodem scribit etiam epist. 13 et 14 libri sequentis ad Avitum eundem.

³ *Aulicis excubiis*] Quæ-turæ palatinæ qua fungebatur, ut dictum est ad epist. 26 lib. iv.

⁴ *Culmini vestræ*] Malim equidem, c. vestro. Sed *ἀριζο*.

Est in opusculis Sirmondi, ea de re *questio triplex*.

LIBER SEXTUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ¹ PARTHENIO.

Nisi te efficitum diligerem, et pii cordis soliditas indemutabili radice constaret, posset injuriarum dolore provocatus, vel cum pueriliter irascereris, vel cum arroganter supplicas, commoveri. Nihil enim invenio, quod sit fabricata humilitate superbius. Praefero contumelias fucatae frontis obsequiis: transit amaritudinem dulcedo simulata. Non opus est deprecationibus, si quæ te catena nectat intelligis. Poscant pro excessibus veniam, quibus est liberum non parere. Ita famulos nobis celestis iudicii claritudo deputavit, ut in quacunque mens parte deflexerit, illorum necessitas inclinetur. Ille expectat clemens, qui descriptum, si velit, refutare possit imperium. Haud procul te ab hoc ordine evagari potestas mihi a Deo attributa patietur. Optare te convenit ne mansuetudinem quam in me prædicas meritorum tuorum consideratio justa devenisset, et pietatis tramitem culparum multitudo depretiet. Licet, ni fallor, misericorditer vindicta comitatur errantem, nec ulla est potior patientia nisi quæ vitiiis aditum non recludit, a te tamen facessat indignatio nostra: quia quod deliqueris, non inclusus dolor et gratia salente servatus, sed verbera castigabunt. Nunc uno modo in cicatricem cogere vulnera intemperatis sermonibus ingesta prævalebis, si te per culmina liberalis studij ingenuum doctrina monstraverit. Veniam, nisi peritiam suffragante, non exiges: mutata, qua notus sum, lege parcendi, circa desidem sævitiam sub perennitate servabo. Quod restat, Deum precor, ut valeas, et de versibus tuis, celestis favore comitatus, sperni augeas quam dedisti.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FAUSTO.

Summa gaudiorum est opportunitas perlatoris, qui minister diligentiae per necessitates suas desideriis obsequium præstat alienis. Hunc quidem honestas commendat; et peregrinus ab officio mercatoris pudor insinuat: jungitur, quod ei notitia culminis vestri ad fidem probitatis accessit. Nam scriptionis venerandæ frugibus ipso commeanente satiatum sum. Refundo ergo depositum, officii lege constrictus; et quem in Liguria positum pro virum mediocritate suscepi, ad potissima patrocinia tabella prosequente

^A transmitto. Quod superest, reverentiae vestrae quidquid habet humilitas devotionis offerimus, supplicans ut litteras vestras vel pro mearum assiduitate jam merear.

EPISTOLA III.

ENNODIUS EUPREPÆ.

Rerum omnium cursus obsequiis corporis, animarum constat imperio: aliud nobilitat celestis affinitas, aliud abjectio terrena submittit. Nec liberum est ut quo mens Deo parente collata deflexerit, quod de ultimis assumptum est non sequatur: nec licet militem obviam manum decretis imperatoris afferre. Hinc Crispus asseruit aliud nobis cum diis, aliud cum belluis esse commune. ^B Hujus secreti ratione cum absentibus peregrinamur, et salva membrorum valetudine, amantum febribus æstuamus: per hæc vincula nulla itinerum interjectione dividimur, et segregati habitaculis, in unum studiis convenimus. Nosti, soror venerabilis, et omnem apud me transgressa dulcedinem, quæ præfationem exegisset occasio. Nunc aperta tecum et prodiga pudoris fronte congrediar. Vix quæ ante direxeras blandimenta sustinui: post admonitionem meam duplicia in litteris mella fudisti, quæ tota pectoris secreta concuterent et ad desiderium tui captivam animam relicta corporis sede transferrent. Quam timeo ne rursus ad incertum remittatur affectio; et cum tota mens diligentiae vela laxaverit, subducta periculum statione patiatur! Animus meus quia fuci scilicet nescius cognovisti; nec detestabilem inter amantes urbanitatem possit assumere. Tua rursus diversum sexus et natura pollicetur, ut dicit sapientissimus Salomon: *Animus quæ in saturitate est, favis illudit* (Prov. xxvii, 7). Scit verborum meorum testis et iudex, disposuisse me (nisi forte subdolo gratiæ sapore decipiar, et degustatæ caritatis sitienti pocula oblata submoveris) spiritualis conjugii non simulacrum, sed ipsam implere veritatem. Ut dum inter nos unum velle, et unum nolle constiterit, vel quod bonos ad imitationem stimulet, vel quod malos afficiat, omnium oculis et mentibus exhibere. Tu tantum, Deo medio, adversus omnem quæ ex invidia nascitur impugnationem, firmam promitte et indemutabilem servandam esse constantiam. Quocirca vale, mi domina, et brevi pro maximis admonitione contenta,

¹ Parthenio] Germanæ Ennodii sororis filium fuisse docuerunt nos aliquot superiore libro epistolæ, quibus Parthenium Romani sudiorum causa proficiscentem commendatione sua prosecutus est. Sed sorori nomen quod fuerit, nusquam indicat. Euprepæ enim non esse id ostendit, quod Euprepæ filius quem unicuique habuit, Lupicinus, non Parthenius vocabatur. Deinde Euprepia vidua erat; Parthenii vero patris superstes lib. vii. epist. 30 et 51. Parthenii porro nobilitatem et felicia eruditionis auspicia celebrat in Dictione 4 scholastica, qua gratias agit grammatico, quando Parthenius bene recitavit: item libri

hujus epist. 23. Quibus argumentis ducor, ut de Parthenio illo coniciam, qui magister officiorum ac patricius tandem fuit: ad quem exstat elegiacum carmen Aratoris, quod lib. ix producemus, in quo singularem ejus eruditionem cum generis nobilitate conjunctam, ac diversas legationes commemorat.

² Sallust. in Catil.

³ Anima quæ in saturitate est, favis illudit. Cassianus collat. 14, cap. 15: *Animus quæ in satietate est, favis illudit. Ea est lectio interpretum LXX: ψυχὴ ἐν πληρώσει ὀσάκων ὡς μέλιτι καταλύει.* Nec multum discrepat Vulgata, *Animus saturata calcabit favum.*

quia nec epistolaris concinnatio plura patitur, nec ratio penetrallium paginis debere committi, si ad hæc quæ indicata sunt voto et fide respondes, propriæ scriptiōis testimonio pollicere.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS FAUSTO.

Non scripsi, ut amaro incommoditatis meæ indicio vos gravarem; sed ut sollicitudinem vestram, quatenus insistat orationibus, convenirem. Male oculos meos ante receptæ valetudinis substantiam impositus labor accepit, omne a me vobiscum lumen abscessit. Satis sit significasse quod patior. Vestrum est prosperitatem meam a Deo quem precibus placatis exigere, et reseranti litterarum fores crebris opem ferre colloquiis. Domine mi, Deum queso, ut illud a vobis indicari faciat quod me delectet agnoscere.

EPISTOLA V.

ENNODIUS AURELIANO.

Non est fiducia mea præcognitis nudata successibus. Validus in affectione est, quem animo meo diligentia memorem iusta sum æstimatione pollicitus. Gratias tibi, superna dispensatio, quæ humanis rebus prosperorum fructum de adversitatis occasione largiris, nec pateris in ordine suo tristia permanere. Nescio quid magnitudini vestræ hostilis malitia de patrimonii ubertate decerpserit; tamen sub hoc titulo invictissimi domini multum locupletem gratiam comparavit. Bona est jactura substantiæ, si inclyti notitia principis dispendiis invenitur. Non est facultatum formidanda decessio, si per eum qui omnes vincat divitias, summi Domini amor acquiritur. Hæc accedit quod nec illa imminuto, dum facta est lucri mater et honorum via, impactæ humilitatis potuit tenere substantiam. Sic reparata sunt quæ inimicus eripuit, ut adhuc gaudiorum cumulum præstoleris. Supersunt quæ in spe habeantur, cum culmini tuo contigerit maxima jam tenere. His beneficiis, celo auctore collatis, notitiæ et communionis nostræ bona jungamus. Quando mihi tantum virum, nisi per illa quæ præfatus sum, contigisset agnoscere? Sed augeant superna quæ tribuunt; et ad quæ desideria porriguntur, divina nos cura perducant. Quod restat, vale, mi domine, et amantem tui crebris fove colloquiis: quia nisi epistolaris concinnatio teneret terminum lege præscriptum, gaudia me in multa verba diffunderent.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS ¹ BOETIO.

Par quidem fuerat unis litteris magnitudinis tuæ respondisse simpliciter, nec geminare debere colloquia semel obnoxium: sed cautione ad hoc, non incutiā devolutus sum. De utriusque enim epistolis,

¹ Boetio] Hæc secunda Ennodii ad Boetium est epistola: et contra prima videtur quæ sequentis libri est du-decima. Adeo verum est quod monuimus, epistolarum Ennodii seriem ubique rectam non esse. Jam in nominis scriptura variant codices. Nam alii Boetium scribunt, alii Boethium: quod quidem, si Græcæ vocis origo spectetur, rectius erat. Sed usus obtinuit, ut Boetium potius dicamus. Et jam olim va-

una obsequitur debito, altera præstatur affectui. Credite, nefas putavi non cum senore suo restituere quod mens venerabilis prima contulerat. Dulciora sunt ante exemplum bona diligentia: nec tantum habet virium aut genii qui amicitiarum callem secundus ingreditur. Summatim sibi gratiam non potest vindicare, cui in amore forma præstatur: impudentia est non respondere caritati, cum manifestet res bene orta virtutem. Hæc in festinatione perlatoris celer scripsi. Latius posthac verba diffundam: nec maciem ingenii mei, dum merita vestra respiciuntur, aspiciam: si tamen desideriis meis tabellarum frequentiam commodetis. Domine mi, salutationis uberimæ servitiū dependens, queso, ut memoriam proximitatis vos habere signent promulgata sine intermissione colloquia.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS AVIENO.

Diu est quod desideriis veracibus suspensus solo litterarum pascor officio: dum enim magnitudinem vestram alloquor, votivo me æstimo non deesse conspectui. Sed remediis suis animus ægrescit afflicti; et quod diligentia pabulum invenitur, hoc magis macerat de amoris fruge jejuniū. Vere, domine, sic vos lumina mea Deus servet incolomes; quia si aut vires corporis mei visissent, aut festinatio domni, Ravennam totis intentionibus meæ viribus expetissem. Sed si Deus voluerit, salva vita domni mei patris vestri, et domnæ matris, post Pascha cum adiutorio superno veniam, ut vobis visis ad opem vitæ revelescam. Domine mi, salutationem uberrimam dicens precor, ut omnes sanctos orare pro me instantissime procuratis.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS SENARIO.

Quamvis propeccatis meis etiam litterarum vestrarum solatia subducantur, ego tamen memor debiti quo me per gratiam vestram, ut Dei memores, obligastis, scribere non omitto: sperans, domne Senari, ut Deum quem in me cogitasti, semper attendas et frequenter mihi litterarumstrarum munus impertias. Domne mi, saluto plurimum reverentia consueta, et imploro ut per omnes sanctorum basilicas pro afflictione mea Deum rogare non desinas.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS FAUSTO.

Quamvis ad tutelam pontificis innocentia officii ejus comes assistat; nec opus sit humanis solatiis ei qui humanitatem professione superavit, scit tamen omnipotens Deus, me sancti episcopi porritoris præsentium jussioni exactum impendisse colloquium.

riabant sculpti lapides, ut Romanus hic in æde beatæ Agnes suburbana.

VALENS V. D. COMIT. DEPOSITUS
KAL. JUL. CONS. BOETHI V. C.

Et aliter in D. Lauren ii tetrastilo extra muros.
GENEROSUS EUNUCHUS DEPOSITUS
IN PACE VII. ID. OCTOB. BOETIO V. C. CONS.

Diu enim renisus sum, ne arrogans videretur, ¹ si A minister antistitem, et apud sanctissimam conscientiam potissimum vix mediocris assereret. Sed perfecta obedientia est, quidquid summus exigit, non negari. Et ideo praelato debita salutationis obsequio, precor, ut ad consolationem multis impugnationibus praegravati subsidium conferatis: quatenus singularis boni rem facientes, non patiamini immeritum sacerdotem diuturnae subjacere molestiae.

EPISTOLA X.

ENNODIUS FAUSTO.

Deus, qui bonorum operum animo vestro inseruit affectum, ipse obsequentem sibi longa felicissimum aetate tueat: quia quamvis innocentia quam fovetis, indesinentes pro vobis ducat excubias; obligati tamen beneficiis vestris non possunt quae pro vobis Deo debent vota comprimere: quia pro impensis gratias non referre et Deus in carne constitutus exhorruit. Utinam tantum valerem pro rebus verborum tribuere, quantum sentio me debere! His tamen, quod ad aliam mercedem vestram pertineat, suggerere non omitto, ut chartam quam in causa Laurentii tabularii comensis fecistis, impletam mihi transmitti jubeatis; et pro illa caeca muliere quam Martinus conductor ² de Moditia opprimit, comitis patrimonii litteras tollatis, quibus jubeatur, quod ei abstulit mancipium, sine dilatione reformare: quia quod in praesenti in mandatis accepit, facere pro rustica temeritate contemnit.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS AVIENO.

Digressio de Mediolanensi urbe ³ communi domino, C sola in consolatione remanserunt solatia litterarum: quia dum sermo ad vos dirigitur, aliqua praesentiae vestrae desiderii meis imago blanditur. Quod et a vobis dominis meis, ut crebro faciatis, exposco; cogitantes absentiam vestram hac sola posse assiduitate sustineri. Habeant felicissimi votivam praesentiam: mihi delicta mea cogitanti epistolaris cura sufficiet. Domine mi, salutem uberrimam dicens, precor, ut per sanctos Domini pro me preces fundere minime desistatis, et Domino gratias referre, cujus circa me beneficia etiam insperata tribuuntur.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS LIBERIO, EUGENETI, ACAPITO, SENARIO, ALBINO.

Uterioribus opus est paginis, ubi fides claudicat D perlatoris: per amantem mei cultorem vestrum Stephanum diaconum, sufficit parca collocutio: qui transgrediens epistolas in multa verba diffusas, praefert affluentibus necessaria, dum compendio fidelis arcani

¹ Si minister antistitem] Diaconus episcopum. δίακονος est minister. Quos ergo diaconos Graeca voce in Ecclesia nuncupamus, ministros etiam simpliciter appellabant. Commodianus:

MINISTRIS.

- ✠ Ministerium Christi, Zacones, exerceite caste.
- ✠ Idcirco ministri facite praecepta magistri.
- ✠ Nolite fugere personam judicis aequi.
- ✠ Integrate locum vestrum, per omnia docti.
- ✠ Sursum intendentes, semper Deo summo devoti.
- ✠ Tota Deo redditae iulicae sacra ministeria aere.

Fortasse mysterium.

PATROL. LXIII.

alleganda non supprimit. Quod restat, valere me, Deo auspice, nuntians, prosperitatis vestrae bona disquiro, et plenum reddo salutationis obsequium, deprecatus, ut fiduciam meam incorrupta dignationis vestrae non denudet integritas.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS AVITO.

Importunum me facit aliena necessitas, quia debeo pro deprecante sermonem. Lex propositi intercessionis refutat avaritiam. Nam ad conscientiae meae sarcinam jungitur, si respuam supplicentem. Expectandae memoriae Sabini filius ad diem constitutum sententiam praestolatorus occurrit: sed agellum suum utilitatis ratione est coactus expetere; quia et fidejussor et exsecutor defuncta die defuerunt. Abjurantem me de praefati negotio ultra viscerere bajulus impulit, ut ad eum nuntios, quatenus rursus occurreret, destinarem: quod me fecisse significo. Nunc salutationis meae dicens obsequia, in potestate est culminis vestri, in praedicti causa, quid iustitia quam fovetis, quid fiducia quam dedistis mereatur ostendere.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS AVITO.

Scio mea apud vos clamare silentia; nec quidquam fieri, quod non secreta interpretatione teneatur. Ego tamen a scriptione non destiti; nec sublimis memoriae viri Sabini filium fabricato ingenio a iudicatione subtraxi, qui violentias in agello suo perpressus, haecenus operam dicitur navasse cum barbaris. Credite mihi, aderit secutus examini, et disceplationem vestram sine aliqua formidine veniet ingressurus. Domine mi, salutati reverentiam dicens, precor ut personam meam tanti habeatis insitae dudum affectionis recordatione fulcire.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS FAUSTO.

Bene providentia superna disponit, ut dum a me beneficia postulatur, sic sollicitudo mea votivos inveniat perlatores. Facessat negare aliis quod mihi tribuo: et illud avaritia sordente continere, quod sublevari largientem. Simplicianus praesentium bajulus, adolescens nobilissimus, natalem scientiae sedem Romam conatus expetere, hoc sibi credidit pro singulari evenire compendio, si ad notitiam culminis vestri duce pagina perveniret. Cui ego nequaquam volui capita subtrahere, sciens consuetudinis vestrae esse quod reliqui faciunt exorati. Nunc, mi domine, servitia salutationis accipientes, facite ut praefatum peregrinationis dura non onerent: meque crebra

✠ Rebus in diversis exemplum date parati.

✠ Inclinate caput vestrum pastoribus ipsi.

✠ Sic fiet ut Christi populo sitis probati.

² De moditia] Modocetia: quod notum est Liguria oppidum haud procul Mediolano, ubi Longobardorum et Italiae reges olim coronati. Modocetia pro Modocetia pari antiquariorum licentia scriptum, ac mira pro mœra, id est μοῖρα apud Sidonium, et metici pro metoeici αἰτοῖται, in vetere Galli auctoris panegyrico.

³ Communi domino] Fausto, patre Avieno.

scriptionis vestrae per hanc impetratam frequentiam A dignetur; quatenus sub confabulatione votiva pia relevare munia non desistant.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS LUMINOSO.

Non deberent esse negotiosa colloquia quae pro remedio sibi amor invenit, nec religionis stipendium ad necessaria nos oportere evocare commercia: quia dulce esset epistolarum munia soli militare concordiae, nec rem diligentiae in aucupia transferre compendii. Sed res ad hoc rediit, ut nisi senior caritas quae inter nos ab ipso vitae lumine sumpsit exordium, et per varias profectuum vires messem gratiae perduxit ad aream, compulsa pro meis partibus stimulo scriptionis assurgat, grandi ingratitude et detrimentorum sterilitate percutiat. ¹ Meminit amplitudo vestra, quae de expensis quae apud Ravennam episcopus meus fecerat, me ei redhibitionem promittente, pro sedis apostolicae utilitate, vobiscum fuerit collocutus. De qua restituenda celerem promiseratis effectum: sed pro peccatis meis nescio qui casus opposuit manus. De qua ad me praedicti antistitis se convertit intentio, ut vix inducias ad sacratissimam urbem tribuerit destinandi. Nunc post Deum in vobis causa est; qui potestis et personam meam offensione pontificis mei et detrimentis eripere; ne officium fidei mihi uni peperisse videatur adversa. Domine mi, salutationis munera persolvens, Dominum precor, ut animum vestrum ad utilitatis meae considerationem incunctanter invitet. Ego quid amplius facerem invenire non potui, nisi ut cum allegatione manifesta fidem mihi dirigerem perlatorem.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS MARCELLINO EPISCOPO.

Magnifici viri domini Stephanioni filii vestri facit dignatio ut beatitudini vestrae legendus occurram, cujus beneficio itineris caritas detrimenta non patitur, et quod praesentia non valet, sermone compensat. His ergo servitia apostolatus vestro debita representans, quero ut me orationum suffragio sublevetis: quatenus insertus venerabili conscientiae, de omni merear dignationis vestrae fruge gratulari; quia fiducia mea coronam vestram non ambigo responsuram.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS DOMINICAE.

Fecit magnitudo vestra quod et sanctis moribus suis debet et sanguini, ut propinquitatis memoriam silentii non patiatur torpore languescere. In quacunque terrarum parte vivit affinitas, nec separantur regionibus parentele catena sociati. Credite mihi, dilectio sancta non deperit, nec ullum patitur per divisionis itinera natura dispendium. Nam generum vestrum tantum mihi noveritis caritatis impendere, quantum ad vicissitudinem nulla satisfactio existat idonea. Quod superest, domina mi, accipientes debita salutationis affectum, Deum precor, ut in bono mutuo felicitatis videndi vos occasionem conferre

¹ Inf. epist. 33.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Postquam desideris meis videndi vos facultas elapsa est, iterum ad litteras mens revertitur: cogitur abjuratum poscere paginale subsidium, et institutam melioribus copiis animam, quasi vilioris cibi alere aut sustentare commercio. O quam grave est, quotiens variis necessitatibus obsequentem fugitiva libertas ad nova instituta transducit! Quae dura sunt, continuatione franguntur: multum de gravitate oneris usus incidit; flebilis conditio ad optata quae non sunt mansura perducit; levior sors est curis jugibus occupati. Hoc sum infeliciores peccatorum fasce, quod de B bonarum rerum sapore gustavi. Sed hinc alias. Deo relinquenda sunt, quae humano remedium nesciunt habere consilio. Vobis interim reverentiam salutationis impendens, reditus mei facere indicia non omisi, cupiens pari scriptionis vestrae hilaritate relevari.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS FAUSTO.

Ignoratur bonorum sapor in prosperis; vix dignoscitur superni qualitas beneficii, dum tenetur; post migrationem cupita dulcescunt; desiderii pretia in manibus constituta nescimus. Vere fateor, quando Ravenna vos habuit, sinistrum omen credidi cogitare quae patior; nec inter res secundas, quasi malignus propriae felicitatis interpres, quae per absentiam vestram evenire poterant suspiravi. Non debui merita mea, si ab homine non separarer, agnoscere, nec intelligere fugitivum esse, quod sectanti peccata blanditur. Sed quid epistolaris concinnatio castigatae terminum dictionis excedit? Ferat his rebus medelam, cuius imperio universa famulantur. Ego tamen propter quod attributa sunt paginae, valeo substantia corporali; et per haec munia, sub Dei ope, ut prosperitas vestra nuntiatur exspecto. Accipite ergo obsequia mea; et si quid inter haec quae mecum geri didicistis, eventus dexter attulerit, sine dissimulationis obstaculo nuntiate.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS FAUSTO.

In occasione rapui solvendae humilitatis personam domestici perlatoris. Desideriis meis militabit, quod in aliorum negotiorum efficacia provididistis. Fateor, durum credidi vicinior litteras denegare, qui nunquam potui in longinquo constitutus abstinere colloquiis. Visum enim mihi sum, Ravennatibus occupatus excubiis, magnitudinem vestram quadam mentis dextera contigisse. Idcirco ad levamen desiderii scripta rogavi, ut quod vivis subtrahebatur affatibus, lectione pensarem. Ergo honorem salutati exhibens, rogo, ut me huiusmodi, quotiens opportunitas ingesta fuerit, remediis sublevetis, in quibus absentia unicuique habet divina provisione subsidium. Agnovistis quae sit curatio affectione languenti: vestrum est medelam aegris animis non negare.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS EUGENETI.

Diligentia est multiplicium causa paginarum. Reverentiae vestrae debetur, quod a scriptiōne non tempero: testis gaudii non patitur vox defectum, quia statum valetudinis vestrae laetus excepi. Valete.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS PARTHENIO.

Deo auspice dilectionis tuae primordia convalescant: adsit desideris communibus, per quem vires studia sortuntur. Declarasti te scriptiōnis luce urbem amicam liberalibus studiis jam tenere: praemissi in foribus quod avara parentum vota superaret. Non sum dictionis tuae rigidus aestimator, nec respicio tenuitatem praesentium, cui seculura blandiuntur. Quotiens vomeribus terram scribimus, animus de spe venturae frugis elevatur: semper de herbis aristarum divitiis amicus rationis intelligit: diligens rusticandi adhuc in caeno flore pomorum populos jam metitur. Facessat adversitas, et quidquid partium peccata discedat. Ductus mihi oratunculæ tuae et si eloquentiae nitore non subsistit, Latiaris tamen venæ sapore radiavit. Fluxit sermo non absonus; lectionis tamen opibus ampliandos. Sed quid ego post tantum iudicem, cuius oribus operis tui concinnationem placere signasti, quasi post olores sinser, strepui? Illi quicumque placuit, examen securus ingreditur, facundia ab illo praedicata praevalet favorem etiam ab inimicis exigere. Labora ergo, ut felix bene coepta eventus extollat: honestorum te obsequiis indesinenter impende; eos qui consortio se suo polluant, debens monitis nostris reverentiam, velut veneni poculum fuge; profectum tuum paginis scire cupido semper annuntia. Quod superest, vale, et omnibus superni favoris adjunctis auxiliis, familiae tuae de peritiae mense responde.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS ARCHOTAMIAE.

Quamvis ius affectionis, consanguinitatis lege constrictum, regionum prolixitate non pereat, nec catena generis quae animas necit, terrarum separatione dividatur, attamen pabulum caritatis est, aut videre, aut officio sermonis appellare quem diligas: nescirentur secreta mentium, nisi proditiōne linguarum. Haec in usu vocavit antiquitas, ut illa quae pectoribus clausa sunt, non laterent. Ego Gallias quae totum me propter vos sibi vindicant, si oculis non inspicio, affectione non desero. Gratias tamen praesentium perlatori, qui necessitatis suae occasione desideris meis praestitit, ut inter aestus animarum quibus bajulus deera, optatum praeretur officium. Salutans ergo servitio debito, precor ut portitor beneficii sui vicem recipiat, et qui in gaudio meo opitulatus est, suis votis restitutum per me credat effectum.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS FAUSTO.

Scit magnitudo vestra quae me honoret praedictio studiorum liberalium sectatores, tanquam rem tibi debitam commendationis meae scripta poscentes. In

A usu est, vos beneficia, me verba conferre, et magnitudinem rerum desiderium vincere postulantis. Si ab his munitis temperem, salvo munerum vestrorum genio, ego votum benevoli non habeo. Perlator praesentium Pertinax teste apud vos natalium suorum pudore vulgabitur: qui in astipulatione stemmatis usus est bono verecundiae, per quem, indicis valetudinis meae pro vestro desiderio facta, precor ut fiduciae suae fructum capiat ex dignationis vestrae messe locupletem: et quotiens votivus commensatum cursus accesserit, ad sublevandum me, quas in amoris solatio accipitis, paginas destinato.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS EUPREPIAE.

Debentur quidem necessitati silentia, sed scripta B diligentiae. Exigit metus abstinentiam tabellarum; sed interdum cedit affectui. Vix aliquibus acquiescit obstaculis mens amantis, servet ad redhibenda gratiae stipendia potius cum votatur. Ecce praecutus quae me causa ab his munitis suspenderet; relinquo conscientiae vestrae quae faciat obsequentem. Deum tamen precatus, in bona me valetudine, vel Lupicinium nostrum esse significo: hoc de vobis cupiens, quae a me sunt prorogata cognoscere. Nolo tamen curam vestram sequestrati pignoris fasciae deprimitis: credite conscientiae meae; plus illi per studium debeo, quam ipsa exhibere poteras per naturam. Utinam ingenium illius beneficia superna meliorent! Vere dico, vobis ad longiora digredientibus, utriusque parentis sollicitudo me respicit, quam potuimus in unum poshi cum ambitione partiri. Domina mi, salutationem plenissimam dicens, precor ut tantum mihi caritatis et orationis suffragium concedatis, quantum me ad desiderii vestri effectum tendere comprobastis.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS SENARIO.

Uber conscientiam vestram pro superna dispensatione vicissitudo comitetur; reddat pro parvitate mea Altissimus quod agnoscit a vobis, qui semper amantibus fidei exstitistis, fuisse collatum. Certus portus est, pectoris vestri invenisse diligentiam: estis hac conversatione praediti, ut amicorum spem beneficii collatione vincatis. Secundam admonitionem desidero, ut injunctum iter arripiam. Date felicem dexteram humilitati meae, et prospera mecum vestra dividite. Domine mi, salutationis obsequia prestans, quaeso, ut si rerum dominus apud Ravennam feliciter commorabitur, indicetis quatenus sine ambiguo praeccepta vestra perficiam.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS GUDILEVO.

Solent quibus felicitas et potentia, Deo ordinante, conceditur, humiles consolari officio litterarum, et prospera sua paginarum promulgatione partiri. Ego multo tempore ut his subleverar munitis, expectavi. Sed cessantibus vobis necessarium credidi non tacere, ut quod amor non exigit, juxta evangelicam lectionem mereatur importunitas. Domine mi, salu.

¹ Forte *stationis*.² *Archotamiae* Arelatensi consanguineae, lib. vii, 14

tationem plenissimam dicens, quæso, ut me antiquum cultorem vestrum illo foveatis quo olim promissistis affectu : et prospera vestra paginarum me faciatis directione cognoscere.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Quamvis sublimi viro et omni integritate prædito, Sabino Romam properante, tute paginarum officia commissem, ut resignanda per litteras fidelis relator assereret, attamen sollicitudini meæ debui duplicibus magnitudinem vestram indicii informare, ut perlator ex litteris secutus principium narrationis assumat. Hæc scripto degustata sufficiant : ad illud revertor, propter quod epistolæ destinantur. Valere me corpore nuntio; Deo supplicans, ut statum animæ de vestra faciat prosperitate reparari.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS FAUSTO.

Non potest doloris magnitudinem eloqui oris infantia, qui mihi de illa re contigit, quod harum perlatoribus ad Liguriam destinatis a scriptione temperastis : quorum commectionem vos ignorasse non credidi, et præsentiam magnitudinis vestræ a petitionis qualitate deprehendi : datur enim inveniri a dispositis tractatorem. Me tamen urunt epistolarum feræ, quas ad levamen mœroris mei etiam occupatissimi repulisti. Nunc ad vota redeo. Valet, mi domini, et coelestem circa vos gratiam multiplici resignate colloquio. Partum est enim actibus vestris, quietis tempore de ea quæ in laboribus sata est, innocentie messe gaudere.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS DOMNO PAPA.

Pervigil beatitudinis vestræ cura, quasi coram positos, in quocunque loci sint, obsequentes attendit, et sine ullis feriis, dum gratiæ suffragium præstat expertis, invitat extraneos. Etiam plures de spectaculo fructus capiuntur laboris alieni : quia discit operam navare in cuius oculis redduntur præmia sudoris et fidei. Atque utinam par votis esset effectus ! et quod didici pro religione, cupere daretur implere. Domine mi, famulus mei humilitatem exhibens, parca in maximis elocutione contentus, quid dominus episcopus frater vester super directa legatione senserit, patefaciendum præfati litteris derelinquo.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS AVIENO.

Cum semper sint litterarum inter amantes jucunda commercia, et ex his munitis, etiam si spartana adhibeat brevitas, gaudia proluxa nascentur; sintque huiusmodi officia remedia absentibus, votiva sollicitis : attamen æger animus super eorum de quibus pendet, prosperitate jactatur, et hac tantum curatione respi-

¹ S. V. Sobino] Hujusce nominis præfectum annonæ Roma paucis post annis habuit, cuius hoc restat in basilica Ostiensi epitaphium, sed mendosissime exaratum :

HIC REQUIESCIT IN PACE. SABINUS V. S.
PRÆF. ANN. QUI VIXIT ANNOS LIII. ET

A rat; quam cum negat anxii is qui nullo labascit incerto, resignat se diligentia non teneri. Paverunt diu animum meum a magnitudine vestra destinata colloquia, et hilaritati congrua pabula præstiterunt. Quorum nunc abstinentiam non affert tristitiam, sed cogit ad exitium. Potuit enim salutem opem tribuere, quod ante militavit affectui; abjurata est caritatis religio, quando profutura meæ valetudini verba denegantur. Agnovistis quid fecerunt silentia vestra; quibus emendatione succurrite : nam apud vos si mei non dominatur oblivio, scriptione mutantur. Domine mi, salutem largissimam referens, Deum deprecor, ut æstibus meis superni dispositio favoris occurrat, et in solatio mœrorum meorum illa a vobis indicari faciat, quæ delectet agnoscere.

B

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS HORMISDÆ ET DIOSCORO.

Scio conscientiam religiosam grande æstimare compendium, si præstandi nascatur occasio, his maxime quos devotos exstitisse meminerunt. Ergo quamvis prima reverentiæ vestræ causa sit scripta mittendi, et utilitatis allegatio sit subjicienda diligentia, attamen anxius animus sæpe necessaria præponit affectui. Retinet fraternitas vestra domnum papam de expensa, quam episcopus meus apud Ravennam pro ejus utilitate me spondente fecerat, restitutionem fuisse pollicitum. Sed actum est ut vix ad vos dirigendi præstaret inducias, et de mea sibi satisfaciendum esse substantia protestatur. Nunc quia grandis summa non est quæ repositur, et summum C est beneficium me ab ingratitude ejus quæ videtur justa, subtrahere, ordinate quod vobis retributio superna compenset. Domine mi, salutem abundantissimam reddens, Deum quæso, quo animis vestris, quod me sublevare possit, inspiret. Ego autem adfui partibus meis, qui cum contestatione mœroris per paginas indicati direxi fidelissimum perlatores, qui nobis perferenda sine imminutione suscipiat.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS FAUSTO ALBO.

Quamvis magnitudo vestra per longum silentium oblivionem mei fuerit contestata, et dum ab epistolaribus munitis temperat, memoriam obsequentis abjecerit, attamen providentia cœlestis desideriis meis prospera vestra non patitur occultari, et variis indicii successum circa vos resignat optatum. Nunc tamen animus meus usque ad hoc devincione productus est, ut proprium ad vos dirigerem perlatores, qui vivis pastus aspectibus, bona ad me manifesta perducat. Credite, domini, magna me vobis esse obligatione constrictum, nec ullas pectori meo ferias dari, quibus visionem vestram non plena intentione disquiram. Superest ut, ² reducta in Ecclesia Ro-

DIES XXIV. DP. XV. KAL. AUG. SYMM.

ET BOETIO W. CC. CONSS. .

¹ Reducta Ecclesie concordia] Sedatis motibus schismatis Laurentiani.

² Mi domini] forte, mi domine, ut alibi sæpe.

mana concordia, occurrendi vobis contingat occasio. **A** Domine mi, salutationem reverentiæ vestræ plenissimam dicens, deprecor ut suggestionem portitoris, hominis mei, grato suscipiatis auditu, et de felicitate vestra vel totius domus statu recurrenti nos instruatis alloquio.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS DOMINÆ.

Inter curas et molestias quibus pro peccatorum fasce subjiçior, elegi singulare subsidium, ut ad vos domnas meas litteras destinarem; quarum precibus omnia mihi secunda contingerent, et ad serena lætitiæ, depositis angustiarum nubibus, reformarer. Prima enim mœroris causa est, quod prospera vestra, dum in longinquo degitis, vix datur agnosci: ex qua nascitur circa personam meam omnis adversitas. Adeste ergo supplici precibus vestris, ut per sanctorum Dei suffragia ægro animo medela tribuatur. Domina mi, servitium salutationis impendens, deprecor, et per Deum vos, quem colitis, obestor, ut continuis me postulationibus et lacrymis, quibus regnum cœleste vim patitur, Domino commendetis: quia hoc munus speciale computo, et omnibus commodis antepono.

EPISTOLA XXXVI.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Cœlestis dispensatio religiosis desideriis nunquam negat effectum: nam quod pie cupimus, maturo præstat studio. Desideranti enim mihi per litteras orationum vestrarum postulare suffragia, perlatores domesticum vota pepererunt; ut stimulo scriptionis admoniti, pro suscepti anima supplicitis, quia¹ doctor gentium clamet, *Orate pro invicem* (Jac. v, 16). Nihil enim est quod Deum diligens, etiam pro delinquentibus obtinere non possit. Laborate ergo promissis dudum patrociniis, et gaudia mihi per lacrymas comparate. Veniat ad me fructus innocentiae meritis ignoratus. Hæc sunt de quibus sanctum Dei admonere præsumpsi. Timeo enim facere prolixa colloquia, quia res necessaria strictis est postulanda sermonibus. Nunc in Christo valete, mi domine, et sentire me deprecationis vestræ munera prosperis indicare.

¹ Doctor gentium] Paulo tribuit, quod est Jacobi apostoli cap. v Epistolæ catholicæ.

² De Alpibus Cottis] Hoc iter quod describit in iti-

EPISTOLA XXXVII.

ENNODIUS JOANNI.

Ergo falso creditur amorem reddi diligentiae, et tacitis animas se interrogare colloquiis, fidem mentium sensus asserere, ut quod impendimus vicaria nobis relatione debeatur? Vocem montium secreta restituunt, et in obsequio humanitatis muta famulantur: sed magnitudinem tuam in contemptu mei contigit silentium pro scriptione reddere; et in astipulatione artificis genii, temperando a paginis, pertinationem garrulitatis opprimere, naturæ lege calcata. Facessant a moribus meis, sequi quod admissum doleo, et sublevare culpas imitando. Ecce iterum appello linguæ ferias foventem, et in longioribus persequor, habens promissæ caritatis memoriam. Domine, ut **B** supra, salutationem largissimam offerens, quæso, ut debitum gratiæ vel nunc exigat importunitas, dum providetur quatenus ardorem desiderii prolixis satietis alloquiis.

EPISTOLA XXXVIII.

ENNODIUS FIRMINÆ.

Quotiens votiva res repente contigerit, pretium de ipsa temporis brevitate sortitur. Cœlestis enim ut crescat beneficii genius, subitum facit esse quod tribuit, ne devenustet sperantum prolixitas misericordiam largitoris; quis enim affectum desiderii repente suscipiens non avidius impetrata veneretur? Sic litteras magnitudinis vestræ sitiens, tempore protectionis accepi. Dolebam, fateor, et vehementer angebar, dum nec obsequiorum meorum perlator existeret, nec **C** sospitatis vestræ digressurus bona cognoscerem. Ecce utrumque frons bona concessit: accepi pariter indicia optata quæ refero, et uno eodemque tempore regressum me¹ de Alpibus Cottis, et Ravennate significo iter arrepturum. Orate ut variis laborum jactato incommodis patientiam supernæ benedictionis munus infundat. Me autem quod ad custodiam gratiæ culminis vestri splendor hortatur, facilius credo cursus fluminum in diversa revocari, et relictis fluentorum alimoniis æther vacuum pisces expetere, quam tantorum me immemorem delicta restituant. Quod superest, valete, mi domina, et redemptori nostro pro persona suscepti incessabiliter supplicate.

nerario Brigantonis. De Firminæ autem annulo est epigramma 95.

LIBER SEPTIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS¹ JULIANO.

Præceptis magnitudinis vestræ ministerium devotionis exsolvimus; quia sit æquitati proximus, qui justī viri monitis obsecundat. Negotiorum qua-

¹ Juliano] Comiti patrimonii, lib. iv, epist. 7.

² Regiæ domus conductorem] Qui fiscale aliquod prædium conduxerant, hi conductores domus Augustæ dicebantur, de quibus est titulus in codice, et lex Valentini mi ill, qua illos nullius militiæ dignitatis privilegiis frui docet. Domus Augusta, quando

D litas quæ ab amico veritatis agnoscenda committitur, cautione instruit animum cognitoris integri: affectionem infudisset nobis magnitudinis vestræ consideratio, si studia non dedissent. In negotio igitur quod inter Bautonem², regie domus conductorem, et imperatores erant, vocabatur; nunc domus regia, regnante Theoderico, et conductores domus regiæ, Cassiodorus lib. v, epist. 39. Eorum cognitio ad comitem patrimonii pertinebat, qua comitibus Julianus fungebatur. Theodericus Juliano eidem C. P. Conductores Apulii deplorata nobis aditione conquesti sunt,

¹ Epiphanium chartarium vertitur, dum anceps in disceptatione nostra eventus nutaret, et alterna se partes intentione colliderent, asserente Bautone se sexaginta et quatuor solidos publicos, quos de reliqua indictio- nis illius emissio chirographo fuerat debere confessus, ideo non posse restituere, quia per manus subli- mis viri Projecti quadraginta solidos Epiphanio suf- fragii nomine contulisset, pro quibus nullum bene- ficiū seculum fuisse doceretur; et replicaret ipse Epiphanius, se si quid accepisset, labore meruisse, nec frustra sibi a Bautone quidquam fuisse collatum, vel prolati testis fidem laudibus incessanter attolle- ret; statuimus ut sub iurejurando mihi nominatus superius vir nobilis Projectus et sperati genus decla- raret beneficii, et effectum, si ita esset, assereret non seculum: quod cum fuisset impletum, Epipha- nius acceptam pecuniā refunderet quantitatem. Nunc in potestate est culminis vestri decisionem nostram, si placet, auctoritate fulcire.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FAUSTO.

Quantum ad fascem mœroris adjungit interrupta tribulatio, quando ut acrius urat adversitas, prospere- rum mutatione blanditur! Ad cujus unquam onus accessit, quod continuatæ sarcinam calamitatis abje- cit? Quam bene me ad patientiam absentiae vestrae longus temporum usus aptaverat; dum hoc quod felicitas non habebat, didicerant nec vota præsumere! Ecce iterum de inveteratis doloribus passio novella me lacerat, et obductam cicatricem rescindit ictus acutior. Imploravem a discedente misericordiam, ut quod de præsentis confabulatione perdebam, litte- ris pensaretur; nec hanc frugem omnibus desideriis jejuniis emerui. Ego consuetudinis meae non negli- gentius inter lacrymas scripta concinno: quibus de afflictione mea credidi nil potius indicandum, illustri viri domni Pamfronii relatione contentus. Nunc, mi domine, obsequia famuli vestri dignanter accipite, et animæ in angustiis constitutæ remedia consueta præ- state.

EPISTOLA III.

ENNODIUS AVIENO.

Quibus magnitudinem tuam discedentem precibus imploravi, merito retexerem, nisi memorie vestrae irrogare contumelias devitarem. Nam qui amantem de his quæ recens sunt acta convenerit, fugiendam bonis oblivionem importunus opponit: cum hoc sit peculiare conjunctis, ut sub quadam præsentia mutuo sibi capita sufficient; et ad substantiam cari- tatis efficaci dispensatione, quod votis poscendum est, effectū seniore concilient. Cœlestis dispensatio facienda suggerit, si quid amor optat, inquiras. His jungitur quod æstanti animæ, dum iter arripes,

frumenta sibi inimicorum subreptionibus concremata: postulantes ne cogantur ad integram præstationem, quibus commerciorum sunt commoda diminuta, etc.

² Epiphanium chartarium] Lapis sepulchralis Romæ, LOCUS VALERIANI CHARTARI. Sed chartarius hoc loco non chartæ opifex, aut negotiator, sed chartularius comitis patrimonii: quomodo accipi etiam videtur

A multis in promissionibus subvenisti; dicendo susten- tandum me esse paginis, qui propriæ lucis privarer absentia. Ecce et pollicitatio fide claudicat, et spe irritatus ardesco. Egit veniens de remedii præsum- ptione fiducia, ut difficilior dura tolerentur. Sed nunc, mi domine, honorem salutationis accipiens, post- quam apud vos, quod male est animo, declaravi, cu- ratio properata succurrat: ut qui salutis vestrae status est vel gratia principalis, expectatis reseretur allo- quiis.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS AGNELLO.

B Semper famulantes diligentia: paginas nunc in pro- ditione sui dolor exigit, et gaudiorum ministras in vocem reserandæ traxit injuriæ; nec contenta furo dissimulationis urbanae secreta pectoris aut taciturnitate vestivit, aut in partem aliam transtulit blan- dimento. Novi quidem fabricata, sed fugio: et sim- plicitate contentus, cum amantibus sereni animi fronte congredior. Ubi gentium fuit sub obstinatione Dei inter nos promissa devinctio, ut proficiscentes insalutatum me, velut incognitum linqueretis, nec potestatem remanens sortiter necessaria suggerendi? Credo providistis ut imbecillus oculis totum vobiscum lumen amitteret, nec diem meum sub amici præsen- tia clausis orbibus intuerer. Hæc si per negligentiam contigerunt, æstimationi relinquetis quem apud vos locum oblineam: ferenda sunt acerbius, si intelli- guntur accidisse per studium. Nunc vale, mi domine, et animo meo quem in statione consistere suadet in- nocentia, origo, propositum, potorem gratiæ partem qua vobis sinceritate patuit invitare.

EPISTOLA V.

ENNODIUS SENARIO.

D Quamvis te dominum meum per intemeratæ docu- menta fidei¹ principalis sibi cura conjungat, et mo- rum claritudo ita publicis rebus misceat, ut amabi- lis a te sapore quietis excludat, non credo tamen ita religionem amicitia posthaberi, ut non satisfaciens, Deo adjuvante, regnantis imperiis debita sua refun- das affectui. Nostis quid poscat aula, quid gratia: uno eodemque tempore nec rerum deestis domino, nec amor, quando Christianæ mentis integritas per has partes divisa solidatur. His ergo sollicitudinem meam credo relevari, quibus venerabilis consuetudo servatur studiis. Tantum est, ut Dei nostri solatiis magnitudo vestra adjuncta gratuletur. Domine mi, salu- tationis obsequia præsentans, spero ut de vestro vel amici vestri domni Fausti statu hilarem me fieri vo- tivo litterarum contingat indicio.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS FLORO ET DECORATO.

Permisi hactenus magnitudinem vestram mobilita-

ab Athalarico lib. viii Variarum, epist. 22, ubi chartarios nominat sedis Burgantini comitis patri- monii.

¹ Principalis sibi cura conjungat] Vel propter le- gationes ad quas sepe adhibitus Senarius, vel pro- pter exceptoris officium, quo in regis aula fungeba- tur, lib. iii, epist. 41, et lib. v, epist. 15.

tem Ligurum urbanæ fuco disputationis incessere, A qua et me origo reddebat alienum, et vos ab eorum culpis constantia promissa sejunxerat. Sed cum una sorte ab oculis vestris et mente discessi, præconis voce contestor, neminem dampnare posse quod sequitur, nec salvo pudore sententiam excessibus dictare peccantem. Fas est liberos a reatu detestari; quis æquo animo ferat monitorem quod verbis destruit actibus non vitare? Evangelii sententia est, *Qui fecerit et docuerit sic* (Matth. v, 19) dignum Dei gratia posse judicari. Vobis copiosus sermo est, quotiens error arguitur, et sub conversationis negligentia puritas amplectenda verborum. Perdidistis lacrymarum mearum memoriam, quam discedentibus gemini doloris ictus effudit. Ecce quanti dies sunt, in quibus sub tanta frequentia commearum nulla neque domini mei, amici vestri, neque vestra, quæ de illo rem voti indicent, scripta suscipio. Absolvistis imitatione culpabiles: non quod Liguribus e venerit propositum, quantum vos dicitis, infidelitatis amittere, sed quod eos contigerit invenisse in his quæ sunt vitanda consortes. Rogo tamen, servitio salutationis exhibito, ut tandem aliquando, tanquam boni domini precum mearum memores, prosperitatem vestram, vel domini mei, amatoris vestri, reseratis muniis litterarum.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS¹ ELPIDIO DIACONO.

Perfecta caritas corporalis absentiae damna non patitur, nec animorum serena conjunctio itinerum sequestratione multatur: quorum animæ Christo in caritate sociante conveniunt, nulla possunt separari interjectione terrarum. Hac ego spe vel securitate, de conscientia vestra securus, amantem mei alloquor, tanquam in amplexibus constitutum. Fove, domne Elpidi, quem Deo medio suscepisti. Habeat suas mundus astutias, et urbanitatem fallendi prudentiam damnandus appellet. Tu illi dulcedini quam probavi, nihil admisceas, nisi quod gradibus ad perfectæ caritatis nos bona perducant. Domine, ut supra, salutationem plenissimam reddens, quæso ut prosperitatem vestram vel eorum qui nos diligunt frequentibus mihi indicetis alloquiis.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS EUPREPIÆ.

Quam bene animum meum ad patientiam sequestrationis absentiae vestrae usus aptaverat, dum prolixa silentia contemptum dulcedinis rerum suarum necessitate pariebant! rescissa est cicatrix quæ ad medicinam pii amoris accesserat. Confiteor, soror venerabilis, ad antiquum me desiderium litterarum tuarum nimis noto conditæ sapore revocarunt. Ecce vide qua

¹ *Elpidio diacono* Lib. viii, epist. 8. Sic jam olim scribebant, pro Elpidio quod est *ἐλπίδιος*: ut Helpis, Euhelipistus, et alia id genus. Quare ita quoque scriptum ab Ennodio verisimile est.

² *Compulsoris officio* Fiscalium onerum exactoris, qui publicis functionibus obnoxius ad solutionem compellit. Leg. 7 cod. de Exsecutoribus, et leg. 4.

arte contendis, cui nec satietatem de presentia tua, nec oblivionem de silentio pateris subvenire. Scit mentium discussor altissimus, lectione apicum tuorum animam meam intra penetralia sua non potuisse consistere, et ad presentiam tuam diligentiae evolasse melle compulsam. Habuit Arelatensis habitatio, cum Mediolanensibus muris includerer: et dum ad dulcem sedem libertas mentis excurreret, intra Italiam me corporis captivitas includebat. O si suppeteret sermonis abundantia ad ea quæ cupit animus exponenda, aut ad illa ad quæ lingua sufficit, non pudor eriperet! Parvus amor est, qui oris testimonio sufficienter aperitur. Confessio est tepidæ caritatis, quotiens in ea non credit eloquium. Quod restat, Deum precor, ut valeas et ad sublevandum mœrorem meum quem scriptione tua nimis dædala arte geminasti, bono prosperitatis mutæ reserveris.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS AVIENO.

Pompam quam in litteris fugitis obtinetis; nec aliud est loqui vestrum, nisi declamationum insignia custodire: hoc in vobis natura, hoc peritiæ mater indeficiens lectionis cura congegit. Sed miseris meis evenire nulla consolatio potest, quando ante oculos sunt locata, quæ merui, et quantum prælatius indignior exstiterit, tantum in aperto sunt peccata superati. Quid animum meum, illustrissime hominum, conaris attollere? quid in vita quæ plena mœroris est, reservare liceat tribulationibus meis? C pro bono dispensationis cœlestis finem vel cum vita consilui. Vobis tamen insufficientes refero gratias, qui illam circa me servatis diligentiam, qua potior nec dignissimis præstaretis. Domine mi, salutationis reverentiam solvens, spero ut orare pro me minime desistatis, et ad calamitatum solatia serenitatem opem scripta mittatis.

EPISTOLA X.

ENNODIUS FLORO ET DECORATO.

*Compulsoris functus officio, ad redhibitionem promissionis suæ vix advocatum coegi, ut quod advocatis debebat exsolveret. Genus duræ professionis, ut a vobis dicenda præveniam, ad verecundiam clericus inclinavi. Quale sit quo molliuntur obstinatissimi, et quid sibi velit qui raptores spoliât, testimate. Argenti libram quam frater Epiphanius dedit, fratri Gaiano ad vos perferendam tradidi, pactis tamen adhuc apud me quæ suscepti constitutis. Restat ut, si tradere debeam, designetis. Domine mi, salutationem plenissimam dicens, rogo ut primum pro me sanctos orare dignemini. Deinde dominis amatoribus nostris obsequia mea sub illa qua me cupere scitis humilitate reddatis.

Ne collationis translatio postuletur: et apud Cassiodorum lib. vii, 45; lib. ix, 4; lib. xii, 8. Editio Basiliensis hic etiam mutila erat. Priori enim hujus epistolæ membro alterum attextit, quod epistolæ 45 debebatur. Tres igitur epistolas sequentes ad Agnellum, Hormisdam et Boetium ex manuscriptis supplevimus.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS AGNELLO.

Male est animo meo, quod de facundiae suae dotibus mihi abundantia vestra nihil tribuit : et ita eloquentiae opibus incubat, ut partem ex eis facere, sacrilegium computetur. Turpis est equidem universarum rerum avaritia : contigit tamen, si verba deneges, plus pudenda. Sæpe etiam evenit ut frequenter scribentes minus diligant ; nunquam tamen accessit ut aliquid caritati reservet, qui in perpetua taciturnitate perdurat. Potest nasci de epistolaribus blandimentis ambiguitas : certa fides est ab eo qui servat silentium non amari. Hæc sunt quæ in festinatione perlatoris celer scripsi, geminis stimulis incitatus, vel properationis bajuli vel doloris. Ergo tædio animi mei remedia incunctanter adhibete : ut quamvis defuerit hactenus affectioni pabula sua, in statione esse tamen promissa caritas innotescat. Domine mi, salutem plenissimam dicens, quæso ut expectationi meæ quod sufficit loquendi peritissimo non negetur.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS HORMISDÆ DIACONO.

Nullus remaneret imperitis locus veniæ, si plura loquerentur : sola brevitatis commendat indoctos. Supra errorem est proluxa narratio rusticantis : quando ab ignaro extortum fuerit quod diu legatur, sibi rancorem suum debet exactor. Quisquamne hominum in longum vult fastidienda procedere, et nullo sapore condita breves terminos non habere ? Romana hoc, frater, et nimium artificii subtilitate flagitasti. Sed nos contra fabricatos munit simplicitas nullis colorata præstigiis. Etenim quamvis me delenifica epistolæ tuæ oratione produxeris, mei immemorem non fecisti. Scio artare paginam, cujus pretium promulgator intelligo. Noveris me tamen meis partibus non deesse, quamvis vocet in medium et urbanus et clericus. Sed quid produco paginam, cujus superius angustiam pollicebar ? Hæc mihi cum amante concertatio : talis fructus est litterarum. Domine mi, salutem uberrimam dicens, precor ut Dei nostri tribuente misericordia crebro salutem vestram votivis mihi, dum meam quæritis, nuntiatis affatibus.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS DOETIO.

Si liberum esset imperata differri, concederetur adhuc mihi ornamenta silentii non perire. Nam taciturnitatis munus est, quod non inhumanum loqui me posse credidisti. Videte quantum linguæ genium vox yressa contulerit. Sed res est vacui pectoris periclitata remedia non tenere. Agit sermonis cura, ne promulgantis celetur inscitia, quando otii labor gloriam intercipit. Ecce ego ille ante probationem laudatus subdor examini, et ferias meas, ne videar prædicatione dignus, irrumpo. Nam dum humilitas reddidit obsequium, impetrata per silentium non habemus. Tu in me, emendatissime hominum, dignaris

¹ Archotamiae] Nobili viduæ Arelatensi, Ennodii consanguineæ : cujus pietatem tantam esse ostendit, ut filio presbytero, qui religionis studio ad Lirinensem eremum se receperat, exemplo atque incitamento

A prædicare virtutes, quem in annis puerilibus, sine ætatis præiudicio, industria fecit antiquum ; qui per diligentiam impleo omne quod cogitur ; cui inter vitæ exordia ludus est lectionis assiduitas, et delicæ sudor alienus ; in cuius manibus duplicato igne rutilat, qua veteres face fulserunt. Nam quod vix maioribus circa extremitatem vitæ contigit, hoc tibi abundat in limine. Vere dedisti pretium loquacitati meæ, dum desiderantem colloquia primus aggredieris. Contigit nova res garrulo, ut usque adeo produceretur, donec exigenter scripta responsum. Deo gratias, qui occultis itineribus de propinqui vos necessaria affectione commovit. Ecce geminæ causas injuriæ jam tenetis : nam postquam agrestis innotui, præsumo me dicere parentem. Domine mi, salutis officium B dicens, spero ut circa litterarum munia frequentiam commodetis : in quo opere assiduitatem et amans exhibet et facundus.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS ¹ ARCHOTAMIE.

Ita supra claritatem generis morum luce profecissis, ut quos etiam vobis non necit propinquitas, actuum vestrorum bona subiciant. Quis enim non perfectam reverentiam sit paratus impendere animæ in Dei cultura sublimi ? quia peregrinum se facit a Redemptoris gratia, qui Deo non suscipit obsequentes. Indicium enim est conversationis præcipuæ, Christi nostri amare cultores, proximus est emendatissimis, qui diligit jam probatos, testimonium dat bonorum sine dubitatione meritum, si studeas C laudibus prosequi sub debita continuatione perfectos, sit sanctis proximus, qui in illis sine fuco prædicat sanctitatem, quemcunque diligentia hortante prætuleris, dispendium pudoris est, si sequaris. Quis salva verecundia per spinosa gradiens purgatum iter attollat, et viam salutis aspiciens calles eligat noxiarum ? professio cæcitat est, bona ante oculos in exemplum locata respicere, et unde imitatione proficias non tenere. Hæc, mi domina, de te non incertis fama nuntiavit indicis, non loquax vulgus per ignara iudicii ora jactavit ; cui mos est de humanis actibus, dum scintillas in rogos animat, amplificatas fidelium flammam extinguere. Hoc nostrorum relatione propinquorum, præcipue tamen domna et sore Euprepia referente, percerebuit ; non solum vos D dignas esse præconiis, sed instituisse celebrandum, et venerabili filio cum prosapiæ radiis faciem conversationis ingerere. Habet, quantum comperi, Lirinensis habitator quod de sancta matre discat, etiam quæ urbana domicilia non reliquit. Si mihi credit pietas tua, plus est in acie vicisse sæculum, quam vitasse ; resignat timorem fuga certaminis ; nec spes est ulla virtutis, quando ante congressionem declinatur adversarius. Conscientia roboris paucis acquiescet ad latebram : hoc est secretum eligere, quod ostendisse formidine. Hæc ego non dominum meum, esse possit. Archotonia mendose scribitur apud Cassiodorum lib. iv, 12. Nam de eadem ibi sermo est, ut ostendemus ad epistolam 55 lib. viii.

et familiae nostrae iubar, presbyterum arguens scribo: cui nec ibi credo impugnationes deesse, quas superer; in quo loci visus est declinasse conflictum. Tunc enim universa sæculi blandimenta calcavit, quando ætatis, opum, natalium profectionem ejus reinere catena non valuit. Sed vobis quantum sexus infirmior, tantum debetur potissima de palmæ adeptione laudatio. Prope est ut etiam illius tu sis tutela propositi: quæ mala viduitatis et orbitatis patiens, de venerabilis filii meritis solatii tui occasione pateris nil perire. Ecce ubi femina, fragilitatis oblita, castelli vice, et virum et juvenem ad hostili impugnatione subducit. Hujus facta dux gloriosa perdures, et usque ad illud in sæculo perseveres, quo illum, si ita re-poposcerit, jam maturum mundi istius campus accipiat. Vellem, confiteor, si epistolaris pateretur concinnatio, in longum verba producere, et de actuum vestrorum ornamentis pauca sub loquendi ubertate narrare. Sed hæc ad alios scribenda reserventur. Sufficit vos scire, quia quamvis a me nunquam sis visâ, cognosceris, et adorandis inserta monumentis radice animi jam teneris. Scriptum est, meministi: *Laudent te proximi tui* (Prov. xxvii, 2). Vere sola mihi vellem causa existeret Gallias expectandi, ut cum domno meo presbytero, utrique osculantes manus et oculos tuos, beatam te in quavis afflictione temporis redderemus. Domina mihi, propter quod mittuntur epistolæ, corpore me valere significans, prosperitatis vestræ statum requiro: deprecans et per Deum conjurans ne unquam mihi orationum vestrarum adjumenta denegetis.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS AGNELLO.

Deo gratias, qui circa magnitudinem vestram licet protulerit cupita, non repulit. Etenim ne fides claudicat supplicantis desideria differuntur, quia devotus securitæ hilaritatis genium velox impetratio. Et vos quidem honores meruisse, non optasse, manifestum est, sed præcedens concinnatio eloquitur vota diligentium. Novit omnipotens, et generis vestri luce permotus, et gratiæ quam polliciti estis invitatus fiducia, præcessit in prosperis vestris quidquid vos disciplina aut ratione cohibetis. Sufficiant in floribus stricta colloquia: respondete de prosperitate vestra soll cito, quamvis de amore non dubio. Domine mi, salutationis plenissimæ obsequia dependens, litterarum portitorem commendo, quia mihi fide et honestate compertus est, volens universis quid dignationis vestræ habeam non taceri, ut sperantes de communis gratiæ messe pascantur.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS AGNELLO.

Solet prosperorum indicia dispergere sermonis jucunda festivitas: dum quidquid boni facundis accesserit, germana gaudiorum per populos voce discurrit. Facilius est ignem in pyras animatum lingua comprimere, quam silentium inter optata servare.

¹ *Simpliciano*] is est de quo ad Faustum lib. vi, epist. 15: *Simplicianus præsentium bajulus, adolescens nobilissimus, natalem scientiæ sedem Romam co-*

A Humanitatis lex est et naturæ imperium, hilaritatem mentis opibus scriptionis effluere. Emanant enim vel si arceantur secunda conclavibus. Sed in magnitudine vestra, sicut ætas cana est, pudoris et scientiæ dote maturescens, ita lætitiæ frenis moderationis astringitis. Sed nunquid in damnum gratiæ disciplina debet excurrere; et hoc minui amicorum diligentia, quod ad morum ornamenta sociatur? Quamvis moneta Latiaris eloquentiæ teneas, non potes tamen invenire quemadmodum jure factum asseras quod expectanti mihi verba non tribuis. Decet ergo beneficia superna sola amantibus opinione nuntiari, et de solida gratulatione trepidare gaudiis jam potitum? Hac ergo necessitate puerum direxi, qui non reposcat scripta, sed exigit. Nostis quæ sit fiducia simpliciter amantum, eorum præcipue quorum spem retinetis gratiæ promissione firmatam. Domine mi, salutationem plenissimam dicens, quæso ut frequentes et non in arcum coactas epistolas destinetis. Videte animi mei securitatem: prolixas posco paginas, qui adhuc nullas accepi.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS AVIENO.

Si vobis de parvitate mea fuisset ulla curatio, tanti temporis silentium non maneret: maxime cum inæqualitas domæ meæ, matris vestræ, per varios rumores sine remedio affligat absentem. Scio enim hoc solo sanctam feminam fasce prægravari, quia immodicam pietatem exhibet non merenti. Sed quid produco verba catenis obligata tristitiæ? si bonam valetudinem ejus cælestis favor refudit, properato litteris nuntiare. Expecto enim ut tunc mecum prospera concilientur, quando cum illa e-se comperero. Didicistis causam mœroris, indifferenter post Deum date remedii. Domine mi, salutationis obsequia præsentans, Domino pro me, supplice vestro, obsequia digna porrigite.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS AVIENO.

Si iudex vilium personarum laboret injuriis, nescio utrum possit ab hoc onere alios sublevare, cui ipse succumbit. Gravibus medica manus est adhibenda vulneribus, ne impunitate morbus adolescat. Sublimis virvicarius [sic] hæc a me, quamvis projustitiæ consideratione deberentur, tamen extorsit alloquia: quid pertulerit, ipse manifestet. Unum scio, quia nisi succurritis, generale futurum malum, cui ipse est disciplinæ tutor expositus. Hoc non est alienum a Christianitate, cum defero, quia impium est rerum ordinem sub hac permixtione confundi. Domine mi, salutationis honore prælato, vos vocem supplicis gratanter accipite, ut qui tanti fascem laboris arripuit, convalescat effectus.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS¹ SIMPLICIANO.

Divini favoris adjumento adolescentiæ tuæ rudinatus expetere: cui nunc felicia eloquentiæ primordia gratulatur. Fit ejusdem præterea mentio epist. 29 hujus libri.

menta solidentur. Ipse det successum frugibus, qui contulit ornamenta principiis: ut quod in cano flore præmiisti, in pomorum maturitate non subtrahas. Est propositi nostri prima curatio, ut de incipientis laude solliciti ad Deum vota mittamus; quatenus quod in bonæ indolis eruditione præsumptum est, de superna ope maturescat. Ille ingenii segetem perducat ad horrea, qui altricem hominum herbam exegit e cespite; ipse de terreno lacte expressam in triticum formet effigiem, cujus imbre soli facies maritata fecundatur. Tibi autem, erudite puer, habeo gratias, quod quamvis dicendi splendore nituisses, et in illa urbe litterarum scientia astipulante lauderis, mei quoque desideras adjumenta præconii. Accessit tibi fructus diligentiae meae, et si nulla tribuuntur rusticantis ornamenta testimonii. Libens dicta tua cum facundissimis prædico, cum quibus sententiam meam, ut bonorum ditescam societate, conjungo. Proximum est ut non dividantur meritis, qui in qualibet judicatione consentiunt. Unus est, nec enim procul evagatus ab arce sublimium, qui ad hoc quod illi prænuntiant, non dispari admiratione concordat. Ad epistolæ tuæ tamen dictionisque mella me refero: cui sic est blanda de præsentis et tenera ætate præfatio, ut non subtrahatur virtus et genius de futura. ¹ Constitit concavatis Latiaris elocutio, dum per alveum suum Romanæ eloquentiæ unda prælabitur. Ad quæ se porrigat, vix comprehendit æstimatio, qui maximus appareat in foribus. In matutina luce meridiano fulgore rutilasti. Tueatur circa te cœlestis gratia munus suum, et ut frequentibus amantem epistolarum colas muniis, salus nostra Christus inspiret.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS ² MAXIMO.

Dum prelorum famuli autumnî dotem complerent, et teneras avarum tunicas properata calce disrumperent, ego ad summam virum parentem fratremque meum et oculos et verba revocavi: justum esse conficiens, dum vineta uberem tribuunt liquorum, me sobriam alloqui cum jucunda hilaritate personam. Solve ergo Pythagoricam taciturnitatem, et mecum peritiæ et facundiæ tuæ bona partire; sit inter nos felicum vindemiarum vice colloquium; currant dulcia musta sermonum. Habes quæ ³ cum diacono sanctissimo de institutis morum nota dicendi ubertate communices. Nam qui ecclesiastica, ut vos, probitate subsistunt, silentii apud illos justa vitatio est. Scribite qua aurea castitas distractione teneatur, per quem callem obscena fugiatur avaritia, quibus modis turpis fallendi declinetur obscuritas. In summa, sine disimulatione docete quæ geritis. Illud præcipue scire cupidum dignanter instruite qua sponsæ

¹ Constitit concavatis] Ita omnes libri antiqui: quid autem sibi velit, sequens alvei commemoratio declarat.

² Maximo] Viro spectabili: cujus epithalamium scripsit Ennodius: atque his etiam epistolis ad ejus nuptias alludens subinde jocatur. Postea consul fuit

vel blandimenta sæculi religionis distractione respuantur. Domine, ut supra, salutationis munera præsentans, precor ut gratanter accipias quod inter curarum moles exigit fieri jocorum non respuenda subreptis.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS MAXIMO.

Ubi est fides splendentis periclitata conscientiæ, quam in annis puerilibus cana reverentia non relinquit, quam per ævi præjudicium observantia honestatis irradiat, quæ in tempore juventutis actibus maturescens infantiam ingressa prælabitur? Nunquid æquum fuit amantis paginis tantum mandata restitui, aut par fides est liberæ scriptionis et famuli? Nunquid dignum probatis moribus censuistis provocantem ad officia religiosa non subsequi, vel nefas putastis epistolæ reddere quas vobis inter excessus contigit non cepisse? Hæc igitur est tua disciplina? Non talem te probitas olim manifestata disseminat. Ego tamen loquacitate qua notus sum indurata nitor mutare silentiæ. Nunquid impar est tibi lingua natalibus? aut non testimonium generis annuntias flore sermonis? nunquid ostrum loquendi deseret pectoris secunda dictatio? Nihil nisi malitiam designat, qui cum possit, desideranti verba non tribuit. Ecce inter ructationes Lyæo debitas qualia Silenus alter verba compono. Scribendum sciatis nomen vestrum ad genii mei purpuram, et libellis propriis inserendum: ut etiam si nihil tribues de responso, ego tamen arcem teneam, quod ad doctos v ros dirigo sine trepidatione aliqua quod legatur. Domine mi, accipe nostræ salutationis obsequia, reddens debita litterarum.

Sic tibi virginitas mansuro constet in ævo:

Nec pereat quicquid vita beata dedit.

Sic tua non maculent nigrantes membra puellæ;

Nec propter jaceas Tartaream faciem.

Ut cupidum sanctis relevet per scripta loquelis;

Deque tuis fra'ri fontibus unda fluat.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS MAXIMO.

Fidelius a sublimitate tua vocem suscipiunt aut interrupta montium, aut secreta silvarum. Præbent hominibus naturæ institutione et muta responsum; non p rit quod linguae acceperint vel lustra beneficium: quare istud in magnitudine tua laudis et philosophiæ genus est, nihil dicere, et silentii tenere inter declamantium incerta cautionem? Homo, quem nec infecundum natura protulit, nec infabricatum doctrina dereliquit. Sed, credo, me dedignaris affatu; ¹ opicis nolens pretiosa dare verba judicio. Quid quod signum est divitis eloquentia viri, nec in-

ordinarius anno 523, hoc est biennio post mortem Ennodii. Ad eum enim consulem scripta exstat epistola Theoderici de ludorum pompa quam daturus erat, lib. v Variarum 42.

² Cum diacono sanctissimo] Hormisda.

³ Opicis nolens] Veteres omnes obicis mendose.

doctis sermonum capita subrahare? mendicus fluminum cursus est, qui tantum nobilissimorum satiare putatur ardorem; ubertas imbrum et nihil paritura saxa perfundit. Liquidæ rationis ordo est, ut paupertatem resignet qui damna formidat; quidquid non procurrit, exile est. De volucribus tamen munus singula destinavi, quod cepit accipiter. Nam progressi ad Bromium et Bacchi orgia, inter aves bella commisimus: profuit questui nostro certamen sociale pennarum. Memento quod solam anatem direximus: scientes quia *numero Deus impare gaudet*. Dona nostra institutio est: summe, si diligis, pro dogmate quod jocamur. Fac meam frugiferam esse lætitiā. Si tibi perpetuæ diligentiam castitatis indixerit, laborabit in laudibus tuis lingua, quæ modo exercetur in monitis. Vale, domine, et amanti, ut doctus, si mereor, sequestrata dissimulatione responde.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS MAXIMO.

*Producit magnitudo tua nuptiarum festa temporibus; dum rem ad quam coactus es, sub diuturnitate prosequeris, subito necessitas tua facta est desiderium. Aliquis negotio illi perenniter incumbat, ad quod descendit invitus? Sic recessisti a custodiendæ beatitudinis diligentia, quasi prolixis temporibus didicisses qualiter institueretur uxorius. Triginta feliciter dies abierunt, et te civitati adhuc meis oculis longa me macerans expectatione subducis. Vere quidquid vis facias, si vixero, qui tibi dicenda lætui, non tacebo: tamen honore saluationis accepto, gustum

Mihi certa visa est castigatio, ut opici legamus, hoc est, ut mox declarat. rudis et indocti: quo sensu et opica translatio dicta Sidonio lib. viii, epist. 3, ab Opicorum gente deducta significatio, cujus sermo incultus et barbarus. *ὀπικῶν φωνή*, apud Suidam in voce *ῥῖλα*.

*Inter aves bella commisimus] Sidonius idem in panegyrico Aviti:

Quid volucrium studium, dat quas natura rapaces
In vulgus prope cognatum? quis doctor isto
Insultat variis per nubila iungere lites?
Alite vincit aves, celerique per æthera plausu
Hoc nulli melius pugnator militat unguis.

Avium igitur venatio illis temporibus frequens, nec clericis ignota: quibus eam tamen postea canones vetuerunt, ut in illa ipsa Liguria synodus Ticinensis anno 850, can. 4: *Ut episcopus omnes affectiones quæ in sancta conversatione a sacerdotali abhorrent officio, penitus repudiet, et non canibus aut accipitribus vel capis, quos vulgus falcones vocat, per se ipsam venationes exerceat*.

*Producit magnitudo] Septem quæ sequuntur epistola: desiderantur in exemplaribus quibus usi sumus.

*Symmacho] Non papæ, sed patricio, socero Boetii: qui illum hoc ornât elogio lib. ii de Consolatione: *Atqui viget incolumis illud pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer, et quod vitæ pretio non segnīs emerēs, vir totus ex sapientia virtutibusque factus, suorum securus tuis ingemiscit injuriis*. Item lib. i: *Symmachus sanctus, et æque ac tu ipsa reverendus*. Ennodius originariam Symmachorum familiæ eloquentiam, nobilitatemque esse ait: nec frustra, quia docti fere omnes fuerunt, et summis dignitatibus illustres. Quo loco non abs re facturus videor si, quoniam Symmachos, qui Ennodii erat et superiore sæculo floruerunt, plerique confundunt, suis singu-

A de guttulis ut fratrem decet a fratre, directa suscipite. Erubescere tu, quia nec agrum requiris; nec de nuptialibus deliciis quæ possent fastidium relevare transmittis.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS STEPHANO.

Exigit a me filii communis Marcelli adhortatio, quem natura vobis, mihi dedit affectus, ut ad scriptio- nis munia præviis aspirarem, et solatium litterarum per quod vetustas voluit absentiae nil licere, amore victus impenderem. Jam debes mihi duplicem gratiam, et si responsa restitueris, ob hoc quod primus incepti. Ille dilectionis januam pandit, qui in collo- quiis præstat exemplum: propositam custodiunt formulam, qui scripta restituant. Ergo, auctore Deo, B nuntiam prosperitatis nostræ epistolam destinamus. Illud ad gaudium vestrum, quo uberius paterna mens exsultet, adjungimus, filium vestrum in studiis liberalibus ingenuitatis testimonium jam tenere, et ta- lem se in hac cura præstare, ut avara suorum vota transcendat. Spes perfectionis est, honesta in ado- lescente inchoatio, nec ab erudito distat, qui inter exordia boni gloriam occupat institui. Salutans ergo affectione qua debeo, spero ut reparata opportuni- tate de bono me faciat vestræ prosperitatis autolli.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS SYMMACHO.

Lex desideriis scripta vix creditur. Impatiens rig- idioris præcepti diligentia, non jugiter dignum facit reprehensione quod libera est. Redditur sæpe ama-

C los notis distinguam ducto a patre Symmachi orato- ris exordio. Is fuit.

1° L. AURELIUS AVIANUS SYMMACHUS præfectus urbi anno 364. Cujus meritorum series auctoritatisque, prudentiæ et eloquentiæ testimonium in statuæ in- scriptione continetur, quam illi duplicem, Romæ scilicet ac Constantinopoli, principes ponti jusserunt. Virum doctum et modestum appellat Marcellinus Re- rum gestarum lib. xxvii. Sed ejus exstat unica epi- stola ad Symmachum filium cum paucis epigramma- tis, quæ supersunt ex iis quæ in octoginta illustres sui sæculi viros conscripserat.

2° Q. AURELIUS SYMMACHUS L. F. orator; cujus Epistolarum lib. ix ac decimus Relationum quas in præfectura urbana scripsit: in quibus et famosa re- latio de ara Victoriæ legitur, cui S. Ambrosius et Prudentius responderunt. Proconsul enim Africae fuit anno 370, præfectus Urbi anno 384, consul de- nique ordinarius cum Tatiano anno 394. Uxor illi Rusticiana Orfiti filia: mater Acyndini consulis, quem avunculum propterea vocat, germana. Is est qui apud Macrobiū disputat in Saturnalibus; cui Griphum mittit Ausonius: de quo loquitur Augustinus, cum a Symmacho P. V. Mediolanum ad rhetoricam pro- fessionem missum se scribit lib. v Confess., cap. 43. De quo item Prosper lib. iii de Promiss. cap. 58, Sidonius epist. 1 et aliis locis; Socrates lib. v cap. 14; Cassiodorus lib. xi, 2.

3° Q. FLAVIANUS MEMMIUS SYMMACHUS, unicuique oratoris filius, a quo et patris epistolæ post ejus mor- tem digestæ et editæ. Proconsul itidem Africae anno 415, præfectus Urbi anno 420. Hujus siquidem sunt Relationes quæ de Eulalii adversus Bonifacium pa- pam contentione ad Honorium Aug. scriptæ Annali- bus ecclesiasticis sunt insertæ. Quæstor etiam candi- datus, et prætor ineunte ætate fuerat. Nam utriusque filii sui honoris crebra mentio in epistolis Symma-

bilior de reatu, cum per effrenationem sortitur genium plus placendi: nam delictum suum quodam ipsius præsumptionis melle commendat. Ego a præfatione me tuor, quia ad epistolas primus aspiro. Restat in potestate celsitudinis vestræ, si sustinere eligetis garrulum, non tacere, et de originario Symmachiani fontis lacte me pascere. Vale in Christo nostro, Romanæ gentis nobilitas, et me jam ut clientem et famulum pro morum et naturæ luce dignare.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AGNELLO.

Pro voto meo produxistis epistolam, dum res nulla fuscata nube purgatis. Felicissima defensionis sorte adsumus innocentie, et dextro semper omine per se splendentibus usuram vocis impendimus. Facile ejus lucem qui nitet affirmas: nec deest sermo qui commodetur absolutis. Sic de caballo promisso processistis affatibus, quasi vobis aliquando obscena mentendi fuisset affectio. Vere per animam meam facilius sacros crederem labi in hanc foveam posse pontifices. Vitia maturos nesciunt, nisi quos primævos imbuerint. Infinitio in hominibus nova non germinat: quidquid in moribus nostris est, et sequitur et præcessit. Proinde valete, ostrum Latiaris eloqui, et mihi vicissitudinem amando restituite: illud providentes, ut pro compensatione tarditatis dignus mihi munere vestro equus succurrat.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS PROBO.

Eligo jacturam pudoris, ne subeam dedecus non amantis, sciens facilius sarciri posse frontis damna quam fidei. Indoctum esse infelicitatis est; virtutes familiæ vestræ odisse, res criminis. Potuimus disciplinis liberalibus defuisse non delinquentes; nulli sufficit, unde mores excussit. Ego in amplitudine vestra tot coacervata epistolari sermone bona non venerer? ego non illud generis lumen amplifica-

chi: et sumptuum ejus præturæ meminit Olympiodorus Thebæus apud Photium, Symmachos inter Romanæ urbis ditissimos numerans.

4° Q. AURELIUS SYMMACHUS. Sic enim appellatur nove l^a Valentiniani. Consul ordinarius cum Actio III consule anno 446, avus, opinor, Gallæ viduæ in epistola Fulgentii, quia Gallam Symmachi patricii filiam sic affatur: *Et licet avo, patre, socero, marito consulibus pridem fueris inter sæculares illustris.*

5° Symmachus patricius, cui hoc loco scribit Ennodius, cujus meminit lib. viii, epist. 28, hoc est Q. AURELIUS MERNIUS SYMMACHUS EXCONS. ORD. ET PATRICIUS, ut legere memini in antiquis exemplaribus Boetii generi, qui aliquot ei opuscula sua inscribit, Consul fuit sine collega sub Odoacre, anno 485 a Theoderico rege iudex in causa Basilii et Prætextati, qui magicarum artium accusabantur, inter alios delectus: epist. 29 lib. II, apud Cassiodorum, apud quem et aliæ sunt Theoderici ejusdem ad Symmachum epistolæ. De eodem Hormisdas pontifex epist. 28 et 66. Cæterum ab eodem Theoderico impiis delatorum criminationibus incitato crudeliter una cum Boetio genero cæsus est, ut narrat Procopius lib. I de Bello Gothico. Hujus filix duæ memorantur, Rusticiana uxor Boetii et Galla, de qua, præter Fulgentium, Gregorius Magnus IV, dialog. 15. Filium nullum reliquit. Nam qui sequitur,

6° SYMMACHUS collega Boetii in consulatu anni 522,

tum studiis et probitate suspiciam? Videtur mihi non longe ab honestate desciscere, qui colit emendatos; dum creditur quicumque sectari posse quod diligit. Proinde vale per gratiam Dei, et studium meum approbans amantem tui amplifica muniis litterarum.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Voto meo obsequitur, quæ ministra ad vos scriptio-
nionis existit occasio. Nam et præsentie vice blanditur alloquium, et promittit sibi de paginarum promulgatione quod exhibet: quia emendatissimi homines, sicut derogari virtutibus suis æst mant, aliquos in diligentie testimonio prævious exstitisse; ita ignominiam reputant, exempla negligere. Vixit inter sanctos viros ista communio, ut per intimi hominis providentiam nil noceret terrena sequestratio. Par est, domine, ut et votum meum sequaris et formam. Ergo salutans principe loco, ut mei memor sis deprecor; ut quod mihi per negligentiam subtrahitur, divinæ gratiæ per vos suffragio conferatur. Indico ergo non mentiens, nocte tertia^a a protectione mea, ingratam mihi dominam meam Cynegiam apparuisse in ipso lucis exordio, et multum ab ea me de itineris properatione culpatum, quare etiam nullis versibus sepulcrum ejus esset honoratum. Hæc quidem ego non ad imaginem prophetice veritatis accepi; nec nocturnis forte illusionibus operis mei sudore litavi. Sed quia facile suadetur amantibus, debitum opus non laboravit exigere qui monebat. Salva est domine reverentia. Versus quos direxi, per diem judicii te conjuro ut in pariete supra ad pedes scribi mox facias. Gratum noveris et filio tuo futurum, vult enim merita illius multorum ore celebrari, sed in eo modo quo illos hic invenit. Domnam meam Stephaniam et domnam Sabianam, sed et domnam Fadillam pro me saluta. Si scripti fuerint, mox rescribe.

non Symmachi patricii filius, sed nepos fuit, ex filia Rusticiana et Boetio prognatus, ut dicitur ad epist. I lib. viii. Ex annis autem quos in singulis descripsimus, facile erit de principum rescriptis ad Symmachos qui in codice utroque leguntur, ad quos referenda sint, judicare.

1° Probo] Viro illustri: quem inter alios proceres urbis laudat in Parænesi. Item lib. viii, epist. 21 ad Beatum: *Tu feceras quod sapiens, qui soli domino Probo, artem (forte arcem) tenenti inter doctos, versus meos relegeras.* Et poetice igitur facultatis, et nobilitatis in hac epistola mentio facit, quod inter Christiana monumenta editum est his verbis:

Spes generis clari, magnorum gloria patrum,
Sollers ingenio, carmine doctiloquus.
Industris, sapiens, humilis moderatus, honestus,
Communis, gratus, plus bonitate plus.
Ante annos animunquæ gerens ætatis avitæ,
Clarior in patria nobilitate Probus.
Nil tibi mors nocuit: cum heic vivis laude perenni,
Et Christi in regno dum sine fine manes.
Hæc tibi quæ cecini, non sunt præconia falsa:
Pro meritis fama est testis ubique tua.

2° A protectione mea] Dum ab urbe rediret. Epitaphium Cynegiæ aliud vidimus lib. v, epist. 7. Illud Euprepie sororis rogatu scriptis: hoc a Cynegia ipsa nocturno viso admonitus composuit, et Romam misit, ut parietis ad tumulum infingeretur.

Domno papæ dignare dicere ut aliquid¹ per secundam *Hoscorum* de mea causa ordinet. Quantum in festinatione veredarum potui, scripsi : dominum et fratrem Hormisdam satis pro me saluta, cui dicite ut clavem illam mittat.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS BEATO.

Non ego epistolam meam intra breves terminos, Spartianæ memor concinnationis, includo; nec formam tuam studio coacti sermonis irrideo : abest a me loqui pauca cum medicis. Urbanorum est exiguis producta subtrahere, et sine aliqua necessitate paginas, quales poscit hominum mensura, formare. Quod in me de his quæ præfatus sum subtile putaveris, festinatio non semper amica artis et casus exhibuit. Magnum mihi est, si dederunt fortuita quod mireris. Ergo causam scriptiois insinuo, quam tibi prælatæ salutatione commendo. Digresso mihi urbe procul domine meæ Cynegiae occurrit admonitio, quare sepulcrum ejus non honorassem laude ducti in carmen eloqui. Quod, quamvis reverentia viri ipsius facerem, tractavi, quia quod radiat luce meritorum, styli ubertate celebrandum est. Nam nec Deus officium respuit imperiti, et contentus ipse, quod tribuit, a rusticantibus verborum diademata non requirit. His ergo versibus scribendum epitaphium destinavi. De quo quid sentiat, sic pater tuus vivat, et Roma te, quantum ad illa quæ in ipsa reprehenduntur, non suum faciat, ut simpliciter et pure indices; nec auribus meis aut sensui fuco mentitæ gratiæ blandiaris. Non erubescas, et etiam aliquibus, præcipue tamen domine, et merito domine Barbaræ paginam meam recensere; quia tecum locatur. Opto tamen ut tantum tabella mea quantum spes tua sapiat, quæ in cano flore, et mea et parentum suorum, quamvis sint avara, et vota transgreditur. Dominum Cethegum et dominam Blesillam sororem ejus, pro me saluta. ² Fidelem, Marcellum, Georgium, Solutium, Simplicianum pro me saluta : quibus dic : Si vobiscordi est disciplina domine Barbaræ, dominum, vel patres, aut fratres ejus, frequentate; quia est casta luxque carens : qui aliud fecerit, ad me non sperat se esse rediturum.

EPITAPHIUM CYNEGIÆ.

Obtinui pretium votorum munere Christi :
Quæ mihi vita fuit crux, dedit hanc tumulus.
Dissolvens carni sobolem sine vulnere mentis,
Quod Fausto felix conjuge præmorior :
Disiecit lacrymas medela cordis.
Quæ servat meritis torum fidelem.
Exoptet similem matrona sortem.

¹ *Per secundam Hoscorum* Quia deserunt nos hic codices, ut dixi, et conjectura utendum est, non aliena, ut opinor, fuerit emendatio si *per sanctum Dioscorum* legamus. Dioscorus enim is est ad quem et Hormisdam de hoc ipso negotio suo cum papa tractando scripsit lib. vi, epist. 33.

² *Fidelem* Mediolanensem. Huic inter cæteros senatores scribit Joannes papa, ut observatum est ad epist. 7, lib. i. Sed illo tempore quæstor Athalarici jam fuerat. Postea vero præfectura etiam prætoriana functus est, ut testatur Procopius lib. i. Belli Gothici : a quo præterea Mediolanensem patria Fidelem fuisse

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS FAUSTO.

Solida est spes adolescentium, quam magnorum cultura prosequitur : si cessat curatio, ubertas tritici transit in lolium. Parthenium, sororis meæ filium, diu circa diligentiam litterarum, quantum patris ipsius reseravit allegatio, culminis vestri meus attraxerat. Sed nunc per absentiam vestram venerandæ solutus lege formidinis, molitur obscena : metas illa peccatis amicio multos reperit ad errata ductores. Implorat fidem propositi mei pater, et incolorem filium loco deflet extincti. Sic faciunt, quibus de profectu suorum fiducia nulla responderit. Nihil mihi residuum fuit, quod remedium loco precibus vicus ingererem; nisi ut eminentiæ vestræ conscientiam de excessibus ante dicti juvenis festinus instruerem.

Vos medicam manum, vos opem præstare consuevit, ne vitiorum profectus universa in eo quæ boni aliquid potuerunt ferre succidat. Commendate amicis quæ agantur; insinuate doctores, et quidquid potest subvenire, concedite : quia hæc sunt quæ, præfatis salutationis obsequiis, consanguineo possim, professionis meæ memor, sine dissimulatione præstare.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS PARTHENIO.

Par quidem fuerat silentio degeneri vicem taciturnitatis opponi, ut per ipsum callem vindicta per quem venerat error exiret. Nunquid æquum est ut in excessibus tuis vox, quid deliqueris, et non mutus dolor ostendat? Crede mihi, manifestatæ indignationi vicina curatio est. Te per longum ferire debuit inclusa commotio, si tamen non ex toto ab humanitate discessisti. Quid deliqueram, postquam³ primoribus litteris veniam fabricata humilitate poposceras? hæc est correctionis fida promissio, ut postquam delentifica oratione conceptam iram extorseris, erubescas te minora peccasse? Quantum video, post contestatam verecundiam, solas errorum vitas angustias, nefas æstimas circa parentem et nutritorem tuum non in tantum extolli supercilium quanta debuisti pro tot beneficiis communione submitti. Aut forte putas quod me puerilis ira sollicitet, aut ulla necessitas maturum expugnare possit affectum? nunquid genitori natorum non grata sunt verbera? aut creatores reptantium parvulorum non et mulcentur injuriis? Nihil amarum putant, quibus inter desideria quod votis pro parte adversetur efferebuit. Invenimus inter triticeas segetes spinas et lolium; et dum frigiferam herbam carpinus, infecunda suggeruntur. Nunquid

didicimus, legatumque a Romanis missum ut Belisarium in Urbem evocaret. Verum hæc omnia multo post Ennodium : nunc juvenis erat. Procopii autem de illo verba hæc sunt : *Φιδίῳ τε πύμψαντες, ἀνδρα ἐκ Μεδιολάνων ὀρμώμενον, ἢ ἐν Λιγύροις κίτται (ὅς δὲ Ἀταλαρχῷ παρίδρευε πρότερον, — κομιστόρα δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην καλοῦσι Ῥωμαῖοι—), Βελισάριον ἐς Ῥώμην ἐκάλουν, ἀμαχητὶ τὴν πόλιν παραδόντι ὑποσχεμένοι.*

³ *Primoribus litteris veniam* Ad quas rescripsit Ennodius epist. 1 lib. vi.

⁴ *Et vota* Conjunctio hic redundare videtur.

Ideo culturæ respuenda diligentia est, aut cessandum est a vomeribus, si non in toto satisfecerit terra cultori? Deum precor, ut a te quod detestor excludat: ego tamen nunquam, si credis, deseram monitoris officium. Audivi te, patris tui relatione, circa studia jam remissum, et quasi arcem scientiæ adeptus sis, ita nullatenus esse de lectionis instructione sollicitum. Nosti, fili, istius rei summam, nisi assiduitate nimia non teneri. Non profuit in hoc opere laborasse

A aliquando hominem, qui a laboris intentione destitit: pernicibus alis negligentes fugit scientia; et quidquid mora et sudore partum est, sub celeritate transferitur. Te salutatio et vigilem volo, ut profectus tui messem quotidianæ catenis lectionis astringas. Ad me vel nunc, si quid te deceat cogitas, rescribe: quia si credis, nunquam similem dictionum tuarum invenies in qualibet orbis parte fautorem.

LIBER OCTAVUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ¹ BOETIO.

Optimæ spei plenus, cui faustum (an faustum) cupio, ad curam officii epistolaris aspiro. Decet enim vestris fascibus hac præfatione delibari; et inter purpuræ, possessoris luce crescentes, qualicunque non abstinere colloquio. Nunquid solius doctrinæ beneficiis amor agnoscitur, nec fas esse credendum est, prodiere in medium desideria rusticantis? simplicius innotescunt vota nullo peritiæ velata præstigio. Ergo nos hoc sumus ore, quod pectore: non amara præcordiorum delentificis possumus mutare sermonibus; pudens laudator est, cui in concinnatione blandimenti dicenda mens suggerit. Deo ergo omnipotenti gratias, qui in vobis, dum vetera familiæ vestræ bona custodit, nova multiplicat, et quod plus est apice dignitatis dignos facit esse culminibus. Redditur quidem vestræ gloria ista origini, sed, quod est clarius, merito impetrante personæ. Fuerit in morem veteribus curulum celsitudinem campi sudore mercari, et contemptu lucis honorum luce fulgere; sed aliud genus virtutis queritur, postquam præmium facta est Roma victorum. Noster candidatus post manifestam decertationem debitum triumphum, dum nunquam viderit bella, sortitur. Iudicio exigit laureas, et congregari non necessarium duxit armatis. Inter Ciceronis gladios

et Demosthenis enituit, et utriusque propositi acmina quasi natus in ipsa arilum pace collegit. Nemo dissonantiam Atticam perfectionis metuat et Romanæ, nec præcipua gentium bona societatem dubitet convenire. Unus es² qui utrumque complecteris, et quidquid viritum distributum poterat satis esse, avidus maximarum rerum possessor includis. Eloquentiam veterum, dum imitaris, exsuperas, dicendi formam doctissimis tribuis, dum requiris. Est apud me epistolæ vestræ, quæ hujus rei fidem faciat, veneranda compositio. Utinam quæ a vobis diriguntur, tam essent crebra quam suavia! Dicatis forsitan: Par fuit propinquum laudare, in commune augmentum laborantem, quia non est proprium, quod quasi singulariter videtur palmata conferre. Venit ad me equidem portio de curuli. Sed, si mihi creditis, plus erigor de genio et studiis sublimati. Interdum accesserunt ista de casibus, soli contigerant illa virtuti. C Prope inops ad scriptionem adducitur suffragii consularis, qui tantum de parentibus gloriatur. Tibi utrumque in peculio est, Latiaris scientia et vena purpurarum. O si mihi non styli epistolaris consideratio in longum equidem producta manus opponeret! quod alii relatione dictant, ego erudum, et si confusis ordinibus explicarem. Redeo ad tabellarum fidem. Valere me nuntio, et utrum valeatis imploro: ad summam beneficii postulans ut dignatio me reci-

¹ Boetio] Consuli ordinario ejus anni, hoc est 510. Hic nimirum ANICIUS MANLIUS SEVERINUS BOETIUS, philosophus et orator: cujus laus præconio non eget: quod si desideretur, nullum hac Ennodii epistola esse possit illustrius. Onofrius Panvinus iterum consulem cum Symmacho socero fuisse censet anno 522. Sed ut omitam, Boetium, si secundum consul illo anno fuis-et, collegæ Symmacho præponi debuisset, cum in Fastis et antiquis omnibus lapidibus postponatur: mihi certum est Symmachum et Boetium consules anni 522 Boetii ipsius filios fuisse: illos inquam, de quorum ipse copulato consulatu lib. II de Consolatione scribit his verbis: Cum duos pariter consules liberos tuos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis accleritate vidisti. Ev: Quæ dicam liberos consules, quorum jam ut in id ætatis pueris vel paterni, vel aviti specimen elucet ingenii? Scio aliter visum auctori Vitæ Boetii, qui filios ejus consules facit Patricium et Hypatium, qui anno Christi 500 consulatum una gesserunt. Verum hæc profecto nimis est hallucinatio. Præterquam enim quod meminisse oportebat Græcos et Orientales illos consules fuisse, et ad Boetii familiam nihil pertinere, revincere poterant quæ modo citata sunt verba Boetii, ex quibus liquet hosce ejus filios consulares ætate adhuc pueros fuisse, cum exsiliij sui Consolationem scriberet: quod sane dici non

poterat, si ante 20 eoque plures annos consules fuissent. Boetii ergo filii fuerunt Symmachus et Boetius; quorum uni nomen a socero, filii avo, alteri suum imposuit. Multa sunt horum consulatu notata monumenta: unicum proferam, quod propter ascriptam exeuntis indictionis notam memorabile videtur. Vidimus id Romæ in æde suburbana S. Pancratii. Sic autem habet:

HIC REQUIESCIT MAXIMUS PARVULUS
QUI VIXIT ANNOS VI. MENS. VII. DIES X.
DEPOSITUS EST SUB D. III. ID. AUGUSTAR.
SYMMACHO ET BOETIO VV. CC. CONS.
IN FINE IND. XV.

² Qui utrumque complecteris] Græcam simul Latinarumque eruditionem, quod omnia ejus opera testantur, et epitaphium Ticini.

Mæonia et Latia lingua clarissimus, et qui Consul eram, heic perii missus in exsilium.

Gerbertus item nostras lib. II Epigrammatum Pithæcorum:

Tu pater et patriæ lumen, Severine Boethi,
Consulis officio rerum disponis habenas.
Infundis lumen studiis, et cedere nescis
Græcorum ingenii.

proci sermonis attollat : hoc quoque deprecans, ¹ ut domum quam in Mediolanensi civitate et abundantia vestra et neglectus propemodum jam reliquit, mihi quo vultis genere concedatis. Justum est enim ut parentes vestri habeant quod de patrimonii mole descendit. Credite mihi, Deo teste, quia si impetrare sine detrimento census vestri meruero, quasi dono obligatus, obsequiis potioribus respondebo. De qua parte, sic vobis feliciter universa contingant, si securus esse debeo, plenarii mihi documenti dirigite firmitatem.

EPISTOLA II.

ENNODIUS AVIENO.

Par erat magnitudinem vestram ingenii sui opulentiam, dum sancti patris sectatur instituta, depromere, et multo acquisitam sudore doctrinam pro diligentiae testimonio ventilare. Gemina vobis contigit antefata concinnatione laudatio ; quando crescente susceptorum devotione fertur in mediam palmarum sermonis, res quæ nobis amorem vestrum resest, vos extollit. Uno eodemque usu et oris pompa multiplicatur et fidei. In pace constituti illam subjectis affectionem putantur impendere, quam loquuntur. Hæc, mi domine, ille occupatissimus pater et in humana locatus arce custodit. Nam contemptum manifestat, qui in otio degens verba non tribuit. Legisse me memini, *Sermonis avari nullus honor*. Nunc ergo servitis salutationis adhibitibus, indico me valere. Superest ut suggestio mea elicit gaudeat ubertate colloquii.

EPISTOLA III.

ENNODIUS ² MESSALÆ.

Post unam epistolam quam victus crebris scriptionibus emisisti, in continua taciturnitate perduras : et credo necessitate, non studio, servas ³ philosophiam nil dicendi ; non respiciens veteres, ut loquerentur melius, in præsentia nil locutos, et illam silentii curam nutricem fuisse sermonis. Tu videris mihi ⁴ disciplinas Atticas in muta fideliter parte sectari, nolens silentio acquisita vulgare : ostende post oris ferias quæ tibi per aurium callem divitiarum commearunt. Destinasti mihi dictiones tuas ; in quibus et si non fuit optanda sublimitas, non tamen deprehensa est quæ sorderet abjectio. Egi Deo gratias, quia jam te de vinculo in quo negligentia constringebaris, exemeras. Promisi sequentibus potiorum successum æstimatione principii. Sed vos inchoationem, quantum ad me cui nihil dirigitis, cum extremitate iunxistis. Domine Messala, quotidie cujus sis filius, habere ante oculos cordis Dei nostri dispensatione contingat. Sed nolo prolixa esse, quæ aspera sunt.

¹ Domum in Mediolanensi civitate | De hac rursus epist. 30, 38 et 40 hujus libri.

² Messalæ | Ado escenti, Avieni fratri, Fausti filio : quod docet lib. ix, epist. 12 et 26. Is eloquentiæ operam Remæ dabat. Ideo ejus dictiones laudat, ut hoc stimulo incitetur. Aliæ præterea sunt ad eundem epistolæ huius libri et sequenti. Rursus Messala hic videtur de cujus consulatione, qui incidit in annum 506, epigrammate ludit Ennodius. Ita pueros consules

A Vale, officio salutationis accepto, et correctum te suggestionibus meis frequentibus resigna muniis litterarum.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS ⁵ ARATORI.

Ad longinqua digrediens caritatis immemor exististi, non licuit tecum piam diligentiam muros exire. Dum urbis habitator es, fabricatas blanditias, non sine dædala arte custodis, at ubi rus petendum esse decreveris, quasi graves sarcinas amicorum memoriam derelinquis. Tu villares delicias expetisti, et nos apud te inter ætænum mala remansimus. Non habui radicem affectio, quam velut curarum tormenta sepeperasti. Dicam, unde tam velox exprobratio ? nec æquum esse parari ante delicta tortorem. Scripsurum te, mox fuisses ad optata pervectus, sine cunctatione promissisti : quantum pater tuus semper culpæ tuarum vulgator exposuit, jam a te pueri paginis vacui commearunt. Timeo ne ista taciturnitas diuturnitate convalescat ; et in usum silentii turpis crescat incuria. Domine mi, saluto ego, et promissi te memorem debere esse convenio, quatenus inter cana nemora redimimus hederis efferraris.

EPISTOLA V.

ENNODIUS FAUSTO.

Directos a sancto episcopo artifices prosequi commendatione non opus est. Res enim plus suo placitura genio, de devotione laudatoris abjurat injuriam. Familia est quam, cum videritis, non possitis ambigere ab Ecclesia destinatum, et de ejus thesauris et gremio sub hoc studio processisse, ut tractata liberaliter pariat vobis in illa melioris sæculi commutatione mercedem. In quibus mancipiis, juxta annuntiationem beatissimi Laurentii martyris, opes esse maximas quis negabit ? Sunt enim femine, quæ quamvis exterioris hominis lumina perdidissent, mentium splendore radiabant : quidquid enim corporibus de prosperitate subducitur, ad frugem crescit animarum. Nolite male accipere, quod nec videre poterunt, nec videri : procul a maturitate vestra illiciens decore formositas. Qui vitam suam, sicut vos in hoc innocentie calle disposuit, si tales pascat, in cœlis est : crede mihi, quamvis vobis gaudia pariat fusa ad Deum ubertas illa lacrymarum, contenti eritis possidere sub continuatione plangentes. Inter ista bona quæ præfatus sum, licet magno vobis labore et pretio constitissent, adjicio quæ sequuntur. Una inter ipsas, et ingenua, et sine filiis, et puto, quod sit sanctis vicinam desideriis, nec habebit. Est enim in Christianis hominibus secunda sterilitas, et maximum solatium sæculi adjutoria non habere. Sed ne forte animare mos fuit hoc ævo non infrequens.

⁵ Philosophiam nil dicendi | Pythagoricum exprobratio.

⁴ Disciplinas Atticas | Sacrorum Eleusiniarum, quæ in Attica religiosissimo silentio colebantur. Unde taciti Cereris mystæ Papinio ; et proverbium *Atticæ Eleusinae* de his qui arcana sua silentio tegunt : quia Cereris mysteria non initiatis vulgare nefas erat.

⁵ Aratori | Lib. ix, epist. 1.

mus vester in occupationes publicas debeat de ¹ anagnostici prolixitate fastidium; quamvis bona in principis locata vos animent, et quemlibet rancorem detergeat in exordio, iuxta oratoriam disciplinam, locata dulcedo; tamen ne desideria vestra fabricata dissimulatione suspendam, nulla ex illis documenta promerui. Quia commemorationem mularum facerem, episcopo durum videtur: et quamvis famuli vestri fratris Gaiani institisset efficacia, et supra modum nos pressisset importunitas, nihil communi actione profecimus. Hoc tantum volunt inseri, multis sanctum patrem vestrum beneficiis vestris et gratia invitatum, muneris vobis vicissitudinem prospexisse: quod genus documenti si placet, sine cunctatione rescribite, aut quæ ejus forma esse debeat. intimate. Nunc ego ille periclitatè utilitatis et in obsequiis vestris annis pluribus jam probatus, quantum egerim, quod vix alter per infinita chartæ damna narrasset, pernecibus sum verborum saltibus elocutus.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS AVIENO.

Credo ad justitiam pertinere, ut quod a vobis expecto, primus exhibeam. Decet enim ut qui bona opera præstatur, invitet exemplo. Expugnat calcaribus tarditatem, qui formam ministrat officii. His ergo salutationis munus impertiens, sanum me esse, post inæqualitatem quam pro peccatis sum passus, enuntio; et statum vestræ prosperitatis inquiri, sperans ut in hujus rei solutione multus incumbas.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS SENARIO.

Apud sanctas conscientias non negat caritati debita sua gratia principalis occupatio, nec eliminat pii amoris aulam fervorem. Testimonium dat solidæ affectioni, qui eam inter impedimenta oblivione non obruit. Commendate mihi scripture culmina vestra, quæ voto importunus emerui: custodia communionis, honor est dignitatum. His ergo obsequentissime salutans, epistolæ brevitate constringo, sciens posse productas horri: faciens ut pro me Domino gratias referatis, qui molestiam quam pertuli, antequam ea discere potuissetis, abstersit.

EPISTOLA VIII

ENNODIUS ² ELPIDIO DIAcono.

Quibus modis fraternitatem tuam ad scribendum, quæ arte sollicitem, quando homo verborum locuples in me silentia peregrina custodis? Elegi ut te

A loqui loquendo faciam, et illam Atticam eruditionem ad epistolæ alia garrulitate producam. Justum fuit ut tot diebus a promissione desisteres, et qualiter pervenisses, nulla paginæ directione signares? aut forte contra me illam tuam caucelitatem æstimas esse servandam? Dignaris colloquio, quorum gratiam multo sudore quæsisisti? Crede mihi, nisi ab hoc te vitio sub ea qua ambulare soles velocitate suspende-
ris, necesse est ut ad alios nostra patrocinia transferamus, qui memores constituti amorem munerentur obsequiis. His ergo salutans, amico et medico indico me gravi corporis inæqualitate laborare: quam nisi te dictante pagina jocos exhibitura curaverit, distensam per tormenta ranulam longis hominibus cœquabo.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS MESSALÆ.

Si jam te favor divinus a proposito negligentiae ad votiva ducit studia, si quo te vena, quo te domnus Fau-tus vocat, attendis, optata non taceas scripture. Sed timeo, ne dum officiosum desidero, sustineam rusticantem, et incipiat hoc desiderii meis resitere quod cupivi. Cœlestes divitiæ illam inertiam stimulo pietatis exsuscitent, et mendicitatem oris tui superna ope locupletent. Ecce injuriis provocatus scribe. Salutem ergo dicens, rogo ut quid circa te agatur tabularum promulgatione cognoscam.

EPISTOLA X.

ENNODIUS MAXIMO V. S.

C Bene disponantur superno vota nostra judicio. Ipse ad nuptias tuas veniat, qui primo parenti, dum adhuc nativa immortalitate gauderet, supernæ benedictionis munus indulsit. Faciat tibi Christus noster nec custodiæ integritatis fructum perire, nec munera nuptiarum. Sic virginitas prosit ad sobolem, ut castitati tuæ fecunditas nihil decerpas: et miro dispensationis arcano, nec sæculo, dum pater es, pereas, nec Dei gratiæ, dum pudicus. Veniat super te quod Isaac juniori filio pie inductus optavit (*Gen. xxvii, 28*). Illis domum socrus auspiciis uxor introeat, quibus ad Tobiae penetralia nurus accessit (*Tob. vi*). Sit tibi causa perfectæ dilectionis in conjuge, in te virginitas custodita. Solam illam deputatam tibi noveris, cui te quasi non esses, ex mundi face servasti. Ecce quia venire non potui, oratione non desum. Domine mi, spero ut, honore salutationis accepto, quæ a me directa sunt, dignanter accipias.

Rustico Helpidio V. C. et inl. ex-quæstore, cujus carmina leguntur in Collectione sacrarum poetarum. Cæterum vel hoc exemplo patet clericos a medicinæ usu primis illi sæculis non abstinuisse. Quod ipsum etiam testatur Dioscori alterius diaconi et medici, qui Romæ urbe a Gothiis capta floruit, epitaphium inter Christiana monumenta, cujus hoc est initium:

Heic Levita jacet Dionysius, artis honestæ
Functus et officio, quod medicina dedit.

³ Quæ a me directa sunt] Epithalamium, opinor: quod Maximo scriptum in antiquis exemplaribus proximæ ad Aratoreni epistolæ qua illum ad idem argumentum hortatur subijci solet: nos inter cætera Ennodii poemata rejecimus.

¹ Anagnostici] Dictum lib. i, epist. 4.

² Elpidio diacono] Medicum fuisse extrema epistola significat. Itaque dubium non est quin hic sit Elpidius medicus Theoderici regis: cujus ad ipsum existat epistola quæ Helpidio item diacono inscribitur, lib. iv Variarum: in qua cum impensi ab eo servitii sedulitatem commendat, hoc ipsum medicinæ obsequium intelligit. Procopius lib. i Belli Gothici: Μετά δὲ, πάντα εἰς Ἐλπίδιον τὸν ἱατρὸν τὰ συμπεσόντα ἔθε-
νεργῶν, τὴν εἰς Σύμμαχον τε καὶ Βοήτιον ἀμαρτάναν ἔλαυνεν.
Postea vero, inquit, Elpidio cuncta quæ acciderant commemorans, admissum in Symmachum ac Boetium facinus deflere cepit. Mediolanensem fuisse indicat epist. 24 lib. ix. Sunt qui putent eundem esse cum

EPISTOLA XI.

ENNODIUS ARATORI.

Miror cur devenistes turpi silentio ad Romanum decorem politi in te bona colloqui, et coactas multo sudore polivias fugiens dispensationem taciturnitate consumas. Quidquid dignis collatum fuerit, dum in usu est, ornat auctorem: ingeniorum elegantiam qui concludit, extenuat; unus error est, prodire rusticantem, et dignum laudis honore delitescere. Nunquid non habuisti digna memoratu, aut ego tibi visus sum non colendus eloquio? Fuit aliquando materia, quæ sic omnium linguis et litteris celebranda sit, quando ad nuptialem copulam perductus homo est, cui cum magna sit lux natalium, abundantia facultatum, disciplina et pudor utrumque transgreditur? qui vitia carnis abjurans, pro blandimento turpi respuebat quidquid leges dedere pro remedio: et nolens uxoris corpus deputare servitilis, putavit se addicere, si quidquam mundo impenderet liberam castitatem? Hæc et si non diligis, debes tamen pro ingenii tui ostentatione laudare. Possumus credere te bonum fieri, si audiamus quæ honesta sunt prædicantem. Nunc salutem largissimam dicens, ut rescribas admoneo: et non me de epistola mea æstimes; quoniam, Deus testis est, dum de basilica reverterem, transgressionem dictavi.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS FLORO.

Qua te devinatione teneam, qua diligentia complectar, ex animi tui potes qualitate colligere. Vix enim amari continget, nisi quos sinceriter amare constituerit. Congreditur inter se cælestis vigor animarum, et studia sua mutis sibi pandit affatibus: et ideo vicissitudinem mihi reddere disponis. ^C Insiste domno ut suburbanum illud, si dignatur, dato a me pretio comparari jubeat: quod dum in Liguria fuero, feliciter habebam, et post obitum meum ipse siquidem possideant. Mihi tamen post Deum, libertatem, substantiam videtur ipse conferre, si hoc beneficii per ipsum fuero consecutus. Sed sic filia tua vivat; sic de illa quales optas filios teneas; sic Deus animam tuam sanctis suis faciat consequari, et frater tuus vivat, ut insistas suppliciter, importune, quatenus ad effectum petitionem meam perducas. Cogites Deum, rogetis necessitates meas; quia nihil est quod potentia ipsius, quod affectus circa me majus possit præstare.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS AURELIANO PRESBYTERO.

Affectionem mentior, si vobiscum digrediens non remansi, et beatitudinem vestram mecum quamvis locatam in statione, non detuli: et quia animus in me, ut in cæteris, imperator est corporis, ipse circa

¹ Insiste domno] Fausto præfecto prætorio: ad quem epist. 19 na scribit: Spero, ut petitionem meam quam per confamilium meum fratrem Florum destinavi, solita benignitate dignemini. Nec spes fefellit: nam obtinuit, ut ostendit epistola 21 et 22 lib. ix.

² Vobiscum digrediens remansi] Ituricus lib. ii, epist. l ac 9: Nam postquam a vestra germanitate discessi, divinum esse me sentio, partemque mei vobiscum

A diligentiam vestram est tota intentione captivus. Ergo salutationis honorificentiam debita humilitate persolvens, nihil valetudini meæ de itineris confractione indico decessisse. Ecce qua sollicitudinem vestram benigni studii cura remuneror: facile quod scriptum est, accepta restitentes, de prosperitatis vestrae me significatione gratulari.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Tacerem molestias meas, nisi intellexissem quod sollicitudo vestra me sublevar. Nam dum cognoscitis, quam variis morborum fatigor incommodis, pro peccatis meis febribus frequenter addicar, et vires quæ videbantur restitute, franguntur. Ergo vos remedia consueta præstat, et usum illum sanctæ conversationis impendite: ut quidquid medicina mortalium non valet, fuis ad Deum nostrum precibus impetretis.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS EDASIO.

Ante experimentum amicorum fides occulta est: postquam in lucem processerit, eorum qui aliquid saporis habuerint, sibi mentes obligat. Est tamen minus libera servitus, quæ caris exhibetur. Confiteor magnitudini tuæ: latebat me ante relationem hominis mei, quid in sublimitate tua, et saporis et gratiæ, sub nobili humilitate delitesceret: didici hominem, qui canam in fide beatitudinem, dum amicorum absentiam bene tractat, exsuperat. Plura quidem discedens promitteras: sed ad genium conscientiæ tuæ majora præstitisti. Domine fili, salutationis officiosissima munus impartiens, ego atque habeo insufficiens gratias de his quæ mihi in prima ^C potitum fronte collata sunt. Quod restat, deprecor ut residua illa mancipia teneri jam facias. Ecce fiduciam de bonis præcedentibus descendentem: qui ante ignota preces me suebat offerre, jam non dubitat imperare.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS BARBARÆ.

Non ego debiti immemor ab officiis temperavi; nec constituta despiciens garrulitatem meam ab obsequii exhibitione suspendi. Sed postquam ab urbe regressus sum, continuo me varis ægritudines, et quidquid ad mortem vocat, arcavit. Vere domna mea, sic vobis vestrisque læta contingant, quia ad testimonium veteris mysterii Christus noster iterum quamvis peccatorem, nec ut illum qui amicus dici meruit, sed rursus vocavit Lazarum de sepulchro (Joan. xi, 11). Est facti unitas in distantia personarum: et nunc amplior magnitudo divini operis, quia quod ille meruit, mihi cessit indebitè. Hæc causa me ab officii promulgatione revocavit. Postquam tamen ad vitam reductus sum, continuo me ad servitia vobis solvenda converti: rogans Deum, ut vos vestrosque superius

resedisse cognosco. Nec absentibus vobis integer es: mihi videor: et cum me in me non inveniam, apud vos me ad vos reversus inquiri: atque ibidem quantum mei vobis reliquiasse, tantum vestri mecum abutuisse, conspicio.

² Potitur] Fabri liber, potentia, Basilienais editio, pueritæ.

³ Barbaræ] Cujus cum laude mentio ep. 29 l. vii, ad quam iterum scribet epist. 27.

tueatur auxilio. Promitto mihi etiam ad desideris meis, quod cum felicitate vestra et gaudio, ad comitatenses excubias, quæ votis meis satisfaciat, dignitas adepta vos evocet. Noli, domna, huic te labori, huic oneri submovere. Videant bona Romanæ civitatis provinciæ, et quæ monitis vix instituuntur, per bona quæ vobis Deus contulit, formentur exemplis. Rogo tamen, reverentia salutationis exhibita, ut expectatissimo me relevetis alloquio: sed nec alterum dictare patiamini, quæ ad me scribetis: sic nunquam ab impetratione oratio vestra pellatur.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS STEPHANIE.

Credo vos et ignorantes meis periculis subvenisse: aut quare confidam nescire quidquam, quos per Deum contingit universa prænoscere? Postquam enim ab urbe redii, reparata sunt in me divina mysteria: et quod senuerat temporibus, novellis resurrexit exemplis. Iterum vocatus est Lazarus de sepulcro: non quidem illius par merito qui amici Redemptoris nomen emeruit, sed in diversitate actuum unius convenit forma mysterii. Deductus per aegritudines multiplices ad sepulcrum: sed cælestis voce revocatus, ad hæc primum quæ vobis solvuntur officia me converti: credens placere Deo, si cultoribus ejus per linguam quam ipse reddidit principi loco exhibeantur obsequia. Ergo reverentia salutationis impensa, deprecor ut pro me, sicut poposci, orare attentius procuretis, ut per meritum vestrum divina clementia dignetur confirmare quod tribuit: et frequenter me pia litterarum vestrarum promulgatione sublevetis. Rogo ut nullum alium dictare facias, per domni Asterii animam et professionem tuam. Sic ei nitor quem optas, usque ad consummationis tempus assistat.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS FAUSTO.

Coegit me ad studia mea portitor præsentium litterarum, et quod volebam, prope importunus exegit. Sic contulit beneficium, qui exigebat. Iste in negotio suo probatum mundo iustitiæ vestræ posuit examen: nec ab aliquo veritatem causæ suæ discerni æstimat, si cessetis. Pro hoc precator accedo, ut dum adestis mandatis cælestibus et veritatem tota intentione perquiritis, afflictis hominis necessitatibus succurratis. Spero etiam, salutationis officio impenso, ut indicio me prosperitatis vestræ, non neglectis quæ frequenter se ingerunt occasionibus, sublevetis.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Quamvis omnis frequentia litterarum videatur rara sollicitis nec sufficiat providentia pro pietate sus-

¹ *Stephanie*] Supra lib. vii, epist. 29, soror erat Fausti præfecti. Lib. ix, epist. 18, Asterii uxor, ut ad calcem epistolæ innuere videtur: ac proinde Marciani mater; quia Asterii filius Marcianus, lib. v, epist. 2.

² *Si possem delere*] In Cynegiæ epitaphio, quod superiore libro epist. 29 vidimus, primam in MATRONA syllabam extremo versu corripuerat Ennodius. Hac de re admonitus a Probo Beatus, cum aliis indicasset, ad aures pervenit Ennodius: qui Terentium, ut sibi videbatur, auctoritate nixus, cum nulla in eo versu

A penso: tamen pars ista cui impenditur, nisi responderit, ab humanitate sejungitur. Ergo salutationis officia præfatus, Deo tribuente indico mecum sanctorum suffragiis et vestris precibus jam melius agi, et illam desperationis et febrium intepuisse valetudinem. Nunc, quod restat, spero ut petitionem meam quam per confamilium meum fratrem Florum destinavi, suscipere solita benignitate dignemini: quia etsi mihi ad præsens res videtur esse compendii, vobis quibus magis futura cordi sunt, utilitas ex hac parte summa respondet.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS AGNELLO.

Si valerem corpore prosequi, verbis abstinerem: at cum illa res valetudini deficit, ista succurrit. Scit secretorum discussor, me et divinum præsentia a vobis abesse non posse. Proinde sollicitudinem vestram nuntio meæ prosperitatis relevo: et propter quod concessum est epistolare commercium, vestrum requiro, indicans, honore salutationis impenso, puerum me ad suscipiendum caballum direxisse. Tantum est ut talem mittatis, quem et vos dedisse clareat, et ego pro honoris summa me gaudeam suscepisse.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS BEATO.

¹ Si possem scribendo delere paginam meam, multiplici hoc facere intentione procurarem. Sed quia non est fas hominem non errare; ego ille canus, sed pater tuus, ne unquam prioris epistolæ meæ sis memor, exposco. Sic te pater et patria talem, qualem per singulos dies omnibus protestor, excipiat. Alienis scriptis credidi, ut styli mei importuna festinatione morderem. Tu feceras quod sapiens; qui soli domno Probo, ² artem tenenti inter doctos, versus meos relegeras: quod facere decuit. Ego importunus, qui alteri credere non debuissim, quantum video, frustra commotus sum. Vade ergo ad domnum Probum (sic pater tuus vivat: sic me, quem semper amasti, viventem audias, quia ista pene mortuus dictavi) et osculare illi genua pro me, et dic illi de extremo versu, Terentianus me induxit in illo exemplo.

Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas.
Æneid., vi, 1.

³ Omnia tamen quæ fuerunt digna correctione, prævidit. Saluto, amore quo debeo. Si evasero, versus ipsos emendo, et sic dirigo. Nam litteras tuas quas per infantem Rufinum direxisti, Julio mense suscepi. Unde me contigit nescire quod actum fuerat, ut taliter moverer.

culpam putaret, obijurgatorias ad Beatum litteras dedit. Nunc agno errorem Beatum excusat, prioresque illas litteras deletas cupit. Ea est epistola 29 hujus libri. Quare et hic præposterus est ordo, ut de aliis ante monuimus.

² *Artem tenenti inter doctos*] Leg. *arcem tenentis*. Idem Ennodius Patrenesi ad Beatum et Ambrosium: *Ergo ad disciplinarum arcem properantes*. BARTH., *Adversar.* pag. 97b.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FLORO.

Qui iustius prosperitatis meæ cognoscit indicia, nisi qui sinceriter et indesinenter optavit, nec convenit prius alterum desideria aliena cognoscere? Ergo servitio salutationis exhibite, indico me, cœlesti beneficio, postquam cessavit humana curatio, mox sanatum: revocavit ad spem prosperitatis res illa, quia medici destiterunt. Nunc gaudia vestra, sicut de me æstimo, cognoscentes, mecum laudibus prosequimini tanti beneficii largitorem: et si adhuc vos longior mora detinet, quam bene valeatis, litteris intimare.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS FLORO.

Spectabilis vir Eleutherius in negotio suo, quod a domno præfecto audiendum Vicarius susceperat, ad amplitudinem vestram a me commendatitias speravit: credens, salva iustitia, opem sibi integram posse suppetere, si meis apud vos juvaretur alloquiis. Rogo ergo honore salutationis exhibito, ut ei, si vere contra æquitatem laborat, manum medicam porrigatis: quia nefas est, ut in præiudicio bonæ causæ prodesse sibi calliditas videat, quod molitur.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Usus suum benignitas vestra supra homines locata custodit. Vere medicina est cura sanctissimi; nam venerabilis conscientia Deo semper insinuat quod requirit. Digressis vobis, acrior me calor exussit, et ad omnem desperationem præcipitante diabolo vela patuerunt. Venit ad me medicus, et dixit se quod faceret non habere. Hinc mihi major spes, quando homo cessaverit. Continuo me cum lacrymis ad cœlestis medici auxilia converti; et domni Victoris oleo totum corpus, quod iam sepulcro parabatur, contra febres armavi. Scit Deus meus: mox adfuit magni militis imperator, et quod per testem ejus idoneum poposci, ineunctanter obtinui. Mox fervor ille æterni frigoris procurator intepuit, et hora nona, sicut legitur, Domino meo mandante discessit (*Journ. iv*). Scio orationis vestræ tempora: scio lacrymarum copiam in illo quoque momento juvisse laborantem. Ecce indicia votiva non tacui: sed portitorum raritas desiderium commune suspendit. Nam me multum juvat relevatio vestra, quæ a vobis minime, qui læta respuistis, optetur.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS FAUSTO.

Mox ubi me gratia superna respexit, et animam le iudicii cœlestis vicinitate trepidantem, concesso, at melioraretur, vivendi laxavit spatium, magnitudinem vestræ beneficia per litteras divina non tacui. Vere, cessantibus medicis, illius qui innocentia et lacrymis emitur, medicina non defuit. Credite, nisi mihi subvenisset destitutio curantium, nil valerem. Nam quia ægrescebam hominum studiis, cœpi ne-

¹ Domni Victoris] Martyris Mediolanensis. De hac mirabili curatione copiosius agit in Eucharistico vitæ suæ.

A gligentia jam sanari. Hæc quidem prioribus intimata sunt: sed ne occasio præteriretur, adjeci: sperans, obsequio salutationis oblato, ut me de prosperitatis vestræ de qua pendere, sublevetis alloquiis.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AVIENO.

Necesse est ut qui desiderat scripta vestra non taceat: nec silentii exemplum tribuat, qui cupit alloquium. Juxta orationumstrarum suffragia, quos innocentia et devotio Deo nostro facit acceptos, meliorem me esse jam sentio: desiderans honorificentia salutationis impensa, quam bene valeatis agnoscere: quia post receptam salutem, unicum est solatium bono vestræ prosperitatis attolli.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS BARBARÆ.

B Quamvis adhuc inter, extrema sim positus, et pro peccatorum meorum mole, somni mei beneficia, dum mereor in longum conteri, non sequarur: reverentia tamen vestræ obsequiis quod debet pendens anima non omisit. Pene jam vocatur ad iudicium, et adhuc suspicit in hac luce quos coluit. Quam vera est illa sententia, quod sanctus affectus nec morte pereat! Ergo, domna mea, servitilis vos debita salutationis prosequens, rogo ut, agnitis quæ circa me geruntur, pro illo quo omnibus eminentis et sanguinis nitore et conversationis radiis, domno meo apostolo et cæteris ejus fratribus supplicetis: ut per vos exorata Dei potentia, clementiæ suæ quæ tarda esse non solet, beneficia non refrenet.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS BEATO.

C Qua mihi vicissitudinis, qua obsequiorum cura pensabitur, quod te et in frequentibus paginis alloquor et officio sermonis tui in lucem exire publicam non detestor? Non me ætas tua, non ingenio meo potest revocare par formula. Eligo benignis plus credere, quam petitis; ut bona originis anteferant studiis: quod fidelis es, divini est muneris: in natura eruditio: per Deum venit res secunda. Necesse est ut totum tibi amor integritatis exhibeat, primarum partium insignia jam tenenti. Ergo honore salutationis accepto, noveris me, juxta petitionem vestram, epistolam^a ad vos admonitionis, quamvis sub festinatione, dictasse: quam ad domnum patricium

D Symmachum Idcirco dirigere procuravi, ut quod in ea emendatione dignum est, corrigatur. Sed propter surreptionem negligentia, te quoque ejus exemplaribus informavi. Qua de re tu apud te esto: et cave ne tibi ad te perlatam manifestes comprehenso superius eminentissimo viro, ceu rem novam postulans: quia si ejus eam magisterio placuisse cognoveris, ad notitiam eorum perferre qui sapiunt non timebis.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS BEATO.

Non mihi tuus error illusit, nec retroversa decepta

^a Epistolam ad vos admonitionis] Paranesin didascalicam Beato et Ambrosio scripam, cui lumen deamus inter epuscula miscella.

affectio : tu ætatis, naturæ, propositi ordinem custodisti : ego deliqui, aliter de te quam poscebat veritas, judicando. Ad hoc redeunt, quos diligentia insula captivat : proinde jam sine circuitione loquendum est. Quo te immemorem tui duxit insana præsumptio, ut ¹ sancto presbytero diceret, in versibus illis, quamvis in temporis momento compositis, aliquibus videri affectum conjugalis gratiæ non expressum? Aut ego diffamare volui quod scripseram? aut epitaphia hoc poscebant, aut ratio? Quis hoc imperitus, quis tecum sanitate vacuus dixit, ut carmen quod in summam gratiam domnus Faustus excepit, te et participibus tuis rodentibus laderetur? Forte ² de tertio Phaleucio, qui Terentianum nesciunt, habuerint, quod de una syllaba quærentes occasionem loquerentur. Vere dignus fui ista quæ portuli, quia ³ scriptum est (*Matth.* vii, 6), margaritas ante imunda animalia non esse mittendas. Quamvis dictionum et imperitiæ meæ bene sim conscius, te tamen nec scire aliquid, nec sciturum ante didicisse am. Vale, et ad alios te quibus debeas loqui, converte.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS A' EODATO PRESBYTERO.

Acerbo ægritudinis impetu et valida febrium inquietate contritus, cum ut fidem veteris testimonii Christus noster in me, quod in Lazaro fecerat, ostendisset, et Evangelii fidem præsentibus declararet exemplis : litteras vestras accepi. Ordinavit ille qui potuit, ut diebus quibus vitam restituerat, amicorum quoque suorum eam et confirmaret et fulciret alloquiis. De versibus unde tibi portentum illud dixit, risum mihi stultia iudicæ fecerunt. Scias illos in summo pretio apud domnum habitos, quamvis in temporis angustia et vitularii transcurssione conscriptos. Sed si eos non scripsisti, nec facias. Mihi sufficit, dum feci, vota complere. Nunc ad eam partem me confere, quæ specialiter a sanctis porcenda est; ut pro ægro et amante attentius ores; si mereor, crebra mihi et instructionis et consolationis præses alloqui.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS POETIO.

Consideratio magnitudinis vestræ exigit epistolare commercium; sed festinatio portitoris epistolam brevitate conclusit. Non potui morari properantem : sed nec his vacuum munis propter res necessarias emisi. Crebras super domo quam poposci, litteras destinavi. Si possibile est cupita tribui, jam referte, quia omnia ædificia ejus sub negligentia consenescent. Domine mi, salutationis obsequia dependens, rogo ut vos juvetis sine vestro dispendio supplicantem.

¹ Sancto presbytero] Adendato, epist. seq.² De tertio Phaleucio] Id est, Exopiet similem matrona sortem : quo versu clauserat epitaphium Cynegie lib. vii, epist. 29. Hæc igitur est epistola quam paulo ante retractavit, epist. 21.³ Hormisdæ diacono] Ejus nomen inter Ecclesiæ Romanæ diaconos in synodo Symmachii, quæ Avieni junioris consulatu coacta est. Jamque apud Ennodium sæpius occurrunt : nunc illi pontificatum non obscure præagitur : iterumque epistola 39. Esto, inquit, specialis tutor ; omnium morum futurus. Nec vanum fuit au-

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS SYMMACHO (PAPÆ).

Rem necessariam providet, qui parenti omnium orbatus et peregrinos insinuat : unica via est apostolatus vestri solatium, quæ medetur externis. Absit afflictos dicere, quos ad vos contigerit pervenisse : creatoris patriam, opes alibi non requirunt, quos coronæ vestræ cura suscepit. Præsentium bajulus, ortus nobiliter, profutura ad testimonium ingenuitatis studia Romana requirit. Nunc beatitudini vestræ mea supplicis vestri commendat assensio, ut salutationis servitium dignanter acceptis, quod usu facitis, pro mei consideratione geminetur.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS ¹ HORMISDÆ DIACONO.

Et quod es, miseratione ornatur; et quod futurus es, pietate conquiritur : et diaconum his studiis extulisti, cujus rei promittit cura pontificem. Præsentium bajulus, honestus moribus, natura sublimis, gemini solatii orbatus præsidio, Romam pro honestis artibus, licet peregrinaturus, expetit. Vide si mereantur a religioso, bene nato, locupleti, juvari ista quam prætulisti. Nunc officio salutationis exhibito, rogo ut si me, si bonam quam coemisti opinionem diligis, impensis portitor adulecat auxilium.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS ¹ PORTIANO ABBATI.

Divinis declarationum exemplis, nisi per Dei gratiam visitationem hominum cælestium non venire. Quam enim recordatio potest esse peccantium, nisi oculis itineribus favor cælestis operetur, et per viam mentibus inspiratam quæ propter peccata surrepere poterat, eliminetur oblivio? Impetratæ jam divinæ misericordiæ fiducia est, cultorum Dei animis non desesse. Ergo gratias refero Trinitati Deo nostro, qui ut me reverentia vestra aliquando visitaret, exegit. Suscipio obedientiam vestram : nec enim exiguus cultus debetur obsequentibus, cum Christi gloria maneat imperantem. Orate pro me, qui humanitatis imbecilla, dum adhuc estis homines, evitatis : quos contingit, necdum corpore sequestrato, ponderibus carnis absolvi ; et servitii salutationis acceptis, frugem circa me gratiæ, dum sermone adolescit cultura, concedite.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS ¹ AURELIANO PRESBYTERO.

Inamabilis quidem desideriiis meis militavit occasio, et votis aditum necessitas via ferenda patefecit : amplexus paginam præfatione blandientem, sequenti ejus elocutione confusus sum. Nam dulce principium et sereni mella colloquii, relata calamitas, quasi

guriū, quia Symmacho papæ successit.

¹ Portiano abbati] Esi tempora non di crepant, affirmare tamen non ausim, hunc nostrum esse S. Portianum, qui Candidohrensis apud Arvernios monasterii abbas fuit, eique et oppido non ignobili nomen reliquit. Saxportianum enim appellamus. Fuit et Porcianus episcopus in provincia qui synodis Carpentariensi et Vasensi interfuit paucis annis post Ennodium.

² Aureliano presbytero] Vrelatensi : quod sequentia declarant.

veste noctis, obnubit. Vere loquentibus vobis ingesta sunt oculis, quæ legebam. Nam dum absentia felicitatem pagina sapientis interceptit, coactus sum illam Ætheriam nimis vidisse terrenam, et a sublimitate vocabuli in Tartarum duce culpa depositam. Taceo quid debuerit parentibus, quid pudori: ex qua domo infelix processit ad scelus: quod secuta est, relictis Dei cultoribus, lupanaris vice conjugium. Credite mihi, ultionem criminis, dum admittit crimen, exsata est: et turpi mersa contubernio, et flagitium et pœnam flagitii reperit in marito. Secum rei personam portavit: et iudicis mulier, dum elegit indignum. Producerem litteras, nisi memoriam infastæ feminæ desiderarem oblivione sepeliri. Vos, ut Galliæ expulsionem illorum subleventur, eligetis: nos, ne Italia coinquinetur. Expetant potius Lycas syrtis: et ab humanitatis consortio dividantur: quia si inde domnum Aureliam fugerint, hinc Ennodium, ad quæ loca declinabunt? Domino præfecto quæ jussistis, pressius intimavi: qui præcepta regia mox exegit, per quæ credimus viros bonos et amicos occasionem invenisse præstandi: et vos tamen animum ab anxietate remove: quia celestis sufficit ad ultionem malorum vigor examinis. Domine mi, salutationis obsequia præsentans, precor ut crebro me prosperitatis vestræ, quia conmeantium opportunitas insperatur, releveat alloquiis.

EPISTOLA XXXVI.

ENNODIUS BOETIO.

Perdiderat eruditionis pretium lingua, dum retices: quia dum venustatem eloquentiæ taciturnitas includebat, credebatur non esse quod super efferbat. Prodidisti in lucem novum jubar eloqui: et dum diem in epistola facis, splendorem recens adeptus crederis jam maturum. Gratias ago, quod me ad amicitia custodiam paginae tuæ flore compellis. Sed si fidei meæ esses conscius, dubitationem de rebus constantibus non haberes. Timeo ne ambi-

¹ Illam Ætheriam] Nunc Archotamiam, de qua ibi. vii. epist. 14. Sed tota hujus epistolæ interpretatio ex Cassiodoro petenda est, apud quem Theodericus de hac Ætheria Merabauda comiti sic scribit lib. iv. epist. 12: Archotamia itaque illiusris femina flebiliter ingemiscens nepotis sui calamitatem tali conquestione deploravit, dum semper aviæ cura tenacior est suorum, asserens Ætheriam nunc suam, marito postposita dilectione, cuidam se Liberio jugali fœdere sociasse: et cum ornator cupit novis thalamis apparere, studuerit prioris viri facultates evertere: allegans dictatam filiorum spoliis, quibus magis decuit congregari.

² Domino præfecto] Fausto.

³ Præcepta regia] Illa nimirum quæ proxima quam laudavimus Cassiodori epistola continentur, ubi Archotamia adversus Ætheriam nunc causam Theodericus Merabauda committit. Subiungitis vestræ iudicio hanc causam legibus committimus audiendum: ut omni incivilitate submota, mediis sacrosanctis Evangelicis, cum tribus honoratis quos partium consensus elegerit, qui legum possint habere notitiam, quidquid prisci iuris forma constituit, inter eos considerata disciplina nostri temporis præferatis. Pro lata sententia, cum præparatam conjugem suam quesitus esset Liberius, Theodericus epist. 46 iterum rescripsit, ut causa per arbitros retractaretur.

Domine ut supra] Sic lib. i. epist. 12, lib. ii. ep.

guitatem quæ credis exhibeas; et dum amanti temporem metus, in affectionem frigescas. Domine, ut supra, salutis gratiam persolvens, spero ut crebro ad me epistolarum commercia dirigas, quia in his munus et diligentia te admonet et perfectio ut multum incumbas.

EPISTOLA XXXVII

ENNODIUS BOETIO.

Quamvis tenui effectu petitionis surgit eloquium, et conciliant et dotant facundiam res secundæ, in qualibet verborum saturitate paginae si repudientur, ab impetratione jejunant: plus felicibus epistolis debetur laudatio quam peritis. Jure loquitur verbis nitore sublimibus, qui summatis viros dicendi venustate captivat: quodvis oratorium schema sinistra sors dissipat: diti scilicet enim lingua nutrita beneficiis. Dudum ad eminentiam vestram direxi quæcumque audacia producente colloquium: quod ita responsi genio sublevastis, ut crederem me perdidisse digni favoris tempora per quietem, quando modicus sudor iudicii arcem tenentis illexerat. Promiseratis etiam domum quam poposceram, non negandum. Geminis elevatus successibus incedebam: si et opinio perfecti astipulatione, et census locupletissimi crevisset impendio. Sed detestor moram, quam sterilia quidem peccata pepererunt. Nam et homo culmine vestri quem præstolar advenit: et nihil sibi mandatum esse, quod desideris meis prodesse posset, asseruit. Vide meritorum meorum fusca commercia: quorum contra me nitentia fidem frangere nequeant, exigunt tarditatem. Absit a conscientia mea, de vestra claritate diffidere: obscenæ mentis est, putare constitui memoriam non manere. Sed rogo ut dum propositi vestri lucem asseritis, eorum quæ mihi debentur, obscura superetis. Ergo præstationi vestræ genium dono celeritatis infundite. Domine mi, cultum salutationis impertens, preces adicio, ut consularum sportulam cum responso præstata petitionis accipiam.

9 et aliis locis. In conscribendis enim epistolis quibus honorum titulis initio epistolæ singulos appellant, eosdem sub finem iterare mos erat. Verbi gratia, Volusiani ad sanctum Augustinum epistola sic incipit: Domino vere sancto ac merito venerabili patri Augustino Volusianus. Eadem sic clauditur: Incolumem venerationem tuam divinitus summa tueatur, domine vere sancte ac merito venerabilis Pater. Rursus Augustini epistola qua Volusiano respondet, hoc habet initium: Domino illustri et merito insigni et præstantissimo filio Volusiano Augustinus. Sub finem vero: Incolumem feliciorumque te misericordissima Dei omnipotentia tueatur, domine illustris et merito insignis et præstantissime fili. Eademque in plerisque Augustini et aliorum epistolis cernitur repetitio. Quam ut vitarent librarii, compendio utebantur, præfixis verbis, ut supra, hoc est, ut initio epistolæ scriptum fuit. Quanquam apud Ennodium tituli omnes epistolarum, nudis tantum nominibus relictis, omisi sunt. Quod item accidit rescriptis Principum in codice ac novellis: eoque factum ut illa: Hæc Tatiane carissime nobis, et Albine Parens Karissime Augustorum, ac similia quæ bis, ex more quem dixi, repeti solebant, semel tantum, quia integra rescripta non sunt, nunc in fronte, nunc ad calcem ascripta videamus.

⁴ Consularum sportulam] Quia consul erat Boetius, epist. I hujus libri. Sportulæ autem amicis novis

EPISTOLA XXXVIII.

ENNODIUS SYMMACHO (PAPAE).

Non inefficaciter poscit, qui parenti omnium peregrinos insinuat: nobilibus generalis debetur assertio, maxime apud eos qui beneficia tribuunt non rogati. Beatum sublimem adolescentem, praesentium bajulum, si corona vestra dignanter accipiat, praecelorum juxta morem pontificis ornat officium. Est enim qui gratiam vestram et natalibus et moribus mereatur: sufficit dignis stricta laudatio. Nunc servitiis salutationis exhibitus, rogo, ut me amantem vestri crebri relevetis promulgatione colloquii.

EPISTOLA XXXIX.

ENNODIUS NORMISDAE DIACONO.

Si dignatio circa me promissa duraret, assereretur frequentia literarum: vix respiciunt homines, quos ad arcem eventus prosper everserit: grave est, si spes secundarum rerum caritatis nexus incidat: non debet praedjudicare diligentiae, cui secundum vota blanditur. Si tamen aliquid circa me gratiae custoditis: si vivit amoris polliciti scintilla, Beatum commendo nobilissimum adolescentem praesentium portitorem: cui justum est ut consideratione mei, et parentem beatitudo vestra impendat, et patriam. Esto specialis tutor, omnium mox futurus. Domine frater, salutationis humilitate depensa, rogo ut sub celeritate quam bene valeatis, descriptione signetis.

EPISTOLA XL.

ENNODIUS BOETIO.

Precum iteratio bonam conscientiam oblivioni accusat. Sed facessant stimulare currentem, et constantem virum ad memoriam promissionis impellere. Haec de his quae a me dudum culmini vestro sunt scripta, perstrinxi: ut domum de qua jam pagina iudicio voluntas vestra est patefacta, perficiam. Reliqua epistolae salutationis nuntio mancipavi: ut sicut apud nos valetudo in statione est, ita de culmine vestro caelestis faciat favor agnoscere.

EPISTOLA XLI.

ENNODIUS AGAPITO.

Insolabiliter amantum ferretur absentia, nisi opem darent remedia litterarum, quae jejunas desideran-

honoris causa debebantur. Symmachus epist. ultima lib. ix: *Sportulam consulatus mei et amicitiae nostrae et honori tuo debeo.*

Vice remedii obitus] Qui diuturno morbo languet, mortem optat, ut remedium. Vetis epitaphium,

Ἰλλὺς ἐμὲς ζωὴς γλυκύτερε, ὅς μ' ἀπὸ λυγρῆς
Νουσῶν, καὶ καμάτων, καὶ μοιραῶν ποδάρκας.

A tum animas pascunt esca colloquii. Bene enim per stylum dilectio amicam sibi pingit effigiem: cum qua sine laboris patientia misceat mella sermonum. Ad hoc magnitudo tua artifex ne impastam gratiam linqueres, scripsisti. Debeo vicissitudinem, quia memorem mei te esse cognovi. Honore ergo salutationis exhibito, rogo ut quod scis apud caros et affectione praeditos esse pretiosum sub continuatione facere non omitas.

EPISTOLA XLII.

ENNODIUS AVIENO.

Agritudinis vestrae indicium in meae contigit incrementum. Nam talis semper et usus et pene natura solliciti, ut vix credat transisse quod metuit: et qui fecit Redemptor noster caelesti benignitate praeterita, quasi sint in oculis locata suspirat. Vere domine Aviene, jam in me nihil de usura incis istius, nisi vestra tantum, post amorem Dei, remansit affectio: quando melius mecum agitur, talis sum, qualem me in desperatione dimisisti. Superest ut precibus vestris et peccatorum remissio concedatur, et si ita Deo videtur, pro vice remedii obitus celer eveniat, ne amarius sit morte quod vivo. Domine mi, salutationem debitam tota humilitate persolvens, rogo ut per vos, quid in causa vestra de Roma nuntietur, agnoscam.

EPISTOLA XLIII.

ENNODIUS NESSALE.

Nunquid aliquando ab effectu destitit, qui Deo cum fiducia supplicavit? Si animus in fide non claudicat, et vota et votorum copia conjunguntur. Ecce egit apud vos silentium meum, quod tanti temporis non valuit obtinere loquacitas. Quantum video, scripta vestra nisi taciturnitas non meretur: quos multos putatis, alloquimini: ab his quibus lingua esse creditur, abstinetis. Fecisti tamen quod decebat dominum et, ut ipsi dicitis, parentem: ut me gravi agitudine depressum dignum putetis alloquio. Rogo ut hoc sub continuatione faciatis. Domine mi, salutationis reverentiam solvens pisco ut pro me per omnes Dei sanctos supplicare non desinas, quatenus vitae redditus, de visione vestra gaudeam.

ΑΥΡ. ΑΜΦΙΚΤΥΟΝ
ἀγῶν ἔτος Ο

Venisti tandem vita mihi dulcior, et me
Solvisti morbis tristibus, et podagra.

AUR. AMPHICTYO
annum agens LXX.

LIBER NONUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ARATORI.

Velim ita labori meo faveas, ut jejuno veniam

Aratori] Libens accedo ad conjecturam doctissimi cardinalis, Aratorem hunc esse qui apostolorum Actus versibus exposuit. Verum is hoc tempore adulescens adhuc erat, et Musarum tamen in castris miles

D praestes ingenio, quia nefas est in devotionibus despiciamabilem discendi cupiditatem: quando quod gratiosus obtulerit, durus rerum interpretes evacuat.

non ignotus, ut praeter hanc binæ superioris libri epistolae ostendunt. Ligurem patria fuisse, facundo patrenatum, atque in Liguria ipsa eruditum, et caudis officio functum: legationem etiam pro Dalma-

Laudandus est in studiis, vel qui facundum æquare non putatur eloquio. Inter benignos et eruditos, quid eligatur incertum est, cum pars utraque dei pretium. Ergo crede diligenti, et amaritudinem temporibus legitimi amoris amollire. Nolo rem voti facias necessitatem: et desideria quibus humanum genus natura peperit, digeris in mororem. Non habiturus continentiam, nisi nuptias optet, in culpa est: conjugalis copulæ vitans remedium, electurus est aut virtutes, aut crimina. Tu te ut metiaris, imploro, ut nec supra hominem plenum easibus iter arripas, nec intra hominem quæ sunt plectenda mediteris. Vix delinquit, qui a natura et lege non deviat. Ergo post Musarum (astra, et inanes ætate nostra cantilenas, ad curam te serendæ sobolis muta: vita quod viluit, quia inter imperitorum exercitus furor est nolle rusticari: juvat sapientem, hoc esse quod plurimos. Facessat philosophia in nostrorum nota conventibus: ego donasse curis cupio, quotiens infelicem incertam sequitur quæ præcedit. Ergo honorem salutati accipiens, rescribe mihi quid cum animo tuo pagina mea egerit. Nam si quæ mihi sit sententia flagites, ego ipsa studiorum liberalium nomina jam detestor.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FAUSTO.

Stat apud conscientiam culminis vestri quid sublimis viri Faustini voto debeam et generi: et ideo quamvis apud vos eredit sufficere quod pro filio patet rogavit, per me tamen quia parum putat ejus sollicitudo quod egerit, preces frequentat, sperans ut noster adolescens ad maturos, Deo auspice, mores erigatur: vos detis præcepta, quid sequi debeat, quid cavere, vos apud quos necessarium credideritis seripione prosequamini. Hoc scio culmen vestrum, etiam si tacem, esse facturum: sed nec debui tanti viri precibus deesse, nec potui: qua dere permotus lacrymis superius comprehensi, et ego flens supplico per illam quæ vobis a Deo concessa est, conscientiam (sic petitiones vestras per martyrum Salvatori nostro commendet assertio), ut efficaciter apud vos et creator pro filio et dominus Faustinus pro Ambrosio supplicet: et ordinate prædictum juvenem, et orate pro ipso, ut adolescentem Roma nec vitis possit, nec moribus extinguere. Scio vos plura apud homines, sed majora apud Deum prævalere. Et ideo securus jam effectum illis polliceor quos commendo. Ergo reverentiam salutationis exsolvens, paucis multa

contextui. Sufficit Deo placentis viri instructam esse pietatem: et causa et persona, cum Dei solatio, vestro disponatur studio.

EPISTOLA III.

ENNODIUS MERIAUDO.

Quasi solem facibus adjuvet, et mare exiguo humore locupletet, ita superfluis laborat impenditis, qui per se placitura commendat. Sed stultum est perire occasionem beneficii, quando auxilium fortis implorat: opam largus supra copias ditatus est, si credit subsidium quod pauper obtulerit. Regale munus sit, cui insigne pretium præstat accipiens. Dominus Faustinus de prolis suæ profectu supra quam poscit paternæ caræ, sollicitus, Ambrosium nostrum hac apud vos credidit prosecutione communiri: æstimans quod sanguis ejus, quod prudentia, quod census, intra Liguriæ angusta delitesceret; et quod artis fama nobilis arctaretur obstaculis: alieno præsidio claritatem suam in Romanam lucem putat erumpere. Facessat ab studiis meis negare testimonium quod plus optulatur auctori: qui enim bonos asserit, approbatur. Videat quæ de vobis fiducia sit, cui quidquid præcipuum habet nobilis terra commisit. Nolo putet apud nos quod hac sit familia potius inveniri. Sufficit honorum cupidis sic plures vincere, ut potissimis comparentur. Honestatem juvenis vulgatus natalium pudor ostendit: faciat divinitatis dispensatio ut per vos principia ejus hic bene locata solidentur. Ergo honorem salutationis accipite, et petitioni meæ paternæ, sicut præceptores vocavi antiquitas, pietate respondeat.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS PROBINO.

Si apud eminentiam vestram supplicatio mea recordatione subsisteret, crebra seripcione patuisset: nec quos apud Liguriam vestros dignatione vocabatis, sepelleret oblivio. Sed quis loco et opibus divitis, nec diligentia lege comparantur; ideo perfectam subjectis caritatem, si digni sint allocutione, præstatis: hæc in amicitiam discretionem coeuntes, ut vos cogamini tantum respicere, nos amare. Erit villum superba conditio, si plus a potentibus quam verba præstolantur. Ad querelam descendit caritatis imperio: debuistis me post periculum quod videratis, dignum putare colloquio, vel quia recentis mysterii reviviscentem commendabat assertio: puto quod digni sint bonorum gratia de sepulcris Redemptoris

tis ad Theodericum regem cum laude obisse testatur Athalaricus, lib. viii Variar., epist. 12. qua comitivam domesticorum Aratori decernit. Postquam comitiva etiam rerum privatarum, priusquam aula relicta Ecclesiæ manciparetur, ornatum fuisse, docet nos vetus annotatio, quæ in plerisque exemplaribus Aratoris libris præfixa est. Quæ ratione Vigilio oblatis et suscepti ab eo fuerint. Ejus enim in codice Remensi monachorum S. Remigii hoc est exordium: Beato domno Petro adjuvante, oblatas hic codex ab Aratore inlustratus, ex comite domesticorum, ex comite privatarum, et ro religioso, subdiacono S. E. R. sed apostolice, sancto illo apostolico viro papæ Vigilio, suæ plus ab eo die viii id. Aprilium: et quæ sequun-

tur. Pangendi sacri carminis, hoc est Musæ ad divina convertendæ auctor Aratori olim fuerat Parthenius Ennodianus. Idcirco cum apostolorum Actus occipisset, opusque suum Vigilio, ut dictum est, obtulisset, id ipsum in Galliam misit ad Parthenium, ut ibi ejus opera ederetur. Quæ de re præclara in eodem codice Remensi exstat Aratoris ad Parthenium ipsum elegis versibus epistola: quam quia nondum vulgata est, si velut peregrinum emblemata his notis inseram, neque ingratum, neque inutile παράγωγον fore confido.

¹ Probino] Viri illustri, par. cio, ut patet ex Theoderici ad illum epist. ii Variar. 11. et Paranesi auctoris ab Beato et Ambrosio hunc ipsum Faustini filium quem Probino commendat.

nostri potentia restituti. Ego tamen, quamvis sim prodigii frontis et garrulus, nec dum de me fiduciam gerens, propinquos insinuo. Præsentium portitor, domni Faustini filius, sufficienter bona pollicetur merita de parente : hunc ut vos foveatis, imploro : quia bene nostis qua sit creator ejus morum luce conspicuus : nec debet ad alios festinare, nisi ad vos, quemcumque vitæ auctoritas armat et generis. Ergo, domne mi, obsequio salutationis impenso, rogo ut prosperitatem vestram epistolaris cura manifestet.

EPISTOLA V.

ENNODIUS HORMISDÆ DIACONO.

Cælestis dispensatio epistolaribus beneficiis junctos caritate convocat : dum quos discernit itinerum proximitas, in remedio sollicitudinis jungit affectio, si sit cura sermonis. Silentium tamen vestrum nimis admiror, quod post depositæ sarcinas ægritudinis nulla me allocutione sublevastis. Sed quia loquendo opportune cogimus, ut loquaris, vel garruli imitatione responde. Bene enim res desiderii et poscitur, et impetratur exemplis. Ergo honorem salutationis impendens, indico me, Deo propitio, jam valere, supplicans, ut vicaria mihi styli promulgatione benedicas.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS BEATO.

Si proferenda temporibus de eruditionis messe pectoris horreo condidisses, jejuna ab epistolis tuis commendant dexteræ non venirent. Sed quia negligentiam et sterilitatem tuam sermonis prodiit abstinentia, nos necesse est iterum ad culturam admonitionis assurgere, et terga jactis infecunda seminibus recidivis ad ubertatem sulcis urgere. Ubi sunt monita quæ apud te asserebas esse victura? ubi studium colloquendi, per quod et scientia patescat et caritas? Clamant silentia tua, te non assecutum quod boni dignum possit esse iudicio. Nam sicut rara doctos, ita continua prodiit taciturnitas imperitos. Ergo erubescere, et tandem aliquando rumpe vincula, et impedimenta sermonum. Ostende quid valeas, ostende quid promoveris, si tamen te juxta votum nostrum gratia superna non deserit. Nunc salutationis honorem accipe, et brevi contentus epistola, agnosce patri tuo quæ longa correptione resercentur fuisse mandata.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS AVIENO.

Benedico Dei nostri triplicem in majestatis unitatem quæ me inter angustias meas, perfectæ sanitatis loco, de conjunctionis vestræ munere subleva-

¹ Domno Liberio] Patricio item : de quo lib. v. epist. 4. Aliud hoc suburbium ab eo quod a Fausto superius per Florum postulabat epist. 12, lib. viii.

² Schol., vestra.

³ Camilla] Viduæ consanguineæ in Gallia, id est Arelate. Infra epist. 29 : Camilla parens mea intra Gallias et viduitatis miseria, et gemina etiam capritatis succubuisse fertur incommotis. Parentem dicit, non matrem, sed sanguine conjunctam, militari olim et barbara, sed Ennodii ætate recepta, significatione

A VII. Venit ad me sera quidem relatio, sed votiva : adsit Redemptor noster, et impleat quod inclinatus supplicatione concessit. Domine mi, salutationis reverentiam solvens, rogo ut actionis vestræ summam de suburbano illo cum parente vestro ¹ domno Liberio, Christo vobiscum adnate, compleatis : quatenus si evenit commutatio, pretium dignetur accipere, ne diutius sub promissionis nutemus ambiguo, quia vos nostis nihil plus esse quod in hac supplicii vestro mundi conversatione præstetis.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS VICTORI.

Dum incertam sublimitas tua præloquitur, eruditionis secreta patefecit : impugnas perfectione quod asseris. Nam dum te salvo pudore illitteratum esse confirmas, quid naturæ vigor, quid studiorum lima contulerit, declarasti. Credat mihi sublimitas tua, imbuendum liberalibus disciplinis jam suis bonis ditavit. Si talis lingua prosequitur fratris Pauli filium, facunda astipulatio et commendat et edocet. Nihil longe degentibus magistris opus est, quando digna laude loquitur, qui dirigit ad docentem. Erubescere insinuat minus invenisse quam detulit : Deum rogans ut quod de me per affectionem præsumiti, ingenii valeam virtute complere. Vos tamen, honore salutationis accepto, quibus libet officium sermonis impendite ; dummodo sollicitudini meæ de prosperitate ² multiplex scriptionis cura respondeat

EPISTOLA IX.

ENNODIUS CAMILLE.

Intrecepisti nostrum, nescio quem secuta, consilium. Nam parvulum tuum quem studiorum liberium debuit cura suscipere, ante judicii convenientis tempora, religionis titulis insignisti. Veneranda quidem ecclesiastici forma servitii, sed quæ ad duas partes animum non relaxat : unum et difficile iter est quo itur ad Christum, nec occupatos multipliciter aliquando vita arcta suscepit. Properantes ad se de disciplinis secularibus salutis opifex non refutat ; sed ire ad illas quemquam de suo nitore non patitur. Jam si eum mundo subtraxeras, mundi in eo schemata non requiras : erubescere ecclesiastica proflitementis ornamentis secularibus expolire. Annueram quod per Patricium diaconum, quantum ipse asseruit, postulat ³ : quid oportuit eum alter ad me, quam diebus ipsis inventus est, destinari? Si iudicium meum consulis, volo ad me pertinentes magis merito sanctos esse quam titulos. Vere animum meum de quietis statione ad cogitationum pelagus expulisti. Suscepi tamen, Deo auspice, sanguinis mei ⁴ vernulam. Nunc

vocabuli. Ideo Patricium diaconum Camille filium, non fratrem, sed sanguinis sui vernulam vocal.

² Vernulam] Nie. Fabri liber, vernulam, quod probari posset : quia venam sanguinis recte diceret, ut venam familaris Symmachus libro nono, epist. 65, nisi vernulam præferrent alii codices : quod rectius est : confirmaturque glo semate Basilienensis editionis, quod expunximus, in quo vernula exponitur servitialis, hoc est servo editus : vernule enim primum dicti, qui ex ancillis domi nati essent.

restat ut conatibus meis favor cœlestis ardeat, et negligentias hominum piæ moderationis ubertate componat. Domina, ut supra, salutem debitam dicens, precor ut nunc geminam sollicitudinem pro utrisque suscipias, et Deo iusto commendare assiduis precibus non omittas.

EPISTOLA X.

ENNODIUS¹ CELSO.

Lenocinium est, non gratiæ sacramentum, quod tantum præsentibus exhibetur: amicitie sinceritas et longe positos non relinquit. Quid possit vera fides, intelligat qui tunc adipiscitur beneficia, quando desinit supplicare; ego mihi debeo quod ad stationem precum trans Gargara positus pervenisti. Tu luce conscientie amicos et litteras uno a te tempore divisisti, sectans non solum longinqua, sed abdita, ita ut nusquam te sagacis boni persecutor inveniat. Semper et hic quidem latentia inter lepores cubilia diligebas; sed sæpe latebram tuam, qui presso ore vestigia rimatus est invenit. Nunc altiori consilio, credo, ut majores² accenderis, te hominum cœtibus submovisti. Ergo sciam pueritiam debuisti Mediolanensibus tuis? et virum te tenere debuerant, qui puerum possederunt; et quos latificasti de amplexibus, debuisti juvare consiliis. Sed hinc alias; tu tibi provisionum tuarum aut gaudia debebis aut lacrymas. Ego interim salutationem præfatus, memor debiti, donationem de puero destinavi; hoc apud me reputans, ut nec importunus in tempore diffidentie suæ vinceret, et cessans inter desperationis mala gauderet.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS FAUSTO.

Suscepi litteras multiplici gaudiorum dote locupletes, et gratiam circa vos Dei quam noveram nuntiantes. Protinus testibus Christi nostri, cum lacrymis quas suggerebat hilaritas, indicata patefeci: et quod per ipsos impetratum fuerat, gratias referens, quasi novus relator asserui. Vere, domine Fauste, simpliciter in hac causa vulgatum est, quid haberet meriti, quid virum in precibus illa sancta anima quæ præcessit. Nam etsi sit spes nostra adhuc cæca mundi luce vestita; sed quod conveniens esse noverat sine nostræ actionis labore promeruit; cum a nobis divideret res in manibus collocatas, obtulit longa statione distantes, felicius tribuens necessaria quam cupita. Ergo mundus iste veri aliquid habet; aut si non habet, non de ejus ditione mox rapitur. Mentiti sunt homines qui se jurabant accipere beneficia, si dedissent: etiam superna dispensatione conjuncti sunt, a quibus nec accepimus blandimenta, nec dedimus: certa de desperatione confidentia, et nebu-

losum de publicata promissione constitutum. Vere dicerem, si doleret ista discussio quod tales homines nec illa quam dicitis vitricem mendacium esse, Liguria potuisset mittere. Quid argum prius in illis? fallacia, aut fatuitatis obscena? perdidērunt duos, qui inter se sanctorum impetratione sociantur, per quos potuisset diu jacentis et in umbram cunctæ familiaræ scintilla reparari. Memores esis, domnum Avienum vobis in ecclesia dixisse, Deum se de illa puella specialiter non rogare. Vide progeniem sanctis creatoribus ad usuram vitæ procedentem. Intelligebat plus se parentum fletibus quam actione promittiturum. Gratias tibi, omnipotens Deus, gratias, rector fidelium, qui ancillæ tuæ vota respiciens, prophetiæ in ea pollicitationes implesti, dicentis: *Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hereditabit terram* (Psalm. xxiv, 13). Perfice, pie arbiter, quod remansit, et in alterius servi tui copula serenus aspira. Mihi si hæc videnda morbus qui jam vitalem præoccupavit substantiam, non relinquit, videat de illis bona pater, et avi proavique ante transitum suum nomen accipiat. Me tamen, quamvis peccatorem, adhuc gratia superna non deserit, qui admonitionem cautione prævenio. Nam desideria mea ne³ legati provincialis nomen acciperem, licet cum dolore, suspendi. Timui ne aut rerum dominus, vobis disponentibus, hæc a se exigi crederet, quæ cogit necessitas postulari; et ego redderer officii onerosus et actionibus infectus, quamvis nec exsequi nec injunctis par esse suffererem. Rogo ut supplicetis Deo, ut me vel usque ad votorum communium tempora in mundi istius servet incerto.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS MESSALE.

Fero vestrarum absentiam litterarum, si sic ad incrementa gaudii mei pertinet quod tacetis. Non est molesta paginalis intermissio, si cum splendidis dictionibus junguntur rara colloquia. Quod de gratia circa vos Dei, quod de sanctis parentibus præsumatur accipio. Jam suffragiis amicorum Dei qui tibi pater et frater est, agnovisti. Vere dictionem tuam sine lacrymis quas dabant gaudia, non relegi. Nolo apud te quæ de te sentio verborum importunitate producere. Labora ut quod anggerente in sensibus vena invenis, componas eloquentia. Nihil tibi a domni Fausti et domniæ meæ matris tuæ filio minus est, nisi quod⁴ ipse studiose subtraxeris. Parcat tibi tamen Deus, ut credas me immemorem esse tui, dum impediētibz morbis frequenti te scriptiōne non venero; debes nosse dignum esse veniam quidquid necessitate delinquitur. Domine mi, salutationem plenissimam dicens, benedicere me Deum in

non a tota provincia, sed a civitate tantum aliqua mittebantur, ut *Hierapolitanæ civitatis*, cod. eod. lege 8. de Censoribus, et *legatio Alexandrina*, leg. 42 de Episcopis, etc. Oblatam sibi ad Theodericum legationem subire propterea cunctatur Ennodius, ne ob summam cum Fausto necessitudinem, suspensionem regi moveat, quæ Ligurum nomine postulanda erant, ea Fausti suggestionem postulari.

³ Schot., ista.¹ Celso] Mediolanensi.² Schot., accenderes.³ In alterius servi tui copula] Nuptiis Avieni, de quibus epistola sequenti ad Messalam, et supra epist. 7. itemque ad ipsum Avienum. Ergo puella cujus obitus hic describitur, Avieni soror, filia Fausti.⁴ Legati provincialis] Provinciæ Liguriæ: ut *legatio Proconsularis provinciæ*: lege 186 cod. Theod. de Decurionibus. Nam alii erant legati civitatum, qui

operibus ejus de domni Avieni conjunctione signi-
feco; et de te quod ejus pietas pollicetur, exspecto.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS PANFRONIO.

Peregrinari me in solo patrio vobis absentibus
crederes, etiamsi valerem. At cum ægrotudo mihi
et quorundam insistat infirmitas, inter utraque
quid faciam? quis uno tempore, et morbos ferat, et
perfidus? Scias nulla cautione, nulla innocentia, in-
vitate nostra, quæ Deo medio promissa sunt, cu-
stodiri: totum felicitati tribuitur, nil amoris: circa
humiles rara dignatio; optimus ille, qui celsior. Sed
hæc ego non pro mei, cui nihil superest quod sperem,
consideratione suspiro, dolet mihi illos perire quos
diligō. Plenius vobis rem omnem, et quam propter
studium vestrum invidiam contaxerim, homo vestri
lusuabit. Ego honorem salutationis impertiens,
rogo ut scripta mea, et domno Avieno, et domno
Liberio protinus contradalis; et per ipsum qui vobis
Panfroniam nostram sanam contribuat, conjuro, ut
vos me quid responsi dederint instruat; quia si
regius occupatione aliqua negatur adventus, ego ad
vos, Deo meo suffragante, sub quavis membrorum
meo um fragilitate venire festino.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS ELPIDIO DIACONO.

Deus sanctitatem tuam misericordie suæ et gratiæ
prosequatur insignibus; qui de humilitate mea, rem
amici faciens, dignaris esse sollicitus, et me meosque
promittis peculiari affectione te colere. Scio quia
Deus propitius tibi sic gratiam invicti principis con-
tulit, ut humilitas ecclesiastica non periret. Verè,
domne Elpidi, si dignatur pius rex de servo suo esse
sollicitus, tu fecisti, cuius animo nullus amicorum
vicem poterit repensare. Scias me tamen quotidie
diversa affligi qualitate morborum, ita ut de vita de-
sperem. Rogo tamen, honore salutationis accepto, ut
domnum Faustum et filios ipsius, memor animæ tuæ,
sincèrè diligas; et pro anima mea, quantum præ-
vales, orare non cesses: quia non remansit in luce
quod sperem. Rogo etiam ut me frequenti digneris
alloquio, et si dominus noster ad Liguriam venturus
est, intumare procures.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS STEPHANIE.

Bene est animo meo, quod gravatum peccati fascie
meministi; et inter illas sacri pectoris curas, quan-
tum epistolæ ad domnum Avienum destinatæ man-
festant, personæ meæ non emergit oblitio. Deo
gratias ago, qui per indebitam delinquentibus ele-
mentiam solita miseratione succurrit, dum eos san-
ctarum animarum intercessionem sustentat. Non credo
quod inter orationes deseratur, quem nobilitatis
alloquio. Saluto ergo humilitate qua dignum est, et
rogo ut illi assidua orationum donetis suffragia,
quem commemorationis pascitis ubertate.

¹ *Lænam et racanas*] Ita distincte Vaticanus: reli-
qui *Læna metra canas*: quod eodem recidit. *Raca-*
næ autem quod genus vestimenti fuerit, non liquet,
ad calceamenta referendæ videntur, ut et r'gie et

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS ADEODATO.

Olim ad beatitudinis tuæ scripta responderam, si
facile fuisset Romam pergentium itinera deprehendi.
Ecclesiastica humilitas a mundi potentibus quasi res
peregrina transiit. Ut primum tamen domnus Dio-
scorus Romam perfunctus pii laboris remeavit offi-
cio, ad restitutionem debiti, reverentiam vestram
suspiciens, aspiravi. Hos filios vestros, domnum
Paulum, vel sanctam progenem ipsius redire Ro-
mam capitis, nos manere: dispar sententia ad unum
affectionis callem sine errore revertitur. Deus tamen
optimus dispensator, quod felicitati ejus scit conve-
nire, disponat. Mihi domni Fansit, suorumque pro-
speritas præsentis vice blanditur. Domine mi, salu-
tationis cultum pleno amore dissolvens, codicem
quem dedisti, filio vestro domno præfecto remeante,
transmitto: vos meum, aut illum quem promisisti,
si placuerit, destinate. Illud tamen specialiter con-
ferentes, ut orationum vestrarum nunquam me pro-
pugnatio nudetis, quia nullus mihi murus potior
esse adversus peccati arietem poterit, quam si illa-
rum me tutela defenderit.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS APODENIE.

Non clauda fides opinionis antiquæ, quæ perhibet
quod propinquitas generis non defraudetur longin-
quitate regionis. Manent familiarum suis jura cardini-
bus; nec quæ sunt divisa habitaculis, dissociantur
animabus: percurrit ætherius vigor, ubicunque car-
nis cognatione produciuntur; et illa cœlestis portio
unius patriæ non continetur angustiis. Sic tu, domna
mea, longe a corpore degentem Ennodium perquisi-
sti, efferrè desideratis nobile munus aspectibus.
Accepi cucullam qualem debuit dirigere religionem
proficienti. Sanctissimè ora, ut dignum me humilium
indumentis, et si nō invenerunt dona vestra, tamen
meriti sui nobilitate perficiant. Domina mi, salutem
largissimam dicens, rogo, ut crebro venerandis re-
levetis alloquiis. ¹ *Lænam et racanas*, ejus vos vo-
lueritis coloris rubei aut fusci, mihi sub celeritate
dirigite.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS STEPHANIE.

Sufficeret equidem pro epistolari commercio me-
ritum portitoris, cui et vena sua quod loquendum
est et pura circa me ministrat affectio. Sed animus
meus ad duplicatum festinat obsequium; nec sim-
plici quam reverentia vestra exigit humilitate con-
tentus, domno Avieno scripta conjungit, illi quem
de stirpe vestra procreatum et vita prodit et oratio.
Graviter tamen fero quod rusticas voces nimis ur-
bana et subtili elocutione narratis. Non ita circa fa-
miliam vestram gratia cœlestis innouit, ut aliquem
in ea liceat majoribus suis aut lingua esse aut
actione dissimilem, nisi forte quod vos supra clari-
tanzæ lege 3 cod. Theod. de Habitu quo uti oportet
intra urbem. *Intra urbem Romam nemo vel r' g. s.*
vel tzancis utatur.

¹ Videsis le St. Moine Vat. Sacr. tom. II, p. 287.

tatem seniorum sanctæ viduitatis in vobis fulgor irradiat. Nempe illius domni Fausti germana es, in ejus præfectura quod monachos instituat, invenitur, quem plus est actione venerabilem esse, quam nitelo. Rogo vos, servilio salutationis exhibitio, ut nunquam scholasticorum indociles compositiones sanctis dietationibus misceatis: sufficit mihi quod admirer, quod si mereor sequi debeam, in vestris sensibus invenire.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS AGNELLO.

Longo animus meus pependit incerto, utrum pro diligentia notitiæ vestræ januam scriptiōis amabili, præsumptione pulsarem, et excellentissimi hominis per hunc callem pectus ingrederer, an per homines vestros, vaga salutatione contentus, secreta quibus obsidebar irrumperem, quia visum mihi est non esse in hominum numero computandis, quem hominum potissimus ignoraret. Et plane illi nec mores suggerunt fiduciam, nec natura, qui in arce locatis absconditur: vobis præcipue, quos uterque orbis amica et socia diversitate complectitur, quod Dei timor gratiæ suæ comitate firmatos fecit jam honorum summa largiri, et ad quod vix præcipui perducentur ad opinionis gloriam dare subjectis. Laudandi sunt apices, sed ad eos sudore maximo vix venit. Quod tamen feliciter dictum sit, et inter munera vestra sunt culmina. Ergo salutans reverenter, epistolam brevitate concludo, ne ante dignationem vestram videatur importuna laudatio. Latius post responsum pagina'e, quod moribus, quod potentiæ vestræ convenit, eritis mundo mecum attestante lecturi.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS MASCATORI.

Et me sperare quod pium est, et vos decet auerere. Nam disparibus viis ad unum finem remuneranda tendit intentio. Vos solatia rebus impenditis, a me tenui sermonis præstatur auxilium. Sic fit ut cui incumbit per officii considerationem præstare peiora, vix possit exigua. Reddat ingenuitatem homo palatii, quia Ecclesiæ nihil amplius sufficit quam precari. Scitis¹ pro ascinis a quo veniat retributio, si juventur. Succurrere his quos et patria terra captivat, quibus et invidia est cum originariis et conditio dolenda cum profugis. Pluribus Christianum et sapientem non deest admoneri, ne longa de-

¹ Pro ascinis] Qui laribus et tecto carent. Ascensor enim asceni dicti, qui sine tabernaculis sub dio vivunt. Hos ergo clientes domo sua vi forsan ejectos Mascatori commendat, ut ejus ope postliminio restituantur.

² Exhibuisse documenta] De suburbano Mediolanensi, quod Faustus Ennodio concesserat. Epistola præced.

³ Liberio] Certat hæc epistola Liberii laudibus cum ejus epitaphio, quod patri olim a filiis Arimini positum est his verbis:

Humano generi legem natura creatrix

Hanc dedit, ut lunuli membra sepaltis tegant.

Liberii soboles matrique patrique superstes

Triste ministerium mente dedere pia.

Hæc sunt membra quidem, sed famam non tenet urna.

A præcario fructum sibi videatur ascribere laboris alieni. Saluto ergo humiliter qua dignum est, et ut præfatos cum gaudio ad me remittatis, imploro.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS ELPIDIO.

Etsi te immemorem mei Pontica facit inhumanitas, me tamen imitari non decet quod accuso. Sic de civitate Mediolanensi quasi Icarus avolasti, et nec mandati me salutatione dignatus es. Sic faciunt quos potentium lateribus jungit inopinata sodalitas. Musca moritura justum est, ut si per naturam non potes, ad effectum meo inviteris exemplo: possunt tibi alii pro abundantia facultatum utiliores existere, esse tamen non valent dulciores. Sed redeo ad considerationem patriæ, cui debes honorum oblivionem et miseriam qua laboras. Nunc ergo, honore salutationis impensio, servum tuum ad hoc direxi, ut filio tuo domno præfecto et tibi nuntiaret in Christi nomine, me de suburbano illo documenta legitima suscepisse, ut vos cum filio vestro domno Triguæ, quod necessarium videris, agere non omittas [sic].

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FAUSTO.

Spero in Trinitate Deo nostro, per suffragia veneranda sanctorum, quod servos in quocunque loco positos, quemadmodum munitur oculi pupilla, custodiat, et ad bonam valetudinem reducat quicquid inimica fregit inæqualitas. Ego tamen, et si corpora nequeo, sequor officiis. Nam imperio sollicitudinis verba congressi, deprecans ut quam sani sitis edocear. Ecce vix sero brevem, absentia longa fatigandus: sed potentes sunt, et amici domni, quibus vos anima sancta commisit. Ego memores, et depositum servent, sine cessatione convenio: aderunt paribus suis, et quod ab eis susceptum est, sine imminutione servabunt. His addo, præstante omnipotentis Dei misericordia, servos vestros de Venetiis jam regressos¹ exhibuisse documenta confirmata de legibus, hic introductionem solemnem illico fuisse confectam. Nunc utrum amico a vobis dici aliquid debeat, illa qua soletis maturitate consulite.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS² LIBERIO.

Datum est mihi, celestis infusione mysterii, libera habere judicia, etiam cum sim beneficiis obligatus. Est enim superius munus et ingenuum amentiam serat obnoxius, nec delectetur immanitate

Nam durat illius nescia fama mori.

Rex it Romuleos fasces currentibus annis,

Successu parili Gallica jura tenens.

Hos non imbelli pretio mercatus honores,

Sed pretio majus detulit alma fides.

Ausonius populi gentiles rite cohortes

Disposuit, sanxit fœdera, jura dedit.

Cunctis mente pater, toto venerabilis ævo

Ter donis lustris proximus occubuit.

O quantum bene gesta valent! cum membra recedunt.

Nescit fama mori, lucida vita manet.

Hoc epitaphium primum in lucem edidit Pithæus: post illum Baronius, exemplar nostrum secutus, in quo *superstes* versus tertio legitur: quod rectius videtur, quod *sepulcrum*, quod erat in Pithæano: erat unus tantum Liberii sit epitaphium.

gratiae vigor examinis. Divinum est, quando sine corruptione de te loquitur cui mola contuleris, nec iniquum ponit aliquid in lance veritatis donorum tuorum opibus subjugatus. Nam ubi de potissimis sermo est, et in aures mundi iura formantur, publicum testimonium privata actio cur obumbret? Debeo quidem celsitudini vestrae plus quam universitas; sed nolo majus aliquid quam universitatis possunt ora depromere: et epistolaris angustiae lege contentus, satis modicum de illa meritorum messe praebito. Felicissime hominum, hoc totis hostilitas virum suarum laborat impendiis, ut per totum orbem tu solus dissipata componas. Aestimationi remanet qualis sit ille cui militas, quando lapsa, exusta, perdit, cum te aspexerint, convalescunt. ¹ Vix pascebatur Italia publici sudore dispendii, quando tu ea sine intervallo temporis, et ad spem reparationis, et ad praebitionem tributariam commutasti. Laeti cupimus te moderante inferre aerarii publicis quod cum maximo dolore solebamus accipere. Fuit semper ubertas nostra dispensatio tua. Juerunt venerabile suprema consilium. Nam vires vegetalium tu vel nutriti pro bono publico, vel dedisti. Culminibus omnibus sublimior, tu primus fecisti regales copias sine malo privatae concussionis affluere. Tibi post Deum debetur, quod apud potentissimum dominum et ubique victorem, securi divitias constemur: tuta enim est subjectorum opulentia, quando non indiget. ² Quid quod illas innumeras Gothorum catervas, vix scientibus Romanis, larga praediorum collatione distasti? nihil enim amplius virores cupiunt, et nulla senserunt damna superati. Tace, consideratione paginalis eloqui, communionis et blandimentorum tuorum mella praeceptis caelestibus instituta, non minus rebus nobilitate quam verbis: orationem meam ad ea quae eminentiae tuae debentur, vota transduco, quia mecum Galliae in hac astipulatione conveniunt, ut, Christo Deo vivo disponente, ordinatis illis quibus civilitatem post multos annorum ³ curriculos intulisti, quos ante te non contigit saporem de Romana libertate gustare, ad Italiam tuam, et poscentibus nobis, et illis tenentibus, reducaris. Sic utriusque orbis per sanctas actiones indigena, venerabilem domum et summates filios cum universis Italiam possidens videntibus, felicis praesentiae tuae dote sublimes. Ego autem, servitilis salu-

ationis exhibitus, valere me nuntio, et de votis quod voto meo satisfacere possit, exspecto.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS AVIENO.

Bene erat animo meo, si vel ad scriptionem frequens portitorum suggereretur occasio, quia in remedio de iderii senior providentia munus literarum comparavit, in quo ad vicem praesentiae formate aestuantibus blanditur alloquio: et licet de ipsis remediis meus aegrescat absentium, et de medicina sollicitudinis cura ⁴ gementur, attamen non sunt deserenda quae sola sunt. Ergo infante Valentino Romam petente, quantum sub celeritate potui, de his quae erant loquenda subipui, breviter significans valetudinem corporis mei fuisse turbatam. Satis est tamen, si nuntio prosperitatis vestrae, dum sit hilaris anima, convalescam. Domine mi, salutationis munus, sicut reverentia vestra postulat, exsolutis, rogo ut jam me de votorum effectu et de bonis vestris epistolaris sublevetis promulgatione colloqui.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS AGNELLE.

Gratum mihi est ad magnitudinem vestram literarum munera promulgare, quia et generi et conscientiae vestrae, non tam exhibeatur honor iste, quam redditur. Justum est ut religiosi homo propositi sanctam viduam et nobilem veneretur ingenuus. Ago Deo meo gratias, quia bonus opinionis vestrae, ad nos odor emanavit. Ille usque ad consummationem vitae fructus tribuat, qui bonam radicem in hac saeculi conversatione plantavit. Bene fecisti, domna Agnella, mundi istius blandimenta respicere: et dum celsiora sequeris, etiam quae potuerunt venire a legitimis remediis, non habere: scisti non solum veniam quaerere, sed coronam. Gaudeant de medicina languentes: prope est ut proximior sit integritati, cui conceditur ut feliciter dediscat illecebras. Ergo, domina mi, salutationis gratiam honorificentiamque persolvens, rogo ut pro me amico et parente tuo apostolorum liminibus non desinas supplicare, ut merear servare quod praedico, et quod in aliis extollo ipse non negligam.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS MESSALE.

Scio equidem vos pro desiderio meo fuisse subtrac-⁵tos: sed aliud spei de sollicitudine vestra praeciperam. Nam et qualiter domnus Deo praestante

¹ Vix pascebatur Italia] Pertinent haec omnia ad Romuleos fascis epitaphii, hoc est ad praefecturam praetorii Italiae, qua functus est Liberius primis annis Theoderici, quem de ea sic loquentem facit Cassiodorus lib. II, epist. 16: *Sensimus auctas Italiae, vos addita tributa nescitis. Ita utrumque sub administratione perfectum est, ut et fuscus cresceret, et privata utilitas damna non sentiret.*

² Schot., imperator.

³ Gothorum catervas] Epitaphium, Ausoniis populis gentiles rite cohortes disposuit. Cassiodorus ibidem: *Juvat referre, quemadmodum in tertiarum deputazione Gothorum Romanorumque possessiones junxerit et animos. Nam cum se homines soleant de vicinitate collidere, istis praediorum communio causam nascitur praestitisse concordiae. Tertiam agrorum partem Gothi*

assignari jussit Theodericus: hoc est τετραμόριον, quod suis antea largitus fuerat Odoacer, ut auctor est Procopius initio belli Gothici.

⁴ Galliae] Praefecturam etiam praetorii Galliarum gessit et sub finem regni Theoderici, sub ejus successore Atalarico: cujus existat apud Cassiodorum epistola ad Liberium PP. Galliarum lib. VI, Var., 6. Verum hanc Ennodius non vidit. Quare quae hoc loco commemorat ad superiora tempora pertinent, nec una tantum in administratione versatus est. Nam militares etiam copias duxit: ut auctor est Jordanes in rebus Geticis.

⁵ Forte circulos.

⁶ Schot., gementur.

valedixerit, et qui vobis itineris ordo fuerit, si mei memor esses, agnoveram. Sed quid facio, qui negligentiam vestram, nec suggerendo formam affectionis expugno? Ergo si te, Christo Deo nostro tribuente, spes nuptialis afflaverit, Ennodii memoriam non fugabis: quando nulla sic cessit major diligentia, et pius amor exclusus est, tantum a pectore tuo, quantum ab oculis submovebor. Sane esto, salva vita patria et fratris tui, Deus vobis benefaciat: gnoscant quod pascat auditum, quale vultis circa me exhibere propositum. Unum te rogo, honore salutationis exhibitum, ut apud dominos apostolos pro me digneris preces offerre; ut ipsi miseras meas medicinaliter curent, nec patiantur me quidquam velle quod non decet: castigant praeumptiones mentis et corporis. Quid si facias, credo pro innocentia et puritate tua te melius pro me, quam si essem coram positus, audiendum.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS ¹ AURELIANO EPISCOPO

Debeo equidem dolori meo vocem, sed reverentiam taciturnitatem. Et forte melius moror, de abstinentia sermonis vestri sequeretur muta dissimulatio: urbanum enim et subtile erat ut eisdem lineis quibus in me delinquitur potiorum delicta ferirentur, ut secum haberet culpa vindictam. Sed quo me vertam qui immemorem dei, et humilium notitiam respondentem, pertinacia amoris insequi non desisto? Nuncquid non repudiasti importunitas mater horrores est, cum placendi per assiduitatem desiderium materiam exigit displicendi? Nam quidquid mente fugimus, ingestum oculis vix videmus. O si mihi liceret adhuc aequali cum beatitudine tua sorte contendere! sed dormiunt apud coronam tuam propinquitatis privilegia, postquam pater esse meruisti. Retinet quisquam hominum perire suis iura necessitudinis incrementi, et accessione pie dignitatis, et generis et diligentiae vincula dissolvi? Ergo decet evocationem meriti vestri instabili mihi esse rumore compertam, et de communibus gaudiis adhuc pendere opinione contentum? Electus sum cui bonum generale taceretur, ut rem aurei saeculi solus pro conscientiae meae obscuritate nescirem. Nobilia vita et genere apicem ecclesiastici honoris ascendit, et me dedignatur alloqui. Vere tale factum, aut studio aut negligentia evenit, non probatur. Ego tamen servitia salutationis impendo, et Italica simplicitate unde tristitiam habuerim, sine dissimulatione manifesto.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS AGAPIO.

Duriter officium gestientis animi ad memoriam tristitiam mens recordatione stimulanda revocavit.

¹ Aureliano episcopo.] Cuius cathedrae, libri non indicant. Cave putes Arelatensem. Nam qui hoc nomine episcopus fuit Arelati, 30 ut minus annis post Ennodium obitum eam sedem sortitus est. Hoc vero tempore Arelatensis antistes erat Casarius. Non abnueri tamen, novum hunc cujuscunque civitatis episcopum Aurelianum illum videri presbyterum Arelatensem, ad quem rescripsit epist. 35 lib. viii.

A Nam semper remedium oblivio doloris est; quia quod ratione non possumus, temporum prolixitate sepelimus. Bene est, quia diuturnitate senescit afflictio, et magni doloris consolatio per silentium procuratur. Nam in hujusmodi negotiis plus agitur nil agendo. Sed quid facio, quia epistolae lectio jam obduca cicatricis penetralia rescindit, et sepultam immaturi funeri recordationem amara sorte vivificat? Ergo ego communi fratri consolationem dare poteram, cum si quid humanitatis in me esse creditur, sic dolerem? aut unquam fletus placuit consolator? ergo expectatur medicina de morbidis? Non de me, domne Agapi, bene iudicas, si et ingermani tui memoribus, et in obitu spiritualis filii, ego quasi opinionum tuarum disputator occuro. Sana pectora iter curationis inveniunt, nemo alterum unde ipse laborat absolvit. Sed hinc alias: potens est Deus, qui solus ad ista valet occurrere, et communis mali sollevare pressuram. Vos tamen honorifice cultu salutationis imperiens, rogo, ut crebro mihi epistolaris commercii munera conferatis, ad quae studia pigrum esse nec amantem convenit, nec faciendum.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS LIBERIO.

Si postarum spiritus disciplina paginalis admitteret, centena ora, et vox ferrea vix quod celsitudini vestrae a me debetur verborum ubertate reseraret. Sed quia magnis obnoxius vix ad pauca sufficio, providi post Dei misericordiam vestrae gratiae repensorem. Nam frater vester dompus Faustus, dum debere se beneficium quod mihi tribus est eloquuntur, ab imbecillis cervicibus gravis oneris sarcinas amolitur. Sunt inter duos praecelsos ista communia: vos vobis et dare digna nostis, et reddere; me sub fasce vestri muneris constitutum sola manet de obnoxietate confessio, dum praeventum gratiae vestrae mole quod voti compotem fecit, hoc impari. Adsum tamen partibus meis, et inter orandum, quamvis peccator, Deum, ut pro me quoque vobis reddat, implo. Ecce duo ista sufficiunt: nam et de caelo pro me expectatis quod vos exhibuisse meministis: et est aequalis, qui se debere fateatur in terris. Expecto tamen beneficii vestri celeriter supplementum, ut litteras, quales per sublimem virum Tranquillum sum precatus, accipiam. Illis tamen aliam vobis miscendi viam benemorum vestrorum conscius exhibebo. Camilla parens mea intra Gallias, et viduitatis miseria et geminae jam captivitatis succubuisse fertur incommodis. Nemo est qui tam multiplices necessitates praeter celsitudinem vestram possit avertere, generis mei patronus quod in Italia positus praestitit, non neget in Gallia, ut de casellulis ipsius, or-

² De casellulis] Cassiodorus lib. vii, 45: Formula qua census relevetur ei qui unum casum possidet et praegravatam. Cui ei in gravius aequo canon impositus erat, a peraequatore minuebatur. Id relevationis seu peraequationis beneficium dicebatur. Glorae nostrae. Relevatus ager, ἀνατροπασμῶτος, παραρθεῖς τοῦ ἀναπορίου βάρους.

dinatione vestra, dum ab eis fisci onera derivantur, ad præfate alimenta sufficiunt. Domine mi, salutationis servitii dependens, rogo ut portitorem præsentium, hominem meum quem ad hæc exsequenda destinavi, Deo vobis inspirante, meum effectum eminentia vestra jubeat commeari. Nunquid dubitare de postulationibus suis eam convenit, qui se novit illi, quæ non poposcerat, impetrasse?

EPISTOLA XXX.

(' SYMMACHO PAPA.E.)

Natura rerum est ut etiam idoneus ore vel pectore possit de presumptione culpam, quia omnis verborum commoditas humilitatis terminos egressa calcatur: et sicut habenda sunt quæ exiguntur in pretio, ita ingesta vilescent. Importunitas cum facundos opinionis nobilitate dispoliet, dedecore vestit indoctos. Sed hæc me ratiocinatione sustento, quia est quidem audax, sed amabile prævium præstitisse sermonem: et sicut vicinum temeritatis, ita proximum diligentia ad caritatem pertinens iter aperire. Inter Ecclesiarum homines nunquid reatus est, si pari amoris contenderint dispares dignitate? aut excedunt modici honoris angustiam, qui desiderant suffragio gratiæ summis comparari? Non habet superbi conscientiam, qui se tantum in affectionis munus non metuit. Præsumo dicere, subditorum error est, qui in hac re præcedentem antevenit. Ecce sic partes meas quasi voluntariæ allocutionis fuscatae nube purgavi. Sed dico quod ad defensionem spectat uberrimam. Filius vester domanus Rhodanius coegit a me in usum styli præsentis erumpere. Fateor tamen, in studio meo fuisse quod jussit: quia qui volentem coegerit, non laborat. Deo GRATIAS principe loco, et tota epistola concinnatione referamus, quia in societatem capituli sui aliquando Romana membra coierunt. Justum erat ut et beatus Petrus apostolus sedi suæ Ecclesias et senatui liberiori per Dominum partes debitas reformaret. Dignus regnator, dignus in quo cum ætate votorum summa contigerit. Nam etsi itura ad posteros felicitas perseveret, litandum illi est laudatione præcipua a quibus sumpsit exordium. Deo efficaciter supplicastis, ut illius vos virtus erueret, cujus potest servare clementia. Didicistis ejus eventus prosperos, quem videtis dum mandat secutam bella victoriam. Parum superest, ut mansuetudinem mentis illius ita profundam teneatis, quasi sit ignara procinctuum. Deo tribuente, nec pax ejus turbari dubiis poteat, nec fortitudo qualibet objectione confringi. Nihil apud illum tutius supplicante: solus evasit præliares acs, qui rogavit: vicit armorum impetus qui oblitus devotus obsequium. Quod vix veteres principes presentis suæ sudore potiti sunt, hoc semper regis nostri brevis procuravit epistola. Per excursus dirigitur felix

A exercitus ad triumphum. Quis erodat militem ejus in labore et perfectione habere quidem superantis gloriam, sed continentiam subjugati? Consummatas congressionibus de iræ hereditate nil remanet: uno tempore, quos perniciosos adversarii viderint, blandos sentiunt tributa pendentes. Et hæc quidem cuncti præparantur pro hac repensione suffragio: quia fides nostra apud eum, (cum) aliud ipse sectetur, in portu est. Mirabilis patientia, quando tenax propositi sui, claritatem non obumbrat alieni: nam et Ecclesiarumstrarum patrimonium relabi, nisi aucta fuerint, ingemiscit. Sic factum est, ut et statum suum locupletes pauperum substantiæ teneant, et mediocres ad supremam opulentiam convalescant. In sacerdotibus virtutes et innatas colit, et non rebus pertas inspirat. Sed cur beatitudinem vestram præjudicio diffusi sermonis anticipe? Continuo experientia vestra et spiritalis illa perfectio jejunum me fuisse in filii vestri laudibus accusabit: et cum soleant amplificari facta colloquiis, sterilem me relatores de virtutum ejus messe causabit. Jam sæculares apices, curules et trabes, patricias etiam dignitates qualiter aut naturæ reddat aut moribus, domestici perlatoris astipulatione vulgetur. Nam et veteres in antiqua generis luce durare facit, et novos splendore inopinanti fulgoris irradiat. Facilius respublica ejus bono dispensationis in privatam migrat opulentiam, quam famulantum census in palatina lucra commutetur. Nunc quod superest, mem servitii salutationis acceptis, prospicite ut Christus Redemptor noster quæ in præfate clementissimo rego servientibus sibi contulit, longa ætate conservet. Det etiam regni de ejus germine successorem: ne boni tanti hominis in una ætate veterescent, et antiquata temporibus pro sola aurei sæculi commemoratione nominentur.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS AVIENO.

Dum jucundis adhuc, Deo dispensante, frater de presentis vestrae vicinitate conspectibus, et amabilia colloquiorum mella venerabili niendacio rethneret auditus, occasio mihi scriptionis oblata est. Fateor, diu nolui medicinam desiderii, dum altera procuratur, irrumperet. Delectabat series animo meo pia ludificatione blandita, nolebam conscius deprehendere quæ pascerebat in amore fallaciam. Bene enim sapit studiis nostris obsecuta seductio, et pro vero libenter admittimus dulcium imagines nuntiorum: grata somnia quoties fugantur vigiliis, ingemiscimus, et illud mortis simulacrum de placidis deceptionibus plus amatur. Ergo nunc mihi, quia illud quod præfatus sum stare non licuit, exsequendum est quod remansit. Aliquis hominum pro peccati sui onere sic laborat? affligeret nisi vos viderem: ad cupita perductus maceror, quia quæ poscebamus, Deo tribuente, con-

¹ Symmacho papa] Titulum adjecimus, cujus vice in antiquis exemplaribus scriptum erat *In Christi signo*. Sed perspicuum est epistolam esse ad Symmachum papam, et quidem se ipsam post extinctas

schismatis reliquias, membris omnibus, ut Ennodius ipse loquitur, in capitis sui societatem Theoderici regis quem prope ea laudat, opera revocatis.

cessa sunt. Nunquid alicui accessit de latitiae occasione quod torqueat, aut de messe gaudiorum egressa est planta tristitiae? Gratias inseparabili Trinitati, Deo vero, qui ut vota impleat, aliquotiens vota contemnit. Ipse ergo conjunctionis tuæ copulam respiciat: ipse unum faciat ex duobus, in primi hominis corpore, dum adhuc nativa et intemerata immortalitate gauderet, utrosque formavit. Jungatur tibi uxor, ut Abraham Sarra, ut Isaac Rebecca, ut Jacob Rachel celesti benedictione sociata est. Habeas continentis præviam frugem, et dulcedinem conjugati: legi Dei pareat solutio virginialis, dum quod in se subtrahit, reddit in sobole. Nesciat externam diligentiam bene in vobis solidata communio: illa matrem tuam moribus et conversatione restituit, tu parentem. Non parenti mundo majorum tuorum, dum in te renascitur, amplectenda formatio. Nequaquam peregrina vitæ exempla, nec non adventitia postulantiur: in oculis locata sectamini. Ecce ego, qui hymenæis tuis interesse non potui, hæc te precum mearum prosecutione convenio: vos ad virissitudinem exhibere crebra colloquia. Salutationis amorem et reverentiam persolvens, rogo ut si memoriam mei de illa locupletis recordatione non trudit, et orationibus me et colloquiis sublevetis.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Quantum a me merito, quantum actione sis clarior, orationum tuarum reserabit effectus. Ecce domni Fausti filii tui abstractam de solatio meo partem maximam tui tenebis. Ego quidem sanctis et legalibus desideriis præcum impedimenta non attuli: sed tanta me domni Avieni percussit pro ejus caritate discessio, ut lacrymis prosequeretur et ad optata tendentem. Patuit humanarum rerum in hac causa de diversitate formatio. Illum evocant, Christo duce, vota; me feriunt. Illi blanditur de conjunctione vicinitas, me de sequestratione compungit. Ecce de precum mearum fruge sollicitor: et adeptos nos, si quid in hac parte postulatum est, quod cum Christi pace dici liceat, ingemisco. Sed inter hæc tali diligentiae curatione sustentor, quia domnum Aviegiū superantem vota reddidimus. Habet de origine ejus Roma jactantiam, Liguria de profectu: ibi domno Fausto filius naturæ lege concessus est, hic eruditione patectus. Minus fuit cum generalitate hominem nasci, quam quod inimitabile videbatur, Fausti sobolem comprobari. Referamus ad Deum beneficia sua, et ipsi pro illo redhibeamus gratias, a quo poposcimus

¹ *Cesario episcopo* Arelatensi. Episcoporum sui sæculi, ut jure vocat Ennodius, nobilissimo, doctrinæ, eloquentia, vitæ sanctitate clarissimo. In ergo conflictu criminatione ad Theodericum delatus, Ravennanque sub custodia pertractus, angelici vulnus aspectu, et innocentie securitate regem ira permovit, ut non solum pacate humaniterque illum exceperit, sed oblati etiam muneribus honestarit. Nec dispari ante aliquot annos eventu, cum Visigothis adhuc pareret Arelate, falsæque proditionis accusatus apud Alaricum fuisset, cum honore postea dimissus est. Utrunque historiam (de priore hic sermo est Ennodio) lib. 1. Vitæ Cesarii complexus est Cyprianus. Cujus etiam librum II qui

A quæ tenemus. Vos salutationis meæ obsequia pro sancti pectoris vestri puritate suscipite; et codicem recipientes meum, cum illo qui a vobis promissus est, destinate.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS ¹ CESARIO EPI-SCOPO.

Quod spe præceperam, litteris indicastis. Nam venerandi promulgatione colloqui, quid cælestis imperator domum regem circa vos facere compulset, agnovi: ego sum, cui postquam meritum vestrum patuit, nequaquam se felicitas actionis abscondit. Qui hominum nobilissimo in Christi servitute pontifici terrenas dominationes nesciat esse subjectas, et minacem iræ potentiam innocentie objectione superari, quando principalis purpura aut ciliicia despexit, aut pallium; quando libertas illa potissima credidit, sibi ante Christianam humilitatem licere quod voluit; aut quando ei licuit velle quod laderet? Quod si inter hæc cæcæ ætatis exempla recolantur, et sævitiam circa cultores Dei tyrannicam reducas in medium, scimus quia ab illis nostri dogmatis sectatores, ne unquam morerentur, occisi sunt. Tunc militibus suis vitam, æternitatem, obsequente gladio perpetuus ille dux contulit. Illi inimicorum suorum ministerio perdidit originariam vilitatem. Te, mi domine, in orbe jam Christiano diva lex peperit, et apostolici uberis lacte nutrit: tu ceteros velut solis magnitudo astris minoribus comparata transgredieris: te qui interioris hominis oculis inspexit, instructus est. Nam et cum sapie ipsa foveas puritatem, delinquentes feriato ore castigas. Boni de conversatione tua, quocumque processeris, imitanda inveniunt: malis fugienda demonstrantur. Beatus tu, cui a Deo tributum est ut et monitis doceretur et exemplis: qui ad pii tui eris directum semper existens prævius invitasti: quis non optet, te loquente, ut sciat plura, non legere? Tu dum libris genium relatione concillas, et magistros informas: tibi debet quicunque ille se ipsis maximum, quod cum dote elocutionis amplificas. In te lux convenit sermonis et operis. Unde hæc prerogativa Transalpinis? unde parentibus meis inauspicata sublimitas, ut talem virum miserint? Sed cur inter terrena quaeritur res cælestis? Potuit ergo ante te quodlibet palatii supercilium non jacere? potuit tibi capita subtrahere, quem mitiorem ovibus sola faciunt errata pugnacem? Latius me et meritum vestrum vocat et diligentia: sed loquacitatem meam lex epistolarum includit. Quod superstiti, benigni servitis meæ munus accipite, et me Deo in Surii editione desideratur, in S. Martini cœnobio Parisiensi vidimus, de miraculis S. Cesarii ejusque obitu compositum: in quo præter alia Liberium patricium narrat, lethali lancea vulnere confossum ac pene exanimem, adnota Cesarii veste curatum fuisse. Variæ præterea exstant pontificum Romanorum epistolæ ad Cesarium. In quibus et illa Felicia, quæ viros doctos frustra exercuit ob depravate subscriptionis suspicionem, quasi P. C. Boetii scripta dicatur: cum Arelatensis codex ex quo deprompta est, diserte habeat. P. C. MAX RTI, seu Maxortii, qui annus erat Christi 528 Felicia IV papæ secundus.

nostro orationum suffragiis intimate, frequenter de his quæ vobiscum aguntur vel acta sunt, informantes. Deprecor etiam ut quid apud vos promoverit Rustici supplicatio, qui, quantum audio, fornicationes suas nomine vestit uxorum, et vocabulo legis putat excusari posse rem criminis, mihi manifestes ministerio litterarum.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS AVIENO.

Ubi sunt, qui dicunt inter habitatione discretos diligentiam non durare, et affectionis calorem terrarum divisione tepescere, nec longius procedere mentes posse, quam oculos? Ecce amoris mei plenitudo violentia sequestrationis exæstuat, et colloqui medicina languidior corporis sedibus non tenetur. Drum tamen qui, circa vos respexit vota nostra, benedico, qui vos non solum nobili, sed, quantum fama nuntiat, sancta moribus uxore donavit. Cultores Christi perfecta omnia promerentur, ipsis solis in conjunctione, opum, mentium et sanguinis claritas non negatur. Ipse præcipiebam quod possit talis effici, qualem ad te audio jam venisse. Transit æstimationem meam quid de ejus hominis profectu sentiam, quem audio ab optimis inchoasse. Domine mi, gratiam salutationis impertiens, spero ut petitionem sancti episcopi patris vestri dignemini incunctanter

A efficere, et homini ipsius classici illum de quo securus sum, grate animum condonare.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS MESSALE.

Solent inauspicata felicitate superbarum mentium colla mollescere, et rigidioris propositi novo gaudii supercilia temperari. Nam benignitatem seminat quidvis votis obsequitur, nec plus aliquid humiliat potissimos quam optata sublimitas. Indicium commationis et obsequii est, ad apicem pervenisse. Tu postquam ad cupita proventus es, ignorato hactenus timore me despicias: et quid in melle tuo respicias oblitus, de sola amicis veteres futuræ uxoris opulentia contemnis, nesciens sarcinam venire unde æstimas commeari rem præmii: primum quod mobilem esse non decet, qui originis suæ radios non obumbrat: deinde, quia unde despicio, vindicabor. Ergo ad usum promissionis benigne revertere, ne videar manifesta suspicatus. Ego, quia hactenus ascriptionis munere temperasti, in hæc verba prorupi: vos aut factum diluere, aut affirmare innocentiam convenit nobilitate sermonis. Domine mi, salutationis plenissimæ officia persolvens, spero ut qui diligentem neglexisti, saltem alloquiis facias dignum argumentum

¹ Schol., gratie.

MAGNI FELICIS ENNODII OPUSCULA MISCELLA X.

OPUSCULUM PRIMUM.

¹ PANEGYRICUS DICTUS CLEMENTISSIMO REGI THEODERICO.

Illum, princeps venerabilis, in laudibus tuis proseribat professio, illum a præconiis propositi repellat consideratio, quem a defensione tua aliquod subtraxit officium. Refundat tibi generalitas rebus obligata sermonem, dum inæqualis vicissitudo compensat laudibus quod adeptus est desudore. Armistuis libertas obnoxia, quod solum potest, hilaritatem didicit annuntiare præconiis. Tuum est, inelyte, devotioni pretium dare, quam intelligis vires subditorum non

C posse transcendere: erit dispensationis sacræ delamnis æstimare quid exigas, in quibus cognoscis totum tibi militare quod prævalent. Propriis majestas tua obligationem litterarum dignetur altaribus: quia ne senescat claritudo operum, advocanda sunt linguarum exercitia: quid egeris, ne vetustas sibi vindicet, obliget catena referentium: disciplinarum enim quietem vos tribuetis, per quas vobis continget æternitas. Nihil amplius cœlestis dispensator arcani

¹ *Panegyricus*] Panegyricus ubi aut quando dictus sit ab Ennodio, æque incertum est. Hoc constat, Romæ dictum non fuisse, cum Romam ut absentem alloquatur. Mediolani crediderim, aut Ravennæ. Si ergo Mediolani dictum placet, exceptum hac laudatione adventantem Theodericum dicendum est, quo more Lugduni a Sidonio exceptus est poetico panegyrico Majorianus. Sin Ravennæ, in legatione aliqua pronuntiatum, qualem his fortasse verbis indicat Ennodius, *Nunc ecclesia dirigit laudatorem*. De tempore hoc modo affirmare licet, ante Cethegum consulem, hoc est annum Christi 504, dici non potuisse, cum de recepto Sirinio disserat, quod Cethegi receptum est consulatu. Sed et alia sunt quæ posteriorum ostendant. Quod si quis ordinem est in serie operum

Ennodii qua in antiquis exemplaribus digesta sunt, facilis est conjectura panegyricum hunc in annum 507 vel 508 conjici oportere.

¹ *Theoderico*] Regi Italiæ. Ostrogothorum, dum adhuc in Pannonia versarentur, reges ex Amalæ stirpe germani tres fuerunt, Valamer, Theodemer et Widemer. Theodemeris ex concubina filius fuit hic Theodericus, consul ordinarius, et magister militum in Thracia sub Zenone, ac tandem rex Italiæ: cui Valameris cognomentum tribuit Marcellinus comes in Chronico. Matchus vero Sophista Philadelphienus in Historia Byzantina, Valameris filium, sed perperam, nominat, cum Theodemerem illi patrem non ita locis asserat Jordanes in rebus Geticis, Valameremque illum parvum vocet.

ab humanis pescit ingeniis, nisi ut intelligant, quo A veniat auctore quod sapiunt. Inter Deo proximos agnovisse qui præstitit, reddidisse est beneficium: quod descendit a superis, sola hymnorum licet mercede taxari: fabricator mundi ad potiora munera modulatis invitatur eloquiis. Dicite, si non præmii loco opifici suo lingua blanditur. Jungitur, quod de sacratio mundi pectoris laudatio debet principalis effluere: nec solum linguæ nitorem postulat commemoratio numinis tui, bono asserenda conscientiae. In divinis obsequiis feriato ore peragit mens serena sacrificium: actuum munitus claritate, in aethereo cultu etiam mutus obsequitur. Ergo et me titulus qui obstare putabatur, invitat; utinam mundior professio habeat concordiam cum secretis, ne dissensiat splendor cordis a corpore.

Salve nunc, regum maxime, in cujus dominio saporem suum ingenuitatis vigor agnovit. Salve, status reipublicæ: nam nefas est, separatim a te simul collata narrare, et unius bona temporis verborum divisione discernere. Si bella regis mei numerem, tot invenio, quot triumphos: congressui tuo nullus hostium, nisi qui laudibus adderetur, occurrit: militavit tropæis; qui restitit voluntati: nam semper aut pietati tuæ peperit subjectus gloriam, aut qui præsumpsit tela, virtuti. Qui te in acie conspexit, superatus est; qui in pace, nil timuit: nec promissio venerabilis claudicavit inter prospera; nec passus est moram vigor in præliis. Callis tuus multo vallatus obstaculo, et quotidianas victorias vidit, et protectionis detrimenta non attulit: sic inimicorum interclunis agminibus, ut negaret accessum: sic tuo patefactus impulsu, quasi hostium providentia nil noceret. Hæc si felicitati tuæ ascribenda sunt, est plena dos principis: omni honore angustior, si labori. Prima dextris omnibus contra naturam certamina suscipiens, ne resistendi spes relinqueretur inimicis, varias tibi loco principe cœli leges, terrarum munimina, fluminum¹ superbia sublidisti. Mentior, si unquam dispositis tui impedimentum exhibuit ardor, aut frigus: si tumore gurgitum, si bibendi necessitate constrictus es: si Alpium juga,² connexis poli sublimitate sociata, cursibus tuis attulere tarditatem. Nescierunt resistere, quos devictis locorum munitionibus invenisti: quia securos faciunt interrupta, quos protegunt; et laxatis in otio animis vivunt, qui D tutiora possederint. Adversus te nec campestris habitatio pares protulit; nec quos amplexa sunt invia, nisi exstiterunt supplices, a deprædatione subduxit. In possessione tua positus sine formidine divitiis indicavit: nec rebellem juvit, si pauper innotuit:

¹ Editiones aliquæ, *superba*.

² Editiones aliquæ, *converi*.

³ *Educavit te Græcia*] Constantinopolis. Obses enim a patre Leoni Augusto datus, cum annum ætatis septimum vix excederet, in ejus aula educatus est, principisque, ut Jornandes eodem libro scribit, gratiam meruit: a quo post decem tandem annos ad patrem remissus est.

⁴ *Pulsa est principalis urbe*] Zeno Augustus Verinæ socrus fraude circumventus, Constantinopoli relicta

nemo indignationi tuæ nisi humilitate subtractus est; cum in sociorum profecisset numero, qui rogavit. Non tibi ignotus est algor Scythiæ: non Meroen, aut anhelum æstibus Cancrum, ut alterius possessor orbis, ignoras: didicisti universa subigendo, quæ nobis vix auditu patuerunt. Hæc quidem majora sunt homine: sed qui ad mundi paratur gubernacula, necesse est ut universis veniat cardinibus insitutus. Nimis velociter tempus maturæ laudis arripui: et quasi non in primordiis fluvius etiam torrentis fatiscat ingenii, sic per narrationis famem fruges perfectæ ætatis invasi. Laurearum ordines quærit, qui et celeritate earum superatur et numero. Citius a te, invictissime, insignia quæ reteximus impleta sunt, quam dicantur. Quis ferat in gestorum suorum elocutione torporem, quem in actione non pertulit?

⁵ Educavit te in gremio civilitatis Græcia, præstaga venturi: quem ita ingressum vitæ limen erodivit, ut dum adhuc de puero haberet hilaritatem, mox eam sequeretur securitas de tutore. Adhuc in cano flore degebas adolescentiæ, nec virtutum messem lacteus ante experimentum culmus attulerat: adhuc blanda erat imago pubescentis, nec cingens faciem lanugo vestibat: quando ævi purpura et flosculus supervenientis imperii promittebat sollicitis de gratiæ commutatione terrorem, cum in probationem roboris et clementiæ tuæ ruptis vinculis furor emicuit: et eviceratas diuturna quiete mentes occasionis pabulo subjugavit. ⁶ Pulsa est ex templo principalis urbe reverentia, et in vacuum possessionem nullo ascitus sanguine tyrannus accessit: qui aula potitus, definit, postquam metu hostes suos debellaverat, nihil superesse quod gereret: cum animos tuos sine annorum suffragio impolit lux naturæ, ne aut causa melior te coram posito subjaceret: aut non beneficium necessitatis tempore redderes, quod pacis acceperas. In ipsis congressionis tuæ foribus cessit invasor, cum profugo per te sceptrum redderentur de salute dubitanti. Ventilemus historias, interrogentur annales: apud quos constitit, refusus exsuli quem cruore suo rex genitus emerat, principatum? Castrensis gloria turmarum participatione dispergitur: nec ad unum referri potest quod venerit collatione multorum. Singularis boni fructus est ambitionis refrenatio: illo maxime tempore, quo sine opinionis damno possis acquisita retinere. Par te, inclyte domine, laus respicit donati diadematis et defensi. Si te illarum rector partium non amavit, percussus præfuit reipublicæ: si dilexit, obnoxius: usus es in tuorum fide meritum teste purpurato.

Jam tunc in jus tuum se palatia ipsa contulerant:

in Isauriam profugit. Vacua aula biennii ferme spatio potitus est Basiliscus, Zeno ipso 11 consule, anno Christi 475. Hic igitur est quem tyrannum vocat. Post hæc Zeno collecto exercitu, cedente Basilisco, imperium recepit. In eaque expeditione Zenoni auxiliatum oportet Theodericum, quando integram ei laudem restituiti Zenonis tribuit Ennodius: etsi nulla ejus hac in parte mentio, neque in excerptis Candidi apud Photium, neque apud alios qui de Zenonis rebus scripserunt.

nemo credidit, non te posse ad quem voluisses transferre, quod reddideras. Sed parvus in exigendis praemiis, quasi sufficerent ad vicissitudinem operum tuorum, ¹ fascēs accepisti: non quo tibi accederet genū de cūruli, sed ut de te pretium palmata mereretur. Quis hanc civilitatem credat inter familiares tibi vivere plena executione virtutis? Ille annus habuit consulem, qui rempublicam non tam sollicitudine, quam opinione tueretur: ² quo in segmentis posito, quae ab hostibus sumpta fuerunt arma, tremuerunt. Quando talis contigit sorte lictoris, qualem dedit ab ipsa mundi infantia regum examinata claritudo? Nolo per casus errare dominatum: in tuo stemmate probati sunt, qui reperti. Serranum scipionibus aratra pepererunt: qui dum grandia sulcis semina commendaret, honorum ei messis oborta est. Sed minus diligo prospera, quae sumunt a desperatione principium: vix paucos contigit degenerare nobiliter, cum familiae tuae debeas actus generis nobiliter custodire. Quid mihi, vetustas objicias agrestia membra paludamentis decorata? Ego tibi, quod admirationem vineat, oppono principem meum, ita ornatum, ut eum non liceat improbari: ita agere, quasi inter imperatores adhuc precetur adungi.

Sed quid faciam, cui secunda actuum tuorum seges occurrit, ubi universa eligentem superant? nescio quas aristas horreis inferam, quas relinquam. Stat ante oculos meos ³ Bulgarum ductor ⁴ Libertem dextera tua asserente prostratus: nec exstinctus, ne periret monumentis; nec intactus, ne viveret arrogantiae: in gente indomita domesticus astipulator superfuturus roboris tui: qui si sufficiens letho vulnus exceperisset, personam vicerat: quod in luce substitit, submitit originem. Haec est natio, cuius ante te fuit omne quod voluit: in qua titulos obtinuit, qui emit adversariorum sanguine dignitatem: apud quam campus est vulgare natalium. Nam ejus plus rubuerunt tela luctamine, ille putatus est sine ambage sublimior: quam ante dimicationem tuam non contigit

¹ *Fascēs accepisti*] Consul a Zenone designatus in annum 484 Marcellinus comes. Theodericus rex Gothorum Zenonis Aug. munificentis pene pacatus, magisterque praesentis militiae factus, consul quoque designatus, creditam sibi Ripensis Daciae partem, Mœsiaeque inferioris cum suis satellitibus pro tempore tenuit. Consul fuit Orientalis, collega Romae Venantio. Cassiodori Fasti eo anno, D. N. Theodericus et Venantius.

² *Quo in segmentis posito*] Quandiu consul fuit in toga picta seu palmata veste consulari, quae segmentis aureis ornari solebat. Sidonius de Asterii consulatu lib. viii epist. 6: *Et illam Sarranis ebriam succis inter crepantia segmenta palmatam plus picta plus auro oratione convenustavit.* Haec igitur certa videtur emendatio, pro *segmentis*, quod in omnibus libris legebatur.

³ *Bulgarum ductor Libertem*] De hoc bello, ni fallor, Athalaricus lib. viii Variarum, 21 ad Cyprianum patricium, qui in ea expeditione sub Theoderico meruerat: *Habuisse sub divae memoriae domino auro nostro in utraque parte laudatus semper excubias. Vidit te adhuc gentis Danubius bellatorem: non te terruit Bulgarum globus, qui etiam nostris erat praesumptione certaminis obstaculus. Pecuniare tibi fuit et renitentes barbaros aggredi et conversos terrore sectari. Sic vi-*

A agnovisse resistentem: quae prolis temporibus solo bella consummavit excursu. Hos non montanae strues, non fluminum objectio, non negati egestas alimenti in artum necessitatis lege continuit; dum credunt satis esse ad delicias equini pecoris lac potare. Quis ferat adversarium, qui perniciis jumentis beneficio currit et pascitur? Quid quod et illis animalibus indicunt studiosae famis patientiam, per quae esuriam vitare didicerunt? quemadmodum sit, ut jejuna cornipedis sessor visceribus cibos extrahat, quos illa ne conderet, diligentia instruitur prospexit? His ante mundus pervius esse credebatur: nunc illam sibi tantum orbis partem interclusam aestimant, quam tueris. Cursim multa transcendendo; ne pigrioris ⁵ stellae vitio serus advenias: ne Romanae fax curiae diu in umbram coacta tardius elucescat. Inter vitae atrocitatem et triumphorum maturitatem, pectori sacro affectum nostri caelestis favor infudit. Jam diuturnae quietis dispendio, per gubernantium vilitatem potens terra consenuerat: jam attulerat publicis opibus pax intererata defectum: cum apud nos quotidianae deprædationis auctus successibus ⁶ intestinus egeret populator: qui suorum prodigus, incrementa aerarii non tam poscebat surgere vectigalibus, quam rapinis: ⁷ sævientem ambitu pauper dominum odia effusione contraxerat: sed nec defraudatis viribus, quod minuebat opulentiae, jungebatur affectu. Tunc enim aulae angustia in artum res privatas agitabat: nec micare usquam scintillas famulantum exstinctus tyranni fomes indulserat. Metuebat parentes exercitus, quem meminisse originis suae admonere honor alienus: nam ire ad nutum suum legiones, et remeare pavore algidus imperabat. Suspecta enim est obedientia, quae famulatur indignis: et quotiens prælatos convenit conscientia stirpis ultimæ, et illud metuunt, quod timentur. ⁸ Nata est felicitas inter vos causa discordiae, dum perduelles animos in propinquorum tuorum necem Romana prosperitas invitavit. Generata est ab invalidis causa certandi, et ne vel a ne-

cloriam Gothorum non tam numero, quam labore juxisti. Idem epist. 10 Bulgares toto orbe terribiles fuisse dicit.

⁴ *Forte libertatem.*

⁵ *Schot., styli.*

⁶ *Intestinus populator*] Odoacer, qui mox tyrannus. Is Momylo Augusto ultimo Romanorum imperatori in exilium pulso regnum eripuit anno 476, jamque annos pene 14 regnarat, cum Italiam sibi a Zenone Aug. concessam, ut Odoacrum debellaret, ingressus est Theodericus. Hinc omnia in Ennodii verbis perspicua. Potens enim terra, gubernantium, hoc est postremorum principum, vilitate attrita est Italia: cujus affectum desideriumque apud Zenonem professus est Theodericus. Quod præter cæteros copiose describit Jornandes in Geticis.

⁷ *Edit. aliquæ, sævientem ambitum pauper dominus odiosa effusione contraxerat.*

⁸ *Nata est causa discordiae*] Ne injuria bello appetitus videatur Odoacer, lacessitum ab eo dicit Theodericum, stimulatamque eade propinquorum: hoc est, ut conjicio, Rugorum, quo bello cæcos afflixerat Odoacer, Phæba rege capto Friderico ejus filio cui aperte favebat Theodericus, semel atque iterum acie fugato, ut in S. Severini Vita narrat Eugippius.

gotio perituris veniret fiducia, pars fugacium prælia concitavit. Tunc a te communis longe lateque viribus, innumeros diffusa per populos gens una contrahitur migrante tecum ad Ausoniam mundo, nullus præter parentem iter arripuit. Sumpta sunt plastra vice tectorum, et in domos instabiles confluerunt omnia servitura necessitati. Tunc arma Cereris et solventia frumentum bobus saxa trahebantur : oneratae fetibus matres inter familias tuas oblatae sexus et ponderis, parandi victus cura¹ laborant. Tunc in campo hiems et jugi pruinarum candore velata caesaries, barbam stiriis implicuit crine possesso. Nam quod diligentius indumentum matrona neverat, durante gelu, ut adhereret corpori, frangebatur. Pastum agminibus tuis aut indevote nationes, aut educata lustris fera suggestit.

Inter hæc, quæ tibi cum glacie aut ardore cesserunt, unam certaminis tui lineam summotenus libet attingere. ² Ulca fluvius est tutela Gepidarum, quæ vice aggerum munit audaces, et in jugorum morem latus provinciae quibusdam muris amplectitur, nullo ariete frustrandis. Ad hunc te callis tui rigor adduxit : ubi per legatis et gratiæ postulatione, obsistendi animo gens diu invicta properavit : cum penè cohortes tuas ante inimicos famis necessitas obsideret. Dic quæso, clementissime domine, quid præter te spei erat residuum in populo arenae aut sideribus comparando ? Instantibus Gepidis, amne, pestilentia, iter quod declinasset fugiens, contra nudatos vagina gladios transvolasti : nullus inscii mersa cæno hædere vestigia : nullus vitæ prodigus periculum ignarus incurrit. Vincitur humanæ mentis auctoritas prævisione discriminis : labascit fortium conscientia, quotiens formidanda oculis ingeruntur. Stetit ante indomitam juventutem certa de mortibus optio, cum nulla videretur securitas de salute. Quid Catonem extulisti prisca monumenta, quod per Libycas Syrtis duxit exercitum, dum humanas neces ludibria faceret esso serpentum : vel cum sine virtutis pretio educatum cœli vaporibus veneni frigus expertus est ? Neminem contigit chelydros ante videre, quam exitum : dum per flamen prodigiosum et corporis fabrica, ut assolent animæ, in auras evolare. Non cum viri fortis laude perimitur, qui unde venit nescit occasus. Nec illius militis cuneis tuis fortitudo comparanda est ; nec par est in duce sapientia. Illum civilis belli furor agitabat ; te orbis domina ad status sui reparationem Roma poscebat. Sed quid differo, quod tibi eventus dexter exhibuit ? Cesserunt confertissimis hostium tuorum turmis, quos ulterior ripa susceperat. Urgebantur telis, quos vorago aut irruptio non tenebat :

³ A jejunas pectorum crates acta validioribus lacertis lancea transmeabat : cum inter naufragia terrena, et cruoris undas, invictissimus ductor apparuit, tall muniens astantes alloquio : « Qui in hostili acie viam desiderat, me sequatur : non respiciat alterum, qui dimicandi poscit exemplum. Virtus multitudinem non requirit : ad paucos vadunt bella ; bellorum fructus ad plurimos. De me æstimabitur exercitus : et in his quæ gessero, gens triumphat. Attollite signa per quæ ne lateam, providetur : noverint quem petant aut ejus jugulis acquiescant. Qui congressu meo occurrerint, nobilientur exitio. » His dictis, poculum causa poposcit auspicii, et laxatis in prælium habenis, effusus est. Ut torrens sata, ut leo armenta, vastasti : nec concurrens quisquam substituit, nec evadere potuit

⁴ B insequentem. Portabaris per universa, jam deficientibus telis, adhuc ira crescente. Exemplo Gepidarum versa conditio est : palantes visi sunt mutata sorte victores. Nam tu, venerabilis, qui incomitatus gustum luctaminis arripueras, vallatus millibus incedebas. Cæsa est multitudo adversaria, donec paucos eriperet nox vicina : dum ad vaga horrea copiis urbium referta veniretur : quæ non solum satisfacerent necessitati, sed sublevarent inter deliciarum secunda fastidium. Ita prosperis tuis militavit adversitas : et contra famem tuorum esuries pugnavit hostilis : vicit inediam inimica congressio : nec redisses ad valetudinem, si certamina defuissent. Hæc de innumeris actibus in ordinem digesta sufficiant. Transeo Sarmatas cum statione migrantes, et plebem conflictuum numeratam sileo de tropæis.

⁵ C Tibi cum rectore meo, Odoacar, occurro qui universas contra eum nationes, quasi orbis concussor, exciveras. Tot reges tecum ad bella convenerant, quot sustinere generalitas milites vix valeret : deprehensum est varias esse mentes concervatæ multitudinis, nec spem victoriæ venire de numero. Adhuc tuorum dextræ de præcedenti tabe titubant : nec peragebat votivos impetus membrorum imbecillitas : sufficit tamen unum velle pro viribus, et indiscretum consilium de inimicis loco roboris attulit ultionem. Non te castra longo munita tempore ; non fluminis profunda tenuerunt : datum est hostibus tuis vallum construere, non tueri. Repente æquora fugacium discursus obnubit, per quæ superandam domesticam tempestatem abeuntibus indixisti : Interea acies tuæ aspectu consummant prælia, non labore. Illic tibi fores reseravit felicitas, manifesto detegens, quod qui primore loco cesserant, secunda eos luctamina non manerent. Sed instruxit rursus in deceptione

Odoacre congressio ad Sontium Venetæ provincie fluvium facta, Probrino et Eusebio cons. anno Christi 489, in qua Odoacer, ut Cassiodorus in Chronico notat, cum suis omnibus fugatus est. Flumen ergo cujus meminit Ennodius, est Sontius, sive ut in Cassiodori Chronico scriptum est, Isontius. Sed Sontius item est Jornandi, et Cassiodoro ipsi lib. 1 Variar., 18, verbis Theoderici, *Ex quo, ait, Deo propitio Sontii fluenta transmisimus, ubi primum Italiæ nos suscepit imperium.*

¹ Schot., laborabunt.

² Ulca fluvius est Gepidarum] Theoderici regia hoc tempore, ut Eugippius idem et Marcellinus in Chronico docent, Novensis erat civitas in Mœsia inferiore. Novæ, Novas appellat Ptolemæus. Inde orsus Italianam expeditionem, Sirmium recta contendit. Eo in tractu qui interjectus est, in Dacia Gepidæ Guntharito rege habitabant : quos iter impedire ausos Theodericus ad Ulcum fluvium prolifigavit.

³ Tibi Odoacar occurro] Prima Theoderici cum

sui mens vaga conflictum : ¹ dum apud Veronam tuam apparatus nubeli laxis manibus pugna instruebatur impendiis. Nihil fortius adversariis tuis ante aciem : sed cum belli cecinerunt classica, nihil infirmius : maxima in luctaminis promissione virtus, et si sufficeret lingua pro dexteris, copia summa verborum. Electus est locorum situs, non tam congressui utilis, quam pavori : providentes ne ascriberetur casui prima etiam discessio perfugarum, et tamen reipublicæ candida fortuna perurgebat, ne cœpto desisteres. Itineris tui permensus intervalla, conspexisti ignes hostium astrorum more rutilantes : ut si aliquando tibi fuisset nota formido, in abruptum te pendere didicisses. Nunquam animi tui status, aut secundarum rerum timore elatus est, aut dubiis acquievit. Instabat certandi dies multis tenebras allatura. Cum primum aurora bigis in croceis ortum jubaris indicavit ; cum de oceani lymphis solis flamma surrexit : jam raucum buccinæ concinebant, jam te sui olliis quærebat exercitus. Qui dum munimentis chalybis pectus includeres, dum ocreis armarere, dum lateri tuo vindex libertatis gladius aptaretur, sanctam matrem et venerabilem sororem, quæ ad te diligentia causa convenerant ; dum inter spem et metum feminea sollicitudo penderet, dum de eventu attonitæ vultus tui sidere pascerentur, talibus alloquiis confirmasti : « Scis, genitrix, partus tui honore universis nota nationibus, quod natalis mei tempore virum secunda genuisti : dies est, quo filii tui sexum campus annuntiet : telis agendum est, ut avorum per me decora non pereant : sine causa parentum titulis nitimur, nisi propriis adjuvemur. Stat ante oculos meos genitor, de quo nunquam fecit in certamine fortuna ludibrium : qui dextros sibi ipse peperit valetudine exigente successus : hoc oportet duce contendere, qui omnia incerta non timuit, sed ipse sibi secunda conscivit. Vos tamen elaboratas vestes, et liciorum tormenta devehite : cultiorem me acies suscipiat, quam festa consuerunt : qui me de impetu non cognoverit, aestimet de nitore. Invitet cupidorum oculis honor indumenti : pretiosior species feriendos exhibeat : habeat laboris solatium, cui jugulum meum fortuna præstiterit : inhient jacenti splendori, quos non contigerit videre pugnantes. » His dictis, excepit te tergo sonipes, lituorum desiderii inquietus. Sed dum indulsisti affatibus, inimica legiones tuæ premebantur instantia. Dedisti inertibus fiduciam, dum moraris : et hoc credo provisione cœlicolum, ne deberetur multitudini, quod vicisti. Protinus adventum tuum indicavit hostibus populus occisorum : executores prodidit cædis enormitas. Sed nec illis remedia defuere consueta. Continuo alas quas tribuit formido, sumperunt : cursu præpeti interitum mortis eligentes. Qui me veritati nescit obsecutum, Athesis undas videat tua vice opulentas exstitisse cadaveribus : et

dum tumefaceres gurgites de cruore, in parte alia sistebatur impetus fluentum. Itaque ne ensibus non sufficeret, pro te et lymphæ militavit. Salve fluviorum splendidissime, qui ex majore parte sordes Italia deluisti, mundi facem suscipiens sine dispendio puritatis. Ecce ille tectus armatis campus enituit humanorum ossium candore nobilissimus : habemus, quotiens vetusti doloris urgemur memoria, quod tueri. Scenam pulcherrimam servet terra. Sublimes tandiu maneat quod passi sunt, quandiu dealeat oblivio quod fecerunt. O utinam voracibus abripere aliquid bestiis non liceret ! Perit desiderabili spectaculo, quod acquisiverint furta belluarum.

Illic vellem ut ætatis immemor, Roma, commearas. Si venires lapsantibus tremebunda vestigiis, ævum gaudia commutarent. Quid semper delubris immersa concluderis ? Hic actum est, ut plures habeas consules, quam ante videris candidatos. Agnosce clementiam domini tui : saporem te voluit haurire triumphorum, quam dubia elegit nescire certaminum.

Ecce iterum ad deditionem sibi cognitam hostium letho debita pars ecurrit : et cum excessissent occumbentes numerum, ad servitium tamen armis instructa radiantibus agmina convenerunt. Flexus est animus tuus pronus semper ad veniam. Credidisti quod fidem assuescerent magisteria necessitatis, quam nunquam exhibuerant studio conciliante principibus. Servavit te, regum præcipue, quod abjecisti sacramenti confidentia cautionem. Pependimus anxii ne mererentur, quos de hostibus tuis receperas, non perire. Gratias tibi, mundi arbiter Deus, qui conscientias veterno errore possessas ad ultores gladios impulisti. Puderet me recensere levitatem originariam, nisi eam viderem tuis laudibus obsequentem. Quid dissimulo gesta persequi ? Libuit eos rursus tendenti inermem dexteram ² Odovacri regna polliceri. Innotuit illico rebus in luce deprehensis hostilium error animorum. Advocasti providentiam actuum tuorum comitem : et ne impunita esset libido discurrentium, ultionis vexilla concutens, fecisti consiliorum participem in secretis populum jam probatum. Neminem adversarium agnovisse contigit, quod tecum pars mundi potior disponebat. Mandata est per regiones disjunctissimas nex votiua. Quis hæc præter supernam voluntatem præstitit, et unius ictu temporis effunderetur Romani nominis clades longa temporum improbitate collecta ? Hic quo me vertam nescio. Gradum referam, qui suscepi officium laudatoris ; an arreptum præconiorum tuorum iter ingrediar ? Consumpta res est prospero fatalique bello : successa est Odovacris præsumptio, postquam eum contigit de fallacia non juvari. Quid Herulorum agmina fosa commemorem ? Qui ideo adversus te deducti sunt, ut hic agnoscerent, etiam in propriis sedibus quem timerent : egit causas longæ quietis tuæ furor alienus.

¹ Dum apud Veronam] Eodem anno, inquit Cassiodorus, repetito conflictu vincitur Odovacer. Jornandes : Quem ille Odoacrem Theodericus, ad campos Veronenses occurrens magna strage deletis.

² Odovacri regna polliceri] Tusa duce atque auctore : qui cum deditio exercitu ad Odoacrem partes iterum defeceat : unde secuta est obsidio Ticinensis, quo se Theodericus receperat : ut est in Vita Epiphani.

Taceo ubi ¹ tibi injuncta est pax diuturna, Burgundio: quando sic foederibus obsecutus es, ut deputetur, quod vivis feriat, constantiæ, non pavori. Illud quoque quis patitur notitiæ perire, quod bono felicitatis tuæ concurrentia inter se vidimus tela perfidorum, et inimicas acies te occupatum in aliis pia congressione cecidisse? Quotiens tibi vicit qui contra te sumpserat vota pugnandi? ² Dicit Fridericus, qui postquam fidem læsit, hostes tuos interitu comitatus est; contra illos arma concutiens, quibus fuerat errore sociatus; quando nata est inter sceleratos de hoc quod intelligebant se unum velle discordia. Adsit Divinitas, et beneficia sua in ævum producat: qua disponente votiva inter reos evenere litigia. Nam Fridericus, postquam tibi de adversariis tuis peregit triumphum, de se præbuit.

Trahit me ad aliam partem venerabilium pars magna meritum. Video inspiratum decorem urbium cineribus evenisse, et sub civilitatis plenitudine ³ palatina ubique tecta rutilare. Video ante perfecta ædificia, quam me contigisset, disposita. Illa ipsa mater civitatum Roma juvenescit, marcida senectutis membra resecando. Date veniam, Lupercalis genii sacra rudimenta: plus est occasum repellere, quam dedisse principia. Huc accedit, quod coronam curiæ innumero flore velasti. Nullum de honoribus tetigit desperatio, quem juverunt deprecantem bona conscientie: nescit de effectu petitionis dubitare, qui splendidis inops meritis non rogatur. Aut boni sumus proposito nostro, aut tuo informamur exemplo. Creverunt reipublicæ opes cum privatorum profectibus: nusquam in aula tui ambitus et opum ubique diffusio est: nemo in donatis abscedit, et nullus incommoda proscriptionis ingemiscit. Legationibus tuis inest vigor immortalis; mandatorum ordinem digeris, priusquam legatos aspicias: nec replicationibus tuis reperiuntur contraria; nec objectionibus facilis occurrit resolutio. Excubat pro armis opinio principalis: otia nostra magni regis sollicitudo custodit: nec tamen

A desistis castella propagare, curas tuas in longum producons: nec viri fortis in te deest securitas, nec cautela metuentis. O geminam in uno principe virtutum plenitudinem! quæ Dominum resignat auctorem: quia non habet inter homines, a quo videatur sumpsisse quod exhibet.

Sed ecce rursus post quietem solidam ad acies verba revocamus: iterum ad se tuba vocat eloquium. ⁴ Sirmiensem civitas olim limes Italiæ fuit: in qua seniores domini excubabant, ne coacervata illinc finitimarum vulnera gentium in Romanum corpus excurrerent. Hæc postea per regentium neglectum in Gepidarum jura concessit: hinc quotidiana insultatio, et incompressa legationum frequentia mitebatur. Urebant animum principis dolosi blandimenta **B** commentii; et circa alios Gepidas quorum ductor est Gunderith, intempestiva Trasericæ familiaritas. Credebatur in tua injuria perire, quia diu licebat Italiæ possessionem te dominante retineri. Nec sufficiebat consolatio, quod eam tu non perdideras: cum immensus esset dolor, cur illam retentator non inter dominationis tuæ exordia reddidisset: minui æstimas quod non crescit imperium. Postquam tamen liquido Trasericæ patuere commenta, Gothorum nobilissimos Pitzia, Herduic, et pübem nullis adhuc dedicatam præliis destinasti: ut si oblatis pactionibus acquiesceret, semel invaso locorum potiretur arbitrio. Sed usus inconstantis felicitati tuæ obsecutus est: fugit sponte aliena, et sine impulsu exercitus tui deseruit quod debebat. Continuo Pitzia, qui et de te eventus **C** utiles sumpserat, et consiliorum momenta librabat, non acquisitam e se terram credidit, sed refusam: nec rapinis et lucrativa populatus est; sed dispensationibus servavit ut propria. Quibus ibi ordinationem moderantibus, ⁵ per foederati Mundonis attractionem Græciæ est professa discordiam, secum Bulgares suos in tutela deducendo; quibus inter Martios conflictus castelli vice usa minuitur. Tunc Mundo credens ad præsidium sufficere, si cohortes tuæ quid

¹ Tibi pax diuturna Burgundio] Pacem intelligit cum Burgundionum rege Gundobado ictam, atque Ostrogothæ Theoderici filiæ cum Sigismundo Gundobadi filio nuptiis copulatam, de qua rex ipse Burgundio ad Epiphanium episcopum Theoderici legatum: Concedat tamen divinitatis assensus, ut solidatum inter nos fœdus longa ætate servetur.

² Dicit Fridericus] Fæbani Rugorum regis filius. **D** Is pro Theodorico primum hoc bello militavit: postea fidem fregit, et hostibus sociatus est. Tum orta inter hos ipsos discordia, collatis signis, Fridericus victus est. Ita qui Theodorico triumphum de adversariis suis ante pepererat, de se ipso iisdem præbuit, quando ab eis prostratus est.

³ Palatina ubique tecta] Cassiodorus Patricio et Hypatio coss. de Theodorico: Sub cuius felici imperio plurimæ renovantur urbes, munitissima castella conduntur, consurgunt admiranda palatia, magnisque ejus ope ibus antiqua miracula superantur. Idem inter cæteras ejus fabricas formam laudat Ravennatem instauratam.

⁴ Sirmiensem civitas] Sirmium caput Pannoniæ inferioris, quæ proinde Sirmiensis Pannonia dicitur lib. iii Variar., 23. In ea regnabat hoc tempore Trasericus rex Gepidarum. Quem Theodericus propter

occultam, ut Ennodio placet, cum aliis Gepidis, quibus Gundarithus præerat, conspirationem, per Pitziam comitem devicit, et Sirmium Italiæ regno restituit, Cethego consule, ut Cassiodori notat Chronicum, anno Christi 503. Jornandes de Rebus Geticis: Suum comitem inter primos electum ad obtinendam Sirmiensem direxit civitatem. Quam ille expulso rege ejus Trasérico filio Trasiliæ, retenta ejus matre obtinuit. De hac ipsa expeditione et sequenti, Athalaricus lib. viii Variar., 10. Pitzie vero comitis celebratæ opinionis viri meminit Theodericus lib. v, epist. 29.

⁵ Per foederati Mundonis attractionem] Hoc est, Mundonem aggressa, qui fœdere junctus erat Theodorico. Mundoni igitur, qui collecta latronum et abactorum manu, Heriæque munitione ad Danubium occupata, illinc agresti ritu circumquaque prædas agens impetibat, cum illum oppugnare adjunctis sibi Bulgaribus aggressus esset Sabinianus, militum per Illyricum magister Anastasii Aug. jam pene desperato, ac deditionem meditantem opem tulit Pitzia, Sabinianique copiis ingenti strage ad Margum deletis, Mundonem eripuit, ac Theodorico regi volentem subiecit, Sabiniano ipso ac Theodoro coss. anno 503, ut fasces narrant Marcellinus comes, et Jornandes in Rebus Geticis.

pateretur agnoscerent, pernicious nuntius periculi fidem commisit: qui ante defensoris inire pro partibus suis conspexit certamina, quam moliri didicisset: tamen eminens Pitzia indomitam Bulgarum juventutem speculatus est, ardentem adolescentium impetum potioribus verborum armavit incendiis: « Meministis, socii, cujus ad hæc loca commeastis imperio: nemo absentes credat regis nostri oculos, pro cuius fama dimicandum est: si cælum lancearum imber obtexeret, qui fortius telum jaceret, non lateret. Ferro pectora immergit, ut veniat de horrore vitæ spes manifesta victoriæ. Credo regii testem roboris jam defunctum; nec superesse qui illis quem habeamus dominum, consueverat indicare: aut forte gentem nostram dedignantur æstimare de principe. Intelligant ab eo fluxisse quod gerimus: nec liceat illis, quod rector noster transmisit ad originem, uni tantum debere personæ. » Hæc eloquia lituis commutavit: continuo ut assolet ater nimbus tectis crepitantibus procellarum mugire discursum: sic se præcipitem plebs Martis immiscuit. Incerta diu conflictus lancee titubavit: dum par ex utroque latere pugnandi surrexisset asperitas. Concurrerant duæ nationes, quibus nunquam inter gladios fuga subvenerat: miratæ sunt mutuo sui similes inveniri, et in humano genere vel Gothus resistentem audere, vel Bulgares. Interea dum anceps esset fortuna certaminis, et pennatæ mortes sibi æthera vindicarent, superavit nostri memoria principis, dum agerent, ut singulorum apud eum merita campus assereret. Versa est in fugam natio punita gravius, quod evasit: tellus excita tremuit concussione cornipedum: cum ingenti lamentatione properabant, postquam viderunt non esse se dubios de salute. Cæli arbiter Deus, munera collata multiplica. Illi nunquam dubii de triumphis: illi quos suspexit universitas, perditis bellorum signis, et percussis incolumitate discedunt; terque beatos esse clamitantes, quos oppetere contigisset. Quid strages militum revolvam, et Sabiniani ducis abitionem turpissimam? cum a ratione dividitur, retexere exterminatis patrociniis quid evenerit indefenso. Tunc ne videretur celebrandus sæculis Pitzia non tam militasse gloriæ quam cupiditati, liquit feris aut avibus campi laborem, cum jejunum militum opulentis detrahere cadaveribus nihil juberet. Sed hæc quibus linguis sufficienter explicanda sunt? qua poterunt facundiæ dote reserari? Diu tu vicisti in universis congressibus tuis, nunc incipiens in obsequio habere victores. Interea ad limitem suum Romana regna

¹ *Castigatas Vandalorum deprædationes* Cassiodorus Olybrio Jun. cos.: *Tum etiam Vandali, pace suppliciter postulata, a Siciliæ deprædatione cessarunt. Antea enim per Siciliam et Italiæ omnes oras, quo ventus impulerat, continuo prædabantur.*

² *Affines esse meruerunt* Per Amalafredam Theoderici sororem, quæ Thrasamundo regi nupsit. Jornandes: *Et ut ad plenam progeniem suam dilataret, Amalafredam germanam suam, matrem Theodabati qui postea rex fuit, in Africam regi Vandalorum conjugem dirigit Thrasamundo.*

³ *Alamannia generalitas intra Italiæ terminos* Alamanni Suevis in Germania finitimi, cum a Clodoveo

remearunt: dicta more veterum præcepta Sirmiensibus: de suis per vicinitatem tuam dubitant, qui hactenus nostra tenuerunt.

⁴ *Quid castigatas Vandalorum ventis parentibus eloquar deprædationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua?* Evagari ultra possibilitatem nesciunt, duce sapientia: ⁵ *affines esse meruerunt, quia obedire non abnuunt.*

Hæc de gestorum tuorum cumulis, major voto quam eloquentia, strictim digesta replicavi, melioribus intacta derelinquens. Videro quis me vincat facundia, nemo circa te transcendere valebit affectu. Habes hanc, Deo inspirante, mansuetudinem, ut te plus credas posse diligentia quam timore. Excellentia bona sunt gloriæ tuæ inserta monumentis, ut cum te reges metuant, famuli ament: nam quæcunque tibi, metitis subjectorum viribus, dari imperas, credis posse denegari. O regem omni tranquillitate compositum, qui devotioni nostræ imputat, quod impendimus servituti!

⁶ *Quid quod a te Alamanniæ generalitas intra Italiæ terminos sine detrimento Romanæ possessionis inclusa est?* cui evenit habere regem, postquam meruit perdidisse. Facta est Latiaris custos imperii semper nostrorum populatione grassata. Cui feliciter cessit fugisse patriam suam: nam sic adepta est soli nostri opulentiam. Acquisitis quæ noverit lagonibus tellus acquiescere, quamvis non contigerit damna nescire. Sub te vidimus eventus optimos de adversitate generari; et fieri secundorum matrem, occasionem periculi. Ulvis liberata gratulatur, terram incolens quæ hactenus dehiscentibus domiciliis solidiori ⁷ *chænicem* mergebatur beneficio.

Par fuit etiam, ut eloquentiam laudis præmiis incitares; ne adorea tuas silentio perderemus. Nullarum artium cessat industria: solers ubicunque lateat inquiritur: magistratum, etiam si longe degenerit, exigit qui meretur: nunquam absconditur, quem prodiderit innocentia: dum subtilis arbiter non placaris voce, sed actibus. Parentum nostrorum qui occubuerunt, apud te bene acta servantur: cuius mansuetudini tuæ fides innotuerit, hæreditatis jura quod auctori debueris, soboli mox refundes. Habemus de majorum obsequiis fructum; et tamen de excessibus supplicia non timeamus. Finitur indignatio moderata cum homine; cum propter retributionem quærat tua pietas successorem. Resant adhuc multa quæ dicere; sed inter plures actuum tuorum præcones convenit illibatam aliquid reservari. Debent

rege nostro subacti fuissent, rege amisso, ad Theodericum confugerunt. Sic enim apud Cassiodorum scribit Theodericus ipse Clodoveo lib. II, epist. 41: *Alamannicos populos, causis fortioribus inclinator, vicitrici dextra subdidistis. Sed motus vestros in fessas reliquias temperate: quia jure gratia merentur evadere, quos ad parentum vestrorum defensionem respicitis confugisse. Estote illis remissi, qui nostris finibus celantur exterriti. His ergo profligati Alamannorum exercitus reliquiis sedes in Italia datas a Theoderico, docet Ennodius.*

⁸ *Chænicem* Unus, *Scheniem*: ex aliorum vestigiis chænicem collegimus.

tibi veneranda studia, quod loquuntur. Amaverunt præcessores tui inscitiam, quia nunquam laudanda gesserunt. Sordebat inter aratra facundissimus, et quod peritia dederat, vis negabat: muto mœrebant auctore tribunalia; nec ulla concedebatur palma dicenti. In casum negotiorum nutabat eventus, quando litteris genius non dabatur: unus ubique ingenia mœror oppresserat; quia atterebant otia eloquentium facultates: pompam seniorum edax negligentia possidebat; nec accendebatur tiro æmulatione sectanda. Vide divitias sæculi tui: tunc vix fora habuere perfectos: nunc Ecclesiâ dirigit laudatorem.

Eat nunc, et cothurnatis relationibus Alexandrum jactet antiquitas, cui famæ opulentiam peperit dos loquentium; ut per adjutricem facundiam videatur crescere rebus mendica laudatio. Regis nostri merita solatium non postulant asserentis: minora sunt ejus veris actibus, quamvis aucta sint veterum gesta mendaciis. Simulastis, poetæ, grandia; sed fateri vos convenit præsentem dominum gessisse potiora. Pel-læus ductor præconiorum suorum summam Chærii voluit constare beneficio: ne fallendi votum multitudo deprehenderet; et fieret testis impudentiæ, qui adscisceretur in astipulatione victoriæ. Nihil detraho senioribus, quos præcipuos habuisset antiquitas, nisi Romani nominis erectio te dedisset. Illum veræ religionis ignarum obtinuit erroris mater inscitia: te summi Dei cultorem ab ipso lucis lumine instructio vitalis instituit. Nunquam applicas laboribus tuis, quod eventus dexter obtulerit. Scis in te curam penes Deum perfectionis esse substantiam: agis ut prospera merearis adipisci: sed potius universa ascribis auctori: exhibes robore, vigilantia, prosperitate principem, mansuetudine sacerdotem. Quid frustra majores nostri divos et pontifices vocarunt, quibus sceptrâ collata sunt? Singulare est, actibus implere sanctissimum, et veneranda nomina non habere. Rex meus sit jure Alamannicus; dicatur alienus. Ut divus vitam agat ex fructu conscientia: nec requirat pomposæ vocabula nuda jactantiæ, in cujus moribus veritati militat blandimenta majorum.

Vellem, fateor, ad orationis terminum, victus gestorum tuorum enormitate, descendere, et novellas adorea hebetatus priscorum luce transire. Quemadmodum si ætherii axis in numerum redigere ornamenta voluisses, et Trionum fulgore comprehenso; cœli decorem impotenti lingua describerem, cederet divino splendori mortalis obscuritas; jubaris lampadi non sufficeret humilium scintilla sermonum: hæc me conditio resignat imparem, quæ testata est obsequentem.

Nam illud quo ore celebrandum est, quod Getici instrumenta roboris, dum provides ne interpellentur otia nostra, custodis; et pubem indomitam sub oculis tuis inter bona tranquillitatis facis bella proludere? Adhuc manent in soliditate virum victricia agmina, et alia jam creverunt: durantur lacerti missilibus,

A et implent actionem sortium, dum jocantur: agitur vice spectaculi, quod sequenti tempore poterit satis esse virtuti. Dum amentis puerilibus hastilia lenia torquentur: dum arcus quotidianæ capitum nees dirigant, Urbis omne pomerium simulacro congressionis atteritur: agit figura certaminum, ne cum periculo vero nascantur. Ad hæc quis credat unum pecius posse sufficere, ut per procinctus indomitos vincat in præliis, et agat consilio, ne dimicandi causa contingat? Rutilium et Manlium comperimus gladiatorum confictum magistrante populis providentia contulisse, ut inter theatrales caveas plebs diuturna pace possessa, quid in acie gereretur, agnosceret. Sed tunc feriatis manibus frustra sociæ mortes ingerebantur aspectui. Nunquam bona sunt, quæ a crudelitate veniunt instituta: ut armarentur contra inimicos animi, prius videre exitia suorum. Interea illa congressio (quod docuit exitus) non tam peperit incrementa robori quam pavori: inter secundas res didicit imbellium animus, quid timeret. Vide adinventionum diversitates pleno calle distantes: illis vera cruoris effusio animos a dimicatione submovit: hic adolescentium vigor de imagine mentis concertationis incanduit: quos præcox ætas tot mortes adversariorum repositas docuit habere, quot spicula: non per exoticos discursus assueti pharetrarum dispendia negligenter effundere; nec in auras exitia manifesta torquere, tot exacturi animas, quot tela vibraverint.

C Sed inter præliares forte successus, quibus omnes instruis, et concillas omina secunda vincendi, civilitatis dulcedini nil reservas. Quis credat heroas tuos peregrinam non respuere, dum sint tranquilla, formidinem? Nam indomita inter acies ingenia lex coerces: submitunt præceptis colla post lareas; et calcatis hostium cuneis, quibus arma cesserint, decreta dominantur. Solus es meritis et natura compositus, cujus magnanimi jussa secientur. Origo te quidem dedit dominum, sed virtus asseruit. Sceptrâ tibi conciliavit splendor generis: cujus si deessent insignia, eligi te in principem mens fecisset.

D Sed nec formæ tuæ decus inter postrema numerandum est, quando regis vultus purpura ostrum dignitatis irradiat. Exhibete, Seres, indumenta, pretioso murice quæ fucatis, et non uno alieno bibentia nobilitatem tegmina prorogate: discoloribus gemmis sertum taxatur; et quem vehementior vipera custodit, lapis adveniat. Quæcunque ornamenta niundo obsequente transmissa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus lucebunt. Statuta est, quæ resiget prolixitate regnantem: nix genarum habet concordiam cum rubore: vernant lumina serenitate continua: dignæ manus quæ exitia rebellibus tribuant, honorum vota subjectis. Nullus intempestive positum jactet: quia quod agunt in aliis dominis diamata, hoc in rege meo operata est, Deo fabricante, natura. Illos laciunt tot divitiarum adjumenta con-

² Non per exoticos] Libri omnes, non te rexoticus, ex quo germanam, ut reor, lectionem eruimus.

spicuos : sed hunc edidit simplex, et indemutabilis figura meliorem. Quid cultu laborent, qui cupiunt peregrinam obtinere pulchritudinem ? Italicæ rector in amicitiam colligit duo diversissima ; ut sit in ira sine comparatione fulmineus, in lætitia sine nube formosus. Feriato ore legatis gentium, aut pacem blanda promittit effigies, aut bella terribilis. Tantis constans insignibus, quanta facerent virutum distri-

buta perfectos. Sed utinam aurei bona sæculi purpuratum ex te germin amplifcet ! utinam hæres regni in tuis sinibus ludat ! ut hæc quæ tibi offerimus verborum libamina, sacer parvulus a nobis exigit similitum attestatione gaudiorum. Ecce satisfaciens debito et obsecutus officio, orationem meam oratione conclusi.

OPUSCULUM SECUNDUM.

LIBELLUS ADVERSUS EOS QUI CONTRA SYNODUM SCRIBERE PRÆSUMPSERUNT.

PRÆFATIO.

Solet dicendi affectum rerum ardor exigere : si avarus laudis est animus et favorem desiderat sudore mercari ; et per blandimenta gloriæ crucem narrantis ignorat : aut lucri compedibus, linguæ vendit obsequium, ut dum animus habendi cupidine subjugatus præsumptum æstimat jam tenere compendium, sic ingruentia per styli exercitium nescit timere discrimina : aut necessitate conclusus, profert eloquium sine quacunque lima captivum, et nesciam pudoris frontem monstrat in medium, ut dum intentioni famulatur, diligentiam decoris abjuret : quia dicendi ornamenta non sunt negotii, sed quietis ; nec militiæ sunt picta verba, sed otii : campus fortem postulat, pax profunda redimitum : qui profutura asserit, loquelam quæ penniculo artis est colorata, contemnit. His ergo ita se habentibus, causam narrationis insinuo, et coactam vocem pravorum latratu religiosis mentibus commendo : scriptum esse reminiscens, *Tempus tacendi, tempus loquendi* (Eccli. iii, 8) : vel post fidem prophetici oraculi¹ cujusdam oratoris exemplum, qui refert, nisi cum necessariam, dicendi nimis ineptam esse conditionem. Oris ergo ministerium pro ingenii validudine sacerdotibus dedo, adversus quos sibilantium effusa sunt venena linguarum : licet scuto munita fidei spiculorum imbre patientia religiosa non timeat, et ad auctorem redeant tela quæ sine bellandi arte diriguntur. Quibus enim pro lorica Christus est, vim non metuunt, et inimicos longa expectatione prosternunt. Quisquamne tamen in hac acie prælium putet esse formidini, in qua Deo et pontificibus inferitur sine virium æstimatione certamen ? quisquamne fluxum et læcessentem hostem videat, et præliorum causis

adversarium debilem expavescat ? Invidet sibi ipsa victoriam, qui conscientia vulneratum aggredi cessat inimicum. Ad lucrum hostis sui procedit, qui in conflictibus non prius causas, quam aliud expendit : dat vires jaculis innocentia, et mucronem acuunt ex æquo venientia vota bellandi : percutiendi impetum plus justum dolorem scimus dedisse quam brachia. Inde paucorum telis multitudine non substituit. Dicente ergo mecum propheta : *Plures nobiscum sunt, quam cum illis* (IV Reg. vi, 16) : placitum bonis, quantum æstimo, opus incipiam.

Sufficeret quidem schismaticam imperitiam propositione cecidisse : maxime cum secum habeant objecta responsum, et mereatur titulus sine lectionis discussione cum auctore damnari : cum in prænotatione ipsa significantia operis innotescat immundi, dicentium ADVERSUS SYNODUM ABSOLUTIONIS INCONGRUE. Ego tamen nunc si agam, quasi opus sit alieno ense perire mala proponentem. Istud præloquium potest, dementissimi hominum, tantum inscientiæ ascribi ? Estne aliquis præter vos, sic inter oves ulcerosas deputandos et erraticas, qui magnum regem potuisset lacessere pastorum ? dicente propheta : *Filios nutriti et exaltati, ipsi autem spreverunt me* (Isai. i, 2) : et Domino de apostolis, *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16) : quos episcopos fuisse propheta testatur, de Juda dicendo : *Et episcopatum ejus accipiat alter* (Psal. cviii, 8). Apostolo æque Paulo proclamante, *Obedite præpositis vestris, quoniam ipsi exorant pro vobis* (Hebr. xiii, 17).

Sed redeamus ad gravem et venerabilem non solum² ex ala productam, sed mysticam propositionem.

Non omnes, inquit, sacerdotes regis ad concilium Avieni habita est, suffragio suo confirmari, atque inter quartam et quintam synodos Symmachianas collocari, decretique vim obtinere jussit. Hodie tamen perperam post synodum Avieno juniore coactam ponitur libellus Ennodii, cum alteri quæ Fausto Avieno, ut dixi, consule habita est, subijci debeat. Hæc enim, non illa, synodus fuit absolutionis, et quarta, et palmaris, a Symmachii æmulis oppugnata, ab Ennodio defensa.

¹ Cujusdam oratoris] Ciceronis dialogo 4 de Oratore, ubi Crassum sic loquentem inducit : *Nam quid est ineptius quam de dicendo dicere, cum id ipsum dicere nunquam sit non ineptum, nisi cum est necessarium ?*

² Ex ala productam] Sic libri omnes, quo sensu,

¹ *Contra synodum scribere præsumpservnt*] Synodus quam hoc libello defendit Ennodius ea est quæ inter Romanas Symmachii papæ quarta numerari debet, x cal. Novembris Rufo Magno Fausto Avieno v. c. consule peracta, quæ et palmaris cognominata est. In qua cum absolutus fuisset Symmachus a criminibus quibus impetebatur ab adversariis, reperti sunt inter schismaticos, qui contra illam scribere audent, titulumque operi suo indere, ADVERSUS SYNODUM ABSOLUTIONIS INCONGRUE. Quibus Ennodius, ex synodi mandato atque auctoritate, hoc Apologetico respondit, et singula eorum argumenta refellens, universam Symmachii synodique causam diligenter accurateque iutatus est. Quo nomine adeo episcopis omnibus probatus est liber, ut eum synodus altera quæ post

linum adscivit auctoritas: ' nec omnes in judicatione A
senserunt. » Mancipia Tartari, et liquido Satanæ
ministri, quosunque non evocavit scriptum princi-
pis, novis nexibus, et actuum vestrorum spiris causa
pertraxit. Nolo dicere in quo fuerint voto, in qua de-
liberatione discedentes: quibus tedium illa peperit
expectatio, cum viderent venerabilem papam longas
in vita contra fas suum inducias accepisse. Videbant
æther tantum directis a se jaculis verberari. His ne
liceret infelicibus in malorum actuum consolatione
secreto delitescere, libris vestris nudantur abscon-
diti, et per vos in turpi facto habere solitudinem non
sinuntur; dicente Domino in Evangeliiis: *Omnis ma-
lus odit lucem* (Joan. iii, 20).

« Post hæc asseritis, » adversarios papæ Romani
dici non debuisse, qui prædictum prolatis petitioni-
bus accusabant. » Dolose videlicet hoc agentes, eo
quod adversarios suspectosque, canonica synodali-
bus clamante in decretis auctoritate, in suam recipi accu-
sationem episcopos minime oportuisse, vos non la-
tuisset: « ad assertionis fidem jungentes, quod eos
isto nomine præcepta regia non vocassent. » O ho-
mines omni artis lima compositos, et caminis fabrilibus
excoctos, qui ad stipulationem dictorum desudata
invenere testimonia! Amamus, reverendi viri, sen-
tentiam vestram, et ut aiunt, in ipsam pedibus imus:
cognoscimus errata, quæ dicitis. Inimicum vocet ali-
quis accusantem, et tragico nomine appellet contumeliam
non merentem? Dehinc subjunctam quæstio-
nem rhetorica sibiula momordistis, allegando: « Tes-
tis est Romana civitas, si omnes episcopi senes et
debiles conveniunt. » Ecce orationem viri nervis
nitentem, et « ipsi Cepasio præferendam nitore ser-
monum. Ergo quia se ætate valentes et corpore im-
becilles esse dixerunt, ipsi se ineptos judicio esse
testantur, quoniam membrorum se dixerunt jam
sustinere dispendia: maxime si hoc ingerere clemen-
tissimi domini auribus præsumperunt. Vos putatis,
ab universis Dei conspectibus pulsati, illo vestrorum
more congressuum ubique narranda confundi, et
apud principem de collectione pontificum alios pro-
tulisse sermonem, nisi quos ætatis maturitas ordien-

non apparet. Sed allusit Ennodius ad locum alterum
Ciceronis in Pisonem: *Confer nunc, Epicure noster,
ex hara producte, non ex schola.* Quare legendum
censeo *ex hara productam*. Non solum, inquit, non
ex hara productam, sed mysticam et divinam. Dictum
ironice, et non solum positum pro non modo non: ut
alias sæpe.

¹ *Nec omnes in judicatione senserunt* | Quia nonnulli
episcopi moræ tadio, post primum aut secundum
synodi conventum ab Urbe discesserant.

² *Adversarios dici non debuisse* | Male habebat schi-
maticos, quod Theodericus Symmachi accusatores,
tanquam adversarios, e judicium numero repulerat.
Infra: *In electione enim venerandorum judicum ipse
accusantes extra ordinem repulit, et ad spem retulit
accusatum.*

³ *Dolose videlicet* | Hanc periodum, tamen si neces-
sariam, nec ignotam Surianæ editioni conciliorum,
nusquam in manuscriptis offendi, præterquam in co-
dice bibliothecæ Tilianæ.

⁴ *Ipsi Cepasio præferendam* | Et hoc etiam est Ci-

dae loquelæ fecit auctores; quibus anni veteres re-
verentiam contulerunt, qui putabantur bonorum
meritorum suffragio in longum fuisse servati: ipsos
ergo de gravidæ ætatis fatigationibus queri decuit,
quos ætas jusserat allegare. « Viri optimi, subdi-
distis, ex præceptis regis evocationis causam fuisse
jam cognitam, et Italiæ summa moderantem non
fuisse, quasi de novo negotio consulendum: plus
chartæ et descriptioni religionis debitum, quam præ-
sentia principali. » Nullus ergo in prædicto negotio
titulus remanserat, ad cujus inquisitionem pergentes
illud jure præloquerentur exordium. « Ex hinc di-
gressi bonarum rerum in rege laudatis affectum, et
colitis verbis innocentiam, quam actibus ignoratis. »
Si tamen cultus est in loquela vestra: quam scabro
vomere, velut agentes per devium aratra, proscin-
ditis, marcenti solo lolia commendantes, receptari
pro tali impendio paleas, quibus gehennæ in perni-
ciem vestram ignis animetur.

Sed nunc, ut quidam fertur dixisse, *quæ quibus
anteferam?* « Contra Apostolum dicitis impugnatores
summi pontificis non auditos, qui cælestis mandati
memores partem suam » a consortio adulteri subdu-
xerunt. « Hic non incesso ignorantiam: rimosam
memoriam non accuso. Nolo dicere quod propheta
verba Apostolo contulisti: qui novi et ipsos aposto-
los recte vocitari, quos missos esse non nescio. Da-
vid enim dicit: *Furem videbas et currebas cum eo, et
cum adulteris portionem tuam ponebas* (Psal. xlii, 12).

« Deinde quis se de illa vestra enodem faciat quæ-
C
stione, qua dicitis: In criminibus objectis, quod non
excluditur, approbatur? » En vocem Romanæ Eccle-
siæ militibus congruentem, in qua nescias utrum
prius nitorem prædices, an saporem. Putasne, au-
distis legi: *Quod justum est, juste exsequeris* (Deut.
xvi, 20)? Audistis de malefactis hominum, si tamen
aliquando conversatio humana vos tenuit, quidquid
non suis ordinibus approbatur, excludi? Ubi est illud
propheta: *Dominus ad judicium venit cum senibus
populi sui* (Isai. iii, 14). Et de vobis dictum: *Peccatum
suum quasi Sodoma prædicaverunt: vix animabus eorum*
(Ibid., 9)? Sed quid facto opus est, quotiens nulla
desperatis medela succurrit, nisi implorandus est

ceronianum, atque ironicum. Cepasii enim duo fra-
tres fuerunt, oratores deterrimi atque ineptissimi:
D
quorum alterius, hoc est majoris Cepasii, verba quæ-
dam profert ac deridet Cicero in oratione pro
Cluentio.

⁵ Virg. iv Æneid., vers. 371.

⁶ *A consortio adulteri* | Symmachi. Satis aperte de-
clarat quodnam crimen fuerit, ejus insinulabatur
ab adversariis. Sed et in Præcepto de Cellulanis eo-
dem spectat, quod recenti perstricti Romani ponti-
ficis exemplo vitandam clericis docet flagitiosi con-
tubernii suspicionem: et hoc ipso libro in prosopo-
pæia beati Pauli: *Docetis, inquit, fornicantibus nemi-
nem esse miscendum, adulteri Laurentii aut sequaces,
aut prævi.* Itaque quod Xysto III ante annos fere 70
configerat, ut fœdi criminis infamia pulsaretur a
Basso exconsule; id ipsum Symmacho, Festi excon-
sulis item ac principis senatus potissimum instiga-
tione accidit, nec dispare eventu: nam uterque ab
infami labe synodi, ejus se judicio sua sponte sub-
diderant, sententia purgatus est.

Dominus, qui promisit per prophetam (*Isai. ii, 12*), futurum se super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem, ut humilietur? Sed feditum opus vestigiis insequar et ferrata, si valeo, calce contundam. Ut vere dicam, res cum re, causa cum causa, ratio cum ea quam putant, ratione pugnabit. Oblocutos sacerdotes præceptionibus regiis allegatis, et quoddam sacrilegium præceditis, mali aliquid, cum cælestem nesciatis, de terreni domini jussione sentire: opponendo, quis regi debuit dicere; ¹ papam oportuisse synodum convocare? certe quod in hæc parte constat exemplum? Illum præcipue, qui criminosis multorum propositionibus jam jacebat, quem hoc fuerat damnare, quod argui; cui prærogativam cælitus ascriptam hostium suorum oblocutio jam tulisset? Ad hanc vos dementia malorum actum per gradus suos incrementa traxerunt, ut hoc credatis esse læcessere, quod convincere? nec apud vos habeant a veritate differentiam odia, quæ plerumque contra meritum impetiti, studiis, non rationi obsequentia vota concinnant? Ubi est illud, *Præquam agnoscat, ne adjudices quemquam* (*Eccli. xi. 7, sec. LXX*)? Olim vos accepit grex positus in sinistra collegas: apud quos ex præjudicio excepisse sententiam creditur, qui meruit ad examen adduci, et hoc est reum existere, quod libram disceptationis intrare.

Prælocutioni tamen optime divinum subdidistis exemplum: quod ita quadratis constat alloquiis, ut ipsum in eo ² Archisippum tenere lineam putes. Peccatori dicit Deus: *Quare tu enarras justitias meas* (*Psal. xlix, 16*)? Huic dicto conserentes, quasi ad sacerdotes apostrophen, quia beati Petri apostoli vicarius æstimatur. ³ Prohibetis archiatrum ejus corpori asferre medicinam: quomodo vos animæ ejus curationem exhibere renuetis? Magnum per divina ridiculum, an maxima lamenta sint nescio. Vos alienæ febri curam quæritis, vos fatiscienti animæ medelam adhiberi cupitis, et in lethi proximitate positi, vestri immemores de alterius salute tractatis. Quid si illud vere vobis a propheta dictum: *Nunquid parum est quod molesti estis hominibus, molesti estis et Deo meo* (*Isai. vii, 13*). Et iterum: *Medice, cura te ipsum* (*Luc. iv, 23*)? Sed hinc alias. Novimus, quia sanari non potest conclamatus, et (*Prov. xviii, 3*) improbus in profundum deveniens mira temeritate contemnit. Sed credo vivit in istis, et in malæ conversationis suæ morte, consilium; et potest optare

A quis alteri, quod ipse jam perdidit. Nunc recte vobis cum propheta dicam: *Omnia quæ loquitur populus iste conjuratio est, et timorem ejus ne timeatis nec formidetis* (*Isai. viii, 12*). Facessat a nobis, qui in vobis est, pruritus iste linguarum: quos vere idem propheta arguit: *Scribentes injustitiam ascriptistis* (*Isai. x, 1*). « Non nos beatum Petrum, sicut dicitis, a Domino cum sedis privilegiis, vel successores ejus, peccandi judicamus licentiam suscepisse, » ⁴ Ille perennem meritum dotem cum hæreditate innocentie mihi ad posteros: quod illi concessum est pro actu luce, ad illos pertinet quos par conversationis splendor illuminat. Quis enim sanctum esse dubitet, quem apex tantæ dignitatis attollit; in quo si desint bona acquisita per meritum, sufficiunt quæ a loci decessore præstantur? aut enim claros ad hæc fastigia erigit, aut qui eriguntur illustrat. Prænoscit enim quid Ecclesiarum fundamento sit habile, super quem ipsa moles innititur. « Sed hinc actibus vestris cælestem potentiam putatis esse suffragio, quod ad præsidium beati apostoli adjudicem, ut dicitis, dexteram commolatis. » Nescitis, stolidi, solem facibus non jvari, nec ad præsidium diurnæ lucis lychnos accendi? Scriptum enim est: *Scrutatur corda et renes Deus* (*Psal. vii, 10; Jer. xvii, 10*).

Sed in illa parte quis audeat argumentis vestris respondere, nisi quia sine arte dicitur verum, et fides mendacio sermonum technis assuitur? « Cur, inquirunt, ad principem convenistis, si audiri non licebat impetum? » Sic vos in stuporem pecualem peccati nebula aut divinus horror oblimat, ut verecundam excusationem aut fraude mens vestra transeat, aut belluarum pressa hebetudine non agnoscat? An forte aliud putatis fuisse, quod dictum est, ipsum debuisse synodum convocare, cujus opus erat officio? ut vos videlicet per pontificale examen sententia percelleret, quos a capitis sul compage in salutis detrimento insanus fervor abscederat.

Post, Esau mentionem operi vestro, nescio verbis, an latratibus indidistis, ⁵ comparantes ei antistitem nostrum, qui senioris naturæ beneficium unius cibi commutatione perdidit, et primogeniti canam dignitatem amiserit faucibus obsequendo (*Gen. xxv*). Ad ista quid referam, qui ex omni objectorum parte concludor? Quis, rogo, vestrum Symmacho benedictionem, dum patri plus deservit, eripuit? cui tantorum munerum Jacob vice est collata nobilitas? quis ex

¹ Papam oportuisse synodum convocare] Hoc Theoderico Ravennæ, ut est in actis synodis palmaris, opposuerant episcopi, cum ipsius mandato evocati Romam ad synodum proficiscerentur. Sed hanc episcoporum libertatem, tanquam regi scilicet contumeliosam, taxarant schismatici. At non iniqua via est Theoderico, qui non abs re id causari episcopos sentiens, ipsum quoque papam in colligenda synodo voluntatem suam litteris demonstrasse testatus est.

² Archisippum] Coloniensis editio, Chrysippum.

³ Forte probetis.

⁴ Ille perennem meritum dotem] Synodus palmaris. Maxime cum illa quæ præmissimus inter alia de auctoritate sedis obstat, quia quod possessor ejus quondam beatus Petrus meruit, in nobilitatem possessionis

accessit, et claritatem veterem novis dat de Christi dote rectoribus. Sic enim postrema hæc verba legenda sunt. Quod ergo de sedis auctoritate dictum a synodo fuerat, ad sanctionem quoque transtulit Ennodius cujus ex hoc loco sententiam laudant Joannes VIII in epistola ad Bercarium abbatem, et Gregorius VII in Dictatu.

⁵ Comparantes ei antistitem nostrum] Plerique vestrum legunt; sed res exigit ut nostrum legamus, quod sequentia declarant. Schismatici enim cum Esau Symmachum comparabant, cum Jacob Laurentium, per quem Symmacho pontificatum, tanquam benedictionem eripere conabantur. Paulo post, in illis verbis, Præterea tunc Jacob, Isaac legendum videtur.

vobis carci parentis desideriis pariturus occurrit? quis vestrum devotioe sua genitorem venerabilem captum oculis nulla fecit lucis damna sentire? Nonne collatione tenebrarumstrarum nox putatur per solum rutilans jubar ostendere, et omnis obscuritas, actibus vestris collata, decorem solis assumit? Præterea tunc Jacob, quamvis congruentem moribus filii, benedictionem tamen contulit jam promissam (Gen. XLVIII). Nunc quid his longius immoramur, cum docendi non sint, qui calces stimulis intulerunt? Credite mihi, pacis inimica sunt, impugnationi non sunt idonea, quæ profertis.

Sed sequitur vinculum cum ænigmate, quod nescio qua replicationis arte solvamus. Tullianæ enim profunditatis pelagus ingressi cymbulam nostram quæstionum flatibus per littorum incerta transmittunt. In qua tamen, Christo clavum tenente, portum ingreditur, et sigillatim de turbinibus vestris universa discutiam, habiturus in ductu illorum facultatem non meam. Aiunt enim: « Vera est episcoporum assertio, sedis apostolicæ præsulem minorum nunquam subjacuisse sententiæ; cur ad judicium districta conventionem productus est? » Multum quidem annosa hic in nobis laborat infantia: cui ille advocandus est, qui ineluctatæ nobiscum semper pondus propositionis exsuperat: cum manifeste pro sacerdotibus cum propheta clamitem: *Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum qui trahit eam (Isai. x, 15)?* ut sit mihi illud suffragio divinum oraculum: *Quomodo si cessavit exactor, tributum quiescit; ita contrivit Dominus baculum impiorum (Isai. xiv, 4).* Tribue, Domine, quod prædixisti in illis: ut sicut errat ebruius et vomens, ita pereat incredulus qui infideliter agit. Propter hoc, propheta vobis insultans vociferat: *Audite verbum Domini, viri illudores (Isai. xxviii, 14).* Quisquamne causarum ex præcognitione sancit eventum, et rabidis terminum positura conflictibus sic melitur, ut pernix decisio, dum inquisitione esse senior innolescit, favorem censentis accuset? Nunc paulisper ore, actibus, annis indignus, pontificali voce vos arguam. Nos, qui statuta nostra non una apud vos volumus lance constare, quibus de impugnatorum qualitate lati sunt canones, apud quos nescit esse cana patrum diffinita transcendere, quibus scriptum est in ¹ Carthaginensi concilio, quod apostolicæ sedis per Faustinum episcopum qui tunc ab ea missus interfuit, approbavit auctoritas, Accusatoribus de inimici domo prodeun-

tibus non credendum; in quibus odio succensa vicinitas per nutrimenta arida flammam persecutionis exsuscitat, et universam doli fabricam sumptu et machinis coherentibus secreta dispositione componit; istos quæ domus evomeret, qui scire potuisset nostra collectio, nisi præsentis? et impugnationis qualitatem unde nisi ex scripta propositione didicisset? in quibus sententiam criminum, dum simulato serunt persecutionem se debere criminibus, agnovisse?

Post illa quæ de accusatoribus prolata sunt, addi distis: « Cur personæ jussæ sint præsentari, quas sæpe imperialis flagitasset auctoritas, ad defraudationem genti pertinere ejus, qui nunc in sede apostolica, quasi in quadam arce consistit. » Vere vobis dicit Sapia: *Homo infirmus et exigui temporis ad intellectum non perveniet, sed laboret, ut sciat quid acceptum sit apud Dominum (Sap. ix, 5).* Et iterum dicunt Proverbia: *Odit se qui negligit studia, imperitia enim obviat mors (Prov. xv, 32, et x, 21).* Quid enim illam quæ ex viperina scientia descendit, ignorantiam fingitis? quid adhibetis mira latrociniandi arte præstigia, simplicitatem fronte monstrando? De vobis vere dictum est: *Qui loquitur mendacium, ex propriis loquitur (Joan. viii, 44).* Istam lætitiæ faciem, ex judiciorum censura venientem, vafra provisione sacerdotis nostri oculis abstulistis; ut eum talibus adversus acies vestras instructum munitionibus, et innocentie in testimonio orbis tela deferentem, ab ipsa judiciorum adytis pelleretis: providentes ut nec sine impugnatione insons viveret, nec haberet solatium de incorrupta judicum inquisitione pulsatus. Vos præfatio et dedistis et invidistis examen, cum uno eodemque itinere a vobis disputationum dubia subire et prohibetur, et cogitur; et per singularem callem ad causam arcendus evocatur; ne manifestam salutem aut non lacessitus obtineret, aut subriperet absolutus, Adolescentiæ meæ memini me legisse temporibus de quodam dictum: *Exsuli exsiliū imperas, nec das.* Vos impetit Prophete sententia: *Isti sunt viri qui conturbaverunt terram, et qui concusserunt regna (Isai. xiv, 16).* Et iterum: *Excidentur ramusculi eorum falcibus, et quæ derelicta fuerint, abscedentur (Isai. xvm, 5).* Et rursus: *Dum non speratis, veniet contritio vestra, et comminuetur multitudo vestra, sicut lagena figuli (Isai. xxx, 14).* Nec non propheta ad hanc causam specialiter locutus intonnit: *Dominus inclinabit manum suam, et corruet qui fert malis auxilium, et cadet cui præstatur auxilium, simulque omnes*

terrogari juberentur. Quare et illa tradi per libellum a synodo postularunt.

² *Odit se qui negligit studia* Quod in Vulgata nostra scriptum est Prov. xv, 32: *Qui abiicit disciplinam, despiciet animam suam*: apud LXX interpretes sic legitur: « *Ὁς ἀποβαίνει παιδείαν, μισαὶ ἑαυτὸν. Qui repellit disciplinam, odit se ipsum.* » Quod sine dubio prius est comma Ennodii. Posterius ex e. x, 21, sumptum videtur: ubi quod Græcis est, *Ὁὶ δὲ ἀπορρίπτει τὴν παιδείαν τελευτῶσι*, nos legimus, *Qui autem indocti sunt, in cordis egestate moriuntur.*

³ *De quodam dictum* Jasonem. Medæ enim ad Jasonem verba sunt e Senecæ Medæa,

¹ *Carthaginensi concilio* Septimo, quod in secretario basilicæ restituit P. C. Honorii xii et Theodosii viii celebratum est, cui et Faustinus Potentinæ in Piceno Ecclesiæ episcopus, Bonifacii papæ legatus interfuit. Alludit autem ad canonem 4 concilii.

² *Cur personæ jussæ sint* Symmachi principia: infra, *Quæro a vobis, cujus conditionis fuerint ista principia, quæ postulata scriptis principibus intimastis.* Item ubi de Visitatore disserit: *Ibique papam ab eo salutatum suo ore jussit affari, ut traderet coepiscopo principia, nullis subdenda tormentis, servanda ad disceptationem synodalis examinis.* De his enim a Theoderico impetrant adversarii, ut repræsentari, et quod leges et canones vetant, contra dominum in-

consumuntur (*Isai. xxxi, 3*). Redeo tamen, post vetusta exemplorum suffugia, ad novellas canonum definitiones. Clamat in alio loco Carthaginiense concilium: Quasunque ad accusationem personas leges publicæ non admittunt, his impugnandi alterum et nos licentiam submovemus: et, Nullæ accusationes a iudicibus audiantur ecclesiasticis, quæ legibus sæculi prohibentur. Quæro a vobis, viri quibus indita est ad unguem polita perfectio, cujus conditionis fuerunt ista mancipia, quæ postulata scriptis principalibus intimastis? Si ea servilis adhuc in potestate alterius catena retinebat, et nulla ab obscenæ obligationis compedibus vestigia in libertatem missa laxabant, vel vobis disceptantibus fidem aliquam prædictorum verba portassent. Sed, credo, replicabitis: veritatem quam sponte prolata in illis vox habere non poterat, hanc diversis cruciatibus et latebris suis religiosus tortor exegerat: ut dum pœnis corpora solverentur, quæ gesta fuisse noverat anima non celaret. Sed quæso, primum ad leges publicas, deinde ad iudices ora convertite: qui possunt in defensione sua sic eloqui: Nos, quos Dei servitium post istarum rerum abjectionem fecit ingenuos; qui servulorum insultantium contumelias aut despiciamus, aut ridemus; quibus scriptum est de famulis per Apostolum: *Mementote quia vester et illorum in cælis est Dominus (Ephes. vi, 9)*, ad hæc sæculi mala revocabimur? faciendum a nobis est, quod facientem alterum profanum esse contendimus? quod per ministerium iussionis et manus alienæ incestaret aspectum, nostro peragetur imperio? Nolite hanc ad universas Ecclesias mentem rapacium luporum more et natura servare: quia postquam nos maculasset forte pro desiderii vestris cruenta discussio, effectum in his, quo tenditis, non haberet. Sed dicente vobis propheta: *Ponamus circulum in naribus vestris, et frenum in labiis, et reducamus vos in viam qua venistis (Isai. xxxvii, 29; IV Reg. xix, 28)*: qui eodem propheta asserente impugnaminus, qui dicit: *Erunt quasi non sint, et peribunt viri, qui contradicunt vobis (Isai. xli, 14)*.

Hoc etiam novo adversus nos subdidistis invento, ipsum Dominum et Redemptorem nostrum, servorum subisse iudicia; et cœli operatorem particulæ cuidam sponte subjacuisse terrena: dum testatur, et loquitur, *Homo Juda, et qui habitas Jerusalem, iudicate inter me et vineam meam (Isai. v, 3)*: hoc etiam beatum Petrum; hoc Paulum apostolum non horruisse narratis, et illam vestram elegantiam ad jus petrahitis exemplorum nexibus præcedentem: quasi vobis in hac parte remanserit cum renitente contentio, et validis facundia vestre digitis exigantur oblata. Sa-

¹ *Ille præsto fuit iudicibus*] In synodo quæ contra ipsum Tyri fuerat convocata: ad quam etsi propter apertam vim et conjunctionem adversariorum, aliquandiu, ut Sozomenus lib. ii, cap. 24, scribit, an vocatus veniret, cunctatus est, postea tamen innocentia fretus, et ne iudicium declinare videretur, profectus est.

² *Concilio auctoritatem*] Synodus ipsa de Symmacho, cum synodum quæ ipsius causa ad basilicam Julii convenerat, esset ingressus: Auctoritatem, in-

A muelem etiam prophetam mirificum de conscientia suæ serenitate vulgi dicitis implorasse testimonium. Quid enim Samuel dixit? scire Dominum, quos nullius unquam substantiam, nullius pecus abegisset, adversatum se muneribus, et quod est supra hominem, sponte venientia dona vitasse: providens ac licet, ne per suspitionum præjudicia, opinionis damnum pateretur. Postremum sub divina attestatione patefecit innocentiam, ne humanum subiret examen. Redemptor noster iudicium, quod inter se et vineam suam optat evenire, dum vestra in præsentis negotii mala respicit, magis implorat. S. Athanasius Alexandrinæ urbis episcopus, dum participum vestrorum argueretur invidia, agnoscens sibi per contumeliarum multitudinem exercitium contingere, non timebat, vere ad coronæ pretium junxit, quod de dignitate submisit: et ante cœlestem de absolutione sententiam, personam rei innocentia bonus æstimato implevit. Sic enim Christi milites sudore suo honorum sibi incrementa parturiunt, dum concessa fastigia celsiore humilitate castigant: inde laudum cumulos mercantur, unde indepta culmina sublimi paritate moderantur. Sed quamvis beatum Athanasium Romano antistiti, quantum nosse datur, imparem locus ostendat; facto tamen in negotiis comparantur.

¹ Ille præsto fuit iudicibus: iste quantum et vos dicitis, advocavit. Ille intentatam discussionem ut Dei famulus non refugit: iste triumphi sui spem in discussorum collectione constituit. Sed quid his longius collationibus immoremur? Iudicia et iste voluit, amavit, atraxit, ingressus est: et quod posset fidei corda doloris iusti aculeis excitare, venerando ² concilio auctoritatem etiam contra se, si mereretur, indulsit. Quis in hac allegationis ipsius fronte nesciret fultum ad coepiscopos puritatis testimoniis convenisse, qui hoc quod distractionem eorum minus licebat, exhorruit, æstimans illud magis quolibet modo labefactandum, quod statuisset censor invalidus? Quid præfatum incessistis canina loquacitate? quid læditis non merentem? Votum ejus est quod vestrum putatis esse terrorem: sed astutus in vobis, quam in Athanasii adversarii novelli virus serpentis insibilat. Illi nescierunt quod vos optime calletis, qualiter triumphus tolleretur impetito. Illi provocatum, ne audiendus non occurreret, formidabant: vos moram quam habebant examina non ferentes, ³ venientem iudicis repulistis; et tedium vobis de sententia præparatum armorum ultricium assumptione commutastis. O malorum commemoratio, quæ vocem et præstat et subruit; dum illos quos in clamorem coegerit, eorum etiam gravitate facti verba confundit.

quit, ordinis corrigendi, sicut poscebat ecclesiastica statuta, in omnium quibidem convenerant episcoporum præsentia se dare professus est.

² *Venientem iudicis repulistis*] Symmachum papam, cum ad alterum synodi conventum pergeret, qui in basilica Sessoriana coactus erat. Tum enim, ut synodi acta narrat, ab irruentibus æmulorum turbis ita tractatus est, ut cæcis qui cum ipso erant presbyteris, agere ad beati Petri septa, unde egressus fuerat, incolomis a comite Aligerno reductus sit.

Quis patiat^{ur} vos aequo animo garrientes? Ergo nos secundum assertionem vestram, novellæ utilitatis commoda non aniamus, dum definitis senioribus præstamus obsequium? Hic tota ingenii vela suspenditis: hic resupinæ cervicis ex secessu pectoris quidquid habuit flaminis ructus evomuit. « Aiunt enim: Moysi a vobis jejunia, et Elisæi miracula quæ egit dum mortuum suscitavit, si annosa tantum sectamini, condemnantur. » Quid hic rationis invenit scrutator idoneus? non si auri pallidus inquisitor occurrat, in sensibus vestris latentium venarum motus inveniat, et insuetis lucem latebris sermonum fossor admittat. Idcirco ergo cana miracula non probamus; si juvenilibus consensum non præbemus excessibus? Si servum Domino discipulum magistro Evangelii memores subjungamus (*Matth. x, 24; Luc. vi, 40; Joan. vi, 40, et xxv, 20*), quidquid potuit prodesse negligimus? Alia sunt, improbissimi hominum, quæ ad usum recentem sine injuria vetustatis adhibemus.

Novam deinde culpam, et quam investigatio nostra transierat, reclusistis: « Quare papa, sine exempli instituto præcedentis, synodum convocavit, ut de criminum ejus objectione cognosceret? » Post hæc nos falsitatis arguitis, cur a principe, quæ in præfato negotio scripta sunt, dicimus postulata. « Præsta, Domine, ut labyrinthi hujus sine errore sinuosos superemus anfractus: » d'rige semitam, quam flexilis coluber juxta fabricam proprii corporis aut mentis operatur, ut vere dicamus: *Dominus virtutum nobiscum, adjutor noster Deus Jacob* (*Psal. xlv, 8*). Et cum Salomone exultemus dicente: *Equus paratur in die belli; apud Dominum est autem omne præsidium* (*Prov. xxi, 31*). Superforaneum quidem est absurdis respondere propositionibus, dicente propheta: *Nè respondeas imprudenti ad imprudentiam ejus* (*Prov. xxvi, 4*). Sed si quid contemptus transierit, vereor ne quasi validum putetur non tetigisse formido. Melius est nobis cum beato Paulo insultationis causas incidere, et plena voce testari: *Factus sum insipiens, vos me coegistis* (*II Cor. xii, 11*). Hocine ergo nullo constabat exemplo, ut sacerdotum papa concilium convocaret, cujus arbitrium est collectio synodalis? aut parva erant, quæ de vestris cum hac multitudine facinoribus damnarentur? Nonne directa verba sunt canonum: ¹ Quicumque clericorum ab episcopo suo, ante sententiæ tempus, pro dubia suspicione discesserit, manifestam in eum remanere censuram? Ad hujus rei ministerium devotum Deo oportuit agmen occurrere, ut perdit^{us} et profligati gregis ulceribus

¹ Nonne directa verba sunt canonum] Symmachi nomine, non Ennodii citatur hic locus a Gratiano VIII, q. 6, quia cum libellus Ennodii synodis Symmachianis, ut paulo ante dictum est, cum pari auctoritatis prærogativa insertus esset, quæ in eo erant, pro Symmachi ipsius decretis aut sententiis haberi cœperunt. Percellebant autem canones illi schismaticos, qui criminum obtentu quibus Symmachum impetebant, discessionem ab eo ante judicii, nedum sententiæ tempus fcerant.

² Dist. 8, quæst. 4.

³ Didascalici libelli] Ironice. Nam διδασκαλικὸν λόγον.

A medicorum exercitus subveniret: quia quotiens morborum violentia celeri gressu ad animæ secreta festinat, obvias manus afferre non potest salutare consilium, nisi ex collatione multorum. Nam et hoc a rege nostra poposcit allegatio, ut abscissis clericorum præjudiciis de accusatorum papæ merito per humanum os supernum judicaret imperium. Videamus tamen si placet, et illas ² didascalici libelli vestri relegamus argutias: habentibus etiam nobis ante oculos patrum sanctiones, quibus excessuum vestrorum sentina ponderetur. Lex ecclesiastica pontificem ab aliis accusatum, priusquam sub lucem objecta constiterint, exigit non relinquⁱ. Vos vero divini, ut puto, juris memores, qui levia errata despici^{ti}, qui peccati nobilitate gaudetis, ne qua vos ex desertione sacerdotis culpa respiceret, accusastis cum incrementis delictorum. Ad hanc vos valliudinem ille qui est prævius vester, adduxit, ut post desolatum, post impetitum pontificem, sine ullius vigore sententiæ, totius pene Italiæ improbandam anistitium crederetis esse censuram: quomodo quidam dixit de cohorte vestra: *Festinantem animam morti non credidit uni*. Potestne mens indocilis, criminum jam ditata successibus, a detestabili proposito, velut effeta feriari? Ille vos locupletes malis effectit, cui elationum copię opes angelicas sustulerunt (*Isai. xiv, 12* et divinum censum nocendi quæ exuberat, thesaurus invidit).

Sed promissi memores universa quæ operi ipsorum recolimus inserta, tangamus. « Arguitur stylo splendidissimo papa Symmachus, quare conventionem præveniens, cum populorum cœtibus examen intravit, et postea judicicia, ⁴ cum evocatus quater fuisset, sprevit. » Sic a vobis veri discessit affectio, ut mendaciorum nebulis urbis testimonium putetis involvi, et fallaciæ penniculo depicta verba plus virium credatis habere, quam veritatem Roma quam retinet? Ergone ille disceputationem vel importunus adiit, vel expectatus aufugit? Ergone illam multitudinem devotæ Deo plebis, non pro fidei diligentia Christiana magis expectatio, quam furor evocavit? Quisquamne ad inferendam violentiam currens lacrymas comites habet, et qui studet esse formidini, vultum timentis ostendi? Multitudo illa juncta sacerdotis officiiis attulit ad nos lamenta, non jacula: nec venit telis minax, sed fletibus miserabilis: una tantum intentionem vestram ostentatione gravatura; quia uberibus oculorum fluminibus demonstrabat, quam esset per acerb^{itatem} vestram condito dolenda pulsati, et in sobrietate venerandi examinis afflictione propria

didascalicæ disputationes dicuntur accuratæ et ad docendum idoneæ: unde ab Aristotele una copulantur τὸ ἀκριβέστατον καὶ διδασκαλικώτερον.

⁴ Cum evocatus quater fuisset] Ingressus est synodum Symmachus primo conventu, qui in basilica Julii actus est: ad alterum item Sessorianum proficiscatur, cum ab adversariis in via circumventus ac cæsis suis pene oppressus est: quod utrumque jam supra commemoravimus. Post eam cædem commotio an rursus ad synodi judicium exire vellet, compelli se jure posse negavit.

consumentur (*Isai. xxxi, 5*). Redeo tamen, post vestra exemplorum suffugia, ad novellas canonum definitiones. Clamat in alio loco Carthaginense concilium: Quasunque ad accusationem personas leges publicæ non admittunt, his impugnandi alterum et nos licentiam submovemus: et, Nullæ accusationes a iudicibus audiantur ecclesiasticis, quæ legibus sæculi prohibentur. Quæro a vobis, viri quibus indita est ad unguem polita perfectio, cujus conditionis fuerunt ista mancipia, quæ postulata scriptis principalibus intimasitis? Si ea servillis adhuc in potestate alterius catena retinebat, et nulla ab obscenæ obligationis compedibus vestigia in libertatem missa laxabant, vel vobis disceptantibus fidem aliquam prædictorum verba portassent. Sed, credo, replicabitis: veritatem quam sponte prolata in illis vox habere non poterat, hanc diversis cruciatibus e latebris suis religiosus tortor exegerat: ut dum poenis corpora solverentur, quæ gesta fuisse noverat anima non celaret. Sed quæso, primum ad leges publicas, deinde ad iudices ora convertite: qui possunt in defensione sua sic eloqui: Nos, quos Dei servitium post istarum rerum abjectionem fecit ingenuos; qui servulorum insultantium contumelias aut despiciamus, aut ridemus; quibus scriptum est de famulis per Apostolum: *Memento quia vester et illorum in cælis est Dominus* (*Ephes. vi, 9*), ad hæc sæculi mala revocabimur? faciendum a nobis est, quod facientem alterum profanum esse contendimus? quod per ministerium iustitiae et manus alienæ incestaret aspectum, nostro perageretur imperio? Nolite hanc ad universas Ecclesias mentem rapacium luporum more et natura servare: quia postquam nos maculasset forte pro desiderii vestris cruenta discussio, effectum in his, quo tentitis, non haberet. Sed dicente vobis propheta: *Ponamus circum in naribus vestris, et frenum in labiis, et reducamus vos in viam qua venistis* (*Isai. xxxvii, 29; IV Reg. xix, 28*); qui eodem propheta asserente impugnamini, qui dicit: *Erunt quasi non sint, et peribunt viri, qui contradicunt vobis* (*Isai. xli, 11*).

Hoc etiam novo adversus nos subdidistis invento, ipsum Dominum et Redemptorem nostrum, servorum subisse iudicia; et cæli operatorem particulæ cuidam sponte subjacuisse terrenæ: dum testatur, et loquitur, *Homo Juda, et qui habitas Jerusalem, iudicate inter me et vineam meam* (*Isai. v, 3*): hoc etiam beatum Petrum; hoc Paulum apostolum non horruisse narratis, et illam vestram elegantiam ad jus pertrahitis exemplorum nexibus præcedentem: quasi vobis in hac parte remanserit cum renitente contentio, et validis facundia vestrae digitis exigantur oblata. Sa-

¹ *Ille præsto fuit iudicibus*] In synodo quæ contra ipsum Tyri fuerat convocata: ad quam et i propter apertam vim et conjunctionem adversariorum, aliquandiu, ut Sozomenus lib. ii, cap. 24, scribit, an vocatus veniret, cunctatus est, postea tamen innocentia fretus, et ne iudicium declinare videretur, profectus est.

² *Concilio auctoritatem*] Synodus ipsa de Symmacho, cum synodum quæ ipsius causa ad basilicam Julii convenerat, esset ingressus: Auctoritatem, in-

Amuelem etiam prophetam mirificum de conscientia suæ serenitate vulgi dicitis implorasse testimonium. Quid enim Samuel dixit? scire Dominum, quos nullius unquam substantiam, nullius pecus abegisset, adversatum se muneribus, et quod est supra hominem, sponte venientia dona vitasse: providens scilicet, ne per suspicionum præiudicia, opinionis damna pateretur. Postremum sub divina atestatione patefecit innocentiam, ne humanum subiret examen. Redemptor noster iudicium, quod inter se et vineam suam optat evenire, dum vestra in præsentī negotio mala respicit, magis implorat. S. Athanasius Alexandrinæ urbis episcopus, dum participum vestrorum argueretur invidia, agnoscens sibi per contumeliarum multitudinem exercitium contingere, non timorem, vere ad coronæ pretium junxit, quod de dignitate submisit: et ante cœlestem de absolutione sententiam, personam rei innocentia bonus estimator implevit. Sic enim Christi milites sudore suo honorum sibi incrementa parturiunt, dum concessa fastigia celsiore humilitate castigant: inde laudum cumulos mercaturi, unde indepta culmina sublimi parcitate moderantur. Sed quamvis beatum Athanasium Romano antistiti, quantum nosse datur, imparem locus ostendat; facto tamen in negotiis comparantur.

³ *Ille præsto fuit iudicibus: iste quantum et vos dicitis, advocavit.* Ille intentatam discussionem ut Dei famulus non refugit: iste triumphi sui spem in discussorum collectione constituit. Sed quid his longius collationibus immoremur? Iudicia et iste voluit, amavit, attraxit, ingressus est: et quod posset fideli corda doloris iusti aculeis excitare, venerando concilio auctoritatem etiam contra se, si mereretur, indulsit. Quis in hac allegationis ipsius fronte nesciret fultum ad coepiscopos puritatis testimoniis convenisse, qui hoc quod distictionem eorum minus licebat, exhorruit, æstimans illud magis quolibet modo labefactandum, quod statuisset censor invalidus? Quid præfatum incessistis canina loquacitate? quid læditis non merentem? Votum ejus est quod vestrum putatis esse terrorem: sed astutior in vobis, quam in Athanasii adversariis novelli virus serpentis insibilat. Illi nescierunt quod vos optime calletis, qualiter triumphus tolleretur impetito. Illi provocatum, ne audiendum non occurreret, formidabant: vos moram quam habebant examina non ferentes, venientem ioculis repulistis; et tedium vobis de sententia præparatum armorum ultricium assumptione commutastis. O malorum commemoratio, quæ vocem et præstat et subruit; dum illos quos in clamorem coegerit, eorum etiam gravitate facti verba confundit.

quit, ordinis corrigendi, sicut posebant ecclesiastica statuta, in omnium qui ibidem convenerant episcoporum presentia se dare professus est.

⁴ *Venientem ioculis repulistis*] Symmachum papam, cum ad alterum synodi conventum pergeret, qui in basilica Sessoriana coactus erat. Tum enim, ut synodi acta narrant, ab irruentibus æmulorum turbis ita tractatus est, ut cæcis qui cum ipso erant presbyteris, agre ad beati Petri septa, unde egressus fuerat, incolumis a comite Aligerno reductus sit.

Quis patiat^{ur} vos æquo animo garrientes? Ergo A
nos secundum assertionem vestram, novellæ utilitatis
commoda non amamus, dum definitis senioribus
præstamus obsequium? Hic tota ingenii vela suspen-
ditis: hic resupinæ cervicis ex secessu pectoris quid-
quid habuit flaminis ructus evomuit. « Aiunt enim:
Moysi a vobis jejunia, et Elisæi miracula quæ egit
dum mortuum suscitavit, si annosa tantum sectamini,
condemnantur. » Quid hic rationis invenit scrutator
idoneus? non si auri pallidus inquisitor occurrat, in
sensibus vestris latentium venarum motus inveniat,
et insuetis lucem latebris sermonum fossor admittat.
Idcirco ergo cana miracula non probamus; si juve-
nilibus consensum non præbemus excessibus? Si
servum Domino discipulum magistro Evangelii memo-
res subjungamus (*Matth. x, 24; Luc. vi, 40; Joan. vi, 40, et xxv, 20*), quidquid potuit prodesse
negligimus? Alia sunt, improbissimi hominum, quæ
ad usum recentem sine injuria vetustatis adhibemus.

Novam deinde culpam, et quam investigatio nostra
transierat, reclusistis: « Quare papa, sine exempli
instituto præcedentis, synodum convocavit, ut de cri-
minum ejus objectione cognosceret? » Post hæc nos
falsitatis arguitis, cur a principe, quæ in præfato ne-
gotio scripta sunt, dicimus postulata. « Præsta, Do-
mine, ut labyrinthi hujus sine errore sinuosos supe-
remus anfractus: » d'rige semitam, quam flexilis
coluber juxta fabricam proprii corporis aut mentis
operatur, ut vere dicamus: *Dominus virtutum nobis-
cum, adjutor noster Deus Jacob (Psal. xlv, 8)*. Et cum
Salomone exsulemus dicente: *Equus paratur in die
belli; apud Dominum est autem omne præsidium
(Prov. xxi, 31)*. Superforaneum quidem est absurdis
respondere propositionibus, dicente propheta: *Ne
respondeas imprudenti ad imprudentiam ejus (Prov.
xxvi, 4)*. Sed si quid contemptus transierit, vereor
ne quasi validum putetur non tetigisse formido. Me-
lius est nobis cum beato Paulo insulationis causas
incidere, et plena voce testari: *Factus sum insipiens,
vos me coegistis (II Cor. xii, 11)*. Hoccine ergo nullo
constabat exemplo, ut sacerdotum papa concilium
convocaret, cujus arbitrium est collectio synodalis?
aut parva erant, quæ de vestris cum hac multitudine
facinoribus damnarentur? Nonne directa verba sunt
canonum: « Quicumque clericorum ab episcopo suo,
ante sententiæ tempus, pro dubia suspitione disces-
serit, manifestam in eum remanere censuram? Ad
hujus rei ministerium devotum Deo oportuit agmen
occurrere, ut perditii et profligati gregis ulceribus

¹ Nonne directa verba sunt canonum? Symmachi no-
mine, non Ennodii citatur hic locus a Gratiano VIII,
q. 6, quia cum libellus Ennodii synodis Symmachia-
nis, ut paulo ante dictum est, cum pari auctoritatis
prærogativa insertus esset, quæ in eo erant, pro
Symmachi ipsius decretis aut sententiis haberi cœ-
perunt. Percellebant autem canones illi schismaticos,
qui criminum obtentu quibus Symmachum impete-
bant, discessionem ab eo ante judicii, nedum senten-
tiæ tempus f. cerant.

² Dist. 8, quæst. 4.

³ *Didascalici libelli* Ironice. Nam *διδασκαλικὸν λόγον*.

medicorum exercitus subveniret: quia quotiens mor-
borum violentia celeri gressu ad animæ secreta festi-
nat, obvias manus afferre non potest salutare consi-
lium, nisi ex collatione multorum. Nam et hoc a
rege nostra poposcit allegatio, ut abscissis clericorum
præjudiciis de accusatorum papæ merito per huma-
num os supernum judicaret imperium. Videamus
tamen si placet, et illas ³ didascalici libelli vestri
relegamus argutias: habentibus etiam nobis ante ocu-
los patrum sanctiones, quibus excessuum vestrorum
sentina ponderetur. Lex ecclesiastica pontificem ab
aliis accusatum, priusquam sub lucem objecta con-
stiterint, exigit non relinquere. Vos vero divini, ut
puto, juris memores, qui levia errata despiciatis, qui
peccati nobilitate gaudetis, ne qua vos ex desertione
sacerdotis culpa respiceret, accusastis cum incre-
mentis delictorum. Ad hanc vos validitatem ille qui
est prævius vester, adduxit, ut post desolatum, post
impetum pontificem, sine ullius vigore sententiæ,
totius pene Italiæ improbandam antistitem crederetis
esse censuram: quomodo quidam dixit de cohorte
vestra: *Festinantem animam morti non credidit uni*.
Potestne mens indocilis, criminum jam ditata suc-
cessibus, a detestabili proposito, velut effeta feriari?
Ille vos locupletes malis effecit, cui elationum copię
opes angelicas sustulerunt (*Isai. xiv, 12* et divinum
censum nocendi quo exuberat, thesaurus invidit).

Sed promissi memores universa quæ operi ipsorum
recolimus inserta, tangamus. « Arguitur stylo splen-
didissimo papa Symmachus, quare conventionem præ-
veniens, cum populorum cœtibus examen intravit,
et postea iudicia, ⁴ cum evocatus quater fuisset,
sprevit. » Sic a vobis veri discessit affectio, ut men-
daciorem nebulis urbis testimonium putetis involvi,
et fallaciæ penniculo depicta verba plus virium cre-
datis habere, quam veritatem Roma quam retinet?
Ergone ille disceptionem vel importunus adiit, vel
expectatus aufugit? Ergone illam multitudinem de-
votæ Deo plebis, non pro fidei diligentia Christiana
magis expectatio, quam furor evocavit? Quisquam-
ne ad inferendam violentiam currens lacrymas cœ-
mites habet, et qui studet esse formidini, vultum
timentis ostendit? Multitudo illa juncta sacerdotis
officiis attulit ad nos lamenta, non jacula: nec venit

D
telis minax, sed fletibus miserabilis: una tantum in-
tentionem vestram ostentatione gravatura; quia ube-
ribus oculorum fluminibus demonstrabat, quam esset
per acerbitatem vestram conditio dolenda pulsati, et
in sobrietate venerandi examinis afflictione propria

didascalicæ disputationes dicuntur accuratæ et ad
docendum idoneæ: unde ab Aristotele una copulan-
tur τὸ ἀκριβέστερον καὶ διδασκαλικώτερον.

⁴ Cum evocatus quater fuisset? Ingressus est syno-
dum Symmachus primo conventu, qui in basilica
Julii actus est: ad alterum item Sessorianum pro-
fisciscabatur, cum ab adversariis in via circumventus
ac cæsis suis pene oppressus est: quod utrumque jam
supra commemoravimus. Post eam eadem commo-
nitus an rursus ad synodi judicium exire vellet,
compelli se jure posse negavit.

commendabat, quem voce non poterat. Sed habetis A manifestum ex hac re qui bilem furor accendat: quia pene absolutus ad iudicia venit, pro quo orbis illacrymat, et dum rebus extraneam in prædictum invidiam sermone colligitis, paulisper reverentiae nostrae diu cervix superba submittitur. Sacram enim congregationem tunc vocatis, quando extinctorem nostrum Symmachum vultis asserere: et crudeli pietate honori nostro putatis accrescere, quod residents in Ecclesiarum arce perdidit. Nos ista non solum non sensimus, sed diversa sentimus: ad altos magis tutelae vestrae venena convertite. Non habet testimonium defensoris, qui repugnanti impendit oris obsequium: perdidit quam esse putat beneficii gratiam, qui aliquid præstat invito: quia non est munus nisi quod velis accipere.

Nunc longa non opus est admonitione jam perditis: odium debemus operi, de cuius jam non superest quod damnetur auctoribus. « Mulierum turbas asseritis urbanis coloribus cum præfato ad iudicia convenisse: et illa subtilitate ostendit sexus, qui majorem antistiti debuisset affectum. » Profanissimi hominum, scriptum retineo: *Aliud est male dicere, aliud accusare*. Et prophetam dixisse: *Reprobantes verbum sperastis in columina et in tumultu, et estis in eo: propterea erit vobis iniquitas hac sicut interruptio* (Isai. xxx, 12). Quia pro nobis dicit Dominus: *Eos qui judicant vos, ego judicabo* (Isai. xlix, 25). Et iterum ad servos suos dicit: *Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuat* (Isai. li, 7). Rursus etiam vobis clamat: *Accedite huc semen adulteri et fornicarii: super quem lusistis, super quem dilatastis os et eiecistis linguam? nunquid non vos filii aelesti estis, semen mendax* (Isai. lvii, 3)?

Quæ quibus copulatis advertite, dicentes: Indicta causa, derelictis defensoribus, papa decessit: fori nobis in negotio præsentis, et platearum quarum estis hypocritæ, exempla proponentes: Nobis scriptum est per Paulum apostolum (Gal. i, 14): quibus crucifixus est mundus, quid illis cum foro? sed ista nescitis, aut quod est gravius, nota contemnitis. Peregrinum credo aliquid, et a ratione separatim postulans papa discessit. Nonne hoc speravit pro statu labentis Ecclesiæ pastoralis cura constrictus, quod et religiosa providentia, et causæ ipsius ordo flagitabat? Quæ enim iudiciorum forma præcesserat, ut vobis hostiliter disruptis, etiam per suggestionem vestram sublati Ecclesiæ opibus, qui diu fuerat cibus esurientium, famis mancipium videretur effectus:

Aliud est male dicere, aliud accusare Verba sunt, Ciceronis in oratione pro M. Caelio cum ea refellit quæ adversus Caelii pudicitiam sine probatione obijcebantur. Quare aptissime ab Ennodio in re simili usurpantur, ut tacitum schismaticorum convicium retineat, quod ex mulierum Symmachum officii causa proseguendam turba captabant.

Peregrinum credo aliquid Duo, ut ex actis patet, a synodo postularat Symmachus: unum ut cederet visitator, de quo postea; alterum ut omnia quæ per suggestionem inimicorum suorum amiserat, ante iudicium ipsi redintegrarentur. Quod etsi neque alienum neque iniquum videri poterat, cum spoliatos ante omnia restitui, ecclesiasticæ leges jubeant;

dum alimentis distributor egebat, ut fieret in domo servitus, et in servitute dominatus? Quæ hoc qualitas præcedentis ævi per memoriam in medium transacta reddebat? Qualis habuit effici ex censura convictus, in quo causam adjudicatio præcedebat? Non fuit privilegium, quo spoliari potuit jam nudatus. Unum vobis putastis residere in sacra collectione subsidium: ut ad tuendorum immanitatem criminum sacerdotes vobis comites jungeretis, et fieret impunitum facinus pollutione multorum. Nunquam convenienti tempore censor adsciscitur, qui ad decus pene negotium convocatur: criminosi etsi est meritum, tollit accusator, qui eo plus furori suo vult licere, quam iudici. Dicit enim vos impetens propheta: *Hæc est pars eorum, qui vastaverunt nos, et sors diripientium nos. Ite, angeli veloces, ad gregem convulsam et dilaceratum, et populum terribilem* (Isai. xvi, 14, et xviii, 2). Ad vos angelus missus est, scilicet per sacerdotes, quorum voce atque merito perferenda Christo dona suscipiunt, et placato dominante impetrata mortalibus vota concedunt, per quæ vobis oblata sunt munera repudiata concordia: qui penam merentibus dilectionis præmia detulerant, qui dum se considerant, in nullo quod merebamini, respuerunt.

Quis eum, inquit, vidit cum accusatoribus suis aperta, ut aiunt, pugna configere? Impudentissimi hominum, quem cum quibus vultis decertare, respicite: et utriusque partis, si quid salutis in vobis resedit, loca, tempora, personas attendite: et si vos nefarie congesta cordis adhuc pravi non subegit opulentia, oculos ad Deum paulisper attollite, et vel brevi tempore sinistri monitoris jussa contemnite. Agnoscitis summi regis præceptionibus vos in his quæ merito plectenda sunt, non muniri. Quia quamvis responsi qualitatem dicent dogmata postulati, et petitio dum existit prævia quæ sint secutura, describebat: nunquam tamen casibus vestris libera regnantis verba cepistis: nunquam desideris per aucupia calliditatis imperialia vobis scripta militarunt. Quotiens vanis hiatibus nocendi inefficax morsus increpuit? quotiens de accusato quidquid spe tenuistis, effugit, et vacuos imago presumptione occupata deseruit? Deo gratias, qui hanc providentiam indidit ei, cui rerum humanarum summa commisit. Spes certa quietis est, et salutis perfecta in gubernatore sapientia. Puppis cujus magister ad clavi regimen intellectus dote præparatur, ubique stationem, ubique

regi tamen, cum synodus ad eum retulisset, placuit ut Symmachus ante restitutionem iudicium subiret. Quod ille pro modestia sua minime detractavit.

Regis præceptionibus vos non muniri Etsi multa quæ Symmacho adversari videbantur, a Theoderico præcepta ac rescripta expresserant schismatici, ut de visitatore, et quod modo de intercepta redintegratione recitatum est, atque alia id genus: irrita tamen omnia et inania fuerunt. Neque unquam his præsidis assequi potuerunt, quod moliebatur, ut Symmachus damnaretur. Nam ubi synodo tandem a rege integra permissa res est, illum protinus absolvit.

portum habet in fluctibus. Certa est generalitatis securitas, quando rempublicam nobilibus regit artibus institutus. Scit imperatoris nostri cœlo infusa dispensatio obviam manum famosis in fallendum ingeniis exhibere. Labore apud eum non opus est, quem sortita est olim nuda veritas defensorem. Cessent impii commentitia apud illum simplicitatem fraude mentiri: quidquid se adversus justitiam moverit, mox tenetur: nihil apud prædictum tutius innocentia est: legatione valida utitur, qui æquitati res congruentes insinuat: quæ gravis est plerumque principibus impugnatio, minus fidelium blanditiis non legatur. Sed hæc Deo melius narrantur, a quo frugis hujus planta descendit.

Ad vos me reducit propositi operis non amica conditio, qui melioribus hætenus operam volui navare sermonibus, dum captivam orationem exigit imperiosa necessitas. Dixistis enim: « Quomodo de causa vel qualitate ejus primitus tractabatis, cum necdum haberet synodus firmitatem? » O frontem dictionis immundæ, et faciem libelli, quam non sola maculavit impertitia. Tractatus nostri provinciam et narratis et quæritis. Hinc eramus nempe dubii, quia quemadmodum loquimur non habebat synodus firmitatem: transibat negotii qualitas audituros, et plus adhuc remanserat in reverentia pulsati, quam esset in nostri integritate collegii.

« Deinde pro questionum tormentis venerabilem Laurentium et Petrum episcopos, a communione papæ se suspendisse replicatis, et quidquid providit cautio convocatorum, duellis ad crimen impetiti. Ullone ergo tempore, dum celebrarentur ab his sacra missarum, a nominis ejus commemoratione cessatum est? Unquam pro desideris vestris sine ritu catholico et cano more, semiplenas nominati antistites hostias obtulerunt? Aliquando, quod capiti vestro ascribat, facta est apud Deum offensa per gratiam, et exstitit nutrix veniæ, peccati mater oblatio? Fuerunt quidem corporis tantum conventionem separati, quos loqueris; animarum tamen præsentiam non vitarunt. Si eos putas a consortio mutuo dissociatos quos fibula religionis pio mordens dente conjungit, præcui te ab æstimatione catholica culparum duxit affectus. Mandati cœlestis habitatio nos aut misceat, aut separat: non interest quæ intervalla nos

¹ *Necdum haberet synodus firmitatem*] Cum adhuc incerti penderent episcopi an Symmachus illam approbasset. Quod ubi coram ab eo confirmatum fuit, Tum, ut est in actis synodi, *causa de sacerdotum animis quæ de concilio nondum firmato tristitiam ministrabat, abscessa est.* Sentiebant nimirum episcopi concilium hoc sine pontificis assensu ratum esse non posse. Quod ipsum tamen, sed frustra, improbabant schismatici.

² *Laurentium et Petrum episcopos*] Quorum hic Ravennas, ille Mediolanensis, synodi ambo moderatores ac præsidēs: quod declarant synodi ipsius subscriptiones, et Theoderici regis ad synodum præceptio quæ Laurentio, Marcelliano, Petro ac reliquis episcopis inscripta est. Sed Marcellianus Palmari conventui non interfuit. Quod vero studio egerant Laurentius et Petrus, ut a Symmachii consuetudine ante judicii disceptationem abstinere, ne præjudi-

A segregent, si uno in supera mansione conclave retinemur. Vere hinc conicimus esse vos servos ventris et corporis, et per hanc sententiæ vestræ vilitatem declaratis mancipia vos esse terrena. Scriptum est enim: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus* (1 Cor. II, 13).

Post hæc, versis in fugam ordinibus, lymphatici more sermonis addidistis: « Ergo concilia sacerdotum ecclesiasticis legibus quot annis decreta per provincias, quia præsentiam papæ non habent, validitatem perdiderunt? » Legite, insaniasimi, aliquando in illis præter apostolici apicis sanctionem aliquid constitutum, et non de majoribus negotiis, ad collationem si quid occurrit, prælatæ sedis arbitrio fuisse servatum. Sic enim habet: « Si quis episcoporum judicio provinciali depositus fuerit, Romanum papam, si placet, rursus appellet; et ipse, si videtur, reparet judicia in opitulatione damnati. Ecce enodo est, quod ad laqueum præparastis: nisi forte arcissimis in illa parte nexibus astringamur, et replicationum nobis itinera non pateant; dum callis antepervius dumetis novella interclusione vestitur.

« His enim nos eloquii vepribus, dum gradimur per plana, retinetis, cum dicitis, læsum principem, quare attributum visitatorem, contra ecclesiasticas regulas, prima volumus fronte discedere: » et nihil amplius liceret hunc vitium, ne duresceret lolium, ne profana messis, nulla disciplina ante maturitatem succisa falce decumberet, et putaretur licere quod judices non vetabant. Unde ex aperto constat, nulla vos, extra præstantiam piissimi regis, quam frustra desideratis noxæ copulari, exemplorum auctoritate fulciri. Superest, ut et ipsum doceam in his excessibus, quod bono universitatis contigit non teneri: quia directum non occasionem litis, nec fomentum jurgii, sed causam voluit esse concordie: prævidens scilicet, quod nisi simplicem jussionum suarum tutela vallaret, cito in escam dissidii toxica vestra subreperent. Scriptum est enim: *Vir simplex credit omni verbo* (Prov. XIV, 15). Idcirco mandati limitem fixi, quem nulla liceret transgressione violari. Præfatum ad beati Petri basilicam, mox Romam perductus fuisset, mandavit occurrere, faciens de sacerdotis voto regis imperium. Quis enim non putaret pontificem sponte pariturum in ea parte quam licere sibi

D cium aliquod facere viderentur, id adversarii aliam in partem rapiebant, quasi de objectis Symmacho criminibus compertum ipsis exploratumque jam esset.

³ Syn. Sardic. cap. 3.

⁴ *Attributum visitatorem*] Petrum episcopum Altinatem qui a Theoderico rege, flagitantibus schismaticis Ecclesiæ Romanæ præter fas moremque datus fuerat visitator, quem propterea submoveri, ut ante dictum est, postulabat Symmachus. Acta synodi: *Sperans ut visitator qui contra religionem, contra statuta veterum, contra regulas majorum, a parte cleri vel aliquibus laicis fuerat postulatus, ex ordinatione antistitis, sicut decebat sanctum propositum, prima fronte cederet.* At Ennodius non solum Symmachii desiderium, ut acquissimum defendit: sed Theoderici etiam factum, quasi Symmacho ipsi visitatoris præsentia consulere voluerit, excusare conatur.

princeps non credit, etiam si vetaret? Ibi que papam ab eo salutatum suo ore jussit affari, ut traderet coepiscopo mancipia, nullis subdenda tormentis; servanda profecto ad disceptationem synodalis examinis. O castitatem præcepti, quæ dum faciem præsentibus præfert temporibus, in umbram cogit antiqua! quæ rapit lumen veteribus inauspicato splendore novitatis! Quis taliter commentitiis laudibus locupletavit fama dominum actuum suorum veritate mendicum? Non derogo vobis de scriptoribus, quorum beneficio contigit ornata ad nos majorum gesta perducì: sed Dei beneficia non tacebò: quia princeps noster rebus superat decora sermonum. Obnoxiam linguis gloriam venerabilis causarum trutinator insperit: ut cum petitioni vestræ effectus artifex præstaretur, in omnibus tamen jura ecclesiastica custodiret. Quæ ad hanc æstimationem, quamvis acutiora cæteris corda, sufficiunt? uno tempore, una scriptione, sine æquitatis detrimento, desideria vestra supplentur, et eadem charta ad ministerium religionis, et vestrum destinatur ad gaudium. Boni enim principis prævidit inquisitio, servilem assertionem innocenti examine non probandam. In electione enim venerandorum judicum ipse accusantes extra ordinem repulit, ipse ad spem retulit accusatum.

Videamus tamen ista si facta sunt: si Dei inimici, etiam terreni domini non fuistis, dum Christum et regem parili temeritate despiciatis, et unus vobis ad utramque contumeliam ductus est criminum. Destinatus antistes ab ipso complendæ jussionis confinio vestri spiris abripitur, et ad incentivam confusionis aptatur, qui pæci militaturus advenerat. Invisis beati Apostoli liminibus ad usum furoris vestri jam nescius sui advocatur; et illud quod ex omnibus orbis cardinibus devotos attrahit, positum in vicinitate transitur. Ecclesiarum fundamentum adire non permittitur structura mediocris: tunc spem bonorum fructuum perdidit a radice separatus. Dicatis forsitan, Apostoli genio decerpi, si putatur cæli civis terrarum locis includi. Tamen quamvis benedictio poscentibus ubique præstetur, et exigat præsentiam martyris fides et devoto supplicantis: negari non potest, diligentæ natali solo plus tribui, et majorem affectum loca impetrare, de quibus ad superna transitur. Quam fidem allegationi curationum multitudo jam præstitit? et utimur post obsidionem diabolicam testibus jam sanatis. Hæc licet per Redemptorem nostrum in toto orbe celebrentur: est tamen non modica monumenti illius per frequentiam comparata nobilitas: quia per eum qui hominem mutavit in angelum, illustrari potuit natura telluris. Hanc visitatori vestro invidistis gratiam, æstimantes quia

¹ Nullis tormentis subdenda] Ac proinde Symmacho, et si contra ipsum testarentur, nihil obfuturum: quia non ignorabat, ut mox dicit, Theodericus, servilem assertionem innocenti examine non probandam. Ita regii præcepti invidiam hac etiam in parte amittitur.

² Dicatis forsitan] Locus insigne ad eos revincen-

A errorum vestrorum sectator esse desideret, si reverendæ passionis penetralia contigisset. Ecce non habetis in regia auctoritate subsidium: ecce post cælestem commotionem juste vos et principalis quam sperni fecistis, censura percellit.

Videamus si superest aliqua de regulari propositione defensio. « Visitatores, inquit, et aliis episcopis ipse dedit, et justum est, ut facti sui lege teneantur. » Non vos in hoc titulo falsitatis incesso: diu mendacis adherentia verba non arguo. Dico tamen, latorem juris definitionis suæ, nisi velit, terminis non includi; et nisi princeps fastigii summa moderetur, frustra ad illud quod dederit, jus vocatur. Lex probitatis et mentis est, quæ hominem viventem sine lege castigat; proprie moribus impendit, qui necessitati non debet disciplinam. Aliorum forte hominum causas Deus voluerit per homines terminare: sed istius præselem suo, sine questione, reservavit arbitrio. Voluit beati Petri apostoli successores cælo tantum debere innocentiam, et subtilissimi discussoris indagini inviolatam exhibere conscientiam. Nolite æstimare eas animas de inquisitoribus non habere formidinem, quas Deus præ cæteris suo reservavit examini. Non habet apud illum reus de allegationis nitore subsidium, quando ipso factorum utitur teste, quo judice. Dicas fortisan, omnium animarum talis erit in illa disceptatione conditio. Replicabo uni dictum: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi, 18); et, *Quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cælo* (Ibid., 19); et rursus sanctorum voce pontificum dignitatem sedis ejus factam toto orbe venerabilem, dum illi quidquid fidelium est, ubique submittitur, dum totius corporis caput esse designatur; de qua mihi videtur dictum per prophetam: *Si hæc humiliatur, ad cujus fugietis auxilium, et ubi relinquetis gloriam vestram* (Isai. x, 3)?

Quid si immunda mihi labia habenti, et nullis succensi carbonis, ut Isaia concessum est, undis abluta, ipsum ad possessionis suæ tuenda privilegia Petrum apostolum liceret evocare, et quod agit precibus, humana voce loqueretur? quem si audiretis, hoc diceret: *Filii hominum, usquequo graves corde? ut quid diligitis vanitatem et queritis mendacium? Scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum* (Psal. lv, 3). Quid stabilita Christi manibus cupitis fundamenta subruere? quid canum possessionis genium illius qui per culpas juvenescit, arietis pulsatis, et divisione ecclesiastici gregis novis me et post carnem passionibus subjugatis? Inauditus sacrilegii genus est, quod mentis religionis honore coloratis: debonestat venerandi reverentiam nominis, qui adiutorem se in his quæ in Deum jactat commissa, pollicetur. Con-

dos quibus sacrorum hodie locorum, neque ad vota et preces concipiendas, neque ad cælestia beneficia consequenda, nullum est discrimen.

³ Aliorum forte hominum causas] Et hic quoque illustris est locus de primatu summi pontificis, et prærogativa sedis apostolicæ.

tumelie genus est, quasi in solatio adesse sublimi, A juxta Apostolum : *Tu quis es, qui judicas alienum servum* (Rom. xiv, 4)? Quid auribus imperitis illuditis, et graviorem vindictam speciem facitis esse, quam culpæ? Si odium debetis excessibus, vos mundate, cur liberior condemnatis scelera quam vitatis? Sui impugnator est, qui fornicationis officii urget adulteria, et per animarum stupra carnis accusat. Scriptum nempe retinetis : *Maledicti omnes qui fornicantur abs te* (Psal. lxxii, 27). Fœdera ergo a nitore Domini sui obligatione dissolvitur, qui statutis celestibus minus mera fide dependit officia. Possessionis nostræ vobis, ut video, claritas movit invidiam; quam simulata in mali possessoris indignatione transfertis, dum desudatis impendiis. Arcem qua fuistis concipicui, crebris labefactatam ictibus, nisi obsisterem, proposuistis obruere; et cœlo stabilitam machinam, quanta sit, ostendere per ruinam. Nolite præstolari de clade vestra victoriam: nolite triumphum superando perde e, meis laboribus, meo sudore quæsitum. Quidquid ad tropæum ducit, obtinui: quid, quid vos illustres faceret, in sede congesti: vobis tribuit claritatem sax ista quam viperino liquore putatis extinguere. In perniciem propriam accenditur, qui sic sævit in gratiæ suæ germina, ut plantas abscidat: liberior justo iracundia plus quam alios lacessit auctorem. Symmachi quos vocatis excessus, si sunt illa qua et vos, expectatione sustineo: nefas est, peccantem patientiam judicis non amare. Quid nisi ultionem flagitat, qui dum reus et ipse sit, vindictæ in altero moras accusat? Hæc illis a me vox debetur studiis: quia Deum dixisse teneo, pronum esse hominem in malitia, et omnem carnem amicam esse peccatis. Nolo occasione personæ innumeris datura dignitatem, fiat in abjectione possessio: ne dum homo incessitur, lex divina frangatur. Mihi credite, si sunt ista quæ dicitis, respicio: quia et in illis quibus nihil tale dicebatur, quid fuisset inspexi. Errat, qui falli Deo proximum credit: *Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus* (Deut. xxxii, 35; Eccli. xxviii, 1; Rom. xii, 19; Hebr. x, 30). Vos potius olim filii, de quibus spiritalis ventrem partus oneraliat, ad abjuratam redite concordiam: pio vos sinu, sicut habuit hactenus, Ecclesia mater accipiat. Nunquam est sera correctio: scit diu expectare immodico labore quæritos: nescit pro vilibus despiciere magno pretio comparatos. Multis gradibus recursus est ad salutem: præter desperantem nullus excluditur: fructus veniæ proximis est coronæ. Nolite Symmachum papam pressuris vestris juvare: si reus est, mihi credite, cum cessaverit humanæ impugnationis ministerium, divinum mox succedit arbitrium. Nonne in splendidissimi cognitoris lance prædicto aut pœna debetur, aut præmium? Syllogismos a me sermonum, et schemata non quærat. Antiquo adhuc utor reti

¹ *Quid Eulalii et Bonifacii* In schismate quod post Zosimi papæ mortem inter hos duos diviso in partes cetero exortum est, cum propter factionum studia, utrius legitima fuisset electio, decerni vix posset, longiusque protraheretur disceptatio, Honorius

post hominem; et irrisum a sapientibus sæculi cybalam non reliquit. Illa me per mundi freta sustentat: dicit probatum in captione hominum rete, quod cernitis. Redite ergo, quia fuga vos nec dum essetis agrestes eripuit: currite ad ovile, ne luporum vos exponatis insidiis: ne per moram amittatis gratiam sponte venientium: quia contemptam invitationem gehenna subsequitur. Ego, si quid dulcedinis ut pater debui; si quid d strictionis, ut attributus a Deo magister, implevi. Provideat ne diutius qualemcunque crucis meæ angulum rara Levitarum corona circumdet: ne dolenda etiam extraneis in longum solitudo dominetur: ne labor uteri mei sterilitatis vice hostilem peperisse familiam, et numerosa proles per sinistros actus infecunditatem parentis ostendat. Pauca sunt quæ asserui, sed quanta ex his pendeant, estimate. *Venite, filii, audite me: timorem Domini docui vos* (Psal. xxxiii, 12). Romam re picite, quam ab idolorum servitute sine auri, sine argenti pretio liberam sanguinis Christi fecit effusio: cui etiam meam servuli sui mortem jussit impendi. Quæ per multa tempora famosis cultum delubris exhibuit: quæ diu venerata est in imaginibus dæmonum, quem laborante censu indiderat manus magistra terrorem: quæ suspexit potestatem nulinum emptam pretio metallorum: cui sublimiores deos peperit exercitatio manus artificis: et divinitatem quam homo per fabricam contulit, apud homines Dei habuit formam majorem. Ecce jam, Christo propitio, ad novas fornaces simulacra redierunt: ecce jam de obsoleta superstitione usus vester accipit, quod lætetur: dum de veste i Tonante nova merito vascula præparantur. Quid hanc adnitimini interrumpere quietem? quid ludere vanis intentionibus felicitatem? excusationem non habet furor iste, si creditis: non interest quibus itineribus ad mundi principem currat, qui a sancta unitate desciscit: pingues hostias litat diabolo, qui contristat Ecclesiam. Vanas ergo repudiate tendiculas: simplicem habet defensionem pacis affectus: nimis armatus est, qui illa quæ adversarius concordia ministrat, tela contemnit: sufficit contra omnia jacula jurgiorum fidei nuda oppositio. ¹ Quid Eulalii et Bonifacii tempora, dum malorum solatium quæritis, revocatis in medium? quid incrementis excessuum presentatis vetusta contagia, et per iniquam voluntatem senectuti in operiendis delictis facitis nil liceat? Alia tunc fuit causa discordiæ: et nisi narrando cogere sustinere transacta, ostenderem vobis nullum evenire solatium de compactione factorum: quia i los quos ad pontificale fasigium intentioni obsequens fervor exeverat, utrosque repuli; hunc elegi: quia de illis, teste exitu, nemo mihi placuit: de istis, contra regulas nitentem profugum feci; proventum legitime mundo impugnante servavi. Scitis ista, non nova sunt: quia dum ille truditur, iste firmatur; utrumque ab urbe interim jussit abscedere. Itaque Bonifacius ad S. Hagues basilicam, Eulalius Antium secessit. Quod exemplum in Symmacho renovari voluissent adversarii, ut una cum Laurentio pelleretur. Sed dispar fuit ratio.

vester mihi militavit assensus. Deinde cur in perniciem vestram læditis sacerdotale concilium? cur læceratis sententiam in qua inspirante Christo oracula superna patuerunt, et inter Deum atque homines interpretis exstitit lingua pontificum? quid generalis Ecclesie dolorem facitis, quamvis in principali, tamen in una commissum? Illa enim cœli curia, variorum doctibus aucta curulum, et multo Redemptoris nostri auro ostroque decorata, nihil in illa discussione auctore se protulit: sed per humanæ linguæ ministerium divino militavit imperio. Intellexit non esse suum, quidquid impulsa constituit: nihil habet in illa sententia, nisi unde de sola devotione gratulatur: peregrinum stylus sensit eloquium, inde sumens solam gloriam, quod infusa sibi servavit et coluit. Quid his de exemplis evangelicis præparastis calumniam? sicut de vobis scriptum est: *Erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignoraverunt iudicium* (Isa. xxviii, 7). Nam dum profanis memoratis verbis cœditis, et inscitiam proditis et livorem. Isti ergo resurrectionem corporis quam prædicant, non credentes, hæreticis se miscuere contagiis? Isti quod abjurant linguæ, corde sectantur? Ergo quia dixerunt, eum timendum esse qui potest corpus occidere et animam mittere in gehennam; ideo a fide aliena texuerunt? ecce profundam imperitiam. En beatum Lucam cujus potestis assertione convinci, qui clamat: *Timele eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem animam mittere in gehennam* (Luc. xii, 5). Quis hic locus erroris, ubi congruentia pari ductu exempli et historię verba concurrunt; nec diversum est ab intellectu catholico, et lectionibus quod profertur? Nunquam bene nodus in scrupo quaeritur: non involvit nebula prædicatæ lucis auctores. Resurrectionem ergo carnis non credunt, quia posse corpus consistenter occidi? quia peccatricem animam gehennæ mancipari? Densis cor vestrum verpibus suffocatur, et interna vitia aliis cœtat ascribere.

² Joannis etiam apostoli jactatis scripta violari, quia ex verbis ejus dictum est: *Si dicamus quia peccatum non habemus, mendaces sumus, et veritas in nobis non est* (I Joan. i, 8). De codicum diversitate nil queror. Ideo ergo corrupta sunt apostoli monita, quia non junxerunt. *Nos ipsos decipimus*, et quia junxerunt *mendaces sumus*? Non solum divinæ, sed etiam humanæ rationis ignari, qui veritatem non habet, mendax recte censetur: nec alia re nisi falsitate plenus est, qui integritate vacuus innotescit. Sed hæc in vobis non curanda sunt linguæ oratione, sed gemituum: nec magis sunt vobis exhibenda verba, quam lacrymæ: quia liquido nocens est, qui insontibus aut meritum culpabilis, aut nomen opponit. Reliqua objectionumstrarum capita non revolvam: præstat silentio damnanda sepeliri. Nobilitatem dat facinori-

¹ Ergo quia dixerunt] Verba synodi: *Senatum amplissimum monentes et instruentes causas Dei ipsius iudicio esse committendas, qui ralei corpus occidere et animam mittere in gehennam. Qui in his verbis hæresin astruebant, non in beatum Lucam injuri, sed in Christum ipsum qui apud Lucam I quatur,*

A bus, qui ventilationem ipsorum multiplici ad aures posteras relatione transmittit. Beati Pauli est sequenda sententia, qui monet per discipulum cunctos et clamat: *Inanes quæstiones erit* (II Tim. ii, 23). Multa enim sunt in propositionibus vestris, quæ ita seculentis ulnis peccandi amor amplectitur, ut fiant indigna memoratu: plura levitas debonestat, dum subductis eviscerantur verba vestra ponderibus, et de religionis causis elocutio ventosa componitur, auris congruam sortita gravitatem: quæ in palearum abundantia nihil est horreis illatura de tritico, dum infecundam frugibus culmorum parturit ubertatem, et spem de herbæ luxuria mentitur agricolis: de quibus nihil lucri ventilabra reperiunt, igni debita, incendioque peritura: de his scriptum est: *Dormierunt viri somnum suum, et nihil invenerunt* (Psal. lxxv, 6). Nihil est, carissimi, pace dulcius, si tamen saporem ejus non plenum amaritudine pectus excludat. Brevissem quidem admonitionem debueram, quam prolixam non parva vestri consideratio, et diu in vobis jurgiis exercitata frons protulit. Usus est in vobis peccantium, stricta allocutione non corrigi: et effusionem plurimi, quam in delictis habuerunt, in monitoris sermonibus hanc requirunt. Me satis est et diligentis vestræ, et ju-sis cœlestibus obsecutum. In his quæ secutura sunt, locum sermonibus non relinquam: quia hæc refero; mundi caput Romam per vestras intentiones esse prostratam, et nutrimentum pontificii cathedram, quasi ultimum videre sedile despectam.

Cujus vocem beatus Paulus excepit, et illa quæ semper usus est eloquii intonuit libertate: apostolorum principem lenitatis incessens, quod fluxus et profligatis mentibus parentis adhuc servaret affectum: nec in profundum ductis ulceribus ferro medicante succurreret rescindenda docens lanienis secreta morborum, et manifestæ desperationi salu iterum esse vulnus adhibendum: ne dum manus medici per pietatem a sectione carnis corruptæ suspenditur, de abstinentia teli invitetur exitum: quia dum parci aegris dextera, curandos interficit; nec grandis est differentia, utrum lethum inferas, an admittas: morientem languentibus, qui cum possit non excludit, infixit. His ergo: diversus eos oris januam patefecit alloquii.

Omnis qui judicas, in quo alium judicas, te ipsum condemnas: eadem enim agis quæ judicas. Scimus autem quia iudicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt (Rom. ii, 1). Et iterum: *Beatus qui non judicat, in quo probat seipsum* (Rom. xiv, 22). Quæ malum ratio est, ut prædicet non furandum, qui furatur: et prodigium virecundis fronte in nube vestiat impugnationis alienæ? Nemo recte monitoris personam suscipit, nisi qui actibus suis errata con-

impii erant

² Joannis apostoli scripta violari] Non tam verba ipsa Joannis citarat synodus, quam ex verbis sententiam. Sic enim habet: *Quamvis nullus est, qui delicto careat, sicut Joannes testatur apostolus, Si dicam, quia peccatum non habeo, mendax sum.*

dennat, et amorem innocentiae conversatione demonstrat. Nam adjacet etiam publicanis, amica moribus vitia damnare sermone, et sceleratioribus lingue officiis punire quod diligant. Quasi non quoddam genus sit majorum excessuum, dare rei affectum labiis, quam mente despicias, et ingeni virum colloqui melle vestire. Hæc sic ago, quasi si vobis esset pudor, pudicitia, venustus affectui; liceret accusare doctorem, et adversus electum oris lividi morsus aptare: cum ante futuri præcius per epistolam ad vos datam plena voce monuissem: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat: quis est qui condemnet* (Rom. viii, 33)? Et iterum: *O homo, qui iudicas eos qui talia agunt, et facis illa, putas quoniam effugies iudicium Dei? An diritis bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis* (Rom. ii, 3)? Accusatis malitiam repleti iniquitate, fornicatione, avaritia, nequitia, invidia, homicidiis, condemnatione, dolo, malignitate, superbi, elati, inventores malorum, parvi non obedientes, insipientes, incompositi, sine misericordia (Rom. i, 29). Docetis fornicantibus neminem esse miscendum, adulteri Lauritii aut sequaces, aut parvi: per quos ille aut exseruit, quæ habebat toxica, aut quæ effundens monstravit, accepit. Post illam illecebrosæ communionis maculam, et pestem toto orbe execrabilem, sacerdotes Dei, quasi obsoleta comparatos communionem, culpatis: reos putatis esse, qui subiere consortium nullo teste convicti; et sectamini hominem toto ecclesiasticæ inscriptionis, non dicam stylo, sed ense perfossum. Quod licet, non licet; et quod non licet, licet. *Quam-admodum Jamnes et Mambres resisterunt veritati; sic et vos mente reprobi, circa fidem proditores, protervi, inflati, astantes voluptatem magis quam Deum; habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ipsius abnegantes* (II Tim. iii, 8, et iv). O vim doloris interni! qui nequit expedire quod concepit; qui profundis ingestum visceribus loquendi affectum quem imperavit, irrumpt. Nihil vobis ultra plus eloquar: quod de oratione remanet, lamenta supplebunt.

Post hæc si inter manus medicorum curatione ægrescitis, nec aliqua a cæpto salutis consideratio vos reducit; saltem orbis parentem urbem vestram respicite: ipsa vos post defensores suos apostolos mœrens aggreditur, ipsa compellat; et si quid est pietatis in reliquum, orditur impetratura sermonem.

Me, quam Dei summi templa, repudia is fanorum cultibus, et nova lucis nitore gaudentem, fecerunt esse conspicuam; quam post sacella sordentia, et multo pecudum tabo polluta, ab hostiarum cruore, dominici et apostolici sanguinis effusio purgavit: quam reducta post longum sanitas febrium fecit delubra contemnere; quam a victimis liberavit oblatio; quæ pacem Christi per idolorum inimicitias acquisivi; cui non fuerunt pene numerosiora dona, quam nu-

mina; quam religiosus reddebat varia devotione mendicam, quam egestas oppresserat frequentia a diis suis beneficia postulante: quæ Curios, Torquatos, Camillos, quos Ecclesia non regeneravit, et reliquos nisi plurimæ prolis infecunda mater ad Tartarum, dum exhaustis emarcui male feta visceribus: quia Fabios servata patria non redemit, Decis nullo sudore gloria parva nil præstitit: profligata est operum sine fide innocentia: criminosis junctus est æqui observantissimus, quia Christum ignoravit, Scipio. Per totam vellem styllum ducere, si orbata pectus patretur, infantiam. Sed quisquis lamentationis transacta relegit, lacrymarum tempora videtur optare. Nemo creditur non odisse, quorum relatione non læditur: qui siccam faciem de filiorum funeribus referens servat, certo teste crudelitate arguitur. Illa posteritas plus mœoris attulit perdita, quam jucunditatis acquisita. Relegamus tamen quibus mutata sint ista successibus. Ecce jam in illi sacrario libertatis nihil servile de idolorum cultibus invenitur: ecce honorum corona, orbis genius flos Romanus, quæ diu venerata est plena sanctitate calcata altaria. Ecce jam curia mea ad cælum vocatur, laudatur, accipitur: nec possum dicere, perdidisse me sobolem post gratiam baptismi, quam vel repentina mors abstulit. Multos trabearum vel curulum possessores supremus regnator sine dispendio cultus, aut dignitatis amplectitur. Pene jam terreni munificentia triumphum divinum mercatur affectum; et hoc ad Christi gratiam prolicat, quod mundo studeis esse venerabiles.

Mentior, nisi egena agmina consulatus vestri in subsidio miseriarum præstolantur adventum. Etenim purpure vestra qua anni vocabulum nobilitatis, subripiemtem miseris vestimentorum largitate pellit algorem. Prope jam iterum necessitatibus fuerunt auxilium decora fastorum; et veteri infidelitate deposita, in tali præparatione census dispendia efficiuntur lucra animarum. Ecce nunc ad gestatoriam sellam apostolicæ confessionis uda mittunt limina candidatos, et uberibus gaudio exactore fleibus collata Dei beneficio dona geminantur. Quis tempore quo pretiosius siccamus ubera partibus, quo prolem nostram æterna genitrix rursus paritura nunc suscipit, cujus post primam nativitatem grandævus senibus alvus impletur, quæ mihi prolem regenerando dulcem facit esse, quam peperit, quæ ad se veniens senum facit exuere, et ad vitæ principia redire contractos, quis hanc felicitatem, rogo, interpellatione commutat? Quis per discordiam viperina mente compositam aurei sæculi jubet perire beneficia? quis in renovatione mea occasum clandestinus inspirat, et per blandæ frontis speciem inimicitias vires acquirit? Generosam in tali negotio prospiciem non agnosco. Si qui sunt tamen summorum, quos vilibus temperatis hujus procella sociavit, aliis auctoribus facinoro-

¹ Prope jam iterum] Consulum olim mos fuerat pecunias in populum spargere, cum procedebant: cum morem abrogavit Marcianus, lege 2 cod. de Consulibus. Itaque Ennodii tempore non spargebantur.

Sed quia ejus ævi consules, in honoris sui auspiciis multa in pauperes erogare solebant, pristinum morem quodammodo, sed feliciori liberalitate, renovare videbantur.

rum participatione maculantur. Splendor sanguinis, etsi communionem criminis incurrit, nescit tamen ducem se praebere percantibus. Habet forsitan reatum de neglecta cautione, non habet dignum supplicium de scelorum principatu. Sub quadam verecundia jungitur delinquentibus, qui ad adulta jurgia convocatur: non meretur desperationem perditum, in quo facilis tantum crudelitas improbat. Vos potius video, triviorum germina, vos agnosco: in quibus naturae vilitas convenientes sibi mores peperit: quos degeneras et claritas fuerat: qui per mentitis titulum reli-

gionis gaudetis impunitate vitiorum: quorum labia nunquam aut honorum sapor tetigit, aut quietis: qui fas omne origini parendo violatis, quos de latebris et specubus productos praesens causa monstravit. Quis ante concinnationem mali hujus, qui essetis, agnovit? diu fovistis secreta, quibus vos nox generationis abdiderat. Redite potius ad amicam cunctatam: nobis etenam et diuturnam lucem relinquit: concordiam Ecclesiae, aut absentia, aut correctione praestate. Si tamen vultis vos numerari inter splendidas prosapias, actum emendatione cognoscam.

OPUSCULUM TERTIUM.

VITA BEATISSIMI VIRI EPIPHANII EPISCOPI TICINENSIS ECCLESIAE.

Quamvis me urgeat suscipiendi operis aetas, nec necessitas, et e regione impositus sit, nec meo labore vacuus, nec maledicorum disceptatione tractatus; in quo gemina cautio dictionis, hinc ubertatem exportet ingenii, inde etiam lingua divitibus narrandi frenos imponat; cum ipsas ea inentissimas, ut putantur, in saeculo vana inflatione personas si quis ventoso nimium studuerit elevare praefatio, aut intra gestorum terminum inopia eloquii continere, utrumque apud eas judicetur ingratum. In laudibus enim ipsi turpe est illa cedere, quae nec ille de quo narrantur, agnoscat: sic injuriosum et dolore dignum putatur, illud praeterire silentio, quod relatio vera possit attollere. Etenim res bene gestae veterum nostrorum proferentis apud nos accipiunt facultate virtutem. Nam verae aut perit notitiae, aut attenuatum transit ad posterum quod ad explicandum pauper verborum vena susceperit: et illa haud justo liberior laudatio tantum decerpit gloriae, quantum falsitatis adjecerit. Fit vero plerumque, ut fide carens cumulus minuat probe facta multorum, et sit vana narratio quae crescit ex mendaciis: intempestiva et mendica nimium, quae non pertransit ad terminum. Quocirca vitam beatissimi Epiphanii Ticinensis antistitis narraturus, invito Spiritum sanctum testem actuum ejus et comitem, ut ipsius auxilio gloriam conscientiae serenissimae quam eidem concessit, tradam chartis victuris in saeculo; ut exemplum praebitura virtutum nunquam fama moriatur. In quo tamen opere, si me angusta non coarctaverit eloquentiae sub certa lege currentis, ut saltem cruda per ordinem digeram facta meritorum: nihil tamen de laboribus ejus tam negligere vel humile inveniam, ut necessariis illud bullis,

ut plerique solent, vividi sermonis amplificem. Testes etenim calentium citabo negotiorum, et tropaea illius adhuc fumantia, et exornata de manibus diabolicae nuditatis ostendam. Nemo enim sub oculis praesentia pene et nimium nota commemorat, nisi qui de veritate confidit: ut quos forsitan ficta dicturus, velat impudentiae meae conscius, evitarem, eorum auribus relegam illa quae cognovit aspectus.

Igitur praefatus vir insignis Epiphanius oriundo Ticinensis oppidi indigena fuit, patre Mauro generatus et matre Focaria editus, quae sancti etiam Miroclethi confessoris et episcopi tangebatur prosapiam hominibus ex liquido ingenuitatis fonte venientibus. Sed quid illorum relexam sanguinis praerogativam, quorum familiae et nobilitatis caput est filius? Qui sub decessore suo viro integerrimo Crispino pontifice caelestis militiae tirocinium sortitus, annorum ferme octo lectoris ecclesiastici suscipit officium, signo ante caelitus demonstrato. Nam dum esset in crepundis lactentis infantiae, fulsisse ejus cunabula superno lumine videre complurimi: ut futuram mentis claritatem lustrans eum et praecedens fulgor ostenderet, seculorumque splendorem in moribus jam tunc typica luce signaret. Notarum in scribendo compendia, et figuras varias verborum multitudine comprehendentes brevi assecutus, in Exceptorum numero dedicatus enituit, caeterique jam talis excipere, qualis possit sine bonorum oblatione dictare. Igitur processu temporis et laboris ad sextum et decimum aetatis annum divino favore perductus, cana consilia in annis puerilibus meditabatur. Vernabat in illo praeter ceteris mater bonorum operum verecundia. Ita famulabatur antistiti libens, ut si quid operis gereretur ab in epigrammate, quod beato Anatholii episcopo praedecesori suo posuit, clausitque hoc disticho:

Hic titulum, et picto venerandos pariete vultus
Miroclis redditi Praestitis alma fides.

MIROCLES EPISCOPUS.

Crispino pontifice Ticinensi, cujus nomen extat inter ceteros illius provinciae episcopos, qui synodice Eusebii episcopi Mediolanensis ad Leonem Magnum epistola subscripserunt. Meminit ejusdem Ennodius carmine 9, eique acceptum fert quidquid laudis fuit in ejus discipulo et successore Epiphanio.

¹ Vita beatissimi Epiphanii] Hujus Vitae vix tertia pars erat in editione Basiliensi: nos reliqua supplementum ex manuscriptorum. Ac sane interdicti publici juris fieri tamen hoc opusculum, quod inter Ennodiana, ut maximum, ita optimum videtur, et variam ac multiplicem illorum temporum historiam complectitur.

² In edit. Schotti, *liberali r.* Bolland., s., *illa justo librior.* Forte *illa justo liberalior.*

³ S. Miroclethi] Episcopi Mediolanensis, qui iudex inter alios sedet in causa Caeciliani, temporibus Constantini, ut narrat Optatus lib. 1. Miroclethi saeculi Vito dictum, pro Miroclis, quo usus est Mirocles ipse

altero, graviter ferret subreptum sibi fuisse servitium. Accipiebat senes graviter, juvenes comiter, et coercere jam tunc facinorosos audacter: erat primis subjectus, prioribus sancta injungentibus obsecundans, aequalibus blandus atque officiosus, sequentibus merca: itate communis: nulli se praeferens, cum religioso cursu per caelestem tramitem omnibus anteiret, laudationis amore vacuus, cum quotidie in eo laudanda adollescere: cumque res gloriae dignas per horarum momenta consummaret, perire fructum gloriae opinabatur atque mercedem, si praetulissent homines, quod soli Deo exhibebat abscondite. In summa, apostolici memor oraculi, assentationes respuens, in semetipso, teste conscientia, pro boni operis recognitione plaudebat.

Illud vero libandum esse non abnuo, quod formositas in illo lucis corporeae index animae fuit, et tantum contra studium illius formae decus enituit, ut nec forti viro posset oppugnante subverti. Ridebant genae, etiam cum animus mœstitudine torpuisset: nitida simul labia commendabant dupliciter mella sermonum: necnon quocumque vertisset oculos, serenitatem mentis nuntiabat aspectus: frons cereae pulchritudinis, et candoris illius quae solis passa radios colorem traxit ab aethere: nares in tanto naturaliter splendore formatae, ut illas nequiret imaginibus corpora repraesentans pictor emulari: manus teretes, prolixi digitus, de quibus aliquid et alienigena gauderet accipere. Staturae proceritas decens, quae eminentiam securae dignitatis praefiguraret in membris; nec tamen modum ornatissimae prolixitatis excederet.

Sed ne quis forsitan malitiosus interpres intempestive positum jactet, in viro tantarum virtutum de lepore carnis factam esse mentionem, cum in illa veteri mandatorum caelestium radice sit insitum, sacerdotum corpora sagaci debere insinuatione lustrari: ne quid debile, vel deforme, ne quid plus minusve esse contingat, neve inolitam maculis cutem superficies foeda dedecoret (*Lev. xviii, 21 seq.*); ne fractura manus, aut fractura pedis aut gibbus indignum altaribus reddat antistitem: et clamet doctor gentium et electionis vas (*Rom. xiv, 2*), hominem mundum ad ejusmodi debere officium pervenire: quod non solum de animae, sed etiam de corporis creditur nitore dixisse. Qui deformem ac debilem a libaminibus suis mandat arcere, invenitur eos qui multipliciter grati sunt, admittere libenter: praesertim in quo lucem membrorum animae fulgor exsuperat; nec naturaliter illud terrenum decus aliquibus artificibus adjuvatur.

Praetricis ergo his quae oportuit non omitti, ut cui innotesceret opere vir immensus, praesentaretur et vultu: transeam ad illa quae de cultoribus Dei non mediocriter laudanda fronte narrantur. Erat in eodem sermo ad doctrinam congruus, fabricatus ad blanditias, ad intercessionem jam tunc artifex, ad

¹ *Ad intercessionem jam artifex*] Ad deprecationes quas pro miseris et oppressis apud potentiores adhibere solebat Ecclesia, ut dictum est lib. i, epist. 7, de quibus semel atque iterum paulo inferius.

² *Summius ager*] Ticinæ vicinus. Padi alluviones

corripiendos singulos auctoritate plenus, ad exhortandos quosque necessario lepore dulcissimus: vox sonora, succo virilis elegantiae condita, nec tamen agrestis ac rustica, nec infracta gradatimque a mensula soliditate deposita. Illum quicumque vidit, cum necdum dignitatum aliquid limen intrasset, omnia eum transisse credidit, quae sequebantur insignia.

Talis jam ad decimum octavum aetatis suae pervenit annum. In quo, secundo a levitiis numero dedicatus, senum coetibus puer adjunctus est. Stupuerunt plerimi, sed externi, qui mores illius cum aetatis immaturitate jungebant: seram credebant dignitatem hanc redditam esse, qui noverant. At ille venerabilis Crispinus episcopus, favoris nescius, pertinaci tenens districtione censuram, et quem nunquam nisi bona conscientia duxit ad gratiam, sic eum murebat sensibus, ut morderet obtutu; et sub specie frontis rigidae clandestinum circa discipulum nutriebat affectum. Pascabatur alumni sui optabili conversatione pater, et omnibus ejus actibus oculos amcenabat. In quo tamen ille subdiaconi ordine nihil amplius quam biennio commoratus, meritorum suorum saltibus erectus exsiluit, nec se diu intra angustias modici honoris anima est dives passa refruari. Festinabat ad leviticam dignitatem conscientia, quam nunquam vota praesumpserant: exiiebat conversatio, quod desideria penitus ignorabant.

Circa metas tamen praefati honoris et terminum, unum ejus opusculum summo tenus libet attingere.

¹ : unmiis vocatur ager, qui in eo loci situs est, in quo terrenum marginem gulo us Padani gurgitis morsus arrolit, et flexuose serpens fluvius largitur in compendio alterius, quod furatur ab altero; simulque fit lucrum finitimi aliena calamitas. De hujus praedii finibus antiqua cum clericis Burco quidam lite certabat: ad quod iurgium dirimendum senile nimis, et praeter quam conjici possit annosum, adhuc puer iste dirigitur. Electus est enim, qui et fortiter illas intentiones exciperet, et maturitate consilii inferendas temperaret. Attulit tamen, quod solet omnium mater intentio. Nam processu sermonis, et scandali, ipse Burco qui malitiae suae sordido lenocinaretur assensu, summum facinus sine aliquo timore commisit: nam aeternum virum ita fuste percussit, ut sanguis protinus ebulliret. At ille paratissimus iram repressit, nec vindictae spe provocatus efferebat; turbatumque potius et attonitum percussorem blandissimo delinibat affatu. Illico miseram se clamans, et orbem filio ob atrocitatem facti, Capraria Burconis mater occurrit. Crederes eam circa funus pignoris sui illa qua fugatur omne consilium in carorum mortibus, lamentatione jactari. Lambebat vestigia sanctissimi juvenis ejulans mater, et, Parce, clamabat, illi, quem nunquam ad indignationem vis ulla compulerat. At ille supplicentem prohibebat, ne sibi invidiam roscite describit: de quibus et Lucanus:

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Acedunt donante Pado.

² Schyattus et Bollandus, *illatas*.

gando concitaret, ne se non merentem de'ati honoris sarcinis impediret. Turbata est repente civitas : omnium Christianorum in furorem verse mentes. Burco ad exitum poscebatur, et in tanta hominum multitudine nemo placidus, nisi qui injuriam fuerat passus, inventus est. Flebat egregius pontifex, de infirmitatibus suis et molestiis gaudente discipulo. Nam ita satisfaciebat pro eo qui putabatur inimicus, singulis, ut nec gloriam parcendo jactanter quæreret, nec vindicando mandata cœlestia præteriret.

Brevi post ad diaconii evectus infulus, vicesimum annum ætatis ascendit, facie nec dum bene bruta. Turbatur suscepti honoris tirocinio homo, qui jam duce[m] poterat implere Christianum : singulorum pro pudore declinabat aspectus, quem universa civitas, quasi salutis signum aliquod attendebat. Interea supra dictus antistes omnem ecclesiasticæ conversationis substantiam et divitias pauperum suorum in ejus potestate committit, volens ante episcopatum cognoscere, qualem futuris temporibus præpararet episcopum. Et cum vix sit, ut ab eorum personis, de quibus successione seritur quantulacunque suspicio, invidia temperetur ; in istius gratia sibi credebat perire ¹ sanctus pater, quidquid fuisset minus exhibitum : quædam in illi sua, quædam volebat esse majora. At iste quotidianis profectionibus, etiam cupidissimi in oratione genitoris vota transeun[er]at. Erat enim genitor, cujus eum per Evangelium conceptum verbi cœlestis semine feta alvus effuderat. Nam de pudicitia juvenis mei quid loquar ? in quo domum sibi statuerat castitas, et continentia radices fixerat in profundum ? Virum se esse, nisi per laboris patientiam, ignorabat : carnem habere, n[on] si cum moriturum se esse memin[er]at, nesciebat. Quoties tamen illum corporeus appetitus, sicut ab ipso didici, ludebat imaginibus somniorum, illico ad vigilias sanctas, continuata jejunia, standi diutissime necessitatem plena aviditate currebat ; talemque bellatrix dextera animæ suis certaminibus reddebat carnem, ut illi opus esset postea pro necessitate succurri. Nec tamen reflecto corpusculo indulgebat otio : utebatur lectione pro requie, librorum venerabilium pro blandimentis instrumenta suscipiens : men[te]m semel transcur[sa] reddebat : et ne crederetur Scripturarum divinarum tramitem verborum tantummodo celeritate transvolasse, pingebat artibus suis paginam quam legisset. Si propheta fuisset in manibus, prophetantem videres codice amisso lectorem : si Testamenti Veteris recensuisset volumina, Moysi dignus æmulator incedebat : taliter ac si illum Israelitica per desertum agmina sequerentur. Si apostolicum lac verborum et mel dominicæ passionis severitatem legis condicens

¹ Sanctus pater] Basilienses sanctus papa, quod etsi in aliis ferri posset, quia papa nomen quibusvis episcopis plerique tribuebant, Ennodio tamen non convenit, qui ut ad epistolâ docuimus, unicum Romanæ sedis pontificem papam vocat. Nam quod obijci posset, Epiphanium quoque papam infra in hoc opusculo appellari, id nihil efficit, quia Eurici verba sunt quæ eo loco recitantur, non Ennodii. Idemque iudicium de Vitæ titulo, ubi papa dicitur Epiphanius : nam ascititium videtur. Itaque patris

A Scriptura index revelasset, continuo ex ore ipsius dulciora favis verba fluxerunt. Postremo quid libri docuissent, vita signabatur.

Domum taliter regebat Ecclesiæ, ut nec profusione immoderata commissam penum exhauriret, nec odia sordenti paritate contraheret. Intercessionum etiam tunc certamina proledebat. Nam ubicunque pro remediis miserorum episcopi mittebatur imperio, tanta exigebat beneficium arte supplicandi, ut sentirent sibi in causis profuisse complurimi, ipsum per se episcopum non venisse. Augebatur circa eum per dies singulos popularis affectus et magnis successibus cumulabatur amor, qui ex iudicio descendebat. Considerabatur in eo sacerdotium, cum nemo nutritoris sui optaret interitum. Ipsum tamen ne odor quidem huius opinionis afflaverat : arbitrabatur ad profectum suum sufficere, si cum bona semper æstimatione serviret. Postquam tamen invalida senectus, et semper de infirmitatibus querula venerabilem virum Crispinum pontificem occupavit, istius sustentabatur manibus, in huius nitens erigebatur amplexu, pes illius erat, oculus, dextera ; cuius ministerio, quidquid optasset fieri, ante iussione[m] suam videbat impletum. Præsentunt enim bonæ mentes eorum desideria, quibus cum integritate famulantur. Talis in diaconatu, a vigesimo incipiens, octo annos explevit : et quidem tunc status Ecclesiæ Ticinensis bona clericorum fruge pollebat. Erant cœlestes viri, quos iste a perfectione incipiens ² amabat : fuit Silvester archidiaconus ea tempestate, homo in vetusta disciplinarum instructione probatissimus ; Bonosus presbyter, tam nobilis sanctitate quam sanguine ; Gallus quidem prosapia, sed cœlestis indigena : fuere alii et numero plures et virtute præstantes, quorum idcirco facio mentionem, quia parva laude dignus est, qui tantum miseris antefertur.

Circa finem tamen vitæ quem spiritu prævidebat sanctus antistes, Mediolanum vicinam expeti civitatem, ubi nobilium germina messe quadam munda iugen titati excreverant. Quos visitationis gratia requisitos, talibus vir Dei sermonibus appellavit. « Ecce, filii, jam me ætas compellit ad transitum. Jam originariam ad ius suum revocat terra particulam. Commendo civitatem, commendo Ecclesiam, commendo hunc, cujus labori et gratiæ debeo, quod usque ad hoc tempus vixi, et grandævus et debilis. ³ Corporea soliditas et virtus animæ imbecillitatem meam portavit sine fastidio : cujus ambulavi pedibus, tenui aliquid manibus, vidi oculis, ordinavi sermone : duo videbamur inventibus, cum unus per concordiam fieret ex duobus. » Ille ⁴ Rustico illustri viro dicta penitus insederunt, qui in omni dicendi genere ex-

nomen hoc loco reddidimus : quod assurrunt vetera exemplaria, et quæ mox sequuntur, satis confirmant, ubi genitor nuncupatur.

² Bollandus, anteibat.

³ Schott. et Boll., cujus corporea.

⁴ Rustico J. V. Illi, opinor, qui paucis ante annis consul fuerat cum Olybrio, anno scilicet 462. Hic Rusticus Mediolanensis, alter eodem tempore in Gallia Rusticus Burdigalensis, ad quem scribit Sidonius lib. II, et de quo item lib. VII, epist. 41 : Satis

citatissimus, tali est orsus eloquio. « Scimus, sancte Pater, scimus, et profunda consideratione perspeximus, juvenem istum non oportere pro ætatis immaturitate censi, nec debere gravis concilii hominibus teneros pro quadam obice annos afferri: vir namque cana morum integritate probabilis geminata laude dignus est, si illi ad venerabile mentis imperum puerile corpus obtemperet. Vive tu tamen, vive, exemplum et forma bonorum operum, et uberioris in eo, si adhuc possunt cre-cre, lucidæ conversationis fructus adjuuge. » His dictis contulit. At ille piissimus pontifex benevolentia ejus impendens gratias, quod secum pari de discipulo existimatione sentiret, dicto vale, discessit: atque Ticinum quasi ad sepulcrum festinans regressus est: qui aliquantisper diebus emensis morbo regio perfructus, lucem sæculi nostri superna habitatione commutavit.

Exemplo in istum honorum omnium consensum adducitur: magnus illico in tota urbe concursus: rapitur a lamentatione funebri in gaudium populi consecrandus antistes. Fiebat iste intemperanter dolore mortis paternæ, cui reddi debitas aliquas lacerumis promiscuæ multitudinis lætitia non sinebat. Resistebat in quantum poterat, et indignum se jam apostolica imitatione clamitabat: sed tantum magis surgebat in eo dilectio cunctorum, quantum in multitudine magnus solus erat, qui se vocitaret indignum. Nunc quid pluribus utar, qui omnia explicare non valeo? Finitimarum civitatum junguntur studia, et attrahitur tanta collectio, ac si initiandus esset totius orbis episcopus. Ducitur Mediolanum adhuc reluctans, et magna si dimitteretur munera promittens, qui ut fieret, noluit spondere vel minima. Consecratur cum omni celebritate cunctorum. Exsultabat mundus de tam sanctæ ordinationis insignibus. Extranearum habitatores urbium tanto se tripudio jactabant, quasi ipsis proprie profuturus infulus sacerdotes exreperit. Aliquos tamen magnarum urbium incolas edax consumeat invidia, quod tantum oppidi Ticinensis angustia habere meruisset antistitem, cum apud ipsos sola pontifices metropolitane jactantia vocabula tuerentur.

Exacto ergo dedicationis suæ die, Ticinum rediit, convocatisque universis presbyteris ac ministris, talibus eos instruxit et confortavit alloquiis. « Quamvis me, fratres carissimi, inter primordia immatura titubantem iudicii vestri et susceptæ dignitatis pondus oppresserit, mihi tamen quid gratiæ vestræ debeam, cui maxima contulistis. Et licet parendi vobis magis quam jubendi habuerim voluntatem, mutavi tamen per officium personam serviendi, animum non amisit. Estote pacifici, estote unanimis; onus meum mecum dividite: sit enim ad portandum facilis sarcina, quam multorum colla sustentant: meam faciem, Solo et nomine Rusticum videto. Verum præcipue notæ codices hoc loco Rusticum legunt.

¹ Ad aures Ricimeris Ricimer An hemii Aug. filiam uxorem duxit anno 467, ut docet nos Sidonius, qui sub ejus anni finem Romam ingre sus nuptiis intervenit, lib. 1, epist. 5. Idem Anthemium socerum ei-

A vobis communem serva d m cum omni humilitate polliceor; neque futurum esse quemquam, qui me, nisi cum Deo nostro, possit offendere: auctorem honorum omnium servate pudicitiam, et ne injuriosum puteis quod grandævus et presbyteros de continentia et integritate servanda puer appellat: conversatio, non anni, aut adolescentiam aperit, aut senectam. Speculamini meæ conversationis interna, et si indignum aliquid agnoscitis, coercete. Nemo ut Ecclesiæ principem admonere timeat, si probat errantem. » His ita dictis, contulit. Surrexerunt omnes, et consono, qui ex pristina meditatione, sub momentanea tamen voce dixerunt: « Ave, Pater probatissime, ave pontifex singularis: bonum te quidem universorum sensit electio; sed optimum etiam tua testantur alloquia. Crescis sancti meritis apud conscientiam nostram, et aperiris luce perum, supra quem porrigebatur opinio. » Quibus breviter perstrictis, suscepto omnes munere discesserunt.

Mox sibi beatus antistes proprio ore leges quibus se posset tenere, dictavit. Primum statuit non lavandum, ne nitorem animæ et interioris hominis fortitudinem balnea magis sordibus amica confringerent. Deinde decreverat nunquam esse prandendum; sed ne propositi sententiam supervenientium vis ulla temeraret, et aut jactantia nebulis, aut avaritiæ fama ledetur, diffinivit nunquam sibi cœnandum; ut commutatio horarum, ac per hoc semel in die reficiendi tempus afferret. Cibos jussit sibi placere vi-
C liores, nihilque in apparatione ferculorum naves saporemque suum posse offendere, nisi quod aromatis condiretur. Olerum et leguminis pasciebatur epulis; sed neutrum horum usque ad satietatem capiens: vini quiddam parum, quam tamen exiguitatem apostolicæ admonitionis memor sumebat ob stomachi cavendam debilitatem. Procedendum censuit omnibus in quolibet aeris terrore maturius: ita ut vigiliarum formam lectoribus antecedens ad ecclesiam præberet episcopus. Postquam vero ad altaris confinia pervenisset, nullam deliberavit futuram esse necessitatem, qua inde nisi impletis solemnibus posset abduci. Junctis pedibus usque ad consummationem mystici operis stare se debere constituit: ita ut humore vestigiorum locum suum depingeret, et longe aspicientibus indicaret. Intercessionem tantam sibi
D proposuit curam, ut ipsum se miseris inferre crederet molestiam, quam per negligentiam a quibuscunque permisisset inferri. Ad patientiam laboris tempore otii, necessitati ut sufficeret, corpus aplavit. Hoc sibi vivendi pragmaticum vel disciplinæ dogma proposuit, aggressus est, servavit, implevit.

Mox vero per universum mundum sanctam illius conversationem illa, quæ licet in gloriosis actibus tardior esse solet, fama non tacuit. Sed 'ad aures vili bello adortus interemit anno 472. Nec posterior igitur hoc anno, nec prior illo potuit esse legatio, qua Ricimeris nomine functus est ad Anthemium. Sigonius, et alii parim ad annum 471 referunt, partim ad sequentem, perspicuo anachronismo. Novus enim adhuc episcopus erat Epiphanius, ad Ticinensis urbis

Ricemeris, qui tunc secundis ab Anthemio principe habenis rempublicam gubernabat, detulit. Nam imperatore Romæ posito, seminarium inter eos jecit scandali illa quæ dominantæ sequestrat, invidia, et par dignitas causa discordiæ. Surrexerat enim tanta rabies atque dissensio, ut mutuo bella præpararent; et præterquam origo irarum proprios suggerebat stimulos, lis ista circumstantium consilio nutriebatur. Nutabat status periclitantis Italiæ, et affligebatur ipis discriminibus gravius, dum expectabat futura discrimina. Interea apud Ricemerem patricium, Mediolani ea tempestate residentem, fit collectio Ligurum nobilitatis: qui flexis genibus soloque prostrati, pacem orabant principum, et ut ab scandalo utræque partes desinerent, occasiones gratiæ ab una præcabantur offerri. Quid plura contexam? mulcetur Ricemer, et velle se reparare concordiam permotus multorum fletibus pollicetur. « Sed quis, ait, potissimum hujus legationis pondus excipiet? quem tantæ molis cura maneat? quis est qui Galatam concitatum revocare possit et principem? Nam semper, cum rogatur exuberat, qui iram naturali moderatione non terminat. » Tunc uno omnes ore responderunt: « Vester tantummodo ad pacem declinetur assensus. Est nobis persona nuper ad sacerdotium Ticinensis urbis adscita, cui et belluæ rabidæ colla² submitunt: cui ante preces offeratur beneficium, quod a quolibet petiturus advenerit: cui est vultus vitæ similis, quem venerari possit quicumque, si est catholicus et Romanus; amare certe, si videre mereatur et Græculus. Jam si ad sermonem illius veniamus, nunquam sic diras aspidem verborum digitis incantator Thessalus violentis poterit evocare carminibus, quomodo ille effectum petitionis suæ a negaturis extorquet. Pendet in arbitrio ejus, cum loqui cœperit, sententia audientis. Pendet jus suum, qui excusare disposuit, si illi allegandi copia concedatur. » Tunc patricius Ricemer ita respondit: « Detulit ad me hunc hominem quem exponitis, fama gloriosus: et in hoc magis admirationi mihi est, quod omnes habeat laudatores; nullos ejus quibus per invidiam abundare solet novitas, prodit inimicos. Ite ergo, et rogate hominem Dei, ut ambulet: jungite etiam meas preces. » Egressi de consilio (an concilio?) statim Ticinum petunt, causam narrant, fusis, ut istum laborem susciperet, beatus Epiphanius rogatur lacrymis: qui ne extenuaret beneficium, si filios diutina supplicatione torqueret, inaccessit desideria postulanti: quos tamen taliter allocutus est: « Quamvis tantæ rei necessitas probatissimæ personæ pondus inquirat, et titubet sub gravi fasce portitor immaturus, affectum tamen quem debeo patriæ non negabo. » Quibus breviter narratis, quomodo erat loquendi cathedram nuper adscitus. Quare cum octavus ejus annus, ut postea dicitur, incidit in tempora Nepotis, primam hanc legationem sub annum 468 contigisse necesse est.

¹ Galatam concitatum] Anthemium quem Græculum mox vocat. Sidonius item de Arvandoo scribens, ejusque litteris ad Euricum lib. 1, epist. 7: Hæc ad regem Gethorum charta videbatur emitti, pacem cum

A patens, ad Ricemerem patricium perrexit: a quo simul visus et electus est.

Mandato ergo sibi legationis ordine, Romam petiit. In quo itinere quid molestiarum sustinuerit, quidve virtutum gesserit, festinans ad majora prætereo. Mox tamen ut supra dictæ arbis portas ingressus est, fama quæ absentem illum notum fecerat, digito cœpit ostendere. Conversi illico omnium oculi, stupuerunt mentes attonitæ, quod tantam sibi exhiberi reverentiam imago ejus index sanctitatis requireret. ² Inexplicabilis se culpæ reum fatebatur quilibet potentum, si tantum genua ejus amplexus est: tollatur clamor in cælum: nemo illum in mortalium numero computabat, cui omnia cœlestis gratiæ videbant bona constare. Perfertur ad principem Anthemium, studio legationis episcopum venisse Liguriæ, hominem quem nullus possit etiam dives eloquio sufficienter exponere. At ille, « Callida mecum Ricemer et in legationibus suis arte decernat: tales dirigit, qui supplicatione expugnent, quos ille lacescit injuriis: perducite tamen ad me hominem Dei: qui si possibilia precatur, admitam; si difficilia, supplicabo ne excusationem meam gravetur accipere. Dubito tamen an Ricemer apud me, quod poscit, obtineat: cujus scio votorum intemperantem esse personam, et in conditionibus proponendis rationis terminum non tenere. Sed veniat directus antistes, et laudatam jampridem præsentet effigiem. » Egre diuntur officia urbe tota palatina. Jube, rogaris: audiebat episcopus.

C At venerabilis et sæculis omnibus probatus pontifex, posteaquam introgressus est, et proferendi sermonis donatus licentia, quamvis fugitivæ potestatis insignia, ostrum gemmasque rutilantes reverendæ imaginis fulgore compresserit (etenim quasi absente imperatore, ita in se oculos traxerat singulorum) tali narratione incipiens, januam oris reseravit: « Summa cœlestis Domini, venerande princeps, est ordinatione dispositum, ut cui tantæ reipublicæ cura mandabatur, per catholicæ fidei dogma Deum et auctorem et amatorem pietatis agnosceret; per quem bellorum furorem pacis arma confringunt, et calcans colla superbæ concordia superat, quod fortitudo non prævalet. Sic namque David prædicabilem parcendi magis inimico animus reddidit, quam intentio vindicandi. Sic perfecti sæculorum reges et domini, supplicanti bus indulgere cœlesti arte didicerunt. Superna namque dominationis instar possidet, qui impium suum pietate sublimat. Hoc ergo Italia vestra freta judicio, vel Ricemer patricius, parvitatem meam oratu direxit: indubitanter conjiciens, quod Romanus ³ Deo munus tribuat, quam precatur et barbarus. Erit enim triumphus vestris proprie profuturus

Græco imperatore dissuadens. Græcum namque imperatorem appellat, non Leonem principem Orientis, cui rei nihil erat cum Eurico, sed Anthemium qui Græcia nuper exortus Romæ regnabat.

² Bolland., submittant.

³ Schot. et Bolland., Inexplicabilis.

⁴ Schot. et Boll., oratum.

⁵ Item, Dominus.

annalibus, si sine sanguine viceritis. Simul nescio quæ species fortior possit esse bellorum, quam dimicare contra iracundiam, et ferocissimi Getæ pudorem onerare beneficiis. Gravius enim percellitur, si postulata impetret, quem puduit hactenus supplicare. Tractandus deinde anceps bellandi eventus: in quo tamen si ita prævaluerint peccata certamine, vestro regno defraudabitur, quod partes utraque perdidit. Nam quæcunque apud Ricimerem, si amicus est, salva sunt, cum ipso a vobis Patricio possidentur. Cogitate pariter, quia bene causæ suæ ordinem dirigit, qui pacem primus obtulerit.)

Hactenus admirandus pontifex prosecutus, loquendi finem fecit. Tunc princeps erigens oculos, desertum se omnium vidit aspectibus, atque in eum invitatus vultus esse cunctorum: quem admirari nec ipse desinebat. Tunc alto trahens verba suspirio, ita orsus est: « Quamvis inexplicabilis mihi, sancte antistes, adversus Ricimerem causa doloris sit, et nihil profuerit maximis eum a nobis donatum fuisse beneficiis, quem etiam (quod non sine pudore ad regui et sanguinis nostri dicendum est) in familiæ stemma copulavimus, dum indulsimus amoris reipublicæ quod videretur ad nostrorum odium pertinere: quis hoc namque veterum retro principum fecit unquam, ut inter munera quæ¹ pellito Getæ dare necesse erat, pro quiete communi filia poneretur? Nescivimus parcere sanguini nostro, dum servamus alienum. Nemo tamen hoc credat propriæ causa factum esse formidinis: nam in tanta circumspectione salutis omnium, solum pro nobis timere non novimus. Bene enim apud nos compertum est, perire imperatori laudem suæ virtutis, qui pro aliorum cautela non meruit. Sed ut tuæ venerationi ad liquidum conatus illius aperiamus; quotiens a nobis majoribus donis cumulatus est Ricimer, totiens gravior inimicus apparuit. Quanta contra rempublicam bella præparavit? quantas externarum gentium per illum vires furor accepit? Postremo etiam, ubi nocere non potuit, nocendi tamen fomenta suggestit. Huic nos pacem dabimus? hunc intestinum sub indumento amicitiarum inimicum sustinebimus, quem ad fœdus concordie nec affinitatis vincula tenuerunt? Grandis caustum est, adversarii animum cognovisse: etenim hostem protinus sensit, superasse est: perdunt semper deprehensa odia stimulos, quos occultata conceperant. Sed si D in his omnibus reverentia tua, et vadis et mediator accedit, qui potes spiritali indagine consilia nefanda invenire, et inventa corrigere; pacem quam et tu poscis, negare non audeo. Postremo si solitæ calliditatis astutia etiam te fefellerit, certamen jam vulneratus assumat: me tamen, statumque reipublicæ tuis committo et commendo manibus, et gratiam quam supplicanti et profuso per se Ricimeri negare

¹ *Pellito Getæ filia*] Filie Anthemii, quæ Ricimeri nupsit, nomen incertum. Nam quod Asclam nonnulli dictam putant, error est. Scripserat e consularibus antiquis Gregorius Turonensis lib. II Hist. ex Ricimere et Asclia natum Theodemirem regem Francorum. Illi unum eundemque Ricimerem vati sunt, cum

A disposueram, per te primus exhibeo. Profunda enim deliberatione compendiis nostris in hac parte consulimus, si in incertis procellarum erroribus navem ex veri gubernatoris ordinatione flectamus. Quis enim tibi excusare præsumat beneficium postulanti, cui oportuerat ante preces offerri? Hæc imperator. At venerabilis sacerdos: « Gratias, inquit, omnipotenti Deo, qui pacem suam principis menti inseruit: quem ad instar superni dominatus vicarium suæ potestatis voluit esse mortalibus. »

Quibus breviter narratis, accepto etiam pro concordie firmitate ab Anthemio sacramento, discessit, festinans ad Liguriam reverti, quando resurrectionis dominicæ tempus instabat: per quod maceratis jejuniorum cruce corporibus, carne frigida spiritus hilaris recalesceret; dum a Redemptore nostro moriendo mors vincitur, et fidelis spei cibus animæ saginatur. Vicesimo a se, cum Romam egressus est, futurum Pascha dies promittebat: tanta tamen iter celeritate conferit, ut quarto decimo die improvisus et famam præveniens, Ticinum ingrederetur, constitibus sane plurimis in via derelictis, quia nec abstinentiam ejus sustinere poterant, nec laborem. Ecce concursus præstolantium tanti antistitis adventum, domi positum videre, quem nondum Romam egressum fuisse cognoverant. Læte urbis tripudium attonito Ricimeri indicantur: pacem faciam consono omnes ore clamabant. Exultatio infinita provinciarum: et sicut hominum mos est, gratius habere quod redditur, quam si omnino non pereeat; dulcior erat concordia quæ post litem revocabatur, et pax quæ jam pene desperata contigerat. Et vocabatur reverendus pontifex, ut diu expectatum Mediolanensibus præsentaret aspectum. At ille, ne velut debitas gratiarum actiones præsens videretur exigere, visitationes eorum sub colorata specie declinabat. Igitur processu temporis et laboris, quotidianis successibus vite in eum meritum geminabatur. Erat illi germana natu minor, religione non impar, ² Honorata nomine ejus vitam per singula virtutum genera longum est eloqui. Sufficit tamen ad laudum ejus cumulum, dignam tanti viri sororem dixisse. Hanc in ipso quo de legatione rediit, consecravit annæ: quam tamen imbuendam disciplinis cœlestibus, quasi sacra illi natura non sufficeret, Luminosæ cuidam feminæ stupendæ sanctitatis et singularis exempli commisit: ejus oporteret fortassis natalium culmina relegi, nisi insignior fuisset vita quam sanguine. Hæc enim fuit talis, de qua se crederet habere et ipse quod disceret, qui erudiendam consortem uteri committibat. Nam brevi apud hanc depositum antistitis pignus effloruit, et ad maturitatem bonæ frugis plantaria onusta perduxit. Interea per propositum sibi callem vitæ cursu præpeti sacerdos venerabilis incedebat,

eos et temporum intervalla distinguant, et patriæ Gregorianus enim Francus fuit: hic noster Suevo patre, Getica matre natus, teste Sidonio.

² *Honorata*] Hujus Deo devotæ virginis Ticinenses memoriam quotannis agunt in idus Januariæ.

eleemosynis sine retractione operam dans : quod munus accipientibus vultu et animo blandissimo commendabat : ita ut quicumque sermonis solius gratiam præstitisset, nequaquam se indonatum putaret abscedere : erat enim summum præmium, talem saltem vidisse pontificem. Crescebat in dies singulos fama gloriosis successibus, et totum pene mundum illius prædicatione complebat.

¹ Defuncto tunc Ricemere vel Anthemio, successit Olybrius : qui in ipsis exordiis diem clausit extremum. Post hunc Glycerius ad regimen accitus est : apud quem quanta pro salute multorum gesserit, studio brevitatis incido. Nam sancto viro, inlatam matri a diitionis suæ hominibus concessit injuriam : cum apud illum reverentia præfati sacerdotis esset etiam decessore sublimior. Post quem ad regnum Nepos accessit. Tunc inter eum et ² Tolosæ alumnos Gelas quos ferrea Euricus rex dominatione gubernabat, orta dissensio est : dum illi Italici fines imperii quos trans Gallicanas Alpes porrexerat, novitatem spernentes non desinerent incessare : e diverso Nepos, ne in usum præsumptio malesuada dureretur, districtius euperet commissum sibi a Deo regnandi terminum vindicare. Hinc utrinque litium cœperunt fomenta consurgere. Et dum neutrae partes conceptum tumorem vincendi studio deponunt, sic exasperabat causa discordiæ.

Attigerat jam beatis-simus vir octavum in sacerdotio annum, cum repente Nepotis animum summo-vendæ dissensionis amor infudit : ut repulso similitatis veneno servaret inter reges caritas, quod tueri arma vix poterant. Evocantur ad consilium Liguræ lumina, viri maturitatis, quorum possit deliberatione labans reipublicæ status reviviscere, et in antiquum column soliditas desperata restitui : tantique ad tractatum coiere ex jussu principis, quanti poterant es et rectores. Seritur de ordinanda legatione sermo : in beatissimum virum Epiphanium mentes omnium et oculi diriguntur : sunt cunctorum sententia, quasi unus et ore proferrentur et pectore. Quid plura ? cum lætitia Christi miles occasionem laboris amplectitur, et spe effectum præcipit ; de negotii estimatione confidens, agendi speciem melioraturus inquit : actionem pene exclamata et valde difficilem cœlestis potentia præsidio percunctatus est, suscepti, implevit. Cujus itineris molestias necessi-

latesque non valeam per ordinem digerere ; nec si mihi centum linguarum fluminibus per meatus irri-guos verba fundantur. Nam egressus Tiginensi op-pido, donec ad destinata loca pertingeret, tali viæ suæ fatigationem arte genuavit, ut si temperius, jumentorum defectum considerantes, in futuræ in-an-sionis diversoria successerunt, præter psalmorum continuationem, præter lectionis perseverantiam, quorum nihil nisi stando faciebat, eligebat seces-sum nemorosa fronde conclusum, ubi connexis arborum brachiis nox domestica texeretur : quod solum re-fugus per umbracula opaca sol nesciret, et torum viridanti cespite gratia naturalis sterneret. Ibi pro-fusus in oratione continuis felibus exsortem pluvia-rum terram oculorum imbribus irrigabat. Reddebant tur arva illa secunda orationum copia, quæ frugum esse non poterant.

Tali exercitio se macerans, Tolosanam in qua Euricus tunc rex degebat, urbem ingressus est, quem jam prævia opinio Gallorum auribus, qualis esset, intimaverat : sacerdotibus præcipue ejusdem regio-nis, quos attentonis de adventibus inquisitio pro-funda sollicitat. Erat præterea ea tempestate consilio-rum principis et moderator et arbiter ³ Leo nomine, quem per eloquentia meritum non una jam decla-mationum palma susceperat : qui cum summo gaudia adventum pontificis indicavit notitia publicæ. Evo-catur ex tempore regi præsentandus antistes, ad quem illico ut ingressus vidit, sa'utavit, aggressus est.

Quamvis te, stupende terrarum princeps, multorum C auribus reddat virtutis fama terribilem, et gladii quibus finitimos continua vastitate premis, segetem quamdam inimici germinis metant : nullam tibi tamen superni gratiam numinis dira bellandi præstat ambitio : nec ferrum fines tuetur imperii, si cœlestis Dominus offendatur. Regem te habere memento, cui oportet considerare quid placeat : qui cum susceptum hominem portaret ad cœlum, pro immense hæredi-tatis munere pacem discipulis iterata sæpius admo-nitione commendat. Cujus nos præcepti necesse est esse custodes : præcipue cum noverimus virum for-tem dici non posse quem vicerit indignatio. Deinde perpen lere nos convenit, quod nemo diligentius prop-ria tuetur, quam qui aliena non appetit. Quocirca Nepos, cui regimen Italiae ordinatio divina commisit, ad hæc nos impetranda destinavit ; ut reductis ad

armorum jure ve' promoves, nec nob' peccatoribus hic accusare, nec vobis sanctis hic discutere permissum est. Illic igitur Nepoti Aug. causa cur Epiphanium legatum mitteret ad Euricum, ut antiqui fœderis jura renovarent.

³ Leo nomine] Ad quem Sidonius idem lib. viii, ep. 3, his verbis : *Sepono parvulum conclamatis-simas declamati-nes, quas oris regi vice conficis. Erat enim velut quæstor Eurici. Sed aliis etiam locis doctrinae nomine laudatur a Sidonio, ut lib. iv, ep. 22, et in Narlione.*

Sive ad doctiloqui Leonis ædes,
Quo his sex tabulas docente juris,
Ulro Claudius Appius laterel,
Claro obs-urior in decemviratu,
At si dicat epos, metrurque rhythmus
Plectat commaticis tonante plectra.
Mordacem faciat silere Flaccum.

¹ Defuncto Ricemere vel Anthemio] Anno 472. Ricimer enim Anthemium, creato jam in ejus locum Olybrio, interemit : ipse 40 post d'ies, ut Crissiodorus in Fastis notat, defunctus est, xv cal. Septembris. Post hæc Olybrius septimo imperii mense decessit Romæ x cal. Novemb. Sequenti anno 473 vacuam aulam Ravennæ occupavit Glycerius in bonas Martias. Idem proximo dehinc anno imperio dejectus est, levatusque imperator Julius Nepos viii cal. Juliae.

² Tolosæ alumnos Gelas] Vesogothos, quorum rex hoc tempore fuit Euricus, Alarici pater : qui ex crebris principum Romanorum mutationibus occasionem nactus, ut Jornandes quoque in Rebus Geticis notat, Arvernus oppugnabat, et fegni sui limitem per Romanam imperii fines promovebat. Sidonius lib. vii, epist. 6 : *Evax rex Gothorum, quod limitem regni sui, ruvo dissolutoque federe antiquo, vel tutatur*

idem mentibus, terræ sibi convenæ dilectionis iure socientur. Qui licet certamina non formidet, concordiam prius exoptat. Nostis in communi, quo sit dominorum antiquitas limitata confinio : qua sustineant partes istæ illarum rectores famulandi patientia. Sufficiat quod elegit, aut certe ¹ patitur amicus dici, qui meruit dominus appellari. » Hæc vir insignissimus Epiphanius.

At Euricus, gentile nescio quod murmur infragens, mollium se adhortationibus ejus vultus sui serenitate significat. Leo vero nominatus superius tanto allocutionis ipsius tenebatur miraculo, ut crederet verbis hujuscemodi expugnari posse mentes, si fas est dici, etiam si contra justitiam postularet. Taliter tamen fertur ad interpretem rex locutus : « Licet pectus meum lorica vix deserat, et assidue manum orbis æratus inclulat, necnon et latus muniat ferri præsidium, inveni tamen hominem, qui me armatum possit expugnare sermonibus. Fallunt qui dicunt Romanos in linguis scutum vel spicula non habere. Norunt enim et illa quæ nos miserimus verba repellere; et quæ a se diriguntur, ad ² cædis penetralia destinare. Facio ergo, venerande papa, quæ pascis : quia grandior est apud me legati persona, quam potentia destinantis. Accipe nunc filiem et pro Nepote pollicere, quod æraret intemeratam concordiam, quando te promississe, jurasse est. » His dictis, inito etiam pactioni vinculo, reverendus pontifex vale dicto discessit. Ad quem statim precatorum turba dirigitur, ut secuturo die regis ³ pulis interesset; quem ille jam compererat jugiter per sacerdotes suos polluta habere convivia : cui excusavit, dixitque sibi non esse in more positum alienis aliquando prandiis vesci : perinde se magis velle proficisci : quod constitutum maturavit implere, et Tulosam tantis comitantibus egressus est, ut pene deserta urbs discedente nostro pontifice cerneretur. Tantos enim in brevi devinxerat sibi caritate sincera, ut captivitatem flecterent, quod apud patriam remanere necessitas constringebat. Inde tamen regrediens singula sanctorum habitationum loca visitavit. Medianas ⁴ insulas, Stæchadas, Lerum, ipsamque nutricem summorum montium planam Lerinum adiit. Unde singulos vitæ flosculos decerpit ex omnibus, quos in se boni germinis fomes insereret, et ad maturitatis tempus grævda pomis cœlestibus arbor adduceret. Interea expectatum Itali lumen redditur, et revertente singulari sacerdote per sudum rutilans jubar aperitur. Tunc num diu desideratus ingreditur : Nepoti effectum peractæ legationis insinuat : et crescente laudum

A cumulo, humilitas in eo pariter sentiebat augmentum.

Igitur dum talibus se disciplinis et laboribus Christi et Dei nostri operarius exercet, ecce ille quietis nescius et scelerum patrator inimicus, magna dolorum incrementa conglutinat, et inquit quibus virum integerrimum passionibus lacesseret. Exercitum adversus ⁵ Orestem patricium erigit, et discordiæ crimina clandestinus supplantator interserit. Spe novarum rerum perditorum animos inquietat : Odovacrem ad regnandi ambitum extollit. Et ut hæc pernicies in Ticinensi civitate contingeret, Orestem ad eam fiducia munitionis invitat. Episcopus cum omnibus ad se pertinentibus præsens invenitur : fit maximus in urbe concursus, prædandi rabies inar-

B descit : ubique luctus, pavor ubique, et mortis imago plurima discurrebat. Ille sollicitus poscebatur ad penam, cujus substantiam notioem fecerat amicitiorum fides antiquior. Alii flammæ ruituris adibus supponebant : alii ad exitium poscebant dominum, pro cujus convenerat salute pugnari. Currunt ad ecclesiæ domum, totis direptionis incendiis æstuantes, dum quem videbant erogare plurima, perimensa suspicabatur abscondere. Proh nefas ! thesauros cruda barbaria quærebat in terra, quos ille ad cœlestia secreta transmiserat. Diripitur etiam sancta ejus germana, et seorsum ab eo captivitatis sorte deducitur : omnes nobilium a suis familiis sequestrantur : Luminosa, gloriosissima femina parili necessitatis conditione constringitur. Odor ! ut quæ

C ecclesiæ flammis hostilibus concremantur : tota civitas, quasi unus rogos, effulgorat. Cunctorum voces sacerdotem requirentium audiuntur : nemo periculi sui meminerat dum major ab illis salutis portio divideretur. Cui quamvis confusa in singulorum exitium turba fremeret, honor tamen et inter gladios impendebatur. Nam illico non fuerunt, quos potuit videre captivos : venerabilem germanam suam, priusquam in vespere diei illius lux funesta laberetur, eripuit. Plurimos etiam civium absolvit precatu suo, antequam durissimæ conditionis vincula sentirent : matres familias præcipue, quas immanior in hac necessitate poterat manere commoratio. Postremo status civitatis quem multitudo barbarica succidebat, unius fortissimæ columnæ sustentatus

D resurgebat auxilio : nec tantum ad delendum sufficiebat exercitus, quantum ad reparandum unius persona pontificis. Sublato tamen Oreste et propter Placentiam urbem extincto, deprædationis impetus conquievit.

polis. Omnes olim referæ cœnobis ac cellulis monachorum, quod Cassiani collationes testantur : ex quibus septem postremæ ad sanctos qui in Stæchadibus erant insulis, emissæ sunt, totidem ad Honoratum et Eucherium, quorum alter auctor, alter alumnus monasterii Lerinensis.

⁵ *Orestem patricium* Anno 476. Ille superiore anno Augustulo illo imperium, fugato Nepote, dederat. Ille anno arma in illis movit Odovacer et Orestem, quod Ennodius docet, Ticini obsedit, captumque cum oppido Placentiæ tandem occidit.

¹ Schot., *patitur*.

² Schot. et Bolland., *cordis*.

³ *Insulas Stæchadas* Sic legendum censui, non *Cycladas*; quod habent manuscripti. Stæchada Plinius lib. iii, cap. 4, et geographi in ora Massiliensi locant, docentque propter ordinem quo sitæ sunt id nomen esse sortitas. Στοιχάδες Ptolemæo. Qui Stæchadas insulas ignorabat antiquarius, Cycladas scripsit, quia notiores erant : quemadmodum in panegyrico Cyrillum item scripsit pro Cochrilo, et Cylindros pro Chelydris. Sunt autem, ut dixi, Stæchades in ora Massiliensi ; at Lerus et Lerinus e regione Anti-

Post quem ¹ adscitus in regnum Odovaceris tanto multo insignem virum cepit honorare, ut omnium decessorum suorum circa eum officia præcederet. Interea ne diu favillis domicilia divina premerentur, ante gloriosus antistes reedificandi sumpsit animum, quam expensas aut substantiam præparandi. Ingentis pretii fabricas sine numerum attollere condito non expavit, apostolicæ admonitionis baud inscius, quod ecclesiæ regna quærentibus indeficiens jugiter census exuberet, et de pleno semper impertiat quem non opprimit in largiendi voluntate paupertas. Dicebat enim: Vix est ut animum divitem possibilitas deserat, et difficillimum ut sequatur abundantia hominem mente mendicum. Jam jamque tamen fastigia perfectionis majoris ecclesiæ opus attigerat, ædificio et dedicationis insignibus adornato. Extemplo alterius ecclesiæ tum columnatus repente paries impulsu callidi serpentis eiecus est. Voluit experiri si multiplici ejus possit vexatione subverti. At ille violentior, ne malis ejus cederet, assurgebat, et continuo, sine alicujus passionis indicio, ad reparationem ipsius plena se aviditate succinxit. Noluit tamen universitas lenebatur miraculo; quod ab ipso templi tholo artifices cum ingenti machina corruerunt: nullus tamen eorum aut crure debilis factus est, aut aliqua membrorum parte truncatus. Quod orationibus episcopi contigisse cunctorum sensibus patuit; ut molem propriam ruina sustineret, et a casu suo lapides suspenderentur. Stupeſcō tamen ordinationis ejus cursu, supra dicti operis perfectionem labor accepit. Jam consummato majoris ecclesiæ ² præparationem orditus, raptim ad fastigia præce incolmatis surrexisse conspexit domum Dei, qui necdum compererat inchoatam. Quibus tamen ab eo celeriter exactis, mox se in illum divinus favor ostendit. Nam in ejusdem anni curriculo summa dæmonum turba de obsessis ceperunt clamare corporibus, flagris se et cruciatibus nimis, ut fugerent, sacerdote Epiphania imperante compelli. Quos ille modica cum fletu oratione profusa, ad extrema terrarum confinia trans mittebat, ac diversis vocibus ejulantes meritum suorum urgebat imperio. Sed cum talia per Christi gratiam jugiter faceret, nihil sibi de præsumptionum flatibus assumebat. Tollit enim illis boni meriti potentiam, quibus supercilium fiducia benignitatis attulerit.

¹ Adscitus in regnum Odovacer] Regnum ait, non imperium: quia Odovacer ejecto in exilium Augustulo, deletoque Romanorum imperio, regis tantum sine purpura et in-ignibus, non Augusti nomen assumpsit, eoque contentus Italia præfuit annos ferme 14. Vetus Chronicum consulare levatum regem prodit x cal. Septembris, et quinto post die Orestem in erectum.

² Schott. et Boll., *reparationem*.

³ Quinquennii vacationem] Bonum principum mos est, attritis bello vel alia calamitate civitatibus ac provinciis, onerum fiscalium vacatione aut indulgentia subvenire. Sic olim Constantinus *Ædus* civitati graviter afflictæ quinquennii rei qua remisit. Eumenius rhetor: Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lustrum omnibus lustris felicius! Et Theodericus

Interea ne solis civitatem templorum ædibus videretur ornasce, fessis ejusdem urbis habitatoribus remedium utilitate prospexit. Nam directa legatione ad Odovacrem, ⁴ quinquennii vacationem fiscalium tributorum impetravit: ad quæ beneficia per singulos dispartienda, tanta se castitate continuit, ut nemo ex his minus acciperet, quam is quo fuerant impetrante concessa. Dum hæc tamen gererentur, in perniciem Liguria possessorum ⁵ Pelagii qui ea tempestate prætorio præfectus erat, repositus malitiæ ardor efferebuit. Nam coemptionum enormitate gravissima tributa duplicabat, reddebaturque onus geminum, quod simplex sustinere non poterat. Unde mox ad sanctum virum oppressorum turba confluit; qui lætus succurrendi occasiones amplectitur, et pro cunctorum necessitate alacer ambulavit, poposcit, obtinuit. Sed quid frustrâ gestio singulorum species laborum ejus vel formas eloqui, dum quod non explicat possibilitas, præsumit affectus, datque terminum latiora opinantibus sermonis angustia? Fuerunt tamen ista sacratissimi vatis desideria, ut cum innumerabilia faceret, optaret de laudibus suis aut nulla aut pauca perstringi. Unde si quid minus lingua pauper aperui, audientium et legentium sensibus derelinquo.

Post multas tamen quas apud Odovacrem regem legationes violentia supplicationis exegit, dispositione cœlestis imperii ad Italiam ⁶ Theodericus rex cum immensa roboris sui multitudinis comitatu, ad quem vir integerrimus, dum Mediolani jam positus esset, excurrit. Quem cum ille regum præstantissimus cordis oculis inspexisset, et solita iudicii sui sacerdotem nostrum libra pensaret, invenit in pondus omnium constare virtutum, cujus integritatem velut fabrilibus lineis ad perpendicularum mentis emensus est: qui tali apud suos de illo sermone usus est: « Ecce hominem, cui totus Oriens similem non habet: quem vidisse, præmium est; cum quo habitare, securitas. Fortissimo muro Ticinensis civitas incolumi isto vallatur, quos impugnantium nulla vis possit obruere, quos nequaquam Balearis fundæ transcendant excursus. Si qua necessitas inter undas certaminum accesserit, tutum est apud istum matrem familias deponere, et expeditum excursibus militare bellorum. »

Interea verduelles animos deditit exercitus mu-

provincie Alpium Cottiarum, quia exercitus per illam transierat, tertie indictionis tributa relaxavit. Cassiod. lib. iv, epist. 36.

⁴ Pelagii qui prætorio præfectus] Præfectorum enim prætorii erat tributa exigere, τοὺς ἐπαταχτοὺς φόρους διὰ τὸν ὑπηρετοῦντα αὐτοῖς ἀπαράττειν, ut loquitur Zosimus lib. iv. Cæterum Pelagio huic ætate suppar Pelagius alter patricius, vir eximius, et poetica laude clarus, quem Zeno Augustus anno 490 necavit. Marcellinus comes, Longino ii et Fausto cons., Zeno imp. Pelagii gulam in insula quæ Panormum dicitur, frangi præcipit.

⁵ Theodericus rex] Anno 489 Cassiodorus, Probino et Eusebio cons. felicissimus atque fortissimus D. N. rex Theodericus intravit Italiam.

tationum incendit ambitio: quorum caput ¹ Tufa fuit, homo in perfugarum infamio notitia veteri pollutus: qui concepit mente, ut se desperatis partibus cum ingenti multitudine redderet: quod dum Theodericus rex principali sollicitudine cognovisset, continuo omnem illam quam totus Oriens vix sustinuit, contraxit manum, atque ad Ticinensis civitatis angustiam contulit. Videres urbem familiarum cœtibus scatentem: domorum immanium culmina in angustissimis resecata tuguriis: cerneret a fundamentis ædificia immensa migrare; nec ad recipiendam habitantium densitatem solum ipsum posse sufficere.

Inter hæc ille in bonis vir exercitissimus, in quo animorum amplitudo cunctis pandebat accessum, opportunum sibi conjiciens tempus offerri, quo benignitatis suæ pleno austro vela laxaret, et portum gloriæ per variarum notitiam gentium et actuum celebritatem secunda navigatione pertingeret: primum in loco, quod nullæ chartæ veterum, nulli librorum de quocunque loquuntur annales, quod cum stupore relator affirmet, vel cum admiratione lector admittat, ut cum sagacissima gente habitans, et quam nulla suspicionum aura prætervolat, in rebus dubiis, quando metus periculi etiam mitia contra quoslibet corda sollicitat, sic illi fidelissimus exstitit, ut inimicos eorum toto devinctos teneret affectu, et ² inter dissidentes principes solus esset qui pace frueretur amborum. Applicabat enim ad compendium unius, quidquid præstabatur ab altero: et reverentia personæ suæ atque dulcedine sic largientis temperabat animum, ut nullatenus accenderetur, si aliquid a se beneficii per episcopum et inimicus acciperet. Ille fuit, circa quem conciliam et pugnantibus servarent, et cujus quietem bella non læderent. Jam si ad illud veniamus, quod quotidiana et ipsos pascibat humanitate raptores, et illis intra civitatem sumptuum necessaria ministrabat, qui foris prædia illius continua vastitate deleverant. Nam tot millia hominum uno eodemque tempore, cum diversa poscerent, reficiebat blanditiis, humiliabat alloquio, pascibat muneribus. Si cujus liberi uxorque, inimicis a qualibet parte fuissent intercipientibus occupati, illico supplicationis illius prætio reddebantur suis, quos auri redimere non potuisset effusio. Regi aptissimus, et præ sanctis omnibus venerabilis existebat, ut quo cunque Romanorum bellandi licentia hominum ejus fecisset esse captivos, mox illi restitueret, quem sola intelli,ebat aliorum libertate ditari. Deinde enumerare nequeam quanta ille subjugatorum agmina solo proprio reddidit; quanta, ne vexarentur, imposuit. Jam si illa retexam, quas inimi orum sustinuit insolentias, quibus laboravit immissionibus, quali procellas pessimorum virtute contempsit, ad hæc

A enarranda lingua non sufficiet. Juvat enim certa quæque decerpere, ubi sunt omnia admiranda quæ referas. Sub tali cruce triennium duxit, soli Deo dolorum suorum secreta manifestans, a quo ministrari sibi clandestinum poscebat auxilium.

Post hinc digressis Gothis, ³ civitas Ticinensis Rugis est tradita, hominibus omni feritate immanibus, quos atrox et acerba vis animorum ad quotidiana scelera sollicitabat: diem putabant perisse, qui illos sine facinore casu aliquo interveniente fugisset. Quos tamen beatissimus antistes sermonum suorum melle delinibat, ut effera corda auctoritati submitterent sacerdotis, et amare discerent quorum pectora odiis semper fuisse dedicata cognovimus. Mutata est per meritum illius perversitas naturalis, dum inhonoris mentibus radix peregrinæ apud illos affectionis inseritur. Quis sine grandi stupore credat dilexisse et timuisse Rugos episcopum, et catholicum et Romanum, qui parcere regibus vix dignantur? Cum quibus tamen integrum pene biennium exegit taliter, ut ab eo flentes discedereat, etiam ad parentes et familias regressuri.

Postquam vero perfuncta res est misero exitalique bello, et victi ejus post triumphum spoliatum vagina gladium nullus aspexit; qui presumptionem exercitus sui cum prælio terminavit: illico aggressus est venerandus pontifex de urbis suæ reparatione tractare: quam ut primum dignis compleret habitatoribus, spiritalis prospexit deliberatione consilii. Et licet eam, precatu illius faciente, nullus in vastitatem temporalis procellæ turbo dispulerat; parum tamen credebatur posse sufficere, si post ruinam omnium Liguriæ civitatum Ticinus suis tantum contenta indigenis exsultaret. Cœpit vicinarum urbium finitimos quosque de civibus flosculos legere, atque ad suos hortos cultor ⁴ diligent r plantaria jam probata portare, de quibus frugi et idoneus aptissima caperet poma possessor.

Interea subita animum præstantissimi regis Theoderici deliberatio occupavit, ut illis tantum Romanæ libertatis jus tribueret, quos partibus ipsius fides examinata junxisset: illos vero quos aliqua necessitas diviserat, ab omni jus-it et testandi et ordinationum suarum ac voluntatum licentia submoveri. Quæ sententia promulgata, et legibus circa plurimos tali lege calcais, universa Italia lamentabili justitia subjacebat. ⁵ Itur rursus ad illum qui manu medica publicis consueverat subvenire vulneribus: cujus fonte ærumnarum sæpe fuerat ardor extinctus. Qui dum se diceret solum ad tantam sarcinam sustinendam non posse sufficere, rogatur pariter venerabilis Laurentius Mediolanensis episcopus: qui profecti una Ravennam etiam pariter pervenerunt, suscepti reverenter. Postquam illis agendi aditus reclusus est,

¹ Tufa] Liguriæ atque Æmiliæ consularis, ut nonnulli tradunt. Incidit ejus defectio in annum 490.

² Inter dissidentes principes] Odoacrem et Theodericum.

³ Civitas Ticinensis Rugis est tradita] Anno 493.

⁴ Schott. et Bolland., diligens.

⁵ Itur rursus ad illum] Tertia hæc Epiphanii legatio, in qua collegam habuit Laurentium episcopum Mediolanensem, ad Theodericum, de abroganda lege quam adversus eos tulerat qui steterant a partibus Odoacris.

beatus Laurentius necessarium duxit illi potissimum perorandi copiam dari, cujus vestigia frequentium legationum laboriosus callis attriverat, et per tramitem hujusmodi itineris cursitantem non semel hispidum castrensis pulvis effecerat: qui tali publicas petitiones est orditus eloquio. «Quantus, invictissime princeps, per innumerabiles successus felicitatem tuam favor divinus evexerit, si per ordinem relegam, agnoscis te votorum parcum, majora semper a Deo nostro beneficia accepisse quam optasse memineris. Sufficit tamen hoc unum narrare, sed maximum, quod apud te principem ibi servorum tuorum causas agimus, ubi solebat inimicus tuus hujus solii possessione gaudere. Habes plurimum Christo Redemptori nostro quod debeas: pro quibus rogamus, ipse largitus est. Cavendum nobis est, ne offendatur auctor muneris, si quod praestitit non amemus. Diu suspendo fiduciam meam: placeat ire per singula, quae fando comperi, quaeque perspexi accessisse tibi Divinitatis auxilia. Scis quae te pollicebaris acturum, quando confertissimis inimicorum cuneis urgebaris, et circa muros Ticinensis civitatis hostis tuis clangor streperet, quando armis numero adversarii praestantiores subsistere, sola tecum dimicante caelitus invisibili virtute, non poterant. Audebat te aggredi, qui exercitus tuos nuda aestimatione pensabat: solatiorum tuorum pondus omnis bellandi apparatus sustinere non valuit. Quoties utilitatibus tuis aer ipse servierit, si recenses, tibi caeli serena militaverunt, tibi convexa pluvias pro voto fuderunt. Quis resistere dextrae tuae ausus fuit, et cum gratia superna pugnanti? quoties inimici tui ceciderunt mucronibus sodalium suorum? quoties tibi vicit, qui pro hostium tuorum utilitate certabat? His ergo donis caelestibus vicissitudinem impensa circa homines pietate restitue. Mysticae oblationis holocausta sunt supplicantium lacrymas non sperni. Illud certe perpende, qualibus in regno successeris: quos si, ut liquet, malitia expulit, casus illorum necesse est, ut sequentes informet. Ruina praecedentium posteros docet: cautio est semper in reliquum lapsus anterior. Non sine exemplo militat, qui respicit qua causa decessor ejectus est. His freta Liguria vestra nobiscum profusa supplicat, ut legumstrarum beneficia sic tribuatis innocentibus, ut noxios absolvatis. Exigua est apud Deum nostrum misericordia, si illos tantum laesio non sequatur, qui reatu carent: culpas dimittere caeleste est; vindicare terrenum. » Post haec siluit.

At emipentissimus rex inflit: quo loquente, a tonita de voluntate ejus corda pavor arcebat. «Quamvis te, venerabilis episcopo, pro merito tuorum luce suscipiam, et multa apud me confusionis tempore reposuisses beneficia, quibus frui te convenit tranquillitate revocata: regnandi tamen necessitas qua concludimur, misericordiae quam suades, non ubique pandit

accessum: et inter res duas nascentis imperii, pietatis dulcedinem censura pellit utilitas. Exemplorum caelestium testimonio affectio mea nititur. Offendisse legimus principem, qui caelitus destinatum nec inimicum subduxit exitio: poenam meruit lenitas, quam potuit intulisse districtio: ultionem suscepit, qui detrectat inferre. Vim divini judicii aut attenuat aut contemnit, qui hosti suo, cum potitur, indulget. Justitia coercendi sunt, quos constat gratiam non secutos. Vitia transmittit ad posteros, qui praesentibus culpis ignoscit. Nam quod de Redemptoris nostri patientia loqueris, illos vere amplectitur lac gratiae, quos austeritas legis informat. Nunquam a medico ad plenissimam curationem aeger adductus est, nisi ab illo qui primum putria ferro membra desecuit, et latentem penitus e sinu viscerum produxit illuviem. Qui criminosus patitur impunito transire, ad crimina hortatur insontes. Tamen quia precibus vestris quibus superna assentiunt, obistere terrena non possunt, omnibus generaliter errorem dimittemus. Nullius caput noxa prosternet, quoniam potestis et apud Deum nostrum agere, ut sceleratae mentes a propositi sui perversitate discedant. Paucos tamen quos malorum incoctores fuisse cognovi, locorum suorum tantum habitatione privabo; ne forte exurgens necessitas vicinos inveniat nutritores, et malorum adjuncta successibus bella consurgant. » Ilis praecellentissimus rex dictis, virum illustrissimum Urbicum acciri jubet, qui universa palatii ejus omnia sustinens, Ciceronem eloquentia, Catonem aequitate praecesserat: cui praecipit ut generaliter indulgentiam pragmaticum promulgaret: quod ille ad omnem benignitatem paratissimus illico tanta brevitate et luce contexit, ut et illa culparum genera cognoscerentur abolita, quae putabantur fuisse reservata.

Inerea secretius rex praestantissimus sacerdotem venerandum Epiphanium imperat evocari: quem tali compellat afflatu: «Judicii nostri ex ipsa sententia, gloriose antistes, potius intellige, ut cum tot in regni circulo pontifices esse videantur, tu potissimum in tanta re quasi unicus eligaris: nec enervata per meritum tuum hujusmodi aestimatores il udit opinio. Solus esse juste crederis, cujus splendore, tanquam globis lunariis minorum siderum lumen obtunditur, et medicae lucis radii praefulgida conscientiae tuae luce fuscantur. Quis quaerat noctis lampadem, ubi solis jubar effulgorat? quis candelae praesidium, ubi caminis indesinentibus fidei pyra succenditur? Postremo talem a me oportet dirigi, qualem suscipiens libenter auscultet. Vides universa Italiae loca originariis viduata cultoribus. In tristitiam meam segetum ferax spinas atque injussa plantaria campus apportat: et illa mater humanae messis Liguria, cui numero agricolarum solebat constare progenies, orbata atque sterilis jejunum e spitem nostris monstrat obtutibus. Interpellat me terra quocunque respicio ube-

¹ Bolland., *agrosces*.

² Schot. et Bolland., *auxilio*.

³ Idem, *hostilis litui*.

⁴ Schot. et Boll., *durus*.

⁵ Idem, *assertio*.

⁶ V. I. Urbicum] Quaestorem sacri palatii, aut instar quaestor. s. Quod Emerico erat Leo: quod Gundobado Laconius, hoc Urbicus Theoderico.

rem vinetis faciem, cum aratris impeza contristat. O dolor! nullus humor illorum labris infunditur, quos a vini copia Oenotrios vocavit antiquitas. Hæc quamvis ¹ Burgundio immitis exercuit, nos tamen, si non emendamus, admisimus. Populatae patriæ cessamus succurrere, et aurum apud nos habetur in conditis? Quid interest, pecuniis an ferro adversariorum animos inclinemus? obtulisse quod mentes capiat hosti, viisse est: oculuisse, superari. Suscipe ergo, Christo adjuvante, hujus laboris sarcinam, ex qua communem habeamus in cœlesti repromissione mercedem: quia novus iste propriis insignibus tulus audis accrescit, per manus tuas de ² oppugnationibus nostris sine sanguine triumphare. Princeps eorum Gundobadus est, cui reverentiam tui vetustas inseruit, quem videndi te nimia cupido stimulat. Mihi crede, pretium captivitatis Italicæ erit vester aspectus: redemptos esse putabo quos cupio, si ad terras illas talis redemptor accesserit. Quam magno suffragio vincuntur oculi quibus te offerimus! Sed quid demorror manus arva poscunt? polliceor tibi redivivum statim Liguriæ: polliceor soli lætitiā, et post Transalpinam peregrinationem reducem fecunditatem: ex accidenti aurum tibi commodatur, pro qua talis legatus acturus est.

Ad hæc episcoporum lux Epiphanius: « Quanto, venerabilis princeps, pectus meum tripudio replevis, si sermone posset ambiri pro divitis meritorum tuorum immeditata et continua verba profunderem. Sed quam sermoni meo interceptus denegetur successus, monstrant lacrymæ gaudiorum, quas dolorum alumnas nunc parturiti exsultatio. Proinde intellige, ad referendas regi tam pro nobis, quam pro se ipso gratias, plus me sentire posse quam eloqui. Justitia prius an be'lordum exercitatione, an quod his præstantius est, omnes retro imperatores te pietate superasse commemorem? Habes unde gentis nostræ rectores accuses: tu redimis, quos illi persæpe aut permiserunt fieri, aut fecerunt ipsi captivos. David legimus, pro singularis laudationis exemplo, idcirco maxime cœlorum proximitates indeptum, quod oblatio manibus suis Sauli pepercit inimico, et in testem concessæ potestatis exuviarum ejus particulam rapuit: per quam et licentiam probaret et votum. Deus bone! in quanta remuneratione hujus factum suscipis, pro tot millibus oppressorum libertate tractantis, qui illum pro unius servati hominis sanguine sublimasti. Perage ergo corpta festinus, et felicitatis tuæ oblationem lætus apponit, meque, quamvis sim paratus, stimula, ne in offerendo tam odorato sacrificio tarditatis obice refereris. Christi Redemptoris nostri erit concedere, sicut ex operibus futurum conjicimus, ut vere holocausta tua per manus meas possis offerre.

¹ *Burgundio immitis*] Gundobadus Burgundionum rex Ligurum hostiliter populatus, multa captivorum millia Lugdunum abduxerat, agrosque colonis pene vacuum reliquerat. Ad hos redimendos quarta legatio imponi ur Epiphanio, adjecto ipsius rogatu collega Victore episcopo Taurinense anno 494.

² Schot. et Boll., *oppugnatoribus*.

A Precor tamen, ut indultu clementiæ tuæ Victor, Taurinatis urbis episcopus, comes mihi et particeps hujus itineris adjungatur, in quo clarum est epitoma omnium virtutum: quo socio adhibito, de Deo nostro securus respondeo, nullum effectum propriis petitionibus abnegandum. Quibus auditis, rex eminentissimus anquit. At tremendus pontifex, dicto vale, discessit.

Ex tempore portandæ pro redemptione pecuniæ destinantur, suscipiuntur: egreditur, Ticinum impiger venit. Et quamvis adhuc hiemali tem; ore Martius mensis glaciales fluminibus frenos imponeret, et cana nivibus juga Alpium transiuris minarentur exitum: sed mortiferum frigus et concretas algore glebas fidei ardor exsuperat: nunquam in gelu labitur, cujus fundamentum petra solidavit. Ordinato ergo itineris sui viatico, profectus est: diceres quod universa impelleret, quæ poterat retinere necessitas: nec cibi ipsius capiendi mora sustinebatur: et cum singulos cum ipso positos ille plenus discriminibus callis turbaret, solus in er pericula timere non noverat, quem spes vitæ certa comitabatur. Interea illa quæ itineris ejus fuit semper prævia, et in apparatu diligens, præcessit fama: et tanta Callos insignium ejus relatione complexit, ut quasi superni numinis adventu præsentia turbarentur. Concurrebat omnis ætas et sexus; et quos a vicinitate viæ ipsius longa intervalla sejunxerant, ardor animi proximabat. Quidquid habuit quisque pretiosum obtulit; et si non habuit, aliunde ³ meratus est: ⁴ patria ubique opulenta diffusio.

C Inemptis dapibus mensæ cumulabantur peregrinorum: et illis qui nisi comparatas incolæ habere non poterant, escis sine pretio utebantur externi. Tunc quoscunque indigentium reperit, illis quæ erant donata dispergit. Domi, forisque pascibat miseros: neque fieri potuit, ut quod ad ipsum delatum est pauperum usibus subtraheretur.

Hoc ordine mira celeritate Lugdunum ingressus est, ubi ⁵ Rusticus tunc episcopalem cathedram possidebat, homo qui et in secularis tituli præfiguratione sacerdotem semper exhibuit, et sub præexta fori gubernatorem gessit Ecclesiæ: qui trans Rhodanum fluvium adventui ipsius spiritualis lætitiæ copia repletus occurrit, causam comæationis inquit, quæ essent astutiæ regis, edocuit. Quem ne inopinantem objectionum aut responsionis calliditas inveniret, intra penetratæ pectoris certaminum se prolusione formabat. Quem postquam Gundobadus terræ illius dominus venisse cognovit, « He, inquit ad suos, et videte hominem quem et meritis et vultu semper ego Laurentii martyris personæ conjunxi: qui quando nos velit videre inquirite, et cum jusserit invitate. » Mox ad eum omnis Christianorum principis assisten-

³ Bolland., *mercatu est patri*.

⁴ Schot., *patria ubique, ubique, etc.*

⁵ *Rusticus tunc episcopalem*] Successor Patientis ad quem exstat epistola Sidonii, decessor Stephani cui scripsit Ennodius lib. III, epist. 17.

⁶ Vide Simondi adnotationem primam in Aviti ejus. 24.

num turba confluit : qui affatim admiratione capiuntur, quod illa tot linguarum fama tam minorem se in isto, quamvis esset ampla, monstraret : cui nunquam sufficeret paupertate sermonum, quamvis ditior justo esset in reliquis. Constitutus ergo videndi regem dies : ad quem cum ingressus est, salutavit, et sua uterque visione lætati sunt. Dedit summo viro Victori licentiam, si iuberet ipse, principium legationis ordiri : qui ad illum omne pondus retulit, ut fuit ad cunctam humilitatem paratissimus.

E vestigio decus Italiæ antistes noster talibus verbis regem cœpit affari : « Inexplicabilis mihi jam dudum, probatissime princeps, vestri amor imposuit, per iter istud contra naturam et tempus bella suscipere, et crustati montis pericula non timere : quibus dum in metallum aquas arctaverit, coagulatum ex liquore minatur exitium. Transcendi alienis mensibus ninguidos saltus : posui gressus quos in suis locis vis frigoris obligabat. Postremo mortem non timui, ut tibi celer præmium æternæ lucis asserem. Inter duos optimos reges testimonium in cœlestibus dicturus adhibeor, si quod ille misericorditer postulat, tu elementer commode. Munus repromissionis dominicæ aqua lance dividite : et cum ambo amplius habueritis, damna nemo lugebit. Certate, duces invictissimi, et alterutrum vos exsequendo præcepta mystica superate. In qua conflictatione sic bravium victor accipiet, ut victus præmium non amittat. Sequimini consilium meum, et ambo superiores, ambo pares exstabit. Redimere cupit ille captivos : tu sine pretio redde genitalibus glebis. Mihi credite, nemo uberius in hac causa, nemo majus accipiet, quam qui nihil acceperit : defraudabitur præmium partis illius, atque ad tua compendia lucrum transit alterius, si quos et vendere gloriosum est, donare disponas. Pro quantum dispendii de pulcicatione divina offerenti aurum in hoc negotio, si remittatur, infliget; vel quantum pauperiem, si suscipiatur, apportat! Divites exercitus tuos faciet contempta pecunia, acquisita mendicos. Audi Italarum supplicum voces, et de te præsumendum preces serenius admitte. Audi Italiam nunquam a te divisam, et multum de animi tui clementia confidentem : quæ si una voce uteretur, hæc diceret. Quoties pro me, si reminisceris, ferratum pectus hostibus obtulisti? quoties pugnasti consilio, ne bella subriperent? ne aliquis eorum duceretur in quacunq[ue] orbis parte captivus? Quos nunc detines, tu nutristi : dolose mihi virtus tua beneficium præstitit, si quos ab extraneis tutatus est custos, invasit. Quis catenarum nexibus impeditus duræ sorti non uberiores lacrymas exhiberet, cum se ad conditionem liberator impelleret? quis se subduceret, cum armorum tuorum crepitus audiretur, in quo in necessitatibus tutissimum habuere præsidium? Elisis collo manibus matrona sublimis, cum trahe-retur ad vincula, promisit sibi vindicem te futurum. Virgo ab stupratoris insidiis pudorem suum tibi cre-

A debat displicere posse, si perderet. In summam capti sunt, quos nemo fugientes invenit. Agricolarum laboriosæ stirpes, et duris exercitata lignibus soboles, quos per terram suam pascit infabricata simplicitas, cum loris colla necerentur, et palmas vinceret arcta connexio, nihil pro defensione sua aliud clamabant : Scimus, et evidenter agnoscimus : nonne vos estis Burgundiones nostri? Videte, ne ante pium regem quæ facitis, excusetis; et illa urbanorum consuetudine crimina suppressatis. Quoties quas ligare præsumitis, manus domino communi tribota solverunt? Novimus quia ille fieri ista non jussit. Ille auctoritate miseri pro solatis utebantur. Multos tamen integritatis tuæ fiducia fecit interimi, dum capti superbius responderunt. Redde ergo res duos patriæ; B redde origini, redde gloriæ tuæ. Antiquus dominus provinciam diligit, quam et modernus amplectitur. Reniite quamvis ad alienam ditionem, qui se et ibi positi tuos esse cognoscant. Parum enim gratiæ impendimus illius imperio, cujus misericordiæ nihil debemus. Vacua sentibus illam quam bene nosti Liguriam, et reple kulturis. Quantum obnoxia sit muneribus tuis intelligit, si faciem suam aliquando cognoverit. Domesticum tibi semper est indulgere supplicibus, sicut superbos opprimere. Sic in utroque fortissimos, ibi per gladium, hic per temperantiam triumphos acquies. Nostris nostrorum commovere fletibus. Sic in successione regni istius legitimus tibi hæres accrescat, et per spem adultæ progenies ad Burgundionum gubernacula reviviscas : et licet hoc C Deo tribuas, adice et illud; quod nec hominibus externis istud impendis. Jam tibi Italiæ dominus et necessitudinis affinitate conjungitur : sit filii tui sponsa Latia largitas, absolutio captivorum : offerat pacis suæ munus, quod et Christus accipiat. » Hæc cum dixisset, commonito sancto collega Victore surrexit, et usque ad pectus regium lacrymantes, et cum omnibus propter astantibus capita submiserunt.

Tunc rex probatissimus, ut erat fando locuples, et ex eloquentiæ dives opibus, et facundus assertor, verbis taliter verba reposuit : « Belli jura pacis suavis ignoras, et condiciones gladio decimas concordæ auctor evisceras : lex est certantium quem putas errorem : frenum nesciunt inimicitiarum, quem tu, Christianæ lucis jubar, ostendis. Præliis temperantiam D nullus annectit, quæ oris tui nitore, egregie moderator, attollitur. Statuta sunt dimicantium, quidquid id non licet, tunc licere. Ista forte quies vindicet, quæ narrasti : hostem suum qui non lesit, adjuvat. Paulatim adversarius a regni sui mole succiditur, cujus imperii radices viribus amputantur. Reponi regi partium illarum contumeliam, quam putas illatam. Ludificatus specie federis nihil egi stud osius, nisi ut quod est cantilæ, apertos inimicos agnoscerem. Concedat tamen divinitatis assensus, ut solidatum inter nos fœdus longa ætate servetur : invenient partes illæ constantem in amicitia, quem senserunt sibi

¹ Bolland., *surreperent*.

² Schot. et Bolland., *nostrorumque movere*.
Iidem, *progeniei*.

³ Ibidem, *etiam*.

⁴ Bolland., *vicibus*.

perniciosum fuisse dum litigatur. Vos tamen, sancti viri, ad domos in quibus manetis sine tribulatione discedite: dum ego animæ meæ et regni utilitate discussa, quæ me conveniat præstare pronuntiem. » His auditis pontifices abcesserunt.

At ille vocato ¹ Laconio, cui et rerum et verborum fides ab illo semper tute mandata est, quem et prærogativa natalium, et avorum curules per magistræ probitatis insignia sublimavere, cum quo confert quoties et pia et religiosa meditatur; et sicut non est cum vitis sociata nobilitas, nec astringitur ab illecebras lux naturæ; si quid ille benigne facere voluerit, duplicari iste hortatur adhibitus. « Cui princeps, Vade, inquit, Laconi, et tota votorum tuorum vela suspende. Et sacerdos a nobis et beatus Epiphanius libenter auditus est: cujus te precibus fuisse permotum, cum apud nos verba faceret, animorum indices lacrymæ testabantur. Vade, pleno pectore dicta sententias, per quas pactionis illius durissime nexus irrumpas. Liceat Italis omnibus, quoscunque Burgundionum nostrorum metus captivitatis fecit esse captivos, quos famis necessitas, quos periculorum timor advenit, postremo quoscunque concessit aut addixit consensus principis sui, noster absolvat: at paucos, quos quasi ardore præliandi tunc ab adversariorum suorum dominatione rapuerunt, pro illis pretii quantumcunque percipiant, ne detestabiles apud illos fiant certaminum casus, quorum cum discrimina sustinerint, lucra non sentiant. »

¹ Laconio] Ad quem ternas vidimus epistolas Ennodii.

² Singulas urbes Sappaudia] Sappaudia jam dudum Burgundionibus concessa fuerat, post memorabilem illorum cladem, et victoriam Aetii. Tiro Prosper in Chronico, Sappaudia Burgundionum reliquiis datur cum indigenis dividenda. Quæ hodie Sabaudia dicitur, veteris Sappaudia partem tantum retinet. Nam longius olim porrigebatur, cum in Notitia imperii occidentalis Ebreduum Alpium maritimum caput in Sappaudia collocetur, itemque Cularo Allobrogum, quæ est Gratianopolis.

³ Avitus Viennensis episcopus] Doctrina et pietate clarissimus, Alcimius Ecdicius Avitus omnibus nominibus appellatur in sua ipsius epistola, qua poemata sua quibus in codice S. Victoris præfigitur, Apollinari fratri suo, Valentia episcopo dedicat his verbis:

* Domino sancto in Christo plissimo ac beatissimo Apollinari episcopo Alcimius Ecdicius Avitus frater.

Nuper quidem paucis homiliarum mearum in unum corpus redactis, hortatu amicorum discrimen editionis intravi. Sed adhuc te majora suadente, in cothurnum petulantioris audaciæ edurata fronte procedo. Injungis namque, ut si quidquam de quibusque causis metri lege conscriptum est, sub professione opusculi vestro nomini dedecetur. Recolo equidem nonnulla me versu dixisse, adeo ut si ordinarentur non minime volumine stringi poterit epigrammatum multitudo. Quod dum facere, servato causarum et temporum ordine, meditare, omnia pene in illa notissima perturbationis necessitate dispersa sunt. Quæ quoniam sigillatim aut requiri difficile, aut invenire impossibile foret, abjeci ea de animo meo, quorum mihi vel ordinatio salvorum, vel dispersorum reparatio dura videretur. Aliquos sane libellos apud quemdam familiarem meum postea reperi: qui licet nominibus propriis titulisque respondeant, et alias tamen causas inventa materie opportunitate perstringunt. Hi ergo,

PATROL. LXIII.

Post præceptum venerandi regis impiger ille verborum saltibus indulgentiæ species aut formas exposuit, et charitas ad insignem antistitem delituit: quas ille cum expectatissima devotione suscepit, et portitorem tanti doni ambierat amplexus est. Qui postquam rumor innotuit, tanta istius jam liberæ multitudinis frequentia subito astutit, ut desolata crederes esse etiam incolis rura Gallorum: nam testis hujus rei ego sum, per cujus manus pictacia ad clausuras jussio sacerdotis elicit, quadringentos homines die una de sola Lugdunensi civitate redituros ad Italiam fuisse dimissos. Identidem per ² singulas urbes Sappaudia, vel aliarum provinciarum factum indubitanter agnovimus. Ita ut istorum quos solæ preces beatissimi viri liberarunt, plus quam sex millia animarum terris propriis redderentur. Eorum vero qui redempti auro sunt, numerum ad liquidum agnovisse non potui: quia inter eos etiam multos fuga eripuit. Sic factum est, ut tunc ad liberationem omnium subjugarum transeundi occasio concessa sufficeret. Postquam tamen pecuniarum ille cumulus effusus est, continuo ad expensas redemptionis suggestit necessaria illa, quæ ibi est thesaurus Ecclesiæ. Syagria: cujus prolixam quærit vita narrationem: sufficit tamen ut ex operibus agnoscat, quam verba transcendunt. Dedit etiam præstantissimus inter Gallos ³ Avitus Viennensis episcopus, in quo se petiit, veluti in diversorio lucida domus inclusit. Quid pluribus? auro illorum ex maxima parte actum est, ne Gallis

quia jubes, etsi obscuro sunt, tuo saltem nomine illustrabuntur: quanquam quilibet acer ille doctusque sit, si religionis propositæ stylum non minus fidei quam metri lege servaverit, vix aptius esse poemati queat. Quippe cum licentia mentiendi, quæ pictoribus ac poetis æque conceditur, satis procul de causarum serietate pellenda sit. In sæculari namque versuum opere condendo tanto quis peritior appellatur, quanto elegantius, imo, ut vere dicamus, ineptius falsa texuerit. Taceo jam verba illa vel nomina, quæ nobis nec in alienis quidem operibus frequentare, ne dicam in nostris conscribere licet: quæ ad compendia poetarum aliud ex alio significantia plurimum valent. Quocirca sæcularium judicio, qui aut imperitiæ aut ignaviæ dabunt non uti nos licentia poetarum, plus arduum quam fructuosum opus aggressi, divinam longe discrevimus ab humana existimatione censuram: quoniam in asserendis quibusque rebus, vel etiam prout suppetit explicandis, si quacunque ex parte peccandum est, salubris dicente clerico non impletur pompa quam regula, et tutius artis pede quam veritatis vestigio claudicatur. Non enim est excusata perpetratio peccati libertas eloquii. Nam si pro omni verbo otioso quod locuti fuerint homines rationem reddere cogentur, agnosci in promptu est, illud periculosius ledere, quod tractatum atque meditatum et antepositum vivendi legibus loquendi lege præsumitur.

Ex hac epistola docemur, homilias etiam ab Avito editas fuisse. Et quidem sola una restat de Rogationibus a Mamerto ejus predecessore institutis. Sed plussculorum fragmenta in antiquissimi libri reliquiis V. I. Jac. Augusti Thuani amplissimi senatus prædis vidimus: unam in conversione dictam domini Segisrici Lugduni, postriede quam soror ipsius ex Ariana hærese est recepta; alteram in basilica sanctorum Agaunensium, in innovatione monasterii ip-

* Hanc epistolam Sirmondus postea edidit inter opera S. Aviti aliquanto emendatorem.

diutius servitium pubes Ligurum duceretur. Nec in uno loco summus vir in illa regione se continuit, ne forsitan in longinquo degentes dominorum feritas impedi-
 ret. Fuit Genavæ, ubi ¹ Godigisclus germanus regis larem statuerat: qui ² famam fraternæ deliberationis secutus, bonis operibus ejus se socium dedit. Brevi tamen tantæ liberatorum phalanges emissæ sunt, ut videres longe lateque agminibus serventia itinera cum laude Dei, tum etiam splendidissimi sacerdotis Epiphanii, cujus ministerio atque labore erepti fuerant, redeuntium. Et ne tanti lux nostra tropæo muneri privaretur, atque ab oculis ipsorum pulcherrimum spectaculum tolleretur, ipse cum his remeavit. Videres duci in triumphis cœlestibus vulgus liberum, et pro mactandorum sanguine terram madereri lacrymis exsultantium: cum Eliæ currum istarum cohortium ductor scanderet, et quadrijugum ad cœlestia pro merito suo raperetur excursu. Non sic Pelæus princeps Alexander, quem pacatorem orbis vocavit vana laudatio, captum gentium duxit examen, ut iste revocavit. Ecce hinc comperimus armatorum mentes sanctitate superatas, et cessasse precibus electi principem, qui obvium semper lanceis pectus ingressit. Quantum fuit acutior verborum, quam ferri lamina, hinc lector agnosce: expugnavit sermo, cui se gladii subdlexerant. Dum ergo tertio mense cum tali tropæo Ticinum remearet antistes, ut ³ Tarantasiā venit (sic enim vocitatur oppidum Alpibus vicinum), ibi quædam mulier gravi immundi spiritus vexatione laborabat: quæ continuo percepta benedictione absoluta discessit. Ipse tamen suis inopinalus nec suspiciantium oculis astitit. Visus est subito, de quo vix credebatur aliquis posse rumor audiri.

Mox tamen ut rediit, curis ex more animum fatigat, ne forte quibus absolutionem Deus per illum dederat, proprii census possessione turbarentur; præcipue ob nobilitatem considerationem personarum: quibus immanior apud suos poterat constare calamitas, si vitam inopem reduces sustinerent, et de peregrinationis incommodis sola misericordiæ solatia perdidissent. Ad regem invictissimum Theodericum per se mox ire noluit: ne forte laboris sui vicissitudinem in relatione gratiarum, aut in exhibitione munerum coram positus videretur exigere: flagitat enim quasi debitam retributionem, qui profligatis principum jussionibus, ipse quid actum sit auctor annuntiat. Hoc ergo ille totius acuminis vir prospiciens declinare gestiebat. Scripsit tamen, et quæ gesta sunt, loqui commisit epistolis; ne aut tacendo contemptor, aut occurrendo per arrogantiam pronuntiaretur intemperans. Quantum tunc admirande pon-

sus; tertiam in restauratione baptisterii in civitate sua Viennæ; quartam in basilica S. Petri, quam sanctus episcopus Tarantasiæ condidit; quintam in dedicatione basilicæ Genavæ, quam hostes incenderant; et alias quæ vel inscriptionibus ipsis nimium quantum sui desiderium excitant, reliquorumque beati Aviti operum quæ recensent Isidorus et Ado Viennensis.

¹ Godigisclus] Ita scribunt libri omnes, non Godigisilus, ut vulgatæ habent editiones Gregorii Turo-nensis aliorumque.

² Schot. et Bolland., *formam*.

tifex, tua plus egit absentia, quantum ⁴ imperavit humilitas deprehensa; dicant illi, quos de exsulis ditissimos reddidisti. Igitur omnia quæ a piissimo rege pro miseris per paginam petit singularis antistes, incunctanter obtinuit. Serenus præstitit copiam supplicanti, cui pro compensatione laboris sui hoc credebatur posse sufficere, quidquid per illum beneficii redemptus et pauper acciperet.

Postquam tamen omnes qui revocati fuerant, indultu præferendi principis jure suo donati sunt, perfunctam molestiarum suarum molem admirabilis censebat episcopus: cum nequid biennio exacto, a deliberatæ quietis gremio, tanquam a portu cymba aliis inlata tempestate propellitur. Nam infirmis Ligurum et labantibus humeris vix ferenda tributorum sarcina mandabatur. Rursus ad te, afflictorum consolator, accurritur. ⁵ Doceres frustra reddidisse patriæ cives, si illis in solo avito periclitantibus non adesses. Et quia apud te nunquam fatigatus est qui rogavit, suscepisti causas infeliciū, et te protinus ad recidiva onera præparasti. Ravennam pro nobis regem rogaturus excurris; quam ne te ibi quisquam post Gallicana insignia laudaret, effugeras. Minas cœli, procellarumque discrimina, adhuc quasi avi integer, aut valentia corporis munitus, exsuperas. Nunquam tibi ad officium animorum se membra quamvis invalida subdixerunt: frigus, pluvia, Padus, jejunia, navigatio, periculum, tonitrua, sine tecto mansio in ripis fluminis, incerti pene sine terra portus, virtuti tuæ dulcia fuerunt, et grata successui.

⁶ Contristatus est de præsentia tui et ille eminentissimus rex, qui te videre ambienter optabat. Exposuisti necessitates nostras adventu tuo, antequam diceres, et quales tecum habitantium lacrymæ te compulerint, docuerunt superata discrimina.

Ast ubi ad principem tamen ingressus est, ita loqui cepit. « Solita, rex venerabilis, mentis tranquillitate famulorum preces intellige: et me ad postulanda necessaria, et vos ad tribuenda usus informat. Lex tua est, ductor invictæ, misereri jugiter: tu semper nutriti spem intercessionis in posterum, dum presentibus non resistis: viam supplicationis nostræ patefecit ad reliqua, semper apud vos beneficii fides impetrati. Liguribus tuis largire quod proferas: tribue quod reponas: futurorum quæsus est, temporalis indulgentia. Boni principis mos est, cum virtutibus amare famam; et regnum ita ordinare, tanquam ad stirpis suæ posteris transitarum. Nutantes domini hæc tantum quæ accipiunt, diligunt: firmissimi illa potius, quæ dimittunt. Sic terris semina parva committimus, ut multiplicata capiamus: fenus sine cri-

³ Tarantasiā] Tarantasia olim oppidi nomen, Alpium Graiarum caput. Sic enim et in vetere Itinerario Æthici, et in Aviti homilia quam modo commemoravimus. Hodie Tarantasiā vocitant non oppidum, sed pagum ipsum, tractumque totius Centronum civitatis. Itaque contra illi accidit quam plerisque aliis Gallia locis, ut princeps oppidum regioni nomen daret, non regio seu civitas oppido.

⁴ Bolland., *impestravit*.

⁵ Idem, *doceris*.

⁶ Baronius ex Vat. cod. *consolatus*

mine ut triplicatum : boni imperatoris est possessoris opulencia. Concede immunitatem anni presentis Liguriæ, quæ eos externis qui supplicant, reduxisti. Quam uberem presentem nativitatem habuerimus, clementia vestra astantes interroget. Nemo illi mentitur, cui serviunt qui convincant. » Ad hæc princeps : « Licet nos immanium expensarum pondus illicitet, et pro ipsorum quiete legalis indesinenter munera largiamur, tamen vis meritorum tuorum tractatibus nostris reverenter intervenit. Opus est fieri quicquid injunxeris : juvat omne quod præcipis : æstimamus enim compendiis nostris adjici, quod ipse decerpseris. Nihil tu quasi ex accidenti deprecæris, qui habes a nobis plurima quæ repossas. Duas tamen presentis indictionis fiscalis calculi partes cedemus ; tertiam tantummodo suscepturi, ne aut æarii nostri angustia Romanis pariat majora dispendia, aut supplicatio tua expectata patriæ gaudia non reportet. » Taliter præfatus regi egit gratias summus antistes : a quo vale dicens abscessit. Heu dolor atque gemitus ! omnibus quasi supremi officii vel ultimæ visitationis studio impiger occurrebat. Et cum domus ipsius Christianæ multitudinis turbas evomeret, ipse tamen omnium penetralia adibat : nullum humanæ mentis crassitudine hebetatum tangebat tam funesta suspicio, quod instaret transitus ejus, quem ille spiritus revelatione cernebat. Ninguldo aere, et quali solent homines ad tecta confugere, Ravennam egressus est, et per omnes Æmiliæ civitates celer venit, tanquam ad sepulcri receptaculum properans : omnibus sacerdotibus in itinere positis munificus, communis, affabilis, et quasi ¹ exagellam relinquens, se ipso præstantior. Ut Parmam tamen ejusdem viæ ingressus est civitatem, continuo eum coagulatus in vitalibus humor infudit, quem catharrum medici vocant : qui se medullitus inserens in ruinam publicam serviebat. Sed quid formidans oratio ? quid velut ² navis fragos scopulos perhorrescit ? Velis, nolis, et si strictum, cujus vita dicta est, narrandus est obitus : quoniam nulla protensione libelli, nullis dilatacionibus promulgatæ laudis, transitus ipsius poterit occultari. Et quamvis velut Scyllæos canes et patulas Charybdis fauces, fragosa discrimina murmure minitantes velificans carina diffugiat, obitus ejus naufragium non omittit. Quid fletus narrare metuo, quos continua semper necesse est ut monstret effusio ? Ergo dum se oppido Ticinensi, nunc misero, propinquavit, quasi alacer et sanus apparuit : quod licet cum ³ omnibus exultationibus ob redditum suum introisset, illico gaudia vertit in lacrymas, ægrum se esse ipsa die significans, altera graviorem. Et cum grandior per dies singulos appareret infirmitas, adjuncta est imperitia me-

A dicorum. Stabant mussitantes et attoniti populi, casum in uno homine totius provincie considerantes, et funus mundi metuentes. Septimo tamen die inopinatum scelus, ineffabilis calamitas, inexplicabilis luctus accessit. Sed cum beatissimus cerneret pontifex, sarcina carnis abjecta maturius se ad purum ætheris evolare fulgorem : cujus vox illa semper fuit, *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philip. 1, 21), læto animo ac vultu sereno illos versiculos Davidicos sæpius repelebat : *Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo. In generatione et progenie pronuntiabo veritatem tuam in ore meo* (Psal. LXXXVIII, 4). Et illud : *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum* (Psal. XXX, 6). Nec non adjiciebat de perfectione securus : *Confirmatum est cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo salutari meo* (I Reg. II, 4) : ut hymnis et canticis et in morte resonans ad sedem suam celestis anima remearet : quæ quinquagesimum ⁴ octavum ætatis annum duxit ad tumulum : triginta in hac sacerdotali, qualem, et si excerptim lector attendis ascriptam, conversatione exemit.

Illud namque silentio præterire non debeo, quod ejus sanctæ reliquæ usque in diem tertium, quo cum summa veneratione reconditæ dinoscuntur, tanto lumine ac decore vestitæ cunctorum visæ sunt oculis. ut splendorem vitæ vultus signaret defuncti, et depositam gloriam jam nunc percepisse gloriosum vas crederetur, in quo vere fuit thesaurus magni regis inclusus. Quæ ibi fuerunt flumina lacrymarum, quanti planetæ, silebo, ne post annos ac curricula novellum dolorem scriptor incutiam. Quæcunque ibi inater venit, liberatum clamavit ab illo filium ; quæcunque uxor, maritum ; quæcunque soror, fratrem ; qui cælebs, se ipsum. Postremo in illa tanta hominum multitudine et conventu, ut audenter dicam, totius orbis nemo fuit qui beneficiis illius aliquid non deberet.

Sed quæso jam temperemus a luctibus : contractam tristitia resolvamus frontem. Excelsa cum Deo possidet, ob cujus obitum moremur in terris. Sed quid faciam, quod remediatoris vestri singultus verba difficiunt ? lacrymæ ora profundunt ? mugitus resonat omne quod eloquor ? et intelligo quod nunquam ad flentem flens bene veniat consolator. Hæc sancto Patri et doctori peritissimo idoneus affectu non scientia impendi, ut aliquos de conversatione illius flosculos relegerem ; ut est longum iter agentibus in usu positum, qui non omnes obvios consulunt. Tu mihi, anima apud Redemptorem nostrum præpotens, tribue, ut cura vacuus et pectore liber, munda tibi sicut debentur præconia mundus exsolvam. De cætero ha-

gium facere est ponderare : tritina qua ponderamus, exagella.

¹ Alii, navisfragos.

² Alii, omnium.

⁴ Quinquagesimum octavum] Decessit beatus Epiphanius XII cal. Februar. anni 497, anno ætatis duodesagesimo nondum expleto. Quare natus videtur an. 439, creatus episcopus anno 467.

¹ Exagellam relinquens] Hoc est, ut interpretor, normam et exemplum. Exagellam enim appellasse videntur libram seu trutinam, ab eo scilicet fonte a quo et aginam et exagium. In antiqua inscriptione quæ continet edictum Aproniani P. V. sub exagio pecora vendere, est appensa vendere. Zeno item sermone 6 ad neophytos, *Habetis*, inquit, *aginam: exagium facite, quemadmodum vultis ponderare*. Exa-

bentem in te post Deum fiduciam non relinquis, et **A** vinam reppromissionem redde participem. quem religionis titulis insignisti, religiosorum in di-

OPUSCULUM QUARTUM.

'DE VITA BEATI ANTONII MONACHI LERINENSIS'.

PRÆFATIO.

Ut præliantes assurgunt buccinis; ut equorum celebritas ad potiolem cursum ferrata calce provocatur: ita dum majorum virtus sollicitat, ingenia novella confortat. Qui cana exercitia et veterum gesta relegit, ad disciplinarum frugem propositis laudum præmiis inardescit. Imago præcedentis gloriæ, ut ad posteros veniat, linguarum catena retinetur: non licet per ætates perire, si quid lectio serenis actibus amica suscepit. Itaque eloquentiæ diuturnitas, mortalis naturæ sine congressionis periculo vincit angustiam, per quam optimorum conversatio, ipsis decidentibus, nescit occasum. Restituitur quidem corpus origini, et destinatus a superis spiritus ad proprium recurrit auctorem: quorum tamen probitas libris mandata fuerit, eorum vitalis est obitus. Dicat forsitan interpres austerior: Abjurat prædicationis dulcedinem perfuncta mens sæculo, et carnis vinculis absolutus non desiderat quæ inter incerta mundi gessit, agnosci: sed illos humanus carcer, sine libertatis dispendio, refudit opifex: dum inter polluta gradiens, nitorem suum anima Deo nostro intenta geminavit; et per mandatorum cœlestium lineas lenocinantem hujus lucis non sensit errorem. Nobis vero ista reviviscant, nobis profutura serventur; quibus si a studio deest sectari melliora, de illorum qui faciem conversationis suæ præferunt, venire debet exemplo. Tu autem, venerabilis abbas Leonti, qui id mihi operis injunxisti, adjuva oratione titubantem, et siccitatem styli sanctarum precum imbre locupleta: facies enim, ut confido, meritis præcipuum, quod aggredi me ipse jussisti. Pronum est, beatitudini tuæ jejunam eloquentiam fecundis innocentiae ferculis ampliare: credite mihi, vos respiciet extortæ aut culpa, aut genius dictionis: cujus nisi substantiam religiosa auctoritate firmaveris, videbitur iudicii tui clauda fides delegisse minus idoneum, cui venerandi laboris provinciam commisisti.

Igitur beati Antonii narraturus insignia, primum Spiritus sancti mihi majestas invocanda est, ut qui illum rebus divitem fecit, me in his explicandis per linguæ frena moderetur, et laborum sordes prophetici carbonis diluere maturet incendio, ne conscientiae nebulis lucem conversationis illius, aut amplissimis pauperem faciam laudibus, aut infantia arente deve-

¹ De vita beati Antonii] Beatum hunc virum, quem paucis post obitum annis primus omnium celebravit Ennodius, jure quodam sibi vindicant tres provinciae: ortum Pannonia, potiolem vitæ partem Italia, obitum et sacras corporis exuvias Gallia. Natus quippe in Valeria Pannoniæ, atque a beato Severino primum abbate, deinde a Constantio episcopo Laureacensi patruo suo institutus, inde in Italiam profectus est: atque in valle Tellina, qua Abdua fluvius, priusquam

nutsem. Benedicitur indivisa Trinitas Deus noster, qui servum suum Antonium, tanta virtutum dote sublimem, circa Danubii fluminis ripas in civitate Valeria, Secundino patre lucis hujus januam jussit intrare. Qui quovis de splendore natalium conscientiae jubar hauserit, tamen fulgorem stirpis præcipuæ morum radiis obumbravit, vincens decorem sanguinis ingenii claritate; dum coruscantem germinis sui lampadam actuum serenitate transcendit; et factus est victor stemmatis sui, per quod universos nascendo superavit. Qui dum adhuc de matris penderet uberibus, quem præscivit Dei gratia, non reliquit: nec passa est inopem favoris existere dispensatio cœlestis, quem remunerandis plenum studiis approbavit. Qui ne sancti instituta propositi per parentum blandimenta frangeret, annorum ferme octo genitoris tutela nudatus est: mox tamen ad illustrissimum virum Severinum ignara fuci ætas evolavit: qui dum eum mulceret oculis, futura in puero bona quasi transacta relegebant. Fuit enim, cujus meritis nihil esset absconditum. Ille hunc sibi futurum participem, pia ubique voce prædicabat: credo, ut incipientis tirocinia spes annuntiata solidaret.

C Sed postquam beatus vir humanis rebus exemptus est, Constantii antistitis ea tempestate florentissimi, junctus obsequiis, gloriosis operibus vitæ rudimenta dedicavit: qui eum inter ecclesiasticos exceptores cœlestem militiam jussit ordini: erat enim venerabilis sacerdos Antonii nostri patruus. Sed nunquam ille magisterii rigorem consanguinitatis lege molliovit: nec fecit securum de necessitudine discipulum non timere, cui gratiam doctoris nisi censura non præstitit. Tantus fuit circa sectatorem diligentiae modus, quantum judicia contulerunt: meritum suum in facie monitoris agnovit. Sed jam peccatorum consummatio Pannoniis minabatur excidium. Nam succisa radice substantiæ regionis illius status in primum deflexerat. Per incursus enim variarum gentium quotidiana gladiatorum seges messem nobilitatis abscederat, et fecundas humani generis terras ira populante desolabat. Jam Franci, Heruli, Saxones, multiplices crudelitatum species belluarum more paragebant: quæ nationum diversitas superstitiosis mancipata culturis, deos suos humana credebant cæde mulceri: nec unquam propitia se habere numina, nisi cum ea æqualium cruore placassent: cessare confidebant

D Larium subeat, decurrit, cum Mario presbytero aliquandiu versatus, inde rursus emigrans, ad Larium lacum, haud procul a sancti Felicis Comensis martyris sepulcro sedem fixit, clarissimamque nominis famam adeptus est. Quam ut declinaret, Lerinensem denique maris nostri insulam petiit, in eaque vitæ cursum inter sanctissimos ejus ævi monachos biennio peregit.

² In martyrologio Romano die 28 Decembris.

iram cœlicolum innocentis effusione sanguinis, qui ut in gratiam redirent cum superis suis, propinquorum consuerant mortes offerre : quosunque tamen religiosi titulus declarabat officii, hos quasi sereniores hostias immolabant, æstimantes, quod piorum jugulis divinitatis cessaret indignatio, et fieret materia gratiæ locus offensæ. Inter quas temporum procellas Constantius pontifex, ne quid in mundo haberet subsidii, terra¹ hostilibus deputata, humana lege liberatus est.

Post cujus resolutionem, Antonium nostrum famuli ad Italiæ partes quibus cœlitus fuerat deputatus, Christo duce perducunt. Principe loco Tellinæ vallis, quæ id sortita est vocabuli, limen ingreditur : quam montium ex utroque latere brachiis fabricata naturæ datat amenitas, et de vericibus fecundis annuum plebe locupletat uber solum : quod avaris respondet juxta desideria immoderata cultoribus, non tamen ita aristis prægravidum aut dotatum pascuis, aut arbutis compositum, aut fluminibus lætum, ut non plus supervenientis personæ gratia præstaret, quam ipsius originis variata et distincta formositas. Illic Mario presbytero qui spiritibus immundis dominabatur, adjunctus est : quia hæc est rerum conditio, ut novi hominis mores divulget inventa sodalitas : et qui ignoratur per originem, similibus clarescat affectu. Deprehenditur mens secreta per socios, et cui non licet ad liquidum supervenientis æstimare conscientiam, conceditur ut de suis deprehendat externos. Nam cum eum beatus Marius illis oculis quibus mentes videntur, inspiceret, et interioris decorem hominis absconditis percontaretur obtutibus, voluit eum clericorum sociare collegio, et inter ecclesiasticos cœtus præstantem meritis dedicare personam. Sed fugit honorem, velut veneni poculum, qui semper potentiam credidit subjacere, et servive patienter prætulit regali dominatui.

Ne tamen diu humanæ conversationis mixtus illecebris, societatem contagionis hauriret, elegit secessum haud procul a beati martyris Felicis sepulcro, ubi Larius Jonii marmoris minas deponit; quando ne evagetur longius, objectis ripis resistunt frena telluris. Illic inserto nubibus vertice mons coruscat, qui sublimitate sua vincit aspectum. Sed quam superbus est magnitudine, tam difficilis ascensu. Nam nullis ante monachum nostrum patuit gressibus; nec per prærupta saxorum humani generis admisit, formidine repugnante, vestigium. In præcisais cautibus tuta feris longum præbuit nullo exterrere cubilia: eo bestiis blandior, quo terribilius agricolarum minatur excursui. In hoc Dei famulus sedem diligit, in quo sola fuit placendi causa, quia nequaquam lenocinabatur aspectibus. Nihil secum amplius, nisi parum leguminis et ligonem quo terram sollicitaret, de mundi beneficiis assumens; dedicavit callem subjecta asperitate nescitum. Juga illa indomitam naturæ legem Antonio congregiente perdiderunt : reserata itinera post ingressum ejus patuere cupientibus. In-

A venit illic tamen duos senes, quos jam ita inter lustra belluarum habitatio longa miscuerat, ut nihil de illis mundo fama nuntiaret : quorum vitam scientiamque plene videor elocutus, cum expetitam pro Dei timore habitationem sine nube vulgavi. Brevi post, horum unus assumptus est, et terreni carceris mole deposita, ætheriam valetudinem felix anima resumpsit : nam absolutionis ejus tempore columna ignea beati Antonii oculis est ingesta, ad cœlum usque pertingens : credo, ut venerabilis viri fides, et ardor ille vitiorum decoctor typico monstraretur incendio. Tunc dum ibi Deo cultor tota disciplinis cœlestibus virium suarum vela laxaret, et per sinus animæ corporisque extrudentia paleas flabra susciperet : cujus vigilias, jejunia, lectionis assiduitatem jure replicarem, nisi habere digniora memoratu. Nunquam ille cibum sumpsit, nisi fatisciente corpuscule, nunquam nisi exemptis officii muniis, sollicitudinem quiete laxavit. Sed quid retexam, quæ perfectionis habuerit instrumenta perfectus, aut per quos gradus ad celsa conscenderit, quem liquido declaratum est obtinere sublimia? Scivit ille sic per labores varios disciplinarum lineamenta sectari, ut nunquam assumeret arrogantiam de labore : et cum omnia essent digna præconiis quæ gerebat, dispendium virtutis credidit fuisse laudatum. Sic totum de ejus actibus opinionis luce radiabat, ut nihil præberetur ostentui : præminebat censura mentis in corpore, et iracundiam quam contra culpas anima ejus susceperat, facies infucata pingebat. Videres adversus flagitia mundana torvos oculos, et indefessa contra sæculi blanditias Christi militem bella tractare. Quando illa imago statum suum resolvit in risum, et ab ordinis proprii rigore lætitiæ debilitate confracta est? Interea dum velut obsignatum monachi in universis implet officium, vir quidam quem sponsæ suæ amor in facinus impulerat, et ad effusionem humani sanguinis affectu et indignatione provocarat; dum conscientiam se credidit fugere mutatione terrarum, et in aliis provinciæ partibus innocentiam reperiri quam furore duce perdididerat, velatum simplicitate ad secreta eremi portavit homicidam, putans in Dei obsequio constitutus de actibus suis præter effigiem nil patere. Artifici humilem simulavit obtutu; et per dolosi commenta consilii, fabricata subjectione compositus, cautioribus acclerum sordes textit obstaculis. Difficile est præter Deum deprehendere, quidquid obsequendi argumentis involvitur : proinde flagitium celat abjectio : raro in lucem erumpunt crimina, quæ auctor obtemperandi scierit fuco sepelire. Protinus tamen adfuit ille index consuetus, et latentis secreta conscientia divinx vocis clave reseravit; in his sermonibus adorsus Antonium, quando eum plus quam homo possit docuit cognovisse, illum denudans, qui crasso indumento latronem tegebat : « Cave, inquit, ne tanti criminis reum sancto velis miscere collegio : ne lupum ovibus, agnis viperam negligens æstimator adjungas. Iste animam Dei manibus con-

¹ Schot. *hostibus*.

cessam per ensi fragmenta gutturis effugavit, et inter necivo fratris furore constricti vitam e sedibus suis, dum infert faucibus vincula, dissolvit : hunc debitum exitum sequitur, nec a iugo supplicii erit alienus qui humano sanguini non peperit : misericordia est, circa facinorosos servata districtio. Ergo sopori terminum ponens, mandatorum celestium hostem depelle, ne candida conversatio tecum habitantum fusca supervenientis contagione violeto. » Illico divinis obsecutus imperiis hominem vocat, mentientem convincit, feriato ore male conscii omnia ejus gesta persequitur. Expavit deprehensus, cum flagitia sua recenseri videret ab homine, quæ sine teste humani generis commiserat : viaticum poposcit, fugam tremens apparavit : continuo tamen pedissequa reum ultio comprehendit, et expiatum scelus patris mortis nuntiavit. Ita sermo iusti viribus carere non potuit. Interea sanctus vir per regiones finitimas insidiatricis famæ linguis innotuit : quæ ne pareret de celebritate jactantiam, ante provisa sunt remedia, quam morbus adolesceret. Qui enim grandævus aut debilis, duce diligentia, non itineris illius transmeabat abrupta, cum dantibus valetudinem desideriis etiam ægritudines corpora non tenerent? Hac perterritus frequentia; ad secretiora eremi beatus Antonius credidit evolandum, ne singulorum devotio inamabilis arrogantiae mater existeret, et de multiformi gratia rigidioris propositi ruina nasceretur. Mox tamen recessus quem pendula rupes commendabat, electus est : in quo annis pluribus solus, et verè monachus vitam sine humani generis consorte transegit. Dabat feras pro sodalibus montana solitudo : mugitus ursi aliarumque belluarum minax immurmuratio, pro blandæ confabulationis communiōne ponebatur. Denique ea tempestate ursus petulantior, gloriæ plus daturus, caules ipsius puberibus foliis lætiores, et quadam domino hilaritate gestientes, immani ingrediens contritione vastavit, ita ut nusquam de simplici fruge spes residua linqueretur : quem ille baculo mulcatum districtius abire præcipiens, testem virtutis suæ, et nuntium passionis ad alias ire bestias mox coegit : ut impleteretur Domini fidelis pollicitatio, quæ sectatoribus suis totius veneni et omnium ferarum promissit obsequium. Rursus tamen gradienti ei per destinatum callem rugiens se fera suggestit : quam ille sola jussione turbatum iter fecit aperire; et occupata viæ claustra deserere. Sed ecce iterum alis pernicipibus, per proditionis suæ ordinem, Dei servum in quo loco degeret fama vulgavit; aliud de ipso, pro sententiarum varietate, diversis opinantibus. Tunc liquido patuit per occursum multiplices nihil ob stare cupientibus; planari ardua, solidari scissa, pendentia non timeri. Sed potioribus insidiis, ne per arrogantiam hostis subriperet, fortiori consilio manus opposuit, ne jam grandævus perderet, quod inter tirocinia virtute servasset : acrius enim circa robustos diaboli certamen est, et majoribus copiis illos aggreditur, qui conflictus ejus experti roboris sudore domuerunt. Universa tamen secum

A ipse pertractans, brevi animum suum allocutione firmavit. « Quid agimus, mens adhuc mundani oneris fascie depressa, quam nondum ad auctorem suum corporeus carcer evonuit? non tibi certa est de perfectione fiducia, dum adhuc includeris fragilitate carnali : periculis plena sunt, quæ videntur esse tutissima : lenocinia hostis tui intelligis, dum universorum voce laudaris. Vide quantis labores insidiis : absconditum esse non licet, quod adimus : latebram nostram persecutio manifestat hostilis. Sanctorum petamus exercitum, et illam Lirinensis insulæ cohortem irriguo inquiramus ardore : quem solum bacterius pulsavit adversarius, timebit inter inimicam sibi multitudinem constitutum. Instructa præliis acies illa semper invigilat, et variis perfossum ictibus abigit infestantem : quot bella illis diabolus intulit, numerant tot triumphos : non metuunt quotiens adesse Satanam, ut dimicantes acuant, classico fuerit stridentis nuntiatum : semper eruditus et fortes reddidit quotidiana decertatio, quomodo prolixior pax solutos. » His dictis, dimissa fratribus cellula, quos ibidem prædicti amor congregaverat, apud Lirinum improvisus apparuit. Nuntiavit virum insignium meritorum facies jejunii pallore decorata. Nam dum secreti nitorem hominis splendidissima macies indicaret, non defuit actuum ejus præco consuetus : immaculatam conversationis ipsius speciem sub verborum abundantia et relationis ubertate describens. Mixtus grandævus et præcipuis gestorum suorum lampadam non minori intellexit igne rutilare : melius est fomitis sui larem, dum vidit alieni. Quasi inter ornamenta cœli et sidera pleno fulgore micantia, supervenientis astri claritudo societur; certant sine invidia : geminare radios, et per augmenta luminis speciem superare novitatis. Alia prolixiori crine facem suam stella commendat; alia puriore : unam ditat potior flamma, nobilitat alteram per spatia nocturna sincerior. Sic Antonium nostrum per universas locorum mutationes a Christo veniens disciplina comitata est. Providit tamen, ne cui in illa nutrice sanctorum insula, cum præstaret meritis, præferri videretur honoribus : sciens in humilitatis radice plantatum ad centenos fructus assurgere. Blandus juvenibus, gravis maturis, doctus peritis, submissus existendo simplicibus, totam illam dominici gregis legionem distinctam actu, variatam gentibus, quasi unam animam in sua affectione collegit. Ibi biennio, se ipso potior, mundi istius sarcinam deponens, victor insidiarum quas antiqui serpentis parat astutia, diem nostrum et lucem præsentis sæculi perpetui luminis ademptione commutavit. Taceo qualiter vitam ipsius mortis claritudo signaverit, ne universa digerens, non tam veritatem narrasse, quam prædicti laudibus videar immoratus. Veluti si quis consitum lacum frondium densitate repererit; ex quo coronam ferro stringente subripiens, genium silvæ, dum præsumit parva, non amovet; melioribus equidem de Antonii nostri factis, quæ stylo non attingi, narranda servavi. Vincat forte eloquentiæ flu-

mine : nemo me circa illum superabit affectu. Habeat A gratiam beati hominis nemo præripiet, qui ad expli-
qui secutus fuerit, de peritiæ messe jactantiam : mihi cauda ejus bona primus accessi.

OPUSCULUM QUINTUM.

EUCCHARISTICUM DE VITA SUA.

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

Oraculum est scientissimi doctoris gentium (II Cor. xii, 9) quod pariat infirmitas nostra potentiam, et quod terrena contritione anima convalescat : cum virtus quæ de substantia carnis fluxerit, currat ad spiritum; et dum labefactio nostra cœlestem hominem, et in divina locandum arce componit ad frugem spiritus; si quando sine cultura aut messe sunt corpora, dulce est, et cum accesserit propter augmenta diminutio : ad divitem Dei gratiam pervenitur jejuna et sterili paupertate membrorum. Ergo tibi debetur post Deum, imbecillitas nostra, quod de rerum sublimium affectione surreximus. Votiva febris meæ necessitas, et exustio amplectenda medullarum, dererunt mihi et timere Deum de abitione sospitatis, et in ipso gaudere de reditu. Lætatur nunc in auctore nostro mentis sanitas procurata langnoribus. Ubi est superbia divinæ salutis quæsitæ ludibrio? ubi supercilium, per quod omnium munus credebam esse rem propriam? Repente deseruit te constantia roboris tui, et aegritudinis subjecta ponderibus elisa cervice jacuisti : postquam fugit prosperitas tua, seram meditata poenitentiam, quod prævalueras, Dei nostri fuisse cognoscis. Gratias tibi, cœli moderator et conditor, qui dispensatione subtili, et occultis miserendi itineribus, vias nostras et de afflictione componis, et ad virtutem perfectam pia laceratione nos reparas. Ad medicinam tuam venire, nisi suffragio vulneris, non valemus : cum duritiam cordis assuescimus te percutiente mollire, et suggestionem terrenæ villitatis nobili et dulcissima molestiarum nostrarum passione comprimere. Ecce ego ille, qui in longum ducta mihi alacritate plaudebam; qua dum perpeti fruerer, quasi nulla intermissione solveretur, quærebam qualiter peccati stipendium mors veniret. Nam elevatus insanis successibus, poetarum me gregi, ignarus venerandæ professionis, indideram : delectabant carmina quadratis fabricata particulis, et ordinata pedum varietate solidata. Angelorum eboris me fluxum aut tenerum poema miscbat : et si evenisset, ut essem clarorum versuum servata lege formator, sub pedibus meis subjectum, quidquid cœli tegitur axe, cernebam. Ineptum diu volutavit vita mortalis, et certa miseriarum cæcitas de falsa dicendi felicitate perextulit. Quotiens acclamantium flatibus propter religionem vertex nudatus intumuit, et mendacibus laboriorum lusus illecebris, credidit amorem sui habentium pectoribus imperari? Tu autem qui in cœlis habitas, irridebas me (Psal. ii, 4) : tu quem non

delinunt verba, sed puritas : tu apud quem sæpe muti loquimur, et clamantes tacemus. Sic dum me concinnationis superflue in rhetoricis et poeticis campis lepos agitare, a verâ sapientia mentium secutus abscesseram, nihil aliud cupiens, nisi auris vanæ laudationes aucupari. Erat orandi fastidium, dum perorandi tenebar cupiditate mercari. Infelix ego homo! quis me separaret de corpore mortis hujus (Rom. vii, 24)? gratia Dei, medicabilis morbi concessa ministerio. Nam ecce repente ad sedem animæ formidantis dolor ingressus, et secreta cordis hostili pavit incendio : tunc quidquid homo est juxta consenescebat ardore, et per aditus naturales coctio se interna reserabat. Nam dum e latebris suis pelle-retur arrogantia, quamvis adhuc aliqua de superstitione, tamen jam de superstite nihil habebam. Hoc solum remanserat de conscientia viventis, quod a te, Deus meus, sanari me posse confidebam, quem ad commotionem errore perduxeram. Nec tamen vastatrix illa et magistra pestis ferebat, viscerum immissa conclavibus : nec contenta velamine, totum me luridi coloris nube vestierat; ut quidquid in cæteris passionibus medicorum quæritur digitis, hoc propositum pro correptione sui vulgus videret. Urebat amantes mei longa calamitas; urebat inimicos : alios desperatio obitus mei, alios angebat instantia, concurs erat civitatis in studii divisione sententia. Interea me edax ignis interno vastabat officio, et continuis curantium nutriebatur studiis. Nam quasi morbos aleret, ita quidquid contra ipsos providebatur, accessit. Tunc illa sæcularis pompæ philosophia, Hippocratis et Galeni contrita subsidiis, ad adiutorium fidele se transtulit, aliquando sentiens mundi blandimenta vanescere, et humanis hominem præsidii non juvari. Jam duorum ferme mensium curricula cladis hujus me sibi pressura submiserat. Jam remedium vice transitum præstolabar, et nihil suave de usura lucis istius recolens, abrumpere moras, etiam cum peccati iturus fasce cupiebam. Expendite legentes quæ hic flagella, quæ tormenta me manserint : ut suppliciorum præsentium mei gehennæ pœnas expeterem, et ut ad illa immortalis camini et dirum anhelantis piacula festinarem. Sed non defuit mihi Dominus, qui mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit (I Reg. ii, 6), majestate sua ille, ejus est promissio. Adhuc verba in ore tuo, Et ecce adsum, dicit Dominus (Isai. lii, 6, et lvm, 9). Nam cum unus se ex his qui assidebant mihi, et per singulos dies ditabant inæqualitatem meam dispendio facultatum, lassatum in uno codice Relatio cursus vite sue inscribebatur, Eucharistici nomen indidimus, Paulini Burdegalis exemplo, qui ejusdem argumenti ac tituli carmen composuit.

¹ Eucharisticum] Liberatus gravi morbo Ennodius, gratias Deo, tum de reddita salute, tum de cæteris quæ in reliqua vita acceperat beneficiis, hoc egit opusculo : cui cum anepigraphum esset, nisi quod

se fuisse testaretur, nec aliquid remansisse quod fieret; illico mihi spem vitæ detulit desperatio curatoris. Nam illic promptiora sunt cælestis bona iuvenis, ubi se subtraxerint obsequia infausta languentibus. Continuo me ad ¹ beati Victoris martyris præsidia sæpe experta transvexi, et opem fortissimi precatus, Deo per ipsum cum lacrymis alleganda commisi. Satis esse ad promerendam clementiam ejus, si semper ante oculos suos statuatur, unde nos sumpserit; nec facile ad sublimitatem mandatorum illius cum velocitate extremam migrare posse materiam. Quamvis per secundam pii naturam baptismatis ablutum sit quidquid de limo parente sorduimus: tamen quia dum inimicus salutis nostræ inclusum blandimentis fucat interitum, dulci vitia sapore condit; et dum pruritu aurium, dum gustandi oblectatione producitur, mors per fenestras ingreditur (*Jer. ix, 21*); quo fugiendum est ab ira ipsius, nisi ad misericordiam ejus, qui reducem filium et concessæ prodigum portionis, quem postquam cum porcis per obscenum siliquarum cibum addidit immunda communio, ad stolam candidam, ad annulum pretiosum, ad divitias illas paternæ possessionis, quasi semper servasset jussa, revocavit (*Luc. xv, 12*)? Precatus sum per electum ejus, ut debita mihi plura dimitteret, ut plus diligentia absolutus exhiberem. Et hoc cum promissionis suæ chirographo et casta sponione conveniens, poposci, ut daret etiam præcepta sua amabili devotione me currere: quia cum sit illius, quod vocatur, illius quod vocati acquiescimus, a nobis tanquam sint orta munerantur: et velle recta, et perficere ipse suggerit: tamen cum pro nostra obnoxius devotione dat præmium. Promisi etiam, si clarioris studii me per gratiam suam donaret affectum, de manu linguæ meæ confessio ista procederet, de muneribus ipsius ingenioli mei eidem adipem litarem; ut nunquam styli cura de sæcularium rerum ventosa executione lassaretur: reliquas etiam quibus suggillabar fœditates abnuere; si tamen ipse, quod loqui inspiravit, velle me faciat. Supplicavi ut adesset in me beneficiis suis, nec averteret se ab eo, quem genuini præsidii tutela destitutum fovisset misericorditer, et illis qui parentum lætabantur defensione, prætulisset: et ut hæc tribuerentur non vicem innocentia meæ reddidit, sed quantum gratiæ ejus deberet felix et eruditus peccator, ostendit. Nam si recti custodiam pietatem secutus non flinqueret, et nos terreret ut arbitri, et non ut pater foveret; nusquam via salutis, nusquam eva-

¹ Beati Victoris Martyris Mediolanensis, ubi domus et sedes Ennodio. De hac ipsa curatione sua, quam infuso beati Victoris oleo consecutus est, vidimus lib. vii, epist. 24. Alterum ejusdem martyris, etsi re ac modo dispar, in Apollinarem nostratem præter usitatum morem collatum beneficium narrat Gregorius Turon. lib. i Mirac., c. 45.

² Ego annorum ferme sedecim] Hinc petenda epoche annorum Ennodii. Nam si sedecim annorum erat, cum Theodericus Italiam ingressus est, nempe anno 489, consequens est ut, Valerio consule, qui fuit annus Christi 521 et Ennodio postremus, annorum fuerit non amplius 48. Itaque hunc numerum non

A dendi aditus pateret. Deus meus, redemptio mea, quæ mihi occurrunt de his quæ fecisti mecum: quæ de illis quæ gessi adversum me: quæ si conferantur, nullum tempus aut ope tua, aut delicto meo sit vacuum. Libet ex innumeris in me collationibus tuis unam libare, et prætereundo populos largitionum tuarum, singularem summo tenus attingere. Tempore quo Italiam optatissimus Theoderici regis re-auscitavit ingressus, cum omnia ab inimicis ejus inexplicabili clade vastarentur, et quod superesset gladiis, fames necaret: cum excelsa montium castrorumque arces penuria perrumperet; et in culminibus locatos armis sævior egestas obsideret: ² ego annorum ferme sedecim, amittæ quæ me aluerat, ea tempestate solatio privatus sum: remansi

B solus, inops re et consilio destitutus, cui sola remedium tribuere possit adversitas. Ne inter parentes, quod est captivitatibus sorte amarius, subsidia vivendi liber poscerem, extemplo porrexisti consuetam dexteram, defensio mea; et domum censu et religione prædivitem, ut solatium meum non respueret, compulsi. Poposci in matrimonium cujusdam nobilissimæ et tibi bene compertæ parvulam filiolam: protinus, te ut ad te veniret procurante, quasi hoc a me sperari debuisset, exceptus: contulit mihi placentium tibi consortium, et ut alimentis affluerem, et ad culturam tuam fugiens infidelitatis obscura commearum, pene ante agnitionem desolationis meæ, cœperunt mihi largienda suppetere. Tunc primum ex mendico in regem mutatus, afflictorum orditus sum mala deridere, et quasi debita mihi fuisset prosperitas, sic illorum negligere auctorem. Non tamen perduellis animus et duræ cervicis continuo a te tumor elisus est: produxisti ultionis tempora, ne forte compungerer, et hoc tantum, quis esset præstitor, sonatus sentirem. Sed quia homo non corrigit ex injusto, nec facile ad candidum post maculas sedetur; steti in sententia mea illa qua caderem, vici patientiam tuam continuatione peccati. Et quia, cum sis clementissimus, non semper justitiam reponis, nudatus præsidio tuo, vocem illam quæ directa est ad aures primi parentis, accepi, Adam ubi es (*Gen. iii, 9*)? In confusione mea, quantos amiserim clementia tuæ thesauros, et qua nudatus sim dote, numeravi: rerum a te collatarum æstimatio tunc concessa est, cum mihi periret: redii ad me atque ad ærumnas meas, et propter gaudia producta lacrymavi. Statim quidem alio itinere, non tamen impare, subvenisti. Ordinasti, ut per officium

excessit. Nam dissimili argumento ætatem suam, et quo anno suos libros ederet, prodidit Prudentius, consulem indicans quo natus erat, in Cathemerinon præfatione, quam vetera exemplaria, ut totius operis Prudentiani præcæmum, in prima ejus fronte merito locant.

Irrepsit subito canities seni,
Oblium veteris me Salia arguens,
Sub quo prima dies mihi.

Salia consul cum Philippo fuit anno 348. His addo annos 57 quos egerat Prudentius: reliquum est ut hæc scripserit anno 405.

levitarum coactus sanares, et impacti honoris sarcina quod premebat a me pondus amoveret. Sed postquam venerandæ me pressura dignitatis absolvi, habui de titulo genium, non de actionis nitore conscientiam. O mens rigore inebriata venefico, nec exemplis instructa, nec monitis! Si desunt tibi venerabilium magisteria librorum ad profectum, informare supplicis: et nisi te cæno perditionis immergis, habere potes de pœna doctrinam. Sed hæc faciat in nobis ille qui præcepit, et ut pares ejus existamus imperiis, ipse nobiscum quod injungit, operetur. Hæc et alia plura, sicut præfatus sum, per testem probatissimum beatum Victorem intima suggessi: nec requies, nec mora procuranda lentavit: petitionem meam suscepit, replicavit, obtinuit. Hoc amplius suffragator meus emeruit, quam poposci, ut illa quæ mecum matrimonii habuit pa-

¹ *Religiosæ mecum*] Simile quiddam Ruricio accidisse scribit Faustus Reiensis epist. 7, ut cum ipso

A rililitatem, ² religiosæ mecum habitudinis decora paritiretur, et fieret præclari dux femina tituli. Sed utinam sexum fragilem in animi virtute sequeremur, et actione nobili non tantum excelleret merito, quantum femineæ imbecillitatis sequi videretur obtentu. Illa pretiosæ vigore constantiæ mala carnis vota perdomuit, et affectuosam servavit pudicitiam, non coactam. Illa recti observantiam, dum obstinate diligit, ire compulit in naturam. Utinam non mihi in illa districti proponatur hora iudicii; et dum in infirmitate sua fortis apparuerit, ego in naturali virtute sim fragilis! Ecce, Domine, recensui ipsa quæ noveras, et in ea tantum fui fidelis parte, ut non raperem quod tenebas. Adesto, rex gloriæ, adesto supplicanti, et secundum benignitatis tuæ consuetudinem, secutura dispone. GLORIA PATRI, ET FILIO, ET SPIRITUI SANCTO.

fidelissima Sarra, id est conjux sua, sub uno Christi jugo ad communem tenderet coronam.

OPUSCULUM SEXTUM.

PARÆNESIS DIDASCALICA AD AMBROSIUM ET BEATUM.

Deo obsequimur, dum ejus convenientia monitis imperamus: nam quod petitioni vestræ studio caritatis acquiescimus, mystica sunt præcepta. Multis etenim supplicationibus exegistis, ut pagina vobis concinnationis didascalicæ fingeretur. Volens me in multorum jura submisi: quia videbo, quid in verbis adhibeatur examinis; sufficit si me in voto prædicetis. Ego tamen in foribus scriptiois quod vivificat non tacebo. Deum tota mentis intentione mundis tene te visceribus, et circa vos precum frequentatione mulcete, nullis ab eo animarum fornicationibus, nulla transactione deducti. Fovete etiam proximos, quos facit naturale collegium; et ne quod vobis factum dolori esset, vos fecisno gaudeatis. Hujus boni fructus est, quidquid optatur. Me tamen diu tenuerunt anxium deliberationis incerta, utrum ad vos per carmen, an epistolari lege verba promulgarem. Elegi affectionem meam circa vos utroque dicendi calle patefacere: quia et præcipientem decet fortis elocutio, et pressis admonitione mentibus mollioris styli cura subvenitur. Ergo benigne exacta suscipite.

LAUS VERSUUM.

Quamvis sit tenerum madore mellis,
Quodcunque strepuit parens Camœna,
Et fictum lepido nitore carmen
Captivæ docilis momenta cordis:
Nec semper deceat poema virtus,
Quod lex præcipiens tenere fluxum

¹ *Parænesis didascalica*] Auctor ipse sub initium concinnationem diadascalicam vocat, et lib. viii, epist. 28, epistolam admonitionis: dignam sane quæ adolescentibus omnibus, qui ad virtutem et litteras informantur, legenda ac pædagogi loco sectanda proponatur. Beatus et Ambrosius ad quos ea missa est, ex epistolis noti sunt. Ambrosium enim Faustini filium fuisse docuit lib. ix, epist. 2 et 3. Bea-

Resolvat studio jubente fortes:

At nos Pieriæ modum loquelæ

In tantum sequimur, monente cura,

Quantum dat genius, vigorque veri.

Christi militis insitum rigorem

Elumbem patimur cavere ductum.

C Ergo dictorum aliquotiens amœna fugientes, materiam solidam suo ore celebremus, ne sentiat virilitas operis enervati damna sermonis. Non refugit professionem meam monitoris officium, quia decet præcedentes emendatio: et sicut post tergum relictis par est faciem de innocentia proferri; ita ratio flagitat, ut etiam verbis iter quod sequantur ostendas: cum divini voce constet hortaminis, *Argue sapientem et amabit te* (Prov. ix, 8): et non reticeat sæcularis asserior, Qui præceptorem sancti voluere parentis esse loco. Jure enim in affectionis supercilio collocatur, quem benignitas corrigendi promptius asserit quam ipsa natura generis. Genuisse etenim libidinis testimonium est erudisse pietatis. Ergo ad disciplinarum arcem properantes, matrem bonorum operum amate verecundiam: quæ ita ex se variarum species virtutum secunda et virgo parturit, ut impudentia prociæ et corrupta vitiorum. Hæc vos hac voce, ut ad eam tendatis, hortetur.

VERECUNDIA.

Tinguite candentes roseo de murice vultus,

Atque fidem morum pandite de facie.

In niveo spargens maculas sis pulchrior ore,

tum, etsi patris ejus nomen non prodit, nobilissimum et sublimem adolescentem appellat lib. viii, epist. 38 et 39. Ad eundem etiam aliquot sunt epistolæ Ennodii, et Ambrosii nomine controversia 6 in aleatorem. Ambrosius vero is videtur qui postea quæstor fuit Athalarici regis, apud Cassiodorum lib. viii, epist. 13 et 14.

Cum sudans tenerum roseida colla feras. **A**
Nil tibi plus lingua tribuas, quam schemate
[frontis.

Quidquid amare libet, hinc tibi concilia.

Nefas est huic tam sacro manus negare consilio,
quando et ipsa quæ loquitur, quæstus decoris dote
redimita, nobilitatis vel amplificat bona vel suggerit.
Pudori ergo cognatam semper sociate pudicitiam: quæ
ætatis præjudicium cana moderatione temperans,
annis fervore tumentibus peregrinæ frigus dispensa-
tionis admisceat: et edomita erroris appetentia, car-
nem sapore sanctæ conversationis illiciens, recti
diligentiam studiosam in vobis videri faciat, non
coactam. Hæc tamen ventris castigatione procure-
tur, nec inimica ejus ferculorum populosis nutriatur
erroribus. Exigit enim comessatio, magno quæsit **B**
dispendio, etiam bonorum damna meritum, et
uno calle morum veniunt detrimenta vel censum.
Hæc si ad vos grassum protenderit, his eam tonare
oportet eloquiis.

CASTITAS.

Nil moror afflictos constanter prodere vultus,
Dum mihi præniteant casti monumenta decoris.
Pinguia nam tenuem suffocant corpora sensum,
Et male farta suas conculcant viscera mentes.

At mihi crux cuspis, crux scutum, ¹ cruxque
[thoracæ:

Hæc tegar, hæc feriam, hæc pacis fœdera tir-
[mem.

Hæc mihi dux belli est, quæ victrix lubrica
[calcans,

Dira cupidinei detestor mella veneni.

Ad me currentes puerum seponite factis,

Deque meo juvenes canam præsumite vitam.

Hanc admittentes fidei ornatu consortio: quia si-
cut in emendatis moribus principem locum obtinet,
ita suis spoliata dotibus non tenetur: nec fas est
quasi singulare occupari; quod constat ex pluribus.
Nobilis sarta nisi multiplicibus pratorum non com-
ponuntur spoliis: ex varis gemmis una diadematis
solet constare formatio. Semper admirabilis electri
corpus numerosa metallorum membra pepererunt.
Proinde, quia nihil est quod fidem possit anteire,
foveatur, et ita in diligentiae messe coalescat, ne
lactens alimenti divitis culmus importuna demessus
falce moriatur. Ergo recedat ab instituto vestro clauda **D**
pollicitatio, et per usum in naturam transeat res
sequenda. Hæc tamen his vos convenire putetur af-
fatibus.

FIDES.

Qui cupit cælo sociare terram,
Linguere et luxæ vitium parentis,
Me petat, certum decus, et coronam
Muneris alti.

Ille nec dirum metuit tribunal,

¹ *Cruxque thoracæ* Pro *thoracæ*, hoc est lorica, Basilienses ut labanti metro subvenirent, ediderant *corona*. Sed nos fidem veterum librorum sequi maluimus, quam seduli nimium emendatores videri: præsertim cum hujus generis exemplis abundet En-

Nec per urbanos volitat potentes:
Conscius recti tenet inter undas
Stagna salutis.

Barbarum quamvis tumeat Gelonus,
Parthica et latret Morinus figura,
Omne quod mundi rabies susurrat
Despicit, arcet.

Intrat excelsi penetrabile regis,
Divitum tutis manet in ruinis.

Ille nec legem patitur sepulcri,
Nec mala vitæ.

De præfatis virtutibus facessat studiorum libera-
lium deesse diligentiam, per quam divinarum bona
rerum quasi pretiosi monilis luce sublimentur: quia
non multum a fœditate sejungitur imperfecta formo-
sitas: et qui non sufficienter magnorum tetendit ad
culmina, miserorum infima vix reliquit. Istæ tamen
præ foribus quasi nutricem cæterarum anteponunt
grammaticam, quæ adolescentium mentes sapore
artificis et planæ locutionis illiciat, et ad Tullianum
calorem sciæntillas præfigurati vaporis adducat. Fa-
bricatum Martius campus militæm suscipit, quem si-
mulacrum mentis dimicationis animavit: nec pe-
dem retrahet a classicis, cui buccinarum clangor
et ministeria belli inter pacis blandimenta crepe-
runt. Usu enim virtus nutrita grandescit, et de in-
stitutione nascitur periculorum tolerantia: consum-
mati roboris viros principia viderunt timentes. Bene
est, si rhetorum dextera, et libertas illa linguarum
formatos grammaticorum fornace enses accipiat: qui
ne manifestis cedant ictibus, frequens contulit imago
feriendi. In hac cautione opus est, ut supra ætatis
immaturæ naturalem pene licentiam artis crescat
affectio: et de continua per pædagogos, et indicta
necessitate clari operis spontanea cura prosiliat:
ostendit tamen ad bonam voluntatem se tendere,
qui ut cogatur acquiescit. Jam pene in studio habet
honestatem, quem non offendit sollicitudo monitoris.
Tamen sectatoribus ista sic loquitur:

GRAMMATICA.

Mentibus damus saporem, dum polimus fa-
[bulas.

Judicem tenemus æquum, si quid errat par-
[vulus.

Abstinent manu, pudorem aure et ore verbero.
Quidquid ars habet pavendum, ars loquendi
[temperat.

Cum pusillis et jocamur inter ipsa dogmata.

Nam jubet rigor magister, ne per omne terras.

Nos parentes dixit ætas illa major optimos.

Quod favore computamus esse nostra pignora,

Quæ dedit venter tumescens litterati seminis,

Nec libido subjugavit jura clari pectoris.

Hoc vos digredientes jam instituto, rhetoricis lituis

nodius, thoracæ igitur, pro eo quod est thorax: ut
lampada passim pro eo quod lampas. Sed primam
præterea syllabam corripuit, cum in ὁπάξ produ-
catur.

evocat Mavors eloquentiæ; et quasi lorica hamis, ita componit variis et connexis causarum munimenta particulis. Nam nodosis orationis artubus in solidam et simplicem formam coactis, unam sermonum pingit effigiem: in qua ita quadratis sociantur diversa mensuris, ut nec divisio derogat conjunctioni, nec viritum aggreganda valeat, cum opus est, segregare partitio. Vos præmisso laudis sapore mascula dictio et humani saporis Latiare supercilium sic adhortatur: « Post apicem divinitatis ego illa sum quæ vel commuto si sint facta, vel facio: quantivis actionum tenebris involuto lux sufficit, quam loquendo contulero. Ego sum per quam expectant homines reatum de turbida et innocentiam de serena: per me fusca splendorem conscientia, per me luce sua radians adventitia nocte tegitur: vel si sit ignara tenebrarum, est quod nec confudit puritas, nec culpa suspirat. Ad meum compendium ubicunque est Romanus invigilat: fasces, divitias, honores, si non ornaveris, abjecta sunt: nos regna regimus, et imperantes salubria jubemus. Quid quod declamationum nostrarum oblectatio vincit universa quæ sapiunt, et opinionem quam conciliamus æterna est? Ante scipiones et trabeas est pomposa recitatio: de virorum fortium factis quod volumus creditur: actum nemo æstimat quod silemus: nobilia germina, ex nobis fusa, orbem totum sole clara perfectionis irradiant. Poetica, juris peritia, dialectica, arithmetica, cum me utantur quasi genitrice, me tamen asserente sunt pretio. » Audite tamen et cæcumen, alieni quod nobis suggerit ludus officii.

RHETORICA.

Sit noster tantum, non stringunt carmina quemquam.

Nos vitæ maculas tergemus artis ope.
 Si niveo constet merito quis, teste senatu,
 Cogimus hunc omnes dicere nocte satum.
 Et reus, et sanctus de nostro nascitur ore:
 Dum loquimur, captum ducitur arbitrium.
 Lana Tarentinæ laus urbis, gemma, potestas,
 Quid sunt ad nostrum juncta supercilium?
 Qui nostris servit studiis, mox imperat orbi.
 Nil dubium metuens ars mihi regna dedit.
 Hæc ergo, dulcissimi, et assequi contendite, et adepta custodite. Sed replicetis, quibus ad ista magistris, quibus utamur institutoribus, quorum erigamur exemplis; cum Faustum et Avienum, sæculi nostri beatitudinem, et Latiaris flumen eloquii, aulicis districtum teneat sors secunda consiliis? quos dum manet cura, a generalitate nescitur: quorum tentare præconia idem est ac si lucem solis et potentiam velis divinitatis asserere. Sed istis in bono publico desudantibus, patricii ¹ Festus et Symmachus, omnium disciplinarum materias et constantes forma sapientiæ,

¹ Festus et Symmachus] In hoc illustrium virorum catalogo dignitatum ordinem secutus est. Festus enim hoc tempore, ut Anastasius in Symmacho notat, caput senatus erat, consularium antiquissimus: ex anno videlicet 472. Symmachus eundem hono-

ab urbe sacratissima non recedunt. In ipsis est nobilis curiæ principatus: quos vidisse, erudiri est. Non apud eos sermo de ludicris, nec pantominorum vix ignoscenda commemoratio. Illi auram popularem per pudoris detrimenta non capiunt: contenti rectis magis placere quam plurimis, sortiantur de innocentia actione testimonium. Istorum quamvis in omnibus jussa sequenda sint, est tamen in illis et magistra taciturnitas, et eruditi forma silentii. Est etiam Probinus patricius, placidi germinis examinata claritudo; quem eruditorem familiæ mores ad unguem ducti contulerunt: qui et de patris et de soceri hausit fonte, quod mundus est. Est patricius Cethegus, ejus filius vir consularis, qui canam prudentiam minor transgrediens, sine ætatis præjudicio habet et provectorum saporem et mella pueritiæ. Est Boetius patricius, in quo vix discendi annos respicis, et intelligis pueritiæ sufficere jam docendi: de quo emendatorum judicavit electio. Est Agapitus patricius, et honestate dives et scientia. Est Probus V. I. quem si sequamini, illum Faustum et Avienum quos prædixistis præsentem, etiam cum desunt habebitis. Cæteros claros viros quos tantum ad me opinio detulit, silentio relinquo: per vos, si vobis jam cordi est maturitas, aut per eos quos sum præfatus, agnosce: manifestis enim patet iudicii amicis bonorum: nec in altero mores quisquam hominum, nisi quos in se formavit, amplectitur. Jam si matronarum delectat aditio, habetis domnam Barbaram, Romani flos genii, quæ testimonio vultus patefaciat lucem sanguinis et saporis: in qua invenietis et verecundam securitatem, et de bono actionis confidentem verecundiam: sermonem naturali et artificis simplicitate conditum, ut nec lepos devenisset alloqui, nec duris splendor feminarum rigescat affatibus, in qua sic in naturam transit honestatis diligentia, ut si vel mentiri velit, non possit errorem. Sonat pudicam lingua dulcedinem, nec mentis nobilium tecto sereni sermonis operitur: hoc est pectoris, quod loquelæ. Det veniam feminarum diadema præsumenti, quod ejus invideo quieti: velim illam omnibus Italiæ partibus imitationem præferri, ut quæ non acquiescant monitis, formarentur exemplis. Est illic etiam Stephanía, splendidissimum catholice lumen Ecclesiæ, cujus natales ita majore luce fuscantur, si mores intelligas, ac si faciem mundi oculus sol obumbret: si ingenitæ conversationis radios seponas, plus ejus sanguine nil lucebit. Istorum, quoscunque præfatus sum, cælestis vos dispensatio jungat obsequiis. Ecce habetis gratiæ meæ obsidem paginam, quam velut prædagogum sectamini. Det autem vobis Deus quod decet et velle semper et facere. Ergo si pomposa oratione non valui, oratione vos, memor professionis, adjuvi.

rem adeptus anno 475. Probinus anno 489. Cethegus Probi filius anno 504. Boetius anno, ut monuimus, 510. Agapitus nondum quidem consul, cum scriberet Ennodius, sed postea futurus anno 517. Probus fortasse anno 525.

Per te, ¹ per qui te talem genuere parentes, A
Symmache, ne nostram maneas sors dura ta-
[bellam,
Da dextram tenui, et tecum me tolle per undas.
Non facit ad mores credentem fallere sanctos.
Nihil moror, en supplex venio : miserere pre-
[canti,

Vilia divitiis commendans dicta patronis.

Germine clara
Sumite sicci
Verba parentis.
Nobile dictum est,
Quod bona monstrat.

¹ Per te, per qui te] Miserat Ennodius Parænesis exemplum ad Symmachum patricium, ut eam corripere, lib. viii, epist. 28. Propterea hi versus Paræ-

nesi subiunguntur. Adonii vero ad Ambrosium et Beatum referendi.

OPUSCULUM SEPTIMUM.

PRÆCEPTUM, QUANDO JUSSI SUNT OMNES EPISCOPI ¹ CELLULANOS HABERE.

Nulli dubium est, hominem qui carnalis concupi-
scentiæ illecebras sacri amatori instituti, magistra
vivendi arte domuerit, et præceptorum falce cœle-
stum erraticos palmites de conversationis suæ radice
sustulerit, vitali traditurus incendio, fructuosa plan-
taria ad supernum fovere valitura compendium, unde
annuas divina jussa capiunt pensiones, et eum sicut
sinceritate innocentiae, ita opinionis luce gratulari.
Nec honorum faciem meritum maledicentis creden-
dum est exstingui posse conflatu : quomodo et si
dente tangatur invidi splendor vitæ, umbram vene-
natæ oblocutionis excludit. Auctorem repetunt tene-
bræ, quæ ad involvendum jubar aptantur : nitorem
siderum nox infusa non obruit : ad genium claritatis
proficit cum obscuritate conflictus : lunaris globi
ministerium die recedente plus rutilat, et placet suo
lumine, dum fugat alienum. Sub externum jus non
mittitur, qui lucem facere, ut auctor, assumit. Sed
quomodo noxiæ mentes definitis se æstimant senio-
ribus non teneri, putantes prophetarum præcepta
dicentium : Os detrahentis eradicabitur, cum ætate
veterescere ; et valetudinem non habere per tem-
pora ? quasi novellis tantum timor debeatur statutis,
et ad poenam reos lex annosa non teneat : cum tem-
porum operator Deus, prophetæ usus officio, et
antiqua jusserit, et moderna disponat ; et unus atque
idem boni fabricator instituti, circa homines quod
præmisit in parentibus, servet in posteris. Sed ad
propositum revertamur. Exercentur quidem sanctæ
animæ sermonibus æmulatorum, et ad gloriæ augmenta
deputant, quicquid contra earum meritum accusator
ingesserit : sicut doctor gentium clamat, homines
oblocutionibus exerceri. Ut solent arbores quæ ad
terræ penetralia validis radicibus pervenerunt, de-
spicere flabra ventorum, et certamina procellarum
stabilitate propria animante contemnere : sic illi
repudiantes superstitiosi quæ impacta fuerit caligo
figmenti, per sudum radios bonæ conversationis
ostendunt. Nam dum quis illorum objectis, con-
scientia teste, congregitur, ad triumphi spem interna

Bæstimatione percurrit. Nos tamen quos pastoralis
cura constringit, quibus tuendarum commissa est
animarum diligentia, ne summorum quispiam mini-
morumque dispereat ; maxime cum mali ipsius
recens oculis offeratur exemplum, cum apostolica
sedis præsulem, et omnium pene Ecclesiarum gu-
bernacula tractantem, per proximi tumultus incen-
dium inimicorum rabies tali ore momordisset, et in
ruinam suam aliquorum furor sine justa indignatione
surrexerint. Hanc ergo volentes morborum desecare
perniciem, ne in locum iniquæ assertionis nostrorum
aliquis negligentias aucupetur, et similitudine veri-
tatis ad impugnationem sultus occurrat : qui, ut
aiunt, viva hominum testimonia non formidant, dum
quod nefas dictum est, convicii loco deputatur incau-
tus, et fecisse scelus creditur, qui potuisse facere
perhibetur. Nemo Dei oculos, quam hominis, judi-
cat plus timeri : errorem creditur fovere solitudo,
et profundam nequitiam incommittatus admittere :
quasi celo facinora penetralibus inclusa non pa-
teant, et vindicari malum non queat, quod homo non
respicit : credentes quod rem studii possint depu-
tare necessitati : et dum homo homini custos est,
alio maledicendi ordine, pudicitiam valeant accom-
modare formidini. Nos quidem vel ex una parte car-
pendi occasiones incidimus : nos supernæ memores
discipline, qualemcumque sacerdotalem dexteram
volentibus perire porrigimus ; et a ruinæ præcipitio
diabolicis actos stimulis retardamus : ut discant
loquaces, vel post decreta præsentia religiosum
D amare silentium.

Nullum ergo sacerdotum, antiquis et modernis
legibus obsequentem, nullumque levitarum, sine
bene probata volumus in quocumque loci manere
persona : vel quem substantiæ exilitas non permi-
serit habere consortem, ipse concellaneus fiat alte-
rius. Publicum sit apud religiosos omne quod geri-
tur ; clandestina repudiatur obscuritas ; multos ha-
beat actuum conscios, qui Deo debet innocentiam.
Videant æmuli, quia qui testes adhibet, vult probari :

¹ Cellulanos habere] Scriptum est ab Ennodio epi-
scopi sui nomine. Cum enim jussi essent a papa aut
synodo (neque enim prout est), episcopi omnes,
contubernales clericos habere vitæ suæ actuumque
testes, ad amoliendas maledicorum calumnias quibus

vexatus nuper fuerat Symmachus : episcopi, ut par
erat, exemplum secuti, presbyteris item ac diaconis
suarum diocesium id ipsum præceperunt, ut ipsi
quoque sine aliorum contubernio non essent. Cellu-
lanos itaque interpretatur concellaneos, συζυγῶν.

male deprehensa judicetur conversatio, quæ non optat agnosci. Certe vel si mens sit recti conscia, vindicta dignus est, qui alii existit causa periculi: dum enim suspicionibus patefacit accessum, fit fraterni origo discriminis: et qui peccandi fomenta tribuit, ipse jugulum mortis impingit, ut ait divinus et beatus præco: *Noli detrahare, ne eradicaris*. Confessor Ambrosius: Multi non dederunt errori locum, et dederunt suspicioni. Suspicio ista est interitus suspicantis, et quam non caret peccato qui dederit. Unde mansuro cum Dei et Redemptoris nostri ordinatione constituto sancimus, apostolicæ sedis beati

¹ *Mulieres canonibus designatas*] Gregorius Magnus lib. vii, epist. 39: *Si qui episcoporum cum mulieribus degunt, nullo modo patiaris, exceptis eis quas*

A Petri, vel præsulis ejus auctoritate papæ subnixi, quæ vitia desiderat radicitus amputari, ut nullus religiosorum de memoratis ordinibus, aliter quam præfati sumus, audeat conversari; vel quicumque præsumperint, cum amissione pudoris honorum damna sustineant. Quomodo grande malum est, dicatam Deo personam salutaribus mōnitis non parere. Nullus secum extraneas habeat mulieres. præter personas canonibus designatas; ne agendo taliter, etiamsi vita sit innocens, damnum opinionis incurrat.

sacrorum canonum censura permittit: id est matre amita, germana et aliis hujusmodi, de quibus prava non possit esse suspicio.

OPUSCULUM OCTAVUM.

¹ PETITORIUM QUO ABSOLUTUS EST GERONTIUS PUER AGAPITI.

Deus arbiter universitatis et conditor illa res humanas lance dispensat, ut et fideles præmium et poenam rebelles accipiant. Lassus enim devotorum obsequiis valetudinem tribuit: dum muneris oblatione succurrit: perdit laboris memoriam mens terrenis obligata carceribus, quotiens illi vicissitudine subvenitur: in antiquum sudoris juvenescit affectum, qui necessitatem gratiæ melle commutat. Sanctorum poenæ, dum corona quæritur, abjurantur. Cui dubium est, quod nec ad cælum sine fiducia remunerationis acceditur? Imitanda sunt mortalibus duce sapientia illa, quibus æternus ordo componitur: securus est animus actibus, unde sumpsit originem, dum Deo devote famulantes quod præstolamur, offerimus. A superna enim conversatione non discrepat, qui talem obsequentibus impendit dominum, qualem sibi vult esse salutis auctorem. Gerontium itaque, cujus a me comperta fides, pudor, integritas, et exigit libertatem, et suis dotibus innotescit, per præsens petitorium a beatitudine vestra Romanæ deprecor

¹ *Petitorium quo absolutus est Gerontius*] Manumissiones olim in Ecclesia fiebant, beneficio Constantini Magni, cujus exstat lex ad Protogenem episcopum Sardicensem, quæ formulam declarat. cod. De his qui in Ecclesia manumittuntur. Jam dudum placuit, ut in Ecclesia catholica libertatem domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis assistentibus Christianorum antistitibus faciant, ut propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunque scriptura, in qua ipsi vice testium signent. Augustinus in sermone nondum edito, sed qui a Nic. Fabro brevi lucem cum aliis exspectat: *Servum tuum manumittentem*

civitatis gaudere consortio: cujus ego absolutionis non tam largitor, quam testis existo: abjecta enim esset natura designati, nisi moribus vulgaretur. Hunc quidem sum dudum interveniente commutatione mercatus: sed quia nullum est majus commodum quam illud quod serenum examen assequitur; elegi palmam judicii, quam de acquisito habere compendium: ostendit mihi justa prædicti servitus personam non esse servilem. Ergo nominato non tam cupio ingenuitatem tribui, quam refundi: scio quod recte vile nomen expulerit, qui ante ingenuus credi meruit, quam vocari. Remisso ergo ab eo, quod mihi debebatur, obsequio, quam suam esse conversatione docuit, eidem restituo libertatem: supplicans coronæ vestræ, ut gestis ecclesiasticis ex omni obnoxietate solvatur; ut perpetuo Romanæ urbis possit exsultare collegio, omni peculio suo sine aliqua imminutione concesso: nec fas est enim de acquisitis quidquam minui, quem polliceor donis etiam potioribus subsequendum.

dum ducis in ecclesiam: recitatur libellus, aut fit desiderii tui prosecutio. Dicis te servum tuum manumittere, qui tibi in omnibus servaverit fidem. Ejus antiqui moris præclarum hic exemplum in Gerontio servo, quem dominus apud episcopum manumittit. Alierius ergo nomine scriptum hoc etiam opusculum ab Ennodio, Agapiti nimirum, cujus nomen titulo apposui: quia in veteribus libris GERONTIUS PUER ss. dicitur, hoc est suprascripti. Subjicitur autem epistolæ ad Agapitum, quæ est 6 lib. iv.

* Editus postea cum aliis 39 ab ipso Sirmondo.

OPUSCULUM NONUM.

¹ BENEDICTIO CEREI.

I. Dignum et justum est. Vere dignum et justum est, ut quod a te, Domine, accepimus, prece saltem

¹ *Benedictio cerei*] Harum alteram, quæ posteriore loco posita est, nunc primum edimus. Pertinent au-

et voce solvamus. Et licet nostra lingua auctoris sui beneficiis digno nequaquam respondere possit afflatu:

tem ad priscam et solemnem in ecclesia cerei paschalis consuetudinem, cujus auctorem Zosimum pa-

vult tamēn divino mysterio profecisse, quod facta est. Nam cum cæteris animalibus hebetata caligantium crassitudo sit sensuum, vernat in hoc dispositione dominica hominum factura præstantior, quod sola uberius potest sentire factorem : quæ tamen cernuis est socianda recte pecudibus, si cælestis ignara muneris, velut elinguis, beneficia divinitus concessa concludat. Nam ut absolvit a crimine in holocaustis mysticis, non habere quod offeras : ita digna piaculo res est, offerenda subtrahere. Parili namque iudicio censendus est, et qui nunquam loquitur per naturam, et qui quod loquitur, non reddit auctori. Idcirco, Domine, stupendi hujus opifex elementi, aliquam tibi a nobis reddi credimus humilī satisfactione particulam, quod totum cognoscimus nos debere. Quis enim alius præter te mundi fabricam perpendiculo repentine fussionis exactam bifida auctoritate solidavit ; cum primum præcepti tui miraculo terra coagularetur in pelagus, et deductis deinde aquarum impressionibus illa naufragia post sitiret ? Cujus etiam, nisi tuæ investigabilis fœtu jussionis suscepta germina nutriuntur ? qui calorem gignit infusus, qui humorem stillat arentibus ? qui, nisi Deus noster, succidia jungit temporibus tempora, quorum terræ fetus nunc igne fervescent, nunc glacie temperentur, nunc tepore animentur, nunc bibulo liquore conspergantur ? Quis hæc omnia et fecit ex nihilo, et per lucis januam a perpetuæ noctis furva densitate discrevit, fecitque perenniter laudanda dispositione piissimus, post lucis claritatem non horri tenebras revertentes per dierum dies ? Quis te vel dignus aut facundus laudator eloquitur, cujus terminata distributio succedente varietate sit gratior : quo jubente dulcior lux est, quæ aliquando desinit, quam si jugiter permaneret ? Ecce illa nox, quæ mundum hactenus jugo crudelissimæ deditlonis oppresserat, populos a nexibus violentæ conditionis absolvit, et sit libertatis alitrix, quæ mater fuerat servitutis. In hujus tibi, Domine, sanctissimæ noctis ministerio hoc cereum lumen offerimus, per quod caligo vetusta pellatur : in quo species trino compaginata consortio, societatis propemodum mysticæ glutino jungatur : quarum ceram paravit nectareis partibus fœta virginitas papyrus ad alimenta ignium lympha transmisit, lumen adhibetur e cælo. Nihil hic habet vox humana quod consecret, ubi totum dirigit superna cognitio. **D**

pam faciunt ritualium librorum scriptores Alcuinus, et * Amalarius, non episcopus Trevirensis, ut vulgo nuncupatur, sed diaconus, qui episcopo ætate super, Ludovici imperatoris jussu id opus contexit.

* Si quis hinc sumpserit] Mos enim erat quæ iidem auctores tradunt, ut ex cereo paschali qui sabbato sancto conceptis precibus sacratus fuerat, particula decerperentur, ac populo die dominica in Albis, post sacram communionem distribuerentur, unde sufflitum in ædibus suis facerent, vel agros vineasque munirent adversus dæmonum præstigias, aut contra fulgura et tonitrua. Quo etiam spectant illa Ennodii Bened. II : *Sumptum ex hoc contra procel-*

A Agnoscit hic odorem suum sanctissimæ virginis filius, ubi sine coitu nascitur quidquid offertur. Non enim hic turicremis Panchæus adoleatur ignis altaribus : non ad triste ministerium extremum mugiens bos percussa litatur : non bidentum fetus carnificis potius, quam sacerdotis mucro desecuit. Sufficit ad reparationem æternitatis perditæ, quod non a nobis, sed pro nobis, Agnus occisus est. Procul hinc aberit lanista Judaicus, qui per cicatrices inguinum animas sibi acquisitas tot solet numerare quot vulnerat. Christi nostri libamina infocata simplicitate complentur. Peragit dedicationem corporis nostri, crux, unda, confessio. Te ergo quæsumus, Domine, ut sicut typico prisca mysterio, ita renovanda agmina ducat hæc columna trans gurgites : æstuet nobis semita preparata per maria, et sitiatis callis pulverulentus in fluctibus. Nihil hic est in quo discrepent antiqua novis aut moderna veteribus. Tu semper idem Dominus et sacerdos memoratus per prophetas. Hic est ad ejus precatum fluente siccentur, ut Hebraeus transeat, Ægyptius deprimat, et morsus in aqua corporibus, sola sentiat culpa naufragium. Hoc autem tibi, Domine, castæ operatricis munus, et hanc intactæ matris sobolem commendamus ; per quam meretur habere terra quod cæli est : quæ per domos cereas divino stipant mella compendio : quibus causa est numerosæ progeniei nescisse conjugium : ne dum copularum nexibus occupantur, laborandi tempus effugiant, et expectent ut prolem suam turgida alvus effundat, quam herbarum lucro diligentius possunt ore profligare quam semine. In hujus autem cerei luminis corpore te, Domine, postulamus ut supernæ benedictionis munus accommodes : et si quis hinc sumpserit, adversus flabra ventorum, adversus spiritus procellarum, tua jussa faciens, sit illi singulare profugium : sit murus ab hoste fidelibus. Simul etiam quæsumus te ut quia sibi vernantis anni faciem passionis ac resurrectionis tuæ tempus aptasti, cum post concretas hiemali torpore glebas et infrenata glacie flumina, novellas frondium tunicas gemma conscendit, et cum auctore germinum Domino nobis omnia reviviscunt : da multiplices fructus in terris, nostrum effice quod ostendis, et sacerdotis nostri, vel totius cleri incolumitate servata, ubertatem temporum sine adversa tempestate concessit.

las vel omnes incursus fac dimicare particulam. Cæterum hic mos olim extra urbem duntaxat. Romæ enim cerei paschalis vice ceram oleo perfusam benedicebat archidiaconus : inde particulas in agnorum effigiem expressas asservabat, populo similiter die qua dictum est, dividendas. Quæ res nimirum originem dedit cereis agni cælestis imaginibus, quæ a pontificibus ipsis augustiore postea ritu consecrari cœperunt.

* Vide inter Sirmondi ipsius opuscula, de duobus Amalariis epistolam ad Constantinum Cajetanum abbatem Sancti Baronti.

OPUSCULUM DECIMUM.

BENEDICTIO CEREI.

II. Dignum et justum est. Vere dignum et justum est, ut principe loco fores beatæ noctis, adhibito præsentî ministerio, digna quasi clave reserentur : ut nobilis nuntius vitæ testetur adventum, ut præconis merito secutura ponderentur, sacris fidem mysteriis venerandus præcessor accomodet. Justum est ut proximitatem salutaris aquæ flamma manifestet : elementorum diversitas in peregrina pace conveniat : lympharum in promptu esse remedia sacer ignis ostendat : agnoscatur non esse naturæ, sed redemptionis, quod concordat unda cum lumine. Latet in operibus suis fabricator ille cælestis, cum benedicit ipse quod tribuit : cum illud quod secreti sui producit origine, nobilitat sacramento. Intelligat linguæ nostræ ministerio specialem quam nobis concessit distantiam. Mancipetur laudibus ejus quidquid a cæteris animalibus jussit in homine esse præstantius. Quia optimi conditoris aperta sunt beneficia ; et ira a pietate non discrepat, quando et artem nos supplicandi docuit, et suis muneribus vult placari. Ipse enim hominem sibi templi vicē dædala provisione formavit. Ipse penetralia cordis nostri sancto eruderata pandit introitu, nisi per propositum libertatis fœdo obstruantur interna contagio. Quare, universis rerum liquet arcanis, vitalem per sapientiam factoris machinam, nisi per suum studium, non perire. Qui nos et ad meliora formavit, et quibus itineribus salus peteretur ostendit. Cum enim ex humo hominem fingeret ; cum terra victuram migraret in formam ; cum putre solum novam transiret in faciem ; cum insufflatione spiritus sui moverentur arva vestigiis, et tellus respiceret possessorem ex propriis abstractum sinibus inopina dote præstantem, habentem quod ipsa quæ mater putabatur esse, non dederat ; cum referret gloriam nobilitata per sobolem ; imperfectio erat, si actuum callem non suo jure disponeret. Quotidianus tamen, Domine, beneficiorum tuorum successus munera seniores transcendit, et æstimatione sequentium vetusta superantur. Ille enim perpetuam destinatus ad vitam, ille de parente limo cœli civis effectus, ad originem voluntario errore detrusus est. Et quia dum liceret, noluit sectari meliora, sublimitatem perdidit quam feliciter degenerans dono conditoris acceperat, et ad prosapiem

A duce culpa revocatus exsiliū flevit. Hunc nisi omnipotentia tua, Domine, regeneraret perditum, parum posset prodesse quod feceras ; et nisi opem ferret et numero et prosperitate secunda nativitas, prima in qua mortem error peperit, non juvaret. Postremo, nihil esset quod ad fabricam nostram materiam humus præbuit, nisi unda succurreret : unicum nobis sacramenti hujus solatium contulisti, quod aquæ diluunt peccata telluris. Ergo jam typus recedat ; et qui imaginibus annuntiaverunt sequentia, conticescant. In veritate tenemus quidquid colorata legis umbra promiserat. Tempus est quo corpora nostra, vel animæ Redemptori Christo feriato mucrone dedicentur : quo salus per vulnera non queratur : quo sacerdotis dextera lanista opus abjuret : quo consecrationem impleat fides, lymphæ, signaculum : quo humanum genus unde decidit, fons reducat. In hujus ergo suspiciendæ noctis officio, venerandis compactam elementis faciem tibi, Domine, mancipamus : in qua trium copula munerum primum de impari numero complacebit : quæ quod gratis Deo veniat auctoribus, non habetur incertum : unum, quod de fetibus fluminum accedunt nutrimenta flammarum : aliud quod apum tribuit intemerata fecunditas, in quarum partibus nulla patitur damna virginitas : ignis etiam cœlo infusus adhibetur. Redemptor enim proprio aquas dedicavit baptismate : integritatem diligit quam et nascendo in matre servavit : ut a propheta posset inspicere, innocui corpus suscepit incendii, cum frondibus in rubo crepitantibus nulla frutex detrimenta sentiret ; cum arida pabulum flammis, dum lamberentur, ligna non fierent. Ergo proprium tibi est, Domine, quidquid in hoc cereo servorum tuorum præparavit obsequium. Serenis in isto respice oculis, quod contulit cœlum, fluentia, pudicitia. Tu ad tribuendam benedictionem evocatus ministerio humani sermonis, inlabere. Tu resurrectionis tuæ tempore, quo vernat anni reviviscentis infantia, sumptam ex hoc contra procellas vel omnes incursum, fac dimicare particulam : ut sacerdotis nostri votiva omnibus, vel totius cleri ejus incolumitate concessa, ubertatem terrarum cum actuum innocentia et prosperitate concedas.

MAGNI FELICIS ENNODII

¹ DITIONES.

DICTIO PRIMA,

²IN NATALI LAURENTII MEDIOLANENSIS EPISCOPI.

SACRA PRIMA.

Quousque me iners diffidentia intra angustum patuit penetrare delitescere? quousque nimia cautio: terminos honesti pudoris exsuperans, dispendia opinionis quæ evitat, incurret? Usu enim rerum venit inter homines, ut quantum famæ decerpitur per audaciam, superfluum non minus pereat per timorem. Non enim debet notari velut avaræ laudis assumptor, non ei ascribi cupido affectatæ devotionis ostentui: apud quem res obnoxia pudoris stimulis adacta completur: quia sicut in umbram cogit gloriæ appetitus, oratione dum quæritur; ita non reddere quod deberi noveris, proximitatem noctis indicit. Superflua scribere, res jactantiæ est: necessaria reticere, contemptus. Sepe vituperationis nostræ mater est doctoris occultata laudatio. Dicat forsitan aliquis animo consulendi, quod operis pressa magnitudine exhausti macies arescat ingenii, et destituta dicendi valetudine garrulitas defectum meretur ex copia: ceu si in alveum magni fluminis stillantis guttam fundas eloquii, nequaquam ad cursum proficis liquoris impendio, et vix humorem parturit, quod ad undas apiatur. Sed æstimamus animo quæ dicantur ad pretium meritum dictionis: et vena quæ est per naturam torrida, frequenter currit a themate: eloquentiæ exilitas propositione pinguescit. Sepe pro eorum meritis quibus se mancipaverit oratio, dicenda tribuuntur; maxime si mera affectione laudando militet narraturus: tunc verborum abundantiam transmittit affectio: tunc amor suggerit, quod negat ingenium. Sancti Laurentii aliquatenus pro mea mediocritate bona dicturus, plenum quidem laboris opus aggredior, sed plenum caritatis. Facessat ergo formido venerando inimica proposito: fugitiva est gloriæ mens subjecta terrori, clamante Paulo apostolo: *Perfecta caritas foras mittit timorem* (1 Joan. iv, 18);

¹ *Dictiones*] Dictio interdum est cujusvis generis oratio seu vera seu ficta. Itaque Cicero pro vera usurpat cum scribit in Bruto male se unam L. Crassi pro M. Curio dictionem quam castellanos triumphos duos. Ennodius pro ficta in epistolis passim, cum Avieni, Messalæ, Parthenii adolescentum declamationum dictiones vocat: snis etiam tum veris tum fictis idem nomen imponit. Quas quidem in unum collectas quatuor in classes digessimus. Dux primæ veras laudationes continent, pertinentque aut ad res personasque ecclesiasticas, aut ad scholam et auditorium: unde illas ab argumento sacras diximus, hæ scholasticas. In tertio ordine sunt controversiæ; in postremo quas Græci *ὑποποίσεις καὶ ὑβρισταὶ λόγοι* nuncupant, quæ alienos mores et verba imitantur, nos ethicas dictiones appellavimus, Sidonium nostrum secuti, qui de Lampridio rhetore Burdegalensi lib.

A hoc est dicere et indicio certo monstrare, quia non diligit, qui pavescit. Sine culpa vincitur oneris immensitate, qui ad portandam sarcinam et si impar, tamen devotus occurrit. His ita se habentibus, festa nascentis anni cur non votivo sermone concelebrem? cur lucidi natalis exordia silentii fœditate debonestem? Manca est sine sermone hilaritas, et simulacrum mœroris est, occultare quod gaudeas; et afflictionis imitatio, vocem in lætitia non habere. Ergo tibi, sancte pater, officii conscius verba non tribuam? Libet tamen dicendi principia consecrationis tuæ derivare de tempore, et cum anni renascentis infantia, florulenta, si valeo, dictione vernare. Nunc cum terra succus per venas arentium virgultorum currit in germina, et alvus sicci fomitis humore maritata turgescit: cum in blandam lucem novelli præseminis comæ explicantur arboreæ, et omnis ramorum plectura diffunditur, vel quæ intra tunicam natura arctaverat frondium decora solvantur: cum avium cantilena comitur sapore modulato: cum vita segetum glebis sepulta hiemalibus, quasi algoris repagulo emissa et tepore fota concipitur. Nunc in cano flore spem fructuum metitur agricola, cum mutis palmitum brachiis vinearum textitur aprica formositas, et ante maturitatis tempus vultum frugiferum cultura componit, dans venustatem falce domitricæ, et luxuriam insecundam ferro fructificante compescens. Cum profundi gurgitis rabies blandum transit in sibilum, et enervatâ tepore ventorum ferocitas migrat in delicias navigantis; dum tutum est cymbam salo laxare, et anchorarum morsus absolvere: dum fractura procellarum quæ nautas hactenus terrebat, invitat, et per uda æquoris spatia somnum gubernantis admittit, cum colore distincta geminato verni opibus prata ditescent; et in ordinatione summi pontificis

viii, epist. 14, inter alia sic scribit: *Hic, ut arreptum suaserat opus, ethicam dictionem pro personæ, temporis et loci qualitate variabat; vulgo male, et hic additionem: nam certa est emendatio.*

² *In natali Laurentii Mediolanensis episcopi*] Natali intellige non vitæ, sed cathedræ et episcopatus. Hunc enim festum quotannis agebant episcopi, sicut imperatores natalem seu ortum imperii sui, lege 2 cod. Theod. de Feriis, et quod vel ex hac Ennodii dictione discimus, quemadmodum principes natali suo panegyricis orationibus laudari mos erat: ut testantur panegyrici dicti in quinquennialibus, decennialibus et alii: ita etiam episcopos anniversario die suscepti episcopatus: quod confirmat altera Ennodii dictio, quæ dicta in natali Epiphaniæ episcopi tricesimo, et sermo in Petrum episcopum, qui est 107 inter Chrysostogianos.

naturæ gaudium elementa testantur. Tibi ergo, A
tistes, nunc non reddam quod aliis præstare jam
didici; quem ad pontificalem apicem gravitas, pudor,
pudicitia, venustas adduxit; qui tot dotibus velut in
acervum coactis, canam dignitatem præsentis officii
suscepisti, habens tantarum honestamentorum virtutum,
quantarum singulæ probatum facerent species sacer-
dotem? Taceo universitatis in electione tua consonan-
tiam, et discretarum nationum concordem sententiam
non revolve: statuat ista loco laudis, cui non suppe-
lit quod possit prædicare de moribus. Momentis
enim plerumque incerti favoris aura popularis im-
pellitur, et nescia examinis turba Quiritum, dum
studiis rapitur, amat incognitos. In te libram tenuit,
qui petitionis tuæ aut socium se præstitit aut aucto-
rem. Imperitæ cœtus multitudinis meritum tuum
expendit lance perfecti: et dum in te ornamentorum
varietas placet, quasi unus hæres diversissimi fueris
instituti; sic singuli hoc de claritate tua censebant
sufficere quod probabant: quia bona omnia nequa-
quam omnibus nota esse potuerunt: et speciatim ad
favorem sideris tui universos illexeras, alteri osten-
dendo quod pius es, alteri quod severus, alteri quod
bene acquisiti distributor patrimonii, alteri quod
scires recte parta servare. Id studii sumpsit univer-
sitas, ut cum de proposita laude unusquisque vince-
ret, collatione tamen in præconiis tuis melioris tituli
ab altero vinceretur. Nolo istis diutius immorari.
Veniendum est ad laboris tui exercitia; quia ego, qui
non sum in laudatione tua idoneus maximis, nescio
esse ¹ parva contentus. ² Novellis te adhuc impositæ
dignitatis labentem vestigiis ineluctati temporis
suscepit adversitas, et tironem pontificii exercita-
tissimum militem adversus libertatem impacta bella
reddiderunt. Tu prædonis nescisti timere sævitiam;
tu blandimentorum quod in malitiosis nocentius te-
lum est, scuto constantiæ venena respuisti. Quotiens
te qui certamine non potuit, insidiosa honorificentia
laccessivit? Quotiens in damno bonæ opinionis servitii
sui te credidit figmenta suscipere, hoc a te postulans,
ut adhibito hostem colludio intra urbis muros con-
cluderes, et ovium tuarum dissipanda lupis membra
præstares? paris facti, quod dictu nefas est, multo-
rum exempla suggerens. Quæ quidem tu vitanda
despiciens, et ad vindictam sereni temporis servans
memoriæ commisisti, detestabilia retinens, ne per
oblivionem impune transirent, et majorem horrorem
excessibus debens, dum ruinam metuis aliorum. Sed
remotis dicendi obstaculis, veniamus ad illa quæ re-
ligioso sunt digna memoratu. Cum hostilis irruptio
more pecorum Christianum populum per diversa
distraxerit, tu variorum generibus cruciatuum ca-
piebaris in omnibus, tu paterna conventus pietate

¹ Schot., parvo.

² Novellis te adhuc] Successit Laurentius in cathe-
dra Mediolanensi Theodoro episcopo, in quem exstat
Ennodii epigramma 88. Paulo post secuta est direp-
tio urbis Mediolanensis et exsilium Laurentii, per
Odoacrem opinor, quando Tufa ducis, ut in Epiphanii
Vita dictum est, adversus Theodericum rebellavit.
Theoderico victoria potito Laurentius Mediolanum

A sustinebas tormenta multorum, ut ait Apostolus :
Quis vestrum cruciatur, et non ego (II Cor. xi, 19) ?
Inter ista tamen fractum te non vidit adversitas : hoc
triumphis suis decerpi sensit inimicus, quod capiti
sacerdotis animum non subegit. Pugnabas adhuc pro
absolutione plurimorum, et tibi nihil metuens, de
plebis tuæ anxietate pendebas. Nolo diutius tristibus
immorari; nolo tragœdiam maligni temporis ape-
rire, libens de illustri conservatione tua aliquanta
prætervolo, ne te narrando cogam denuo sustinere
quæ passus es : quanquam doctor gentium in tribu-
latione exercitum se fuisse commemoret vociferans :
Cum infirmor, dum potens sum (II Cor. xii, 10). Taceo
inediam, frigus, et injurias, et illa quæ tibi inimici
animus providit augmenta morborum. Sed, credo, B
hæc puerilia, et succo antiquæ valetudinis robusta
membra tolerabant. Nonne emortuis per compages
artubus, et a possibilitate propria longa jam ætate
distractis, sola anima flecti nescia sustinebat, et imi-
tanda intentione adversus impugnantes muro con-
stantiæ stabilitur certabat? Post hæc ad reditivum
statum libertatis optatæ nunquam pia vota despiciens
Christus Redemptor noster occurrit, et fractas Ro-
mani nominis vires artificii medela solidata in vigo-
rem saluterem res contrita remeavit. Cum ex alto
benignis oculis cœlestis dominator aspexit, Mediola-
nensium urbi lux est proprii reddita sacerdotis.
Tunc cum rarus habitator, tunc cum error in domi-
bus, et per dulcia cubiculorum limina confusa discursio ;
tunc cum ubique pavor et luctus, et Dei templa
C ferarum habitationi deputata sordebant : cum mar-
cens incuria splendidissima dudum atria situ vetusti
humoris obnuberal, lætitiæ cæteris tuo dedisti de
reditu, tu regressus ad lacrymas. Tunc more avium,
quibus, dum terra nivibus vestitur, et alicujus loci in
spem cibi spoliatur angustia, videres quæ remanere
potuerunt plebis reliquias confluisse, et ad boni pa-
storis præsentiam undique fatigatis balatu nemoribus
greges accurrere. Alios tunc, multiplici sustentandi
genere, mulcebas affatu; alios reficiebas impendio;
alios hortabaris exemplo. Brevi post in antiquum
statum qui tibi post Deum debetur, urbs jam sepi-
ta revaluit; et quæ non credebat in se reparari posse
quod fuerat, cœpit jam meliora æmulari. Tunc qui
vitæ usus est jam cernere erat omnia ad latiore
profectum bonis successibus invitari. Curro per sin-
gula, strictim referendo quibus opus est larga nar-
ratio; ad agonem vitæ tuæ, ad summi celebritatem
propositi perventurus. ³ Secunda post dubium tem-
poris nata est in Ecclesia Romana captivitas, quæ te
quasi jam diu decidem, et laboris fugacem de longæ
sinu quietis abstraheret; cum vix spe pacis laboris
tui arma deposita resumuntur. Deberetur quidem,

rediit, urbemque ex pristinis ærumnis recreavit.

³ Secunda in Ecclesia Romana captivitas] Ob schisma-
ticorum machinationes adversus Symmachum; qua
de causa Romæ diu versatus est Laurentius, et syno-
do absolutionis præfuit, quam senatum curiæ cœlestis
nominat, impugnantiumque odiis et furori constanti
animo restitit.

nisi me laudis tua censura pertraheret, in lugenda causa silentium, ut in una aetate memoriae pereat res nefanda. Senatus ille curiae caelestis acutus est: ubi ex variis provinciis episcoporum turba confluit: ubi coetus ille, quot hominum genera, tot sententiarum varietates advexit. Sed quibus inerat spiritualis sapor intelligentiae, quasi duces te principalis deliberationis caritate tenuerunt. Tunc quo minantium impetus blandimentorum melle domuisti; qua superbarum corda veneranda humilitatis erectione fregisti, qua labantium animos consilii radice fundasti, explicare non valeo. Rei gestae notitiam scire cupidum ex facti contemplatione compello. Unum te aucti sunt tot electi, et in sententiam tuam reciderunt tantarum principum civitatum. Coquitur lamentationis aestibus, qui a te cruda obstinatione descivit; et nihil habet in solatium praeter calamitatis lacrymas, qui divisus est. Dicit aliquis forsitan, rerum gestarum malignus interpret, quam sortita est de huiusmodi constantia praesens causa decisionem: quaerat, qui fines de laudato sudore contigerunt. Huic ego fidens replicabo; te praesule factum, ne sacerdotes ministros acciperet furor alienus: ne cruenta indignationi pontificum sententia militaret: ne in usum male commoti traherent evenire posse quod vellent. Postremo improborum loquacitas obmutescat, huius saltem aestimatione secreti; quia odiorum incendia quae non ex impognati merito, sed ex studiorum fomentis arserunt, nec sanctae deliberationis potuerunt fonte restinguere. Tibi ergo debetur venerabilium custodia canonum. Tibi quod sine episcopali nota contigerit, quidquid in praesentia sevit improbitas. Tibi patuit quod aliis accusantes clandestina fraude texerunt: apud te compertum fuit, non satisfaciendum odiis, quotiens fide deseritur qui lacessit. Sed melius aliis servantur narranda temporibus. Salve, Ecclesiarum sidus, et ad senectutem bonam Abrahae aemulator accede; quia testimonium probitatis est, diu hominem in ecclesiastica arce servari, ut scriptum est: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* (Psal. LXIV, 24). Tu aetate maturus, et ad religiosum sudorem primaevis exsupera. Tu pietate laudabili bonis disciplinis exempla suggere; malos severitate compesce; et boni utriusque fibula operis in testimonio summæ gloriæ sine labe perdura.

DICTIO II.

¹ *Missæ Honorato episcopo Novariensi, in dedicatione basilicæ Apostolorum, ubi templum fuit idolorum.*

SACRA SECUNDA.

Credo ego vos, fratres carissimi, tota mentis cura venerari, quod in loco hoc, manente templi nomine, velus perierit pro religione cultura: quod delubri re-

¹ *Dictio missæ Honorato* Scripta hæc quidem ab Ennodio, sed in gratiam Honorati Novariensis Insubrum episcopi, qui eam recitavit, ut suam. Sic etiam quæ proxime sequitur ab Ennodio composita est, a Stephano vicario pronuntiata. Sunt et aliæ id genus nonnullæ, quas pro diversis composuit: quo more Salvianum Massiliensem presbyterum homilias episcopis fecisse multas auctor est Gennadius in catalogo.

² *Victor antistes* Episcopus Novariensis, decessor

A verentia fugatis instituantur libaminibus; quod sacramentum appelleret merito, postquam seniores hostias abjuravit, et in adolendi mutatione sacrificii divinae ædis nomen assumpserit: postremo quod in alium statum inconcussis migraverunt fundamenta culminibus: et cum ad structuram parum humanus sudor adjecit, quæcunque fuerunt innovata sint, dum persistunt. In summa, cujus æstimandum est miraculi, ubi dum modum teneat machina, adhuc non desistit ascendere, et in antiquis constituta vestigiis attollitur incremento? Requirendum sane quis huius operis, quis innovationis auctor exstiterit: prædecessor nempe parvitas meæ ² Victor antistes. ³ Futuræ annuntiatrix innocentiae divinitas nomen imposuit: nam qui de his quæ suscipiuntur adversus vitia inundana, certaminibus prædicto eventus accesserit, cum vocabulum didiceris, gesta cognoscis. Iste per spiritalem dimicationem, ut victorem decuit, de criminibus triumphavit: et quidquid portio sinistra mortilibus ingerit, de eo casum non requiras, cum nominatum intelligas fuisse quod dictus est. Cujus merita orationis campum postulant, si me ad latiora progredi aut ingenii macies pateretur, aut meriti: quædam enim actum nobilitas est, dignum inveniri laude magnorum. Hunc mediocritas nostra in ædificationis cura dum sequitur, ad consummationem, Deo auspice, vota perduxit. Nemo æstimet arrogantiae esse quod dixi: fas est cum eo vota conjungere, qui par esse nequas actione: quia assertio conscientiae est meliorem in quacunque parte sectari: nunquam tenebrosam callem, sicut æstimamus, incurrit, qui eum quem novit prætereire vitæ lumen insequitur. Lululentius tamen gestarum fidem rerum sermonis paludamus officio. Hic ante fallacibus dedicata prestigii, et turpi pecudum cruore perfusa veteres simulacra coluerunt: hic in divinitatis injuria, per altare infausis cumulatum muneribus, res celo debitas demoniis obtulerunt: hic junicum exta semivivis palpitantia motibus misero inquisitori futura ceciderunt: hinc fumus sordidis ærem ipsum polluit sparsus per multa contagiis. Ad ultima, hinc mactata per lanistas hostiarum multitudo, quidquid Deus est effugavit, dum farra, sanguis, tura, vervinae idolis exhibentur: dum simplicem ritum ætas Christo inimica non recipit, et multifariis ⁴ censura laborante oblationibus supernam mercatur offensam. Liberet ire per singula, et funestorum secreta linguae clave reserare, ni merito æstimemus oris injuriam narrare sordentia, et quod illos actione percudit, nos loquela contaminaret. Explicemus interim, quibus sint ista mutata successibus, quanto præventa nox splendore fugerit. Ubi sunt sigilla numinum votis imaginata facientium? Honorati, cujus epitaphium scripsit Ennodius epigram. 95. At epigrammate 11 de hac eadem re:

Di, quibus hoc patuit, possessas linquite sedes.
Quod fecit Victor, victor ubique tenet.
Addidit ad cultum merito successor et actis
Qui morum nomen hinc Honorate geris.

³ Schot., Cui futurae.

⁴ Schot., censura.

quorum facies in potestate pendit artificis? quibus pretium aut sollicitudo peperit operantis, aut metallum? Ubi sunt dii quibus potentiam dederunt homines fulgore gemmarum? En video, omnia ista, ut credo, fugerunt: Christus ingressus est: respiciamus quibus fultus auxiliis. Venerunt cum eo cælorum radii, apostolorum diademata, Petrus et Paulus. Qui enim in restauratione ædis essent necessarij, nisi architectus et petra? nisi lapis et superædificans? nisi fundamentum et opifex? Quid trepidatis pericula mortalium? quid anxio fugam paratis excursu? ille est, qui nullus versutium vestram lapsus abscondit: qui cum loco non moveatur, quocunque abieritis insequitur. Veni ergo, piissime Domine, et ad consecrationem operis tui plenus illabere vice humani per baptismæ pectoris purgentur hæc templa turpi hacenus dedicata patrocinio. Institue, Domine, vendendo sacrificia; et dum puris cumulamur altaria sancta donariis, præsentiam tuæ majestatis intersere, evocatus sanctorum merito sacerdotum, electi seorsum præsentis Patris nostri Laurentii conscientia: qui tot plenus dotibus ad Ecclesiæ fastigia crevit, quot fecissent summum singula quæque pontificem. In quo vernat princeps boni operis et mater honestatis verecundia, religionis sanctæ nutrix patientia. Deum semper placitura pietas, qui ecclesiasticis membris non sermone vitæ instituta tribuit, sed exemplis: qui omnem callem quo ad Deum itur, dum prævious incedit, ostendit: adjuvante se Domino nostro Jesu Christo, cum Patre regnante in sæcula sæculorum. Amen.

DICTIO III.

¹ *Data Stephano* ² V. S. vicario dicenda Maximo episcopo

SACRA TERTIA.

Prodit religiosæ votum conscientiæ mens laudibus devota pontificum: assertio ingenii est, Deo obsequentiis mancipare quod loquimur. In quorum præconis forte angustus sermo vulget imperitiam: manifestat tamen, si abstinence, infantiam. Quis mendicam narrationem æstimet, quam vota locupletant? Sæpe in facundiæ dotibus pauper invenitur vena prædicantis, et e diverso thesaurus cordis irradat in egestate verborum. Qui vice Dei judicat, non desiderat pieta colloquia, sed quæ infuatus commendat

¹ *Patris nostri Laurentii* Episcopi Mediolanensis, quem proinde ut metropolitani suum patris loco habebant Novarienses. Quod vero in ejus laudes digreditur, specimen habet prisca episcoporum inter se observantiæ: quorum concionibus si quando aderant aliarum sedium antistites, aliquam eorum laudationem intexere solebant. Cujus rei obvia sunt apud Græcos et Latinos exempla. Sed illustre Petri Chrysologi sermone 136 in Adelphi episcopo.

² *Dictio data Stephano* Dictionem hanc Creconius et alie quedam antiquæ collectiones inter Symmachi papæ epistolas numerant, cum inscriptione, tanquam ad Laurentium episcopum Mediolanensem scripta sit: quo etiam factum, ut in nupera editione Conciliorum cæteris Symmachi epistolis inserta sit, errore manifesto: cum Symmacho minime congruat, et epistola non sit, sed oratio: quam quidem ad Laurentium referri non potitur allusio ad Maximi vocabulum, quam

nitor ingenii: quia in his etiam sine amore blanditur eloquentia, in illis splendorem suum veritas nuda commendat. Sine phaleris est omne quod dicit affectio: ad unguem fabricantur illa, quæ volumus non tam speciem recti habere, quam similitudinem. Ad te, venerabilis mihi antistes Maxime, sermo est: cui in meritorum testimonio virtus cepit a vocabulo, in quo actus eloquitur, qui nomen appellat: provida parentum tuorum diligentia prius te eligi voluit quam probari. Te olim sæcularibus inhærentem titulis castrensium sudor excoluit, et ad Ecclesiæ gubernacula pars adversa solidavit: sicut Deus loquitur per prophetam, *Qui in modico fidelis, et in magno fidelis est* (Luc. xvi, 10). Te sacrarum judex et consilii comitem meruit et laboris. Bene venerandis initiandus altaribus, et in laica conversatione quod sacrum esset elegisti. Tu pudicitie in illa ætate custos inventus es, in qua et lex obsequitur desiderijs. Satis enim est pueritiæ ambitum quem licentia solcit, horri. Christus milites suos quos in personam ducis attollat, inter acies quærit hostiles. Adscitus Ecclesiæ, pontificem actibus implesti ante tempora dignitatis. Non folt advena benignitas, quæ natura innixa radicibus, de cano flore germen ostendit. Temporale est omne quod fingitur: perpetuum quod cum ætate maturascit. Non tibi sacerdotium rem doni credimus evenisse, sed præmii. Alius vulgi aura, gratia tenocinante, commendatur: tibi rigida circa culpabiles districtio dedit affectum. Manet te singularis sapientia: quæ licet generaliter optanda est, tamen existit in magistro necessaria. Frustra monitoris personam suscipit, qui impacti non prævalet æstimare pondus officij: vilissimis comparandus est, nisi præcellat scientia, qui est honore præstantior. Dedit tibi apicem res judicij, non favoris: dignus pontifice amor est, quem censura conciliat: devenustat institutionis genium, qui per solam gratiam vult placere. Tu his conditus et formatus cæli beneficiis, plus agendo populum instituis, quam loquendo. Illa monita discipulorum conscientiam eruderant, quæ præbentur exemplo: sine pudore invitât ad innocentiam, qui illam non fuerit ipse sectatus. Te inter secreta penetrantium quasi testem metuunt, qui peccare disponunt: nascentibus culpis metus, et reverentia tua negat effectum. Qui inter exordia occurrit vitis, et occasio

continet. Dicta igitur est Maximo episcopo Ticinensi, Epiphani in ea sede successor, cui postea successit noster Ennodius.

³ V. S. vicario] Viri spectabilis notas adjecti ex manuscriptis. Hinc enim vicariæ præfecturæ et jam olim proprius fuerat titulus, et adhuc erat ævo Ennodij. Cassiodorus lib. iii, epist. 17: *Spectabilem virum Gemellum, vicarium præfectorum, fide nobis et industria comperit.*

⁴ *Te sacrarum judex*] Comes sacrarum largitionum. Hujus assessor fuerat Maximus, ut olim Alypius item ante episcopatum. Sic enim de Alypio scribit D. Augustinus lib. vi Confessionum, cap. 10: *Romæ assidebat comiti largitionum Italicarum; et lib. viii, cap. 6: Mecum erat Alypius otiosus ab opere jurisperitorum post sessionem tertiam, expectans quibus iterum consilia venderet.*

nem lapsus adimit, et concupiscentiæ purgat auctorem. Hæc beatitudini tuæ quasi strictius pro linguæ meæ commendatione dedicavi. Si precibus tuis vitæ successus arriserit, gestorum tuorum plena me relatione consecrabo: ut quæ universis nota sunt, mansuris in posterum litteris, quatenus gaudeat ætas seculara, serventur.

DICTIO IV.

¹ *In dedicatione missa Maximo episcopo.*

SACRA QUARTA.

Nunquam pauper vena timeatur ingenii, ubi dives est causa dicendi. Transit hominem, quotiens cœlestibus militat mens nostra culturis: nec in angustum redigitur narrationis exilitas, si opifici suo obsequium referat narraturus. Potest enim linguam facundiæ dotibus ornare qui contulit, et dare verbis genium quem fatemur dedisse sermonem. Nam prophetici dudum maciem jovit eloquii, dum ad perfectam magistri eloquentiam et fortissimi monitoris tubam imbecilla Moysi erigeretur infantia: qui nullis gradibus dum peritiam meditatur effloruit, nec per ætatis alicujus scientiam ad messem perfectionis ascendit: qui diu militem infabricato portavit ingenio: officium ducis jussus arripere, quia reverende renuit, constanter implevit. Sic nos dedicationis festa celebrantes, inter spiritualis lætitiæ bona præstolamur gratiam, dum paremus. Absit formido debilis: removeatur fiducia inaniter concepta per studium. Nos de humanæ perfectionis schemate nec præsumimus aliquid, nec timemus. Deinde quis in beati Joannis prophætæ cujus templum hoc sanctificavit ingressus, vel muta dubitet ora laxari? cujus senior gratia, quam natura, dum ante lucis ingressum pii vatis impleisset officium, limen vitæ hujus virtute signavit. Nam uno eodemque tempore, et matrem fecunditate nobilem fecit et inofficiosa genitoris labia in loquelam pristinam usu remeante commovit. Nemo Joannem nominans, post exempli præcedentis miracula, pristinam linguæ habiturum se suspexit imperitiam. Post sacratissimum Zachariam cujus faucibus eliminata per istud vocabulum remeavit humanitas, ab universis jure creditur Joannes apostolus clavis esse verborum. In hujus comitatu Antoninus, vetusti heros sæculi, et beatissimi Cassiani juncta claritudo, faciunt de æde sacramentum, de terrena habitatione cœleste colle-

Dictio in dedicatione missa Maximo Eidem episcopo Ticinensi, qui synodo absolutionis Symmachii cum cæteris interfuit et subscripsit. Superior oratio Maximo dicta fuit: hæc a Maximo, cum dedicaretur basilica S. Joannis Baptistæ, quem novo exemplo apostolum quoque nominat: ut prodromum nempe, missumque ante Christi Domini adventum: quo modo et prophetæ in Apologetico dixit, quia et ipsi missi sunt, apostolos posse nuncupari. Verum ædes illa non solum Joannis Baptistæ, sed Antonini etiam et Cassiani titulo dedicata.

² *Dictio incipientis episcopi* Incertum est an concione hæc usus sit Ennodius ipse, cum episcopus creatus est, an, quod potius reor, formulam aliis scripserit qua in episcopatus auspiciis uterentur. Cæterum de Ennodii cathedra longa refutatione non eget, quod a Bernardo Sacco in Historia Ticinensi

Agium, de manu factis quod nulla possit senectute violari. Occasum enim Deo oblata non sentiunt: nec ad vetustatem tremulam pietate fulta mittuntur: stat soliditas machinæ, quam Christus ingreditur: et originariæ oblita fragilitatis, adipiscitur de possessore virtutem. Tecta villæ de consecrantis nobilitate decorantur, dum rei caducæ pretium tribuitur habere de Domino. Tu autem, frater sanctissime, hujus oblato ædificii, de mercedis retributione gratulare. Nescit spes titubare, cui bonæ fructus promittitur actionis: ab exercitio descendit retributionum fiducia, nec ullo nutat incerto qui laudanda meditatur.

DICTIO V.

¹ *Incipientis episcopi.*

SACRA QUINTA.

B Par quidem discipulis incipiens magister est, et inter exordia doctor nulla est ab auditoribus sorte sublimior: expertis honor debetur ingenii: vix mediocrem cultum exigunt non probati. Illa sunt vera præconia, quæ longus sudor elicit: blandimentum est, non iudicium, quotiens laborem gloria ingesta præcesserit. Inter maculas numeret, quoscunque triumphos ante discussionem campi miles acquireret. Qui properatis subeunt Olympiaca bella vestigiis, Nunquid eis ante consummationem certaminis suppetit spes coronæ? dicente Apostolo: *Non coronatur, nisi qui legitime certaverit* (II Tim. II, 5). Ecce nec illos decet ante meritum prædicatio, a quibus juste poscitur post laborem. Nostra e diverso prolixo distat calle conditio: quibus tantum decerpitur de frage innocentiae, quantum accesserit de favore. Nam sicut positi in tirociniis æstimamus, plenum necessitatis et periculi iter est, in quo et sectanda est vita laudabilis, et sit probis uberrima, si desideret ab humanitate laudari. Actio nostra, si de bonis suis fuerit elata, sordescet, protestantibus divinis eloquiis: *Qui vos laudant, seducunt vos, et subvertunt semitas pedum vestrorum* (Isai. III, 12). Splendorem pontificis res, non lingua testetur: plus lucret claritas hujus officii veritatis indicio quam loquelæ. Ecce cernitis quam tuta sit causa subjecti, et quantis discriminibus sociata præpositi. Munia mea plus poteritis fulcire gemitibus, quam clamorē. Nemo quod auribus lenocinatur, credat eximium: sermo noster, nisi animæ medetur, abjectus est. Illum præferre, qui spiritali

D lib. VIII, cap. 1, scriptum est, Ennodium anno Christi 490 sedere cœpisse. Qui enim potuit illo anno episcopus creari, qui anno proximo antecedente quo Italian ingressus est Theodericus, sedecim tantum erat annorum? aut quomodo imponi tum potuit cathedra Ticinensi, quam adhuc regebat et aliquot post annis rexit Epiphanius, ac post Epiphanium Maximus quem synodo palmari interfuisse monuimus? Certe et in Apologia pro synodo, et in omnibus epistolis quas toto Symmachii pontificatu scripsit, non amplius se quam diaconum appellat Ennodius. Quare certius videtur, quod alii censent, Hormisdæ temporibus ad eam dignitatem evectum fuisse. Sed cum de anno incipientis episcopatus non liqueat, de fine cons at ex consule qui Ennodii epitaphio ascriptus est, incidisse in annum 521.

falce sentibus purgat interna. Tunc pretiosum pastoris diadema est, quando suasioni ejus grex ecclesiasticus, dum ad probitatem graditur, non repugnat. Ille sine fuco monitorem et feriato ore diligit, qui ejus instituta sectatur. Additur quod imperitia nostra justam sustinet de ipsa novitate formidinem : qui nuper de ovilibus ad custodiam præparati, assuescimus de universorum fieri necessitate suspecti; et cui vix fuit pro se fida cautio, suscipit officium cuncta metuentis. Scimus quantum erit humilior famulantibus, qui ad religiosum vocatur imperium. Necessè est ut etiam extremæ conditionis personis obtemperet, cui imminet sic jubere. Ait enim doctor gentium : *Omnibus omnia factus sum, ut omnes acquirerem* (I Cor. ix, 22). Modo Divinitatis operatio adsit muneris suo, et quem dignum apice tanto non invenit, efficiat.

PRECATIO MISSARUM.

Dignum et justum est. Vere dignum est, ut inter exordia dignitatis tibi principiorum Domino supplicemus, qui mundi ipsis in novam lucem prodeuntis infantiam, quanto bonorum tuorum secreto orditus es, tanta potentiae virtute solidasti. Stabat in admiratione sui tenera orbis inchoatio, et pene decoris proprii concussa stupore titubabat; ante agnitionem ordinis solam sortita de auctore substantiam : requirens quo esset rotanda lux attributa moderamine; qualem finem diei tempus exciperet, si per assiduos semper renasceretur occasus : si nox mundum fuscis ambitura complexibus, quasi rem originariam perenniter non teneret. In hoc ambiguo, ut certis famulantur per longum confusa temporibus, Dei nostri existit lex voluntas. Omnis dispensatio statutis præfixa limitibus tantum potuit, quantum præstitit qui creavit. Sic nos, pie opilex, inter sacerdotalis tui auspicia, sole conversationis irradiat : per sudum de meritis nostris fulgeat dies officii : nulla subreptione, nullis diaboli blandimentis pereat quod vocamur : non liceat admisisse, quod non decet : recti studium, te imperante, transeat in naturam : adsit munis nostris æqualis operatio : composita servitute beatum crescat imperium, nec subiaceat moribus, qui præminet dignitate : per Dominum nostrum Jesum Christum.

ORATIO ANTE MISSAM.

Collator bonorum Deus, cui effectus in voto est : qui de medio populi Moysen in propheta persona dedicasti : nam dum queritur de imbecillitate, te auctore convalluit : sumpsit meritum pontificis, dum justus sui arbiter se vociferat nil mereri, cui apicem actione sublimem conciliavit humilitas : da parem nostris exordiis gratiam, quia propensione debere acerbis declaramus offensam. Non sunt inusitata quæ poscimus : benignitas tua testimonio tenetur exem-

¹ *Dictio de hæresibus Orientalium*] Lemma dictionis non est Ennodii : nam in veteribus libris est anepigrapha, præfixis tantum his verbis, in CHRISTI NOMINE. In ea porro nihil apparet unde ab Ennodio potius quam ab alio quopiam episcopo dicta suspicemur. Sed digna est prorsus optimi cujusque antistitis studio, ut suos ab hæresum contagione avocet, atque in orthodoxa et Petro seu sedi apostolicæ adhærente doctrina contineat.

A ppi : eo circa nos eris bonorum largitione clementior, quo substantia nostra facta est de peccati fasce proclivior. Da, bone imperator, dignam tua electione virtutem : quia sub pio principe nulla militem decolorat abjectio : per Dominum nostrum Jesum Christum.

DICTIO VI.

¹ *De hæreticis et synodo.*

SACRA SEXTA.

Pro ratione solvendum est quod pro ratione tacuimus : nam ut pateat et linguæ nostræ officia et silentium ordinatis servisse temporibus, fide hortante in officium sermonis erumpimus. Idem enim est supervacue loqui quod necessarie non locutum, dicente enim Apostolo : *Vae mihi est, si non evangelizavero*

B (I Cor. ix, 16); et alibi : *Tempus tacendi* (Eccl. iii, 7); nos præcipue quos prælati cæteris hortatur pondus obsequii, decet aut bona facientes elevare, aut mala comprimere. Et quidem vos docere non aliud est quam stimulos admovisse calcareibus : nam quod ex proposito facitis, superbi sumus, si nostris debendum credimus institutis : sed qui bona studia probat, ampliat. Stat apud conscientias vestras quanta Nestorius et Eutyches, gemina diabolicæ informationis ostenta, diu castam Ecclesiarum Orientalium disciplinam perfidiae fornicatione corruerunt, qui juxta Apostoli sententiam : *Dilectionem veritatis non receperunt, ut salvi fierent : et ideo misit illis Deus operationem erroris, ut crederent mendacio* (I Thess. ii, 10) : dum per subripientem scandalum occasionem Christi milites ille contentionum campus examinat : sicut scriptum est : *Oportet esse certamina, ut probati manifesti fiant* (I Cor. ix, 19). Apud quem Chalcedonensis non vivit commemoratio veperanda concilii, in quo Dioscorus cum sectatoribus suis stylo piæ distractionis adductus est, et sanctæ memoriæ Flaviani adoranda monumenta exsultans Constantinopolitana civitas recepit, cujus jam pridem firmaverant cælestia decreta sententiam? ² Ubi gentium Timotheus ignoratur, qui propter suscipiendæ (an suscipiendæ) recordationis Proterii cædem fieri plus quam patricida non horruit? Nam sacri persecutione pontificis, et genera criminum vicit et nomina. ³ Scitur Petrus, et Cyrus, et Timotheus, qui dum jacenti manum Dioscoro porrigunt, corruerunt : hi de præcessore suo et studiosior hæreditatem adepti sunt et ruinæ. Proinde, fratres, manentem in supernis patrum, et adhærentem beato Petro tenete sententiam : quia nos mundæ Ecclesiæ et non habentis maculam optamus unitatem (Ephes. v, 27). Patienter sufferre non possumus vana in Christum nostrum et blasphemia ructantes : scimus qui in putribus membris non ulitur

² *Ubi gentium Timotheus*] Alurus cognomento, Alexandriæ sedis, caso Proterio qui in Dioscori locum successus fuerat, insessor : de quo Liberatus diac. cap. 15 Br-viarii.

³ *Scitur Petrus*] Petrus Moggus Aluri successor, et Dioscorianæ factionis præcipuus incensor ac significator : qui expuncto ex diptychis nomine Proterii et Timothei catholici, Dioscori et Aluri nomen inscripsit, ut narrat idem Liberatus cap. 18

terri medicina, serpentibus morbis præstat obsequia : A nam nisi secentur tabefacta, contaminant. Pacifica est cum his qui rectum nituntur impugnare, congressio : quis a bellis talibus timoris revocetur obstaculo, de quibus vitali possit morte gaudere ? quibus mundi hujus potentibus, vel si minentur, acquiescendum credimus, quando aliud imperat qui regna moderatur ? dicente Apostolo : *Non sunt condignæ passionēs hujus mundi ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii, 18). Fluxa ecclesiasticorum corda aut turbant quæ in præsentī vita sunt, aut delectant : quibus ¹ Acacius qui diro diaboli a sententiā suā motus imperio, erubuit diu propugnatores se fulsisse veritatis ; et clari deserens ornamenta certaminis, triumphum suum quem sub Basilisco pio sudore meruerat, debellavit : qui solis præmiis suis pene tempore adeptionis invidet, spem honorum fructuum perfidiæ falce succidens. Gravius enim est, degustata bona quam intacta calcasse. Nihil defensionis superest homini, post dulcem justitiæ saporem, ad morifera schismatum venena redeunt. De his quæ præfati sumus natum est, quod in Constantinopolitana nuper Ecclesia fertur admissum. Inde patimur sine vocis iura tristitiam : qui enim oblati remediis non obediunt, merito nihil consolationis tempore quo premuntur, habuerunt.

· DICTIO VII.

In ² dedicatione auditorii quando ad forum translatio facta est.

SCHOLASTICA PRIMA.

Ut campus militem, mare navitas, fora caudicem, sollicitant incerta raptorem, ita auditoria linguas exercent. Nam quæ malum ratio suadebit silentium in loco in quo sunt præmia constituta verborum ? ubi orationis palma, si hic gratia taciturnitatis ? Bene solvuntur sudoris pretia, ubi sunt templa victoriæ : bene effugatur servitus inter atria libertatis. Vincita hic ora teneat mens captiva : non agnoscit forum Romani populi, non liberalis eruditionis gymnasium, qui adhuc quasi in secessibus conticescit. Sint muta forte diversoria : hic nihil est tam familiare quam pompa dicendi. Fescenninos sales hymenæis dare genium consuetæ professionis plausus hortatur : eriguntur lituis bellatores : virtute debiles gravis buccinarum cantus attollit : data sunt universis amica incitamenta propositis. Quid ego faciam, doctorum optime, te loquente ? si infabricata verba intra verecundum penetrale contineam, instituti me esse similis non agnoscas. Amicitiarum religionem in gratia parvus offendam, si nec translationis festa, nec debite tibi laudis munus exsolvero. Salve er-

¹ Acacius Episcopus Constantinopolitanus, qui primum quidem pro synodi defensione adversus Petrum Moggun stetit, auctorque Basilisco fuit, ut edictum quod adversus illam scripserat, revocaret, ut ex Zacharia rhetore tradit Evagrius lib. iii Hist. ecclesiastica, cap. 7. Post hæc, mutato levissimā, ut Liberatus cap. 17 notat, ex causā consilio, Petro Moggo, quem antea damnarat, favere cœpit, gravissimæque et molestissimæ in Ecclesia perturbationis auctor fuit, quæ post ipsius etiam mortem diutissime descevit.

go, nutritor profectuum, fax et splendor ingenuitatis : qui nobilia germina laboriosis purgando sarculis in fructibus facis agnosci : qui in cano flore novellæ posteritatis, quantum horreis paretur, ostendit : qui de ferarum cubilibus et bubonum habitaculis ad fora nos revocas, unde majores pene jam longa ætate discesserant. Non enim patent eruditis loca ista, quibus scientiam non primoribus labris ipsa contulerint. Cujus enim tuba cognoscitur eloquii, nisi cujus puerilia innotuerint rudimenta sermonum ? Tibi ergo debentur hæc beneficia, quod citaturus reum caudicis inter atria jam probata dictionem metuendus incipiet. Tibi spes unica honestæ professionis ascribenda, quod nobilitas decursis brevi temporibus liberali sudore placitura est. Sed B quo me ignarum virum tui rapit affectio, narrationis pelagus non pendente ? sufficit in loci amici et diei celebritate vota testatum. Ad vos revertor, quibus paterne conventus affectione vocem debeo commonentis. Reddite vos studendo origini, reddite natalibus lectione : naturæ lucem jubar dictionis ostendat : multiplycate suffecti scientiæ parentum titulos : ornatæ eruditione decora majorum. Fulvi nobilitatem metalli nisi ad unguem manus ducat artificis, materis pene hebetatur tenebris : et si non magistra politione venustetur, nihil ei prodest sublimitas quam vena concesserit. Adjuvatur quidem doctoris instantia dotibus sanguinis mundioris ; sed nisi limata non rutilant illa quæ se erigunt prærogativa nasceri. Incrementum rusticum matris mammas inter sulcos evacuat ; et per pascua pecus agere, dum ab uberibus pendet, assuescit : patris brachiis, dum juvenes fatigat, adjungitur : pressat dexteram grandia terris semina committentem ; et sudorem originis suæ in ipso lucis limine meditat. Quid vos faciatis quos liberalibus pepererunt matres optimæ disciplinis ? peregrinandum vobis est a germine ditiori, nisi vos nobiles instituta monstraverint. Habetis prævium eloquentiæ morumque doctorem : currite prosapia stimulis incitati, et cum vos ad agonem præmia promissa perduxerint, mei meminisse dignamini : quia sunt quæ a vobis post cœlestem retributionem suffragia hortator accipiat. Hæc sunt, quæ vos nostris licuit vocibus admoneri. Vos diligentiam pectoris mei expendite consideratione verborum : non phalaratus sermo, non illecebrosa tantum et depicta lucis narratio delectet : querite apud me non blanda, sed necessaria ; non deliciosa, sed fortia. Nunquid juvat pompam texere præcepta daturum ? qui probari non magis sensibus quam sermone disponit, affectum monitoris evacuat. Ponderibus ornetur dictio casti-

² In dedicatione auditorii De Romanæ scholæ auditorio sermo est. Translationis festa vocat, cum ex pristinis sedibus ad forum schola migravit, ut ibi ludicræ exercitationes fierent, ubi seriæ causæ agebantur. Sed quodnam in forum fuerit non explicat, cum in diversis olim declamasse rhetores legantur. De Traiano licet conicere ex iis quæ Fortunatus scribit de poematis illic ipsius ætate recitatis lib. iii, epist. 21.

gantis : lanceam in exhortatione teneat, qui gestit audiri. Institutor virtutis plausus excludat : bene morata oratio imperat quod suadet. Hæc si explicare nequeo facultate dicendi, amare tamen didici consideratione propositi et lectione consilii. Pars quædam probitatis est, si implere nequeas, nosse meliora. Sequitur examinatam intentionem effectus operis : proximus magistro est, qui diligit ornamenta doctrinæ. Deus tamen voti se comitem jungat : et quod novellis præceptor commendo cespitibus, in pomis tanquam de hæreditaria possessione decerpam.

DICTIO VIII.

Præfatio¹ dicta Lupicino, quando in auditorio traditus est Deuterio V. S.

SCHOLASTICA SECUNDA.

Quotiens amomi flosculus, aut messis cassiæ per deprædationem lascivi pollicis viduantur, et ad dotem manuum humanarum nobile germen adjungitur, meritum cespitis odore significat, et naturæ genium prima visione testatur : occultari se non patitur fetura sublimis : decus clari sanguinis non tenetur abscondito : vox mundæ originis licet in recessibus, semper auditur. Sed quamvis ita se res habeant, humanitatis interest, non tacere quod gestias : parum suscipit oneris, qui quod scit amore dignum esse, commendat : feriatas maculam non evitat, qui non festinat asserere, quod meritis novit esse placiturum. Diem laudare quis abnuat? attollere solis radios quis metuat qualibet nocte sermonum? si themati obsequium præstat oratio, ab ipso suscipit dignitatem. Proprii ergo macie non turberis ingenii, quando eloquii vilitas pretio susceptæ dictionis elevatur : erigere mens fascie depressa imperitiæ : dextera impacti oneris sublevaris. Sed cur longis involvimur? Præsenti adolescentulo militat præfata narratio, quem rediturum ad proavos, non denuntiatione augurum, sed post Deum fultus spe mihi vestræ perfectionis spondeo : nec futurum ambigo, splendorem te isti suorum posse reddere, quem aliis contulisti. Potest enim facile veterum decora suscitare, cui fas est nova construere. Non credas hæc esse solius incitamenta facundiæ. Tibi uni concessum est, claritatem aut dare, aut reparare majorum. Stant ante oculos tuos non annosa pueri monumenta, sed recentia. Peritiam tuam Firminus et Licerius, ætatis suæ sidera, hac voce conveniunt. Suscipe, doctissime hominum, utriusque plantam familiæ, et culmum in quo gravidas aristas parias secundus attende. Scalpe sarculis uberem terram, quæ si nostri est germinis fibula, sit tuis profecto laboribus responsura. Docendo libro adolescere maritata plantaria : novelli dentibus virgulti fructum surculi melioris accomoda : vniat pomorum successus, dum ore tenero sublimior ab illo te docente planta mordetur : quia nisi edomitam terram terque et quater

A agricolæ ligonibus scripserint, triticeam messem palurius superabit et lolium. Munus Palladium et cana nemora baccis plurimis cultura locupletat. India multo sudore quo se jactat hebenum nutrit. Sabæi virga cespitis manu cessante non proficit. Industria fecit, quod Præstaneis rosas dumeta pepererunt ; quas de spinis, ceu terræ sidera, labor exigit. Felix est operantis instantia, quotiens glebis uberibus manus adhibetur. Tunc fessa brachia succo effusæ valetudinis intumescunt, quando integrum sensus rusticis arva dissolvunt : nascitur exercitii desiderium de fertilitate telluris : vomeribus agendum est, ut per palmites exuberet dos autumnii. Nunquam spumantia labris musta meruit, nisi qui vitium luxuriæ curva falce resecauit : et in diversis cultibus plus quam vini acciperet, liquoris effudit. Talis est natura mortalium : rite comparantur arbutis rudimenta parvulorum. Quos postquam parentum sollicitudo a matris radice decerpit, providendum est cui solo juxta vota commendet. Post deliberationem doctoribus jura nostra transcribimus. Tunc sunt institutione vestri, quos nobis natura concesserit : tunc incipit sibi tantum studiorum lima vindicare, quantum origo vix prævalet. Pene enim non injurium est, vinci prosapiæ collatione doctrinæ : quia patris officium habet luxuriæ comitem ; præceptoris, sollicitudinem : genitor sit deliciis, institutor laboribus : libertatem origo tribuit, dignum libertate monitor facit. Ergo magis vestrum est, quod laudatur in homine : nemo enim, si desit testimonium facundiæ, poterit prædicare quod nascimur. Splendorem familiæ prodit lingua, quam tribuitis : sit præco generis, magistri beneficium : ineruditata nobilitas cæleste munus abjurat. Adstringite ergo acrioribus vinculis per ætatem erratici palmitis lapsus : sine sobole ramos ferro castiga : novellum cespitem foru quo cuncta fructificare soles, attolle. Habet adolescens noster, quodcumque de suis respexit, quod sequatur : nobis crede, actus tot stimulis pervolat, quolibet scientiæ fuerit æquor ingressus : fodietur prosapiæ suæ calcareibus : per tot ordines nihil nisi quod ad litteras invitat, invenit. Stat ecce ante te parvulus noster felicibus initiandus auspiciis : et sicut justi hostia devotionem sacerdotis exposulat. Paternam convenit ore pietatem, ut qualibet oratione constitutam in vitæ limine commendet infantiam, quam de parentibus non sermone exigit, sed quid desideret error ostendit ; cogimur subvenire in necessitate parvuli, quam formido manifestat. Sponde tuis adolescentule² digne primordiis : spem solidam de tua perfectione concipimus : bonum ingenium doctori optimo mancipamus. Sacri jam rudimenta venerare collegii : ad Latiaris curiæ proficiunt sidera, quos vides scintillis modicis futurum lumen ostendere. Illoc avos dixisse sufficiat : mihi

¹ *Præfatio dicta Lupicino*] Lupicinum Euprepie sororis Ennodii filium fuisse nos epistole docuerunt : hic utrumque ejus avum prodit, Firminum et Licerium a quibus et cognomina de more sumpsit : nam Flavius Licerius Firminus Lupicinus appellatus est :

quod quidem ex Vaticano codice Commentariorum Julii Cæsaris didicimus, in quo ad libri calcem ascriptum erat : *Julius Celsus Constantinus legi. Flavius Licerius Firminus Lupicinus legi.*

² *Forte digna.*

remanet stricta insinuatio. Propinquum ad te sanguineus, orbem parentibus religiosus exhibui. Quæ res mihi affectum pueri faciant, jam tenetis. Si necessitudo respicitur, liber ab amore esse non possum : si pietas amica proposito, nostri sunt filii qui parentum suorum præsidio denudantur. Unum ergo vinculum venit a prosapie : alio nos adstringit officium. Respice, venerabilis magister, tot pro isto supplices manus, et in spe parvuli majores ejus, me teque considera. Genus est singulare laudis in doctoribus, discipuli eruditio. Achilles lingua Chiron innotuit : fecit sequacis meritum opinionem illius plus amari, cujus per se forte facundia in lucem non potuisset exire. Maro vester tantis insitutores suos commendavit, quantis ipse notus est : et certe illos per merita sua fama non prodidit. Hieronymus notus, nisi præceptorem suum Gregorium diceret, illo melior censeretur : sed illi applicanda sunt bona nominati, a quo sumpsisse videntur originem. In summa, ut dixi, cælum pulsant magistri opinio perfectione discipuli. Apud scientem rerum non obijcio oblivionem, quia nota commemoro : avara sunt vota diligentum. Deum precor, ut studiis vestris gratiam suam comitem jungat, ut quos a me limandos accepisti, doctissimos reddas : et illorum eruditio vestra quidem gloria, sed meum efficiatur obsequium.

DICTIO IX.

¹ *Præfatio quando Arator auditorium ingressus est.*

SCHOLASTICA TERTIA.

Notum cunctis bene mortalibus, quod dicendi laborem negotiorum seriaz pariant, et eliminatis curarum procellis orationum serena plus rutilent : Diem suum ingenia, nisi occupationem nebulis fuscata, non perdunt : sententiarum jubar cura vacuos respicit, et expeditus animus declamationum pompam commendat. Qui cæca remis temerarius freta proscindit, nudum sollicitudine gubernaculis pectus accommodat : et clavi regimen sola qua magistrum navis convenit, inquisitione perpendit. Tunc stupea in ventos ex voto frena laxantur : tunc rudentum vinculis diu libera maria vinciuntur, et imperiosis undarum cumulis homo dominaturus ingreditur, viarum incerta astris recludentibus agnitus. Tunc Phosphorum, Pleiadas, Cynosuram, et quidquid iter monstrat inspicies, ad cæli ductum callis hominis ordinatur : si tamen mens nullo extraneæ occupationis mordeatur ambiguo : nec peregrinantem notitiam magister inertiae mœror affligat. Quod si aut pigro torpore hebetatus animus dormiat, aut diversis excitans stimulis per devia distrahatur, nescit ad propositum suum totus occurrere, cujus membra prudentiæ lanista animarum cura disceperit. Inefficax semper est, et a molis suæ valetudine dissociatus ostenditur, qui non potest, quantus est, una tractatum forma monstrare. Est tamen boni doctoris

A expendere origine serpentis rivuli, qui scalpente ad ipsam terram ungue perducitur, quid sit ejus in unum collectus alveus, quid sit ubi nascitur aestimare, et vires fluminis non de his quæ accipit, sed de illis quæ potuit accepisse, colligere. Quorsum, venerabilis magister, libertatis index, boni testimonium sanguinis, ingeniorum lima, fabricator sensuum, hæc verba præmiserim, si requiras : me me locutus sum, fateor, me digessi : quem inter inscitiae dormientis infantiam occupationes variae et tristitia fortis imperitiæ mater oppressit : cui non datur duris solvere colla laboribus, ut studiorum lupatis ora decorentur. Meus sermo quod scaber est, et nullo splendescens dictionis attritu, intelligentiæ est et exercitii quod dedisco. Te inter palæstra tua originaria lingua

B palma solliciti : te inter cives, mei immemor, superba Delus annumerat. Tu Castellii gurgitis laetus possessor incedis : et ego vix arenibus labiis stillantem guttam marcidæ liquoris infundo. Te sudore continuo, nulla diversitate interpellante, utpote cationum suum, doctrinæ messis amplificat. At mihi vix de magorum horreis pauper faseli esca porrigitur. Tu in sustentationem ruituræ libertatis felix dextera subrogaris : me Ecclesiæ angulus etiam bona metuentem sæculi præsentis includit. Quid, rogo, visum est dudum insignia eloquentiæ tuæ in me tam longe positum oculos destinare ? Fuerunt magis alii, quos dictionis tuæ ornamenta componerent, quibus verborum phalera per Latiales elegantias acquisitæ victurum et apud posteros nomen offerrent. Me tacito teneri tantum convenit affectu dictis imparem et officiis sequestratum. Quid erigeris animos quos alter jam sibi vitæ ordo subdiderat ? Quid ad te revocaris per longa iterum intervalla distantem hominem, apud quem sicut nefas est non meruisse laudari, ita crimen fuisse laudatum ? Tua sunt, tua, ne dubita, aut eorum, si tamen inveniri potuerint qui sequuntur. Ad adolescentulam tamen, quem præsentis diei auditoris tuis auspiciis dedicarunt, cum quo mihi parili infantia convenit, si venia me donatis, verba convertio. Cujus primordia quamvis infabricato sermone commendem, imperiis anoris excusor. Sub jugum mittitur dilectionis necessitate constricti : et dum caris prospicimus, quid nos deceat non videmus. Hunc licet paternæ debuisset oratio prosequi : non est tamen a patre aliena quam porrigo. Debuit tibi, macte, orationem professio et mea. Felix istud nominis apud doctos auspicium, ditando scientiæ frugibus laborem circa studia necessarium promittit et nomine. Finde, adolescens egregie, pinguum dorsa terrarum : imprime dentem vomeris novella adhuc incude formatum : exerce in studiorum solo quidquid optimum convenit aratorem. Si scrutatus penitus fueris latentium secreta camporum, invenies illic Deuterium, qui ubertate

¹ *Præfatio quando Arator auditorium* Hæc tota nunc primum in lucem eruita ex manuscriptis : scripta in gratiam Aratoris, cum Deuterii grammatici Mediolani disciplinæ traderetur. Mediolani inquam,

quia ut ad epistolas observatum est, Arator extra Liguriam non studuit : et quæ de Deuterio passim scribuntur, ad Mediclanum, ubi scholam habebat, referenda sunt.

linguarum germina tibi multiplicatis seminibus, et sudorem remuneretur impensum. Disce jam nunc verborum luxuriam artis falce truncare; ut novellus cespes sub ferri disciplina proficiat. Resecetur quidquid infecunda palmitum umbra transmiserit: ad solam uvarum spem vites tuæ ramos extendant. Talis ad genium tuum redeas necesse est: talis ad vota nostra respicias: et cum te gravidis scientiæ culmis ornaveris, tunc te magnum dici conveniet Aratorem. Quocirca spe in te præmii nutriat laudis ardorem. Legi quia non est fortunæ lusus, si quando inter seculentos quorum ego primus sum, imperitorum greges profecerit literatus. Non metuas presuram, qua gravantur instructi: magis laudis habet jacens peritiam, quam culmina rusticantium. Erigit doctos conscientia sua; et si quando incertis temporum flatibus opponuntur, sustinent mala, quæ sæculis magis sunt ascribenda, quam meritis.

Prosecutionem meam quam vere rusticam in Aratoris commendatione contexui, felici tantum dicunt aliqui personæ blanditam; cui favorem de patris potestate conciliet dilectionem mentis necessitas. In cuius laudis ministerio vivis et præsentibus tantum serviens, temporalem exhibet lingua famulatum. Quæ quoties in aliquorum præconio fucatis verborum imaginibus ludit, fortiori studio conceptum mentis abscondit. Nonnunquam enim doctis tribuit stylus profundiorum cogitationum latebram, si dulcibus aures non bene merentium fomentis illlexerit. Sed sequentura nostro talia instituta proposito. Nos etsi scire hæc convenit, et odisse. Cautius enim a prudentibus nota quam inopinata fugiuntur. Mihi ad laudationes amicorum nisi amor verba transmiserit quæ in penetralibus conscientiæ caritate magistra dictantur, inter relationum vias sub fasce suscepti oneris palpitabo. Ergo 'classico meo, cui proprium sine fraude servivit ingenium, indices animi mei dictiones attuli; quia sine adulationis suspitione est inter æquales amicitia personarum: et tunc fida diligentum sinceritas approbatur, quotiens non venit a potestate quod metuas. Mihi classicus non meretur imperiis, quidquid non imponit obsequio. Ferunt tamen aliqui, orbo parentibus fideli, auspicato gymnasia litterarum, personam religiosam debuisse magis verba præsentare. Orbum parentibus dixi, cui per felicia naturæ damna communis pater et episcopus factus est proprius. Ille afflictorum consolatio, jejunorum cibum, cæcorum oculus, pes claudorum, tot pietatis suæ species, tot misericordiarum gradus ad hujus convertit personæ profectum. Et illud domni Laurentii, quod mundi necessitatibus succurrit, ingenium, in ministerio hujus exercetur infantuli. Cui talis non sit, ut vere dixerim, gratiosa calamitas?

¹ *Classico meo*] Mox infra, *classicus non meretur imperiis*, nempe Arator. Nova significatione classicum dixit auditorem scholasticum, quasi jam tum scholarum ordines in quos scholastici distinguuntur, classes appellarint: usus porro eadem est voce lib. IX, epistola penultima.

² *Gratiarum actio grammatica, quando Parthenius*]

A quem non juvet amisisse patrem, sub lucrosa commutatione si talem conceditur invenisse? Tanti viri insignia, quæ implere nequeo, per profana verba non temero. Ipse est, cujus est dulcis auctoritas, aut horrida dulcedo: qui magistrum in ecclesia, magistrum in domo, magistrum in convivio, magistrum implet in jocis: qui nunquam facit quod sequentes nolit imitari. Cujus ad unguem polita conversatio cæleste iter discipulis, dum incedit, ostendit: minor enim laus est docere bene, nisi opere docenda monstraveris. Hujus viri suscepto adolescenti quid mea præstitisset oratio; quem eventus dexter de institutoris meritis manet, et de orbitatis prosperitate perfectio? Huic sufflunt patroni preces: per quas merebitur institutis optimis imbutus degenerare sublimiter.

DICTIO X

¹ *Gratiarum actio grammatica, quando Parthenius bene recitavit.*

SCPOLASTICA QUARTA.

Quando debitas beneficiis reddimus gratias, credo quod abjuramus jactantiam necessariis obsequendo: nullo enim arrogantia tumor honestatis velatur indumento, cum non gloriæ militant verba, sed sanguini. Aliud est enim ut læderis dicere, aliud dicere ne carparis. Ibi mens avara famæ est subjecta jactantiæ, hic servata ratione jure in locum gloriæ redigit, quod ex dictionis sudore contigerit. Justis namque et superfluis declamationibus, et si pari favor sermone, discretis tamen mentibus exhibetur: uno quidem tyranni laudationes, et bonorum principum ore celebrantur, nec est aliqua inter ejus qui meretur præconia, diversitas, et illius qui usurpat. Quod nisi gravia judicantium ingenia dicendi causas expenderent, nullum daret hæc quæ etiam indignis contingit, acclamantium aura discrimen. Susceptorum secreta dictionum ab audientibus non examinantur lingua, sed pectore. In summa, aliud est recitantes blande et libenter audire, aliud affectum quo recites approbare. Sed jam omissis thematis commendationibus, rem potius mediocritatis nostræ eloquatur. Parthenium quondam ad studia tua properantem, optime magister, sub oratiunculæ meæ insinuatione perduxī, tunc cum liberalium disciplinarum limen intraret, tunc cum incertum esset, utrum prosapia nitorem eruditione loqueretur: nullo enim teste nobilitatis utitur, cujus sanguinem non prodit instructio. Tunc ergo prædictum prosecuti sumus eloquio, quando fas non erat sermone nostro, qualis esset natus, ostendi: quia bonorum semper meritum labes est habere lucem sanguinis, et nocte rusticitatis includi: prodi stemmatum vocibus, et imperitia fuscante delitescere. Aurum nihil est, nisi manu

De Parthenio alterius Ennodii sororis filio dictum est suo loco in epistolis. Hunc olim, cum studia auspicaretur, alia dictione prosecutus fuerat Ennodius quæ non exstat: nunc ejus doctori, Deuterio, ut opinor, gratias agit, cum specimen profectus sui declamando dedisset. Sic pro Aratore duæ sunt dictiones, una cum ad scholarum deductus est, altera cum ad laudem proventus.

componatur artificis, et fulvo pretium metallo lima **A** fabricante jungatur: cessante industria, exigua est claritas quæ venerit a natura. Fabrilibus debet studiis, quod in partu suo terra laudatur: fornacis beneficio et latentium facibus venarum quod in solidi traxit speciem ferro ¹ dominatur; et effera hominum corda, domitrice affectione captiva, victum, nisi exercerentur, mortalibus non præberent. Artis est, quod liquidum maris elementum homo securus ingreditur; et parvo discrimine per ingenia iter mortis exsuperat. Magistra agricolarum simplicitas telluris faciem dum brachiis distinguit, vineta componit, et de prole arborum liquorem quo salus nutriatur, extorquet. Multis manifestatur indicibus, operantium diligentia, aut infandi quod origo non tribuit, aut quod bona tribuit custodiri. Et si talis est rerum universa conditio, quanto, doctor eruditissime, sollicitudo tua est elevanda præconio, per cujus dexteram libertas jam jamque ruitura relevatur? per cujus peritiam aut instituuntur novella, aut servantur decora majorum? Vere fateor, nisi esses, brevi succumberet, quidquid monstrat ingenium. Sed quid obligor maximis, qui sustinere parva non valeo, et generalem facio gratiarum relationem, qui vix pro persona sufficio? Ubes tibi coram multis, emendatissime hominum, grates refero, quia agnoscere a me Parthenium institutione fecisti. Tu de ejus pectore scientiæ sarculo paliurum et lolium submovisti: tu triticeam messem qua propinquos pascat, elevasti, felici in eo eventu per familiarum dissonantiam, unum quod sequeretur, et aliud quod fugeret, demonstrando! O laudanda supra hominem tui virtus ingenii! **C** In una eademque persona, qua arte, quod utrumque descendebat a sanguine, quid disceret, et quid dediceret, indicasti. Læto Deus gaudia nostra disponat eventu: procul sit quodcumque minatur adversitas: plus in te laudandum est, quia discipulus tuis scit prosapiem vitare, quam quod prosapiem certat imitari. Ecce Parthenium propinquitas sua ex utroque generis calle descendens, alia agnoscit feliciter, alia feliciter non agnoscit. Quam timui ne præfata permisso dum ipsa divinitate discordat, in deterioris jura meliora vita concederet, et pro vilitate temporum facilius in ipso pars indocta regnaret! Sed ostendisti mihi, ætatis tuæ ornamentum, quia plus in consanguineo obtinui quam poposci. Cœlestia imitatus es ubertate beneficii, quando impensione multiplici commendantis vota vicisti. Ecce jam hiemali pectore et corde algido dictionum flosculi vernant, et reditientia verborum germina depingunt calathos exhibentis: ecce post gentile murmur de ore ejus, quæ humanitatem significant, verba funduntur. Illis ergo muneribus tuis nisi reddam vicissitudinem, præstitisse te æstimes non merenti. Quisquis enim feriata lingua successus meliores suscepit, ostendit se quod attulit prosperitas non amare.

¹ Schol., *donatur*.

DICTIO XI.

Quæ dicta est, quando Eusebii filius traditus est ad studia.

SCHOLASTICA QUINTA.

Licet sicut novitas, ita habeant intermissa formidinem, et hoc sit cum de ² attritu favoris publici frons refugit, quod fuit ante quam disceret; dum ad eluctatam reducitur usu dicendi pereunte senectus infantiam. Exercitus Olympicis certaminibus de palma confudit eculus; et si non otio debilitetur, in suo jure credit esse victoriam: semper ei coronam blandimentis efficacibus spes promittit, nisi velocitati præmium desidie languor excutiat. Artifex jaculandi de triumphis securus optat incerta: et cui occurrit semper in acie gloria, longaque superatur: **B** poetarum hederas nobilioribus corymbis et viridanti specie nutrix ingenii comit assiduitas: cessante frequenti probatione mutescunt ora caudicis: educatus in puppibus æquor liquidum sine terrore nauta perlustrat: qui si ad terrenam vitam ducat officia, nec itinera astris, nec eventus deprehendit auspiciis. Agricola si aliquando vomerem illectus urbanitate contemnat, in devium bobus dum scribit terga, rapietur. Ergo sicut artium in suo quaque opere invenitur mater instantia; ita noverca eruditionis est negligentia. Talis est nostræ, quam post temporum intervalla producimus, conditio dictionis: non notum schema deferens, non pompam quam ætate mercari debuisset ostendit: totam fiduciam de auditorum benignitate concipiens, sufficere credit veniam pro favore; satis esse pia vota pro merito. Absiste **C** procul, debilis timor: insinuandum orbitatis miseratio, orationem religiosum commendat officium. Quid faciat sermo peritiæ splendore dotatus, ubi causa etiam sine insinuatricis linguæ placet officio? res impetravit gratiam: sufficit ut verba mereantur affectum: utraque secundis ad audientiam vestram omnibus convenerunt. Dicam sane quod restat, quia tantum defrudo laudibus meis, quantum remanserit in præsentī causa silentiis. Huic Eusebius nobilissimus genitor, par moribus quam natura, dum extremis pressus, humanitatis sortem profuturo in longum velit superare consilio: dum vitalis animæ vigore terreni carceris angusta calcaret, ac se spiritalibus habitaculis, cum a Deo vocaretur, refunderet; nihilque in mente ejus esset de homine residuum, **D** nisi immaculata filii diligentia, illud, quod nec inter cœlestia ulla delet oblitio: hunc mihi quasi bene conscius fovendum, prout vires tribuunt, dereliquit: confusa sunt supremis deponentis verba suspiriis. Videro quid aliis reliquerit, mihi sub Dei obestatione dimisit hæredem. Cui saporem vitæ labris primoribus contingenti gustum deprecator ubertatis infundi: ut provocatas disciplinarum melle et favæ scientiæ, de domibus cereis ipse sibi liquenti elementi nectar assumat. Habet, doctor venerabilis, laus tua per hunc ad cumulum perducta, quod capiat: ex talium profectu, meritorum tuorum plenitudo non refutat augmenta: quia discipuli elegantia

² Forte *attritu*.

assertio est sine labe doctoris; ejus maxime, cujus A
prosapiem splendidam tempus postulat scientiæ ra-
diis adornare, ut decus originis in diem serenissi-
mum procedat, quando oris in ipso jubar efful-
serit.

DICTIO XII.

Data Aratori quando ad laudem proventus est.

SCHOLASTICA SEXTA.

Thema, laus litterarum.

PREFATIO.

Littera de proprio laudetur splendida censu,
Advena nam cultus nil tribuet genii.
Ebria vestito plus lucent vellera Sere :
Persica candentes colla decant lapides.
Nil juvat externo componere membra nitore :
Lux naturalis sidera nobilitat.

NARRATIO.

Omnibus rebus quæ æstimantur præconiis, exhi-
benda est pro dicendi facultate laudatio : ab eloquen-
tiæ dote radiantibus reddenda sunt litteris quæ de-
bentur : quia sicut gratuitum munus, et opes et ani-
mum indicat largitoris; ita accepta denegari, avari-
tiam et impudentiam reserat suppressit's. Libemus
litterarum numini quod de ipsarum fluxit altaribus :
quantisvis enim materia ista copiis prædicationis
honoretur, qualibet effluat ubertate dictorum, de
possessionis suæ frugibus pasta satiat : quia dum
inter vireta quæ disposuit, propria oculos amceni-
tate captivat, habet quidem ipsa jucunditatem de
graminibus suis, sed majora capiunt messes ingenio-
rum incrementa per dominam. Itaque qui fenus lit-
teris solverit, plus ditescit : dum per secretiores
meatus, quasi per magnos alveos, quæ ad illas dire-
cta sunt fluentia, reducuntur : nec quod per guttas
amiseris, aliter quam si relabentis Junii jus habeas,
possidebis. Quis peritiæ depositum neget, nisi qui
desiderat mendicus effici dum reservat? Istius rei
fructus (quod mirum dictu est) in abundantiam refu-
sus exæstuat, dum jejunos faciat incubantes. Ergo
post opem cælestem, post superni favoris auxilium,
ministra quibus utaris, ars veneranda, præconiis;
et inventionis tuæ bono de his quæ a te fuerint di-
recta, gratulare. A te orta in usu laudis amplectere :
nos nihil manet in hac parte, quod dignum sit ultione
vel præmio. Fideli oris nostris famulatu si parum in
elevatione meritorum tuorum suggerimus, hoc dedi-
sti : nos horum annuum fistulæ sumus, nec quidquam
de copiis commissi liquoris ebibimus : tu ut per nos
meritis tuis satisfacias, quasi Egæum pelagus, ut
Pegaseus gurgines illabere. Ante oculos vestros sunt
morum vestrorum, si bene exempla retineas. Salvæ
sunt quascunque de censu vestro ad usuram gemmas
admovemus. Ecce verticem meum coruscans luce
vestra diadema nobilitat, et pretiosorum lapidum
fulgore variato, crescit ex genio, dum competenter
ostenditur. A vobis radicem sumunt instituta sa-
pientiæ; per vos informata proferuntur. Nullus sine
vobis pectori sapor est, nec libertas eloquio : vos
ingenui testimonium sanguinis, vos materia pudoris,

per vos, quoniam cor bene dictaverit, lingua proloquitur :
ad investigandam inter justitiam vos præbetis, dum
oppressum callem dumetis quo expetuntur superna,
purgastis : vos triticeam de lolis segetem, vos se-
cundas de sterilitate ingeniorum glebas efficitis, et
gravidas aristas ad scientiæ horrea, ne fames infan-
tiæ possit prævalere, portatis. Mundæ nitorem fami-
liæ servando, obscenam prosapiem peregrina luce
perfunditis. Deo proxima res est vero infusa benefi-
cio, dum per cursus elucubrationis traditis, ne optimi
degenerent, et ut mali degenerent, salva stemmatum
veritate præstatur. Per vos de innocentum actibus,
quæ ad instructionem sequentium pertinebant, gesta
non percunt : vestris in medium catenis transacta
reducuntur, et sepulta reviviscunt : vos instrumenta
B memoriæ, vos causa pietatis : vestris vomeribus hu-
mani pectoris tellus ad fecunditatem præparata descri-
bitur : vos religionis auctores, vos hosies criminum :
vobis ducebis quæ per unum subripiunt, dediscuntur
scelera, per quas bona discuntur : aut ad directum
homines augetis propositum, aut mutatis obliquum.
Vestro exsules ornatur indicio, et a mundi culmi-
nibus sejunctos vos cælo sociatis : malas conscientias
aut inrare contemnit, aut in sacrarium ingressæ
dedicatis. Facessat a litteris vel mutare quod dignum
est, vel non mutare quod noxium : vestris vulneri-
bus nulla per chalybem vestitos subducit instructio :
ad penetralia illorum, et quos ferrum texerit, perve-
nit : vestris umbonibus directa ab adversariis tela
repelluntur : nec speculis peritiæ vestræ ulla clypeo-
rum crates opponitur. Vos in afflictione constitutos
C erigitis : vos positis in corporum cruce mulectis : sic
gaudiis augmenta tribuentes, ut modum hilaritas et
producta custodiat : si a vobis veniant blandimenta,
dulcescunt. Non licet contra imperium vestrum vel
defunctum flere quem diligas : vos nuptiis, vos aptæ
funeribus : scientiæ istius studium diversissima in
concordiam tenet, et utramque partem amplexa gra-
tulatur : utinam vos longioribus coli liceat affatibus,
et non vestris legibus deberetur brevis, a quibus
copia votiva suggeritur ! Per litterarum species in
longum itura vox tuto committitur, et sine imminu-
tione sui relegente solidatur. Ante vos ignara ordinis
vixit humanitas, et ructantia glandem pectora sine
modis verba vomuerunt : vos inter unius naturæ
D homines distantiam facitis, dum cælestibus notitiis
vestri, pæcudibus similes reddit ignorantia. In propa-
tuo est, qualis ante hanc frugem fuerit mortalium
deserta prosapiæ : cum illis enim quibus nobiscum
par adventus in luce est, per discretionem vestram
non est conditio unius sapiendi. Valete, orname ta
melioris sæculi, et mundum quem eruderastis con-
cessæ a Deo, in temporum remedio possidete

DICTIO XIII.

Quando Paterius et Severus traditi sunt ad studia.

SCHOLASTICA SEPTIMA.

Si nauta secundis flatibus feliciter humidi directum
transit itineris : si bellatorem ducit successus melior
ad triumphum : si per rhetoricos campos litterarum

miles iudicis sit favore sublimior : nostrum est hodierno die momentis paribus gaudere de themate. Quid mihi est cum ingenii mei publicata et degeneri paupertate? ecce de susceptæ ditionis messe discimus jucunda sorte, quando relatores meritum relationis amplificat, et actorem causa commendat. Ubi est pavor, qui nos sibi propter imperitiæ conscientiam subjugabat? ubi frontis trepidatio, usu et exercitatione fragilior? obliviscimur meriti nostri, dum claritatem loquimur alieni. Nunc discimus potentes et alios esse, vos facere, quando tantum et fama nobilis dat præconi. Nihil mihi cum dubiis: splendor laudantes illuminat: et immersos tenebris, si ejus meminerint, sol recludit. Sed rursus hilaritas jungitur cum pavore, et sit socia exultationis trepidatio. Quando impar in modicis, sufficit in supremis? Nam qui claritudinem non styli luce commendat, obnubilat: et sicut ingenio facundorum crescunt modica, ita siccitate devenustantur amplissima; et nisi æstimatis viribus aggrediari sarcinam, subiacebis. Ecce Paterius et Severus ornamenta curulum, et parentiva vocabula purpurarum, eruditionem originariam in ipsis vitæ præstolantur exordiis: dedignantes non studiorum diligentiam cum sapore haurire lucis, quos indiscretis temporibus Dei natura donavit et literis. Pro quibus, quid parentum decora, quid insignia vetusta novo mentibus relator insinuem? Levabor hoc onere, si fastos pro me, auditor, interroges: necum campi sollemnis illa vociferatio, necum Severum et Paterium et aula veneratur et curia: quorum quamvis familia meruit scipiones et trabeas; seposita tamen ad tempus dote sanguinis, quod occasum per dignitates et post sepulcra nesciunt, moribus exegerunt. Mentior, nisi vixit? Paterius in opinione doctorum, et perenni ære formatus, illam eloquentiæ palmis nobilem inter peritos præsentat effigiem. Illorum prosapiæ adhuc quidem parva, jam maxima, gemmata pubescentis flosculi ora præferens, vocis præsidium quod exhibebit, implorat, hoc taciti poscens allegatione colloqui. Juvate parvulos, quos habebitis patriæ mox parentes: impendite præsidia defensoribus, et pugnate pro teneris, ne maturiores ævo succumbamus pro universitate bellantes. Scitis quæ domus pro generali calamitate desudet, cui debeatur pro communi securitate litatio: a qua fluxerit quod inter adversa inter vos civilitas non vacillat. Debet vobis origo nostra hanc tributariam functionem, ut semper nutriti patriæ suæ sine intermissione custodes. Ergo si nota sunt vobis bona germinis nostri, inserenda suggerite: ut quod nitet in semine, cultura melioret: habeat cespes radici obsecundans poma, quæ tribuat. Non sunt peregrina, non fugitiva quæ poscimus. Si Eleis et Olympicis conflictibus nutritur æculus de parentibus æstimatus, nos adhuc proficentium creatorum muniamur exemplis. Vobis tantum præbuerunt obsequi

Vixit Paterius] Petronii Maximi II consulis collega anno 442 et ante consulatum præfectus prætorio, ut testatur Valentiniani Aug. novella ad eum missa. Ennodius æream quoque statuam doctrinæ nomine

A res secundæ, quando propugnatorum vestrorum et adolescit posteritas, et adhuc patris avique tutela non deficit. Ergo his stimulis incitatum, doctor venerabilis, suscipe universorum voces afferentem, et elevatus consideratione meriti parem te multorum forma sententiæ: labori ut munio nostra te sustinente solidetur, et ne inimica arietum vincat impugnatio, tu muris patriæ studiorum arma conjunge. Scimus quorum tibi soboles committatur, ut quod natura validum peperit, confortet industria. Ducis erit, non originis, si de viri fortis stirpe editus habeat inter bella formidinem. Sufficit te sic instructionis tuæ sudore crescere, ut præsentēs pueros formam veterum facias obtinere. Sed dicas forsitan: licet te professio sanctior urgeat, me in istis non habet cura postremum. Ego sum cui Paterium filium mater et virgo sacri fontis alvus effudit: ego in animæ ejus secundā nativitate aut recreatione sum genitor: ergo peculiaris eruditionis ejus me provisio respicit, cujus pater et inter celestia sum vocatus.

DICTIO XIV.

In legatum, qui patriam hostibus prodidit.

CONTROVERSIA PRIMA.

Si excellentius crimen est, quod digna veneratione persona commiserit, habetis, iudices, in uno homine duo diversissima, et proditoris meritum, et sacramentum legati. Sed vincitur in ipsis vox superata primordiis: facinus vix credo, quod arguo: quis æstimet in vocabulo integritatis consummatam cecidisse perfidiam. Cogimur dicere, quia nil mali aut proditor metuat, aut verus legatus admittat. Quid accusationi meæ pro innocentia nomen opponis? insequentem posses effugere, si esses meritis quod vocaris. Nemo cautius malus est quam qui absconditur sub appellatione pietatis: tutum est iniquitatis exercitium, quod honestatis tegitur indumento. Facessat propositum præstigiis potius quam mente constare: enervata defensio est, quæ nudi honoris nititur nihil valitura testimonio. Ut nocentior contra patriam existeres, viam tibi consilia nostra pepere-runt: nos egimus, ut fortior hostis, dum propugnatores querimus, appareres: non sentiremus quæ irrogasti patriæ inimicitiarum pondera, nisi sumpsissent ab amicitiarum religione principium. Externis adversariis sine labore congregimur: inerme peccus invenit, qui de gratiæ fruge in affectum prorumpit inimici: egimus fœderis tempore, ut generalem adversarium, quid gravaret patriam, non lateret. Iste enim, cognitorum splendidissimi, si negligentius in suscepto functus officio, per animi tædium sociorum commodis institisset, capitale mereret exitium: quale est enuntiasse hostibus interna patriæ, pro quibus certasse sacrilegium fuit? quibus sunt expianda tortoribus, quando illud perdidideris, quod nefas est non juvisse? quantis colorum varietatibus et urbanitate lethali ad hoc perductus æstimatur, ut

Paterio positam fuisse significat, in foro nimirum Trajano, ubi mos erat, Sidonius:

Ulpia quod rutilat porticus ære meo

legati personam putaretur implere? Solet virtus quæ innata non fuerit, cura et nutrimentis institui, et transire in affectum, quod feceris studio falsitatis: usu honestatis robur adipiscitur, qui bonum sub diuturnitate mentitur. Servasse adhuc benevolentiam captiosam, nisi inspexisses lædendi callem legationis clave reseratum. Tale est, ac si ægris sub febrium jactatione languentibus allaturus salutem curator adveniat, et animam in penetralibus suis sub medicinali specie exclusurus inquirat: quis, rogo, huic non pandat secreta vitalium, et in quibus adhuc locis vigor subsistat, annuntiet? facilis extinguendi ministratur occasio illi a quo sanitas postulatur. Sic te, impurissime hominum, adversus nos intimorum reseratione munivimus. Ex vestro nunc, cognitores, pendet arbitrio, si qui peccatis vicit universos, non debet omnes reos superare suppliciiis. Nascituras in posterum culpas incidite: eveniet ex unius cruciatu generalitatis emendatio. Genus pietatis est, circa hostem patriæ esse districtum, ne dum personæ parcitis, ad incrementum vitia provocetis.

DICTIO XV.

In novercam, quæ cum marito privigni odia suadere non posset, utrisque venena porrexit.

CONTROVERSIA SECUNDA.

Adest, iudices, noverca, quæ ut satisfaciat odiis, non parit affectibus: quam ne privignus evaderet, elegit miscere ejus casibus, quem dilexit: quæ sævissimarum more belluarum, de confusis mortibus tesseram fecit, dignos lethi forte æstimans, quicumque cum inimico illius potuere trucidari. Ruptis repagulis accepit furor ejus exercitium, quasi neci deputatum perimens quidquid occurrit. Generalitati perniciose esse desiderans, nisi defecissent toxica, adhuc ira crescebat: hausta sunt a duobus venena, quæ reperit: quod in aliorum servaretur exitio, non remansit. Heu! quemadmodum genuit defectum poculi, cum cadavera pauca conspiceret, indignata sibi quod de funesto liquore plus defunctis, quam quod occideret, dedit. Quæsit de extinctorum visceribus pretium mortis alienæ, si licuisset, abstrahere; ut plurimis per guttas fata dispergeret, ut animarum penetralia virus nobile possideret. Ante experimentum perniciosus effundebatur humor in poculum: fecit eam quid perdidisset, agnoscere, postquam de succis abundantibus paucos exstinxit. Ubinam gentium fuit animus conjugalis diligentia? ubi maritalis sacramentum copulæ? Plus egit privigni, quam tori recordatio: dum immanitati obsequitur, effugatus est viri præsentis affectus: credidit in quocunque vivente privigni remanere posse substantiam. Lucem voluit profana confundere, et humani generis messem mundo labente succidi: quidquid in occasum potuit ire præcipitans veteris Erebi legibus diem nostrum cupiens scelerata submittere: ne illam vel post inferna odiosus inspiceret. Quantis gradibus et profectu scelerum ad venena descendit? Diu exitium distulit, quod aliquando in tormentis constituto ingressit vice beneficii. Ante flagris, fame, frigore inimicum cor-

A pus afflixit: postrema est in novercali indignatione necis executio. Vellem in accusatione, iudices, diutius immorari, nisi facinorosæ pœnam prolixior lingua differret. Nolumus quas peroranti conceditis, ut addicenda in luce mereatur inducias. Quotiens, scelestissima feminarum, subdolis privignon fovisti complexibus matrem mentita? quotiens innoxiiis positionibus egisti, ut de manu tua mortem securus acciperet? Captata sitis, tempus et bibendi necessitatem forte ut citius lethum porrigeres, exorabat: habuisti misericordis opinionem privigni desiderii obsequendo: quotiens matrum loca tenuisti, ut novercam tutius exhiberes? Solet, libertatis præsules, in conjugali consortio unius sobolis ut commune pignus attendi, dum affectio quam pater obtinuit transit ad filium: decedentibus matronis, virorum providentia, dum ad educandam posteritatem eorum participes quærunt, sic novercas inveniunt. Sæpe tamen sub hoc vocabulo mater accedit, eo cautior circa germen alienum, quo sollicitius nomen tragicum vult vincere. Genitricem munit securitas, et sacramentum nominis sui: quæ etiam misericorditer creduntur irasci. Vestras, infausta, blanditias jure respuimus, quibus per fucum malitiæ interna vestitis. Erubesco, cognitores sanctissimi, damnatam meritis suis diuturna impugnatione sustentare: non est anceps sententia, quam labore suspendo. Uti nam exquisitis effugetur de luce cruciatibus, et lentis secta vulneribus existat superstes corpori suo! non uno tempore de propriis sedibus nocens anima vellat. In affectum reducitur puritas, quotiens generalitatis oculos expiaveris cruce noxiorum.

DICTIO XVI.

In eum qui præmii nomine vestalis virginis nuptias postulavit.

CONTROVERSIA TERTIA.

Creditis, iudices, per hunc victoriis lamenta misceri et triumphorum saporem disciplicere de præmio? æstimatis offendi deos in effectu rerum, et deduci ad pœnitentiam numina, quæ vota javerunt? Adest homo nequis-imus, qui gemere nos imperat, quod patriæ nostræ vicit inimicos: qui consummatis præliis, dum laboris pretium flagitat, et hostes et bella commendat: qui, exhausta putat laboris esse suffragia, nisi quæ iratis cœlicolis conferuntur: ut possit civitas ejus perdere, quod per ipsum creditur acquisisse. Confidit genium bellatoris pietis tabulis et imaginibus non teneri; nec requirit ut servetur sæculis ære formatus: sola opinatur esse gaudia, quibus evenit munus adulterii. Si ad hoc te casibus obtulisti, ut pro sudore tuo nominari pudeat quod requiris, nos non possumus scortis debere quod vicimus. Non pro amore bella gessisti, qui post adversarios in civitatis medio cum pudore congredieris: sine causa hostes depulisti, qui eorum vicibus fungeris in triumpho. Habuimus statum honestatis liberum, dum casibus subjacemus: fugienda est virorum fortium felicitas, per quam jungimur miseriis subditorum. Etenim, curiæ lumina, per minutias scelerum hunc opinamur

ad immania vota perductum? quantis gradibus exercitatum facinus pervenit ad hoc ut vitia laudibus mercaretur? Credebamus eum, dum vitam in tentoriis ageret, et ad insignia roboris duris corpus successibus invitaret, civico amore constringi; ut per militiam ejus, nec incendium urbis, nec sacras corruptela virgines possideret. Iste enim emit tot vulneribus, ne alter facinorum fruge potiretur. Quid tibi debeam, crudelissime hominum, datur intelligi, per cujus beneficia superati exitum victor ingemisco. Dicite, præsules libertatis, quem potius habuimus qui animos nostros possedit, in tubarum clangore terrorem, dum ferri soges equorum fremitu minaretur exitum? Credo, ne libera patrum colla catenarum rigor astringeret: ne inviolabilis matribus pudor civitatis excidio deperiret: ne votiva virginitas sacris mancipata culturis prædonis igne raperetur: ne famula casitas hosti pretium fieret insultanti: ne corporibus ex humana conditione liberatis, vis inimica subriperet, et adversariæ pudicitia libidini ad ultimum deducta serviret. Quæro a te¹ heros magnanime, quid de patria tua nali depuleris, si hæc quæ timui victor optasti, dum mortes hostium ictibus tuis numinum favor addiceret. Percunctor utrum poposceris superos in illa necessitate fautores? Si fecisti, perfunctus periculis sacerdotibus eorum pro debita oblatione minitaris? si non adhibuisti pia vota certamini, quid tibi debeo, quem sine precibus suis generalis prosperitas comitata liberavit? Si intelligis, multum est quod debes numinibus, si studuerunt supplici: majus, si dederunt victoriam non petenti. Credo, digressus e prælio, loco principe delubra veneratus es, et ibi gratiam retulisti, unde prædam ferriatis roanibus certas abripere. Vereor ne templis nulla face consumptis, ducat vestalem virginem sors secunda captivam.

DICTIO XVII.

In eum qui seni patri cibos subtrazit.

Data Aratori.

CONTROVERSIA QUARTA.

Nescio, iudices, utrum inveniat pœna, quæ criminibus satisfaciat impetiti. Interim deest linguæ copia, quando facinoris novitas superat argumentem. Iste est filius qui grandævo patri, cum posset præbere alimenta, denegavit: id genii sceleribus suis associans, ut esset patre incolumi parricida. Putas evasisse te debitum de non illata genitori morte supplicium? ut esses² innocentior, pepercisti. Potuisses cruciatus quos intuleras, ultimo patris fine concludere, si manum jugulo medicam præstitisses: prima est malorum tuorum adinventio, creatoris proprii exitium nec remove ut pium filium, nec ut crudelem decet, inferre. Quid est quod inter utramque viam, exquisiti inventor periculi, neutram sectatus pascaris promulgata tæbe genitoris? vixit, te procurante, eo infelicior pater, quod mori te procurante non meruit. Nemo, sanctissimi, dubitat mundi istius mala advocata necesse sepeliri, et communem sortem votum esse

A inter adversa constitutis: necesse est optari, quod modum ponit amaritudinis. Rogo, quibus est belluis comparandus, qui procuracione sua infert dura sine termino? cujus doli, dum manus abstinet ab auctore lucis, letho commutanda pepererunt? Jam erat genitor istius annorum fasce contritus: jam per tremenda senis membra ævi depopulatio vestigia olim robusta subverterat: jam diuturnitatis morsibus in rugas quæ declarabat hominem, forma vergebat: non tamen sine spe subsidii ad maturitatem pervenerat, cui jam major soboles arridebat. Potiori fiducia ad victum congregata dispersit, quem semper scimus horrea sua in pignoris alacritate posuisse. Omen putavit cœgitare de substantia, cui existerat natus incolumis: ad gelidam canitiem hoc putans posse sufficere, **B** quod reparatus in prosapie annis viridioribus non peribat: cum repente egregius juvenis tali patrem securitate nudavit. Vellem paulisper, venerandi cognitores, ad hunc verba convertere: sed reor perire monita, quæ profligatis moribus exhibentur. Potamus, venerandi hominum, ad hos usus prolem cujuspiam magisterio pervenire? sufficit germini institutio naturæ; quando quod solent facere doctores, infundit eorum pectoribus lex humana. Non est ex accidenti bonum, debita complere: nec deesse potest ratione præditis, quod avibus probamus inseritum. Versa vice, aquilas legimus setuum ministerio pasci: et beneficium parentum, quod implumes nati, quando ovorum tunicis exuuntur, indepti sunt, quandam districti æquitate restituunt. Non putant volucres esse liberum accepta denegare: quale est ingenium quod circa diligentiam suorum alites nescit imitari? Transeo multiplicibus exemplis luporum rapacitates, jejuno escas parentibus ore deferunt, et impasta visceribus fera ad creatores suos currit ore locuplet. Vos perpendite conscientiam rei, quali pœna digna sit, quæ inusitata commisit: quia propagantur impunitate vitia, et nisi judicantium censura succurreret, peccandi vis per generale corpus exiret.

DICTIO XVIII.

In tyrannum, qui præmii nomine parricidæ statuum inter viros fortes dedit.

Data Aratori V. C.

CONTROVERSIA QUINTA.

Quamvis, iudices, virorum fortium effigies mansuro perenniter ære servantur, et per hæc simulacra nesciant obitum vel sepulti: quamvis in æternitatem migret per has artes imago mortalium, et angustam humanæ naturæ legem vincat industria: tamen virtutis pretium nec parricida aliquando meruit, nec tyrannus exsolvit. Quando munus innocentum aut sceleratus elicit, aut oppressor libertatis ingressus? Statua, venerandi præules, sudoris fructus est, judicio reddenda purissimi: ut in utroque congruus nitor nec suscipientem devenustet, si indigno auctori proveniret, nec, si conferatur immerito, maculet largientem. Si libera adversus tyrannum vox est vitæ detestantis, si licet sub tutore criminum culpas urgeri,

¹ Heros vet. cod. apud Schot.

² Schot., nocentior.

dicam quod sentio. Inter duos nefarios res honesta A voluit, et neutro munita præsidio, nec a quo procederet, nec ad quem deflueret, cognoscebat. Res dudum decreta sortibus, et sanguinis comparanda suffragiis, ad quorum pervenerit iura, respicite: ut eam tribuat usurpator imperii, et accipiat patris extinctor. Quo me vertam, nescio: inter virtutum tuarum, venerande princeps, deprehensus abrupta, nescio utrum accusem quod tyrannus es, an quod honores præmio parricidas. Utrique digni crucibus, et de præsentis vita culleis effugandi. Non creditis sufficere, vos debitum vitas supplicium, nisi et tu quod non licet, tribuas, et ille quod non meretur, acceperit. Jam dudum a te ista per audaciam præsumpta sunt, cum arcem justitiæ profligator intrasti, his ad dominatum evectus suffragiis, quibus in altero statuam contulisti. Necesse est, amplissimi hominum, universos fovere quod fuerint: nec utiliter, nisi ab emendatis, corriguntur excessus. Prodigus frontis est, qui punitorem mali credit facinorum sectatorem. Iudicis conscientia stringitur necessitate secreti, et non putat liberum condemnare in subjectis, quod ipsa non dubitavit admittere. Quantis successibus aut quam variis incrementis ad hæc sentina criminum pervenisti, ut tibi liceret ad sublimia pervenienti in tantum peccare, cum velles, ut probrosos ad potiora statuis invitares? Tu libertatis saporem felle servitii commutasti: ille obsequia patri debita vertit ad gladios. Quantum laudanda sint quæ læsisistis, advertite: et feriato ore accusantis quid mereatur pater, et ingenitis æstimate. Tu absoluta colla iugo miserrimæ C conditionis astringis: apud illum nihil prævaluit lex naturæ: hoc tu circa patriam geris, quod intulit hic parenti: in eo fortasse crudelior tu credendus, quod dura imperia sub vitali quadam morte dispensas: nec illis quibus est desiderabilis obitus, quasi medica manu præstas exitum: ille non passus genitorem in mundo subsistere, pernicii ictu eripuit vitam lucis auctori. Nescio qua sunt criminum diversitate discreti: interim si liceat, pœna jungendi sunt. Si te circa cives alicujus supercilii tumor elevasset, reum te designaret læsa communio, et privata abjuratore dulcedinis immoderata nuntiare erectio. Si ille creatorem torvo lustrasset aspectu genitore incolumi, habuisset meritum parricidæ. Videte quid dignum his sit, qui ad delictorum fastigia pervenerunt. D Nihil est quod residuum, aut afflicta credat patria, aut pater extinctus. Facessat a nobis, principes viri, argumentis acerbare commissum. Sufficiunt nuda reorum vocabula, nullo defensionis munienda privilegio. Addam sane delicto quadam quæ sunt præcelsa reatum, ne ulla res videatur, actione subtrac-ta, quam sagacibus, ut æstimo, vestigiis invenistis. Ambit parricidæ statua, fortium vallata lateribus, et simulacrum, quod aut litterarum cura peperit, aut Martius campus refudit, hujus imaginem posthabetur. Duriter, si creditis, ferunt tot evecti titulis, nulla ab effusore se paterni sanguinis retributione distare: et

si qui animabus reliquus vigor est, deslent præmia sua, quæ annis roboris exegerunt. Ubi honestas, ubi studii liberalis efficacia, ubi munus pro patria dimicantis, si æreas formas artis possessor exhibet, et qui genitoris funus procurat, obtineat? Vos tantum digna meritis exhibete tormenta: ne si impar pœna impetitos addixerit, nec vobis debeatur laudatio directa censendi. Uno itinere vita pellatur, quibus pene par exstitit sors delicti.

DICTIO XIX.

Data Ambrosio, in aleatorem qui agrum in quo parentes ejus erant positi, pro ludi pretio dedit.

CONTROVERSIA SEXTA.

Postquam, judices, deformis aleatoris studium deductus ad exilitatem census evaserat, et crescentem certandi curam facultatum defectus addixit, ceperunt a turpi præmio nec parentum sepulcra subduci: ceperunt expectari dubia casuum de favillis, et ridenda proponi contentionum momenta de lacrymis. Ubi sunt, qui dicunt perfunctas luce animas nihil cum hujus mundi cultoribus habere commune, et post sæculi segregationem diem suum habere translatos? Ecce jam majores istius prope quæ obtinuerant sepulcra senuerunt, et de ipsis per diuturnitatem fluvi busta jam tumulis: et tamen apud comessatorem improbissimum adhuc creduntur in illis intentionis pretia non perisse. Post longa vitæ curricula sortuito nil debentes, eventum mane jubentur expectare de tesseriis: post profligatas, quas parentes tui per longam parcimoniam opes collegerant; post multa argenti aurique pondera, quæ jutura hæredem parcas sub dimensione servavit: urnas veterum, ut essent in præmio tabulæ, sterilitate deterior proles honorasti. Si mausolea præcedentium minor posterius cultus ornaret, esse plectenda negligentia, et spectaret de illis penam iudicibus, qui filiorum suorum mores in alienis cupiunt emendare commissis. Pro festivitate certa temporum lege redeunte, pro seris, et quibus animæ pascuntur muneribus, credidisti nefas, si genitorum tuorum sepulcra dominos non mutarent. Non tibi licisset domos ultimas pro abducta ab hostibus pignoris tui redemptione distrahere: quæro quæ sit necessitas, quod alienum video in parentum tuorum cineribus possessorem: et nihil mihi aliud nisi ludus opponitur. O misera mortalis conditio, et cum denegantur desideria, et cum infelicius conceduntur! Quotiens creatores tui sollicitis Deum movere suspiriis, ne de hujus usura lucis, quod infaustissimum creditur, et sine legitimo hærede transirent? Editi, instituti, eruditi, ad hanc messem, judices, jejuna pudoris mente pervenit, ne in jure suo patiatur esse, postquam universa perdidit, patrimonii largitores. Damnamus in scelerato voluntatem turpissimam: nam contigit forsitan, ut ad probos dominos priorum tuorum ossa beneficio levitatis emiseras. Communis est universis defunctorum reverentia, et circa religionem sorte ultima conditorum dignam poscit humanitas universa culturam: excellentius tamen

¹ Schott. *litteraria*.

majoribus nostris debita suprema redduntur, quos ita sibi veneratio proponit ante oculos, ut diis credamus exhibitum in quibus defunctorum mandata perguntur. Servamus universa quæ jusserint; non credentes impune contingere, quod de eorum fuerit præceptione violatum. Non invenio, novum facinoris genus qua explicem novitate sermonum. Quibus fuit sacrilegium non parere, quale est eorum suprema domicilia pro ludicris vendidisse? Credite, cognitores, stare ante oculos vestros tot istius atavos vindictæ tempora præstolantes, quorum placatione mansura in posterum circa parentes diligentia poterit sine labe sanciri.

DICTIO XX.

In eum qui in lupanari statuam Minervæ locavit.

CONTRVERSIA SEPTIMA.

Semper venerandorum iudicum ancipitem credimus fuisse sententiam de confusione peccati. Ibi cognitoris, quo potissimum vergeret, hæsit deliberatio, ubi dubia exstitit sors delicti: nam definitionem æquitati congruam sicut vitia manifesta exigunt, ita obscura suspendunt. Quando in luce est facinus, quid spei remanet addicendo? Percipite, quæso, animis, et interna æstimatione tractate, qualis sit, qui et virginitalis oculos, et lupanaris secreta violavit: et in utroque sacrilegus, nec flagitia veneratur quibus inimicam testem adhibuit, et castitatis profligat ruborem quam indignis associat. Expostulo a te, humani generis ostentum, qui levitatem tuam ad erigendum Minervæ simulacrum religionis cultus adduxerit, dum integritatis hostem illata de loci fœditate monstret injuria: nec reverentiam te exhibere Veneriæ pollutioni clamat publicata corruptio. Nesciunt peccandi terminos, qui ad transgressionem sceleris excessuum amore provocantur: modum in erroribus ignorant, qui crimina excelsa moliti sunt. Dum Dionem et Palladem, diversissima numina, peregrinantibus menciata sententiis, in unum fabricata deridens arte conjungis, fecisti religione tua acerbius quod delinquis. Res summo digna piaculo, miscere discordantiam, et in unum colligere, quibus nisi secretum præstiteris, contumelias irrogasti. Creditis inveniri hominem de hac mundi gemina conversatione neutrum teneantem, et nec amicum virtutibus existere, nec fidum vitis inveniri? Solent aliquos erigere ad despectum boni operis patrocinia culparum, et qui de sapore laudis alieni sunt, de licentiæ fruge gratulari. At te quæ istarum rerum invenit sectatorem? meliori ordini contrarias manus attulisti: nec improbis sinceriter obsecutus colla submitteris. Odi, principes viri, morum suorum remissos iudices: condemnno, qui per negligentiam serenorum actuum in dubium trahuntur: exsecrabilis tamen detestor, qui

A in utroque deprehensi, nulli exhibent stabilem conscientiam. Pollicentur enim poenitentiae tempore honestatis affectum, quos fidem videris exhibere peccatis. Si te, scelestissime hominum, ante Veneris delubra positum stimulasset Minervæ recordatio, utramque potestatem male diligens ingenii tui memoria læsisset? fugisses illius domicilium, cujus adversariam mente retinebas: qui honor est ibi ejus statuam collocasse, ubi dea pudicitiae potuisset commemoratione violari? Nesciendo, infaustissime, gradibus ad fastigia exsecrandi erroris accedere, pene postliminio bellum inter cœlicolas excitasti. Vident illi oculi semper turpia, detestati junctos quadam obscenitatis lege complexus. Dum procurante te interest lupanaribus captivum numen; solus es qui ostendisti servire humanæ libidini superiorum potentiam: et illis eos constringi locis, quibus fuerint a mortalibus deputati. Quam dissona erit in adolendis impensa sacrificiis? unius oblatio numinis alteri dabit injuriam. Nam dum per providentiam tuam simplex pulvinar gemina superiorum potestas obtinuit, et in una aede pudor et luxuria convenit, neuter devotionem nostram favor aspiciet: quas tu habitatione miscuisti, nos propriis habebimus offensas sacrificiis: qualia erunt munera, quæ gregatim portanda sunt per incestas et virgines? una offendenda est hilaritate, et lascivia placanda altera. Inter verbenas et thura hostiarum erit causa certamen, et inde efficienda irata numina, unde mulcentur. Submoveo sacrilegis prolixam narrationem: moras quas in luce reus accipiet, inter supplicia consumat: quia devenustat referentem et alienorum actuum turpitudinem.

DICTIO XXI.

In patrem quemdam, qui cum filium a pirata captum redimere non dignatus esset, ab eo tamen ali petebat.

CONTRVERSIA OCTAVA.

Thema. Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur: cuidam duo filii, frugi et luxuriosus: piratas utrique incidere: scripserunt patri de redemptione. Pater vero venditis facultatibus piratas expetiit: cui optio data est, quem vellet, redimeret, quia parum pretii detulisset. Ille elegit luxuriosum, quia æger erat, redimere: qui cum reverteret, in via mortuus est: frugi piratas evasit: pater petit ut alat: ille contradicit. Actio contra Quintilianum suscepta. Ille enim patrem tuetur, nos filium. Rogo ne arrogantiam putes, qui legeris.

Præfatio. Nunquid fas est adversus Quintilianum nisi pro veritate dicere? aut immemorem sui loquendi facit aviditas, qui tribuit verba justitiæ? Fallentes decet urbanitas, dum peniculo fucata mendacii peregrinum decorem laudanda verbo tenus sumit elocutio. Sane solatio oratoriae artis æquitas asse-

¹ Schot., Submoveo.

² Nunquid fas adversus Quintilianum? Quem acutissimum Romani generis declamatorem appellat Trebellius Pollio in Postumio juniore. Ausonius de Professoribus

Seu libeat fictas ludorum evolvere jites,

Ancipitem palmam Quintilianus habet.

Quinta est Quintiliani declamatio æger redemptus, cui contradicit Ennodius. Thema autem controversiæ, quod apud Quintilianum iisdem pene verbis legitur, et principium, quorum utrumque in vulgatis libris desiderabatur, ex antiquis adjecimus.

ratur : eligo pompam , quam probitas defenza parturiet. Procedat contra eloquentissimum virum celestium favore munita simplicitas : de fiducia partium nostrarum oritur quod audemus. Vos tantum , principes viri , benignitatem vestram , salva aurium animorumque cautione præstate : ne cothurnus ille sublimior , oris facultate qua prævalet , in possessione sua credat esse victoriam. Quid est aliud adversus ejus impetus nos juvare , nisi peregrinantem reducere post intervalla justitiæ ?

Principium. Gauderem , cognitores amplissimi , evasisse me pedorem carceris , vincla piratarum , nisi regresso mihi myoparonum loco pater existeret. Quærit a me alimenta , quem nec auro ab hostibus , nec lacrymis liberavit. Putat quod illi debeat regressus ejus proficere , quem cum potuit non redemit. Frustra patum beneficio legis imploras , qui facis tuis naturæ jura solvisti. Exhibe i victim patribus jus decernit : non est tantummodo sacramentum istud in nomine. Dicat vel pirata , si pater es. Meliorem me fuisse mortuo sæpe cum loqueris , nunquam ostendis esse , cum judicas. Viam culpæ germani decedentis attendite : ipse magis genitoris moribus paruit , qui prælatus est ; ego quo omina viam meam per extraneos ab ipsis actus exegerim , declaratum est cum me pater prædonibus sponte dereliquit. Valida sibi videtur adversus sobolem argumenta proponere , cum propensorem gratiam meruisse jactet culpabilem filium , et proximum sepulturæ. Quæso , judices , pronuntiate quid debeam. Interim clarum est me et cineribus vitiosi fuisse postpositum. Non er. Descit qui quam ab eo auctoritate parentis exigere , in quo esse noluit quod vocatur. Utinam mihi ad hos usus valetudinem piratarum catena reservasset ! facerem præbitione indebiti alimenti patrem meum pudore captivum , ut in justus arbitri de propriæ generet iniquitate sententiæ. Cibum enim qui ab illo præstatur , cui nihil boni mereris , exhausti : jejuna sunt saturitate sua viscera , quæ non habent conscientiam beneficii ante collati. Nescio quid de duobus filiis homo ille spei suæ residuum putet , qui unum terræ reddidit , alterum passus est in perpetua raptorum dominatione servari. Accipiat , nisi confunditur , quidquid exhausta supplicii membra gemuerunt. Non novi quid senex a debilitato flagitet : interea quod adverto , sumus ambo pascendi. Quid mihi rationem modicæ farci tatis adducis in medium : qui unum redimere voluit , sic substantiam suam vendidit , ne pretium pro utroque sufficeret : quis infelicitatem meam , quis miseria possit exponere ? cui post Cilicas et ipsa quam resumpsit esse fertur libertas obnoxia ? Dicite quæsumus , judices , si et in patria mea debiores pronuntiabimur , quid evasi ? Addidit creator sanctissimus dolere me quod emisissent vincla germanum. Quasi vero tantum a nobis exigat natura servitium , ut compenset erepti fratris hilaritas quod remansit. Amorem debemus carnis sociis absoluti : credite dicenti manifesta : nesciunt intrare de altero gaudium hominem pro se timentem. Illud enim improbatum more

PATROL. LXIII.

A clamat examinis , ditiorem esse quodammodo a quo aliquid poscitur. Talem technam in supplicationibus fucata servat urbanitas , ut utatur composita humilitate pro jaculis : quatenus commento superbæ abjectionis nihil ei relinquat liberum , qui rogatur. Licitatum pro ambobus censum testatur , quem pro uno constat expensum ; expectat geminam gratiam de beneficio singulâri. Nescio utrum querendum sit quid cogitaverit , cum apud universos liqueat quid fecerit. Exhausti partium tuarum defensiones pirata , qui de nobis præstitit optionem : teneat quæ sola desideravit sepulchra de filio pater , qui tantum mortuum redemit ; nam qui sano languentem præparavit , denuntiavit se horruisse victurum : quid de superstite poscas , nescio , habens in eo solatione lacrymas quas

B emisisti. *Narratio.* Perpetuo , judices , honestatis culturam et in ætate peccatis amica servavi : subtrahens impensas desideriis puerilibus , unde posset ævi gaudere maturitas. Illius rei frugalitate fecimus ut remaneret patri quod pro luxurioso filio posset offerre. Quid de patrimoniis exilitate causeris ? si par moribus exstissem , usque eo perducta res fuerat , ut neuter potuisset absolvi. Inæqualis est arbitri , qui proficere voluit alteri quod nostro pudore condidimus. Quantum asserit paterna districtio , causa nobis diuturnæ captivitatis probitas fuit. Sanns diligens , patri fratrique sedulus , talis reduci non meretur in patriam : et nisi exstissemus una sorte captivi , sorduisset suspitione nostra regressio : **C** æquales calamitate fuimus ; sed patris amore distantes. Felix luxuriæ suffragio juvenis , et ante magnam partem communis exhausti substantiæ , et ipsi profuit quod remansit. Me miserum , et semper paterna judicatione captivum ! Prolusi in pace ante quod pertuli ; et dum recti iter teneo , indicio parcimonie , qualiter inter hostes viveretur , agnovi ! Hinc est quod , cibo quem ministravit feritas illa contentus , vixi inter ultima solatio consuetudinis , non humanitate raptoris. Quæro qui me servavit usus ille frugalior , si æqui observantia patrum meretur offensas ?

Objectio. Quid quod barbarus dixisse se perhibet , Unius pretium pertulisti ? debitum semper accipiant objecta responsum. De nulla pependisti auctione sollicitus : aurum quod exhibueras ante preces inimicorum oculis obtulisti. Dum sic tibi universa procederent , a nullo potuit ambigi quod sufficeret desiderio tuis unius liberatio. Mox tamen ut illa intra repleta squalore mortis intrasti , quid esses electurus , antequam optionem tribueret pirata , cognovit : non de cendit ista de amore trepidatio ; nihil ostendit ambiguum , qui de duobus filiis per omnia signa diligentia , quasi ad unum venisset , annuntiat. Post egressum tuum fortiores me arcavere custodiæ : divinitati gratias , si libertatem meam et hic tutaverit , quod evasi. Tua interim ad inimicos vocem videtur emisisse sententia. Nisi studioso quem relinquo servetur , elapsurus est. Diis ducibus fuga nostra ante oculos hostium locata efficax fuit.

Excessus. Præterea, ut est fandi locuples pater, A et vivendi diuturnitate didicit præsentare quod loquitur, callens imponere necessitatem mentibus per auditum, dicit omnibus in humanitate degentibus cibum esse communem, et ab uno flagitat quod non licet quemquam negare, generaliter allegans deberi universis quidquid terra produxerit. Sed quando in communem usum seges triticeam sobolem et liquorem vineta fundebant, nec viridum tellus erat distributa cultoribus: nullus inter hostes filium sic reliquit, ut crederetur gemitus prætulisse servitiis. Ignoro, iudices, postquam elegerit lacrymas, de superstitie quid requirat. Sed metum nobis legis obiectat, et quod inter parentes et liberos scriptum est, sibi deberi vult, qui nihil exhibuit de parente. Voluntatem nostram, dum cogimur, querit; et desiderat hoc nos exhibere pietati, quod ipse professus est excusantem non posse negare formidini. Nunquid misericordiae locus est ubi instat imperium? quod non licet subtrahi, non possumus dicere liberalitate conferri; clementia nisi ingenua non vocatur: quidquid non dare prævalet, seu intermunus computa, si dedisti. At frequens nobis naturæ iteratio et sanctorum creatoris nomen obsistet, quasi usura lucis, dono parta coelestium, inter illa quæ ab hominibus tribuuntur possit ascribi: sacrilegium est superorum indulgentiam semen dixisse mortalium, desola habet libidine testimonium pater crudelis. Jungit etiam oneribus meis, dum reposecit solatia destituti, dicens sibi civitatem potuisse succurrere, ni redissent. Quid aliud voluntas ista manifestat, nisi ut rursus me pirata suscipiat: si gravis est inempta visio proliis tuæ; certe, vel quod soles magno comparare, meum bustum sine pretio possidebis: ætas quidem pollicetur vitam, sed tormentorum magnitudo, quam acerbiorum te digresso perfuli, promittit exitium.

Exempla. Deinde protulisti exempla paterno digna proposito: sed interpretatione viluerunt: quasi ætas cana desiderii tuis formam, et non imitationem sanctis præstiterit instituit. Quid magni Æneæ huic ponderis de creatoris fasce senserunt? aut pressit filium corpore, cuius ipse fuit sæpe bajulus actione? Vis scire quia eripi de hostibus meruit? ante oculos locatum est quod noluit, ne gravaret, credens sibi sepulturam procumbentis filii ruina præstari: et ne procedentem natum vita digniore senilia membra retinerent, occasum civitatis dixit scire esse pro tumultu. Ille prælonibus evadente filio remanere voluit: remeasti ad patriam tu relicto. Quia nobilita Scipionis pro genitore suo facta commemoras? cum ille pro auctore seculo dum se obtulit, totum dedit, sed non consumpsit universa quæ debuisti. Semper votorum bonorum est causa consimilis, nec discreta sunt studia benignitatis. Pronuntiatur quid de filio mereatur, qui eum ad officia naturæ, n si coactum, æstimat non venire. Vincula, nisi paream, lex minuitur: quid refert? Ad hanc me consuetudinem suppliciorum a te procurata formavit diuturnitas, quamvis longa poenarum tolerantia non faciat contu-

macem. Miror tamen, nisi quod efflugi de barbaris pater intulerit: nihil est unde declinentur prædones, si sors ista sequatur in patriam, una est, quantum video, genitalis soli et peregrinationis adversitas, nec dispar amaritudo redeuntibus et captivis. Nequaquam tamen quid intersit invenio, nec quæ potissimum cervices meas catena necet. Inquiri: rigentis ferri nexus incurram, aut gulæ vectigal exhibeam, una conditio est. Jejunos epulas portabo satiato, et, quod est deterius, non amanti. Quamvis oblata a me projiciet alimenta fastidiis? quo devotionem meam rancore calcabit? homo quem misericordem habere, et dum essem inter extrema, non potui. Ex æquo me et germanum meum redemptione litteris poposcisse denuntiat, paribus absolutionem implorasse lacrymis, in simili epistolas constitutos sorte dictasse. Non renno, non refuto, habeat de hac objectione victoriam. Illud tamen flagito, quæ causa fecerit ut quod duo poposcerunt, duobus et debitum, unus acciperet? Pro utrisque maria intra ti, et liquentis elementi minas, quantum asseris, pietate duce transisti. Quis de gemina caritate credat homini cum uno redeunti? Nunquam misericordia nisi periclitata laudatur; quo pudore cessante effectu prædicatur affectio? Nunquid semper secretum peccatoris innotescit veraciter clave sermonis? pietas quæ non etiam muta rebus tenetur, ostentum est. Inter omnes homines inconcussa amor radice subsistet, si valet ista jactatio. Lex dicit: *Aut alat, aut vinciat.* Clamat pater: *Pastus iste parenti, vel si non redimat, jam debetur.* Ad has te equidem partes, cum ab officio cui eras per naturam obnoxius cessaris, armasti; proficit ventoso munimine, quod genuinæ negatum est turpiter puritati. Crede mihi, lex cum parentem locuta est, non tacuit redemptorem: hortata est, jussit, extorsit universa: sufficienter impleri religiosi operis sacramenta per nomina. Calamitas mea sensus tuos ad hujus rei intellectus obaudivit: redemptio filii quæ est in diligentia necessitudinis, esse non potuit in præceptis. Impietatem meam, et in liberatione fratris invidiam, dum Læda pignora laudas, accusas. Nescis quia si inter illos tuæ distributionis processisset æquatio, generasset errorem: nam unum in perpetuo decore lucis, alterum in jugi noctis possessione damnasset. Mentior, si alia judicia tua exstiter de filiis. Quidnam e se censuisti, cum unum nunquam habitum pirata dimitteret, alium nunquam relictum quasi patre tradente reineret? quidquid post oculos tuos in illa ferali terra sus inui, a te processisse non dubito. Spes mihi universa consumpta est, postquam in me de solo barbarico redemptor abscessit. Quas naves ad littora inhumana tendentes non primus inspexi, et quidquid vane-cente visione non sequebantur oculi, mente comprehendere? qui sagacius inspicunt aliquid, qui promptus præstolantur. Quotiens ante adventum tuum, si quando nos lustrare aerem pirata permisit, in extraneis mihi personis pater occurrit, et vidi has quas sibi amor sine mentiendi dedere ore pingit effigies? Illis imaginibus diu sollicitata corda feriuntur. Hæc quotiens

renuenti mihi cibos quos pirata præstabat, hac barbarus consolatione subvenit, Nil metuas, nil de hac afflictione suspires: si creator tuus superest, parum a libertatis statione sejungeris. Ecce aliquando adfuit sors cupitis, alacer mihi adventum istius et prædo nuntiavit. Non longe fuit ab integræ amore clementiæ, qui redemptorem lætus excepit. Non habuimus, iudices, dominos inhumanos: fuerunt qui potuissent et prece molliri: si auri inopiam compensassent lacrymæ, uno tempore utrosque reduxerat: testatus est noluisse fieri, quod non est magno precatus impendio. Expendite, quæso, quid a me jure postulet, qui mihi in ultimis nec supplicatione subvenit. Adjecisti quod privilegiis naturæ munitus sis, et quod in me deliquisti non liceat vindicari. Sed non habet innocentie prærogativam, qui defensionem suam locat in apice. Insons actionis luce niteat: citra dissimulationem crimina confitetur, qui in hoc tutelam suam æstimat quod præcedit: reos nulla defendit auctoritas; in facinorosis sacramenta nominis evanescent.

Epilogus. Et hoc, sanctissimi cognitores, ita post custodias latronum alio labore pectoris allegavi, quasi, etsi essem debitor, valerem exhibere quod poscitur. Non considerat spoliata carnibus ossa, dominorum inhumanitate sordentia, et patefacta per carnifices naturæ secreta non respicit. In corpore meo in lucem quidquid homo est protulerunt tormenta, et penetralia viscerum instante cruciatibus barbaro, cum pater mihi dedignaretur adesse, vulgata sunt. Modum transit atrocitas, quæ vel in debitis exigendis non principe loco vires interrogat. Tu cum videas ætatis in me valetudinem miseriarum fasce mollitam, cum ævi robur multiplicium calamitatum varietate contritum, cum et necessitate se necesse habeam et invidiam juventutis, non a me desistis poscere quod et hostis remisisset exhausto. Tu accipies tributariam functionem, et adhuc me magnitudine nominis, et genio parentis incisiss, cum miserationem quam debes cuique homini, despicias exhibere vel pignori. Superna dispensatio hac intentionem tuam mercede locupletet, ut rursus probris tuæ funera vota respicias; et qui gravaris de vivaci præsentia, desideriorum summam capias de sepulcris.

DICTIO XXII.

CONTRORSIA NONA.

Præfatio.

Copiose quidem egregius adolescens inventorum suorum divitias in ordinem digerens, verborum quoque ubertate ditavit, et quæ pro religione esse credit, digno reverentia ore deprompsit. Sed procul opinionis insidias cessent malignorum commenta tractatum. Nos contra Aratorem dictionis pectus opponimus. Sed nec erumpentem in lucem laudis palmitem inimica falce truncamus: sed quem verborum callem sequi debet demonstrantes, scimus in illo nobis clarius, si eum præferri contigerit, triumphandum quia de nostris hausit quidquid Deo amplificante de scientia opum largius effuderit.

TH. MA. LEX.

De capta civitate hostium sacerdotes et Vestales virgines liberi dimittantur.

Post secundos bellici certaminis eventus, inter triumphos et laureas vires habere non potest lex ad resistendum recitata victoribus. Quid gladiis per affectionem mortis egimus, si erit quod post prælia formidemus? Jacet ante oculos meos quidquid hactenus minabatur exanimum, et postquam fusa est inimica congressio, nescio quid nobis afferunt defunctorum principum decreta terroris. Nescit prolate qualitatem virtutis expendere, qui de chararum freno superbit armatis. Acquiescant istis inertia corda repagulis; ego quidquid mihi licentiam tollebat, ense dispersi. Illud tantum potest nobis quæ ne negare, quod nolumus. Illud contentus sum habere terminum, ad cuius me transessionem desideria non vocarunt. Mihi quidquid prævaluerit habere lex tribuit. Optum et toga denegantes aliquid ferant: mihi totum natura peperit, quidquid in prociectu constitutus extorsero. Sola nobis scripta jura sunt, nil timere. Et hæc quidem auribus vestris, quasi bona esset formula quæ objectabatur, asserui. Nutrix tamen virorum fortium lex, vindex libertatis, patria munimentum, jubet post certamen heroas suos recidivam intentionem habere de præmio; et gestis non contenta felicibus, dum tollit sudoris pretium, frangit studia dimicandi. Ergo ne bona sunt præcepta quæ ne boni efficiamur occurrunt? Quæcunque fructum adimunt laborum, censors prudentissimi, de alienis nos facultate castigant. Nunquid æquum est habere valetudinem sanctiones de externo jure conscriptas? aut videtur rationi vicinum spem de futura possessione præcidere? Quid nobis religionis in sacerdotum personis opponitis? Deo duce, quem in illis veneraris, obtinui. Cujus intuitu desideras eos de jugo nostræ servitutis evadere, ipsos noveris teneri illo imperante captivos. Contra superos nititur qui quoscunque illorum sententia prosternit extulerit: quos festinas eripere, nequaquam fuerant effecti hominum, si meruissent ministri esse cælestium. Ecce tecum de sapore legis, quasi non habeam quæ responsi loco obijciam tela, contendo. Quam justitiam putas in illa jussione, quæ ut hostem fulciat socios imperia propagantes addicit? T. Ille spem prædæ, tulisti vota certaminis; et si defraudat genius laurati, ad penitentiam rediet quidquid contemptu lucis expellit. Facessat a prudentibus aquitatem hujusmodi non dico lege, sed tyrannica inscriptione requirere, quæ ingrata numinibus, inimica virtuti, contra fas et justitiam pugnat mentito colore pietatis. Nescis, loquacissime hominum, quam justus dolor de amissa laboris fruge nascatur. Hoc est dicere, quidquid diis ducebis acquisitis, eripimus. Vidi urbem inimicam quasi uno incendio senescentem, et illas cæcicolum sedes desertas et spoliatas divinitate prostræni: et putas remansisse quidquam quod non debeat esse victoris? Quid quod ipsa frivola et inanis constitutio obscuritate confunditur? Dicit enim, sacerdotes vel Vestales virgines debere libertate gaudere. Credo

illos nominat in quibus domicilium suum esse cœli habitator ostenderit, quos majores esse hominibus ætheris favor sua luce signaverit. Indicit eorum reverentiam quos agnoscere volunt divina pontifices. Vidimus miseros quos tuetur iste inter favillas lapsæ urbis de sola expectantes lamentatione præsidium, et, nihil habentes fiducia de proposito, inter turbas captivitate pressas errare. Non illis erat divinus splendor in vultibus, non quæ officium nuntiaret hilaritas. Nesciunt inter adversa turbari, quibus in sæculi tempestatibus de innocenti conscientia portus occurrit. Vidimus afflictiores ceteris trepidantibus, quibus nuda nomina lex ridenda concedit. Quis remansit locus in meritis, si sacramentum istud solo restat in titulo? Dici credo aliud, aliud esse pontificem. Vidi sæpe ante confectas jejuniis facies directa in jugulum tela cecidisse, et re usos ab inermibus gladios rigentem perdidisse naturam. Si creditis religiosa dicturo, non fuit temporum minister, qui inter quælibet discrimina humano eget auxilio. Scit supremus arbiter possessionem suam nova luce vestire. Non latet cœlestis illa periclitatio; et quamvis humanæ fragilitatis tunica vestiatur, effluoratur. Quid quod ipsi parati ad famulandum veniunt, qui trahi ad servitium non merentur? Hac extremitate qui indignus est, non rebellat. Occurrunt ad obsequia, quorum mens est digna culminibus; et pervicaciam mortalitatis eliminant, quos nefas est ad inhonesta constringi. Isti tui pericula, si nequaquam absolvi mereantur, intendunt. Non possunt subtrahi hominibus, quos non intelligimus quidquam amplius habere de hominibus. Juvate me, socii, juvate consortes: et garrulitatem impugnatoris mei auxiliante veritate comprimate. Agitur res de qua quid senserit superorum sententia jam tenemus. Addicantur immeriti, ut bonos possimus habere antistites. Instituantur per istos quos suos esse non conciliatrix fabula, non incerta defensio, sed ipse summi Dei fulgor enuntiet.

DICTIO XXIII.

¹ In abdicatum, qui, patre necato, matri quoque insidiabatur.

CONTRVERSIA DECIMA.

Postquam, iudices, abdicatus filius, in justis executionem doloris, patris factum, matris consensum, gladio vindicavit, turbare se æstimat innocentiam cognitorum, et aliquid de manifesti facinoris absolutione subripere. Nescimus quæ in defensione sui verba commentitia sceleratus inveniat, ad cujus nos consultationem vulnus ostendimus. Malo perseverantiae

¹ In abdicatum] Titulo caret in duobus antiquis: in tertio, qui recentior est, inscribitur: *Invectiva in Orestem, qui occidit Clytemnestram matrem*. Sed deceptus est quisquis hujus inscriptionis auctor fuit, argumenti similitudine. Nam Orestes matrem occidit, non patrem: hic autem patrem necavit, matrem non potuit. Quare indefinite scripta est in filium abdicatum: ejusmodi aliae complures sunt apud Senecam, Libanium et alios in abdicantes vel abdicatos, ἀποκρούοντας, ἀποκρουμένους.

² Allocutio] Quam ethopœiam a Græcis dici monui

A perditus filius, postquam necavit patrem, opinionem matris contendit extinguere: dolens quod evasimus pugionem, telo famam insequitur, cui pro sexus reverentia plus timemus. Nos ruptum patri, nos scelerrati iter ostendimus. Ille contra verba non poenitet. Ne quod nobis fidum videatur exstitisse subsidium ad sententiam suam traxit pavulum nostrum, quem luci nescium fabriata verborum arte subvertit, faciens et illum perire, qui putabat esse residuus. Quid præstigiis nudam desideras velare justitiam? nec odiosus parcere potuit, nec quem mentiris amasse, percutere. Nunquid argumentis opus est, ubi factum suum propria voce veritas testatur? perdidisti spem defensionis, cum genitricis ferro membra describeres. Sed licet procuraret formosus et nitidus, nos ad hanc in picienda oculos non habemus.

DICTIO XXIV.

Ex tempore, quam ipse Deuterius injunxit.

ETHICA TRIMA.

THEMA.

Perfunctus pelago Diomedes, tutus et arvis
Naufragium deslet, quod sine lympa fuit.
Qua propter varios contendens vicerat æstus,
Uxor ad alterius transierat copulam.
Causa querelarum simulato nomine vera est.
Istius verba, precor, comite vos placidi.

ALLOCUTIO.

O nomina, si vobis non eveniunt cuncta disponentibus, divisa potestas est, aut et malorum estis auctores. Quod si humanarum rerum quemquam ex numero vestro cura sollicitat, felicitatem mihi redeuntis tribuite, aut errorem quem finistis ingrati. Si cœlum vocanda piorum possessio, si propter momenta laticæ mortalibus orata tribuuntur, nolite beneficiis vestris sociare vindictam. Cur taliter ad effectum vota tetendimus, ut pararetur cœlium suffragio de occasi ne prosperitatis adversitas? Reddite, quæso, propitii incommoda quæ tulistis; re-tituatur pelagus, ne terreno pereat fama naufragio. Secundis rebus proximum est quæcunque accesserint mala nesciri. Ignominia quæ me in facie percussit, non tetigisset absentem. Uxorem, pro nefas! nisi ad eam rediissem, amisisse non crederet: inflexit statum meum abiurata calamitas. Stationi propior fuit liquentis error elementi: portum in genitali solo perdidit, quem sæpe in vasti gurgitis sinibus acquisivi. Hæcine est domus optata, cujus desiderio periculorum promittebatur oblivio, cum spe sequentis gaudii præsens malorum poterat forma nesciri? Cui unquam de miserarium terminis sunt nata principia, aut de perfunctus, eam Latini sæculo Ennodii allocutionem vocarunt. Sic enim et Priscianus in Præexercitationis rhetoriæ: *Allocutio est imitatio sermonis ad mores et suppositas personas accomodata, ut, Quibus verbis uti potuisset Andromache Hectore mortuo: quod est apud Libanium, τίνας ὅν εἰποι λόγους Ἀνδρουμάχη χαλεπὸν ἐν ἑκτορὶ*. Hoc enim modo Græci ethi carum dictionum themata proponebant. Latini in hunc fere modum, Ve ha Diomedes, cum Ægiales uxoris adulteria cognovit.

etis casibus evenit exordium? Aliquando optata contigit non amari? aut accessit ut hominem laderet fuga discriminis? Me novis semper pessima ictibus fortuna perculit: ejus si in deterius vergit mutatio, simplicem nocendi fervet speciem, ne successionebus insolescat. Uxorem, malorum comites, habui ad pudicitiam naturæ luce transmissam, cui splendor oriundi creverat institutis, ut gemino defensa propugnaculo nullatenus facinorum crederetur ictibus subjacere, nec dura castimonie obscenitatis evisceratione mollire. Illa nunquam sulvum metalli quæsit ornatum, nec pretiosorum candore lapidum nivem corporis imitata est, non ulla habuit decoris adjumenta, dum placuit, scivit conjugalibus sacramentis fucatis studiis non juvari, nec obligatum tenuisse conjugem, quando alium præter eum qui descendit a moribus quæsit nupta fulgorem. Mansit illa educandorum pignorum servitus libera, dum talem se præbuit, quæ et desiderari meruerit, et virum nunquam putaret absentem. Illa sexum mentis firmitate duraverat, dum illi muliebris imbecilla consilii de virili ceperant auctoritate substantiam. Jam lapsibus ordinis sui doctrina medicante repugnabat, et translata in usus alios feminarum ridebat excessus. In summa, talis perit, quales solent a maritis lacrymas impetrare. Circæo, ut aiunt, poculo a se translata est, et in votum migravit adulteri. Sed quid agamus inter anxiam et incertam deprehensi? Recipiat nos pro remediis exosa navigatio, lassatæ manus rudentibus stupea rursus vincula meditentur; hæreat clavis dextera, ut frenatæ puppis per gubernaculum jura moderetur; depictus sideribus axis reddatur aspectui; dispositionis nostræ itinera nocturnum dirigantur indicium. Sit solatium luminibus meis, si profanati non videatur terra conjugii: fugiamus patriam, in qua tale effectum est matrimonium nostrum, quod et amisisse pudeat, nec audeant vota recipere.

DICTIO XXV.

Verba Thetidis, cum Achillem videret extinctum.

ETHICA SECUNDA.

Intercepta estopio quæsitæ fraus materna consilio. Invenerunt Achillem nostrum fata et ab alia natura subreptum, nec profuit quod sexum quem ei origo dederat astutia commutavit; feminam diuturnitate non didicit, et viri fortis animum mollis consuetudo servavit. Quis credat inefficacem fuisse provisionem, quam et dea et mater invenit? Non est præmium immortalitas, quam nec genitrix transmittit ad sobolem, nec per eam quod filium casibus foretur occurrat. Ut nunquam doloribus subducamur, numina sumus. Quæ est ista conditio, quando de penetralibus viscerum nostrorum quod letho serviat exhibemus? Cæcicum potentiam aut liceret posteritati conferre quod possidet, aut caris descendentibus pro lamentationis termino daretur occumbere. Inferiores hominibus sumus quibus similes paremus: in hoc deterius Parcarum ludibrio subjacentes, quia nescimus exitia pignoribus obligata. Superorum maxime, aut prospiciam nostram sub luce fortuitis, aut nos pro he-

A neficii collatione submitte. Liceat pro caro, si non vincimus interitum, vel subire. Stat ante oculos meos orbibus, idcirco deterior, quia illam pro æternitatis meæ sublimitate præscivi. O lugendam numinum felicitatem, cum illud quod de adversis ignorari non licet, non donatur avertere! Recordor præteriti sollicitudinem temporis, et curas meas quibus nequidquam invigilavi reminiscor. Quid profuit Stygiæ paludis auxilio nati corpus armatum, dum illud quod a nobis sumere debuit quæreremus a gurgite? In membris proles nostræ, quem dea tenuit, locus est vulneris. Cur non laxioribus digitis lympha se miscuit, ut ex toto exclusisset ietus superis unda sublimior? quid etiam jovit Chironis elegisse magisterium, qui ætatis lubricum doctrina solidaret? Credo diversis institutionum callibus, ut bellum filio placeret, invenimus: apud monitorem fortissimum actum est ut vires quæ sequebantur consilia non haberent. Quis miscendum seminarum latebris virum saporem vellet haurire certaminis, et inde provideat pignori, unde facit perire quod providet? Jam duratas spiculis manus ad calathos fangebamus, et illos humeros quos spoliati leonis terga calefecerant, auro distincta vel murice palla claudebant. Non facilis transitus fuit, juvenem nostrum puellam post guttum laetis invitari: nec astute componitur, quod non in teneris ætatis primordiis imperavi. Sed quid transacta recolo, cum animum futuræ calamitatis pulset immanitas? Video Trojæ fumantis excidæ, et statim eam manente subversam: video Hectoris prælia acerba Grajægenis, qui idcirco crevit opinionibus, ut soboli meæ, dum occumberet, triumphus crearet ad prælium; raptatum quadrigis adhuc bellaturi corpus agnosco, et Achilles mei minui commodis, quod de pondere decrescit extincti; video, quod iræ proficit, perire compendio. Sed quid his laudibus poscor orbantia? reliqua silentio tegam, te ante doloris tempus narratione conficiam. Habeat consolationem de taciturnitate æternitatis nostra, quam non habet de natura.

DICTIO XXVI.

Verba Menelai cum Trojam videret exstam.

ETHICA TERTIA.

Etsi gravibus dolorem meum raptor inflammavit incendiis, etsi pertulimus faces injuriæ, debito tamen rogo immensi auctoris sceleris cum conjuncta sibi universitate consentit. Pene felix contumelia est quæ talem me etur, etsi cum maximo sudore, vindictam. Quis respuat suscipere necessitatem triumphum termino concludendam? sapor sequentium amaritudinem rei præcedentis excludit: dulce sit quod doluimus, quia doloris nostri pœnitet provocantes. Abductæ mulieris turpiter occasio nostri exsistit mater augmenti; peperit a nobis sequestrata uxor imperium, et de adulteri complexibus nobis edidit patriam quam tenemus: qui riserunt celibem, vident superba hostium colla calcantem. Habuimus conjugem honestis per longum moribus institutam, alieni ignaram contubernii, quæ non oparet desiderare quod non licet. Non illam usus præcipitavit in vitia; sed scelera prædonis impulsu sentata est Paridem voluntate ca-

ptiva. Nunquam ad hoc illam erexit forma conscientia, ut se crederet adamari : quia, ut confidimus, turpissimis sunt moribus quæ pulchras se esse meminerunt. Talis ultio decuit magna peccantem ; funditus procubuit, qui sibi venerandæ sumpsit culmen uxoris. Talibus utere, adulter, hymenæis. Ilis te Alecto pronubum sectatur insignibus ; et placari nos sic convenit, et Paridem sic perire. Dictavimus matrimoniorum iura non sermone, sed gladiis, præsumptionum segetem ultrici fulce vastantes. Multis ad conservationem proderit, nos perdidisse conjugium. Dicite, quæ ubicunque accepistis nomen uxoris, si non, quotiens vitia subripuerint, Menelai et nomen et virtus occurreret. Quibus non est in studio pudicitia, erit, ni fallimur, in necessitate ; et par per omnis disciplina servabitur, ubi unam formam et volentes custodiunt et coactæ.

DICTIO XXVII.

*Verba Junonis cum Antæum videret parem viribus
Herculis existitiss.*

ETHICA QUARTA.

Tandem aliquando qui iudicio nostro responderet inventus est, qui de inimico nostro, et dum vincitur, triumpharet. Herculeæ vires, nisi eliserint, non jacent : quem providimus, et de casibus est superbus. Stat propitius magnus viribus, sed erit maximus per ruinam. Nescio utrum Hercules valeat par esse, vel si Antæum non liceat ulla ratione prosterni : at si hosti nostro blanditur adversitas, nos ad laureas pervenimus. Scimus futura, sed convenit superos loqui quasi humana mortalibus. Provideat Hercules quid eligat esse faciendum. Vincendus est congregiente inimico, vincendus est et jacente. Qui venena lusi in cunis, qui pacavit Erimanthi nemora, qui cervam velocitate præcessit, optionem habeat quid sequatur : aut hostem periturus dejiciat, aut si certamen metuerit, cum suis cautibus jam sepultus. Lernæum periculum, nisi fallor, orietur de consummatione certaminis. Quis non credat nihil superes e quod peragat, cum humi fusus aspicitur ? At nostræ partis intentio de oppressione suscitabitur, et augmentandi roboris causam feliciter pro inimico perfuncta res suggeret.

DICTIO XXVIII.

Verba Didonis cum abeuntem videret Æneam.

¹ Nec tibi diva parens generis.

ETHICA QUINTA.

Quantum docet inclementia, perdidisti testimonium generis, quod opinione mentiris. Constat Veneris non

¹ *Nec tibi diva parens*] Hos locos Virgilianos appellabant, cum Virgilius versus pro declamationum themate sumebatur. Talis est metrica exercitatio quam in vetusto codice Pitheano vidimus, Coronati V. C. hoc titulo et principio :

THEMA, LOCUS VIRGILIANUS.

Vivo equidem, vitamque extrema per omnia ducō ;

V. C. CORONATI.

Aspera diverso laxatur vita dolore,
Et mortu vicinus eo, vivitque dolori
Ægra salus : nostras eruant dum flamma mentes,

A esse filium nil amantem : ordo rerum est ut prosapiem mores annuient, et quo quis auctore in lucem venerit, ejus facta secetur. Diva Idaliæ nescientem respondere beneficiis non agnoscit. Non fama filios, sed conversationis monstrat æqualitas : si diversa sit conscientia, vix credenda esse soboles quæ vocatur. Te potius Caucasæi rigoris prærupta genuerunt, aut conceptum in recessibus montium saxea alvus effudit : et ne dira nutrimentis natura mollesceret, " eripientes " salutem Cytheris Hyrcanæ tigrides alimenta præbuerunt : nutriti te illa feritas quæ trucidat. Nam quid mihi dissimulatione pollicitor ? aut quid sperando meliora sustentor ? Non reddidit fletibus lacrymas, quas ejus amore torti fundebam : non gemitus meos propria mens cruenta est consolata suspitiis. In doloribus meis, quod unicum est remedium, non exhibuit pari dolore collega " , quia pene " solus est in ætate terminus invenisse participem. Sed quæ eloquar nescio, quæ re inquam. Hæc nec dexter Junonis oculus, nec summi Tonantis patitur aspectus, ut pro tot impensis sequestratione consumar, nec aliud pietate promoverim, nisi ut merear non amari. Heu fides ab universis proturbata mortalibus, et quod hactenus numinibus homines jungebat, expulsum ! Suscepi " miseranda naufragium, et ejus diuini reginam subdidi manente felicitatis sorte captivam : feci ut ageret dominum profugus imperator. Nunc furore succensa discrucior, quare possessor me deserat, ingemisco. Ergo Apollinis vocatus auguriis abscedis, et sortis Lyciæ casum cæritis et C apud te jam manentis præponis imperiis ? Scilicet cælestibus crudelitas ista procuratur auctoribus, et interpres superiorum ad hos hominem compellit excessus, ut diligentis litora quasi solum hos ille diffugiat ; ut per tempestates salutem prodât, qui solum fugit affectum. Vade, ulterius non morabor. Habet vindictam mei via qua deseror, habebit pelagus in furore iudicium ; raucos tumentium procellarum ætus exaudiam ; vocabis inter pericula Didonis nomen, quæ et fuit portus, et præbuit : aut certe, quod timeo, ne dum vindicor me vivente moriaris, eventum expetitur navigationis post usuram lucis a noscam. Vide sceleribus indebitam mercedem : perire innocens ante cupio quam merentem.

D Durus et indomitus Veneris se semine eretum Jactat, et abjurans collaudat stemmata divæ. Edidit ergo Venus fugientem nomen amoris, Pectoris et rabidi fudit clementia virus.

Vltæ status abit : quantos post Pergamæ casus Vidit item prædata manus : quos sæpe dolores Pertulit, atque iterum, quas sensit Troja ruinas ?

et quæ sequuntur. Nam vitiosi cod. cis mendæ progredi vetant.

¹ *Salutem Cytheris*] Fortasse, cæteris.

² *Eripientes salutem CYTHERIS*] Veram esse lectio nem cæteris sequentia docent : Nutriti te illa feritas quæ trucidat. BARTH. *Adversar.* pag. 952.

³ *Solus est in ætate terminus*] Rectissime V. C. Schottus, in anxietate. Ib., ibid.

⁴ *Suscepi miseranda naufragium*] Leg. naufragum. Ib., ibidem.

CARMINA.

LIBER PRIMUS.

I.

ITINERARIUM VIRGANTIONIS CASTELLI.

Celsior astrigerum Titan conscenderat axem,
Lampade cum plena totus in orbe patet.
Flammiger ardenti sorbebat flomina Canero,
Cum segetem me sor falce domat proprii m.
Siccatur dum fonte bibens, dum mundus anhe'at:
Jussus in oceanum Gallica lustra sequi,
Torrida non timui quæ vincunt arva Syenem.
Pulvis, flamma, sitis, dos fuit obsequio.
Quid jubar, et validos renovas mihi, Musa, vapo-
[res?]

Plus erit algentes me superasse vias.
Quidquid plara caleat; quidquid sublimia rigent
Frigoribus, passum dic sine lege poti.
Bellum naturæ, quod discors fecerat annus,
Æstatem atque hiemem detulit una dies,
Indutum nebulis canas superare pruinas
Edocuit^a Vates fervidus imperio.
Presserat æstivo corpus sub fasce lacerna,
Vestitus tenui tegmine nudus eram.
Cum fugit ex oculis con-tanti tempore tempus.
Lampada nam Phœbi dux fuit ad glaciem.
Optanti brumam devoto contigit horror,
Quæsitusque calor nil dedit indicii.
Matronas^b taceo, scopulos atque invia dictas,
In foribus blandas, cætera difficiles.
Illexit miseros facies depicta viantes,
Calcatae diras mox peperere neces.
Nominibus propriis nil falli sacra velustas,

^a *Itinerarium Brigantionis*] Brigantio Delphinatus nostri oppidum est in faucibus Alpium Cottiarum. Brianso enim hodie vocant, quod *Βρυγάντιον*, Brigantium Straboni et Ptolemæo: quo modo etiam scripserat Ammianus Marcellinus, ubi Virgantium legimus lib. xv Rerum gestarum. Eo igitur episcopi sui jussu tendebat Ennodius Mediolano digressus. Mediolano Brigantionem petentibus occurrunt fluvii et alia, quæ de-cribit.

^b *Edocuit Vates*] Episcopus. Familiare est Ennodio vatem ponere pro episcopo, ut vatis Cypriani, Ambrosii, Laurentii, Eustorgii vatis, passim. Sic in epitaphio ipsius Ennodii: item Petri episcopi Ticinensis:

Hic vates Domini, mundo quia corpore vixit.
Admixtus gaudet cœtibus angelicis.

^c *Matronas taceo*] Præcelsi verticis nomen haud procul Brigantione: qua parte Galliam spectat qui hodie mons Geneva nuncupatur. Itinerarium Hieronol.: Mansio Ebreduno. Inde incipiunt Alpes Cottiae; mutatio Rome, M. xvi, mansio Brigantium. M. xvii, Inde ascendit Matronam. Ammianus Marcellinus: In Alpibus Cottis, quarum initium a Segusione est, præcelsum erigitur jugum. A summitate hujus Italici clivi planities ad usque stationem nomine Martis per septem extenditur millia: et hinc alia clivudo cretor, ægreque superabilis ad Matronam porrigitur verticem: a hujus

A

Tot leti formas sic vocitare volens.
Serpæa descissis pendebat semita plantis,
Nec visu facilis, credite, callis erat.
Quid labyrinthæos priscorum fama recessus
Involvit linguis, quod timeat relegens?
Illic artificis laudandus constitit error,
Cum torsit rectum Dædalus ingenio.
Hic natura homines per summum portat Olympi,
Quo liquidum tranans ire columba valet.
Parcite, Pierides, pelagus fluviale silendo,
Ne reparet sermo, fors bona quod pepulit.
Duria^a nam Sessis, torrens vel Stura, vel Orgum
Marmoris Ionii sævitiam superant.

B

Dulcia cum variis succedunt læta periclis,
Effectus rerum eor solidare solet.
Nil mihi cum dubiis prosunt oblivæ tristi:
Ebria lethæo pectora fonte fero.
Limina sanctorum præstat lustrasse trememem,
Martyribus lacrymas exhibuisse meas.
Ecce Saturnius, Crispinus, Daria, Maurus,
Eusebius, Quintus gaudia magna parant.
Octavi meritis da, Adventor;^b rede, Solutor,
Cand da ne pullis vita cadat maculis.
Hostiles laqueos scindat mens concia recti:
Hoc semper placeat quod decet, hoc liceat.

II.

DICTIO^a DATA DEUTERIO V. S. GRAMMATICO, NOMINE IPSIUS
EUGENETI V. I. MITTENDA.

Gaudia transcendunt vires, vox læta superbit,
Ingenii maciem prospera non metuunt.

C

vocabulum casus femine nobilis dedit: unde declivem quidem iter, sed expeditius ad usque castellum Virgantium patet. Matronam Marcellinum cis Brigantium cum Ennodio locat. Itinerarii auctor, quia iter orditur e Gallis, post Brigantium Genevæ montis pars est, ut dixi.

^a *Duria nam Sessis*] Hunc versum ex conjectura restitimus, nam in antiquis etiam codicibus depravatissimus erat. Sturam, Orgum, Durias duas, Sessitem Plinius lib. ii, cap. 16, in fluvii numerat, qui ex Alpibus in Padum lævo latere decurrunt. Et vero prius eis adhuc vocabulis nuncupantur, nisi quod Sessitem Sessiam vocant, et Orgum Orcum: ex quo patet non recte a. und Plinium Morgum legi.

^b *Redde Solutor*] Octavius, Solutor et Adventor martyres tres e legione Thebæa: quorum sacre reliquæ in honore sunt Augustæ Taurinorum: exstatque in eos sermo Maximi episcopi Taurinensis.

D

^a *Dictio data Deuterio mittenda Eugeneti*] Uterque ex epistolis notus est. Nam de Deuterio grammatico dictum est ad epist. 19 lib. i; de Eugeneio quæstore lib. iv, epist. 26. Ab Eugeneio igitur hortuli partem petit Deuterius, cujus nomine carmen hoc scriptum ab Ennodio.

^b *Quid jubar, et calidos*] Sic legit Barthius Animagy. ad Papinii Statii Thebaid., pag. 114, atque his verbis ab Ennodio exprimi serenitatem, lucem, diem, solem.

Duleia temporibus famulantur fila secundis :

Quod felix meruit, nobile, carmen erit.

Vox iusti quæstor, legum substantia, nobis
Ceu Phœbus mittet tympana, plectra, lyram.

Docta Camœnarum corat pia turba sororum,
Offerat arguto pollice quod loquuntur.

Turgida fatidici vix possint pectora vatis
Virtutum species enumerare tuas.

Tu deus Italiæ, spes tu fidissima recti,
Fax, tuba cansarum, purpura nostra, vale.

Luminibus lævuples solem te Roma vocavit
Celsa, Quirinali suscipiens gremio.

Eloquio lyncem, tu subdes voce leonem,
Melle tuo serpens gutturis arma premet.

Fetibus orbatæ ferrent tibi munera tigres,
Quæ dolor et feritas aure pavente daret.

Te pene demessum ceu florem dextera fati
Dum lacerat, Christus percussit exitium.

Reddita se melius nunc vincit vita beati,
Actibus asseritur quod venit a superis.

His fretus, non legatos, nec verba precantum,
Callida fucatis artibus elicit.

Ipsæ ego, mendicæ transmittens verba Thalæ,
Donum more Dei te precor ut tribuas.

Hortulus exigua sociatus parie retardat
Spem solidam, fieri ne merear dominus.

Hanc mihi largiri non spernas, lumen honorum,
Sic voti compos sæcula nostra colas.

Sic ¹ te regnantis sublimet celsa potestas :
Sic currant meritis aurea lata tuis.

Amphion Dirceus tetigit quod pectine, vixit ;
Nulla mori rerum tunc animata potest.

Commoda de Musis nunquam fluxere tot annis ;
Affectu pretii quas mihi concilia.

III.

PREFATIO ² NEPOTIBUS PROCI LI DICTA SUB DIE XV CAL.

MAII.

Exprimit in spicam tellus jam feta papillas,
Lacte maritatis turgida cespitibus.

Stringitur in prolem sparsus per gramina succus,
De guttis faciens progeniem solidam.

Vestitus gemmis protendit brachia palmes,
De gremio ligni pampinus ecce viret.

Jussa per augmentum nunc silvam perdere vites
Frugibus ut crescat, vulnera conciliant.

Evocat, inquit gaudens infantia mundi
Nutricem, tepidi quam dedit aura poli.

¹ Sic te regnantis] Theoderici regis, cujus quæstor erat.

² Nepotibus Proculi] Liguris poetæ : quem Sidonius inter eximios, et utraque lingua præstantes ætatis suæ poetas numerat lib. ix, epist. 15 :

Potuisse ista semper efficere
Humo atque gente cretus in Ligustide
Proculus melodis insonare pulsibus,
Limans faceta queque sic poemata,
Venetam læcessat ut favore Mantuum.
Homericeque par et ipse gloriæ
Rotas Maronis arte sectans compari.

³ Marsya si veniat] Hoc est, si Phœbo iterum cum Marsya subeundum sit certamen, Procul in adiutorem ac socium habere velit.

A Ludit per faciem camporum rustica pubes,
Respiens duri dulce laboris onus.

Annus reptat ovals tractus per murmura veris,
Fracta locutris mella ferens labiis.

Cum rebus noster balbutit carmina sensus,
Aurea principis dextera poriet opem.

Blandior ad falceri messor perducit aristas,
Si rastris segetem pectere continet.

Nunc stirpem Proculi dans vernum suscipe, doctor ;
Ne fervor teneros decoquat immodicus.

Serventur leges ; ceu census littera currat.
Ilorum Pinlareus flumina vicit avus.

Docta Camœnali cecinit qui carmina plectro :
Cujus Apollinei nil tacuere chori.

Phœbus in auxilio repetat mox fortior illum,
Artis nobilitas ⁴ Marsya si veniat.

IV.

⁵ EPITHALAMIUM DICTUM MAXIMO V. S.

Prefatio.

Annus sole novo teneras dum format aristas,
⁶ Natura in thalamis, orbe tepente, sedet.

Pingitur et vario rûndus discrimine florum ;
Una soli facies, gratia, cultus, amor.

Arbuta vitali coalescunt uda vapore ;
Ignea concretus semina succus alit.

E-igitur genio tellus tumefacta marito ;
Torrida lascivis silva viret spoliis.

Lactans cespitibus in nodum truditur herba,
Vi ea gemmatos brachia dant digitos.

In rerum cultu lex jungit pronuba tædas ;
Aura poli ut sponsum germina cuncta facit.

C Ergo pari voto lux, celum, flumina, Ne-reus,
Montes, prata, feræ gaudia concipiant.

De te quid vernat sortitur, Maxime, mundus ;
Et naturalem dos tua comit opem.

Cui sanguis, census, genius, mens, vota superstat,
Musarum primo fulta suæ ercilio.

Sæcula te fidei monumentum nostra dederunt,
Corporis et cordis virginitate parem.

Vincentem meritis sponsam dat candida vita :
Quæ cum te superat, sic tibi palma venit.

Huic niveis concors arridet flamma labellis,
Alba verecundas spargit in ora notas.

Adsit oro fons loquelæ, voce, mente, pectine ;
Ars, natura, Musa, Phœbus qua tumet facundia.

D Vile nil deceat sonare in Maximorum laudibus :
Conterunt Phœbeia celum sæpe dicta verticem.

⁵ Epithalamium Maximo] Ad Maximum aliquot vidimus epistolas lib. vii et viii, atque in iis nuptiarum mentionem in quibus dictum est hoc epithalamium : quod sedis hætenus, ut cætera fere poemata Ennodii, versuum trajectionibus interpolatum, ordini uttorique suo reddidimus. Varo metrorum genere constat exemplo Claudiani, qui diversis numeris lusi in nuptias Honorii et Marcæ. Nam Sidonius in epithalamio Polemii et Araneolæ heroico tantum usus est, Paulinus elegiaco in epithalamio Juliani Memoris episcopi F. et hæc clarissimæ femine.

⁶ Natura in thal.] Id est, prægnans est, mox superventura partioni intenta. Admodum eleganter.

BARTH. ANIMADE. ad Papinii Statii 1 Achillicid., pag. 1682.

Orbe captivo Venus alma fusis
 Dotibus florum per amœna ludens,
 Dum facit vernum pretio et micanis
 Sidere formæ;

Sprevit aurati decus omne pepili,
 Advenæ pompam noluit metalli
 Ditiore cultu stetit effugato,
 Sparsa capillos.

Nobilis si quod bibit arte virus
 Lana, mentito potior colore,
 Dic ^a et argenti pelagi lapillos,
 Nuda superstat.

Fulserant raro sub hiante filo
 Pectoris gemmæ in roseis papillis.
 Invidum membris abigens amictum
 Altera lux est.

Proditum risit sine nube corpus,
^b Carcere irrupto nituit serenum:
 Quodque servabat male vestis,
 Proditur arte.

Aliger laxo remeabat arcu,
 Marcidam damnans otii pharetram,
^c Sanguine in nullo made acta lætus
 Spicula gestans.

Tunc sic alloquitur matrem fluitantibus armis:
 Perdidimus, genitrix, virtutis præmia nostræ.
 Jam nusquam Cytherea sonat, ridetur Amorum
 Fabula, nec proles nascenti sufficit ævo.
 Frigida consumens multorum possidet artus
 Virginitas fervore novo: sublimia carnem
 Vota domant: mundus tenui vix nomine constat, **C**
 Primævi tremulos fractis imitantur ephelis.
 Rara per immensos sacrorum, respice, campos
 Conjugii messis: per flores sola velustas
 Exserit albentes jejuna et pallida canos,
 Una fides rerum nulla dulcedine flecti,
 Et si quid teneros potuit transducere mores,
 Præceptis calcare malis: servatur ubique
 Justitium; culpa est thalamos nominasse pudico:
 Tu remissa jaces, et tanti nescia juris
 Nuda per effusos respectas membra capillos.

Surge, age, et obstantem properanter discute som-
 [num.]

Nec te, quod turpe est, captivum numen habere
 Jura pudiciæ, vel lex malesuada putetur.

Talibus arsisent dictis et viscera ponto.
 Colligit in nodum passos lux aurea crines,
 Et naturalem concludens veste decorem,
 Mutavit formam. Tunc quidquid fulget iaspis.

^a Pasturæ ficta smaragdus] Pastu a est ποιμήν. Ut ergo ποιμήν dicitur interdum de pascuis ipsis, ut quando ποιμήν καὶ λαοὶ κύνες copulantur, sic pastura hoc loco pro pascuis virentibus: et epigrammate 10: *Herbida pasturum superantia saxa virentem.* Jam smaragdi laus et pretium est viror. Plinius lib. xxxviii, cap. 5: *Herbas virentes frondesque avide spectamus: smaragdus vero tanto libentius, quoniam nihil omnino vitridius comparatum illis v. ret.* Tertullianus de Judicio: *Herbosæque viret prægrandis luce smaragdus.* Martian. Capella lib. 1 de Jove: *Calceos autem smaragdineæ fluctu viriditatis herbosos vestigis ejus tellus innexuit.*

^b Dic et argenti pelagi lapillos] Cedit argenti, c. e.

A Quæ viret in pretio ^a pasturæ ficta smaragdus,
 Et latet in conchis melior custode veneno
 Alba venit, niveum sumptura ex corpore lumen.
 Palla per accinctos decrescit splendida lumbos,
 Et zona teneras compressit dura papillas.
 Affatur natum, Quem, spes mea, figere tentas?
 Quem sequimur? quove ire jubes? post otia major
 Flamma decet: discant populi tunc crescere divam,
 Cum neglecta jacet. Superos nil perdere somno
 Ostendant geminis reparata incendia curis.
 Maximus ecce, vides, gener's spes unica summi,
 Dulcibus illudit per longa obliviam tardis.
 Sectatur matrem, quæ cælo purior ipso est
 Femina, quam scimus mulierem vincere mente.
 Ille domuit puerum, mores sortitur avorum,
B Quod pudet heu, longo nobis nescitus in ævo est.
 Illius ad abstrusas veniat mea lampada fibras:
 Suspiret, cupiat, discurrat, ferveat, oret.

Hæc ait: et sobolem totu complexa benigno,
 Mollia mellitis aretavit ad oscula labris.
 Ille volat celeri tranans per nubila vento,
 Omnia lascivo socians elementa furore.
 Ut stetit, et juvenem formæ conspexit in ostro,
 Tunc Dionæum tamefactus despici? inquit.
 Iluc Venerem culture veni: qui tardius arsit,
 In multum calet ille rogos, celeresque favillas
 Restituet quæcunque pyræ subducitur arbor.
 Deprompsit jaculum, quo divos fixerat omnes.
 Tum pulcher teretis flexuram percussit arcus:
 Singula diverso traxerunt brachia calle.
 Pennigeri vultus præsentet dextera fatum.
 Moxque ferit, læto factum clamore saluans.
 Me ego, qui trepida semper contemptus adhæsi
 Visceribus fugitive tuis, hæc victima matri
 Litamus, multis quam tu non suspicis annis.
 Ecce iterum magno rimatus sanguine cretam
 Quam thalamis jungat, cernit sublime puellæ
 Sedus, et ætonitus ad matrem lumina flexit,
 Germanam credens collaudat nobile furum.
 Sed teneram levior ferit puer ille sagitta,
 Inque virum totos contorsit furior icus.
 Post hæc digrediens permulcet pectora dictis.
 Nostra tuas, juvenis, confortent vulnera vires.
 Nam quicumque mea est percussus cuspide, crescit.
 Hæc faciunt multos, si credis, bella nepotes.
D S's felix, semperque feras mea vulnera tecum.

Nunc me Pierio favore jutum

In læta, proceres, locate fronte.

Sustinent gracilem per omne carmen.

Totidem litteræ sunt transpositæ solum. Sed rectius fortasse, Sic et argenti, etc. BARTH. *Adversar.* pag. 479.

^b Carcere irrupto nituit] In veteribus scriptis et editis *carcere irrupto*. Optime: non enim rupit tegmen quod cohiebat, etc. *Id.*, *ibid.*

^c Sanguine in nullo made facta lætus Spicula gestans] Minime lætus videtur Cupido adesse: id quod arguit etiam allocutio Veneris. Legendum igitur *lentus*: ut, velut tristi, lentum gradum ascribat. In editionibus prisce vox illa plane omisa est, et verus ultimus velut in hexametrum formatus: quod augeat nobis de vitio suspicionem. *Id.*, *ibid.*

Qui doctum faciunt benignitate.
Quod nunc ingenium premunt pruinae,
Distendat refovens decore vernum.

V.

ITINERARIUM PADI.

Ingenii cultor, fons oris, copia linguae,
Humor Castalius veniat, quo Thracius Orpheus
Naufraga diffuso succendat pectora fluxu.
Adsit, et arenis conjungat cordis hiatus.
Eridani dicturus aquas, nisi flumine largo
Sicca Pegasæo perfundam membra liquore,
Torrida jejuno vix stillant verba relatu.
Undarum cumulos ut narrem, suggere lymphæ.
Quam bene pandit aquas, cui blandus murmurat

[amnis?

Anni tempus erat, quo vernal mitibus uvis
Palmes, et autumnus proponit dotes in orbe.
Imbribus externis madida cum veste Lyæus
Distendit tunicas uvarum carcere musti.
Uberibus pluviis^a petrarum lege subacta
Tunc sibi forte Padus captivos tlexerat agros,
Canebant spumis et turgida dorsa nivali.
Currabant stantes per fluctus culmina villæ.
Servavit raptum pelagus tunc littore tecum,
Et mutans terras mansit fortuna casarum.
Respiceres silvas stationem perdere jussas
Ad flammæ properare Pado ducente vires.
Tunc ego ferventi germanæ tractus amore,
Cui natum Parcæ demessum pollice diro
Sustulerant, viduamque domum constante marito
Reddebant, ubi urbis peperit quæ semper Averni.
Hanc ut solarer vel vitam prodere legi.
Regnator Ligurum fluviorum maximus ille
Sub juga transmissus gemit sub pondere cymbæ.
Intumuit, rursusque minas flatusque remisit,
Quique polos vicit, soli mihi cedere jussus.
Sic pietas elementa domat, sic cuncta coerces
Cui, grata Deo tenuit miseratio mentem.
Ecce iterum madidis conlectus nobilibus æther
Hæsit aquas, quibus omne ruens submergeret arvom.
Non cæli faciem conspexit naufraga tellus,
Et stellis videtur micuerunt dira tenebræ.
Erravit piscis sed non captivus in ædæ,
Et populus fluvii per mensas lambit escam.
Evomuit pelagus hominum penetrare profundum,
Humida pulveribus clausurunt æquora campos.
Perfunctus primis recidiva pericula vidi.
Ille triumphator tiro ad certamina Nerei
Frigida per liquidas gestabam pectora lymphas,

^a *Itinerarium Padi*] Padi nomen argumenti vice adjectum est. Navigationem enim describit, qua æstuante Pado jactatus est, cum sororem suam unico filio super orbatam officii causa inviseret.

^b *Petrarum lege subacta*] Ruptis aggeribus. Variant codices: unus *parcarum* legit, alter *parumper*: tertius *parum*. Sed nihil mutandum censeo, aut si quid mutandum, *riparum* ex tertio, hoc est Vaticanæ exemplaris vestigiis legendum: ut epigr. 155. Ille enim vult quod Virgilius lib. II *Æneidos*: ◊

Non sic aggeribus ruptis cum spumens amnis
Exit, oppositasque evexit gurgite moles.

A Nec sic is oculis respexit marmo is i as.

Cum subito absorptum vidit vetus accola pontum,
Risit et objecti restantia signa pavoris.
Ditia permixto fulgebant arva metallo:
Eridanus claris radiabat comptus arenis.
Navita me lætus suscepti protinus alio,
Sarcina cui felix dudum concesserat omen.
Indoctus clavum rexit de pendere tutus.
Et me festivis, Christo duce, pertulit oris.

VI.

^a DICTIO ENNODII IACONI QUANDO ROMA REDIIT.

Amica est homini ad genitale solum revertenti semper hilaritas, dum metus quoscunque ei peregrinanti mens anxia preperit, quasi præfinitos et cælo gravante dispositos se evasisse confidit. Debetur ergo vox serena lætitiæ, ne muta gaudia mœroris imaginem sortiantur. Cui enim pateat exsultantis animi secretum, nisi oris clave reseratum? Reduces etiam cygnos alis ludere Mantuanus asseruit. Quid ego faciam in medio deprehensus abrupto, qui et regressui meo debeo dicendi fidem, et proposito tacendi necessitatem? Secede, quæso, ad tempus officii censura graviore, nunquam te oportune gaudii miscuisti. Prophetarum insignissimi sub legem versuum verba redigentes carmine desideria sua et vota cecinerunt: divino pectora dedicata colloquio plectris ecclesiastica per populos jura diviserunt. Cur ego in ordinis et meriti constitutus infantia æmulari summorum facta non studeam, maxime cum narrandi simulacrum altaris militem ad excipiendâ quæ contra fidem eveniunt be la corroborare? Nec dubitabo dicere quod præsentem constat exemplo. Didicimus jam quoturbine pro amore fidei hasta jacienda sit, neque nos virtutis pretio vel titulis mediocris confictus elevavit. Dicam ergo libens musico stylo gaudia mea: quorum perfectionem maximis promitto me, Deo adjuvante, eloquii litteris nuntiaturum. Pulsabunt me oblatrantium venena linguarum, sed professionis et ingenii exercitiis aggregabo quidquid contra accusati meritum maledictor ingesserit. Usus iste est bene nitentis conscientia, opinionis lucro jungere morsum æmulorum, et famæ compendia de invidia aucupari. Male pertinax dens livoris infringere; et qui oblocutionis fomitem de loco gloriae quæris, obmutescere. Dic unde fructus eveniat meritis, si jactantiæ deputas quod sudori nostro placemus. Labor est disciplinae amicus, et religioni quadam cognatione sociatus. Velut uda præsemina peregrinis maritata fomitibus nobilitatem fructuum ramis tribuant, quam parturientia diu

^a *Urbis Averni*] Ita omnes, fortasse urnis, ut urnas Averni dicat urnas sepulcrales, sororem significans alios quidem antea liberos sustulisse, sed vitæ brevis omnes atque immatura et acerba morte raptos.

^b *Dictio in reditu ex Urbe*] Huic poematio, et aliis nannullis præfationes solva oratione præfiguntur: quæ licet interdum longiores sint, quia tamen ad poemata referuntur, in eorum potius classem conjiciendas duximus. Reditu autem ex Urbe describit, quando post synodum palmarem et Apologeticum regressus est.

nesciere plantaria: ita dotatus liberalibus institutis bona mentem cura gravidam ad spem germinis melioris attollit. Pelluntur animo consiliorum toxica humanis preparata necibus, humor succi lethalis aboletur, quotiens hujusmodi occupationibus ingenia se submitunt. Hinc ad elaborata digredientibus divinorum patescunt secreta librorum: quorum januam sensu pulsante dum reserat, populis se duce pervium facit iter ignoratum, dum fastidiosos eloquii splendore, parum doctos fabricata Latinitate, et, ut aiunt, artifici rusticitate perducit. Quis talem salutis non diligat indicem, non sequatur, qui necessariis dulcia, dulcibus severa miscendo amare vitæ dogmata, et velle cogit invitos? Sed istinc alias cepti compleantur honesta vota propositi. Apud scientes rerum loquimur: res virtutis est, gaudium continere; secunde diligentiae per elaboratum tramitem luculentæ dictionis ostendere: hodie maxime, cum maiori portio limen ingressa facundiae dat parenti exsultatione eloquentiam quam negat ingenium, cum donat causa quod natura non praestitit. Macte insignium adolescens virtutum, qui in cano flore pomorum numerum monstras. Das pellere afflictionis glaciem, et ad verum me dictionis invitas. Nam dum quod tu debes studiis, ego impendo lætitiæ, puto ambo proficimus. Simile est enim, rudem instituere, et ad declamatoris affectum revocare jam desidem.

Post canas hiemes, geiidi post damna profundi,

Tranquillum quotiens navita carpit iter,
Mæret, et insidi desperat prospera ponti,
Quamque videt faciem non putat esse salis.

Sibilat aura levis, validas timet ille procellas
Fluctibus et blandas æstimat esse minas.

Linea si eris pant Zephyri pendencia malo,
Et dulci ludit spiritus obsequio;

Confusam ventis naturam perdere leges

Jurat, et antiquum credit adesse chaos.

Gaudia sic tollunt placidis discrimina rebus;

Nul a fides lætis integra, nec dubiis.

Non aliter variis tenuit quos Roma periclis,
Littoris optati reddidit ad gremium.

Permulcent pelagi numen venerabile cantu,
Ænchora quod proprium mordet obuncula solum.

Flamina sed lassiss tenerum factura saporum
Perturbant mentem militis æquorei.

Arma ratis subigit, remos et lineæ vibrat:

Sic mens naufragium suspicionis habet.

Adveniat siccis qui pressis cærula plantis:

Nam portus felix ille salutis erit.

Qui lætices vinxit fundens in pocula saxum,

Qui lapides solvit, qui solidavit aquas.

Quem genitrix fudit sæclis sine semine feta,

¹ *Tristia nil capiunt pectora versiloqui*] Sidonius Lampadio: *Nosti probe lætitiæ poetarum, quorum sic ingenia mæroribus, ut pisciculi reibus amicumtur. Versiloquum itaque vocat non vafum aut versut loquum, sed poetam qui versus pangit.*

² *Ad Faustum*] Occasione carminis cujusdam quod a Fausto acceperat, poetam ejus facultatem miris libitubo extolli. Quo scilicet Ennodii præconio per-

A Ad matrem junge s virginitalis onus.

Qui mortem propriæ superavit munere mortis,

Dans vitam mundo, funere quem peperit.

Ille per excelsum videat me dexter Olympum.

Tunc patriam teneam, tunc stationis opem.

Nubila laxati verrant licet æquora venti,

Rimosam puppin nil nocitura petunt.

Dolcia compositis quatiunt tunc tympana chordis;

Floribus et pingam carmina nostra novis.

Ut fatear, dictis comit bene dicere lætum;

¹ *Tristia nil capiunt pectora versiloqui.*

Sed reseat vernum, cesset jam bruma timoris:

Stringite quæ nectant frondea seria comas.

Cantem quæ solitus, dum plebem pasceret ore,

Ambrosios vates carmina pulchra loqui.

VII.

AD ² FAUSTUM DE CARMINIBUS EJUS.

Præfatio.

Nisi didicissem quod serenitas conscientiae vestrae hujus mali scabiem abjureret, invisum mihi eloquii uber astruerem. Facessat a bonis actibus res amica perfidiae. Me tamen nocitum caute vestra denuntio. Suspendistis hactenus ab ingenio mei ariditate imbrem fructuum nutritorem. Deus bone! quam peregrinas in me et ex vestri oris divitiis acquisitas dicendi opes intelligo! Adjacet dictis locupletibus, quantum sentio, rubiginosa lingua et sensu hebetes peritiæ lima componere. Est vobis quoddam cum hominum factore collegium. Ille fluxit ex nihilo, vos reparatis in melius. Gratias ego refero de suscepto carmine, cum de dilato mæream beneficio. Ad Camoenalem ignominiam, quibus nunquam ³ Gluvidenus deest, versus adjece; et peritura, ut dictum est, chartæ prodigus non peperi. Legite jocunditatem motura poemata, et familiari stupenda, ut aiunt, decora comprimate.

Fluminis in medio succendis viscera, Fauste,

Cujus alit magnam carminis unda sitim.

Quis ferat ardorem læticum, flammæque fluentis

Cognatas sicco sorbeat ore potans?

Fente vaporiferum pariunt sua verba calorem:

Æstuat unde jecur, pocula prospiciunt.

Ingenii quisquis festinus tendit ad amnem,

Non putet ambiguum, sic bibit, ut sitiât.

D Nobilis occultum condidit lymphæ saporum,

Computat et damnum, si minus inde feram.

Lubrica Cæropia confidens lingua cothurno

Ni jactet prisce nobilitate senes.

In veterum morem pangit nova carmina Faustus,

Qui per membra suum desecat arte melos.

Doctus a lincendum verba infabricata referre;

Quosque facit versus, terque quaterque probat.

moti Petrus Crinitus, et Lilius Giraldu Fanstom hunc inter illustres hujus sæculi poetas collocarunt. Neque enim illa opinor, ejus carmina viderant, quæ nulla exstant præter distichum quod Ennodius epigrammatis suis inseruit de vino Ligustico:

In Ligurum terris potorem qui vocat, errat.

³ *Gluvidenus*] Lib. v, epist. 8.

Alas cana refert d'gitis animasse Maronem
 Quod fingeat opus vivificante manu.
 Tu verbis faciem tribuis, modulamine membra.
 Quod natura Deo, hoc tibi dant studia.
 In vetulæ dexter si veritas plectra cadaver,
 Primævum facias ædificante lyra.
 Si flores simules gelidi per plaustra Bootis.
 Mox Helicem vernis sibilat aura modis.
 Ninguida lustra rosas, fundant tibi frigora mutum,
 Ferventi Pallas sidere dona ferat.
 Piscia in æthereo quem portas vertice tranet:
 Si jubeas versu, marinora cervus amat.
 Faucibus e mediis impoſto vis ere prædam
 Ore potens tollas, quam tenet ore leo.
 Jam scio Castalii quo me traxistis amores:
 Accedunt culpis munera vestra meis.

Sutillis ad tumidas rapitur mea cymba procellas,
 Hibernos passura Notos: quam navita pauper
 Rimasam tenui fingens de cortice puppim
 Composuit, nomenque dedit sine laude phaseli.
 Illa nec Ægeum pelagus, nec littora Phryxi,
 Nec quæcunque valet trux æquora verrere fundo.
 Æolus, agnovit: placidos sed gurgitis alti
 Prælegit bene cauta sinus, ubi serviat Auster,
 Non ubi regna petat: quotiens ibi remige lento
 Sibilat in tremula discurrens aura carina.
 Lintea nam summis dum crispant¹ nexa ceruchis,
 Quæ portant mortes, præstant mihi flamina somnos.
 Huc veram puppim, certis mea carbasa ventis
 Commendans, cursus artis opisque mæne.
 Flecte viam velis, clavumque ad littora, Phœbe.
 Anchora proscissum mordeat unca solum.
 Musa dictorum caput optimorum.
 Herbitidam fingens hederis coronam,
 Quam per exsectos numeros poetas,
 Necte capillos.
 Sulcat immensum pelagus carina,
 Nescit ad clavum manus apta ferri,
 Quo vireat dextrum regimen per undas
 Artis amicu.
 Pergis ad Faustum trut nam loquelæ,
 Ore qui vastum valet ut profundum.

¹ *Nexa ceruchis* Antennis. *κερῶνες* Græcis est e r-niger. Inde in avibus antennæ, quia cornuum insar habent, unde et *κεραία* dicuntur, ceruchos appellarunt Lucanus, Flaccus, Apuleius et alii. Sunt qui antennarum finem interpreten ur. Isidorus in Glossis, *Ceruchis navium funes*.

² *Meos thyrambos* Meos versus. Duplex in una voce licentia. Nam simplex pro composito, vel ancisam potius dicti onem pro integra, thyrambos pro dithyrambis, et speciem pro genere: dithyrambos pro quovis genere carminum. Sic rursus epigrammate 108:

Nunquam frugiferis per sæcula longa thyramb's
 In me fluxerunt commoda Castali.

Id est, nullum unquam ex versibus meis quæstum feci: ut supra carm. 2:

Commoda de Musis nunquam fluxere tot annis.

³ *Ad Olybrium* De Olybrii eloquentia dictum ad epistolam 9 lib. 1. Nunc auctarii 1 co, alterius Romani caudici qui eodem ætate vixit, memoriam

A Luce quem mundus veneratur ipsa
 Dexteriorum.

Aurium libram tenet in Camænis:
 Illius ferrum secat omne vulnus,
 Quodquod internis latet in medullis
 Carminis ægri.

Si² meos vellet modicos thyrambos
 Mente qua cunctum moderatur orbem,
 Inter infantum triviale murmur
 Pendere, laus est.

Lux mea, Fauste,
 Spesque salusque,
 Litterularum
 Munera parva
 Suscipe lætus.
 Sic tua summus
 Germiua Christus
 Lucida servet.
 Porrice dextram
 Nominis almi.
 Grata Tonanti
 Farra piorum.

VIII.

AD³ OLYBRIUM, DE EJUS ELOQUENTIA.

Præfatio.

Non canit fistula, quotiens rusticum pecus agrestis
 pastor inspexerit. Muta nemora formidolosam solitudinem
 pariunt; et ubique metus est, quando nullus
 in solatium deserti sonus auditur. Sed si aurarum si-
 bilis arborum comæ linguæ speciem mentiantur, et
 ridente frondium motu appellet hominem jucunda
 concussio, putabi ur ambientibus latera cœlitibus in-
 teresse: nec aliquam ærumnam¹ genuit, quem inter
 secreta sua ipsa natura quibuslibet alloquitur. Juvat
 tunc exsulationis comitem fistulam labiis admove-
 re, et flatibus per testudinis rimo-a dispersis quamdam
 de spiritu et aura componere rationem. Tunc Pala-
 monein suum radis et infabricata lingua compellat,
 tunc numerat quantis servare caulas sit opus exu-
 biis, tunc multiplices luporum insidias quas acuit
 fames magistra suspirat, tunc in sermonem radit
 quidquid efflaverit; hujus se solari, hujus nititur

vindicabimus. Is est Petilius Processius V. S. sedis
 prætorianæ togatus, quem Probo juniore consule,
 hoc est anno 513, diem clausisse docet elegans ejus
 epitaphium, quod in beati Pauli basilica marmoreo
 tumulo incisum legimus his verbis:

Post mortem si vivit amor, si gratia prisca
 Durat in arcuum mentis adacta tonum:
 Quamvis lucisæum, fratris tam nœpe carmen,
 Ne mala sit tumulis extera lingua tuis.
 Te natura parens omni depinxerat arte,
 Moribus, ingenio, corpore, mente, fide.
 Purus amicitie cultor, servator honesti,
 Eloquio miseros vel pietate fovens.
 Hinc est quod toto semper te debemus ævo.
 Quod fuerit juveni vis tibi multa senis.
 Te genitrix, fratresque simul, te compare lueta
 Perpetuis lacrymis plangit amata domus.

HIC REQUIESCIT IN PACE B. M. PETILII
 PROCESSII V. S. TOGATUS INL. P. P. QUI VIXIT
 PL. M. ANN. XXXVIII. DEP. E. SUB DIE KAL. JUL.
 PROBO JUN. V. C. COS.

mulcere collegio. Cui talia agenti si quis sermocinantem fidibus citharam doctus amoveat, et loquacia fila irrisor urbanus apportet, in ancipiti est quid eligat nuda simplicitas, dum lyrae tactus, licet errantibus digitis, dulcem et huius animam frangat crepitum reddit: nefas tamen putat, si alieni tractus amo epropositi, avitam discat scientiam non amare; ut dum infrenis ambitus rusticantis doctrinae terminum non metitur, superiorum affectu, et ipsa se possibilia intelligat perditurum: cum nescientem quid valeat mapalium alumnus ipsa paternae institutionis mediocritas quasi externa contemnat. Non aliter me, vir amplissime, inter maxima curiae sidera computande, jubar facundiae, ingeniorum flamma, splendor eloquentiae, dictionum census, per nemorum invia ad instar pastoralis fistulae quae vili ter narratur, oblectant, metuentem citharam tuam, laudantem plectra, quae, ut superius texui, agrestibus digitis mei urbanus adjungis. Amove, quaeso, quam adhibes ad invitandum me, elucubrati sermonis illecebram. Absint quibus etiam apud peritos uteris vincula colloqui. Compesce verborum digitos, quibus soletis renitentium animas ad desideria vestra compellere. Licet aut silentio inscitiam tegere, aut per stridentem stipulam aliis triviale carmen afferre; vobiscum fabulari, res est meriti veteris, et novae felicitatis. Quod si mei immemor ego tentavero, adeptus contra utilitatem propriam solis currus, juste subeo Phaethontis exemplum. De quo quia sermo contigit, et forma cautionis accessit, quid facto opus sit, subjectum carmen ostendit.

Fama refert, veterum quae nescit perdere gesta,

Quae loquitur semper quicquid in orbe fuit.

Germina dum lucis Titan dispergit in axem,

Et ditat mundum nobilibus radiis:

Uda vaporiferas cohibent dum lora quadrigas,

Undantur gurgis mitit ubique diem.

Undantes doctis manibus sol flexit habenas,

Artificem dominum lux bene nota tulit.

Sed Phaethontae postquam dare regna precatu

Non exploratis viribus instituit:

Degenerem primis rectorem motibus astrum

Sensit, et excussis currere cepit equis.

Tunc totam sonipes lucem de naribus effusa

Non tenuit legis tempora certa suae.

In flammam cessit splendor, quod luminat ussit,

Quodque animat terras exitium peperit.

Tunc et Hyperboreas dum frangit lampade crustas

Epotis Tanais siccus abibat aquis.

Crystallum fluxit, sed cursus fluminis arsit:

Quod lapides solvit, nexuit Eridanum.

Sic ego rhetoricum tentans transcurrere callem,

Aggredior currus solis et imperium.

Nescio quid variis impendam sideris oris,

Nescio quid teneam, cuncta calor superat.

Curia te pollens teretem formavit ad unguem,

Et patribus jussit lumina ferre tuis.

A Tu Phœbum reddis: fumat tibi victima pinguis,

Pro qua cessissent fulmine caelicolae.

At mihi vix illud transmittunt pauperes horti,

Rubra quod acceptum testa refutat ovis.

Sum, fateor, ejus distillent verba relato,

Quae maciem monstrent pauperis ingenii.

Carmina nulla cano, nec me modulante Camœnas

Mansurum dabitur pollicis ore sophos.

Quicquid Apollineo loquebamur pectine, cessi

Oblitus linguae, quam mihi fila dabant.

Rustica per teneras errat mihi dextera chordas,

Confringunt dulces barbara plectra modos.

Ah quotiens vitreis Helicon mihi fluxit in herbis,

Arridens labiis quae facit unda sitim!

Ah quotiens hederis redimitus tempora duxi,

Anonium mulcens carmine concilium!

B At nunc per silvas, inter spelæa ferarum,

Agrestem certos ducere militiam,

Grandia per validos commendo semina sulcos,

Ut germen vite destituant folia.

Lactea ne mentem denudent verba solutam,

Et dictis mollis dicar et ingenio,

Non mihi per campos discurrat lingua patentes,

Mascula nec lituis dicta feram gravibus.

Ne mea grandisono flammantur corda cothurno;

Et tumidus scriptis moribus esse puter.

Qui mihi tunc portus famam petit undique lector.

Sed stabilis pudor est, si taceam, proprius.

Tu cœlum teneas, me terris linque quietum,

Qui solum novi, quod bene nil d'edici.

C

IX.

DICTIO QUAE HABITA EST¹ IN NATALI SANCTI AC BEATISSIMI PAPE EPIPHANII, IN ANNUM XXX SACERDOTII.

Præfatio.

Sentio quid plerique taciti loquantur in sensibus, et apposita cordis aure vocem cordis intelligo. Clamant enim ista silentia quid sibi alienae professionis homo quaerat ex themate, quid insignitus humilitatis titulis per crepantes ex more vulgi cuneos vocem plausus exspectat, quos tumescentibus fantorum bullis aura popularis exsuscitat. Olim talia dicunt debuisse componi, cum adulantibus adolescentiae floribus et pueritiae adhuc in illo, et saecularis licentiae verna riderent, cum reboantibus efferris decuit acclamationibus, tunc cum capi potuit etiam fucatae voluptatis specie: nunc cur recitet publice, quem laus nec decet publica, nec delectat? Hi meminerint quod ego rem nostri munus ago, quem in sacerdotis praeconiis constat sentire quae debeam. Cui quamvis nunc intempestivis laudibus reddam modica, tamen maxima post debeo, in ejus ministerio quicquid valeo praestati impendi. Simul etiam percipi animo quod si reddenda est de otioso sermone ratio, non minus de otioso silentio. Erant enim otiosa silentia, si latentibus circumfusus omnigenum mentibus solus, cum dare possem, verba subtraherem. Quippe cum etiam in obsequiis caelestibus hymnos deceat

autem Epiphaniae tricennalia in annum 496, illo igitur anno dictus est panegyricus ab Ennodio.

¹ In natali Epiphaniae Cum tricesimum annum inisset cathedrae seu episcopatus Ticinensis, incidit

adhiberi, et credamus exsortem humanitatis Dominum hominum meris laudibus demulceri, et hoc ab his speciali quodam jure quos donavit lingua reposcere. Quid antistes faciat, qui propriis orationibus egit ut possim? ¹ Scriptum est enim: *Dominus dedit mihi linguam eruditionis, quando oportet sermonem dicere* (Isai. I, 4). Oportet nunc, ut censeo; et ad loquendi tempus ostium cordis aperitur. Sed nunc non ego in poeticis laudibus ora laxabo. Absit a me sentina carminum, quæ sicut vera non laudat, sic nec vere laudatur. Nunc favete mentibus certa dicturo. In quo opere si minora pro ingenii exiguitate non dixero, pro jactantia majora non fingam.

Valibus antiquis dicendi maxima virtus
Illa fuit, doctis si scirent fallere verbis.
Laus erat in laudem mentitum pangere carmen.
Tunc operi fraus apta fuit: nam more poetæ
Servantes quod crimen habet, vetuere pudore
Vera loqui, carmenque fides desepit ubique.
Ars placuit, quam culpa decet: nam doctior error
Extorsit certis metuenda poemata linguis.
Lex docuit sine lege loqui, cum vindicat arte
Quidquid jura negat fandum: retinacula morum
Numina fallaci flexerunt sordida canu.
Phœbum, et ter ternas dixerunt esse sorores,
Castalium laticem, varias quoque Palladis artes.
Tum laurus, tripodas, cortinam, tympana, plectrum
Narrabant: illos a veri tramite fugit
Sensus, et errantes visus delusit imago.

Nunc linguam citharæ, quæ cantat pollicis ore,
Sperne fides: magis ille veni nunc Spiritus, oro,
Cujus inexhausto reviviscit semper in anno
Quidquid terra creat, gignit mare, parturit æther.
Qui freta diffundit, solidum dat corpus in arvis,
Saxa ciet jussu, metuit quem cautibus horrens
Caucasus, aurito famuli cum fortia sensu
Corda domat: qui cuncta videt, quem cuncta tre-

[miscunt;

Fons, via, dextra, lapis, vitulus, leo, lucifer, agnus,
Janua, spes, virtus, verbum, sapientia, vates,
Hostia, virgultum, pastor, mons, rete, columba,
Flamma, gigas, aquila, sponsus, patientia, vermis,
Filius excelsus, Dominus, Deus, omnia Christus.
Nunc precor ut dictis adsit: qui pectora prisci
Vatis ut ingressus, Pharaonis tempore regis,
Adjuvit gracili locuturum voce prophetam.
Se stupuit tunc ipse, reor, bene conscius oris,
Murmuris et soliti, complentem principis aures
Pondere, voce, sono, sensu, probitate, pudore.
Tu famulum, tu, sancte, mone: da solvere grates,
Quas debere juvat: sanctum complectimur omnes
Ecce diem, voluit quo se jubar indere terris,
Promptius et radiis animas animare propinquis.
Quo gaudet mundus, cum non sint gaudia mundi:
Cernis adorantem pavidos submittere vultus

¹ Scriptum est enim] Isaie cap. I, juxta editionem LXX interpretum: κύριος διδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας, τοῦ γνώαι τινα δει εἶπεν λόγον, quos etiam secutus est Terullianus lib. IV adversus Marci-nem, 29: Dominus mihi dat linguam disciplinam, quando d. beam

A Vatis in obsequium? Natalis tempora sentit
Festa, nec admissis contemnit tristicis alumnis.

Iste dies cunctis vitæ, cunctisque salutis
Causa fuit, veteris dissolvens vincula noxæ.
Christus in hoc tribuit decus et tamen in arvis
Ausonii: parili populos qui mente gubernet,
Et gentes pietate regat: quibus auctor Olympi
Pollicitus simili regem probitate paravit,
Dexter et ipse Deus solio dat jura corusco.

Proximus hic cælo, cui recti conscia mens est,
Semper erit, quem justa probant, quem iudice munda
Publica vota legunt: fateor, suffragia magna
Contulit, ut sedis gremio frueretur inemptæ,
Libera te dominum posuit sibi turba perennem,
Servitio laudanda suo. Proh quantus ubique
B Fervor erat! sancto mundi plaudente tumultu,
Omnibus idem animus, turbis vox omnibus una.
Sic tamen alterutrum certabant vincere votis,
Ceu sibi cum diro bellandi cominus hoste
Causa foret: vulgus proprio tunc sanguine vicit,
Pollicitum quotiens fuerit sufferre pericla.
Caspia non aliter cum tigris feta Niphatem
Circuit, aut catulos rapiendi format ad usus,
Ardet in absentes, sævis mortalitas mandat
Membra animis, hominumque necem petit ora
[cruento.

Alter in hoc senium teneris miratus in annis,
Alter in antiqua jactabat stirp: parentes:
Alterius contenta parum de sanguine mens est,
Digna referre viri virtutum stemmata mille
C Commemorat: quanta tituli tunc claude superstant,
Vincuntur quotiens, et morum gloria victris
Parturit insignem per sæcula longa triumphum?
Ille pudicitiam, quæ pulchro in corpore vernat
Pulchrior, et casta ridentem luce figuram
Laudibus ad cælum portat: decus illa profecto
Attulit huic facies, quæ multis causa pericli
Sæpe fuit: pulchrum satis est mansisse pudum.
Hæc nisi de summo non dantur culmine Olympi.
Sic ubi contingant, vel formæ commoda sanctis
Mentibus accrescant, bello se vincere certant
Tunc homines, funditque decus vel munera tera
Dextra animæ, vivitque sibi, dum deperit illi.
Hæc cum multiplici populus narraret ab ore,
Una fuit cunctis sententia fixa catervis.

D Turba sacerdotum, venerandaque curia sæclis
Elegit, voluit, meruit, suscepit, amavit.

Ecce aliud dictoque novum, mirabile cunctis
Transieram, quod quisque pavet, quod suspicit orbis.
Vix primævus erat, tremulis cum limina lucis
Calcantur plantis, cum matris ab ubere raptis
Bandior a tenero succus subducitur haustu:
Callida mentitum genitrix cum forte sorem
Herbarum querulis infundit dura labellis,
Nesciat ut natus gustu cognoscere matrem.

profferre sermonem. Item adversus Praxeam cap. 22: Dominus dat mihi linguam disciplinam ad cognoscendum quando oportet dicere sermonem. Nam vulgata lectio nostra in posteriore membro diversa est.

Unde sulcornatum sorbetur, lacte negato,
Faucibus insuetis ridenda fraude venenum.
Istius illa fuit, cum signum contigit, aetas.
Nam fulsisse ferunt hujus cunabula magno
Lumine, cum tantus micuisset splendor in illo,
Quantus in obsequium potuit tum fungier aether :
Cum jussus servire viro, mortalia raptim
Membra levat lapsu gradiens celer ignis Olympi,
Cornipedum pernix cursus imitatus equorum.
Prospera non aliter puerum tunc flamma pererrans
Circuit, illustrat, veneratur, suscipit, ambit.

Tum pavidus genitor submisso lumine fatur :
Summe Deum, sancti custos qui culmine cœli
Omina dextra facis, quæ cernis lumine dextro :
Hunc tibi de primis et adhuc reptantibus annis,
Sancte pater, voveo, quem necdum cassibus arctis
Lubrica terrenis innectunt sæcula culpis.
Nec faciant : sit, summe Deus, tibi munus opimum.
Illic ait, et lacrymas quas promunt gaudia fundit.

Crispinum petit inde libens, quem dicere digno
Non datur eloquio, nec si modo surgat Averno,
Qui potuit rigidas de rupibus Apennini,
Flumina cum starent, ad plectrum ducere silvas.
Helias fuit hic magis : nam quis Helisæum
Linqueret in terris, duplicato munere palmæ.
Nutrivi quem lacte pio, quod ab ubere Paulus
Pressit, evangelicis plena est cui dextra papillis.
Salve, sancte parens, semper salvete, recepti
Crispini cineres, ad ejus jura redundat
Quidquid in hoc Christi miramur dogmate dignum.

Tu bene transmissum tibi censum possides hæres. C
Res non parva docet triplicatis juncta talentis.
Monstrat ab occidui revocatum partibus orbis
Quod supplex captum transmisit Gallia vulgus,
Effera te viso didicerunt pectora flecti,
Armata precibus supersti, maxime, regem.
Sic pugnax gladios obundat verbere lingua,
Sic ferrum expugnat verborum lamina fortis.
Nani si fanda ferunt, sociant qui maxima parvis,
Sic Dominum expectat domitatis villicus arvis,
Cum bene mollitos i-curvi dente ligonis
Scribit agros, faciemque soli sic pectit aratri,
Ut spumet plenis currens vindemia labris.
Inserit externas peregrino in cespite plantas,
Advenæ conjunctis sociatur nexibus arbor,
Truncantur stirpes, demessum f. lce maritat
Virgultum, tenero lignum mordetur hiatu,
Germine nobilitas consurgit non sua parvo,
Surrexus igno coalescit munere dives,

¹ *Lilia pro nitidæ funduntur lumine calcis* Pictores
tabulis quas picturæ aptant, colorem primo aliquem
illinunt, quem campum vocant. In rusticanis vero
picturis quæ parietibus inducuntur, calx ipsa et
tectum est pro campo. Illic igitur est quod in horto
suo fingit Ennodius, pro tectorio et picturæ campo
fuit: lilia; pro colorum pigmentis reliquos diverso-
rum generum colorumque flores.

² *Hymnus vespertinus* Qui Prudentius est ad incen-
sum lucernæ. Sic enim in optimis exemplaribus in-
scribitur hymnus 6 Cathemerinon, qui ejusdem est
argumenti : non ut vulgatum est, *Ad incensum cerei
paschalis*. Unde et Lucernarium dicebant vespertina-

A Dum madefacta novo jungit plantaria libro.
Pæstanis pariter depingit terga rosetis,
Regius agresti vestitur murice campus.
Lilia¹ pro nitidæ funduntur lumine calcis :
Tunc pingit violas, cythisos, colocasias, calthas,
Cinnama, serpillum, narcissos, balsama, costos.
Tunc rediviva serit quæ portat germina phoenix.
Hunc jubet adveniens dominus discumbere serrum :
Surgit, et ipse suis manibus dat fercula mensæ.

Sic tua ter denis, animarum cultor, in annis
Halant rura rosas, interpellata nec ullis
Frigoribus marcescit humus, quam vere perenni
Servat odorato meritum cespite doctor.
Arbuta siccantur quotiens tua rore negato,
Infundis lacrymis, cophinum quoque congeris illic
B Stercoris immundi : tunc ramis surgit opimis,
Tum secunda Deo nascendi jura superstat.

Suscipe nunc dexter, vitæ lux aurea nostræ,
Gaudia quæ faciunt modicum tibi promere carmen.
Cum mea vota Deus produxerit ordine cepto,
Fulserit et docilis quem plantat dextera palmis ;
Debita post centum reddam tibi fortius annos.
En statui quodcumque tibi nunc scalpere carmen ;
Nodoso sub jure, pater, quod nexuit arctis
Diversa sub fronte modis lex proxima pœnæ,
Usquam ne fallax mutaret syllaba. Dixi.

X.

³ HYMNUS VESPERTINUS.

Nigrante tectam pallio
Jam terra noctem suscipit.
Ut viva dulci funere
Reconvalescant corpora.
Mortis figura blandior
Bustum soporis admovet,
Anhela lucis æstibus
Dum mens tepescit otio.
Lux, Christe, vita, veritas,
Ne fusca somni tempora,
Tetris parata umbraculis,
Nos ad tenebras evocent.
Nox nulla nos subdat sibi,
In noctis atræ tegmine,
Sed nec caloris ebrii
Mentita pingat corpora,
Verum reatum nesciis
Falsi ministrans criminis.
Tu per quietis munera
As iste custos pervigil.
Hostis procul sit callidus :

rum precum officium, quod vespere et quando lu-
cenas accendi nos est, occaso minimi soli, peragi
solent. HORAM INCENSUM appellat S. Ambrosius lib. iii
de Virginibus : *Certe solennes orationes cum gratia-
rum actione sunt deferendæ, cum e somno surgimus,
cum prodimus, cum cibum sumimus, cum sumpserimus,
et hora incensi : cum denique cubitum perimus*. De
hymnis porro qui sequuntur, etsi stylo et genio au-
ctorem satis produnt Ennodium, aberant tamen a
manu scriptis, quorum ope nixi sumus. Quare cum
reliqua esset conjectura divinatio, qui parcius uti
libuit, pauca inque aperta et obvia mutavimus.

Quod lædit, illud dormiat.
 Qui dente sævo mandere
 Certat cubantes lectulis,
 Hic membra victus iugeat
 Pulsare sese quos foves.
 Madente carne spiritus
 Non enecetur naufragus.
 Orn- t cubile castitas,
 Quæ prima virtutum micat :
 Vivat fides in pectore,
 Quæ luce verna perpetui.

XI.

HYMNUS II. IN TEMPORE TRISTITIÆ.

Deus perenne gaudium,
 Pax, Christe, cordis anxii,
 Portusque fluctuantium.
 Quem nec procella, turbidis
 Si verrat ima motibus,
 Potest fugare a pectore.
 Qui mersa ponto sublevas,
 Qui subjugata sarcinis,
 Qui dux prophetæ naufragi,
 Dum vivit esca bellæ,
 Dum nescit æquor quod tenet,
 Tutum ferino gutture
 Exactor abrumpe cibum.
 Diro reductus remige,
 Custode salvus pessimo,
 Vates locutus te Deum
 Tunc iussa gessit fortior.
 Immunda lymphis sobriam
 Per busta terris vixerat
 Vivens sepulcra pertulit,
 Viventis ornet prandium.
 Secreta celi prodidit
 Testis verendus intimi.
 Sic nos precamur, rex Deus,
 Mœrore fractos ut cibum
 De ventre curarum rape.
 Vivit medullis quod necat,
 Turbantur alta viscerum,
 In fonte carnis ardor est,
 Qui mergit, urit, afficit :
 Sed si serenus aspicias,
 Pressura gignet gaudium.

XII.

HYMNUS III. DE S. CYPRIANO.

Vatis Cypriani et martyris
 Cor, lingua, sensus, dignitas
 Mortem ferendo proferunt.
 Vitalis ictum nex dedit,
 Mucrone parva lux micat.
 Dict s fuit præfulgidus,

¹ *Proconsul Maximus*] Galerius Maximus, qui Aspasio Paterno in proconsulatu Africæ successerat : ejus audita Cyprianus sententia qua mortis addicebatur, hoc solum respondit : DEO GRATIAS ; quin et ligatis per manus suas oculis, ut Pontius diaconus scribit, meram carnificis urgere tentabat. Eo spectat Ennodius cum ait Cyprianum enses accivisse, mo-

A

Et ore dives unico,
 Torrentis unda gurgitis,
 Impacta cornu spicula
 Sermone vincens promulo.
 Opes verendi pectoris
 Qui jure Christo reddidit.
 Nunc munus implet pristinum,
 Orator orat, obtinet,
 Et dura causis temperat.
 Facit beatos ex reis,
 Peccata rumpens carmine.
 Non flamma, carcer, vinculum
 Potest nocere quos juvat.
 Mactare jussus hostias,
 Lugenda risit numina.
 Instante innox periculo,
 Fugit pericula funere.
 Parvas loquendi schemate
 Moras remisit ictibus,
 Accivit enses lætior,
 Currente litbo plus celer.
 Proconsul ¹ esse savior
 Nequivit ille Maximus,
 Dum quod minatur munus est :
 Nec tardat ira lenior
 Christum volentes viscere.

XIII.

HYMNUS IV. DE PENTECOSTE.

Et hoc supernum munus e t,
 Quod linguis lingua militat.
 Quis non tonantis præmia
 Per dona ejusdem proferat?
 Facit loquendo qui sap t,
 Dignum loquatur ut Deo.
 Infundit ecce Spiritus,
 Et ora rursus instruit.
 Intrat ² veterno pectora
 Eviscerata nubilo.
 In h c apostolis die
 Dum verba Verbum dividit,
 Sermone mundi præpotens
 Et corda mundi contulit.
 Summi feratur laudibus
 Homo, habet ora gentium.
 Thrax, Galus, Indus unus est.
 Quod blanda ludit Græcia,
 Quod sævit atrox barbarum
 Stridor Canopi murmuris,
 Quod ³ lingua latrat Parthica,
 Pectus replevit hospitum.
 Mundi ad salutem curritur
 Nolente mundo tot viis.
 Quod sacra nunc remissio
 Paschalis instar gratiæ

D

ramque loquendo minimam attulisse.

² *Veterno nubilo*] *Veternus* adjective, pro *veternus* et vetusto : ut in pan- gyrico, conscientias veterno errore possessas, et dictione in Novercam, veterni Erebi ligibus.

³ *Lingua latrat Parthica*] In Parænesi, *Parthica* et latret Morinus figura.

Dum mysticam septemplici
Ornat coronam munere.
Augmenta plenitudinis
Opes ministrant diviti.
Nunc mente, voce psallite,
Hoc nostra vox et mens Deo.

XIV.

HYMNUS V. DE S. STEPHANO.

Quid Stephano potentius
Dicas coronam, martyr est.
Hoc est homo, quod præmium.
Fructus laboris nomen est.
Laus hæc brevis proluxa sit :
Sic evocantur inclyti.
Necis minister, aspice,
De morte vitam conferens.
Hoc dat salutem, quod necat.
Felix sub istis ictibus
Fit sempiternus exitu.
Cruore lucem præparat,
Cælum sepulcri munere,
Hostem ut triumphus effugat :
Ceu palma sic congregitur.
Hic primus intravit viam
Nullis subactam gressibus.
Secreta lustravit poli,
In veste carnis additus
Clamavit, Ecce Filius
Consistit in dextra Patris.
Dum saxa ferrent impij,
Dum mille lethi machinas,
Solut bonorum conscius,
Orabat ex fide loquens,
Ne nescientes noxios
Cælestis ira perdere.
Insons erat vesania,
Reum furor provexerat,
Per vota currebat labor :
Crucem gemebat carnifex,
Crescente quem subegerat.

XV.

HYMNUS VI. DE S. AMBROSIO.

Cælo ferunt Ambrosium
Nomen, honor, vel actio.
Nil debet hic facundia,
Dos omnis est a moribus.
Fortis juvantem non caput
Umbone munitus suo.
In carne carnis nil agit
Regina mens in corpore.
Confregit omne lubricum.
Sic vixit ille non sibi,
Sed totus auctori Deo.

¹ *Justina vires perdidit* M.ter Valentiniani junioris Augusti, quæ Ambrosium Ecclesiamque Mediolanensem, utpote Arianæ, diris modis vexavit. Itaque de ea loquitur Gaudentius in præfatione ad Benivolum exmagistrum memoriæ : No-*stri namque temporis regina Jesabel, Arianæ perfidiæ patрона simul ac socia, cum beatissimum persequeretur Ambrosium, Ecclesie*

A

Adjectus hinc apostolis,
Reduxit expulsam fidem,
Dixit triumphos martyrum
Linguæ virentis laureis.
Hic ore prædam sustulit
De fauce serpentis feri.
Qui bella Christi militat,
Nodus timetur ensibus.
Vivit sepultus et juvat,
Clavum tenens Ecclesie.
Justina ¹ vires perdidit,
Dat æna Vati præmium.
Sedis memento lux tuæ,
Exorna, sancte, posteros.
Auctore fultus nobili
Ne dux sereni culminis
In nube tectus horreat.
Qui ² pastor est antistitem,
Quod fucat, omne submovet :
Gregem gubernat principum,
Nagi ter est docentium.

B

XVI.

HYMNUS VII. DE ASCENSIONE DOMINI.

Jam Christus ascendit polum
Necavit ante funera,
Lethum sepultus expulit,
Mors mortis impulsu ruit.
Cantate factum sæcula,
Fumus subegit Tartarum,
Vicit peremptus exitum :
Mors inde luget pallida,
Præsumpsit unde gaudium.
Escis vorator captus est.
Est præda raptor omnium.
Jam rete victum ducitur,
Jacet catena in nexibus.
Serpens venena protulit,
Mitis terit superbiam,
Agnus leonem eviscerat.
Plus istud est potentie,
Quod nostra, Christe, suscipi,
Et veste servi absconditus
Nos ad triumphum provehis :
Quam si e coruscis sedibus
Fulgore terreres reos.
Deus patet per omnia,
Nullo remotus tegmine :
Sed ut jacentes erigat
Dignatus esse quod sumus,
Redemit ipse jus suum.
Ovem revexit perditam
Pastoris ad custodiam.
Levate portas, angeli,

C

D

Mediolanensis antistitem, te quoque ea tempestate magistrum memoriæ, oblitum salutaris fidei arbitrata, contra catholicas dicere Ecclesias compellebat.

² *Pastor est antistitem* Mediolanensis antistes : qui metropolitani jure multis hodieque præest episcopis, sed multo pluribus olim præsidebat. Orat ergo pro Laurentio episcopo Mediolanensi.

Intrat tremendus arbiter,
Major tropæis hostium.

XVII.

HYMNUS VIII. DE S. EUPHEMIA.

Quæ lingua possit, quis valeat stylus,
Tantæ triumphus virginis eloqui?
Nunc mente molles discite masculi:
Exempla præstat, sumite desides,
Puella fortis cum superat viros.
Virtus teneri nescia semper est,
Nec jura sexus, fractaque mens ei,
Quæ corde Christum conciperet semel.

Solvunt caducis pectora vinculis,
Quibus repostus mentibus est Deus.
Tormenta torsit fortia corpore:
Lassante poena crevit amor crucis.

Si scire posses vincere martyrem,
Vesane tortor, parcere disceres.
Flammas, flagellum, carnifices, rotas,
Cui crux sequenda est, non metuit nimis.
Hanc cum caminis igne crepantibus
Jussisse fertur præcipientem dari
Priscus¹, veneni fonte nocentior
(Nam sic feralem tempore sordido
Dixere sanctæ virginis arbitrum)
Hujus minis² dum cuperent nimis
Fornacis escæ tradere martyram,
Lux tunc Olympi luce serenior
Opus removit sæva volentium:
Cum voce monstrant qui gladium simul.
Nos hinc precamur dirige Tatiaro,
Nam nostra sanctam non violat manus.
Turgescit illi felle jecur calens:
Mox saxa, fossæ, verbera, bestias;
Majus venenum blanditias parat,
Quibus virgo fortiter obstitit.

XVIII.

HYMNUS IX. DE S. NAZARIO.

Angusta vitæ tempora,
Parvis coacta terminis,
Mors sancta donat crescere,
Æterna fines præparat.
De fruge casuum venit,
Quo surgat humanum genus:
In stirpe Nazarius bona

¹ Priscus] Asiæ proconsul: quo judice S. Euphemia martyr Chalcedone atrocissimis suppliciis excruciatæ est.

² De S. Nazario] Martyre Mediolanensi, de quo exstat sermo S. Ambrosii, multa iis quæ hoc hymno scribuntur, simillima continens. Sed quod Nerone imperante passus dicitur S. Nazarius, id post Ambrosii mortem compertum est, quia suo tempore ignotum adhuc fuisse, auctor est Paulinus presbyter in Vita S. Ambrosii.

³ Vatem monet] Ambrosium episcopum, qui, ut Paulinus idem narrat, inventus in horto S. Nazarii reliquias transtulit in basilicam Apostolorum. Quæ de ære Ambrosii ipsius versus aguntur in monumentis Christianis, quos titulum apposuit:

Condidit Ambrosius templum, Dominoque sacravit
Nomine apostolico, munere, reliquiis.
Forma crucis templum est, templum victoria Christi.

A

De morte lumen addidit.
Nerone felix principe
Diversa perpassus mala,
Lu-travit orbem non gravi
Pavore cordis algidus:
Sed ut profanis inderet
Quo calle conscendant polos,
Vetus magister actibus
Exempla, non verbis dedit.
Nam ductor ille fortis est,
Qui bella viribus docet.
Quem dicta militem trahunt,
Si dux gerendis abstinet?
Ventosa linguæ hortatio,
Quod forma præstat, non habet.
Sed magna postquam semina,
Scribente terram sarculo,
Glebis refudit optimis,
Mediolanum mox petit,
In qua triumpho nobili
Carnis ruinam reppulit.
Qui cæde non digna jacens,
Vatem³ tremendus mox monet,
Ut clara rursus munera
Mundo refusus adderet.

XIX.

HYMNUS X. DE S. MARIA.

Ut virginem setam loquar
Quid laude dignum Mariæ?
Det parvus, ornet, exigat
Quod clausa porta, quod patens
Exposcit, ipsa suggerat.
Sint verba ceu miraculum.
Quid mens requiras ordinem?
Natura totum perdidit.
Hoc est salus, quod vincimur.
Cum sola virgo degeret,
Concepit aure filium:
Stupente factum corpore,
Turgescit alvus spiritu.
Quod lingua jecit semen est,
In carne Verbum stringitur.
De matre cunctus noster est,
De Patre nil distans Deus:
Utrisque partus integer,

C

D

Sacra triumphalis signat imago locum.
In capite est templi vitæ Nazarius almæ,
Et sublime solum martyris exuvias.
Crux ubi sacramentum caput extulit orbe reflexo,
Hoc caput est templo Nazarioque domus.
Qui fovet æternam victor pietate quietem,
Crux cui palma fuit, crux etiam sinus est.

Sunt et alii versus, qui indicant eam basilicæ partem quæ Nazarii conditæ sunt reliquię, a Serena Stiliconis conjuge, Libycis marmoribus ornatam ex voto fuisse.

Qua si vata cavo consurgunt tecta regressu,
Sacratæque crucis flectitur orbe caput,
Nazarius vitæ immaculabilis, integer artus
Conditur, ex illans hunc tumuli esse locum.
Quem pius Ambrosius signi vit imagine Christi,
Marmoribus Libycis ada Serena polii.
Conjux ut reddit Stiliconis læta fruatur,
Germanisque suis pigoioribus propriis.

Quæ gignit et qui præcipit.
 Nit major ille servulis,
 Sed nec minor creante fit.
 Fons dicta clausus accipit,
 Fons membra clausus egerit :
 Nec rima cessit arctior,
 Et vera proles emicat.
 Dic, mater et virgo, precor,
 Quisquamne claudit extens
 Arcantur exta fetibus,
 Vinculum pudoris natus est.

XX.

HYMNUS XI. DE S. MARTINO.

Cum gesta Martini loquor,
 Nil laude dignum transeo :
 Divisa virtus omnibus
 Unum coacta prætulit.
 Labore magno martyr est,
 Victore carnis spiritu :
 Illoc est triumphis proximum,
 Si bella calcant intima.
 Perdente vires corpore,
 Res fixa constat laurels :
 Sublimat hostem mentium,
 Qui vota membrorum fecit.
 Hic fontis ignem nesciens,
 Calore fervebat Dei :
 Undis vapore junctus est,
 Christo dicatus actibus.
 Qua veste ludum texerat :
 Ilac rex nitebat ætheris :
 Sordente panno acquiritur,
 Quo fulget astrorum globus.
 Quam justa commutatio !
 Astrum rependit indigens :
 Et regna mendicus parat,
 Mox sacra vitæ contigit,
 De plebe ludit demonum,
 Jussit favillis surgere :
 Vivere tactu funera,

A

Flagella passus est libens,
 Quibus coronam nexuit.
 Compulsus ad antistitem
 Votum repugnans induit,
 Quod sancta complevit fides.

XXI.

HYMNUS XII. DE S. DIONYSIO.

Dionysio Christus dedit
 Quot bella, tot victorias.
 Exsul piorum civis est,
 Urbis supernæ particeps.
 Constantius vatem loco
 Quondam tyrannus expulit.
 Non cessit iste turbido,
 Crevit periculis fides.
 Hoc sancta die professio,
 Te poena tradit prosperis :
 Optata mercaris malo.
 Persiste tortor adjuvans,
 Lux hæc negando creditur.
 O quam beata adversitas,
 Si sic triumphant exsules !
 Nihil verendo martyre
 Confessor ille destitit.
 Dispersa mors quos afficit,
 Ad vota mortis evolvant.
 Nil lenta perdit coctio :
 Intrat latenter abdita.
 Vitale funus moror est,
 Velox medela transitus.
 Risit furorem principis,
 Fide manente cursitans :
 Fixus per orbem ducitur,
 Qua sol coruscat acrior,
 Negans bibendi copiam,
 A te, tremende, sumimus
 Ceu nostra, quæ remuneras
 Tu mitte sanctum poscere,
 Quod ipse nobis conferas.

B

C

¹ De S. Dionysio] Episcopo Mediolanensi, viro sanctissimo, qui pro fide orthodoxa in exilium a

Constantio Aug. relatus in eo vitam posuit, ut docet S. Ambrosius epist. 25 ad Vercellenses.

LIBER SECUNDUS.

EPIGRAMMATA.

I.

EPITAPHIUM HOMINIS BONI.

Mente bonus, probitate nitens, et ¹ nominis auctor
 Sic jacet angusto dic dolor in tumulo ?
 Spes domus immensæ modico connecta sepulcro est,
 Artantur parvis culmina cespitibus.

Quid decus in pueris, quid præstant limina vitæ ?
¹ Nominis auctor] ἄρσενος, vere homo bonus, et nomini respondens. Crebre et his allusionibus, ut epigr. 14 de Honorato, et dictione 3 de Maximo. Athalaricus Felici quaestori lib. vii Variarum, 18 : Sumpsisti nomen ex moribus : custodi ut semper læteris

D

Non expectatis mors venit ordinibus.
 Quid juvat hunc, teneris senium quod prætulit annis
 Funeribus junxit funera multa suis.
 Occidit, heu, juvenis, qui texit crimina vitæ
 Tempore culparum vivificante Deo.
 Aspice, primævos metuis qui forsitan annos,
 Ætas vincentem non tenuit puerum.

veritate vocabuli. Nam cum omnis appellatio ad deum
 randus res videatur imposita, nimis absurdum est por-
 tare nomen alienum, et aliud dici quam possit in mo-
 ribus inveniri.

Exemplum terris linquens, ad sidera raptus
 Confessis rectum quam bene monstrat iter!
 Bis denas hiemes, totidem transcendit aristas,
 Quem subito ex oculis sors inimica tulit.

II.

EPITAPHIUM HABUNDANTII V. I.

Nunquam morte perit meritis post busta superstes,
 Funera sublimem non capiunt animam.
 Sanguis, honor, genius, probitas, constantia, census
 Interimunt multis dotibus exitum.
 In commune bonus non sentit damna sepulcri:
 Fila legunt Parcae quæ dederant miseris.
 Pendula lassantur quæ plebem stamina portant,
 Fortia contingunt licia nobilibus.
 Cana venerandi renovabant sæcula mores:
 Inque vicem templi pectora munda tulit.

III.

DE EPIGRAMMATIS PER ARMARIA DOMNI FAUSTI FACTIS.

Consona diversis finxisti carmina libris,
 Suscipiat gaudens littera quod tribuit
 Nescio qui tantum non laudet, Fauste, pudorem,
 Cum reddis si quid lecta dedere tibi.
 Depositum perdit mens recti nescia semper,
 Ad mores redeunt hæc documenta probos.
 Si tamen admittis dexter mea verba, fatebor,
 Qui pollet magnis parvula jure fugat.
 Laudentur tereti quos pingis carminis vates,
 Mascula¹ rhetorico schemate lingua tonet.
 Cum Paulus Christum docuit hominemque Deumque,
 Quo præstat cunctis gaudeat eloquio.
 Atlica per Graios ditentur dogmata sensus,
 Et nostrum stupeat Græcia docta decus.
 Moralis strictis, narretur physica certis,
 Historiam monstrans indicet historia.
 Comica per limam numerentur, fortia plausu,
 Conveniunt operi lucida dicta tuo.
 Non valet hæc alter: sed Faustum dicere summa
 Ludus erit semper, si bene nota loquor.

IV.

DE PLAUSTRO QUOD EPISCOPUS DONARAT.

Antistes summus Plaustro te nobile donat,
 Pandit iter magnis, omnia dextra facit.

V.

* EPITAPHIUM RUSTICÆ.

Rustica, perpetuæ non te sors pallida vitæ
 Sustulit, interitum nec tibi morte dedit.
 Purior ætherias graderis sine carne per arces:
 Sic vitam castæ funera nobilitant.

¹ *Rhetorico schemate* | Schema, *σχήμα*, est figura, cultus, habitus. Schemata igitur rhetorice dicere, est ornare et qua pompa rhetores solent, dicere. Schema oratorium, et schema ac pompa sermonum lib. 1, epist. 15 et 16. Sic mundi schemata sunt ornamenta sæculi lib. 12, epist. 9, et humane perfectionis schema dictione 4. At pro-schemate perperam hoc loco antiquarii stemmate scripserant, itemque in hymno in Cyprianum, et epigram. 87.

* *Epitaphium Rusticæ* | Superest adhuc Mediolani hoc epitaphium insculptum in lapide, qui nunc insertus est ecclesiæ S. Francisci.

² *Serpens venena fugat* | Prudentius in Enchiridio. sed prudens ære politum
 Dux cruce suspendit qui virus temperet anguem.

A Quid mirum, viduata tibi sat constitit ætas,
 Conjugis ad natum cum bene ductus amor.

VI.

EPITAPHIUM MELISSÆ.

Corpore devicto moritur quicunque, superstat:
 * Donat lethi legem crimina sola homini.
 Nil tibi, virgo, perit: carnem mens pura refudit
 Quæ nunquam mundi vixit in obsequiis.
 Funera, busta, rogi, scelerum stipendia cessant:
 De vita ad vitam transitus iste placet.

VII.

(SERPENS ÆNEUS IN CRUCE.)

Occisor mortis, dux vitæ, planta salutis,
 Aspice, nunc² serpens ecce venena fugat.
 Et quod supplicii species et mortis imago
 Jam fuerat miseris, est mihi certa salus.

B

VIII.

VERSUS IN BASILICA SANCTI XYSTI EPISCOPI FACTI ET SCRIPTI, QUAM³ LAURENTIUS EPISCOPUS FECIT.

Antistes genio pollens, probitate, pudore,
 Ornavit donum meritis, et lumina vitæ
 Ad pretium iugens operis, hæc templa locavit.
 Lapsa per incertos non spargit fama recessus;
 Sed veteris facti vivit lex aucta per ævum,
 Quam dexter capiat Laurenti munera Xystus.
 Sic manet officium, quod sanctis contigit olim.
 Obtulit hic templum, veniens quod consecrat ille.

IX.

ITEM IN BASILICA SS. QUIA ARSERANT ÆDIFICIA QUAM PRIUS IBI FUERANT, ET SIC FACTA EST.

C Villia tecta prius sacibus cessere beatis.
 Sic splendor per damna venit, sic culmina flammis,
 Consurgunt habitura Deum. Si perditæ crescant
 Ignibus innocuis, si dant dispendia cultum;
 Qualis erit reparans crepitantibus aucta ruinis?
 Laurenti tua bella gerens incēdia vince.
 Sordida marcenti latuisset terra recessus,
 Si status faciem tenuissent antea vetusta.
 Sed postquam superi flammis misere secundas,
 Ad lumen cineres traxerunt ista colendum.
 Huc oculos converte pios, qui cuncta vapore
 Prædicis mundanda, pater, rebusque docendos
 Instrue, ne verbis titubet mens nescia recti.

X.

* IN DOMO MEDIOLANI.

D Ædibus ad genium duo sunt concessa per ævum,
 Si nituant crustis, aut domini merito.

Pari elegantia et antithesi Severianus Cabalorum episcopus serpente illo, quia symbolum erat crucis Christi, salutem, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνστασιματώδους εὐλογίας, a mal-dicto benedictionem, fluxisse ait in oratione 2 e decem quas Chrysostomi nomine in lucem dedit card. Sirietus. Sed Severiano hanc asserunt, quam dixi, Æmascenus et Hadrianus papa cum synodo Parisiensis.

¹ *Laurentius episcopus* | Mediolanensis: ab eo Mediolani extructa basilica S. Xysti: Ennodius parietes prisce Ecclesiæ more versibus inscripsit.

² *In domo Mediolani* | Domo ecclesiæ sive basilicæ episcopalis; quam Laurentius idem variis rebus exornarat.

* *Dant lege dum videtur juxta leges metri.* Edit.

Herbida¹ pasturam simul antea saxa virentem
 Illiciant oculos nobiliore dolo.
 Pellat opus tamen arte, regat natura figuras,
 Viscera dum lapidum fingit imaginibus.
 Candorem roseo perfundat doctor ab ore,
 Depingat spar-is congrua membra notis.
 Aurum, culmen, ebur, tabul-s, laquearia, gemmas
 Non datur humanis plus rutilare bonis.
 In pretio cautis fors et sine lege jocatur.
 Moribus ut constes, crede, laboris erit.

XI.

(IN² BASILICA APOSTOLORUM NOVARIE.)

Antiquum ecce nitet templum, quod sorduit ante,
 Cui faciem veterem lux nova composuit.
 Perdidit antiquum quis religione sacellum,
 Numinibus pulsus quod bene numen habe?
 Di quibus hoc patuit, possessas linquite sedes.
 Quod fecit Victor, victor ubique tenet.
 Addidit ad cultum merito successor et actis,
 Qui morum nomen hinc, illo orate, geris.
 Nubila viperei qui gestat corda veneni,
 Non datur ut faciat culmina pulchra Deo.

XII.

(ITEM IN DOMO MEDIOLANI.)

Aspice de cujus biberit domus arcta fluentis,
 Atria quod superat porticibus modicis,
 Pontificis summi studio constructa renidet,
 Laurenti proprium possidet ista diem.
 Splendida per census consurgunt tecta ruinam,
 Occasum nescit quod venit a Domino.
 Vix caries senium comitata hoc deterit unquam,
 Gloria factoris quod bene condiderit.
 Fabula de magnis nunquam tacitura reservat,
 Quod vincens ævum nomen ad astra ferat.

XIII.

Ille fuit rigidi semper servator honesti,
 Terribilis culpis, supplicibusque pius.
 Quem nunquam flexit vitium, misratio semper,
 Judicium facie certus ubique dedit.
 Crimina corripuit vultu, compuncta refovit,
 Conscia secreti detulit ora tui.
 Hunc utero genitrix crestem fudit in aulam,
 Ubera subducens tradidit uberibus.
 Cana venerandum stupuerunt sæcula vatem:
 Moribus ant: fuit, quod gerit officio.

XIV.

Qui possessa diu felix habitacula liquit,
 Quæ crevit Domino sic viduata domus.

¹ *Herbida saxa*] Marmor Lacedæmonium, viridi colore. Prudentius: *Qua viridis Lacedæmon habet.* Sidonius in Burgo:

Herbosis quæ vernant marmora venis.

² *In basilica Apostolorum*] In omnibus libris titulus hic erat, versus idem, quod falsum est. Itaque alium fecimus ex Dictione 2, quæ ejusdem est argumenti. Iturum in codice Vaticano primus versus quinum tantum est pedum: abest enim *to antiquum*: pro quo in Fabri libro scriptum est in fine *to lavacrum*, hoc modo: *Ecce nitet templum, quod sorduit ante lavacrum*: in tertio, ante vetustum.

³ *Super regiam Triclinii*] Portam maximam, mediam, βασιλικήν, ideo postes et valvas interpretatur. Sic fores et regias in basilicis appellabant. Gre-

A Antica suscipiens in deramina raptus inemptum
 Quod pretio mentis quiritur, obtinuit.
 Nunc locus irriguo retinet quod sorbuit haustu,
 Prospera custodiens faucibus acta semel.
 Extemplo quisquis successit mansor et hæres,
 Ingresso dextrum contulit ista pedem.
 Quid præstet consors ad sanctam discite vitam,
 Si reddunt mundos tecta dicata viros.

XV.

Da, Pater omnipotens, per sæcula longa, precamur,
 Spes et certa piis hospitibus venia.
 Candida ne meritis fuscentur stamina nostris,
 Neu metis sistat palma parata meis.
 Surgat qui propriæ genitricis fotus in alvo
 Ad gustum vitæ per tua dona venit.
 B Tu mea vel tenni perfundis corda sapore,
 Tu testem linguam sanguinis esse facis.
 Celsa tenebrosæ frondescunt arbuta luxu,
 Quæ nullis strinxit falceibus agricola.

XVI.

Eloquium certus naturæ constitit index,
 Perfecti fontem querere qui sitiit.
 Libertas semper studiis reseratur honestis,
 Infabricata latet nobilitas studiis.
 Captivum venis servasset terra metallum,
 Ni daret inventor quod vocat in medium.
 Scrutator fulvum concessit pallidus aurum,
 Qui polit, ingenium sic facit esse suum.
 Hactenus Jonium perlustrans remige paucæ
 Ad portum cymbam flecte, Thalia, meam.

XVII.

SUPER³ REGIAM TRICLINII IN DOMO.

Navita per postes suspendit munera ponti,
 In foribus propriis flumine parta gerena.
 Venator portis apponit missile ferrum,
 Vestibulum galea comitur ærmigeri.
 Discitur in valvis ars, virtus, nomen, origo.
 Nos frontis signo credimur esse Dei.
 Sic nostrum pande studium dux littera recti,
 Ut domus ingenium non taceat Domini.
 Qui gestas Latium satiat pectora rorem,
 Aspice serpentes hic Heliconis aquas.

XVIII.

IN⁴ MISSORIO, QUOD HABET LANCEATUM JUVENEM SUPER
 EQUUM, TENENTEM VICTORIAM IN MANU.

D Ecce tenet victrix pennatum dextera nuben:
 Venit, et ad reditum non habet arma viæ.

gorius Tu. on. lib. iv, cap. 15: *Dum deambulabant per ecclesiam, ad regias ardis sacre quæ tunc reservata fuerant, appropinquant.* Anastasius Biblioth. in Honorio: *Investit regias in ingressu ecclesie majoris, quæ appellantur medianæ, ex argento.* Item in Conone: *Qui missi fuerant de exercitu ad custodiendas regias basilicæ clausas observabant.* Græci βασιλικὰς vocant.
¹ *In missorio*] In lance seu disco: ut epigram. 92. Missorium inter vasa escaria numerat Isidorus Originum xx, dictumque a mensa putat, quasi mensarium: ego a missu ductum malim, ut gustatorium a gustatione. Glossæ Isidori, *lancibus missorii*. Vetust aliud Glossarium, *discum missorium*. Græci, *μισσώριον*. Atque ut missorium hoc equitem habet cum Victoria, et alterum infra imaginem ipsius Ennodii: sic Anthologia lib. iv *μισσώριον* duplex describitur, unum

Pugnacem gestans sonipes per terga minatur,
Advena cui terror ridet in arte bonus.
Discat Hyperboreis famosum germen in arvis
Naturæ genium, cum simulacra videt.

XIX.

DE LEONE MARMOREO, QUI AQUAM MITTIT IN DOMO.

Aspice deposita blandum feritate leonem:
Ore vomit lymphas pectoris obsequio.
Unda fluit rostro, dens mortis poenula mandit,
Naturam perdens bellua nos satiat.
Eflera dum vitreos effundunt guttura fontes,
Dira saluiferis corda lavantur aquis.

XX.

IN BAPTISTERIO AGELLO UBI PICTI SUNT MARTYRES,
QUORUM RELIQUIÆ CONDITÆ SUNT IBI.

Conditor Armenius, superno qui dignus honore est
Illic peperit fontem vivificantis aquæ.
Plena saluiferis gestemus viscera lymphis.
Ne sitiât potans contulit unda semel.
Rapta sepulchris animavit corpora pictor:
Funera viva videns mors eat in tumulos.
Illorum tamen iste locus complectitur artus,
Quos paries facie, mens tenet alma fide.

XXI.

DE SCUTELLIS SEPTEM HABENTIBUS FERAS VEL
DIANAM.

Delia, cervus, aper, tigris, leo, bucula, pardus
Apportat mensis fercula, docte, tuis.

XXII.

DE COMPOSTILE HABENTE SEPTEM GAVATAS.

Diversis dapibus confusa proxima servat,
Dum claudit variis fercula multa viis.

In quo τὰ δώδεκα ζώδια, alterum ἕχον ἀρροδίων καὶ ἑρπασγ. Idcirco orbiculum vocat, cum de aureo quintentarium librarum missorio scribit, quod Aetius patricius Thorismundo Gothorum regi ob navatam adversus Attilam operam dedit: pro quo numerata a Sisenando, quia directum a Go his fuerat, cum ad Dagobertum regem mitteretur, solidorum milia ducenta, tradit vetus auctor Vitæ Dagoberti cap. 29. De altero item aureo Chilperici regis missorio meminit Gregorius Turon. lib. vii, cap. 5. De utroque Aimoinus lib. iii et iv. De aliis duobus, sed argenteis, Flodoardus presbyter in testamento S. Remigii et Sonnatii, præsulum Remensium.

¹ Conditor Armenius | Ad quem epist. 1 lib. ii.

² De scutellis septem | Ut in repositorio Petronii Arbitri duodecim signa zodiaci pro scutulis sunt et lancibus, ita hic septem scutellæ in Dianam et sex feras effictæ, aut illas certe inscriptas habent.

³ De compostile habente septem gavatas | Quod aliis repositorium dicitur, id Ennodio est compostile a compositis in eo lancibus obsoniorum. Gavata, ut Martialis et Fortunatus docent, lancis est genus. Isidorus lib. xi: *Lancis gavata, quasi cavata*. Et in Glossario: *Paropsis gavata vel catinus*: s; e enim utrobique legendum. Compostile ergo Ennodii septem gavatas habebat, id est septem lances, vel quasi lances inter se distinctas, diversæque dapibus accommodas. In repositorio enim missus unus epulæ diversis lancibus a structore compositæ (quas struices patinarum Plautus vocat) mensæ interebantur. Et quidem Petronio repositorium id proprie, cui gravior cœna, ut gustatorium Martialis ac Plinio Cæcilio, cui gustatio imponebatur. Ita nimirum fiebat, ut non singulas lances apponerent, sed multas simul in uno compostile seu repositorio congestas. Atque hinc

A Limitibus certis quod junctus dividit rido,
Unus in argento quam bene venter habet?

XXIII.

DE EO QUI UT FILIUM MATRI RECONCILIARET, FURTUM
FECIT.

Quis rogo per facinus crimen compescuit unquam?
Amplector sanctas, quæ dant bona semina, frau-
[des,

Augmento rumpunt dum jurgia sæva perito.
Qui natum matris per culpam reddit amori,
Hunc edis constat missurum semina pacis.
Ordine perverso fallax concordia pugna est,
Cum belli facies tribuat mentita quietem.

XXIV

DE EO QUI DICEBATUR MENETRICUS FILIUS ET ASELLIONIS
ESSE.

Di, prohibete minas, quas partus nuntiat horrens.
Quem lupa sordenti conceptum fudit asello,
Conjugis illicibus satiavit viscera prole,
Edidit et pecori sobolem fera prodiga legis.
Quid faciat rumpens naturam convena discors?
Unde sequenda petat natus, quis dicere possit?
Quem stultum genitor, furem dedit improba mater,
Nobile degenerans tenuis et culmen ab istis.
Sed vitis proprium te norunt, crede, parentes,
Elinguam, trepidum, jactantem, fraudibus aptum,
Gutturis immensi, sorbentem quidquid ubique est.
Qui semel assuetas humano sanguine fauces
Pandit, et ad viles non vertit terga juveneos.

XXV.

C DE CAUCO CUJUSDAM HABENTE PASIPHAEN ET TAURUM.
EX TEMPORE.

Pasiphææ niveum lloques nec in arte juvenum,

fortasse labor ille gestantium ministrorum quem antiqui scriptores significant. Sidorus lib. i, epist. 2: *Non ibi impolitum congerim liventis argenti mensis cedentibus suspiriosus minister imponit*; et lib. ii, epist. 40: *Geruli caput plicantes Anaglyptico metallo Epulas superiores Humeris servati onustis*. Interdum etiam Compositilis seu repositorii non unica facies erat, sed multiplex, alia alii imposita: quod videre est in Petroniano: *Repositorium*, inquit, *rotundum 12 habebat signa in orbem disposita, superque proprium convenientemque materiam tractor improvisat cibum: super artem cicer arietinum, super taurum, bubale frustam*; et post alia: *Ad symphoniam quatuor tripudiantes procurrerunt, superioremque partem repositorii abstulerunt*: quo facto videmus infra, in altero scilicet ferculo, altissima et summa, leporemque in medio pennis subornatum, ut *Pegasus videretur*.

¹ De eo qui ut filium | Sex quæ sequuntur epigrammata in lucem nunc primum exeant.

² De cauco | Caucus poculi genus. Hieronymus lib. ii in Jovinianum de Diogene: *Quodam tempore habens ad potandum caucum ligneum, ridit puerum manu concava bibere, et elisisse fertur ad terram dicens, Nesciebam quod naturam haberet poculum*. Spartianus in Pescennio: *Tamæ fuit severitatis, ut cum militi quidam in cauco argenteo expeditionis tempore bibere vidisset, jussisset omne argentum submoveri de usu expeditionis, addito eo ut ligneis vasis uteretur*. Apud Trebellium quoque Pollionem in epistola Valeriani cavei et scyphi una junguntur. Sed fecit insolentia vocabuli, ut passim corrumpetur. Nam apud Spartianum et Pollionem careos editum est, *cavum* apud Hieronymum: apud Ennodium epigrammate 29, DE CAUCO. At veteres libri recte ibidem et hoc loco, DE CAUCO.

Diffusis collo manibus petis o cula supplex,
Pulchrior et certis illudis ficta puellis:
Candidus argentum superat bos luce coloris,
Vivit amor, taurus, mulier, sine corpore ve.o.

XXVI.

DE EO QUI NUNQUAM NISI IN DEPOSITIONE FILII PAVIT.
Præparat in fletu qui ferula lauta vocatis,
Annua per lacrymas celebret sollemnia magnas.

XXVII.

ALITER.

Nunquam stante domo pascit, mihi credite, tantos,
Qui tumulos natis, et mensas complet amicis.

XXVIII.

ALITER.

Convivæ miseri luctus deposcite multos:
Prandia tot venient, funera quot fuerint.

XXIX.

ITEM DE CAUCO¹ HABENTE PASIPHAEN ET TAURUM.
Blanditur mulier, sentit bos, membra moventur.
Attulit ars formas: quis dedit hic animas?

XXX.

ALITER

Et fictus rigidam servat, Venus improba, mentem
Taurus, ut admotis suspendat rostra labellis.

XXXI.

ALITER.

Si tibi sunt animæ, pictor, quibus inseris artem,
Mollior in tauri claudatur spiritus ore,
Fortia si miseræ non dantur corda puellæ.

XXXII.

D. ² EO QUOD MESSALA CONSUL ENNODIUS IN CŒNONOMINE
DICTUS EST.

Consulis ad genium nomen pro stemmate junxi:
Dans lucem fastis, sum tibi abeis potior.
Quid palmata tuo tantum de murice vernas?
Plus fucante dedij³ purpura nostra tibi.

XXXIII.

DE OBLOQUENTE SIBI ADVOCATO.

Improbe, quid fractis confundis singula verbis?
Depingit mores obruta lingua tuos.
Accipis, exposcis, præsumis, renuis, ardes.
Tristia, blanda simul, fortia, fluxa facis.

¹ Habente Pasiphaen] Cælatam aut insculptam. Hoc nimirum est quod sigillat Plinius in præmio lib. XXXIII: *In poculis libidines cælare juvat, ac per obscenitates bibere.*

² De eo quod Messala consul] Messala consul fuit anno Christi 506. In eo consulatu novum sibi cognomen Ennodij fastis ascripsit, ut Ennodius Messala diceretur. Cognomen ergo illis sæculis appellabant, quod vero nomini, hoc est ultimo, præponebatur. Ita enim Cæcili Cypriani Hieronymus, et Sulpicii Severi Gennadius, cognomenta fuisse scribunt, quæ priore loco ponuntur. Alia mens fuit doctissimo Panvinio, qui priscum Romanorum morem jam diu exoletum secutus in fastis scriptum fuisse putat Messala Ennodius. Sed hoc modo Ennodius Messala proprium nomen fuisse, non cognomen. De Messala Faustii filio. Avieni fratre, dictum est in epistolis.

³ Purpura nostra] Nomen nostrum minio fastis inscriptum: ab hoc enim scripturæ colore purpurei

A ira, pavor, rabies, patientia tempore in uno,
Tunc facies gestas pectoribus vacuis.

XXXIV.

VERSUS SCRIPTI AGELLO, UBI¹ FILIUM ARMENI ANGELI
CHRISTO OFFERUNT, QUI POENITENTIAM EGIT.

Suscipit oblatum veniam cui contulit Iesus.
Post culpas animæ sunt holocausta Dei.
Perge, puer, teneros superans bene conscius an-
[nos.

Victores juvi candida vita pios.

XXXV.

DE² EO QUI CALLIS IPSO PRÆSENTE OBLOCUTUS EST,
CUM ESSET DETRACTOR VENETUS.

Illudis Gallis, Veneti male tincta propago.
Nil candoris habes, mens tibi quod genus est
Despicias insontes maculatæ vernula terræ:
Sed natos Rhodani nix probitatis habet.

XXXVI.

EPICRAMMA³ IN SUBSCRIPTO.

Quod tibi naturæ dederit lex germen amice,
Hoc mihi fons tradat vivificantis aquæ.

XXXVII.

IN DOMO ANTE ORATORIUM.

Commoda de damnis mercaris, gaudia planctu,
Si tibi de Christo est indubitata fides.

XXXVIII.

ANTE OLEARIUM.

Hoc est quod nitido membrum completur olivo:
Nil potius sanctas convenit ante fores.

XXXIX.

ANTE HORREUM.

Horrea parva licet, sed mens est largior illis.
Non parcens opibus divitiis merui.

XL.

ANTE SCALAS

Adveniant animum reserante teste figura,
Quo semper votum proditur indicio.

XLI.

ANTE CELLARIUM.

Nulla penum laxat mentis pressura sinistra:
Effluit expensis quod spatii latitat.

D fasti Martiali, et purpurissati Sidonio. Non minus, inquit, Messalam consulem ornat nomen meum, quam ipsa palmata.

¹ Filium Armeni] Lib. II, epist. I.

² De eo qui Gallis] Transalpinis scilicet, unde ipsi origo. Nam et Veneti quoque Cisalpini sunt Galli. Venetus præterea coloris genus est. Hinc Venetos male tinctos, et maculatæ terræ vernulas vocat, vel quia fuscior sunt ore, quam Galli.

³ In subscripto] De competente, baptismi candidato. Qui baptismum postulabant, scripto nomen edere jubebantur. Concil. IV Carthag., can. 25. Ferrandus diac. in epist. nondum edita ad Fulgentium de quodam Æthiope baptizando: *Propinquante solemnitate paschali inter competentes offertur, scribitur, eruditur.* Cyrillus in prologo Catecheson, *αὐτὸς ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ὁνομαζόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.* Inde eo tempore competentes et subscripti dicebantur.

XLII.

ANTE COQUINAM.

Non mihi diffusæ dant prandia celsa coquinæ :
Nec plures venter conculit artifices.
Fercula pauca damus numerum vincentia cultu,
Gloria nec mense damna salutis habet.

XLIII.

ANTE CANAVAM.

Sobria cella cadis vinum quod servat onustis,
Corpora confirmat gressibus acta suis.
Infundunt multis irarum pocula flammæ :
Mitescunt nostro bellicæ corda mero.

XLIV.

IN INGRESSU HORTI.

Respice, qui gressum sinuas per amœna vireta,
Ut discas cultis lucem præferre deserti.
Arridet germen, quod lingux pingitur ostro,
Ver habet in bruma, qui flores carmine gignit,
Per glaciem zephyros exhalant verba tepentes,
Ebria fulgenti maduerunt murice dicta,
Omnibus in rebus sermonum purpura regnat,
Onis ad imperium submitunt colla chelydri.
Algida cum roseo juvenescunt sanguine corda,
Primævos gelidis ostendit littera membris.
Versit ad obsequium naturæ munera doctus,
Ætates, species, mensuras, tempora, formas.

XLV.

INTRA HORTUM SUPRA LIMEN.

Collaudet spatii hortorum commoda lantis,
Plurima cui satiant jugera culta famem.
Dilior extentos superat dos larga minorum :
Nobilitas vera est, quæ nitet in modicis.
Venit ad inclusum postponens gratia campos,
Prodidit angustis quid faciat studium.
Vernat in ingressu viridanti porticus umbra,
Cui fudit genium vitifer ipse Deus.
Exornans magnis foliorum texta racemis.
Æstivis junget commoda frigoribus.
Lilia nam, laurus, oleas, commista rosetis
De cultu proprium fuit avere diem.
Serta triumphantis frondem quæ monstret ami-

[cum.

Contulit affectus aurea terra suos.
Largus opum poscat majoris præmia voti :
Hoc satis est nobis, quod sine fraude libet.

XLVI.

¹ DE MURENA INL. F. QUÆ ² IN SEPTICIO CLAUDITUR,
ITA TENUIS EST.

Spiritus exhausto volat prælubricus auro.

¹ Ante canavam] Cellam vinariam. S. Augustinus sermone 61 de Tempore : Multa sunt quæ de horreo, canava, vel cellario aliquoties pro terre non possumus. Ipidorus in Glossis. Canava, camera post canaculum. Canevaros hodieque Itali vocant pincernas vel canavæ præpositos.

² De Murena inl. f.] Hoc est illustis femine : fortasse Firmine : in cujus anulum lusit epigram. 97, nunc in ejus murenulam, hoc est catenulam auream, cui similitudo piscis nomen fecit : eam describit Hieronymus ad Marcellam epist. 15. Murenas pro murenulis frequenter iterat Anastasius in Gregorio IV : Murenam in qua pendent gemmæ hyacinthica 15; item murenas prasinale, et murenam triflem, murenam

A Candida lassatum vix tangit membra metallum.
Afflixit pondus pretium fornacis anhelæ.

XLVII.

ALITER.

Aurea per nebulas dissolvit fila magister :
Luserunt dociles flamma fulva manus.

XLVIII.

ALITER.

Contulit hic ventus pretiosi membra metalli.
Quod finxere timent, nec capiunt oculi.

XLIX.

ALITER.

Est nihil, et teneo, convincit dextera visum.
Stringitur arcatis digitorum nexibus aura.

L.

B DE EO QUI FICUS MUNERE ET TESSERAM SIMUL MISIT.
Damnati ¹ fructus mittit tua dextera ligni.
Hæc hominem ² dira spoliarunt pabula primum,
Et nudis, serpens, post fraudem sorte minaris.
Parce, precor, donis : casus et damna reserva.
Quid nocitura putas insontis poma saluti ?
Ante ferax lethi tunc mortem depulit arbor,
Fixa triumphigeris cum ramis v' ita pependit.

LI.

DE ADULTERO ET MOLF.

Omnia memphis retinentur sæcula textis.
Servivit nunquam Laurentius ante Neroni,
Nec timuit validas vicit qui corpore flammæ.

LII.

ALITER.

C Vir facie, mulier gestu, sed crure quod ambo,
Jurgia naturæ nullo discrimine solvens,
Es lepus, et tanti conculcas colla leonis.

LIII.

ALITER

Exige mendaces populorum uxorecula barbas,
Ne minuant quæstum mascula labra tuum.

LIV.

ALITER.

Respice portentum permixto jure creatum,
Communis generis, satius sed dicitur omnis.

LV.

ALITER.

Ludit in ancipiti constans fallacia sexu :
Femina cum patitur, peragit cum turpia, mas est.

LVI.

IN BAPTISTERO MEDIOLANENSI.

D Mundior exoculi fulgeat luce metalli,
Munera disponit qui dare digna Deo.
Ante vaporatis Laurenti vita caminis

filatam.

¹ In septicio] Basilienses, septicia.

² Damnati fructus ligni] Ex eorum sententiâ qui arborem Adamo velitam licum fuisse existimant : in quibus Theodoretus quæst. 28 in Genesin. Tesseram autem cum fibulis missam, hospitalem dicit.

³ Dirâ spoliarunt] Hic nulla est in metro licentia : quia veteres grammatici docent brevem naturâ syllabam ancipitem fieri, quam in sequenti dictione duæ consonantes excipiant, quarum prior sit S. Ita epigram. 17, Pande studium; et Virgilius, date tela, scandite muros. Martialis lib. viii, epigr. Pauca Jovem, Nondum taxata, stulte, negata putas ? Sic enim eum versum legunt probatissimæ fidei exemplaria.

Constitit, ut blandum nobilitaret opus.

Marmora, picturas, tabulas, sublime lacunar
Ipse dedit templo, qui probitate nitet.

Ædibus ad pretium sic mores conditor addit,
Vellera ceu Serum murice tincta feras.

Qualiter inclusas comit lux hospita gemmas.

Nix lapidis quotiens pulchrior arte rubet.

LXVII.

DE JOVINIANO, QUI CUM HABERET BARBAM GOTHICAM

LACERNA VESTITUS PROGRESSIT. EX TEMPORE.

Barbaricam faciem Romanos sumere culus

Miror, et in modico distinctas corpore gentes.

LXVIII.

ALITER.

Romuleam tegetem nox¹ oris nubila fuscet :

Oppressit vestes tenebroso tegmine vultus.

LIX.

ALITER.

Nobilibus tollis genium, male compte, lacernis,

Discordes miscens inimico foedere proles.

LX.

IN BASILICA¹ S. CALEMERI QUANDO REPARATA EST.

Libera captivum meruerunt culmina lumen;

Arridet facies nubila nulla gerens.

Hic nuper astrigeri dos proxima venit Olympi,

Laurenti va is ducta ministerio.

Ædibus et vitæ cujus nunc una figura est;

Ceu solis radiis forma, color similis.

Euge vetustorum reparator, perge novorum

Conditor, et vultu clarus et ingenio.

Abjurant prisecam, te præsule, tecta figuram,

Advena casulis porrigitur genius.

LXI.

DE QUODAM VETERI INIMICO STULTO ET BENE PASCENTE.

Prandia lauta paras, sed lingua sordibus horres.

Si desis pastor, fercula concilias.

Ambitiosa fames, lassato prodiga censu,

Cornibus insultat, si taceat dominus.

LXII.

DE EO QUIA PAUPERUM OPES VORABAT.

Visceribus miserorum et sanguine pauperis aucto,

Tantum mortes cur tibi sunt epulæ?

Tubera, perdicæ, grus, turdus, turtur, echinus,

Non explent uterum corpora mille tuum.

Infustus multis, tibi felix diceris uni,

Haeres quod misero venter erit proprius.

LXIII.

DE EODEM.

Artubus humanis Polyphemus vixit, et atro

¹ S. Calemeri] Episcopi et martyris Mediolanensis, cujus Natalem agunt prid. cal. Augusti. Calemerus ut Evemerus rectum est, καλόμερος Εὐήμερος. Usus inflexit ut Calimerus dicatur, sicut Calocerus pro Calocæro, quod Græcis est καλόκαιρος.

² De defensore callido] Epigrammate 76, De callido, qui Defensor dicebatur. Defensor itaque hoc loco non est ἑκδοκος, ut cum dicitur defensor civitatis, sed nomen proprium viri, ut apud Sulpicium Severum Defensor, qui obstitit S. Martino, et in antiquis Notitiis Defensor primus episcopus Andegavensium.

³ Nilia is biblis] Chartis e biblo seu papyro. Aldel-

A

Sanguine distentos delicias habuit.

Tu reddis similem, scena redeunte, furorem;

Cui pastum tribuunt agmina debiliū.

LXIV.

DE EO QUI UT AMICOS EJUS AD SE TOLLERET, PASCEBAT.

Mergeret ut divos in mortem, pabula serpens

Contulit, et vitam munere dira tulit.

Sic quicumque meos paradisi vere labbres

Demulcet, casses convivii patitur,

Illic discedit quem pectore gessit amicus :

Fit dominum cari gutturis hospitium.

LXV.

DE DEFENSORE CALLIDO.

Nescir's votis, et cordis nube recedens,

Ex oculis præsens quaeris in facie.

Tuque per ambages nulli spectabilis esse

Calles, mellifluis toxica dans labiis.

Hoc volo quod non vis jurans, te nolle quod optas,

Concutis et variis pectora sæva modis.

Hydram verticibus, formis superare Prometheus

Doctus, ut ad priscae fabula non redeat :

Bella cies, spoliis crescis, defensor, ademptis.

Ad nomen currit præda superba tuum.

LXVI.

PREFATIO TOTIUS OPERIS POETICI QUOD FECIT.

Dum mea multiplices mens anxia sustinet arsis

Et reddor vitrei mancipium pelagi.

C

Cumque procellisus refluens porticus undæ

Afriens ut captas me rotat exuvias.

Pierius menti calor incidit : indiga serti

Tempora mox cinxit laurus Apollinea.

Tunc hederae viridis rubuerunt fronte comi,

Castalii mellis murmura blanda bibi.

Continuo ponens marcentes pectore curas

Complector laudem, carmina, lætitiā.

LXVII.

DE EO QUOD VINDEMIARUM TEMPORE SCRIPSIT.

Musta cadis famuli dum condunt nostra fideles,

Et ludunt prelo calcibus intrepidus ;

Dum tingunt rosei plantas de sanguine Bacchi,

Scinditur et teneras uva gerens tunicas ;

Otia¹ Niliaei non passus carmina biblis

D

Sulcavi, tumulto ne tenear moriens.

Ebria lapsantis confessus verba Thalæ,

Sum vacuus culpa, si pedibus titubet.

Jejunos deceat lex artis, syllaba² rhythmus :

Nul'a Camænarum jungitur ad Bromium.

mus de Nycticorace, Romuleis scribor biblis, sed voce Pelasga. Unde et Biblinæ epistolæ Isaie xviii apud interpretes LXX quod noster ait : In vasis papyri. Niliaei autem, quia papyrus in Ægypto nascitur in Nili palustribus. Plinius lib. xiii, c. 11. Cassiodorus lib. xi, e. ist. 38. Inde et Capella chartas Nilotica fruticis collemata vocat lib. iii.

² Syllaba, rhythmus] Male in vulgatis et antiquis remissus. Simili joco ænigmata sua claudit Symposius :

Insanos inter sanum non esse necesse est.

Da veniam, lector, quod non sapit ebria Musa.

LXVIII.

DE QUODAM GLUTONE, QUI OPUS EJUS IMPERITUS
CARPEBAT.

Nescio cur sancto non parcas, stulte, labori,
Dum morem servas dentibus insiliens.
Mandere nos pergis : sed venter commoda nescit.
Flamina nam vacuis stringis imaginibus.
Escarum gurgis nil ruptis murmure buccis
Suscipit, aut castis motibus exuberat.
Phasiacam volucrem, pisces vel summa captans,
Uda vaporatis guttura pascere cibis,
Me jejuna juvat sine ructu pangere dicta :
Regifico luxu fercula te satient.

LXIX.

DE EUNUCHO TRIBUNO, NOMINE, PERAGRINO, OMNIA
PERAMCULANTE.

Testibus asseritur gens, census, vita, Tribune,
Antiquum quotiens linquimus hospitium.
Tu, quem lustratis transmisit gentibus error,
Nulla domus pleno nec tenet ampla die :
Vis dici locuples, sublimis, pulcher, amicus,
Ætibus ignoti missus ab Oceani.
Irrita dicta volant, assertor non venit ullus,
Nulla fides sexum delegit, aut patriam.
Mendicus, vetulus, timidus, confusus, anhelus,
Illi, verum perdens, utere nominibus.

LXX.

DE EODEM.

Tutus falsa loqui poteris sine teste, Tribune :
Ventus habet linguam ponderibus vacui.

LXXI.

ALITER DE IPSO, QUIA NUSQUAM STAT.
Instabilem faciunt naturæ damna Tribunalum :
Avolat hinc rursus, vincula ni teneant.
Tolle miser modicam zephyro veniente saburram :
Radix nulla tuo est utilis auxilio.

LXXII.

ALITER DE IPSO.

Eunuchus turpem poscit per compita vicium :
Semina telluri non habet unde ferat.
Grandia proscissis rus servat germina membris,
Fetibus et messis multiplicata redit.
In cassum sectus proscindit vomere terga,
Ni findens spargat triticeam sobolem.

LXXIII.

DE EO QUOD CUM IPSE GALLOS PARENTES HABERET,
ANSERES AMABAT COMEDERE.

Ilic volucrum pugna est, ubi Gallo creditur anser :
Dat pœnas veteris proditiōis avis.
Mactatus quondam vocis capis, improbe, quæstum.
Romanis vitam qui dederit, moritur.

LXXIV.

DE VARIETATE CLEBORUM.

Qui ponti facies, numerum qui novit arenæ,

¹ *Veteris proditiōis*] Cum anseres Gallos Capitolium obsidentes, Romanis voce sua excitatis, prodiderunt.

² *Umbra lacessitas*] Seneca lib. iii de Ira, cap. 5 : Tauros color rubicundus excitat, ad umbram aspis ex-

A Femina quem jurans fallere nulla potest ;
Astorum plebem, qui calles spectat amantum,
Cynthia cui certis cornibus innouit ;
Non valet hic vultus retinere, et nomina, mores,
Quos mutat clerus tempus in exiguum.

LXXV.

DE MALO HOMINE, QUI EQUOS AMABAT.

Gaudet equis recti dissuasor, et indigus æqui,
Nomina qui dignis studio superante caballis
Subtrahit, opponens ad sancta vocabula clunem.
Sed procul est pecudis quod censet mentis iniquæ,
Propositum perstat generis, quod stemmata fun-
[dunt.]

LXXVI.

DE GALLIDO, QUI DEFENSOR DICEBATUR.

B Aspidas ut capiat testis fraus hospita technis,
Sub ludi specie mortis imago latet.
Umbra² lacessitas producit callida pestes,
Et bellum blandis principiis geritur.
Credite, non aliter defensor prælia tractat,
Qui accusat ridens, qui perimit placidus.

LXXVII.

DE³ VITA ET ACTIBUS S. AMBROSII EPISCOPI.

Egit quod docuit meritis et honore superstes
Ambrosius vates moribus, ingenio.
Roscida regifico cui fulsit murice lingua,
Vere suo pingens germina quæ voluit.
Serta redimitus gestabat lucida fronte,
Distinctum gemmis ore parabat opus.
C Instituit populos gestu, probitate, pudore,
Fovit respiciens, perculit, admonuit.
Vocis ut officium postrema pericula poscunt,
Succinctus gladiis, clypei de pondere tutus,
Pectora claudebat textilibus chalybis.
Ensis habet vires vitiorum sactor et hostis :
Vipera non tangit squamea terga viri.

LXXVIII.

DE S. SIMPLICIANO EPISCOPO SUCCESSORE EJUS.

Ambrosius linquens viduatæ munia plebis
Transiit ad curam, Simpliciane, tuam.
Successoris opes spoliati viscera regni
Creverunt merito temporis alterius.
Ac velut annosam zephyris parentibus ornum,
Ne metuat bellum, longa quæ es solidat.
Tiro tamen felix cana ad rudimenta vocatus
Non flexit priscum degenerans apicem.
Nil timuit gelidis anima fervente medullis.
Pontificis virtus floris habet senium.
Æquora qui tecto pressit terrena patenti,
Moribus et cultu sidera cum tetigit.

surgit : ursos leonesque mappa proritat : omnia quæ natura fera ac rabida sunt, consertiuntur ad vana.

³ *De vita S. Ambrosii*] Quæ sequuntur duodecim epigrammata laudes continent duodecim antistitem Mediolanensium, quo ordine sedem episcopatûm tenuerunt ab Ambrosio ad Laurentium.

LXXIX.

DE B. VENERIO SEQUENTE.

Forma pudicitiae juvenis sectanda Veneri
 Venit, ¹ nominibus nil sanulata suis.
 Fortia marcebant vetulo sub iudice membra,
 Aetas prae-entem perdidit puerum.
 Sublimis postquam conscendit fulera cathedrae,
 Cana tener populis dogmata disseruit.
 Aurea fluxerunt locupletis schemata linguae,
 Sol vitae nitidum reddidit eloquium.
 Alvus ut Ecclesiae tumuisset semine verbi,
 Non deerat pastus lactis apostolici.

LXXX.

DE VENERABILIS MAROLI SUCCESSIONE.

Marolus extremae potator Tigridis ore.
 Qui iubar in madidis viderat hospitibus.
 Quem labor in proprio Syriae solidaverat axe,
 Oditur vatem dotibus innumeris.
 Pervigil, intentus, jejunos, providus, ardens:
 Quod morem tenuit sat fuit officio.
 Os tenerum quotiens guttus contingit honesti,
 Transiit ad affectum quod fuit imperii.
 Terra potens olim Patribus fundata beatis,
 Nihilibus mundum portubus irradiat.

LXXXI.

DE CULTORE DEI MARTINIANO EPISCOPO.

Mens n' vei lactis, species manifesta columbae,
 Astutia serpens, Martinianae, vale.
 Lubrica te dubii dum per seunt flamma vulgi,
 Inveniunt avidum ne mereare legi.
 Unus erat mundo contraria iudice narrans,
 Qui ut caperet regnum vincere non meruit.
 Protinus ad magni perductus limen honoris
 Exsul coelorum civibus inseritur.
 Post geminas sanctis construxit mundior aedes,
 Lumine quas clauso jussit habere diem.

LXXXII.

DE VENERABILI GLYCERIO EPISCOPO.

Suffusus minio, perque optima facta rubescens
 Virginei vultus Glycerius sequitur.
 Puram sanguineo maculat dum rore figuram,
 Picta genas facies simpliciter placuit.
 Candentem crocea gestans aspergine frontem
 Leta verecundis tinxerat ora notis.

¹ *Nominibus nil sanulata suis* Quia pulicis erat, D
 cum Venerius vocaretur. Simile est quod Archontae
 puellae nomen, quia militare quoddam imperium sa-
 pere videbatur, non satis aptum virgini fuisse dicitur
 in ejus epitaphio: quod quidem etsi a l' Ennodium pa-
 rum facit, propter elegantiam tamen, et quia ad Gallos
 pertinet, huic loco intexti placuit, ut a nobis ex mar-
 morea tabula paucis ante annos ad Urbem haud pro-
 cul a Constantinae mausoleo effossa descriptam est.
 Scilicet igitur habet:

EPITAFIUM REMO ET ARCONTIAE.

Qui na ione Gallia germani fratres adulti una die mortui
 et pariter tumulati sunt.

Haec tenet urna duos sexu sed dispare fratres,
 Quos uno Lachesis mersit acerba die.
 Ora puer dubiae signans laugine vestis,
 Vix hiemes licuit cui geminasse novem.
 Nec thalamis longinqua soror trieteride quita
 Talaribus reo foenere vixit aquas.

A Indeptus sceptrum, tribuit quod testis imago,
 Purpura quem mentis prodidit imperio.
 Hunc ² habuit et populus parvo vix tempore felix,
 Sed rursus magni missus ad obsequium.

LXXXIII.

DE S. LAZARO ANTISTITE.

Lazarus ut diri premeret pede culmina mundi,
 Vocibus accius trux venit in medium.
 Quem frons laeta parum vitis depinxerat hostem,
 Mulcantem colpas luminibus tacitis.
 Respicens lapsus deterisit nubila vitae:
 Curam saepe dedit vulneris obsequio.
 Non latuit tectis facinus qui gessit in antris,
 Absens criminibus tortor ubique fuit.
 Innocuis placida vernabat luce serenus,
 Ceu speculum noxis injiciens faciem.

LXXXIV.

DE AMICO ³ DEI EUSEBIO PONTIFICE.

Eusebius Ligurum successit finibus hospes,
 Ignote tractus plebis amicitia.
 Grajus erat, socio Titan quos respicit ortu
 Flammigero lymphas vertice decutiens.
 Mitis, compositus, largus, pius, integer, audax,
 Crederet ut damnum non dare, perpetuum.
 Flevit pauperiem miserans, atris ait habentis,
 Gaudia cum cu citis tristitiaque gerens,
 Hunc index operis locuturo nuntiat orbi
 Fama virum, gentes de statione trahens.

LXXXV.

DE GERONTIO EPISCOPO.

C Ecclesiae postquam parata est tibi sella, Gerontii,
 Funera decessor non timent moriens.
 Te reparante redit, patitur sors palida lethum,
 Vivit post obitum discipuli pretio.
 Agricolis junctus coluisti germina vitae,
 Nec serpens lolium pabula laeta tulit.
 Qui dedit in medium quem lex jubet optima victu m
 Emit terrenis fructibus ille laborum.
 Errorum mentis pressisisti lege laborum:
 Otia non passus virtutibus veheris.

LXXXVI.

DE VENERABILI BENIGNO EPISCOPO.

Exsere quae posuit mens nomina certa, Benigne,
 Quem quisquis vocitat testis erit meriti.

Ille Remi Latio sictum de sanguine nomen,
 Sed Gallos claro germine traxit avos.
 Ast haec Grajugenam resonans Arcontia linguam
 Nomina virgineo non tulit ap' a choro.

DEPOSITI *Nonis Novemb. consul. Dioscori V. C.*

¹ In edit. Schott., *Hinc oro et populus. Forte hunc
 habuit populus, absque et.*

² *De Eusebio pontifice* Hujus exstat synodica ad
 Leonem Magnum epistola, cujus ante facia est me-
 tio, cum de Crispino Ticinensi episcopo ageretur.
 Exstant et versus, qui ecclesiam beatae Theclae Me-
 diolani ab Eusebio post incendium renovatam tes-
 tantur: nam in illa olim ecclesia inscripti viseban-
 tur.

Prisca redivivis consurgunt culmina templis,
 In formam rediere suam quae flamma crearat.
 Reddidit haec votis Christi qui templa novavit,
 Eusebii meritis noxia flamma perit.

Canā fides hominem dum narrat, detegit actus, A
 Nil loquitur casu pignoris attonitus.
 Præscia venturi non errant vota parentum,
 In veram vertunt blanditias sobolem.
 Ante patres censeus sedit plaudenti senatu,
 Prælatum sanctis extulit ille caput.
 Pollice sed diro ceu flos succisus aratro est.
 Spes, decus, et genius de foribus cecidit.

LXXXVII.

DE BEATISSIMO VIRO SENATORE EPISCOPO.

Qui vincit trabeas, solium, cinctumque Gabinum
 Consulibus præstans ecce senator adest.
 Ingenium velox, sermonis cura retondi,
 Virtutum pretium, f. rima pudicitiae.
 Abdita librorum mysteria clausa prophetae
 Qui dedit in lucem schemate quo voluit.
 Orbis ad extremi missus secreta verendis
 Curavit studiis quod fuerat lacerum.
 Tunc oriens victum peregrino lumine fassus,
 Hæsit ad aspectum lampadis alterius.

LXXXVIII.

DE DONNO THEODORO VIRTUTUM OMNIUM EPISCOPO.

Tu lux certa tuis, spes tu fidissima rerum,
 Vatis apostolici tu, Theodore, vigor.
 Virtutum cumulus, substantia lucida veri,
 Monstrat acervatis quam labor in studiis.
 Præscius, accinctus, fortis, tranquillus, amicus,
 Compositus, simplex, tu bonus et sapiens.
 Fatidicus semper tu conscia corda futuri.
 Deprensus fluxit te reserante malum.
 Quem timere feri calcantes culmina mundi,
 Dilexit spernens dura supercilii.

LXXXIX.

Restat ¹, quem longo servet rex inclytus ævo...

XC.

(AD DEUTERIUM.)

Imperii custos ² vocali pollice chordas
 Per numeros animans, tibi fila loquentia carmen
 Verberibus plectri, doctor, servire coegi.
 Cyrrha potens Phœbo, laicis pia turba sereni
 Tu mihi semper eris, qui pectora clausa remotis
 Inseris officiis, et dextro numine complex.
 Deprecor, exactam futururus suscipe vocem,
 Extorsis pretium donans te iudice dictis.

¹ Restat quem longo] Laurentius episcopus adhuc superstes, cum hæc scriberet Ennodius.

² Imperii custos] Ad Deuterium scriptum conieci, tum quia doctorem appellare solet Deuterium, tum maxime quia in antiquis libris subditur allocutioni Diomedis, quam Deuterio præterite scripsit.

³ De marmoribus opere sarsorio] Gregorius Turonensis lib. II Historiarum, cap. 16, de ecclesia quam Nematius episcopus Arverni in civitate sua edificavit: *Parietes, inquit, a lictularum opere sarsorio ex multo marmorum genere exornatos habet. Ex Ennodi verbis satis patet sarsorium opus dici, cum variae di colorum marmorum crustæ committuntur, ut unum corpus et una quasi picturam efficiant, quod genus scite a Cassiodoro describitur lib. I, epist. 6: De urbe nobis marmorarios peritissimos destinetis, qui eximie divisa conjungant, et venis coludentibus illigata naturalem faciem laudabiliter mentiantur: de arte ve-*

XCI.

DE MARMORIBUS OPERE SARSORIO.

Visceribus lapidum permixta lege coactis
 Naturam faciunt artificum studia.
 In solidum fractis rignerunt marmora membris,
 Partibus in crustam colligitur genius.
 Unam de variis speciem componere frustis
 Qui potuit, saxum duxit in obsequium.

XCII.

DE MISSORIO UBI IMAGO IPSIUS EST.

Divitiibus pretium est Ennodi forma metallis.

XCIII.

IN CONCHA IPSIUS.

Parturit unda situm, quam splendens concha mini-
 [strat.

XCIV.

DE EQUO QUEM ACCEPIT HUNISCO.

Belliger argenti sonipes nutrita sub axe,
 Per Tanais medium pectora sicca ferens.
 Cana pruinosis mandentem gramina lustris
 Virtus lege poli quem sibi percolui.
 Post domitas gentes, post flumina tanta cruoris,
 Alter te dominus, sed manet ipse labor.
 Linque precor litum, cantus passure beatos,
 Captivus pacis mitteris obsequiis.
 Nil tibi cum bellis: commendat buccina lethum:
 Quid juvat expertas semper amare neces?

XCV.

EPITAPHIUM S. VICTORIS EPISCOPI NOYARIENSIS.

Nomine, proposito, meritis, certamine Victor,
 Despicias oppressas inaculato semine terras.
 Tu carnis vitii possessor corporis experts,
 Lubrica subjectis domuisti sæcula membris,
 Tranquillus, patiens, correptor, providus, acer.
 Hic reddens tumulis cineres, ad celsa vocatus
 Spiritus æthereæ congaudet lucidus arce.
 Busta supercilio miseratus cernit Olympi.
 Unde triumphati respectans funera mundi,
 Cassibus exutis concedes præmia membris.

XCVI.

DE QUODAM ROMANO QUI VOLUIT MAGISTER ESSE.

Index naturæ studium tibi non venit ullum,
 Littera nulla colit brutæ commercia linguæ,
 Nunquam discipulus valeas, dic unde magister?

D *niat, quod vincat naturam: discolor a crusta marmorum gratissima picturarum varietate texantur. Inde et sarsor, ejus officii artifex marmorarius. In actis Cirtensibus Numatii Felicis, cum sacri codices sub Diocletiano quaererentur: Et dum ventum esset ad domum Felicis sarsoris, protulit codices quinque.*

⁴ De equo quem accepit Hunisco] Huniscum dixit qua forma Daciscum Aurelianus in epist. apud Vopscum. Hunnorum gens semper in armis, et nunquam sine equis. Inde Sidonius argute, ut solet, exteras gentes equorum tergo ferri, Hunnos habitare ait in panegyrico Atheniis.

Ita semper equo ceu fixus adhæret
 Rector. Cornipedum tergo gens altera fertur,
 Hæc habitat: teretes arcus et spicula cordi.

Locum ut emendari debet exscripsi, quia ut editus est multo plene menda sciret.

XCVH.

DE ANU QUADAM.

Algidus in vivo moriur dum corpore sanguis,
 Annorum glacies cum siccet pabula vulvæ,
 Seminis et custos refugiat cruor utilis inguen,
 Marcida cur juveni sociaris, Galla, marito?
 Pignoris in thalamis pariet fiducia juncto.
 Nam sobolem laxis mendacem vivere rugis
 Insimulans, epulis das prolem seta cloacæ.
 Attulit hoc venter, quod conjunx jungat ad ora.

XCVIII.

DE ANULO FIRMINE INL. FEMINE.

Nil fallit simulans, quod finxit dextera verum est.
 Immobilis stantem fugitat lepus arte molossum,
 Inserit rabidis ridet furor aureus ursis,
 Gestandus manibus sævit leo blandior ira.
 Cognoscit dominam genius famulante metallo.
 Mitigat illa feras, dum plebem pascit egentum.

XCIX.

(DE ALBINO.)

Aspicias Albinum titulos post busta dedisse,
 Funera qui meritis vivacibus jugulat.
 Inelyte cui princeps dum subdis jura magistri,
 Vere sepulturæ contigit ille locus.

C.

(DE CANE VENATICO ET AGNA.)

Cretius hic sollers quidam vocitatur I omullus,
 Naribus argutus, gressu celer, ore timendus,
 Impavidus presso signans vestigia rostro,
 Quo cervus, caprea, leporcs, lupus, ursæ vagatur,
 Invenit, et tepido capitur fera provida lecto.
 Luditur agnellæ post prælia tanta volatu,
 Molle pecus volucrum prævertit fraude molossum.

CI.

DE SCUT. LLIS.

Tot Jovis illecebras, tot crimina viva figuris
 Dum bene depingit, vitiosa est dextera fabri.
 Argenti pretium est facinus retinere vetustum,
 Ne purum superet quod furtis Juppiter eg'it.
 Nil licet ætati, scelcerum monumenta resurgunt,
 Admonet exemplis, qui culpas format avitas.

CII.

ALIUD.

Si tantas facies tunc sumpsit divus adulter,
 Se primum falsis lusit imaginibus.
 Quid non mentito violasset corpore numen,
 Cujus forma suo gaudet adulterio?

CIII.

(DE PASIPHAE ET MINOTAURO.)

Læsa Venus non est: naturæ vincula constant:
 Bucula Dædalei cessat menti laboris.
 Ingenio vivens nil mugit vacca biformis.
 Fictaque nec verum coitum dant ligna juvenæ.
 Ecce iterum tauro mulier submittitur uxor,
 Humanas pecudum suspirant pectora flammæ.
 Vasta jugum cervix, cursus capit area colli,
 Qualiter astricto sudavit marcida loro.

¹ De scutellis] Ut caucum supra fabula Pasiphaes, ha nunc scutellas Jovis adulteriis celatas describit.

A

CIV.

(DE DEUTERIO GRAMMATICO.)

Forma, caput, facies, Deuteri cuncta magist r,
 Innumeris doctor dotibus ille cluit.
 Excussit linguam genius perfectus ubique.
 Quod fari nescit, displicet inde malis.
 Grammaticam jactant artem nescire magistrum:
 Hoc melius simplex moribus instituit.
 Oratoris opus, lapidosæque culmina Tulli
 Non tetigit: celsum rhetora nullus amat.
 Discipulis satis est vultus, tacitique verenda
 Calvities, Phœbe lumina plena vident.

CV.

IN NATALEM INFANTIS ARATORIS.

Ex tempore.

Jure colis proprium natalem pulcher Arator.
 Qui si non coleres, ¹ nunquam Arator eras.

CVI.

DE QUODAM INCERTI PROPOSITI ET VITÆ TURPIS.

Tot rebus fallax quid garris pica biformis,
 Semivir et tremulo qui vexas turpis lumbo?
 Quod tibi propositum, qui sexus contigit unquam?
 Quid non mentiris, vir, femina, sancte, profano?

CVII.

VERSUS MISSI AGNELLO VIRO S. ELINI.

Ex tempore.

Lucidum tinxit maculante fūco
 Quisquis affectum, ferat inde linguam
 Judicis Christi facibus perustam

Ore sepultus.

Scindit urgens fœdus omne fraude vivax perpeti,
 Ægre portans quidquid ordo flagitat serenior.
 Linque, quæso, amice, mores plebe dignos ultima,
 Sanguinis callem secutus serva quod depectus es.

ENNODIUS AGNELLO.

Ante imperium diligentia vestra valetudinem suam
 injuncta tenuerunt. Nam ne cui hæc darentur vel le-
 genda vel transcribenda præmonitus, obvias poscen-
 tibus manus opposui. Nunc victus tui caritate trans-
 misi. Facies meum pudorem in statione esse si re'e-
 gas, in profligatione maxima, si transcribas.

CVIII.

Vincula solvit amor, quæ quondam nexu alter:
 Non nisi per legem cedit lex prisca sequentem.

CIX.

(DE VERBISUS SUI.)

Nunquam frogiferis per sæcula longa tyrambis
 In me fluxerunt commoda Castalii.
 Tristia jejunis spargentem carmina labris
 Spes nova quid stimulas gurgitis Aonii?
 Sed si mutato Parcarum stamine gaudes,
 Exhibe cornipedem nunc Pegasæa mihi.
 Qui ferat aligerum per gramina roscida corpus,
 Nec teneras flectat vestigiis segetes.
 Sublimem, validum, formosum, passibus aptum,
 Qui si contingat, mox mihi, Musa, places.

et morem pudori noxiu merito castigat.

¹ Schot. legit numquid.

Mitteris ad largum locupletem poscere parva :

Ni gaudens rodeas, dic mihi, Mura, vale.

CX.

DE ¹ CASTELLO HONORATI EPISCOPI.

Pontificis castrum spes est fidissima vite.

Cui tutor sanctus, quæ nocitura petant?

Ilic clypeus votum est, procul hinc Bellona recede.

Quod meritis constat, prælia nulla gravant.

Conditor hic muros solidat, munimina factor.

Nil meruat quisquis huc properat metuens.

CXI.

DE ² HORTO REGIS.

Dextera bellipotens vulgaris plena triumphis,

Qua cecidit quidquid fugit ab obsequio :

Disperso celsam solidas qui sanguine famam,

Cui peperit laudem mitis et arina tenens.

Postquam prælargo robuisti scammate campi,

Arva collis pingens germine purpureo.

Virgu'tis proprio dispensas murice poma,

Das plantis fructum nobilitate tua.

Villior en' cespes jactat se divite ramo,

Dum ligni morsus semina clara fovet.

Demersus ferro floret tibi surculus alter :

Nuda maritalis dos nitet arboribus.

Gramina cultorem prænoscent, muta loquuntur :

Quod teigit princeps, ver habet in glacie.

Gestu terra potens, monstrat cui creverit arbor

Feibus et genio panditur hic dominus.

Pervigil Hesperidum quæ servas jugera serpens,

Aurea jejunis munera ³ dans epulis.

Quis silvæ sobolem carpat custode veneno?

Morte nemus tutum, credite, nullus adit.

Ilic commune facis, pietas, quod sola parasti.

Visceribus plenis nescit abire fames.

CXII.

DE CÆCO QUODAM LUXURIOSO.

Orbe pereffoso fluidum de lumine vulnus

Pestifer ostentans ora sepulta geris.

Cæca per innumeros facies portatur amicos,

Qui te conspiciunt jure dolent oculis.

Ebria marcenti locupletas flumine menta,

Circumfers crasso sordida labra fimo.

Oscula nulla petas, madidam suspende Mephitim :

Te propter cupiam perdere quod video.

* Quis putet ex oculis flammæ coalescere turpes?

Nil videt, et rectum servat iter scelerum.

CXIII.

DE EQUO SUO SENE.

Flexior annoso sonipes in deramine noster

¹ De castello Honorati] Episcopi Novariensis, ut docuit nos Dicio 2. Jam tum igitur ab militum prædonumque infestationes castella edificare cogebantur episcopi. Tale enī fuit Nicetii episcopi Trevirensis castellum supra Mosellam, quod suis versibus ornat Fortunatus lib. III, et quæ ab episcopis Remensis condita multis locis narrat Flod. ardus.

² De horto regis] Theoderici : nam hic unus Italix rex temp. re Ennodii. In quinto versu pro stemmate, scammate reposui ex vestigiis manuscriptorum.

³ Schol., dant.

⁴ Captivo stultus congaudet stemmate vates] Scribendum arbitrer raptivo. BARTH. Adversar. pag. 1533.

A Nunc juvenem blando sustinet obsequio.

Mollia grandævus summittit terga sedenti :

Ætas constantem gressibus esse facit.

CXIV.

DE FLAGELLO INFANTIS ARATORIS.

Quæ capiunt mundum junxit mens docta flagello,

Exornans censu nobilitante plagas.

CXV.

ALITER.

Argenti atque auri vapulat quicumque metallis,

Gaudia cum fletu miscet avara suo.

CXVI.

ALITER.

Dentibus argenti fulvum concluditur aurum,

Contemnat nullus verbera pulchra pati.

CXVII.

EPITAPHIUM DOMNÆ MELISSÆ INL. FEMINÆ.

Sanguine, mente, opibus, facie, virtute, pudore,

Optatur qualis femina, sola fui.

Hoc tantum mundi quod lex est corpore gessi,

Exornans casta prole pudicitiam.

Quæ victrix fortem tenui per blanda maritum,

Melle meo vertens jura, Severæ, tua.

Quos genui, celsa conjunctos stirpe reliqui.

Quod votum est sanctis, conjuge præmior.

Nil mihi decessit, maneo post busta superstes :

Felices nunquam mors nocturna petit.

Et nomen dulce est, de factis Melissa d'cor.

Moribus hoc fluxit jure datum propriis.

CXVIII.

C DE QUODAM STULTO, QUI VIRGILIUS DICEBATUR.

In tantum prisci defluxit fama Maronis,

Ut te Virgilium sæcula nostra darent.

CXIX.

ALITER.

Si fatuo dabitur tam sanctum nomen homullo,

Gloria majorum curret in opprobrium.

CXX.

ALITER.

Captivo ^a stultus congaudet stemmate vates.

Non est Virgilius, dicitur iste tamen.

CXXI.

ALITER.

Externo quotiens vocitaris nomine demens,

Si tibi sunt sensus, ^b prospice ne venias.

CXXII.

ALITER.

Cur te Virgilium mentiris, pe s'ime, nostrum?

^c Non potes esse Maro, sed potes esse moro.

^b Prospice ne venias] Magis est ut legas, ne venias, hoc est, ne vendas et ducaris in servitutem. Alluditur vero mos veterum, qui mancipiis emptis pro lubitu suo nomina imponebant. Non obest huic lectioni syllaba natura longa, correpta : cum eum Ennodii morem notaverit jam ante multa sæcula Arnulfus Lexoviensis ; et demonstrant scripta Felicis nostri, hac in parte perquam infelicia. Id., ibid.

^c Non potes esse Maro, sed potes esse moro] Vitiōsus ille moro exigendus videtur, et substituendus baro, qui sonum prioris magis æmulatur, nec contractione ulla conturbatus, hominem sonat stupidum, bardum, etc. Id., ibid., pag. 1536.

CXXIII.

IN CUBICULO SUPER CODICES IN ORDINE POSITOS.
Iste callis est, supernam qui parat potentiam,
Lux pudoris, esca mentis, fax, medela, clarita.
Mundi fœce qui fucantur hunc tenere nesciunt.
Liber exstat, hoc quicumque colla loro vinxerit.
Sanguinis venam nitentis comit iste sarculus.

CXXIV.

ADVRSUS ¹ CLAUDIANUM DE MULABUS.
Hic volucrem Rhodini torrentis respice natam
Sermonum frenis subdere colla tuis.
Jussa volat verbis, et verbis jussa quiescit,
Cujus captivum est auribus arbitrium.
Vincula nesciret, ni vocis stricta lupatis
Perderet auditu luxuriam generis.
Cum stimulos clamor mentitur, clamor habenas, B
Obsequium linguae libera membra ferunt.
Non opus est loris, sed nexus certa loquendi
Dura catenati rostra ligat pectus.

CXXV.

DE ASINO ET EQUA.
Visceribus propriis externos fundere partus
Cogitur, et generis sobolem lactare ferini.
Jurgia naturæ magno distantia calle.

CXXVI.

ALITER.
Edidit ignotum genitrix male conscia partum,
Naturæ fraudes, nobiliore dolo.

CXXVII.

ALITER.
Discrimen generis junxerunt fœdera partus,
Ingenii stirpem permixta lege coacti.
Ilic mulus geminum pecus est, sed corpore simplex.

CXXVIII.

DE VECTIONE SUA NOCTE IN ÆSTATE.
Astrorum ¹ populus necdum de lumine solis
Perdiderat lucem: gremio sed noctis adultæ
Fundebat rutilos madefacta aspergine crines.
Cynthia per croceas fulgebat lactea bigas,
Rescindens quidquid descriperat orbita fratris.
Vernabat tacitus splendor de munere noctis,
Torrida frigoribus confringens tempora Cancrī:
Cum me curarum cupientem spernere fascēs,
Ruris amœnati facies depicta vocavit.

¹ *Adversus Claudianum*] Exstat Claudiani epigramma de mulabus Gallicis duplo longius quam Ennolianum, sed utriusque eadem sententia. Quare *adversus* hoc loco non oppositionem, sed imitationem significat.

² *Astrorum populus*] Phrasis Ennolii, cum magnam copiam et numerum dicere vult, populum aut plebem appellare. Sic *populus piscium* dicit lib. i. epist. 6; *populum occisorum* in panegyrico. Item alibi, *populos largitionum*, et *populos ferculorum errores*. Rursus *plebem amnium* in Vita S. Antonii, *plebem confictium* in panegyrico, *plebem astrorum* in epigr. 74.

³ *De spatha in fuste*] Cui fustis pro vagina: quo genere utantur etiam nunc in Gallia pedites nonnulli, dum iter faciunt. In proximo epigrammate titulum correximus, ubi *spathacinotus* legebatur. Est autem *spatha* cinctus, qui barbaris una voce *spathatus*, σπαθῆτος.

A Cornipedem scandi, qualem vix Cyllarus aequat,
Mollibus æthereas qui vincit cursibus auras.
Immobilis currit cuius per devia sessor,
In statione volans pedibus constanter adactis.

CXXIX.

IN BASTRNA UXORIS BASSI VIOLÆ.
Quam vaga constantem retinent hæc tecta decorem!
Mittitur a domina quidquid habent pretii.
Nam rutilat fulvum Violæ de luce metallum:
Possessor radios spargit ubique suos.

CXXX.

EPITAPHIUM EUPHEMIÆ.
Obruit hæc tumulos, vivit post funera factis,
Quæ mortale nihil moribus inseruit.
Euphemia tuos tellus complexcit artus,
Sed mens est niveis quam bene juncta choris!
Occidit exitium: sors tunc durissima servit,
Cum superat fatum nescia vita mali.
Hæc thalamis secunda fuit, viduata pudori
Exemplis natam fecit amare Deum.

CXXXI.

DE ¹ SPATHA IN FUSTE.
Ultimur incluso per fraudes ense barillo,
Mors ligni tunicis quam bene tecta latet!
Subsidium portas: quod cunctis terror haberia
Pacificum est nobis quod necat obsequium.

CXXXII.

DE BOETIO SPATHA CINCTO.
Languescit rigidi tecum substantia ferri,
Solvitur atque chalybs more fluentis aquæ.
Emollit gladios imbellis dextra Boeti:
Ensis erat dudum, credite, nunc colus est
In thyrsum migrat quod gestas, improbe, pilum.
In Venerem constans lingue Mavortis opem.

CXXXIII.

DE ² STOMATIO EBURNEO.
Solicitata levi marcescunt corda virorum
Tormento: fas est ludere virginibus.
Frangunt Marmaricis elephas quod misit ab arvis,
Per micæ sparsum mox solidatur opus.
De pœna teneræ discunt cum fraude jucari.
Nam ridere necis munere, semineum est.
Angusta norunt res mille includere capsâ,
Omne ebur hic, mulier, pectoris arca tui est.

¹ *De stomatio eburneo*] Oscillo. Glossarium vetus *Oscillum*, στοματίον. Luderi genus, quod graphice ab Ausonio describitur in præfatione Centonis nuptialis: *Simile ut dicas ludrico, quod Græci στοματίον vocare: oscilla ea sunt, ad summum quatuordecim. Harum veticularum variis coagmentis simulantur species mille formarum: Elephantus bellua, aut aper bestia, anser volans, et mirmillo in armis, subsidus venator et latrans canis: quin et turris et cantharus, et alia hujusmodi mirabiliū figurarum, quæ aliis alio scientiis variegant. Sed peritorum concinnatio miraculum est: imperitorum junctura ridiculum. Hæc arte puellæ res mille, ut ait Ennolius, angusta capsâ includerant, quia paucis oscillis quæ ex capsula promebant, res innumeras concinnabant. Eodem spectat larva argentea Pêtronii Arbitri, cujus cateuatio mobilis diuersas figuras exprimebat.*

CXXXIV.

DE AVE PER PADUM SUPER SPUMIS SEDENTE ET
TRANSEUNTE.

Riparum frenos naturæ vincula surgens
Forte Padus tumido gurgite transierat.
In spumam fluxas cogens durescere lymphas,
Squamea prævalidis dorsa ferebat aquis.
Ales ut in tenero fidens tunc constitit orbe,
Otia dans pennis, tuta premebat aquas.
De proprio pelagus calcanti suggerit alium,
Humida cum siccam cymbula portat avem.

CXXXV.

DE S. PULCRO MAJORIANI IMPERATORIS.
Cum persiat gravior, bustum fortuna petitem
Contulit exuviis, Majoriane, tuis.
Nunc indignis pyramidum (fors) prospice moles,
Vil a principibus linque sepulcra piis.

CXXXVI.

DE EQUO PADANO.
Cornipedes cuncti quos gignant bellica rura,
Quosque cruentatis diluit unda toris;
Algida qui Tanais domuistis dorsa profundi,
Quorum prævalidis ungula calcat aquas:
Ecce Padanus adest sonipes, cui iudice recto
Cedant Æmonii quos fovet aura poli.
Ille pruinosus qui mandat gramina lustris,
Et merito et forma dispar utroque venit.
Molliter incedit membris formosus honestis,
Oblectat visum dulcis in obsequio.
Nil jam Phasiacani collaudet fabula prolem:
Nec peregrina ferant nomina celsa caput.

CXXXVII.

DE ¹ PRINCEPE P. P. EBRIOSO, QUI VITEM TENERAT.
Verus honor vitem tribuit, sed munera vitis
Jejuno non dant ligna ministerio.

CXXXVIII.

ALITER.
Ut sceptrum princeps, sic gestat dextera vitem,
Utribus exornet diva corona caput.

CXXXIX.

ALITER.
Vitisfer hic siccus matrem complexor herillis
Uberibus pressis quæ mihi vina negat.

CXL.

ALITER.
Heu quotiens calidis vites sine fruge labellis
Illusit nudo nomine me refovens!

¹ De principe P. P.] Id est præfecti prætorio, princeps P. P. erat primus inter officiales sedis prætorianæ. Notitia imperii: *Officium V. I. præfecti prætorio, princeps, cornicularius, adiutor*, etc. Eodemque modo in officio præfecti urbis, et magistrorum utriusque militiæ, et aliarum dignitatum principes erant: qui omnes e schola agentium in rebus ad gubernanda officia mittebantur. Leg. 6, c. d. Theod. de Principibus agentium in rebus. Glossa juris, *Πρίγκιψ ὁ πρῶτος τῶν πολιτικῶν τακτικῶν*. Erat et princeps officii imper. Theodericus rex Variarum lib. II, epist. 28, *Stephano V. S. comiti primi ordinis, ex principe officii nostri*. Et in lapide Romano: *Neritus princeps officii imp. Claudii*. Ilorum ergo insigne fuit vitis seu

A

CXLI

ENNODIUS HONORATO PRINCIPI.

Terrarum culpis vitium potator obumbras,
Ebrius esse nequis vina vomens Ligurum.
Dum replet madidus ferventia pectora Bacchus,
Indicunt validam pocula nostra sitim.

CXLII

DE ² EPISTOLA DOMNI AMBROSII CONTRA SYMMACHUM DE ARA VICTORIÆ, QUANDO PETENS CULTUM IPSIUS VICTUS EST SYMMACHUS: FACTUM SUBITO, ET MISSUM DOMNO FAUSTO PRÆF. PRÆT.

Dicendi palmam Victoria tollit amico.
Transit ad Ambrosium: plus favet ira Deo.

CXLIII.

VERSUS DOMNI FAUSTI.

B In Ligurum terris potorem qui vocat, errat:
Nun, uid vina bibi, vina bibens Ligurum?

CXLIV.

VERSUS MESSALÆ.

Suscipe versiculos, Ennodi proxime, nostros,
Ut librum nobis reddere non desinas.
Ne fœdes cultum, dum reddere maxime non vis,
Quæ pridem nobis es quoque pollicitus.

CXLV.

DOMNI ENNODII.

Si te Messalam studiis mihi pandere velles,
Non deerant libri, quos tibi dulces darem.
Mens injusta nimis quod spernat tollit amanti.
Nec gratum est munus, quod fugit ingenium.

C

CXLVI.

DOMNI ENNODII.

Artis Grammaticæ librum ^a de carmine facto
Qui poscit, ^b solidos certat habere pedes.
O utinam Musis contingant munere nostro
² De te quandoque gaudia certa puer!
Vitant loripedem, nisi fallor, pangere versum,
Vel quos in somnis respiciunt studia.

CXLVII.

DE HONORATO.

Uxor Flasconis cupis dotata Falerni,
Semper inextinguibile pecus repleta Lyæo,
Quæ Bacchum madidis colui venerata labellis,
Turgida ructato permulcens numina musto,
Concludor sicci bene conscia tegmine busti,
Est tamen ad superos conjunx mihi nobilis euvæ.
Pocula quem nunquam possint transire beata.
Quem si fata virum serrant, tibi vivimus ambo.

D

virga, ut centurionum: unde jocum capiat Ennodius in temulentum principem Honoratum: de quo iterum epigrammate sequenti, et 141.

¹ De epistola domni Ambrosii] Ea est lib. II epistoliarum S. Ambrosii, cui præposita est Symmachi præfecti urbis relatio quam refellit.

² De te quandoque gaudia certa puer] Lego quondam neque gaudia certa, etc. Id., ibid.

^a De carmine facto] Veteres editiones melius fracto referre puto. BARTH. *Adversar.* pag. 405.

^b Solidos certat habere pedes] Legitur in priscis certat cavere pedes. Scribendum puto certat avere, hoc est, solidos firmosque carminum pedes valere vult. Id., ibid.

CXLVIII.

EPITAPHIUM DOMNÆ DALMATIÆ.

Fumus obit virgo quotiens in busta refertur.

¶ Unum iter est mortis criminis obsequium.

Dalmatiz meritis victa est natura rebellis,

Degeneri cœlum nobilitate tenet.

Hoc satis est mundum calcasse in corpore mundi,

De vitio sumptam cedere nil vitiiis.

Stemmatiz hæc lucem transcendit sole pudoris,

Mens cum proposito consociata fuit.

CXLIX.

DE FONTE BAPTISTERII S. STEPHANI, ET AQUA QUÆ
PER COLUMNAS VENIT.

En sine nube pluit sub tectis imbre sereno,

Et cœli facies pura ministrat aquas.

Proflua marmoribus decurrunt flumina sacris,

Atque iterum rorem paritur ecce lapis.

Arida nam liquidos effundit pergula fontes,

Et rursus natis unda superna venit.

Sancta per æthereos emanat lympa recessus,

Eustorgi vatis ducta ministerio.

CL.

EXCUSATIO ENNODII DE LAUDIBUS.

Qui miratur officii terminos in amicorum me lau-

¹ Eustorgi vatis] Episcopi Mediolanensis, qui Laurentio successit: ad quem exstat epistola Theoderici regis, hoc titulo: *Eustorgio viro venerabili Mediolanensi episcopo*. Nunc ut umbilicum notis aliena potius manu quam meis verbis addam, epigrammati Ennodii consimilis argumenti octastichum apponam de fonte, quem Leo Magnus ante Ostiensem D. Pauli basilicam condidit:

A dibus egressum, recolat quam imperiosa est semper affectio, nec parens propositi legibus vis amoris. Et profecto si facti mei rationem quarrat, religionem vocat quod mentiebatur excessum.

Ut valeant aquilæ formatos prodere fetus,

Vitalis tenerum frangit tepor insitus ovum.

Tunc pins artatam lacerat pater impiger ædem,

Ut pariat rursus studio, quos edidit alvo.

Mox generis testem Phœbum ciet arbiter idem,

Invenit internam rimatus lumine lucem.

Non aliter celso pueros de stemmate cretos

Doctrinæ radiis opponit cura parentis.

Quam bene flammarum constanter, respice, bella

Excipiunt teneri, vincentes fulgura visu.

CLI.

(DE DUABUS DOMIBUS CONJUNCTIS.)

In geminis simplex radiat pia gloria tectis,

Et de divisis consociatur honos.

Ne procul, aut ibidem sacros confunderet usus,

Constanti numerum sors dedit ampla loco.

Una domus duplici discreta jungitur æde,

Partiturque suum quod bene necit opus.

Unda lavat carnis maculas, sed crimina purgat,

Purificatque animas mundior amne fides.

Quisque suis meritis veneranda sacraria Pauli

Ingredieris supplex, abluere fonte manus.

Perdiderat laticum longæva incuria cursus,

Quos tibi nunc pleno cantharus ore vomit.

Provida pastoris per totum cura Leonis,

Hæc ovibus Christi larga fluentia dedit.

APPENDIX

EX NOVO THESAURO ANECDOTORUM

P. EDMUNDI MARTENE

TOM. V, PAG. 61.

DICTIO ENNODII

IN NATALI LAURENTII,

MEDIOLANENSIS EPISCOPI.

(Ex ms. S. Remigii Rhemensis.)

Usu rerum venit inter homines, ut quantum famæ decerpitur per audaciam, superfluum non minus pereat per timorem. Superflua scribere, res jactantia est; necessaria reticere, contemptus. Sæpe vituperationis mater est, doctoris occulti laudatio. Verborum abundantiam transmittit affectio, amor suggerit quod negat ingenium. Facessat formido venerando proposito inimica. Fugitiva gloria est mens subjecta errori. Sine culpa vincitur oneris immensitate, qui ad portandam sarcinam etsi impar, tamen devotus occurrit. Marcida est sine sermone hilaritas et simulacrum mororis occultare quod gaudeas, et afflictionis imitatio vocem in lætitia non habere.

Liber dicendi principia derivare de tempore, cum anni renascentis infantia florulenta, si valeo, dictione vernare. Nunc cum terræ succus per venas arentium

PATROL. LXIII.

C virgultorum currit in gramina, et alvus sicci fomitis humori maritatus turgescit, cum in blandam lœtem novelli præseminis comæ explicantur arboreæ, et omnis ramorum plectura diffunditur, vel quæ intra tunicam natura frondium decora solvuntur. Cum avium cantilena comitur sapore modulato, cum vita segetum glebis sepulta hiemalibus quasi algoris repagulo emissa et tempore feta concipitur. Nunc in cano flore spem fructuum metitur agricola, cum mutuis palmitum brachiis vinearum textitur aprica formositas, et ante maturitatis tempus frugiferum vulnura cultura componit, dans venustatem falce domitricæ, et luxuriam infecundam ferro fructificante compeccens. Cum profundi gurgitis rabies blandum transit in sibilum, et enervata tepore ventorum ferocitas migrat in delicias navigantis. Cum tutum est cym-

12

ham salo laxare et anchoram in morsus absolvere. A Tu prædonis nescisti timere sævitiam, tu blandi-
Dum fractura procellarum quæ navitas hactenus ter-
rebat, invitat, et per uda æquoris spatia somnum gu-
bernantis admittit. Cum colore distincta gemmato
vernīs opibus prata ditescant.

Te ad pontificalem apicem gravitas, pudor, pudici-
tia, venustas adduxit, statuat ista loco laudes, cui
nunc suppetit, quod possit prædicare de moribus.
Momentis enim aura popularis impellitur, et nescia
examinis turba dum studiis rapitur amat incognitos.
Alteri quod pius es ostendit, alteri quod severus, al-
teri quod bene acquisiti distributor patrimonii, al-
teri quod scis recte parta servare. Id studii sumit
universitas, ut cum de proposita laude unusquisque
vinceret, vel collatione, vel colloquutione, tamen in
præconis tuis melioris tituli ab altero vinceretur. B

^a Venantio Idem fortasse cum Venantio cui Enno-
dus inscribit epistolam 22 lib. v, ad quem locum
vide notam Sirmondi. Venantii quoque meminit

VENANTIO ENNODIUS.

Domine, admiror sermonis abstinentiam quia qui
exigua condiderit, nihil producit. Credis sub hac
occasione profectus tui latere scientiam, et taciturni-
tatis imperitiam prodit, et infabricata confabulatio
manifestat infantiam. Interea ante inops gratia non
fuisti, sciens quid diligentia, quid amantis sollicitudo
flagitaret. Factus es bonarum rerum conscius, post-
quam te ad obtinenda quæ putantur maxima trans-
misimus. Quod restat vale, accipiens monitoris
verba, et melioratus in te scriptionis assiduitate di-
vulga.

idem Ennodius epist. 9 lib. iv, eumque appellat vi-
rum clar.

ANNO DOMINI DXIV-DXXIII.

HORMISDA PAPA.

NOTITIA.

(Ex Libro pontificali.)

^a Hormisda natione Campanus, ex patre Justo de

^a Variantes sive notas quæ ad utramque paginæ
oram post Labbeum Mansi exscripserat, nos plerum-

^a Symmacho ex hac vita ad sempiternam gloriam
perducto, summa totius Romani cleri concordia,
schismate sublato, post dies septem ab ejus obitu vii
calendas Augusti, anno Christi 514, Anastasii impe-
ratoris 24, et Theodorici regis Italix 22. Hormisda
S. R. E. diaconus, pontifex est creatus. Quod cum
toti orbi innotuisset, Clodoveus^a rex Christianissimus
cunctorum obsequium prævenit, et officia superavit.
Nam suggerente Remigio, coronam auream
cum gemmis, quæ regnum appellari solet, B. Petro
donavit: qua re a Deo consecutus est mercedem eam,
ut Francorum regni corona hactenus perseveret.
Hujus temporibus Anastasius imperator Eutychianus
multa ad opprimendum Chalcedonense concilium
molitus fuit. Bina legatione a pontifice monitus, ut ad
uniendam Orientalem cum Occidentali Ecclesiam no-
men Acacii curaret expungi; non modo non obtempe-
ravit, sed potius majore cum furore eandem perse-
qui cepit; maxime tunc, quando per fidei orthodoxæ
simulationem favorem populi Constantinopolitani con-
secutus esset, Vitalianum quæ præsertim rebellantis me-
tum excussisset. Post multa scelera in Ecclesiam Dei
patrata, apparuit ei per visum viri candidi species in
hæc verba ipsum compellantis: *Ecce propter perfidiam
tuam deleo tibi quatuordecim*: quibus in illo
codice punctis, tertio post die tonitruū fragore ex-
aminatus est. Justinus ex argumentario et subulco im-
perator catholicus, fideique orthodoxæ singularis
patronus, Anastasio Acephalorum defensori a senatu
simul et exercitu universo subrogatus est: tunc in
omnes hæreticos anathema est proclamatum; tunc
quatuor œcumenica concilia approbata, eaque omnia
gesta fuerunt quæ in actis concilii Constantinopoli-

citate Frusinona (Frusione),^b sedit annos (a) 8

C que intra parentheses in textu posuimus, aliquoties
ad calcem paginarum, asterisco præfixo. ENIT.

tani sub Hormisda celebrati infra describuntur. Ro-
gatus Hormisda ut decretum concilii confirmet, prævia
synodali consultatione respondit, petitam ab Orien-
tali Ecclesia pacem, et communionem ita esse con-
cedendam, si nomina Acacii, Euphemii et Macedonii,
quos sacris tabulis restituerant, penitus deleverit et
expungerent. Quam ut et citius et facilius obtineret,
legationem quamdam ad Justinum et Constantinopo-
litani episcopum ablegavit, quæ magna cura et in-
dustria singulari efficeret, ut Zenonis et Anastasii
hæreticorum imperatorum memoria damneari ur, fidei
formula subscriptione episcoporum firmaretur, ac
denique ut nomen Acacii aliorumque quos sacris di-
ptychis restituerant plane deleverit et omnino extinguerent.
Successit res pro voto sanctissimi pontificis.
Ad communionem Occidentali Ecclesiæ recepti fue-
runt hoc tempore Orientales, qui annis plus minus
octoginta ab Ecclesiæ unitate per schisma sese divi-
serant, idque accidit sanctissimo festo Resurrectionis
dominicæ absque ulla editione et tumultu: tantaque
cum admiratione, gratiarum actione et lætitia, quan-
tam vix lingua ulla explicare valet. Hæc ex epis-
tulis Hormisdæ Baronius: ex notis epistolarum et conciliorum
infra subsequentium plura rerum sub Hormisda
gestarum cognoscet.

Restituta fides catholica, nexibusque schismatis
liberata, hoc bonum secum attulit, ut Lazorum regem
et populum, hactenus veræ religionis divinæque legis
expertem, ad Christianam fidem amplectendam in-
duxerit. Auctor Miscell. lib. xv. Sev. Binius.

^b Annis novem, diebus decem, a con-
ulatu Cassiodori ad Maximum sedisse, Marcellinus in Chron. et
Vaticani indices attestantur: imo ipse Anastasius

(a) Cod. Luc. 490, 9.

^a Childbertus Clodoveus rex donat B. Petro coronam auream

dies 17. Fuit autem temporibus Theodorici regis et Anastasii Augusti, a consulatu Senatoris usque ad consulatum Symmachi et Boetii. Hic composuit ceterum, et psalmis erudit. Illic fecit basilicam in territorio Albanensi, in possessione (a) Mesontis. b Eodem tempore ex constituto synodi misit in Græciam, humanitatem ostendens sedis apostolicæ (et reconciliavit Græcos), quia Græci obligati erant sub vinculo anathematis propter Petrum Alexandrinum et Acaecium Constantinopolitanum episcopum. Sub Joanne episcopo Constantinopolitano, cum consilio Theodorici regis (hic papa perrexit ad regem Theodoricum Ravennam, et ex consilio regis), direxit Ennodium episcopum Ticinensem, et Fortunatum episcopum (b) Catanensem, et Venantium presbyterum urbis Romæ, et Vitalem diaconum sedis apostolicæ, et (c) Hilarium notarium ad Anastasium Augustum: sed nihil egerunt. e Item secundo misit Ennodium (d) episcopum, et Peregrinum Misenatem episcopum (et Pollionem subdiaconum urbis), portantes epistolas confortatorias fidei, et contestationes secretas numero 19, d textum libelli (et libellum per quem redirent; quod si nolissent epistolas suscipere, contestationes per civitates spargerent). In quo libello noluit assentire Anastasius Augustus, quia et ipse in hæresi Eutychiana communicaverat (erat consentiens). Voluit itaque eos legatos per remunerationem corrumpere (e). Legati vero sedis apostolicæ, contempto Anastasio Augusto, nullatenus consenserunt accipere pecunias, nisi satisfactionem sedis apostolicæ operaretur. Tunc imperator repletus furore, eiecit eos per posterulam (locum periculosum), et imposuit eos in navi periculosa (sub periculo mortis) cum militibus, et magistris, et præfectis nomine Heliodoro et Demetrio.

sibi ipsi contrarius hic in fine obitum et sepulturam Hormisdæ, ingressumque Joannis successoris Hormisdæ sub Maximi consulatu collocat. Quare erroneum est quod hoc loco de tempore pontificatus Hormisdæ scribit Anastasius, Sev. BINIUS.

a Errat Anastasius ut ex precedentibus patet supra. Sev. BINIUS.

b Prima legatio pontificis ad imperatorem, de qua plura vide apud Baron. anno 515. Item notas epistolarum Hormisdæ infra. Sev. BINIUS.

c Secunda legatio, quam anno Christi 517, pontificatus sui 4, misit ad imperatorem. De qua plura in notis epistolarum. Sev. BINIUS.

d Exstat infra inter epistolas Hormisdæ, cujus initium tale est: *Prima salus est*, etc.

Inter alia sacra sua hoc scripsit: *Nos jubere volumus, non nobis juberi*. Exstat epistola hæc i ter epistolas Hormisdæ post epist. 22, infra, cujus initium tale est: *Etsi magnum aliquod*. Circa finem hujus epistolæ ait: *Injuriari et annullari sustinere possumus, juberi non possumus*. Hæc imperator hæreti us Pharaoni similimus, qui ut exertum contra se Vitaliani gladium vitaret, et instantia Dei flagella subterfugeret, astute simulaverat se velle Romano pontifici parere, atque adeo non nisi per speciem ferream cervicem inclinavit: quando vero hæc pericula amovit, Moysen cum Deo, pontificem cum Christo obfirmata obstinatione contempsit. Quid post hæc acci-

Quibus hoc dedit in mandatis imperator Anastasius, ut nullam civitatem ingrederentur. Legati vero sedis apostolicæ secretius suprascriptas epistolas fidei 19 per manus monachorum et orthodoxorum exposuerunt per omnes civitates. Quas tamen episcopi civitatum, qui erant complices Anastasii Augusti, omnes eas epistolas timore pro crimine Constantinopolim direxerunt. Tunc furore repletus Anastasius Augustus contra papam Hormisdam inter alia sacra sua hoc scripsit, dicens: Nos jubere volumus, non nobis juberi. e Eodem tempore nutu divinitatis percussus est fulmine (ictu) divino imperator Anastasius, et obijt. Sumpsit itaque imperium f Justinus orthodoxus, et direxit auctoritatem suam ad papam Hormisdam sedis apostolicæ per Gratum, Illustris nomine: (f) reens a sede apostolica ut redintegraretur pax ecclesiarum. g Tunc Hormisda episcopus cum consilio regis Theodorici direxit a sede apostolica Germanum (g) Capuanum episcopum, et Joannem (episcopum) et Blandum presbyteros, et Felicem et Dioscorum diaconos sedis apostolicæ, et Petrum notarium, munitos ex omni parte fide et textu libelli penitentiae (una cum libello quomodo redirent Græci ad communionem sedis apostolicæ). Qui venientes juxta Constantinopolim, tanta gratia fidei (h) illis refulsit; ut multitudo monachorum orthodoxorum et illustrium virorum maxima multitudo occurreret: in quibus et Justinus imperator et Vitalianus consul (magis er militum) simul occurrerunt ad castellum rotundum, quod dicitur (dicitur) usque in civitatem Constantinopolim, qui ingressi una cum Grato Illustri, suscepti sunt a Justino orthodoxo Augusto cum gloria. Omnis itaque clerus una cum episcopo Joanne Constantinopolitano, (i) sensit, quod gratanter suscepti sunt. Senderit in Oriente, videre est ex relatione archimandritarum et monachorum secundæ Syriæ, quæ exstat infra inter epistolas Hormisdæ post viginti secundam. Sev. BINIUS.

e Anno nimirum Christi 518, postquam annis 27, mensibus tribus et 29 diebus imperium Orientale tenuisset. Quæ insomnia ante obitum perpeusus fuerit, ex Zonara retuli supra. Vide Baron., anno 518, num. 16 et sequentibus. Sev. BINIUS.

f Decreto et concilio synodi Constantinopolitanæ, ut patet ex notis ejusdem synodi, et ex epistolis Justiniani, Joannis Constantinopolitani et Justiniani ad Hormisdam scriptis. Sev. BINIUS.

g Hæc legatione Orientales ad unionem et communionem Ecclesiæ Romanæ recepti fuerunt, postquam jussu Romani pontificis obtemperantes, nomina Acaecii, Euphemii et Macedonii et diptychis sacris expunxissent, fidem catholicam integre professi fuissent, et memoriam Zenonis atque Anastasii hæreticorum e numero imperatorum abstulissent. Horum nomina in codice Justiniano diversis legibus alibi præfixa adhuc inveniuntur, ideo quod Tribonianus homo gentilis et impius eundem codicem compilavit, ut dicemus infra in notis ad vitam Felicis IV. Contigit hæc conciliatio Orientalis Ecclesiæ cum Romana sub consulatu Justiniani anno Domini 519, Hormisdæ pontificatus anno sexto.

(a) Idem cod., *Mesontis*.

(b) Idem cod., *Catanensem*.

(c) Idem cod., *Hilarium*.

(d) Idem cod., *ipsum*.

(e) In ms. additur *sed non potuit*.

(f) Cod. Luc. 490, *sperans*.

(g) Deest in ms. *Capuanum*.

(h) In cod. Luc. 490 deest *illis*.

(i) Cod. Luc. 490, *sensiens*.

tientes quoque hoc, qui erant complices Acacii, incluserunt se in ecclesia majori, quæ vocatur Sancta Sophia, et consilio facto, mandaverunt imperatori, dicentes: Nisi nobis reddita fuerit ratio, quare damnatus est episcopus noster (civitatis nostræ) Acacius, nullatenus consentimus sedi apostolicæ. Hic papa Hormisdæ perrexit ad regem Theodoricum Raveinam, et cum ejus consilio misit auctoritatem ad Justinum, et cum vinculo chirographi, et textum libelli redintegravit ad unitatem sedis apostolicæ, damnans Petrum et Acacium, vel omnes hæreses. Hic invenit Manichæos, quos etiam discussos cum examinatione plagarum exsilio deportavit. Quorum codices a te fores basilicæ Constantinæ incendio concremavit. Hujus temporibus episcopatus in Africa post annos 74 revocatus est, qui (reordinatur, quod) ab hæreticis fuerat exterminatus. Eodem tempore venit regium donum cum gemmis pretiosis a rege Francorum Clodoveo Christiano B. Petro apostolo. Sub hujus episcopatu multa vasa aurea vel argentea venerunt de Græcia, et evangelia cum tabulis aureis, cum gemmis pretiosis pensantibus lib. 15; patena aurea cum hyacinthis, quæ pensat libras 20; patena argentea duæ, pensantes singulæ libras 25; scyphus aureus cum gemmis, pensans lib. 8; scyphus aureus circumdatus regno, pensans libras 8; scyphi argentei deaurati 2, pensantes singuli libr. 5; gabata (a) electrina, pensans lib. 2; thecæ cereæ aureæ 2, pensantes lib. 6; palliolum (b) oloforum lateum cum tabulis auro testis de chlamyde vel de stola imperiali, (c) succinctorium super confessionem beati Petri apostoli. Hæc omnia a Justino Augusto (d) orthodoxa votorum gratia oblata

* Auctoritate quorundam regum Vandalorum constitutum fuerat, ut supra vidimus, ne catholici in Africa in locum defunctorum alios episcopos ordinarent: verum Hildericus Hunerici filius, post obitum Trasamundi regis regno potitus anno nono Hormisdæ pontificis, qui est Christi 522, præcepit (teste Isidoro in Chron.) ut sacerdotes catholici ab exsilio reducerentur, et ecclesiæ aperirentur: idque priusquam regnaret, ne violaret religionem juramenti, quo Trasamundo prædecessori jam morituro promiserat, se catholicis in suo regno nullas ecclesias aperturum, nullaque privilegia restitutum esse. Voluit Deus beatissimum pontificem etiam hac benedictione au-

- (a) Cod. Luc. 490, *glycina*.
- (b) Idem cod., *olobyra blattea*.
- (c) Idem cod., *succinctorium*.
- (d) Idem cod., *orthodoxo*.
- (e) In ms. additur *singula*.
- (f) Cod. Luc. 490, *cxli*.
- (g) In eodem cod., Item ad B. Paulum.... libras 6, desunt omnia.

A sunt. Eodem tempore Theodoricus rex obtulit beato Petro apostolo cerostrola argentea duo, pensantia (e) libras 70. Eodem tempore fecit papa Hormisdæ apud B. Petrum apostolum trabem, quam ex argento cooperuit, pensantem libras (f) mille et 40. Hic fecit in basilica Constantiniana arcum argenteum ante altare, qui pensat libras 20; canthara argentea 16, quæ pensant singulæ libras 12. (g) Item ad beatum Paulum fecit arcus argenteos duos pensantes singulos libras 20; canthara argentea 16, pensantia singulæ libras 15; amas argenteas 3, pensantes libras 3; scyphos argenteos stationales 6 cum ducibus, pensantes singulos libras 6. (h) Hic fecit ordinationes in urbe Roma per mensem Decembrem, presbyteros 21, episcopos per diversa loca numero 55. Qui etiam sepultus est in basilica B. Petri apostoli, viii idus Augusti, consulatu Maximi. Et cessavit episcopatus dies 7 (i).

Ex cod. Hardyo. Et facto simul concilio cum Justino agitata in conspectu omnium illustrium. Tunc legati sedis apostolicæ elegerunt ex suis Diaconum diaconum ad reddendam rationem, qui tunc exposuit eis culpas Acacii, ut etiam omnes simul cum Justino agitantibus acclamarent dicentes, et hic et in ævum damnatur Acacius. Eodem tempore jussit Justinus rex accepta veritate ut sine aliqua dilatione facerent libellos omnes episcopi qui in regno Justiniani erant, et rediret ad communionem sedis apostolicæ: quod etiam factum est et concordaverunt ab Oriente usque ad Occidentem, et ecurrit pax Ecclesiæ. Qui textus libelli hodie in archive Ecclesiæ reconditus tenetur.

gere, ut post restitutam Orientalem Ecclesiam catholicæ communioni, Africanam quoque longa persecutione vexatam, atque novissime a Trasamundo rege omnibus ejectis episcopis proculcatam, pristino splendore restitutam videret. His itaque aliisque muneribus a Deo locupletatus, tandem victoriæ coronam acceperat, sequenti anno ad superna est evocatus; quasi Simeonis instar jam responsum a Domino accepisset, non visurum se mortem, nisi videret Christum Dominum; nempe dissoluto schismate Orientalem Ecclesiam Occidentali unitam, et Occidentalem in Africa, sublato persecutore tyranno, in integrum restitutam. Sev. Binius.

- (h) Idem cod., *quatuor*.
- (i) Idem cod., *6*.

Hoc nomen abest a c. II in quo hæc leguntur: Eodem et tempore venit corona aurea cum gemmis pretiosis donum a rege Francorum. Recte.

Abest av. c. manus. v. c. Hardyi, quo hactenus usi sumus in recensendis Vitis pontificum Romanorum.

HORMISDÆ PAPÆ EPISTOLÆ ET DECRETA.

EPISTOLA PRIMA

HORMISDÆ PAPÆ AD S. REMIGIUM RUENENSEM EPISCOPUM.
Post acceptas ab eo gratulatorias litteras, eidem, ob præclarum meritum excellentiam, et nobilissimæ sedis prærogativam, vicariam sedis apostolicæ præfecturam in Gallia delegavit.

Dilectissimo fratri Remigio Hormisdæ.

Suscipientes plena fraternitatis tuæ congratulatione colloquia, quibus nos germanæ salutis tuæ lætificavit indicio corporali cum spiritualibus officiis incolumitas subnixâ; congruum esse perspeximus

hanc ipsam, quæ in mente gerimus, verbis aperire lætitiā. Agis enim summi documenta pontificis, dum et prædicanda facis, et ea insinuare non differs. Prærogativam igitur de nostri summissimæ electione iudicii quando id operatum te esse didicimus, quod cæteris agendum obnixius imperamus; ut in provinciis tanta longinquitatē di-junctis, et apostolicæ sedis vigorem, et Patrum regulis studeas adhibere custodiam. Vices itaque nostras per omne regnum dilecti et spiritualis filii nostri Ludovici (Jam ab anno 511 obierat), quem nuper, adminiculante superna gratia, plurimis et apostolorum temporibus æquiparandis signorum miraculis prædicationem salutiferam comitantibus, cum gente integra convertisti, et sacri dono baptismatis consecrasti, salvis privilegiis quæ metropolitanis decrevit antiquitas, præsentī auctoritate committimus: augentes studii hujus participatione ministerii dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio dispensationis excubias. Et licet de singulis non indigeas edoceri, a quo jam probavimus acutius universe servari; gratus tamen esse solet, si ituris trames ostenditur, et laboraturis injuncti operis forma monstratur.

Paternas igitur regulas et decreta sanctissimis definita conciliis ab omnibus servanda mandamus. In illis vigilantiam tuam, in his curam et fraternæ monita exhortationis ostendimus. Illis ea (quantum dignum est) reverentia custoditis, nullum relinquit culpæ locum sanctæ observationis obstaculum: ibi fas nefasque præscriptum est: ibi prohibitum, ad quod nullus audeat aspirare: ibi concessum, quod debeat mens Deo placitura præsumere. Quoties universale poscit religionis causa concilium, te cuncti fratres evocante conveniant: et si quos eorum specialis negotii pulsant intentio, iurgia inter eos oborta compesce, discussa sacra lege determinando certamina. Quidquid autem illic pro fide et veritate constitutum, vel provida dispensatione præceptum, vel personæ nostræ auctoritate fuerit confirmatum, totum ad scientiam nostram instructa relationis attestatione perveniat. Eo fit ut et noster animus officii caritate dati et tuis securitate perfruat accepti. Deus te incolumem custodiat, frater carissime (anno Domini 514).

ÆPISTOLA

ANASTASII AD HORMISDAM PONTIFICEM.

Pontificem precatur, ut ad componenda in Scythia partibus orta dissidia concilium congregari velit.

Victor Anastasius, pius, felix, inclytus, triumphans

* Adversus Anastasium imperatorem, exturbatorem orthodoxorum episcoporum, excitavit Deus Vitalianum Scythiam magistrum equitum, qui occupatis aliquot provinciis, prædando Constantinopolim usque processit, proficiens, teste Marcellino in Chron., se pro orthodoxorum fide et revocando Macedonio episcopo Constantinopolitano (quem relegaverat imperator) omnia agere. Res suas deploratas esse videns Anastasius, pacem petit, jurans cum senatu se legatos revocaturum: Macedonio et Flaviano suos episcopos redditurum, concilium Heracleæ ac urum, et ad illud Romanum pontificem evocaturum. Indicto igitur Heracleæ concilio, 25 Decembris anno Domini

tor, semper Augustus, Hormisdæ sanctissimo ac religiosissimo archiepiscopo et patriarchæ.

Beatitudini vestræ non putamus ignotum, quod pro temporis qualitate loquendum atque tacendum, etiam divinæ Scripturæ provida est admonitione dispositum. Exactum proinde silentii tempus incitamenta nobis loquendi concessit. Atque ideo opportunum esse perspeximus, quæ apud nos sub religionis specie commoventur, auditui vestro committere. Ante hoc siquidem duritia eorum quibus episcopatus, quem nunc geritis, erat sollicitudo commissa, tenere nos a transmittendis faciebat epistolæ. Nunc autem currens de vobis suavis opinio, ad memoriam nostram bonitatem paternæ affectionis adduxit, ut illa requiramus quæ Deus et Salvator noster sanctos apostolos divino sermone docuit, ac maxime beatum Petrum, in quo fortitudinem Ecclesiæ suæ constituit. Illis igitur præfatis initiis, hortamur ut ad ea quæ de Scythiæ partibus mota sunt, unde et concilium fieri convenire perspeximus, mediatorem se apostolatus vester faciat, ut contentionibus amputatis, unitas sanctæ restituitur Ecclesiæ. Nobis autem omnia optata præstantur, si orationibus vestris et frequenti paginarum allocatione nostri memores fueritis. Data pridie idus Januarii Constantinopoli, et accepta Anthemio et Florentio VV. CC. consulibus v. cal. Aprilis per Patricium (Data et accepta anno Domini 515).

EPISTOLA II.

RESPONSORIA AD ANASTASIUM IMPERATOREM.

Laudat eum quod Ecclesiæ paci studeat, et cum causam cui concilium cupiat congregari cognoverit, scribit se illi responsum daturum.

Hormisdas episcopus Anastasio Augusto.

Gratias supernæ virtuti, quæ per vestræ pietatis affatus diuturnum dignata est terminare silentium, tale præstans colloctionis exordium, ut et de vestræ clementiæ prosperitate lætemur, et ad unitatem, Deo donante, reverti posse sanctam confidamus Ecclesiam. Hoc opus supernæ clementiæ, hæc et decessorum nostrorum fuit semper oratio: quos etiam rerum acius paternæ traditionis ministros, et rectæ fidei declarant fuisse custodes. Pax est enim totius bonitatis initium, qua nihil, quantum ad catholicæ fidei cultum, validius, nihil æstimari oportet excelcius: pro hac scilicet facere et cuncta sustinere convenit, qui sanctarum Scripturarum probabilis cupit esse discipulus. Hanc omnium bonorum matrem et nutricem Christum Dominum nostrum suis constat prædicasse

514 ad Romanum pontificem dat epistolam infra post tertiam Hormisdæ exstantem, de futura synodo eum certiorē reddens, ac rogans ut ad conciliandas Ecclesias suam exhiberet adventum. Ut id facilius impetrarent, cum rei præstandæ summam potestatem apud Romanum pontificem esse scirent, Vitalianus et Anastasius Patricium virum clarissimum cum hac epistola legatum miserunt ad Hormisdam papam; cui Dorotheus Thessalonicensis episcopus suas infra exstantes adjunxit ejusdem fere argumenti. Quid pontifex responderit, ex tribus sequentibus epistolis constat. SEV. Binius.

discipulis, dicentem : *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (Joan. xiv). Quam vos religiosi cura propositi, Domino aspirante, providentes, de orthodoxæ concordia cogitatis Ecclesiæ in beati apostoli Petri reverentia, divina specialiter præcepta servantes. Quæ res majorem superni favoris defensionem vestro procurat imperio. Recte enim oblata Deo veneratio inexpugnabilem devotis mentibus murum defensionis indulget. Proinde omnipotentem Deum suis precibus exoramus, ut qui vobis studium quærendæ Ecclesiarum pacis indulsit, ipse quoque sub conservatione catholicæ fidei, desiderio vestro super hac parte præstet effectum. Præterea directis ad nos sacris affatibus commemorationem sancti concilii facere pietas vestra dignata est. De qua re tunc plenissimum poterimus præbere responsum, cum causam congregationis nos voluerit evidenter agnoscere. Nunc vero quia, præstante Domino nostro, data est facultas alloquio, congrua veneratione debiti præbebimus sermonis officia. Data pridie nonas Aprilis (anno Domini 515), Florentio viro clarissimo consule.

EPISTOLA

DOROTHEI THESSALONICENSIS EPISCOPI AD HORMISDAM PONTIFICEM.

Pontificem laudat, quod Ecclesiæ curet unitatem, sequi cupere ait, ut hæreticis damnatis, Romanæ Ecclesiæ debitus honor præstetur.

Sacro, beatissimo et comministro papæ Hormisdæ Dorotheus episcopus Thessalonicensis in Domino salutem.

Ait quodam loco cuncta beatissimus divinorum præceptorum promens miracula Salomon : *Sicut aqua frigida animæ sitienti suavis est, sic benignum nuntium longinquis ex terris* (Prov. xxv). Et sacer David spirituales pulsans lyram psalit : *Quam speciosi pedes eorum qui evangelizant Iona* (Rom. x), sic equalem et nos cunctos docens. Quidquid autem est ita animæ hominis suave, aut ita impingat ossa, quam specioso nuntio cognoscere veræ pacis nuntiatorem ; et recte nunquam errantes propugnatores fidei ad Ecclesiarum sanctarum transire gubernacula ; et tanquam ex arce quadam ad consensum Dei congregare dispersa, et continuo quidem ad principatum tuæ sedis festinantes, venerandi fratris supplicationibus annuentes, et membra Ecclesiæ, quæ vobis Christus et Deus noster credidit, contemnentia prius concordiam, ad unitatem venire ; et præcedentem (præcedentem) divisionem, atque invidiam vestræ tantum ordinationis perimere calculo (clanculo), et nunc in concordiam atque societatem confluere (conflare, vel constare) omnem terminum sanctæ illius Ecclesiæ ?

Hæc didicimus, non ante multa spacia temporis : sperabamus autem et antiquam consuetudinem cognoscentes Ecclesiæ, et vestrum audientes socialem et irreprehensibilem morem, ex vestris litteris firmiora atque manifestiora cognoscere. Sed quia tempus hiemis ad hæc vos implenda retinuisse consideratur, et aptum, et debitum fuit, plenam et Dei amatricem caritatem etiam scabra (scrupulosa) transire : scribo

A et alloquor beatum vestræ sanctitatis caput, significans collatari nos beatæ sedi sacratissimi Petri apostoli, quod tali regitur manu quæ suscepit non qui honorem raperet, sed qui raperetur ab eo, et (sicut sermo multiplex tradit, et nos ita se habere credimus) nutritorem pacis, et rectæ fidei certatorem, et humilitate (humanitate) mentis et caritate quæ circa cunctos est tanquam pretiosis lapidibus coronatum.

Etenim cuncta te volo, venerande pater, agnoscere, quod ex antiquis sanctis et venerandis Patribus suscipiens illius beatæ sedis affectum : (al. add. et) ad hanc tanquam paternam sortem custodiens, addere hoc opto atque festino, ut veniat in hoc studio terminus utilis humanitate quidem Domini et Dei nostri Jesu Christi, intercessionibus autem in cunctis beatissimi apostoli Petri, et in omnibus sapientissimi Pauli ; ut venerandæ eorum sedi et tuæ beatitudini juste debitos honores custodiatur atque reddatur (addatur), ut nostris temporibus, velut secundum principatum sedis apostolicæ honorem congruentem suscipiat, omnis discordia recedat, et Ecclesiæ omnium vestrum catholica voluntate, Domini etiam et Dei nostri Jesu Christi, et Nestoriorum et Eutychemet impios, et horum servantes dogmata, et qui istorum fuere sectatores aut exstant, et omnem hæresim anathematizent semper, et rectam atque incontaminabilem fidem inconcussam, tanquam anchoram certam atque firmam teneant, et parent jam pacem, nullo (quod absit) impediante ; præsertim venerando capite vestro (sicut didicimus) homines contentiosos horrente, quibus et vita et esca est sacerdotum Dei inter se altercantium separatio : qui non ab omnibus velociter cogniti, tanquam lupi in vestimentis ovium, facile ab apostolica Ecclesia repellantur.

Ista nunc scripsi beato capiti vestro per Patricium virum spectabilem, communem filium, et consuetudinis affectu superans rationem, et circa illam beatam sedem caritate devinctus, et omni die videre desiderans congruentem atque debitam venerationem ei servari. Scribe igitur, in cunctis beate, tanquam unanimi et optanti animam quoque offerre pro fide orthodoxa et Ecclesiarum pace sanctarum, et ut custodiantur venerande sedi in omnibus beati Petri convenientia : quod facile fiet, ordinata unitate cunctorum, et omnium ad vos tanquam ad firmum festinantium portum. Divisiones etenim contra contemnere consueverunt, et ordini decentia non servant. Omnem fraternitatem quæ est vestræ sanctitati conjuncta, et ego, et qui mecum sunt, multum in Domino salutamus. *Et alia manu* : Salvati me in Domino orate, sanctissimi et beatissimi Patres. Accepta epistola Dorothei episcopi Thessalonicensis Ecclesiæ missa per Patricium V. C. sub data (die) quinto calendas Aprilis (anno Domini 515), Florentio viro clarissimo consule.

EPISTOLA III.

AD DOROTHEUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM

Laudat ejus pietatem et studium in Romanam sedem.

Dilectissimo fratri Dorotheo episcopo Hormisdæ episcopus.

Ubi caritatis interest servare præcepta, etiamsi aliquid tale eveniat quod cujuscumque possit animos commovere, tamen ut ea quæ concordie conversatione prædiximus debeant custodiri, oportet æquanimiter prætermitti, quia utique si quid ignorantia tale proveniat, excusationem potest de ipsa simplicitate recipere. Suam Deus nostri Ecclesiam propria ordinatione constituit, ut quod divinis præceptis nascitur esse dispositum, nullatenus poterit præteriri, cujus notitiam, vel scientiam, te non convenit ignorare. In faciendi namque bona laudamur, et tunc verborum cultus ornatur, quando sibi convenientia rite conjungit. Litteras si quidem per Patricium filium nostrum spectabilem virum tuæ suscepimus caritatis, in quibus speramus opus plenum et probabile reperire, ut nihil esset quod ab integritate unitatis secerneret. Sed quia in his ipsis hunc promittis affectum, qui nos ad hoc quod prædiximus possit specialiter provocare, Domino nostro preces effundimus, ut ipse cujus et causa tractatur, absteris vel amputatis universis scandalis, et Ecclesia sua sub uno consensu et parili faciat fide connexus: nec in sacerdotibus suis quidquam reperiri patiatur, quod cujuscumque aut odii propriis, aut inanibus intentionibus, aut hominibus in injuriam Dei, quod nefas est, velle placere; et non magis universa, secundum beatum apostolum, sæcularia continentem a spe non possit exorbitare futura. Hortor propter commune remedium, invito pro salute fidelium, propter generalem suadeo medicinam. Quis namque contentus est hos videri divisos, quorum potest unitate gloriari? Unde oportet labore communi, ut hoc quod a Patribus nostris accepimus, conservantes secunde nisi in illo, possimus divino astare iudicio.

EPISTOLA

ANASTASII AUGUSTI AD HORMISDAM PONTIFICEM.

Concilium Heracleæ ad componendas in Scythia de fide ortas quæstiones esse congregandum, ipsumque pontificem, ut ad illud accedat, precatur.

Anastasius Augustus Hormisdæ papæ.

Omnibus negotiis divinæ res præponendæ sunt: Deo etenim omnipotente propitio, rempublicam et conservandam et meliorandam esse confidimus. Quia igitur dubitationes quædam de orthodoxa religione in Scythiæ partibus videntur esse commotæ, id specialiter clementiæ nostræ placuit, ut venerabilis synodus in Heracleotana civitate provincie Europæ celebretur, quatenus concordantibus animis, et omni veritate discussa vera fides nostra omni orbi terrarum manifestius innotescat, ut deinceps nulla possit esse dubitatio, vel discordia. Quapropter sanctitas tua cum quibus sibi placuerit reverendissimis episcopis, quod de Ecclesiis sub sui sacerdotii cura constitutis idoneos et instructos erga orthodoxam reli-

* Quatuor legatos in sequentis indiculi inscriptione nominatos misit, non ad concilium celebrandum, sed tantum ad explorandum qua intentione synodum fieri postulasset; an fidem catholicam, prout promiserat, profiteri, epistolam sancti Leonis recipere, et hæreticos anathematizare paratus esset: ne scilicet

Agonem esse probaverit, ad prædictam Heracleotanam civitatem intra diem calendarum Juliarum venire dignetur. Data v. cal. Januarii Constantinopoli, Senatore V. C. consule. Accepta pridie idus Maii, Florentio V. C. consule (Data anno Domini 514, accepta sequenti).

EPISTOLA IV.

AD ANASTASII IMPERATOREM AUGUSTUM.

Imperatoris zelum commendat: quoad concilium, per legatos se responsurum pollicetur.

Hormisdæ Anastasio Augusto per Severianum.

Bene clementia vestra confidit, sicut datis ad me gloriosis designa: ita affatibus, quod reipublicæ vestræ specialiter proficiat, si negotiis omnibus orthodoxæ fidei causa præponatur. Hæc est enim, venerabilis Imperator, de suscepto moderamine rectoris cura salubrior, ut ejus sibi favorem per opera bona conciliet, qui universum et tribuit, et regit imperium. Proinde me quoque et Domino nostro Jesu Christo convenit supplicare, ut qui de Ecclesiæ suæ concordia vestram pietatem cogitare voluit, hunc super hac parte concedere dignetur effectum; quatenus temporibus vestris orthodoxa fide præditus universus terrarum orbis exsultet. De his vero quæ pro synodali congregatione præcepistis, quid fieri oporteat, per fratres et coepiscopos meos, qui prope et subsequuntur, gloriæ vestræ insinuanda mandavi: quorum suggestionem, si divinus favor mea vota prosequitur, competentius poteritis universa cognoscere. Data viii idus Julii (anno Domini 515), Florentio consule.

INDICULUS

QUI DATIS EST INNOKIO ET FORTENATIS EPISCOPIS, VERNANTIO PRESBYTERO, VITALI DIACONO, ET HILARIO NOTARIO, LEGATIS APOSTOLICÆ SEDIS CONSTANTINOPOLIM, AB HORMISDA PAPA.

Cum Dei adjutorio et orationibus apostolorum venientes in partes Græciarum, si episcopi voluerint occurrere, in qua decet eos veneratione suscipite. Et si voluerint secessionem parare, nolite spernere, ne judicetur a laicis nullam vos cum illis velle habere concordiam. Si vero vos ad convivium rogare voluerint, blanda excusatione eos declinate, dicentes: Orate, ut primum mysticam illam mensam mereamur habere communem, et tunc erit nobis ista jucundior. Victualia vero et quæ alia offerre voluerint, excepta tamen subvectione, si causa poposcerit, nolite suscipere: sed taliter excusate, nihil deesse dicentes, sperantes etiam ut animos suos vobis accommodent, ubi sunt dona et divitiæ, et caritas et unitas, et quidquid ad gaudium religiosum certum est pertinere.

Cum ista ordinatione, Deo propitio, Constantinopolim pervenientes, ibi secedite, ubi ordinaverit clementissimus imperator; et antequam ipsum videam-

majestas sedis apostolicæ eludetur ab ipso, dum non ad fidem catholicam stabiliendam, sed ad regnum confirmandum, Vitalianumque averteandum privilegia auctoritate abuteretur. Quoniam modo apud imperatorem se gerere debent, sequens indiculus et commonitorium refert. SEV. BINIUS.

tis, nulli detis ad vos veniendi licentiam, præter quos pietas ejus miserit. Postea tamen quam principem videritis, si qui orthodoxi et nostræ communionis, aut zelum habentes unitatis vos videre voluerint, eos sub omni cautela suscipite; per quos forte et quid agitur deprehendere poteritis. Præsentati itaque imperatori litteras porrigite cum tali allocutione: Saluti vos pater vester; Deum quotidie rogans, et intercessionibus sanctorum apostolorum Petri et Pauli vestrum regnum commendans, ut Deus, qui vobis tale desiderium dedit, ut pro causa Ecclesiæ mitti et consulere beatitudinem ipsius eligeretis, ipse et perfectionem tribuat voluntatis.

Et si voluerit, antequam chartas suscipiat, ordinem legationis agnoscere, his verbis utimini: Jubete scripta suscipere. Si dixerit: Quid habent chartæ? Respondete: Salutes ad pietatem vestram continent, et Deo gratias agunt, quod vos sollicitos de unitate cognoscunt Ecclesiæ: legite, et agnoscetis. Et nullius causæ mentionem penitus faciatis, nisi prius acceptæ litteræ relegantur. Et post susceptas litteras et relectas, adjicite: Nam et ad Vitalianum famulum vestrum misit litteras qui accepta a pietate vestra (icut ipse scrip-it) licentia, suos ad patrem vestrum sanctum papam homines destinavit. Sed quia justum erat ut prius ad clementiam vestram dirigeret, hoc fecit, ut vobis jubentibus atque ordinantibus, ad eum scripta, quæ detulimus, Deo propitio perferamus.

Si imperator petierit epistolas a nobis ad Vitalianum directas, sic respondendum est: Non hoc nobis pater vester sanctus papa præcepit: nec sine justificatione illius aliquid possumus facere. Tamen ut sciat simpliciter litterarum, quia nihil aliud habent nisi preces ad pietatem vestram directas, ut accomodetis animum vestrum pro unitate Ecclesiæ: jungite nobiscum personam, qua præsentè tradita a nobis litteræ relegantur. Si vero dixerit imperator eas se debere legere, respondebitis: jam vos suggessisse, jussum non fuisse a sancto papa. Si dixerit: Hoc tantum est quod in litteris continetur: possunt enim et mandatis alia nuntiari. Tunc respondebitis: Absit a conscientia nostra: Nobis non est consuetudo: Nos pro Dei causa venimus, et in Deum commisi sumus? Simplex est sancti papæ legatio, et omnibus nota ipsa ejus petitio, ipsæ preces: ut constituta Patrum non corrumpantur: ut hæretici de Ecclesiis removeantur: præter ista, legatio nostra nihil continet.

Si dixerit: Inde et ad synodum invitavi sanctum papam, ut si quid est ambiguum, tollatur de medio. Respondendum est: Agimus Deo gratias, et petitioni (al. pietati) vestræ, quia hunc vos affectum et animum habere cognoscimus, ut ea quæ a Patribus constituta sunt generalitas servet: quia tunc vera et sancta unitas potest esse inter Ecclesias Christi, si Deo adjuvante, hoc quod prædecessores vestri Marcianus et Leo custodierunt, elegerit esse servandum. Si ille dixerit: Quæ sunt ista quæ dicitis? Re-

A spondeite: Ut synodus Chalcedonensis et epistolæ sancti Leonis papæ quæ scriptæ sunt contra hæreticos Nestorium et Eutychetem et Dioscorum, nullatenus corrumpantur. Si dixerit: Nos synodum Chalcedonensem et epistolas papæ Leonis et recepimus et tenemus. Vos mox gratias agite, et pectus ejus osculamini, dicentes: Modo cognovimus Deum esse vobis propitium, quando facere talia festinatis: quia ista est fides catholica, ista est quam prædicaverunt apostoli, sine qua nullus potest esse orthodoxus: istam debet sacerdotum generalitas tenere, et prædicando servare.

Si dixerit: Orthodoxi sunt episcopi: de constituta Patrum non recedunt. Respondebitis: Ergo si constituta Patrum servantur, et in nullo corrumpitur B quod in sancta Chalcedonensi synodo firmatum est; quæ causa est, tantum inter Ecclesias partium istarum esse discordiæ? Vel quæ causa facit, in uno Orientis episcopos non consentire? Si dixerit: Quieti erant episcopi, nulla inter ipsos discordia versabatur: prædecessor sancti papæ animos eorum missis litteris excitavit, et ad confusionem excitandam perduxit. Respondendum: Litteras quas sanctæ memoriæ Symmachus destinavit, præ manibus habemus. Si extra hæc quæ pietas vestra dixit, hoc est, Chalcedonense concilium sequer, epistolas papæ Leonis admitto, aliud nequidquam continent nisi exhortationem ut ista servantur; quomodo verum est quod per ipsum est generata confusio? At si hoc continetur in litteris, quod et pater vester sperat, et pietas vestra consentit; quid ille fecit? quid enim in eo videatur esse culpabile? His adjicite preces et lacrymas: rogantes: Domine imperator, considerate Deum: ponite ante oculos vestros futurum ejus judicium. Sancti Patres, qui ista constituerunt, beati apostoli fidem secuti sunt, per quam ædificata est Ecclesia Christi.

Si imperator dixerit: Quod me vultis (a) per locutionem (prosecutionem, per solutionem) facere, habete: Ecce mihi communicate, qui synodum Chalcedonensem recipio, et epistolas papæ Leonis amplector: Nunc communicate mihi. Respondendum est: Quo ordine pietas vestra communicari sibi desiderat? Nec nos prædicantem ista pietatem vestram vitamus, quod scimus Deum timere, et gaudemus quia gratum vobis est Patrum constituta servare. Fidei aliter ergo rogamus, ut per vos in unitatem revertatur Ecclesia. Sciant omnes episcopi voluntatem vestram, et quia synodum Chalcedonensem et epistolas papæ Leonis servatis, vel apostolica constituta: Si dixerit: Quo ordine facienda sunt hæc ostendere oportere: Ierum preces adhibete cum humilitate, dicentes: Pater vester scripsit episcopis generaliter. Jungite his litteris sacras vestras, significantes hoc vos vindicare (indicare vel judicare) quod se apostoli a prædicat: et tunc qui sunt orthodoxi, de unitate sedis apostoli æ minime separentur, et qui his sunt contrarii cognoscantur. Quibus ordi-

(a) Edit. Rom., *persequutionem facere ab eo?*

natis, paratus est pater vester etiam, si opus fuerit, suam accommodare præsentiam, et quicquid expedit, servatis Patrum constitutis, pro integritate Ecclesiæ non negare.

Si dixerit imperator: Bene ista, suscipite interim nostræ civitatis episcopum. Iterum preces jungite, humiliter dicentes: Domine imperator, pacem venimus cum Dei adiutorio, vobis adnitentibus et præstantibus, facere, et contentionem (intentionem) sopire in civitate vestra. De duabus est personis intentio: ista causa proprium cursum habet: Generalitas episcoporum prius ordinetur: fiat una communio catholica: et sequenti loco de istis, vel si qui sunt alii extra Ecclesias suas, tunc diligentius potest causa cognosci. Si dixerit imperator: De Macedonio dicitis: intelligo subtilitatem vestram: hæreticus est: nulla ratione revocari potest. Respondetis: Nos, domine imperator, nullum personaliter indicamus. Et si pietas vestra consideret, magis pro anima vestra et opinione loquimur, ut sit discussio, et si hæreticus est, iudicio cognoscatur, ut non sub opinione orthodoxi injuste dicatur oppressus.

Si dixerit imperator: Quid vultis? modo dicite de synodo Chalcedonensi, dicetis et de epistolis papæ Leonis: Ecce qui ille est istius civitatis episcopus ad ista consentit. Respondendum est: Si ita custodit, in examinatione causæ eum juvare plus poterunt: et quia servo vestro Vitaliano magistro militum talem dedistis licentiam, ut si speraret a beatissimo papa, ut pro causis talibus apud eum discussione causæ his personis, quibus de loco potest esse intentio, integra universa serventur. Si imperator dixerit: Sine episcopo debet esse civitas mea? Hoc vobis placet, ut ubi ego maneo, episcopus non sit? Respondendum: Præsumimus duarum personarum intentionem esse in ista civitate. Quod ad canones pertinet, jam ante suggestimus: canones solvere, irreligionem committere est. Multa sunt remedia, multa inventa, per quæ pietas vestra sine communione esse non possit, et integra iudiciorum forma servetur. Si dixerit: Quæ sunt ista remedia? Respondetis: Non a nobis noviter inventa: Suspensa causa de aliis episcopis, persona quæ consentit confessioni pietatis vestræ et constitutis sedis apostolicæ, interim usque ad eventum cognitionis, teneat locum Constantinopolitani sacerdotis, si cum Dei adiutorio episcopi voluerint se accommodare sedi apostolicæ. Habemus textum libelli in scriniis Ecclesiæ editum, juxta quem debent profiteri.

Si tamen contra alios episcopos catholicos fuerint datæ petitiones, magnopere contra illos, qui sine recundia Chalcedonensem synodum anathematizant, et epistolas non recipiunt sancti Leonis papæ, petitiones suscipite, causam tamen in sedis apostolicæ reservate iudicio: ut et spes de audientia detis, et tamen nobis debita reservetur auctoritas. Si tamen imperator serenissimus totum se promiserit esse facturum, tantum ut nostram præsentiam accommodemus, modis omnibus prius sciam ipsius per episcopos et per (Ed. Rom. *vel per*) epistolam vestram, uno

A de vestris perferente per provincias, una cum personis quas imperator deputaverit destinate: ut sic eum servare Chalcedonense concilium et epistolas S. Leonis papæ omnis innotescat. Quibus ita procedentibus, ad nos in Christi signo, ut adventum procuramus, scripta dirigite.

Præterea est consuetudo per episcopum Constantinopolitanum omnes imperatori episcopos præsentari: si hoc illorum callidus tractatus invenerit, volentium formam legationis agnoscere, ut cum Timotheo, qui modo videtur Constantinopolitanam gubernare Ecclesiam, imperatorem videatis: sic facite, ut si ante agnoveritis, quam ad imperatorem ingrediamini, ista disponi per aliquos, necdum præsentati, dicite: Mandata talia nobis dedit et præcepta pater pietatis vestræ, ut sine aliquo episcoporum vestram clementiam videamus. Ergo agite, donec se ab hac consuetudine ipse removerit.

Quod si omnino noluerit, aut si capcioso contigerit ut ante imperatorem inopinatè Timotheum videatis, ita suggerite: Præcipiat pietas vestra nobis dare secretum, ut causas pro quibus missi sumus, exponamus. Si dixerit: Dicite, ecce ante ipsum, respondetis: Non injuriam facimus: sed quod ad causas pertinet, etiam ipsius continet legatio nostra personam, et suggestionibus nostris præsens esse non potest. Et nulli ratione eo præsentè aliquid allegetis, sed egresso, delegationis textum exerite. *Hactenus indiculus, sive quod dicunt commonitorium: sequuntur post eum assertiones singularum causarum, in hunc modum.*

Capitula singularum causarum.

C Ut synodus Chalcedonensis et epistolæ S. Leonis papæ serventur. Utque clementissimus imperator consentiens debeat pietatis suæ sacra generalia ad universos episcopos destinare, in quibus significet prædicta se et credere et vindicare.

Consistentes etiam episcopi, in Ecclesia, præsentè plebe Christiana, hæc prædicare debeant: Amplecti se sanctam fidem Chalcedonensem, et epistolas S. Leonis papæ, quas scripsit contra hæreticos Nestorium et Eutychetem et Dioscorum, sed et contra sequaces eorum, Timotheum Ælurum, Petrum, vel contra eos qui in ipsa causa tenentur obnoxii, simul etiam et Acacium, qui quondam Constantinopolita æ Ecclesiæ fuit episcopus, sed et Petrum etiam Antiochenum anathematizantes cum sociis eorum. Hæc manu propria, præsentibus electis venerabilibus viris, scribentes, faciant secundum textum libelli, quem per notarium nostrum elidimus.

In exilium deportatos pro causa ecclesiastica ad audientiam sedis apostolicæ revocandos, ut iudicium et vera examinatio de his possit haberi: ita ut causa eorum inquisitione integre reservetur.

Si qui vero sacræ sedi apostolicæ communicantes, catholicam fidem prædicantes atque sequentes fugati sunt, vel in exilio detinentur, hos justum est ante omnia revocari.

Præterea quæ legatis inter reliqua injunximus, ut si contigerit libellos porrigi adversus episcopos qui persecuti sunt catholicos, de his iudicium sedi apo-

siolica reservetur, ut circa eos venerandorum Patrum possint constituta servari, per quæ ædificatio generalitati proveniat.

EPISTOLA V.

AD ANASTASIUM IMPERATOREM AUGUSTUM.

Novum esse Romanum pontificem ab imperatore ad concilium vocari, se tamen iturum, si Chalcedonensis concilii decreta non revocentur in dubium.

Hormisda episcopus Anastasio Augusto.

Bene atque utiliter serenitas vestra curam principalis acuminis, non tantum in administrando reipublicæ exercet officio, sed melioribus eam nobilitat institutis, et per curam redintegrandæ unitatis auctorem venerandi placat imperii. Certi sunt enim de tutela regnante, si ulla iisdem præsentibus Ecclesiæ castitas importuna diaboli commixtione maculetur. Unde enim potest fieri, ut nitidas pro principibus ad Deum nostrum preces dirigat, si sit ethaliter populus perfidia corruptus? Nam sicut ante bona omnia est perfecta juxta Deum in imperatoribus sapientia, ita de sacrario mundorum pectorum pro his supplicatio debet et fidei animarum ubertate procedere. Nulla vobis, sublimissime domine, triumphorum materia poterit esse jucundior, quam de subjugatione perfidiæ.

Hoc etiam fiducialiter, et pro commissi nobis officii prærogativa suggerimus; quia prope est ut suum splendorem aliena patiat nubes fuscari, qui cum Deo tribuente amovere possit, in subditis tenebras manere permittit errorum. Ergo quia mansuetudo vestra futuram synodum scriptis sacratissimis indixit, cui nos interesse debere iisdem paginis Deo, ut credimus, sibi imperante commonuit, gaudemus, scientes quoniam directarum mentium est, venerabilis Ecclesiæ magistros expetere. Soli enim declinant examen conscientiae, qui vitæ sunt non continentis. Nam et feriato ore splendorem bonæ voluntatis enuntiat, qui per apostolicam immaculatamque fidem et per competentis prædicatores aut confirmari se optat, aut corrigi. Verumtamen licet in his nullum sæculi præcedentis existat exemplum, neque senioris facti qualitas aut commissa libris, aut memoriis inserta teneatur; nihil ad nos, quibus dulce est beneficio Dei, pietate vestra invitante, inchoare meliora, et hoc quod non accepimus a parentibus tam clari operis institutum nobis ipsis imponere; quia totum pro redintegratione fidei et Ecclesiarum pace facere, libenter amplectimur: si tamen majorum notitiam diffinitio, et sanctorum Patrum in suis radicibus inconcussa permaneat: si anathematizetur Nestorius cum participibus suis, qui evacuans divinæ sacramenta naturæ, beatam virginem Mariam nudi hominis mentitur esse genitricem; oblitus angelicæ annuntiationis, per quam mundo innotuit, quia quod ex ea nasceretur vocandum esset sanctum, Filius Dei. Facessat impiorum tam contumeliosa in Deo honorificentia: quoniam sic est in utero virginis operata divinitas, ut ex ea unitas ibi procederet carnis, animæque humanæ; increata quidem, sed non confusa

connexione substantiæ; et si in utrisque naturis nostræ redemptionis dilectione Christi Jesu Domini nostri persona una est, ædificante mysterio..... restitutione mortem subire potuisset et naturæ..... fragilitatem cœlestis imperii valuerit virtute reparare, vel ita pro unitate personæ et Domini majestatis crucifixus, et Filius hominis credatur descendisse de cœlo. Eutychetis quoque ignorantia divinorum honorum omnium, et ipso cum sociis detestando jam nomine abdicetur hebetudo, qui Deum et Dominum nostrum Jesum Christum figuram tantum carnis habuisse testatus est, et nostræ veritatem non habuisse substantiæ, nesciens de quo promissum sit: quia videbunt persecutores ejus in quem pugnaverunt. Ita enim in una eademque persona persistit utraque natura, ut Deus atque homo unus Dei Filius Jesus Christus fidelium cordibus apparet. Quid enim quadraginta dierum post resurrectionem Domini cum hominibus conviventis et convalescentis egit præsentia? Nisi in istis negotiis illorum, qui veritatem carnis negaturi erant, seniore faceret ætatem curationis esse quam vulneris. Sic enim dixit ad discipulos: *Quid cogitatis in cordibus vestris? Palpate et videte quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, Joan. xx). Neque fuisset mysterium, quod ostiis ad eos clausis ingressus est, si in egritatem humani corporis non habebat. Possumus ex hoc dono verbi præcedentem longius proferre sermonem: sed satis esse credimus per Dominum nostrum eruditæ clementiæ vestræ strictis supplicare suggestionibus, sperantes ut laborem curamque pastoralis officii, venerabilium prædecessorum vestrorum Marciani et Leonis formam secuti, etiam principali potentia participatione fulciantur. Habebitis Deo propitio spem de victoriis non jacentem, si pontificali contra diaboli subreptiones congressione pacifica ad decertandum instructionem munitis. Nunquam in sanctorum Ecclesiarum memoria Dioscori participis Eutychetis, Timothei et Petri, parricidarum commemoratio reviviscat: servetur ab omnibus suscipiendæ Chalcedonensis synodi, Deo per vos operante, diffinitio. Acacius Petri tenebrarum filii communione pollutus habeat participes, quos delegit: qui etiam inter suos excessus, nec de Petro Antiocheno, et complicitibus ejus nitidum se esse perperussus est. Cessent maledicta piis sanctæ recordationis papæ Leonis ingesta dogmatibus, quæ solos quidem illo in suis manente puniunt irrogantes. In his quæ præfati sumus, sollicitudinem vestri advocamus imperii: poterit enim pietas vestra, hoc custodiens, apices et scripta sua post multos annos ad aliud sæculum possidere translata. Suscipite preces nostras per Ennodium atque Fortunatum fratres et coepiscopos nostros, nec non Venantium presbyterum, atque Vitalem diaconum, vel Hilarum notarium, filios nostros, quorum apud nos fides in Dei timore studiumque perclaruit, pro vestro amore transmissas, et placidam vite nostra supplicationibus conscientiam accommodatæ. Speramus enim, et de Deo habentes fiduciam, pollicemur

studia, quæ a vobis veræ religioni impensa fuerint, A
sine retributione et præmio non futura. Data III idus
Augusti, Florentio V. C. consule.

• EPISTOLA

ANASTASII IMPERATORIS AD HORMISDAM PER LEGATOS
SEIIS APOSTOLICÆ MISSA.

*Catholicam fidem proficitur : Chalcedonensis concilii
decreta servanda : Acacium ad tollenda scandala non
damnandum, et de pace cogitandum.*

Exemplum sacræ Anastasii Augusti Hormisdæ papæ
per Ennodium et Fortunatum episcopos, Venantium
presbyterum, Vitalem diaconum et Hilarum nota-
rium.

Gratias omnipotenti Deo referimus, quod sanctitas
vestra disciplinis cœlestibus instituta, sicut poposci-
mus, legatos fidei, Ennodium et Fortunatum venera-
biles episcopos, sed etiam viros religiosos Venantium
presbyterum, Vitalem diaconum, et Hilarum nota-
rium, quales poscebat causæ sublimitas, destinavit;
qui negotii magnitudinem implere possent, ecclesia-
stici luce sermonis, quique operante Deo omnia
subtiliter requirentes quæ ad rectam et veram Chri-
stianorum pertinent fidem, et ipsi, sicut decuit, de-
clararunt, et a nobis, sicut oportuit, agnoverunt :
quia una est Ecclesia Dei, apostolicis ubique firmata
doctrinis. Unde quis audeat de Domini nostri Jesu
Christi incarnatione aliter quam habet veritas ipsa
sentire, nisi ut confiteatur æqualem et consubstan-
tiallem Patris Filium, salutis nostræ causa, juxta
annuntiationem archangeli, in utero virginis, carnem
ex eadem assumendo, hominem factum? et sicut ait C
Apostolus, in servili forma, ut crucem pro nobis
carne susciperet. De quo beatus Petrus apostolus Ju-
dæis dicit : *Vos petistis vobis dimitti virum homicidam,
auctorem vero vitæ interfecistis.* De quo etiam legitur
in Paulo apostolo : *Factus obediens usque ad mortem,
mortem autem crucis.* Confitemur enim quod genitrix
Dei beata virgo Maria in vera carne et anima rationa-
bili et intelligibili nobis Deum peperit salvatorem,
quem hominibus Deo Patri et Spiritui sancto, ante
sæcula eundem nobis quoque hominibus, propter
peccata nostra in fine temporum credimus et prola-
mus fuisse progenitum, sicut propheta David dicit :
De ventre matris meæ Deus meus es tu (Psal. xxi).
Quæ tamen ita sine defectu vel confusione nostri
corporis est assumpta nostra substantia, ut in eadem
carne Dei Filius mundum examinaturus adveniat,
oculis omnium vulnerum et clavorum indicia repræ-
sentans, sicut scriptum est : *Et videbunt in quem pu-
pugerunt (Apoc. i).* Cum omnibus etiam orthodoxis

impiissimos Nestorium atque Eutychetem vitamus
pariter et horremus. Eorum condemnantes et anathe-
matizantes et personas et dogmata, detestabilibus
sacrilegiis comparanda, qui dispensationem divinam
et humanæ remedia infirmitatis, similiter aut nescire
voluerunt, aut cognita blasphemare. Tale igitur circa
fidem clementiæ nostræ propositum summus Deus ab
exordio vitæ sensibus nostris immisit : unde et impe-
rium nostrum credimus custodiri. Miramur autem
quam obrem de beatissimis Patribus, qui in Chalce-
done convenerunt, aliqua nobis scribere voluistis,
dum ea quæ ab his fuerant constituta prædecessorum
nostrorum multiplicibus decretis confirmata mon-
strantur. Et cum nec alia synodus facta fuerit, per
quam quæ ab illa disposita sunt redderentur infirma,
B nec lex a nobis processerit, cujus novitate statuta
præfati episcopalis concilii solverentur, maxime cum
ipsa synodus dixerit anathema esse debere, quicun-
que aliam fidem quam apud Nicæam trecenti decem
et octo venerabiles Patres constituerunt docere vel
immutare voluerit, ad hoc etiam eos, quos superius
comprehendimus, id est Nestorium et Eutychetem
damnaverunt, quos nos quoque damnamus. Nam pro
hac causa attestantur nobis etiam divini litteræ ad
Alexandriam, non semel, sed multoties destinatæ.
Per quas objurgavimus, cur sibi non arbitrentur posse
sufficere directam fidei doctrinam, recedentes ab
anathemate Chalcedonensis synodi vel venerandæ
memoriæ Leonis episcopi. Unde non parvum studium
apud nos, et intentio in præsentī quoque perdurat,
C quatenus a superfluo anathemate eosdem possimus
abstrahere, et sanctæ Ecclesiæ universali conjungere.
De capitulo vero quod solum videtur esse residuum,
nostra voluntas petitioni vestræ fortasse propter uni-
tatem Ecclesiarum conveniērat, nisi alia venerabili-
bus Ecclesiis ex hoc removeri scandala crederemus.
Nunc universa quæ sint facienda perpendite, quia
grave esse clementia nostra judicat de Ecclesia ve-
nerabili propter mortuos vivos expelli, nec sine
multa effusione humani sanguinis scimus posse ea
quæ super hoc scribitis ordinari : omnia tamen a
Deo sperantes, per concilium melius agere poteritis,
quam ab his hominibus, qui propter errores suos pro-
vincias percurrentes, inimicæ Evangelii sanctis et
Ecclesiis volunt esse discordiam. Ergo ut sit placens
D supernæ majestati Ecclesiarum unitas, providete :
quia quid nobis in eis quæ præfati sumus obsistit,
ignoramus, si bene nos arguit. Per omnia tamen
voluntatis nostræ puritatem legatorum nostrorum
poteritis narratione cognoscere. Petimus autem ut

hærent, et quæ de eodem scribentur infra manifeste
demonstratur. Legati quos misit fuerunt alieni a
catholica religione, defensoresque hæresis Eutychia-
næ; idcirco præcipue Romanam venerunt, ut (si fieri
potuisset) ipsum Hormisdam ad suas ipsorum partes
adducerent. At ubi hæc adeo inexpectata Hormisdæ
comperit, legatos re infecta ad imperatorem redire
jussit; jam de Anastasii perfidia, diu piorum verbo-
rum involuero velata, certior factus. Hæc constant
infra ex epistola Hormisdæ ad Avitum. Sev. Bixus.

* Hæc epistola cum quibusdam sequentibus scripta
est ab Anastasio imperatore anno Domini 516, quando
edita catholice fidei professione se catholicum esse
simulavit, ut scilicet hæc arte, populi favore captato,
metum Vitaliani excuteret. Addidit reverentibus sedis
apostolicæ legatis Theopompum et Severianum, ho-
mines laicos, quibuscum de rebus ecclesiasticis age-
rētur. Anastasium his litteris catholicam fidem vete-
ratorie et per summam calliditatem professum esse,
eademque fallendi arte Chalcedonense concilium
approbasse, ex his quæ superius de ipso scripta ha-

pro nobis apostolatus vester orare dignetur: quod vos libenti animo facere, hac poterimus maxime ratione cognoscere, si perfectam nobis unitatem Ecclesiarum dignatus fuerit Deus, vobis disponentibus, condonare: illam enim vox Dei magnam benedictionem diligentibus se mandavit atque donavit, qua declaravit: *Pacem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis* (Joan. xiv).

EPISTOLA

ANASTASII IMPERATORIS AD HORMISDAM P.P.M.

Theopompum et Severianum homines laicos, legatos pontifici ad salutationis officium, et pacem conciliandam mittit.

Anastasius Augustus Hormisdæ papæ per Theopompum et Severianum viros clarissimos.

Omnia quæ benignitas conceperit animorum, dulci ambitu et festinatione laudabili propagantur; nec sibi requiem putant posse præstari, donec ad effectum saluberrimum desiderata perduxerint. Et tunc quædam ipsius festinationis sit requies, dum contigerit spes votorum. Quod in præsentem nos certa ratione pertulimus, donec cœlestis favor et nostræ petitioni auditum, et vestræ promissionis serenum donet effectum. Ergo quia vel maxima itineris longitudo, et ultra solitum morem hiemalis asperitas, quod optabamus, nobis fecit incertum, interim intra animos desiderata compressimus, beneficia divina captantes, quæ bonæ exitus rei sua interpositione decidunt. Agnoscentes igitur quod ejus primam nobis gratiam condonavit, ut missa ad nos legatio ad beatitudinem tuam feliciter remearet, ad secundam processimus, ut dirigeretur a nobis promissa legatio, per quam et commemoratio fieret eorum: quæ cum sanctissimis viris longa deliberatione contulimus, et inde, Deo auspice, tam nostræ petitionis, quam vestræ gratiæ, ad integrum lux serena respicere, et toti orbi gaudia expectata donentur. Commemorationis itaque loco, et salutationis honorem reddendo, Theopompum virum illustrem, comitem domesticorum, agentem sacri nostri palatii scholam, fidelem nobis vel pro suis moribus, vel pro ipsa affectione gentili nostræ provinciæ, sed et Severianum virum clarissimum comitem sacri nostri consistorii ad vestram direximus sanctitatem, qui ordinem litterarum propria voce testantes, ad celeritatem expectata provocent, quæ etiam cœlesti misericordiæ credimus placuisse. Data xvii cal. Augustas Constantinopoli, Pet'o viro clarissimo consule (anno Domini 516).

EPISTOLA VI.

AD ANASTASIUM AUGUSTUM.

Fraude Anastasii imperatoris nondum detecta, laudat ejus studium de pace concilianda, monetque ut tandem diuinis hæresibus Ecclesiæ unitas sortiantur effectum.

Hormisdæ Anastasio Augusto per Theopompum et Severianum.

Sollicitari animum tuum, clementissime imperator, ambitiosa aviditate commemoras, donec speratæ unitatis redintegratio optata contingat. Bona sunt desideria salutis, et laudabilis quæ se hujusmodi Deo

commendat intentio. Prudentiæ siquidem speciale documentum est, cum id quod sibi utile credit, impatienter inquiri. Nam si in corporum morbis noxia est tarda curatio, quanto magis in salute animæ gravius est ferendus remediorum fidelium serior appetitus? cum moneamur spiritualibus institutis, ne quæ prodesse possunt in diem posterum differantur, clamante sapientissimo Salomone: *Ne tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem* (Eccli. v): quia sicut in incerto vitæ tempora, ita in tuto animæ convenit esse remedia, ut intret in gaudium domini sui, quem veniens dominus ea quæ sibi placere invenerit operari. Unde et fateor me fuisse miratum, cur tandem legatio promissa tardaverit, cum faciendæ ista sint, ut regna cœlestia rapiantur. Verumtamen instinctus ipse, quem mansuetudinis vestræ declarat alloquium, spem supernæ misericordiæ pellicetur. Desuper est enim et ipsum velle quod bonum est. Confido autem quoniam qui cœpit in vobis opus bonum perficiet usque in finem. Ergo vitæ cui cœpistis insistite, et spreto errantium lubricis, nobiscum supra petram solidam tenete vestigia. Tali crevit Ecclesia sancta consensu, quod his verbis apostolicorum actuum testatur historia: *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una* (Act. iv). Nam quemadmodum cœnerti poterunt gratiæ vinculis, quorum distant cor la sententiis? Fac, domine imperator, effectum rerum fidem probare verborum. Non enim sermonibus cognoscuntur hominum corda, sed effectibus. Cum et Abraham pater noster non nuda Deo fide, sed opere fidem commendante placuerit. Unde vel pro dispensatione mihi credita, vel pietatis vestræ circa me benigne perpena, domine filii, hortor et supplico, ut studium pacis, quod per scripta præfertis, ad componenda nobiscum, adiutore Deo, ea in his, quibus laborant Ecclesiæ, dirigatis, quia secundum prophetam: *Pax multa diligentibus nomen tuum, et non est illis scandalum* (Psal. cxviii). Non sunt incognita apud mansuetudinem vestram quæ nos ab ea, quam redintegrare cupimus, unitate discernant. Date operam, ut laudando quæ profitemini, compleantur effectum. Et apostoli, cujus communionem creditis expetendam, totis viribus sequimini disciplinam. In totum perditæ noxiorum declinate contagia; scientes non habere cum religiosis impios portionem, nec ullum fidei cum perfidia esse consortium. Consequens est ut qui errorum detestatur principes, oderit sectatores. Exserrabile habeatur in flore, quod damnatur in semine. Offerre hoc munus Deo, pro vestris, precor, offerre temporibus: jam diu hæc a vobis hostiam pro tantis quæ vobis contulit Christus beneficiis expectat. Quid opus est apud illum preces adhibere, qui supplicat? Vos senatus urbis Romæ, ut me ad pacem hortaretur, injungitis. Ego non solum cum his ad vos supplicationis verba convertito, sed vestigiis vestris pro universali advolvor Ecclesia. Audite me pro Christo legatione fungentem: non patiamini ab improbis canibus Christi membri discerpi: quæ insanabilia videtis, abscon-

dire, et quæ aegra, curate. Cur quæ sana sunt invalidis conjuncta quantuntur? Servate ordinem quem unitas ipsa præfinit, et pacem mundo, quam poscitis, reddite. Hæc et sub præsentis occasione depono, et rursum ac sæpius supplicare curabo, sperans importunitatem hanc meam et Deo esse placitum, et apud vos quoque per assiduas petitiones, quoniam id nos Dominus docuit, vacuum non futuram. Data R mæ (anno Domini 516).

EPISTOLA

ANASTASII AD SENATUM URBIS ROMÆ, PER THEOPOMPUM ET SEVERIANUM VIROS CLARISSIMOS.

Pontificem et regem ad pacem hortandos.

* Imperator Cæsar Flavius Anastasius pius, felix, victor, semper augustus, Germanus inclytus, Franciscus inclytus, Sarmaticus inclytus, pater patriæ, proconsulibus, consulibus, prætoribus, tribunis plebis, senatuique suo salutem dic't.

Si vos liberique vestri valetis, bene est: ego exercitusque meus va'emus. Quotiens utrisque publicis rebus prospera voluntate consulitur, non solum exhortatio, sed postulatio quoque creditur conveniens, ut duabus in unum concurrentibus causis animus incitatus, quod felix et bonum partibus sit, valeat adipisci. Si etenim Christus Deus et Dominus noster, et per mitissimam voluntatem, et quamdam dispensationis petitionem nos revocavit ad se, et redemptos proprio sanguine libertati restituit, ut salutem mortalitati præstaret, non videtur absurdum, tam apud gloriosissimum regem, quam apud beatissimum papam almæ urbis Romæ, patres consenseri, tos imperiali petitioni conjunctos, ea sperare, quæ et nobis et sibi Deo annuente in commune proficiant; hoc est, ne fugitivorum audiant concinnatos sermones, mendacio solo compositos, sed satisfactione suscepta, quam et veritas et legatorum qui directi sunt inquisitio patefecit, ad desideratam pacem acceptabilis Deo voluptate concurrat. Indubitatum siquidem est ex longa annorum serie, multam partem reipublicæ vestram vindicare constantiam. Proinde oportet sanctissimum cœtum vestrum solerti studio ac provido labore contendere; tam apud excelsum regem, cui regendi vos potestas et sollicitudo commissa est, quam apud venerabilem papam, cui intercedendi apud Deum facultas est præstata, ut in ea parte animi sui bonitatem dignentur impendere, in qua utriusque reipublicæ membra sperata sanitate salventur. Impletis enim veterem consuetudinem, et nimis consilio vestro notissimam, si ea quæ publicæ utilitati conveniunt, tractando, sperando, postulando, effectum adipisci Deo auspice feceritis. Data v calendis Augusti (anno Domini 516), Chalcedone, Petro viro clarissimo consule.

RESCRIPTUM

SENATUS URBIS ROMÆ AD ANASTASIIUM AUGUSTUM PER THEOPOMPUM ET SEVERIANUM VIROS CLARISSIMOS.

Pontificem semper pacis fuisse studiosum, quam pendens ab Acacii damnatione satinetur.

Si prima semper est, imperator invicte, a regentibus supplicium spectata devotio, si sola gratia dominorum conciliatur obsequio; indubitanter agnosces sacræ jussionis oracula quanta senatus vestri fuerint gratulatione suscepta, maxime cum ad hos et animus domini nostri invictissimi regis Theodorici filii vestri mandatorum vestrorum obedientiam præcipientis accederet, et sciamus super omnia beneficia vestra tunc magis nos erigi, cum dignos creditis, quibus debeat imperari. Mox igitur sacræ studio jussionis implendæ, beatissimum papam Hormisdam credidimus deprecandum: de quo parum est dicere, quia vota supplicantium benignitate præcessit; sed et nobiscum suas preces, ut quod hortamini fiat, adjunxit, evangelicis voluntatem suam testimonio asserendo, ostendens mundum supra multitudinem peccatorum suorum scandalis plus gravatum, dum vox sit ista dominica: *Vae mundo a scandalis* (Matth. xviii). Et idem, oportere homines scandalizantium partes membrorum abscindere, quam ut in ignem, non renuntiando scandalis, mittantur æternum. Sed et post hæc divinæ lectionis exemplis, quam boni sint fructus pacis, ostendit cum diceret: Et apostolum Paulum gratia Dei plenum, nihil tamen quibus bene cupiebat, quod optaret melius, invenisse; nisi ut pax Dei, quæ est supra omnem excellentiam, in eorum sensibus abundaret; quodque in Evangelio Domini sit vox ista direntis: *Quoniam pacifici filii Dei vocabuntur* (Matth. v): et iterum ad ipsum Scripturarum omnium revertendo doctorem, quanto ipsa vel fide, qua et cœlestia regna præsumimus, a peccatorum cruciatibus credendo salvamur, caritas sit major, ostendit, testimonium tale subjiciens: *Spes, fides, caritas, major autem omnium caritas* (I Cor. xiii): id est Spiritus, gratia donante divina, caritatem virtutibus omnibus exaltat. Non habentes ergo, si et propter pœnam scandala declinamus, et pacem propter pacis bona sectamur, et ad caritatem nos qui est caritas Christus hortatur; quid est enim quod retinet catholico ardore festinos? quid est quod delinquentis Acacii impedit volentes Christum videre persona? quid est quod a suo liberi, alieno gravantur errore? Hæc cum venerabilis papæ latius fuerint expedita rescriptis, pro nostræ tamen obsequio credidimus devotionis indenda, ne non rogasse putaremur recondendo responsum, quod accepimus deprecantes. Proinde, piissime imperator, hæc suo nomine senatus serenitatis tuæ clementiæ provocatus adjunxit, ut qui animo quambenigno in utraque republica concordanda fuisti, tam esse pio in Ecclesiæ redintegranda unitate noscaris. Nam ut pax illa regnorum tantum scitur prodesse subjectis, sic hæc religionis

* In editio e Rom. epist. Pontif. Romanorum hilitati ea cœtantur: Imperator Cæsar Flavius Anastasius pius, felix, victor, ac triumphator semper augustus, pater patriæ, consulibus, etc.

nicus inclytus, Franciscus inclytus Tribunus. Pot. XXV cos. iii pius, felix, victor, ac triumphator semper augustus, pater patriæ, consulibus, etc.

cum populo suo proficit imperanti. Etenim quis non hæresum perfidarum sequaces plus quam ipsos deliquisse puet auctores? Qui non post patibulum crucis dividentes iterum Christi membra condemnet? Utinam hæc jam vobis regnantibus causa cœpisset, ut facilius mala reprimerentur nascentia, quam provecta. Nam quis ambigat non potuisse ejus existere, cujus corrigi temporibus videret errorem? Per Ennodium et Fortunatum episcopos, ^a Venantium presbyterum, Vitalem diaconum et Hilarum notarium.

EPISTOLA

SIVE EXEMPLUM RELATIONIS JOANNIS EPISCOPI NICOPOLITANI, PER RUFINUM DIACONUM EJUSDEM, AD HORMISDAM.

Catholicam fidem proficitur, et quæ vitanda, quæque servanda, moneri cupit.

Domino meo per cuncta sanctissimo ac beatissimo patri patrum, comministro ac principi episcoporum Hormisdæ, Joannes in Domino salutem.

Cura mihi exstitit semper nihil amplius querere, nisi agere propriam et familiarem conversationem vacuum sollicitudinis et anxietas mundanæ: sed quia *Dei judicia abyssus multa est* (Psal. xxxv), sicut et vestram cognosco docere beatitudinem, patre nostro quondam atque archiepiscopo Alcysone a Christo ad supernas mansiones evocato, ea ratione qua ipse cognoscit, qui est possibilem dominus, in me sancta synodus bonorum actuum, ac clerus pastorum transtulit sortem. Ego autem cuncta referens Deo, qui balbutientium linguas liberas facit, decenter ad vestras orationes concurro; ut juxta consuetudinem apostolicæ sedis vestræ, quæ cunctarum Ecclesiarum curam habet, et Nicopolitanorum habere dignemini, secundum antiquam spiritualem dispositionem vestram. Petenti etenim mihi dari spiritum ad apertionem oris, sicut docuit Apostolus (Ephes. vi), atque ipse etiam Dominus præcepit, mecum petite horum datorem, et cum querente pariter querite, et pulsantem spiritali manu vestra suscipite. Hoc enim vobis facientibus, potero, sanctissime, et accipere, et invenire, et aperiente Christo recta per verbum veritatis credere. Quoniam vero quidam dissimulantes nobiscum credere, atque sectari sanctas synodos quæ Nicææ, Constantinopoli atque Ephesi congregatæ sunt, in qua principes exstiterunt sanctissimæ memoriæ episcopi Cælestinus apostolicæ sedis vestræ, et Cyrillus Alexandrinæ; insuper etiam quæ Chalcedone adversus Eutychetem impiam congregata est, quæ omnes prædictas veritates orthodoxa in se ratione firmavit. Tamen audent nos impugnare, tanquam vinculum concordiæ sine ratione vitantes. Votum autem mihi est, vestram sequi doctrinam sicut inter sanctos prædecessor meus Alcysen exstiterat, et anathematizo Dioscorum, Timotheum appellatione Ælurum et Petrum horum successorum; et Petri communione cum his permixtum Acacium, et Petrum qui Antiochenam perturbavit Ecclesiam, sequens in omnibus synodicas et apostolicas epistolas scriptas

^a In edit. Romana est *Hilarianum*.

A a verò præsule Romanæ Ecclesiæ Leone. Rogo autem plenius atque perfectius, quæ servari oportet, commonete, et a quibus abstinere debeam, vestris custodibus litteris intimare: ut si fortassis adhuc inexercitatus ordini deputor lectionum, seu dixi, sive egi apostolicis doctrinis vestris incongruum, vestris imbutus sermonibus possim hæreticorum obistere machinis. Hoc enim faciente, sanctissime, firmiores nostræ sanctæ synodi invenietis episcopos, et bonorum actuum clerum ac populum confirmabit, tanquam familiarem vobis reddentes sanctam Nicopolitanorum Ecclesiam. Venerabilem vero diaconum Rufinum ad tam necessariam causam directum, pacifice, sicut vos decet, rogati suspicite; et fiduciam tribuentes, celerem ejus recursum ad nos præstare dignemini, portantem spiritualia atque apostolica constituta. Cunctam, sanctissime, omnem in Christo fraternitatem vestræ beatitudinis ego et qui mecum sunt plurimum salutamus in Domino.

EPISTOLA VII.

AD JOANNEM NICOPOLITANUM EPISCOPUM.

Commendat illius religionem: Nestorium et Eutychen damnandum, et quomodo qui ad fidem revertuntur recipiendi sint, per indiculum se significaturum scribit.

Hormisdæ Joanni episcopo Nicopolitano per Rufinum diaconum.

Gavisi sumus in Domino valde, frater carissime, acceptis litteris tuis, in quibus te profiteris sacerdotium Dei gratia suscepisse. Hæc est fides certa, hæc spes sine ambiguitate secunda, qua creditur totius boni causa in superna dispensatione consistere. Cujus rei scientiam habens, frater carissime, beneficiorum quæ a Deo nostro consecutus es, religioso animo gratiam confiteris; licet hoc quoque de eodem clementiæ fonte descendat, ut se auctori suo humana submittat humilitas. Ait enim: *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et tremantem sermones meos* (Num. xi)? In his ergo, in quibus hujusmodi probaris, clarius elucet aliis etiam virtutis hujus futurum exemplum; quando ad hoc etiam Deo institute perducus es, ut et de te catholicorum gloriatur Ecclesia. Nam sicut divinis testimoniis eruditus, et juxta Apostolum sacrarum Litterarum institutione formatus, hoc auspiciu tuæ ordinationis edidisti, ut adversus deviantes cum sedis apostolicæ sententiis convenires. Neque enim remunerare aliter tantorum beneficiorum poteras largitorem, nisi adversus inimicos ejus evidentem zelum apostolicæ confessionis os enderes.

Notum est enim eos extra religiosa septa consistere, qui et ipsi profitentur conscientiam fidei atque fiduciam, sed infructuosa est apud eos, quamvis cum religiosis congrua sanctæ communionis æqualitas, quia procul dubio qui ea quam meruit libertate non utitur, subiectum se iniquitatibus confitetur. Quid gloriemur his quas non sequimur disciplinis? Falso appellat magistrum, qui se institutionibus ejus non

probat esse discipulum. Sed quia nobis nunc omnia in confessione similia, et libertatis propriæ resumpsistis affectum; paternæ rursus hæreditatis cupientes esse consortes, amplectimini gratiam traditionis antiquæ; et in illius inconculsi fundamenti stabilitate persistite, non cum temporibus corda mutantes; inconstantis enim mutabilitas ista solet esse propositi: atque ideo bene fundatis oportet inhærere; quando huiusmodi studia clementia scit fovere divina, ut fidei vestræ firmitas vobis de aliorum salute fructificet, et fervore vestri studii aliorum quoque animus ad resumptionem bonorum suorum possit accendi; quatenus et de vobis quoque sanctus apostolus dixisse credatur: *Emulatio vestra provocavit plurimos (II Cor. ix)*. Ergo Nestoriet Eutychetis impietatibus juxta synodalia constituta damnatis, sectatores quoque eorum similiter execrantes, cum exultatione dicamus: *Exite de medio eorum, et separamini, et immundum ne tetigeritis, dicit Dominus (Levit. xv)*. Quemadmodum enim quis malarum inventionum detestabitur principes, si non declinat sequaces? aut quemadmodum odit originem, qui non execratur et sobolem? In discipulis prædicatur fama docentium, et donec male factorum seminum radix per succedentes culta floruerit, tandiu auctorum memoria non peribit. Addatur perditio Eutycheti et Acacii discipulus sub communione Petri, omniumque damnatorum mixtus errori: quos vestra dilectio litteris suis, dum fidem suam asserit, evidenter expressit. Ad instructionem vestræ fidei plenior, quo ordine ad communionem no-tram suscipi debeat revertentes, indiculum subter adjecimus, sperantes in Deum bonorum omnium largitorem, quod laudabili circa fidem vestræ devotionis instantia, non solum hoc eorum qui vobis vicinitate junguntur saluti prosit, sed eorum quoque, ad quos fidei vestræ et religiosæ voluntatis velox fama pervenerit. Rufinum siquidem diaconum, qui nobis litteras vestras obtulit, in Christi caritate suscepimus, quem apostolorum orationibus commendantes cum pace remittimus, hortantes litteras, a nobis tam ad caritatem tuam quam ad synodum directas populo relegatis, quod et nos pro fidei vestræ commendatione fecisse cognosce. Data xvii kalendas Decembris, Petro v. c. consule.

EPISTOLA SYNODICA,

SIVE EXEMPLAR RELATIONIS SYNODI EPIRI VETERIS AD HORMISDAM PAPAM.

Joannis in Nicopolitanum episcopum electi postulant confirmationem, et in fide catholica instrui cupiunt.

Dominio nostro per cuncta-sanctissimo ac beatissimo patri patrum, comministro ac principi episcoporum Hormisdæ, synodus veteris Epiri, Joannes, Mathæus, Constantinus, Christodorus (Christophorus), Hilarus, Philippus, Julianus et Chrysippus.

Si dignis præmiis uti tentemus, necesse est multis fleatibus horum depromptiones efficere. Plurimi nam-

• Eadem hic nomina sedium atque in epistola 59, 3 part. Concil. Chalced., unde nonnulla emendavimus. HARDUINUS.

que ex nobis in regnante fuere Constantino poli; cum vestri sanctissimi vicarii Ennodius et Fortunatus episcopi, Venantius presbyter, Vitalis diaconus, et Hilarus notarius degerent, pietatis agonem susceptum tenentes. Nobiscum autem fuit, inter sanctos factus, pater atque archiepiscopus noster Alcyon, qui cum omni præsumptione supplicibus utens libellis, apud vestram beatitudinem dignus effectus est apostolicæ sedi vestræ communicare nobiscum. Sed quia repente qui cunctorum retinet potestatem hunc ad se evocavit; nos irrefrenabili fletu detenti pervenimus tamen ad patriam, nullo modo errorem propter Dei gratiam sustinentes, sed ubique vestra decreta sectantes.

Plentibus autem n bis atque lamentantibus cum his qui nobiscum relecti sunt in parœcia comministris, quis possit de orthodoxis recte Christi oves transigere; qui consolatur humiles, consolatus est etiam nos per vestras orationes, demonstrans metropolitane civitati in cunctis sanctissimum Joannem, qui a pueritia in Ecclesia sine culpa nutritus, imo laudabiliter in ea degens; ita ut neque eum in his quisquam temporibus antecellat; zelo autem circa orthodoxa, juxta apostolicas admonitiones vestras, nulli omnino cedens. Hunc ergo Dei providentia ordinavimus præselem Nicopolitanorum sanctissimæ Ecclesiæ: et rogamus ut juxta antiquam consuetudinem hunc quoque complectamini paternis visceribus vestris, nobisque aut ipsi, Dei gratia, efficiamini arma inexpugnabilia commotionibus vestris atque doctrinis: et deprecantibus nobis inclinatis aurem, et pietatem concordie reperiatis, juxta inspiratam vobis divinitus apostolicam providentiam, ut in pace, quæ est ei amabilis, cunctæ sanctissimæ Ecclesiæ cooplatæ immarcescibilem vobis coronam necentes, in omni pietate atque humilitate comprehendatur in Christo. Venerabilem vero diaconum Rufinum, propter hanc tam necessariam causam directum, libenter rogati respicite, et ad nos sub velocitate remittite portantem doctrinas vestras apostolicas. Et alia manu: Incolumem me ora, sanctissime pater patrum.

• Ego Joannes episcopus rursus retuli: Incolumem me ora in Domino, sanctissime ac beatissime pater patrum.

Ego Mathæus episcopus Butroti retuli.

Ego Constantinus episcopus Hænanopoleos (Hadrianopoleos) retuli: Incolumem in Domino me ora, sanctissime ac beatissime pater patrum.

Ego Christodorus (Christophorus) episcopus Anchiasmi retuli.

Ego Hilarus episcopus Photices retuli.

Ego Philippus episcopus Phœnices retuli.

Ego Julianus episcopus Dodones retuli.

Ego Chrysippus episcopus Congiæ retuli.

EPISTOLA VIII.

AD SYNODUM EPIRI VETERIS.

Eutychetis errorum sectatores damnat: episcopos Epiri veteris, ut nominatim hæreticos anathematizent, hortatur.

Hormisda synodo Epiri veteris.

Benedictus Deus Ecclesiæ suæ membra consocians. Benedictus Deus, qui maligno instigante divisos, sub eadem qua olim fuerunt, facit soliditate conjunctos. Etsi enim diu perdisis modo vociferavit inimicus, et eos quos non genuit, sicut asseruit propheta, collegit; tamen abyssina ambiguitate desolabitur. Neque enim oves dominicæ sequuntur alienum, aut alterius vocem pastoris exaudiunt. Unde nec vos ad salutis iter rediisse miramur, cum tarditatem magis in hac redintegratione culpemus. Debemus, carissimi fratres, domesticis uti ad hanc quam quærimus stabilitatem documentis: siquidem tunc Timotheus Chersonensis gravis cum disceret, gravior cum doceret. Nam Dioscori sectator, et idem Petri nihilominus institutor, adversus beatæ recordationis Proterium ævitiam suæ temeritatis exeruit, et totius finem crudelitatis excescit, religiosi viri eadem inter ipsa operatus altaria, vix faucibus suis ab illo pio cruore suspensis. Tunc excitata universalis Ecclesia, in odium parricidæ, auctorem facinoris tanti non solum communione, verum etiam ipso quoque Christiano nomine spoliavit, et omnium mentes nova quadam admiratione stupuerunt tantæ præsumptionis audaciam. Tunc beatus Eugenius parocciæ vestræ obtinens principatum, cum subjecta sibi sancta synodo, zelum quemdam, quali fide esse, Deo commendatus ostendit. Cujus rei memoriam non solum, non potest tempus abscondere, verum etiam de die in diem magna apud orthodoxos fama multiplicat. Horum studia sic probata negligere, et sententias non amare, idem est in ipsa Domini nostri confessione delinquere. Et nobis quidem nunc post professionem ac litteras vestras, omnia fidei dogmata, Deo suos conjungente, similia orandum est, ut in ea voluntas vestra, qua nostros animos relevavit, confessione permaneat. Sed opus est citra repectum timoris insectari eorum dogmata qui fide diversa nituntur. Quanto enim infidelium error exæstuat, tanto magis se, si resistat, securitas nostra commendat. Neque enim hæc sunt per patientiam negligenda; quando malum hoc vitio prave consuetudinis animatum apud plures sub quodam colore legis inolevit, dum aut prava studia in unum congruunt, aut recta se subtrahunt. Nam ut eam quæ imminet rem loquamur, Eutyches ut nefandæ hæresis inventor excluditur etiam ab his a quibus ejus dogmata diliguntur, apud eos ipsos ita exosus atque fugendus, ut nominis quoque ipsius oderint mentionem. Sed perversi religionum institutionum ministri, quem sicut verum detestantur hæret cum, hunc alia via tanquam verum amplexantur orthodoxum. Siquidem in sancta Chalcedonensi synodo Dioscorus eadem sentiens pari ratione damnatus est: et cum una persecuta (al. *prosecuta*. H. AND.)

A sit utrumque sententia, horum alterum si quis sequatur et diligit, dicat aliquis quemadmodum se ea sententia, quæ designat damnavit, excipiat; cum eos, quos transgressionis aut impietatis connectit æqualitas, sine dubio unum quoque vinculum damnationis astringat. Timotheus et Petrus horum sequaces, homines mente corrupti, et pestis quædam nominis detestanda catholici, quorum communionem in Petro complexus Acacius, similiter (al. *similem*. H. AND.) quoque meruit subire sententiam, qui tantum malum quasi parvi æstimans, et propositum nunquam ad meliora convertens, ne ab illis quidem se quæ in Antiochia detestamur abstulit; ibi quoque transgressori Petro communione connexus in Apameam nihilominus hostiliter versatus, Ecclesiam B Tyriam quoque non ea quæ decuit integritate disponens. Propter quæ, dilectissimi fratres, ab eorum innodatione solventes, velut religionem quamdam pestiferam relinquentes, servemus apostolicam disciplinam, salutis nostræ omni diligentia et sollicitudine providentes, ea cura nefandi Nestorii declinemus errores, qua Eutychetis impia inventa persequimur.

Maxime enim nunc religiosa fidei dogmata diverso incursu horum qui prædicti sunt incurantur insidiis, scelestis pro ratione temporis sua argumenta nectantibus, quomodo possint innocentium viis fraudem suæ impietatis inserere. Atque ideo sicut docti numularii, et prudenter instructi, ab improbandis laudanda separantes, talenti vobis crediti poteritis C multiplicare substantiam. Hæc, dilectissimi fratres, scripsimus plenæ caritatis impulsu, quia spiritum fidei vestræ primum Dei dono, deinde et fratris nostri Joannis, qui vobis præsidet, professione præsumpsimus; qua non nati omnes, quos apostolica ac generalis catholicorum condemnat Ecclesia, execrabiles sibi esse declaravit; quos vos quoque in litteris vestris oportuit evidenter exprimere, nec arbitrari posse sufficere sibi, tantis præsertim insidiis calidorum, quos viritum et singulos insectari convenit, atque damnare, sub quadam eos generali damnatione concludere. Diligentem quærent vulnera antiqua medicinam; nec abundans esse creditur quidquid pro integritate fidei et stabilitate religionis adhibetur. Unde libellum cum litteris misimus, cui vos subscriptiones D proprias inserite, ut fides vestra, quam directa per Rufinum diaconum scripta testantur, apud nos fiat hujus quoque repetitionis adjectione manifestior. Dat. xii cal. Dec. (anno Domini 516) Petro v. c. consule.

EPISTOLA IX.

AD JOANNEM NICOPOLITANUM EPISCOPUM.

Cum per litteras Epiri veteris episcopi nominatim hæreticos non damnassent, mittitur libellus, cui debent subscribere.

Hormisda Joanni episcopo Nicopolitano per Pasionem.

Litterarum quas direxisti series, et expositio tuæ fidei conveniens sedis apostolicæ judiciis, nostros

animos relevavit. Tot incitati gaudiis contenti non fuimus, nisi per Pulionem (Polionem), subdiaconum Ecclesiæ Romanæ, quid plenius circa vos ageretur cuperemus agnoscere; magnopere quia in relatione episcoporum sub ordinatione caritatis tuæ degentium, non universa quæ ad ecclesiastica constituta pertinent, sicut in vestra, leguntur evidenter expressa. Unde et pro nostra sollicitudine, et illorum integra nobiscum conjunctione, a libellum direximus, in quo eos oportet debere subscribere, quia et omnes sacerdotes vestrarum partium, qui ad sedis apostolicæ communionem reversi sunt, in eadem professione subscripserunt. Ista caritas, ista communis salus excitavit ambitio, quod credo et fraternitatem vestram gratanter accipere, quia ubi de animarum salute res agitur, studii tui vel intentionis debes operari commodare, ut antecedendo fructum de tali possis laude percipere. Pulionem prædictum cum rescriptis caritatis vestræ ad nos, juvante Deo, sub celeritate remittite, quatenus desideria nostra diu suspensa esse non possint. Data xiii cal. Decemb. (anno Domini 516), Petro viro clarissimo consule.

REGULA FIDEI.

Prima salus est regulam rectæ fidei custodire, et a constitutis Patrum nullatenus deviare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, etc., hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica immaculata est semper servata religio. Ab hac ergo spe et fide separari minime cupientes, et Patrum sequentes in omnibus constituta, anathematizamus omnes hæreticos, præcipue Nestorium hæreticum, qui quondam Constantinopolitanæ fuit urbis episcopus, damnatus in concilio Ephesino a Cælestino papa urbis Romæ, et a sancto Cyrillo Alexandrinæ civitatis antistite. Una cum ipso anathematizantes Eutychetem et Dioscorum Alexandrinum, in sancta synodo, quam sequimur et amplectimur, Chalcedonensi damnatos. His Timotheum adiciens parricidam, Aelurum cognomento, et discipulum quoque ejus, atque sequacem Petrum, vel Acacium, qui in eorum communionis societate permansit; quia quorum se communioni miscuit, illorum similem meruit in damnatione sententiam. Petrum nihilominus Antiochenum damnantes cum sequacibus suis, et omnium superscriptorum.

Quapropter suscipimus et approbamus omnes epistolas Leonis papæ, universas quas de religione Christiana conscripsit. Unde, sicut prædiximus, sequentes in omnibus apostolicam sedem, et prædicantes ejus omnia constituta, spero ut in una communione vobiscum, quam sedes apostolica prædicat, esse merear, in qua est integra et verax Christianæ religionis soliditas. Promittens etiam sequestratos a communione Ecclesiæ catholicæ, id est, non consen-

* Hunc libellum qui his litteris jungebatur, cumdem esse putamus quem xv kalendas Aprilis datum

PATROL. LXIII.

tientes sedi apostolicæ, eorum nomina inter sacra non esse recitanda mysteria. Hanc autem professionem meam manu propria subscripsi, et tibi Hormisdæ sancto et venerabili papæ urbis Romæ obtuli. Data xv cal. Aprilis (anno Domini 517), Agapito viro clarissimo consule.

INDICULUS

PER PULIONEM SUBDIACONUM.

Quid in Nicopolitana Ecclesia sit agendum.

Cum Dei adjutorio et orationibus sanctorum apostolorum Petri et Pauli veniens Nicopolim, sic debes agere, ut postquam episcopus Nicopolitanus acceperit litteras nostras, episcopos, quos in sua parœcia habet, colligat, et faciat subscribere libellum quem in epistolis suis habet annexum. Si tamen dixerit prædictus episcopus esse laboriosum episcopos colligere, dirigat tecum personas per singulos episcopos, ut te præsentem subscribant prædictum libellum. Sic tamen cum Dei misericordia facere debes, ut epistolam quæ a nobis missæ sunt publice legantur; aut si videris præ timore hoc episcopos facere nolle, saltem clericis suis hæc relegant; quæ tamen in ipsorum dimittite potestatem, et scripta episcoporum, et illius episcopi, hoc est Joannis metropolitani, ad nos cum Dei misericordia reporta. Post hoc factum nullas moras te volumus ibidem facere, propter insidias et calliditates inimicorum. *Per Joannem diaconum ejus.*

EPISTOLA

AVITI EPISCOPI VIENNENSIS AD HORMISDAM PAPAM.

Gratulatur de conversione provincialium Dardaniæ et Illyrici, petitque ut certior fiat de successu legationis Constantinopolim missæ.

Domino sanctis meritis præcellentissimo, in Christo gloriosissimo et apostolica sede dignissimo papæ Hormisdæ Avitus.

Dum religionis (habetur ord. 87 in edit. Sirm. anno 1643) statui et plenis catholicæ fidei regulis perspicuis convenire, ut gregem per tota vobis universalis Ecclesiæ membra commissum pervigil cura vestre adhortationis informet, etc. (Hanc epistolam legere est tomo LIX, col. 288, nostræ Patrologiæ, inter opera Aviti episcopi Viennensis.)

EPISTOLA X.

AD AVITUM VIENNENSEM EPISCOPUM.

Laudat in eo studium cognoscendi de statu Ecclesiæ Orientalis, a legatis autem ob perfidiam Græcorum nihil perfectum fuisse scribit; in animo sibi esse alteram ad illos legationem destinare.

Hormisdæ episcopus Avito episcopo et universis episcopis provinciæ Viennensis, vel sub tua diœcesi consistentibus.

Qui de his quæ ad disciplinam catholicam pertinent maxime sciens instrui cupit, quid studii circa mandata divina habet evidenter ostendit. Non enim potest esse hujusmodi cura, nisi ubi fides fuerit in-

ex codice Vaticano hic tibi exhibemus. SEV. BINUS

fecate. Atque ideo exultamus in Domino de sinceritate propositi tui, dilectissime frater, dum te secundum directas per Alexium presbyterum atque Venenitium diaconum litteras intuemur, et de impiis transgressoribus Eutychete atque Nestorio sedis apostolicæ constituta recollere, et si quid adversus eos admonitio nostra promoverit, per quos Orientales Ecclesiæ confunduntur, inquirere. Digna plane sollicitudo fidelibus, ut de miserorum lapsibus ingemiscant, et ipsi ne aliena polluantur contagione provideant. Sed ne nos quidem hoc supersedissemus credatis, ut ad notitiam vestram, si quid actum fuisset, competens perferret instructio. Verum breviter silentium nostrum, quod dilectio mordet vestra, purgamus. Nam quod non scripsimus nostra admonitio vos frequenter, de conscientia vestra et fidei stabilitate confidimus. Sollicitudo impendenda fortasse sit dubilis; satis est vitanda indicasse perfectis. Legationis vero nostræ, quam semel, non secundo, sicut scribitis, misimus, si voluit contigisset eventus, alacres illico vobiscum fuimus desiderata partituri; scientes hoc rationi, hoc nostro proposito convenire, ut quos principes sollicitudinis fecimus, cum his de integritate unitatis gaudia jungeremus. Sed quantum ad Græcos, ore potius præferunt pacis vota, quam pectore, et loquuntur magis iusta, quam faciunt: verbis velle se jactant, quod operibus nolle declarant: quæ fuerint professi, negligunt; et quæ damnaverint, hæc sequuntur. Nam unde est quod, cum per Ennodium fratrem et coepiscopum nostrum sacerdotes viros ad confirmanda ea quæ sedes apostolica poposcerat directuros se esse promisissent, multa quoque quæ ad correctionem pravitatis suæ a nobis quesita fuerant pollicentes, non solum non religiosos viros, penes quos causæ illius plena esse posset instructio, secundum constituta propria non miserunt; verum etiam, quasi res parva gereretur, laicos et alienos ab ecclesiastico corpore destinantes (Theopompum comitem domesticorum et Severianum comitem sacri consistorii) non se studuerunt de cetero, quo immersi tenentur, evolvere, verum etiam catholicæ fidei claritatem fulgentem suam, quod absit, se posse crediderunt obscuritate fuscari? Hæc fuit nostri causa silentii, quam vos quoque spiritali vobis prudentia revelante vidistis. Quid enim de hac causa poteram directis litteris indicare, quam in statu suo videbam duram pertinaciter custodire perfidiam? Novi exitus sollicitæ diligentiam relationis inquirunt. Qui de rebus cognitis nihil indicat, abunde in statu suo manere priora declarat. Quapropter, dilectissime frater, et vos presentibus hortamur allocutis, et per vos quoque, quia occasio data est, alios per Gallias, quos fides eadem nobiscum amplectitur, admonemus, promissam et amabilem Deo fidei servare constantiam, et transgressorum societate declinatam, constantiam vestram uni viro virginem castam, sicut spondestis, exhibere Christo. Et cave ne, sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita sensu aliquorum corrumpantur a simplicitate et casti-

tate quæ est in Christo Jesu. Perniciosa sunt ornamenta nocentium, atque ideo vigilare vos convenit, quia adversarius salutis humanæ, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide; quia hoc speciale habent patris sui de cæli arce dejecti, qui vestigia ejus sequuntur et diligunt, ut illa veritatis luce privati, et alios gaudeant sua obscuritate fuscari; et cum perversitatis suæ poenas luituros esse se sciant, exsulent si miseros cum sua damnatione conjungant. Nam unde est quod cum pro magna parte a conterminis suis Thracibus, Dardanis, Illyricis, cognita eorum perversitate deserantur, procul positos ignorantie spe, fraudibus et variis artibus nituntur allicere, nisi ut lucem, quam ipsi non habent, in aliis quoque impia contagione commaculent? Ut autem quæ sint partium earum studia possitis agnoscere; plures Thracum, licet persequentium incursibus alterantur, in nostra tamen communione persistunt, scientes fieri fidem per adversa clariorem. Dardania et Illyricus vicina Pannoniæ a nobis, quod jam fecimus ubi necessarium fuit, ut sibi episcopi ordinarentur expetit; in tantum se a communione perditorum separare gaudentes, ut remedia quærent, dummodo commune cum transgressoribus nihil haberent. Epiri metropolitanus, hoc est Nicopolitanus episcopus, cum synodo sua nuper segregatus ab impiis, ad apostolicam communionem deprompta quæ efficeret professione se contulit. Quæ ideo scriptis æstimavimus indenda presentibus, ut sicut sortem nos convenit dolere pereuntium, ita latemur pariter de salute remeantium; et ut fideles constituti ab eis longius instruantur, quæ virus eorum sollicitudine debeat effugi, quos et a suis videant tam justa detestatione vitari. Et nos quidem dispensationis nostræ memores, necesse est eos repetitis legationis officiis convenire: quo affectu salvationis suæ, si respectu Dei, si rationis intuitu non moventur, saltem pulsantibus importune et pertinaciter acquiescant; et aut ad rectam viam declinatis erroribus revertantur, aut propter impenitentem eorum ab omnibus inexcusabiles judicentur, qui et moniti toties in perfidæ obstinatione persistunt. Vos orate, et nobiscum ad Deum preces et vota conjungite, ut per opem misericordiæ ejus nostra laborans pro catholicæ fidei stabilitate promoveatur, immaculatos vos et integros ab omni transgressorum societate servantes; ut aut cum correctis sensus et eorum jungamus, aut ab eorum venenis intacti esse mereamur. Nam qui, sicut vos quoque conscientiam vestram non latere testamini, novimus Eutychetem atque Nestorium apostolicæ, id est catholicæ sententiæ auctoritate damnatos; quemadmodum salvi esse poterimus, si eorum sectatoribus ac posteris qualibet parte communionis hæreamus, cum Belial cum Christo nostro portionem habere non possit? Instructionis autem vestræ interesse credimus, ut ea quæ apud nos Nicopolitanis vel Dardanis acta sunt, vel quo in communionem ordine sunt recepti, vobis

nota faceremus ipsarum lectione chartarum. Data **A** xv calendos Martias, Agapito consule.

EPISTOLA XI.

AD ANASTASIIUM AUGUSTUM, PER ENNODIUM TICINENSEM, ET PEREGRINUM MISENATIS ECCLESIAE IN CAMPANIA EPISCOPOS, SECUNDÆ LEGATIONIS AD ANASTASIUM DESTINATÆ MUNERE FUNGENTES, TRANSMISSA.

Pacem Ecclesiæ non nisi damnato Acacio posse restitui.

Hormisda Anastasio Augusto per Ennodium et Peregrinum episcopos.

Dudum legatis mansuetudinis vestræ remeantibus, ad litteras vestras et mandata respondi, non quidem universa plenè, sicut magnitudo rei postulabat, expetiens, et tamen pro tempore certâ perstringens. Verum etsi sufficienter me allegare omnia contigisset; nunquid agens apud clementiam vestram causam fidei, poteram repetitis precibus importunitatis incesse? Timeant notam hujus ingratitude, quibus cura est studium negotiis navare mundanis. Opus non implet Evangelii, qui a prædicatione ejus venialiter putat posse cessari. Perviligem pastorum oportet esse custodiam, et lumbos sine relaxatione præcinctos. Bonæ admonitionis sicut constat dulcem fructum, ita ejus non decet esse fastidium. Et alias, cur postulationis meæ molestam mansuetudini vestræ quisquam putat posse cessari. cum per ea quæ sunt ex officio meo, per remedia fidei vestro consulatur imperio? Etenim quæ me onerat cura, vos relevat: mihi incumbit, sed vobis proficiet; licet ex diverso semine unus fructus amborum est. Nam si cuncta poena est nec dicere Deo acceptam, nec facere, ita certa remuneratio vel illi qui spiritalia prædicaverit, vel illi qui audita non spreverit. Dedit quidem clementia vestra veluti obsidem propositi sui sub testimonio imperialis alloqui, et se quasi pignore quodam bonæ voluntatis astrinxit; sed opus est cæpiis adjicere firmitatem: sumant plenum decorem jacta fundamenta: non remittantur propugnantes pro Dei Ecclesiis manus. Toties Israeliticus hostis intercedit, quoties Moyses brachia non remisit. Effectus opera, finis commendat initia. Non prodest cæpiisse descendentem, quia sola perseverantia fidei dat salutem. Benedicimus Deum, cujus zelo pictas vestra transgressores impios Nestorium et Eutychetem, vel eos persequitur, qui cum nefandis et sacrilegis dogmatibus profitentur. Probat odisse se vitia, qui condemnat errantes, nec relinquit sibi locum deviandi, qui non percerit excedenti. Primus innocentie gradus est, odisse culpanda: sed veritatis interest, domine fili, et catholice discipline, ut sectatores etiam eorum atque participes oderitis, quorum execrandos principes judicatis. Non in damnandis sola, id est certa nomina, sed in his etiam qui damnatos sequuntur, sunt crimina persequenda. Frustra avversari se plures asserit, qui unum de his qui detestatione digni judicantur exceperit: non enim numerus errantium hominum, sed meritum consideratur errorum. Hoc ideo, ne facile putet vestra clementia Acacii prætereundam esse personam. Nonne ille est

Acacius, qui cæno Petri, Dioscori et Eutychetis dogmate et communione pollutus, dum copulatur, immersus est? Illius sustinens in condemnatione supplicium, cujus elegit in communione consortium? Qui viritum propter impietates suas horum singulos odit, et in illis Acacium necesse est oderit, et omnes in Acacio non amarit. Ab illo per Orientales Ecclesias fermentum nefandi erroris inolevit. Iude Alexandrinæ perfidiæ eousque nutrita superbia, ut non acquiescat, sicut scripsistis, mandatis salutaribus, cujus famulatur imperiis; et in errore declinando, non sequatur admonitionem, cujus in agendis rebus experitur sibi utilem potestatem. Unde et majore hujusmodi homines convenit detestatione vitari, quia quæ docere debuerunt, nec dum ab aliis instruuntur, assumunt; spernentes in his imperantis monita, in quibus tantum non timeri jubentur imperia; et immemores devotionis contra salutem animæ, quos contumaces esse oportuit pro salute. Hos mentibus perditis ausus nutritiv Acacii cum perfidis juncta communio: atque ideo æstimandus est auctoris loco, cujus gravior peccatorum exemplo. Nihil enim vitia magis quam imitatio fovet, dum creduntur non improbanda esse, ad quæ alii quoque videntur accedere. Fragilis est et caduca mortalitas: vix nefariæ cogitationes dum comprimuntur intereunt. Jacet semen noxium sub errore, nec deficit: latum pandit derelinentibus aditum qui jungit cum improbitate consensum. Utinam, invictissime imperator, inter ipsa apostolica districtiois iniuria Orientales Ecclesiæ Acacii contagia nefanda vitassent: non per multos error ille noxia venena diffunderet; ipsa quoque erecta tunc fortassis Alexandrinæ Ecclesiæ tunc colla cecidissent, dum percussam perfidiam suam in damnatione imitatoris agnoscerent, et displicere in complicitibus se viderent. Sed dum malo mitriti foventur errores, et pravorum consensus iuvantibus æquitatē corrigenda dissimulatur, per impunitatem sequacium mala dogmata multiplicavit auctorum. Et vos quidem, si placet, a Deo (adeo) efficaciter impetretis, ut condemnetis vestrum de alieno errore propositum. Sed cogitandum est, clementissime imperator, si et apud Deum sufficiat errata culpasset, cui dedit posse corrigere: non est differenda curatio: admoveantur medicæ profundis vulneribus manus. Sola ante Acacium Alexandria perfidiæ suæ sceditate sordebat. Respicite quantas jam partes emendatio neglecta polluerit. Quosque pateris, domine fili, Ecclesiam Dei divisionem suorum mœrere membrorum? anticipent beneficia tua ad Deum perventura suspiria: assume fidei curam: et vexillum salutis attollens, ad errores ab Israel removendos velut Ezechias alter exsurge: fas tibi laudem vorum operum titulos æquare priscorum. Ille dissipavit excelsa, tu superbiam erectæ impietatis inclina: ille simulacra contrivit, tu dura infidelium corda confringe: ille memoriam serpentis ænei sustulit, tu virus præsentis effunde. Offer Deo recta quæ fecit; et spera dona quæ meruit. *Fidelis est enim Dominus, qui reddit singulis secundum opera eorum (Matth. xvi).*

In aperto est quanta sit exspectatio fidelium, quanta A trepidatio perfidorum. Illi ambiunt gaudere cum angelis de receptis: isti metuunt, ne ab his quos deperant destituti, poenis remaneant preparatis. Pendet anxia corda cunctorum. Ab ultimis ad nos Galliis directa legatio, si quid de unitate redintegrationis sollicitudo nostra promovisset, fama secuta, consuluit. Nec difficile opus clementiæ tuæ. Scit Deus suorum laboribus subvenire. In usu est ad principes suos convertere colla subjectos. Dat specie maximum signum recens religiosæ memoriæ Marciani imperatoris exemplum. Quid egit tunc vulgus, aut populus? Non opus nota revolvere. Adulta est perfidia ista per devios, sopita per justos. Imitare religiosi integritatem propositi, quam studio civilitatis æquasti. Ad hæc nostris lacrymis, nostris precibus alleganda, B Ennodium atque Peregrinum fratres et coepiscopos nostros vice nostra pro exhibenda etiam honorifica salutatione direximus; ideo maxime designato viro fasce secundæ legationis imposito, ut qui nobis spei bonæ detulit initium, nunc adiutore Deo plenum reportet effectum. Acquiescite, precamur, fidelibus monitis, cujus vos delectatos dudum legimus institutis. Data iii nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XII.

AD TIMOTHEUM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM HÆRETICUM COMMUNITORIA, PER SUPRADICTOS LEGATOS.

Pro unitate Ecclesiæ laborandum.

Hormisda Timotheo episcopo Constantinopolitano.

Non mirabitur dilectio tua rationem præteriti silentii mei, si quæ præcesserint universa consideret: non mirabitur præsens alloquium, si quæ sit vis caritatis expendat. Sustinere enim omnia caritatem, magistro gentium docente (I Cor. xiii), cognovimus; quæ si sua, sicut continet doctrina ipsa, non quærit, an incongrue abusus privilegio meo, quod tibi potius prodesse possit, exhibeo? Exspectare enim me decuit ab errantium conjunctione te liberum, et sic amare correctum: videre ab improbandis dividi, atque ita litterario sermone complecti. Sed quem optem reducem, cur differam vocare tardantem? Cur non detur locus moderationi, cum nihil detrahitur æquitati? Impendenda sunt quæ laborantibus prosunt, si nos societatis contagione non polluant. Hæc causa mihi fuit presentium litterarum, ut hortor, ut moneam, ne terram nostram jacere patiamur negligentius infecundam. Non diu infructuosam arborem occupare solum diligens permittit agricola: patienter exspectat; sed nunquid sub continuatione perdurat? Vocatus ad salutaria, non moreris. Prope ab innocentia non recedit, qui ad eam sine tarditate revertit. Movere Patrum monitis, et insistens fidelibus sine lapsu aut errore vestigiis, præcedentia dilue per futura. Adjacet tibi modo ad justa populos incitando, modo pro fide principalibus vestigiis supplicando, dirigere quod devium est, solidare quod dubium: magno te convenit labore providere, ut causas trans-

acti temporis rectæ legat sedulitas actionis. Præstat quidem animæ suæ, per quem universali aliquid confert Ecclesiæ. Et quæ se res habet, ut si studiosus, si indefessus institeris, fiet tibi utilis causa communis. Data ut supra (anno Domini 517).

EPISTOLA XIII.

COMMUNITORIA AD UNIVERSOS HÆRETICOS EPISCOPOS ORIENTIS PER SECUNDAM LEGATIONEM TRANSMISSA.

Unitas catholica fidei custodienda.

Hormisda universis episcopis in Orientis partibus constitutis.

Etsi admonitionis meæ cura desideret, vos tamen proprii memores conveniret officii, non negligeret omittere quæ enixe omnes decet pro animæ suæ salute servare, ut mandatorum celestium disciplina, non alieno studio, sed ipso vobis claret inesse proposito. Nam licet laude non careat qui bonis consiliis obsecundat, tanto est tamen potior in honore sapientiæ qui prævenit recta, quam qui sequitur instituta, quanto est illustrius docere quam discere. Recordetur unusquisque in qua vocatione a Domino sit vocatus, et quid ab eo exspectetur advertat. Miserum est intra meritum jacere propositi, cum id quod præfertur nomine, non ostenditur actione. Magna meruimus, si quod indulta (indicta) postulamus impleremus. Qui se ad pascendas dominici gregis oves gaudet adscitum, cogitet de commissa sibi gubernatione iudicium. Pervigil adhibendi tutela est, continuanda custodia: non dandus lupis fapacibus locus, non ullius casibus relinquendus: quia neglectus error ovium, culpa pastorum est. Veniet qui rationes creditæ dispensationis examinet. Omnium quidem constat esse justitiam, nec ulli impunitam licentiam patere peccandi. Sed qui gradus nesciat esse meritum, et sicut non æq. e præmia, ita diversa esse supplicia? Multiplicantur scientibus plagæ: pauca flagella leguntur inscitæ. Quod si ita est, sicuti esse non dubium est, existimandum quid in eo deceat esse propositi, cui alienos quoque errores necesse est imputari. Clamat sanctus Spiritus per prophetam: O pastores Israel: nunquid semetipsos pascunt pastores (Ezech. xxxiii)? Certum est plus ab eo, cui plus creditur, exigendum; et tanto magis nos obnoxios fieri, quanto effusiore gratia contigerit honorari. Magister bonus, et docens per obscura lucem, per similitudinum ænigmata veritatem, servum talenti a se traditi, præter augmenta, custodem non arguit infidelem, sed condemnavit inutilem (Matth. xxv). Unde in aperto est in quo metu esse deceat eum qui dominicum numisma perdidit, si culpatus est ille qui acceptum sine imminutione servavit (Luc. xix). Nullus contentus sit innocentia sua, quia Deo nostro universa cernenti, per prædicationis assiduitatem, rationem quoque propositi debemus alieni. Largam scientiam decet esse doctorum. Non amat fides Christiana secretum; quam quisquis in aure tantum effundit, abscondit. Per universas gentes verbi prædicatione mandatur apostolis, et quam inexcusabiliter hoc quisquam potest sibi tacere commissum. Quid

prodest cuilibet paternarum reverentiam servare regularum, si concuti hæc ab aliis, si sine honore tractari patienter accipiat? Infirmum ostendit affectum, qui quod diligit non tuetur. Incursantur passim sancta a perfidis constituta, et rediviva subinde de compressis excessibus resurgit improbitas. Quemadmodum, rogo, pietatem in Deum probat, qui tam nefanda dissimulat? Recordemur qua catholicorum frequentia sacerdotum illa quibus nitimur celebrata didicerimus esse concilia: quantos nec debilitas impedit, nec senectus onerosa tardavit. Exigua visa sunt spatiosarum intervalla regionum, et labores ipsi pro quadam consolatione jucundi, dum spiritu sanctarum congregationum regente sapientiam, sera ætas quod servaret acciperet. Et hæc insectantibus impiis post damnatam in radice perfidiam, tacet, qui scit sibi esse mandatum: *Exalta vocem tuam qui evangelizas Jerusalem: exalta, noli timere (Psal. xl).* Nonne hoc ante oculos habens, discipulum ita gentium doctor instituit, ut opportune evangelizare non cesset? admonens: *Attende tibi et doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum saluum facies, et eos qui te audiunt (II Thess. iv).* Ergo vel propheticiis stimulis excitati, vel normis apostolicæ institutionis instructi, curam salutaris prædicationis assumite. Diligite et vindicate sententias probatas piis, infidelibus inimicas. Et ad petram, supra quam est fundata Ecclesia, revertentes, apud illorum etiam vos Patrum spiritus, quorum veneranda constituta improbe labefactantur, absolvite; æstimantes, cum Dominus ad illud quod expectatur examen advenerit; qualis apostolis creditus, qualis aliquorum tentantium dubitatione compertus, qualis angelo prænuntiante promissus; utrum ab illis melius sit argui, an cum eorum cohorte conjungi? utrum talis qualis videbitur, aut qualis ab impiis negatur, Dominum confiteri? Nil vos retrahat a salute: velocibus ad viam redite vestigiis. Lapsus ruentem non gravat, si resurgat. Larga est dominicæ doctrina clementiæ: noxia sunt erroris vincula, dum retinent. Odit justitia pertinares, fovet clementia corrigentes. Data iii nonas Aprilis, Agapito V. C. consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XIV.

AD EPISCOPOS ORIENTALES ORTHODOXOS EADEM SECUNDA LEGATIONE TRANSMISSA.

Laudat eorum in fide constantiam, et ad pacem conciliandam a se legatos denuo Constantinopolim missos esse scribit.

Normisda*episcopis orthodoxis.

Est quidem fidelium speciale solatium Deus, nec unquam inter quælibet dura deficiunt, qui se ad eum toto mentis studio contulerunt. Verumtamen hoc votum proposito vestro debere me fateor, ut sicut exulto de sinceritate fidei vestræ, ita de firmitate merear gaudere constantiæ. Unde et aspectu interiore vos intuens, ad desiderium colloquendi vobiscum promptus assurgo, ut et dilectionem circa Deum vestram litterario sermone remuneret, et spem pagi-

nali adhortatione confirmem; atque ita his cum quibus mihi est consortium sanctæ communionis, jucundum reddam testimonium caritatis. Non enim sufficit animo meo de vobis esse securum, nisi ostendero illum quoque, quo vos complector, affectum. Siquidem declarat se non ex judicio odisse a Dei dilectione divisos, qui potest non amare conjunctos. Benedico igitur Deum, dum fervorem fidei vestræ inter procellas varias, tempestatum adversa considero. Vos quoque, ut super his pietatem ejus glorificetis, uberiore exultatione suadeo; qui electorum suorum mentes quo acceptiores sibi reddat, examinat; et licet cognitos sibi, quibusdam tamen difficultatibus probat, ut justitiam quoque inesse dono quod largitur ostendat. Atque ideo pertinaciter bono vos convenit imminere proposito, nec in via quæ ducit ad cæli regna deficere. Qui intuetur dominica munera non æstimanda promissa, nullius potest respectum habere periculi. Non enim frangit consideratio præsentium malorum, nisi futurorum bonorum vincat oblivio: quando omnem amaritudinem laboris excludit, qui dulcedinem spei, quæ expectatur, amiserit. Quæ enim difficultas beatitudini par est? aut quæ condignæ præmiis passionem ad futuram scilicet gloriam, quæ in nobis Apostolo annuntiante revelabitur (*Rom. viii*)? Absit ne quidquam a Christi caritate nos separet. Quanta est tribulatio, si gloriam parit? Materia prosperorum est quæ putatur adversitas. Dum inclinamur, erigimur. Nemo haberet futuram remunerationem, nisi necessitates præsentium sustineret. Videte quanto opere hominum terrena messis assurgat. Quanto est igitur labore procurandum, ut cælestia dona non pereant? Quieta est negligentium vita, sed non voti opulenta substantia: *Dignus est operarius, ut fructum mercedis accipiat (Luc. x).* Indiscrete passim pietas cum impietate languesceret, si examinatio bonos a malis divisura cessaret. Gratium admodum spectaculum Domino in agone iustorum: nec quidquam ita supernam gratiam conciliat homini, sicut adversorum impetus patienter excepti. Quis milites sub pacis securitate miretur (a)? Non est arduum in sicco secunda fixisse vestigia; nec artem gubernatoris ostendit marina tranquillitas. Satis est intrepidum inter bella procedere, inter lubrica non labare, fluctus in tempestate contemnere. Dæviat, et motus suos exercent mundana tentatio, dum manifesti appareant qui probantur. Hæc scientes, carissimi fratres, fidei vestræ tenete constantiam, et ipsa etiam, si inciderint, militantiæ meritis vestris amate pericula. Annuntiate quæ colitis, et participate etiam per universum orbem mandata evangelica quæ tenetis: supra stipendia vestra, correctio quoque vobis ascribatur aliena: inter cæterorum enumerationem, quibus sibi divinam gratiam plenus spiritu Dei propheta conciliat (*Psal. l.*), inter ea quibus misericordiam, qua conservetur, exorat: docere se iniquos vias Domini, et conversionem per se fieri prædicat impiorum. Beati quibus vita innocenter

(a) Edit. Rom. habet: *Quis miles sub pacis securitate meretur*

acta dat præmium. Beati per quos aliis quoque præstat exemplum. Et nos quidem, quantum in nobis est, nec sollicitudine, nec labore cessamus, ut humilitatem, quam nos Dominus noster docuit, imitati, quæ salutis eorum conveniunt postulemus: ut dispensationis mihi creditæ, dum agnoscitur cura, probentur officia. Nam repetita vice Ennodium atque Peregrinum fratres et coepiscopos nostros, mandata legatione, direximus, rationem, adhortationes, preces, lacrymas ingerentes, ut ab impiorum contagione separati, ad veram fidem iisdem quibus vos modis, et apostolica scit sedes, se conferant, aut certe non nos defuisse prædicationi, sed illos propriæ salutis mundus agnoscat (a). Data Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XV.

^a AD POSSESSOREM EPISCOPOM.

In fide catholica perseverandum.

Hormisda Possessori episcopo.

Optimam vestræ caritatis audientiam, et cognoscentes rectæ (b) vitæ tramitem, quem sine strepitu vindicatis, Deo nostro gratias sine cessatione persolvimus: ut et in ea dispositione persistas, et cæteris quod sequantur tribuere possis exemplum. Ista sunt dona cælestia: ista sunt divinæ retributionis initia: ista sunt Dei iudicii, quæ te a catholico sacerdotum noluerunt separari consortio. Unde, frater carissime, præsentibus hortamur alloquiis, ut in ea constantia, qua electus es, perseveres, et augmenta probabilibus initiis subministres: quia bonum opus, præcipue quod ad doctrinam fidei pertinet, nisi semper creverit, videtur imminui. Et si tribulatio mundana contigerit, ante oculos vestros, futura præmia ponentes, apostolica vos admonitione consulimus, dicentes: *Non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (II Cor. x).* Meliora tamen speramus, quia Deus, qui per beatum Apostolum dixit: *Qui vos non dimisit tentari super quod potestis (Rom. viii)*; ipse pro sua pietate, quos suos elegit esse, et de laqueis adversariorum, sicut semper, eripiet. Libellum dilectionis tuæ de confessione rectæ fidei per legatos nostros remeantes accepimus, et in eo sinceritatem tuæ fraternitatis agnovimus: quia quod recte credit, sub attestatione publica prædicare non distulit. Data in nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

^b EPISTOLA XVI.

AD POPULUM ET MONACHOS CONSTANTINOPOLITANOS, PER EOSDEM LEGATOS DIRECTA.

Abstinentium a consortio hæreticorum, et in catholica fide perseverantium.

Hormisda clero, populo et monachis orthodoxis Constantinopoli consistentibus.

^a Possessor episcopus Africanus pro fide catholica Constantinopoli exsulabat, fidei catholicæ professionem ibidem edidit coram prima legatione. Magno cum fructu et commodo omnium catholicorum Constantinopoli hoc tempore morabatur. Baronius anno 517, num. 26. Sev. Binius.

(a) Deest data in edit. Rom.

^A Si is qui calicem aquæ frigidæ, mandata evangelica secutus, obtulerit, mercedem boni propositi, ipso Domino, qui hoc docuit, restituyente, consequitur; nonne qui tanto populo fidelium veritatem annuntiare distulerit, iuste poenam damnationis incurrit? Hinc est quod interminationem mandati cælestis effugiens, (quod decet loquendum est in his quæ ad Deum pertinent, nec tacendum) habens quoque vestræ salutis affectum, admonitionem eorum quæ præsens necessitas poscit assumpsi; omnes, quibus curæ est fide integra Christianam religionem servare, contestans, ut eos qui sanctam Chalcedonensem synodum et beati Leonis de fide catholici a conscriptis epistolis declinant, quibus possunt viribus aversentur et fugiant: quando ipsi sunt, qui Eutychetis et Dioscori

^B Alexandrini, vel potius nefanda Manichæorum contagione polluti, verbo quidem adversus constituta Patrum videntur habere certamen, rebus autem contra incarnationem Domini nostri Jesu Christi evidenter insurgunt. Recordamini, carissimi, quæ fuerunt Basilisco palatinæ aulae incubante tentata; et temporum illorum acta vel visa vel audita recollite. Quam scelerata tunc fuerit Timothei cognomento Æluri, quam impudens et monstruosa præsumptio: quantus etiam per universum orbem fidei se vestræ fervor ostenderit. Probavit tunc Constantinopolitanus populus, quam pure deceat credentes Christiana servare mysteria. Sed transacta utinam studia fuissent, et non nunc similia tempus expeteret. Rursum enim iidem hæretici caput improbum de profundo, quo immersi tenebantur, attollunt. Atque ideo rogo, hortor, admono dilectionem vestram, ab eorum vos conciliis et communione secernite. Recordamini zeli prioris, et vivere in vobis lucem, scintillam ignis spiritualis ostendite, ne simplicem in vobis veritatis affectum perditorum astutia expugnasse se gaudeat. Et hæc quidem, quantum ad præsentem necessitatem, et assumendam contra impios cantionem, dixisse sufficiat. Spero tamen quod si admonitio ista promoverit, et mihi et vobis utilis erit; quando et Deus in vestra salute glorificabitur, et fructus nostræ sollicitudinis apparebit. Data in nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XVII.

AD ENNODIUM ET PEREGRINUM EPISCOPOS.

^D ^A Joanne Nicopolitano, quæ contra eum Thessalonicensis tenuerit, se cognovisse scribit, novamque causam sedi apostolicæ ingestam, iisdem cognoscendam per litteras hæc commisit.

Hormisda Ennodio et Peregrino episcopis.

Posteaquam profecta est caritas vestra, Nicopolitanus diaconus, qui vobis etiam occurrit in itinere, Romanam venit; quem præter moram vidimus, cogitantes

^b His omnibus litteris datis adjecit pontifex libellum confessionis catholice, quem supra receperamus, cui subscribendo, quisque se vere catholicum esse probare, Romanæque Ecclesiæ catholicam communionem consequi posset. Sev. Binius.

(b) Ibid., fidei.

ne forte esset quod ad instructionem mandata vobis legationis adicere deberemus : quod et rationabiliter factum ipsa res evidenter ostendit. Oblulit enim nobis epistolam Joannis episcopi sui, et aliam synodi sibi subjacentis Ecclesiæ Nicopolitanæ, qua queruntur ab episcopo Thessalonicensi excitationes adversum se tam principales quam judicarias potestates : concussionibus et dispendiis se vehementer affligi propter hoc, quia de ordinatione sua ad episcopum relationem secundum prisca exempla non miserit. Pro qua causa speraverunt, ut de remedio cogitare deberemus, consulentes etiam nos, ut daremus eis licentiam relationem ad designatum episcopum secundum consuetudinem destinandi. Unde tractavimus, et episcopum quidem Nicopolitanum admonimus, ne tale aliquid audere tentaret, si nobiscum velit in communionem persistere; ne per illum, si ab eo qui a communionem nostra alienus est, confirmationem petisset, nostra quoque communicatio contagium sustineret. Hæc vos, ut omnia sciretis, instruximus. Quid autem proptio Deo vobis de hac (a) agendum sit, subjecta declarant. Data pridie idus Aprilis, Agapito consule.

EPISTOLA XVIII.

AD EODEM.

Quid in causa Nicopolitana cum Thessalonicensi agendum sit præscribit.

Hormisda Ennodio et Peregrino episcopis.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, intercedentibus et adjuvantibus sanctis, quid agendum sit de causa Nicopolitana Ecclesiæ. Primum ubi Thessalonicam, Deo juvante, veneritis, epistolas nostras, quas in hac causa misimus, episcopo Thessalonicensi tradite, illum quidem ordinem in ejus salutatione servantes, quem scitis a nobis esse mandatum circa eos qui cum sede apostolica, hoc est Ecclesia catholica non communicant. Traditis autem epistolis, instanter agere debetis ut se ab ejus Ecclesiæ concussionem suspendat : rationem reddentes, quia non potuit reversus ad communionem et ad corpus Ecclesiæ cum illis qui necdum reversi sunt quidquam habere conjunctum, nos non solvere a prædecessoribus nostris concessa privilegia, si ipse ecclesiæ ica instituta non deserat. Certe redeat ad unitatem, et nos cum eo iustemus, ut omnia privilegia quæcunque consecuta est a sede apostolica Ecclesia ejus, inviolata serventur. Dicite etiam aperte illum ostendere inimicum se esse fidei, si insequitur quos viderit ad catholicam communionem reverti. Quod poteritis causam ibi Deo propitio componere, scriptis ad episcopum Nicopolitanum litteris, quid vestra promoverit opera nuntiate. Si vero obstinatus fuerit, nec ab insecutione ejus cessare voluerit, secundum litteras quas ad clementissimum imperatorem misimus, apud principem causam Ecclesiæ Nicopolitanae sic agite, ut dicatis : Alecyon episcopus Nicopolitanus satisfecit Ecclesiæ catholice, susceptus est, et ad communionem reductus : hujus successor Joannes episcopus et Deum ante oculos habens, et de salute sua cogitans,

(a) Edit Rom. addit. causa.

et prædecessoris sui bonum exemplum sequens, condemnatis hæreticis vel transgressoribus ad sedem B. Petri apostoli misit, et susceptus est : huic nunc Thessalonicensis episcopus insidiatur, et eum concutit; contraria his quæ fecit ab eo exigere volens. Hinc pater vester, et omnes orthodoxi rogant ut justificationibus vestris removeatur ab eo ista molestia; ne videatur hominibus propter hoc illum persecutionem pati, quia ad communionem sedis apostolicæ rediit; et qui expectant per vos unitatem fieri, aliud incipiant credere, si pietatem vestram viderint hoc dissimulare, hoc negligenter accipere. Visum est nobis expedire, ut litteras quas ad Thessalonicensem in causa Nicopolitana direximus, quolibet ordine prudentia vestra diversis in locis faciat publicari, magno opere tamen in civitate Thessalonicensem, quia hoc facto, et a persecutione nostrorum potest cessari, et ad ipsius, si se correxerit, credimus pertinere salutem.

EPISTOLA XIX.

AD ANASTASIVM AUGUSTVM.

Joannem Nicopolitanum ei commendat.

Hormisda Anastasio Augusto, per Ennodium et Peregrinum episcopos,

Dum sapientiæ vestræ, clementissime imperator, profunda considero, providentes salutis propriæ, vobis displicere non æstimo. Neque enim aut divina monita, aut humana continent instituta, ut qui consulit bonæ spei, qualibet debeat reprehensione culpari : cum maxime pietas quoque vestra affectu se unitatis et pacis flagrare fateatur. Quæ res me quoque vel pro fiducia conscientie vestræ, vel pro credite quoque mihi dispensationis officio, emergente compulsi non supersedere negotio. Joannes frater et coepiscopus meus Nicopolitanae civitatis antistes, prædecessoris sui sanctæ recordationis Alecyonis secutus exemplum, beati Petri apostoli communionem cum synodo sua, damnatis his quos Ecclesia detestatur, expetit. Is nunc gravibus fatigatur insidiis. Precor mansuetudinem vestram, iniqua molientibus obviate, et removele molestias, et correctum fovete, cui, ut corrigeretur, debuisset insisti. Scient enim qui tardaverint, se reos futuros, cum a vobis foveri viderint jam reversos. Fateor, clementissime imperator, miror insidiantium pertinaciam neque Dei neque vestro intuitu permoveri. Nam qui oderunt in homine studium desiderii boni, quod de se res imant judicari, insequuntur, ad recta reduces; jure culpandi, si non converterint deviantes. Date fidei vestræ clara documenta, si adfore cunctis ad unitatem reductis et officio ornati et adhortatione cogite.

EPISTOLA XX.

AD JOANNEM EPISCOPVM NICOPOLITANVM.

Æquo animo arumnas pro fide sustinendas, et idem provinciales episcopos ad fidei unitatem ab eo confirmandos.

Hormisda Joanni episcopo Nicopolitano.

Remeante Pulione subdiacono nostro, litteras caritatis vestræ suscepimus, de constantia fidei, v. d.

intentione, quam circa communionem sedis apostolicæ geritis, gratulantes : sed contristati sumus, quod vos aliquas sustinere molestias prohibitis. Ista tamen diuturnam non possunt habere substantiam; quia ubi Deus pure colitur, etsi adversa contigerint, in prospera commutantur, secundum Apostolum dicentem : *Spes non decipit (Rom. v)*. Dubitans apostolorum princeps incedens per pelagus laboravit (*Matth. xiv*) : mox tamen invocato Domino suo, paratum habuit qui eum porrecta manu non pateretur sustinere discrimen. Ergo auctorum nostrorum sequentes exempla, et in ipsorum fide permanentes, illius poscamus auxilium, de quo scriptum est : *Qui nos non dimittit tentari supra quæ possumus (I Cor. x)*. Igitur salutantes caritatem tuam hortamur ut, quemadmodum prædiximus, in his quæ bene inchoata sunt perseveres : quia *qui perstiterit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x)*. Frequenter alloquitis tuam nostram sollicitudinem relevare non desinas. Parociales quoque sacerdotes tuos competenti adhortatione confirma, quia ista faciendo, talentum tibi creditum poteris multiplicare quotidie. De illa quoque parte, quam dilectio tua postulat, cogitamus, ut ad imperatorem clementissimum pro generalitatis quiete preces nostræ perveniant. Tantum est ut votum studiumque nostrum congruis orationibus juvare non cesses, quia nos in his Deo auctore perficiendis vacare minime potuerimus. Data v nonas Martias, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XXI.

AD EUNDEM JOANNEM.

Hormisda Joanni episcopo Nicopolitano cum synodo.

Optaremus, dilectissimi fratres, ab omnibus vos molestiarum fluctibus alienos, vitam sub tranquillitatis serenitate transigere, et Deo nostro, remota mundanarum tempestatum mentis perturbatione..... moverunt : quia quæ fieri nolumus, necesse est, ut facta doleamus. Sed abundat mundus incommotis et tentationibus : sæculum istud, in quo peregrinamur, expositum est passim, veluti magna moles, ventorum procellis. Ita fidelium mentes diabolicis pulsantur insidiis, et, sicut dictum est, *qui volunt pie vivere in Christo, persecutiones patientur (II Tim. iii)*. Sed consolatur spes a justo retributore promissa : *quia beatus est, qui non fuerit scandalizatus in Domino (Matth. xi)*. Non deiciant milites Dei impetus fragiles et caduci. Qui assistit strenuus, non delectatur ignavis. Facile contemnantur ista quæ transeunt, si illa quæ sunt mansura cogitentur. Amplectenda est probationis occasio : quia licet sint dura onera laborum, præmia tamen majora virtutum. Quemadmodum par erit ei remuneratio, qui se imparem monstrat examini ?

Non simus segnes ad fortia, si pervenire cupimus ad promissa. Quis super hoc expectet vocem hominis, cum quotidie nobis insonet sententia veritatis : *Beati qui passiones patientur propter justitiam (Matth. v)* ? Sed ne me, fratres carissimi, (licet apud fideles magna sint) spiritualia tantum vestræ exhibere credatis confirmationis solatia; providendis enim pro

vestra tribulatione remediis, quantum in homine esse potuit, non quievi. Nam per legatos ad Orientis principem destinatos, et Thessalonicensem episcopum, ut ab infestatione vestra cessaret, admonui; et prorogatis paginis, ut imperatori supplicaretur, adjunxi.

Hæc quantum ad præsentia sunt provisæ : sed illa quæ ad spem futuram pertinent, hæc sunt potius mentibus intuendæ. Sane hoc me fateor fuisse miratum, quod inter allegationes angustiarum religiosæ prudentiæ vestræ hæc potuit cura subrepere, ut a me sub consolationis colore dirigendi ad Thessalonicensem episcopum solidas litteras licentia posceretur. Egone hujus rei auctor existerem, quam si inscio me cognoscerem factam esse, culparem ? Absit ista perversitas. Audite apostolicam vocem, sed personæ meæ convenienter aptandam. *Si quæ destruxi, hæc iterum reedifico, prævaricatorem me constitui (Gal. ii)*. Nolite, obsecro, ad evitata vix redire contagia; nec pedes luto, quo tenebantur, avulsos, patiamini male rursus immergi. Sinite oblitterata esse transacta. *Nemo mittens manum suam in aratrum, et aspiciens retro aptus est regno Dei (Luc. ix)*. Impediuntur a processu propositi itineris, qui reflexis oculis respiciunt quod relinquunt. Non amant ecclesiasticæ disciplinæ eos in quibus remanet memoria illa perfidiæ : totos ab errantibus oportet abscindi : quia in tantum detestabiles existimantur ad spreta redeuntes, ut B. apostolus Petrus (*II Petr. ii*) melius illis esse prædicaverit, ut non cognoscerent viam iustitiæ, quam cognoscentes retrorsum reflecti in tradito sibi sancto mandato. In aperto est qua pertinacia tradita fidei debeat constantia custodiri, si tolerabilius est in errore persistere, quam coinquinationibus rursus, quas quis fugerit, implicari. Data pridie idus Aprilis, Agapito viro clarissimo consule.

EPISTOLA XXII.

AD DOROTHEUM EPISCOPUM THESSALONICENSEM.

Hormisda episcopus Dorotheo episcopo Thessalonicensi.

Joannes frater et coepiscopus meus Nicopolitanæ urbis antistes cum synodo sua variis se concussionibus atque dispendiis graviter causatur affligi; quod a transgressorum societate divisus, postquam communionem sedis apostolicæ emeruit, ad Thessalonicensium Ecclesiam ordinationis suæ initia non direxit. Potuisset neglectus esse culpabilis, si unum esset inter omnes mysterium caritatis. At cum multi se a petræ illius, quæ Christus est, soliditate dividerint; quis non velit ab errantium conjunctione dirimi, ut mereatur cum his qui consistunt in veritate coniungi? Non igitur consuetudo est neglecta, sed vitata contagia. Ergo objicere quis possit errorem, ubi cogitatum salubriter intelligit cautionem? At nos, quod debueras primus assumere, credebamus te sequi saltem post aliena exempla potuisse. Non sufficit in lapsibus mora, nisi ad reprehensionis cumulum, circa eos quoque qui ad viam redeunt accedat invidia? Quid aliud, quam beati Petri (quod sine impetate dici non potest) ipsum quod a Domino datum est nomen

aderunt, qui eos sub sedis ipsius altaria confugiunt insequuntur?

Quo pudore, rōgo, privilegia circa te illorum manere desideras, quorum mandata non servas? et reverentiam quam non exhibes fidei, cupis tibi ecclesiastica potestate deferri? Si in iisdem vestigiis, quibus catholici nituntur, insisteres, insecutionem tamen proximi vitare deberes; sciens secundum Domini nostri et Salvatoris, quem colimus, instituta, eum qui scandalizaverit anum de minimis, obnoxium magnis esse peccatis (*Marc. ix*). Ubi est, Domine, humilitas, quam sub occasione discipulorum tuorum certantium de loci qualitate docuisti? Tu ostendis illum esse maximum, qui exhibere studuerit se pusillum, *Respice de cælo; vide: visita vineam istam te cultore plantatam (Psal. lxxix)*: intende circa mandata tua minimos, et circa ambitum honoris elatos.

Cur recentia cupitis, et prisca deseritis, circa summa desides et parva curantes? Nonne hoc est rerum vilia decimare; et legis præcepta contemnere? Serva illa quæ Deo congruunt; et facile ea quæ sunt ab hominibus subsequuntur. Quin potius curam salutis assume; et cur te alius prævenit in veritate, suspirā: ne si insectari eos qui ad Ecclesiæ revertuntur membra perstiteris, tu quoque cum his quos nominatim condemnat apostolica sententia, copuleris. Data pridie Idus Aprilis, Agapito viro clarissimo consule.

• EPISTOLA

ANASTASII AD HORMISDAM.

Suggillat Hormisdæ nimiam duritiam.

Anastasius Augustus Hormisdæ papæ.

Etsi magnum aliquid taciturnitas iudicatur, tamen necessarium est admirantes Dei misericordiam assidue frequentare sermonem. Et quia initium fidei, quam nos Dominus et Deus Salvator noster Jesus Christus docuit, in remissione peccatorum præcellit, nulli habetur ignotum. Ipse enim per propriam passionem omnia Adam peccata mundavit: et hæc fuit negotiatio humilitatis ipsius, ut ei præfatum et omnes fratres liberaret ex servitute peccati, voluntarie personam servi suscipiens. Nam beatus Paulus apostolus docuit nos scribens ad Romanos: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, et in eos qui non peccaverunt (Rom. v)*: ex quo est universitati quodammodo declaratum ex generali dispositione, sive mirabilibus, specialia quæque exempla debere (a) semel (b) tam magnæ legis (c) iussiones, et tam pia bonitate (d) firmatæ, ut omnis doctrina, quam discipulis suis tradidit, in hoc firmamento consistit. Fugavit ægri-tudines, sive multifaria genera passionum: nodum peccati propria, sicut dictum est, passione resolvit; et agens, ad implenda similia discipulos factis et sermonibus instruebat. Verum, si sicut aliqui nituntur ostendere, certi ex ipsis apostolis tam piam doctri-

• Hoc tempore contigerunt ea quæ scribit Anastasius Bibliothecarius in Vita Hormisdæ, his verbis: *Item secundo misit Ennodium, etc. Quibus peractis,*

(a) Edit. Rom. addit *suscipere*.

(b) Al. *tanquam*.

(c) Al. *iussione*.

A nam per inobedientiam implere dissimulant; ignoramus ubi magisterium misericordis Domini et magni Dei nobis possit occurrere. Nos autem non ea credimus ratione, ut immisericordes esse putemus, qui misericordiam didicerunt: sed postulationem nostram a præsentī tempore taciturnitate comprimimus, irrationabile iudicantes illis precum adhibere bonitatem, qui rogari se nolint, contumaciter respuentes: injuriari enim et annullari sustinere possumus, juberi non possumus. Data v idus Julii Constantinopoli, Anastasio Augusto iv et Agapito viro clarissimo consulis (anno Domini 517).

EXEMPLUM RELATIONIS

MINORUM ARCHIMANDRITARUM ET CÆTERORUM MONACHORUM SECUNDÆ SYRIÆ.

B Scribunt quæ pro fide catholica ab Eutychianistis, quos imperator minime coercendos curaverat, patiantur, et quod ab imperatore non auditi, Romanum pontificem tanquam communem patrem interpellent.

Sanctissimo et beatissimo universæ orbis terræ patriarchæ Hormisdæ, continenti sedem principis apostolorum Petri, deprecatio et supplicatio minorum archimandritarum et cæterorum monachorum secundæ Syriæ provincie.

Gratia Salvatoris omnium nostrum Christi nos ad vestram beatitudinem refugere velut de hieme et tempestate ad portum tranquillitatis admoniti, minime circumvallantibus (e) teneri jam credimus. Nam etsi patimur, gaudentes sustinemus scientes,

C quia non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (*Rom. viii*). Quoniam vero Christus Deus noster principem pastorum et doctorem et medicum animarum constituit vos et vestrum sanctum angelum, dignum est passionibus, quæ nobis contigerunt, exponere, et immisericordes ostendere lupos, qui dissipant gregem Christi: ut auctoritatis baculo eos expellat de medio ovium, verbo autem doctrinæ animam sanet, et orationis medicamentis mitiget. Qui autem sint isti, et qui hos adversum nos armaverint, audistis utique, beatissime: Severus ille et Petrus, qui nunquam in Christiano numero reputati sunt, qui per singulos dies sanctam Chalcedonensem synodum, sanctissimum patrem nostrum Leonem publico anathemate impetentes, qui iudicium Dei nihil æstimantes, et colendos canones sanctorum Patrum conculcantes, episcopos quidem principali potentia facientes exhiberi, et nos cogentes illudere prædictam sanctam synodum, suppliciis inæstimabilibus affligentes. Unde et quidam eorum injectas plagas minime sustinentes, de hoc sæculo transierunt, et nostrorum vero non exigua multitudo perempta est. Euntibus namque nobis ad mandram domini Simeonis pro causa Ecclesiæ, insidiati sunt nobis in itinere præ-

D quas cædes quasve injuriis orthodoxis Severus Antiochenus, cæterique Acephali inulerint in Syria, sequens epistola indicat. Sev. Bimus.

(d) Al. *firmata*.

(e) Al. *ad nos calamiſibus*.

diei coquinaati, et supervenientes occiderunt ex A nobis trecentos quinquaginta viros, quosdam autem vulneraverunt; alios vero, qui poterant ad colenda altaria confugere, ibidem peremerunt et monasteria incenderunt, per noctem mittentes multitudinem inquietorum hominum redemptorumque omnem paupertatem ecclesiasticam huiusmodi pestiferi homines conponentes. Ad singula autem delata ad vestram beatitudinem instruunt chartæ a venerabilibus fratribus Joanne et Sergio, quos miseramus Constantinopolim, sperantes vindictam fieri de his quæ commissa sunt. Sed eos nec verbo dignatus est imperator, sed etiam eum grandi contumelia expulit, comminatus eis qui ista porrigerent. Unde hinc est nos vel sero cognoscere, quoniam tanta pravitas et audacia talium malorum adversus Ecclesias facta, B ipsius immissione composita est. Deprecamur ergo, beatissime pater, supplicantes et rogantes, ut exurgatis, cum fervore et zelo, et condoleatis juste pro corpore laniato (nam caput estis omnium) et vindicetis fidem contemptam, canones conculcatos, Patres blasphematos, et talem synodum anathemate impositam. Vobis a Deo data est potestas et auctoritas ligare et solvere. *Non opus habent qui sani sunt medicis, sed male habentes (Matth. xvi)*. Exsurgite, Patres sancti, venientes ad salvandos nos; imitatores estote Domini nostri, qui de cælo super terram adventit querere errantem ovem: Petrum illum respicite principem apostolorum, cujus sedem ornatis, et Paulum qui est vas electionis, qui circumeuntes, orbem terrarum illuminaverint: nam magna vulnera C majoribus indigent adjumentis. Mercenarii videntes tempus venientes adversus oves dimitunt eas dissipari ab illis: vobis autem veris pastoribus et doctoribus, quibus cura pro salute ovium commissa est, occurrat ipse grex cognoscere suum pastorem, ab immittissimis bestis liberatus, et vocem sequens pastoris, sicut Dominus ait: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me (Joan. x)*. Non ergo despiciatis nos, sanctissime, qui a bestiis ferocibus quotidie vulneramur. Ad perfectam autem notitiam vestri sancti angeli, anathematizamus in eadem nostra deprecatione virtutem habente libelli omnes projectos et excommunicatos a vestra apostolica sede. Dicimus autem Nestorium, qui fuit Constantinopolitanus episcopus, Eutychetem, Diosco- D sum, et Petrum Alexandriam, qui cognominatus est Balbus, et Petrum, qui dicebatur Fullo, Antiochenum nihilominus et Acacium, qui fuit Constantinopolitanus episcopus, eorum communicatorem, et omnes qui unum illorum hæreticorum defendunt.

SUBSCRIPTIONES.

Ego Alexander misericordia Dei presbyter et archimandrita sancti Maronis deprecatus sum.

Simeon misericordia Dei presbyter et archimandrita ut supra.

Joannes misericordia Dei diaconus et dispensator ut supra.

Procopius misericordia Dei presbyter et archimandrita ut supra.

Petrus misericordia Dei presbyter ut supra.

Eugenius misericordia Dei presbyter ut supra.

Geladius misericordia Dei presbyter ut supra.

Bassus misericordia Dei presbyter ut supra.

Romulus misericordia Dei presbyter ut supra.

Eusealius misericordia Dei presbyter ut supra.

Malchus misericordia Dei presbyter ut supra.

Leontius misericordia Dei diaconus ut supra.

Stephanus misericordia Dei presbyter ut supra.

Carufas diaconus ut supra.

Thomas presbyter ut supra.

Samuel diaconus ut supra.

Theodorus presbyter ut supra.

Joannes misericordia Dei presbyter ut supra.

Joannes presbyter ut supra.

Thomas diaconus ut supra.

Joannes diaconus ut supra.

Simeonius diaconus ut supra.

Salinus archimandrita ut supra.

Eusebius presbyter ut supra.

Mucynus presbyter ut supra.

Simeonius presbyter ut supra.

Thomas presbyter ut supra.

Jacobus presbyter ut supra.

Joannes presbyter ut supra.

Paulus presbyter ut supra.

Priscus presbyter ut supra.

Antonius presbyter ut supra.

Joannes presbyter ut supra.

Thomas presbyter ut supra.

Julianus presbyter ut supra.

Simeonius presbyter ut supra.

Thomas presbyter ut supra.

Simeonius presbyter ut supra.

Zachæus presbyter ut supra.

Thomas presbyter ut supra.

Simeonius presbyter ut supra.

Thomas presbyter ut supra.

Simeonius presbyter ut supra.

Thomas presbyter ut supra.

Sergius presbyter ut supra.

Thomas presbyter ut supra.

Eusebius presbyter ut supra.

Paulus presbyter ut supra.

Joannes presbyter ut supra.

Sergius diaconus ut supra.

Item Sergius diaconus ut supra.

Julianus presbyter ut supra.

Sergius presbyter ut supra.

Ammonius diaconus ut supra.

Thomas presbyter ut supra.

Lucas presbyter ut supra.

Thomas diaconus ut supra.

Simeonius presbyter ut supra.

Flavianus archimandrita ut supra.

Monimus diaconus ut supra.

Joannes diaconus ut supra.

Joannes presbyter ut supra.

Antonius diaconus ut supra.

Thomas diaconus ut supra.
 Eliseus presbyter ut supra.
 Sergius diaconus ut supra.
 Isaacius presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Philippus diaconus ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Zenobius presbyter ut supra.
 Moras diaconus ut supra.
 Isaacius presbyter ut supra.
 Ananias presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Simeon presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Simeon presbyter ut supra.
 David thos diaconus ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.
 Joannes diaconus ut supra.
 Lamneus presbyter ut supra.
 Daniel archimandrita ut supra.
 Simeon archimandrita ut supra.
 Abramius presbyter ut supra.
 David presbyter ut supra.
 Iorotheus presbyter ut supra.
 Antoninus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Darsumas (Forte *Barsumas*. HARD.) presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Eusebius presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Marcellus presbyter ut supra.
 Priscus presbyter ut supra.
 Maras presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Item Thomas presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Salinus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Varasaldas presbyter ut supra.
 Joannes diaconus ut supra.
 Marcellus diaconus ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Gennadius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Abramius presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.

- A** Isidorus archimandrita.
 Julianus presbyter ut supra.
 Joannes et Romanus et Thomas presbyteri ut supra.
 Antoninus diaconus ut supra.
 Abraham presbyter, Maras diaconus et Abraham presbyter ut supra.
 Zenobius et Stephanus presbyteri ut supra.
 Simeonius et Demetrius presbyteri ut supra.
 Thomas et Dominus presbyteri ut supra.
 Simeonius et Elias presbyteri ut supra.
 Abramius et Pelagianus presbyteri ut supra.
 Romanus et Abram presbyteri ut supra.
 Simeonius presbyter et Carufas diaconus ut supra.
 Simeonius et Joannes presbyteri ut supra.
 Simeonius et Julianus presbyteri ut supra.
- B** Eutychianus et Joannes diaconus ut supra.
 Thomas et item Thomas presbyteri ut supra.
 Romanus diaconus et Joannes presbyter ut supra.
 Eusebius archimandrita et Eustasius presbyteri ut supra.
 Jacobus et Eusebius presbyteri ut supra.
 Sergius et Maras presbyteri ut supra.
 Joannes et Julianus presbyteri ut supra.
 Paulus et Isaacius presbyteri ut supra.
 Thomas et Dasianus presbyteri ut supra.
 Joannes et Daniel presbyteri ut supra.
 Jevenas presbyter et Azizos diaconus et archimandrita ut supra.
 Antonius diaconus et archimandrita et Cyrillus presbyter ut supra.
- C** Job presbyter et Stephanus diaconus et archimandrita ut supra.
 Bassus diaconus et Basilios presbyter ut supra.
 Simeonius et Joannes presbyteri ut supra.
 Jacobus presbyter et Julianus diaconus et archimandrita ut supra.
 Simeonius et Alpheus presbyteri ut supra.
 Joannes presbyter et Petrus diaconus ut supra.
 Daniel diaconus et Eunus diaconus archimandrita ut supra.
 Alexander et Epiphanius presbyteri ut supra.
 Zoilus et Abramius presbyteri ut supra.
 Julianus presbyter et Joannes diaconus et archimandrita ut supra.
- D** Carufas et Simeonius presbyteri ut supra.
 Timotheus diaconus et Petrus presbyteri ut supra.
 Macedonius presbyter et archimandrita ut supra.
 Dionysius archimandrita ut supra.
 Joannes archimandrita ut supra.
 Simeonius presbyter et archimandrita ut supra.
 Menas diaconus et archimandrita et Darabsabas presbyter ut supra.
 Sergius presbyter et Theodorus archimandrita ut supra.
 Benjamin archimandrita et Isaacius presbyteri ut supra.
 Daniel presbyter et archimandrita et Abraham archimandrita ut supra.
 Simeonius archimandrita ut supra.

EPISTOLA XXIII.

AD ARCHIMANDRITAS SYRIÆ.

Illos solatur hortaturque ut in fide catholica perseverent.

Ὁρμισδᾶς ἐπίσκοπος, πρεσβυτέρους, καὶ ἀρχιμανδρι-
ταις τοῖς ἐν δευτέρᾳ Συρίᾳ οὖσι, καὶ λοιποῖς ὀρθοδόξοις
ἐν οἰκουμενικῷ κλίματι διέκονσι, καὶ ἐν τῇ τῆς
Ἀποστολικῆς καθέδρας κοινωνίᾳ διαμίνουσιν.

Ἀγνωσθέντων γραμμάτων τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, δι'
ᾧ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ ἀπροσύνῃ ἐφανέρωθη, καὶ τῶν
ἀπίστων ἡ ἐπίμονος μακρία λυπηρὸς δὴλ' ἵσται, οἵτινες
ἐπεὶ τῷ κακῶς ζῶντι πνεύματι ἐμίσησαν τὸν Κύριον,
τὰ μέλη ἐκείνου ἀσεβῶς διακονοῦν, ὅσον ἀπὸ τῆς ὑμετέ-
ρας βεβαιότητος ἐστὶ γινώκειν, ἠυλόησα τὸν Κύριον, τὸν
τὴν πίστιν τῶν ἐαυτοῦ στρατιωτῶν μεταξὺ τῶν ἐναντίων
φυλάττοντα. Καὶ πάλιν τῶν ἐκκλησιῶν τὸν σῶλον, καὶ τῶν
δούλων τοῦ Θεοῦ τὰς ἐπαχθείας, καὶ τοὺς κόπους κατα-
νοήσας στενάζων κατὰ τὸν προφῆταν, ἐκέκραξεν· Ἠνάστα,
Κύριε, δικάσον τὴν δίκην σου, μνήσθητι τῶν ὀνειδισμῶν
σου, τῶν ὑπὸ ἄφρονος ὄλων τὴν ἡμέραν. Ἠδέως καὶ τὰ
ἐξῆς ὁμοίως ἐπάγω, καὶ ἡ ἐπιλόγη τῆς γωνῆς τῶν ζητούν-
των σε, ἡ ὑπερηφάνεια τῶν μισούντων σε ἀνέβη διαπαντός
πρὸς σέ. Καὶ γὰρ ὥσπερ χρὴ ἡμᾶς τὸ ἱδραῖον τῆς
πίστεως φυλάττειν, οὕτως οὐχ ἀρμόζει περὶ τῆς δικαιο-
σύνης τῆς θείας κρίσεως ἀπιστεῖν. Οὐκ ἐστὶ νέος, ἀδελφοί.
τῆς ἐκκλησίας οὗτος ὁ κόπος· ὅμως ἐν αὐτῇ τῇ ταπεινότη-
τι, ὑψοῦται, καὶ δι' ἐκείνων, δι' ᾧ τῶν πτωχύνειν δοκεῖ,
πλουτίζεται. Ἐν πείρᾳ ἐστὶ τοῖς πιστοῖς τοῦ Θεοῦ τὸ διὰ
τοῦ θανάτου τῶν σωμάτων τὴν ζωὴν κερδαίνειν τῶν ψυ-
χῶν· ἀποβάλλονται μὲν τὰ ρέοντα, ἀλλ' ἐμπορεύονται τὰ
αἰώνια, καὶ ἐν τῇ τὸν διωγμὸν ἰδοποιεῖν τῇ δοκιμῇ, αἰτία
γίνεται τῆς ἀξίας ἡ δοκιμή· ἀνόητοι καὶ ἐν τῇ τυφλώσει
μαίνεται ἄγνωστον, οἳ οὐκ ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων
ἀναστrophῆς χωρίζουν δύνασθαι νομίζουσι, τοὺτους εἰς
τὴν βασιλείαν ἄγουσι τοῦ Θεοῦ· ἐντεῦθεν ἐν αὐτοῖς τοῖς
κινδύνοις αἰ ἐρροσύναι, καὶ ἡ περὶ τὸ πάσχον σπουδὴ·
ἐκδέχεται γὰρ τοὺς ἁγῶνας τῶν ἰδίων, ὁ τῶν μεγάλων
δωρεῶν ἀνταποδότης. Τίς γὰρ οὐκ ἂν οὐλάσειεν ἐν τοῖς
κακοῖς, εἰ μὴ διὰ τῶν ἐπιπλῶν καρυμνυθεῖν τὰ ἐκωντία;
ἐκείνη ἐστὶν ἡ ἐλπίς ἡ μὴ συγχωροῦσα ἐν τῇ ἀνελπιστίᾳ
ἡμᾶς ἀτονεῖν· ἀποκλείει τῶν ὀλίφων τὸ πικρὸν ἡ γλυκεία
γεύσις τῶν ἀρετῶν. Τίς γὰρ ἂν οὐκ εὐχόμενος τὰ παρόντα με-
γάλα, ἐννοῶν τὰ μέλλοντα; τίς τὸν θάνατον ἀπαρνεῖται,
εἰ τῶν μελλόντων τὴν ἀντίδοσιν κατανοήσειεν; Ἐσθίητε,
ἐγαπητοί μου, καὶ ἀσάλευτον τὴν πίστιν βεβαίως λογισμῶ
φυλάττοντες, τῆς ὑπομονῆς τὸν ἔπαινον, ἐν ᾧ ἐστὶν ἡ
σωτηρία, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τὸ βραβεῖον, καρπῶ-
σασθε. Μεγάλα εἰσὶν εἰς ἀκαλούμεθα οἱ ἀνέμοι. Μὴ βρ-
χυνάτω ἡ ἀσθένεια, ὅτι ὁ καλῶν ἀνταποδότης πιστός,
καὶ δυνατός βοηθός ἐστι· μὴ τῇ τῶν καταδυμίων ἐλπίδι
ἀπατρωθῶμεν, μήτε τῶν ἡδῶν, μήτε προκρίνωμεν τὰ
εὐχερῆ· οὐ τρυφήλ' ἡμεῖς ὁ κύριος ἡμῶν, οὐ κολακευτικὰ
ἐπαγγελία· ἐκείνος ἐπαθλὰ ὑπέσχετο, οὐκ ἀργίας. Οὐ
συμβαδύνουσιν ἔπαινος καὶ ῥαθυμία. Τίς τῆς ἀταμεύβους
ἐστὶται τόπος, εἰ οὐδεμία ἐστὶ φροντίς τῆς ἀρετῆς; στενὴ
ἡ πύλη, ἀλλὰ πλατεῖα τὰ βασίλεια· ὀλίγοις ἡ εἰσόδος,
ἀλλὰ τοῖς θαύμασι. Οὐχ οὗτοι εἰσὶν οἱ πρώτοι λόγοι πρὸς
ἐκείνους οὓς ἰδίδασκε, ἐ διώξουσιν, καὶ ἐν ταῖς συσχεγαῖς

A Hormisdas· episcopus presbyteris, diaconis et archimandritis secundæ Syriæ, et reliquis orthodoxis in quocunque Orientali climate degentibus, et in apostolicæ sedis communione permanentibus.

Lectis litteris dilectionis vestræ, quibus inimicorum Dei patefacta vesania est, et infidelium pertinax furor dolenter expositus, qui dum redivo spiritu oderunt Dominum, membra illius impie persequuntur, quantum ad constantiæ vestræ agnitionem benedixi Deum, fidem militum suorum inter adversa servantem. Sed rursus Ecclesiarum concussionem et servorum Dei molestias, laboresque considerans, propheta gemitus meos adjuvante clamaui: *Exsurge, Domine, judica causam tuam: memor esto impropiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die (Psal. lxxii): libenter ea quoque sequuntur adjungens: Ne obliviscaris vocem querentium te: superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper ad te.* Nam sicut oportet nos stabilitatem fidei custodire, ita non convenit de divini judicii æquitate diffidere. Non novus hic, fratres, Ecclesiæ labor, et tamen dum humiliatur, erigitur, ac per ea quibus atteri creditur, damna vitantur. Ex usu est fidelibus Dei, ut per mortes corporum vitas lucentur animarum: amittunt quidem caduca, sed mercentur æterna, et dum persecutio viam facit probationi, probatio causa fit meriti: stulti et in cæcitate sævientes nesciunt, quia quos conversationi hominum subtrahere se posse credunt, ad Dei regna perducunt: hinc in ipsis periculis gaudia, et ambitus passionum: expectat enim agones suorum qui magnorum retributor est munus. Nam qui non frangeretur malis, nisi consolarentur adversa de præmiis? Spes illa est, quæ non sinit in desperatione deficere: excludit siquidem amaritudinem tribulationum dulcis sapor virtutum. Quis enim magni habeat (magna ducat) præsentia, sciens æstimare ventura? Quis dispendia vitæ renuat, si quæ sunt recipienda considerat? Persistite, carissimi mihi, et inconcussam fidem fixa animi virtute servantes, perseverantiæ laudem, in qua est salus et bonorum hominum palma, præsumite. Magna sunt ad quæ vocamur indigni: non retardet infirmitas, quia qui vocat retributor fidelis, et fortis adjutor est. Non prosperorum spe decipiamur aut mollium: nec facilia proponamus: non deliciosa nobis Dominus noster, non est blanda pollicitus: præmia promisit ille, non otia. Non bene laudi convenit et quieti. Quis locus erit remunerationi, si nulla est cura virtutis? Angusta porta, sed regna diffusa: paucis aditus, sed probatis. Nonne hæc sunt ad eos prævia verba, quos docuit: *Persequuntur, et in synnagogis flagellabunt vos (Matth. xv)?* Per patientiam, sicut scriptum est, possideamus animas nostras, ne eas per impatientiam doleam.

¹ Ex alia Latinitate legitur apud Harduinum.

² Ex veteri codice Vaticano. expressa in editione

Roman. 1591, epist. 21, ac deinceps in aliis.

μαστιγώσουσιν ὑμᾶς; ἡ δὲ τῆς ὑπομονῆς, καθὼς γί-
 γραπται, κτησώμεθα τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, μίποτι ταύτας
 διὰ τῆς οὐχ' ὑπομονῆς ἀλγήτωμεν ἀπολέσαντες. Πρῶτος
 εἰς τὸν σταυρὸν ὁ κύριος ἡμῶν, καὶ τῆς ὑπομονῆς ἑαυτοῦ
 διδάσκαλος, ἀνήλθεν ἐν τῷ ἰδίῳ τυπῶν ὑποδείγματι ἐκεί-
 νους, οἷς ἐμίλλε βοηθεῖν. Αὐτὸς μεταξὺ τῶν ἀρετῶν, καὶ
 τῶν κόπων, τὸν ζυγὸν κατέχει, ἰσχύμενος μετὰ τῶν δη-
 λητηρίων τῶν μεμνημένων, ἵνα κατὰ τὴν ὁργὴν τοῦ διωγ-
 μοῦ, αὐτὸς, καὶ τῆς αἰωνίου βασιλείας τοὺς στεφάνους
 παρασχη. Ἀναλογίσασθε, ποία τῶν Μακαβαίων ἡ ἔξοδος,
 τοῖς καρτερικοῖς ἡ πᾶλη, ἱστορία τῶν ἱπαιῶν ἐπιτίται,
 ποία Ἰούδας, κτείνων τῶν ἀδελφῶν ἡ γαλαξί, θανάτου
 τιμὴ ἀναγορεύεται; ἐν ποίοις ἐστὶ στόμασι ὁ λαὸς ὁ ἐν
 τῷ ὄρει ἀναλωθεὶς; καὶ αὐταὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις ὑπὲρ
 τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς, ὁμοιώματα, καὶ σκιαὶ τῶν μελ-
 λόντων οὔσαι, ἠξιώθησαν παροδειγμάτων τοσούτων, ἡμεῖς
 ἐν τοῖς πατρᾶσι ἐωράκαμεν, ἐξηλαρήσαμεν, ἔδοκιμάσα-
 μεν ἐν τίνι ἀκολουθήσομεν. Τί οὐκ ἐφαρμύζει τῇ ὑποθείσει;
 τί ἀπᾶσι τῆς ἀληθείας; τί οὐκ ὀφείλεται τῷ λυτρωτῇ;
 καταθυμῶς κοινωνοῦμεν ἐν τούτοις ὑμῖν τοῖς δόγμασι.
 Λέγει γάρ ποῦ ὁ σοφώτατος Σολομών, « Μακάριος ὁ κη-
 ρύσσων λόγον εἰς ἀκοὴν ὑπακούοντος »· ὑπὸρρομῇ μὲν
 οὐν ἐστὶ τὸ διαλέγεσθαι τοῖς θέλουσιν, καὶ πρὸς τὴν ὁρμὴν
 ἰδὼν τοὺς μὴ ἀντιπαλαίοντας προτρέπεισθαι. Κατήχου-
 μεν γὰρ ἐν χυρῶν τῆς πίστεως τῆς ὑμετέρας, τὴν ἀπὸ τῶν
 γραμμάτων ὁμολογηθεῖσαν ἔνστασιν, δι' ἧς ἐκ τῆς τῶν
 παραβατῶν λύμης χωρισθέντες εἰς τὰ τῆς Ἀποστολικῆς
 καθίδρας δόγματα, καὶ ἐντολὰς ἱκανήρχεις, ὅψι μὲν
 οὐν ἐπιδάντες τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας· ἀλλ' εὐλογητός ὁ
 θεὸς οὐκ εἰς τέλος ἐπιλανθάνεται, ὃς παιδεύει, καὶ ἰάται,
 καὶ οὐδὲ τῆς φημιμένης αὐτοῦ ποιμνὸς τὰ πρόβατα καρτε-
 ρεῖ τῶν ἐπιβουλεύοντων λύκων τῇ ἀρπαγῇ διασπᾶσθαι,
 ἵς διὰ τῆς κεκραμένης αὐστηρίας οὐδὲ τῆς ἀσφαλείας τῶν
 ἰδίων ὑπερραῖ, οὐδὲ τῆς σωτηρίας. Ἀλλὰ τί θαυμαστόν,
 εἰ τὰ πρόβατα καταλειφθέντος ἐκείνου τοῦ ἐνὸς καὶ ἀλη-
 θινῷ ποιμνὸς διασκορπισθέντα ὁ πανουργός, ὁ αἵμασι
 πεφυρμένος, καὶ ἄρπαξ, ταῖς ἐνέδραις ἱταράει; Οἱ τὴν
 κεφάλειαν τὴν ἰδίαν καταλιμπάνοντες, αὐτοὶ ἑαυτοὺς τοῖς
 κηρύνοις ὑπ' ὧν σπαράττονται ἐμβάλλουσιν. Ὅστε καὶ
 νῦν γούν στερεοί; βήμασιν ἐν τῇ ὁδῷ τῶν πατέρων πρὸς
 τὴν ἀνδράμει, ἔσονται· δύναται γάρ τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος
 καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὁμοίως διόρθωσιν τῷ ὑμετέρῳ μισθῷ,
 ἐκ παρ' ὑμῶν πρὸς τὸ εὐθὲς ὁδηγηθεῖν, λογισσάμενοι. Ἀλλ'
 ἑαυτοὺς καθόλου ἀπὸ τοῦ βορβόρου, ἐν ᾧ οἱ αἰρετικοὶ
 καταποθίντες κερράττηται, ἀποσπᾶσται, καὶ ἐκτινάξαντες
 τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ κοινοῦ τοῦ κολληθέντος, γενικῶς
 ἅπαντας τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν δογμάτων ἀποκλί-
 ναντας, εὐσιβεῖ ἀποκρῦζει κατακρίνατε. Ὁ οὐδέμια τῇ
 σκότει πρὸς τὸ φῶς κοινωνία, οὐτε οἱ διὰ τῶν εὐδαιῶν
 ὁδῶν βαδίζοντες τὰ ἑαυτῶν ἴχνη μετὰ τῶν ἀποκλινόντων
 πλέμης συνάπτουσι. Κατασχετικός ἐστὶ τῆς πίστεως σύν-
 δεσμός, καὶ παραϊτησία ἡ ἐκ τῆς ἀγίας κοινωνίας
 λύμη, ὅτι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « ἐν τῷ τρόπῳ ὁ ἑαυτὸν
 προσκολλῶν τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύματι ἐστίν, οὕτως ὁ κολλώ-
 μενος τῇ πόρῳ ἐν γίνεταί σῶμα »· ἀγαπῶσιν αἱ ἀρεταὶ
 τὰς ἀλλήλων κοινωνίας, καὶ τοὺς κολλώμενους αὐτῇ μεθ'
 ἑαυτῆς ἡ ἀσέβεια ἐν τῷ βυθῷ καταποντίζε. Ἐν ὁρθαλοῖς,
 ἐν τῷ στόματι, ἐν αὐταῖς ταῖς χερσὶν εἰσι τῶν πατέρων
 τὰ δόγματα, ὃ σὺλάττειν ἰντελλόμεθα καθ' ἑκάστην πρὸς

mus amissas. Primus crucem Dominus noster et pa-
 tientiam ipsius magister ascendit, suo informaturus
 exemplo, quos erat adiuturus auxilio. Ipse inter vir-
 tutes lancem retinet et labores, stans contra venena
 furentium, ut secundum persecutionis iras, illis
 æterni imperii det coronas. Revolvite, quas Macha-
 bæorum exitus pertinaces vetus historia laudes per-
 sequitur: quo Judas et illa supræma fidelium pha-
 lanx mortis honore referatur: in quanto ore sit
 constans populus in monte consumptus: et hæ om-
 nes pro custodienda lege virtutis species et umbra
 futurorum tanta exempla meruerunt: nos in Patri-
 bus vidimus, palpavimus, probavimus quem sequa-
 mur. Quid non referendum est rei, quod denegan-
 dum est veritati: quid non debitum Redemptoris?
 B libenter communicavimus dogmata ista vobiscum.
 Dicit enim sapientissimus Salomon, *Beatus qui præ-
 dicat verbum in aurem obedientis (Eccli. xxv)*: gau-
 dium est siquidem volentes alloqui, et ad rectam
 viam eos, qui non reluctantur, hortari. Tenemus
 enim obsidem fidei vestræ, sub litterarum profes-
 sione constantiam, qua a transgressorum contagione
 divisi, ad apostolicæ sedis dogmata et mandata re-
 curritis, sero quidem viam veritatis ingressi; sed
 benedictus Deus, qui non in finem obliviscitur, qui
 corripit, et medetur, nec continue gregis sui oves
 patitur insidiantium luporum rapacitate discerpi,
 qui per restrictionis temperantiam, nec coercionem
 suorum negligit, nec salutem. Sed quid mirum si
 oves relicto illi uno, et vero pastore dispersas, cal-
 lidus, cruentus et rapax turbavit insidiis? Qui tute-
 lam suam deserunt, ipsi se periculis, quibus lani-
 entur, exponunt. Ergo nunc saluti solidis passibus in
 viam Patrum, ad quam recurristis, insistite: potens
 erit misericordia Dei, aliorum quoque correctione
 nem mercedi vestræ, si a vobis ad rectum dedu-
 cantur, ascribere. Sed in totum vos a cœno, quo
 immersi hæretici tenentur, avellite, et excutientes
 immunditiam pulveris inhærentis, generaliter univer-
 sos ab apostolicis dogmatibus declinantes religiosa
 detestatione damna. Nulla tenebris cum luce com-
 munitio (*I Cor. vi*); nec qui per recta itinera gradiun-
 tur, vestigia sua cum deviantium errore conjungunt.
 Tenendum est fidei vinculum, et vitandum de per-
 fida societate contagium: quia secundum Apostolum,
 D quemadmodum qui adhæret Domino unus spiritus est:
 ita qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur (*Ibid.*):
 amant virtutes collegia sua: et adherentes sibi se-
 cum impietas in profunda demergit: in conspectu,
 in oculis, in ore, in ipsis manibus sunt Patrum do-
 gmata quæ custodienda mandamus: quotidie nos ad
 conservationem sui concilia veneranda constrin-
 gunt. Longum est sigillatim universa retexere: Chal-
 cedonensem synodum, in qua omnium reverentia
 continetur, seu et venerandi Leonis prolata de ipsis
 apostolorum præcordiis instituta et nosse nos con-
 venit, et tueri in his vexillum fidei, in his propi-
 gnaculum veritatis: in his Christus agnoscitur; in
 his redemptionis nostræ spes et causa servatur. Hoc

τὴν φιλικὴν ἐκείνου αἰ' σεβασμῶν συνοδοῦ περιεσφίγγουσι. Μακροχρόνῳ ἰστέῖ καὶ ἱσαστον πάντα φανεροῦν· τὰ τῆς ἐκκλησιᾶς συνοδοῦ, ἐν ἧ πασὼν τὸ εἶδος περιέχεται, ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τοῦ σεβασμιωτάτου Λέοντος προενοχθέντα ἐξ αὐτῆς τῶν Ἀποστόλων τῆς καρδίας ὁρίσματα, καὶ γνωστέον ἡμῶς προσέκει, καὶ τήρειν. Ἐν τούτοις τὸ σεβασμιὸν τῆς πίστεως, ἐν τούτοις οἱ προμαχῶνες τῆς ἀληθείας, ἐν τούτοις ὁ Χριστὸς γινώσκειται, ἐν τούτοις τῆς λογιώσεως τῆς ἡμετέρας ἡ ἐλπίς, καὶ ὑπόθεσις φυλάττεται. Οὗτος ἴσται ἐκεῖνος, ἐν ἐκ τῶν Ἀποστόλων ἀνέγνωμεν, θαυμάσιος, ἐν ᾧ αὐτὸν τρεῖς παραλογίζεται, εἰ τις ἔχῃ, χόρτον, καθάμην καταναλωσάμεν τῷ πυρὶ ἐποικοδομήσαι περὶ αὐτοῦ· ἐν ταύταις ἀντιβῆται τὰ Εὐδύχου καὶ Νιστορίου ταῖς συνοδοῖς θαυμάσιον, οἷον ἐξ ἐναντίας τῆς δεσποτικῆς τοῦ σωτῆ· εὐδοῦς μυστηρίων οικονομίας, ἐν ᾧ ἐκ ἐναντίας μεταξὺ ἑαυτῶν συλλογισμῶν φιλονεικοῦσιν, ὑπὸ τῆς τῆς ἱεροσυλίας ἰσότητι συμφωνοῦσιν, ἄνιστοι ταῖς γνώμαις, καὶ ὁμοφύχοι τῇ ἀσείκῃ· ὃν δ' ἑτέρος μὴ θέλων τὴν καρδίαν Μαρίας Θεοῦ εἶναι γεννήτραν, ἄτερ ἐν τῷ κυρίῳ ἡμῶν εἶσι φωνημένα διακρίει, ὁ δὲ ἑτέρος, ἐν ᾧ ἐκ ἐναντίας τῶν συνέλθουσιν φρίσσει, καὶ τὰ ἀληθῆ συζητῇ, τὸ μυστήριον τῆς ἡμετέρας λογιώσεως σβένυσιν· ἄλλος φωνητὸν τὴν οὐρανίαν, ἑτέρος τοῦ Μάνιου τὴν ἀφροσύνην ἀσείκει συγγενεῖα συνάπτων. Κατὰ τούτων, ἀδελφοὶ ἀγαπῶντο, προνοήσαντες λατρεῖν, ἐκείνας τῆ τοῦ λογισμοῦ δύναμις διακρίνατε, ἐπεὶ δὲ εἰς ἀνατίεσθαι αὐτὸν ὁρᾶτε τοὺς ἀρετικούς διὰ τῆς ἀσείκας μαχομένους. Μὴ ἴσται ἐν ᾧ τῆς διδασκαλίας ἡ ἀλήθεια· πότμος χρεὶ σπύδῃ τὴν σωτηρίαν ἀγαπᾶσθαι, ὅποτε ὁρᾶτε τὴν θανατηφόρον ἀπάλειαν οὕτω στεργόμεν· ἀδελφωδῶμεν νοητῶς· σάφη· εἰσεθῆαι τῆς ἀληθείας τοὺς νόμους, ὅποτε ἐπιμύνης διακρίνοῦνται αἱ πλάναι. Καὶ τοὺς ἀρχηγούς μὲν τῶν κακῶν ἰεργιστῶν, ἃ προείπομεν συνοδικὰ θεσπίσματα, δικαίως κατεκρίνατε ἐκείνους· ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τούτων τοὺς ἀκόλουθους ὅπως ἐκκλίνετε, ὁμοίως ὑπομνησόμενοι, οὗς ἡ Ἀποστολικὴ καθέδρα, καὶ κατὰ τὴν παρακλήσεως ὄντας τοῖς ἰσότητος διδασκαλίας, καὶ τοῖς κατακρίσεισι συνειζυγεῖται τῶν πατέρων, καὶ διδασκόντων, καὶ Πέτρον, καὶ Πάτριον, τὸν Ἀλεξάνδριν, Ἀγκάσιον τὸν Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τῶν ἑαυτοῦ ἀκολουθῶν, ὡσαύτως Πέτρον τὸν Ἀντιοχείας, τῷ προλεχθέντι ὁμοίον τῇ τε πλάνῃ, καὶ τῷ δογματι, ἀλλὰ καὶ Σευήρον τοῦ αὐτοῦ τόπου οὐδὲν ἥττον καὶ τοῦ ἰοῦ, Σινείαν τὸν Ἱερπολίτην, Κύρον τὸν Ἐδέσης, Πέτρον τὸν Ἀκαμείας, οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς οἰκίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ὁμοίως ἀπωλείας, κατωκρίτους, οἷον ἐν ᾧ ἑαυτοὺς τοῖς ῥύποις τῆς ἰδίας δοξῆς ἀπαύστωσιν ἐγκυλῶσιν, ἄλλως ὁμοίως ἐν τῇ διδασκίᾳ, τοὺς κακῶς αὐτοὺς ἀκολουθήσαντας ἐμύλων, διὰ γενεᾶς σωτηριώδους ἐντολῆς ὡς παρανοῶ. Πάν ὅτι οὐκ ἐξεναντίας τῶν πατρικῶν κανόνων. ἐξ οἰωνόποτε ὑπομνημάτων προενοχέει, ἀπόσπασθαι. Μὴδεὶς ὡς ἀπροσφόροις προστάγματι, ἢ νωτέρους ὁρίσμασι καίνισάτω. εἰ μὲν γὰρ εἰσι κοσμικοὶ, καὶ οὐ δύνανται τὰς ἐκκλησίας κατέχειν, ἐπεὶ δὲ τοῦτοις ἀρμόζει τὸ διδάσκειν, μᾶλλον ἢ διδάσκων· ἀξιμῶν γὰρ τοῖς σεβασμίοις θυσιαστικοῖς ξίνας προσφέρειν σπονδὰς, ἐπειδὴ σαφῶς εὐσεβείαν ἐπιστάμεις ὅρους ἐν αὐτοῖς ὁμοίως τῆς ἰδίας τιμῆς τοῖς προοιμίαις.

Facundus, pag. 405, meminit hujus Cyri, et Nestorianum facit. Meminit et Ennodius distinct. 6

A est illud quod .n Apostolo (I Cor. v) legitimus fundamentum, in quo seipsum decipit, quisquis ligna, fennum, stipulas consumendas ignibus superedificare tentaverit. His interfecta sunt Eutychetis et Nestorii venena conciliis: quia adversum dominicam dispensationis salubre mysterium, dum contraria inter se disputatione nituntur, sub quadam sacrilegii aequalitate consentiunt, sententiis dispares, et impietate concordēs: quorum alter nolens beatam Mariam virginem Dei esse genitricem, in Domino nostro quae unita sunt, dividit, alter dum convenientium naturarum propria et certa confundit, mysterium nostrae redemptionis exstinguit: alter Photini sectam, alter Manetis insaniam impia contagione contingens. Adversum hos, dilectissimi fratres, provisa remedia.

B Illa animi virtute defendite, qua in labefactionem eorum videris haereticos impietate pugnare. Non sit pigra veritatis assertio. Quo studio oportet saltem diligi, cum videntis perditionem mortiferam sic amari? pudeat segniter asseri veritatis leges: cum tam pertinaciter defendantur errores. Et auctores quidem inventionum malarum, quae praediximus synodica constituta justis condemnationibus insequuntur: sed vos etiam sequaces eorum ut declinetis, pariter admonemus, quos apostolica sedes et deprehendit pares auctoribus suis, et conjunxit addictis (damnatis) Timotheum parriedam, et Dioscorum et Petrum Alexandrinos, Acacium Constantinopolitanum, eum sequacibus suis. Antiochenum quoque Petrum praedicto similem sicut errore sic nomine: sed et Severum ejusdem loci, nihilominus et veneni, Xensiam (Xeneam) item Hieropolitem, Cynum Eladensem (Edessenum), Petrum Apameam, non jam pro sua tantum, sed pro aliorum quoque damnatione dammandos: qui cum se opinionum suarum sordibus indesinenter involvunt, alios quoque docendo, quae male asecent sunt, polluerunt, generalis mandati salubritate vos moneo: Quidquid adversus regulas Patrum de quibuslibet commentariis profertur, abjicite. Nullus vos incongruentibus praecipis, aut novis moveat institutis. Si enim mundani sunt, et Ecclesias tenere non possunt: quia eis convenit magis discere, quam docere. Nefas est enim altaribus plius peregrina inferre libamina: quia certos religionis disciplinis terminos Deus inter ipsa quoque cultus sui praescripsit initia: inter levitas et populum suum divisit officium. Alia est potestas hominum, alia ministeria sacerdotum (Luc. x): incitavit potius Dominum, quam placavit, qui externum ignem divinis adytis sacerdotum temerario invehit. Quis est qui sibi in alienis institutis jubendi auctoritatem possit assumere, cum non sit ambiguus offerentis honorem debitum pro sola officii presumptione positum? In regia Ozias reverentia et administratione permansisset (II Par. xxvi), si monitus tantae destructionis exemplo ac religionis institutis, timendo quam haec assumendo meliora temperasset (melius imperasset): sed dum nec prohibentibus cultoribus templi perti-

Victor Tun. et Evagr. lib. iii, cap. 31.

προτίραψε, μεταξὺ Λευιτῶν, καὶ τοῦ ἰδίου λαοῦ διελθὼν τὴν λειτουργίαν. Ἄλλα ἔστιν ἡ τῶν ἀνθρώπων ἔξουσία, ἄλλαι αἱ τῶν ἱερῶν ὑπηρεσίαι· παρῴζυνε μᾶλλον τὸν Κύριον, ἢ περ ἐξέλασσάτο, ὅς ἀλλοτρίον πῦρ ἐν τοῖς θείαις ἀδούτοις τὰ ἱερά μολύνει ἐπιστήνῃ. Τίς ἔστιν, ὃς ἐαυτῷ ἐν ἀλλοτρίοις θεσπίσμασι τοῦ κελύεντος τὴν αὐθεντίαν δύναται προσλαβεῖν; καὶ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀμφιβολὴν τι προσφύροντα τιμὴν κειρωσθημένην ὑπὲρ μόνης τῆς ἡγχειρήσεως τῆς λειτουργίας τετιμωρῆσθαι ἐν τῷ ναῷ. Ὅζιος ἐν τῇ εὐλαθείᾳ, καὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ δέμινον. εἰ δὲ νοουτήθεις τῇ ὑποδείγματι τῆς τοσαύτης ἐπιπλήξεως ἀπὸ τῶν ἱερῶν διατάξεων ἐφοδῆθαι μᾶλλον ἢ κατετόλμασε τούτων, θμινον ἂν ἱεραύουσεν· ἀλλ' ἐπειδὴ μηδὲ καλούντων τὸν ἐπιμελητῶν τοῦ ναοῦ ὁ ἐπίμονος παραβάτης ἀπίστω. Ἐν αὐτοῖς βδελύγματι λίπρας πληγεῖς τοῖς θεοσισταῖσι τὴν λειτουργίαν τῆς βασιλείας ἀπολείας, τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἱερέως ἐπιθῶν· Γνωστέωσαν τοιγαρὺν μὴ εἶναι θεῷ προσδεκτὰ, ἢ περ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐντολῶν παρὰ τῶν τολμαρῶν ὑπερβάλλεται, ὅπotes ἵνα πρὸς ἐπιδοξίαν τῆς ἀποράσεως τῇ τῆς μεγάλῃς ὁσιότητος τιμωρίᾳ ἐνυλαξῇ, ἄλλως ταχυνὴ φθὲ κατηνάλωσι. Διὸ δὲ ἢ περ τινὰ εἰσι τοῖς σχήματι θρησκείας διεγμένα, ἰσχὺν ἔχον οὐ δύναται τοσαύταις ἀνέναντις καταπαλαιόμενα. Εἰς Παῦλος ὁ Ἀπόστολος· ἡ κἀν ἡμῖς, ἡ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἐπαγγελίᾳται ἡμᾶς, παρ' ὃ ἐπαγγελισάμεθα, ἀνάθεμα ἔστω· οὐκ ἄρα εἰρηκῶς τοῦτο ἡρκίσθη· ἐπαύλαθε δὲ τὴν ὑπακούουσαν ἐντολήν, ὡς προσέκοιμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω, εἰ τις ὑμᾶς ἐπαγγέλλεται, παρ' ὃ παρὰθετε, ἀνάθεμα ἔστω. ἡ φυλάττει γὰρ τὴν προνεχθεῖσαν ὑπὸ τῆς φυλακῆς τῆς πίστεως ἀπίσταν, εἰ τις τῇ Ἀποστολικῇ ἀκολουθεῖ διδασκαλίᾳ· καὶ ἡμῖν μὲν ὧν φροντί· ἐνέλειψαι. Καὶ γὰρ τῇ τῆς διπλῆς ὑπηρεσίας προσθείας, εἰ τις ἐν ταῖς διήσεις ταπεινῶν, εἰ τις ἐν ταῖς δι-κασιολογίαις εὐλογον, εἰ τινὲς ταῖς ἐντολαῖς ὕμνῃς ὑπνύνκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμελεῖται ἔστιν ἡ ὁδὸς τῆς δικαιοσύνης; ἐπειδὴ τὰ· ἰδίας πλάνας ἀγαπᾷ μετὰ ἀπονοίας ἢ ἀπειτίας, οὐκ ἔστι συνάπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πτότωντων ὁλοσθ-ματος, ἄνω τῆς ἡμετέρας λύμης ἀπολύσθωσαν οἱ ἀπὸ τῶν οὐρανίων ἀσθεῖων μηδὲ μαστιγουμενῆς τῆς πλάνης ἐκδύου-τες. Καὶ ἐτέρᾳ χερὶ· Ὁ Θεὸς ὑμᾶς ὑγναινοῦντας διαφυλάξῃ, τίνα ἀγαπᾷ.

Ἐδὲν προτεσσάρων εἰδὼν φευρουκρίων μετὰ τὴν ὑπαταίαν

• EPISTOLA XXIV.

AD JOANNEM TARRACONENSEM EPISCOPUM.

Libenter de ejus in Italiam ad nūc advenisse, litteras ad Hispanienses de ecclesiasticis institutis ab eo datas probat, eique vices suas committit

Dilectissimo fratri Joanni Hormisdæ.

Fecit dilectio tua meæ caritati et fidei congruentem, ut adventum tuum ad Italiam nobis directis litteris indicaret, et quæ in te sit summa religiosæ voluntatis ostenderet. Atque utinam ad plenioris affectus satietatem præsentis tuæ nobis gaudia contigissent, ut gratulemur nos et colloquio et præsentia sui, quam sumus ante per scripta complexi. Verum tamen probasti, dilectissime frater, quo Christianam fidem veneraris affectu, dum ea quæ ad regulas Pa-

• Has sequentes epistolas collector decretalium epistolarum, Surium imitatus, retulit ad consulum Agapiti secundum, et ad annum Domini 541. Quod si verum esset, oporteret Hormisdam viginti et pluribus annis pontificatum administrasse, qui communi omnium scriptorum sententia, non ultra novem annos sedem apostolicam tenuit. Quamobrem lectori pergratum me facturum judicavi, si hæc epistolas Hormisdæ, consulu Agapiti consignatis, præcedentibus eadem nota consulari insignitis subjunge-

max temerator absistit, inter ipsam lepræ abominatorem percussus, altaria et officia regni perdidit, dum ministeria sacerdotis invadit. Sciant ergo non esse accepta a Deo, quæ de mandatis ejus a præsumptoribus assumuntur, quando unum ad ostensionem sententiæ vivacis dedecoris (magnæ deformitatis) pœna servavit, alios velox flamma consumpsit. Quod si sunt, quæ religionis aliquo colore contexta sint, vires habere nequeunt, quæ tantis auctoribus reluctantur. Clamat Paulus apostolus, *Licet nos, aut angelus de celo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit (Gal. 1)*. Nec semel hoc dixisse sufficit, repetit salubre mandatum: *Sicut prædiximus, et nunc iterum dico, Si quis vobis evangelizaverit, præter id quod accepistis, anathema sit.* Servet ergo latam pro fidei conservatione sententiam, quisquis apostolicam sequitur disciplinam: et quidem nobis cura non defuit; nam gemino legislationis officio quidquid in precibus humile, quidquid in allegationibus rationabile, quidquid in mandatis salubre detulimus. Sed nunquid ideo negligenda est justitiæ via? Qui errores suos diligit (quoniam infidelitas suos errores amat, etc.) cum obstinatione perditia, non sunt jungendi cum cadentibus lapsum. Sine nostra contagione pereant, qui ab impietatis suis nec castigato errore declinant. Et alia manu: *Deus vos sanos custodiat, filii dilectissimi.* Data iv idus Feb. (anno Christi 518) post consulatum Agapiti V. C.

Ἀγαπητῷ τοῦ λαμπροτάτου

trum pertinent, et ad mandata catholica, sine alia cupiditate transgressione servare; sperans, ut prerogatis generalibus ad Hispanienses Ecclesias institutis, quæ aut negligentius aut irreligiosius sunt, ecclesiasticis disciplinis congruentia sanciamus: quod amplexi sumus, capiti istius desiderii facultate. Quid enim aut vobis dulcius, quam cum fidelibus loqui? aut Deo optius (beatius), quam deviantes ab errore revocare? Salutantes igitur caritatem qua jungimur, per Cassianum diaconum tuum significamus, nos direxisse generalia constituta, quibus vel ea quæ juxta canones servari debeant competenter ediximus, vel circa eos qui ex clero Græcorum veniunt, quæ habere oporteat cautionem, sufficienter insinuamus. Sed et causæ ipsius ordinem instructionemque rem.

SEV. BINUS.

Erravit Binus cum errasse credidit collectorem decretalium, qui hæc epistolas ad annum 521 referre voluit, quo nempe consulatum ordinarium gerebant Valerius et Justinianus, extraordinarium vero Agapitus, ut ipsemet collector annotat. Mendum itaque fuit in editione, cum, pro anno 521, 541 in margine positus est inquit R. C.

* Sentiamus. Amplexi sumus cupiam istius desiderii facultatem.

abunde decretis ecclesiasticis vos docebunt, ut agnoscentes et impiorum transgressionem, et apostolicæ sedis curam, pro Patrum regulis excubantem, ostendatis vos perosos (perosa habere) damnatorum consortia, et amare fidelium. Et quia per insinuationem dilectionis tuæ huius nobis est viæ patefacta providentia (*al. prudentia. HAND.*), remuneramus sollicitudinem tuam, et servatis privilegiis metropolitanorum vices vobis apostolicæ sedis eatenus delegamus, ut inspectis istis, sive ea quæ ad canones pertinent, sive ea quæ a nobis sunt nuper mandata, servantur, sive ea quæ de ecclesiasticis causis tuæ revelationi contigerint, sub tua nobis insinuatione pandantur. Erit hoc studii ac sollicitudinis tuæ, ut talem te in his quæ injunguntur exhibeas, ut fidem integritatemque ejus, cujus curam suscipis, imiteris. Data IV nonas Aprilis, Agapito V. C. consule (*Æra DLV. Anno Chr. 517 in ms. eqdice*).

EPISTOLA XXV.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS HISPANIÆ.

I. De sacerdotibus juxta statuta canonum ordinandis.

II. Ut pro episcopatu præmium non accipiat.

III. De concilio per annos singulos celebrando.

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Hispaniam constitutis Hormisda.

Benedicta Trinitas Deus noster, qui per misericordiam suam Romanæ reipublicæ per universas partes suæ pacis tranquillitate diffusa, nobis quoque viam demonstrandæ circa nos invicem caritatis indulsit, ut qui cohereremus firmitate fidei, jungamur quoque votiva jucunditate colloqui, quo facilius, dum per litterarum ministeria ad vos usque pertendimus, etiam corda vestra ad religiosum cultum apostolicis admonitionibus incitemus: et dum dilectionis nostræ pignus reddimus velut quoddam debitum, plenum circa Deum monstremus affectum. Jungamus igitur, dilectissimi fratres, continuas et humiles preces, et Dominum nostrum oris et cordis lacrymis supplicantes jugi deprecatione poseamus, ut et institutione et opere illi cujus esse membra cupimus hæreamus: nec unquam ab illa viâ quæ Christus est devio tramite declinemus, ne ab eo juste quem nos impie relinquimus deseramus. Quod cum superni favoris auxilio ea nobis potest ratione contingere, si apostolica dogmata, si Patrum mandata servemus. Dicit enim Dominus noster: *Qui diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan. XIV*). Et licet hæc possint generaliter dicta sufficere ut vel declinemus errata, vel custodiamus catholica constituta, tamen quia Joannis fratris et coepiscopi nostri nobis insinuatione vulgatum est, contra canonum reverentiam nonnulla præsumi, periculum, quod doctoribus imminet de taciturnitate declinans, et prophetica voce compunctus, qua dicitur: *Loquere, ne taceas* (*Isai. LVIII*), generalibus edicendum credidi constitutis.

I.

Ut in sacerdotibus ordinandis, quæ sunt a Patribus præscripta et definita cogitatis: quia sicut est ca-

A put Ecclesiæ Christus, Christi autem vicarii sacerdotes, sic et in eligendis his curam oportet esse perspicuam. Irreprehensibiles enim esse convenit, quos præesse necesse est corrigendis: nec quidquid illi deesse personæ, penes quam est religioni summa et substantia disciplinæ. Æstimet quis pretium domini gregis, ut sciat quod meritum constituendi deceat esse pastoris. Hoc ita fiet, si non sacerdoti gradus saltu quodam passim laicis transferantur. Longa debet vitam suam probatione monstrare, cui gubernacula committuntur Ecclesiæ. Non negamus esse in laicis Deo placitos mores, sed milites suos probatos sibi quærunt instituta fidelia. Discere prius quisque debet antequam doceat; et exemplum religiosæ conversationis de se potius aliis præstare, quam sumere.

B Emendationem esse convenit populo, quem necesse est orare pro populo. Longa observatione religiosus cultus tradatur, ut luceat, et clericalibus obsequiis erudiendus inserviat, ut ad venerandi gradus summa perductus, qui sit fructus humilitatis ostendat. Nec leve nec vacuum fuit, quod nec apud veteres quidem, nisi Levitici generis viri, ad sancta admittebantur altaria, ne pessime, meritis contemptis, aut pretio, aut presumptione ad sacros cultus impar accederet. Tunc migrabant per illam prærogativam familiarum ad instituta cultorum: nunc est doctrina pro genere. Quod illis fuit nasci, hoc nobis imbuere. Illos tabernaculo dabat natura, nos altaribus parturit disciplina. Nec tantum de laicis consecrari inhiemus, sed nec de poenitentibus quidem quisquam ad hujusmodi gradum profanus temeratur aspiret. Satis illi postulanti sit venia. Qua conscientia absolvat reum, qui se peccata sua populo scit teste confessum? Quis (cum) enim, quem paulo ante vidit jacentem, veneretur antistitem? Præferens (proferens) miserandi criminis labem, non habet lucidam sacerdotii dignitatem.

II.

Illoc quoque ad præmissa adjungimus, ne benedictionem, quæ divina esse creditur per impositionem manus, quis pretio comparet: quoniam ante oculos esse convenit, quod Simon Spiritum sanctum voluit redemptione mercari, apostoli fuerit detestatione percussus (*Act. viii*). Tunc deinde quis non vile putat esse quod venditur? Istam sacerdotibus ordinandis reverentiam servet electio, ut in gravi murmuræ popularum divinum credatur esse judicium. Ibi enim Deus, ubi simplex sine pravitate consensus. Verum nec hanc quidem partem sollicitudinis et admonitionis omitimus, ne vel ille se a culpa æstimet alienum, qui, etsi ipse quidem a redemptione liber, initiaverit benedictione mystica sacerdotem, et tamen ad alterius redempti voluntatem vel sponte in hoc vel necessitate consenserit. Quid prodest illi suo errore non pollui, qui consensum præstat erranti? Procul dubio contra mandata committit et qui habet peccatum proprium, et qui peccatum sequitur alienum. Incautum animus resistit cupiditati, si non resistit et timori. Adversus hæc facilius, Deo adjuvante, providebitur, si circa metropolitanos privilegia a

sanctis Patribus constituta permaneant; si metropolitani circa parochias suas ordinem suum ea qua decet veneratione custodiant, ut nec electio præsulis empta detur pretiis, et nec obsequentiis sit quæsitæ operibus, sed ita fixa habeantur in cordibus, quemadmodum relegendur in Scripturis. Si nulla sint in templis emptionum semina, nulla erunt fomenta discordiæ; sed, regnante caritate, sub illa quam nobis promissit Deus et retribuit pacē vivatur.

III.

Ob hoc Patres Providentia quæ Spiritus sanctus cultores suos compungere dignatus est incitati, his in anno per parochias singulas concilia haberi debere docuerunt, ut in unum juxta salubris institutionis dogmata congregati, pro ecclesiasticis causis tractandis libere convenirent, ut si juxta votum universa consistunt, Deum junctis vocibus, qui præstat desiderata, collaudent. Difficile est enim ut cujusquam cor pravis sic cogitationibus induretur, ut a se patiantur culpanda fieri, cum noverit (sibi subeundum) se judicium subiturum esse concilii. Præcinctos ad hanc viam semper lumbos habeant, scientes rationem actuum suorum esse reddendam. Suspendantur ab illicitis per formidinem, et qui nequiverint per pudorem. De conveniendo bis in anno notum est canones sanctos constituisse; et præfixum quidem, si possibile est, inviolabiliter convenit custodiri. Sed si aut temporum necessitates, aut emergentes causæ hoc non patiuntur impleri, semel saltem (quamvis non licuerit) sine ulla excusatione præcipimus convenire. Hæc, fratres carissimi, et alia quæ Patrum regulis continentur, in libris et in cordibus nostris invisa retractatione meditetur; et, sicut scriptum est, *narremus ea filiis nostris, ut ea meditentur in cordibus suis, sedentes in domo, ambulantes in itinere, dormientes atque suægentes* (Deut. vi): *quia beatus in Domino, qui in lege ejus meditabitur die ac nocte* (Psal. i). Hoc et magister gentium, discipulum suum secutus instituit, admonens: *Hæc meditare, in his esto* (I Thess. iii): et subiciens plenitudinem, *Attende tibi et doctrinæ*, inquit, quia si fidelibus sine intermissione incumbimus institutis, separamur a vitiis dum impensa cura divino operi humano locum non relinquit errori. Dat. iv nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XXVI.

AD SALLUSTIUM *.

Sallustius apostolicæ sedis vicarius constituitur per Bæticam et Lusitaniam (provincias).

Carissimo (Dilectissimo) fratri Sallustio Hormisdæ.

Suscipientes plena fraternitatis tuæ votiva gratulatione colloquia, quæ nos geminæ salutis tuæ lætificaverunt indicio (siquidem retulerunt te corporali cum spiritualibus officiis incolumitate subnixum), congruum esse perspeximus hanc ipsam quam mente gerimus (a) expellere (aperire) lætitiā. Edi-

(a) Edit. Romana, *verbis expedire*.

(b) Edit. Rom. addit *sacras*.

* Spalensem episc.: ita ms. c. Just.

A disti enim boni documenta pontificis, dum et prædicanda facis, et ea suadere non differs. Prærogativam de nostri sumpsimus electione judicii, quando id te sponte amplecti (operari) didicimus quod cæteris imperamus. Oramus siquidem divinam clementiam (divina beneficia), cunctos et hæc ad studia ecclesiasticæ pacis instrumenta transmisimus. Tu vota nostra et fideli intelligentia percecisti, et officii prolinus devotione complisti, cunctis fratribus innotescens quæ per cœlestem gratiam cunctis profutura cognoveras. Suffragantibus igitur tibi tot meritis piæ sollicitudinis et laboris, certe jam delectat injungere quæ ad nostri curam constat officii pertinere, ut provinciis tanta longinquitate disjunctis, et nostram positis exhibere personam, et Patrum regulis adhibere custodiam. Vices itaque nostras per Bæticam Lusitaniamque provincias, salvis privilegiis quæ metropolitanis episcopis decrevit antiquitas, præsentii tibi auctoritate committimus, augentes tuam hujus participatione ministerii dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio dispensationis excubias. Et licet de singulis non indigeas edoceri, quem jam probavimus cautius universa servare, gratius tamen esse solet, si iterum trames ostendatur, et laboris injunctio superius formata monstretur. Paternæ igitur regulas et decreta a sanctis definitis conciliis omnibus servanda mandamus. In his vigilantiam tuam, in his curam fraternæ moniti exhortationis extendimus. His ea qua dignum est reverentia custoditis, nullum relinquit culpæ locum, nec sanctæ observationis obstaculum. Ibi fas nefasque præscriptum est, ibi prohibitum ad quod nullus audeat aspirare, ibi concessum quid debeat mens Deo placitura præsumere. Quoties universalis poscit religionis causa, ad concilium te cuncti fratres evocante conveniant: et si quos eorum specialis negotii pulsat contentio (intentio), jurgia inter eos oborta compesce, discussa sacris legibus determinando certamina. Quidquid autem illis pro fide et veteribus constitutis vel provida dispositione præcipies, vel personæ nostræ auctoritate formabis (firmabis), totum ad scientiam nostram instructæ relationis attestatione perveniat, ut noster animus officii caritate dati, et tuus securitate perfruatur accepti. Deus te incolam nem custodiat, frater carissime.

EPISTOLA

JUSTINI IMPERATORIS AD HORMISDAM.

Se imperatorem electum esse significat.

Justinus Augustus Hormisdæ papa.

Dei beneficia licet multis, maxime tamen summis pontificibus convenit indicari. Proinde sanctitati vestræ per has (b) declaramus epistolæ quod primum quidem, inseparabilis Trinitatis favore, deinde amplissimorum procerum sacri nostri palatii et sanctissimi senatus, nec non electione firmissimi exercitus, ad imperium nos, licet nolentes ac recusantes, ele-

* Voluntarie tuus an mus officiis caritate datis et ex hujus decreti securitate perfruatur acceptis.

abunde decretis ecclesiasticis vos docebunt, ut agnoscentes et impiorum transgressionem, et apostolicæ sedis curam, pro Patrum regulis excubantem, ostendatis vos perosos (perosa habere) damnatorum consortia, et amare fidelium. Et quia per insinuationem dilectionis tuæ huius nobis est viæ patefacta providentia (at. prudentia. Hano.), remuneramus sollicitudinem tuam, et servatis privilegiis metropolitanorum vices vobis apostolicæ sedis eatenus delegamus, ut inspectis istis, sive ea quæ ad canones pertinent, sive ea quæ a nobis sunt nuper mandata, serventur, sive ea quæ de ecclesiasticis causis tuæ revelationi contigerint, sub tua nobis insinuatione pandantur. Erit hoc studii ac sollicitudinis tuæ, ut talem te in his quæ injunguntur exhibeas, ut fidem integritatemque ejus, cujus curam suscipis, imiteris. Data iv nonas Aprilis, Agapito V. C. consule (Æra dlv. Anno Chr. 517 in ms. cōdice).

EPISTOLA XXV.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS HISPANIÆ.

I. De sacerdotibus juxta statuta canonum ordinandis.

II. Ut pro episcopatu præmium non accipiat.

III. De concilio per annos singulos celebrando.

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Hispaniam constitutis Hormisdæ.

Benedicta Trinitas Deus noster, qui per misericordiam suam Romanæ reipublicæ per universas partes suæ pacis tranquillitate diffusa, nobis quoque viam demonstrandæ circa nos invicem caritatis indulsit, ut qui cohereremus firmitate fidei, jungamur quoque votiva jucunditate colloquii, quo facilius, dum per litterarum ministeria ad vos usque pertendimus, etiam corda vestra ad religiosum cultum apostolicis admonitionibus incitemus: et dum dilectionis nostræ pignus reddimus velut quoddam debitum, plenum circa Deum monstremus affectum. Jungamus igitur, dilectissimi fratres, continuas et humiles preces, et Dominum nostrum oris et cordis lacrymis supplicantes jugi deprecatione poseamus, ut et institutione et opere illi cujus esse membra cupimus hæreamus: nec unquam ab illa via quæ Christus est devio tramine declinemus, ne ab eo juste quem nos impie relinquimus deseramus. Quod cum superni favoris auxilio ea nobis potest ratione contingere, si apostolica dogmata, si Patrum mandata servemus. Dicit enim Dominus noster: *Qui diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv). Et licet hæc possint generaliter dicta sufficere ut vel declinemus errata, vel custodiamus catholica constituta, tamen quia Joannis fratris et coepiscopi nostri nobis insinuatione vulgatum est, contra canonum reverentiam nonnulla præsumi, periculum, quod doctoribus imminet de taciturnitate declinans, et prophetica voce compunctus, qua dicitur: *Loquere, ne tacens* (Isai. lviii), generalibus edicendum credidi constitutis.

I.

Ut in sacerdotibus ordinandis, quæ sunt a Patribus præscripta et definita cogitetis: quia sicut est ca-

put Ecclesiæ Christus, Christi autem vicarii sacerdotes, sic et in eligendis his curam oportet esse perspicuam. Irreprehensibiles enim esse convenit, quos præesse necesse est corrigendis: nec quidquid illi deesse personæ, penes quam est religioni summa et substantia disciplinæ. Aestimetur quis pretium dominici gregis, ut sciat quod meritum constituendi debeat esse pastoris. Hoc ita fiet, si non sacerdotii gradus saltu quodam passim laicis transferantur. Longa debet vitam suam probatione monstrare, cui gubernacula committuntur Ecclesiæ. Non negamus esse in laicis Deo placitos mores, sed milites suos probatos sibi querunt instituta fidelia. Discere prius quisque debet antequam doceat; et exemplum religiosæ conversationis de se potius aliis præstare, quam sumere. B Emendationem esse convenit populo, quem necesse est orare pro populo. Longa observatione religiosus cultus tradatur, ut luceat, et clericalibus obsequiis erudiendus inserviat, ut ad venerandi gradus summa perductus, qui sit fructus humilitatis ostendat. Nec leve nec vacuum fuit, quod nec apud veteres quidem, nisi Levitici generis viri, ad sancta admittebantur altaria, ne pessime, meritis contemptis, aut pretio, aut præsumptione ad sacros cultus impar accederet. Tunc migrabant per illam prærogativam familiarum ad instituta cultorum: nunc est doctrina pro genere. Quod illis fuit nasci, hoc nobis imbui. Illos tabernaculo dabat natura, nos altaribus parturit disciplina. Nec tantum de laicis consecrari inhibemus, sed nec de penitentibus quidem quisquam ad hujusmodi gradum profanus temeretur aspiret. Satis illi postulanti sit venia. Qua conscientia absolvat reum, qui se peccata sua populo scit teste confessum? Quis (cum) enim, quem paulo ante vidit jacentem, veneretur antistitem? Præferens (perferens) miserandi criminis labem, non habet lucidam sacerdotii dignitatem.

II.

Hoc quoque ad præmissa adjungimus, ne benedictionem, quæ divina esse creditur per impositionem manus, quis pretio comparet: quoniam ante oculos esse convenit, quod Simon Spiritum sanctum volens redemptione mercari, apostoli fuerit detestatione percussus (Act. viii). Tunc deinde quis non vile putat esse quod venditur? Istam sacerdotibus ordinandis D reverentiam servet electio, ut in gravi murmure populorum divinum credatur esse iudicium. Ibi enim Deus, ubi simplex sine pravitate consensus. Verum nec hanc quidem partem sollicitudinis et admonitionis omitimus, ne vel ille se a culpa aestimet alienum, qui, etsi ipse quidem a redemptione liber, initiaverit benedictione mystica sacerdotem, et tamen ad alterius redemptionis voluntatem vel sponte in hoc vel necessitate consenserit. Quid prodest illi suo errore non pollui, qui consensum præstat erranti? Procul dubio contra mandata committit et qui habet peccatum proprium, et qui peccatum sequitur alienum. Incassum animus resistit cupiditati, si non resistit et timori. Adversus hæc facilius, Deo adjuvante, providebitur, si circa metropolitanos privilegia a

sanctis Patribus constituta permaneant; si metropolitani circa parochias suas ordinem suum ea qua deest veneratione custodiant, ut nec electio præsulis empti detur pretiis, et nec obsequentis sit quæsitæ operibus, sed ita fixa habeantur in cordibus, quemadmodum releguntur in Scripturis. Si nulla sint in templis eruptionum semina, nulla erunt fomenta discordiæ; sed, regnante caritate, sub illa quam nobis promissit Deus et retribuit pacē vivatur.

III.

Ob hoc Patres Providentia quæ Spiritus sanctus cultores suos compungere dignatus est incitati, his in anno per parochias singulas concilia haberi debere docuerunt, ut in unum juxta salubris institutionis dogmata congregati, pro ecclesiasticis causis tractandis libere convenirent, ut si juxta votum universa consistunt, Deum junctis vocibus, qui præstat desiderata, collaudent. Difficile est enim ut (cujusquam cor pravis sic cogitationibus induretur, ut a se patiantur culpanda fieri, cum noverit (sibi subeundum) se judicium subitum esse ex oculis. Præcinctos ad hanc viam semper lumbos habeant, scientes rationem actuum suorum esse reddendam. Suspendantur ab illicitis per formidinem, et qui nequiverint per pudorem. De conveniendi his in anno notum est canones sanctos constituisse; et præfinitum quidem, si possibile est, inviolabiliter convenit custodiri. Sed si aut temporum necessitates, aut emergentes causæ hoc non patiuntur impleri, semel saltem (quævis non licuerit) sine ulla excusatione præcipimus convenire. Hæc, fratres carissimi, et alia quæ Patrum regulis continentur, in labiis et in cordibus nostris invisa retractatione meditemur; et, sicut scriptum est, *narremus ea filiis nostris, ut ea mediantur in cordibus suis, sedentes in domo, ambulantes in itinere, dormientes atque sub gentes (Deut. vi): quia beatus in Domino, qui in lege ejus meditabitur die ac nocte (Psal. i)*. Hoc et magister gentium, discipulum suum secutus instituit, admonens: *Hæc meditare, in his esto (1 Thess. iii)*: et subjiciens plenitudinem, *Attende tibi et doctrinæ*, inquit, quia si fidelibus sine intermissione incumbimus institutis, separamur a vitiis dum impensa cura divino operi humano locum non relinquit errori. Dat. iv nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XXVI.

AD SALLUSTIUM.

Sallustius apostolicæ sedis vicarius constituitur per Bæticam et Lusitaniam (provincias).

Carissimo (Dilectissimo) fratri Sallustio Hormisdæ.

Suscipientes plena fraternitatis tuæ votiva gratulatione colloquuta, quæ nos geminis salutis tuæ lætificaverunt indicio (siquidem retulerunt te corporali cum spiritualibus officiis incolumitate subnixum), congruum esse perspeximus hanc ipsam quam mente gerimus (a) expedire (aperire) lætitiā. Edi-

(a) Edit. Roinana, *verbis expedire*.

(b) Edit. Rom. addit *sacras*.

* Spalensem episc.: ita ms. c. Just.

A disti enim boni documenta pontificis, dum et prædicanda facis, et ea suadere non differs. Prærogativam de nostri sumpsumus electione judicii, quantum id te sponte amplecti (operari) didicimus quod cæteris imperamus. Oramus siquidem divinam clementiam (divina beneficia), cunctos et hæc ad studia ecclesiasticæ pacis instrumenta transmisimus. Tu vota nostra et fideli intelligentia perceisti, et officii protinus devotione complecti, cunctis fratribus innotescens quæ per cœlestem gratiam cunctis profutura cognoveras. Suffragantibus igitur tibi tot meritis piæ sollicitudinis et laboris, certe jam delectat inungere quæ ad nostri curam constat officii pertinere, ut provinciis tanta longinquitate disjunctis, et nostram posis exhibere personam, et Patrum regulis adhibere custodiam. Vices itaque nostras per Bæticam Lusitaniamque provincias, salvis privilegiis quæ metropolitani episcopis decrevit antiquitas, præsentii tibi auctoritate committimus, augentes tuam hujus participatione ministerii dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio dispensationis excubias. Et licet de singulis non indigeas edoceri, quem jam probavimus cautius universa servare, gratius tamen esse solet, si iterum trames ostendatur, et laboris injectio superius formata monstratur. Paterna igitur regulas et decreta a sanctis definita conciliis omnibus servanda mandamus. In his vigilantiam tuam, in his curam fraternæ moniti exhortationis extendimus. His ea qua dignum est reverentia custoditis, nullum relinquit culpæ locum, nec sanctæ observationis obstaculum. Ibi fas nefasque præscriptum est, ibi prohibitum ad quod nullus audeat aspirare, ibi concessum quid debeat mens Deo placitura præsumere. Quoties universalis poscit religionis causa, ad concilium te cuncti fratres evocante conveniant: et si quos eorum specialis negotii pulsata contentio (intentio), jurgia inter eos oborta compece, discussa sacris legibus determinando certamina. Quidquid autem illis pro fide et veteribus constitutis vel provida dispositione præcipies, vel personæ nostræ auctoritate formabis (firmabis), totum ad scientiam nostram instructæ relationis attestatione perveniat, ut noster animus officii caritate dati, et tuus securitate perfruat accepti. Deus te incolu nem custodiat, frater carissime.

D

EPISTOLA

JUSTINI IMPERATORIS AD HORMISDAM.

Se imperatorem electum esse significat.

Justinus Augustus Hormisdæ pape.

Dei beneficia licet multis, maxime tamen summis pontificibus convenit indicari. Proinde sanctitati vestræ per has (b) declaramus epistolas quod primum quidem, inseparabilis Trinitatis favore, deinde amplissimorum procerum sacri nostri palatii et sanctissimi senatus, nec non electione firmissimi exercitus, ad imperium nos, licet nolentes ac recusantes, ele-

* Voluntarie tuus an mus officiis caritate datis et ex hujus decreti securitate perfruat acceptis.

ectos fuisse atque firmatos. Precamur proinde ut A
sanctis orationibus vestris divinæ potentiae supplice-
tis, quatenus initia nostri roborentur imperii. Hoc
enim et nos sperare, et vos decet implere. Data cal-
end. Augusti, Constantinopoli, Magno viro claris-
simo consule (anno Domini 518).

EPISTOLA XXVII.

AD JUSTINUM.

Illo imperante sperat fore ut Ecclesiæ pax restitatur.

Hormisda Justino Augusto.

Venerabilis regni vestri primitiis, filii gloriosis-
sime, loco muneris gratulationem suam catholica
transmittit Ecclesia, per quas se post tantam dis-
cordiæ fatigationem requiem pacis invenire confidit.
Nec est dubium ideo ad rerum summam cœlesti vos
providentia pervenisse, ut vestris temporibus im-
pacta religioni in Orientis partibus aboleretur injuria.
Debitas beato Petro apostolo imperii vestri primi-
tias reddidistis, quas hac ratione devoti suscepimus,
quia Ecclesiarum per vos proxime futuram credimus
sine dubitatione concordiam. Deus qui pietatis ves-
træ sensibus alloquendi nos vota concessit, ipse
circa sincerum religionis suæ cultum præstabit, sicut
optamus, effectum. Significastis nolentibus et recu-
santibus vobis imperii pondus impositum, qua ra-
tione electos vos cœlesti constat esse iudicio, se-
cundum Apostolum dicentem : *Non est potestas nisi
a Deo : quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt* (Rom.
xiii). Superest ut a Deo electi, sicut et credimus,
Ecclesiæ, quam laborare cernitis, manus vestræ so-
lalia porrigatis. Cessent qui paci ejus obsistunt, ob-
mutescant qui in forma pastorum conantur gregem
Christi disperdere. Istorum correctio vires vestri fir-
mat imperii ; quia ubi Deus recolitur, adversitas non
habet effectum. Ilanc gratulationis paginam per Alex-
andrum virum clarissimum non omisimus destina-
re, sperantes cum Dei nostri adjutorio per (Ed. Rom.
ad Gratum) virum clarissimum filium nostrum de
singulis quæ ad unitatem Ecclesiæ pertinent nos
clementiæ vestræ præbituros esse responsum (anno
Domini 518).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

*Ad petitionem concilii Constantinopolitani Justinus per
Gratum comitem petit, ut pontifex ad pacem
Orientali Ecclesiæ reconciliandam, et ad lapsos
recipiendos legatos Constantinopolim mittere dig-
netur.*

Justinus Augustus Hormisdæ papæ.

Joannes vir beatissimus, hujus regiæ urbis an-
tistes, et cæteri viri religiosi episcopi de diversis locis
et civitatibus hic reperti, nostram serenitatem do-
cuerunt pro concordia veram et orthodoxam fidem

Postquam præcedente epistola Justinus impera-
tor, antiquum morem orthodoxorum imperatorum
imitatus, de sui electione ad Romanum pontificem,
quem ut parentem venerabatur, litteras dedisset, ea
intentione, ut aperte profiteretur nulla fortiore po-
tentia, quam communione cum totius Ecclesiæ pri-
mario antistite, populorum fidelium voluntatem con-

colentium, proque unitate venerabilium ejus Ecce-
siarum litteras tuæ sanctitati offerebas confecisse,
ac magnopere postularunt, nostras etiam epistolares
paginas super hoc ad eam emanare. Quorum peti-
tiones, utpote semper unitatis amatores, libenter
amplexi, hos divinos apices ad tuam beatitudinem
censuimus prorogandos. Quibus scriptis, desideriis
supradictorum reverendissimorum antistitum subve-
nire, proque nobis et republica, cujus gubernatio
nostræ pietatis cœlitus credita est, supernam maje-
statem suis orationibus placare dignetur. Ut autem
tuæ sanctitatis pacis et unitatis atque concordie jura
plenius pateant, quosdam religiosissimos sacerdo-
tes pacem amplectentes et desiderantes ad sacratissi-
mum nostrum pervenire disponat comitatum. Ob
hanc enim causam Gratum virum clarissimum sacri
nostri consistorii comitem, et magistrum scriinii et
memoriæ direximus, cujus præclaram opinionem
multis antea notam habemus temporibus. Data vii
idul. Septembris, Constantinopoli, Magno viro claris-
simo consule (anno Domini 518).

EPISTOLA XXVIII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM RESPONSORIA.

*Commendat ejus de concilianda pace sollicitudinem,
et cæptis monet insistendum, nomenque Acacii abo-
lendum esse.*

Hormisda Justino Augusto.

Sumptam de imperii vestri ortu lætitiā, quamvis
apud nos pollentem merito præcedenti, quoque ge-
minastis alloquio, reciproca devotione testati. Jam
tunc secutura prævidimus, quæ nunc de ecclesiasticæ
unitatis affectu cœlestis gratiæ inspiratione signifi-
castis. Habes ergo, clementissime imperator, præ-
sentem de tali voto jam gloriam, sed expectatur de
perfectione perpetua. Hæ sunt validissima imperii
vestri fundamenta, quæ in ipso nascentis regni prin-
cipio divinam universis præferunt sancta dispositione
culturam. Tenete itaque hanc piæ sollicitudinis cu-
ram, et pro catholicorum pace, sicut cæpistis, in-
sistite : quia Deus noster, qui vobis hunc tribuit ani-
mum, elegit etiam per quos præstet effectum. Nam
et episcoporum vota precesque nobis effusas grata-
ter amplectimur : qui tamen loci sui consideratione
commoniti, ea desiderant quæ dudum ut sequi vellent
sedis apostolicæ exhortatio crebra non deficit. Et
quoniam clementiam vestram id cupere, illos etiam
hæc didicimus postulari, quæ res hactenus Ecce-
siarum pacem sub contentiosa obstinatione divisit.
nec pietatis vestræ, nec illorum refugit, velut latenti
causa, notitiam. Quid igitur facere debeant, et litteris
nostris, et libelli, quem direximus, serie continetur.
Hæc si, Deo nostro et clementia vestra adjuvante, sus-
cipiunt et sequuntur, poterit ad eam quam maxi-

ciliari posse, respondit illi Hormisda pontifex præ-
stitum esse id ad quod omnes orthodoxi imperatores
jure sunt obligati. Unde vides antiquitus observatum
fuisse ut de electo imperatore Romanus pontifex
certior reddatur, electique consecratio et confirma-
tio petatur. Sev. Binius.

mo desideramus ardore perveniri concordiam. **F**ilius preterea noster vir clarissimus Gratus sacri consistorii comes et magister scrinii memorie ostendit in se vestrum allegationis suæ maturitate iudicium: cuius mora sensibus vestris, eo referente, melius asserebatur (anno Domini 518).

EXEMPLUM RELATIONIS

JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI PER GRATUM
MISSÆ.

Ut communionem Romanæ Ecclesiæ impetret mittit libellum quo fidem catholicam profletur; et ipsius pontificis a se nomen in diptychis descriptum esse; legatos per quos pax constituitur destinandos.

Domino et per omnia Dei amatori sanctissimo fratri et comministro Hormisdæ Joannes in Domino salutem.

Saluto vestram sanctitatem, carissime in Christo frater, et saluans prædico, quoniam recta fides salva est, caritas fraternitatis firmata est. Hoc Deus solus potens per studium Christianorum et piissimorum imperatorum fieri voluit. Scribere igitur apostolice et rescripta suscipere fraterne Dei amore dignemini. Ego enim inquisibili ratione doctrinam sanctissimorum apostolorum secundum traditionem sanctorum Patrum tenens, similiter honorem consubstantiali et per omnia sanctæ Trinitati offero, sicut in Nicæa cccxviii cœtus promulgavit, et in Constantinopoli c. c. conventus firmavit, et in Ephesina cc firmavit, et in Chalcedone conventus cccxx Patrum firmavit. Hanc ergo fidem usque ad ultimum anhelum per gratiam Dei custodiens, spiritualibus amplexibus, tam vestram sanctitatem quam etiam orthodoxas Ecclesias ex animo amplector, una tecum in veritate sentiens, et una tecum sperans illo die per hanc fidem salvari bona voluntate Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Consubstantiali enim Trinitati omnis gloria debetur nunc et in sæcula sæculorum. Omnem in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate, ego et qui necum plurimum in Domino salutamus. Tantum ad satisfaciendum scripsimus, ut et venerabile nomen sanctæ recordationis Leonis, quondam urbis Romæ archiepiscopi, in sacris diptychis tempore consecrationis propter concordiam affligeretur, et vestrum benedictum nomen similiter in diptychis prædicetur. Ut de omnibus autem satisfiat vestre sanctitati (quoniam pacem vestram amplectimur, et de unitate sanctarum Dei Ecclesiarum curamus), rogamus vos pacificos viros destinare, et vestræ dignos apostolice sedis, qui debeant satisfacere, et satisfactionem nostram suscipere, ut et in hac parte Christus Deus noster glorificetur, qui per vos pacem hanc mundo servavit. Accepta xiii kalendas Januarii (anno Domini 518), post consulatum Agapiti.

EPISTOLA XXIX.

AD JOANNEM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM.
RESPONSORIA.

Commendat Joannem episcopum, et gaudet concilium Chalcedonense et divi Leonis epistolam ab eo completam. Ad Ecclesiæ communionem admittendum pol-

licetur, si nomen Acacii et diptychis sacris expunxerit. Hormisdæ Joanni episcopo Constantinopolitano.

Spirituale gaudium directis caritas tua significavit affatibus, docendo ut catholicæ religionis disciplinam ordine suo vestri pastores, Deo nostro javante, receperint. Hæc esse beneficia misericordie supernæ quis dubitet? Hæc quis dubitet venerabilis principis tropæis adjungi? Qui ambigat quia major ei de hac parte quam de quibuslibet præliis triumphus acquiritur? Istius laboris gloria nescit occasum: quia ubi Deus recte colitur, nunquam adversariorum crescit iniquitas. Dilectionis tuæ confessionem grater accipimus, per quam sanctæ synodi comprobantur, inter quas instauratione consti uorum omnium Chalcedonense concilium prædicastis, et catholicorum numero adjungi desiderans sancti papæ Leonis in diptychis nomen asseveras scriptum. Ista laudanda sunt, si perfectionis subsequatur effectus: quia recipere Chalcedonense concilium, et sequi sancti Leonis epistolam, et adhuc nomen Acacii defendere, hoc est inter se discrepantia vindicare. Quis Dioscorum et Eutychetem condemnans, innocentem ostendere possit Acacium? Quis Timotheum et Petrum Alexandrinum, et alium Petrum Antiochenum, et sequaces eorum declinans, sicut diximus, non abominetur Acacium, qui eorum communionem secutus est? De caritate siquidem tua meliora Dei omnipotentis expectamus auxilio, habentes optimæ promissionis spem, sicut ad nos quæ direxisti tua scripta ostendunt, tecum in veritate sentiens, et ipsa defendens, sperans in illo iudicio per ipsa te posse salvari. Post hæc quid restat, nisi ut sedis apostolicæ, cuius fidem te dicis amplecti, sequaris etiam sine trepidatione iudicia? Igitur partibus Orientalibus ostende per te quod sequantur exemplum, ut omnium laus, qui correcti fuerint, tuis laboribus applicetur. Ergo cum magna denunties, et fidem beati apostoli Petri te amplecti significes, recte credens in ea salutem nostram posse subsistere, libellum, cuius contentia subter annexa est, a caritate tua subscriptum ad nos dirige, ut sine conscientie formidine unam communionem, sicut oramus, habere possimus. Pro persona quoque filii nostri Grati viri clarissimi Deo nostro gratias sine cessatione persolvimus, cuius fides et recta credulitas nostrum circa se excitavit affectum; dignus re vera qui tante curam susciperet actionis, et maximi principis ad nos mandata perferret.

EPISTOLA

JUSTINIANI AD HORMISDAM MISSA PER EUNDEM GRATUM
IMPERATORIS LEGATUM.

Pro pace et unitate Orientalis Ecclesiæ pontificem rogat, ut si minus se Constantinopolim vellet conferre, legatos mittat.

Justinianus comes Hormisdæ papæ.

Desiderabile tempus, quod summis votis optavimus, divina clementia, dolores generis humani respiciens, largiri dignata est, quo omnes catholici et Deo perfecti fideles majestati ejus se valent commendare. Idcirco has ad apostolum vestrum, libera licentia jam mihi

beneficio cœlesti indulta, direxi. Dominus etenim noster invictissimus imperator orthodoxam religionem semper amplectens ardentissima fide, cupiensque sacrosanctas Ecclesias ad concordiam revocare; mox ut adeptus est cœlesti iudicio infulas principales, sacerdotibus hic positus denunciavit ut pro regnis apostolicis unirentur Ecclesiæ: et magna quidem pars fidei est composita Deo auctore. De nomine tantummodo Acacii vestræ beatitudinis convenit audire consensum. Quam ob causam dominus noster serenissimus princeps Gratianus virum sublinem, unanimem mihi amicum, cum paginis Augustis ad sanctitatem tuam transmisit, ut modis omnibus digne Constantinopolim ad reliqua concordie componenda venire: sed absque quadam dilatione vestrum exspectamus adventum, quem si qua tarditas, quod fieri non debet, forsitan retinuerit, interim vel sacerdotes idoneos destinare festinet; quia totus mundus partium nostrarum conversus ad unitatem moras non patitur. Accelerate ergo, domine sanctissime, ne vobis absentibus, quæ debent presidentibus, ordinari. . . . Scimus etenim litteras vestræ beatitudinis et antecessorum vestrorum ad Orientem directas quid super hac eadem causa contineant. Ut autem nihil prætermittatur, propter causam sæpius memoratam, ab invictissimo rege religionis quoque negotium filio vestro viro sublimi Grato est injunctum, favente Domino nostro Jesu Christo.

EPISTOLA XXX.

AD CÆSARIUM ARRLATENSEM.

Docet Dardaniæ et Illyrici episcopos ad sedis apostolicæ communionem, Eutychnianam hæresin damnatam, reddisse, et de legatione in Orientem missa.

Dilectissimo fratri Cæsario, vel his qui sub dilectionis tuæ ordinatione consistunt, Hormisdæ.

Iustum est ut qui catholica communione latamini, nobiscum de Ecclesiæ, si qua provenit, concordia gaudeatis: ut quemadmodum una nobis consensus est fidei, ita sit individua gratulatio prosperorum. Nostis qualiter detestabilis Eutychniana hæresis per Orientales serpat Ecclesias, et quoties præfata superstitionis virus synodus generalis exstinxerit, vel quoties ejus sequaces salubria monita apostolicæ sedis spreverint, et, quasi erubescens manus dare veritati, aut apostolicæ sedis prædicationibus obedire, in hac tamen obstinatione perstiterunt. Elatio enim semper affert saluti periculum, per quam ipsius inventor diabolus angelica potestate privatus est. Pro his nobiscum sæpiissime fraternitas vestra condoluit, apostolicæ non immemor lectionis, qua monstratur: *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra (I Cor. xii)*. Sed Dominus, qui vult omnes homines salvos fieri et ad cognitionem veritatis venire, nunc multorum sensus illuminans, eis desiderium apostolicæ communionis infundit, ut quod dudum intentione prædicabant, hoc nunc correctionis professione condemnent. Quorum reditum ideo absque suspicionis morsu recipimus, quia dum peccatum sine aliquo excusationis velamine confitentur,

A manifestum desiderium correctionis ostendunt. Ergo episcopi tam Dardani, quam Illyrici pene omnes, ne sint errore condemnandi præterito, petentes beati Petri apostolorum principis communionem, et scriptis et legationibus destinatis se apostolicæ sedis regulis obedire confirmant. Pro quibus quantum nos oporteat gratulari, soli quorum fides servet intelligunt. Sciendum vobis est igitur anathematizari nunc ab ipsis quoque Nestorium, qui dividit incarnationem Domini nostri Jesu Christi, et per hoc duos filios conatur asserere. Eutyches, carnis negans veritatem, et duas naturas in una persona non prædicans, ut Manichæam phantasiam Ecclesiis Christi quemadmodum putavit insereret, simili ratione damnatur. Illis adjungitur Dioscorus Alexandrinus, qui malitiam præfata consentiens, in sancto Chalcedonensi concilio particeps damnationis effectus, et malorum seminum æquales fructus inveniens, in eam cecidit foam quam fidelibus parabat. Facti sunt istorum successores Timotheus Ælurus et Petrus: quorum sibi ubique consensit iniquitas, et mentientes magistros in nullo deserunt, sed in omnibus pravitatibus antecedunt. Hi approbati sunt generalis materia læsionis, quorum et manus sacerdotalis sanguinis maculavit effusio, et vitam innocentium peremit interitus. Habent per universum mundum a catholicis inflata æternæ damnationis stigmata, quos orthodoxi non solum fecerunt communionis expertes, verum etiam eos Christianorum spoliare vocabulo. Petrum Antiochenum cum suis, sicuti ab his de quibus ne sermonum prolixitas nasceretur hoc tantum dixisse sufficiat, Petrum et ejus socios in nullo ab eorum qui damnati sunt dogmate discrepare. Quos Acacius aliquando condemnans, in laudes suas omnium Christianorum ora converterat, et eos impugnans qui Eutychnianam hæresim vindicabant, fidem colentibus gratissimus apparuerat. Sed huic solitis insidiator fraudibus quod fraudabatur invidit. Nam postea hos suos complices habere desiderans, et in catholicos arma convertens, cum ipsis invenit sortem quos optavit habere participes. Longum est epistolæ brevitate per universa discurrere. Unde ex totius summa negotii partem aliquam pro instructione direximus, judicantes quod tanta res vestram non possit latere notitiam; præcipue cum hoc per prædecessorum nostrorum litteras vestris fuerit regionibus nuntiatum. Quod et nos pro his quæ nuper acciderunt fraternitatem vestram curavimus instruendam, ne alicubi per ignorantiam fidelium locum invenire possit subreptio prædictorum (perditorum): sed qui nituntur talia vindicare sacræ consortio communionis arcendi evidentius innotescant. Igitur ubi interest fidei, quidquid ad gratiam hujus pertinet sæculi respiciatur; cum nec naturalis affectio rebus debeat cœlestibus anteponi, ut illud præceptum Domini compleatur: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus (Matth. x)*. De cæteris quæ in religionis causa, confidentes divinis beneficiis, præsentī tempore iterum de Orientis partibus

speramus, et legatos direximus Domino Jesu Christo supplicare [F. supplicato], ut ipse qui pro pietate sua prosperum donavit initium, similem concedere dignetur effectum. Urbanum sedis apostolicæ defensorem, etiam huic aptum negotio, ad caritatem tuam direximus: per quem de universarum effectuum causarum responso congruo cupimus quæ sunt vota cognoscere. Deus vos incolumes custodiat, fratres, carissimi. Data vi idus Septembris, Florentio viro clarissimo consule.

OBSERVATIO P. ANTONIIPAGI AD ANNUM CHRISTI 515, N. 3.

Ad annum Christi 515 revocandæ litteræ Hormisdæ ad Casarium Arelatensem episcopum scriptæ, in quibus docet Hormisda Dardanæ et Illyrici episcopos ad sedis apostolicæ communionem rediisse, significatque se legatos in Orientem misisse. Ea enim epistolâ dicitur data vi idus Sept. mbrs, Florentio V. C. cos. Baronius et collectores conciliorum autumantes annum Christi 518 Magni et Florentii consulari notatum fuisse, easdem retulere ad eum Christi annum. Verum eo anno Magnus solus consul processit, ideoque eæ litteræ, cum quibus aliquæ annis sequentibus datæ connexionem habent, ad annum 515 omnino retrahendæ, et in nova Conciliorum editione in suum ordinem restituendæ erunt.

• EPISTOLA XXXI.

AD JUSTINIANUM AUGUSTUM.

Ad pacem assequendam Acacium, damnandum, legatos mitti significat.

Hormisda episcopus Justiniano Augus. o.

Litterarum vestrarum serie religionis ope pollente, devotionis optatissima gratulatione suscepta, gratias divinitati retulimus, quia dedistis indicium facile a vobis fieri quod potuissemus hortari. Hinc est quod quia sponte laudabilia cupitis, digne ad principatus apicem generis vestri stemmata pervenerunt. Quapropter insistite et religiosæ vivacitatis animis imminete, ut quemadmodum pro bonæ voluntatis initio genus vestrum meruit culmen imperii, in æterna vobis de perfectione gloria sint triumphi. Videte quo desiderio ad pacis gaudia ludificatus diu mundus exhortet (exsultet). Respicite generalitatis animos, vestri præsumptione beneficii, certa spe quietis attolli; non est quod se dubietas inserat, non est quod aliquod ambiguitatis accedat, cum testamini, quod et nos quidem bene novimus, accedere ad Ecclesiarum concordiam religionis (religiosi) principis vota. Quapropter tantæ magnanimitatis gratias agentes, quanta possumus petitione deprecamur ut Acacii nomen cum sequacibus suis, quod plene unitatis Ecclesiarum impedit gaudium, damnationis ordine sit remotum. Nos enim convenientes causæ qualitati direximus legatos, quibus præsentibus initium quod dedit gaudii possit secundum quæ mandatis continenter impleri (anno Domini 517).

INDICULUS

QUEM ACCEPERUNT LEGATI APOSTOLICÆ SEDIS.

Legatos instruit.

Cum Deo propitio partes Orientales fueris ingressi,

* Hanc epistolam cum novem sequentibus de pace et unitate Orientalis Ecclesiæ scripsit Hormisda pontifex anno Domini 519. Curavit eas deferri per legationem sedi apostolicæ, qua Germanus et Joannes

A si qui episcopi vobis occurrerint, et libellum, cujus continentiam percepistis, a se subscriptum offerre voluerint, suscipite, eisque præbete sanctæ communionis consortium. Si vero occurrentes ipsi eo quo superius diximus ordine profiteri noluerint, a vobis equidem sub sacerdotali affectione tractentur: sed neque vobis sit cum his mensa communis, neque ab his vel victualia præsumatis accipere, nisi tantum subvectionem, si causa poposcerit, et hospitalitatem, ne credant se omnino fastidiosè despectos. Cum autem Constantinopolim Deo adjuvante veneritis, in eam secedite quam imperator præbuerit mansionem; et nullum ad salutationem vestram prius permittatis accedere, exceptis his quos ipse mihi erit imperator, aut quos nostræ communionis esse cognoscitis, donec ipsum B principem videatis; cui præsentati, salutantes, litteras nostras offerte, suggerentes magnum nos de ejus imperio gaudium percepisse, et nimium gratulari quod eum Deus omnipotens ad hoc evexit, juxta ejus sacras litteras, ut secundum ea quæ sunt ab apostolicæ sedis constituta præsulibus, Deo auctore et regno ejus adnitente, Ecclesiarum et pax et unitas his temporibus desiderata proveniat. Qui si vos hortatus fuerit ut Constantinopolitanum videatis episcopum, intimare vos præfinita habere, quæ etiam ab eis sæpe sunt cognita, quæ ab universis episcopis catholicam communionem amplectentibus professio debeat celebrari. Hæc si episcopus Constantinopolitanus implere paratus est, ei gratanter occurrimus; si vero sedis apostolicæ adhortationem sequi contemnit, quid C necesse est ut ad occasionem contentionis salutatio nostra proficiat, quibus non est disputationis aut certaminis causa in mandatis? Si vero imperator sibi aperiri voluerit quid sit quod ab episcopo fieri postuletis, formam libelli quam portatis ostendite. Quod si de anathemate Acacii consentiens, successores ejus dixerit recitandos, ob hoc quod propter defensionem Chalcedonensis synodi aliqui eorum (nempe Euphemius et Macedonius) fuerint exilio deportati, insinuahtis nihil vos de libelli posse forma decerpere, in qua sequaces damnatorum pariter continentur. Sed si eos ab hac non potueritis intentione deflectere; saltem hoc acquiescite, ut anathematizato specialiter per libellum, quem vobis dedimus, Acacio, de prædecessorum ejus nominibus taceatur, D ab abasis eorum de diplychorum inscriptione vocabulis. Quo facto episcopum Constantinopolitanum in vestram communionem accipite. Libellum vero vel episcopi Constantinopolitani, vel aliorum, quos vos suscipere Deo volente contigerit, primo agite, ut præsentem populo recitetur. Quod si hoc fieri non potuerit, saltem in secretario præsentibus clericis et archimandritis recitatur. Hæc omnia si Deo fuerint volente completa, imperatorem rogatu [F. imperator rogetur], ut destinatis sacris per metropolitanos episcopos, adjunctis ipsius episcopi Constantinopolitani litteris, in episcopi, Blandus presbyter, Felix et Dioscorus diaconi fungebantur, quique sequentem indiculum rerum agendarum a pontifice acceperunt. S. V. B. N. S.

notescat episcopum Constantinopolitanum, suo quoque consensu celebrata professione quam sedes apostolica destinavit, in unitatem communionis fuisse susceptum, quibus litteris etiam ipsos hortetur similia profiteri. Quod si in hac parte imperator aliquid difficultatis attulerit, episcopus Constantinopolitanus, directis præceptionibus episcopis suis paræcialibus, vel cæteris metropolitanis, eis præsentibus qui a vobis pariter directi fuerint, quid ipse fecerit, innotescat: quod ab eo molis omnibus vos oportet exigere, ut facti hujus testimonio peragrante, etiam universos, vel qui longe sunt positi, latere non possit.

EPISTOLA XXXII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Ab iis qui, admisis Chalcedonensis concilii decretis Acacium damnare recusant, c. vendum; legatosque ob pacem et unionem Orientalis Ecclesiæ missos commendat.

Hormisda Justino Augusto.

In tantum pro gratia Divinitatis gloriæ vestræ famam constat extensam, et ita vos suffragante vitæ merito laudabiliter mundo contigit inolescere, probatissimorum hominum opinione vulgante, ut super vos potius credatur delatum culmen imperii, quam per imperium vos aliquis dicat agnosci. Certum est quidem hujusmodi profectione vestra pristino splendori accessisse decoris cumulum; sed sicut tennistis olim moribus principatum, sic cum vos per orationem impatiens secreti magnitudo detulerit, ad nos quoque, sicut mystice loquuntur Scripturæ, testimoniis suavitatis vestræ odor advenit. Et certe cum late prudentium hominum sententia religiose vitæ vestræ fuerint instituta dispersa, habere non potuimus incognitum quidquid de vobis fuerat mundi attestatione vulgatum: quia sicut mediocri laude digna in immensum sibi nequeunt vindicare præconia, ita sine fine prædicandum rapitur in populum quidquid bono fuerit admirationis ornatum. Vindicat enim sibi quantitatibus suæ jure magnitudo famæ testimonia, quia nesciunt latere miranda. Hinc est quod principatus vobis ac honores (*Ed. Rom. adoreas*) publica jura commiserunt: nam quod meritum insignia generalitatis facta sunt vota, nemo ita rerum arborum iniquus exstitit, qui per assimis vos æstimet arches inelytæ accepisse titulos, cum negari nequeat digne vos meruisse imperii culmen, quorum probitatem mundus agnovit. Sed parum est, quamvis judicio universalis, suscipere loco patris jura regnandi. Illud magis est admirabile quod ita vos hominum laudabilitate firmatos suscipiunt imperia, ut judicia sint divina. Non est dubium electos suos venerabili prædestinatione Divinitatis ad tantæ potestatis ornamenta venire, quos sincere fidei documenta circumvallant. Vere vobis prophetici spiritus convenire verba dixerimus: *Præquam te formarem in utero, nori te (Jer. 1)*. Ad hanc vos gloriam, incomprehensibili supernæ majestatis dispositione procurante, obsequium naturæ mundo protulit, sub custodia fidei transactæ vitæ probitas instituit, atque ad imperia clementia divina provexit; ob hoc scilicet ut tan-

dem aliquando divisores dominici corporis fidei vestræ exserutione compressi, Ecclesiarum concordia diabolica impedimenta succederet, et universitas de adunatione gauderet. Hoc religioni, hoc fidei, hoc serenitati vestræ specialiter cælitus mandatur officium, quibus et posse omnia, et perficere videmus indultum. Itaque sicut instituistis facere, navate suscepit operis munus quod superna vobis Providentia videtis injunctum. Et vere sic decuit ut per principem pax debeat fieri, quam reverentia Divinitatis exposcit. Date has assumpti Deo nostro vestri oblationes imperii, ut per vos possit pacis fructus impleri. Sine dubio quidquid tali facto animæ vestræ fuerit præstitum, a vobis mundo judicatur impensum. Magnam et inestimabile est, venerabilis imperator, propter quod adsciti estis judicio Divinitatis: extenduntur ecce vota pacem desiderantium; diuturni temporis tractu mœret Ecclesiarum indivisibilis discussa communio; est in gemitu discepta fraternitas, cum circa Patrum dogmata varia sit voluntas. Accingite ergo lumbos viribus fidei, videte cui vos regi Divinitas velit obsequi, quantum sit quod per vos procurari impleri. Ecclesiæ venerandæ corpus, quod propria Christus noster passione fundavit, gloriæ vestræ adunare factis instituit. Non est quo magis circa vos gratia supernæ majestatis eluceat, quam si Ecclesiæ corpus per vestrum reparetur officium, sanguinis Domini redemptione formatum. Est quidem causæ hujus vetustissima calamitas, sed pro inimitate sui recentissimus dolor, et tanto Christianis animis fortior gemitus, quanto temporibus est dilatus. Videndum vobis est in quantum quotidie antiqui hostis fervereat insania, et, cum olim causa sit decisa sine sententiæ, pacis faciat tarditatem: et cum Chalcedonensis synodus, et B. papæ Leonis constituta placeant, quo ad caritatem reverti volumus a certamine non desistis. Sequuntur quæ dogmatibus prædictis ascripta sunt, et eorum sequacibus, quos prædicta auctoritate damnatos intelligunt, non recedunt. Tenent adhuc in complexibus nomen Acacii, quem vident judicio sedis apostolicæ merito pœnam subiectis damnati. Quis non intelligat simulate dici: Sanctorum Patrum sequimur dogmata, sed non diligimus facta? Quæ a sancta synodo Chalcedonensi constituta sunt, et quæ beati Leonis epistola continet, fovemus, veneramur, amplectimur, sed Acacio, qui damnatorum communionem secutus est, impendimus vota. Sed quid opus est de judicatis rebus verba facere, cum nos hortari tantummodo deceat ut, expressa superius simulatione submotâ, sub omni puritate pacem debeant a quibus hæc dicuntur optare. Apud vos mihi est omnis deprecationis causa, imperator egregie: vos his ac talibus religiosi operis resistite viva caritate; vobis imminet, ut qui ecclesiasticæ concordie habuistis sub privata vita desiderium, sub principatu detis effectum. Non fuit quo magis gratiæ vestræ cumulus accederet, quam quod vobis divinitus datum est, ut quod semper voluistis fieri, per vos ad terminum possit adduci. Nec breve specimen circa

vos gratiæ Divinitatis effulsit, quibus datur posse facere quod semper optastis. Quapropter quoniam vobis tantæ causæ titulum videtis esse servatum, removete quicquid ambiguum remansisse creditur ad plenitudinem gaudiorum. Nos enim quæ decuit affectione per Gratum virum clarissimum, cui pro moderatione sui congrue censimus officium legationis injectum, litteris vestri principatus acceptis, causæ magnitudini convenientes, * destinavimus viros Germanum et Joannem episcopos, et Blandum presbyterum, nec non et Felicem diaconum, per quos si, quemadmodum præsumimus, serenitatis vestræ favor arriserit, secundum quæ mandata sunt, Ecclesiarum adunatione generalitatis possit vota firmari (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXIII.

b AD EUPHEMIAM AUGUSTAM.

Augustum ad pacem Ecclesiæ restituendam cohortandum.

Hormisda Euphemix Augustæ.

Ecclesiarum pax jam cœlesti ordinatione componitur, cum vos ad imperium Deus elegit, apud quos esse integrum semper religionis suæ cognovit affectum. Nam sicut in privata vita Deum semper recto dogmate coluistis, ut de religionis concordia cogitaretis, et multa quidem inter ipsa imperii vestri primordia facta sunt, quæ sem nobis correctionis integræ pollicentur. Unde quia in vobis amorem fervere fidei gratulamur, agentes Deo gratias, quotidie pro vobis beato Petro apostolo supplicamus, ut votis vestris apud Dominum suffragetur, et cursum bonæ voluntatis adimpleat. Nec dubium est divinis vos auxiliis adjuvari, quia tanto religionis studio mandatis cœlestibus obeditis. Hinc est quod quia sanctum conjugii vestri constat esse propositum, has fiducia-
 lier ad vestram clementiam litteras destinamus, ut per vos ad perficiendam Ecclesiæ pacem mariti vestri pietas amplius incitetur. Magnum opus arripuistis, magna vobis causa commissa est. Per vos etiam populus Christus vult ad Ecclesiæ fœdera revocare, quos per se voluit a morte redimere. Magna etiam vestro sexui parata est laudis occasio, si vobis instantibus Ecclesiæ suæ Christus quæ divisa fuerant membra conjungat. Nec ejus major est gloria, quæ humanæ salutis lignum scrutata est, et solam crucem quam omnis veneratur mundus invenit *. Superabitur quinimo illius merita, quia Ecclesiæ unitas per illam suum invenit signum, per vos est habitura remedium. Agat igitur jugalis vestri religiosa clementia, ut fratres et coepiscopi nostri sub eo libelli tenore, quem dudum misimus, fidem suam dignentur asserere; quatenus perfecta possit esse quæ est inchoata cor-

* Hoc loco desideratur nomen Dioscori dæconi, quod in epistolis sequentibus expressum invenitur, licet non hoc ordine. Nam in ipsis post nomina episcoporum legatorum mox nominati reperiuntur ambo legati dæconi et novissime Blandus presbyter. Sed hujus epistolæ auctoritate dici potest errore librarium accidisse quod ibi series nominum sit inversa, et dæconi ante presbyterum positi reperiuntur.

SEV. BINIUS.

A rectio: quia irri a est quælibet in cultura Dei confessio, cui deest fidei plenitudo. Hoc enim quod a reliquis fieri poposcimus, a multis jam sacerdotibus constat effectum: et unitas esse justa in communione non poterit, si non fuerit in reversione servata (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXIV.

AD JOANNEM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM.

Acacium damnandum, et in legatorum manibus fidei professionem emittendam.

Hormisda Joanni episcopo Constantinopolitano.

Reddidimus quidem, frater, congruum litteris tuis sub ecclesiastica libertate responsum; et quid in his congratulati fuerimus insertum, qui taciturnitate præteritum, evidenter expressimus. Ac licet cuncta sensibus tuis nunc crebra legatio, nunc usu in Ecclesia diuturnæ conversationis tuæ vetustas infuderit, juvat tamen adhuc latius aperire nostrum repelita ratione consilium: quia tunc bene de fidei firmitate disseritur, quando simplicibus verbis conciliandæ pacis cupiditas explicatur. Desideria quippe tua, quibus te ad ecclesiasticam testaris festinare concordiam, ut haberent partes illæ semper optavimus; nec sola votorum ambitione contenti, usi etiam precibus sumus. Vestro sunt hæc et mundi testimonio roborata quæ loquimur: quia ut catholicæ unitatis reparatio fiat, auctoritatem nostram integritate submittimus. Inclinet orationibus nostris aurem suam divina miseratio, ut quod creditis postulandum, sequamini, et ameis oblatum. Nobis una causæ sollicitudo, una
 C custodia est, ita pacem cupere, ut sic religionis, sic venerabilium Patrum constituta serventur: quoniam quæ inter se consona credulitate non discrepant, æquum est ut simili observatione subsistant. Sed cur diutius immoramur? Scis ipse unitatis causa quid exigit, scis ipse qua via ad beati Petri apostoli debeas venire consortium. Habes itineris tui duce, quem te jam sequi asseris, Chalcedone habitum pro religione conventum. Jam te quoque, quod idem amplecti testatus es, beati Leonis redeuntem dogma comitabitur. Hæc si placent, Acacii defensio damnata non placeat: hoc est quod boni studii a perfectione vota suspendit. Si sunt enim illa adversum Dei et legis ejus inimicos venerabilium Patrum congregatione disposita, ut qui quis eos in communione sequeretur, jam tunc latam subiret in sua damnatione sententiam; non sunt igitur nova quæ constanter exsequimur, sed temporibus illis facta judicia justa Patrum constitutione servamus. Hortamur itaque, frater, et mentem tuam Dei nostri misericordia adjuvante pulsamus, ut ab omni te hæreticorum contagione, Acacium cum sequacibus suis condemnando,
 D

b Euphemia, conjux Justinii imperatoris, insignis pietate femina, antea Lupicina nominata fuit. Quando vero Justinus imperator factus est, nomine Euphemix illustris martyris, in cujus basilica Chalcedonense concilium celebratum fuerat, conjugem suam pietatis ergo appellari voluit, antequam illam Augustæ titulo decoraret. Zonaras et Cedrenus in Justinio. SEV. BINIUS.

* Helena, Constantinii mater, Christi crucem invenit.

disjungens, una nobiscum dominici corporis participatione pascaris. Si nobiscum universa prædicas, cur nobiscum non universa condemnas? Tunc enim nobiscum quæ veneramur amplecteris, si nobiscum quæ detestamur horrueris. Pax integra nescit aliquam habere distantiam, et unius Dei vera esse non potest nisi in confessionis unitate cultura. Quapropter salutantes te fraternæ caritatis affectu, petitionem tuam, missis, sicut sperasti, religiosissimis viris Germano ac Joanne episcopis, a Felice diacono, Dioscoro diacono, atque Blando presbytero, significamus esse completam. Hi vero quibus fuerint mandatis instructi ante allegationes eorum, si cogites, evidenter agnosces. Ili pacem tuam sub ea qua sæpe scripsimus professione suscipient. Imple ergo, frater carissime, gaudium nostrum, et tuum ad nos per eos rectæ fidei tuæ remitte præconium, ut per te universis detur exemplum (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXV.

AD EUNDEM.

Cum jam fidem catholicam profiteatur, illi potissimum de stabilienda pace cogitandum, pro qua ipse legatos destinavit.

Hormisda Joanni episcopo Constantinopolitano.

Ea quæ caritas tua destinatis litteris significavit agnovimus, et gratulamur ad conscientiam nostram fidei tuæ indicia pervenisse: optantes ut intentioni tuæ, quam rectam esse cupimus, plenum Deus noster circa ecclesiasticam pacem concedere digneur effectum, cujus spem animo supernæ majestatis assumpsimus: quia imperatorem serenissimum ad hoc providentia divina judicamus electum, ut per eum Ecclesiarum redintegratio tantis temporibus desiderata proveniat. Quapropter licet quæ pro fidei unitate facienda sunt tuæ caritatis notitiam latere non possit, legatos tamen direximus, quos ratio causæ posebat: quibus hortantibus, et quæ jam pridem a nobis significata, et quæ nuper iterata sunt, ad effectum, Domino nostro auctore, perveniant.

EPISTOLA XXXVI.

AD ARCHIDIACONUM ET CLERUM CONSTANTINOPOLITANUM.
Catholicis hæreticorum molestia liberatis, legati ad pacem confirmandam mittuntur.

Hormisda Theodosio archidiacono Constantinopolitano, et universis catholicis a pari.

Gratias misericordiæ divinæ competenter exsolvimus, quæ fidem vestram diu laborare non passa est: et nam tempus oblatum est, quo fidos milites suos catholica recuperare possit Ecclesia. Quæ enim major animum vestræ potest obtinere jucunditas, quam malorum commemorata depulsio? Gaudiis præsentibus compensate afflictionis incommoda: quia Deus noster, qui remedium fuit, adversis opprimi caritatem vestram noluit, sed probari. Nam si transacti temporis mala cum præsentibus, quæ divina esse non ambigitur, retributione compensetis, quis dubitat ampliora vos præmia consecuturos quam nocere potuisset adversitas? Et quamvis pro statu fidei catholice nun-

a Ex epistola trigesima secunda præcedente patet quod hoc loco nomina legatorum diaconorum ante

A quam sollicitudo nostra cessaverit, tam serenissimi principis sacris affatibus incitati, legatos destinare curavimus, quorum officio, Deo auctore, in his quæ sæpe mandavimus sui sequi non dubitamus effectum. Et ideo competenter exire, ut Ecclesiam catholicam hoc præcipuum vestræ liberationis munus possitis offerre, quatenus, repulsis omnibus quæ hactenus nocuerunt, in una quam semper optavimus communi gratulantes, Deo nostro laudes referre sine cessatione possimus.

EPISTOLA XXXVII.

AD JUSTINIANUM DOMESTICORUM COMITEM POSTERUM
JUSTINI SUCCESSOREM.

Sperat fore ut ejus opera pacem Ecclesia adipiscatur, et missi ab eo munera se ac esse nunt al.

Hormisda Justiniano viro illustri.

B Magnitudinis vestræ litteras sanctæ fidei plenam amore suscepimus, quibus, ad exercendam apud vos prædicationis apostolicæ firmitatem, opportunitatem nobis provenisse divinitus nuntiastis. Unde indolens Domino nostro agimus gratias, qui ad tam præclara remedia et tempus vobis et animum dedit. Et nos quidem desuper ista agnovimus ordinari, postquam ei detulit divina majestas imperium, qui se ad componendam Ecclesiarum pacem indicat ordinatum. Ergo restat ut universi episcopi partis Orientalis, juxta libelli seriem, ad correctionis pervenisse se testentur effectum. Patet venerandæ via concordie: nota (notata) sunt optata remedia sanitatis. Sacerdotes qui catholicam pacem desiderant, professionem catholicam non recusent; non enim opus est partibus errorem corrigi, sed radicitus amputari. Insistite igitur, sicut cœpistis, ut merces apud Deum vestra, quæ de boni operis inchoatione habet initium, de perfectione consequatur effectum. Animum quidem vestrum talem missa ad nos testantur alloquia, ut ad plenitudinem boni propositi non multum indigatis hortatu: nostri tamen desiderii ea quæ spem dedit ratio (oratio) amplius accendit ardorem; et avidius gaudia impleri cupimus, quæ instare jam divinitus arbitramur. Hinc est quod beatum Petrum apostolum quotidie suppliciter obsecramus, ut vobis, per quos integrari membra sua sancta jam sperat Ecclesia, et effectum Deus celerem, et salutem tribuat longiorem. Nos quidem vestris animis obsequentes viros direximus, ad solidandam sub apostolicæ dispositionis ordinatione concordiam. Vestrum est, ut sicut nos bonæ intentioni disesse volumus, ita eos apud nos optatum referre faciat effectum. Munus vestrum veneranda saccaria susceperunt; quod amplius beato Petro apostolo facietis acceptius, si per vos optatum Ecclesiæ receperint unitatem (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXVIII.

AD CELEREM ET PATRICIUM CLARISSIMOS AULICOS.

Legatos in causa pacis conjungendos.

Hormisda Celeri et Patricio a pari.

Quamvis pro loci nostri consideratione de causa presbyteri nomen posita reperiantur, ut dixi supra in notis ejusdem epistolæ. SEV. BINUS.

fidei catholicæ minime tacere possimus, tamen ad hanc partem serenissimus princeps magnopere directis affatibus nostrum incitavit studium, pro cuius legatos voluntate direximus. Et quia hujusmodi causa filiorum Ecclesiæ sublevari debeat auxilio, salutantes vos cultu atque honorificentia competenti, poscimus ut pro ecclesiastica pace allegationes eorum qui directi sunt apud animos serenissimi principis adjuvetis: siquidem vestræ celsitudinis laborem non parva retributio subsequitur, cum omnipotenti Deo nos gratias persolvere de vestris operibus feceritis (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXIX.

AD PRÆFECTUM PRÆTORIO THESSALONICENSEM.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda præfecto prætorio Thessalonicensi et cæteris illustribus a pari.

Licet pro causa ecclesiastica nunquam sollicitudo nostra cessaverit, tamen imperatoris serenissimi sacris affatibus promptius incitati, legatos cum celestis misericordiæ favore direximus; quorum officio bona, quæ de principis mente præsumimus, impleantur. Et ideo salutantes amplitudinem vestram, cultu et honore quo dignum est, poscimus ut pro redintegratione fidei vestrum commodetis studium, nec tantis fidelium tardari vota temporibus permitatis: quia non est dubium celsitudinem vestram fructum tantæ laudis acquirere, si per eam quæ ab omnibus bonis optantur, Dei nostri misericordia operante, prove-niant (anno Domini 519).

EPISTOLA XL.

AD ANASTASIUM ET PALMATIAM CLARISSIMAS FEMINAS SENATORIAS, QUÆ TENPORE PERSECUTIONIS ANASTASII PRO FIDE CATHOLICA INCONCUSSE STETERANT.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda Anastasiæ et Palmatiæ a pari.

Bonæ voluntatis studium divinæ semper comitatur prosperitatis effectus. Dei nostri providentia temporis facultas oblata est, in qua pro fidei vestræ præmio debeatis anniti. De superna primitus misericordia, deinceps de conscientia clementissimi principis præsumentes, legatos pro religionis catholicæ causa direximus, per quos amplitudinem vestram debite venerationis salutamus officio; postulant ut pro ecclesiastica redintegratione concordia vestrum laborem atque operam non negetis, quatenus cum, repulsis remotisque iis quos apostolicæ sedis damnavit auctoritas, ad unam, quæ recta est, communionem plebs Christiana redierit, beatum Petrum apostolum, pro cuius fide nitimur, in vestris possitis habere actibus adiutorem (anno Domini 519).

EXEMPLUM SUGGESTIONIS SECUNDÆ

GERMANI ET JOANNIS, EPISCOPI, FELICIS ET DIOSCORI DIACONORUM, ET BLANDI PRÆBYTERI.

Quanto cum honore Scampi fuerint accepti.

In civitate Anlonitana quo ordine cum Dei adiutorio pervenimus, et quomodo sumus suscepti ab episcopo civitatis ipsius, et quid est actum, vel quale responsum dederunt, et quia hæc promisit, ut cum metropolitano suo faceret libellum, in alia epistola

A beatitudini vestræ significavimus: quod in Scampina civitate factum est vestris orationibus tacere non permisimus. Antequam nos ingrederemur in civitatem ipsam, venerabilis Trojus (Troilus) episcopus cum suo clero vel plebe in occursum nobis egressus est. Et quomodo Deus in ipsa die benedictus est, et quæ festivitas per ipsius pietatem est subsequuta, ad notitiam apostolatus vestri referimus. Nobis præsentibus, vel suo clero et nobilibus viris ipsius civitatis, libellum subscripsit, porrexit: suscepimus, et præsentem omni clero vel plebe, in gradu suo a servo vestro Petro notario sanctæ Ecclesiæ Romanæ est relectus. Erat conventus in basilica Sancti Petri. Constatim beatitudini vestræ, tantam devotionem, tantas Deo laudes, tantas lacrymas, tanta gaudia difficile in alio populo vidimus. Prope omnes cum cæreis viri cum mulieribus, milites cum crucibus in civitate nos susceperunt. Celebrata sunt missæ, nullius nomen obnoxium religionis est recitatum, nisi tantum beatitudinis vestræ. Noster episcopus venerabilis Germanus missam celebravit. Et promiserunt nec postea recitari, nisi quæ sedes apostolica suscepit. Quanta a nobis operata sunt, Deus propitius in vobis conservet. Istam epistolam ante triginta millia a Lignido fecimus, sperantes ipsa die in eadem civitate cum Dei adiutorio pervenire. Et quomodo ad nos pervenit Scampinus episcopus, speramus et ipsius civitatis Lignidi episcopum similia facere. Quod si factum fuerit, data occasione rescribemus. Scampis nobis positis, post missas, hora cænatoria, Stephanus et Leontius vv. cc. ab imperatore missi in occursum nobis venerunt, adhuc nescientes nos in partibus Græciarum positos, quia Italia mandata fuerunt comiti Stephano data, ut ad partes Italiæ transirent in occursum nostrum. Est Stephanus iste, qui modo dicitur, de parentela filii vestri magistri milium Vitaliani. Illi nobis nuntiaverunt Paricium senatorem proscriptum et in exilium missum. Pro qua tamen causa, nisi quomodo ad nos pervenerit, non possumus dicere, quia non est de talibus rebus facile de-liberare. Dicitur tamen et apocrysiarios Thessalonicensis Ecclesiæ teneri, apud quos dicunt epistolæ inventa; pro qua causa, nescimus: cum ipsis et Philumenum, Demetrium, Magistranium, et alias personas, quarum nomina ignoramus. Ista sunt, quomodo prædiximus, quæ audivimus. De causa tamen ecclesiastica cum Dei misericordia prospera nuntiantur. Cosmatem tamen medicum pro qua causa in Italia venit, penitus intelligere non potuimus, nisi hoc, quia fortiter quæritur, de quo debetis esse solliciti, ut sciatis, pro qua causa ibidem venit.

ITEM TERTIA SUGGESTIO

LEGATORUM SUPRANOMINATORUM.

Lignidum pervenisse, et iuxta ejus mandata omnia peracta.

In alia epistola significavimus beatitudini vestræ de Scampina civitate de venerabili Trojo episcopo, quo ordine libellum dedit, et qualis festivitas est celebrata in ipsa civitate. Cum Dei misericordia venimus Li-

gaidum, Theodorus episcopus venerabilis vir ipsius civitatis similiter libellum dedit, qui libellus in Ecclesia est relictus, et omnia secundum constitutionem vestram sunt facta. Rogate Deum; sperate ab apostolis ejus beatissimo Petro et Paulo, ut Deus, qui initia talia donavit orationibus vestris, similiter sequantur [sic] et prospera, ut tempora coronæ vestræ in correctione Ecclesiarum semper prædicentur. Quam epistolam ad apostolatam vestram direximus die nonarum Martiarum.

EXEMPLUM RELATIONIS

ANDRÆ EPISCOPI PRÆVALITANI.

Continet simulationem episcoporum in synodo Epiri novi, et quæ Scampis et Lignidi in adventu legatorum acta sunt.

Domino semper meo beatissimo, et apostolica sede intimā veneratione præferendo, atque angelicis meritis cœquando patri patrum papæ Hormisdæ Andreas.

Commendans me humillime vestigiis vestris piissimis, indicio propter synodum Epiri novi, quoniam finxerunt anathematizare intra semetipsos aliquas personas. Hoc tantummodo ingenio usi sunt, ut os in sua malitia caperent: quibus restitit divina Trinitas per vestras sanctas preces; et cum deprehensi fuissent in sua malitia, nunquam potuimus archiepiscopo suadere ut ad viam veritatis et ad vestra præcepta verteretur. Sed modo cum advenērunt beatissimi atque sanctissimi domini episcopi vel diaconi directi a sancta corona vestra, occurrerunt illis Scampinus episcopus vir beatissimus Trojus cum omni gaudio et luminaribus: et, correcto libello secundum vestram præceptionem, statim recepti sunt in pace Christi, et missas cel. brave cum episcopo in Scampina civitate. Et videntes Lignidonenses quod fecit Scampinus, simili modo et ipsi secuti sunt. Nunc dum istas litteras ordi aremus, supervenit Magistriani de urbe Constantinopolitana, qui nuntiavit quia Deo propitio precibus sanctis vestris et Constantinopolitani miserunt anathema Acacio, et cum pace Pascha celebraverunt. Jam quod sequatur, vestra intercessio apud Deum laboret, ut ad perfectum servi sedis apostolicæ inveniamur. Epistolas vero quas destinaverunt ad meam humilitatem supra memorati viri beatissimi episcopi pietati vestræ junctas transmissi. Accepta die quo supra.

EXEMPLUM LIBELLI

JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Catholicam fidem profitetur. Hæreticos omnes et præcipue Acacium delectatur.

Domino meo per omnia sanctissimo et beatissimo fratri et comministro Hormisdæ Joannes episcopus in Domino salutem.

Redditis mihi litteris vestræ sanctitatis, in Christo frater carissime, per Gratianum clarissimum comitem, et nunc per Germanum et Joannem reverendissimos episcopos, Felicem et Dioscorum sanctissimos diaconos, et Blandum presbyterum, lætatus sum de spi-

* Epistola sive libellus.

A rituali caritate vestræ sanctitatis, quod unitatem sanctissimarum Dei Ecclesiarum secundum veterem Patrum requiris traditionem, et laceratores rationalis gregis Christi animo repulsare (amore pulsare) festinas. Certus igitur scito, per omnia sanctissime, quia, secundum quod vobis scripsi, una tecum cum veritate sentiens, omnes a te repudiatos hæreticos reno et ego, pacem diligens. Sanctissimas enim Dei Ecclesias, id est superioris vestræ et novellæ istius Romæ unam esse accipio illam sedem apostoli Petri, et istius Augustinæ civitatis unam esse definio. Omnibus actis a sanctis illis quatuor synodis, id est Nicæna, Constantinopolitana, Ephesina, et Chalcedonensi, de confirmatione fidei et statu Ecclesiæ assentior, et nihil timere de bene judicatis patior: sed et conantes aut "enixos (scissos) usque ad unum apicem placitorum perturbare, lapsos esse a sancta Dei generali et apostolica Ecclesia scio, et tuis verbis recte dictis evidenter utens, per præsentia scripta hæc dico: Prima solus est, rectæ fidei regulam custodire, et a Patrum traditione nullatenus deviare; quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia, dicentis: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi). Hæc quæ dicta sunt rerum jubarum effectibus: quia in sede apostolica inviolabilis semper catholica custoditur religio. De hac igitur fide non cadere cupientes, et Patrum sequentes in omnibus constituta, anathematizamus omnes hæreses, præcipue vero Nestorium hæreticum, qui, quondam Constantinopolitanæ urbis episcopus, damnatus in concilio Ephesino a beato Cælestino papa urbis Romæ, et a venerabili viro Cyrillo episcopo Alexandrinæ civitatis: et una cum illo anathematizamus Eutychetem et Dioscorum Alexandrinæ civitatis episcopum, damnatos in sacra synodo Chalcedonensi, quam venerantes sequimur et amplectimur, quæ sequens sanctam synodum Nicænam, apostolicam fidem prædicavit: his conjungentes Timotheum jarricidam, Alurum cognominatum, anathematizamus, et hujus discipulum et sequacem in omnibus Petrum Alexandrinum similiter condemnantes. Anathematizamus similiter Acacium quondam Constantinopolitanæ urbis episcopum complicem eorum, et sequacem factum, nec non et perseverantes eorum communioni et participationi: quorum enim quis communionem complectitur, eorum et similem adjudicationem in condemnatione conequitur. Simili modo et Petrum Antiochenum condemnantes, anathematizamus cum sequacibus suis, et in omnibus suis (omnibus supradictis). Unde probamus et amplectimur epistolas omnes B. Leonis papæ urbis Romæ, quas conscripsit de recta fide. Quapropter, sicut prædiximus, sequentes in omnibus et eam apostolicam, et prædicamus omnia quæ ab ipsa decreta sunt, et propterea spero in una communione vobiscum, quam apostolica sedes prædicat, me firum, in qua est integra Christianæ religionis et perfecta soliditas. Promittentes in sequenti tempore e-

* Al. nisos. Harp.

questratos a communione Ecclesiæ catholicæ, id est in omnibus non consentientes sedi apostolicæ, eorum nomina inter sacra non recitanda esse mysteria. Quod si in aliquo a professione mea dubitare tentaverim, his quos condemnavi, per condemnationem propriam consortem me esse profiteor. Illic vero professioni subscripsi mea manu, et direxi per scripta tibi Hormisdæ sancto et beatissimo fratri et papæ magnæ Romæ, per suprascriptos Germanum et Joannem venerabiles episcopos, et Felicem et Dioscorum diaconos, et Blandum presbyterum. *Et alia manu*: Joannes misericordia Dei episcopus Constantinopolitana novellæ Romæ hæc mea professione consentiens, omnibus supradictis subscripsi sanus in D.mino. Data mense Mario die 27 (28), indictione duodecima, (consulibus domino Justino imperatore Augusto et Eraclio [Eutharico] v. c. æra DLVII), consensu domini Justinii imperatoris Augusti, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

ITEM SUGGESTIO

GERMANI ET JOANNIS EPISCOPORUM, FELICIS ET DIOSCORI, DIACONORUM, ET BLANDI PRESBYTERI.

Quanto cum honore ab imperatore sint accepti : a Joanne episcopo fidei (Ed. Rom. addit libellum subscriptum, et Acacio cæteriæque sectatoribus damnatis, pacem Ecclesiæ redditam.

Non miratur apostolatus vestri precibus cuncta nobis prospera successisse, scientes quod amplius nostro ministerio vestra pro nobis elaborat oratio. Ita enim totus se ecclesiastici negotii tulit eventus, ut dubitari non possit beati Petri per singula provenisse miraculum; primum quod tantum in ipsis qui dignitate funguntur invenimus religionis ardorem, ut Vitalianus, Pompeius et Justinianus nobis occurrerent in decem milibus, et de adventu nostro cum vestra gratiarum actione gloriari non arbitrarentur indignum. Deinde quod tanta fuit etiam in plebe devotio, ut pars maxima populorum cum cereis simul et laudibus vestris nostrum præstolaretur adventum. Sub hac itaque celebritate secunda feria hebdomadæ majoris Constantinopolim hospites hilaresque convenimus: posteroque die piissimo principi præsentati, tanto ejus relevati sumus affectu, ut si alia minime præcederent, sola nobis ad solatium piissimi principis gratia sufficisset: sed orationibus vestris majora secuta sunt. Nam eo die sub senatus cuncti præsentia episcopi quoque quatuor adfuerunt, quos Joannes Constantinopolitanus antistes pro partis suæ defensione transmisserat, quibus apostolicæ sedis libellum ostendimus, omniaque in eo recta canonicaque esse probavimus. Postremo quinta feria, hoc est, in cœna Domini ad palatium in generali conventu venit episcopus, et perlecto libello consentiens, cum summa devotione subscripsit. Quis explicet quanta illic principis pariter ac senatus lætitia fuerit, quas ibi lacrymas gaudia pepererint, quas voces vel in laudem principis, vel in sedis vestræ, totius cœtus et cleri favor emisit? Explicari hæc relatione non possunt, sed

(a) Edit. Rom. addit *communione*.

A considerationi vestræ portitorique relinquimus quod eloqui non valeamus. A palatio in ecclesiam summa cum celebritate pervenimus, ut fidei animorumque concordiam (a) solemnibus quoque celebritatibus roboraret. Vix credi potest quis fletus lætantium, quæ immensitas fuerit exundatioque populorum: ipsa suam lætitiæ turba mirabitur: nec dubitari poterat magnam adfuisse cælestem, quæ talem mundo contulit unitatem. Acacii prævaricatoris anathematizati nomen de diptychis ecclesiasticis, sed et cæterorum episcoporum, qui eum in communione secuti sunt, sub nostro conspectu significamus erasos. Anastasii quoque ac Zenonis nomina similiter ab altaris recitatione submota: pax est orationibus vestris Christianorum mentibus reddita: una totius et Ecclesiæ anima, una lætitia: solus læget humani generis inimicus, vestræ precis expugnatione collisus. Orate ut Antiochenam quoque similis felicitas illustret Ecclesiam, de cujus antistite adhuc tractatus nutare conspicitur: quoniam inter diversa vota populorum de personæ electione non constat. Credimus tamen quod precibus beatitudinis vestræ de ipsa quoque velociter ordinatio digna proveniat, ut cœpta pax temporibus vestris per omnem mundum pariter dirigatur, et cunctis in apostolicam partibus communionem fidemque convenientibus perfecte, sicut pridem fuerat, omnibus membris capiti suo connectatur Ecclesia.

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI PER PULIONEM (Pollianem) SUBDIACONUM.

Nuntiat quæ Thessalonica et Constantinopoli acta fuerant.

C Ineffabilis Dei omnipotentis misericordia, et pietas ejus, quam super humanum genus clementer effudit, humanis viribus æstimari non potest, nec sermonibus explicari: sed sufficit ejus tantum consilia devotis sensibus admirari, et scire omnia bona de ejus tantum gratiæ pendere remediis. Est ista quotidiana probatio: audacter tamen præsumo dicere, domine meus beatissime papa, quia præsens causa præterita cuncta transcendit, quam Deus vestris temporibus et meritis reservavit. Quid in Aulone sit actum, quid Scampis, quid Lignidi fuerit subsecutum, anteflere significatione suggessi. Ad Thessalonicam pervenimus: quas intentiones (contentiones) habuerimus cum episcopo Thessalonicensi, et quæ dicta fuerint vel etiam constituta, harum portitoris viva insinuatione discetis. Quod tamen non oportet præterire silentio, insinuare non differo. Post multa certamina præfatus episcopus ratione convictus libellum subscribere voluit: sed quia episcopi qui sub ejus sunt ordinatione constituti omnes non aderant, in præenti hoc convenit, hoc promisit, ut post dies sanctos, uno ex nobis a sede Constantinopolitanæ urbis directo, episcopis congregatis, qui in ejus sunt diocesi constituti, libellum subscriberent: quod cum Dei adjutorio credimus esse complendum. Hæc sunt Thessalonica constituta. Vestris orationibus commendati ad Constantinopolitanam pervenimus civitatem feria secunda hebdomadæ authenticæ. Decimo ab urbe prædicta

milliario sublimes et magnifici viri nobis occurrerunt, inter quos sunt magister militum Vitalianus, Pompeius et Justinianus, et alii senatores, cunctique (multique) catholicæ fidei ardore ac desiderio redintegrandæ paris ardebant. Quid plura? Cum summis pene omnium gaudiis ingredimur civitatem. Alia die, quæ est tertia feria, piissimi principis præsentamur aspectibus: cunctus illic aderat senatus, in quo conventu erant et episcopi quatuor, quos episcopus Constantinopolitanus pro sua persona direxerat. Obtulimus beatitudinis vestræ litteras, quas clementissimus princeps cum grandi reverentia suscepit. Dicta sunt quæ ante examinationem causæ oportuit intimare: mox causa cœpta est. Hortabatur nos clementissimus imperator, hoc dicens: Videte civitatis huius episcopum, et invicem vobis pacifico ordine reddite rationem. Nos e contra respondimus: Quid imus ad episcopum certamina facere? dominus noster beatissimus papa Hormisdæ, qui nos direxit, non nobis præcepit certare: sed præ manibus habemus libellum quem omnes episcopi volentes sedi apostolicæ reconciliari fecerunt; si præcipit pietas vestra, legatur; et si est in ipso quod ignoretur, aut verum esse non credatur, dicant, et tunc ostendamus nihil extra iudicium ecclesiasticum in eodem libello esse conscriptum; aut si illi possunt docere quia non convenit regioni catholicæ, tunc nobis incumbit probare. Relectus est libellus sub conspectu principis et senatus. Nos statim subjunximus: Dicant præsentibus quatuor episcopi qui adsunt pro persona Constantinopolitani episcopi si hæc quæ in libello leguntur gestis ecclesiasticis minime continentur? Responderunt omnia vera esse. Postquæ nos subjunximus: Domine imperator, et nobis grandem laborem episcopi abstulerunt, et sibi convenientem rem fecerunt dicere veritatem. Mox clementissimus imperator his qui aderant dixit episcopis: Et si vera sunt, quare non facitis? Similiter et aliquanti de ordine senatorio dixerunt: Nos laici sumus; dicitis hæc vera esse: facite, et nos sequemur. Intermissa quarta feria episcopus Constantinopolitanus in palatio suscepit a nobis libellum, et imprimis quasi tentavit epistolam potius facere quam libellum. Sed non post multa certamina hoc convenit, præmium modicum facere, et subungere mox libellum, quemadmodum vestra beatitudo dictavit. Subscriptio ab eodem facta est, libello conveniens, similiter et datam, cujus exemplaria et Græce et Latine apostolatui vestro direximus. Post factum libellum nomen Acacii de dyptychis est deletum, similiter et Phravite, Euphemii, Macedonii et Timothei: et non solum hoc in ipsa sola ecclesia, in qua episcopus manet, verum etiam per omnes ecclesias cum grandi diligentia, Deo adiutore, suggerimus fuisse factum. Similiter deleta sunt de dyptychis Zenonis et Anastasii nomina. Episcopi diversarum civitatum, quanti inventi sunt, libellum similiter obtulerunt: et cum grandi cautela suggerimus custoditum, ne quis nobiscum commu-

* Sacra imperatoris.

A nicaret episcopus, qui libellum primitus non dedisset. Pari modo et omnes archimandritæ fecerunt: apud quos archimandritas et certamina nos habuisse suggerimus, dicentibus illis: Sufficit quia archiepiscopus noster fecit; nos factum ejus sequimur. Quid amplius? Post multa certamina, ipsi quoque ratione convicti, libellos modis omnibus obtulerunt. Post hæc omnia, Deo juvante, in ecclesiam processimus: et qualia gaudia facta sint unitatis, et quemadmodum Deus benedictus sit, quæ laudes quoque beato Petro apostolo, et vobis relatæ sunt, ipsius actionis consideratione perspicitis, quod mea lingua non valet explicare. Nihil est subsecutum secundum vota inimicorum, non seditio, non effusio sanguinis, non tumultus, quod veluti terrentes inimici antea prædicebant. Ipsi quoque ecclesiastici Constantinopolitani admirantes, et Deo gratias referentes, dicunt nunquam se meminisse ullis temporibus tantam populi multitudinem communicasse. His adimpletis etiam clementissimus imperator ad beatitudinem vestram sua scripta subjunxit, ordinem rei gestæ significans, similiter et vir reverendissimus Joannes Constantinopolitanæ civitatis antistes. Noveris etiam et sacra generalia esse edita, atque credimus Deo propitio et vestris sanctis orationibus per universas provincias quantocius destinari. Hæc Constantinopoli gesta sunt, et nunc de Antiochena Ecclesia tractatur; et ideo adhuc laboratur, quia nondum persona congrua est electa. Oret ergo beatitudo vestra intentius, ut Deus, qui vestris precibus exoratus Constantinopolitanam Ecclesiam apostolicæ sedi restituit, ipse et dignam personam donet in Antiochia ordinandam, et assiduas adunet Ecclesias. Rescribite episcopo Constantinopolitano. Si videtur beatitudini vestræ facite mentionem damnationum Severi et illorum quos nominastis in epistola illa quam scripsistis ad secundam Syriam per Joannem et Sergium monachos, hoc ipsum dei ad imperatorem rescribentes. Si feceritis, videtur mihi necessarium esse.

* EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Joannem episcopum catholicam fidem amplectum hæreticos anathematizasse, atque nomen Acacii, cum aliorum schismaticorum nominibus, e sacris tabulis expunctum esse.

D Victor Justinus, pius, felix, inclytus, triumphator semper Augustus, Hormisdæ sanctissimo (sacratissimo) ac beatissimo archiepiscopo et patriarchæ (almæ urbis Romæ).

Scias effectum nobis, pater religiosissime, et quod diu summis studiis quærebatur, noveri: patefactum, et antequam advenerint qui a vobis destinati sunt: quod Joannes vir beatissimus antistes novæ vestræ (nostræ) Romæ una cum clero ejus vobiscum sentiunt, nullis variantes ambiguitatibus, nullis divisi discordiis; scias libellum ab eo subscriptum, quem offerendum indicaveras, sanctissimorum Patrum concilio congruentem. Omnes concurrunt alacri opere ad suscipienda vota tam vestra quam Constantino-

politanz sedis, quos veritatis coruscus fulgor illuminat; omnes accelerant libentissime, quos oblectat via dilucida; sequuntur scita Patrum sanctissima, leges probatissimas: et conciliis quorundam firmatis qui recum tenebant tramitem, aliorum correctis qui vagabantur incerti, in eo res colligitur, ut unitatem individue Trinitatis ipsi quoque unitate colant mentium. Negatum est inter divina mysteria memoriam in posterum fieri (pro tenore libelli quem diximus) Acacii prævaricatoris quondam hujus (regiæ) urbis episcopi, nec non aliorum sacerdotum, qui vel primi contra constituta venerunt apostolica, vel successores erroris facti sunt, nulla usque ad ultimum diem suum poenitentia correcti. Et quoniam omnes nostræ regiones admonendæ (religionis admonendi) sunt, ut exemplum imitentur civitatis regiæ, destinanda ubique principalia præcepta duximus, tanto flagramus religionis officio, tanto affectamus studio pacem catholicæ fidei pro remuneranda cœlitus pace nostræ reipublicæ, pro conciliando subjectis meis superno presidio. Quid autem (enim) gratius reperiri potest? quid justius? quid illustrius? quam quos idem regnum continet, ejusdemque fidei cultus irradiat, eos non diversa contendere, sed collectis in eodem sensibus, instituta venerari non humana mente lata, sed divini prudentia Spiritus? Oret igitur vestre religionis sanctitas, ut quod pervigili studio pro concordia Ecclesiarum catholicæ fidei procuratur divini numeris opitulatio, jugi perpetuitate servari annuat.

Datum x cal. Maii Constantinopoli *.

EXEMPLUM RELATIONIS

EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI AD HORMISDAM.

Ecclesia pacem initam esse nuntiat, ideoque plurimum eum gaudere monet.

Domino meo per omnia sancto et Deo amabili fratri et comministro Hormisdæ Joannes in Domino salutem.

Quando Deus propria mirabilia in suis operatur, tunc oportet ea quæ divinis litteris continentur ipsius Scripturæ vocibus fiducialiter exclamare: *Quis loquatur potentias Domini aut auditas faciet omnes laudes ejus in omni tempore* (Psal. cv)? Ecce enim talem pium principem Romanæ reipublicæ suscitavit, quali multo ante et catholica indigebat Ecclesia, et omne genus hominum videre cupiebat. Ideoque ita etiam cornu (coronam) gratiæ super eum cœlitus declinavit, ut a fluenter in sacrum ejus caput misericordia funderetur: omni annuntiationis ejus tempore cum magna voce Deum omnium principem glorificaverunt, quoniam talem vericem meis manibus tali coronâ decoravit. Is vero maximus imperator primam suorum certaminum palmam, devicto inimico, evidenter ostendit; secundum virtutis ejus meritum, adunationem sanctissimis Ecclesiis sapientissime comparavit: regnum ejus tertium bonum, dissipata conjunxit, et pacem mundi sapientissime

A procuravit. Idecirco in omnibus Deo magno gratias referens cuncta sapientissime gubernanti, annuntiare tibi pacem pacis filio nuntiavi, in omnibus Deo amatissime; ut illud gaudium salias, quo David quidem secundum legem in arcæ Dei revocatione figuraliter exultabat (II Reg. viii), apostoli vero per gratiam veraciter lætabantur. Gaude itaque in Domino gaudium tuæ conveniens sanctitati, et scribe ea quæ vestrum benignum animum decent, homo Dei: nam quæ fuerant divisa conjuncta sunt, et dispersa collecta sunt; et quæ longe erant sibi invicem adunata sunt; et, sicut oportet dicere et olim scripsi, utrasque Ecclesias, tam senioris quam novæ Romæ, unam esse evidenter intelligens, et utriusque earum unam sedem recte esse diffiniens, indivisibilem adunationem, et utriusque nostrorum consonam confirmationem cum judicii integritate cognosco. Unde rogo Deum semper eam inseparabilem permanere orationibus sanctorum apostolorum et tuæ precibus sanctitatis, per quas donari nobis et universo mundo clementissimum et Christianissimum principem Justinum, et piissimum ejus cunctum em, nostram autem filiam Euphemiam, in pace multis temporibus comprehensurum, per omnia beatissime fratrem. Gavisus igitur de præsentibus reverendissimorum episcoporum, nec non et clericorum vestrorum, gratias agimus, quoniam secundum petitionem nostram tales pacificos viros et vestræ dignos sedis apostolicæ destinat, regulam Patrum si e confusi ne servant, fidemque indivisam custodientes. Quorum amplectentes in omnibus mentem, cuncta per eos ad satisfactionem vestræ egimus sanctitatis. Omnem in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate, ego quoque et mei plurimum salutamus **.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI AD HORMISDAM, CUI DE PROSTRATA PERFIDIA ET INITA PACE CONGRATULATUR.

Cum jam Ecclesia pace fruatur, pro imperatore ad Deum preces fundendæ.

Domino meo sanctissimo Hormisdæ primo archipontifici et papæ urbis Romæ Justiniano comes salutem.

Venerandæ sanctitatis vestræ prædicatio regularum, quæ Christo Deo pro Ecclesiarum pace et pro plebis concordia jugiter supplicat, quidquid nunc per beatissimos suos sacerdotes annuit peragendum, propitia divinitate cuncta effectui sociata sunt, nulla prorsus quorundam valente discordia. Igitur vestris sacris orationibus ac præceptionibus orthodoxorum fide muniti, supplices petimus ut hi pro sanctissimo Augusto nostro, totius fidei fautore, proque ejus reipublica, pro nobis quoque mandatorum vestrorum custodibus, æterno Regi consueti impetrabiles preces offerre dignemini, nosque vobis fideliter supplices vestris sanctiferis rescriptionibus visitare (anno Domini 519).

* Anno Domini 519, cum legati essent adhuc Constantinopoli.

** Anno Domini 519. Huc refer relationem Joannæ supra recensitam.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

POMPEII AD HORMISDAM.

De prostrata perfidia, et pace Orientalis Ecclesiæ inita, pontifici congratulatur.

Domino meo beatissimo et apostolice patri Hormisdæ archiepiscopo universalis Ecclesiæ Pompeius.

Sanctis beatitudinis vestræ precibus omnipotentis Dei pietas exorata tantæ nobis fidei principem condonare digna est, ut religiosissimis clementiæ ejus meritis redintegratio pacis ecclesiasticæ, quæ votis omnium fidelium poscebatur, jure videatur esse collata; in cujus regis proveniunt solidissima principatus sui fundamenta sancti Spiritus operatione constituit, quæ tantum robur obtinent stabilitatis invictæ, quantum actionis excellentia unica et admirabilis æstimatur. Et ideo reverendam vestri pontificatus beatitudinem cultu reciprocantis alloqui saluantes, quæcumque ut magis magisque pro clementissimi atque invictissimi domini nostri principis prosperitate orare dignemini, quatenus ineffabilis omnipotentis Dei pietas sua dona, in quibus etiam fructus vestræ agricolationis exuberat, justis gratiæ opulatione custodiat: nobis quoque filiis vestris spirituali vobis conglutinati affectu, quos hujus operis maxime semper sollicitudo perstrinxit, suffragatrix intercessio sanctimonice pontificalis assistat (anno Domini 519).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JULIANÆ ANICIÆ AD HORMISDAM.

Præsentia legatorum omnes Ecclesiæ dissensiones compositas esse nuntiat; hos non nisi firmata pace discedere permittendum.

Domino beatissimo patri Hormisdæ Juliana Anicia.

Precibus vestræ beatitudinis, adventu legatorum principalis sedis apostolicæ elisis erroribus hæreticorum, in unitatem fidei catholicæ convenimus congregati simul ad ubera materna Ecclesiæ in die sanctæ resurrectionis. Quapropter stylo venerationis alloquentes sanctitatem vestram, admonemus ut intimetis, destinatis a vobis reverendissimis viris, nullo modo abscedere, antequam, sicut prævideritis, ut oportet, firmentur ea quæ bene disposita sunt ab eis: ut, amputatis omnibus reliquiis transacti erroris, impendiis vestræ beatitudinis roborata unitas ad effectum perpetuum deducatur (anno Domini 519).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

ANASTASIE AD HORMISDAM

Ut pro proximis imperatoris salute preces ad Deum fundat, precatur.

Domino sancto et beatissimo patri patrum Hormisdæ archiepiscopo universalis Ecclesiæ Anastasia.

Divini luminis illuxisse nobis gratiam merito profitemur, apostolatus vestri reverentiam in sancto corde nostri tenere memoriam paginali assertione noscentes; veraci namque spe confidimus supernæ misericordiæ propitiationem de pontificali intercessione subsistere, domine beatissime et apostolico honore suscipiendi pater. Pervigiles vestrarum orationum excubiæ, et miranda victoriosissimi principis fides splendore catholico semper irradians, diu

A expectatam sacrosanctis Ecclesiis concordiam pacis restituit, quam omnibus triumphis suis solidissime firmatis invictum jure exsultat præcoluisse vexillum. Ideoque illibata vestræ paternitatis sanctimonia pro incolumitate atque prosperitate prædicti domini nostri Augusti vota precesque omnipotenti Deo offerre indesinenti continuatione persistat, ut ineffabilem tantorum bonorum gratiam, quam ipse piis ejus sensibus inspiravit, ad futuræ quoque beatitudinis perfectum conservare dignetur. Domino etiam jugali filio vestro, et mihi peculiari cultrici vestræ, cum sobole, quam nobis Dominus donare dignus est, a vestro pontificatu oratio benigniter impendatur, cujus suffragio divini favoris protectio nobis clementer aspires (anno Domini 519).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

THEODORITI EPISCOPI LICNIDENSIS AD HORMISDAM PAPAM.

Gratulatur pontifici de unione Ecclesiarum.

Domino sancto beato prædicabili et adorando apostolico patri Hormisdæ papæ urbis Romæ humilis famulus tuus Theodorus.

Mæx quidem exiguitatis non esse tam magna præsumere, et ad vestrum pium sanctum apostolatam pusilli sermone præsentare parvulas destinare paginas. Sed quia, pro insita vobis humanitate, pio propitiationis animo omnia nutu divinitatis protegere consuevistis, lucidum diem et totius festivitatis repletum omni reddidistis mundo, et vestris prædicandis precibus ad pristinum veritatis (unitatis) revocastis statu, et in unum concordare vel subjugare vestris prædicabilibus et adorandis meritis annuistis. Ideoque etsi meis obrutus iniquitatibus, et ab eis undique oppressus, ex ipsius [F. ipsi.] recreatus infernis, recurrente ad religiosa vestigia vestra famulo tuo viro religioso Pullione (Pollione), usurpavi me tam per eum, quam etiam his parvulis et exiguis chartis, vestris prædicandis et adorandis præsentare vestigiis, divinum omnibus viribus exhortans favorem, et clara voce cum omnibus omnino canens: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11), qui pro sua incomprehensibili pietate vestris mirificis operibus omnia illuminavit et liberavit, et lucidum et totius festivitatis repletum diem in toto orbe vestris Deo dignis precibus præstitit, et ab omni iniquitate eripuit, et omnem nodum colligationis absolvit, et omnem semitam aperuit. Hanc itaque gratulationis repletam pio vestro pronius offerens apostolatui, deprecor uti pro meæ debilitatis exiguitate vestris piis precibus memores esse dignemini, domine sancte beate apostolice patris. Accepta xiii calendæ Julii, domino Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

D

EPISTOLA XLI.

AD GERMANUM CÆTEROSQUE LEGATOS.

De eorum incolumitate et rebus gestis certior fieri cupit.

Hormisdæ Germano et (ad. Joanni) episcopis, Felici et Dioscoreo diaconis, et Blando presbytero.

Opinionum diversitas diu nos facit de prosperitate vestra vel de susceptæ actionis qualitate sollici os:

præcipue cum nihil certum tam diuturno tempore vestræ dilectionis potuissemus rescriptione cognoscere. Nos tamen reperta latoris occasione hæc ipsa significare maluimus. Quapropter salutantes cum Dei omnipotentis auxilio incolumes nos esse cognoscite, quod et de vobis audire desideramus. Sed ut de omnibus quæ gesta sunt nostram plenius possitis instruere notionem, a quibus personis, vel in quibus locis bene, sicut credimus, suscepti fueritis, vel ubi, aut sub qua festiuitate resurrectionis dominicæ caritas vestra tenuerit diem. Et quid deinceps egeritis, per omnia rescriptis currentibus declarete, quatenus vestram [F. no. tram] cogitationem de vestra et actuum prosperitate relevare possitis, et si quid instructioni quam suscepistis causæ defuerit, subungere cum Dei nostri solatio valeamus. Data vii. kalendas Maias Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLIII.

AD EOSDEM LEGATOS.

Dolet illos non scribere : se Paulinum ad imperatorem misisse ait.

Hormisda quibus supra.

Animus noster diuturna redditur expectatione sollicitus : præcipue ad tantum principem destinari, sub celeritate nos certiores debuisse etis efficere. Nam ante diem Ascensionis dominicæ litteras vestras credebamus nos posse suscipere. Idcirco tam vestræ sospitalis iudicia, quam profectum causæ, quam peragendam cum Dei nostri iuvamine suscepistis, desideramus agnoscere. Paulinum Ecclesiæ Romanæ defensorem cum scriptis præsentibus destinare curavimus, tam principi litteras, quam singulis, quibus oportuit, dirigentes. Quapropter Deum nostrum congruis precibus oramus, ut ipse salutem vestram sua propitiatione custodiat, et causæ qualem desideramus concedere dignetur effectum. Qui [F. quia] nihil majus inter titulos optimi imperatoris ascribitur, quam si eum Ecclesia Græca, præsens et futura, prædicare mereatur pacis auctorem. Data iii. kalendas Maias, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLIII.

AD EOSDEM LEGATOS

De his quæ agant vult se moneri : Stephanum commendat.

Hormisda legatis nostris quibus supra.

Necesse est ut vel de injunctæ actionis statu vel de vestræ dilectionis cogitemus absentia, et pro his rebus sollicitudo nostra non patitur scribendi quilibet occasiones omittere. Antehac per Magistranium, qui in Symmachi patricii remeavit obsequium, litteras caritati vestræ direximus, hortantes ut nos de universis quæ in causa ecclesiastica gesta sunt vel geruntur non omitteretis instruere, quod et facere pro nostræ cogitationis revelatione debetis. Nostri enim voti est ut labori vestro Deus omnipotens desideratum concedere dignetur effectum. Stephanum negotiatorem per quem vobis nostra contradantur

alloquia, in quo ratio poposcerit, competentibus solitiis adjuvate, quia hunc semper nostrum fuisse recollitis. Data eodem die (anno Domini 519).

* EPISTOLA XLIV.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Gratulatur cum ejus opera Constantinopoli pax rigret, hoc ipsum Antiochiæ et Alexandriæ faciendum curat.

Hormisda episcopus Justino Augusto.

Lectis elementis vestræ paginis, quæ resolutam fidei concordiam nuntiabant, in divinæ laudis canticum mens totius Ecclesiæ læta prorupit, quo canitur : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii). Hujus igitur fiducia hymni dignam fidelibus meritis gloriam felicitatemque præsumite. Neque enim te ita Deo placitum principem ad imperii verticem humanus tantum consensus exivit, te sibi divinus favor ante formaverat. Tradidit enim tibi Orientis imperium ut ejus operum feres instrumentum; atque ideo ut hoc in te propheticum dictum jure conveniat efficiatis : *Constitues eos principes super omnem terram; memores erunt nominis tui, Domine, in omni progenie et generatione* (Psalm. xlv). Etenim cum tibi sit Christianam pacem servare propositum, quis te dubiet a Christo esse dilectum (delectum)? Hæc prima sunt vestri fundamenta principatus, Deum placasse justitia, et ac-civisse vobis excellentissimæ majestatis auxilia, dum adversarios ejus velut proprios comprimitis inimicos. Hæc nimirum maxima reipublicæ fundamenta sunt, hoc solidum invictumque robur. Neque enim humanis ictibus potest esse pervium quod est divinæ gratiæ firmitate vallatum. Testis est huic prophetica Scriptura; ait enim : *Elegi David servum meum, oleo sancto meo unxi eum; manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum* (Psalm. lxxviii). Contra autem frustra arma, frustra sibi copias quarit, quem gratia superna destituit. Etenim veraciter scriptum est : *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam* (Psalm. cxxvi). Bellabis tuquidem divino tutus auxilio, excellentissime princeps, et tuæ reipublicæ jugo ferocissimarum gentium colla submittes; sed nulla victoria potest esse præstantior, quam quod humani generis hostem post quesita tam longi temporis firmamenta subvertis. Enimvero cæterorum natura præliorum distincta gentibus, regionibus terminata, cruore polluta; hæc omne genus humanum palma complectitur, hunc omnibus regionibus imputabis (importabis) triumphum; et quod divinæ proximum pietati est, qui paulo ante ductu diaboli grassabatur, nunc ad propriæ salutis effectum sine sanguinis effusione vincuntur. Durabit igitur hujus Christianæ victoriæ per ævum triumphus. Neque enim poterunt labe temporis aboleri, quæ in sempiterna fidei stabilitate fundata sunt. Permanebit longe lateque vestrorum fama factorum, et sicut divinis designatur eloquiis, in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines

* Hæc epistola cum quinque sequentibus scripta est post pacem nuntiatam, anno Domini 519.

terræ verba eorum (*Psal. xviii*). Et cæteris quidem bellis agros, urbes, oppida et, quod supremum est, subsectorum libertatem tuæ, quæ, mortalium usus comparata, simili quadam mortalitate solvenda sunt. In hoc certamine vita ipsa defenditur, et quodammodo pro sempiternæ beatitudinis arce pugnatur. Quocirca continuam tanti operis apparatus clementiæ vestræ intentionem requirit. Facite ut nullum prorsus receptaculum eo quo rursus immanissimus hostis emergat inveniat; cunctis eum nudate præsidis, et si quid usquam vestigiorum ejus reliquum est, id omne elementum remedio purgate: omne nequitiae germen funditus eruat; adversa Deo stirps ad vivum usque resecetur, ne minus compressa (quod absit) iniquitatis radix venenata latius iterum virgulta diffundat. Quorsum hæc? Quia superest adhuc vobis Alexandrinæ atque Antiochenæ et aliarum Ecclesiarum nullo modo negligenda correctio, in qua si sua cura clementia vestra immiserit, spes est quo auctore bona cuncta credimus incipi, eodem celeriter auxiliatore compleri. Commendamus præterea legatos ab apostolica sede directos, et apud vestram fidem religionemque deponimus; quos ita perfectis omnibus pietas vestra dimittat, ut divinis vestrisque beneficiis ad apostolicam sedem plenam referant de Ecclesiarum omnium pace lætitiā. Quæ scripta per Paulinum Romanæ Ecclesiæ defensorem famulum vestræ pietatis ingerenda transmissimus. Data vii idus Julii, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLV.

AD JOANNEM EPISCOPEM CONSTANTINOPOLITANUM.

Laudat Joannem ad unitatem Ecclesiæ rediisse; hortatur ut Alexandrinæ et Antiochenæ Ecclesiæ unionem procurant, legatosque ei commendat.

Hormisda Joanni episcopo Constantinopolitano.

Consideranti mihi tuæ scripta caritatis, in quibus cum sede beati apostoli Petri unam tibi esse fidei professus es; prophetica libet exclamare licentia: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum (Psal. xxxii)*. Neque enim refert quam longinquis locorum spatiis dividamur, quando jam Deo auctore una fidei colubitatione conjungimur; nunc enim misericordia procurante divina in unius corporis vultum dissipata olim Christi membra conveniunt, et ab iniquissimis direpta latronibus annuntiata a prophetis vocibus Domini nostri redintegratur hæreditas, et vere in hujus petrae fide, id est apostolorum principis firmitate, Orientalis Ecclesiæ fundamenta solidantur, quæ, cum facta tuis litteris inducuntur, tempestiva exultatione dicendum est: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (Rom. x)*. Gratias igitur excellentissimæ Trinitati, quæ consentientis in Christum Ecclesiæ ac reipublicæ dedit esse rectores: enimvero rerum salus est, quotiens in fidei catholice veritate sacerdotes ac principes mens una connectit. Hoc firmum pacis vinculum est, hæc cœlitus dimissa societas; neque fas est enim in quo vident concordari præpositos, aliud sentire subjectos. An dubium est

cuncta hæc providentiam disposuisse divinam? Primum eum principem esse delectum, qui cum se hominum suscepisse videret imperium, non se oblitus est Deo esse subjectum. Pehinc quod talem fraternitatem tuam Ecclesiæ suæ præselem dedit, quem non esset ambiguum cum sede nostra, id est apostolica, certam mansuramque fidei subitum esse concordiam. Etenim libello a nobis fidei libenter accepto, cum redintegrationis in Christo fueris avidus, nunquam in prædestinatione divina fuisse a nobis cognosceris alienum. Itaque, dilectissime frater, Dei nostri sponte currentibus instate beneficiis, sparsi olim gregis plenius membra colligite, et custodite collecta. Memento nunc clementer assignatæ a Christo navis esse te rectorem: fac cogites diabolicæ contumaciæ

B spiritus, quietem itineris et curam turbantes; nec te latent fluctus tempestatis incertiæ, quos evigilante prospicias, et erecta in Deum ratione compenses. Nulla tibi commissi negotii negligentia clavum dominicæ ratis extorqueat. Illud unicum recti itineris signum fixis semper obtutibus in vere, quo certius perflantis diaboli turbata contemnas, et ad promissi portus tranquilla pervenias. Hæc est Christiani palestra certaminis, tali Christi militiæ sempiternæ vitæ palma proponitur. Hæc tibi rectissime cogitanti non de rit suo militi præsidium ducis; et quanto hostium multiplicantur insidie, tanto summi gratia rectoris adversantis venena misericordiæ suæ facit esse matrem, sicut sermo apostolicæ veritatis asseruit, dicens: *Ubi abundavit iniquitas, superabundavit et gratia (Rom. v)*. Tu tantum divinis rectis-

C imisque inhærens institutis, ecclesiasticam fovendo concordiam, veluti quodam pacificæ voluntatis signatus indicio, illius esse discipulus approberis qui ait: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv)*. Hortare etiam, quanquam sponte ad recta tendentem, filium nostrum elementissimum principem Justinum, Christiano sæculo divinitus comparatum, ea pellicere quæ regalibus litteris dignatus est polliceri, ut missis ad eos edictis quos ab Ecclesiæ matris uberibus etiam nunc devius error abducit, diabolicam fraudem et auctoritate religionis et moderata potestate compescat imperii, eamque sibi contra communem totius Humanitatis hostem maximam durat esse victoriam, si superaræ auxilio divinitatis vetusti serpentis venena compresserit. De Antiochenæ quoque atque Alexandrinæ Ecclesiarum statu non supersedeas esse sollicitus, et clementissimo subinde supplicato ut in his quoque pacem religiosa ordinatione restituat, quatenus bonis ceptis plenæ cumulum perfectionis adjungat. Frustra enim bonum opus incipitur, si non in totum perfectio subsequatur. Commendamus præterea legatos a sede apostolica destinatos, quos ita faciat ad nos tua dilectio remeare, ut nobis plenam referre queant de restituta universis Ecclesiis pace lætitiā. Data vii idus Julii (anno Domini 519), Eutharico v. c. consule.

EPISTOLA XLVI.

AD JUSTINIANUM.

Commendat eum, quod Justino adjumento fuerit in pace Ecclesie reddenda, ad quam perfectè ineundam hortatur.

Hormisda illustri viro Justiniano.

Benedicimus ineffabile Divinitatis auxilium, quia de Ecclesiarum pace universitatis desiderium sub tranquillitate agnovimus fuisse completum. Quod quidem non præter opinionem nostram contigit fieri: quia religiosissimi Augusti præsumpti genere spem semper gessimus de quiete, et quod credidimus faciendum sub principe Christiano de adunatione, erat in votum. Quare habebit gloriosus imperator de hac causa triumphorum titulos, non quibus se oblivio mortalitatis interserat, sed quos Divinitatis gratia super perpetuitate confirmet: et vobis quoque cœlestis remunerationis non deerit præmium, qui adjuvistis boni principis institutum, atque obsequio convenienti desiderio horrorem segregationis fecistis excludi. *Benedictus Dominus Deus noster, qui visitavit et fecit redemptionem plebis suæ (Luc. 1).* Superest nunc ut, quia vobis hujusmodi officium certum est providentia Divinitatis injunctum, accingatis, ut ait, lumbos, et pacificæ adhortationis viribus persequamini, a quibus pacem non videtis agnosci, maxime quia gratiæ gloriæ vestræ detrabitur, si quid in hac causa fuerit minus impletum. Circumspicite omnia fide qua vivitis, et diligentia qua vigetis occurrere omnibus incursibus quibus religionis Christianæ reverentiam videtis esse vexatam, ut instantiæ vestræ bene possimus cum exultatione dicere: *Reminiscentur, et convertentur ad Dominum omnes fines terræ (Psal. 21).* Quæ cum ita sint, vos qui Ecclesiæ catholicæ tranquillitati fecistis initium, procurare decet effectum: non deerit Salvatoris nostri favor in perfectione, qui vobis hoc opus inspiravit incipere. Data consule suprascripto (anno Domini 519.)

(Post hanc epistolam in collectione Avellana altera hæc succedit quam ex eadem collectione vulgarunt Ballerini oper. S. Leonis, tom. III, pag. 466.)

Hormisda.

Cum necesse fuerit scripta domino filio nostro clementissimo principi destinari, amplitudinem vestram silentio præterire nequivimus. Et ideo salutationis honorificentiam præloquentes eos qui in rem destinati sunt commendamus, postulantes ut domino nostro auctore sub vestra dispositione celeriter ut (*leg. ad*) destinata perveniant, ut sacratissimus et religiosissimus imperator meritum suorum gloriam possit sine dilatione cognoscere.

EPISTOLA XLVII.

AD POMPEIUM.

Laudat Pompeium quod se pacis studiosum ostenderit: hortatur ad operam navandam, ut perfecta Ecclesia tranquillitas reddatur.

Hormisda Pompeio.

Ita devotionis nostræ animum gaudio concordiam fateamur impetum, ut nulla credamus verba sufficere quibus fidei vestræ puritatem valeamus explere.

PATROL. LXIII.

A Magna profecto memoria læticitatis transibitis ad posterum, quia vos in facienda pace sollicitudine certum est fuisse constrictos. Habetis apud Divinitatem meritum, cujus religioni persolvitis affectum. Operati quidem estis generalitatis desideria, sed et vestra pariter completa sunt vota; et cum animæ vestræ paraveritis præmium, universitas sibi gaudet beneficium impensum. Quapropter debita honorificentia salutantes hortamur, et petimus, ut vivacitate qua quietis ecclesiasticæ cœpistis initium, procuratis effectum; et quocunque contentionis alicujus videritis remansisse vestigia, curetis modis omnibus insequenda. Adeste Ecclesiarum Dei plenissimæ tranquillitati, insistite labori, quem fidei vestræ munere Domino curastis offerre. Facitis enim, ut majore a vobis fiducia exigamus plenitudinem, quos gratulamur desideratæ dulcissimæ adunationis initia votiva fundasse. Data consule suprascripto (anno Domini 519.)

EPISTOLA XLVIII.

AD JULIANAM ANICIAM.

Eadem quæ in superiore

Hormisda Julianæ Aniciæ.

Litteris amplitudinis vestræ perceptis, gratias Deo nostro de catholicæ fidei redintegratione persolvimus; optantes ut ipse vestris sensibus, pro religione sua, quod concessit longa ætate conservare dignetur studium: ut sicut personam vestram imperialis sanguinis vena nobilitat, ita conscientie bonorum meritum luce præfulgeat. Unde salutantes cultu atque honorificentia competenti, poscimus ut in eo quo cœpistis permanere proposito debeatis, et dare operam, ut ad effectum conatus tantæ causæ perveniat, ne aliquod in posterum semen hujus mali remaneat, unde posthac sub qualibet occasione inimicus quilibet fidei revirescat (anno Domini 519.)

EPISTOLA XLIX.

AD ANASTASIAM.

Eadem quæ in superiore

Hormisda Anastasiæ.

Postquam Deus noster Ecclesiæ suæ membra in pacem pristinam redeuntis solidavit, diu vos desiderasse certamina... Quod provenisse gaudentes, et nos quidem indesinenter divinam clementiam deprecamur ut, sicut has regni primitias gratanter accepit, ita fidem boni principis omni semper adjuvet prosperitatis affectu, et tam ipsum quam vos omnes in sacrosancto religionis amore custodiat, ut quorum fides errorem pessimæ dissensionis abiecit, et tu ita in terris floreas, ut æternæ salutis remuneratio subsequatur. Nunc igitur vos quoque vota nobis conjungite, et omnibus a Deo viribus implorate: ut hujus correctionis exemplum omnes sequantur Ecclesiæ, ut nihil sibi diabolus remansisse gaudeat, quem in totum pene nostra concordia gratulatur exclusum (anno Domini 519.)

EPISTOLA L.

AD GRATUM.

Gratum salutem, ab eoque certior fieri de ejus salute postulat.

(a) Hormisda Grato viro sublimi

Contristavit nos amplitudinis vestrae silentium, quia inter quaslibet occupationes nostri esse non debuistis immemores. Et ideo ne quod in vobis reprehendimus incurrere videamur, necesse fuit operam styli praesentis assumere, per quam nobilitatem tuam honorifice salutamus, postulantes ut sollicitudinem nostram de bono vestrae prosperitatis non desinatis efficere certiores, quia incolumitatis vestrae bona quibuslibet iudiciis Deo nostro cupimus propitiantia cognoscere.

EPISTOLA LI.

AD OMNES EPISCOPOS HISPANIE.

Joannis Constantinopolitani episcopi professionem dirigat, propter orientales episcopos (clericos), qui eorum communionem poposcerint.

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Hispaniam constitutis Hormisda.

Inter ea quae notitiae nostrae Joannes frater et coepiscopus noster studio ecclesiasticae utilitatis ingressi, hoc quoque pro affectu catholicae fidei et apostolicae sedis veneratione consuluit, quo ordine ex clero Graecorum venientibus tribui deberet sancta communio, propter causam scilicet Acacii, a praecessoribus nostris pro haereticorum communione damnati, in qua, qui se ab ejus contagione non dividunt, a nostra communione habeantur excepti. Laudo propositam viri hoc zelo circa fidem et apostolica instituta ferventis, ut nec per ignorantiam quidem quemquam ceno erroris alieni pateretur immergi. Digna haec cura fidelibus, ut sollicito studio semper invigilent, et inculpatos se ab omni perversitate conservent. Ipsa etenim fidei innocentia, ut praevideat, ne vel casu possit errare (praevidere vel cavere possit errores). Satisfacientes igitur et laudabilibus desiderii memorati viri, et memores nostri (sicut oportet) officii, documenta quaeque de Ecclesiae scriptis assumentes, ad concilium vestrum pro generalitatis instructione direximus, ut ex illis plenius quae sunt acta discentes, ab omni vos errantium communione (contagione) separetis. Neque enim est personalis odii causa in impios transgressores dicta (Deo inspirante) sententia, in qua quidem causa nequaquam (neque) a praedicatione cessavimus, et principi supplicando, et sacerdotes et populos admonendo, ut transgressores absoluti, ad rectam se fidem et affectu Dei et iudicii timore converterent. Sed obstinatio miseranda eo perduxerat illos, ut nullis modis mortifera venena vincantur, sed mala semina fixis in deterius pullulent radicibus. Ergo, dilectissimi fratres, ad omnia competenter instructi, servate vos et Ecclesiam Dei apostoli exhortatione compuncti (Act. ix). Nos autem libellum misimus, sub quo si quis communionem vestram de Orientalibus clericis po-

poscerit, ad eam possit admitti, secundum quam et de Thraciae et Scythiae, Illyricique partibus, vel Epiri veteris, sed et secundum quod (quam) de Syria multos jam constat esse susceptos, gaudentes ad recta confluere, et devia declinare. Unde pro subreptione mandamus, ut omnis cura et sollicitudo omnis invigilet, et ut jam nullus sit ignorantiae locus, nullus utatur simplicitatis excusatione praeterita (praeteritis). Scienti peccare necessaria confessio est. Necesse (Et necesse) est ut errorem sibi scribat, qui monstratur instituisse pravo itinere. Bonifacius notarius sanctae Ecclesiae Romanae ex serinio editi exemplaria libelli exsequitur

Prima salus est, rectae fidei regulam custodire et a constitutis Patrum nullatenus deviare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi praetermitti sententia dicentis: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi), etc., haec quae dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est catholica servata religio. De qua spe et fide minime separari cupientes, et Patrum sequentes constituta, anathematizamus omnes haereses, et praecipue Nestorium haereticum, qui quondam Constantinopolitanus fuit urbis episcopus, damnatus in concilio Ephesino a beato Coelestino papa urbis Romae, et a venerabili viro Cyrillo Alexandrinae civitatis antistite. Similiter et anathematizamus Eutychen et Dioscorum Alexandrinum in sancta synodo, quam sequimur et amplectimur, Chalcedonensi damnatos, quae secuta sanctum concilium Nicaenum fidem apostolicam praedicavit. Detestamur et Timotheum parricidam, Aetorum cognomento, discipulum quoque ipsius, et sequacem in omnibus Petrum Alexandrinum condemnamus. Et etiam anathematizamus Acacium Constantinopolitanum quondam episcopum ab apostolica sede damnatum, eorum complicem et sequacem, vel qui in eorum communione aut societate permanserint. Qui Acacius quorum se communioni miscuit, ipsorum similem habere meruit in damnatione sententiam. Petrum nihilominus Antiochenum damnamus cum sequacibus suis et omnibus suprascriptis. Suscipimus autem et probamus epistolas beati Leonis papae universas, quas de religione Christiana conscripsit, sicut praediximus, sequentes in omnibus apostolicam sedem, et praedicantes ejus omnia constituta. Et per omnia spero, ut in una communione vobiscum, quam sedes apostolica praedicat, esse merear, in qua est integra et vera Christianae religionis et perfecta soliditas: promittens in sequenti tempore sequestratos a communione Ecclesiae catholicae, id est non consentientes sedi apostolicae, eorum nomina inter sacra non recitanda esse mysteria. Quod si in aliquo a mea professione deviare tentavero, his quos damnavi complicem me meae (haec) sententia esse profiteor. Hanc autem professionem meam ego manu mea subscripsi, et tibi Hormisdae sancto ac venerabili papae urbis Romae direxi.

(a) In Collectione Avellana Cod. Vatic. 4061 iste titulus sic enuntiatur: *Grato in l. Hormisda.*

EPISTOLA LII.

AD GERMANUM CÆTEROSQUE LEGATOS.

Monet ut cum imperatore ejusque conjuge agant, ut omnes Ecclesiæ, præcipue vero Alexandrina et Antiochena, ad apostolicæ sedis communionem revocentur.

Hormisda Germano et Joanni episcopis, Felici et Dioscuro diaconis, et Blando presbytero.

De his quæ acta caritatis vestra relatio comprehendit, gratias Deo nostro referimus, qui laborem vestrum juvare dignatus est, et hortamur ut clementissimo principi et piissimæ Augustæ conjugii ejus officii imminere competentibus debeatis, et agere, auxiliante Christo nostro universis sub ecclesiastica observatione dispositis, ut omnes Ecclesiæ, quæ in qualibet mundi parte sunt positæ, ad communionem sedis apostolicæ revocentur. De Alexandrina vero atque Antiochena Ecclesiis laborate ut nostræ fidei sub observatione rationabili connectantur, quia tantæ rei perfectio, tam clementissimo principi, quam vobis, gratiam divinæ propitiationis acquirit. Data Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LIII.

AD DIOSCORUM DIACONUM.

Ut cogitet quomodo ii qui Chalcedonense concilium scripto damnaverant, et ad Ecclesiam redire cupiebant, recipiendi sint. Thomam, Nicostratum et Joannem episcopos ei commendat.

Hormisda Dioscuro diacono.

De laboris tui, quem cum Dei omnipotentis juvamine suscepisti, pro ea parte quæ acta est, gratulamur effectui; et indicamus ut quemadmodum revocandi sunt hi qui ex scripto Chalcedonensis concilii constituta damnaverunt debeas cogitare. Forsitan tales non schismatici, sed magis hæretici videantur. An certe una sit causa tam eorum qui sermonibus quam eorum qui convincuntur scripto damnasce, quia per hanc distantiam filius noster vir illustris Albinus religiosus videtur facere quæstionem, et cogita utrum et scribentes contra Chalcedonense concilium, per illum generalem libellum tantum suscipi debeant, an certe aliquid amplius addicere. De Alexandrina et Antiochena Ecclesiis solatio Dei nostri adjutus enitere, ut omnibus recte dispositis communioni catholicæ socientur. Thomæ quoque et Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum observatio nos longa contristat; et miramur cur apud catholicum principem rectæ fidei laborare videantur episcopi, quorum desideria tua debet caritas sublevare, agendo quatenus mœror converti possit in gaudium. Joannes Nicopolitanus episcopus per Ammonium diaconum nobis scripsit, quod ei aliqui malevoli apud principem nituntur generare calumniam: quem dilectioni tuæ commendamus, hortantes, ut labores ne ejus quieti inimicorum possit nocere subreptio. Quem Ammonium diaconum ad nos venientem in sedis apostolicæ nolumus communionem suscipere, tandiu donec, habito cum Sergio diacono tractatu, quid ordinari debuerit quaereremus; et hoc delibe-

rationem, et hoc deliberatio nostra de supradicto diacono probabilis invenit, ut per testimonium libelli communioni catholicæ jungeretur; quem libellum solemniter oblatum, et nostræ offerentem communioni significamus adjuncimus. Data consule suprascripto (anno Domini 519).

EPISTOLA LIV.

AD EUNDEM.

Laudat ejus de firmanda pace sollicitudinem. Ad imperatorem se litteras daturum, ut eum Alexandrinæ Ecclesiæ præficiendum curet. Thomam et alios ei commendat, et hortatur ne pro reditus festinatione quidquam indispositum relinquat.

Hormisda Dioscuro diacono.

De laboris tui quidem, quem Dei omnipotentis juvamine suscepisti, pro ea parte quæ acta est, gratulamur effectui; indicantes omnibus Italianæ populis quæ auctore Deo (per te acta sunt placuisse; et gratias Deo) nostro sine cessatione persolvimus, qui te fecit agnoscere, quia non pro odio, sed pro causæ magis fueris amplitudine destinatus. Unde quoniam supplicem et puram cogitationem nostram per te misericordia divinæ propitiationis adjuvit, necesse est ut de industriæ vel fatigationis tuæ præmio et vicissitudine cogitemus. Nam sequenti tempore scribere domino et filio nostro imperatori disponimus ut te Alexandrinum episcopum debeat ordinare. Justum est enim ut ea doctrina et moderatione tua corrigatur Ecclesia, in qua præcipue ab ipsis ætatis tuæ principibus militasti; nam displicuit nobis quod caritatem tuam amplissimus imperator Antiochenæ præponere nitebatur Ecclesiæ. Melius enim in solo patriæ tanti accipies sacerdotii dignitatem, ut Egyptios populos doceas, quam inter Syros, novos et incognitos homines, in alia orbis parte progenitus errare videaris. Thomæ quoque et Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum observatio longa nos contristat, et miramur cur apud catholicum principem rectæ fidei laborare videantur episcopi, quorum desideria tua debet caritas sublevare, agendo quatenus optata consequendo mœror converti possit in gaudium. Joannes Nicopolitanus episcopus per Ammonium diaconum nobis scripsit, quod ei aliqui malevoli apud principem nituntur generare calumniam: quem dilectioni tuæ commendamus, hortantes, ut labores ne ejus quieti inimicorum possit nocere subreptio. Quem Ammonium diaconum ad nos venientem in sedis apostolicæ nolumus communionem suscipere, tandiu donec, habito cum Sergio diacono tractatu, quid ordinari debuerit quaereremus; et hoc deliberatio nostra de supradicto diacono probabilis invenit, ut per testimonium libelli communioni catholicæ jungeretur; quo libello solemniter oblatæ nostræ offerentem communioni significamus adjuncimus. Paulinum Ecclesiæ Romanæ defensorem commendamus et hortamur, ut nihil indispositum pro festinatione vestri reditus relinquatis: quia melius cuncta sub prolixitate temporis cum Dei nostri juvamine disponuntur, et gratius est, ut sub mora omnium Ecclesia-

* Ansulis inclusa supplevimus ex editione Romana per incuriam in Labbeo ommissa.

rum ordinetur status, quam cum per festinationem A aliquid imperfectum remaneat, unde iterum et labor nobis generetur et nostris afferatur ordinationibus difficultas. Data supradicto consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LV.

AD THOMAM ET NICOSTRATUM.

Se de eorum salute esse sollicitum. Joanni et Dioscoro per litteras eos commendasse.

Hormisda Thomæ et Nicostrato episcopis.

Animum nostrum pro negotio vestro otiosum aut desidem non putetis, nam non aliter de vestra fatigatione quam de propria cogitamus. Mena siquidem Ecclesiæ nostræ notario insinuante, cognovimus caritatem vestram adhuc observationum molestias sustinere: et ideo in istis adversitatibus Deus omnipotens dignetur præstare remedium, tam ad Joannem fratrem et coepiscopum nostrum scripta direximus, quam dilectissimo filio nostro Dioscoro diacono per litteras nostras injunximus, ut domino et filio nostro Justino principi necessitatem et causam nostræ dilectionis insinuet, et instanter agat, quatenus desiderii vestris dominus noster congruum dignetur præstare effectum: cum quo Dioscoro diacono debet loqui vestra fraternitas, quia necesse est ut intentioni vestræ, vel intuitu catholice communionis vel consideratione nostræ adhortationis, studeat. Data quo supra consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LVI.

AD JOANNEM ET DIOSCORUM LEGATOS.

Thomam et Nicostratum Constantinopoli congruo honore dolet non fuisse receptos.

Hormisda Joanni episcopo et Dioscoro diacono.

Reperimus Thomatem et Nicostratum fratres et coepiscopos nostros Constantinopolim non ita susceptos sicuti nostra fuere desideria, et ipsi semper optabant: non solum enim loca eis debita dicuntur ablata, sed a communione quoque eos cognovimus fuisse suspensos. Quod quam acerbè ferat animus noster, etiam fraternitatem et dilectionem tuam credimus æstimare: et ideo quantam diligentiam causæ videtis magnitudinem poscere, tantam vos efficaciam debetis sine mora præstare: et agere, ne nos magis, apud quos fuerunt, videamur esse contempti, cum illis, contra quam desiderium commune habuit, sollicitudinis molestia fuerit indecenter injecta, in tantum ut nec de facultatibus eorum (quæ eis dicuntur invasæ a fratre et coepiscopo nostro Joanne) dicatur aliquod ordinatum, nec litteras nostras, quas per eos misimus, fuisse susceptas. De quibus omnibus ita vos agere desideramus instanter, ut ad nos caritas vestra de effectu hujus causæ valeat sub celeritate rescribere. Data quo supra consule. (anno Domini 519).

EPISTOLA LVII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Ut suis sedibus Heliam, Thomatem et Nicostratum restituerentur curæ.

Hormisda Justo Augusto.

Gloriosis clementiæ vestræ laboribus ecclesiasticæ palma concordiæ et orbis pacati vota tranquillitas generali prædicatione respondent. Quæ res nostrum parcum reddit ac retinet ad agendas gratias sermonis officium. Illud tamen, quod pro vobis indesinenter Domino nostro preces effundimus, non taceamus, quia in votis infinitus affectus est, finitum esse potest in prædicatione judicium. Verum inter hæc pietatis vestræ beneficia, uno [F. una] nos, quæ etiam vehementer afficit, cura non deserit, quod Heliam, Thomatem, atque Nicostratum fratres et coepiscopos meos, qui primi ecclesiasticam festina secuti sunt devotione concordiam, non solum magni frustrator palma principii, verum etiam mali miseria comitatur exempli. Quare clementiam vestram, mixto etiam B precibus fletu, deprecemur, ne gaudia nostra, quæ de hæreticorum quotidie conversione præstatis, præfatorum abjectio intoleranda conturbet, quia non sola personarum nos causa sollicitat, quibus et boni facti simul sufficere gloria posset et meriti: sed quod venerabilium constituta canonum contemnuntur, et quod non parvam eorum abjectio apostolicæ sedis tangit injuriam, nec Christianitatis vestræ sinceritas, qua et magnum patrocinium veteribus constitutis impenditis, et sedis apostolicæ principatum acta noviter veneratione sanctitis, uno inexpugnabilem relinquit posteris negotii quæstionem.

EPISTOLA LVIII.

AD EUPHEMIAM AUGUSTAM

C *Perpetuas pro Euphemie et ejus viri salute ad Deum se preces effundere. Thomam et alios commendat.*

Hormisda Euphemie Augustæ.

Orare nos et pro vestra incolumitate Deo nostro vota persolvere, cum catholicorum etiam cœtu sine cessatione pontificum, non vestræ studium exorationis invitat, sed devotum atque persistens in ecclesiastica stimulat reconciliatione propositum. Quis enim ab hæretica segregatus conspiratione se teneat, quis aliis in sua utatur deprecatione principii, nisi ut vobis serenissimoque principi jugali vestro et vita sit longior, et ad prosperitatis augmentum gratia divina proximior, qui initia felicitis imperii plectendi execrationibus consecratis erroris, et amicam diabolo pacifica expulstis intentione discordiam? Unde nunc decet vos laudabilibus cœptis insistere, et per totum orbem perfectam spargere medicinam; quia Christo major numerus gregis oblatus mercedem confidenter exigit largiorem; inter quæ curæ vestræ sit ut nullum Satanas jamdudum prostratus vulnus efficiat, sed communio unitas magnum sit justitiæ impetrandæ suffragium. Quæsumus namque ut tandem de venerabilibus fratribus et coepiscopis nostris, Helia, Thomate atque Nicostrato, quod sacratissimorum canonum dictat auctoritas vobis decernentibus impleatur, ne videantur, ut auctores alicujus mali, quod primi ad unitatem sedis apostolicæ festinarunt, in communi omnium gaudio soli meruisse percelli, et in facto laudabili victam personali odio cessisse justitiam. Nostris ergo precibus apud clementissi

mun Augustum vestras adjungite, ut fructum, quem illis Patrum regulæ tribui et conservari præcipiunt, inimica tergiversatio auferre non possit.

EPISTOLA LIX.

AD JUSTINIANUM.

Justiniani studium erga ecclesiasticam pacem laudat, eique Heliam, Thomam et Nicostratum episcopos commendat.

Hormisda Justiniano viro illustri.

Studium vestrum erga ecclesiasticam pacem et damnatos hæreticæ contentionis errores, ipsis rerum effectibus approbamus; cujus vos operis magna immensaque sine dubio merces expectat. Hinc est quod quidquid pro canonum firmitate et pro apostolicæ sedis reverentia necessarium duxerimus, magnitudini vestræ secunda peragendum protinus præsumptione mandamus, quia cum magno vos gaudio pro causis talibus sperata suscipere, multiplicia hujusmodi exempla testantur. Quare omissis in longa circuituione principiis, ad rem ipsam præsentis paginæ verba convertimus. Mæret Ecclesia, et magno votivæ unitatis exordio frui præstita non potest pro unius causæ afflictione lætitia: hanc ut nobis sollicitudinem beneficia vestra submoveant, non parvis precibus exoramus. Angit nos enim et præsens dolor, et futurorum occasio procurata certaminum, per quam et venerabilium Patrum regulæ negliguntur, et apostolicæ sedis putatur auctoritas posse contemni. Nam cum divino clementissimique principis beneficio, sed et vestro simul adnixu hi soli credantur esse pontifices, et jure Ecclesias continere, qui ad communionem nostram damnatis erroribus redire consentiunt; Heliae, Thomati atque Nicostrato fratribus et coepiscopis nostris, qui bonum causæ etiam sub adverso imperatore dedere principium non solum nihil ad propectum bona studia profuerunt, verum et iam collatæ sibi a domino obtinere nequeunt officia dignitatis, et extorres a commissis sibi gregibus subire coguntur miseria damnatorum. Quapropter quæsumus et per divinam vos misericordiam obtestamur ut eorum causæ (quæ justa est) summum patrocinium et probatæ vivacitatis impendatis affectum, piissimi principis hærendo vestigiis, quatenus eos tandem suis Ecclesiis et pietatis intuitu et justitiæ contemplatione restituat; quia in illorum contumeliâ ab inimicis asseritur optatum nostræ communionis displicuisse consortium.

EPISTOLA LX.

AD GERMANUM VIRUM ILLUSTRUM.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda Germano viro illustrissimo.

Excubantibus vobis probabili pro ecclesiastica pace proposito, et tanto fidei calore ferventibus gratiarum actio sola non sufficit; quia nec vos humanæ laudis prærogativa sollicitat, sed divinæ expectatio retributionis inflammat. Quod igitur maxime debemus exsolvimus, et Deum nostrum, cujus vos causis impenditis, pro incolumitate vestra quotidie deprecamur, rogantes ut studium vestrum in omni pro ec-

clesiasticæ unitatis affectu parte sic serveat, ut nullus boni relinquatur locus officii, ubi non paternis regulis vestræ patrocinium defensionis assistat. Præcipue tamen Heliae, Thomæ atque Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum causa nos commoret, qui primo mundo [sic] necessariam secuti concordiam, Ecclesiarum suarum privatione percussi, cum venerabilium quoque canonum contumelia deprimuntur, sitque illis propriæ reconciliationis gloria causa difficilis, quasi ipsi magis pertinaci mente resisterint, et aliis ad sedis apostolicæ redeuntibus unitatem ipsi Ecclesiæ magis membra discerperint; quod quam nobis durum sit, quamque clementissimi temporibus imperatoris indignum, prudentiam vestram convenit æstimare, et tandem præstare remedium, quo et illorum labores, et nostram grato possit solamine auferre molestiam.

(In collectione Avellana post hanc epistolam subditur et alia primo vulgata a Ballerinis oper. S. Leonis, tom. III, pag. 167).

Justinus Augustus Hormisdæ.

Illustrem virum episcopum R. grato suscepimus animo non pro honore tantum qui debetur sacerdotibus, verum etiam pro affectu vestræ sanctitudinis. Nam quicumque tuo comprobatus judicio fuerit est apud nos etiam judicatus probatissimus. De opera tamen et favore qui sacrosanctis inferendus est Ecclesiis tunc demum opportunus statuatur cum legati quos nuper ad regem magnificum Trasamundum destinasse noscitur reversi propitia Divinitate responsum nobis detulerint. Vestra autem beatitudo supremum nobis presidium indefessis orationibus postulare dignetur. Data xv cal. Decembris Constantino- poli domino Justino perpetuo Augusto. Accepta xi cal. Junii Rustico cos.

EPISTOLA LXI.

AD HELIAM, THOMAM ET NICOSTRATUM.

Ad imperatorem et alios se pro illorum causa scripsisse significat.

Hormisda Heliae, Thomæ et Nicostrato episcopis.

Quanto mens nostra doloris vestri participatione fatigetur supervacuum est apud probantes mutuum caritatem verbis astruere: sed ille qui et nostrum animum et vestros labores scrutator præscius intuetur, mœrorem nostrum vestra in gaudium prosperitate convertat. Verum ne unquam pro vestro negotio sub allegatione justissima et blanda intercessionem cessemus, noveritis nos tam ad clementissimum principem, quam ad præcellentissimam Augustam, nec non ad illustres et magnificos viros Justinianum atque Germanum filios nostros litteras destinasse, vestrum specialiter negotium continentes, quas viro sublimi Eulogio ita tradidimus, ut in vestro primum ponat arbitrio utrum per vos eas eligatis offerre, an per ipsum potius perlatores tam principi porrigantur quam cæteris, quas designavimus supra, personis.

EPISTOLA LXII

AD LEGATOS.

De iis quæ Thessalonice ab Eutychianis gesta per fa-

nam audiverat, Dorotheum et Aristidem Romam venire compellendos.

Hormisda Germano et Joanni episcopis, Felici et Dioscoro diaconis, et Blando presbytero.

Cum nos ecclesiasticæ prosperitatis gaudia sublevent, et prope plenum laboris vestri fructum quotidie carperemus, repente nos inimica universi, quæ repente successerat, fama confundit: cujus opinionis ordinem, etsi vobis necdum referentibus suspicamur incertum, pro ipsius rei tamen magnitudine credimus non tacendum. Itaque perlatum est fratrem et coepiscopum nostrum Joannem, dum ad Thessalonicam pro suscipiendis tantum libellis qui promittebantur accederet, ita plebis irrationabili seditione concussus, ut extincto primum eo qui hospitium venienti præbuerat, ipse quoque non dissimili cæde mactatus, et vix sacrosancti fontis reverentia vindicatus evaserit: cujus seditionis initium, sub interrogationis dolosæ commento ab Aristide presbytero nariatur exortum. Verum nos, si hæc manifesta sunt, adeo de plebe non querimus. Erit in potestate venerandi principis, temporis sui et catholici sacerdotis injuriam, quæ jubet rescare censura. Sed quod ad nos attinet, cura pervigili per vos (Deo propitio) desideramus impleri, quia nullum volumus, aut non reddita ratione converti, aut sic rectam viam fidei profiteri, ut sibi a principe aliquid sine doctrinæ remedio causeur imponi. Hæc igitur suggestionem vestræ supplicationis peragite, ut Thessalonicensis episcopus, qui sub interrogationis obtentu ecclesiasticam pacem protrahendo in longum nititur dissipare negotio, quoniam a vobis suscipere noluit a principe ad urbem directus, ab apostolica percipiat sede doctrinam, et quidquid sibi dubium putet, huc veniens præsentem a nobis inquisitione condiscat: sic enim probare potest se catholicæ professionis servare cautelam, non malitiose concepta vindicare certamina. Sciat nos paratos esse, et bene inquirentes instruere, et errantes ad fidei rectum tramite scientia duce revocare: quia si dubitans paratam non vult experiri doctrinam, nec rursus in simplicitate cordis quæ pacis et religionis causa jubentur admittere, in aperto est qua mente vel Dei nostri præceptis obsistat, vel orthodoxi principis exempla contemnat. In hac ergo parte totus suggestionis vestræ actus immineat, quia nec illi alia possunt ratione salvari, et incitata plebis sub hoc melius moderamine causa sedatur; cum quo etiam Aristidem presbyterum elementissimus princeps ad nos venire præcipiat, quia, sicut præfati sumus, omnes quorum pax ecclesiastica ambiguitate dividitur, simul ad communionem nostram, depulsa mali erroris ægitudine, catholicæ scientiæ cupimus sentire medicinam. Præterea mox ut præsentia vos contigerit scripta suscipere, debebitis ad nos de vestris aliquem destinare cum relatione quæ universa contineat, unde his quæ gesta sunt vel geruntur sollicitudinem nostram relevare debeatis. Datarium quoque litteris vestris adjungite, ne vobis portitoris tarditas possit

ascribi. Data iii idus Octobris, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

SUGGESTIO

GERMANI EPISCOPI, FELICIS ET DIOSCORI DIACONORUM,
ET BLANDI PRESBYTERI.

Quæ Thessalonicæ a Dorotheo contra Joannem episcopum acta fuerint.

Magna misericordia Dei est, et inestimabilia ejus judicia, qui nihil occultum dimittit, ut probetur unicuique conscientia. Dorotheus Thessalonicensis episcopus non novus apparuit, nec ad præsens factus, sed se demonstravit quem olim vera prædicabat opinio. Iste semper in malis desideriis suis involutus, data occasione exercuit quod contra fidem catholicam semper parturiebat scelus. In aliis litteris significavimus beatitudini vestræ quo ordine transeuntes Thessalonica libellos non potuimus suscipere. Erat tamen constitutum post ordinationem sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitane unum ex nobis ad ipsum dirigere, quia hoc sperabat prædictus, ut unus ex nobis post susceptos libellos cum ipso missas celebraret, quasi testimonio habens in generalitate se ad unitatem sedis apostolicæ esse conjunctum. Etsi tarde, factum est tamen: et venerabilem Joannem episcopum ad ipsum dirigentes, directus est cum ipso ex communi electione Epiphanius presbyter. Germanus venerabilis et illustris episcopus erat cum eis, et Licinius comes scholæ ex ordinatione clementissimi imperatoris. Qui Licinius tamen cum prius pro alia causa esset Thessalonicam directus, congregata synodo de parœcia Ecclesiæ Thessalonicensis, ibi est inventus, exspectans secundum promissionem unum ex nobis. Voluerunt ipso præsentem libellos facere et subscribere: quod factum est; signavit ipsos libellos prædictus vir, et veniens Constantinopolim, factum auntiavit. Dicebatur nobis ab apocrisiario Dorothei: Jubete dirigere qui libellos suscipiat. Deliberatum est, sicut prædiximus, venerabilem Joannem episcopum ambulare, ut haberet testimonium subscriptionis illorum. Rogavimus piissimum imperatorem ut comes Licinius ambulet cum eo: quod et factum est. Et quia pervenerunt in civitatem, nuntiatum est Dorotheo per comitem Licinium præsentiam adesse nostrorum. Qui direxit Aristidem presbyterum cum aliis duobus episcopis, quos solos sciebat adversarios esse negotii, ut nostros videret: cum quibus voluerunt facere primum certamen de libellis, dicentes: Sunt capitula quæ debent emendari. Dixerunt nostri non esse in potestate ipsorum hoc facere: si vultis facere, Deo gratias; si non vultis facere, venimus, salutavimus vos, perambulavimus. Discesserunt post ista verba. Ad aliam diem conveniunt, iterum ista loquentes; et antequam propositionem verborum fecissent, ibi non est intentio generata, non injuria secuta est: subito populus insanus irruit super ipsum, et duos pneros occiderunt episcopi, caput etiam frugerunt episcopo in duabus partibus, et renes ejus dissipaverunt, et nisi misericordia Dei, et defensio Sancti Marci basilicæ eruisset

eos de manibus eorum, ibi perierant: liberati sunt tamen, quomodo dicitur, quia manus publica super- venit, quæ eos erueri potuit. Ista et istorum concin- namenta Dorothei malitia fabricavit, qui ante biduum quam pervenirent nostri Thessalonicam super duo millia baptizavit: * sacramenta tanta erogavit in po- pulo, quæ possint ipsis ad tempora sufficere, signi- ficans plebi quia fides recta mutatur. Ista quomodo non habuerant excitare populum? Ista quem non in- vitabant ad seditionem? Post hoc ipsum libellum quem fecerat cum episcopis ante populum scidit, di- cens: Ego istud usque ad mortem meam nunquam facio, nec facientibus consentio. Occiderunt et homi- nem (Joannem) venerabilem catholicum, qui nos venientes susceperat in domo sua, qui semper sepa- ratus fuit a communione Dorothei propter synodum Chalcedonensem: in quo talem mortem exercuerunt, qualem illi qui sanctum Proterium occiderunt. Ista ad clementissimum imperatorem pervenerunt, et prope in tota civitate catholicus luctus est propter talia quæ contigerunt scelera. Promittit sancta cle- mentia vindicare et citare Dorotheum, quia nos con- testati sumus pietatem ejus, dicentes: Nulla ratione Dorotheum inter episcopos aut in communione sedis apostolicæ potest beatissimus papa recipere, et con- tra qui voluerint eum in sua communione recipere, scire se esse reos auctoritate ecclesiastica. Ista ad notitiam beatitudinis vestræ festinavimus referre, ut nihil vos lateat, quod in istis partibus agitur. Ac- cepta iv kalendas Decembris, Eutharico consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LXIII.

AD LEGATOS.

Dolet Joannem occisum: et Dorotheo ab episcopatu remoto, alium, Aristide excepto, in ejus locum sub- stitui precipit. Thomæ et Nicostratum suis Ecce- lesiis restituendos. Monachos Scythas Romæ usque ad legatorum adventum detineri.

Hormisda Germano et Joanni episcopis et Blando presbytero.

Graviter nos Joannis catholici afflixit interitus, quem hæretici Dorothei vasaia perhibetis extin- ctum: Nam eundem Dorotheum Constantinopolim jussu principis didicimus evocatum. Adversus quem domino et filio nostro clementissimo principi debetis insistere, ne in eandem civitatem denovo revertatur: sed, episcopatus, quem nunquam bene gessit, honore depositi, ab eodem loco ac Ecclesiæ longius relegatur, vel certe huc ad urbem sub prosecutione congrua dirigatur. Ad hanc etiam partem evigillare debetis, ne in locum ejus Aristides totius mali inceptor et conscius quibuslibet subreptionibus ordinetur: nam nulli prodest mutari personam, si ejusdem forma ne- quitia perseveret: sed talem virum debetis eligere, ut de judicio vestro cuncta catholicorum congregatio gratuletur. Iis igitur observatis, pro Thomæ et Ni- costrati fratrum et coepiscoporum nostrorum per-

* Forte Malacitano, in Hispania. Nam et sequens epistola est ad Hispanos episcopos. HARDUINUS.

* Fragmenta, minus bene, ut ex seq. indiculo patebit.

sonis intentio dilectionis vestræ vehementer debet incumbere. Nam quid prodest Ecclesiæ redinte- grasse, si ab ejus corpore sacerdotes videamus ex- traneos, quos in nostram communionem vos caute aut rationabiliter non ignorastis esse susceptos? Unde non leviter nos res ista contristat, si ab his qui se- dis apostolicæ prædicationem sequuntur, negligentur qui in ejus fide et consensu recepti sunt. Ideo, sicut hortati sumus, pro eorum communione atque loco, serenissimo principi vehementer insistere: nam in eadem causa domino et filio nostro clementissimo principi et viro illustri Justiniano filio nostro scripta direximus, hortantes eum ut cum vestra, quantum ad Ecclesiarum suarum receptionem perinet, de- beant caritate tractare. De eo vos articulo nostræ ad- monitionis suspicamur non immemores. Diximus enim quemadmodum, exclusis occupatoribus, hi, de quibus loquimur, ad proprias revertantur Ecclesias, ut illi alibi (si tamen rectæ sunt fidei) ordinentur. De personis Scytharum monachorum Justinianus vir illu- stris nobis scripsit, quarum exemplaria litterarum fraternitati vestræ direximus, qui cum nolent susti- nere vestræ dilectionis adventum; et observationum moras se dicerent ferre non posse, tentaverunt clam de urbe discedere; quos tum nos faciemus sollicitius custodiri, ea quæ de vobis contraria dixerunt volentes agnoscere, ut cum reversi, Deo propitio, fueritis, eorum error rationabilibus adhortationibus corrigatur. Data iii nonas Decembris, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

C

EPISTOLA LXIV.

AD JOANNEM MELICITANUM (MILITANÆ ECCLESIE) EPISCOPUM.

*** Constantinopolitanam Ecclesiam ad sedis apostolicæ communionem rediisse*

Hormisda Joanni episcopo Melicitano * (Nilecopo- litano).

Vota nostra caritatem tuam latere nolumus, ne qui particeps fuit sollicitudinis, gaudiorum fructu reddatur extorris. Et ideo Constantinopolitanam Ecclesiam ad communionem nostram rediisse, Domino propi- tiantie, tradentibus significamus alloquii; et manda- torum, quæ legatis nostris dedimus, in omnibus se- riem fuisse completam. De qua parte, ut ad dilectio- nem tuam plenius perfectum gaudium perveniret, libelli Joannis fratris et consacerdotis nostri episcopi Constantinopolitani, et Justinii clementissimi princi- pis Orientis sacrarum litterarum exemplaria pariter credidimus destinanda; indicantes nihilominus per Orientis partes plurimos episcopos sic fecisse. Super- est ut a nobis competentibus precibus Divinitas ex- orata concedat quatenus de aliarum quoque Ecce- liarum redintegratione gratulemur. Ea vero quæ si- gnificare curavimus in eorum sacerdotum qui frater- nitati tuæ vicini sunt curabis perferre notitiam, ut et ipsi de effectu tantæ rei gratias nobiscum ecclesiis

** Ubi communioni Constantinopolitanæ Ecclesiæ subscribens ei gratulatur.

miseriordiæ beneficiis referre non cessent. Deus te in columen custodiat, frater carissime.

EPISTOLA LXV.

AD EPISCOPOS HISPANIÆ (BÆTICÆ PROVINCIÆ).

Gratulatur de pace Orientalis Ecclesiæ.

Fratribus dilectissimis universis episcopis per Bæticam provinciam constitutis Hormisda episcopus.

* Quid tam dulce sollicito quam quod (quum) mihi de vobis innotescunt illa quæ cupio? Quid tam religiosis conveniens institutis quam ut inter sacerdotes pacem, quam eos necesse est aliis pro officio annuntiare, conservent? Plena, fateor, gratulatione suscepi, quod votiva mihi caritate (quæ inter vos est) Ecclesiarum et pace litteris indicastis. Sponte mihi, quidquid hortari poteram, quidquid monere, delatum est. Confirmet hoc Deus, quod operatus est in nobis (Psal. LXVII): et quæ præcepit pro animarum salute facienda, hæc ipse qui præcepit, pro ea qua nos redemit pietate faciat. Et his tam bonis nuntiis nos quoque religiosorum vicem reddimus nuntiorum. Quidquid cum Orientalibus, quos ad Ecclesiæ corpus unitatemque revocatos dudum Dei nostri ope litteris significavimus destinatis, denuo, cum aptum fuerit, repetitis vobiscum participabimus iudiciis. Mox post nostrorum redditum (pro nostro edicto) ab Orientalibus missa legatio est. Certa speravit, certa consuluit. Sed facimus de his quæ fuerant dicenda compendium, ipsi potius, ad instruendam notitiam vestram, quæ a nobis sunt responsa dirigentes, ne quid sibi sub spatio prolixiore terrarum aut opinio vindicet, aut error assumat, cum ad rerum fidem ipsam teneri sufficit veritatem. Quod autem ad continentiam vestrarum pertinet litterarum, oportuit quidem desideria plenius expedire, ut æstimationis omnibus responsum rationi congruum redderetur. Sed quia privilegiorum veterum et statutorum paternorum indidistis iisdem litteris mentionem, ad Sallustium fratrem et coepiscopum nostrum sub hac parte rescripsimus, vobis quoque strictum quæ dicta sunt illis latius indicantes, ne privilegia nobis (a nobis) indulta convellerent, et nihil tam conveniens fidei iudicare, quam ut in honore suo a Patribus decreta serventur. Deus autem vos incolumes custodiat, fratres carissimi (anno Domini 519)

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI.

Paulum Antiochiæ episcopum ordinatum. Scythas monachos tumultus excitasse, dicentes unum de Trinitate fuisse crucifixum.

Verum est nulla esse gaudia magnopere spiritalia, a quibus ex toto tribulatio possit esse separata. Gaudemus de unitate Constantinopolitanæ Ecclesiæ, quæ facta est cum sede apostolica: letamur quotidie diversorum episcoporum libellos nobis satisfactionis offerri. Modicum in Ephesina civitate contigit scandalum, ubi contempta est et injuriata synodus Chalcedonensis. Est invocatus clementissimus imperator hoc corrigere, quod et sperat cum Dei adiutorio

* Eadem fere est Marcellini papæ epistola.

A fieri. Nunc, etsi post labores, etsi post intentiones plures, Antiochena Ecclesia ordinata est; electus est quidam Paulus nomine presbyter Constantinopolitanæ Ecclesiæ, quem huic honori aptissimum imperatoris testimonio comprobatum voluerunt et tentaverunt hic ordinare. Ego jussionis vestræ non immemor contraxi, dicens: Jussit dominus noster beatissimus papa, secundum antiquam consuetudinem, ibi eum episcopum ordinari. Hoc obtinuit quod præcepistis. Orate ut Deus precibus apostoli Petri et ipsam civitatem cum pace faciat electum suscipere sacerdotem. Et quia ista aguntur, et in his quotidie proficit Ecclesiæ, insidiator antiquus suscitavit monachos de Scythia, qui de domo magistri militum Vitaliani sunt, omnium Christianorum votis adversarii, quorum inquietudo non parvas moras generavit unitati Ecclesiarum, et magnopere de prædictæ Ecclesiæ Antiochenæ ordinatione. Isti monachi, inter quos est Leontius, qui se dicit esse parentem magistri militum, Romam festinant, sperantes aliqua capitula a beatitudine vestra confirmari. Est in ipsis inter cætera ubi volunt dicere unum de Trinitate crucifixum: quod est nec in sanctis synodis dictum, nec in epistolis sancti papæ Leonis, nec in consuetudine ecclesiastica. Quod si permittuntur fieri, mihi videtur dissensiones et scandala non mediocria nasci inter Ecclesias. Istud Anastasius imperator magnopere catholicis imponere festinavit: istud et Eutychetis discipuli in synodo Chalcedonensi proposuerunt. Quin quotiescunque Patres de Dei Filio Domino nostro C Jesu Christo disputaverunt, Filium Dei Verbum, substantialiæ Patri, homousion Patri dixerunt. Istæ autem sermo ideo nunquam est in synodis a Patribus introductus, quia procul dubio catholicæ fidei minime poterat convenire. Cujus sermonis si subtiliter attendatur intentio, ad quantas hæreses pateat, et quæ mala per eum possint disputationibus ecclesiasticis introduci, quoniam longum est per præsentis insinuare, præterimus. Unde sanum mihi videtur et utile, et ad pacem Ecclesiarum conveniens, nihil aliud responsum dari, nisi: Sufficit sanctum Chalcedonense concilium, in quo et aliæ synodi continentur: suffiunt epistolæ papæ Leonis, quas synodus confirmavit: novitatem in Ecclesia introducere nec volumus, nec debemus. Est in propositione eorum callida D et hæc dicere. Nos synodum Chalcedonensem suscepimus: hoc speramus, ut jubeatis nobis eam exponere, quia non sufficit sic quomodo est exposita contra hæresim Nestorianam: non quasi non intelligentes, nisi conantes per subtilitatem ad hoc nos adducere, ut disputetur de synodo Chalcedonensi. Quod si factum fuerit, dubia et infirma ostenditur, et hæreticorum omnium patuit error. Inter alia si post synodum Chalcedonensem, si post epistolas papæ Leonis, si post libellos quos dederunt et dant episcopi, et per ipsos satisfecerunt sedi apostolicæ, iterum aliquid novum addatur, sic mihi videtur, quia quidquid factum est destruitur. Data III kalendas Junias, Constantinopoli.

SUGGESTIO

GERMANI ET JOANNIS EPISCOPORUM, FELICIS ET DIOSCORI
DIACONORUM, ET BLANDI PRESBYTERI.*Eadem quæ in superiori.*

Cum Dei misericordia, quo ordine et qua cautela communicavimus in Ecclesia Constantinopolitana, jam aliis litteris per servum vestrum Pollionem directis vestra beatitudo cognovit. Et similiter in aliis litteris non semel, sed secundo, qualia æmuli homines religionis tentant significare curavimus: ut nihil sit actum, aut cogitatum faciendum, quod lateat beatitudinem vestram. Stat nobiscum, cum Dei adjutorio quidquid in Constantinopolitana Ecclesia est ordinatum. Non titubant gaudia spiritalia, quæ celebrant et celebrant catholici. Causa Antiochenæ Ecclesiæ ordinationis non solum nobis labores fecit, sed grandes tribulationes: quia homines festinantes impedimentum facere generali unitati, diversis modis diversa impedimenta fecerunt. Nostra erat propositio de his qui se suspenderant de anathemate in prædicta Ecclesia ordinare sacerdotem. Non proposuerunt ante oculos suos futurum judicium palam dicentes: Omnes qui sedi apostolicæ communicabant Nestoriani sunt: et magis illis non debere credere, qui modo videntur ad communionem sedis apostolicæ revocati. Post multas afflictiones, et pene in tres menses a Patribus protracta certamina, piissimus imperator sua auctoritate Paulum nomine presbyterum de Ecclesia Constantinopolitana elegit episcopum fieri in Ecclesia Antiochena, dicens inter alia et hoc testimonium de ipso, quia duobus annis in Antiochia positus non mediocriter resistebat Severo hæretico: similia et omnes catholici consonabant. Et omnia ista de persona prædicti imperator se promisit ad vestram lætitudinem relaturum. Harum tamen tribulationum provisores et socii et unitati Ecclesiarum impedimento monachi de Seythia fuerunt, qui postea hic defecerunt (hinc discesserunt), assignati ab omnibus nihil pacificum cogitare, ad beatitudinem vestram concurrerunt, sperantes subrepere, et per litteras vestræ sedis suas intentiones confirmare. Isti de sua provincia episcopos accusant, inter quos est Paternus Tomitanæ civitatis antistes. Petitiones obtulerunt, et coacti piissimi principis et domini Vitaliani magistri militum jussione, frequenter ad audientiam causæ convenimus, non quasi volentes nos in his negotiis occupare: quia nobis sunt ante oculos beatitudinis vestræ præcepta, quibus præcepistis ut causæ tantum qui veneramus intenti nullis aliis negotiis misceremur, sed sperantes posse intentione eorum pacari, ad hoc descendimus. Et quia nobis diu laborantibus, et illis nullam suscipientibus rationem, nihil proficiebat in eo quo tenebamus, clementissimus imperator in conventu publico, ubi et nos interfuimus, Paternum, prædictum episcopum, et magnificum virum Vitalianum reduxit ad gratiam: accusatoris quoque ejus suo præcepit episcopo supplicare. Monachi vero cum similiter ad concordiam quærerent, fuga lapsi maluerunt de civitate disce-

A dere, quam ad concordiam pervenire. Prædicti monachi ad Italiam venientes, aliquanta capitula proponere habent, inter quæ et unum de Trinitate crucifixum continetur, sperantes ita confirmari ex auctoritate beatitudinis vestræ, sicut et in aliis litteris significavimus, et modo hoc dicimus, ut nulla novitas a sede apostolica scribatur: quia et nos ante imperatorem, et ante senatum hæc indicavimus, dicentes: Extra synodos quatuor, extra epistolas papæ Leonis, nec dicimus nec admittimus quidquid non continetur in prædictis synodis, aut quod non est scriptum a papa Leone non suscipimus: quia si voluerit dominus noster qualemvis novitatem scribere, pejus erit istud initium (vitium) quam illud quod factum est per Eutychetem. Sufficere debet Ecclesiæ quod per sexaginta annos ab Eutychete usque modo sustinuit. Nobis quod visum est scripsimus: in vestra potestate est deliberare quod vobis Deus imperaverit: quoniam hæc illi nituntur asserere, eo modo sibi satisfacere cupientes, ita ut profiteamur et dicamus unum de Trinitate passum esse: quod nec Patres nec synodi dixerunt. Ista ideo per singula exposuimus, ne illorum subtilitas gloriaretur in nostra simplicitate propter istas novas suas intentiones. Vitaliano magnifico viro subreperunt, ut et talia vindicare pro talibus rebus, et contra nos quæcunque potuit impedimenta afferret: cujus immutationem omnis nobiscum deflet Ecclesia. Quapropter rogamus, ut consueta cautela, et qua solet dominus noster vigilantia, cogitatis, et quomodo suspendendi sunt, qui a nobis taliter recesserunt, et a nostra communione fuerunt sejuncti: et quid eis respondeatur, vel quomodo eorum capitula repellantur: quia eos omnes Constantinopolitana catholica exhorret Ecclesia. Data III kalendas Julias, Constantinopoli.

SUGGESTIO

LEGATORUM AD HORMISDAM PAPAM.

Reliquias S. Laurentii et sanctuaria apostolorum Justiniano concedi petunt, qui illa in basilica Apostolorum collocare cupiebant.

Filius vester magnificus vir Justinianus, res convenientes fidei suæ faciens, basilicam sanctorum Apostolorum, in qua desiderat et beati Laurentii martyris reliquias esse, constituit, sperat per parvitatem nostram, ut prædictorum sanctorum reliquias celeriter concedatis. Habuit quidem petitio prædicti viri secundum morem Græcorum, et nos contra consuetudinem sedis apostolicæ exposuimus. Accepit rationem. Et quia talis est fervor fidei ejus, qui meretur quidquid de apostolica sede depoposcerit, et talis est qui sperat unde et salus animæ et fidei effectus accrescat, talibus desideriis postulata competit non negare. Unde si et beatitudini vestræ videretur, sanctuaria beatorum apostolorum Petri et Pauli, secundum morem, ei largiri præcipite: et si fieri potest, ad secundam cataractam ipsa sanctuaria deponere, vestrum est deliberare. Petit et de catenis sanctorum apostolorum, si possibile est, et de craticula beati Laurentii martyris. Ista sunt desideria

prædicti viri : in hoc fides ipsius est incitata. Propter hoc in urbem vestram virum spectabilem Eulogium in g'atrium direxit, hoc sibi satisfacere iudicans, si de ipso fonte, de quo per omnem terram sanctuaria apostolorum sunt data, inde et ipse reliquias suscipere mereatur. Et bene facitis causam ecclesiasticam magnopere in contestatione Dei tali homini commendare, cujus sinceritas et integritas circa religionem catholicam nota est omnibus hominibus. Hic voluerunt capsellas argenteas facere et dirigere; sed postea cogitaverunt ut et hoc quoque a vestra sede pro benedictione suscipiat. Singulas tamen capsellas per singulorum apostolorum reliquias fieri debere suggerimus. Data III kalendas Julias, Constantinopoli.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI AD HORMISDAM.

Dissensiones a monachis Scythiis excitatas ab eo compescendas. Apostolorum reliquias se cupere.

Domino sancto meritis beatissimo et apostolico domino patri papæ Hormisdæ Justinianus vir clarissimus.

Propitia Divinitate, quæ semper Ecclesiam catholicam per incrementa fidei instituit, unitas sanctarum Ecclesiarum per doctrinam et auctoritatem apostolorum vestri provenit. Sed quoniam comperimus quosdam nomine monachos, quibus magis discordia in studio est quam caritas et pax Dei, cupientes quædam perturbare, ad angelum vestrum hinc discedentes iter arripuisse : quos beatitudo vestra, præsentibus scriptis causam livoris eorum cognoscens, ita ut mereretur, suscipere et a se longe pellere dignetur : quoniam vaniloquia ipsorum festinantium novitates introducere in Ecclesia, quod neque quatuor synodi venerabiles, neque sancti Leonis papæ epistolæ continere noscuntur, in omni loco turbas excitare videntur. Quomobrem etiam et a viris reverendissimis episcopis et diaconibus directis ab apostolatu vestro ad nos angelus vester destinare dignetur, et ipsos digna correctione percussos, ut superius dictum est, pellere jubeat. Ergo hæc petimus ut (sicut supradictum est) ipsas hujusmodi litteras per eundem portitorem ad nos dirigere magnopere festinet. Sunt autem nomina eorum, Achilles, Joannes, Leontius et Mauritius (Maxentius). Hæc nostra est maxima sollicitudinis causa, ne unitas, quam vester labor oratione perfecit, per inquietos homines dissipetur, sperantes in Domino Deo, quia si quid est quod adhuc a totius orbis pace dissentiat, hoc quoque orationibus vestris apostolicæ sedis communioni societur. Præsumentes autem de beatitudinis vestræ benevolentia, paternam dilectionem nimium petimus, quatenus reliquias sanctorum apostolorum tam nos quam basilicam eorum hic in domo nostra sub nomine prædictorum venerabilium constructam illustrare et illuminare large dignemini; cognoscentes quod nullum nobis majus beneficium nec munus præstare potestis, domine beatissime pater, quam si hanc nostram petitionem adimpleveritis. Subito autem iter arripiente

prædicto agente in rebus, etiam duo pallia serica ad ornamentum altaris sanctorum apostolorum direximus, quæ suscipientes, efficacissimis precibus vestris, nostri jubete jugiter facere memoriam.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI PER FRATREM PROEMPTORIS AD HORMISDAM PAPAM.

Petit ut expedito monachorum negotio Joannem et Leontium ad se remittat.

Quidquid est cautius, quidquid firmitus, ut pro sancta fide et concordia sacrarum Ecclesiarum geratur, optamus. Unde ad beatitudinem vestram et frater noster gloriosissimus Vitalianus per Paulinum virum sublimem defensorem vestræ Ecclesiæ rescripsit, et nos per eundem significare curavimus illa debere beatitudinem vestram perficere, quæ pacem et concordiam sanctis concedant Ecclesiis. Subinde tamen, qui certius responsum ad sanctitatem vestram referat, cum litteris piissimi nostri imperatoris destinavimus. Nam quanta quæstio in partibus nostris orta est, potest etiam antelatus vir religiosus defensor sanctitatem vestram instruere. Unde petimus ut, si est possibile, celerrimo dato responso et satisfactis religiosis monachis, Joannem et Leontium ad nos remittatis : nisi enim precibus et diligentia vestra ista quæstio soluta fuerit, veremur ne non possit Ecclesiarum sanctarum pax provenire. Ergo cognoscentes quia et merces et periculum hujus rei vobis servatur, diligenter tractate, et firmissimum responsum per antelatos religiosos monachos, si est possibile, antequam legatus noster ad beatitudinem vestram perveniat, nobis remittite; in hoc enim solo omnis pendet intentio.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI AD HORMISDAM.

An dicendum sit unum de Trinitate fuisse crucifixum.

Ut plenissima fidei perfectio doctrina beatitudinis vestræ nobis proveniat, iterum Eulogium virum strenuum agentem in rebus juxta alias causas, etiam hanc propter direximus, per quem valde petimus ut per omnia responso apostolatus vestri circumspecto et cautissimo in confessione catholice fidei confirmetur. Post semel enim divina misericordia donatam Ecclesiæ catholicæ unitatem, quidam asserunt Christum Filium Dei Dominum nostrum pro nostra salute carne crucifixum unum de Trinitate debere prædicari : quod si suscipiendum sit, paterna provisione reverentia vestra cautissimo suo rescripto, quid sequi, quidve super hoc evitare debeamus, nos certiorare dignetur : quoniam verba videntur facere dissensionem : nam sensus inter catholicos omnes unus esse probatur. Imponite igitur vobis semel susceptum laborem, sancte ac venerabilis Pater, etiam in hoc prædecessores vestros sequentes, quorum memoriam et amplectimini, et consortio pontificatus ornatis, et de hac intentione liberos nos properate reddere et securos. Hoc enim credimus esse catholicum, quod vestro religioso responso nobis fuerit intimatum. Quia vero dictum est Scythicos monachos hac ratione

ad sedem vestram accessisse pro traditione Patrum et ordine regularum, præbito eis responso, nihil formidante, ad nos cum vestris litteris jubete remittere. Quorum etiam exemplaria consignata prædicto viro strenuo Eulogio dari præcipite. Hæc enim omnia ideo petimus vos disponere cautius, ut ne locus mendacio vel insidiis detur: quoniam summo cum desiderio fidem catholicam amplectentes, vestra doctrina unitatem universo orbi petimus condonare.

EPISTOLA LXVI.

AD JUSTINIANUM.

Monachos Scythas ante legatorum adventum Roma non discessuros. Apostolorum sanctuaria transmittit.

Hormisda Justiniano viro illustri.

Ita magnificentiæ vestræ animum vigere novimus religionis affectu, ut beneficium a vobis in perfectione pacis Ecclesiæ velitis magis exigi quam rogari, judicantes meritis excellentiæ vestræ proficere, quod vos generalitatis desiderio contingit offerre. Unde et nos a vobis præsumpte quærimus tanquam debitum quod meritis vestris novimus esse profuturum: et ideo, domine filii, sub omni caritate salutantes, speramus ut immineatis operi quod Domino adjuvante fundastis, memores divini testimonii: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x)*. Præterea monachos, quos venisse Romam significastis litteris vestris, ad propria mox volumus reverti. Sed quia sub testificatione potentiæ divinæ dicebant per insidias in itinere paratas vitæ sustinere se posse discrimen, volentes redire Constantinopolim, passi non sumus violenter expelli. Quapropter necesse habuimus venientibus legatis nostris inquirere qua revera faciente causa inter eos fuerit commota discordia. Beatissimorum vero apostolorum Petri et Pauli sanctuaria, sicut religiosissimo quæstis affectu, per harum portitorem sub omni veneratione transmisimus; optantes orationibus eorum ut mentis vestræ oblatio et desideria gratiæ sint Divinitatis accepta. Petimus itaque ut tam de his quæ geruntur pro concordia quam etiam de incolunitatis vestræ bono nuntietis sollicitudini nostræ gaudium, currente pagina litterarum. Data iv nonas Septembris, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 120).

EPISTOLA LXVII.

AD EUMDEM.

Scythas monachos ante legatorum adventum Roma non discessuros.

Hormisda Justiniano illustri.

Eulogio viro clarissimo filio nostro deferente, litteras celsitudinis vestræ suscepimus, eoque remeante, debitum solventes salutationis officium, significamus Scythas monachos allegasse plurima quæ nos relinquere indiscussa non possumus: sed legatorum nostrorum Deo juvante festinemus adventum: pro qua re eos in Urbe credimus retinendos, a qua nec ipsi ordinatione dissentiant. Amplitudinem vestram tamen retinere confidimus, quod de ipsis nobis præterito tempore litteris destinatis scripserint. In quo-

(a) V. C. Ita legit Collectio Avellana ms.

A rum allegationibus cum legatis remeantibus competenter fuerimus instructi, si quid reprehensione dignum cognitio nostra repererit, necesse est ut circa eos teneamus ecclesiasticam disciplinam. Victorem præterea, qui diaconi habere perhibetur officium, cujus fidem hi ipsi monachi vehementer accusant, vel alios qui perversas forsitan obijciunt questiones, ordinatione domini filii nostri elementissimi imperatoris ad urbem vobis suggerentibus dirigantur [sic], ut universas allegationes de quibus contendunt nos possimus agnoscere.

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI AD HORMISDAM PAPAM.

Ab hæreticorum se consortio carere. Victorem diaconum catholicam fidem professum. Scythas monachos Chalcedonense concilium damnasse. Snam fidem exponit, quam pontificis iudicio submittit.

Per Eulogium (a) virum sublimem litteras beatitudinis vestræ suscepimus, in quibus significastis intentionem monachorum Scytharum, et quomodo visum fuerit apostolatu vestro episcopo Constantinopolitano causam delegare, ut ipse inter eos, et qui ab eis impetuntur audiret: mihi quidem non displicuerat, quia ubi conscientia cum Dei adiutorio nulla formidine terretur, a nullo debet declinare; imo magis festinare, ut per examen quod verum est omnibus manifestetur. Significastis mihi ab illis contestationem datam, ut non mihi hæretici jungerentur. Quos dicunt hæreticos ego ignoro, nisi illos fidei qui synodum Chalcedonensem suscipiunt, quos ego catholicos dico. Victor diaconus dicitur: quidam enim isto, antequam nos Constantinopolim ingrederemur, habuerunt intentionem (contentionem) de uno de Trinitate crucifixo, et de Christo composito, et de aliis capitulis (b) nobis hic positis: obtulerunt contra ipsum libellum tam nobis quam episcopo Constantinopolitano. Convenimus in domum episcopi, ut inter eos intentionem, quæ vertebatur, agnosceremus. Prædictus episcopus synodum Chalcedonensem protulit: legit ante omnes omnia quæ sunt in eodem concilio constituta, dicens: Præter ista nihil mihi aliud dicatur. Qui sequitur ista potest inter catholicos esse. Victor respondit: Suscipio similiter et epistolas papæ Leonis, et sancti Cyrilli epistolas synodales, quæ sunt in Chalcedonensi concilio allegatæ: et manu subscribo, et sacramentis confirmo ista me suscipere, et præter ista nihil aliud prædicare: etsi inventas fuero aliquando extra ista aliud prædicans, nullam circa me peto misericordiam. Scythæ et contra inchoaverunt dicere: Addatur et unus de Trinitate. Nos e contra diximus: Quod non est in quatuor conciliis definitum, nec in epistolis beati papæ Leonis, nos nec dicere possumus nec addere. Displeuit hoc dictum. Victor autem utrum sincero animo hæc diceret an dolose, quis nosse potest nisi qui coram cognoscit? Verba ista nos audivimus; Dei est animum judicare. Postea sine nobis magnificus vir Vitalianus magister militum inter se et episcopum Constantino-

b) Edit. Rom., nobis hinc positus.

politatum vocaverunt prædictum Victorem, locuti A sunt cum eo: quid definierint inter se, nescimus. Postea nec Victor ad nos venit, nec est causa dicta. Isti tamen Scythiæ (sciat beatitudo vestra) omnes qui accipiunt synodum Chalcedonensem Nestorianos dicunt, dicentes: Non sufficit synodus contra Nestorium, et sic debere synodum suscipere quo modo ipsi exposuerint: qui homines quales sunt, et quales intentiones habent, et quid volunt in fide catholica introducere, cum Dei adiutorio manifestatum est omnibus catholicis: nec indiget causa meo labore, quam pro sua misericordia Deus produxit ad lucem. Ego quod a Patribus didici, quod semper Ecclesia catholica servavit, non taceo, non abscondi. Unus est Deus, de quo Moyses loquitur, dicens: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est* (*Deut. vi*); et in B alio loco ait: *Dominus solus docebat eos*. Unius substantiæ credimus Trinitatem, quomodo prædixi unam deitatem; tres personas, quia nec plures deos dicimus, credentes unum Deum esse, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nec tres personas negamus, ne Sabellii dogma videamur sequi. Verum est personam Filii, id est Verbi Dei, consubstantialem Patri, et ipsa caro facta est; ipsa in utero Mariæ habitavit; ipsa naturam humanam suscepit sine peccato; ipse Filius Dei homo factus natus est de virgine Maria; propter quod eam Dei genitricem dicimus et credimus, quia unitas divinitatis et humanitatis, quæ fieri cœpta est ex quo Mariæ angelus Gabriel annuntiavit dicens: *Ave, Maria, gratia plena, Spiritus sanctus superveniet in te* (*Luc. i*), etc., non C tantum in utero non est divisa, sed nec in partu, nec in nutrimentis, nec in passione, nec in sepulcro, nec in resurrectione, nec in cœlo separata est: quia unus est Filius Dei Dominus noster Jesus Christus, non in personis divisus, non in naturis separatus, neque in potentia diversus. Idem est namque et sustinens passionem, quia omnes homines, aut dividens quemadmodum Nestorius, aut negans quomodo Eutyches, aut minus incarnationem credens quomodo Apollinaris, aut phantasiam introducens quomodo Manes, a fide catholica sunt incisi; homines operarii iniquitatis, et hostes doctrinæ apostolorum. Ista didici, ista audivi a majoribus nostris: ei si forte extra ista quid debeamus sequi ignoro, exponente beatitudine vestra necesse est me sequi. Maxentius tamen, D qui sub abbatis vocabulo dixit se congregationem habere, si interrogetur, aut cum quibus monachis vixit, aut in quo monasterio, aut sub quo abbate monachus factus est, dicere non potest. Similiter et si de Achille dicere voluero, rem facio supervacuum: cui sufficit semper latere propter conscientiam suam ab omnibus catholicis damnatam. Data idibus Octobris Eutharico consule (anno Domini 519). Accepta xv kalendas Decembris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

*Preces de fide quæstiones continentes sibi oblatas, eas**Dioscorum non probasse. Se aliquem ad pontificem destinatum ut quæstiones terminet.*

Justinus Augustus Hormisdæ papæ.

Quanto flagramus studio pro colligendis concordia sacratissimis Ecclesiis, jamdudum nos palam fecisse dignoscitur: qui et ineunte nostro imperio sanctitudinem vestram admonendam duximus, quo certos dirigeret, ut interventu eorum remedium aliquod his rebus inveniri possit. Et antequam advenerint qui destinati sunt, cuncta præparavimus, quo facilis transigerentur quæ per hanc florentissimam urbem disponenda fuerant. Verum quoniam preces nostro numini porrectæ sunt ex diversis Eois provinciis, certa quædam disserentibus pro fide catholica, secretaque suæ mentis declarantibus, quæ apud se pro individua Trinitate constituta testantur, quæque firmiter sese recepturos ostenditur (ostendunt): hisque relectis, Dioscorus aliqua asseruit non convenienti ordine inserta fuisse: merito duximus aperienda vobis ea quæ sumus edocti. Non multo itaque post a nobis quidam destinabitur ad certiorum faciendam beatitudinem tuam super omnibus, et insinuandas vobis supplicationes quæ nobis oblate sunt, et responsum pietatis vestræ referendum, quo possint resecari tandem dubitationes incongruæ. Securi igitur de nostro concilio, sollicitis orationibus placare nobis Divinitatem summam dignemini. Data xiv kalendas Februarii, Constantinopoli, Vitaliano et Rustico consulibus (anno Domini 520).

RELATIO

JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

*Instantem dominicæ passionis diem recte celebrari
xiii kalendas Maias.*

Domino per omnia amabili Deo, sanctissimoque fratri comministratori Hormisdæ, in Domino salutem.

Quemadmodum puro corde et caritate spirituali apud nosmetipsos habemus te, frater carissime, et quemadmodum te per omnia ducimus venerandum, ex operibus his satisfactum esse vestræ reverentiæ judicamus, dominicæ obsequentes voci manifeste clamanti: *Quæ vultis ut faciant vobis homines: sic et vos facite eis* (*Matth. vii*), et apostolicam doctrinam amplectentes docentem: *Vos invicem honore prævenientes* (*Rom. xii*). Hæc operibus ostendere festinamus, vinculum insolubile spirituali caritate ad unionem (adunionem) sanctarum Ecclesiarum continentes, quo nec contrariorum spirituum icibus, nec fluctuationibus malorum principis, vel veritatis inimici titubare possimus, auxiliante nobis sancta et consubstantiali Trinitate, intercessionem gloriosæ et veræ Dei genitricis Mariæ: per quæ præcipue nobis, domine atque sanctissime, immobilem permanere oramus nostrarum vestrarumque sanctarum Ecclesiarum statum, nihilominus et inseparabilem custodire fidei unionem: potens est enim Deus victoriæ palmam sperantibus in eum sine certamine condonare. Instantis autem dominicæ passionis numerum, qui vestris continetur litteris, ex repositis apud nos diei pascha-

lis annalibus recte habere significamus * (et ante quidem scientes), et nunc scrupulosos requirentes, sine dubitatione mundi festivitatem incolumes nos celebrare xiii calendarum Maiarum die optamus: qui est proprie nonus decimus dies futuri mensis Aprilis. Orate igitur, et circa nostram memoriam nullam oblivionem vester animus, sanctissime, habere dignetur. Omnem quæ cum vestra est sanctitate in Christo fraternitatem ego quoque et mei plurimum salutamus. *Alia manu*: Incolumis in Domino ora pro nobis, amabilis Dei et sanctissime frater. Data Constantino- poli, xiv kalendas Februarii, Vitaliano et Rustico vv. cc. consulibus (anno Domini 520).

SUGGESTIO

GERMANI EPISCOPI, FELICIS ET DIOSCORI DIAGONORUM, ET
BLANDI PRESBYTERI.

Dorotheum Heracleam fuisse perductum, nec imperatorem permisisse ut Romam duceretur: inde autem a quibus fuerit dimissus ignorari. De paschali die Orientalem Ecclesiam cum Romana convenire.

Reverenda vestri apostolatus alloquia per filios vestros Leonem atque Eulogium desiderabili hilaritate suscepimus; quorum prius præceptum, cur quæ Thessaloniciæ contigerunt non insinuavimus, arguebat. Sed longe ante ejus adventum, occasione comparata, curavimus significare quæcunque vel rumore venientium, vel eorum qui pertulerant scriptis, quorum exempla subter adjunximus, vel piissimi principis narratione comperimus. Secuta est vindictæ promissio: adeo ut Dorotheus Thessalonicensis episcopus ad Heracleam deduceretur civitatem, donec causa terminum reperiret. Inter hæc, secundum ea quæ præcepistis, auctoritatem apostolatus vestri principi insinuare curavimus, ut ad percipiendam doctrinam catholicæ puritatis Romam præfatus Dorotheus una cum Aristide mitteretur. Qui respondit causam non esse pro qua Romam delegarentur audiendi, ubi sine accusatorum controversia se possent liberius excusare. Sed repente, dum hæc geruntur, ab Heracliensi, quantum agnovimus, in qua tenebatur, dimissus est civitate: quam ob causam, vel qua ratione, aut conditione, vel quibus agentibus ignoramus. De paschali die vestra beatitudo cognoscat concordare Orientalium cum apostolica sede sententiam, ut xiii calendarum Maiarum die festivitas celebranda speretur, sicut Joannis quoque Constantinopolitani antistitis relatione clarebit. Superest ut orationis beatitudinis vestræ adminiculo celeriter, sicut cupimus, vestris mereamur præsentari vestigiis.

INDICULUS

QUI DIRECTUS EST A JOANNE, EPISCOPO, VEL AB EPIPHANIO PRESBYTERO DE THESSALONICA.

Thessalonicensium crimina narrantur.

Si pro peccatis nostris isti qui hinc adducti sunt episcopi Constantinopolim fuerint ingressi, non dicamus quod imperatorem visuri sunt modis omnibus, sed quod et suis locis restituentur. Tantas enim pecunias secum detulerunt, ut non homines, sed possint angelos exæcare. Si ergo (quod absit) ingressi

A fuerint, tanta falsa per nostram absentiam dicturi sunt, quanta potest diabolus invenire. Nam si hic in conspectu nostro plura tentaverunt, et domino nobiscum stante confusi sunt, quanta facient per absentiam nostri? Ut ergo eorum possit dissipari malignitas, jubete nobis præsentibus, si ad audientiam pro peccatis ventum fuerit, ut constet apud homines nos immerito mortuos esse, et illos patrocinio pecuniæ laborare. Nos enim eos in omnibus in conspectu senatus convincere possumus, quod hæretici perfecti sunt; tunc demum eorum potest monstrari fallacia. Item dicendum: Si hæretici non sunt, quomodo ante duas hebdomadas quam nos venissemus statuerunt omnes in unum episcopi ne quis missas foras civitatem teneret. Sed hinc omnes, ut et multitudo esset futuræ seditioni congregata, et doceri possit secundum errores eorum. Qui postquam senserunt nos venisse publicaverunt, festinandum esse cum parvulis, ne persecutione veniente pagani morerentur infantes: et tunc velut ad alterum Pascha tantos baptizaverunt, ut consuetam festivitatem superarent. Item dicendum: Si hæretici non sunt, quomodo tanta sacramenta confecerunt, ut castris plena omnibus erogarent, ne imminente (sicut dicebant) persecutione communicare non possent? Item si hæretici non sunt, postea quare accusati sunt gestis a Candido, viro sublimi, vicario magistri militum prætorianorum in judicio prætorum? Et si maturum periculum cognoscent adfuturum, quare denuo, tanquam damnandi, velint subvenire iterum parvulis cupientes; tanta rursum et confutati exercuerunt baptismata, ut vere cunctis se hæreticos ostendissent: ad quam rem satis et magnifica potestas præfectorum gravissime indignata est. Item si hæretici non sunt, quomodo cum in baptisterio absconditi essemus, consilium inter se habitum per noctem, veluti de periculo liberare nos volentes, in navi mittere voluerunt, ut hac occasione mari præcipites darentur? Cumque nos respondissemus per Demetrium et Andream diaconos: Omnes nos apud vos esse cognoscunt; quomodo pro noctem navigare possumus; sed si vos vere pro nostra salute consulistis, crastina die secrete quinque vel sex senatores, qui periculum substantiæ vel salutis suæ metuunt, una cum magistris militum et vicario Candido comite jubete advocare; cognoscant et ipsi ubi transferimur, et facimus quod jubent; sin autem soli secretum, hoc non facimus; tunc illi non invenientes effectum, ad horam tacuerunt, et alia die iterum seditionem populi commoverunt: unde vix, Deo volente evasimus.

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI AD HORNISDAM PAPAM.

Epiphanium in locum Joannis Constantinopolitani successum.

Erat optabile et voto nostro conveniens consonantia præteritis annuntiare, scilicet pontificem Constantinopolitanæ Ecclesiæ Joannem esse superstitem, et confessionem libello editam; cujus merita non est dubium Deo placere, qui inter catholicos et

* Anulus inclusa in Labbeo ommissa supplēvimus ex edit. Rom.

communicatores sedis apostolicæ meruit ad aliam ex hac vita discedere. In cuius locum Epiphanius quidam presbyter quondam syncellus ejus successit, cuius initia bona videntur: nam rationabilia loquitur, et promittit Patrum se regulas servaturum, pacem unitatemque ordinatam non dissipare, sed magis augere. Ista sunt quæ promittit. Quid tamen opere possit implere, adhuc ignoramus. Has siquidem litteras, quarta post ordinationem ejusdem die, reperta occasione transmisimus: necdum cum eo communicavimus; non quasi resistentes, sed quia adhuc ab eo non sumus invitati. Superest ut beatitudinis vestræ insistat oratio, quatenus divinæ gratiæ adiutorio talis erumpat, per quem de perfecta possimus unitate gaudere. Accepta vii idus Aprilis, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

RELATIO

SYNODI CONSTANTINOPOLITANÆ DE ORDINATIONE EPIPHANII
EPISCOP.

Epiphanium episcopum electum significat.

Domino nostro sancto ac beatissimo patri patrum archiepiscopo et patriarchæ Hormisdæ Theophilus, Basiliscus, Isaias, Anastasius, Paternus, Martianus, et cætera, sancta synodus quæ in Constantinopolitana est civitate congregata.

Innumerabilem et in investigatam magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi sapientiam, quantum hominibus datur intelligi, considerantes, caritatem ejus immensam justo miramur, et cum magna clamamus voce: *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus (Psol. cv)?* Ecce enim per bonam voluntatem sanctæ et unius essentiae Trinitatis, et intercessione gloriosæ Mariæ virginis, studio quoque et vigilantia Christianissimi et fidelissimi imperatoris et piissimæ reginæ, olim quæ fuerant membra divisa, per Spiritus sancti gratiam ad unitatem et caritatem perfectam sunt reducta: et sicut Moyses et Aaron duces Dei vere culturæ Israeliticæ nominati, nunc ita et nos gaudentes clamamus: *Contemus Domino: gloriose enim honorificatus est. Adjutor et protector factus est mihi in salutem (Exod. xv).* Et hæc semper et prædicare cum fiducia sumus edocti. Considerantes autem caritatem et Deo amabilem vestræ beatitudinis vitam etiam ex his qui a vobis sunt destinati reverendissimi legati, similiter et pacem sanctarum Dei Ecclesiarum tam senioris quam novellæ Romæ, cui nos ipsi participes fuisse monstramur, bono pastori et principi omnium Christo Deo nostro consuete gratias referimus. Nam post obitum sanctæ recordationis quondam archiepiscopi et patriarchæ Joannis Constantinopolitanæ civitatis, Deus, qui propriam sanctam Ecclesiam in petra rectæ fidei incorrupta fundavit, et portas inferni non prævalere ei decrevit (*Matth. xvi*), dedit nobis sanctum pastorem et patriarcham Epiphanium, virtutibus, et correctionibus, et meditatione divinarum florentem Scripturarum, rectam quoque tenentem fidem, et orbatorum paternam regentem sollicitudinem: et, quid amplius

A dicam? omnem præconiorum fontem transeendentem. His ergo virtutibus pollens, non immerito proprias et creditas sibi maximas Ecclesiæ curas sapienter et honorifice gessisse dignoscitur, habens in mente illud quod a sacri cantici auctore relatum est: *Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam (Psal. lxxxviii)*. Unde secundum rectam et probabilem fidelissimi et Christianissimi nostri principis, et piissimæ reginæ, et gloriosissimorum communis reipublicæ procerum sententiam, nostra quoque etiam omnium in hac urbe habitantium testificatione, judicium Pauli mirabilis communis Ecclesiæ doctoris non est in eo fraudatum, qui irreprehensibilem debere esse episcopum denuntiat (*1 Tim. iii*): ita et nostrum pontificem virtutibus

B undique coronatum esse videmus. Igitur ecclesiasticam legem implentes, apostolatui vestro salutationis debitum persolventes officium, speramus ut amplius caritatis vinculum et paternum affectum circa nos caritas vestra custodire dignetur, et sapienti gubernatione et humilitate, quæ Christianum decet, et mansuetudine, quæ ad rationabilis traditi vobis ovilis salutem pertinet, peragatis, commune lucrum existimantes, quod per vos et vestrum germanum et ministratorem, nostrum autem dominum et patriarcham, pacem totius orbis Ecclesiarum esse provisam. *Frater enim a fratre adjuvari spiritualiter, murus est inexpugnabilis, et civitas munita, ex divinis est accipere Scripturis.* Nam (a) in intercessionibus vestræ beatitudinis generalis tranquillitas Ecclesiis orthodoxorum fuerit redonata, gloria quidem in excelsis Deo omnium Salvatori per angelos cum lætitia referetur, pax vero in terra confirmabitur: bona autem voluntas fidelibus (in fidelibus) communis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi servis fundetur. Adjicient igitur nostris supplicationibus, quod minus dictum est, Joannes sanctissimus episcopus Claudiopolitanæ civitatis noster ministrator; et Heraclianus reverendissimus presbyter Sanctæ Majoris ecclesiæ et cohabitator prædicti sanctissimi archiepiscopi et patriarchæ Epiphanii, et Constantinus vir reverendissimus diaconus ejusdem sanctæ ecclesiæ, qui probationem suæ rectæ fidei, et bonæ voluntatis olim his, qui a vestra apostolica sede fuerant directi, dedisse cognoscuntur: digni autem et vestræ sanctitatis, et administratione [*F. administrationis*], pacis, et gratiæ Domini nostri Jesu Christi Dei nostri, et unitatis sanctarum Ecclesiarum monstrabuntur. Quos speramus lætantes in Domino, et pacem desideratam nuntiantes, ad nos citius vestris Deo amabilibus correctionibus edoctos reneare dignemini. Omnem in Christo fraternitatem nos quoque et qui nobiscum sunt plurimum salutamus (anno Domini 519).

SUBSCRIPTIONES.

Theophilus misericordia, Dei episcopus Heraclien-sis civitatis, metropolitanus subscribens in synodali-bus, saluto vos in Domino, domine.

(a) Edit. Rom., *si quæ intercess.*

Basileus misericordia Dei episcopus, qui ¹ Zicimentium metropolitani ut supra.

Stephanus misericordia Dei episcopus Nicomediensium metropolitani ut supra.

Isias misericordia Dei episcopus Rhodiæ civitatis metropolitani ut supra.

Anastasius misericordia Dei episcopus Nicænsium metropolitani ut supra.

Joannes misericordia Dei episcopus Claudiopolitane civitatis provincie Isauriæ ut supra.

Paternus misericordia Dei episcopus provincie Scythiæ metropolitani ut supra.

Martianus misericordia Dei episcopus Chalcedonensis civitatis metropolitani ut supra.

Patricius misericordia Dei episcopus Eudoxiopolitane civitatis metropolitani ut supra.

Polydecius misericordia Dei episcopus Antiochenæ civitatis metropolitani ut supra.

Eulogius misericordia Dei episcopus Melitenæ civitatis metropolitani ut supra.

Stephanus misericordia Dei episcopus (a) Philomediensis civitatis provincie Pisidiæ ut supra.

Christodorus misericordia Dei episcopus Methymnensis civitatis ut supra.

Palmantius minimus episcopus Qenandæ civitatis provincie Lyciæ ut supra.

Joannes misericordia Dei episcopus Attaliensis civitatis ut supra.

Joannes misericordia Dei episcopus Olympinæ civitatis provincie Lyciæ ut supra.

Martianus minimus episcopus Martiane civitatis provincie Lyciæ ut supra.

Phocas minimus episcopus Dardane civitatis provincie Hellesponti ut supra.

Zoticus misericordia Dei episcopus Carpatiensis civitatis provincie Insularum ut supra.

Sabbatius misericordia Dei episcopus Stratoniciæ civitatis provincie Lydiæ ut supra.

EPISTOLA

JUSTINIANI AD HORMISDAM.

Eliam Ecclesiæ suæ non posse restitui vivente eo qui in illius locum successus fuerat. Thomam et Nicostrium pace firmata suis sedibus se restitutum.

Justinianus Augustus Hormisdæ papæ.

Cum in animo nobis sit, pater religiosissime, ut in omni re nostra inter se concurrant consilia, tum et in Elia viro reverendissimo episcopo id constituendum credimus, legatis admonentibus vestris, quod inter varias utrasque rationes expeditius esse perspectum est. Nam et in presenti pontificem Cæsariensium urbis favor tutatur omnium, quem ob instituta pulcherrima non solum incolæ validissime retinendum arbitrantur, sed prope cunctus Oriens sine dubio veneratur, et qui prior in eodem fuit sacerdotio, injuria esse remotum queritur. Visum est itaque convenire ut nec faciamus impetum contra infinitarum vota multitudinum, aut homo integritate nobilis

¹ Lege *Cizicensium*. Sic in mss. sæpe *Quiriacus* pro *Cyriacus*. HARD.

A sede dejiciatur, qua se dignum exhibet, nec anteriori spem prorsus adimi patiamur, repetendi locum denovo, quo se spoliatum sine causa confirmat; sed in re dubia temperantius versemur, ita ut interim quidem hic idem Elias vir reverendissimus episcopus in quiete permaneat; verum postquam successor ejus vitam deposuerit, tum demum ad sedem revertatur, quia destitit adhibendis prius omnibus quæ ad impetrandam reditionis licentiam sacratissimarum regularum postulant definita, interponendo etiam consensu tam tuæ sedis apostolicæ, quam florentissimæ hujus urbis, nec non aliarum quarum hoc interest. De Thoma etiam et Nicostriato viris religiosissimis episcopis omnia mancipabuntur effectui. Postquam cæteræ etiam volis copulatæ fuerint; sed et ad unitatem venerabiles Ecclesiæ, quæ præcedente superno præsidio statuenda duxerimus pro sacratissimarum regularum iidem ordine. Quoniam itaque vestram quoque sanctitudini deliberationem nostram oportuerat declarare, ut ex hac etiam patefiat desiderium in quo omnem operam intendimus ad compescendas atque temperandas controversias, et optatam inter omnes concordiam prorogandam, præsentem quoque litteras duximus destinandas, moventes præcipue ut pro incolam statu reipublicæ nomen supernum vetatis exoretur precibus. Data vii idus Junias, Constantinopoli, Vitaliano et Rustico consulibus (anno Domini 519).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

C *Diligentia legatorum Constantinopoli et aliis civitatibus pacem restitutam. In damnandis episcoporum nominibus mitius agendum.*

Justinus Augustus Hormisdæ papæ per legato Germanum et Joannem episcopos, Felicem et Dioscorum diaconos, et Blandum presbyterum.

Summa quidem habenda vobis est gratia, quod alacrem operam non dubitatis impendere ad colligendas adunandasque venerabiles ecclesias, verum in ea præluet maxime perfecta solertia, quod homines adoptatis qui vo'o benevolæ tuæ sanctitudinis sincero et integro possint animo deservire. Germanus siquidem reverendissimus episcopus, nec non Felix, et Dioscorus, et Blandus viri religiosissimi tanta semet præbuerunt attentos industria, ac in tanta sapientia versati sunt, ut quantum ad officium eorum pertinet, transitis in plenum et elaboratis omnibus, nihil altercationis superesset ulterius; sed cum ea conditione sit mortalis fragilitas, ut remissius circa se agi desideret, et interrogationibus suis planum præberi responsum, maxime cum aliqua causa in immensa hominum fuerit multitudine devoluta, factum est ut in hac quidem urbe florentissima quidquid ordinatum est de causa religionis, deque unitate celebranda cum apostolica sede sub temporibus Joannis religiosissimæ memoriæ, cum in sacerdotio regis esset hujus urbis, id favente Deo servetur immobile; quin et in aliis compluribus civitatibus probata sit vestra

(a) Al. *Philomelensis*

ordinatio atque suscepta. Cætera vero clementiore A unitate recepta jungatur. Specialiter autem deprecamur pontificium vestrum ut pro nobis benigno patris animo orare jubeatis.

quodam indigeant moderamine in nominibus antistitum, non eorum qui specialiter numerati sunt in epistola quam sanctitudo tua nobis destinasse noscitur, sed aliorum quorum memoriam maximæ civitates diligunt, in quibus floruisse noscuntur superstites. Quapropter legatis quidem tuæ sanctitudinis nulla fuit licentia mandati tenorem egrediendi, cum quo directi sunt. Omnis autem finis negotii vestro jam tantum pendet arbitrio, ut solus pacem concludere debeat qui prima rei commovit exordia : sed ea quidem, nec non quædam, commemorabuntur apertius per legatum nostrum, qui paulo post destinabitur. In præsentem vero redeuntibus viris religiosissimis, tam appellandam vestram reverentiam credidimus, quam commonendam, ut suis orationibus pro nostro utatur imperio, proque incolumi statu reipublicæ. Data vii idus Julii, Constantinopoli, Vitaliano et Rustico viris clarissimis consulibus (anno Domini 519).

EPISTOLA

EUPHEMIE AUGUSTÆ AD HORMISDAM.

Sanctissimi pontificis orationibus se et virum suum commendat.

Euphemia Augusta Hormisdæ papæ.

Beatitudinis vestræ litteras grato jucundoque suscepimus animo : quem etenim non solum apostolicæ sedis auctoritas celebrat, sed vitæ quoque commendat integritas, et studiosa rectæ fidei solertia, hujus verba quis non libentissimis suscipiet auribus ? Igitur poscimus ac monemus ut orationibus vestris nunquam excedat nomen meum, ac præcipue serenissimis conjugis nostri, sed tam utriusque nostrorum, quam reipublicæ supernum precibus vestris placetur præsidium.

EPISTOLA

CELERIS AD HORMISDAM.

Legatorum opera Constantinopoli omnes pacifice vivere, quod et in aliis civitatibus brevi futurum sperat.

Domino beatissimo et apostolico patri Hormisdæ Celer vir illustris.

Maxima nobis gratulationis causa præstatur, quod tians ad apostolatam vestrum scribendi tempus emerit. Nunc igitur remeante beatissimo Germano episcopo, vel reverendissimis viris, qui a vobis pro conjungendis sanctis Ecclesiis fuerunt destinati, necessarium duximus sanctitatem vestram debere venerari, indicantes antedictos habuisse quidem studium ut voluntatem vestram plenius sequeretur effectus ; sed quia totum corpus erat infirmum, interim caput, quod prius necessarium judicatur, adhibito medicamine vestro sanatum est, et dissensio quæ erat inter venerabiles Ecclesias Romanam et Constantinopolitanam unitate interveniente sepulta est, et alia non parva membra similis Divinitatis gratia purgata atque conjuncta. Hanc etiam spem gerimus universi, quod gratia Dei, quæ semper sedi vestræ permansit et permanet, hujusmodi vobis inspirationem bonitatis præbeat, et mansuetudine et dispensatione vestra reliquum adhuc corpus, quod habetur infirmum (sic ut superius a nobis dictum), vestro medicamine

unitate recepta jungatur. Specialiter autem deprecamur pontificium vestrum ut pro nobis benigno patris animo orare jubeatis.

EPISTOLA

JULIANÆ AD HORMISDAM.

Pontificem salutat.

Domino beatissimo atque apostolicæ sedis probatissimo pontifici Hormisdæ papæ patri Juliana Anicia.

Quæ prima sunt tuæ beatitudinis salutationis obsequia persolvimus, optantes ut hanc paginam tuis venerandis obtutibus Divinitas faciat recenseri, et pro suæ Ecclesiæ vigore augmenta salutaria vestræ vitæ suffragari dignetur, quatenus te pervigili possit contra adversos et rabidos canes status Ecclesiæ vindicari. Etenim, venerabilis pater, quod de nostræ fidei integritate curam geris, vicariis gloriosi Petri apostoli ista conveniunt, cui Dominus pascendarum ovium injunxit officium. Cognoscat ergo tua pro nobis sancta sollicitudo, nos firmiter tenere rectæ fidei firmitatem immobilem : pro qua ne ejus violaretur sanctimonia hactenus repugnāvimus. Quod vero tuus apostolatus pro tantæ pietatis causa curam ferre præcepit, in quantum potuimus pro nostris viribus non desivimus spiritu lenitatis adversos admonere, et Dei nobis gratia cooperante.... deest reliquum.

EPISTOLA LXVIII.

AD LEGATOS VOS.

De eorum salute et rebus gestis certior fieri cupit. Hormisdæ legatis suis.

Ita nos incolunitatis et actuum vestrorum cura sollicitat, ut quamvis frequentibus occasionibus non prætermittamus hortari, certiores nos de his quæ circa vos aguntur fieri scire destinatis. Nam et cum per hominem illustris viri atque magnifici patricii filii nostri Agapiti desideriis vestris congruus miserimus affatus, et nunc quoque anxietatis vestræ credidimus solatium, si ad vos præsentia scripta mitteremus : tantum est ut de actibus atque sospitate vestra, nec non et de mora per quam vos detineri plurimum dolemus, relevetis nos alloquiis sub occasione idonea portitoris. Data iv idus Julias, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA LXIX.

AD EOSDEM.

Cum eorum litteras non acceperit, monet ut scribant.

Hormisdæ Germano episcopo, Felici et Dioscoro diaconis, et Blando presbytero.

Animos nostros tam diuturnum dilectionis vestræ silentium, ut tantorum temporum contristat absentia, præcipue cum vir magnificus patricius Symmachus, et vir illustris Romanus magister militum filii nostri reditum apud nos caritatis vestræ sine dilatione promiserint, et ignoramus utrum illic causarum qualitas, an certe fraus aliqua simulata sub necessitate detineat ; quia nobis sollicitudinem sine cessatione gerentibus, et pene universos homines illarum partium pereunantibus, diversa et dissimilia nuntiantur : et ideo, quoniam vos causas tantæ tarditatis

melius deprehendere et intelligere potestis atque cognoscere, significare nobis ista, de quibus noster cruciatur animus, debuistis; vel si est causa dilationis idonea, sicut constitutum est, aliquem de vestris ad nos oportuerat destinari, unde ne forsitan per versutias, aut aliquam concinnationem vobis dilatio et impedimenta generentur, sub celeritate nobis scribite, ut sub rationabili ordinatione pro vestra repetitione ad filium nostrum clementissimum imperatorem dirigamus. Ergo tam circa personas quam de causa fidei, pro qua diu moramini, quid geratur instruite, atque plenissime nobis universa rescribite, ut omnibus cognitis, Deo nostro favente, tractemus quemadmodum personis vestris et causæ ipsius cuius res agitur possit misericordia subvenire. Data idibus Julii, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

RELATIO

POSSESSORIS EPISCOPI AFRI PER JUSTINUM DIACONUM EJUS.

Consultit pontificem de Fausti episcopi libro.

Domino beatissimo et ineffabiliter mirabili, et in Christi gratia præferendo papæ Hormisdæ Possessor episcopus in Domino æternam salutem.

Decet et expedit ad capitis recurrere medicamentum, quoties agitur de sanitate membrorum. Qui enim majorem circa subjectos sollicitudinem gerit, aut a quo magis est nutantis fidei stabilitas expectanda, quam ab ejus sedis præside, cujus primus a Christo rector audit: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi)? Arbitror vestram beatitudinem non latere quantis in Constantinopolitana urbe Ecclesia laboret insidiis, et ad morem veteris morbi in saniem vulnus iterum querat erumpere, quod obductum creditur cicatrice. Unde cum quorundam fratrum animus de codice Fausti cujusdam natione Galli Reginæ civitatis episcopi, qui de diversis rebus et frequentius de gratia Dei diserte visus est disputare, in scandalum movetur,

Joannes Maxentius hæreticus et mendax scriptor primus est qui hanc epistolam Hormisdæ esse negavit; quam ipsa tamen connexio rerum gestarum, sententiarum atque verborum proprietates, ipse denique stylus Hormisdæ manifeste adjudicant. Joannem Cochlaeum, virum fama celebrem, et hæreticorum nostri temporis acerrimum impugnatores, idem cum Maxentio sensisse fatemur, sed errore et boni opinionis lapsus fuit. Apologiam enim Maxentii in quam inciderat, a catholico scriptam esse putavit, quam hæreticus pestilentissimus ediderat. Caruit vir doctus harum epistolarum Hormisdæ nunc recens editarum subsidio. Quo si instructus fuisset, fraudem et dolum hæretici animadvertere potuisset. Vide Baronium anno 520, numero vigesimo secundo et sequentibus; Possevinum in Apparatu sacro, verbo *Joannes Maxentius*. SKV. BINUS. — Vaferrimi hujusce hæretici, atque ut minimum loquar, Eutychniana fuligine tincti, patrociniū nuper susceperunt procaces quidam atque infruisti novatores Jansenii asseclæ, sed infelici plane atque irritō successu, ut pluribus alias docebimus. Neque enim in questionem vocatur, utrum tolerari possit hæc assertio, *Unus de Trinitate passus est*, sed quo sensu, quibusve adblandientis vulpeculæ subdolis artibus subtiliorum hæreticorum more eam protulerit defenderitque cum suis Scythis monachis Joannes Maxentius, hoc uno patrociniū Janseniano

PATROL. LXIII.

aliis (ut se habent humana studia) in contrarium remittentibus; me crediderunt de hoc ambiguo consulendum. Dixi quidem ea quæ a tractatoribus pro captu proprii ingenii disputantur, non ut canonica recipi, aut ad synodalia vicem pro lege servari; sed habere nos certa scilicet, quæ veteri lege vel nova conscripta, et generalibus Patrum sunt decreta judiciis ad fundamentum fidei, ac religionis integram firmitatem; hæc autem, quæ antistites diversi conscripserunt, pro qualitate sui sine præjudicio fidei solere censi. Sed cum hæc (quantum in eorum frequenti postulatione persensimus) magis eis excusatio videretur: vel pro eorum prece, vel pro obsequii occasione reddendi apostolatui vestro, per Justinum diaconum meum præsumpsi apices parvitatē meæ ingerere; quibus principaliter orationum vestrarum munimen exposcens, quæso ut consulentes quid de præfati auctoris dictis videatur, auctoritate apostolicæ responsionis agnoscat: maxime quod filii quoque vestri magistri militum Vitalianus et Justinianus præcipue super hac re rescripto beatitudinis vestræ similiter informari desiderant. Codicem quoque tractandum (tractatum) antehac direxisse memini, continentem beati Pauli apostoli epistolarum explanationes; pro quo rescripto gratulari non merui. Unde simili prece deprecor ut prærogativam benedictionis vestræ competenti responsione merear adipisci. Accepta xv kalendas Augusti, Rustico viro clarissimo consule.

EPISTOLA LXX.

AD POSSESSOREM EPISCOPUM.

Scythas monachos, suos errores damnare nolentes, ut hæreticos ab urbe expulso. Fausti librum a Romana Ecclesia non recipi.

Hormisdæ Possessori episcopo.

Sicut non congruit ut consulant ambigentes, ita par est respondere consultis, quia ipse impellat in errorem qui non instruit ignorantem; nec quidquam

rum rite promeritis, quod, in apostolicam sedem injurius, et in Hormisdæ Romanum pontificem impudentissimus calumniator, illorum in eandem sedem conviciis et in summos Ecclesiæ antistites calumniis præluserit. Hæreamus in calumniis Joannis Maxentii ac ne evagemur latius, unam ex omnibus seligamus: Dixerat Hormisdas: *Proficimus inter adversantes propriis bonis, si erroribus non involvamus alienis*: quo nihil sanius, nihil verius dici potuit. Quid ad hæc perditissimus sycofanta? *Callide*, inquit, *tuam niteris occultare perfidiam*, etc. *Pelagianæ perfidiæ involutum erroribus cunctorum oculis antepositum, qui inter adversantes non Dei munere, sed propriis bonis proficere te posse tumida elatione confidis*, etc. Calumniaris, impudens nebulo, dum Christi vicarium hæreticum et inimicum veritatis blasphemio ore deblateras, et egregiis defensoribus tuis magnifice præluces. Propria bona, non Dei donis, sanctissimus pontifex Hormisdas, sed bonis opponit alienis. Cætera non patimur hujus observationis angustie: recte enim monuit vir eruditus, suspensio pede et acri judicio hæretici hujus, eo perniciosioris quo cultioris, legenda esset tironibus scripta, ne impingant. PHILIP. LABBE, S. J.

* Errat: commorante quidem Gallus, at natione Britannus fuit, ut vel ipsemet testatur pluribus locis. * Reicens in Narbonensi u.

aptus est studioso religionis, quam imposito (*Edit. Rom.*, inquisitio) veritatis; quando facilius devium vitat, qui iter per quod graditur rogat. Sed priusquam respondendi curam de his quæ dilectio tua percunctatur aggrediar, libenter in litteris tuis fidei tuæ me fateor invenisse fervorem, ejus calore succensus, rediivam in illis partibus infidelium perversitatem vigere suspiras. Dignissimus dolor, qui dedita Deo corda contristet: nec enim est apud eos lapsus inlamentabilis, quibus est igniculus caritatis; quia unum spiritualium votum est salus inconvulsa cunctorum. Sed non est ignota Ecclesiæ Dei de hujusmodi procellis aut insueta tempestas: et quamvis rectoris sui gubernaculo inconvulsa persistat, variis tamen insurgentium fluctuum laborat vexata turbiuibus. Nam unde est psalmdici vox prophetæ, qui ipsius Ecclesiæ personam spiritu quo impellebatur assumens: *Sæpe, inquit, expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potuerunt mihi?* Concutiunt, sed in nihilo prævalebunt: adhuc in area sumus, mixta sunt frumenta cum palcis, gemunt boni consortis malorum, sed superest flamma non necessaria, et parata sunt horrea jam probatis. Ubi terrarum non est ista permixtio? Nos fixis decet instare (insistere) vestigiis: proficimus inter adversantes propriis bonis, si erroribus non involvamus alienis. Probat enim virtutis suæ validum robur, qui cum impellitur non movetur.

Ubi non varix tentationis aculei? Quales per hunc fere jugem annum quorundam Scytharum, qui monachos præ se ferebant specie, non veritate; professione, non opere, subtili tectas calliditate versutias, et sub religionis obtentu famulantia odiis suis venena pertulimus, studentes eos ab interno vulnere medicabilis patientiæ moderamine sanare, beati Pauli monita non tacentes: *Noli verbis contendere; ad nihil enim utilis est, nisi ad subversionem auctorum* (*II Tim. II*). Sed quando virus quod viscera penetravit evellitur? Quando corda male sibi credula veritatis obtemperant institutis? Quando induit obedientiæ humilitatem opinionibus suis vallata superbia? Quando acquiescunt paci contentionum studiis assueti, sola certamina amantes de religione captare, et mandata negligere? Nunquam apud eos caritas novo commendata præcepto, nunquam pax dominico relicta disceasu; una pertinacis cura propositi, rationi velle imperare, non credere; contemptores auctoritatum veterum, novarum cupidi quæstionum; solam putantes scientiæ rectam viam, qualibet concepta facilitate sententiam: eoque tumoris elati, ut arbitrium suum utriusque orbis putent inclinandum esse judicium; nec in numero fidelium deputantes sequaces traditionis paternæ, si suæ viderint cedere nocte sententiæ: docti crimina serere, obreccationum venena componere, integrum Ecclesiæ corpus odisse, seditiones instruere, invidiam concitare, et pro obedientia, quæ in cœnobis principatum regularis obtinet

A disciplinæ, obstinationem pertinacis amare superbiæ.

Non illos potuimus monitis, non mansuetudine, non auctoritate comprimere. In publicum usque prodire conventum, ad concursionem quietis circa regum etiam statuas inclamantes: et nisi fidelis populi constantia restitisset, per diabolicæ semina nefanda zizanizæ apud illos dissensionem et discordiam commovissent (*I Tim. III*), per quos adjutorio Dei de religione eorum est pulsa dissensio. De eis sero probavimus prophetica apostolorum voce dixisse, in novissimis diebus instare tempora periculosa, et fore homines sui tantum amatores, habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes; itaque esse vitandos. Hæc ideo dilectionis vestræ indicanda sub occasione credidimus, ne, si illuc fuerint forte delati, ignorantem quemadmodum se in urbe Romana tractaverint, sub aliqua verborum simulatione deciperent.

Hi vero, quos vos de Faustî cujusdam ** Galli antistitis, dictis consuluisse, litteris indicastis, id sibi responsum habent. Neque illum (a) recipi, neque quemquam, quos in auctoritate Patrum non recipit examen catholicæ fidei, aut ecclesiasticæ disciplinæ ambiguitatem posse gignere, aut religiosi præjudicium comparare. Fixa sunt a Patribus quæ fideles sectarii debeant instituta: sive interpretatio, sive prædicatio, seu verbum populi ædificatione compositum, si cum fide recta et doctrina sana concordat, admittitur, si discordat, aboletur.

C Unum est fundamentum extra quod quælibet fabrica si consurgit, infirma est, super illud quisquis ædificat, sive villa, sive pretiosa, consideret. Errat autem a via, qui ab eo quod Patrum electio monstravit exorbitat, nec tamen improbat diligentia per iugla discurrens, sed animus a veritate declinans. Sæpe de his necessaria providetur, de quibus etiam gemuli convincantur, instructio. Nec vitio dari potest ~~non~~ quod fugias; atque ideo non legentes incongrua in culpam ~~veniunt~~, sed sequentes. Quod si ita non esset, nunquam doctor me gentium acquiesceret nuntiare fidelibus: *Omnia probate; quod bonum est tenete* (*I Thess. V*). Non alia re est, etsi mundanum, non tamen a ratione discretum miscere sermonem. Fertur quidam nobilis arte pingendi, cum equum penicillo vellet explicare perfectum, assellum sibi (b) proposuisse pingenti, asserens non ut iumentum imitaretur informe, sed ne in alienius informis lineamenti similitudinem lapsus incideret.

Non improvide veneranda Patrum sapientiæ fidei potestati quæ essent catholica dogmata definivit; certa librorum etiam veterum in auctoritatem recipienda, sancto Spiritu instrumante, præfigens: ne opinioni suæ lector indulgens, non quod ædificationi ecclesiasticæ conveniret, sed quod voluptas sua concepisset, assereret. Quid ergo calumniantibus opus erat extra constitutos Ecclesiæ terminos porrigere quæstiones, et

Joan. Maxentius.

** In Gallia Reicensis episc.

(a) Deest recipi in edit. Rom.

(b) Al. proponere.

* Super hæc verba calumniam struxit Hormisdæ

de his quæ habentur dicta, quasi dicta non sint, movere certamina, cum Christiana fides canonicis libris, et synodalibus præceptis, et Patrum regularibus constitutis stabili et inconcusso termino (tramite) limitetur?

De arbitrio tamen libero, et gratia Dei, quod Romana (hoc est catholica) sequatur et asseveret Ecclesia, licet in variis libris beati Augustini, et maxime ad Hilarium et Prosperum, possit cognosci, tamen in scriiniis ecclesiasticis expressa capitula continentur, quæ si tibi desunt, et necessaria ereditis, destinabimus, quanquam qui diligenter apostoli dicta considerat, quid sequi debeat evidenter cognoscat. Data idibus Augusti.

EPISTOLA LXXI.

AD EPIPHANIAM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM.

Epiphanium episcopum ordinatum nec scripsisse nec legatos misisse nuntiat.

Hormisdas Epiphанию Constantinopolitano episcopo. Diu nos non nuntiata tuæ primordialis dignitatis tenere suspensos, et in ipsa communis gratulatione lætitiæ, mirati admodum sumus morem pristinum fuisse neglectum; quia reparata Ecclesiarum, Deo annuente, concordia, plenum fraternæ pacis id flagitabat officium: præsertim quod illud sibi non arrogantia personalis, sed regularum observantia vindicabat. Decuerat siquidem, frater carissime, te legatos ad apostolicam sedem inter ipsa tui pontificatus initia destinasse*, ut et quem tibi debeamus affectum bene cognosceres, et vetustæ consuetudinis formam rite compleres. Sed licet his omissis, paginalia tantum sufficere iudicasses ex occasione colloquia; nos tamen gratia stipulante (stimulante) compulsi, interim juste constantiam expectationis abruptimus, reciproca mutua caritatis verba reddentes; quia et nostro animus amoris impatiens, et legatorum nostrorum votiva relatio exclusum quod imperabat causa silentium ad officia benigna traxerunt, quibus ad præsens gaudii nostri signa monstramus, et privata quodammodo amicitia vota persolvimus. Legationem autem tuam et ea qua dudum gratia sustinemus, et salti veteribus constitutis exigimus, ut quantum gaudii fructum, vel de tui pontificatus honore capiamus, vel quas tibi gratias referri conveniat pro impensis in negotio propagandæ unitatis officii (sicut nostrorum multipliciter astruxit legatorum narratio) D evidentiùs exprimamus.

EPISTOLA LXXII.

AD EUNDEM.

Queritur Eliam, Thomam et Nicostratum suis sedibus non restitutos: ad Epiphanium spectare ut hæc executioni mendantur.

Hormisdas Epiphанию episcopo Constantinopolitano. Oportuerat quidem fraternitatem tuam divini contemplatione iudicii, atque caritatis nostræ respectu, Eliam, Thomam atque Nicostratum fratres et coepiscopos nostros, postquam in consortium communionis

A nostræ recepimus, ad divina (a) mysteria incunctanter admittere, atque ad Ecclesias suas, a quibus eos discordiæ error excluserat, pro pacis nostræ plenitudine revocare; ut unitas, quam post annorum multa curricula per totum orbem suis Deus restauravit Ecclesis, nulla voluntatum nostrarum distantia læderetur. Sed quia rem tam gratam, et Patrum statutis venerabilibus congruentem quibusdam tarditibus contigit nunc usque differri, unde etiam ad decessorem fraternitatis tuæ nos scripsisse memioimus; hortamur ut lætitiæ, quam de damnato præteritæ dissensionis errore percipimus: in nullo iterum discrepantium animorum causa contristet. Etenim nulli videtur vos nobiscum pleno communicare mentis affectu, si eos qui nobiscum communicant a vestro consortio segregatis. Incassum certe videntur pacem recipere qui pacis differunt præcepta complere. Quid enim in illorum suscipienda communione moramini, quodammodo de nostra reconciliatione detrahitis. Et providendum est, frater carissime, ne si Ecclesiarum nostrarum tandem desuper indulta concordia ab his exordium sumat exemplis, et religionis veneranda regula, et apostolica sedis auctoritas imminuta (quod absit) per Orientem potius (b) divulgata quam restituta videatur.

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

De sua electione. Fidem catholicam profiteatur, et de omnibus cum Ecclesia Romana sentit.

C Sanctissimo ac beatissimo domino fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanium episcopus in Domino salutem.

Deus qui in alto habitat, et humilia respicit (Paul. cxii), et omnia pro salute hominum affluenter providet, pro sua bonitate et misericordia meam respexit parvitatem, et post obitum sanctæ memoriæ quondam archiepiscopi et patriarchæ Joannis sedem sacerdotalem sanctæ Ecclesiæ catholicæ regie urbis mihi conferre dignatus est, sententia, et electione Christianissimi et iustissimi principis nostri Iustini, et piissimæ reginæ, quæ ei ad omne studium communitat divinum, sequentiumque eorum his quibus est bona conversatio, et qui regis honoribus sunt sublimiores, simul et sacerdotum, et monachorum, et fidelissimæ plebis consensus accessit. Quapropter necessarium duxi hoc primum indicium meis (c) inferre litteris, ut ostendam quam circa vestram apostolicam sedem habeo voluntatem. Est mihi oratio (ratio) magnopere, beatissime, uniri me vobis, et divina amplecti dogmata quæ ex beatis et sanctis discipulis et apostolis Dei præcipue summi Petri apostolorum sedi sanctæ vestræ sunt tradita, et nihil eis pretiosius existimare. Neque enim extra aliunde veniens sanctæ Ecclesiæ constituta ignoro, sed nutritus per Dei voluntatem ex teneris unguibus in sancta catholica Ecclesia, parui per tempora sanctissimis sacer-

* Episcopus Constantinopolitanus initio sui episcopatus legatos Romam mittebat.

(a) Edit. Rom. addit tecum.

(b) Al. deest divulgata.

(c) Al. inserere.

dotibus et patriarchis. Nam sæpius præpositus his qui per sacratissimum et ineffabile baptismum suum exuunt peccata, et veram unius essentialis Trinitatis docui fidem, quam (sicut præfatus sum) ex discipulis Dei magni et Salvatoris nostri Jesu Christi procedentem omnium sacerdotum et omnium laicorum amplectitur cœtus. Divinum enim revera sanctum et a Deo datum symbolum trecentorum decem et octo sanctorum Patrum in Nicæa congregatorum adoro et prædico, et Christiani splendoris manifestum iudicium esse annuntio: et quinquaginta et centum sanctorum sacerdotum in hac urbe regia factam venerabilem synodum: similiter et ducentorum Dei amatorum Patrum conventum in Ephesina factum: triginta et sexcentorum reverendissimorum Patrum et sacerdotum synodum factam Chalcedone unam (veram) esse et convenientem, et compaginatam prædictis sanctis conciliis, ipse ego didici, aliosque docere cognovi. In his ergo quatuor synodis sanctis et sacris magnum pietatis prædicatum mysterium, et omnium hominum est reposita salus. Eos enim qui fuerunt vel sunt ejusdem sententiæ et suscipio et amplector, et unire me eis diligo. E contra autem eos qui præter istas quid sentiant aut prædicant, præterito tempore aliquid conati sunt, a cœtu orthodoxorum extorres esse existimo. Similiter rectas et revera religiosissimas epistolas venerabilis papæ Leonis pro recta fide conscriptas circumamplector et suscipio. Habeat igitur hanc sententiam circa me vestræ beatitudinis sancta fraternitas. Vobis enim manifestum feci, et sub me Ecclesiis hæc prædico, festinans per omnia eas mihi et vestræ beatitudini vinculo caritatis adunari, quas omnino oportet esse unitas et inviolabiles, et corpus unum communis apostolicæ Ecclesiæ idemque perpetuo custodire. Quantus enim circa vestram venerabilem fraternitatem in omnibus sit amor jubete perpendere; quia quos vestra apostolica sedes condemnans in sacris diptychis non recitare jussit, eos nec ego inter sacra facio nominari mysteria. Hoc autem et his notum est qui a vobis sunt directi viri reverendissimi, id est Germano sanctissimo et (a) Joanni episcopis, Felici et Dioscoro diaconibus, et Blando presbytero, qui efficaciter secuti sunt ea quæ eis sunt a vobis injuncta. Oret igitur vestra sanctitas tam pro me quam pro subjectis meis sacerdotibus ut perpetue custodiamur, rectam Dei tenentes confessionem; similiter et pro serenissimo principe nostro, et pro Christianissima Augusta, quia eorum salus communis sanctarum ubique est Ecclesiarum profuturum firmamentum. Istam igitur vobis habentibus intentionem nullo modo jam licebit sanctam Dei dilacerari Ecclesiam, per gratiam sancti Spiritus, et intercessionem sanctæ gloriosæ Dei genitricis virginis Mariæ. Omnem quamcumque vestram fraternitatem ego quoque et mei plurimum salutamus. *Alia manu*: lucolumis in Domino ora pro nobis, Dei amator sanctissime frater. Accepta xv. kalendas Octobris, Ru-

(a) In edit. Rom. deest Joanni, et pro episcopis est episcopo.

stico viro clarissimo consule (anno Domini 520).
EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI VIRI ILLUSTRIS AD HORMISDAM PAPAM.

Acacio damnato Constantinopoli pacem vigere: cum Orientalibus pacem quoque modo ineundam: et de sanctissima Trinitate.

Domino N. Jesu Christo favente regnat in sæculo qui sacra religione suum fundat imperium; quoniam bene gubernat humana, cui prius divina placuerint: quod præsentibus evenisse temporibus gratulamur. Filii etenim vester clementissimus imperator æternitatis beneficio sceptra sortitus, fidei causas arripuit explicandas, et ad tuam sanctitatem missa legatione sedis apostolicæ promeruimus sacerdotes, quorum adventu non mediocriter adolevit Ecclesiarum concordia sacrosanctarum, vobis instantibus, ut decebat.

Acacii namque, quod dissidium gerebat, nomine stirpitis amputato, pro tenore libellorum quos direxistis, in hac urbe regia multisque civitatibus unitas optata provenit, quam summis inventam laboribus venerari convenit: in perpetuumque custodiri necesse est. Hæc quibuslibet argumentis retractari quispiam patietur, quæ sempiterna majestas rite composuit? Sed quia prosperos cursus frequenter impedire festinat humani generis inimicus, pars Orientalium non (b) exilis, nec ferro flammisque compelli potest, ut episcoporum nomina post Acacium defunctorum condemnent: quæ difficultas generali concordie moras nectit. Sanctitas itaque vestra cœlestis inspirata, temporum rerumque qualitatem consideret, et condemnationis horum erroris auctoribus, id est Acacio Constantinopolitano, Petro, et Timotheo Æluro, et Dioscoro Alexandrinis, Petroque Antiocheno, finire dignetur inveteratum certamen, de cæterorum nominibus questione sopita: ut redimatis plebem de sanguine, quam Deus noster regendam commisit, ac non persecutionibus ac cruore, sed patientia sacerdotali populum Domino nostro concilietis: nec, dum volumus animas lucrari, et corpora multorum perdamus et animas. Errores etenim diuturnos lenitate clementiæ convenit emendari, præcipue quia vestræ beatitudinis prædecessores sæpissime voluerunt reipublicæ nostræ antistites ad suam revocare communionem, si tantummodo taceretur Acacius cæterique prædicti. Non est ergo grave quod suasit vestra sedes ut præstet: illud etiam magis magisque deposcimus, ut tua sanctitas concepta gratia cœlesti quæ prætendunt Orientales episcopi tractare dignetur, eorumque fidei competentem præbere consensum. Nobis etenim videtur, quoniam Filius Dei vivi Dominus noster Jesus Christus ex virgine Maria natus, quem prædicat summus apostolorum carne passum, recte dicitur unus in Trinitate cum Patre Spirituque sancto regnare: sicut enim videtur ambiguum dicere simpliciter unum de Trinitate, non præmisso nomine Domini nostri Jesu Christi; sic ejus personam in Trinitate cum Patris Spiritusque sancti personis non dubitamus esse: sine Christi namque persona nec

(b) Al. exiliis.

credi Trinitas religiose potest, nec adorari fideliter, A quemadmodum S. Augustinus ait : An aliqua ex Trinitate persona ; et alio loco : Solus in Trinitate corpus accepit ; et iterum : Unus trium. Rogamus igitur, reverendissime salutantes, ut futuri iudicii memores, causam taliter ordinatis, ne quid dubitationis relinquatur in posterum, quatenus omni scrupulo discordiarum sublato, pacis desideratæ per orbem totum vincula renoveantur, et venerandarum floreat Ecclesiarum concordia, corporisque unius in pristinum statum membra recolligantur. Ille namque medicus jure laudatur, qui veteres ægritudines ita sanare deperat, ut ex his nova vulnera non nascantur. Specialiter ergo cognoscat vester apostolatus, compositis eisdem duobus capitulis, universos sacerdotes istius reipublicæ libenter amplecti vestram communem. Accepta xv kalendas Octobris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Imperatoris ejusque conjugis, suamque de Ecclesiarum unione animi alacritatem demonstrat. Ponti et Asiæ, et maxime Orientis sacerdotes suorum episcoporum nomina damnare volentes in unionem admittendos. Calicem et alia pontifici munera militi.

Domino per omnia sancto ac beatissimo fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanius episcopus in Domino salutem.

Quantam habuimus alacritatem nos quoque et piissimus et Christianissimus imperator una cum fidelissima et in omnibus bonis floreante conjugis sua circa rectam et puram sanctarum Ecclesiarum unionem, et quemadmodum cum caritate Dei qua nos decebat destinatos a vobis sanctos episcopos et religiosos suscepimus, et venerandos habuimus clericos, existimamus quidem et ante ex his quæ acta sunt satisfactionem vestræ beatitudini : credidimus tamen quod si Dominus Salvator Jesus Christus Deus noster idem ipsos reverendissimos comministratores nostros incolumes vestris obtutibus præsentavit, omnia quæ excitata sunt vobis sanctissimis manifesta fieri, et laborem, quem potuimus sustinere, per hos ipsos manifestius cognoscetis. Quemadmodum per Dei gratiam et fidelissimorum principum nostrorum, Constantinopolitanæ civitatis nostra Ecclesia pacifice est gubernata : et nomina eorum inter sacra non sunt recitata mysteria, quæ sedi vestræ profana cognovimus, sed quatuor conciliorum pro recta fide consonantia prædicatur et hoc ipsum omnibus sacerdotum diptychorum recitatione manifestum est. Annuntient igitur vobis quia non pauci nobis subjecti sacerdotes, nec rursus sub eorum ordinatione episcoporum parva est subdita multitudo, quæ bonum hujus cæptæ unionis amplectitur : vestra etiam sanctitas cognoscat istius se generalis boni et principem et inceptorem nihilominus constitutum. Unde fortiter ad vigilantem beatitudo vestra laudum est stimulis excitanda, ne id quod divina in honorem vestri cœperat ordinare misericordia, non ad plenum ita ut concedet

communis unitas pervenire videatur. Diligentius autem de his fidelissimi et piissimi nostri principes de sanctarum Dei Ecclesiarum unitate et concordia gaudentes, ad vestra mandaverunt beatitudinem supplicationes a plurimis sanctis sacerdotibus suscipientes, tam Ponti quam Asiæ provinciæ, et maxime Orientis, apud quos nomina quondam sacerdotum suorum tacere difficile et impossibile esse videtur, tantaque eorum obstinatio est, ut omnes periculum pro tali facto parati sint sustinere. Igitur præcedentes omnes circa pacis studium necessarium causas considerantes, quia per solam istam humilitatis viam communem omnibus unionem et salutem invenimus interrogantes sicut dictum est, et satisfacientes vobis ab illis qui a nobis in hoc negotio sunt destinati, causam cum pacifica, qua vos decet, gubernatione dispensetis : nam dum una utraque sit Ecclesia, procul dubio et bona, quæ per vigilantiam eveniunt, communis exinde laudis gloria utriusque patriarchalibus sedibus rimatur, ut consuevit omnium Dominus et conditor Christus verus Deus noster magnificetur. De his autem omnibus summo vobis supplicentur affectu Joannes sanctissimus episcopus, multos nobiscum sudores in præsentem deponens certamine, et Heraclianus reverendissimus presbyter sanctæ nostræ majoris ecclesiæ, et cohabitator noster, et Constantinus reverendissimus diaconus ejusdem majoris ecclesiæ, per quos et nostra synodalia secundum ecclesiasticas vestræ beatitudinis destinavimus leges. Nupe igitur piissimi nostri imperatoris studium circa sanctarum Ecclesiarum unionem ostendentis, pacificis ad vestram beatitudinem de his causis utendo litteris, et oblatas sibi ab Hierosolymitanis et Orientalibus petitiones destinavit. Nos ergo occasionem salutationis invenire volentes, hanc ad vos fecimus epistolam, per quam supplicamus, proponentes vobis sanctissimis hanc vocem divinam : *Ecce tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi)*. Ecce credidit nobis omnium Dominus talentum, quod augmentatum possit restitui boni operis fructu, et salvari per laudabilem vestram dispensationem tantas quidem sanctas Ecclesias, tantosque eorum sacerdotes, et multitudinem innumerabilem, nunc quidem unitam sanctæ Ecclesiæ, periclitantem autem et errantem : si vestræ beatitudinis gubernaculum commoretur (commemoretur), et maxime his, qui in sanctis locis habitant Christi Dei nostri, ita ubique sanctis adhærentes ecclesiis, ut eorum respectu non debeat multitudo. Nam omnes per suggestionem eorum ita in obstinationis suæ malo perdurant, ut velint ante e vita recedere, quam excogitata relinquere : ut si Deus hos, per vestram beatitudinem adunari præceperit, vestræ laudis meritum, et præsentibus, et futuris ascribatur temporibus. Oret igitur vestra sanctitas tam pro piissimis et Christianissimis principibus, quam pro nostra parvitate et universali unionem, ut gratia sanctæ et unius essentia Trinitatis, et intercessionibus dominæ nostræ sanctæ et gloriöse virginis et Dei genitricis Mariæ, omnia

ad unitatem indivisam conveniat, et fundamentum inconcussum catholicæ fidei confirmetur, per omnia, sanctissime frater. Indicia autem nostræ secundum Christum Dominum nostrum caritatis per viros reverendissimos destinavimus, ad administrationem divinæ culturæ, et sanctæ apostolicæ vestræ Ecclesiæ, calicem autem genimis circumdatum, patenam auream, et alium calicem argenteum, vela serica duo; quæ suscipere vestram beatitudinem supplicamus cum illa caritate quam vos habere secundum Deum non dubitamus. Omnem in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate nos quoque et qui nobiscum sunt plurimum salutamus. Accepta pridie calendas Decembris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

SACRA

JUSTINI AUGUSTI.

Joannem episcopum ad tractandam Ecclesiæ pacem destinatum, quamprimum convalescit, profecturum.

Justinus Augustus Hormisdæ pape.

Dum beatissimum Germanum episcopum, vel eos qui cum eo a vobis fuerant destinati, de hac dimitteremus regia civitate, huiusmodi illis mandata tradidimus, quod capitula quæ ad perfectam unitatem Ecclesiarum pertinebant apostolatu vestro per reverendissimum Joannem episcopum sequenter manifesta faceremus; quæ tamen ipsi hic præsentibus fuerant declarata. Sed evenit præfatum Joannem antistitem longa ægitudine detineri. Ne qua igitur vestram reverentiam ingreditur adversa sententia, quasi vobis promissa nostra desidia quadam ultronea minus ad effectum perducentibus, necessarium esse perspeximus dilationis causam vobis exponere per Eulogium V. S. tribunal et notarium, quem ad præcelsum regem Theodoricum super negotiis quibusdam transmisimus: hoc quoque adjicientes quod dum propitia Domini et Dei nostri majestas eundem virum religiosissimum Joannem pristinæ voluerit reddere sanitati, sicut semel promiseramus, statim illum ad tuam sanctitatem transmittemus. Superest ut sanctitudo tua divinum nobis præsidium orationibus suis dignetur acquirere. Data pridie calendas Septembris, Constantinopoli. Accepta Romæ calendis Octobris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

RELATIO

DOROTHEI EPISCOPI THESSALONICENSIS.

Objectum sibi crimen refellit.

Sanctissimo ac beatissimo patri ac ministratori Hormisdæ Dorotheo in Domino salutem.

Propositi nostri et orationis est summum studium, per omnia beatissime et ter beate Pater, et scribere frequenter ad vos sanctissimos, et mutua mereri colloquia; et nullo tempore extorrem me ab huiusmodi lætitia esse concedet. Quoniam igitur manifeste cognovi quosdam sanctas aures vestras perturbare, et scio procul dubio vos in omnibus esse perfectos, et quia nihil sine iudicio audire possitis, nec ulli penitus vestrum animum commodare, et ut non amplius

A per taciturnitatem largiri tempus videar illis qui nihil quidem a nobis læsi sunt, sed sine causa et superflue adversus nos armati sunt: Deo tamen et vestræ satisfactio sanctitati, quia pro Joanne viro reverendissimo episcopo, qui paulo ante a vestra venerabili corona directus est, prædestinavi me periculis, et mortem sustinui, et meam pro ejus scio me objecisse animam: et hoc ostenditur gessis: et ex his, qui quanquam per meam absentiam acerrime videantur esse discussi. Et quid longo sermone opus est uti? cum vobis omnia Dominus Deus noster Jesus Christus patefacere et satisfacere possit; quia et quando cognovi vos ad apostolicæ sedis præsulum advocari, commune gaudium totius mundi esse judicavi. Ab illo enim tempore, hoc ipsum scribens

B ad vos, quantum ad me, quidquid ad honorem et satisfactionem vobis et apostolicæ sedi pertinet, nihil prætermisi, sed nec prætermitto. Paulo post autem scietis per venerabiles, annuente Domino Jesu Christo, quia hæc ab exordio mihi sunt excogitata, et quando Dominus Deus tempus dedit ad effectum hæc sunt perducta. Omnem cum vestra sanctitate in Christo fraternitatem ego quoque et mei plurimum salutamus.

EPISTOLA LXXIII.

AD DOROTHEUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM.

Romæ ei veniendum, ut catholicam doctrinam precipiet, et objectum crimen purget.

Hormisdæ Dorotheo episcopo Thessalonicensi.

Considerantes tuæ fraternitatis Ecclesiam ante prætereuntis mala discordiæ olim cum sede apostolica præcipua fuisse caritate conjunctam, te nuper pacis redditæ esse credebamus auctorem, sed quia quos prævenire debueras, sequi etiam remoraris, non leviter pro fraternitatis tuæ dilatæ correctionis ingemiscimus tarditate; scribis enim aures nostras cujusdam sceleris atrocitate turbatas. Utinam usque ad nos tantum detestabilis fama percurreret, et non toto orbe Christianis mentibus tam dolendum, tam execrabile facinus nuntiaret? ut qui te innocentem desecunt, a Christianitatis simul credant tramite deviasse. In qua enim mundi parte immanitatis hujus invidia non et catholicas contristat Ecclesias, et hæreticorum prava vota lætificat? quæ nos a dilectionis tuæ conscientia, sicut litteris intimas, ostendi cupimus, aliena: quid enim votis nostris magis convenit, nisi ut redire ad pacem catholicam volentes episcopos, a crudelitate ei criminibus contingat semper innoxios comprobari. Expectamus igitur, si non desunt fraternitati tuæ veritatis Deo nota præsidia, ut et tanti sceleris a te repellas invidiam, et in reconciliatione fidei tandem eorum qui reversi sunt sequaris exempla. Data iv calendas Novembris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA LXXIV.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Acceptissæ ejus litteras, et de ejus fide et pietate nunquam dubitatum.

Hormisdæ Justino Augusto.

Benedicta Trinitas Deus noster, qui vobis guber-

nacula commisit mundani imperii, quibus non solum pro jure regni veneratio deberetur, verum etiam pro gloriosi modestia et integritate propositi. Vere enim glorificamus Deum, lectis vestrae pietatis epistolis, quibus promissa legationis moram pro infirmitate ejus, qui dirigendus fuerat excusando, luce clarius reddidisti quam curam fidei et pudoris haberetis, ostendentes rerum summam regentibus non sufficere ad dominationis apicem quam obtinent potestatem, nisi ornamenta morum pretiosiores faciant principatum. Servet circa vos, clementissime imperator, Deus noster beneficia sua, et respiciens bona vestra, largiatur aeterna. Nec nos tamen mordit ulla suspicio aut implendi tarditatem promissi; nec mutatione credimus evenisse consilii. Ne fas enim erat de ejus verbis qualibet sollicitudine dubitari; cujus fidem in magnis rebus datum est tam evidenter agnoscere. Redeunte igitur filio nostro spectabili viro Enalio tribuno et notario cultum debita salutationis exsolvimus, Deo magno continuis precibus supplicantes, ut qui vestro studio per indeles vulnera impacta curavit, ævo vobis per longiora tempora propagato, unitatem Ecclesiae redditam ex omni quoque faciat parte securam. Data iv kalendas Novembris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Gratum ad pontificem mittit, suadetque ut Asianis et præcipue Orientalibus suorum episcoporum nomina damnare nolentibus Anastasii exemplo indulgeat: ab iisdem preces pro Ecclesiarum unione oblatas transmittit.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ (a).

Quo furvus semper, et quo sumus studio pro conciliandis sententiis catholicam fidem colentium, ut eodem animo cuncti venerentur numen individuum Trinitatis, palam fecisse dignoscimur: nunc legatum ad vestram beatitudinem ultro ob hoc ipsam dirigentes Gratum virum (b) sublimem magistrum scribi, quo remedium tandem reperitur discordiis varia (c) cunctantium, nunc prono libentique suscipientes affectu viros religiosissimos, quos interventores unitatis vestra sedes apostolica credidit destinandos. Profecto enim tanquam ipsam pacem, et jucundis eos oculis asperimus, et extensis manibus duximus amplectendos. Quia etiam omni intentione ordinavimus, ut venerabilis Ecclesia Constantinopolitana, nec non complures aliæ vota suscipiant, vestra, non solum in cæteris, sed in auferendis etiam nominibus ex sacris diptychis, quæ removenda maxime postulastis. Verum nonnullæ fuerunt urbes et Ecclesie tum Ponticæ, tum Asianæ, præcipue Orientales, quarum clerici vel populi omnibus pertentati minis

et persuasionibus, tamen nequaquam flexi sunt ut tollant antistitem et repellant nomina quorum apud eos opinio floruit, sed morte vitam duriorum æstimant, si mortuos condemnaverint, quorum gloriantur vita superstitum. Quid igitur faciamus hujusmodi pertinacia, quæ nec dicto audiens existit, et tormenta in tantum despicit, ut amplum sibi ac festum judicet, si corpore prius quam religioso desistat consilio? Nobis quidem videtur opus esse mollius agendi et elementius: quæ si uno in tua (d) sanctitate, jam nec in alio poterunt inveniri, nam neque sanguinis et suppliciorum cupidi (quod dictum etiam grave est) libellum suscepimus, neque ut parvo discrimine remaneant imperfecta concordie desideria, sed ad propagandam quo possumus ordine conjunctionem membrorum Ecclesiae. Urum itaque præstantius erit minorum gratia in totum esse nobis (e) adjectas tantas multitudines, an, concessis exiguis et remissis, majora et omni ratione querenda corrigi, ut quæ non licuit (f) per omnia, saltem ex necessariis partibus allegentur? Veniam itaque nominum postulamus, non Acacii, non utriusque Petri, non Dioscori, vel Timothei, quorum vocabula ad nos datæ tuæ sanctitatis epistola continebant, sed quos in aliis celebravit civitatibus episcopalis reverentia, et hoc exceptis urbibus, ubi vestra beatitudinis libellus jam in plenum admissus est, nisi hanc quoque partem benevolentia statueris vestra mitius corrigendam. Verum nec judicio (g) caret sedis apostolicæ, ut non magis venia dicenda sit quam deliberata jam ac perspecta diffinitio. Anastasius quidem religiosissimæ memoriæ vestrae calmen Ecclesiae palam aperteque constituit, cum hoc idem scriberet negotium prædecessori nostro, satis esse pacem affectantibus, si nomen tantum retineatur Acacii. Ergo priora vestrae sedis constituta sequitur qui non omnes memorias mortuorum iudicat contemnendas, ut indignum habeatur et incongruum, si non placidior omnibus non solum defunctis, sed etiam superstitibus vestra divulgetur in omni sine terrarum lenitas. Et hoc quidem non dubitaverimus ita gratiosum vobis futurum, ut pacifico statim responso lætior mundus reddatur. Retinet autem vestra sanctitas, quod dudum scripsimus, ex Oriente supplicationes nobis esse destinatas, voluntatem ipsorum continentes et arbitrium, in quo sese duraturos ostendunt firmiter, et quo nulla ratione desistendum existimant. Hanc itaque chartulam secundum nostra promissa per Joannem virum reverendissimum episcopum dirigendam vobis in præsentem merito credidimus, ut a vestra sede etiam tenor ejus admissus ad colligendas proficiat et adunandas ubique venerabiles Ecclesias, et Hierosolymitanam

(a) Cod. Luc. 425, *Sacratissimo ac beatissimo archiepiscopo almæ urbis Romæ ac patriarchæ Hormisdæ*. Hæc tamen inscriptio apposita est ab altera manu fere ejusdem antiquitatis, cum prius esset ut hic in textu.

(b) Idem cod., *exspectabilem*.

(c) Idem cod., *certantium*.

(d) Idem cod., *sanctitudine*.

(e) Idem cod., *abspectas*.

(f) In eodem cod. ita primæva manus; sed altera fere ejusdem antiquitatis ita emendat: *ut quæ non licuit missis, majora per omnia saltem, etc.*

(g) Idem cod., *res caret et sedis, etc.*

præcipue; cui tamen omnes favorem impendunt quasi matri Christiani nominis, ut nemo audeat ab ea sese discernere: consensum itaque propitium tuam sanctitudinem epistolari quoque pagina convenit declarare; ut, cognito omnibus atque patefacto, tenorem ejusdem chartulæ a vobis etiam laudari, et tenaciter custodiri lætior mundus existat. Data (a) idibus Sept. Chalcedone, Rustico viro clarissimo consule. Accepta pridie calendæ Decembris, consule suprascripto (anno Domini 520).

EXEMPLUM PRECUM.

Ejus opera ad Ecclesiæ unitatem admitti rogant. Catholicam fidem profitentur.

Deo amabili ac piissimo imperatori ex Deo Augusto et principi Justino Christianissimo deprecatio et supplicatio ab Hierosolymitanis, et Antiochenis, et secundæ Syriæ clericis et abbatibus et possessoribus Syriæ provinciæ.

Haurite aquam cum lætitia ex fontibus salutis (Isai. xli), vociferator (b) Isaïas propheta exclamat, fontes salutis (c) evangelicæ veritatis prædicationes manifeste ostendens, ex quibus beati Apostoli et eorum qui per ordinem fuerunt discipuli et sapientes Ecclesiæ doctores, salutarem aquam fidei haurientes, omnem sanctam Dei Ecclesiam irrigaverunt, quæ in petra summi apostolorum subnixâ rectam et inflexibilem confessionem custodiens, fiducialiter cum eo ad unigenitum Filium Dei exclamat omni tempore, dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xvi). Hanc salutarem confessionem (d) a sanctis quatuor synodis, quæ evangelicis præceptis sunt honoratæ, suscipientes, nunquam per Christi gratiam a traditis nobis rectis dogmatibus deviamus, sicut rerum testatur probatio, et tempore necessitatis fidei constantia demonstrat. Si igitur ut Christiani rationis fidei sumus participes, domine piissime, et ad communem pacem et unitatem festinamus, nostram fidem, quam ab initio suscepimus, per hanc satisfactionem nostram manifestam vestræ facimus pietati; ut notum sit quia et paci concurremus, et a recta cum Dei juvamine non divertimus fide, sed omnem ex æquò hæresim exsecramur, non solum Eutychnistas et Acephalos, sed et Nestorianos, et hominem colentes toto animo (e) audentes anathematizamus. Nos autem, domine (f) carissime imperator, sicut supra dictum est, in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ab initio baptizati quoque et credentes (g) essentiam Dei in tribus (h) subsistentiis, adoramus: secundum sanctorum Patrum symbolum credentes in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum (i) Deum Verbum, similiter et in unum Spiritum sanctum; et secundum hoc divinum mathema, defini-

tionem a sancta Chalcedonensi synodo promulgatam intelligimus quoque et suscipimus, confidentes et credentes, quia unam substantiam vel personam, quod idem est, ipsa sancta synodus in duabus naturis, id est in deitate et humanitate indivise et inconfuse prædicavit Deum Verbum. Dominus noster Jesus Christus unus est ex sancta et unius essentia Trinitate; si enim unum Deum in tribus subsistentiis, sicut dictum est, accipimus, Pater autem non est incarnatus, nec Spiritus sanctus; Deus Verbum incarnatus est, et homo factus est unus ex sancta et unius essentia Trinitate, secundum filiationis proprietatem. Sic ita secundum prædictas quatuor synodos credentes, (j) et secundam Dei Verbi nativitatem secundum carnem confiteri non renuimus. Unde proprie Dei (k) virgo genitrix esse creditur, tanquam quæ natura et veritate unius essentia Patri Filium Deum Verbum, natura immutabilem, ex ipsa factum hominem, enixa est, et duas naturas in Christo per essentiam vel substantiam unitas conficitur sicut in unius persona, vel substantia. Neque harum diversitatem vel proprietatem post unionem auferimus, nec eas dividere in duabus personis et subsistentiis per unionem sumus edocti; eundemque scimus unigenitum Filium Dei, et ante incarnationem ejus, et post: eundem Deum quidem simul et hominem; passibilem carne, impassibilem deitate; circumscriptum corpore, non circumscriptum spiritu, eundem terrenum et cœlestem, quem mundus ut hominem cepit, et ut Deum continere non potuit, mortalem et immortalem, nusquam naturarum diversitate ejus ablata, neque dividentes per essentiam unionem. Hoc enim veræ magnum pietatis mysterium, quia unus ex sancta unius essentia Trinitatis incarnatus, et homo factus Deus Verbum in utraque natura deitatis et humanitatis indivise et inconfuse cognoscitur et adoratur, non conversionem vel mutationem sustinens, sed proprietatem utriusque naturæ in una persona in semetipso conservans. Ob hanc igitur fidem prædictas sanctas synodos suscipientes et custodientes anathematizamus omnes qui adversus eas quocunque tempore vel modo aliquid conscripserunt, præcipue Joannem Ægeotam, qui adversus memoratam sanctam Chalcedonensem synodum multas ut Nestorianus blasphemias evomuit; similiter et condemnantes Timotheum, Ælurum cognominatum, sicut Eutychnistam, adversus eam cum suis latrantem sequacibus. Ita ergo cum Dei juvamine semper sensimus, et jam nunc sentimus. Quapropter hanc satisfactionem vestræ obtulimus pietati: et ut jubere dignata est, nos proprium intellectum, et quemadmodum de sana fide sentimus exponere: quia quidam hæretici, dum suam malam

(a) Idem cod., quinto iduum.

(b) Idem cod., Isaïa propheta.

(c) Idem cod., evangelicæ veritates.

(d) Idem cod., inserit custodiens fiducialiter.

(e) Idem cod., odientes.

(f) Idem cod., christianissime.

(g) Idem cod., unam essentiam.

(h) In eodem cod. ita emendat manus antiqua; sed prior posuerat substantiis.

(i) Idem cod., Dei.

(j) In eodem cod. deest et secundam.

(k) Idem cod., genitrix sancta Virgo, etc.

* Hoc est symbolum, vel doctrinam. HARD.

fidem occultare festinant, nostram in Christo libertatem et rectam fidem detrectare conantur. Supplicamus igitur vestram clementiam; sollicitudinem perfectam in Ecclesiarum unitione sanctarum habere debere; ut unitas quæ cum Dei fuerit iuvamine, nec ullo deinceps rationabili aut irrationabili occasionis fomite inquietari pax possit. Deus autem omnium vestrum plium adimpleat desiderium in gloriam sui et reipublicæ disciplinam.

EPISTOLA LXXV.

AD SYNODUM CONSTANTINOPOLITANAM.

Gratulatur Epiphanium pontificem electum.

Hormisdæ synodo Constantinopolitanæ.

Fratrem et coepiscopum nostrum Epiphanium, apud felicissimam (Deo favente) Constantinopolim ad officium muneris sacerdotalis assumptum pervenisse ad nos, fraternitate vestra referente, gaudemus, quia gratius quodammodo suscipiuntur indicia, quæ significaverit amata persona, et tanto majus pro auctoritate nuntii nascitur gaudium, quanto non est quod de testimonio disputetur. Sic erat congruum, carissimi nobis, sic se circa proximum patefacere decebat affectum, ut per vos sedi apostolicæ innotescat quod moribus et sanctitate fulgeret; quod usque adeo se omnium bonis (sicut et vos asseritis) imbuat institutis, ut non sit fortius meritis testimonium, quam in honorem sacerdotis adscitum. Quid est enim quod de eo habeatur ambiguum, in quo de bonis moribus sub probatione factæ concordie præsuscepta sunt divina. Quapropter facitis sancte, facitis religiose, facitis pie, quod veritati testimonium libenter impenditis, quod præmium bene meritis non negatis. Quia idem error est tacere veritatem, qui est falsis assistere; et eadem iniustitia est si negetur honor moribus placitis, quæ est si concedatur indignis. Certum est, amantissimi, participari vos cum sacerdotis laudibus intimatis, quia omni fraternitatis vestræ ordini transcribitur, quod in uno, quem ex vobis elegistis, esse laudatur. Deus omnipotens fidei suæ pacem sub perpetuitate conservans electionem ordinationemque vestram, quam insinuandam sedi apostolicæ per Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, nec non et Heraclianum presbyterum, atque Constantinum diaconum filios nostros religiose credidistis, tanta firmitate confortet, ita et omnium discordantium luctamina disjiciat, ita dissidentium corda compescat; et quemadmodum sub fratre et coepiscopo nostro Epiphanio pacificationis datum est indicium, gratulemur effectum. Data vii kalendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 524).

Gesta in causa Abundantii episcopi Trajanopolitani in scrinio habemus.

EPISTOLA LXXVI.

AD EPIPHANIAM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Quod qua decuit via ad sacerdotium pervenerit. In unitione Ecclesiæ perseverandum. Et de acceptis muneribus.

Hormisdæ Epiphanio episcopo Constantinopolitano,

A Benedicimus Dominum fraternæ caritatis affectu, quia non solum synodica relatione ad sacerdotium te digne pervenisse cognovimus, sed factis atque moribus comprobamus: et ita se meriti tui gradus patefecit affectibus, ut ante fratrum et coepiscoporum nostrorum testimonium cuncta crederemus. Quod enim illi te promittunt posse omnia agere, nos videmus implese; et tanquam fidei tuæ servata pacis fuerit gratia, sic unitatis hæcenus dilata sunt vota divina. Eorum prædestinationi caritatis tuæ vocabulum quo nuncuparis accessit, sub quo spiritu apparente concordia, factum est ut dicamus: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum (Psalm. cxxxii).* Quapropter in Christo Domino nostro reddentes officia salutationis, hortamur ut boni operis initium laudabile continuet institutum, secundum sanctum Evangelium, quo monemur: *Qui perseveraverit in fine, hic salvus erit (Matth. x).* Adhortamini igitur reliquos, invitate monitis, colligite blandimentis: quia talenti crediti multiplicata compendia sacrificia sunt divina. Præterea gratissime tullimus quod Joanni fratri et coepiscopo nostro, necnon Heracliano presbytero, atque Constantino filiis nostris interauntis promotionem caritatis tuæ cognovimus, quæ esse aliquid dulcius non putamus. Et cum te prædicti viri, etsi pro obsequio suscepto facerent, non tantum ratione laudarent, beati omnium sumus, quod dignæ rei nuntius legatorum meritis probatio sit honoris. *Manu papæ:* Suscepimus calicem aureum gemmatum, patenam argenteam, et alium calicem argenteum, et vela duo ministerio basilicæ beati Petri apostoli profutura, a caritate tua directa. Data vii kalendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 524).

EPISTOLA

EPIPHANII AD HORMISDAM.

Ab Orientalibus imperatori preces oblatas se ad eum misisse.

Domino meo per omnia amabili Deo sanctissimoque fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanium episcopus in Domino salutem.

Quantam alacritatem aut quale desiderium piissimus et Christianissimus imperator caram perfectam unionem universarum Ecclesiarum habeat, non voluntate tantum, sed operibus ipsis habitantibus, in hac regia urbe, et antequam ad regnum a Deo sibi datum perveniret, ostendit. Sanctitati autem vestræ ex correctis ab initio regni ejus, et usque nunc laboribus maxime manifestavit, per quos omnia catholicæ Ecclesiæ membra in unum Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi corpus cum prompto nititur animo conjungere: et quid opus est verbis uti prolixis, qui rebus ipsis, quanquam nos veri testes, existere valeamus. Habet tamen et vestra sanctitas experimentum quod et per scripta cognovit: confirmat quidem hæc quod nunc additur. Nam quiddam qui sub potentissima ejus manu sunt, religiosissimorum sacerdotum ex Orientalium partium regionibus, preces porrexerunt, docentes de his quæ voluerunt. Nec hoc

latere vestram volens sanctitatem, bene deliberavit A ut quod jam factum est in presenti nuntiaret vestra sanctitati. Paulo post de ea his manifestius significare; ut, communi concilio præcedente omnino, Domino et Salvatori nostro Jesu Christo ea quæ ad utilitatem communem conveniunt, et undique sunt irreprehensibilia, catholicæ fidei correctionibus, clarescant. Opportune igitur existimantes fraternis litteris vestram sanctitatem et carissimis alloquiis rogamus ut majus et instantius pro piissimo principe nostro omniæ Dominum Deum orare dignemini. Omnem in Christo fraternitatem quæ cum vestra est sanctitate ego quoque et mei plurimum salutamus. *Alia manu.* Incolumis in Domino ora pro nobis, amabilis Deo et sanctissime pater.

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLENTAN.

Paulini sollicitudinem laudat.

Domino meo per omnia amabili Deo sanctissimo- que fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanius in Domino salutem.

Paulinus vestram sedis defensor, qui vestram re- tulit epistolam, vestraq; sanctitatis virtutem in se ostendens, cum gaudio nobiscum conversatus, suam sollicitudinem communibus consiliis actibusque con- tulit. Sed quoniam ad vos festinantem non oportebat eum prolixione tempore remorari, ideoque reciprocis alloquantibus vestram sanctitatem, protegi præfatum virum et nostri dignum amoris fidelem servum sub- sistentem commendamus. Erit autem de his quæ a nobis gesta sunt pro vestro anime, et circa sanctas Ecclesias sollicitudinem quam gerimus, vigilare nobis dignus fide enarrator. Nam nos orationibus vestras sanctitatis, ut naturalem bonitatem hujus rei respi- cientis, vigilantissimum habentem studium, et Deo cooperante in plurimis verbum gratiæ decurrens sine aliqua obstitentia ad effectum nostrum ducit et in- tentionem. Sed quæ difficultates aliquæ accesserunt, gubernatione utique et inniti dispositione ea quæ hic movetur oportet, et competenter exponi, sicut et ve- stra cognoscit super omnia sanctitas. Et quemadmo- dum oportet eos qui Dei greges pascere sortiti sunt universa ad gloriam Dei et agere et moliri, spem salutis in eum habentes : et sicut scriptum est : *Di- ligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. viii). Ea enim quæ vobis placeant, sicut dictum est, sentire quoque et agere nitimur, sanctissime. Omnem in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sancti- tate, ego quoque et mei plurimum salutamus.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI VIRI CLARISSIMI AD HORMISDAM.

Petii ut pro Ecclesiarum unione laboraret, et sibi ad ea responderet quæ per legatos scripserat.

Domino beatissimo atque apostolico patri Hormis- dæ papæ urbis Romæ Justinianus.

Quanta reverentia vestram beatitudinem vene- remur, multis epistolis, ex quo serenissimus imperator

(a) Edii. Rom., venerandarum.

(b) At., fides.

filius vester regnavit, cognoscitis. In presenti quoque debito pudore salutantes tuam sanctitatem, postula- mus enixius ut assiduis precibus et frequentissimis orationibus pro concordia laboretis Ecclesiarum (a) vestrarum, nobisque (sicut per legatos etiam vestros post omnia scripsimus) tam de sermone de quo ver- titur controversia, quam de nominibus episcoporum sub Acacio defunctorum, per Eulogium virum subli- mem tribunum et notarium dignetur apostolatus ves- ter integrum indubitatumque destinare responsum; omnibus videlicet quæ præsentibus legatis vestris ordinata sunt in perpetuo firmiter duraturis. Vir namque religiosus Joannes episcopus, qui venturus est Romam, detinetur ægrotudine corporali : nihil enim prohibet ante ejus quoque adventum concor- diam prævenire, sublata dubitatione religionis, et eum tamen mox dimittemus favente divinitate, quia jam melius habet : quoniam nec difficilia sunt quæ ceciderunt in ambiguitatem; nec expedit diutius cau- sam viæ protrahi sempiternæ, ne dilatis temporibus aliquid nascatur incertius. Æternitatis igitur supernæ tremendique judicii non immemor sanctitas vestra, quæ sibi commissa sunt efficaciter tradi deproperet, ut intelligant cuncti recte vos apostolicæ sedis esse primatum sortitos. Hæc igitur quæ scribuntur a (b) no- bis affectu paterno jubete quantocius adimpleri. Scitis namque quam sit admirabilis gloriæ tantorum erro- res annorum vestri pontificatus tempore stirpitas aboleri.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI COS. AD HORMISDAM.

Constituimus Christum Dominum recte unum in Trinitate dici, secus unum ex Trinitate. In nominibus epis- coporum damnandis non ita severe agendum.

Domino viro beatissimo sanctoque patri Hormisdæ urbis Romæ pontifici Justinianus * cos.

Quoniam venerationem religionis habeamus, quam- que solliciti semper fuerimus propter uniendas san- ctas Ecclesias, testis est quoque vestra beatitudo. Postquam regnavit enim dominus noster inelytus imperator, per omnes ad Italiam venientes direximus litteras, apostolatum tuum rogantes sicut decebat. Nunc etiam ne quid eorum quæ fieri convenit præ- termittatur, Joannes vir reverendissimus antistes, Heraclianus presbyter, et Constantius diaconus sacro- sanctæ Ecclesiæ hujus inelytæ civitatis destinati sunt ad urbem feliciter, ut super omnibus quæ scripsit filius vester serenissimus imperator integrum respon- sum accipiant. Dignetur ergo sanctitas tua suscipere memoratos viros religiosissimos libenter, et habitis orationibus, placataque Divinitate, sic omnia debeat ordinare venerabiliter, ut nihil ultra remaneat in ambiguum. Nobis etenim videtur quoniam Filius Dei vivi Dominus noster Jesus Christus ex virgine Maria natus, quem prædicat summus apostolorum carne passum, recte dicitur unus in Trinitate cum Patre Spi- rituque sancto regnare, majestatisque ejus personam in Trinitate, et ex Trinitate non infideliter credimus.

* Ita legitur in collect. Avellana, cum antea in editis haberetur, vir clarissimus.

De nominibus autem defunctorum episcoporum clementer, et ut decet pacificum patrem disponite: quia vester quoque prædecessor beate recordationis ad memoriam principalis Anastasium scripsit, ut si nomen Acacii tantummodo tolleretur, una nobis esset communio. Nonne igitur suasit vestra sedes, ut præstet imitari beatisimum et sanctissimum Leonem Romanum pontificem, ac sicut ille scripsit Leoni, ita et vos omnibus amputatis dubitationibus perfectas pacificasque paginas ad invictissimum principem filium vestrum rescribere Ecclesiae, ut ante tribunal venturi iudicis participes eorum sitis quorum sedem jure sacerdotali tenetis. Ostendat ergo tuus apostolatus quod Petro successit apostolo; quoniam Dominus a vobis utpote summis pastoribus exacturus est universorum salutem, qui poterunt esse salvi firmata concordia. Nos etenim finitis capitulis, de quibus scripta suscepistis, ultra non patiemur a quoquam controversiam religionis in republica nostra moveri, nec vestram sanctitatem convenit audire superflua concertantes.

EPISTOLA LXXVII.

AD JUSTINIANUM.

Commendat Justinianum de reverentia sibi exhibitam. Promissam legationem se exspectare. Sanctissimæ Trinitatis mysteria explicat.

Hormisdæ Justiniano viro illustri.

Quod celsitudo vestra animi circa me sui benevolentiam dignatur ostendere, facitis rem Deo placitam, et rectæ conscientiae congruentem; sed non parva sunt nobis hujus emolumenta propositi. Major in nos fructus de tali bonitate revertitur, neque enim vacua honorificentia est quæ deferat anistitii. Indubiatum siquidem est quia honor ministri cultus est domini, et qui personam sacerdotis magni habet, majorem remunerationem ab eo cui sacerdos famulatur accipiet, dicente Domino Jesu iis qui prophetas in honore suscipiunt, suam mercedem esse reddendam: et apud me quidem magni est gratia vestra momenti, eo tamen pretiosior, quia quicquid mihi gratiæ dignanter impenditis, in Ecclesiarum defensione monstratis. Sed ut ad id quod celsitudo vestra desiderat noster sermo dirigatur, quanquam et clementissimus imperator, et vos promissam legationem esse venturam, et id cum ratione convenerit, ut eorum qui dirigendi sunt super omnibus nos decuerit exspectare præsentiam; tamen quia gratum nobis est studium quod circa religionem vos habere declarastis, non gravat prælibare, dicendo non opus ut stabilitatem fidei vestræ intentionis (contentionis) potius quam rationis sequaces prociaci verborum novitate confundant. Sancta Trinitas Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus est Deus; hæc Israel jussus adorare, cujus inseparabilis et indiscreta substantia non potest dividi, non potest sacrilega distinctione separari, servata tamen proprietate sua unicuique personæ. Hæc interim commendanda fidei vestræ, epistolaris styli terminum cogitantes, congruus credi-

A mus brevitate sufficere, plenius disserenda cum florente imperio clementissimi principis, et promissam legationem et nos suscipere Deo propitiante contigerit, et cognitis omnibus cum adiutorio Dei nostri responso reddito pro universalis informatione remittere.

EPISTOLA

JUSTINIANI VIRI ILLUSTRIS AD HORMISDAM.

Petit ut legatos rebus bene gestis redire quamprimum curet (a).

Diligenter apostolatus vester cognovit quanto fide calore filius vester serenissimus imperator nosque fuimus ab initio. Nunquam cessavimus agere quæ pertinebant ad firmamentum religionis divine. Pro qua re nuper etiam reverendissimos sacerdotes Romanam direximus, ut integrum componeretur de capitulis, quibus ad ea dubietas vertebatur. Sed ignoramus quæ difficultas proveniret ut minime sopirentur hactenus ea quæ videntur esse levissima. Salutantes ergo vestram reverentiam petimus ut nulla præbeatur occasio, qua de tua quisquam possit ambigere voluntate; sed habentes præ oculis iudicium maiestatis supernæ, modis omnibus festinare dignemini.

EPISTOLA LXXVIII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Ad evitandam discordiam nihil innovandum: et de his qui ad communionem admitti possunt Epiphania scriptum.

Hormisdæ Justino Augusto.

Scio quidem, venerabilis imperator, clementiam tuam conscientia boni operis tantum esse contentam; nec in his quæ pro catholicæ Ecclesiæ unitate disponitis, humanis laudibus indigere, et (ne) magni studii gloria non digna remuneratione vilesceat. Quanta est enim circa cum humani summa præconii, cui contigit terrarum regna committi? Cum eo noxia sint blandimenta adulationis suspitioni, quæ humilitas detulerit imperanti. Et alias secundum evangelicam traditionem necesse est ut fractu superum remunerationis careat, qui retributionis laudem exspectat. Hinc mansuetudinem vestram omni bonitatis perfectione pollentem, ad Deum universa quæ memorabiliter facitis referre non ambigo, nec caduca cogitantes, ab illo exspectatis pro actuum vestrorum retributione mercedem, quem honorum omnium constat auctorem. Et tamen ego divina, quibus obsecundo, convenio institutis, ne religiose conscientiæ vestræ beneficia conferta dissimulem, ne taciturnitas mea, quæ vobis crescit ad gloriam, mihi, quod absit, vertatur in culpam. Novi enim de illis decem Dominis et Salvatoris nostri pietate mandatis, quia et novem sunt nota ingratitude inis improbat, et unus testimonium fidei et merita receptæ salutis retulit, qui gratiarum actionem sanatus exsolvit. Exsequor exempla quæ didici, et quod per officii mihi crediti materiam prædico, sub occasione litterarii sermonis exhibeo. Ago gratias quanto (a) amplius possum, et si quantas debeo non possum: sed solatium mihi est quod de

ego istud substituerem: *Quod capitula propositis nondum congruo responso satisfecerit, modeste queritur.*

(a) Hoc epistolæ argumentum ex editione Romana desumptum eidem epistolæ plane non respondet;

beneficiis mecum vestris mundus exsultat, et laceratæ hactenus Ecclesiæ membra ad compagem suam revocata gloriantur. Reduxisti populis fidem, persecutus errorem; inclinata est superbia inimicorum Ecclesiæ Dei, et humilitas erecta fidelium. Magna res tibi contigit, imperator: magna in te emolumenta cum potestate coierunt, quæ merearis intellige. Non exignam in te partem boni operis illius quod vadens ad cœlos Dominus noster Jesus Christus contulit transtolisti: nam pacem quam ille discipulis dedit per te mundus invenit: non dubium congratulari tibi angelos cœli: nam si juxta assertionem evangelicam lætitia est eis super uno peccatore salvato, quæ potest esse populo? Salve Ezechias præsentis ætatis. Nam etsi fuerunt ante eum reges Juda (b) bonum qui facerent, nullus tamen eorum dissipavit excelsa; tu quoque schismatum et superbæ dissipator, et cultus veteris restitutor, præsume tibi similitudine illius annorum augenda curricula, qui operum ejus imitaris exempla. Hæc omnia, quæ ad majus gloriæ tuæ spectant augmentum, non stimulo adhortationis alienæ, non ullis precibus excitatus aggredieris: solus tibi in consilio Deus: non est qui se ad participationem tanti operis tentet inserere: tibi debet actionis hujus studium, tibi bonæ actionis effectum. Tu me, venerabilis imperator, Ecclesiæ vulnera tam longa morientem ad spem reddendæ salutis animasti. Tu me post tam continuos turbines jam pene desperatione cessantem ad novam tranquillitatem directis ultro piis litteris excitasti: hoc quoque procul dubio divina intelligentia conferente, ut inter ipsa tui principatus exordia fidei ejus dicares obsequium, cui acceptum debebas imperium, sed qui te ad incipiendâ hæc non potui primus impellere; nunc majore fiducia tantis beneficiis compellor provocatus, orare, ne patiaris in re tam boni operis esse defectum; ne manus, quas ad Deum erigis, accepti operis perfectione suspendas. Negare non possum pro domini nostri hæc me affectu et unitatis exposcere: sed fateor et salutis tuæ pro tanta mansuetudinis gratia hæc studia me debere. Scriptum est enim *quia qui perseveraverit usque ad finem salvus erit* (Matth. x). Nec vos aliquorum obstinatio reddat a proposito pigriores. Durum est, ut efflictor sit eorum pertinacia qui dividunt pacem, quam eorum qui asserunt unitatem. Amentur vulnera cum provideantur pro salute remedia, et præoptabile.... putetur se.... mortuis quam inherere cum vivis. An non æquum est, ut religiosi principis subdantur imperio qui non morientur exemplo? Non omnis æger remediis salubribus acquiescit, et medendi studium sæpe ipsis quibus adhibetur ingratum est: et tamen grata est pro salute necessitas, nec ipsi post respirationem non sunt beneficiis obnoxii qui curantur inviti. Cavenda est subitium magna circumspectione calliditas, qui ingerunt difficilia, dum nituntur labefactare composita. Et quis

(a) Al. humilior.

(b) Al. deest bonum.

A hoc possit admittere, ut ad illa per pacem credamur adduci, ad quæ non potuimus discordiæ necessitate compelli? Et putetur sequum, ut contra salutem princeps subjectorum voluntatem sequatur, quam pro sua salute subjecti, principis non famulentur imperio? Ipsam tibi mecum, venerabilis fili, crede Ecclesiam Dei supplicare, ut eam sine macula et ruga, sicut scis Domino placere, custodias; nec in eam oculus ille qui pervigilat nævum aliquem quem averteretur aspiat. Ama quod a Deo compunctus elegisti, et intemeratum serva illud cujus pars esse voluisti. Fuerit ante sollicitudo tantum mea, nunc unam nobis causam tua fecit esse clementia. Nec austriorem me quisquam dicat esse prioribus, nec adhortatio aliena pro sententiæ auctoritate teneatur. Diligentior me non pertinaciæ studium, sed scandala secuta fecerunt. Forte inter initia locus esse potuit lenitati: male (sicut notum est) per accessus præcedentium temporum errorum augmenta creverunt. Non parvi habeas, fili sanctissime, quod curasti, ubi sancta Chalcedonenis synodus, et inter sanctos venerandi papæ Leonis religiosissima constituta locum alicujus honoris habuerunt? Ubi non adversum tanta fidei fundamenta quasi quodam bellicum hostium Dei insonuit exercitus? Quanto acrioribus hæc impetita sunt jaculis, tanto validioribus sunt munienda subsidiis. Rogo, clementissime imperator, ne me aut ad delenda (*Edit Rom. deserenda*) hæc quæ dudum beneplacita sunt, aut mutanda compellas. Vox enim illa auribus meis indesinenter immurmurat: Quia *nemo manum ad aratrum mittens, et post se respiciens aptus est regno Dei* (Luc. ix), cum in evidenti sit, quia poenitentia malorum est operum, non bonorum. Sed quanquam his urgemur angustiis, tamen propter mansuetudinis tuæ considerationem, et venerabilium legatorum Joannis episcopi Heracliani presbyteri, et Constantini diaconi allegatio nos non inhumana permovit, qui innocentibus aut ignaris causæ remedia credidit esse poscenda: ad fratrem et coepiscopum nostrum Epiphanium scripta transmisimus, ut memor fidei, memor religionis, quos dignos susceptione esse crediderit, et alienos a communione quam respuimus, sicut asseritur, innocentes eos ad societatem suæ communionis admittat, libelli tamen qui a nobis interpositi est tenore servato. Melius est enim et magis Deo placitum, si salva fide ecclesiastico corpori jungantur abscissi, quam in abscissos transeant, qui in beati Petri immaculata communione manserunt. Data septimo calendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 521).

EPISTOLA LXXIX.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Divinitatis et incarnationis mysterium exponitur.

(c) Hormisda Justino Augusto.

Inter ea quæ ad unitatem Ecclesiæ pertinentia (pertinent), propter quam Deus clementiæ vestræ

(c) Cod. Luc. 125, *Gloriosissimo atque clementissimo filio Justino Augusto.*

elegit imperium, in litteras contulisti: hæc quoque, venerabilis imperator, cura fidei, cui multipliciter vos studere declaratis, adiecit, ut aliquorum preces referendæ ad humilitatis (a) notitiam jungerentur, quibus vel quid quæstionis oriretur agnoscerem; vel ad submovendum propositæ consultationis ambiguum responsum a me religiosæ (b) scientiæ conveniens redderetur. Legi omnia sollicitudine qua decebat; & licet ad responsi plenitudinem sufficere potuisset, si illa tantum quæ a veteribus (ab auctoribus) sunt diffinita rescriberem, tamen ut religiosi propositi vestri remunerarem affectum, non subtrahendum credidi mei quoque sermonis obsequium. Quid enim est quod emergentibus Nestorii et Eutychæis venenis paternâ omisit instructio? Pene omnes impietates cum inventoribus tam nefandorum dogmatum convenientia in unum synodica decreta presserunt: nec ulterius remansit locus ullus tam diris perfidiæ seminibus amputatis, aut Christum Dominum nostrum credere sine carnis fuisse veritate, aut eundem non Deum et hominem de materni uteri intemerata fecunditate prodiisse, cum alter eorum dispensationem, qua salvati sumus negando, quantum in se est, irritam faceret; alter opinione contraria, sed impietate consimili, in eodem Domino nostro Jesu Christo potestatem divinam a vera humanitate secluderet; neque ille recordatus quia palpandam carnem suam Christus ostendit, nec ille Evangelii memor Verbum carnem factum esse dicentis (Joan. i), cui vox Domini indeficienter insonare debuerat, qua dixit et docuit: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit Filius hominis qui est in cælo* (Joan. iii). Sæpe hæc et multis præcedentium sunt comprehensa sententiis; sed nec clementia vestra licet jam dicta sint, fastidiose poterit repetita cognoscere: nec nobis pudor est ea quæ sunt a decessoribus nostris prædicta (prædicata) revolvere. Neque enim possibile est ut sit diversitas predicationis, ubi una est forma veritatis; nec ab re iudicabitur alienum, si cum his, cum quibus convenimus fide, congruamus et dogmate. Revolvantur piis mansuetudinis vestræ auribus decreta synodica, et beati papæ Leonis convenientia sacræ fidei constituta: eadem invenietis in illis quæ recensueritis (inveneritis) in nostris. Quid ergo est post illum fontem fidelium statutorum (statutum)? quid amplius (si tamen fidei terminum servat) quamlibet curiosus scrutator inquirat, (c) aut opere aut institutione perfectius (non opus aut adiectione plenius aut institutione perfectius)? nisi forte mavult quisquam dubitare quam credere, certare quam nosse, sequi dubia quam servare decreta. Nam si Trinitas Deus, hoc est Pater et Filius et Spiritus sanctus, Deus autem unus specialiter legislatore dicente: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est* (Deut. vi), qui aliter

habet, necesse est aut divinitatem in multa dividens (dividat), aut specialiter passionem ipsi essentiae Trinitatis impingat, et (quod absit a fidelium mentibus) hoc est, aut plures deos more profano gentilitatis inducere, aut sensibilem pœnam ad eam naturam quæ aliena est ab omni passione transferre. Unum est, sancta Trinitas non multiplicatur numero, non crescit augmento; nec potest aut intelligentia comprehendendi, aut hoc quod Deus est discretione sejungi. Quis ergo illi secreto æternæ impenetrabilisque substantiæ, quod nulla vel (neque ulla visibilium, vel) invisibilium naturarum potuit investigare natura, profanam divisionem tentet ingerere, et divini arcana mysterii (arcani ministerium) revocare ad calculum moris humani? Adoremus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, indistinctam (indivisam) distincte (Dionys. *indistincta. HARD.*), incomprehensibilem et inenarrabilem substantiam Trinitatis, ubi etsi admittit numerum ratio personarum, unitas tamen non admittit essentiae separationem, ita tamen ut servemus divinæ propriæ naturæ, servemus propriam unicuique personæ, nec personis divinitatis singularitatis denegetur, nec ad essentiam hoc quod est proprium nominum transferatur. Magnum est sanctæ et incomprehensibile mysterium Trinitatis, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, Trinitas indivisa: et tamen notum est quia proprium est Patris ut generaret Filium, proprium Filii Dei ut ex Patre Patri nasceretur æqualis, (d) proprium Spiritus sancti ut de Patre et Filio procederet sub una substantia Deitatis. Proprium quoque Filii Dei, ut juxta id quod scriptum est: *In novissimis temporibus Verbum caro fieret, et habitaret in nobis* (Joan. i): ita intra viscera sanctæ Mariæ Virginis genitricis Dei unitis utriusque sine aliqua confusione naturis, ut qui ante tempora erat Filius Dei, fieret filius hominis; et nasceretur ex (in) tempore hominis more, matris vulvam natus non aperiens, et virginatatem matris deitatis virtute non solvens. Dignum plane Deo nascente mysterium, ut servaret partum sine corruptione, qui conceptum fecit esse sine semine, servans quod ex Patre erat, et representans quod ex matre suscepit. Nam jacens in præsepio videbatur in oculo, involutus pannis adorabatur a magis, inter animalia editus ab angelis (e) nuntiabatur, vix egressus infantiam, et annuntians mysticam sine instituyente doctrinam, inter rudimenta annorum puerilium edens celestia signa virtutum. Idem enim Deus et homo, non (ut ab infidelibus dicitur) sub quartæ introductione personæ: sed ipse Dei Filius Deus et homo, (f) id est virtus et infirmitas, humilitas et majestas, redimens et venditus, in cruce positus et cœli regna largitus; ita nostræ infirmitatis particeps, ut posset interim, ita ingenitæ potentie dominus, ne posset morte consumi: sepultus est juxta id quod homo voluit nasci, et juxta id quam lectionem ita reformât manus antiqua et fere æqualis: *notum etiam quod sit proprium Spiritus S. ut de Patre et Filio procederet sub una substantia Deitatis. Proprium quoque Filii, etc.*

(a) Idem cod., *mææ*.

(b) Idem cod., *sententiæ*.

(c) Idem cod., *Non opus aut adiectione plebis, aut institutione perfectis, nisi, etc.*

(d) In eodem cod. primigenia manus ita hunc textum ferebat: *Notum etiam quod sit proprium Spiritus S. proprium autem Filii Dei ut juxta id, etc.*

(e) Idem cod., *nuntiatus*.

(f) Idem cod., *idem*.

quod Patri erat similis resurrexit, patiens vulnere, et saluator agrorum, unus defunctorum, et vivificator obeuntium; ad inferna descendens et a Patris gremio non recedens: unde et animam, quam pro communi conditione posuit, pro singulari virtute et admirabili (a) patientia mox resumpsit. Hæc ita esse, nec ullam dubitationem oportere recipere, (b) idem Dominus noster Jesus Christus ne inter corporis passiones Deum non esse crederetur, aut ne Deus tantum, et non homo inter opera mirabilium stupenda virtutum, proposito nos duorum apostolorum informavit exemplo, Deum esse Christum Dominum nostrum Petri fide; hominem Thomæ dubitatione declarans. Quid enim intererat, ut quem se homines dicerent, discipulus istos velle inquirere, nisi ut respondente Petro: Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. xvi), notum fieret hoc non de carne et sanguine proditum, sed a Patre Deo inspirante revelatum, et per testimonium laudatæ responsionis fides patefactæ fieret veritatis? Quid intererat, ut apparente post resurrectionem Domino, Thomæ tamen aut deesset cæteris aut soles ambigeret, nisi ut mundus crederet, quod ambigens discipulus exploraret (explorasset), ut dum unus manibus se pateretur tangi, ad universitatem (ab universitate) fideliū quid esset, possit (posset) agnoscere? Non ergo ad (c) improbandum discipulum interposita est dubitatio, sed quaesita posteritatis instructio. Anne ad aliud spectat (aliud expectat), quod se idem Dominus Cleopha cum alio discipulo, cum ad Emmaus tendentes de se loquerentur, inseruit; et quāquam de resurrectione Domini per mulieres, quæ primæ ad monumentum convenerant, agnovissent; tamen ut per eorum dubitationem daret credendi futuris sæculis firmitatem, incipiens a Moyse

· EPISTOLA LXXX.

HORMISDÆ AD EPIPHANIUM.

Ipsi vicariam sedis apostolicae praefecturam in recipiendis lapsis delegat.

Hormisdæ Epiphanio episcopo Constantinopolitano.

Multo gaudio sum repletus, quod circa Ecclesiae pacem, et sanctissimi imperatoris, et dilectionis tuæ tale studium, quale litteris indicasti, legatorum quæ meorum assertionem cognovi. Manifesta enim hinc supernæ misericordiæ documenta produntur, quando et humani principes causam fidei cum reipublicæ ordinatione conjungunt, Ecclesiarum præsules, quod ad dispensationem suam pertinet, officii memores exsequuntur. Talibus indigebat post discordiæ procelas reffligo Christiana rectoribus, qui compressis provida dispensatione turbinibus, diu peregrinatam pacem, depulsa tempestate reducerent, et in futura sæcula propositi sui exempla tendentes, sibi ascribendum indubitanter ostenderent, quidquid Deo

et omnibus prophetis, oportuisse pati Christum, et ita intrare in gloriam suam, interpretatus Scripturas ostendit, et per passionem humanam naturam, et divinam in eo esse per gloriam, (d) multipliciter hæc sanctorum Scripturarum testificatus exemplis? Hæc apud religiosam conscientiam tuam, venerabilis imperator, tanquam ignota dicuntur. Fides enim ipsa, quæ a te constanter asseritur, tibi reddit hoc munus, ut sensibus tuis et affectum suff (e) miserat, et scientiam, per quam diligentius asseratur, infundat. Et tantum interest dispensationis mihi credite, ut ego quoque vel apud scientes nota non taceam; ut succedente sibi per vices temporum catholicorum predicatione sensum quod indeficienter asseritur sine fide credatur. Latius hæc quæ ad deitatem humanitatemque Domini nostri Jesu Christi pertinent, et in eo unitas duas sine confusione naturas potui secundum veterum definita disserere, si caset adversum eos qui his dissentiant disputandum; sed cum in manibus omnium sint et synodica constituta et beati papæ Leonis dogmata, perstrinxisse potius pauca quam evolvere credidi convenientius universa. Nunc vero agnoscere satis est, et cavere proprietatem, et essentiam cogitandum, ut scilicet quid personæ, quid nos oportet deferre substantiæ: quæ qui indecenter (indigenter) ignorant, aut callide impieciatate dissimulant; dum omittunt quid sit proprium filii, trinitæ (scilicet in Trinitate. Hæc.) tendunt insidias unitati (divinitati). Sed si quæ prædicta sunt, valide teneantur fixa radicibus, nec a paterna traditione receditur, et constanter questionibus obviatur. Data (f) vii calendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 521).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Π'.

Ὀρμισδᾶς πρὸς Ἐπιφάνιον

Ὀρμισδᾶς Ἐπιφάνιῳ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως. Πολλὴ ἐπλησθὲν χαρὰς, ὅτι περὶ τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ἀγιοτάτου βασιλέως, καὶ τῆς σῆς ἀγάπης τοιαύτη σπουδὴ. διὰ δὲ τῶν γραμμάτων ἐμήνυσας, καὶ διὰ τῆς τῶν ἐμῶν πρεσβύτων καθάρισεως ἔργων. Ἰαροὺ γὰρ ἐνεύοντες τῆς οὐρανόθεν ἐδωκεν χάριν ἀποδείξαι πρὸς σιν, ὅταν καὶ οἱ τοῦ κόσμου βασιλεῖς τὰς ὑποδείσεις τὰς περὶ τῆς πίστεως μετὰ τῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας συζητήσωσι, καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγούμενοι τὰ συντείνοντα εἰς τὴν ἰδίαν οἰκονομίαν μνησμένοι τοῦ καθήκοντος ἐπιτελῶσι. Τοιούτων ἔχρησε μετὰ τὰς τῆς διχονοίας κατάργηδας ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἰσχυρότερων, οἱ τινες κατευνοσθισμένων προνοητικωτέρῃ διακρίσει τῶν θυλλῶν, τὴν ἐκ πολλῶν ἐνοχλοῦσαν εἰρήνην, ἐξωσθέντες τοῦ χειμῶνος ἐκπαύσει, καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας μετὰ ταῦτα αἰῶνας τῆς ἰδίας προδείξεως τὰ ὑποδείγματα ἐπεκτείνοντες, ἑαυτοῖς ἐπιγυγνόμενοι ἀναμειβόμενοι ἐπαδίδουσι, εἰ τι τῷ θεῷ ἀρίστον οἱ μεταγενέστεροι ἀπὸ τῆς αὐτῶν μυσίσεως

(a) Idem cod., potentia.

(b) Idem cod., id est ne Dominus noster Jesus Christus aut inferat.

(c) Idem cod., explorandum.

(d) Idem cod., Multiplicibus hæc sanctorum Scri-

pturarum insinuantur, etc. Nec...

(e) Idem cod., inferat.

(f) Idem cod., viii.

Ex vet. cod. Vatic. in editione Rom. an. 1491, epiet. 77

placitum posterī pro sua imitatione fecissent. Benedicamus Deum, frater carissime, nostra hoc diebus fuisse concessum, et totis orationum et curarum viribus annitmur, ut quæ per Dei nostri opem bene correctæ sunt, ipso adjuvante per omnia compleantur. Sperandum enim est ut ad compagem corporis sui reliqua quoque quæ adhuc divisa sunt membra festinent, et a potioribus minora non discrepent; ad quod cum dilectio tua Christianæ studio caritatis hortetur, debet id ad quod incitat sequi, et quod amandum suadet amplecti. Similem enim jam fidei curam gerentes, per religiosas patientiam, par etiam præmium de boni operis speramus effectu: neque enim difficultatibus est cedendum. Non fatigatur asperis fides: nec ad cælorum ardua per proclive contenditur: nec remunerationem circa laboris exercitia quis meretur. Unde ne facientes bona, deficiamus, specialiter admonemur: *Beati etiam, teste Psalmista, qui custodiant iudicium, et faciant iustitiam in omni tempore* (Psal. cv): quia non initium laboris remunerationem præmil consuevit invenire, sed terminus. Ergo par studium sollicitudinis assumentes, quibus est una in communione et credulitate societas, quemadmodum de adunata sedi apostolicæ Constantinopolitana Ecclesia pariter exultamus in Domino: ita de reliquarum quoque (sicut affectuose admones) reintegratione curemus primum, ut fidem integritatemque nostram immaculatam ab omni contagione servemus. Nosti enim, frater sanctissime, quæ ecclesiasticam servant vincula concordiam, quæ nos ab hæreticorum teneantur insidiis, per quæ etiam canonum custodiatur auctoritas. His in robore suo omni circumspectione servatis, remedia sperantibus conferentur. Habet enim et ecclesiasticarum ordo regularum, et ipsius forma iustitiæ, ut medicina rationalis benigne et fideliter sperantibus non negetur: nec quisquam ita est ab humanitate diserevis, quem non a rigore discretionis inclinet incauta simplicitas. Sed ut caute hoc citra querelam, aut erroris alienius navum valeat expediri, dilectissime frater, personam meam te in hoc oportet induere, scientem in huiusmodi causis, sicut prædictum est, quid faciendum sit, quid cavendum: ita omnia providenda, ut non ambigas rationem dispensationis huius Deo esse reddendam: ita tamen ut eos qui his fuerunt communionē sociati, vel per vos sedi apostolicæ causa nobis scripta declarant, quibus etiam continentia litterarum, quos obtulerint, inseratur. Sic enim et Severi, et complurum ejus, aut similibus absolvemus errores, nec eorum qui sanari potuerint, dispendia patiemur. Quod ideo vobis specialiter credimus imponendum, ad diligentiam vestram nostra onera transferentes, quia non prava jam documenta resistentes hæreticis edidistis, nec debet de eo ambigi quem bene contigerit explorari. Simul assume remedia medicinæ, simul accingere auctoritate iustitiæ, et sic circa supplices

A ποιεῖσθαι. Εὐλογήσωμεν τὸν Θεόν, ἀδελφοί, ταῖς ἡμέραις τοῦτο ἡμέρας συνηχευμένων γεγονέναι, καὶ πᾶσι εὐχῶν καὶ μαρτυρῶν δύναμειν ἐπιρραυθῶμεν, ἵνα ἅπαν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συνεργίης καλῶς ἄρῃμεν, αὐτοῦ βοθηθῶντος ἐν παντί πληρωθῶμεν. Ἐλπὶς γὰρ ἔστιν, ὅτι περ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ εἰσιεῖν σώματος καὶ τὰ λοιπὰ καὶ εἰς τὴν δεξιμῆν αὐτῆς σπουδᾶσονται, καὶ ἀπὸ τῶν κρείσσων τὰ ὅτινα οὐ διαφυγῶσιν εἰς ὃ ἐπιείκεται, ὅπως εἰς ὃ διεθέσται τῇ σπουδῇ τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης προτρέπεται, ὅπως εἰς ὃ διεγείρει ἐκκαλοῦσθαι, καὶ ὅπως ἀγαπᾶσθαι συμβουλεύει, περιπτύξασθαι. Ὅμοιαι γὰρ ταῖς πιστῶς φροντίδα χειρίζοντες, διὰ τῶν εὐσεβῶς ὑπομονῶν. Ἰσὺν καὶ τὸ ἐκπᾶλλον τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου ἐκείνου ἐκπίζομεν. Οὕτω γὰρ ταῖς δυσχεραῖς ἐστὶ παραχωρητέον· οὐ καταπονεῖται τοῖς τραχυσίν ἡ πίστις, οὐδὲ εἰς τὰ τῶν οὐρανῶν ὑψώματα διὰ κατωφεροῦς τις ἐπιτείνεται, οὐτὲ τὰς ἀνταμιψίως, ἀνὴν τῆς τοῦ καμῆτου γυμνασίας τις ἀξιοῦται. Ἀπὸ ἡμᾶς μὴ ἐκκαλῶμεν τὰ ἀγαθὰ ποιοῦντες, ἰδιῶς ὑπομνησκάμεθα. Καὶ γὰρ μακάριοι, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ψαλμῶδης, οἱ φυλάσσοντες κρίσει καὶ ποιοῦντες δοκιμοσύνην ἐν παντί καρπῷ, ὅτι οὐχὶ ἀρχὴ τοῦ καμῆτου τὴν ἀνταμίσψιν τοῦ ἐκπᾶλλον εἰσὶν εὐρίσκουσιν, ἀλλὰ τὸ τέλος. Τοιγαροῦν Ἰσὺν σπουδῶν τὰς μαρμῶν ἀναλαβόμενοι, οἷς ἐστὶ μία ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πίστει ἡ ἑταιρία· ὁν τρόπον περὶ τῆς ἐκκοινωνίας περὶ τῇ Ἀποστολικῇ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίας, ἐπιστὸς ἀγγελλόμεν ἐν κυρίῳ· οὕτω καὶ περὶ τῶν τῶν λοιπῶν, καθὼς ἐνδιαθέτως παρανοῖς, ἀποκαταστάσεως φροντισόμεν πρῶτον, ἵνα τὴν πίστιν καὶ τὴν τελειότητα ἡμῶν, ἀσπλιν ἀπὸ παντὸς μάσματος φυλάξωμεν. Καὶ γὰρ οἷσα, ἀδελφοί, τιμωτάται, ποιοῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὁμονοίαν φυλάττουσι σύνδεσμοι, τὴν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν αἵρετικῶν φυλάττουσιν ἐπιβουλῶν, καὶ διὰ τοῦτον ἡ τῶν κακῶν φυλάττεται ἀσθεντία. Τούτων ἐν τῇ ἰδίᾳ ἰσχῷ πάσῃ προσοχῇ φυλάττομένων, ἵσας τοῖς ἐκπίζουσιν προστινέχουσιν. Ἐχει γὰρ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ οὐκ ἡ τῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς δικαιοσύνης ὁ τύπος, ὅπως εὐλογος θεραπεία τοῖς καλῶς καὶ πιστῶς ἐκπίζουσιν, μὴ ἀρνηθῆναι. Ὅδὲ τις ἔστιν οὕτως ἀπὸ τῆς φυλακτικῆς διατηρηθῶν, ὅτι οὐχὶ ἀπὸ τῆς σκληρότητος τοῦ δεσμοῦ ἐκκαμῆται ἡ ἀπάνουργος ἀπότης, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ τὸ ἐκκαμῆται καὶ χωρὶς μαρτυρίας, ἡ τῆς νεγῶδους πλάνης ἰσχυρία προελθῆναι, ἀγαπᾶτε ἀδελφοί, τὸ ἡμῶν πρῶτον σὲ ἐν τούτῳ χρὴ ὑπελθεῖν ἐπιτελέμενον ἐν ταῖς τοιαύταις ὑποθέσεσι, καθὼς προείρηται, εἰ ποσὶν ἐστὶ, τὴν φυλακτικὴν, οὕτω πάντων προνοούμενον, ὡς μὴ ἀρραβωνία λόγον ταύτης τῆς διευτυπώσεως τῇ θεῷ ἀποδοῦσθαι, οὕτως μὲντοι, ἵνα τοῦτοις οἱ τινες ὡς τῇ κοινωνίᾳ συναρτῶνται, καὶ οἱ ὡς τῶν τῶν Ἀποστολικῇ θρόνῳ, τὴν ὑμῶν γραμμάτια ἡμῶν ὁρῶμεν, οἷς καὶ τὰ περιεχόμενα τοῖς ἐκπίζουσιν, οὕτως ἀποσυνέμειναι, ἀμειψόμεν. Οὕτω γὰρ τοῦ Ἰσχυρίου, καὶ τῶν τούτων ὑπομνηστικῶν, καὶ τῶν ἡμῶν ἀποδοθῶνται πλάνης, καὶ οὕτως τοῖς, οἱ τινες ἐκπᾶλλον διατηροῦνται τὴν ἑμῶν ὑπομνηστικῶν. Ὅπως δὲ τούτοις ὡς ἰδιῶς ὡς τῶν ἐκπᾶλλον πρὸς τὴν ὑμῶν ἐπιμνηστικῶν, τὰ ἡμέτερα μεταφέροντες βάρη, ἐπειπερ οὐ μικρὰς ἡδὴ ἀποδείξεις τοῖς αἵρετικῶς ἀνδοτάμνοι δεινότητι, καὶ οὐ χρὴ περὶ τούτου διατάξιν, ἐν καλῶς συνείδη δόμῳ

¹ Hic ms. addit vel Supplicii pro Sulpicii Sorensis: sed utrumlibet ridiculo errorē. HANB.

humanitate mollire, ut in hæreticorum contagione perdurantes, aut eos qui innocentiam simulant, et cum nostris sola voce consentiunt, ab his quibus pro Ecclesiæ redintegratione consultitur et providetur, excludas : nec enim expedit circa hos ecclesiasticam temperare censuram. Non enim erunt miserationis bona pro eorum, quibus consuli oportet, necessitate collata, si indiscrete fuerint bonis malisque communis. Et quia Hierosolymitanorum quoque faciebat in tuis litteris tua dilectio mentionem, quorum etiam ad nos quædam delata professio, necessarium duximus vel recensere quæ scripta sunt, vel respondere quæ congrua. Qui si sanctorum Patrum constituta custodiant, si illa fidei fundamenta venerantur ab his quæ per eos sancto Spiritu compungente definita sunt, non recedent. Aut enim perfecta sunt, ita ut sunt, et adiectione non indigent : aut bene valida, et ideo non mutanda : quando per ea omnia hæreticorum venena compressa sunt. Nec quidquam Chalcedonensis synodus, quod utile quælibet diligentia potuisset excogitare, præterit : quæ præcedentium quoque dogmata vel clarius manifestavit, vel repetita auctoritate firmavit, speciale quoddam adversus Nestorium et Eutychem aggressa certamen, alterum deitatem Dei nostri Jesu Christi a carne separantem, et ideo sanctam Mariam Dei genitricem pronuntiare vitantem : alterum veritatem carnis in Domino renuentem. Quando Dominus noster Jesus Christus idem Filius Dei, idem filius hominis, una in duabus persona naturis divinitatis et humanitatis carnis, nec naturis adunatione confusis, non velut quarta persona addita Trinitati, sed ipse Filius Dei *exinaniens semetipsum, et formam servi accipiens* (Philip. 1), propter quod et unam nec divisibilem profitemur essentiam Trinitatis, et proprietatem tamen suam scimus inesse personis, quam Filii Dei cum assumpta carne, unam Spiritus sancti : et personas proprietatibus designantes, et per unitatem essentiam inseparabile Trinitatis mysterium confirmantes. Neque enim ambigi potest Verbum Dei intra matris viscera per carnem, humanam assumpsisse naturam, nec post a se factam intra vulvam naturarum unionem divisum. Nam ut humanitas sine Deo non est edita, sic in cruce non est impassibilis divinitas a carnis passione divisa : quod virginis paritus et internerata fecunditas, et singularis a mortuis resurrectio, et ad cælos declarat ascensio. Hæc si quemadmodum a Patribus constituta sunt servant, credant, nec definita transcendant : a quo tramite qui declinant, ipsi sibi nebulam dubitationis *condunt*. Nobis autem illud apostolicum contentiosis respondere necesse est. *nos hanc consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei* (I Cor. 11). Hæc ideo breviter, quia nec ambigi convenit de rebus iuxta fidem sæpius definitis : et pene supervacua est allegatio, quæ adhibetur instructis, cum super hac re et ad clementissimum principem filium nostrum non pauca perstrinxerim. Et quia de Hierosolymitanorum propositione respondimus, hoc quoque æstimavimus,

A ἀποδειχθῆναι. Ἄμκα προσλαβῆσθαι τὰς διαρκείας τῆς ἰαύσεως, ἀναψῶσθαι τὴν κληντιαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ οὕτω περὶ τοὺς ἐκτάς τῇ φιλαθροπῳῃ ἀπαλύνεσθαι, ἵνα τοὺς ἐν τῇ τῶν αἰρετικῶν μίαιματι ἐπιμένοντας, ἢ τοὺς, οἱ τὸ ἀνέκλινον ἀποκρίνονται, καὶ μετὰ τῶν ἡμετέρων μὴν τῇ φωνῇ συμφωνοῦσιν ἀπὸ τούτων, ὃν ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκκλησίας φροντὶς καὶ πρόνοια ἔστιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Οὐδὲ γὰρ συντελεῖ περὶ τούτους ἐκκλησιαστικὴν κέρασαι αὐταρίαν. Οὐ γὰρ ἔσται λοιπὸν τοῦ ἔλλεος τὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν τῶν προνοηθῆναι ὀφειλόντων ἀνάγκην συναχθέντα, ἵαν διακρίτως ἔσονται κοινὰ καλοῖς καὶ κακοῖς. καὶ ἐπειδὴ τῶν ἱεροσολυμιτῶν ὁμοίως ποιήσασθαι ψῆφον ἐν τοῖς οἰκίαις γράμμασι μνήμην ἢ σὴ ἀγάπη, ὃν καὶ πρὸς ἡμᾶς ὡνίχη τις ὁμολογία, ἀναγκαῖον κρησάμεθα καὶ ἀναρῶναι τὰ γραφέντα, καὶ ἀποκρίνασθαι B τὰ πρόσφορα. Οἱ τινες εἰ τὰς τῶν ἁγίων πατέρων διατύπώσεις φυλάττουσιν, οἱ ἐκείνης τῆς πίστεως τοὺς θεμιλοῦς εἴδονται, καὶ ἀπὸ τούτων τῶν δι' αὐτῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος κατανύσσοντος ὁρισθέντων, οὐκ ἀναχωρήσουσιν. Εἰ γὰρ εἰσι τέλεια, ὥσπερ εἰσι, καὶ προσθήκας οὐ δέονται, ἢ καλὸς βίβλαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνταμιεπία, ὁπότε δι' αὐτῶν πάντα τὰ τῶν αἰρετικῶν δηλητήρια καταπισθῇ, οὐδὲ τι ἢ ἐν Χαλκεδὸνι σύνοδος, ὅπερ χρῆσιμον, οἰαδύποτε ἐπιμελεῖαι ἡδύνατο ἐπινοῆσαι, παρέδραμεν, ἢ τις τῶν προλαβουσῶν ὁμοίως τὰ δόγματα, ὃ τολανγίστιρον ἐφανέρωσεν, ἢ ἐπαναληφθεῖσα τῇ κληντιᾷ ἐδεκαιοσιν ἰδικὴν τινα κατὰ Νεστορίου, καὶ Εὐτυχούς ἀναδιεξαμένη ἀγῶνα, τοῦ μὲν ἑτέρου τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θεότητα ἀπὸ τῆς σαρκὸς χωρίζοντες, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἁγίαν Mariam Θεοτόκον ἐξαγγέλλειν ἐκλίνοντες, C τοῦ δι' ἑτέρου τὴν ἀλήθειαν τῆς σαρκὸς ἐν τῇ κυρίῳ ἀπανικνομένου, ὁπότε ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· οὗτος υἱὸς Θεοῦ, ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, ἐν πρόσωπον ἐν δύο φύσει, καὶ θεότητος καὶ σαρκὸς, οὐδὲ τῶν φύσεων ἐν τῇ ἐνώσει συγχυθεῖσιν, οὐχ ὡς τετάρτου προσώπου προστεθέντος τῇ τριάδι, ἀλλ' αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐκινῶνται ἐκνὸν καὶ μορφήν δούλου ἔλαβε. διὰ καὶ μίαν καὶ οὐδὲ διακριτὴν ὁμολογοῦμεν οὐσίαν τῆς τριάδος, καὶ τὴν ἰδίαν ὁμοίως ἰδιότητα ἴσμεν ἐν εἶναι τοῖς προσώποις. Ἐν γὰρ τοῦ πατρὸς ὁμολογοῦμεν εἶναι πρόσωπον, ἐν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μετὰ τῆς προσληφθεῖσας σαρκὸς, ἐν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ τὰ πρόσωπα ταῖς ἰδιότησι σημαίνοντες, καὶ διὰ τῆς ἐνότητος τῆς οὐσίας, τὸ ἀχώριστον τῆς τριάδος μυστήριον ὁμολογοῦντες. Οὐτε γὰρ δυνατόν ἀμφιβάλλεσθαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς τῆς μητρὸς σπλάγχκοις D διὰ τῆς σαρκὸς, τὴν ἀνθρωπικὴν προσειλημμένην φύσιν. καὶ μὴ μετὰ τὴν παρ' αὐτοῦ γεννημένην ἐν τῇ μητρὶ τῶν φύσεων ἐνωσιν δηλῶμεν. καθάπερ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῇ ἀνθρωπίνῃς ἀντι Θεοῦ γυνήθεισα, οὕτως ἐν τῇ σταυρῷ ἢ ἀπαθὲς θιότης, οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ τῆς σαρκὸς παθους διηρημένη, ὅπερ ὁ τῆς παρθένου τόκος, καὶ ἡ ἀχραντος γονιότης, καὶ ἡ ἐξαίρετος ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ἡ εἰς οὐρανούς δαίκνυσιν ἀνδοξία, ταῦτα εἰ καθὼς παρὰ τῶν πατέρων ὥριστα, φυλάττουσι, πιστευόμενα, καὶ μὴ δι' ὀρισμῶνα παραβαινέτωσαν, ἀπ' ὧς τριδὸν οἱ ἐκλίνοντες, αὐτοὶ ἐκνὸις νίφος ἀμφιβολίας περιχέουσιν. Ἡμεῖν δὲ ἐκείνο τὸ Ἀποστολικόν, τοῖς φιλονεικοῖς, ἀποκρίνασθαι ἀνάγκη ἔστιν· « Ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. » Ταῦτα διὰ τοῦτο διὰ βραχείων, ἐπειδὴ οὕτε ἀμφιβάλλεσθαι προσήκει περὶ πραγμάτων

salutis eorum causa competenter ad eundem, ut si communionis apostolicæ desiderant unitatem, professionem suam scripto inditam, quam legalis nostris apud Constantinopolim positis obtulerunt, aut per suos ad nos dirigant, aut fraternitati vestræ tradant, eodem tamen, sicut diximus, tenore conscripam, quæ ad nos modis omnibus sub vestra ordinatione deferatur. Nam de Thessalonicensibus, quorum ad nos legati sub clementissimi et fidelissimi principis filii nostri ordinatione venerunt, ne quid omissem credamur, nosse vos volumus, secundum hoc quod Domino nostro inspirante placuerit, causam omnem nostri (vestra) dispositione tractandam, et si quod oportet impleverint, ordinanda hæc per fratrem nostrum et coepiscopum venerabilem virum Joannem, sed et filios nostros Heraclianum presbyterum et Constantinum diaconum, ecclesiastico honore dignissimos; ad causam pertinentia conscripsisse contenti, gratulati sumus in viro ordinis nostri par meritum et religiosum nos invenisse propositum, et cum legatione mandata sapientiæ et moribus congruentia. Votiva enim res et plena gaudii est, ut sicut iusta æstimatione probabiles, quos communionis et officii contigerit esse consortes. *Et alia manu*: Deus te sanum custodiat, frater venerabilis. (Data septimo calendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule [anno Christi 521].)

Sanctissimus archiepiscopus dixit: Nunc venerabilissimi notarii sanctissimæ Ecclesiæ nostræ, si quæ sunt chartæ apud eos præsentem causam concernentes, ipsas nobis manifestas faciant. Et productis chartis per venerabilem Cosmam diaconum, notarium et chartophylacem, Macarius venerabilis diaconus et notarius, libellum ex persona clericorum Theopolis, et relationem synodi ibidem in regia urbe congregatæ, utrumque ad Joannem inter sanctos archiepiscopum ipsius regis urbis, legit. Et Callonymus, venerabilis diaconus et notarius, ex codice epistolam ad Joannem sanctæ memoriæ archiepiscopum Hierosolymorum, et ad Epiphanium piæ memoriæ Tyriorum episcopum, legit. Insuper etiam epistolam missam ab ipso Joanne Hierosolymorum episcopo et synodo sua ad sanctum Joannem legit. Et Stephanus, venerabilis notarius et diaconus, relationem missam ab Epiphanio Tyrio et synodo sub eo congregata legit. Et Paulus venerabilis notarius et diaconus relationem cum gestis destinatam ab epi-
scopo secundæ Syriæ ad sanctissimum Joannem archiepiscopum regis urbis; quæ omnia inserta fu re.

νοτάριος, και διάκονος, τὴν σταλίσαν ἀναφορὰν παρὰ Ἐπιφάνιου ἐπισκόπου γινόμενου Τύρου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνόδου ἀνέγνω, καὶ Παῦλος ὁ θεοσεβίστατος νοτάριος καὶ διάκονος, τὴν σταλίσαν ἀναφορὰν σὺν τοῖς πεπραγμένοις ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων Συρίας δευτέρως, πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις Ἰωάννῃ γενόμενον ἀρχιεπίσκοπον τῆς βασιλίδος πόλεως, ἢ τινὰ σύμπαντα καὶ ἐντέλλεται.

EPISTOLA

JUSTINI IMPERATORIS AD HORMISDAM.

Paulum Antiochenum de quibusdam accusatum episcopatu se abdicasse signi fecit.

Justinus Augustinus Hormisdæ papæ.

PATROL. LXIII.

τῶν περὶ τῆς πίστεως πολλὰκις ὀρισθέντων, καὶ πανταῶς περικτὴ ἐστὶν ἡ δικαιολογία ἡ προσφερομένη τοῖς παρασκευασμένοις, ὁπότε περὶ τοῦτου τοῦ πράγματος, καὶ πρὸς τὸν ἐνδοξότατον, καὶ φιλελευθρότατον βασιλέα τὸν ἡμετέρον υἱόν, οὐκ ὀλίγα ἐσημάνημεν. Καὶ ἐπειδὴ περὶ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ὁμολογίας ἀπεκρινάμεθα, καὶ τοῦτο ἐπιλάβομεν τῆς τούτων σωτηρίας χάριν ἀρμοδίως προσβίνα, ἵνα ἰάν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπιποδῶσι τὴν ἑνωσιν, τῆς ἰδίας ὁμολογίας τὸ ὕψος ἐγγράφως μνησθίσαν, ἐν τοῖς ἡμετέροις πρεσβυτεῦται ἐν Κωνσταντινουπόλει διάγουσι προσήγησαν, διὰ τῶν ἰδίων πρὸς ἡμᾶς ἀποστειλώσων, ἡ τῇ ὑμετέρᾳ ἀδελφότητι δώσουσι, τῇ αὐτῇ μίνοι, καθὼς εἶπον, δυνάμει συγγραμμίναν, ἢ τις πρὸς ἡμᾶς πᾶσι τοῖς τρόποις δι' ὑμετέρας διατυπώσις, νομισθῆσεται. Περὶ γὰρ Θεσσαλονικίαν, ὣν πρὸς ἡμᾶς οἱ πρίσβεις διὰ

τῆς τοῦ πιστοτάτου, καὶ ἐνδοξοτάτου βασιλείας τοῦ ἡμετέρου υἱοῦ διατυπώσις ἦλθεν, ἵνα μήτι παραλειπομένη δοξώμεν, γινώσκον ἡμᾶς βουλόμεθα κατὰ ταῦτα, ἅπερ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐμπνέοντος ἤρσαν, τὴν ὑπόθεσιν πᾶσαν τῇ ὑμετέρᾳ διασείψει ψηλασθῆναι, καὶ εἰ ὕπερ χρὴ πληρώσουσι διατυπωθῆναι. Ταῦτα διὰ τοῦ θείου, καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν τοῦ σεβασμιωτάτου ἀνδρός Ἰωάννου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν υἱῶν ἡμῶν, Ἡρακλιανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ διακόνου, τῆς ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς ἄξιον, τὰ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἀνήκουστα ἀρεσιβόλους ἀντιγράψαι, ἥσθημεν ἐν ἀνδρὶ τῆς ὑμετέρας τάξεως ἴσῃν ἄξιον καὶ εὐλαβεῖ πρίσβειν ἡμᾶς εὐρηκέναι, καὶ μετὰ τῶν τῆς πρεσβείας ἐντολῶν, τῇ φρονήσει καὶ τοῖς τρόποις συνάδοντα. Εὐχαῖον γὰρ πρᾶγμα, καὶ πλήρης χαρᾶς, ἵνα ὅσι κεκρίμενος δόκιμο, οὗς τῆς κοινωνίας καὶ τῆς τάξεως συνέβη εἶναι συγχεύουσιν. Καὶ ἄλλη χειρὶ, «Ὁ Θεὸς σε ὑγίῃ διαφυλάττει, ἀδελφε ἐτιμώτατε.»

Ὁ ἀγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος εἶπε· Νῦν καὶ οἱ θεοσεβίστατοι νοτάριοι τῆς ἀγιωτάτης ἡμῶν ἐκκλησίας, εἰ τινὲς εἰσι παρ' αὐτοῖς χάρται τὴν παρούσαν ὁρῶντες ὑπόθεσιν, ὅλους ἡμῖν τοιούτους ποιήσουσι. Καὶ προσκομισθέντων τῶν χαρτῶν διὰ κοσμά τοῦ θεοσεβίστατου διακόνου νοταρίου, καὶ χαρτοφυλάκος, Μακάριος ὁ θεοσεβίστατος διάκονος καὶ νοτάριος τὸν ἐκ προσώπου τῶν Θεουπόλεως κληρικῶν λιβέλλον, καὶ τὴν ἀναφορὰν τῆς ἐνδημούσης τεινικαῦτα τῇ βασιλεῖ πόλει συνόδου ἀμώτερον πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις Ἰωάννῃ ἀρχιεπίσκοπον γενόμενον τῆς αὐτῆς βασιλίδος πόλεως ἀνέγνω, καὶ Καλόνυμος ὁ θεοσεβίστατος διάκονος καὶ νοτάριος ἀπὸ κώδικος τὴν πρὸς Ἰωάννῃ τὸν τῆς ὁσίας μνήμης ἀρχιεπίσκοπον γενόμενον Ἱεροσολύμων ἐπιστολὴν, καὶ τὴν πρὸς Ἐπιφάνιον τὸν τῆς θεωριλίδος μνήμης, τῆς Τυρίων γενόμενον ἐπίσκοπον ἀνέγνω, εἰ μὴν καὶ τὴν πεπραγμένην ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐπισκόπου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν συνόδου, πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις Ἰωάννῃ ἐπιστολὴν ἀνέγνω, καὶ Στέφανος ὁ θεοσεβίστατος

καὶ τὴν πρὸς Ἐπιφάνιον τὸν τῆς θεωριλίδος μνήμης, τῆς Τυρίων γενόμενον ἐπίσκοπον ἀνέγνω, εἰ μὴν καὶ τὴν πεπραγμένην ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐπισκόπου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν συνόδου, πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις Ἰωάννῃ ἐπιστολὴν ἀνέγνω, καὶ Στέφανος ὁ θεοσεβίστατος

Ut quod in Paulo viro reverendissimo contigit apostolatus vestro pœficia; qui sacerdotio præditus Antiochenæ civilis, ita versatus esse dicitur in multis causis quæ religiosis alienæ sunt episcopis, ut clericum suorum proditiōne, habitatorum etiam

dictæ civitatis, aliorum insuper frequentium incusaretur, non tantum legatis vestræ sanctitudinis in hac regia positæ urbe (ut ipsos quoque retinere censemus), verum post eorum recessum; qui malæ conscientie suæ testimonio veritus insuper ne, quæstione habita, graviolem formam exi us rei posceret, recusatores libellos obtulit, ut liceret ei secedere a suscepto (sicut dictum est) episcopatus officio; quoniam igitur cordi nobis est et fuit ut semper civitatum antistites in amore sint omnium communi, quorum regendas acceperunt animas, Paulus autem reverendissimus ultro se de suo (prout memoravimus) abdicavit sacerdotio, præsentem epistolam diximus dirigendam, ut vobis aperiantur, et orationibus propriis cœlesti nobis præsidium dignetur acquirere. Data calendis Maiis, Constantinopoli, Justiniano et Valerio viris clarissimis consulibus (anno Domini 521).

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Eadem quæ in superiori epistola.

Per omnia sanctissimo ac beatissimo domino fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanius episcopus.

Frequentiores quidem litteras facere ad vestram beatitudinem et frui affectu fraternæ caritatis optamus. Nunc autem ea quæ evenerunt cupientes vestram sanctimoniam non latere, præsentibus usi sumus scriptis. Multis enim et non parvo spatio temporis perturbationibus Antiochiæ maximam civitatem, quæ est in diocesi Orientali prima, circumstantibus, sub occasione quia Paulus amabilis Deo episcopatum memoratè habuit civitatis, et multis urbis ipsius habitatoribus, sicut diverunt aliqui, a catholica sese separantibus, et assiduas interpellationes tranquillissimo et fidelissimo principi nostro ingerentibus, et eorum quæ in accusationem ducebantur inquisitionem supplicantibus fieri manifestam. Quæ quidem initium olim sumpserunt, sicut nec directos a vestra sanctitate Deo amabiles legatos latuit, cum in regia degerent civitate, agnoscentes super his omnia. Memoratus ergo amabilis Deo Paulus prodesset sibi hoc existimans, per libellos proprios designatæ civitatis desertionem et episcopatus elegit, et universalem quietem, et a causis alienationem se præferre monstravit. Quæ omnia et amabilem Christo principem nostrum manifesta reverentia vestræ fecisse novimus: sed nunc omnibus nobis pretiosius, et de quo maxime noctibus et diebus bonum nuntium de his qui ab amantissimo principe et a nobis directi sunt ad vestram beatitudinem Deo amabiles legati, amicam Deo pacem nuntiantes, et omnia pulchritudine decora unitatem sanctarum Ecclesiarum annuntian-

tes, quam cito ad nos destinare dignemini, ut præsentis causæ (sicut sæpe scripsimus) sit celestis lucrum his qui in celeritate sunt bonæ correctionis auctores, beatissime et sanctissimo frater. Omnem quæ est cum tua beatitudine in Christo fraternitatem nos et qui nobiscum sunt multis salutamus annis.

* EPISTOLA LXXXI.

AD REMIGIUM REMORUM EPISCOPUM.

Vices suas illi deputat in regno Clodovei Francorum regis nuper ad fidem conversi.

Dilectissimo fratri Remigio, Hormisdæ.

Suscipientes plena fraternitatis tuæ congratulatione colloquia, quibus nos germanæ salutis tuæ lætificavit indicio, corporali cum spiritualibus officiis incolumitate subnixæ, congruum esse perspeximus hanc ipsam quam mente gerimus verbis aperire lætitiæ. Agis enim summi documenta pontificis, dum et prædicanda facis, et ea insinuare non differs. Prærogativam igitur de nostri sumpsimus electione judicii, quando id operatum te esse didicimus, quod cæteris agendum obnixius imperamus, ut in provinciis tanta longinquitate disjunctis, et apostolicæ sedis vigorem, et Patrum regulis studeas adhibere custodiam. Vices itaque nostras per regnum dilecti et spiritualis filii nostri Clodovei, quem nuper, adminiculante superna gratia, plurimis et apostolorum temporibus æquiparandis signorum miraculis prædicationem salutiferam concomitantibus, ad fidem cum gente integra convertisti, et sacri dono baptismatis consecrasti, salvis privilegiis quæ metropolitani decrevit antiquitas, præsentii auctoritate committimus: augentes studii hujus participatione ministerii dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedii dispensationis exubias. Et licet de singulis non indigeas edoceri, a quo jam probavimus acutius universa servari, gratius tamen esse solet, si ituris tramstrat ostenditur, et laboraturis injuncti operis forma monstratur. Paternas igitur regulas et decreta sanctissimis diffinita conciliis ab omnibus servanda mandamus. In his vigilantiam tuam, in his curam et fraternæ monitionis exhortationis ostendimus. His ea quanta dignum est reverentia custoditis, nullum relinquit culpæ locum sanctæ observationis obstaculum. Ibi fas nefasque præscriptum est, ibi prohibitum ad quod nullus audeat aspirare, ibi concessum quod debeat Deo placitura præsumere. Quotiens universe poscit religionis causa concilium, te cuncti fratres evocante conveniant, et si quos eorum specialis negotii pulsant intentio, iurgia inter eos oborta compesce, discussa sacra lege determinando certamina. Quidquid autem illic pro fide et veritate constitutum, vel provida dispensatione præceptum, vel personæ

catum Romanum suscepit, acceptam refert. At eam certum sit Clodoveum ad Hormisdæ tempora non pervenisse, sumpta inde ab aliquibus viris doctis ansa existimandi eam historiam commentitiam esse, indeque varia scripta hinc inde prodire. Sirmopolis epistolam illam Hormisdæ ad Remigium a conciliis Gallicanis rejectam, nullamque ejus rationem habuit.

* Ex Labbei Append., tom. IV.

* OBSERVATIO P. ANTONII PAGI AD ANN. CHRISTI 514, NUM. 5.

Plinmarus in Vita sancti Remigii episcopi Remensis, postquam bellum Visigothicum, missamque ab Anastasio Augusto legationem in Franciam enarravit, agit de vicariatu seu de Primatu hujus præsulis per universum regnum Clodovei Francorum regis, quem ipsemet primus ex archiepiscopis Ecclesiæ suæ erant, illiusque originem Hormisdæ, qui hoc anno pontifi-

nostræ auctoritate fuerit confirmatum, totum ad A scientiam nostram instructa relationis attestatio-
perveniat. Eo fiet ut et noster animus officii caritate
dati, et tuus securitate perfruatur accepti. Deus te
incolumem custodiat, frater carissime.

(Geminas sequentes epistolas nondum editas in
collectione Avellana quæ continetur in codice Vati-
cano 4961 narti Ballerini eas dederunt in disserta-
tione præmissa tom. III operum sancti Leonis Magni,
pag. CLXVI, etc. Ex his ergo huc transferuntur.)

Hormisdæ.

Cum necesse fuerit scripta domino filio clemen-
tissimo principi destinari, amplitudinem vestram
silentio præterire nequimus. Et ideo salutationis
honorificentiam præloquentes eos qui in rem desti-
nati sunt, commendamus, postulantes ut, domino
nostro auctore, sub vestra dispositione celeriter ut
(leg. ad) destinata perveniant, ut sacratissimus et

religiosissimus imperator meritorum suorum gloriam
possit sine dilatione cognoscere.

Justinus Augustus Hormisdæ.

Illustrem virum episcopum R. grato suscepimus
animo non pro honore tantum qui debetur sacerdo-
tibus, verum etiam pro affectu vestre sanctitudinis.
Nam quicumque tuo comprobatus iudicio fuerit, est
apud nos etiam iudicatus probatissimus. De opera
tamen et favore, qui sacrosanctis in'erendus est
ecclesie, tunc demum opportunius statuatur, cum
legati, quos nuper ad regem magnificum Trasamun-
dum destinasse noscimus, reversi propitia Divinitate
responsum nobis detulerint. Vestra autem beatitudo
supernum nobis præsidium indefessis orationibus
postulare dignetur. Data xv cal. Decembris, Con-
stantinopoli, domino Justino perpetuo Augusto (sup-
ple cos., id est anno 519), accepta xi cal. Junii
Rustico cos., id est an. 520.

DECRETA HORMISDÆ PAPÆ

EX GRATIANO DESUMPTA.

DECRETUM PRIMUM

Qui ad poenitentiam agendam in monas erio recluditur,
presbyter non ordinatur.

Si ille qui ultro petit poenitentiam, quamvis eam
perfecte agat, non potest episcopus aut presbyter
ordinari, ita ut etiamsi per ignorantiam ordinatus
fuerit, et postea convincitur poenitentiam accepisse,
deiciatur: ille ergo qui invitus ad poenitentiam
agendam mittitur in monasterium (qui utique nihil
aliud quam poenitens dicendus est), quæ conscientia
ad sacerdotium pervenire permittitur? Nemo mihi
taliam quælibet contra auctoritatem sedis apostolicæ,
vel contra trecentorum decem et octo episcoporum
et reliquorum canonum constituta objiciat: quia
quidquid contra illorum definitionem, in quibus
Spiritus sanctum credimus locutum, dictum fuerit,
recipere, non solum temerarium, sed etiam pericu-
losum esse non dubito (Dist. 50, Si ille qui).

DECRETUM II.

Nuptias occultas celebrare non licet.

Nullus fidelis, cujusunque conditionis sit, oc-
culte nuptias faciat, sed benedictione accepta a
sacerdote, publice nubat in Domino (30, quæst. 5,
Nullus fidelis).

DECRETUM III.

Palea. Idem Eusebio episcopo.

Tua sanctitas requisivit a nobis, frater venerande, de
filio adultero [F. adulto] quem pater matrimonium con-
trahere vult, si sine voluntate filii adulti facere potest;
ad quod dicimus: Si aliquo modo non consentit filius,
fieri non posse. Potest autem de filio nondum adulto,
voluntas cujus nondum discerni potest, pater eum
cui vult in matrimonium tradere, et postquam filius
pervenerit ad perfectam ætatem, omnino observare
et adimplere debet. Hoc ab omnibus orthodoxæ fidei

cultoribus, sancitum a nobis, tenendum mandamus
(31, quæst. 2, Tua sanctitas).

DECRETUM IV.

Abaque episcopi permissu in ecclesia consecrata non
erigatur altare.

Nullus presbyter in ecclesia consecrata aliud al-
tare erigat, nisi quod ab episcopo loci fuerit sancti-
ficatum (a) vel permissum, ut sit discretio inter sa-
crum et non sacrum; nec dedicationem fingat, nisi
sit. Quod si fecerit, degradetur, si clericus est; si
vero laicus, anathematizetur.

EX DOCTRINA HORMISDÆ PAPÆ

CAP. IV.

Burch. lib. iv, cap. 57.

Si quis baptizat, aut aliquod divinum officium
exercuerit per temeritatem, non ordinatur [F. ordina-
tus], abjiciatur ab Ecclesia, et nunquam ordinetur.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

Certo certius visum semper fuit viris hactenus
eruditis a Gelasio summo pontifice in synodo Romana
70 episcoporum scriptum fuisse decretum sive noti-
tiam de libris sacris et apocryphis: cujus, ut omi-
tam innumerabiles codices manuscriptorum vetustissi-
mos ac præcipue dignationis, et ipse Nicolaus I papa
meminit epistola 42 ad omnes Gallie episcopos missa,
his verbis: Consonat autem huic beatissimo papæ
Leoni sanctus et facundissimus in decretis suis papa
Gelasio ita inquit: Decretales epistolas, quas bea-
tissimi papæ diversis temporibus de urbe Roma pro
diversorum Patrum consultatione dederunt, venerabi-
liter suscipiendas decernimus, etc. Multique post illum
annis Gratianus retulit in suam discordantium cano-
num Concordiam parte prima, distinctione 15, cap.
Sancta Romana Ecclesia. Verum non deservunt qui
ex codicibus aliquot manuscriptis: præsertim Jurensi
ex monasterio S. Eugendi, sive, ut cum vulgo lo-
quar, S. Claudii et antiquissimo optimæ notæ Ur-
gelleni, ut qui vidit Stephanus Baluzius mihi testis
est, tribuere voluerint Hormisdæ papæ, qui a Gela-
sio tertius Romanam rexit Ecclesiam. Vide quæ

(a) Burchardus, lib. III, cap. 18, in meo cod. ms. sic legit, et quantum arbitror, melius: vel illius per-
missu sanctificatum est. MAN. I.

sic legit, et quantum arbitror, melius: vel illius per-

Chiffetius noster (cum sub prelo properaret ad metam totius hic noster quartus) Divisione emisit in lucem, pag. 149 notarum in Vigilium Tapsenæ episcopum, hoc initio:

Incipit decretale in urbe Roma ab Hormisdæ papa editum.

De Scripturis divinis quid universaliter catholica recipiat Ecclesia, vel post hec quid vitare debeat.

TITULI.

I. De ordine librorum canonicorum Veteris et Novi Testamenti.

A II. De numero apostolicarum sedium.

III. De constitutionibus sanctorum conciliorum.

IV. De opusculis sanctorum Patrum quæ recipiuntur.

V. De opusculis apocryphorum quæ recipienda non sunt.

I. Ordo de Veteri Testamento quem sancta, etc. Quæ non est opus hoc loco iterare, cum supra edita sint. Si quæ occurrant alicuius momenti variantes lectiones a nostris distinctæ, in notis ad Gelasii decretum non omittentur. (Vide nostræ Patrologiæ tom. LIX, col. 166.)

APPENDIX AD EPISTOLAS HORMISDÆ.

ADMONITIO COLLECTORIS.

Cum laudabili consilio ad genuinas pontificum epistolæ spurias etiam illis officas vir cl. Labbeus in sua collectione adiciendas censuerit, ego pariter ejus exemplo spurias, si quas forte offendi, pontificum litterarum dandis proposui. Aequi igitur tonique facient lectores, si hoc loco epistolam Hormisdæ pape legentem, quam suppositionis suæ expressos characteres præferre constat, cum Joannem papam Iudet, qui sine pontifex Hormisdæ posterior fuit. Desumpta est ex Pœnitentiali Halitgarii episcopi Cameracensis ante annos 900 collecto, vulgatoque a Canisio Vel. r. Lect. tom. II, part. 2, pag. 145 edit. Basnag. (a).

INCIPIE EPISTOLA

HORMISDÆ PAPÆ PER UNIVERSAS PROVINCIAS.

Eccè manifestissimè constat, quia secundum titulos antiquorum Patrum a sancto Joanne papa transmissos, et trecentorum decem et octo episcoporum sententias, sed et canones Gallicani concilii continere videntur.

Clerici in adulterio deprehensi, et aut ipsi confessi, aut ab iis convicti, ad honorem redire non possunt. Et quia forte non desunt, quibus vel proxima pietate superscripta sanctorum Patrum severitas minime placet, sciant se trecentorum decem et octo episcoporum, et qui reliquos canones statuerunt, sententias reprehendere vel damnare. Sed forte major est in illis pietas, quam in supradictis 318 episcopis, major in illis misericordia quam in sancto Joanne apostolico papa, major caritas quam in reliquis sacerdotibus, qui hoc per exempla vel remedia Ecclesiarum suis definitionibus deliberaverunt. Et ideo aut per promptam voluntatem præceptis illorum consentiant; aut si non fecerint, omnibus contrarios se, et inimicos esse cogitoscant. Quæ est ista inimica benivolentia, palpare criminosos, et vulnera eorum usque ad diem iudicii incurata servare? Quod i etiam eos durissima pœnitentia per plures annos agere viderint, sic id ipsum et saluti eorum consilium, et canonum debemus statuta servare. Cum vero in aliquibus nec compunctio humilitatis, nec instantia oranti vel plangendi apparat, nec beatus David imitentur, qui dixit: *Lacabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis stratum meum rigabo* (Ps. vi); et illud: *Cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebo* (Ps. x), nec eos jejuniis vel lectioni vacare videmus, possi-

B mus agnoscere si ad honorem pristinum redirent, cum quanta negligentia, et cum quanto tepore, et inimica animæ securitate permanent, credentes quod sic eis non acta pœnitentia digna dimiserit Deus, quemodo sacerdotes indulgisse vident. Verè dico, quia illi isti, quibus cum periculosa et falsa misericordia indulgere videmur, cum ante tribunal Christi pro tantis peccatis dammandi advenierint, contra nos ipsi causas dicturi sunt, de ceteris: quod dum aut asperitatem linguæ eorum expavimus, aut falsa blandimenta et periculosas adulationes ipsorum libenter accepimus, nos eos dum illis inutilitatem indulgemus in peccatis permanere, aut ipsa peccata etiam augere permiserimus: nec recordantes illud quod in Veteri Testamento scriptum est: Quia per unum peccantem contra omnes ira Dei deservit. O pietas! O misericordia! Uni parcere, et omnes per exemplum malum in discrimen adducere! Non ita suadet sanctus et beatissimus Cyrillus martyr dicens: Qui peccantem verbis adulans verus palpat, peccandi fomitem subministrat. Nec peritit delicta illi, sed fore iterum, imperitus medicus, qui tumentes vultum sinus manu parente contrectat; et absconditum in profundis secessibus virus, dum servat, exaggerat. Unde et sanctus Joannes Constantinoopolitanus episcopus arguit dicens: *Imperitus medicus est qui indigesta putredine superducit vulneri cicatricem.*

Et ideo diligenter perpendite, si aut potest, aut debet fieri, aut tantorum, aut talium, quod supra memoravimus, sacerdotum canones continententes, aliter quod illa si tuerent observare vel agere præsumamus: præcipue tum illorum trecentorum decem et octo episcoporum, qui per omnes Ecclesias concilia fieri præceperunt, tam sancta decreta neglecti, non illos solos despiciamus, sed et, sicut supra dictum est, et Africanos, et omnes reliquos qui ipsis ordinantibus per totum mundum per ecclesiasticam disciplinam aliquid staverunt, cum peccato antiæ nostræ contemnimus. Ego ne in hoc periculo immittere non audeo, quia nec talia sunt merita mea, ut aliorum peccata in me excipere præsumam. Nec tantam eloquentiam habeo, ut ante tribunal Christi contra tan os ac tales sanctos sacerdotes, qui canones statuerunt, causas dicere possim. Videat unusquisque qualiter sentire vel observare disponit, qualiter possit in die iudicii reddere rationem. Ego in quantum vires Deus dignatur dare, studere vobis eorum

(a) Hanc ipsam epistolam iisdem fere verbis descriptam, si pauculas quasdam variantes exceperis, vulgavit Jacobus Petit in tom. I Pœnitentiali Theodori Cantuar. inter excerpta canonum ex antiqua collectione cod. Hierovaliani desumpta. Ibi vero inscriptionem hanc ferre testatur Petit: *Epistola Hormisdæ pape in universas provincias, quam tamen inscriptionem posteriore manu additam idem Petit*

fatetur. Animadvertisse etiam juvat Gratianens canones 29 et 58, dist. 50, ex hac apocrypha epistola desumptis fuisse. Porro epistola apud Petit legenda nonnulla in exordio præfert, quæ in Canisiana desiderantur; incipit enim: *Si quis diaconus vel presbyter post acceptam benedictionem leuiticum cum uxore sua inconvictus invenitur, incontinentes abijciatur.* Eccè manifestissime, etc.

præceptionibus et obaudire: quia cum talibus non rixas, sed pacem ex qualicunque parte habere desidero. Et hoc diligenter attendendum est. Quod si secundum quod scriptum est, illi clerici qui ad uxores proprias redeunt, ab integro ab officio suspenduntur. Quod si etiam dicam et interuptiarum mariti: qui utique rem licitam faciunt, clerici tamen ordinari non possunt: aut si ordinati fuerint, deiciantur. De quibus sanctus Faustus episcopus in epistola sua dixit: *Perdit gratiam consecrati, qui ad officium vult exercitari mariti*. Cum hæc ita sint, qua conscientia quisque dicere poterit quod ille qui adulterium commiserit iterum ad honorem venire poterit? Hoc loco, si aliquis fuerit qui dicat: Ergo negas misericordiam Dei, qui dixit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat*; et illud: *Nunquid qui cadit, non adjiciet et resurgat*; et illud: *Peccator in quacunque die conversus fuerit, omnes iniquitates ejus obliuioni tradentur*? Sed ad hæc voce libera respondere, et possumus, et debemus. Absit nobis ut de istis sententiis videamur vel leviter dubitare. Diffinitissime enim credimus quod quisque ad finem vite suæ poenitentiam egerit, non solum indulgentiam accipiet, sed etiam ad præmia æterna perveniet. Propter regulam tamen ecclesiasticam et propter antiquorum Patrum instituta, quod absit a nobis, aut reprehendere, aut discutere audeamus. Cumque credimus ad vitam æternam post beatam poenitentiam venire, ad honorem clericatus secundum tantorum Patrum præcepta novimus non debere reverti, in tantum, ut in canonibus scriptum est, ne ullus unquam poenitens clericus ordinetur. Et si ille qui ultro petit poenitentiam, quamvis eam perfecte egit, non potest episcopus aut presbyter ordinari, ita ut etiam si per ignorantiam ordinatus sit, et postea convincitur poenitentem am accepisse, deiciatur ille; qui invitatus ad poenitentiam agendam in monasterium mittitur, et utique quid aliud quam poenitens dicendus est, qua conscientia ad sacerdotium pervenire permittitur? Nemo mihi alia quamlibet contra auctoritatem sedis apostolicæ, vel contra tridentinorum decem et octo episcoporum præcepta, vel reliquorum canonum statuta obijciat: quia quidquid contra illorum diffinitionem in quibus Spiritum sanctum locutum esse credimus, dictum fuerit, recipere, non solum temerarium, sed etiam periculosum esse non dubito. Valde enim metuo et contremisco illam damnationem quam ille sacerdos propter stultam indulgentiam accipere meruit, qui pro eo quod filios suos nec negligenter castigavit, et eos nec cedere [F. cadere], excommunicare voluerit, ipsi filii una die occisi sunt, et xxx millia de populo interfecti sunt, et arca testamenti capta est, et ipse retro cadens fractis cervicibus mortuus est, et nomen ipsius de libro vite deletum est, etc. Contra Phineas, qui, pro eo quod, zelo Dei commotus, duos adulteros pariter interfecit, totum populum de Dei iracundia liberavit. Nec hoc ideo dico, ut, sicut ille fecit, etiam nunc per mortem corporum sacerdotes Domini debeant vindicare; sed quia melius est unusquisque parvo tempore, donec vivit in hoc mundo, verecundiam vel confusionem sustineat, quam postea ad supplicia æterna perveniat. Et multum ei utilis est propter aliorum exemplum, quando vivit, remotus ab honore poenitentiam agat, et remedium sibi in die necessitatis acquirat. Quicunque parvitati meæ in hac causa voluerit onerosus existere, aliud responsum dare non delibero, nisi quod supradicti canones continere videntur.

EPISTOLA PRIMA

JOANNIS PAPÆ I AD ZACHARIAM ARCHIEPISCOPUM.
De non accusandis episcopis.

Joannes urbis Romæ episcopus, Zachariæ arelii-episcopo salutem.

* Hanc cum sequenti supposititum multa evincunt.

A Exigit dilectio tua, frater carissime, præceptum (Zachar. epist. 1) apostolicæ sedis, in quo Patrum decreta consentiunt, quod nec tibi, nec ulli recte ventum et creditum sacerdotum, negare fas esse credimus. Et licet tibi pro merito (Innoc. epist. 2) et honore sacerdotii, quo plurimum polles, vivendi et docendi ecclesiasticæ regulæ nota sint omnia (notæ sint per omnia), tamen quia Romanæ Ecclesiæ normam atque auctoritatem magnopere postulasti, scriptis tuis breviter respondere curavimus (non denegavimus). De oculis (Prosperi sent. 21) enim cordis alieni temere judicare iniquum est, et eum, cujus non videntur opera nisi bona, peccatum est ex suspicionem reprehendere. Oves ergo, quæ pastori suo commissæ fuerint, eum nec reprehendere, nisi a recta fide exorbitaverit, debent, et nullatenus accusare possunt: quia facta pastorum oris gladio ferienda non sunt, quamquam recte reprehendenda videantur. Ideo ista dicimus, quia in scriptis vestris reperimus quosdam episcopos vestris in partibus a propriis ovibus accusatos, aliquos videlicet ex suspicionem, et aliquos ex certa ratione, et ideo quosdam suis esse rebus expoliatos, quosdam vero a propria sede pulsos. Quos scias nec ad synodum comprovincialem, nec ad generalem posse convocari, nec in aliquo dijudicari, antequam cuncta quæ eis ablata sunt legibus potestati eorum redintegrentur. Prius ergo oportet omnia illis legibus redintegrari, et Ecclesiis quæ eis sublatae sunt cum omni privilegio suo restitui, et postmodum non sub angustis (angusto) temporis spatio, sed tantum temporis spatium eis indulgeatur, quantum expoliati vel expulsi esse videntur, antequam ad synodum convocentur, et ab omnibus quisque suæ provincie episcopis audiat.

Nam nec convocari ad causam, nec dijudicari potest expoliatus vel expulsus (In decr. Ivo. lib. 1), qui non est privilegium quo expoliari possit jam nudatus. Unde et antiquus decretum est: Omnes possessiones, et omnia sibi sublata, atque fructus cunctos ante litem contestatam (constitutam), perceptor vel primis possessori restitui. Et alibi scriptum habetur: Ille qui violentiam pertulit, universa in statu quo fuerant recipiat, et quæ possidet (possedit), securus teneat. Et alibi in synodalibus Patrum decretis, et regum edictis legitur statutum: Redintegranda sunt omnia expoliatis vel ejectis episcopis præsentialiter ordinatione pontificum, et in eorum, unde absceverunt, potestatem (dominium) funditus revocanda, quacunque conditione temporis, aut dolo, aut captivitate, aut virtute majorum, aut per quasque injustas causas, res Ecclesiæ vel proprias, aut substantias suas perdidisse noscuntur ante accusationem, aut regularem ad synodum vocationem (convocationem) eorum, et reliqua. Est etiam in antiquis Ecclesiæ statutis decretum (In decr. Ivo. lib. 1), ut qui aliena invadit non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituit. Unde et in Evangelio scriptum est: *Quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplum* (Luc. 19). Et in legibus sæculi cautum habetur: Qui rem subripit alienam, illi cujus res dirpta est in undecuplum quæ sublata sunt restituit. Et in lege divina legitur: *Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui. Et dicet omnis populus, Amen* (Deut. xxv).

Talia ergo non præsumantur absque ultione, nec exerceantur absque suâ damnatione. Tu vero, frater carissime, hæc vide ne transgrediaris, et reliquos episcopos tam tuæ curæ commissos quam et alios firmiter tenere doceto, quia transgredi apostolica statuta absque transgressoris gradus periculo nullatenus possunt. Inimici vero (Verba concil. v sub Symmacho) accusatoribus, vel de inimici dono [F. dono] prodeuntibus, seu qui cum inimicis morantur, non credatur: nec irati nocere cupiant, ne læsi se velint ulcisci. **RI**

* Perceptos legendum arbitror, non vero, ut habet c. Just., præceptor.

quoque rejiciendi sunt, non approbandi. Hæc, carissime, tene, et prohibita semper cave. Illud adimplere stude, quod bene ad Jesum filium Sirach dictum est: *Usque ad mortem certa pro veritate, et semper Dominus Deus tuus pugnabit pro te* (Eccl. iv). Hujus ergo rei gratia vobis et nobis sancta commissæ est Ecclesia, ut pro omnibus laboribus (laboremus) et cunctis opem ferre non negligamus: quoniam dum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet (Luc. x). Ideoque tanta urgente necessitate, summo-pere vestra apostolicaque auctoritate, et reliquos episcopos oportet reprimere infestos, relevare oppressos, ut absque gravi (Domino auxiliante) difficultate ipsi gratis omni tempore sacrificare mereamur (mereantur) illasi. Ad vos (Ennodius in apol. pro eodem Symmacho) quoque me reverti cogit propositi operis amica conditio, qui melioribus hæcenus operam volui navare (opera volui narrare) sermonibus, dum talem rationem exigit toxicata necessitas. Mandati cælestis habitatio nos aut miscet, aut separat. Nec interest quæ intervallo nos segregent, si una in supernæ mansionis (superna mansione) clave retinentur. Nec vobis tales nocere valebunt, si invicem adiutorium ferre non distuleritis. Inauditionem autem genus sacrilegii est, quod mentis religionis honorem (honore) præfixi æmuli colorat. Dehonestat enim venerandi reverentiam nominis, qui adiutorem se in his quæ in Deum jactat commissæ pollicetur. Contumelie genus est, quasi in solatio ades-e sublimi (sublimis), juxta Apostolum: *Tu qui es, qui judicas alienum servum* (Rom. xiv)? Quid auribus imperitis illudunt, et graviorem vindictæ speciem faciunt esse quæ in culpæ? Si odium habent, excessibus emendent (emundent). Cur ergo liberior condemnant scelera quam vivant? Sui profecto impugator est omnis qui Patres insequitur, aut detrahere non formidat. Nihil est enim in quo inimicorum tela, Domino opem ferente, superare non valeatis, si juxta veritatis vocem, *talem qualem Dominus præcipit habueritis dilectionem ad invicem* (Joan. xiii). Data xv kalendas Novembris, a Maximo (anno Domini 525) et Olybrio (526) viris clarissimis consulibus.

b EPISTOLA II.

AD EPISCOPOS ITALIÆ.

De Theodorico rege, atque de fide catholica adversus Arianos defendenda, deque ecclesiis eorum sacro ritu consecrandis, et divino cultui reconciliandis.

Joannes episcopus, omnibus per provincias Italiæ constitutis episcopis in Domino salutem.

Sæpissime multo (S. Leo, epist. 70) jam experimento didici sanctum pietatis vestre studium et ea religionem Christianam gloriosis crescere et dilatari augmentis, et fides recta, quæ non solum me, sed omnes Domini sacerdotes consolatur et roborat, vestris in mentibus et operibus per sacerdotale agnoscitur opus et dilatatur.

Quapropter, fratres, hortor vos et moneo, contra Arianam perfidiam, quæ olim non semel, sed sæpe damnata est, et modo in quibusdam reviviscit, armari gladio Spiritus sancti, ut eam ita (adimiculante divina gratia) opprimere et extirpare valeamus, ut nec radix ejus in posterum inveniat. Ecclesias vero Ariarum ubicunque inveneritis, catholicas eas divinis precibus et operibus absque ulla mora consecrate: quia et nos, quando fuimus Constantinopoli, tam pro religione catholica, quam et pro regis Theodorici causa et negotiis, suadente atque hortante,

* Hæc consularis nota mendosa est, ut patebit ex his quæ infra dicemus. Puto hanc referendam esse ad consulum Maximi sine collega, qui iucudit in annum Domini 525. Sev. Brixius.

b Hanc epistolam Joannes pontifex, jussu Theodorici ab Urbe relictus, scripsit ex carcere illo, in

A Arianosque exstirpante piissimo atque Christianissimo Justino orthodoxo imperatore, quascunque illis in partibus eorum Ecclesias reperire potuimus catholicas eas Domino opem ferente consecravimus. Et quamquam prædictus Theodoricus rex, eorum peste tactus intrinsecus, et obvolutus extrinsecus, nos et omnem regionem nostram (vestrum) perdere, et gladio et igne consumere minetur, nolite tamen propterea deficere, sed viriliter in agro dominico elaborare stude, et (juxta Veritatis vocem) Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eam time, qui potest et animam et corpus mittere in gehennam (Matth. x, 28). Et egregius gentium apostolus inquit: Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem serros vestros per Jesum: quoniam Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasculis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex vobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persecutionem patimur, et non derelinquimur: dejectionem, et (sed) non perimus: semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu in corporibus nostris manifestetur. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur: scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit et constituet vobiscum. Omnia enim propter vos, ut gratia abundans per multas gratiarum actiones (multos in gratiarum actione), abundet in gloriam Dei. Propter quod non deficimus. Sed licet in qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem. Id enim, quod in præsentem est momentaneum et lere tribulationem nostram, supra modum in sublimitate æternam gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ videntur enim, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt (11 Cor. iv, 5-18). Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ex Deo edificationem habemus, domum non manufactam, æternam in cælis. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cælo est, superinducimus cupientes, si tamen vestiti, et non nudi inveniamur. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, eo quod volumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus. Audentes igitur semper, et scientes quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, et non per speciem): audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentem esse ad Deum: et ideo contendimus, sive absentes, sive præsentem, placere ei. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus, spero autem et conscientii vestris manifestos nos esse. Non iterum nos commendamus vobis, sed occasione damus vobis gloriandi pro nobis, ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde. Sive enim mente excidimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis. Caritas enim Christi urget nos: estimantes hoc, quoniam si unus pro omni-

quo non multo post hæc tempora pædore fameque consumptus exspiravit. Hortatur episcopos Italiæ ut fidem catholicam contra Arianos defendant, ecclesiasticæ ab his usurpata sacro ritu catholicas reddant.

* Gregor. Turonensis eadem sermo habet c. 40 libri de gloria in rityum.

bus mortuus est; ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Itaque nos ex hoc neminem jam novimus secundum carnem: et si agnovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova. Omnia autem ex Deo, qui reconciliavit nos sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis: quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso (II Cor. v, 1-21). Adjunctantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dantes ullam

A offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in caritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma justitiæ a dextris et a sinistris, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam; ut seductores et veroces, sicut qui ignoti et cogniti: quasi morientes, et ecce vivimus: ut castigati et non mortificati: quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (II Cor. vi, 1-10). De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, pacem habete, ut Deus pacis et dilectionis sit semper vobiscum. Amen (II Cor. xiii, 11, 13).

B ^a Data iii idus Junii, ^b Maximo et Olybrio viris clarissimis consulibus.

^a Erroneum est hoc et mendosum. Si enim vigesima septima Maii, ut habet Martyrol. Romanum, idem Joannes anno Domini 526, sub consulatu Olybrii mortuus esse ponitur, nequaquam sustineri potest eundem tertio idus Junii, eodem anno et sub eodem consulatu Olybrii, hanc epistolam scripsisse.

^b Consulatus Maximi hoc loco superadditus est, adeoque expungendus: uterque enim diversis annis consulatum gesserunt: ille anno Christi 525, hic 526. Accedit quod neque iii idus Junii s b consulatu

Maximi hanc epistolam datam esse concedi possit. Nam eo tempore Joannes nondum erat pontifex, qui mense Augusti ejusdem anni sedere cepit. Dicendum ergo hanc epistolam scriptam esse tempore consulatus Olybrii absque collega anno Domini 526. Illic patet cur supra dixerim epistolam præcedentem referendam esse ad consulatum Maximi sine collega.

^c Mendosa hæc quoque temporis annotatio, cum anno 526 die 27 Maii obierit Joannes.

EODEM TEMPORE.

TRIFOLIUS PRESBYTER.

NOTITIA.

(Ex Cave.)

Trifolius, dignitate presbyter, cujusnam vero loci quis nobis diviniabit? Claruit anno 520. Quæsierat ab eo Faustus, senator Romanus et prætorio præfectus, si quid in scriptis Patrum de doctrina Scytharum monachorum reperiri posset. Fausto respondit per epistolam Trifolius, qua ex quatuor concilio-

C rum generalium decretis contra Joannem Scytham, ejusque monachos qui Romam nuper advenerant, agit. Hanc epistolam in fine quidem mutilam, ex schedis Sirmondianis eruit Labbeus, et in lucem emisit Concil. tom. IV, pag. 15 O.

TRIFOLII PRESBYTERI EPISTOLA

AD BEATUM * FAUSTUM SENATOREM

CONTRA JOANNEM SCYTHAM MONACHUM.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

Qui Dioscori diaconi missam ad Romanum papam Hormisdam ab urbe CP. relationem de monachis Scythis, qui unum de Trinitate passum et crucifixum affirmabant, itemque Germani et Joannis episcoporum sequentes suggestionem, tum Hormisdæ papæ 66 aliasque multis deinceps ejusdem eam in rem epistolas attente perpendit, is haud dubie non in vitis leget ineditam hactenus Trifolii presbyteri de eodem argumento epistolam ad Faustum senatorem, quam inter schedas Sirmundi nostri delitescere

D reperi, tibi que nunc, lector, repræsentō, ut de tota hac controversia certius judicium feras.

Mandare mihi dignatus es monachos Scythas a Constantinopoli advenisse, qui unum de Trinitate prædicant crucifixum, sperans a parvitate mea, si tale aliquid in doctrina Patrum repererim. Ista doctrina de fonte Arij prodivit, et est conveniens omnibus hæresibus. Vita quidquid quatuor synodi in definitione fidei non posuerunt, id est Nicæna, Con-

* Is videtur Faustus ad quem præf. prætorio exstant plures epistolæ apud Cassiodorum, lib. iv. Variarum

stantino, cui una, Ephesina prima, et Chalcedonensis, A et quod in epistolis sanctorum Patrum, quas quatuor sanctæ synodi in auctoritate fidei esse voluerunt, id est Athanasii episcopi Alexandrini ad Epictetum episcopum, Cyrilli ad Nestorium una, et ad Joannem Antiochenum altera, et epistolis papæ Leonis. Si quis addere, aut minuire, aut aliter interpretari voluerit, quam Patres in supra scriptis, aut in definitione sua non posuerunt synodi, quis ille sit qui superponit, hæreticus est. Nam Pater et Filius et Spiritus sanctus tres personæ, unus Deus, vox et verbum et flatus. Vox Pater est, verbum Filius, flatus est Spiritus sanctus. Persona Patris et persona sancti Spiritus sine carne: persona vero Filii, quæ semper cum Patre et Spiritu sancto fuit, in Trinitate est, id est Verbum Dei. Deus ingressus in utero Virginis Mariæ assumpsit de ea natura carnis, non personam. Ideo quod Dominus noster Iesus Christus duæ naturæ, una persona Verbum, id est Filius Dei Deus immortalis, invisibilis, impassibilis. Caro istius verbi mortalis, visibilis, passibilis. Pater non est Pater Trinitatis, sed Filius, et Filius non est Trinitatis, sed Patris, et Spiritus sanctus non procedit de Trinitate, sed de Patre et Filio. Non sunt tres Dii, neque tres Patres, neque tres Filii, neque tres Spiritus sancti. Qui unum de Trinitate dicunt passum, si Ariani non sunt, dicant de quibus tribus unus passus est. De tribus Patribus, aut de tribus Filiis, aut de tribus Spiritibus sanctis, aut certe de tribus Diis, sicut dicit Arius. Unus Deus creator, impassibilis, immortalis. Alter vero Deus creatus, passibilis, et mortalis, aut sicut Sabellius dicit, quia tres personas esse negat, sed tantum dici putat. Ideo unum de Trinitate Patrem dixit incarnatum et passum. Apollinarius vero negat Christum animam et intellectum habuisse et pro anima et intellectu, inquit, Deus ei fuit. Ideo dicit unum de Trinitate passum in carne. Si unus de Trinitate passus est in carne, caro mansit impassibilis: qui unum de Trinitate Filium dicunt passum, duos aut tres Filios colunt, ex quibus unus passus est, duo manent impassibiles. Si vero de Trinitate est Filius, non est de Patre secundum deitatem, neque de matre secundum carnem, sed de Trinitate Trinitas, et unus de Trinitate quatuor sunt, sicut dicit Nestorius, Filius Mariæ associatus est Filio Dei, et factus est communis Trinitati, et passus est unus de Trinitate. Arius unum Deum dividit in duos Deos. Nestorius addendo alterum Filium secundum carnem Trinitati, facit quatuor personas. Eutyches duas naturas unici Filii Dei commisceat, sicut pistor farinam et aquam; jam nec farinam nec aquam, sed tertium id est panem. Sicut et Eutyches commisceat naturas Dei et hominis, et jam nec Deus, nec homo, nec Pater, nec Filius, nec Spiritus sanctus est, sed est ille unus de Trinitate. Quomodo isti synodum Chalcedonensem se dicunt sequi, et prædicant quæ illi non receperunt? Nam in quarto secretario synodi Chalcedonensis ad firrem requisiti sunt a iudicibus Carosus et Dorotheus archimandritæ taliter: *Eutyches corpus Domini nostri Iesu Christi dixit non esse nostræ substantiæ, eos*

de hoc quomodo confitemini? Dorotheus archimandrita dixit, in nomine Patris et Spiritus sancti baptizati sumus, confitemini Salvatorem nostrum Iesum Christum, qui descendit et incarnatus est a sancta Virgine Maria et hominem indutus est, et crucifixus, unum de Trinitate esse passum. Talia dicentes suprascripti archimandritæ acceperunt damnationem cum Eutychete, et omnes hæretici. In epistola, inquit, Procli scriptum est, unus de Trinitate passus est. Si epistolas Patrum Athanasii, Cyrilli, et Leonis, quæ per universales sanctas synodos relectæ et confirmatæ sunt, hæretici fraudaverunt, quanto magis epistolas Procli quæ nec in unius synodi definitione posita est? Semper hæretici male interpretando dicta Patrum hæreses suas confirmare conantur, sicut dicit S. Cyrillus episcopus Alexandrinus ad Joannem Antiochenum inter alia: *Quando autem quidam eorum qui recta pervertere solent, meas voces in sibi met placitum mutant, non admiretur hoc tua sanctitas, sciens quoniam omnes hæretici de Scripturis divinitus inspiratis sui colligunt erroris occasiones. Et post pauca: Quoniam vero adjicimus quod epistolam opinabaris patris nostri Athanasii, ad beatissimum Epictetum destinatam, recte habentem corrumpentes quidam ediderunt, ut per hoc plurimi nocerentur. Item papa Leo ad Marcianum imperatorem (Epist. 75), inter alia: Quia vero quorundam hæreticorum versuta nequitia, ad conturbandam nostrorum simplicitatem, epistolam meam, quam ad beatæ memoriæ Flavianum dedit, falsasse perhibetur, ut commutatis quibusdam verbis vel syllabis, receptorem me Nestoriani erroris assereret. Si quid tale in dictis sanctorum Patrum invenitur, quod non convenit sanctis epistolis, aut definitioni synodi Chalcedonensis, apparet illud ab hæreticis fraudatum esse. Iniquitas semper dicitur, et nunquam cedit. Quid est dicere unum de Trinitate passum, nisi ostendere et aliter ruin de Trinitate impassibilem, sicut Arius? aut quid est dicere unum de Trinitate passum carne, nisi ostendere et alterum impassibilem, sicut Nestorius? Sedes vero apostolica Romana super fidem synodi Chalcedonensis nunquam permisit unam syllabam aut unum apicem addi aut minui. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam. Suprascripta fides synodi ipsa est quæ convenit Evangelio et apostolis, dicente Salvatore: Sic oportebat Christum pati et resurgere secundum Scripturas (Luc. xxiv, 46). Ait Petrus apostolus: Christo igitur passo carne, et vos igitur eadem cogitatione armamini (I Pet. iv, 1). Paulus apostolus dicit: Nos Christum prædicamus et humi crucifixum (I Cor. i, 19). Et iterum dicit: Quicumque vobis aliud prædicaverit præter quod a nobis prædicatum est, anathema sit. . . . Cætera videntur in ms. desiderari.*

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI

AD ANN. CHRISTI 553, NUM. 4.

Cum proposito hæc, *Unus de Trinitate passus est carne*, in varios sensus distrahi possit, de quibus agit Lupus in notis ad synodum Ephesinam, inde ob eandem tot tragediæ creantur. Trifolius presbyter in epistola ad Faustum senatorem, eam sinistro prorsus interpre amito exceptit, atque: *Ista doctrina de fonte Arij prodit, et est contraria omnibus hæreticis*, etc. Verum is error presbytero isti condonari

dus, qui a Fausto senatore de hac propositione interrogatus per epistolam, nec certior factus de fide et doctrina Scytharum monachorum: sed de turbis duntaxat ab ipsis Constantinopoli et Romæ excitatis, facile sibi persuasit eos propositionem illam hæretico sensu asserere, maxime cum et legatos Hormisdæ pontificis Romani adversarios haberent, et ipsamet pontificem. Præterea nec ipsa propositio Scytharum

fideliter ad Trifolium relata est, ut liquet ex epistola ejus initio. Quæsit enim ab eo Faustus senator, quid de illa propositione sentiret: *Unus de Trinitate crucifixus est*: et tamen propositio monachorum Scytharum hæc erat: *Unus de Trinitate crucifixus est carne*. Omnia Trifolii dubia resolvit Natalis Alex. in Diss. sæculi sexti Ecclesiæ, diss. 1.

ANNO DOMINI DXXV.

ELPIS UXOR BOETII.

HYMNI

IN HONOREM SS. APOSTOLORUM PETRI ET PAULI

HYMNUS I.

Decora lux æternitatis auream
Diem beatis irrigavit ignibus,
Apostolorum quæ coronat Principes,
Reisque in astra liberam pandit viam.
Mundi magister, atque cœli Janitor,
Romæ Parentes, Arbitrique Gentium,
Per ensis Ille, Hic per Crucis victor necem
Vitæ Senatum laurenti possident.

O Roma felix, quæ duorum Principum
Es conecrata glorioso sanguine:
Horum cuore purpurata, ceteras
Excellis orbis una pulchritudines.

Sit Trinitati sempiterna gloria,
Honor, potestas, atque jubilatio,

In unitate, quæ gubernat omnia,
Per universa sæculorum sæcula. Amen.

HYMNUS II.

Beate Pastor Petre, clemens acripe
Voces precantum, criminumque vincula
Verbo resolve, cui potestas tradita
Aperire terris cœlum, apertum claudere.

Egregie doctor, Paule, mores instrue,
Et nostra tecum pectora in cœlum trabe:
Velata dum meridiem cernat Fides,
Et solis instar sola regnet Charitas.

Sit Trinitati sempiterna gloria,
Honor, potestas, atque jubilatio,
In unitate, quæ gubernat omnia
Per universæ æternitatis sæcula. Amen.

ANNO DOMINI CCCLXXV-DXXV.

A. M. SEV. BOETIUS

SENATOR.

PROLEGOMENA GENERALIA.

IN DIVI ANICI MANLI SEVERINI BOETII OPERA,

AD MAGNIFICUM VIRUM D. ANTONIUM FUGGERUM,
INVICTISSIMORUM IMP. CAROLI ET CÆSAR. FERDINANDI FRATRUM A CONSILIO,
HENRICI LORITI GLAREANI

PREFATIO.

Cum in celeberrimum ac eruditissimum hunc auctorem præfari vellem, generis D. Antoni, multa sane mihi vel antequam in manus ipsum desumpsissem, perpendenda, ac lynceis (ut dicitur) oculis conspicienda occurrerant, quippe quem sciam ab aliquot jam annis a multis male audire, nec dignum qui inter classicos numeretur scriptores. Aliis scilicet dictio non placet, phrasin aiunt duram, stylium diversum. Alii eruditionem nimis proletariam culpant, quædam etiam ambigua, ac vic doctis auribus digna. Quibus omnibus respondere, certe difficile videtur. Porro quoties a doctissimis nonnunquam de eo judicium inquireremus, dū boni quam sæpe in mentem venit illud Flacci:

Tres mihi convivæ prope dissentire videntur,

Poscentes vario multum diversa palato.

Laurentius Val'a, argutissimus linguæ Latine judex, Boetium eruditorem ultimum nominare non dubitavit, nimis, quantum ego judico, propensus in ejus viri reprehensionem. Vallam quidem exagitatam eo quo vixit tempore existimo ab iniquis tum judicibus, qui Boetium nulla alia ratione magnam judicabant, quam quod proxime

ad sophisticen, qua illi excelebant, accedebat. Ut verum sit, quod vulgo dicitur, Tantum quisque probat, quantum se assequi putat. Accedit etiam hoc cur magis hic auctor, aliis eximiiis auctoribus prope exsulantibus, in barbarorum manibus hæserit, quod tanta docet diligentia, ut nimia ejus in docendo sedulitas propemodum lectori, paululum fastidioso, sit tædio. Idque in philosophicis potissimum, et in mathematicis. Eam tamen sedulitatem in musicis rei difficultas ita ricit, ut ibi intactus multis annis fuerit, donec veniret nunquam satis laudatus vir Franchinus Lauden., qui in eo illustrando magnum operæ pretium fecit. Fuit hæc ante annos aliquot ut multi, qui Musicen proficerentur, non dubitarent palam dicere impossibile esse quemquam Boetii Musicen intelligere, quod insignis quidam Phonascus Colonia Agrippinæ ante annos 30, cum ibi philosophiæ operam navarem, mihi objecit. Quod ei ita risum, quoniam præter cantuum usum, nihil alioui, quod ad ejus disciplinæ majestatem attinet, habebat. Et qui tales sunt, majore per Jovem supercilio nonnunquam de auctoribus judicant, quam qui sunt eximie docti, quod proh dolor! non in hac tantum contingit scientia, sed passim in aliis, maxime hac nostra tempestate. Sed ad auctorem ipsum redeo. Scripsit multa hic quorum copiose meminit Trithemius abbas. Quæ hodie quidem exstant logica et mathematica, ea præcipua puto, nec phrasi diversa, nec stylo dissidentia, ut liceat haud obscure videre ea omnia ex una exisse officina, utraque docta, erudita, ac doctrinæ fidelissima. De quibus logica, quod multi de iis varia prodiderint, indicta ac intacta reliquimus. Mathematica vero, quæ ille nobis reliquit, omni encomio celebranda videntur, sunt enim multo dignissima. E quibus duo illi eruditissimi de Arithmetica libri principem locum merito tenent, absolutum omnino opus, quantum ad theoricen attinet, cui nihil demi, nihil addi potest, omni parte leres ac rotundum. Quamquam Georgius Valla in portentoso illo volumine de rebus fugiendis et expetendis, ex Martiano Capella, memorabile quiddam (si diis placet) adjicere visus sit. Sed ille idem Georgius cum reconditiore omnia in arithmetice ex hoc auctore habuisset, ne semel quidem eum cum dignitate nominare voluit. De musicis idem dico. Ibi enimvero habuit Guilielmus, Bryennios, et nescio quos alios auctores, non admodum celebres, Boetius in merita nomenclatura locum apud eum non habuit, cum quidquid solidæ eruditionis in musicis Georgius Valla prodit, acceptum Boetio debuit, reliqua collectanea sunt inanitia, nec cælum, nec terram attingentia, in utroque tamen quæsitæ, jucunda magis quam necessaria subtilitate, ut Plinius de siderum musica prodidit. Quidquid hic noster auctor in arithmetice ac musicis protulit, id in totum solidum est, ac discussum, fundatumque ex intimis matheseos principiis, inconcussumque in sæcula manebit.

Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Quintus tamen liber de Musicis mihi quidem non videtur absolutus, tametsi scio aliter risum eximio viro Julio Martiano Rotæ, qui nuper in hunc auctorem præfatus est. Quicum mihi pleraque de hoc auctore conveniunt. De duobus tantummodo voluminibus magna dubitatio videtur, nec adhuc plane apud me discussa, quantumvis mecum lucter, omnem moveam lapidem, rationes omnes mecum mutem, versem, voltram, ignorans

Quo teneam vultus mutantem Protea nodo.

Ut est apud eundem Flaccum. Nam si id opus de duobus Christi Servatoris nostri naturis, ac idem de sanctissima Trinitate ejus suat, ut titulus præfert, nec stylus repugnæ, qui factum est ut in opere illo de philosophiæ Consolatione; quod ultimum ejus existimant, cum toties occasio esset, ne semel quidem Christi mentio fiat? Erat in carcere optimus ille vir, dubius de vita. Tyrannus truculentus imminebat, tractabat de divini providentia negotium æduum. Ibi de hujus sæculi malitia, de fortunæ instabilitate, de malorum hominum in hoc mundo imperio, per totum opus conquestus. Et scilicet, non erat in his Christus, homini tam docto, viro tam honorato ac pio vel semel nominandus? Christus, inquam, omnis patientiæ exemplum, longè majores injurias ab inimicis passus. Deus, Dominus, Creator a creatura cruci affixus, non erat ille, inquam, in hoc tam splendido, ut videri volunt, opere nominandus? Ego igitur, ut ingenue fatear id quod rei est (etsi scio quam magnam mihi moveam hac opinione invidiam, et plus quam Camarinam, dicendum tamen est, quod animo sedet meo), mihi quidem magis philosophicum opus videtur quam Christianum, nec tamen indignum quod a Christiano homine legatur, sed indignum ut ab eo scripum credatur, qui ipsi Christo datæ in ætero baptisate notitiæ, ipsum antequam puer professus. Nec ob ipsius professionem (nam alie numerantur captivitatæ causæ) in carcerem detrusus, ne semel quidem Christi faciam mentionem. Non exaggerabo pro dignitate negotium, satis est lectori indicasse quid me potissimum moveat. Sed etiam de stylo, quam is quadret cum aliis Boetii præfationibus, judicium aliorum esto. Multis sane (e quorum numero me facile dixero) prosa illa cum carmine non unius hominis esse videntur, longè majorem gratiam habet carmen quam jejuna illa prosa. Quod simul atque quis secum diligentius perpenderit, videbit me non temere opinatum esse. At quid dicemus de tot ante nos doctorem virorum judicio? Quis unquam ea de re dubitavit? omnesne cæciterunt? Non aio. Quid tum? Non cogitarunt, inquam. Si cogitassent, si judicassent, si discussissent, melius nobis ea temere potuissent: sed non venit in mentem, aliis occupatis cogitatibus. Quemadmodum et nostra ætate, nemo paulo eruditioris judicii homo, eruditissimosque illos Rhetorices ad Herennium libros Ciceronis existimabit, sed alterius cujuspiam docti viri ea tempestate, quæ maxime tunc magnis ingeniis floruit. Atqui Laurentius Valla, Angelusque Politianus, eloquentiæ Romanæ lumina, ac exactissimi judicii duo viri ubique, ut Ciceronis, allegant. Non erat, inquis, illis nasus? erat utique, sed non cogitarunt, alioqui ex styli diversitate, ac ex multis aliis argumentis colligere facile poterant non esse ea Ciceronis, quamvis et docta et pura et elaborata, quamvis inveterata hominum opinio reclamet, denique quantumvis et Georgius Valla et Antonius Mancinellus et quidam alii luctati sint, ut id hominibus persuaderent, omnes id lucrati, ut apud eruditiores vel stupidi vel per-

timaces dici mereantur. Sed ad philosophiæ consolationem illam redeundum. Si Musæ recte meretriculas vocat philosophia, ut sophiæe garrunt, quod nihil solidæ consolationis. nihil medicinæ afflicto afferant animo, sed ipsa sit vera ejus medela, quidni et nos, quibus Christus veram fidem fecit, ridebimus vicissim jejunam illam philosophiam, καὶ τίς κόραξ hinc facessere jubebimus, quæ in hoc mundo felicitatem tot philosophis mentita, tanto fortius deceptis hominibus, quanto matrona adultera fortius meretricula fallit, infirmo Boetio adesse ob uscio quo ficta initio hujus operis. Nihil enim plus firmitatis habet philosophia, quam Musæ, ut criticis placet, meretricule, gentili homini elegans, Christiano ridiculum inventum. Atque si quæras quem auctorem ejus operis putem, haud facile dixerim; conjectura tamen haud exigua colligimus, fuisse aliquem non indoctum, aut aliquos potius doctos, qui in gratiam optimi viri hujusmodi lamentationem instituerint, velut funebre solatium injusto casu. Nam Boetium haudquaquam tam stupidum fuisse putandum est, cum in carcere detineretur, ut tyrannicè injuræ meminisse tam importune voluerit. Verum de hoc opere plus quam satis. Egregie vero impudens fuisse ridetur, quisquis de disciplina scholastica sub hujus auctoris titulo librum emisit, stultiore autem qui Boetii opus credere. Geometriam inceperint cum juvenis esset, ut quibusdam visum est, ac omiserit, alio detentus studio, an senex post Arithmetices ac Musicos libros non perfecerit, haud equidem scire possum. Certum est eam ad nos absolutam non pervenisse. Sed nunc de typographo ac operis castigatione dicendum.

Joannes Waldner Tigurinus, vir de optimis auctoribus cum Latinis, tum Græcis, cum rei etiam familiaris factura summe meritis, Boetii opera ante aliquot annos excudere prelo suo orsus, morte præventus tam pium opus perficere nequii, idem tamen occasionem dedit Henrico Petri, summo amico nostro, et de bonis litteris non minus merito, ac quotidie bene merenti: qui omissum, Parcarum invidia, opus feliciter perficit, adjutores nactus tum viros doctores, tum mutos, hoc est et eximii judicii viros, et veteres codices. Adfuit enim hæc editioni D. Seb. Munsterus ad hujusmodi honesta negotia natus, insatigabili cura ac diligentia. Codex etiam perperitus ex Dei Opt. Max. munere obtigit nobis, quem habuit reverendus in Christo pater ac dominus D. Joannes Kern abbas cœnobii Divi Georgii in Hercynia sylva. Qui pro suo in sacras litteras et optimos auctores amore, hunc codicem mittere per multa milliaria non dubitavit. Ex quo codice multa in Musicis restituta sunt. Adfuit et D. D. Bonifacii Amorbachii codex ex bibliotheca ipsius, qua vix est in tota Germania instructior altera. Nec diu fuit meus codex, multis notatus locis. Hoc lectorem scire volui, ne temere præcipitatum opus crederet, quemadmodum nostra etate fieri solet ad pecuniæ potius aucupibus quam solidæ gloriæ petitoribus. Hocce igitur opus, magnifice D. Antoni, sub nominis tui patrocinio in lucem ire volumus, quem constat de honestis disciplinis, nec minus de disciplinarum professoribus ita meritum, ut vix alium hac etate liceat justius, et suo merito, sæculi hujus Mecænatem vocare. Quod testimonium præter cæteros multos eximios viros locupletissimum duo mihi eruditissimi ac nobis amicissimi viri dedere, D. Otmarus Luscinius, jam satis feliciter functus, et D. Christophorus Seld. reip. Augustinæ advocatus, uterque a te amatus, adjutus, rectus. Tua benignitas audaciam meam boni consilii. Friburgi Brisgæ anno a Jesu Christi natali 1546 calendis Martiis.

Epistola nuncupatoria.

Jul. Martianus Rota Georgio Cornelio pontifici Tarvisino designato, salutem.

Primum rebus in omnibus semper fuit novi aliquid promere, secundum, ubi consequi illud nequeas, ab aliis depromp a meliora reddere, utrumque tibi præstare, pontifex Corneli, cum vellem, diversas bibliothecas excutere cæpi, sperans me et hoc et illud effecturum. Sed alterum quidem assequi minime potui, libros enim quos in phisicas auscultationes Severinus emisit, quamvis eos exstare non pauci sciant, d prædere tamen adhuc non valui. Alterum autem abunde, puto, consecutus sum, nam meliora quam fuerant hucenus impressa multo reddidimus ejus commentaria, quæ partim varia transcriptione labefactata stabiliri, partim longa vetustate collapsa reparari multis in locis desiderabant. Neque vero quisquam a nobis hanc provinciam frustra susceptam opinetur, fuit enim Boetius non solum magna facundia vir et eruditione singulari, verum etiam juvandi plurimos incredibili studio tenebatur, atque ideo cum Barbaros armis ab Italia prohibere consul non posset, barbariem ab Europa disciplina ex cere docina non dubitavit. Aristotelem enim dialecticæ et utriusque philosophiæ, hoc est humanæ felicitatis, magistrum, primus et Latinitate donavit et exposuit, id quod Lucii Syllæ dignitatem non æquavit modo, sed plurimum etiam excelluit, opibus enim et potentia fretus Cornelius Sylla, inventos Athenis Aristotelis libros Romanam portavit. Floquentæ et eruditioni fidens Manlius Severinus eosdem e Græco sermone in Romanam linguam transtulit, et ex ubi curis adeo ut vix a paucis intelligerentur, curis mediocriter eruditio perios Incentis expositionibus effectit. Quæ utilitas non tantum illius ætatis homines plurimum juvit, sed ad posteros quoque redundans in nos usque pervenit. Hanc ejus egregiam animi voluntatem cum inter legendum animadvertissem, libuit mihi quædam a ipsius cognitionem pertinentia in unum colligere, ut et illi quamvis mortuo gratiam, si possem, aliquam referrem. Et tibi sapientiæ callem acris insistenti, multis et floribus coronam darem, neque enim arbitror ingratum tibi fuerit eum inquam de facie noscere, per quem in dies magis ac magis proficis, et ejus opera legendo mirum in modum delectaris. Quod tamen dum facio, me relin nullus existimet complures nostri temporis homines imitandum, qui partim omnia in majus tollunt, partim quædam, ac si redargui nequeant, comminiscuntur: horum novum in præsentia facturum me recipi, quamvis probe intelligam non esse facile suæ quoque tempestatis factum.

describere, nedum ullius quàm mille abhinc annis vitâ d' cesserit, in tanto præsertim scriptorum illius et succedentis ei silentio, qui ne publica quidem litteris commiserunt. Quamobrem a nobis plura nullus expectet quam ex ejus aliorumque libris cognosci poterunt, aut evidenti conjectura saltem comprehendî. Ea tu, Georgi nobilissime, qualia nunque in unum opus redacta, libenti, sicut omnia mea soles, animo percurrere, et quam pridem nondum satis expolitam asportaras, nunc denique perfectam Boetii historiam accipe.

Anicius Sacerinus Boetius, Romanus, et nobilitate majorum et animi dotibus clarus, in ea tempora incidit quibus Italia a barbaris oppressa tenebatur. Natus est enim non ita multis post annis quam ab Alarico Roma caperetur. Floruitque Theodorici regis tempestate. Theodoricus hic a Zenone cum ingentibus copiis missus, creptam Odoraci Italiam sibi vindicaverat, Ravennæque regni sede locata, cuncta pro libidine administrabat; quod videns Boetius honestis disciplinis animum applicuit, id sibi tantum superesse intelligens quod homine libero dignum foret. Eruditus itaque Græcis et Latinis litteris ab adolescentia cum esset, quædam primum ex Euclide transtulit, atque ita transtulit, ut e' d' metiendi rationes, et a ia quædam de suo adjungeret, ac quod nondum Aristotelis ætate repertum fuerat, æquale circulo quadratum astruere docuerit. Arithmeticam postea, Nicomachum, nec ut interpret, secutus, sed suo usus judicio, Latinis verbis reddidit. Et inde musicam perplexam et involutam disciplinam ex optimis quibusque collegit, qua in re et Aristoxeni copiam, et Pythagoræ judicium expressit. Exstat Theodorici regis ad Boetium epistola, quæ et Ptolemei Syntaxin, et Archimedis Mechanicæ ab eo Latinitate donatam affirmat. Verum præludia hæc fuisse crediderim eo um quæ vir tantus mente agitabat. Philosophiam enim Latinis litteris illustrare constituerat, non ut Varro stoicam, nec ut Tullius academicam, sed eam quæ cæteras obscuravit ab Aristotele invecam, et a tot præstantibus ingenio viris, ætate tam longa celebratam. Id ipse his verbis significat: Ego omne Aristotelis opus quodcumque in munus venerit, in Romanum stygium vertens, eorum omnium commenta Latina oratione perscribam, ut si quid ex logice artis subtilitate, et ex moralis gratiæ peritiæ, et ex naturalis acuminis veritatis ab Aristotele perscriptum est, ad omne ordinatum transferam, atque id quodam lumine commentationis illustrerem. Igitur Porphyrium, quem Victorinus Afer compendio transtulerat, explanavit, et eundem a se mox interpretatum in nevis rursus expositionibus illustravit. Prædicamentis manum admovit, cum ecce consul Romæ creatur, hoc ipse suis verbis significat: Esi nos curæ officii consularis impediunt, quo minus in his studiis omne otium plenamque operam consumimus. pertinere tamen videtur ad aliquam rei publicæ curam, c'ucubratæ rei doctrina cives instruere. Nec male de civilis vitæ merear, si, cum prisca hominum virtus urbium ceterarum ad hanc unam rempublicum imperium transtulerit, ego, ad id saltem quod reliquum est, Græcæ sapientiæ artibus mores nostræ civitatis instruxero. Quare ne hic quidem ipsum consulis vacat officio, cum Romani moris semper fuerit, quod ubique gentium pulcherrimum esset atque laudabile, id magis ac magis imitationi honestare. Hæc ille: ex quibus illud etiam falsum esse convincitur quod aliqui memorie prodiderunt, Boetium omnia, non pleraque, relegit scripsisse. Ad consulatum autem juvenis perrenit favore principum c'vitatibus. Porrum enim a putre re'icium curandum susceperant, quod et antiqua Manlii Torquati familia prognatum scirent, et novam Anicii præcari indolem perspectam in ipso haberent. Primo ejus consulatu rex Hunnorum et Italiæ Odovacer Phaba, Rugorum dux victo captoque, potitus est, sicut Cassiodorus tradit, qui bis solum, cum Symmacho semel, ipsum in consulibus nominat. Non solum autem dignitatem hanc ipse adeptus est, sed duos etiam filios suos, quod nunquam antea contigerat, consules eodem tempore ridit, Patricium et Hypatium. Anno illo Boetius in curia Theodoricum tum primum Romam accersitum, S. P. Q. R. nomine, magna facundia laudavit, et in c'ico suorum consulum medius trium, hanc convivium multitudini exhibuit. Collegam in ultimo consulatu Symmachum socerum habuit, cum quo magistratum ita gessit, ut commune bonum privatis amicitias præferret. Accidit ut Paulini consularis opes regii satellites appeterent. Hominem ingenue tutatus est. Albinum falso Cyprianus accusavit, innocentem consularem virum ostendit. Acerba fames Campaniam urgebat, et acerbiorum coemptionem tyranni procuratores indixerant, eam exigi consul non sustinuit. Triguillam quoque regiæ domus præpositum multoties ab injuria dejecit, et Conigastum fortunas optimi cujusque insectantem compercuit. Hisce rebus factum est ut regis indignationem incurreret, perditorumque delationibus in exilium pelleretur. Accusationis summa hæc fuit; quod senatum læsæ majestatis accusaturum prohibuerit; quod ad Anastasium imperatorem litteras miseret de recuperanda libertate. Delatores perditis moribus homines tres exierunt, Gaudentius et Opilio tunc ob innumeratas fraudes exilio damnati, Baillusque pridem a procuratore domus regiæ dejectus oberratque plurimum. Pergasset facile Severinus objecta crimina, si coram delatores arguendi facultas sibi a Theodorico data fuisset. Sed vel iratus oblatam sibi ultionis occasionem amittere, vel improbus a se excitatam calumniam dissolvere noluit. Mens itaque vir et innocens et grandis natu Boetius malorum conspiratione relegatus est, nec a bonis in patria retentus, Ticinum secessit, urbem in Insubribus positam, et sibi a tyranno præscriptam, in quam simul atque venit, quo posteris etiam innocentiam suam cognitam faceret, pulcherrimum illud de Consolatione volumen, Ciceronem imitatus, conscripsit. Nam sicut ille quo filia desiderium levare, de animorum immortalitate disceptans Tulliam supervivere monstrat, ita Severinus de falso et vero bono, deque providentia disputat, et omnia voluntate divina mortalibus evenire declarat. Verum in eo opere Cicero carmen non attingit. Boetius utramque orationem admiscet, atque ita admiscet ut facile unicuique ostendat ingenium sibi quidquid tenasset nunquam defuisse. Sed quid naturalis philosophia difficilior? quid dialectica spinosior? At utramque disciplinam sic oratione sua pervagatus est, ut addi-

missima quæque cuius prompta reddiderit. Neque vero selectum unum aliquod argumentum oratione consecratum est, sed philosophiæ penetralia ingressus, ea Latinis hominibus primus reseravit, quæ princeps Aristoteles de industria pluribus occultaverat. Qua in re optimos quosque consuluit, Theophrastum dico. Eudemum, Andronicum, Aspasium, Herminum, Alexandrum, Syrianum, Porphyrium, Themistium, de quorum sententiis, tanquam honorarius arbiter, dijudicat. Attestatur hoc expositio in librum Aristotelis de Enuntiatione tam prima duobus quam secunda sex libris absoluta, in quorum tertio cum de tribus contingentium modis se melius scripsisse dicat in libris physicis, suspicandum reliquit se naturalem quoque philosophiam enucleasse, verum hactenus tam hi desiderantur commentarii, licet fuerint Tarsisium hinc nuper asportati, quam illi quos in Analyticen et Topicæ emisit. Siquidem et hos ipse citat, et in topicæ Ciceronis septem libros a se confectos proficitur, opus varium, cifficile, factum, nec a quoquam antea quam a Victorino frustra tentatum. Platonis dialogos ipse Latinos facturum se recepit, facto. Cassiodorus asseverat, mirarer quomodo tanta præstare potuerit, nisi divina illa in librum Aristotelis de Interpretatione commentaria biennio scirem ab eo confecta, quod tempus vix evolvendis tot expositoribus satis fuisse videtur, nedum eorum sententiis plerumque controversis et dijudicandis, et eligendis, et accommodandis. Inter Peripateticos enim celebris est ferme nullus qui in hunc librum non scripserit, quod et magnopere quidem necessarius sit, et multa doctrina refertus, sed acuminis sententiarum et verborum levitate perobscurus; commentabatur autem hæc quo tempore Theodoricus superatis Aljibus Clodoveum socerum Francorum regem ingenti prælio profigavit. Cæterum Severinus non tantum in interpretando et exponendo Aristotele versatus est, sed pleraque etiam ipse veluti procreavit, horum in numero sunt pulcherrimi illi quatuor de Differentiis topicis libri, quibus dialecticos locos a rhetoricis dirimit, et totidem alii de utroque syllogismo, item de divisione et definitione singuli. Nam qui ad syllogismos categoricos introductorius inscribitur, titulum subornatum habet, cum libri Aristotelis de Enuntiatione, vel breviarium sit, ut ipse appellat, vel certe idem quod primus de categoricis syllogismis. Opus quoque de scholastica disciplina, non titulum modo, sed et elocutionem et inventionem mentitur, aliter enim Boetius scripsisset, si ea de re scribere voluisset. Sed ipsum mittimus, ac de hebdomadibus aliquid potius in medium afferamus. Sunt autem hebdomades opera septem partibus distributa, sicuti decem libris decades, et novem eumeades. Hebdomadas Varro primus inarripit, deinde hic ipse, ex quibus libellus de substantiæ bono, et alius de unitate et uno sumptus est, reliqua aut edita non sunt, quod ea sibi, ut significare videtur, commentatus esset, aut ad nos uaque non pervenerunt. Hebdomades juvenis composuit, velut et de duobus naturis et una persona Christi, hoc ut ita existimem ejus verba faciunt. Episcopus, inquit scriptor epistolæ, tanquam valde necessarium cum præterire noluisset, e duabus naturis Christum consistere, et in duabus æqualiter catholicos credere, novitate dicti periculis, meditabar omnes animo questiones. Decretum hoc fuit ut concilio Chalcedone celebrato, illucque Leo Romanus episcopus venerat, cujus epistola Romam missa, cum postea, nitentibus Acephalis condemnatum jam dogma revocare, pluribus convocatis Romæ legerent, nec satis jam quid decerneret intelligerent, ansam Boetio dedit eum librum componendi contra Nestorium, qui duabus naturis personas totidem adjuugebat, et Eutychem, qui unicam naturam et personam tuebatur. Ergo si quis ab imperatore Leone, qui rejectam sub Martino Nestorii et Eutyches opinionem esse fovebat, ad Justinum uaque suppetet annos, paulo minus quinquaginta deprendet, quibus de Boetii vita detractis, prima juventutis tempora relinquentur. Verum hæc ut liberis quisque accipiat, illud certo non admittendum contenderim, Boetium morte præventum Musicam non absolvisse. Nam quod obijciunt aliqui titulos eorum quæ desunt adhuc superesse, id nos in contrariam sententiam potius trahit, absurdum esse existimantes nondum conscripsi rebus vellem nomen imponere. Quod si quid imperfectum Severinus reliquit, id ipse theologiam fuisse censuerim. Satis enim superque Philosophiam illustraverat, itaque divina restabant, et jam multum processerat Augustinum secutus, ut ipse de Trinitate ad Symmachum scribens affirmat: Vobis, inquit, inspicendum est an ex beati Augustini scriptis semina rationum in nos venientia fructus aliquos intulerint. Ex quibus illud etiam conjicere possumus, cur nono demum anno Theodoricus Severinum et Symmachum necarit, an quia senex in opinionem Arii defecit, et inimicus adeo catholicis evasit, ut eorum templa diruere in Italia voluerit, si Justinus Arianos in Asia non restitueret. Propugnatores autem sani dogmatis cum alias semper, tum præcipue eo tempore Boetius et Symmachus exstiterunt. Quamobrem tyrannus conjectos in carcerem obtruncari jussit. Ticini incolæ semper a majoribus traditum constanter asseverant, Severinum, cum regius speculator lethale vulnus intulisset, utraque manu divulsam caput sustinuisse, interrogatumque a quonam se percutsum existimaret, ab impiis respondisse, atque ita cum in vicinum templum venisset, et flexis genibus ante altare sacra percepisset, post paulum exspirasse. Exstinctus divinos honores a nostris consecutus est, quod pro catholicis contra perfidiam Arii mortem sustinuerit. Sunt qui scribant ipsum antea Ravennam accersitum, prætorioque regis præpositum, mox cum aliquot senatoribus occisum, quod Symmacho potius convenire videtur. Turris enim lateritio lapide fabricata etiamnum Ticini monstratur, Boetii carcer sepulcrumque ejus in æde beati Augustini visitur, qua parte in adytum templi ascensus incipit, hoc epi aphio incisum:

Mæonia et in Latia lingua clarissimus, et qui
Consul eram hic, perii missus in exilium.
Et quia mors rapuit, probitas me vexit ad auras,
En nunc fama viget maxima, vivit opus.

Circumfertur et aliud elogium quo sepulcrum ejus exornabatur antequam illic a Liuthprando Longobardorum rege collocaretur. Ipsum quia paucis multa continet ad ejus vitam facientia subjunximus:

Ecce Boethius adest in caelo magnus, et omni
 Perspectus mundo, mirus habendus homo.
 Qui Theodorico regi delatus iniquo
 Ticini senium duxit in exsilio.
 In qua se inestum solans dedit urbe libellum,
 Post letus gladio, exiit e medio.

Hic finis viri clarissimi fuit qui facundia, probitate, doctrina, plurimum excelluit, ultimus omnium qui ex antiquis Romanis aliquid litterarum monumentis consecrarint, primus omnium qui Aristotelicam disciplinam Latinis litteris illustrare ceperint, tantæ apud posteros auctoritatis, ut ab ejus sententiis nulla ferre sit provocatio. Hujus morte magnam rem amisimus, et frustra a multis postea tentatam, Platonis et Aristotelis concordiam, quam utriusque philosophiæ peritissimus et pollicitus fuerat, et nisi vitam eripuissent improbi, præstare solus potuisset. Ultio tamen paulo post insecuta est divinitus: nam cœnanti Theodorico cum piscis caput illatum esset, visus est sibi rex in eo videre Symmachi faciem inferius labrum mordicus apprehendentem, torrisque oculis subinde minitantem, eo spectaculo consternatus tyrannus in morbum incidit, et simul atque quod viderat id se vidisse confessus est, exspiravit. Ictu sanguinis mortuum sui divulgavit, verum Amalasiumta rei conscia cum in regno successisset, patris acta contra jus et fas decreta rescidit, et Severini ac Symmachi dona in fiscum redacta eorum liberis restituit, paucis annis antea quam Belisarius a Justiniano missus Italia Gothos omnes expulit. Porro Boetii multi fuerunt: primus Stoicus, de quo mentionem facit Diogenes in Zenonis Vita; secundus Epicureus, quem Plutarchus in Convitiis introducit; tertius Cretensis, Aristotelis studiosus et vir consularis a Galeno celebratus. Præter hos alii fuerunt et philosophi ambo et Peripatetici, unus hic ipse de quo satis jam dictum est, Patricius Romanus, alter Græcus et antiquior, quem et hic ipse in Porphyrio et Ammonius atque Simplicius ut Aristotelis interpretem agnoscunt. Fuerunt itidem et duo Symmachi magnæ in litteris existimationis uterque: primus Gratian et Valentiniani temporibus; secundus Zenonis et Anastasii: illius epistolæ circumferuntur crebraque de eo in Macrobianis Saturnaliis mentio habetur. Hujus nihil quidem exstat; sed, ut Boetii testimonium præteream, Priscianus Cæsariensis de vnderibus scribens, sic eum laudat, ut omnes omnium disciplinarum apices consuetus videretur.

OPERUM PARS PRIMA. OPERA PHILOSOPHICA.

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ LIBRI V.

(Ex editione ad usum Delphini.)

PROLEGOMENA.

Epistola dedicatoria.

Serenissimo Delphino Petrus Callyus.

Quidquid Ludovicus Magnus, augustus parens tuus molitur, SERENISSIME DELPHINE, id omne magnum est; seu populos regit; seu hostes expugnat; seu utrisque concessa pace gratificatur. Sed indoles et institutio tua regionum operum opera sunt maxima. Tu quidem, velut nobile speculum, regales cum animi, tum corporis dotes ab ipso acceptas sic reddis. nihil ut in te desideretur quod imperatoriæ majestatis esse possit; tuum vero institutionem, quam rex ille sapientissimis suis consiliis exorsus est, selectissimisque viris corroboravit, magnificentissimo librorum apparatu ita perficit, ut ineffabili quadam necessitudine, quantum filius parente, tantum parens filio regum omnium præstantiam vincat. Ecce, continuato illius jussu, inter antiquos auctores emicat SEVERINUS BOETIUS, sequæ tibi sistit, ut meliori quodam jure, sic majori spe fructuum uberrimorum.

Omnium certe ejusmodi auctorum meritissimo BOETIUS tibi se sistit. Illi enim advenæ Galliarumque institutorum penitus ignari, præcone indigebant, qui, prædicata eorum dignitate, aliquam in aula iisdem compararet existimationem: hic pridem a Philippo Pulchro Galliarum rege, litterarum litteratorumque amantissimo principe, honorificentissime exceptus, prope

domesticus est, aulicorumque morum tam gnarus, quam ab aulicis notus. Illi profini, nulla, nisi quam forte a novis interpretibus acceperunt, pietate commendantur; hic sacer, Christiana martyris splendidius quam Romana patricii micat purpura. Illi in uno duntaxat dicendi genere versati, aut solutam sine stricta, aut strictam sine soluta orationem habent; hic utriusque sermonis scientissimus, ut persuadet orator eloquens, sic poeta suavis delectat. Illi Musis mollioribus inspirati, suis sententiis si non lædunt, læsam ostendunt mentem, quam sanare nequeunt; hic, docente severiori philosophia, perturbationes, errorum vitiorumque causas, ita detegit, ut ad mentis salutem multum conferre posse videatur.

Si vero auctor ille faciles ad te habuerit aditus, SERENISSIME DELPHINE, majorem doctrinæ virtutisque accessionem se sperabit facturum, non solum in te; sed in omnibus etiam adolescentibus, ad quos, velut a capite ad membra, regię tuæ institutionis forma derivatur.

Magnum quidem est, te geographiam, chronologiam, historiam tam profanam quam sacram, eximia Latinitate cumulas, perfectissime collere; sed longe majus, illius, quam insitam habes cum de te, tum de Deo, notitiæ philosophicum, quod BOETIUS hic suggerit, accipere incrementum: illæ etenim priores disciplinæ huic posteriori, non secus ac mancipia dominæ, famulantur. Hac informatione princeps tanto altius populos supereminet, quanto sui conscius. Conditorisque intelligens, divitiis, honoribus, voluptatumque illecebris, quibus regale solium circumfundi solet, contemptis, et humiliores de semetipso et sublimiores de divina majestate concipit sensus. Non omittendæ erant eæ quæ animo tuo verè regio impressæ sunt, artes ingenuæ; sed illa quam BOETIUS inspirat, humanæ divinæque naturæ notitiæ tibi omnino necessaria videtur; suis etiam sceptris non carent miseriis, quibus philosophicum illud consulis Romani remedium utiliter potest adhiberi.

Quamvis autem augustum tuum genus et præstantissima tua eruditio te adeo exerissent, ut aureus hic liber magno tibi deinceps usui esse non posset, grande tamen tuum DELPHINI decus id a te videtur postulare, illum ut librum tibi legi cures, cum alias ob causas, tum maxime ut BOETIUS Gallicis academiis, a quibus pari qua olim a Romanis manibus injustitia dudum exsulavit, tuo regali exemplo restituitur; turpe nimirum regno Christianissimo sacrum hunc doctorem Virgilio, Ciceroni, Aristoteli, cæterisque religionis Christianæ hostibus postponi, eoque magis, quod ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister nostras Christianorum scholas affluentibus doctrinarum omnium copiis ditaverit. Grammaticam, fugata barbarie, sanctos fabularum usus docuit; rhetoricam lectissimis verbis verissimisque sententiis ornavit; philosophiam obscuritate liberatam ita excoluit, ut quicumque huic parere voluerit, is omne ætatis tempus possit sine molestia transigere.

Patere ergo, SERENISSIME DELPHINE, virum pariter nobilem, doctum et sanctum, regiam ingredi, cæteris auctoribus tuis annumerari, et inter illas, quas in litteris feliciter consumis, operas tibi audiendum proponi; sanctitatem hic cum doctrina, utramque cum nobilitate sic animadvertes conjunctam, ut quidquid ibidem erit obvium, id augusta tua haud indignum origine, et ad tuam scientiam augendam et ad coronam æternam, cui reges omnes studere debent, consequendam conducere plurimum possit. Cadomi cal. Novemb. anno Domini 1679.

PRÆFATIO.

Inter plurima Boetii nostri opera, præstantissimum a celeberrimumque est illud quod inscribitur *Consolatio philosophiæ*. Sed quæ hæcenus edita sunt hujus operis commentaria, hæc tam imperfecta fuerunt, ut non immerito ad usum Serenissimi Delphini nova institui mandentur. De antiquis novisque pauca preloquar.

I.

Antiqua, inquam, consolationis philosophiæ, aut potius minus recentia commentaria sunt imperfecta: quæ enim commendæ? eane quæ S. Thomæ tribuuntur? an ea quæ sunt Raymundi Palasini Albiensis dicti Valderici? an quæ Juloci Badii Ascensii? an quæ Joannis Bernardii Belgæ? an quæ Theodori Sitz-

mani Thuringi? an quæ Renati Vallini Nannetensis? Plura, etiam diligentissime conquisita, videre non potui. Sed hæc omnia aut ridicula sunt, aut ad patefaciendas Boetii cogitationes minime idonea.

Primum enim quæ S. Thomæ tribuuntur in hæc Consolationem philosophiæ commentaria, hæc ridicula sunt: nam, ut infinita omitam, quis temperet a risu, legendo hæc lib. 1, pros. 1: *Eleya*, inquit, est civitas Græciæ, in qua studuit Aristoteles: unde studia sua dicuntur Eleatica. Academia autem fuit civitas v. l. villa, in qua studuit Plato; unde studia sua dicuntur Academica; aut hæc lib. II, met. 5, ad ista verba, Tyrio miscere veneno: *Thirus*, ait, est vermis venenosus, in cujus sanguine intingitur purpura; aut hæc

lib. III, proo. 8: *Alabiades, inquit, mulier fuit pulcherrima, quam videntes quidam discipuli Aristotelis duxerunt eam ad Aristotelem, ut ipsam videret; qua visa dixit: Si homines lynceos oculos haberent, ut quæque obstantia penetrarent, introspectis visceribus, corpus quod apparet pulcherrimum, turpissimum videretur; aut hæc ejusdem lib., met. 8, ad hæc, Asperis echinis: echinus, inquit, est piscis parvus semipedalis, qui adharrendo videtur retinere navem: ubi ἐχνοίς, Latinis remora, cum echinis confunditur. Infinitus sim, si omnes hujus commenti potius quam commentarii in grammaticam, poesim, historiam, et mentem ipsius Boetii errores contentiâ enumerare. Quare hoc opus non crediderim esse S. Thomæ.*

Videtur autem hoc opus esse Thomæ ejusdam, natione Angli, patria Walensis, ordine Dominicani, cui etiam tribuitur Summa logicæ, quæ vulgo S. Thomæ Aquina is nomine impressa legitur: quod enim Thomas ille diceretur Anglicus, et Dominicanus esset, propter eundem ordinem et quandam appellationis similitudinem, errore typographorum dici potuit primum *Angelicus*, postea S. Thomas. Hinc ab isto commentore lib. II, met. 4, citatur Alanus, qui non floruit nisi sæculo decimo quarto, cum tamen S. Thomas vixerit anno 1274. Hinc puto hunc Thomam Anglice locutum lib. I, pros. 4, ubi, *Coemptio*, inquit, est institutio super aliqua portione danda de re emenda vel vendenda, et vocatur vulgariter UNGELT, quamquam forte, errante typographo, sermo fuit depravatus, Gallice dicimus *monopole*. Nescio etiam quomodo a S. Thoma dici potuisset ad finem 2 metri lib. I, hæc: *Marquardus*.

Ac ne putes me hæc temere fingere, consulere poteris cum Vallinum, tum etiam Ascensium, qui pariter negant S. Thomam esse horum commentariorum auctorem. *Non tamen continuo sancti Thomæ crediderim*, inquit Ascensius præfatione in hos Boetii libros, *cum neque phrasim ejus retineant, neque secundatatem illam mirabilem, quæ in cæteris doctrinis ejus est, assequantur, neque tempori congruant: nam Aloni opuscula, quem plusculos annos post ipsum sanctum Thomam obitus tradunt earum rerum periti, nonnullam allegant.*

Deinde commentaria Raymundi Palasini Albiensis dicti Valderici in tribus præsertim versantur: 1° in brevissimis quibusdam nominum aliquot obcuriorum interpretationibus, margine libri inscriptis; 2° in loquaci quadam lectione astronomica, ad exponendas vices Hesperii occidentem modo sequentis, modo orientem præeuntis solem: *Pro quorum intellectu*, inquit ad metr. 5 lib. I, *est opus archimedæ, id est conficere figuras, quarum inventor Archimedes fuit. Notetur quid circulus, quid centrum, quid area, quid circumferentia?* Egregiæ adnotationes! 3° in questionibus, quas vocat *Cratonicas* circa quintum librum: *Quarum*, inquit, *hæc principalis voluit questio, videlicet utrum, divina providentia existente, liberum arbitrium sit hominibus.* Ubi interpretes ille videtur sententias Boetii animo non comprehendisse.

A Quamobrem ex his tribus primum nobis videtur non sufficere, secundum redundare, tertium impedimento esse ad mentem Boetii hic percipiendam.

Postea Ascensius, ut ipse jactat prædicta præfatione, docuit curminum leges, et variatates; subellas quoque et historias diligentius recitavit; et Latinitatis aut servatæ aut neglectæ virtutem aperuit, dolens quod Græca verba subinde incerta reperire nusquam potuit.

B At interpres iste, quamquam sibi magnopere placeat, apud alios tamen male audit: Ascensius Badius, inquit Theodorus Sitzmanus, de quo statim dicitur, hunc aliosque optimos auctores quiquilibet merique affanissimè inquinare, impudenter dicam, an imprudenter, non abstinuit. Quod Ascensii vitium quamvis non constaret, idem nihilominus Ascensius ipsos non excessit grammaticæ limites, ultra quos ad accuratam horum librorum intelligentiam aliquid majus desideratur.

Subit Joannes Bernartius, qui, paucis in solutam, paucioribusque in strictam hanc Boetii orationem notatis, seipsum videtur illustrandum ornandumque ita suscepisse, ut ubi primum vel minimam nanciscitur occasionem eorum quorum recordatur dicendorum, hæc sive ad institutum conducant, sive non, congerat, suam potius eruditionem quam auctoris mentem expositorus. Hic, inquit prædictus Sitzmanus, *librum hunc nobis tradidisset multo tersiorem, si licuisset: sed immatura morte sublatus in rationem Libitinae venit, telamque, quam erat exorsus, imperfectam reliquit.*

C Succedit ipse Theodorus Sitzmanus, qui totus est in componendis variis lectionibus, ut quam melius exponere sensa Boetii existimaverit, hanc expunctis cæteris moneat retinendam. « Quibus tamen, ut ipse de semetipso ait, non raro inspergit alia quædam, vel ex philologia, cui unice hæctenus fuerat addictus; vel ex jurisprudentiæ politiresque penni; vel ex orbe illo disciplinarum, quæ studio sapientiæ famulantur, petita. Quod profecto, addit, non aliam ob causam feci, quam ut grata vice nunc prodessem, nunc delectarem, hoc est, utile dulci miscerem. »

Fidemne liberaverit suam hic interpres, æquus lector judicet. Ego vero existimo, primum quidem ipsum orationis Boetianæ contextum, quem recensuit, aliis perspicacioribus oculis indiguisse; deinde hunc interpretem alios veterum librorum interpretes imitatum, non tam aliorum quam sui gratia scripsisse: unde ita citavit alios sive oratores sive poetas, qui more Boetii locuti fuerant, ut cum unum auctorem suscepisset explicandum, plures, nullo exposito, nobis proponat interpretandos, homo felicitis memoræ.

Denique Vallinus, nostro judicio, omnium optimæ de Boetio meritis est: contextum enim sæpissime corruptum emendavit: quamobrem, ut ipse de se ait, optimos quosque codices consulimus contextumque ex eorum plerumque consensu recensuimus. *Ille autem fuere duo manu exarati Sancti Victoris; duo ex bibliotheca Thuana iidemque vetustissimi; ex regia unus; itemque duo mei, sed recentiores. Græcus quoque eorumdem*

librorum codex, quos Græce interpretatus est Maximus A
Plautus ex eadem bibliotheca regia. Ex editis vero
Florentinus anni 1513 et alius quibus optimus. Quinetiam
 idem Vallinus quosdam hujus opusculi locos, quos
 obscuriores putavit, suis notis illustrare conatus est.
 Propterea quæ Lugduni Batavorum, novem abhinc
 annis, typis mandata sunt, Variorum in hanc philoso-
 phiæ Consolationem commentaria, hæc Joannis Bern-
 nartii, Theodori Sitzmanni, et Renati Vallini notis,
 velut cæmentum sine calce, constant.

Ipsæ tamen Vallinus, omiſſa omni verborum inter-
 pretatione, tacitaque Boetiana disputandi ratione,
 notas adhibuit tam raras tamque breves, ejus ut la-
 bor, alioqui utilis, ad perfectam hujus operis cogni-
 tionem habendam ſufficere non poſſit. Et hæc anti-
 qua ſunt, ſive potius minus recentia Consolationis
 philoſophicæ commentaria.

II.

Prædicta commentariorum in Consolationem phi-
 loſophicam vitia optime animadvertit vir ut gente,
 ſic doctrina omnique virtutum genere præſtantiſſi-
 mus, Carolus Sancta-Mauræus, Montauſerii dux,
 Sereniſſimi Delphini moderator, et pro ſingulari ſua
 in rebus principum conſulendis prudentia, aggreſſus
 facta prudentiſſimi illius Aulici, cujus conſiliis
 quandiu uſus eſt rex Theodericus, tandiu vitam
 optimo imperatore dignam egit, obſcurioribus verbis
 velata latere. Idipſum etiam novit illuſtriſſimus
 Eccleſiæ princeps Jacobus Benignus Boſſuetius, Con-
 domenſis epicoſopus, ejusdem Sereniſſimi Delphini
 præceptor, et pro eximia ſua in divinis myſteriis
 ſapientia deluſit, cogitata ſapientiſſimi illius theolo-
 gi, quo docente humana libertas cum divina provi-
 dentia conciliatur, compreſſiori quodam diſſerendi
 modo occultata ignorari. Id quoque vidit clarriſſimus
 vir Petrus Daniel Huetius, noſtræ quondam Cado-
 menſis academiæ alumnus; cujus etiam opera idem
 Sereniſſimus princeps ad litterarum et ſapientiæ ſtu-
 dia utitur, et pro incredibili ſua in omnibus diſci-
 plinis eruditione ingemuit, elegantia excellentiſſimi
 hujus cum oratoris, tum poetæ, in quo tanquam in
 ultimo Romanorum hærede dices purioris Latinitatis
 reliquiæ ſervabantur reconditæ, dicta inter obſcuros
 barbari ſui ſæculi auctores permixta contemni. Illa,
 inquam, præclara Galliæ noſtræ lumina improbam
 hanc querebantur Boetii, hujusque Consolationis phi-
 loſophicæ ſortem, cum juſſi ſumus hos Boetii libros
 ad uſum Sereniſſimi Delphini interpretatione et notis
 adornare. Meliorne, an deterior præteritis videbitur
 noſter hic labor non poſſumus divinare: ſed præ-
 ſcriptas nobis has, quæ ſequuntur, leges ea qua po-
 tuimus diligentia obſervare ſtudiimus, ad perpe-
 tuum ſingularis in Deum pietatis; in regem obſervan-
 tiæ; et in litteras amoris monumentum.

1. Uſi ſumus lectione quam, conſultis ſanioribus
 libris, recensuit Renatus Vallinus, exceptis paucis
 vocibus quas, ut ibidem monuimus, validiſſimis
 conjecturis convicti mutandas exiſtimavimus. Quo-
 niam vero parum intereſt, lectorem veterum errores

PATROL. LXIII.

noſſe, ideo propoſita nova lectione vera, arbitrati
 ſumus omitti poſſe veterem falſam, et quidem eo
 lubentius, quod cum nullus ſere fuerit hujus operis
 locus, qui aliquando non fuerit corruptus, ad faſti-
 dium uſque repetendæ fuiſſent variæ lectiones. Quan-
 quam ne huic etiam officio deeſſemus, ad ſinem no-
 ſtri operis varias lectiones Vallini retulimus ad nume-
 ros hujus libri accommodatas.

2. Propoſuimus duplex genus argumentorum, ut
 una veluti cogitatione lector animadvertere poſſit,
 quid in toto illo opere et qualibet ejus parte conti-
 neat. Primum eſt idea totius operis: ubi formatis
 quibusdam argumentationibus, mentem lectoris effi-
 caciſſe commovendo, Boetii ſenſa magis demonſtrare
 ſumus conati. Alterum eſt ſummarium uniſcujuſ-
 que capituli; in quo non ſolum dicenda, ſed dicen-
 dorum ordinem breviter complexi ſumus.

3. Quamvis hi tituli, *Metrum*, *Proſa*, a recentiori-
 bus horum librorum interpolatoribus fuerint inſecti,
 et juveniendæ duntaxat memoriæ cauſa adpoſiti, iſſque
 omnes veteres libri, et optima editio Florentina ca-
 reant, ut advertit prædictus Vallinus, hos tamen non
 omittendos eſſe duximus; quoniam nunc ita in uſu
 ſunt, ut quoties laudatur Boetius de Consolatione
 philoſophiæ (laudatur autem ſæpiſſime), toties hi
 tituli nominentur. Quid vero has notas neglexiſſe
 noceat, expertus eſt ipſe Vallinus: cum hujus edi-
 tionis non ſine magno temporis diſpendio, ad fidem
 auctoris Boetium appellantis probandam uti valea-
 mus: unde contemnitur.

4. Genera verſuum, quibus hic uſus eſt Boetius,
 propoſitis eorum legibus, ante nominaviſſus, quæ
 eorumdem interpretationem et notas aggredieremur:
 quod ex his plura ſint minus uſitata, tyronibus
 præſertim, quorum gratia Græcas quoque dictiones,
 quibus hi verſus ſignificari ſolent, utpote obſcurio-
 res, vitaviſſus. Verſus hi multiplicis ſunt generis,
 nec intereſt numerari; ſed carmina, quæ ex his
 verſibus constant, ad ſex et viginti genera revocan-
 tur.

5. Subjecimus interpretationem, ſtrictæ quidem
 orationis continuatam, ſolutæ vero interruptam; eo-
 rum more, qui ante nos juſſu Ludovici Magni, ad
 uſum Sereniſſimi Delphini in poetæ ſcripſerunt,
 aut oratores Latinos; ut qui adoleſcentes litteris
 operam navant, his nihil deſideratur eorum, quæ ad
 majorem in artibus ingenuis profectum poſſint con-
 ferre.

6. Notas noſtras addidimus; non illas quidem lon-
 giores, ne inanem eruditionem videremur oſtentare;
 neque etiam breviores, ne noſtrorum commentario-
 rum alia quærenda eſſent commentaria: ſed ad ju-
 ventutis uſum aptatas: id quippe unum optarunt viri
 ſapientiſſimi, quorum curis commiſſa fuit regia
 Sereniſſimi Delphini inſtitutio. Sic principi inſti-
 tuendo ſtudentes, reliquæ juventuti informandæ la-
 boraverunt, ad ſummum reipublicæ litterariæ com-
 modum, regniſque Gallici decus.

7. Operæ pretium exiſtimaviſſus, integrum hoc

opus interpretatione et notis illustratum duobus hinc inde interponi indicibus; quorum prior est rerum præcipuarum, quæ in toto hoc opere explicato occurrunt; posterior vocabulorum, quæ in his quinque Consolationis philosophicæ libris leguntur: ubi curavimus vocabula quæ nobis visa sunt barbara, aut saltem minus Latina, diversis characteribus formari: ut lector id Latinitatis vitium moneretur, nec nostra tamen commentaria frequentioribus ejusmodi notis turgerent. Si nostrum hoc ausum doctiores excitaverit ad absolvendum, prolata auctoritate, aliquid ex ejusmodi vocabulis, id non ingratum erit nostræ te-

meritis præmium. Non omnia novimus, doceri semper paratissimi.

Nihil denique istorum omnium prius attingendum arbitrati sumus, quam instar aliorum Serenissimi Delphini scriptorum proposuerimus, 1° Vitam Boetii; 2° testimonia variorum cum de Boetio tum de ejusdem scriptis; 3° generalem librorum Consolationis philosophicæ ideam; 4° aliquam ejusmodi librorum censuram: hæc enim quilibet horum scriptorum de suo auctore præfari consuevit; si exceperis generalem operis ideam, cujus exemplum etsi non habeamus, ex ipsa tamen, ut speramus, non mediocris utilitas erit.

AN. MANL. SEVERINI BOETII VITA.

I.

Boetius natus est Romæ (a), circa annum Domini quadringentesimum septuagesimum quintum, æquævus Joanni summo pontifici; Justino imperatori; Fulgentio, Ennodio et Cassiodoro doctoribus ecclesiasticis. Nomen genusque matris non scimus; sed pater ejus fuit Anicius Manlius Flavius Boetius, vir ipse consularis, filius Boetii illius, qui (b) præfecturam prætorii gerens, imperante Valentiniano tum interemptus fuit, cum Aetius patricius, dux fortissimus, ejus ut laborum sic victoriarum ille semper fuerat particeps, ejusdem imperatoris manu interfectus est.

II.

Illic autem, de quo nunc agimus, auctor vocatur (c) *Anicius Manlius Severinus Boetius*, prænomine scilicet nomini cognominique postposito. Nimirum hoc erat in usu apud antiquiores Romanos, ut idem homo tribus aliquando donaretur appellationum generibus, quæ dicebantur (d) prænomen, nomen et cognomen. Prænomen, ut vox ipsa sonat, est appellatio, quæ appellationi gentis præponi solet: qualia sunt nomina quæ apud nos vocantur propria, ut *Ludovicus*; nomen, appellatio gentis, ut *Hectorides*; cognomen, appellatio familiæ ejusdem gentis, ut *Borboides*. Ut autem sæpe prænomen nomini, et nomen cognomini olim anteponebatur, sic non raro, (e) inverso ordine, ut nunc, positis nomine et cognomine, prænomen subijciebatur. Sic ergo auctor noster nomine gentis dicitur *Anicius*; quod ex (f) antiquissima nobilissimaque Aniciorum gente esset prognatus. Sic nomine familiæ dicitur *Manlius Severinus*, quia ex Manliis Severinis ortus erat: sive fuerint duæ fami-

liæ, quarum alteram, nimirum Manliorum per patrem, alteram videlicet Severinorum per matrem attigerit: sive eadem fuerit familia cognomine altero dicta Severinorum, propter illam severitatem, qua T. Manlius, qui ob detractum Gallorum duci a se occiso *torquem*, inde *Torquatus* cognomen in familiam intulit, filium (g) securi cædi jussit, quod contra edictum, ductorem Tusculanorum singulari certamine provocantem interfecerit. Sic proprio nomine dicitur *Boetius*, sive ut quibusdam scribitur *Boethius*, aut aliis *Boethus*, ab auxilio, quod primus, cui istud prænomen fuit impositum, tulit: *βοηθός*; quippe Græcis est *adjutor*: propterea plures olim, ut apud (h) Laetium, Plutarchum (i), ipsum nostrum (j) auctorem hoc prænomine donati sunt.

III.

Cum vero noster Boetius (k) duodecim saltem annis natus amisisset patrem, hic (l) amicorum propinquorumque curis commissus, Romæ primum, postea (m) Athenis studuit: ubi in grammatica, philosophia, mathematicisque disciplinis tantum profecit, ut plura non solum Euclidis, Nicomachi, Pythagoræ, Ptolemæi et Archimedis, verum etiam ipsius Aristotelis (n) Græca opera Latine reddiderit, reliqua ejusdem philosophi opera similiter redditurus, ipsumque cum magistro suo Platone conciliaturus, si fata tulissent.

Neque vero vir ille doctissimus in exponendis modo auctorum operibus versatus est, sed plura ipse excogitavit, excogitataque ad felicem exitum perduxit. Testis est admirabile hoc philosophicæ Consolationis opus: ubi Ciceronem de animorum immortalitate, quo filie desiderium levaret, disputantem imitatus, in hoc Ciceronem superavit, quod, cum Cicero

(g) Virgil. vi *Æneidos*, v. 824: *Sævumque securi Aspicie Torquatum*.

(h) In Vita Zenonis.

(i) In Symposiacis.

(j) Comment. in Porphyry.

(k) Elapso, scilicet anno Christi 487; siquidem ejus pater consul fuit hoc ipso anno.

(l) Consol. philos. l. II, Pros. 3: *Desolatum parente summorum te virorum cura suscepit*.

(m) Cassiodor. l. I Var., ep. 45: *Atheniensium scholas longe positus introisti*.

(n) S. Antonianus citans Sigebertum, 2 part. Hi l., tit. 11, cap. 15.

(a) Consolat. Philos. l. I, p. 5: *Tuæ civitatis antiquissimam legem*.

(b) Cassiodorus in Chronico ad consulatum Aetii et Studii anno Christi 454.

(c) Sic inscribuntur libri Consolationis Philosophiæ.

(d) Valerius Maximus sive Probus libello de prænomine.

(e) Ut Flavius Vespasianus, et Flavius Sabinus fratres, apud Suetonium.

(f) S. Hieron. ep. ad Demetriadem: *Illustris sanguinis genus, in quo aut nullus aut rarus est qui non meruerit consulatum*.

carmine tunc non utatur, Boetius utramque orationem ita permiscet, ut quicquid eruditionis, aut a grammatica, aut a rhetorica expectari potest, illud ibidem mirum in modum eluceat. Testis illa Boetii Logica, ubi præter antiquas Porphyrii, Aristotelisque opiniones, suam ipse proposuit de *Categoriis, divisione, definitione et syllogismis* doctrinam, qua ratio bene disserendi plurimum promoveri potest. Testis opus illud in septem partes distributum, quod propterea, Varronis exemplo, *Hebdomades* inscribitur, in quo, quoad superest, mathematicorum more propositis quibusdam effatis, multa docet de eo quod *bonum est, et unum*. Testes libri quinque de Musica, cujus ita peritus fuit, ut instrumenti musici, vulgo (a) *chiterini* inventor habeatur. Testis singulare illud (b) externis etiam regibus notum expetitumque inventum duorum horologiorum; quorum alterum (c) *aquis sub modulo fluentibus temperabatur*; alterum *solis immensi comprehensa illuminatione distinguabatur*.

Quin etiam Boetius de theologis optime meritis, scripsit cum de mysterio sanctissimæ *Trinitatis* ad Symmachum, et ad Joannem Ecclesiæ Romanæ diaconum; tum de *Incarnatione*. De (d) *Trinitate* quidem, ne suspectus foret Christianis, quod ex synodo contra hæreticos congregata sese subduxisset, veritus ne sibi propter suam eloquentiam causa committeretur agenda: de (e) *Incarnatione* vero, ut *extremi sibi contrarii Nestorii atque Eutychis submoventur errores*.

IV.

Sed quanto docior Boetius, tanto majori studio coluit virtutem, suo erga Deum et homines officio diligentissime functus. Quales fuerint illius in divinam majestatem cogitationes vel ex eis patet, quæ inspirant philosophia in aureo illo philosophicæ Consolationis opusculo (f) protulit: nihil enim tum docuit, nisi quod ipse (g) fecerit, nec tanta facilitate tunc præstare potuit, nisi quod a teneris annis continuata pietate exercuerit. At singularis benevolentia Boetii in omnes homines, miseros præsertim, ex hoc etiam est manifesta, quod cum (h) ingenti salutis suæ periculo senatum populosque omnes cum gravissima oratione, tum etiam objecta periculis auctoritate protexerit: quodque (i) fuerit in pauperes liberalis.

(a) In supplem. Chronic.

(b) Cassiodor. l. i Var., ep. 45.

(c) Ibid.

(d) Magdeburgenses centuria 6, c. 10, et ante hos S. Antoninus 2 part. Hist., tit. 11, cap. 15, ex Vincentio.

(e) Sic loquitur ipse Boetius l. de Duab. Natur. et una persona Christi.

(f) Præsertim ab initio libri tertii.

(g) Ennodius episcop. Ticinensis, l. vii, ep. 13, Boetio.

(h) Consol. Phil. l. i, pros. 4: *Inde cum improbis graves, etc.*

(i) Magdeburgenses ex Procopio l. i de Bello Goth., etc., cent. 6, c. 10.

(j) Consol. philos. lib. ii, pros. 3: *Cum tanto splendore socerorum.*

V

Atque propter has præclaras animi dotes factum, ut Festus (j) senatus princeps filiam suam Hellen Siciliæ alumnæ Boetio propriam dicaverit, stabilique junxerit connubio. *Ea autem Hellen*, inquit Vallinus (k), *dotibus animi longe corporis fortunæque bona superavit: scripsit enim versus emendatissimos, scribentique marito suavissimus genius adedit. Desideravit autem ex ea liberos: quanquam nonnulli dicant, Boetium ex ea duos filios Patritium et Hypatium suscepisse. Addunt eundem Boetium amatam hanc suam uxorem hoc ultimo carmine prosecutum fuisse:*

Hellen dicta fui, Siculæ regionis alumna,
Quam procul a patria conjugis egit amor:
Quo siæ mæsta dies, nox anxia, flebilis hora,
Nec solum caro, sed spiritus unus erat.
Lux mea non clausa est, tali remanente marito,
Majorique animæ parte supersies ero.
Porticibus sacris jam nunc peregrina quiesco
Judicis æterni testificata thronum.
Ne qua manus bustum violet, nisi forte jugalis
Hæc iterum cupiat jungere membra suis,
Ut thalami tumulique comes nec morte revellat,
Et socios vitæ necat uterque cinis.

Sed hæc venustam Boetii poesim non redolent: saltem maximam partem.

Propter eadem doctrinæ virtutisque ornamenta (l) Symmachus, princeps quoque senatus, defuncta Hellen, Rusticianam filiam suam eidem Boetio dedit uxorem, ex qua, inter alios liberos, duos suscepit filios, quorum alter avito nomine Symmachus, alter paterno Boetius dictus fuit; quique adhuc pueri (m) consules facti sunt: ideo enim hi filii a suo patre dicuntur (n) *viri consulares, quorum jam ut in id ætatis pueris vel paterni vel aviti specimen elucet ingenii*.

VI.

At vero singulari cum doctrinæ, tum etiam virtutis Boetii referri debet acceptum, quod ille vel ab adolescentia summis dignitatibus ornatus fuerit. Primum quidem adhuc juvenis (o) in patrum senatorumque ordine positus, patricius fuit. Deinde anno suæ ætatis circiter trigesimo quinto fuit (p) consul. Postremo ætate provecior inagister fuit (q) officiorum: quas quidem dignitates ut non suscepit, sic non gessit, nisi (r) communi bonorum omnium studio: hinc iniquis improborum omnium consiliis sese semper opposuit: hinc (s) Conigastum exactorem, miserrum civium fortunæ invadentem, sæpius repressit:

(k) In Vita Boetii. Eadem dicit Lilius Gregorius Gyraldus de Poetar. Hist. dial. 5.

(l) Consol. phil. l. i, pros. 4: *Socer etiam Symmachus sanctus.*

(m) Ibid., lib. ii, pros. 3: *Duos pariter consules libero tuos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate vidisti.*

(n) Ibid., pros. 4.

(o) Consol. philos. l. ii, pros. 3: *Prætereo sumptas in adolescentia negatas senibus dignitates.*

(p) Ennodius l. viii, epist. 1.

(q) Consol. philos. l. iii, pros. 4: *Cum Decorato gerere magistratum.*

(r) Ibid., lib. i, pros. 4: *Nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium, detulisse.*

(s) Ibid.

hinc (a) Triguillam regiae domus praefectum, ab incepta jamque perpetrata prorsus injuria revocavit: hinc pro (b) Campania contendens, ne injusta coemptio exigeretur, effecit: hinc (c) Paulinum consularum virum, Albinum, pluresque alios cum plebeios, tum etiam patricios viros non sine magno sui periculo protexit.

VII.

Quamobrem Boetius tantas, improborum praecipue, in se concitavit inimicitias, ut, unde laudandus erat, inde accusatus fuerit apud Theodericum, qui immoderato tam supremæ auctoritatis, quam Arianae religionis amore Boetium perdere statuit.

Boetius quidem propter (d) praedictas animi dotes, gravissimas in se concitavit, improborum praesertim, inimicitias: quidam enim (e) Aulici, qui quo majori pollerent auctoritate, eo majori sese credebant injuria lædi a Boetio, quem (f) sibi injusta molientibus semper experiebantur adversari, summo eundem Boetium odio prosequabantur: hinc tres improbi delatores (g) Gaudentius, Opilio, et Basilius, quorum duo priores (h) ob fraudes innumeras exsilio destinati; tertius regio ministerio depulsus, obæratuque plurimum, sive suo sive perditorum pariter hominum consilio (i), Boetium apud regem Theodericum accusarunt.

Verum idem Boetius, unde laudandus erat, inde accusatur: quod enim non plebeios solum, sed patricios quoque viros tueri studuisset, hinc inferebant ipsum læsæ majestatis reum, (j) pro senatu contra regem stetisse. Sed quod idem in omni doctrinarum omnium, mathematicarum praecipue genere præstaret, inde (quæ sæculorum ignarorum sors fuit) (k) magicis artibus sive, ut nostri loquuntur, sortilegio mentem polluisse mentiebantur.

Denique Theodericus sua partim, partim religionis Arianae causa, ex praedictis delatoribus oblatam perdendi Boetii occasionem ultro accepit. Audivit nimirum ille Arianus princeps, Justinum imperatorem optimum, non solum (l) subiectos sibi populos paterno amore prosequi; sed hæreticos omnes Ariana lue pollutos, exceptis saltem Gothis, Constantinopoli totoque Oriente egredi jussisse. Hic veritus ne, asserta reli-

gione catholica, Romani Justino addictiores cum populum tum semetipsum Arianum expellerent, ad reliquorum terrorem, Boetium sibi suspectum puniri curavit. Propterea (m) quo die ipse rex Theodericus edixerat, ut Opilio, et Gaudentius, ni intra præscriptum diem Ravenna urbe decederent, notas insigni frontibus pellerentur ni exsilium; hoc ipso iidem improbi delatores, in gratiam regiam revocati, Romam ab ipso rege missi sunt, absentem Boetium delaturi. Delationi injustæ acquievit senatus, suoque (n) decreto innocentem, nescientem, indefensumque suum patronum (o) et morti damnavit et proscriptioni, quas Theodericus, sibi metuens ab imperatore Justino, bonisque omnibus, exsilio, saltem per aliquod tempus, permutandas putavit.

VIII.

Boetius ergo, anno reparatæ salutis circiter quingentesimo vigesimo secundo, adeoque ætatis suæ circiter quadragesimo septimo, (p) imperante Theoderico, in exsilium missus, in agrum Mediolanensem, sive, ut alii volunt, Ticinum relegatus est: quod quidem exsilii tempus videtur posse colligi ex primo Consolationis philosophicæ carmine (q): ibi enim ipse Boetius ait suam senectutem, quam vocat inopinam, venisse malis properatam, canitiemque intempestivam suo capite diffundi: sed inopina senectus canitiesque intempestiva homini non accidunt, nisi ante annum ætatis suæ quinquagesimum. Quocumque tandem, et quando exsulaverit Boetius, hujus exsilium non profugium portusque supplicii, sed supplicium (r) fuit: huic etenim circumscriptus fuit brevis (s) habitandi locus: ubi nefas illi erat, propinquos, amicos, familiares (t), libros ipsos videre. Hic autem Boetius suam vitæ morumque integritatem posteris demonstraturus (u), tristemque suam cogitationem grata cum suæ mentis, tum etiam ipsius Dei cogitatione fugaturus, admirabile hoc philosophicæ consolationis opus cogitavit, cogitatumque scriptis mandavit. Sed dum sanctissima illa distinctur occupatione vir illustrissimus, alterum prodit Justiniani imperatoris edictum, quo Arianos omnes, ne exceptis quidem Gothis, aggressus, jubet episcopos omnes hæreticos a suis sedibus dimoveri, eorumque Eccle-

(a) Consol. philos. l. 1, pros. 4.

(b) Ibid.

(c) Ibid.

(d) Ibid.: Inde cum improbis graves inexorabilesque discordiae.

(e) Ibid.: Palatini canes.

(f) Ibid.: Nihil apud aulicos reservari.

(g) Ibid.

(h) Ibid.

(i) Ibid.: Quibus deferentibus perculsi sumus.

(j) Ibid.: Senatum dicimur alium esse voluisse.

(k) Ibid.: Sacrilégio me conscientiam polluisse mentis sunt.

(l) Sabellicus, lib. II, ennead. 8.

(m) Consol. phil., lib. I, pros. 4.: Opilionem atque Gaudentium cum ob innumeras multiplicesque fraudes in exsilium regia censura decrevisset, cumque illi parere nolentes sacrarum sese ædium defensione tuerentur, compertumque id regi foret, edixit ut ni intra præscriptum diem Ravenna urbe decederent, notas insigni-

frontibus pellerentur.... Atqui eoaem die deferentibus eisdem, nominis nostri delatio suscepta est.

(n) Ibid.: An optasse illius ordinis salutem nefas vocabo? Ille quidem suis de me decretis, uti hoc nefas esset, effecerat.

(o) Ibid.: Ob studium propensius in senatum morti proscriptionique damnatur.

(p) Id inferri potest ex veteri Boetii statua mar-morea, de qua infra.

(q) Consol. philos. l. I, metro. 1, v. 9:

Venit enim properata malis inopina senectus,

Et dolor ætatem jussit inesse suam:

Intempestivi funduntur vertice cani.

(r) Ibid., pros. 4.: Per se satis eminet fortunæ in nos servientis asperitas.

(s) Ibid.: Nihil ne te ipsa loci facies movet.

(t) Ibid.: Hæcine est bibliotheca.

(u) Ibid.: Cujus rei seriem atque veritatem, ne latere posteros quænt stylo etiam memoriaque mandavi.

sias Romanæ religionis ritu consecrari. Theodericus Arianis ad se confugientibus id novit: quare missis Constantinopolim (a) legatis, Joanne nempe Thuseo episcopo Romano, et episcopo Ravennatensi; Agapeto et Patricio consulibus Romanis; atque Theodoro et Importuno senatoribus, viris præstantissimis, postulare ab Justino jussit, ut Ariani episcopi et sacerdotes loco suo moti restituerentur: quod ni fieret, fore ut brevi Roma et tota Italia cædibus et incendiis quoque adversum orthodoxos repleatur. (b) Cum autem legati in itinere opinione diutius morarentur, Theodericus rabie iniquitatis suæ stimulatus, Symmachum et Boetium exconsules, viros catholicos gladio crucidavit. (c) Deinde Joannem papam ex legatione reversum, eo quod honorifice ab orthodoxo imperatore exceptus, et muneribus donatus fuisset, cum sociis, Ravennæ in vincula conjectum pædere, siti et inedia necavit: sed (d) rex impius dignum quoque factis suis invenit vitæ exitum: nam ex eo tempore, quo Symmachum, Boetium, Joannem Thuseum episcopum Romanum, et alios injuste interfecit, in summum animi mœrorem incidit, ita ut oblatos in mensa pisces imaginaretur interfectorum capita esse. Tandem vero nonagesimo die a morte Joannis papæ subitanea morte periit.

IX.

Modus porro quo Boetius interfectus est non ita constat: sed (e) Ticini monstratur turris lateritia, Boetii carcer, quo Ticini incolæ a majoribus suis docti asserunt missos a Theoderico tribunum et satellitem; illum, ad monendum Boetium, ut, si salvus esse vellet, quicquid erat conjurationis aperiret; hunc ad interficiendum, si renueret aperire. Addunt satellitem, ubi Boetius se nullius in regem facti conscium esse dixisset, ejusdem Boetii cervicem ita detruncasse, hanc ut ipse Boetius utraque manu divulgatam sustinuerit; deinde interrogatus a quonam se percussum existimaret, responderit ab impiis; tum profectus in vicinum templum, flexis ad aras genibus, sacra percepit; tandemque æternam gloriam consecuturus exspiraverit.

Hinc Boetius (f) in numero sanctorum martyrum habitus, ejusque memoria Ticini decimo calendis Novembris quotannis celebratur: non secus ac Ra-

vennæ memoria Symmachi quinto calendis Junii; quod uterque pro fide contra Arianos mortem oppetierit.

Hinc etiam (g) ejusdem Boetii sepulchrum, quod Ticini in æde S. Augustino sacra, etiamnum visitur, pluribus elogiis decoratum fuit: olim quidem sic:

Ecce Boethus adest in carlo magnus, et omni
Perspectus mundo, mirus habend' s homo.
Qui Theoderico regi delatus iniquo
Ticini senium duxit in exsilio.
In qua se mœstum solans dedit urbe libellum;
Post ictus gladio, exiit e medio.

Nunc vero sic:

Mœonia et Latia lingua clarissimos, et qui
Consul eram, hic peri missus in exsilium.
Et quia mors rapuit, probitas me vexit ad auras,
En nunc fama viget maxima, vivit opus.

B Suis igitur Boetius notabilis est majoribus, eruditione, virtutibus, uxoribus, liberis, dignitatibus, inimicis et morte. 1º Majores ejus, Anicii fuerunt, et Manlii, viri inter antiquos nobilesque Romanos tanti, paucos ut habuerint pares, superiores certe nullos. 2º Eruditio ejusdem singularis, qua ut ultimus omnium ex antiquis Romanis aliquid litterarum monumentis consecravit, sic primus omnium Aristotelicam disciplinam Latinis litteris illustrare cepit: tantæ cæterum apud posteros auctoritatis, ut ab ejusdem sententia nulla ferme sit provocatio. 3º Virtus illius in tempestate quieta fuit; luxit in tenebris; pulsa loco mansit tamen atque hæsit in patria; splenduit per sese semper, nec alienis unquam sordibus obsolevit. 4º Uxores, soceris Festo et Symmacho, patriciis omni laude majoribus, similes; quarum altera versificando imitata est; altera pulchra prole parentem fecit maritum. 5º Duo filii, paternæ avitæque virtutis hæredes, frequente senatu, populisque tantibus, proveci sunt pariter consules ex ædibus paternis in curiam, ubi patet, iisdem curules insidentibus, regiæ laudis orator, ingenii gloriam faciendarumque meruit. 6º Dignitates huic familiæ credideris innatas: has quippe, etiam senibus negatas, Boetius ipse habuit ab adolescentia. 7º Nec inimici fuerunt nisi improbi, magnum eximie virtutis argumentum. 8º Denique Boetius Deum unice diligens, pro avia religione sanguinem fudit; circa annum Christi 525, ætatis suæ 50.

D (d) Paulus diaconus l. xv; Procopius lib. 1 de Bello Gothico; Pomponius Laetus, etc.
(e) Julius Martianus Rota, in Vita Boetii.
(f) Ibid.
(g) Ibid.

TESTIMONIA VARIORUM

DE BOETIO ET EJUS SCRIPTIS,

AB IPSA BOETII ÆTATE AD NOSTRA USQUE TEMPORA, NON INTERRUPTA SÆCULORUM SERIE,
CONTINUATA.

Quamvis non idem fuerit sæculorum, quæ a Boetio ad nos usque fluxerunt, in litteras amor, sæpiusque idcirco interrupta fuerit virorum litteratorum memo-

ria, singulari tamen Dei privilegio factum, ut sua sint quibuslibet his sæculis de meritis Boetii testimonia. Præcipua seligimus.

QUINTUM SÆCULUM,

NIMIRUM A NATO NOTOQUE BOETIO AD ANNUM CHRISTI 500.

Priscianus Grammaticus, patria Cæsariensis, vir non solum in grammaticis et rhetoricis, verum etiam in philosophicis mathematicisque versatissimus, libro de Ponderibus et Mensuris, Boetius, inquit, probitatis et omnium scientiarum verticem attingit.

SEXTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 500 AD AN. 600.

Ennodius, sive ut quibusdam legitur, Evodius, episcopus Ticinensis, vir cum stricta tum etiam soluta oratione sua clarissimus, libro septimo epistolarum, epistola decima tertia Boetio. Tu, inquit, in me emendatissime hominum, dignaris prædicare virtutes, quem in annis puerilibus sine ætatis præiudicio, industria fecit antiquum : qui per diligentiam impleo omne quod cogitur ; cui inter vitæ exordia ludus est lectionis assiduitas, et delicia sudor alienus. In cujus manibus duplicato igne rutilat, qua veteres face fulserunt. Nam quod vix maioribus circa extremitatem vitæ contigit, hoc tibi abundat in limine.

Ejusdem episcopi, libro octavo epistolarum, epistola prima eidem Boetio Consuli facto. Optimæ spei plenus, inquit, cui sanum cupio, ad curam officii epistolaris aspiro. Decet enim vestris fascibus hac præfatione delibari ; et inter purpuras possessoris lucē crecentes, qualicunque non abstinere colloquio. Nunquid solius doctrinæ beneficiis amor agnoscitur, nec fas esse credendum est, prodire in medium desideria rusticantis ? Simplicius innotescunt vota nullo peritiæ velata præstigio. Ergo nos hoc sumus ore, quod pectore. Non amara præcordiorum delenificis possumus mutare sermonibus. Pudens laudator est, cui in concinnatione blandimenti dicenda mens suggerit. Deo ergo omnipotentis gratias, qui in vobis, dum vetera familiæ vestræ bona custodit, nova multiplicat ; et quod plus est apice dignitatis, dignos facit esse culminibus. Redditur quidem vestræ gloria ista origini, sed quod est clarius, merito impetrante personæ. Fuerit in morem veteribus, curulum celsitudinem campi sudore mercari, et contemptu lucis honorum luce fulgere ; sed aliud genus virtutis queritur, postquam præmium facta est Roma victorum. Noster candidatus post manifestam decertationem, debitum triumphum, dum nunquam viderit bella, sortitur. Iudicio exigit laureas, et congregari non necessarium duxit armatis. Inter Ciceronis gladios et Demosthenis enituit, et utriusque propositi acumina, quasi natus in ipsa artium pace, collegit. Nemo dissonantiam Atticæ perfectionis metuit et Romanæ ; nec præcipua gentium bona in societatem dubitet convenire. Unus es qui utrumque complecteris, et quidquid viritum distributum poterat satis esse, avidus maximarum rerum possessor includis. Eloquentiam veterum, dum imitaris, exsuperas. Dicendi formam doctissimis tribuis, dum requiris. Est apud me epistolæ vestræ, quæ hujus rei fidem faciat, veneranda compositio. Utinam quæ a vobis diriguntur, tam essent crebra quam suavia ! Dicatis forsitan, Par fuit propinquum laudare, in commune augmentum laborantem : quia non est proprium, quod

A quasi singulariter videtur palmata conferre. Venit ad me equidem portio de curuli ; sed si mihi conceditis, plus erigor de genio et studiis sublimati. Interdum accesserunt ista de casibus, soli contigerunt illa virtuti. Prope inops ad scipionem adducitur suffragii consularis, qui tantum de parentibus gloriatur. Tibi utrumque in peculo est, Latiaris scientia, et vena purpurarum.

II.

Cassiodorus, qui intelligentiam sacrorum cum notatione profanorum, utramque cum summa sanctitate conjunxit, nomine regis Theoderici, cujus cancellarius erat, plures ad Boetium misit epistolas. Una est quadragesima quinta libri primi epistolarum Cassiodori, siquæ effertur :

Boetio viro illustri Patricio Theodericus rex :

B Spemenda non sunt, quæ a vicinis regibus præsumptionis gratia postulantur : dum plerumque res parvæ plus prævalent præstare, quam magnæ possunt obtinere divitiæ. Frequenter enim quod arma explere nequeunt, oblectamina suavitatis imponunt. Sit ergo pro republica et cum ludere videmur. Nam ideo voluptuosa querimus, ut per ipsa, seria compleamus. Burgundiorum itaque dominus a nobis magnopere postulavit, ut horologium, quod aquis sub modulo fluentibus temperatur, et quod solis immensi comprehensa illuminatione distinguitur, cum magistris rerum, ei transmittere deberemus. Quatenus impetratis delectationibus perfruendo, quod nobis est quotidianum, illis videatur esse miraculum. Merito si quidem respicere cupiunt, quod legatorum suorum relationibus obstupescunt. Hoc te, multa eruditione saginatum, ita nosse didicimus, ut artes, quas exercent vulgariter nescientes, in ipso disciplinarum fonte potaveris. Sic enim Atheniensium scholas longe positus introisti ; sic palliatorum choris miscuisti togam, ut Græcorum dogmata doctrinam feceris esse Romanam. Didicisti enim, qua profunditate cum suis partibus speculativa cogitetur : qua ratione activa cum sua divisione discatur ; deducens ad Romuleos senatores, quicquid Cætopidæ mundo fecerant singulare. Translationibus enim tuis Pythagoras musicus, Ariolomæus astronomus leguntur Italici. Nicomachus arithmeticus, geometricus Euclides audiuntur Ausonii. Plato theologus, Aristoteles logicus Quirinali voce disceptant : mechanicum etiam Archimedes Latiale Siculis reddidisti. Et quoscunque disciplinas vel artes secunda Græcia per singulos viros edidit, te uno auctore patrio sermone Roma suscepit. Quos tanta verborum luculentia reddidisti claros, tanta linguæ proprietate conspicuos, ut potuissent et illi opus tuum præferre, si utrumque didicissent. Tu artem prædictam, ex disciplinis nobilibus natam, per quadriarias Mathesis januas introisti. Tu illam in naturæ penetralibus consistentem, auctorum libris invitantibus cordis lumine cognovisti : cui ardua nosse usus miracula, monstrare propositum est, molitur ostendere, quod obstupescant homines evenisse : miroque modo naturis conversis facti detrahit fidem, cum ostendet ex oculis visionem. Facit aquas ex imo surgentes, præcipientes cadere, ignem ponderibus currere, organa ex raneis vocibus insonare ; et peregrinis flatibus

calamos complet, ut musica possint arte cantare. Videamus per eam defensiones jam nutantium civitatum, subito tali firmitate consurgere, ut machinamentorum auxiliis superior reddatur, qui desperatus viribus invenitur. Madentes fabricæ in aqua marina siccantur: dura cum fuerint ingeniosa dispositione solvuntur; metalla mugiunt: Diomedes in ære grævas buccinant: æneus anguis insibilis: aves simulate fritiniunt; et quæ propriam vocem nesciunt, ab ære dulcedinem probantur emittere cantilenæ. Parva de illa referimus, cui cælum imitari fas est: hæc enim fecit secundum solem in Archimedis sphaera decurrere: hæc alterum zodiacum circum humano consilio fabricavit. Hæc lunam defectu suo reparabilem artis illuminatione monstravit: parvamque machinam, gravidam mundo, cælum gestabile, compendium rerum, speculum naturæ, ad speciem ætheris incomprehensibili mobilitate volutavit. Sic astra, quorum licet cursum sciamus, fallentibus tamen oculis, prodire non cernemus. Stans quidam in illis transitus est: et quæ velociter currere vera ratione cognoscis, se movere non respicis. Quale est, quod homini etiam facere, quod vel intellexisse potest esse mirabile? Quare cum vos ornet talium rerum prædicanda notitia, horologia nobis, publicis expensis, sine vestro dispendio, deserviat. Primum sit, ubi stylus diei index per umbram exiguam horas consuevit ostendere. Radius itaque immobilis et parvus, peragens quod tam miranda magnitudo solis discurrit, et fugam solis æquiparat, quod motum semper ignorat. Inviderent talibus si astra sentirent, et meatum suum fortasse deflecterent, ne tili ludibrio subjacerent. Ubi est illud horarum de lumine venientium, singulare miraculum, si has et umbra demonstrat? Ubi prædicabilis indefecta rotatio, si hoc et metalla prægant, quæ sitū perpetuo continentur? O artis inæstimabilis virtus, quæ dum se dicit ludere, naturæ prævelat secreta vulgare. Secundum sit, ubi præter solis radios hora dignoscitur, noctes in partes dividens: quod ut nihil deberet astris, rationem cæli ad aquarum potius fluentia convertit: quorum motibus ostendit, quod cælo volvitur: et audaci præsumptione concepta ars elementis confert, quod originis conditio denegavit, universæ disciplinæ cunctus prudentium labor naturæ potentiam, ut tantum possint nosse, perquirat. Mechanisma solum est, quod illam ex contrariis appetit imitari: et si fas est dicere in quibusdam etiam mittitur velle superare. Hoc enim fecisse dignoscitur Dædalum volare. Hoc ferreum Cupidinem in Dianæ templo sine aliqua alligatione pendere. Hoc hodie facit muta cantare, insensata vivere, immobilia moveri. Mechanicus, si fas est dicere, pene socius est naturæ: occulta reserans, manifesta convertens, miraculis ludens; ita pulchre simulans, ut quod compositum non ambigitur, veritas æstimetur. Hæc quia studiosius te legisse comperimus, prædicta nobis horologia quantocius transmittere maturabis. Ut te notum in illa parte mundi facias, ubi aliter pervenire non poteras. Agnoscent per te extera gentes; tales nos habere nobiles, quales leguntur auctores. Quoties non sunt credituri qui viderint? quoties hanc veritatem lusoria somnia pu-

labunt? et quando fuerint a stupore conversi, non audebunt se æquales nobis dicere, apud quos sciunt sapientes talia cogitare.

Altera epistola ejusdem Cassiodori est quadragesima libri secundi, quæ sic se habet:

Boetio patricio Theodericus rex.

Cum rex Francorum, convivii nostri fama pellectus, a nobis citharædum magnis precibus expetisset, sola ratione complendum esse promisimus, quod te eruditionis musicæ peritum esse noveramus. Adjacet enim vobis doctum eligere, qui disciplinam ipsam in arduo collocatam, potuistis attingere. Quid enim illa præstantius, quæ cæli machinam sonora dulcedine modulatur, et naturæ convenientiam ubique dispersam virtutis suæ gratia comprehendit. Et paulo post: Sed quoniam nobis facta est voluptuosa digressio (quia semper gratum est de doctrina colloqui cum peritis) citharædum, quem a nobis diximus postulatum sapientia vestra eligat præsentī tempore meliorem, facturum aliquid Orpheī, cum dulci sono gentilium fœra corda domuerit. Et quantæ nobis gratiæ fuerint actæ, tantæ vobis ex nostra æquabili compensatione referentur, qui et imperio nostro pareritis, et quod vos clarificare possit, efficitis.

Idem Cassiodorus ad finem libri Dialecticæ de eodem Boetio ita loquitur: Illud, inquit, competens judicavimus retapiulare breviter, quorum labore in Latium eloquium res istæ pervenerint: ut nec auctoribus gloria sua pereat: nobis plenissime rei veritas innotescat. Isagogen transtulit patricius Boetius, commentaque ejus gemina derelinquens. Categorias idem transtulit patricius Boetius, cujus commenta tribus libris ipsa quoque formavit: Peri hermenias supra memoratus patricius Boetius transtulit in Latinum, cujus commenta ipse duplicia minutissima disputatione tractavit... Supra memoratus patricius Boetius de syllogismis hypotheticis lucidissime pertractavit, etc.

III.

Procopius, Cæsariensis ex Palæstina, rhetor et sophista inter varias suas historias scripsit de Bello Gothorum libris tres, in quorum primo quod Græca dixit de Boetio, sic Latine redditur:

Symmachus et ejus gener Boetius patricii, alto majorum sanguine, principes vero senatus Romani, et consules fuere, philosophiæ et æquitati supra ceteros mortales studuerant, multisque egenis tum Romanorum, tum externorum opibus suis subvenere. Hi ad ingentem gloriam eveci, deterrimos quosque in sui invidiam concitarunt: quibus delatoribus Theodericus rex persuasus, viros clarissimos perinde ac res novas molientes occidit, eorumque bona omnia publicavit. Sed paucis post diebus cœnanti illi cum ingentis piscis caput ministri apposkissent, illud Theoderico visum est caput esse Symmachi nuper occisi, dentibus quidem in inferius labrum inimpactis, oculis vero torve et furibunde intuentibus minari sibi plurimum videbatur. Unde prodigii novitate perterritus, membrisque præter modum tremebundus et horrens, in lectum citato gradu se recepit identidemque sibi togarum vim magnam ingeri jubendo paulum quievit. Elpedio deinde medico omnibus, quem-

admodum accidissent, explicatis, in Symmachum Boetiumque patratum a se scelus deflebat: quo denique deplorato ex accepta calamitate dolore ingenti affectus, haud longe post moritur: cum primum hoc et ultimum injuriæ exemplum in sibi subjectos idcirco exercuisset, quia non, ut consueverat, diligenter peruestigata causa, in tantos viros animadverterat.

Idem auctor libro tertio prædictæ historiæ de uxore Boetii superstitæ locutus hæc ait. Unde vel Rusticianæ Boetii quondam uxori et Symmachi filiæ, id reliquum fuit ad vitam et ad miseriarum cumulum ut servili et rustico habitu induta, quæ egentibus facultates suas erogaverat, panem cæteraque ad victum necessaria ab hostibus mendicaret: domos enim circumeundo forasque oppulsando, cibum dari sibi suppliciter precabatur nil prorsus huic ignominia ea re afferente. Et certe Gothi in Rusticianæ mortem conspiraverant, illi objicientes quod exercitus Romani ducibus pecunias largiens, Theoderici statuas disturbasset, eadem Symmachi patris Boetique mariti ulta. Totitas tamen nulla hanc affici injuria permisit, sed eam aliasque omnes ab contumelia immunes conservavit.

SEPTIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 600 AD AN. 700.

Beda, venerabilis dictus propter vitæ sanctitatem morumque gravitatem, tanti fecit Boetium ejusque doctrinam, ut commentarios scripserit in Boetii librum de Trinitate. De eodem Boetio honorate et honorifice multa passim hic auctor prædicat.

OCTAVUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 700 AD AN. 800.

Paulus diaconus, qui rogatu Adelburgæ filia Desiderii regis multa ad Eutropii historiam addidit, libro septimo hujus appendicis, postquam dixisset Joannem papam, Theodorum, Importunum et Agapitum consulares viros, aliumque Agapitum patricium ad Justinum legatos in itinere demoratos fuisse, addit: Theodericus rabie suæ iniquitatis stimulatus, Symmachum exconsulem ac patricium, et Boetium seniore et exconsulem catholicos viros gladio trucidavit.

NONUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 800 AD AN. 900.

I.

Ado, Viennensis archiepiscopus, qui breviarium chronicorum ab origine mundi ad sua usque tempora productum composuit, loquens de Joanne summo pontifice ait: Cum rediens Ravennam venisset, Theodericus eum cum comitibus cæteris carceris afflictione peremit, invidia ductus, quia catholicæ pietatis defensor Justinus eum honorifice suscepisset. Quo tempore Symmachum atque Boetium consulares viros pro catholica pietate idem Theodericus occidit.

II.

Anastasius apostolicæ bibliothecæ custos et instaurator, qui propterea dicitur Bibliothecarius, in sua pontificum Historia ad Joannem I hæc de Boetio scribit: Eodem, inquit, tempore, cum hi superscripti, id est papa Joannes cum senatoribus Theodoro exconsule, Importuno exconsule, Agapito exconsule (Agapito patricio defuncto

A Thessalonica) positi essent Constantinopoli, Theodericus rex hæreticus tenuit duos senatores præclaros et exconsules, Symmachum et Boetium, et occidit interficiens gladio.

DECIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 900 AD AN. 1000.

Cum ossa Boetii multis abhinc sæculis jacerent neglectu temporum minus honorata, Otto tertius imperator eadem marmore includi jussit: inscripto elogio, quod composuit Gerbertus Ravennas archiepiscopus, magister olim Augusti, is qui summus pontifex creatus, Sylvester secundus dictus est, quique non secus ac Boetius ob exquisitam reconditarum rerum scientiam magus falso est habitus ab imperiis. Elogium autem illud his versibus expressit:

Roma potens dum jura suo declarat in orbe,
Tu pater et patriæ lumen, Severine Boeti,
Consulis officio rerum disponis habenas,
Infundis lumen studiis et cedere nescis
Græcorum ingeniis, sed mens divina coerces
Imperium mundi. Gladio bacchanie Gothorum
Libertas Romana perit: tu consul et exsul
Insignes titulos præclara morte relinquis.
Nunc decus imperii, summas qui prægravat artes
Tertius Otto sua dignum te judicat aula;
Æternumque tui statuit monumenta laboris,
Et bene promeritum meritis exornat honestis.

UNDECIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1000 AD AN. 1100.

Sigebertus monachus Gemblacensis, ordinis S. Benedicti, qui inter historicos non ultimum locum C habet in suo de scriptoribus illustribus opere, dubitat num Boetius conferendus, an præferendus philosophis et sæcularibus et ecclesiasticis. Boetius, inquit cap. 57, vir consularis conferendus, vel præferendus philosophis et sæcularibus et ecclesiasticis; quia nos ambiguos esse facit, an inter sæculares, an inter ecclesiasticos scriptores fuerit illustrior? Laudent eum sæculares, quod Isagogas, quod Perihermenas, quod Categorias transtulerit de Græco in Latinum, et exposuerit; quod Topica Ciceronis exposuerit, quod Antepredicamenta, quod libros de Topicis Differentiis, de Cognitione dialecticæ et rhetoricæ, et Distinctione rhetoricorum locorum, de Communi Prædicatione potestatis et possibilitatis, de Categoricis et Hypotheticis Syllogismis libros et alia multa scripserit, quod Arithmeticam et Musicam Latinis scripserit. Nos ecclesiastici laudamus eum quod librum de Sancta Trinitate scripserit, quod exiliatus a Theodorico Gothorum et Italicorum rege, pro eo quod tueri volebat libertatem Romanæ urbis, scripsit librum de Consolatione philosophiæ. Hic ab eodem rege Theodorico occisus est.

II.

Honorius Augustodunensis Ecclesiæ presbyter in Chron.: Boetius, ait, patricius vel consul scripsit librum de Sancta Trinitate, et alium de Consolatione, et quadrivium de Græco transtulit, id est Arithmeticam, Musicam, Geometriam, Astronomiam. Dialecticam vero explanavit. A Theodorico Gothorum rege Mediolani interficitur.

DUODECIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1100 AD AN. 1200.

I.

Joannes Saresberiensis natione Anglus, episcopus Carnotensis, qui inter alia opera scripsit Policraticum sive de Nugis curialium et Vestigiis philosophorum, in hoc eodem opere, libro septimo, capite decimo quinto, hunc Boetii librum de Consolatione philosophiæ plurimum commendat. Si, inquit, *mihi non credis, liber de Consolatione philosophiæ revolvatur attentius, et planum erit hæc in contrarium cedere. Et licet liber ille Verbum non exprimat incarnatum, tamen apud eos qui ratione nituntur, non mediocri auctoritatis est; cum ad reprimendum quemlibet exulceratæ mentis dolorem, congrua cuique medicamenta conficiat. Nec Judæus quidem nec Græcus sub prætextu religionis medicinæ declinet usum, cum sapientibus in fide et in perfidia desipientibus sic vivide rationis conspectio proficiat artificiosa, ut nulla religio quod miscet abominari audeat, nisi quis rationis expertus est. Sine difficultate profundus est in sententiis, in verbis sine levitate conspicuus, orator vehemens, efficax demonstrator. Ad id quod sequendum est, nunc prolabitur suadens, nunc quasi stimulo necessitatis impellens.*

II.

Hic addi potest auctor libri de Spiritu et Anima, qui inter opera S. Augustini refertur: si tamen vera est conjectura Vincentii in Speculo historiali, et abbatris Trithemii, qui asserunt hunc auctorem esse Hugonem a sancto Victore, quippe qui florebat anno Christi 1130: hic enim auctor, quisquis sit, non solum ducit honori referre cogitationes et verba Boetii capite undecimo dicens: *Mens nunc caput summis inserit, nunc desidit in infima*, et cætera quæ habentur metro 4 libri quinti Consolationis philosophiæ; sed capite trigesimo septimo ejusdem Boetii auctoritate utitur: *Boetius, inquit, dicit intelligentiam solius Dei esse admodum paucorum hominum.*

DECIMUM TERTIUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1200 AD AN. 1300.

Sanctus Thomas omni nostra prædicatione major, mirum in modum commendat merita Boetii, non quidem suis in libros de Consolatione philosophica commentariis: siquidem hæc, ut probavimus, germana non sunt sancti Thomæ opera, sed sua potius frequenti hujus auctoris laudatione, qua Boetium æquans summis Ecclesiæ doctoribus, ejusdem auctoritate utitur ad faciendam fidem. Sic 1 p, q. 10, a. 1, æternitatis definitionem, quam ipse dicit a Boetio positam, cæteris posthabitis, particulatim explicat: *Æternitas, inquit, est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio, ut habetur v de Consol., prosa 2, circa principium.* Sic q. 29 ejusdem partis in argumento *Sed contra*, affert personæ definitionem quam dicit esse Boetii lib. de Duab. Nat., hancque particulatim exponit: *Personæ, inquit, est rationalis naturæ individua substantia.* Et sic de cæteris.

DECIMUM QUARTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1300 AD AN. 1400.

I.

Philippus Pulcher, Francorum rex, ut refert Petrus Bertius præfatione in libros Boetii de Consol., tanti fecit hos Consolationis philosophicæ libros, ut quavis ipse Latine intelligeret, tamen pro beneficio habuerit, quod ipsi Joannes Magdunensis, poeta, ut tunc ferebant tempora, eruditus eos Gallice a se redditus inscripsit et: asservatur ejus operis exemplar adhuc hodie Lutetiæ in bibliotheca Augu tinianorum.

II.

Maximus Planudes, monachus Constantinopolitanus, nihil moratus superbam Græcorum consuetudinem, qui Latinos libros Græce reddere non solent, tanti habuit libros Boetii de Consolatione philosophiæ, illos ut Græco sermone fuerit interpretatus. Et hoc exemplar servatur in bibliotheca regis.

DECIMUM QUINTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1400 AD AN. 1500.

I.

Laurentius Valla, patricius Romanus, vir ipse eruditissimus, non modo ait Boetium Latine loqui, quemadmodum refert Julius Scaliger, verum eundem Boetium vocat eruditorum ultimum, præfatione in libros suos Dialecticos. *Nec, inquit, aliter sentit eruditorum ultimus Boetius, magis, ut mihi videtur, Platonius quam Aristotelicus: quos auctores parum inter se distare docturum se quodam loco promissit.*

II.

Sanctus Antoninus archiepiscopus Florentinus, ordinis Prædicatorum 2 parte Histor., titul. 11, cap. 2, § 4, de Boetio honorificentissime scripsit. *Cum, inquit, Theodoricus rex Gothorum rempublicam in Italia opprimeret temporibus prioribus, Boetius senator cærisimus, ut infra dicitur de sapientia ejus, amator reipublicæ in multis regi se pro justitia opponebat, cumque et propter generis nobilitatem et eloquentiam apud omnes de eo magna esset opinio, etiam ab ipso rege timebatur: quare ut creditur subornatis quibusdam ut ipsum crimine læsæ majestatis accusarent, dixerunt quod ipse prodita civitate Romana Anastasium principem in Italiam evocaverat, ut rempublicam de manu Theodorici liberaret: quamobrem sumpta occasione ipsum cum quibusdam aliis Romanis nobilibus apud Papiam exsilio relegavit, ubi in carcere positus librum de philosophiæ Consolatione scripsit: ubi demum ab eo interficitur.*

Et capite 15, citans Sigebertum: *Eo tempore, inquit, Symmachus patricius rempublicam Romanam illustravit, et cum eo gener ejus Boetius vir consularis, conspicuus in utraque lingua, eruditione omnium artium liberalium, quas pene omnes et Græco in Latinum transulit eloquium.*

III.

Jacobus Philippus Bergomensis ordinis Eremitarum S. Augustini in supplem. Chronic. ad ann. Christi 500. Boetium, inquit, *Anitius Manilius Severinus, Christianissimus vir et consulari dignitate insignitus, poetæ ac philosophus celeberrimus, Symmachique*

patricii gener isdem temporibus Romæ clarissimus fuit. **A** Ilunc quidam Manilium vocant, eo quod a Manilio Torquato originem duxisse tradant. Qui cum vere catholicus esset, nec Arianis etiam persæpe rogatus obtemperare vellet, et ipse a Theoderico rege sub velamento affectatæ libertatis post socerum suum Ticini exulare jubetur, et postmodum instigantibus hæreticis perpetuo carceri damnatur: in qua quidem calamitate constitutus, ad recreandum animum suum, cum in mathematicis doctissimus caset, chilterinum e nervo primus excogitavit et excidit, quod quidem modernis temporibus, musicis celebre instrumentum habetur. Ibidem quoque constitutus ad multorum utilitatem præclarissima atque innumerabilia quasi edidit opuscula, et quæ ad manus devenere hæc ipsa sunt. Et postea: Hunc denique virum optimum et sanctum Theodericus rex cum in sententiam suam omnino flecti non posset, Arianorum rabie concitatus, post longum carceris squalorem, imperante Justino seniore Augusto, anno scilicet Domini nostri 520 apud Papiam pro catholica fide occidi iussit: cujus corpus ibidem in divi Augustini templo adhuc habetur conditum. Et sunt qui dicant eum in catalogo sanctorum eam ob rem fuisse relatum, et sanctum Severinum vocitatum.

IV.

Hermolaus Barbarus, patricius Venetus, archiepiscopus et patriarcha Aquilegiensis, in sua præfatione quam habuit, cum libros Aristotelis domi cæpit prælegere. Qui, inquit, putant, hunc aditum patere nemini, qui scholas illas philosophiæ nunquam intraverit, in magno versantur errore: quandoquidem tales scholas **C** nec Marcus Varro, nec Brutus, nec Plancius, nec Chalcidius, nec Boetius ingressi: non Alexander, non Themistius, non Porphyrius, non Iamblichus, non Simplicius, philosophi tamen eminentissimi, et Aristotelis interpretes juratissimi fuerunt.

V.

Angelus Politianus, qui excellens cum poeta, tum orator, multa tam Græce quam Latine edidit opera, in suis Miscelaneis, cap. 4, de Boetio sic loquitur: Quis Boetio vel in dialecticis acutior? vel subtilior in mathematicis? vel in philosophia locupletior? vel in theologia sublimior? Quem tanti juniores etiam philosophi longe (arbitror) omnium perspicacissimi fecerunt, ut Aquinatem Thomam, divum hominem, magnumque illum Thomæ præceptorem (Deus bone, quos viros!) **D** habere meruerit enarratores: nimirum in his, inquit Vallinus, quæ sanctus Thomas in Boetii libros de Trinitate et de Hebdomadibus scripsit; quod commentaria in libros Boetii de Consolatione philosophiæ, quæ vulgo sancto Thomæ tribuuntur, hujus sanctissimi doctoris non sint.

DECIMUM SEXTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1500 AD AN. 1600.

I.

Joannes Tritemhemius abbas Spanheimensis in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum. Boetius, inquit, Manlius Severinus, consul ordinarius Romæ, philosophus, orator et poeta insignis, in divinis Scripturis

doctus, et in sæcularibus litteris omnium suo tempore eruditissimus, gener Symmachi patricii fuit. Vir Græco et Latino copiosissime imbutus eloquio, quippe qui multa volumina tam Aristotelis quam aliorum philosophorum de Attica lingua transtulerit in Latinam: ingenio subtilis, sensu promptus, atque catholicus; sermone nec Tullio inferior, quem sancti Benedicti constat amicitiam habuisse, et in monte Cassino cum Tertullio Placidi monachi patre senatore in ejus mensa comedisse. Scripsit multa præclara volumina, de quibus ego reperi subjecta.

Ad Symmachum socerum suum Romanæ urbis patricium de Sancta Trinitate lib. 1, incipit: Investigatam diutiss., etc.

B De Unitate Trinitatis lib. 1, incipit: Quæro an Pater et Filius, etc.

De Duabus Naturis in Christo lib. 1, Anxie te quidem, etc.

De Fide ad Joan. diaconum lib. 1, Christianam fidem novi.

De Unitate et Uno l. b. 1, Unitas est qua, etc.

De Eisagogis Porphyrii lib. 11, Hiernantis anni temp.

In secundam ejusdem editionem lib. 1, Secundus hic.

In Categorias Aristotelis lib. 11, Expeditis his, etc.

In Perihermenias ejusdem lib. 1, Magna quidem libri.

In editionem ejusdem secundam lib. vi, Alexander in.

De Divisionibus lib. 1, Quam magnos studiosos.

De Definitionibus lib. 1, Dicendi ac disputandi.

C Ad Categoricos Syllogismos introduct. lib. 1, Multa veteres philosophi.

In Topica Ciceronis lib. vi, Exhortatione tua, etc.

De Differentiis topicis lib. iv, Omnis ratio dissendi.

De Syllogismo categorico lib. 11, Multa Græci veteres.

De Syllogismo hypothetico lib. 11, Cum in omnibus.

De Hebdomadibus lib. 1, Postulas ut ex hebdom.

De Arithmetica lib. 11, Inter omnes præcæ.

De Musica lib. v, Omnium quidem perceptio.

De Philosophica Consolatione lib. v, Carmina qui quondam.

In Geometricam Euclidis lib. 111, Qui vero, mi Patritii.

D De disciplina scholarum, ut aliqui volunt, lib. 1, Vestra. Indignus est ille liber, qui tanto viro tribuatur, nec etiam docti hunc Boetio tribuunt.

De Locis rhetoricis lib. 1.

De Prædicatione potestatis lib. 1.

Epistolarum ad diversos lib. 1.

Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur: sed ad notitiam meam non venerunt. Moritur eodem anno quo Symmachus patricius, et Joannes papa sub Anastasio imperatore, jussu Theoderici regis ad Ravennam post d. utrumque exilium in carcere jugulatus, anno Domini 524, indict. 2, et sub nomine Severini catalogo sanctorum insertus dicitur.

II.

Julius Cæsar Scaliger, vir in republica litteraria celeberrimus, Boetium sæpissime laudat: ut in *Hypercriticis* o. Boetii Severini, inquit, ingenium, eruditio, ars, sapientia facile provocat omnes auctores, sive illi Græci sint, sive Latini. Sæculi barbarie ejus oratio soluta deterior invenitur: at quæ libuit ludere in poesi, divina sane sunt, nihil illis cultius, nihil gravius: neque densitas sententiarum venerem, neque acumen abstulit candorem. Equidem censeo paucos cum illo comparari posse. Valla docet illum Latine loqui: at Vallam Boetius bene sapere. Hinc idem Scaliger de eodem Boetio canit in *Divis*:

Divinæ enumeres ingentia semina mentis:

Dotibus accedant Curia, lingua, lares.

Haut satis est: adpone polum, pars esse Boetii

Cæperit: at nondum munera tota capis.

III.

Lilius Gregorius Gyraldus etiam inter doctos notissimus Boetium pariter summis laudibus extollit, de *Poetar. Histor. dial.* 5. Sed, inquit, hujus ætatis alios afferamus, quos inter Boetius Anicius Manlius Severinus, Romanus patricius et exconsul, qui a nostris plerisque in martyrum catalogo ascribitur. Hic cum Symmacho et ipso patricio, Boetii, ut plerique omnes tradunt, socero a Theodorico Gothorum rege primum Ticinum relegati, deinde necati sunt, quod in libertatem populum Romanum viderentur velle vindicare. Fuit Boetius, ut scriitis, in omni disciplina egregie doctus, quod vobis liquido ex ejus monumentis constare potest. Sed quod ad præsentem materiam attinet, in pangendis versibus mira usus est facilitate. De illo plura colligere, supervacaneum, quando ejus volumina nota sunt omnibus. Ejus certe ingenium ad eas artes, quæ supra litteras sunt, mirum in modum celebratur ab ejus occisore Theodorico rege.

IV.

Magdeburgenses, centuria 6, cap. 10 de Episcopis et Doctoribus, Boetius, inquit, Anicius Manlius Severinus, patricius et consul, vir Græce et Latine doctissimus fuit, et multos in philosophia aliisque disciplinis, tum soluta tum ligata oratione conscriptos libros posteris reliquit.

A

V.

Justus Lipsius, qui cum ob proximam suam doctrinam, tum maxime ob ingenium animi candorem doctis pariter ac probis omnibus colitur, non solum laudat Boetium in civili sua doctrina aliisque suis operibus, sed scribens ad Janum Benartium cognatum suum, de Consolatione ab hoc illustrata et emendata, hos protulit Phalencos:

En Boetius ille, qui sophorum

In primis sophus esse gloriatur:

Qui doctum nimis, et satis disertum

Scriptum hoc edidit, omnium bonorum

Bonum judicio. Sed id tenebras

Ævo aut ingenio suoapte, habebat;

Quas Bernartius ille, flos meorum

Belgarum pepulit, facemque claram

A se protulit: hanc æquare, quisquis

Doctrinæ sapientiæque cultor

Non audire, sed esse, concupiscis.

DECIMUM SEPTIMUM SÆCULUM,

NIMIMUM AB ANNO 1600 AD HANC NOSTRAM ÆTATEM 1779.

Infinitor sim, si quæ hoc nostro sæculo in laudem Boetii dicta sunt, hæc omnia recensendo enumerare velim; nullus enim est aut historiographus, aut theologus, qui de illustrissimo illo auctore non fuerit ornatè et honorifice locutus. Consule si placet Baronium, *Annal. ecclesiast.* tom. VII, ad an. 522; D. Petrum a Sancto Romualdo in *Thesaurò chronologico*, tom. II, ad an. 510; aliosque omnes historiographos; vide reverendum Patrem Caussinum in libro quem inscripsit *la Cour sainte*, ubi proponendo ideam viri quem vocat *homme d'Etat*, pluribus agit de nobilitate, de doctrina, de consiliis, de morte Boetii. Lege etiam, si lubet, Gerardum Joannem Vossium de *Poetis Latinis* cap. 5: Quibus, inquit, temporibus in Oriente Zeno posteaque Anastasius, in Italia Odacer, et exinde Theodericus resit, claruit Anicius Manlius Boetius Severinus, vir Latine et Græce doctissimus, in omni disciplinarum genere excellens quoque Roma a Varronia temporibus non habuerit undecunque doctiorem. Quantum idem carmine valuerit, ostendunt libri quinque de Consolatione philosophiæ, quos exsul Ticini scripsit. Omnino nihil in poesi venustius habuit illud ævum, vel etiam quod proxime antecessit.

IDEA LIBRORUM BOETII

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

Opus hoc, mole parvum, doctrina maximum, est series argumentorum naturali lumine cognitorum, quibus mens humana adversis casibus suscitata, ad primam causam ultimamque finem attentione sic erigitur, ut hæc exitis præjudiciis veritati assequendæ virtutisque colendæ aptior efficiatur. Propterea hoc opus inscribitur Consolatio philosophiæ, distribuiturque in tres partes, quarum prima complectitur afflictionem Boetii; secunda Consolationem philosophiæ; tertia contraria, quæ illius consolationis vim minuerè videntur, argumenta cum responsionibus.

AFFLICTIO BOETHII.

LIB. I. — Boetius suarum miseriarum (*Metro 1*) ut conscius, sic impatiens, contrarias undique exquiri cogitationes, quibus mœror possit si non fugari, saltem minui: hinc animum convertit (*Prosa 1*) ad præsides carminum musas sibi quondam familiares: sed harum remedia, ceu nova tristitiæ irritamenta, excipit fugatque cogitatio philosophica; cujus ope Boetius animadvertit se in summa rerum omnium, non (*Metro 2*) ignoratione modo, sed etiam (*Prosa 2*) inertia versari. Tum aucto sensim Philosophiæ (*Me-*

tro 3) lumine, recognoscit primum quidem ipsam A
(Prosa 3) Philosophiam; deinde cum antiquos, tum
recentiores philosophos similibus miseriis impugna-
tos quidem, sed non (Metro 4) expugnatos: ita ut ta-
men veteri præiudicio ductus, non desistat cum Phi-
losophia (Prosa 4) de suo exilio conqueri, causatus
solum (Metro 5) hominem videri divinis legibus so-
lutum, et præpostero veluti ordine pœnas præmiaque
accipere.

CONSOLATIO PHILOSOPHIÆ.

Postquam Philosophia præmonuit, 1° (Prosa 5)
exilium adversamque fortunam Boetii male sic vo-
cari; 2° (Metro 6) mentem Boetii nondum posse va-
lidioribus remediis curari; 3° (Prosa 6) se deinceps
usuram illa, quæ est in Boetio, cum sui tum Dei no-
tione, quamquam (Metro 7) perturbationibus obscu-
rata; eadem Philosophia tria proponit, ad consolan-
dum Boetium, argumentorum genera; quorum pri-
mum minoris; secundum maioris; tertium maximi
dicit esse ponderis.

Primo, inquit, qui sese commisit arbitrio dominæ,
quam novit tam inconstantem, quam allicientem, et
mali non rarius quam boni parentem, is cum ea non
debet conqueri de malo sibi illato, præsertim si plus
boni quam mali ab eadem acceperit: dominus enim
et domina absque ulla mancipii injuria sui jure uti
possunt: nec mancipium, quod male excipi poterat,
conqueri tum potest, cum bene excipitur.

LIB. II. — Atqui tu, o Boeti, te commisisti arbitrio
(Prosa 1) fortunæ quam nosti (Metro 1) naturaliter
tam (Prosa 2) inconstantem, quam (Metro 2) allicien-
tem boni malique dominam, et a qua plus boni (Prosa
3 et Metro 3) accepisti quam mali: cum, eadem for-
tuna duce, acceperis, puer optimam educationem,
adolescens summos honores, vir optimum socerum,
optimam uxorem, optimos liberos, et, quod præstan-
tissimum est, optimum semper animum, quibus dis-
cere potuisti, pari prudentia et summas et infimas
conditiones homini esse fugiendas.

Secundo, inquit, nec est justa conquerendi ratio de
amissis iis, quæ tantum abest, ut bona sint, ut potius
sint mala humanæ mentis: bonum quippe est,
adeoque gratiæ potius, quam querelæ causa, privari
malis.

Atqui quæ amisisti, o Severine, divitias nimirum,
et cætera id genus quæ vocas bona, hæc (Prosa 3)
mala potius sunt animi, quam bona; miseriæ potius
quam felicitatis causæ: propterea enim (Metro 3)
ætæ: maiorum nostra fuit felicior; quod illi minori,
quam n. s., horum cupiditate tenerentur: propterea
(Prosa 6) potentia in improbo magistratu sedem
nacta plurimas edit strages, quod nimis patet exem-
plo (Metro 6) Neronis: propterea (Prosa 7) fama ipsa,
qua optimus quisque videtur duci, tanquam altera
vita, (Metro 7) mortem geminat tandem aliquando
fatiscens: propterea (Prosa 8) fortuna, quæ vulgo
dicitur prospera, mentem involvens tenebris, eandem
inducit cum in errorem, tum in vitium, a quibus
fortuna, quæ vulgo habetur adversa, sic liberat, hæc

ut ad veritatem et virtutem, adeoque (Metro 8) amo-
rem divinum excitet.

LIB. III. — At nisi hæc concesseris esse mala, fa-
tearis necesse est, in his non esse nisi falsam felici-
tatem (Prosa 1 et Metro 1), quæ ante pellenda est,
quam vera felicitate fruaris: unde

Tertio, inquit, non etiam juste conqueritur ille,
qui amissis iis duntaxat, in quibus falsa assumptione
felicitas versari creditur, tanto aptior est ad assequen-
dam veram felicitatem: hic enim tanto liberior est a
miseriis, quæ unica conquestionis causa.

Atqui tu, o Manli, amissis iis duntaxat, in quibus
falsa assumptione felicitas versari creditur, tanto
aptior es ad assequendam veram felicitatem.

Primum quidem ea duntaxat amisisti, in quibus
B falsa assumptione creditur esse felicitas: tale enim
est generatim (Prosa 2) omne bonum creatum, ad
quod male applicatur (Metro 2) ingenua nobis summi
boni cogitatio. Tales sunt (Prosa 3 et Metro 3) divi-
tiæ. Tales (Prosa 4 et Metro 4) magistratus. Talis
(Prosa 5 et Metro 5) potestas. Talis (Prosa 6 et Metro
6) gloria. Talis (Prosa 7 et Metro 7) voluptas cor-
poris. Talia (Prosa 8 et Metro 8) omnia bona ca-
duca.

Deinde aptior (Prosa 9) es propterea ad assequen-
dam veram felicitatem, nimirum veram summi boni
cogitationem, aspirante tamen Deo, qui idcirco (Me-
tro 9) invocandus est: aliquid enim est (Prosa 10)
sumum bonum, videlicet Deus, cui cogitando omnis
homo (Metro 10) vacare debet, tanquam (Prosa 11)
C ultimo rerum omnium fini: quod ut doceatur homo
(Metro 11), suam mentem attentius meditetur: hac
(Prosa 12) quippe meditatione discet, omnia esse
facta a Deo, a Deo regi, et ad Deum esse referenda:
hac cogitatione (Metro 12) felices sumus, nec infeli-
ces, nisi inspectis rebus cadacis eadem cogitatio aut
deleatur, aut saltem obscuretur.

ARGUMENTA CONSOLATIONI PHILOSOPHIÆ

CONTRARIA CUM RESPONSIONIBUS.

Quo antiquiora sunt præiudicia, eo difficilius hæc
exuuntur; propterea Boetio prædictis commoto plura
suppetunt, quæ adversus illam philosophiæ doctri-
nam opponat; sed suæ non desunt Philosophiæ re-
sponsiones.

LIB. IV. — I. Si (Prosa 1) Deus, inquit Boetius, mun-
dum regeret, nec virtus præmio, nec vitium sua
careret pœna: cum tamen contrarium experiamur.

Nec (Ibid.) virtus præmiis, inquit Philosophia, ne:
suis caret vitium suppliciis. 1° Enim (Metro 1) probi
Deo adhærentes cogitatione, humana sunt in patria,
a qua improbi exsulant. 2° (Prosa 2) Probi sunt po-
tentes, improbi impotentes, ex eo (Metro 2) præser-
tim, quod illi moderentur, hi suis obsequantur per-
turbationibus. 3° (Prosa 3) Probi in deos, improbi
in (Metro 3) bestias mente convertuntur: hinc im-
probi (Prosa 4) miserrimi sunt, quorum idcirco (Me-
tro 4) præstat misere rei.

II. Sua sit probis felicitas, sua improbis miseria,
dicit Boetius, cur præterea, Deo mundum regente

(*Prosa 5*), et prohi incommodis, et commodis improbi afficiantur?

Plura, dicit *Philosophia*, responderi possunt. Primum enim quamvis (*Ibid.*) germana tantæ dispositionis causa ab homine ignoraretur, eidem tamen homini non propterea dubitandum, quin omnia recte fierent (*Metro 5*): admirari id homo potest, ut vulgus miratur effecta cælestia. Deinde hæc (*Prosa 6*) vices non minus providentiæ divinæ sunt, quam fati; quare ut (*Metro 6*) cætera in quodam circuitu versantur: sic (*Prosa 7*) fortuna, etiam adversa, utpote quæ a Deo oritur, ad Deum referenda, ut (*Metro 7*) homo non nisi post susceptos labores fruatur optatis.

LIB. V. — III. Quod (*Prosa 1*) omnia providenti, inquit *Boetius*, nihil possit esse inopinatum, nullus, Deo mundum regente, in mundo erit casus: quidquid in contrarium doceat experientia.

Nullus, reponit *Philosophia* (*Ibid.*), erit casus Deo: sed casus erit hominibus: sicut dux (*Metro 1*) naves constanti duorum fluminum cursu abreptæ, suo quælibet casu sibi invicem occurrere possunt.

IV. Posita (*Prosa 2*) divina providentia, instat *Boetius*, non stabit humana libertas, cujus tamen unusquisque homo conscius est.

Ut sua (*Ibid.*) cuilibet menti stat libertas, respondet *Philosophia*, sic sua humanæ stabit: saltemque (*Me-*

tro 2) Deus, cujus est omnia cernere, novit modum, quo humana libertas cum divina providentia possit conciliari.

V. (*Prosa 3*) Quomodo, querit *Boetius*, providentia divina, utpote certissima, conciliari poterit cum humana libertate, quippe quæ est expers necessitatis? (*Metro 3*) an quia ut in cæteris, sic in hoc mens humana nec omnia nescit, nec omnia novit, ut a notis progredi nitatur ad ignota?

Hæc (*Prosa 4*) concordia, *Philosophia* refert, idcirco videtur difficilis, quia divina prænotio humanam infinite superans, mente humana non capitur. Sic, quidquid Stoici (*Metro 4*) putent, plures sunt in eodem homine cognoscendi modi, quorum alii alios ita transcendunt, ut quod intelligere possumus, illud non propterea possumus imaginari. Sicut (*Prosa 5*) ergo ex imbecillitate nostræ imaginationis non debet negari nostra intelligentia, sic ex imbecillitate intelligentiæ humanæ, divina futurorum liberorum prænotio neganda non est. Non, inquam, propterea negari debet intelligentia humana, quæ idcirco data videtur homini, (*Metro 5*) præ cæteris animantibus, hicut ad cæli conspectum excitetur. (*Prosa 6*) Deus igitur utpote æternus, futura libera, seu præsentia, illa hominis libertate, novit.

CENSURA LIBRORUM BOETII DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

Suos hi libri habuerunt adversarios, quorum alii adiuncta esse, alii omnia hoc in opere quædam conqueruntur. Utrisque respondere jam conabimur.

I.

Henricus Glareanus, cui nonnulli astipulantur, existimat, *Præfatione in opera Boetii*, solutam hujus operis orationem, quod hæc barbarior sit, a Boetio non fuisse scriptam: ex quo non solum dubitat, sed inficiatur, quidquam hujus operis germanum esse Boetii setum.

Ad quod respondeo, primum solutam strictamque hujus operis orationem ejusdem esse auctoris; deinde auctorem hunc esse Boetium; postremo Boetium non abs re gemino philosophici oratoris, et poetæ officio functum, modo barbære, modo Latine locutum fuisse.

Primum quidem stricta solutaque Consolationis philosophicæ oratio ejusdem auctoris est: quandoquidem, dempta alterutra hac oratione, nullus est superstitis nexus: vide enim (ne plura hic describamus) quomodo sine prosa primi carminis ultimus hic versus,

Qui cecidit, stabili non erat ille gradu

concreat cum hoc secundi carminis primo versu,

Heu quam præcipiti mersa profundo
Mens hebet!

Vide etiam quantum disjungantur sine versibus interjectis postrema primæ, et prima secundæ prosæ hæc verba: *Philosophia his versibus de nostræ mentis*

perturbatione conquesta est: sed medicinæ, inquit, tempus est, non querelæ, etc.

Deinde auctor ille est Boetius: cum omnes scriptores, quorum supra mentionem fecimus, quinque libros Consolationis philosophicæ inter germana Boetii opera recenseant: nullo enim alio argumento convinceris, *Æneida* legitimum esse Virgilii opus.

Postremo non abs re Boetius in toto hoc opere barbara verba misquit Latinis. Voluit quippe philosophici oratoris officio functus, verbis ad sensum vulgi tunc barbari accommodatis uti, ut philosophica ejus cogitatio facilius auditorum animis comprehenderetur: in philosophia enim, quod optime notat *Tullius*, *res spectantur, non verba penduntur*. Voluit vero poetæ personam sustinens lingua, ut aiunt, deorum loqui: non solum ut eorundem auditorum animi gravioribus sententiis lassati recrearentur: hanc etenim ob causam idem Boetius, *Platonem* pluresque alios veteres imitatus, suos libros in disputatione et dialogo scripsit: verum etiam ut Latinitatem rudiori suo sæculo jam senescentem et ad interitum properantem veluti e faucibus mortis eriperet; ut cum barbaros armis ab Italia prohibere consul non posset, barbariem ab Europa suis saltem versibus doctor ejicere conaretur. Propterea in aliis ejus operibus cum philosophicis, tum etiam theologicis prædicta barbaries aliquando occurrit: at ejusdem versus tersi sunt, elegantes et prope divini: ut fatetur ipse Glareanus.

II.

Petrus Bertius, cui etiam video plures assentiri, arbitrat, *Præfatione in hos Boetii libros*, Boetium totum hoc Consolationis philosophicæ opus, prout instituerat, non absolvisse, eidemque fuisse propositum ex doctrina quoque Christiana, ea superioribus addere, quibus ad considerationem æternæ vitæ animus humanus attolli possit: tum quia *Non est verisimile*, inquit, *partem illam a Christiano homine mortem ob oculos habente fuisse præteritam eumque, qui de sancta Trinitate in carcere scripsit, consolationem in adversis non petiisse ex disciplina Christi et doctrina rerum credendarum ac sperandarum Libris sacris explicata. Tum etiam quia idem Boetius passim promissit, incepit, festinavit absolvere majora, viamque qua mens in patriam evehatur, aperire.*

At tanta quidem fuit Boetii pietas, ut nemini dubium esse possit, quin vir ille sanctissimus, sicut in prosperis, sic in adversis Christum cogitaverit. Sed quicumque animo complexus fuerit eam, quam proposuimus, hujus operis ideam, hic certe opus hoc absolutum esse fatebitur: huc enim deductum est, quo lumen naturale sive philosophia, quæ, ut cum Tertulliano loquar, mens est *naturaliter Christiana*, poterat tendere. Propterea quamvis in toto opere multiplex sese obtulerit sacri textus citandi occasio, id non fecit Boetius nisi semel, usus his sapientiæ verbis: *Disponit omnia suaviter.*

Potuisset ergo Boetius de sua Consolatione philosophica locutus dicere, quod Justus Lipsius postmodum de sua Constantia dixit. Si mihi, inquit, *Theologum agere propositum, aberravi; si philosophum, cur culpant? Haurimus enim e lacunis, inquit, quæ licet e purissimo divinarum Litterarum fonte. Hucne me vocant? At ego ex animo testor et respondeo non aliam me viam salutis nosse, quam hanc, quæ per unum illum et directum limitem ducat: ad quem tamen percurrendum humanas etiam litteras laxamenti aliquid offerre censeam, imo adjumenti. Augustini consilium esse scio quæ a philosophis scripta sunt, colligere, et in usum nostrum vindicare, possessoribus illis injustis erepta.* Hoc sequi volui, et peccavi. Peccassem, fateor, si purum hunc et mysticum religionis nostræ liquorem corrupissem veteri aliqua et olenti sæce. At contra institi: et sordentem per se parumque mundam doctrinam depurgare atque illustrare aggressus sum novo isto sole. Cui bono autem id non bonum sit? In pugna, equitum aut statarii militis præcipuam operam esse scimus:

A *spernis ideo sagittarios et funditores? In domo extruenda architecti maximam laudem et usum: tollens operas igitur et administras? Idem hic cense. Divinæ illæ Litteræ veri roboris, veræ virtutis et constantiæ solidæ effectrices: nec tamen humanam prorsus sapientiam sperne. Eam dico, quæ non se effert, sed sercit placide et ancillatur. Lapides, cæmenta, calcem ex veteri et diu lapso ædificio illo philosophiæ comportamus: ne invade lucellum hoc architecto, et patiare materiam hanc subterni saltem in fundamentis. At enim sacra illa meliora, nec verbis abstinendum fuit? Meliora fateor: sed adde etiam graviora. Lucertos meos expendo et artus artesque libro: cur onus mihi imponi patiar, cui non sim ferendo? Theologis, id est magnis altisque viris (et eximios multos hæc ætas tulit) magna ista et alta relinquo: mea cymba leget litus. Philosophum ego agam, sed Christianum.*

Quidquid vero Lipsius intenderit, noster Boetius hac sua philosophiæ Consolatione, suis non solum, sed alienis etiam cæterorum hominum morbis, perturbationibus nimirum, apta querit remedia. Quæ autem duci potuissent argumenta ex sacra doctrina, et exemplis cum Christi, tum sanctorum Patrum, hæc Christiani quidem, aut forte etiam Judæi, nequaquam vero pagani prodesse potuissent: cum philosophica, quibus utitur, argumenta utpote naturali lumine omnibus hominibus insito fundata, omnibus omnino hominibus ad curandos perturbationum morbos maximo usui esse possint.

C Neminem porro movere debet, quod Boetius *passim promiserit, incepit, festinaverit absolvere majora*: cum enim prædictum lumen naturale nihil aliud sit quam notio menti humanæ divinitus impressa, sive cogitatio, qua Deus, utpote magister non minus quam principium et finis humanæ mentis, eandem mentem docet viam salutis æternæ; cumque ipsa ejusdem mentis attentio, quædam sit interrogatio sive præcatio, qua ipsa mens Dei discipula majorem eruditionem poscit rogatque suum præceptorem Deum, magis illustrare paratissimum; propterea aucta nostra ad hanc primam veritatem attentione, prædictum lumen ita crescere potest, ut viam qua mens in patriam revehatur, aliquo modo possit aperire: quanquam, ut religio christiana docet, hanc viam feliciter obire non possumus, nisi monstrante, præeunte et adjuvante Christo, qui est *via veritas, et vita.*

A. M. SEV. BOETII

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ
LIBER PRIMUS.

I METRUM • PRIMUM.

ARGUMENTUM. — Boetius observato discrimine, 1º inter

* Quod vocatur *elgiacum*. Est autem elegia carmen

priores et præsentis suos versus; 2º inter prosperam et adversam suam fortunam; 3º inter florentem et constans ex duplici genere versuum alternorum, quo-

caducam suam ætatem; 4° inter accessum et recessum suæ mortis; ex inconstantia suis amicis probat non fuisse felicem verum suarum statum.

- 2 *Carmina* qui quondam studio florente peregrini.
Flebilis, heu! mæstos cogor inire modos.

INTERPRETATIO.

Ego, qui olim perfecti poemata, dum studia mea florent. Hæc ipse afflictus compellor aggredi versus tri-

stes. En Musæ laceratæ suggerunt mihi, quæ oportet scribere; versusque flebiles aspergunt vultum meum

NOTÆ.

rum prior hexameter heroicus, sexto loco spondeum, quinto dactylum, quatuor reliquis indiscriminatum spondeum vel dactylum habet; posterior pentameter elegiacus quinto quartoque loco anapæstos; tertio spondeum; duobus primis promiscue spondeum aut dactylum obtinet.

1. *Carmina.*] Carmen a canendo dictum, ut sicut, auctore Vossio, a *genimen* est *germen*; sic a *cānimen* sit *carmen*, n in r converso, quemadmodum in pluribus aliis. Hinc *carmen* est stricta oratio, ex pluribus versibus composita, quam poetæ canere dicuntur: sicut Virgilius *Æneida* incipiens ait, *Arma virumque cano*: *carmen* enim vocatur longius quoddam valis opus: ut epigrammata; sic Catulli epigrammata inscribuntur *carmina*; ut odæ; sic Odæ Horatii appellantur *carminum libri*: ut quodlibet poema; sic liber primus Lucretii ab eodem dicitur *carmen*, l. vi:

Commemorate quod in primo quoque carmine claret.

At unicus versus non solet appellari *carmen*: nisi forte hic, sententia inclusa, poemati non impar videtur: sicut Virgilius, in *Æn.*, v. 287, canit:

Positibus adversis figo et rem carmine signo:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.

2. *Modos.*] *Versus.* Modus enim generatim est mediocritas, quam ultra citraque non est rectum: quemadmodum docet Horatius, lib. i. *serm.*, sat. 1:

Est modus in rebus: sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Hinc *moderatus* idem quod *temperatus*; *modestus*, quasi *modum servans*; *commodum*, quasi *com modo*. Si autem alicubi, maxime in sensu, mediocritas servanda, præsertim vero in eo qui fit auribus, quarum iudicium, auctore Tullio, est superbissimum: ex quo fit, ut musica et poesis, quæ in hoc saltem cognatæ dicuntur, quod eodem auditu percipiuntur, in quibusdam modis versentur: In *Musica*, inquit Tullius de *Or.*, numeri, et voces, et modi; Horatius vero *carm.* l. ii, od. 1, v. ult.: *Queræ modos leviori plebico*; od. 12, v. 4: *Aperti citharæ modis*; l. iii, od. 5, v. ult.: *Magna modis tenuare parvis*; od. 9, v. 10: *Dulces docta modos et citharæ sciens*; et de *Arte poet.*

Accessit numerisque modisque licentia maior.

Propterea qui versus componit, hic Virgilio, Ovidio, Horatio, et cæteris dicitur *modulari*; sicut Cicero in de *Nat.*, *Tibicæ* dicuntur *modulate canentes* et *fidiculæ* numerose sonantes.

Sicut autem *carmen* non dicitur, nisi de integro quodam poemate, ita *modus* non videtur dici nisi de versibus, huius operis partibus: unde Boetius, qui verba hæc inter se opposuerat in duobus his primis versibus: *peregrini*, et *cogor inire*; studio florente, et flebilis, *avertit* continuans nunc opponit etiam *carmina* et *modos mæstos*; sicque lectorem docet, qualis erat afflictus, quantumque mutatus a Boetio sive seipso florente.

3. *Camænæ.*] *Musæ*, quæ dicuntur *Camænæ*, non a cantu amœno, ut quidam aiunt, sed non secus ac *carmen*, a canendo, ita ut prius dicerentur *Carminæ*: quod nimirum, Musis veluti inspirantibus, fiant *carmina* sive cantus; aut quod, inquit Festus, canant *Musæ* antiquorum laudes: quamobrem scribendum *Camænæ*; non *Camænæ*. Hæc autem *Musæ* nunc perhibentur *laceræ*, quod sortis Boetianæ participes, illo florente florere, eodemque afflicto affligi, pannosæ et

Ecce mihi laceræ dictant scribenda *Camænæ*,

- 3 Et veris elegi flebilibus ora rigant.

- 5 Has saltem nullus potuit pervincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

laceris similes viderentur: antiquus enim erat afflictorum mos, vestes scindere: unde lib. *Job.* cap. 1, v. 20, *Tunc surrexit Job et scidit vestimenta sua*; et lib. I *Reg.*, cap. iv, v. 12, *Vir de Benjamin ex acie venit in Silo in die illa, scissa veste et conspersus pulvere caput*. Ipse Virgil. *Æn.* xii, v. 609:

Demittunt mentes: it scissa veste Lativus,
Conjugis attonitus fati orbisque ruina.

Hæc tandem *Musæ dictare* dicuntur Boetio scribenda; quod poetæ fingant, nihil a se sive ore sive scriptura emitti, nisi quod sibi fuerit, inspirantibus Musis, cognitum: quare hi magnum quoddam *carmen* non solent aggredi, nisi iisdem Musis invocatis: sic Homerus *Ὀβ*: *Διείθε νῦν, ἰνκί, μίη, Μῦσæ, quæ domos cælestes incolitis: vos enim Deæ estis, et adestis, et omnia novistis. Nos autem famam duntaxat accepimus; neque quidquam scimus*; sic Horatius, l. i, sat. 5, *Musæ velim memores*; sic Virg. *Æn.* vii, v. 641:

Pandite nunc Helicon, deæ, cantusque moveat...
Et meministis enim, divæ, et memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

4. *Elegi.*] *Versus flebiles* sive *miserabiles*: elegus enim, unde elegia, est *carmen versuum hexametrorum pentametrorumque alternis dispositorum ad tristitiam præsertim significandam*: hinc Horatius, l. de *Arte poet.*:

Versibus impariter junctis querimonia primum;
Potest etiam inclusa est voti sententia compos:
Quis tamen exiguos elegos emisit auctor
Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.

Idem *carm.* l. i, od. 33:

Albi ne doleas plus nimio memor
Immitis Glycæræ, neu miserabiles
Decantes elegos.

Unde Ovidius l. ii *Fast.*, in initio:

Nunc primum velis elegi majoribus itis:
Exiguum, memini, nuper eratis opus.

Sicilicet versus illi idcirco vocantur elegi, quod iidem in funeribus præsertim adhiberentur: *ἔλεγος* enim *fletus* dicitur ἀπὸ τοῦ ἔλγειν, quæ sententium vox est apud Aristophanem: quamobrem Ovidius in de *Arte*, eleg. 1, ait,

Flebilis indignos elegia solve capillos:
Heu nimis ex vero nunc tibi nomen inest.

Quemadmodum *fletus* elegorum nunc a Boetio vocantur *veri*; quod nimirum ex tristitia, quæ solita est elegorum materia, oriantur, hisque *elegi* dicuntur ora rigare, sicut a Virgilio vi *Æneid.*, v. 699:

Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.

5. *Has saltem.*] *Musæ*: nam ex omnibus bonis, quibus homo affligi potest, quæque sunt vel exteriora, ut divitiæ, honor, amici, liberi et parentes; vel interiora, sive corporis, ut robur, pulchritudo et sanitas; sive mentis, ut scientia, et virtus; sola mentis bona hostium incursum non sunt obnoxia: quare Ovid. in *Trist.*, el. 7:

Nempe dat et quodcumque libet fortuna rapitque,
Irus et est subito, qui modo Cræsus erat.
Singula quid referam? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingenioque bonis.
En ego cum patria caream, volisque domoque
Raptaque sint, adim quæ potuerunt mihi:
Ingenio tamen ipsi meo comitorque frui que:
Cæsar in hoc potuit juris habere nihil.

- 4 Gloria felix olim viridisque juvenæ,
Solantur mæsti nunc mea fata senis.
5 Venit enim properata malis inopina senectus,

- A 10 Et dolor ætatem jussit inesse suam.
Impetivi funduntur vertice cani,
Et tremis effeto corpore laxa cutis.

INTERPRETATIO.

lacrymis sinceris. Nullus metus potuit adducere has saltem Musas, ut non comitarentur meam viam. Eodem Musæ, quæ fuerunt gloria meæ juvenæ quondam fortunatæ et vividæ, consolantur nunc adversam fortunam senis tristis. Nam senectus festinata ærumnis accessit mihi improvisa, et mæror effecit, ut ætas sua esset in

me. Canities præmatura surgitur per mentis caput, et mea pellis, confectis membris, rugosa contremiscit. Illa mors hominum est fortunata, quæ non sese immittit floribus temporibus, et ades; afflictis frequenter implorati. Heu quantum inexorabilis mors recedit ab hominibus calamitosis, et quantum crudelis recusat

NOTÆ.

Il expertus est Boetius, qui agente Theodorico, non solum opes, dignitates, bonamque valetudinem amisit, sed a suis etiam desertis amicis, quippe qui terrore imperatoris, qui Romam quoque non dubitavit everti, victi fugerunt: quomobrem Boetius solis animi bonis in suo exilio comitatus est, scientia videlicet et virtute; sed cum de sua virtute aperte loqui non ita deceret virum modestissimum, nominatus Musis, scientiæ saltem comitis meminit. Sic Ovid. iv Trist., el. 1:

Me quoque Musa levat, Ponti loca jussa petentem:
Sola comes nostræ perstitit illa fuge.
Sola nec insidias inter nec militis ensem,
Nec mare nec ventos, barbariamque timet.

Nō omittam quod grammatici docent, *saltem* natum esse a captivis, qui nihil aliud præter salutem a victore petunt.

7. Gloria.] Honos, bona fama et gloria ita inter se differunt, ut honos quoddam sit genus, cui subijciatur primum quidem bona fama; deinde gloria: quare sicut honos, sic gloria generatim est bona virtutis alienæ existimatio, signo aliquo manifestata: sed honos potest esse unus; bona fama, non nisi multitudinis; et gloria, etiam optimatum bene de te existimantium: hinc, auctore Scaligero, gloria dicitur quasi *glosia*: quomodo ara, lares, arena, quasi *asa*, *lases*, *asena*: *glosia* autem oritur ex *γλῶσσα*, id est lingua, quod gloria sit fama ingens de aliqujus virtute ac meritis. Hinc de se Ennius,

Volito vivam per ora virum.

Quod imitatur Virgil. Æneid. xii, v. 255:

Succedet fama, vivusque per ora feretur.

Fama autem non alia de causa habetur ingens, nisi quod hæc per mentes et per ora quoque optimatum vagatur: huc respiciens Tullius pro Mar.: *Gloria, inquit, est illustis et peragata multorum et magnorum vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.* At quaeritur hic scientiæ, an virtutis fuerit ingens illa Boetii fama? qui pro virtute Boetii sentiunt, hi legendum putant *solatur*, quod syntaxis alioqui non staret: quasi Boetius laudator temporis ætati se puero, dixerit se senem ea consolatione sustentari, quod per juventam, et virtutem et gloria virtutis premio, affectus fuerit. Nos autem, pro scientia pugnantibus arbitramur gloriam hanc fuisse Musarum, de quibus in versu ultimo agitur: unde legendum putamus, sicut in omnibus antiquis codicibus legitur *solantur*: quasi ab eodem Boetio dicatur: *Musæ ob quas dum juvenis florerem, gloriam consecutus sum, nunc afflictum senem me consolantur.* Et certe cum mens humana pluribus simul cogitationibus vehementer affici nequeat, propterea dum in jucundam cogitationem sedulo incumbit, sæpius tristi cogitatione, veluti hujus immemor, non videtur affici: sic qui perfecto scelere conscientie stimulis vexantur, iidem ludo, colloquiis aut qualibet alia exercitatione, tanquam consolatione tristem hanc cogitationem permulcent: sic pater inopinata filii dilectissimi morte afflictus, diligenti venationis labore tanquam consolatione luctum illi abstergit, ut hujus immemor videatur. Ovidius iv Trist., el. 1, canit:

Exsul eram, et quiesce mihi, non fama petita est:
Mens intenta suis ne foret usque malis.
Hoc est cur cantet vinculus quoque compede fessor,

Indocili numero cum grave molit opus.

Cantat et innitens limose pronus arena.

Adverso tardam qui velut amne ratem.

Quique refert pariter lentos ad pectora remos,

In numerum pulsa brachia versat aqua.

Fessus ut incubit bacini saxoque resedit

Pastor, arundineo carmine mulcet oves.

Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis

Fallitur ancillæ decipiturque labor.

Feritur et abducta Lyrneside tristis Achilles

Æmonia curas attenuasse Iyra.

Cum traheret silvas Orpheus et dura canendo

Saxa bis amissa conjuge mœtus erat.

Sic ergo Musa levat Boetium: Verum tria hic perscrutanda observanda. Primum quidem observanda vis cæsura in his verbis, *felix olim*: cæsura enim, quam nihil aliud est in versu, quam residua prioris scansionis syllaba, qua posterior scansio incipitur, syllabam alias brevem producere potest: quod nimirum, veluti initium sequentis vocabuli, ita elevari debet pronuntiando, ut reliquis ejusdem vocabuli syllabas sustinere possit: exempla sunt cuique obvia: Virg. Æn. iv, v. 64:

Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Deinde observandum di-crimen, quod nonnulli ponunt inter *juventus*, *juventas*, et *juventa*: nam *juventus*, inquit, est multitudo juvenum, *juventas* est dea, et *juventa* ætas: sed hæc non constant: nam Sallustius *juventutem* vocavit ætatem. Postremo observanda ætas Boetii, qui quamvis hic seipsum dicat senem, tum tamen, cum hæc scriberet, nondum attigerat quinquagesimum ætatis suæ annum: propterea addit se non tam annorum, quam ærumnarum serie senuisse sic.

9. Venit.... senectus.] Rationem affert Boetius cur se dixerit senem. Senectus quippe, quæ, auctore Tullio, definiri potest *occasus vitæ*, ex eo contingit quod libris, ex quibus solidæ corporis animati partes constant, retardatis, eadem partes solidæ ad tantam duritiem perveniunt, ut non modo non crescant, sed nec nutriri possint. Hinc canities, rugæ et tremor oriuntur. Canities quidem a senectute oritur, quod succus ex quo fiunt capilli, minus actus corpusculorum rotundorum figuram induit: propterea enim albescent nix, ova, charta, ipsum etiam atramentum in spumam conversum: propterea candescunt lineæ rori solique exposita: hinc si eadem capillorum materia, recuperato suo pristino motu, hanc figuram mutet, canities exiit: ut in iis aliquando contingit qui valetudinis vitio canuerant. Rugæ etiam a senectute oriuntur: quod fibræ cutis, quæ ætate motu distendebatur, moratæ aliæ aliis sic incumbant, ut sulcum mentiæ, vultum arare videantur. Denique senes tremere solent, propter inopiam spirituum a cerebro per nervos diffusorum.

Duplex autem est senectus, nempe naturalis et violenta: prior annorum, posterior ærumnarum longa serie accidit: unde Ovid. l. i de Pont., el. 5:

Jam mihi deterior canis aspergitur ætas,

Jamque meos vultus ruga senilis arat.

Conducit facere hoc annos: sed et altera causa est,

Anxietas animi continuusque labor.

Me quoque debilitat series immensa laborum:

Ante meum tempus cogor et esse senex.

Atqui Boetius non de annosa sua senectute conque-

- 6** Mors hominum felix, quæ se nec dulcibus annis
Inserit, et mæstis sæpe vocata venit.
15 7 Eheu! quam surda miseros avertitur aure,
Et flentes oculos claudere sæva negat!
Dum levibus malefida bonis fortuna faveret.

INTERPRETATIO.

obstruere oculos lacrymantes! Cum fortuna ob inconstantem gratium temerè credita, mihi aspiraret, non multum abfuit, quin dies mæsta terminaverit meam vitam: jam vero, quoniam fortuna adversa convertit

- Pene caput tristis merserat hora meum.
Nunc quia fallacem mutavit nubila vultum,
20 Protrahit ingratas impia vita moras.
8 Quid me felicem toties jactastis, amici?
Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

NOTÆ.

ritur: si quidem hæc non incipit ante annum vite quinquagesimum, quem nondum attingerat Boetius, quando hæc scripsit; sed de ærumnosa solum sua senectute hic loquitur, quam idcirco dicit, 1° *prope-ram malis*, quod ærumnæ fuerint illius senectutis causæ; 2° *inopinam*, quod hæc ante tempus adfuerit; 3° *ætatem doloris*, quod cum ætas senilis dolorem afferre soleat, dolor Boetio attulerit ætatem senilem: hinc canities Boetii vocatur *intempestiva*, quod exsilio, carcere, cæterisque calamitatibus acciderit: quemadmodum Scaliger, Exercit. 312 in Cardan., narrat quandam subito mortis terrore correptum unius notis spatio canuisse.

Cum porro canities, rugæ et tremor senectutis non minus ærumnosa quam annosæ sint comites, propterea horum fit mentio versibus 11 et 12 quasi fuerint effecti corporis effecta. Nempe effecta vocatur primum quidem parens quæcumque, quæ fetum edidit, deinde parens, quæ frequenti partu lassata parere tandem desiit, denique res quævis, quæ exhaustis viribus ita languet, nihil ut possit producere. Sic Virgil. i Geor., v. 81:

Effecto cinerem immundum jactare per agros.

15. Mors hominum felix. Cum locutio sit cogitationis interpres, qualis est cogitatio, talis esse debet hominis locutio: vere enim Christus Matth. xii, 34, ait: *Ex abundantia cordis os loquitur*. Sic Dido, Æneid. iv, pro diversis, quibus in Æneam afficitur, cogitationibus diversa loquitur, ut hunc modo a diis, modo a feris genitum dicit:

Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum...
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanum auctor
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque. dormit ubera tigris.

Cum igitur Boetius nondum consuluerit Philosophiam, non intelligentia sed præiudicio ductus loquitur. Non, inquam, loquitur duce intelligentia: diceret enim in prospera fortuna cum Tullio mortem propter incertos casus quotidie imminere, et propter vitæ brevitetatem nunquam longe abesse: in adversa vero eandem mortem moras compensare æternitate melioris vitæ, in quam introducit. At idem Boetius loquitur suadente præiudicio, voluptate nimirum et agri tudine, quibus mens humana in prospera adversaque fortuna afficitur: qui enim voluptate afficitur, huic mors illa videtur felix, quæ se dulcibus annis non inserit: qui vero agri tudine animi laborat, eidem mors, quæ sæpe vocata venit, ita felix videtur, ut eo crudelior sit, quo veluti surda, vitam sinit duci longiorem. Atque inde Boetius colligit, ne quidem his legibus mortem sibi fuisse felicem: cum mors in prospera præcepit voluerit, in adversa autem fortuna tarda noluerit vitam auferre: quod satis manifestum erit observatis quibusdam quæ sequuntur vocabulis.

15. Surda aure. Surdus dicitur homo, qui aure impedita non audit: quare cum auris insitis præsertim sordibus impediatur, propterea *surdus* sive, ut veteres loquebantur, *sordus* videtur dici per contractionem quas *sordidus*. Sed, nomine hinc ad solum mentem translato, ille etiam dicitur mente surdus, qui quidam affectu contrario impeditus orantem non exaudit: unde Stat. ii Silv.:

*aspectum mendacem, anima mea improba produci-
meos dies injucundos. O amici, quare dixistis tam
sæpe, me esse beatum? qui lapsus est, ille non stabat
vestigio firmo.*

Odistique chelyn surdaque averteris aure.

Mors autem a poetis fingitur veluti quædam persona, quæ, pro diversis suis affectibus, invocantes possit exaudire, vel non exaudire.

16. Claudere oculos. Tantum est oculorum in vita hominis servanda momentum, ut vita in motu, mors in quiete oculorum versari vulgo dicatur: propterea is censetur vivere qui fruitur, mori vero qui caret luce, quæ oculis percipitur. Hinc Æneid. iv, vers. 450:

Tum vero infelix, fati exterrita Dido
Mortem orat: tædet celi convexa torri:
Quo magis inceptum peragat lucemque reliquat...

17. Fortuna malefida. Cui male credatur: cum enim fortuna insana sit, cæca, bruta, globosique saxi instar volubilis, sicut perhibent philosophi, propterea quos attollit, eosdem statim deprimit. Unde Horatio, Carm. l. i, od. 35, fortuna est

Præsens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos.

18. Hora meraserat caput. Tempus poetis dicitur causa rerum: unde aliud prosperum quod faret, aliud adversum quod nocet. Hora autem quædam est temporis pars, quæ quod fere mergit Boetium, idcirco vocatur *tristis*.

20. Impia vita. Impius est, qui de Deo, parentibus aut iis qui parentum vices gerunt, male meretur: unde herba quædam, quæ quod nata parentes surculos suffocet, *impia* appellatur. Vita autem, quam haec tenus Boetius instar cuiusdam parentis, fovere studuerat, de eodem videtur male mereri in hoc, quod recessum suum procrastinans, ejusdem Boetii ærumnas producat. Sic Quintilianus in Proem. l. vi Instit., *impiam* vocat *viracitatem*.

21. Amici. Boetius alloquitur suos amicos, utpote qui cum antea Boetium felicem dixissent, ipso exitu nunc sui erroris convinci possunt. Scilicet hominum animis insita est felicitatis et miseriæ notio: unde miseriæ fugimus, felicitatem prosequimur naturaliter. Cum autem ut illa notio, sic hæc propensio sit Dei illustrantis moventisque munus, propterea utraque illa cogitatio ratione sui ita recta est et uniusmodi in omnibus hominibus, ut non nisi propter perversam hominis male applicantis voluntatem iniqua sit et multiplex. Hinc, pro vario perturbationum impetu, alius divites, alius potentes, alius aliis bonis creatis affectos putat esse felices. Sic ergo ex amicis Boetii, dum hic floreret, nonnulli ipsum dixerant beatum, quod opibus abundaret; ceteri, quod magistratum gereret; sed omnes nunc exitu convincuntur, Boetium non propterea dici debuisse felicem: lapsus quippe certum est instabilitatis argumentum, et miseria præsens probat nullam fuisse præteritam felicitatem: si quidem cum metus amittende prosperitatis quædam sit miseria, idcirco nulla hominis prosperitas haberi potest felicitas, nisi hæc fuerit particeps constantiæ, cujus ille sit conscius: jactata autem illa Boetii prosperitas constans non fuit: quandoquidem ille de gradu dejectus est: hincque manifestum est aliquem potuisse cadere, qui idem ceciderit.

9 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — Describitur Philosophia, quæ, fugatis poeticis Musis, ad Boetium in lectulo jacentem accedit, magnam mentis ejus perurbationem deploratura.

Hæc dum tacitus mecum ipse ^a reputarem, querimoniamque lacrymabilem ^b styli officio designarem, ^c astitisse mihi supra ^c verticem visa est mulier reverendi admodum vultus, **10** ^d oculis ardentibus, et ultra ^d communem hominum valentiam perspicaci-

^a Recogitarem.

^b Calami ope notarem.

^c Caput meum.

^d Communes hominum vires videndi.

^e Antiqua.

¹ *Styli officio.*] Stylus est graphium quo veteres in cera exarabant: hoc autem veluti calamo se usum dicit Boetius ad scribendos versus prædictos, quos vocat querimoniam lacrymabilem, quod sint elegi: elegi enim sunt versus miserabiles.

² *Astitisse.*] Est hoc in more positum, non modo apud p. etas, verum etiam apud oratores, ut quod sensu præcipi non potest, id objecta quadam re sensili, sibi primum, deinde auditoribus suis cogitandum proponant: ut quæ veritas primum hic latere videtur, hæc difficultate inveniendi magis ardeat inventa. Hinc familiare est Syris et maxime Palæstinis, inquit S. Hieron. in cap. xviii Matth., ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplique teneatur. Hinc vulgata apud auctores symbola quæ vel rebus, vel verbis, vel picturis sive rerum imaginibus fiunt. Quæ de re doctius nihil dici potest quam quod a nobilissimo Hælio, conquistis undique exemplis, dicitur in opusculo de Origine Romanensium, quod, si placet, consules. Atqui philosophia, utpote quæ in quadam mentis cogitatione versatur, sensu præcipi non potest: quamobrem hanc, objecta quadam re sensili, Boetius arbitratus est sibi primum, deinde nobis esse proponendam. Philosophiæ autem hic proponuntur, 1° origo, 2° natura, 3° subjecta materies, 4° voces, 5° species, 6° usus.

1. Igitur origo philosophiæ in hoc proponitur, quod mulier visa sit Boetio astitisse supra verticem: cum enim philosophia nihil aliud sit quam lumen naturale paulo longius diffusum, hæc a Deo, a quo lumen naturale est, oritur: unde Tullius i Tuscul.: *Philosophia, inquit, omnium mater artium, donum et inventum deorum.* Quare hæc philosophia nonnisi in sublimi loco et supra caput videri debuit, tanquam de cælo lapsa. Hinc autem philosophia videtur reverendi admodum vultus sive honorandi: id quippe reverendum sive honorandum putamus, quod aut origine, aut ætate, aut sapientia, aut virtute, aut quacunque dignitate cæteris præstare judicamus. *Philosophia, inquit Cicero, virtutis continet, et officii, et bene vivendi disciplinam, quam qui proficitur, gravissimam sustinere personam videtur.*

² *Oculis ardentibus.*] II. Natura philosophiæ hic proponitur: nam in eo videtur ipsa philosophiæ natura, quod sit cognitio clara et distincta, qua mens humana, vitatis præcipitatione et præjudicio, quibus homines vulgo falluntur, veram certamque de rebus subjectis ferat sententiam: *omnis enim, inquit Tullius in de Or., optimarum rerum cognitio atque in iis exercitatio philosophia nominatur.* Atqui quod philosophia nunc dicatur oculis ardentibus et perspicacibus, inde intelligitur cognitio esse clara et distincta: quod dicatur ultra communem hominum valentiam, intelligitur hæc vitari præcipitatione et præjudicium, quibus

A bus, colore vivido, atque inexhausti vigoris, quamvis ita ^e ævi plena foret, ut nullo modo nostræ crederetur ætatis. ^f Statura discretionis ambiguae. Nam nunc quidem ad communem sese ^g (5) hominum mensuram ^h cohibebat; nunc vero pulsare cælum summi verticis cacumine videbatur: quæ cum caput altius extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat, respicientiumque hominum ⁱ frustrabatur intuitum. **11** ^j Vestes erant tenuissimis filis, subtili artificio, ^k indissol-

INTERPRETATIO.

^f Alitudo ejus erat variae differentiae.

^g Continebatur.

^h Fugiebat aspectum.

ⁱ Individua.

NOTÆ.

B homines in errorem induci consueverunt; quod dicitur colore vivido et inexhausti vigoris, intelligitur philosophia esse veri certique judicii procreatrix et quasi parens; sed quod, quamvis ævi plena, inexhausti vigoris dicatur esse, intelligitur eadem philosophia continuata meditatione ita firmari, vires ut acquirat eundo.

Quædam hic observare poterit grammaticus: primum quidem hanc verborum constructionem, *reverendi vultus, oculis ardentibus*: quamvis enim Valla dicat rarum esse in una locutione utrumque hunc casum reperiri, id tamen vitiosum non est: quandoquidem Plinius, teste eodem Valla, ita loquitur: et Cicero dicit *Lentulum eximia spe, summæ virtutis adolescentem.* Vid. Nov. Meth. Deinde nomen hoc *valentiam*, quo Boetius utitur quoque l. iii, pros. 9, et l. iv, pros. 2, non videri ita usitatum apud Latinos. Idem valet quod potentia *ψῶς*: hinc Romanæ urbis interpretationem nonnulli interunt, auctore Solino, c. 2: *Sunt, inquit, qui videri velint Romæ vocabulum ab Etrusco primum natum, cum oppidum ibi offendisset quod extructum antea Valentium dixerat juvenis Latina; servataque significatione impositi prius nominis ψῶς Græce, Valentiam Latine nominatam.*

³ *Statura discretionis ambigua.*] III. Proponitur subjecta philosophiæ materies: philosophia enim primum versatur circa ipsum hominem, considerando mentem et corpus, ex quibus homo constat: notio quippe hominis omnium videtur prima: propterea prædicta mulier nunc ad communem sese hominum mensuram cohibebat. Deinde philosophia, cogitatio humano corpore, versatur circa reliqua corpora, etiam circa cælum: quatenus horum corporum cognitio ad vitam hominis conservandam conducere et potest: unde eadem mulier nunc pulsare cælum summi verticis cacumine videbatur. Postremo philosophia, cognita præsertim mente humana, versatur circa mentem omnium perfectissimam Deum: a quo ita docemur intrinsecus, ut quandiu non cognoscitur summe veritatis, tandiu ignoretur prima veritatis regula: hinc ista mulier, cum caput altius extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat. Verum quod Deus percipi nequeat sensu quo homines vulgo percipere dicuntur, idcirco eadem mulier cogitando Deum respicientium hominum frustrabatur intuitum.

⁴ *Vestes erant.*] IV. Voces philosophiæ mira hic arte proponuntur: nam 4^æ voces philosophiæ sunt ipsius philosophiæ vestes: quia voces sunt integumenta et involucri cogitationum: philosophia autem, utpote cognitio, quoddam est cogitativi genus. 2^æ Voces philosophiæ sunt tenuissimis filis, subtili artificio, indissolubilique materia perfectæ: quoniam hæc dictiones sunt humiles, ad intelligentiam potius, quam ad pompam accommodatæ, et individua inter se necessitudine conjunctæ; quas cum philosophi ipsi

* Numeri intra parentheses inclusi lineas editionis ad usum Delphini representant, quo facilis utilisque index alphabeticus consulatur. Err.

lubilique materia perfectæ; quas, uti post eadem A prodente, cognovi, suis manibus ipsa texuerat. Quorum ^a speciem, veluti fumosas imagines solet, caligo quædam neglectæ vetustatis obduxerat. ^b Harum in extremo (5) margine II, in supremo vero Θ legebatur in extum. Atque inter utrasque litteras, in scalarum modum, gradus quidam ^c insigniti videbantur, quibus ^d ab inferiore ad superius elementum esset ascensus. Eandem tamen vestem violentorum quorundam sciderant manus, et particulas, quas quisque potuit, abs-

INTERPRETATIO.

^a Formam.

^b Inscripti.

^c Ab imo ad summam litteram.

^d Præstares carminum.

^e Lecto.

^f Oculis.

^g Theatralis.

^h Sterili' us.

ⁱ Fecundam.

NOTÆ.

maximam partem invenerint, ideo philosophia has ^a suis manibus texuisse ipsa perhibetur, earumque propterea speciem, veluti fumosas imagines solet, caligo quædam neglectæ vetustatis obduxisse. Quo fit ut Boetius, cuius eximia Latinitas in versibus emicat, barbaras quasdam dictiones, nonnisi apud philosophos usitatas, in soluta sua oratione usurpare non dubitaverit.

^b Harum in extremo margine. V. Species | hil sophiæ nunc proponuntur. Est enim, inquit noster Boetius præfat. in Porphyry., philosophia genus: species vero ejus duæ: una, quæ θεωρητικὴ dicitur: altera, quæ πρακτικὴ, id est speculativa et activa. Prior illa species, quæ littera Θ significatur, in mera veritatis contemplatione; posterior autem, quæ littera II, in exercitatione virtutis versatur, ut docet S. Aug. l. viii de Civ. Dei, cap. 4, ubi Socrates, inquit, in activa excelluisse memoratur. Pythagoras vero magis contemplativæ quibus potuit intelligentiæ viribus instituisse. Proinde Plato utrumque jungendo philosophiam perfectius laudatur.

Theoria quidem in supremo, praxis in extremo margine legebatur, quod iudice ipso Ari-totele, contemplativa præstet actuosæ: gradus tamen sunt, quibus ab una ad alteram ascensus fiat et descensus: quia nec exercitatio virtutis sine veritatis contemplatione potest, nec contemplatio veritatis sine exercitatione virtutis debet esse. Tandem manus hominum violentorum, qui se licet præcipitatione aut præjudicio philosophati, neque veritatis considerandæ, neque virtuti exercendæ studuerunt, voces philosophicas pariter sunt, et particulas, quas quisque potuit, abstulerunt. Rom. i: Qui, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, & ulli facti sunt.

^c Dextera... libellos... sceptrum sinistra gestabat. VI. Denique philosophiæ usus proponitur: nam philosophia utilis est ad ceteras disciplinas capessendas et ad regendos animos, quod libellis sceproque significatur. Primum quidem philosophia utilis est ad ceteras disciplinas capessendas: quatenus hinc erroris vitandi, inde vero veritatis inveniendæ leges præscribit: unde Tullius sæpe, Philosophia, inquit, omnium mater artium: laudandarum omnium artium procreatrix et quasi parens: nec vero sine philosophorum disciplina genus et speciem cuiusque reicernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus, nec judicare quæ vera quæ falsa sunt, nequecernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere: quod philosophiæ officium libellis significatur: libellis enim dicitur a liber: liber autem, auctore Isidoro, lib. vi, c. 12, est interior tunica coricis, quæ ligno coheret, in qua antiqui scribebant: unde Plin. l. xiii, c. 11, In palmarum, inquit, foliis primo scriptatione, deinde quorundam arborum libris: quod et Cassiodorus indicat l. xi Var., cp. 58, ubi de charta:

tolerant. ¹² Et dextera quidem ejus libellos, sceptrum vero sinistra gestabat. ¹³ Quæ ubi ^d portus Musas vidit, nostro assistentes ^e toro, stibusque meis verba dictantes, commota paulisper, ac torvis inflammata ^f luminibus: Quis, inquit, has ^g scenicas meretriculas ad hunc (5) agrum permisit accedere? quæ dolores ejus non modo nullis remediis foverent, verum dulcibus inuper alerent venenis? Hæ sunt enim quæ ^h infructuosus affectum spinis, ⁱ uberem fructibus rationis segetem necant, hominumque men-

ex quo factum est ut liber et libellus ea significatione in iis scripta continerentur. Deinde eadem philosophia utilis est ad regendos animos: animi quippe reguntur, cum sedatis perturbationibus, tum veritate detecta, quibus philosophia vacat: hinc, ut postea dicitur, Plato docuit tum beatas fore republicas cum aut philosophi regerent, aut reges philosopharentur: quod alterum philosophiæ officium scepro significatur: sceptrum enim imperii signum est; unde Lucius l. v:

Ergo regibus occisis subversa jacebat

Prisina majestas soliorum, et sceptrum superba.

Quod porro dextera sit sinistra agilior, ut philosophia ad dandum paratior quam ad regendum, propterea dextera quidem ejus libellos, sceptrum vero sinistra gestabat.

¹⁴ Quæ ubi poeticas Musas. Musæ feruntur esse virgines quædam, quæ, Phœbo præside, carminibus operantur. Hæ Boetio sunt duplicis generis, nempe poeticæ, et philosophicæ: illæ perturbatione, hæ notatione clara et distincta ductæ judicant.

Poeticæ musæ dicuntur, quæ perturbationibus obnoxie quiddam perurbationis est, illud probant et loquuntur: unde pro diverso genere aut perturbationum aut eorum quibus perturbationes excitari possunt, hæ Musæ vulgo novem numerantur. Hinc eas Plato, l. x de Rep., putat et sua civitate esse expellend. s. Recte, inquit Tullius in Tuscul., a Platone educuntur poeticæ ex ea civitate quam finxit ille, cum mores optimos et optimum reipublicæ statum exquireret: cui consentiens S. Aug. l. ii de Civ. Dei, c. 14, Platoni, inquit, potius prima danda est, qui cum ratione formaret qualis esse civitas debeat, tanquam adversarios civitatis poetas censuit urbe pellendos. Homo quippe seu veritati seu virtuti studeat, exuere potius debet veteres quam novas induere perturbationes. Hinc Musæ istæ nunc dicuntur assistentes toro Boetii, illiusque stibus verba dictantes: quia nunc Boetius videtur perturbatione obrui, nihilque aliud quam quod perturbatio dicitur, proferre. Hinc eadem Musæ torris philosophiæ luminibus aspicierunt: quoniam veritas, cui inveniendæ philosophia studet, perturbationibus, quibus hæ indulgent Musæ, impeditur. Vetus est, ait Plato l. x de Rep., philosophiæ et poeticæ dissensio. Hinc ipsæ Musæ nunc vocantur meretricule scenicæ, et Seirenes usque in exitum dulces, quod blanditiis, rebus fictis et cantibus suis in errorem vitiumque inducant: Seirenes enim quibusdam sunt meretrices, quæ deceptos navigantes a l. summam egestatem redigunt: aliis sunt monstra marina mulieribus parum similia, quæ vocis suavitate prætereuntes nauas sopiant, sopitosque devorent: unde Ovid. in de Art.:

Monstra maris Seirenes erant, quæ voce canora

Quaslibet admissas detinere rates.

Propterea eadem Musæ dicuntur dolores Boetii

res assuefaciunt morbo, non liberant. **13** ^a At si quem profanum, uti, vulgo solitum vobis, blanditiæ vestræ detraherent, minus moleste ferendum putarem, nihil quippe in eo nostræ ^b operæ læderetur. **14** ^a Hunc vero ^c Eleaticis atque Academicis studiis innutritum? Sed abite potius ^a Seirenes usque in exitium dulces, meisque cum Musis curandum sanandumque relinquite. Illis ille ^d chorus increpitus, deiecit humi mœstior vultum, confessusque rubore verecundiam, limen (5) tristis excessit. At ego, cuius acies lacrymis mersa caligat, ne dignoscere possem quenam hæc

A esset mulier tam imperiosæ auctoritatis, obstupui, visuque in terram defixo, quidnam deinceps esset actura, expectare tacitus cœpi. Tum illa propius accedens, in extrema lectuli mei parte consedit, meumque intuens vultum luctu gravem, (10) atque in humum mœrore dejectum, his versibus de nostræ mentis perturbatione conquesta est.

16 METRUM · II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia mentis Boetianæ perturbationem descriptura, veterem ejus de cœlo, et de omni natura scientiam cum ea confert, quæ nunc videtur ejusdem de rebus omnibus ignoratior.*

INTERPRETATIO.

^a Extraneum et vulgare.

^b Labores.

^c Dialecticis et Platonis.

^d Turba objurgata.

NOTÆ.

dulcibus insuper alere venenis; affectum spinis rationis segem necare; mentes assuefacere morbo, non liberare.

Philosophicæ autem Musæ dicuntur, quæ perturbationibus exutæ, ut clare distincteque cognoscunt, sic judicant: unde nunquam falluntur: has Plato, l. x de Rep., laudans vocat *divinum genus*, easque in sua civitate admittit. Illæ, fugatis Musis poeticis, Boetium deinceps docebunt.

^a At si quem profanum. Prophanus dicitur et iustus et homo; ¹ locus profanus is vocatur qui quasi procul a fano positus, sacer non est: quo modo Æn. xii, v. 778:

Tuque optima ferrum
Terra tene: colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

² Homo profanus ille habetur qui quasi etiam a fano procul, sacris non est initiatus: quemadmodum Æneid. vi, v. 258:

Procul, o procul este profani,
Conclamat vates, totoque assistite luo.

Philosophia ergo nunc eum hominem vocat profanum, qui præceptis philosophicis non imbutus, ab ipsa philosophia alienus est: sic Horatius imperitos homines et a Musis alienos, a suis carminibus, tanquam profanos a sacris, arcens, canit l. iii Carm., od. 1:

Odi profanum vulgus, et arceo:
Favete linguis: carmina non prius
Audita, Musarum sacerdos
Virginibus puerisque canto.

Quare philosophia, quæ nunc utitur hæc loquendi forma, quæ Græcis ἀποσιώπῃς, Ciceroni reticentia dicitur, qua videlicet oratio sic contrahitur, ut vix appareat quid dicturus fuerit orator, ita videtur loqui: Si, o Musæ poeticæ, aliquem philosophicæ ignarum, ut vester mos est, a ratione ad perturbationis obsequium detraheretis, id minus molestum mihi videretur: sed Boetium in omni philosophicæ genere versatissimum... cætera reticentur. Sic Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit aut illud quod dicere nolo.

Sic Virgilius versu notissimo:

Quos ego ... sed motos præstat componere fluctus.

^a Hunc vero Eleaticis atque Academicis. Dialecticis et Platonis: studia enim dialectica vocantur *Eleatica*: quia dialectica fertur inventa a Zenone, qui, quod ortus sit ex Elea, vocatur Eleates. Est vero Elea, auctore Strabone l. vi, civitas Lucanæ a Phocensibus condita, Parmenidis et Zenonis Pythagoricorum patria. Studia autem Platonica appellantur *Academica*, quod Plato primus in Academia philosophiam professus sit. Est vero Academia nemorosus extra et prope Athenas locus, qui prius dictus fuit

^B Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum, Atque inter silvas Ecademi quærere verum.

Aqui Boetius in *dialecticis et Platonis* doctrinis exercitissimus fuit: in *dialecticis* quidem: quia dialecticos libros Aristotelis (qui, judicio Ciceronis, l. i de Orat., de ratione dissereudi multo plura quam omnes magistri multoque meliora dixit) transtulit et commentariis illustravit. In *Platonis* vero: progressu enim patebit Boetium Platoniarum opiniones recte intellexisse, iisque fuisse addictissimum.

^a Seirenes usque in exitium dulces. Seirenes, Græce, Σειρῆνες, unde et per ei et per i longum scribitur, duplicis sunt generis, nempe terrestres, et marinæ. Terrestres, furorum genus, nostris physicis dicuntur ἀπὸ τοῦ σείρωμαι, quod b-stiolæ illæ contracta membrana curvatae jaceant: de his loquitur Plinius l. vi, cap. 46; sed de his nunc non agitur. Marinæ sic dictæ vel ἀπὸ τῆς σείρας, a v. nculo, vel ἀπὸ τοῦ σείρωμαι, a decipiendo, quod cantu suo imprudentes advenas devinciant decipiantque, feruntur Acheloi fluvii et Calliope filix; superne virginibus, inferne piscibus similes. Tres numerantur, Parthenope, Leucosia, Ligea, quarum una voce, altera tibis, tertia lyra canat, omnes tanta cantus dulcedine, ut nautas sopitos naufragio perdant. Ovid. iii de Art.:

Monstra maris Seirenes erant, quæ vocē canora

15 Quaslibet admissis detinere rates.

Ex quo factum est ut quidquid animos hominum corrumpi, illud Siren vocetur, sicut Horatio, Serm. l. ii, sat. 5, vitanda est improba Siren desidia. Sic igitur Musæ poeticæ perturbationum parentes, aut saltem nutrices nunc vocantur: *Seirenes ad exitium* sive ad perniciem usque dulces: hinc eandem Musæ jubentur abire subeuntibusque Musis philosophicis locum cedere, non ante tamen quam ab ipsa philosophia pergravior reprehensæ, suamque tristitiam testatæ: unde chorus ille dicitur increpitus (increpari idem quod verbis aliisve signis gravibus reprehendi) et deicisæ humi mœstior vultum. Abiit tandem chorus ille et limen tristis excessit: optimis enim philosophia institutis non prius imbui possumus, quam Musas illas, similesque perturbationum veritati inveniende contrariam causas valere jusserimus. Quanquam illæ perturbationes sepe remotis his causis adhuc perseverant: unde philosophia de mentis Boetianæ perturbatione sic conquesta est:

^a Quod generatim lyricam a lyra, utpote lyre sive filibus aptatum, speciatum *Alcanium* ab inventore dicitur. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet componitur ex quatuor ultimis versus heroici pedibus, ita ut post secundum pedem syllaba supersit.

Hæu, quam præcipiti mersa profundo
Mens hebet, et, propria luce relicta,

17 Tendit in externas ire tenebras;
Terrenis quoties flatibus aucta,

5 Crescit in immensum noxia cura!

*Hæu quantum mens humana immersa perturbat omnium
maritimo altoque obtunditur, snoue lumine posthabito,
nititur ruere in caliginem exteriorem, cum sollicitudo no-
cens, aspirationibus terrestribus turgida, augetur summo*

INTERPRETATIO.

1. *Præcipiti mersa profundo.*] Quæ mens suis
perturbationibus, præsertim vero nimia rerum cadu-
carum sollicitudine afficitur, hæc ab iis immergitur,
veluti quoddam mari, quod sit et profundum et præ-
ceps. Profundum quidem: quod illa affectio menti sit
altissimis radicibus infixæ: præceps vero, quod eadem
affectio, instar cuiusdam furæ concitata, præcitem
mentem in errorem vitiumque abripit.

2. *Hebet.*] Hebere proprie dicitur gladius, cuius
acies retusa est, translatione vero illud omne, cuius
motus languet. Sic Virgil. *Æn.* v, vers. 395:

Sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigenteque effæta in corpore vires.

Sic Tullius I, Tuscul., *Quemadmodum*, inquit, *qui
acutis oculis deficientem solem intuentur, aspectum om-
nino amittunt, sic mentis acies seipsam intuens non-
nunquam hebescit.* Atqui mens humana quanto magis
perturbationibus obruitur, tanto minus veritatem con-
templari potest: adeoque hebet. Hinc S. Gregor.,
prol. 2, part. in Ezechielem, mens, inquit, *quando
circa terrena plus salagit, tanto in his quæ sunt celestia
minus videt.*

2. *Propria luce relicta.*] Menti nostræ insitum est
ab ipso nostræ mentis auctore Deo quoddam lumen,
quo ipsa se mens erroribus vitiosis exutam cognos-
cere conjuncte cum divina mente sentire pos-
sit: sed hoc lumine frui nolunt ii qui suis obsequun-
tur perturbacionibus.

3. *In externas ire tenebras.*] Licet quædam menti
nostræ insita vel potius innata sit cognitio, quod ta-
men mens eadem finita sit suisque perturbacionibus ob-
noxia, propterea duplici subjacet tenebrarum generi,
domestico videlicet et externo. Domestica tenebræ
versantur in ignoracione eorum quæ nec possumus nec
debemus cognoscere: de his tenebris vulgo dicitur,

Nescire quædam magna pars sapientiæ.

Externæ vero tenebræ sunt ignorantia eorum quæ
cum possumus debemusque cognoscere, perturbat om-
nibus obrepati nescimus: sic quidam in summa
sui Deique ignoracione versantes, quas cogitaciones
in solum Deum conferre deberent, has in res creatas
conferunt. Ut autem cæteris perturbacionibus, sic
nimia præsertim rerum caducarum sollicitudine ob-
cæcatur: unde nunc mens humana dicitur *in exter-
nas ire tenebras, quoties in immensum ejusmodi cura
crescit.* Cum porro eadem mens humana ex ignora-
tione illa in errorem, ex errore in vitium, ex vitio
in pœnas æternas ipsa cadat, propterea auctor noster
hæc scribens potuit ea cogitare quæ referuntur Mat-
thæi xxi. *Ligatis manibus et pedibus ejus, mitte eum
in tenebras exteriores:* ubi S. Gregor., *Interiores t-
nebræ, ait, sunt cæcitas cordis; exteriores tenebræ æter-
næ damnationis nox.*

4. *Aucta terrenis flatibus.*] Voluptate nimirum et
hominum, quibuscum vivimus, existimatione, quibus,
ut ignis flatibus, nostra perturbatio alitur. Nimirum cum
mens humana conjungatur primum quidem cum corpo-
re, deinde cum illis sive rebus, sive personis, quibus
prima illa conjunctio videtur servari, propterea hæc re-
rum caducarum cura, agente corpore, nascitur, agentis-
que cum rebus tum personis corroborata crescit:
res quidem agunt sua contactu: personæ vero sua
de rebus istis existimatione, quam exemplo demonis-

A Hic quondam cælo liber aperto

18 Suetus in ætheris ire meatus,

Cernebat rosei lumina solis,

Visebat gelidæ sidera lunæ,

10 Et quæcunque vagos stella recursum

NOTÆ.

*incremento? Hic Boetius olim non impeditus cælo patente,
solitus sua cogitatione ascendere ad regiones celestes,
aspiciebat radios solis purpurei, intuebatur formam lunæ
frigida, et quotquot stellæ habent reversiones errantes*

NOTÆ.

trant: sed hac crescente cura minuitur virtus mentis:
unde divinus præceptor Christus, Matth. vi, hanc
sollicitudinem pluribus confutat argumentis, sum-
mam Dei providentiam commendaturus: unde S.
Paul. ad Philip. iv, *Nihil, inquit, solliciti sitis;* unde
S. Petrus ep. I, c. v, *Omnem, ait, sollicitudinem
vestram projiciens in Deum: quoniam ipsi cura est
de vobis;* quibus positis, nihil mirum si hæc cura
hic dicatur noxia.

6. *Hic quondam.*] Boetius. Nimirum a questione
infinita, quam Græci *hæc* appellant, ad definitam
controversiam, quam idem dicunt *ὑπόθεσις*, progressa
philosophia, commendat eam, quæ quondam fuit
in Boetio, rerum naturalium notitiam, præsentem
ejusdem ignoracionem statim dictura. Præterita au-
tem Boetii notitia, ut nunc dicitur, magna fuit tam
de cælo quam de terra. Primum enim Boetius cæli
sciens, cognovit, 1º solem, lunam et stellæ; 2º ven-
tos, qui a sideribus velut effectus a causis oriuntur;
3º Spiritum Universi, a quo, velut a causa ipsa si-
dera moventur. Deinde vero idem Boetius terræ
sciens, cognovit varias anni tempestates, 1º vernam,
2º autumnalem variasque naturæ causas. Hinc idem
Boetius nunc dicitur *liber cælo aperto*; quatenus ejus
mens, veluti excusso corporis jugo factoque sibi per
abditas ipsius ætheris plagas itinere, cogitatione non
modo attingit, sed etiam pervadit cælum: quare ad-
ditur, *Suetus in ætheris ire meatus.* Quæ omnia seor-
sum exponenda.

8. *Cernebat rosei lumina solis.*] I. Boetius cognovit
solem; cuius doctrinæ, ut et sequentium melior tes-
tis esse non potest, quam ipse Boetius de se sub per-
sona philosophiæ locutus. Sol autem, inquit Tul-
lius, I de Nat. deor., *dictus est, vel quia solus ex
omnibus sideribus est tantus: vel quia cum exortus est,
obscuratis cæteris sideribus solus apparet:* quare qui
hujus sideris naturam perspectam habuerit, hic in
cogitatione rerum celestium versatissimus haberi po-
test.

9. *Visebat gelidæ sidera lunæ.*] II. Boetius cognovit
lunam: sicut ipse etiam testatur. Luna autem, in-
quit Tullius II de Nat. deor., *a lucendo nominata: ea
est enim Lucina: itaque ut apud Græcos Dianam eam-
que Luciferam, sic apud nostros Lucinam in periendo
invocant, quæ eadem Diana.* Scilicet ut sol per diem
solus, sic luna per noctem sola lucere videtur, unde
vocatur noctilucæ: unde etiam ejus notitia magnam
astrologiæ Boetii affert accessum. Sed cur Philo-
sophia hic vocat sidera lunæ? cum luna unica sit,
sidus autem videatur signum ex pluribus stellis com-
positum, ut Aries, Andromeda, etc., quia, inquam,
sidus dicitur corpus omne, quod splendida sua forma
a communi cæterorum turba distinguitur: sic enim
elegantè dicitur: *et habet sua sidera tellus:* sidus
quippe dicitur ab *εἶδος*, forma sive species, Spiritu in
mutato, quod rarum non est. Cur vero luna vocatur
gelida? nisi quod luna præest nocti, quæ, absente
sole, vicino die est frigidior.

10. *Et quæcunque vagos stella recursum.*] III. Boetius,
se etiam teste, cognovit pariter stellas: non solum
quod spectat earum qualitatem, quod magnum esset;
verum etiam, quod majus est, quod attinet ad earum
quantitatem. Stellæ autem duplicis sunt gene-
ris, nempe inerrantes et vagæ. Stellæ inerrantes,

Exercet, varios flexa per orbes,
Compressam in numeris victor habebat.

19 Quin etiam causas, unde sonora
Flamina sollicitent æquora ponti;

A 15 Quis volvat stabilem spiritus orbem,
20 Vel cur Hesperias sidus in undas
Casurum, rutilo surgat ab ortu :
Quid veris placidas temperet horas,

INTERPRETATIO.

conversæ per circuitus diversos, has summa collectas peritus tenebat. Præterea consueverat inquirere causas quibus venti frementes turbant planitiem maris æquatam, easque reddere: non secus ac quisnam spi-

ritus convertat cælum constans, aut quare astrum in aquas vespertinas lapsurum emineat ab oriente purpureo; quid moderetur dies tranquillos veris, ut decoret terras floribus purpureis: quid fecit, ut autumnus abund-

NOTÆ.

quæ vulgo dicuntur fixæ, sunt sidera lucida, quæ eadem inter se distantia, sensu arbitrio, semper servare videntur: hæc autem stellæ innumerabiles sunt: unde Genes. xv, *Numeras stellas, si potes*: et S. Aug. xvi de Civ. Dei, c. 23, *Nec, inquit, omnes eas videri posse credendum est: nam quanto quisque acutius intuetur, tanto plures videt*: quin omnes philosophi fatentur in lactea via innumeram esse ejusmodi stellarum multitudinem: quare hanc multitudinem perspectam habere non potuit Boetius; Stellæ autem vagæ, quæ vulgo dicuntur *planetæ*, sunt sidera opaca, quæ invicem modo accedunt, modo recedunt: quare inter illa sol, ut pote sidus lucidum, a recentioribus philosophis non recensetur. Illi vero planetæ alii sunt majores, qui palam ante oculos omnium versantur, nempe Saturnus, Jupiter, Mars, Venus, Mercurius, Luna: et hos numero comprehendere potuit Boetius: alii sunt minores, qui non nisi summo cum labore animadvertuntur: quales sunt prope Saturnum, Jovem et Martem, qui propter a dicuntur satellites Saturni, Jovis et Martis. Imo, ut cum Seneca loquar, multi præter hos per secretum eunt, nunquam humanis oculis rutes: neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quod tandem Philosophia hic non loquitur nisi de planetis, hisque majoribus vel ex eo patet quod dicat has *stellas vagos recursus exercere*; quatenus recurriendo ab eo quod primum tenuerunt, recedunt, et *varios per orbes flecti*, quatenus sui sunt singulis, quos animadvertimus; planetis circuitus. Denique *victor* idem est quod *voti compos*: sic enim, auctore Servio, intelligendus est Virgil. iii Georg., v. 8:

Tentanda via est, quæ me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

13. Unde sonora flamina. IV. Boetius se quoque fatetur cognovisse ventorum causas. Ventus enim generatim est motus aeris huc et illic effluentis: hinc *ventus* Scaligero de Caus. l. I., c. 67, pluribusque aliis dicitur a *veniendo*; quod *venire* sit *moveri*, *ventus* autem aeris motus. At ventus duplicis est generis pro duplici modo, quo aer huc illucque effluere potest. Alter ventus sit nube corruente, non secus ac videmus casu arboris, turris, aut cujusdam alterius ingentis corporis ventum excitari, nimirum, propter illum corporum motorum circuitum, sine quo nullus in mundo fieri potest motus. Hoc modo oriuntur tempestates sæpe quidem in terris, sed sæpius in mari. Alter ventus sit vaporibus a sole per aera rarescantibus, quemadmodum videmus ventum fieri in pomo, ligno viridi et vulgato vase, quod *Æolipilam* vocant, dum hæc igni admovetur. Atqui Boetius cognitis sideribus præsertim vero sole, ejusmodi ventorum causas cognovit: quandoquidem sole movente aliquando fit, ut aut nubes corruat, aut vapor rareseat per aera, quod cum frequentius contingat in mari quam in terris propter majorem aut nubium imminutionem aut vaporum exsurgentium copiam, idcirco *sonora flamina* nunc perhibentur *æquora ponti sollicitare*: mare enim appellatur et *æquor* et *pontus*; *æquor* quidem, quod aquæ superflicies æquatis undique ponderibus, planissima sit: unde Tullius, ii Acad. qq., *Quid tam planum videret*, inquit, *quam mare?* ex quo etiam *æquor* illud poetæ vocant. *Pontus* vero, si quibusdam credamus, ab Euxino: nisi tamen ipse Euxinus di-

cat *Pontus*, ex eo quod mare omne nominatur *pontus*, forte a *πότος*, *labor*, quoniam plenum est laboris. Virgil., ecl. ix, v. 57:

Et nunc omnes tibi stratum silet æquor, et omnes,
Aspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ.

Et ecl. 6, v. 35:

B Tum durare solum et disciudere Nerea ponto.

Ex quibus patet quam ingeniose venti dicantur *sollicitare* sive *turbare æquora ponti*: cum æquor proprie non tam mare notet, quam ejus planitiem, quæ flantibus ventis turbatur.

15. Quis volvat stabilem spiritus orbem. V. Boetius addit se cognovisse illum Universi spiritum, quem Plato, Aristotelis, Cicero, Virgilius pluresque ex antiquis auctoribus agnoverunt: qui quidem spiritus nihil est aliud quam corpus quoddam subtilius, quod per cætera corpora diffusum hæc juxta leges motus a Deo ipso statutas movet. Virgil. Æn. vi, v. 724:

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Luceatempque globum lunæ, Titæaque astra
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantem
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor, et cælestis origo
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra
Hiuc metuunt cupiuntque, dolent gaudenque: nec
[auras
Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.

Hinc Philosophia nunc docet spiritum illum *volvere stabilem orbem* et causam esse non solum cur sidera oriantur et occidant, verum etiam cur *rutilus* sit eorumdem ortus. Primum quidem *volvit stabilem orbem*: quia convertit cælum, quod cum eadem semper magnitudine, figura, et motione, sensu judice, afficiatur, idcirco dicitur *stabile*: propterea enim terra ipsa, mare et aer, in quibus tamen magna est formarum vicissitudo, *stabilia* corpora vocantur. Deinde causa est cur sidera oriantur et occidant: sicut enim navis: hæc aqua circumfunditur aqua abripitur, ita sidera, præsertim opaca, cujusmodi sunt planetæ, et cometæ ab eo quo circumfunduntur, spiritu converti possunt. Poetæ autem ortum obitumque astrorum describentes, hæc et ab aquis emergere, et in aquas peracto cursu reverti fingunt: sic autem: *Eois qua sol exsurgit ab undis. Sese alto qua gurgite tollunt solis equi. Croceum linquens Aurora cubile. Ruit Oceano nox. Sol quoque et exorietis et cum se condet in undas*, etc., idemque aquas illas in quas sidera se condunt, vocant *Hesperias* ab ea stella quæ vocatur *Hesperus*: *Infama enim*, inquit Tull. ii de Nat. deorum, *quinque errantium terrarum proxima stella Veneris quæ Φωσφόρος Græce, Lucifer Latine dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem, Hesperus*. Unde Virgil., ecl. x, v. 77:

Itæ domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

Denique idem spiritus efficere potest cur *ortus* siderum sit *rutilus*, densando scilicet vel relaxando nubes, quibus, lumine varie modificato, varii exhiberi possunt colores.

18. Quid veris. VI. Boetius subjungit se tempestatem vernam cognovisse. Ver, ut ait Varro, l. iv de l. l., sic dicitur, *quod tum virere incipiunt virgulta ac*

Ut terram roseis floribus ornet :

20 **21** Quid dedit ut pleno fertilis anno

Autumnus gravidis influat uvis,

Rimari solitus, atque latentis

Naturæ varias reddere causas.

22 Nunc jacet effeto lumine mentis,

25 Et pressus gravibus colla catenis,

Declivemque gerens pondere vultum,

INTERPRETATIO.

danter secundus instillet vinum racemis tumidis, suetus scrutari et occultæ naturæ causas diversas referre. Ille, inquam, Boetius cæli quondam terrarumque peritus, Nunc luce mentis debilitata jacet stupidus, et veluti con-

^a Philosophia.

^b Tempus est sanandi, non invehendi.

A Cogitur, hen, stolidam cernere terram.

23 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia medici personam suscipiens, Boetio attentius considerato, eundem interrogat; sed eodem tacente, conjicit ipsum lætare lethargo, quem ut curet, illius oculos mortalium rerum nube caligantes sua veste detergit.*

Sed ¹ medicinæ, inquit ^a, ^b tempus est, non querelæ. ^c Tum vero totis in me intenta c luminibus;

strictus vinculis ponderosis circa collum, habensque faciem depressam propter gravitatem vinculorum, pro dolor! cogitur spectare terram parentem tanti stuporis.

^c Oculis

NOTÆ.

vertere se tempus anni, nisi quod Iones dicunt Sæp. Tempus omnibus notum, quod hic commendatur cum a propria ratione, tum ab effectibus suis. A propria quidem ratione, quæ in hoc versatur quod ver sit placida tempestas, sole nimirum tunc dies noctibus æquante: unde dicitur: *Quid veris placidas temperet horas*: ab effectibus vero nempe a floribus, quibus moderata illa anni tempestas terram ornat, quique, quod rosarum colores referant, vocantur rosei ut eleganter explicat Virgil. in Georg., v. 123:

Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis:
Vere tument terræ, et genitalia semina posunt.

20. *Quid dedit ut... autumnus.* VII. Boetius concludit se pariter cognovisse autumnum. Autumnus autem sive, ut nonnulli scribere malunt, *Auctumnus*, quibusdam, referente Festo, sic appellatur, quod tunc maxime arguantur hominum ojes, coactis agrorum fructibus: unde Virgil. in Georg., v. 520:

Glande sues læti redeunt: dant arbuta silvæ
Et varios ponit fetus autumnus: et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

Unde etiam autumnus nunc a Philosophia dicitur pleno fertilis anno gravidis influere vis: plenus enim hic idem quod refertus: sicut Virgil. in Georg., v. 4:

Huc pater, o Lenæe: tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo gravidus autumnus
Floret ager, spumat plenis vindemia labris.

Influere vero idem quod abundare: sicut Seneca ait fortunæ influentis dona.

22. *Rimari.* Perscrutari, penitus inquirere: qui enim naturæ causas penitus inquiri, is insar canis ventitici omnia debet lustrare: unde *Physicus*, inquit Orator. i de Nat. deorum, est *speculator vena: orque nature*.

25. *Naturæ varias reddere causas.* Natura a natura dicitur, ut *quævis a quævis*: quare natura, in genere causæ efficientis, est causa, a qua res, præsertim sensitis, nascitur: in genere vero formæ, natura dicitur insita cujuslibet corporis forma, qua illud a cæteris distinguitur. Sic conciliari possunt discrepantes philosophorum opiniones: Namque, inquit Tullius in de Nat. deorum, alii naturam censent esse vim quandam sine ratione cientem motus in corporibus necessariis os: alii autem vim participem rationis atque ordinis... Sunt autem qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus, qui ita dividit omnium, quæ sint, naturam esse corpora et inane, quæque his accidant. Scilicet natura in genere causæ, duplex est, nimirum prima, nempe deus, cuius solertiam, inquit idem Orator ibid., nulla ars, nulla manus, nemo opifex concepi possit imitando: et secunda, videlicet quoddam corpus divinitus motum: hoc enim vis est sine ratione cientis motus in reliquis corporibus necessariis. At natura in genere formæ est unumquodque corpus, et si ita placeat Epicuro, atomi et inane. Quidquid sit, non agitur hic nisi de natura, in genere formæ. Hæc autem natura obscura quidem est, sed suas habet causas,

B quibus ut physici student inquirendis, sic inquisivit eas, invenitque Boetius. Hæc, inquam, natura obscura est: quia non generali duntaxat, sed singulari debet percipi cogitatione, quæ utpote ab infinitis propemodum adjunctis pendens, difficillime obtineri potest. Suas tamen naturæ, hæc habet causas: nihil enim sit sine sua causa. His causis inquirendis student physici, ut quendam, qua a cæteris hominibus secernantur, felicitatem sibi possint comparare: nam

Felix qui potuit rerum c gnosceret causas.

Has denique causas perspectas habuit Boetius, quippe qui rimari solitus cælum terramque consueverat latius naturæ varias reddere causas. Sed heu!

24. *Nunc jacet.* Mens humana sic media est inter Deum, a quo condita conservatur, et corpus, cuius est forma, ut quo magis Deo, aut corpori moventi obsequitur, eo magis gnara fiat, aut ignara: Corpus enim, ut dicitur Sap. ix, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena habitatio deprimit sensum nulla cogitantem. Deus vero, Joan. i, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hinc perturbatio recte nunc perhibetur reddere effectum lumen mentis, et instar gravium catenarum vultum ad terram deprimere: sed Boetius dicitur catenis pressus colla, supple secundum: Sicut Virgil. Os humerosque Deo similis.

¹ *Medicinæ tempus est.* Ut corporis sic mentis sue sunt aggritudines, quamobrem sua est utriusque medicina: unde C. c. in Tusc. q. i., *Medicina animi*, inquit, cur non tam desiderata, tam culta, tam grata, et probata quam corporis? Philosophia autem, ut pote quæ in cogitatione versatur, mentis exerceat medicinam; observatis tamen iis quæ a medicis corporum observari solent: h. enim, 1° ægros attentius considerant: nam medico diligenti, inquit Tullius in de Or., priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, cui mederi vol t, sed etiam consuetudo valentis et natura corporis cognoscenda est: 2° ægros alloquuntur, ut quod sua meditatione cognoscere non potuerunt tam de morbo quam de consuetudine valentis et natura corporis, id percunctando et interrogando eliciant; 3° ægris præsertim silentibus manum admovent, ut tactu judice, prædicta evidentius cognoscatur: inventa enim morbi causa curationem esse inveniam medici putant; 4° ægros consolantur, causati aut naturam esse morbum, aut curationem ejus esse facilem: Medici enim inquit Orator. in de Div., quoniam sæpe intelligunt, tamen nunquam ægri dicunt, eo morbo eos esse morituros. A qui ita Philosophia nunc se gerit erga Boetium.

² *Tum vero totis in me intenta luminibus.* I. Philosophia Boetium attentius considerat: ut facta attentione non solum morbum Boetii, cui mederi vult, sed etiam consuetudinem valentis, et naturam mentis cognoscat: attentio quippe animi ita propria est philosophiæ, ut hac præcipitatio et præjudiciæ, infensissimi veritatis laveniendæ hostes, vitentur.

24 ^a Tunc ille es, ait, qui nostro quondam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras? Atqui talia ^b contuleramus arma, quæ nisi prius abjiceresses, invicta te firmitate tenerentur. Agnosce sine me? Quid taces? pudore, an stupore siluisti? (5) Mallem pudore; sed te, ut video, stupor oppressit. Cumque me non modo tacitum, sed elinguem prorsus mutumque vidisset, ^c admovit

INTERPRETATIO.

^a Puer primum; deinde adolescens; postea vir philosophus.

^b Tibi dedimus.

^c Lethargia sopitus est.

^d Dummodo.

^e Oculos.

^f Caducarum.

NOTE.

Mens porro dicitur totis in aliquid intenta luminibus, cum aliquid ita cogitat, nihil ut ei supersit virium ad aliud cogitandum. Sic Virg. iv Æn., v. 400:

Habes tota quod mente petisti.

^a Tunc ille es | II. Philosophia Boetium alloquitur, ut quod intenta meditatione de statu mentis Boetii videtur non potuisse cognoscere, illud ab eodem Boetio per utiando et interrogando eliciat. Ac primum quidem philosophia Boetium interrogat de præterito mentis Philosophiam doctæ statu, cujus initium, progressum et perfectionem optime comparat cum homine, qui virilem aetatem adepturus lacte primum, postea cibo graviore alitur: Nostro quondam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras. Sic S. Paulus 8 miles Christianæ vitæ periodos describens, I Cor. iii ait: Tanquam parvulus in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis; et Hebr. v. Facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo; ad quod respiciens S. Petrus ep. I, cap. ii: Sicut modo geniti infantes, inquit, rationabile sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. Lac autem Philosophiæ sunt principia, quæ sola animi attentione innotescunt; cibus autem gravior, sunt conclusiones, quæ ex ejusmodi principii majori quodam labore inferuntur. Deinde eadem Philosophia Boetium interrogat de præsentis statu illius mentis, quæ non ob aliam causam dicitur cecidisse, perturbationibus victa, quam quod abjectis armis philosophiæ, his noluerit uti. Arma autem illa sunt præcepta philosophica.

Sed Philosophiæ interroganti non respondet Boetius, non pudore quidem, qui teste Horatio aliquando infans prohibet profari, sed stupore, qui quod sit veluti durities mentis, quæ etiam sollicitudinem non sentit, propterea et cogitationem et locutionem, cogitationis signum, impedit: hinc Boetius stupore oppressus dicitur non modo tacitus, sed elinguis prorsus, et mutus; quasi tacitus intelligatur qui linguam habens lingua non utitur; elinguis, qui lingua captus saltem balbutire potest; mutus denique qui nullatenus potest loqui. Sic Tullius dixit mutum forum, elinguem curiam, et tacitam civitatem. De stupore locutus Virgilius, iii Georg., v. 520, canit de tauris:

Non umbræ aliorum nemorum, non mollia possunt
Præta movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit annis: at ma
Solvantur latera atque oculus stupor urget inertes.

^b Admovit pectori meo manum. | III. Philosophia Boetio admovit manum, ut evidentius percipiat morbi illius causam. Sicut autem medici cognito corde, bonam vel malam corporis valetudinem cognoscunt, quod cordis motus causa sit reliquarum corporis affectionum: ita Philosophia, cognita hominis voluntate, rectam aut pravam mentis cogitationem percipit, quod voluntas causa sit reliquarum cogitationum tam laudabilium quam vituperabilium, ita ut non ante in errorem aut vitium labi possimus, quam voluerimus: propterea Philosophia nunc manum dicitur admovere pectori: pectus enim significat volun-

tem: quemadmodum apud Ciceronem: Amicus per se amatur toto pectore. **25** ^a nihil, inquit, periculi est, ^c lethargum patitur, communem illusarum mentium morbum. Sui paulisper oblitus est, recordabitur facile, ^d si quidem non ante cognoverit. ^e Quod ut possit, paulisper ^f lumina ejus, mortalium rerum nube caligantia, tergamus. Hæc dixit, oculosque meos fletibus undantes, contracta in rugam veste siccavit.

tatem: quemadmodum apud Ciceronem: Amicus per se amatur toto pectore.

B ^a Nihil periculi est. | IV. Philosophia consolatur Boetium, ut ipse Boetius, spæ salutis concepta, quæ illi deinceps proponuntur remedia, hæc utatur lubentius: propterea Philosophia ait ¹o nihil esse periculi: quia cum mens nostra sit immortalis, hæc nullis nisi errorum vitiorumque est obnoxia periculis: hic autem nihil advertitur nisi oblivio quædam, quæ imminentis erroris aut vitii nota non est; ²o mentem Boetii generatim pati lethargum: nam lethargus est violenta cerebri compressio, unde torpor et inextinguibilis fere somni necessitas, rerum omnium oblivio, et mentis defectio nascitur: hinc qui hoc morbo afficiuntur, hos medici tandiu curant percuti, pungi, uri, aliisque modis cruciari, donec, relaxato cerebro, vigilia, attentio et memoria in iisdem renovata nascatur: mens igitur propter quamdam similitudinem tum dicitur pati lethargum, cum rerum ante cernitarum immemor lebere videtur: quod communis dicitur illusarum mentium morbus, quatenus mentes nunquam errant, nisi immemores primorum veritatis principiorum, præcipitatione et præiudicio judicant; ³o mentem Boetii speciatim esse oblitam sui: est enim ^vl maximum, inquit Tullius i Tuscul., animo ipso animum videre: et nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra aut saturam figuram noscamus, neque nos corpora sumus, neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico: cum igitur, nosce te, dicit, hoc dicit, nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vas est aut aliud an mi receptaculum: ad animum tuo quidquid agitur, id agitur a te: hunc igitur nosse nisi divinum esset, non esset hoc arrioris crudam animi præceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est seipsum posse cognoscere. Ex quibus sequitur mentem humanam non prius posse philosophari quam seipsam noscat, ut quæ obita sui est, hæc speciatim lethargo laborare merito dicatur; ⁴o mentem Boetii paulisper tantum esse oblitam sui, quod antecepta animo notio sui sit innata: unde ad primam Philo-sophicæ admonitionem eadem mens recordabitur sui.

^c Quod ut possit. | Denique Philosophia Boetium deinceps curatur, ejusdem oculos, mortalium rerum nube caligantes, fletibusque undantes contracta in rugam veste abstersit, et siccat: quæ continuato prædicto Philosophicæ symbolo, non tam de corpore, quam de mente intelligenda sunt.

Primum igitur oculi Boetii mortalium rerum nube caligabant, quod ejus mens caducarum rerum perturbationibus, amore, v. g., aut desiderio obscurata videbatur.

Deinde iidem oculi fletibus undabant; quod ejusdem mens propter amissas res caducas afficeretur tristitia, cujus signa sunt fletus.

Præterea Philosophia oculos Boetii contracta in rugam veste abstersit, siccatque. Abstersit quidem et siccat, quia mentem exuit perturbationibus præcipuis, unde prædictæ tenebræ et tristitia: contracta

26 METRUM * III.

ARGUMENTUM. — Boetius canit se, aspirante Philosophia, sic illustratum fuisse, sicut nubibus vento sugatis, terra pristinam recuperat lucem.

Tunc me discussa liquerunt nocte tenebræ,
Luminibusque prior rediit vigor:

INTERPRETATIO.

Tunc, inquit Boetius, tenebræ discesserunt a me, caligine dissipata, et lux pristina reverit oculis meis: quemadmodum quando stellæ involvuntur a Coro ra-

A Ut cum præcipiti glomerantur sidera Coro,

27 Nimbosisque polus stetit imbribus,
5 Sol latet, ac nondum cælo venientibus astris,
Desuper in terram nox funditur.

Hanc si Threicio Boreas emissus ab antro
Verberet, et clausum reseret diem,

vero in rugam veste, hoc est, verbis philosophicis oratione conjunctis: usu quippe cogitationes cum verbis, quibus significari solent, ita conjunctæ sunt, ut sæpissime has cogitationes, non, nisi verbis in memoriam revocatis, recordemur: supra autem dictum est vestes Philosophiæ esse voces philosophicas.

* Carmen constans ex duplici genere versuum alterorum, quorum prior hexameter heroicis; posterior tetrameter, cujus quatuor pedes imitantur quatuor primos heroicis versus pedes, frequentiore tamen dactylo.

1. Tunc me.] Mens Boetii perturbationibus obscurata suum prius lumen amisit: non vixus ac oculi corporis, accedente nocte, tenebris involvantur. Sed vix Philosophia, seu novum sidus, emicuit, cum ejusdem Boetii mens, perturbationibus sedatis, suo priori lumine recreata cepit, ut ante consueverat, videre.

3. Ut cum.] Eximia similitudo, sive oratio traducens ad mentem ex corpore dispari simile: hic autem terra refert mentem; sol, philosophiam; nubes, perturbationes; venti, spiritus perturbationum parentes; nox et dies alterni alternas ignorationem et intelligentiam referunt.

5. Glomerantur sidera.] Glomero dicitur a glomus, ut peloton de fil, quare cum glomus ex eo fiat, quod filum filo circumactio involvatur, sidera nunc dicuntur glomerari, quod hæc nubibus circumfundentibus involvantur: neque enim putandum est, Boetium existimasse stellas posse ventis ita moveri, ut iisdem ad se invicem accedentibus quoddam fiat stellarum agmen. Hoc fere modo Virgil. 1 Georg., v. 323, canit:

Et sædam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes.

3. Coro.] Corus sive Caurus ventus est flans ab occasu æstivo: unde hic ventus sic contrarius est motui, quo aer ab ortu in occasum cietur, ut nubes contrariis hinc et inde motibus compressæ cogantur, copiosius imbre, nisi aliter dissolvantur, emissuræ. Virg. v. Æn., v. 125:

Quo t' tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hyberni conduunt ubi sidera Cori.

4. Nimbosisque imbribus.] Imbres nimbi dicuntur, quod hi nube tanquam sua materia inclusi continentur: nimbus enim non secus ac nubes generatim illud dicitur quod nubit sive operit: unde nimbus, inquit Isidorus l. xix, c. 31, est fasciola transversa ex auro assuta in linteis, quod est in fronte feminarum. Ex quo Plautus nimbatam meretricem dixit. Scilicet nubes, quæ nihil est aliud quam vapor caliginosus, in sublimi aeris circumfundentis pondere libratus, deorsum ferri potest duobus modis, et pro diverso descensus sui modo, diversos habere effectus: vel enim nubes integra descendit, vel frustatim; si integra descendat, fulguris, fulminis, tonitru, præsertim vero tempestatis parens esse potest. Si autem frustatim descendat, hujus tres esse solent formæ: nimivix nix, pluvia, et grando; nam villosi nubis globuli cadendo vel servant vel mutant suam formam: si servant, ningit: si vero mutant, hi aut liquescent tantum, tumque pluit; aut durescent liquati, tumque cadit grando.

pido, vento occiduo, et cælum velatur nubibus plurimum secundis, sol absconditur, et nox irruit ex sublimi in humum. Si Boreas ventus ex spelunca Thracia or-

NOTÆ.

4. Polus stetit.] Cælum obductum fuit. Sic enim Virgilius, ecl. 7, v. 54:

Stant et juniperi et castaneæ hirsutæ.

Æneid. vi, v. 300, de Charonte, cujus oculi flamma tegi videbantur.

Canities inculca jacet, stant lumina flamma.

Æneid. xii, v. 407, de cælo quod pulvere obductum erat.

Jam pulvere cælum

Stare vident.

Hinc additur verso. 5. Sol latet:

5. Nondum cælo venientibus astris.] Nox enim poetis præsertim, duplicis est generis. Altera nascitur occidente sole, emicantibusque cæteris astris, quæ propterea oriri dicuntur: de hac nocte loquitur Virg. ii Æn., v. 250:

Vertitur interea cælum et ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque.

Altera oritur, etiam ante solis occasum, ipso cæterisque astris latentibus, de qua loquitur idem Virg. i Æn., v. 94:

Eripiant subito nubes cælumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra

Et de hac nocte nunc agitur: unde dicitur fundi in terram desuper nondum cælo venientibus astris, quæ scilicet occidente sole emicare solent.

7. Boreas.] Boreas est ventus flans ab ortu æstivo: quamobrem simili motu, quo aer ab ortu ad occasum circumactus, cietur. Hinc autem omnia quæ de isto vento dici solent possunt inferri. Primo enim ventus hic e regione Cori spirat: quæ Corus flat ab occasu æstivo: unde utriusque hujus venti noster auctor nunc meminit. Secundo idem ventus vehemens est: quoniam una cum ære fertur ad occasum: cum autem omnis ventus vehemens sit frigidus, propterea Virgilius, ecl. 7, v. 51, canit:

Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Atque hinc forte nominis istius interpretatio: Boreas enim videtur dici a βορæ, clamo, et βίω, decurro, quod ventus ille, ut pote vehementior, cum sonitu currat. Tertio ille ventus ærenus est, quod cum ære concurrens nubes coactas, materiam imbrum, dissipet. Unde Ovid. vi Metam.:

Apta mihi vis est, quæ tristia nubila pello,
Et freta concutio, nodosaque robora verto.

Unde etiam nunc dicitur clausum reserare diem, hoc est fugare nubes, quibus, etiam ante solis occasum, nox facta est.

7. Emissus ab antro.] Optime Boreas, aut quilibet alius mundi ventus, a tempestate diversus, ab antro emissi dicitur, ut i Æn., v. 64:

Sed pater omnipotens speluncis addidit atris.

Quemadmodum enim ventus pomorum, castanearum, ligui viridis, imo et globi ænei, quem Æolipylam vocant, movente igne, ex quibusdam veluti atris, vaporibus scilicet, quæ data porta, rarefescendo reventibus oritur: sic predictis mundi ventus ex circumstantibus terra, montibus et nubibus, veluti ex magnis quibusdam speluncis, agente sole, vaporibus

- 28 Emicat, et subito vibratus lumine Phœbus, A
10 29 Mirantes oculos radiis ferit.

30 PROSA III.

ARGUMENTUM. — Boetius, recognita tandem parente Philosophia, ab eadem percunctando accipit, ut antiquius sic recentiores philosophos ab ignaris improbisque vexatos fuisse.

ins flagellet hanc terram et aperiat lucem absconditam, sol apparet, et emissus luce repentina, pers'ringit splendore suo oculos stupentes.

^a Simili modo.

INTERPRETATIO.

^b Respiravi.

^c Animum erexi.

^d Domesticis pen'alibus.

^e Ego Boetius.

NOTÆ.

nimirum, qua minus resistitur, rarecendo currentibus flare consuevit : unde Virgil. 1. Æn., v. 35 :

Nimborum in patriam, loca feta furentibus austris
Æoliam venit. Hic vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt.

7. Threicio.] Sive Thracio : quod Boreas quidam eodem, quo ventus hic, nomine donatus, fuerit Thrax : vel quod ventus hic comparatione loci ubi scribebat Boetius, ex Thracia videretur flare : Sic Virg. xii Æneid., v. 365 :

Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto
Insonat Ægeæ, sequiturque ad littora fluctus
Qua venti incubuere, fugam dant nubila cælo.

Edoni enim Græce Ἐδωνοί, Straboni gens est Thracia. Porro reserare idem est quod aperire : reserare enim contrarium est seris : sicut claudo et recludo, velo et revelo, lego et relego, sunt contraria : seræ autem sunt, quibus remotis fores panduntur, ut ait Varro, vel ut ait Festus, fustes, qui opponuntur foribus : Ovid. l. vi Amor., Ecce postea seram. Hinc Virg. xii Æn., v. 584 :

Urben alii reserare jubent, et pandere portas.

9. Phæbus.] Phœbus sive Apollo fertur Jovis et Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in insula Delo. Medicinæ inventor, divinandus, cantandi et versificandi adeo peritus, ut harum artium Deus habitus sit. Poetis, ut nunc, serpius solem significat, ut ipsius nominis interpretatio probat : ποσειδών enim Græce, Latine est splendidus, hinc dicitur emicare et subito vibratus lumine : emicare quidem dicitur, quatenus fulget : mico enim est a mica, quatenus hæc dicitur de arenulis fulgentibus : at dicitur subito vibratus lumine, quatenus sol continuato lumine ad terras usque emittitur. Sic Virgil. Æn. viii. v. 521 :

Namque improvviso vibratus ab æthere fulgor.

10. Mirantes oculos.] Admiratio non nisi mentis est : quandoquidem admiratio in quadam mentis cogitatione versatur : sed hæc mentis affectione fixi oculi etiam mirari dicuntur. Scilicet arguti nimis oculi, inquit Tullius, quemadmodum animo affecti sumus, loquuntur. Claudian. carm. 24, v. 69 :

Quantum profueris, quantum servaveris urbem
Attonitis metire oculis.

^a Haud aliter.] Non secus ac nubibus, afflatu Boreæ dissolutis, sol emicat, quoque lumine oculos spectantium in sui admirationem convertit, ego Boetius nebulis perturbationum, præsertim vero tristitiæ meæ, instinctu Philosophiæ, fugatis, cœpi paululum respirare, animumque erigere ad contemplandam eam, quæ quod extrahat errores et vitia radicitus, medicis officium exercere videtur, Philosophiam. Sua autem hæc verba Boetius videtur mutuatus a Virgil. Æn. x, v. 898 :

Centra Tyrrhenus ut auras

Suscipiens hausit cælum, mentemque recepit.

Ubi haurire cælum idem quod respirare ; mentem

^a Haud aliter tristitiæ nebulis dissolutis, ^b hausit cælum, et ad cognoscendam medicantis faciem mentem recepi. Itaque, ubi in eam deduxi oculos ^c intuitumque defixi, respicio ^d nutricem meam, ^e in cuius ab adolescentia ^f Laribus observa us furam, Philosophiam. Et quid, inquam, ^g tu ^h in has exsiliis nostri solitudines, ⁱ o omnium magistra vir-

vero recipere idem quod animum erigere : respirare enim proprie corporis est, quatenus hoc pulmonum ope per asperam arteriam spiritum alternis excipit ac reddit : sed propter quamdam similitudinem dicitur etiam de mente, quatenus notionum, quas a rebus cognoscendis accipit, conscia assensionem et quoddam votum emittere videtur : sic Tullius pro Sest. : Respirasse homines ridebantur, nondum re, sed spe reipublicæ recuperanda.

^a Intuitum defixi.] Attenta cogitatione consideravi : ut enim cognitio clara et distincta quædam est veritatis, cui inveniendæ vacat philosophia, norma ; ita nec philosophiæ res nec ipsam philosophiam cognoscendo assequi possumus, nisi attentioni eaque frequenti mentis meditatione : qui secus fecerit, hic in præcipitationem et præjudicium, præcipua errorum vitiorumque capita, labatur necesse est.

^b Respicio nutricem meam.] Meæ nimirum mentis : cum enim vita humanæ mentis, sit cogitatio ; propterea philosophia, cuius ope cogitatio fovetur auctisque viribus adolescit, non immerito mentis humanæ nutrix vocatur : sic Ovidio nox dicitur curarum nutrix.

^c In cuius... laribus.] Id est. scholis : lar enim focus est : hinc Laris poetis sunt dii patrii sive domestici, et, si credimus Apuleio, mentes parentum, qui quod olim domi humarentur, suam putabantur semper curare familiam : unde Tullius, Dii, inquit, quos Græci δαίμονες appellant, nos ri, opinor, Laris. Atqui scholæ philosophiæ, non abs re dicuntur : iusdem philosophiæ focus : quandoquidem ubi lumen naturale, quod potest dici quædam mentis humanæ vita, ab ipsis præcipitationis præjudiciis incursum tutum, curantibus optimis præceptoribus, fovetur. Quare cum Boetius infans missus fuerit Athenas, ubi annos decem et octo cum aliorum philosophorum, tum Platonis præsertim et Aristotelis lectioni vacavit, recte dicitur Laribus philosophiæ ab adolescentia obversatus : propterea Philosophia supra ægre ferebat Musas poeticas eidem Boetio asidere.

^d In exsiliis nostri solitudines.] Theodericus Ostrogothorum rex, cui Boetius antea fuerat dilectissimus, tantum impiis quibusdam, Boetium falso accusantibus, adhibuit fidem, ut ille hunc Ticinum vulgo Papiam relegarit, tanquam in exsilium : quam in solitudinem idcirco accedit Philosophia, quod in solitudine præsertim mens ab omni hominum commercio liberata, suis cogitationibus formandis unice vacare possit : sic Plato philosophatur non Athenas, sed Academiam, suburbanum Gymnasium, elegit : Sc Musæ desertissimos montes incolere linguntur.

^e Omnium magistra virtutum.] Philosophia enim, auctore Tullio, virtus continet et officii et bene vivendi disciplinam, quam qui proficitur, gravissimam sustinere personam videtur. Et certe virtus generatim, juxta ipsius Aristotelis mentem, definiri potest affectio mentis ut voluntaria sic recta. Duplex est generis, nempe dianoetica et moralia. Prior est affectio mentis notioni claræ et distinctæ consentientis. Posterior affectio ejusdem mentis mediocritatem laudabilem in humanis cogitationibus, locutionibus

tutum, ¹ a superno cardine delapsa venisti? an ut tu quoque **32** ² mecum rea falsis criminationibus agiteris? An, inquit illa ³ te, alumne, desererem, nec ⁴ sarcinam, quam mei nominis invidia sustulisti, communicato tecum labore partirer? Atqui Philosophiæ ⁵ fas non erat, ⁶ incommittatum relinquere iter innocentis. Meam scilicet ⁷ criminationem (5) vere-

INTERPRETATIO.

- ^a A caelo.
- ^b Philosophia.
- ^c Onus.
- ^d Non licebat.
- ^e Solum.

operibusque constituentis: quare prior prudentia; posterior temperantia a Cicerone vocatur: utriusque autem præcepta præscribit Philosophia adeoque omnium est magistra virtutum.

¹ *Superno cardine delapsa.*] *Divinitus data:* lumen enim naturale, ut pote, quod ab ipso mentis humanæ conditore ortum est, divinitus est datum. Philosophia autem nihil est aliud quam lumen naturale modificatum: lumen quidem, hoc est notio, quæ sola est mentis lumen: naturale vero, id est ab ortu divinitus datum sive a natura insitum ingenitumque: modificatum denique, quatenus est primum clarum et distinctum; deinde paulo longius diffusum; postremo veri certique iudicii norma. Sic Socrates, referente Themistio orat. 1, philosophiam in hominum genus divina duntaxat sorte delapsam fuisse testatus est. Sic Cicero pa-sim: *Philosophia*, inquit, donum et inventum deorum; quo bono nullum optabilius, nullum præstantius, neque datum est mortaliū generi deorum concessu atque munere, neque dabitur.

² *Mecum rea falsis criminationibus.*] Gaudentius, Opilio et Basilus apud Theodericum regem falso accusant Boetium, ¹ quod hic impedivisset, quominus senatus læsæ majestatis convinceretur; ² quod de vindicanda in libertatem Italia scripsisset; ³ quod ad obliuendas dignitates suffragia corrupisset, quod crimen Latinis *ambitus*, Græcis *δυναστεία* vocabatur, latiusque legibus puniebat; aut saltem quod ad hunc finem impii artibus usus fuisset.

Atque hæc, teste ipsa Philosophia, sunt *sarcina*, quam Boetius *nominis philosophici invidia sustulit*, quamque propterea eadem Philosophia *communicato cum Boetio labore partiri* cupit, ejusmodi *criminationibus* assueta. Sunt, inquam, hæc criminationes *sarcina*: nam *sarcina* onus est quod homo ad vestem victumque secum solet deferre profecturus: ex quo factum est, ut quodlibet onus inutile et molestum *sarcina* diceretur: unde Ovid, ep. 3:

Non ego sum classi sarcina magnæ.

At easdem criminationes Boetius philosophici nominis *invidia sustulit*: quod philosophiis præceptis addicti simus, talis esset, qualis ab Horatio describitur Carm. 1. iii, od. 3:

Iustum et tenacem propositi virum
Non civium ordo, prava jumentum,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida: neque Auster.

Quare, continuatis ejusdem Philosophiæ præceptis, eo majori cum patientia Boetio hæc criminationes ferendæ sunt, quo antiquior est illa philosophiæ et philosophorum sors.

³ *Nunc enim primum censes.*] Interrogatio, quasi dicat, *Censesne?* modus loquendi Latinis non inusitatus. Notandum non exstinctam, sed *laccessitam* duntaxat dici *sapientiam*: exstinctis enim sapientibus non propterea exstinguitur sapientia, quippe quæ versatur in cogitatione, cui vel tyrannorum furor nocere non potest: in hoc semel virtuti, quæ, ut ait Claudian., carm. 17, v. 1:

A rer, et, quasi novum aliquid acciderit, perhorrescerem? ⁴ Nunc enim ⁵ primum censes apud improbos mores laccessitam periculis sapientiam? ⁶ Nonne apud veteres quoque, **33** ⁷ ante nostri Platonis ætatem, magnum sæpe certamen cum stultitiæ temeritate certavimus? ⁸ eodemque superstitiæ ⁹ præceptor ejus Socrates injustæ victoriæ mortis, me astante ¹⁰, prome-

- ^a Accusationem.
- ^b Putasne nondum.
- ^c Nos Philosophia.
- ^d Philosophia.

NOTÆ.

^a Pretium sibi solaque late

Fortunæ secunda nitet.

Laccessitur tamen: quoniam dictis factisque improbis ^b provocatur: quod laccessiri est: unde Virgil., ecl. 3, v. 51:

Efficiam posthæc ne quemquam voce laccessas.

Sicque laccessita fuit primum quidem apud veteres, deinde apud recentiores philosophos.

^c *Nonne apud veteres.*] 1. Sapientia, quæ ab ipsis Pythagoræ temporibus, dici cæpit Philosophia, apud veteres sapientes et philosophos ex eo laccessita fuit, quod præstantissimi inter illos exsilio et morte ipsa a stultis improbisque hominibus affecti fuerint. Notari potest hic loquendi modus: *certamen certavimus*: non enim id Græcis duntaxat familiare est, ut nonnulli aiunt, sed etiam Latinis: sic Terentius dixit *vivere vitam; gaudere gaudium*; Cicero *servire servitutem*; Horatius *ludere ludum*: ut noster auctor infra dicit *ludere ludum, ornare ornamentis*.

^d *Ante nostri Platonis ætatem.*] Plato natus est Athenis circa annum mundi 3826. Hic in omni doctrinarum genere, sed in philosophia præsertim excelluit: unde Philosophia nunc vocat *suam*, illumque statuit tanquam notissimum philosophum, in quo, ante quem, et post quem sapientia sive philosophia male excepta fuit. In ipso quidem Platone sapientia male excepta fuit: nam ipse Plato iniquitate Dionysii Siciliæ tyranni, cui se ille commiserat, inquit Cicero, in maximis periculis insidiisque versatus est. Ante eundem Platonem sapientia male etiam excepta fuit: si quidem Solon Atheniensis, Anaxagoras et Pythagoras in exsilio acti fuerant: Zeno vero Eleates aliique optimi viri morte damnati: sed ejusdem Platonis præceptor Socrates: ut statim dicitur, eodem supplicio affectus fuit. Denique post eundem Platonem sapientia male excepta fuit in Cæcis, in Senecis, in Soranis, in ipso Boetio: quæ omnia seorsum probanda sunt.

^e *Præceptor ejus Socrates.*] In Socrate, inquam, ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit: nam Socrates, cujus tanta sapientia fuit, ut hinc præceptor Platonis fuerit, inde vero Epicuri ac Stoici ab illius partibus stare gloriarentur, eo suam sapientiam morte damnatus est. Primum quidem Socrates circa annum mundi 3600 natus adeoque ante Platonis ætatem florens, fuit sapientissimus: nam a rebus occultis et ab ipsa natura involutus advocavit *philosophiam*, ut de virtutibus et vitiis quæreret, causatus quæ supra nos, nihil ad nos pertinere: is non solum verbo, sed exemplo etiam ad honeste vivendum suos auditores hortabatur: tantam quippe in omni vita servavit æquabilitatem, ut sive in prosperis, sive in adversis rebus, eundem semper vultum, nec hilarem magis, nec magis turbatum ostenderit. Drindegem idem Socrates præceptor fuit Platonis: unde Tullius, in de Orat., Socrates, inquit, *cujus ingenium variosque sermones immortalitati scriptis suis Plato tradidit, litterarum nullum reliquit*. Postea idem Socrates accusatus, quod de diis male sentiret, *capite damnatus est*: sed *injustissime*: si quidem, auctore

rui? Cujus * hæreditatem cum deinceps Epicureum vulgus, ac Stoicum, cæterique pro (5) sua quisque parte raptum ire molirentur, meque reclamantem, renitentemque, velut in partem prædæ, traherent, vestem, quam meis texeram manibus, disciderunt, abreptisque ab ea panniculis, totam me sibi cessisse credentes, abiere. In quibus, quoniam quædam nostri habitus vestigia videbantur, meos esse * familiares imprudentia rata, (10) nonnullos

INTERPRETATIO.

- * Doc rinam.
- * Domesticos.
- * Alienæ.
- * Remota loco et tempore.

A eorum * profanæ multitudinis errore pervertit. 34 Quod si nec * Anaxagoræ fugam, nec * Socratis venenum, nec * Zenonis tormenta, quoniam sunt * peregrina, novisti; at * Canios, 35 * at * Senecas, * at Soranos, quorum nec pervelusta, nec * incelebris memoria est, scire potuisti. Quos nihil aliud in eadem detraxit, nisi quod nostris moribus * instituti, * studiis improborum dissimillimi videbantur. Itaque

- * Senecam et Soranum philosophos.
- * Indicta.
- * Philosophicis.

NOTÆ.

ipso Tullio, i de Or., omnium sapientissimus sanctissimoque vixit: propterea populus mortem ejus ita doluit, ut ejusdem accusatores parim morte, partim exilio punirent, ipsique Socrati statuum æream posuerunt: obit tamen astante philosophia: nam, ut ait Tullius, ibid., elegantissimam Lysia orationem, qua pro se in judicio uteretur, respuit, et ita in judicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed ut magister aut dominus videretur esse judicium. In quo ric oriam mortis promeruit: quod, judicio ipsius Ciceronis, mors illa, quæ naturæ debita, non solum pro patria, sed etiam pro veritate est potissimum reddita, aut meliorem quam qui est in vita, aut certe non deteriore affert statum. Denique ipsius Socratis doctrinam, quæ quoniam instar pecuniæ ejus morte ad aliquos pervenit, idcirco vocatur ejusdem hæreditas, partiti sunt Epicurei ac Stoici, quorum illi Epicurei, hi Zenone duce philosophantur. Nam duæ præcipue sunt philosophorum antiquorum sectæ, a quibus cæteræ promanarunt: nempe Ionica, cujus auctor dicitur Thales Milesius; et Italica, cujus caput fuit Pythagoras. Ionice duæ celeberrimæ exstiterunt familiæ, nempe Academicorum et Peripateticorum; Italicæ pariter duæ, nimirum Stoicorum et Epicureorum, qui, ut loquitur S. August. l. viii, de Civ. Dei, c. 7, posuerunt judicium veritatis in sensibus corporis, eorumque infidis et fallacibus regulis omnia quæ discuntur, metienda esse censuerunt; quique propterea reclamantem renitentemque philosophiam experti, philosophicam vestem, id est dictiones, quibus tegerentur, disciderunt verosque philosophos mentiti sunt.

* Anaxagoræ fugam.] In Anaxagora etiam ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit. Anaxagoras enim ipso Socrate antiquior, docente Tullio, divit materiam infinitam, sed ejus particulas similes inter se minutas, eas primum confusas, postea in ordinem adductas mente divina. Ex quo confecit, sol'em non esse Deum, sed lampadem ardentem: ac propterea in exsilium pulsus, aut potius libenter profectus est: fertur quippe agros et patrimonium sua reliquisse, ut discendi quærendique divinæ delectationi toto se animo dederet. Consultæ Diogenem Laertium.

* Socratis venenum.] De Socrate jam dictum est: superest genus mortis illius: decessit autem hausto succo cicuta venenato, quo Athenienses ad publicum moris supplicium utebantur: hinc Socrates, inquit Cicero, cum pene jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in cælum videretur ascendere: et Seneca, epist. 67, Calix, inquit, venenatus, qui Socratem transulit e carcere in cælum.

* Zenonis tormenta.] In Zenone etiam ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit. Zeno enim ipso quoque Socrate antiquior multa propter suam sapientiam tormenta passus est: sed quam illa fuerint, quæve illorum auctor non constat. Probabilis est Zenonem, dum hic Eleam patriam in liber-

tatem vindicare conaretur, Nearchi tyranni jussu cruciatum, inter tormentis linguam dentibus præcussisse et in Cyprii regis interrogantis faciem expulisse. Anaxarchum, Democritum a Cyprio tyranno excarnificatum accepimus, inquit Tullius, Zenonem Eleatem in tormentis necatum, nempe a Nearchio tyranno. Sicque apud veteres philosophos læssa est sapientia.

* At Canios.] II. Eadem sapientia etiam apud recentiores philosophos læssa fuit: nam Julius Canius sive, ut vult Lipsius, Canus eodem quo Seneca sæculo natus, præstantissimus philosophus, a Caio, cum quo diu altercatus fuerat, morte damnatus, hanc cum incredibili animi constantia subiit, ut refert ipse Seneca l. de Tranq., c. 14.

* At Senecas.] Seneca philosophus, S. Paulo æquævus, primo a Christi nativitate sæculo floruit, præceptor Neronis, a quo cum ingentibus divitiis cumulatulus fuisset, morte damnatus est: Quamvis, ut ait Suetonius in Vita Neronis, sæpe commatum petentii, bonisque cedenii persancte iurasset, suspicium se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei. Ille philosophus sibi venas præsecans, inquit veius interpres Juvenalis, sat. 5, crurumque venas abrupens, et durante tractu lentitudineque moris, hausto veneno, et postremo calidæ aquæ stagnum introiens, exanimatus est. Nimirum, ut ipse Seneca amico admirabili constantia, antequam moreretur, allocutus ait: Neroni scienti nihil aliud supererat, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatois præceptoris necem adiceret.

* At Soranos.] Barea Soranus, præstantissimus item philosophus, Senecæ æqualis, justitia atque industria offensiones ejusdem Neronis ita auxit, ut ad mortem actus fuerit ab eodem tyranno, qui magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum, quasi regio facinore ostentare videbatur, ut ait Cornelius Tacit. Annal. l. xvi.

Ne putes hic Canios, Senecas, et Soranos significare imitatores et sequaces ejusmodi philosophorum, quemadmodum arbitratu Thomas Anglicus: ipsi sunt philosophi, qui propter majorem èpæcto numero p'urali exprimuntur: Sic dicimus Alexandros, Augustinos, etc.

* Studiis impiorum dissimillimi.] Idcirco enim improbi odio habent probos, eisque nocent, quia horum illorumque cogitationes, locutiones et opera inter se sunt contraria: quemadmodum docemur Sapientia, ii: Circumveniamus ergo justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et disjamat in nos peccata discipulæ nostræ. Promittit se scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad vivendum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutata sunt rite ejus. Tanquam nugaces estimati sumus ab illo: et abstinet se a viis nostris tanquam ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum.

nihil est quod admirare, si in hoc ^a vitæ (5) ^a salo, A circumstantibus agitemur procellis, quibus hoc maxime propositum est, ^a pessimis displicere. **36** Quorum quidem tametsi ^a numerosus exercitus, spernendus tamen est, quoniam nullo duce regitur, sed errore tantum temere ac passim ^b lymphante raptatur. Qui si quando contra nos ^a aciem struens valentior incubuerit, nostra quidem dux ^d copias suas in arcem contrahit; (5) illi vero circa diripiendas inutiles ^a sarcinulas occupantur. At nos desuper irridemus,

- ^a Mari.
- ^b Bacchante.
- ^c Militans.
- ^d Ratio.

^a Vitæ salo.] Salum est mare, sic dictum a salis B sapore: hinc *Salacia* poetis, quod salum ciet, et *insula*, quasi in salo, dicitur. *Cæsar.* l. iii Bell. civ., *Multitudine*, inquit, *navium perterriti et salo nauseæque confecti*. Vita autem hominis quoddam mare est, quod ut hoc, sic illa circumstantibus agitemur procellis. Propterea Cicero, orat. in Pisonem, *Alios*, inquit, *ego vidi venios, alias prospexi animo procellas: alii impendentibus tempestatibus non cessi*.

^a Pessimis displicere.] Philosophorum enim propositum sive votum in hoc versatur, quod virtuti studeant: virtus autem, ut pote qua improborum vita damnari videtur, pessimis displicet.

^a Numerosus exercitus.] Stultorum major est, quam philosophorum numerus, juxta illud *Ecl.* i. *Errersi d' facile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus*. Nimirum philosophorum est vitæ præcipationem et præjudicium ad invenendam veritatem, quod ut difficile, sic paucorum est. Stultorum vero præcipatione et præjudicio in errorem primum, deinde in vitia labi, quod ut infinitis fere modis fieri potest, sic et facillimum et plurimorum est. Sed multitudo non absolvit stultitiam, nec minus sunt vituperabiles, quod plures sint stulti.

Hinc illa stultorum turba spernenda est: nullo duce regitur, sed errore temere lymphante, adeoque circa diripiendas inutiles sarcinulas occupatur. 1º Spernenda est: nam virtus vitæ sapientiæ causæ individua et semper et sibi libera est, quæ, etiamsi corpora capta sint armis et vinculis contracta, jus tamen suum atque omnium verum impunitam libertatem tenet. 2º Nullo duce regitur: in hoc enim vitii et virtutis associæ differunt, quod hi certis, illi nullis teneantur legibus, quod virtus uno modo, vitium infinitis haberi possit: norma enim unica sit, necesse est. 3º Errore lymphante raptatur: hoc est errore in furorem agente: lymphatus enim dicitur, qui, ceu a Nymphis lympharum præsidibus actus, in furorem abreptus est: ita Virgil. vii *Æn.*, v. 377:

Immensam sine more furit lymphata per urbem.

4º Circa inutiles sarcinulas occupatur: suis quippe obsecuta perturbationibus, omnes suas curas cogitationesque ponit in caducis rebus, quæ velut pondus inutile mentem ita oppriment, hanc ut non sinant veritatem virtutemque colere. Contra vero sapientia, quæ ratione tanquam duce regitur, spretis caducis rebus, veritatis virtutisque sic vacat, ut non modo in-ter sideris emicet, sed turris instar inexpugnabilis ab omnibus stultitiæ telis sit tuta.

Quod vocatur *phaleucum* a poeta qui dicebatur *φάλακος*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet *endecasyllabus* constat sp. iudeo, dactylo et tribus trochæis.

1. *Serenus*.] *Serenus* dicitur a Græco *ἡρεός*, quod est siccus. Hinc a *serum*, est sereno; a quo *serescere*, quod est siccare: unde *Lucretius* l. i:

A vilissima rerum quæque rapientes, securi totius furiosi tumultus, eoque vallo muniti, quo grassanti stultitiæ aspirare non sît.

37 METRUM IV.

ARGUMENTUM. — *Homo metus spique liber, inquit Philosophia, non movetur; aut periculis maris, terræ et cæli; aut tyrannorum furoribus; quibus ipse minusque servus, oppressus jacet.*

Quisquis composito serenus ævo,

38 Fatum sub pedibus dedit superbum,

Fortunamque tuens utramque rectus,

INTERPRETATIO.

• Onera.

Quicumque, composita sua vita, tranquillus contempsit mortem imperiosam, et inspicere constanter fortunam prosperam adversamque, valuit servare faciem

NOTÆ.

Denique fluctifrago suspensæ in litore vestes
Uvescunt, eadem dispansæ in sole serescunt.

Propterea quæ nubes in auras vaneſcentes terram sicari sinunt, hæ vocantur serenæ Virgilio, i *Georg.*, *serenas ventus agit nubes*. Ex quo factum est, ut frons excussis rugis serena diceretur Martiali et aliis. A fronte denique vox illa translata est ad ipsam mentem, quatenus hæc libera est a perturbationibus, quibus turbari solet. Sic nunc accipitur: sicque a Latinis auctoribus accipi solet. *Lucret.* lib. ii:

Quæ placidum ducunt ævum, vitæque serenam.

1. *Ævo*.] Id est, *vita*. *Ævum* enim dicitur a Græco *ἄων*, hoc autem quasi *aut in semper existens*: sed res vivens non censetur existere, nisi quatenus vita sua afficitur: hinc pro diverso genere vitæ, ævum aliud est perpetuum, quod mentium est: aliud certo definitum tempore. Hic agitur de ævo sive vita hominis: quemadmodum ab Horatio dicitur homo *ævi brevis*: et a Virgilio de apibus, i *Georg.*, vers. 208:

Ergo ipsas quamvis angustus terminus ævi
Excipiat: neque enim plus septima ducitur ætas.

Ævum autem sive vita hominis tum dicitur componi, e m secundum ipsam Dei voluntatem, quæ prima est morum regula, regitur: ex quo summa oritur animi tranquillitas.

2. *Fatum*.] Id est *mortem*: fatum enim a *fando* videtur dici, quasi voluntas, decretum, jussum et dicium Dei: nam quid aliud est fatum, inquit Minutius Felix in Octavio, quam quod de unoquoque nostrum Deus fatus est? quam obrem cum divina voluntate s t statum omnibus hominibus mori, Hebr. ix: ideo mors etiam Christianis vocari potest *fatum*: ut nunc vocatur: fatum autem sive mortem sub pedibus dare videtur, qui commissus Dei arbitrio, nec petit vivere nec metuit mori: *Libera te*, inquit Seneca, ep. 80, primum metu mortis: illa nobis primum jugum imponit: deinde metu paupertatis. Sic Virgil. ii *Georg.*, v. 490:

D Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes et inextorabile fatum
Subiecit pedibus strepitumque Acherontis avari.

3. *Fortunamque tuens utramque rectus*.] *Fortuna* ethnicis erat numen, a quo illud omne putabant procedere, cujus causam ignorabant: nam *Fortuna*, inquit Tullius i *Acad.*, efficit multa improvisa nobis propter obscuritatem ignorantemque causarum. Hinc illam saxi instar globosi prædicabant vobulem, quod globosi circumtus non citius quam eventus, quorum causas ignoramus, s se excipiant. Hinc illam fecere duplicem, secundam scilicet, a qua bona s item exteriora; et adve sam, a qua mala contraria proliscerentur: quod ignorata causa sæpè ab uno ad alterum statum tranſeamus. Rejecto autem falso illo numine, hic intelliguntur res prosperæ et adversæ, quas qui virtutem colit, sit inſectur *rectus* ut neque deprimitur afflictarum pondere, neque vento prospere

- Invictum potuit tenere vultum ;
 5 Non illum rabies minaeque ponti
 Versum funditus excitantis aestum ,
 Nec ruptis quoties vagus caminis
 39 Torquet fumificos Vesevus ignes,

INTERPRETATIO.

indomitam ; hunc non sollicitabit aut furor terrorque maris agitantis summos imosque fluctus suos, aut mons Vesuvius, cum inconstans emittit flammam fumantes facio exitu, aut iter fulminis accensi, quod consuevit

- A Aut celsas soliti ferire turreis
 10 Ardentis via fulminis movebit.
 40 Quid tantum miseri feros tyrannos
 Mirantur sine viribus furentis ?

NOTÆ.

rarum erigatur : legitur ex vultu, qui cum nec tristior adversis, nec hilarior secundis fiat, invictus manet. Non possum tacere verba Horatii, in Carm., od. 3, quamvis omnibus nota,

Iustum et tenacem propositi viram,
 Non civium ardor prava jubentium,
 Non vultus instantis tyranni
 Mente quatit solida, neque Auster
 Dux iniquitum turbidus Adriæ,
 Nec fulminantis magna Jovis manus :
 Si fractus illabatur orbis
 Impavidum ferient ruinae.

5. Non illum rabies minaeque ponti.] I. Mare ventis præsertim agitatum turbatumque adeo terribile est, ut viris etiam fortissimis metum incutere posse videatur : unde Horatius, Carm. l. i, od. 3 :

Illi robur et æs triplex
 Circa pectus erat, qui fragilem truci
 Commisit pelago ratem
 Primus, nec timuit præcipientem Africum
 Decertantem aquilonibus
 Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti.

Hinc dicuntur rabies minaeque maris : rabies quidem, quod more rabidi furentisve canis huc et illuc rapiatur : minæ vero, quod sublimes fluctus mortem intentent. Sic enim Virgil. i Æn., v. 166 :

Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
 In cælum scopuli.

Atque quisquis pedibus subjecti fatum, ille his maris periculis non movetur : quod hæc nihil aliud sint, quam præsentia mortis, quam ille contemnit. Mare autem vocari pontum jam diximus met. 2, v. 14.

8. Vesevus.] II. Terra etiam, ea præsertim quæ e suo sinu emittit ignes, terribilis est : neque tamen hanc, propter prædictam rationem, metuit qui sub pedibus dedit fatum. Hujusmodi est Vesevus. Vesevus autem qui et Vesuvius, mons est Campaniæ prope Nolam, ex cuius cacumine sæpius erumpunt ignes, morte præsertim Plinii infames : aiunt enim celeberrimum hunc auctorem, qui cognoscendi hujus ignis studio eo se contulerat, fumo flammisque inde emissis extinctum fuisse. Hujus montis meminit Virgilius in Georg., v. 224, ubi ejus fertilitatem commendat.

Talem dives arat Capua et vicina Vesevo
 Ora jugo.

Ignes quidem Vesevi sunt fumifici : quia oriuntur ex terrestri exhalatione, quæ quandiu terris inclusa constringitur, fumus est, at liberius per aera iter uacta flammam concipit, statim propter majorem partium concretionem pristinam tumi formam resumitur : propterea ex eo monte, ut aiunt Conimbrie. Meteor. tract. 12, cap. 3, aliquando nubes ascendere visa est, quæ pini similitudinem et formam referebat. At ignes hi non emicant, nisi ruptis caminis, sive exitu sibi facto : quoniam si exhalatio, prædicta ignis subterranei materia, viam invenisset factam ; in auras potius abiisset, quam in ignem : quod cum fiat, interruptis vicibus, propterea mons ille nunc vocatur vagus.

10. Via fulminis.] III. Cælum, præsertim fulminans, adeoque fulgurans, et tonans maxime terribile est ; quod præsentem intentare mortem videatur.

percutere alta ædificia. Cur infelices ita stupent tyrannos crudeles, accensos furore inani. Nihil optes, nihil quæ metas, tumque exarmabis furorem effrenati infir-

Hinc qui malæ conscientiae stimulis sive potius furis agitantur, hi fulmina præcipue, adeoque fulminum præsentia, fulgura et tonitrua metuunt : sicut C. Cæsar Caligula, qui, ut loquitur Suetonius, deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua et fulgura connivere, caput obvoivere ; ad vero majora proripere e strato, sub lectumque condere solebat : sicut etiam quilibet impius, judicio Juvencialis l. v, sat. 13, fulmine terretur :

Hi sunt qui trepidant et ad omnia fulgura pallent
 Cum tonat : exanimis primo quoque murmure cæli :
 Non quasi fortuitus nec ventorum rabie, sed
 Iratus cadat in terras et judicet ignis.

Fulmen autem et fulgur non solum origine, verum etiam natura conveniunt. Conveniunt quidem origine, quod utrumque, Varronis arbitrio in iv de l. l, a fulgore dicatur. Conveniunt etiam natura, quod utrumque sit exhalatio accensa. At differunt, quod fulgur vix natum, perit : fulmen non prius exstinguitur, quam ad terras usque pervenerit, simile his stellis, quas inquit Virgil. i Georg., v. 365 :

Ven'o impendente videbis
 Præcipites cælo labi noctisque per umbras
 Flammæ longos a tergo albescere tractus.

C Propterea nominatur hic via fulminis ardentis, diciturque fulmen solitum celsas ferire turreis. Nimirum accensa illa exhalatio nubibus excussa, aut per nubium latera emittitur, aut per inferiorem nubis subjectæ partem. Si primum : fulminis via sic obliqua est, illud ut sublimia potius quam humilia sibi obvia habeat. Si vero alterum : quemadmodum mensa corio supposita, corium reddit perforatu facilius, sic corpus sublime nubi subjectum, nubem, qua illud huic respondet, reddit fragiliorem, adeoque viam sibi parat, qua fulmine ruente percutitur. Verum nec fulmen illud potest malum inferre gravius morte, quam cum non metuat ille, de quo nunc agitur ; idcirco nec fulmine movetur. Senec. in Thyest., v. 347 :

Rex est qui posuit metus...
 Quem non concutit cadens
 Obliqui via fulminis...
 Qui tuto positus loco,
 Iofra se videt omnia,
 Occurritque suo libens
 Fato : nec queritur mori.

D 11. Quid feros tyrannos.] Denique qui neque fluctuum marinorum furoribus, neque ignium subterraneorum incendiis, neque Jovis fulminantis ictibus terretur, hic multo minus metuit tyrannos, quorum minor esse videtur nocendi potestas. Tyrannus apud veteres idem erat quod rex sive princeps : atque ita forte vocatus a turribus sive sublimibus ædificiis, in quibus manere solent reges : unde Horatius pauperum tabernarum regumque turres opponit l. i Carm., od. 4 :

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernarum
 Regumque turres ; o beate Sexti.

Sic Virgilius de tyranno loquitur vii Æn., v. 266 :

Pars nihî pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Sed apud recentiores auctores tyrannus ille solum dicitur princeps qui suprema sua potestate abutitur : quo modo idem Virgil. ix Æn., v. 363.

Nec sp̄ res aliquid nec extimescas,
Exarmaveris impotentis iram :

- 45 **41** At quisquis trepidus pavet, vel optat,
Quod non sit stabilis, suiue juris,
Abiecit clypeum, locoque motus
Necit, qua valeat trahi, catenam.

42 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — Boetius de intelligentia prædictorum suoque vulnere a Philosophia interrogatus, memoratis primum quidem loco, habitu et vultu, quibus non ita pridem excipere solebat Philosophiam, deinde vero

INTERPRETATIO.

miſque tyranni : sed quicumque metuſ tremens, aut ſperat, is, quoniam non eſt conſtans et compos ſui, depoſuit ſcutum, et ſua ſede diſiectus componit vincula, quibus rapi poſſit.

• Philosophia.

Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metuſ acer erat.

Neque vero ejusmodi tyrannos timet, qui magnitudine et fortitudine animi præditus, nihil a rebus creatis aut sperat aut metuit : Harum enim virtutum, inquit Cic. iii de Offic., est proprium nil extimescere, omnia humana despiciere, nihil quod homini accidere poſſit intolerandum putare. Ex quo idem orator conſilic fortitudinem eſſe dolorum laborumque contemptiorem. Quare magnanimis viris ſeri tyranni habentur ſine viribus ſurentes. Igitur

45. Nec ſperes aliquid nec extimescas.] Hæc eſt ſententia Platonis, quam ſibi deinceps uſurpaverunt Stoici, unanimique conſenſu approbarunt omnes cum oratores tum poete. Plato enim in Philebo ait oportere eum, qui intelligendi ſapiendique vitam elegit, nullatenus gaudere vel dolere. Seneca ille Stoicus, de Beata Vita c. 5. poteſt, inquit, beatus dici qui nec cupit nec timet, beneficio rationis. Cicero, verſu 11, et Virgilius, verſu 2, huius metri citatus : quibus addi poteſt Martialis l. x, ep. 47 :

Quod ſis, eſſe velis, nihilque malis :
Summum nec metuſ diem, nec optes.

Scilicet mens caducarum rerum ſpei metuſque libera, hinc a corpore errorum vitiorumque fonte liberatur, inde vero Deo veritatis virtutiſque principio conjungitur : quare exarmat iram, cujus eſt duntaxat aut auferre bonum quod optes, aut inferre malum quod timeas ; quique tibi irascitur, hæc impotens eſt : ſive quia quo ira libidique rapiunt, ſequitur, talis enim homo, etiam Ciceroni impotens dicitur ; ſive quia nocere non poteſt.

45. Quisquis . . . pavet vel optat.] E contrario quicumque metuſ aut ſpe caducarum rerum afficitur, is, 1° non eſt ſtabilis, quod vel ſupplicio vel præmio mens ejus a prima veritatis virtutiſque norma recedere ſit parata ; 2° ſui juris non eſt, quod mancipia non tam ſervi dominorum, quam ille cupiditatum vel timorum ; 3° abiecit clypeum, quod magnitudo fortitudoque animi, quam abiecit, ſit ipſius animi robur et tutela ; 4° loco motus, ut miles extra ſuum agmen ; quod tranquillitas animi, a qua reſciſſa, propria ſit ejusdem animi ſedes ; 5° necit catenam qua valeat trahi ; quod ſpem metuſque, quibus ut cæteriſ perturbationibus mens humana rapitur, conceperit conceptoque fovere ſtuderit.

Neque aliud nobis hæc videtur adnotatione dignum, niſi forte interpretatio, et uſus huius vocis clypeus, v. 17. Clypeus autem, clupeus, clipeus, clypeum, clupum, et clipeum, neque origine neque uſu nobis diſſerere videntur. Origine quidem clypeum (idem dicas de cæteris), iudice Salmaſio, dicitur κατὰ μετάθεσιν ex κύκλιον in orbem actum ſive ovatum ; quod ea ſit figura huius corporis. Uſu vero clypeus ſive clypeum eſt textum rotundum, quod ad pompam,

A præceptis, quæ et a Philoſophia acceperat, et diligenter exsecutus fuerat, injuſtas reſert ſui exſilii cauſas.

1 Sentisne, inquit a, hæc, atque animo illabuntur tuo ? Eſne b ὄνος λύρας ? Quid fleſ ? Quid lacrymis manas c ? Ἐξάδα μὴ κεῖς νόον : Si operam medicantis exſpectas, oportet vulnus delegas. 43 Tum d ego collecto in vires animo : e Anne adhuc eget admonitione, nec per ſe ſatis eminet fortunæ in nos ſævientis aſperitas ? Nihilne te f ipſa a loci facies movet ?

b Asinus lyrae.

c Dic, neque mente legas.

d Boetius.

e Respondeo.

f O Philosophia.

NOTÆ.

B Inſculptis cæſatur imaginibus, et ad pugnam, lævam militis pariem legit : unde a corpore ad mentem tranſlatum id nomen, nunc magnitudinem fortitudinemque animi, ut dictum eſt, ſignificat.

1 Sentisne hæc.] I. Boetius interrogatur a Philoſophia de intelligentia prædictorum : cum enim auctore Tullio, i Acad., neque hoc quidquam ſit turpius, quam cognitioni aſſeritionem approbationemque præcurrere ; propterea Boetius non ante debuit de prædictis ferre iudicium, quam illa animo illapſa ſuo perceperit : hinc Philoſophia rogat Boetium, ſitne iſtorum, ſi ut asinus eſt lyrae, auditor tantum, ὄνος λύρας ? Nimirum tanta eſt tamque nota aſini ſtupiditas, hic ut Græcis Latinique hominibus in proverbio ſæpius fuerit ad ſignificanda u hominis ignorationem. Sic dicitur ὄνος ἐν πῆλκῳ, asinus inter ſimias ; ὄνος ἐν μάλιστα, asinus inter apes, dum ſtultus inter callidos, aut piger inter ſedulos occurrat. Sic ὄνου κεφαλὴν μὴ πλάσσειν νῆπρον, aſini caput ne lutes niro, dum prohiberis operam perdere in docendis rudibus : quemadmodum Horatius ait l. i Sat., sat. 4 :

Infelix operam perdas : ut ſi quis æſtillum
In campo doceat parentem currere frenis.

Sic ὄνος πρὸς αὐλὸν, asinus ad tibiam ; ὄνος λύρας, asinus lyrae, ſuppl. auditor ; ſive ut alii legunt, ὄνος πρὸς λύραν, asinus ad lyram : prior lectio non ſolum eſt noſtri auctoris, ſed ipſius etiam Varronis in ſatyra quaſe teſtamentum inſcribitur a iud Agellium, l. iii, c. 16 : Liberi, inquit, ſi erunt ὄνοι λύρας, exheredes ſunto. Alterum autem ex his dicitur ad ſignificandum hominem, qui quavis voces patuliſ auriſ excipit, verbum tamen ſignificat meminem n n percipit.

Præterea idem Boetius interrogatur de cauſa ſuorum ſletuum, ſuarum lacrymarum : Quid fleſ ? Quid lacrymis manas ? quod vocatur ejus vulnus, quodque medicanti philoſophia oportet dei gere : morbus enim non ſanatur indieta ignorataque ejus cauſa. Hinc Philoſophia Boetium ad loquendum hortatur his Homeri verbis, Ἐξάδα μὴ κεῖς νόον, Fare nec occultes animo.

1 Loci facies.] II. Boetius meminit adjunctorum, quibuscum ante et tunc excepiſ philoſophiam ; ut ex utriusque ſtatuſ diſcrimine fortunæ in ipſum ſævientis aſperitas cognoscatur ab ipſa philoſophia, cujus natura et ſpecies, quibus Boetius inſtruentis fuerat, proponuntur. Primum quidem adjuncta hæc, ſunt locus, habitus et vultus Boetii. Locus ante fuit bibliotheca ſive ſtatuſ librarium cujus parietes, ut infra dicetur, erant ebore ac vitro compti : quales eſſe conſueverant ædes divitum, teſte Horatio l. ii Carm., od. 18. Locus tunc eſt ſordiduſ et obſcuruſ carcer. Habituſ ante bo a ; tunc mala corporis animique affectio. Vultuſ qui ut mentis ſic reliqui corporis ſermo quidam tacituſ eſt, ante hilaris, tunc triſtiſ.

Hæcine est bibliotheca, quam certissimam tibi sedem nostris in ^a Laribus ipsa delegeras? in qua (5) necum saepe residens, de divinarum humanarumque rerum scientia disperebas? ^b Talis ^c habitus, talisque vultus erat, cum tecum ^d naturæ secreta rimarer, cum mihi ^e siderum vias radio describeres, cum ^f mores nostros totiusque vitæ rationem ad cælestis ordinis exemplar formares? **66.** Hæcine præmia referimus tibi obsequentes? Atqui tu hanc sententiam Platonis ore sanxisti, beatas fore respublicas,

A si ^g eas vel studiosi sapientiæ regerent, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset. Tu ejusdem viri ore hanc sapientibus ^h capeendam reipublicæ necessariam (5) causam esse monuisti, ne improbis flagitiosisque civibus urbium relicta gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent. Ilanc igitur auctoritatem secutus, quod a te ⁱ inter secreta otia didiceram, transferre in actum publicæ administrationis optavi. ^j Tu mihi, et qui te sapientium mentibus

INTERPRETATIO.

^a Domo nostra.

^b An.

^c Habitudo.

^d Physicam.

^e Astronomiam.

^f Moralem.

^g Philosophi regerent, aut reges philosopharentur.

^h Administrandæ.

ⁱ Studendo.

NOTÆ.

Deinde natura philosophiæ aperitur, antiqua hac philosophiæ definitione, divinarum humanarumque rerum scientia: Philosophus enim, inquit Tullius, ¹ de Orat., is est qui omnium rerum divinarum atque humanarum naturam causasque noscit. Sed non una est apud auctores horum vocabulorum interpretatio: nostro judicio hic res divini sunt mentes; res vero humanæ sunt corpora: cum enim mens omnis sit aut Deus aut Deo similis, non abs re vocabitur res divina: similiter cum corpus omne sit aut humanum aut humano simile, poterit etiam dici res humana. Omnis autem philosophia versatur in scientia mentis et corporis, eorumque, quibus duæ illæ res affici possunt, modorum. Denique philosophiæ species, quibus Boetius instructus dicitur, hic numerantur tres, nempe physica, quæ naturæ secreta rimatur, hoc est valde quærit vel in rimis quoque: sicut hoc verbum interpretatur Festus; astronomia, quæ siderum vias radio describit; hoc est virga, qua descriptis quibusdam figuris variæ terrarum cælique partes ob oculos ponantur; et ethica sive moralis, quæ mores nostros totiusque vitæ rationem ad cælestis ordinis exemplar formât; hoc est ad voluntatem divinam, quæ sicut est prima omni causa, sic prima est actionum humanarum regula. Hinc propheta rex, psal. cxlii, *Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.* Hinc S. Paulus Act. ix: *Domine, quid me vis facere?* Hinc etiam noster auctor l. ii, met. ultimo: *O felix hominum genus, si vestros animos amor, quo cælum regitur, regat.*

² Hæcine præmia.] III. Boetius meminit præceptorum philosophicorum, quorum tanta est ad rempublicam optime administrandam utilitas, ut idem Boetius cum ipsa Philosophia merito conqueri videatur de suis calamitatibus: hæcine, inquit, præmia referimus tibi obsequentes? Summa, inquam, est præceptorum philosophicorum ad rempublicam optime regendam utilitas, quod his veluti principiis nitatur virtus, ut præsentis sic futurae felicitatis semen. Hinc Plato, l. v de Repub., suggerente ipsa philosophia, ait, *beatas fore respublicas; si eas vel studiosi sapientiæ regerent; quatenus philosophi in magistratum veniant, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset; quatenus qui in magistratum venerunt, philosophi sunt.* Hinc ejusdem viri, nimirum Platonis dialogo 6 de Repub., ore hanc sapientibus capeendam reipublicæ necessariam causam esse monuit phil. sophia, ne improbis flagitiosisque civibus urbium relicta gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent: ut enim optimi moderatores suis præceptis exemplisque subditos ad virtutem ducunt: sic mali suo saltem exemplo ad vitium. Nam ita profecto est, inquit Lipsius in præfatione Policorum, *arcta quadam catena devincti sumus, qui imperamur cum imperante. Et ut in corpore mens sana aut insana esse non potes, nisi ut pariter vigeant*

B aut languent ejus functiones: non item in hac societate princeps. Ad virtutem ille pravit? Sequimur: ad vitia? inclinamus. Bene beateque agit? floremus improspere? labimur aut ruimus cum illo. Atque ut a sole in subjecto hoc orbe lux aut tenebræ: sic a principe apud subditos prava pleræque aut recta. Cæsar ille non animosè magis, quam vere dixit:

Procerum motus hæc cuncta sequuntur.

Humanum paucis vivit genus.

Hinc ipse Boetius hanc auctoritatem secutus quod a philosophia inter secreta otia, sive cæterorum hominum colloquiis et interpellationibus non impeditis, didicerat, transferre in actum publicæ administrationis optavit, a theoria, ut loquuntur, ad praxim progressus.

³ Tu mihi.] IV. Boetius addit se præcepta philosophica diligenter exsecutum fuisse, sive eo duntaxat fine ad magistratum accessisse. Vallinus monet scribendum hic esse *magisterium*: quod Boetius fuerit magister officiorum, quæ dignitas passim *magisteria* appellatur, quod ne ea, quæ Boetius præclare a se facta mox recenset, in ea dignitate constitutus fecerit. Sed hæc ita fuerint, nihil hic mutandum arbitramur, quod generalis hic loquendi modus aptior sit ad probandum Boetium præceptis philosophicis semper fuisse addictissimum, ita ut ne ad unam quidem dignitatem, nisi communi bonorum omnium studio impulsus pervenerit: quæ de re ut nullus superesset dubitandi locus, iurandum, affirmati nem religionem adhibet: Tu mihi et Deus consci. Sic S. Paulus Rom. i, et ad Philipp. i, jurat: *Testis mihi est Deus.* Sic jurat Nisus Æneid. ix, v. 428:

O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus,
Nec potuit: cælum hoc et conscia sidera testor.

Optime tandem Deus dicitur philosophiam sapientium mentibus inseruisse: nam philosophia cognitione et amore optimarum rerum continetur: sicut autem Deus creando materiam, eidem figuram et motum sic impressit, ut quidquid subinde huic materię accedit figuræ et motus, id nihil aliud sit quam quidam prioris figuræ et motus modus, sive ut loquuntur determinatio: haud aliter Deus creando mentem humanam, eidem notionem et inclinationem de eo quod est sive de ipso Deo ita impressit, ut quidquid postea in eadem mente oritur notionis et inclinationis, saltem optimarum rerum, id nihil aliud sit quam quidam prioris notionis et inclinationis modus, sive, ut aiunt, determinatio. Hinc Lucretius lib. v:

Nam si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
Dicendum est: Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,
Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ
Nunc appellatur sapientia: quique per artem
Fluctibus et tamis vitæ, tantisque tenebris
In tam tranquillo et tam clara luce locavit.

inseruit Deus, ^a consocii, nullum me (10) ad ^b magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse. **45** ^a Inde cum improbis graves, ^c inexorabilesque discordiæ, et quod conscientie libertas habet, pro tuendo jure, spreta potentiorum semper ^d offensio. ^e Quoties ego Conigastum in imbecillis cujusque fortunas impetum facientem ^e obviis excepi! ^f Quoties Triguillam ^f regie (5) præpositum domus, ab incepta perpetrataque jam prorsus injuria dejeci! **46** Quoties miseros, quos infinitis calumniis ^g impu-

nita ^g barbarorum semper avaritia vexabat, objecta periculis auctoritate protexi! Nunquam me ab jure ad injuriam quisquam detraxit. Provincialium fortunas tum privatis rapinis, tum publicis ^h vectigalibus pessumdari, non aliter (5) quam qui patiebantur, indolui. **47** Cum, acerbæ famis tempore, gravis atque inexplicabilis ⁱ indicta ⁱ coemptio profligatura inopia Campaniam provinciam videretur, certamen adversum ^j præfectum prætorii, communis commodi ratione suscepi, rege ^k cognoscente contendere, et ne

INTERPRETATIO.

- ^a Testes estis.
- ^b Procuracionem muneris publici.
- ^c Implacabiles.
- ^d Inimicitia.
- ^e Occurrens.
- ^f Vulgo intendant de la maison royale.

- ^g Gothorum.
- ^h Tributus iniquis.
- ⁱ Vulgo monopolio.
- ^j Vulgo capitaine des gardes.
- ^k Theoderico.

B

NOTÆ.

^a *Inde cum improbis.*] Quod videlicet præceptis philosophicis addictus non nisi communi bonorum omnium studio ad magistratum accesserit Boetius, eidem fuerunt cum improbis graves, inexorabilesque discordiæ: hinc enim diversæ Boetii et improborum cogitationes: hinc pro tuendo jure spreta potentiorum semper offensio: quæ est conscientie libertas: conscientia enim hic nihil est aliud quam mens veri bonique ut conscia sit convicta: tanta est autem hujus conscientie libertas, ut ab omnibus hominum injuriis sit tuta. Hinc plurima fuerunt Boetii in suos cives beneficicia, de quibus seorsum dicendum est.

^b *Quoties ego Conigastum.*] Primum Boetii in suos cives meritum. Conigastus, sive ut scribit Cassiodorus Conigastus, vir fuit potens apud regem Theodericum, quod vel ex eo patet, quod, referente Cassiodoro, l. viii, ep. 28, Athalaricus rex ad eum scripserit, eundemque illustrem appellari. Hic autem Conigastus ea qua apud Theodericum pollebat, auctoritate abusus, in imbecillis cujusque fortunas faciebat impetum, quem Boetius pro sua virtute sapiens repressit magister officiorum obviis: hujus quippe magistratus erat præfectus provinciarum judicare, et, querelis provincialium acceptis, de iis ad principem, cujus in aula versabatur, referre.

^c *Quoties Triguillam.*] Secundum Boetii meritum, primo tanto majus, quanto Triguilla Conigasto non impar improbitate, eodem erat Conigasto potentior: Triguilla enim erat. regie Theoderici domus præfectus.

^d *Impunita barbarorum avaritia.*] Tertium Boetii meritum prioribus eo majus, quod plus sit turbæ, quam unius improbi malis consiliis resistere. Barbarus autem antiquitus ille cuilibet genti dicebatur qui, quod extraneus, vulgare loquendi modum non tam pronuntiare quam murmurando confundere videbatur: hinc nonnulli conjiciunt vocem hanc, barbarus, esse de numero eorum vocabulorum quæ quod rem a se significatam æmulari videantur, παράφρασις sive factitia vocari solent, ut balare, boare, hnnire: alii ejus originem inferunt ex Arabico barbar murmuro. Hinc Græci quicumque Græci non erant, barbari dicebantur: sicut Latini, quicumque non erant Latini. Unde Horatius Epod. ix:

Sonante mistum tibiis carmen lyra,
Hæc Doriū, illis barbarum?

Quod autem extranei illi, ut pote moribus dissimiles, in cives suam crudelitatem exercere consueverant, fieri potuit usu, ut barbarus idem esset quod crudelis: hic autem barbari et extranei et crudeles sunt: si quidem intelliguntur Gothi, quorum impunita acritas cives semper vexabat, nisi hæc Boetii curis reprimere-
tur: cives autem illi dicuntur provinciales, quia alieni vivebant legibus ac insuper vectigales erant sive sti-

pendiarii. Nimirum cum provincia proprie sit regio a populo Romano ut distans sic armis devicta aut quomodocunque in potestate adducta quam magistratui suo administrandam subiecerat (provincia enim sic dicitur quasi regio procul vincenda aut potius victa), propterea Romanis alii erant socii, alii provinciales; socii suis, provinciales alienis vivebant legibus: unde Cicero, Verr. 6 et in Manilianâ, hos merito distinguit: Bellum, inquit, grave et periculosum vestris vectigalibus atque sociis. Atque hos provinciales Boetius tanta animi magnitudine protexit, ut nemini ullam passus fuerit inferri injuriam: Nunquam me, inquit, ab jure ad injuriam quisquam detraxit: aut si, non obstante ejus diligentia, contigerit, provincialium fortunas tum privatis rapinis (ut a Conigasto et Triguilla), tum publicis vectigalibus (ut ab ipso Theoderico, qui apud Cassiodorum, Var. v, ep. 39, ad suum commodum amplius festinat exigere) pessumdari, non aliter quam qui patiebantur, indoluerit: velut Job, qui, cap. xxix, pater fuit pauperum et causam quam nesciebat, diligentissime investigabat: contrebant molas iniqui ei de dentibus illius asferebat prædam. Denique vectigal sic dictum quod e vectura pendatur, tributum erat quod provinciales Romanis solvebant pro commercio, pro agris, pro silvis, nec non etiam pro sale: unde quatuor erant vectigalium genera; nempe portorium, decumæ, scriptura et salinarum redditus.

^e *Indicta coemptio.*] Quartum Boetii meritum prædictis idcirco majus, quod Boetio tunc pugnandum fuit, non solum adversus quosdam privatos, verum etiam adversus præfectum prætorii, et adversus ipsum principem; sine cujus auctoritate hæc coemptio non fiebat. Coemptio autem Romanis certa erat connubii forma, qua uterque conjux alterius bona ita emebat, ut alter alterius hæres fieret: Jurisconsultorum ingenio, inquit Cicero pro Mur., senes ad coemptionem faciendas interimendorum sacrorum causa reperti sunt.

Hinc coemptio dicitur etiam illud commercium quo provinciales etiam inviti urbi vel exercitui annonam parvo nullove pretio suppeditare coguntur. Sic, auctore Suida, onus illud quod Justinianus Bithyniæ, Phrygiæ et Thraciæ incolis frumenti Byzantium perferendi conditione durissima imposuit, coemptio, Græcis ἀναγὰς vocatum fuit. Ex quo rursus fieri potuit ut commercium illud, quo omnibus speciebus ab uno coemptis omnes species non nisi ab uno vendi possunt, coemptio diceretur, vulgo monopolium. Constat hic non intelligi coemptionem conjugum: sed non æque constat, inquit Sittzmanus, utrum provinciales a fisco species annonarias emere cogentur? an eas fisco vendere forensibus pretiis compellerentur? Verum cum coemptio hæc indicta fuerit acerbæ famis tempore; cum diceatur gravis atque inexplicabilis; cum profligatura inopia Campaniam provinciam videretur; cum commune commodum hac læderetur; propterea arbi-

coemptio exigeretur, evici. **48** ¹ Paulinum ^a consularium virum, cujus opes ^b Palatini canes jam spe atque ambitione devorassent, ab ipsis ^c biantium faucibus traxi. Ne Albinum consulare virum ^d praedjudicatae accusationis poena corripere, odiis me Cypriani delatoris opposui. Satisne in me magnas

INTERPRETATIO.

- ^a Qui alias consul fuit.
- ^b Aulici canibus impudentiores.
- ^c Virorum cupidius optantium.
- ^d Falsae.
- ^e Exacuisse.

- ^f Eos praesertim quibus opem tuleram.
- ^g Exalavius.
- ^h Viris scilicet iniquis, inter quos.
- ⁱ Vulgo accablé de dettes.

NOTAE.

tramur hac coemptione utrumque significari, et provinciales praedictas species fisco vendere minori pretio, et ab ipso easdem majori pretio emere cogendos: hinc B. etius adversus praefectum praetorii certamen suscepit, rege Theoderico cognoscente contendit, et sic coemptio exigeretur, evicit. Sed quid Campania? quid praefectus praetorii? Campania regio Italiae fertilissima: hanc post Plinium describit Florus l. 1, c. 16: Omnium, inquit, non modo Italia, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniae plaga est. Nihil mollius caelo: denique bis floribus vernal. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitius mari: hic illi nobiles portus, Caieta, Misenum et tepentes fontibus Baiae: Lucrinus, et Avernus, quaedam maris otia. Hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium Vesuvius Aetnaei ignis imitator. Urbes ad mare, Formiae, Cumae, Puteoli, Neapolis, Herculeum, Pompeii, et ipsa caput urbiuin Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthagineaeque numerata. Praefectus autem praetorii, ut ait Rosinus, dicitur, qui militibus iis praerat, quos imperatores in sui custodiam allegerant. Nimirum apud Romanos, regibus exactis, iidem qui quod consulere senatum, consules; quod judicarent iudices, sunt appellati; praetores quoque sunt dicti, quod populo praerent: sed crescente populi Romani imperio, magistratus ita multiplicati sunt, ut qui in urbe praessent, consules, qui vero in exercitu, praetores dicerentur: a praetore autem est praetorium.

¹ Paulinum consulare.] Quintum Boetii meritum omnibus praedictis tanto praefendum, quanto apud Romanos socii praestabant provincialibus: non enim hic de provincialibus tantum, sed de sociis, hinc et de consularibus viris Paulino et Albino, quos Palatini canes et Cyprianus delator impugnant, bene meritus est Boetius. Primum quidem Paulinus, qui quod ex Deciorum familia fuerit, vocatus est Decius, consul fuit anno Christi 498, unde nunc appellatur consularis: consularis enim vir est qui aliquando consul fuit, apud Tullium. Deinde Albinus, qui quod ex eadem Deciorum familia fuerit, etiam dictus est Decius, consul fuit anno Christi 495, quare nunc quoque dicitur vir consularis: hunc Albinum oderat Cyprianus frater Opilionis, de quo statim dicitur: quoniam ipsum accusavit, dictusque propterea delator: deferre quippe in foro, accusare est. At Paulinum insectabantur quidam aulici, qui nunc vocantur Palatini canes: Palatini quidem, quod palatium sive domum principis habitent aut saltem frequentent: domus autem principis ex eo dicta fuit palatium, quod ab Octavio Augusti temporibus imperatores omnes Romani habitavit in monte Palatino. Canes vero vocantur, sive quia praefecti custodias, instar canum, ad fores assistant: sive quia, canibus impudentiores, eos a quibus laesi non sunt, mordent, eorumque opes, si non reipsa, saltem spe atque ambitione devorant hiantes. Postremo utrumque hunc consulare virum Boetius a tantis periculis liberavit, in quo praesertim praecipua philosophica exsecutus est: quae obrem merito nunc suas exaggerat discordias hac interro-

gatione: Satisne in me magnas videor exacerbasse discordias? ubi non legendum, ut plures legunt, exacerbasse: quandoquidem verbum hoc (quod si iam) Latinum non est: sed potius exacerbasse, ut legunt Valdericus, Bernartius, Sitzmannus, qui ait, in manuscriptis Rittershusii legi exacuisse: quod verbum idem est quod exacerbasse.

² Magis essem tutor.] Pleonasmus, quo usus est Plautus cum dixit: Magis majores nugae agere: hoc magis est dulcius; Valerius Maximus: Magis invidia quam pecunia locupletior; Cicero: se ab omnibus desertos potius quam abs te defensos esse maluit: et auctor culicis apud Virgilium,

Quis magis optato queat esse beator avaro.

Nisi tamen magis construat cum optato potius quam cum beator. Ex his omnibus constat quanta diligentia Boetius exsecutus fuerit praecipua philosophica.

³ Quibus autem deferentibus.] V. Boetius injustas refert sui exsilii causas. Exsilii quidem sui meminist his verbis, perculsi sumus: neque enim legendum, ut quidam recentiores legunt, percussi; sed potius, ut veteres, perculsi: sic autem Cornelius Tacitus, Annal. l. xiv, n. 87: Percusso Seneca, promptum fuit Rufum Feniun imminere. At injustas memorat ejusdem exsilii causas: primum quidem ex parte accusantium, quos nunc vocat deferentes: defero quippe in foro idem est quod accuso, in causa capitali, iudice Tullio: deinde ex parte criminis, quod aut non allegatur, aut allegatum nullatenus probatur: sicut deinceps probabitur.

⁴ Quorum Basilii.] Primum igitur delator sive accusator in causa capitali, ipsius Ciceronis iudicio, verus esse debet: quoniam si aliquo praedjudicio actus videatur, omnino audiendus non est: hinc Tullius pro Mur., Nolo, inquit, accusator in iudicium potentiam afferat, non vim majorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: cum igitur iudicium ex ipsa perturbatione ante captum sit praedjudicium veritati maxime contrarium, quicunque non nisi quadam perturbatione actus videbitur deferre sive accusare, ille, ut pote falsus delator accusatorve, ita rejici debet, ut quae inde sequeretur poena, haec iniqua habenda esset. Atqui delatores Boetii ita se habuerunt: Hi enim tres duntaxat numerantur, nimirum Basilii, Opilio, et Gaudentinus, quorum Basilii alieni aeris necessitate: Opilio et Gaudentinus fraudibus, ob quas in exsilium ire jussi sacrarum sese adium defensione tuebantur, Boetium detulerunt.

Basilii apud Cassiodorum modo laudatur, modo vituperatur. Laudatur quidem l. ii Variar. et epistola decima, in qua de eius uxore Agapita, quae dicitur spectabilis femina, agitur, et epistola undecima, in qua legitur: Basilii vir spectabilis datis precibus intimavit Agapitam conjugem suam de propriis penatibus a quibusdam, vitio sollicitationis, abductam. Et certe in his versata rebus firmum docetur perdidisse consilium. Quid enim facere potuit probum, quae nullis culpis exstans reliquit maritum? Vituperatur vero Variar. l. iv, tum epist. 22, ubi ipse Theodericus di-

tate compulsus est. ^a Opilionem vero, atque **50** ^a Gaudentium, cum ob innumeras multiplicesque fraudes ire in exilium ^a regia censura decrevisset, cumque illi parere nolentes, ^b sacrarium sese adium defensione tuerentur, compertumque ^c id regi ^d foret, ^e edixit ut ni intra præscriptum diem ^f Ravenna urbe decederent (5), ^g notas insigniti frontibus

pellerentur. Quid huic severitati posse astrui videtur? Atqui eodem die deferentibus eisdem, nominis nostri delatio suscepta est. Quid igitur? nostrane artes ita meruerunt? an illos accusatores justos fecit præmissa damnatio? Itane nihil fortunam puduit, si minus accusata innocentia, at accusantium villitatis? **51** ^h At cujus criminis? arguimur summam

INTERPRETATIO

- ^a Edictum principis.
- ^b Templis velut asylis.
- ^c Theodorico.
- ^d Statuit.

- ^e Stigmati.
- ^f Infamia.
- ^g Accusamur.

NOTÆ.

cit Basilium et Prætextatum artis sinistra jam diu contagione pollutos, tum. ep. 23, ubi idem princeps Præfectum urbis declarasse Basilium atque Prætextatum magicis artibus involutos scribit. Si autem Basilium hic idem fuerit qui nunc a Boetio nominatur, potuit propter magicæ crimen regio ministerio depelli: unde alieni artis necessitas, qua Boetium injuria detulit.

[Opilionem.] Fuit Opilio pater, et Opilio filius. Prior, ut ait Sirmionius, comes acrarum largitionum fuerat sub Odoacre, quod indicare videtur Theodericus apud Cassiodorum Variar. l. v, ep. 44: Gloria tur, inquit, Cyprianus etiam non extrema luce natalium: nam pater huic sicut meministis, Opilio fuit, vir quidem objectis temporibus ad excubias tamen Palatinas electus. Qui multo amplius crescere potuit, nisi fides sub avidissima remunerationis sterilitate jacuisset. Posterior vero, frater hujus Cypriani non secus ac pater fraterque ad idem sacrarum largitionum culmen evehctus est; sed post mortem Boetii, nimirum sub Athalarico anno Christi 528. Unde idem Athalaricus apud Cassiodorum, Var. l. viii, ep. 16, quæ inscribitur Opilioni comiti sacrarum, sic loquitur: Secure tibi credimus quod toties tuo generi commissum fuisse gaudemus. Pater his fascibus præfuit, sed et frater eundem resplenduit claritate: quod non obstat quin hic Opilio filius, a Theodorico, ob innumeras multiplicesque fraudes ad exilium damnatus fuerit, uno cum Gaudentio.

^a Gaudentium.] Gaudentius homo vix notus nisi suis fraudibus, suaque hæc iniqua Boetii delatione.

^b Sacrarum adium defensione.] Ut quædam apud ethnicos, sic omnia apud Christianos templa semper fuerunt asyla; loca scilicet adeo sacra, ut nemo, qui ad ea confugisset, inde ad supplicium trahi posset: ἄσυλον quippe dicitur quasi, ubi spoliare nefas. Nonnulla, inquam, templa apud ethnicos ayla fuerunt: Nam Virgilius cinit u. Æn., v. 761:

Et jam portibus vacuis, Jannonis asylo,
Custodes lecti Phoenix et durus Ulysses
Prædam asservabant.

Similiter Æn. viii, v. 342:

Hinc lucum ingentem quem Romulus æcer asylo
Retulit et gelida monstrat sub rupe Lupercal.

At omnia apud Christianos templa asyla semper fuerant, ut constat ex codice Theod. l. ix, tit. 47, De his qui ad ecclesias confugiant, et concilio Toletano 1, can. 12. Hinc Cassiodorus, Var. l. ii, ep. 11, et lib. iii, ep. 47, eorum meminit qui consensu facti intra ecclesiæ septa refugientes declinare se crediderunt præscriptam legibus ultionem: non secus ac Opilio atque Gaudentius, de quibus nunc agitur.

^c Id regi foret.] Theodorico regi Italiæ postquam enim hic Odoacrem Italorum regem vicisset interfecissetque, Italiæ rex factus est, anno Christi 400.

^d Ravenna urbe.] Ravenna urbs est Italiæ: in ora littoris Adriatici, quæ exundante mari non medio-crem accipit cœni palustris partem. Unde Silius l. viii:

Lenta paludose prosciadunt stagna Ravennæ.

Hinc orti feruntur plures illustres viri, in Cassiodorus senator; sancti Apollinaris, Vitalis, Gervasius et Protasius, nec non Petrus ille Ravennas in sacra theologia celeberrimus. In hac autem urbe regni sui sedem Theodericus post Odoacrem constituit, eandemque successores quoque reges Gothi incoluerunt: sed in eadem urbe Opilio et Gaudentius manere sic constituerunt, ut hinc notarum, quas Threicias vocat Cic., pœna excedere jussi fuerint.

^e Notas insigniti frontibus.] Supplicium hoc primum quidem fuit servorum; deinde quorumlibet reorum infamium viliusque. Supplicium fuit servorum: cum enim Domini in servos tanquam in homines, quos occidere potuissent, servatos jus vite necisque habere se putarent, propterea in eosdem servos quod placuit supplicium exercere se posse arbitrabantur. Unde Juvenalis l. v, sat. 14, v. 21:

Tum felix, quoties aliquis, tortore victo,
Uritur ardentem duo propter litorea ferro.

Et Marialis l. ii, epig. 29:

Et numerosa linunt stellantem splenia frontem:
Ignotas quis sit? splenia tolle, leges.

At supplicium idem reorum postea infamium viliusque fuit; Seneca enim, l. iii de ira, cap. 3, Variarum, inquit, vinculorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, et bestiarum immanium cavæ: inter his Cujacius Observ. l. vii, cap. 13, recenset calumniatores. Illi porro duntaxat notas insigniti: sicut Horatio, Quodlibet indutus; et Virgil., Flores inscripti nomina regum, more Græcorum intelligendo xatæ, secundum, per, etc.

Ex his autem omnibus patet delatores Boetii injustos audiendos non fuisse: unde addit: Quid huic severitati posse astrui videtur? quasi dicat: Cum in ejusmodi homines tam severe actum fuerit, cognitio eorumdem vitii, iisdem deferentibus fides non debuit adhiberi, et tamen quo die nos deiderunt, inquit Boetius, eodem nostri nomina delatio, veluti justissima, suscepta est. Nostrane artes ita meruerunt? non certe, cum veritate virtutemque semper colere studuerimus. An illos accusatores justos fecit præmissa damnatio? Nullatenus: imo vero damnati, suo crimine id saltem meruerunt, ut ipsis, etiam verum dicentibus, fides non la adhiberetur: quare si fortuna cæca non foret, hanc puduisset si minus accusate innocentia, at accusantium villitatis. Injusta ergo hæc exsilii causa ex parte accusantium.

^h At cujus criminis arguimur? De nunc injuncta est prædicti exsilii causa ex parte criminis: quippe quod aut allegatum non est, aut non probatum: Summa enim sive numerus criminum quæ Boetio objiciebantur, in his versatur: 1° quod senatum voluerit esse salvum; 2° quod ejusdem senatus delatorem impederit; 3° quod ad restituendam rempublicam Romanam litteras composuerit; 4° quod sacrilegio conscientiam polluerit. Sed hæc omnia aut crimina non sunt, aut a Boetio aliena: sicut deinceps demonstrabitur.

queris? ¹ Senatum dicimur saluum esse voluisse. **52** Modum desideras? ² delatorem, ne documenta deferret, quibus senatum majestatis reum faceret, impedisse criminamur. Quid igitur, o magistra ³, censes? ⁴ infutibimur crimen, ne tibi pudori simus? At volui, nec unquam velle desistam. Fatebimur? sed impediendi delatoris ⁵ opera cessabit. An optasse illius ⁶ Ordinis salutem nefas vocabo? Ille quidem suis de me decretis, uti hoc nefas esset, effecerat. Sed sibi semper mentiens imprudentia, rerum merita non potest immutare: nec mihi Socratico decreto fas esse arbitror, vel oculuisse verita-

tem, vel concessisse mendacium. **53** Verum id quoquo modo sit, tuo sapientiumque judicio æstimandum relinquo. Cujus rei seriem atque veritatem ne latere posteros queat ⁷ stylo etiam memoriarumque mandavi. Nam de ⁸ compositis falso litteris, quibus libertatem arguor sperasse Romanam, quid attinet (5) dicere? Quarum fraus aperta patuisset, si nobis ipsorum confessione delatorum, quod in omnibus negotiis maximas vires habet, uti licuisset. Nam quæ sperari reliqua libertas potest? Atque utinam posset ulla! Respondissem Canii verbo, qui cum a

⁹ C. Cæsare Germanici filio conscius contra se factæ

INTERPRETATIO.

- ^a Philosophia.
- ^b Negabimur.
- ^c Cura objecta.

- ^d Senatus
- ^e Calamo.

NOTÆ.

¹ Senatum dicimur saluum esse voluisse.] Primum Boethii crimen. Senatus apud Romanos erat consilium constans ex senioribus: unde Tullius in Catone: *Consilium et ratio et sententia nisi essent in senibus, non summum consilium majores nostri senatum appellarent.* Apud Lacedæmonios quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam appellantur *senes*: quare Ovid. v. *Pastorum*:

Magna fuit quondam capitis reverentia cani
Iaque suo pretio ruga senilis erat.
Martis opus juvenes, animosque bella gerebant,
Et pro diis aderant in statione suis.
Viribus ille senex, nec habendis utilis armis,
Consilio patriæ sapere secebat opem.
Nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
Nomen et ætatis mihi senatus habet.
Jura dabat populo senior finitæque certis
Legibus est ætas, unde petatur honor.

Scribit autem Plutarchus Romulum ex optimatibus centum creasse senatores, eorumque collegium ex ætate senatum appellasse: quod, forma saltem continuata, usque ad ipsa Boethii tempora perseveravit: primumque Boethii crimen dicitur, quod voluerit amplissimum hunc ordinem esse saluum, tum scilicet, cum innocentem senatum majestatis crimine accusatum defendit ac liberavit: quod non nezat Boethius a se factum: *Volui, inquit, nec unquam velle desistam, sed negat esse crimen: an optasse illius ordinis salutem nefas vocabo?* quamquam eum ipse senatus suis de Boethio decretis effecerit ut qui perturbatione judicaret, is nefas putaret optasse illius ordinis salutem: Boethius tamen, ratus aliorum in se peccatum sibi non dare peccandi licentiam, nefas putavit sibi, vel oculuisse veritatem, silendo bona quæ in senatu noverat, vel concessisse mendacium, loquendo mala quæ de senatu fingebantur. Optime Socrates apud Platonem l. vi de *Repub.*, oportet odisse mendacium, diligere veritatem.

² Delatorem ne documenta deferret, quibus senatum majestatis reum, etc.] Secundum Boethii crimen, quod tamen cum primo ita conjunctum est, ut si illud crimen non fuerit, quemadmodum crimen non fuisse dictum est, hoc etiam crimen esse non possit: quare si fatebimur, inquit Boethius, nos voluisse senatum esse saluum, impediendi delatoris opera cessabit. Sed ut hoc percipiatur, dicendum quid majestas, et quid majestatis crimen.

Majestas est supremus honos, quo populus tenetur obsequere principem, velut spirantem Dei imaginem: *Subjuncti estote*, inquit S. Petrus epist. l. cap. ii, *omni humanæ creaturæ propter Deum: sive regi quasi præcellenti; sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei... Deum timeate, regem honorificite.*

Quod autem honos, cujus majestas est quedam pars sive species, sit honorantis, reverentia vero circa quam eadem majestas versatur, honorati principis: propterea poetæ finxerunt Majestatem filiam esse Honoris et Reverentiæ: audi Ovidium, l. v. *Fast.*:

Donec Honor, placidoque decens Reverentia vultu
Corpora legibus imposuere toris.
Hinc sata Majestas, quæ nondum temperat omnem,
Quaque die partu est edita, magna fuit.
Nec mora, consedit medio sublimis Olympo,
Aurea purpureo conspicienda sinu.

Crimen ergo majestatis illud dicitur, quod est adversus honorem principibus debitum: quare cum forma imperii Romani aliquando f. erit *populi status*, ideo crimen majestatis apud jurisconsultos est quod adversus populum Romanum vel securitatem ejus committitur: et rei majestatis d. l. l. ff. ad leg. Jul. maj. dicuntur qui ejusmodi crimen committunt: quamquam enim honor sit genus majestatis, sermone tamen communi, ut loquitur Vives, honor et majestas ita distinguuntur, ut majestas dicatur persona in quam supremo honore afflicimus: sicut Cicero in de *Natura deorum*, *Sustinendi*, inquit, *numerus propter imbecillitatem difficultas minime cadit in majestatem deorum*: sicut etiam nos Galli loquendo de rege dicimus: *Sa Majesté*. Senatus porro Romanus temporibus Boethii accusatus fuit, quod adversus Theodericum Italice regem, honoremque illi debitum aliquod molitus fuerit: sed hunc innocentem defendit liberavi que Boethius, quod crimini eidem vertitur: *Delatorem*, inquit, *ne documenta deferret, quibus senatum majestatis reum faceret, impedisse criminamur.*

³ De compositis falso litteris.] Tertium Boethii crimen in hoc versatur, quod feratur composuisse litteras quibus Romanam libertatem sperasset: sed litteras istas non a Boethio, sed ab ejus inimicis scriptas probasset vel ipsa delatorum confessio, si eidem Boethio data fuisset delatorum interrogandorum facultas.

⁴ C. Cæsare Germanici filio.] Germanicus, ex Suetonio in *Caligula*, *Drusi et minoris Antonia filius, omnes corporis animique virtutes habuit, et quantas nemini cumquam contigisse satis constat. A Tiberio patre adoptatus, questuram quinquennio antequam per leges liceret, et post eam consulatum statim gessit. Habuit in matrimonio Agrippinam, ex qua novem liberos tulit, inter quos fuit Caius Cæsar, qui quia manipulario habitu inter milites educabatur, Caligulae nomen castrensis loco traxit. Hic autem non minore livore ac malignitate, quam superbia sacrilikque pene adversus omnes ævi homines grassatus est: sed eundem bacchantem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri: una vero alteraque conspiratione detecta, aliis per ino-*

conjuratōnis fuisse diceretur : Si ego (10), inquit, A scissem, tu nescisses. ¹ Qua in re non ita sensus nostros mœror hebetavit, ut impios scelerata contra virtutem querar molitos : sed quæ speraverint, effecisse vehementer admiror. Nam deteriora velle, ² nostri fuerit fortasse defectus : posse vero contra innocentiam, quæ sceleratus quisque conceperit, ³ inspectante Deo, monstri (15) simile ^a est. ⁵⁴ Unde ^b haud injuria ^c tuorum quidam familiarium ^a quæ-sivit : si quidem Deus, inquit, est, unde ^d mala? bona vero unde, si non ^a est? Sed ^b fas fuerit ^c nefarios homines, qui bonorum omnium, totiusque

senatus sanguinem petunt, nos etiam, quos ⁷ pro pugnare bonis (5) senatuique viderant, ^a perditum ire voluisse. Sed num idem ^d de ^e patribus quoque merebatur? Meministi, ut opinor, ^f quoniam me dicturum quid facturumve præsens semper ipsa dirigebas. Meministi, inquam, ⁵⁵ ¹⁰ Veronæ ¹¹ cum ¹² rex avidus communis exitii, ¹³ majestatis crimen in Albinum delatum, ad cunctum senatus ordinem transferre moliretur, universi innocentiam senatus ¹⁴ quanta mei ¹⁵ securitate periculi defenderim. Scis me hæc et vera proferre, et in nulla unquam mei (5) laude jactasse. Minuit enim quodam modo ¹⁶ se

INTERPRETATIO.

^a Et veluti paradoxum.

^b Non immerito.

^c O Philosophia.

^d Quippe quæ a Deo esse non possunt.

^e Cum bona sine Deo esse nequeant.

^f Senatoribus ipsis.

^g O Philosophia.

^h Theodericus.

ⁱ Contemptus.

NOTÆ.

piam occasionis cunctantibus, duo consilium communi-
caverunt persequeruntque.

¹ *Qua in re.*] Accusatione sive nominis delatione in Boetium facta.

² *Nostri defectus.*] Cur bonum meliusve velimus, causa querenda extra nos, quippe qui II Corinth. III non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est. At cur malum deteriusve velimus, causa est in nobis, quorum upote infirmorum est posse peccare.

³ *Inspectante Deo.*] Quod Deus sit summe bonus, admiratione videtur dignum, probos ab improbis, Deo inspectante, opprimi : unde id monstri simile videtur, quasi præter ordinariam naturæ ordinem.

⁴ *Tuorum quidam familiarium.*] Plato quidem, x de Leg., et post illum Seneca hoc argumentum tractavit. Quisquis autem fuerit auctor hujus dilemmatis : Si Deus est, unde mala? at si non est, unde bona? melior videtur conditio ejus qui ex bonis ait, quam illius qui ex malis negat Deum existere : quoniam quot bona, tot sunt Dei existentis argumenta : nullo autem malo conjici potest Deum non existere.

⁵ *Fas fuerit.*] Id est, liceat : fas enim, inquit Festus, dicitur a fando, quasi fatum a diis vel salutem a deorum ministris sacerdotibus : sicut jus a jubeo, quasi jussum a magistratu : unde Virgil. I Georg. v. 268 :

Quippe etiam festis quædam exercere diebus

Fas et jura sinunt.

Cum igitur nihil magis licitum sit quam quod a Deo jussum dictumque fuerit, idcirco fas fuerit idem quod liceat.

⁶ *Nefarios homines.*] Improbos. Nefandum, inquit Asconius Pedianus in 3 contra Verrem, est non fandum : nefarium, quod sacra polluit farre pio solita celebrari : ergo nefarii sacrilegi. At putaverim nefarium ab eadem esse origine a qua nefandum, quod vir improbus dignus non sit qui fando celebretur : sic dicitur detestabilis quem testari nefas.

⁷ *Pro pugnare bonis senatuique.*] Id est pro bonis ^d a pro senatu : Sic Terentius : Mihi peccat, si quid peccat : sic vulgatum illud, Tibi militat æther.

⁸ *Perditum ire.*] Non perditos ire : quoniam, ut grammatici loquar, supina sunt nomina substantiva, quare nec genus mutant pro diverso genere alterius nominis substantivi : ait enim Tullius madefactum iri Græciam sanguine ; nec etiam numerum : cum Livius dicat, latrocinia iri sublatum : sed nemo hæc nescit.

⁹ *De patribus.*] Senatoribus : senatores enim dicuntur patres et ætate et officio, ut docet Sallust. initio Belli Catilinarii : Hi, inquit, vel ætate vel curæ

B similitudine, patres appellabantur. Ætate quidem, quod instar patrum sint natu grandes : sic qui ppe ab ætate senili dicti sunt senatores, ut jam monuimus. Officio vero, quod sicut patres filios suos, ita illi rempublicam curent : hos enim, inquit Festus, initio urbis conditæ Romulus centum delegit, ut agrorum partes attribuerent tenuioribus proinde ac liberis, ac pecunias dividerent. Vide ut crescat injuria Boetio illata : nam magna est injuria innocentem Boetium odio haberi ab improbis, major eundem ab his revera opprimi : maxima, ab iis qui et ætate et officio tenebantur ipsum tueri : sed incomprehensa et ineffabilis, ab iisdem de quibus ipse Boetius dictis facit optime meritis fuit.

¹⁰ *Veronæ.*] Verona est civitas Venetiæ quæ a Gallis condita, duce Brenno, a quo Brenona primum, deinde Verona, auctore Justino, l. xx, dicta est. Ex hac urbe præstantes viri orti sunt ; ut Catullus, Julius Scaliger et, ut quibusdam placet, Plinius.

¹¹ *Cum rex.*] Theodericus, qui erat rex Italiæ.

¹² *Majestatis crimen in Albinum.*] De crimine majestatis dictum est in hac prosa adnotatione 19, de Albino vero adnot. 10, sicut et de senatu adnot. 20.

¹³ *Quanta securitate periculi.*] Securitas, inquit philosophi, est recta placidaque mentis, mala impendunt non curantis, constitutio : ut enim a cura dicitur curiosus qui cura præter modum utitur, teste Varrone, v de L. l., sic a cura est securus, qui est sine cura. Hinc securitas hic est periculi incuria sive contemptus. Sic. Virg. Æn. vii, v. 302 :

Quid Syrtis, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis

Profiuit? optato conduntur Tibridis ælveo.

Securi pelagi atque mei.

¹⁴ *Se probantis conscientia secretum.*] Conscientia generatim nihil aliud videtur quam mens cum sui tum suæ cogitationis sciens : unde Tullius, in de Off., Cum jurato, inquit, dicenda sententia sit, meminerit Deum se habere testem, id est, ut ego arbitror, mentem suam : unde etiam ut clara distinctaque cognitione, sic conscientia convincimur : quare Quintil., Inst. orat. l. v, conscientia, ait, mille testes : sensus interprete non eget. Hinc autem conscientia duplicis generis est, nempe bona et mala : Conscientia in utramque partem magna vis est, ait Cic. pro Mil., ut neque timeant qui nihil commiserunt, et penam semper ante oculos versari putent, qui peccarint. Conscientia bona, recte factorum convincimur : unde recordatio jucundissima, quæ nunc dicitur conscientie se probantis secretum, quod ut laude sui communicatur sic minuitur, upote minus secretum : propterea statuunt Stoici ne te quæsieris extra : et Macrobius, in Somn. Scip. l. II c. 10, Virtutis, inquit, fructum

probantis conscientiae secretum, quoties ostentando quis factum, recipit famae pretium. Sed innocentiam nostram a quis¹ exceperit eventus, vides. Pro veras virtutis praemiis falsi sceleris poenas subimus. **56** Et cujus unquam² facinoris manifesta confessio ita iudices habuit³ in severitate concordēs, ut non aliquos vel ipse humani error ingenii, vel fortunae conditio cunctis mortalibus incerta submitteret?⁴ Si inflammare sacras aedes voluisse; si sa-

acerdotes impio jugulare (5) gladio; si bonis omnibus necem struxisse diceremur: praesentem tamen sententia confessum convictivive punisset. **57** Nunc⁵ quingentis fere passuum millibus procul moiti, a quoque inde⁶ ensi, ob studium propensius in senatum; mortis proscriptionique damnamur. O meritis de simili crimine neminem posse convinci! cujus dignitatem reatus ipsi etiam, qui detulere, viderunt: quam (5) uti alicujus sceleris admi-

INTERPRETATIO.

¹ Quiaquam fuerit exitus et finis nostrae integritatis.

² Gravioris alicujus sceleris.

³ Ut ne unus quidem iudex a communi reliquorum sententia, aut humano errore, aut misericordia discederet.

⁴ Ab his iudicibus, a quibus damnamur.

⁵ O nostri iudices: nullus vestrum potest convinci simili crimine; quod nimirum ipsi etiam delatoribus nullum ita videtur, illud ut ficto sacrilegi scelere latratum proponere studuerint.

NOTAE.

sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Sed divine magis Spiritus sanctus, cum Proverb. xxxvii: Laudet te alienus, et non os tuum; extraneus et non labia tua; tum etiam Matthaei vi: Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritae faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus. Conscientia vero mala, malefactorum convincitur: unde recordatio tristis: Si enim quemque scelus agitat amentiaeque afficit, inquit Tullius pro Sext. Ros., suae male cogitationes conscientiae animi terrent.

¹ Exceperit eventus.] Interceperit exitus: nam excipere inter plures alias significationes idem est atque incautum comprehendere: ut apud Ciceronem ad Att., Admoniti sumus, inquit, ut caveremus ne exciperemur a Cesare, quod is in eadem loca quae nos petebamus, celerius etiam, quam nos possemus, eo quo intenderat venturus esset. Et apud Virgil. Aen. x, v. 386:

Nam Pallas ante ruentem,
Dum forit, incautum, crudeli: orte sodalis
Excepit: atque ensim tumido in pulmone recondit.

Eventus autem Ciceroni de Juv. est alicujus exitus negotii: unde ii de Orat., Consilia, inquit, primum, deinde acta, postea eventus: propterea quidquid sive boni sive mali casu accidit, id eventus solet dici: quare idem orator: Qui sciunt, ait, quid aliis acciderit, facile ex aliorum eventibus, suis rationibus possunt providere: Virgil. Aen. x, v. 459:

Hic magnus sedet Aeneas, saepeque volutat
Eventus belli varios.

Et Ovid. ii de Ponto:

Nam timor eventus deterioris abest.

² Facinoris.] Grandioris alienus criminis: facinus enim a verbo facio deducitur: quomobrem est insigne aliquod factum sive bonum sive malum: in bonam quidem partem accipitur a Sallustio in Bello Jugur. Multa, inquit, et praelara rei militaris facinora fecerat: in malam vero a Tullio iii Offic., Ab hoc, ait, nulla fraus, nullum facinus aberit: atque hoc ultimo modo nunc accipitur.

³ In severitate concordēs.] Severitas proprie iudicis est, quatenus hic nihil de supplicio, aut levitate aut affectu animi remittit: propterea severitati, et facilitati et misericordia opponuntur: propterea etiam qui in sua sententia permanet, is perseverare dicitur. At concordēs ii habentur qui inter se consentientes unius videntur esse animi: quod enim, iudice Tullio i Tuscul., quibusdam cor ipsum animus videatur, ex hoc exordēs, recordēs, concordēsque dicuntur. Sic Virg. ecl. iv, v. 46:

Talia saecula suis dixerunt currite fusis
Concordēs stabili fatorum numine Parcas.

⁴ Ut non aliquos.] Voluit auctor hic notare et fa-

ccilitatem et misericordiam quibus severitas iudicis mutari potest. Facilitas quidem notatur humani errore ingenii, quod innata sua infirmitate, errantis instar, modo huc, modo illuc inclinatur: error eam proprie eorum est qui vie ignari extra institutum iter deflectunt: unde Virgil. v Aen., v. 590:

Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret inde reus et irremediabilis error.

Misericordia vero notatur fortunae conditione cunctis mortalibus incerta: nam misericordia est affectio hominis adversus alterius res, cum casus, quibus propter maximam fortunae inconstantiam ipse obnoxius sit, dolentis.

⁵ Si inflammare, etc.] In enumerandis sceleribus haec crescit oratio: nam grave scelus, inflammare sacras aedes; gravius, sacerdotes impio jugulare gladio; gravissimum, bonis omnibus necem struxisse.

⁶ Praesentem tamen sententia confessum convictivive punisset.] Homo iudex sententiam non fert, nisi auctoritate Dei, cuius vices agit: quomobrem ille sententiam Deo dignam ferat necesse est: sicut ergo Deus neminem nisi convictum damnat: sic homo pariter neminem nisi convictum damnare debet. Convincitur autem reus vel sua confessione, vel aliis testimoniis, quibus satisfacere nequit; quod cum non possit fieri, nisi reo praesente, propterea reus imprimis citandus, deinde interrogandus, audiendusque, quod tamen Boetius negatur: usque adeo injusta est ea, qua afficitur, poena.

⁷ Quingentis fere passuum millibus.] Tantum ab urbe in qua damnatus est Boetius, distabat Ticinum, ubi idem Boetius inclusus detinebatur. Est autem Ticinum Insubriae civitas, quam recentiores Papiam vocant, a Ticino fluvio praeterlabente nomen habens.

⁸ Morti, proscriptionique.] Proscriptio duplcis generis etiam apud Ciceronem. Alia est proscriptio rerum, quatenus haec, inscriptis quibusdam tabulis, venales significantur. Sic Tullius pro Flacco dixit praediorum proscriptiones. Alia proscriptio personarum, quatenus haec scriptura in exilium ita relegantur, ut hic tuta non sit earum salus: sic idem Tull., pro Rosc., Caveat, inquit, per deos immortales, ne nova et multa crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Cum autem hic Boetius mortis proscriptionisque meminisset, idcirco locutus videtur de ultimo hoc proscriptionis genere. Ex quo patet Ennodium in Panegyrico regis Theoderici, oratorie magis haec quam vere dixisse: Nullus incommoda proscriptionis ingemiscit.

⁹ O meritis, de simili crimine neminem posse convinci.] Quasi dicat: O senatores huius in nos late sententiae conscios (vos enim iam nostra compellat oratio), o meritis neminem vestrum posse convinci simili crimine; quod nimirum propensius habuerit

stione fuscarent, ^a ob ambitum dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentiri sunt. **58** Atqui et ^b tu ^a insita nobis, omnem rerum mortalium cupidinem de nostri animi sede pellebas, et sub tuis oculis sacrilegio locum esse fas non erat : instillabas enim auribus cogitationibusque quotidie meis Pythagoricum illud ^b *ἔπος θεῶν*. Nec conveniebat vilissimo-

rum me spirituum (5) præsidia captare, quem tu in hanc excellentiam componebas, ut consimilem Deo faceres. **59** ^c Præterea ^c penetrali innocens domus, honestissimum ^d cœtus amicorum, socer etiam Symmachus sanctus, et æque ac tu ipsa reverendus, ab omni nos hujus criminis suspicione defendunt.

INTERPRETATIO.

^a O Philosophia.

^b Sequere Deum.

^c Locus interior secretiorque.

^d Societas.

NOTÆ.

studium in senatum : quo nihil elegantius esse possit ad exaggerandam hinc magnanimitatem Boetii, inde omnium senatorum ignaviam.

^a *Ob ambitum dignitatis sacrilegio.* Quartum Boetii crimen est sacrilegium ; sed in quo versetur hoc sacrilegium, non ita manifestum est. Gallicus Boetii interpres de la Boucherie id vitii in hoc versari arbitratur, quod Boetius suffragia ad magistratum consequendum necessaria dolo sibi conciliaverit. quod Latini *crimen ambitus*, a circumendo supplicandoque, Græci *ἀποποροῦν* vocant, quodque lais legibus puniebatur. Alii vero, ut Thomas et Ascensius, illud vitium putant fuisse, quod vulgo dicimus *sortilegium*, quo nomine videtur uti ipse Plinius l. xviii, c. 4, ad significandas quasdam magicas superstitiones : unde forte pro *sacrilegio* legendum *sortilegio* : quæ quidem opinio his rationibus confirmari potest : 1° enim ipsis Boetii temporibus, qui arte quadam, ut præstabat Boetius, cæteris præstare videbantur, hi non raro *artis magicæ* accusabantur, testis Cassiodorus l. iv Var., ep. 22 et 23, ubi Basilii et Prætextati hujus criminis accusatorum causa quinque senatorum judicio committitur, *ut nec opprimantur innoxii, nec leges evadant criminosi* : 2° quibus argumentis se Boetius de ejusmodi crimine purgat, hæc tantam non habent pro *democopia*, quantum pro *sortilegio* virtutem, ut statim videbitur ; 3° non tam *ambitus* quam *sortilegii* crimen in philosophiam refundi potest : quandoquidem prius etiam ignarorum, posterius non nisi doctorum dicebatur esse. Atqui hoc ipso, inquit Boetius postea, *videbimur affines fuisse maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus.*

Verum, inquis, crimen *ambitus* recte dicitur *sacrilegium* : quod hoc violentur leges, et sacramentum, sine quo ad magistratus antiqui non pervenire solebant. Crimen vero *magicæ* non ita bene dicitur *sacrilegium*. At, inquam, primum si legendum fuerit pro *sacrilegio sortilegium*, ut forte legendum, hæc difficultas nulla est. Deinde *sortilegii* non minus quam *ambitus* crimine violantur leges et sacramentum, quo nimirum aquis lustralibus initiati malos genios ejuravimus : hinc Cassiodorus, prædicta epist. 22, *Venerari*, inquit, *non licet in magicis artibus, temporibus Christianis*. Postremo sacrilegus, unde sacrilegium, dicitur quasi sacra legens sive furans : legere enim etiam furari est : unde Virg. ecl. 9, v. 24 :

Vel quæ subleghi tacitus tibi carmina nuper.

Sed qui prædictæ superstitioni vacat, is cultum Deo debitum furatur. Nunc videnda argumenta quibus illud crimen Boetius purgat.

^a *Tu insita nobis.* Primum argumentum quo Boetius se a prædicto purgat crimine, desumitur ex parte ipsius philosophiæ quæ menti humanæ insita, hanc illa sejungit a rebus caducis, ut eandem conjungat cum rebus perpetuis, non iis quidem *vilissimis*, sed earum uni et primum, nimirum Deo, cujus similitudinem habet. Est quidem philosophia menti humanæ, id est *nobis insita*, quia tota versatur in cogitatione, cognitione scilicet clara et distincta, et judicio quod hæc cognitione fundatur : cogitatio autem optime dicitur qualitas mentis humanæ, sive

nobis insita. Eadem philosophia mentem humanam sejungit a rebus caducis, hoc est omnem rerum mortalium cupidinem de nostri animi sede pellit : quoniam omnibus moderatur mentis affectibus, adeoque huic præsertim rerum caducarum cupiditati, quæ et homines reddit cæcos apud Ciceronem, et radix omnium malorum est apud Apostolum, I Tim. vi. Ipsa philosophia mentem humanam conjungit cum rebus perpetuis : ut videlicet parte illa cum qua mens humana, instinctu philosophiæ, societatem init, æternum perseverante, æternus esse possit amor, æternæque idcirco illa, quæ illius amoris comes est individua, voluptas. At philosophia non sinit mentem humanam sic adhærere rebus perpetuis creatis, quas malos genios vocamus, ut sub ejus oculis sacrilegio locus sit : instillat enim auribus cogitationibusque quotidie nostris Pythagoricum illud *ἔπος θεῶν*, sequere Deum, quod etiam habetur Deuteronomio, xii : *Dominum Deum vestrum sequimini, et ipsum time, et mandata illius custodie, et audite vocem ejus : ipsi servietis, et ipsi adhærebitis*. Denique cum philosophia hominem faciat Deo consimilem, non quidem corpore, quemadmodum expressit Virgilius : *Os humerosque deo similis*, Deus quippe est corporis expertus, sed mente, efficiens scilicet ut mens nostra instar Dei cogitans, nec erroribus nec vitis indulgeat, propterea eadem philosophia mentem nostram ita conjungit cum Deo tanquam cum primo veritatis virtutisque magistro, ut non conveniat *vilis imorum nos spirituum præsidia captare*. Vilissimi autem illi spiritus sunt mali genii, quorum ope homines quidam perditum mira præstare creduntur, non solum a Christianis, docente sæpius sacro textu ; sed etiam ab ipsis paganis. Unde Virg. ecl. 8, v. 69 :

Carmina vel celo possunt deducere lunam :
Carminibus Circe socios mutavit Ulysses :
Frigidus in pratris cantando rumpitur anguis.

Horat. Epod. od. 17 :

An quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nosti curiosus, et Polo
Deripere lunam vocibus possim meis.
Possim crematos excitare mortuos
Desiderique temperare poculum.

D Ovid. et alii.

^a *Præterea penetrali.* Alterum argumentum quo Boetius se purgat a prædicto crimine, accipitur ex virtute præstanti domesticorum, amicorum et affinium, cum quibus idem Boetius antiquam habuit necessitudinem. Cum enim virtus et vitium ita sint contraria, ut nulla esse possit virtutis vitique societas, si arcta fuerit inter quemdam virum, et probos domesticos, amicos, affinesque societas, certe vir ille non debet esse suspectus illis præsertim criminis quod illis familiaribus nec ignotum esse potuit nec irreprehensum. Cum ergo crimen *sortilegii*, ut pote quod ut gravius, sic et frequentius et manifestius est crimine *ambitus*, non possit non cognosci et non reprehendi a sanctissimis familiaribus, si Boetius arcissimam habuerit familiaritatem cum probis domesticis, amicis et affinibus, is certe reus esse nequit criminis *sortilegii* : habuit autem Boetius hanc familiaritatem : 1° quidem cum probis domesticis :

60 Sed o nefas! illi vero¹ de te^a tanti criminis fidem capiunt, atque hoc ipso videbimur affines fuisse maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus. Ita non est satis nihil mihi profuisse tuam reverentiam, nisi ultro tu mea potius offensione lacereris. (5) At vero hic etiam nostris malis cumulus accedit, quod^b existimatio plurimorum non rerum merita, sed fortunæ spectat eventum, eaque tantum judicat esse provisa, quæ felicitas commendaverit. Quo fit, ut existimatio bona

A prima omnium deserat infelices. **61** Qui nunc populi rumores, quam dissonæ^d multiplicesque sententiæ, piget reminisci. Hoc tantum dixerim, ultimam esse adversæ fortunæ^e sarcinam, quod dum miseris aliquod crimen affingitur, quæ^f perferunt, meruisse creduntur: et ego si quidem bonis omnibus (5) pulsus, dignitatibus exutus, existimatione fœdatus, ob beneficium, supplicium tuli. Videre autem videor nefarias^g sceleratorum^h officinasⁱ gaudio lætitiæque fluitantibus: perditissimum quemque

INTERPRETATIO.

^a Tu, o Philosophia, nostræ es criminationis occasio.

^b Plures fortunæ veluti assentientes, non ut iudicandum, sed ut a fortuna iudicari videtur, iudicant de merito.

^c De Boetio.

^d Aliis damnantibus defendentibus aliis de plebe viris.

^e Onus.

^f Domos.

NOTÆ.

nam, ut dicitur prosa 3, lib. II, felicissimus fuit cum conjugis pudore tum masculæ proli opportunitate, ita ut duos pariter consules liberos suos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate viderit: hinc nunc dicitur penetrali innocens domus: penetrali quippe est locus interior, dictus a penu: penus autem, inquit Festus, vocatur locus intimus in æde Vestæ, tege-
tibus septus: unde Virgil. I Georg., v. 379:

Sæpius et tecti penetralibus extulit ova
Angustum formica terens iter.

^{2c} Cum probis amicis: adfuit enim semper illi honestissimorum cæus amicorum; 3° cum probis affinitibus: nam socer ejus Symmachus sanctus, et æque ac ipsa Philosophia reverendus fuit. Quantum autem fuerit ille socer Symmachus, colligi potest tum ex Cassiodoro, qui ait Var. I. IV, ep. 6, Theodericum regem ad ipsum ut virum patricium scripsisse, petenti non concedatur licentia recedendi de urbe, et ep. 22, eundem regem voluisse ut idem Symmachus cum quatuor aliis senatoribus de causa prædictorum Basilii et Prætextati iudicium ferret; et ep. 51, eundem regem Symmacho iterum scribentem dixisse Symmachum Romam decorasse domum pulchritudine; tum etiam ex Prisciano Cæsariensi, I. de Ponderibus et Mensuris, Ennodio, quibus dicitur ille Symmachus omni virtutis luce fulgere, et cæteris tanquam virtutum exemplar proponi posse. Propterea Philosophia, infra I. II, pros. 4, viget, inquit, incolumis pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer.

¹ De te criminis fidem capiunt.] Id est, propter te, o Philosophia, tantum illud crimen de me credunt: sic enim Seneca: *Majora monstra veris vix capiunt fidem*; sic ipse Virgil. *Æn.* v, v. 604:

Hic primum fortuna fidem mutata novavit.

² Quod tuis imbuti disciplinis.] Solent nimirum ii qui aut præcipitatione aut præiudicio iudicant, temerarium de iis. quæ ipsi ignorant, proferre iudicium: quemadmodum S. Judas in sua Epist. his expressit verbis: *Quæcumque ignorant, blasphemant*. Sic ignara plebecula insolitos motus eorum quos aut sortiariorum aut lycanthropos vocat, qui sæpius perturbati cerebri aut læsæ imaginationis sunt, malis genitiis refert acceptos. Sic nonnulli existimantur artem conficiendi auri a dæmonibus esse, ut ait Delrio Disquis. mag. I. I. Sic Galenus, II de Diff. feb. c. 7, et cap. 40 de Simpl. med. fac., de senetipso locutus ait se propter singularem suam eruditionem positum fuisse in numero eorum qui maiorum geniorum artibus adjuvi morbos depellant. Sic ergo Boetius, qui, ut loquitur Theodericus rex apud Cassiodorum I. I Var., ep. 45, multa eruditione saginatus fuit, ut artes, quas exercebat vulgariter nescientes, in ipso disciplinarum fonte potaverit, propter summam suam eruditionem visus est huic affinis fuisse maleficio. Quare cum

B nemo dici possit ex eo esse affinis crimini ambitus, quod sit eruditissimus, sicut de crimine sortilegii dicitur; inde concluditur Boetius non ambitus, sed sortilegii crimine accusatus fuisse; sed immerito, sicut ex prædictis demonstratur: hinc tamen non desinit ipsa Boetii existimatio apud plurimos minui.

³ Quod existimatio plurimorum, etc.] Scilicet plurimi iudicando, non cognitione clara et distincta, quæ in nobis est prima veri iudicii regula, sed præcipitatione et præiudicio feruntur: sic quod amore divitiarum, odio paupertatem prosequantur, de divitiis bonam, de pauperibus vero malam habent existimationem: sic amici Job, quod hunc viderent calamitatibus oppressum, eundem iudicarunt improbum: quo fit, ut existimatio bona prima omnium deserat infelices: hinc vulgus, quæ felicitas commendaverit, ea tantum iudicat esse prudentis.

⁴ Esse provisa.] Ab homine: Solet quippe vulgus ab eventu prudentiam hominis ita inferre, ut cuius videt exitum infelicem, hunc male adeoque imprudenter incepisse negotium concludat: id quidem sibi objicit Ovidius, sed id ipsum statim refutat.

Exitus acta probat: caret successibus, opto
Quisquis ab eventu facta notanda putat.

⁵ Quæ perferunt, meruisse creduntur.] Quod nimirum prædicti homines viderint quosdam propter sua scelera juste punitos fuisse, idcirco hoc præiudicio ducti, quoscunque vident propter delatum crimen affligi, hos iudicant quæ perferunt, meruisse. Sed id temeritatis est: cum enim homo iudex tam injustitiæ quam justitiæ possit esse particeps, idcirco sustinenda assensio de causis miseriarum, ne præcipiet iudicatorius.

⁶ Sceleratorum officinas.] Officina, sic dicta quasi opificina, quedam est domus pars, in qua opus fit: unde differt ab apotheca, in qua servatur, et a taberna, in qua vendi ut opus jam factum. D mus igitur vel etiam mentes impiorum hominum, in quibus causa adversus Boetium per summam malitiam ficta est, non abs re vocantur officine.

⁷ Gaudio lætitiæque fluitantes.] Sicut enim vas præ liquoris copia effluet: sive exundare dicitur, sic mens præ gaudii copia fluitare dici potest: nam animus, inquit Terentius, luxuria et lascivia diffuit; quodque latius atque uberius excrecit, id effluere dicitur Virgilio, II Georg., v. 367:

Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint, tunc stringe comas, tunc brachia tonde;
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia et ramos compece fluentes.

⁸ Perditissimum fraudibus imminentem.] Impunitas enim perditorum, similitum hominum fraudes parit.

novis delationum fraudibus ^a imminemem : ¹ jacere A bonos, nostri ^b discriminis terrore prostratos : flagitiosum quemque ad (10) audendum quidem facinus impunitate, ad efficiendum vero præmiis invitari : ^b insontes autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos. Itaque libet exclamare.

63 METRUM * V.

ARGUMENTUM. — Boetius, considerata lege constantissima, qua Deus alternas lunæ, Veneris, dicrum, tempesta/umque vices regit, miratur solum hominem

INTERPRETATIO.

^a Intentum.

^b Innocentes.

O Deus, creator cæli stellati, qui consdens in solio

ita rideri legibus solutum, ut præpostero veluti ordine et impiis prospera, et piis adversa contingant : tum rogat Deum ut his tandem dare velit finem.

O stelliferi conditor orbis,

Qui perpetuo nixus solio,

64 Rapido cælum turbine versas

Legemque pati sidera cogis,

5 Ut nunc pleno lucida cornu,

Totis fratris et obvia flammis,

Condat stellæ luna minores ;

NOTÆ.

¹ Jacere bonos. | Quia, ut dicitur Lucæ xxiii, si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? si tantus tantæque virtute præditus Boetius tam male excipitur, quid sperare possint cæteri virtutum cultores?

^b Discriminis terrore. | Discrimen idem est quod periculum : sicut enim crinis est a Græco *κρίν*, quod proprie est dirimere ; sic discrimen est a *διακρίν*, quod etiam dirimere est sive 62 separare : unde capillos a se invicem distinctos vocamus *discriminatos*. Claudian. de Nupt. Hon. :

Hæc morsu numerosi dentis eburno
Multifidum discrimen arat.

Atqui quo periculo aliquis jactatur, hoc a cætero hominum cœta videtur sejungi.

Cæterum Boetius paucis hic resumit suas calamitates, earum causam, et quæ ex his consequuntur mala. Calamitates sunt, 1° quod bonis omnibus sit pulsus ; 2° quod dignitatibus exutus ; 3° quod existimatione sedatus. Causa calamitatum est multiplex ejusdem Boetii, in senatum præcipue beneficium, pro quo supplicium tulit. Mala quæ ex his consequuntur, sunt primum quod fontes impunitate, non modo ad male deferendum, sed etiam ad audendum, imo ad efficiendum quodlibet facinus ferantur : insontes vero et severitate et defensione priventur. Itaque libet exclamare.

^a Quod a Pindaro vocatur Pindaricum. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter, sæpius spondeum, anapestum, dactylum, et spondeum habet : sed his legibus neglectis, id unum curat Boetius, ut sint quatuor pedes.

1. Stelliferi orbis. | Cæli : cælum enim, etiam iudice Tullio, duplicis est generis : alterum aerium, in quo nubes, imbres, ventique coguntur ; alterum stelliferum, quod, a domiciliis nostris altissimum, omnia cingit et coercet, extrema ora et determinatio mundi. De hoc autem secundo cæli genere ideo nunc loquitur Boetius, quod dicturus sit de legibus quæ cum in inferioribus corporibus, tum etiam in astris observantur, quas quidem leges Deus ipse statuit a primo momento, quo hæc corpora condidit : propterea Deus nunc cogitatur, ut conditor.

2. Qui perpetuo nixus s-ltio. | Solium generatim est sedes, in qua plures simul considerare nequeunt : Solis, enim, inquit Festus, appellantur sedilia in quibus non plures singuli possunt sedere : quasi solium dicatur quod solum unum capit. Speciatim vero solium est sedes regia, vulgo un trône ; sic accipitur a Virgil. sæpius, ut vii Æneid., v. 169 :

Imperat et solio medius consedit avito.

Deus autem nunc spectatur quatenus est rex : unde versu 27 dicitur merito rector cohibere modo ; et vers. 46, Rapidus rector comprime fluctus. In hoc autem regnum Dei differt a cæteris, quod hæc mutationi sint obnoxia, illud vero æternum sit et immuta-

B hile : quare nunc dicitur *perpetuum* : cui favet illa vocis interpretatio, qua solium dicitur *sedes solida* ; ut terra, quod solida sit, appellatur *solum*.

3. Rapido turbine. | Turbo, Gallice un *tourbillon*, a turbando dicitur, quod facto quodam circuitu materia sic turbetur, ut summa imis, anteriora posterioribus, dextra sinistris succedant. Sic ventus quidam, qui Lucretio vocatur *versabundus*, quique corpora obvia circumagit, vocatur *turbo* : unde Virgil. ii Æn., v. 416 :

Adversi rupto cœu quondam turbine venti
Confligunt.

Sic trochus, vulgatum puerorum ludibrium, appellatur *turbo*. Virg. Sic fusi pensilis circuitu Catullo dicitur *turbo* Sive autem cælum credatur solidum, sive liquidum, ibi perennis est materiæ motus circuitio, adeoque *turbo*.

4. Legemque pati sidera cogis. | Ut corpus primum non movetur, nisi ab ipso Deo, a quo conditum est ; sic idem corpus non movetur nisi secundum eas quas ipse Deus statuit immotasque servat motus leges : optime enim Ovidius,

Nil ita sublime est supraque pericula tendit ;
Non sit ut inferius suppositumque Deo.

Sic corpus quod movetur, ab aliquo alio moveatur, necesse est : sic corpus immotum, non movet, etc., ejusmodi de quibus in philos. Ilinc Sapiientia æterna Proverb. viii : Quando Deus, inquit, præparabat cælos, aderam : quando certa lege et gyro vallabat abyssos : quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum : quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, etc.

Cum igitur sidera corpora sint, hæc non solum a Deo sunt, sed legibus ab ipso Deo constitutis servatisque moventur, adeoque Deus cogit sidera legem pati : propterea Deus nunc dicitur regere alternas Lunæ, Veneris, Dierum, Tempestatumque annuarum vices, sicut deinceps explicandum.

5. Ut nunc pleno lucida cornu. | I. Quidem agitur de luna, cujus vices in hoc versantur, quod modo sit plena, modo curvata in cornua. Plena est luna, sive pleno lucida cornu, cum soli, interjecta terra, et diametro opposita lumen solare media sui parte ad nos remittit : hoc est totis fratris obvia flammis : poetis enim Diana, quæ alio nomine dicitur Luna, et Apollo, qui alio quoque nomine dicitur Sol, sunt soror fraterque ab Jove ex Latona eodem partu progenti. Tunc autem luna condit stellæ minores : quia minus lumen obscuratur offunditurque majori lumine : quamvis autem stellæ, maximam partem, magnitudine lunam superent, stellæ tamen, ut pote magis dissitæ, minus luminis quam luna ad nos diffundunt : hinc luna, ut ait Varro iv de L. l., dicitur quasi *lucina*, quod sola noctu lucet : hinc etiam luna vocatur majus sidus, et stellæ minora sidera, non solum in sacro textu, sed

Nunc obscuro pallida cornu,
Phæbo propior lumina perdat.

- 10 **65** Et qui primæ tempore noctis
Agit argentes Hesperus ortus,
Solitas iterum mutet habenas,
Phœbi pallens Lucifer ortu.

A

66 Tu frondifluæ frigore brumæ

- 15 Stringis lucem breviora mora :

Tu, cum servida venerit æstas,
Agileis noctis dividis horas.

- 67** Tua vis varium temperat annum,
Ut quas Boreæ spiritus aufert,

INTERPRÆTATIO.

solis opposita occultet parva sidera; modo obducto orbe
pallens amittat lucem vicinior soli. Ut etiam Hesperus,
qui ortus primo noctis spatio ducere videtur agmen
stellarum frigidarum, idem lucifer mutet rursus frena

consueta in ortu solis pallidus. Tu contrahis diem in
minus spatium frigore brumæ detondentis frondes : tu
distinguis horas noctis promptas tum, cum æstas calida
accessit. Virtus tua sic moderatur annum diversum, ut

NOTÆ.

etiam vulgo, et apud Latinos auctores. Horat. Carm.
l. 1, od. 42 :

Crescit occulto velut arbor ævo
Fama Marcelli : micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Eadem vero luna curvatur in cornua, sive *obscura*
est *pallida cornu*, cum a prædicto plenilunii loco re-
cedens, ad solem ita accedit, ut hinc decrecendo ad
interlunium, inde crescendo ad plenilunium redeat :
propterea *Phæbo propior lumina perdit* : non omnino :
si quidem semper media lunæ pars a sole illuminatur,
sed qua nos respicit : unde melius homo quam luna
diceretur lumen solare perdere.

10. Et qui *primæ tempore noctis*.] II. Agitur de Ve-
nere, cujus vices in eo consistunt, quod modo subse-
quatur solem occidentem, *Hesperus*, modo eundem
solem orientem antegrediatur, *Lucifer* : sed ad cla-
riorem hujus sideris intelligentiam sua ad grammati-
cos, historicos, poetas et philosophos de hac stella
referenda est doctrina.

Grammaticis Hesperus, Hesperugo; Vesper. Ves-
perugo; Lucifer, *φωσφόρος*; stella tam serotina quam
matutina, idem sunt Veneris sidus : nam Cicero, II
de Nat. deor., *Infima est*, inquit, *quinque errantium*
terraque proxima stella Veneris, quæ φωσφόρος. Latine
Lucifer dicitur, cum antegreditur solem, cum subsequi-
tur autem, Hesperus: unde Martialis Epig. l. VIII, ep.
21, *Phosphore, redde diem*. Et Virgil. ecl. 10, v. 77 :

Itte domum saturæ, venit Hesperus, itte capellæ.

Historicis Hesperus, Atlantis peritissimi astronomi
frater, astronomiæ pariter studiosissimus, qui cum
altissimum montem, eum forte quem a fratre Atlan-
tem nominaverunt, conscendisset, ut inde sidera di-
ligentius contempleretur, seu morte, seu morbo, seu
quodam alio casu impeditus, in patriam nunquam
rediit : unde plebæcula, superstitioni dedita, ipsum
inter astra in cælo collocatum fuisse existimavit, ipsi-
que propterea divinos honores exhibuit : hinc duæ
Hesperia, altera Hispania, altera Italia. Prior He-
speria dicitur a sidere cognomine, quod regnum hoc
Græcis, instar hujus sideris, sit occidentale : de hac
loquitur Horatius I Carm., od. 56 :

Qui nunc Hesperia sospes ab ultima.

Posterior Hesperia vocatur a prædicto Hespero
Atlantis fratre, qui a germano pulsus, Italiam tenuit,
eique nomen sive a se sive a sua patria desumptum
imposuit. De hac Virg. *Æn.* I, v. 554 :

Est locus, Hesperiam Græci cognomine dicunt.

Poetis Hesperus in stellam conversus, quæ quibus-
dam Venus, aliis Aurora filius. Cum autem iisdem
poetis Sol quadrigis, Luna bigis vehatur, Hesperus
uno eorum equo utitur, sed hunc ita alternat, ut
mane album, sero fuscum ascendat : propterea He-
sperus nunc dicitur *solitas iterum mutare habenas*.

Philosophis denique Hesperus sive Venus est pla-
neta, qui per cælum liquidum, ut palæx per a uas
abripi solet, raptus modo supra, modo infra solem
sic movetur, ut, emendicatio solis lumine, relucens eas-
dem fere quas luna luminis vicissitudines subeat.

Fatentur autem hanc stellam modo antegredi orien-
tem, modo subsequi occidentem solem : sed id di-
verso modo explicant, pro diverso mundi systemate,
de quo dicere non varat.

- B Constat ergo apud omnes Hesperum subsequi occi-
dentem solem : unde nunc merito dicitur *primæ*
tempore noctis agere argentes ortus ; sive ducere no-
cturna sidera, quibus regnantibus terra frigescit.
Constat pariter Luciferum, qui idem sidus est quod
Hesperus, antegredi orientem solem : unde nunc
optime dicitur *solitas iterum mutare habenas in ortu*
phœbi sive solis. Pallet tamen propter majus solis
orientis lumen.

14. Tu frondifluæ frigore brumæ.] III. Agitur de
diebus, quorum præcipue vices in hoc versantur,
quod hieme breviores, æstate longiores sint. Nimirum
dies hic est mora solis supra nostrum horizontem ab
ortu ad occasum progredientis : quare nox hæc diei
opposita est mora ejusdem solis infra nostrum hori-
zontem ab occasu in ortum regredientis. Cum igitur
sol non æquali semper intervallo a duobus polis dis-
tans terram circumeat, sed nonnunquam ad austrum
magis, aliquando magis ad aquilonem accedat, secun-
do orbem, qui zodiacus dicitur, propterea dies modo
brevior est, modo longior. Brevior est sole accedente
ad austrum, quod fit ab æquinotio autumnali ad
solstitium hibernum, scilicet a vige-imo tertio Se-
ptembris ad vigesimum secundum Decembris : quod
tempus vulgo appellatur *bruma*, a brevitate dierum,
ut ait Vossius post Varronem et Festum ; quæ propter
recessum solis et frigida est, et arbores frondibus
exiit. Hinc dicitur, *Tu frondifluæ frigore brumæ*,
Stringis lucem breviora mora. Longior autem est sole
accedente ad aquilonem, quod fit ab æquinotio ver-
no ad solstitium æstivum, videlicet a vigesimo primo
Martii ad vigesimum secundum Junii, quo tempore
incipit æstas calida, adeoque noctes brevissimæ sunt :
propterea nunc dicitur : *Tu cum servida venerit æstas*,
Agiles noctis dividis horas. Sic Ovidius Trist. l. v, el.
11 :

Nec mihi solstitium quidquam de noctibus aufert,
Efficit angustus nec mihi bruma dies.

- D Hic duo observari poterunt. Primum quidem vocem
hanc, *frondifluæ*, quamvis non ita fuerit in usu apud
antiquos auctores, aptissimam tamen esse ad signi-
ficandum id quod pluribus expressit Virgil. *Æneid.*
vi, v. 509 :

Quam multa in silvis autumnî frigore primo
Lapsa cadunt folia.

Deinde horas, ex quibus sive dies sive nox brevior
componitur, vocari *agiles* sive *promptas* : quia horæ
duplices sunt generis : aliæ æquales, aliæ inæquales
inter se. *Æquales* dicuntur illæ quæ sive hieme sive
æstate sexaginta semper, ut aiunt, *minutis* æqualibus
constant : quæ ratione dicimus solem per viginti qua-
tuor horas ab uno cæli puncto ad idem regressum
totam circuire terram. Inæquales vero dicuntur
quæ, cum sint duodecima tantum sive diei sive noctis
pars, crescentibus decrescentibusque sive diebus sive
noctibus crescere debent et decrescere.

18. *Tua vis varium temperat annum*.] IV. Agitur de

20 Revehat mitis zephyrus, frondeis;

Quæque Arcturus semina vidit,

Seirius altis urat segetes.

68 Nihil antiqua lege solum

Linqvit propriæ stationis opus

25 Omnia certo sine gubernans,

A

Hominum solos respicit actus

Merito, rector, cohibere modo.

Nam cur tantas lubrica versat

Fortuna vices? premit insontes

30 Debita sceleris noxia pœna.

69 At perversi resident celso

INTERPRETATIO.

quæ folia flatus boreæ tollit, hæc zephyrus lenis reddat, et quas segetes Arcturus sidus, inspicit satas, easdem canicula sidus alterum comburat messes adultas. Nihil liberum a veteri lege omittit operam suæ conditionis. Tu moderatus omnia stabili modo, dedignaris tantum continere actiones hominum: ut decet, instar sapientis-

simi moderatoris: quare enim fortuna instabilis alternat tam magnas varietates? supplicium crimini debitum vexat innocentes. Sed mores improbi sedent in summo tribunali, et santes iniqua vicissitudine proterunt capita pia. Virtus s. lenda delitescit abscondita caliginæ evaca, et pius habet infamiam impio debitam. Perjuria non

NOTÆ.

ipsis anni tempestatibus, quarum vices in hoc versantur, quod ut ver reddat frondes, quas autumnus abstulerat, sic æstas maturet, quas hiems vidit seri, segetes: duæ priores tempestates significantur ventis, qui tunc temporis regnare solent, autumnus quidem borea, ver vero zephyro: duæ autem alie tempestates signis exhibentur cœlestibus; hiems Arcturo, æstas Seirio.

Boreas ἀπὸ τῆς βοῆς dictus, quod sit turbulentus ac sonorus, ventus est (apud eos quidem qui octo duntaxat ventos agnoscebant, quorum unus a meridie, alter a septentrione, tres ab ortu totidemque ab occasu flarent) ab ortu spirans; sed (apud eos qui duodecim vel plures ventos posuerunt) septentrionalis: quare propter accessum solis ad septentrionem per ætatem, quam excipit autumnus, ventus ille per autumnum flare consuevit, adeo ut illi referri possit acceptum, quod arbores frondibus exnunt, quodque tunc oriantur procellæ: unde Virg. i Georg., v. 511:

Quid tempestas autumnæ et sidera dicam?

Zephyrus sic dictus quasi ζῆφυρος sive τὸ ζῆν πέφυκ, vitam ferens; quod eo plantæ redivivæ germinant pululentes: unde Plinio dicitur genitilis mundi spiritus; est ventus ab occasu æquinoctiali flans. Hic, inquit Plinius l. xviii, c. 34, ver inchoat aperitque terras, tenui frigore saluber. Hic vires putandi, frugesque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi jus dabit, offatque nutritium exercebit: propterea Latinis vocatur favonius, a favendo, quia faveat genituræ: Lucretius l. iii:

Viget genitabilis aura favori.

Et Catullus carm. de Nupt. Pelei et Thet.:

Quos propter fluminis undas.

Aura parit flores tepidi fecunda favori.

Arcturus quasi ἀρκτοῦ οὐρά, ursæ cauda, est stella in signo Bootis prope caudam majoris Ursæ. Observant autem sidus illud ortu suo comitari solem orientem a mense Octobri, quo tempore terra semina suo sinu infusa fovare solet: propterea nunc dicitur: quæque Arcturus semina vidit. Sic Virgilius i Georg., v. 67:

At si non fuerit tellus fecunda sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco.

Et versu 204:

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Hædorumque dies servandi.

Seirius denique sive, ut alii scribunt, Sirius, sic dictus a σείρω, exsiccō: unde et sol, teste Suida, σείρω vocatur, est stella fulgentissima in ore majoris Canis, quæ ortu suo solem orientem comitari a mense Julio, quo tempore seges matura arescere videtur. Quod autem stella hæc in ore majoris Canis appareat, idcirco vulgo appellatur Canicula: sed quod tunc sol, cujus orientis comes est, majori suo æstu terras urat, propterea sidus hoc tanti caloris accusatur, ita ut Seirius a poetis dicatur Æstifer. Sic noster auctor: Sei-

B riuus altis urat segetes. Sic Virgilius iv Georg., v. 425:

Jam rapidus torrens sitiētes Seirius Indos
Ardebat cœlo, et medium sol igneus orbem
Hauserat: arebant heu bæ, et cava flumina siccis
Faucibus ad linum radit tepefacta coquebant.

Et Æneid. iii, v. 11:

Tum steriles exurere Seirius agros:
Arebant herbæ et vitum seges ægra negabant.

Optime autem notat Cassendus caniculam falso accusari ejusmodi æstus: quemadmodum canities falso accusaretur mortis quam obierunt senes castæ Sussannæ delatores. Scilicet tantum abest ut canicula causa sit hujus æstus, ut potius apud populos quibus per nostram ætatem imminet, frigus magis vigeat: quare, ait idem philosophus, meliori jure populi illi caniculam accusare possent sui frigoris, quam nos nostri caloris: si virtus de cœlo lapsa, quam barbari influentiam vocant, id effecti, ut vulgo præstare creditur, reipsa præstaret.

25. Nihil antiqua lege solum.] Prædicta corpora, ad quorum exemplum de cæteris judicandum est, certis ita continentur legibus, ut quo modo legimus sese habuisse apud majores nostros, eodem hæc nunc videamus se habere: Deus quippe omnia hæc certo sine gubernat: sive, ut dicitur Sap. vii, attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

26. Hominum solos respicit actus.] Quasi dicat: Cum cætera divina providentia ita administrantur, ut suæ singulis vicibus respondeant vices, unus tamen homo ita videtur a Deo derelictus, ut res humane temere ac fortuito agi videantur, si quidem cum bonis prospera, malis adversa debeantur, contra bonis adversa, malis prospera accidunt: unde nonnulli de divina providentia dubitant: Claudianus lib. i in Rufinum, v. 1:

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, et inserto fluere mortalitæ casu.

Hinc noster auctor: Nam cur tantas lubrica versat fortuna vices. De fortuna dictum est metro 1.

29. Premit insontes debita sceleris noxia pœna.] Ut supremus omnium moderator Deus infinite justus est, sic sua quibuslibet vitis, Deo ita stante, debentur supplicia, quæ quia nocent seu corpori seu menti, propterea vocantur pœna noxia. At pœna hæc insontes premit, quatenus hi nocentium imperio subditi, ab iisdem injusta patiuntur, ita ut eorum virtus pœna vitis debita veluti involuta lateat. Sic Claudian. loco cit.

Sed cum res hominum tanta caligine volvi
Aspicerem, lætosque diu florere nocentes
Vexarique pios: rursus labefacta cadebat
Religio

31. Perversi mores.] Modus hic nominatur pro re modificata: non enim tam mores perversi, quam qui moribus perversis afficiuntur homines in celso solio resident, ornati nimirum primis dignitatibus

Mores solio, sanctaeque calcant
Injusta vice colla nocentes.

Latet obscuris condita virtus

35 Clara tenebris, justusque tulit
Crimen iniqui.

Nil perjuria, nil nocet ipsis
Fraus, mendacis compta colore.

70 Sed cum libuit viribus uti,

40 Quos innumeri metuunt populi,
Summos gaudent subdere reges.

O jam miseras respice terras,
Quisquis rerum foedera nectis.

A Operis tanti pars non vilis

45 Homines, quatinus fortunæ salo.

Rapidos, rector, comprime fluctus,

Et, quo cælum regis immensum,

Firma stabiles foedere terras.

71 PROSA V.

ARGUMENTUM. — Philosophia cum Boetio partim dissensiens, consentiens partim, hunc arguit, quod et se exsulem dixerit, et fortunam adversam fuerit conquestus: remandat vero, quod ut locutus est, sic bene egerit, remedium interim ad perturbationes sedandas quaesitura.

Hæc ubi continuato dolore ^a deblateravi, ^b illa ^b

INTERPRETATIO.

nocent ipsis nocentibus; fraus veluti specie fallaci non nocet iisdem. At ubi placuit ipsis, uti suis viribus, tum gestiunt subicere sibi principes magnos, quos gentes innumerabiles timent. O Deus, qui moderaris necessitudines rerum, nunc intueri terras calamitosas. Nos homines, portio non abjecta operis tui tam magni, ja-

clatur æstu fortunæ: compesce, moderator, procellas violentas fortunæ, et qua lege gubernas ingens cælum, eadem confirma firmas terras.

^a Stulte locutus sum.

^b Philosophia.

NOTÆ.

32. Sanctaeque colla.] Similiter pars hic ponitur pro toto: si quidem sanctos potius homines quam illorum colla calcant nocentes. Sed ut posterior hic, sic ille prior loquendi modus poetis præsertim usitatissimus est.

35. Injusta vice.] Quod injustum videatur probos ab improbis premi: vicem enim dicimus quod alteris facimus patimur: hinc vicissim, et vicarius.

34. Latet obscuris condita virtus clara tenebris.] Paradoxum videtur virtutem claram obscuris conditam tenebris latere: hæc tamen ex eo possunt conciliari, quod virtus obscura sit aliis hominibus: clara vero cum menti ejus qui virtutem colit, tum Deo qui virtutem ipsi menti infudit. Sic virtus, ait Tullius pro Sest., in tempestate quæta est, et lucet in tenebris, et pulsa loco manet atque hæret in patria splendetque per sese semper, nec alienis unquam sordibus obsolescit.

35. Justusque tulit crimen iniqui.] Crimen hic non significat culpam, quippe quæ solis inest nocentibus: sed potius infamiam, quæ culpam sequi debet, ut honos virtutem. Sic Tullius in Verrem ait laudem imperatorum criminibus avaritiæ obteri. Nimirum crimen generatim id omne est, quo aliquis a cæteris distinguitur separaturque: unde discrimen. Cum autem infamia hæc improborum esse deberet, hæc proborum nunc esse dicitur, additurque modus quibus nocentes cæteros affligere solent, videlicet perjurium, fraudem et vim, nihil ipsis nocentibus nocere.

37. Nil perjuria.] I. Perjurium est, aut falsum jurare, aut quod ex animi sententia juraveris, id non facere: hinc in perjurio, auctore Tullio, fides jurandumque negligitur: hinc sua est, eodem auctore, ut de Leg., perjurio pœna, divina quidem, exitium; humana vero, dedecus. Nocentibus tamen, inquit Boetius, nil nocet perjuria: usque adeo injusta sunt vices.

37. Nil nocet ipsis fraus.] II. Fraus dicitur adulatio dolosa: propterea nunc dicitur mendacis compta colore. Scilicet homo, vulpeculam imitatus, quod vi obtinere nequit, id mendacibus factis dicitive assequi conatur: quod, inquit veteres, odio dignum majore: adeoque suo afficiendum supplicio: nihilominus, ait Boetius, ordo rerum ita præposterus videtur, ut ipsis fraudulentis fraus nil nocet.

39. Cum libuit viribus uti.] III. Vis, inquit Romanus orator, pro Cec., est quæ periculo, aut decedere nos alicunde cogit, aut prohibet accedere: et hoc a ratione eo magis alienum est, quod, mutatis rerum vicibus, etiam illi, quibus debetur obsequium, vi subiciantur, ut nunc dicitur: Quos innumeri metuunt

populi, summos gaudent subdere reges: quomobrem neque id crimen impunitum esse debeat: cum tamen prædictis nocentibus nihil videatur nocere.

42. O jam miseras respice terras.] Ad Deum, a quo carmen incæperat, revertitur poeta, ipsumque rogat, ut miseras respiciat terras, quas nimirum incolunt homines, indigna ferentes.

43. Quisquis rerum foedera nectis.] Prædictas scilicet causarum effectorumque naturalium vicissitudines.

41. Operis tanti pars non vilis homines.] Homo quidem pars est rerum a Deo conditarum, si quidem neque a semetipso, neque a nihilo fieri potuit: sed idem homo pars est non vilis, quod ea etiam a quibus cogitari non potest, ipse cogitet.

45. Quatinus fortunæ salo.] Ut poetis sic oratoribus salum est mare, quod nimirum in mari multus sit salis sapor; hinc salacia et venilia apud poetas usitantur ad significanda ea maris decremента et incrementa, quibus bis in die detumere et tumere solet Oceanus. Salacia quippe sunt fluctus maris a littore ad salum redeuntis; venilia autem fluctus ejusdem maris ab alto salo ad litus venientis. Non immerito autem dicitur fortunæ salum cum ab aliis auctoribus, quod sicut a mari sic a fortuna plura sunt bona et mala; sed inconstantissime: tum præsertim a no-tro auctore, quod hic amarus experiatur fortunæ casus.

46. Rapidos, rector, comprime fluctus.] Id est violentos motus fortunæ, quæ est veluti insanum mare.

47. Quo cælum regis sedere, firma terras.] Homines sic moderare, ut quemadmodum non solum in cælo, sed in reliquis operibus tuis, suæ suis respondent vicibus vices, sic apud homines, et virtutibus præmia et vitii supplicia reddantur.

^a Deblateravi.] Alii legunt delatravi, sive dilatravi; sed vox qua utimur tam apta est ad significandam eam quam nunc Boetius habet de prædictis cogitationem, tamque facile potuit propter similem pronuntiationem in vulgatas voces mutari, ut hæc illam obliterasse videantur, quod attendenti patebit. Nimirum deblaterare, inquit Festus, est stulte loqui, nam blæxæ stultos vocant Græci: hinc blaterones sunt homines in verba projecti, inquit Agellius l. 1, c. 15, importuni locutores, qui nullo rerum pondere innixi verbis humidis et lapsantibus diffundunt. Normani vocant bavards; nec ita inepte: qui enim præcipites sic loquuntur, hi inlantium instar, saliva effluente buccas et vestes aspergere solent!

^b Illa vultu placido.] Philosophia scilicet; quippe quæ omnium rerum moderatrix est. Hinc sapiens sive philosophus, Ciceroni iv Tusc., is est qui moderatione et constantia quietus animo est, sibi ipse placatus,

vultu placido, nihilque meis questibus mota : ^a Cum te, inquit, ^a mœstum lacrymantemque vidissem, illico ^b miserum, **72** ^c exsulemque cognovi. Sed ^b quam id longinquum esset exsilium, nisi tua prodidisset oratio, nesciebam. Sed tu procul a patria non quidem pulsus es, sed aberrasti. At si te pulsum

A existimari mavis, te potius ipse pepulisti. Nam id ^a quidem de te nunquam cuiquam fas fuisset. (5) Si enim ^a cujus oriundus sis patriæ reminiscaris, ^d non, uti Atheniensium quondam, multitudinis imperio regitur, sed ^e *αἰς κοινῶς ἔσται, αἰς βασιλεὺς*, qui frequentia civium, non depulsione lætatur : **73** ^e cujus

INTERPRETATIO.

^a O Boeti.

^b Quantum hoc exsilium distaret.

^c Nemo potuisset te pellere.

^d Tua patria non regitur imperio multitudinis; sicut olim Athenæ regebantur: sed hujus.

^e Unus est dominus, unus rex.

NOTÆ.

ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitient quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat.

^a Cum te mœstum lacrymantemque vidissem.] Inquit Philosophia. Lacrymæ quidem seipsas produunt: tristitia autem et lacrymis et oculorum situ noscitur: *Oculi enim sunt*, inquit Orator in de Or., quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significamus.

^b Miserum cognovi.] Miser, ut Cujacio pluribusque aliis placet, dicitur a *μῆδω*, odi, quod misera conditio omnibus sit exosa. Miseram autem illam Boetii conditionem Philosophia cognovisse potuit ex lacrymis et tristitia prædictis: hæ enim sunt miseriæ comites.

^c Exsulemque.] Exsul sive, ut veteres legebant, exsol ille dicitur qui ex solo deturbatus abest: hinc aiunt scribendum *exsul*, non *exul*: sed id tanti non est, cum littera *x* ex litteris *c* et *s* componatur. Cognovit autem Philosophia hoc Boetii exsilium non ex tristitia et lacrymis tantum: his quippe non exsilium potius quam quælibet alia miseria significatur; sed ex ipso, in quo Boetius lacrymabatur, loco, qui, ut pote Boetio conjunctus, potuit et ab auctore reticeri et a lectore facile intelligi.

Verum cum exsilium dicatur patriæ privatio, cumque hominis patria alia dicatur corporis, alia mentis, propterea exsilium non solum de corporibus a natali solo expulsis, sed etiam de mentibus a cælo sive potius a Deo remotis intelligi potest: unde quamvis Boetius in prædictis suis carminibus de priori duntaxat exsilio locutus fuerit, Philosophia tamen, occasione accepta, de posteriori exsilio loquitur, simulataque sua ignorance, innuit exsilium non adeo longinquum esse; quod nimirum mens hominis, quæcumque is incolat terrarum regionem, nec longiori propterea, nec breviori intervallo a cælesti patria distet: bene quippe Anaxagoras querenti nullane patriæ ipsi esset cura: Mihi, inquit, patriæ cura et quid-m summa est, digitum in cælum intendens. Optime S. Paulus, II Cor. v, monet nos habere domum æternam in cælis: quod apud Christianos est vulgatissimum. Propterea ab hac patria nemo pellitur: tu procul a patria non quidem pulsus es: nam hoc est discrimen inter patriam corporis et patriam mentis, quod etiam inviti possimus a patria corporis expelli: a patria vero mentis, nimirum a cælo sive potius ab ipso Deo, non nisi volentes recedamus: huc enim tendimus, hic commemoramus affectibus mentis, quorum sumus domini. A patria tamen cælesti aberramus aliquando, sed aberrasti: quatenus libere voluntas nostra deficit a divina voluntate, quæ ut est prima rerum omnium causa, sic prima est actuum humanorum regula: quamobrem si te pulsum existimari mavis, te potius ipse pepulisti, tua scilicet voluntate, tuo consensu, cujus ita dominus es, ut id de te nunquam cuiquam fas fuisset. Tanta quippe est mentis humanæ libertas, ipsa ut nec errore nec vitio, quibus a cælesti patria arcemur, nisi eadem libere voluerit, contaminari possit.

^a Cujus oriundus sis patriæ reminiscaris.] Inceptus

de patria cælesti sermo continuatur: hujus autem patriæ reminisci duntaxat Boetium oportet: quia Boetius sive a Deo, sive suo Marte, sive etiam magistrorum adminiculis instructus, multis abhinc annis noverat cælum suam esse patriam: sed notio hæc affectibus sorte obscurata: hinc illud non tam scire primum quam reminisci debebat.

^b Non uti Atheniensium.] Triplex est patriæ regendæ modus, sive triplex imperii forma, videlicet principatus, status optimatum, et status populi: nam cunctas nationes et urbes, ait Cornel. Tacit. l. xi, populus, aut primores, aut singuli regunt. Athenienses quidem ab optimatibus primum, a populo deinde leges acceperunt, unde non solum depulsione civium bene meritorum lætati, sed mori eos aliquando coegisse feruntur. At cælestis nostra patria neque populo, neque optimatibus, sed uno duntaxat principe regitur: ut enim ait Homerus Iliad. B:

*αἰς κοινῶς ἔσται
αἰς βασιλεὺς.*

Hæc unusquisque esto

Unicus et princeps.

Scilicet ut solus Deus est mentis humanæ conditor, sic solus Deus est ejusdem mentis moderator: propterea Deus, I Timoth. vi et alibi, dicitur *Rex regum et Dominus dominantium*. Rex autem ille supremus lætatur frequentia civium: propterea enim humanum genus condidit, perditumque Unigeniti Filii morte reparavit: hinc Christus, Joan. x, *Alas*, inquit, *oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere; et vocem meam audient et fiet unum ovile et unus pastor*. Idem Rex supremus non lætatur depulsione civium: nam I Timoth. ii. *Salvator noster Deus omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire*. Vito ego, dicit Dominus Deus, Ezechielis xxxiii, *nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua et vivat*. Convertimini, convertimini a viis vestris pessimis, et quare moriemini, domus Israel. Hujus denique summi Regis voluntate regi, summa libertas est: sed id longiori quadam interpretatione videtur indigere.

^c Cujus agi frenis atque obtemperare justitiæ, summa libertas est.] Libertas, inquit Tullius de Off. et Parad., 5, est potestas vivendi ut velis; non solum extrinsecus, inquam, motibus scilicet corporis; sed etiam intrinsecus, nimirum cogitationibus mentis. Duobus autem modis homo potest velle, adeoque vivere. Primum quidem sequendo divinam voluntatem, quæ ut prima causa, sic prima est nostræ voluntatis regula: et hæc est summa libertas, quæ est in nobis, dum volumus esse felices, quæ fuit in Christo, cum æterni Patris mandata viator implevit, quæ erit in omnibus beatis Deum æterna felicitate necessitate amaturis. Deinde deflectendo a divina voluntate sive peccando: et hæc est infima libertas, quam optaremus felici quadam necessitate Dei semper amandi permittari. Quoniam autem divinam voluntatem sequi possumus et vitando malum et faciendo bonum, juxta illud psal. xxxvi, *Declina a malo et fac bonum*, hinc summa libertas hominis est non solum in hoc quod declinet a malo, sive Dei frenis agatur, sed in hoc

agi ^a frenis, atque obtemperare ^b iustitiæ, summa libertas est. An ignoras illam ^c tuæ civitatis antiquissimam legem, qua sancitum est, ei jux exsulare non esse, quisquis in ea sedem fundare maluerit? **74** Nam ^d qui ^e vallo ejus ac munimine continetur, nullus metus est, ne exsul esse mereatur. At ^f quisquis inhabitare eam velle desierit, pariter desinit etiam mereri. ^g Itaque ^h non tam me loci hujus quam tua facies movet. ⁱ Nec bibliothecæ potius comptos ebore ac vitro (5) parietes, quam tuæ men-

tis sedem requiro. In qua non libros, sed id quod libris pretium facit, librorum quondam ^j meorum sententias collocavi. **75** Et tu quidem ^k de tuis in commune bonum meritis vera quidem, sed pro multitudine gestorum ^l tibi pauca dixisti. ^m De objectorum ⁿ tibi vel honestate vel falsitate, cunctis nota memorasti. ^o De sceleribus fraudibusque delatorum recte tu quidem ^p strictim attingendum putasti, (5) quod ea melius uberiusque ^q recognoscentis omnia vulgi ore

INTERPRETATIO.

^a Habenis, id est imperio.

^b Legibus.

^c Romæ et cæli.

^d Presidio.

^e Ticini, ubi te dicis exsulare.

^f Philosophicorum.

^g A te.

^h Eorum quæ vitio vertebantur.

ⁱ Compressus.

B ^j Considerantis.

NOTÆ.

etiam quod faciat bonum sive divina iustitiæ obtemperet, servans nimirum legem Dei honesta imperantis et prohibentis contraria. *Lex Domini*, psal. xviii, *inima ulata convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis; iustitiæ Domini recte.*

¹ *Tuæ civitatis antiquissimam legem.*] Philosophia duplici significatione hujus vocis civitas utens, id notat quod et Romæ et cælo, unde oriundus Boetius, possit convenire. Scilicet antiquissimæ Romæ leges neminem ex illi damnabant: unde Tullius pro Cæcinnâ: *Exsiliū, inquit, non supplicium est sed, persequium, portusque supplicii: nam qui volunt penam aliquam subterfugere aut calamitatem, eo solum vertunt; hoc est sedem et locum mutant: itaque nulla in lege nostra reperietur, ut apud cæteras civitates maleficium ullum exsilio esse multatum.* At cælestis patriæ leges multo minus quemque exsiliū damnant: quicunque enim intra regni cælestis limites voluerit permanere, summo illius Regi obsecuturus, hic nunquam exulabit: siquidem nemo ab illo regno nisi voluntariæ rerum caducarum contrariarumque affectione arceatur. Porro de civitate cælesti passim loquitur S. Augustinus in libro quem inscripsit de Civitate Dei.

² *Qui vallo ejus ac munimine continetur.*] Vallum est murus et terra, ad fossa oram aggestus, crebris sudibus sive palis munitus. Munimen vero generatim illud omne castrorum presidium quo hosti aditus præcludatur: hæc autem nunc accipiuntur non solum propriæ, quatenus intelliguntur de patria corporis; sed etiam quadam loquendi translatione, quatenus de cælesti mentis patria intelligi possunt. Cum autem Boetius Christianissimus fuerit, is nominato civitatis cælestis vallo Christum cruci affixum, munimine vero gratiam quam Christus sua morte nobis promeruit, potuit intelligere: quicunque enim hoc presidio munitur, huic non est metendum ne patriæ cælestis exsul esse mereatur. Hac fere ratione locutus S. Paulus ad Ephes. c. vi: *Confortamini, inquit, in Domino et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.*

³ *Quisquis inhabitare eam velle desierit, desinit etiam mereri.*] Non enim patriam cælestem inhabitamus meremurque nisi bona voluntate: totum habet, inquit S. Aug. l. i. Homil. homil. 8, qui bonam voluntatem habet. Ipse est quæ potest sufficere, si cætera non snt. Si autem sola desit, nihil prodest quicquid habitum fuerit. Sola sufficit, si adsit: cætera omnia nihil prosunt, si sola charitas desit.

⁴ *Itaque.*] Facta mentione duplicis patriæ, duplicis propterea exsiliū, positoque horum omnium discrimine. Philosophia his omnibus, de quibus Boetius prosa 4 hujus lib. conquestus fuerat, responsura, optimas quasdam inferi conclusiones.

⁵ *Non tam me loci hujus quam tua facies movet.*]

I. Boetius quæsierat: *Nihilne te ipsa loci facies movet?* respondet Philosophia: *Non tam, inquit, quam tua facies, in qua, velut in speculo, mentis tuæ defectio videtur: quod tanta Philosophiæ non sit cura terrenæ, quanta cælestis patriæ; nec tanta corporis, quanta mentis a natali solo exsulantis.*

⁶ *Nec bibliothecæ potius.*] II. Boetius quæsierat: *Hæcne est bibliotheca quam certissimam tibi sedem nostris in Laribus ipsa delegeras?* Reponit Philosophia: *Non tam, ait, bibliothecæ, quam mentis tuæ ornamenta, sententias scilicet philosophicas requiro.* Conservant autem olim potentes ornata suas domos auro, ebore, aut saltem vitro, ex scilicet fine quo nunc plures magnificas habere aedes, sumptuosa parare convivia, numerosa satellitum turba comitari student, ut in cæteris hominibus admirationem, honorem, timorem et cæteras ejusmodi cogitationes excitent. Sic Virg. i. Æn., v. 729:

Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependunt lychni laquearibus aureis
Incensi: et noctem flammis funalia vincunt.

Sic Horatius, Carin. l. ii, od. 18, seipsum a Potentibus secegnit,

Non ebar, neque aureum
Mea reanid in domo locuatur.

⁷ *De tuis in commune bonum meritis.*] III. Boetius dixerat nullum se ad magistratum nisi commune bonorum omnium studium impulisse. *Tu mihi, inquit, et qui te sapientium mentibus inseruit Deus, consiliū, nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse:* respondens Philosophia id non fatetur modo, sed etiam exaggerat: *De tuis, ait, in commune bonum meritis vera quidem, sed pro multitudine gestorum tibi pauca dixisti.*

⁸ *De objectorum tibi vel honestate, vel falsitate.*] IV. Boetius addiderat sibi objecta fuisse quam honesta, tum falsa: honesta quidem, ut quod innocentem senatum majestatis crimine postulatum defenderit ac liberaverit: *Senatum, inquit, dicimur saltem esse voluisse: falsa vero, ut quod magicis artibus studeret: Ob arbitrium, ait, dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentis sunt: quibus respondens Philosophia asserit neminem latere illa et honesta et falsa: Cunctis, inquit, nota memorasti.*

⁹ *De sceleribus fraudibusque delatorum.*] V. Boetius dixerat se injuste delatum a Basilio, Opilione et Gaudentio, quorum primus in delationem alium aris necessitate compulsus est: duo alii ob innumeratas fraudes ad exsiliū damnati sacrarum sese ædium defensione tuebantur: respondet Philosophia recte hæc strictim attingi, quod ea melius uberiusque recognoscentis omnia vulgi ore celebrentur. Scilicet cum loquamur non solum verbis, sed et nutu, et gestu, et cæteris ejusmodi vocis humanæ adjunctis, ipsum etiam vulgi silentium aliquando eloquens plura significat, quam

celebrentur. ^a Increpuit etiam vehementer ¹ injusti factum senatus. ² De nostra etiam ^b criminatione doluisti. **76** ^a Læse quoque ^c opinionis damna flevisi. ^d Postremus adversus fortunam dolor ^d incanduit, conquestusque es non æqua meritis præmia pensari. ^e In extremo Musæ sævientis, uti quæ cælum, terras quoque pax regeret, vota posuisti. Sed quoniam plurimus tibi affectuum tumultus (5) incubuit, diversumque te dolor, ira, mæror distrahant, uti nunc mentis es, nondum te validiora remedia ^f contingunt. Itaque ^g lenioribus paulisper utemur, ut ovis in tumorem perturbationibus influentibus indu-

A ruerunt, ad acrioris vim medicaminis recipiendam, tactu blandiore mollescant.

77 METRUM • VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia incæptum sermonem continuans, ex eo probat mentem Boetii nondum posse validioribus remediis curari, quod sua sint singulis rebus, ut messis, floribus et vindemiæ divinitus præscripta tempora.*

Cum Phœbi radiis grave

Cancris sidus inæstuat,

78 Tum qui largæ negantibus

Sulcis semina credidit,

INTERPRETATIO.

^a Redarguisti.

^b Accusatione nostri.

^c Existimationis.

^d Effervuit.

^e Denique.

^f Commoveant.

Quando signum cæleste Cancris inardescit perniciosum lumine solari, tunc qui mandavit terris sterilibus se-

NOTÆ.

multa loquacitas, quæ tamen his de rebus vulgo non defuit.

^a *Injusti factum senatus.*] VI. Boetius meminerat senatum u-que adeo ingrati animi fuisse, ut sua in ipsam Boetium decreta emisisset. *Suis*, inquit, *de me decreta*, uti hoc nefas esset, *effecerat*; respondet Philosophia probatque Boetium increpasse etiam vehementer injusti factum senatus.

² *De nostra etiam criminatione*] VII. Boetius conquestus fuerat quod ejus maleficii ipse accusaretur, idem in ipsam Philosophiam refunderetur: *De te*, inquit, *tantum criminis fidem capiunt*, atque hoc ipso videbimur affines fuisse maleficio, quod tuis imbuti discipulis, tuis instituti moribus sumus; Philosophia autem, veluti memor hujus Boetii in seipsam affectus, questum probat: *De nostra*, ait, *etiam criminatione doluisti.*

^a *Læse quoque opinionis damna flevisi.*] VIII. Boetius subjunxerat se immerito bonam apud multos existimationem amisi-se: *Quod*, inquit, *existimatio plurimorum non rerum merita, sed fortunæ spectat eventum.* Et hoc immerito fieri annuit Philosophia.

^d *Postremus adversus fortunam dolor.*] IX. Boetius præsertim conquestus fuerat de injustitia fortunæ, non æqua meritis præmia rependens: *Videre*, inquit, *videor nefarius sceleratorum officinas gaudio laticque fluitantes; insontes autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos.* Hinc idem Boetius Deum compositis versibus rogavit, ut qua pace cælum regit, eadem terras regere dignaretur: *Musa* autem hæc nunc dicitur *sævientis*, quod ne ipsi quidem Deo videatur parcere, dicens metro 5 hujus libri,

Omnia certo sine gubernans
Hominum solos respus actus
Merito, rector, cohibere modo.

Quibus quereli deinceps respondebit Philosophia; sed antea ip-sius Boetii mens quibusdam præiudiciis exuatur necesse est. Præiudicia autem illa nascuntur ex affectibus, v. g., dolore, ira, mærore et cæteris, quibus idcirco remedium aliquod adhibendum est: *Quoniam*, inquit Philosophia, *plurimus tibi affectuum tumultus incubuit, diversumque te dolor, ira, mæror distrahant*, uti nunc mentis es, nondum te validiora remedia contingunt.

^g *Lenioribus utemur.*] Egregia comparatio ex corporibus desumpta: quemadmodum enim corporis tumor ex eo accidit, quod humoribus alienis quiescentibus corpus illic durescendo infleuit, eo-que magis quo major humorum copia illuc affluens motum qui te permutaverit: sic tumor mentis ex eo contingit, quod perturbationibus illic insitis mens veluti durescendo infleuit, eo-que magis, quo major perturbationibus indu-

B num copia eodem affluerit ibidem permansura. Quare sicut tumor corporis non prius auferitur quam, hoc in molliem quandam blandioribus remediis redacto, prædicti humores majori corporum subeuntium motu abripiantur: ita mens tanto perturbationum agmine non prius liberatur, quam, ipsa crescentibus paulatim argumentis veluti mollita, prædictæ affectiones majori cogitationum sanctorum virtute procul pellantur: hoc et illud prudentis est medici.

^e *Quod ab inventore dici solet Glyconicum.* Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter unum spondeum et duos dactylos pedes habet.

² *Cancris sidus.*] I. Exemplo messis probatur summum cuiuslibet rei tempus convenire: ut negatis segetibus ad glandes confugas. Cancer igitur hic est unum et duodecim signis zodiaci, quæ exprimi solent his versibus

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo;
Libraque, Scorpis, Arcitenens, Capri, Amphora,
Pisces.

Quæque sol, annum cõsum conficiens, unum quolibet mense percurrere dicitur. Cancer autem in ea est cæli parte quam ubi sol versus septentrionem profectus attingit exeunte Junio, tum nobis diem æstatis longissimum ita efficit, ut non ulterius versus septentrionem progrediens, ad meridiem deflectere incipiat: hinc circulus, quem a-tronoini ponunt per primum hujus signi gradum transire, vocatur tropicus Cancris, ubi solstitium æstivum: unde Manil. l. 11:

Cancris cum sidere Phœbus

Solstitium fuli, et summo versatur Olympo

Atqui hoc *Cancris sidus* nunc dicitur *inæstuat*, quod terræ tunc maximo ignis cælestis motu sive æstu commoveantur: Sic Horat. Epod. od. 11:

Quod si meis inæstuat præcordiis
Libera bilis.

Dicitur etiam *grave radiis Phæbi*, quod sole illud ingresso vix ferri possit cum corpore propter nimium æstum; tum etiam mente propter eam quam urendo segetes statim perhibebitur afferre sterilitatem. Silius l. 1:

Æstifero Libye torquetur subdita Canero.

Grave enim generatim illud habetur quod geri vix potest, sive corpore, sive etiam mente. exempla sunt cuique obvia.

⁴ *Sulcis semina credidit.*] Sulcus, ut sillon, iudicio Varronis, dicitur a sustollit, quod aratri vomer terram sustollat: sicut arum et arationes ab arando; et porca, le rayon sur lequel on sème, quod terra por-

- 5 Elusus Cereris fide,
Quernas pergat ad arbores.
Nunquam purpureum nemus
79 Lecturus violas petas,
Cum sævis aquilonibus

- A 10 Stridens campus inhorruit.
Nec quæras avida manu
Vernos stringere palmites,
Uvis si libeat frui;
Autumno potius sua

INTERPRETATIO.

inveniem copiosam, deceptus promisso Cereris nominis frugum, is tendat ad quercus glandiferas. Nunquam adeas silvam pulchram ad colligendas violas, ubi ager

turbatus fuerit crepitans aquilonibus crudelibus. Neque tentes verno tempore vincere aut putare vites manu veluti cupida, si possis potiri racemis: nam Bacchus dedit

NOTÆ.

recta sive jacta utrinque. Quidquid autem sit de interpretationibus nominum istorum, poetis agricola qui serit dicitur semina sive anni spem sulcis vel terræ credere: adeo ut, si semina, injuria temporum, ante messem evanuerint, dici possit *elusus Cereris fide* sive promisso. Sic Virg. II Georg., v. 221:

Ante tibi Eos Atlantes abscondantur
Gnosique ardentis decedat stella coronæ,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Invitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maie cœpere: sed illos
Expectata seges vanis elusit avenis.

Sic Tibullus I. II, eleg. ult.

Spes sulcis credit aratis
Sæpina quæ magno fœnore reddit ager.

Sic ergo propter nimium *Cancris* inestuantis ardorem qui larga negantibus sulcis semina credidit, hic

5. *Elusus Cereris fide.*] Ceres poetis est Saturni et Opis filia, ex qua Jupiter Proserpinam suscepisse fertur: sed hanc Cereris filiam Pluto postea rapuit: unde Ceres accensis in Ætna monte tædis totum orbem peragravit filiam quæsitura: in laborioso autem illo itinere Triptoleum Eleusii regis filium serenodorum seminum rationem docuit: hic vero orbem pariter paragrans, eandem artem cæteris hominibus communicavit. Philosophis autem, si Tullio II de Nat. deor. Credamus, Ceres nihil est aliud quam ipsa terra, sic dicta vel a *gerendo* quasi Ceres immutata littera, a gerendis frugibus; vel a *creando*, quasi frugum creatrix. Qui porro id voluerit attentius considerare, is causam inveniet cur terra dicatur Saturni et Opis filia, et cur Jove fecundata genuerit Proserpinam, a Plutone postea raptam. Sed hæc nostri non sunt institui.

6. *Quernas pergat ad arbores.*] Hoc est ad quercus glandiferas, tanquam ad primas hominum altrices confugiat. Quercus arbos cuique nota. Hæc ante inventas fruges populis quibusdam dicitur victum suppeditasse: unde Virgil. I Georg., v. 459:

Concessaque famem in silvis solabere quercu.

Quare cum glans, hujus arboris fructus, non nisi post segetum messem adolescat, hæc diversis temporibus ita astricta sunt, ut si te seges expectata fefellerit, a quernis arboribus olim glandiferis fruges sperare possis. Sic ergo exemplo messis probatur, sua esse singulis rebus tempora, divinitus præscripta.

7. *Nunquam purpureum nemus.*] II. Exemplo florum probatur etiam, suum cuique rei convenire tempus: significatur enim, flores, qui sponte nasci consueverunt, quique nunc nominatis violis intelliguntur, non esse querendos tempore hiemali, quo sæviunt aquilones, per purpureum nemus: quare aliquid dicendum de purpureo nemore, de violis et de aquilonibus.

Purpureum dicitur a purpura. Est vero purpura conchæ genus, cujus liquore olim vestes tingebantur. Quod autem jam a longo tempore veterum purpura desiderit, propterea inducta hujus vocis ambiguitate, purpureus vocatur nunc quidem *nigror*, ut apud Ciceronem mare nigricans purpureum; apud Ovidium

uvæ nigrae, purpureæ; et apud Homerum mors atra dicitur purpurea: nunc *candor*, sicut Horatio olorea purpurei, et Ovidio nix vocatur purpurea: nunc *rubor*, ut omnibus poetis genæ purpureæ, et sanguis purpureus: nunc *color cæruleus*, ut apud Virgilium *violæ subluet purpura nigrae*: nunc *color quilibet*, quique ex illo nasci solet *decor*: pulchritudo enim, judice Tullio IV Tusc., est quædam apta figura membrorum cum coloris quadam suavitate. Sic Virgil. ecl. 9, v. 40.

Hic ver purpureum, hinc hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, et lentæ texunt umbracula vites.

Atque hoc ultimo modo credimus, *nemus* nunc vocari *purpureum*.

Violarum duo sunt genera, ut colligitur ex Plinio, I. XXI, cap. 6. Aliæ nuda, aliæ aut nascuntur: posteriores in hortis; priores etiam in silvis: de iis autem agitur quæ, ut ait idem Plinius, *sponte apricis et macris locis proveniunt purpureæ latiore folio*.

Aquilo denique est ventus qui, teste Plinio, I. II, c. 47, inter septentrionem et ortum solstitialem e regione Cauri flat. Ventus autem ille frequens est hieme: quare hiems Plinio dicitur *aquilonia*, et poetis, *rigidis aquilonibus horrens*: unde *sævis aquilonibus* nunc significatur, violas in silvis non esse querendas hieme: usque adeo exemplo florum probatur, suum cuique rei convenire tempus.

11. *Nec quæras avida manu.*] III. Exemplo vindemiæ probatur, sua singulis rebus tempora convenire: cum enim vindemia autumno fiat, frustra hoc tempore *quæras vernos stringere palmites*: quibus verbis distincta veris et autumnii officia proponuntur. Primum quidem verno tempore alii palmites amputantur, alii vinciuntur tantum: quod utrumque dum præstat agricola, *stringere* dicitur: *stringit* enim et frondes quas colligit, ut I Georg., v. 305:

Sed tamen et quernas glandes tunc stringere tempus
Et lauri baccas, oleamque cruentaque myrta.

Et ramos quos ligat, ut ibid., v. 317:

Agricola et fragili jam stringeret bordeæ culmo.

Atque idipsum dicitur fieri *avidæ manu*: cum enim homo aliquid valde appetit quadam sui corporis parte exsequi, tum translata quadam significatione pars illa dici solet *avidæ*. Sic aures Ciceroni dicuntur *avidæ*: *Demosthenes*, inquit de Orat., *non semper implet aures meas: ita sunt avidæ et capaces, et semper aliquid immensum infinitumque desiderant*. Sic manus ipsæ Horatio dicuntur *avidæ*, Carm. I. IV, od. 7:

Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
Quæ dederis animo.

Quicumque autem vernos palmites stringit, hic ita appetit stringere, ut videatur timere ne desinat stringere. Deinde autumnus sic avis colligendis accommodatur, his ut ille a poetis soleat describi, quod vulgatissimum est, Lucret. I. I:

Præterea cur vere rosam, frumenta calore,
Viteis autumno fundi sudante videmus,
Si non certa suo quia tempore semina rerum,
Cum confluerunt, patet quodcumque creatur.

Hinc autumno sua Bacchus munera contulisse dici-

15 Bacchus munera contulit.

80 Signat tempora propriis

Aptans officiis Deus,

Nec quas ipse coercuit,

Misceri patitur vices.

20 Sic quod præcipiti via

Certum deserit ordinem,

Lætos non habet exitus.

82 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia Boetium interrogans,*

INTERPRETATIO.

sua hæc dona autumno potius quam verno tempore. Deus notat momenta omnia, sua singulis muneribus accommodans, neque sinit ordinem, quem ipse instituit, turbari. Propterea quidquid inconsiderata ratione linquit ordinem præscriptum, id non obtinet jucundos eventus.

tur, potius quam verno tempore: quod enim Bacchus inventor vini habebat, munus Bacchi est vinum, vinum autem non vere, sed autumno compressis uvis effluere consuevit: usque adeo messe, floribus, et vindemia constat, sua singulis rebus præscripta esse divinitus tempora.

16. Signat tempora propriis aptans officiis Deus.] Deus enim est prima causa non solum rerum cæterarum, sed modorum etiam omnium quibus res illæ recte se habent, adeo ut nihil eorum contingat, nisi secundum leges divina voluntate statutas: propterea Ecclesiastæ ut: Omnia tempus habent et suis spatiis transeunt universa sub cælo. Tempus nascendi et tempus moriendi. Tempus plantandi et tempus evellendi quod plantatum est, etc. Hinc quas vices Deus coercuit sua nimirum constantissima voluntate, has non patitur misceri sive turbari: Sic Phædrus l. 1, fab. 2, loquitur:

Athenæ cum florent æquis legibus,
Procax libertas civitatem miscuit

Hinc philosophi eruiere potuerunt quædam principia quibus innitantur demonstrationes quas de materia philosophiæ subjecta conficiant.

20. Sic quod præcipiti via, etc.] Præcipitatio alia est corporis, alia mentis. Præcipitatio corporis, inquit S. Thomas, 2-2, q. 53, a. 3, in hoc versatur, quod corpus a superiori in ima pervenit secundum impetum quendam proprii motus vel alicujus impellentis non ordinate descendendo per gradus. Præcipitatio vero mentis est inconsideratum de ignoto iudicium: interior quippe veri certique iudicii regula, est evidentia: sine **81** qua si sententiam ferat, aut errabit aut errandi periculum subit philosophus: adeoque præcipiti via certum deserens ordinem lætos non habebit exitus. Hic porro agitur non de priori sed posteriori duntaxat præcipitatione: quærit enim philosophia remedia quibus hæc mederi possit menti Boetii laboranti: laborat autem errore, qui sanari non potest, nisi veritate contraria. Cum igitur primum veritatis inveniendæ impedimentum, adeoque prima erroris causa sit præcipitatio, optime monet Philosophia non esse præcipitandum, sed a levioribus primum remediis incipiendum.

¹ *Rogationibus.*] I. Philosophia interrogat Boetium: quia homo interrogans (nisi hic fuerit præceps et amentissimus, quemadmodum loquitur Cicero) animo attendit ad eam, quam habet de materia proposita, notionem, suamque, cuius ipse conscius est, hæc de re sententiam profert: unde auditor potest quædam alia conficere. Sic Socrates, qui parens philosophiæ jure dici potest, ut loquitur Tullius in de Fin., percontando atque interrogando elicere solbat eorum opiniones quibuscum disserebat, ut ad ea quæ ii respon-

A eundem cogit fateri se Deum, et semetipsam partim cognoscere partimque ignorare: unde illo lumine ad pellendas has animi tenebras se deinceps usuram monet, ut scilicet a notis ad ignota; a persuasissimis ad non persuasa fiat progressus.

Primum igitur paterisne me ^a pauculis ¹ rogationibus statum tuæ mentis attingere, atque tentare, ut, qui modus sit tuæ curationis, intelligam? ^b Tu vero arbitrato, inquam, tuo ^c quæ voles, ut responsurum rogato. ^d Tum illa, **83** ^e Huncce, inquit, mundum temerariis agi fortuitisque casibus putas, an ullum

^a Quibusdam quæ vuculis.

^b Inquit Philosophia.

^c Quære quod placuerit, inquit Boetius, tibi respondebo.

^d Tunc Philosophia ait.

B

NOTÆ.

aissent, si quid videretur, diceret; qui mos cum a posterioribus non esset retentus, Arcefilas enim revocavit: instituitque, ut ii qui se audire vellent, non de se quærerent, sed ipsi dicerent quid sentirent, quod cum dixissent, ille contra. Hæc arte nunc Philosophia statum mentis Boetii attingit et tentat, ipsum videlicet revocando ad primas, quas in se experiri possit, notions; quarum beneficio et ab errore veteri liberari et in novam veritatem introduci queat: qui modus est curationis: sed huic arti consentit ipse Boetius: arbitrato, inquit, tuo quæ voles, ut responsurum rogato.

¹ *Huncce mundum temerariis.*] II. Philosophia cogit Boetium fateri, se Deum partim cognoscere, viso saltem ordine quo hic mundus regitur. Scilicet quemadmodum amici alias cogniti recordamur, audita ejus voce, vel visa ejus scriptura: non quod vox vel scriptura hujus amici notionem inferat, sed potius quod adjuncta hæc veterem amici ideam veluti sopitam excitando renovent: ita Dei naturalis lumine jam cogniti reminiscimur viso hoc mundo spectatoque ordine quo universa etiam corpora reguntur: hinc nullo existimaverim, inquit Boetius, modo, ut fortuita temeritate tam certa moveantur: verum operi suo conditorem præsidere Deum scio: hinc quod evidens ejusmodi notio optima sit veritatis sive iudicii veri certique norma, propterea nec unquam fuerit dies, addit Boetius, qui me ab hac sententia veritate depellat: hinc patet ante, metro scil. 5, v. 23, cecidit Boetius:

Omnia certo sine gubernans
Hominum solos respis actus
Merito rector cohibere modo

Hinc Philosophia, prolata hominis mira subito accipientis interjectione, vehementer admiratur, cur positus ejusmodi principis Boetius in erroris tenebras præcipitet, aut instar languentis in veram sententiam ire dubitet de Deo rebus, etiam humanis, providente: *Papæ*, hæc est interjectio hominis mira subito accipientis, vehementer admiror, cur in tam salubri sententia locutus, de Deo res cæteras regente, ægrotes, aut negando, aut saltem dubitando circa ipsum Deum res humanas summa sua providentia administrantem. Nimirum cum duæ aut plures sententiæ arcta quadam necessitudine conjunguntur cum priori quadam sententia, quæ propterea habere possit rationem in principii, mirum est, hominem præstanti ingenio præditum, cujusmodi erat Boetius, concessa priori illa sententia, posteriores in dubium revocare.

Qui enim convenit, inquit Tullius in de Nat. deor., signum aut tabulam pictam cum aspexeris, scire adhibitam esse artem, cumque procul cursum navigii videris, non dubitare quin id ratione atque arte moveatur: aut

credis ei regimen inesse * rationis? Atqui, inquam^b, nullo existimaverim modo, ut fortuita temeritate tam certa moveantur. Verum operi suo conditorem præsidere mundum scio, nec unquam fuerit (5) dies, qui me ab hac sententiæ veritate depellat. Ita est, inquit *, nam id etiam paulo ante cecinisti^d, hominesque tantum divinæ exsortes curæ esse deplorasti. Nam de cæteris, quin ratione regerentur, nihil movebare. Papæ autem vehementer admiror, cur, in tam * salubri sententia locatus ægrotas. **84** Verum^f alius perscrutemur; * nescio quid abesse conjecto. Sed dic mihi, quoniam a Deo mundum regi non ambigis, quibus etiam gubernaculis regatur, advertis? * Vix, inquam, rogationis tuæ sententiam nosco, ne dum ad

A inquisita respondere queam. Num me, inquit^b, (3) fefellitⁱ abesse aliquid, per quod velut i hianto valli robore, in animum tuum perturbationum morbus^k irreperit? Sed dic mihi, meministine quis sit rerum finis? quove totius naturæ tendat intentio? Audieram, inquam^l, sed memoriam mæror hebetavit. At^m qui scis, unde cuncta processerintⁿ? Novi, inquam^o, Deumque (10) esse respondi. Et qui fieri potest, ut principio cognito, quis sit rerum finis, ignores^p? Verum hi perturbationum mores sunt, ea^q valentia est, ut movere quidem loco hominem possint: convellere autem, sibi que totum exstirpare non possint. **85** Sed hoc quoque respondeas velim, * ho ad

INTERPRETATIO.

- * Mens ratione præcitata.
- ^b Ipse Boetius.
- ^c Philosophia.
- ^d Lib. 1, met. 5, v. 25.
- ^e Sana opinione versatus.
- ^f Penitus inspiciamus.
- ^g Tantum abest ut tuæ questioni respondere possim, ut questionem vix intelligam, inquit Boetius.
- ^h Philosophia.

- B ⁱ Nonne recte iudicavi.
- ^j Rimas agente.
- ^k Error.
- ^l Ego Boetius.
- ^m Quomodo.
- ⁿ Inquit Philosophia.
- ^o Ego Boetius.
- ^p Inquit Philosophia.
- ^q Virtus.

NOTÆ.

cum solarium vel descriptum, aut ex aqua contemplare, intelligere declarari horas, arte non casu: mundum autem, qui et has ipsas artes, et earum artifices, et cuncta complectatur, consilii et rationis esse expertem putare. Quod si in Scythiam, aut in Britanniam sphaeram aliquis tulerit hanc, quam nuper familiaris noster effecit Posidonius, cujus singulæ conversiones idem efficiunt in sole et luna et in quinque stellis errantibus, quod efficitur in cælo singulis diebus et noctibus: quis in illa barbarie dubitet quin ea sphaera sit perfecta ratio? Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur, et fiunt omnia, casusne ipse sit effectus an necessitate aliqua, an ratione, an mente divina: et Archimedes arbitramur plus valuisse in imitandis sphaeræ conversionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata solertius, etc.

Quid tam furiosum ait, ait Salvianus l. iv de Gubern. Dei, quam ut aliquis, cum Deum creatorem omnium non neget, gubernatorem neget, et cum factorem esse fateatur, dicat negligere quæ fecit?

^a Nescio quid abesse conjecto.] III. Philosophia cogit eundem Boetium fateri se Deum partim ignorare. Nimirum mens nostra Deum inter et corpus nostrum media, et a Deo et a corpore nostro quibusdam cogitationibus informatur. A Deo quidem accipit primam notionem veritatis, primumque felicitatis appetitum, ita ut Deus primus sit mentis humanæ magister et moderator. A corpore vero accipit cum sensum, tum perturbationem; quibus mens ipsa ita aliquando occæcatur, hæc ut illis in errores et vitia, quæ voluntarii sunt mentis humanæ morbi, deducatur. Propterea hi perturbationum, ut nunc dicitur, mores sunt, ea valentia est, ut movere quidem loco hominem possint, obscurando prædictas cogitationes, convellere autem sibi que totum hominem exstirpare non possint, extinguendo omnino prædictas cogitationes: quandiu enim mens humana a Deo, a quo primum condita informataque fuit, conservabitur, tandiu naturali et lumine et appetitu afficietur. Hinc Boetius a Deo mundum regi, ut etiam dicitur, non ambigit, vigente adhuc illo lumine: non advertit vero quibus gubernaculis mundus regatur, perturbationibus tenebras inducentibus: idem scit unde cuncta processerint, Deumque esse respondit: affluente prædicto naturali lumine: non

meminit quis sit rerum finis, quove totius naturæ tendat intentio, perturbatione, præsertim vero mærore memoriam hebetante. Propterea nescio quid abest, clara scilicet et distincta cognitio Dei, quatenus Deus ultimus est ut cæterarum sic humanarum rerum finis, cujus quidem finis maximum est in moribus momentum: quod quidquid est virtutis aut vitii in nobis, illud a bono vel malo fine, cujus gratia agimus oritur: atque per hoc quod abest, veluti hianto valli robore, ut etiam dicitur, in animum Boetii, perturbationum morbus irrepsit. Ille enim animi morbus nihil est aliud quam error et vitium, quæ ex his tenebris sive ignoratione nascuntur.—De hoc nomine, valentia, dictum est prosa 1, not. 3(c. 587).

^b Hominemne te esse meministi?] IV. Philosophia addit Boetium semetipsum partim cognoscere, ipsumque ad hanc sui ipsius memoriam revocat, quod homo imprimis de semetipso convinci debeat: hinc præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat. Verum id ultro præstat Boetius, non dubitans se esse rationale animal atque mortale: quæ quidem hominis definitio et veterum et recentiorum philosophorum est: nihilominus ut animadverti potest, sic a nostro auctore videtur rejici. Animadverti quidem potest illa hominis definitio non solum quod obscurissima sit, ut attendenti patet: sed etiam quia si bestia cogitare dicantur, quemadmodum dicuntur ab ipsis huius definitionis patronis, quippe qui putant bestias non in adæquate solum sed adæquate, ut loquuntur, sentire adeoque cognoscere, ejusmodi definitio etiam bestiis conveniet: canis enim, v. g., sentiens istis philosophis est animale mortale: si vero, ut volunt, idem canis sentiendo cognoscat, negari non potest, quin rationis sit particeps proinde vocandus rationalis: siquidem ratiocinari quidam est cognoscendi modus, et quidem minus perfectus, quam clare et distincte percipere: propterea enim Deus, qui clare et distincte percipit, negatur ratiocinari: quamobrem cognitio canina, ut pote quæ divina similior erit, humana erit perfectior, si propugnandæ prædictæ definitionis causa, dicatur canis cognoscere quidem, nec tamen ratiocinari. At vero eadem hominis definitio a nostro auctore videtur rejici: aut potius ab ipsa Philosophia, quæ Boetium nunc alloquitur: postquam enim Philosophia

minime te esse meministi? Quidni, inquam, ^a A meminim? Quid igitur homo sit, poterisne proferre ^b? Hoccine interrogas ^c, an esse me sciam rationale animal atque mortale? Scio, et id me esse confiteor. Et illa ^d: Nihilne te (5) aliud esse novisti? Nihil ^e. Jam scio, inquit ^f, morbi tui, aliam vel maximam causam, ¹ quid ipse sis, nosse desisti. **86** Quare ² plenissime vel ægritudinis tuæ rationem, vel aditum reconciliandæ ³ sospitatis inveni. Nam ² quoniam tui oblivione confunderis, et exulem te, et expoliatum propriis bonis esse doluisti. ⁴ Quoniam vero, quis sit rerum finis, ignoras, nequam homines atque nefarios, (5) potentes felicesque arbitraris.

INTERPRETATIO.

^a Ego Boetius.

^b Inquit Philosophia.

^c Inquam ego Boetius.

^d Ali.

^e Inquam ego Boetius.

^f Philosophia.

¹ Salutis.

B

^h Fortunæ prosperæ et æternæ.

ⁱ Salutis.

^j Habendæ sunt.

^k Auctor naturæ Deus.

^l Rudimentum.

^m Exorietur.

ⁿ Imbuantur.

NOTÆ.

^a Boetio quæsisset: Nihilne te aliud esse novisti? et Boetius respondisset: Nihil: jam scio, inquit, morbi tui aliam vel maximam causam, quid ipse sis, nosse desisti. Igitur

¹ Quia ipse sis, nosse desisti.] V. Philosophia cogit Boetium fateri se semetipsum partim ignorare: nam, ut eleganter ait Tullius i Tusc., Est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: et nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra aut staturam figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. Cum igitur, Nosce te, dicit; hoc dicit, Nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vis est, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te: hunc igitur nosse nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est, seipsum posse cognoscere. Atqui Boetius, quod quibusdam præjudiciis occupatus sese a beatiarum eo ditione non salis secretis, animum sive mentem suam non satis videbatur cognoscere: hinc in varios lapsus est errores, quos Philosophia hic suscipit enumerandos.

² Plenissime vel ægritudinis tuæ rationem, vel aditum reconciliandæ sospitatis inveni.] VI. Philosophia ex eo, quod Boetius Deum et semetipsum partim cognoverit partimque ignoraverit colligit, primum quidem causas ægritudinis Boetii, deinde modum recuperandæ sanitatis ejusdem: causæ morbi sunt ignorantio; modus vero recuperandæ salutis, notio cum Deum sui ipsius: sicut jam dicendum.

³ Quoniam tui oblivione confunderis.] Primum enim quod Boetius suam mentem partim ignorans, hujus suæ mentis veluti oblitus fuerit, propterea se et exulem et expoliatum propriis bonis esse doluit, propterea, qui enim mentem suam optime novit, hic et mentis patriam cœlum, a quo nemo exsulat nisi volens, et ejusdem mentis bona, scientiam et virtutem, hominibus inaccessa esse agnoscit.

⁴ Quoniam quis sit rerum finis, ignoras.] Deinde quod idem Boetius Deum partim ignorans, Deum non cogit ultimum rerum omnium finem: idcirco nequam homines atque nefarios, potentes felicesque arbitratur: qui enim sui finis memor, Deum justum cogitat, hic prosperam impiorum fortunam misere iæternæ potius, quam ullius felicitatis argumentum esse non dubiet. Ignorato autem ultimo rerum omnium fine, ignorentur necesse est modi, quibus Deus res omnes

ad suos fines destinat: qui vero modos illos ignorat, hic perspicua negans quod obscura animo non comprehendat, ipsum mundi rectorem negat: propterea nunc additur: Quoniam vero, quibus gubernaculis mundus regatur, oblitus es, has fortunarum vices existimas sine rectore fluitare. Magnæ non ad morbum modo, verum ad interitum quoque causæ. Sed sospitatis auctori grates, quod te nondum totum natura destituit. Habemus maximum tuæ fomitem (10) salutis, veram de mundi gubernatione sententiam, quod eam non casuum temeritati, sed divinæ rationi subditam credis. **87** Nihil igitur pertimescas. Jam tibi ex hac minima scintillula vitalis calor illuxerit. Sed quoniam firmiter remediis nondum tempus est, et eam mentium constat esse naturam, ut quoties abjecerint veras, falsis opinionibus induan-

C

⁵ Habemus maximum tuæ fomitem salutis.] Postremo quod Boetius mentem suam præsertimque Deum supremum mundi moderatorem agnoscat, ideo modum recuperandæ salutis, sive ut minus Latine dicitur, sospitatis obtinet: quod optime explicatur exemplo fomitis: nam fomes est materia ignescere sic apta, ut una ejus parte ignita cætera facillime ignescant: sicut expressit Virgil. i Æn., v. 478:

Ac primum silicis scintillam excedit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.

Cum igitur mens humana a qua notione sive lumine affecta, facillime possit pervenire non solum ad perfectiorem scientiam, quæ nihil est aliud quam lumen naturale paulo longius diffusum, verum etiam ad veritatem, virtutemque excoleandam, in quo tota ejusdem mentis humanæ salus versatur, idcirco vera de mundi gubernatione sententia naturali lumine fundata maximus est salutis humanæ fomes.

⁶ Ex hac minima scintillula vitalis calor.] Ex hoc minimo mentis tuæ lumine veritas virtusque, quæ prima sunt æternæ vitæ semina.

⁷ Eam mentium constat esse naturam, etc.] Modus enim sive corporis sive etiam mentis non nisi contrario modo fugatus obliteratur: quomobrem ut vera opinio a mente nostra non recedit, nisi falsa accedente, sic falsa opinio recedente, veram mentem subit. Ea autem est inter perturbationes et falsas opiniones necessitudo, ut sicut falsæ opiniones ex perturbationibus, ita perturbationes ex falsis opinionibus oriantur: propterea nunc dicitur ea mentium natura, ut quoties abjecerint veras, falsis opinionibus induantur, aut, ut alii legunt, imbuantur: ex quibus orta perturbationum caligo. Quocumque autem modo oriantur perturbationes, his mens humana offunditur: ita ut recte nunc

tur, ex quibus orta perturbationum caligo (5) verum **A** illum confundit intuitum ^a, hanc paulisper lenibus, mediocribusque ^b fomentis attenuare tentabo, ut dimotis fallacium affectionum tenebris, splendorem veræ lucis possis agnoscere.

88 METRUM • VII.

ARGUMENTUM. — *Ut lumen siderum, nubibus; perspicuitas aquæ, cæno; et cursus fluminis, rupe opposita: sic cognitio veritatis impeditur perturbationibus, quæ idcirco pellendæ.*

Nubibus atris
Condita nullum
Fundere possunt
Sidera lumen.

5 **89** Si mare volvens
Turbidus auster

Misceat æstum,
Vitrea dudum,
Parque serenis
10 Unda diebus,
Mox resoluta
Sordida cæno
Visibus obstat.
Quique vagatur
15 Montibus altis
Defluus amnis,
Sæpe resistit
Rupe soluti
Objice saxi.
20 **90** Tu quoque si vis
Lumine claro

INTERPRETATIO.

^a Mentis.

^b Remediis.

Astra involuta caligine nigra nequeunt mittere ullum lucem. Si auster turbulentus, versans æquora, turbet

B fluctum, aqua prius perspicua, et similis luci cæno, statim disperso luto impura, impedit aspectum. Elqui fluvius discurret et locis sublimibus fluens; hic non raro sistitur scopulo opposito montis fracti. Similiter si tu

NOTÆ.

dicatur perturbationum caligo verum mentis intuitum confundere.

¹ Hanc paulisper lenibus.] Eanescente quidem perturbationum caligine, vera lux menti affulgebit: sed ut in corporibus, sic in mentibus mediocria primum, deinde firmiora remedia adhibenda sunt: sicut jam dictam est.

* Quod ab Adone filio regis Cypriorum vocatur Adonium. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet dimeter componitur ex dactylo et spondeo.

Mens nostra veritatem assecutura, primum ab aliquo veluti sole informetur, necesse est, quod ipsa sui luminis origo esse nequeat: deinde hujus informationis eadem sit proxime conscia; quod auctor hujus informationis non informet nisi monendo; postremo ipsa informationis evidentia convicta, quo auctor hujus luminis ducit, eo proprio nutu seratur consentiens: quod in hoc consensu versetur ipsius veritatis forma. Atqui perturbationes hæc omnia impediunt; sicut triplici exemplo deinceps demonstrabitur: quomobrem recte concludit Philosophia, veritatis assequendæ causa, mentem exuendam esse ejusmodi perturbationibus.

1. Nubibus atris.] I. Igitur sicut nubes atræ cælum inter et terras interjectæ impediunt, quominus sidera suos radios ad terras usque emittant: quod nimirum nubes illæ corpora sint opacæ, quorum est lumen remittere: ita perturbationes Deum inter et mentem humanam veluti interjectæ impediunt, quominus Pater ille luminum Deus suos radios ad mentem usque humanam emittat: quod prædictæ perturbationes, cæu opacæ quædam corpora, lucem cælestem remittant. Huc referri potest quod dicitur Sap. ix: *Etsi quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur.* Mitte illam de cælis sanctis tuis et a sede magnitudinis tue, ut mecum sit et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te... Quis enim hominum poterit scire consilium Dei; aut quis poterit cogitare quid velit Deus? cogitationes enim mortalium timidæ et incertæ providentiæ nostræ: corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.

5. Si mare volvens.] II. Sicut aqua marina, prius instar vitri pellucida, cæno postea ventis resoluta ita sordescit, ut luminis sit impervia, proindeque immista corpora occultet: non aliter mens humana cæ-

lesti prius luminis penetrabilis, commotis postmodum perturbationibus ita obscuratur, ut nullo se lumine videat perfundi, et familiaria proinde ignoret.

Neque vero abs re et aqua marina cæteris aquis, et auster reliquis ventis hic præfertur; nam aqua marina ut pote quæ salsa, rectam luminis trajectionem magis quam dulcis aqua juvat, cæteris paribus, est quæcunque alia aqua pellucidior. Auster vero ventus a meridie flans, quod calidior sit, aquam marinam, commoto cæno, magis videtur perturbare.

14. Quique vagatur.] III. Quemadmodum flumen a montibus altis præcipitans, opposita montis soluti rupe sistitur: ita mens humana inagno quodam naturali impetu ad assensionem veritatis propensa, opposita perturbatione retardatur.

Hic autem grammaticis observari possunt hæc voces, amnis, defluus, obex, et saxum. 1º Enim amnis, testatur Varrone iv de l. l., est flumen, quod circum aliquid: quasi dicatur ex *appi* et *vio*, vel potius ex *am*, circum, et *no*, hoc est *nato*: quam forte ob causam Oceanus, quod orbem ambiat universum, poetis vocatur amnis. Sic Tibull. l. iii, el. 4:

Jam nox æthereum nigris emensa quadrigis
Mundum, cæruleo laverat amne rotas.

2º Defluus idem quod *labens*: antiquiorem tamen auctorem, qui hac voce, defluus, usus fuerit, invenire non potui: hanc excitare potuit Virgil. iii Georg., v. 416:

Udisque aries in gurgite villis
Mersator, missusque secundo defluit amni.

3º Obex dicitur ab *objiciendo*, quia foribus objicitur: hinc apud poetas sæpius scribitur *objice*, et, mutata etiam hac scriptura, prima syllaba proluccitur, ut apud Virgil. iv Georg., v. 422:

Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.

Et Claudian. l. i de Raptu Proserpinæ:

Sive quod obicibus discurrens ventus operis.

4º Saxum hic montem significat: ut in Æneid., v. 507:

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

20. Tu quoque si vis.] Cum ergo prædictæ perturbationes tantum sint impedimentum ut clare distinctæque cognitionis, sicut etiam veræ sententiæ habendæ, si cupias et evidenti cognitione veritatem percipere, et quod evidenti illa recta ducere potest, judicando segni, tu mentem præjudiciis sic exue, ut neque gaudio, neque timore, neque spe, neque dolore,

Cernere verum,
Tramite recto
Carpere callem :
25 Gaudia pelle,
Pelle timorem,

A Spemque fugato,
Nec dolor adsit.
Nobila mens est,
30 Vincitque frenis,
Hæc ubi regnant.

INTERPRETATIO.

cupis intueri veritatem notione evidenti, et tenere judicando iter tritum semita recta, remove lætitiā, remove metum, expelle spem, neque ægritudo pertineat ad tuam

mentem : cum enim hæc perturbationes dominantur menti, tum eadem mens obscuratur, et detinetur, veluti totidem vinculis.

NOTÆ.

neque qualibet alia perturbatione ductus sententiam feras : ut enim his affectionibus, veluti quibusdam nebulis, mens perceptura obscuratur, sic iisdem tanquam frenis recte iudicatura cohibetur. Propterea Virgilius significatur animum his affectibus obscuratum suæ etiam originis oblivisci, canit vi *Æn.*, v. 733 :

Hinc metuunt, cupiuntque, do'ent, gaudentque : nec

Respiciunt clausæ tenebris et carcere cæco.

25. *Gaudia pelle.*] Perturbatio versatur in quadam commotione mentis a corpore orta : quamobrem cum commotio illa infinitis prope modis fieri possit, deficiat esse non potest perturbationum numerus. Hic tamen numerantur quatuor perturbationum genera, quod novum non est : nam Cicero passim docet perturbationes esse quatuor, nempe lætitiā, libidinem, metum et ægritudinem : ex quibus duas priores ait nasci ex duobus opinatis bonis, lætitiā quidem ex præsentibus, libidinem ex futuris ; duas vero posteriores ex duobus malis opinatis, metum quidem

B futuris, ægritudinem præsentibus. Sic Horatius Epist. l. i, epist. 6 :

Gaudeat, an doleat, cupiat, metuat : quid ad rem ?

Ejusdem numeri meminit S. Augustinus, S. Hieronymus, pluresque alii post Virgilium loco mox citato. Et certe quemadmodum quatuor principalibus ventis, reliqui venti ; sic quatuor principalibus perturbationibus reliquæ perturbationes possunt significari : quod non nemo, testimonio Conimbricensium, sic expressit :

Spes levat arrectos metus alto a verice fluctus
Deiecit : hinc animum pulsant furibunda volupias :
Inde dolor : fluctus ceu fracti fluctibus altum
Clamorem ingeminant : piccis abscondit nimbis
Nec radios fundit ratio nec vela gubernat.

29. *Nobila mens est.*] Mens enim humana prædictis perturbationibus commota aut veritatem non percipit ; aut si illam percipiat, ab a-sensione veritati perceptæ danda prohibetur : quamobrem, veritatis ejusdem gratia, mens humana ejusmodi perturbationibus, ut reliquis præiudiciis liberetur necesse est.

LIBER SECUNDUS.

91 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — Philosophia, præfata causam ægritudinis Boetii-næ esse fortunæ prioris affectum, rhetorico more Boetium persuadere conatur, ipsum non debere affligi de inconstantiâ fortunæ, quam noverat naturaliter inconstantem, quamque ut dominam sibi proposuerat, quo ipsa ducere vellet sequendam.

Posthæc pauli-per obtulit ^a, atque ubi ^b attentionem

nem meam modesta taciturnitate collegit, sic exorsa est : 92 Si penitus ^a ægritudinis tuæ causas habuitque cognovi, ^b fortunæ prioris affectu, desiderioque tabescis ; ea tantum ^b animi tui statum, sicuti tu tibi fingis, mutata pervertit. Intellego ^c multiformes illius ^d prodigii fucos, ^d et eo usque cum iis, quos eludere nititur, (5) blandissimam familiaritatem, dum

INTERPRETATIO.

^a Philosophia.

^b Fortuna.

^c Varias hujus monstri præstigias.

^d Novi fortunam eo usque blandiri familiariter.

NOTÆ.

^a Attentionem meam collegit.] Quicumque enim voluerit mentem non solum præiudiciis exuere, sed etiam veris informare disciplinis, is animo attendat necesse est : primum quidem ad causas præiudiciorum : deinde ad viam veritatis inveniendæ : hæc enim attentione, veluti prece quadam, Auctorem luminis veritatisque Deum rogamus, ut mentem nostram, qua in nos propendet, benevolentia instruat. Hæc autem mentis attentio non auditoris solum, sed ipsius etiam loquentis silentio excitari solet : modesta, ut nunc dicitur, taciturnitate.

^b Ægritudinis causas habuitque.] Hoc est, id a quo sit, idque in quo versetur illa ægritudo, qua mens Boetii afflicta jacet.

^c Fortunæ prioris affectu desiderioque tabescis.] Cum jam constet ex prædictis causam hujus ægritudinis esse perturbationem, superest duntaxat dicendum quenam sit illa perturbatio. Optime autem profertur fortunæ prioris affectus et desiderium. Boetius enim videtur, hæcenus fortunam prosperam expertus, hanc temere credidisse immutabilem : unde tanto nunc illius desiderio tenetur, ut dissipatis solidioris ejus corporis partibus, ut metallum igne solet, liquefieri et solvi v. deatur, quod tabescere est.

^d Prodigii fucos.] Prodigium, si credamus Ciceroni, id vocatur quod prædicat futurum : prædictiones enim, inquit ii de Nat. deor., et præsentiones rerum futurarum, quid aliud declarant nisi hominibus ea quæ sint, ostendi, monstrari, portendi, prædici : ex quo illa ostenta, monstra, portentia, prodigia dicuntur. Cum igitur fortuna ita sit inconstans ut prospera adversam, adversa prosperam veluti prædicere videatur, idcirco fortuna potuit hic vocari prodigium. Fucus vero herbae marinae genus, quo vestes tinguntur : unde Horatius Carm. l. iii, od. 5 :

Neque amissos colores
Lana refert medicata fucus.

Quod autem mulieres præsertim illius herbae colore uti soleant ad mentiendum oris colorem, inde fieri potuit, ut quodcumque mendacium vocaretur fucus : sicut simulata apud fucus appellatur. Varia autem sunt mendacia fortunæ, quippe quæ, hominis fallendi causa instar Protei, formas se vertit in omnes : quocirca Philosophia dicere merito potest hic multiformes fortunæ fucos.

^e Et eo usque, etc.] Locus hic nonnullis ita videtur obscurus, ut gratia hujus intelligendi, putaverint addendum esse, exercet, aut saltem exercere. Sed nihil

intolerabili dolore confundat, quos ^a insperata reliquerit. Cujus si ¹ naturam, mores, ac meritum reminiscare, nec habuisse te in ea ^b pulchrum aliquid, nec amisisse cognoscere. Sed, ut arbitror, haud multum tibi hæc in memoriam revocare laboraverim.

93 Solebas enim præsentem quoque, blandientemque ^c virilibus ^d incessere verbis, eamque ^e de nostro adyto prolatis insectabare sententiis. Verum ^f omnis subita mutatio rerum, non sine quodam quasi fluctu contingit animorum. Sic factum est, ut

A tu quoque paulisper (5) a tua tranquillitate discesseris. Sed ^g tempus est, haurire ^h te aliquid ac degustare molle, atque jucundum, quod ad interiora ⁱ transmissum, validioribus haustibus ^j viam fecerit. Adsit igitur rhetoricæ suadela dulcedinis, quæ tum tantum ^k recto calle procedit, cum nostra instituta ^l non deserit; cumque hæc ^m musicalis, ⁿ Laris nostri vernula, (10) nunc leviores, nunc graviore ^o modos succinat. **94** Quid est igitur ^p o homo, quod te in mœstiliam luctumque dejecit? ^q novum ^r credo ali-

INTERPRETATIO.

- ^a Ex inopinato
- ^b Grande.
- ^c Generosus.
- ^d Reprehendere.
- ^e Philosophicis.
- ^f Animo.
- ^g Mentis.
- ^h Remediis.

- ⁱ Recte disserit.
- ^j Philosophica.
- ^k Rhetorica.
- ^l Ars componendi canendique carminis.
- ^m Mancipium philosophiæ.
- ⁿ Carmina canet.
- ^o Forte.

NOTÆ.

addendum putamus: sic enim reddi potest: *Intelligo fortunæ fucos, et familiaritatem cum iis quos eludere nititur, eo usque blandissimam, dum, etc.* Blandus autem ille dicitur qui suavis, sed fallacibus, utitur verbis: quo nomine nullum aptius imponi potuit fortunæ, quippe quæ si non verbis, saltem factis non minus fallacibus quam suavis uti consuevit: ut intolerabili dolore confundat, quos insperata reliquerit.

¹ *Naturam, mores ac meritum.*] Philosophia adhuc loquitur de fortuna, ethnicorum more, veluti de quodam numine: unde quemadmodum de quadam mente diceret, sic de fortuna nunc dicit *naturam, mores et meritum.* *Natura* hujus falsi numinis esset res cogitationis particeps; *mores* ejusdem, modus cogitandi; *meritum* denique, bonum vel malum quod ab hoc numine sit: quem enim fortuna erigit prospera, eundem adversa deprimit.

² *De nostro adyto prolatis.*] Id est *philosophicis.* C Adytum enim est sacer locus quo nulli, præterquam sacerdoti, adire fas est: *adytum* quippe nomen Græcum ab a quod vocant *privatium* et *δῖον*, quod est *ingredior*, ortum: quamobrem ethnici locum ex quo oracula reddebantur, vocabant *ἄδυτον*: *Æn.* II, v. 114:

Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat

Com igitur suum dicatur esse Philosophiæ templum, sua oracula: suum etiam erit Philosophiæ *adytum*, ex quo suas sententias proferat: quibus sententiis Boetius, dum prosperitatem haberet, cæterorum oratorum more, uti solebat ad incessendam præsentem blandientemque fortunam.

³ *Omnis subita mutatio, etc.*] Mens humana tanta necessitudine conjuncta est, primum quidem cum humano corpore, deinde cum rebus externis, his ut mutatis illa mulietur cogitando: sic corpore male affecto mens dolet; sic non sine quadam animi ægritudine avellimur a patria, ab amicis, ab opibus; atque hæc mutatio tantomagis sentitur, quanto magis subita: nam, ut ait S. Gregor. homil. 35, minus jacula feriunt quæ prævidentur: gravius nocet quodcumque inexpectum accidit.

⁴ *Tempus est.*] Continuata ea, quam Philosophia supra adhibuit, comparatione, a corporibus notis ad mentes cognoscendas eadem Philosophia nunc progreditur. Scilicet quemadmodum gustus organa, hausti primum tenuioribus mollioribusque cibis, ipso usu ita disponuntur, ut gravioribus postea sustinendis fiant apta, juxta illud Martialis, Epigram. I, v, epigr. 77:

Profecto poto Mithridates sepe veneno,

Toxica ne possent sieva nocere sibi.

Tu quoque cavisti cœnando tam male semper,
Ne posses unquam, Cinna, perire fame.

Sic mens humana auditis primum levioribus argumentis, aptior redditur ad percipienda graviora argumenta, quibus ab erroribus suis possit liberari. Propterea Philosophia firmiora deinceps argumenta propositura nunc incipit a levioribus, quæ soluta partim, partimque stricta oratione exponit. Leviora autem hæc argumenta dicit esse et *suadela* et *rhetoricæ dulcedinis*: *suadela* quidem: *suadela* enim sive *suada* est virtus persuasionis, quæ antiquis dicebatur *Dea*: hinc Græcis vocatur *πείθω*, id est persuasio; *rhetoricæ vero dulcedinis*: quia rhetores, ut pote qui latius loquuntur ad discrimen dialecticorum, qui compressius, præsertim placere student: nec persuadent, nisi clara distinctaque notatione, quam philosophicis præceptis acceptam referimus, utantur: hinc Tullius ait *sine philosophia non posse fieri eum, quem quærimus, eloquentem*: hinc ipsa Philosophia nunc asserit, *suadela* tum tantum recto calle procedere, cum philosophica instituta non deserit. Denique quod Philosophia rhetorica hæc argumenta propositura sit stricta oratione, idcirco *musica Laris* philosophici *vernula* modos succinat, necesse est. *Musica* enim est ars non solum canendi, sed etiam componendi carminis: *musica* quippe non secus ac *musicum* dicitur a *musis*; at *musica* est *Laris* philosophici *vernula*: quoniam *vernula* sive *verna* est mancipium ex mancipio natum: in quo differt a servo, qui non nascitur, sed fit alterius juris: *musica* autem dici potest mancipium ex mancipio philosophiæ natum: si quidem *musica* orta est a *Musis*, quæ philosophiæ, veluti ancillæ quædam famulantur. De Laribus vide I, I, prof. 3, not. 4.

⁵ *O homo.*] Modus iste loquendi est superioris, aut ejus saltem qui significat, se nullam cum eo, quem alloquitur, familiaritatem habere. Sic Terentius: *Proh Juppiter*, inquit, *tu homo adigis me ad insaniam*. Sic Petrus Lucæ xxi: *O homo, non sum, Mon ami, je n'en suis point*. Hinc autem Philosophia incipit suas ratiunculas rhetorice proponere, quas si ad dialecticam formam revocare conatus fueris, nonnullas animadvertere poteris repetitiones: nec mirum: notum quippe, quod Zeno dixit, rhetoricam palmæ, dialecticam pugno similem esse, quod latius loquerentur rhetores, dialectici autem compressius: sic loquitur Seneca. Quidquid sit, duas præsertim hic advertimus ejusmodi ratiunculas.

⁶ *Novum credo.*] Prima rhetoricæ ratiuncula, quæ sic videtur posse contrahi. Cum mens humana, quemadmodum et corpus veteribus usitatisque non commoveatur, tua mens, o Boeti, non debuit fortunæ

quid, inusitatumque vidisti. Tu, fortunam putas erga A te esse mutata? erras. Illi semper ejus mores sunt, ista natura. Servavit circa te propriam potius in ipsa sui mutabilitate constantiam (5). Talis erat cum blandiebatur, cum tibi falsæ illecebris felicitatis alluderet. Deprehendisti a cæci numinis ambiguos vultus. Quæ sese adhuc aliis velat, tota tibi prorsus innotuit. Si probas b, utere moribus c, ne queraris. Si perfidam perhorrescis, sperne atque abijce perniciose ludentem. Nam quæ nunc tibi est tanti causa mœroris, (10) hæc eadem tranquillitatis esse debuisset. Reliquit enim te, quam non relicturam nemo unquam poterit esse securus. An vero tu pretiosam æstimas abituram felicitatem? et cara tibi est fortuna præsens nec mœnendi fida, et cum discesserit, allatura mœrorem? Quod si nec ex arbitrio retineri potest, et B calamitosos fugiens facit, quid est (15) aliud fugax, quam futuræ quoddam calamitatis indicium? Neque enim quod ante oculos situm est, suffecerit intueri. Rerum exitus prudentia metitur: eademque in alter-

utro mutabilitas, nec formidandas fortunæ minas, nec exoptandas facit esse blanditias. 95 Postremo æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ d aream geritur, cum semel iugo ejus colla submiseris. Quod si manendi abunde quæ scribere legem velis ei, quam tu dominam sponte elegisti, nonne e injurius fueris, et impatientia sortem exacerbēs, (5) quam permutare non possis? Si f ventis vela committeres, non quo voluntas peteret, sed quo flatus impellerent, promovereris. Si arvis semina crederes, feraces interse annos, sterilesque pensares. Fortunæ te regendum dedisti, dominæ moribus oportet obtempere. 96 Tu vero a volentis rotæ impetum relinere conaris? At omnium mortalium stolidissime: si manere incipit, e fors esse desistit.

97 METRUM * PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Fortuna instar Euripi, instabilis non solum plures, sed eundem hominem unius horæ apatio erigit deprimitque.*

Hæc cum superba verterit vices dextra,
Exæstantis more fertur Euripi;

INTERPRETATIO

a *Fortunæ varias formas.*

b *Fortunam.*

c *Ejusdem fortunæ.*

d *Regnum.*

e *Injurius.*

f *Navigares.*

g *Fortuna.*

Ubi hæc fortuna alternaverit vices manu imperiosa eadem rapitur instar Euripi exstantis; fortuna crude is conculcat subito principes metuendos, et statim

NOTÆ.

eventu commoveri, nisi hic novus fuerit et inusitatus. Atqui nihil hic novi, nihil inusitati: cum semper et ubique fortuna fuerit in sua mutabilitate constans, ut nunc experiris. Quare tantum adest, ut fortuna C hæc debuerit tibi esse tanti causa mœroris, ut potius eadem tranquillitatis causa esse debuisset: reliquit enim te, quam non relicturam nemo unquam poterit esse securus: imo quam esse abituram certus esse debet prudens, quippe qui etiam futura prospicit. Hic porro addendum duntaxat, cur Philosophia nunc dicat cæci numinis ambiguos vultus?

Fortuna nimirum antiquis erat, 1° quidem numen, quod ignoratis plurium effectorum causis, hæc non nisi a fortuna, quam propterea numen vocabant, oriri posse arbitrabantur. 2° Numen cæcum, sive quod temere nunc probos malis, nunc improbos bonis afficeret; sive etiam quod eos plerumque effligeret cæcos quos complecteretur. 3° Numen gerens ambiguos vultus, quod saxi instar globosi, cui idcirco insistere fingebatur, volubilis quos paulo ante benigno vultu exxerat ad gloriam, eosdem severo ad infamiam traduceret. Sic Horat. de Gyge cecinit Carm. I. II, od. 5:

Quem si puellarum insereres choro
Mire sagaces falleret hospites,
Discrimen olæurum solutus
Crinibus ambiguoque vultu.

a *Postremo æquo animo, etc.*] Altera rhetoricæ ratiuncula, que sic videtur posse exprimi. Quicunque sese alterius iugo sponte submisit, is mores ejus patienter ferat, necesse est: injurius aliqui fuerit cum sibi, tum suo principi: principi quidem, si eadem manendi abunde legem velit scribere: sibi vero, si impatientia sortem exacerbant, quam permutare non possit. Sic navigantes et seminatores, quod se suæque elementis commiserint, ad nuntum non appellant, metuntque. Cum igitur, o Boeti, te fortunæ iugo sponte submiseris; cum tu fortunam dominam sponte elegeris; cum fortunæ te regendum dederis, æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ aream geritur; dominæ moribus oportet obtempere.

Area autem dicitur locus vacuus: quasi exarueri nec possit quidquam generare. Sic vicinitas ædium ædibus vacans dicitur area. Sic etiam locus frumentis terendis destinatus vocatur area. Potuit autem Philosophia propter hujus ultimi loci similitudinem, mundum hunc appellare fortunæ aream quod sicut in area frumentum a tritore, sic in mundo homines a fortuna nunc huc nunc illic prosperitate vel adversitate versentur.

a *Volentis rotæ.*] *Fortunæ:* Veteres quippe fortunam, non modo cæcam et furenti similem, verum etiam volubili saxo pendentem effinxerunt, quod fortuna iisdem videretur omnia non solum temere et cæco impetu administrare bonis adversa, malis hominibus prospera, sed instar globi vaga, necessitate quadam naturæ volvi: adeo ut non minoris esset stultitiæ, fortunæ, quam siderum reluctari conversationibus. Propterea Baptista Mantuanus:

Fidite virtuti, fortuna fugacior undis
Non manet.

* Quod vocant ianbicum Hyponactium. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum D quilibet sex pedibus constans, paribus quidem iam-bum, imparibus vero spondeum sæpius habet.

1. *Verterit vices.*] Quæ alternis fieri solent, hæc appellamus vices: hinc vicissim idem quod alternis. Fortuna autem propter nativam suam inconstantiam omnia alternis mutat, modo pluribus, modo uno prospera et adversa: quod ita frequens et notum, ut Latini fortunam appellant vicem: ita Cicero passim, mihi, inquit, necesse est et meam et aliorum vicem pertimescere: valde et meam et vestram vicem doleo.

1. *Dextra superba.*] Pars pro toto: fortuna autem Horatio et aliis dicitur superba; quod hominibus altior, hos ad nuntum videatur regere. Sic Seneca in Med., v. 205:

Scepbris superbas quisquis admovit manus.

2. *Exæstantis Euripi.*] Euripus vox Græca significans fretum. Duplicis est generis: alius arte, alius natura factus. 1° Euripus artificiosus, alveus est ma-

98 Dudum tremendos sæva proterit reges,
Humilemque victi subleuat fallax vultum;

5 Non illa miseros audit; haud curat fletus,
Utroque gemitus, dura quos fecit, ridet.

Sic illa ludit, sic suas probat vires,

99 Suique magnum monstrat ostentum, si quis
Visatur una stratus ac felix hora.

A

100 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia introducit fortunam, quæ opes, dignitatesque sui juris esse causata, exemplo cæli, terræ et maris probat, se potuisse hæc, absque ullius injuria, ad arbitrium ut Crasso, cæterisque, sic Boetio et dare et auferre.*

Vellem autem pauca tecum ¹ fortunæ ipsius verbis

INTERPRETATIO.

mendax erigit caput abjectum hominis subacti. Hæc non audit afflictos: non flectitur lacrymis, et ridet sponte questus, quorum ipsa crudelis est causa. Sic

fortuna ludit, sic probat vires suas, et ostentat ingens miraculum suæ virtutis, quando hac agente, idem homo videtur simul miser et beatus eadem hora.

NOTÆ.

gnifico opere aquas in morem fluvii deducens, qui in hoc differt a Nilo pariter artificioso, quod Nilus hic sit major, Euripus vero minor: de utroque loquitur Tullius II de Leg. Ductus, inquit, aquarum, quos isti Nilos et Euripos vocant, quis non, cum hæc vident, irriserit? ² Euripus naturalis est pars maris inter Aulidem Bœotiae portum, et Eubœam insulam, cujus meminit Strabo I. IX, et Plin. I. II. Hoc mare non instar Oceani arsuat, sed septies sæpiusque, unius diei et noctis spatio, tanto impetu recurrit, ut ventos etiam ac plenis velis navigia frustretur: quod nimirum aquæ huc præcipites obiectibus insulis undique remittantur: propterea nunc dicitur *exæstuans*. Atque inde factum est ut fortuna, cogitatio humana, aut quælibet alia res mutationi valde obnoxia, diceretur instar Euripi inconstans.

Philosophia demum eam, quam soluta oratione incœperat, fortunæ inconstantis probationem versibus continuans, ejusdem inconstantiam ostendit etiam in regibus.

3. Proterit reges.] Fortuna aliquando ipsos etiam reges et imperatores imperio et potestate exiit. Sic Lacedæmonii, ut ait *Ælianus*, cum Thebanorum domini essent, adeo rursus ab illis fuerunt subacti, ut Thebani non solum Peloponnesum pervenirent, verum etiam Eurotam transirent, et Lacedæmoniorum terram devastarent. Sic, referente Ammiano Marcellino, Dionysius gentium quondam terror, Corinthi literario ludo præfectus fuit.

4. Victi subleuat vultum.] Eadem fortuna victos nonnunquam erigit. Sic *Amyntas Macedo*, ex prædicto *Æliano*, cum ab accolis finitimisque barbaris victus regnum perdidisset, stantebat apud animum suum regionem etiam in universum relinquere, tantum ut vitam salvam et incolumem servare posset. Dum in his anxius ageret, quidam ad eum dictum *Hellopidæ* protulit. Itaque occupato illo loco collectisque militibus, recuperavit imperium. Sic ex eodem auctore, *Dion Hipparini* filius in casilium missus a *Dionysio* cum bis mille militibus cum rursus expugnavit. Ita effecit, ut in quo statu fuisset antea, in eum jam suæ calamitatis auctorem detruderet. Atque hæc fortunæ vicissitudo tantum malum videtur, hanc ut inter cæteras calamitates imprecetur *Megara* apud *Senecam* in *Thyeste*, v. 33:

Dubia violenta domus

Fortuna reges inter incertos labet.

Miser ex potente fiat, ex misero potens,

Fluctuque regnum casus assiduo ferat.

5. Non illa miseros audit.] Fortunam quippe insanam esse et cæcam et brutam perhibent philosophi, ex *Cicerone*.

6. Utro gemitus, dura quos fecit, ridet.] Durum est te ridere eum præsertim qui ex beato factus est miser: tuam enim misericordiam potius quam risum ille deberet provocare: durius eum, cujus miserie injustus auctor fueris: tanti enim criminis te potius oporteret ponere: sed durissimum id sponte exsequi: necessitas enim quæ aliquando etiam inviti ridemus, posset ejusmodi risus atrocitatem minuere:

cum igitur fortuna ultro rideat miseros, quos ipsa fecit inique, merito nunc vocatur *dura*.

7. Sic illa ludit.] Ludere ille dicitur, qui temere huc illicque discurrit: verbum enim a *Lydis*, qui ex Asia, *Tyrrheno* duce, in *Hætruriam* concessere, ibique extraordinarios illos motus, quos postea ludos sive circenses, sive theatrales vocaverunt, invexere. Hinc *ludiones* sive *ludii*, nimirum pueri puberes, elegantibus tunicis induti, galea insuper, ense, et parma armati, qui circensibus et theatralibus pompis incedere solebant, veluti pompæ duces, *Sallii* similes: quorum meminit *Ovid.* I de Art.:

Dumque rudem præbente modum tibicine *Thusco*

Ludius æquatam ter pede pulsat humum.

Propterea *Horatius* bellum vocat ludum Martis I. I *Carm.*, od. 2:

Heu nimis longo satiate ludo,
Quem juvat clamor, galeæque læves,
Acer et Mauri peditis cruentum
Vultus in hostem.

8. Quamobrem cum fortuna non solum rideat, ut jam dictum est, sed etiam temere nunc huc, nunc illic discurrat, instar Martis, prospera modo, modo adversa, optime perhibetur ludere. Sic fortunæ accessum recessumque idem *Horatius* vocavit ludum *Carm.* I. II, od. 1:

Motum ex *Metello* consule civicum
Bellique causas, et vitæ, et modos
Ludumque fortunæ gravesque
Præcipuum auxilias et arma.

Sicut *Virgil.* *Æn.* XI, v. 426, cecinit:

Multos æterna revisens

Lusit, et la solido rursus fortuna locavit.

9. Sic suas probat vires.] Continuatur prædicta similitudo: qui enim ludunt, hi suas certando expeririunt vires.

8. Ostentum.] Opus tantum ut dignum videatur, quod veluti admirabile digito ostendatur.

9. Una stratus ac felix hora.] Maximum sane levis inconstantisque fortunæ argumentum. Putant nonnulli horam hic significare diem; sed quo brevius temporis spatium hora notabit, eo magis mentem loquentis *Philosophiæ* manifestabit.

¹ *Fortunæ verbis.]* I. *Philosophia* loquenti in fortunam introducitur: nam in omnibus rebus, inquit *Cicero* I de Inv., similitudo est satietatis mater: quare *Philosophia* varietate occurrentis satietatis, deinceps utitur illo loquendi modo quem *rhetoires* vocant *conformationem*, quæ tunc est, cum aliqua, quæ non adest persona, confingitur qua-i adsit. Et certe cum injustum videatur, quempiam damnari inaudium, non immerito fortuna nunc introducitur, suam in *Boetium* de ipsa fortuna graviter conquestum causam defensora: at *Philosophia* vult, se præside, verba fortunæ a *Boetio* attentius considerari, ne hic aut præcipitatione aut præjudicio actus sententiam iniquam de ipsa fortuna ferat. Potest autem hic fortunæ sermo sic contrahi. Si iniquum est, inquit, te de eo conqueri numine, a quo non modo nullam injuriam, sed

agitare. Tu igitur an ^a jus postulet, animadvertite. Quid tu, ^b o homo, ^c eam me ^d quotidianis agis querelis? Quam tibi fecimus injuriam? Quæ tua tibi detraximus bona? **101** ^e Quovis iudice de opum, dignitatumque mecum ^f possessione contende. Et, ^g si cujusquam mortalium proprium quid horum esse monstraveris, ego jam tua fuisse, quæ repelis, sponte concedam. Cum te matris ex utero natura produxit, ^h nudum rebus omnibus, inopemque (5) suscepi, meis opibus fovi, et, quod te nunc impatientem nostri facit, ⁱ favore prona indulgentius educaui, et omnium, quæ mei sunt juris, ^j affluentia et splendore circumdedi. Nunc mihi retrahere manum ^k libet, ^l habe gratiam, ^m velut usus alienis: non habes jus querelæ, tanquam prorsus tua perdidideris. Quid igitur ingemiscis? nulla (10) tibi a nobis est allata violentia. ⁿ Opes, honores,

A cæteraque talia mei sunt juris. Dominam famulæ cognoscunt; mecum veniunt, me abeunte discedunt. Audacter affirmem, si tua forent, quæ amissa conquereris, nullo modo perdidisses. **102** ^o An ego sola meum jus exercere prohibebor? ^p Licet cælo, proferre lucidos dies, eosdemque tenebrosis noctibus condere. ^q Licet anno, terræ vultum nunc floribus frugibusque redimire, nunc nimbis frigoribusque confundere. ^r Jus est mari, nunc ^s strato æquore blandiri, (5) nunc procellis ac fluctibus inhorrescere. Nos ad constantiam nostris moribus alienam, ^t inexplata hominum cupiditas alligabit? Hæc nostra vis est, hunc continuum ludum ludimus. Rotam volubili orbe versamus, infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende si placet, sed ea lege, uti nē, B cum ^u ludici mei ratio poscet, descendere (10) inju-

INTERPRETATIO.

- ^a *Æquum sit.*
- ^b *Dicet fortuna.*
- ^c *Officiosissima.*
- ^d *Abundantia.*

- ^e *Placet.*
- ^f *Placido.*
- ^g *Insalubilis.*
- ^h *Ludi.*

NOTÆ

quodeunque habueris bonum, acceperis, injustæ sunt prorsus et iniquæ illæ, quibus me quotidie afflicis, querelæ: si quidem non modo nullam tibi intulit injuriam; opes et dignitates, ut pote meas, auferendo: verum etiam quidquid habueris boni, opum videlicet et dignitatum, illud totum mihi, tanquam illarum dominæ debes: quemadmodum cælo, unde nox, debetur dies; terræ, unde sterilitas, debetur fertilitas; mari, unde tempestas, tranquillitas; Jovi ipsi, unde mala, bona debentur. Sic Cræsum, sic regem Persarum, absque ulla eorum injuria, excepi. C Tu igitur an jus postulet, animadvertite.

^a *O homo.*] Jam monuimus, nos sic compellere eos cum quibus volumus videri nullam nos habere familiaritatem. Pros. I hujus libri.

^b *Cotidianis.*] Alii scribunt *quotidianis*: pro diversa scilicet hujus vocis interpretatione: si enim *quotidianum* dicatur a *quot* sive *singulis diebus*, ut placet Corauro apud Cassiodorum; quemadmodum dicitur *quot calendis, quot mensibus, quot annis*, optime scribitur *quotidianum*: si vero dicatur a *continenti die*, sicut dicit patet Marius Victorinus l. i., scribendum erit *cotidianum*.

^c *Quovis iudice.*] Cum nemo iudex fuerit in sua causa, bene fortuna ad judicem provocat: sed ad quemlibet melius, ne ulla sit anteoccupationis suspicio.

^d *Possessione.*] Possessio hic jus est possidendi. Sicut Tull. pro Quin. *bonorum possessio spectatur*, inquit, *non in aliqua parte, sed universis quæ teneri et possideri possunt.*

^e *Si cujusquam mortalium.*] Fieri posset ut quæ Boetii non sunt bona, hæc quorundam aliorum hominum essent; tamen ne ullus supersit conquerendi locus, fortuna ponit nullius hominis propria esse, quæ deinceps enumerabit bona.

^f *Nudum rebus omnibus.*] II. Fortuna causatur, sua esse bona, quæ Boetius conqueritur se amisisse. Cum homo ex duplici parte constet, mente nimirum et corpore, propterea bonum hominis, quod vulgo definitur id quod homini est conveniens, duplicis est generis: alterum mentis, alterum corporis. Bonum mentis versatur in cogitatione, ea præsertim cuius homo dominus est: atque in ejusmodi bonum fortuna nihil potest. Bonum vero corporis in hoc præsertim consistit, quod homo ex utero suscipiatur; susceptus foveatur; fatus educetur; educatus opibus et dignitatibus cunuletur; quæ omnia fortunæ esse dicuntur.

tur: unde fortuna hic. Cum *te*, inquit, *matris ex utero natura produxit, nudum rebus omnibus inopemque suscepisti, meis opibus fovi, indulgentius educaui, et omnium quæ mei juris sunt, affluentia et splendore circumdedi.*

^g *Habe gratiam.*] Habere, agere, et referre gratiam sæpius sic differunt, ut habere sit cogitationis, agere sit verbi, et referre sit operis boni in eum a quo beneficium acceperimus. Propterea Tullius, pro Corn., *Omnes, inquit, amicis salutem meam, si minus ad referendam gratiam satisfacere potui, ad prædicandam certe et habendam satis vni facturus, et alibi passim.*

^h *Velut usus alienis.*] Bona enim animi, ut jam diximus, nostra sunt; cætera aliena, et ipsis, si placet, fortunæ nutibus subjecta.

ⁱ *Opes, honores, cæteraque talia mei sunt juris.*] Jam fortuna probat, prædicta corporis bona sua esse: id autem probat argumento vulgari: effectum censetur illius causæ, quæ accedente aut recedente, effectum illud adest aut abest: propterea dies censetur effectus solis, quod præsentem aut absentem solem, dies est aut non est: sed illa est, inquit fortuna, inter me et prædicta bona necessitudo: si quidem *mecum veniunt, me abeunte discedunt.* Adde quod hæc bona aut tua sunt, inquit, aut mea: sed tua non esse ex hoc est evidens, quod si tua forent, eadem nullo modo perdidisses: quandoquidem bonorum, quæ tua sunt, ita dominus es, hæc ut, nisi prius volueris perdere, non perdas: hæc autem bona, quæ amissa conquereris, nunquam voluisti amittere.

^j *An ego sola.*] III. Fortuna probat exemplis, se prædicta corporis bona jure posse dare et auferre: quod deterior esse non debeat fortunæ, quam cæterarum causarum conditio. Exemplum autem ista sunt quatuor.

^k *Licet cælo.*] Primum fortunæ exemplum. Cælum sole, quem continet, præsentem diem lucidum facit; sed idem cælum, sole absente, noctem facit tenebram: de die gratulantur, de nocte non querunt homines.

^l *Licet anno terræ vultum.*] Secundum fortunæ exemplum. Terræ vultus, juvantibus astris, nunc floribus frugibusque redimitur; nunc nimbis frigoribusque confunditur: de floribus frugibusque gratias homines habent: de nimbis et frigoribus querelas non proferunt.

^m *Jus est mari.*] Tertium fortunæ exemplum. Mare nunc strato æquore blanditur: nunc procellis ac fluctibus inhorrescit, tranquillitatem homines arbitrantur

riam putes. An tu * mores ignorabas meos? ¹ Nesciebas Crœsum regem Lydorum Cyro paulo ante formidabilem, mox deinde miserandum rogi flammis traditum, misso cœliis imbre defensum? **103**
² Num te præterit Paulum Perses regis a se capti
³ calamitatibus pias impendisse lacrymas? ³ Quid
 tragœdiarum clamor aliud deflet, nisi indiscreto ictu
 fortunam felicia regna vertentem? Nonne adolescen-
 tulus * ⁴ δύο τοὺς πῖθους, τὸν μὲν ἕνα κακῶν, τὸν δὲ
 ἑτερον καλῶν, in Jovis (3) limine jacere didicisti?
 Quid si uberius de bonorum parte sumpsisti? Quid si

A a te non tota discessi? Quid si hæc ipsa mei mutabi-
 litas justa tibi causa est sperandi meliora? Tamen
⁴ ne animo contabescas, et intra commune omnibus
 regnum locatus, proprio jure vivere desideres.

METRUM * II.

105 ARGUMENTUM.—*Quo major, inquit fortuna, opum
 honorumque accessio, eo magis, crescente eorumdem
 cupiditate, homo videtur egere.*

Si quantas rapidis flatibus incitus
 Pontus versat arenas,

INTERPRETATIO.

* *Meam ludendi consuetudinem.*
² *Miseria flevisse non sine pietate.*
³ *Duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem* B *bonorum.*

⁴ *Quidquid sit.*

*Quamvis maxima ubertate afferat tam multas divitias,
 B manu nunquam cessante fundere, quam multas arenas
 mare commotum vehementibus ventis volvit; aut quomodo*

NOTÆ.

favorem: sed procellam non putant injuriam: quare
 ergo, inquit fortuna, nos ad constantiam nostris mori-
 bus alienam, inexpectata hominum cupiditas alligabit?
 De ludo et de rota fortunæ jam dictum est hoc libro.
 Ille autem fortuna dicitur ludum ludere; sicut Teren-
 tius dixit gaudere gaudium, Cicero servire servitute;
 vulgus vivere vitam.

¹ *Nesciebas Cræsum.*] Cræsus ultimus rex Lydiæ,
 ditissimus, a Cyro rege Persarum victus fuit; cum-
 que iterum rebellasset, iterumque victus esset, igni-
 bus addictus, de pyra clamavit, o Solon, Solon,
 Solon; interrogante Cyro, quis ille Solon esset, ait
 Cræsus: Solon vir sapientissimus olim me monuit
 neminem esse in hac vita felicem, quod nunc expe-
 rior. Tunc Cyrus varietatem fortunæ cogitans, ignem
 quem jusserat exstingui, vidit cœlo famulante re-
 primi: quod Ausonius sic expressit lib. de Ludo
 septem sap.

Clamore magno ter Solonem nuncupat.
 Qua voce Cyrus motus exstingui jubet
 Gyrum per omnem, et destrui ardentem pyram:
 Et commodum proflus imber nabis
 Repressit ignem.

* *Num te præterit Paulum Perses regis.*] Perse Phi-
 lippi filius, ultimus Macedonum rex, victus fuit apud
 Samothracas a Paulo Emilio, Romano consule, et
 cum filiis in triumphum ductus: hunc ut captum ad
 se rapi vidisset Paulus, ejus fortunam miseratus fle-
 vit, et a-sidere sibi jussit Plutarchus in vita Emilii
 addit, victum Persen inedia se confecisse, aut certe
 ob ereptum somnum interiisse.

² *Quid tragœdiarum clamor.*] Tragœdia est carmen
 gravissimum, quo principum virorum calamitates lu-
 ctuosæ quodam exitu terminatæ depinguntur: qua-
 mobrem tragœdia differt a comœdia, quæ tranquillo
 latioque exitu continetur: unde Horat. n Carm., od. 4:

Paulum severæ Musa tragœdiæ
 Desit theatris.

Hinc tragœdias movere dicuntur illi qui tumultus
 quosdam excitant: cui favet nominis interpretatio:
 aiunt enim nonnulli tragœdiam dici quasi τραχὺς ἀγὼν
 τραχὺς asper, quod agat de rebus duris atque asperis,
 uti de cædibus ac mortibus heroum. Propterea nunc
 merito dicitur tragœdiarum clamor nihil aliud deflere,
 nisi indiscreto ictu fortunam felicia regna vertentem.

³ *Δύο τοὺς πῖθους, etc., duo dolia, unum quidem
 malorum, alterum autem bonorum.* Nimirum Platonici
 videntes hominum mentes, quas conditas longe prius,
 quam corporibus conjunctas arbitrabantur, miseram
 unas, alias felicem vitam agere, fluxerunt, duo ante
 fores Jovis esse vasa plena, unum quidem bonorum,
 alterum malorum, quorum alterutro pote mentes in
 corpora infunderentur, scilicet propterea aut mise-

ram in terris sortem habituræ: quod Homerus Iliad.
 ω sic expressit:

Præterea posuisse Jovem duo vasa loquuntur
 Ante fores primoque domus in limine cœli.
 Quæ sint muneribus dandis mortalibus ægræ
 Plena, bonis aliud, pejoribus illud abundet
 E quibus, ut voluit, Deus, omnia sortibus æquis
 Distribuit generi humano, simul omnia miscens.
 Nunc bona, nunc mala; nunc læva, nunc lance secun-
 Cui mala contingerint, curæ hunc exponit iniquæ. [da:
 Tristibus ærumnis, miserique laboribus ævi:]

104 Vivet enim neque diis gratus, neque gentibus
 [ullis.]

Doctrinam hanc didicerat Boetius adolescentulus:
 sive quia Athenis, ubi ab adolescentia studuerat,
 vasa hæc in templo Jovis descripta proponebantur:
 sive quia placita Platoniorum doctus fuerat.

Quarum porro illud est exemplum, quo fortuna
 utitur ad probandum se merito potuisse Boetio pro-
 spera et adversa inferre: ex quo concludit, se pro-
 pter bona, gratia potius quam propter mala, injuriis
 debere affici. Præsertim cum nullum sit tempus, quo
 fortuna non videatur Boetio magis favere quam no-
 cere: præterito enim, quo opibus et dignitatibus
 donatus fuit, plus boni accepit quam mali: *Uberius,*
 inquit fortuna, *de bonorum parte sumpsisti:* præsentī,
 quo constantes saltem amicos habet, etiam aliquid
 boni obtinet: *A te,* inquit eadem fortuna, *non tota*
discessi: futuro denique, quo pristinas suas opes di-
 gnitatesque recuperare potest; felicior forte erit:
Hæc ipsa mei mutabilitas, inquit fortuna, *justa tibi*
causa est sperandi meliora. Quanquam autem nihil
 horum esset durandum: quolibet enim societatis
 alienius pars communibus tenetur suæ societatis le-
 gibus: ne igitur animo contabescas et intra commune
 omnibus regnum locatus, proprio jure vivere non desi-
 deres.

* Carmen constans duplici genere versuum alter-
 norum, quorum pr or Asclep'adeus spondeo, dactylo
 cum syllaba, et duobus dactylis constat, posterior
 Pherecratius spondeo, dactylo, et spondeo. Excipitur
 tamen versus decimus octavus, cujus primus pes est
 anapæstus: *sitis ardescit habendi;* nisi, ut conficit
 Ascensius, legi debeat, *vis ardescit habendi.*

1. *Pontus.*] Speciatim Euxinus est, generatim
 mare, quod frequentissimum est apud poetas: vide
 metr. 2 lib. 1, v. 14.

2. *Arenas.*] Quid sit arena, nemo nescit: sed alii
 arenam, alii harenam, pro duplici nominis hujus in-
 terpretatione, scribunt: vel enim vox ista oritur ab
 arendo, quod arida bibulaque sit: sicut Horatius are-
 nas sæpius vocat arentes; tumque scribitur arena; vel
 oritur ab hærendo, quod aquas hauriens hæreat, fu-

Aut quot stelliferis edita noctibus

Cælo sidera fulgent;

5 Tantas fundat opes, nec retrahat manum

Pleno copia cornu:

106 Humanum miseris haud ideo genus

Cesset flere querelas.

Quamvis vota libens excipiat Deus

10 Multi prodigus auri,

Et claris avidos ornet honoribus,

Nil jam parva videntur:

Sed quæ sita vorans sæva rapacitas

Altos pandit hiatus.

15 Quæ jam præcipientem frena cupidinem

Certo fine retentent,

Largis cum potius muneribus fluens

A Sitis ardescit habendi?

107 Nunquam dives agit qui trepidos gemens

20 Sese credit egentem.

108 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, quidquid hactenus sive soluta, sive stricta oratione dictum, illud leve quoddam esse doloris remedium confessa, bona commemorat, quæ, duce fortuna, Boetius a curatoribus, populo, uxore, et liberis, puer, adolescens, maritus, et pater accepit, quæque propter fortunæ varietatem, quod abierint, abituræ pariter hujus miseræ argumentum esse possunt.*

His igitur ^a si pro se tecum fortuna loqueretur, quid profecto contra ^b hisceres non haberes. Aut si quid est, quo querelam tuam jure tuearis, proferas oportet; dabimus dicendi locum. Tum ego ^c: ^a Spe-

INTERPRETATIO.

multa astra, producta noctibus stellatis, in cælo micant: Homines tamen non propterea desistent queri misere. Etiam si Deus plurimæ pecuniæ largus, annuat libenter hominum precibus, decoretque homines cupidos honoribus illustribus; bona nihilominus ante acquisita flocci penduntur. Quin cupiditas crudelis, absumens parva, aperit profundas voragines. Quales nunc habent con-

B tineant stabili termino, avaritiam inconscientiam: quandoquidem ardor habendi amplius donis cumulatus crescit magis ac magis. Quicunqueavidus et suspicans sese existimat pauperem hic nunquam vivit dives.

^a Verbis.

^b Reponeres.

^c Boetius.

NOTÆ.

gato nimirum liquido alio corpore, quo insito mollescebat: et tunc scribitur *harena*: quemadmodum in veteribus libris legitur.

3. *Stelliferis edita noctibus.*] Nox poetis mater siderum habetur: sicut Tibullo lib. II, el. 4:

Ludite: jam nox jungit equos, currumque sequuntur
Matris lascivo sidera fulva choro.

Propterea sidera nunc dicuntur *edita* sive *producta noctibus stelliferis*, id est stellis ferentibus

6. *Pleno copia cornu.*] Cornu copię *κίρας ἀφαιδίας*, est summa ubertas. Nimirum Diodorus scribit, Hammonem perambulantem juxta Ceraunios montes conspectam a se virginem forma pulcherriorem, Amalthæam nomine, adamasse, filiamque ex ea genuisse, specie ac robore corporis insignem, Amalthæam vero propinqua præfecisse oræ, quæ, quia referebat cornu bovis, occiduum cornu nominata fuit. Quoniam vero regio illa vineis cæterisque fructiferis arboribus referta erat, factum est ut ager omnis frugum abundans, mensa variis cupedis instructa, liber multo doctrinæ genere refertus, epistola plurimi commodi parens, homo ipse multiplici virtute præditus dicatur *cornu copię*. Horatius passim, ut Carm. I, 1, od. 17:

Di me teneant: dis pietas mea
Et musa cordi est. Hinc tibi copia
Manabit ad plenum lenigno
Ruris honorum opulenta cornu.

8. *Flere querelas.*] *Nova phrasis*, inquit Sitzmanus, quam non facile apud alios invenias auctores. Neutrum active ponitur, addito nomine cognatæ significationis. Sed nihil hic novi: neutrum enim semper regere potest accusativum nominis cognatæ significationis: quemadmodum dicitur, vivere vitam, gaudere gaudium; ludere ludum; servire servitutem; peccare peccata. Quin etiam nomina hæc quoties supprimuntur, toties debent veluti expressa intelligi.

12. *Nil jam parva videntur.*] Tantis est mentis humanæ in consors corpus amor, ut divitias et dignitates, quibus veluti totidem propugnaculis mutua corporis mentisque conjunctio videtur servari posse, mens ipsa cupiat non modo, sed verbis cogitationem referentibus Deum sæpius roget: quare virtutis fuit, et quidem Deo gratissimæ; quod Salomon, optione ejusmodi bonorum sibi delata, iisdem contemptis sapientiam a Deo petierit, III Reg. cap. III, quare

etiam Christus Dominus pluribus argumentis illud desiderium reprimat Matth. VI. In toto Evangelio, inquit interpretes, nullus animi affectus tanto studio ac tot argumentorum machinis a Christo oppugnatur ei enellitur. At amor ille, adeoque bona existimatio hominis in divitias et dignitates non versatur nisi circa ejusmodi bona, quæ nondum habentur: postquam enim homo, facto experimento, novit, hæc bona augere potius, quam minuire miseriam, habita temit, mutataque subjecta suæ existimationis sui que amoris materia, nondum habita simili desiderio prosequitur: nil jam parva videntur. Jovenalis:

Interea pleno dum crescit sacculus ære,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Propterea avaritia, quæ nunc dicitur *sæva rapacitas*, instar ejusdam monstri insatiabilis, perhibetur *quæ sita vorare et altos hiatus pandere*. Propterea etiam nulla frena possunt præcipientem cupidinem certo fine retinere; quod nimirum sitis habendi, acceptis muneribus crescent ardescat.

19. *Nunquam dives agit.*] Fortuna ex dictis infert, eos; qui haberi solent divites, revera divites non vivere (*agere* enim hic, ut apud Terentium, idem est quod *vivere*), quod, inquit, ejusmodi dives, præterquam quod *sese credit egentem*, et gemit amissas opes, et timet, ne præsentem amittat: *trepidus gemens*. Id prius exposuerat Claudianus libro I in Ruf., v. 496:

Quo vesane ruis? teneas utrumque licebit
Oceanum, laxet rutilos tibi Lydia fontes,
Jungantur solum Cressi Cyrique tiara;
Nunquam dives eris, nunquam satiabile questu:
Semper inops quicunque cupit.

Scilicet cum dives, ut ait Varro IV de l. I., a divo dicatur, ille tantum dives, qui, tanquam Deus, et aliis et sibi nihil indigere videtur.

¹ *Hisceres.*] *Hiscere* dicitur ab *hiare*: *hiare* autem proprie est spiritum aperto ore emittere: quare *hiscere* is proprie dicitur, qui loquendi gratia, diductis labris, os aperit. Hinc Tullius v Philip., *Responde-re ad hæc aut omnino hiscere audebis?* et Virgil. III Æn., v. 513:

Implevit clamore locum: vix pauca forent
Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco

² *Speciosa.*] Quæ scilicet a fortuna introducta, sive soluta sive stricta oratione dicta sunt, hæc si non vera

ciosa quidem ista sunt, Inquam, * oblique rhetorice (5) ac ^b musicæ melle dulcedinis; tum tantum, cum audiuntur, oblectant. Sed miseris malorum altior sensus est. Itaque cum hæc auribus insonare desierint, insitus animum moror prægravat. **109** Et illa *, ^a ita est, inquit, hæc enim nondum mori tui remedia, sed adhuc contumacis adversus curationem doloris fomenta quædam sunt. Nam quæ in profundum sese penetrant, cum tempestivum fuerit, admovebo. Verumtamen ne te existimari miserum velis, ^a an numerum (5) modumque tuæ felicitatis oblitus es? Taceo quod ^d ^a desolatum parente, summorum te virorum cura suscepit; ^b delectusque in

INTERPRETATIO.

- * Et illia.
- ^b Poeseos.
- * Philosophia.

sunt, saltem quamdam veri speciem habent. Sic Horatius de Arte:

Interlum speciosa locis, morataque recte
Fabula.

Et Ovid.:

Speciosaque nomina culpæ
Imponis Medea tuæ, quin aspice quantum
Aggrediare nefas.

Speciosus enim est a *specie*: *species* ab antiquo verbo *specio* video: unde *aspicio*, *inspicio*, etc., quamobrem *species* Latinis, Græcis *ἰδέω*, nihil est aliud quam notio. Illic quod obscura confusave alterius notione proponitur, id aliena specie proponi dicitur: sicut philosophi aiunt, malum specie boni amari: sicut etiam dicta fortunæ nunc dicuntur oblita rhetoricæ ac musicæ melle dulcedinis: ita ut, ut pote voce, nutu, gestu cæterisque adjunctis grata, tum tantum, cum audiuntur, oblectent, statim propter graviores mororioris sensum et memoria pellenda: nam malorum altior sensus est: insitus animum moror prægravat.

^a Ita est, inquit. I. Philosophia fatetur, quidquid hactenus sive soluta sive stricta oratione dictum est, illud nullum, aut leve quoddam esse doloris remedium: Nondum, inquit, morbi remedia, sed adhuc contumacis adversus curationem doloris fomenta. Ubi, ¹ Remedium est corpus, quod morbo contrarium, morbum expellit: propterea remedium dicitur a *re* quod est contra et *mederi*: propterea etiam Ciceroni nulla remedia quæ vulneribus adhibentur, tam fœcibus dolorem, quam quæ sunt salutaria. At remedium a corporibus transfertur etiam ad mentes, quæ contrariis quoque sanantur. ² Contumax dicitur, quod contracto quodam sive animi sive corporis tumore, et difficiliter disjicitur, et majori impetu incurrit commotum: sicut enim ab *audeo*, *audax*; a *teneo*, *tenax*; sic a *contumeo*, *contumax*: hinc etiam oritur *contumelia*, quod hæc sit injuria ab animo, qui fastu tumeat ac torgeat, profecta. ³ fomentum illud appellatur, quod doloris causam leviter movendo, tumorem videtur fovere ac mollire. Hic autem Philosophia fidem suam liberat: promiserat enim fore ut Boetio curando leviora primum, deinde graviora adhiberet. Propterea, quæ in profundum sese penetrant, inquit, cum tempestivum fuerit, admovebo.

^a An numerum modumque tuæ felicitatis. II. Philosophia enumerat bona quæ Boetius, veluti duce fortuna, videtur accepisse, afferens eorum numerum et modum; sive ut loquuntur, quantitatem et qualitatem: nimirum quot, et qualia fuerint.

^d Desolatum paren e.] Primum quidem Boetius puer perhibetur felix fuisse curatoribus. Nimirum Boetius hujus nostri Boetii alius fuit avus, alius pater. Avus, cum præfecturam prætorii gereret, a Valentiniano imperatore una cum Aetio patricio innocens in Palatio interfectus est anno Christi 455: ait enim Cassiodo-

A affinitatem principum civitatis, quod pretiosissimum propinquitatis genus est, prius carus, quam proximus esse cœpisti. **110** Quis non te felicissimum cum tanto splendore socerorum, ^a cum conjugis pudore, tum ^b masculæ quoque prolis opportunitate prædica-vit? Præterea (libet enim præterire communia) ^c sumptas in adolescentia negatas senibus dignitates: ad singularem felicitatis tuæ cumulum venire (5) delectat. Si quis rerum mortalium fructus ullum beatitudinis pondus habet, poteritne illius memoria ^d lucis quantalibet ingruentium malorum mole deleri? cum duos pariter consules liberos tuos domo provehi sub frequentia ^e patrum, sub plebis alacri-

- B ^a Defuncto patre.
- ^b Diei.
- ^c Senatorum.

NOTÆ.

rus in Chronico: Aetio et Studio consulibus, Aetius patricius in Palatio manu Valentiniani imperatoris exstinctus est: Boetius vero præfectus prætorii amicis ejus circumstantibus interemptus. Pater vero eodem Boetio puero, obiit. Hinc noster Boetius dicitur desolatus parente: at ejusmodi amicorum cura puer Boetius educatus, et Athenas, disciplinarum omnium notitiam adepturus, missus est.

^a Delectus in affinitatem principum civitatis.] Deinde Boetius dicitur felix soceris, Festo nimirum, et Symmacho, principibus civitatis. Festus quidem, et Symmachus fuerunt principes civitatis Romanæ: nam Patricii Festus et Symmachus, inquit Ennodius Pærnesi didascalica, omnium disciplinarum materia et constantes forma sapientiæ, ab urbe sacratissima non recedunt. In ipsis est nobilis curiæ principatus, quos vidisse, erudiri est. lidem fuerunt soceri Boetii, quippe qui duxerat Elpidem filiam Festi, et hac defuncta Rusticianam, Symmachi filiam; quarum uxorum prior dicitur non probitatis tantum, sed etiam litterarum laude celebris, imprimisque Musarum amans. Tantis demum soceris Boetius fuit felix: siquidem felicitatis est honorari ab honoratissimis viris: maxima jucundissimaque laus est, inquit Tullius pro Mur., quæ ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Boetius autem ex eo honoratus fuit præsertim ab his honestissimis viris, quod ab iisdem primum fuit dilectus, deinde delectus in affinitatem: prius carus, quam proximus: quis ergo Boetium non prædicet felicissimum cum tanto splendore socerorum.

^b Cum conjugis pudore.] Præterea Boetius dicitur felix conjugis: quod utraque ejus conjux, Elpis videlicet, et Rusticianæ, summa fuerit virtute prædita: quod pudore optime significatur: pudor enim, ait Tullius in de Fin., est moderator cupiditatis. Cum autem Philosophia, quæ numero plurali dixerat soceros, nunc singulari tantum dicat conjugem, ideo crediderim, non fieri hic mentionem, nisi unius ex uxoribus Boetii, nempe Rusticiænæ, quæ sola tunc superstes erat, cum hæc scriberentur.

^c Masculæ prolis opportunitate.] Insuper Boetius commemoratur felix liberis: mascula præsertim prole. Filii enim Boetii, si non Patritius et Hypatius, saltem Symmachus et Boetius consules facti sunt: propterea hic consules, et infra consulares liberos vocat Philosophia: propterea eadem Philosophia nunc addit, Memoriam hujus diei, quod nimirum Boetius vidit duos pariter consules liberos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate, quo idem regiæ laudis orator, ingenii gloriam sacundieque meruit, quo circumfusæ multitudinis expectationem triumphali largitione satiavit, non posse quantalibet ingruentium malorum mole deleri.

^e Sumptas in adolescentia dignitates.] Boetius, ante quam videret suos liberos consules, ipse, adhuc ado-

late vidisti; cum eisdem in curia curules a insidentibus tu regie laudis orator, ingenii (10) gloriam, facundiaeque meruisti: **111** cum in circo duorum medius consulum circumfusae multitudinis expectationem, triumphali largitione satiasti. Dedisti b, ut opinor, verba fortunae, dum te illa demulcet, dum te, ut delicias suas, sovet. a Munus, quod nulli unquam privato commodaverat, abstulisti. (5) Visne igitur cum fortuna c calculum e ponere? f Nunc d te primum liveni oculo perstrinxit. Si numerum modumque latorum tristiumve consideres, adhuc te felicem negare non possis. Quod si idcirco te fortunatum esse non existimas, quoniam quæ tunc læta videbantur, abierunt; non est quod te miserum putes, quoniam, quæ (10) nunc creduntur mæsta, præter-

INTERPRETATIO.

a Sellas, supra quas in curru insiderent.

b Fortunam tum tibi faventem laudavisti.

c Repetere rationes a fortuna, comptet avec la fortune.

d Incipit te iniquo oculo intueri.

lescens, luit patricius, et forte etiam consul: quæ dignitas raro ante annum trigesimum conferebatur: quamobrem populi etiam suffragiis felix nunc significatur.

a Curules insidentibus. Curules vocantur non solum homines, qui jus habebant ponendæ imaginis; sed etiam sellæ, supra quas illi in curru insiderent, quæ sellæ propterea videntur a curru dictæ curules; sicut ab eboze cælato vocantur aliquando ebur: unde Horat. l. i. Epist., ep. 6:

Cuilibet hic fascies dabit: eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur.

Et Ovid. iv de Pont., el. 9:

Signa quoque in sella nossem formata curuli,
Et totum Numide sculptile dentis opus.

b In circo. Circus Græce κύκλος generatim est omnis ambitus, gyru-, orbis, circuitus: unde Cicero in Arat.:

Vidisti magnum candentem serpere circum
Lacteus hic nimio serpens candore notatur.

Illic autem circus est, locus ovatus, in quo, auctore Tarquinio prisco, Romani ludos faciebant: quamobrem ludi illi a loco dicti sunt circenses. Usu vero receptum erat, ut quicumque consul creatus fuisset, hic profusis opibus ejusmodi ludos institueret: alioqui nec populo gratus nec amplissimi magistratus personam, ut par est, sustinere videbatur.

c Duorum medius consulum. Nempe filiorum. Primus apud Romanos locus, inquit Lipsius, est medius; proximus, dexter. Inter consulares vero non qui sæpius, sed qui prius fuerat consul, alteri præferre- batur: quare Boetius non solum ut pater, sed etiam ut consul medius sedere debuit.

d Munus quod nulli privato. Nullus enim, etiam princeps, eo felicitatis pervenit, ut eodem anno duos filios, ætate solita nondum procretos, consulum dignitatibus ornatos videret: quemadmodum vidit Boetius. Vidit quidem Roma eodem anno, videlicet 595, Olybrium et Probinum, duos Probi filios, in consulu collegas: sed hi puerum exuerant: unde possumus exclamare cum Claudiano carm. i, v. 72:

Quis Dens ambobus tanti sit muneris auctor?

e Calculum ponere. Calculus generatim lapillus est: speciatim vero signum notissimum, quo computantes utimur: hinc Plinius Jun. l. ii Ep., epist. 14, In conditionibus, inquit, deligendis ponendus est calculus: Juvenalis sat. 9:

A eunt. **112** An tu in hanc vitam scenam nunc primum subitus, hospesque venisti? ullamve humanis rebus inesse constantiam reris, cum ipsum sæpe hominem velox hora dissolvat? Nam etsi rara est fortuitis manendi fides, ultimus tamen vitæ dies mors quædam fortuna est etiam s (5) manentis. Quid igitur referre putas? Tunc illam moriendo deseras, an te illa fugiendo?

113 METRUM. III.

ARGUMENTUM. — Philosophia, alternantibus die et nocte; zephyro et austro: tranquillitate et tempestate maris, probat nihil genitum esse constans.

Cum polo Phebus roseis quadrigis

Lucem spargere cœperit,

Pallet albentis hebetata vultus

B a Theatrum.

c Brevissimum tempus.

d Constantis.

Ubi primum sol rubeo curru quadrijugo vectus incipit diffundere diem per cælum, nocturna sidera re-

NOTÆ.

Ponatur calculus, adsint

Cum tabula pueri

Cum fortuna igitur calculus dicitur ponere, qui facta bonorum malorumque a fortuna acceptorum compensatione, digitis, articulis, lapillis, aut quibuslibet aliis notis computat, utrorum major sit summa.

a Nunc te primum liveni oculo perstrinxit. Innuat Philosophia, adversitatem præsentem Boetii longe minorem esse præterita ejusdem prosperitate: quasi dicat: fortuna a teneris annis prospera, nunc adversa esse incipit, eaque non factis, sed oculo tantum invidente, nec graviter quidem, sed perstringendo leviter; quin si quid intolerabile videatur, illud citius evanescet: quare si numerum modumque latorum tristiumve consideres, adhuc te felicem negare non possis.

b Vitæ scenam. Scena, Græcis σκηνή, umbraculum, primum fuit camera ex arborum in se cubantium ramis ac frondibus sive natura sive arte composita, in qua verno præsertim tempore a pastoribus carmina diversis sonis cantabantur: unde Virgil. i Æn., v. 466.

Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique miuantur
In cælum scopuli: quorum sub vertice late
Æquora tuta silent: tum silvæ scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.

Deinde scena fuit occultus theatri locus, in quo actores sive antæsis sive alii quibusdam velis tecti latere solebant: postremo brevis sed integra theatri actio, in qua sæpius idem homo diversas personas, tristes modo, modo lætas agit: qua ratione vita hominum dici potest scena: cum ipsum sæpe hominem velox hora dissolvat, et in vita humana lætis succedant tristia; ut in mundo, diei nox, zephyro austro, tranquillitati tempestas succedit: qui de re sequitur carmen.

c Carmen constans duplici genere versuum alterorum, quorum prior Sapphicus ex coreo, spondeo, dactylo, et duobus coreis: posterior Glyconicus ex spondeo sæpius, et duobus dactylis componitur.

d Polo. Polus, Græce πόλος, generatim est omnis circuitus: nam dicitur ἀπὸ τοῦ πᾶσις, quod est vertere: speciatim vero est cælum, quod cælum vertitur: quare immota axis extremitas, non nisi xar' ἀντιπαρὰ ab astronomis vocari potuit polus.

e Phæbus. Sol: de Phæbo l. i, met. 3, v. 9. Sic Lucretius lib. v:

Dum rosea face sol inferret lumina cælo.

f Roseis quadrigis. Sol a poetis fingitur curru

Flammis stella prementibus :

5 **114** Cum nemus flato zephyri tepentis

Vernis inrubit rosis,

Spiret insanum nebulosus auster,

Jam spinis abeat decus :

Sæpe tranquillo radiat sereno

10 Immotis mare fluctibus ;

115 Sæpe ferventis aquilo procellas

A

Verso conpat aequore.

Rara si constat sua forma mundo,

Si tantas variat vices,

15 Crede fortunis hominum caducis,

Bonis crede fugacibus.

Constat, æterna positumque lege est,

Ut constet genitum nihil.

INTERPRETATIO

tusa ignibus instantibus solis, contracto candore, palent : Ubi silva spiritu zephyri placide calentis purpuravit rosis vernæ tempestatis ; si auster caliginosus flet petulanter, statim ornamentum a rostris recedat, necesse est. Non raro pelagus quiescentibus undis splendat serenitate tranquilla ; nec raro aquilo excitat tem-

pestates vehementes, turbato mari. Si ergo in universo terrarum orbe eadem forma est infrequens, si mundus mutat tantas vicissitudines, ito nunc, confide divitiis fragilibus mortaliis ; confide bonis fluxis. Statutum est, et sempiterno Dei decreto stabilitum, ut nihil, quod genitum fuerit, constanter perseveret.

NOTÆ.

vehi quadrijugo, sive quem rapiant quatuor equi : B nempe Pyrois, Eous, Æthon et Phlegon, quibus ignis, lux, ardor et flamma, quatuor præcipua solis effecta ; nec non etiam quatuor præcipue diei horæ significentur. Ovidius II Metam., v. 153 :

Interea volucres Pyrois, Eous, et Æthon
Solis equi, quartusque Phlegon hiantibus auras
Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.

Sol autem oriens majori lumine suo dicitur hinc diem spargere, inde vero stellas minores, quæ per noctem regnabant, fugare : propterea sol nunc perhibetur lucem spargere ; et stella secundum albescentes suos vultus hebetata prementibus solis ipsius flammis pallere : quæ est vicissitudo noctis et diei ; de qua hic primum agitur.

5. Zephyri.] Secunda vicissitudo, de qua hic agitur, est ventorum, zephyri nimirum et austri, quorum hic illum ita excipit, ut quod prioris flatu oritur, hoc spirante posteriore intereat.

Zephyrus ergo est ventus flans ab occasu æquinoctiali : unde lenis est et tepens, terrasque propterea dicitur fecundare : Hinc Græcis dicitur ζέφυρος quasi ζῶντος vitam ferens ; Latinis vero favonius, quasi genialis mundi spiritus, a fovendo, inquit Plinius I. xvi, c. 25. Virgil. II Georg., v. 330 :

Parturit almus ager zephyrique tepentibus auras
Laxant arva sinus.

Propterea nemus nunc dicitur vernis rosis irruisse, flatu zephyri tepentis.

Auster vero est ventus a meridie flans : unde quibus populis mare est ad meridiem, hic auster vocatur transmarinus. Hic autem ventus et humidus et calidus habetur. 1º Humidus habetur, quod humores, quos septentrio disjicit, colligat : Sic Virgilio humidus ; Iloratio udus ; Ovidio aquaticus ; Claudiano madidus ; S. Augustino pincerna pluviarum, et Boetio nebulosus est. 2º Calidus habetur, quod a meridie flet. Sive autem humore suo, sive calore, sive utroque ventus hic animalibus, plantis, præsertimque floribus dicitur nocere : unde Virgil. I Georg., v. 444 :

Arboribusque satisque notus pecorique sinistræ.

Et Ecl. II, v. 38 :

Eheu quid volui misero mihi ; floribus austrum
Perditus et liquidis immisi fontibus apros.

Præsertim vero rosis auster noxius : hinc Statius III, sylv. 3 :

Pubentesque rosæ primos moriuntur ad austos.

Propterea auster hic dicitur spirare insanum, hoc est, insano modo ; et hoc eodem vento spirante perhibetur decus abire spinis : hoc est rosa interire : rosa enim, florum regina, spinarum ut progenies sic decus est : quamobrem Antonius Hællæus nostræ universitatis Normannæ quondam decus in carmine de rosa cecinit, ut solebat, elegantissime :

Ortus tamen ipsi memento

O rosa pulchra tui : informis te spina creavit.

9. Sæpe tranquillo.] Tertia vicissitudo, quæ hic adducitur in exemplum, est tranquillitatis tempestatisque maris. Primum quidem tranquillitas maris describitur. 1º serenitate tranquilla sive tranquillitate serena (tranquillum enim et serenum grammatici sunt nomina substantiva) quod mare tranquillum sit ventorum expertis ; 2º immotis fluctibus : quod absentibus ventis mare solito duntaxat motu ætum non turbetur ; 3º radiis, quos mare tranquillum remittit : mare enim pro diverso modo, quo radios præsertim solares remittit, nunc luminis, nunc coloris et quidem varii videtur particeps : unde Tullius Acad., Mare, inquit, illud quod nunc favonio nascente, purpureum videtur, nobismetipsis cæruleum videbatur, mans flavum, quodque nunc, quis a sole collucet, albescit, et vibrat, dissimileque est proximo ei continenti. Lumen igitur incurrens in fluctus tranquillos sive quietos, ab his eo fere modo, quo a speculo remittitur : quare sicut speculum, ita aqua placida potest et oculos perstringere et adversis oribus ora referre præ diversa ratione, qua lumen his corporibus remissum oculis afficit : hic autem non agitur nisi de radiatione : quippe quæ longius quam alter effectus speculi diffundi potest. Ita describitur tranquillitas maris.

11. Sæpe ferventis.] Deinde ejusdem maris tempestas versatur in vehementi motu, quo mare a ventis, præsertim ab aquilone, cietur. Aquilo autem, Græcis boreas, ventus est ab ortu æstivo spirans. Hic ventus vehementior est : forte quod eodem quo aer ab ortu in occasum ferri solet, motu feratur : hinc, auctore Festo, Aquilo vocatur, quod instat aquila vehementissimo volatu feratur : hinc iudice S. Augustino, terrarum scopa est. Notari potest hæc antithesis marinæ tranquillitatis et tempestatis : iterata enim hac voce, sæpe aquilo opponitur tranquillo ; ferventes procellæ, sereno ; versum aequor, immotis fluctibus.

13. Constat mundo.] Sic Plinius Jun., Constat magistratibus reverentia. Et Virgil. Æn. v, v. 748 :

Quæ nunc animo sententia constat

15. Crede fortunis.] Faceta et elegans dissimulatio, quam Græci ἐπιστάτῃ vocant, qua Philosophia, aliud quam sentiat dicens, eo magis de bonis caducis detrahit, quo magis eisdem videtur tribuere fidei Sic Seneca in Medea v. 221 :

Confide regnis, cum levis magnas opes

Huc ferat et illic casus.

17. Constat, æterna positumque lege est.] Lex est voluntas principis honesta imperantis et prohibentis contraria : quamobrem quot voluntatum principum, tot legum genera esse possunt. Duplex autem est ejusmodi voluntas, divina scilicet, et humana ; quare etiam duplex est lex, nimirum divina, et humana. De humana hic non agitur. At lex divina pro triplici

117 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia rursus propositis socero, uxore, liberis; animo quoque, quorum Boetius est compos, probat eundem felicem magis quam infelicem esse habendum.*

Tum ego ^a, vera, inquam, commemoras o ^a virtutum omnium nutrix, nec ^a inficiari possum prosperitatis meae velocissimum cursum. Sed hoc est quod ^b recolentem vehementius ^c coquit. Nam in omni adversitate fortunæ infelicissimum **118** ^a genus est infortunij, fuisse felicem. Sed quod tu, inquit ^d, ^a falsæ

INTERPRETATIO.

^a Boetius.

^b Memorem.

^c Affligit.

^d Philosophia.

^a Inter omnia fortunæ tuæ bona.

^c Accusare calamitatem.

^e Lubens.

B ^b Nihil injuriarum sibi timens.

NOTÆ.

modo, quo considerari potest, triplicis rursus est generis, videlicet æterna, naturalis, quæque vulgo vocatur *positiva*. Lex æterna, est divina voluntas, quatenus hæc non secus ac Deus, cuius est, ex omni æternitate fuit: de hac lege locutus Cicero in de Legibus: *Hanc video, inquit, sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenij excoptatam, nec scitum aliquod esse populorum, sed æternum quoddam, quod universum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia.* **116** Lex naturalis, est eadem divina voluntas, quatenus, insita atque innata specie, hominibus innotescit: de hac loquitur idem Tullius in de Leg. *Lex, inquit, est ratio insita in natura, quæ jubet ea quæ faciendæ, prohibetque contraria.* Lex quæ vulgo dicitur *positiva* est eadem Dei voluntas, quatenus hæc signo manifestata innotescit: sed hæc Christianis alia est vetus, alia nova. Cum igitur nihil sit, nisi illa Dei æterni voluntate, nihil etiam sit, nisi æterna lege. Sed apud philosophos eorum quæ sunt quædam dicuntur *creari*, quædam *generari*. *Creantur* ea, quorum nulla est, nisi exterior causa; nimirum *res*. *Generantur* vero ea quorum præter exteriorem causam, quædam est materia; nempe *modi*. Res perseverant, sed modi mutantur: *æterna positumque lege est, ut constet genitum nihil.* Unde Seneca in Hercule OEtræo, v. 1099:

Quod natum est poterit mori.

^a *Virtutum omnium nutrix.*] *Philosophia*: cum enim philosophia sit cognitio clara distinctaque eorum, quæ ad optimam vitæ morumque rationem pertinent, cumque evidentia sit veri et certi iudicii norma, propterea eadem philosophia instar prudentissimæ matris ad bene iudicandum primo, deinde ad honeste vivendum auditores alumnos inducit. Hinc, iudice Tullio, philosophia est *mater omnium benefactorum et benedictorum*; est cultura animi, quæ extrahit vitia radicitus: virtutis continet et officij et bene vivendi disciplinam.

^a *Inficiari.*] Vel ut alii malunt, *inficiari*, pro diversa nimirum nominis interpretatione, idem est quod *negare*. *Inficior* enim oritur ab *in* et *facio*, quasi fecisse negem: tumque scribendum per *c* *inficior*; aut potius oritur ab *in* et *fateor*, quasi *non fateor*: Latini enim dixerunt aliquando, *infiteor*, sicut etiam hodie dicunt, *confiteor*: tumque scribendum per *t* *infitor*: mallem hoc ultimum.

^b *Recolentem vehementius coquit.*] *Memorem magis affligit: recolere* enim dicitur *a colere: colere* autem proprie est *arare*: sed quod terra arando versetur, factum est, ut verbum illud translatus fuerit ad significandam eam, qua mens nostra veluti commoveatur, cogitationem: hinc cultus parentum, qui in cogitatione præsertim versatur: hos quippe ex eo dicimus *colere*, quod eosdem mente præsertim veneramur: hinc etiam *recolere* idem est, quod *iterare*

A opinionis supplicium luis, id rebus jure imputare non possis. Nam si te hoc ^a inane nomen fortunæ felicitatis movet, quam plurimis maximisque abundes, mecum reputes licet. Igitur si quod ^a in omni fortunæ (3) tuæ censu pretiosissimum possidebas, id tibi divinitus illæsum adhuc, inviolatumque servatur, ^a poterisne meliora quæque retinens, de infortunio jure ^a caussari? Atqui viget incolumis, illud pretiosissimum generis humani decus, ^a Symmachus socer, et, quod vitæ pretio ^a non segnis emerens, vir totus ex sapientia virtutibusque factus, ^b (10) suarum se-

meditatione cogitare, in memoriam revocare, reminisci. Exempla passim occurrunt. *Cogere* vero idem quod *angere* sive etiam *cogere*: similitudo sumitur a corporibus; quod quemadmodum corpora, quæ coquantur cogunturque, partibus ad sese invicem accedentibus, magis comprimi adeoque ad minores loci angustias redigi soleant, ita mens tristi sua cogitatione ita constringi videtur, ut cæteris rebus cogitandis minus apia, ulterius diffundi nequeat cogitando.

^a *Genus infortunij fuisse felicem.*] Non quidem re (quod enim præterit, id non est amplius, adeoque, ceu nihilum, te non potest reipsa affligere), sed cogitatione: sicut enim memoria malorum præteritorum recreamur: *Hæc olim meminisse juvabit*, Virg., quod hac de quadam nostra potestate, industria aut quadam alia bona qualitate admonemur: sic bonorum præteritorum memoria affligimur, quod hæc nostræ infirmitatis convincamur: quemadmodum enim placet potuisse, sic displicet homini gloriæ avido non posse.

^a *Falsæ opinionis supplicium.*] Est quidem supplicium sive pœna mentis, memoria præteritæ prosperitatis: siquidem, ut dictum est, mens hac memoria affligitur: sed supplicium illud falsæ opinionis est: cum ex hoc oriatur, quod mens præcipitatione et præiudicio acta falso iudicaverit præteritam illam prosperitatem constantis alienius boni rationem obtinere. Quamobrem id supplicium *rebus jure imputare non possis*: nemo quippe errat nisi volens.

^a *Inane nomen fortunæ felicitatis.*] Cum metus amittendæ ejus, quæ inconstans foret, felicitatis sit vera miseria, ideoque nulla reipsa est felicitas, nisi constans: quod igitur fortunata felicitas instar fortunæ, a qua oriri dicitur, sit inconstans, propterea hæc nihil habet felicitatis nisi inane nomen.

^a *Poterisne meliora retinens de infortunio jure caussari.*] Sed esto, inquit Philosophia, quæ fortunata, sive vera felicitas: cum maximam partem bonorum, quæ fortunæ accepta referri debere arbitraris, retinens, felix potius quam infelix *de infortunio jure non potes caussari*. *Caussari*, vel ut nunc a pluribus scribitur, *causari*, proprie nihil est aliud quam causam alienius effecti querere aut afferre: Sic Virgil. eclog. 9, v. 56:

Caussando nostros in longum ducis amorem.

Quare Boetius, qui hactenus de adversa fortuna conquestus, ab ea videtur tantæ inconstantie causas quævisisse, non male nunc dicitur *caussari*: quamvis immerito *causetur*: ut jam Philosophia demonstrabit, enumerando bona meliora, quæ Boetio supersunt, nempe socerum, uxorem, liberos, ipsum quoque animum.

^a *Symmachus socer.*] I. Philosophia commendat Symmachum socerum Boetii. Plures fuerunt Symma-

curus, tuis ingemiscit injuriis. 119 ^a Vivit uxor ^a ingenio modesta, pudicitia pudore præcellens, et, ut omnes ejus dotes breviter includam, ^b patri similis. Vivit, inquam, tibi que tantum, vitæ hujus exosa, spiritum servat, quoque uno felicitatem minui tuam, vel ipsa concesserim, tui desiderio lacrymis ac dolore (5) tabescit. ^c Quid dicam liberos ^c consulares, quorum jam, ut in id ætatis pueris, vel ^d paterni, vel ^e aviti specimen elucet ingenii? ^e Cum igitur præcipua sit mortalibus vitæ cura retinendæ, o te si tua bona cognoscas, felicem, cui suppetunt etiam nunc quæ vita nemo dubitat esse cariora? Quare sicca jam lacrymas. Nondum est (10) ad unum omnes ^f exosa

fortuna, 120; nec tibi nimium valida ^a tempestas incubuit, quando tenaces hærent ancoræ, quæ nec præsentis solamen, nec futuri spem temporis abesse patiantur. Et hæreant, inquam ^e, precor; illis namque manentibus, utrumque res se habeant, ^b enatabimus. Sed ^c quantum decus (5) ornamentis nostris decesserit, vides. Et illa, ^e promovimus, inquit ^d, aliquantum ^d, ^e si te nondum totius tuæ sortis piget. Sed ^e delicias ^e tuas ferre non possum, qui abesse aliquid tuæ beatitudini tam luctuosus atque anxius conqueraris. Quis est enim tam ^f compositæ felicitatis, ut non aliqua ex parte cum status sui qualitate

INTERPRETATIO.

- ^a Rusticiana.
- ^b Symmacho.
- ^c Qui jam consules fuerunt.
- ^d Boetii.
- ^e Symmachi.
- ^f Ancoras.

- ^a Ego Boetius.
- ^b Evademus.
- ^c Philosophia.
- ^d Aliquem fecimus progressum.
- ^e Mollitiem tui animi.
- ^f Perfectæ.

NOTÆ

chi, quorum stemma, si placet, legere poteris apud Jacob. Sirmondum ad vii lib. epist. Ennodii. Hic autem agitur de Symmacho qui consul fuit sine collega sub Odoacre anno Christi 485, quique a Theoderico rege inter alios delectus est iudex in causa Basilii et Prætextati, qui magicarum artium accusabantur: ut refert Cassiodor. l. iv, Var., ep. 22. Hujus enim Symmachi duæ fuerunt filiæ, nempe Galla, de qua præter Fulgentium loquitur Gregor. Magnus iv, dial. 13, et Rusticiana Boetii uxor, ex qua alter Symmachus natus est, Boetii parentis collega in consulatu, et prædicti Symmachi nepos. Neque vero præstantissimus ille vir suarum injuriarum securus ita erat, ut videbatur Boetio propter eam, qua apud Theodericum valere videbatur, gratiam et auctoritatem: inconstans enim ille rex impiis delatorum criminationibus incitatus, Symmachum socerum una cum Boetio genero occidi jussit, auctore Procopio l. 1, de Bello Goth.

^a Vivit uxor.] Il. Philosophia laudat uxorem Boetii, eam scilicet, quæ vocabatur Rusticiana, Symmachi filia. Duæ quippe fuerunt alternis Boetii uxores: prima Festi filia, dicta Elpis; mulier doctissima, quæ absque liberis decessit: altera filia Symmachi, vocata Rusticiana; ingenio modesta, pudicitia pudore præcellens, uno verbo patri Symmacho similis.

^c Quid dicam liberos.] Ill. Philosophia celebrat liberos Boetii, memor cum dignitatis, tum etiam ingenii, quo præditi fuerunt. Meminit quidem dignitatis, qua instructi fuere; nimirum consulatus: nam consularis apud Latinos dicitur vir qui aliquando consul fuit: hos autem Boetii liberos nunc Philosophia vocat consulares. Meminit etiam ingenii, quod in his etiam pueris, tantum erat, ut in his vel paterni videlicet ipsius Boetii, vel aviti nimirum Symmachi specimen eluceret ingenii. Quod demum dicitur, in id ætatis pueris, modus est loquendi Tullio etiam familiaris: Ita vivimus, inquit l. vi Epist., ep. 20, et id ætatis jam sumus, ut omnia quæ non nostra culpa nobis accidunt, fortiter ferre debeamus.

^e Cum igitur, etc.] Ex prædictis Philosophia concludit Boetium adhuc esse felicem; quasi dicat: cui-cunque suppetunt ea quæ vita nemo dubitat esse cariora, ille felix haberi potest: felix enim qui summo fruitur bono; quale esse videtur illud quod est ipsa vita carius: si quidem vitæ retinendæ, ut pote præstantissimo bono præcipua est mortalibus cura. Atqui tibi Boetio suppetunt ea quæ vita nemo dubitat esse cariora; socer videlicet, uxor et liberi

omni virtutum genere præstantissimi. Crediderim hæc verba, o te si tua bona cognoscas, non fuisse dicta sine memoria istorum Virgilii, n. *Æneid.*, v. 458:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolæ!

^a Tempestas.] Allegoria ipsi Ciceroni usitatissima: ubi nominata tempestate intelligi debet fortunæ æventis impetus, quod utroque homines videantur obrui: nominatis ancoris tenacibus, familiares constantissimi, quod utrisque et præsentis solamen, et futuri spem temporis adesse possit. Quamobrem sicut, manentibus ancoris, nautis remanet spes enatandæ; sic, remanentibus prædictis familiaribus, Boetius meliorem sperare potest fortunam.

^c Quantum decus ornamentis nostris decesserit.] Amisiss videlicet opibus dignitatibusque nostris.

^e Promovimus aliquantum.] Alii nem in tui consolatione prolectum fecimus, inquit Philosophia: promoverere enim aliquando idem quod proficere: ut apud Terent. in Hecyr., abibo hinc; præsens quando promoveo parum.

^e Si te nondum totius tuæ sortis piget.] Si nondum te omnino infelicem putas: differunt pudet et piget; quod prius turpitudinem, posterius noxam rei videatur potius significare: unde Cicero pro Dom., me non solum piget stultitiæ meæ, sed etiam pudet.

^e Delicias.] Hoc est, animi mollitiem. Deliciæ enim ab eo videntur dictæ, quod animus his alliciatur, dicuntur enim ab de et lacio, traho: inde lactat, illeceat, delectat, oblectat, allicit, illicit, elicit. Sic Lucret. lib. v:

Quæ lacere in fraudem possent vinctosque tenerent.

Unde forte nostrum Gallicum lacer, un lacet. Hinc quod animus qualibet perturbatione, sed amore præsertim et voluptate alliciatur, propterea qualibet perturbatio, sed amor præsertim et voluptas deliciæ vocantur: quo fit ut deliciæ modo in bonam, modo in malam partem accipiantur: sicut ergo mollities corporis in hoc versatur, quod illud facile possit in quemcunque locum versari; sic delicatus dicitur ille animus, qui contrariæ affectioni obnoxius undique potest facile flecti: qualis Philosophiæ videtur Boetius, utpote qui abesse aliquid suæ beatitudini tam luctuosus atque anxius conqueratur.

^a *fixetur?* ^b *Anxia* (10) enim res est humanorum conditio bonorum, et quæ vel nunquam tota proveniat, vel nunquam perpetua subsistat. **121** ^c *Hic* census exuberat, sed est pudori degener sanguis. ^d *Hunc* nobilitas notum facit, sed angustia rei familiaris inclusus, esse mallet ignotus. ^e *Ille* ^f *utroque* circumfluus, vitam cælibem deflet. ^g *Ille* nuptiis

A felix, orbis liberis, alieno ^f censum nutrit heredi.

122 ^h *Alius* prole lætatur, filii, filiarum ⁱ delictis incæstus illacrymat. Idcirco nemo facile cum fortunæ suæ conditione concordat inest enim singulis, quod inexpertus ignoret, expertus exhorreat: Adde quod felicissimi cujusque delicatissimus sensus est, et, nisi ^{ad}

INTERPRETATIO.

^a *Disceperet.*

^b *Acerba.*

^c *Unus opibus abundat, sed eum pudet suæ ignobilitatis.*

^d *Alter nobilis est, sed paupertate premitur.*

^e *Tertius et dives et nobis a se conjugē curare delet.*

^f *Opes parat.*

^g *Vitiis.*

NOTÆ.

¹ *Rixetur.*] *Disceperet.* Rixa, lis est sive contentio inter duos pluresve homines, quorum alter repetit quod alter reddere renuit: quare nisi lux divina affulgeat, in omni hominum genere perpetuæ sunt rixæ: quod homo et status ejus ceu quedam partes ita opponantur, ut ille homo quædam videatur a suo stata repelere, quæ status hic renuit reddere: nemo hic ex omni parte beatus.

² *Anxia res est humanorum conditio bonorum.*] *Anxium* dicitur illud quod sollicitudine mæsta premit: *anxium* enim dicitur ab *ango*: hoc a Græco *ἄγχω suffoco*, *constringo*, primum quidem fauces, deinde mentem: hinc *angustus* et *angustia*, cum quis tantis difficultatibus premitur, ut quo se vertere debeat, ignoret. Atqui humanorum conditio bonorum sollicitudine mæsta animum premit: quod enim humana hæc conditio aut nunquam absoluta fuerit, aut nunquam perennis, semper locum relinquit aut appetendæ absentium bonorum adeptionis, aut timendæ præsentium jacturæ: unde animi anxietas: ut pluribus exemplis deinceps confirmabit Philosophia.

³ *Hic census exuberat.*] Primum exemplum est de divitibus, iis scilicet, quibus, quod hi opibus abundant, *census* dicitur *exuberare*. *Census* enim a *censendo* dictus opes significat: unde Claudian. *carm.* 17, v. 231:

Ad dictoque hominum cumulent araria censu

Exuberare autem *abundare* est, quasi extra ubera profluere. Sic Virgil. 1 *Georg.*, v. 491:

At si luxuria foliorum exuberat umbræ.

Et *Georg.* II, v. 516:

Nec requies quia aut pomis exuberet annus,
Aut fetu pecorum.

Atqui ejusmodi divites in hoc sibi videntur infelices, quod quibus sanguine conjuncti sunt, hi nobiles non sunt: sed est pudori degener sanguis.

⁴ *Hunc nobilitas notum facit.*] Secundum exemplum est de nobilibus viris: hic autem Philosophia videtur vim facere in verbo, dum dicit, *nobilitas notum facit*: nobilis enim a *notum*, sicut a *motum* mobilis dicitur, ut nobilis sit, quasi nominis claritate notus. Atqui et his nobilibus sua esse potest paupertas supplicium: *angustia rei familiaris inclusus, esse mallet nobilis quidam ignotus*: optime autem paupertas vocatur *angustia rei familiaris*: Nam sicut dives suis palatiis, agris, vitibus, nummis, armentis hominibusque subditis, quibus veluti circumfunditur, eo auctoritatis potestatisque videtur dilatatus, ut se facile credat inexpugnabilem, juxta illud Proverb. vii: *Substantia divitis urbs roboris ejus*; sic pauper sua taberna, agello, viticula, et puerorum sarcina veluti obrutus coangustatur: hinc Horatius *carm.* I, III, od. 2, pauperiem vocat *angustiam*:

Angustam, amici, pauperiem pati
Robustus acri militis puer
Condiscat.

⁵ *Ille utroque circumfluus.*] Tertium exemplum est de iis qui pariter divites sunt et nobiles; sed qui in

hoc se putant infelices, quod vitam doceant conjugii expertem: *vitam cælibem deflent*: vita enim conjugii expertem vocatur *cælebs*: forte quia celesti similis.

⁶ *Ille nuptiis felix.*] Quartum exemplum est de eo qui uxore felix est: quod prædictis nuptiis optime significatur: quamvis enim *nuptiæ* non sint sine utroque conjugē, melius tamen *nuptiæ* dicuntur de uxore quam de marito: quod cum illa sponsa deduceretur ad maritum, faciem flameo nuberet sive velaret: hinc *nup̄a*, *connubium*, etc. Magna porro felicitas mariti, cujus est optima uxor: donum celeste est. Proverb. xix: *Domus et divitiæ dantur a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens*. At felicitas hæc sæpius orbitate turbatur: *orbis liberis, alieno censum nutrit heredi*: Seneca in *Hippolyto*, v. 1248:

Triste fractis orbitas annis malum!

Heres ab *hero* dictus, quasi is sit bonorum dominus, apud jurisperitos duplicis est generis: nempe suus et externus. Sui *heredes*, ut dicitur *Instit.* I, II, tit. 19, § 2, ideo appellantur quia domestici heredes sunt et vivo quoque patre quodammodo domini existimantur, veluti filius, filia, nepos, neptisve ex filio, et deinceps cæteri liberi. Extranei vero, qui hic vocantur alieni heredes dicuntur cæteri, ait Vinnius, qui non sunt sui et domestici. At quantum homo se suosque amans suis hereditibus lætatur, tantummodo de extraneis sive alienis afflictitur. Ecclesiastæ iv: *Considerans reperi et aliam vanitatem sub sole. Unus est et secundum non habet, non fratrem, et tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis, nec recogitat dicens: cui laboro et fraudo animam meam bonis: in hoc quoque vanitas est et afflictio pessima.*

⁷ *Alius prole lætatur.*] Quintum exemplum est de eo qui prole nata lætatur. Quod homo ad Dei imaginem conditus æternitatem appetat, quodque hanc in terris assequi non valeat, hinc fit ut parens uterque orta prole, veluti magna sui parte sibi olim successura lætetur: Joan. xvi: *Mulier non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum*. At quanta lætitia parentes perfunduntur natis liberis iisdemque virtutem colentibus, tanta iidem afficiuntur tristitia, si hos liberos viderint vitiis indulgere: parens filii filiarumque delictis mæstus illacrymat: ut nunc dicitur: Prov. x. x: *Filius sapiens lætificat patrem: filius vero stultus mæstitia est matris suæ*. Nimirum quod liberi videantur sanior perenniorque parentum pars, hos parentes optant semetipsos meliores.

⁸ *Ad nutum.*] *Ad voluntatem*. *Nutus a nutendo* sive movendo dictus proprie motum corporis significat: sic movendo e. put oculos dicimur *annuere* et *abnuere* vel *renuere*. Quoniam vero ille corporis nostri motus nostram voluntatem consuevit indicare; hinc factum est, ut, signo pro re significata accepto, nutus non modo humanam, sed divinam quoque voluntatem significaverit: ex quo etiam *numen ipsam Dei voluntatem* notat, ut apud Virg. 11 *Æn.*, v. 336:

Namine divum
In flammis et in arma feror.

* nutum cuncta (5) ^a suppetant, ^b omnis adversitatis insolens, minimis quibusque prosternitur, ^c adeo perexigua sunt, quæ fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt. 123 ^d Quam multos esse ^e conjectas, qui sese ^f cælo proximis arbitrentur, si de fortunæ tuæ reliquiis pars eis minima contingat? Hic ipse locus, quem tu exsilium vocas, incolentibus patria est. Adeo nihil est miserum, nisi cum putes; ^g contraque ^h beata ⁱ sors omnis est æquanimitate (5) tolerantis. Quis est ille tam felix, qui cum ^j ^k dederit impatientiæ manus,

^A ^a statum suum mutare non optet? ^b Quam multis amaritudinibus humanæ felicitatis dulcedo respersa est! quæ si etiam fruendi jucunda esse videatur, tamen, quo minus, cum velit, abeat, retineri non possit. 124 ^c Liqueat igitur quam sit mortalium rerum misera beatitudo, quæ nec apud æquanimos perpetua perdurat, nec anxios tota delectat. ^d Quid igitur, o mortales, extra petitis intra ^e vos positam felicitatem? Error vos inscitiaeque confundit. Ostendami breviter tibi ^f summæ cardinem felicitatis. (5) ^g Estne aliquid tibi ^h te ipso pretiosius? ⁱ Nihil, inquires. ^j Igitur si

INTERPRETATIO.

- ^a Ad arbitrium omnia adsint.
- ^b Nulli adversitati assuetus.
- ^c Usque adeo parva.
- ^d Non dubitas.
- ^e Beatos.
- ^f Aliquid in eo esse miseræ.

- ^B ^a Felix quælibet conditio, si æquo animo feratur.
- ^b Putaverit impatientem.
- ^c Vestram mentem.
- ^d O Boethi.
- ^e Tua mente.

NOTÆ

A versu 777:

Non hęc sine numine divum
Eveniunt.

^a Suppetant.] Adsint: quia enim quod petitur, id sæpius impetratur, usus obtinuit, ut suppetere idem sit quod adesse, quasi petendo impetratum. Hinc appetitur, quas sibi suppetere rebus adversis periculis anxietatibus expetunt.

^b Omnis adversitatis insolens.] Nulli adversitati assuetus. Insolens enim quasi non solens: solens autem is dicitur qui id in quo totus est facit; quasi in solo unoquoque hoc negotio versatus: quare insolens adversitatis is est qui adversitati non est assuefactus. Atque hic, ut nunc additur, minimis quibusque prosternitur adversitatibus; quod mens ejus his motibus non assuect, minime turbetur: ut enim ab assuetis non fit, sic ab insuetis fit passio: quemadmodum loquuntur philosophi: usque adeo perexigua sunt quæ fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt. Summa arithmetici est universitas quardam quæ ex pluribus minoribus addendo conficitur, aut ex qua minorem subrahendo quadam restat: quamobrem summa beatitudinis hęc nihil est aliud quam beatitudinis fastigium, le comble du bonheur.

^c Quam multos.] Sextum exemplum est de ipso Boetio, de cujus fortunæ reliquiis si pars minima pluribus aliis hominibus contingeret, hic felices, sese cælo proximis arbitrantur: cum tamen ipse Boetius sese pueri infelicem.

^d Beata sors.] Beatus homo cujus mens cogitando ita constans est, ut instar libræ æquatus ponderibus firmata nec erigatur prosperis, nec adversis deprimatur. Sed homo ille rarus est in terris: nam quis est ille tam felix, qui cum

^e Dederit impatientiæ manus.] Impatientia vinci se passus fuerit: sic loquitur Tullius de Amic. : Atque, inquit, ad extremum dat manus, vinci se patitur: nimirum cum manibus præsertim homo sese tueri soleat, ubi primum intelligitur victas manus dedisse, hic intelligitur victus.

^f Statum suum mutare non optet.] Instar hominis ægri, qui cujuslibet sitis impatiens, partes se vertit in omnes.

^g Quam multis amaritudinibus, etc.] Jam monuimus, mentem humanam veluti mediam inter Deum humanumque corpus, quatenus est opus Dei et forma hujus corporis, et a Deo et a corpore humano commoveri: hinc autem putamus oriri amaritudinem et dulcedinem humanæ felicitatis; dulcedinem quidem a Deo commovente, amaritudinem vero a corpore: quare cum homo quandiu perseverat, ab utraque hac causa afficiatur: deinceps nihil homini dulce est nisi

cum amaro conjunctum: quamobrem de quacunque corporis voluptate dici potest quod Lucretius de amore dixit l. iv:

Eximia veste, et victu, convivia, ludi.
Pocula crebra, unguenta, coronæ, serta parantur:
Nequidquam: quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat.

Quin ipsa etiam dulcedo in hoc amara, quod invito ipso homine, qui illa affici videtur, abeat irrevocabilis: nec retineri possit ad nutum, quo minus abeat: ut hic dicitur.

^h Liqueat igitur, etc.] Philosophia ex prædictis exemplis concludit, quod probandum suscepit a nota 18, felicitatem hominum præsentem nec adeo absolutam esse, ut non anxios tota delectet, nec adeo perennem, ut æquanimos perpetua perduret. Jam ipsa Philosophia ad id, unde digressa fuerat, reversa ipsum Boetii animum considerabit.

ⁱ Quid igitur, etc.] IV. Philosophia commendat animum Boetii, atque primum mortales frustra extra se petere, ut in amicis, uxore, liberis, uno verbo in corpore quam habent intra se, videlicet in mente, positam felicitatem: deinde addit eosdem mortales errore inscitiaeque confundi: quod nimirum extra se querant, quam intra se habent, felicitatem: ubi notandum errorem et inscitiam differre cum in aliis, tum in hoc quod error omnis ab inscitia oriatur, ita ut possit esse inscitia sine errore, sed non error sine inscitia: postea promittit se ostensuram Boetio summæ cardinem felicitatis; sive id in quo præcipue versetur summa felicitas: quod enim cardo sit, in quo janua vertitur, in usu est, ut id in quo negotium aliquod vertitur, vocetur cardo. Virgil. 1. Aeneid., v. 676:

Haud tanto cessabit cardine rerum.

^j Estne aliquid tibi teipso pretiosius?] Quanquam Boetius, ut quilibet alius homo, corpore constet et mente conjunctis, nihilominus relicto corpore Philosophia Boetium ad unam mentis suæ considerati nem revocat, quasi ad primum beatitudinis; quam querit, fontem: idque vocat totum Boetium: Tibi teipso: sicut Apostolus Roman. vii: Infelix homo, inquit, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Estne igitur, inquit Philosophia Boetio, aliquid tibi teipso pretiosius?

^k Nihil.] Inquit Boetius: quidquid enim divinitus factum naturali lumine novi, id aut mea mens est, aut corpus quod vulgo dicitur materia: sed mea mens vel ex ipso, est corpore sive materia pretiosior, quod materiam hanc, a qua ipsa cogitari nequit, cogitet ipsamque ad arbitrium huc illucque, sæpius cogitando, verset.

^l Igitur si tui compos fueris.] Si tuæ mentis tantam

* tui compos fueris, ¹ possidebis * quod nec tu amittere unquam velis, **125** * nec fortuna possit auferre. * Atque ut agnoscas in his fortuitis rebus beatitudinem constare non posse, sic collige : * Si beatitudo est summum naturæ bonum ² a ratione degentis, nec illud est summum bonum, quod eripi ullo modo potest ; quoniam præcellit id quod (5) nequeat auferri : manifestum est quod * ad beatitudinem percipiendam fortunæ instabilitas aspirare non possit. * ³ Ad hæc, * quem caduca ista felicitas veliit, vel scit eam, vel nescit esse mutabilem. Si nescit, quænam beata sors esse potest ignorantia cæcitæte? Si scit, metuat necesse est, ne amittat quod amitti posse non dubitat : quare continuus (10) timor non sinit esse felicem. An ⁴ vel si amiserit, neglegendum putat? sic quoque perexile bonum est, quod æquo animo feratur amissum. **126** * Et quoniam

^a *Tuæ mentis.*

^b *Mentis ratione præd. tæ.*

^c *Fortuna inconstans esse non possit beatitudo.*

^d *Præterea*

^e *Qui hac felicitate mortali afficitur, hic.*

habueris et notionem et potestatem, ut illa notione ductus hac potestate nunquam abutaris : *compos enim et impos* dicuntur a *potis* : unde dicimus *compotem et impotem* : sicut ratiocinatur Varro : *potis* autem dicitur vel a *pateo* quod patet illi quidquid veliit, vel a Dorica præpositione *poti*, *juxta*, quod quæ juxta nos sunt, in nostra censetur potestate, ut placet Vossio : nam, inquit Servius ad ecl. 9 Virg., *Quomodo victores dicimus vo'i compotes, qui quod volunt faciunt : sic victos e contrario vocamus impotes, qui non possunt facere quod volunt.*

¹ *Possidebis.* In tua potestate erit.

² *Quod nec tu amittere unquam velis.* Crescente enim tuæ mentis, adeoque tuæ originis notione, crescet et tuus in tuam mentem tuamque originem amor : cum exteriora bona tanto minus amentur, quanto magis cognoscuntur.

³ *Nec fortuna possit auferre.* Mens enim tua itaque proinde cogitatio ita sunt tui juris, nihil ut in eas inconstans fortuna possit. Potest quidem fortuna quam jactat suam felicitatem tibi optandam proponere : sed persuadendo te fallere non potest nisi volentem : non prius autem id volueris, quam immemor tuæ mentis ejusque originis, specie caducorum honorum veluti obærea us fueris.

⁴ *Atque ut agnoscas, etc.* Philosophia tandem, proposita mente humana bonisque externis, quibusdam argumentis probat veram felicitatem in mente potius quam in cæteris bonis versari : quæ quidem argumenta ut percipiantur, notandum apud philosophos morales summum bonum duplicis esse generis : aliud quidem in genere rei : aliud in genere modi. Prius est res summe perfecta : unde nihil est aliud quam Deus : quare propheta rex psal. cxliii descriptione facta potentum, quorum filii, inquit, sicut novæ læ plantationes in juventute sua, filia composita, circumornata sicut similitudo templi : promptuaria pleni eructantia ex hoc in illud ; oves fetosæ abundantes in egressibus suis ; boves crasse ; in quorum plateis non est ruina maceria, neque transiūs neque clamor ; quos veniente beatos dixerunt, addit : *Beatus populus cujus Dominus Deus ejus.* Posterius vero, quod aliter vocatur felicitas siue beatitudo, nobis videtur posse delineari cogitatio mentis Deo constanter adherentis : quod huic solum cogitationi convenire possit, quidquid naturalj lumine cognoscitur convenire felicitati : sicut fusius alibi probavimus. Hic autem non agitur

A tu idem es, cui persuasum atque insitum permulta demonstrationibus scio, mentes hominum nullo modo esse mortales : cuique clarum sit, fortuitam felicitatem corporis morte finire : dubitari nequit, si hæc * auferre beatitudinem potest, quoniam omne mortaliū (5) genus in miseriam, mortis fine, labatur. Quod si multos scimus beatitudinis fructum non morte solum, verum etiam doloribus suppliciisque quævisse, quoniam modo præsens vita facere beatos potest, quam miseros transacta non efficit?

127 METRUM * IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, exemplo ædium, quæ perennes non sunt, si aut sublimiores, ventis percutiantur, aut depressiores, arenis immergantur, docet pari prudentia et summas et infimas conditiones homini esse fugiendas, ut quietus intusque vivat.*

B Quisquis volet pereuntem INTERPRETATIO.

¹ *Etiamsi.*

² *Mors.*

Quicumque optat tutus locare domum perpetuam, quique studet constans, et non disjici flaminibus stre-

NOTÆ.

de priori, sed tantum de posteriori summo bono, quippe quod dicitur naturæ ratione degentis, hoc est mentis humanæ modus.

² *Si beatitudo, etc.* Primum argumentum, quod potest sic proponi. Quod bonum eripi potest, hoc est, invito eo cuius est, amitti, illud non est summum bonum ; ne quidem in genere modi : quandoquidem in hoc ipso genere melius est illud quod eripi non potest. Atqui omne fortunæ bonum eripi potest : propterea enim fortuna instabilis est. Contra vero bonum mentis cujusmodi est virtus, non potest eripi, hoc est, invito eo cuius est, amitti.

³ *Ad hæc.* Secundum argumentum, quod potest sic institui. Quicumque, fortuna dante, felix habetur, hic vel scit vel nescit, se invito, hanc fortunæ felicitatem esse mutabilem ; sed quovis modo se habeat, revera felix non erit : si enim nescit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, hic versabitur in ignorantia cæcitæte, qua stante nulla beata sors esse potest. At si scit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, idem hanc felicitatem aut timebit amittendam, aut dolebit, aut saltem negligit amissam, sed ut timor, sic dolor non sinit esse felicem, nec magni faciendum, quod æquo animo feratur amissum.

⁴ *Et quoniam, etc.* Tertium argumentum quod sic disponi potest. Quæcumque felicitas morte finire potest, hæc non nisi nomine tenus felicitas est ; siquidem felicitas vera, non secus ac ipsa mens humana, cuius est, quæque ut insitum sic multis demonstrationibus persuasum est esse immortalem, immortalis esse debet. Atqui felicitas fortunæ, ut pote quæ corporis est, morte finire potest : unde plures alterius beatitudinis fructum, non morte solum, verum etiam doloribus suppliciisque quæsierunt ; idque eo potius quod vita hæc temere credatur felicitas : si enim vita hæc felicitas vera fuerit, necesse est, ut mors, quæ est hujus felicitis vite privatio, vera miseria habeatur

⁵ *Carmen constans duplici genere versuum alternorum, quorum prior Anacreontius post primum pedem, qui potest esse vel iambus, vel spondeus, vel etiam anapestus, duos iambos habet cum syllaba superstita ; posterior Phædratus spondem, dactylum, et spondem : excipitur tamen versus octavus, cujus primus pes est anapestus.*

1. *Pereuntem sedem.] Domum per annos plures du-*

Cantus ponere sedem,
128 Stabilisque, nec sonori
 Sterni flatibus euri,

5 Et fluctibus minantem
Curat spernere pontum ;
Montis cacumen alti,
Bibulas vitet arenas.
Illud protervus auster

A 10 Totis viribus urget ;
129 Hæ pendulum solutæ
 Pondus ferre recusant.
 Fugiens periculosam
 Sortem sedis amœnæ,
 15 Humili domum memento
 Cerni figere saxo.
 Quamvis tonet ruinis

INTERPRETATIO.

*pentis euri, et temnere mare exundans veluti intentans
ruinam suis æstibus, ille pariter fugiat verticem mon-
tis elati, et arenas bibaces. Auster impetuosus omni co-
natu vexat illum verticem : hæ vero arenæ disjunctæ*

renuntiare portare onus suspensum. Sic tu vilans eventum incertum conditionis, ut videtur, gratæ, recogita stabilis fundare ædem petra depressa. Tum licet ventus reboet, turbans maria naufragiis, tu abditus muni-

NOTÆ.

raturam: sedes enim apud Latinos auctores, praesertim poetas, significat domum: *perenne* vero a pluribus annis, per quos durat, dicitur: hinc *perennare* idem quod *din perseverare*: hinc Anna Perenna, cui veteres vota faciebant, ut annare *perennare*que commode liceret, auctore Ovidio in Fast.

2. *Cautus.* *Tutus*: nam *cautus* a *cavere*: *cavere* autem iudicio Varronis a *cavo*: quod prisci illi, inquit Pontanus, qui *Latium* etiam ante Aborigines tenuere plerique in *caavernis* habitabant, quæ a *cavando* essent dictæ; iis autem et *æstus* cavebant et *frigor*, pleraque etiam alia incommoda, in illisque se et sua *cautius* stabantur: hinc *cavere*, *cautio*, *cautor* a jurisconsultis dicuntur de iis, quibus divitiæ tutæ sunt et securæ. Quoniam vero vir prudens, cogitationibus suis veluti prospiciens, se suaque lætetur, idcirco *cautus*, *calusque* vocari solet. *Plorat*. de *Arte* :

An omnes
Visuros peccata pulcrum meum, tutus et extra
Spem veniæ cautus? Vitari denique culpam.

Et lib. 1 carm., od. 10 :

Mercuri sacunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, et decoræ
More palæstræ

3. *Stabilisque.*] *Immotus et constans*, suis videlicet, ædibus. Cum autem corpus quiete semel donatum æternum quiescat, donec ab alio de sua quiete dimoveatur, ideo duobus duntaxat modis domus fundata potest ruere: primum quidem motu sensili corporum incurrentium v. g. vento: deinde proprio pondere, fluentibus scilicet iis quibus domus niti videbatur, fundamentis: Hinc nunc fit mentio *ventorum, fluctuum marinarum, cacuminis montis, et bibularum arenarum.*

4. *[latibus euri.]* Eurus, inquit Agellius, ventus est ab oriente verno, id est æquinoctiali veniens. Latinitas dicitur subsolana. Hic non abs re dicitur *sonorus*: quod enim vehementiori impetu feratur, solitum aeris ab ortu ad occasum fluentis cursum secutus, propterea sonum ingentem edit. Unde Virgil. II Georg., v. 441 :

Quos animosi enri assidue franguntque feruntque.

δ. [Pontum.] Pontus generatim quodlibet mare, speciatim Euxinum: forte quia utrumque plenum laboris: πόνος enim labor potuit esse origo τοῦ πόνου: quidquid sit.

7. *Montis cacumen alti.*] Cacumen, vertex est cum arborum tum montium : quod plures ejusmodi corporum partes surgendo in unum acumen coeant : cacumen autem nunc dicitur *montis alti* : quia quod minus altior est, eo praedictis ventorum flatibus magis impellitur, adeoque domus hic fundata ruinae magis foret obnoxia.

8. *Bibulas vitet arenas.*] Quæ videlicet aquas sorbere possint : quod enim his arenis intercipiatur aer vel

B quodlibet aliud corpus quod aquæ subeunti, ut pote
graviori, locum cedat, propterea si arenis istis impo-
nantur ædificia ipsis aquis longe graviora, eadem
ædificia fatiscitibus fundamentis statim corruent.
Lucretius, l. n, *arenam dixit bibulam*,

Littoris incurvi bibulam lavit : quor arenam.

9. *Illud protervus auster urget.*] *Illud montis cacumen auster impetit.* Auster est ventus ex plaga cœli meridiana flans. Quod autem auster ex terris in sublime sæpius flet, quemadmodum boreas oppositus e contrario ex sublimi in terras; idcirco auster recum iter, quoad potest, insistens in summos montium vertices sæpius videtur incurere : et propterea nunc appellatur *protervus* a *proterendo*, quia altiora corpora sibi objecta solet protercere. Seneca in Agam., v. 90 :

Nubibus ipsi
Inserta caput turris pluvio
Vapulat austro : densasque nemus
Spargens umbras annosa videt
Robora frangi.

11. *Hæ pendulum solutæ pondus ferre recusant.*
Hæ arenæ a se invicem disjunctæ impositum pondus
non possunt sustinere. Nimirum sicut libra, duæ sunt
lances alternis sic mobiles, ut si altera graviore pon-
dere onusta deorsum deprimitur; altera sorsum at-
tollitur necesse sit: ita in terra, aqua et ære quem
spiramus, corpora adeo sese sustinent æquatis pon-
deribus, ut si alterum fuerit gravius, id propendat,
altero depresso: sicut infinitis exemplis demonstrari
posset. Adde autem arenis impositæ longe graves
sunt eo liquore, quo interposito arnæ mollescunt.

Hoc eodem exemplo usus est Christus Dominus Matth. vii : *Omnis, inquit, qui audit verba mea hec et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam : et descendit pluvia et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna.*

D 43. *Fugiens periculosam sortem sedis amœnae.* *¶* *Hand aliter qui vitare cupit evitandum incertum conditionis, quæ videtur iuxta: Sors quippe, inquit Tullius l. ii de Divin., idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod tesseras: in quibus temeritas et casus, non ratio et consilium valet.* *¶* *Hinc sortilegi dicebantur, qui ductis, pueri manibus, sortibus prædicere futura, hinc etiam quod in unam vel oppositam partem flecti potest incertum, illud sors dici consuevit: hujusmodi autem est sedes amœna, quam idcirco Philosphia hic vocat periculosam.*

45. *Humili domum memento certus figere saxo.*] Loca domum in saxo humili: in saxo quidem, ut firmo domus nitatur fundamento: humili vero, ut tempestatibus minus sit obnoxia.

17. Quamvis tonet ruinis muscens æquora ventus.]
Ventus tonat, cum tonitruo similis magnum excitat
sonitum. Miscet autem æquora ruinis, cum naufragus
naves cæteraque corpora mari imposita prosternit.

Miscens æquora ventus,

Tu conditus quieti

20 Felix robore valli,

130 Duces serenus ævum,

Ridens ætheris iras.

131 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia jam validioribus utens argumentis probat, generatim divitias, speciatim pecuniam, gemmas, agros, vestes, famulos, cæteraque id genus, quamvis constarent, mentis humanæ bona non esse, sed potius mala, quibus quanto cupidius eadem mens fruitur, tanto minus felix est.*

Sed quoniam rationem jam in te mearum fomenta descendunt, paulo validioribus utendum puto. ^a Age enim, si jam ^a caduca et ^b momentaria fortunæ dona non essent, quid in eis est, quod aut vestrum

A unquam fieri queat, au. non perspectrum consideratumque (5) ^a vilescat? ^a Divitiarum vel vestri ^a, vel sui natura pretiosæ sunt? 132 Quid earum ^a potius, ^a aurumne, an vis congestæ pecuniæ? Atqui hæc effundendo magis, quam coacervando melius nitent: siquidem avaritia semper odiosos, claros largitas facit. Quod si manere apud quemquam non potest, quod transferitur in alterum: tunc est pretiosa (5) pecunia, cum translata in alios, largiendi usu desinit possideri. At eadem si ^a apud unum, quanta est ubique gentium, congeratur, cæteros sui inopes fecerit. Et vox quidem tota pariter multorum replet auditum; vestra vero divitiæ, nisi comminutæ, in plures transire non possunt. Quod cum factum est, pauperes necesse est faciant (10), quos reliquant. O

INTERPRETATIO.

mine constantis aggeris, eris beatus, contempnisque B celi furoribus, ages vitam tranquillam.

^a Mentem subeunt.

^b Fluxa.

^a Sordescat.

^a O homines.

^a Pretiosus.

^a Lanta.

NOTÆ.

19. *Conditus.*] *Absconditus*: quemadmodum Virgil. i Georg., v. 441:

Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum.

Conditus in nubem.

20. *Felix robore.*] Robur quamcumque corporis fortitudinem significat: unde quod quercus silvestris inter cæteras arbores fortissima videatur, idcirco hæc robur appellatur.

20. *Valli quieti.*] Vallum murus est e terra ad fossæ oram aggestus, crebris sudibus sive palis munitus: quamobrem duæ sunt valli partes, nempe agger sive terra, et pâl sive sudes, quare vallum quietum est.

24. *Duces serenus ævum ridens ætheris iras.*] Vitam duces tranquillam contempto cæli impetu. *Ævum* enim significat vitam, ut apud Virg. iv Georg., v. 206:

Ergo ipsas quamvis augustus terminus ævi

Excipiat.

Et ira, quippe quam insolitus corporis motus comitari solet, non raro violentos non solum hominis, sed et bestiarum, imo etiam inanimatorum corporum motus significat.

Et hoc etiam exemplo usus est Christus, prædicto cap. vii Matth... Omnis, inquit, qui audit verba mea et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat supra petram.

^a Age.] Age adverbium dici solet: sed nobis videtur imperativum verbi ago: non secus atque fac verbi facio: propterea si uni tantum loquamur, dicimus, age; si pluribus, agite: hinc voce hac exhortamur auditorem ad cogitandum, loquendum, aut faciendum. Ad cogitandum quidem ut apud Virgil. Georg. iii, v. 42:

Te sine nil altum mens inchoat; eni age segnes
Rumpe moras.

Ad loquendum: ut *Æneid.* vi, v. 343:

Dic age: namque mihi fallax haud ante repertus.

Ad faciendum: ut Georg. i, v. 63:

Ergo age terræ
Pingue solum primis exemplo a mensibus anni
Fortes invertant tauri.

^a Caduca.] *Caducum* a *cadendo* dictum: unde id significat, quod aut lapsus est, aut labitur, aut lapsurum est. Sic Virgil. *Æn.* vi, v. 481, de lapso,

Belloque caduci

Dardanidae.

Georg. i, v. 368, de labente,

Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas.

Et *Æn.* x, v. 622, de lapsuro,

Si mora præsentis læti tempusque caduco

Orator juveni.

^a Momentaria.] *Fluxa*: hac voce utitur S. Ambrosius: sed eandem non potui invenire apud Latino auctores, quos vocant *classicos*.

^a Divitiarum vel vestri, vel sui natura pretiosæ?]

Philosophia probat generatim divitias non esse ali-quod mentis humanæ bonum, non solum quod omne fortunæ bonum, cujusmodi sunt divitiæ, extra mentem est attentiusque consideratum sordescit, ut jam dixi; sed etiam quod nullæ divitiæ pretiosæ sunt. Pretiosum ergo nobis id dicitur; quod in nostra existimatione versatur: hac enim nostra existimatione fit, ut illius comparandi causa, quod a nobis poscitur, pretium sibi inveniat: unde *pretiosum* dictum est. Duobus autem modis aliquid versari potest in nostra existimatione, pro duplici modo, quo sese habere possunt idææ, ex quibus veluti ex quadam materia illa existimatio, ut pote iudicium, constat. Primum quidem propter sui naturam: quando scilicet prædictæ idææ ita clæræ sunt et distinctæ, nihil ut involvant præter id quod a rebus cogitationi subjectis, ut pote earumdem causis, acceperunt. Deinde vero propter vestri, o homines, naturam: cum videlicet illæ idææ, præter id quod a rebus cogitationi objectis habent, ipsum iudicantis præiudicium involvant. Optime igitur Philosophia quaerit an *divitiarum pretiosæ* sint vestri, vel sui natura: tum pro comperito ponens divitias sui natura pretiosas in numero bonorum non esse, sequenti pecuniæ, gemmarum, agrorum, vestium, et famulorum enumeratione probat easdem divitias nequidem vestri natura pretiosas inter bona esse recensendas.

^a Aurumne, an vis congestæ pecuniæ?]

II. Philosophia speciatim dictura de quibusdam divitiarum generibus, nimirum de pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis, incipit a pecunia; quam idcirco dicit non haberi posse pretiosam, quod nec diffundi possit, juxta ejus institutum, quin largiendi usu desinere possideri ipsam tantum pauperem: nec congeri avaritia, quin cæteros sui inopes faciat, in hoc ipsa voce, rerum omnium tenuissima, tenuior, cum vox tota pariter multorum replet auditum; nec mirum: quandoque

igitur angustas, inopesque divitias, quas nec habere A totas pluribus licet, et ad quemlibet sine ceterorum paupertate non veniunt! **133** ¹ An gemmarum fulgor oculos trahit? Sed si quid est in hoc splendore præcipui, gemmarum est lux illa, non hominum: quas quidem mirari homines vehementer admiror. Quid est enim carens animæ motu atque membrorum compage, quod animatæ rationabilique (5) naturæ pulchrum esse jure videatur? quæ tametsi conditoris opera, suique distinctione postremæ aliquid pulchritudinis trahunt, infra vestram tamen excellentiam collocatæ, admirationem vestram nullo modo merebantur. ² An vos agrorum pulchritudo delectat? Quid ni ³? Est enim pulcherrimi operis pulchra portio. Sic quondam sereni maris facie (10) gaudemus: sic cælum, sidera, solem, lunamque miramur. Num te horum aliquid attingit ⁴? num audes alicujus tallium splendore gloriari? An vernis floribus ipse distingueris! aut tua in æstivos fructus intumescit ubertas? Quid inanibus gaudiis raperis? quid externa bona pro tui amplexariis? Nunquam tua faciet esse

fortuna, quæ a te (15) natura rerum fecit aliena. Teriarum quidem fructus, animalium procul dubio debentur alimentis. Sed si, quod naturæ satis est, replere indigentiam velis, nihil est quod fortunæ affluentiam petis. Paucis enim minimisque natura contenta est: cujus satietatem si superfluis urgere velis, aut injucundum, quod infuderis, fiet, aut noxium. **134** Jam vero ⁵ pulchrum variis fulgere vestibus putas? quarum si grata intuitu ⁶ species est, aut materię naturam, aut ingenium mirabor artificis. ⁷ An vero te longus ordo famulorum facit esse felicem? Qui si vitiosi moribus sunt, pernicioſa domus ⁸ sarcina, et ipsi domino vehementer (5) inimici: sin vero probi, quoniam modo in tuis opibus aliena prohibitas numerabitur? Ex quibus omnibus nihil horum, ⁹ quæ in tuis computas bonis, tuum esse bonum li- quido monstratur. Quibus si nihil inest appetendæ pulchritudinis, quid est, quod vel amissis doleas, vel læteris retentis? Quod si natura pulchra sunt, quid id tua refert (10)? Nam hæc per se a tuis quoque

INTERPRETATIO.

¹ Dicit Boetius.

² Ait Philosophia.

⁵ Forma.

⁶ Onus.

NOTÆ.

dem vox, ut pote sonus, versatur in quodam tremore aeris, qui quod liquidus sit, ab uno homine loquente undique commoveri potest: pecunia autem est nimis ex ære primum, deinde ex auro argentove confectus, quo statutis legibus res propter facilius commercium permolari possunt: licet autem plura corpora simul moveri possint, idem tamen corpus non potest pluribus simul locis circumscribi.

¹ An gemmarum fulgor oculos trahit?] III. Philosophia gemmas dicit menti humanæ non debere esse pretiosas, quod lumen, quo gemmæ splendent, non sit hominum, sed illorum duntaxat affectio corporum, quæ cum inanimata sint, sic infra mentis humanæ excellentiam collocata sunt, ut hominis admirationem nullo modo mereantur. Nimirum gemma est lapis qui, instar vitri pellucens, lumen ideo transmittit, quod ante liquatus fuerit, quam lapidesceret. Hinc si aliquid metalli, alteriusve corporis opaci, gemmæ adhuc liquescenti infundatur, gemma pellucere minus apta coloratur: hinc suis est gemmarum sive pellucetium, sive relucetium fulgor, quo oculi ita moventur, ut mens ipsa ad gemmas primum spectandas, deinde admirandas, et aliquando etiam amandas excitetur, donec exuta omni præjudicio, advertat hic nihil aliud esse quam motum, non solum ipsa mente, a qua cogitatur, inferiorem; sed ipsi etiam corporum vitæ, quæ in perenni continuataque motione versatur, longe postponendum.

² An vos agrorum pulchritudo delectat?] IV. Philosophia addit, neque etiam agros prædictæ menti esse debere pretiosos: quia cum ager dicatur territorium, quod diligentius cultum frugis affert, ager pretiosus menti haberi nequit, nisi aut sua magnitudine, quatenus terminis longissimis circumscribitur; aut sua figura, quatenus tumoris expertus, seu cylindro æquatus fuerit; aut suo motu, quatenus non modo fertilis, sed etiam fructuosus fuerit: Agro bene culto, inquit Tullius, nil potest esse nec usu uberius, nec specie ornatus. Atqui nullo ex his modis ager menti humanæ pretiosus esse potest. Non sua magnitudine: nam luna, sol, sidera, cælum, quæ tamen ipsi menti pretiosa non videntur, pulcherrimi operis portio sunt quolibet agro major. Non etiam sua figura plana:

siquidem mare: quod nihilominus tanto in pretio non est, dum tranquillum est et serenum, aquis æquali pondere libratis, non solum agro, sed quolibet alio corpore plano planius est: quid enim tam planum videtur, ait Tullius in Acad., quam mare? ex quo etiam sequor illud poetæ vocant. Non denique suo motu, sive florens, sive etiam fructuosus: quoniam flores fructusque agrorum extra hominem sunt; aut si horum pars quædam ipsum hominis corpus instar alimenti subeat, hæc tam parva esse debet, ut si naturæ satietatem superfluis urgere velis, aut injucundum, quod infuderis, fiat, aut noxium. Lucretius l. v:

Quod si quis vera vitam ratione gubernet
Divitiæ grandes homini sunt, vivere parce,
Æquo animo: neque enim est unquam penuria parvi.

⁵ Pulchrum variis fulgere vestibus.] V. Philosophia probat, neque etiam vestes menti nostræ habendas esse pretiosas; quod quæ vestium grata intuitu species est, hæc non ad nostram mentem, sed aut ad materiæ naturam, aut ad ingenium spectat artificis. Imo pulcherrima vestis ne a minima quidem febre te poterit liberare. Lucretius l. ii:

Nec calidæ citius decedunt corpore febres,
Textilibus si in pectoris, ostroque rubenti
Jactaris, quam si plebeia in veste cabandum est.

⁷ An te longus ordo famulorum.] VI. Philosophia pariter demonstrat famulorum turbam prædictæ menti non esse pretiosam: quia famuli isti vel improbi sunt, vel probi. Si improbi, tantum abest ut domino pretiosi sint, utpotius pernicioſa domus sarcina, et domino vehementer inimica, quippe qui lege divina tenetur famulum et a vitio retrahere et ad virtutem promovere. Hebr. xiii: Ipsi enim domini pervigilant, quasi rationem pro animabus reddiduri. Si vero probi: Quoniam modo in tuis opibus aliena prohibitas numerabitur? Quare Philosophia merito concludit beatum hominem non esse, quod pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis abundet. Horat. Carin. iv, od. 9:

Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callat pauperem pati

opibus ^a sequestrata placuissent. Neque enim idcirco sunt pretiosa, quod in tuas venere divitias: sed quoniam pretiosa videbantur, tuis ea divitiis annumerare maluisti. **135** Quid autem ^b tanto fortunæ strepitu desideratis? ^c Fugare, credo, indigentiam copia queritis. Atqui hoc vobis in contrarium cedit. ^d Pluribus quippe adminiculis opus est ad tuendam pretiosæ ^e suppellectilis varietatem: verumque illud est, permultis eos indigere, qui (3) permulta possideant; contraque minimo ^f, qui abundantiam suam naturæ necessitate, ^g non ambitus superfluitate metiantur. Itane autem nullum est proprium vobis, atque insitum bonum, ut in externis, ac sepositis rebus bona vestra queratis? ^h Sic rerum versa conditio

est, ut ⁱ divinum ^j merito rationis animal, non aliter sibi splendere (10), nisi inanimatæ suppellectilis possessione videatur? **136** Et ^k alia quidem suis contenta sunt: vos autem ^l Deo mente consimiles, ab rebus infimis excellentis naturæ ornamenta captatis; nec intelligitis, quantum conditori vestro faciatis injuriam. ^m Ille genus humanum terrenis omnibus præstare voluit: vos dignitatem vestram (3) infra infima quæque detruditis. Nam si omne cujusque bonum, eo cuius est, constat esse pretiosius, cum vilissima rerum vestra bona esse iudicatis, eisdem vosmetipsos vestra existimatione submittitis, ⁿ quod quidem haud immerito ^o cadit. ^p Humanæ quippe naturæ ista conditio est, ut tum tantum cæteris re-

INTERPRETATIO.

- ^a Sejuncta.
^b Fortunam tuam frequenter appellando, tantoque concursu querendo.
^c Indigere eos.

- ^d Titulo.
^e Homines.
^f Contingit.

NOTÆ.

Primum quidem homo est.

¹ Divinum merito rationis animal.] Homo enim ut nemo nescit, constat ex mente et corpore mutuo conjunctis: mens ratio; corpus animal non raro appellatur: sed mente homo similis est Deo: sicut statuitur Genes. 1. Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem et similitudinem nostram: quatenus videlicet mens nostra res est, instar Dei, cogitans: unde homines, Il Petri 1, divinæ consortes naturæ dicuntur: propterea nunc homo vocatur animal merito sive titulo rationis divinum. Homines, inquit Tullius de un., Deorum immortalium quasi gentiles sunt, et divini generis appellantur, et omnium animantium tenent principatum. Deinde idem homo est cæteris rebus creatis in-pientior: quandoquidem

² Alia quidem suis contenta sunt.] Nam corpora inanimata, plantæ, bestię ipse finibus sibi divinitus præscriptis ita continentur, ut nec pecuniæ, nec gemmarum, nec agrorum, nec vestium, nec famulorum desiderio teneantur. Præterea idem homo injuriam videtur facere Deo:

³ Ille genus humanum, etc.] Cum enim Deus, ut pote cuius sapientia infinita est, quolibet homine etiam sapientissimo sit sapientior, propterea ille homo injuriam facit Deo, qui ausus suum iudicium divino antepone-re, quam dignitatem Deus terrenis omnibus præstare voluit, hanc infra infima quæque detrudit. Atqui homo prædictis bonis inhians ita se habet. Bonum enim ita in perfectione versatur, ut quod cuique bonum, illud eidem, semetipso videatur perfectius, ut pote a quo perfecti possit: neque etenim perfecti potest, nisi a perfectioni. Quamobrem cum pretiosum, ut supra dictum est, illud habeatur, quod in nostra est existimatione, cumque hæc existimatio non, nisi crescente rei subjectæ perfectione, crescere debeat, idcirco quidquid alieni bonum videtur, illud eidem pretiosius videatur, necesse est: quæ enim homo summo famulorum, vestium, agrorum, gemmarum, pecuniæ et cæterarum ejusmodi rerum abjectissimarum desiderio occupatus, res istas sua etiam mente pretiosiores, perfectioresque esse existimat, adeoque suo conditori facit injuriam non illo falso iudicio.

⁴ Quod quidem haud immerito cadit.] Quod quidem falsum iudicium nec sine aliqua causa est, nec sine aliquo effectu: oritur quippe ex voluntaria humanæ mentis ignorance, quæ ignoratio, crescente illo iudicio, crescentibusque adjunctis illi perturbationibus crescit.

⁵ Humanæ quippe naturæ, etc.] Homo in hoc differt a cæteris animantibus, quod ille possit, cæteræ

Pelusque leto flagitum timet,
 Non ille pro caris amicis
 Aut patria timidis perire.

¹ Sequestrata.] Sejuncta. Sequestratus autem dicitur a sequestro, hoc a sequester, qui est arbiter inter utramque partem sic medius, ut neutrius præiudicio actus iudicet: quemadmodum Aen. xi, v. 133:

Bis senos pepigere dies et paucæ sequestra.

Sed voxista, sequestratus, qua Arnobius, l. v Adv. gent., et Casiodorus, l. i Var., cap. 3, utuntur, purioris Latinitatis non videtur.

² Fugare indigentiam copia queritis.] Id unum prætexunt quicumque vehementiori prædictorum studio afficiuntur. Scilicet unusquisque homo suæ tenuitatis conscius, pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis, veluti totidem satellitibus circumdatus, his putat se posse ab omni hostium injuria liberari: sed fallitur:

³ Pluribus quippe adminiculis opus est.] Adminiculum est auxilium, quod ad manum, sive præsto est: quod autem prædicta bona perpetuæ sint corruptioni obnoxia, ideo quo plura possidemus, eo ad illa conservanda plura nobis ad manum esse debent auxilia.

⁴ Suppellectilis.] Supellex proprie est ornamentum aulae, cuiusmodi sunt aulae, sedilia, lintea, vasa, cæteraque domus utensilia, quod nimirum hæc pellibus involuta, a militibus et forte etiam a legatis ad suos usus portarentur: hic autem suppellectilis varietas est prædictorum bonorum externorum multitudo, nomine partis ad totum translato.

⁵ Non ambitus superfluitate.] Non so'um præsidii causa, ut dictum est, sed ambitu etiam prædictis divitiis studemus comparandis, rati nimirum nos eo majorem de nobis existimationem in mente cæterorum hominum excitaturos, quo pluribus majoribusque ejusmodi bonis fruemur: atque id ex eo evidens est, quod, si arbitraremur fore ut a nullo unquam homine videremur, nec gemmis, nec vestibus, nec ullis ejusmodi bonis ita inihiaremus.

⁶ Sic rerum versa conditio.] Mens quippe mea mei corporis forma est, sed a Deo et propter ipsum Deum creata: quamobrem veluti media inter Deum conditorem, corpusque consors, ab utroque sic informat notionibus, ut ab utroque in suas trahatur partes: sed heu! cum Deo unice diligendo vacare deberet, infelici cum propriæ infirmitatis, tum perturbationis pondere ad corpus primum, deinde ad cætera corpori famulantia truditur, qua quidem in re homo, divinum merito rationis animal, cæteris rebus creatis inferiorior, injuriam facere videtur et Deo et sibi.

bus, cum se cognoscit, excellat: eadem (10) tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Nam cæteris animantibus sese ignorare, natura est: hominibus vero, vitio venit. **137** ^a Quam vero late patet vester hic error, qui ornari posse aliquid ornamentis existimatis alienis. At id fieri nequit. Nam si quid ex appositis luceat, ipsa quidem, quæ sunt apposita, laudantur: illud vero his tectum, atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat (5). ^a Ego vero nego illud esse bonum, quod noceat habenti. Num id mentior? Minime, inquires. Atqui divitiæ possidentibus persæpe nocuerunt, cum pessimus quisque eoque alieni magis avidus, quidquid auri usquam, gemmarumque est, se solum, qui habeat, dignissimum

^a Longum sustem.

^b Semitam

Ætas prima hominum priscorum erat nimis beata,

INTERPRETATIO.

A putat. Tu igitur, ^a qui nunc ^a contum gladiumque sollicitus pertimescis (10), si vitæ hujus ^b callem vacuus viator intrasses, coram latrone cantares. O præclara opum mortalium beatitudo, quam cum adeptus fueris, securus esse desistis!

138 METRUM • V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, posito discrimine inter vetera novaque tempora, ait, idcirco ætatem majorum nostram fuisse feliciorē, quod illi minori, quam nos, victus, vestitus, auri et regni cupiditate tenebantur.*

Felix nimium prior ætas,

Contenta fidelibus arvis,

139 Nec inerti perditæ luxu;

Facili quæ sera solebat

B contenta suis arvis fertilibus, neque dissoluta intemperie ignava, quæ consueverat, post longa jejunia, pasci glande expedita. Hi nesciebant vina, Liberi sive Bacchi

NOTÆ.

vero animantes non possint cogitare: quare quod cæteræ animantes sese ignorent, hoc illarum natura est: quod vero homo se ignoret, id ejus vitium est, quatenus præcipationi et præjudicio obsecutus, ad suam mentem animo non vult attendere: unde justo Dei iudicio fit ut infra bestias redigatur: Nolite fieri, inquit David p.-al. xxxi, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus: ut nimirum sui immemor, instar bestię, huc ferat ir, quo corpus rapit.

^a *Quam late patet vester hic error.* Est quidem hic error sive falsum iudicium, quatenus homo arbitratur, mentem suam ornari posse ornamentis alienis, videlicet pecunia, agris, gemmis, etc., ipsa enim quæ sunt apposita, laudantur quod vero his tectum atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat: calaverā putes pulchris condita sepulcris: stercora nivibus obdita. At ille error late patet, non solum ratione multorum hominum, qui illo inficiuntur, verum etiam ratione diversorum motuum cum animi tum corporis, quorum error ille est causa: quamobrem homo hoc ipso errore non modo Deo, ut probatum est, sed et sibi ipsi facit injuriam.

^a *Ego vero nego illud esse bonum, quod noceat habenti.* Hæc Philosophiæ ratiocinatio interpretatione non indiget. Quod, inquit, nocet habenti, illud habentis bonum esse non potest: bonum quippe favere debet, non nocere. Atqui prædictæ divitiæ nocent habentibus, cum in aliis, tum in hoc præsertim, quod pessimus quisque eoque alieni magis avidus, quidquid auri usquam gemmarumque est, se solum, qui habeat, dignissimum putat: sua videlicet perturbatione præsertimque avaritia obœceat: unde per fas et nefas opibus studet acquirendis. Plautus in Captiv., act. II, scen. 2:

Odi ego anrum: multa multis suasit perperam.

^a *Qui nunc contum, etc.* Philosophia alludit ad hos versus Juvenal. sat. 18, l. iv, v. 19:

Pauca licet portas argenti vascula puri
Nocte iter ingressus, gladium contumque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram,
Cantabit vacuus coram latrone viator.

Latro autem nunc ille dicitur qui, vias obsidens, viatoribus aufert opes, sæpe etiam vitam. Nimirum latro olim erat miles conductus sive satelles, sic dictus quasi latro, quod stiparet principis sui latus. Quoniam vero ejusmodi homines sua apud reges auctoritate abusi, viatores agredi pecuniamque auferre non dubitabant, factum est, ut quicumque viarum obse-ssores, dicti fuerint latrones.

^a Carmen constans uno genere versuum, quorum

quilibet tribus constat pedibus cum syllaba superstita: tertius pes semper anapæstus: primus et secundus indiscriminatim spondeus, aut anapæstus.

1. *Prior ætas.* 1. Philosophia ponit discrimen inter vetera et nova tempora. Poetis quippe quatuor sunt mundi ætates, nempe aurea, argentea, ærea et ferrea, quod quomodo ferrum ab ære, æs ab argento, argentum ab auro, sic nepotes a virtute majorum degenerant: unde Horat. l. III Carm., od. 6:

Damnosa quid non immittit dies?

Ætas parentum pejor avis tulit

Nos nequiores mox daturus

Progeniem vitioisorem.

Hic autem agitur de ætate aurea, quæ idcirco vocatur prior: de qua ætate quæ nunc dicuntur, hæc maximam partem dicta fuerunt a Virgil. I et in Georg., Tibullo l. I, el. 3, Lucretio l. V, Horatio Epod. od. 16. Ovid. I Metam., Juvenali sat. 6, etc.

2. *Contenta fidelibus arvis.* II. Philosophia tractatur de victu, nimirum cibo potuque aureæ illius sive prioris ætatis, incipit ab ipsa ejusmodi victus causa, nempe ab arvis fidelibus, quibus veteres illi contenti erant. Arrum autem, inquit Festus, ager est necdum satius: fidele vero id dicitur, quod votis respondens, expectationem possessoris non frustratur: atqui aurea illa ætate agri nec arati nec sati idipsum præstant. Lucr. l. V:

Nec robustus erat curvi moderator aratri

Quisquam: nec scibat ferro molirier arva,

Nec nova defodere in terram virgulta, neque altis

Arboribus veteres decidere falceibus ramos:

Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat

Sponse suæ, satis id placabat pectora donum.

Ovid. I Metam., v. 109:

Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.

3. *Nec inerti perditæ luxu.* Luxus hic vitium est dissoluti animi, quod hic variis suis cogitationibus, in contrarias veluti partes distractus, instar liquoris motu evanescentis dilui videatur: ut enim a fluo est fluxus; sic a fluo est luxus: unde luxuries: sic Terentio adulescens dicitur luxu perditus. Ille autem luxus non abs re vocatur iners: nam iners quasi sine arte generatim significat rem omnem quæ est motus expert: sicut Ovidio, nec quidquam nisi pondus iners. Atqui ille animi luxus primum quidem cogitationes, deinde corporis ipsius humani motus rectos impedit.

5 Jejunia solvere glande.
Non Bacchica munera norant
Liquidò confundere melle,
140 Nec lucida vellera Serum
Tyrio miscere veneno.

A 10 Somnos dabat herba salubreis,
Potum quoque lubricis annis,
Umbras altissima pinus.
141 Nondum maris alta secabat,
Nec mercibus undique lectis,

INTERPRETATIO.

dona, permiscere cum melle fluido; neque inficere lanas candidas Serum populorum succo purpureo Tyri. Gramen iidem tribuebat soporem salutiferum; fluvius liquidus tribuebat potionem; pinus procera tribuebat umbras. Nondum ullus homo acindebat navi mare pro-

fundum, neque peregrinus, opibus undequaque quæsitis, conspexerat oras ante ignotas. Tunc cornua belli crudelia silebant, nec sanguis gravibus inimicitiiis effusus, consperserat arma horrenda; quare etenim ira hostiliis tentasset a primis illis temporibus tractare ullum fer-

NOTÆ.

5. *Jejunia solvere glande.*] III. Philosophia commendans cibum prioris illius ætatis, breviter notat ea quæ nostram inter et priscam victus rationem animadverti possunt discrimina, quorum alia ad ipsa cibaria; alia ad horum modum pertinent. Primum enim nostra cibaria exquisita esse solent et arte parata; prisca erant *facilia* et ab ipsa natura suppeditata. Deinde nostra cibaria frequenter sumuntur, et sæpius nulla instigante fame: prisca non nisi post *jejunia* eaque *sera* sive ad ultimum usque diem servata. Postremo nostra cibaria esse solent carnes, pisces et optimum quodque fructuum terrestrium genus: prisca erant *glandes*, ignobile frugum vulgus; quod pluribus aliis cum oratorum, tum poetarum testimoniis confirmari potest. Virgil. 1 Georg., v. 8:

Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Et v. 159:

Concussaque famem in silvis solabere quercu.

Lucretius l. v.

Glandiferas inter curabant corpora quercus...

Ast odium cepit glandis.

Ovidius 1 Metam., fab. 3, v. 103:

Contentique cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fetus montanaque fraga legebant,
Cornaque, et in duris herentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patula Jovis arbore glandes.

Hinc primi homines vocabantur *βαλανοφάγοι καὶ ὕδροπόται*, glandis edaces et aquæ potiores: hinc etiam communi adagio antiquitus dicebatur *ἀλὲς δρύος*, satius quercus.

6. *Non Bacchica munera.*] IV. Philosophia meminit potus aureæ ætatis, quem dicit versu undecimo fuisse aquam, *Potum quoque lubricis annis*: unde præmittit hos veteres nec vinum *Bacchici munera*, nec mulsum *vinum melle mistum* novisse. Vinum enim dicitur munus Bacchi, quod Dionysius vini inventor dictus fuerit *Bacchus* sive *Ἰαχχός* ab *ἰαχέ*, quod clamorem notat; quia forte vinum ad loquendum primum, deinde etiam ad clamandum potiores excitet. Horat. Epist. l. i, ep. 5:

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes jubet esse ratas: in prælia trudit inermem:
Sollicitis animis onus eximit: addocet artes.
Fecundi calices quem non fecere disertum?

Mulsum autem est potio ex vino et melle permixtis facta: unde Græcis *οἶνόμελι* et *μελίκρατον* appellatur. Nimirum quemadmodum vino recens invento aqua, prior hominum potio, infusa fuit, juxta illud Virg. 1 Georg., v. 9:

Poenlaque inventis Achelœia miscuit ulvis.

Sic crescente gulonum libidine, eidem vino mel fuit mixtum, sive ad voluptatem, sive etiam ad producendam vitam: potus quippe ille venas vacuas sua lenitate mulcere feritur: ex quo forte a *mulcendo* dicitur *mulsum*. Hinc Catus apud Horatium reprehendit Aufidium, non quod mel Falerno misceret, sed quod Falerno austero,

Aufidius forti miscerat mella Falerno
Mendose, quoniam vacuis committere venis

Nil nisi lene decet, leni præcordia mulso
Prolueris melius.

Hinc etiam Asinius Pollio centesimum excedens ætatis annum, cum ab Augusto hospite rogaretur quam maxime ratione illum corporis animique vigorem servasset, respondit, *Intus mulso, foris oleo.*

8. *Nec lucida vellera Serum.*] V. Philosophia transit ad primas majorem vestes, quas designavit nominatis illorum toris et tentoriis: tori, erant herbæ; *somnos dabat herba salubres*; tentoria, arbores, *umbras altissima pinus*: quamobrem prius dixit, hos veteres non novisse vestes serices, aut *purpuram*, qua tingerentur. Seres ergo sunt populi, quos inter duos annos Hydasperm et Indum constitutos Orosius scribit. l. iii, c. 23. Apud hos quædam sunt arbores tendissima quadam lana onustæ: sicut plurimis gravissimorum auctorum testimoniis probatur: ut Virgilius 11 Georg., v. 121:

Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.

Seneca in Oct., v. 667:

Nec Mæonia distinguit æon
Quæ Phœbeis subditus eurus
Legit eis ser arboribus.

C Clandiani carm. 1, v. 179:

Stamine quod molli tondent de stipe Seres.

Sed gravis est disputatio de origine ejusmodi lanæ, an hæc ab arboribus, an potius a vermiculis illis degentibus? hoc ultimum videtur probabilius, ut bombyces apud istos populos, veluti apud nos stamine ab alvo gravida ducant. Eleganter rugosum ac sordidum illum vermem descripsit grande nostræ universitatis decus Antonius Malleus, his versibus:

Est olli mater sanies, dat frondea nutrix
Pabula, Thyrsæo Morus polluta cruore.
Queis avidum ut clausus latebroso in carcere pavit
Ingluviem, totoque satur jam corpore turget,
Viscera tum vacuas paulatim hinc molle figurat
Lanicium; illuviemque modis in tenuia miris
Net fila, et teretem glomerans convolvit in orbem.

Ut vero emeritis perfectit nobile pensum
Examino similis, pretiosa ut coactis urna
Hic jacet: at luci mox reddi ur; induit alas,
Jamque avis, et vermis, neutrumque, et denique
[monstrum est.

Purpura autem, qua vestes sericæ tinguntur, vocatur *venenum Tyrium*: *venenum* quidem, quia liquor est e concha ductus, qui lanas, instar veneni viscera et venas subeuntis, ingressus has inticit: *Tyrium* vero, quod Tyrus urbs Phœniciæ, muricis, prædictæ conchæ, piscatu fuerit celebris. Virg. 11 Georg., v. 465:

Alba nec Assyrio fingatur lana veneno.

15. *Nondum maris alta secabat.*] VI. Philosophia commemorat aurum, quod commercio præsertim comparatur: commercium autem sit præcipue opæ famulantis maris, de quo nunc agitur. Sic Lucretius l. v:

At non multa virum sub signis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Æquora lædebant naves ad saxa virosque.

Sic Tibullus l. i, el. 5:

- 15 Nova littora viderat hospes.
Tunc classica sæva tacebant,
142 Odiis neque fusus acerbis
Cruor horrida tinxerat arma.
Quid enim furor hosticus ulla
20 Vellet prior arma movere,
Cum vulnera sæva viderent,

- A Nec præmia sanguinis ulla?
Utinam modo nostra redirent
In mores tempora prisca?
25 Sed sævior ignibus Ætnæ
Fervens amor ardet habendi.
143 Heu, primus quis fuit ille,
Auri qui pondera tecti

INTERPRETATIO.

rum? quandoquidem primi illi homines animadvertēbant fore ut infligerentur plagæ crudeles, absque mercede ulla cruoris effusi. Utinam nostra ætas nunc revertatur ad antiquum illum modum vivendi. Verum

æstuans libido bonorum caducorum, asperior flammæ. Ætnæis fervet apud nos. Heu, quisnam ille fuit omnium primus, qui eruit pondera auri absconditi, et

NOTÆ.

- Nondum cæreolas pinus contempserat undas
Effusum ventis præbueratque sium.
Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Presserat externa navita merce ratem.
Sic Ovidius i Metam.
Nondum casa suis peregrinum ut videret orbem
Montibus in liquidas pinus descenderat undas:
Nullaque mortales præter sua littora norant.
Tria super-unt hic notanda vocabula, videlicet *alta*,
marcibus, et *hospes*. *Alta maris* significant mare profundum et a terris remotius. Sic Virgil. i Æn., v. 58:

Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Et Æn. ii, v. 203:

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta.

Merc sive, ut antiqui loquebantur, *mercis* a *mercando* dicitur: undereim venalem significat eamque præsertim quam nostri *mobilem*, *du meuble*, vocant, qualis vendi emique solet in nundinis hinc etjinde lecta. Propterea numen, quod veteri superstitione credebatur lucro rebusque istis emendis vendendisque præesse, dicebatur *Mercurius*, nec aliam forte ob causam hic pingebatur sinistra virgulam, dextra sacculum numarium tehens, nisi quod mercatores his instructi, proficisci solent. *Hospes* denique sive ut primi Latinitatis auctores dicebant, *hostis* is est quem nunc peregrinum dicimus. Gallice *un hôte*.

16. Tunc classica sæva tacebant.] VII. Philosophia agit de regno, cujus obtinendi vel amplificandi causa hucinae inflantur, arma sumuntur, multusque sanguis funditur. *Classica* igitur quasi *calassica* ab antiquo *calo*, *voco*, inquit Isidorus l. xviii, c. 4, sunt cornua quæ convocandi causa erant facta: quemadmodum *classis* ab origine eadem dicta, eam significat hominum multitudinem, quæ sive mari, sive terra, sive domi, sive militiæ signo aliquo solet convocari: sic nostræ etiam scholæ, quod sint cætus discipulorum convocati, vulgo *classes* appellantur. Illic autem *classica* sunt signa militiæ, ut apud Virgil. ii Georg., v. 558:

Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat,
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare iocundibus en-es.

Cruor vero sanguis est non solum qui corde ruit, sicut quibusdam placet (quandoquidem sanguis omnis e corde egressus ruit), sed qui extra venas effusus ut quiescit sic friget: *cror* quippe dicitur a *χρῶς*, *frigus*: unde *χρῶσις*, *frigidus*. Quod cum horrorem incutere soleat, sanguis propterea et *acerbis* duntaxat odiis fundi, et *fusus arma quæ tingit, facere horrida* nunc perhibetur: propterea etiam nemo, sanguinis fundendi gratia, *arma primum voluerit movere*, nisi aliquod videatur sanguinis fundendi præmium; ut nunc dicitur, non fuisse in illa priori ætate aurea. Ovid. i Metam.:

Non galeæ, non ensis erat, sine militis usu
Mollia securæ peragebant otia gentes.

Scilicet ut eant Lucretius l. v:

Sic alia ex alio peperit discordia tristis,
Horrible humanis quod gentibus esset in armis:
Inque dies belli terris addidit augmen.

- B 25. Utinam nostra redirent, etc.] Ita quidem prior ætas moderata fuit circa victum, vestitum, aurum et regnum, sed nostra in his omnibus cupiendis nullum videtur modum tenere: hinc minus felicem vitam ducimus, iustissimumque est illud Philosophiæ votum.

25. Sævior ignibus Ætnæ amor ardet habendi.] Mens quippe humanæ, hinc sui sæque perfectionis amans; inde vero suæ tencitatis conscia naturaliter, non modo suum corpus, sed externas etiam res amore prosequitur, adeo ut ex se cæterisque ejusmodi rebus quædam sibi videatur fieri societas, cujus ipsa sit pars non ultima. Illic cæteris hisce rebus studet aut conservandis, si habeat; aut comparandis, si iisdem careat, ita ut si contingat, hanc aliquam ejusmodi rerum aut possessione aut spe spoliari, veluti de parte suæ societatis detracta doleat, magis aut minus, prout pars illa pluris aut minoris habebatur. Nec immerito amor ille nunc dicitur *ignibus Ætnæ sævior*: nam Ætna mons Siciliæ, vulgo *mont Gibel* perpetuo clarus iurendis, frequentique strage a poetis celebratur. Virgil. i Georg., v. 472:

Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammæque globos liquefactaque volvere saxa.

Illa autem perturbatio, quæ non minus perennis est, quam ignis Ætnæus, longe plures gravioreque inducit calamitates. Virgil. viii Æn., v. 524:

Aureaque, ut perhibent, illo sub rege fuere
Secula: sic placida populi in pace regebat:
Deterior donec paulatim ac decolor ætas
Et belli ratiæ, et amor successit habendi.

Ovid. i Metam., v. 428:

Protinus erupit venæ pejoris in ævum
Omne nefas: fugere pudor, verumque, fidesque
In quorum subiere locum fraudesque dolique
Insidiaeque et vis et amor sceleratus habendi.

- D 27. Primus quis fuit ille.] Elegans locutio ad significandam vim prædictæ perturbationis. Sic Tibullus l. i, el. 10:

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?

Sic Horatius l. i Carm., od. 5:

Ille robur et æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus nec timuit præcipitem Africum
Decertantem aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabiem noti

28. Auri qui pondera tecti.] Recte aurum suo notatur *pondere*, non solum quia aurum omnium metallorum est gravissimum: sed etiam quia est omnium præstantissimum, recte quoque aurum dicitur *tectum*, præsertim inventori, de quo nunc agitur: siquidem aurum intra viscera terræ inclusum formatur.

Gemmasque latere volentes,

30 144 Pretiosa pericula fodiit?

145 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia spectatura potentiam ex parte potentis, subditi et ejusdem proprietatis, videt potentiam, 1° in improbo magistratu vituperii, in probo non laudis majoris esse causam; 2° in sola corpora sic valere, ut potens non minus ladi possit quam lædere; 3° nec vitia fugare posse nec infirmitatem: ex quibus concludit potentiam, nonnisi abusus nominis, in numero bonorum poni*

Quid autem ¹ de dignitatibus potentiaque disseram, quas vos, veræ dignitatis ac potestatis inscii, ² cælo

INTERPRETATIO.

gemmas abscondi natas; quæ ambo sunt pericula rara?

¹ Ad cælum usque laudando attollitis.

A exæquatis? 146¹ Quæ si in improbissimum quemque ceciderint, quæ ² flammis Ætnæ eructantibus, quod ³ diluvium tantas strages dederint? Certe, uti meminisse te arbitror, consulare imperium, quod libertatis principium fuerat, ob superbiam consulum vestri veteres abolere cupierunt, (5) qui ob eandem superbiam prius regium de civitate nomen abstulerant. At si quando, quod perrarum est, probis honores deferantur, quid in eis aliud quam probitas utilitum placeat? Ita sit ut non virtutibus ex dignitate, sed ex virtute dignitatibus honor accedat. 147¹ Quæ

^b Igne voraciores.

^c Aqua rapidiores.

B

NOTÆ.

29. *Gemmasque latere volentes.* In gemmis, ut potius quæ cogitationis sunt expertes, neque voluntas est, neque ullus appetitus: Sed si gemmarum originem naturamque adverteras attentius, hac credideris velle latere. Primo quidem gemmæ sua origine videntur velle latere: hæ enim oriuntur in locis abditiis, in aquis scilicet et in terra, ubi instar vitri liquescunt primum, deinde in fragilitatem duratæ perfluunt. Secundo eadem gemmæ sua natura videntur velle latere: hæ enim aut transmissio lumine pellucunt, aut remisso eodem lumine relucunt. Si pelluceant, hæ æra, quemspirasimus, referentes, minus sunt aspectabiles. Si vero reluceant, eadem oculorum aciem ita perscringunt, ut fixis oculis undique non possint aspicere.

30. *Pretiosa pericula.* Aurum et gemmæ pretiosa quidem sunt, saltem propter illud, quod homo de his habet præjudicium. At sunt pericula, non modo quando inclusa latent in natali sede, ex qua non sine magno sordientis periculo possunt erui: sed etiam postquam effossa ab hominibus aut tenentur, aut quæruntur: quippe quæ ut corpori sic menti mortem sæpius afferunt. Virg. III Æn., v. 57:

Quid non mortalia pectora cogis,

Auri sacra fames?

¹ *De dignitatibus potentiaque.* Dignitates et potentia sive potestas hic conjunguntur: quoniam non differunt nisi nomine: Dignitas autem, inquit Tullius II de Inv., est aliquid honesta auctoritas quæ cultu, honore et verecundia digna est. Nimirum dignitas dicitur a digno: dignus sive, ut veteres scribebant, dignus a nomine Græco δῖον jus, ut dignus sit ille, cui æquum est obsequi: cum autem homo homini sit par, æquum non potest esse hominem homini obsequi, nisi Deo, omnium hominum conditore et rege, jubente: hinc omnis dignitas ita a Deo est, ut regi magistratibusque imperantibus, tanquam personis vices Dei gerentibus subditi teneantur obsequi: Joannis XIX: Non haberes potestatem adversum me ullum, nisi tibi datum esset desuper. Omnis anima, inquit Apostolus ad Rom. XIII, potestatibus sublimioribus subdita est: non est enim potestas nisi a Deo: quæ autem sunt a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnam eam acquirunt, etc.

Dignitas ergo sive potestas est quedam veluti forma, quæ propterea spectari potest ex parte potentis, ex parte subditi, et ex parte proprietatis, quæ philosophis minus Latine loquentibus dicitur effectus formalis: atque ex triplici hoc capite philosophia deinceps probat non solum divitias, de quibus jam egit, sed ipsam etiam potentiam non iâ habere rationem boni, ut qui his caruerit, ille propterea habendus sit infelix.

² Quæ si in improbissimum. I. Philosophia agit de

viro potente, sive, ut aiunt philosophi, de subjecto potestatis. Potens autem ille recens factus vel improbus est, vel probus. Si improbus fuerit, tantum abest ut hic accedente potestate melior fiat ut potius, instar ignis vehementissimi et aquæ rapidissimæ, idem magnas strages edat, abusus nimirum sua auctoritate: testes sunt reges consulque Romani. Si autem fuerit probus, non propter potestatem probitas hujus; sed propter probitatem potestas laudatur: verum ad intelligendum id quod nunc dicitur de regibus et consulibus Romanis, aliquid dicendum de imperio et de varia ejus forma apud Romanos.

Imperium, Græcis πολιτεία, auctore Lipsio I. II Polit., cap. 1, est certus ordo in iubendo et parendo. Triplex est, inquit, principatus, optimatus et populi status. Miscetur inter se, fateor, et remittuntur aut intenduntur: sed sic ut propendeat et præponderet semper aliqua pars, a qua jure et nomen. Principatus est imperium unius, qui propterea vocatur rex aut princeps. Status optimatus est imperium plurium, qui quod virtute cæteris videntur præstare, electione adipiscuntur magistratus. Status denique populi est imperium plurium, qui sorte solum magistratus obtinent.

Has omnes imperii formas experti sunt Romani. Primum enim habuerunt reges, quorum postremus, inquit Florus I. I, c. 7, fuit Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic regnum aratum, quod a Sertio tenebatur, rapere maluit quam exspectare, immisissque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit quam acquisierat. Deinde habuerunt consules: nam, inquit idem cap. 9, Bruto Collatinoque ducibus et auctoribus, quibus ultione sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiae decus, quodam quasi inscitu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripi, agrum Marti suo consecrat, imperium in eisdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen et jure et nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex: ne potestas solitudine vel mora corrumpere: consulesque appellavit pro regibus, ut consulare se civibus suis debere meminissent. Denique ut imperii Romani forma ab regibus ante ad consules venerat, sic, auctore Livio, iterum mutatur ab consulibus ad decemviros. Scilicet crescente prædictorum consulum superbia, aut potius nondum domita illa populi Romani, quæ ex pastoribus originem duxerat, feritate, tandem aliquando consulibus successerunt decemviri, qui, quod multa tyrannice agerent, damnati sunt, eorumque potestas, tertio, ex quo in rempublicam introducta fuisset, anno sublata est.

³ Quæ vero est ista præclara potentia? II. Philosophia tractat de subditiis, sive de materia circa quam prædicta potestas exerceri potest: quod philosophis vocari solet objectum potentiae. Subjecta autem illa

vero est ista vestra * expetibilis ac præclara potentia? Nonne o^b terrena animalia consideratis, quibus qui præsidere videamini? Nam si inter mures videres unum aliquem jus sibi ac potestatem præ cæteris vindicantem, * quanto movereris cachinno! Quid vero si (5) corpus species, imbecillius homine reperire queas, quos sæpe^d muscularum quoque vel morsus, vel in secreta quæque reptantium necat introitus? Quo vero quisquam jus aliquod in quempiam, nisi in solum corpus, et quod infra corpus est, fortunam loquor, possit exercere? Num quidquam unquam libero imperabis animo? Num (10) mentem firma sibi ratione coherentem de statu propriæ quietis amovebis? 148^c Cum liberum quemdam * virum suppliciiis se tyrannus adacturum putaret, ut adversum se factæ conjurationis conscios proderet, linguam ille momordit atque abscidit, et in os tyranni sævientis abiecit: ita cruciatus, quos putabat tyran-

A nus materiam crudelitatis (5), vir sapiens fecit esse virtutis. * Quid autem est, quod in alium facere quisquam potest, quod sustinere ab alio ipse non possit? Busiridem accipimus necare hospites solitum, ab Hercule hospite fuisse mactatum. Regulus plures^f Pœnorum bello captos in vincula conjecerat: sed mox ipse^g victorum catenis manus præbuit. Ullamne igitur (10) ejus hominis potentiam putas, qui, quod ipse in alio potest, ne id in se alter valeat, efficere non possit? 149^{a, b} Ad hæc, si ipsis dignitatibus ac potestatibus inesset aliquid naturalis ac proprii boni, i^h nunquam pessimis provenirent. Neque enim sibi solent adversa sociari. Natura respuit ut contraria quæque jungantur. Ita cum pessimis plerumque dignitatibus fungi dubium non (5) sit, illud etiam liquet, iⁱ natura sui bona non esse, quæ se pessimis hæerere patiuntur. Quod quidem de cunctis fortunæ muneribus dignius existimari potest, quæ ad impro-

INTERPRETATIO.

- * desiderabilis.
- ^b Homines.
- ^c Quantum rideres.
- ^d Muscarum vel minimarum.
- ^e Zenonen, ut quidam aiunt; Anaxarchum, ut alii.

- ^f Carthaginiensium
- ^g Ab ipsis victis in vincula conj. ctus est.
- ^h Præterea.
- ⁱ Ille.
- ^j Secundum suam naturam.

NOTE.

potentiæ materia neque absolute subest potenti, neque tanta est, ut propierea potentia sit maximi facienda. Non, inquam, materia illa absolute subest potenti: quandoquidem omnes homines, utpote ab eadem causa et propter eundem finem conditi, ita sunt pares, ut seclusa divina voluntate, qua alii aliis præsent, non minus sit ridiculum hominem sibi arrogare auctoritatem in alios, quam si mus in murem suum videres exercere imperium: quod hic dicitur. At hæc subjecta materies tanta non est: licet enim subditius ex mente et corpore consuet, non secus ac vir potens, tamen sicut potens suam non exercet potentiam, nisi corpore, verbo nimirum aut facto; sic homo viro potenti non subest nisi corpore: quemadmodum Christus docuit Lucæ xii: *Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant*: posse autem in corpus humanum tantum est: partim quia corpore humano nihil imbecillius; partim etiam quia quod superior potest in corpus inferioris, idipsum inferiori esse potest materia virtutis: aut injuria tamen potest inferior in ipsum superioris corpus exercere.

^a Quid, si corpus species, imbecillius homine? Primum enim corpore humano imbecillius nihil reperiri potest: quandoquidem musca, exiguum animal, humano corpori mortem afferre potest, sive pungendo: sicut apes, præsertim vero crabrones, vulgo *frelons*. Virg. iv Georg., v. 236:

Illis ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.

Sive etiam viscera subeundo, ut cantharides, de quibus Cicero, Epist. l. ix, ep. 24, Caius, inquit, accusante L. Crasso cantharidas sumpsisse dicitur.

Notari possunt hic duo hæc nomina, *expetibilis* et *muscularum*, quorum testem Latinum non novi: mihi diceretur *desiderabilis* et *muscarum*. Tu videris.

^b Cum liberum quemdam virum, etc.] Deinde cruciatus, quos superior in corpus inferioris exercet, quædam esse possunt materia virtutis: sicut contigit Anaxarchum philosopho, Democræii sectatori, de quo nunc philosophia mentionem facit. Anaxarchus enim ille, ut ait Cicero n. Tuscul., cum in manus Cypri-

Nycæreontis regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neque recusavit. Hic autem in pilam saxeam conjectus, ibique ferreis malleis contusus: Tunde, inquit, tunde Anaxarchi sollem: in Anaxarchum enim non tundis: tyranno porro amputationem linguæ militante, linguam dentibus abscissem in tyrannum exiit.

^c Quid autem est quod d in a'ium, etc.] Postremo quod superior potest in corpus inferioris, idipsum non raro inferior in corpus superioris potest: cujus rei multa sunt exempla; meminit Philosophia Busiridis et Reguli.

Busiris Neptuni ex Libya Epaphi filia natus, crudelissimus fuit Egyptiorum tyrannus: hic enim hospites suos Jovi immolabat, ne illi quidem vati, a quo id consilii acceperat, parcens: sed cum easdem insidias Herculi pararet, ab eodem Hercule, una cum Amphidamante filio, præcone Chalbe, et ministris ad ipsas aras interfectus est. Virg. iii Georg., v. 5:

Quis aut Eurystea durum

Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Claudian. carm. 3, v. 251:

O mites Diomedis equi! Busiridis ara
Clementes!

D Idem, e rm. 48, v. 459:

Sic multos fluvio vates arente per annos,
Hospite qui casu monuit placare tonantem,
Inventas primus Busiridis inuivit aras
Et cecidit sævi, quod dixerat, hostia sacri.

Regulus vero consul, qui, ut ait Plinius, fusis Scælentius triumphavit, primusque Romanorum durum in Africam classem trajecit, ab ipsis Carthaginensibus (quos hic Philosophia vocat Pœnos), quos vice-^hrat, resectis palpebris interfectus est.

ⁱ Ad hæc, etc.] Illi. Philosophia, consideratis sub-
jecto et objecto, transit ad effectum formalem poten-
tiæ, quemadmodum loquuntur philosophi. Sic autem
contrahi potest hæc ipsius Philosophiæ ratiocinatio.
Quidquid natura sua bonum est, illud habentem facit
bonum, atque adeo ab eodem contrarium malum fugat:
agat enim cujusque rei natura quod proprium est,
nec contrariarum rerum miscetur effectibus, et ultro,
quæ sunt adversa, depellit: sic fortitudo fortem, velo-

bissimum quemque uberiora proveniunt. De quibus illud etiam considerandum puto, quod nemo dubitat esse fortem, cui fortitudinem inesse conspexerit : et cuicumque (10) velocitas adest, manifestum est esse velocem. Sic musica quidem musicos, medicina medicos, rhetorica rhetores facit. Agit enim cujusque rei natura quod proprium est, nec contrariam rerum miscetur effectibus, et ultro, quæ sunt adversa, depellit. ^a Atqui nec opes inexpletam restringere avaritiam queunt, nec potestas sui compotem (15) fecerit, quem vitiosæ libidines insolubilibus astrictum retinent catenis; et collata improbis dignitas non modo non efficit dignos, sed prodit potius et ostentat indignos. ^a Cur ita provenit? Gaudetis enim res sese aliter habentes falsis compellere nominibus, quæ

^a Cur res ita se habet?

^b Propræ.

Scimus quam magnas strages Nero fecerit, qui Roma recensens, senatoribus interfectis, et fratre occiso, olim

citæ velocem, musica musicum, medicina medicum, rhetorica rhetorem facit. Atqui non solum potentia, de qua nunc agitur, sed etiam cuncta fortunæ munera, habentem non faciunt bonum, nec ab eo contrarium malum fugant : cum pessimis plerumque dignitatibus fungi dubium non sit, et cuncta fortunæ munera ad improbissimum quemque uberiora proveniant.

^a Atqui nec opes. etc.] Quin etiam prædicta fortunæ bona nequidem illud cuius speciem nomenque imprimis gerunt, præstare videntur : cum neque divitiæ divitem, neque potestas potentem, neque dignitas dignum faciat. Non quidem divitiæ faciunt divitem : quia hæc inexpletam res inquirere avaritiam nequeunt : quippe quæ avaritiæ crescentibus divitiis crescit : ita ut copia faciat inopem. Non etiam potestas potentem facit : quoniam hæc cum quem potentem dicant, utpote quæ sæpius vitiosæ libidines insolubilibus astrictum retinent catenis, sui compotem non facit. Non denique dignitas dignum facit : siquidem dignitas improbis collata non modo non efficit dignos, sed prodit potius et ostentat indignos. Juvenal. sat. 8, v. 140.

Omne animi vitium tanto conspectus in se Crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur.

^a Cur ita provenit? [IV. Philosophia ex dictis concludit, prædicta male cum peculiari, tum etiam generali nomine ab hominibus donari : Gaudetis, inquit, o homines, res sese aliter habentes, falsis compellere nominibus, quæ facile ipsarum rerum redarguuntur effectum.

^b Nec illæ divitiæ, etc.] Primum enim prædicta male peculiari suo nomine donantur : quandoquidem quæ vocantur divitiæ, potentia et dignitas, contrariis potius nominibus, ut dictum est, notari debent.

^c Nihil expetendum, nihil nativæ bonitatis, etc.] Deinde vero prædicta male quoque generali nomine vocantur bona : cum nec se bonis semper adiungant, nec eos, quibus fuerint adjuncta, bonos efficiant, sicut etiam dictum est.

^d Quod vocatur Sapphicum a muliere quæ illud invenit. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet quinque pedes habens, coreum, spondeum, dactylum et duos coreos obtinet.

1. Norimus.] Neminem quippe latet, et ut ait Horat. 1, serm. 7 :

Oportet
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.

A facile ipsarum rerum redarguuntur effectum : 150 itaque ^a nec illæ divitiæ, nec illa potentia, nec hæc dignitas jure appellari potest. Postremo idem de tota concludere fortuna licet, in qua ^b nihil expetendum, nihil ^b nativæ bonitatis inesse manifestum est, quæ nec se bonis semper adiungit, et bonos, quibus fuerit adjuncta, non efficit.

151 METRUM • VI.

ARGUMENTUM. — Nero, inquit Philosophia, cuius potestas tanta fuit, ut populos ab ortu ad occasum, a septentrione ad austrum diffusos regeret, eo devenit improbitatis, ut, Roma inflammata, plures senatores, fratrem, matremque ipsam interfecerit : usque adeo exitiosum est improbum fieri potentem.

Novimus quantas dederit ruinas,

152 Urbe flammata patribusque cæsis,

INTERPRETATIO.

B immanis, fuit tinctus sanguine suæ matris, quam ipse occidit; et lastrans oculis cadaver frigidum matris, non rigavit genas ullis fletibus; at non erubuit esse censor majestatis interemptæ. Nihilominus hic tyrannus mo-

NOTÆ.

1. Quantas dederit ruinas.] Nero. Hic Romanis imperavit anno a nativitate Christi circiter quinquagesimo septimo. Quandiu Senecæ, cuius præceptis instructus fuerat, consiliis usus est, tandiu optimus habitus est imperator. At præceptore remoto, in omnia probra ac dedecora lapsus est : suæ quippe dignitatis immemor, inaudita dedit infamiæ, luxus avaritiæ et crudelitatis argumenta. Primum enim in scenam non tragædus modo, verum etiam citharædus prodiit. Deinde nullam vestem bis induit; nunquam carrucis minus mille iter fecisse traditur, soleis quidem mulorum argenteis; aureo rete, purpura coccoque funibus nexis piscabatur. Præterea omnium opibus inhians, solus optabat videri dives. Postremo Romæ, quam incendi jusserat, culpam penamque transtulit in Christianos, quorum principes Petrum et Paulum apostolos morte multavit : quin Senecam magistrum, Antoniam amitam, Britannicum fratrem, Octaviam conjugem, Agrippinam matrem, seipsum tandem, dignum tantæ crudelitatis facinus, interfecit. Vide Suetonium l. vi. Præcipua hujus tyranni facinorosa deinceps exponuntur.

2. Urbe.] Urbs est oppidum muro cinctum. Sic vocatur, inquit, ab orbe, quod urbem condituri, taurum et vaccam futuræ fecunditatis spe jungere soleant, et aratro circumducto designare sulcum, intra quem urbem ædificarent. Sed quod inter omnia oppida mœnibus cincta, Roma quondam principum locum obtinuerit, ideoque Roma xar' ἑξοχῇ urbs dicta fuit, iudice Quintiliano. Virg. ecl. 1, v. 20 :

Urbum quam dicunt Romam, Melibæe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
Pastores ovium teneros depellere et fœtus...
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta solent inter viburnum cupressi.

3. Flammata.] Pars accipitur pro toto : non enim integra Roma flammis absorpta fuit, sed ea tantum urbis istius pars quæ obcenis ædibus videbatur informis; quam per ludum accendit Nero, ut Trojæ representaret incendium. Per sex dies, inquit Suetonius l. vi, septemque noctes ea clade servitum est ad monumentorum bustorumque diversoria plene compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatæ; deorumque ædes ab regibus ac deinde Punicis ac Gallicis bellis vota dedicatæque, et quidquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat.

4. Patribusque cæsis.] Stella enim crinita, inquit

- Fratre qui quondam serus interempto,
Matris effuso maduit cruore.
- 5 **153** Corpus et visu gelidum pererrans,
Ura non tinxit lacrymis, sed esse
Censor extincti potuit decoris.
Hic tamen sceptro populos regebat,
Quos videt condens radios sub undas
- 10 Phœbus, extremo veniens ab ortu :
Quos premunt septem gelidi triones :
Quos no:us sicco violentus æstu
Torret, ardentem recoquens arenas.
- 154** Celsa num tandem valuit potestas

- A 15** Vertere insani rabiem Neronis?
Heu gravem sortem, quoties iniqua
Addit sævo gladius veneno!

155 PROSA VII.

ARGUMENTUM. — Boetio Philosophiam testanti de modo quo ad dignitates ipse pervenerat, respondet Philosophia, famam, qua optimus quisque magistratus videtur duci, quod hæc brevioribus eum loci, tum temporis angustiis contineatur, flocci esse faciendam, animo præsertim hujus sui exsilii, suæque immortalitatis conscio.

Tum ego a, ¹ scis, inquam, ipsa minimum nobis ambitionem mortalium rerum fuisse dominatam : Sed

INTERPRETATIO

derabatur imperio gentes quas sol oriens occidentisque cernit, quas septem triones urgent suo frigore, quasque auster calore arido vehemens urit, magis ac magis coquens arenas ferventes. An porro potentia sublimis po-

B tuit mutare furorem Neronis amentis? o miseram hominum conditionem, quando auctoritas injusta conjungitur cum crudelitate fera!

^a Boetius.

NOTE.

Suetonius, quæ summis potestatibus exitum portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri cæperat. Anxius ea de re, ut ex Babio astrologo didicisti, solere reges Italia ostenta cæde aliqua illustri expiare atque a semet in capita procerum depellere, nobilissimo cuique exitium destinavit. Constat quosdam cum pædagogis et capsariis uno prandio pariter necatos : alios diurnum victum prohibito querere. Nullus posthac adhibitus delectus aut modus interimendi : quoscunque libuisset, quacunque de causa, etc.

3. *Fratre interempto.*] Britannico scilicet, quem Claudius ex Messalina, ut Neronem ex Agrippina suscepit, quemque, ut ait Suetonius, non minus æmulatione vocis, quæ illi jucundior suppetebat, quam metu, ne quandoque apud hominum gratiam paternalis memoria prævereret, veneno aggressus est. Et cum ad primum gustum concidisset, comitali morbo ex consuetudine corruptum apud convivas ementitus, postero die raptim inter maximos imbres translatio exilii funere.

4. *Matris effuso cruore.*] Matrem dicta factaque sua exquirentem acerbius et corrigentem, ait idem Suetonius, ita gravabatur ut minis ejus ac violentia territus hanc perdere sta:nerit. Et cum veneno pertentasset sentiretque antidotis præmunitam, lacuvaria, quæ noctu super dormientem, laxata machina, deciderent, paravit, quod pluraque alia cum videret votis non respondere, pugione matrem occidit : unde illi versus :

Quis negat Æneæ magna de stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

5. *Corpus et visu gelidum pererrans.*] Adduntur prædictis atrociora, inquit Suetonius, nec incertis auctoribus, Neronem scilicet ad visendum interfectæ matris cadaver accessisse, contractasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta bibisse. Hinc nunc dicitur cen or extincti decoris, quod quemadmodum censor de uniuscujusque facultatibus facere solebat, Nero singulas materni corporis partes lustrare, et de singulis sententiam ferre non dubitaverit : non lacrymatus, quod mirum : conscientia enim illa, qua confessus est exagitari se veluti verberibus furiarum ac lædis ardentibus, quaque agente sis his prædicta oborta fuit, eundem ad lacrymas fundendas cogere debuisset : sed vox conscientia: tunc propter majorem perturbationis impetum, credo, ab ipso vix audiebat.

8. *Hic tamen, etc.*] Scelestissimus tamen ille Nero, utpote Romanorum imperator, populos ab ortu ad occasum, et a septentrione ad austrum regebat. Nimirum Romanum imperium longe lateque diffusum ad quatuor præcipuas mundi partes, ortum, occasum, septentrionem, et meridiem pervenerat : unde Virg. Æn. vi, v. 781 :

En hujus, Nate, auspiciis illa inelyta Roma
Imperium terris, animos æqualit Olympo...

Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Cæsar, divum genus : aurea conde¹
Secula qui rursus Latio, regnata per arva
Saturno quondam : super et Garamantas et Indos
Proferet imperium : jacet extra sidera tellus,
Extra omni solisque vias, ubi cœliet Atlas
Axem humero læquet stellis ardentibus aptum.

Hæc autem quatuor mundi partes hic optime notantur : ortus quidem et occasus, Phæbo qui veniens ab extremo ortu, condit radios sub undas. Sic Virgil. I Georg., v. 438 :

Sol quoque et exoriens, et cum se condet in undas
Signa dabit : solem certissima signa sequentur.

Septentrio vero et merides, Septem trionibus et nota torrente arenas : nam Septem triones sunt constellatio borealis, quæ vulgo Major Ursa dicitur, quæque ex septem præcipuis stellis constans, referre videtur plaustrum, boves trahentes, et bubulcum dncehlem : boves quippe ab officio olim dicebantur teriones, quia solum terunt, aut terriones, quia terram arant, aut striones, quia striam faciunt. Notus autem ventus est a meride flans, qui ideo cum magno calore conjunctus dicitur.

14. *Celsa num tandem valuit potestas?*] Hoc præsertim Neronis exemplo probatur potestas habentem non efficere meliorem, quod præsens est philosophiæ institutum : si qua enim magna unquam fuerit inter homines potestas, quæque adeo potuerit potentem reddere meliorem, hæc fuit po estas Neronis, quippe qui universum terrarum orbem imperio suo regebat : hæc tamen potestas, quanta quanta fuit, insani Neronis rabiem non potuit vertere. Rabies proprie morsus caninus, quo scilicet canis huc illucque raptus obvia quæque aggreditur : sic Nero omnium tyrannorum crudelissimus.

D 16. *Heu gravem sortem.*] Sic Virgil. Æneid. vii, v. 293, dixit :

Heu stirpem invisam et falsis contraria nostris
Fata Pyrgum!

Sic optime dicitur : O me perditum! Proh deum atque hominum fidem!

16. *Quoties iniquus addit sævo gladius veneno!*] Quoties potestas iniqua cum crudeli voluntate reperitur conjuncta : nam signum hic accipitur pro re significata. Sæc proverbii insiar dici solet : Gladium acutum avertas : Ne puero gladium, ut ostendatur potestas iis quibus noceat non esse committenda.

¹ Scis, inquam, ipsa. I. Quidem Boetius testatur Philosophiam, ut pote consciam omnium cogitationum, quas Boetius habuerit, de modo quo Boetius ipse ad dignitates pervenerit, atque se optasse materiam gerendis rebus, non ambitione, sed ne virtus tacita consenscesceret.

materiali gerentis rebus optavimus, quo ^a ne virtus tacita consensesceret. Et illa ^b : **156** Atqui ^c hoc unum est ^e, quod præstantes quidam natura mentes, sed nondum ^d ad extremam manum virtutum perfectione perductas allicere possit, gloriæ scilicet cupido, et optimorum in rempublicam fama meritum : quæ quam sit exilis, et totius vacua ponderis, sic considera : (5) ^a Omnem terræ ^e ambitum, sicuti ^b astrologicis demonstrationibus accepisti, ad cæli ^c spatium, puncti constat obtinere rationem : id est, ut si ^d ad cælestis globi magnitudinem conferatur, nihil spatii prorsus habere iudicetur. **157** Huius ^e igitur tam exiguæ in mundo regionis quarta fere portio est,

INTERPRETATIO.

^a Ut non.

^b Philosophia

^c Inquit.

^d Perfecta virtute præditæ.

^e Circumscriptionem.

^f Magnitudinem.

B

^a Terra.

^b Quæ habitetur ab iis animalibus, quæ a nobis cognoscantur.

^c Portioni.

^d Loca deserta patent.

NOTÆ.

Ambitio et ambitus ab eadem origine prodeunt, nimirum ambe circum, et itio itusque a verbo eo : quomobrem de corporibus primum, postea de mentibus propter quandam similitudinem dicuntur : ambi us sive ambitio in corporibus est locus duorum pedum et semipedis, quo interjecto vicina ædificia ad circumcundi facultatem inter se distant : in mentibus vero est circumducta quadam cogitationum primum, deinde verborum, factorumque series ad consequendum honorem. Hæc erit ambitio, inquit Tertullianus de Hæb. mul. c. 4, unde et nomen ejus interpretandum, quod concupiscentia apud animum ambiente, nascatur, ad gloriæ votum. Hanc ambitionem Boetius ait sibi nunquam fuisse dominatam.

Verum cum virtus in bona præsertim versetur cogitatione, quam cæteri homines non vident, quamque tamen aliquando decet cæteros homines cognoscere; Matth. v : Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est; propterea putavit Boetius sibi optandam materiam gerendis rebus, ne virtus tacita consensesceret.

^a Hoc unum est, etc.] II. Philosophia respondet hac fama duci mentes, quæ natura videntur præstare, sed quæ perfecta virtute nondum præditæ sunt. Præstant quidem natura illæ mentes : quoniam corporum, quibus conjunguntur, motibus, instar voluptuariarum, non obsequuntur. At eadem mentes nondum perfecta virtute sunt præditæ, nam Matth. vi : Attendite, ne iustitiam vestram faciat coram hominibus, ut videamini ubi eis : alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est; unde Apostolus ad Gal. i : Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

^a Omnem terræ ambitum, etc.] III. Philosophia addit famam hæc flocci faciendam esse propter breviores loci, quo contineri possit, angustias. Nimirum cum fama hæc nihil sit aliud quam optima alterius hominis in tua merita cogitatio, dictio aut acio, propterea fama hæc latius diffundi non potest, quam hominum sic cogitantium, loquentium et agentium genus. Atqui illud hominum genus angustissimis coarctatur loci limitibus : non enim diffunditur ultra terram, quæ collata cum cælo instar puncti est : non ultra terram habitabilem, quæ est quarta duntaxat pars illius puncti : non ultra eam huius quartæ partem, in qua mores nostri vigent : non denique ultra eam morum nostrorum portionem, ad quam tuum nomen tuque merita pervenerint, quæ quam sit exigua ex eo poteris conjicere, quod ipsum Romanum no-

A sicut Ptolemæo probante didicisti, quæ ^a nobis cognitæ inanimantibus incolatur. ^b Huic quartæ ^c si quantum maria paludesque premunt, quantumque ^d siti vasta regio distenditur, cogitatione subtraxeris, vix (5) angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc igitur minimo puncti quodam puncto circumsepti atque conclusi, de pervulganda fama, de proferendo nomine cogitatis? At quid habet amplum, magnificumque gloria, tam angustis exiguique limitibus arcata? Adde quod ^e hoc ipsum brevis habitaculi septum plures incolunt (10) nationes, lingua, moribus, totius vitæ ratione distantes : ad quas tum difficultate iterum, tum loquendi diversitate, tum

men, quod tamen longe tuo celebrius est, pluribus ignotum sit, quam notum ejusmodi terræ portionibus : quæ quidem omnia seorsum probanda sunt.

^a Astrologicis demonstrationibus accepisti.] Primum quidem globus ex terra et aqua constans, non modo cum extrema ora ac determinatione cæli, sed etiam cum illo cælesti, cui stellæ fixæ inherere vulgo cogitantur, orbe collatus instar puncti ad sensum se habet : quia cum punctum, auctore Ebelide, dicatur illud, cujus pars nulla est, ideo ille orbis instar puncti se habebit, cujus diametri immotæ utraque extremitas, et medium ab uno extranei alterius globi puncto æqualiter distabunt : iste quippe globus simplex videbitur et cujusunque partis expertus. Atqui prædictus terræ et aquæ globus cum prædicto stellarum fixarum orbe comparatus ita se habebit : cogita enim diametrum huius terrestris globi, quæ a nostris pedibus ad antipodas per centrum ducatur, quo spatio observabimus a nostris, eodem observabunt antipodes a suis pedibus distare stellæ fixas, et utrique videbimus huius cæli medietatem, non secus ac si in centro orbis terrarum versaremur. Propterea Cicero, lib. i Tuscul., Persuadent, inquit, mathematici terram in medio mundi sitam ad universi cæli complexum, quasi puncti instar obtinere, quod *κέντρον* illi vocant.

^b Huius regionis quarta fere portio.] Deinde quamvis istæ terræ et aquæ globus ita exiguus sit, ut puncti rationem habeat, integrum tamen fama non potest occupare : siquidem non major quam quarta ejus portio, Ptolemæo probante, ab iis, quæ a nobis cognoscantur, animalibus terrestribus, hominibus videlicet et bestiis incolitur. Aut si major quam quarta pars huius orbis incolatur, ut nautis longius in dies progredientibus novæ terræ habitabilesprehenduntur; hæc tamen portio non definit minima haberi : nam

^a Huic, si quantum maria, etc.] Præterea pars illa non potest integra ab hominibus incoli : sunt enim ibi maria plura; sunt plures paludes; sunt plura loca deserta.

^a Hoc septum plures incolunt nationes, etc.] Adde quod brevissimum illud terræ habitata punctum, tantum est, ut ad illud, ne urbium quidem celeberrimarum, fama pervenire queat. Nam ex his ipsis cultis notisque terris, inquit Tellus in Somnio Scipionis, num aut tuum aut cuiusquam nostrum nomen ultra Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare? Est autem Caucasus mons Asiæ, inter mare Euxinum et Caspium, vulgo mont de Circassie.

commerci insolentia, non modo fama hominum singulorum, sed ne urbium quidem pervenire queat. Ætate denique Marci Tullii, sicut ipse quodam loco ^a significat, nondum Caucasum montem Romanæ republicæ fama (15) transcendenter, et erat tunc adulta ^b, Parthis etiam cæterisque id locorum gentibus formidolosa. Videsne igitur quam sit angusta, quam compressa gloria, quam ^c propagare ac dilatare laboratis? ^d Quid, quod diversarum gentium mores inter se, atque instituta discordant, ut quod apud alios laude, apud alios supplicio dignum iudicetur. Quo fit, ut (20) si quem famæ prædicatio delectat, huic, in plurimos populos nomen proferre, nullo modo conducatur. Erit igitur pervagata inter suos gloria quisque contentus, et intra unius gentis terminos præclara illa famæ immortalitas coarctabitur. **158** Sed ^e quam multos clarissimos suis temporibus viros scriptorum inops delevit oblitio! Quanquam quid ipsa scripta proficiant, quæ ^f cum suis auctoribus premit longior atque obscura vetustas? Vos autem immortalitatem vobis propagare videmini, cum futuri famam temporis (5) cogitatis. Quod si ad eternitatis infinita spatia ^g pertractes, quid habes, quod de tui nominis diuturnitate læteris? Unius etc.

A nim mora momenti, si decem millibus conferatur annis, quoniam utrumque spatium definitum est, minimam licet, habet tamen aliquam ^h portionem. At hic ipse numerus annorum, ejusque quantumlibet multiplex, (10) ad ⁱ interminabilem diuturnitatem non comparari quidem potest. Etenim finitis ad se invicem fuerit quædam, infiniti vero atque finiti, nulla unquam poterit esse collatio. Ita fit, ut ^j quamlibet prolixi temporis fama, si cum inexhausta eternitate cogitur, non parva, sed plane nulla esse videatur. Vos autem, nisi ad populares auras, inanesque (15) rumores ^k, recte facere nescitis, et relicta conscientie virtutisque præstantia de alienis præmiis sermonculis postulatis. Accipe in hujusmodi arrogantia levitate quam festive aliquis illuserit. Nam cum quidam ^l adortus esset hominem contumeliis, qui non ad veræ virtutis usum, sed ad superbiam gloriam falsum sibi philosophi nomen induerat, (20) adiecissetque jam se scituum, an ille philosophus esset, siquidem illatas injurias leniter patienterque tollerasset. Ille patientiam paulisper assumpsit, acceptaque contumelia velut insultans, jam tandem, inquit, intelligis me esse philosophum? **159** Tum ille nimium mordaciter, intellexeram, inquit, ^m si tacuisses

INTERPRETATIO.

- ^a In somnio Scipionis
- ^b Romana respublica.
- ^c Vos homines.
- ^d Non secus ac suos auctores.
- ^e Proferas conferendo.

- ^f Proportionem.
- ^g Infinitam.
- ^h Quantumlibet longi.
- ⁱ Conciliandos.
- ^j Affecisset.

C

[NOTÆ.

¹ Quid quod diversarum gentium mores, etc.] Denique quamvis tantum foret alicujus nomen, hoc ut pervenire posset ad omnes mundi populos, non propterea ejusdem gloria tanta esset: quoniam quod apud alios laude, id apud alios supplicio dignum iudicatur: quod nimirum populi præjudiciis potius et præcipitatione, quam evidenti ratione ducti judicent: sic quæ nobis placent vestes, epulæ, cæteræve agendi patiendique formæ, hæc exteris nationibus displicent sæpius.

² Quam multos, etc.] IV. Philosophia subjungit, prædictam famam nihili putandam esse propter breviores temporis, quo durare possit, limites. Cum enim fama hæc ab aliena de tuis meritis existimatione pendeat, tandiu duntaxat ista fama durabit, quandiu in aliis hominibus vigeat meritum tuorum memoria: atqui hæc memoria pervenis esse nequit: nam vel deerunt scriptores, quibus cerebrum montemque hominum identidem commoventibus, impressa tuorum meritum vestigia renoveantur: vel aderunt.

Si defuerint scriptores, te, non secus ac plures suis temporibus clarissimos viros delevit, oblitio delebit. Sic Romanorum merita veluti sepulta jacuerunt, auctore Sallustio in bello Catilinario, quod prudentissimus quisque maxime negotiosus erat: ingenium nemo sine corpore exercebat: optimus quisque facere quam dicere, et sua ab aliis benefacta laudari quam ipse aliorum narrare malebat. Sic virorum fortium, qui ante Agamemnona vixerunt, quod hi caruerunt scriptoribus poetis, virtus celata latet, iudicio Horatii lib. IV Carm.; od. 9:

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles
Urgentur; ignotique longa
Nocte: carent quia vate sacro.

Si vero adfuerint scriptores, quod eorum libri aut injuria temporum, aut hominum ipsorum negligentia sæpius pereant, nondum constare poterit tibi, tuam famam horum beneficio fore perpetuam. Sed maneat libri, maneatque scriptorum memoria, ita ut de tuis meritis dicere possis, quod Ovidius cecinit de suis carminibus XV Metam.:

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

Tua nihilominus fama, ipsi etiam mundo æquæva, brevior esset, quam ut propter eam obtinendam agere possis: præsertim si illa famæ diuturnitas conferatur cum eternitate, quam mens humana duratura est. Nam si brevissima unius momenti mora cum decem millibus annis collata, parva est diuturnitas, certe integra non modo vitæ hominis senioris, sed ipsius quoque mundi diuturnitas cum eternitate comparata, minima, imo nulla est diuturnitas: quandoquidem inter priores diuturnitates, ut pote ambas finitas, est aliqua; sed inter posteriores, quarum altera infinita, nulla est proportio: sive ut nunc dicitur portio: sic enim loquitur Curtius: *Præmiun*, inquit, erit ei qui primus occupaverit verticem, talenta decem. Uno minus accipiet qui proximus ei venerit, eademque ad decem homines servabitur portio. Vox interminabilis, quam non semel adhibet Boetius, minus Latina videtur: Cicero diceret interminatam; sicut I de Nat. deor.: *Si immensam*, inquit, et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis.

³ Si tacuisses.] Simile est illud Ciceronis pro Arch. Philosophi, inquit, in libros, de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, et in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt.

159 Quid autem est, quod ad ^a præcipuos viros (de his enim sermo est) qui virtute gloriam petunt; quid, inquam, est, quod ad hos de fama post resolutum morte suprema corpus attineat? Nam si, quod ¹ nostræ rationes (5) credi velant, toti moriuntur homines, nulla est omnino gloria, cum is, cuius ea esse dicitur, non existet omnino. Sin vero bene mens sibi conscia ^b, terreno carcere resoluta, cælum libera petit, nonne omne terrenum negotium spernet, quæ se, cælo fruens, terrenis gaudet exemptam.

161 METRUM · VII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia stricta oratione quod statim dixerat soluta repetens, exemplis probat sumam, quæ per vitam non nisi exigua esse potest, morte finire: ita ut quibus fama hæc videtur a tera vita, his gemina mors subeunda sit.*

^a Præstantes.

^b Suarum cogitationum.

¹ *Nostræ rationes credi velant.*] Plures enim sunt rationes, quibus Philosophia probat mentem humanam esse immortalem, adeoque hominem totum non mori: unicam proferimus ex ipsa mentis natura desumptam. Omnis res sive substantia, cuius nulla est nisi exterior causa, est perennis et perpetua, Deo nimirum, a quo est, suum agendi modum, quo illa substantia condita est, continuante: sic genios tam malos quam bonos perpetuos fore credimus; sic ipsa materia, quæ vulgo dicitur *prima*, ab omnibus habetur perpetua. Atqui mens humana ita se habet. Est quidem substantia, quia alteri non **160** inhærens, suis subjacet qualitatibus: at ejusdem nulla est nisi exterior causa, efficiens et finis, quandoquidem ex materia non pendet. Atqui hujus suæ immortalitatis mens humana ita conscia est, hanc ut semper appetat, quamque sibi tantum deberet attribueret, hanc teneraria quadam assumptione caducis etiam rebus, cum quibus se quamdam putat habere necessitudinem, tribuat: sic parentes in liberis, auctores in scriptis, omnes in superioribus sepulchris immortalem quamdam vitam habituros sperant; quare Tullius, de Senect., *Optimi*, inquit, *cujusque animus maxime ad immortalem gloriam nititur.*

^a Carmen constans duplici genere versuum alternorum, quorum prior iambicus sex, posterior pariter iambicus quatuor habet pedes, sæpius locis imparibus spondeo, paribus iambos.

1. Mente præcipiti.] Sive præcipitatione. Est autem præcipitatio inconsideratum de ignoto judicium: prima erroris adeoque vitii origo.

1. Petit.] Petere aliquo, proprie corporis est ab una in alteram viciniam translati: sed propter quamdam similitudinem dicitur etiam de mente, quatenus hæc voluntate sua aliquo inclinat.

2. Summumque credit gloriam.] *Summum* s. i. e. bonum: cum enim omne quod expetit, id quamdam habeat boni speciem, propterea necesse est, ut quod præ omnibus expetit, illud summi boni speciem habeat: fieri autem non potest ut gloria mortalis videatur summum bonum, nisi iis qui præcipientes, notionem obscura aut confusa ad judicandum ducuntur: iis nimirum, qui innata notione, qua omnes volumus esse felices, inducti, falsa assumptione homini potius quam Deo unice adhærent.

5. Late patentes ætheris cernat plagas.] Tanta est ætheris sive cæli undique diffusi magnitudo, hanc ut imaginatione assequi non possimus, quod sit ut cælum a quibusdam philosophis non *infinitum* quidem, sed *indefinitum* vocetur: hoc est, latius diffusum, quam

Quicumque solam mente præcipiti petit
Summumque credit gloriam,
Late patentes ætheris cernat plagas,

162 Arcumque terrarum situm:

5 Brevem replere non valentis ambitum
Pudebit aucti nominis.

Quid o superbi colla mortali jugo
Frustra levare gestiunt?

Licet remotos fama per populos means

10 Diffusa, linguas explicet,

Et magna titulis fulgeat claris domus,

Mors spernit altam gloriam,

Involvit humile pariter, et celsum caput,

Æquatque summis infima.

INTERPRETATIO.

B *Quisquis inconsiderato animo tendit tantum ad gloriam, et illam putat esse summum bonum; is considerat.*

NOTÆ.

ut mens nostra imaginando illud possit definire. Nec cælo attentius considerato, homo po. erit suæ indurmitatis convinci, maxime si cum cælo veluti immenso conferat exiguum, cuius ille sit minima portio, terram, sive

4. Arcum terrarum situm.] Ut enim integer terræ et aquæ globus cum cælo collatus rationem puncti habet, quemadmodum diximus; sic terræ habitabilis portio, in qua privati alicujus hominis merita cognoscantur laudenturque ab hominibus, comparata cum reliquo terrarum orbe, in quo idem homo nec cognosci nec laudari potest, exiguum est puncti illius punctum: quare hunc hominem tum *pudebit aucti nominis*, quod tamen non valet replere brevem ambitum. Sic Alexandrum magnum pudit ex mundi, quos putavit innumerabiles, ne unicum quidem subegi se.

7. Superbi colla mortali jugo levare.] *Immortalitatem sui nominis sibi in tebris comparare*; hoc enim desiderio, ut dictum est, tenentur illi qui famæ apud posteror acquirendæ student.

9. Fama per populos means linguas explicet.] Fama poetis fingitur habere rationem personæ, quæ pennis instructa per loca etiam remotissima citissime feratur, et solutis ore linguaque populi, hunc ad loquendum excitet. Virg. i. *Æneid.*, v. 461:

Bellaque jam fama totum vulgata per orbem.

11. Titulis fulgeat.] Titulus idem quod honor: oritur enim a Græco τίτλος, hoc ἀπὸ τοῦ τίττω, honorare: unde τίτλος, honor. Hinc stemmata, imagines, aut quæcumque alia honorum signa *tituli* solent appellari. Claudian. *carm.* 26, v. 144:

Et duplices signat titulos commune tropæum.

12. Mors spernit altam gloriam, etc.] Nam *statutum est hominibus semel mori*, ad Hebr. ix. Horatius l. i. *Carm.*, od. 28:

Sed omnes una manet nox,

Et cælendæ semel via lethi.

Dant alios furie torvo spectacula Marti:

Exilio est avidis mare nautis.

Mis a senum ac juvenum densantur funera: nullum
Sæva caput Proserpina fugit.

Et eodem lib., od. 4:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres, o beate Sexu.

Quod feliciter vertit noster Malherbaeus, lib. vi:

La mort a des rigueurs à nulle autre pareilles:

On a beau la prier,

La cruelle qu'elle est se bouche les oreilles,

Et nous laisse crier.

Le pauvre en sa cabane, où le chaume le couvre

15 **163** Ubi nunc fidelis ossa Fabricii jacent?

Quid Brutus, aut rigidus Cato?

164 Signat superstes fama tenui; pauculis
Inane nomen litteris.

Sed quod decora novimus vocabula

20 Num scire consumptos datur?

Jacetis ergo prorsus ignorabiles.

Nec fama notos efficit.

Quod si putatis longius vitam trahi

Mortalis aura nominis,

25 Cum sera vobis rapiet hoc etiam dies,

Jam vos secunda mors manet.

A

165 PROSA VIII.

ARGUMENTUM. — *Adversa fortuna, inquit Philosophia, in hoc prospera praestat, quod prospera mentem involvens tenebris, eandem inducat cum ad errorum, tam ad ritum; adversa vero mentem exuens praedictis, hanc veluti manu ducat et ad veritatem et ad virtutem.*

Sed ne me ^a inexorabile contra fortunam ¹ gerere bellum putes, est aliquando cum de hominibus fallax illa nonnihil ² bene mereatur, tum scilicet, cum se aperit, cum frontem detegit moresque proflitetur. Nondum forte quid loquar intelligas. Mirum est, quod dicere gestio, (5) ^b eoque sententiam verbis explicare vix queo. Etenim ³ plus hominibus ⁴ reor ad-

INTERPRETATIO.

ret hinc quidem spatia caeli ingentia, inde vero positionem terrae angustam, certe eundem pudebit rumoris dispersi, qui non potest occupare parvam circumscriptionem terrarum. Proh! quare homines arrogantes ambiunt incassum liberare corpus suum a servitute mortis? Quamvis fama undique dispersa per gentes dissitas explicet linguas omnium istarum gentium; grandisque familia splendeat illustribus honoribus, mors tamen tenuit hanc summam gloriam, includit eadem similiter tumulo abjectas sublimesque cervices, et aequat ima supremis. Ubi ossa Fabricii fidi nunc jacent? Quid nunc est Brutus, aut Cato severus? Levis eorum memo-

ria notat vanum nomen paucis litteris. At quia cognoscimus nomina haec pulchra, nonne ex eo fas est nobis nosse homines, quorum sunt ista nomina, extinctos? Ergo, homines, jaletis omnino incogniti, nec fama reddit vos cognitos. Quod si existimatis vitam vestram magis produci favore humanae existimationis; quandoquidem etiam tandem aliquando ventura abripiet vobis hanc quoque existimationem, nunc altera mors vobis est expectanda.

^a Implacabile.

^b Ideoque.

^c Puto.

NOTÆ.

Est sujet à ses lois;

Et la garde qui veille aux barrières du Louvre,
N'en défend pas nos rois.

15. *Fidelis Fabricii.*] Fabricius consul Romanus apud plurimos, cum oratores, tum poetas, suam praesertim ob fidem celeberrimus, merito nunc vocatur fidelis. Primum quia a Pyrrho Epirotarum rege magnis muneribus, etiam quarta regni parte promissa tentatus, ad laci non potuit ut patriam desereret. Deinde quia medicum Timocharem contra ejusdem Pyrrhi regis sui caput sive praenii venenum deferentem ad dominum suum reduci curavit, quod admiratus rex ait Fabricium difficilium ab honestate quam solem a suo cursu averti. Unde Claudian. *carm.* 26, v. 170:

Et nulli pervia culpæ
Pectora Fabricii donis invicta vel armis.

16. *Quid Brutus.*] L. Brutus, sic dictus propter stupiditatem, quam metu Tarquinii simulabat. Ille Tarquinio ob violentam Lucretiam expulso, libertatem Romanis asseruit, una cum Collatino: unde populus Romanus imperium in eosdem libertatis suae vindices transtulit, mutato tamen et jure et nomine: quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumpere-
retur, consulesque appellavit pro regibus, ut consuleret se civilis suis delere meminissent. De hoc Bruto saepissime loquitur Claudianus, ut *carm.* 22, v. 322:

Sit trabes ultor Stilicho, Brutusque repertor.
Libertas populi pro mo tunc consule Bruo
Reddita per fasces: hic fasces exulit ipsis
Servitium; instituit sublimem Brutus honorem.

18. *Rigidus Cato.*] Sicut Brutus a simulata stultitia, sic Cato a vera prudentia cognomentum est: *catus* quippe, unde *Cato*, est sapiens. Ausonius in *Mosella legumque catos fandique potentes*. Propterea plures a sua sapientia dicti sunt *Catonες*. Juvenal. *sat.* 2, v. 40:

Tertius e caelo cecidit Cato.

Duo tamen sunt praestantissimi viri, qui hoc cognomine donati fuerint, quosque Philosophia hic potuit intelligere; Major videlicet, et Minor: ambo, sed diversis temporibus, e Portia, gente Tusculi obscura orti. Cato Major, qui Censorius dictus est, florebat

anno Urbis conditæ 570 et ad extremam usque senectutem pervenit. Cato autem Minor, qui vocatus est Prætorius, vivebat ipso belli Caesariani tempore: de hoc Lucanus impudenter cecinit,

Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni.

C Et Horatius l. ii *Carm.*, od. 1:

Audire magnos jam videor duces
Non indocto pulvere sordidos
Et cuncta terrarum subacta
Præter atrocem animum Catonis.

17. *Signat superstes, etc.*] Mortuo homine superest hujus cadaver; quo e rupto nomen superstes, paucis litteris comprehensum scribitur ab iis saltem qui memoria præstant, sed absque illo defunctorum sensu aut commodo: quare hoc non immerito inane vocatur.

19. *Sed quod decora, etc.*] Quod nomina haec superbis sepulchris inscripta videamus, argumenta sunt non esse amplius eos, quorum sunt nomina: praescriptum quippe egitur: hic *JACET*. Unus est Christi tumulus, cui fas fuerit inscribere: non *JACET* hic: *Matth.* xxviii.

23. *Quod si putatis, etc.*] Si in superstite illo nomine vitam aliquam verari existimatis, cum illud etiam nomen tandem aliquando, inducta oblivione, perire debeat, secunda morte afficiemini. Sic Sulpitius Carthaginiensis de Virgilii *Æneide*, quæ ab auctore flammis destinata fuisse ferunt:

Infelix gemino cecidit prope Pergæo igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

¹ Gerere bellum.] De amando in fortunam.

² Bene mereatur.] Mereri est id agere propter quod præmium aut poena rei emi debet: hinc cibus prandio posterior, cena autem prior, quod hic debeatur mercenarii laboribus, merenda appellatur: hinc etiam qui propter crimen aliquod puniuntur, poenas dicuntur dare, quasi debitum reddens. Sic Cic. in de Leg., *Perniciose, inquit, merentur de republica vitiosi principes.*

³ Plus hominibus reor adversam quam prosperam prodesse fortunam.] Homo, ut saepius dictum est, constat ex mente et corpore; quorum illa hoc longe nobilior est: quare quod menti prodest, illud præstat

versam quam prosperam prodesse fortunam. ¹ Illa enim semper specie felicitatis, cum videtur blanda, mentitur; **166** ² hæc semper vera est, cum se instabilem mutatione demonstrat. Illa enim fallit, hæc autem instruit; illa enim mendacium specie bonorum mentes fruuentium ligat, hæc cognitione fragilis felicitatis absolvit. Itaque illam et videas ventosam, fluentem, cuique semper ignaram; hanc sobriam, (5) succinctamque, et ipsius adversitatis exercitatione prudentem. Postremo ³ felix, a vero bono devios blanditiis trahit; adversa plerumque ad vera bona reduces ⁴ unco retrahit. ⁵ An hoc inter minima æstimandum putas, quod amicorum tibi fidelium mentes hæc aspera, hæc horribilis fortuna detexit, hæc tibi certos sodalium vultus, ⁶ ambiguosque (10) secrevit; discedens, suos abstulit, tuos reliquit? Quanti hoc ⁷ integer, et, ut videbaris tibi, fortunatus emis- sis? Desine nunc et amissas opes querere, quod pretiosissimum divitiarum genus est, amicos invenisti.

167 METRUM. VIII.

ARGUMENTUM. — Philosophia a simulacro amoris ad verum amorem, humanum primum, deinde divinum, progressa, ostendit mundum, elementa, cælum, mare,

^a Prospera fortuna.

^b Adversa fortuna.

^c Prospera.

^d Adversa.

^e Prosp. ra.

^f Adversa.

^g Prosperam.

^h Adversam.

ⁱ Prospera.

^j Reduentes.

^k Pædo, sive baculo retorto.

A populos, conjuges et sodales amore contineri: unda concludit felices fore homines, si amore divino regantur.

Quod mundus stabili fide

Concordes variat vices,

168 Quod pugnantia semi-

Fædus perpetuum tenent,

5 Quod Phæbus roseum diem

Curru provehit aureo,

Ut quas duxerit Hesperus

Phæbe noctibus imperet,

Ut fluctus avidum mare

10 Certo sine coerceat,

Ne terris liceat vagis

Latos tendere terminos,

Itaque rerum seriem ligat

B Terras ac pelagus regens,

15 Et cælo imperitans amor.

Illic si frena remiserit,

Quidquid nunc amat invicem

Bellum continuo geret,

Et quam nunc socia fide

20 Pulchris moribus incitant

INTERPRETATIO.

¹ Incertosque.

² Familiares.

³ Incolonus.

Amori debetur quod mundus constanter mutat vices concordēs; quod elementa contraria habent inter se pacem æternam; quod sol desert lucem splendidam curru aureo; quod luna dominatur tenebris, quas Hesperus egit; quod mare cupidum æquarum continet fluctus limite præscripto: ne iisdem diffusis liceat per terras latius extendi. Amor imperans cælo, mari et terræ,

NOTÆ.

alteri, quod alterum si menti non noceat, soli duntaxat corpori prodest. Atqui fortuna adversa menti prodest; prospera vero, si menti non noceat, ipsi tantum corpori prodest: quod deinceps probandum.

¹ Illa enim specie felicitatis.] Prospera enim fortuna notione obscura confusaque, quam mentem informat, eandem mentem inducit, primum quidem ad errorem, quod iudicat bona caduca summi boni rationem habere, deinde ad vitium, quo eadem mens, contempto Deo, iisdem bonis unice adhæreat.

² Hæc semper vera.] Adversa autem fortuna notione, quam aut invenit, aut facit evidentem, mentem ipsam inducit, primum quidem ad veritatem, qua iudicat solum Deum habere rationem summi boni; deinde ad virtutem, qua, cæteris posthabitis, Deum unice diligit. Sic dicitur Proverb. xxix: *Virga atque correptio tribuit sapientiam: puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam.*

³ An hoc inter minima, etc.] Quemadmodum inter bona exteriora amici præcipuum locum obtinent, sic quod amicorum mentes, alias tibi occultas, detegit, id bonorum saltem exteriorum pretiosissimum potest haberi; hoc quippe veri a falsis amicis discernuntur. Atqui fortuna adversa id præstat: quandoquidem, fortuna favente, falsi una cum veris amicis adsunt; sed eadem fortuna insignante, amici veris remanentibus, falsi recedunt. Notissimum illud Ovid.:

Donec eris felix, multos numerabis amicos:

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

⁴ Quod vocatur Glyconicum. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet ex uno spondeo et duobus dactylis componitur.

Ocasione accepta ex ultimis verbis *prose* superioris, quibus Philosophia significavit, amicos Boetii fortunæ adversa probatos, ipsi Boetio adesse, eundem Boetium excitat ad spectandum amorem, ejusque effecta. Amor autem non secus ac quilibet hominis affectio spectari potest duobus modis. Primo quidem, ut loquuntur philosophi, *inadequate*, quatenus quidam corporis modus est, v. g. commotio sanguinis, spirituum, cæterarumque corporis humani partium ad conservandam societatem naturaliter instituta. Secundo, ut aiunt iidem philosophi, *adquate*, quatenus præter prædictum corporis modum, versatur in voluntate hominis adherentis rei, velut alteri societatis, cuius ipse homo reliqua pars sit, partem. Hinc pro triplici genere opinionis, quam homo habere potest de parte illa (pluris scilicet, tanti, vel minoris, quam seipsum, faciendo hanc partem), amor triplicis est generis, videlicet pietas, amicitia et amor simpliciter dictus. In corporibus non est amor, nisi quatenus hic est modus corporis. In Deo non est amor, nisi quatenus est modus mentis. In homine est amor, quatenus est modus et corporis et mentis. Agitur hic primo de amore corporis, qui non tam amor, quam amoris simulacrum; secundo de amore hominis; tertio de amore Dei.

¹ Quod mundus stabili fide, etc.] I. Agitur de simulacro amoris, quod in corporibus animadverti potest: huicque refertur acceptum, 1° quod mundus, qui nihil est aliud quam universitas corporum materia quidem convenientium, forma autem discrepantium, in sua varietate concors perseveret; 2° quod elementa, quæ nihil sunt aliud quam corpora primo formata, ex quibus cætera consistunt, fædus perpetuum

- Certent solvere machinam.
Hic sancto populos quoque
Junctos fœdere continet;
Hic et conjugii sacrum
23 Castis necit amoribus;

- A Hic fidis etiam sua
Dictat jura sodalibus.
169 O felix hominum genus,
Si vestros animos amor,
30 Quo cœlum regitur, regat!

INTERPRETATIO.

necit hanc seriem rerum: hoc cessante, quæ consentiunt nunc, statim dissentient, et tentabunt destruere machinam, quam nunc constanter cient præclaris motibus. Amor continet populos inter se conjunctos pare

incorrupta, amor confirmat sacramentum conjugiale flammis pudicis: amor denique reddit fidelibus amicitia quod suum est. O vos beatos homines, si idem amor Dei, quo cœlum gubernatur, gubernet vestras mentes.

NOTÆ.

teneant, sive intra sive extra corpora, quæ quod ex elementis constant, vocantur *mista*; 3° quod cœlum sidera suis temporibus, et mare fluctus suis locis continent. De *Phæbo* et *Hespero* jam diximus.

22. *Hic sancto populos.*] II. Agitur de amore humano. Hic multiplicis est generis: triplicis duntaxat nunc meminit Philosophia, nempe, 1° amoris, qui est inter populos, quo populi æterna in pace continentur; 2° amoris, qui est inter conjuges, quo sacrum sive sacramentum conjugiale confirmatur; 3° amoris, qui est inter amicos, quo amicus, *amico tanquam alter idem*, inducitur ad benefaciendum amico, cogitatione, verbo et opere: hæc quippe sunt *sodalium jura*.

28. *O felix hominum genus, etc.*] III. Agitur de amore divino, quo non modo cœlum, sed omnia etiam corpora sic reguntur, ut hæc a divina voluntate nati latum quidem unguem discedant. Una est mens humana quæ, quod ab ipso Deo sic fuerit dilecta ut libertatis sit particeps, a prima volendi antiquæ norma, voluntate divina, recedat. Quare id unum esse debet Philosophiæ votum, ut eadem mens humana, contempta propria voluntate, proprioque amore, ad voluntatem amoreque Dei sese accommodet, ut sanctos viros imitata, voce cogitationeque submissa, dicat cum propheta rege: *Docce me facere voluntatem tuam*, et cum Apostolo: *Domine, quid me vis facere?*

LIBER TERTIUS.

170 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — Philosophia rursus a levioribus ad validiora argumenta progrediens Boetium prædictis rationibus ad majora percipienda commotum paratumque monet, fore ut ipsum, initio a notioribus sumpto, ad veram felicitatem ducat.

Jam a cantum illa sinierat, cum me audiendi avidum, stupentemque arrectis adhuc auribus carminis mulcedo delixerat. Itaque paulo post: O, inquam b, summum lassorum solamen animorum c, quantum me vel sententiarum pondere, vel canendi etiam jucunditate refovisi! (5) adeo ut jam me posthac d imparem fortunæ ictibus non arbitrer. Itaque remedia,

quæ paulo acriora esse dicebas, non modo non perborresco, sed audiendi avidus vehementer efflagito.

171 Tum illa e, Sensi, inquit, cum verba nostra tacitus attentusque rapiebas, eumque tuæ mentis habitum vel exspectavi, vel, quod est verius, ipsa perfecti: talia sunt quippe quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interius autem recepta dulcescant. Sed quod tu te audiendi cupidum (5) dicis, quanto ardore flagrares, si quonam te ducere aggredimur agnosceres. Quonam, inquam f? Ad veram, inquit g, felicitatem, h quam tuus quoque somniat animus, sed, occupato ad imagines visu, ipsam illam non pote

INTERPRETATIO.

- a Carmen.
b Ego Boetius.
c Philosophia.
d Vinci posse.

- e Philosophia.
f Ego Boetius.
g Philosophia.

NOTÆ.

1 Me audiendi avidum, etc.] I. Boetius prædictis rationum philosophicarum momentis commotus dicitur cum corpore, tum etiam mente. Corpore quidem: quod carmen instar mulsi suave eum delixerat stupentem arrectis adhuc auribus, hoc est immotis et relicto corpore et auribus, ad facilius audiendum; qui loquendi modus a canibus, leporibus, aliisque bestiis, quarum aures sponte moventur, translatus est ad hominem, cujus aures non ita moventur: prædictæ enim bestię ad sonum melius excipiendum et sistere et aures erigere consueverunt. Mente etiam; quod hæc vel sententiarum pondere vel canendi etiam jucunditate ita recreata sit, ut jam se posthac imparem fortunæ ictibus non arbitretur: quo fit ut remedia quæ Philosophia supra dixit esse acriora, non modo non perhorrescat, sed audiendi avida vehementer efflagiet.

2 Eum tuæ mentis habitum, etc.] II. Idem Boetius prædictis rationibus paratus dicitur ab ipsa Philosophia. Paratus quidem est prædictis rationibus, quibus

sensum tolluntur præjudicia, propter quæ, dicenda ingrata displicerent, non secus ac palato male affecto cibis etiam suavissimus displicet: talia sunt quippe quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interius autem recepta dulcescant. At ab ipsa Philosophia paratus est: cognitio enim philosophica, utpote quæ clara et distincta, principium est, a quo omne hoc modo judicium, sed etiam desiderium legitimum oritur: cumque tuæ mentis habitum vel exspectavi, vel, quod est verius, ipsa perfecti, inquit Philosophia.

3 Ad veram felicitatem.] III. Philosophia promittit fore ut Boetium ducat ad felicitatem; cum enim hic agatur de moribus instituendis; cumque optima morum institutio a fine præsertim pendeat, propterea Philosophia tractationem suscipit de felicitate, quæ morum recte formandorum finis est: hujus autem felicitatis notio animis hominum insita est: idcirco eadem Philosophia addit

4 Quam tuus quoque somniat animus.] Mens enim tum dicitur somnare, cum sopitis exterioribus orga-

intueri. Tum ego ^a: Fac, obsecro, et quæ illa vera A sit, sine ^b cunctatione demonstra. Faciam, inquit illa ^c, (10) tui causa libenter: 172 sed ^d quæ tibi causa notior est, eam prius designare verbis, atque informare conabor: ut ea perspecta, cum in contrariam partem flexeris oculos ^d, veræ specimen beatitudinis possis agnoscere.

173 METRUM · PRIMUM.

ARGUMENTUM.—*Philosophia exemplo corporum; nimirum agri, palati, nec non aeris, male et bene alternis affectorum, probat, mentem humanam prius exuen-*

^a Boetius repono

^b Mora.

^c Philosophia.

^d Mentis.

Quicumque cupit seminare campum liberum, ille imprimis purgat fundum arbutis, rescinditque falce

INTERPRETATIO.

dam esse falsa, quam induatur vera opinione bonorum.

Qui serere ingenium volet agrum,
Liberat arva prius fruticibus,
Falce rubos, filicemque resecat,
Ut nova fruge gravis Ceres eat.

5 174 Dulcior est apium mage labor,
Si malus ora prius sapor edat.
Gratius astra nitent, ubi notus
Desinit imbriferos dare sonos.
Lucifer ut tenebras pepulerit,

spinas et filicem, ut Ceres recens procedat, onusta fructu. Mel opus apum videtur multo suavius, si palatum ante imbuatur sapore ingrato. Sidera fulgent iucundius, cum notus ventus meridianus cessat edere fragores pluvios. Postquam stella referens lucem fugavit noctem, dies formosa ducit equos rubentes solis. Sic tu,

NOTÆ.

Non minus ingenua est et mihi, Marce, gula.

2. *Liberat arva.*] Arrum, inquit Fes-us, dicimus agrum nondum satum: in agro autem nondum satum nasci solent filix, rubi et frutices, de la fougère, des ronces et toutes sortes de broussailles; quæ propterea reseccanda sunt.

4. *Ut nova fruge gravis Ceres eat.*] Ut terra sit fecunda. Ceres enim terra est, quod, ut omnes sciunt, frugum inventrix habetur et nutrix. Virg. 1 Georg., v. 147:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cum jam glandes atque arbuta sacre
Deficerent silvæ, et victum Dodona negaret.

5. *Dulcior est apium mage labor.*] II. Philosophia utitur exemplo palati, aut cujuslibet alterius gustus organi, cui dulce eo magis ardeat, quod amarum gustaverit: ut nimirum significet, veritatem fugato errore fieri gratiorem. Hic autem labor apium est mel: apes enim liquentia mella stipant, auctore Virgilio. Non modo dicitur apum; sed etiam apium: quandoquidem illud est ex hoc contractum: sic dicitur Quiritium et Quiritum; loquentium et loquentum. Sed labor mage dulcior modus est loquendi, quem grammatici vocant pleonasmum: sic Plautus dixit magis majores nugas agere.

6. *Si malus ora prius sapor edat.*] Forma elocutionis, quæ Græcis ἀπὸ τῆς ἀγῆς vocatur: quia propter mutuum partium necessitudinem, quod de una dici solet, id aliquando de altera quoque dicitur. Sicut Virgilius dixit dare classibus auros: alius dicere potuisset dare classes auro. Ea autem est inter saporem et ora necessitudo, ut, sicut sapor partes oris penetrans, has veluti partitur, ita eadem oris partes saporem admittentes hunc dividant: vel (ut cum philosophis loquar), si organa gustus modificentur ab escis, sic escæ ab organis gustus modificentur. Optime tandem post amara mel dicitur dulcius: quemadmodum in musica concordia brevem discordiam excipiens videtur suavior: quod nimirum ingrato illo motu quoddam organo sensiferò infligatur vulnus, quod excipiente grato alio motu reparatur.

7. *Gratius astra nitent,* etc.] III. Philosophia utitur exemplo aeris, quatenus hic contrarias vices duplicis generis alternis subit. Primum quidem quatenus pluviam excipit tempus serenum: ubi notus, idem qui auster, ventus est a meridie flans, qui quod cogat nubes in aquam abituras, ideo imbriferos sive pluvios sonos dicitur emittere. Atqui quod cadente pluvia lumen impeditum, sit minus idque interruptis vicibus oculos feriens, nativam oculorum temperiem turbat; idcirco lumen cessantem notum excipiens turbatam oculorum complexionem sic reparat, ut idem lumen gratius videatur. Deinde quatenus dies succedit nocti: ubi Lucifer est stella matutina, quæ vocatur Venus.

nis sensuum, spiritibus impressa cerebro vestigia relegendibus commovetur, juxta illud Claudian. carm. 27, v. 1:

Omnia quæ sensu volvantur vota diurno,
Pectore sopito reddit amica quies.
Venator defessa toro cum membra reponit,
Mens tamen ad silvas et sua lustra redit.

Quare in somniis hominum, ut sæpe est aliquid falsi, ita semper est aliquid veri. In his, inquam, sæpe est aliquid falsi; quod sæpe mens somnians exterioribus corporibus tribuat quod illis non convenit. At in iisdem semper aliquid veri est, v. g. somniantem cogitare: sicut ergo homo non somniat nisi ante capitis ab ipso corpore speciebus, sic mens quæ nullum peculiare bonum appetit, nisi duce felicitatis notione, ab ortu divinitus insita, non male dicitur hanc felicitatem somnari: quamobrem, sicut per somnum contingit, illa insita felicitatis notio alienis imaginibus ita obscuratur, ut ipsa felicitas ab ipsa mente, cui est insita, clare et distincte non percipitur: hinc falsa assumptione in divitias, aut quodlibet aliud a Deo diversum, velut in summum bonum suumque ultimum finem, inclinata tendit. Propterea quærenda

Quæ tibi causa notior est.] IV. Eadem Philosophia monet sibi initium sumendum esse a notioribus: in omni quippe methodo semper fit progressus a notioribus ad minus nota: ut nimirum hac evidenti notione ducamur et ad investigandum, et ad discernendum id quod quæritur, ab eo de quo non est quæstio.

* Quod vocatur Phaliscum. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet ex tribus dactylis et uno pyrrichio componitur. Quare observari poterit quartus versus, in quo contra communem usum ultima syllaba hujus nominis Ceres contrahitur, ut horum miles, seges, pedes.

1. *Serere volet agrum.*] I. Philosophia utitur exemplo agri, qui non prius potest esse ferax, quam extractis virgultis cultus fuerit.

1. *Ingenuum.*] Ingenuus fit ex præpositione in et verbo geno, quo usi sunt Varro, Lucretius, pluresque alii pro gigno: quare ingenuus idem videtur esse quod ingenuus: quemadmodum ingenium sæpius usurpatur pro natura cujusque rei: sicut Virg. 11 Georg., v. 177: Nunc locus arborum ingenuis. Sic fontes dicuntur ingenui sive nativi a Lucretio l. 1. Sic homo dicitur ingenuus, cum a primo ortu, nullo servitutis iugo pressus liber est. Similiter ergo ager ille dici potest ingenuus qui nullis plantis consitus sive liber est, ut ad quodlibet semen concipiendum videatur apus; quemadmodum a primo ortu fuisse crediderim. Sic gula, quam nulli saporibus præoccupaverunt, ingenua vocatur Martia'i Epigr. l. vi, ep. 11.

10 Pulchra dies roseos agit equos.

175 Tu quoque falsa tuens bona prius,
Incipe colla iugo retrahere;

Vera dehinc animum subierint.

176 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, prop sita summi boni notione, ostendit generaliter homines cuilibet bono creato unice studentes falsa assumptione decipi.*

Tum¹ defixo paululum visu, et velut² in³ augustam suæ mentis sedem recepta, sic cœpit: ⁴ Omnis mortalium cura quam multiplicium studiorum labor exercet, diverso quidem⁵ calle procedit, sed ad unum

A tamen beatitudinis finem nititur pervenire. ⁶ Id autem (5) est bonum quo quis ad⁷ nihil ulterius desiderare queat. Quod quidem est omnium summum bonorum, cunctaque intra se bona continens: cui si quid⁸ abloret, summum esse non posset, quoniam relinqueretur extrinsecus quod posset optari. Liquet⁹ igitur esse beatitudinem statum bonorum omnium congregatione perfectum. **177** ¹⁰ Hunc, uti diximus, ¹¹ diverso tramite mortales omnes conantur adipisci. ¹² Est enim mentibus hominum veri boni naturaliter¹³ inserta cupiditas, sed¹⁴ ad falsa¹⁵ devius error abducit. ¹⁶ Quorum quidem alii summum

INTERPRETATIO.

o Boethii qui antea animo attendebas ad bona ementita, incipias tandem subducere animum ab eorum tyrannide, tum vera bona intrabunt saltem notione mentem tuam.

¹ Regiam.

² Diversa quidem via.

⁶ Abesse.

⁷ Pate.

⁸ Variis modis.

⁹ Insita.

¹⁰ Aberrans.

NOTÆ.

Intima est quinque errantium, inquit Cic. II de Nat. deor., terræque proxima stella Veneris, quæ ὡραῖος Græce, Lucifer Latine dicitur cum antegrediatur solem; cum autem subsequitur, Hesperus. Virgil. ecl. VIII, v. 17: Nascere, præque diem veniens age Lucifer alumnus. Sol porro diei parens, poetis fingitur veli quadrigis equis, quos dies, utpote solem antecedens, nunc fingitur ducere.

11. *Tu quoque.* Quæ cum ita se habeant, cum arva non serantur uberes fructus allatura, nisi prius fructibus avulsis; cum mel post saporem amarum sit dulcius; cum sidera cessantibus ventis pluvisque jucundius fulgant; cum denique dies non oritur, nisi fugatis tenebris; propterea tu, o Boethi, non nisi depositis præiudiciis assequi poteris de bono veritatem: sed hæc eo tibi gratior erit, quod errorem expiat: ergo

12. *Incipe colla iugo retrahere.* Ut corporis, sic etiam mentis quædam est captivitas: sed in hoc mens differt a corpore, quod corpus possit, mens vero non possit, invito homine, cuius est, quibusdam vinculis detineri: propterea non abs re Philosophia hortatur Boethium, ut incipiat colla iugo retrahere: Jugum enim illud mentis est.

Verum duobus modis mens humana intelligi potest vinculis detineri. Primum quidem ratione notionis, quatenus hæc obscura est, aut confusa; deinde ratione suæ voluntatis, quatenus ignoratione ducta in errorem aut vitium labitur. Nondum agitur de posteriori hoc vinculorum genere, sed tantum de priori. Cum autem eadem mens ita sit particeps cognitionis, hæc ut nequeat exui obscura, quin clara notione induatur, propterea Philosophia nunc ait fore ut mens Boethii, si hæc bona falsa desinat intueri, vera inspicat.

Tu quoque falsa tuens bona prius,
Vera dehinc animum subierint.

¹ *Defixo visu.* Sicut oculi huc illucque voluti inconstantem, sic fixi constantem mentis ad aliquid attendentis cogitationem significant.

² *In augustam sedem.* Quod enim Philosophia sit quædam regina, idcirco hanc decet augusta sive regia sedes. Verum Philosophia instar philosophi sive, ut loquuntur, in concreto considerata et corpore et mente videtur constare. Quandiu autem mens corpore abrepta, pro huius suasionem, cogitat, tandiu errat, aut saltem errandi periculo subest, quod præcipitatione aut præiudicio ducatur. Quamobrem si mens philosophica voluerit optime cogitare, necesse est ut ipsa, corpore veluti valere jussu, ad se redeat, suasque cogitationes attentius meditetur.

³ *Omnis mortalium cura, etc.* Hæc est propositio quam Philosophia nunc suscipit probandam, videlicet omnes homines ad beatitudinem tendere sed diversa via, quod ut exsequatur, primum proponit summi boni notionem.

⁴ *Id autem est bonum.* Bonum generaliter vocatur illud quod beare videtur: bonum quippe ut censet Ulpianus, a beando dicitur: unde antiqui pro bono dixere *bonus*; ex quo in usu remansit *bene* et *bellus*. Sed quod beare videtur, philosophis duplicis est generis: unum dicitur *res*, alterum vocatur *modus*: prius *beatitudo objectiva*, posterius *beatitudo formalis* iisdem appellatur: utrumque hic definit Philosophia. Prius sic: *bonum, quo quis adeptus, nihil ulterius desiderare queat*; atque hoc dicit *summum bonum*; nimirum in genere rei. Posterius vero sic: *statum bonorum omnium congregatione perfectum*: et hoc vocat *beatitudinem*. Prius, nobis dicitur *Deus*; posterius, cogitatio mentis Deo constanter adherentis. Sed de his postea.

⁵ *Hunc diverso tramite mortales.* Deinde Philosophia probat homines diversa via tendere ad beatitudinem; quod innatam summi boni notionem male applicant.

⁶ *Est enim mentibus hominum, etc.* Ut enim Deus mentem humanam propter semetipsum condidit; sic eidem menti statim ab ortu indidit non solum notionem, sed etiam voluntatem summi boni, quod nihil est aliud quam ipse Deus.

⁷ *Ad falsa devius error abducit.* Quandiu mens humana Deum et magistrum audit, et ducem sequitur, tandem erroris et vitii est expertus: sed vix eadem mens divina illa lege soluta est, cum consors corpus, imperari impatiens, in ipsa mente plures excitat perturbationes, quibus obscuritas primum et confusio; deinde multiplex error ejusdem mentis oritur. Ille autem error dicitur *devius*: non solum quod ille sit cogitatio mentis a vera iudicandi norma aberrantis: sed etiam quod idem causa sit, cur appetitui, iudicii antecedentis comes, a sua etiam lege aberret: hinc dicitur *abducere* ad falsa; falsa scilicet assumptione: ut jam probandum est de divitiis, honoribus, potentia, gloria et voluptatibus, primum quidem seorsum, postea comparate spectatis.

⁸ *Quorum quidem alii, etc.* I. Agitur de divitiis: qui his inhiant, sic argumentari videntur: summum bonum est *nihil indigere*: quæ propositio est verissima: sed qui divitiis affluunt, hi nihilo indigent: quæ est assumptio falsissima: imo quo ditior est homo, eo pluribus indiget.

esse bonum nihilo indigere credentes, ut divitiis affluant, (5) elaborant: ^a alii vero bonum, quod sit dignissimum veneratione, judicantes, adeptis honoribus, ^a reverendi civibus suis esse nituntur. ^a Sunt qui summum bonum in summa potentia esse constituent: hi vel regnare ipsi volunt, vel regnantibus adhærere conantur. **178** ^a At quibus optimum quiddam claritas videtur; hi vel belli, vel pacis artibus gloriosum nomen propagare festinant. ^a Plurimi vero boni fructum gaudio, lætitiæque metuntur: hi felicissimum putant voluptate diffuere. ^a Sunt etiam, qui horum finis, causasque alterutro (5) ^b permutant: ut, qui divitiis ob potentiam, voluptatesque desiderant; vel qui potentiam sen pecuniæ causa, seu proferendi nominis petunt. ^a In his igitur cæterisque talibus humanorum actuum, votorumque versatur ^c intentio; veluti nobilitas, favorque popularis, quæ videntur quamdam claritudinem comparare; uxor ac liberi, qui (10) jucunditatis gratia petuntur. Amicorum vero, quod ^a sanctissimum quidem genus est, non in fortuna, sed in virtute

Honorabiles.

Ex prædictis bonis.

Summa.

Bonorum.

INTERPRETATIO.

^a Omnibus patet.

^b Efficere ut valeas.

^c Mentis.

^d Obscurata.

NOTÆ.

^a Alii bonum quod sit dignissimum veneratione, etc. II. Agitur de dignitatibus sive honoribus, quibus qui student sic videntur ratiocinari: summum bonum esse veneratione dignissimum: vera propositio: sed veneratione dignissimus homo non est, nisi is magistrali decoretur: falsa assumptio: si quidem ipse magistratus non colitur, nisi fuerit cum virtute conjunctus.

^a Sunt qui summum bonum in summa potentia, etc. III. Agitur de potentia, quam qui appetit, sic videtur argumentari: summa potentia est individua comes summi boni: vera propositio: sed homo non habet summam potentiam nisi regnando, aut regnantibus adhærendo: falsa assumptio: quandoquidem ipsi reges non sunt potentes, nisi suis imperent perturbationibus.

^a At quibus optimum quiddam claritas, etc. IV. Agitur de fama, quam qui desiderant, sic videntur ratiocinari. Summi boni est esse clarum: quod verum est: sed clarus homo esse nequit nisi vel belli vel pacis artibus; quod falsum est: cum hæ artes sæpius sint vitiorum materies.

^a Plurimi boni fructum gaudio, etc. V. Agitur de voluptatibus, quibus qui indulgent, hi vere proponunt summum bonum non esse sine lætitiis: sed falso assumunt hanc lætitiæ accipi posse a rebus caducis. Sicque actum est scorsum de bonis caducis.

^a Sunt etiam qui horum finis, etc. VI. Agitur de prædictis omnibus inter se comparatis: quibus modo pluribus, modo paucioribus; modo his, modo illis homo adhæret, pro diversa assumptione quam facit: quod ex solo orationis contextu videtur nobis notissimum.

^a In his humanorum actuum votorumque versatur intentio.] Summa sive quidquid est desiderii operisque humani: sicut enim opus humanum sequitur humanum desiderium; sic desiderium humanum sequitur prædictam mentis assumptionem propositionemque: siquidem non agimus extrinsecus, nisi quod intrinsecus volumus, nec volumus, nisi quod judicavimus præstare; nec judicamus nisi quod sic visum est sive

A numeratur. Reliquum vero vel potentia causa, vel delectationis assumitur. Jam vero corporis bona promptum est, ut ad superiora referantur. Robur enim magnitudoque videntur præstare valentiam; pulchritudo atque (15) velocitas celebritatem; salubritas, voluptatem. Quibus omnibus solam beatitudinem desiderari liquet. Nam quod quisque præ cæteris petit, id summum esse judicat bonum. Sed summum bonum beatitudinem esse definivimus. Quare beatum esse judicat statum, quem præ cæteris quisque desiderat. Habes igitur ante oculos ^a propositam fere (20) formam felicitatis humanæ, opes, honores, potentiam, gloriam, voluptates. **179** ^a Quæ quidem sola considerans Epicurus, consequenter sibi summum bonum voluptatem esse constituit; quod B cætera omnia jucunditatem animo videantur afferre. Sed ad hominum studia revertor: quorum animus, et si ^b caligante memoria, tamen bonum summum (3) repetit, sed ^a velut ebrius, domum quo tramite revertatur, ignorat. ^a Num enim videntur errare hi qui nihilo indigere nituntur? Atqui non est aliud,

obscure, sive evidenter: quod Philosophia confirmat exemplis primum quidem quotidianis; deinde antiquioribus, ut Epicuri.

^a Quæ quidem sola considerans Epicurus, etc.] Epicurus, philosophus satis notus. Ille in Physica quidem docuit, corpora ex atomis et inani componi: in Ethica vero, summum bonum in voluptate versari statuit, quasi sic argumentatus: cum nulla alia sint bona præter opes, honores, potentiam, gloriam et voluptates, quod bonum inter hæc omnia cæteris præstat, illud summum censi debet. Atqui voluptas inter hæc omnia cæteris præstat: quod hæc omnia non querantur, nisi quia jucunditatem animo videantur afferre. Hinc homines voluptarii dici consueverunt Epicuri.

^a Velut ebrius.] Optima similitudo ad exponendam prædictam uniuscujusque hominis bono caduco adhærentis ratiocinationem. Sicut enim ebrius homo, 1º quamdam habet suæ domus ideam, quam, antequam egressus fuisset vinum bibiturus, ab ipsa domo acceperat; 2º hujus ideæ semper memor domum suam cæteris præfert, etiam sepultus vino: unde eandem repetere studet; 3º vino turbante memoriam, viam solummodo, qua revertatur, ignorat; 4º tenebris sensim crescentibus, alienis ædibus, ut suis, adhæret immotus: ita mens humana, 1º quamdam habet sui principii sui que finis, nimirum Dei ideam, quam, antequam ab eo recessisset, corporeas voluptates hausura, ab ipso suo Auctore acceperat; 2º hujus ideæ nunquam omnino immemor, Auctorem suum cæteris rebus præferendum putat, etiam voluptatibus corporis indulgens: unde ad eundem reverti cupit; 3º corpore impediēte notionem officii, viam, qua ad Deum redeat, nescit; 4º caligine sensim aucta externis caducisque rebus, ut suo principio suoque proinde fini adhæret immota: quamobrem ut ebrius, sic mens humana non errat nisi assumptione præcipiti.

^a Num enim videntur errare hi, etc.] Philosophia denique scorsum expendit prædictas propositiones de opibus, honoribus, potentia, gloria et voluptatibus.

quod acque perficere beatitudinem possit, quam copiosus bonorum omnium status, nec alieni egenus, sed sibi ipse sufficiens. Num vero labuntur ^a hi qui quod sit optimum, id etiam reverentiae (10) cultu dignissimum putant? minime. Neque enim vile quiddam, contemnendumque est, quod adipisci omnium fere mortalium laborat intentio. An in bonis non est numeranda potentia? Quid igitur? Num imbecillum ac sine viribus aestimandum est, quod omnibus rebus constat esse praestantius? An claritudo nihili pendenda est? Sed ^b (15) sequestrari nequit, quin omne quod excellentissimum sit, id etiam videatur esse clarissimum. Nam non esse anxiam tristemque beatitudinem, nec doloribus molestiisque subjectam quid attinet dicere, quando in minimis quoque rebus id appetitur, quod habere fruique delectet? **180 B** Atqui haec sunt, quae adipisci homines volunt, eaque de causa divitias, dignitates, regna, gloriam voluptatesque desiderant, quod per haec sibi sufficientiam, reverentiam, potentiam, celebritatem, laetitiamque

A credunt esse venturam. Bonum est igitur quod tam diversis (5) ^c studiis homines petunt: in quo quanta sit ^a naturae vis, ^b facile monstratur, cum ^c licet variae dissidentesque sententiae, tamen ^d in deligendo ^d boni fine consentiunt.

181 METRUM II.

ARGUMENTUM. — *Quamvis naturalem leonum, avium, plantarumque indolem expellas, haec, instar solis ab occasu ad ortum remeantis, recurrit, finem principio junctura.*

Quantas rerum flectat habenas
Natura potens, quibus immensum
Legibus orbem provida servat
Stringatque ligans irrisoluto

5 Singula nexu, placet arguto
Fidibus lentis promere cantu.

182 Quamvis Pœni pulchra leones

Vincula gestent, manibusque datas
Capient escas, metuantque truce,

10 Soliti verbera ferre, magistrum,

INTERPRETATIO.

^a Judicando, id est errant.

^b Negari.

^c Affectionibus.

^d Summo bono.

Volo argute canere chordis tardis, quantas inclina-

tiones rerum natura potens vertat, et quibus legibus eadem natura prospiciens tuteletur mundum ingentem, continetque omnia connectens vinculo indissolubili. Licet leones Africani gerant catenas splendidas, et capiant cibos porrectos manibus domini, et timeant ipsum do-

NOTÆ.

hasque probat esse veras: ex quo conficit homines hic non errare nisi assumptione. De verbo *sequestrari* supra dictum est.

^a *Vis naturæ.*] Nempe *ideæ naturaliter i sitæ* **C** mentibus humanis: in qua unusquisque videt comprehensum, quod prædictis propositionibus asseritur.

^b *Facile monstratur.*] Saltem a consequentibus, sive ut philosophi loquuntur, a posteriori.

^c *Licet variae dissidentesque sententiæ.*] Prædictæ nimium assumptiones.

^d *In deligendo boni fine consentiunt.*] Propter prædictam summi boni ideam unicuique insitam, ratione cujus prædictæ propositiones fiunt: ut sapienter dictum est: usque adeo ut in cæteris, sic in homine finis ad ortum debet recurrere.

^e *Quod dicitur Pindaricum.* Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet quatuor pedes habet, sed tanta libertate dispositos, ut unusquisque nunc spondeus, nunc dactylus, nunc anapestus, nunc trochæus esse possit.

1. *Habenas.*] Habenzæ proprie dicuntur de equis, quippe quos his instrumentis ad nutum habemus tractamusque. Quod autem equi habenis huc illucque flectantur, factum est ut habenæ dicantur modo de legibus, quibus res cæteræ reguntur; modo de ipsis rerum inclinationibus, quibus tanquam frenis, res ipsæ flectuntur. Sic Tullius, de Amic., commodissimum est, inquit, quam laxissimas habenas habere amicitiae, quas vel adducas cum velis, vel remittas. Sic etiam Virg. *Æneid.* xii, v. 498:

Terribilis sævam nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumque omnes effundit habenas.

2. *Natura potens.*] Natura, quod dicitur a nasci, idem est quod principium: quare ut principium sic natura multiplicis generis. Ille Deus est, a quo primæ rerum omnium inclinationes, ut a primo principio oriuntur. Sic Tullius ii, de Nat. deor: *Natura*, inquit, est, quæ continet mundum omnem eumque tueatur. Sic Lucret. l. i:

Denique ni minimas in partes cuncta resolvit

Cogere consuisset rerum natura creatrix.

2. *Quibus legibus.*] Ut enim corporibus ad movendum, sic mentibus ad cogitandum suæ sunt leges, ab eo, a quo res istæ habent primum ut moveantur et cogitent, Conditor constitutæ: quare ut Deus est immutabilis, sic leges istæ firmæ sunt, dignæ propterea, quæ tanquam propria philosophicæ meditationis materiæ, ab ipsa Philosophia considerenur, suisque auditoribus seu stricta seu etiam soluta oratione proponantur. Arguto autem hoc cantu Philosophia, ad probandum id quod sibi proposuit, quatuor adhibet argumentorum genera: primum a leonibus, secundum a volucribus, tertium a plantis, quartum ab ipso sole desumitur.

7. *Pœni leones.*] I. Philosophia probatura, perpetuum esse ejuslibet rei ad suum principium remeantis circuitum, argumentatur a leonibus, quos vocat *Panos* sive *Africanos*, quod ut populi, sic leones Africa ferociore esse soleant. Virg. i *Æneid*, v. 306:

Et jam jussa facit, ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo.

D Seneca in Hippol. v. 347:

Pœni quatunt colla leones,
Cum movit amor; tum silva gemit
Murmure sævo.

Quasi dicat: quemadmodum leones feroces, vinculis, escis et verberibus mansueti statim atque sanguinem missum, oculis, præsertim naribus, perciperunt, veluti immemores suæ captivitatis, priores vero suæ indolis memores, fiunt, vincula rumpunt, et ipsum domitorem lacerant: sic homo suæ originis memor ad suum principium conatur regredi. Sic Martial. epigram. 75, lib. ii, ait, leonem cicurem sanguine ferarum gladiatorumque in arena amphitheatri effuso commotum pueros invasisse et miserabiliter in conspectu omnium laceravisse.

Verbera securi solitus leo ferre magistri
Insertamque pati blandus in ora manum,
Deditit pacem, subito feritate reversa,

- Si cruor horrida tinxerit ora,
Resides olim redeunt animi,
Fremituque gravi meminere sui,
Laxant nodis colla solutis,
- 15 Primusque lacer dente cruento
Domitor rabi-^s imbuir iras.
183 Quæ canit altis garrula ramis
Ales, cavæ clauditur antro :
Hic licet illita pocula melle ,
- 20 Largasque dapes dulci studio
Ludens hominum cura ministret,
Si tamen, arcto saliens tecto,

- A Nemorum gratas viderit umbras ,
Sparsas pedibus proterit escas ,
- 25 Silvas tantum mœsta requirit,
Silvas dulci voce susurrat.
184 Validis quondam viribus acta
Pronum flectit virga cacumen :
Hanc si curvans dextra remisit,
- 30 Recto spectat vertice cælum.
Cadit hesperias Phæbus in undas ;
Sed secreto tramite rursus
Curram solitos vertit ad ortus.

INTERPRETATIO.

minum terribilem, soliti ab eodem vapulare : si tamen sanguis, verberibus præsertim fusus, imbuert vultus eorum horrendos, spiritus jam pridem otiosi recurrunt, et lenes memores sui, murmure ingenti, liberant sua colla, vinculis ruptis, et ipse dominus, primus discernit ore crudeli, satiat furores sævos eorumdem. Si volucris, quæ loquax cantare solet in summis arboribus, includitur cavea, veluti carcere : quamvis homo diligens illic suspedit eidem potum melle conditum et

B escas copiosas, animi causa; eadem nihilominus volucris, si angusta in domo sua saltans, conspexerit umbras jucundas silvarum, conculcat dapes dispersas, tristis repetit solum silvas, et suavi garrulitate marmurat silvas easdem. Qui ramus olim coactus forti robore, demittit ad terras verticem curvatum, hic, statim atque manus flectens laxavit illum, respicit cælum cacumine erecto. Sol labitur in aquas vespertinas : at iterum detorquet plaustrum ad orientem consuetum occulta via.

NOTÆ.

Quanta nec in Libycis debuit esse jugis:
Nam duo de tenera puerilia corpora turba
Sanguineam rastris quæ renovabat humum,
Sævus et infelix furiali dente peremit :
Martia non vidit majus arena nefas.

12. *Resides olim redeunt animi.*] Illa scilicet corpuscula, quæ sunt pars sanguinis subtilior, quæque terebrum ingressa nervos hinc exortos subeunt, ut ventus organa musica : hæc quippe corpuscula propter quamdam similitudinem, quam habent cum vento ejusque motu, animi vocantur et spiritus. Virgil. i Georg., v. 415 :

Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum lato præsentia major :
Verum ubi tempestas et cæli mobilis humor
Mutavere vias : et Juppiter humidus austris
Densat, erant quæ rara modo; et quæ densa, relaxat,
Vertuntur species animorum, e. pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Conspiciunt : hinc ille avium concentus in agris,
Et læte pecudes, et ovariant gutture corvi.

Similiter ergo illi spiritus in leonibus cicuribus propter vincula, escas et verbera a sol to itinere ita deflectuntur, ut otiosi et quasi residues videantur. At novo sanguinis fusi seu colore, seu odore, seu utroque viæ hæc tenuis obstructæ aperiuntur : unde hi spiritus, quæ data porta ruentes iter a natura sibi præscriptum tenent, leonemque insolito quidem, sed non minus naturali motu commovent : hinc leones fremunt, rumpunt vincula, et ipsum domitorem lacerant : ita ut hic dicatur illorum iras imbuere : Sicut Virgil. ait vii Æneid., v. 541 :

Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuir et primæ commisit funera pugna.

17. *Quæ canit . . . ales.*] H. Philosophia propter prædictum finem argumentatur a volucris, quæ caveis incluse, quamvis ibi summa hominum cura nutriantur, omni quo possunt modo silvas requirunt. Ales ergo hic, ut pote quæ ab alis vocatur, est avis alis utens; quippe quæ ad altissima usque loca ascendere solita, difficilior cæteris mores alienos induit.

18. *Cavæ clauditur antro.*] Cavæ generatim est quilibet locus cavatus obscurusque, hic autem cavæ sunt carceres, quibus aves præsertim includere solent, vulgo des cages : voluit vero Philosophia ramis altis, in quibus ales garrula solet, opponere cavæ antrum, quod ales includitur, ut magis denotaret, quantum hic alis status a naturali distet.

22. *Arcto saliens tecto.*] In tecto, inquam, non a tecto saliens : alioquin nec sparsas pedibus proterere escas, nec mœsta, nec silvas voce susurrare, sed potius deseruisse escas, læta, et silvis adesse diceretur. Nimirum cavea cæteraque corpora, quibus ales inclusa circumdatur, sic mutant vias, quibus animi sive spiritus diffundi solent, ut hi spiritus otiosi videantur. At ubi recens aut color, aut sonus, aut odor umbrosi nemoris ad cerebrum usque diffusos aut rari densavit, aut relaxavit densum, tunc mutatis meatibus vertuntur cursus animum, ita ut his et alæ ad saltandum, et pedes ad proterendas escas, et fames ad susurrandas silvas commoveantur. Ovid. l. ii de Ponto, eleg. 4 :

Cum bene sint clausæ cavea Pandione natæ,
Nittitur in silvas quæque redire suas.

27. *Validis viribus acta virga.*] III. Philosophia prædictam ob finem argumentatur a plantis, quibus inest vis illa, quam philosophi elasticam vocant, vertu de ressort; quæque in hoc versatur, quod corpus compressum tensumve ultro citroque quæ minus resistitur, facta libertate resiliat. Hæc virtus occurrit non solum in quibuscumque metallis, verum etiam in pluribus plantis : quare si virga hujus generis recto spectans vertice cælum, ad terram majori dextere virtute curvetur, eadem, facta redeundi facultate, ad cælum recurrit.

31. *Cadit hesperias Phæbus in undas, etc.*] IV. Philosophia hanc ob causam argumentatur a sole, quem poëtæ fabulantur occidentem sese in undas æquoreas condere, ut pulvere cæterisque sordibus, quas per diem contraxerit, purgatus, mane purior oriatur. Hesperia undæ sive vespertina dicuntur ab Hespero, sive stella, quæ prima post occasum solis nobis apparet. Phæbus vero, sol dicitur a Græco φαῖος, splendidus, ut sæpius diximus.

32. *Secreto tramite.*] Via quippe, quæ sol ab occasu ad ortum remeant, ignota est, omnibus quidem hominibus, quos sibi ex adverso stantes antipedes cæteri homines habent : quod sol his et illis hominibus simul non appareat, sed præsertim poetis, qui et occidentem solem in aquas præcipitare, et orientem ab iisdem aquis consurgere mentiuntur.

33. *Curram solitos vertit ad ortus.*] Nam sol ab iisdem poetis veli fingitur curru, cujus sint axis, rotæ, equi. Ovid. ii Metam., v. 63 :

- 185 Repelunt proprios quæque recursus,
35 Reditque suo singula gaudet.
Nec manet ulli traditus ordo,
Nisi quod fini junxerit ortum,
Stabilemque sui fecerit orbem.

186 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, quod hactenus generatim probavit, id deinceps speciatim probatura de divitiis, dignitatibus, regno, gloria et voluptatibus, tam soluta quam stricta oratione, de his scilicet, veram propositionem, at falsam assumptionem fieri, incipit a divitiis, quas demonstrat non esse summum bonum, propter anxietatem, timorem, cæterisque perturbatōnes quibus comitantur.*

Vos quoque o¹ terrena animalia, ² tenui licet imagine, ³ vestrum tamen principium ⁴ somniatis, ⁵ verumque illum beatitudinis finem, ⁶ licet minime perspicaci, quæcunque tamen cogitatione prospicitis, eoque vos, et ⁷ ad verum bonum naturalis ducit intentio, **187** et ⁸ ab eodem multiplex error abducit. Considera namque an per ea quibus se homines adepturos beatitudinem putant, ad destinatum finem valeant

A pervenire? Si enim vel pecunia, vel honores, cæteraque tale quid afferunt, cui nihil bonorum abesse videatur, nos quoque (5) fateamur fieri aliquos horum adeptione felices. Quod si neque id valent efficere quod promittunt, bonisque pluribus carent, nonne ⁹ liquido falsa in eis beatitudinis species deprehenditur? ¹⁰ Primum igitur te ipsum, qui paulo ante divitiis affluēbas, interrogo. ¹¹ Inter illas abundantissimas opes numquamne animum tuum concepta ex quolibet (10) injuria confudit anxietas? Atqui, inquam, tam libero me fuisse animo, quin aliquid semper ¹² angeret, reminisci nequeo. Nonne quia vel aberat, quod abesse non velles; vel aderat, quod adesse noluisse? Ita est, inquam. Illius igitur præsentiam, hujus absentiam desiderabas. Confiteor, inquam. **B** Eget vero, inquit, eo quod quisque (15) desiderat. Eget, inquam. Qui vero eget aliquo, num est usquequaque sibi ipse sufficiens? Minime, inquam. Tu itaque hanc insufficientiam plenus, inquit, opibus sustinebas? Quid ni? inquam. Opes igitur nihilo in-

INTERPRETATIO.

Omnia requirunt regressus suos, et cuncta delectantur recursu suo. Ordo unicuique rei præscriptus non servatur, nisi hæc conjunxerit suum finem cum suo principio et fecerit circulum sui constantem.

¹ Homines.

⁹ Obscura quamvis cogitatione.

¹⁰ Cogitatis.

¹¹ Evidenter.

¹² Crucietur.

NOTÆ.

- Ardus prima via est, et qua vix mane recentes
En-tuntur equi; medio est altis-sima curio...
Ultima prona via est, et eget moderamine certo.
Tunc etiam quæ me sui jectis exipit undis
Ne ferar in præceps Tethys solet ipsa vereri.
34. Repelunt proprios quæque recursus, etc.] Singula conantur ad eum, unde digressa sunt, statum recurrere, hocque statim recuperato veluti gaudent: sic bestiae priores mores, plantæ priores situs, sol ipse priorem locum appetere et quantum in se est repetere videtur. Horatius Epist. l. 1, ep. 40:

Naturam expellas forza, tamen usque recurret.

38. Stabilemque sui fecerit orbem.] Ut unus sit cuiuslibet rei in suum principium remeantis circuitus. Sic Ecclesiastæ 1: *Oritur sol et occidit, et ad locum suum revertitur: ibique renascens gyrat per meridiem, et flectitur ad aquilonem. Lustrans universa in circuitu pergit spirare, et in circulos suos revertitur. Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat, ad locum, unde exeunt, flumina revertuntur, ut iterum fluant.*

Atque ex his omnibus Philosophia concludendum relinquit homines a Deo tanquam a principio orios, quemdam sui orbem facturos, instar cæterorum, ad Deum tanquam ad suum finem recurrere.

¹ Terrena animalia.] Homines rebus terrenis addicti.

² Tenui imagine.] *Spæcie sive idea ingēnita*, quæ corporis consortis impressionibus obscuratur.

³ Vestrum principium somniatis.] Deum obscure, instar somniantium, percipitis, sicut jam explicuimus.

⁴ Verumque finem.] Ut homo instar cæterarum rerum stabilem sui faciat orbem, necesse est ut quod fuit illi principium, idem sit finis cogitandi: quamobrem si homo, obscure saltem, suum agnoscat principium, idem homo, obscure pariter, suum finem cognoscat necesse est.

⁵ Licet minime perspicaci, quæcunque tamen cogitatione.] Prædicta scilicet obscuraque spæcie sive idea,

quæ quod sit in nobis et hujus proxime conscii sumus, merito vocatur *cogitatio*.

C ⁶ Ad verum bonum naturalis ducit intentio.] Quod enim mens nostra divinitus informetur prædicta specie, in qua quædam attributa naturaliter videt comprehendendi, propterea eadem nostra mens judicando veras naturaliter format de summo bono propositiones, quas propter necessitudinem, quæ est inter judicium appetitumque boni, *naturalis intentio* sequitur.

⁷ Ab eodem multiplex error abducit.] Nimirum dum eadem mens prædictis propositionibus convicta, præjudiciis ita deflectitur, ut falsis assumptionibus judicium intentionemque habeat de eo cui ante captæ summi boni proprietates non conveniunt: sicut de unoquoque eorum probandum est, videlicet de divitiis, dignitatibus, regno, gloria et voluptatibus; ac primo quidem de divitiis.

⁸ Primum te ipsum qui paulo ante divitiis affluēbas, interrogo.] Boetius quippe, priusquam apud Theodericum male audiret, diti-simus fuit: unde expertus novit, quomodo homo afficiatur erga amissas, amittendas et præsentis quoque divitias, potestque propterea interroganti Philosophiæ respondere, divites nec anxietate animi, nec metu, nec pluribus aliis affectibus vacare.

D ⁹ Inter illas, etc.] I. Ergo argumentatur Philosophia ab anxietate animi. *Anxietas* quasi *anctietas* a supino *anctum*; hoc autem ab *ango*, quod est *constringo*. Quamobrem *anxietas* hic idem quod *animi angor*: sed angor, teste Tullio, est ægritudo premeus: ita ut animus, instar partium corporis compressi, videatur *confundi* propter *aliquam injuriam*: unde sic argumentari videtur philosophia. Ubi est animi anxietas, ibi felicitas non est: anxietas enim illa, ut pote animi ægritudo, est felicitati contraria. Atqui in divitiis semper quædam est animi anxietas: quod his vel absit, quod abesse non vellet, vel adsit quod adesse nollet: sicut Boetius expertus fatetur. I. *insufficiētia* vox Latina non videtur.

digentem, sufficientemque sibi facere nequeunt, et hoc erat quod promittere videbantur. **188** Atqui hoc quoque maxime considerandum puto, quod nihil habeat suapte natura pecunia, ut his, a quibus possidetur, invitis nequeat auferri. Fateor, inquam. Quidni fateare, cum eam quotidie valentior aliquis eripiat invito? Unde enim ^a forenses querimoniz, nisi quod (5) vel vi, vel fraude a nolentibus pecuniæ repetuntur ereptæ? Ita est, inquam. Egebit igitur, inquit, extrinsecus, petito præsidio, quo suam pecuniam quisque tueatur. Quis, inquam, neget? Atqui non egeret eo, nisi possideret pecuniam, quam posset amittere. Dubitari, inquam, nequit. In contrarium igitur relapsa res est: nam quæ sufficientes (10) ^b sibi facere putabantur opes, alieno potius præsidio faciunt indigentes. ^c Quis autem modus est, quo pellatur divitiis indigentia? Num enim divites esurire nequeunt? num sitire non possunt? num frigus hibernum pecunio-

A sorum membra non sentiunt? sed adest, inquires, opulentis, quo famem satient; quo sitim frigusque depellant. Sed (15) hoc modo ^a consolari quidem divitiis indigentia potest, auferri penitus non potest. Nam si hæc ^c hians semper, atque aliquid poscens, opibus non expletur, maneat necesse est, quæ possit expleri. Taceo quod ^b naturæ minimum, quod avaritiæ nihil satis est. **189** Quare si opes nec submovere indigentiam possunt, et ipsæ suam faciunt, ^c quid est quod eas sufficientiam præstare credatis?

190 METRUM . III.

ARGUMENTUM.—*Copia pecuniæ, gemmarum et agrorum, inquit Philosophia, homines nec superstitibus curis eximit, nec defunctos solatur.*

Quamvis fluente dives auri gurgite
Non expleturas cogat avarus opes,
Oneretque baccis colla Rubri litioris,
191 Ruraque centeno scindat opima bove,

INTERPRETATIO.

divitiis non satiaturas ipsum; etiamsi idem gravet suum collum unionibus maris Rubri; etiamsi colat agros pingues bobus innumeris; hæc divitiæ ut mordaces an-

^a Lites.

^b Hominibus.

^c Indigentia.

Etiamsi dives auri flumine manante avidus congreget

NOTÆ.

^a Hoc quoque maxime considerandum puto.] II. Eadem philosophia argumentatur a timore, cujus divites nunquam sunt expertes, hac fere ratione. Ubique est timor, ibi non est felicitas quod timere sit malum; felicitas autem omne malum expellat. Atqui in divitibus semper est timor; saltem ne ipsi a potentioribus spolientur invito: cum pecunia vel vi vel fraude invito domino quotidie eripiatur, ut forenses querimoniz protant, et ipse Boetius expertus est: quare tantum abest, ut divitiæ satisfacere possint, ut alieno potius præsidio faciant indigentes.

^b Quis autem modus, etc.] III. Philosophia argumentatur a pluribus aliis affectibus, quos opes impedire nequeunt, imo sæpius excitant, augentque: quod potest sic contrahi. Ubi est fames, sitis, frigus, cæteraque ejusmodi affectus mentis incommode, ibi non est felicitas: quod bonum his malis contrarium absit. Atqui in divitibus, non secus ac in pauperibus, est fames, sitis, frigus, et cætera hujusmodi, quæ quamvis opibus possint differri, opibus tamen omnino auferri non possunt.

^c Consolari.] Verbum hoc sæpius actionem significat: sed in contrariam etiam partem dictum invenies apud optimos auct res. Asinius in ep. st. Cl., *Consolabar ob ea quæ timui.*

^a Naturæ minimum, avaritiæ nihil satis.] Natura hic corpus e-t, avaritia est mens appetens: corpori autem minimum sufficere potest: sicut minimus cibus famem, minimus potus sitim; minimus calor frigus expellere potest: at menti appetenti nihil satis est: nam, ut ait Juvenalis,

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

^b Quid est, quod eas, etc.] Quare, o homines, arbitramini divitiis instar summi boni volbis posse sufficere: vere quidem proponitis, illud esse summum bonum quod sufficere potest: sed falso assumitis divitiis posse sufficere.

^c Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior iambicus senis pedibus, dominante tamen iambo, constat: posterior est pentameter elegiacus.

1. *Fluente dives auri gurgite.*] I. Agitur de pecunia. Illic autem primus versus iambica iadusiria compositus

est: ut duplex esse possit legitima illius significatio. Primum enim recte intelligitur *dives auri*: sicut apud Virgilium dicitur *dives pecoris*, et apud Horatium, rerum multarum *dives*. Deinde non male intelligitur *fluente auri gurgite*, cogitato quodam auri flumine, quemadmodum Pactolus et Tagus dicuntur auro fluere: gurgies enim a sono sic dictus, significat profundorem quemdam locum, in quem aqua, aliusve similis liquor affluens volvendo murmurat. Sic suprema faucium extremitas vocari solet *gurgulio*: unde qui abdomini natus helleuatiombus indulget, hic *gurgies* et *vorago* patrimonii dicitur ipsi Tullio. Sic etiam mare et flumen apud poetas nomine gurgitis significatur. Virgil. I. *Æneid.*, v. 122:

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

2. *Avarus.*] Avarus quasi avidus aeris; ex quo antiquitus pecunia fiebat, non satiatur opibus: quod expertus præsentis parvi faciat; inexpertus vero absentes magni ducat.

3. *Oneretque baccis colla.*] II. Agitur de gemmis: bacca enim primum e-t minutus rotundusque arboris fructus, ejusmodi sunt olivæ, ut bæcæ distinguantur a pomis, quæ majores sunt arborum fructus. Virg. *eclog.* 10, v. 27:

Sanguineis ebulli baccis minioque rubentem.

D Deinde bacca est gemma rotunda, sive unio, sic vocata quod instar bæcæ arboreæ rotunda aut saltem ovata, figuræ sit uniusmodi: propterea enim cepa Gallis vocatur *ognon*. Horatius *Epod.* od. 8:

Nec sit marita quæ rotundioribus
Onusta bæccis ambulet.

Mare autem Rubrum, quod Græcis dicitur *Ἐρυθρὸν πᾶρον*, ejusmodi uniones magnitudine, figura et colore præstantissimos fere asserunt inter alios Plinius l. 13, cap. 35, et Tibullus l. iv, carm. 2:

Quascunque niger Rubro de litore conchas
Proximus Eois colligit Indus aquis.

4. *Ruraque centeno.*] III. Agitur de agris, quorum eximia tum quantitas, tum etiam qualitas exprimitur: quantitas quidem centeno numero bonum quibus agri colantur: centum enim apud auctores numerus magnus est. Horat. l. ii *Carm.*, od. 16:

Nec cura mordax deserit superstitem,
Defunctumque leves non comitantur opes.

192 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — Honor dignitates consequens, inquit Philosophia, sic ab opinione vulgi pendet, ut nec ubique nec semper magistratibus ex. beatur: unde falsa pariter assumptione credideris, summum, quod naturaliter cognoscis et amas, bonum in dignitatibus versari.

Sed dignitates honorabilem, reverendumque, cui provenerint, reddunt. Num vis ea magistratibus ut utentium mentibus virtutes inserant, vitia depellant? Atqui non fugare, sed illustrare potius nequitiam solent, quo fit, ut indignemur eas saepe

A nequissimis hominibus (5) contigisse: unde Catullus 193 licet in curuli Nonium sedentem, strumam tamen appellat. Videsne quantum malis dedecus adjiciant dignitates? Atqui minus eorum patebit indignitas, si nullis honoribus inlarescant. Tu quoque num tandem tot periculis adduci potuisti, ut cum Decorato gerere (5) magistratum putares, cum in eo mentem nequissimi scurræ, delatorisque respiceres? Non enim possumus ob honores reverentia dignos judicare, quos ipsis honoribus judicamus indignos. At si quem sapientia præditum videres, num posses eum vel reverentia, vel ea, qua præditus est, sapientia, non dignum putare? Minime. Inest (40)

INTERPRETATIO.

gunt viventem, sic inconstantes non comitantur mortuum.

- Objicit Boetius.
- Reponit Philosophia.

Te greges centum Siculaeque circum
Mugiant vaccae.

Qualitas vero agris opimis.

5. Nec cura mordax, etc.] Quamvis, inquit Philosophia, dives abundet pecunia, gemmis et agris opimis non propterea felix erit: nam vel superstes vitam aget, vel vita defunctus morietur. Si vivat, anxietas cruciabitur curis, sive ad conservandas veteres, sive ad comparandas novas opes. Si vero moriatur, quidquid ex suis opibus sperare poterat consolationis, illud ipsum non comitabitur: opes enim, ut pote caducæ vitæ famulantes, hæc recedente recedunt, transituræ ad hæredem, quem similibus curis ita afficient, ut si te tangat illius amor, opes novum tibi esse debeant doloris argumentum: falso igitur assumas eam, quam naturaliter cognoscis appetisque elicitatem, in divitiis reperiri. Videamus dignitates.

¹ Dignitates honorabilem reverendumque reddunt.] Id quidem objicit Boetius Philosophiæ: sed hæc reponit, has dignitates non tam ratione sui, quam opinione vulgi honorabilem reverendumque magistratum reddere; ex quo fit, ut nec ubique nec semper magistratus honore afficiantur.

² Num vis ea magistratibus, etc.] I. Philosophia reponit dignitates ratione sui non reddere hominem honorabilem et reverendum. Cum enim honor et reverentia sit intrinsecus quidem cogitatio, extrinsecus vero nota optima meriti alieni, idcirco honor et reverentia ita comitantur virtutem, ut quidquid ratione sui hominem reddit honorabilem et reverendum, illud si virtus ipsa non sit, virtutis mentibus inserere debeat adeoque vitia depellere. Atqui dignitates sive magistratus non ita se habent: quandoquidem illustrare potius nequitiam solent quam fugare, quo fit ut indignemur eas saepe nequissimis contigisse: sicut Catullus Nonium, et ipse Boetius Decoratum agere tulit magistratum gerere.

³ Unde Catullus.] Poeta notissimus, qui, quod in versibus ita fuerit mordax, ut ne Cæsari quidem pepercit, non dubitavit Nonium magistratum, sive, ut nunc dicitur, in curuli sedentem, ejusdem cognomini alludens, convicio consecrari. Carm. 55:

Quid est, Catulle, quid moraris emori?
Selli in curuli struma Nonius sedet:
Per consulatum pejerat Vatinius.
Quid est, Catulle, quid moraris emori?

⁴ Licet in curuli Nonium sedentem, strumam tamen appellat.] Plures hic putant Boetium ignorasse strumam esse cognomen Nonii: Boetius allucinetur, inquit Josephus Scaliger ad prædictos versus Catulli,

• Non certe.

• Magistratum.

B • Sannionis, qui videlicet omnibus modis risum movere nititur.

NOTÆ.

qui strumam non cognomen Nonii putat, sed convicium. Unde Sitzmanus hic: Notanda, ait, hoc loco ætrogæria nostri Boetii, in eo quod strumam non cognomen Nonii putat. Et Bernardus hic quoque: videamus, inquit, ne guttulum hauserit e flumine lethæ vir maximus. Idem putat Muræus. At Boetius, pace tantorum virorum, accusandus non est hic aut ignorantia aut erroris: quamvis enim struma cognomen fuerit Nonii, Nonius tamen a Catullo instar convicii struma vocari potuit. Scilicet quod cognomen ab aliquo sive corporis sive mentis vitio desumitur, illud potest veluti convicium proponi, iis præsertim quibus primo impositum: ut ei qui primum dictus est Servius a servo, un esclave; Spurius a spurio, un bâtard; Brutus a bruto, un stupide, cognomen tanquam convicium objici potest. Immo id cognominis nunquam reperias apud veteres Romanos cum nomine eorum in quos invehuntur conjunctum, nisi convicii causa. Sic Marrucinus, quo cognomine donatur Asinius Asinii Pollionis frater, judice prædicto Scaligero, ut convicium eidem Asinio objicitur a Catullo Carm. 12:

Marrucine, Asini manu sinistra
Non belle uteris in joco atque vino.

Sic Superbus, cognomen Tarquinii, ut convicium ipsi Tarquinio proponitur a Propertio l. iii, eleg. 10:

Quid nunc Tarquinii fractas juvat esse secures,
Nominem quem simili vita superba notat?

Atqui struma cognomen est Nonii, et quidem ipsi primo datum, quod cognomen ex vitio corporis, strumis videlicet, Gallicæ des écouilles, desumitur. Adde quod ad strumas, hujus cognominis originem, eo potius alludere visus est Catullus, quod Nonio prætori in prædicto carmine Catullus conjungat Vatinius consulem, qui, quod strumis laboraret, ab ejus inimico Cicerone sæpius strumæ aut strumosi tumoris nomine denotatur. Pro Sestio: Medentur civitati, qui exsecant pestem aliquam tanquam strumam: in Vatini, strumæ denique ebore improbo demigrarunt; et alibi: Tumidum habemus oratorem. Hæc de Nonio.

⁵ Cum Decorato.] Decoratus hic est ille ad quem Theodericus apud Cassiodorum Var. l. v, ep. 31, scribit, ut compellat quosdam pecuniam solvere postulatum, si revera eos forte constituerit debitores: quod adjutor magistro officiorum judicanti adesset: et propterea, solito officii nomine, ibidem vocatur devotus, devotio tua: quod non obstat quin vere nunc dicatur nequissimus scurra et delator (Scurra quidem quod potentes secutus, dieteris sibi victum aut alium commodum aucuparetur. Juvenal.

Minum agit ille,
Urbani qualem facundus scurra Catulli.

enim dignitas propria virtuti, quam protinus in eos quibus fuerit adjuncta, transfundit. **194** Quod quia populares facere nequeunt honores, liquet eos propriam dignitatis pulchritudinem non habere. In quo illud est animadvertendum magis: nam si eo abjectior est, quo magis a pluribus quisque contemnitur, cum reverendos facere nequeat, quos pluribus ostentat (5), despectiores potius improbos dignitas facit. Verum non impune: reddunt namque improbi parem dignitatibus vicem, quas sua contagione commaculant. Atque ut agnoscas veram illam reverentiam per has umbratiles dignitates non posse contingere; si quis multiplici consulatu functus in barbaras nationes forte deveniret, venerandumne (10) barbaris honor faciet? Atqui si hoc naturale munus dignitatibus foret, ab officio suo, quoque gentium, nullo modo cessarent: sicut ignis ubique terrarum, nunquam tamen calere desistit. Sed quoniam id eis non propria vis, sed hominum fallax adnectit opinio, vaneunt illico, cum ad eos venerint, qui dignitates

as esse (15) non æstimant. Sed hoc apud externas nationes: inter eos vero, apud quos ortæ sunt, nunquam perpetuo perdurant? **195** Atqui prætura, magna olim potestas, nunc inane nomen est, et senatorii census gravis sarcina. Si quis quondam populi curasset annonam, magnus habebatur, nunc ea præfectura quid abjectius? Ut enim paulo ante diximus, quod nihil habet proprii decoris, opinione (5) utentium nunc splendorem accipit, nunc amittit. Si igitur reverendos facere nequeunt dignitates, si ultro improborum contagione sordescunt, si mutatione temporum splendore desinunt, si gentium æstimatione vilescunt, quid est quod in se expetendam pulchritudinis habeant, nedum aliis præstent?

196 METRUM · IV.

ARGUMENTUM. — Philosophia exemplo miseri Neronis dignitates conferentis, confirmat dignitates neminem posse beare.

Quamvis se Tyrio superbus ostro,

INTERPRETATIO.

- a Exhibiti a populo.
- b Dignitas.
- c Eadem.
- d Sine pœna.
- e Non sane.
- f Ubique.

- g Minime vero.
- h Dignitas prætoris.
- i Unus.
- j Præfectus annonæ.

Etiamsi Nero se adornaret, insignis purpura Tyria, gemmisque candidis, idem nihilominus impator luxu

NOTÆ.

delator vero, quod alios calumniatus occulto accusaret), ejusmodi enim homines puniri jussit Domitianus. Princeps, inquebat hic imperator apud Suetonium, qui delatores non castigat, irritat. Propterea Boetius convictus magistratum non efficere meliores, adduci, etiam periculis, non potuit, ut cum illo Decorato magistratum gerere.

¹ Quod quia populares facere nequeunt honores.] II. Eadem Philosophia innuit, honorem dignitatum ab opinione vulgi pendere: unde nunc vocatur popularis sive a populo exhibitus. Scilicet honor et reverentia, ut jam monuimus, nihil est aliud quam intrinsecus quidem cogitatio; extrinsecus vero nota optima meriti alieni: unde sive illa cogitatio, sive hæc nota ita honorantis est, ut honoratum nequeat reddere honorabilem et reverendum: solius virtutis est honoratum reddere honorabilem: unde sola virtus est propria dignitatis pulchritudo.

² Despectiores improbos dignitas facit.] Contemptus enim, ut pote honori contrarius, intrinsecus quidem est cogitatio, extrinsecus vero nota pessima meriti alieni: quare cum improbus eo vitiosior videatur quo sublimiori dignitate affectus est, sicut dictum est pros. 6, n. lib.: propterea dignitas improbos facit abjectiores despectioresque.

³ Atque ut agnoscas, etc.] III. Inquit Philosophia, si dignitates ratione sui potius quam vulgi opinione hominem redderent honorabilem et venerandum, sicut ignis semper et ubique terrarum calet, sic quicumque dignitatibus afficerentur, hi semper et ubique essent honorabiles. Sed res non ita se habet: primum enim qui dignitatibus afficiuntur, hi non sunt ubique honorabiles: nam si quis multiplici consulatu functus in barbaras nationes forte deveniret, non propterea his videbitur honorabilis: sed his solum qui quodam præjudicio consulatum honore dignum existimant. Deinde qui dignitatibus decorantur, hi non semper videntur honorabiles: si quidem apud easdem gentes quæ uno tempore magni, hæc alio parvi penduntur dignitates: nam

⁴ Prætura magna olim potestas, nunc inane nomen.] C. Prætores Romani, ut docent jurisperiti, ab initio, jure magistratus edicta tantum proponebant, de quibus rebus, et quomodo jus dicturi essent: progressu autem temporis, non obtinente populo, hoc simul usurparunt, ut edicendo etiam jus constituerent: sed tandem suis sumptibus circenses et scenicos duntaxat ludos exhibebant: unde inane nomen et gravis sarcina tunc erat illa prætoris dignitas. Similiter

⁵ Si quis populi curasset annonam, etc.] Præfectus annonæ tantus olim erat apud Romanos, ut Augustus ipse acceptum a populo annonæ præfecturam, quoad vixit, tenuerit, aut certe paulo ante mortem substituerit sibi C. Turrianum, qui inter primos in verba Tiberii juravit, quasi inter præcipuos magistratus: sed Boetii temporibus præfectus annonæ nullam nisi in pistores urbis negotiatoresque suarum censuram et animadversionem habebat: ut colligitur ex formula hujus præfecturæ quam refert Cassiodorus l. vi Variar., form. 18.

⁶ Falluntur ergo sua assumptione qui summum bonum putant versari in dignitatibus sive magistratibus.

⁷ Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior Phalæcius quinque pedes habet, nempe spondeum, dactylum et tres trochæos: posterior Archilochius duos dactylos totidemque trochæos.

⁸ 1. Tyrio superbus ostro.] Ostrum ab ostreo, dicitur. Ostreum autem, Græcis ὀστρεον, generatim illud omne animalis genus significat quod testa inclusum latet. At inter ista conchyliæ unum est, inquit Plinius, ex cuius concha incisa colligitur succus tingendis vestibus expetitus; et hoc proprie dicitur ostrum. Hinc ostrum accipitur non solum pro concha, sed etiam pro colore purpureo, qui ex conchæ istius sanie conficitur, imo pro vestibus, quæ hoc colore imbuuntur. Tyrus autem urbs Phœniciæ: ejusmodi conchylii piscatu celeberrima fuit: quare ostrum dicitur Tyrium

Comeret et niveis lapillis,

197 Invisus tamen omnibus vigeat
Luxuriæ Nero sævientis.

5 Sed quondam dabit improbus verendis
Patribus indecores curules.

Quis illos igitur putet beatos,
Quos miseri tribuunt, honores?

198 PROSA V.

ARGUMENTUM. — Regna, inquit Philosophia, regnumque
familiaritas, ut pote quæ nec perpetua, nec immensa,

furantis, vivebat odiosus cunctis. At idem imperator
sceleratus olim tribuebat, fasces infames senatoribus
venerandis. Quis ergo credat, dignitates illas quas ho-
mines infelices dant, afferre felicitatem?

A nec secuta, potentiam, quam naturali notione ductus
naturaliter appetit, præstare non possunt.

1 An vero regna regumque familiaritas^a efficere
potentem valent? Quidni^a, quando eorum felicitas
perpetuo perdurat. Atqui^a plena est exemplorum
vetustas^b; plena etiam præsens ætas^c, qui reges
felicitatem calamitate mutaverint. O præclara po-
tentia, quæ ne (5) ad conservationem quidem sui sa-
tis efflicax invenitur! **199** Quod si hæc regnorum
potestas beatitudinis^d auctor est, nonne si qua parte
defuerit, felicitatem minuat, miseriam importet? Sed
INTERPRETATIO.

^a Dicit aliquis.

^b Inquit Philosophia.

^c Eorum hominum.

^d Causa.

NOTÆ.

ab urbe, et Phœniceum a provincia. Est porro pur-
pura alia rubra, alia violacea. Virgil. Georg. II, v.
506:

Ut gemma bilat et Sarrano dormiat ostro.

Et III Georg., v. 17:

Illic victor ego et Tyrio conspectus in ostro.

Et Æneid. I, v. 645:

Arte laboratæ vestes ostroque superbo.

2. Comeret.] Comere ornare est, generatim quidem
corpus; speciatim vero capillos: dicitur enim a
Græco κομᾶν unde comitus, ornatus, et coma, capilli
studio exculiti. Id autem merito dicitur de Nerone,
quippe qui, ut ait Suetonius, circa cultum habitumque
adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam,
peregrinatione Achaica etiam pone verticem submiserit:
ac plerumque synthesium indutus, ligato circa collum
sudario prodierit in publicum sine cinctu, et discul-
ceatus.

2. Niveis lapillis.] Hoc est, gemmis pretiosissimis.
Si enim, ut de eo loquitur Suetonius, nullam vestem
bis induit; si piscatus est rete aurato purpura cocco-
que funibus nex s; si nunquam carrucis minus mille
fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis; si di-
vitiarum et pecuniæ fructum non alium putabat, quam
profusionem; certe credibile est, ipsum oneratum
fuisse gemmis et margaritis quarum, auctore eodem
Suetonio, per omnes dies singula quotidie milliæ populo
spargebat.

3. Invisus tamen omnibus vigeat.] Id patet non
solum ex maledictis conviciisque, quæ dum viveret,
patientius tulit, sed etiam ex eo quod mors illius
tantum gaudium publice præbuit, ut plebs pileata
tota urbe discurreret.

4. Luxuria Nero sævientis.] Summa fuit Neronis
luxuria, ut jam diximus: sed non minor ejus crude-
litas: nam parricidia et cædes a Claudio exorsus est.
Britannicum non minus æmulatione vocis, quæ illi
jucundior suppetebat, quam metu, ne quandoque apud
hominum gratiam paternam memoria prævaleret, ve-
neno aggressus est: matrem, amitam, uxores, et
conjunctissimos occidit.

5 et 6. Dabit patribus curules.] Curulis erat sella
eburnea cæleataque, curru, quo præstantiores magi-
stratus in curiam vehi solebant, imposita, supra quam
liden magistratus considerent. Illic ebur curule, sella
curulis, et curulis, substantivæ sæpe, ut nunc, ma-
jorem senatoris dignitatem significant. Horatius epist.
I, ep. 6:

Cuilibet hic fasces dabit: eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur, frater, pater, adde.

Ovid. I, IV de Pont., el. 9:

Signa quoque in sella nossem formata curuli
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.

Lucanus I, III.

Prætor adest vacuæque loco cessere curules.

Illas autem senatorum dignitates Nero iis qui magis
placerent, patribus conferebat, causatus quemquam
principum non scisse quid sibi liceret: sed hæc di-
gnitates nequissimi imperatoris arbitrio potius quam
meritis delatæ ipsis magistratibus erant indecores.

7 et 8. Quis putet beatos, quos miseri tribuunt,
honores?] Beatum nunc dicitur quod beatitudinem
afferre potest: quemadmodum rus et arva beata ab
Horatio; comoda beata a Catullo; terra beata ab
Ovidio; et opes beata a Statio vocantur. Atqui tales
non sunt magistratus, quos Philosophia nunc appel-
lat honores; præsertim si hos miseri tribuant: causa
enim non dat, nisi quod ipsa aliqua ratione in se con-
tineat: fallitur ergo quisquis temeraria assumptione,
quam naturaliter sibi proponit amatque summi boni
proprietatem, hanc magistratibus sive dignitatibus
attribuit. Videamus utrum melius judicetur de regno?

1. En regna regumque familiaritas.] Inter omnes
imperii formas præstantissima et potentissima ea
est quæ principatus sive regnum appellatur: quan-
doquidem ceteræ plurium, hæc unus duntaxat est:
et vis collecta seipsa dispersa major est: quare si
quæ naturaliter cognoscitur appetiturque summi
boni potentia cuiquam hominum imperio merito at-
tribui possit, maxime regno atque iis qui regni ali-
quantenus sunt participes. Sed neque regno neque
regni participibus id convenit: quia nullatenus

2. Efficere potentem valent.] Eo scilicet modo, quo
naturali summi boni notione et judicamus et appeti-
mus potentiam: hæc enim potestas et perpetua, et
immensa, et secuta esse debet: perpetua quidem,
ne aliquando fatiscens infirmitate mutetur: immensa,
ne finibus circumscripta majoribus vincatur, aut
impediatur æqualibus; secuta denique, ne quibus
præest, mutatis vicibus, mutetur sub-se. Atqui neque
regno neque regni participibus id convenit: ut scor-
sum probandum est.

3. Plena est exemplorum vetustas, plena præsens
ætas.] I. Regnum perpetuum non esse et antiquiori-
bus et recentioribus demonstratur exemplis. Anti-
quioribus quidem: nam Diomedes rex Thraciæ, dom-
equos suos humana carne aleret in Thyrida oppido
truncatus, ab Hercule equis ipsis ad devorandum
objectus est. Agis Lacedæmoniorum rex, qui cum
Atheniensibus arguentissima bella gessit, a suis tan-
dem civibus in carcere necatus est. Perses Macedo-
num rex ab Æmilio victus Romanque ductus perit
in carcere. Cræsus Lydorum rex a Cyro in servitu-
tem relactus est, etc. Recentioribus vero quæ ni-
mirum circa tempora Boetii conigerunt. Alaricus
Tolosensium rex a Francis: Syagrius Romanorum
rex a Clodoveo: alique ab aliis occisi sunt. Sic ni-
mirum, inquit Vallinus hic, mortales agi sinit Deus,
et moribus principum populorumque offensas urbes af-
fligit, provincias pessumdat, regna evertit.

2. Potestas beatitudinis auctor.] Id est, causa. Sic

quamvis late humana^a tendantur imperia, plures necesse est gentes relinqui, quibus regum quisque non imperet. Quæ vero parte beatos (5) faciens desinit potestas, hæc impotentia subintrat, quæ miseros facit: hoc igitur modo majorem regibus inesse necesse est miseriæ portionem.^b Expertus sortis suæ periculorum tyrannus^b, regni metus pendens supra verticem^c gladii terrore simulavit. Quæ est igitur hæc potestas, quæ sollicitudinum morsus expellere, quæ formidinum (10) aculeos vitare nequit? Atqui vellent ipsi vixisse securi, sed nequeunt: dehinc de potestate gloriantur. An tu potentem censes, quem videas velle, quod non possit efficere? Potentem censes, qui satellite latus ambit; qui quos ter-

ret, ipse plus metuit, qui ut potens esse videatur, in servitium manu situm est? **200** Nam^a quid ego de regum familiaribus disseram cum regna ipsa tantam imbecillitatis plena demonstrarem? quos quidem regia potestas sæpe incolumis, sæpe autem lapsa proster- nit? ^a Nero Senecam familiarem, præceptoremque suum ad eligendæ mortis coegit arbitrium. ^b Papinianum (5) diu inter aulicos potentem, militum gladiis Antoninus objecit. Atqui uterque potentiæ sum renuntiare voluerunt, ^d quorum Seneca opes etiam suas tradere Neroni, sequæ in otium conferre conatus est. **201** Sed dum ruituros^a moles^a ipsa trahit, neuter, quod voluit, effectit. Quæ est igitur ista potentia quam pertimescunt habentes, quam, nec,

INTERPRETATIO.

^a Proferantur

^b Dionysius Siciliæ rex.

^c Damocles ex ejus assentatorum numero.

^a Inter quos aulicos.

^b Divitiarum et potestatis.

NOTÆ.

Plantus dixit auctorem habere rem: quamvis Servius malit dicere auctricem. Hanc controversiam videtur dirimere Valerius Probus: Auctor, inquit, si sit tractum a verbo augeo, auctrix facit: si non venit a verbo, sed significat principem, quod nomen non venit a verbo, etiam feminino genere auctor facit: sicut Virgilius ex persona Junonis. Auctor ego audendi princeps: non quæ augeat, nam auctrix diceret. Scilicet triplex est sententia de origine hujus vocis, auctor. Alii putant hanc oriri a Græco αὐτός, ut auctor idem sit quod αὐτοπύρος: alii ab inusitato supino verbi aueo: ut ab autum dicitur auctor; sicut a cautum, cautior, et a sanum, sanior: quomodo auctor is erit qui avert ac cupit aliquid fieri sive a se sive ab alio: alii denique arbitrantur oriri ab augendo: ita ut primum auctor dictus fuerit ille qui rem ab alio ceptam promoveret, deinde ille etiam qui inciperet ac suaderet: cui ultimæ sententiæ favent antiquiores inscriptiones, in quibus non auctor, sed auctor scribitur. Quidquid sit: potestas regia non potest esse beatitudinis auctor sive efficax: quoniam hæc certis continetur finibus: nam

^a Quamvis late, etc.] II. Regnum hominis immensum non est, quod, quamvis rex vel maximus multis gentibus imperet, pluribus tamen non imperat: quare si felicitatem imperio metiaris, plus in hoc rege miserie inest, quam felicitatis.

^b Expertus sortis suæ.] III. Regnum hominis secum non esse satis evincit notissima Dionysii Tyranni historia: Nam, inquit Cicero v Tusc., cum quidam ex ejus assentatoribus, Damocles, commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, dominatum, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, nequeatque unquam beatiorem quemquam fuisse: Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te rita delectat, ipse eandem degustare, et fortunam experiri meam? Cum se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto: abacosque complures ornavit argento auroque cælato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ: incendebantur odores: mensæ conquistissimis epulis exstruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium et lacunari seta equina appensum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspicebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in mensam: jam ipsæ defluebant corpora: denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei bea-

tum, cui semper aliquis terror impendat? Id respiciens Horatius l. iii Carm., od. 4, canit:

Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulecem elaborabunt saporum,
Non avium citharæque cantus
Somnum reducent.

Falsa igitur illa assumptio, quæ iudicis summum bonum versari in regno. Sed felicius non est regum familiaritas.

^a Quid de regum familiaribus disseram, etc.] Regum familiares majorem habere non possunt potestatem adeoque felicitatem quam li quorum familiares sunt, reges, quorum tamen, ut probavimus, potestas infirma est. Imo multo minorem habent: vel enim regia potestas incolumis perseverat, vel labitur, si labatur, hæc regum familiares sua secum ruina involvit. Si vero stet, eadem prædictos familiares sæpe prostermit. Testis Seneca, testis Papinianus: nam

^b Nero Senecam familiarem.] Nero, inquit Suetonius, Senecam præceptorem ad necem compulsi: quamvis sæpe comæatum petenti bonisque cedenti perancie jurasset, suspectum se frustra, peritumque potius, quam nocivum ei. Postquam enim unus ex centurionibus, ait Tacitus, necessitatem ultimam Senecæ denuntiasset: neque aliud inquit superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adiceret, post quæ Seneca et uxor ejus eodem ictu brachia ferro resolvunt: Seneca, quoniam senile corpus et parvo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque et poplitum renas abruptis.

^c Papinianum Antoninus.] Papinianus legum ita peritus, ut omnes ante pariter et post se Romanos jurisconsultos superasse dicatur. Hic præterquam quod Scævole, cujus discipulus fuerat, in advocacy fisci successit, Severo imperatori per secundam uxorem affinis, et eidem adeo familiaris et amicus, ut Severus moriens huic suos filios commendaverit. At Antoninus cognomine Caracalla, qui post Severum tenuit imperium Romanum, occiso Geta fratre, prædicto Papiniano mandavisse fertur, ut in senatu et apud populum facinus dilueret: Papinianus renuit, causatus parricidium facilius fieri, quam velari, aliudque esse parricidii genus, accusare innocentem occisum: quod Antoninum Papinianum infestum adeo irritavit, hunc ut ille a militibus occidi imperaverit: gladiatione an securi, cujus poena gravior inominiosiorque censetur, peractum facinus, incertum. Non dicitur hic interfectus, sed tantum ab Antonino objectus militum gladiis.

^d Moles.] Hoc est ingens cum divitiarum tum potestatis sarcina, quæ ruentes sua ruina Senecam et Papinianum prostraverunt.

eum habere velis, tutus sis, et eum deponere cupias, A vitare non possis? An praesidio sunt amici^a, quos non virtus, sed fortuna conciliat? (5) Sed quem felicitas amicum fecit^b; infortunium faciet inimicum.
^a Quæ vero pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus?

202 METRUM · V.

ARGUMENTUM. — Domitor mundi, inquit Philosophia, nisi suis dominetur perturbationibus, potens non est.

^a Nomine tenus.

^b Tibi.

Quicunque cupit haberi potens, hic subigat suos spiritus contumaces, neque subiciat se voluplati superatum imperiis turpibus. Nam quamvis India procul

Qui se volet esse potentem,
Animos domet ille feroces,
Nec victa libidine colla
Fœdis submittat habenis.

5 203 Etenim licet Indica longe
Tellus tua jura tremiscat,
Et serviat ultima Thule;
Tamen atras pellere curas,
Miserasque fugare querelas
10 Non posse, potentia non est.

INTERPRETATIO.

dissita metuat tuam ditionem, et Thule ultima imperii Romani insula pareat tibi; nihilominus non eris potens, quandiu non poteris removere libidinem funestam et repellere querimonias ineras.

NOTÆ.

^a An praesidio sunt amici, etc.] Amicorum duplex genus hic notatur, pro duplici nimirum modo, quo alius et aliena aestimari amarique possunt, amicus scilicet virtutis, et amicus fortunæ. Prior cætera bona flocci faciens solam virtutem alterius aestimat et amat: unde hic æquo semper animo est erga amicum virtute præditum. Posterior virtutem parvi ducens cætera quæ vulgo habentur bona aestimat et amat: quæmobrem hic inconstantis instar fortunæ est volubilis: adeo ut quem felicitas amicum fecit, eidem infortunium faciat inimicum: eoque magis noceat.

^a Quæ pestis efficacior ad nocendum.] Quod enim familiaris sit, hinc novit modum, quo tibi nocere possit, inde vero tu non cogitas, quomodo ejusdem insidias vitare possis. Usque adeo falsa est assumptio, qua putas, regnum regumque familiaritatem habere rationem summi boni.

^a Quod dicitur Parthenicum. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter ante tertium pedem anapestum, quem sequitur syllaba superstes, primum et secundum pedem habet spondeum vel anapestum indiscriminatum.

1 Qui se volet esse potentem.] Præcipua sui parte, nimirum mente, haberi potentem.

2 Animos domet ille feroces.] Animus prima significatione ventus est, non secus ac Græca vox ἀνεμος, unde videtur oriri. Quare quæmadmodum ventus, quatenus hic a tempestate differt, nihil aliud est quam tenuis aquæ vapor huc illucque, qua minus resistitur, discurrens; ita animus prima significatione nihil est aliud quam subtilior sanguinis vapor e cerebro per nervos, qua data porta, egressurus. Sic Virg. 1 Georg., v. 420:

Vertuntur species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt.

Et Georg. iv, v. 86:

Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.

Sic etiam nunc potentia dicitur versari in animis domandis: quod nimirum mens nostra nihil possit in nostrum corpus, nisi ope spirituum illorum: at quod iidem spiritus iter tritum facto agmine subire contentendos, instar ferarum difficilium regi et veluti mansuelleri possint, idcirco nunc dicuntur feroces, ita ut ipsorum moderamen majus sit fortitudinis et potentie argumentum.

3 Nec victa libidine colla.] Similitudo de-umpta ex captivis, qui colla catenis viuncti solent gerere: quamobrem colla hic intelliguntur et de mente et de

B corpore, libidine, sive mala voluntate victis: libido quippe generatim est mala voluntas, quasi niens malo libitu a recta via deflectens labatur. Omne, quod male libet, libido est, inquit S. August. lib. iv Hypogn.

5. Indica tellus.] India ab Indo flumine sic dicta. Est autem vasta terrarum regio Asiam ad ortum terminans: quamobrem hic accipitur pro ortu.

6. Tua jura tremiscat.] Jus, sicut docet Sanctius, prima sua significatione signat olera aut pultem: sed quia in conviviis pares unicuique partes dabantur, ideo jus translatum ad significandum quod cuique suum est: ex quo societas hominum instituta ad reddendum unicuique quod suum est, jus forense dicitur: ita ut homo dicatur vocari in jus. Quoniam vero principes præsertim a Deo constituti sunt, ut populi suum quique haberent, propterea principum voluntas et edictum appellatur jus et ad bujus similitudinem aliæ leges jura dicuntur: hinc jura hic cujuslibet potentis jussa sunt.

7. Serviat ultima Thule.] Thule insula terrarum, quas Romani olim noverint, ultima, et maxime septentrionalis versus occidentem: unde hic notat occasum. Vulgo dicitur Islandia. De hac regione loquitur Virgil. 1 Georg., v. 29.

An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule.

8. Atras pellere curas.] Cura atra nunc vocatur prædicta libido. Est quidem libido cura, quod mens libidine præsertim saucia uratur; unde Virg. iv Æneid., vers. 1:

D At regina gravi jam dudum saucia cura,
Vulnus ahi venis, et cæco ca: pitur igni.

At eadem libido est cura atra sive damnosa: nam apud antiquos candor boni, nigror mali omnis est: unde Æthiopsis occursum infortunium credebatur portendere: hinc melancholia, quæ pluribus malis effectibus infamis est, atrabilis appellatur: prædicta autem libido non solum corpori, sed etiam menti est damnosa.

9. Miserasque fugare querelas.] Querelæ nunc dicuntur miserae et a causa et ab effectu, quod a miseris ortæ producant novas miseras.

10. Non posse potentia non est.] Mens enim ex eo solum potens est, quod sui domina perturbationibus moderetur: quod nisi præsent reges regumque familiares, falso assumunt se esse felices. Sequitur gloriæ.

204 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia addit, nec falsam, nec veram gloriam, propriis alienisve meritis fundatam, habendam esse summum bonum.*

¹ Gloria vero ^a quam fallax sæpe, quam turpis est! Unde non injuria tragicus ^a exclamat ^b: ὦ δόξα, δόξα, μάλιστα δὲ βροτῶν, οὐδὲν γρηῃσι, βίοντων ὡκιστος μίγαν. Plures enim magnum sæpe nomen falsis vulgi opinionibus abstulerunt, quo quid turpius excogitari potest? (5) Nam qui falso prædicantur, suis ipsi necesse est laudibus erubescant. **205** ^a Quæ si etiam meritis conquistæ sint, quid tamen sapientis adjecerint conscientiae, qui bonum suum non ^c populari rumore, sed conscientiae veritate metitur? ^a Quod si hoc ipsum propagasse nomen, pulchrum videtur; consequens est, ut sædum non extendiase judicetur. (5) Sed cum, uti paulo ante disse- rui, plures gentes esse necesse sit, ad quas unius fama hominis nequeat pervenire, fit, ut quem tu aestimas gloriosum, pro maxima parte terrarum vi-

INTERPRETATIO.

¹ Euripides in *Andromacha*.

^b O gloria, gloria, fecisti millibus mortalium nullius meriti magnam viam.

^a Vulgi.

^d Inhonoratus.

¹ Gloria.] Gloria est honos cum laude pervagatus alienorum meritorum. Primum quidem gloria est bonos: videlicet judicium significatum de excellentia alterius: *Summa enim et perfecta gloria*, inquit Tullius in *Offic.*, *constat ex tribus his, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore nos agnoscat*: quamobrem metro 1. v. 7, primi libri, diximus honorem esse genus gloriæ: videsis. Deinde eadem gloria est bonos cum laude conjunctus: nam gloria, inquit Cic. in *Tusc.*, *est consentiens laus honorum incorrupta vox bene judicantium de eccellente virtute*. Atque in hoc gloria differt ab honore simpliciter dicto, qui non est semper cum ista laude conjunctus. Postremo honor ille qui dicitur gloria, debet esse cum laude pervagatus ita ut etiam ad optimates pervenerit: in quo gloria differt a fama, quæ vulgi solius esse potest. Hinc gloria alia est falsa, quæ est dissidentanea, alia vera, quæ consentanea est meritis sive propriis sive externis ejus, qui prædicatur. Atqui neque falsa neque vera gloria, sive hæc propriis sive externis tuis meritis fundetur, rationem habet summi boni: sicut seorsum probandum est.

^a Quam fallax sæpe.] I. Agitur de gloria falsa: hæc autem, quod meritis sit dissidentanea, tantum abest ut habeat rationem summi boni, ut potius sit error adeoque malum: unde non injuria poeta tragicus, scilicet Euripides ab Archelao Macedonum rege summo in honore habitus in *Andromacha* cecinit: ὦ δόξα, δόξα, etc., hoc est, o gloria, gloria, fecisti millibus mortalium nullius meriti, magnam viam.

^a Quæ si etiam meritis.] II. Agitur de gloria vera meritis propriis fundata, quæ idcirco non habet rationem summi boni, quod hæc, ut pote extra eum qui honoratur, nihil boni adjiciat menti sive conscientiae sapientis; qui tamen, utpote peritus suæ mentis, nihil sibi esse bonum existimat, nisi quod in sua mente fuerit, et ejus eadem mens sit conscia.

^a Quod si propagasse nomen, pulchrum videtur.] Ad demus, quod tamen non est, inquit Philosophia, ipsi etiam sapienti videri bonum, et extrinsecus laudari et intrinsecus magni fieri a populis, necesse erit secundum legem contrarium, non laudari et

^a Deatur ^d inglorius. Inter hæc vero ^a popularem gratiam, ne commemoratione quidem dignam puto, quæ nec judicio provenit, nec unquam firma perdurat. Jam vero (10) quam sit inane, quam ^a ^c futile nobilitatis nomen, quis non videat? quæ ^a si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur namque esse nobilitas, quædam de meritis veniens laus parentum. Quod si claritudinem prædicatio facit, illi sint clari necesse est, qui prædicantur. Quare splendidum te, si tuam non habes, aliena claritudo non efficit. (13) Quod si quid est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, ut imposita nobilibus necessitudo videatur, ne a majorum virtute degenerent.

206 METRUM * VI.

B ARGUMENTUM. — *Quicumque virtutem colit, inquit Philosophia, is Dei nobilissimi parentis proles non degener, revera nobilis est.*

Omne hominum genus in terris

Simili surgit ab ortu:

^a Vulgi.

^c Leve.

^d Nobilitas.

Universum genus humanum in terris oritur ex eodem principio: nam unus est parens rerum omnium

NOTÆ.

non magni fieri a populis, eidem sapienti esse malum: quare cum ex dictis longe plures sint homines, a quibus ille sapiens ignoratur, quam a quibus cognoscatur laudabilis honorabilisque, idem sapiens plus habebit mali quam summi boni.

C ^a Futile nobilitatis nomen.] III. Agitur de gloria vera meritis alienis, nempe genere fundata: quæ vulgo dicitur nobilitas; quæque nunc definitur *quædam de meritis veniens laus parentum*; sed hæc inane et futile nomen est, nisi quorum sanguinem participas, horum imiteris virtutem. Juvenal. sat. 8, v. 19:

Tota licet veteres exornent undique cernæ
Atria, nobilitas sola est atque unica, virtus.
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:
Hos ante effigies majorum pone tuorum:
Præcedant ipsas illi te conside virgas:
Prima mihi debes animi bona: sanctus haberi
Justitiaeque tenax facis dictisque mereris?

^a Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior *Alcmanicus* habet tres pedes versus heroici cum ultima syllaba superstita, ita tamen ut non fiat ex meris sponideis: posterior *Phregratius* habet etiam tres pedes, nempe spondem vel anapæstum, dactylum et spondeum.

D ¹ Omne hominum genus.] Homo non est corporeus solum, ut bestia, neque solum incorporeus, ut bonus malusve genius; sed admirabilis quædam est animi corporisque conjunctorum compositio, quæ in *terris surgit*, ubi cum corpore instar cujusdam hospitii parato mens divinitus infusa jungitur, et quidem *simili ab ortu*: cum idem sit principium non solum mentis et corporis istius, verum etiam mutæ utriusque conjunctionis. Idem, inquam, est principium corporis et mentis hominis, videlicet Deus: cum enim tam hæc, quam illud res sit; cumque res non possit nisi a Deo creari; propterea idem Deus mentis corporisque hominis principium sit, necesse est. At Deus etiam est principium mutæ mentis corporisque illius conjunctionis: quod neque corpus in mentem, neque mens in corpus, nisi Deo dante, agat. Atque hæc omnia speciatim nunc dicit Philosophia, postquam generatim dixerit omnia esse a Deo.

- Unus enim rerum pater est,
Unus cuncta ministrat.
- 3 207** Ille dedit Phœbo radios,
Dedit et cornua lunæ:
Ille homines etiam terras
Dedit, et sidera cælo.
Hic clausit membris animos
10 Celsa sede positos.

- A 208** Mortales igitur cunctos
Edit nobile germen.
Quid genus, et proavos strepitis?
Si primordia vestra,
15 Auctoremque Deum species,
Nullus degener exstat,
Ni vitis pejora fovens
Proprium deserat ortum.

INTERPRETATIO.

Deus, unus gubernat omnia. Hic dedit splendorem soli, et lunæ vultum crescentis decrescensque. Hic quoque dedit homines terris, et astrâ cælo. Hic inclusit corporibus humanis mentes ortas ex loco sublimi. Nobile ergo semen emittit omnes homines. Quare jactatis ori-

ginem majoresque vestros mortales? si consideretis vestrum principium et vestrum conditorem Deum, nemo ante degenerat, quam peccando recedat a Deo suo principio.

NOTÆ.

3. Unus rerum pater est.] I. Generatim omnia ita sunt a Deo, ut Deus sit omnium pater: pater quippe idem est quod causa non solum producens, sed etiam conservans: Deus vero est omnium causa producens et conservans. Hinc Deus vocatur *Pater* a Christianis, Judæis, et ipsis etiam ethnicis: Christiani enim orando dicunt, *Pater noster qui es in cælis*, Matth. vi. Judæis dicitur Deuter. xxxii: *Nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit te*. Denique lloratus ait: *Gentis humane pater atque custos*; et Virg., *Pater ipse colendi haud facilem esse viam voluit*.

5. Ille dedit Phœbo radios.] Sol poëtis vocatur *Phœbus* a specie et nitore: ποῖος enim adjectivum est splendidus, lucidus, purus. Soli autem Deus dedit radios: quamvis enim a corporibus obvis sol videatur habere, quod hoc vel illo modo luceat, idem tamen a solo Deo habet, quod luceat. Scilicet duo observari possunt in mundo effectuum genera: generalia quædam; aliâ, ut barbare loquuntur philosophi, particularia: priorum generalis, posteriorum vero peculiaris causa querenda est. Sic querenti cur me loquentē auditor moveatur, non generalis, sed peculiaris causa afferenda, ut quod aer a meo ore ad illius aures continuatus meis pulmonibus, lingua, dentibus, et labris sic moveatur, ut eodem aures auditoris commoveatur. At querenti cur commoto auditoris cerebro cogitationes in ejusdem auditoris mente excitentur: non peculiaris, sed generalis causa responderi debet. Similiter querenti cur iris mille trahat varios adverso sole colores, causa peculiaris, nempe pluvia cadens respondetur: sed querenti cur sol radios mittat, causa generalis, nimirum Deus optime redditur. Sis Deus.

6. Dedit et cornua lunæ.] Luna, quod hæc sit corpus opacum, lumen a sole acceptum ita remittit, ut modo crescens, modo decrescens, modo silens, modo plena videatur: sive ut ait Plinius, *modo curvata in cornua*, modo æqua portione divisa, modo sinuata in orbem, maculosâ eademque subito præprensâ, immensa orbe pleno ac repente nulla. Virg. in *Æn.*, v. 645:

Tertia jam lunæ se cornua lumine complent.

Verum quod corpus illud opacum lumen sic remittat, hoc ut pote effectum generale Deo tanquam causæ generali acceptum referri debet.

7. Ille homines terras dedit.] II. Speciatim homo a Deo tanquam a patre oritur, primum quidem ratione corporis, quod ex terra formatum in terris collocavit Deus (Genes. i: *Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ*), non secus ac sidera ex cælo formata in cælo posuit: Genes. i: *Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare majus, ut præcesset diei, et luminare minus, ut præcesset nocti, et stellas*. Hinc psal. cxlii: *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*. Quin ipse Tullius, ii de Nat. deorum, *Homines, inquit, humo excocti quasi cultores terræ constituti sunt*.

9. Hic clausit membris animos.] III. Idem homo a Deo tanquam a patre oritur etiam ratione mentis, quippe quæ, cum hujus nulla sit, nisi exterior causa, judicio philosophorum creatur: solius autem Dei est creare: hinc Philosophia nunc dicit *animos celsa sede positos*. Neque vero corpus et mens humana a Deo solum creantur, sed a Deo veluti a causa generali mutuo conjunguntur: querenti enim cur mens humana aliquando et aliquandiu cum corpore humano conjungatur, nulla alia generatis offerri potest causa, nisi voluntas Dei, qui omnia quæcunque voluit, fecit in cælo et in terra, psal. cxiii. Hinc Deus, judicio philosophiæ, clausit membris animos. Lactantius, l. i Div. Instit., cap. 21: *Corpusculum hoc, inquit, quo induti sumus, hominis receptaculum est. Nam ipse homo neque tangi, neque aspicere, neque comprehendere potest, quia latet intra hoc quod videtur*. Claudian, l. i de Raptu Proserp., v. 55, inducit Lachesin sic loquentem:

O maxime noctis

Arbiter, umbrarumque potens, cui nostra laborant
Stamina; qui finem cunctis et semina præbes,
Nascendique viceâ alterna morte repedis;
Qui vitam lethumque regis: nam quidquid ubique
Gigant materies, hoc te donante creatur,
Debeteque tibi, certisque ambagibus ævi
Rursus corporeis animæ mittuntur in artus.

11. Mortales cunctos edit nobile germen.] Quod germen sit et præcursus effectum, et subeuntis causa corporis, idcirco video duplicem esse hujus textus interpretationem. Prima est Theodori Siltziani, qui arbitratus germen hoc significare sobolem, alii nobile germen esse appositionem, ut significetur Deus, de quo in superioribus versibus agitur, edere cunctos mortales, qui mortales sunt nobile germen, quod potest confirmari ex eo quod germen quasi genimen, dicitur id quod ex semine generatur. Altera est aliorum, qui putantes germen hic significare principium dicunt esse *synoxim*, quam grammatici dicunt nominativum et verbi, ut significetur nobilis origo mortalium: quod potest confirmari etiam ex eo quod germen quasi *gerimen* dicitur quod sobolem gerit: sed quidquid sit de utraque hæc nominis hujus interpretatione, posterior sententia nobis videtur rectius et concludi ex dictis, et statim pro principio statim dicendorum. Quasi dixerit Philosophia: Cum homines omnes cum ratione corporis mentisque, tum etiam ratione mutue harum partium conjunctionis a Deo oriuntur, propterea homines omnes a nobilissimo parente oriuntur: quare iidem homines, contemptis genere et proavis terrestribus, nobilissimi sunt, nisi vitis proprium deserant ortum. Falsa ergo assumptione falluntur, qui quam summi boni naturaliter norunt appetuntque, nobilitatem, hæc in sola majorum mortalium nobilium serie versari putant; super sunt voluptates corporis.

209 PROSA VII.

ARGUMENTUM. — *Voluptates corporis, inquit Philosophia, quod effectus habeant penitendos, idcirco rationem summi boni habere non possunt.*

^a Quid autem de corporis voluptatibus loquar, quarum ^a appetentia quidem plena est ^b anxietatis, ^c satietas vero penitentiae? Quantos illæ ^d morbos, quam intolerabiles dolores, quasi quemdam fructum nequitiae fruentium solent referre corporibus! quarum motus (5) quid habeat jucunditatis, ignoro. Tristes vero esse voluptatum exitus, quisquis reminisci libidinum suarum volet, intelliget. 210 Quæ si beatos ^e explicare possunt, ^f nihil causæ est quin pecudes quoque beatæ esse dicantur, quarum omnis ad explendam corporalem ^g lacunam festinat intentio. ^h Honestissima quidem conjugis foret, liberorum-

^a Appetitio.

^b Angoris.

^c Usus.

^d Voluptates.

^e Demonstrare.

^f Indigentiam.

^g Experientia rerum naturalium nimis probat.

INTERPRETATIO.

B ^h Quorum liberorum conditio quantas excitet in parentibus curas.

ⁱ Philosophi.

Voluptas omnis id obtinet, quod pungit aculeis eos, qui huic indulgent, et similis apibus abeuntibus, postquam emisit mella jucunda, evolat, et dente tenaciori lacerat pectora, quæ tetigit.

NOTÆ.

^a *Quid de corporis voluptatibus.* Voluptas est cogitatio, cujus mens conscia, jucunditate quadam perfunditur: *In eo enim, inquit Tullius II de Fin., voluptas omnium Latine loquentium more ponitur, cum percipitur ea, quæ sensum aliquem moveat, jucunditas.* Quare quod mens nostra et effectum Dei, et forma nostri corporis, jucundam cogitationem habere possit dupliciter, primum quidem ab ipso Deo, a quo et propter quem condita est; deinde a corpore, cum quo conjungitur, propterea voluptas duplicis est generis. Una animi, de qua hic non agitur; altera corporis, in qua rationem summi boni non versari sic Philosophia videtur probare. Hæc corporis voluptas vel lege prohibetur, vel non. Si lege prohibetur, et desiderii antecedentibus, et doloribus consequentibus ita circumfunditur, ut plus amari quam jucundi admistum habeat. Si vero lege permittatur, hujus fructus liberi parentibus sæpe adeo sunt infensi, ut carens liberis suo videatur infortunio felix: quæ omnia seorsum nunc exponuntur.

^b *Quarum appetentia.* I. Agitur de illicita corporis voluptate, cujus futura concipitur appetentia: *Duplex enim, inquit Tullius I Offic., est animorum vis atque natura. Una pars in appetitu posita est, quæ est opposita Græcæ, quæ hominem huc atque illuc rapit. Altera in ratione quæ docet et explanat quid faciendum fugiendumque.* Illa autem voluptatis illicitæ appetentia plus mali admistum habet quam boni: quoniam plena est anxietatis, illius nimirum cogitationis, quæ mens veluti compressa angitur: sicut ejusdem satietas penitentia. Penitentia enim a penitendo dicta, est cogitatio mentis, ea quæ suo consilio et voluntate facta sunt, dolentis: quæ quidem tristes cogitationes individua est voluptatis illicitæ comes, quod Deus tum hominem de peccato commissio moneat. Neque vero in sola mente versantur penitendi hujus voluptatis fructus; sed in corpus etiam diffunduntur: hinc morbi, dolores, mortes, et cætera id genus.

^c *Nihil causæ est quin pecudes.* Præterea beari ita videtur proprium hominis, ut nemo putet beatitudinem versari in eo quod bestiis etiam convenire potest: vacare autem iis unde voluptates corporis nascuntur, homini et pecudibus commune est, quandoquidem huc omnes pecudum motus videntur tendere, ut satisficiant corpori; quod idcirco nunc appellatur

A quæ jucunditas, sed et nimis e natura dictum est, nescio quem filios (5) invenisse tortores: quorum hanc quam sit mordax quæcunque conditio, neque alias expertum te, neque nunc anxium necesse est admo- uere. In quo ^b Euripidis ⁱ mei sententiam probō, qui carentem liberis infortunio dixit esse felicem.

211 METRUM * VII.

ARGUMENTUM. — *Voluptas omnis, inquit Philosophia, api similis: quos melle pavit, hos aculeo pungit.*

Habet omnis hoc voluptas,

Stimulis agit fruentis,

Aplumque par volantum,

Ubi grata mella fudit,

5 Fugit, et nimis tenaci

Ferit icta corda morsu.

lacuna, quia, quemadmodum lacuna aquam continet, sic corpus nihil aliud sit quam plurimum vas suum quodlibet liquorem continens. Nisi dicas lacunam hic esse indigentiam, ut apud Tullium 4 in Verr., ut illam lacunam rei familiaris expleret.

^a *Honestissima conjugis, etc.* II. Agitur de licita corporis voluptate, nimirum conjugii: hæc autem honestissima dicitur, quatenus voluntate divina, quæ est prima morum regula, capitur: *Pertinet quippe ad virtutis officium, inquit S. Aug. I. XIX de Civ. Dei, cap. 1, et vivere patriæ et propter patriam filios creare; quorum neutrum fieri potest sine corporis voluptate.* Illa tamen voluptas sæpius etiam tristifica est: quandoquidem liberi non raro sunt parentum tortores; si non quoad spectat corpus, quemadmodum aiunt OEdipum orta inter Phocenses seditione ignarum occidisse patrem Laium Thebanorum regem, qui tunc tum conabatur reprimere; saltem quoad mentem attingit, quatenus parentes propter liberos perpetuis cruciantur curis, quibus ceteris quibusdam canibus videntur videri: unde mordax conditio nunc appellatur. Hinc apud Plutarchum:

Tristitia ex nato tempus in omne patri.

^b *Euripidis mei sententiam probō.* Euripides, poeta licet, fuit tamen philosophus, teste Tullio, Anaxagoræ discipulus: unde non immerito Philosophia nunc suum vocat, ejusque probat sententiam quam in Andromacha exponit, scilicet carentem liberis infortunio esse felicem: quia, inquit, habere liberos dulco inexpertis, expertis triste.

^c *Quod dicitur Anacreontium.* Est carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter ante tertium pedem iambum, quem sequitur syllaba redundans, primo anapæstum, deinde iambum habet.

Puteberrima hæc allegoria, in qua similitudinem habes cum translatione conjunctam: nam et voluptates apibus similes perhibentur, et voces apibus propriæ transferuntur ad voluptates: quemadmodum Ciceroni pro Mur. major dicitur comitiorum quam Euripi inconstantia. Voluptates, inquam, apibus dicuntur similes in hoc, quod sicut apes sic voluptates jucunditatem et tristitiam eidem homini afferant. Voces vero apibus propriæ, videlicet stimulus, volan-

212 PROSA VIII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia prædictam de divitiis, dignitatibus, potestate, gloria, et voluptate doctrinam summam repetens, hæc ait malis adeo implicita, adversariorumque telis adeo exposita, ut rationem summi boni habere non possint.*

Nihil igitur dubium est quin hæc ad beatitudinem viæ^a devixæ quædam sint, nec perducere quemquam eo valeant ad quod se perducturas esse promittunt. Quantis vero implicitæ malis sint, brevissime monstrabo. Quid enim? pecuniamne congregare conaberis? (5) Sed eripies habenti. Dignitatibus fulgere velis? danti supplicabis; et qui præire cæteros honore cupis, poscendi humilitate vilesces. Potentiamne desideras? subjectorum insidiis obnoxius, periculis subiacebis. Gloriam petis? sed per aspera quæque distractus, securus esse desistis. Voluptariam vitam degas. Sed quis non spernat, atque (10) abjiciat vilissimæ fragillissimæque rei, ^b corporis, servum? Jam vero qui bona præ se corporis ferunt, quam exigua, quam fragili possessione nituntur! Num enim elephantos mole, tauros robore superare poteritis? num tigres velocitate præibitis? Respicite cæli spatium, firmitudinem, celeritatem, et aliquando desinite villa mirari. Quod (15) quidem cælum non his potius est quam sua qua regitur ^c ratione mirandum. Formæ

^a Aberrantes.

^b Cujusmodi est corpus.

^c Arte.

^d Vernorum.

Liber ille Aristotelis nunc videtur desiderari.

INTERPRETATIO.

^f Quod vulcher videaris, id.

^g Viæ.

Hæc qualis ignorantia avertit vos infelices a via recta aberrantes! Non quæritis aurum in arbore viridi, neque accipitis uniones ex vinea. Non absconditis retia in

NOTÆ.

sum, grata mella, tenaci morsu, transferuntur ad voluptates: præsertim vero observabis hæc verba: *ferit icta corda*: his quippe et modus, quo aculeus corpora, et modus, quo voluptas corporea mentem pungit, optime videtur significari: sicut enim illic continuato motu apud carnem; ita hic continuata cogitatione voluptas mentem, repetitis veluti ictibus, videtur lacinare: unde ut prior motus corporis, sic posterior cogitatio mentis haberi potest. Quamobrem fallitur quisquis præcipitatione et præiudicio assumens, putat summum bonum versari in voluptate corporis.

¹ *Lynceis oculis.*] *Lynceis oculis videre.* Lynceo perspicax: proverbium est ex eo, ut arbitramur, ortum, quod lynceus primus feratur reperiisse fodi-nas metallorum, æris, argenti, et auri: hinc enim fabulati sunt lynceum usque adeo fuisse perspicacem, ut etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quæque apud inferos fierent, pervideret. *Quis est iam lynceus,* inquit Tullius, *qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat.* Horatius Epist. l. 1, ep. 1:

Non possis oculo quantum contendere lynceus
Non tamen idcirco contemnias lippus inungi.

² *Alcibiadis pulcherrimum corpus.*] Alcibiades non fuit mulier pulcherrima, quemadmodum ait Thomas Anglicus, auctor commentariorum Boethii, sed imperator Atheniensium, ingenio præstans, et corpore pulcherrimus, qui vitiis primum, deinde, docente Socrate, virtutibus studuit.

³ *Oculorum infirmitas.*] Si enim tanta esse: oculorum perspicacitas, ut etiam viscera iisdem paterent, corpus propter majorem deformium, quam formosorum partium multitudinem, deforme potius, quam formosum haberetur: et eo quidem certius, quod

A vero nitor ut rapidus est, ut velox, et ^d vernalium florum mutabilitate fugacior! Quod si, ut Aristoteles^e ait, ¹ lynceis oculis homines uterentur, ut eorum visus obstantia penetraret, nonne introspectis visceribus, **213** illud ² Alcibiadis superficie pulcherrimum corpus, turpissimum videretur? Igitur ³ te pulchrum videri, non tua natura, sed ⁴ oculorum spectantium reddit infirmitas. Sed æstimate, quam vultis nimio corporis bona, dum sciatis hoc quodcunque miramini, ⁵ triduanæ febris igniculo (5) posse dissolvi. Ex quibus omnibus illud redigere in summam licet: quod hæc; quæ nec præstare, quæ pollicentur, bona possunt, nec omnium bonorum congregatione perfecta sunt, ea nec ad beatitudinem, quasi quidam ⁶ calles, ferunt, nec beatos ipsa perficiunt.

214 METRUM VIII.

ARGUMENTUM. — *Errant homines, canit Philosophia, qui cum terrena in terris, aquatilia in aquis, volatilia in ære, suo quæque loco reposita quærant, propriam summi sedem veluti ignorantes, felicitatem inde expectant, unde oriri non possit.*

Eheu, quæ miseros tramite devios

Abducit ignorantia!

Non aurum in viridi quæritis arbore,

Nec vite gemmas carpitis,

5 Non altis laqueos montibus additis,

C pulchritudo non nisi integra perfectione, deformitas vel minimo defectu oritur.

¹ *Triduanæ febris igniculo.*] Quæcunque enim fuerit corporis amplitudo, quocunque robur, quæcunque agilitas, quæcunque pulchritudo, hæc corpore per triduum æstu febrique jactato evanescent. Usque adeo verum est rationem summi boni, quod homo naturaliter cognoscit appetitque, non versari in ullo ex prædictis bonis, quibus homines falsa assumptione ducti adherent.

² *Carmen constans ex duplici genere veruum alternorum, quorum prior Asclepiadeus spondeum, dactylum cum syllaba, et duos alios dactylos habet; posterior iambicus quatuor pedes, sæpius locis imparibus spondeos, paribus iambos.*

³ *1 et 2. Tramite devios abducit ignorantia.*] Errant quidem homines præcipiti assumptione putantes summum bonum versari in divitiis, voluptatibus corporis, et cæteris ejusmodi, ut sæpius dictum est: sed causa istius erroris ignorantia est: ut enim, præsertim in Philosophia, cognitio clara et distincta ita est veritatis regula, ut si hanc sequamur, nunquam erremus; sic ignorantia ita est erroris principium, ut nunquam erremus, nisi quia ignoramus.

⁴ *Non aurum in viridi quæritis arbore.*] Aurum in visceribus terræ, non in arboribus, præsertim virentibus, generari solet, quod nec semen auri huc adduci, nec adductum formari possit.

⁵ *Nec vite gemmas carpitis.*] Uniones in terris aut in aquis, non in plantis consueverunt reperiri, propter prædictam de auro rationem.

⁶ *Non altis laqueos, etc.*] Homines non piscantur in ære, nec apros venantur in mari. Hæc ab omni hominum cogitatione adeo aliena sunt, ut adagii loco usurpentur ad significandos eos, inquit Erasmus, qui

Ut pisce ditetis dapes.

215 Nec vobis capreas si libeat sequi,
Tyrrena captatis vada.

Ipsos quin etiam fluctibus additos

40 Norunt recessus æquoris,

Quæ gemmis niveis unda feracior,

Vel quæ rubentis purpuræ,

Nec non quæ tenero pisce, vel asperis

Præstant echinis littora.

15 **216** Sed quonam lateat, quod cupiunt bonum,
Nescire cæci sustinent,

Et, quod stelliferum trans abiit polum,

Tellure demersi petunt.

Quid dignum stolidis mentibus imprecer?

INTERPRETATIO.

montibus altis, ut addatis piscem epulis. Neque ingreditur mini mare Tyrrenum, si vultis venari capreas. Imo vero homines cognoscunt ipsos recessus maris absconditos aquis: cognoscunt quænam aqua abundantior sit unionum candidorum, aut quænam abundantior purpure rubræ, cognoscunt quænam maria antecellant piscibus mollibus, aut echinis crustatis. At cæci homi-

A 20. Opes, honores ambiant,

Et cum falsa gravi mole paraverint,

Tum vera cognoscant bona.

217 PROSA IX.

ARGUMENTUM. — *Philosophia nunc utens transitione, qua et dicta recordari, et dicenda prævidere videtur, addit, copiam, potentiam, reverentiam, celebritatem, et jucunditatem summi boni proprietates esse adeo individas, ut pole plures unius ejusdemque rei modos, ut quicunque assumendo has illasve rebus diversis attribuit, hic præcipitatione vel præjudicio delusus fallatur.*

¹ Hactenus mendacis formam felicitatis ostendisse suffecerit, quam si ² perspicaciter intueris, ordo est deinceps, quæ sit vera monstrare. Atqui video, in-

B nes non indignantur se ignorare, ubinam occultetur bonum, quod desiderant; quodque transcendit olympum stellantem, illud in terris involuti quærunt. Quid infansui petam, dignum stultis mentibus? Utinam quærant undique divitias et honores, cumque accumulaverint bona falsa magno labore, tum agnoscant bona vera.

NOTÆ.

præpostere ibi quærunt aliquid, ubi ne sperari quidem possit: ut si quis in magistratibus vitam tranquillam, in voluptatibus beatam, in opibus felicem quærat. Itaque Libanus servus (apud Plantum in Asinaria) ab hero suo Demæneto jussus, ut uxorem ipsius argento defraudaret, significans nulla ratione fieri posse, ut a muliere tenacissima quidquam auferretur: Jube, inquit, una me opera piscari in aere, venari autem jaculo in medio mari.

8. *Tyrrena vada.* Mare Tyrrenum: est autem illa maris Mediterranei pars, quæ meridionale Italiæ latus, sicut sius Adriaticus septentrionale alluit: unde hoc Superum, illud Inferum mare vocatur. De hoc loquitur Virgil. i Æn., v. 71:

Genas inimica mihi Tyrrenum navigat æquor.

11 et 12. *Gemmis feracior vel rubentis purpuræ.* Valla quidem ait rarum esse duos casus, licet ab eodem seorsum regi possint, cum eodem simul conjungi: ut hic conjunguntur, gemmis et purpuræ feracior: id tamen vitiosum non est; quod in syntaxi, quam figuratam vocant, non tam voces conjunguntur, quam earum sensus. Sic Tullio dicitur: *emi centum aureis et pluris.* Est vero purpura proprie conchæ genus, cujus liquore vestes olim tingebantur: hunc liquorem nigrantis rosæ colore sublucere docet Plinius l. ix. c. 36, unde nunc vocatur rubens: caruleus tamen, violaceus, et quicunque formosus color non raro dicitur purpureus: sic fluctus, violæ, et generatim flores omnes vocantur purpurei: sicut jam dictum est.

13 e 14. *Quæ tenero pisce vel asperis præstant echinis.* Quemadmodum canente Virgilio, non omnis fert omnia tellus, sic non omnia littora omnes ferunt pisces; illic molles, hic felicius veniunt crustæ pisces. Echinus generatim est bestia asperis undique capillis armata: hinc propter quandam similitudinem spinosum castaneæ operculum, nec non etiam asperum quoddam architecturæ opus appellatur echinus. Sed bestia, quæ vocatur echinus, alia est terrestris, alia marina. Echinus terrestris capite pedibusque implexis globi speciem ita induit aliquando, ut anteriores posterioresque ejus partes distinguere non possint. Marinus autem echinus, judicio ipsius Aristotelis, in cibum apponi solet: Thomas Anglicus hic piscem hunc male vocat *renoram*, quæ dicitur *echeneis*, deceptus videlicet similitudine vocabulorum: melius Horatius Satir. l. ii, sat. 4:

Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.

Murice Rajano melior Luerina Peloris:

Ostrea Ciccæis, Miseno oriuntur echini:

Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.

17. *Stelliferum trans abiit polum.* Est enim Deus.

18. *Tellure demersi petunt.* In rebus caducis animus ex altissimo domicilio depressus et quasi demersus in terram, ut loquitur Tullius, falsa assumptione putat versari summum bonum.

19. *Quid imprecer.* Imprecari est aliquid mali in caput alicujus precari. Sic Virgil. iv Æneid., v. 628:

Littora litoribus contraria, fluctibus undas

Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.

20. *Opes, honores ambiant.* Circumendo supplacent: ambio enim dicitur ab ambe circum, et eo, quod Romani undique irent populorum, aut etiam judicum capturi suffragia: et hoc est malum, quod Philosophia in caput hominum stolidorum precatur: sed quia non deest Philosophiam, magistratam illam virtutum, impeccari malum, nisi propter bonum, quod ex hoc oriri possit, addit.

21. *Et cum falsa paraverint, tum vera cognoscant bona.* Exemplo scilicet Salomonis, qui postquam omnibus prædictis bonis impiam operam dedisset, tandem aliquando ad Deum rediit, exclamans, *Vanitas vanitatum et omnia vanitas.* Gravi mole interpretamur magno labore: nam, ut puto me jam monuisse, moles primum dicitur de corporibus, quæ ob insitam plurimarum partium quietem difficulter moveri possunt: unde non inepte moles derivatur a Græco *μολών*, vectibus submoveo: hinc lapis ingens dici solet molaris: hinc etiam moliri idem est quod viribus collectis aliquid movere. Deinde moles propter quamdam similitudinem dicitur de omni negotio difficili: sicut Virg. i Æn., v. 37:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

¹ *Hactenus.* I. Quidem Philosophia nunc utitur transitione, cujus frequens est et utilis usus apud oratores et poetas. Sic Tullius: *Quoniam, inquit, de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* Sic Virgil. ii Georg., v. 1:

Hactenus arvorum cultus et sidera cæli,
Nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
Virgulta et prolem tarde crescentis olivæ.

Perspicaciter. An vox ista Latina est? dicerem, perspicue, evidenter.

quam ^a, nec opibus sufficientiam, nec regnis potentiam, nec reverentiam dignitatibus, nec celebritatem gloria, (5) nec lætitiæ voluptatibus posse contingere. An etiam causas, cur id ita sit, deprehendisti ^b? Tenui quidem veluti rimula ^c mihi videor intueri. sed ex te ^d cognoscere malim apertius. Atqui promptissima ratio est ^e. ^f Quod enim simplex est, indivisumque natura, id error humanus separat, et a vero atque perfecto ad falsum imperfectumque (10) traducit. An tu arbitraris, quod nihilo indigeat, egere potentia? Minime, inquam ^g. **218** Recte tu quidem ^h: nam si quid est, quod in ulla re imbecillioris ⁱ valentiæ sit, in hac præsidio necesse est egeat alieno. Ita est, inquam ⁱ. Igitur sufficientiæ potentiæque una est eademque natura. Sic videtur. Quod vero hujusmodi sit, spernendumne esse censes, an contra (5) rerum omnium veneratione dignissimum? At hoc, inquam, ne dubitari quidem potest. Addamus igitur sufficientiæ potentiæque reverentiam, ut hæc tria unum esse judicemus. Addamus, siquidem vera volumus confiteri. Quid igitur? inquit, obscurumne hoc atque ignobile censes esse, an omni celebritate clarissimum? Considera vero, (10) ne, quod nihilo indigere, quod potentissimum, quod honore dignissimum esse concessum est, egere claritudine, quam sibi præstare non possit, atque ob id aliqua ex parte videatur abjectius. Non possum, inquam, quin hoc uti est, ita etiam celeberrimum esse confitear. Consequens igitur est, ut claritudinem superioribus tribus nihil differre (15) fateamur. Consequitur, inquam. Quod igitur nullius egeat alieni, quod suis cuncta viribus possit, quod sit clarum, atque reverendum, nonne hoc etiam constat esse lætissimum? Sed unde huic ^j, inquam, tali mæror ullus obrepat, ne cogitare quidem possum. Quare plenum esse lætitiæ, siquidem superiora manebunt, necesse est confiteri. Atqui (20) illud quoque per eadem necessarium est ^k, sufficientiæ, potentiæ, claritudinis, reverentiæ, jucunditatis nomina quidem esse diversa, nullo vero modo discrepare substantiam. Necesse est, inquam. Hoc

A igitur, quod est unum, simplexque natura, ^l pravitas humana disperit, et, dum rei, quæ partibus caret, partem conatur adipisci, nec portionem, (25) quæ nulla est, nec ipsam, quam minime affectat, assequitur. Quoniam, inquam, modo? Qui divitias, inquit, petit, penuriæ fuga, de potentia nihil laborat: vilis, obscurusque esse mavult, multas etiam sibi naturales quoque subrahitis voluptates, ne pecuniam, quam paravit, amittat. Sed hoc modo ne sufficientia quidem contingit ei, quem (30) ^m valentia deserit, quem molestia pungit, quem vilitas abjicit, quem recondit obscuritas. Qui vero solum posse desiderat; profligat opes, despicit voluptates, honoremque potentia carentem, gloriam quoque **219** nihil pendit. Sed huic quoque quam multa deficiant, vides. Fit enim ut aliquando necessarii egeat, ut anxietatibus mordeatur; ⁿ cumque hæc depellere nequeat, etiam id quod maxime petebat, potens esse desistit. Similiter ratiocinari de honoribus, gloria, voluptatibus licet. (5) Nam cum unumquodque horum idem, quod cætera, ^o sit, quisquis horum aliquid sine cæteris petit, ne illud quidem, quod desiderat, apprehendit. Quid igitur? inquam, si quis cuncta simul cupiat adipisci? summam quidem ille beatitudinis velit: sed num in his eam reperiet, quæ demonstravimus, id, quod pollicentur, non posse conferre? (10) Minime, inquam. In his igitur, quæ singula quæque expetendorum præstare creduntur, beatitudo nullo modo investiganda est. Fateor, inquam, et hoc nihil dici verius potest. Habes igitur, inquit, et formam falsæ felicitatis, et causas: deflecte nunc in ^p adversum mentis intuitum; ibi enim veram, quam promisimus, statim videbis. Atqui (15) hæc, inquam, vel cæco perspicua est, eamque tu paulo ante monstrasti, dum falsæ beatitudinis causas aperire conabar. Nam, ni fallor, ea vera est, et perfecta felicitas, quæ sufficientem, potentem, reverendum, celebrem, lætumque perficiat. Atque ut me interius ^q animadvertisse cognoscas, quæ unum horum, quoniam idem cuncta sunt, (20) veraciter præstare potest, hanc esse plenam beati-

INTERPRETATIO.

- ^a Ego Boetius.
- ^b Inquit Philosophia.
- ^c Inquit Boetius.
- ^d O Philosophia.
- ^e Inquit Philosophia.
- ^f Ego Boetius.
- ^g Inquit Philosophia.
- ^h Virtutis.
- ⁱ Ego Boetius.

- ^j Nulla tristitia videtur inesse posse rei, quæ ejusmodi est.
- ^k **D** ^l *Ista omnia esse unicam rem pluribus affectam modis.*
- ^m Male judicando.
- ⁿ Vis.
- ^o Unica res pluribus modis se habens.
- ^p Cogita contrarium.
- ^q Ipsa mentis attentione.

NOTÆ.

¹ Quæ simplex est, etc.] II. Philosophia proponit, copiam, potentiam, et cætera ejusmodi esse modos summi boni, non partes, ut vulgo putantur: quare ut hæc et sequentia intelligantur, animadvertendum discrimen quod occurrit inter partem et modum. In hoc autem differunt, quod pars possit, modus non possit sua seorsum idea clare et distincte cogitari. Sic mens et corpus sunt partes hominis, quod mens sine corpore, et corpus sine mente, sua quodlibet idea clare et distincte cogitari possit. Sic figura, quies, et motus sunt modi corporis, quod neque

figura, neque quies, neque motus possit clare et distincte cogitari, non cogitato corpore. Sic etiam notio et voluntas, quarum neutra potest, non cogitata mente, clare et distincte cogitari, sunt modi mentis. Atqui prædicta bona, quæ homines falsa assumptione tribuunt rebus creatis, non possunt clare et distincte cogitari non cogitata aliqua re superiori, videlicet Deo, ut seorsum Philosophia probat et quidem ita evidenter, ut nulla alia interpretatione videatur indigere.

tudinem sine ambiguitate cognosco. O te, alumne, hac opinione felicem, siquidem hoc, inquit, adjeceris. Quidnam? inquam. Essene aliquid in his mortalibus. caducisque rebus putas, quod huiusmodi statum possit afferre? Minime, inquam, puto; idque a te, nihil ut amplius desideretur, (25) ostensum est. Hæc igitur vel imagines veri boni, vel imperfecta quedam dare bona mortalibus videntur: verum autem, atque perfectum bonum conferre non possunt. Assentior, inquam. Quoniam igitur agnovisti, quæ vera illa sit, quæ autem beatitudinem mentiantur, nunc superest, ut unde veram hanc petere possis, agnoscas. (30) Id quidem, inquam, jam dudum vehementer exspecto. Sed cum, ¹ uti in Timæo Platoni, inquit, nostro placet, in minimis quoque rebus divinum præsidium debeat implorari, quid nunc faciendum censes, ut ^B illius summi boni sedem reperire mereamur? Invo-

candum, inquam, rerum omnium patrem, quo prætermisso, nullum rite fundatur (35) exordium. Recte, inquit; ac simul ita modulata est.

220 METRUM · IX.

ARGUMENTUM.—*Philosophia precatur Creatorem mundi ut sicut immotus movet corpus omne generatim primum, deinde speciatim, ita mentem humanam disjectis tenebris dignetur illustrare, eandemque clara summi boni notione informare.*

O qui perpetua mundum ratione gubernas
Terrarum cælique sator, qui tempus ab ævo

221 Ire jubes, stabilisque manens das cuncta
[moveri;

Quem non externæ pepulerunt fingere causæ

5 Materiæ fluitantis opus, verum insita summi

Forma boni, livore carens: tu cuncta superno

Ducis ab exemplo, pulchram pulcherrimus ipse

INTERPRETATIO.

O creator cæli et terræ, qui regis mundum lege immutabili, qui imperas tempus fluere a prima ætate mundi, et

constanter immotus facis omnia moveri, quem causæ exteriores non induxerunt ad forandam machinam male-

NOTÆ.

¹ Uti in Timæo, Platoni nostro placet.] Timæus inter sua carmina hoc retulit Pythagoræ præceptum, Finem deici ante precatus Numina, opus facio.

Ex quo Plato ait in libro qui inscribitur Timæus: Omnes qui vel minimam sanæ mentis particulam habent, cum aliquid sive parvum, sive magnum aggrediuntur, semper solent Deum invocare: quo nihil melius dici, fieri, cogitari potest.

^C Quod dicitur Heroicum. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet hexameter sexto loco spondeum, quinto dactylum, quatuor reliquis spondeum, vel dactylum indiscriminatum habet.

1. O.] Est hæc precatio et Philosophiæ et materiæ tractandæ dignissima. Est quidem precatio; cogitatio scilicet mentis aliquid recte desideratum petentis a Deo: hinc quæ a S. Thoma, 1-2, q. 85, art. 17, probantur esse precatationis partes, videlicet *ascensus in lectus in Deum, gratiarum actio, et petitio*, hæc hic animadvertuntur: O enim interjectio ut admirantis sic invocantis, notat primum: enumeratio rerum conditarum, et modorum quibus reguntur, secundum; lux rogata, tertium. Est etiam precatio hæc Philosophiæ dignissima: cum enim Philosophia sit naturale lumen, tenebris sensim recedentibus, elucens, nihil aliud nunc petitur, quam aliquod Philosophiæ incrementum. Est denique eadem precatio materiæ nunc tractandæ dignissima: ut enim decet mentem sui finis notionem rogare, sic decet hanc notionem rogare mundi Conditorum, quippe qui et prima causa et primus doctor ejusdem mentis est. *Nolite putare*, inquit S. August. in Joann., *quemquam hominem aliquid discere ab homine; admonere possumus per strepitum vocis nostræ: si non sit intus qui doceat, inanis fit strepitus noster.*

2. Terrarum cælique sator.] Philosophia precatur Creatorem mundi. Sator enim sive seminator primum est ille qui parato effecti semine sive materia ejusdem effecti auctor est; qua ratione mundus ipse, judice Tullio in de Nat., *omnium rerum sator et seminator est*; deinde est quicumque auctor: Deus autem est primus auctor cæli et terræ. Virg. 1 Æn., v. 258:

Olli subridens hominum sator atque deorum.

Sed quod Deus sit mundi creator, propterea mundus legibus a Deo constitutis regitur: unde nunc dicitur: *perpetua mundum ratione gubernas.*

2 et 3. Tempus ab ævo ire jubes.] Differunt apud philosophos æternitas, ævum, et tempus, quæ dicuntur

quædam genera diuturnitatis, sive ut loquuntur *durationis*, Gallice *durée*, quæ nihil est aliud quam perseverantia rei existentis. *Æternitas* est rei sine principio et sine fine existentis, nimirum Dei. *Ævum* est rei sine fine quidem, sed non sine principio existentis: nimirum rei creatæ, qualis est mens et corpus, quorum nulla est nisi exterior causa: hoc enim et illa a Deo aliquando creata æternum perseverabunt. Tempus est rei nec sine principio, nec sine fine existentis: formæ videlicet corporeæ, qualis est forma bestię, forma plantæ, et forma corporum inanimatorum: hæc enim formæ ut fugatis contrariis aliquando incæperunt, ita aliquando a contrariis formis fugatæ evanescent. Atqui vix materia mundi facta est ævum habitura, cum hæc quibusdam formis per aliquod tempus duraturis juxta leges divina voluntate sancitas, affecta fuit: quamobrem Deus *tempus ab ævo ire jubet.*

3. *Stabilisque manens das cuncta moveri.*] Deus etenim immotus omnia movet. Primum quidem omnia quæ moventur, a Deo moventur necesse est: cum enim motus nihil sit aliud quam corpus quod sua extremitate extremitatem longi majorem, ab eo habent omnia ut moventur, a quo habent quod et extremitatibus circumscribantur, et extremitatibus suis majores tangant extremitates: sed id non possunt habere nisi ab eo a quo ut creantur sic conservantur, cujusmodi est solus Deus. Deinde Deus movendo omnia immotus manet: siquidem Deus est mens perfectissima. Malachiæ in: *Ego Dominus et non mutor*; Jacobi 1: *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.*

4. *Non externæ pepulerunt causæ.*] Philosophis vulgo quatuor sunt causæ, nimirum finis, efficiens, materia, et forma, quarum duæ priores, exteriores; duæ vero posteriores, interiores appellantur. Corpora quæ vocant physica, cujusmodi est cælum et terra, et interiores et exteriores habent causas; mentes creatæ non habent quidem interiores, sed habent exteriores. Deus vero neque interiores neque exteriores habet: unde neque fine neque efficiente pelli potuit ad creandum mundum; sive

5. *Materiæ fluitantis opus.*] Mundus quippe recte dicitur *materia fluitans*. Materia quidem, cum mundus sit res quoquo versus extensa, cujusmodi est materia. *Fluitans* vero, quandoquidem cælum, terra, et cætera corpora, ex quibus constat mundus, perpetuis motibus cientur, si non ratione omnium, saltem ratione plurium suarum partium.

5 et 6. *Verum insita summi forma boni.*] Licet Dei natura simplex sit et uniusmodi, non solum quatenus

Mundum mente gerens, similique imagine for-
[mans,

222 Perfectasque iubens perfectum absolvere
[partes.

10 Tu numeris elementa ligas, ut frigora flammis,
Arida conveniant liquidis: ne purior ignis

Evolet, aut versas deducant pondera terras.

223 Tu triplicis mediam naturæ cuncta movem,
[tem

Connectens animam per consona membra resolvis;

15 Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes,
In semet reditura meat, mentemque profundam

INTERPRETATIO.

ricæ mota, sed potius species tibi insita summi boni, expers invidia: tu producis omnia ab exemplari summo, habens in mente mundum præclarum ipse præclarissimus, quem mundum simili imagine formas, et præcipis eundem perfectum perficere suas partes. Tu concilias elementa talibus modis, ut frigida cum calidis, et sicca

cum liquidis conveniant, ne ignis purior sursum aëad, aut gravitas feral deorsum terram depressam. Tu conjungens animam inter mentes insensiles et corpora sensilia mediam, moventemque omnia, distribuis eandem per membra consentanea, quæ anima instar corporis liquidi divisa in minutas partes, postquam perfecit

NOTÆ.

est expers partium, instar cujuslibet alterius mentis, sed etiam quatenus ne pluribus quidem cogitationibus sibi succedentibus afflictor, mens tamen humana, ut pote Deo comprehendendo impar, Deum veluti quibusdam affectum cogitationibus adeoque formis, idea nimirum et voluntate cogitat: adeo ut nulla alia sit causa materiae fluitantis, præter ideam et voluntatem Dei: hæc rationem habent non solum finis, et efficientis, verum etiam exemplaris causæ. S. Thomas, 1 p. q. 15, a. 1. *Mundus, inquit, non est casu factus, sed est factus a Deo per intellectum agente, unde necesse est quod in mente divina sit forma, ad similitudinem cujus mundus est factus, et in hoc consistit ratio ideæ... Deus secundum essentiam suam est similitudo omnium rerum: unde idea in Deo nihil est aliud quam Dei essentia. Quod autem Deum, ad creandum mundum, exterius non pepulerunt causæ, sed insita summi boni forma, sive infinita Dei sapientia et voluntas, propterea recte Deus dicitur livore carens: cum enim, effectu pro causa posito, livor hic nihil sit aliud quam invidia, ille recte dicitur livore carere, qui non habet, cui invidere possit: Deus autem (ut pote summum bonum), a quo et propter quem mundus factus est, non habet, cui invidere possit: quandoquidem summo bono melius nihil excogitari potest. Hinc etiam Deus cuncta superno ducit ab exemplo videlicet a divina idea et voluntate, quæ cum sit Deus, hæc nihil superius esse potest. Hinc Deus mundum mente gerit, similique imagine format. S. August. lib. LXXXIII Quæst., q. 46: *Singula propriis sunt creata rationibus. Hæc autem rationes, ubi arbitrandum est esse nisi in ipsa mente creatoris. Non enim extra se quidquam possum intuebatur, ut secundum id constitueret quod constituerat, nam hoc opinari sacrilegum est. Nonnulli putant hic legendum similique in imagine propter verum. Sed a pluribus omittitur vox illa in, quæ subalta rectius significabitur, ideam esse modum, quo Deus mundum format, et stabit versus, ut apud Virgil. I Georg., v. 281:**

Ter sunt conati imponere Pelio Œssam.

9. *Perfectasque iubens perfectum absolvere partes.* [Ut enim divina sapientia, divinaque voluntate mundus primo formatus est; sic eadem divina sapientia, et voluntate mundus perfectus, suas partes perfectas videtur absolvere, servatis scilicet quibusdam legibus corporum divinitus constitutis. Sic ex eo quod materia, ratione quarundam partium, ab initio fuerit in orbem mota, servatis quibusdam legibus motus, oriri potuerunt primum quidem elementa, deinde generalis quedam anima universi, postea peculiare quedam animæ corporeæ, de quibus omnibus deinceps tractabitur.

10. *Tu numeris elementa ligas* [1. Agitur de elementis: quæ enim corpora ex materia fluitante primum oriuntur, hæc vocantur elementa, quoniam ex his insitis reliqua corpora, quæ propterea dicuntur mista, componuntur: hæc autem elementa cum multitudine, tum etiam qualitatibus sive modis ita inter se aptantur, ut et frigida cum calidis, et dura cum liquidis inveniunt, nec levia a gravibus inani quodam hiatu

separentur: ubi Philosophia videtur facere mentionem qualitatum, quas philosophi vulgo agnoscunt in elementis, quasque minus Latine vocant *alterativas et motrices. Alterativa*, inquit, *sunt calor et frigus, siccitas et humiditas*, quæ significantur his verbis, *ut frigora flammis, arida conveniant liquidis. Motrices vero sunt levitas et gravitas*, quarum effecta merito hic timeantur, nisi elementa miro quodam modo a Deo certis locis continerentur; præteritum juxta vulgatam Peripateticorum opinionem. Si enim, ut Peripatetici op² tant, quatuor hæc elementa, nimirum ignis, aer, aqua, et terra, sive appetitui, sive inclinatione, sive qualitate naturali ita afficiantur, ut aer et ignis sursum sua levitate: aqua et terra deorsum sua gravitate tendant, quid obstat, nisi Deus perpetuo quodam miraculo, quin quatuor hæc elementa, quantumlibet permista, tandem aliquando a se invicem liberata, si non intercepto quodam inani hiatu, saltem suis quæque locis contineantur: quemadmodum aqua et oleum, quantumlibet permista ita a sese invicem liberantur, ut aqua deorsum subjiaciatur, oleum vero sursum emineat: quamobrem recte Philosophia addit: *Ne purior ignis evolet, aut versas deducant pondera terras.*

15. *Tu triplicis mediam naturæ, etc.* [11. Agitur de spiritu Universi, qui positus ipsis naturæ legibus, statim post producta mundi elementa nasci debet. Hic autem spiritus, de quo plura diximus in physica, merito hic dicitur, 1^a anima 2^a triplicis naturæ media, 3^a cuncta movere, 4^a a Deo connecti, 5^a per consona membra resolvit, 6^a secta circuire, primum quidem per majores, deinde per minores mundi vortices, et tandem ad suum reverti principium, ut hoc exemplo demonstraretur, hominem, qui a Deo tanquam a principio processit, ad Deum tanquam ad finem, facto quodam circuitu, revocandum esse: quæ omnia postquam exposita fuerint, illa suscepti operis pars, non erit, sicut Vallino videtur, difficillima.

Primum quidem spiritus de Universi agnoscitur non solum a sacris auctoribus Ecclesiastæ: 1, *Lustrans universa in circuitu pergit spiritus et in circulos suos revertitur*; sed etiam a profanis, ut Platone, Aristotele, pluribusque aliis. Citabo unum Virgilium, qui vi Æneid., v. 724, canit:

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titanique astra
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
Mens agit molem, et magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub aequore pontus
Igneus est ollis vigor et cælestis origo
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant

224 Terrenique hebetant artus, moribundaque mem-
[bra.

Hinc metuant cupiantque, dolent gaudentque: nec
[aurs

Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.

Deinde idem spiritus recte dicitur *anima*: cum enim *anima* dicatur ab *animus*, hic ab *ἀνιμος*, *ventus*; cumque ventus quædam sit occulta plurium motuum causa, propterea usus obtinuit, ut usitum occultumque pe-

Circuit, et simili convertit imagine cælum.

225 Tu causis animas paribus, vitasque minores

[res

A Provehis, et levibus sublimes curribus aptans
20 Incælum, terramque seris: quas lege benigna
Ad te conversas reduci facis igne reverti.

INTERPRETATIO.

duplicem circuitum, per suum corpus iterum movetur, reversura in semetipsum, et circuit animam infimam, et circumagat cælum forma uniusmodi. Tu producis animas et vitas minores simili modo, accommodansque altas corporibus levibus, easdem disseminas per cælum et

terram; quas animas blanda lege facis ad te conversas redire, instar ignis, ad locum unde venerat, regredientis. Da, Pater, da menti nostræ assurgere in solium tuum regale; da quaerere originem boni; da, lumine detecto, defigere in te claros conspectus mentis. Expelle

NOTÆ.

rennis et continuatæ motionis principium vocatur *anima*: prædictus autem spiritus ita se habet, non solum in plantis et bestiis, sed in ipso quoque homine, in quo mens sine illo spiritu famulante, manus et pedes ad nutum movere non potest.

Præterea hæc anima dicitur *triplicis naturæ media*: non quod ex insitis tribus elementis constet, quemadmodum putare possent illi philosophi, quos ex arte vocant *Chymicos*, aut alii quos propter ducem appellant *Cartesianos*, quibus tria sunt mundi elementa, sed potius quod ex tribus rebus, quas naturali lumine cognoscere possumus, hæc anima una sit, et quidem media: quandoquidem hæc media est inter mentem insensibilem, et corpus sensibile, ut et instar corporis sensibilis, sit res quoque versus extensa, capax figuræ, quietis, et motus, et instar mentis insensibilis, sensum fugiens plurimumque effectorum principium: propterea a Virgilio supra vocatur *spiritus et mens*. Hic enim dici potuit *anima media triplicis naturæ*, sicut lib. II, prosa 3, dicitur *duorum medius consulum* et a Cicerone, *duorum fratrum medius*; et ab Horatio *belli pacisque medius*; potuitque anima illa hanc *triplicis naturæ* enumerationem instar partis subire, quemadmodum Capua subivit ternum maximarum urbium numerum, cujus tamen numeri ipsa fuerit pars: *Capua*, inquit *Florus* supra citatus pag. 47, *quondam inter tres maximas Romam Carthaginemque numerata*.

Insuper ista anima perhibetur *cuncta movere*: non quod cuncta corpora ab hæc anima moveantur: plura enim solida sunt, quorum ideoque partes quiescunt: sed quod nulla corpora, nisi hæc anima movente, moveantur: sic Joan. I, *omnia per Deum facta* dicuntur, non quod omnia simul facta fuerint a Deo, sed quod quæcunque facta sunt, hæc non nisi ab ipso Deo facta sint. Scilicet ut videmus quædam corpora sensibilia moveri ab aliis corporibus sensibilibus, v. g. baculum a manu, sic hæc sensibilia ab insensibilibus, v. g. manum a spiritibus commoveri conijcimus, a notis ad minus nota progressi: donec aliquod primum invenimus corpus quod ab ipso Deo moveatur, juxta illud philosophorum effatum: corpus quod movetur, ab alio moveatur necesse est.

Adde quod eadem anima dicitur a Deo *connecti*: cum enim corpus non moveat nisi contactu, hæc anima non posset movere, nisi cum corpore movendo connecteretur: connectitur autem a Deo, a quo primum facta movetur, iis, quas ipse Deus constituit, naturæ legibus.

Quin etiam hæc anima divinitus *per consona membra resolvitur*; resolvitur, inquam, per membra: anima enim illa corpus est liquidissimum, cujus partes ut moventur, sic in varia loca resoluta varia subeunt corporis informati membra. Sed membra hæc sunt consona, sive convenientia cum inter se, tum cum ipsa anima, a qua movenda sunt: ut scilicet minora primum ab anima, deinde majora et a minoribus et ab ipsa quoque anima moveantur: sic sal a mari, navis ab utroque contrita fatiscit.

Imo prædicta anima *secta circuit*, ita ut finem jungens principio suæ motionis, motum videatur *glomerare in orbem, en faire comme un peloton de fil*: glomus enim Gallicè est *un peloton de fil*. Est quidem illa anima *secta*: quia instar aquæ, aeris, et ipsius ignis liquida, est congeries plurium corpusculorum, quæ ut

moveantur, sic separantur a sese invicem. At ipsa anima *circuit* per corpus, in quo reperitur: quoniam generatim corpus omne, quæ minus resistitur, suum continuat motum: sic succus arboris ad summum potius arboris verticem ascendit, quam per tennorem corticem exeat: sed eidem animæ, corporibus diversis undique resistentibus, facilius est intra suum corpus circuire; quam extra idem corpus egredi: Eccl. I, *Lustrans universa*, inquit *Spiritus sanctus, in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur*: quare ut nunc dicitur, hæc anima *in semet reditura ment*. Vtrum hæc anima, habita ratione machinæ, quam informat, duplicis est generis: major una, quæ per majorem mundi vorticem; altera minor, quæ per minorem ejusdem mundi vorticem diffusa circuit: atque inter minores una est, circa quam cælum, veluti rota circa axem convertitur, quamque nunc Philosophia *mentem profundam* vocat; mentem quidem, sicut ipse Virgilius *mentem* nominavit, quoniam hæc, instar mentis, insensibile est motus principium: *profundam* vero, quia centri locum habet: in globo autem nulla pars est *centra* profundior. Forte hæc machina, quæ profunda illa mente nunc significatur informari, terra est: quamvis enim nulla demonstratione probari possit terra esse mundi *centrum*, terra tamen dici potest *centrum* illius vorticis, quem incolimus: ita ut inajor anima circa terram *simili imagine convertat cælum*: nam aer saltem, qui sæpius tam apud sacros quam apud profanos auctores vocatur cælum, terram circuit, nec ab alio corpore quam ab isto spiritu aerem circumagi, satis probabile est: sicut simili semper imagine converti videtur: licet enim in isto aere sive cælo nubes, imbres, ventique cogantur, constans tamen est et uniusmodi hujus cæli circa terram circuitus, constansque ejusdem cæruleus color, qui nihil est aliud quam lumen obvis vaporibus exhalationibusque modificatum. At nisi profunda illa anima fuerit terra, alia erit ex minoribus animabus, de quibus jam locutura est ipsa Philosophia.

18. *Causis animas paribus vitasque minores.*] III. Philosophia agit seorsum de animabus corporeis, quas dicit, 1^a *animas vitasque minores*; 2^a *causis paribus a Deo provectas*; 3^a *levibus curribus aptatas*; 4^a *per cælum terramque dispersas*; 5^a *ad cælum conversas reverti*.

Primum agitur hic duntaxat de animabus corporeis, ut pote quæ similes sunt spiritui, de quo statim agebatur, aut quædam illius portio: ut enim spiritus Universi, sic animæ hæc adducuntur in exemplum, ut his cognitis mens humana suis cogitationibus ad Deum, unde egressa est, revertatur.

Deinde hæc vocantur *animæ viteque minores*: quod minoribus machinis inclusæ, minores circuitus absolvant, ut in plantis, in bestiis, et in ipso homine: cum hoc tamen discrimine, quod in homine præter hunc spiritum corporeum, sit mens sive res cogitans, cui spiritus ille famulatur: quo fit ut spiritus ille corporeus, ut pote formæ principali famulatus, in homine nomen dignitatemque animæ amittat, dicaturque propterea in homine una duntaxat esse anima, eaque ratione prædita. Virgil. IV Georg., v. 220.

Esse apibus partem divinæ mentis et haustus ætherios dicere: Deum nauque ire per omnes Terrasque tractasque maris cælumque profundum.

226 Da, Pater, augustam menti conscendere se- A
[idem,

Da fontem lustrare boni, da luce reperta
In te conspicuos animi desigere visus.

25 Disjice terrenæ nebulas et pondera molis,
Atque tuo splendore mica: tu namque serenum,
Tu requies tranquilla piis; te cernere finis,

227 Principium, vector, dux, semita, terminus
[idem.

228 PROSA X.

ARGUMENTUM. — Philosophia demonstrat, aliquod esse
summum bonum, et hanc qualitatem ita solius Dei
esse, hanc ut a se indistinctam nec ab ullo acceperit,
nec cum ullo communicet: ex quo colligit eum qui
summo bono fruatur hinc Deum esse participatione,

INTERPRETATIO.

nubem et gravitatem machinæ terrestris; et corusca tuo
fulgore: nam tu serenitas es, tu quies tranquilla probis;
et nostra de te notio finis; quod sis principium, vec- B
tor, dux, via, et terminus.

Hinc perudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tennes nascentem arcessere vitas.

Postea hæc minores animæ iisdem causis, quibus
prædictus spiritus Universi, sunt, videlicet ex eadem
materia fluentem, et ab ipso Deo, servatis iisdem na-
turæ legibus.

Præterea eadem animæ dicuntur aptatæ levibus
curribus, hoc est corporibus, quibus includuntur,
quæque ipsæ movere et regere videntur, ut vector
movere et regere currum solet: anima enim plantæ
v. g. diversa est ab anima bestię: et anima bestię
pro diversis bestiarum generibus iterum diversa
est. Sic animæ apum, de quibus jam loquebatur
Virgilius, dici possunt levibus curribus aptatæ.

Insuper his, prædictæ animæ per cælum terramque C
dispersæ sunt: nam præterquam quod etiam in cælo
stellifero forte occurrere potest similis quidam spiri-
tus, qui per corpus in quo includitur, prædictos cir-
cuitus agat; minores illæ animæ sunt in bestiis, quar-
um alia in terris, alia in cælo aërio vivunt.

Tandem hæc animæ ad cælum conversæ revertuntur:
hæc enim animæ, ut pote quæ generali corporum mo-
torum lege, quæ nunc vocatur benigna, qua minus re-
sistitur, tendunt, in cælum, qua minus resistitur iis-
dem, nituntur: veluti igne reduci: maxima quippe est
similitudo inter has animas et ignem: unde Virgilius
prædictus spiritus appellatur igneus vigor. Quoniam
vero cælum habetur altissimum Dei domicilium:
Matth. v. *Non jurandum per cælum, quia thronus Dei*
est: propterea Deus nunc dicitur facere, has animas
ad se conversas reverti: et propterea nunc in exemplum
ducuntur.

22. Da Pater.] Sic vocatur Deus non solum a Chri-
stianis, sed etiam ab ethnicis, ut jam notavimus. Hæc D
est autem petitio Philosophiæ, cujus gratia prædicta
præmisit. Rogat vero Deum, ut hinc liberet mentem
tenebris ab ipso corpore ortis: *Corpus enim*, Sap. ix,
quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabi-
tatio deprimit sensum multa cogitantem: inde vero infor-
met cognitione summum boni, ejusque amore.

26. Tu namque serenum.] Serenans mentes: ut
quemadmodum tempus serenum fingitur fugare nubes:
sic Deus mentis tenebras pellat.

27. Tu requies tranquilla piis.] Dans cogitationes
tranquillas; iis nempe, qui, dante Deo, suo erga Deum
officio funguntur.

27. Te cernere finis.] Mens humana eo fine a Deo
creata est, ut cogitet, adeoque ut cognoscat, Deum: Joau.
xvii, *Hæc est vita æterna ut cognoscant te Deum verum.*

28. Principium.] Non minus necessarium est,
mentem nostram suum principium, quam semetipsam
cognoscere: ut videlicet primi beneficii a suo con-

inde participem potentia, reverentia, claritatis et
voluptatis.

^a Quoniam igitur quæ sit imperfecti, quæ etiam
perfecti boni forma, vidisti: nunc demonstrandum
reor, quoniam hæc felicitatis perfectio constituta sit.
In quo illud primum arbitror inquirendum an aliquod
hujusmodi bonum, quale paulo ante definisti, in (5)
rerum datura possit existere, ne nos præter rei sub-
jectæ veritatem ^b cassa cogitationis imago decipiat.
¹ Sed quin existat, sitque hoc veluti quidam omnium
fons bonorum, negari nequit. Omne enim quod im-
perfectum esse dicitur, id imminutione perfecti im-
perfectum esse perhibetur. Quo fit, ut si in quolibet
genere imperfectum quid (10) esse videatur, in eo

^a Cognito modo tam imperfecti, quam perfecti boni,
demonstranda est res illa quæ sit summe bona.

^b Inanis.

NOTÆ.

ditore accepti non immemor, se suaque eidem suo
conditori devoteat. Deus autem ita mentis nostræ
principium est, ut quamvis mens posset dubitare,
utrum Deus foret principium corporum, eadem tamen
sue tenuitatis conscia, semper convinctur, se non
ab alio quam ab ipso Deo fuisse creatam. Hinc Deus
dixit Apocal. i, *Ego sum a et ω principium et finis.*

Vector.] Quia Deus conservat nostram mentem:
cum enim conservatio nihil sit aliud quam continuata
productio, Deus conservando nostram mentem, hanc
videtur portare sive vehere. Ad Hebr. i Deus dicitur
portans omnia verbo virtutis sue.

Dux.] Deus enim mentem humanam non tantum
creat conservatque, sed eandem, etiam ab ortu,
quibusdam informat cogitationibus, nimirum intelli-
gentia et inclinatione, quas si, neglecto corporis in-
petu, mens ipsa sequatur, nunquam aberrabit.

Semita.] Nam semita mentis alia in genere formæ,
alia in genere causæ efficientis. Prior est cogitatio qua
mens a rebus caducis recedens ad Deum accedit: Sic
Proverb. iv. *Pistorum semita, quasi lux splendens,*
procedit, et crescit usque ad perfectum diem. Posterior
est ipse Deus rectæ cogitationis auctor. Sic Christus
Joan. xiv. *Ego, inquit, sum via, et veritas, et vita.*

Terminus.] Id vocatur terminus, ultra quod res,
eodem finita, non diffunditur: si ut cæcis nationibus,
rudis informi-quæ lapis, ultra quem ager, hoc lapide
finitus, non diffunditur, vocabatur *deus Terminus*.
Atqui Deus est id ad quod mens humana cogitando
diffundi debet: sed ultra quod eadem mens cogitando
versari non potest. Joan. vi: *Domine, ad quem ibimus?*
verba vitæ æternæ habes.

Sicut autem omnia hæc recte dicuntur de Deo, ut
jam expositum est, ita non male dicerentur de ipsa
cognitione Dei, menti nostræ insita, quæ notatur his
verbis, *Te cernere*. Primo enim illa de Deo insita co-
gnitio recte dicitur finis: quoniam eo fine facti sumus
a Deo, ut Deum ipsum cogitemus. Secundo ead m
cognitio recte dicitur principium: quia ut omne
nostrum bonum opus a bona nostra cogitatione; sic
omnis nostra bona cogitatio ab ipsa Dei cognitione,
velut a principio oritur: *Ignoti nulla cupido*, quod
vulgo dicunt. Tertio eadem Dei cognitio recte dicitur
vector, dux, et semita; quod hæc nostras cogitatio es,
nostraque omnia tam dicta, quam facta ad Deum
videatur ferre, movere, et ducere. Denique hæc Dei
nostra cognitio recte dicitur terminus: siquidem
comparata ea, qua defuncti frui speramus, perfecta
Dei cognitio, veluti comparatæ vitæ nostræ terminus
quiescimus. Joan. xvii: *Hæc est vita æterna ut cogno-
scant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum*
Christum.

¹ Quin existat, negari nequit.] I. Philosophia demon-

perfectum quoque aliquid esse, necesse sit. Etenim perfectione sublata, unde illud, quod imperfectum perhibetur, exstiterit, ne fingi quidem potest. Neque enim ab diminutis, ^a inconsummatisque natura rerum cepit exordium, sed ab integris, absolutisque procedens, in hæc extrema atque ^b effeta dilabitur. Quod si, uti (15) paulo ante monstravimus, est quadam boni fragilis imperfecta felicitas : esse aliquam solidam perfectamque ^c non potest dubitari. Firmissime, inquam ^d, verissimeque conclusum est.

229 ^e Quo vero, inquit, ^e habitet, ita considera. Deum rerum omnium principem, bonum esse, communis humanorum ^f conceptio probat animorum. Nam cum nihil Deo melius excogitari queat, id, quo melius nihil est, bonum esse quis dubitet? ita vero bonum esse Deum ratio (5) demonstrat, ut perfectum quoque bonum in eo esse convincat. Nam ni tale sit, rerum omnium princeps esse non poterit: erit enim eo præstantius aliquid, perfectum possidens bonum, quod hoc prius, atque antiquius esse videatur: omnia namque perfecta ^g minus integris priora esse clauerunt, quare ne in infinitum ratio prodeat, confitendum (10) est summum Deum, summi, perfectique boni esse plenissimum. Sed perfectum bonum veram esse beatitudinem constituimus. Veram igitur beatitudinem in summo Deo sitam esse, necesse est. Accipio, inquam ^h, nec est quod contradiculi ullo modo queat. Sed quæso, inquit ⁱ, te, vide quam id sancte

A atque inviolabiliter probes, (15) ^j quod boni summi summum Deum diximus esse plenissimum. Quoniam, inquam ^k, modo? ^l Ne ^l hunc rerum omnium patrem illud summum bonum, quo plenus esse perhibetur, vel extrinsecus accepisse, vel ita naturaliter habere præsumas, quasi, habentis Dei, habinque beatitudinis diversam cogites esse substantiam. Nam si extrinsecus acceptum (20) putes, præstantius id quod dederit, eo quod acceperit, existimare possis.

230 Sed hunc esse rerum omnium præcellentissimum, dignissime confitemur. Quod si natura quidem inest, sed est ratione diversum, cum de rerum principe loquamur Deo, fingat qui potest, quis hæc diversa conjunxerit? Postremo quod a qualibet re diversum est, id non est (3) illud, a quo intelligitur **B** esse diversum. Quare quod a summo bono diversum est sui natura, id summum bonum non est: quod nefas est de Deo cogitare, quo nihil constat esse præstantius. Omnino enim nullius rei natura suo principio melior poterit existere, quare quod omnium principium sit, id etiam ^m sui substantia summum esse bonum (10) verissima ratione concluderim. Rectissime, inquam. Sed summum bonum beatitudinem esse concessum est. Ita est, inquam. Igitur, inquit, Deum esse ipsam beatitudinem, necesse est confiteri. Nec propositis, inquam, prioribus ⁿ refragari queo, et ab illis hoc illatum consequens esse perspicio.

^o Respice, inquit, an hinc quoque idem (15) firmius

INTERPRETATIO.

^a Imperfecta.

^b Debilita.

^c Felicitatem.

^d Ego Boetius.

^e Cuius rei insit illa felicitas, ait Philosophia.

^f Notio Dei omnibus humanis mentibus insita.

^g Imperfectis.

C

^h Ego Boetius.

ⁱ Philosophia.

^j Deum habere rationem summi boni.

^k Ego Boetius.

^l Inquit Philosophia.

^m Ratione sui.

ⁿ Adversari.

NOTÆ.

strat, aliquid esse summum bonum : quia cum ex dictis constet summum bonum idem esse quod perfectum, si existat aliquid perfectum, necesse est, ut aliquid summum bonum ex ista : existere autem aliquid perfectum hac probatur demonstratione. Imperfectum in aliquo genere existere nequit, nisi in eodem genere aliquid perfectum existat : quandoquidem illud imperfectum nec dicitur, nec cogitur, nec est nisi facta comparatione cum hoc perfecto, cuius illud dicatur cogiturque imminutio et a quo ceperit exordium. Atqui in genere boni existit aliquid imperfectum : illud scilicet quod fragile est et caducum, de quo hactenus disputatum est.

¹ Quo vero habilet. [II. Philosophia demonstrat, hanc summi boni qualitatem, Dei esse : quoniam rerum omnium princeps rationem sive qualitatem summi boni habet necesse est : alioquin erit aliud eo melius, perfectius, prius, atque antiquius, adeoque ille non erit princeps. Atqui Deus est rerum omnium princeps : ut communis humanorum conceptio probat animorum : cum enim hæc conceptio nec de nihilo, nec a nihilo esse possit, si conceptio illa fuerit in omnibus mentibus humanis (ut revera esse unusquisque huius conscius experitur), necesse est ut existat Deus, ille rerum omnium princeps, de quo et a quo sit illa communis animorum humanorum conceptio.

² Ne hunc rerum omnium patrem. [III. Philosophia demonstrat, hanc summi boni rationem sive qualitatem esse ab ipso Deo indistinctam : quia cum philo-

sophie nefas sit judicare nisi præeuntibus notionibus, quas iudicando inter se jungat aut separet, hæc non potest iudicare rationem summi boni esse a Deo distinctam, nisi et summum bonum, et Deum, sua quemlibet seorsum notione, clare et distincte cogitare possit : ita ut vere cogitare possit summum bonum non esse Deum, et Deum non esse summum bonum. propterea enim eadem philosophia iudicat mentem nostram esse distinctam a nostro corpore : ex quo sequeretur rationem summi boni, quam Deus haberet, esse extrinsecus acceptam, adeoque esse aliquam Dei causam, quæ Deum et summi boni rationem inter se conjunxerit : non secus ac mens humana, qua corpus informatur, est extrinsecus accepta, agnoscitque aliquam sui causam, quæ mentem ipsam et corpus inter se conjunxerit. Atqui philosophia non potest summum bonum et Deum sua quemlibet seorsum notione clare et distincte cogitare : quandoquidem ut Deus, sic summum bonum cogitur, quo nihil constat esse præstantius, melius, prius.

³ Respice an hinc quoque. [IV. Philosophia demonstrat, aliquid non posse cum Deo communicare prædictam summi boni rationem, sive, quod idem est, non posse esse duo summa bona : quia ex jam dictis quod habet rationem summi boni, sive quod est summum bonum, illud perfectum sit, necesse est. Atqui fieri non potest ut sint duo absolute perfecta : cum perfectum absolute nec dici nec cogitari nec esse possit, nisi illud cui nihil deest : cumque ex duobus

approbetur, quod duo summa bona, quæ a se diversa sunt, esse non possunt. Etenim quæ discrepant bona, non esse alterum quod sit alterum, liquet : quare neutrum poterit esse perfectum, cum alterutri alterum deest. Sed quod perfectum non sit, id summum non esse manifestum est : nullo modo igitur quæ summa sunt bona, ea possunt (20) esse diversa. Atqui et beatitudinem, et Deum, summum bonum esse collegimus : quare ipsam necesse est summam esse beatitudinem, quæ sit summa Divinitas. Nihil, inquam, nec re hac verius, nec ratiocinatione firmissimum, nec Deo dignius concludi potest. **231** Super hæc, inquit, igitur veluti geometræ solent, demonstratis propositis, aliquid inferre, quæ *περισπαρα* ipsi vocant, ita ego quoque tibi veluti corollarium dabo. ^a Nam quoniam beatitudinis adeptione fiunt homines beati, beatitudo vero est ipsa Divinitas, Divinitatis (5) adeptione fieri beatos, manifestum est. Sed uti iustitiæ adeptione iusti, sapientiæ sapientes fiunt, ita Divinitatem adeptos, deos fieri simili ratione necesse est. Omnis igitur beatus, Deus ; sed natura quidem unus, participatione vero nihil prohibet esse quam plurimos. Et pulchrum, inquam, hoc, atque pretiosum, sive *περίσμα*, sive corollarium (10) vocari MAVIS. ^a Atqui hoc quoque pulchrius nihil est, quod his annectendum esse ratio persuadet. Quid ? inquam. Cum multa, inquit, beatitudo continere videatur, utrumne hæc omnia unum veluti corpus beatitudinis quadam partium varietate conjungant, an sit eorum aliquid, quod beatitudinis substantiam compleat, ad hoc vero (15) cætera referantur ? Vellem, inquam, id ipsarum rerum commemoratione patefaceres. Nonne, inquit, beatitudinem bonum esse cen-

A semus ? Ac summum quidem, inquam. Addas, inquit, hoc omnibus licet. Nam eadem sufficientia summa est, eadem summa potentia, reverentia quoque, claritas, et voluptas beatitudo esse iudicatur. Quid (20) igitur ? Hæcine omnia, bonum, sufficientia, potentia, cæteraque veluti quædam beatitudinis membra sunt, an ad bonum, veluti ad verticem cuncta referuntur ? Intellego, inquam, quid investigandum proponas : sed quid constituas, audire desidero. Hujus rei discretionem sic accipe. Si hæc omnia beatitudinis membra forent, a se quoque invicem (25) discrepant. Hæc est enim partium natura, ut unum corpus diversa componant. Atqui hæc omnia idem esse monstrata sunt. **232** Minime igitur membra sunt : alioquin ex uno membro beatitudo videbitur esse conjuncta, quod fieri nequit. Id quidem, inquam, dubium non est : sed id, quod restat, exspecto. Ad bonum vero cætera referri palam est. Idcirco enim sufficientia petitur, quoniam bonum esse (5) iudicatur : idcirco potentia quoniam id quoque esse creditur bonum. Idem de reverentia, claritudine, jucunditate, conjectare licet. Omnium igitur expetendorum summa atque causa bonum est. Quod enim neque re, neque similitudine ullum in se retinet bonum, id expeti nullo modo potest. Contraque etiam, quæ natura bona non (10) sunt, tamen si esse videantur, quasi vera bona sint, appetuntur. Quo fit, uti summa, cardo, atque causa expetendorum omnium, bonitas esse jure credatur. ^a Cujus vero causa quid expetitur, id maxime videtur optari. Veluti si salutis causa quispiam velit equitare, non tam equitandi motum desiderat, quam saluū effectum. Cum igitur omnia (15) boni gratia petantur, non illa potius quam bonum ipsum desideratur ab

INTERPRETATIO.

^a Consectaria.
Consectarium.

^a An hæc omnia sint unum et unum ; an potius unum pluribus modis se habens.

NOTÆ.

summis bonis, si accessent, alterutrum alteri deesset.

^a Quæ *περισπαρα*.] V. Philosophia more geometriæ ex demonstratis quædam inferit, quæ Græcis *περισπαρα* Latinis consectaria vocantur, sive etiam corollaria, quædam scilicet præter debitum data, Normannis *le repiquet*.

^a Nam quoniam, etc.] Primum consectarium est, homines adeptione beatitudinis fieri deos : quod quidem sic inferitur. Est Deus natura ; est Deus participatione. Deus natura, est res summe perfecta : unde cum ex dictis non possit esse multiplex res summe perfecta, idcirco Deus natura ita unicus est, ut non possit esse multiplex. Deus vero participatione dicitur illa mens, quæ cogitatione divinæ simillima prædita est : sic psalmo LXXI : *Ego Dixi : dii estis et filii excelsi omnes*. Sic II Petr. 1 : *Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*. Atque hoc modo beati fiunt dii : quoniam cogitatione divinæ simillima afficiuntur ; qua quidem cogitatione dii fiunt participatione : sicut justus, justitiæ, et sapiens, sapientiæ adeptione fit.

^a Atqui hoc quoque, etc.] Secundum consectarium est, hominem qui Dei adeptione beatus, adeoque Deus participatione est, divitiis, potentia, claritate et voluptate cumulari : quod sic inferitur. Si divitiæ, potentia, et cætera id genus quædam essent summi boni membra, hæc possent ita a summo bono separari, ut summum bonum esse posset sine illis : ut enim partes

sive membra, sua quælibet seorsum idea cogitari possunt, sic a se invicem separari et separatim conservari possunt : quemadmodum constat de mente et corpore, quæ sunt hominis partes : quin si hæc prædicta essent de genere modorum, sine quibus res, cujus sunt, potest existere : sicut corpus potest existere sine quiete ; posset etiam summum bonum existere sine prædictis, adeoque non sequeretur eum qui frueretur summo bono, frui propterea prædictis : sed prædicta neque sunt membra summi boni ; neque etiam modi, sine quibus esse possit summum bonum ; quandoquidem summum bonum ex dictis nec partes habet, nec modo afficitur, quo possit carere ; aliqui non esset absolute perfectum : quare necesse est, ut qui summo bono fruatur, hic et voluptate, et claritate, et cæteris ejusmodi fruatur. Imo neque divitiis neque alia ejusmodi expetiunt nisi quia videntur habere rationem summi boni, sive beatitudinis.

^a Quæ natura bona non sunt.] Quidquid ab homine expetitur, id aut re ipsa aut specie saltem bonum est : unde aiunt philosophi *nec bonum qua bonum est, odio haberi, nec malum qua malum, amari*.

^a Cujus causa quid expetitur, etc.] Hoc est axioma, quod a philosophis solet sic exprimi : *Propter quod unumquodque tale, illud magis tale est* : quod etiam in aliis forte causarum generibus fallere possit ; in genere tamen finis, in quo genere nunc adhibetur, constat.

omnibus. Sed propter quod cætera optantur, beatitudinem esse concessimus : quare sic quoque sola quaeritur beatitudo. Ex quo ^a liquido apparet ipsius boni et beatitudinis unam atque eandem esse substantiam. Nihil video cur dissentire quispiam possit. Sed Deum (20) veramque beatitudinem unum atque idem esse monstravimus. Ita, inquam. ^b Secure igitur concludere licet, Dei quoque in ipso bono, nec usquam alio, sitam esse substantiam.

233 METRUM * X.

ARGUMENTUM. — *Philosophia invitavit homines perturbationibus obsecratos ad prædictam summam boni notionem, quod hæc non solum sit tenebrarum expers, sed ipsa solis luce præstantior, et placidæ quietis parens.*

Huc omnes pariter venite capti,

^a Evidenter.

^b Certo.

Convenite huc omnes decepti, quos libido mendax, occupans mentes terrestres, constringit vinculis crudelis notionem, quod hæc laborum erit vobis : hic statio fruens tranquillitate perpetua : hoc unum refugium apertum

* Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior *Phaleucus* spondeum, dactylum, et tres coreos habet, posterior *Sapphicus* coreum, spondeum, dactylum, et duos coreos : nisi quod pro *Sapphico*, cuius erat alternare in secundo versu, repetitur *Phaleucus*. Corrigitur fuisset facillimum, sed id forte neglexit auctor, quod uterque versus endecasyllabus est.

1. *Huc.*] Ad prædictam summam boni notionem.

1. *Omnes pariter venite capti.*] *Pariter* intelligi potest jungi vel cum verbo *venite*, ut significetur, *convenite*; vel cum participio *capti*, ut significetur, *similiter decepti* : *captus* enim generatim is dicitur, qui in alterius potestate est : unde *captivus* : speciatim vero is est qui corpori suum morem gerens suis ducitur perturbationibus. Virg. iv *Æneid.*, v. 194 :

Regnorum immemores turpique cupidine captos.

Hinc *libido*, quæ merito dicitur *fallax*, perhibetur ligare mentes terrenas improbis catenis. *Libido*, inquam, quæ nihil est aliud quam cogitatio mentis motibus corporeis obsequens, merito dicitur *fallax*, quia mentem a Deo, qui est prima veritas primaque bonitas, abducens in errorem vitiumque ducit. Eadem *libido* ligat mentes improbis catenis; quia mentem impedit, quominus hæc ad summam boni, quod naturaliter cognoscit appetitque, a temptatione perveniat. At *mentes*, quas *libido* habitat, sive ut sæpius auctor noster loquitur, *hebetat*, sunt *terrenæ*; quod terreno corpori obsequantur. I Cor. xv : *Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de cælo, cælestis. Qualis terrenus, tales et terreni : et qualis cælestis, tales et cælestes.*

4. *Hic erit vobis*, etc.] Evidens enim summam boni notio, utpote principium cum veritatis tum virtutis, mentem liberabit a procellis errorum, vitiorumque : unde erit *requies*, *portus*, et *asylum*.

7. *Tagus aureis arenis.*] *Tagus* est fluvius Lusitanæ qui, in Celtiberis ortus, Lusitaniam dividit, et ultra Ulyssiponem, *Lisbonem*, in Oceanum prorumpit. Hic non secus ac *Pactolus* et *Hermus* aureas arenas fertur volvere : unde hic versus :

Aurifer est amnis *Tagus*, et *Pactolus*, et *Hermus*.

Juvenal. :

Quod *Tagus* et rutila *Pactolus* volvit arena.

8. *Aut Hermus.*] *Hermus* est fluvius Minoris Asiæ,

Quos *fallax* ligat improbis catenis
Terrena : habitans libido mentes.

234 Hic erit vobis requies laborum,

5 Hic portus placida manens quiete,
Hoc patens unum miseris asylum.

Non quidquid *Tagus* aureis arenis
Donat, aut *Hermus* rutilante ripa,

Aut *Indus* calido propinquus orbi,

10 Candidis miscens virides lapillos,
Illustrant aciem, magisque cæcos

In suas condunt animos tenebras.

Hoc quidquid placet, excitatque mentes,

Infirmis tellus aluit cavernis.

15 235 Splendor, quo regitur vigetque cælum,
Vitat obscuras animæ ruinas.

INTERPRETATIO.

B miseria. Nec *Tagus* suis arenis aureis, nec *Hermus* littore rutilo, nec *Indus*, vicinus regioni calidæ; suis gemmis candidis viridibusque illuminant mentes, quin eas magis obsecratos involvunt in suam caliginem. Terra nutrit in suis antris inferioribus hæc corpora, quæ delectant commovenique animos. At vero lumen,

NOTÆ.

qui juxta *Dorylaum* *Phrygiæ* civitatem ortus, *Pactolus* junctus *Smyrnæ* campos irrigat, tandemque in *Phocæicum* sinum illabitur. Hic etiam aureas arenas trahere fertur : unde Virg. ii *Georg.*, v. 137 :

Nec pulcher *Ganges*, atque auro turbidus *Hermus*.

9. *Aut Indus.*] *Indus* fluvius Orientis, qui *Indiam* ab occasu delinens, ei nomen dedit : hic autem fluvius, aut saltem tellus, cui nomen dedit, gemmis abundat : quomobrem *Claudianus* significatur vestem gemmis contextam carm. 8, v. 584, canit :

Asperat *Indus*

Velamenta lapis.

Gemmæ porro aliæ sunt candidæ, aliæ virides, aliæ cæruleæ, aliæ alterius coloris, pro varia luminis modificatione ratione : unde *Indus* hic dicitur miscere virides lapillos candidis : et *Lucret.* l. ii :

Interdum quodam sensu fit, ut videatur
Inter cæruleum virides miscere smaragdus.

11. *Illustrant aciem.*] Nempè mentis.

11. *Magisque cæcos.*] Alludere videtur ad oculos, qui nimio auri, gemmæ, alteriusve corporis lucentis relucens splendore offunduntur, nec non inducta caligine aliquando excæcantur : aurum enim et gemmæ, quamvis multo splendore oculis videantur splendere, mentis nihilominus aciem non illustrant, imo potius inducta perturbationum caligine mentem ita excæcant, ut hanc in obscura terræ, unde hæc corpora eruta sunt, viscera condere videantur ; quatenus mens horum amore capta nil nisi terram cogitat.

15. *Splendor.*] Summum bonum, sive Deus, qui ad Heb. dicitur *Splendor gloriæ*, et Sap. vii, candor lucis æternæ.

15. *Quo regitur vigetque cælum.*] Deus enim non solum corpora, sed mentes omnes creat, conservat et regit. Speciatim vero cælum viget regiturque motu, cujus Deus ita auctor est, ut hic non incipiat contineturque nisi statutis ad ipso Deo legibus.

16. *Vitat obscuras animæ ruinas.*] Mentis utpote immortalis nulla est ruina, quoad rem spectat, sed duntaxat quoad modum, nimirum cogitationem. Est autem cogitatio mentis ruina tum, cum mens a recta iudicandi et eligendi norma recedens, in errorem et vitium labitur. Vitium mentis nullum sine errore, error nullus sine obscuritate; quomobrem ruina men-

Hanc quisquis poterit notare lucem,
Candidos Phœbi radios negabit.

236 PROSA XI.

ARGUMENTUM. — Postquam Philosophia proposuit bonum esse unum, quod omnia, suo quæque modo appetunt, eadem concludit rerum omnium finem esse bonum.

Assentior, inquam. Cuncta enim firmissimis nexa rationibus constant. Tum illa: Quanti, inquit, æstimabis, si ^a bonum ipsum quid sit, agnoveris? Infiniti, inquam: si quidem mihi pariter Deum quoque, qui bonum est, continget agnoscere. Atqui hoc verissima, (5) inquit, ratione patefaciam, ^a maneat modo quæ paulo ante conclusa sunt. ^b Manebunt, inquam. Nonne, inquit, ^c monstravimus ea quæ appetuntur a pluribus, idcirco vera perfectaque ^a bona non esse, quoniam a se invicem discrepant, cumquæ alteri abesset alterum, plenum, absolutumque bonum afferre non posse? tum autem verum (10) bonum fieri, cum in unam veluti formam, atque efficientiam colliguntur, ut quæ sufficientia est, eadem sit potentia, reverentia, claritas, atque jucunditas: nisi vero unum, atque idem omnia sint, nihil habere, quo inter ex-

A petenda numerentur? Demonstratum est, inquam, nec dubitari ullo modo potest. Quæ igitur, cum discrepant (15) minime bona sunt; cum vero unum esse coeperint, bona sunt: nonne hæc ut bona sint, unitatis fieri adeptione contingit? Ita, inquam, videtur. Sed omne quod bonum est, boni participatione bonum esse concedis, an minime? Ita est ^c. Oportet igitur idem esse unum, atque bonum simili ratione concedas. 237 ^a Eadem namque substantia est eorum, quorum naturaliter non est diversus effectus. Negare, inquam, nequeo. ^b Nostine igitur, inquit, omne quod est, tam diu manere atque subsistere, quam diu sit unum; sed interire atque dissolvi pariter, atque unum esse destiterit? (5) Quoniam modo? Ut in animalibus, inquit, cum in unum coeunt, ac ^b permanent anima corpusque, id animal vocatur. Cum vero hæc unitas utriusque separatione dissolvitur, interire, nec jam esse animal liquet. Ipsum quoque corpus cum in una forma, membrorum conjunctione, permanet, humana visitur species. At si distributæ, segregatæque (10) partes corporis distraxerint unitatem, desinit esse quod fuerat. Eoque modo percur-

INTERPRETATIO

quo cælum gubernatur et viget, cavet lapsus caliginosos mentis: quare quicumque valebit animadvertere hoc lumen, ille negabit radios solis esse æque puros.

^a Si memor præteritorum, hæc concesseris.

^b Hæc ita erunt.

^c Quod bonum est, id bonitate afficitur.

NOTÆ.

tis ita obscura est, ut ab hac Lux æterna Deus longius distare, hancque propterea vitare dicatur: ^a tæ Deus efficit, ut quos illuminat, hi ejusmodi roinam etiam vident.

17. Hanc quisquis poterit notare lucem.] Deum qui est summum bonum.

18. Candidos Phœbi radios negabit.] Candor, color est omnium luci similimus: hinc sine corpore sive mentes eo majori candore affici dicuntur, quo majori perfunduntur luce: sicut stella, scriptio, ipsa cogitatio, Horatio, Ciceroni, Ovidio dicitur modo magis, modo minus candida. Radii autem solares, quantumvis lucidi videantur, tantum nihilominus non lucent, quantum Deus, qui, ^a id Tim. vi, lucem inhabitat inaccessibleis.

^a Bonum ipsum quid sit.] Bonum simpliciter, de quo nunc agitur, est summum: id sufficit dixisse semel pro toto isto capite.

^b Montravimus.] Prosa 9 hujus libri.

^c Bona non esse quoniam a se invicem discrepant.]

I. Philosophia proponit, bonum (quo nomine intelligit summum) esse unum hoc fere modo. Cum inter unum et multa nullum excogitari possit medium, necesse est ut summum bonum sit unum aut multiplex. Atqui summum bonum non potest esse multiplex: idcirco enim probatum est divitias, potestatem et cætera ejusmodi non habere rationem summi boni, quia sunt multa.

^a Eadem substantia est quorum naturaliter non est diversus effectus.] Non judicamus de causa nisi per ejusdem effectus: unde quorum non videmus diversos effectus, nullum argumentum habemus, quo judicemus hæc esse res diversas.

^b Nostine igitur, omne quod est.] II. Philosophia proponit, omnia, suo quæque modo, summum bonum appetere, sic. Cum unum et bonum sint eadem substantia, quidquid appetit unum, illud etiam appetat bonum necesse est. Atqui omnia appetant unum: siquidem appetunt esse; ut videre est in animalibus, in plantis, in corporibus inanimatis. Quæ omnia tam

clare proponuntur, ut explicatione nostra non indigeant. Moneo solum duplicem hic distinguendum esse appetitum; voluntarium unum, alterum naturalem.

C Appetitus voluntarius est ipsa mentis cognoscentis voluntas, cujus ita sumus conscii, docente ipso nostræ mentis voluntatisque auctore, majorem ut hujus intelligentiam a nullo homine accipere possimus. Talis est ille appetitus, quo volumus esse beati: talis est iste appetitus, quo, inquit nunc Philosophia, sæpe mortem cogentibus causis quam natura reformidat, mens humana amplectitur; aut gignendi opus interdum coerces. Sed ait Philosophia, se nunc non de his voluntariis animæ cognoscentis motibus tractare.

Appetitus autem naturalis, est instinctus rei etiam insciæ ad ipsius conservationem divinitus impressus. Primum quidem hic appetitus dicitur instinctus: est enim impulsio; et quælibet impulsio recte dicitur instinctus: cum instinctus dicatur ab instigando, hoc ab instando; quod qui instigat, hic instat et urget. Deinde idem appetitus est rei etiam insciæ: quandoquidem in corporibus inanimatis, in quibus nulla potest esse cognitio, locum habet. Præterea hic appetitus divinitus impressus est: non secus ac voluntarius: Deus enim movet omnia. Denique idem appetitus est ad rei conservationem: Dedit enim divina providentia, ut hic dicitur, creatis a se rebus hanc vel maximam manendi causam, ut quoad possunt, naturaliter manere desiderarent. Hoc appetitu, ut quodam naturæ principio animalia manere amant. Eodem semper appetunt gignendi opus, quo solo mortalium rerum durat diuturnitas. Hoc appetitu acceptas escas sine cogitatione transigimus. Eodem, in somno spiritum ducimus nescientes. Hoc denique appetitu cuncta quæ sunt, appetunt naturaliter constantiam permanendi, devitant perniciem. Sic in ove, viso lupo, spiritus a cerebro per nervos fluere soliti ad eas declinant oris partes quæ ad fugam destinantur: in formica vero, viso frumento, iidem spiritus deturbantur ad eas formicæ partes, quæ ad capiendam dispositæ sunt.

renti cætera procul dubio patebit subsistere unum-
quodque, dum unum est : cum vero unum esse desi-
nit, interire. Consideranti, inquam mihi plura,
minime aliud videtur. Estne igitur, inquit, quod in
quantum naturaliter agat ^a, relicta subsistendi appe-
tentia, (15) venire ad interitum, corruptionemque
desideret? Si animalia, inquam, considerem, quæ
habent aliquam volendi nolendique naturam, nihil
invenio, quod ^b, nullis extra cogentibus, abiciat ma-
nendi intentionem, et ad interitum sponte festinet.
Omne namque animal tueri salutem laborat : mor-
tem vero perniciemque devitat. Sed 238 quid de
herbis, arboribusque, quid de inanimatis omnino
consentiam rebus, prorsus dubito. Atqui non est quod
de hoc possis ^c ambigere, cum herbas atque arbores
intuearis, primum sibi convenientibus innasci locis,
ubi quantum earum natura queat, cito exarescere,
atque (5) interire non possint. Nam aliæ quidem cam-
pis, aliæ montibus oriuntur, alias ferunt paludes, aliæ
saxis hærent, aliarum fecundæ sunt steriles arenæ,
quas si in alia quispiam loca transferre conetur,
arescant. Sed dat cuique natura quod convenit, et,
ne, dum manere possunt, intereant, elaborat. Quid
dicam, quod omnes, velut in terras ore (10) demerso,
trahunt alimenta radicibus, ac per medullas robor,
corticemque diffundunt? Quid, quod mollissimum
quodque, sicuti medulla est, interiore semper sede
reconditur, extra vero quadam ligni firmitate tegi-
tur : ultimus autem cortex adversum cœli intempe-
riem, quasi ^d mali patiens defensor opponitur? Jam
vero quanta est natura diligentia, (15) ut cuncta se-
mine multiplicato propagentur, quæ omnia non modo
ad tempus manendi, verum generatim quoque, quasi
in perpetuum permanendi, veluti quasdam machinas
esse quis nesciat? Ea etiam quæ inanimata esse cre-
duntur, nonne quod suum est, quæque simili ratione
desiderant? Cur enim flammæ quidem sursum levi-
tas (20) vehit, terras vero deorsum pondus deprimit,
nisi quod hæc singulis loca, motionesque conveniunt?
Porro autem quod cuique consentaneum est, id
unumquodque conservat : sicuti ea quæ sunt inimica
corrumpunt. Jam vero quæ dura sint, ut lapides,
adhærent tenacissime partibus suis, et, ne facile

A dissolvantur, resistunt. Quæ vero liquentia 239 ut
aer atque aqua, facile quidem dividendibus cedunt,
sed cito in ea rursus a quibus sunt abscissa relabun-
tur. Ignis vero omnem refugit sectionem. Neque
nunc nos de voluntariis animæ cognoscentis motibus,
sed de naturali intentione tractamus. Sicuti est, quod
exceptas (5) escas sine cogitatione transigimus, quod
in somno ^e spiritum docimus nescientes. Nam ne in
animalibus quidem manendi amor ex animæ volun-
tatibus, verum ex naturæ principiis venit. Nam sæpe
mortem cogentibus causis, quam natura reformidat,
voluntas amplectitur : contraque illud quo solo mor-
taliū rerum durat diuturnitas, (10) gignendi opus,
quod natura semper appetit, interdum coercet volun-
tas. Adeo hæc sui ^f caritas non ex animali motione,
B sed ex naturali intentione procedit. Dedit enim Pro-
videntia creatis a se rebus hanc vel maximam ma-
nendi causam, ut quoad possunt, naturaliter manere
desiderent : quare nihil est quod ullo modo queas
dubitare, cuncta, (15) quæ sunt, appetere naturali-
ter constantiam permanendi, devitare perniciem.
Confiteor, inquam ^g, nunc me indubitato cernere,
quæ dudum incerta videbantur. Quod autem, inquit,
subsistere ac permanere appetit, id unum esse desi-
derat, hoc enim sublato, ne esse quidem cuiquam
permanebit. Verum est, inquam. Omnia igitur, in-
quit, (20) unum desiderant. Consensi. Sed unum
idipsum monstravimus esse, quod bonum est. Ita qui-
dem. Cuncta igitur bonum petunt : quod quidem ita
describas licet, ipsum bonum esse, quod desideretur
ab omnibus. ^h Nihil, inquam, verius excogitari
C potest. Nam vel ad nihilum cuncta referuntur, et
uno, veluti vertice destituta, (25) sine rectore, flua-
bunt, aut si quid est, ad quod universa festinent, id erit
omnium summum bonorum. Et illa, Nimium, inquit, o
alumne, lætor : ipsam enim ⁱ mediæ ^j veritatis so-
lam mente fixisti : sed in hoc patuit tibi, quod igno-
rare te paulo ante dicebas. Quid ? inquam. 240 Quis
esset, inquit, ^k rerum omnium finis? Id est enim
profecto, quod desideratur ab omnibus : quod quia
bonum esse collegimus, oportet, rerum omnium fi-
nem bonum esse fateamur.

INTERPRETATIO.

^a Fugata suæ conservationis appetitione.

^b Absque ulla causarum exteriorum vi atque violentia.

^c Dubitare.

^d Validius resistens.

^e Respiramus.

^f Amor erga semetipsum.

^g Me jam animadvertere tam evidentur, ea de quibus antea dubitabam, ut de his non possim amplius dubitare.

^h Manifesta.

NOTÆ.

ⁱ Nihil verius.] Nam prædictus naturalis appetitus vel est a nihilo, vel est ab aliquo summo rectore, ad quem propterea veluti ad primum principium et ultimum finem revocandus est. Atqui fieri non potest ut iste appetitus sit a nihilo : siquidem nihilum non potest esse ullius rei causa.

^j Mediæ veritatis.] Manifeste : sic enim, interprete

D Servio. Virgil. in Æneid., v. 533 :

Hic Priamus quanquam in mediâ jam morte tenetur.

^k Rerum omnium finis.] III. Philosophia concludit rerum omnium finem esse bonum et quidem summum : quia quod ab omnibus rebus desideratur id rerum omnium finis est. Atqui ex dictis summum bonum ab omnibus rebus desideratur.

241 METRUM * XI.

ARGUMENTUM.— *Philosophus, inquit Philosophia, suam attentius consideret mentem: huic quippe lumen ingenitum, quod, magistro docente, summæ etiam veritatis possit esse principium.*

Quisquis profunda mente vestigat verum,
Cupitque nullis ille deviis falli,
In se revolvat intimi lucem visus,

Qui inquirat veritatem alto animo, idemque optat nullis decipi erroribus, hic revocet lumen interioris aspectus ad suam mentem, et convertens cogitationum longam seriem disponat in circuitum, et instruat mentem habere reconditum in suis thesauris id omne, quod

* Quod dicitur iambicum. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet sex pedes habet, sæpe imparibus locis spondeum, paribus iambum.

1. *Quisquis.*] *Philosophus:* nam philosophus, spectata nominis interpretatione, is appellatur qui tota mente vestigat verum, sapientiæ studiosus. Nimirum, inquit Tullius v Tusc., *Pythagoræ ingenium et eloquentiam cum admiratus esset Leon, quæsiit ex eo, quæ maxime artem confideret? Ille artem quidem se scire nullam respondit, sed esse philosophum... raros esse quosdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, verum naturam studiose intuerentur, hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim, philosophos.*

1. *Profunda mente.*] *Profundum* dicitur primum quidem de corpore cuius porro fundus dimensionem terminat: sic profundum pelagus dicimus. Deinde vero propter quamdam similitudinem de ipsa mente, cuius cogitatio penetrans est: sic consilium vocatur profundum a Quintil., decl. 2.

1. *Vestigat verum.*] *Verum* sive veritas duplicis est generis, nempe res, et modus. Res vera est extra, modus verus est intra mentem: unde posterius hoc verum sive veritas definiri potest cogitatio mentis recte percipientis aut iudicantis. Agitur autem hic de hoc posteriori vero; unde statim dicitur vers. 6. *Animum id suis retrusum possidere thesauris.*

5. *In se revolvat, etc.*] *Suam mentem inspicat:* mens enim humana in his quæ naturali lumine cognoscenda sunt, nullum potest habere iudicium verum certumque (quod nunc dicitur verum investigandum) nisi præeunte et regente evidentia quæ nihil est aliud quam cognitio clara et distincta: evidentia autem hæc non ante haberi potest, quam mens seipsam cognoverit: unde illud, nosce te ipsum, de quo jam locuti sumus.

4. *Longosque in orbem, etc.*] *Habeat cogitationem cogitationis, ipsiusque secundæ cogitationis tertiam cogitationem, et sic deinceps, ita ut fiat veluti circuitus cogitationum:* hæc enim solum ratione præcipitatio et præiudicium, duo veritatis inveniendæ impedimenta, vitari possunt.

5. *Animumque doceat.*] *Animum docere proprie solius Dei est, a quo animus conditus conservatusque primum informatur: frequenti tamen meditatione mens humana suas cogitationes attentius cogitans, ipsum etiam animum eo putatur docere, quod, mente veluti Deum interrogante, Deoque eidem respondente, naturale lumen sic diffundatur, ut quod ante latebat, id fugata caligine animadvertatur. Inter alia autem mens nostra, attenta hac suarum cogitationum meditatione, docetur, se in se possidere thesaurum, quem extra se invenire tentabat: unde additur*

5 et 6. *Quidquid extra molitur suis retrusum possidere thesauris.*] *Moliri* dicitur a mole: moles forte a *μολύνειν*, *rectibus submovere:* quare quidquid majori sive corporis sive mentis virtute agimus, illud dici *moliri:* sic corpore iter, mente insidias; utro-

A 242 Longosque in orbem cogat inflectens motus,

5 Animumque doceat, quidquid extra molitur,

Suis retrusum possidere thesauris:

Dudum quod atra texit erroris nubes,

Lucebit ipso perspicacius Phæbo.

Non omne namque mente depulit lumen

10 243 Obliviosam corpus invehens molem.

Hæret profecto semen introrsum veri,

INTERPRETATIO

extra se quærit: tum quod jam pridem caligo nigra erroris velavit, id clarius ipso sole fulgebit. Nam corpus, quamvis machina oblivionis parens, non fugavit ex animo omnem lucem. Certe semen veritatis intus manet, quod diffunditur, agente magistro. Quomodo enim in-

NOTÆ.

que arcem dicimus moliri. Mens ergo extra se tum intelligitur moliri verum, cum spretis suis cogitationibus, subjectam ipsis cogitationibus materiam considerat attentius: quod quidem vitium non est: cum nostra cogitatio, ut pote quæ non est nihili, a rebus exterioribus pendeat, velut effectus a causa, nec vitiosum sit, cognoscendi effecti gratia, causam considerare. Verum cum plura esse possint in causa, quam in effecto, nihil vero in effecto, quod non sit in causa, propterea mens humana, inveniendæ veritatem, melius suas cogitationes, quam subjectam cogitationum materiam primum contemplabitur: sicque in se, sive suis in thesauris cognoscet, se possidere, quod extra se reperire tentabat: sic inveniet evidentiam sive claram distinctamque cogitationem, qua inventa non solum atram nubem, hoc est ignorantiam, erroris causam, fugabit, sed ipsum etiam errorem vitabit. Nimirum

9. *Non omne mente depulit lumen corpus.*] Homo non est sola mens, neque solum corpus: sed compositio mentis et corporis in sese invicem agentium: hinc corpus sua in mentem actione innatum ipsius mentis lumen non exstinguit quidem sed offundit. Non exstinguit, inquam: utenim Deus, huius luminis naturalis auctor, constantissimus est, sic lumen illud tandiu, quandiu mens durabit, duraturum perpetuum est. At offundit: *Corpus enim quod corrumpitur, Sapientiæ ix, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem:* hinc corpus nunc dicitur

10. *Obliviosam invehens molem.*] Cuius propositionis explicandæ duplex est modus: alter Platonici et falsus: alter philosophicus et verus. Platonici quidem existimant, omnes hominum mentes, antequam hæc cum corporibus conjungerentur, conditas fuisse, omnique doctrinarum genere instructas: sed propter aliquod suum crimen in corpora immissas infelici commercio omnia, veluti hausto oblivionis poculo, oblitæ fuisse, ita ut et corpus oblivionis causa, et mens ipsa deinceps addiscens reminisci dicatur: sed sententia hæc falsa est cum mens humana non prius creata, quam ipsius corporis forma fuerit. Philosophi vero, saltem ii qui præiudiciis non ducuntur, putant, mentem humanam inter Deum, cuius ipsa est effectus, et corpus, cuius eadem est forma, mediam a Deo quidem statum ab ortu optimis informari cognitionibus affectibusque de summo bono, sed a corpore adversus cogitationibus ita turbari, his ut ille aut pellantur aut saltem obscurantur: tamen

11. *Hæret semen introrsum veri.*] Semen, illud dicitur ex quo insito aliquid fit: quare semen veri, introrsum sive intra nostram mentem existens, nihil est aliud quam cogitatio, ex qua insita fit verum iudicium: cogitatio autem illa est notio; siquidem iudicium verum non fit nisi ex præeuntibus notionibus: quamobrem si non obstante impetu corporis, in mente nostra supersit semper aliqua notio sive idea, hæret profecto semen introrsum veri: at ejusmodi notio semper superest, ea saltem quam ab ortu divi-

Quod excitatur ventilante doctrina,
Nam cur rogati sponte recta censeis,
Ni mersus alto viveret fomes corde?

15 **244** Quod si Platonis Musa personat verum
Quod quisque discit, immemor recordatur.

245 PROSA XII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia prænotione Boetii utens, Boetium veluti memorem docet, Deum tanta bonitate et potentia mundum regere, ut omnia, dempto peccato, quod nihil est, ad Deum, facto quodam circuitu, sponte convertantur, nec sit aliquod quod summo huic bono vel velit vel possit obsistere.*

Tum ego, ¹ Platonis ^a, inquam, vehementer assentior: nam me ² horum ^b jam secundo commemoras. Primum, quod memoriam corporea contagione, dehinc cum mœoris mole pressus, amisi. Tum illa, Si superiora, inquit, concessa respicias, ne illud quidem longius (5) aberit, quin recorderis, quod te dudum nescire confessus es. Quid? inquam. Quibus, ait illa, gubernaculis mundus regatur. Memini, **246** inquam, me inscitiam meam fuisse confessum; sed quid afferas, licet jam prospiciam, planius tamen ex te audire lesidero. Mundum hunc, inquit, a Deo regi paulo

INTERPRETATIO.

Interrogati recte responderetis proprio Marte, nisi fomes veritatis menti profundæ insitus vigeret? Quod si Musa Platonis dicit verum: quod unusquisque addiscit, hujus reminiscitur ante oblitus.

^a Citato versu 15 metri superioris.

^b Hæc iterum in meam memoriam revocas.

^c Incolumis.

NOTÆ.

nitus accepimus, ab eo et de eo quod est; nimirum Deo: hinc verum iudicium excitatur ventilante doctrina, quatenus, Magistro monente, naturale illud lumen instar ignis aura commoti, paulo longius diffunditur. Seneca ep. 94: *Omnium enim honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu levi adjuta ignem suum explicat.*

13. *Cur rogati, etc.* Cur quicumque litteris operam non dedistis, interrogati de iis quæ vulgo vocantur *aciomata*, ut an totum sit sua parte majus: an alteri faciendum quod tibi fieri non vis? recte responderetis? sic Socrates et Plato feruntur, pueros de mathematicis interrogasse, quibus pueri, ceu periti, responderint.

14. *Ni mersus, etc.* Nisi in mente ipsa quædam præesset notio, quæ sit veluti fomes et materia hujus veri rectique iudicii: quod enim in mente ejus, qui cæcus natus est, nulla præsit talis colorum notio sive idea, idcirco frustra ejusmodi cæcum docebis frustraque interrogabis de coloribus, nunquam verum rectumque de his feret iudicium. Propterea logici docent, in omni methodo semper fieri progressum a notioribus ad minus nota.

15. *Platonis musa.* Non approbat quidem Philosophia sententiam Platonis, in hoc quod docuerit, mentes humanas conditas fuisse, antequam hæ conjunctæ fuerint cum corporibus: siquidem id naturali lumine cognosci non posse videtur: sed in hoc quod putaverit, cognitionem philosophicam ita ab innata oriri, ut philosophica nihil aliud sit quam modus innata, sive innata modificata: quemadmodum appetitio libera divitiarum, nihil aliud est quam modus necessariae appetitionis circa bonum generatim. Propterea

¹ *Platonis vehementer assentior.* Prædicta Platonis sententia de recordatione in duobus versatur. Alterum sent mentes humanas, antequam hæ corporibus jungerentur, fuisse conditas et rerum omnium doctrina præditas: sicut Aristoteles ait II de Gen. Alterum,

A ante minime dubitandum putabas. Ne nunc quidem arbitror, inquam; nec unquam dubitandum putabo, (5) quibusque in hoc rationibus accedam, breviter exponam. ² Mundus hic ex tam diversis contrariisque partibus in unam formam minime convenisset, nisi unus esset qui tam diversa conjungeret; conjuncta vero naturarum ipsa diversitas, invicem discors, dissociaret atque divelleret; nisi unus esset qui quod nexuit, contineret. Non tam vero (10) certus naturæ ordo procederet, nec tam dispositos motus, locis, temporibus, efficientia, spatiis, qualitatibus explicaret, nisi unus esset qui has mutationum varietates namens ipse disponderet. Hoc quidquid est, quo condita manent atque agitantur, usitato cunctis vocabulo Deum nomino. Tum illa, Cum hæc, inquit, ita sentias, parvum (15) tibi restare operam puto, ut felicitatis compos, patriam ^c sospes revisas: sed quæ proposuimus, intueamur. ⁴ Nonne in beatitudine sufficientiam numeravimus, Deumque beatitudinem ipsam esse concessimus? Ita quidem. Et ad mundum igitur, inquit, regendum nullis extrinsecus administris indigebit: alioquin si quo egeat, plenam (20) sufficientiam non habebit. Id, inquam, ita est neces-

easdem mentes propter suum cum corpore commercium præteritæ suæ doctrinæ oblitæ fuisse, donec C suo magistrorumque labore discentes antiquæ suæ eruditionis veluti memores recordarentur. Primum quibusdam etiam Christianis placuit, ut Origeni: sed refutatur cum epist. Leonis I ad Turibium Asturicensis episcopum, tum concil. Bracharensi I, c. 6. Alterum vero a Boetio potuit approbari, quatenus mens humana in omni methodo semper a notioribus ad minus nota progreditur, ita ut quæcunque notio recens habeatur, illa sit alicujus prænotionis modus: quemadmodum quælibet nova appetitio prioris semper est appetitionis modus. Et certe cum cogitatio sit ipsa mentis humanæ vita, cumque mens eadem non potuerit creari nisi vitæ particeps, consequens videtur mentem humanam a primo suo ortu prædictis cogitationibus, generali scilicet notione et appetitione summi boni, affectam fuisse.

² *Horum commemoras.* Quasi dicat; *horum memoriam commemoras*: hæc enim duntaxat lege verba recordationis grammaticis dicuntur *genitivum* regere.

D ³ *Mundus hic.* I. Boetius probat mundum a Deo regi hoc argumento. Cum contrarium aut nullus, aut brevis, aut saltem inæquabilis esse debeat concursus, si mundus sit perpetuus æqualisque contrariorum concursus, ut revera est, necesse est ut mundus regatur a Deo, a quo illa contraria conjungantur, conjuncta contineantur, contentaque suis quælibet officiis donentur.

⁴ *Nonne in beatitudine.* II. Philosophia utens prænotione Boetii ipsum Boetium docet, bonitatem esse veluti clavum atque gubernaculum quo mundana machina regatur: sic autem videtur argumentari. Cum summum bonum, utpote sibi sufficiens, alieno præ se dio non indigeat ad aliquid molendum, cumque Deus sit summum bonum, Deus alienæ opis non indiget, per se solum adeoque per suam bonitatem faciat necesse est, quod ab ipso sit. Si ergo mundus a Deo regatur, ut regi fateris, mundus divina bonitate regatur necesse est.

sariuin. Per se igitur solum cuncta disponit. Negari, inquam, nequit. Atqui Deus ipsum bonum esse monstratus est. Memini, inquam. Per bonum igitur cuncta disponit: si quidem per se regit omnia, quem bonum esse concessimus; et hic est veluti quidam clavus atque gubernaculum, (25) quo mundana machina stabilis atque incorrupta servatur. Vehementer assentior, inquam, et id te paulo ante dicturam, tenui licet suspicione, prospexi. Credo, inquit: jam enim, ut arbitror, vigilantius ad cernenda vera oculos ^a deducis: sed quod dicam non minus ad ^b contuendum patet. Quid? inquam. **247** ^c Cum Deus, inquit, omnia bonitatis clavo gubernare jure credatur, eademque omnia, sicuti docui, ad bonum naturali intentione festinent, num dubitari potest, quin voluntarie regantur, seque ad disponentis ^e nutum, veluti convenientia, temperataque rectori, sponte (5) convertant? Ita, inquam, necesse est: nec beatum regimen esse videretur; siquidem detrectantium jugum foret, non obtemperantium salus. Nihil est igitur, quod naturam servans, Deo ^d contraire conetur. Nihil, inquam. ^e Quid si conetur, ait, num tandem proficiet quidquam adversus eum, quem ^e jure beatitudinis potentissimum esse concessimus? (10) Prorsus, inquam, nihil valeret. Non est igitur aliquid

A quod summo huic bono vel velit vel possit obsistere. Non, inquam, arbitror. Est igitur, inquit, summum bonum, quod regit cuncta fortiter, suaviterque disponit ^f. Tum ego, Quam, inquam, me non modo ea, quæ conclusa est, summa rationum, verum multo magis hæc (15) ipsa verba ^e, quibus uteris, delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem sui pudeat. Acepisti, inquit, in fabulis læcæssenteis cæ-lum ^g Gigantes: sed illos quoque, uti condignum fuit, benigna fortitudo ^h deposuit. Sed visne rationes ipsas invicem collidamus? forsitan ex hujusmodi conflictatione ⁱ pulchra quædam veritatis scintilla **248** dissiliet. ^j Tuo, inquam, arbitratu. Deum, inquit, esse ^k omnium potentem nemo dubitaverit.

^l Qui quidem, inquam, mente consistat, nullus prorsus ambigat. Qui vero est, inquit, omnium potens, nihil est quod ille non possit. Nihil, inquam. Num igitur Deus facere (5) malum potest? Minime, inquam. ^m Malum igitur, inquit, nihil est, cum id facere ille non possit, qui nihil non potest. Ludisne, inquam, me, ⁿ inextricabilem labyrinthum rationibus texens, quo nunc quidem, qua egrediaris, introeas; nunc vero qua introieris, egrediare: an mirabilem quemdam divinæ simplicitatis orbem complicas? (10) Etenim paulo ante a beatitudine incipiens, eam

INTERPRETATIO.

- ^a Mentis.
- ^b Prospici potest.
- ^c Voluntatem.
- ^d Adversari.
- ^e Quia beatitudo est.
- ^f Ut dicitur Sapientię viii.

- C ^g Utpote sacri textus.
- ^h Deturbavit.
- ⁱ Velut ex mutuo corporum duriorum attritu.
- ^j Ut volueris.
- ^k Omnipotentem.
- ^l Hac de re nemo mente prædictus dubitabit.

NOTÆ.

^a Cum Deus omnia bonitatis clavo.] Ex prædicta propositione infert Philosophia, omnia voluntarie et sponte regi: quia quæcunque summo bono sive bonitate reguntur, hæc voluntarie et sponte reguntur: cum omnia ad bonum naturali intentione festinent. Sed omnia summo bono sive bonitate reguntur: siquidem Deus, a quo omnia reguntur, et summum bonum sunt una eademque res.

^b Quid si conetur.] Quin etiam quod summum bonum sit potentissimum, quodque omnia summo bono regantur, propterea omnia etiam summa potestate reguntur: adeoque, ut nihil est quod velit, nihil etiam est quod possit obsistere Deo rectori, sive summo huic bono. Hinc illud Sapientię viii: Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter: quæ verba nunc retulit Philosophia, estque unica sacri textus auctoritas, quam in toto hoc opere adhibuerit disertis verbis. Nec mirum: Philosophia enim lumine duntaxat naturali nititur: quanquam Boetium hæc Sapientię, Verba delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem sui pudeat: stultitia enim non instar sapientię, quidquid illa jactitet, attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

^c Gigantes.] Fabulantur Gigantes homines fuisse ab irata tellure procreatos in deorum perniciem; hinc eo usque crevisse feruntur, ut congestis montibus cælum armis invadere tentaverint, Jovemque et superos de suis sedibus deturbare. Sed addunt hos in campis Phlegreis cum diis congressos partim Jovis fulmine, partim Apollinis et Dianæ telis confixos cecidisse, aliosque sub Ætna monte, alios sub Mycone et Lycopara insulis sepultos esse: nonnullos etiam in Tartarum detrusos impietatis suæ poenas luere. Ovid. i Metam.:

Neve foret terris securior arduus æther
Affectasse ferunt regnum celeste Gigantes
Atque congestos struxisse ad sidera montes.

Vide si placet Claudiani Gigantomachiam cum notis doctissimi Pyrrhonis, qui ut in omnibus ingenuis artibus, sic in Poetica ita versatus est, ut de quacunque re nata tam stricta quam soluta oratione dicere semper sit paratissimus; dignissimus propterea, cui, ad usum serenissimi Delphini, cura explicandi Claudiani fuerit commissa.

^d Malum nihil est.] III. Philosophia addit, malum nihil esse quod Deus, qui hic dicitur mens omnipotens, malum facere non possit. Scilicet philosophis distinguitur materia et forma mali. Materia est ipsa voluntas sive potius mens volens, quæ certe aliquid est: forma vero, uti loquuntur, est privatio sive negatio; hoc est ipsa voluntas quatenus non tendit ad Deum, ad quem debet tendere. Nemo ergo, inquit S. Aug. l. xii de Civ. Dei, cap. 7, quarat efficientem causam malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: quia nec illa effectio est sed defectio, deficiens namque ab eo quod summe est, ad id quod minus est, hoc est incipere habere voluntatem malam. Causas porro defectionum istarum, cum efficientes non sint, ut dixi, sed deficientes, velle invenire, tale est ac si quispiam velit videre tenebras vel audire silentium.

^e Inextricabilem labyrinthum.] Labyrinthus locus est tantis viarum ambagibus inflexus, ut altera alteram excipiente, ingressus egredi nescias: unde vocatur inextricabilis, quod in eum si quis impropere, sine glomere lini exitum invenire nequeat. Similitudine autem hinc accepta; oratio aut quælibet alia res, unde sese expedit sit difficillimum, vocari solet, ut nunc oratio philosophica vocatur, labyrinthus inextricabilis.

summum bonum esse dicebas, quam in summo Deo sitam loquebare : ipsum quoque Deum summum esse bonum, plenamque beatitudinem disserebas : ex quo neminem beatum fore, nisi qui pariter Deus esset, quasi minusculum dabas. Rursus ipsam boni formam, Dei ac beatitudinis (15) loquebaris esse substantiam : ipsumque unum id ipsum esse bonum dicebas, quod ab omni rerum natura peteretur : Deum quoque bonitatis gubernaculis universitatem regere disputabas, volentiaque cuncta ^a parere, nec ullam mali esse naturam : atque hæc nullis extrinsecus sumptis, sed altero ^b ex altero fidem trahente, insitis, domesticisque probationibus 249 explicabas. Tum illa, Minime, inquit, ludimus ; remque omnium maximam Dei munere, quem dudum deprecabamur, exegimus. Ea est enim divinæ forma substantiæ, ut neque in externa dilabatur, nec in se externum aliquid ipsa suscipiat ; sed, sicut de ea Parmenides (5) ait : *ἡ ἀνθρώπων ἐν κύκλῳ σφαῖρας ἐναλίγκιον ὄγκῳ*, rerum orbem mobilem rotat, dum se immobilem ipsa conservat. Quod si rationes quoque non extra petitis, sed intra rei, quam tractabamus, ambitum collocatas agitavimus, nihil est quod admirare, cum Platone ^d sanciente didiceris, cognatos, de quibus

A loquimur, rebus oportere (10) esse sermones.

250 METRUM XII.

ARGUMENTUM. — *Quam primum habes summi boni notitiam felix, inquit Philosophia, hanc infelix amittis, inspecta terra : sicut Orpheus, conversis ad inferos luminibus, conjugem carmine emptam perdidit.*

Felix, qui potuit boni
Fontem visere lucidum :
Felix, qui potuit gravis
Terræ solvere vincula.

5 251 Quondam funera conjugis

Vates Threicius gemens,
Postquam flebilibus modis
Silvas currere mobiles,
Amnes stare coegerat,

B 10 Junxitque intrepidum latus

Sævis cerva leonibus,
Nec visum timuit lepus
Jam cantu placidum canem,
Cum flagrantior intima

15 Fervor pectoris ureret,

Nec qui cuncta subegerant,
Mulcerent dominum modi,

INTERPRETATIO.

^a Obedire.

^b Alterum probante.

^c Divinum numen est simile molis sphaeræ undique rotundæ.

^d In *Timeo*, ubi sermones, inquit, iis rebus, quarum nuntii et interpretes sunt, cognatione atque affinitate quadam convenient.

NOTÆ.

¹ *ἡ ἀνθρώπων, etc.*] Hoc est, divinum numen est simile molis sphaeræ undique rotundæ ; ut sicut huic sphaeræ, sic Deo nihil possit addi vel detrahi, illæsa ejus natura, et idea.

² Quod dicitur *Glyconium*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet spondeum et duos dactylos habet.

¹ et ². *Felix qui potuit boni fontem visere lucidum.*] Id est, *Deum*. Primum enim Deus est *fontis boni* : quandoquidem ex dictis Deus est summum bonum. Deinde *fontis ille boni Deus*, est *lucidus* sive lumen emittens : Deus enim non cognoscitur nisi lumine, quod Deus ipse menti cognoscenti dedit. Postremo *felix* est, qui notione Dei præditus est : quia notio illa Dei aut felicitas est aut saltem origo cujuscumque cogitationis, in qua felicitas versari possit : cum felicitas sit cogitatio mentis Deo sive summo bono constanter adhærentis : unde

³ et ⁴. *Felix qui potuit gravis terræ solvere vincula.*] Id est *corporis humani*. Primum enim corpus humanum *terra* est, quod ex terra tanquam ex sua materia factum fuerit, *Eceli. x. Quid superbit terra et cinis* ? Deinde idem corpus est *grave*, quod suo pondere mentem ad ima deprimat, *Sapientiæ ix. Corpus quod corrumpitur, aggravat animam*. Præterea sua sunt corporis istius vincula, quibus mentem constringat, videlicet perturbationes, ad *Roman. vii. Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* ? Denique nemo ante *felix*, quam hæc vincula solverit : siquidem prædicta Dei cogitatio, in qua felicitas versatur, his vinculis veluti totidem contrariis impeditur, *Sapientiæ ix : Terrena inhabitatio deprimat sensum multa cogitantem*.

⁶. *Vates Threicius.* | *Orpheus Thrax*. Hic Apollinis *Calliopes* filius, *tyram* a patre Apolline, aut a Mer-

curio acceptam ita suaviter impellebat, illius ut cantus silvas et saxa movere ; fluminum cursum inhibere ; ferasque reddere mitiores dictos fuerit. Euridicem habuit uxorem, quæ cum Aristæum illius amore captum per avia fugeret, serpentis morsu læsa interijt, quod maritus agerime ferens inferos adiit, infernosque tyrannos suo carmine ita demulsit, ut illi uxorem reddiderint, ea tamen lege, ut Orpheus non prius intueretur uxorem, quam ad superos redissent : quam legem cum Orpheus nimio amore correptus non observasset, Euridice iterum mortua ad inferos rediit. Hæc fabula nunc eleganter describitur : sed a Virgilio prius descripta fuerat *iv Georg.*, v. 454 et seqq. Hic Orpheus dicitur suis carminibus vicisse primum corpora, deinde mentes : corpora quidem tam inanimata, quorum quietem motu, et motum quiete mutavit, quam animata, nimirum bestias, quibus ut crudelibus mansuetudinem, sic timidis inspiravit generositatem ; mentes vero infernas.

¹⁶. *Nec qui cuncta subegerant, mulcerent dominum modi.*] Hoc est : carmina quæ omnia vicebant, non vincebant ipsum Orpheum horum carminum auctorem : sive quia major erat illius dolor, sive etiam quia, ut loquuntur philosophi : *Ab assuetis non fit passio*. Scilicet nullum corpus sentimus, nisi quatenus hoc, organum sensiferum, vel potius quasdam hujus organi particulas movet. Corpora autem, quæ rarius sensui obijciuntur, hanc prædicto organo mutationem inferre possunt : quæ vero sensui sunt obvia, hæc organi ejusdem particulas a primo concursu, eo omni quo potuerunt, modo ita mutaverunt, ut solas resistentes, quarum ope nequaquam sentimus, particulas reliquerint : hinc nativum cordis nostri calorem, nostrique corporis, imo et vestis consueta pondus sensu non percipimus.

- 252** Immiteis superos querens,
Infernas adiit domos.
20 Illic blanda sonantibus
Chordis carmina temperans,
Quidquid præcipuis deæ
Matris fontibus hauserat,
Quod luctus dabat impotens,
23 Quod luctum geminans amor,
Deflet, Tænara commovens,
Et dulci veniam prece
253 Umbrarum dominos rogat.
Stupet tergeminus novo

- A** **30** Captus carmine janitor.
Quæ sotes agitant metu
Ultrices scelorum deæ
Jam mœstæ lacrymis madent.
Non Ixionium caput
35 Velox præcipitat rota,
Et longa site perditus
Spernit flumina Tantalus.
Vultur dum satur est modis,
Non traxit Tityi jecur.
40 **254** Tandem, vincimur, arbiter
Umbrarum miserans ait :

INTERPRETATIO.

tunc placatum eodem carmine, cum flamma amoris ardentior consumeret interiora præcordia hujus vatis, nec carmina, quæ vicerant omnia, pacarent auctorem suum, hic questus superos crudeles, penetravit aedes infernas. Illic componens cantus suos cum fidibus citharæ blandæ sonantibus promittit gemens quidquid hauserat ex fontibus præstantibus divinæ Calliopes suæ matris, et quidquid dolor effrenatus amorque dolorem duplicans suppeditabat, excitans aditum inferorum, oratque sua-

B vi poscit veniam a principibus tenebrarum. Tum Cerberus ostiarius triceps, captus cantu inaudito admiratur, Deæ vindices criminum, quæ timore concutunt nocentes, tristes humet flentibus. Rota præceps non rapit caput Ixionis, Tantalusque siti longa confectus temerit aquas. Vultur carmine satiatum non lanivus jecur Tityi. Denique tyrannus inferorum misertus dicit: superamus! damus marito sociam uxorem acquisitam suo cantu: at conditio restringat munera; ne scilicet licent illi con-

NOTÆ.

18 et 19. *Immities superos querens infernas adiit domos.* Poetæ ponunt duplex genus deorum, superos scilicet et inferos, quorum si priores videant inexorabiles, ad posteriores confugiunt. Virg. vii *Æneid.*, v. 312 :

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

Ita finxit hic vates : sed ad maiorem sequentium intelligentiam, necesse est novisse quomodo inferi describantur a poetis : sic autem describuntur a Virgilio, vi *Æn.*, v. 275, 1° ante ipsum inferorum vestibulum et in primo aditu luctus et curæ vindices jacent, habitantque morbi, senectus, metus, fames, egestas, mors, labor, somnus frater mortis, mala mentis gaudia, bellum, furie et discordia; 2° in medio eorumdem vestibulo ulmus magna et umbrosa explicat ramos et frondes, sub quibus inania sunt somnia; 3° ad portas eorumdem stabulant Centauri, Scyllæ bifformes, Briareus centum manibus instructus, Hydra Lernæ bellua, Chimæra ignivoma, Gorgones, Harpyæ, et umbra triciporis Geryonis; 4° inde incipit iter ad Acherontem fluvium, qui in Cocytum arenas exonerat : has fluminis aquas servat vector Charon, senex quidem, sed crudus adhuc, qui relictis inhumatis, sepultos transportat; 5° trans fluvium canis est triceps, dictus Cerberus quasi *χοσάβορος*, *carnivorus*; 6° undique occurrunt qui dignas criminibus poenas luunt : ut Tityus, qui quod Latonæ vim parasset, ab Apolline sagittis interfectus, et ab vulture, renatis fibris, æternum corroditur : Ixion, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ alligatus perpetuo convertitur : Pirithous, qui quod Proserpinam ex inferis rapere voluerit, tum timore saxi imminentis, cum fame mediis in epulis conficitur : Sisyphus, qui latrocinii infamis saxum ingens volvit, etc.

20. Blanda sonantibus. Blanda sonans dicitur; sicut a Virgil. ix *Æn.*, v. 125, dicitur *rauca sonans*, intelligendo negotia, modo loquendi auctoribus, sed præsertim poetis usitato; vocatur *ellipsis*.

22. Præcipuis deæ matris fontibus. Calliopes, quæ habetur, 1° dea, 2° mater Orphei, 3° regina musarum, quibus fontes Castalii sunt sacri.

24. Luctus impotens. Quod mentem impotentem reddat : sic lætitia a Cicerone, v. Tusc., vocatur impotens.

26. Tænara commovens. Aditum inferorum : nam *Tænarus*, vel *Tanarum*, unde *plural*. *Tænara*, quod-

dam est Peloponnesi promontorium, quo Messeniacus a Laconico sinu dividitur. Hic non solum urbs et sinus, sed antrum etiam, quod aditum inferorum fabulantur, hoc eodem nomine donantur. Unde Virg. iv *Georg.*, v. 467, de ipso Orpheo locutus canit :

Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adiit, regemque tremendum
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.

C **28. Umbrarum dominos.]** Principes inferorum : sive quia hic nihil est luminis, sive etiam quia dominantur mentibus defunctis, quæ non raro dicuntur *umbræ*.

29. Tergeminus janitor.] Cerberus canis, qui, inquit Apuleius, l. vi *Metam.*, prægrandis trijugo et satia amplo capite præditus, et ante ipsum limen et atra atria Proserpinæ semper excubans serrat vacuum Ditis domum.

32. Ultrices scelorum deæ.] Vulgo *Eumenides*, *αἰσχρογαστρῶν*, quod minime benevolæ sint : *εὐμενῶν* enim *benevolam* significat : sic *Parcæ* vocantur, quod minime parcant.

33. Jam mœstæ lacrymis madent.] Usque adeo magna est vis carminum Orphei; utpote quibus *Eumenides* flecti nesciæ, tanta commiseratione commoventur, ut illis plurimæ lacrymæ manare videantur : sic sistitur Ixionis rota : sic. Tantalus famis sitisque oblitus nec poma carpere, nec aquas potare curat : sic vultur non vellicat jecur Tityi.

D **34. Non Ixionium caput.]** De Ixionis supplicio jam diximus. Ovidius :

Voluit Ixion et se sequiturque fugitque.

36. Site.] Pro siti : sicut dicitur *mare pro mari* : ait mare vates : dubito utrum alius Latine sciens dixerit *site* : quamquam legatur *vespere et vesperi* ; *tempore et tempore* ; *luce et luci* ; *igne et igni* in *ablativo*.

37. Tantalus.] Tantalus Agamemnonis et Menelai, qui propterea *Tantalidæ* dicuntur, avus, quod, inquit, filium membratim discerptum diis manducandum apposuerit, propositis pomis aquisque sibi inaccessis, fame sitique perpetuis cruciatur.

40. Arbiter umbrarum.] Pluto. Saturnus enim ex Ope conjuge tres habuit filios, nempe Jovem, Neptunum et Plutonem, qui mundi imperium partiti sunt : Jovi cæli, Neptuno maris, Plutoni inferorum imperium obigit.

Donamus comitem vire
 Emptam carmine conjugem :
 Sed lex dona coerceat,
 45 Ne, dum Tartara liquarit,
 Fas sit lumina flectere.
 Quis legem det amantibus ?
 Major lex amor est sibi.
 Heu ! noctis prope terminos
 50 Orpheus Euridicen suam

A

Vidit, perdidit, occidit.
 Vos hæc fabula respicit,
 Quicunque in superum diem
 Mentem ducere quæritis.
 55 Nam qui tartareum in specus
 Victus lumina flexerit,
 Quidquid præcipuum trahit,
 Perdit, dum videt inferos.

INTERPRETATIO.

vertere oculos, postquam egressus fuerit ex inferis. Quis imponat legem amantibus ? amor ipse sibi est major lex. Heu ! non procul a finibus umbrarum Orpheus viz respexit suam uxorem Euridicen, cum illam amisit extinctam. Hæc fabula spectat vos, quicunque vultis

attollere animum ad Deum supremum lumen : quicunque enim fatiscens converterit oculos ad infernas cavernas, hic dum respicit loca inferna, amittit quidquid habet præcipuum cogitationis.

NOTÆ.

41. *Lex dona coerceat.* Princeps tenebrarum nihil voluptatis concedit, nisi sub conditionibus, quæ aut non possunt, aut non debent impleri. Sic Matth. iv Christo ostendit omnia regna mundi et gloriam eorum, et dixit : Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.

52. *Vos hæc fabula respicit.* Fabula est exemplum fictum ad persuadendam veritatem : propterea, auctore Varrone, theologia antiquis, alia erat physica, alia fabulosa : illa naturalibus, hæc commentitiis effectis, quod de diis credendum videbatur, persuadebat. Nimirum quanto obscurior et inventu difficilior veritas his velata, tanto magis inventa placet, huicque

B propterea ardentius mens adhæret : 255 hinc in sacro textu frequentes sunt *parabolæ* apologis similes : hinc Horatius l. i Satyr., sat. 1 :

Tantalus a labris sitiens fugientia capat
 Flumina. Quid rides ? mutato nomine de te
 Fabula narratur : congestis undique saccis
 Indormis inhians, et tanquam parcere sacris
 Cogitis, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Ut ergo Orpheus, dum inferos respicit, perdit conjugem, qua empta videbatur felix ; sic præcipiti rerum caducarum cogitatione, ipsa summi boni cogitatio aut exstinguitur, aut extinctæ similis obscuratur.

LIBER QUARTUS.

256 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — Boetium mirantem, quod Deo mundum regente non solum mala sint et impunita, sed virtus et præmiis careat, et sceleratorum pedibus subjecta calcetur, docet Philosophia, nec vitia sine penis, nec virtutem sine præmio esse.

Hæc cum Philosophia, ^a dignitate vultus, et oris gravitate servata, leniter suaviterque cecinisset, tum ego, nondum ^a penitus insiti mæroris oblitus, intentionem dicere adhuc aliquid parantis ^b abrupti. 257 Et o, inquam, ^c veri prævia luminis ^c, quæ usque adhuc tua fudit oratio, ^d cum sui ^d speculatione

C divina, tum tuis rationibus invicta patuerunt ; eaque mihi, et si ob injuriæ dolorem nuper oblita, non tamen antehac prorsus ignorata dixisti. Sed ea ipsa est vel maxima ^a nostri (5) causa mæroris, quod cum rerum bonus rector existat, vel esse omnino mala possint, vel impunita prætereant. Quod solum quanta dignum sit admiratione, profecto consideras. At huic aliud majus adjungitur : nam imperante florenteque nequitia, virtus non solum præmiis caret, verum etiam sceleratorum pedibus subjecta calcatur, et in locum (10) facinorum supplicia luit. Quæ fieri ^a in

INTERPRETATIO.

^a Interior.

^b Interpellavi.

^c Philosophia.

^d Et clara et certa.

NOTÆ.

^a *Dignitate vultus et oris gravitate servata.* Cum enim homo suas significaturus cogitationes, non modo lingua, sed etiam oculis, fronte, nutu, gestu, cæterisque ejusmodi sic loquatur, ut pro diversis horum omnium modis diversas et loquentis sui significet, et audientis alterius excitet cogitationes ; propterea Philosophia humanam formam induta aptis illis signis veritatem feliciter persuadeat, in quo differt a *musis poeticis*, quas supra vocavit *meretriculas usque in exitium dulces*, quæque quod alio vultu loquantur, alias etiam commovent in auditoribus cogitationes.

^b *Veri prævia luminis.* Philosophia, quæ quod sit cognitio clara et distincta adeoque errori non obnoxia, ipsa verum lumen est ; sed quod attendenti lumen luminis sit origo, propterea eadem Philosophia dicitur *veri luminis prævia*, Nisi dicas, verum lumen

D hic appellari illud, quo mens sperat, ruptis ipsius corporis nexibus, aliquando frui : hoc enim lumen lumine philosophico prævenitur.

^c *Speculatione.* Speculatio, vox minus Latina videtur.

^a *Nostri causa mæroris.* Ut summa animi lætitia perfunditur ille, qui ex quibusdam principiis positis, conclusiones, quas aliunde scit esse verissimas, improviso colligit ; sic tristitia afficitur, qui quod experientia probatur, cum suis non potest conciliare principiis : ut enim prius a lumine, quod amamus ; sic posterius a tenebris, quas odio habemus, oritur.

^b *In regno scientis.* Si Deus non sciret omnia ; aut si sciens, non posset omnia ; aut si sciens et potens, sola bona non vellet, nihil mirum, quod mala essent : hæc enim aut scientiam præterire, aut potentiam sp-

regno scientis omnia, potentis omnia, sed bona tantummodo volentis Dei, nemo satis potest nec admirari, nec conqueri. Tum illa ^a, Et ¹ esset, inquit, infiniti ^b stuporis, omnibusque horribilibus monstris, si, uti tu existimas, in tanti veluti patrisfamilias dispositissima domo, vilia vasa colerentur, (15) pretiosa sordescerent : ² sed non ita est. **258** Nam si ea quæ paulo ante conclusa sunt, ^c inconvulsa servantur, ³ ipso, de cujus nunc regno loquimur, auctore cognosces, semper quidem potentes bonos esse, malos vero abjectos semper atque imbecilles ; nec sine pœna unquam esse vitia, nec sine præmio virtutes ; (5) bonis felicia, malis semper infortunata contingere, multaque id genus, quæ sopitis querelis firma te soliditate corroborent. Et quoniam veræ formam beati-

^a Philosophia.

^b Summæ admirationis.

^c Constant.

^d Jam.

^e In patriam celestem.

perare, aut voluntatem divinam consequi viderentur ; sed quod Deus nec ignarus, nec impotens mala, quæ odio habet, permittat, hoc mirum.

¹ *Esset infiniti stuporis.* Stupor est vehemens admiratio, qua qui afficitur, hic spiritibus cohibitis, voce motique omni, instar stipitis vel trunci privatur. Virgil. II Æn., v. 774 :

Obstupui steteruntque comæ et vox faucibus hæsit.

Cui favet interpretatio nominis : stupor enim et stappere a stipes videtur dici : unde in antiquis Virgilii, Horatii, Terentii, aliorumque libris legebatur *stipes*, et *obstupuit*.

² *Sed non ita est.* Nam virtus nunquam est sine suo præmio, nec vitium sine suo supplicio, sicut ex dictis manifestum est.

³ *Ipsa, de cujus regno loquimur, auctore.* Deo docente : tum autem Deus hominem docet, cum mente præiudiciis exuta, ipsæ duntaxat mentis cogitationes attentius considerantur ; quod ut solus Deus tunc interrogatur, sic solus menti interroganti respondeat.

⁴ *Viam tibi, quæ te domum revehat, ostendam.* Homini cognoscenti suum ultimum finem, nihil superest quam ut cognoscat modum, quo ad ejusmodi finem pervenire possit : Matth. vi : *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus.* Quare cum Philosophia jam docuerit ultimum hominis finem, instituti ejus ratio postulat, ut de modo hujus finis consequendi tractet : quod nunc vocatur *via*, quæ domum revehat : propterea promittit pennas.

⁵ *Pennas affigam.* Cogitationes videlicet, quibus si mens bene utatur, eadem his veluti pennis, hinc quidem præiudicia veritati contraria fugare, inde vero ad veritatem ipsam pervenire poterit.

⁶ *Sospes.* Salvus et incolumis : Sospes enim dicitur, qui vires sint quolibet meandi et remeandi.

⁷ *Meo ductu, mea semita, meis vehiculis.* Philosophica cognitio recte dicitur *dux*, semita et vehiculum, quibus homo sospes ad Deum, unde egressus fuit, regreditur. Est quidem *dux*, quia hac utpote ingenita præeunte mens ad iudicandum ducitur. Est *semita*, quia sicut in ea clare et distincte comprehensum, sic iudicandum. Est *vehiculum*, quia hac mens veluti constricta ita rapitur, ut penes eam non sit contrarium sentire. Propterea eadem Philosophia nunc canit.

⁸ Carmen constans ex duplici genere versuum aliteriorum, quorum prior dactylicus quatuor primos

tudinis me ^d dudum monstrante vidisti, quo etiam sita sit agnovisti, decursis omnibus, quæ præmittere necessarium puto, ^e viam tibi, quæ te ^e domum revehat, ostendam. ⁸ Pennas (10) etiam tuæ menti, quibus se in altum tollere possit, affigam, ut perturbatione depulsa, ^e sospes in patriam, ⁷ meo ductu, mea semita, meis vehiculis revertaris.

259 METRUM PRIMUM.

ARGUMENTUM.— *Me juvante, inquit Philosophia, mens humana res omnes creatas transcendens pervenit ad Deum ; quo cognito, conversa ad terras hic videt etiam principes exulare.*

Sunt etenim pennæ volucres mihi,

Quæ celsa conscendant poli :

Quas sibi cum velox mens induit,

260 Terras perosa despiciit,

INTERPRETATIO.

^B *Nam ego habeo alas ceteras, quæ ascendant loca sublimia cæli, quas ubi mens prompta sociavit sibi, hæc odio habens terras, eas contemnit ; transcendit orbem aeris vasti ; cernit nubes post se ; et transgreditur fastigium ignis, quæ calet motu rapido ætheris ; quoadusque*

NOTÆ.

versus heroici pedes habet ; posterior iambicus quatuor pariter pedes, sæpe locis imparibus spondeos, paribus iambos.

¹ *Sunt pennæ mihi.* Pennæ, sunt avium partes, quibus aves in aera subvectæ suæ repetunt loca : unde propter quamdam similitudinem pennæ tribuuntur sagittis, navibus, et cæteris ejusmodi corporibus, quæ æqualis veluti ponderibus rectius moventur. Sic ergo clare distinctæque notiones, dicuntur philosophicæ pennæ, quod his veluti librata Philosophia rectius a terris ad cælum, ex quo orta est, regreditur.

² *Volucres.* Volucer a volatu dicitur : quare ut volatus motus est velox, sic volucer idem est, quod velox sive celer : quomodo Tullius pro Plancio ; nihil tam volucres, inquit, quam maledictum : nihil facilius emittitur ; nihil certius excipitur ; nihil latius dissipatur. Virg. Æn. v, v. 242 :

Ille noto citius volucrique sagitta

Ad terram fugit, et portu se condidit alto.

Cum igitur prædictæ Philosophicæ cogitationes tam celeres sint, ut vel celerimus corporis motus cum illis collatus, tardissimus sit, propterea non immerito dicuntur pennæ volucres.

³ *Celsa poli.* Celsa poli nunc dicuntur, sicut a Virgilio convexa cæli ; ab Horatio acuta belli ; a Lucretio aperta cæli, serena cæli, abdita terra, intelligendo loca sive spacia. Pennæ autem philosophicæ, in hoc omnibus avium pennis fortiores, ad summum usque cæli verticem, quatenus hic a Philosophia cognoscitur, pertingunt.

⁴ *Velox mens induit.* Mens quidem humana velox est : quia quo momento veluti extra se rapta ad terras, ad maria, ad cælum ipsum dissitissimum pervenit, eodem ad se regressa cogitationem sibi insitam contemplatur, ita ut hujus suæ circuitionis ne menti quidem ipsi liceat initium, progressum et finem distinguere. In quo mens humana ita divinam videtur exprimere, ut inde veteres collegerint mentem humanam et a Deo ortam, et instar Dei immortalæ esse. At eadem mens induit pennas philosophicas, clare et distincte cognoscendo.

⁵ *Terras perosa despiciit.* Continuat translatam loquendi ratio : ut sicut aves volando a terris recedunt ; sic mens pennis philosophicis instructa intelligatur terras exosa despiciere. Nec abs re : nam quo magis mens terris adhæret, eo crassioribus involuta tene-

- 5 Aeris immensi superat globum,
Nubesque post tergum videt;
Quique agili motu calet ætheris,
Transcendit ignis verticem,
Donec in astriferas surgat domos,
10 **261** Phœboque conjungat vias,
Aut comitetur iter gelidi senis,
Miles corusci sideris,

ascendat ad orbés stellatos, et jungat suum iter cum sole eunte, aut comitetur viam Saturni senis frigidī, aut fiat veluti miles Martis astri splendidi, aut repetat orbem cuiuscunque stellæ, quæ nox coruscans distinguitur; ac postquam successerit ridisse corpora inferiora, deserat supremum hoc cælum, conculetque loca

INTERPRETATIO.

- A Vel quocunque micans nox pingitur,
Recurrat astri circulum,
15 Atque ubi jam exhausti fuerit satis,
Polum relinquat extimum,
Dorsaque velocis premat ætheris
Compos verendi luminis.
262 Illic regum sceptrum dominus tenet,

convexa ætheris celerrimī, particeps lucis augustæ colendæque. Hic rex regum tenet sceptrum, et moderatur regimina mundi, immotusque gubernat currum mobilem, moderator præclarus rerum. Si tuum iter reportet te huc reversum, quam patriam nunc oblitus quæris, hæc, diceas, recorder, est mea patria: hinc ortus hic

NOTÆ.

bris minus apta est, quæ Deum auctorem suum contempletur.

5. *Aeris immensi superat globum.*] Aer quidem suis definitur limitibus: sed quoniam ita diffunditur, ejus et dimensio in nostro cerebro non distinctius, quam quælibet alia longe etiam majoris corporis amplitudo exprimitur, propterea nobis imaginantibus aer immensus habetur: at mens nostra, quæ plura concipere potest quam imaginari, ætherem, quo terra undequaque circumfunditur, in orbem diffusum sic cogitat, ut aliud ultra considerandum sibi proponat: unde sit ut eadem mens veluti post tergum relinquat nubes, quæ in aere, non secus ac naves in aquis, libratis hinc et inde ponderibus, sustententur.

8. *Transcendit ignis verticem.*] Si Philosophia hic agnoscat ignem, hic certe ignis multum differt ab eo quem Peripatetici vulgo aiunt *existere in concavo lune propter ordinem et bonum Universi*: nam hoc Peripateticorum elementum calore non afficitur, quod rarius sit: aut si incalescat, id motu non habet; aut si motu calefact, id a se potius, quam ab alio corpore moto obtinet. Cum tamen ille Philosophiæ ignis *agili motu ætheris calorem concipiat*. Quare hic ignis nihil fortaliud est quam pars ætheris, qui Ciceroni in l. de Nat. deor. nominatur: *ardor ultimus, estque tenuis, ac perlucens, et æquabili calore suffusus*: quo ætheris vertice considerato, prædicta mens altius evecta contempletur primum quidem planetas sole inferiores, postea ipsum solem, deinde planetas sole superiores; tum stellas fixas et tandem ipsum Deum, ut deinceps dicitur.

9. *Donec in astriferas surgat domos.*] I. Mens humana contempletur planetas Sole inferiores, cuiusmodi sunt Luna, Venus, Mercurius, et si qui alii illic fuerint planetæ: qui cum partes cœli stelliferi infimas, terræque vicinioras teneant, poterunt significari per nominatas astriferas domos. Nemo nescit, astrorum situs ab astronomis vocari domos.

Quid tibi prodest
Aeris tentasse domos animoque rotundum
Percurrisse polum?

10. *Phæboque conjungat vias.*] II. Eadem mens contempletur solem: sol enim, ut sæpius diximus, propter speciem nitoremque vocatur Phœbus: nam *φῶς, adject.*, idem quod *splendidus*. Via autem solis duplex, diurna una, quæ ab ortu ad occasum spatio viginti quatuor horarum absolvitur: altera annua, quæ auctore Tullio in l. de Nat. quinque diebus et quinquaginta et trecentis, quarta fere diei parte addita: quam utramque solis viam mens contemplata suas dicitur vias cum visis solaribus conjungere.

11. *Comitetur iter gelidi senis.*] III. Mens contemplatura planetas sole superiores, inspicit primo Saturnum, usque iter comitatur. Saturnus astronomis omnium planetarum altissimus, poetis vocatur *senex gelidus*: senex quidem, quod fingatur antiquissimus

deorum, et seni similis lento gradu feratur: *gens* vero, quod, utpote omnium planetarum altissimus, terras minimo calore afficiat: unde Cic. *Summa*, inquit, *Saturni stella refrigerat*. Iter denique Saturni in hoc versatur, quod suum circuitum absolvat triginta annis.

12. *Miles corusci sideris.*] Deinde ipsa mens Martem, alterum planetam sole superiorem contempletur, ipsiusque propterea *miles* nunc vocatur: Mars quippe, antiquis deus belli, quos habet comites, hi ejus milites appellantur. Mars porro dicitur *coruscum sidus*, quod Saturno magis splendeat: unde Tull. in l. de Nat.: *Summa*, inquit, *Saturni stella refrigerat, media Martis incendit*.

13. *Vel quocunque, etc.*] IV. Mens contempletur stellas fixas, quibus scilicet *nox micans* pingitur, earumque circuitus, sua pariter cogitatione circum-eundo, absolvit.

15. *Exhausti fuerit satis.*] Id est: ubi prædicta satis cogitata fuerint: Sic enim Cicero ad Qu. frat., *Exhaustus est*, inquit, *sermo hominum*: quasi dicat: *ea de re jam loqui est desitum*: sic etiam Virgil. in Georg., v. 597:

Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhausti satis est.

16. *Polum relinquat extimum, etc.*] V. Mens consideratis omnibus sideribus, et ipso etiam æthere veloci, quo sidera circumfusa, ut naves aquis, deferuntur, ascendit ad considerandum cælum quod vocant *empyreum*, quod præcipua sedes Dei vocatur, quodque cæteris commotis vulgo dicitur immotum: unde doctissimus noster Antonius Hætteus in epigrammate, cuius illud est argumentum:

At sola empyrei moles altissima cœli,
Sancta Dei divumque domus, vertiginis experts
Stat firma, et motu nunquam turbante fruatur;
Congrua nam ratio vult, alta ut pace fruatur,
Atque quiescentum, sedes immota quiescat.

D Deus, qui nunc appellatur *regum Dominus*, juxta illud Apoc. xix: *Rex regum et Dominus regnantium*; et *coruscus rerum arbiter*, ut a Seneca in Hercule fur., v. 204, vocatur *magnus Olympi rector et mundi arbiter*, hic perhibetur *sceptrum tenere, orbis habenas temperare, et volucrum currum stabilis regere*: quia quamvis Deus ubique sit, ubique agendo; Deus tamen, utpote qui peculiari modo agit in hoc cælo, peculiari etiam modo in hoc cælo videtur existere, Psal. cxlviii, *Confessio et gloria ejus super cælum et terram*. Quin etiam ipse Aristoteles l. de Mundo: *Summam*, inquit, *et primam sedem mundi sortitus est Deus*. Hæc est nostræ mentis patria, adeo ut vel ipsi reges, quatenus hi in terris habitant, *exules haberi possint*: sicut hic dicitur.

19. *Sceptrum.*] Sceptrum, ipsa nominis origine, est baculus sive virga regalis: unde signo pro re significata posito, sceptrum idem est quod imperium homi-

- 20 Orbisque habenas temperat,
Et volucrem curram stabilis regit,
Rerum coruscus arbiter,
Huc te si reducem referat via,
Quam nunc requiris immemor,
25 Hæc dices, memini, patria est mihi,
Hinc ortus, hic sistam gradum.
Quod si terrarum placeat tibi
Noctem relictam visere,
263 Quos miseri torvos populi timent,
30 Cernes tyrannos exsules.

264 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Ex prædictis Philosophia demonstrat, et probos potentes, et improbos impotentes esse.*

Tum ego, ^a papæ, inquam, ^a ut magna promittis! nec dubito quin possis efficere: tu modo quem excita-
veris, ne ^b moreris. ^c Primum igitur, inquit, bonis semper adesse potentiam, malos cunctis viribus esse desertos, agnoscas licebit: quorum alterum demonstratur (5) ex altero. Nam cum bonum malumque contraria sint, si bonum potens esse constituerit, liquet imbecillitas mali: at si fragilitas clarescat mali, boni firmitas nota est. Sed uti nostræ sententiæ, fides abundantior sit, alterutro calle procedam, nunc hinc, nunc inde proposita confirmans. ^d Duo sunt, quibus omnis humanorum (10) actuum constat effectus; voluntas scilicet, ac potestas: quorum si alterutrum desit, nihil est quod explicari queat. Deficiente etenim voluntate, ne aggreditur quidem quisque quod non vult: at si potestas absit, voluntas

A frustra sit. Quo fit; ut si quem videas adipisci velle, quod minime adipiscatur, huic obtinendi quod voluerit, defuisse ^e valentiam (15) dubitare non possis. Perspicuum est, inquam, nec ullo modo negari potest. Quem vero effecisse quod voluerit, videas, num etiam potuisse dubitabis? Minime. Quod vero quisque potest, in eo validus; quod vero non potest, in hoc imbecillus esse censendus est. 265 Fateor, inquam. Meministine igitur, inquit, superioribus rationibus esse collectum, intentionem omnem voluntatis humanæ, quæ diversis studiis agitur, ad beatitudinem festinare? Memini, inquam, id quoque esse demonstratum. Num recordaris beatitudinem ipsum esse bonum, (5) eoque modo cum beatitudo petitur, ab omnibus desiderari bonum? Minime, inquam, recordor, quoniam id memoriæ fixum teneo. Omnes igitur homines boni pariter, ac mali, indiscreta intentione ad bonum pervenire nituntur? Ita, inquam, consequens est. Sed certum est, adeptione boni, bonos fieri. Certum. Adipiscuntur (10) igitur boni, quod appetunt? Sic videtur. Mali vero si adipiscerentur, quod appetunt bonum, mali esse non possent. Ita est. Cum igitur utrique bonum petant, sed hi quidem adipiscantur illi vero minime; non dubium est bonos quidem potentes esse, qui vero mali sunt, imbecilles. Quisquis, inquam, dubitat, nec rerum (15) naturam, nec consequentiam potest considerare rationum. ^d Rursus inquit: Si duo sint, quibus idem ^d secundum naturam propositum sit, eorumque unus naturali officio idipsum agat atque perficiat; alter

INTERPRETATIO.

quiescam. Ex qua sede si volueris convertere oculos ad C
tenebras terrarum, quas deseruisti, videbis tyrannos,
quos gentes afflictæ metuunt sibi insensos, ex hac patria
ejectos exsulare.

^a Quanta.

^b Retardes.

^c Potestatem.

^d Ex instinctu naturæ.

NOTÆ.

nis, a quo etiam ad Deum propter quamdam imperandi similitudinem transferitur.

20. *Orbis habenas.*] Similitudine sumpta ab equis, quos habenis huc illucque ad nutum flectimus: Deus quippe omnia sic regit, ut omnia, quocunque voluerit, moveantur.

21. *Volucrem curram.*] Auctor videtur speciatim intelligere omnem mobilis cæli orbem, generatim tamen universus mundus corporeus dici potest *volucrum curram*: quia cum mundus ille sit moles adeo conferta; nihil ut sit illius vacui, propterea nullus fit in mundo motus, quin inibi fiat materiæ motus circuitus.

29 et 30. *Torvos tyrannos.*] Torvus, a torquendo dictus, ille est qui vultu vel potius oculis tortis interiorum furoris motum ita significat, ut timentibus sit terribilis: hinc taurus præsertim torvus habetur, quod animal illud sæpius hanc formam induat. Virg. Georg. III: *Optima torvæ forma bovis.* Porro cum exsul, sive ut nonnulli scribunt, exsol dicatur quasi ex solo sive patria pulsus, cumque tyranni in terris habitantes ex solo sive potius cælo, patria sua veluti expulsi sint, ideo videri possunt exsules. Ad Hebr. XIII: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.*

^a *Papæ.*] *Papæ*, sive ut loquitur Plautus *babæ*, est interfectio hominis mira subito accipientis; quod, ut conficimus, hæc voces primæ sint, quas pueri omnia ut ignarantes sic admirantes proferre soleant,

^a *Primum igitur, etc.*] Philosophia proponit quod sibi in hac oratione probandum incumbit, videlicet et probos potentes et improbos impotentes: id autem probat triplici argumentorum genere, quæ contrahere conabimur.

^b *Duo sunt, etc.*] I. Argumenti genus. Quicumque homo id adipiscitur quod vult, is potens est: quicumque vero vult aliquid, quod non adipiscitur, is est impotens: quod effectus humanus, unde quis iudicatur esse vel non esse potens, necessitudinem habeat cum voluntate et potestate, quarum utraque est in primo, et altera tantum in secundo illo homine. Atqui homo probus id adipiscitur quod vult: improbus vero quod vult non adipiscitur: cum uterque suam velit beatitudinem, quam probus, non improbus adipiscitur: siquidem ut bonus non dicitur nisi adeptione boni summi, ita malus non dicitur nisi privatione ejusdem boni.

^c *Rursus si duo sint, etc.*] II. Argumenti genus. Ex duobus, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est aliquo tendere, si alterum officio parens, illuc tendat; alterum ab officio decedens aut moretur, aut certe alio deflectat, prius potens, posterius impotens haberi debet: cum enim potentia nihil sit aliud, quam instinctus ille ab auctore naturæ acceptus, potentia est pervenire, imbecillitas non pervenire quo Deus vocat: sic ex duobus hominibus, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est pedibus ambulare, si alter officio functus ambulet, alter

vero naturale illud officium minime administrare queat, alio vero modo, quam naturæ convenit, non quidem impleat propositum suum, (20) sed imitetur implentem; quemnam horum ^a valentiorum esse decernis? ^b Etsi conjecto, inquam, quid velis, ^c planius tamen audire desidero. Ambulandi, inquit, motum secundum naturam esse hominibus, num negabis? Minime, inquam. Ejusque rei pedum officium esse naturale num dubitas? Ne hoc quidem, inquam. Si quis igitur pedibus (25) incedere valens ambulet, aliusque, cui hoc naturale pedum desit officium, manibus nitens, ambulare conetur, quis horum jure valentior existimari potest? Contexe, inquam, cætera: nam quin naturalis officii potens, eo, qui idem nequeat, valentior sit, nullus ^d ambigit. **266** Sed summum, inquit, bonum, quod æque malis bonisque propositum, boni quidem naturali officio virtutum petunt: mali vero variam per cupiditatem, quod adipiscendi boni naturale officium non est, idem ipsum conantur adipisci. An tu aliter existimas? Minime, (5) inquam ^e nam etiam, quod est consequens, patet. Ex his enim quæ concesseram, bonos quidem potentes, malos vero esse necesse est imbecilles. Recte, inquit, præcurris, idque, uti medici sperare solent, indicium est erectæ jam, resistentisque naturæ. ^f Sed quoniam te ad intelligendum promptissimum esse conspicio, ^g crebras coacervabo rationes. (10) Vide enim quanta vitiosorum hominum pateat infirmitas, qui ne ad hoc quidem pervenire queunt, ad quod eos naturalis ducit, ac pene com-

A pellit intentio. Et quid? si hoc tam magno ac pene invicto præeuntis naturæ desererentur auxilio? Considera vero quanta sceleratos homines habet impotentia. Neque enim levia, aut ludicra (15) præmia petunt, quæ consequi atque obtinere non possunt: sed circa ipsam rerum summam, verticemque deficiunt, nec in eo miseris contingit effectus, quod solum dies, noctesque molliuntur: in qua re bonorum vires eminent. Sicut enim eum qui pedibus incedens, ad eum locum usque pervenire potuisset, quo nihil ulterius pervium jaceret incessui, (20) ambulandi potentissimum esse censeret: ita eum, qui expetendorum finem, quo nihil ultra est, apprehendit, potentissimum necesse est judices. Ex quo fit, ^h quod huic objacet, ut iidem scelesti, iidem viribus omnibus videantur esse deserti. **267** Cur enim relicta virtute vitia sectantur? ⁱ Inscitiane bonorum? sed quid ^j enervatus ignorantæ cæcitate? An sectanda noverunt? sed ^k transversos eos libido præcipitat, sic quoque intemperantia fragiles, qui ^l oblucri vitio nequeunt. ^m An scientes, volentesque bonum (5) deserunt, ad vitia deflectuntur? Sed hoc modo non solum potentes esse, sed omnino esse desinunt. Nam qui communem omnium, quæ sunt, finem relinquunt, pariter quoque esse desistant. Quod quidem cuipiam mirum forte videatur, ut malos, qui plures hominum sunt, eosdem non esse dicamus: sed ita sese res habet. Nam qui mali sunt, (10) eos malos esse non abnuo: sed, eosdem esse, pure atque simpliciter nego. Nam uti cadaver hominem mortuum

INTERPRETATIO.

^a Potentiorum.^b Quamvis conjectura assequor.^c Clarior.^d Dubitat.^e Quin.^f Frequentes.^g Econtrario.^h Infirmitas.ⁱ Resistere.

NOTÆ.

ab officio discedens aut quiescat aut manibus tantum nitens ambulet; prior potens, posterior imbecillis habendus est. Atqui ex bono et malo homine, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est ad summum bonum ea, quam Deus utrique ab ortu impressit, propensione tendere; bonus officio suo functus ad summum bonum tendit, malus vero a suo officio decedens aut gradum sistit, aut variis cupiditatibus abreptus ad bona caduca deflectit. Igitur bonus potens, malus vero imbecillis habeatur, necesse est.

¹ Sed quoniam te, etc.] Illi. Argumenti genus. Si quo spectet intentio, consideraveris, hinc quædam tam bonorum, quam malorum patebit infirmitas; sed malorum major. Utrorumque, inquam, patebit infirmitas: quoniam cum utrique ad summum bonum aspirant, huc neutri pervenire possunt, nisi præeunte, ducente, aut fere compellente intentione, magno illo ac pene invicto præeuntis naturæ vel potius Dei auxilio, quam intentionem a Deo ad Deum ipsum adipiscendum acceperunt: quo autem majori opus est auxilio ad progrediendum, eo minores videntur progrediendi vires. At major malorum patebit infirmitas: sicut enim ex duobus proficiscentibus ille potentior, qui incedens ad eum usque pervenit, ² eum, ultra quem progredi non licet; ille vero infirmior, qui ab eo, ad quem pervenire intendit, loco deflectens ex illum quidem attingit locum ad quem errore suo videbatur duci: ita boni, utpote qui ad

ultimum finem, compellente tamen Deo, accedunt, potentiores; mali vero, utpote qui, nihil obstante insita propensione, ab ultimo fine aberrantes ne hæc quidem attingunt bona, quibus noctes diesque inhiant, infirmiores sunt: quod attendenti ad causas hujusmodi erroris magis ac magis patebit: nam vel mali recedunt ab eo, quo insita illorum inclinatio ferre videtur, ignorance, vel perturbatione, vel scientia voluntateque.

³ Inscitiane? Seu boni veri, a quo recedunt; seu boni ementiti ad quod accedunt? sed ignorance, ut pote quæ nihil est, nihil infirmius. An.

⁴ Transversos eos libido præcipitat? Hoc est, an perturbatione? at hoc magnum est argumentum infirmioris mentis, quippe quæ mancipii corporis motibus victa obsequitur.

⁵ An scientes volentesque bonum deserunt, ad vitia deflectuntur? Sed hoc modo non solum potentes esse, sed omnino esse desinunt, non quidem quoad rem spectat: improbi enim illi semper ex mente et corpore, duabus rebus inter se conjunctis, constant: sed quoad modum attingit: cum enim Deus non minus sit finis ultimus mentis humanæ, quam ejusdem est prima causa; ut mens humana dicatur esse secundum modum, hæc ad Deum debet tendere ut notione, sic voluntaria propensione, quo modo improbi ad Deum non tendunt.

dixeris, simpliciter vero hominem appellare non possis : ita vitiosos, malos quidem esse concesserim, sed esse absolute nequeam confiteri. Est enim, quod ordinem retinet, servatque naturam : quod vero ab hac deficit, esse etiam, (15)^a quod in sua natura situm est, derelinquit. Sed possunt, inquit, mali : nec ego quidem negaverim ; sed hæc eorum potentia non a viribus, sed ab imbecillitate descendit. Possunt enim mala, quæ minime valerent, si in bonorum efficientia manere potuissent. Quæ possibilitas eos evidentiùs nihil posse, demonstrat.¹ Nam si, uti paulo ante (20) collegimus, malum nihil est, cum tantummodo possint, nihil **268** posse improbos liquet. Perspicuum est. Atque ut intelligas, quænam sit hujus potentiae vis, summo bono nihil potentius paulo ante definivimus. Ita est, inquam. Sed idem, inquit, facere malum nequit. Minime. Est igitur, inquit, aliquis, qui omnia posse homines (5) putet? Nisi qui insaniat, nemo. Atqui iidem possunt mala. Utinam quidem, inquam, non possent. Cum igitur, bonorum tantummodo potens, possit omnia ; non vero quæant omnia potentes etiam malorum : eosdem, qui mala possunt, minus posse manifestum est. Huc accedit, quod omnem potentiam inter expetenda numerandam, (10) omniaque expetenda referri ad bonum, velut ad quoddam naturæ suæ cacumen, ostendimus. Sed ^b patrandi sceleris possibilitas referri ad bonum non potest. Expetenda igitur non est. Atqui

A omnis potentia expetenda est. Liqueat igitur malorum possibilitatem non esse potentiam. Ex quibus omnibus bonorum quidem potentia, malorum vero (15) minime dubitabilis apparet infirmitas. Veramque illam e Platonis esse sententiam liquet, solos, quod desiderant, facere posse sapientes : improbi vero exercere quidem quod libeat, quod vero desiderant, explere non posse. Faciunt enim quælibet, dum per ea, quibus delectantur, id bonum, quod desiderant, se adepturos putant ; sed minime (20) adipiscuntur, quoniam ad beatitudinem^d probra non veniunt.

269 METRUM · II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia prædictam improborum infirmitatem exemplo confirmans, ostendit tyrannos sede, veste, armis, vultu, affectuque terribiles, quot perturbationibus, totidem dominis subditos opprimi.*

Quos vides sedere celsos

Solii culmine reges,

Purpura claros nitente,

Septos tristibus armis,

5 Ore torvo comminantes

Rabie cordis anhelos ;

Detrahat si quis superbis

Vani tegmina cultus,

Jam videbit intus arctas

10 Dominos ferre catenas.

270 Hinc enim libido versat

INTERPRETATIO.

^a Quoad potest.

^b Potentia peccandi.

^c In Gorgia et Alcibiade primo ; unde Boetius videtur sua hæc rationum momenta hausisse.

^d Quam tamen improbi, etiam peccando, expetunt.

¹ Nam si malum nihil est, etc.] Prædicta improborum infirmitas confirmari potest ex natura ipsius mali, ex potestate Dei, et ex appetitu ipsius hominis : 1° quidem ex natura ipsius mali : nam qui nihil potest, ille non potens sed potius impotens haberi debet : sed improbus nihil potest : quandoquidem malum, quod posse dicitur, ex dictis nihil est ; 2° ex potestate Dei : quia quidquid est potentiae, illud Deo convenit : siquidem Deus est summum bonum, quod supra probatum est esse omnipotens. Sed Deo non convenit, quod improborum est, posse malum : alioquin non esset summum bonum : igitur nihil est potentiae in malo adeoque nec in improbo homine, quatenus hic improbus est ; 3° ex appetitu ipsius hominis : nam quidquid habet rationem potentiae, illud habet rationem boni adeoque expeti potest, et ad summum bonum, cujus gratia expetuntur omnia, potest referri. Atqui patrandi sceleris facultas, qua sola gloriari potest improbus, nullam habet rationem boni, adeoque expeti non potest, nec ad summum bonum referri : ut cuique attendenti patet.

Quæ omnia confirmantur auctoritate Platonis, qui in Gorgia et Alcibiade maximam partem eorum, quæ in hac oratione dicta sunt, docuisse videtur.

² Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior ex quatuor trocheis, spondeo aliquando permutandis ; posterior ex tribus pedibus, nempe spondeo vel anapesto, dactylo et spondeo constat.

1 et 2. Quos vides reges.] Philosophia amplius probatura malos esse infirmos, ostendit etiam principes qui vulgo habentur fortissimi, in hoc impotentes,

NOTÆ.

C quod perturbationibus suis victi his subjiciantur : propterea eorumdem principum potestatem primum commendat ; deinde enumerat eorumdem perturbationes.

2. Solii culmine.] Primum regum potestas commendatur, 1° al. eorum sede, culmine solii ; 2° a vestibulis, purpura claris ; 3° ab armis sive satellitibus, septos tristibus armis ; 4° a vultu, ore torvo comminantes ; 5° ab affectu mentis, rabie cordis anhelos. Ubi nihil videtur notandum ; cum jam explicaverimus solum, purpuram, os torvum.

11. Hinc enim libido versat.] Deinde enumerantur perturbationes præcipue, quibus reges victi obsequuntur ; nimirum libido, ira, tristitia et spes, ab undecimo versu, ad decimum septimum.

1° Quidem nominatur libido, sive effrenata cupiditas : cum enim sola auctoritate naturæ legum, teste Tullio de Orat., doceamur domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates ; princeps, qui nullis credit se teneri legibus, libidini maxime obnoxius est. Hæc autem cupiditas nunc dicitur avidis venenis corda versare : quoniam sicut venenum corpus est, quod venas ingressum et circumfuso sanguine delatum ita discurrit, ut animam exstinguat, sic prædicta perturbatio menti infusa tandem aliquando bonam voluntatem, præcipuam ejusdem mentis vitam, fugat.

2° Nominatur ira, sive ut loquitur Tullius, libido puniendi ejus, qui videatur lassisse injuria, quia cum ejusmodi perturbatio ex opinione contemptus oriatur, cumque princeps, quanto major est, tanto facilius opinari possit se contemni, idcirco ira sæpius ob-

Avidis corda venenis,
Hinc flagellat ira mentem
Fluctus turbida tollens,
15 Mœror aut captos fatigat,
Aut spes lubrica torquet.
Ergo, cum caput tot unum
Cernas ferre tyrannos,
Non facit, quod optat, ipse
20 Dominus pressus iniquis.

271 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia addit probos præmiis, improbos suppliciiis ita affici intrinsecus, ut et probi in deos, et improbi in bestias convertantur.*

Videsne igitur ^a quanto in ^b cœno probra volvantur, qua probitas luce resplendat? in quo perspicuum est, nunquam bonis præmia, nunquam sua sceleribus deesse supplicia. ^c Rerum etenim quæ geruntur, illud propter quod unaquæque res geritur, ejusdem rei (5) præmium esse ^e non injuria videri potest: uti currenti in stadio, propter quam curritur, jacet præmium corona. Sed beatitudinem esse idem ipsum bonum, propter quod omnia geruntur, ostendimus. Est igitur humanis actibus ipsum bo-

INTERPRETATIO.

premi vinculis tenacibus: nam hinc cupiditas agitur illorum pectora morbis insatiabilibus, inde ira turbata verberat eorum mentem, excitans tumultus; nunc tristitia frangit victos, nunc spes incerta cruciat eosdem. Cum igitur, ut vides, unus princeps subjiçatur tot tyrannus affectibus, ipse vexatus dominis injustis, non agit quod vult.

- ^a O Boeti.
- ^b Luto.
- ^c Merito.
- ^d Participem.
- ^e Consecrarii.
- ^f Obscurabii.

C

NOTÆ.

noxius est. Atque hæc regis ira tanto majores fluctus tollit turbida; quanto major est irati auctoritas.

3° Nominatur tristitia sive mœror: quoniam perturbatio hæc est flebilis quædam ægritudo, orta ex malis, quæ nequeant repelli; unde eo major videtur esse in principe, quod suæ auctoritatis consensu facile credat sibi nulla accidere debere mala, quæ non possit fugare.

4° Nominatur spes, sive expectatio boni: quod enim rex divitiis subditisque stipatus, omnia se posse putes, spe facile afficitur.

17 et 18. Cum caput tot unum cernas ferre tyrannos. Cum videas, unum principem tot perturbationibus, veluti totidem tyrannis, subiecti.

19. Ipse. Cuidam videbitur dicendum ipsum; nempe quia videtur referri ad prædictum, caput: sed hæc est syllepsis, sive compositio sensus potius quam verborum: sicut dicitur Terentio: ubi est scelus qui me perdidit? Ciceroni: duo importuna prodigia, quos egestas: Horatio: daret ut catenis fatale monstrum, quæ generosius perire querens, etc.

¹ Rerum etenim quæ geruntur, etc.] I. Probi afficiuntur præmiis: quia cum præmium id dicatur honorarium, quo afficiebantur ii qui primi ac principes aliquid præclari gesserant (unde Scaligero pluribusque aliis præmium dicitur quasi præmium a præ et emere capio), ideoque illud propter quod unaquæque res geritur, ejusdem rei præmium esse, non injuria, videri potest: siquidem est honorarium quo actor victorque afficitur: sic currenti in stadio illa, propter quam curritur corona est præmium, quemadmodum S. Paulus I Cor. ix ait: *Quin stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit præmium.* Atqui viri probi id assequuntur, propter quod omnes homines tam probi quam improbi agunt: nimirum beatitudinem sive summum bonum: alioquin boni non essent: cum bonus non sit, qui careat bono.

A num, veluti præmium commune propositum. ² Atqui hoc a bonis non potest separari. Neque enim bonus (10) ultra jure vocabitur, qui careat bono; quare probos mores sua præmia non relinquunt. Quantum libet igitur sævant mali, sapienti tamen corona non decideret, non arescet. Neque enim probis animis proprium decus, aliena decerpit improbitas. Quod si extrinsecus accepto lætaretur, poterat hoc vel alius quispiam, vel ipse etiam, qui contulisset, 272 auferre. Sed quoniam id sua cuique probitas conferi, tum suo præmio carebit, cum probus esse desierit. Postremo cum omne præmium ideoque appetatur, quoniam bonum esse creditur, quis boni ^d compotem, præmii iudicet experitem? ³ At cuius præmii? omnium (5) pulcherrimi, maximeque. Memento etenim corollarii illius ^e, quod paulo ante præcipuum dedi, ac sic collige. Cum ipsum bonum beatitudo sit, bonos omnes eo ipso quod boni sint, fieri beatos liquet. Sed qui beati sunt, deos esse convenit. Est igitur præmium bonorum, quod nullus deterat dies, nullus minuatur potestas, nullius ^f succet (10) improbitas, deos fieri. Quæ cum ita sint, ⁴ de malorum quoque inseparabili pœna dubitare sa-

^a O Boeti.
^b Luto.
^c Merito.
^d Participem.
^e Consecrarii.
^f Obscurabii.

C

² Atqui hoc a bonis, etc.] II. Præmium, quo probi afficiuntur, est illis insitum: quia quod præmium versatur in cogitatione hominis, illud homini insitum credi potest: siquidem cogitatio est qualitas menti insita. Sed illud, quo probi afficiuntur, præmium versatur in cogitatione: alias præmium bonum non crederetur: cum nemo boni compotem, præmii iudicet expertem: hinc quantumlibet sævant mali, ut non contulerunt, sic auferre nequeunt illud proborum præmium, quod, non nisi mala ipsius possidentis voluntate, amitti potest.

³ At cuius præmii, etc.] III. Probi in deos convertuntur: quicumque enim beati sunt, his deos esse convenit: non quidem natura, sed necessitudine, qua nimirum eorum mens, non cognoscendo solum, sed etiam volendo sit unum aliquid cum Deo: sicut corollarii instar ex prædictis supra illatum est. Atqui boni omnes, quatenus hi, ut probavimus, præmio afficiuntur intrinsecus, sunt beati sive eam summum bono sua cogitatione conjuncti.

⁴ De malorum quoque inseparabili pœna, etc.] IV. Improbi e contrario suppliciiis ita afficiuntur intrinsecus, ut in bestias convertantur: nam contrariorum, inquit Tullius, contraria sunt consequentia: atqui bonum et malum sunt contraria antecedentia, præmium vero et supplicium contraria consequentia, sive, quod idem est, adversa fronte dissident. Igitur ut bonis præmium, sic malis suum est supplicium. Quin sicut bonorum præmium, bonis mentibus insitum, versatur in eorum cogitatione; ita malorum supplicium, malis mentibus insitum, versatur pariter in eorum cogitatione: nimirum in conscientia: magna enim conscientia vis est in utramque partem, inquit Cicero pro Milone; ut neque timeant ii qui nihil admiserunt, et pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccaverunt. S. Ambros., i Offic., Impius, inquit,

piens nequeat. Nam cum bonum malumque, item A
pœnæ atque præmium adversa fronte dissideant, quæ
in boni præmio videmus accidere, eadem necesse
est in mali pœna contraria parte respondeant. Sicut
igitur probitas probitas ipsa fit præmium; (15) ita
improbis nequitia supplicium est. Jam vero quisquis
afficitur pœna, malo se affectum esse non dubitat. Si
igitur sese ipsi a æstimare velint, possunt ne sibi
supplicii expertes videri, quos omnium malorum extre-
ma nequitia non afflicto modo, verum etiam vehe-
menter inficit? Vide autem ex adversa parte bono-
rum, quæ improbos (20) pœna comitetur. Omne
namque, quod sit, unum esse, ipsumque unum bo-
num esse paulo ante didicisti. Cui consequens est,
ut omne quod sit, id etiam bonum esse videatur. Hoc
igitur modo quidquid a bono deficit, esse desistit:
quo fit, ut mali desinant esse quod fuerant. Sed fuisse
homines, adhuc ipsa humani corporis reliqua species
(25) ostentat. Quare versi in malitiam, humanam
quoque amiserunt naturam. Sed cum ultra homines

^a Judicare.

^b Avarus lupo.

^c Litigiosus cani.

^d Insidiator vulpi.

^e Iracundus leoni.

^f Ignavus cervo.

^g Piger asino.

^h Volaticus avi.

ⁱ Voluptarius porco similis.

quemque provehere sola probitas possit, necesse est,
ut quos ab humana conditione dejecit, infra hominis
meritum detradat improbitas. Evenit igitur, ut quem
transformatum vitilis videas, hominem æstimare non
possis. 273 ^a ^b Avaritia fervet alienarum opum
violentus ereptor? lupi similem dixeris. ^c Ferox, at-
que inquires, linguam litigii exercet? cani compara-
bis. ^d Insidiator occultis surripuisse fraudibus gau-
det? vulpeculis exæquetur. ^e Iræ intemperans fre-
mit? leonis animum gestare credatur. (5) ^f Pavidus
ac fugax non metuenda formidat? cervis similis ha-
beat. ^g Segnis, ac stupidus torpet? ^h asinum vivit.
^b Levis atque inconstans studia permutat? nihil ab
avibus differt. ⁱ Fœdis immundisque libidinibus im-
mergitur? sordide suis voluptate detinetur. Ita fit,
B ut qui, probitate deserta, homo esse desierit, cum in
divinam conditionem (10) transire non possit, verta-
tur in belluam.

274 METRUM • III.

ARGUMENTUM. — *Quin mali mores, inquit Philosophia,
Circæis carminibus potestiores, non instar horum,*

INTERPRETATIO.

*Navis, quæ dux Ulysses cum sociis ferebatur, post
varios errores in mari, ventis adducta est ad insulam in
qua Circe, dea pulchra, a Sole nata, habitans propinat
calices incantatos advenis novis. Quos ubi Circe, potens
herbis, mutavit in formas diversas, unus induit vultum
apri; alter factus leo Africanus crescit dentibus ungui-
busque: hic annumeratus lupis ululat, cum conatur
lugere; ille velut tigris Indiæ circuit domos, clemens*

C

NOTÆ.

ipse sibi pœna est, justus autem ipse sibi gratia, ut utri-
que aut bonorum aut malorum operum merces ex seipso
solvatur. Denique sicut bonus sua bona cogitatione fit
deus; sic malus sua mala cogitatione fit bestia. Ni-
mirum mens humana ita media est inter Deum au-
ctorem, et corpus consors, ut pro varia sua cogita-
tione, bona scilicet vel mala, vel cum Deo, vel cum
corpore, contracta quadam necessitudine, fiat aliquid
unum. Quamobrem cum tanta sit similitudo inter
corpus hominis et corpus bestię, ut prius a poste-
riori non differat, nisi penes mentem, qua informatur,
idcirco homo ratione malæ suæ cogitationis fit bestia:
quod prohibens propheta rex, psal. xxxi: *Nolite, in-
quit, fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.*

^a *Avaritia fervet, etc.*] Sic avarus similis est lupo:
quia lupo est animal voracissimum: unde meretri-
ces, quod luporum instar, sint rapaces, teste Isidoro,
dictæ sunt *lupæ*: ferox atque inquires sive inquietus,
cani, quo nihil impudentius est: insidiator, vulpe-
culæ, quæ est bestia callidissima, vitæ conservandæ
causa: iræ obnoxius, leoni, qui Ovidio vocatur ira-
cundus, quod, ut ait Lucretius, l. iii, *Calidi plus est
illi: pavidus, cervis*, quibus nullum animal est timi-
dius: propterea *cervinus* vir olim dicebatur fornicio-
sus et fugæ magis, quam viribus fidens: quod, au-
ctiore Lucretio l. iii, *cervis plus sit frigidi*: segnis ac
stupidus, asino, qui est animal tardissimum: levis
atque inconstans, avibus, quæ huc illicque discun-
t: libidinosus, suibus, qui, inquit Festus, *ex
omni manente pecore immundissimi sunt, et ardentis-
simæ libidinis*: ita ut opprobrium mulieribus inde
tractum sit, cum subare et surire dicuntur.

^a *Asinum vivit.*] Modus loquendi satis usitatus, di-
citur *elliptis*: ubi intelligi debet particula quedam
tacita: hic autem intelligitur *secundum*; ut cum dici-
tur: *magnam partem mentitur*: cætera prudens: et
sic de aliis.

^{*} Quod dicitur *Glyconicum*, carmen constans ex

uno genere versuum, quorum quilibet ex trochæo et
duobus dactylis componitur: in quo hoc genus dif-
fert ab alio carmine Glyconico, de quo jam locuti
sumus, in quo spondeus præcedit duos dactylos.

Carmen hoc non ante intelligens quam in memoriam
revocaveris ea quæ a poetis dici solent cum de Circe,
tum etiam de Ulysse. Circe, inquit, Solis et Perseus
Nymphæ filia, veneficiorum peritissima fuit. Hæc
Sarmatarum regi nupsit, quo venenis occiso in Ita-
liam fugit ad montem, qui quoniam quibusdam cin-
gitur paludibus, ideo insulæ formam habere videtur,
quique a sua hospite postea dictus est *Circæus*. Hic
saga crudelis homines in bestias, ollatis quibusdam
poculis, verbisque quibusdam prolatis, convertere
ferebatur; alios quidem in leones, alios in lupos,
alios in tigres, alios in sues, alios in alias bestias:
quod eleganter sic expressit clarissimus noster Anto-
nius Hallæus ex Homero:

D Quis hominum abstulerat faciem dederatque ferarum
Diva salax. Hic namque lupi curvatus in artus,
Est qui ululat, seseque pavet; qui dente sed insons
Crescit et ungue leo, aut villis nigrantibus ursus,
Quique amplas tigris maculosa perambulat sedes.

Ulysses vero ortus est ex Nerito monte Ithacæ, patre
Laërta, vel, ut alii volunt, Sisyphe, matre vero An-
ticlæa, fingitur ab Homero vir multa præditus facun-
dia nec minore experientia, vafer consilio, egregius
bello, laborum patientissimus. Hic, capta Troja, na-
vium conscendit, in patriam rediturus, sed post va-
rios errores, de quibus hic non agitur, ventis adduc-
tus est ad montem *Circæum*, ubi Circe ejus explo-
ratores in sues mutavit, ipse vero, sumpta ea, quam
Mercurius docuit, herba, *Moly* vocata, illasam ser-
vavit suam formam, quod sic descripsit prædictus
Hallæus continuans:

Quas simul intravit nova turba, haud immemor artis
Colchicæ, attonitis medicatos Saga propinat
Hospitibus calices; vertendisque apta figuris
Carmina Titanis demurrunt. Ordine et omnes

corpora convertunt in apros, leones, lupos, tigres. **A**
sues, sed in ipsam mentem serviunt.

275 Vela Neritii ducis,
Et vagas pelago rates
Eurus appulit insulæ.
Pulchra qua residens dea

3 Solis edita semine,
Miscet hospitibus novis
Tacta carmine pocula.

276 Quos ut in varios modos
Verit herbipotens manus :

10 Hunc apri facies tegit,

INTERPRETATIO.

tamen. At quamvis Mercurius, Deus aliger Arcadiæ, miseratus liberaverit a veneno sue hospitii Ulysses jactatum diversis casibus, Nihilominus remiges ejusdem ducis jam ore hauserant potiones malas; jam facti sues mutaverant glande panem, Ceres munus, amissisque loquela et forma corporis nihil supererat

NOTÆ.

Ut portentificæ percussit cuspidē virgæ,
Haud mora, procubuerit solo, et lugere parantes
Se raucum porcos grunnire, et tergora deusis
Jam setis horrere vident; subque illic proni
Excussas mandunt, Cereis pro munere glandes.
Unicus humana sub imagine restat Ulysses...
Carminaque obtundit raræ vis abdita plantæ,
Numina Moly vocant: artes tutamen ad istas
Donarat Deus heroi, Deus æra plantis
Qui tranat, superoque Jovi famulatur et inno.

1. Vela Neritii ducis.] Naves Ulyssis, qui dicitur *Neritius* a monte Nerito, unde ortus; et *dux*, quod eo nomine ad bellum Trojanum profectus, utilissimam Græciæ operam navaverit: quanquam si credamus Ajaci apud Ovid. xiii Metam., v. 25:

Hæc sine teste gerit, quorum nox conscia sola est.

2. Vagas pelago rates.] Ulysses decem annis erravit in mari.

3. Eurus appulit.] Eurus speciatim ventus est ab ortu verno sive æquinoctiali spirans: sed hic videtur accipi pro quocunque vento validiori. Nisi dicas Ulysses ab ortu ad occasum navigasse profecturum ad litus infandum Circes; quod a Læstrigonibus immansissimis ad Circæum montem accedens solvit a Formiis: Formiæ autem supra Cajetam vetus promontorium sunt magis ad orientem quam vetus Circes promontorium, quod est infra Tarracinam.

3. Insulæ.] Monti *Circæo*, qui insulæ quamdam formam habet. Virgil. iii Æneid., v. 386: *Æneque insula Circes*. Et Æn. vii, v. 10.

Proxima Circææ raduntur litora terræ.

5. Solis edita semine.] Circe, filia Solis. Ovid. xiv Metam., v. 10: *Sole satæ Circes*; et versu 33:

En ego cum dea sim, nitidi cum filia Solis.
Carmine cum tantum, tantum quoque gramine possim,
Ut tua sim voveo.

Virgil. vii Æneid., v. 11:

Dives inaccessos ubi solis filia lucos
Assiduo resonat cantu.

7. Tacta carmine pocula.] Brevissime significantur virga, carmen, et gramen, quibus Circe homines in bestias mutare solebat. Virgil. eclog. 8:

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssei.

Et Æneid. vii, v. 19:

Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

10. Hunc apri, etc.] Ex hospitibus novis hic convertitur in aprum, ille in leonem, hic in lupum, ille in tigrim; sed leo Marmaricus, tigris India vocatur, quod Marmarica Africæ regio versus Ægyptum for-

Ille Marmaricus leo
Dente crescit et unguibus;
Hic lupis super additus
Flere dum parat, ululat:

15 Ille, tigris ut Indica,
Tecta mitis obambulat,
Sed licet variis malis
Numen Arcadis alitis
Obsitum miserans ducem

20 Peste solverit hospitii:

277 Jam tamen mala remiges
Ore pocula traxerant:

B integrum. Una mens superstes dolet prodigia quæ ipsa subit. O dexteram Circes imbecilliorē, o herbas sagæ invalidas, quæ quamvis possint mutare corpus, non tamen possunt mutare mentem: id virtutis est hominibus insitæ, quæ in mente velut in arce occultata includitur, morum videlicet perversorum: hæc venena sæva ab-

tes leones, India vero tigres ferre consuevit. Harum etiam formarum meminit Ovid. l. xiv Metam., v. 260:

Mille lupi, mistique lupis ursique læque
Occursu fecere metum: sed nulla tinenda
Nullaque erat nostro factura in corpore vulnus:
Quis etiam blandas movere per æra caudas
Nostraque adulantes comitant vestigia donec
Excipiunt famulæ.

18. Numen Arcadis alitis.] Mercurius, sic dictus a mercibus, quod feratur præesse lucro, rebusque emendis ac vendendis: unde pingi solet, sinistra virgulam, dextra sacculum nummarius tenens. Mercurius autem nunc vocatur *numen*, quia Jovis et Maiæ filius, instar cujusdam numinis, præsidere credebatur non solum lucro tam injusto quam justo, sed etiam faciundiæ: quia ad deorum nuntius habetur: quatenus mentes facundo sermone innotescunt. Sed dicitur *numen alitis*; quoniam alas ut in pedibus, sic in capite gerere ex eo fingitur, quod sermo, cui præsidet, per æra velociter feratur. Dicitur etiam *numen alitis Arcadis*: quia ab Arcade Jovis et Calistis filio Arcades originem nomenque duxerunt: Mercurius autem natus est in Arcadia: unde Virgilius Arcades allocutus viii Æn., v. 138:

Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.

Denique Mercurius Ulyssi variis casibus jactato herbam dederat, cujus ope liberatus est ab insidiosis poculis Circes. Ovid. xiv Metam., v. 296:

Pacifer huic dederat florem Cyllenius album,
Moly vocant superi: nigra radice tenetur.
Tutus eo, montisque simul celestibus intrat.
Ille domum Circes, et insidiosa vocatos
Pocula conantem virga mulcere capillos
Reppulit, et stricto pavida deterruit ense.

21. Jam tamen mala remiges, etc.] Remex, a remo dictus, ille est qui rema per aquas promovet navim: cujusmodi erant illi Ulyssis milites, quippe qui eadem qua Ulysses nave vecti, hanc movebant (nam hæc servata manebat *Sola ipsum, socioque ferens*.) Hi autem Ulyssis milites sive socii a suo ductore præmissi fuerant ad Circen explorandi causa, a qua antequam ipse Ulysses advenisset, jam hausto poculo in sues conversi fuerant, et panem sive pabula Cerealia glande verterant. Ovid. xiv Metam., v. 281.

Accipimus sacra data pocula dextra
Quæ simul arenti sitientes hausimus ore,
Et tenuit virga summos Dea dira capillos.
Et pudet et referam, setis horrescere capri
Nec jam posse queri, pro verbis edere raucum

- Jam sues Cerealia
 Glande pabula verterant.
 25 Et nihil manet integrum
 Voce, corpore, perditis.
 Sola mens stabilis, super
 Monstra, quæ patitur, gemit.
 O levem nimium manum,
 30 Nec potentia gramina,
 Membra quæ valeant licet,
 Corda vertere non valent.
 Intus est hominum vigor
 Arce conditus abdita.
 35 Hæc venena potentius
 Detrahunt hominem sibi
 Dira, quæ penitus meant,
 Nec nocentia corpori
 Mentis ulcere sæviunt.

279 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia improborum miseriam amplius confirmatura, hoc eos esse miseriore ostendit, quod cupita, perficiant diutius; impuniti vivant; cæterisque inferant injuriam.*

Tum ego ^a Fateor, inquam, nec ^b injuria dici video vitiosos, tametsi humani corporis speciem servant, in belluas tamen animorum qualitate mutari. Sed quorum atrox scelerataque mens bonorum perniciæ sævit, idipsum eis licere noluissem. Nec licet, inquit, (5) uti convenienti monstrabitur loco: sed tamen si idipsum quod eis licere creditur, auferatur, magna ex parte sceleratorum hominum poena ^c relevatur. ^d Etenim quod incredibile cuiquam forte

A videatur, infeliciores esse necesse est malos, cum cupita perfecterint, quam si ea, quæ cupiunt, implere non possint. Nam si miserum est voluisse prava, (10) potius miserius est, sine quo voluntatis miseræ langueret effectus. Itaque cum sua singulis miseria sit, triplici infortunio necesse est urgeantur, quos videas scelus velle, posse, perficere. Accedo, inquam: sed uti hoc infortunio cito careant, ^d patrandi sceleris^e possibilitate deserti, vehementer exopto. Carebunt, inquit, ^e ocyus, quam (15) vel tu forsitan velis, vel illi sese existiment esse carituros. Neque enim est aliquid in tam brevibus vitæ metis ita ^f serum, quod expectare longum immortalis præsertim animus putet: quorum magna spes et excelsa facinorum machina repentino atque inspe-

B rato sæpe fine destruitur: quod quidem illis miseriæ ^g modum statuit. 280 ^h Nam si nequitia miseros facit, miserior sit necesse est diuturnior nequam: quos infelicissimos esse judicarem, si non eorum malitiam saltem mors extrema finiret. Etenim si de pravitate infortunio vera conclusimus, infinitam liquet esse miseriam, quam esse constat æternam. (5) Tum ego, Mira quidem, inquam, et concessu difficilis ⁱ illatio; sed his eam, quæ prius concessa sunt, nimium convenire cognosco. Recte, inquit, existimas: sed qui conclusioni accedere durum putat, æquum est vel falsum aliquid præcessisse demonstret, vel collationem propositionum non esse efficacem necessariæ conclusionis ostendat: (10) alioquin concessis præcedentibus, nihil prorsus est, quod de ⁱ illatione causetur. ^j Nam hoc quoque quod dicam,

INTERPRETATIO.

ducunt hominem efficacius a semetipso, quippe quæ per- C
 netrant in mentem, et dum parcunt corpori, affligunt
 mentem gravi vulnere.

- ^a Boetius.
^b Immertio.
^c Minuitur.

- ^d Peccare nescii.
^e Citius.
^f Tardum.
^g Finem imponit
^h Consequentia.
ⁱ Consecutione conqueratur.

NOTÆ.

Murmur, et in terram toto procumbere vultu
 Osque meum sensi pando occalescere rostro,
 Colla tumere toris, et qua modo pocula parte
 Sumpsa mihi fuerant, illa vestigia feci.

27. Sola mens, etc.] Circe instar Solis, cujus erat filia, vi herbarum, verborum, 278 et virgæ, quibus utebatur, corpora quidem mutare poterat, non mentes, quippe quæ ut a solo Deo creatæ conservantur, sic a solo Deo mutari possunt; nisi quod eidem menti quædam virtus divinitus insita est; voluntas scilicet sui domina, quæ perturbationibus obsecuta corpori quidem parcere videtur, sed mentem, a Deo sic retrahit, ut eandem ad infimam bestiarum conditionem deprimeret videatur.

Etenim quod incredibile, etc.] I. Philosophia probat improbos hoc esse miseriore, quod cupita perficiant: nam velle scelus, magna miseria est, posse, major, perficere, maxima: quandoquidem defectio- nes sunt, quæ tanto crescent, quanto a Deo sive summo bono magis ac magis recedunt: quamobrem si improbi non solum velint, et possint, sed etiam perficiant scelus, hi eo ipso erunt miseriore: atqui improbi cupita perficiendo, periciunt scelus: cum enim improbi sint, hi nihil nisi malum adeoque scelus perficere conantur.

^a Nam si nequitia miseros facit, etc.] II. Eadem

philosophia probat improbos hoc esse miseriore, quod diuturniorem vitam agentes cupita perficiant diutius: quia cum miseria sic miserum faciat, ut felicitas felicem, quemadmodum eo aliquis felicior est, quo ejus felicitas est diuturnior; sic eo aliquis est miserior, quo ejus miseria diuturnior est: utraque enim tantas vires acquirit eundo, ut quo antiquior, eo difficilius alterutra suo destruat contrario. Atqui quo diutius improbi, diuturniorem vitam agentes, cupita perficiunt, eo diuturnior est eorum miseria: cum, ut diximus, miserrimum sit scelus perficere: quare infelicissimi essent, si non eorum malitiam saltem mors extrema finiret: quod mors, licet non sit cuiuslibet illorum miseriæ meta, est tamen sceleris ab iisdem perficiendi finis.

^a Nam hoc quoque quod dicam, etc.] III. Philosophia probat improbos hoc esse miseriore, quod impuniti vivant: non solum quia pœnis et sotes deserunt et insontes vitant crimina, verum etiam quia cum miseria crescat accessione mali, non secus ac felicitas accessione boni (quod ut bonum felicitas, sic malum miseria sit ex dictis), propterea cuiunque misero accidit aliquid mali, ille hoc ipso miserior est: quemadmodum cuiunque felici accidit aliquid boni, ille eo ipso est felicior. Atqui improbo, ex eo quod hic impunitus vivat, accidit aliquid mali: cum

non minus mirum videatur, sed ex his quæ sumpta sunt æque est necessarium. Quidnam? inquam. Feliciores, inquit, esse improbos supplicia luentes, quam si eos nulla justitiæ pena coerceat. Neque id nunc ^a molior, quod cuius (15) veniat in mentem, corrigi ultione pravorum mores, et ad rectum supplicii terrore deduci, cæteris quoque exemplum esse culpanda fugiendi: sed alio quodam modo infeliciores esse improbos arbitror impunitos, tametsi nulla ratio correctionis, nullus respectus habeatur exempli. Et quis erit, inquam, præter hos alius modus? Et illa, Bonos, (20) inquit, esse felices, malos vero miseros nonne concessimus? Ita est, inquam. Si igitur, inquit, miseriæ cuiuspiam bonum aliquid addatur, nonne felicior est eo, cuius pura ac solitaria sine cuiusquam boni admistione miseria est? Sic, inquam, videtur. Quid si eidem **281** misero, qui cunctis caret bonis, præter ea, quibus miser est, malum aliud fuerit annexum, nonne multo infelicior eo censendus est, cuius infortunium boni participatione ^b relevatur? Quid ni? inquam. Habent igitur improbi, cum puniuntur, boni quidem aliquid annexum, (5) pœnam ipsam scilicet, quæ ratione justitiæ bona est: iidemque cum supplicio carent, inest eis aliquid ulterius mali, ipsa impunitas, quam iniquitatis merito malum esse confessus es. Negare non possum. Multo igitur infeliciores improbi sunt injusta impunitate donati, quam justa ultione puniti. Sed puniri improbos, justum; impunitos vero ^c ele-

A bi, (10) iniquum esse manifestum est. Quis id negat? Sed ne illud, quidem, ait, quisquam negabit bonum esse omne quod justum est: contraque quod injustum est malum liquere esse. Tum ego: Ista quidem consequentia sunt eis quæ paulo ante conclusa sunt. Sed quæso, inquam, te, nullane animarum supplicia post defunctum morte corpus (15) relinquis? Et magna quidem, inquit: ^d quorum alia pœnali acerbitate, alia vero purgatoria clementia exerceri puto. Sed nunc de his disserere consilium non est. Id vero hactenus egimus, ut, quæ indignissima tibi videbatur, malorum potestas, eam nullam esse cognoscere: quosque impunitos querebare, videres nunquam improbitatis suæ (20) carere suppliciis: licentiam quam cito finire precabar, nec longam **B** esse disceres: infelicioremque fore, si diuturnior; infelicissimam vero, si esset æterna: post hæc miseriorum esse improbos, injusta impunitate dimissos, quam justa ultione punitos. Cui sententiæ consequens est, ut tum demum gravioribus suppliciis urgeantur, cum impuniti esse (25) creduntur. Tum ego, Cum tuas, inquam, rationes considero, nihil dici verius puto. **282** ^a At si ad hominum iudicia revertar, quis est ille est, cui hæc non credenda modo, sed saltem non audienda videantur? Ita est, inquit illa. Nequeunt enim oculos tenebris assuetos ad lucem perspicuæ veritatis attollere, ^b similesque ^d avibus sunt, quarum intuitum nox illuminat, (5) dies cæcat: dum enim non rerum ordinem, sed

INTERPRÆTATIO.

^a Contendo.
^b Minuitur.

C ^c Abire.
^d Noctuis.

NOTÆ.

enim puniri et non puniri sint contraria, cumque puniri sit aliquid boni etiam improbo, necesse est ut non puniri eidem improbo sit aliquid mali, quamvis magna animarum supplicia post defunctum morte corpus supersint.

^a Quorum alia pœnali acerbitate, alia vero purgatoria clementia. Malos, inquit Vallinus, hic agnoscit non Christianis modo, sed et catholicis Boetius, alios quidem æternis pœnis damnari; alios vero pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne. Quod agnoscunt ipsi Magdeburgenses, cent. 6, cap. 6, cogitatum a Boetio. Nisi tamen Philosophia, quæ nunc loquitur, voluerit hic exprimere sensa Platoniorum, vel etiam Pythagoræorum, quibus quædam mentes, quod earum scelera nulla purgatione elui possent, æternis affliciebantur suppliciis; alia vero, quarum minora erant crimina, aut æternis Elysii voluptatibus fruebantur, omni purgatione perfunctæ, aut pariter purgatæ ex Elysio in nova etiam bestiarum corpora detrudebantur. Virgil. vi Æn., v. 739:

Ergo exerceantur pœnis veterumque malorum
Supplicia expendunt: alia panduntur inanes
Suspense ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur manes. Exinde per amplum
Mittimur Elysium, et pauci læta arva tenemus.

^b At si ad hominum iudicia, etc.] Mens nostra Deum inter et corpus humanum media; utpote Dei effectus, et corporis humani forma, ab utroque patitur, a Deo illuminanda, a corpore obscuranda: quamobrem eadem mens non ante apta est verum

certumque de rebus propositis ferre iudicium, quam spretis ipsis corporis motibus, solum præceptorem Deum interrogaverit, intusque respondentem intellexerit attentius: optime enim S. August. i de Genes. ad lit., c. 5, Principium, ait, creaturæ intellectualis est æterna sapientia, quod principium manens in se incommutabiliter, nullo modo cessat occulta inspiratione vocationis loqui ei creaturæ, cui principium est, ut convertatur ad id ex quo est: quod aliter formata ne perfecta esse non posset. Ubique, inquit idem sanctus doctor l. x Conf., c. 26, Veritas præsidet omnibus consulentibus te simulque respondet omnibus etiam diversa consulentibus. Lique tu respondes, sed non li-
D quide omnes audiunt: quis enim, ait idem sanctissimus pater, de Immort. animæ, c. 10, bene se inspirans non expertus est tanto se aliquid intellexisse sincerius, quanto removeret atque subducere intentionem mentis a corporis sensibus potuit. Atqui maxima pars hominum præcipitatione et præiudicio potius quam his legibus iudicant: unde

^a Similes avibus sunt, etc.] Vespertilionibus scilicet et noctuis, quæ quod mobilioribus afficiantur oculorum fibris tunicisque, ideoque minimo noctis lumine illuminari, majori vero diei splendore offundi possunt: unde non nisi vespere et nocte, a quibus nomen habent, volitare consueverunt, Ovid. l. iv Metam., fab. 12:

Jamque dies exactus erat, tempusque sobabat
Quod tu nec tenebras, nec possis dicere lucem,
Sed cum luce tamen dubiæ confinia noctis...
Tegetque non silvas celebrant lucemque perosæ
Nocte volant, seroque tenent a vespere nomen.

suos intuentur affectus, vel licentiam, vel impunitatem scelerum putant esse felicem. Vide autem quid æterna lex sanciat? Melioribus animum conformaveris; nihil opus est iudice præmium deferente; tu te ipse excellentioribus addidisti. Studium ad peiora deslexeris; extra ne quæsieris ultorem; (10) tu te ipse in deteriora detrusisti: veluti si a vicibus sordidam humum, cælumque respicias, cunctis extra cessantibus, ipsa cernendi ratione nunc cæno, nunc sideribus interesse videaris. At vulgus ista non respicit. Quid igitur? his ne accedamus, quos belluis similes esse monstravimus? Quid, si quis amisso penitus visu, ipsum etiam se habuisse (15) oblisceretur intuitum, nihilque sibi ad humanam perfectionem deesse arbitraretur, num videntes eadem cæcos putaremus? **283** ¹ Nam ne illud quidem acquiescent, quod æque validis rationum nititur firmitatis, infeliciores eos esse, qui faciunt, quam qui patuntur injuriam. Vellem, inquam, has ipsas audire rationes. Omnem, inquit, improbum num supplicio dignum negas? Minime. Infelices (5) vero esse, qui sint improbi, multipliciter liquet. Ita est, inquam. Qui igitur supplicio digni sunt, miseros esse non dubitas? Convenit, inquam. Si igitur ^b cognitor, ait, resideres, cui supplicium inferendum putares, eine qui fecisset, an qui pertulisset injuriam? Nec ^c ambigo, inquam, quin perpresso satisfacerem dolore facientis. (10) Miserior igitur tibi injuriæ illator, quam acceptor esse videretur. Consequitur, inquam. Hac igitur aliisque de causis ea radice nitentibus, quod turpitudine suapte natura mi- ^C seros faciat, apparet, illatam cuilibet injuriam non accipientis, sed inferentis esse miseriam. Atqui

^a Alternis.

^b Juxta.

^c Dubio.

^d Advocati.

^e Aliquo modo.

Quid prodest vobis excitare motus tantos odii et ur-

¹ Nam ne illud quidem acquiescent, etc.] IV. Philosophia probat improbos eo esse miseros, quod injuriam cæteris inferant: quia cum improbus **284** omnis sit miser, cumque improbus sit quicumque supplicio dignus est, propterea quo aliquis supplicio est magis dignus, eo magis improbus adeoque magis miser haberi debet: sic cognitor existimans esse deterius inferre quam pati injuriam, statuit supplicium inferendum non ei qui pertulit, sed ei qui fecit injuriam. Unde Christus, Matth. v, *Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur*; quo respiciens S. Chrysost. ait *neminem lædi nisi a seipso*. Atqui improbus eo magis dignus est supplicio, quod alteri intulerit injuriam: reipublicæ quippe interest, ut improbi puniantur.

Atque ex his omnibus sequitur, improbos sive ægros animo, non secus ac ægros corpore non odio, sed miseratione potius dignos esse: quare

² Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior phæleus, spondeum, dactylum, et duos trocheos habet, unde quinto versu legi debet *apri non aper*; posterior est pentameter elegiacus, de quo supra.

1. *Tantos motus.*] Ut perturbationes motibus cor-

A nunc, ait, contra faciunt ^d oratores. Pro his enim qui grave quid, acerbumque (15) perpassi sunt, miserationem iudicum excitare conantur, cum magis admittentibus justior misratio debeatur: quos non ab iratis, sed a propitiis potius, miserantibusque accusatoribus ad iudicium, veluti ægros ad medicum duci oportebat, ut culpæ morbos supplicio resecarent: quo pacto defensorum opera, vel tota frigeret, vel si prodesse (20) hominibus mallet, in accusationis habitum verteretur. Ipsi quoque improbi, si eis ^e aliqua rimula virtutem relictas fas esset aspicere, vitiorumque sordes pœnarum cruciatibus se deposituros viderent, compensatione adipiscendæ probitatis, nec hos cruciatus esse dicerent, defensorumque operam repudiarent, ac se totos accusatoribus (25) **B** iudicibusque permitterent. Quo sit, ut apud sapientes nullus prorsus odio locus relinquantur. Nam bonos quis nisi stultissimus oderit? malos vero odissa ratione caret. Nam si, uti corporum languor, ita vitiositas quidam est quasi morbus animorum; cum ægros corpore minime dignos odio, sed potius miseratione iudicemus, multo magis (30) non insequendi, sed miserandi sunt, quorum mentes omni languore atrocior urget improbitas.

285 METRUM IV.

ARGUMENTUM. — Cum mors imminet, aut sponte veniens, aut a feris aliisque hominibus accelerata, inquit Philosophia, præstat te diligere probos et miserari improborum, quam ullos odisse et armis la-

Quid tantos juvat excitare motus

Et propria fatum sollicitare manu?

Si mortem petitis, propinquat ipsa

Sponte sua, volucres nec remoratur equos,

INTERPRETATIO.

gere mortem vestris manibus? Si queritis mortem, hæc appropinquat ultro neque tardat equos suos præcipientes: Scilicet homines sese perimunt gladio, quos serpens, leo, tigris, ursus, et apri perimunt, dentibus. Num ideo instruunt exercitus iniquos, parant arma crudelia cupiuntque occumbere telis reciprocis, quod

NOTÆ.

poris concipiuntur: sic eadem conceptæ diversos producent ejusdem corporis motus. Sed nulla perturbatio tantos motus, quantos odium parit: qui enim odio commoventur, hi in amicos, fortunas, famam, vitam denique ipsam adversariorum erumpunt.

D 2. *Fatum sollicitare manu.*] Sollicitare proprie dicitur ille qui corpus de suo loco movet, quasi hoc de suo solo movendo, vicinum a quo recedit, relinquat solum, ut ipsum solum abiat. Hinc propter quamdam similitudinem sollicitare dicimus mentem, cum eam spe, metu, aut qualibet alia ratione de sua sententia movere tentamus. Sic ergo qui duello pugnant, quod mortem veluti de suis sedibus pulsam ad semetipsos movere videantur, hi mortem dicuntur propria manu sollicitare, quemadmodum Seneca in *Hercul. fur.*, v. 867, canit:

Quid juvat durum properare fatum,
Omnis hæc magnis vaga turba terris
Ibit ad manes scietque inerti
Vela Coccyo.

3. *Si mortem petitis, etc.*] Philosophia vicietur deinceps afferre causas mortis. Causa autem mortis duplex. Una interior, sive naturalis elementorum,

5 **286** Quos serpens, leo, tigris, ursus, aprī
Dente petunt, iidem se tamen ense petunt.

An distant quia, dissidentque mores,
Injustas acies, et fera bella movent,
Alternisque volunt perire telis?

10 Non est justa satis sævitæ ratio.

Vis aptam meritis vicem referre?

Dilige jure bonos, et miseresce malis.

287 PROSA V.

ARGUMENTUM. *Boetium, ut sibi videbatur, more sapientis mirantem, Deo mundum regente, bonis adversa, malis prospera accidere, Philosophia monet, non ideo homini dubitandum, cuncta recte fieri, quod causam tantæ dispositionis ille ignoret.*

Hic ego, Video, inquam, quæ sic vel felicitas, vel miseria in ipsis proborum atque improborum meritis constituta. Sed in hac ipsa fortuna ^a populari, non nihil boni, malive inesse perpendo. ¹ Neque enim sapientum quisquam exsul, inops, ignominiosusque (5) esse malit potius, quam pollens opibus, honore reverendus, potentia validus, in sua permanens urbe florere. Sic enim clarius, ^b testatiusque sapientiæ

eorum mores inter se differunt ac dissentiunt? hæc causa sævienti non est satis æqua. Optasne rependere meritum simile merito simili? ama, ut æquum est, bonos, et miserere improborum.

A tractatur officium, cum in contingentes populos regentium quodam modo beatitudo transfunditur: cum præsertim carcer, ^c nexu, cæteraque legalium tormenta pœnarum perniciosius potius (10) civibus, propter quos etiam constituta sunt, debeantur. Car hæc igitur versa vice mutantur, scelerumque supplicia bonos premant, præmia virtutum mali rapiant, vehementer admiror, quæque tam injustæ confusio- nis ratio videatur, ex te scire desidero. **288** ¹ Minus etenim mirarer, si misceri omnia fortuitis casibus crederem. Nunc stuporem meum Deus rector ^d exaggerat, qui cum sæpe bonis jucunda, malis aspera, contraque bonis dura tribuat, malis optata concedat, nisi causa deprehendatur, quid est quod a fortuitis casibus differre (5) videatur? ² Nec mirum, inquit, si **B** quid ordinis ignorata ratione, temerarium confusum- que credatur. Sed tu quamvis causam tantæ dispositionis ignores, tamen quoniam bonus mundum rector temperat, recte fieri cuncta ne dubites.

289 METRUM * V.

ARGUMENTUM. — *Idcirco, inquit Philosophia, vulgus*

INTERPRETATIO.

- ^a Vulgari.
- ^b Apertiusque.
- ^c Vincula.
- ^d Auges

NOTÆ.

ex quibus homo constat, compositio: et hæc notatur his verbis, *propinquat ipsa sponte sua*. Altera exterior, quæ rursus ponitur in duplici discrimine: hæc enim mors est vel a feris, cujusmodi sunt *serpens, leo, tigris, ursus, aper*; vel ab aliis hominibus, qui, veluti indignantes, noxam prædictis causis acceleratam longiores moras agere, hanc conversis in sese invicem armis advocant.

5. *Aprī*.] Sic legimus cum Vallino, non *aper*: quod hujus prima syllaba semper corripitur: alioquin *apri* non haberet primam syllabam communem: sicut *matris* et *fratris* priores syllabæ non sunt communes, quod *mater* et *frater* primis syllabis producuntur.

10. *Non est justa satis sævitæ ratio*.] Alterius cogitationes tuis cogitationibus contrariæ nullum tibi dare possunt jus necis in alterum hominem: cum vita humana ita in summa solius Dei potestate versetur, ut neque judici, neque ipsi regi, nisi quatenus hic vices Dei gerit, fas sit hominem interficere: *Ad imaginem quippe Dei*, inquit Deus Genes. ix, *factus est homo*.

11. *Vis optam meritis vicem referre*.] Par pari cogitando referre, sive cogitationes cogitationibus compensare.

12. *Dilige jure bonos*.] Quod enim amor nequeat nisi amore compensari, iustitiæ est bonos, a quibus diligimur, a nobis diligī. Neque tamen sequitur odium odio compensandum: sed

12. *Miseresce malis*.] Nihil quippe rationi magis consentaneum quam miserorum misereri: mali autem omnes miseri sunt, cum propter rationes prædictas, tum maxime quia peccando delinunt: miser quippe, si credamus Varroni l. iv de l. l., dicitur a minus, ut pote cui cum opus est, minus nullo est, vel, ut placet Cujacio, a Græco *μῖσος scelus*.

¹ *Neque enim sapientum quisquam*, etc.] I. Boetius, ut sibi videtur, more sapientis miratur, bonis adversa, malis prospera accidere, duplici de causa. Prima

C est, quod populi sapientibus ducibus facilius crederent, eorumdemque præcepta observarent religiosius, si sapientum ducum felicitatem una cum sapientia populis infundi viderent. Altera quod supplicia non nisi improbis videantur constituta. Supplicia autem hic dicuntur *carcer* et *nexus*. *Nexus* quidem sive, ut alii legunt *test*, quoniam vinculis premi supplicium est. Carcer vero etiam a Lucretio inter alia suppliciorum genera numeratur lib. iii:

Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisque luela.
Carcer et horribilis de saxo jactu deorsum,
Verbera, carnifices, robur, pax, lamina, tedeæ.

² *Minus etenim mirarer*, etc.] II. Boetius eo magis miratur bonis adversa, malis prospera accidere, quod Deus infinite sapiens, bonus et potens, mundum regat: Deus enim accusari non potest aut ignorantie, quæ nesciat has vices; aut malitiæ, quæ velit; aut impotentie, quæ sciens volensque has vices nequeat mutare. Id mirabatur etiam David psal. lxxii: *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns*. Id etiam mirabatur Jeremias cap. xii: *Quare via impiorum prospera, bene est omnibus qui prævaricantur et inique agunt?*

³ *Nec mirum*, etc.] III. Philosophia respondet hanc admirationem, ut cæteras, oriri ex ignorance causæ; sed ignorantem hanc non esse legitimum argumentum ex quo concludi possit, Deum non esse bonum mundi rectorem, aut omnia non recte fieri: sicut deinceps eadem Philosophia probabit.

⁴ *Carmen*, quod dici potest constare duplici genere versuum tetrametrorum alternorum, quorum prior trochæo, posterior spondeo incipit: uterque autem post primum pedem, spondeum, vel iambum, vel dactylum habens cum syllaba superstitie, quam vocant cæsura, dactylo et spondeo finitur. Excipitur tamen vigesimus versus, cujus primus pes est iambus et secundus tribrachus.

miratur effecta cœlestia, terrestria autem non miratur quod horum noscat, illorum ignoret causas.

Si quis Arcturi sidera nescit
Propinqua summo cardine labi,
Cur regat tardus plaustra Bootes,
Mergatque seras æquore flammas,
Cum nimis celeres explicet ortus,
Legem stupebit ætheris alti.

290 Palleant plenæ cornua lunæ
Infecta metis noctis opacæ,
Quæque fulgenti texitur ore

10 Confusa Phœbe, delegat astra :

Commovet gentes publicus error,
Lassantque crebris pulsibus æra.
Nemo miratur flamma cori
Littus frementi tundere fluctu,
15 291 Nec nivis duram frigore molem
Fervente Phœbi solvier æstu.
Hic enim causas cernere promptum est
Illic latentes pectora turbant
Cuncta ; quæ rara provehit ætas
20 Stupetque subitis mobile vulgus.
Cedat insciti nubilus error,
Cessent profecto mira videri.

INTERPRETATIO.

Si quis ignoret, stellas Ursæ verti prope supremum polum, hic admirabitur vehementer legem cœli sublimis, quæ Bootes, qui habet ortum velociorem, lentus agat currum suum, et nunquam demittat ignes suos tardos in mare. Si orbita lunæ plenæ palleat, sedata terminis noctis obscuræ, et quæ luna velaverat vultu splendido stellas minores, hæc obscurata revelet easdem stellas, hinc error communis turbat populos, qui propterea re-

petitis ictibus fatigant cymbala. Nemo miratur, ventos cori ferire oras marinas undis tumultuantibus, neque cumulum nivis frigore induratum liquari calore vehementi solis : nam hic facile est cognoscere causas : illic causæ occultæ perturbant admiratione omnes mentes. Plebecula inconstans miratur ea quæ raro et subito eveniunt. Error obscurus ignari vulgi facessat ; hæc certe desinent videri admirabilia.

NOTÆ.

1. Arcturi.] Arcturus dicitur ab ἀρκτος ursa, et οὐρά cauda, quasi ursæ cauda, est stella omnium, ex quibus major Ursa constat, maxime polo vicina : unde dici solet stella polaris : quare cum polus arcticus ab hac Ursa sic vocatus nobis semper appareat, ut pote nostro horizonte sublimior, idcirco stella hæc, ceu antipodas horreat, nunquam occidit : hinc Virgil. i Georg., v. 246 :

Arctos oceani metuens æquore tingi.

Scilicet propter odium Junonis, ut fingunt poetæ. quæ quod majorem Ursam in cœlum admissam ægre ferret, Tethyn rogavit, ne suis hanc pellicem sineret aquis lavari. Idem Arcturus vocatur etiam Arctophylax et Bootes, de quo fit sermo in 3 versu. Arctophylax quidem sive custos Ursæ, sive, ut loquitur Ovidius, custos Erimanthidos ursæ, quod videatur ursam, quam semper comitatur, custodire. Bootes vero sive bubulcus, quia stellis formam boum currusque referentibus instar ejusdam bubulci adheret : hinc Propertio dicitur versare boves et plaustra Bootes. Juvenal. sat. 5, v. 92 :

Aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.

Illud porro sidus triplici hoc nomine donatum, recte dicitur summo cardine, cui propinquum est, labi : adeoque hinc tardum seras flammas in æquore mergere, inde vero celeres explicare ortus. Primum quidem sidus illud summo cardine labitur : quia vertitur ad polum septentrionalem, qui nobis semper apparet et in quo tanquam in altero mundi cardine orbis cœlestis verti fingitur. Deinde idem sidus tardum seras in mari inergit flammas, quoniam nunquam infra nostrum horizontem descendens, nunquam occidit. Denique idem sidus celeres explicat ortus, quod majori duntaxat solis lumine occultatum statim atque lumen solare, objecta terra, minutum est, emicat. Ille autem qui hanc causam ignorat predicta miratur.

7. Palleant plenæ cornua lunæ.] Luna, quæ etiam dicitur Phœbe, quod per noctem splendeat, est corpus cœlestis opacum, quod solari lumine ita relucet, ut modo angulatam, modo rotundam splendoris formam exhibeat. Contingit autem aliquando ut inter solem et lunam plenam sive rotundum splendore relucens, terra ita interjaceat ut luna umbris terrestribus obscurata rotundum suum splendorem statim amittat, et stellæ, quæ majori lunæ lumine offusæ ante latebant, incipiant emicare. Tum veteres, qui falsa superstitione existimabant hinc quidem lu-

nam carminibus pati hoc deliquium, inde vero tintu æris vel cymbalorum liberari, ad æra lunæ auxiliaria, ut vocat Tibullus, confugiebant : idem Tibullus,

Cantus et e curru latam deducere tentat,
Et faceret si non æra repulsa sonent.

Juvenalis sat. 6, l. ii, v. 440 :

Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas
Pulsari : jam nemo tubas, nemo æra fatiget
Una laboranti poterit succurrere lunæ.

Nemo nescit vulgatum illud Virgilii ecl. 8, v. 69 :

Carmina vel cœlo possunt deducere lunam.

Hæc autem omnia, quæ sex prædictis versibus eleganter describuntur a Philosophia, ideo miratur vulgus, quia horum causam nescit.

13. Nemo miratur, etc.] Postquam Philosophia quædam protulit quæ homines propter ignorantiam causarum mirari solent, contraria refert quæ iidem homines non mirantur, quod illorum causas norint. Primum quidem homines non mirantur coram sive caurum, ventum ab occasu æstivo spirantem fluctu frementi tundere oras marinas, quod iisdem notum sit ventum, hunc esse corpus commotum, corpusque commotum naturaliter tundere corpora obvia. Deinde iidem homines non mirantur molem nivis frigore induratum fervente solis æstu liquefieri, quod sciant quietas nivis dure partes moveri posse a commoti solaris æstus particulis.

19 et 20. Quæ rara provehit ætas stupetque subitis.] Ignara plebecula admiratur quæcunque et raro ei subito contingunt. Nimirum admiratio est subita commotio mentis attentius spectantis ea quæ nova videntur et magna : unde causa hujus perturbationis est res et rara et subita. Rara quidem ; nam, ut barbari loquuntur, ab assuetis non fit passio. Subita vero ; quoniam, ut recte ait S. Gregorius, jacula quæ prævidentur minus feriunt. Verum, inquit grammaticus, quo jure hic variatis casibus dicitur vulgus stupere rara et subitis? nam conjunctio pares optat casus? Optat, inquam, pares casus : sed non raro, posthabita verborum constructione, sensa duntaxat junguntur : sic Cicero dixit : Emi centum aureis et pluris : quanquam hic constructio solita non mutatur, sed verbum quoddam tacitum debet intelligi ; quasi diceretur stupet quæ rara sunt et stupet subitis : sicut enim Tullius dixit, ii de Fin. : Nos Varrones stupemus : sic Horatius l. i Satyr., sat. 4, cecinit,

Hunc capit argenti splendor : stupet Albius ære.

21. Cedat insciti.] Ignari : quanquam omnes hic le-

292 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, indicata materia deinceps tractanda, et modo quo disputabitur, ponit tum providentiæ divinæ, tum fati definitionem: unde hoc illi ita subijci demonstrat, ut non minus providentiæ divinæ, quam fati sit, et probos tristibus et improbos opatis nunc officii.*

Ita est, inquam. Sed cum tui muneris sit latentium rerum causas evolvere, velatasque caligine explicare rationes, quæso ^a uti hinc decernas et, quoniam hoc me miraculum maxime perturbat, ^b edisseras. Tum illa paulisper arridens: Ad rem me, inquit, omnium quæsitū (5) maximam vocas, cui vix ^c exhausti quidquam satis sit. Talis namque materia est, ut, una dubitatione succisa, innumerabiles aliae, velut ^d hydræ capita, succrescant: nec ullus fuerit modus, nisi quis eas vivacissimo mentis igne cœrceat. ^e In hac enim de Providentiæ simplicitate, de fati serie, de repentinis casibus, de cognitione, ac prædestinatione (10) divina, de arbitrii libertate

A quæri solet: quæ quanti oneris sint ipse perpendis. Sed quoniam hæc quoque te nosse, quædam medicinæ tuæ portio est, quanquam angusto limite temporis septi, tamen aliquid ^e delibare conabimur. Quod si te musici carminis oblectamenta delectant, hanc oportet paulisper differas voluptatem, dum (13) nexas sibi ordine contexto rationes. Ut libet, inquam.

293 ^a Tum velut ab alio orsa principio, ita disseruit. Omnium generatio rerum, cunctosque mutabilium naturarum progressus, et quidquid aliquo movetur modo, causas, ordinem, formas ex divinæ mentis ^f stabilitate sortitur. Hæc in suæ simplicitatis arce composita, multiplicem (5) rebus gerendis modum statuit. Qui modus cum in ipsa divinæ intelligentiæ puritate conspicitur, Providentia nominatur: cum vero ad ea quæ movet atque disponit refertur, fatum a veteribus appellatum est. Quæ diversa esse facile liquebit, si quis utriusque vim mente conspexerit.

^g Nam Providentia est illa ipsa divina ratio (10) in

INTERPRETATIO.

^a Ut hac de re dicas tuam sententiam.

^b Exponas.

^c Dici potest aliquid satis accuratum.

^d Serpentis plurimum cavium.

^e Leviter attingere.

^f Constantia.

NOTÆ.

gant, *inscitæ*; existimavimus tamen, deleta ultima syllaba, quæ scriptorum inscitia facile introduci potuit, legendum esse *inseiti*, hoc est *ignari vulgi*: leges enim hujus carminis ferre non possunt *inscitæ*, cujus secunda syllaba producitur Horatio Satyr. I. II, sat. 2:

Illum aut nequities aut vafri inscitia juris.

¹ In hac enim de Providentiæ simplicitate, etc.] I. Philosophia indicat materiam deinceps sibi tractandum, in qua, una dubitatione succisa, innumera aliæ oriuntur: hujusmodi sunt divina Providentia, fatum, concordia libertatis humanæ cum divina prænotione. Hydra autem, cujus similitudine nunc utitur Philosophia, quinquaginta vel, ut alii volunt, centum habebat capita, quorum, uno abscisso, duo renascebantur, donec Hercules, amputato unoquoque capite, vulneri ignem admoverit. De Lerna hac bestia infra dicetur metro 7 hujus lib., v. 22.

² Tum velut ab alio orsa principio.] II. Philosophia indicat modum quo deinceps disputabitur. Nimirum cum Deus non minus sit causa prima, quam finis ultimus rerum omnium, Philosophia ad suum institutum probandum argumenta desumere potest a Deo in utroque hoc genere causæ: quæ autem hactenus expositæ sunt rationes, hæc a Deo veluti sine acceptæ sunt, quare quæ deinceps afferentur, ipsæ a Deo velut a causa efficiente prima accipiuntur; hinc Philosophia incipit: Quidquid, inquit, creatur, conservatur et aliquo modo afficitur, illud a Deo velut a prima causa creator, conservator, et modificatur: quod enim in eodem eoque simplici semper modo fiat, propterea ab una eaque simplici mente, nimirum Deo fiat, necesse est. Sic divina mens multiplicem rebus gerendis modum statuit, qui modus, cum in ipsa divinæ intelligentiæ puritate conspicitur, Providentia nominatur; cum vero ad ea quæ movet atque disponit refertur, fatum a veteribus appellatur.

Sine puritas vox Latina, dubitatur. Alii aiunt, alii negant. Scioppius in animadversionibus in Vossium, suum huic dictioni jus Latinitatis restituere conatus, ait: Sin autem impuritatem Vossius Latinum esse assensit propter Ciceronis auctoritatem, ipsius quoque judicio puritas minime barbarum videri debet. . . . Meo ergo judicio potest jam Vossius securo esse animo, et

quamvis in veterum auctorum libris qui sunt reliqui (cum maximam eorum partem interiisse, eoque innumerarum vocum Latinarum jacturam factam esse constet) puritatis vocabulum non invenerit: quia tamen impuritatem in Cicerone legimus, non habet cur seipsum unaque secum alios doctissimos homines in vulgi barbari turbam conjiciat.

At quamvis Cicero dixerit *infirmitatem, infirmationem*, Terentiusque *infortunium*, non inde sequitur, *finalatem, firmationem, fortunium* voces esse Latinas.

³ Nam Providentia, etc.] III. Philosophia assert definitionem divinæ Providentiæ: Est, inquit, illa ipsa divina ratio in summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit. Quæ quidem definitio, quia ab omnibus theologis propugnatur, ideo diligentius videtur exponenda. Igitur

Dicitur 1° ratio: cum enim ratio dicatur a reor, cumque reor idem sit quod puto sive cogito, propterea cogitatio omnem recte dicitur ratio: hinc autem factum arbitror, ut ratio etiam Tullio sit mens, intelligentia, consilium, judicium, argumentatio, institutum et cætera id genus. Omnis autem providentia quædam est cogitatio; quandoquidem quædam est qualitas menti insita, cujus mens ipsa proxime conscia est. Igitur Providentia est ratio.

Verum cum cogitatio duplicis sit generis, nimirum notio et voluntas, quæstio est inter theologos, utrum Providentia sit notio tantum, utrum voluntas tantum; utrum notio simul et voluntas; quod ultimum video pluribus probari, quanquam iidem inter se disputent, utra ex his duabus cogitationibus præcipua sit in ipsa Providentia? Hinc providentia divina a Ludovico Vivès definitur, voluntas Dei consilio universa gubernantis.

Dicitur 2° divina: nam Providentia dici potest de omni mente, sive divina, sive etiam creata: imo cum Providentia, auctore Tullio, sit per quam futurum aliquid videtur antiquum factum sit; cumque menti divinæ nihil futurum sit, contra vero mentibus creatis plura sint futura, idcirco Providentia melius as rectiusque dicitur de cæteris mentibus, quam de divina. Hic tamen non agitur nisi de Providentiâ divinâ, quæ propterea debuit dici ratio divina, sive cogitatio divinæ mentis.

summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit : **294** ^a fatum vero inherens rebus mobilibus dispositio, per quam Providentia suis quæque necit ordinibus. Providentia namque cuncta pariter, quamvis diversa, quamvis infinita, complectitur : fatum vero singula digerit in motum locis, formis, ac temporibus distributa : ut (5) hæc temporalis ordinis explicatio, in divinæ mentis adunata ^a prospectu, Providentia sit : eadem vero adunatio digesta atque explicata temporibus fatum vocetur. Quæ, licet diversa sint, alterum tamen pendet ex altero. Ordo namque fatalis ex Providentiæ simplicitate procedit. Sicut enim artifex faciendæ rei formam mente percipiens, (10) movet operis effectum, et quod simpliciter, ^b præsentarieque prospexerat, per temporales ordines ducit : ita Deus Providentia quidem singulariter, stabiliterque facienda disponit : fato vero hæc ipsa, quæ disposuit, multipliciter ac temporaliter administrat. **295** ^a Sive igitur, famulantibus quibusdam Providentiæ divinis spiritibus, fatum exercetur, seu anima, seu tota inserviente natura, seu cœlestibus siderum motibus, seu angelica virtute, seu dæmonum varia solertia, seu aliquibus horum,

A seu omnibus fatalis series textitur : illud certe (5) manifestum est, immobilem, simplicemque gerendarum formam rerum esse providentiam : fatum vero eorum quæ divina simplicitas gerenda disposuit, mobilem nexum, atque ordinem temporalem. ^a Quo fit, ut omnia quæ fato subsunt, Providentiæ quoque subiecta sint : cui ipsum etiam subiacet fatum. Quædam vero, quæ sub Providentia (10) locata sunt, fati seriem superent. Ea vero sunt, quæ primæ propinqua divinitati stabiliter fixa, fatalis ordinem mobilitatis excedunt. Nam ut orbium circum eundem cardinem sese vertentium, qui est intimus, ad simplicitatem medietatis accedit, cæterorumque extra locatorum veluti cardo quidam, circa quem versentur, existit : (15) extimus vero majore ambitu rotatus, quanto a ^b puncti media individuitate discedit, tanto amplioribus spatiis explicatur : si quid vero illi se medio connectat et societ, in simplicitatem cogitur, diffundique ac diffuere cessat. Simili ratione quod longius a ^c prima mente discedit, maioribus fati nexibus implicatur, ac tanto aliquid fato liberum est (20), quanto illum rerum cardinem vicinius petit. Quod si supernæ **296** mentis hæserit firmitati, motu carens,

INTERPRETATIO.

^a Notione.^b Et imaginando.^c Deo.

NOTÆ.

Dicitur ³ in summo omnium principe constituta : quia Providentia divina est attributum Dei, quatenus Deus est summus omnium princeps : summi quippe principis est, providere omnibus. Sapientiæ vi : *Æqualiter cura est illi de omnibus* ; et cap. viii : *Attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter*.

Dicitur ⁴ quæ cuncta disponit : quoniam providæ mentis est, pro eo quem sibi proponit fine materiam sibi subiectam suo quamque ordine et loco ponere. Hinc Providentia divina definitur a S. Thoma ratio ordinis rerum in finem.

¹ *Fatum vero inherens, etc.*] IV. Philosophia subiecit definitionem fati : *Fatum, inquit, est inherens rebus mobilibus dispositio per quam Providentia suis quæque necit ordinibus* : quod etiam clarius interpretari conabimur.

Primum igitur fatum, interpretatione nominis, nihil est aliud quam divinæ voluntatis signum, sive dictum divinum ; nam judicio Varronis, quod Parcæ constituerunt nascenti, a fando fatum est dictum : atque hoc modo S. Aug. l. v de Civit. Dei, cap. 9, ait, apud Christianos esse fatum : *Non enim, inquit, abnuere possumus esse scriptum in Litteris sanctis : semel locutus est Deus... quod enim dictum est, semel locutus est ; intelligitur immobiliter, hoc est, incommutabiliter est locutus, sicut novit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, et quæ ipse facturus est*. Lucanus in nono :

Non vocibus ullis
Numen eget, dixitque semel nascentibus auctor,
Quidquid scire licet.

Deinde fatum est dispositio : quia est ipsa res creata, corpus nimirum, aut mens suo tempore, loco, aut quocumque alio modo affecta : id quippe est Dei volentis jussum dictumque.

Præterea dispositio hæc inheret rebus mobilibus : est enim fatum, modus rei duntaxat creatæ : ut pote quæ esse fieri, nec conservari, nec quocumque modo affici, nisi divina voluntate, cujus illa dispositio est signum, potest.

² Insuper per hanc dispositionem rebus mobilibus inherentem divina Providentia suis quæque necit ordinibus : nam equidem, inquit Q. Curtius, æterna constitutione crediderim nequeque causarum latentium et multo ante destinatarum suum quæque ordinem immutabili lege percurrere. Uno verbo fatum est ipse patiendi agendique modus, quo res mobilis ab immobili Deo sapientissime afficitur : quod evidentius patebit consideranti sequentia Providentiæ et fati discrimina, quæ deinceps a Philosophia proponuntur veluti quædam prædictæ utriusque definitionis consecraria.

³ *Sive igitur famulantibus, etc.*] Etiamsi constet, fatum quemdam esse rei mobilis modum, constetque præterea, modum hunc esse a Deo, tanquam a prima causa, dubitari tamen potest, utrum fatum sis a Deo proxime, an famulantibus quibusdam aliis rebus : hinc Philosophia quasdam philosophorum hæc de re perstringit opiniones, quarum nullam cæteris antepōnit, quod quamvis Deus utatur g. nisi cum bonis tum malis ; spiritu universi ; elementis ; corporibus cœlestibus ; et aliis ejusmodi rebus ad fatum aliquid exercendum, nulla tamen est ex his rebus qua Deus utatur generatim ad movendas reliquas res creatas, sive ad omne fatum.

⁴ *Quo fit, etc.*] Ex dictis Philosophia conficit, providentiam divinam latius patere fato, quatenus quæcunque fato subsunt, hæc etiam Providentiæ subji-ciuntur, sed quæcunque subji-ciuntur Providentiæ, hæc non ita fato subsunt ; non quod res ulla creata possit, Deo non modificante, modificari ; sed quod non omnis res creata æque sit mutabilis : cum enim fatum sit dispositio rebus mobilibus inherens, ex rebus creatis quædam magis, quædam minus fato subji-ci dicuntur, prout magis aut minus a prima mente discedentes magis aut minus obnoxie sunt mutationi : quod Philosophia exponit exemplo plurium orbium circa immotum eundem axem ita actorum, ut quo ad axem magis aut minus accedunt eo minori aut majori motu cœantur.

fati quoque ^a supergreditur necessitatem. ¹ Igitur uti est ad ^b intellectum ratiocinatio; ad id quod est, id quod gignitur, ad æternitatem tempus, ad puncti medium circulus; ita est fati series mobilis ad Providentiæ stabilem simplicitatem. (5) Ea series cælum ac sidera movet, elementa in se invicem temperat, et alterna commutatione transformat. Eadem ^c nascens, occidentique omnia per similes fetuum, seminumque renovat progressus. Hæc actus etiam, fortunasque hominum indissolubili causarum connexionem constringit: quæ cum ab immobilis Providentiæ proficiscantur exordiis, (10) ipsas quoque ^d immutabiles esse necesse est. Itæ enim res optime reguntur, si manens in divina mente simplicitas, indeclinabilem causarum ordinem promat; hic vero ordo res mutabiles, et alioqui temere fluituras propria ^e incommutabilitate coerceat. Quo fit, ut tametsi vobis hunc ordinem minime considerare valentibus, confusa omnia (15) perturbataque videantur, nihilominus tamen suus modus ad bonum dirigens cuncta disponat. Nihil est enim quod mali causa ne ab ipsis quidem improbis fiat: quos, ut ^f uberrime demonstratum est, bonum quærentes pravus error avertit, ^g ne dum ordo de summi boni cardine proficiens, a suo quemquam deflectat exordium. ^h Quæ vero, (20) inquires, potest ulla iniquior esse confusio, quam ut bonis tum **297** adversa, tum prospera, malis etiam tum optata, tum odiosa contingant? Num igitur ea mentis integritate homines degunt, ut quos probos improbosve censuerint, eos quoque, uti existimant, esse necesse sit? Atqui qui in hoc hominum judicia ⁱ depugnant et quos alii præmio, alii (5) supplicio dignos arbitrantur. Sed concedamus, ut aliquis possit bonos malosve discernere; num igitur poterit

A intueri illam intimam temperiem, veluti in corporibus dici solet, animorum? Non enim dissimile est miraculum nescienti cur sanis corporibus, his quidem dulcia, illis vero amara conveniant. Cur ægri etiam quidam lenibus, (10) quidam vero acribus adjuvantur. At hoc medicus, qui sanitatis ipsius, atque ægritudinis modum temperamentumque dignoscit, minime miratur. Quid vero aliud animorum salus videtur esse, quam probitas? quid ægritudo, quam vitia? Quis autem alius vel servator bonorum, vel malorum depulsor, quam rector ac medicator mentium (15) Deus? Qui, cum ex alta providentiæ ¹ specula respicit, quid unicuique conveniat agnoscit, et, quod convenire novit, accommodat. Hinc jam fit illud fatælis ordinis insigne miraculum, cum ab sciente geritur, quod stupeant ignorantes. Nam ut pauca, quæ ratio valet humana, ² de divina profunditate perstringam, ³ de hoc, quem tu iustissimum (20) et æqui servantissimum putas, omnia scienti Providentiæ diversum videtur. Et vittricem quidem causam diis, victam vero Catoni placuisse ⁴ familiaris noster Lucanus admonuit. Hic igitur ⁵ quidquid citra spem videas geri, rebus quidem rectus ordo est, opinioni vero tuæ perversa confusio. Sed sit aliquis ita bene moratus, (25) ut de eo divinum iudicium pariter, humanumque consentiat; sed est animi viribus infirmus: cui, si quid eveniat adversi, desinet colere forsitan innocentiam per quam non potuit retinere fortunam. Parcit itaque sapiens dispensatio ei quem deteriore facere possit adversitas, ne cui non convenit laborare patiatur. Est alius cunctis virtutibus (30) absolutus, sanctusque ac Deo proximus: hinc contingi quibuslibet adversis nefas Providentia iudicat, adeo, ut ne corporeis quidem morbis

INTERPRETATIO.

^a Transcendit.^b Intelligentiam.^c Series.^d Fortunas.^e Constantia.^f Abundantissime.^g Tantum abest ut.^h Inter se opponuntur.¹ Vigilia hoc est loco; unde vigiles longius prospiciunt.² De Deo incomprehenso.³ Quod tu putas æquum, id ipsum Deus scientissimus iniquum videt.⁴ Philosophiæ peritus.⁵ Omnia quidem recte sunt, sed de eorum eventu male iudicas.

NOTÆ.

¹ Igitur uti est ad intellectum, etc.] Nimirum ut ex intellectu sive intelligentia (quæ nihil est aliud quam cognitio clara et distincta, quæque est norma ut sententiæ sic ratiocinationis veræ certæque) constante et veluti immota oritur ratiocinatio, quæ est veluti progressus mentis unum iudicium ex pluribus aliis probantis vel improbantis: ut ex materia eadem manente, diversa generantur corpora, v. g. seges, triticum, panis, sanguis, caro: ut ab æternitate, quæ est diuturnitas rei sine principio et sine fine existentis, procedit tempus quod est diuturnitas rei cum principio et fine existentis: ut centro immoto moveatur circulus, ita providentiæ Dei immote subijcitur fati series mobilis.

² Quæ vero, inquires, potest ulla, etc.] IV. Philosophia ex prædictis principiis inferi, non minus Providentiæ quam fati esse quod bonis etiam adversa, et malis etiam prospera contingant, sive quia quos probos improbosque homines censent, hi tales non sunt, Deo iudice, sive etiam quia ut corporum sic mentium

diversa est temperies.

D Primum quidem quod homines ignorent, Deus vero perfectissime noscat omnium hominum cogitationes, fieri potest ut humanum divinumque iudicium de bonis perversisque hominibus differat: ut quos Deus probat, hos homines improbant, quosque homines probant, hos Deus improbet: sic quo tempore amici Jobi ipsum damnabant, eodem Jobum Deus abolvebat. Quin etiam hæc in re contraria sunt hominum iudicia, et quos alii præmio, alii supplicio dignos arbitrantur.

Deinde mentium sic diversa est temperies, saltem habita ratione corporis, cum quo junguntur, ut quædam ipso corpore sint infirmiores, quædam fortiores, quædam veluti libratis viribus æquales: quibus omnibus, Deo providente, modo prospera, modo adversa contingunt, prout hæc conducunt ad vitia removenda, vel ad virtutes promovendas: quod tam ignotum est hominibus, quam illa intima temperies animorum.

agitari sinat, 298.^a Nam ut quidam ^a me quoque excellentior ait, ^b Ἀνδρὸς ἱεροῦ σῶμα δυνάμεις οὐλοδομοῦσι. Fit autem sæpe, uti bonis summa rerum gerenda deferatur, ut ^c exuberans retundatur improbitas. Aliis mista quædam, pro animorum qualitate, distribuit: quosdam ^d remordet, ne longa (5) felicitate luxurient: alios duris agitari sinit, ut virtutes animi, patientiæ usu atque exercitatione, confirmet. Alii plus æquo metuunt, quod ferre possunt: alii plus æquo despiciunt quod ferre non possunt. Hos, in experimentum sui, tristibus ducit. Nonnulli ^e venerandum sæculi nomen, gloriosæ pretio mortis, emerunt. Quidam (10) supplicii inexpugnabiles exemplum cæteris prætulērunt invictam malis esse virtutem. Quæ quam recte atque dispositæ et ex eorum bono, quibus accidere videntur, fiant, nulla dubitatio est. Nam illud quoque, quod improbis nunc tristia, nunc optata proveniunt, ex eisdem ducitur causis. Ac de tristibus quidem nemo miratur, quod (15) eos male meritos omnes existimant. Quorum quidem supplicia, tum cæteros ab sceleribus deterrent, tum ipsos, quibus invehuntur, emendat: læta vero magnum bonis argumentum loquuntur, quid de huiusmodi felicitate debeant iudicare, quam famulari sæpe improbis cernant. In qua re illud etiam ^f dispensari eredo, quod est forsitan alicujus (20) tam præceps atque importuna natura, ut eum in scelera potius ^g exacerbare possit rei familiaris inopia: huius morbo Providentia collatæ pecuniæ remedio medetur. Hic fœdatam probis conscientiam spectans, et se cum fortuna sua comparans, forsitan pertimescit, ne cuius ei jucundus usus est, sit tristis amissio. Mutabit igitur (25) mores, ac, dum fortunam æstuit amittere, nequitiam derelinquit. 299 Alios in cladem meritam præcipitavit indigne acta felicitas. Quibusdam permissum puniendi jus, ut exercitii bonis, et malis esset causa supplicii. Nam ut probis

A atque improbis nullum fœdus est, ita ipsi-inter se improbi nequeunt convenire. Quidni? cum a semet (5) ipsis discerpentibus conscientiam viliis quique dissentiant, faciantque sæpe, quæ cum gesserint, non fuisse gerenda decernant? Ex quo sæpe summa illa Providentia protulit insigne miraculum, ut malos mali bonos facerent. Nam dum iniqua sibi a pessimis quidam perpeti videntur, noxiorum odio flagrantés ad virtutis frugem rediere, dum se eis (10) dissimiles student esse, quos oderant. Sola est enim divina vis, cui mala quoque bona sint, cum eis competenter utendo, alicujus boni elicit effectum. ^h Ordo enim quidam cuncta complectitur, ut quod ab assignata ordinis ratione discesserit, hoc licet in alium, tamen in ordinem relabatur, ne quid in regno Providentiæ B liceat temeritati. (15)^h Ἀρχαίων δ' ἐμὲ ταῦτα θεὸν ὥς πάντ' ἀγορεύειν. Neque enim fas est homini cunctas divini operis machinas vel ingenio comprehendere, vel explicare sermone. Hoc tantum perspexisse sufficiat, quod naturarum omnium ⁱ proditor Deus, idem ad bonum dirigens cuncta disponit: dumque ea quæ protulit, in sui similitudinem retinere festinat, (20) malum omne de reipublicæ suæ terminis per fatalis seriem necessitatis ^j eliminat. Quo fit, ut quæ in terris abundare creduntur, si disponentem Providentiam spectes, nihil usquam esse perpendas. Sed video jam dudum te et pondere quæstionis oneratum, et rationis prolixitate fatigatum, aliquam carminis expectare dulcedinem. Accipe (25) igitur ^k haustum, quo refectus, firmior in ulteriora contendas.

300 METRUM * VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia exemplis confirmatur divinam Providentiam, hæc est, inquit, lex divinitus constituta, ut pace initia inter sidera, elementa, anni tempestates, omniaque corpora viventia, hæc perpetuos repetant circuitus ad illud a quo prodierunt, reditura tōni cujuslibet principium.*

Si vis celsi jura tonantis

INTERPRETATIO.

^a Forte Hermes Trismegistus.

^b Viri sacri corpus virtutes ædificant.

^c Grassata.

^d Affligit.

^e Posteritatis famam illustri morte consecuti sunt.

^f Ideo fieri.

^g Commovere.

^h Difficile autem est me hæc omnia velut deum eloqui.

ⁱ Creator.

^j Expellit.

^k Poculum.

Si desideras advertere providentiam Dei summi, mente diligenti et pura, considera vertices cæli sublimis.

NOTÆ.

¹ Nam ut quidam me quoque excellentior ait. | Creatur Hermes Trismegistus, inquit Ascensius, quem Deum effectum fabulatur gentilitas. Græca autem illa verba ἀνδρὸς ἱεροῦ, etc., sic reddi debent: viri sacri corpus virtutes ædificant: quanquam enim, teste Apostolo, II Cor. xii Virtus, in infirmitate perficiatur, salus tamen corporis, divitiæ, et cætera ejusmodi prosperitates non raro conducunt ad virtutem colendam: sic Deo dicenti Jobum esse virum justum et colentem Deum, respondit malus genius non esse mirum, cum omnia illi prospera essent. Lib. Job.

² Ordo enim quidam, etc. | Ut enim rerum omnium creaturarum unum est principium unusque finis, sic necesse est unus sit earundem rerum ordo, una Providentia, quam ut pote infinitam neque animo comprehendere, neque verbis explicare possumus: optime enim Homerus, Iliad. M. Ἀρχαίων δ' ἐμὲ,

D etc., hoc est: difficile autem hæc omnia me tanquam deum eloqui.

* Quod quibusdam vocatur spondaicum. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter tertio loco dactylum et quarto spondeum sæpius habet: aliis vero locis, præter hos pedes, etiam anapæstum.

1. Jura tonantis. | Providentiam Dei: nam cum hæc Providentia ex dictis sit divina ratio in summo omnium principe constituta quæ cuncta disponit, hæc non immerito vocatur jus divinum, sive lex divina. Deinde vero tonans est Deus: cum enim causæ peculiæres fulguris, tonitruum, et fulminis vulgo non innotescant, hæc effecta ita soli Deo tribui consueverunt, ut poeta præsertim nominando fulgurantem, tonantem, et fulminantem, Deum intelligi velint.

Pura solers cernere mente,
Aspice summi culmina cœli.

301 Illic justo fœdere rerum

5 Veterem servant sidera pacem.
Non sol rutilo concitus igne
Gelidum Phœbes impedit axem.
Nec quæ summo vertice mundi
Flectit rapidos Ursa meatus,

10 Nunquam occiduo lota profundo,
Cætera cernens sidera mergi,
Cupit Oceano tingere flammæ.
Semper vicibus temporis æquis

15 Vesper seras nuntiat umbras,
Revehitque diem Lucifer alnum.
Sic æternos reficit cursus
Alternus amor : sic astrigeris
Bellum discors exsulat oris.

A Hæc concordia temperat æquis

20 Elementa modis, ut pugnantia
Vicibus cedant humida siccis,
Jungantque fidem frigora flammis,
Pendulus ignis surgat in altum,
Terraque graves pondere sidant.

25 **302** Iisdem causis vere tepenti
Spirat florifer annus odores,
Æstas Cerecem fervida siccit,
Remeat pomis gravis autumnus,
Hiemem defluus irrigat imber.

30 Hæc temperies alit, ac profert
Quidquid vitam spirat in orbe :
Eadem rapiens condit, et aufert,
Obitu mergens orta supremo.
Sedet interea conditor altus,

B 35 Rerumque regens flectit habenas,

INTERPRETATIO.

Hic astra retinent concordiam antiquam rerum, certo fallere. Sol raptus flamma splendida non impedit cursum frigidum lunæ. Neque Ursa, quæ vertitur circa summum polum mundi, licet hinc nunquam abluta fuerit oceano occiduo, inde vero videat cætera astra abluta, studet ablueri suos ignes hoc eodem mari. Semper alterni sed iusta successione temporis stella vespertina indicat tenebras nocturnas, eademque stella matutina refert lucem secundam. Sic amor reciproci reparat motus perpetuos; sic bellum discors ejectionum est a regio-

nibus stelliferis. Concordia ista moderatur elementa iustis legibus, ut humida contraria alternis cedant siccis, et frigida incant pacem cum calidis; ignis suspensus evolet sursum et terra ponderosa subsistat deorsum sua gravitate. His legibus annus florum parens emittit odores tempestate tepida veris, æstas calida coquit messem, autumnus revertitur onustus pomis, pluvia cadens aspergit hiemem. Hæc temperies nutrit producitque corpus omne quod agit vitam in mundo; sed eadem temperies tollit et occultat idem corpus vivens,

NOTÆ.

2. *Pura solers cernere mente.*] *Mente omnibus præiudiciis exuta clare et distincte cognoscere, divinam nimirum Providentiam, hujus autem Providentiæ, judicis Philosophia, argumenta sunt ipsæ naturæ leges, quas videmus observari, primum quidem in sideribus, deinde in elementis, postea in ipsis anni tempestatibus, denique in omnibus corporibus viventibus; de quibus seorsum Philosophia dictura est.*

5. *Servant sidera pacem.*] I. Prædictæ Providentiæ leges observantur in sideribus, nimirum in sole, luna, Ursa, Lucifero et cæteris stellis. Nam, quamvis sol ita sit corpus lucidum, ut ignis haberi possit, juxta illud Eccli. XLIII : *Sol exurens montes, radios igneos exsufflans*; luna vero ita corpus opacum, ut nisi alieno lumine reluceat, frigida potius quam calida haberi debeat, sol tamen ita movetur, ut lunæ circuitum non impediatur. Similiter Ursa polo, cui nomen dedit, vicina ita movetur circa eundem polum, ut occidentibus cæteris sideribus nunquam occidat. Nec secus Venus, quæ alternis noctem diemque prænuntiat mane Lucifer, sero Vesper, nihil obstantibus cæteris astris constantissime suas alternat vices. Usque adeo verum est sidera præscriptas Providentiæ leges observare. Sed de Lucifero metro 5 lib. I., de Ursa metro 3 lib. IV, et de sideribus, quæ cum occidunt, poetis dicuntur oceano mergi, passim dictum est.

19. *Hæc concordia, etc.*] II. Eadem leges Providentiæ servantur in elementis. Elementum dicitur corpus dividuum, quod ita formatum est, ut ex ipso cætera componantur. Vulgo quatuor admittuntur elementa, nempe ignis, aer, aqua et terra; quæ tum qualitativis, quas vocant alteratrices, cum qualitativis, quas dicunt motrices inter se pugnare perhibentur. Qualitates alteratrices, inquit, sunt calor, frigus, humor et siccitas. Qualitates autem motrices sunt levitas et gravitas. Non agitur hic nisi de concordia ejusmodi elementorum, sive ratione qualitatum alteratricium, quæ sic exprimitur (*cedant humida siccis, jungantque fidem frigora flammis*) sive ratione quali-

tatum motricium, quæ ita notatur (*Pendulus ignis surgat in altum, Terraque graves pondere sidant*).

25. *Iisdem causis, etc.*] III. Iisdem Providentiæ legibus quatuor anni tempestates, nimirum ver, æstas, autumnus et hiems sibi invicem succedunt. Ver suo tempore flores odoresque emittit, æstas suo fervore messes siccit. Autumnus pomis onustus subit; tandemque hiems ab imbris, sive ἀπὸ τοῦ ὕδατος, pluere, dicta, pluvis agros irrigat : quæ omnia evidentissime hic proponuntur.

30. *Hæc temperies, etc.*] IV. His etiam divinæ Providentiæ legibus corpora viventia primum quidem in utero formata aluntur, deinde in auras prodeunt, tandemque peracto vite cursu moriuntur : quod admirabile quidem est generatim, sed longe admirabilius speciatim spectatum.

34. *Sedet interea, etc.*] V. Philosophia docet, illas corporum vicissitudines oriri a Deo providente. Hinc Deus ab eadem Philosophia vocatur conditor, moderator, rex, dominus, fons, origo, lex et sapiens arbiter : ut scilicet his nominibus eam quam insitam habemus Dei ideam notionemve, sed perturbationibus obscuratam, et veluti sopitam illustraret, suscitaretque : hac quippe idea seu potius Deo ipso docente, tandem aliquando cognoscemus solum Deum esse proprie causam prædictorum motuum quos miramur, sive in sideribus, sive in elementis, sive in aliis ejusmodi corporibus : sicut non minus pie quam docte demonstravit auctor libri de Inquisitione veritatis. Hinc eadem Philosophia nunc docet, non solum quietem, sed etiam motum corporum, imo et modos quibus corpora moventur, esse ab ipso Deo providente. *Sistit retrahens ac vaga firmat* : ecce quietem, motu concitat ire : ecce motum ipsum ; rectos revocans ius, flexuos iterum cogit in orbem : ecce modos motus. Aliqua ne putares Deum id officii commississe naturæ cuidam, formæ, qualitativis, accidentibus et cæteris ejusmodi, Philosophia addit, fore ut, nisi Deus ipse hæc præstaret, quæ nunc stabilis continet ordo, dissepia suo fonte fatiscant.

Rex et dominus, fons et origo,
Lex et sapiens arbiter æqui,
Et quæ motu concitat ire,
Sistit retrahens, ac vaga firmat.

- 40 **303** Nam nisi rectos revocans itus,
Flexos iterum cogat in orbes,
Quæ nunc stabilis continet ordo,
Dissepta suo fonte fatiscant.
Hic est cunctis communis amor,
45 Repetuntque boni sine teneri.
Quia non aliter durare queunt,
Nisi converso rursus amore
Refluant causæ, quæ dedit esse.

304 PROSA VII.

ARGUMENTUM. — Sic ergo, inquit Philosophia, omnis fortuna, sive hæc prospera fuerit, sive adversa, ut pote quæ a Deo providente oritur, ad ipsum Deum refertur, ut sit bona, nec nisi abutentium vitio mala: sic probos prospera remunerare, adversa exercere; improbos vero adversa punire, prospera emendare debet.

Jamne igitur vides, quid hæc omnia, quæ diximus, conseqatur? Quidnam? inquam. * Omnem, inquit, bonam prorsus esse fortunam. Et ^b qui, inquam, fieri potest? Attende, inquit, cum omnis fortuna vel jucunda, vel aspera, tum remunerandi exercendive (^c) bonos, tum puniendi corrigendive improbos causa deferatur; omnis bona est, quam vel justam constat esse, vel utilem. Nimis quidem, inquam, vera ratio;

A et, si quam paulo ante docuisti Providentiam fatumve considerem, firmis viribus nixa sententia. Sed eam, si placet, inter eas quas ^d inopinabiles paulo ante posuisti, (10) numeremus. ^e Qui? inquit. Quia ^f id hominum sermo communis usurpat, et quidem crebro, quorumdam malam esse fortunam. Visne igitur, inquit, paulisper vulgi sermonibus accedamus, ne nimium velut ab humanitatis usu recessisse videamur? Ut placet, inquam. **305** * Nonne igitur bonum censens esse, quod prodest? Ita est, inquam. Quæ vero aut exercet, aut corrigit, prodest. Fateor, inquam. Bona igitur. ^g Quidni? Sed hæc eorum est, qui vel in virtute positi, contra aspera bellum gerunt, vel a vitiis declinantes, virtutis iter arripiunt. (^h) Negare, inquam, nequeo. Quid vero jucunda, quæ in præmium tribuitur bonis, num vulgus malam esse decernit? Nequaquam: verum uti est, ita quoque esse optimam censet. Quid reliqua, quæ, cum sit aspera, justo supplicio malos coercet, num bonam populus putat? Immo omnium, inquam, quæ excogitari possunt, judicat (10) esse miserrimam. Vide igitur ne opinionem populi sequentes quiddam valde ⁱ inopinabile ^j confecerimus? Quid? inquam. Ex his enim, ait, quæ concessa sunt, ^k evenit eorum quidem, qui vel sunt in possessione, vel in propectu, vel in adiectione virtutis, omnem, quæcunque sit, bonam; in improbitate vero manentibus, omnem pessimam esse (15) fortunam. Hoc, inquam, verum est, tametsi nemo audeat

INTERPRETATIO.

illud delens morte ultima. Interim Deus, summus omnium creator, sedet, et disponens moderatur veluti frenis res omnes, ipse princeps, dominus, principium, origo, lex et prudens moderator æqui; ac quæcunque dat motu cieri, hæc continens moratur firmatque commota. Nisi enim Deus prohibens itiones rectas, rursus promoveret circuitiones, ea quæ jam coherent serie firma, a suo principio avulsa perirent. Hoc est studium commune omnibus, omnia student teneri sine boni: quoniam quæ Deus condidit, hæc non possunt aliter perseverare, nisi amore iterum converso quidam fiat

C. circuitus causarum.

^a Utramque fortunam, nempe prosperam et adversam esse bonam.

^b Quomodo.

^c Incredibiles.

^d Quare.

^e Ita homines vulgo loquuntur, et quidem sapius.

^f Quare non?

^g Incredibile.

^h Intulerimus.

ⁱ Consequitur.

NOTÆ.

44. Hic est cunctis communis amor. Amor proprie non est nisi mentis, huc, quo Deus saltem generatim impellit, propendens; sed, propter quamdam similitudinem, amor dicitur etiam corporum, quatenus illa huc etiam, quo Deus impellit, sed mente humana rectius tendunt. Quare cum Deus non agat nisi propter semetipsum, hæc corpora Deus non impellit nisi ad se: unde eadem corpora, ut pote quæ student hoc pacto boni sine teneri, ad Deum pariter tendunt. Sicque fit circuitus causarum primæ scilicet causæ et finis ultimi; quatenus omnia, quæ oriuntur a Deo tanquam a causa prima, revertuntur ad ipsum Deum tanquam ad finem ultimum; ita ut sine illo cum amoris tum causarum circuitu quæ Deus dedit esse, hæc aliter durare non possent.

¹ Inopinabiles. Incredibiles, et, ut loquitur Cicero, paradoxas. Scilicet vulgus præcipitatione et præjudicio judicans, id putat incredibile, quod sapientibus clara et distincta cognitione judicantibus verissimum certissimumque videtur: cujus rei plura sunt exempla apud philosophos, ut de lumine, de coloribus, et cæteris ejusmodi. Sic ergo id hominum sermo communis usurpat, et quidem crebro, quorumdam malam esse fortunam. Quare Philosophia, ipsius vulgi sermonibus utens, probat omnem fortunam esse bonam, nec nisi

abutentium vitio malam aliquam esse.

² Nonne igitur bonum, etc.] I. Philosophia probat vulgo omnem fortunam esse bonam argumento, quod vocat ad hominem. Cum utile, quoddam sit genus boni, etiam vulgo, cui familiaris est, bonum aliud honestum, aliud jucundum, aliud utile censeretur, idcirco quidquid utile est, illud, etiam vulgo, bonum habeatur necesse est. Atqui fortuna utraque utilis est, quippe quæ aut exercet aut corrigit. Nimirum fortuna omnis vel proborum est vel improborum; quæ rursus vel adversa solet haberi vel prospera. 1° Si hæc fortuna adversa fuerit proborum, eorum videlicet qui virtutem colunt, hæc lisdem prodest, aut ad ipsos absolvendos a peccatis præteritis, aut ad ipsos a futuris servandos, aut ad eosdem ad virtutem majorem promovendos. 2° Si eadem fortuna prospera fuerit eorumdem proborum, hæc vulgi etiam opinione optima est, non solum quia merces est virtutis præteritæ, sed etiam quia ejusdem virtutis futuræ materia est. 3° Si fortuna adversa fuerit improborum, hæc justum est vitiis supplicium præteritorum et futurorum frenum. 4° Si fortuna prospera fuerit ipsorum improborum, hæc non nisi illorum vitio mala est: nam

confiteri. Quare, inquit, ita vir sapiens moleste ferre A non debet, quoties in fortunæ certamen adducitur: ut virum fortem non deceat indignari, quoties increpuit bellicus tumultus. Utrique enim, huic quidem gloriæ propagandæ, illi vero confirmandæ sapientiæ difficultas ipsa, materia (20) est. Ex quo etiam a virtus vocatur, quod suis viribus nitens non superetur adversis. Neque enim vos in b propectu positi virtutis, c diffinere deliciis, et d emarcescere voluptate venistis, prælum cum omni fortuna nimis acre e conseritis, ne vos aut tristis opprimat, aut jucunda corrumpt: firmis f medium viribus occupate. Quidquid autem (25) infra subsistit, aut ultra progreditur, habet contemptum felicitatis, non habet præmium laboris. 306 i In vestra enim situm manu, qualem vobis fortunam formare malitis. Omnis enim, quæ videtur aspera, nisi aut exercet, aut corrigit, punit.

INTERPRETATIO.

a Virtus a viribus est appellata.

b Progressu.

c Abundare.

d Putrescere.

e Committitis.

f Mediocritatem, in qua virtus versatur, tenele.

Agamemnon Atrei filius, postquam militavit in Tro-

307 METRUM VII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia probat exemplis Agamemnonis, Ulyssis et Herculis, homines optatis non frui, nisi post exantillatos multos labores.*

Bella bis quinis operatus annis
Ultor Atreides, Phrygiæ ruinis
Fratris amissos thalamos piavit.
Ille dum Graiæ dare vela classi
5 Optat, et ventos redimit cruore,
Exiit patrem, miserumque tristis
Fœderat gnatæ jugulum sacerdos.
308 Flevit amissos Ithacus sodales,
Quos ferus, vasto recubans in antro,
10 Mersit immani Polyphemus alvo.
Sed tamen, cæco furibundus ore,
Gaudium mœstis lacrynis rependit.
Herculem duri celebrant labores;
Ille Centauros domuit superbos,

NOTÆ.

B Janos decem annis, vastata Troja ulciscendo piavit uxorem sui fratris Menelai raptam a Paride; sed ante idem Agamemnon volens dare vela navibus Græciæ redimensque ventos (qui ipsi negabantur propter cervum Dianæ ab ipso occisum) sanguine effuso, deposuit pietatem paternam, et ipse sacerdotis officio functus, jugulavit mœsus Iphigeniam suam miseram filiam.

i In vestra situm manu, etc.] II. Philosophia ostendit, fortunam nullam esse malam nisi abutentium vitio: quia quæ bona, sunt extra hominis voluntatem, hæc pro bona, aut mala ejusdem hominis voluntate, bona censi possunt aut mala. Voluntas quippe in moribus præcipue spectatur. Atqui fortuna, sive prospera, sive adversa, ut patet ex dictis, bonum est extra hominis voluntatem existens. Hæc igitur fortuna ita bona, ut nisi abutentium mala voluntate, aut vitio nunquam sit mala: quare cum improbi, quatenus in sua improbitate perseverant, sua semper abutantur prospera fortuna, idcirco Philosophia concludit omnem improborum fortunam esse pessimam: proborum vero semper bonam: quia omnis fortuna, quæ probis videtur aspera, hos, nisi exercet aut corrigit, punit: neque hi etiam improbi, ad æternam felicitatem nisi fortuna, quæ iisdem videtur aspera, perveniunt: siquidem

Quod dicitur Sapphicum. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet coreum, spondenem, dactylum, et duos coreos habet. Clanditur tamen hoc carmen versu Adonio, qui dactylo et spondeo constat, quique post tertium quemque versum Sapphicum, poni solet.

1. *Bella bis quinis, etc.] I. Philosophia probat exemplo Agamemnonis, hominem non frui optatis, nisi post susceptos toleratosque multos labores.* Nimirum Paris, Priami regis Trojanorum filius, instructa classe in Græciam profectus ad Menelaum Spartæ regem pervenit, Helenamque ejus uxorem rapuit: quod inique ferens Agamemnon Atrei filius et prædicti Menelai frater, convocatis Græciæ principibus transfretavit in Phrygiam, Trojam obsedit, eamque post decennale bellum dolo captam, ferro et igne populatus est. Sed idem Agamemnon Trojam obsessurus, cum ad Aulidem Bæotiæ portum venisset, ibique summ exercitum recenseret, Dianæ cervum ignarus occidit: quamobrem Diana irata, immissa pestilentia, ventus suppressit. Consuluerunt oraculum, a quo responsum est, non ante pacificatos fore deos, quam Iphigenia Agamemnonis ipsius filia immolata fuisset. Obsequitur pater, ipsiusque sacerdotis officio functus,

filiam jugulavit: sicque post multas calamitates multosque labores tandem aliquando ausis potitus est. Virgil. Æneid. II, v. 108:

Sæpe fugam Danaï Troja copiere relicta
Moliri: et longo fessi discedere bello,
Fecissentque utinam! Sæpe illos aspera ponti
Interchuit hiems, et terruit auster euntes.
Præcipue, cum jam hic urabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerant æthere nimbi.
Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isque adytis hæc tristitia dicta reportat:
Sanguine placastis ventos, et virgine cæsa
Cum primum Iliacas Danaï venistis ad auras.

8. *Flevit amissos Ithacus sodales.] II. Eadem Philosophia probat exemplo Ulyssis, hominem non ante perfundi lætitia, quam tristitia affectus fuerit.* Scilicet Ulysses rex Ithacæ et Dulichii insularum, de quo jam locuti sumus metro 5 hujus libri, inter alios suos casus in Siciliam delatus est, et antrum cujusdam Cyclopi una cum sociis suis ingressus. Cyclops ille Polyphemus dictus, ferebatur Neptuni filius, ingenti corpore præditus, sed uno duntaxat oculo, quem in fronte habebat. Devoraverat jam quosdam ex comitibus Ulyssis, reliquos eodem mortis genere perempturus, cum Ulysses sibi non minus quam superstitibus sociis metuens, Polyphemum inebriavit altoque sopore obrutum clava, aut adusto stipite, excæcavit; tum socios et semetipsum sub arietum villis implicuit, tandemque omnes una cum grege ex antro egressi tantam habuerunt lætitiā, quantam tristitiā ex morte sociorum, et suo periculo conceperant.

15. *Herculem duri celebrant labores.] III. Philosophia exemplo Herculis, probat non comparari cælum nisi post superatos plures terræ labores.* Hercules quippe Jovis, et Almenæ filius, Junoni propterea sic invisus fuit, ut novis periculis semper, agente eadem Junone, fuerit obiectus. Ut ab aliis, sic a Philosophia nunc referuntur duodecim Herculis labores, sed alio et genere et ordine.

14. *Ille Centauros, etc.] Primus Hercules labor.* Centauri Thessaliæ populi secus Pelion montem habitantes, qui quod primi equos domare, et ex illis pugnare ceperunt, ab aliis gentibus ceu monstra,

- 15 **309** Abstulit sævo spoliū leoni,
Fixit et certis volucres sagittis :
Poma cernenti rapuit draconi,
Aureo lævām gravior metallo :
Cerberum traxit triplici catena.
- 20 Victor immitem posuisse fertur
Pabulum sævis dominum quadrigis.
- 310** Hydra combusto perit veneno,

- A** Fronte turpatus Achelous amnis,
Ora demersit pudibunda ripis.
- 25 Stravit Antæum Libycis arenis,
Cacus Evandri satiavit iras,
Quosque pressurus foret altus orbis
Setiger spumis humeros notavit.
Ultimus cælum labor irreflexo
- 30 Sustulit collo, pretiumque rursus

INTERPRETATIO.

Ulysses rex Ithacæ doluit socios perditos, quos Polyphemus crudelis, incolens cavernam magnā, demisit in suum ventrem ingentem : attamen hic Polyphemus, vultu excecato furiosus, restituit lætitiā pro fletibus tristibus eidem Ulyssi. Labores molesti commendant Herculem : hic vicit centauros arrogantes, abstraxit pellem a lione crudeli, transfudit aves Stymphalides telis inevitabilibus : abstulit poma serpenti vigili, gerens manu metallum aureum. Duxit Cerberum tricipitem tribus vinculis. Perhibetur victor præbuisse Diomedem crudelem devorandum suis equis crudelibus.

Victore eodem Hercule *serpens multorum capitum occubuit, ejus veneno extincto flammis, Achelous fluvius, infamatus facie propter cornu avulsum involvit vultum pudendum suis littoribus. Idem Hercules interfecit Antæum in agris Libyæ, Cacus ab eodem Hercule occisus comescuit iras Evandri sui adversarii. Aper maculavit sua spuma humeros Herculis, quos cælum sublime erat pressurum. Citius tandem labor Herculis in hoc versatur, quod idem portaverit cælum collo immoto : unde iterum meruit cælum, veluti mercedem*

NOTÆ.

quæ partim homines partim equi forent, cogitabantur : unde etiam *hippocentauri* dicti sunt, et propterea nunc vocantur *superbi*. Hos autem idcirco aggressus occidit Hercules, quod iidem ad antrum Pholi, qui Herculem suscepit hospitio, quasi injuriam illaturi accurrissent.

15. *Abstulit sævo spoliū leoni.* Secundus Herculis labor. In silva Nemea leo erat magnitudinis inusitata, neque ferro, neque ære penetrabilis : unde hunc de cœlo lapsum dicebant : eundem persecutus Hercules sola manuum vi interfecit, interfectique pelle telis impervia vestitus, quoad vixit, incessit.

16. *Fixit et certis volucres sagittis.* Tertius Herculis labor. Aves a Stymphalo urbe, monte, aut lacu dictæ Stymphalides tantæ magnitudinis ferebantur, ut radios solis obumbrarent, tantæque rapacitatis, ut totam Arcadiam devastarent. Has Hercules, ut ait Diodorus Siculus l. iv, constructo aeneo crepitaculo et ingente per id sonitu excitato abegit : aut potius, ut Catullus suis versibus exponit, sagittis suis confixit. De his avibus Lucretius l. v :

Uncisque timendæ
Unguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes.

17. *Poma cernenti rapuit draconi, etc.* Quartus Herculis labor. Hesperides filię Hesperii, qui frater Atlantis fuit ; videlicet Ægle, Arethusa, et Hesperethusa, ad Lixum Mauritanie oppidum feruntur hortos incoluisse aureis arboribus pretiosos, et a vigili dracone custoditos. Sed draconem interfecit Hercules, fructusque ablatis ad vitricum Euristheum detulit. Ex illo Hesperidum horto Venus fertur accepisse mala aurea, quibus dispersis Hippomenes Atalantam cursu superavit. *Lævam gravior* : intellige hanc particulam, secundum : sicut Virgilio dicitur *Æn.*, v. 593, *os humerosque deo similis*.

19. *Cerberum traxit triplici catena.* Quintus Herculis labor. Pirithous Ixionis filius, mortuus Hippodame uxore, convenit cum Theseo, nullam ut uxorem nisi ex Jove natam ducerent. Hinc Theseus Helenam rapuit : Pirithous vero meditatus Proserpinam Plutonis conjugem rapere, comitantibus Theseo et Hercule, ad inferos descendit. Verum Pirithous primo impetu a Cerbero interfectus est, cui cum Theseus opem ferre conaretur, vivus in ditis potestatem pervenit, et ab eo vinctus, donec Hercules Cerberum tricipitem triplici catena vinctum teneret. De Cerbero diximus metro 12 lib. iii.

20. *Victor immitem, etc.* Sextus Herculis labor. Diomedes rex Thraciæ sic parvus hordei fuit, inquit Apuleius l. vii Met., *ut edacium juvenum toram famem*

corporum humanorum largitione sedaret : unde Ovid. :

Non tibi subcurrat crudi Diomedis imago,
Effusus humana qui dape pavit equos ?

Sed tyrannum hunc Hercules iisdem equis devorandum objecit.

22. *Hydra combusto perit veneno.* Septimus Herculis labor. Hydra serpens non solum in terra vivax, verum etiam in aquis : unde illi nomen ab ὕδωρ, *aqua*, in Lerna palude inter Mycenæ et Argos habitabat : quare dicitur Lerna pestis. Septem aut, ut aliis placet, quinquaginta habebat capita, quorum si quædam abscissa fuerant, alia duplicato numero renascebantur. Hercules autem, admoto ad singula vulnera igne, bestiam tandem interfecit.

23. *Fronte turpatus Achelous amnis.* Octavus Herculis labor. Achelous filius Oceani et Tethyos cum Hercule pugnavit pro Dejanira filia Œneï regis Calidonie : sed Achelous viribus impar se vertit primum quidem in serpentem, deinde in taurum, cui Hercules amputavit cornu, quod Copie comiti fortunæ datum est : unde Achelous uno turpis cornu sese occultavit in fluvio cognomine. Non opus est, me monere hic *turpatus* ultimam producere propter *vi casuræ* : cuius rei infinita sunt exempla apud poetas.

25. *Stravit Antæum Libycis arenis.* Nonus Herculis labor. Antæus Neptuni ex terra filius tanto corpore præditus, ut in quadraginta cubitos excreverit. Hic cum Hercule congressus, quoties membra deficiebant, toties, tacta terra, recreabatur, quod animadvertens Hercules, eundem in aere pressum interfecit.

26. *Cacus Evandri satiavit iras.* Decimus Herculis labor. Cacus Vulcani filius, qui Latium undique latrocinis suis infestabat, ne ipsi quidem Herculi percipit : hujus quippe boves noctu cauda versisque propterea vestigiis in antrum suum traxit : sed boum mugitu admonitus Hercules, receptis bobus, Cacus exstinxit, ultus injuriam Evandri, cuius Cacus hospes fuerat, aut, ut alii volunt, servus.

28. *Setiger spumis humeros notavit.* Undecimus Herculis labor. Aper Erymanthius in Arcadia, quod hic immense molis erat, regionem undique vastabat : hunc Hercules adduxit ad Eurystheum ; sed quia tunc aper ille ab Hercule non fuerit interfectus, idcirco nunc dicitur duntaxat *humeros Herculeos spumis notasse*, quos humeros *pressurus erat altus orbis* : quoniam Hercules fertur suis humeris cælum portasse : unde

29. *Ultimus cælum labor irreflexo.* Duodecimus Herculis labor. Atlas rex Mauritanie cælum humeris sustinuisse fertur, quem ut tanto onere liberaret

Ultimi cælum meruit laboris.

311 Ite nunc fortes, ubi celsa magni
Ducit exempli via : cur inertes

A Terga nudatis? superata tellus
33 Sidera donat.

INTERPRETATIO.

ultimi præsertim sui laboris. Ergo agile, generosi homines : quandoquidem magnum exemplum vobis mon-

strat iter sublime : quare desidiosos ostenditis dorsum fugiendo? terra victa dat cælum.

NOTÆ.

Hercules, hic suos humeros cælo supposuit, quo ultimo præsertim labore meruit cælum, et in deorum collegium translatus, Martis, ut quidam putant, stella.

Porro omnium istorum Herculis laborum descriptiones ita frequentes sunt apud poetas, ut nullius poeta hac de re conscripta carmina referenda esse putaverimus. Sed omittere hic non debemus, quod doctissimus Huetius in aureo suo Demonstrationis evangelicæ libro de Hercule nuper edidit, nempe propos. 4 de lib. Josue, n. 13 : *Pervulgata*, inquit, hæc est doctorum hominum sententia, plures fuisse Hercules, et gesta omnium a Græcis fuisse in unum Thebanum collata, seu potius fortibus quibusque viris Herculis nomen fuisse impositum. Tres statuit Diodorus : Ægyptium, Græcicum, et Thebanum. Tres Arrianus lib. II de Exped. Alexandri : Ægyptium, Tyrium, et Græcum ; quibus Indium præterea addit in Indicis ex Megasthene. Herculem alii antiquissimum arbitrantur Phœnicium, secundum Ægyptium, postremum ac recentiorum Thebanum. Quidam Ægyptios duos agnoscunt, Herodotus duos Græcos, Deum alterum, alterum Herorem ; Cicero sex ; duodecim alii ; quidam etiam longe plures. Ego omnino unicum, cumque Josuam fuisse statuo ; nam quæ tribuuntur aliis, ad Josuam omnia commode referri posse vides.

32. Ubi.] Non locus hic significatur : alias dicendum fuisset quo ducit : sed potius causa cur fortibus viris sit eundem, quemadmodum Cicero dixit : *Ubi semel quis pejeraverit, ei credi postea non oportet*.

33. Ducit exempli via.] Agamemnonis, Ulyssis, et Herculis, quorum laboribus docemur, vitii quidem facile iter, sed amarum finem ; virtutis vero difficilem viam, sed dulcem exitum. Seneca in Hercule Œlæo, v. 1983 :

Nunquam Stygias ferierat umbras
Incluta virtus : vivite fortes,
Nec Lethæos sæva per amnes
Vos fata trahent : sed cum summæ
Exiget horas consumpta dies
Iter ad superos gloria pandet.

34. Terga nudatis.] Similitudine desumpta a militibus, quibus turpe est propositis magnis præmiis, et ducibus generosis præeuntibus, terga vertere in prælio, significatur turpe pariter menti humanæ, ipsam proposita vita æterna, pluribusque sanctis viris exemplum monstrantibus, averti a Deo et ad res cæteras converti : hinc additur : *Superata tellus sidera donat*, quasi dicatur : quæ mens inconcussa corpus vicerit, hæc Deo æternum adharebit. Matth. XI : *Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*.

LIBER QUINTUS.

312 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — Quod omnia providenti nihil possit esse inopinatum, quodque casus eventum sit : inopinatum, propterea Boetius objicit fore ut posita divina Providentia nullus esset casus : sed huic respondet Philosophia, quæ rationem de casu ita esse de nomine, ut, pro diverso nominis usu, casus negari possit et asseri.

Dixerat ^a, orationisque cursum ¹ ad alia quædam tractanda atque expedienda vertebat. Tum ego, Recta quidem, inquam, exhortatio, tuæque prorsus auctoritate dignissima. Sed quod tu dudum de Providentia quæestionem pluribus implicitam esse dixisti, re ^b ex-prior. (5) Quæro enim an esse aliquid omnino, et

C quidnam esse casum arbitrere. **313** Tum illa : Festino, inquit, debitum promissionis absolvere, viamque tibi, qua ^c patriam reveharis, aperire. Hæc autem etsi perutilia cognitu, tamen ^d a propositi nostri tramite paulisper aversa sunt : verendumque est, ne ^e devils fatigatus, ad emetiendum rectum iter sufficere (5) non possis. Ne id, inquam, prorsus ve-reare. Nam quietis mihi loco fuerit ea, quibus maxime delector, agnoscere. Simul cum ^f omne disputationis tuæ latus indubitata fide constituerit, nihil de sequentibus ^g ambigatur. Tum illa : ^h Morem, inquit, geram tibi ; simulque sic ⁱ exorsa est. ^j Si quidem, inquit, aliquis eventum temerario (10) motu, nullaque

INTERPRETATIO.

^a Philosophia.

^b Reipsa.

^c In patriam reducaris.

^d Ab instituto nostro aliquatenus aliena.

^e Extraneis quæestionibus.

D ^f Omnis circumspectio tuæ quæestionis.

^g Dubitetur.

^h Obsequar.

ⁱ Incæpit.

^j Quod si.

NOTÆ.

¹ *Ad alia quædam tractanda.* Quæ enim jam dicenda sunt de casu, hæc non pertinent ad præsens institutum, nisi instar cujusdam appendicis accessio-nisve, et, sicut loquuntur, *per accidens*. Quocirca statim dicit Philosophia, hæc, etsi perutilia cognitu, ta-men a propositi sui tramite paulisper aversa esse.

² *Patriam reveharis.* Usurpam ab auctoribus, inquit Servius, ut in quæstione quo vel addant vel de-trahant præpositionem. Sic Virgil. I Æn., v. 6 :

Italiam fato profugus Laviniaque venit
Littora.

³ *Omne disputationis latus.* Ut antecedentia, comi-tantia, consequentia, vulgo dicimus *facies* quæstio-nis : *Les choses que nous considérons*, dit l'auteur du livre de la Recherche de la vérité, *ne nous paraissent jamais entièrement évidentes que lorsque l'entendement en a examiné tous les côtés et tous les rapports*.

⁴ *Si quidem aliquis eventum, etc.* Demceps Philo-sophia varios usus exponit hujus nominis, casus, do-ctique quo modo casus rejici debeat et admitti. Sci-licet casus dicitur a *cadere*, ea notione qua *cadere* idem est quod *evenire* : quoniam casus generatim

causarum connexione productum, casum esse definiat, nihil omnino casum esse confirmo, et ^a præter subjectæ rei significationem inanem prorsus vocem esse decerno. Quis enim, coercente in ordinem cuncta Deo, locus esse ullus temeritati reliquus potest? Nam nihil ex nihilo existere, vera sententia est; cui nemo (15) unquam veterum ^b refragatus est, quanquam id illi non de ^c operante principio, sed de materiali subiecto, hoc est, de natura omnium rationum, quasi quoddam jecerint fundamentum. At si nullis ex causis aliquid oriatur, id de nihilo ortum esse videbitur. Quod si hoc fieri nequit, nec casum quidem hujusmodi esse possibile est, qualem paulo (20) ante definivimus. Quid igitur, inquam, nihilne est, quod vel casus, vel fortuitum jure appellari queat? An est aliquid, tametsi vulgus lateat, cui vocabula ista convenient? ^B Aristoteles ^d meus id, inquit, in Physicis, ^e et brevi, et veri propinqua ratione definivit. Quoniam, inquam, **314** modo? Quoties, ait, aliquid cujuspiam rei gratia geritur, aliudque quibusdam de causis, quam, quod intendebatur, obtingit, casus vocatur: ut si quis colendi agri causa fodiens humum, defossi auri pondus inveniat. Hoc igitur fortuito quidem creditur accidisse; verum (5) non de nihilo est. Nam proprias

A causas habet: quarum improvisus, inopinatusque concursus casum videtur operatus. Nam nisi cultor agri humum foderet, nisi eo loci pecuniam suam depositor obruisset, aurum non esset inventum. Hæ sunt igitur fortuiti causæ ^f compendii, quod ex obviis sibi et confluentibus causis, non ex gerentis intentione (10) provenit. Neque enim, vel qui aurum obruit, vel qui agrum exercuit, ut ea pecunia reperiretur, intendit, sed, uti dixi, quo ille obruit, hunc fodisse ^g convenit, atque concurrat. Licet igitur definire casum esse inopinatum, ex confluentibus causis, in his, quæ ob aliquid geruntur, eventum. Concurrere vero atque confluere causas facit ordo ille inevitabili (15) connexione procedens, qui de Providentiæ fonte descendens, cuncta suis locis, temporibusque disponit.

315 METRUM • PRIMUM.

ARGUMENTUM. — Sicut, inquit Philosophia, fortuitus esse potest navium constanti duorum fluminum cursu abreptiarum occursus, ita casus constantibus divinae Providentiæ legibus regitur.

Rupis Achæmenizæ scopulis, ubi versa sequentum Pectoribus igit spicula pugna fugax,

316 Tigris et Euphrates uno se fonte resolvunt, Et mox abjunctis dissociantur aquis.

INTERPRETATIO.

^a Quæ nullam rem subjectam significet.

^b Contradixit.

^c Non de causa efficiente, sed de materia tantum sive de re quæ modificetur: quasi dixerint modum sive rationem non esse nihil.

^d Philosophus.

^e Lib. II, cap. 5.

^f Quæstus sive utilitatis.

^g Contingit.

Quemadmodum Tigris et Euphrates profuunt, veluti ex eadem origine, ex saxis montis Persici, ubi Parthus dimicans fugiendo infigit sagittas conversas cordibus

NOTÆ.

nihil est aliud quam eventus. Verum eventus ille duobus modis dici potest: primum quidem nulla; deinde aliqua causarum connexione productus. Si casus dicatur eventum temerario motu, nullaque causarum connexione productum, certe casus nihil est præter inanem vocem: cum enim nihilum non possit esse ullius rei causa, eventum omne aliquam habeat causam, saltem exterioriorem, necesse est. Si vero casus dicatur eventum aliqua causarum connexione productum, sed præter notionem voluntatemque agentis, distinguendum est. Vel enim causa hæc, præter cuius notionem voluntatemque eventum dicitur fieri, est prima, nimirum Deus; vel est secunda, nempe homo. Si causa hæc fuerit prima, nullus omnino casus est: quandoquidem nullum eventum producit præter notionem voluntatemque Dei: cum concurrere ac confluere causas, ut nunc dicitur, faciat ordo ille inevitabili connexione procedens, qui de Providentiæ fonte descendens, cuncta suis locis temporibusque disponit. At si prædicta causa fuerit secunda, casus potest admitti: quia sæpe eventum producit præter notionem et voluntatem hominis: ut si quis colendi agri causa fodiens humum defossi auri pondus inveniat: quanquam enim causa aliqua fuerit, quæ aurum obruerit, quanquam etiam aliqua causa sit, quæ exercendo terram aurum detexerit, quia tamen aurum præter notionem voluntatemque agricolæ: invenitur ab ipso agricola, idcirco eventum illud casus appellatur: ex quo conficitur hæc casus definitio, Inopinatum ex confluentibus causis, in his quæ ob aliquid geruntur, eventum. Quare cum bestia, plantæ, et corpora inanimata non habeant proprie notionem voluntatemque, præter quas eventum producat, ideo his nullus est casus.

^{*} Quod vocatur elegia. Elegia autem est carmen

C constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior hexameter, posterior pentameter, sicut dictum est in I met. lib. I.

1. Rupis Achæmenizæ scopulis.] Ex monte Persico. Achæmenia enim Persis est, aut saltem ipsius Persidis pars sic dicta ab Achæmene, qui, apud Herodotum I. Hist. IV, primus Persarum rex, a quo omnes reges usque ad Darium descenderunt. Hinc Horatius I. II Carm., od. 12, Num tu quæ tenuit dives Achæmenes, id est Persarum rex, et lib. III, od. 4, Achæmeniumque costum, hoc est unguentum Persicum. Achæmenia autem hic quibusdam est Armenia, mons vero ille est mons Taurus: quod Sallustius, auctor certissimus, ut legitur in fragmentis Historiæ ejusdem Sallustii, asserit Tigrim et Euphratem uno fonte manare in Armenia, qui per diversa euntes longius dividantur, spatio medio reliquis multorum millium; quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur.

2. Ubi versa sequentum, etc.] Hic agitur de Parthis, iis scilicet populis, qui e Scythiis oriundi ad eas usque Asiæ regiones, quæ Tigris et Euphrate fluminibus alluuntur, suum protulerunt imperium. Hi autem populi erant formidolosi suis præsertim sagittis, quas inter fugiendum in insequentibus ita retorquebant, ut in versa hostium pectora has vibrarent: tum versis subito equis pugnam instaurarent: unde Virgil. III, Georg., v. 31:

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

3. Tigris et Euphrates.] Tigris a celeritate sic dictus propter sagittam Persica lingua cognominem, flumen est, quod oritur in Armenia, si non ex eodem fonte, quemadmodum ait prædictus Sallustius, saltem ex eodem monte, ex quo Euphrates: tum fluctibus Mesopotamiam alluentibus induit in Euphratem, cum

b Si coeant, cursumque, iterum revocentur in A
[unum]

Confluat alterni quod trahit unda vadi:
Convenient puppes, et vulsi flumine trunci,
Mistaque fortuitos implicet unda modos:
Quos tamen ipsa vagos terræ declivia casus,
10 Gurgitis et lapsi defluus ordo regit.

317 Sic, quæ permissis fluitare videtur habere
[nis,

INTERPRETATIO.

insequentium, statimque duo illa flumina separantur suis aquis divisis. Si convenient et rursum redigantur in unum cursum, tum quod aqua utriusque fluvii defert, illud coibit, quare naves truncique abrepti fluvio coibunt et aquæ permixtæ confundunt suos fluctus fortuitos,

Fors patitur frenos, ipsaque lege meat.

318 PROSA II.

ARGUMENTUM.—Dubitante Boetium, an propter prædicta, neganda sit mentis humane libertas, docet Philosophia suam esse cuiuslibet menti libertatem, varique hujus genera exponit.

.Animadverto, inquam, idque uti tu dicis ita esse consentio. Sed ¹ in hac cohærentium sibi serie causarum, estne ulla nostri arbitrii libertas, an ipsos quoque humanorum motus animorum fatalis catena

quos tamen incertos eventus ipsa terra declivis, et series fugax fluminis labentis moderatur; similiter casus, qui videtur contingere nullo duce et veluti laxatis habenis, regitur ceu passus frenos, idemque accidit imperio Dei providentis.

NOTÆ.

quo in sinum Persicum influit. De hoc fluvio loquitur B Virg. 1 eclog., v. 62:

Ante pererratis amborum finibus exsul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Euphrates vero sic vocatus propter lætitiā quam incolis affert sua inundatione agros fecundans, est aliud flumen, quod ex prædictis Armeniæ montibus pariter oritur. Mesopotamiam, ut Nilus Ægyptum, exundans fecundat et, adjunctis Tigris fluvibus in Persicum sinum labitur. De hoc locutus Virgilius, ut significaret bellum Parthorum, quorum terminus erat Euphrates, i Georg., v. 509:

Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum.

Nec possum omittere quod Q. Curtius, l. v, dicit de utroque hoc flumine: *Isti amnes, inquit, ex Armenia montibus profluunt, et magno deinde aquarum divertio iter, quod cæpere, percurrunt, duo millia et quingenta stadia enensis sunt, qui amplissimum intervallum circa Armeniæ montes notaverunt. Idem cum Mediæ et Gordianorum terras secare ceperunt, paulatim in artius coeunt: et quo longius manant, hoc angustius inter se spatium terræ relinquunt. Vicini maxime sunt, quos incolæ Mesopotamiam vocant. Medium namque ab utroque latere concludunt. Eadem per Babyloniorum fines in Rubrum mare prorumpunt.*

6. Unda vadi.] Vadum dicunt aquam, quæ littoribus non ita dissilis, pede, aut equo, aut saltem cymba facilius quam mare transiri potest: unde a vadendo, vel a Græco βάδος, locus per quem vaditur, vadum putant oriri. Galliæ dicimus *le gué, passer à gué*: inferiores Normani dicunt, *le grand et le petit vé*. Alternum ergo illud vadum sive flumen, utpote quod ipsis naturæ legibus fluit, tam noto tamque certo cursu fertur, ut ab ipsis hominibus prævideri et intendi possit: cum tamen puppes, trunci, et cætera ejusmodi corpora, quæ ejusmodi aquis circumfusa vehuntur, fortuito sive inopinato eventu convenient.

9. Terræ declivia.] Intelligi possunt loca. Hæc est autem lex corporis moti divinitus constituta, ut corpus motum, qua minus resistitur, pergat: sed loca declivia minus resistunt.

11. Permissis habenis.] Similitudo sumitur ab equis, qui, laxatis habenis, huc illucque temere currunt.

12. Fors.] Id est casus: causa pro effecto sumpta: antiquis enim fors dicitur causa, quæ temere fert aliquid: unde Virgil. n. Æn., v. 94:

Et me fors si qua tulisset.

12. Patitur frenos.] Continuat similitudinem equestris, qui frenis reguntur: Virg. in Georg., v. 482:

Primus equi labor est animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati, tractoque gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantes.

Hinc quidquid regitur, id vulgo dicitur frenos pati: quemadmodum ab eodem Virgilio Æneid. xi, v. 567:

Urbem hodie causam belli, regna ipsa Latini,
Ni frenum accipere et vicii parere latentur
Eruam et æqua solo fumantia culmina ponam.

12. Ipsaque lege meat.] Divina scilicet Providentia, quæ, ut jam dictum est, attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

¹ In hac cohærentium sibi serie causarum, etc.] Boetius videtur inducere personam eorum, qui humanam libertatem conciliare non potuerunt cum divina Providentia, arbitrati alterum ex his duobus esse necessarium, aut Deum non providere futura, aut hominis nullam esse libertatem: sic Cicero et plures alii veteres. Verum cum homo quilibet suæ sit libertatis conscius, magis quam divinæ Providentiæ, Cicero, et quidam illi veteres, posita humana libertate, negaverunt divinam Providentiā: Cicero, inquit S. Aug. l. v de Civit. Dei, cap. 9, ut vir magnus et doctus et vitæ humanæ plurimum ac peritissime consulens, ex his duobus elegit liberum voluntatis arbitrium. Quod ut confirmaretur, negavit præscientiam futurorum: atque ita dum vult facere liberos, facit sacrilegos; religiosus autem animus utrumque eligit, utrumque confietur, si fide pietatis utrumque confirmat. Ut igitur ea quæ a Philosophia deinceps proponuntur de hac materia, clarius intelligantur, proposita ipsius libertatis definitione, eandem, Philosophia duce, libertatem propugnabimus, varique hujus genera declarabimus.

1. Libertas generatim definiri potest *Mens quæ, cognitione duce, semetipsam, volendo, agere potest.*

Dicitur 1^a mens: quia libertas quidam est mentis modus; modus autem mentis, ut pote qui, instar cæterorum modorum, sua seorsum idea cogitari nequit, cognosci non potest, nisi facta mentione mentis: sic figuram, quietem, et motum non cognoscimus, nisi facta mentione corporis: *Modi*, inquit philosophi, melius in concreto noscuntur quam in abstracto.

Dicitur 2° quæ semetipsam agere potest, sive ut nonnulli loquuntur *movere ac determinare*: optime enim a Græcis, nominibus ab intelligentia experientiaque communi derivatis, mens libera vocatur *αὐτοζωόντος movens seipsam, et αὐτοκρατοῦς, ubi ipsi imperans*. Ille libertatis notione usus est S. Augustinus cum alibi, tum præsertim initio tertii libri de Libero Arbitrio, ubi agit, ut hic agitur, de concepta liberi arbitrii cum divina Providentiā: *Motus*, inquit, quo huc atque illuc voluntas convertitur, nisi esset voluntarius, atque in nostra positus potestate, neque laudandus cum ad superiora, neque culpandus homo esset, cum ad inferiora detorquet quasi quemdam cardinem voluntatis: neque omnino monendus esset ut istis neglectis æterna vellet adipisci, atque ut male nollet vivere, vellet autem bene.

constringit? Est ^a, inquit. **319** ^a Neque enim fuerit ulla rationalis natura, quin eadem libertas adsit arbitrii. Nam quod ratione uti naturaliter potest, id habet iudicium, quo quodque discernat. Per se igitur fugienda, optandave dignoscit. Quod **320** vero quis optandum esse iudicat, petit: refugit vero, quod existimat esse fugiendum. Quare quibus inest ratio, ipsis etiam inest volendi, nolendique libertas. ^a Sed

A hanc non in omnibus æquam esse constituo. Nam supernaturalis, divinisque substantiis et perspicax iudicium, et incorrupta (5) voluntas, et efficax optatorum præsto est potestas. Humanas vero animas liberioris quidem esse necesse est, cum se in mentis divinæ ^b speculatione conservant: minus vero, cum dilabuntur ad corpora, minusque etiam, cum terrenis artibus colligantur. Extrema vero est servitus, cum vitis de-

INTERPRETATIO.

^a Nostri arbitrii libertas.

^b Contemplatione.

NOTÆ

Dicitur 3° *volendo*: nam, ut ait S. Aug. l. II Re-tract., c. 1, non dicimus esse in potestate nostra, nisi quod cum volumus, fit, ubi prius et maxime est ipsum velle. Propterea omnes philosophi docent, sedem libertatis esse voluntatem; unde duplex agnoscunt genus actus liberi: alterum vocant *elicium*, qui est ipsum velle; alterum dicunt *imperatum*, qui est obsequium corporis ad nutum mentis.

Dicitur 4° *duce cognitione*: quia, quemadmodum aiunt iidem philosophi, voluntas non fertur in incognitum: ignoti nulla cupido.

Ut autem mens generali hac libertate prædita societas agat moveaturque, non est necesse ut veluti media et indifferens constitatur inter duo contraria, vel etiam contradicentia: quandoquidem theologi docent hanc generalem libertatem reperiri, etiam ubi nulla est ejusmodi *indifferentia*; siquidem S. Thomas, q. 40 de Potentia, art. 2 ad 5, post S. Augustinum docet, et Deum libere amare seipsum, et Spiritum sanctum a Patre Filioque, quamvis non *possibilititer*, libere tamen procedere: nemo autem dixerit aut Deum ad seipsum amandum, aut Patrem Filiumque ad producendum Spiritum sanctum esse *indifferentem*. Quinetiam idem S. Thomas in III Sent., dist. 48, q. 1, art. 2 ad 5, videtur hanc libertatem in Christo Domino agnoscere: *Etiamsi liberum Christi arbitrium, inquit, esset determinatum ad unum numerum, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest, tamen ex hoc non amittit libertatem, aut rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte, sed sponte tendit, atque ita est actus sui dominus*. Ex quibus sequitur potestatem peccandi non pertinere ad rationem hujus libertatis, si quidem Deus et Christus, in quibus nulla fuit peccandi potestas, hac saltem libertate afficiuntur. Sequitur etiam, Deum moventem nostram mentem ad semetipsum tamquam ad summum bonum, sive dum nostra mens cum nostro corpore conjungitur, sive etiam dum eadem ab eodem corpore sejuncta est, augere potius quam auferre generalem hanc mentis nostræ libertatem: *Voluntas enim nostra, inquit S. Aug. l. III de Lib. Arb., c. 5, nec voluntas esset, nisi esset in nostra potestate. Porro quia est in potestate, libera est nobis. Non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest non esse quod habemus*.

Quamvis autem mens generali hac libertate prædita, non propterea sit indifferens; id tamen non obstat, quin in nobis mortalem hanc vitam agentibus libertas sit facultas ad utrumlibet sive indifferens; unde apud nos duplex est libertas: altera contradictionis, qua possumus agere vel non agere: altera contrarietatis, qua possumus agere hoc vel illud: sicut fusius philosophi docent. *Liberam arbitrium, inquit S. Aug. l. de Cor. et Gr., cap. 1, et ad malum et ad bonum faciendum, confitendum est nos habere*.

^a Neque enim fuerit ulla rationalis natura, quin eidem libertas adsit arbitrii. II. P. sita prædicta libertatis definitione facile potest, Philosophia duce, eadem libertas propugnari hac ratione: cum libertas

B nihil sit aliud, quam mens, quæ cognitione duce semetipsam, volendo, agere potest, quæcumque mens, cognitione duce, semetipsam agit, volendo, hac libertate afficiatur, necesse est. Atqui mens omnis ita se habet; nam mens omnis non solum cognoscit, et judicando discernit quod fugiendum est et optandum; sed quod optandum esse iudicat, petit, refugit vero quod existimat esse fugiendum: quod unusquisque in semetipso experitur.

^a Sed hanc non in omnibus æquam esse constituo.]

III. Posito discrimine inter mentem divinam, angelicam et humanam, Philosophia docet diversam esse in his mentibus libertatem. Nam quod spectat divinam et angelicam mentem, quas Philosophia nunc vocat *supernas*, divinasque substantias de his sic videtur ratiocinari eadem Philosophia: quæ mens, cognitione duce, semetipsam, volendo, efficacius agere potest, hæc liberior censi debet: siquidem libertas versatur in hac potestate; sed prædictæ mentes supernæ, Deus videlicet et angelus, semetipsas cognitione duce, volendo, efficacius agere possunt; nam in unaquaque mente quatuor considerari possunt, nimirum perceptio, iudicium, electio et executio, quæ ita inter se connexa sunt, ut nec executio sine electione, nec electio sine iudicio, nec iudicium sine perceptione esse debeat: quare pro varietate perceptionis cætera variantur; in supernis autem divinisque substantiis, magis quam in cæteris, est perspicax iudicium, incorrupta voluntas, et efficax optatorum potestas. Quod vero pertinet ad mentem humanam, hujus distingui possunt quatuor status, qui prout sunt sublimiores aut humiliores, majorem habent aut minorem libertatem. Primus status est mentis a corpore separatæ, quæ scilicet *se in mentis divinæ speculatione conservat*, et hæc mens liberrima est; quod præstantissima, cognitione duce, semetipsam, volendo amandoque Deum, maxime agere potest. Secundus status est mentis conjunctæ cum corpore, quod illi ad nutum obsequitur: qualis erat mens primi parentis, antequam peccasset; hæc enim dilapsa est ad corpus; atque hæc mentis humana libertas, non est quidem tanta, quanta est beatarum mentium: sed reliquarum tamen maxima: siquidem Adamus majori cognitione præditus melius semetipsum, volendo, agere poterat. Tertius status est mentis perturbationibus quidem afflictæ, sed iisdem non consentientis: qualis erat mens S. Pauli dicentis ad Roman. VII: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo: quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*. Et hæc humanæ mentis terrenis artibus conjunctæ libertas antecedente minor, est subsequente major: quod mens nondum victa fatiscat. Quartus denique status est mentis perturbationibus obsequentis; quæ libertas tam exigua est, ut servitutis potius rationem habere videatur: *Extrema vero libertas, inquit Philosophia, est servitus, cum vitis deditæ mentes rationis propria possessione ceciderunt*.

D

dite, rationis propriæ possessione ceciderunt. **321**

¹ Nam ubi oculos a summæ luce veritatis, ad inferiora, et tenebrosa dejecerint, mox inscitie nube caligant, perniciosius turbantur affectibus, quibus accedendo consentiendoque, quam invexere sibi, adjuvant servitutem, et sunt quodam modo propria libertate captivæ. Quæ tamen (5) ^a ille, ab æterno cuncta prospiciens, Providentiæ cernit intuitus, et suis quæque meritis prædestinata disponit, ^b *πάντ' ἐπορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.*

322 METRUM * II.

ARGUMENTUM. — Quod ab Homero dicitur de sole, inquit Philosophia, id solius Dei est, omnia cernere.

Puro clarum lumine Phœbum
Melliflui canit, oris Homerus :
Qui tamen intima viscera terræ
Non valet, aut pelagi, radorum

^a Deus providens.

^b Omnia cernit et omnia audit.

Homerus, poeta eloquentiæ dulcis, canit solem præstantem luce pura, qui sol nihilominus non potest pervadere viscera interiora terræ, aut maris, splendore imbecilli suorum radorum. Non ita Deus creator magni mundi : terræ etiam crassissimæ non resistunt ei, quippe

¹ Nam ubi oculos, etc.] Admirabilis prædictorum ratio lectori potius attendenda, quam mihi exponenda.

² *πάντ' ἐπορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.*] Hoc est, omnia cernit et omnia audit, ut de sole ait Homerus Iliad. 7.

³ Quod nonnulli vocant *Archiloquium*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter quatuor habet ultimos versus heroici pedes.

2. *Homerus.*] Homerus poeta celeberrimus, sic dictus, quod captus oculis duce indigeret. Hujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum : Colophonii esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salaminii hunc repetunt, Smyrnæi suum esse contendunt, unde de ubrum eidem in suo oppido constructum dedicaverunt. Quidquid sit de ejus patria, tam facundus fuit vates, ut Alexander magnus in hoc præsertim dicatur fortunatus, quod suæ virtutis præconem Homerum nactus fuerit. Homerus autem sæpius commendat solem ejusque lumen, sed occasione horum versuum Philosophia nobis videtur sumpsisse ex Iliad. 7 : unde ultima verba prosæ superioris desumpta sunt, et ubi Homerus solem allocutus sic canit :

Ἥλιος ὃ δὲ πάντ' ἐπορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούεις.

Sol quoque qui omnia vides et omnia audis.

Quasi Homerus putaverit solem, instar ejusdam numinis, omnia videre et audire. Plinius l. xi. cap. 6: *Hic (sol) inquit, suum lumen cæteris quoque sideribus fœnat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi litterarum Homero placuisse in uno eo video.*

3. *Qui tamen, etc.*] Quamvis sol ab Homero dicitur tanto præstans lumine, ut omnia v deat, sol tamen lumine adeo debili est, ut remissis cuncta a terra, tum etiam a mari ejusdem radis, sol nequeat illustrare, adeoque nec videre intima aut terrarum aut maris viscera : hæc videre solius est Dei, a quo hæc omnia creata conservantur.

6. *Magni conditor orbis.*] Deus, qui revera est creator non solum hominis, qui dicitur parvus mundus, sed reliquorum omnium, quorum congeries vo-

A 5 Infirma perrumpere luce.

323 Haud sic magni conditor orbis :

Hinc ex alto cuncta tuenti

Nulla terræ mole resistunt

Non nox atris nubibus obstat,

10 Quæ sint, quæ fuerint, veniantque

Uno mentis cernit in ictu.

Quem, quia respicit omnia solus,

Verum possis dicere solem.

324 PROSA III.

ARGUMENTUM. — Boetius, cognitis divina providentia et libertate humana, utriusque concordiam difficilem ostendit, primum quidem generatim, deinde speciatim, cum ex parte ipsius Providentiæ, quæ non potest esse incerta, tum ex parte ipsius libertatis, quæ videtur necessitatis expers.

B Tum ego ^a : En, inquam, ¹ difficiliori rursus ambiguitate confundor. Quænam, inquit, ista est ? Jam

INTERPRETATIO.

qui cernit omnia ex sublimi : nox obscuris suis tenebris non impedit ejusdem aspectum : videt uno intuitu mentis, præsentia, præterita et futura. Quoniam igitur Deus solus videt omnia, potes dicere Deum esse solem verum.

^a Boetius.

NOTÆ.

catur magnus mundus.

7. *Ex alto cuncta tuenti.*] Si Deus eam, quam habet rerum creaturarum, notionem ipsis rebus creatis referret acceptam, cum ejusmodi res sint Deo longe inferiores, Deus diceretur res istas ex humili tueri. Quare cum Deus alienæ opis nihil indigus ut ad volendum sic ad cognoscendum, harum rerum notionem ex semetipso habeat, optime dicitur res istas ex alto tueri.

10. *Quæ sint, quæ fuerint, veniantque.*] Præsentia, præterita, et futura : nam cum cognitio Dei infinita sit, hæc nullis præsentis, præteriti, aut futuri temporis differentii circumscribi potest. Quin etiam, quod eadem Dei cognitio sit infinita, hæc multiplex esse nequit : unde Deus omnia uno mentis cernit in ictu.

12. *Quia respicit omnia solus, etc.*] Videtur Philosophia respexisse cum ad prædictam Homeri sententiam, tum etiam ad hæc Ciceronis verba : de Divin. et de Nat. deor., Sol, inquit, dictus est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus, vel quia cum exortus est, obscuratis cæteris sideribus solus apparet : D quasi sic argumentata esset Philosophia : quicunque omnia respicit et quidem solus, ille, judicio Homeri et Ciceronis, verus sol dici potest. Atqui Deus omnia respicit et quidem solus. Ergo Deus verus sol dici potest, judicio tantorum virorum.

¹ *Difficiliori ambiguitate.*] Ambiguitas versatur in hoc quod proposita multiplici via dubitatur quæ eundem sit : ambiguum enim dicitur ab *ambigo* : ambigo autem ab *ambe circum*, et *ago* : quasi ille qui ambigit, circum agatur. Hinc ambiguitas dicitur primo de corporibus, quæ paribus hinc inde virtutibus acta, neque hac potius quam illac moventur : secundo de mentibus, quæ paribus utrinque argumentis impulsæ, non uni potius, quam alteri questionis parti consentiunt. Quo magis autem Boetius Philosophiam disserentem intelligit, eo ejus mens libratis argumentorum momentis incerta videtur circa divinam Providentiam libertatemque humanam, de quibus hæc Philosophia disseruit, quæque ita videntur punquare, ut altera alteram destruat. Hinc idem Boetius proponit argumenta quibus putat destrui posse concordiam divinæ Providentiæ et libertatis humanæ.

enim, quibus perturbare, conjecto. Nimum, inquam, adversari ac repugnare videtur, prænoscere universa Deum, et esse ultimum libertatis arbitrium. ¹ Nam si cuncta (5) prospicit Deus, neque falli ullo modo potest, evenire necesse est quod Providentia futurum esse præviderit. Quare si ab æterno non facta hominum modo, sed etiam consilia, voluntatesque prænoscit, nulla erit arbitrii libertas: neque enim vel factum aliud ullum, vel quælibet existere poterit voluntas, nisi quam nescia falli Providentia divina præsenſerit. **325** Nam si res aliorum quam proviſæ sunt, detorqueri valent, non jam erit futuri firma præſcientia; sed opinio potius incerta, quod de Deo credere nefas iudico. ² Neque enim illam probo rationem, qua se quidam credunt hunc questionis nodum posse dissolvere. Aiunt (5) enim, ³ non esse ideo quid eventurum, quoniam id Providentia futurum esse prospexerit, sed e contrario potius, quoniam quid futurum est, id divinam Providentiam latere non posse, eoque modo necessarium hoc in contrariam relabi partem. Neque enim necesse esse contingere, quæ providentur; sed necesse esse, quæ futura sint, provideri, (10) ⁴ Quasi vero, quæ conjunctæ rei causa sit, præſcientiæ futurorum necessitatis; an futurorum necessitas, Providentiæ, laboretur. ⁵ At nos illud demonstrare nitamur, quoquo modo sese habeat ordo causarum, necessarium esse

A eventum præſcitarum rerum, etiam si præſcientia futuris rebus eveniendi necessitatem non videatur inferre. (15) Etenim si quispiam sedeat, opinionem quæ eum sedere conjectat veram esse necesse est: atque e converso rursus, si de quopiam vera sit opinio, quoniam sedet, eum sedere necesse est. In utroque igitur necessitas inest: in hoc quidem sedendi, at vero in altero veritatis. Sed non idcirco quisque sedet quoniam vera est opinio, sed hæc potius (20) vera est quoniam quempiam sedere præcessit. Ita cum causa veritatis ex altera parte procedat, inest tamen communis in utraque necessitas. **326** Similia de Providentia, futurisque rebus ratiocinari oportet. Nam etiam si idcirco quoniam futura sunt providentur, non vero ideo quoniam providentur eveniunt; nihilominus tamen a Deo vel ventura provideri, vel provisa evenire necesse est: quod ad perimendam (5) arbitrii libertatem solum satis est. ⁶ Jam vero quam ⁷ præposterum est, ut æternæ præſcientiæ temporalium rerum eventus causa esse dicatur? Quid est autem aliud arbitrari, ideo Deum futura, quoniam sunt eventura, providere, quam putare quæ olim acciderunt, causam summæ illius esse providentiæ? Ad hæc, sicuti, cum quid esse (10) scio, id ipsum esse necesse est; ita cum quid futurum novi, id ipsum futurum esse necesse est. Sic fit igitur ut eventus præſcitæ rei nequeat evitari. Postremo ⁸ si quid ali-

INTERPRETATIO.

^a Præſensio divina et humana libertas videntur sibi invicem contradicere.

^b Non ideo aliquid futurum quod Deus id præsenſerit, sed contra Deum id præsenſisse quoniam futu-

rum erat.

^c Sed hoc non solvit.

^d Id ipsum tamen probare conemur.

^e Perversum.

NOTÆ.

¹ Nam si cuncta prospicit Deus, etc.] I. Generatim probatur prædicta concordia non posse stare: quia cum libertas hominis viatoris, ut jam dictum est, et experientia quotidiana, ipsi Ciceroni cæterisque paganis nota confirmatur, sit facultas ad utrumlibet, propterea quod ita necessarium est, ut aut nullatenus, aut non alio, quam quo exiſſit modo, existere possit, illud homini non est liberum; adeoque circa illud nulla est ipsius hominis libertas. Atqui, posita divina Providentia, omnia facta, dicta, cogitataque hominis ita se habebunt: cum enim divina Providentia sit horum omnium non solum præteritorum, præſentiumque, verum etiam futurorum cognitio, si hæc possunt aut non existere aut alio, quam quo exiſtunt, modo existere, divina providentia non erit præſensio evidens, adeoque firma et falli nescia, sed potius obscura, incerta et erroris obnoxia; quod de Deo cogitare nefas.

² Neque illam probo rationem, etc.] Boetius sibi objicit, quod nonnulli respondere solent ad tenendam prædictam concordiam, videlicet non divinam Providentiam futurorum eventuum, sed futuros eventus divinæ Providentiæ esse causam: ex quo sequitur, divinam providentiam potius, quam futurum eventum, esse necessariam. Sed idem Boetius hanc responsionem refutat, primum ex eo quod non solvit difficultatem, deinde ex eo quod præposterum est, eventus futuros esse causam divinæ Providentiæ.

³ Quasi vero, etc.] Primum, inquit, hæc responsio non solvit difficultatem, quandoquidem non queritur, ultra sit alterius causa, an Providentia rei future, an res futura Providentiæ? nec minus, utravis

sit necessaria, sequitur alterius necessitas: quemadmodum ex eo quod vere iudicem te sedere, sequitur necessario te vere sedere; aut ex eo quod moles lignea fuerit æqualis cum decem-peda, sequitur necessario, decem-peda esse æqualem cum hac mole lignea; licet decem-peda huius æqualitatis, aut tunc situs illius iudicii dicatur causa.

⁴ Jam vero quam præposterum, etc.] Deinde præposterum est sive perversum, mutato scilicet rerum ordine, eventus futuros esse causam divinæ Providentiæ; quia cum omnis causa sit suo effectu prior, præposterum est illud quod a certo duntaxat tempore existit, esse causam ejus quod ex omni æternitate existit: id autem se haberet, si eventus futurus esset causa divinæ Providentiæ; nam quæ olim acciderunt, verbi gratia, Romana moenia, cum hæc antea futura essent, essent causæ divinæ Providentiæ quæ æterna est.

⁵ Si quid aliquis aliorum, etc.] II. Probatur speciatim, ex parte ipsius divinæ Providentiæ, prædicta concordia non posse stare, quia quæ mentis qualitas a philosophis vocatur scientia, hæc debet esse non modo evidens, verum etiam vera et certa, saltem ratione iudicii quod sibi habet annexum: adeo ut nec instar erroris sit falsa, nec instar opinionis sit incerta: cum igitur Providentia divina sit scientia, et quidem meliori jure, quam quælibet humana cognitio, propterea Providentia divina debet esse non modo evidens, verum etiam vera et certa; atque eorum, quæ libertate humana futura essent, nulla posset esse Providentia evidens, vera et certa; quod hæc non sit nisi de iis quæ necessaria sunt.

quis^a ali rsum, atque sese res habet, existimet, id A non modo scientia non est, sed est opinio fallax, ab scientiæ veritate longe diversa. Quare si quid-ita futurum est, ut ejus (15) certus ac necessarius non sit eventus, id eventurum esse præscribi qui poterit? Sicut enim scientia ipsa^b impermixta est falsitati: ita id quod ab ea concipitur, esse aliter, atque concipitur, nequit. Ea namque causa est, cur mendacio scientia careat, quod se ita rem quamque habere necesse est, uti eam sese habere scientia comprehendit. Quid (20) igitur? Quonam modo Deus hæc incerta futura prænoscat? Nam si inevitabiliter eventura eent, et, quæ etiam non evenire possibile est, fallitur: quod sentire non modo nefas est, sed etiam voce proferre. At si, uti sunt, ita ea futura esse decernit, ut æque vel fieri ea, vel non fieri posse cognoscat, quæ est hæc præscientia, quæ nihil certum, (25) nihil stabile comprehendit? **327** Aut quid hoc^c refert^d vaticinio illo ridiculo Tiresiæ? ^e *Quidquid dicam, aut erit, aut non.* ^f Quid etiam divina providentia humana opinione præstiterit, si, uti homines, incerta judicat, quorum est incertus eventus? Quod si apud illum rerum omnium certissimum fontem nihil (5) incerti esse potest, certus eorum est eventus, quæ futura firmiter ille præscierit. Quare nulla est humanis consiliis, actionibusque libertas: quas divina mens sine falsitatis errore cuncta prospiciens, ad unum alligat et constringit eventum. ^g Quo^h semel recepto, quantusⁱ occasus humanarum rerum

consequatur, liquet. Frustra enim bonis, malisque (10) præmia, pœnæve proponuntur, quæ nullus meruit liber ac voluntarius motus animorum. Idque omnium videbitur iniquissimum, quod nunc arquisissimum judicatur, vel puniri improbos, vel remunerari probos: quos^k ad alterutrum non propria mittit voluntas, sed futuri cogit certa necessitas. Nec vitia igitur, nec virtutes quidquam fuerint, sed (15) omnium meritum potius mista atque^l indiscreta confusio. Quoque nihil sceleratius excogitari potest, cum ex providentia rerum, omnis ordo ducatur. nihilque consiliis liceat humanis, sit, ut vitia quoque **328** nostra ad bonorum omnium referantur auctorem^m. Igitur nec sperandi aliquid necⁿ deprecandi ulla ratio est. Quid enim vel speret quisquam, vel etiam^o deprecetur, quando optanda omnia series^p inflexa connectit? Aufertur igitur unicum illud inter homines Deumque (5) commercium, sperandi scilicet ac^q deprecandi. Si quidem^r justæ humilitatis pretio inestimabilem vicem divinæ gratiæ promeremur: qui solus modus est, quo cum Deo colloqui homines posse videantur, illique inaccessæ luci prius quoque quam impellent, ipsa supplicandi ratione conjungi: quæ si, recepta futurorum necessitate, nihil viriū habere (10) credantur, quid erit, quo summo illi ferum principi^s connecti atque adherere possimus? Quare necesse erit humanum genus, uti^t paulo ante cantabas, ^u disceptum atque disjunctum suo fonte fatiscere.

INTERPRETATIO.

- ^a Non perinde.
^b Est expertus erroris.
^c Differt a divinatione.
^d Apud Horatium, l. II Serm., sat. 5.
^e Quomodo divina providentia major erit opinione humana.
^f Quod si concesseris, nullam scilicet esse in ipsis hominibus libertatem.
^g Interitus.
^h Ad utrumlibet.

- C. ⁱ Confusa perturbatio.
^j Deum.
^k Rogandi.
^l Roget.
^m Immutabilis.
ⁿ Rogandi.
^o Recta nostri abiectione meremur Dei gratiam, quæ non potest satis æstimari.
^p Deo.
^q Separatum a suo principio perire.

NOTÆ.

^a Vaticinio illo ridiculo Tiresiæ.] Et certe si divina providentia esset de futuris istis liberis, sive de iis quæ æque possint non fieri ac fieri; eadem opinio foret similis vaticinationi illi ridiculæ Tiresiæ: quidquid dicam aut erit aut non. Tiresias fuit vates Thebanus, qui fertur a Junone læsa obcæcatus, et a Jove miserante donatus facultate vaticinandi. Horat. l. II Serm., sat. 5:

Hoc quoque Tiresia, præter narrata petenti
 Responde quibus amissas reparare queam res
 Artibus atque modis...
 O nulli quidquam mentite vides, ut
 Nudus inopisque domum redeam te vate...

Hic autem vates, instar cæterorum, ambigue locutus, solebat dicere: quidquid dicam, aut erit, aut non: intelligens, sua dicta fore aut non fore vera; cum tamen aliis intelligendum præberet sua dicta sive aiendo sive negando semper fore vera. Horatius prædicto loco:

O Lærtiade, quidquid dicam aut erit aut non:
 Divinare etenim magnus mihi doctus Apoll'o.

PATR. LXIII.

^a Quo semel recepto.] III. Probatur speciatim, ex parte ipsius libertatis humanæ, prædicta concordia non posse stare: quia ubi non est potestas ad utrumlibet, ibi non est hominis viatoris libertas. Sapientissime enim Ecclesia damnavit hanc propositionem: Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate; sed sufficit a coactione: optime etiam nunc dicitur hæc potestate sublata fore ut, 1° nec virtus esset nec vitium, adeoque nec præmium, nec supplicium; 2° Deus esset auctor omnium vitiorum; 3° nec sperandi nec deprecandi ratio esset, adeoque auferre ut unicum illud inter homines Deumque commercium, sperandi scilicet ac deprecandi; 4° denique humanum genus disceptum atque disjunctum suo fonte fatiscat. Atqui posita divina providentia, nulla erit in homine viatore potestas ad utrumlibet: siquidem divina providentia, ut dictum est, ut pote quæ evidens est, vera, et certa scientia, non est nisi de necessariis, atque, ut loquuntur philosophi, ad unum determinatis.

^b Paulo ante cantabas.] Libro videlicet quarto, metro 6. versu 43, ubi Philosophia loquebatur.

329 METRUM • III.

ARGUMENTUM. — Unde, canit Boetius, præsensio divina, et humana libertas, quæ seorsum stant, conjunctum pugnare videntur? Scilicet ut in cæteris, sic in hoc, mens humana nec omnia nescit nec omnia novit, ut a nobis progredi nitatur ad ignota.

Quænam discors fœdera rerum

Causa resolvit? quis tanta Deus

330 Veris statuit bella duobus,

Ut, quæ carptim singula constant,

Quamvis causa discors dirimit concordiam rerum? quis genius ponit tantam pugnam inter duas istas res veras, divinam scilicet providentiam, et libertatem humanam, ut cum unaquæque seorsum subsistat, ambæ repugnant consistere simul? Nonne est aliqua discordia inter ea quæ vera sunt, semper hæc certa conveniunt inter se? Est discordia, nec semper hæc conveniunt videntur menti humanæ, quippe quæ oppressa corpore

* Quod vocari potest Pindaricum. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter nullis videtur teneri legibus: modo enim constat ex quatuor ultimis versus heroici pedibus; modo hos mutat anapestis. Hoc tamen carmen clauditur versu Adonico, qui dactylum et spondeum habet.

1. Quamvis discors causa.] I. Boetius, facta divinæ præsensionis et libertatis humanæ comparatione, miratur quod hæc et illa seorsum firmis demonstrari videntur argumentis, conjunctum vero aliter ab altera destrui: hinc causam tanti mysterii inquirat. Causa autem hæc vocatur discors, quia videtur fœdus inter divinam prænotionem libertatemque humanam factum, aut saltem faciendum dirimere.

2. Quis Deus.] Cum effectum non sit sine sua causa, prædicta divinæ providentiæ et libertatis humanæ discordia, cuius Boetius jam conscius est, causam aliquam habeat, necesse est: quæ causa, ut pote ignota, dubitatur an sit Deus aliquis. Sic antiquis dicebatur Deus ex machina, sive ex improvise apparens: quod, inquit Tullius i de Natura deorum, Quia quemadmodum natura officere sine aliqua mente possit, non videtis, ut tragici poetæ cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad Deum, cujus operam profecto non desideraretis, si immensum et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis. Quod Tullius accepisse videtur ex Platonis Cratyllo, ubi: Nisi sane, inquit, quemadmodum tragediarum scriptores, sicubi hæserint, ad machinas confugiant, deos sustollentes.

3. Veris duobus.] Nempe divinæ providentiæ, et libertatis humanæ: ut enim verum est, Deum omnia prænoscere, sic etiam verum est, hominibus inesse arbitrii libertatem: alterum tamen ita videtur cum altero pugnare, ut quamvis seorsum stent, conjunctum tamen sese destruere videantur.

6. An nulla.] Quasi an non ulla? An enim quæstio est, qua ita interrogatur, ut tamen interrogans videatur postulare id sibi concedi quod quærit. Sic Terentius: An non hoc dixi esse futurum? N'ai-je pas bien dit que cela arriverait? Sic ergo Boetius ait: Nullane etiam inter ea, quæ vera sunt occurrit discordia? non semper vera omnia ita inter se conveniunt, ut neutrum cum altero pugnet? non certe, non semper ita conveniunt: quod eleganter exprimitur hac particula proxime sequenti sed. Nimirum si insitum menti nostræ lumen esset infinitum, quæ seorsum menti nostræ, ut pote clare et distincte cognita, sunt vera, hæc etiam conjunctim eidem menti viderentur vera: quandoquidem infinitum lumen nihil latet: sic Deus quæ seorsum vera sunt, etiam conjunctim sunt vera. Verum quod idem menti nostræ lumen suis, et quidem brevissimis continetur terminis, idcirco fieri

A 5 Eadem nolint mista juzari?

An nulla est discordia veris,

Semperque sibi certa coherent?

Sed mens, cæcis obruta membris,

Nequit oppressi luminis igno

10 Rerum tenues noscere nexos.

331 Sed cur tanto flagrat amore

Veri tectas reperire notas?

Scitne quod appetit anxius nosse?

Sed quis nota scire laborat?

INTERPRETATIO.

cæcante non potest splendore luminis sopiti percipere minimos etiam nexos rerum familiarium. Quare vero eadem mens accenditur tanto studio invenendi signa occulta veritatis? cognoscitne illud quod sollicita desiderat cognoscere? non: quis enim nititur cognoscere ea quæ jam sibi nota sunt? Sed si ignorat, quid signaria quærit? nam quis desiderat id cuius ignarus est? aut quis possit prosequi ignota? quo modo aliquis in-

NOTÆ.

potest, ut quæ a nostra mente clare et distincte cognoscuntur, adeoque illi sunt vera seorsum, hæc ab eadem mente ignorentur, adeoque illi non sint vera conjunctim: neque tamen ullum ex his quæ clare et distincte cognoscuntur, propterea negandum est: nam non sunt neganda perspicua ex eo quod obscura animo comprehendi nequeant. S. Aug. l. 11 de Dono persever., c. 14: Nunquid, inquit, ideo negandum est quod apertum est, quia comprehendi non potest, quod occultum est? Nunquid, inquam, propterea dicturi sumus, quod ita esse perspicimus, non ita esse, quoniam cur ita sit non possumus invenire.

8. Sed mens cæcis obruta membris, etc.] Præterquam quod mens nostra finita est, hoc insitum menti humanæ lumen corpore, cum quo mens humana conjungitur, ita obscuratur, juxta illud sacri textus oraculum Sap. ix: Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et terra in inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem, ut eadem mens non possit vel tenues rerum nexos (in quo veritas judicij versatur) noscere: quomodo igitur eadem mens sublimes divinæ providentiæ et libertatis humanæ nexos comprehendat? Difficile estimamus, continuat Sapiens prædicto loco, quæ in terra sunt (et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore, quæ autem in cælis sunt, quis investigabit? Ecce quæstionem Boetii, quam ut solvat, statuit primum mentem nostram non omnia scire; deinde eandem non omnia etiam nescire, ut ex notis transeat ad ignota.

11. Sed cur tanto flagrat amore, etc.] II. Boetius probat, mentem humanam non omnia scire: quia cum desiderium non sit nisi ejus quod non habetur, si mens humana anxie appetat aliquid nosse, certa mens humana non habet illius, quod nosse appetit, notionem: adeoque illud certe mens humana non scit. Atque experientia probat, mentem humanam etiam appetere veri tectas reperire notas: has igitur notas nescit.

14. Nota scire.] Observari potest quantitas hujus vocis nota, cujus ultima syllaba alioqui brevis, hic longa est, ut aiunt, positione, propter duplicem litteram consonantem quæ sequitur: quamvis enim utraque hæc littera consonans ab antecedente vocali dictione separetur, non desinit tamen eandem vocalem producere, ut apud Virgil. Æn. ix, vers. 37, tela: Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.

Et scissipime apud Catullum et Martialem: hinc autem factum puto, ut veteres poetæ diligentius vitaverint concursum vocalis alias brevis, et plurimum ejusmodi consonantium, quamvis hæc omnes consonantes in dictione sequente occurrant: præsertim si utriusque hujus litteræ sonus disjuncte percipiatur auribus, quarum judicium est superbissimum: ut omnia strigunt, omnia spernunt, omnia scribunt, etc.

13 At si nescit, quid cetera petit?

Quis enim quidquam nescius optet?

Aut quis valeat nescita sequi?

Quove inveniat, quisve repertam

Quæit ignarus noscere formam?

20 332 An cum mentem cerneret altam,

Pariter summam et singula norat?

Nunc membrorum condita nube,

Non in totum est oblita sui,

Summamque tenet singula perdens.

25 Igitur quisquis vera requirit,

Neutro est habitu: nam neque novit,

Nec penitus tamen omnia nescit.

333 Sed, quam retinens meminit, summam

veniat, aut dignoscere possit formam inventam, hujus ignarus? Nonne cum mens humana videret mentem supremam, ipsa cognoscebat res tam singulatim quam generatim? Nunc vero velata tenebris corporis, etsi non est omnino immemor sui, cetera non singulatim quidem, sed generatim cognoscit. Quicunque ergo investigat veritatem, is non afficitur omnino aut ignoratione aut scientia: siquidem ille neque cognoscit omnia, ne-

A Consulit, alte visa retractans,

30 Ut servatis queat oblitus

Addere partes.

334 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — Philosophia causata, prædictam divinæ providentiæ humanæque libertatis concordiam idcirco videri cum antiquis, tum recentioribus diffi-
lem, quod divina prænotio humanam infinite superans, mente humana non capiatur; explicatque vis, quibus Boetius movebatur, argumentis, probat, quidquid cognoscitur, non secundum sui vim, sed secundum cognoscentis potius comprehendendi facultatem.

Tum illa ^a, Vetus, inquit, hæc est de Providentiæ querela, ^b Marcoque Tullio, cum divinationem distribuit, vehementer agitata, tibi que ipse res diu pro-

INTERPRETATIO.

B que tamen omnino ignorat omnia: sed consulit summam, cujus memor recordatur, recognoscens ea quæ dicinitus novit, ut cognoscendo possit addere rebus, quas meminit, res quarum oblitus est.

^a Philosophia.

^b Lib. II de Divinat., ubi divinationem, quam Quintus frater asseruerat, nititur tollere.

NOTÆ.

15 At si nescit, etc.] III. Boetius probat mentem humanam non omnia nescire: quia præterquam quod mens humana optat nosse veritatem ut jam dictum est, nemo vero optat nescius: ignoti nulla cupido; præter hoc, inquit Boetius, primum quidem nemo valet nescita sequi: cum inquisitio illa, ut pote prima mentis cogitatio, quædam sit cognitio sive perceptio. Deinde quamvis ignarus posset inquirere, hic tamen non posset invenire: quo modo inveniat? quandoquidem non invenitur nisi notione: ut autem color cæco, sic res omnino ignota menti ignaræ nullam dabit sui notionem. Postremo licet ignarus posset ignotum et inquirere et invenire, hic tamen non posset ignotum dignoscendo a cæteris distinguere: Quis repertam queat ignarus noscere formam? Sic argumentatur Plato sub persona Socratis in Menone: Ponamus, inquit, servum fugitivum ab alio servo, a quo omnino prior ignoratur, domino utriusque imperante, quæri: frustra hic servus quæret: quamvis enim idem in servum fugitivum, quem quærit, incurrat, eundem se invenisse ignorans, ipsum non poterit dignoscere, sive a cæteris distinguere.

20. An cum mentem, etc.] Plures putant, Boetium in reliquo hoc carmine sequi sententiam Platonis, qui ut ex ipsius Menone, pluribusque aliis libris constat, existimavit mentes humanas, antequam hæc cum corporibus conjungerentur, conditas, perfectæ omnium intelligentiæ fuisse divinitus instructas; sed hanc intelligentiam commercio corporeo ita amisisse, ut non nisi multo labore, eorum quæ antea noverant, recordationem sibi comparant: quam quidem Boetii interpretationem admitti posse non inficior: sed quæ nunc ab eodem Boetio dicuntur, hæc etiam refutata illa Platonis sententia, possunt intelligi: posito eo, in quo credimus Adamum conditum fuisse, innocentie statu: in hoc enim statu mens humana peculiari quodam modo cernebat mentem altam, nempe Deum: unde maximam partem rerum cognoscendarum non solum generatim, sed etiam singulatim cognoscebat: Pariter summam et singula norat. At ejus posterius, in penam peccati hujus sui primi parentis, perturbantibus ita afficiuntur, ut eorum mens, nondum tamen omnino oblita sui, plura non singulatim sed generatim solum cognoscat: summam enim tenet singula perdens: quatenus etenim Dei sive ejus qui est notione informatur, omnia generatim novit: sed quatenus corpore consorte impeditur, plura non percipit singulatim.

25. Vera requirit.] Philosophus: Philosophia enim,

interpretatione nominis, est studium sapientiæ; sive inquisitio veritatis.

26. Neutro est habitu.] Habitus, auctore Tullio 2 d: Inv. in aliqua perfecta et constanti animi aut corporis absolute consistit: quamobrem habitus generatim, prout hic dici potest et de cogitatione, et de opposita ejus privatione, intelligi potest modus in suo genere absolutus: qui ratione mens nunc dicitur neutro habitu; quod videlicet mens humana, neque in absoluta rerum omnium notitia, neque in absoluta rerum omnium ignofatione versetur: nam

26 et 27. Neque novit nec penitus tamen omnia nescit.] Contra Academicos et Dogmaticos. Academici enim, illi videlicet Platonis discipuli, qui ab Academia, collegio Atheniensi, ita vocati sunt, nihil ab hominibus evidentiter sciri, adeoque nullum ab hominibus verum, certumque judicium haberi posse arbitrabantur: quod etiam Pyrrhoneis, quos Græci εἰρηστικός, contemplatores, appellabant, placuit. Dogmatici vero, ut loquuntur, e contrariis arbitrantur, omnis tam evidentiter ab homine cognosci, nullus ut sit de quacunque materia dubitandi locus.

28. Quam retinens meminit, summam consulit.] Insi am videlicet et innatam nobis Dei notionem. Primum enim hanc notionem mens humana semper retinens meminit: quandoquidem notio hæc extingui nescia, tandiu durat, quandiu mens humana, nempe æternum. Deinde eadem notio recte dicitur summa cæterorum, quæ ab humana mente cognosci possunt: siquidem notio mentis, notio corporis, notio rei, imo notio entis generatim, ut loquuntur logici, nihil aliud est, quam ingenta hæc Dei notio, sive simpliciter, sive modificata. Denique mens humana generalem hanc notionem prius consulit, ut quid in hoc clare et distincte comprehensum, prius cognoscatur, quam judicium ferat: quod nimirum illa notio, prima sit veri, certique judicii norma: sicut fusius alibi probatur. Quia etiam hanc notionem mens humana magis ac magis attendendo retractans doctior fit, et oblita aut a primo parente, aut ab unoquoque homine momento creationis, ut putat Vallius hic, veluti recordatur. Oblita porro dicuntur passivæ etiam a Virgil., eclog. ix, v. 53:

Nunc oblita mihi tot carmina

^a Marcoque Tullio.] I. Philosophia meminit veteres quibus hæc divinæ providentiæ libertatisque humanæ concordia visa est difficilis: inter hos autem excelluit

tus multumque quæsit; sed haud ququam ab ullo vestrum hacenus satis diligenter ac firmiter expedita.
^a Cujus caliginis (5) causa est, quod humanæ rationationis motus ad divinæ præscientiæ simplicitatem non potest admoventi: quæ si ullo modo cogitari queat, nihil prorsus relinquitur ^b ambigui: quod ita deum patefacere, atque ^c expedire tentabo, si prius ea quibus moveris, ^d expendero. **335** ^e Quæro enim cur illam solventium rationem ^e minus efficacem putet: quæ quia præscientiam non esse futuris rebus causam necessitatis existimat, nihil impediri præscientiæ arbitrii libertatem putat. Num enim tu aliunde argumentum futurorum necessitatis trahis, nisi quod ea (5) quæ præsciuntur, non evenire non possunt? Si igitur prænotio nullam futuris rebus adjicit necessitatem, quod tu etiam paulo ante fatebare; quid est, quod voluntarii exitus perionum ad certum cogantur eventum? Etenim positum gratia, ut quid consequatur advertas, statuamus nullam esse præscientiam. Num igitur, quantum ad hoc attinet, (10) quæ ex arbitrio eveniunt, ad necessitatem coguntur? Minime. Statuamus iterum esse, sed nihil rebus necessitatis injungere, manebit, ut opinor, eadem voluntatis integra atque absoluta libertas. Sed præscientia, inquit, tamen si futuris eveniendi necessitas non est, signum tamen est, necessario ea esse ventura. Hoc igitur modo, etiam si præcognitio (15) non fuisset, necessarios futurorum exitus esse constaret. Omne etenim signum, tantum quid sit, ostendit, non vero efficit quod designat. Quare demonstrandum prius est, nihil non ex necessitate contingere, ut prænotionem signum esse hujus necessitatis appareat. Alioquin si hæc nulla est, nec illa quidem ejus rei signum poterit esse, quæ (20) non est. Jam vero probationem firma ratione subnixam constat, non ex signis: neque petitis extrinsecus argumentis, sed ex

A convenientibus necessariisque causis esse ducendam. Sed ^f qui fieri potest, ut ea non proveniant, quæ futura esse providentur? Quasi vero nos ea, quæ providentia futura esse prænosci, non eventura credamus: ac non illud (25) potius arbitremur, licet eveniant, nihil tamen, ut evenirent, sui natura necessitatis habuisse: quod hinc facile perpendas licebit. Plura etenim dum fiunt, subjecta oculis intuemur: ut ea quæ in ^g quadrigis moderandis atque flectendis spectantur aurigæ: atque ad hunc modum cætera. Num igitur quidquam illorum ita fieri necessitas (30) ulla compellit? Minime. Frustra enim esset artis effectus, si omnia coacta moverentur. Quæ igitur cum fiunt, carent extendi necessitate, eadem priusquam fiant, sine necessitate futura sunt. Quare sunt quædam eventura, quorum exitus ab omni necessitate ^h absolutus. **336** Nam illud quidem nullum arbitror esse dicturum, quod quæ nunc fiunt, priusquam fierent, eventura non fuerint. Hæc igitur etiam præcognita liberos habent eventus. Nam sicut scientiæ præsentium rerum nihil his quæ fiunt, ita præscientia futurorum nihil his quæ ventura (5) sunt necessitatis ⁱ importat. Sed hoc, inquit, ipsum dubitatur, an eorum rerum quæ necessarios exitus non habent, ulla possit esse prænotio. ^j Dissonare etenim videntur: putasque, si prævideantur, consequi necessitatem: si necessitas desit, minime præsciri, nihilque scientiæ comprehendendi posse nisi certum. Quod si quæ incerti sunt (10) exitus, ea quasi certa providentur, opinio-
 nis id esse ^k caliginem, non scientiæ veritatem. Alii enim ac sese res habeant, ^l arbitrari, ab integritate scientiæ credis esse diversum. ^m Cujus erroris causa est, quod omnia quæ quisque novit, ex ipsorum tantum vi atque natura cognosci existimat quæ sciuntur, quod totum contra est. Omne ⁿ enim (15) quod cognoscitur, non secundum sui vim, sed secundum

INTERPRETATIO.

^a Obscuritatis.

^b Dubii.

^c Explicare.

^d Explicuero.

^e Quæ habetur prosa 3 hujus lib., not. 3.

^f Quomodo.

^g Curribus.

^h Inferi.

ⁱ Pugnare.

^j Obscuritatem.

^k Judicare.

^l Quod cognoscitur, id non ad modum cogniti, sed ad modum potius cognoscentis cognoscitur.

NOTÆ.

Marcus Tullius Cicero, qui nunc negata divina providentia, inde vero stabilita humana libertate, dum vult homines facere liberos, inquit S. Aug. v de Civ. Dei, c. 9, eosdem facit sacrilegos. Argumentum Tullii illud est quo supra usus est Boetius, quod nimirum posita humana libertate, quemadmodum experientia probatur ponenda, providentia divina nequeat esse (qualis est, aut nulla), evidens, vera et certa scientia.

^a Cujus caliginis causa. | II. Philosophia ait, ideo veteres recentioresque non posse conciliare providentiam divinam cum humana libertate, quia eorum mens infirmior est quam ut possit divinam prænotionem percipere: unde præcipitatione et præjudicio judicans, negat divinam providentiam. quod eadem philosophia promittit se demonstraturam, postquam argumentis, quibus antea Boetius movebatur, responderit.

^b Quæro enim, etc. | III. Philosophia respondet argumentis quibus supra usus est Boetius: hoc fere

D pacto: si, posita humana libertate, providentia divina possit esse non modo evidens, verum etiam vera et certa futurorum scientia, certe divina providentia recte conciliabitur cum humana libertate: siquidem prædicta omnia argumenta contraria: hac propositione continentur, sicut attendenti patebit. Atqui res ita se habet: cum enim notio præsentium et prænotio eorumdem futurorum sint idem cogitandi modus, nec differant nisi tempore, cui Deus non subest, propterea ut notio præsentium, sic prænotio futurorum liberorum potest esse evidens, vera et certa, nullamque ipsis afferat necessitatem.

^c Cujus erroris causa. | IV. Philosophia ostendit prædicti erroris causam in eo versari, quod cum ad cognoscendum necessaria sit cum mens cognoscens, tum materia cognoscenda, prædicti providentiæ divinæ adversarii prænotionem divinam accipiant secundum naturam materiæ cognoscendæ, cum tamen

cognoscentium potius comprehenditur facultatem. Nam ut hoc brevi liqueat exemplo, eandem corporis rotunditatem aliter visus, aliter tactus agnoscit^a. Ille enim manens, totum simul jactis radiis intuetur: hic vero coherens orbi atque conjunctus, circa ipsum motus ambitum, (20) rotunditatem partibus comprehendit. Ipsum quoque hominem¹ aliter sensus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia contuetur. Sensus enim figuram in subjecta materia constitutam. Imaginatio vero solam sine materia judicat figuram. Ratio vero hanc quoque transcendit, speciemque ipsam, quæ singularibus inest, universali³³⁷ consideratione perpendit. ^b Intelligentiæ vero celsior oculus existit. Supergressa namque universalis ambitum, ipsam illam simplicem formam pura mentis acie contuetur. In quo illud maxime considerandum est: quod superior comprehendendi vis amplectitur inferiorem; (5) inferior vero ad superiorem nullo modo consurgit. Neque enim sensus aliquid extra materiam valet, vel universales species imaginatio contuetur, vel ratio capit simplicem formam: sed intelligentia quasi desuper spectans, concepta forma, quæ subsunt etiam cuncta dijudicat; sed eo modo quo formam ipsam, quæ nulli alii nota esse poterat, (10) comprehendit. Nam et rationis universum, et imaginationis figuram, et materiale sensibile cognos-

cit, nec ratione utens, nec imaginatione, nec sensibus, sed illo ictu mentis formaliter, ut ita dicam, cuncta prospiciens. Ratio quoque cum quid universale respicit, nec imaginatione, nec sensibus utitur, imaginabilia vel sensibilia (15) comprehendit. Hæc est enim quæ conceptionis suæ universale ita definit: homo est animal bipes rationale. Quæ cum universalis notio sit, tum imaginabilem, sensibilemque esse rem nullus ignorat, quod illa non imaginatione, vel sensu, sed rationali conceptione considerat. Imaginatio quoque tametsi ex sensibus visendi, formandique figuras (20) sumpsit exordium, sensu tamen absente sensibilia quæque collustrat, non sensibili, sed imaginaria ratione judicandi. Videsne igitur, ut in cognoscendo cuncta, sua potius facultate, quam eorum B quæ cognoscuntur, utantur? ³³⁸ Neque id^c injuria: nam cum omne judicium judicantis actus existat, necesse est ut suam quisque operam non ex aliena, sed ex propria potestate perficiat.

339 METRUM · IV.

ARGUMENTUM. — *Quoniam, inquit Philosophia, Stoici existimaverint, mentem humanam, nihil nisi a corporibus informatam, percipere; hæc tamen ab efficaciori principio informatam et insensibilia sine ministerio corporum, et ensibilia, famulantibus ipsi corporibus, percipit.*

Quondam Porticus attulit
Obscuros nimium senes,

INTERPRETATIO.

^a Corpus rotundum visu absens, tactu præsens solummodo percipitur.

^b Intelligentia sublimior est cognoscendi modus.

^c Immerito.

Porticus Atheniensis produxit olim philosophos indoctiores, qui existimabant sensus notionisque omnes,

Cortas ex corporibus exterioribus imprimi mentibus: quemadmodum veteres solebant calamo veloci imprimere litteras in charta æquabili, nullisque antea characteribus insignita. At si mens nostra nihil evoluit propria sua cogitatione, sed obnoxia impressionibus corporum ab his solum patitur, et referi imagines inutilis

NOTÆ.

accipienda sit secundum naturam mentis cognoscentis: sicut Philosophia probat primum pluribus exemplis, deinde ratione.

¹ *Aliter sensus, etc.* Primum quidem exempla ista sunt sensus speciatim, sensus generalim, imaginatio, ratio, et intelligentia, quæ ita accipi debent ex parte ipsius cognoscentis, ut quamvis sint de eadem materia subjecta, v. g. de eodem corpore rotundo, differant. Nimirum mens humana, quæ non nisi ab alio informari potest, duobus generatim modis informari cognoscit, nimirum a Deo, cujus ipsa est effectum; et a corpore, cujus eadem est forma. Mens humana a Deo informata rursus dupliciter dicitur cognoscere, nempe prima et continuata attentione: prima attentio vocatur *intelligentia*: continuata vero dicitur *ratio*, ut *ratio* nihil aliud sit quam innata notio paulo longius diffusa. Mens autem humana ab ipso corpore informata duobus pariter modis cognoscere potest. Primo quatenus mens ipso duntaxat cerebro, cujus est forma, movente percipit: ut cum per somnum mens venatoris silvas et lustra cogitat; idque vocatur *imaginatio*. Secundo quatenus eadem mens ab ipsis etiam aliis corporibus cum interioribus, tum etiam exterioribus commota percipit: quod vocatur *sensus*: hic autem vel est interior, ut fames et sitis; vel est exterior, nempe visus, auditus, odoratus, gustus, et tactus. Atque hi omnes cognoscendi modi ita inter se disponuntur, ut quo a paucioribus causis pendet, eo, ut pote ad divinam sapientiam propius accedente, sint perfectiores: sic gustus tactus, odoratus gustus, auditus odoratus, visus auditus, imaginatio sensus, ratio imaginatio, intelligentia ratione est perfectior: et c.

probatur exemplis, modum cognoscendi accipi secundum naturam cognoscentis.

² *Neque id injuria.* Deinde idipsum probatur ratione: nam modus rei, ut pote qui non distinguitur a re modificata, accipi debet potius secundum naturam rei modificatæ, quam secundum naturam alterius etiam modificantis. Atqui notio non secus ac judicium est modus ipsius mentis cognoscentis et judicantis. Et certe

³ Quod vocatur *Glyconicum*. Carmeh constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter sapius unum spondeum et duos dactylos habet. Dico sapius: modo enim idem sit numerus syllabarum, prædicta illarum quantitas aliquando negligitur.

1. *Porticus.* Nimirum *Atheniensis*. Erant enim Athenis quædam porticus, in quam nonnulli ad disserendum de quacunque materia convenire solebant: sic suos Cadomi, Bajocarum, cæterarumque minorum urbium locus, in quem plures dicendarum audiendarumque rerum novarum causa convenire consueverunt. Zeno autem inter veteres Philosophos celeberrimus, nactus hanc occasionem, hic instituit docere Philosophiam, illiusque discipuli ab isto loco vocati sunt Stoici: *stoa* enim Græcis est *porticus*. Hos Philosophia nunc vocat *senes obscuros*: senes quidem, quod virtutem præsertim, in qua una vitam beatam versari arbitrabantur, coherent instar sapientissimorum senum: *obscurus* vero, quod hic erraverint; error enim ex obscuritate nascitur. Quia vero iidem Stoici dialecticæ, cujus principes eorum Zeno fertur esse inventor, præcipue studebant, idcirco Philosophia nunc exposito illorum errore, eosdem refutat

- 340** Qui sensus et imagines
E corporibus extimis
3 Credant mentibus imprimi,
Ut quondam celeri stylo
Mos est æquore paginæ,
Quæ nullas habeat notas,
Pressas figere litteras.
10 Sed mens si propriis vigens
Nihil motibus explicat,
Sed tantum patiens jacet
Notis subdita corporum,

- A** Cassasque in speculi vicem
13 Rerum reddit imagines;
Unde hæc sic animis viget
Cernens omnia notio?
Quæ vis singula prospicit,
Aut quæ cognita dividit?
20 Quæ divisa recolligit.
Alternomque legens iter
Nunc summis caput inserit,
Nunc desidit in infima,
Tum sese referens sibi,

INTERPRETATIO.

rerum objectarum instar speculi, cur cognitio universalis omnium, est adeo perspicax in mentibus humanis? quomodo singula cognoscuntur? quomodo cognita dividuntur? quomodo divisa resumuntur? quomodo alternis, modo ab imis ascenditur ad summa, modo a sum-

mis descenditur ad ima? quomodo mens sese componens secum, veritate refutat errorem? Causa istorum omnium est multo magis efficax, et magis potens quam mens humana, quæ instar matris patitur formas impressas. Ipsa tamen corporis viventis impressio præ-

NOTÆ.

arumentis ex dialectica desumptis; tum quid sentendum sit, declarat.

3. *Qui sensus et imagines, etc.*] I. Philosophia exponit errorem Stoicorum, qui in hoc versatur, quod putarent, non modo sensus, sed omnes notiones, quas hic Philosophia vocat *imagines*, quasque ipsi Stoici, auctore Tullio in *Top.* appellabant *ὑποκρίσεις* καὶ *προτάσεις*, a corporibus etiam externis imprimi mentibus: non secus ac litteræ corrente calamo imprimuntur chartæ. Hinc Stoici, inquit S. Aug. I. vii de Civ. Dei, c. 7, *posuerunt iudicium veritatis in sensibus corporis, eorumque infidis et fallacibus regulis omnia quæ discuntur, metienda esse censuerunt.*

10. *Sed mens si propriis, etc.*] II. Philosophia refutat Stoicorum hunc errorem argumentis ex dialectica, cui illi plurimum studebant, desumptis: nam in dialectica præter notionem tam universalem quam singularem, tractatur divisio, definitio, methodus, et ipsa **341** veritatis norma: quæ omnia fieri non possunt, si mens humana omnes suas notiones corporibus acceptas referat. Primo enim nulla erit notio universalis: sive *cernens omnia notio*: siquidem notio universalis non acquiritur sensibus, quibus quidquid percipitur, illud certo tempore, eoque loco ita circumscribitur, ut sit singulare. Secundo nulla etiam erit notio singularis, qua mens *singula prospicit*: quia præterquam quod mens humana seipsam singularem non prospicit famulante corpore, qui tactu visuque percipi creditur, triangulus circulusve singularis, hic revera triangulus circulusve non est: quandoquidem triangulus singularis non constat nisi tribus lineis; quæ ita inter se coeant, ut ex his fiant tres anguli aequales duobus rectis: circulus vero non constat nisi una linea circa unum punctum ita circumducta, ut omnes illius partes ab hoc puncto æqualiter distent: cum tamen omnis triangulus circulusve sensibilis, sicut exquisitis perspicillis sive, ut loquuntur, *microscopis* animadvertere possumus, infinitis prope constat lineis, quarum alie egressæ, alie ingressæ prædictam anguli circuli notionem singularem impediunt. Terio nulla quoque erit divisio, qua mens *cognita dividit*: cum hæc non fiat nisi mente cæ quæ sensibus videtur conjuncta separante, sive ut loquuntur logici, *abstractione*. Quarto nulla erit definitio qua mens *divisa recolligit*: nam, inquit Crassotius, I. II, *Post. Anal.*, cap. 1, art. 1, *si machinalis horologii partes omnes dissoluantur, et post dissolutionem singula spectanda exhibeantur, tum videtur esse quasi specimen divisionis, et partitionis logicæ. Si partes eas omnes clare et distincte apprehendas, sed suo quamque loco et ordine in toto, tunc videtur esse definitionis specimen: ex quo sequitur vim, quæ non potest cognita*

B dividere, non posse etiam *divisa recolligere*, sive definire. Quinto nulla erit methodus, quæ scilicet monti vallique similis nunc a speciebus subjectis ad genus supremum ascendit; nunc a genere supremo ad subiectas species descendit, suis quæque ordinibus disponendo: nam, ut jam dictum est, genus, species, illorumque ordo sensibus non percipitur. Sexto denique nulla erit veritatis norma, qua mens *falsa redarguit*: nam regula veritatis Græcis *ἀρετή*, illud est quod tanquam duce fallere et falli nescio, mens humana ita persuadetur, hæc ut verum omnisque dubitationis expers iudicium formet: talis autem non potest esse sensus, de quo nunc agitur: siquidem hoc sæpius fallimur: quare Stoici putantes, omnem notionem oriri a sensibus, omnem etiam veritatis normam abieiebant: ut monuit S. Aug. prædicto lib. vii de Civit., c. 7, ubi etiam ait: *Cum pulchros dicant non esse nisi sapientes, quibus sensibus corporis istam pulchritudinem viderint, qualibus oculis carnis, formam sapientiæ decusque conspexerint?*

C Hanc vero veritatis normam indicat Philosophia dicens mentem *sese referentem sibi*: nam duplex est ejusmodi veritatis norma: una exterior et in genere causæ efficientis, videlicet Deus, qui quod sit infinite sapiens et bonus, ideoque falli et fallere non potest: altera interior et in genere formæ, nempe evidentia, hoc est notio clara et distincta, quam secuti nunquam errabimus, ut pote ab ipso præceptore Deo docti. Mens ergo nostra *sese referens sibi*, attendat animo ad hanc suam evidentiam sive notionem claram et distinctam: ut quandiu ipsa evidenter, sive clare et distincte, in rebus ad mysteria fidei non pertinentibus, non noverit, tandiu *assensionem sustineat*, ne præcipit si temere processerit, ut loquitur Tullius: *turpe enim est, inquit idem orator, cognitioni et perceptioni assertionem approbationemque præcurrere.* At ubi eadem mens claram distinctamque suam notionem clare et distincte percipit, tum remota omni dubitatione iudicium proferat. certa non ab hominibus, sed ab ipso Deo intrinsecus doceri: *Si intellexistis*, inquit S. Aug. in Joan. x., *dictum est ei cordi vestro. Moxus Dei est intelligentia.*

D Notandum in libro de Spiritu et Anima, qui vulgo recensetur inter opera S. Augustini, cap. 11, reperiri hæc verba: *Mens nunc caput summis meritis; nunc decidit in infimis; nunc sese inferens sibi veris falsas redarguit*; cum his etiam scripturæ erroribus, *decidit, infimis, inferens*; ex quo, ut ex pluribus aliis argumentis optime Lovanienses concludunt, librum hunc non esse S. Augustini opus, sed cujusdam multo recentioris, forte Ilugonis a S. Victore; quippe qui capite 35 ejusdem libri Boetium nominat.

- 25 Veris falsa redarguit?
342 Illic est efficiens magis
 Longe causa potentior,
 Quam quæ materiæ modo
 Impressas patitur notas.
 30 Præcedit tamen excitans,
 Ac vires animi movens,
 Vivo in corpore passio.
 Cum vel lux oculis ferit,
 Vel vox auribus instrepat:
 35 Tum mentis vigor excitans,
 Quas intus species tenet,
 Ad motus similes vocans,
 Notis applicat exteris,
 Introrsumque reconditis
 40 Formis miscet imagines.

343 PROSA V.

ARGUMENTUM. — Sicut ergo, inquit Philosophia, neque ex imbecillitate sensus, imaginatio; neque ex imbecillitate imaginationis ratiocinatio; neque ex imbecillitate ratiocinationis, intelligentia humana: sic neque

excitans commovensque vires mentis: ut cum lumen verberat oculos, aut vox insonat auribus: deinde vis illa mentis commota, conferens species sibi insitas cum ejusmodi motibus, sive speciebus adventitiis; conjungit utrasque.

• Organa.

26. Hæc est efficiens magis, etc.] III. Philosophia declarat quid sit sentiendum. Primum quidem nisi mens humana informaretur a Deo, qui non minus est ejus præceptor quam conditor, eadem mens non posset cognoscere, neque generaliter, neque singulariter; non posset dividere, definire, aut in ordinem redigere; nullam etiam haberet normam veritatis: quandoquidem hæc omnia sunt aut ingenta notio Dei qui est, aut quidam ejusmodi notionis modus: propterea hæc est efficiens magis longe causa potentior. Deinde eadem mens, ut pote quæ est corporis forma, ipso corpore commoto etiam afficitur sentiendo: sensus enim, docente S. Augustino l. de Quant. an., c. 25, est passio corporis per seipsam non latens animam: idcirco præcedit excitans vivo in corpore passio: ubi observabis hanc vocem, passio, non esse ita Latinam, sed aptiorem nullam esse ad significandam hanc Philosophiæ cogitationem. Sic lux nihil est aliud quam motus oculi a sole aut aliquo alio simili corpore commoti; commoto oculo nervus hinc ad cerebrum usque productus movetur; unde movetur et cerebrum, quo moto ipsa mens cerebro præsertim conjuncta ita commovetur, ut non modo sentiat, sed etiam videat. Sicetiam vox commovet aures. Postremo mens conferens hanc ideam adventitiam, cum priori idea innata, tanta libertate judicat, ut possit non modo jungere consentaneas, et discentaneas separare, verum etiam omnem assensionem sustinere.

• Animus non passione insignitur.] Tali scilicet, quali corpus cum animo conjunctum insignitur, videlicet figura, quiete, et motu, quibus etiam corpus afficitur, non propterea mens afficitur. Sed id non obstat, quin mens sentiendo dicatur pati, auctore ipso Aristotele; quatenus videlicet non latet mentem, corpus pati: sicut docet S. August.

• Sensus.] Aliter quidem judicamus de sensu; aliter noster auctor: sed hoc nihil facit ad præsens insitutum. Primo enim nobis sensus videtur debere

A ex imbecillitate intelligentiæ humanæ, divina futurorum liberorum prænotio neganda est.

Quod si in corporibus sentiendis, quamvis afficiantur a instrumenta sensuum^b forinsecus objecta qualitates, animique agentis vigorem passio corporis antecedit, quæ in se actum mentis provocet, excitetque interim quiescentes intrinsecus formas: si in sentiendis, inquam, (5) corporibus^c animus non passione insignitur, sed ex sua vi subjectam corpori judicat passionem, quanto magis ea quæ^e cunctis corporum affectionibus absoluta sunt, in discernendo non objecta extrinsecus sequuntur, sed actum suum mentis expediunt? ^d Illic itaque ratione multiplices cognitiones diversis ac differentibus cessere substantiis. (10) ^e Sensus enim solus cunctis aliis cognitionibus destitutus, immobilibus animantibus cessit: quales sunt conchæ maris, quæque alia saxis hærentia nutriuntur. Imaginatio vero mobilibus belluis, quibus jam inesse fugiendi, appetitive aliquis videtur affectus. Ratio vero humani tantum generis est, sicuti intelligentia sola divini: quo fit ut (15) ea notitia cæteris præstet, quæ^e suapte natura non modo

B

INTERPRETATIO.

^b Extrinsecus.

^c A corporum commercio libera sunt.

^d Illo modo diversis rebus diversa insunt cognoscendi genera.

^e Et suam propriam et cæteris cognitionibus subjectam materiam percipit.

NOTÆ.

C definiri, sicut a S. Aug. definitur: Passio corporis per seipsam non latens animam: unde sensus accipi potest dupliciter, nimirum inadæquate, ut loquuntur philosophi, quatenus est passio corporis: quo modo sensus reperitur in bestiis etiam; et adæquate, ut aiunt iidem philosophi; quatenus est passio corporis per seipsam non latens animam: qua ratione sensus solius hominis est: quippe qui solus constat ex corpore et mente. Secundo noster auctor ponit sensum etiam proprie dictum in bestiis, cum hoc tamen discrimine, ut in conchis sit sensus sine imaginatione: in bestiis mobilibus etiam imaginatio sine ratione; sicut in homine sensus, imaginatio, et ratio, sed sine intelligentia, quam dicit divini generis. At, inquam, si sensus est in conchis, cur non in iisdem fuerit imaginatio? cum sensus et imaginatio non differant, nisi quod sensus suo quilibet organo, imaginatio organo communi, videlicet cerebro perficiatur: quod cerebrum etiam in conchis occurrit. Si imaginatio fuerit in aliis bestiis, v. g. in vulpe, cur non in his fuerit ratio? quandoquidem ab his plurima fiunt, ad quæ si necessaria fuerit quedam cognitio, etiam illa quæ sensus vocatur et imaginatio, certe ratio necessaria erit, hoc est progressus cognoscens a notis ad ignota. Si denique ratio fuerit in homine, ut revera est, cur non in eodem fuerit intelligentia? cum ratio non sit sine judicio, nec judicium sine intelligentia. Nisi tamen nominata intelligentia Philosophia voluerit intelligi notionem a nullo acceptam et infinitam: hæc enim intelligentia solius Dei est. Tertio hæc eo liberius notavimus, quod ad præsentem Philosophiæ demonstrationem nihil faciunt; sive enim bestię propriè sentiant sive non; modo unus homo sentiat, id satis erit ad animadvertendum discrimen ordinemque prædictorum. Similiter quamvis homo intelligentia afficiatur, intelligentia tamen divina, ut pote infinita, intelligentiam humanam ita superat, ut quæ intelligentia humana capi non possunt, hæc intelligentia divina recte comprehendatur.

D

proprium, sed cæterarum quoque notitiarum subjecta cognoscit. **344** ¹ Quid igitur, si ratiocinationi sensus imaginatioque ^a refragentur, nihil esse illud universale dicentes, quod sese intueri ratio putet? quod enim sensibile, vel imaginabile est, id universum esse non posse: aut igitur rationis verum esse iudicium, nec quidquam esse sensibile: aut (5) quoniam sibi notum sit plura sensibus, et imaginationi esse subiecta, inanem conceptionem esse rationis, quæ quod sensibile sit, ac singulare, quasi quiddam universale consideret. Ad hæc, si ratio contra respondens, se quidem et quod sensibile et quod imaginabile sit in universalitatis ratione conspiciere; illa vero ad universalitatis cognitionem (10) aspirare non posse: quoniam eorum notio corporales figuras non possit excedere: **B**

de rerum vero cognitione, firmiori potius, perfectionisque iudicio esse credendum. In huiusmodi igitur lite, nos, quibus tam ratiocinandi, quam imaginandi etiam, sentiendique vis inest, nonne **345** rationis potius causam probaremus? Simile est, quod humana ratio divinam intelligentiam futura, nisi ut ipsa cognoscit, non putat intueri. Nam ita disseris, si quæ certos ac necessarios habere non videantur eventus, ea certo eventura præscribi nequeunt. Harum igitur (5) rerum nulla est præscientia, quam si etiam in his esse credamus, nihil erit, quod non ex necessitate proveniat. Si igitur, uti rationis particeps sumus, ita divinæ iudicium mentis habere possemus, sicut **C**

A imaginationem sensumque rationi cedere oportere iudicavimus, sic divinæ sese menti humanam summittere rationem justissimum censeremus. (10) ^a Quare in illius summæ intelligentiæ cacumen, si possumus, erigamur; illic enim ratio videbit, quod in se non potest intueri. Id autem est, quoniam modo etiam quæ certos exitus non habent, certa tamen videat, ac definita prænotio; neque id sit opinio, sed summæ potius scientiæ nullis terminis inclusa simplicitas.

346 METRUM * V.

ARGUMENTUM EX CICERONE, I DE LEGIBUS. — *Natura, inquit Philosophia, cæteras animantes abiecit ad pastum, solum hominem erexit, ad cælique quasi cognationis, et domicilii pristini conspectum excitavit.*

Quam variis terras animalia permeant figuris?
Namque alia extento sunt corpore, pulveremque [verrunt,

Continuumque trahunt vi pectoris incitata sul- [cum.

Sunt quibus alarum levitas vaga verberetque [ventos,

5 347 Et liquido longi spatia ætheris enatet vo- [latu;

Hæc pressisse solo vestigia gressibusque gau- [dent

Vel virides campos transmittere, vel subire sil- [vas.

INTERPRETATIO.

^a Adversentur.

Quam diversis figuris præditæ animantes percurrunt terras: alia enim habent corpus longum, quæ serpentes virtute sui pectoris verrunt pulcerem et ducunt sulcum continuatum: alia errantes penis levibus percu-

tiunt ventos, et longo volatu transeunt magna intervalla aeris liquidi: alia gebiunt gradiri per terram: siue hæc possibus transeant agros virides: siue ing ediantur silvas. Quæ animantes, licet omnes, ut cernis, differant inter se pluribus modis, in hoc tamen conveniunt,

NOTÆ.

¹ Quid igitur si ratiocinationi, etc.] Accedit tandem Philosophia ad eam, propter quam longa fuerunt præludia, comparationem, quam *proportionis* vocant: quasi dicat: ut se habet sensus collatus cum sua subjecta materia ad imaginationem, collatam cum sua materia: aut ut se habet imaginatio collata cum sua materia ad rationem collatam cum sua materia: ita se habet ratio collata cum sua materia ad intelligentiam collatam cum sua materia: sicut ergo ex imbecillitate sensus non est neganda imaginatio, aut ex imbecillitate imaginationis non est neganda ratiocinatio, sic ex imbecillitate ratiocinationis aut intelligentiæ humanæ non est neganda divina futurorum liberorum intelligentia siue prænotio.

^a Quare in illius summæ intelligentiæ cacumen, etc.] Studeamus accedere ad intelligentiam divinam: cum enim hac intelligentia divina perfecte comprehendatur prædicta divinæ providentiæ humanæque libertatis concordia, quanto propius ad divinum intelligentiæ modum accedemus, tanto magis hæc concordia nobis innotescet: sed ad Deum accedere non possumus nisi diligenter ad ipsum Deum facta attentione: ad quod ipsa etiam nostri corporis figura nos videtur hortari: signidem

¹ Quod vocatur Archilochium. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet heptameter habet, primum quatuor primos versus heroici pedes; deinde tres trochæi.

¹ Quam variis, etc.] Hominem solum erecto, cætera vero animalia prono vultu incedere dixerunt

plurimi tam oratores quam poete: audivisti Tullium, audi Ovidium l. i Metam., fab. 2.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram, Os homini sublime dedit cœlumque videre Jussit et erectos ad sidera tollere vultus.

Hic tamen distinguendum videtur inter situm corporis, situmque vultus tam hominis, quam cæterorum animalium: nam erectus homo, cætera vero animalia prona sunt corpore: vultus autem adeoque aspectus tam hominis, quam cæterorum animalium: (saltem si excipiat pisces ille, qui ὀψιδανόσχοπος vocatur, quod oculos in superna corporis parte habet, cœlum veluti invitatus spectet) non sublimis, sed ad horizontem plus, minus est directus: unde diversa in omnibus animalibus est cerebri constitutio: quod discrimen videtur hic observari. non enim dicitur bestias terram, hominem vero cœlum conversis dorsum sursumve oculis videre: sed tantum cætera animalia prona, hominem vero recto stare corpore: quod sufficit, ut mens humana peculiari sui corporis figura excitetur ad cogitandum Deum. Bestiæ autem, quæ hic numerantur, sunt 1 serpentes, 2 volucres, 3 pedites; quæ vel campos percurrunt, vel silvas ingrediuntur: de quibus nihil occurrit adnotatione dignum.

⁵ Liquido longi ætheris volatu.] Confuso verbo- rum, quæ grammaticis vocatur *hyperbate*: siquidem æther liquidus et volatus longus dici deberet. Sic Virgil.: *ibant obscuri sola sub nocte : Sceleratam intorserit hastam : Dare classibus anstros.*

Quæ variis videas licet omnia discrepare formis, A
Prona tamen facies hebetes valet ingravare sen-
[sus.

10 Unica gens hominum celsum levat altius cacu-
[men.

Atque levis recto stat corpore, despicitque ter-
[ras.

Hæc, nisi terrenus male desipis, admonet fi-
[gura.

Qui recto cælum vultu petis, exerisque frontem,
In sublime feras animum quoque, ne gravata
[pessum

15 Inferior sidat mens corpore celsius levato.

348 PROSA VI.

ARGUMENTUM.—Philosophia tandem concludit, cogni-
tionem divinam instar Dei cognoscentis æternam, ita B

esse totam simul, ut sicut notio præsentium, sic præ-
notio divina futurorum lib. rotum libertati humanæ
non nocet.

Quoniam igitur, uti paulo ante monstratum est,
omne quod scitur, non ex sua, sed ex comprehenden-
tium natura cognoscitur, inueamur nunc quantum fas
est ^a, quis sit divinæ substantiæ status, ut quænam
etiam scientia ejus sit, possimus agnoscere. ¹ Deum
(5) igitur æternum esse, cunctorum ratione ^b degen-
tium commune judicium est. Quid sit igitur æterni-
tas, consideremus. ^c Hæc enim naturam nobis pariter
divinam, scientiamque patefecerit. ² Æternitas igitur
est, ^d interminabilis vitæ tota simul et perfecta pos-
sessio. Quod ex ^e collatione temporalium clarius ^f li-
quet. Nam quidquid vivit in (10) tempore, id præsens
a præteritis in futura procedit: nihilque est in tem-

INTERPRETATIO.

quod facies illarum, inclinata ad terram, deprimat
earundem sensus obtusos. Sola g-ns hominum erigit
alius caput suum sublime, levisque stat corpore erecto,
et contemnit terras. Hæc figura te monet, nisi obrutus
terra stulte deliras, ut qui tendis ad cælum vultu recto,
et erigis frontem, tu extollas etiam mentem tuam in al-
tum, ne mens oppressa jaceat deorsum inferior ipso
corpore altius erecto.

- ^a Philosophis.
- ^b Viventium.
- ^c Æternitate cognita, divina cum natura, tum etiam
scientia cognoscatur necesse est.
- ^d Infinita.
- ^e Comparatione.
- ^f Patet.

NOTÆ.

9. Prona facies hebetes valet ingravare sensus.] Sen-
sus enim non vigent nisi spiritibus a corde ad cere-
brum, et a cerebro per nervos ad reliquas corporis
partes diffusis: hi autem spiritus minus libere in
pronum, quam in erectum caput a corde diffluunt.

12. Admonet figura.] Si corpora generatim possunt
esse quædam mentium exempla, ut certe sunt, cor-
pus humanum præcipuum quoddam esse debet men-
tis consortis exemplum, ut quemadmodum corpus
humanum, veluti servatis corporum levium legibus,
ad cælum recta tendit, ita mens humana ad Deum
cogitando aspiret: sed est alia ratio: nimirum

14. Ne gravata pessum, etc.] Ne mens humana vi-
cta perturbationibus ejus, cujus domina esse debet,
corporis fiat mancipium. Nam ad Philipp. III: gloria in
confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.

¹ Deum æternum esse commune judicium est.] Nam
æternitas clare et distincte comprehensa cognoscitur
in clara distinctaque Dei notione, quam omnes homi-
nes divinitus insitam habent: non secus ac tres an-
guli cognoscuntur comprehendi in idea trianguli:
quare sicut omnes homines judicant, triangulum con-
stare tribus angulis: sic omnes judicant, Deum esse
æternum.

² Æternitas est interminabilis vitæ tota si: ut et per-
fecta possessio.] Hæc æternitatis definitio a S. Thoma
et cæteris Theologis admittitur: quare particulatim
videtur exponenda.

Dicitur 1° possessio: quia æternitas est propria
Dei perfectio. Nimirum possessio a corporibus ad men-
tis transfertur: possessio autem corporum in hoc ver-
satur, quod illorum ita domini sumus, ut in iis et pe-
dem ponere et sedem figere pote-
[mus: possidere quippe videtur diet quasi potens, vel potis, vel etiam
pos sedere: cum pos pro potis vel potens remanserit
in compos et impos. Quamobrem possessio in menti-
bus optime vocabitur individua mentis perfectio:
æternitas autem est individua Dei perfectio: quando-
quidem res summe perfecta cogitari non potest nisi
æterna. Sanctus Thomas, 1 p. q. 10, a. 1 ad 6: Illud
quod possidetur, inquit, firmiter et quiete habetur: ad

designandam ergo immutabilitatem et indeficientiam
æternitatis Boetius usus est nomine possessionis.

Dicitur 2° vitæ: ut enim æternitas quidam est mo-
dus, sic æternitas, alicujus dici debet æternitas: nul-
lius autem melius æternitatis dici potest quam vitæ,
quippe quia non solum animata corpora ab inanima-
tis, sed etiam mentes a corporibus, imo et ab aliis men-
tibus differunt. Vita autem cujus æternitas veluti mo-
dus est, nihil aliud esse videtur, quam cogitatio: quod
æternitas non possit esse nisi mentis, cujus vivere est
cogitare. Hinc Aristoteles I. XII Metam., c. 7, Mentis,
inquit, cogitatio vita est, unde Philosophus ille ibid.,
ait S. Thom., 1 p., q. 18, a. 3, ostenso quod Deus
sit intelligens, concludit quod habeat vitam perfectissi-
mam et sempiternam, quia intellectus ejus est perfo-
ctissimus et semper in actu.

Dicitur 3° tota simul: quia vita illa, cujus æternitas
dicitur modus, nihil successione habet: in quo differt
a tempore, quod dicitur diuturnitas rei, quæ ut in-
cepit sic desinet esse, cujusmodi est forma equi:
differentiæ enim temporis, nimirum præsens, præter-
itum, et futurum nunquam sunt simul, sed sibi in-
vicem succedunt.

Dicitur 4° interminabilis: quia æternitas illius est
vitæ, quæ neque principio neque fine circumscriptur.
in quo etiam differt ab ævo, quod dicitur diuturnitas
rei, quæ habuit quidem principium, sed nunquam ha-
bitura est finem: cujusmodi est mens mea: ævum
quippe illud saltem uno termino circumscriptur, vi-
delicet principio, ex quo incipit.

Dicitur 5° perfecta: quia cum æternitas sit mentis
adeoque vitæ perfectæ modus, hæc etiam perfecta sit,
necesse est, quamobrem hæc nullam agnoscere debet
sui causam: in quo æternitas differt adhuc a mundo,
si hic ut somniavit Aristoteles, ex æterno existisset.

Ex his porro omnibus, in quibus ratio æternitatis
versari dicitur a Philosophia, unum est quod eadem
Philosophia præsertim explicat, nempe quod sit tota
simul, atque cæteras diuturnitates videlicet ævum, et
tempus, hanc æternitatis proprietatem, quoad pos-
sunt, imitari: ut, si non possunt habere, saltem ac-
cere videantur manentem suam præsentiam.

pore constitutum, quod totum vitæ suæ spatium pariter possit amplecti. Sed crastinum quidem nondum apprehendit: hesternum vero **349** jam perdidit. In hodierna quoque vita non amplius vivitis, quam in illo mobili ^a transitorioque momento. Quod igitur temporis patitur conditionem, licet illud, sicut de mundo censuit Aristoteles, ^b nec cepit unquam esse, nec desinat, vitæque ejus cum temporis infinitate tendatur, (5) nondum tamen tale est, ut æternum esse jure credatur. Non enim totum simul, infinitæ licet vitæ spatium comprehendit, atque complectitur: sed futura nondum transacta jam non habet. Quod igitur interminabilis vitæ plenitudinem totam pariter comprehendit, ac possidet, cui neque futuri quidquam absit, nec præteriti fluxerit, id æternum esse jure perhibetur: idque (10) necesse est, et sui compos præsens sibi semper assistere, et infinitatem mobilis temporis habere præsentem. Unde non recte quidam, qui cum audiunt visum Platoni, mundum hunc nec habuisse initium temporis, nec habiturum esse defectum, hoc modo conditori conditum mundum fieri cœternum putant. Aliud est enim per interminabilem duci vitam, quod mundo (15) Plato tribuit: aliud interminabilis vitæ totam pariter complexam esse præsentiam, quod divinæ mentis proprium esse manifestum est. Neque enim Deus conditis rebus antiquior videri debet temporis quantitate, sed simplicis potius proprietate naturæ. Hunc enim vitæ immobilis præsentarium ^c statum, infinitus ille temporalium rerum motus imitatur: cumque eum effingere (20), atque æquare non possit, ex immobilitate deficit in motum, ex simplicitate præsentiae decrescit in infinitam futuri ac præteriti quantitatem; et, cum totam pariter vitæ suæ plenitudinem nequeat possidere, hoc ipso, quod aliquo modo nunquam esse desinit, illud, quod implere atque exprimere non potest, aliquatenus videtur æmulari, alligans se ad qualemcunque **350** præsentiam hujus exigui volu-

A crisque momenti: quæ, quoniam manentis illius præsentia quamdam gestat imaginem, quibusconque contigerit, id præstat, ut esse videantur. Quoniam vero manere non potuit, infinitum temporis iter arripuit: eoque modo factum est, ut continuaret eundo vitam, (5) cujus plenitudinem complecti non valuit permanendo. Itaque si digna rebus nomina velimus imponere, Platonem sequentes, Deum quidem æternum, mundum vero dicamus esse perpetuum. ^d Quoniam igitur omne judicium secundum ^e sui naturam, quæ sibi subjecta sunt, comprehendit; est autem Deus semper æternus, ac præsentarius status: scientia quoque ejus, omnem (10) temporis supergressa motionem, in suæ manet simplicitate præsentia, infinitaque præteriti ac futuri spatia complectens, omnia, quasi jam gerantur, in sua simplici cognitione considerat. Itaque si præsentiam pensare velis, quæ cuncta dignoscit, non esse præscientiam quasi futuri, sed scientiam nunquam deficientis instantiæ rectius æstimabis. Unde non prævidentia (15), sed Providentia potius dicitur, quod porro ab rebus infimis constituta, quasi ab excelso rerum cacumine cuncta prospiciat. Quid igitur postulas, ut necessaria fiant, quæ divino lumine lustrentur, cum ne homines quidem necessaria faciant esse, quæ videant? Num enim quæ præsentia cernis, aliquam eis necessitatem tuus addit intuitus? Minime. Atqui (20), si est divini humanique præsentis digna ^f collatio, uti vos vestro hoc temporario præsentii quædam videtis, ita ille omnia suo cernit æterno ^g. Quare hæc divina prænotio naturarum rerum, proprietatemque non mutat, taliaque apud se præsentia spectat, qualia in tempore olim futura provenient: nec rerum judicia confundit, unoque suæ mentis intuitu ^h tam necessarie (25), quam non necessarie, ventura dignoscit. Sicuti vos cum pariter ambulare in terra hominem et oriri in cælo solem videtis, quanquam simul utrumque conspectum, tamen ⁱ discernitis, et hoc ^j voluntarium, ^k illud esse

INTERPRETATIO.

^a Fluxo.^b Lib. 1 de Cælo.^c Qui sit totus simul.^d Mentis judicantis.^e Comparatio.^f Deus.^g Et ea quæ necessario, et ea quæ non necessaria ventura sunt, cognoscit.^h Ponitis discrimen.ⁱ Hominem ambulare.^j Solem oriri.

NOTÆ.

¹ Quoniam igitur, etc.] Ex prædictis Philosophia sic nobis videtur argumentari. Cum judicandum sit de notione secundum naturam mentis cognoscentis; rumque Deus cognoscens futura libera, de quibus nunc agitur, natura sua sit æternus, hoc est semper cognatus semperque vivens sine ulla differentia præsentis, præteriti, et futuri; ideoque notio Dei ita cogitari debet æterna sive tota simul, ut eodem modo se habeat circa futura libera, quomodo circa præsentia: quo fit ut illa Dei notio non præscientia quasi futuri, sed scientia nunquam deficientis instantiæ rectius æstimetur: unde non prævidentia, sed providentia potius dicitur, quod porro ab rebus infimis constituta, quasi ab excelso rerum cacumine cuncta prospiciat. Atqui notio liberorum præsentium, nullam illis imponit necessitatem: non enim quæ præsentia cernis, aliquam eis

D necessitatem tuus addit intuitus: similiter si Deus ignarus futurorum illa non cognosceret nisi dum ad-unt præsentia, notio hæc Dei nullam illis afferret necessitatem: essetque idem discrimen quod nunc animadvertimus, inter ortum solis et meam locutionem quod ille necessario, hæc libere fiat. Quamobrem sicut ex notione præsentium, sic ex prænotione divina futurorum liberorum, non potest inferri hæc esse necessaria nisi sub conditione: sicut etiam notio præsentium (licet in homine tunc libere agente, illa remaneat potestas ad utrumlibet) est evidens, vera, et certa scientia, sic etiam prænotio divina futurorum (quavis in homine olim acturo interemerata perseveret potestas ad utrumlibet) est evidens, vera, et certa scientia. Atque id eo potius, quod quamvis mea locutio sit causa notionis, quæ nunc cognoscis me loqui; nulla

necessarium iudicatis. Ita igitur cuncta despiciens divinus intuitus, qualitatem rerum minime perturbat apud se quidem praesentium, ad conditionem **351** vero temporis futurarum. Quo fit, ut hoc non sit opinio, sed ^a veritate potius nixa cognitio, cum existiturum quid esse cognoscit, quod idem existendi necessitate carere non nesciat. Hic si dicas, quod eventurum Deus videt, id non evenire non posse: quod autem non potest non evenire (5), id ex necessitate contingere, meque ad hoc nomen necessitatis astringas: Fatebor rem quidem ^b solidissimae veritatis, sed cui vix aliquis nisi divini speculator accesserit. Respondebo namque idem futurum, cum ad divinam notionem refertur, necessarium: cum vero in sua natura perpenditur, liberum prorsus atque absolutum videri. Duæ sunt etenim necessitates; (10) simplex una, veluti quod necesse est omnes homines esse mortales; altera conditionis, ut si aliquem ambulare scias, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque novit, id esse aliter ac notum est, nequit. Sed hæc conditio minime secum illam simplicem ^c trahit. Hanc enim necessitatem non propria facit natura, sed conditionis adfectio. Nulla enim necessitas (15) cogit incedere voluntarie ^d gradientem, quamvis eum tamen, cum ^e graditur, incedere necessarium sit. Eodem igitur modo, si quid providentia præsens videt, id esse necesse est, tametsi nullam naturæ habeat necessitatem. Atqui Deus ea futura, quæ ex arbitrii libertate proveniunt, præsentia contuetur: Hæc igitur, ad intuitum relata divinum, necessaria sunt (20) per conditionem divinæ notionis: per se vero considerata, ab absoluta naturæ ^f suæ libertate non desinunt. Fient igitur procul dubio cuncta, quæ futura Deus esse prænoscit, sed eorum quædam de libero proficiuntur arbitrio: quæ quamvis eveniant, existendo tamen propriam naturam non amittunt; quæ priusquam fierent, etiam non evenire potuissent. Quid (25) igitur refert non esse necessaria, cum propter divinæ scientiæ conditionem modis omnibus, necessitatis instar, eveniant? Hoc scilicet, quod ea quæ paulo ante proposui, sol oriens, et ^g gradiens homo, quæ dum sunt, non fieri non possunt: eorum tamen unum prius quoque quam fieret, necesse erat existere: alterum vero minime. Ita etiam quæ præsentia Deus habet, (30) dubio procul existunt: sed eorum hoc

A quidem de rerum necessitate descendit: illud vero de potestate facientium. ^h Haud igitur injuria diximus, hæc, si ad divinam notitiam referantur, necessaria; si per se considerentur, necessitatis esse nexibus absoluta. Sicuti omne quod sensibus patet, si ad rationem referas, universale est: si ad seipsum respicias, singulare. Sed si **352** in mea, inquires, potestate situm est mutare propositum, ⁱ evacuabo Providentiam, cum, quæ illa prænoscit, forte mutavero. Respondebo, Propositum te quidem tantum posse deflectere, sed, quoniam et id te posse, et an facias, quovis convertas, præsens Providentiæ veritas intuetur, divinam te (5) præscientiam non posse vitare; sicuti præsentis oculi effugere non possis intuitum, quamvis te in varias actiones libera voluntate converteris. Quid **B** igitur, inquires? Ex meane dispositione scientia divina mutabitur, ut eum ego nunc hoc, nunc illud volim, illa quoque noscendi vices alternare videatur? Minime. Omne namque futurum divinus præcurrit intuitus, et (10) ad præsentiam propriæ cognitionis retorquet ac revocat. Nec alternat, ut existimas, nunc hoc, nunc illud prænoscenti vices; sed uno icu mutationes tuas manens prævenit atque complectitur. Quam comprehendendi omnia visendique præsentiam, non ex futurarum ^j proveniunt rerum, sed ex propria Deus simplicitate sortitus est. Ex quo illud quoque resolvitur, quod (15) paulo ante posuisti, indignum esse, si scientiæ Dei causam futura nostra præstare dicantur. Hæc enim scientiæ vis præsentaria notione cuncta complectens, rebus omnibus modum ipsa constituit, nihil vero posterioribus ^k debet. Quæ cum ita sint, manet intemerata mortalibus arbitrii libertas. Nec iniquæ leges, solutis omni necessitate voluntatibus, præmia pœnasque (20) proponunt. Manet etiam spectator desuper cunctorum præscius Deus, visionisque ejus præsens semper æternitas cum nostrorum actuum futura qualitate concurrat, bonis præmia, malis supplicia dispensans. Nec frustra sumus in Deo positæ spes precesque; quæ cum rectæ sunt, inefficaces esse non possunt. Aversamini igitur vitia, colite virtutes, ad rectas spes (25) animum sublevate, humiles preces in excelsa porrigite. ^l Magna vobis est, si dissimulare non vultis, necessitas indicia prohibitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis ¹.

INTERPRETATIO.

- ^a Certa scientia.
^b Rem quidem esse verissimam, sed ei solum menti perveni, quæ rebus divinis contemplandis assueta est.
^c Necessitatem.
^d Ambulantem.
^e Ambulat.
^f Non privantur absoluta libertate suæ naturæ.

- ^g Ambulans.
^h Non immerito.
ⁱ Destruam.
^j Erentu.
^k Refert acceptum.
^l Dei.

NOTÆ.

tamen res, sive præsens, sive futura est causa divinæ seu notionis, seu prænotionis: nam comprehendendi omnia visendique præsentiam, non ex futurarum proveniunt rerum, sed ex propria Deus simplicitate sortitus est: ut nunc dicitur.

¹ Magna vobis est necessitas indicia prohibitatis, etc. Nam, ut loquitur S. Basilus in Regul. brevioribus, respons. 2, Mens iners ex eo efficitur seque justo plus

dedit otiosæ securitati, quod Deum adesse non credit, qui scrutetur corda et renes. Si enim hoc crederet prorsus illud facere, quod dictum est: providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear... Quis est enim, inquit respons. 29, alterius potestati subiectus, qui in oculis principis sui aliquid ausurus sit inquam eorum quæ ipsi non placent?

VARIAE LECTIONES.

(Ex recensione Renati Vallini.)

Prior numerus paginam, posterior lineam notat.

- 4, 2, *Solantur*. Sic omnes veteres codices: non A *travi*: sed minus bene.
solatur.
 11, 1, *indissolubilique*. *Indissolubili* legunt duo codices Victorini; prior est e bibliotheca S. Victoris Parisiensis.
 11, 9, *abstulerant*. *Abstulerat* legit codex Victorinus secundus.
 14, 1, *innutritum*. Hic variantibus libris, *innutritum* potius quam *enutritum* retinimus: quod eodem quo hic sensu ab antiquis saepius videamus usurpatum: Velleio Paterculo, lib. II, a quo scribitur Tibertius *innutritus* *caelestium praeceptorum disciplinis*: Apuleio, *virgo deliciis omnibus innutrita*. Et ante Plinium: *Junior homines mari innutritos dixerat*.
 14, 2, *abite potius*. *Abite* legit codex Thuanæus primus, e bibliotheca amplissimi viri.
 14, 3, *Caligarat, ne*. *Caligare* *nec*, non male.
 17, 2, *aucta*. *Acta* legit Florentina editio.
 18, 6, *in numeris*. Id est in *numerato* habebat: quæ lectio est omnium codicum.
 24, 3, *prius*. Prior, omnes codices, excepto Florentino.
 31, 1, *obversatus*. Solus Florentinus, *versatus*.
 32, 2, *nec sarcinam*. *Nec sarcinam*, Reginus codex, qui e bibliotheca Regia.
 32, 5, *Et quasi novum*. Sic Victorinus secundus, et Florentinus: reliqui legunt *novi*.
 Ibid., *perh rrescerem*. Codex Reg. et Vict. secundus legunt *sic perhorrescerem*.
 38, 6, *excitantis æstum*. Codex Th. primus, Reg. et uterque Vict. legunt *exagitantis æstum*: sed male, et contra rationem versus.
 40, 1, *feros tyrannos*. Th. primus et uterque Vict. habent *æreos tyrannos*; item male.
 42, 3, *Oportet vulnus detegas*. Sic Th. primus, Reg., Flor. et uterque Vict. codex.
 44, 5, *inferrent*. Th. primus, Reg. et Flor. codex habent *ferrent*.
 45, 2, *potentiorum*. Flor. habet *potentum*.
 Ibid., 4, *Triguillam*. Codex Vict. secundus habet *Triggullam*: et is fortasse est quem apud Theodericum gratia pollentem vocat Ennodius *Trigguam*, epist. 21, lib. IX.
 Ibid., 5, *perpetrataque*. Reg. et Vict. secundus habet et *p-rpetrata*; sed optime Vict. primus, *imperataque jam*.
 48, 1, *Palatini*. Th. primus et uterque Vict., *Palatinae*.
 49, 1, *quorum Basilus, olim*. Ita omnes libri. Solus Flor. una voce auctior, *Basilus unus*.
 50, 1, *innumeras multiplicesque*. Codex Flor., *injurias atque multiplices*.
 Ibid., 4, *ut ni*. Uterque codex Vict., *uti ni*.
 Ibid., 6, *eodem die*. Codex Vict. primus, eo die Codex Vict. secundus, *in eo die*.
 Ibid., 9, *utilitatis*. Th. primus et uterque Vict., *vil-tas*. Flor., *utilitatis*: male.
 52, 9, *concessisse mendacium*. Th. primus, *consensisse* mendacio.
 53, 13, *posse vero contra*. Th. primus, et uterque Vict., *posse contra*.
 55, 4, *nulla unquam mei laude*. Flor. editio, *nullam unquam mei laudem*.
 59, 2, *ac tu ipsa*. Deest *ipsa* in codice Vict. primo.
 61, 3, *affingitur*. Th. primus, Flor. et Vict. secundus, *affigitur*.
 Ibid., 6, *supplicium tuli*. Vict. primus, *supplicium pertuli*.
 71, 1, *debiteravi*. Alii legunt *delatravi*, sive *dila-*
- travi*: sed minus bene.
 Ibid., 2, *inquit, mæstum*. Vict. primus, *inquit, alum-ne, mæstum*.
 76, 6, *itaque lenioribus*. Th. primus, *itaque levioribus*.
 78, 3, *elusus*. Vict. primus, *ilusus*.
 83, 4, *conditorem*. Vict. primus, *creatorem*.
 84, 2, *a Deo*. Vict. uterque, *Deo*.
 Ibid. 11, *Verum hi perturbationibus mores sunt, ea*. Vict. secundus optime, *verum hi perturbationum mores sunt, ea*.
 87, 3, *veras*. Vict. primus, *vera*; ut lib. III, *vera de hinc animum subierint*.
 92, 5, *familiaritatem, dum*. Codex Reg. *familiaritatem exercet, dum*.
 93, 4, *contingit*. Reg. *contigit*.
 Ibid., 11, *vernula*. Th. primus, Vict. uterque, Reg. et Flor., *vernacula*.
 94, 2, *tu fortunam*. Flor., *tu si fortunam*.
 Ibid. 3, *mores sunt, ista natura, Reg., mores, hæc natura est*.
 Ibid., 8, *perfidam*. Vict. secundus, Th. primus, Reg. et Flor., *perfidiam*.
 95, 4, *sortem exacerbes*. Th. primus et Reg., *sortem exacerbas*.
 Ibid., 6, *promovereris*. Th. primus et Vict. primus, *promoveres*.
 97, 2, *exæstuantis*. Sic a Pomponio Mela scribitur *Garumna, obviis Oceani exæstuantis accessibus adaugeri*: proprium quippe oceani est exæstuaré. Vict. uterque, Reg. et Flor., et *æstuantis*.
 98, 4, *haud curat*. Th. primus, Reg. et Vict. primus, *aut curat*.
 99, 1, *snique magnum*. Sic, inquit Vallinius, ex conjectura reposuimus: cum id ratio Scæzoni necessario postularet: nec mihi dubium, quin sic scripserit Boetius.
 101, 4, *matris ex utero*. Vict. uterque et Flor., *matris utero*.
 Ibid., 6, et omnium. Vict. uterque, *omniumque*; Th. primus et Reg., *omnium*.
 Ibid., 8, *habe gratiam*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *habes gratiam*.
 Ibid., 10, *est allata*. Flor., *illata est*.
 102, 6, *alligabit*. Vict. uterque, *alligavit*.
 106, 8, *altos pandit*. Th. primus, Vict. uterque, et Reg., *altos pandit*.
 107, 1, *dives agit*. Vict. secundus, *dives erit*.
 111, 1, *medius consulum*. Reg., *medius considens*: male.
 Ibid., 6, *perstrinxit*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *perstrinxit*.
 118, 2, *luis*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *luas*.
 120, 4, *quantum decus ornantis*. Vict. secundus et Reg., *quantum ornantis*.
 Ibid., 8, *compositæ*. Vict. secundus, *copiosæ*.
 125, 5, *quod ad beatitudinem*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *quod ad beatitudinem*.
 Ibid., 8, *cæcitate*. Vict. secundus, *cæcitati*: quæ et forsam vera lectio est: judicent docti.
 126, 4, *auferre*. Vict. primus et Flor., *afferre*.
 131, 3, *momentaria*. Suaserunt sic edere codices Vict. primus, Th. primus et Reg.
 Ibid., 4, *perspectum*. Th. primus, *prospectum*.
 Ibid., 5, *vestri, vel*. Th. primus, Reg. et Vict. primus, *vestra, vel*.
 132, 1, *congesta pecuniæ*. Th. primus, Reg. et Flor., *congestæ pecuniæ*.
 133, 4, *atque membrorum compage*. In Thuanæo

primò et utroque Victorino deest *membrorum*.
 134, 6, *quæ tu in tuis*. Th. primus, Reg. uterque Vict. et Flor., *quæ tu in tuis*.
 135, 5, *contraque minimo*. Th. primus et uterque Vict., *contraque minimum*.
 136, 7, *æstimatione*. Uterque Vict., *existimatione*.
 Ibid., 11, *hominibus vero*. In Th. primo, Reg. et utroque Vict. deest *vero*.
 137, 5, *negò illud esse*. Reg. et Vict. primus, *negò ullum esse*.
 Ibid., 6, *minime, inquires*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *minime, inquis*.
 Ibid., 7, *eoque alieni*. Vict. secundus, *atque alieni*.
 139, 4, *munera norant*. Th. primus et Flor., *munera norat*.
 142, 2, *arma*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *arva*.
 Ibid., 3, *hosticus*, ita omnes codices.
 143, 1, *primus quis*. Flor., *quis primus*.
 146, 4, *Quæ flammis Ætna cruciantibus*. Ea lectio fuit veterum omnium codicum, quæ et vera est : tantum pro *Ætnæ*, legendum est *Ætna*.
 Ibid., 4, *cupierunt*. Vict. secundus, *cupiverunt*. Th. primus et Reg., *cupirere*.
 147, 3, *Nam si*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *Nunc si*.
 Ibid., 9, *Num quidquam unquam*. Th. primus, *Num quid unquam*. Vict. uterque, *Num quidquam libero*.
 149, 7, *proveniunt*. Vict. secundus, *pervenium*.
 154, 2, *insani*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *prari* : sed male.
 157, 2, *quæ a nobis*. Uterque Th. et Reg., *quæ a nobis*. Vict. secundus, *quæ nobis cognitæ ab animalibus*.
 Ibid., 17, *propagare ac dilatare*. Uterque Th. et Vict. uterque, *dilatare ac propagare*.
 158, 9, *ejusque quantumlibet*. Uterque Th. et Reg., *ejusque quantilibet*.
 Ibid., 10, *ne comparari*. Uterque Th. et Flor., *ne comparari*.
 Ibid., 11, *etenim finitis*. Vict. secundus, *etenim si finitis*.
 159, 5, *credi velant*. Vict. secundus, *credi prohibent*.
 Ibid., 8, *spernet*. Uterque Th. et Reg., *spernat*. Vict. primus, *sperneret*.
 163, 1, *jacent*. Uterque Th. Reg. et Vict. primus, *mauerit*.
 166, 12, *nunc amissas*. Vict. secundus, et Reg., *nunc et amissas*.
 170, 1, *finierat*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *finiverat*.
 Ibid., 3, *quantum me*. Th. primus, *quam tu me*.
 Ibid., 6, *paulo acriora*. Flor., *paulo ante acriora*.
 174, 1, *apum*. Th. secundus et Reg., *apum*.
 178, 5, *permutant*. Uterque Th., *permutent*.
 Ibid., 10, *qui jucunditatis*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *quæ jucunditatis*.
 Ibid., 18, *desinivimus*. Reg., *decrevimus*.
 179, 4, *bonum summum repetit*. Uterque Vict., *bonum suum repetit*.
 Ibid., 10, *dignissimum putant*. Vict. secundus, *dignissimum putent*.
 Ibid., 12, *Num imbecillum*. Th. primus et Vict. secundus, *nunquid imbecillum*.
 187, 3, *vel pecunia, vel honores*. Th. primus, *pecunia vel honores*.
 Ibid., 11, *angeret*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *angeret*.
 Ibid., *nequeo*. Reg. et Vict. secundus, *non queo*.
 188, 8, *posset amittere*. Uterque Vict., *possit amittere*.
 Ibid., 17, *opibus non expletur*. Vallinus ait se edendum putasse non expletur, ut ex serie orationis stet Boetii sententia : licet libri repugnent : quanquam, ait, et sensus aliquis esse potest dispuncta negativa dictione.

A 191, 2, *deserit superatitem*. Reg. et Vict. primus : *deseret superatitem* : Vict. secundus : *deserat*.
 193, 2, *adjiciant*. Th. primus, *adjiciunt*.
 Ibid., 4, *adduci potuisti*. Vict. secundus, *adduci potuisti*.
 194, 8, *contingere* : si quis. Flor., *contingere, sic collige* : si quis.
 195, 1, *pretura*. Ea lectio fuit codicis Thuanri secundi : male alii omnes, *praefectura*, quod nomen nihil, tempore quidem Boetii, significabat.
 199, 14, *situm est*. Vict. secundus et Flor., *situs est*.
 200, 5, *Antoninus*. Sic Vict. secundus, recte.
 205, 6, *astimas gloriosum*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *astimas esse gloriosum*.
 Ibid., 7, *pro maxima parte*. Haecenus editi et uterque Th. habebant *proxima* : sed lectionem codicis Victorini secundi et Regii sequi maluit Vallinus, ut e quibus hauriretur sensus præstantior.
 210, 2, *lacunam*. Sic omnes libri.
 212, 8, *gloriam petis*. Uterque Th. et Reg., *gloriam petas*.
 Ibid., 10, *corporis ærum*. Sic omnes veteres et recentiores libri.
 219, 7, *si quis*. Sic locum hunc restituit Vallinus ex conjectura, quam postea libri confirmant.
 Ibid., 16, *conabar*. Th. secundus, *conaris*.
 228, 12, *ab diminutis*. Th. primus, *ab imminutis* : uterque Vict. et Reg., *deminutis*.
 230, 2, *sed ratione*. Reg. et Vict. secundus, *sed est ratione*.
 Ibid., 13, *et ab illis*. Uterque Th. Reg. et Vict. uterque, *et illis*.
 231, 2, *quæ πρόσπατα*. Reg., *quod πρόσπατα*, bene.
 232, 10, *tamen si*. Uterque Vict., *tamen est*.
 Ibid., *vera bona sint*. Th. primus, et Vict. primus, *vere bona sint*.
 Ibid., 21, *seculæ igitur*. Uterque Th. Reg. et Vict. uterque, *seculo igitur*.
 C 233, 3, *habitans libido*. Regius, *hebetans libido* : quod verbum quia Boetio familiare est, hæc genuina Vallino loci hujus videtur esse scriptura.
 236, 7, *appetuntur a pluribus*. Vict. secundus, *appetuntur pluribus*.
 Ibid., 13, *quod inter expetenda*. Th. primus et Vict. secundus, *quod inter expetenda*.
 237, 4, *postquam unum*. Reg., *cum unum*.
 238, 9, *Quid, quod*. Flor., *quid dicam, quod*.
 Ibid., 11, *mollissimum quodque*. Uterque Th. et Vict. uterque, *mollissimum quidque*.
 Ibid., 13, *tegitur, ahest in*. Th. et Vict. utrisque, *neonon in Flor. et tuto expungi potest*.
 239, 3, *sine cogitatione*. Vict. secundus, *sine cognitione*.
 240, 1, *is est enim*. Th. primus, *id est enim*.
 245, 3, *si superiora*. Uterque Th., Reg. et Vict. uterque, *si priora*.
 246, 3, *a Deo regi*. Vict. uterque et Flor., *Deo regi*.
 D Ibid., 17 et 21, *esse concessimus*. Uterque Th., Reg. et Vict. uterque, *esse consensimus*, bene.
 Ibid., 19, *extrinsecus, deest in Vict. primo et Reg.*
 247, 3, *voluntarie regantur*. Uterque Vict. et Reg., *voluntaria regantur*.
 Ibid., 10, *valeret*. Reg. et Vict. secundus, *valebit*.
 Ibid., 16, *magna lacerantem*. Uterque Th. et Reg., *magna lacerantem*.
 Ibid., 18, *deponit*. Reg. et uterque Vict., *disposuit*.
 248, 8, *quæ nunc quidam*. Sic totum locum Vallinus emendavit, veterum codicum ope : tantum pro *quo introieris*, ex conjectura repositum qua introieris.
 249, 9, *loquimur rebus*. Omnes recte, *loquuntur rebus*.
 253, 9, *longa site*. Omnes *longa siti*.
 254, 3, *donamus*. Reg., Flor. et Vict. secundus, *donemus*.

257, 3, *tamen ante hac*. Vict. secundus, *tamen ha-*
atenuis.

Ibid., 9, *locum facinorum*. Reg. et Vict. secundus,
loco facinorum : longe melius. Nisi legas *in locum*.

258, 8, *præmittere*. Uterque Th. et Vict. primus,
prætermittere : male.

Ibid., 12, *revertaris*. Reg. et Vict. secundus, *reve-*
harris.

259, 2, *consendant*. Vict. secundus, *consendunt*.
264, 16, *quem vero effecisse*. Reg., *quem vera*, inquit,
effecisse.

265, 3, *id quoque*. Th. uterque, uterque. Vict. et
Reg., *illud quoque*.

Ibid., 9, *certum*. Adipiscuntur. Reg., *certum*, in-
quam, adipiscuntur.

Ibid., 27, *ambigit*. Th. primus et Vict. secundus,
ambigat.

266, 7, *præcurris*. Uterque Th., *percurris*.

Ibid., 19, *incessui*. Vict. secundus, *incessu*.

Ibid., 22, *scelesti, iidem viribus*. Vict. secundus et
Flor., *scelesti, viribus*.

267, 5, *deflectuntur*. Vict. secundus, *deflectunt*.

Ibid., 15, *sui natura*. Vict. secundus, *sua natura*.

268, 4, *minime*. Est. Th. primus, *minime*, inquam.
Est.

272, 19, *inficit*. Vict. secundus, *infecit*.

275, 3, *insidiator occultis*. Uterque Th. Reg. et
uterque Vict., *insidiator occultus*.

Ibid., 7, *ab avibus*. Uterque Th., Vict. primus et
Reg., *avibus*.

277, 19, *mentis ulcere*. Non, *vulnere* ; sic exigente
metro, et adsupplante non uno codice.

279, 12, *velle, posse, perficere*. Hac distinctione,
inquit Vallinus, restituius locum.

281, 12, *liquere esse*. Th. primus, et Reg., *liquere*
respondi.

282, 2, *saltem non audienda*. Uterque Th. et Vict.
uterque, *saltem audienda*.

283, 2, *faciunt*. Vict. secundus, et Reg., *faciant*.

Ibid., *patiuntur*. Vict. secundus, et Reg., *patian-*
tur.

Ibid., 11, *hac igitur*. Th. primus et Reg., *hinc*
igitur.

Ibid., 25, *esse dicerent*. Uterque Vict., *esse duce-*
rent : bene.

Ibid., 27, *Nam si, uti, etc.* Corruptum antea lo-
cum, inquit Vallinus, in omnibus impressis, juveni-
bus partim antiquis libris, sic tandem restituius
suae integritati.

286, 1, *apri*. Sic, licet repugnent etiam veteres
libri, scripsi-se videtur potius Boetius, quam immani
illa licentia u-us, si retinueris, *aper*, quam non ad-
mittunt hendecasyllabi.

293, 13, *d-libare*. Omnes, *deliberare*.

294, 4, *digerit in motum*. Th. secundus, *digerit im-*
motum. Th. primus, et Reg., *in motu* : recte.

296, 5, *puncti medium*. Th. uterque, Reg. uterque
Vict. et Flor., *punctum medium*.

Ibid., 9, *profiscantur*. Vict. uterque et uterque
Th., *profiscatur*.

Ibid., 10, *ipsas quoque immutabiles*. Vict. secundus,
ipsam quoque immutabilem.

Ibid., 19, *suo quemquam*. Th. uterque, Reg. et
Vict. secundus, *suo quoquam* : bene.

297, 3, *censuerit*. Vict. secundus, *censuerunt*.

Ibid., 15, *respicit*. Vict. secundus et Reg., *respe-*
xit.

298, 2, *gerenda*. Th. uterque et Vict. primus *re-*
genda.

Ibid., 5, *agitari sinit*. In omnibus deest *sinit* : male.

Ibid., 22, *consentiam spectans*. Uterque Th. Reg.
et Vict. uterque, *consentiam exspectans*.

299, 1, *acta felicitas*. Vict. secundus, *aucta felici-*
tas.

Ibid., 2, *ut exercitii*. Th. primus, *ut exercitium*.

Ibid., 5, *quique dissentiant*. Th., uterque Reg. et
uterque Vict., *quique dissentiant* : male.

A Ibid., 15, *ab assignata*. Reg., *a signati*, forte *ab as-*
signati : recte.

Ibid., *discesserit*. Th. uterque, Vict. secundus et
Flor., *decesserit*.

Ibid., 16, *divini operis*. Reg. et Vict. primus, *divi-*
nae operae.

301, 9, *tingere flammās*. Uterque Th. et Reg., *tin-*
guere flammās.

303, 7, *durare queant*. Vict. secundus, *durare*
queunt.

304, 3, *qui? inquit*. Th. primus et Vict. primus, *Et*
qui? inquit.

305, 19, *confirmandæ sapientiæ*. Uterque Th., Reg.
et Vict. secundus, *conformandæ sapientiæ*.

Ibid., 24, *quidquid autem*. Th. uterque et Reg.,
quidquid aut : bene.

306, 2, *nisi aut exercet, aut corrigit, punit*. Sic om-
nes libri : *Planudes quoque*. Victorini vero, verbo
auctiores, *nisi aut exercet, aut corrigit, aut damnat,*
punit : sed male.

B 314, 4, *hoc igitur fortuito*. Th. uterque, Reg. et
uterque Vict., *hoc igitur fortuito*.

Ibid., 7, *eo loci*. Reg., *eo loco*. Th. secundus, *in eo*
loco.

Ibid., 11, *quo ille obruit*. Reg. et Vict. secundus,
quod ille obruit.

316, 5, *convenient*. Th. secundus, Reg. et Vict. se-
cundus, *convenient*.

319, 3, *quodque discernat*. Ambo tam Th. quam
Vict., *quidque discernat*.

320, 2, *quibus inest ratio*. Uterque Th., Reg. et
Vict. uterque, *quibus in ipsis inest ratio*.

Ibid., 9, *ceciderrunt*. Uterque Th., Reg. et Vict. se-
cundus, *ceciderrunt*. Flor., *cecidere*.

321, 2, *inscitie*. Reg. et Vict. secundus, *inscientiæ*.

325, 5, *quæ sint, quæ fuerint, veniantque uno*. Sic
ambo tam Th. quam Vict. et Flor. ; recte : nemo
enim non videt transpositionem factam in alijs editio-
nibus omnibus.

C 325, 1, *si res aliorum*. Uterque Th., Reg. et uter-
que Vict., *si aliorum* : bene.

Ibid., 12, *at nos*. Uterque Th. et Vict. secundus,
ac non. Reg., *ac nunc*.

326, 12, *atque sese res*. Reg. et Vict. secundus,
quam sese res : bene.

327, 2, *humana opinione*. *Humanæ opinione* ; for-
tasse *humanæ opinioni*.

328, 2, *speret quisquam*. Uterque Th., Reg., Vict.
secundus et Flor., *speret quisque*.

331, 5, *at si nescit*. Th. secundus, *aut si nescit*.

333, 10, *arbitrio eveniunt*. Uterque Th. Reg. et Vict.
secundus, *arbitrio veniunt*.

336, 9, *quæ incerti*. Th. secundus, *quibus incerti* :
non male.

Ibid., 10, *opinionis constat id*. Uterque Th., Reg.
et Vict. secundus, *opinionis id*.

337, 10, *imaginationis*. Vict. secundus, *imaginis*.

Ibid., 15, *ita definit*. Th. secundus et Reg., *ita de-*
finiuit.

D Ibid., 18, *non imaginatione*. Th. secundus, *non in*
imaginatione.

Ibid., *sed rationali*. Th. secundus, *sed rationabili*.

340, 21, *desidiu*. Uterque Th. et Vict. primus, *de-*
cedit.

344, 7, *quoddam universale*. Uterque Th. et Vict.
primus, *quiddam universale*.

Ibid., *consideret*. Uterque Th., *considerat*.

345, 5, *nulla est præscientia*. Th. secundus, *nullam*
esse præscientiam.

Ibid., 7, *habere possemus*. Vict. secundus, *habere*
possumus.

348, 7, *patefecerit*. Uterque Vict., *patefacit* : et
uterque Th., *patefecit*.

349, 16, *præsentiam*. Sic emendavit Vallinus ex
consonione omnium veterum codicum.

350, 24, *necessaria, quam non necessaria*. Uterque

Th., Reg. et Vict. secundus, *necessarie quam non necessarie.*

351, 11, *aliquem ambulare.* Th. primus, *aliquem hominem ambulare.*

Ibid., 15, *voluntarie gradientem.* Uterque Th., Reg. et Vict. secundus, *voluntate gradientem.*

Ibid., *eum tamen.* Vict. primus et Reg., *eum tum.*

Ibid., 24, *quæ prius.* Uterque Th., *qua prius.*

Ibid., 27, *proposui.* Th. primus, *posui*

352, 5, *divinam te præscientiam* Th. secundus et

A Reg., *divinam te præsentiam.*

Ibid., 8, *nunc illud velim.* Uterque Th. et Vict. secundus, *nunc aliud velim.*

Ibid., 16, *scientiæ vis.* Th. secundus, *scientia ejus.*

Ibid., *cuncta complectens.* Reg., *cuncta prospiciens vel complectens.*

Ibid., *posterioribus debet.* Th. secundus, *dedit posterioribus.*

Ibid., 25, *rectæ sunt.* Th. primus, *receptæ sunt.*

Ibid., 26, *indicta.* Vict. secundus, *indicta.*

APPENDIX

AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

VARIA MONUMENTA LITTERARIA

QUÆ LIBRIS DE CONSOLATIONE IN GLAREANI EDITIONE PRÆFIGUNTUR.

JOANNES MURMELLIUS RUREMUNDENSIS

RODOLPHO LANGIO MONASTERIENSIS ECCLESIE CANONICO

S. P. D.

Tandem meas in Boetii Severini de Philosophiæ Consolatione, cum primis fructuosum opus enarrationes, Rodolphe Langi, vir omnium (quos novi) humanissime, discretissime, pietissime, studiosorum usui in lucem emitto, tuoque clarissimo nomini dico: non quod ei meis nugis aliquid splendoris accedere posse confidam, sed ut auctoritatis tuæ præstantissimæ tutela, quasi Ajacis clypeo munita, sub hominum vultus prodeant tutiores, nec vituperationum linguas cote livoris (ut eleganter ait quidam) naturaliter acuminatas, et aspidum morsu nocentiores reformident. Dignus est profecto Boetius, ut ingenue verum fatear, qui me longe meliorem aliquando commentatorem sortitur. Verum tantum abest ut in hac commentariorum editione tanto scriptori satisfactum putem, ut vel hoc modo doctiores ad juvanda studiosorum studia maximopere cupiam excitari. Porro de hactenus editis in eundem enarrationibus nihil attinet dicere: quæ si placent hominibus eruditiss, sane quam libens (ut qui trivialibus olim quotidie prælectionibus, et scholæ moderandæ curis supra modum distringar) hoc lucubrandi labore, et hominum judicia subeundi periculo supersedissem. Ceterum candido lectori operam meam probatum iri confido, non ob hoc solum, quod obscuris lucem intulerim, verum etiam quia Græcis quæ desiderabantur, loco suo repositis (quæ Joannes Cæsarius utriusque linguæ doctissimus, et philosophiæ medicinæque professor egregius ex Italia, Joannes Adicollus bonarum artium magister, dubium literatior an humanior, Daventria superior ad me anno dederunt) mendas complusculas, tum e prosa oratione, tum e versibus sustulerim. Qua quidem in re tua quondam non parum me juxit industria, multijugæque eruditio: super cujus amplissimis laudibus (id quod Salustius de Carthagine ait) silere melius puto quam parum dicere, quoniam alio properare tempus monet. Præmisi autem quædam nostris, quæ diligens lector haud quamquam aspernabitur, spero. Vale,

B meque (ut facis) ama. Almaria tertio nonas Aprilis, anno a Christi Salvatoris ortu 1514.

JOANNES CÆSARIUS JULIACENSIS

IN QUADAM AD MURMELLIUM EPISTOLA.

Quod scribis te commentaria parare in quinque Boetii libros de Consolatione philosophiæ, nihil sane jucundius audire potui: quod id certe diu jam optaveram, ut videlicet ab aliquo docto homine, et in bonis litteris rite instructo (qualem te et judico et certo scio) talia oderentur commentaria, quæ digna esse possent tanto auctore, ac tantæ rei convenire.

NICOLAUS CRESCIUS FLORENTINUS

MONACHUS CISTERCIENSIS, ANTONIO LANFREDINO FLORENTINO CIVI ILLUSTRIS.

Multa quidem sunt, Antoni Lanfredine, et in philosophia et in theologia, cum obscure dicta, tum ad cognoscendum difficilia. Illa tamen imprimis celebres de fato, de beata vita, de divina prænotione, atque Providentia quæstiones, incipiti intellectu legentium plerisque in deteriorem sensum transversos agunt. Quæ quamquam sunt a nonnullis ita accurate disputata, atque copiose illustrata, ut nullus videntur relictus dubitandi locus, iis tamen de rebus accuratius, gravius, lucidius nemo quam Severinus Boetius disseruit, vir (me quidem iudice) omnium suæ ætatis doctissimus. Qui cum in multiplici disciplinarum genere non pauca scripserit, voluit etiam tum in hoc libro, quem de philosophiæ Consolatione, tum in iis quos de Trinitate et de Duabus Naturis Christi inscripsit, bono periculo experiri, quantum in sacris Litteris profecisset. Sed erat hic liber adeo sæculorum incuria jam depravatus, ut nullus sui auctoris nitor, nullusque prope cultus agnosceretur. Qui cum superioribus annis restitutionem sui posceret, multo pluribus vulneribus affectus est. Namque multus, inversus, et a se plurimum mutatus prodiit ab impressoribus in manus hominum, cum commentariis qui falso divo Thomæ Aquinati ascribuntur. Regatus itaque ut hunc ipsum Boetii librum emendarem, ac pristina integritati quoad possem restituerem. Id eo libentius feci, quod materia de qua agebatur in

perfecto est quæ religiosum virum maxime deceat. Usus est autem in hoc opere Boetius eo dicendi genere, quod non minus ornatum quam grave et philosophiæ maxime accommodatum videatur. Et præterea varium eoque jucundum, quod nunc soluta oratione gravissime disputat, nunc metro elegantius ludit. Id igitur opus nostra cura ac diligentia, quaecumque est, emendatum, tibi Lansfredine vir ornatissimus nuncupamus, non ea ratione, ut existimem ejus lectionem posse multum tuæ eruditioni adjicere, sed ut tuo putrocinio in Enchiridii typum astrictum, honestius ac tutius in vulgus exiret : ut inde facile judicari possit, quantum inter priorem illum et hunc nostrum librum intersit. Quod si tu probaveris, satis a me omnibus factum esse judicabo. Vale.

PRÆLECTIO

JACOBI BONONIENSIS IN BOETIUM SEVERINUM.

Constitueram viri clarissimi hoc anno præfatione abstinere, ne semper in eodem vestigio hærerem. Assiduitas enim, ut ait Cicero, fastidium parit et satietatem. Verum ut consilium mutarem, partim vos nimis officiosi et amantes nostri perfectistis (me namque quotannis vestro ornatissimo conspectu honestissimæque præsentia condecoratis) partim illustris et magnifici senatus nostratis magnificentia ac liberalitas, qui me proxime impensiori salario censendum putavit, nec non colligam viro eruditissimo humanissimoque me adjungens, honestiori titulo exornavit. Tantorum igitur meritorum memor (quoniam ingrato homine nihil pejor terra creat, ut ait Menander) recordatus etiam Amyclas tacendo peririisse, quodque nemo silens placuit, ut inquit Ausonius, cogor impellorque aliquid novi in præsentia vobis recitare, quod ipsa saltem varietate aures vestras permulceat et oblectet.

Quid frontem contraxistis? quod me recitaturum sum pollicitus? Non meum est exemplum, si recito. Sed hoc veteres alioquin eruditissimi facti sunt. Novum autem id appello, quod ante me nullus sit contexit. Habebunt itaque docti, quæ facile cognoscant: indocti, quæ condiscant et admirentur. Hodie igitur verba sum facturus de erroribus pene innumeris, quibus plerique omnes fallimur: nec solum imperitii et profani, quod minus ægre ferendum esset: sed (quod dolorem meum exulcerat) eruditi et, ut ita dicam, Musarum sacerdotes. Cæterum cum morbos et ulcera refricuero, medicinam auditor exspecta. Faveat ergo omnes, et adeste æquo animo. Nam, ut ait Hieronymus, beatus est qui loquitur in aures audientis. Omnis mortalium cura et intentio ad unum quietis statum, diverso tamen calle nititur pervenire. Hic itaque se totum fortunæ committit, eam dicens res humanas pro arbitrio flectere et versare. Eamdem observat et veneratur, tanquam numen salutare, maximum omnipotensque. Ille cuiusque primum blanditiis et lenociniis hujus pellacis et versipellis deæ, cum tandem resanantem videt et adversam, quatitur, suspirat, gemitque, lubricam, inconstantem, cæcam et vagam appellans, nullique convicio parcens. Stultus, inquam, ne dicam insanus, qui vult ut nil intra sit oleam, nil extra in nuce duri. Quoniam enim mentis proposito vitam et spem illi credere est ausus, quæ ab antiquis et

A veteribus nostris ob mobilitatem sedere in pila fingebatur, et quam rotulæ insistentem, quod loco stare nequiret, sapienter dixit et lepide Ausonius. Fortuna ergo si te regendum dedisti, dominæ moribus oportet obtemperes. Alius congerendis opibus, cumulandisque divitiis inhiat, totusque incubat, rotas per has solidam felicitatem, et omnia mortalibus commoda et compendia importari, juxta illud:

Nam si aliquis casus lecto te affixit, habes qui Assideat, fomenta paret, medicum roget ut te Suscitet, ac reddat natis chærisque propinquis.

Frequenterque illud habet in ore,

Scilicet uxorem cum dote, fidemque et amicos, Et genus et formam regina pecunia donat, Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.

B Hic etiam putat cælum deoque auro venales, motus hoc Tertulliani versiculo:

Non licet deos nosse gratis.

Hocque Petronii disticho,

Magna loquor, quidvis nummis præsentibus opia, Et veniet, clausum possidet arto Jovem.

Sed contra reputando, nihil improbius, nihil perniciosius, nihilque quod magis humanum genus vexet et inquietet, quam opes et pecunia, invenies. Verum hanc primum si siruere cupies, eripies habenti. Unde improbas crescere divitias dixit Flaccus. Hieronymusque, Dives, ait, aut iniquus, aut iniqui hæres. Noxia igitur est et inutilis pecunia, quando inhonesta: vetusque verbum est, Male parita, male dilabuntur. Perniciosa sunt et opes, quarum operum homines evigilantur et emollescunt, morbi gliscunt et ægritudines, pudor, leges, jura, turres, arces, propugnacula, et oppida munitionissima expugnantur. Pecuniæ enim (ut ait Cicero) omnes vias norunt. Diogenes ille Cynicus viam virtutis adeo angustam, difficilem et arduam esse aiebat, ut eam viis nudi superare possent ac transmittere, neque pondere aliquo impediti et auro suffarcinati. Lucretius etiam scriptum reliquit, defunctis viis, nudos et inopes inferna subire. Ex quo Ausonius facete congressum Diogenis et Cræsi apud inferos hoc carmine lussit:

Effigiem, rex Cræse, tuam ditissime regum,

Vidit apud manes Diogenes Cynicus.

Constitit, utque procul, solido majore cathinno Concussus, dixit: Quid tibi divitiæ

Nunc prosunt, regum rex o ditissime, cum sis Sicut ego, solus me quoque pauperior?

Nam quæcumque habui, mecum fero, cum nihil ipsi Ex tantis tecum, Cræse, feras, opibus.

Alius per gradus magistratuum discurrere contentus: sicque ad honores obrepit, ut postea fascibus conspicuus, illustris ac reverendus appareat. Habet enim (ut ait Cicero) justam venerationem quidquid excellit, et hunc hiantem trigeminus plausus tollit et inflat: sicque populari aura erectus, cælum se scalpere putat, quem gloriæ subsequitur dulcis magistratuum et laborum comes, alimentumque cujusque animi generosi. Trahimur enim omnes laudis studio, et optimus quisque maxime gloria saginatur. Pulchrum est digito monstrari, et dicere hic est. Verum quoniam hujusmodi dignitates di-

ut sunt in arbitrio profane multitudinis, idcirco minus exoptandæ videntur. Ut enim præcipit Anneus Seneca :

Vitate quæcunque vulgo placent.

Quam vero improbum sit, et præposterum populi examen et iudicium, ut alia prætermittamus, nonne unico Catonis et Vatinii exemplo licebit agnoscere? Cato enim ille vivax imago virtutum, præture candidatus, repulsam passus est. Vatinius vero homo levis et nequam illam est assecutus, stupente eodem popello, qui hoc secerat, et admirante. Hunc vero splendorem livor plerumque comitatur. Nam, ut inquit Æmilius Probus, est hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ sit comes, et libenter his homines detrahant, quos videant altius emergere. Gloria vero quam fallax, quam turpis et inanis sit, ostendit Euripides in Andromache, in hanc sententiam exclamans : O gloria, gloria, nihil aliud es quam aurium inflatio magna. Hujus vero gloriæ et splendoris cupidi plerique cum hoc in pulvere viriliter desudassent, pro munere tandem exsilium, carcerem, aut mortem subire. Alius stemmate et nobilitate gloriatur, tumescique, cum fumosas majorum suorum imagines in atrio conspiciatur, quarum simile nihil habet ipse præter colorem, ut cum Cicerone loquar. Has ergo frequenter suspicit et admiratur, prætenditque, perinde ac proavorum tituli et elogia eum sorte degenerem sordidumque tegere possint et honestare. Contra vero evenit, ut plerumque per hæc monumenta hominis improbitas ac vilis magis magisque elucescat. Non possunt omnes esse patritii, ut inquit Cicero. Ille vero omni commendatione dignus est, qui sua virtute posteris præluxit. Nam si nobilitas est quædam laus veniens ex meritis parentum, me hercule ! aliena est. Miserum vero est, ut ait ille, aliorum incumbere famæ. Unde graviter dixit Boetius :

Quid genus et proavos strepitis?

Si primordia nostra

Auctoremque Deum species,

Nullus degener exstat,

Ni vitii peiora fovens

Proprium deserat ortum.

Alius in summa potentia summum bonum collocat. Hicque aut regnare cupit, aut regibus adherere : regnum ex Deo esse, hoc Homericæ admonitus : Neque tu, Polide, velis contendere cum rege, cui ab ipso Jove, qualis nunquam alteri, collata est dignitas. Hic igitur ut excellat et imperet, nil intentatum, nilque inausum linquens, per fas et nefas ad votum improbus properat, illud Euripidis usurpans : Si violandum jus est, gratia imperii violandum, cæteris rebus pietatem colas. Reges enim proximi sunt diis immortalibus, ut ait Cæsar. Cicero quoque regium nomen sanctum appellat. At vos, terreni homines, nonne consideratis quibus præsidere videamini? Num si inter mures videretis aliquem jus sibi ac potestatem vindicantem,

Spectatum admissi risum teneatis amici?

Si vero corpus hominis pensitetur, quid eo imbecillius, quid fragilius, cum sæpenumero et hora et

PATROL. LXIII.

A momento temporis dissolvatur et intereat? Quam vero sollicitus et miserabilis sit status tyrannorum et principum, rex ille patefecit, qui diadema priusquam capiti suo apponeret, considerans, ait : O nobilem magis quam felicem pannum, quem si quis introspiciat, quam multis periculis et miseriis sit refectus, ne humi quidem jacentem tollere vellet. Et Dionysius ille Sicilia tyrannus, qui metus et pericula regum principumque expressit ense illo levi filo suspensus, plurimorumque per ora vulgato. Scætel vero exemplis innumeris vetustas, plena est nostri temporis ætas, qui reges et principes felicitatem calamitate mutaverint. Infeliciissimum autem genus infortunii est fuisse felicem, ex quo dixit Horatius :

Fuge magna, licet sub paupere tecto
Reges et regum vita prævertere amicos.

Quid de regum et principum familiaribus loquar? Nonne Tiberius Sejanum illi semper proximum et intimum unco trahi et excarnificari imperavit? Nonne et Domitius Nero Senecam præceptorem quod mortem compulit? Papinianum etiam diu inter culicos potentem, Antonius militum gladiis objecit? propter quod eleganter dixit idem Flaccus :

Dulcis inexpertis cultura potentis amici,
Expertus metuit.

Alius claritatem optimum judicans, gloriosum nomen propagare festinat, an primisque re militari clarescere gestit, Ciceronis memor ita scribens : Militaris virtus præstat rebus omnibus. Hæc nomen populo Romano, hæc huic urbi æternam gloriam peperit. Hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit, omniaque urbana sunt in præsidio et tutela bellicæ virtutis. Hic ergo inglorios et sine nomine brutis annuncrandos putat, cum præsertim vel pace vel bello clarum fieri liceat, ut ait ille. Sed complures etiam sui temporis clarissimi, ignotis tamen mortibus perierunt, nullos sortiti rerum suarum scriptores. Quid quod scripta et monumenta tempore tabescunt et intereunt? Unde illud est :

Miremur peritis homines, monumenta satiantur :

Mors etiam saxis nominibusque venit.

Huc adde quod si toti moriuntur homines, quod tamen a nostris institutis et legibus longe abhorret, nulla est claritas et gloria, cum is omnino non exstat. Si vero bene mens sibi conscia recti, terreno carcere reclusa, cælum libera petit, nonne omne negotium terrenum spernet? et cælo fruens, gaudebit sese his exemptam? Unde illud est :

Nec vixit male, qui moriens natusque sefellit.

Et ille Vergilianus ait,

...Pulcherrima primum

Dii moresque dabunt vestri.

Alius gaudio lætitiæque bonum metitur. Hic felicissimum putat voluptate disfluere, ad quam nos propensos natura impellit, imo præcipites agit. Quod autem secundum naturam est, ut ait Aristoteles, id suave contingit : sequunturque omnia animalia eam voluptatem quæ secundum naturam est. Hic ergo asserit deos propterea esse sempiternos, quod securi voluptate jugiter et conti-

nenter perfruantur. Libens ergo illud Persianum **A** usurpat :

Carpatum dulcia : nostrum est

Quod vivis, cinis et manes, et fabula fies.

Cæterum si homines voluptates abeuntis considerarent, solamque facti penitentiam superesse, eas magis declinarent atque effugarent, quam nautæ blandas Sirenes et asperas symplegades. Quis enim non libens spernat et abiciat villissimæ fragilissimæque rei corporis servitium? Solitus erat dicere Antisthenes Socraticus : Insanire potius quam oblectarer. Dicebat etiam Diogenes : Si non ebrii essetis, Socrati pareretur : et aut per omnes ætates continenter studeretur, aut suspensio vitam finiret. Cato quoque in oratione quadam ita homines a voluptate deterret : Si qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit, nequiter factum illud apud vos semper manebit. Alius formam et dignitatem corporis præstantissimum putans : Hæc, inquit, dos est quæ conciliat homines, quæque deos allicit et invit, imprudens atque immemor, quid Hippolyto, quid Bellerophonti, quid Hyacintho, quid Hylæ et aliis id genus acciderit, quibus species dispendiosa fuit et noxia? Huc adde quod formæ nitor rapidus est et velox, vernaliumque florum mutabilitate fugacior. Unde Salustius formæ gloriam fluxam et fragilem dixit : et Calpurnius :

Donum forma breve est, nec se tibi commodat ævis. Quamobrem Spurina ille Hetruscus non medioerem laudem est apud posteros assecutus, quod cum specie sua illustri complurium matronarum oculos sollicitaret, faciem propriam multis inhonestis vulneribus ac fædis cicatricibus deformavit, ut veram animi pulchritudinem retineret. Verum si (ut inquit Aristoteles) lynceis oculis homines uerentur, sic ut eorum visus obstantia transmitteret, et penetraret : nonne introspecti Alcibiadis corpus superficie pulcherrimum, turpissimum videretur? Pulchrum enim aliquid videri non sua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas. Alius in virtute veram animi quietem, tranquillitatemque mentis reponebat grandi passu, omnique impetu ad eam deserit, arbitratus ei omnia inesse, quem penes sit virtus, memor hujus hymni : Virtus, optima venatio vitæ es mortalibus omnibus. Talem tu jacies in pectora nobilem fructum, perpetuo tempore qui manet. Auro tu melior. Nocturnis hic igitur chartis palescere cupit. Zenonis exemplo stimulatus, qui cum Apollinem consulisset, quo pacto optime vivere posset, responsum accepit : Si mortuis colore concors esset, hoc est, si ad legendos antiquorum libros magno studio sese contulisset. Cæterum cum variæ sint artes et disciplinae, est qui grammaticam sectetur : quæ cum in duas partes dividatur, ut inquit Fabius, in bene loquendi scientiam et poetarum enarrationes, posthabitis his et omissis, quæ ad solidam frugem pertinent, levita et ludicra morosus et delicatus scire gessit : exempli causa. Quoties an quotiens sit dicendum, conjunx an conjux, et an amice numero multitudinis per e et i sit scribendum, ut censebat Nigidius : et an vitæ et omneis in plurali e assumat, ut asserit Terentianus, aliaque id genus, quæ in Plauto subtilis lector offendet. Quippe quæ haud equidem in magno

ponam discrimine, ut cum Livio loquor. Alii enim in litteris et syllabis sint occupati : Tu sententias quære, ut ait Hieronymus. Est qui dialecticam petat, sophismata quadam et gryphos, captionesque labyrintho et Menandro similes tantum percurrrens, semperque in veri, et falsi questione occupatus. Quod dum facit, tanto fit a veri cognitione remotior, quanto Simonides ille a Dei scientia repellatur. Qui cum ab Hierone tyranno cogeretur rimari et quære, qualis Deus esset, primum diem, dehinc biduum, postea tempus duplicari postulabat. Quod cum tyrannus miraretur, philosophus illud respondit : Quanto enim diutius considero, tanto res videtur obscurior. Est qui ad rhetoricam deflectat, eam reginam rerum omnium appellans, quæ rusticos homines et agrestes et dispalantes in unum congregavit,

B et ad civilis obsequii pellexit disciplinam, et quæ fora, gymnasia, porticus, theatra, tam Athenis quam Romæ pro arbitrio domuit flexitque. Hic tamen seipso usus pessimo (ut dicitur) præceptore, nulla observans rhetorices catholica ac præcepta, orator vult appellari. Cumque ante omnia apertis ac lucidis nominibus sit utendum, hic majore in litteris jactantia, et otiosis, id est elatione, quam opera, verbis jam pridem desitis, obsoleis, et penitus reconditis abulitur, cacozelarius dici cupiens et antiquarius, ostentator magis doctrinæ quam verus possessor, in quem convenit illa de oratore facta definitio : Orator est vir malus dicendi imperitus. Orator enim perfectus adhuc desideratur. Alius (ut ad mathemata, id est, ad altiores disciplinas vela dirigam) ad astrologiam contendit, illum judicam ac vnguem beatum, supraque vota felicem, qui astrorum siderumque meatus, cæli itinera, occasus et ortus signorum, deliquia solis ac lunæ colleat. Hicque Hercule et Atlante emeritis, jamque fatigatis, supposito vertice, cælum sulcire cupit. Sic enim petitur cælum, ut ait Ovidius, Anaxagoram forte demiratus, qui lapidem casurum e sole prædixit. Verum quoniam innumera sunt stellæ, quæ nondum in cognitionem mortalium devenerunt, idcirco astrologus plerumque fallitur, et ab arte deseritur. Diogenes, ob hoc, cum quandam de solis natura ac potestate disserterem, et omnibus persuadentem vidisset, quando, inquit, de cælo descendisti? Cæterum si reliquos humane vitæ errores in cæteris disciplinis enarrare vellem, tertius fortasse Cato, et octavus sophos, nonnatus magister morum dicerer, et subsannarer, mihi quæ satietatem, vobis autem fastidium ac nauseam conflarem. Ex quo referam pedem, et ad medicinam (quam me daturum promisi) paucis me convertam. Ante omnia, eminentissimi auditores, necesse est hoc prætere, nihil apud Deum fieri sine ratione, ut ait Hieronymus. Deus autem qui summa ratio est, hominem hac fine plasmavit, ut magistra ac duce ratione, vitam in terris ageret celestem. Hanc vero si omitteret, in præceptis collaberetur : unde sapienter dixit Persius :

Nil tibi concessit ratio, digitum exere, peccas.

Divus quoque Hieronymus dixit, corporis nostri sensus esse quasi equos currentes sine rectore, animam vero et rationem in aurigæ modum retinere frena currentium. Quisquis igitur duce ratione ambulaverit, in primis for-

tanam (quæ apud prudentes nullum numen habet) calcabit, et fatum subiciet pedibus, divitiis et opes aspernabitur, contemnetque tanquam intemperantiæ et nequitie materiam, omniumque scelerum seminarium: dolum ac peram Diogenes concupiscet, ad naturam vivens, quæ paucis et minimis contenta est. Idem ambitiosa nomina, et inutiles magistratus, tanquam blandos insidiatores reformidabit, conscientia benefacti munitus: hisque bonis gaudens, quæ in ipso sunt, externa despiciens, et non assis faciens, virtute sola contentus. Ut enim Horatius:

Virtus repulsa nescia sordida.

Intaminatis fulget honoribus.

Nec ponit aut sumit secures

Arbitrio popularis auræ.

Et Claudianus:

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque late

Fortunæ secunda nitet, nec fascibus ullis

Exigit, plausuque petiti clarescere vulgi,

Nil opus externæ cupiens, nil indiga laudis.

Gloriam rem inanem, et bullæ repente tumescenti comparandam, necnon nobilitatem tanquam rem alienam ridebit. Genus suum cæleste, necnon originem sideream hominis contemplatus, dicit illud Anaxagoræ: illa patria mea est, cælum intuens. Potentiam principumque familiaritates refugiet, juxta illud Lucani:

Exeat aula,

Qui vult esse pius: virtus et summa potestas

Non coeunt.

A voluptate deflectet, tanquam ab hoste blando, quæ suavis illecebris clanculum omnem succum exorbet. Voluptas enim veluti hiruio est, quæ non est missura cutem, nisi plena cruoris. Formam contemnet, quæ morbis et ætate deflorescit, quæque horæ momento intercidere potest et evanescere. Quoniamque vera virtus est vitium fugere, ob hoc idem grammaticæ, dialecticæ, rhetoricæ, astrologiæ, et aliis mathematicis hoc animo incumbet et invigilabit, ut per hos leviores gradus sit ad philosophiam aditus, philosophiam, inquam, omnium virtutum magistram. Quippe quæ hominem impellit et cogit rimari secreta naturæ, eumque ad mores cælestes componens et conformans, Deum ex homine facit. Cumque philosophia sit quædam meditatio mortis, per hanc, inquit Diogenes, solum anima a corpore disparatur. Cum enim videt, audit, olfacit, gustat, adest corpus. Dicebat idem Diogenes: Cum mente non meditamur, molestus vite finis est expectandus: anima namque deliciis amissis mœrore afficitur. Verum ubi optimam meditationem, et vita suavis est, et mors minime molesta. Sed ut semel et opere aliquo reque ipsa verba sanciamus (odi enim hominem ignava opera, philosophica sententia) constitui, auditores clarissimi, diebus festis philosophiam Boetii publice profiteri, ut aliquando opus pene divinum et cæleste relicto situ et squalore, nitidum et emaculatam prodeat in lucem, festis, inquam, diebus. Nam (ut ait Macrobius) si per sacra solemnia rivo deducere nulla religio prohibet, si salubri fluvio mersare oves fas et jura sinunt, cur non religionis honor putetur dicare sacris diebus

A sacrum studium litterarum? Hoc ergo Boetii opus quibusquis perlegerit, aut (quod melius est) audierit (plenus enim alit vina vox, ut dicitur) jucunde et felicitate cum ratione docebitur vivere, calcato expunctoque omni mentis affectu, mortisque præludens, eam postea vera venientem non solum non formidabit, sed lætus (ut Socrates) occurret, eamque corde intrepido et hilari fronte suscipiet. Dixi.

JOANNIS MURMELLI PRÆLIBATIO

IN BOETHII SEVERINI DE PHILOSOPHIA CONSOLATIONE
OPUS.

Enarraturo mihi quinque Boetii de philosophia Consolationis libros, quædam præstibanda sunt, quibus studiosorum animi ad ea quæ tractanda sunt, non incongrue præparentur. Sunt autem hæc: Boetii vita, B titulus operis, styli qualitas, scribentis intentio, numerus librorum, quæ sit operis utilitas, et ad quam id philosophiæ pars referatur.

I. Severini Boetii vita.

Vita Boetii hæc est: Severinus Boetius Romanus, ex nobilissima Torquatorum familia progenitus, generis claritadinem honestissimè a pueritia studiis, virtutumque ac doctrinarum nobilitate superavit. Cum enim non minus Græce quam Latine sciret, universamque philosophiam cum arte oratoria et poetica conjunxisset, ad non sibi soli, sed humane societati natum arbitratu, rei civilis administrationem suscepit, perque honores amplissimos consul evasit, justitiæ rebus in omnibus cultor maximus, assertorque singularis. Unde et proborum benevolentiam adeptus est, et improborum adversus se odia concitavit. Uxor ei fuit nobilissimi generis femina, insignis tum modestiæ tum pudiciæ, Rusticiana, Symmachii senatoris et consularis viri filia, ex qua liberos suscepit: habuitque duos filios paterni, avitque ingenii specimen præferentes, quos pater ipse aliquando consulatu honoratos domo provehi sub frequentia patrum et plebis auctoritate vidit. Constat autem certis auctoribus, Boetium divi Benedicti amicum fuisse, et in monte Cassino cum Tertullio, Placidi monachi patre Romano senatore, illius mensæ accubuisse. Cum vero jam complures annos tum divitiis, tum honoribus florisset, et incredibilem virtutum ejus splendorem improborum hominum malitia ferre diutius non posset, iniquis pessimorum delatorum criminibus circumventus, a Theodorico Gothorum rege, Ticinum in exilium pulsus est, ubi ne inerti otio mœrorisque tardio contabesceret, hoc divinum philosophicæ consolationis opus composuit, et ad postremum incrudescente tyranni recordia, cum Symmacho socero suo interemptus est, anno ab ortu Christi quingentesimo vicesimo quarto, vel ob suspicionem affectatæ libertatis, vel quod in Arianos invecus esset, quorum labe Theodoricus rex erat inquinatus. Qui in crudelitatis suæ ultionem apoplexi, vel (ut vult Agnellus) ventris profluvio interiit, nonagesimo octavo die postquam ejus jussu Joannes pontifex et Romani consules ac senatores aliquot Ravennæ, famis cruciatu in carcere mortem obierant, atque anto duodequadragesimo, postquam Italiæ dominio potitus erat. Quamquam Procopius in belli Italici adversus Gothos princi-

pio refert, Theodorico post occisos Boetium et Symmachum cœnantem, cum esset caput piscis oblatum, horrendam in illo risam Symmachi faciem, quæ labro inferiori mordicus apprehenso, sibi torvis oculis minaretur: eoque consternatum pavore regem incidisse in ægritudinem, in qua levitatem suam confessus fuit, quod scilicet pontificem sanctum virum et cum eo alios illustres Romanos, et tunc præstantissimos viros Symmachum ac Boetium ad perditorum hominum suggestionem occidit, et paulo post eam confessionem illico exspiravit. Simile certiusque testimonium subitæ mortis inflicte regi Theodorico ad pœnam iniquitatis affert sanctus Ecclesiæ doctor Gregorius in Dialogo, ubi scribit: solitarium magnæ virtutis virum apud Liparem insulam in eremo habitantem, qua die defunctus est Ravennæ Theodoricus, Gotho cuidam nobili tunc dixisse, visam a se Theodorici regis animam, quæ a Joanne Romano pontifice et Symmacho, quos per id temporis occiderat, in ollam Vulcani mergenda portaretur. Ejus autem filia fuit Amalasuintha, teste Cassiodoro gravissimo auctore, inter primarias rarissimasque seminas annumeranda, Græcis et Latinis litteris egregie imbuta, multarum linguarum perita, quam ille dicit, videre venerandum, audire loquentem, fuisse miraculum. Hæc, Theodorico patre suo mortuo, Boetii et Symmachi filiis bona paterna in fiscum delata restituit. Aliquot autem annis post, cum Totilas Gothorum rex urbem Romam cepisset, accusata fuit a Gothis Rusticana Boetii quondam uxor, quod statuas Theodorici regis confringi delerique curasset ob vindictam Boetii mariti ac Symmachi patris, quos Theodoricus interfici fecerat. Quod obiciebatur mulieri de statu, verum fuisse putabatur: sed excusabat eam justus dolor, quod magnos illos viros injuste necatos fuisse constabat. Qua ratione Totilas eam absolvit, et ab impetu Gothorum tutam servavit.

II. Boetii opera quæ nunc exstant hæc sunt.

In Porphyrii Isagogen Enarrationes duæ, prima et secunda.

In Aristotelis Prædicamenta commentariorum libri duo.

In ejusdem librum de Interpretatione prima editio, et secunda in sex libros distributa.

Liber de Divisionibus.

Liber de Definitionibus

Introductio ad Categoricalis Syllogismos.

In Ciceronis Topica commentariorum libri sex.

De Differentiis topicis libri quatuor.

De Syllogismo categorico libri duo.

De Syllogismo hypothetico libri duo.

De Trinitate libri duo.

De Hebdomadibus liber unus.

De Unitate et uno liber unus.

De Duabus naturis et una persona Christi, liber unus.

De Arithmetica libri duo.

De Musica libri quinque.

De Geometria libri duo ex Euclidæ translati.

De Consolatione philosophiæ, hoc opus divinum.

Scriptis et alia cum carmine, tum soluta oratione, quæ

nunc desiderantur. Porro liber ille qui vulgo Boetii de Disciplina scholarium inscribitur, non est ejus, sed barbari nescio cujus, quod cum alia pleraque coarguant, tum stylus facile indicat, a Boetii cum eruditione tum elegantia sane quam alienus. Non ignoro tamen Pium Baptistam Bononiensem aliter sentire, sed eum facile alias refellemus. Transtulit item Boetius noster in Latinam linguam complures Aristotelis libros, et nonnullos Platonis dialogos, pollicitus etiam utriusque horum philosophorum concordiam se scripturum: quod an præstiterit, compertum non habemus. At hac tempestate nulla Boetii interpretatio exstat, ut bene testatur Leonardus Aretinus in quarto Epistolarum libro, præter quam Porphyrii et Prædicamentorum, et æpi ipsius varias librorum. Quos si accurate leges, videbis summum illum virum sine ulla ineptiis libros illos transtulisse. Textus est nitidus et planus, et Græco respondens. Ab eodem Leonardo in quinto epistolarum volumine, Boetius vir doctissimus merito dicitur, de cujus præstantia et aliorum honorifica quædam testimonia his apponere libitum est.

Baptista Mantuanus

Baptista Mantuanus in Apologetico Boetium appellat gravissimum sanctissimumque virum, et omnium scientiarum peritissimum ac præstantissimum veritatis inquisitorem et inventorem.

Angelus Politianus.

Angelus Politianus in Miscellaneis: Nam quis, inquit, Boetio vel in dialecticis acutior, vel subtilior in mathematicis, vel in philosophia locupletior, vel in theologia sublimior? Quem tanti juniores etiam philosophi, longe (arbitror) omnium perspicacissimi fecerunt, ut Aquinatem Thomam divum hominem, magnumque illum Thomæ præceptorem (Deus bone quos viros!) habere meruerit enarratores, et ab ipsius sententia ne sit ulla quidem vene provocatio.

Platina.

Platina in Hormisdæ pontificis maximi Vita, litterarum monumentis hæc prodidit: Boetium et Symmachum Theodoricus ob suspicionem affectatæ libertatis exsilio primo, mox carcere afficit. In hac calamitate constitutus Boetius, multa scripsit quæ adhuc leguntur. Transtulit et pleraque ex Aristotele, eademque commentatus est. In mathematicis doctissimus est habitus, quod de Musica et Arithmetica ostendunt. Postremo vero cum Symmacho senatore Theodorici jussu necatur. Sunt autem qui scribant Boetium tantam calamitatem subisse, quod in Arianos invehretur, ad quos Theodoricus declinaverat. Superior sententia mihi verior videtur.

Raphael Volaterranus in Anthropologia.

Boetius, Zenone imperante, ob affectatæ libertatis suspicionem a Theodorico rege exsilio damnatur: deinde custodiæ traditus, plura conscripsit. Tandem simul cum Symmacho senatore socero suo, aliisque præstantibus viris, interficitur. Ejus deinde statuas Amalasuintha restituit, et hæreditibus patrimonium incolumis reddidit. Vir omnium unus, qui et doctissimus, et sine genio fuerit in scribendo.

Matthæus Palmerius Florentinus in Chronicis.

Boetius senatorius vir, ob suspicionem affectatæ libertatis a Theodorico exsilio damnatus, moxque in carcerem trusus, plura conscribit.

Idem paulo post.

Boetius jam pridem exsilio revocatus, et prætorio præfectus, Theodorici jussu simul cum Symmacho senatore et cum aliis præstantibus viris interficitur.

Marcus Antonius Sabellicus Enneadis octavarum libro secundo.

Boetii scripta longius durant, varietate versatum est illud ingenium per omnes philosophiæ partes tam copiose et eleganter, ut nescias utrum ultimus fuerit eorum qui Romane locuti sunt, an primus qui inclinatam loquentiam in integrum restituere sit adortus. Scripsit in divinis quædam, sed in mathematicis multo plura. Exstant in dialecticis commentarii, exstat et carmen. Cæterum cum utrumque sit ab altero diversum, jure dubitari possit utrum fuerit illi natura magis proprium. In cunctis tam castus et elegans, ut cum quolibet majorum certet.

Apud Cassiodorum in libris variarum rerum aliquot eruditæ, et cum primis, honorificæ Theodorici Gothorum regis ad Boetium epistolæ leguntur, quarum unam hoc potissimum loco ascribendam putavi:

Boetio viro illustri patricio, Theodoricus rex Salutem.

«Spernenda non sunt quæ a vicinis regibus præsumptionis gratia postulantur, dum plerumque res parvæ plus prævalent præstare quam magnæ possunt obtinere divitiæ. Frequenter enim quod arma explere nequeunt, oblectamenta suavitatis imponunt. Sit ergo pro republica, et cum ludere videmur. Nam ideo voluptuosa quærimus, ut per ipsa seria compleamur. Burgundionum itaque dominus a nobis magnopere postulavit ut horologium, quod aquis sub modulo fluentibus temperatur, et quod solis immensi comprehensa illuminatione distinguitur, cum magistris rerum ei transmittere deberemus, quatenus impetratis delectationibus perfrueretur, quod nobis quotidianum, illis videatur esse miraculum. Merito siquidem respicere cupiunt, quod legatorum suorum relationibus obstupescunt. Hoc te multa eruditione saginatum ita nosse didicimus, ut artes quas exercent vulgariter nescientes, in ipso disciplinarum fonte potaveris. Sic enim Atheniensium scholas longe positus introisti, sic palliatorum choris miscuisti togam, ut Græcorum dogmata doctrinam feceris esse Romanam. Didicisti enim qua profunditate cum suis partibus speculativa cogitetur, qua ratione activa cum sua divisione discatur, deducens ad Romuleos senatores, Quidquid Cecropidæ mundo fecerant singulare. Translationibus enim tuis Pythagoras musicus, Ptolemæus astronomus leguntur Itali. Nicomachus arithmeticus, geometricus Euclides audiuntur Ausonii. Plato theologus, Aristoteles logicus, quirinali voce disceptant. Mechanicum etiam Archimedem Latiale Siculis reddidisti, et quasque vel disciplinas vel artes secunda Græcia per singulos viros edidit, te uno auctore, patrio sermone Roma suscepit. Quos tanta verborum luculentia reddidisti claros, tanta linguæ proprietate conspicuos, ut potuis-

sent et illi opus tuum præferre, si utramque plenius didicissent. Tu artem prædicam ex disciplinis nobilibus natam per quadrifariam mathesis januas introisti. Tu illam in naturæ penetralibus consistentem auctorum libris invitantibus, cordis lumine cognovisti. Cui ardua nosse usus, miracula monstrare propositum est. Molitur ostendere, quod obstupescant homines se invenisse, mirroque modo naturis conversis facti detrahit fidem, cum ostendet et oculis visionem. Facit aquas ex imo surgentes præcípites cadere, ignem, ponderibus currere, organa extraneis vocibus insonare, et peregrinis flatibus calamos complet, ut in anima possint arte cantare. Videmus per eam defensiones jam nutantium civitatum subito tali firmitate consurgere, ut machinamentorum auxiliis superior reddatur, qui desperatus viribus invenitur.

B Madentes fabricæ in aqua marina siccantur. Dura cum fuerint, ingeniosa dispositione solvantur. Metalla mugiunt. Diomedes in ære gravius buccinatur, æneus anguis insibilat, aves simulate frinnunt, et quæ vocem propriam nesciunt habere, dulcedinem probantur emitte cantilenæ. Parva de illa referimus, cui cælum imitari fas est. Hæc fecit secundum solem in Archimedis sphaera decurrere. Hæc alterum zodiacum circum humano consilio fabricavit. Hæc lunam defectu suo reparabilem artis illuminatione monstravit, parvamque machinam gravidam mundo, cælum-gestabile, compendium rerum, speculum naturæ ad speciem ætheris indeprehensibili mobilitate volutavit. Sic astra, quorum licet cursum sciamus, fallentibus tamen oculis prodire non cernimus. Stans quidam in illis transitus est, et quam velociter currere vera ratione cognoscis, se movere non respicis. Quale est hoc homini, etiam facere, quod vel intellexisse potest esse mirabile? Quare cum vos ornet talium rerum prædicanda notitia, horologia nobis publicis expensis sine vestro dispendio destinate. Primum sit, ubi stylus diei index per umbram exiguum horas consuevit ostendere: radius itaque immobilis et parvus peragens, quod miranda solis magnitudo discurret, et fugam solis æquiparat, quod motum semper ignorat. Inviderent talibus si astra sentirent, et mentum suum fortasse defluerent, ne tali ludibrio subjacerent. Ubi est illud horarum de lumine venientium singulare miraculum, si has et umbra demonstrat? Ubi prædicabilis indefecta rotatio, si hæc et metalla peragunt, quæ situ perpetuo continentur? O artis inestimabilis virtus, quæ dum se dicit ludere, naturæ prævalet secreta vulgare. Secundum sit, ubi præter solis radios hora dignoscitur, noctes in partes dividens: quod ut nihil deberet astris, rationem cæli ad aquarum potius fluentia convertit: quorum motibus ostendit, quod cælo voluitur, et audaci præsumptione concepta ars elementis confert, quod originis conditio denegavit. Universa disciplinæ, cunctus prudentium labor, naturæ potentiam, ut tantum possint nosse, perquirunt. Mechanema solum est, quod illa ex contrariis appetit imitari, et (si fas est dicere) in quibusdam etiam nititur velle superare. Hæc enim fecisse dignoscitur Dædalum volare, hæc ferreum cupidinem in Dianæ templo sine aliqua illigatione pendere. Hæc hodie facit muta cantare, insensata

D bilis virtus, quæ dum se dicit ludere, naturæ prævalet secreta vulgare. Secundum sit, ubi præter solis radios hora dignoscitur, noctes in partes dividens: quod ut nihil deberet astris, rationem cæli ad aquarum potius fluentia convertit: quorum motibus ostendit, quod cælo voluitur, et audaci præsumptione concepta ars elementis confert, quod originis conditio denegavit. Universa disciplinæ, cunctus prudentium labor, naturæ potentiam, ut tantum possint nosse, perquirunt. Mechanema solum est, quod illa ex contrariis appetit imitari, et (si fas est dicere) in quibusdam etiam nititur velle superare. Hæc enim fecisse dignoscitur Dædalum volare, hæc ferreum cupidinem in Dianæ templo sine aliqua illigatione pendere. Hæc hodie facit muta cantare, insensata

vivere, immobilia moveri. *Mechanicus* (si fas est dicere) **A** pene socius est naturæ, occulta reserans, manifesta convertens, miraculis ludens, ita pulchre similans, ut quod compositum non ambigitur, veritas æstimetur. Et quia te studiosius legisse cognovimus, prædicta nobis horologia ocius transmittere maturabis, ut te notum in illa mundi parte facias, quo aliter pervenire non poteris. Agnoscant per te exteræ gentes, tales nos habere nobiles, quales leguntur auctores. Quoties non sunt credituri, quæ viderint? Quoties hanc veritatem lusoria somnia putabunt? et quando fuerint ab stupore conversi, non audebunt se æquales nobis dicere, apud quos scient sapientes talia cogitasse. Vale.

III. Operis titulus.

Titulus operis hic in plerisque exemplaribus habetur: *Anitii Manlii Severini Boetii viri clarissimi et illustris, e consulum ordine, de Consolatione philosophiæ libri quinque. Anitius Manlius Torquatus et Severinus nomina sunt ex familia genereque Boetii desumpta. Quandoquidem Anitiorum genus nobilissimum fuisse Romæ, et divus Hieronymus in epistola ad Demetriadem testificatur his verbis: Scilicet nunc mihi Proborum et Olibriorum clara repetenda sunt nomina, et illustris Anitii sanguinis genus, in quo aut nullus aut rarus erit, qui non meruerit consulatum. Et Prudentius poeta in libro adversus Symmachum secundo, hunc in modum cecinit:*

*Fertur enim ante alios generosus Anitius Urbis
Illustrasse caput: sic se Roma inclita jactat.*

Videtur mihi hæc Anitiorum familia ex Manlia gente duxisse originem, cujus auctor fuit Manlius Capitolinus. Torquati autem cognomen ex Titi Manlii virtute accessit, qui Sulpitio dictatore tribunus militum Gallum provocatorem occidit, torquem ei detractum cervici suæ indidit. Ab eodem propagatum est in posteros Severini cognomen. Fuit enim tam severus, ut bello Latino consul filium suum quod contra patris imperium pugnasset, licet hostis victorem, securi percusserit. Unde Vergilius:

*sævumque securi
Aspice Torquatum.*

Porro peculiarem et prope genuinam hujus gentis fuisse severitatem, ostendit Cicero in 1 de Finibus libro. Proinde ridiculum est quod indocti aiunt Boetium eo dictum Severinum, quod Theodorico regi se opposuerit. Multo autem magis illud quod Boetium tradunt a vescenda boum carne fuisse agnominatum, cum eruditiores a nomine prisci cujusdam philosophi quod est Boetius, censeant Boetium fuisse appellatum. Quod si ita est per th aspiratum hoc nomen scribendum est. Interpretatur autem βοηθός, savor, adjutor, auxiliator. Cæterum quod hoc opus de Consolatione philosophiæ inscribitur, sciendum est formas sæpe fingi ab illustribus auctoribus, et personarum fieri descriptionem: quare Græcis προσωποποιεῖται. Quemadmodum Prodicus sophista virtutem ac voluptatem apud Herculem inter se decertantes facit, ut auctor est Xenophon. Et mortem ac vitam, teste Fabio, contententes in satyra tradit Ennius.

IV. Styli qualitas.

*Jam ut styli qualitas innotescat, Boetius in his libris, tum versibus utitur, tum oratione soluta, ut jucunda vicissitudine lectoris tædium levetur. Fecerunt hoc ante Boetium cum aliis, tum præclare Petronius Arbiter, et Martianus Capella. Belle autem prius utitur carmine quam prosa: quod (auctore Strabone) primum ante omnia apparatus ipsa poetica processit in medium, et approbata complacuit. Deinde metrum solverunt Cadmus, Pherecydes et Hecææus. Huc accedit, quod Boetius animo nimium perturbatus, Elegis fortunæ mutationem deplorans, et animi sui patefaciens ægritudinem, peropportunitatem philosophiæ in soluta oratione ad consolationem inducendæ locum parat. Sciendum orationis duas esse species, metricam et solutam. Metrorum quidem variis generibus in hoc opere usus est, quæ loco suo reddentur. Soluta autem oratio prosa dicitur, quod sit recta, et non certo numero reflexa. Nam prosam veteres rectum dixerunt. *Fabius: Facilius versus ediscimus, quam prosam orationem. Sunt qui prosam dictam velint, eo quod sit profusa, vel quod spatiosius prodeat et excurrat, nullo sibi termino præfinito. Stylus est mediocris, et philosophicus magis quam oratorius, non fucatus quidem aut phaleratus, sed qui veritatis inquisitori nequaquam improbetur.**

V. Scribentis intentio.

Stylo hujus operis indicato, nunc auctoris intentio nem et, ut Græci dicunt, σκοπον videamus. Quemadmodum M. T. Cicero per bellicos tumultus a senatu forensibusque negotiis semotus, totum se ad philosophiæ studia, librorumque (quibus juvaret posteros) scriptio nem contulit; ita et Boetius exsul ac in carcerem coniectus, cum bene consulendo et agendo prodesse hominibus nequiret, ut ei ipse res adversas æquiori animo ferret, et detecta fortunæ inconstantia, summoque bono patefacto posteritati consulere, philosophia consolatrice advocata, divinum hoc opus in dialogi morem composuit.

VI. Librorum numerus.

Est autem id in quinque volumina ad Ciceronis, qui libros quinque de Finibus bonorum et malorum, totidem Tusculanarum disputationum, non admodum dissimili argumento composuit (ni fallor) imitationem distributum. Quorum primo Boetius Philosophiæ lamentationis et ægritudinis suæ causas exponit. In secundo, Philosophia Boetio leviora quædam fomenta prudenter applicat, eumque molliter consolatur, docens fortunæ bona non esse in bonis nostris numeranda. Tertius liber acriora continet remedia, falsæque felicitatis specie rejecta, veram beatitudinem ostendit. Quartus disputatio hæc est, omnes malos infelices et impotentes esse, bonos vero contra felices, votorumque omnium suorum compotes. Quinto denique disserit acutissime de casu, liberoque hominis arbitrio ac providentia divina.

VII. Quæ sit operis utilitas.

Porro quæ sit horum voluminum utilitas, ex his quæ jam dicta sunt facile perspicere posse nemini dubium est, cum ea non possint non esse longe utilissima, ex quibus

discamus vera bona discernere a falsis, et contemptis fallacissimæ fortunæ donis, ad solidam perpetuamque beatitudinem bene honesteque vivendo pervenire.

VIII. Ad quam philosophiæ partem hoc opus referatur.

Reliquum est, ut ad quam philosophiæ partem hoc opus pertineat, dicamus. Philosophia trifariam a plebisque dividitur, in moralem, naturalem, rationalem. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia proprietates verborum exigit et structu-

ram. Diducitur et philosophia in contemplativam et activam, quarum hæc quidem in virtutum actionibus versatur, illa vero in contemplatione veritatis. Hoc itaque (ni fallor) opus potissimum ad activam moralemque philosophiam refertur. Nam in eo maxime versatur, ut animum hominis perturbationibus repurgatum, virtutibusque excultum ad summi boni contemplationem perducatur. In postremo autem libro sublimius exurgit disputatio, et metaphysicæ theologiæque quodammodo attingit. Sed hæc hæc hactenus: nunc aspirante Spiritu sancto primum carminis enarrationem auspicemur.

JOANNIS MURMELLII ET RODOLPHI AGRICOLÆ
IN LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ

* COMMENTARIA.

LIBER PRIMUS.

IN METRUM PRIMUM.

Expositurus hoc primo volumine Boetius lamentabiliter ægritudinis suæ causas, opportune in elegiacos versus erumpit, quibus fletus potissimum luctusque exprimitur: unde et nomen eis inditum *Æreos*: namque luctus interpretatur. Unde mos inolevit, ut epitaphia et nœniæ fere id genus versibus componantur. Vetustissimi sane nihil aliud nisi lamentationes suas elegis effuderunt. Procedente dein tempore, versu eo res aliæ quoque scribi cœptæ sunt. Unde Horatius:

Versibus impariter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Et Terentianus:

Hos elegos dixere, solet quod clausula talis
Tristibus (ut tradunt) apior esse modis.

De eorum autem inventione Horatius hæc ait:

Quis tamen exiguis elegos emisit auctor.
Grammatici certant, et adhuc sub iudice lis est.

Terentianus quoque:

Pentametrum dubitant, quis primus fixerit auctor:
Quidam non dubitant dicere Callinon.

Pentameter hexametro ita adnectitur, ut vix separatum invenias. Apud unum equidem (quod meminim) Martianum Capellam libro nono carmen ex meris pentametris legi. Boetius autem noster in huius operis tertio pentametrum senario iambico subiecit. Hæc de carminis genere: jam quid eo sibi velit narremus. Deiectus ex amplissima opum dignitatumque conditione Boetius, animo nimium perturbato fortunæ mutationem lamentabundus, et gravissimum inde conceptum dolorem exponit, ægre ferens vitam rebus prospere succedentibus pene amissam: nunc adversis, cum mors præoptetur, in miseriarum dolorumque incrementa prolongari.

Carmina] Lyricas odas, et lætitiæ versus. Non enim simpliciter pro quibuslibet accipienda, sed pro lyricis hilarique animo compositis, quemadmodum Horatius quatuor libros carminum scripsit.

* In his commentariis, quæ nomine carebunt noverit lector Joanni Murmellio esse tribuenda,

B *Florente*] Vigente per fortunatum otium, et mentis tranquillitatem.

Peregr] Composui, perfecti.

Flebilis] Dolens, luctuosus. Ovidius in v *Tristium*:

Flebilis ut noster status est, ita flebile carmen,
Materiæ scripto conveniente suæ,
Integer et lætus læta et juvenilia lusi:
Illa tamen nunc me composuisse piget.

Est et flebilis, dignus qui fleatur. Horatius in *Odis*:

Multis ille bonis flebilis occidit,
Nulli flebillor quam tibi, Virgili.

Mæstos modos] Tristes et elegiacos versus.

Inire] Inchoare.

Ecce] Ubique ponitur ecce, necessario sequitur aliquid, quod vel metum afferat, vel admirationem: propriumque Ciceronis hoc est in rebus improvisis, quod accurate Virgilius et legit et transtulit. Auctor Asconius. Bene igitur et nunc eo adverbio utitur Boetius, repentinam mirabilemque cum fortunæ, tum studiorum mutationem significans.

Lacerat] Perturbatæ, luctuosæ, et quasi ob animi dolorem laceratis vestibus. Nam poetæ Musas tanquam feminas sibi assistentes inducunt.

Dictant] Suggestunt, et ut excipiam scribamque, dicunt. Ovidiana Sappho:

At mihi Pegasides blandissima carmina dictant.

Dictare est id dicere, quod alius excipiens notat. Hieron.: Non enim eodem lepore dictamus, quo scribimus. Significat et suggerere. Fabius: Nobis autem et tutissimum est auctores plures sequi, et ita videtur ratio dictare.

Camæne] Musæ.

Veris] Non simulatis, sed ex animi dolore provenientibus.

Rigant] Madefaciunt. Seneca in *Octavia*:

Rigat et moestis fletibus ora.

Virgilius in sexto:

Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.

Idem in nono:

Et vultum lacrymis atque ora rigabat.

Has] Camœnas.

Saltem] Quasi dicat, Tametsi cætera me deseruerint, Musæ tamen nullo terrore a me abstrahi potuerunt. Sic Ovid. in iv Tristium :

Me quoque Musa levat Ponti loca jussa petentem,
Sola comes nostræ perstitit illa fugæ.
Sola nec insidias inter, nec militis ensem,
Nec mare, nec ventos, Barbariamque timet.

Subditque non multo post :

Jure deas igitur veneror mala nostra levantes,
Sollicitas comites ex Helicone fugæ,
Et partim pelagus, partim vestigia terræ,
Vel rate dignatas, vel pede nostra sequi.

Gloria] Repetatur nominativus pluralis Camœnæ, ut sit appositio, Camœnæ, gloria felicitis et viridis juventutis olim, Solantur nunc mea fata mœsti senis : hoc est, Musæ quæ mihi olim non mediocri et ornatu et decori fuerunt, pariter tum juvenia, tum lætis fortunæ successibus florenti, nunc rebus adversis perturbato, afflicto, et ante legitimum tempus dolore consenescenti, consolationem afferunt. M. Tullius in oratione pro Archia : « Nam cæteræ, inquit, res neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum. Hæc studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. »

Mea fata mœsti senis] Laurentio Vallensi, qui unus omnium de Latina lingua multo meritis est optime, hæc Boetii locutio vix tolerabilis videtur, eo quod participium desit : quod tamen meo judicio haud difficulter subauditur, puta facti, ut sit sensus. Musæ solantur nunc mea fata, qui ob fortunæ iniquitatem factus sum mœstus senex. Et hoc est quod subjicit.

Inopina] Id est, inopinata senectus, et quæ clanculum mihi opinione citius obrepit.

Venit properata] Hoc est, propere et festinanter inducta.

Malis] Hoc est, ob mala et fortunæ adversitates. Est enim septimi casus. Apud Erasmum singulare nostri sæculi decus, proverbium est, Mala senium accelerant, desumptum ex illo Homérico :

Quippe repente homines curisque malisque senescunt.
Ovidius in primo de Ponto :

Me quoque debilitat series immensa laborum,
Ante meum tempus cogor et esse senex.

Ætatem suam] Senectutem. Ut enim juvenia lætitie, sic doloris ætas est senectus.

Intempestivi] Ante justum tempus nati.

Vertice] Per verticem, in capite.

Cani] Capilli cani. Valerius Maxim. lib. II : Pubertas canis suum honorem reddebat.

Effeto] Viribus exhausto, et ob animi dolorem debilitato.

Mors hominum felix] Ut animi perturbati homo, totus ex fortuna pendet, citra cujus successum mortem magis quam vitam optat.

Mors hominum felix] Subaudi est. Felices, inquit, sunt homines quibus cum fortuna permanet, et vita, illaque recedente, pariter finitur. Antisthenes ille

A Cynicus rogatus quidnam apud homines esset beatius : Felicem, inquit, mori.

Dulcibus] Fortunatis.

Inerit] Immitit, ingerit.

Mæsti] Ab hominibus mœstis, id est tristibus. Maximianus non omnino contemnendus poeta :

O quam dura premit miseris conditio vitæ.
Nec mors humano subjacet imperio.
Dulce mori miseris, at mors optata recedit,
At cum tristis erit, præcipitata venit.

Obiter his in versibus notanda secunda, dictionis conditio, syllaba, quæ licenter producta est. Miror autem sciolos quosdam Gallo poetæ Virgilli amico elegias, quæ Maximianiani sunt, ob leviculam suspicionem tribuere. Verum de hoc alias latius.

Heu heu quam surda] Heu dolentis est interjectio, B sicut probatissimi grammatici docent. Eheu Latina dictio non est : quod sola partium orationis interjectio nunquam componitur, sed geminatione facta dicendum, heu heu. Tibullus :

Heu heu, divitiis video gaudere puellas.

Idem :

Ferrens est, heu heu, quisquis in urbe manet.

Invenitur et heben, teste Perotto. Potest et versus sic recte legi : Heu quam surda. Servius in secundo Æneidos commentario : Heu modo est una syllaba, sed interdum propter metrum duæ sunt, ut est,

Heu quam pingui mæcer est mihi taurus in arvo.

Avertitur] Spernit, aversatur mors a miseris invocata.

Et flentes oculos] Ordina sic, Et sæva mors negat, hoc est, non permittit, miseris subaudi, claudere C flentes oculos. Aut hunc in modum, Sæva mors negat flentes, hoc est, homines ob hujus vitæ calamitatem lacrymantes, claudere oculos, id est mori. Alludit autem ad veterum morem, quo propinquiore mortuorum oculos claudere solebant. In libro Tobie, capite ultimo, hæc scripta sunt : Post obitum matris suæ Tobias abscessit ex Niniæ cum uxore sua, et filiis, et filiorum filiis, et reversus est ad soceros suos, invenitque eos incolumes in senectute bona, et curam eorum gessit, et ipse clausit oculos eorum, et omnem hereditatem domus Raguelis ipse percepit. Valerius Maximus de muliere Assana : Filiarum manus ad supremum opprimendorum oculorum officium advocavit. Silius Italicus in nono :

Atque in fine laborum
Hæc condas oculos dextra precor.

Ovidius in tertio de Tristibus :

Nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
Labentes oculos condet amica manus.

Levibus] Mutabilibus, fluxis, caducis.

Malefida] Infida, inconstans.

Faveret] Deest mihi.

Nam levibus bonis] Septimus casus est.

Pene caput tristis] Id est, pene mortuus eram.

Nubila] Obscura et adversa. Sic Ovidius :

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Ingratas] Injucundas : subaudiendum mihi.

Impia vita] Crudelis in me miserum mori cupientem. Publius Mimographus :

O vita misero longa, felicibus brevis.

Seneca in Hercule Oetheo :

Par ille superis, cui pariter dies
Et fortuna fuit, mortis habet vices,
Lente cum trahitur vita gementibus.

Idem in eodem :

Felices sequeris mors, miseros fugis.

Quid me felicem] His versibus ostendit non esse felicem appellandum eum cujus conditionem fortuna mutare potest. Vera namque felicitas finem non habet.

Quid] Propter quid, ad quid, cur. Convertit autem cum quadam animi indignatione sermonem ad amicos.

Jactastis] Insolenter et cum quadam superba ostentatione prædicastis.

Qui cecidit] Verissima hæc est sententia, et ex eo quod contrarium est, facile sic ostenditur : Qui stabili gradu est, is cadere non potest.

IN PROSAM PRIMAM.

Hæc prosa tanquam procemio totius operis argumentum aperit, sane quam pulchra descriptione philosophiam inducens sibi apparuisse, tametsi ob animi perturbationes minus notam, ejectionisque levioribus musis, ægrum ejus animum suis gravioribusque curandum ac sanandum suscepisse. Sciendum autem est hoc opus dialogo compositum inter philosophiam per quam recta ratio accipitur, et Boetium, hominem fortunæ adversitatibus afflictum, variisque perturbationibus obnoxium. Dialogus est (ut Laetio placet) ex interrogatione et responsione compositus de ea re, quæ vel philosophiam, vel reipublicæ partes attingat, cum decenti et congrua expressione personarum quæ assumuntur, accurataque compositione verborum.

Hæc] Elegis jam descripta.

Tacitus] Tacens.

Reputarem] Meditarer.

Lacrymabilem] Ad lacrymandum aptam.

Officio styli] Scriptione, litterarum exaratione.

Designarem] Describerem.

Supra verticem] Supra caput.

Mulier] Aptè philosophia mulier inducitur, cum sit generis feminini, et formæ nomen : quemadmodum virtus et voluptas a Prodicò sophista mulieres finguntur, non viri. Mulier tam virgo quam nupta dicitur, auctore Servio in ix Æneidos commentario, cujus hæc sunt verba : Usus obtinuit, ut innuptas, virgines : nuptas, mulieres vocemus. Nam apud majores indiscrete virgo dicebatur et mulier. Utrumque enim sexum tantum significabat.

Reverendi] Venerabilis. Quidquid enim sapientia præditum est, imprimis est reverentia et honore dignum :

Ardentibus] Ignea vi præditis, et penetrabilibus.

Valentiam] Facultatem. Valentia est potestas, robur, vires. Titinius : Sapientia gubernator navem torquet, non valentia.

Perspicacibus] Acutis. Perspicax, qui visus acumine res perspicere, perfecteque inspicere potest.

A Philosophiæ ignei sunt oculi, et supra communem mortalium valentiam perspicaces : quia sapientiæ studium intellectus oculis intima quæque penetrat, et res vulgo prorsus ignotas latentium causarum investigatione perscrutatur.

Colore virido] Naturali et sanitatem roburque præferenti. Philosophia enim cum sit optime consututa, vividi nimirum coloris esse dicitur, et egregiæ pulchritudinis.

Inexhaustis] Infiniti, nunquam deficientis.

Ævi] Ætatis.

Plena] Abundans.

Nostræ ætatis] Sæculi nostri : quamvis (inquit) philosophia ita esset annosa, ut multo ante nostram ætatem floruisse crederetur, erat tamen vigoris inexhausti, minimeque consumpti. Sapientia enim nunquam senescit, nunquam vim suam amittit. Et quo plura ejus studio consecutus fueris, eo plura superesse cognoscenda deprehendes. Priscis profecto sæculis apud Hebræos, Ægyptios, Græcos, Latinos, aliasque gentes philosophi exstiterunt, aliisque successerunt alii, neque vim philosophiæ potuerunt unquam exhaurire, nec ad finem discendi pervenire. Hieronymus ad Nepotianum : Amplexetur me modè sapientia, et Abisag nostra, quæ nunquam senescit, in meo requiescat sinu (III Reg. i). Impolluta est, virginitatisque perpetuæ, et quæ in similitudinem Mariæ cum quotidie generet, semperque parturiat, incorrupta est.

C *Statura discretionis ambiguae*] Mulier (inquit) quæ mihi apparuit, erat statura discretionis ambiguae, hoc est, eam staturam præferbat, quam nemo facile certa discretionè cognosceret. Cujus rei hanc subjicit causam : Nam nunc quidem ad communem sese hominum mensuram cohibebat, id est aliquando non excedebat communem hominum staturam. Hoc autem dicitur ob eas philosophiæ partes in quibus de iis rebus agitur, quarum capax est humanum ingenium, et quas intellectus hominum certis rationibus assequi potest. Cujusmodi sunt tres philosophiæ rationalis partes, grammatica, dialectica, rhetorica, et mathematicæ disciplinæ præter astronomiam, item physica majori ex parte, et tota moralis philosophia.

D *Nunc verò pulsare cælum summæ verticis cacumine videbatur*] Hoc dictum videtur ob astronomiam, et eam physices partem, in qua de cælo et mundo agitur.

Quæ cum caput altius extulisset] His verbis significat primam philosophiam, cujus speculatio versatur circa res divinas et causas altissimas, quarum non facile capax est mortalium intellectus, dicente philosopho : Nam ut vespertilionum oculi sese habent ad lucem diæ sic et nostræ animæ mens ad ea sese habet, quæ manifestissima omnium sunt natura.

Respicientium] Visum retrorsum flectentium.

Vestes erant tenuissimis filis] Per vestes accipe divinarum humanarumque rerum tractatus, disputationesque ac præcepta philosophorum. Per tenuis-

sima fila, voces simplices et argumentationum elementa. Per subtile artificium, solertem disserendi artem, quæ dialectice nuncupatur. Per indissolubilem materiam, intellige verarum propositionum, assumptionum, conclusionumque congruitatem, quibus philosophicæ disputationes cohærent. Hæc enim materia indissolubilis est. Nam si dissolveris, et disputationis in utramque partem factæ particulam arripueris, falsum fortasse pro vero credideris affirmaverisque. Quod cum aliis permultis accidit, tum imprimis Aristippo, qui cum audivisset Socratis super corporis voluptate disputationem, relictis veris, apprehendit falsa: hoc est, ea argumenta, quæ voluptatem corporis esse summum bonum ostendere videbantur.

Uti post eadem prodente cognovi] Parenthesis est.

Uti] Quemadmodum.

Post] Postea.

Eadem] Philosophia.

Prodente] Indicante. Hoc videbitur in hujus libri prosa tertia.

Suis manibus] Cogitationibus et elocutionibus philosophicis. Manus philosophiæ sunt rerum divinarum et humanarum meditationes, ac elocutiones, quibus philosophiæ vestis contextitur, hoc est, disputatio, falsa reprobanda, et approbanda vera, componitur.

Quarum] Vestium.

Speciem] Formam.

Veluti fumosas imagines solei] Parenthesis est.

Fumosas] Fumo obductas. Seneca: Non facit nobilem, atrium plenum fumosis imaginibus.

Solei] Subaudi caligo neglectæ vetustatis obducere.

Caligo] Obscuritas.

Obduzerat] Obtexerat. His verbis significatur philosophiæ studium diu neglectum jacuisse in tenebris.

Harum] Vestium.

In extremo margine] In ima extremitate.

n] Per hoc accipitur *πρακτική*, id est activa philosophia.

In supremo] Subaudi margine.

o] Per hoc significatur *θεωρητική*, id est contemplativa. Sunt enim duæ philosophiæ partes, contemplativa et activa: quod homo ad duas potissimum res natus est, puta ad agendum et contemplandum. Aristoteles secundo libro primæ philosophiæ: Nam finis quidem contemplativæ veritas est, activæ autem opus.

Inter utrasque litteras] *η* et *θ*.

Insigniti] Notati.

Quibus] Gradibus.

Ab inferiore] Elemento *η*.

Ad superius elementum] *θ*. Ex Platonica disciplina hoc sumptum est, ut centum alia Boetii. Platonici enim docent tribus gradibus animum hominis pervenire ad divinum intellectum: virtutibus primo civilibus, secundo purgatoriis, tertio animi jam purgati.

A *Eadem tamen vestem*] Disputationem philosophicam integra veritate cohærentem.

Violentorum quorundam] Epicureorum et Stoicorum, qui (ut in tertia hujus libri prosa dicitur) post Socratis mortem philosophiæ vim intulerunt et cum totam comprehendere non potuissent, dilacerata ejus veste, particulas quas quisque potuit, abstulerunt. Lactantius in libro de divino præmio, capite septimo docet, quare philosophi nequiverint comprehendere veritatem integre, quam tamen particulatim comprehenderunt.

Libellos] Per hos contemplationem significat, quos recte in dextra collocat, quod philosophia contemplativa longe præstantior est activa, ut docet Aristoteles in secundo libro primæ Philosophiæ.

B *Sceptrum*] Per hoc accipe reipublicæ administrationem et politicam gubernationem.

Ubi] *Postquam*.

Dicantes] Suggestentes.

Paulisper] Parvo tempore. Non enim decuit philosophiam diu ira commoveri, dicente Horatio:

Ira furor brevis est, animum rege.

Paulisper] Parumper, tantisper, quantisper, et alii quantisper compositæ figuræ sunt, ut ait Priscianus, et temporis mensuram significant. Exponuntur autem sic: Paulisper, per paululum temporis. Tantisper, per tantum temporis. Pomponius in Dotata: Possum exorare te, ut decedas a me paulisper modo, quantisper sat est?

Torvis] Terribilibus.

C *Luminibus*] Oculis. Ovidius:

Jam morior, cara lumina conde manu.

Has scenicas meretriculas] Musas poeticas, in scenis et theatris lueri gratia prostare solitas. Scena ex usu magis quam ratione diphthongum habet: Græce namque *σκηνη* tentorium, fraus, tabernaculum interpretatur. Accipitur pro ea parte theatri quæ ab uno ejus cornu ad alterum ducebatur in hemicycli formam. In qua binis pluribusve contignationibus constrata, fabulas poeticas histriones recitabant. Hinc fit *scenicus*, *a*, *um*. Unde nunc musas philosophia scenicas, meretriculas, ignominiose vocat. Dedit autem hic locus plerisque minus eruditis insectandi poetas a sam, non animadvertentibus duo esse eorum genera, quorum alterum quidem jure philosophia explodit et eliminat, alterum vero libens amplectitur suumque agnoscit. Est enim illud leve, græculum, meris nugis refertum, et tantum ad aurium specians voluptatem. Quod genus vulgares sunt versificatores animi perturbationibus succumbentes, amatoriam impudicæque carmina meditantes: quorum ut vita, sic et versus a philosophia sunt alieni, et (ut recte Flaccus ait) inopes rerum nugæque canoræ. De hujusmodi poetica dixit Cato in carmine de Moribus: Poeticæ artis honos non erat, si quis in ea re studebat, aut sese ad convivia applicabat, Grassator vocabatur. Et divus Hieronymus de filio prodigo ad Damasum scribens: Dæmonum, inquit, cibus est carmina poetarum, sæcularis sapientia, rhetoricorum pompa

verborum. Hæc sua omnes suavitate delectant, et aures versibus dulci modulatione currentibus capiunt, animam quoque penetrant, et pectoris intena devincunt. Verum ubi cum summo studio fuerint ac labore perfecta, nihil aliud nisi inanem sonum et strepitum suis lectoribus tribuunt. Nulla ibi saturitas veritatis, nulla refectio iustitiæ reperitur: studiosi earum in fame veri, et virtutum penuria perseverant. Hactenus Hieronymus. Hoc vero poetarum genus grave, philosophicum, et sanctum, ex intimis philosophiæ secretariis bene vivendi præcepta depromit, homines a vitis acriter deterrens, et ad virtutes diligenter incitans: quod honore dignum est maximo, ut sacrum et Philosophiæ penitus amicum, quæ in hoc opere Euripidem et Lucanum familiares suos appellat. Baptista Mantuanus in epistola quadam ad Joannem Franciscum Picum: Poëmata, inquit, obscena et impudica sunt, iudicio meo inter vera poemata, quales inter probas matronas fornicariæ meretrices. Ego enim poema verum, et quod omne punctum ferre possit, esse non puto, nisi sit grave, castum ac sanctum: quod Horatius innuit, dicens:

Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.

Infructuosa spinis] Translatio est ab re rustica.

Profanum] Sacris nostris non initiatum.

Uti vulgo solitum] Parenthesis est.

In eo] In ea re, in detrahendo profano.

Nostræ operæ] Labores nostri.

Hunc] Boetium.

Eleaticis studiis] Dialecticis. Elea, urbs Græciæ in Æolica regione, ubi natus est Zeno, dialectices inventor. Hinc Eleatica studia dicuntur dialectica. Atticus Platonicus in eo libro quem adversus eos scripsit, qui Aristotelicam habentes scientiam, Platoniam profiteri non audent. Zeno autem et omnes Eleatica disciplina logicæ solummodo studuerunt.

Academicis] Platonice. Academia locus fuit nemorosus, ab Athenis mille passibus distans, Platonis gymnasium nobilis. Hinc Academici dicti, ejus sectam tenentes.

Enutritum] Educatum, saginatum, excultum. Hic autem subintellige, vestræ blanditiæ nobis detrahere conantur, aut simile quiddam: et est ἀποσιώπαις figura, vehementer iratæ philosophiæ conveniens, quam Cicero reticentiam, Celsus obticentiam, nonnulli interruptionem, alii præcisionem appellant. Sic apud Virgilium loquente irato deo:

Quos ego... sed motos præstat componere fluctus.

Deest puniam, vel simile verbum.

Sed abite] Graviter increpans musas ejicit animi perturbationibus servientes.

Sirenes] Græcè scribitur Σειρῆν. Falluntur igitur qui per v scribunt. Nec a σῆρῶ, id est traho, sed vel a σείω, vel (quod magis probant) ἀπό τῆς σερῆς derivatur. De Sirenibus fabula notissima est, quas poetæ tradunt suavitate cantus pellexisse navigantes in perniciem. Ovidius:

Monstra maris Sirenes erant, quæ voce cæciora
Quaslibet admissas detinere rates.

A Martialis eleganter Sirenas vocat hilarem navigantium pœnam, et crudele gaudium. Dino Clitarchi pater affirmat in India Sirenas esse volucres, mulcærique earum cantu, quos stratos somno lacerant. Poetæ fabulantur tres Sirenes fuisse, quarum una voce, tibiis altera, tertia lyra concineret. Secundum veritatem autem meretrices fuisse creduntur, quæ transeuntes, quoniam ad egestatem deducebant, sicut sunt illis inferre naufragia.

Usque in exitum dulces] Simile hoc est illis proverbii. Lethale mulsum, Melle litus gladius, et Mellitum venenum: quæ dicuntur de eo quod ita jucundum est, ut idem sit perniciosum.

Meis musis] Philosophicis, gravibus et sanctis carminibus. Vide, diligens lector, ut philosophia et suas Musas habeat. Taceant igitur scioli theologistæ, qui cum sint a Musis alienissimi, earum studiosos temerario ausu vocant hæreticos.

Ille chorus] Musarum impudicarum, et pravorum affectus excitantium.

Dejecit vultum] Sic Maro in tertio Æneid.:

Dejecit vultum, et demissa voce locuta est.

Humi] Terram versus.

Mæstior] Valde mæstus, aut mœstior quam antea: fuit enim et ab initio mæstus; unde illud,

Lacera dictant scribenda Camæna.

Tam imperiosæ] Imperiosus dicitur nimis severus imperans, crudus, et quasi ostentator imperii.

Auctoritatis] Auctoritas est ex mentis bonis et corporis quædam conflata dignitas, quæ efficit cum sua præsentia, tum etiam oratione, ut cæteri ipsi reverentiam præsentent et sequantur exemplum.

In extrema lectuli mei parte] Medicorum morem expressit ægroto assidentium.

IN METRUM II.

Carmen hoc dicitur *Alemanium*, dactylicum, tetrametrum, hypercatalectum. Alemanium, ab Alemane inventore, Ἀλμαν, poeta lyricus, Laconicus sive Messenius, inventor amatorii carminis, scripsit lingua Dorica. De hoc Papinius in Silvis:

Obsitus, et tetricis Alcan cantatus Amyclis

Ridiculus igitur est eorum error a quibus Alcan tribus syllabis profertur. Dactylicum, a pede principali: tetrametrum, a numero pedum: hypercatalectum dicitur, quod syllaba post duos priores pedes in medio superest. Constat cæsura semiquinaria heroica, et dactylo ac spondeo. Simile est illi quod Terentianus affert ex versu Virgilii conciso:

At regina gravi saucia cura.

Ejusmodi est et apud hymnographum:

O quam glorifica luce coruscas.

Indigne fert philosophia mortalium animis tantam ex perturbatione, veri ignoracionem accidere, ut contemplationis rerum cœlestium luce relicta, et honestissimarum artium meditatione posthabita, toto in res terreñas ferantur appetitu.

Heu quam præcipiti mersa profundo] Ordina hunc in modum: *Heu quam*, id est quantum; *mersa mersa*, hoc est obruta, præcipiti; *profundo*, profunditate perturbationum, unde non sit facile emergere. Aut sic,

Mersa, immersa; *præcipiti profundo*, id est præceps A profundum.

Quam, inquam, hebet Obtusa est, et veræ sapientie obliata.

Et propria luce Id est rationis usu, et gemina sibi veritatis speculatione relicta.

Tendit Id est contendit et nititur.

Ire Ferri.

In externas tenebras In res terrenas ac corporeas illecebras spiritum sua contagione obtenebrant.

Quoties Quotiescunque.

Cura Cupiditas rerum externarum.

Noxia Intelligentiæ nocens, eamque retardans.

Acta Excitata.

Flatibus terrenis Fortuitis casibus, et divitiarum illecebris.

Crescit Augetur.

In immensum Ultra modum. Sciendum est hominem interiorē, hoc est, spiritum suapte natura per Dei gratiam ferri in rerum cœlestium contemplationem: verum ex terreni corporis contagione, et temporalium rerum appetitu, variis perturbationibus affici, et ab officio suo retardari. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma (*Matth. xvi*). Danda igitur imprimis homini est opera, ut depulsis pravaram affectionum nubibus, spirituale lumen effulgeat, et appetitus iugiter rectæ rationi subijgetur. Hoc autem est quod nunc philosophia in Boetii consolationem instituit. Præceps compositum est, ex præ et caput. Proprie enim præceps dicitur, qui ita cadit, aut deorsum mittitur, ut caput præcedat. Hinc et locus altius dicitur præceps, quod inde quis facile præcipitari potest: et rursus id quod profundum est, præceps dicitur, quod in id potest quid præcipitari. Virgilius in undecimo:

Pars in præcipes fossas urgente ruina,
Volvitur.

Et sic dictum accipe, præcipiti profundo. Item præceps, festinus, inconsultus, temerarius. Sed de hoc nunc satis.

Cura terrenis flatibus acta Sane quam eleganti metaphora dictum hoc est. Cum enim cura quasi ignis sit, cor urens, recte terrenis flatibus agi incitarique dicitur. Nam ut ille dicit,

Nutritur vento, sed aqua restinguitur ignis;
Lenis alit flammas, grandior aura negat.

Hic quondam cœlo liber aperto Peculiariter super immutata Boetii mente graviter indignatur, et e cussusmodi status excellentia dejectus sit, docet.

Hic Boetius.

Liber quondam Cum nondum passionibus animi serviret.

Suetus Solitus.

Ire Ferri contemplatione in æthereos meatus, hoc est, in motus corporum cœlestium, idque cœlo aperto et intellectui patefacto, cernebat lumina rosei, id est rubicundi aut pulchri et lucidi solis. Maro in xi:

Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.

Visebat Intuebatur.

Sidera Lumina.

Gelidæ lunæ Quæ frigidis humidisque noctibus præest. Sol dictus est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus, vel quia cum est exortus, obscuratis omnibus, solus apparet. Luna a lucendo nominata est. Eadem est enim Lucina. Cicero auctor in secundo de Natura deorum.

Et victor Id est voti compos, habebat omnem eam stellam numeris comprehensam, quæcunque, hoc est quæ flexa, mota per varios orbes, quos astrologi ponunt, exercent vagos recursus, id est erraticos motus. Præter eas stellas quæ octavo cœlo infixæ dicuntur, quarum numerus incognitus est astronomis, septem aliæ sunt non in octavo cœlo, ut illæ, sed singulæ in singulis septem cœlis inferioribus, ut in B septimo sit Saturnus, in sexto Jupiter, in quinto Mars, in quarto Sol, in tertio Venus, in secundo Mercurius, in primo Luna. Et hæ stellæ planetæ dicuntur, id est, erratiles (nam *πλανήτοι* Græce erro significat: unde *πλάνη* error et *πλάνης πλάνητος*, planes, planeta, et *πλανήτης*, vagus, erro), quia et cursu suo feruntur, et contra cœli impetum contrario motu ad orientem ab occidente volvuntur. Plinius, Historiæ mundi lib. secundo, cap. sexto, septem ea sidera tradit ab ingressu vocari errantia, cum errent nulla minus illis. Unde et Ciceronis existant versus:

Quæ verbo et falsis Graiorum vocibus errant,
Revera certo lapsu spatique feruntur.

Idem in secundo de Natura deorum: Maxime vero admirabilis sunt motus earum quinque stellarum, quæ falso vocentur errantes. Nihil enim errat, quod in omni æternitate conservat progressus et regressus, reliquosque motus constantes et raros. Porro planetarum medius sol fertur amplissima magnitudinis ac potestate, nec temporum modo terrarumque, sed siderum etiam ipsorum cœlique rector: hic lucem rebus ministrat, auferitque tenebras, hic reliqua sidera occultat, hic vices temporum annumque semper renascentem ex usu naturæ temperat, hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat: hic suum lumen cæteris quoque sideribus feneratur. Hujus annuus cursus spatiis mensuris luna consequitur, cujus tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quisque plenissimum. Neque solum ejus species ac forma D mutatur, tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est aquilonaris, tum australis. Saturni stella, quæ *φαινον* a Græcis nominatur, a terra abest plurimum, et triginta fere annis cursum suum conficit. Infra autem hanc propius a terra Jovis stella fertur, quæ *φαιδων* dicitur, eaque eundem duodecim signorum orbem annis 12 conficit. Hinc autem proximum inferiorem orbem tenet *Πυρόεις*, quæ stella Martis appellatur, eaque quatuor et viginti mensibus, sex (ut opinatur Cicero) diebus minus eundem lustrat orbem quam quæ superiores. Infra hanc autem sole interposito stella Veneris est, quæ *φωσφόρος* Græce, Lucifer Latine dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem *Εσπερος*,

Latine vesper. Ea anno cursum conficit, et latitudinem lustrans signiferi orbis et longitudinem: neque unquam a sole duorum signorum intervallo longius discedit, tum antecedens, tum subsequens. Hinc Mercurii stella lunæ proxima. Ea $\Sigma\alpha\delta\omega\nu$ appellatur a Græcis, quæ anno fere vertente signiferum lustrat orbem, neque a sole longius unquam unius signi intervallo discedit, tum antevergens, tum insequens. De his septem planetis eleganter Lucanus in ix Pharsaliæ:

Sideribus, quæ sola fugam moderantur Olympi,
Occurruntque polo, diversa potentia prima
Mundi lege data est, sol tempora dividit anni,
Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
Luna suis vicibus Tethyn terrenaque miscet.
Frigida Saturno glacies, et zona nivalis
Cessit, habet ventos, incertaque fulmina Mavors:
Sub Jove temperies et nunquam turbidus aer.
Ad secunda Venus cunctarum semina rerum
Possidet, immensæ Cyllenius arbiter undæ est.

Per varios orbes] Varios circos accipe. Saturnus enim, Jupiter, Mars et Venus ternos orbes habent cum epicyclo, per quos ex astronomorum doctrina varie moventur; Mercurius autem orbes quinque et epicyclum. Est autem epicyclus circulus parvus per ejus circumferentiam deferitur corpus planetæ. Orbis vero nomen est ambiguum, teste Macrobio. Modo enim circulum significat. Cicero: Erat autem his splendidissimo candore inter flammam elucens circulus, quem vos (ut a Graiis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Modo sphaeram. Idem: Novem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia. Accipitur et nonnunquam orbis pro regressu et conversione ab eodem loco, in eundem post emensum ambitum. Idem: Quæ rotundæ et globosæ divinis animatarum mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Virgilius:

Redit agricolis labor actus in orbem.

Nonnunquam pro mensa figuræ orbicularis. Juvenalis:

Latos nisi sustinet orbes,
Grande ebur.

Quin etiam causas] Ordo est: Quin etiam solitus rimari causas, atque reddere varias causas naturæ latentis.

Unde] Hoc est, quibus de causis.

Sonora flamina] Id est, sonori ventorum flatus.

Solliciti] Inquietent, exagitent, commoveant.

Æquora] Æquales et planas ante ventorum flatus superficies.

Ponti] Maris. Ventus, aer est commotus et agitat, sicut flabello brevi potest approbari. Nec aliud ventus intelligitur quam fluctus aeris, qui (ut Clemens ait) ex quibusdam montibus excelsis velut compressus et coangustatus ordinatione Dei cogitur, et exprimitur in ventos ad exercitandos fluctus, æstusque temperandos. Pro diversis autem partibus cœli, nomina diversa sortitur.

Quis spiritus volvat] Id est circummagat.

Orbem] Mundum, id est cœlum.

Stabilem] Perpetuo tenore, et certissima optimi ordinis observatione constantem. Orbes cœlestes (ut

A opinantur nonnulli) a suis formis substantialibus moventur. Verum, ut alii rectius sentire videntur, intelligentiæ, qui et spiritus dicuntur, cœlis divinitus assistentes, eos circummagant. Platonici Deum opinati sunt toti mundo permistum, omnibusque ejus partibus insitum, tantam molem circumagere, quorum opinionem secutus poeta, cecinit:

Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totosque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Et Manlius in primo Astronomicum:

Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraque naturæ diversa condita forma
Aëris, atque ignis, terræ, pelagique jacentis,
Vis animæ divini regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, et tacita ratione gubernat.
Et multa in cunctas dispensat fœdera partes,
Altera, ut alterius vires, faciatque feratque,
Summaque per varias maneat cognata figuras.

Vel cur sidus surgat ab ortu rutilo, casurum in undas

Hesperias] Sensus: Boetius, solitus scrutari et reddere causas naturales, quare stellæ oriuntur in oriente, et in occidente occidunt, juxtaque vulgi opinionem occiduo immergantur Oceano. Hujus autem rei causa est motus circularis primi cœli mobilis, omnes stellas tam erraticas quam fixas secum corripiens ab ortu in occasum, et rursus ab occasu in ortum.

In undas Hesperias] In Oceanum occidentalem. Ab Hespero enim hesperius occidentalis dicitur, et Hesperia ultima Hispania in fine occidentis, cum Hesperia simpliciter accipitur pro Italia.

Quis temperet placidas horas veris] Id est verni temporis.

Ut] Subintellige id.

Ornet roseis] Purpureis floribus terram.

Deus] Profecto id efficit solis ministerio, qui dum ad superiora conscenderit, ver temperat: Ubi autem ad summum cœli venerit, æstivos accendit calores: descendens rursus autumno, temperiem reddit. Ubi vero ad inferiorem redit circulum, ex glaciali compage cœli rigorem nobis hiberni frigoris derelinquit.

Pleno] Variis frugibus abundanti.

Gravidis] Vineo liquore distentis.

Rimari] Inquirere, scrutari.

Effeto] Debilitato, viribus destituto.

Lumine] Intellectu.

Pressus colla] Habens collum depressum.

Gravibus catenis] Rerum terrenarum cupiditatibus.

Declivem] Pronum, humi inclinatum.

Pondere] Terrestri sollicitudine.

Stolidam] Stolidos facientem. Sic et satyroglyphus exclamat:

O curvæ in terras animæ, et cœlestium iocanes.

IN PROSAM II.

Hac prosa Boetius refert quidam Philosophia, lamentabili carmine finito, circa eum tentaverit, utque primum molli sermone languentem fuerit allocuta: deinde contracta in rugam veste, oculos ejus lacrymis undantes desiccavit.

Luminibus] Oculis.

Atqui] Sed, dictio est Boetio usitata.

Talia contuleramus arma] Valerius Maximus lib. III: A Est et illa vehemens et constans animi militiæ, litteris pollens, venerabilium doctrinæ sacrarum antistes Philosophia, quæ ubi pectore recepta est hominum, inhonesto atque inutili affectu depulso, totum in solidæ virtutis munimento confirmat, potentiusque metu ac dolore facit. Antisthenes Cynicus dixit virtutem arma esse quæ tolli non possint.

Nisi prior abjicisses] Virtus enim et philosophia hominem non deserit: nisi prior ipse eam voluntario peccato abjiciat.

Pudore] Pudor est timor justæ reprehensionis. Stupor vero est quædam sensuum alienatio.

Lethargum] Lethargus, Græcè λήθαργος, est marcor et inexpugnabilis pene somni necessitas, cum alienatione mentis, in quo a phrenitide, non loco, sed materia distat. Phrenitidis sanguis, aut bilis flava conciliat, lethargum pituita humidior et frigidior, qua cerebrum diluitur. Accidit in eo morbo rerum omnium oblivio.

IN METRUM III.

Carmen est *dicolon*, *distrophon*, constans altero versu heroico, altero Alcmanio, dactylico, tetrametro, acatalecto: qui componitur quatuor dactylis, interdu tamen præterquam in quarta regione, spondæum admittit. Hoc autem Boetius ostendit se mox detersis ab ea suis oculis, philosophiam nutricem suam libenter agnovisse. Quod quidem rectissime dictum est. Nemo enim philosophiam ipsam, id est sapientiam, qua intellectus veritatem contemplatur, nisi depulsa prius perturbationum caligine et purgatis animi oculis potest intueri.

Tunc] Ubi Philosophia veste sua oculos meos detersit.

Discussa] Disiecta, dissipata.

Nocte] Veri ignorance, et pravæ affectionum caligine.

Tenebræ] Animi cæcitas et mentis obtenebratio.

Luminibus] Oculis animi.

Rediit] Redditus est, ac restitutus.

Vigor] Vis et facultas veri cognoscendi.

Ut cum præcipiti] Sane quam eleganti congruaque comparatione ostendit pristinam sibi intelligendi vim restitutam esse, quemadmodum obscurato nubibus aere, si flet aquilo, et propellantur nubes, aeris serenitas, solisque lumen continuo reducitur.

Ut] Velut.

Cum] Quando.

Præcipiti] Rapido.

Glomerantur] Involvuntur, obducuntur, et quasi conglobantur.

Coro] Vento occiduo adversus aquilonem flanti.

Polus] Cælum.

Stetit] Stare videtur præteritum tempus pro præsentis positum.

Sol late!] Non apparet.

Nondum cælo venientibus astris] Id est, ante legitimum noctis tempus.

Desuper] Superne.

Nox] Noctis obscuritas.

Hanc] Noctem.

Thraicio ex antro] Quia boreas Italiam ex antris Thraciæ videtur emitti. Thracius autem, Thraicius, et Threicius in eodem significato dicuntur. Lucanus:

Quantos piniferæ boreas cum Thracius Ossæ.

Boetius in hujus operis tertio:

Vates Thraicius gemens.

Horatius in primo carminum:

Quod si Threicio blandius Orpheo.

Reseret] Aperiat, patefaciat.

Diem] Lucem.

Emicat] Apparet.

Subito] Repentino.

Vibratus] Motus, agilitas.

Ferit] Percutit.

Mirantes oculos] Id est, oculos hominum mirantium repentinam serenitatem. Brevior sum circa hoc carmen enarrandum, quod visum sit non ab re fore, si Augustini Dathi epistola quædam (qua idem non minus erudite quam eleganter exponitur) hoc loco fuerit apposita, idque illius titulo, cum (qua sum ingenuitate) aliena mihi nolim arrogare:

Ne si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus.

Est igitur illius hæc epistola.

Augustinus Dathus Bernardino salutem.

Cupis, Bernardine (ut ipse ais), eorum expositionem versuum, quos Severinus Boetius libro de Philosophiæ Consolatione modulatus est, non multo post operis initium, cum ait: Tunc me discussa liquerunt nocte tenebræ. Et reliquum deinceps poema: Laudo te atque ingenium tuum, et quod Severini legendis gaudens, te, Bernardine, vehementer probo. Fuit enim et nostris, singulari vir doctrina, ac nullius disciplinæ rudis, Latinum eloquium non solum percussit, sed etiam plurimum illustravit. Quod indicant cum alii libri ejus complures, tum vel is maxime, qui de Philosophiæ Consolatione inscribitur. Quo certe in loco summam ipsius philosophiæ vim et laudem patefacit, quando illa auctore, ignorantia tenebræ propelluntur, et veritatis splendor et claritas elucescit. Nam cum homo perturbationum cæcatus caligine magnis implicetur erroribus, philosophia ipsa accedente, quodammodo respicit, et ad humanæ naturæ revertitur dignitatem. Duplex namque est veræ sapientiæ gradus, ac primus quidem impedimenta tollit: secundus veritatis cognitionem inducit, qua nulla est homini suavior alimonia. Bene igitur qui antea in maximis ignorantis tenebris versaretur, philosophiæ (quæ sapientiæ studium proficitur) clarescente luce, illa dicit, quæ in proposito poemate continentur:

Tunc me discussa liquerunt nocte tenebræ,
Luminibusque prior rediit vigor.

Primus sapientiæ gradus est, impedimenti remotio: hinc dicitur. Tunc discussa nocte, id est obscuritate sublata, liquerunt me tenebræ, quod est, ignorantia

cæcitas, ac mentis caligo. Secundus gradus infertur sapientię, cum additur :

Luminibusque prior rediit vigor.

Lumina sunt hoc loco, animi ac mentis acies. Vigor est veritatis cognitio, per quam viget animus, nec viget solum, sed etiam alitur, crescit, ac vehementissime roboratur. Siquidem nullus animo suavior cibus est, quam veritatis cognitio. Quod autem animi est, et id latens atque invisibile, visibili et pulcherrima similitudine declarat :

Ut cum præcipiti glomerantur sidera coro.

Nam glomerantur astra per nubium coactionem, præcipue coro occiduo spirante, vento quem caurum appellat Gellius, solentque argestem nominare Græci, qui adversus aquilonem perflat, atque idem (ut nonnulli tradunt) iapix dicitur. Nam venti alii agunt, alii propellunt nubes :

*Nimbosisque polus stetit imbris,
Sol latet.*

Polus pars cæli est, et pro cælo usurpari solet, præsertim pro ea parte, quæ iuxta arcticum vel antarcticum potum vertitur. Cælum autem stare non dicitur, quod rapidissimo semper cietur motu : sed illum nequaquam sentiunt, nec percipiunt homines, nisi per astrorum cursum, quorum motus facile cernitur. Itaque latentibus sideribus, et interpositis nubibus, ac defluentibus in terram imbris, cælum stare videtur, sol laterē, et ante etiam quam cælo astra veniant, eripi dies, quem efficit solis præsentia, et nox desuper in terram fundi. Quale et illud apud Maronem est :

Eripunt subito nubes cælumque diemque.

Sol significat rationis lucem, atque intelligentiæ claritatem. Corus nimbosus ventus, adversantis fortunæ impetum ac sævissima tela. Nubes atram noctem obducens, graviores animi perturbationem, atque ægritudinem, quæ obductis tenebris quibusdam, mentis ipsius lumen ac rationem obscurat.

*Hanc si Thracia boreas emissus ab arcto
Verberet.*

Nam boreas (ita Græci appellant, quem Latini aquilonem dicunt) flans nubes solvit, et easdem verberando dispellit, atque ita clausum reserat diem. Alii legunt antro Thracia, quod in antris et cavis ejus regionis speluncis venti creati, spirant exinde vehementiores, ac nubes pellunt. Alii ab arcto legunt potius. Arctus autem septentrionalis plaga est, ut illud in sexto *Æneidos* :

Gelidas enavit ad arcetos.

Græci enim ἀνατολὴν orientem, δύσιν occidentem, μερῖδιον μισσηδρίαν, septentrionem ἀρκτον vocant. Igitur rejectis ac depulsis ab aquilone nubibus,

*Emicat, et subito vibratus lumine Phæbus,
Mirantes oculos radius ferit.*

Phæbus, idem qui et Sol, quemadmodum Luna Phæbe. Sol autem fons luminis est, ut Cicero inquit, ac subito emicat, non solum cum aurora præeunte cunctas complevit lumine terras, sed et cum abscessu nubium repente diffunditur, et orbem universum sua luce complet. Vibratus, crispatus dicitur, et tam vibratus quam feriens oculos dicitur, a telo translatione sumpta; et fulgenti gladio cujus utrumque proprium est, tum vi-

brari, tum etiam ferire. Itaque non gladii solum, sed etiam oculorum acies dicta est. Nostra vero acies ab objecti solis luce circumfunditur, ut solem intuentes diutius, lumen oculorum amittit et tant, ab excellentiore luce penitus obruantur. Sed (ut redeat ad rem propositam sermo) tota auctoris in eo poemate circa duplicem sapientiæ gradum versatur intentio, ut primum impediamenta facessant, quæ sunt animi perturbationes, et fortunæ ferientis jacula : deinde peraspicua succedat veritatis cognitio, quam philosophia et sapientiæ studium invehit : cum sit illa quidem rerum omnium et divinarum et humanarum cognitio, lux veritatis, atque idcirco dux vitæ, virtutum venatrix, vitiorum expultrix. Animus noster cælo comparatur, quod nunc nubibus tenebrescit, nunc serena tempestate nitet. Et animus

noster nunc perturbationibus confunditur, et magnis implicatur erroribus, nunc sincera et peraspicua veri cognitione claret. Quibus contrariis ex rebus contraria quoque miseria et felicitatis oritur ratio. Quod si quis quid sit luminibus priorem redire vigorem, id non absurdum sit interpretari secundum Platonis sententiam, qui animum divinum et æternum asserit, et rerum omnium cognitione perfectum, carcere vero corporis et carnis ergastulo confundi, atque immemorem fieri, sed studio et exercitatione pristinam recuperare notitiam. Aut (si id non probatur) hominem intelligit Severinus antea in philosophiæ versatum studiis, et idcirco lucis veritatis illustratum, sed per animi perturbationem atque mærorem oblitum prioris claritatis. rursus philosophiæ studia repetentem, pristinam quoque veri cogni-

tionem recipere. Utrum sit probabilius, tuo relinquo judicio. At mea sententia utrumque non injuria probari possit, et præcipuam philosophantis utilitatem ostendit. Nos divinum fateamur animum, et id nobis cum Platone convenit. Sed divinum, hoc est a Deo creatum intelligimus atque infusum corpori, semper vero fuisse negamus, futurum semper non inficiamur. Postremo, ut brevius quæ dicta sunt omnia præstringamus, scito ergo, quod dividitur hoc poema in duas partes. In prima declarat Boetius philosophiæ aduentis effectum, in secunda eundem per similitudinem patefacit. Effectus advenientis philosophiæ duplex est, ignorantie tenebras depellere, et lucem inducere veritatis. De primo dicitur : Tunc philosophia interveniente, tenebræ scilicet ignorantie liquerunt me, discussa nocte, obscuritate sublata.

De secundo dicitur : Et prior vigor, id est certa et veri notitia, rediit, recuperatus est luminibus, quod est mentis oculis. Deinde additur similitudo. Animus noster cælo comparatur. Cælum nunc tenebrescit nubo, nunc sereno nitet. Et animus noster nunc perturbationibus et erroribus implicatur atque confunditur, nunc veri cognitione nitescit. Ut, id est velut cum sidera conglomerantur, præcipiti, rapido. Cono, vento ab occidente flante : et POLUS, id est cælum hac in parte stetit, stare visus est : cum astrorum cursum maxime ostendat cæli motum, ut latentibus astris stare cælum videatur. NIMBOSIS IMBRIBUS, id est, impetuosioribus pluviiis. SOL LATET, absconditur, nondum cælo venientibus astris, quod fieri solet post solis occasum. Nox, id est nocti,

obscuritas desuper in terram funditur, emittitur, ante A probi Boetium et exosi sunt et criminati, quod philosophus esset et iustitiæ cultor.

tempus nox terris incubat. At, sed e contrario, si boreas emissus ab arcto, a septentrionali plaga, vel Thracio antro, quod ex cavis antris venti profisciscantur. VERBERET, scilicet cælum et nubes : et RESERET, aperiat, clausum, scilicet per nubium obscuritatem, diem, diei claritatem. PROEBUS, sol. EMICAT, splendescit ; et VIBRATUS, crispatus ; SUBITO, repentino lumine, fulgore ; FERIT, verberat ; MIRANTES, aspectantes oculos ; RADII, suæ luce claritatis. Sed hæc delibavisse satis sit hactenus. Tu, vale, et studii incumbere, et te hujuscemodi exercitationibus vehementer oblecta.

IN PROSAM III.

Narrat nunc Boetius quemadmodum pristino sibi vigore restituto, agnitam Philosophiam sit allocutus, eaque benevolentissime responderit, docueritque B Græciæ facile doctissimum Platonem, iniquitate Dionysii Siciliæ tyranni, cui se ille commiserat, in maximis periculis insidiisque esse versatum acceptum. Calisthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum. Demetrium et ex republica Athenis, quam optime digesserat, et ex doctrina nobilem et clarum, qui Phalereus vocitatus est, in eodem loco, Ægyptio regno, aspide ad corpus admotam, vita esse privatum. Hactenus Cicero.

Haud aliter] Non alio modo, quam serenitate reducta solis aspectus redditur.

Hausi] Inspeci.

Medicantis] Oculorum caliginis remedium afferentis.

Diduxi] Aperui. Diducere enim dividere est, aut aperire. Deducere vero, deorsum ducere. Cave ne hic deduxi legas, nisi intelligas Boetium in editiore lectuli parte cubantem, deduxisse (hoc est deorsum duxisse) oculos in Philosophiam ejusdem lectuli extrema in parte consistentem.

Ab adolescentia] Ea namque ætas inchoandis philosophiæ studiis est idonea.

O omnium magistra virtutum] Cicero in quinto libro Tusculanarum Quæstionum : O vitæ philosophia dux, o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset ? Tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti, tu eos inter se primo domicilliis, deinde conjugiiis, tum litterarum et vocum communione junxisti ; tu inventrix legum, tu magistra morum et disciplina fuisti. Ad te confugimus, a te opem petimus. Tibi nos ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. Hactenus Cicero.

Super cardine] De cælo.

An] Subaudi ideo in has exsilii nostri solitudines venisti.

Quoque] Etiam.

Rea ageris] Accuseris. Reum agere, est accusare. Peragere vero reum, condemnare.

Illa] Philosophia.

Alumne] Boeti, quem alui.

Sarcinam] Onus.

Partirer] Partitam susciperem, aut ultro potius ejus partem subirem.

Quam mei nominis invidia sustulisti] Eo enim im-

Scilicet] Q. d. Minime.

Censes] Nunquid censes ? hæc enim per interrogationem sunt legenda.

Lacessitam] Provocatam, impetitam.

Nostri Platonis] Philosophorum principis, et quem tu quoque in isto opere potissimum imitaris. Plato Atheniensis philosophorum gentilium præstantissimus, Socratis discipulus, Aristotelis præceptor, cuius vitam memoriæ prodidit Diogenes Laërtius, deinde Guarinus Veronensis, et Marsilius Ficinus. Plato et ipse in maximis periculis, eo quod philosophus esset, versatus est, super quo M. Tullius in oratione pro C. Rabirio. Virum, inquit, unum totius Græciæ facile doctissimum Platonem, iniquitate Dionysii Siciliæ tyranni, cui se ille commiserat, in maximis periculis insidiisque esse versatum acceptum. Calisthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum. Demetrium et ex republica Athenis, quam optime digesserat, et ex doctrina nobilem et clarum, qui Phalereus vocitatus est, in eodem loco, Ægyptio regno, aspide ad corpus admotam, vita esse privatum. Hactenus Cicero.

Certamen certavimus] Elegans locutio, qualis illa Lucilii :

Pugnâ pugnâvimus magnam.

Eodem] Platone.

Superstitie] Adhuc vivente.

Socrates] Hic Atheniensis philosophus clarissimus, C filius Sophronisci marmorarii et Phanaretæ obstetricis, moralem philosophiam abunde tractavit. Hic cum aliquando Anytum Atheniensem virum locupletem et factiosum rideret ob ejus ineptias, Aristophanes comicus doctus quidem, sed homo parum probatus, accepta grandi pecunia ab Anyto, contra Socratem comœdiam scripsit, cujus inscriptio est Νεφέλαι, id est nubes seu nebula : qua quidem inter cæteras criminationes illud confinxit, ab eo nebulas coli, et Atheniensium religiones obtrectari, et præter hoc juvenum mentes sic imbui, ut parentibus manus inferre pie et officiose possent. Quæ res accusantibus Anyto, Lycone, et Melito (ut Plato in Apologia pro Socrate scribit) cum universum populum in Socratem concitasset, furore quodam et ira, morte D damnatus est, qui pateram cicuta publicitus datam intrepide hausit, tantumque abfuit, ut ultionem quæreretur, ut contenderit semper illum miseriorem esse qui faciat quam qui afficitur injuria. Populus autem Atheniensis mortem ejus mox ita doluit, ut accusatores illius vel morte vel exsilio plecteretur, et ipsi Socrati statuam æream dedicaret. Græce scribitur Σωκράτης : hinc prima semper est producenda. Quare obiter studiosum lectorem admonemus, ut emendet versiculum in libro nostro Epistolarum moralium, sic impressum epistola decima :

Mortuus est Socrates, mortuus estque Plato.

Sic enim legendum scripsimus :

Mortuus Isocrates mortuus estque Plato.

Imitatur enim sumus Catonem Majorem Ciceronis, ubi et Isocratis et Platonis meminit, quorum uterque longævus fuit. In eadem epistola perperam legitur:

Valida solvit in orbe manu,

pro sævit. Item in secunda epistola, Quamvis parum, pro quamque parum. Sed nunc non erat hic locus: quare hæc missa faciamus, ad institutum revertentes.

Promeruit victoriam injustæ mortis me astante] Nam philosophicis disputationibus approbata animorum immortalitate, intrepide venenum bibit, mortemque injustam vici, et innocentia sua iniquam sui condemnationem in accusatores retorsit juste condemnatos.

Cujus hereditatem cum deinceps Epicureum vulgus ac Stoicum, cæterique] Magna laus Socratis, qui veteram philosophiæ possessionem habuisse dicitur, unde plerique discipulorum ejus tantum sibi particulas diripuerunt. Socrates enim primus omnium philosophorum de vita et moribus disputavit, sed mira quadam ironia, et singulis de rebus ita vehementer in utramque partem, ut singuli pene ejus discipuli (ut sunt diversi humanorum ingeniorum captus), non quod ille sentiret, sed quod sibi maxime consentaneum videretur, ex hujusmodi disputationibus sibi arripere. Hinc exortæ sunt variae diversæque philosophorum sectæ. Disputavit quandoque Socrates de corporis voluptate, sed in utramque partem disputavit. Hi igitur, quorum ingenium in eam fuit propensius, non quæ ille assereret, sed quæ sibi magis placerent, inde sumentes, suavem in sensibus motum, id est voluptatem, summum bonum esse dixerunt. Zeno autem Citicus, et qui ab eo sunt exorti Stoici, in sola virtute felicitatem posuerunt. Alii vero alia sensere, ut erudite Beroaldus explicat in eo quem de Felicitate conscripsit, libello

Epicureum vulgus] Epicurus Atheniensis philosophus, dialecticæ contemptor, corporis voluptatem dixit esse summum bonum. Hinc Epicurei ejus sectatores. Bene autem dixit Epicureum vulgus, quia plurimi sunt. Unde Laetantius in libro de falsa Sapientia, cap. 17: Epicuri disciplina multo celebrior semper fuit quam cæterorum: non quia veri aliquid afferat, sed quia multos ad populare nomen voluptatis invitat. Nemo enim non in vitia pronus est.

Stoicum] Stoici nemine sortiti sunt a Porticu Atheniensi, in qua Zeno Citicus, ab oppido Cypri Citio dictus, disputavit. *Stoa* enim Græce, Latine dicitur porticus, fornix, testudo. Hinc *στωικός*, o parvo in magnam mutato, Stoicus.

Pro sua parte] Secundum vires suas.

Quisquis] Figurata subaudiendum moliretur.

Raptum ire] Incipere rapere.

Molirentur] Tentarent, niterentur.

Reclamantem] Recusantem, refragantem contraque eos clamantem.

Vestem] Philosophi eam disputationem solida veritate coherentem, de qua supra in prima prosa.

Disciderunt] Hoc ideo quod in multas sectas phi-

PATROL. LXIII.

A losophia divisa est.

Panniculâ] Fructulis, particulis.

Nostri habitus] Id est vestis nostræ.

Vestigia] Signa.

Imprudentiâ] Stultitiâ quæ philosophiæ semper adversatur.

Nonnullos eorum] Puta Cyrenaicos, Epicureos, et id genus reliquos.

Profanâ] Indoctæ et philosophiæ sacris non initiatæ.

Errore] Falsa opinione, quod voluptas sit summum bonum et quod divina providentia mundus non gubernetur.

Pervertit] Depravavit, et a veritate alienavit.

Quod si nec Anaxagoræ fugam] Exemplis convincit B semper philosophos indoctæ multitudini fuisse invisos atque exosos.

Anaxagoræ] Illic Clazomenius genere, philosophus insignis fuit. Qui Athenis impietatis accusatus, quod solem candentem dixerit laminam, ac penitus ignitam, fugi judicio se subtraxit, ut quidam tradunt. Sunt tamen qui dicunt eum in judicium venisse, et misericordia judicum fuisse relaxatum, Lampsacum postea profectus, illic diem suum obiit, ubi rogantibus eum principibus civitatis nunquid fieri mandaret, jussisse ferunt, ut pueri quotannis quo mense defecisset ludere permitterentur, servarique hactenus eam consuetudinem. Auctor Laertius.

Zenonis] Zenones octo fuisse tradit Laertius: horum duo illustres philosophi, alter de quo diximus Stoicæ disciplinæ auctor Zeno Citicus; alter vero (de quo nunc dicendum) Eleates dialectices inventor, ut et supra diximus. Is cum Nearchum tyrannum sive Diomedontem, vel (ut alii tradunt) Phalarium dejicere ac profligare voluisset, comprehensus est. Quo tempore cum de consociis inquireretur, omnes illius amicos conjurationis esse consocios dixit. Deinde cum quidpiam se in aurem tyranni clam loqui velle significasset, eam mordicus creptam non ante dimisit, quam rapta aure populatum caput reliquisset. Valerius Maximus: patientiæ exempla duobus Zenonibus assignat. Laertius et alii, uni Zenoni Eleatæ, Cicero in secundo Tusculanarum Questionum: Zeno proponatur Eleates, qui perpersus est omnia potius quam consocios delendæ tyrannidis indidaret. Idem in tertio de Natura deorum: Anarchum Democriteum a Cyprio tyranno excarnificatum accepimus, Zenonem Eleæ in tormentis necatum. Tertullianus in Apologetico: Zeno Eleates consultus a Dionysio, quidnam philosophia præstaret, cum respondisset: contemptum mortis, impassibilibus flagellis tyranni objectus, sententiam suam ad mortem usque servavit. Apud Suidam sic est: Zeno Telenagoræ filius, Eleates, assectator et æqualis Pythagoræ Democrיתי (nam floruit olympiade 78) Zenophanis auditor fuit. Is cum tentasset a tyrannide Nearchi, vel (ut alii) Diomedontis Eleam patriam liberare, comprehensus, et indicare consocios jussus, linguam suam mordicus amputavit atque in tyranni

faciem expuit. Demum coniectus in mortarium, crebris ictibus contusus, expiravit.

Peregrina] Externa.

At] Sed, vel saltem. Est autem hæc particula hoc loco ter legenda, pro qua indocti legunt aut. Sic enim repetita, plus ponderis adjicit orationi.

Canios] Plurali numero propria nomina expressa, majorem in oratione vim habent. Quippe non ii tantum significantur quorum illa nomina sunt, sed etiam alii qui similes illorum fuere. Canius Gaditanus poeta fuit, sacundia lenis et jucundæ, de quo Martialis libro primo Epigrammatum :

Gaudent jocosæ Canio suo Gades.

Hunc tradunt quidam reprehensum a Livio Patavino, gravi et nobili historiographo, quod multarum gauderet amoribus, his verbis : Nostram philosophiam participare non poteris, dum a tot participaris. Non enim eo jecore Latonam amat Tityus, quod multi vultures multum divellunt. Cui Canius : Si quando labor, resurgo cautius : si paululum opprimor, alacrius resumo aerem. Vices noctium dies reddunt leniores. Sed tenebrarum perpetuitas, instar inferni est. Sic lilia primæva, verni solis delicata temporibus varietate tum euri, tum noti, tum zephyri lætitia effusiore lasciniunt, quibus uno spiritu fulminans Lybs incumbens, occasum facit. Sic Mars ruptis tendiculis in mensa cœlesti recumbit conviva superum, a qua uxoris Mulciber suo fure longe religatur. Sic levius ligant multa fila, quam sola catena. Sic mihi sit, a philosophia tibi solatium. Hunc igitur in modum jocosæ ferunt Canium Livio respondisse. Verum nunc quod ad rem institutam pertinet, referamus. Canius eo quod ab improborum moribus dissentiret, a Caio Cæsare Germanici filio, conscius contra se factæ conjurationis dictus est. Cui sic respondit : Si ego scissem, tu nescisses. Nihil tamen secius ab illo crudeliter est necatus. De hoc eodem in proxima prosa.

At Senecæ] M. Anneus Seneca Cordubensis, Roman venit declamator egregius, quamvis opera ejus ad posteros non pervenerint. Hic statim eques factus, honores meruit, habuitque liberos, quos in Hispania susceperat ex Elbia uxore, L. Anneum Senecam, Junium Anneum Gallionem, et Anneum Meleam : Seneca philosophus simul et declamator, et poeta insignis evasit. Sub Nerone mortuus est, solutis venis. De hoc plura dicentur infra. An autem hic idem fuerit qui tragœdiis quæ exstant, scripsit, necne, inter doctissimos nondum convenit : tametsi quid super hoc Sidonius Apollinaris scriptum reliquerit, non ignorem.

At Soranos] Valerius Soranus poeta summopere famigeratus fuit. Qui primus de Deo maximo vera commentatus est, atque ob id creditur ab impiorum manibus in crucem sublatus.

Pervetusta] Nimis antiqua.

Incelebris] Infrequens, non celebris.

In cladem] In perniciem.

In hoc vitæ salo] Id est mari. Sane quam elegans

A metaphora. Quid enim aliud hoc sæculum quam mare procellosum? Divus Ambrosius in epistola ad Constantium : Suscepisti munus sacerdotii, et in puppe Ecclesiæ sedens, navim adversus fluctus gubernas. Tene clavum fidei, ut te graves hujus sæculi turbare non possint procellæ. Mare quidem magnum et spatiosum, sed noli vereri : quia ipse super maria fundavit eam, et super flumina præparavit eam. Itaque non immerito inter tot mundi freta Ecclesia Domini tanquam supra apostolicam ædificatam petram immobilis manet, et inconcusso adversum impetus sævientis sali perseverat fundamine. Alluitur undis, non quatitur. Salum dicitur mare a sapore salis. Virgil. :

Perque undas superante salo.

Quorum] Pessimorum.

Numerosos] Frequens.

Temere] Inconsulte, sine consilio, absque prudentia.

Passim] Modo huc, modo illuc, nullo certe fine proposito.

Lymphante] Furorē vexante.

Lympho] Furorē vexo, Vale. Sta. Flaccus :

Lymphaverat urbem.

It lymphante Deo.

Unde lymphati sive lymphatici dicuntur furiosi, vesani, bacchabundi, qui vitium ex aqua contraxerunt, quod est huc atque illuc discurrere.

Qui] Exercitus pessimorum.

Acie] Ordinem et instructionem militarem ad jam dimicandum.

Struens] Instruens.

Nostra dux] Recta ratio : ea enim dux est philosophorum.

Copias suas] Exercitum suum ex virtutibus scientiisque compositum.

In arcem] In animi intellectum, quem Platonici in cerebro tanquam in arce constituunt. Pulchre autem perstat in metaphora.

Contrahit] Colligit, congregat.

Illi] Pessimi philosophorum hostes.

Inutiles sarcinulas] Bona externa et corporis.

At] Sed.

Desuper] Ex arce contemplationis.

Vilissima quæque rerum] Corporis et fortunæ bona, quæ præ bonis animi sordidissima sunt.

Securi] Nullam curam habentes, contemptores. D *Securus*, tranquillus, qui sine cura est, quasi securum a cura. Interdum contemptor. Maro :

Securus amorum

Germanæ.

Vallo] Munimento virtutum.

Quo] Ad quod vallum.

Grassanti] Gradiendo sævientis

Aspirare] Juxta accedere, adire.

Fas non sit] Id est non liceat. Valerius Maximus. Bonæ mentis usurpatio, nullum tristoris fortunæ recipit incursum.

IN METRUM IV.

Cum vigesimum ætatis annum agens, in frequenti eademque ornatissima Saxonum urbe (cui Monaste-

rio nomen est) bonas artes audaci (ut inquit Horatius) paupertate impulsus, non infelicitè profiteri cœpisset beneficio Joannis Grovii, Monasteriensis, viri sane quam litterati, et omnibus liberalibus apprime disciplinis eruditi, plurimorumque doctoris laudatissimi, ac vel longiore vita, vel minus miserabili mortis genere digni, pervenerunt in manus meas aliquot paginæ Rodophi Agricolæ Frisii, viri tum doctissimi, tum eloquentissimi, in subsequentem primi hujus libri partem (ultimo carmine excepto) enarrationes autographas continentes, quas ille quondam Groningæ scripserat rogatu Lamberti Groningensis, medicinæ doctoris, singulari et doctrina præditi et experientia, cum (ut ex eo fando familiariter accepi) in patria sua librorum de Philosophiæ Consolatione explanationem auspicatus, ad hoc carmen pervenisset. Quisquis composito serenus ævo. Quo factum est, ut hinc eruditissimus Agricola sumpserit initium, reliqua tractaturus opportuniori tempore, si per alias occupationes, et immaturam mortem licuisset. Scripsit aliquanto plura in Boetium, quam ad me pervenerunt, quæ receperat mihi Lambertus idem, cujus modo memini, se commodaturum, ut ea quoque mihi studiosisque exscriberem: commodassetque sane quam libens, nisi repentina ejus transmigratione quominus id fieret, obstitisset. Cum autem hæc quæ transcripta sunt, talia mihi videantur, ut studiosorum Boetii lectione sint dignissima, non possum ea non hoc loco subjicere, ne quid gloriæ mihi credulus lector ex alieno tribuat labore, neve candidissimæ margaritæ diutius in mea dactylothea sine honore dilitescant. Addam autem quibusdam locis mea qualiacunque eaque paucis perstricta, ne fortasse prolixitas tardium pariat, nauseamque lectori delicato.

Quisquis composito] Metrum est hendecasyllabum, id est undecim syllabarum. Phaleucium, dictum a Phaleuco auctore ejus, pentametrum, constans spondeo, dactylo, tribus trochæis. Sententia ejus dependet ex eo quod prædixit sub persona Philosophiæ sapientem eo virtutum munimento tutum et defensum esse, quod nulla stultorum aut improborum hominum vis et injuria possit perrumpere. Subdit ergo: Quisquis animum suum recte composuit, et casus rerum humanarum contempsit, illum nihil potest deinde perturbare animo, aut mentem ejus commovere: non pericula maris, non terrarum motus aut incendia, non aeris turbines aut perturbationes, nec etiam sævitia aut violentia humana, sed omnia negligit, et pro nihilo ducit. Contra vero, qui non est composito et firmo animo, sed timet aliquid vel optat, ille, quia non est sui juris, sed ex metu alieni mali, vel spe alieni boni pendet, abjecit clypeum, id est munimentum virtutis suæ, et depulsus a loco suo in quo stabat, et quem defendere debebat, necit catenam, qua valeat trahi, id est, via præbet qua possit sibi noceri: secundum sententiam enim Stoicorum, nemo læditur nisi a seipso. Alii enim res nostras, hoc est divitias vel honores, vel famam, vel reliqua

A hujus generis, lædere possunt; nos vero, hoc est mentem nostram, quem est præstantissima pars nostri, lædere non possunt. AGRICOLA.

Quisquis] Id est quicumque; hujusmodi enim dictiones geminatæ hoc ipsum significant, quod cum hæc particula cunque conjunctæ. Ut Terentius in Eunucho: Tu quantus quantus es, id est quantuscunque es: et in eadem comœdia, Ubi ubi est, id est ubicunque est. AGRICOLA.

Composito] Componere aliquando ordinare, vel recte instituire significat, ut hoc loco: et Virgilius in primo Æneidos:

Et tandem placida compositus pace quiescit.

Aliquando significat pacare. Virgilius in Bucol.:

Non nostrum inter vos tantas componere lites.

B Aliquando comparare. Idem in Bucol.:

Sic parvis componere magna solebam.

Aliquando conjungere. Persius:

Con positum jus fasque animi.

Sic dicimus componere librum, et componere ignem. AGRICOLA.

Serenus] A serendo dictum est, quasi tempus accommodatum sationi. Nam de tempore proprie dicitur serenum, sicut amœnum quod aptum amari, et egenum ab egendo, et plenum a plere inositato verbo dicitur. AGRICOLA.

Ævum] A Græco αἰὼν dicitur, quod Latine sæculum significat: id alii tempus quinquaginta, alii centum annorum esse volunt. Capitur hic per synecdochen pro vita, quam hic peragimus. AGRICOLA.

C *Fatum*] Dictum est quia Deus id fatus est, id est dixit, hoc est jussit ut fieret. AGRICOLA.

Sub pedibus dedit] Legendum est non egit, sicut plurimi libri habent. Neque enim aliter stabit versus, cujus tertium pedem trochæum esse oportet: qui si egit, et non dedit dicatur, iambus fiet. Fuit autem dicendum Boetio, sub pedes dedit, et non pedibus, ex natura præpositionis subjunctæ cum verbo quod motum ad locum significat. Legendum ergo est figurate, ut sit una dictio sub et dedit, et per tresim figuram quæ sectio Latine intelligitur, interpositum sit pedibus, ut sit sub pedibus dedit, id est subdidit pedibus. AGRICOLA.

Fortunam] Fortuna a fors dicitur, quem a serendo dicta est: quia res humanas ferat, hoc est agitet et regat. Dicimus autem singulariter fortunam vel deam (ut vetustas putavit) vel casum, per quem res hominum voluntur instabiles et incertæ, pluraliter vero pro bonis fortunæ et præcipue pro divinis dicimus fortunas. AGRICOLA.

Vultum] Vultus a facie differt, quia facies est habitudo naturalis insita cuique. Vultus ex gaudio sive tristitia mutatur, sicut voluntas. Nam a volendi verbo vultus descendit. Facies a faciendo dicta est, quia res sic sit facta: dicimusque non solum hominis, sed et pecudis et loci faciem, hoc est formam vel figuram. Vultus solius est hominis. AGRICOLA.

Pontus] Apud poetas plerumque pro mari accipitur per synecdochen, estque pars maris quædam

ultra Constantinopolim posita, quam hodie naturæ vocant mare Leonis, a qua vicinæ gentes Ponticæ vocantur. Græcum nomen est pontus, dictum quasi laboriosus, quia semper tempestatibus agitur: nam *πότος* Græce laborem significat. AGRICOLA.

Æstum] *Æstus*, a quo *æstas* dicta est, fervorem significat, unde et motus ille maris qui fit per fluxum et refluxum, *æstus* ab auctoribus Latinis dicitur, quia mare *æstuar*e et tanquam ebullire videtur. Itaque Plinius *æstuarium* dixit locum in quem se *æstus* maris effunderet. Ego etiam crediderim (quam hodie barbare *stufam* vocamus, secundum sonum Germanicæ linguæ) ejus nomen ab *æstuario* corruptum et depravatum esse, eam Plinius *caldariam* vocavit. Nam ubi lavamus, balneum proprie dicitur. AGRICOLA.

Caminus] *Ακατομα* Græce, quod est ardeo, dicitur; eum Latine Martialis *fumarium* vocavit: hoc loco per metaphoram accipitur pro antro vel caverna, per quam Vesevus flammam emittit. Vesevus mons est in Campania, non longe a Neapoli semper ardens, qui nonnunquam tantis ardoribus agitur et *æstuat*, ut omnia vicina terræ motibus maximis concutiantur, agri tegantur cineribus. Est et alius immensæ altitudinis in Alpibus, qui Vesulus, non Vesevus (ut nonnulli indocti dicunt) vocatur. AGRICOLA.

Celsas] A cello inusitato verbo dicitur, unde percello, excello, antecello dicuntur. AGRICOLA.

Turris] Quasi *terris*, quia hostes terreat, dicta est. AGRICOLA.

Fulmen] Sicut fulgur a fulgendo dictum est. AGRICOLA.

Tyrannos] Græce principem significat. Inde Virgil. dixit in vii *Æneid*.

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni

Quia vero Græci semper cupierunt esse liberi et sine regibus, ideo tyranni nomen apud eos, et hinc apud omnes inter detestanda est habitum. AGRICOLA.

Exarmaveris] Pro *exarmabis*, ut fere vult Priscianus accipi in hujusmodi locis conjunctivum pro indicativo, quanquam tamen forte rectius interpretabimur per *poteris exarmare* vel, *est ut exarmes*. AGRICOLA.

Impotens] Impotens dicitur plerumque in malam partem, ut non sit idem quod debilis vel imbecillus, sed qui non potens sui, ut sunt plerumque homines in magna fortuna positi. Ita dicit Plinius in epistolis: Scio quam sit amor impotens semper. Sic etiam dicimus impatientem amoris, impatientem iræ, non quia non patitur, sed quia non commode patitur. AGRICOLA.

Abiecit clypeum, locoque motus] Periphrasis, id est circumlocutio est desertoris, qui locum in acie sibi a duce assignatum relinquit. Non enim licebat instituto militiæ veteris moveri loco, nisi ferendi hostis causa, vel servandi civis, vel resumendi teli. Quod dicit autem, *abiecit clypeum*, allusit ad Græcum nomen

A desertoris, quod est *πίψας*, id est projector clypei. AGRICOLA.

Metrum quod Agricola et alii non pauci Phaleucium vocant, plerique per æ diphthongon potius Plæcium dicunt: nonnulli Phalecinum, alii Phaleuticum: sed cavendum omnino, ne more indoctorum per n falencium vocetur.

Serenus] Nubibus perturbationum vacuus: quemadmodum contra in ultimo hujus carmine nubila mens dicitur, pravis affectionibus obducta. Ovid.:

Carmina proveniunt animo deducta sereno.

Marsilius Ficinus in lib. Plotini de Beatitudine, capite 12: Serenus autem semper est probus, statusque ejus quietus, affectioque sufficiens, quam nullum omnino eorum, qui mala dicuntur, si modo probus ille sit, perturbat.

Fatum] Quid sit infra in iv lib. dicitur. Illic autem per fatum accipe, ex fato venientia. Videtur autem imitatus, illud Virgil. in n Georg.:

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, et inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

Et illud Senecæ tragici in Hercule OEtheo:

Quisquis sub pedibus fata rapacia,
Et puppem posuit luminis ultimi,
Non captiva dabit brachia vinculis,
Nec pompe veniet nobile ferculum.

Item ejusdem versus elegantissimos, qui sunt in ea trægœdia, cui titulus Thyestes:

Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectus ris,
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam stabilis favor
Vulgi præcipitis movet,
Non quidquid fodit occidens,
Aut unda Tagus aurea
Claro devehit alveo,
Non quidquid Libyeis terit
Fervens arca messibus.
Quem non concutiet cadens
Obliqui via fulminis,
Non eurus rapiens mare,
Aut sævo rapidus freto
Ventosi tumor Adriæ,
Quem non lancea militis,
Non strictus donuit chalybs,
Qui tuto positus loco,
Infra se videt omnia,
Occurritque suo libens
Fato, nec queritur mori.

Egit] Optime placet, quod Agricola sentit, dedit restituendum, ut versus constet.

Fortunam utramque] Et prosperam et adversam.

Tuens] Intuens.

Rectus] Inflexus. Cleobulus: Dum secunda fortuna arridet, superbire noli: adversa perstreptente, noli frangi. Fortunæ mutationes fortiter disce. Perianther: Inter secundas res esto moderatus, inter adversas prudens.

Invictum] Constantem, fortunæ mutationibus non succumbentem.

Non illum rabies, etc.] Sic Horatius in iii lib. Carm.:

Iustum et tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida, neque auster
Dux iniqui turbidus Adriæ,
Nec fulminantis magna Jovis manus.

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruine.

Excitantis] Sic legendum, ut rectissime sentit Rodolphus Langius, non exagitantis, ut vulgo contra metri rationem legitur in exemplaribus depravatis.

Vesuvius] Illic prope Neapolim mons est in Campania, qui mutato priori nomine Summa dicitur. Is aliquando conflagravit, ut Plinius in epistolis refert, Suetonius et Eusebius, imperante Tito tantum ex se incendii emisit, ut vicinas regiones, et cum hominibus urbes exureret. Divus Hieronymus in quadam epistola : Non etenim ignes, non Vulcania tellus, non Vesuvius et Olympus tantis ardoribus æstuant, ut juveniles medullæ vino plenæ et dapibus inflammatae. Dicitur et Vesuvius. Hinc Vesuvinus. Papi-
ninus :

Non adeo Vesuvinus apex, et flammea diri
Montis hiems trepidas exhaustit civibus urbes.

Celsæ terras] Horatius :

Sæpius ventis agitur ingens
Pinus, et celsæ graviore casu
Decidunt torres, feriuntque summos
Fulgura montes.

Feros tyrannos] Sic legendum est, non sævos, ut Rodolphus Langius duodecim abhinc annos a me consultus, se in exemplari quodam legisse respondit.

Abjecit clypeum] Auctore Philostrato libro secundo, Apollonius ad Damidem comitem suum sic locutus est : Quod si tuis rationibus persuasus huiusmodi pecunias acciperem, nonne me avarum et philosophiæ contemptorem diceres ac etiam deteriorem quam milites, qui in pugna clypeum abiciunt? Abjicienti enim clypeum dari rursum potest alius nihilo priore deterior (ut inquit Archilochus) philosophia vero quo pacto recuperari potest ab eo qui semel illam contempserit aut abjecerit? Horatius in epistolis :

Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.

Est autem translatio a re militari. Nam militi cum primis ignominiosum erat, sit aut locum in acie deseruisset aut viventi sibi arma ab hoste forent crepta.

IN PROSAM IV.

Sentiane, inquit] Hoc loco Boetius, ut ordine quodam ad consolationem malorum suorum perveniat, exponit et deplorat casum suum, ostenditque quam in justam hanc et gravem adversitatem fortunæ patiatur, ut qui iniquissime condemnatus sit : quod quidem sic factum esse omni ex parte colligitur : primum ex persona sua, deinde ex persona accusatorum, postea ex criminibus, quæ falso aut injuste objiciebantur : tum ex persona iudicium et senatus, præterea ex modo iudicii : jam etiam ex falso crimine aut magiæ, aut deorum culturæ conficto : tum denum velut per modum epilogi, ostendit non modo graviter hæc de eo conficta esse, sed etiam ab imperitis credi, et pro veris haberi, et omnibus deinde bonis ex suo casu simile periculum imminere, partes omnes suis loci dicentur. Primo igitur Philosophia, ut evocet que-

A relam Boetii, et eliciat ex eo causam doloris, ex more dialogorum interrogat eum an intelligat ea quæ dixit ipsa superius, hortatur quoque ut plane dicat quid doleat. Hinc Boetius, sumpto initio, dicit nihil opus esse verbis, cum ipsa facile possit ex aspectu loci, hoc est carceris in quo erat, causam doloris sui perspicere : quod eo indignius accadat sibi, cum ad rempublicam administrandam velut jussu Philosophiæ accesserit, et omnia pro æquo et bono in ea conatus sit, nec cujusquam odium timuerit : itaque Conigasto et Terguillæ, et reliquis barbaris semper obstitisse se, ne ubique pro libidine sua imbecilliores opprimerent. Campaniani itidem dicit, ut defenderit ab exitio, cum famis tempore præfectus prætorii omne frumentum coemere voluisset. Sic etiam B ut defenderit Paulinum et Albinum viros consulares ab injuria accusatorum, quibus rebus propter amorem justitiæ odium improborum in se concitaverit.

AGRICOLA

Sentis] Sentire proprie dicitur aliquo quinque sensuum percipere : transfertur autem plerumque ad omnem cognitionis perceptionem. Sic Juvenalis, inquit, qualem nequeo monstrare, et sentio tantum, id est intelligo tantum. Quandoque accipitur, ut sit judicare. Persius :

De Jove quid sentis?

Id est judicas. Juvenalis :

Quid sentire putas omnes Calvine recenti
De scelere?

AGRICOLA.

C **Illabuntur]** Ornate dixit, duplex enim translatio. Nam et verba illabi, et illabi animo utrumque per translationem dicitur : nam corporeæ rei proprium est labi. AGRICOLA.

"Αρα εἰ ὄνος πρὸς λύραν] Græcum proverbium est, quod apud eos vulgo dicitur eis quorum rudes animi parum apti sunt ad ea quæ dicuntur percipienda : significat autem, An es asinus ad lyram? AGRICOLA.

Quid fies] Sic, quid tristis es? quid rides? dicitur per eclipsim, id est prætermissionem vel defectum præpositionis propter, ut sit, propter quid fies? AGRICOLA.

Lacrymis manas] Similiter Hieronymus noster dixit ad Titum Livium lacteo eloquentiæ flumine manantem. Aliter Horatius in epistolis de vino dicit :

Quod cum spe divite manet

In venas, animumque theum.

Sic et in eodem :

Licet illi plurima manet

Lacryma.

Aliter in eodem :

Fidis enim manare poetica mella

Te solum.

Ita videntur posse dicere : mano lacrymis, manant mihi lacrymæ, et mano lacrymas. AGRICOLA.

Ἐξομολογησαί τε σὶ λυπαῖ] Id est confitere quid te contristat. AGRICOLA.

Operam] Inter opus et operam quid intersit, commodissime videtur Terentius in Heautontimorumenno explicare :

Si quod operæ consumis in opere faciundo :
ut sit opera labor, opus vero fructus et finis
operæ, id est laboris. Horatius in primo Epistolarum :

Odiūque libellis
Sedulus importes opera vehemente minister.

Virgilius in primo Æneidos :

Pendent opera interrupta.

AGRICOLA.

Exspectas] Expectare quandoque desiderare significat. Cicero ad Curionem : Quam expectationem tui concitasti, eam sustinere ut possis. Quandoque attendere. Ovidius in III Metamorph.

Ultima semper

Exspectanda dies homini.

AGRICOLA.

Vulnus] Id est, quod vi fit, et recens est. Virgilius B in duodecimo :

Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.

Hulcus quod vetustate computruit, abique vulnus vetustate in hulcus, quod recte Seneca in consolatione ad Martiam significavit. Nam vulnere quoque sanitas facilis est, dum a sanguine recentia sunt. Subdit : Ubi corrupta in malum hulcus verterunt, difficiliter curantur : id enim quod nos vulgo hulcus dicimus, quod Græci apostema vocant, Latine furunculus vocatur. Plinius in Epistolis videtur clavum dixisse. Erit, inquit, ei natus clavus insanabilis : sique Gallicæ nunc etiam vocatur. AGRICOLA.

Vires] Vis in singulari et robur significat. Sallustius in Catilina : Magna vi animi et corporis : significat et violentiam. Martialis in vi :

Non de vi, neque cæde, nec veneno lis est mihi.

In plurali robur tantum significat. Cornelius Tacitus autem in genitivo protulit in lib. de Causis corruptæ eloquentiæ, magnæ vis, qua ratione videretur per omnes casus singularis numeri posse declinari. AGRICOLA.

Eminet] Ille posuit pro apparet, quanquam eminere significat proprie supra alia exstare, ab *e* et *ma-neo*. Virgilius in primo Æneid. :

Gradiensque deas supereminet omnes.

AGRICOLA.

Sævientis] Sævire quandoque significat crudelem esse. Juvenalis :

In choram atque curam solitus sævire flagellis.

Quandoque non pati rectorem. Livius in XXI : Si quando belluæ sævirent. AGRICOLA.

Asperitas] Asperum, quod absque spe, sicut prosperum quod pro spe, id est secundum spem evenit, dicitur utrumque a sperando. AGRICOLA.

Hæcine] Veteres, ut ait Servius in Donatum, hæce, hæce, hæce dicebant, inde mutato *e* in *i* hæcine pro hęcine dicitur. AGRICOLA.

Bibliotheca] Repositorium librorum : βιβλιον enim Græce librum significat, et θήκη reconditorium : quare libri utriusque Testamenti non *Biblia*, *Biblia*, dici deberent, quod non in Græcum nec Latinum est, sed *Biblia, orum*, ab eo quod biblion diximus. AGRICOLA.

Sedem] Proprie locum dicimus in quo quis residet.

A Salustius in Catilina. Qui Ænea duce profugi sedibus incertis vagabantur. Virgilius in primo Æneid. :

Sedes ubi fata quietas

Ostendunt.

Id vero instrumentum, cui insidemus, sella rectius dicitur. Virgil. in iv :

Et sellam regni trabeæque insignia nostri.

AGRICOLA.

Laribus] Lar dicitur Deus domesticus, qui et penates dicuntur : quia penni præsumt, vel quia penitus, hoc est intra domum coluntur. Virg. in iv Æneid. :

Et sparsos fraterna cæde penates.

Plautus in Aulularia :

Ego sum lar familiaris ex hac familia.

Juvenalis :

Laribus cristam promittere Galli
Non audent.

Accipitur et per synecdochen hic pro domo. Horatius in i Epistolarum :

Gaudenter pravisque sodalibus et lare certo.

AGRICOLA.

Habitus] Non proprie vestis, sicut vulgo dicitur, sed tota velut forma hominis, in quam se composuit. Plinius in Epistolis : Compositus in habitum studentis. Unde Terent. in Eunuchio dixit, Si qua paulo habitior, pugilem dicunt, id est paulo corpulentior. Cicero in primo Tusculanar. : Quod si tanta vis est ad habitum mentis in his, quæ gignuntur in corpore. AGRICOLA.

Rimarer] Id est, tanquam per rimas diligenter scrutarer. AGRICOLA.

C *Sidus*] Nonnulli per y Græcam scribi volunt ; ego Latinum a sidendo dictum credo, quia firmiter insidat cælo. Differuntque stella et sidus : stella enim quasi stilla dicta est, unum singulare lumen cælestis. Virg. in i Georg. :

Frigida quo sese Saturni stella receptet.

At sidus quandoque pro stella capitur. Lucanus in i :

Venerisque salubre

Sidus hebet.

Quandoque pro signo cælesti, quod ex multis stellis constat, ut sidus Arietis, Tauri, et cæterorum. Virg. in Bucol. :

Æthiopum versemus oves sub sidere Cancræ.

Astrum autem Græcum est, quod sidus significat, sicut et ἀστὴρ, quod stellam. AGRICOLA.

D *Radium*] Puto pro eo quod circinum dicimus, poni a similitudine, a qua radios etiam diximus rotarum. Virgilius in Bucol. :

Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Cicero : Excitabo tibi senem a pulvere et radio. AGRICOLA.

Exemplar] Ab eximo dictum est, quia ab eo aliquid eximatur, etque exemplar res ad cuius similitudinem aliquid fit. Exemplum vero hæc ipsa similitudo, quæ exprimitur. AGRICOLA.

Beatas fore, etc.] Hæc sententia Platonis ab omnibus decantata in eo libro qui Alcibiades prior inscribitur, colligitur. Fore, confore, affore, futura semper sunt significationis. Horatius in primo Sermorum.

Neque se fore posthac

Tam facilem dicat.

Forem autem sicut essem, ejusdem significationis. AGRICOLA.

Publicas] Id est, populas, quæ populi sunt dicimus. AGRICOLA.

Studere] Favere significat, quandoque jungitur dativo. Horatius in primo Epistolarum :

Ne studio nostri pecces.

Id est favore : quandoque conari. Terent. in Eunuch. :

Dum studeo tibi sororem reddere.

Et jungitur accusativo, quandoque discere significat. Cicero in quinto de Finibus bonorum et malorum : vel illud ipsum quod studet, facere possit ornatus, sicque promiscue accusativo et dativo jungitur. AGRICOLA.

Autoritate] Autoritas proprie dicitur honestior aut dignior de homine aliquo opinio, per quam facile quid suadere aut dissuadere potest : sicut autoris dicitur, cujus imperio aliquid fit, cujus nominis multiplex origo apud diversos recensetur. Alii ab augeo scribendum per *c*, quod nominis proprietati parum convenit. Alii ab αὐτόν Græco deducunt, quod ipsum significat ; sed et hoc longius quæsitum videtur. Alii aliunde. Mihi sine *c* scribendum videtur, et sicut a faveo factum, sic ab aveo autum, quod est extra usum : et inde autor descendere videtur, quoniam is sit qui rem factam aveat, hoc est cupiat. AGRICOLA.

Magistratum] Magistratus et magisterium differunt, magistratus potestas dicitur, magisterium, artificium. Conscius et conscientia, apud veteres plerumque in malam partem dicuntur. Juvenalis :

Quis nunc diligitur nisi conscius ?

Horatius in primo Epistolarum :

Nil coascire sibi, nulla pallescere culpa.

Salustius in Jugurtha : Ne quis modestiam in conscientiam deduceret. Contra Virgilius dixit : Conscia virtus ; et Quintil. in matris infamia : O bonæ conscientiae incauta simpl. citas. AGRICOLA.

Imbecillis] Quasi sine baculo, id est sine adminiculo aut robore. AGRICOLA.

Calumniis] Dicit Priscianus a veteri verbo *calvo*, quod est decipio, calumniam dictam esse quod modo significat falsam accusationem, modo vexationem alicujus in libris per fraudem et frustrationem. AGRICOLA.

Barbarorum] Omne humanum genus a Græcis in barbaros et Græcos dividi solebat : post hoc Itali quoque humanitate et eruditione a barbaris exempti. Christiani scriptores plerumque nunc pro gentilibus accipiunt barbaros. AGRICOLA.

Vectigalibus] Vectigal tributum dicitur, quod penditur de rebus quæ vehuntur : consuetudo tenuit ut pro omni tributo, deinde pro omni censu acciperetur. Unde vectigalis ager, ex quo redditus capiuntur, vocatur. AGRICOLA.

Campaniam] A Capua urbe fit, dicitur civis Campanus. Unde et Campania, quidquid sub ditione Capuæ olim fuit. Provincia dicitur pars aliqua terrarum quæ subjugata a Romanis, remotis vel principibus vel ma-

gistratibus suis, sub magistratibus et legibus Romanis tenebatur. Unde Suetonius in Vita Tiberii : Cujus et regnum in formam provincie redegit. Dicta est provincia quasi porro, id est prorsus victa. AGRICOLA.

Prætorii] Prætorium in castris dicitur locus ubi tendebat imperator, et inde in urbibus, ubi prætor vel summus magistratus habitabat publice. Præfectus autem prætorii, qui loco imperatoris in prætorio versabatur, et militibus præerat. Consularem eum dicimus, qui fuit consul. Consules enim duo semper in singulos annos creabantur Romæ, qui præerant senatui, hoc est concilio publico, cujus qui particeps erat, senator vocabatur. AGRICOLA.

Palatinos canes] Avidos ministros palatii vocat. AGRICOLA.

Ambitione] Hic posuit in propria significatione, quam etymologia nominis reddit, non quomodo more communi Latine loquentium capitur. Ambitio enim cupido honoris est : quia qui petebant honores et magistratus, ambibant et circuebant cives, orantes ut sibi faverent : unde ambitus significat id quod hodie vulgus sishoniam vocat. Hic autem dixit, quoniam ambibant judices et sententias emebant. AGRICOLA.

Aulicos] Proprie dicimus eos qui in aulis principum vivunt, quos hodie barbare curiales vocant. Virgil. in II Georg. :

Penetrant aulas et limina regum.

Nam curia a cura dicitur locus, ubi publicum concilium habetur. AGRICOLA.

C Esne ὄνος πρὸς λύραν] Sic legere est in exemplari quod Joannes Cæsarius homo doctissimus mihi commodavit : quod interpretatur, Asinus es ad lyram. In ejusdem margine hæc habentur ascripta : ἢ πρὸς λύραν ὄνος τέλεις, id est, An ad lyram asinus es ? In epistola vero ab Ædicollio ad me data, An es ὄνος λύρας ? subaudi, ἀκρόατος, id est, es asinus lyrae auscultator. Rodolphus Agricola exaravit Græca Latinis litteris, forsitan eo quod is cujus usui scriberet Græca nesciret. Sunt autem hæc : Ἄρα εἰ ὄνος πρὸς λύραν ; id est, An es asinus ad lyram ? Dicitur hoc adagium in eos qui hebeti sunt ingenio, crassis auribus, nulliusque judicii, ita ut ea quæ dicuntur minus intelligant. Divus Hieronymus ad Marcellam : Asino quippe lyra superflue canit. Idem adversus

D Vigilantium : Quanquam stulte faciam, magistro cunctorum magistros quarere, et ei modum imponere, qui loqui nescit, et tacere non potest. Verum est illud apud Græcos proverbium, ὄνος λύρας. Lucianus de iis qui mercede serviunt : Quid commercii asino cum lyra ? ἑξαύδα, μή κινῇς νόον. In Cæsarii libello hæc Græca sunt, quæ sic interpretantur : Eloquentia, ne occultes intellectui. Quam dedit Ædicollius ad me epistolam hæc habet : Ἐπιγίνωσκ' ἐμοί, ἐν μὲν ἀδελφῷ τιθεσθαι οὐκ ἐν νόον, quæ sic licet interpretari, Expone mihi, in incerto quidem poni non suadeo. Rodolphus legit hæc Græca : Ἐξομολόγηται, τί σε λυπεῖ, id est, Confitere quid te contristet.

Bibli theca, Græce βιβλιοθήκη, repositoryum libro-

rum. βιβλος enim interpretatur papyrus, junceus codex, liber, bombyx. Nonnulli scribunt per υ, maxime Theodorus Gaza. Invenitur et βιβλος, urbs Phœniciæ, quæ per υ semper scribitur: differentia cuius plerique βιβλος pro codice per ι scribi affirmant, per mutationem dichroni in dichronum, ut Isaccius in Lycophronis interpretatione testatur. Per diminutionem neutro genere dicitur βιβλιον volumen, libellus; θύκη autem Latine dicitur theca, vagina, sepulcrum, locus, repositorium. M. Tullius in xiii Epistolarum familiarium: Dionysius servus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractavit, cum multos libros surripuisset, nec se impune laturnum putaret, aufugit. Latine libraria dicitur, quo etiam nomine significatur locus ubi libri venales reponuntur. Aulus Gellius libro Noctium Atticarum quinto, c. pitequarto: Apud sigillaria forte in libraria ego et L. Paulus poeta, vir memoria nostra doctissimus, consederamus.

Ad cœlestis ordinis exemplar] Sicut enim cœlestia certissimo diriguntur ordine, perpetuo constant tenore summaque conservantur concordia: ita et in homine corpus est animi imperio subjugandum, et appetitus recta ratione moderandus, atque in omnibus convenientia, ordo, temperamentum, concordiaque diligenter observanda.

Betas fore respublicas] Valerius Maximus libro septimo: Jam Platonis verbis astricta, sed sensum prævalens sententia: qui tum demum beatum terrarum orbem futurum prædicavit, cum aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent. Julius Capitolinus in Vita M. Antonii Philosophi Romani imperatoris: Sententia Platonis semper in ore illius fuit, Florere civitates, si aut philosophi imperarent, aut imperatores philosopharentur. Prudentius in Symmachum oratorem:

Nimirum pulchre quidam doctissimus esset
Publica res, inquit, tunc fortunata satis, si
Vel reges saperent, vel regnarent sapientes.

Tu ejusdem viri ore] Exstat Platonis epistola ad Architam] Tarentinum, quam Marsilius Ficinus hunc in modum interpretatus est: Plato Architæ Tarentino bene agere. Venerunt ad nos Archippi Philonidisque familiares, ferentes epistolam quam eis dederas, ac de rebus tuis quæ oportuit nuntiantes. Publica quidem civitatis negotia absque difficultate peregerunt. Neque enim admodum laboriosa erant. Te vero narraverunt permoleste ferre, quod a publicis civitatis occupationibus te liberare non valeas. Quod igitur dulcissimum vitæ genus sit agere sua, præsertim si quis talia elegerit faciendi, qualia tu, omnibus ferme est manifestum. Sed illud quoque te considerare oportet, nullum nostrum sibi soli natum esse, sed ortus nostri partem sibi patriam vindicare, partem parentes, partem amicos: multa insuper pro temporum diversitate nobis accidere, quibus vita nostra occupata est. Vocante igitur te patria ipsa ad rempublicam gubernandam, absurdum forsitan esset non prætere, præsertim cum simul accidat, ut aditus pravis hominibus relinquatur: qui nulla ipsius quod optatum est, ratione proficiscuntur ad publica. De

A his ergo jam satis. Checratis autem curam habemus in præsentia, habebimusque in posterum, et tui gratia, et patris ejus Phrynionis, et propter ipsum adolescentem.

Quibus autem deferentibus] Colligit gravitatem casus ex indignitate accusatorum, e quibus Basilium cum esset amotus e domo regis, propter inopiam coactus est eum accusare. Opilio et Gaudentius, cum essent jussi ire in exilium propter scelera sua, et postea se præsidio locorum sacrorum tuerentur, iterumque statuisset rex, nisi intra certum diem abirent ab urbe Ravenna, stigmata inurerentur frontibus eorum: eodem tamen die quo jusserat ista rex, cum profiterentur accusatores se Boetii, factus est reus ipse, et illi auditi sunt. Quid ergo indignius potuit fieri, quam si nec Boetius meruit accusari, et illi indigni erant qui accusarent. AGRICOLA.

Deferentibus] Deferre proprie significat apportare. Virgil. in iv Æneid.:

Eadem impia fama furenti
Detulit armari classem.

Deinde detortum consuetudine id verbum in pejo-rem significationem, ut significet criminari quemquam, et occulte insimulare. Juvenalis:

Stoicus occidit Boream delator amicum.

AGRICOLA.

Percussis] Melius erit percussi ut legatur. Sic Cornelius Tacitus: Percussit Seneca, promptum fuit Sennium Rufum imminuere. AGRICOLA.

Ministerio] Differunt servitium et ministerium. Servitium enim sicut et servitus, conditionem vitæ significat, qua quis libertatem amittit. Tibullus:

Hic mihi servitium fideb, dominamque paratam,
Jam mihi libertas illa paterna vale.

Ministerium vero omnem operam quæ etiam vel mercede vel quavis conditione præbetur. AGRICOLA.

Alieni æris] Æs alienum apud veteres debitum vocatur. Inde et Horatius in ii Epistolarum dixit:

Meo sum pauper in ære.

Quasi diceret, Ipse parum æris, hoc est pecuniæ, habeo; sed non habeo æs alienum, hoc est, nulli sum debitor. AGRICOLA.

Fraudes] Aliquando fraus dolum malum, id est deceptionem, significat. Virgil. in vi:

Et fraus innexa clienti.

Aliquando delictum significat, ut hic. Plinius in primo Naturalis Historiæ: Nemini fraudi fuit, quocumque modo posset deos colere. AGRICOLA.

Censura] Proprie significat magistratum, quem gerit censor. Erant autem duo censores Romæ, qui censendo populo, hoc est numerandis civibus Romanis, et cujusque censui, hoc est divitiis æstimandis, præerant et moribus: unde et magistri morum dicebantur. Unde Juvenalis:

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Ubi tamen per synecdochen pro censoribus accipitur, hic itidem per synecdochen pro cognitione vel iudicio censoris dicitur. AGRICOLA.

Ædium] Ædes singulari numero pro sacra arde ponitur: sic dicebant veteres: ædem Vestæ, ædem Concordiæ pro templis: plurali vero numero tantum

profertur, quando domum significat : tantumque nobilium domus ædes dicuntur : credo utraque dicta, quia templa et domus nobilium editæ; id est altæ sunt. AGRICOLA.

Ravenna urbe] Hoc est, contra superstitionem grammaticorum nostrorum, qui docent in appositione semper communis præcedere debere : hic enim urbe quod communis est, sequitur. AGRICOLA.

Notas insigniti frontibus] Figura loquendi Græca est, quam tamen melius et significantius expressisset, si dixisset, notis insigniti frontibus. Nota enim quod velut instrumentum hujus verbi insigniti significat, prorsus illi in ablativo jungi debuit : deinde insignitus frontem, sicut albus pedem, flavus comam, usitatus et intellectus fuisset. AGRICOLA.

Severitati] Severum interpretatur, quasi sequens B verum, cujus contrarium proprie est indulgentia : unde et alibi sicut sanctos, ita severos judices in laude ponit. Horatius :

Forum putealque Libonis
Mandabo siccis, adimam cantare severis.

Astrui, id est adjungi, ab *ad* et *struo*. AGRICOLA.

Suscepta] Accepta commodius dictum fuisset. Nam delationes proprie suscipiunt, id est, subeunt aut sustinent accusationem, judex accipere rectius dicitur. AGRICOLA.

Artes] Artes quandoque pro moribus accipiuntur. Juvenalis :

Quando artibus (inquit) honestis
Nullus in urbe locus.

Quandoque pro doctrinis, ut Juvenalis :

Artem scindeas Theodori.

Et Terentius :

Quod forte cecidit, id arte ut corrigas.

Quandoque astum aut dolum. Ovidius in 1 de Arte :

Tunc aperit mentes ævo rarissima nostro
Simplicitas, artes excutiente Deo.

AGRICOLA.

Itane nihil fortunam pūdūt? Itane nullius rei pūdūt fortunam? Nihil pūdūt, locutio est Græcæ. Sic, teste Prisciano, Terentius in Adelphis novo more secundum Græcos dixit :

Quem neque pudet quidquam.

Et iterum :

Hei mihi, non te hoc pudet.

Si minus] Si non, subaudi pūdūt fortunam. Inno-centiæ, subintellige meæ.

At accusantium vilitatis] Hæc est vera lectio quæ habetur in emendatis exemplaribus, subaudiendum est pūdūisset eam.

Vilitatis] Improbis et impuritatibus. Accusantium eorum qui me accusantur.

At cujus criminis arguimur?] Hoc loco ostendit indignitatem damnationis ex eis quæ illi ab accusatoribus objiciebantur usque ad eum locum. Sed fas fuerit nefarios homines. Ponit itaque duo crimina : unum erat quod dicebatur impedivisse nuntium ne ad regem perferret litteras quibus continebatur senatum sentire contra regem, ut sic propter hoc senatus fieret læsæ majestatis regis reus. Alterum crimen erat, quod dicebatur litteras scripsisse qui-

bus continebatur conari eum ut populum Romanum iterum in libertatem restitueret. Illis utriusque ordine respondet. Primum fatetur, sed dicit recte se fecisse. Secundum negat. Dicit ergo sublevando et contemnendo crimen, quod objicitur sibi. Quale, inquit, est crimen quod objicitur mihi, si vis scire summam, hoc est, totum paucis verbis comprehensum : hoc est crimen nostrum, quod dicimur nos cupivisse ut senatus non damnaretur. Si vis scire quomodo istud fecerimus : dicimur eum qui ibat ad regem impedivisse ne perferret documenta et probationes ad regem, quibus conabatur docere senatum læsisse majestatem regis. Interrogat igitur Philosophiam quid illa jubeat, an debeat negare istud ut maneat salvus, et in persona sua non faciat aliquid dedecus Philosophiæ, sed dicit voluisse se istud facere, et semper velle. Contra tamen si fateatur istud, defator jam perficiet hoc quod cogitavit, et non poterit impediri ab accusatione. Subdit deinde rectum esse quod voluit senatum salvum esse : quamquam senatus decretis suis (hoc est statutis) tam male de eo meruerit, ut non deberet amplius merito salutem ejus optare, tamen imprudentia senatus, qui male de eo statuerat, non posse mutare merita rerum, hoc est, ut id quod rectum fieret propter suam sententiam iniquum ; deinde etiam ex consuetudine societatis putabat non licere sibi aliter dicere quam res haberet. Verumtamen utrum ista recte an secus facta sint cæteri docti et sapientes debent æstimare : quia rem scriptam reliquit, orationem videlicet qua defensionem scripsit. Deinde, *Nam de compositis*, respondet secundo crimini, dicens nihil opus esse dicere de hoc quod litteræ falsæ erant compositæ, quibus dicebatur ipse voluisse Romam in libertatem vindicare, quod facile potuisset ex verbis ipsis accusatorum, si potuissent illi contra eum audire. Deinde dicit istud se non fecisse, quia Roma jam sit tam oppressa, ut non possit ulla libertas amplius sperari : et si potuisset aliqua spes fuisse libertatis, se hoc tam occulte habiturum fuisse, ut id nequaquam debuisset ad notitiam regis pervenire, quemadmodum Canius, cujus supra fecit mentionem, qui et a Caio Caligula Cæsare occisus est, respondit Cæsari, cum diceret in quadam conjuratione contra Cæsarem facta ipsum fuisse conscium, dicens : Si ego scivissem, tu nescivisses, hoc est, tam prudenter rem gessissem, ut tu non potuisses percipere. Post ibi, *Qua in re arguimur*. Arguere quandoque reprehendere est, ut hic, et Virgil. in 11 :

Meque timoris

Argue, tu Drance.

Quandoque probare significat, ut Juvenalis :

Molles quod in aure fenestra

Arguerint, licet ipse negem.

Unde et argumentum definivit Cicero esse probabile inventum ad faciendum fidem. Ovid. in 1 Metamorph. :

Argumenta damus, qua simus origine nati.

AGRICOLA.

Summam] Summa dicitur collectio rei multiplici

aut numerosæ in unum principium velut caput quo reliqua omnia continentur. Cornel. Tacitus : Flævus summam rerum ei permisit ; sic et pecuniæ aut rationum summas dicimus, hoc est, numerum collectum. Juvenalis :

Majorem tertius illo

Summam, quam patulæ vix ceperat angulus aræ.

AGRICOLA.

Senatum] Dicimus concilium publicum, quem indocti nostri consulum vocant. Consulatus est enim honor consulis, sicut prætura honor, quem gerit prætor : quem vulgus consulum vocat, dictus est senatus a senio, ut ait Sallustius in Catilina. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum reipub. consulebant. Majestatis reum illum dicunt qui accusatur aliquid, quod in perniciem reipublicæ aut principis vergat, tentasse : vel etiam quod in dedecus insigne, unde dicitur læsa majestas, et reus læsæ majestatis, et inde omissione verbi læsæ majestatis reus dicitur, quoniam sic satis intelligitur. Reum a reor videtur esse dictum, quia remur, id est suspicamur illum quod obicitur id fecisse, diciturque proprie qui in jus vocatus est. Ovid. in 11 de Arte :

Non tantum trepidos ut tueare reos.

Vocamus etiam quandoque reum eum qui jam obligatus, vel debitor : unde voti reus dicitur qui assecutus est id pro quo votum fecit, solvere cogitur : et jurisconsulti duos reos promittendi vocant, qui promittendo se quisque obligaverunt. AGRICOLA.

Impediæ] Impedire et expedire a pedibus ligandis et solvendis dicta sunt : deinde consuetudine solvere et ligare. Horatius in primo Carminum :

Nunc viridi crinem decet impedire myrto.

Deinde impedire, retinere, vel resistere significat, ut hic. Cicero in primo Officiorum : De rebus ipsis utere tuo judicio, nihil enim impedio. AGRICOLA.

Cessabit] Cessare aliquando significat otiosum esse. Persius :

At si tu cesses, et figas in cate solem.

Sic Horatius : Cessator Damus, id est otiosus, piger, eunetator Damus. Aliquando significat desinere, aut finem facere, ut hoc loco. Ovidius in 1 de Arte :

Sic ne perdidit, non cessat perdere lusor.

Esque frequentativum a cedo, quia cessator labori cedit. AGRICOLA.

Ordinis] Ordo est dispositio certa rerum, qua collocatur quid primum sit, quid secundum, et quid deinceps. Horatius :

Ordinis hæc virtus erit, et Venus.

Erant autem in populo Romano tres ordines, plebis, et patrum, id est senatus, et equester, qui medius erat inter plebem et patres. Equestris ordinis sunt, qui hodie ab indoctis milites vocantur. Nam miles omnem illum significat qui stipendium bello meretur, ergo dicit illius ordinis, id est senatorii.

Nefas] Fas et nefas, sicut damnas et inficias indeclinabilia sunt. Dicimus autem inficias eo, id est inficior vel nego, et jurisconsulti dicunt : Titius hæres meus Teio centum damnas esto, id est obligatus. Fas

A quidem et nefas a fando dicuntur. Unde Virgilius in 1 Æneid. pro utroque dixit :

At sperate deos memores fandi atque nefandi, esque fas quod Deo auctore vel naturali æruidate facimus : sicut jus, quod hominum jussu fit.

Merita] Per translationem pro pretio dixit.

Socratico decreto] Quia Socrates, cum esset mos Athenis ut reo civi permitteretur æstimare poenam quam se crederet meritum, idque accusato illi iudices permitterent, dixit meritum se ut publice sibi Athenienses victum darent. Noluit enim cum se sciret nihil poena dignum fecisse, æstimare aut censere ulla poena se dignum, quanquam ita esset iram iudicum placatiorem habiturus : quo tam libero responso illius commoti iudices, quasi, contemneret eos, B ad mortem eum condemnaverunt.

Decreto] Id est, quod Græce δέγμα dicitur, quod indocti pro doctrina accipiunt : cum apud Græcos etiam quidquid populus statuit, dogma vocetur, sicut apud nos decretum populi, decretum principis.

Serie] Series potest esse a serendo dicta, quasi ordo rerum a primo semine, id est origine. Statius in primo Thebaidos :

Longa retro series.

AGRICOLA.

Stylø] A Græco στυλος, id est columna venit, cui simili est stylus, accipiturque pro scriptura. Unde Cicero in 1 de Oratore dixit stylum optimum dicendi artificem, Prisci ceratis tabulis scribere solebant. Ovidius in primo de Arte :

Cera tuæ primum conscria mentis eat.

AGRICOLA.

Memoriæ] Id est commemorationi posteritatis.

Litteris] Littera literæ in singulari numero apud oratores pro singulari figura aut caractere quo scribimus accipitur : ut est a, b, vel c. Pro epistola solum in plurali dicitur. Quare Cicero unas semper aut binas aut ternas litteras dicit. Poetæ tamen necessitate metri in singulari pro epistola accipiunt. Ovidius in Epistolis :

Quam legis, a rapta Breyseide littera venit.

AGRICOLA.

Attinet] proprie adhibere vel applicare significat, ab ad et teneo. Plautus in captivis duobus :

Nunc cultros attinet.

D. Quandoque significat id quod opus est, ut hoc loco Quintil. in 11 Institutionum : Quid attinet tam multis annis, etc.

Uti] Utor accusativo jungitur. Quintil. in 1 Institutionum : Utendum est cum sermonem, hocque vestustius est, ut ablativo jungatur usitatus est. Juvenalis is :

Modo sub Iodice relictis

Uteris in turba.

AGRICOLA.

Licuisse] Licere proprie dicitur id quod jure non vetatur. Persius :

Cur mihi non liceat, jussit quodcumque voluntas ?

Accipitur etiam pro posse. Virgil. in 11 Æneid. :

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ?

AGRICOLA.

Sic et hic.

Sperari] Sperare proprie significat boni alicujus futuri opinionem habere, ut hic. Virgil. in iv *Æneid.*:

Spero equidem mediis (si quid pia numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis.

Quandoque pro eo quod est futurum qualecunque
«spectare. Virgilius in primo *Æneidos* :

At sperate deos memores fandi atque nefandi.

Terentius in *Heautontimor.* :

Una spes est, esurituros nos satis.

AGRICOLA.

Caius] Caius et Cneus, sicut curculio quod vermen significat, per *c* scribuntur, sed per *g* leguntur. AGRICOLA.

Cesaris] Hoc non est dignitatis nomen, sed familiæ quæ Romæ fuit, ex qua ortus fuit Julius Cæsar, qui primus libertatem Romanam oppressit : unde omnes qui secuti sunt imperatores hoc sibi nomen tanquam titulum legitimæ successionis sumpserunt : ad Neronem tamen usque aut cognatione aut adoptione imperatores huic familiæ annexi fuere : post Neronem reliqui solum usurpatione illud sumpserunt. AGRICOLA.

Germanici] Germanicus iste, Drusi Neronis filius, hunc Caium genuit, et Agrippinam Neronis matrem, præterea alios quos nihil attinet enumerare. Ille Caius cognominatus est Caligula, a caliga militari dictus, quam vulgus ocream vocat : quia in castris fuit educatus. Nam quod nos caligam vulgo vocamus, id est quod veteres bracam dicebant : unde bractæ Galliæ nomen fuit. Braca enim quod a nobis vocatur, id vetustas femorale, vel subligar vocabatur. Inquit et inquam verba, ponuntur in oratione duntaxat, quando eos ipsos fingimus loquentes, quibus ea tribuimus. Non recte enim dices : Ille inquit occupatum se esse, nec posse venire ; sed dicendum est : Ille inquit, occupatus sum, nec possum venire. Loquendum est enim semper eisdem verbis quibus ipsa persona (quam inducimus) esset locutura. Juvenalis :

Nil actum est (inquit) nisi Porcio milite portas
Fragimus, et media vexillum pono suburra.

Et alio loco :

Quando artibus (inquit) honestis
Nullus in urbe locus.

AGRICOLA.

At cujus criminis] Ordo est : At quæris summam ejus criminis cujus arguimur.

At volui, nec unquam velle desistam] Subaudi, senatum salvum esse.

Socratico decreto] Decreto Socratis, cujus apud Platonem in Theæteto hæc ad hunc sunt verba : Mihi plane nefas esse videtur, admittere falsum, ac verum refellere.

Quoquo modo] Quoocunque modo.

Stylo etiam memoriæque mandavi] Hunc Boetii libellum nunc exstare non reor.

Qua in re] Ostendit hic indignitatem fortunæ suæ ex iudiciis suis, quibus condemnatus. Quia vero duplices sunt omnium rerum iudices, Deus et homines, de divino iudicio prius conqueritur, deinde de humano, id est senatus iudicio. Dicit itaque : Licet

A dolor adversitatis multum occupaverit et turbaverit mentem, nondum tamen ita expertus rationis, ut indigne feram improbos accusatores conatos esse nefandum contra me, quia velle pejora, est fere ex defectu et infirmitate humanæ naturæ ; sed illud magis puto mirandum, posse malos perficere ea quæ volunt contra bonos, cum Deus sine cujus permissu nihil potest fieri, id videat ; *monstri enim simile est*, hoc est, incredibile est id eum debere velle permittere, sicut quidam philosophus ait : Si est aliquis Deus, quomodo potest esse aliquid malum ? si non est Deus, unde proveniunt bona ? Post ibi, *Sed fas fuerit*, ostendit ex iudicio senatus indigne se ab eo condemnatum, idque primum ex persona senatus, quem accusatum apud regem suo periculo servaverat : deinde ex ordine iudicii, quia absens non auditur, nec cognita causa condemnatus est. Dicit ergo, placuerit licet Deo ut qui bonos omnes oderant, illi etiam me, qui bonos et senatum defendebam, cuperent perire, non tamen merebamur ita de senatu, ut is hoc ipsum vellet : quia cum Veronæ Theodericus rex cuperet crimen quo Albinus accusatus erat in senatum transfundere : scis tu Philosophia, quam magno periculo meo defenderim senatum, pro quo beneficio tamen falsa sententia a senatu condemnatus sum. Deinde, *Et cujus unquam facinoris ?* Colligit indignitatem iudicii ex modo illius, dicens : Nunquam in iudicando ita in apertissimis sceleribus iudices consentiunt, ut non aliquis moveatur ad misericordiam ex his, vel propterea quod omnes homines proni sunt ad errandum et ad faciendum quæ non debeant fieri ; vel etiam quod fortuna communis est, et nemo certus est quid ipsi sibi possit obvenire. Ego etiam si quantumvis magna scelera voluissem facere, non tamen nisi aut confessus, aut convictus, debuisssem puniri. Nunc non audita defensione mea, qui fui quingentis millibus passuum remotus ab urbe, ut pote Papia in carcere, damnatus sum ad mortem. Exclamat ergo, O meritis patres ! hoc est senatum, ut nemo possit de simili crimine convinci, hoc vult dicere : Senatus meritis est ut nemo debeat eum defendere, quia propter hoc crimen quod volui eum defendere, convictus sum, et ab eo damnatus. Sequitur. Cujus indignitatem reatus. AGRICOLA.

Ita] Hodie omnes fere indocti pro adverbio affirmandi utuntur, quod prorsus corrupte sit : est enim similitudinis potius. Virgilius in undecimo :
Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens.
Ita dixit, id est taliter. AGRICOLA.

Hebetavi] Dixit metaphorice, nam proprie de ferro aut alio quovis ad secundum apto dicitur. AGRICOLA.

Contra virtutem] Per synecdochen dixit accedens pro subjecto, id est contra bonos. AGRICOLA.

Molitos] Moliri, id est cum magna mole, id est difficultate conari. Virg. in iv *Æneid.* :

Nec super ipse sua molitur laude laborem ?

Efficisse] Facere et efficere manifestam habent differentiam. Nam facimus multa sæpe sine effectu : sed efficere, est aliquid quod facis assequi : sic me-

dicus sæpe facit omnia, ut sanet ægrotum, sed tamen non sanat: sed si efficit, ut sit sanus, jam sine dubio sanat. AGRICOLA.

Deteriora] Deterior, a detero verbo dicitur. Unde et Plautus in eamdem significationem detritionem pro improbitate et detrimentum, noxam vel damnum vocamus. AGRICOLA.

Monstri] Monstrum a monstrando: quia veteres putabant quoties monstra proveniebant, ex eis magnum aliquod malum, aut cladem imminentem monstrari, sicut et ostentum ab ostendendo, quod aliquid eo futurum ostendatur, et portentum, quia aliquid protendat, id est pronuntiet, et prodigium a procul agendo dicitur, quia solebant monstri parvus, siquidem humani essent, deportari in desertum, in silvas: si cæterorum animalium, infodiebantur vivi. AGRICOLA.

Quidam tuorum familiarium] Carneadi claro imprimis auctori novæ Academiæ tribuitur hæc sententia. AGRICOLA.

Familiarium] Familia a famulatu dicta est et familiaris servus: obtinuit deinde consuetudo ut cognationem significaret familia, unde patresfamilias et matres et filiosfamilias. AGRICOLA.

Siquidem] Hic legendum est distinctim, ut sint duæ dictiones: quandoque enim junguntur et uno accentu proferuntur, tunc accipitur pro certe. Plinius in 1 Naturalis Historiæ. Siquidem coloris mutant. AGRICOLA.

Sanguine petant] Per antonomasiam dictum est, id est exitium cupiunt. AGRICOLA.

Petunt] Peto significat quandoque posco: ut Horat. in 11 Epist.:

Quod cupide petiit, mature plena reliquit.

Aliquando adeo: sic Valerius in 11: Rus petens redeunti in urbem narraverat. Aliquando oro, sicque jungitur accusativo cum ablativo interveniente præpositione. Quintilianus in matris Infamia: Illud a te civitas novissimis precibus peto. Dicimus etiam, peto illum ferro, peto lapidibus, id est jacio in eum, vel vim infero. Virgilius in Bucol.:

Malo me Galathea petit,

id est jacet in me malum. AGRICOLA.

Patribus] Patres vocabantur senatus. Sallustius. Hosque vel ætate vel curæ similitudine vocabant patres. AGRICOLA.

Præsens] Dicitur, qui coram est, dicitur et figurate præsens hoc, quod est efficax. Virg. in Bucol.:

Nec tam præsentem alibi cognoscere divos.

Quintilianus in Veneno effuso, Et virus præsentaneum paro, quod subito, quod statim corrumpat. AGRICOLA.

Veronæ] Verona oppidum est Italiæ transpadanæ, quod medium Athesis fluvius perfluit, in radicibus Alpium Vindelicarum positum. AGRICOLA.

Dictum quod] Pro aliquid: et legendum est, traducto in præcedentem dictionem accentu, sicut, *que, ve, ne*, regimus. AGRICOLA.

Exitii] Exitium ab exeundo, sicut initium ab ineundo dictum est figurate, sicut multa pro clade vel pernici-

cie accipitur: quia exitus, hoc est peremptio, sit cuiusque summa clades. AGRICOLA.

Securitate] Id est neglectu vel contemptu: securus enim sine cura dicitur. AGRICOLA.

Proferre] Id est efferre hoc loco. Juvenal.

Profer Galla caput.

Aliquando significat differre. Plautus in captivis duobus:

Quando prolatis rebus rus homines eunt

Id est, dilatis negotiis vel litibus: significat etiam procul ferre. Virgilius in primo Æneidos:

Super Garamantes et Indos

Profert imperium.

AGRICOLA.

Jactasse] Jactare hic accipit pro eo quod est arroganter vel gloriando commemorare. Quintil. in matris Infamia: Magna pars voluntatis est jactatio. Quandoque significat verbis strepere, per metaphoram dictum. Virg. in 11 Æneid.:

Nunc sera querelis.

Haud justa assurgis, atque irrita jurgia jactas

Proprie autem significat frequenter jacere. Ovid. in 11 de Arte:

Jactatas excutiatque faces.

AGRICOLA.

Ostentando] Ostentare sicut jactare dicitur, sed jactare magis verbis est, ostentare rebus. AGRICOLA.

Facinoris] Facinus a faciendo dictum est, et in peiorem partem nunc accipitur evincente consuetudine, apud veteres in utramque accipiebatur partem et bonam et malam. Sallust. in Catilina: Qui præclari facinoris aut artis bonæ famam querit.

Jugulari] Jugulare proprie significat jugulum per-scindere. Est autem jugulus dictus pars illa quæ proxima collo ab ossibus, quæ pectus determinat: quoniam ea ossa similitudinem jugi, id est summitatis montium, vel veri quod araturis bobus imponitur, habent. AGRICOLA.

Necem] Vulgus grammaticorum dicit hujus nominativum non inveniri. Cicero tamen pro Milone dicit: Insidiatori vero et latroni quæ potest injusta esse nex? Sic et prex etiam Phocas grammaticus dixit. Differunt sane nex et mors quemadmodum necare et mori: ut nex sit mors vi illata, mors qualiscunque hominis interitus. AGRICOLA.

Quingentis passuum millibus] Latini itinera sua millibus passuum numerant, sicut Græci stadiis, Galli leucis. Quingentis autem millia passuum tantum spatii efficiunt quantum apud Germanos quod illi milam vocant, quodque Ægyptii parasangam, Persæ schœnum. AGRICOLA.

Propensius] Id est diligentius, vel inclinatus, a propendendo, sicut in libra, qua parte plus appenditur, ea plus propendet: sic et nos propendere, et propensius dicimur in id cuius majori studio tenemur. AGRICOLA.

Proscriptioni] Proscriptionis nomen a bellis civilibus venit, quoniam in civilibus dissensionibus, sicut fuerant Marii et Syllæ, Caesaris et Pompeii et reliquorum, qui victores erant, nomina eorum qui diversarum partium fuere, in tabulis descripta ponebant,

dati præmiis, si quis eorum quemquam occidisset, et A bonis publicatis, postea obtinuit consuetudo, ut relegati in exilium, proscripti dicerentur. AGRICOLA.

Contra virtutem [Contra homines virtute præditos. Tuorum quidam [familiarium] Philosophorum quidam.

Si quidem [Si

Sanguinem] Sanguinis effusione.

Propugnare bonis] Defendere bonos.

Quid] Aliquid.

In nulla unquam mei laude jactasse] Tametsi verasint, ea tamen nunquam se jactasse ait. M. Tul. in i. Offic.: Deforme etiam est de seipso prædicare, falsa præsertim, et cum irrisione audientium imitari militem gloriosum. Divus Cyprianus ad Donatum: In proprias laudes odiosa jactatio est. Plinius ad Pompeium Saturninum: Etenim si alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi solent quam difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se, aut de suis disserentis?

Minuit enim] Ordo est, quis, id est aliquis, minuit quodammodo secretum conscientie probantis se, id est, sibi per virtutem et benefacta placentis, quoties ostendendo factum, recipit pretium, id est præmium famæ. Cic. in Tuscul.: Te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen ejus judicio stare nolim, nec quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. Tuo tibi judicio est utendum: Tibi si recta probanti placebis, tunc non modo tu te viceris (quod paulo ante præcipiebam) sed omnes et omnia. Hoc igitur tibi propone, amplitudinem animi, et quasi quamdam exaggerationem quam altissimam animi (qui maxime eminet in contemnendis et despicendis doloribus) unam esse omnium rem pulcherrimam, eoque pulchriorem, si vacet populo, neque plausum captans, se tantum ipsa delectet. Quin etiam mihi quidem laudabilia videntur omnia, quem sine venditione, et sine populo teste sunt, non quo fugiendum sit (omnia enim benefacta in luce se collocari volunt), sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia majus est. Plinius ad Saturninum: Præterea meminimus quanto majore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti debet: nec si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriam meruit, minus pulchrum est. Illi vero qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare, quia fecerint, sed ut prædicarent, fecisse creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserit recescente, vanescit. Homines enim cum rem destruere non possunt, jactationem ejus incessunt. Ita si silenda feceris, factum ipsum: si laudanda non sileas, ipse culparis. Macrobius in Somnium Scipionis, Conscientia ipsa factorum egregiorum, amplissimum virtutis est præmium. Idem in idem. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Divus Ambrosius in quadam epistola: Abundat enim sibi locuples testis conscientia.

Pro vere virtutis præmiis, falsi scelestis, Pulchrum antitheton est.

Et cujus unquam] Et, particula interrogatio] nunc apta: sic apud Virgil. in Bucolicis:

Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?

De simili crimine] Quod fuerit propensioris studii in senatum, eumque salvum esse voluerit.

Cujus indignitatem reatus] Ostendit nunc majorem indignitatem casus sui, quod cum perspicuum esset, nec ista crimina talia esse, quæ vel accusatores cum specie aliqua fidei possent objicere, vel judices ullo colore justitiæ possent condemnare. Dicit etiam crimen ex præcipua sua laude contra se petitum esse: quia enim Philosophus erat, insinulaverunt magum eum esse. Quia plerumque apud veteres philosophi hac suspitione premebantur. Unde et Apuleius Madaurensis magiæ accusatus fuit, cujus defensionis adhuc exstant libri, et Apollonius Tyaneus, et Menippus habitus sunt magi, et videri etiam voluerunt, cum uterque philosophus esset. Ergo dicit accusatores objecisse ei propter cupiditatem, ut consulatum et magistratum in urbe consequeretur, cum dæmoniis eum habuisse commercium: quod falsum esse ostendit ex studiis suis, cum fuerit enim deditus philosophiæ, quæ jussit Deo eum et non diis servire, verisimile non esse, ut se pessimis spiritibus jungeret. aut eorum ministerio uteretur. Deinde id ipsum coarguit ex modestia domus suæ et probitate amicorum suorum, et affinitate Symmachi: cujus filiam uxorem sibi habebat, qui non potuissent, si tam facinorosa vitæ fuisset, secum convenire. AGRICOLA.

Commistione] Commistio s. littera, non x dicendum est. Si enim mixeo in indicativo haberet, possemus mixtum dicere: nunc a misceo, quomodo fiet mixtum? AGRICOLA.

Fuscarent] Fuscus color est, qualis corporibus ex sole provenit. Virgil. in Bucol.:

Quid tum si fuscus Amyntas?

Ovidius in secundo de Arte:

Fuscentur corpora campo.

Ater, color est carbonum et vestium: unde et atramentum dicimus, et atratos eos qui luctus caus. mutaverunt. Niger est obscurus ille ex robro vel lucido ad atrum tendens: unde et nigra vilia, et sanguinem nigrum dicimus. Virgilius nigramentem nimbum dixit in i. Æneid. Confunduntur tamen ista sæpe ab auctoribus. AGRICOLA.

Sacrilegio] Sacrilegium dictum est a legendis, hoc est, furandis sacris: deinde et pro vi quæ sacris inferitur, accipitur. Unde Seneca ad Serenum dixit: Nihil in rerum natura tam sacrum est quod sacrilegium non inveniat. Deinde Boetius ad omnem sacrorum profanationem traducere hoc nomen v. detur. Nam omnes incantationes, et ritus invocandorum spirituum sacra vocabantur. Boetius cum ab hoc nomine abhorreret, maluit sacrilegium vocare: ea est quam proprie magiam vocamus, quæ est, qua homines mira, et omnem ordinem aut vim naturæ excedentia efficiunt, hoc est, quam indocti nigromantiam vocant: nam Græce *νεγρομαντρία*, vel communius *νεγρομαντρία* dicitur: quæ solum divinationem faciebat ex anima-

bus defunctorum per incantationes invocantis. AGRICOLA.

Polluisse] Polluo a porro et luo, id est prorsus luo dicitur, id est maculo. AGRICOLA.

Insita] Id est indita ab inero. AGRICOLA.

Instillabas] Stilla guttam significat : unde et stillicidium locus in quem guttæ pluvie de tectis decidunt. Inde instillo. AGRICOLA.

Pythagoricum] Pythagoras ex Samo insula oriundus fuit, versatus est in ea Italiæ parte quæ quondam magna Græcia dicta fuit, circa Tarentum et Crotonam : cumque interrogaretur an σοφός, id est sapiens esset, respondit non, sed φιλόσοφος, id est amator sapientiæ : et cum ante eum qui insigniori doctrina præditi essent, sapientes vocarentur, postea philosophi cæpti sunt vocari, et a Pythagora secta ea ducta est, quam philosophiam Italicam vocaverunt. AGRICOLA.

Θεός, ἀλλ' οὐ θεοίς] Id est Deo et non diis. AGRICOLA.
Conveniebant] Convenire dicitur hic aptum esse vel accommodatum : aliquando consentire significat. Horat. :

Et vitæ disconvenit ordine toto,
id est discordat. Ovid. in 1 de Arte :

Conveniat nobis, ne quam nos ante rogemus.
Unde dicimus, Convenit nobis de hac re, et, Convenimus de hac re. Etiam significat congregari, idque proprium est ejus significatum. Sallustius : Postquam Catilina eos quos convoraverat, convenisse videt. Dicitur etiam, conveni illi in apud forum, id est allocutus sum. AGRICOLA.

Penetrat] Interior pars domus dicitur a penetrando. Virgil. in 11 Æneid. :

Apparet Priami et veterum penetralia regum
Commodeque dixit Boetius penetrat innocens domus, quoniam solent recondi scelera, et ab hominum conspectu removeri. AGRICOLA.

Cætus] A cœundo, id est conveniendo dictus est. AGRICOLA.

Socer] Est uxoris vel mariti pater, itidem ut socrus mater, qui filiam tuam in matrimonium habet, gener, quæ filium tuum, nurus vocatur. AGRICOLA.

Affines] Hoc dixit impropria significatione, id est conjuncti. Nam consuetudine accipitur affinis pro eo, qui non est cognatus nobis, sed cognatis nostris matrimonio junctus. AGRICOLA.

Institui] Id est compositi, vel assuefacti, vel formati. Quintil. in 1 Institut. : Ante palatium eorum quam mores instituimus. Aliquando docere significat instituere. Juvenal. :

Instituitque rudes mellior locusta propinquas.
Accipitur etiam pro eo quod est proponere vel velle, ut Cicer. in 11 de Or. 1. : Instituenti mihi, Quinte frater, id est volenti vel paranti. AGRICOLA.

Lacereris] Figurata per translationem dictum est, id est carparis, reprehendaris. AGRICOLA.

Cujus dignitatem] Tametsi Rodolphus Agricola iudicio vir alioquin acerrimo, legere videatur indignitatem, malim tamen legere (sicut et fere exemplaria

A habet) dignitatem. Fuit enim magna dignitas honestasque ejus reatus, quo Boetius accusatus est studii in senatum propensioris, verum eam falso magis crimine fuscare denigrareque delatores conati sunt. Hanc lectionem præter exemplarium fidem astruunt ea quæ proxima prosa subjiciuntur. De objectorum quidem tibi vel honestate vel falsitate cunctis nota memorasti.

Ἐποῦ θεῶ] Sequere Deum : legitur autem hoc Græcum in exemplari quod mihi commodavit Cæsarius, et in epistola Joannis Edicollii ad me data. Habetur idem in 11 Chiliade Proverbiorum Erasmi, et apud Politianum in Prælectione Homerica. Refertur autem ad Pythagoram, qui Marsilio interprete, sic ait in symbolis : Linguam imprimis coerce, Deum imitans. Porro Rodolphus Agricola videtur hæc Græca ponere. *Θεῶ ἀλλ' οὐ θεοίς*, id est, Deo, et non diis (subaudi) servias seu serviendum.

Consimilem Deo faceres] Seneca in epistola ad Lucilium 48 : Hoc enim est quod mihi philosophia promittit, ut parem Deo faciat.

Ultro] Insuper.

At vero hoc etiam] Ostendit nunc asperitatem calamitatis suæ ex eo quod sequitur communiter in omnes bonos. Dicit itaque non solum indignum esse hæc omnia, quæ gravissima enumeravit, se pertulisse, sed hoc etiam adhuc restare malis suis, ut ista merito pati videatur, et postquam omnia perdidit, etiam honestatem existimationis et famæ bonæ amittat. Vult enim imperitum ea solum credit, et prudenter facta esse, quæ prospere et feliciter eveniunt : nunc ergo quia sibi res omnes adversæ infelicitate cessarunt, credetur dignus his esse, et ista meruisse. Post ibi, *Videor autem videre dici*, quia nunc innocentia nostra ab improbis victa est et oppressa, futurum est ut sceleratis omnes quibus ergo resistebam gaudeant, et similes accusationes contra bonos parent cum videant impune omnia se facere posse : bonos vero non ausuros illis resistere, cum se videant non solum periculis expositos, sed etiam defensione privatos. Exclamat ergo : O sielliferi, etc. AGRICOLA.

Cumulus] Id est explementum. Proprie enim dicitur cumulus, acervus rerum aut strues simul congestarum. AGRICOLA.

Merita] Id est vim vel pretium. AGRICOLA.

Provisi] Dixit quasi providenter et recte facta : secundum philosophos enim, quidquid recte fit, prudenter fit : contra etiam, quidquid prudenter fit fit et recte. AGRICOLA.

Rumores] Rumor a ruendo dicitur, quasi fremitus populi similis sono, quem ruina rerum facit, idem significat quod fama ; sed fama Græcum est, fama tamen quia a *ῥῆσι* Græco (quod apud nos *for* significat) dicitur, certius aliquid et constantius loqui significat : rumor incertius quiddam habet. AGRICOLA.

Affingitur] Alii affligitur legunt, quod translatum quidem est, sed tamen aptius. AGRICOLA.

Perferunt] Juvenalis :

Lateque sonantem

Pertulit Ionium :

id est perpressa est. Aliquando apportare, ut apud Ciceronem : Litteras ad te perferendas dedi. AGRICOLA.

Officinas) Officina, ab officio dicta, est locus in quo opifices officia, hoc est artes suas exercent. AGRICOLA.

Fluitantes] Id est sese agitantes vel trepidantes vel gestientes. Sic enim Cicero inconsultum gaudium, lætitiā gestientem vocat, id est crebro se moventem et trepidantem, sicuti mos est lætis. AGRICOLA.

Perditissimum] Perditi dicuntur qui non mediocriter aut tolerabiliter sunt mali, et de quibus nulla est amplius spes boni, quos Græci et Cicero nonnunquam usus eo verbo, ἀσώτους, vocant. AGRICOLA.

Insontes] Insontes a sons dicitur, quod etiam nunc usus habet, veteres tamen sæpius diverunt : testimonium est Festi Pompeii, qui sonticum iustum vult significare, ponens verba Nævii, dicentis :

Sonticam esse oportet causam, quamobrem perdas [mulierem :

tum rectius dixisset Festus, gravem aut noxiam. Dictum sontem arbitror, de quo sonus fiat, id est qui in fama et sono hominum versatur. AGRICOLA.

Cumulus accedit] Cumulos malorum proverbialiter dicitur de ingentibus malis et calamitatibus : ut cumulus seu acervus bonorum, de opibus ingentibus. Sunt et illa Ciceroni familiaria, cumulare officii, cumulatissime satisfacere, cumulus meritum.

IN METRUM V.

O stelliferi] Boetius hoc carmine deplorat conditionem humanæ naturæ, cum Deus omnia quæ in re-
rum natura sunt ad certam legem alligaverit, et omnia ita instituerit, ut errare aut peccare nequirent : soli homini dedit libertatem, ut posset bene et male facere, et ei permiserit, ut hac libertate plerumque abuteretur, et mali premerent meliores. Genus metri est anapæsticum et Pindaricum. Anapæsticum a pede dictum, quoniam ille sit ei pes legitimus : recipit tamen et spondeum et dactylum. Pindaricum a Pindaro auctore ejus dicitur. Dicit ergo : *O Deus, qui in cælo habitans, convertis illud veloci cursu, et facis ut stellæ semper ordinem suum servant, et luna plena opposita soli, lumine suo abscondat reliquas stellas : nunc vicina rursus soli, perdat lumen suum. Sic facis etiam ut Hesperus jam post occidentem solem luceat, jam mutato nomine Lucifer dicatur, et orientem solem præcedat : præterea hieme breves dies facis, æstate breves noctes. Nec solum vis tua cælum ordinem tenere cogit, sed terras etiam simili ratione regit, ut frondes autumnō decedentes, vere renascantur, et quæ seruntur hieme, æstate maturescant. At cum hæc tam certo cursu dirigas, sola opera hominum permittis errare. Unde enim nisi id ita esset, tanta vis fortunæ, ut ea nunc injustas pœnas innocentibus infligeret, contra vero malos extolleret? Negligitur et contemnitur virius, et accusatur, malis autem mala scelera non nocent : quin etiam quando placet fortunæ, potentissimi reges subduntur, et opprimuntur. Ergo etiam, o Deus, rege etiam res hominum, quæ sunt pars mundi non contemnenda, et ordi-*

A nem qui in cælo est, etiam in terram mitte. AGRICOLA.

Conditor] Condere quandoque facere significat, ut hic, et Virg. in Bucol. :

Pallas quas condidit urbes,

Ipsa colat.

Quandoque significat abscondere, sic infra dicitur.

Condat stellas una minores.

Proprie vero significat congerere aut colligere. Horat. in Carm. :

Illum si proprio condidit horreo :

et idem in primo Epistolaram :

Condo et compono, quæ mox depromere possim.

AGRICOLA.

Orbis] Dicitur id quod undique rotundum est, quod etiam globum dicimus. Unde et mundum propter rotunditatem orbem vocamus, id est quod sphaeram vocant. AGRICOLA.

Nixus] Id est firmatus, vel insistsens. Quintilian. in Milite Mariano : Ut vitam genu nixus petat. AGRICOLA.

Solio] Solium, regia sella. Unde Seneca in lib. de Tranquillitate, significans mutabilitatem fortunæ : Momentum, inquit, interest intersolium, id est regnum, et aliena genua, id est captivitatem. Veteres etiam vas quoddam solium vocabant in balneo, quod implebatur aqua, in quo lavantes sedebant, et se abluebant. AGRICOLA.

Cælum] Alii quasi cælatum, id est scalptum propter varias stellarum imagines arbitrabantur : unde et mundus ab ornatu dictus videtur : quemadmodum apud Græcos etiam κόσμος, id est mundus, ab ornatu dicitur ; alii cælum ab eo quod Græce dicitur κοίλον, id est cavum. Si primum dicatur, scribendum erit per æ diphthongum ; si secundum, per α. Nam quod vulgus dicit cælum quasi casam κλίδο, id est solis, ineptum est, sicut multa indoctorum. AGRICOLA.

Turbine] Id est impetu vel rapto, a turban lo dicitur. Unde Virgil. in 1 Æneid :

Et terras turbine perflant.

Vocatur etiam turbo, quod Græci τροχός nos induratum assumpto nomine trochum vocamus, a τρέχω, quod est curro, ob eandem causam, quia turbine, id est impetu, currit. Turbonis autem nomen erat proprium cujusdam gladiatoris. AGRICOLA.

Légem] Lex dicta est a legendo, quia prælegebatur ad populum : deinde consul interrogabat, vellent juberentne id fieri ; quod si populos affirmaret, lex fiebat : quod ipsum si tribunus plebis faceret, id quoque decretum erat, plebiscitum dicebatur : hic autem lex per translationem figurate pro certo ordine accipitur. AGRICOLA.

Pleno cornu] Id est impletis cornibus, quod in plenilunio fit, cum enim opposita est soli, tunc pars ejus quæ est ad nos versa, tota a sole illuminatur. Non enim ex se luna a sole illustrata, lumen habet, sed quod fieri videmus, ut vasa polita acceptum lumen refundant : sic luna a sole illustrata, lumen reddit. Unde cum rursus ad solem accedit, partes aversæ a nobis accipiunt lumen, quod propter rotunditatem ejus paulatim videtur extenuari in cornua. AGRICOLA.

Flammis] A *flagro*, id est ardeo dicta est flamma. A

AGRICOLA.

Fratris] Id est, solis. Fabulæ enim tradunt Latonam Jovis concubitu prægnatam, Phœbum, id est solem a *poëbio*, id est ardeo, et Dianam perperisse.

AGRICOLA.

Luna] A *lucendo* dicta videtur, quod inter sidera luceat : sicut solem, quod solus luceat, et omnia sidera lumine suo abscondat, dictum volunt. AGRICOLA.

Lumina perdat] Hoc ad nostrum conspectum videtur, cum nunquam sit magis illuminata luna, aut latius accipiat lumen, quam quando soli proxima est: quod enim ex mathematica ratione clarum est, minus luminosum corpus majori luminoso adhibitum, quanto ad id propius accedit, tanto plures ejus partes illuminantur. AGRICOLA.

Agit] Agere in varias significationes dicitur. Nam et negotiosum esse, aut facere aliquid significat. Horatius in 1 Epist. :

Quid mihi celsus agit ?

Quandoque significat ducere aut propellere. Virg. in Bucol. :

Et potum pastas age.

Horatius in secundo Epistolarum :

Navem agere ignarus navis timet.

Quandoque in judicio experiri significat. Unde dicuntur in jure civili actiones, et actor qui reum persequitur : Dicitur etiam histrio agere, id est pronuntiare. Unde Cicero actionem pro pronuntiatione accipit : et agere animam, mori significat : sic Cicero pro Milone : Quem agentem animam reliquerat : et agere gratias dicimus, quod inducti regratiari dicunt. AGRICOLA

Algentes] Algere Græcum est, sed apud eos dolere significat, apud nos verofrigere. Horat. in Arte :

Multa tulit, fecitque puer, sudavit et alsit

AGRICOLA.

Hesperus et Lucifer] Eadem stella est, Veneris appellata, dicitur *ἑσπερος* Græce ab eo quod illi hesperam, nos conversa aspirationem in v, vesperam vocamus : quoniam post occidentem luceat occidatque : Lucifer autem mane, cum præcedit orientem solem, et tanquam dux ejus ferat lucem. AGRICOLA.

Ortus] Quia varia nomina ortus et occasus astrorum apud auctores inveniuntur, locus videtur expiscere, ut paucis et quam brevissime possumus, eam rem aperiamus. Ante omnia ergo sciamus oportet, duplices esse ortus et occasus astrorum, quorum alii mundani vocantur, alii solares. Mundanus ortus est, quoties astrum voluto cælo incipit efferri supra terram, ut conspici a nobis nisi sol obstet, possit : contra occasus est, quando astrum occulitur rursus ad occidentem sub terra, et aspectui nostro subtrahitur, et hi ortus et occasus omnibus astris quotidie propter integram cæli conversionem contingunt. Solaris autem ortus et occasus quales sunt, sic habet : sol quandoque aliquid astrum propius quindecim partibus, vel (ut vulgo loquimur) gradibus alienius signi conjunctum illi est, tunc magnitu-

dine luminis sui occultit illud, ne possit videri, diciturque astrum sub radiis esse, deinde postquam sol progressus est ultra quindecim aut, ut Plinio placet, undecim gradus, tunc incipit emergere e radiis astrum et apparere mane ante orientem solem, isque vocatur exortus matutinus. Quando autem sol progressus est usque ad gradus centum octoginta ab astro, tunc oppositus dicitur astro, post id vero progressus quindecim gradus post occidentem solem incipit oriri astrum, isque vocatur exortus vespertinus. Rursus appropinquans astro, cum incipit ad quindecim gradus accedere, illud vocatur occasus vespertinus, quoniam occidente sole id astrum proxime occidat. Postremo, cum incipit rursus sol quindecim gradus accedere ad oppositionem proximos, quia tunc oriente sole id astrum postremum videtur occidere, dicitur occasus matutinus. In Venere et Mercurio rectius quis ortus vespertinos et occasus matutinos vocaverit emersiones et occultationes : quia semper prosequuntur ista duo solem, et illi adhærent ; sed quando mane incipiunt emergere ex radiis et apparere, dicuntur oriri ortu matutino : rursus quando redeunt mane ad solem, et par. nt occultari, dicuntur occidere occasu matutino : similiter et vespere emergentia, oriri et redeuntia sub radios occidere dicuntur : et hoc est quod hic dicit Boetius oriri Venerem vesperi, id est incipere apparere post occidentem solem, quam explicationem diligentius notato, quoniam crebra hujus rei mentio apud litteratos est, et raro satis exacte explicata. AGRICOLA.

Habenas] Habenas ab habendo, id est retinendo, dicuntur, quia equi illis cohibeantur et teneantur : hic figurate pro ordine aut cursu ponitur. AGRICOLA.

Frondis sue] Quia frondes ab arboribus fluant. AGRICOLA.

Brumæ] Bruma a brevitate dicta est, quoniam ea totius anni brevissima sit, sicut solstitium longissima dicit, auctor est Plinius. AGRICOLA.

Ætas] Ab æstu, id est calore, dicta est. AGRICOLA.

Agiles] Proprie negotiosos dicimus, qui aliquid agunt. Horat. in 1 Epist. :

Nunc agilis fio, et versor civilibus undis.

Hic pro celeri ponitur. AGRICOLA.

Horas] Hora Græcum est. AGRICOLA.

Boreas] Ventus est inter septentrionem et ortum solis æstivum, qui Latine Aquilo dicitur. AGRICOLA.

Zephyrus] Quein Latine Favonium dicimus, stat ab occasu æquinoctiali. AGRICOLA

Arcturus] Græce, interpretatur ursæ cauda, sidus est quod Novembri mense exortus matutinos facit, quando agricolæ serunt. AGRICOLA.

Semina et segetes] Differunt, quoniam semina sunt ea quæ serendo in agros spargunt, segetes eæ sunt quæ ex seminibus in agro nascuntur. Persius :

Seges altera in herba est.

AGRICOLA.

Sirius] Stella ea est quam caniculam vocamus, quæ matutinos ortus in Julio facit, cum maturescunt segetes. AGRICOLA.

Stationis] Statio locus in castris dicebatur cuius-
que, qui cuique tributus aut ad excubandum aut de-
fendendum erat. Quintilianus in Milite Mariano : Et
ab assignata statione miles abducitur, dicitur autem
et locus, in quo quis homo vel res consistit. Virgilius
in II Æneid. :

Nunc tantum sinus, et statio malefica carinis.

AGRICOLA.

Omnia certo fine, etc.] Indocti, quorum omnia
semper sunt plena, hoc loco Boetium reprehendere
solent, quasi non satis recte et digne Christiano viro
senserit. Cum enim dicat Boetius, *Hominum solos res-
piciis actus*, interpretantur quasi velit dicere Deum
res humanas extra curam suam posuisse, neque re-
gere opera hominum sua providentia : cum Boetius
non id dicat, sed solum deploret, quod omnia recto
ordine regantur, et non errent, neque peccent, soli
homini data potestas est bene et male faciendi, id-
que non est difficile videre ex eo quod in fine hujus
carminis dicit, et quo cælum regis, etc., cuius non
est alius sensus, quam ejus quod quotidie oramus :
Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra. AGRICOLA.

Gubernas] Gubernare a Græco κυβερνάω dicit, quod
idem significat. AGRICOLA.

Respiciis] Id est recusas, spernis, renuis, estque
sordidior translatio. AGRICOLA.

Lubricum] A luendo, id est lavando dictum, unde
et delubra dicuntur, id est templa : quoniam qua-
luta, id est madefacta sunt, lubrica sint. AGRICOLA.

Noxia] A nocendo dicitur. AGRICOLA.

Pæna] A punio, sicut a munio mœnia. AGRICOLA.

Resident] Pro sedent metri causa. AGRICOLA.

Celso] A cello veteri verbo dicitur celsus, unde et
excello excelsus, sed procello percussus facit : dictus-
que celsus est, quia cellatur, id est alte concitetur,
quemadmodum jaculum aut telum missum. AGRICOLA.

Iustus] A jure dicitur, quia facit id quod jure præci-
pitur. Jus autem a jubendo dicitur, quia jussu majoris
potestatis jussum sit. Sanctus autem a sanciendo,
quoniam quod sanctum sit, id violare non liceat,
eumque dupliciter dicimus : nam sanctum vocamus
inviolatum a vitiiis. Juvenalis :

Egregium sanctumque virum.

Aliquando dicimus, cui non licet vim fieri, sic san-
ctos legatos dicimus et Virgil. :

Sanctumque senatum.

et Juvenalis :

Præterea sanctum nihil est, aut inguinæ tutum.

AGRICOLA.

Nihil] A nihil per syncopam dictum : sicut mi a
mihi, et prendo a prehendo. AGRICOLA.

Compta colore] Hæc translatio parum circumspecte
a Boetio facta videtur, licet comere pro ornare apte
transferatur ; tamen ut colore comptum dicamus,
non convenit, fiuntque translata hæc pugnantis, aut
dissidentia inter se, fuisset enim cohærens si di-
xisset tineta colore, ntrumque enim adhuc transla-
tum fuisset ; nunc comi colore non magis convenit
quam colorari pectine. Conatus est autem simile il-
lius facere quod Virgilius dixit :

PATROL. LXIII

Ferrumque armare veneno.

Verum hoc modestius est : nam serpentem veneno
armatum non inepte dicimus ; sed comptum quem
colore, parum prudenter dixeris. Sane Theophras-
tus non sine ratione præcepit translationem vere-
cundam esse debere. AGRICOLA.

Sed cum libuit, etc.] Plerique hos tres ver-
sus legunt, ut nocentes dicantur gaudere subdere
summos reges, sitque frigidus (ut videtur) et absur-
dus sensus : rectius erit ergo ut legatur, fortuna gau-
det subdere summos reges, cum libuit ei uti viribus,
scribaturque gaudet, non gaudent. Duplicem enim
potentiam fortunæ ostendit : primum docet quantum
possit fraudibus : deinde hic quantum viribus, de-
monstrat, quæ possit summos reges opprimere.

B AGRICOLA.

Vilis] Id est contemnendus, facile parabilis : sic
dicimus frumentum vile, quando modico venditur.
Horat. :

Vilis amicorum est annona bovis, ubi quid deest.

AGRICOLA.

Salo] Salum mare dicitur, a sale dictum est. AGRICOLA.

Immensum.] A metior, quod mensum facit. AGRICOLA.

Carminis hujus genus alii Pindaricum dicunt, alii
Archilochium. Est autem anapæsticum, dimetrum,
acatalectum. Simile est illi :

Adytum Veneris fuge virgo sagax.

Et illi Senecæ :

Jam rara micant sidera ; rono
Languida mundo, nox victa vagos
Contrahit ignes : luce re nata,
Cogit nitidum phosphoros agmen.

Totis fratris] Hic versus sic legendus est :

Totis fratris et obvia flammis.

Nam in eo trochæus locus non habet. AGRICOLA.

Hesperus] De lucifero et vespere aliud poetæ di-
cunt, aliud astrologi. Poetæ asserunt quo die Luci-
fer ante orientem solem apparuit, eodem occidentem
solem subsequi. Hoc astrologi quidam eodem die fieri
posse negant. Fatentur autem Luciferum modo præ-
cedere mane solem, modo subsequi occidentem, sed
diversis diebus. Et poetas fortassis eo potuisse de-
cipi, quod mane Luciferum vidissent, Mercurium ve-
ro post solem occidentem. Cinna in Smyrna :

Te matutinus flentem conspexit Eous,
Et flentem paulo vidit post hesperus id m.

D

Horatius :

Tu se per orges flebilibus modis
Mysten ademptum, nec tibi vespere
Surgente decidunt amores,
Nec rapidum fugiente solem.

Virgilius de rosis :

Quam modo nascentem rutilus conspexit Eous,
Hanc rediens sero vespere vidit amum

Manlius in libro primo Astronomicum :

Nec matutinis fulgeret Lucifer horis,
Hesperus immerso dederat qui lumen Olympo

Seneca in Hippolyto :

Qualis est primas referens tenebras
Nuntius noctis, modo lotus undis
Hesperus, pulsus iterum tenebris.
Lucifer idem.

Hominum solos respiciis actus | Loquitur ut homo perturbati nimis animi, non quod ita sentiat, cum ab Epicureorum opinione longissime ab-ii, sed ut personae suae decorum servet, et philosophiae reprehensionis locum pareat. Videtur autem mihi diligenter imitatus tragicum Senecam, cujus hi sunt versus in Hippolyto sane quam elegantes :

O magna parens natura Deum,
Tuque igniferi rector Olympi,
Qui sparsa cito sidera mundo,
Cursusque vagos raptis astrorum,
Celerique polos cardine versas :
Cur tibi tanta est cura perennes
Agitare vias aetheris alti,
Ut nunc cana frigora brumae
Nudent silvas.

Nunc arbutus redeant umbræ,
Nunc æstivi colla leonis
Correrem magno fervore coquam
Virescere suas temperet annus ?
Sed cur idem qui tanta regis,
Sub quo vasti pondera mundi
Librata suos decutit orbis,
Hominum nimium securus ades,
Non sollicitus prodesse bonis,
Necuisse malis ?

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitque manu
Munera cæca pejora fovens.
Vincit sanctos dira libido.
Fraus sublimi regnat in aula.
Tradere turpi fas est populus
Gaudet, eosdem colit atque odit.
Tristis virtus perversa tulit
Præmia recti, castos sequitur
Mala paupertas, vitioque potens
Regnat adulter.

Haec Seneca.

Crimen iniqui | Hic versus monometer est, similis illi Senecæ :

Regnat adulter.

Mendaci colore | Id est falso prætextu seu furo. Cave ne legas mendacii.

IN PROSAM V.

Hæc ubi continuato | Hic Philosophia, postquam Boetius, querelis suis enarratis, ostendit qua parte adhibenda sibi esset consolatio, jam incipit ordi consolationem, totumque id quod hinc ad finem usque primi libri est, est proœmium consolationis. Ergo velut lege quadam proœmii primum conciliat sibi auditorem, reprehendens errorem ejus, quod se esse putat in exilio, et per hoc animum ejus tristem et dolentem confirmat : deinde paucis verbis omnes querelas et causas doloris, quas paulo ante exposuit, repetit ibi. *Et tu quidem de tuis in commune bonum* ; hacque velut confessione et consensu acceptarum injuriarum Boetium benevolam etiam reddit. Deinde ibi, *Sed quoniam plurimis*, docilem eum facit, ostendens ordinem rerum dicendarum, cui subdit carmen id quod sequitur, in eandem sententiam pertinens. Postremo quoque præparat eum sequentibus argumentationibus et documentis consolationis, inquirendo nonnullis de rebus mentem Boetii, ut illis concessis facilius et firmior fiat aditus Philosophiæ ad consolandum eum : quod etiam ad partem docitatis in proœmio pertinet, partim etiam attentum facit. Sed sospitatis auctor, quoniam ostendit posse sanari eum, ostendit etiam qua ratione id fieri possit. Dicit ergo Boetius philosophiam, postquam querelas suas aud-

vi, respondisse sibi, statim cum flet in eum vidisset, intellexi se in exilio esse, sed id exilium non esse loci nec carceris in quo esset, sed potius a vera et recta sententia mentis suæ. Nam sicut Stoici sentiebant, viro bono totus mundus est patria, cujus Dominus et Rex unus est Deus, et illa neminem posse expelli, nisi qui errore mentis seipsum expellat. AGRICOLA.

Latravi | Id est, cum clamore dixi, per metaphoram dictum ab irrationali ad rationale, latrare enim proprium est canum. AGRICOLA.

Placido | Placidum dicitur, et quod placet : sic Ovid. in Epistolis Heroidum :

Virtus est placidis abstinuisse bonis.

Virgilius in primo Æneidos :

Nunc tandem placida compositus pace quiescit.

Dicitur etiam id cui aliquid placet, ut hoc loco, et Virg. in Bucolicis :

Quam placidum ventis staret mare.

Id est quietum esset, tranquillum, non turbatum. AGRICOLA.

Quæstibus | Quæstus quandoque querelam significat, ut hic, diciturque a queror. Quandoque significat lucrum, et tunc dicitur a quarro, et scribitur per ædiphthongon. Cicero in Paradoxis : Sin autem per aviditatem pecuniæ nullum quæstum turpem putas. AGRICOLA.

Ilico | Id est statim. AGRICOLA.

Exsulem | Exsul quasi extra solum dictus est, sicut extorris, qui extra terram suam est. AGRICOLA.

Prodidisset | Prodere aliquando significat in apertum dare : sic dicimus memoriæ proditum est, id est traditum. Aliquando significat per peritiam aliquid tradere : sic dicimus oppidum prodi. AGRICOLA.

Procul | Quasi porro ab oculis, id est longe dicitur. AGRICOLA.

Patria | Dicta est ab habitatione paterna, diciturque relative : ut hæc est mea patria, illa est tua : non bene autem dicitur, est Dominus multarum patriarum, sed multarum regionum vel provinciarum, vel (quo maxime veteres utuntur nomine) terrarum, sic terram Italiam, terram Atticam dicebant. Sane quod Virg. in Æneid. dicit :

Quæve hæc tam barbara morem

Permittit patria :

subintelligendum vestra : quemadmodum cum aliquem dominum vocamus vel servum, dicentes, O domine, aut o serve, intelligimus semper mi. AGRICOLA.

Enim | Neque Cicero, neque post eum quisquam in principio orationis posuit ; apud Terentium autem invenitur in principio in Andria : Etenimvero satis spectatum exemplum continentie. Sententia est hæc tota Boetii sumpta a Socrate, qui cum interrogaretur cujas esset, respondit esse se mundanum. AGRICOLA.

Quæ non uti Atheniensium, etc. | Dicit mundum non regi arbitrio multitudinis, sicut quondam Athenæ. Sunt enim tres status rerumpublicarum. Nam aliæ reguntur unius dominatu, quod regnum dicitur ; aliæ paucorum potentia, quam optimatum statum dici-

mus; autē populi voluntate, quæ popularis status dicitur, qui ipse plerumque turbulentissimus et seditiosissimus est. Græcum quod scriptum est, sic est: Sed his, id est unus, Kyrios, id est dominus, estin, id est est: his, id est unus, basilus, id est rex. AGRICOLA.

Frequentia civium] Id est multitudine: dicimus autem et homines frequentes, quando multi conveniunt: sic Salust. in Catilina: Quia nondum frequentes conveniant: et loca frequentia, in quibus multi homines conveniunt: sic Livius in xxxii: Infrequentissima urbis loca occupat. AGRICOLA.

Cujus agi frenis, etc.] Sententia est accepta a Cicerone pro Cluentio, qui dicit, Legum servi sumus, ut liberi esse possimus. AGRICOLA.

An ignoras, etc.] Vulgus hunc locum non intelligit. Romæ lex, ut quisquis ibi habitaret, quamquam esset expulsus in exilium e patria sua, tamen quoniam Romam commune domicilium volebant esse orbis terrarum, is non intelligitur fuisse exsul, cum Romæ esset: ad hanc similitudinem jam refert i lud quod prædixit oriundum se esse ex mundo. AGRICOLA.

Exsulare] Nomen est exsularis, sicut insularis. AGRICOLA.

At quisquis] Est sententia, neminem posse a civitate sapientis depelli in exilium, nisi voluerit. Itaque cum primum incipit nolle habitare in ea, tunc etiam incipit non habitare, et fit exsul. Sola enim voluntas est, qua Deo subditi sumus, et qua ab ejus subjectione recedimus. AGRICOLA.

Itaque non tamen, etc.] Hoc dicit Philosophia: Licet hic te videam in carcere extra patriam tuam, tamen non ideo te puto exsulem esse, sed quia ab animi tui constantia et tranquillitate recessisti. AGRICOLA.

Ebore ac vitro] Ita mos erat veterum accuratissime omnibus omnium generum imaginibus insignium virorum aut ducum bibliothecas suas exornare. Ebur autem dicitur dens elephanti, qui ex utraque oris parte singuli nascuntur, ad longitudinem nonnullam decem pedum, quod alii cornu elephanti vocant. AGRICOLA.

Sententias] Sententiam aliquando vocamus breve dictum universaliter aliquid pronuntians, quod ad vitam hominum pertineat, ut: talis quisque est, quilibet amicis gaudet; avaro tam deest quod habet quam quod non habet. Aliquando dicimus sententiam omnem cogitationem aut constitutionem animi nostri. Sic Virg.:

Nunc quæ te jurata, pater, sententia vertit.

Quandoque etiam sententiam vocamus sensum aut mentem verborum quæ dicimus diciturque sententia a sentiendo, quoniam ita sentiamus, id est iudicemus. AGRICOLA.

Et tu quidem] Repetit breviter Philosophia querelam Boetii, et per capita commemorat, capiatque (ut prædiximus) benevolentiam, cum fatetur vera esse ea quæ clare in textu patent. AGRICOLA.

In commune bonum] Id est in utilitatem publicam. AGRICOLA.

Pauca] Inter paucum et parvum hoc interest, quod paucum ad numerum magis pertinet, parvum ad quantitatem refertur. Duo enim gigantes pauci homines sunt, non parvi: contra vero mille pygmæi parvi sunt, non pauci. AGRICOLA.

Honestate] Quia pleraque obiciebantur ei quæ fuisset Boetio turpe negare, ut quod voluerit senatum esse salvum, et reliqua ejus generis. AGRICOLA.

Strictim] Id est breviter, a stringendo, id est arcuando vel colligando. AGRICOLA.

Vulgi] Vulgus masculini et neutri generis invenitur. Virgil. in ii Æneid.:

Hinc spargere voces
In vulgum ambiguas.

Horatius in Odis:

Odi profanum vulgus et arce.

AGRICOLA.

Damna] Damnum a dando, id est expendendo dictum puto, sicut scamnum a scandendo, scribendumque est sine p, quemadmodum scamnum, somnus, temno: et ut semel dicatur, nunquam p inter m et n litteras in Latinis dictionibus intervenit. Ipsum m, teste Quintil. in i Institut., Latine loquendi more sonandum est tanquam esset n littera. AGRICOLA.

Postremo adversus, etc.] Hoc fecit Boetius in carmine:

O stelliferi conditor orbis.

AGRICOLA.

Incandui] Id est exarsit. Candere proprie est album esse, et propemodum fulgorem reddere. Virgil. in i Æneid.:

Candentis vocæ media inter cornua fudit.

Horatius in Odis:

Nube candentes humeros amictus

Augur Apollo.

Inde per translationem deductum est, ut quæ ignita sunt, candentia dicantur. Horat.:

Ventreis lamina candente nepotum
Diceret urndos.

Hinc demum sicut ardere ira, sic exandescere et incandescere dictum est. AGRICOLA.

Musæ] Id est carminis, per synecdochen, causam pro effectu posuit. AGRICOLA.

Pax] A vetere verbo pago dicta est, unde et compages et pactum, quod præteritum habuit pegi: unde et impigo, in pegi dicendum esse videtur, et non impingo, quod impigi media brevi syllaba facere deberet: Sicut pepigi, a quo id componitur, facit. AGRICOLA.

Vota] Aliquando votum significat quod Deo promittitur alicujus rei impetrande vel exorande gratia, aliquando desiderium aut preces: sic dicimus rem evenisse ex voto, et hinc vota dicit, id est preces posuisti. AGRICOLA.

Sed quoniam plurimus] Hoc loco docilem facit Philosophia, ostendens quo ordine velit de rebus ad consolandum Boetium pertinentibus disserere, et quod primum, hoc est in secundo libro, velit uti lenioribus remediis, ut quasi præparet eum ad acriora remedia percipienda. Plurimus, id est valde multus, h. eque

magis ex usu loquendi hominum, quam ex virtute A urbem, et civitatem hominum et deorum, et unum-
verbi aut vera significatione dicitur. AGRICOLA.

Affectuum] Affectus dicitur id quod Græci vocant *πάθος*, quod nostri hodie ignari Ciceronis et aliorum auctorum Latine loquentium, passionem animi vocant. Est autem affectus major quidam animi motus, desinens tandem : nam si duret, jam nomen affectus amittit, et consuetudo dicitur. Itaque ira affectus est, iracundia vero assuetudo : affectionem autem Cicero vocat omnem permotionem non animi solum, sed et corporis, id quod dialectici nostri dispositionem vocant : quemadmodum quod illi habitum vocant, melius consuetudinem, vel usum, vel assuetudinem vocarent, ut sit affectio tremor, qui ex metu provenit, assuetudo vero tremor qui ex senio vel morbo relictus. AGRICOLA.

Incubuit] Per metaphoram dictum est, id est invasit : proprie enim super aliud jacere. Virg. :

Incubuitque toto.

AGRICOLA.

Uti nunc mentis] Dictum est ad illam figuram, sicut dicimus, sum lætæ mentis. Ovidius :

Et vultus melloris eris.

habetque gratiam non indecoram illa forma dicendi. AGRICOLA.

Nondum te validiora, etc.] Longe et crebræ translationes conjunctæ sunt, et prope in allegoriam vertitur oratio. AGRICOLA.

Non quidem pulsus es, sed aberrasti] Loquitur ex Stoicorum sententia, qui aiunt hominem sapientem civitate depelli non posse, nisi ipse pravis cupiditatibus victus aberret ab ea. Cicero in Paradoxis : Sapientis animus magnitudine consilii, tolerantia rerum humanarum, contemplatione fortunæ, virtutibus denique omnibus ut mœnibus septus vincetur et expugnabitur, qui ne civitate quidem pelli potest ?

Ἀλλὰ εἰς βασιλεὺς ἔστιν, εἰς κοίρανος] Hæc verba sunt in exenoplari quod doctissimus Cæsarius mihi commodavit. Interpretantur autem sic. Sed unus rex est, unus Dominus. Habentur et sic in eodem margine ascripta, Ἀλλὰ εἰς κοίρανος ἔστιν, εἰς βασιλεὺς : Sed unus dominus est, unus rex. In epistola vero Edicollii paulo aliter, Εἰς κοίρανος ἔστω, εἰς βασιλεὺς : Unus dominus sit, unus rex. Agricola vero hunc in modum legit, εἰς κύριος ἔστιν, εἰς βασιλεὺς. Sumptum est ex Homero, qui in secunda Iliados rhapsodia sic D inquit :

Οὐκ ἀγαθὸν πλουκοιρανίη, εἰς κοίρανος ἔστω,

Εἰς βασιλεὺς :

id est, non bonum multorum dominatio ; unus dominus sit, unus rex, quod (ut Philippo Beroaldo placeat) uno versu sic reddi potest,

Non opus ut multi, sed princeps imperet unus, Rex unus.

Possumus et sic reddere,

Non bona multorum dominatio, sit dominus, sit Rex unus.

Tuæ civitatis] Civitatis sapientum. Cicero in III de Finib. de Stoicis hæc tradit : Mundum autem censent regi numine deorum, eumque esse quasi communem

urbem, et civitatem hominum et deorum, et unum- quemque nostrum ejus mundi esse partem. Idem in Paradoxis : Mors terribilis est his quorum cum vi a omnia exstinguuntur, non his quorum laus eniori non potest. Exsilium autem terribile his quibus quasi circumscriptus est habitandi locus, non his qui omnem orbem terrarum unam urbem esse dicunt. Idem in Tusculanis Quæstionibus : Itaque ad omnem rationem Teucris vox accommodari potest : Patria est ubicunque est bene. Socrates quidem cum rogaretur eujatensem esse diceret, mundanum inquit. Totius enim mundi se incolam et civem arbitrabatur. Prosper, eruditus et Christianus poeta :

Non metuo exsilium, mundus domus omniibus una est. Divus Ambrosius in 6 epist. : Quocunque accesserit B sapiens, ubique civis est, ubique sua omnia intelligit, nusquam se peregrinum, nusquam hospitem judicat. Theophrastus dicere solebat doctum hominem, ex omnibus solum, neque in alienis locis peregrinum esse, neque inopem amicorum. Vetus adagium est : Quævis terra patria, quo admonemur virum sapientem ac bonum, ubicunque gentium vixerit, felicem esse. Ovid. in Fastis :

Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor.

Papinius in Thebaide :

Omne homini natale solum.

Ei jus exulare non esse] Id est non licere ei exullem esse, seu pati exsilium. Meo judicio exulare hic verbum est, tametsi secus sentiat Agricola. Potest et sic exponi, jus exulare, hoc est jus exsulandi, ut C apud Horatium :

Tempus abire tibi ;
id est tempus abeundi.

IN METRUM VI.

Cum Phæbi radiis] Carmen hoc ex præcedentibus pen'et : quia enim prædixit Philosophia velle se primum mala et dolores Boetii mitioribus remediis mollire, ut sic deinde ad aciora medicamina percipienda aptior fieret. In hoc carmine velut, communi quadam sententia, ostendit in omnibus rebus ita debere fieri, ut quodque suo tempore peragatur : quod si ante tempus festinemus, vel extra tempus conemur aliquid, frustra nos et sine effectu laboraturos esse. Metrum est Glyconium, dictum ab auctore Glycone : trimetrum, hoc est tribus pedibus constans, spondeo et duobus dactylis. Dicit qui per æstatem, cum omnia fervent caloribus, serere volet, frustra sperabit messem : sic etiam per hiemem violas non esse legendas, nec uvas colligendas vere ; Deus enim omnibus rebus tempora sua dedit, quæ quæ non sequetur, non habebit lætum finem rerum suarum. AGRICOLA.

Cum Phæbi radiis grave, etc.] Totum periphrasis est, id est circumlocutio æstatis. AGRICOLA.

Cancris] Cancer est signum cœleste, in quo sol æstate facit solstitium, quo tempore fervidissima æstas est. AGRICOLA.

Negantibus] Negare dicitur et verbis abnuere, ut Terent. in Eunuchis :

Ait, aio ; nego, nego.

et opere non obsequi. Lucanus in primo :

Summisque negatum

Stare diu.

AGRICOLA.

Sulcis] Sulcus est cavitas oblonga illa quæ inter terram utrinque ab aratro disiecta in agris relinquuntur. AGRICOLA.

Credidit] Credere proprie significat alicui fidem adhibere, unde credere dicimus, aliquando committere aliquid alteri, vel tradere, ut pecuniam vel secretum : quia cuius fidei non credimus, illi fere non tradimus ullam rem. AGRICOLA.

Quernas] Sic proprie facimus possessum a quercu, non quercinas, ut vulgus barbare dicit. Est autem quercus arbor glandifera, ignota nostris regionibus : quod enim nos quercum vocamus, proprie robur dicitur. AGRICOLA.

Purpureum nemus] Non satis considerate posuit Boetius hoc adjectivum. Describit enim hiemem, quo tempore dicit ad legendis violas purpureum nemus non esse petendum : verum eo tempore nunquam nemus est purpureum, quoniam nulli tunc sunt flores. Ergo parum circumspecte, cum orationem ad illud tempus referat, videtur dixisse purpureum nemus, nisi ad Græcam huius verbi proprietatem allusit. Illi πορφυρεόν, id est porro πορφυρεόν, hoc est prorsus mistum et agitatam dicunt : inde etiam hic purpureum nemus dixerit hiemis velut ventis turbidum et inquietum. AGRICOLA.

Nemus] A Græco νῆμος id est pascuo, dicitur. Quoniam prisci per nemora, quemadmodum adhuc multis regionibus fit, armenta pascebant. AGRICOLA.

Lecturus] Lego proprie id quod colligo significat : unde et legere litteras dicimus : quoniam colligendo et conjungendo eas, verba, et ex his, sententias efficiamus. AGRICOLA.

Inhorruit] Id est concussus est velexasperatus. Horere proprie est metu vel frigore concuti. Juvenalis :

Simplex ne furor, sestertia centum

Perdere, et horrenti tunicam non reddere servo?

AGRICOLA.

Vernos] Ver sicut pleraque Latina a Græco ἔρ du-ctum est, præposita littera : sicut illi ἔρ, nos vis dicimus. AGRICOLA.

Palmites] Dicuntur rami vitium, quoniam vel id palmando adminiculis quibus sustentantur adherent. AGRICOLA.

Autumno] Autumnum dictum credo, quod is auctor laborum omnium qui per totum annum colende terre suscipiuntur, quia autumnus est qui fructum laborum refert. AGRICOLA.

Bacchus] Græcum nomen est quod Deum vini significat, et Latine Liber pater dicitur. AGRICOLA.

Tempora] Tempus a tendendo dictum videtur, quoniam per omnia tendatur, et complectatur omnia. AGRICOLA.

Aptans] Id est accommodans, dictum est a vetere verbo apo, apis, apere, quod significat connecto, unde et apiscor, a quo adipiscor dicitur : sicut a facio faciscor, et tamen proficiscor. Hinc et apex di-

ctus est, qui teste Festo Pompeio, filum erat lanæ, quo flamen, caput circumligans, crines, ne spargerentur, continebat. AGRICOLA.

Officia] Officium aliquando meritum significat vel beneficium. Cicero in i Epistol. : Ego omni officio ac potius pietate cæteris erga te satisfacio omnibus. Unde et officiosus dicitur in hac significatione. Quandoque significat id quod quisque ex professione sua facit : sicut officium medici est sanare, officium fabri struere, officium boni viri recte facere. Sic Cicero librum Officiorum appellavit, quoniam illic de officiis boni viri disserit. AGRICOLA.

Præcipiti] A præ et caput dictum est, diciturque mitti præceps, qui sic mittitur ab alto, ut caput ejus præcedat, et sequantur pedes. Deinde et locus dicitur præceps, qui directe et ad perpendicularum in altum tendit, et non fastigiate et molliter. AGRICOLA.

Via] Ut ait Varro, a vehendo dicta est, quasi veho, quia per eam res vehuntur, sicut iter ab eundo dicitur. AGRICOLA.

IN PROSAM VI.

Primum igitur] Hic Philosophia interrogationibus quibusdam præparat animum Boetii ad ea quæ in consolationem illius prolatura est, melius accipienda. Itaque quemadmodum geometræ solent suppositiones quasdam proponere, quibus concessis possint adversario id quod volunt ex illis demonstrare, ita hic Philosophia facit. Quia enim duo sunt præcipua ad ostendendum quod nihil debeamus moleste ferre, quidquid nobis accadat adversi, quorum primum est quia Deus mundum providentia sua regit, certum est nihil ab eo in mundo nisi beneficii. Ergo quidquid ab illo nobis immittitur, bonum est, nec debemus propter id, quaecumque fuerit, dolere. Secundum vero est quia homo est sortitus animam quæ immortalis est et ad æternam beatitudinem consequendam facta ; est non debet ergo quisquam dolere propter ulla adversa, quia illa brevi sunt, et per illa ad beatitudinem aperitur nobis via. Sane Boetio horum utrumque concedendum fuit, non solum quia Christianus erat, sed etiam ex secta philosophiæ quam sequeretur, quæ erat vetus Academia ex institutione Platonis. Epicurei quidem utrumque et providentiam et animæ immortalitatem negabant, et item omnes fere physici veteres, quorum sententiam apud nos Lucretius in poemate copiose explicuit. Stoici providentiam Dei regentem mundum ponebant, immortalitatem animorum negabant. Ergo si cum his disputandum fuisset, utrumque eorum aut alterum probandum ante erat, ne ex non confessis procederetur : nunc Boetium credentem ista satis fuit admoneri. Primum ergo horum Boetius celeriter concedit. Ad secundum vero cum Philosophia id multis interrogationibus conetur elicere, ut servet decorum persona Boetii, qui tristis et perturbato animo erat, nec poterat præ mœrore intelligere quid diceret Philosophia, nihil certum respondet, cum id etiam philosophia non aperte proponat, sed tamen elicere ex aliis interrogationibus cupiat. Et secundum quidem hoc in-

duas partit suppositiones. Ex hoc enim quod anima immortalis est, conjuncto cum eo quod providentia regitur mundus, consequitur finem animæ Deum esse, hoc est beatitudinem, ad quam a Deo ordinata est. Interrogat igitur primum Philosophia Boetium an credat divina ratione mundum regi, quod quidem expedite Boetius datetur, quemadmodum jam in proximo carmine cecinerat. Deinde perquiri Philosophia an sciat Boetius quibus gubernaculis mundus regatur. Ad quod respondet vix se intelligere quid dicat Philosophia; itaque non facile posse se respondere ad interrogata: quare subjicit Philosophia non mirum esse si in ea ignorantia aut errore perturbatione aliquæ animi ejus invaserint. Est autem (ut verum dicatur) post priorem interrogationem hæc posterior supervacua, neque videtur Boetius satis diligenter naturam questionum istarum distinxisse. Nam si conceditur mundum non regi fortuitis casibus, sed divina ratione, quid opus erat deinde interrogare quibus gubernaculis mundus regeretur, cum certum jam sit ex priori confessione divina ratione, id est providentiam esse, per quam regitur mundus? Sane primum interrogandum erat an crederet esse ullum Deum, quod nonnulli omnino negabant: alii (ut Epicurus et sectatores sui) dicebant esse Deum, sed otiosum et non curantem res humanas. Utrique igitur isti ponebant fortuitis casibus regi, ergo cum concessisset Boetius esse Deum, tamen inquirendum erat crederetne providentia illius regi mundum. Nemo enim omnium inventus est qui, cum crederet Deum conditorem præsidere mundo, qui putaret fortuitis casibus res agitari, sed credebat omnia providentia gubernari. AGRICOLA.

Sed dic mihi, meministi, etc.] Hic conatur elicere secundam suppositionem, quæ est, hominem ad beatitudinem consequendam factum esse: interrogat ergo Philosophia an meminerit Boetius quis sit finis rerum, quod quale sit Boetius dicit oblitum se esse. Id rursus tenet Philosophia alia percontatione elicere, quæritque an quod sit omnium principium sciat: qui respondit Deum esse, ut paulo ante dixit. Dicit ergo Philosophia mirum esse, cum sciat principium omnium rerum, ut finem ignoret. Hoc ideo est, quoniam enim scit Deum principium omnium esse, debebat scire Deum omnia fecisse, ut essent bona, quia bonitas cujusque, beatitudo ejus est: ergo omnia voluit esse beata, quatenus natura uniuscujusque (ut ait Plato) capax beatitudinis esse poterat. Deinde ibi, Sed hoc quoque, etc., tertium de animi immortalitate perquiri. Quærit ergo an meminerit hominem se esse, deinde an sciat quid sit homo. Ad quod respondet Boetius, ex sententia Porphyrii, hominem esse animal rationale mortale, cum rectius definitivum sit hominem esse animal ex corpore et rationali immortalis anima compositum. Cum enim oblitus sit Boetius constare se ex anima immortalis, non est mirandum si brevibus istis adversitatibus perturbetur: dicit ergo hanc etiam esse vel præcipuam mali sui causam, quod sui oblitus sit, desiderique seipsum nosse.

A Colligit ergo has tres suppositiones more suo ab ultima incipiens. Quoniam enim oblitus est sui, hoc est, nescit ad immortalis se beatitudinem destinari, ideoque tanquam exulem et bonis suis spoliatum se deflet. Quod fieri non potest, nam immortalis nihil mortale bonum vel malum esse potest. Deinde, quia ignoret finem rerum, decipi eum ut felices putet eos quorum prospera sunt scelera, cum potius infelicitissimos eos putare deberet, ut quos gravissima pena maneat scelorum suorum. Postremo, quia putet providentiam non esse que mundum regat, putat omnia incerta sorte et fortuito evenire: qui errores ad omnem subversionem et perniciem mentis satis magni sunt. AGRICOLA.

Pateris] Patior quandoque significat permitto, ut hic, et Cicero in Catilinam: Non patiar, non seram, non sinam: quandoque significat maleaffici. Juvenal.:

Lateris vigili cum febre dolorem
Si corpore pati.

AGRICOLA.

Statum] Status quandoque dicitur habitus corporis in pedes erecti, ut dicimus, status, sessio, accubatio; quandoque significat conditionem. Virgil.

Qui status antiquo Latio?

AGRICOLA.

Curationis] Curare proprie curam adhibere significat, inde quoniam præcipua est medici circa ægrotum sanandum cura; curare etiam pro sanare; quandoque non sanare, sed curam sanitatis habere: unde etiam ut non sanetur æger, medicus curare dicitur; tamen Horat. in II Epistol. ait:

Fugeres, radice vel herba
Profligata nihil curarier.

Potest ergo curari radice nihil proficiente, sed nequaque sanari. AGRICOLA.

Arbitrari] Id est voluntate vel judicio. Arbitrari veteres dicebant inspicere vel cognoscere, unde remotis arbitris loqui dicitur, qui solus cum aliquo loquitur, et arbiter judex vocatus. AGRICOLA.

Ullum] Ab uno nonnulli ullus dictum volunt. AGRICOLA.

Conditor] Condere quandoque significat facere, ut hic et supra:

O stelliferi conditor orbis.

Quandoque colligere. Horatius in I Carminum:

Illum si proprio condidit horreo.

D Quandoque abscondere. Virgil. in Bucolicis:

His ego sæpe lupum fieri et se condere silvis.

AGRICOLA.

Exsortes] Exsorts ab ad et sors dicitur, quasi extra sortem, id est partem, qui prorsus privatus est re. AGRICOLA.

Papæ] interjectio stupentis vel admirantis est, a Græco Παῖς ducta. AGRICOLA.

Sententia locatus] Frigida et segnus videtur esse ista translatio, locari in sententia; rectius erat ut unquam aut locatam in eum sententiam; melius utique et modestius erat, cur tam salubrem habens sententiam; aut fretus, aut præditus, vel nixus sententia ægrolet. AGRICOLA.

Conjecto] Id est suspicor: unde conjectores dicuntur somniorum, aut similium rerum interpretes, quoniam suspicionibus futura colligunt. AGRICOLA.

Ambigia] Ambigere, ab am quod circum in compositione, et ago dictum per interpositionem b litteræ. AGRICOLA.

Num inquit, etc.] Sententia est. Non dubitabam quin error esset aliquis in te, qui causa esset ut dolor iste rerum adversarum posset intrare in animum tuum. AGRICOLA.

Hiante valli robore] Similitudo a munitionibus ducta est; quando enim aliquid deest vallo ut hiet, id est apertum sit, datur aditus hostibus in munitiones. AGRICOLA.

Morbus] hic per translationem dictus est: credo dictum a morte, quoniam morbus ad mortem ducit. AGRICOLA.

Extirpare] A stirpe dicitur, quod masculino genere radicem significat, quasi stirpis evellere. AGRICOLA.

Vel max mam] Vel hic non disjunctive ponitur, sed id fere quod etiam significat: sic Propertius:

Nocte una quivis vel D-us esse potest.

AGRICOLA.

Reconciliandæ sospitatis.] Dura translatio, sicut Boetii pleraque, pro reparandæ vel recuperandæ est dictum. Reconciliantur enim proprie qui ex amicis inimici facti, rursus redeunt in gratiam. A concilio enim concilium dictum est, id est conventus hominum: unde conciliare homines ad consensum perducere. Fuit sane modestior aliquanto translatio, nec isti multum dissimilis tamen quam in Tyrone suo graviter castigat Cicero, quod ille dixerat, valetudini fide iter serviendo. AGRICOLA.

Nequam] Id est non cuiusquam, hoc est, qui nihili homo est et nullius pretii: cuius contrarium est, qui dicitur frugi, qui frugem aliquam bonam et utilitatem sui præbet. Itaque Plautus nummum nequam dixit, qui bonus non esset. AGRICOLA.

Vices] Id est, vicissitudines, permutationes. AGRICOLA.

Reliqua Rodolphi Agricolæ quæ in Boetium scripsisse fertur in manus meas non pervenerunt, quæ utinam pervenissent! Nam ut hæc, ita et illa sane quam libens tibi communicarem. Cæterum te, canlide lector, oratum velim ut his nostris quolibuscunque tantisper contentus sis, dum fueris adeptus meliora.

Sed sospitatis auctori grates] Attentum simul et benevolum reddit Boetium, dicens non omnino de ejus salute desperandum esse, sed Deo gratias agendas, quod elementa recuperandæ salutis sint relicta.

Sospitatis] Incolumitatis.

Auctori] Deo.

Grates] Gratias subaudi agamus.

Sed quoniam firmioribus] Ostendit qua ratione Boetio sanitas restitui possit.

Tempus uti] Pro utendi, figurata locutio est.

Hanc] Perturbationum caliginem.

Fomentis] Remediis. Duplex autem remedia Bo-

Deficiunt Agricolæ commentaria: solum deinceps commentabitur Murmellius. Eut.

atio Philosophia promittit. Primum quidem lævia et mediocria ad removendam perturbationum caliginem, quæ impedimento est animo quo minus queat speculari veritatem. Deinde vero acriora firmioraque, ut falsæ felicitatis specie perspecta, veræ beatitudinis formam possit intueri.

IN METRUM VII.

Carmen est adonium, dactylo constans et spondeo: quo docet Philosophia tribus pulcherrimis comparisonibus ita mentem hominis perturbationum caligine confundi, et passionum vinculis obstringi, ut nunquam in servitutem redacta, veritatem minime possit intueri. Sciendum est quatuor principales esse animæ perturbationes, quæ et affectiones dicuntur, et a junioribus passiones. Harum duæ quidem ex opinione boni nascuntur, gaudium et spes: duæ vero ex opinione mali, dolor et metus. Gaudium, quæ et voluptas gestiens (id est præter modum elata lætitia) dicitur, est animi affectio proveniens ex opinione præsentis inagni cuiuspiam boni, rationi non obtemperans. Spes quæ et cupiditas vocatur, est animi affectio proveniens ex opinione futuri cuiuspiam boni, rationi non obtemperans. Dolor seu ægritudo est animi affectio proveniens ex opinione magni mali præsentis rationi non obtemperans. Metus est animi perturbatio, accellens ex opinione magni mali impendentis, præter rectam rationem. Has perturbationes magnus poeta paucis complexus est, in *Æneidos* sexto:

Hunc melum cupinque, dolent gaudenque, nec
[auras

Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.
C Ex his vitium omne nascitur: unde Francis. Philelp. in Saitris:

Dedecus omne audet mens perturbata nefasque.

Danda igitur cum primis opera est nobis ut eas vel extirpemus, vel certe rationis subdamus imperio, ut compotes beatitatis evadamus. Divus Ambrosius in *Epistolarum*: Insurgit enim sapiens quasi, victor debellatis a se ac triumphatis, libidini, timori, ignavia, mœstitudini, cæterisque vitis, donec ea de possessione suæ mentis eliminet, et omnibus terminis finibusque suis propulset, atque arceat. Joannes Boccacius in *Bucolicis*:

O Damon, Damon, quantum tibi quisque beavit,
Qui potuit mentis rabidos sedare tumores.

Baptista Mantuanus:

D Ardua res, vicisse alios: victoria major
Est animi fluctus composuisse sui.
Subjecisse metus, et debellasse tumores
Gaudia, spemque gravi supposuisse iugo.

Nos quoque annos abhinc septem in *Eclogis* moralibus hunc in modum lusimus:

Fortibus bellis animos domate,
Vinculo pacis reprimatur ira,
Cura sit mordax procul, arceatur
Præva cupido.
Nemo captores rutilis in armis
Urbium jactet, celebres triumphos
Nemo miretur, quibus intumescent
Sepe tyranni.
Gestiens quisquis pepulit quieto
Gaudium et duros animo dolores,
Spes anhelantes, pavidamque vicit
Corde timorem.

Solus hic lauri meruit coronari,
Purpuram solus, lachrye triumphans.
Proximam sedem cui dat beato
Vera voluptas.

Et in quarto Elegiarum libro :

Splendida non faciunt fortunæ munera regem,
Blattea nec vestis, nec generosa domus.
Rex est qui sese, rectæ rationis habens
Compescens animi noxia vota, regit.
Non merito fortis censeur, qui nimis andax
Tristia terribili corpore bella gerit.
Fortis eximio virtutis prædita dono
Mens pia, mens almae conscia justitiæ,
Quæ domat affectus recto moderamine pravos,
Corporeas vincens quaviter illecebras.
Cujus ad imperium fugit illecebrosa voluptas,
Et dolor impigra spesque metusque fuga.

Volvens] Exagitans.

Turbidus austere] Turbulentus ventus, species pro genere posita.

Æstum] Maris motum.

Vitreæ] perspicuæ.

Par] Similis.

A Visibus obstat] Visum non transmittit.

Defluus] Deorsum fluens.

Resistit] Remoratur.

Obice] Objectione.

Saxi soluti rupe] Dissoluti a rupe.

Lumine] visu.

Cernere] videre.

Verum] Veritatem.

Carpere callem] Ire. Sic Ovidius :

Si rota defuerit, tu pede carpe viam.

Nubila] Obscurata, perturbata.

Ubi] In qua mente.

Hæc] Hæc perturbationes, de quibus Philæphus in Satiris :

Hic timet, ille cupit, dolor hinc furit, inde voluptas,

B Et nos in primo Elegiarum :

Languida conficiunt mordaces pectora curæ,
Hinc spes, inde metus, lætitia atque dolor.

Regnant] Dominantur.

LIBER SECUNDUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Superiori volumine Boetii querelæ dolorisque et ægritudinis causæ sunt expositæ, quibus penitus introspectis, Philosophia peritissima languentium animorum medica, nunc hoc in libro remedia confert (ut supra pollicita est) ea quæ sunt leviora, quo in subsequenti volumine commodius acriora possit adhibere. Tota autem disputatio nunc spectat eo, ut ostendat fortunæ bona minime nostris in bonis esse numeranda.

Post hæc] Post decantatum proximum carmen.

Ubi] Postquam.

Moderata] Moderata.

Collegit] Refecit.

Exorsa est] Cœpit loqui.

Habitu] Affectionem, disputationem.

Tabescis] Consumeris.

Pervertit] Perturbat.

Illius prodigii] Monstruosæ fortunæ.

Fucos] Fraudes. Terentius in Eunuch :

Per impluvium fucum factum mulieri.

Quos eludere nititur] Joannes Campanus :

Dat fortuna manus quibus est nocitura secundas :

Ridet ut alliciat, porrigit ut capiat.

Seneca :

Fortuna cum blanditur, captatum venit.

Incessere] Impetere, insectari. Gellius : Cum me maledictis incesseret.

Adyto] Adytum locus est secretior templi, ad quem non nisi sacerdoti dabatur accessus. Virgilius :

Isque adytis hæc tristia dicta reportat.

Hic intellige Philosophiæ secretarium, quæ tanquam numen sacra est, et veneranda.

Verum omnis subita mutatio rerum, non sine quodam quasi conflictu contingit animorum] Pulchra et verissima hæc est sententia, a qua non discrepat illa Senecæ :

Gravius nocet, quodcumque inexpertum accidit

Et ejusdem illa :

Grave est malum omne quod sub aspectu latet.

Conflictu] Commotione, cruciati.

Tempus haurire] Pro hauriendi. Sic Horatius in epistolis :

Tempus abire tibi.

Propertius :

Nunc est discedere tempus.

Suadela] Vis et facultas suadendi.

Nostra instituta] Philosophiæ præcepta.

Musica] Poetica, quam et Terentius musicam appellavit.

C Hæc natura] Ut sit mutabilis.

In ipsa sui mutabilitate constantiam] Ovid. in Tristibus :

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,

Et manet in nullo certa tenaxque loco.

Sed modo læta manet, vultus modo sumit acerbos,

Et tantum constans in levitate sua est.

Ambiguus vultus] Incertos, modo hilares, modo tristes.

Cæci numina] Fortunæ, quam veteres deam cæcam sunt fabulati. Plinius lib. 11 Naturalis Historiæ, capite 7 : Toto quippe mundo, et locis omnibus, omnibusque horis, hominum vocibus fortuna sola invocatur, et una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum convitiis colitur : volubilisque, a plerisque vero et circa etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque sautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, et in tota ratione mortalium sola utraq; paginam facit. M. Tullius in Lælio : Non enim solum ipsa fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque efficit cæcos quos complexa est. Franciscus Petrarca in Bucolicis :

Cæca rotat fortuna fidem, rotat omnia fatum.

Auctore Gebete Thebano, Fortuna super lapide quodam rotundo consistere videtur, et non solum cæca, sed insana etiam et surda est. Obambulat quocumque gentium, et aliis quidem facultates eripit, aliis tradit, ab eisdemque rursus aufert illico quæ tradiderat, atque aliis temere instabiliterque concedit. Pacuvius :

Fortunam insanam esse et brutam perhibent phil. sophi, A
Saxique ad instar globosi prædicant esse volubilem.
Quia quo saxum impulerit fors, eo cadere fortunam au-
sumant.

Cæcam ob eam rem esse vocant, quia nihil cernat quo
[se]se applicet.

Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta instabilisque
[sit];

Brutam, quia dignum aut indignum nequeat internoscere.

Apuleius in septimo de Asino aureo. Subibatque me
non de nihilo veteris prisæque doctrinæ viros fin-
xisse ac pronuntiassæ cæcam et prorsus exoculatam
esse fortunam, quæ semper suas opes et malis et in-
dignis conferat, nec unquam iudicio quemquam mor-
taliū eligat; imo vero cum his potissimum diver-
setur quos, procul si videret, fugere deberet; quod-
que cunctis est extremius, varias opiniones, imo
contrarias nobis attribuat, ut et malus boni viri fama
gloriatur, et innocentissimus contra noxiorum ore
plectatur.

An vero tu pretiosam] Ostendit in fortunæ bonis
veram felicitatem non consistere, quod illa minime
stabilis sit, discessuque suo longe plus mœoris af-
ferat, quam adventu lætitiæ secum attulerit.

Nec manendi fida] Valerius Max. lib. vi: Caduca
nimium et fragilia puerilibusque consentanea crepi-
dis sunt ista, quæ vires atque opes humanæ vocan-
tur: affluunt subito, repente dilabuntur, nullo in
loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus co-
sistunt, sed incertissimo statu fortunæ huc atque illuc
acta, quos sublimè extulerunt, improvise recursu
destitutos in profundo cladium miserabiliter immer-
gunt. Itaque neque debent existimari, neque dici
bona, quæ infictorum malorum amaritudinem desi-
derio sui duplicant.

Allatura mœorem] Baptista Mantuanus in prima
Parthenice:

Tristem sperata, superbum
Jam præsens, amissa facit fortuna dolentem.

Rerum exitus prudentia metitur] Memorabilis hæc
est sententia, cui concordat illud Terentii in Adelphis:

Istuc est sapere, non quod ante pedes mox est
Videre, sed etiam illa quæ futura sunt
Prospectare.

In alterutro] Vel in adversitate, vel in prosperitate.

Nec formidandas fortunæ minas] Seneca tragicus:

Nemo confidat nimirum secundis,
Nemo desperet meliora lapsis.
Miscet hæc illis prohibetque Cloio
Stare fortunam, rotat omne fatum.
Nemo tam divos habuit faventes,
Crastinum ut posset sibi polliceri.
Res Deus nostras celerè ciuitas
Turbine versat.

Baptista Mantuanus in prima Parthenice:

Id quoque nonnunquam mentes solatur amaras,
Quod dura e nihil patitur fortuna, vicesque
Mobilis alternat, ventoque similis proram
Nunc premit, a puppi placida modo murmurat aura.

Postremo æquo animo] Aliud offert argumentum
Philosophia, quo Boetio non esse de fortuna lamen-
tandum ostendit hunc in modum: Quicumque semel
fortunæ domipio se commisit, id æquo animo ferat
necesse est. Acceptis autem ab ea opibus et dignita-
tibus, te fortunæ subdidisti, feras igitur patienter,
si deponere coactus fueris ea quæ tibi tradita fuerunt

A ea conditione, ut non possent apud te perpetuo per-
manere.

Intra fortunæ aream] Intra locum ubi fortuna do-
minatur. Videtur translatio sumpta ab area in qua
a bobus jugum gestantibus quondam tritura fieri so-
lebat. Tametsi quidam non inconcinne legant aleam,
prior tamen lectio magis mihi comprobatur.

Si ventis vela committeres] Probat aptissimis simili-
tudinibus ferenda esse, non culpanda, quæ mutare non
possumus.

Volentis] Circumagentis se, aut volubilis.

Conaris] Interrogative legendum hoc, et cum sto-
macho.

IN METRUM PRIMUM

Hoc carmine iambico quod *εὐριπός*, id est claudi-
B dicans appellatur, in superiorum confirmationem
dicit fortunam sibi nunquam melius placere quam
quoties una eademque hora potentissimum quæpiam
viderit, eundemque miserrimum. Carmen hoc simile
est illi Persiano:

Nec fonte labra proluī caballino.

Hæc] Fortuna.

Cum] Postquam.

Verterit] Mutaverit.

Vices] Rerum conditionumque permutationes.

Exæstuantis] Ultra modum fluctuantis. Vetus ad-
gium est, *τύχη Εὐριπός*, fortuna Euripus, sive volu-
bilis, seu æstuaris, quod vicissim nunc huic favere
soleat, nunc illi, a maris Euripi prodigiola quadam
reciprocan di celeritate ducta metaphora. Est autem
C Euripus maris pars inter Phocidem Bœotiae portem
et Eubœam insulam, cuius meminit Plin. lib. ii. Et
quorundam tamen, inquit, privata natura est, velut
Taurominitani Euripi, sæpius et in Eubœa septies
die ac nocte reciprocantis, tam rapida conversione,
ut (quemadmodum auctor est Pomponius Mela) ven-
tos ac etiam plena ventis navigia secum poriet. Ne-
que dum huius tam stupendæ rei causa satis idonea
pervestigata est a scriptoribus, etiam si Titus Livius,
secundi belli Punici lib. viii, a ventis quibusdam illic
flantibus ita rapi credit. Seneca in Hercule OEtheo:

Euripus undas flectit instabilis vagas,
Septemque rursus flectit et totidem refert,
Dum lassum Titan mergit Oceano iubar.

Cicero pro Plancio: Quod fretum, quem Euripum tot
motus, tantas, tam varias habere credi is agitationes,
D commutationes, fluctus, quantas perturbationes, et
quantos æstus habet ratio comitiorum? Euripos etiam
lacus temporarios manu factos, in quibus navalem
pugnam committebant veteres, quos etiam Nilos ap-
pellabant, notum est ex Tranquillo, Tacito, Seneca
et aliis.

Dudum] Paulo ante.

Tremendos] Ob potentiam formidandos.

Proterit] Pressundat.

Subleuat] Sursum levat, et attollit.

Dura] Inexorabilis.

Probat] Ostendit.

Ostentum] Prodigium, miraculum.

Visatur] Videatur.

Stratus] Dejectus, miser.

IN PROSAM II.

Hoc loco fortunam inducitur severe cum Boetio id expositulans, quod ob amissa dulcat non secus ac si sua ipsius bona perdidisset: quæ si propria possedisset, nunquam sane potuisset amittere. Proinde fortuna sibi vindicat opes, honores, et id genus alia, secumque pariter advenire discedereque ait. Et quo minus justæ videantur Boetii querelæ, pollicetur ejus fuisse quæcunque abstulerit, se continuo concessuram, si cujusquam mortalium quidquam illorum proprium esse demonstravit. Postea inconstantiam suam vires suas esse fatetur, a qua si prohibeatur, iniquissime secum agi. Postremo docet exemplis quibusdam jus sibi semper fuisse volubili orbe rotam circum-agere suoque arbitrio versare.

Agitare] Tractare, disputare.

Quid tu o homo] Verba fortunæ adversus Boetium.

Ream agis] Accusas. Reum agere est accusare. Per-agere vero, condemnare.

Quid] Aliquid.

Nudum rebus omnibus] Nudi enim nascimur, nudi morimur. Plinius in præmio septimi Naturalis Historiæ: Hominem tantum nudum et in nuda humo natali die abjicit ad vagitus statim et ploratum. Lucetius:

Tum porro puer, ut sævis projectus ab undis
Navita, nudus humi ac et, infans, in ignis omni
Vitali auxilio, cum primùm in luminis oras
Nixit ex alvo matris utera profundum,
Vagituque locum lugubri complet, ut æquum est,
Cui tam um in vita restet transire malorum.

Prona] Propensa.

Mei juris] Subditiōne mea.

Affluentia] Abundantia.

Habe gratias] Sis gratus animo.

An ego sola] Singularitatem colligit unicuique licere jure suo naturali semper uti: cum igitur sit sui juris volubilem rotam assidue versare circumactu, iniquissime secum agere queritur, indignaturque inexplibili cupiditate mortales, qui ab ea cui naturalis sit inconstantia mutabilitasque constantiam et perpetuum prosperitatis tenorem requirant.

Condere] Componere, claudere, finire.

Vultum] Aspectum, faciem. Metaphora est satis audax ab homine ad rem inaniam, eamque gravissimam et immobilem.

Redimire] Ornare.

Confundere] Perturbare.

Strato] Composito.

Æquore] Planitie, æquali superficie.

Inexpleta] Inexplibilis, insatiabilis.

Alligabit] Cum interrogatione et vultuose pronuntiandum, quasi dicat, minime poterit unquam alligare.

Hæc nostra vis est] Ut nullam servemus constantiam.

Continuum] Sine intermissione.

Rotam] Fortunæ simulacrum. Nonnulli veterum cum copia et gubernaculo finxerunt, tanquam hæc opes tribuat, et humanarum rerum regimen obtineat. Cui opinioni et Virgilius assensit, qui fortunam omnipotentem vocat. Et historicus qui ait: Sed profecto

A fortuna in omni re dominatur. Alii eam super lapide quodam rotundo consistere lepide commenti sunt. Alii rotam illi volubilem versatilemque appingunt cum quatuor hominum imaginibus, primi jam sursum ascendentes, secundi summum tenentis, tertii rursus descendentes, quarti vero in rotæ imo depressi: super quibus hic est versiculus:

Regnabo, regno, regnavi, sum sine regno.

Volubili orbe] Cel-ri conversione. Apud Baptistam Mantuanum in Epigrammatis ad Falconem hi sunt versus

Fidite virtuti, fortuna fugacior undis
Non manet, et certam nescit habere domum,
Gaudia dum simulat, subvertere cogitat orbem,
Insidias ridens exitiumque parat.

Ubi animadvertendum obiter perperam sciolos per orbem mundum accipere, cum hic sit sensus: Fortuna dum simulat gaudia, et dum videtur blanda, cogitat subvertere, id est clanculum et præter hominum spem vertere orbem, hoc est, rotam suam orbicularis figuræ.

Infima summis] Seneca tragicus:

Ima permutat brevis hora summis

Exstat carmen sane non illepidum, nec-cio cujus de fortuna, quod hoc potissimum loco subiiciendum putavi:

O fortuna potens! quam variabilis
Quantum juris atrox, quæ tibi vindicias?
Evertis meritos, eligis improbos.
Nec servare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auge honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Justos illa viros pauperie gravat.
Indignos eadem divitiis beat.
Hæc aufert juvenes, et retinet senes,
Injusto arbitrio tempora dividens.
Quod dignis admittit, transit ad impios.
Nec discrimen habet, rectaque judicat.
Inconstans, fragilis, perilda, lubrica,
Nec quos clarificat perpetuo fovet.
Nec quos deseruit perpetuo premit.

Antonius:

Fortuna nunquam sis'it in eodem statu.
Semper movetur, variat ac mutat vices.
Et summa in imum vertit, ac versa erigit.

En lege] Ea conditione.

Uti ne] Ut non.

Descendere] Descensum, subaudi e-se injuriam.

Cræsum] Cræsus rex fuit Lydiæ ditissimus, captus autem a Cyro rege Persarum; victus compedibus, super ingentem (quam struxerat) lignorum struem ab eo imponitur, ut vivus cremaretur. Cræso autem super pyram stanti venisse in mentem ferunt, quod sibi nutu Dei a Solone fuisset dictum: ex viventibus beatum esse neminem. Quibus auditis Cyrum iradunt pœnituisse, cum se quoque hominem esse cognoscere: qui alium hominem olim se non inferorem vivum ego traderet: præterea veritum ob id pœnam ac reputantem nihil esse in rebus humanis stabile, jussisse ignem celerrime extinguere jam incensum; qui cum ab hominibus adhibitis extinguere non posset, Cræsus Apollinem invocasse dicitur, et magna vi pluvie cœlitus effusa liberatus. Super hoc latius legatur Herodotus libro primo.

Paulum Persæ] Perses ille rex Macedonum famigeratus, cui plus auri fuit quam animi, victus supe-

ratusque bello a Romanis, se Cn. Octavio deditit, A alter Pherecratius, tandem mortalium iniquis moribus graviter offensa fortuna, in eorum insatiabilem avaritiam invehitur, qui quo plura congesterint, eo longe plura concupiscant.

Quantas] Quot, vel quam magnas. Melius tamen est ut pro quot accipias. Silius Italicus in xv: *Quantas ipse Deus laetos generavit in usus, Res homini*

Claudianus: *Conveniunt animæ, quantas truculentior auster Decuit arboribus frondes.*

Terentianus: *Maurus item quantos potui cognoscere Graios.*

Rapidus] Impetuosus

Pontus] Mare.

Versat] Crebro vertit.

Troas reliquias Danaum atque immitis Achilli.

Tragediarum] Tragedia est heroicæ fortunæ adversis comprehensio. Hujus tristitia et frequens clamor propria sunt. Ideoque Euripides petente Archelao rege ut de se tragediam scriberet, abnuvit, ac precatus est ne accideret Archelao aliquid tragediæ proprium, ostendens nihil aliud esse tragediam quam miseriarum comprehensionem. Nonne adolescentulus δύο τοὺς πόνους, τὸν μὲν ἕνα κακῶν, τὸν δὲ ἕτερον ἀγαθῶν. Hæc Græcæ misit ad me Joannes Adicollus ex pervetusto exemplari, quæ sic redduntur Latine. Duo dolia, malorum quidem unum, alterum autem bonorum. In Cæsarii nostri libello hæc insunt, οὐ μετρίων ὢν ἐτι δύο πόνους, τὸν μὲν ἕνα κακῶν, τὸν δὲ ἕτερον ἀγαθῶν. Quæ ad verbum sic possumus interpretari: Non adolescentulus adhuc etiam C duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem bonorum. Ubi animadvertendum est, non pro nomine positum, petereque sibi reddi affirmationem. Et tamen hoc sumptum ex Homeri libro Iliadis ultimo, in quo hæc insunt, interprete Laurentio Valla: Duo enim dolia in Jovis limine sidunt plena munerum, quæ nobis danda constituit, malorum alterum, alterum bonorum. Ex quibus Jupiter, nunc homini mala, nunc bona exhibet. Cui mala, eum ad injuriam exponit, ut in miseria vitam agat. Vivit enim neque diis, neque hominibus honoratus. Homericos versus Nicolaus Valla sic Latinos reddidit:

Binaque præterea Jovis esse in limine dicunt
Vass, quibus sortem Deus ipse emittit utramque
Ille miser, cui sors fati contingit amara,
Heu quantos etiam gemitus, quam dura videbit
Exitia, atque omnem nistam moribus aëris
Vitam agat, hunc homines odio superique sequuntur.

Hanc Homeri opinionem Socrates apud Platonem in secundo de Republica libro graviter improbat, aieus non admittendum esse Jovem nobis pennarium esse bonorum atque malorum. Loquitur autem hoc loco Philosophia non ex sua, verum fortunæ persona, neque rem ita se habere, sed Boetium adolescentulum ex Homero didicisse refert.

Quid] Subaudiendum dices

Sperandi meliora] Juxta illud Tragicæ.

Nemo desperet meliora lapsis.

IN METRUM II.

Hoc carmine, cujus alter versus est Asclepiadeus,

Alter Pherecratius, tandem mortalium iniquis moribus graviter offensa fortuna, in eorum insatiabilem avaritiam invehitur, qui quo plura congesterint, eo longe plura concupiscant.

Quantas] Quot, vel quam magnas. Melius tamen est ut pro quot accipias. Silius Italicus in xv:

Quantas ipse Deus laetos generavit in usus, Res homini

Claudianus:

Conveniunt animæ, quantas truculentior auster Decuit arboribus frondes.

Terentianus:

Maurus item quantos potui cognoscere Graios.

Rapidus] Impetuosus

Pontus] Mare.

Versat] Crebro vertit.

Edita] In lucem data.

Copia] Hanc fabulantur fertilitatis esse deam, cui cornu ab Hercule Acheloo in tauri speciem mutato detractum omnium fructuum primitiis repletum Naiades consecravit, unde apud Ovid. Achelous:

Rigidum fera dextera cornu
Dum tunc, infregit, truncaque a fronte revellit
Naiades hoc pomis et odore flore repletum
Sacrarunt, divesque meo bona copia cornu est.

Lucianus de mercede servientibus: Et habebis copiam cornu, et lac gallinaceum emulgebis. Horatius:

Beata plena copia cornu.

Idem:

Aurea fruges
Italiae pleno diffudit copia cornu.
Ideo] Ob eam affluentiam opum.

Prodigus] Largus. Accipitur nunc in bonam partem Clanculum tamen videtur alludere ad prodigi hominis mores, qui sæpe ultra modum pecuniam largitur indignis. Claudianus:

Munificus laudis, sed non es prodigus auri.

Nil jam parva videntur] Id est, ea quæ, dum desiderantur, magna cupidinis videbantur, postea quam in eorum venere possessionem, pro nihilo habentur, semper ulteriora sitiunt inhiantibus.

Quæ frenz] Quasi dicat nulla.

Retinent] Retinere possint.

Sitis habendi] Ecclesiastes capite v: Avarus non implebitur pecunia: et qui amat divitiis, fructum non capiet ex eis. Juvenalis:

Crescit amor homini, quantum ipsa pecunia crescit.

D Prudentius:

Auri namque fames parto fit major ab auro.

Horatius:

Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames

Divus Ambrosius in tertio Epistolarum ad Simplicianum: Quis autem ante Deum dives, nisi quietus et modestus spiritus, qui nunquam corrumpitur? Nonne tibi videtur dives, qui habet pacem animi, tranquillitatem quietis, ut nihil concupiscat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec vetera fastidiat, et nova quaerat, et semper desiderando fiat in summis divitiis inops? Idem in eodem libro ad eundem: At vero insipiens et quod putat se habere nequa-

quam possidet. An putas illum possidere, qui thesauro suo die et nocte incubans, avara et misera torquetur sollicitudine? Ille vero eget, et si alii dives videtur, sibi pauper est, qui non utitur eo quod habet, qui adhuc alia rapit, alia desiderat. Ubi enim nullus cupiditati modus qui fructus divitiarum? Nemo est dives, qui quod habet secum hinc auferre non potest. Quod enim hic relinquitur, etc. Idem non multo post: Duos finitimos vetus historia describit, regem Achab, et pauperem Nabuthan (*III Reg. xxi*). Quem horum pauperiorem, quem ditorem credimus? Alter regali fulcro divitiarum præditus, inexplēbilis, insatiabilisque opibus suis, exiguum pauperis vineam desideravit. Alter aspiciens animo *ἐσθίων τὰς πολυχρύσους τύχας*, imperialesque gazas, suo erat contentus palmitē. Nonne videtur hic magis dives, hic magis rex, qui sibi abundabat, suas regebat cupiditates, ut nihil alienum concupisceret? Ille autem egentissimus, cui aurum suum vile, alienus palmes pretiosissimus existimabatur. Idem in decimo Epistolarum: Quo plus unus-quique acquisierit, plus sinit, et quasi quadam inardescit ebrietate cupiditatum suarum. Idem in libro de Nabutha: O dives, nescis quam pauper sis, quam inops tibi ipsi videaris, qui te divitem dicis. Quanto plus habueris, plus requiris: Et quidquid acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammaturo lucro avaritia, non restinguitur. Quasi prados quosdam cupiditas habet, quo plures ascenderit, eo ad altiora festinat, unde fit gravis ruina lapsuro. Et paulo post hæc subiicit: Quis igitur tibi pauper videtur, qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certe pauper est affectu. Affectus dives egere non novit, census abundans nequit avari pectus explere. Ideoque dives cupidus. In invidiam possessionis, et paupertatis querelam, Ambrosii libro, cuius modo meminimus, nescio a quo adjectum est epigramma, non indignum sane quod et his apponatur:

Plurima habere cupit, qui possidet omnia dives,
Nempe inopes reddit copia magna vios,
Unde habeant cura est paucis, sed oportet habere
Per scelus atque nefas, pauper ubique jacet,
Hoc pater Ambrosius Nabutha testatur in umbra
Qui pro rure suo rege volente cadit.

Addidimus et nos aliquot ab hinc annos, cum idem opus discipulis enarrandum suscepissemus, hoc quæcunque carminis simulacrum:

Mens hominis dives, non gaza, nec arca putanda est,
Cui satis est nunquam, semper avarus eget.
Crescit ut indulgens potum sibi luridus hydrops,
Sic augetur opum, dum cumulatibus amor.
Fas et iura facit nihili verna cupido,
Quodque libet, cæca mente licere putat.
Iuter o, es inopem noris ut, lector, avarum.
Hoc lege divini nunc opus Ambrosii.

Agri] Vivit.

Egentem] Hora ius:

Magnas inter opes inops.

Periander: Præstat eum qui bonis non utitur mori, quam viventem egere.

IN PROSAM III.

Supra Boetio fortuna sic locuta est. Quid si uberior de bonorum parte sumpisti? Nunc igitur Philosophia recen et ea omnia quibus a fortuna fuerit

ornatus, atque minus eum juste de illa queri, cum adhuc se felicem negare non possit, qui inita ratione plus bonorum quam malorum tulisse convincatur atque retinere.

Hiscere] Loquereris. Hisco significat submisso loquor, sive os ad loquendum aperio. Plautus:

Ne hiscere quidem audeat.

Accius:

Hem vereor plus quam fas est captivum hiscere.

Musica dulcedinis] Poeticæ delectationis.

Tunc] Tunc.

Cum] Quando.

Altior] Profundior.

Mæror] Tristitia.

Contumacia] Rebellis, inobedientis.

Fomenta] Mitigamenta, et quæ Græci vocant *μαλαγματα*.

Penitent] Penitus immitant.

Desolatum] Orbatum.

Parente] Patre.

Quod] Prius carum esse quam proximum.

Carus] Ob præclaram indolem amatus.

Proximus] Affinis. Sensus est: Principibus civitatis ante carus fuisti ob virtutis studium, quam per affinitatem propinquus.

Socerorum] Symmachi et uxoris ejus, aut etiam fratrum filiorumve illius. Maro in *Æneidos* II:

Infelix quæ se dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incommata solebat
Ad soceros, et avo puerum Asryanacta trahebat.

In libro Tobie: Post obitum matris suæ Tobias accessit ex Ninive cum uxore sua, et filiis et filiorum filiis, et reversus est ad soceros suos. Socer nomen ad aliquid est: refertur enim ad genere unum. Unde Ovidius:

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero.

Conjugis] Uxoris tuæ Rusticianæ.

Fructus] Usus cum quadam delectatione.

Lucis] Diei.

Quant'alibet] Quantumvis magna

Ingruentum] Imminentium.

Matorum] Adversitatum.

Consules] Fuerunt quondam apud Romanos leges annales, quibus non licebat consulatum intrare, nisi tertium et quadragesimum annum agenti. At vero (ut in quinta dicit Cicero) apud antiquos Rulli, Decii, Corvini, multique alii, recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flaminius admodum adolescentes consules facti, tantas res gesserunt, ut populi Romani imperium auxerint, nomen ornaverint. Proinde nemo miretur, si post imperii ruinam, barbaris jam tenentibus Italiam, et plerisque legibus Romanorum abolitis, duo filii Boetii propemodum pueri, fortuna potissimum suffragante, pariter ob patriæ virtutis et sapientiæ meritum consules evaserint, idque jussu Theodorici Gothorum regis, qui diu in bonos viros bene fuit animatus.

Curules] Hæ sellæ fuerunt eboreæ, quibus majores magistratus utebantur in curru, quo honoris gratia in curiam veli soliti erant.

Insidentibus] Insideo sellæ et sellam dicimus, sed hoc rarius.

Regiæ laudis] Laudis Theodorici regis.

In circo] Circus Romæ locus fuit admodum spatiosus, et turbæ capax, spectandis ludis idoneus, in quo et munera (quæ missilia dicebantur) ab ædilibus consuliſve in populum, ad ejus favorem sibi magis conciliandum, spargebantur.

Duorum] Filiorum tuorum.

Medius] Medius quondam locus fuit honoratus, hodieque apud nonnullos est. Unde Ovidius de seniore, *Fastorum* lib. quinto :

Et medius juvenum, non indignantibus ipsis,
Ibat et anterior, si comes unus erat.

Exstat apud Spartianum locus Hadriani dignus memoratu, qui cum servum suum inter duos senatores medium ambulare vidisset, misit, qui ei colaphum daret, et diceret : Noli inter eos ambulare, quorum esse adhuc potes servus.

Triumphali largitione] Magnifica et consulari munere donatione.

Dedisti verba fortunæ] Fortunam blandis verbis decepisti. Dare verba (ut vulgo notissimum) significat decipere, idque verbis et promissis inanibus. *Martialis* :

Cui nihil ipse dabas, is tibi verba dedit.

Ut suas delicias] Delicias alicujus dicimus, qui ei in deliciis est. Maro in *Bucolicis* :

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin
Delicias Domini.

Privato] Privatus dicitur is qui publico munere aut principatu non fungitur.

Calculum ponere] Rationem inire. Nam calculis fieri solet supputatio : unde *Martiali* dictus calculator.

Liventi oculo] Hactenus, inquit, tibi favit fortuna, nunc primum cœpit adversari. Quod autem ait *liventi oculo*, videtur alludere ad mulieres visu fascinantes, quæ interimant quos diutius intueantur, iratus præcipue oculis, quod earum malum teneriori ætati magis nocet. Fortuna igitur, inquit, quæ hucusque indulgentissimæ matris more te suas delicias fovit, nunc te primum fascinatit more Africanæ vel Illyricæ mulierculæ.

Perstrinxit] Læsit, corruptit, vitiavit.

Liventi] Minime candido, pestifero, et lividos vapores emittenti.

In hanc vitæ scenam] Eleganti metaphora scenam vitæ dixit, cum hæc sit fabulæ similis, quæ solet in scena ab histrionibus agi. Seneca epistola 77 : Quomodo fabula, sic vita. Non quam diu, sed quam bene acta sit refert. Moria apud Erasmus in *Encomio* : Porro mortalium vita omnis quid aliud est quam fabula quæpiam, in qua alii aliis oblecti personis procedunt, aguntque suas quisque partes, donec choragus educat e proscenio, qui sæpe tamen eundem diverso cultu prodire jubet, ut qui modo regem purpuratum egerat, nunc servulum pannosum gerat. Adumbrata quidem omnia, sed hæc fabula non aliter agitur. Cicero in *Catone Maiori* : In hoc

sumus sapientes, quod naturam optimam ducem tanquam Deum sequimur, eique paremus, a qua non verisimile est, cum cæteræ partes ætatis bene descriptæ sint, extremum actum tanquam ab inerti poeta esse neglectum. Idem in eodem : Quæ sunt igitur voluptates corporum cum auctoritatis præmiis comparandæ quibus qui splendide uti sunt, si mihi videntur fabulam ætatis peregisſe, nec tanquam in exercitati histriones in extremo actu corruisse. Rursus in eodem : Neque enim histrioni ut placeat peragenda est fabuli solummodo. In quocunque fuerit actu, probetur. Nec sapienti usque ad plaudite videndum. Item sub finem ejusdem dialogi : Senectus autem peractio ætatis est tanquam fabulæ, cujus defatigationem fugere debemus, præsertim adjuncta satietate.

Subitus] Repentinus.

Hospes] Peregrinus.

Ullamne humanis rebus] Argumentatur ab eo quod est magis. Homo ipse corruptionem effugere non potest, cum sæpe repentina morte dissolvatur. Multo igitur minus rebus humanis inest constantia. Horat. in *Arte poetica* :

Debemur morti nos nostraque.

Velox hora] Vetus est illud *Varronis* adagium, Homo bulla. Faustus :

Subdita sint certo mortalia corpore fato.

Cunctaque præcipiti tempora fluxa ruunt.

Tam nimis huminum celeris genus interit hora,

Turgida quam pluvie bulla liquescit aquæ.

Quid est homo? inquit Seneca. Quodlibet quassum vas, et quodlibet fragile factum. Quid est homo? imbecillissimum corpus et fragile, nudum suapte natura, inerme, alienæ opes indigens, ad omnem fortunæ contumeliam projectum, frigoris est et laboris impatient, ex infirmis fluidisque contextum. Odor illi saporque, et lassitudo, et vigilia, humor, et cibus, sine quibus vivere non potest, mortifera sunt. Quocunque se movet, infirmitatis suæ statim conscius tenuissimis causis atque offensionibus morbidus ac putris. Merito itaque cecinit sapientissimus poeta- rum :

Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum.

Fortuitis] Bonis fortunæ. *Valerius Maximus* libro sexto, Caduca nimium et fragilia puerilibusque consentanea crepidis sunt ista, quæ vires atque opes humanæ vocantur. Afflaunt subito, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt, sed incertissimo statu fortunæ huc atque illuc acta, quos sublimis extulerunt, improviso recursu destitutos in profundo cladum miserabiliter immergunt. Itaque neque debent existimari, neque dici bona, quæ inflictorum malorum amaritudinem desiderio sui duplicant.

Ultimus tamen vitæ dies mors quædam fortunæ est etiam manentis] Sic prosper in epigrammatis :

Terrenis opibus cum dives gaudet iniquis,

Veris se miserum nescit egere bonis.

Nam quid erit quod non momento temporis uno

Perdere mundana conditione queat,

Cum licet, adversis cessantibus, omnia parent,

Lege tamen mortis sit faciendus inops?

IN METRUM III.

Carmen est dicolon, constans Sapphico et Glyconico, quo satis evidenter ostenditur non solum rebus humanis nullam inesse constantiam, ut jam dictum est, sed nihil fere in hoc mundo esse immutabile, cum omne id quod sit genitum necesse sit aliquando corrumpi.

Phæbus] Sol.

Roset] Rubicundis.

Hebetata] Majus enim lumen offuscat minus: unde et Ovidius:

Ecce vigil nitido p̄tefecit ab ortu
Purpureas aurora fores, et plena rosarum
Atria, diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, et cœli statione novissimus exit.

Flammis] Splendoribus solis.

Prementibus] Obscurantibus stellas.

Spires] Deeet si.

Insanum] Insalubriter, nomen pro adverbio.

Nebulosus auster] Hic ventus est flans a meridie, nebulosus atque homectus; unde et a Græcis dicitur *vóros*, ab eo quod est *vóros*, humiditas, humor, Latine auster, quod aures sternat hebetatque, vel hauster, ab hauriendis aquis. De hoc Cornelius Celsus libro Medicinæ secundo, capite primo: Auster aures hebetat, sensus tardat, capitis dolores movet, alvum solvit, totum corpus efficit hebes, humidum, languidum. Horatius in Sermonibus:

Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus auster.

Ovidius in septimo Metamorphoseos:

Lætiferis] calidi spirantur æstibus auri

Decus] Rosarum pulchritudo et ornamentum.

Tranquillo sereno] Tranquilla serenitate.

Immotis] Non motis.

Aquilo] Ventus est ab impetuoso aquilæ volatu nominatus, septentrionalis quidem et frigidissimus, quem Græci *βορρην* appellant.

Ferventes] Æstuentes.

Verso] Subverso, diruto, exagitato.

Æquore] Aquarum planitie. Æquor enim ab æqualitate dictum esse constat.

Rara si constat sua forma mundo] Argumentum profert ab eo quod magis est. Magis enim mundo videtur inesse constantia, et perpetuus tenor, quam rebus mortalium fortunæ mutationique subjectis: sed mundo, ut ex particularibus exemplis collectum est, non inest semper eadem facies, perpetuaque constantia. Multo igitur minus mirandum est, si res humanæ casuum varietatem vicesque recipiant.

Crede] Ironia est, quasi dicat: Minime tibi credendum est. Sic poeta:

I nunc, et verbis virtutem illud superbis.

Et Horatius:

I nunc et versus tecum meditare canoros.

Bonis] Iambus est, nam sicut Terentianus docet, Glyconicus versus quemadmodum et Phalæcius, pro spondeo modo iambum, modo trochæum admittit. Septimius:

Geritque intus in oppidum
Auhelos Panope greges.

Idem:

A

Purpure leguli senes,
Intus hic ubi consitum est.

Horatius in Odis:

Ignis Iliacas domos.

Catullus:

Dianæ sumus in fide
Puellæ et pueri integri.

Idem:

Meticus iter annum
Rustica agricolæ bonis
Tecta frugibus expleas.

Cons'at æterna] Pulchra verissimaque conclusio, qua ostenditur omne id quod genitum est corruptioni esse obnoxium. Aristotelem in primo de Cælo et Mundo: Genitum enim et corruptibile sese mutuo consequuntur. Seneca epistola 88: Cui nasci contigit, mori restat. Idem alibi: Lex utilis est, quæ jubet nasci et mori.

Constat] Certum et firmum, hoc est, ut nihil genitum constet, id est perpetuo duret atque permaneat. Maximianus:

Ortus cuncta suos repetant, matremque requirunt.

Baptista Mantuanus:

Unda, solum, pereunt, perit humidus æther, et ignis
Occidit, et quidquid quatuor ista creant.

IN PHOSAM IV.

Superiori prosa Boetio Philosophia quantas a fortuna bonis præditus auctusque fuisset ostendit: quorum relatione facile probavit plura ei fortunam contulisse quam abstulisse. Nunc autem docet tanta illi superesse bona, ut si qua sit in fortunæ rebus felicitas, nondum eam perdidisse videatur. Deinde familiariter virum reprehendit, nimis animo conturbatum ob partem bonorum amissam, cum mortalium nemo sit omni ex parte fortunatus. Postea docet veram felicitatem in fortunæ bonis minime consistere. Proinde beatitudinem expetenti nulla ratione esse dolendum, quod amiserit ea quæ vere beatum efficere non possunt.

Recolentem] Reminiscentem, et animo repetentem.

Coquit] Angit. Ennius:

Curamve levasso,

Quæ nunc te coquit.

Infeliciissimum genus est infortunii fuisse felicem.

Plautus in Rudentibus:

Miserum istuc verbum et pessimum est,
Habuisse, et nihil habere.

Maximianus:

Dura satis miseris memoratio prisca bonorum,
Et gravior summo culmine mersa ruunt.

Igitur si] Memorare incipit bona Boetio etiamnum reliqua.

Divinitus] A Deo.

Atqui] Sed.

Incolamis] Salvus.

Symmachus socer] Hic locus dilucide ostendit Boetium aliquanto prius in exilium fuisse missum quam Symmachus ejus socer fuerit captus, et in vincula conjectus quo tempore composuit hoc divinum opus. Fuit autem hic Symmachus vir discretissimus, et summis ornatus virtutibus, qui Boetio patre orbat, ob ejus summum ingenium et optimam indolem, Rusti-

cianam suam filiam uxorem dedit. Ad hunc Symmachum compluscula etiamnum exstant Boetii nostri scripta. Tollendus est autem multorum insignis error, opinantium hujus Symmachii esse epistolas, quæ exstant breves quidem et elegantes, sed ab impio homine et Christianorum inimico conscriptæ. Fuit enim alter Symmachus orator, et urbis Romæ præfectus, cujus illæ sunt epistolæ et oratio ad Valentinianum imperatorem, qua persuadere conatus fuit aram Victoris restituendam, cui Prudentius poeta Christianus, et divus Ambrosius, hic oratione, duobus ille poeticis libris responderunt. Boetii autem socer multis annis post, hoc est tempore Justinii majoris floruit, vir Christianissimus, et divi Gregorii pontificis testimonio sanctus. Quisquis igitur recte sentire super hoc vult, mecum sentiat oportet.

Quod Decus humani generis preciosissimum.

Non segnis Impiger et festinabundus.

Ex sapientie virtutibus factus Huic contrarium est illud Ciceronis in oratione pro Cluentio: Et qui esset totus ex fraude et mendacio factus.

Suarum Injuriarum.

Securus nullam habens curam.

Uxor Rusticiana Symmachii filia.

Pudicitia pudore præcelsa Hieronymus in Jovinianum: Doctissimi viri vox est, pudicitiam imprimis esse retinendam; qua amissa, omnis virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus est. Hæc pauperem commendat, divitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram. Bene meretur de majoribus, quorum sanguinem furtiva sobole non vitiat; bene de liberis, quibus nec de matre erubescendum, nec de patre dubitandum est; bene imprimis de se, quam a contumelia externi corporis vindicat.

Vel Etiam.

Vel desiderio Eo quod te desiderat. Desiderantur enim ea quæ absunt.

Quid Propter quid vel ad quid.

Liberos Filios tuos.

Consulares Qui consules (ut supra dictum est) fuerunt.

Quorum Filiorum tuorum.

Specimen Proprie est id quod de re venali ostenditur emptori ut inde possit cæteras merces æstimare: ut particule panni, aut parum frumenti, vel vini gustus.

Ingenii paterni Boetiani.

Aviti Symmachiani.

Ut Ut pote.

In pueris id ætatis Id est eam ætatem, agentibus, figurata locutio est. Id ætatis enim, sicut id genus cuilibet casui figurate apponitur, et significat per eam ætatem, seu ejus ætatis. Plautus in Asinaria:

Neque puduit eum id ætatis sycophantias scribere.

Livius: Quem cum percontaretur Scipi, quis, et cujus, et cur id ætatis in castris fuisset, Numidam se esse ait, Massium populares vocare.

O te si tua bona cognoscas felicem O, nunc interjectio est admirantis, et est imitatio illius Virgiliani

A in secundo Georgicorum:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolæ.

Quæ vita nemo dubitat esse cariore Symmachus socer, uxor, et liberi.

Ad unum omnia Omnes, nemine excepto. Livius: Consul Romanus in Alcido consecutus, ad unum omnes occidit.

Nimium Ultra modum.

Valida Impetuosæ.

Quando Quandoquidem.

Tenaces ancoræ Pulchre permanet in metapnora, a navigantibus et tempestate laborantibus sumpta. Anchora Græce dicitur ἀγκυρα. Vetus adagium est: Anchora domus pro familiæ refugio. Quidquid enim illud est cui innitimur, cujusque fulcimur fiducia, anchora vocatur: sumpta a navibus translatione, quæ cum anchoris fultæ sunt, veluti defensæ a fluctibus quiescunt. Euripides in Hecuba de Polydoro:

Qui jam solus generis superest anchora nostri.

Utcunque Quocunque modo.

Evadimus Evadimus mortis periculum. Persiat in translatione.

Promovimus Profecimus.

Ferre Pati.

Quis est enim Sententia est verissima, eleganter per interrogationem prolata. Cui concordat illa quæ est apud Hermogenem rhetorem: Non potest inveniri vita hominis carens molestia. Seneca: Nulla est tam bona fortuna de qua nihil queri possis. Idem in lib. de ira iii: Nulli fortuna tam dedita est, ut multa trahenti ubique respondeat. Horat.:

Nihil est ab omni
Parte beatum.

Erasmus e Græco:

Felix per omnia nullus est mortalium.

Eandem sententiam idem et sic extulit:

Haud vivit ullus omnibus felix modis.

Euripides:

Si quidem universis rebus in mortalium,
Nil continetur et undiqueque prosperum est.

Plinius lib. vii: Mortalium nemo est felix. Idem in eodem libro: Nemo mortalium omnibus bonis sapit. Maharbal ad Annibalem apud Livium: Non omnia eidem dii dedere. Vincere scis, Annibal, victoria uti nescis. Ulysses apud Homerum, interprete Philolopho:

D Non uni dat cuncta Deus, formosus ut idem
Sit simul et prudens, ac multa laude disertus.
Qui specie caruit, Deus hunc venerabilis ornat
Viribus eloquii, quo fit mirentur et unum
Hunc alii, suavis lingue dulcedine capti.
Hic autem fidens orat, lenique pudore
In cœtus excellit agens, quem nominis instar
Suspiciunt (urbem quisquis patiere) loquentem.
At alium formæ bonitas, quem cominus æquat
Cœlitibus, penitus defecit gratia lingue

Claudianus in Panegyrico Stiliconis:

Et enim mortalibus ex quo
Tellus curpta coli, nunquam sincera bonorum
Socii nulli concessa viro: quem vultus honestat
Dedecorat mores; animus quem pulchrior armat
Corpus desinit; bellis insignior ille,
Sed pacem fœdat villis; in publica felix,
Sed rivata minus: partita singula quæque
Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis.

Hunc rigor, hunc pietas, illum solertia juris,
Hunc soboles, cæstique tori.

Rixetur] Litiget, disconveniat, discrepet.

Huic census] Ostendit in hac vita nemini totam felicitatem provenire.

Degener sanguis] Generis ignobilitas.

Utroque] Et census et generis nobilitate.

Vitam cælibem] Uxore carentem. Horatius in primo Epistolarum :

Lectus genialis in aula est,
Nil ait esse prius, melius nil cælibe vita.
Si non est, jurat bene solis esse maritis.

Inexpertus] Non expertus.

Adde quod felicissimi] Ostendit quo magis sint fortunæ successibus assueti, eo minus adversos casus terre posse mortales.

Ad nutum] Ex animi sententia, et ad voluntatem.

Insolens] Insuetus.

Prosternitur] Affligitur.

Adeo] In tantum.

Per exigua] Valde exigua.

Summam] Perfectionem.

Cælo proximis] Supra modum fortunatos. Proxi-
mum cælo seu in cælo esse, seu cælum digito attingere, significat supra modum fortunatum esse ac gloriosum. M. Tullius : Bibulus in cælo est, nec quare scio, sed ita laudatur. Idem : Nostri autem principis digito se cælum putant attingere, si nulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant.

Adeo nihil est miserum, nisi cum putes] Sic Merander :

Nihil admodum atrox pas-us es,
Nisi id tu tibi fingas.

Æquanimitate] Patientia. Plautus :

In re mala animo si bono utarè, a lijuat.

Horatius :

Sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.

Dedit manus] Submisit se. Translatum ab iis qui bello capti manus suas victori præbent vincendas.

Quam multis amaritudo finibus humanæ felicitatis dulcedo respersa est] Plautus in Amphitryone :

Ita cuique comparatum est in ætate hominum,
Ita diis placitum, voluptati ut mæror comes consequatur.
Quin incommodi plus, malique illico adsit, boni si ob-
[tigit quid,

Plato ex eodem vertice censet dulcedinem amaritudinemque desfluere voluptatem et dolorem. Apuleius in quarto Floridorum libro : Sed verum verbum est profecto quod aiunt : Nihil quidquam homini tam prosperum divinitus datum, quin etiam admistum sit aliquid difficultatis, ut etiam in amplissima quaque lætitia subit quæptiam vel parva quærimonia, conjunctione quadam mellis et fellis. Ubi uber, ibi tuber. Ovidius :

Usque adeo nulla est sincera voluptas,
Solicitemque aliquid lætis int'revenit.

Salomon Proverbiorum capite xiii : Risus dolore miscbitur, et extrema gaudii luctus occupat. Lucretius de libro Rerum Natura quarto :

Convivia, ludi,
I' ocula crebra, unguenta, coronæ, seria parantur

A Ne quibquam : quoniam medio de font : leporum

Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat.

Extra] In rebus externis, hoc est extra vos positus.

Intra vos] In animis vestris. Cicero in Paradoxis : Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quique in se uno sua ponit omnia.

Inscitia] Ignorantia. Persius :

Ut teneat vetitos inscitia debilis artus.

Cardinem summa felicitate tibi] Id in quo vertitur et consistit maxima et vera beatitudo.

Cardo] Quasi cor januæ, id quo vertitur illa. Virgilius :

Foribus cardo stridebat ahenis.

Accipitur interdum pro opportunitate. Idem :

Haud tanto cessabit cardine rerum.

Et circa id verti cardinem dicimus, in quo summa rei consistit.

Si tui compos fueris] Sui compos est, qui compositus affectibus animi, rectæ rationi subiecit appetitum.

Si beatitudo] Argumentatur summum bonum in fortuitis rebus non esse positum, hoc modo : Quocunque præstantius aliud bonum est, id non est summum. Est autem fortunæ successu bonum præstantius, id puta quod eripi non potest. Non est igitur fortunæ successus summum bonum. Unde fit ut nec beatitudinem conferre possit, cum ea nihil sit aliud quam summum bonum naturæ ratione degentis.

Ad hæc] Addit aliam argumentationem in hunc sensum : Non potest summum bonum esse, quod nullo modo intelligitur : Sed bona fortunæ si intelligantur, fallacia fluxaque cognoscuntur ; unde continuus amittendi timor nascitur, quæ felicitatem non recipit. Sin autem non intelligantur, rursus excluditur beatitudo, a qua procul abest ignorantia cæcitas, quæque potissimum in honorum speculatione verorumque contemplatione consistit.

Et quoniam tu idem es] Superioribus aliam adiungit rationem, qua docet evidentissime felicitatem cum fortuna non coherere. Non est, inquit, summum hominis bonum, quod ab eo potest separari. Verum morte corporis ab immorta i hominis animo fortuita felicitas separatur. Aut igitur hæc non est summum hominis bonum, aut confitendum est omne mortali genus in miseriam mortis sine prolabi. Sed hoc non ita esse, præclara multorum facinora docuerunt, qui pro Christi nomine tyrannis alacriter reclamantes, doloribus supplicisque beatitudinem sibi comparare. Proinde in fortuitis hujus vitæ successibus vera felicitas consistere non potest.

Permultis demonstra ionibus] Non Platonice solum, sed et Christianis.

Hæc] Mors.

Multus] Non Stoicos, neque Cynicos, sed magis Christianos martyres accipe.

Dolcribus] Baptista Mantuanus :

Pauca pari satius, brevibusque æterna parare
Gaudia supplicis, quam dum fugientis frustra
Complexi bona conamur retinere, laborem
Perdere, et infernos denum descendere athenes.

Idem alio in loco :

Si genus humanum saperet, nec inertia tantum illecebris captum, vitæque fugacibus annis Corpora curaret, labentia regna, lutumque Casurasque habitare domos, et vile pudere Hospitium, quod cuncta sinu cœlique marisque Purgamenta legit, tristes ubi sidera casus, Assiduasque pluvit infesto lumine mortes.

IN METRUM IV.

Carmen est dicolon, distrophon, cujus primus versus est Anacreontius, dimeter, acatalecticis, iambicus, constans tribus pedibus et syllaba, similis illi Prudentiano :

Cultor Dei memento.

Secundus est Pherecratius, constans ex spondeo vel anapæsto, dactylo et spondeo. Docet autem tutissimum esse minime bonis externis inhiare. Nam si fortuna magna conferre videatur, maximos quoque dolores discedens est allatura. Suadet igitur vitandam esse nimiam claritatem, quod hæc invidiæ sit obnoxia, quemadmodum montium cacumina perpetuis ventis infestantur. Fugiendas quoque inopiæ sordes, quæ pondus arduæ virtutis sustinere nequit, ob idque bibulis arenis comparatur. Medium itaque optimum esse, quod per humile saxum significatum est, maximeperque amplectendum est. Ut enim Aristoteles auctor est Politicorum libro quarto, in omni civitate sunt tres hominum species: divites, pauperes et mediocres; quorum optimi sunt mediocres, eo quod medium semper est optimum. Idem scribit mediocres cives magis salvari, quoniam nec insidias patiuntur, nec fraudes faciunt, ut alii; quapropter sine periculo vivunt. Ait et eodem in libro: Quanto magis aliquid accedit ad medium, tanto esse melius; quanto magis distat a medio, tanto pejus. Horatius Carminum lib. II:

Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urgendo, neque dum procellas
Cautus horrescis nimium premendo
Littus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.
Sæpius ventis agitur ingens
Pinus, et celsæ graviore casu
Decidunt turres, feriuntque summos
Fulgura montes.

Ovidius in tertio de Tristibus:

Visibus edocto si quidquam credis amico,
Vive tibi, et longe nomina magna fuge.
Vive tibi, quantumque potes prælustria vita,
Sævum prælustri fulmen ab arce venit.

Idem non ita multo post:

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, et intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Quisquis] Quicumque.

Perennem] Perpetuam, diurnam, durabilem.

Ponere] Aedificare.

Sedem] Habitatulum, habitandi locum.

Enri] Ventis.

Pontum] Mare.

Bibulas arenas] Siccas et humoris capaces. Apud Matthæum evangelistam (Matth. vii) Christus humani generis servator hæc loquitur: Omnis ergo qui audit verba mea hæc et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificavit domum suam supra petram; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt

PATROL. LXIII.

A venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit. Fundata enim erat super petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui aedificavit domum suam super arenam; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina ejus magna. Rem eandem Juvencus hisce luculentis versibus explicavit:

Quisque meis monitis auresque et facta dicabit,
Hunc aequabo viro, solidis fundamina saxis
Ponenti, librata super quæ moenia surgent:
Illa domus pluviis ventisque illæsa manebit,
Torrentumque minas firmato robore vincet.
Hærent immoto quoniam fundamine petra.
Qui vero auditu tantum mea jussa tenet,
Diversisque procul factis per lubrica perget,
Hunc similem faciam volucris qui fudit arena
Fundamenta domus: cui mox ut flamma ventis,
Et pluvia effusis cepere locumbere rivis,
Omnis subverso procumbit pondere moles,
Insequiturque gravi tectorum strage ruina.

Græcum proverbium est: εἰς ψάμμον οἰκοδομῆς, in arena ædificas: quo usus erit, ubi quis negotium aggreditur inutile futurum, utpote non recte jactis ante fundamentis.

Illud] Cacumen alti montis.

Protervus] Valde torvus et terribilis.

Avster] Ventus.

Urget] Infestat, concutit. Ovidius:

Summa petit livor, perflant altissima venti.

Seneca in Hippolyto:

Admotæ æthereis culmina sedibus,
Duros excipiant notas,
Insani Boreæ minas,
Imbriferumque corum.
Humida vallis raro patitur fulminis ictus.

Hæ] Arenæ.

Pendulum] Pendens.

Ferre] Sustinere.

Periculosam sortem] Periculorum plenam conditionem.

Amænæ sedis] Voluptuosæ in montis summitate habitationis.

Figere] Condere, ædificare.

Tonet] Vehementer et terribiliter sonet.

Ruinis] Eversionibus.

Robore] Firmitate.

Duces] Ages.

Serenus] Quieta mente compositus.

Ævum] Tempus vitæ.

Ridens] Parvi faciens.

Iras] Tempestates aeris.

IN PROSAM V.

Hactenus Philosophia disseruit fortunæ bona apud unum eundemque perpetuo non permanere. Nam licet aliquando viventem non deserant, mortis tamen necessitate separantur. Nunc vero argumentatur etiamsi sint firma, stabiliaque, tamen hominis propria bona dici non posse, neque conferri humanæ dignitati, quæ longe præstantior est universis fortunæ divitiis.

Rationum] Argumentationum.

Fomenta] Remedia, medicamenta. Fomenta proprie dicuntur applicationes rerum calidarum sive humidarum ad partes corporis læsas, idque medendi gratia.

Fomes dicitur assula ex arbore excussa dum cæditur. A Item quæcunque materia sicca, in qua facile ignis inflammatur. Per metaphoram autem fomitem appellamus, quidquid accendit nos atque excitat ad aliquid agendum.

Validioribus] Efficacioribus rationibus.

Age] Nunc est adverbium captantis attentionem.

Earum] Divitiarum.

Potius] Melius, præstantius.

Aurumne] An aurum, inquit, quod ab aura, id est fulgore, dictum est, potius est.

An vis] Id est multitudo pecuniæ.

Congestæ] Id est coacervatæ.

Atqui] Sed.

Hæ] Pecuniæ.

Nitent melius effundendo] Cum effunduntur.

Quam coacervando] Cum coacervantur.

Siquidem avaritia semper odiosus, claros largitas efficit] Præclara sententia est et philosophiæ gravitate digna.

Et vox quidem tota] Ostendit vocis naturam præstantiorem esse quam divitiarum; cum vox tota et integra pariter multorum repleat auditum, divitiæ vero nisi diminutæ et distractæ, in plures transire non possint. Boetius noster in primo de Musica libro, capite 14: Nunc quis modus audiendi sit, disseramus. Tale enim quiddam fieri consuevit in vocibus, quale cum paludibus, vel quietis aquis jactum eminens mergitur saxum. Prius enim in parvissimum orbem undam colligit, deinde majoribus orbibus undarum globos spargit, atque eousque dum fatigatus motus ab eliciendis fluctibus conquiescat. Semperque posterior et major undula pulsu debiliore diffunditur. Quod si quid sit, quod crescentes undas possit offendere, statim ille motus revertitur, et quasi ad centrum, unde profectus fuerat, eisdem undulis rotundatur. Ita igitur cum aer pulsus fecerit sonum, pellit alium proximum, et quodammodo rotundum fluctum aeris ciet. Itaque diffunditur et omnium circumstantium simul ferit auditum. Atque illi est obscurior vox qui longius steterit, quoniam ad eum debilior pulsus aeris unda pervenit.

An gemmarum fulgor] Ut supra de auro, ita nunc de gemmis agit, easque nihil habere ostendit, quod sit hominibus vel mirandum vel expetendum.

Gemmarum est lux illa, non hominum] Sic divus D Ambrosius in lib. de Nabutha: Non abauo gratiam quamdam lapidum istorum esse fulgorem, sed tamen lapidum.

An vos agrorum pulchritudo] Docet itidem agrorum pulchritudinem minime hominum esse propriam.

Quidni?] Cur non, respondet Boetius.

Pulcherrimi operis] Mundi.

Pulchra portio] Pars speciosa.

Facie] Specie, forma, aspectu.

Vernis floribus] Divus Ambrosius in tertio lib. Operis sex dierum: Quid tibi describam purpurascens violas, candida lilia, rutilantes rosas, depicta rura, nunc aureis, nunc variis, nunc luteis floribus,

in quibus nescias utrum species amplius florum, an vis odora delectet? Pascuntur oculi grato spectaculo longe lateque odor spargitur, cujus suavitate complemur.

Ubertas] Fertilitas.

Animalium] Animalium.

Alimentis] Nutrimentis.

Quod naturæ satis est] Parenthesis est.

Quod] Replere indigentiam.

Paucis enim minimisque natura contenta est] Sententia est cum primis celebrata. Sex. Turpilii poeta comicus:

Profecto, ut quisque omnino contentus fuit,
Ita fortunatam vitam duxit maxime,
Ut philosophi aiunt isti, quidvis sat est.

Seneca Philosophus epistola quarta: Parabile est B quod natura desiderat, et appositum parvo constat, et ad supervacua sudatur. Illa sunt quæ togam conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt; ad manum est, quod sat est. Qui cum paupertate bene convenit, dives est. Lucanus in quarto Pharsaliæ:

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæstorum pelago terraque ciborum
Ambitiosa fames, et laute gloria mensæ:
Discite, quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat, non erigit ægros
Nobilis ignoto diffusos consule Bacchus.

Idem non multo post:

Satis est populis fluviusque Ceresque.

Id est panis et aqua. Euripides apud A. Gellium:

Nam quid mortalibus sit usui præter duo illa modo.
Cereris munus, et aquæ poculum, quæ adsunt,
Ac nos queunt alere, quorum saties nunquam est?
Luxus autem sunt cæterarum epularum indagine.

Cicero in quinto Tuscul. Questionum: Dies deficiet, si velim pauperatis causam defendere. Aperta enim res est, et quotidie nos ipsa natura admonet quam paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilibus. Divus Ambrosius in x libro Epistolarum: Satis enim dives omnibus naturæ lex est, cui cito invenias quod abundet. Cupiditatibus autem omnis divitiarum abundantia inopia est. Hieronymus in Jovinianum: Cito expletur naturæ necessitas, frigus et fames simplici vestitu et cibo expelli potest. Unde et Apostolus: Habentes, inquit, victum et vestitum, his contenti sumus. Prudentius in Psychomachia:

Summa quies nil velle super quam postulat usus
Debitus, ut simplex alimonia, vestis et una
Infirmos tegat, ac recreet meliocriter artus,
Expletumque modum naturæ non trahat exira.

Jam vero pulchrum] Vestium quoque pulchritudinem hominibus alienam esse, et vel materiæ vel artificii propriam docet; tametsi vetus sit illud *εἰματα ἀνρίπ*, vestes viri, et vulgo tritum sit. Vestitus virum reddit, qui habet, induat.

An vero te] Probat felicitatem non consistere in longo famulorum comitatu.

Sarcina] Proprie est utensilium et eorum quæ ad cultum pertinent, veluti fascis, quem quis in itinere faciendo portare possit. Hinc milites cum castra movere volunt, sarcinulas colligere dicuntur, qui in aliam domum migrant, sarcinas suas componere. Per meta-

phoram tamen sarcinam pro inutili onere ponimus. Aurelius : Et hanc corporis sarcinam aliquando deponerem. Ambrosius : Quid enim aliud est peccatum, nisi sarcina ?

Ex quibus omnibus] Per modum inductionis ex particularibus antecedentibus, colligit universalem conclusionem.

Quid id tua referi] Quid ad te id pertinet ? Ut in Vita Solonis a Laertio relatum est, aiunt quidam Cræsum, cum se exquisitissime omnium ornamentorum genere composuisset, sublimique in solio sederet, interrogasse Solonem an pulchrius unquam spectaculum viderit, illumque dixisse Gallos Gallinaceos, Phasianos atque Pavones. Naturali enim eos flore et incredibili speciositate vestiri.

Sequesrata] Separata, seposita.

Quid autem tanto] Increpat mortales tantopere fortunæ bonis inhiantes, ostenditque eos maximis laboribus pro sufficientia, quam dies et noctes affecant, indigentiam reportare.

Admuniculis] Adjumentis.

Per multis indigere eos] Ecclesiastes capite quinto : Ubi multæ sunt opes, multi qui comedunt eas. Aulus Gellius libro octavo : Verum est profecto, quod observato rerum usu sapientes viri dixere : multis egere, qui multa habeat, magnamque indigentiam nasci, non ex inopia magna, sed ex magna copia : multa enim desiderari ad multa, quæ habeas, tuenda. Apud Xenophontem in Cyri Pædia libro octavo Pheraulas : Num enim ita, inquit, Saca, existimas me nunc eo vivere jucundius, quo plura possideo ? An ignoras me et comedere, et bibere, et dormire nullo modo mihi jucundius, quam tunc cum eram pauper ? Quod autem hæc sunt mihi per multa, tantum mihi est lueri, quod plura me oportet custodire, plura aliis tribuere : et quo plura curo, eo mihi plura esse negotia. Nunc enim famuli multi cibum a me petunt, multi potum, multi amictus, alii egent medicis. Venit etiam aliquis, qui ferat pecudes a lupis absumptas, aut boves præcipitium passos, aut morbum pecora dices invasisse. Itaque mihi videor magis tristari, quod nunc plura possideam, quam antea, quod pauca haberem.

Itane autem nullum est proprium vobis] Pulcherrima hæc sunt ad finem usque, et semper in memoria tenenda.

Merito] Per meritum.

Haud immerito] Merito, jure.

Tum] Tunc.

Cum se cognoscit] Vetus est illud γνώθι σεαυτόν : Cognosce teipsum. Divus Ambrosius in ultimo libro Hexæmeron . Nunc quoniam et elephantos vides tibi subditos, et leones esse subjectos, nosce teipsum, o homo. Quod (ut ferunt) Apollinis Pythii, sed Salomonis sancti est, qui ait : Nisi scias te formosam in mulieribus ; quanquam multo antea Moses in Deuteronomio scripserit, Attende tibi, o homo. Attende tibi, ait lex. Et propheta ait : Nisi scias te.

Ego vero nego illud] Syllogismum offert ad ostendendum divitias non esse bonas. Est autem hujus-

A modi : Quidquid habenti nocet, non est bonum. Divitiæ autem plerumque nocent habenti. Non sunt igitur bonæ. Assumptio quotidiana probatur experientia, et Juvenalis auctoritate. Valerius etiam Maximus, libro vii, hæc sane quam eleganter nobis scripta reliquit. Socratis humanæ sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultra petendum a diis immortalibus arbitrabatur, quam ut bona tribuerent ; quia hi demum scirent quid unicuique esset utile : nos autem plerumque votis id expetere quod non impetrasse melius foret. Etenim densissimis tenebris involuta mortalium mens, in quam late patentem errorem cæcas precesiones tuas spargis ? Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt. Honores concupiscis, qui complures pessunderunt. Regna tecum ipsa volvis, quorum exitus sæpenumero miserabiles cernuntur. Splendidis conjugiiis injicis manus, at hæc ut aliquando illustrent, ita nonnunquam funditis domos evertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque totam cælestium arbitrio permitte ; quia qui tribuere bona ex Facili solent, etiam eligere aptissime possunt.

Juvenalis satyra decima :

Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, et cuncta exsuperans patrimonium census,
Quanto Delphiciis balæna Britannica major.

Cum pessimus quisque] Ordo est : Cum pessimus quisque avidus magis æris alieni, id est alienæ perniciæ, putat se solum dignissimum, qui habeat quidquid auri gemmarumque est usquam.

C *Contum*] Hastam. Contus, sudas, sive hasta longior duriorque, ad percipiendum apta. Virgilius :

Assueti longo muros defendere conto.

Accipitur et pro pertica ferrum in capite habenti, quæ nauæ utuntur ad loca navibus opportuna exploranda. Idem :

Ipse ratem conto subito.

P *Pertimescis*] Valde times. Proverbialiter δειδώς πλοῦτος dicitur, hoc est timidæ divitiæ. Nam in omni negotio formidolosior est dives quam pauper. Cautius monitædes furum metu. Metuit tempestates propter frumenta, quæ habet in agris ; propter merces, quas habet in mari. Metuit amicos, ne quid rogantibus donare cogatur. Metuit inimicos, ne quid noceant. Timidius convitiatur metu mulctæ. Omnia circumspiciens et facit et dicit metu calumniæ, quæ potissimum divitibus strui solet : quippe quibus est quod auferri possit. Si bellum immineat, dives in primis discruciatur. Denique nec superstitione vacat, ne quod numen parum amicum damnum immittat. Hæc doctissimus vir Erasmus in Proverbiorum Chilliade prima.

V *Vacuus viator*] Totus hic locus ex Juvenale sumptus est, cujus hi sunt versus :

Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium contumque timebis,
Et moræ ad lunam trepidabis arundinis umbram,
Cantabit vacuus coram latrone viator.

O præclara] Ironia est. Irridet enim opes caducas, et curarum molem secum trabentes, juxta illud :

Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames.

IN METRUM V.

Carmen est monocolon, anapæsticum, partheniacum, dimetrum, catalecticum. In prima et secunda regione anapæstum, recipit et spondeum, in tertia solum anapæstum, postea superest syllaba. Simile est illi :

Adytum Veneris fuge, virgo.

Laudat autem mores ætatis primæ, quam poetæ ob morum præstantiam et virtutes auream vocaverunt, idque in avaritiæ mortalium detestationem, quæ nunquam satiari potest.

Prior] Prima, de qua legatur in primo Metamorphoseos. Maro in Georgicis, et Tibullus.

Ætas] Subaudiendum fuit.

Fidelibus arvis] Quæ depositum semen fideliter et cum fenore reddunt.

Facili] Parabili.

Sero] Diuturna et in vespèram durantiâ.

Solvere] Frangere.

Glande] Nam ante frumenti inventionem mortales glandibus vescebantur; unde Ovidius :

Contentique cibus nullo cogente creatis,
Arbuteos fetus, montanaque fraga legebant,
Cornaque et in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patulæ Jovis arbore glandes.

Bacchica munera] Vina.

Norat] Noverat, sciebat, perita erat.

Confundere] Miscere.

Melle] Ex vino et melle conficitur potionis genus, quod Latine dicitur mulsum, Græce μέλικρατον.

Lucida] Candida.

Serum] Ili populi sunt Asiæ Scythicæ, de quibus in Georgicis poeta :

Velleraque foliis depeçant tenuia seres.

Solinus : Seres aquarum aspergine inundatis frondibus, vellera arborum adminiculo depeçant liquoris, et lanuginis teneram sublimitatem humore domant ad obsequium. Hoc illud est sericum, in usum publicum damno severitatis admissum, et quo ostentare potius corpora quam vestire, primo feminis, nunc etiam viris persuasit luxuriæ libido. Seres ipsi quidem mites et inter se quietissimi, alios reliquorum mortaliū cœtus refugiunt adeo, ut cæterarum gentium commercia abnuant. Primum eorum fluvium mercatores ipsi transeunt, in cujus ripis nullo interpretis linguæ commercio, sed depositarum rerum pretia oculis æstimantes, sua tradunt, nostra non emunt. Hæc tunc ille. Singularis hujus dictionis nominativus est, Ser. Sidonius :

Assyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus.

Ausonius :

Jam pelago volitat mercator vestifluus Ser.

Vermiculæ et ipse (ut auctor est Pausanias) ser appellatur.

Tyrio veneno] Purpura, purpureo liquore. Tyrus, urbs est Phœnicicæ, ubi optima est purpura, Venenum pro colore ponitur, eo quod vestem ita percurrat ut venenum corpus. Nam Latini id venenum vocant, quod Græci γάρμακον. Virgilius :

A Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.

Somnos salubres] Salutem conservantes. Alludit autem ad medicinales herbas. Potest et salubris legi. Maro :

Mollesque sub arbore somni.

Lubricus] Fluens, mobilis.

Alta] Profunda. Tibullus :

Nondum cæruleas pinus contempserat undas,
Effusus ventis præbueratque sinum :
Nec vagus ignotis repetens compendia terris,
Presserat externa navita merce ratem.

Undique] Omni ex parte.

Lecis] Collectis.

Nova littora viderat hospes] Ovid. :

Nullaque mortales præter sua littora norant.

Tunc] In aurea ætate.

B *Classica sæva*] Tubæ quibus sævi milites in prælium excitantur.

Tacebant] Non resonabant. Classicum, auctore Servio, tam tubam ipsam, quam ejus sonitum significat. Maro :

Nec dum etiam audierant inflari classica, nec dum
Impositos duris crepiare incudibus enses.

Horrida] Terribilia, horrorem incutientia. Tibullus :

Non acies, non ira fuit, non bella, nec enses,
Immitti sævus duxerat arte faber.

Quid enim] Cur, propter quid.

Utinam] Optat antiquos mores, et præscam illam mortalibus vitæ integritatem reddi.

Ætna] Montis Siciliæ perpetuo ardentis incendio, de quo Virgilius II ; Claudianus multa.

Amor habendi] Avaritia. Ovidius :

Et amor sceleratus habendi.

C *Heu primus quis fuit ille*] Exsecratur auri inventionem, sicut Tibullus armorum :

Quis fuit horrendos primas qui protulit enses ?
Quam ferus, et vere ferreus ille fuit.

Auri tecti] In terræ cavernis delitescens, quod non nisi maximis laboribus eruitur. De cujus inventionem si placet, vide Lucretium. Ovidius :

Eruimus terra solidum pro frogibus aurum.
Possidet inventas sanguine miles opes.

Plautus :

Odi ego aurum : multa multis sæpe suasit perperam.

Tibullus :

Sæpe soleant auro multâ subesse mala.

Propertius :

Aurum omnes, victa jam pietate, colunt,

Auro pulsa fides, auro venalia jura.

Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

D Phocylides, interprete Aldo Manutio : Avaritia mater malitiæ universæ. Aurum semper dolus est et argentum hominibus : O aurum malorum princeps, vitiperda, omnia minuens. Utinam non mortalibus esses nocumentum amabile. Tua enim causa pugnaeque, prædæque, cædesque. Inimici vero filii parentibus, fratresque Germanis. Diodorus Siculus libro sexto de insulis Bæaribus hæc memoriæ prodidit : Aureo nummo aut argento non utuntur, quæ afferri ad insulam prohibent causam afferentes. Geryonem Chrysauri filium auro atque argento opulentissimum quondam ad Hercule bello expugnatum. Existimant enim eo pecto, cum auro atque argento careant, sese

facile omnes vitæ insidias evasuros, ut Solinus auctor est, a Susis Barbitæ oppidum centum trigenta quinque millibus passuum distat, in quo mortales universi odio auri coeunt hoc genus metalli, et abiciunt in terrarum profunda. Ne polluti usu ejus avaritia corrumpant æquitatem. Silius Italicus libro primo :

Sed scelorum causas operit Deus, Astur avarus
Visceribus lacerae telluris mergitur imis,
Et redit infelix effosso concolor auro.

Plinius libro Naturalis Historiæ xxxiii, capite primo : Utinamque posset e vita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi auctores dixerunt, proscissum conviciis ab optimis quibusque, et ad perniciem vitæ repertum.

Latere volentes] In terræ cavernis reconditas, in cujus (teste Plinio) viscera imus, et in sede manium opes quærimus. Pretiosa pericula, per appositionem : superioribus hoc addit, id est, res quidem pretiosas, sed periculorum causas, ob quas plurimi quidem mortales sæpe periclitantur. Ovidius :

Sed itum est in viscera terræ,
Quasque recondid'rat, Stygisque admovent umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Plinius lib. ii, cap. 65 : Penetramus in viscera, auri argenti que venas, et æris ac plumbi metalla fodientes : gemmas etiam, et quosdam parvulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis, viscera terræ extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus!

Ut hactenus docuit divitias non esse homini expectandas, ita nunc pulcherrimis verissimisque argumentis ostendit dignitates et potentiam nihil habere quod vel expectandum sit, vel veram beatitudinem conferre possit.

Inscii] Ignar.

Cælo exæquatis] Summis rebus comparatis, æqualesque judicatis.

Quæ incendia] Quasi dicat nulla.

Eructantibus] Erumpentibus.

Sirages] Calamitates, devastationes.

Dederit] Intulerit.

Uti] Quemadmodum.

Consulare imperium] Ostendit dignitatibus hujus sæculi nullam inesse constantiam, cum rei Romanæ status sæpe sit immutatus. Primum enim Roma sub regibus fuit, quorum septimus Tarquinius, cui cognomen Superbo, ex moribus datum, regno exactus est, ubi ad ejus superbiam liberorum libido accessisset, quorum cum alter ornatissimæ feminae Lucretiæ stuprum intulisset, populus Romanus Bruto Collatinoque ducibus et auctoribus, rege repente destituito, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transtulit, consulesque appellavit pro regibus, ut consulare civibus suis debere meminissent. Postea tamen et consulare imperium cupivit abolere, et nunc dictatori, nunc decemviris, consulatu prorsus sublato, nunc tribunis plebis permisit principatum.

Quod perrarum est] Parenthesis est. Valde rarum est probis honores deferri. Ut enim apud Sallustium & Catilinario est : Inter bonos et malos discrimen

A nullum est, omnia virtutis præmia ambitio possidet. Quæ vero est ista vestra] Irridet mortalium potentiam, ut irritam et imbecilem.

Inter mures] Alludere videtur ad Homericum poema, cui titulus Batrachomyomachia, quo describit ille ranarum et murium pugnam, et horum regem Troxartem facit.

Quanto] Maximo.

Imbecillus homine] Proverbialiter dicitur homo stultus, id est mollis, imbecillus, fragilis. Ductum est a vasis testaceis, quæ facile comminuantur. Homerus : Nil homine enutrit tellus infirmus alma.

Homine quos] Notanda hæc locutio; discordant enim numero antecedens et relativum. Sic supra in prosa hujus libri quinta : An vis congestæ pecuniæ, singulariter protulit. Deinde subjungit pluraliter : Atqui hæc nitent. Sic et Catullus, ut alios nunc silëam :

Tum jam nulla viro juranti femina credat,
Nulla viri speret sermones esse fideles
Qui, dum aliquid cupiens animus prægestit episci,
Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt.

Quo vero quisquam] Ostendit tyranni nihil juris esse in animi libertatem, nec eos ultra quam in corpus sævire posse, idque cujusdam philosophi exemplo memorabili comprobatur.

Quo] Qua re, quo modo, quo instrumento.

Imperabis] Aliquis imperabit.

Liberum quemdam virum] Anaxarchum significare videtur, qui Abderites genere, professione philosophus, inimicum habuit Nicocreontem Cypri tyrannum. Cum enim illum Alexander Magnus aliquando in convivio rogasset, quidnam de cæna illa sentiret, dixisse fertur : Cuncta permagnifice, o rex, verum oportebat jam caput satrapæ cujusdam apponi, Nicocreontem intuens. Hoc ille audito indignatus, post mortem regis cum navi ferretur Anaxarchus, invitæque applicuisset Cyprum, comprehensum eum in saxum concavum coniecit, jussique ferreis malleis cædi. Illum pœnæ suæ negligentem, celebre id dictum ingeminasse aiunt : Tunde, tunde Anaxarchi vasculum : nam Anaxarchum nihil teris. Jubente vero illo ipsius præcidi linguam, facta est, præcisam mordicus in ejus faciem conspuisse. Rectius tamen hoc ad Zenonem Eleatem (de quo dictum est abunde in primo commentario) refertur eo quod conjurationis hic sit mentio, quæ ad Anaxarchum non pertinet. Eusebius quoque, libro de Præparatione evangelica x, hæc tradit : Zenon Eleata, quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur, linguam, dum a tyranno, ut conscios diceret, torqueretur, dentibus abscissam, in faciem ejus spuisse.

Quid autem est, etc.] Argumentatur perexiguam esse mortalium potentiam, eo quod vim quam alii inferunt, ne sibi quoque invicem ab aliis inferatur, prohibere non possunt.

Ab alio] Vetus apud Senecam sententia est : Ab altero exspectes, alteri quod feceris.

Busiridem] Busiris rex fuit Egypti, qui cum susceptos hospites immolaret, ab Hercule interemptus.

est, cum etiam eum voluisset occidere. Virgilius :

Quis aut Euristhea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras ?

Regulus] Marcus Atilius Regulus consul fuis Salentinis triumphavit, primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit, quassatas de Amilcare naves longas tres et sexaginta accepit. Oppida ducenta, et hominum ducenta millia cepit. Absente eo, conjugij ejus et liberis ob paupertatem sumptus publice datus. Mox arte Xantippi Lacedæmonij mercenarii militis captus, in carcerem missus, legatus de permulandis captivis Romam missus, dato jurejurando, ut si non impetrasset, ita demum rediret : in senatu conditionem dissuasit, ejectis a se conjuge et liberis, Carthaginem regressus, ubi in arcem ligneam conjectus, clavis introrsum adactis, vigiliis ac dolore punitus est.

Ad hæc] Præterea. Probat alia ratione nihil naturalis ac proprii boni dignitatibus ac potestatibus inesse, eo quod plerumque pessimis proveniant.

Natura respuit] Id est, non admittit ut contraria quæque jungantur. Divus Cyprianus adversus Novatianum : Cohærere et conjungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, cum fecunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Franciscus Philadelphus in Satyris :

Tenebras lux respuit omnes,
Nec patitur secum vitium coallescere virtus,
Stultitiam semper ratio aspernatur, eodem
Nunquam stare loco pariter contraria possunt.

Quod quidem de cunctis] Ostendit fortunæ munera nulla recte dici bona, cum plerumque malis adhæreant, nec possint eos bonos efficere, quibus fuerint adjuncta. Redolet autem hoc, ut alia Boetii permulta, Platonis doctrinam, apud quem Socrates in Gorgia ait : Est autem voluptas, qua præsentem gaudemus : bonum vero, quo præsentem boni sumus. Prorsus boni vero sumus et nos, et quæcumque alia bona sunt, ob virtutem quamdam quæ adsit.

IN METRUM VI.

Carmen est Sapphæum, quo Philosophia Neronis exemplo docet, dignitates et potentiam malis quibus adjunctæ fuerint, mores non solum non corrigere, sed plus truculentæ et turpitudinis afferre.

Novimus] Scimus.

Dedit] Intulerit hominibus.

Ruinæ] Strages. Designat autem his versibus Neronem omnium mortalium longe crudelissimum. Illic natus est patre Domitio Enobarbo, matre Agrippina Germanici filia : quæ cum postea Claudio Cæsari nupsisset, ab hoc Nero adoptatus est. Nero fuit olim nomen laudis, quod ostendit in Tiberio Suetonius his verbis : Inter cognomina autem et Neronis assumpsit, quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus. Nunc autem summæ crudelitatis nomen est Nero, qui rabie ita efferatus est, ut plurimam senatus partem interfecerit, equestrem ordinem pene destituerit, sed ne parricidiis quidem abstinuit, matrem, fratrem, sororem, uxorem, cæterosque cognatos et propinquos sine hæsitacione prostravit. Auxit hanc molem

A facinorum ejus temeritas impietatis in Deum. Nam primus Romæ Christianos supplicis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione ex-cruciari imperavit, ipsumque nomen extirpare conatus, beatissimos Christi apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidit.

Urbe flammata] Incendio consumpta. Nero, ut scribit Tranquillus, quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, et angustiis flexurisque vicorum, palam incendit urbem. Per sex dies septemque noctes ea clade sævitum est, ad monumentorum bustorumque diversoria plebe compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt hostilibus adhuc spoliis exornatæ, deorumque ædes ab regibus ac deinde Punicis et Gallicis bellis votæ dedicatæque, et quidquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat. Hoc incendium e turre Mecænatica prospectans, lætusque flammæ (ut aiebat) pulchritudine, hosios IIIi decantavit in illo scenico habitu. Eutropius et Eusebius tradunt Neronem incendisse urbem Romam, ut spectaculi ejus imaginem cerneret, qualis olim Troja capta arserat.

Patribusque cæsis] Senatoribus occisis. Multos enim ex senatoribus occidit, aperte etiam significans, ne reliquis quidem se parsurum, eumque ordinem sublatum quandoque e republica, ac provincias et exercitus equiti Romano ac libertis permissurum.

Fratre] Britannico Claudii et Messalinæ filio. Fratre igitur per adoptionem, nam a Claudio, ut diximus, Nero adoptatus fuit, non naturali.

Interempto] Veneno sublato : de quo lege Sueton.

Maris] Nero matrem Agrippinam, eo quod trux et minax esset, et dicta factaque ejus exquireret acerbius ac corrigeret, varie interficere tentavit, primum veneno : sed cum antidotis sentiret præmuniam, lacunaria quæ noctu super dormientem laxata machina deciderent, paravit. Hoc consilio per conscios parum celato, solutilem navem, cujus vel naufragio, vel camæræ ruina periret, commentus est. Atque ita reconciliatione simulata, jucundissimis litteris Baias evocavit, ad solennia quinquatrum simul celebranda, paratoque negotio triæ archis, qui librorum, qua advecta erat, velut fortuito concursu confringerent, protulit convivium, repetentique Baulos, in locum corrupti navigij machinosum illud obtulit : unde cum enatasset mater, impietissimus filius eam missis militibus occidi jussit. Quo nefando facinore non contentum quidam auctores scribunt, ad visendum interfectæ cadaver accurrisse, contractasse membra, alia vituperasse, laudasse alia, sitique interim oborta bibisse. Latius hæc a Tranquillo et Cornelio Tacito perscripta sunt.

Non tinxit] Non rigavit.

Censor] Arbitr. Jdex.

Decoris] Decoris corporis.

Extincti] Mortui.

Condens radios] Occidens, significat autem totius orbis terrarum gentes, per quatuor ejus plagas.

Phælus] Sol.

Triones] Prisca lingua triones boves dicebantur aratrii. Septem autem stellæ ita in ea parte cæli sunt collocatæ, ut plaustrum cum bobus effingere videantur, quæ et septentriones vocantur, et illi regioni septentrioni nomen imposuerunt. Ovid. lib. 1 Metam.:

Scythiam, septemque triones
Horriſer invaſit boreas.

Notus] Auster.

Sicco æstu] Calore. Sciendum est, teste Macrobio, quod auster ita in origine sua gelidus est, ut apud nos septentrio, sed quia per flammam torridæ zonæ ad nos com meat, admistus igni caleſcit, et qui incipit frigidus, calidus pervenit.

Num] Nunquid.

Celsa potestas] Egregia potentia.

Vertere] Mutare. Hoc verbum producit hic ultimam positionem ob duas consonantes insequentis dictionis initio positas, tametsi negent id fieri scoli grammaticæ, qui nec Juvenalem, nec Prudentium, nec hunc auctorem unquam diſtingere evolverunt.

Rabiem] Eſſeratam truculentiam.

Heu gravem sortem] Pulchra exclamatio, nec minus vera. Heu asperam, inquit, et intolerabilem conditionem, quando iniquus gladius, id est, injusta potentia, et iniquum imperium additur sævo veneno, id est immani et truculento ingenio, moribusque corruptissimis. Seneca: Fulmen est, ubi cum potestate iracundia habitat. Aristoteles in 1 Politicorum: Ut enim perfectione suscepta, optimum cunctorum animalium est homo: ita si alienus fiat a lege et a iudiciis, pessimum est omnium animalium. Sæviſſima est enim iniustitia habens arma. Lactantius lib. de Justitia, cap: 11: Quis Caucasus, quæ India, quæ Hyrcania tam immanes, tam sanguinarias bestias unquam aluit? quoniam ferarum omnium rabies usque ad ventris satietatem furit, fameque sedata, protinus conquiescit. Illa enim vera bestia, cujus una jussione

Fanditur ater ubique eruo, crudelis ubique
Luctus, ubi quæ pavor, et plurima mortis imago

Nemo hujus tantæ bellæ immanitatem potest pro merito describere, qui uno loco recubans, tamen per totum orbem dentibus ferreis sævit, et non tantum artus hominum dissipat, sed et ossa ipsa comminuit, et in cineres fundit, ne quis exstet sepulturæ locus. Baptista Mantuanus in secunda Parthenice

Nulla sub indigno virtus est principe tuta,
Nulla sub incesto castis est gloria rege.

IN PROSAM VII.

Disputatum est hactenus, neque in divitiis, neque in dignitatibus et potentia veram felicitatem consistere: nunc quam inanis et irrita sit gloria, quam plerique omnes summopere sectantur, pulcherrimis verissimisque rationibus demonstrat. Quo autem convenientius ad id perveniat, Boetius ipse interloquitur, fateturque sese non tam mortalium rerum ambitione captum fuisse, quam famæ propagandæ, comparandæque gloriæ cupiditate inflammatum.

Tum] Ordinis adverbium est.

Minimum] Differunt minimum et minime: minimum enim quantitatis adv. est, minime vero negandi.

Ambitionem] Cupiditatem.

Gerendis] Administrandis.

Quone] Ut non. Horatius in Sermonibus:

Quone pervacuum Romano incurreret hostis.

Tacia] Ignota. Claudianus:

Major et milior facio conjuncta potenti.

Vile latens virtus: quid enim submersa tenebris

Proderit obscuro, veluti sine remige puppis,

Vel lyra quæ reticet, vel qui non tenditur arcus?

Ad extremam manum] Ad absolutum finem. Extremam manum imponere, significat rem omnibus ejus partibus absolvere, metaphora ab artificibus translata: qui primum rude quoddam operis simulacrum effingunt, atque hanc primam appellant manum, deinde formant expressius, postremo summa cura expoliant, atque hanc extremam, supremam, seu summam manum vocant.

Gloriæ scilicet cupido] M. Tullius pro Archia: Trahimur omnes laudis studio, et optinus quisque maxime gloria ducitur. Ipsi illi philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloriâ scribunt, nomen suum inscribunt in eo ipso in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt. Idem in eadem: Nulla enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat præter hanc laudem et gloriâ: qua quidem detracta, iudices, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curricula et tam brevi, tantis nos laboribus exerceamus? Loquitur autem Cicero nimis impie, ut homo veræ religionis expertus et sapientiæ, cui spes æternæ vitæ, contemptusque inanis gloriæ non esset.

Omnem terræ ambitum] Ex summa totius mortalium habitationis angustia, quam sit exilis famæ divulgatio, quamque irritus proferendi nominis conatus sane evidenter ostendit.

Sicuti astrologici demonstrationibus accepisti] Parenthesis est, astrologi respectu firmamenti terram puncti vicem habere sic demonstrant. Ubique enim existentibus nobis in terræ superficie, et considerantibus stellas diversis in locis, non videntur magnitudines, neque earum inter se distantie variari. Unde et eas æqualiter a terrâ remotas haberi comprobatur, sensu id æstimante. Terra igitur centrum est spheræ, sicque puncti sortietur officium. Idem accidet terræ ad solis spheram comparatæ, quod et aliis comperitur indicis. Nam corpora in

centris instrumentorum circularium posita, umbras projiciunt, easque longe motas, qua et sol ipse radians motu primo circumfertur. Ex regularitate itaque motus umbræ, quam sensu deprehendimus, elicitur solem circa centrum instrumentorum regulariter moveri: ideoque centra hujusmodi instrumentorum centri mundi, circa quod motus primus, regulariter vicem obtinere. Cum itaque terræ crassitudo nihil in his rebus immittat valetatis, verum propositum videtur. Præterea horizon oculo in se existenti dimidium cæli occultat, dimidiumque videri sinit. Quod profecto nulli superficie planæ, nisi per centrum spheræ transeunti proprium est. Secus autem eveniret si qua esset terræ respectu cæli magnitudo.

M. Tullius Quæstionum Tusculanarum libro primo : A Persuadent enim mathematici terram in medio mundo sitam ad universi cæli complexum, puncti instar obtinere, quod *κέντρον* illi vocant. Seneca : Punctum est, et adhuc puncto minus, quod incolimus. Lege Plinium libro II Naturalis Historiæ, cap. 70, cujus titulus est : Quæ portio terræ habitetur.

Puncti] Macrobius in somnium Scipionis hæc tradidit : Punctum dixerunt esse geometriæ quod ob incomprehensibilem brevitatem sui in partes dividi non possit, nec ipsum pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. Physici terram ad magnitudinem circi, per quem sol volvitur, puncti modum obtinere docuerunt.

Ptolemæo] Hic astrologus fuit Ægyptius genere, studuit Alexandriæ, et liberalium artium ac Græcarum litterarum studiis clarissimus evasit temporibus Antonini imperatoris, quod ipsemet in opere magno demonstrat. In astrologiæ scientia priorum nulli cessit. Primus enim apud Græcos cæli rationem omnem diligentius explicuit, inventaque ab Hipparcho instrumenta clarius monstravit. Edidit magnam illam compositionem, quam *Almagestum* vocant ; opus item quatuor tractatum. Scripsit centiloquium super his quæ ad præcticam pertinent astrorum prognosticam, centum videlicet canones, quos Græci *κάρποι* vocant, quod fructum et experimentum prognosticorum esse dicant. Sed et de musica tres composuit libros, deque geographia, quod astrologi more conscripsit. Enarratores habet præcipuos ex barbaris Haly et Albumazer, ex Græcis Tappum et Theonem. Sepulcri elogium tetrastichum ipse posuit Græcæ, quod quidam sic interpretatus est :

Mortalem quamvis me norim sorte creatum,
Dum tamen astrorum scrutor in orbe vias,
Sum pedibus tellure procul, juxtaque Tonantem
Assideo divus, pascor et ambrosia.

Incolatur] Inhabitetur.

Siti] Siccitate.

Vasta] Deserta.

Area] Regiuncula.

Limitibus] Terminis.

Arctata] Cohibita, constricta.

Adde] Ostendit ex gentium diversitate distantiaque famam non longe propagari posse.

Ratione] Modo.

Distantes] Differentes. Græcorum adagium est, *Νόμος καὶ χώρα*, Mos sive lex et regio, quod significat unicuique genti suas quasdam esse leges et instituta vivendi.

Sicut ipse quodam loco significat] Apud Ciceronem in Somnio Scipionis, Africanus ad nepotem sic inquit : Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum, aut cuiusquam nostrum nomen vel Caucasum hunc (quem cernis) transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare?

Caucasum] Caucasus Scythiæ mons est, dictus quasi *γαύκας*, hoc est nive candidus, ut Plin. ait lib. VI. Caucasus mons est editissimus idemque

asperrimus et inhospitalis, Indiam a Scythia separans in finibus Assyriorum.

Parthis] Hi populi sunt Asiæ majoris prope Medos, Hyrcanos, Arios, et id genus vicinas gentes : fuerunt autem Scytharum exsules. Nam Scythico sermone Parthi, exsules dicuntur, primum quidem inter Orientales populos obscurissimi, postea per virtutem ad summam gloriam provecti sunt. Pugnant autem procurrentibus equis, aut terga dantibus ; sæpe etiam fugam simulant, ut incautiores adversus vulnera insequentes habeant. Plura de his lege apud Justinum libro XLI, et apud Plutarchum in Vita Crassi.

Id locorum] Eo loco habitantibus. Eorum locorum, figurata locutio, similis illi supra positæ, ut in id ætatis pueris.

Formidolosa] Formidabilis. Formidolosus modo significat meticulosum. Terentius :

Egon' formidolosus ?

id est, egone sum qui timeam ? modo eum qui alii timorem infert. Sallustius : Regibus boni quam mali suspectiores sunt, semperque his aliena virtus formidolosa est.

Romani nominis] Romani hominis. Paronomasia est, quæ Latine dicitur agnominatio. Depromit autem argumentum ex loco qui dicitur ab eo quod magis est : quod et hunc in modum potest explicari. Magis videtur Romæ reipublicæ quam uniuscujuslibet hominis Romani, nomen ultra Caucasum progredi posse ; sed non illud, proinde nec hoc.

Quid quod diversarum gentium] Probat ex discrepantia morum et institutorum, quibus diversæ gentes utuntur, non conducere cuiquam nomen in plurimos populos proferre, cum quod apud hos dignum laude, apud illos supplicio dignum iudicetur.

Mores atque instituta discordant] De his legatur Eusebius libro VI de Præparatione evangelica, capite octavo ; Valerius Maximus libro secundo ; Hieronymus in Jovinianum ; Bessarion libro quarto, in calumniatorem Platonis, capite 3 ; Philippus Beroaldus in oratione proverbiali, et Erasmus noster in explicatione illius adagii : Lex et regio. Hæc mihi nunc indicasse studiosis earum rerum satis sit ad alia properanti.

Præclara illa] Irrisio est vanæ gloriæ.

Sed quam multos clarissimos] Arguit gloriam irritam esse, tum ob scriptorum defectum, tum ob eorum inconstantiam et minime durabilem infirmitatem.

Scriptorum inops] Multarum gentium et imprimis Germanorum pleræque laudes et res gestæ latent ignoranturque, quod priscis illis temporibus, cum nondum mores externis deliciis essent emolliti, paulatim atque corrupti scriptores, qui præclara facinora litterarum monumentis proderent, defuerunt. Sed et nunc libri Plinii de Bellis Germaniæ et procul dubio permulta quondam scripta, quorum ne tituli quidem ad nos pervenire, desiderantur.

Vos vero, etc.] Argumentatur disertissime, quamlibet diuturni temporis famam, cum finem aliquando admittat, nulla ratione cum æternitate esse comparandam.

Quod] Tempus.

Pertractes] Intellectu perpendas, et animo re-
volvas.

Decem millibus annis] Annorum decem millibus. Sciolis litteratoribus nonnullæ videntur orationes parum congruæ, quæ non congruæ solum sunt, sed etiam cum primis elegantes et probatissimis scriptoribus usurpata. Cujusmodi est hæc: Decem millibus annis per appositionem. Sic Latine dicimus: Hic mercator decem millia debet aureos. Hieronymus cum alibi id genus abundat, tum in Jovinianum sic scripsit: Aliud est decem millia talenta debere, aliud quadrantem. Florus: Cum statim decem amplius millia coissent homines, non modo effugisse contenti, jam vindicari etiam volebant. Idem: Ex ipso equestris ordinis flore ac senatu duo millia electi qui mori juberentur. Ubi subintelligendum est homines seu viri, ut desinant improbare illud in sacris Litteris: Duodecim millia signati.

Ejusque quantumlibet multiplex] Et is numerus quantumlibet multiplicatus, ut millies mille annorum millia, vel plus minusve.

Collatio] Comparatio, proportio. Aristoteles i libro de Cælo et Mundo: Porro autem nulla est finiti ad infinitum.

Quantumcunque] Adverbium nunc est.

Prolixi] Longi.

Inexhausta] Infinita, interminabili.

Vos autem nisi] Increpat mortalium stultitiam, qui eo fere sunt ingenio, ut magis hominum laudes et famæ celebritate, quam suæ conscientie puritatem, veramque virtutum securitatem sectentur. Nam, ut rectissime dictum est, Multi famam, conscientiam pauci verentur.

Ad populares auras] Ad favores et applausus populi, quos, teste Donato, non quærunt sapientes. Aura splendorem significat. Horatius:

Tua ne retardet aura maritos.

Ponitur pro aere, statu ventorum, afflatu, aspiratione seu favore. Maro in *Æneidos* sexto:

Nunc quoque jam nimium gaudes popularibus auris.

Hieronymus: Plus debet Christi discipulus præstare, quam mundi philosophus gloriæ animal et popularis auræ atque rumororum venale mancipium.

Sermunculis] Rumusculis. Sermunculus parvus sermo, ut rumusculus parvus rumor. Hieronymus Nepotiano: Cave ne hominum rumusculos aucuperis, ne in offensam Dei populorum laudem commutes. Idem Paulino: Rumusculos et gloriolas et palpantes adulatores quasi hostes fuge.

Acipe] Audi, cognosce.

In hujusmodi levitate] Vanitate: legitur et levitatem, quod placet, ut sic contra ejusmodi vanitatem superbiæ.

Quam festivo] Quam jucunde, lepide et facete.

Illuserit] Jocatus sit.

Adorsus esset] Legitur etiam adorsus: quod etiam apud Ambrosium et Hieronymum invenio.

Tolerasset] Passus fuisset.

Paulisper] Ad paucillum temporis.

Ira] Per iram.

Ille] Tentatur et falsi philosophi illusor.

Si tacuisses] Salomon in Proverbiis: Qui moderatur sermones suos, doctus est prudens est, et pretiosi spiritus vir eruditus. Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur: et si compresserit labia sua, intelligens. Diogenes cuidam philosopho qui contentiosius aliquid disserebat, Miser, inquit, quod optimum est in vita philosophi ac præcipuum verbis philosophando corrumpis. Thales: Non multa verba, prudentis animi indicium sunt. Salomon Proverbiorum cap. x: In multiloquio non deerit peccatum. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. Ecclesiastes: Stultus verba multiplicat. Seneca: Tene semper vocis et silentii temperamentum. Tacere qui nescit, nescit loqui. Macrobius lib. vii Saturnalium: Cum orator non aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philosophatur. Valerius Maximus lib. vii: Quid Xenocratis responsum quam laudabile, cum maledico sermoni quorundam summo silentio interesset, uno ex his quærente cur solus linguam suam cohiberet: Quia dixisse ire, inquit, aliquando penituit, tacuisse nunquam. Lege, si placet, pulchram super hoc Maronis sententiam apud Donatum in ejus Vita.

Quid autem est] Ostendit gloriam mortuis nihil prodesse. Unde quidam eleganter:

Post cineres gloria sera venit.

Quod] Totos et corpore et anima mori homines.

Nostre rationes] Philosophicæ argumentationes.

Vitant] Non permittunt.

Terræ carcere] Corpore, quod est quasi carcer, vel sepulcrum, vel vinculum animi.

Exemptam] Liberatam.

IN METRUM VII.

Carmen est dicolon distrophon, cujus primus versus est archilochius, iambicus, senarius, acatalectus; secundus iambicus dimeter et ipse acatalectus. Hortatur eo Philosophia mortales ad inanem gloriæ contemptum, quæ rerum omnium vanissima facile illis videbitur, si terrarum angustias contemplati, amplissimam cæli immensitatem suspexerint.

Præcipiti] Festina, inconsulta, temeraria.

Summum] Bonum summum, rem summam, bonorum finem.

Æthæris] Cæli.

Cernat] Contempletur.

Plagas] Regiones.

Arcium] Angustum, constrictum. Africanus apud Ciceronem in Somnio Scipionis, unde fere hoc carmen cum prosa jam enarrata desumptum est: Omnis autem terra quæ colitur a vobis, angustata verticibus, lateribus latior, parva quædam insula est circumfusa illo mari quod Atlanticum, quod Magnum, quod Oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides. Hinc Petrarcha in n lib. Africæ suæ:

Angustis arcetatus finibus orbis

Insula parva situ est, curvis quam flexilis ambr Oceanus, viden' ut parvus cognomine n agno?

Brevem replere] Ordo est, Pudebit, subaudi eum, A rhum, idque ejus factum a senatu laudatum est. Super hoc plura Valerius Maximus, Aulus Gellius, et in Vita Pyrrhi Plutarchus.

Jacent] Legitur etiam manent.

Quid Brutus] Subaudi nunc est. Junius Brutus primus Romanorum consul, exactis regibus urbem liberavit, filios suos, quod cum Aquiliis et Vitelliis ad recipiendos in urbem Tarquinius conjuraverunt, virgis casos secure percussit. Deinde singulari certamine cum Arunte Tarquinii filio congressus est, quo se ambo mutuis vulneribus occiderunt. Marcus Brutus, vir prætorius, tum scientia, tum virtute præditus ad recuperandam libertatem Julium Cæsarem occidit, postea victus in prælio ab Octavio sibi mortem conscivit.

Rigidus] Severus, inflexibilis.

Cato] Multi Romæ Catones fuerunt, verum duo præ ceteris illustrati sunt, Marcus Porcius Cato Censorius, et Cato Stoicus, qui post mortem quam sibi Uticæ conscivit, Uticensis dictus est. Horum uterque justitia, severitate, morumque summa gravitate fuit clarissimus.

Quid] Ad quid.

O] Mirantis interjectio, vel miserantis et condolentis errori mortalium. Ordo est: O quid superbi gatiunt frustra levare colla mortali jugo! hoc est: Quid superbi et fastu inflati homines conantur in vanum nomine suo divulgando se reddere immortales?

Levare colla jugo] Alludit ad boves jugum detreantes ac abicere non valentes, juxta illud:

Non juga taurus amat, quæ tamen odit habet.

Mortali jugo] Mortalitatis conditione, cui sunt obnoxii.

Licet] Quamvis, tametsi.

Means] Transiens.

Explicet] Interpretetur.

Domus] Gens, familia genus.

Mors spernit altam gloriam] Seneca epistola 91: *Æquat omnes cinis, impares nascimur, pares morimur.* Idem epistola 99: *In tanta volutatione rerum humanarum nil cuiquam, nisi mors, certum.* Horatius in Odis:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.

Lucretius:

Scythiadas belli fulmen, Carthaginis error
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertores doctrinarum atque leporum,
Adde Heliconiadum comites.

Item:

Inde alii multi reges, rerumque potentes,
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.

Item:

Quæ mala nos sobigit vitæ tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ mortalibus adsit,
Nec devitari letum pote quin obeamus.

Fidelis Fabricii] Hic consul Romanus fuit, qui fidelis eo dicitur quod fidem vel hosi servandam putavit, nihilque per fraudem vel insidias agendum. Cum enim (ut M. Tullii verbis utar) rex Pyrrhus populo Romano bellum intulisset, cumque de imperio certamen esset cum rege generoso ac potenti, perfuga ab eo venit in castra Fabricii, eique est pollicitus, si præmium ei proposuisset, se ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra reditum et eum veneno necaturum. Hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyr-

rhum, idque ejus factum a senatu laudatum est. Super hoc plura Valerius Maximus, Aulus Gellius, et in Vita Pyrrhi Plutarchus.

Jacent] Legitur etiam manent.

Quid Brutus] Subaudi nunc est. Junius Brutus primus Romanorum consul, exactis regibus urbem liberavit, filios suos, quod cum Aquiliis et Vitelliis ad recipiendos in urbem Tarquinius conjuraverunt, virgis casos secure percussit. Deinde singulari certamine cum Arunte Tarquinii filio congressus est, quo se ambo mutuis vulneribus occiderunt. Marcus Brutus, vir prætorius, tum scientia, tum virtute præditus ad recuperandam libertatem Julium Cæsarem occidit, postea victus in prælio ab Octavio sibi mortem conscivit.

Rigidus] Severus, inflexibilis.

Cato] Multi Romæ Catones fuerunt, verum duo præ ceteris illustrati sunt, Marcus Porcius Cato Censorius, et Cato Stoicus, qui post mortem quam sibi Uticæ conscivit, Uticensis dictus est. Horum uterque justitia, severitate, morumque summa gravitate fuit clarissimus.

Quid] Ad quid.

Decora vocabula] Pulchra nomina.

Novimus] Scimus, tenemus.

Num] Nunquid.

Consumptos] Mortuos.

Jacentis] Subaudi vos homines post mortem.

Prorsus] Omnino.

Ignorabiles] Ignobiles.

C Trahi] Protrahi.

Aura] Splendore.

Nominis mortalitatis] Morti et corruptioni subjecti.

Ausonius:

Miremur perisse homines, monumenta faliscunt;
Mors etiam saxis, nominibusque venit.

Cum] Quando.

Sera dies] Tempus aliquando venturum.

Hoc] Nomen.

Secunda mors] Quia nomen exstinguitur, sicut prima morte vita exstincta est. Apud Petrarcham lib. Africae II, Scipionem Africanus hunc in modum alloquitur:

Transibuntque cito, quæ vos mansura putatis.

Una manere potest occasus nescia virtus.

Illa viam facit ad superos, hac pergit fortis,

Nec defessa gravi suc nubant terga labori.

Quod si falsa vagam delectat gloria mentem,

Aspice quid cupias, transibunt tempora, corpus

Hoc cadet, et cedent indigno membra sepulcro.

Mox ruet et bustum, titulusque in marmore sectus

Occidet, hic mortem patieris nate secundam.

D

IN PROSAM VIII.

Hactenus fortunæ inconstantiam, fraudulentiamque et perfidiam Philosophia detexit, et in eis muneribus nihil veri boni incesse demonstravit: nunc ait adversam plus hominibus quam prosperam prodesse fortunam, cum hæc quidem blanditiis allectos a vero bono fallaciter abstrahat, illa vero plerumque errantes ad veram beatitudinem quærendam reducere, velut unco retrahat.

Inexorabile] Quod nullis precibus componi possit.

Est] Evenit.

Illa] Fortuna.

Tum] Tunc.

Cum] Quando.

Gestio] Cupio.

Eoque] Et ob id.

Illa] Prospera fortuna. Rationes affert quibus id quod dixit verum esse probat.

Hæc] Adversa. Seneca Tragicus :

Malam bonæ præferre fortunam licet.

Ventosam] Inconstantem. Horatius :

Romæ Tibur amem, ventosus Tibure, Roman.

Fluentem] Luxuriantem, diffluentem, vagabundam.

Ovidius :

Luxuriant animi rebus plerumque secundis,
Nec facile est æqua commoda mente pati.

Suique semper ignaram] Homines enim fortunæ successibus elati, nimis superbiunt, seque ipsos nequaquam cognoscunt.

Sobriam] Temperantem.

Succinctam] Cohibitam, non diffluentem.

Adversitatis exercitatione] Baptista Mantuanus l. o. Silvarum secundo :

Rebus adversis agitata virtus
Crescit, et robur cruciata longo
Sumit atritu, meliusque terso
Candicat ore.

A vero bono] Divus Ambrosius in lib. de Interpellatione : Magna enim illecebra delinquendi est rerum affluentia secundarum. Supina extollit, oblivionem auctoris infundit. Mimographus :

Fortuna quem nimium fovet, stultum facit.

Baptista Mantuanus in prima Parthenice :

Enervare solent securas otia mentes,
Et vitis umbrare animas, ut pulvis aquoso
Imbre colit, levibusque rapi jam nescit ab Euri,
Sic adversa premit sensus fortuna rebelles,
Et cogit parere Deo, morbosque latentes
Pellit, et ardentes in pectore mitigat astus.
Ut sale consperso longos servavimus in usus
Viscera, nec lædi sanie, nec tempore possunt,
Sic duris animi rebus firmantur, et omnem
Abjiciunt pestis causam, sors aspera tutum
Præbet iter, via sideras hæc ducit in arces.

Amicorum fidelium] Ennius :

Amicus certus in re incerta cernitur.

Hinc nos hunc versiculum lusimus :

Rebus in incertis certus spectatur amicus.

Ovidius :

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Suos] Sodales, ii enim qui fortunam sequuntur non veri sunt amici, sed sodales et fortunæ comites.

Integer] Nondum læsus, nondum rebus tuis spoliatus.

Desine] Pulchra conclusio est ex contrariis ornatum duens.

Amicos invenisti] Nunc enim novercante fortuna veros tuos amicos cognoscis. Argumentum enim veræ amicitiae est, non deserere amicum tempore adversitatis.

IN METRUM VIII.

Carmen est Glyconicum, simile sexto primi libri. Eo docet, amore omnia conjungi, totiusque mundi constare concordiam : amore quoque p pulos sœ-

A dere conjunctos, amore conjuges, et amicos convenire. Franciscus Philadelphus in Satyris :

Omnia perpetuo firmat concordia nexu.

Quidquid amor jungit, sæclom perdurat in omne.

Claudianus ad Honorium :

Nou sic excubiar, nec circumstantia pila.
Quam tutatur amor, non extorquebis amari.
Hoc alterna fides, hoc simplex gratia donat.
Noune vides operum qui se pulcherrimus ipso
Mundus amore ligat ? nec vi connexa per ævum
Conspirant elementa sibi, qui limite Phœbus
Contentus medio, contentus litore Pontus,
Et qui perpetuo terras, ambitque vehitque,
Nec premit incumbens oneri nec cesserit aer ?

Ut Plato docet in Timæo, mundus seipsum amicitia concordie complectitur, atque ita apte coheret, ut nequeat dissolvi ullo modo, nisi ab eodem a quo est colligatus. Mundus Latine a puritia vocatur, cælum a cælatura, Græce ab ornatu κόσμος. C. Plinius libro secundo : Quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellaverunt, eum et nos a perfecta absolutaque elegantia mundum. Cælum quidem haud dubie cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.

Stabili fide] Perpetua constantia.

Vices] Permutationes.

Semina] Elementa. Plinius libro secundo capite quinto : Nec de elementis video dubitari quatuor ea esse, ignium summum, inde tot stellarum collucantium illos oculos, proximum spiritus, quem Græci nostrique eodem vocabulo aera appellant, vitalem hunc, et per cuncta rerum meabilem, totoque consertum. Cujus vi suspensam cum quarto aquarum elemento librare medio spatii tellurem. Ita mutuo complexu diversitatis effici nexum, et levia ponderibus inhiberi, quo minus evolent. Contraque gravia, ne ruant, suspendi, levibus in sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu, vi sua quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu, quo semper in se currente, imam atque mediam in toto terram, eandemque inverso cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat. Ita solam immobitem, circa eam volubili universitate, eandemque ex omnibus necti, eidemque omnia inniti.

Pugnantia] Contraria.

Æædus perpetuum] Perpetuam pacem. Ovid. :

Dissociata locis concordie pace ligavit.

Manlius Astronomicum libro primo :

Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraque naturæ diversa condita forma
Aeris, atque ignis, terræ, pelagique jacentis.
Vis animæ divina regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, et tacita ratione gubernat,
Et multa in cunctas dispeusat fœdera partes,
Altera ut alterius vires, faciatque feratque,
Summaque per varias maneant cognata figuras.

Idem libro tertio :

Fata regunt orbem, certa stant omnia lege,
Longaque per certos signantur tempora cursus,

Phæbus] Sol.

Roseum] Pulchrum, fulgidum, rubicundum.

Aureo] Lucido, claro, illustri.

Quas] Noctes.

Duxerit Hesperus] Hesperus dux noctis est, nam eam præcedit, cum vesperi solis occasum subsequitur.

Phæbe] Luna.
Avidum] Cupidum et vorax.
Coerceat] Cobiheat.
Vagis] Præscriptum finem transeuntibus.
Tendee] Extendere.
Seriem] Connexionem, continuatam progressionem.

Pelagus] Mare.
Imperitans] Imperans.
Hic] Amor.
Frenâ remiserit] Regimen et moderationem deseruerit. Translatio est sumpta ab iis qui frenis equos cohibent.

Continuo] Mox, absque dilatione.
Socia fide] Mutua concordia.
Incitant] Movent.
Certent] Certatim contendant.
Solvere] Dissolvere, corrumpere.
Machinam] Mundi corpus.
Hic] Amor.

A Sanctos] Justos, pacis amantes, Christi sanguine confirmatos. Vel sanctos, factis sacris et juramentis præstitis consociatos.

Et] Etiam.

Conjugii] Matrimonii.

Sacrum] Sacramentum.

Castis amoribus] Podicis affectibus amatoriiis.

Triplex est amor] Turpis quidem solam corporis voluptatem sequitur, ideoque brutorum passio est. Generosus vero mundum respicit animum, ad virtutis officia promptum. Medius utramque diligit, tum corporis, tum animi pulchritudinem.

Dictat] Præscribit, suggerit.

Fidis soda] Veris amicis.

O felix hominum genus] Subintellige esses Si amor

B quo cælum regitur, regat animos vestros, id est hominum animos. Felices (inquit) vos homines essetis, si per amorem tanta foret inter vos concordia, quanta est in rebus cælestibus. Verum, ut ait poeta,

Lege deum minimas rerum discordia turba,
 Pacem summa tenent.

LIBER TERTIUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Secundo volumine fallaces fortune mores Philosophia luculentis verbis aperuit, ejusque munera vera bona non esse demonstravit. Hoc autem tertio falsæ felicitatis formam describit, et deinde contrariam illi veræ beatitudinis pulchritudinem inducit, et ubi consistat, quodque unum sit summum bonum: item quod Deus beatitudo et summum bonum non differant, luculentis rationibus ostendit. Præterea docet eum qui beatitudinem sit assecutus, simul sufficientiam, reverentiam, potentiam, celebritatem, lætitiā esse consecutum. Ad hæc ostendit horum nominum, quamvis voce differant, sufficientia, reverentia, potentia, celebritas, lætitia, tamen unam eandemque esse vim. Unde hominum error liquido deprehenditur, qui tanquam ea differant, unum illorum præter cætera ducunt expetendum. Et in diversis suam felicitatem constituunt, in quibus minime inveniri potest. Alii namque in opibus, alii in dignitatibus, alii in regnis, multi in gloria, plurimi in voluptate beatitudinem se adepturos existimant, sed falluntur: quandoquidem nec opibus sufficientia, nec dignitatibus reverentia, nec regnis potentia, nec gloriæ nominis immortalitas, nec voluptati sincera lætitia contingere potest. Sic cum longe diversa sentiant, et in felicitate investiganda mortales aberrent a vero bono, nihilo tamen minus in summo bono appetendo conveniunt omnes, atque consentiunt. Quo fit ut unus rerum sit omnium finis Deus, cum beatitudo summum bonum, et Deus, nomina quidem diversa, res vero sit una. Sic autem Boetio in mentem revocatur id quod ex tribus ante se confessus est ignorare, puta quis rerum finis sit omnium.

Avidum] Cupidum.

Stupentem] Mirantem.

Mulcedo] Suavitas, delinimentum, delectatio a mulcendo. Divus Cyprianus ad Donatum: Prolectet auris religiosa mulcedo: Usus est et hæc dictione Sidonius Apollinaris in Epistolis suis.

Defixerat] Attentum reddiderat.

Lassorum fatigatorum] Curis et doloribus confectorum.

Solamen] Consolatrix.

Refovisit] Recreasti.

Adeo] In tantum.

Imparem] Resistere non potentem.

Non perhorresco] Non reformido.

Effragito] Expeto.

Sensi] Cognovi te audiendi avidum acriora remedia vehementer effragitare.

Habitu] Affectionem, dispositionem.

Quæ restant] Remedia quæ reliqua sunt.

Flagrares] Arderes.

Quonam] Quo, ad quid.

Somniat] Veluti per somnium imaginatur, et coniecit.

Ad imagines] Ad species felicitatis.

Ipsam illam] Veram felicitatem.

Sine cunctatione] Absque mora.

Specimen] Exemplum, formam, probationem.

IN METRUM PRIMUM.

Carmen est ithyphallicum, dactylicum, tetrametrum, acatalectum, constans tribus dactylis et pyrrichio. Scanditur autem hoc modo:

Qui sere, ringenuum, volet, agrom.

Terentianus hoc metri genus phaliscum nominat, cum ait:

Talia dicta phalisca legimus.

Quatuor autem similitudinibus, eleganter probat prius falsæ beatitudinis speciem verbis esse desi-

gandam, ut postea veræ forma commodius possit A
agnosci.

Qui serere] Prius (inquit) noxiæ herbæ et frutices
exstirpandi sunt, quam semina telluri credenda. Fau-
stus Andrelinus :

Pessima scilicito vellenda est herba colono,
Ne pereat sola plurimo labe seges.

Divus Hieronymus : Ager spinosus nisi ante cultoris
labore fuerit exstirpatus, non nutrit in se jacta se-
mina, sed suffocat.

Serere] Seminibus implere.

Ingenuum] Fertilem.

Fruticibus] Frutices medii sunt inter arbores et
herbas. Nam et minores arboribus sunt, nec hieme
ut herbæ arescunt.

Filicem] Filix herba est vulgo nota, segeti cum B
primis noxia. Horatius :

Neglectis urenda filix innascitur agris.

Ceres] Seges. Et licenter hic ultimam corripuit :
ut Horatius in Arte poetica, palus, est enim natura
longa : Virgil.

Flava Ceres alto nequiquam spectat Olympo.

Fortasse Boetius scriptum reliquit seges, cum ex al-
tera dictione in alteram facilis sit prolapsus. Est au-
tem ordo : Ut nota Ceres eat, id est proveniat gra-
vis, id est plena fruge. Ceres dicta est frugum dea
tanquam geres, prima littera mutata.

Apium labor] Mel.

Mage] Magis.

Maius sapor] Amaritudo. Sic Hieronymus : Ama-
ritudo præeuntis doloris, commendat amplius gaudia
secutura. Claudianus :

Semperque vicissim
Gaudia præmissi cumulant inopina dolores,
Commendat placidum maris inclementia portum.

Edat] Mordeat, cruciet.

Astra] Stellæ.

Ubi] Postquam.

Notus] Auster.

Imbriferos] Imbrem asferentes.

Ut] Postquam.

Roseos] Rubicundos ob auroram.

Agit] Producit.

Tuens] Intuens.

Jugo] Servituti.

Retrahere] Subducere.

Vera] Subaudi bona.

Subierit] Subibunt.

IN PROSAM II.

Doret natura mortales omnes summum bonum
petere, et beatitudinem sectari viis quidem diversis,
coque variis erroribus ab illa turpiter abduci, dum
in divitiis, dignitatibus, regnis, gloria et voluptati-
bus felicitatem se adepturos opinantur, quod fieri
minime potest.

Tum] Deinde.

Defixio] Exprimi gestum hominis rem quampiam
penitissima speculatione meditantis.

Defixio] Demisso, et in eundem locum coniecto.
Virgilius

Constitit et Libyæ defixit lumina regnis.

Mortalium] Hominum.

Multiplacum studiorum] Terentius :

Quot homines, tot sententiæ :
Sous cuique mos est.

Persius :

Mille hominum species, et rerum discolor
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

Horatius in Sermonibus :

Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis : quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia.

Idem primam omnium odam hujus argumento sen-
tentia conscripsit, aliis studiis alios duci, aliis alia
cordi esse. Euripides in Hippolyto Coronato :

Aliis alia placent.

Homerus in Odyssea :

Namque aliis alia res aridentque placentque.

Plinius Junior : Varia sunt hominum iudicia, variam
voluntates. Hermannus Buschius Pasiphilus noster
amicus :

Nam hominum par est studium, non una voluntas,
Et fruitur voto quilibet uaque suo.

*Sed ad unum tamen beatitudinis finem nititur perve-
nire]* Divus Aurelius Augustinus libro de Civitate Dei
decimo, capite primo : Omnium certa sententia est,
qui ratione quoquo modo uti possunt, bestos esse
omnes homines velle. Qui autem sint, vel unde fiant,
dum mortalium quaerit infirmitas, multæ magnæque
controversiæ concitatae sunt, in quibus philosophi sua
studia et otia contriverunt. Hactenus Augustinus.
Nos autem juvena quondam satis audaces, hunc lo-
cum versculis expressimus libro moralium Elegia-
rum quarto, quos hic apponere libitum est :

Clare Modersoni, qui consuetudine dulci
Docta simul mecum cudere verba soles :
Cernis, ut ad finem cuncti contendimus unus
Quam variis vitæ consilique viis.

Hic inhiat gazis, congesto pauper in auro,
Divitisque potat pulchrius esse nihil.
Ille sibi magnos petit ambiciosus honores,
A venerabundis gaudet ubique coli.

Sunt quibus esse bonum præclara potentia visa est
Quos juvat innumeris imperitare viris :
Hi se vel reges optant, vel regibus addi,
Omnibus et votis plurima posse petunt.

Sunt quos dilate delectat gloria famæ,
Hi clarant nomen qualibet arte suum.
Implicat illecebris fallax plerosque voluptas,
Qui nimio studio deliciosa petunt.

Pars hominum florent, quibus est sapientia cordi,
Et qui se rerum cognitione beant.
Nonnulli tanquam finem sectantur honestum,
Pro virtute quibus vix datur umbra boni.

Nam dum prudentes per se justique videri
Conantur, pereunt, præque timore crepant.
Hic certe nemo dicetur jure beatus.

In cœli summum permanet arce bonum.
Illud in æterna pax est (ut sentio) vita,
Ipse vel exundans fons bonitate Deus.
Illoc justitiæ gradibus nitimur amice,
Qui fruitur tali, nil cupit ille, bono.

Id] Is finis beatitudinis.

Quis] Aliquis.

Adepto] Comparato.

Abfore] Deceset.

Lique] Constat, perspicuum est.

Beatitudinem statum] Ponit beatitudinis definitio-
nem hujusmodi : Beatitudo est status bonorum om-
nium aggregatione perfectus. Speusippus in libro de

Platonis Definitionibus hæc tradit huic bene convenientia: Beatitudo est bonum ex bonis omnibus accumulatum, potestas ad bene vivendum se ipsa sufficiens, perfectio secundum virtutem, sufficiens vitæ commoditas. Beatitudo et beatitas in eodem significato dicuntur. Ciceroni vero utrumque omnino durum visum est vocabulum, sed usu molliendum. Augustinus libro de Civitate Dei quinto, capite primo: Quoniam constat omnium rerum optandarum plenitudinem esse felicitatem. Quibus ex verbis sumitur hæc sententia. Felicitas est omnium rerum optandarum plenitudo. Philippus Beroaldus: Magna res est viri ornatissimi, et omnibus horis omnium votis expetita felicitas; huc tendunt cunctorum vota mortalium, hæc est summa rerum expelendarum; felicitate terminantur nostra desideria. Cui felicitas adest, huic nihil prorsus deest. Inveniuntur qui regna non optent, qui vero felicitatem repudiet, nullus existit: nemo enim non felix esse vult, nemo non felicitatem summam bonorum esse consentit. Cicero in v de Finibus: Beate enim vivendi cupiditate incensi omnes sumus. Divus Augustinus lib. de Civitate Dei quarto, capite 23: Potior est felicitas regno. Nemo enim dubitat facile inveniri hominem, qui se timeat fieri regem. Nullus autem invenitur qui se nolit esse felicem.

Naturaliter inserta] Per naturam seu a natura insita. Natura (ut ait Cicero Tusculanarum Quæstionum libro tertio) parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic exstinguimus, ut nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingenii nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul atque editi in lucem suscepti sumus, in omni continuo pravitate et in summa opinionum perversitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem susxisse videamur.

Quorum quidem alii] Ponit diversa in summo bono querendo mortalium studia.

Affluant] Abundent.

Adeptis] Comparatis. A verbo deponenti participium præteritii temporis passiva significatione posuit.

Regnantibus adhærere] Seneca in Hercule Oëtao: Capit hic regi proximus ipse Clarusque altis ire per ubes.

Claritas] Nominis celebritas, famæ nobilitas. Plinius Epistolarum libro octavo: Alius aliud, ego beatissimum existimo, qui bonæ mensuræque famæ præsumptione perfruitur, æquusque posteritatis cum futura gloria vivit.

Propagare] Proferre, extendere.

Plurimi vero] In hanc sententiam agminatim pedibus eunt, docti pariter et indocti, voluptatem studiosè sectantes. Legatur de his bonorum finibus Aristoteles in primo-Ethicorum, Cicero de Finibus bonorum et malorum, Augustinus libro de Civitate Dei decimo, et Philippus Beroaldus in opusculo de Felicitate.

Sunt qui etiam] Sensus est: Sunt qui quod ex his petunt, non ob id ipsum, sed propter alterum petunt: ut hi divitias ob potentiam aut voluptates concupiscunt, illi potentiam propter pecuniam vel nominis claritudinem appetunt. Ovidius:

Creverunt et opes, et opum furiosa libido,
Et cum possideant plarina, plura petunt.
Querere ut absuant, absumpta requirere certant,
Atque ipsæ vitis sunt alimenta vices.

Sunt] Subaudi nonnulli.

Horum] Bonorum.

Alterutro] Ex duobus altero.

In his] Divitiis, dignitatibus, potentia, gloria, voluptate.

Cæterisque talibus] Reliquis ejusmodi, ut in nobilitate favoreque populari, re uxoria et liberis, amicis item ac bonis, quæ facile possunt ad superiora referri.

Votorum] Cupiditatum, optionum, appetitionum.

Nobilitas favoreque popularis] Subintellige sunt. Potuisset autem ea ponere casu septimo, sed uti nominativo maluit, ob relativum quod eodem casu subjunxit.

Favor popularis] Populi favor.

Liberi] Proles.

Amicorum vero] Ut Aristoteles Ethicorum libro octavo docet: Tres sunt amicitiae species, honesta, utilis, atque jucunda. Amicitiae autem ob utilitatem atque voluptatem, non per se, sed per accidens sunt amicitiae, et facile dissolvi queunt. Bonorum vero amicitia, probitate virtuteque similium perfecta est amicitia et jugis atque permanens. Et hæc eadem maxime amicitia, atque optima amicitia est. Idem secundo libro Magnorum Moralium: Constantissima igitur ac stabilissima et honestissima quæ inest probis amicitia: quippe quod propter virtutem, ac per se bonum. Nam virtus incommutabilis, et quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est: at quæ ex commodo, stabilis non est amicitia, quippe quæ commodo elabitur, similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, quæ per virtutem excitata est: multorum autem, quæ propter commodum, et quæ propter voluptatem, in oneribus quæque obveniunt.

Vel potentiae] Amicitia utilis, vel potentiae, vel etiam divitiarum gratia assumitur; jucunda vero, delectationis gratia.

Jam vero corporis bona] Ostendit quemadmodum bona corporis ad superiora referantur. Academici, id est Platonici et Peripatetici, id est Aristotelici, tria genera bonorum esse tradiderunt, ex quibus felicitas perficeretur. Prima, animi bona, ut virtutes et doctrinas. Secunda corporis, ut sanitatem, robur, magnitudinem, pulchritudinem, velocitatem, sensuum integritatem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, ut divitias, honores, potentiam, auctoritatem, gloriam.

Præstare] Conferre.

Valentiam] Potentiam.

Pulchritudo] Corporis pulchritudo est partium con-

gruentia cum quadam coloris suavitate, ut docet Augustinus libro de Civitate Dei ultimo.

Celebritatem] Nominis præclaram frequentiam.

Salubritas] Sanitas.

Præ cæteris] Ante alia bona.

Epicurus] Philosophus Atheniensis summum bonum, non (ut Aristippus) in voluptate corporis, sed animi est doloris vacuitate ponebat, de quo lege Laetium.

Caligante] Deficiente, et quasi caligine ac tenebris obducta.

Num enim videntur errare hi] Ostendit homines non falli in boni cupiditate, sed in ejus acquisitione, dum ibi quærunt ubi minime possunt illud invenire.

Atqui] Sed.

Labuntur] Errant.

Mini-ne] Nequaquam.

In bonis] Inter bona.

Sequestrari] Segregari. Sequester est apud quem plures eandem rem, de qua controversia est, deposuerunt: dictus (ut Gellius docet) quod ejus qui electus sit, utraque pars fidem sequatur. Est enim medius inter duos altercantes, apud quem aliquid seponitur. Hinc sequestro, apud sequestrum depono. Unde sequestrata res dicitur. Interdum significat separo, sepono, segrego. Divus Hieronymus: Quod petitis, ut vobis diversos psalmos per ordinem sequestrarem.

Sufficientiam] Sufficientia, teste Speusippo, est perfecta bonorum possessio, habitus quo unusquisque sui ipsius dominus sit.

IN METRUM II.

Carmen est anapæsticum, simile illi,

-O stelliferi conditor orbis,

quo quanta sit naturæ vis ostenditur multis eisdemque convenientissimis similitudinibus, et quod nihil suæ naturæ possit omnino oblivisci. Unde probat hominis originem cœlestem esse, et a summo bono profectam; nec quiescere, nisi eo fuerit reversa. Est autem ordo:

Placet] Subaudi mihi.

Promere] Proferre in lucem et evidenter enuntiare.

Lentis fidibus] Flexibilibus chordis lyrae.

Arguto] Hoc est, sonoro cantu.

Quantas habenas] Id est moderationes rerum.

Potens natura flectat] Id est dirigat, deest, etc.

Quibus legibus] Id est conditionibus et pactis.

Provida servet immensum orbem et ligans stringat] Id est connectat.

Singula irresoluto nexu] Hoc est indissolubili colligatione. Habena proprie est retinaculum equi, quod equus ea habeatur, id est teneatur.

Natura] Dicta est ab eo quod nasci aliquid faciat. Hanc quidam Deum esse dixerunt, a quo omnia sunt creata. Seneca lib. quarto de Beneficiis: Quid enim aliud est natura quam Deus, et divina ratio toti mundo et partibus ejus inserta? Accipitur interdum pro vi naturali, et pro genitalibus tam virilibus quam

semineis. Natura item pro forma seu essentia capitur. Philosophi naturam hunc in modum definiunt: Natura est principium et causa movendi et quiescendi, ejus in quo est primum, per se, et non secundum accidens. Definitur et sic: Natura est vis insita rebus, ex similibus similia procreans.

Quamvis Pæni] Leonum exemplo, quanta sit vis naturæ demonstrat.

Pæni] Libyci, Marmarici.

Trucem magistrum] Crudelem et plagosum mansuefactorem.

Ferre] Pati.

Horrida] Terribilia.

Ora] Leonum.

Resides] Latitantes, quiescentes, segnes.

Reses] Qui residet, quiescens, segnis, otiosus.

Virgil. lib. vi:

Otia qui rumpet patriæ residuesque vocabit
Tullus in arma viros.

Olim] Jamdiu.

Animi] Feritatis impetus, naturales ad sæviendum effectus.

Fremitu] Rugitu.

Gravi] Horribili, magno.

Meminere] Memores sunt.

Sui] Naturæ suæ.

Lazant] Liberant.

Nodis] Vinculis.

Lacer] Laceratus.

Domitor] Mansuefactor.

Imbuit rabidas iras] Initium sæviendi præbet effectus leonibus. Martialis lib. II:

Verbera securi solitus leo ferre magistri,
Insertamque pati blandos in ora manum,
Dedidit pacem subito feritate reversa,
Quanta nec in Libycis debuit esse jugis.

Quæ canit] Aviculæ in cavea conclusæ probat exemplo, naturæ vim esse maximam.

Ramis] Deest in.

Ales] Avis.

Caveæ] Cavea est fossa subterranea, superius tecta. Accipitur pro ferarum receptaculo. Martialis: Exeat e cavea ne male pastus aper.

Caveæ item dicuntur ~~septa ex ligno~~ sive ebore aut alia materia, in quibus aviculas tenemus. Ovid. lib. I de Ponto:

Cum bene sint clausæ caveæ Pondione natæ,
Nittitur in silvas quæque redire suas.
Assuetos tauri saltus, assueta leones
(Nec feritas illos impedit) antra petunt.

Huic] Aliti.

Largas dapes] Abundantes escas. Dapes sunt magnifici et opipari apparatus. Martialis:

Illam quidem lautam est, dapibusque instructa superbis.
Dapes hominum, esca tam brutorum animalium quam hominum. Sed Boetius jam recte dixit dapes, ut rem vehementer augeret. Plerique enim tanto studio suis aviculis escam exquisitissimam ministrant, ut non avibus, sed hominibus delicatissimis servire videantur; nihilominus si facultas detur, malint illæ (tanta naturæ vis est) in silvas evolare.

Arcto tecto] In angusta cavea.

Macta] Tristis, quod inclusa non possit evolare. *A*

Silvis] ad silvas, et silvarum desiderio.

Validis] Per virgæ naturalem vim ea quæ dixit confirmat.

Quondam] Aliquando.

Acta] Mota, incurvata.

Pronum] Inclinatam.

Flectit] Flecti patitur.

Hanc] Virgam.

Recto] Erecto ut ante incurvationem. Consimiliter dixit Horatius in Epistolis :

Naturam expellas furca, tamen usque recurrit.

Ducta (ut videtur) a ramis metaphora, qui furca torquentur alio quam natura posuerat. Qua sublata, rursum vergunt eodem quo prius.

Cadit] Occidit. Addit solis exemplum, ex ortu in occasum tendentis, et rursus clam nobis per inferius hemisphærium in orientem recurrentis.

In Hesperias undas] In Occidentalem oceanum. Loquitur more poetarum ex vulgi opinione.

Repetunt] Concludit, universali sententia, res omnes in naturalem originem reverti, et suo quamque reditu delectari, ut dixit ille :

Ortus quæque suos repetunt, matremque requirunt.

Cum igitur hominis animus sit a summo bono creatus, beari non potest, nisi divina gratia ei reconcilietur, et in id per id ipsum reducat.

Nisi quod fini junxerit ortum] Nisi ei quod naturalem et originis suæ proprium finem fuerit assecutum.

Sui] Naturæ suæ.

Orbem] Circulum.

IN PROSAM III.

Hactenus disseruit ab omnibus hominibus naturali intentione summum bonum peti, tametsi ubi positum sit, non omnes consentiant, aliis in dignitate, aliis in potentia, aliis in nominis celebritate, aliis in gaudio et lætitia. Nunc in horum nullo summum illud bonum, veramque beatitudinem inveniri disputat : primum luculentis rationibus docens, divitiis hominem beatum non efficere.

Vos quoque, o terrena] Proxime de sole dedit exemplum, quem cum cælis Platonici cælestia dixerunt animalia. Continuans igitur sermonem, subdit :

Vos etiam, homines terrena animalia, somniatis] Id est, quasi per somnium videtis.

Vestrum principium] Id est Deum creatorem et summum bonum.

Licet] Quamvis.

Tenui imagine] Exigua cognitione.

Prospicitis] Procul aspicitis.

Eo] Ob id, quia summum bonum qualicumque cognitione prospicitis, sed non perspicit.

Adeptione] Comparatione.

Liquido] Manifeste, evidenter.

Species] Apparentia.

Primum] Arguit opes non conferre beatitudinem, eo quod nec statum omnium bonorum congrega-

tionem perfectum præstent : nec veram sufficientiam quam promittere videntur, cuiquam mortalium afferant.

Affluēbas] Abundabas.

Confudit] Perturbavit.

Quin] Ut non.

Aliquid semper angeret] Ob aliquid semper turbaret. Divus Ambrosius in sexto libro Hexaemeron : Divitiæ ut epulis ventrem, ita animum curis sollicitudinibusque distendant.

Illius] Quod aberas.

Hujus] Quod aderat.

Usquequaque] Omnino. Usquequaque significat omnino, passim, assidue, semper, quasi in unoquoque loco, sive unoquoque tempore. Cicero Trebatius : Usquequaque sapere oportet.

Quidni] Cur non.

Atqui hoc quoque] Probat pecuniam facile invidia dominis auferri posse.

Valentior] Potentior.

Forenses querimonie] Querelæ quæ in foro iudiciali fiunt ; subaudi sunt.

Nisi] Subintellige ex eo quod pecuniæ ereptæ a nolentibus, ab invidis possessoribus vel vi, id est, violentia, vel fraude, dolo malo repetuntur.

Egebit igitur] Satyroglyphus :

Misera est magni custodia cæsus.

Strabo lib. ix : Cum invidiosæ sint divitiæ, laboriosa est earum custodia, etiam si cuiusdam numini attributæ consecratæque fuerint.

Quis autem modus] Ostendit divitiis non auferri indigentiam, sed tantum consolari, et relevari non-nihil.

Consolari] Relevari. Consolor verbum commune est. Dicimus enim consolor te. Cicero Familiarium Epistolarum libro quinto : Etsi egomet qui te consolari cupio, consolandus ipse sum.

Taceo quod de naturæ] Pulcherrima sententia est. Seneca : Potius excitandus ex somno, et vellicandus est animus admonendusque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur dives, quisque erit in lucem, jussus est lacte et panno esse contentus. Idem : Panem et aquam natura desiderat. Ad hæc nemo pauper est, inter quæ qui-que desiderium suum clausit, cum ipso Jove de felicitate contendat. Libitum est nobis hoc loco subjicere Claudiani poetæ versus in avarum Rufinum, non minus utiles quam luculentos :

Quo, Vesane, ruis ? teneas utrumque licebit
Oceanum, laxes rutilos tibi Lydia fontes,
Jungantur solum Cyri Cæsique tiaræ,
Nunquam dives eris, nunquam satiabile quæsto.
Semper ioops, quicumque cupit : contentus honesto
Fabricius parvo, spernebat munera regum,
Sudabatque gravi consul Seranus aratro :
Et casa pugnaces Curios angusta tenebat.
Hæc mihi paupertas angustior, hæc mihi tecta
Culminibus majora tuis : tibi quærit inanes
Luxuries nocitura cibos, mihi donat inemptas
Terra dapes, rapiunt Tyrios tibi vellera succos,
Et picturæ saturantur murice vestes.
Hic radiant flores, et prati viva voluplas
Ingenio variata suo, fulgent bus illic
Surgunt fulcra toris : hic mollis panditur herba.
Sollicitum curis non abruptura soporem :
Turba sal. tantum lætas tibi perstrepat aedes.

Hic avium cantus, labentis murmura rivi,
Vivitur exiguum melius, natura beatis
Omnibus esse dedit: si quis cognoverit uti
Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu:
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret:
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Avaritia nihil satis est] Aristoteles primo Politicorum: Omnes enim in infinitum argenti, qui pecuniis student. Ecclesiastes: Avarus non implebitur pecunia, et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis. Seneca: Avaro tam deest quod habet quam quod non habet. Salomon Proverbiorum capite xiii: Est quasi dives, cum nihil habeat; et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit. Divus Ambrosius in primo de Interpellatione: Modum non habet avaritia, nec rapiendo expletur, sed incitatur: hoc egentior, quo plura quassierit. Seneca: Quæ sunt maxime divitiarum? Non desiderare divitias. Quis plurimum habet? Qui minimum cupit.

IN METRUM III.

Carmen est dicolon, constans iambico senario et elegiaci pentametro. Taxat eo mortalium cupiditatem inexplabilem, docens opes, nec avarum dum vivit satiare, nec ubi mortuus fuerit, comitari.

Fluente] Affluente.

Auri gurgite] Aurifero fluvio, ejusmodi dicuntur in Lydia Pactolus et Hermus, Tagus in Lusitania, Duris in Hispania. Horatius in Epodo:

Sis pecore et multa dives tellure licebit.
ubique Pactolus fluat.

Non expleturas] Non satiaturas ejus animum.

Baccis] Gemmis, lapillis pretiosis. Bacca, fructus lauri, oleæ, corni, myrti, et id genus arborum. Per similitudinem pro lapide pretioso accipitur. Sic dicimus baccas succini vel corallii. Horatius in Epodo:

Nec sit maritis, quæ rotundioribus
Onusta baccis ambulet.

Hæc bæcula, parva bacca.

Rubri littoris] Littoris Erythræi maris. Rubrum mare dicitur, quod a Persico sinu in Arabiam extenditur. Nearchus et Onesicritus, Alexandri Magni comites, tradiderunt stulte persuasum esse vulgo, rubras alicubi esse maris aquas, quin ab Erythro rege nomen pelago inditum credere se ejus sepulcrum ejus gentis litteris insignitum, in insula haud procul a terra intuiti essent. Alii aquam videri rubram, etsi non sit, affirmant, seu quia rubens sit area, qua leviter commota, talis existat in fluctibus color: aut quod montium qui argillosi sint, repercussu pacata pelagi facies rufescat. Constat ibi plurimos lapides pretiosos conchasque inveniri. Tibullus:

Et quascunque niger Rubro de litore gemmas
Proximus Eois colligit Indus aquis.

Idem:

Quidve in Erythræo legitur quæ litore concha,
Tinctaque Sidonio murice lana juvat?

Centeno bove] Centum bobus. Posuit autem numerum finitum pro infinito.

Scindat] Aratro proscindat.

Opima] Pinguis, fertilis.

Cura mordax] Cor assidue urens et quasi morsu conficiens. Unde quidam:

A *Languida mordaces consumunt pectora cura.*

Et alius: Vacuus viator et nudus non timet latronum insidias. Securus a nocturnis furibus dormit pauper, etiamsi claustra non muniat: diviti vero opes sua latronis semper imaginantur occursum, jugi sollicitudine noctium somnum adimunt. Claudianus:

Fædæque avaritiæ complexæ pectora matris,
Insomnes longo veniunt examine curæ.

Defunctum] Mortuum. Propertius:

Haud ullas portabis opes Acherontis ad undas.
Nodus ab inferna stulte velere rate.

Divus Ambrosius Hexaameron lib. ultimo: Nudi omnes nascimur, nudi morimur. Nulla discretio inter cadavera mortuorum, nisi forte quod gravior sententia divitum corpora distenta luxurie. Ludovicus Bigus:

Nil secum moriens locuples, nil portat egenus.
Morte relicturi plusque minusque sumus.
Tollit in immensum se divitis error avari,
Nec se ubi pacifica mente reponat, habet.

Idem:

Hoc nihil intulimus, nihil hinc auferre valeamus.
Oppida rex moriens, frivola linquit inops.
Exiguum natura petit, qui congruus illi
Vixerat, haud unquam hic indigus esse potest.

IN PROSAM IV.

Quemadmodum jam ducit divitias veram sufficientiam non conferre, ita nunc argumentatur dignitates eos quibus provenierint honorabiles reverendosque non reddere: quæ sæpe collate improbis eos despectiores faciunt, dum illorum vitia pluribus ante ignota revelant.

Dignitates] Magistratus, honores. Dignitas modo significat honorem alicui propter merita vel impensum, vel debitum. Gellius: Cujus dignitas nec augeri laudibus, nec minui detractioibus potest. Accipitur interdum pro magistratum administratione et honore. Cicero: Ut omnibus in rebus ei te commendes, quoad fides dignitasque tua patietur. Interdum sumitur pro virili pulchritudine. Idem libro primo Officiorum: Pulchritudinis duo sunt genera: unum muliebri, quam venustatem appellamus: alterum virile, quam dignitatem dicimus.

Reddunt] Cum interrogatione legendum.

Num] Nunquid? quasi dicat minime.

Atqui] Sed.

Illustrare] Notam reddere, nobilitare.

Nequitiam] Improbritatem.

Indignemur] Aegro et iniquo animo seramus.

D *Catullus*] Hic poeta, genere Veronensis, scripsit multa lepidissima carmina, quorum nonnulla desiderantur, exstant alia; de quo dixit Ovidius:

Mantua Virgilio gaudet Verona Catullo.

Et Martialis:

Verona docti syllabas amat vatus.

Licet] Quamvis.

In Curuli] In sella eborea. Curulis sella erat ex ebore, qua majores magistratus utebantur in curru. Horatius in epistolis:

Caillabet hic fasces dabit, eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur.

Nam senatores, qui curulem magistratum, id est majorem honorem gessissent, honoris gratia in cu-

riam veli soliti erant curru, in quò erat eburnea sella, super qua considerent.

Nonium] Nonius Struma Romanus fuit, genere quidem nobilis, sed luxu et desidia notabilis, in quem et Vatinius exstant versus Catulliani :

Quid est, Catulle, quod moraris emori ?

Sella in curuli Struma Nonius sedet.

Per consulatum pejerat Vatinius.

Quid est, Catulle ? quid moraris emori ?

Loquitur autem poeta ad seipsum indignabundus, quod indignissimis hominibus tantæ a populo collatæ sint dignitates. Animadvertendum autem est id quod abhinc annos tredecim Rodolphus Langius canonicus Monasteriensis, vir genere, scientiis, virtutibus multo clarissimus, me tum adolescentem admonuit, non ideo Catullum, Nonium hunc Strumam appellare, quasi ignominia quodam elogio hoc eum nomine notet, ut Boetii verba prætendunt, sed cognomen Nonii, et ejus familiae Struma fuit : quod et Plinii verba in xxxvii Naturalis Historiæ ostendunt, cum ait, de opalio gemma pretiosissima scribens : Siquidem exstat hodieque hujus generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius senator est, filius Strumæ Nonii, quem Catullus poeta in sella curuli visum indigne tulit, avusque Servilii Novianii, quem consulem vidimus. Struma vero genus morbi est, tumor scilicet, in quo subtus concretæ quædam ex pure et sanguine quasi glandulæ oriuntur. Strumosi dicuntur qui id vitii patiuntur, et strumosa pars corporis quæ eo læsa est.

Cum Decorato] Decoratus tempore Boetii scurra nequissimus et sycophanta fuit, cum quo Boetius magistratum gerere recusavit.

Putares] Velles. Puto, teste Acrone, pro volo accipitur. Horat. in Sermonibus :

Ut vitales putes :
Id est velis.

Inest enim dignitas propria virtuti.] Horatius :

Virtus repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus.

Despectiores potius improbos dignitas facit] Seneca :
Loco ignominia est apud indignum dignitas. Claudian. :

Sævit in auctorem prodigiosus honor.

Veteri proverbio dicitur, Simia simia est, etiamsi aurea gestet insignia.

Verum non impune] Sed, inquit, quod dignitates improbos despectiores reddunt, id non impune, hoc est non sine noxa sua faciunt : nam vicissim illorum contagione maculantur. Divus Hieronymus in epistola consolatoria ad Pammachum : Quamvis clarus honor vilescit in turba, et apud viros bonos indignior sit ipsa dignitas, quam multi indigni possident. Unde egregie de Cæsare Tullius : Dum quosdam, ait, ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turbavit. Cicero in secunda Philippica de Marco Antonio : In homine enim turpissimo obsolebant dignitatis insignia.

Umbratiles] Inanes, umbræ similes.

Si quis multiplici] Pulchre ratiocinatur dignitates non facere quempiam ubique venerandum, neque id esse munus eis naturale. Quidquid rei naturale est,

ubique ei convepit. Facere autem quempiam reverendum non convenit ubique dignitatibus : non est igitur eis naturale. Propositionem quam multi majorem vocant, ostendit exemplo seu inductione imperfecta, quæ facile perfici possit. Calor ligni naturalis ubique inest ei : proinde quidquid rei naturale est nusquam eam deficit. Assumptionem vero quæ vulgo minor dicitur, hunc in modum veram esse docet. Si quis enim sæpius Romæ consulatu functus, devenerit forte in barbaras nationes, ubi fuerit ignotus, minime barbaris videbitur venerandus, qui nec virum norint, nec ejus mirati fuerint dignitates.

Quoquo] Ubiunque.

Sed hoc] Subaudi evenit, vel accidit, vel simile quidpiam.

Inter eos vero] Disserit nec apud quos ortæ sunt, perpetuo dignitates permanere, idque exemplis probat evidenter.

Præfectura] Romulus unum elegit, quem urbanis negotiis præfecit, ut Dionysius ait. Hunc præfectum Urbis fuisse satis constat. Longo post tempore tantum sibi juris præfectura vindicavit Cæsarum temporibus, ut crimina omnium in urbe cognosceret, et demum cum Cæsares ab Urbe abessent ; præfectus velut alter Cæsar imperabat, de rebus omnibus quæ ad Urbem pertinebant, censebat. Tempore autem Boetii, Theoderico Gothorum rege Italiam tenente, præfectura non erat, nisi inane nomen, et senatorii census gravis sarcina, quod senatores sua pecunia præfectum Urbis alere cogebantur, qui titulo tenus erat præfectus, nec antiquam retinebat auctoritatem.

Nunc ea præfectura] Dicunt quidam annonæ præfecturam habuisse initium 15 anno post exactos reges, Appio Claudio Sabino et P. Servilio Prisco consulibus ; sed verius constat anno 18, T. Secanio et P. Minutio consulibus, quo tempore annonæ maxima caritas fuit, missique in Siciliam fuere P. Valerius et L. Geganus pro advehendo frumento. Volunt et alii L. Minutium fuisse primum annonæ præfectum, satisque constat, non nisi ex indigentia frumenti hunc magistratum fuisse creatum.

Proprii decoris] Propriæ pulchritudinis.

Nunc] Interdum.

Si igitur reverendos] Brevi epilogo jam dicta repetit, et dignitatibus nihil expetendæ pulchritudinis Dinesse concludit.

IN METRUM IV.

Carmen est dicolon, cujus primus versus est phalæcius hendecasyllabus, secundus alemanius, vel (ut aliis placet) archilochius tetrameter acatalectic, constans duobus dactylis et totidem trochæis. Docet Neonis exemplo dignitates sæpe corruptissimis moribus adherere, et honores cum a miseris tribuantur, beatitudinem conferre nemini posse.

Tyrio ostro] Tyria purpura. Ostrum est purpura. Virgilius in Georgicis :

Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro.

Comeret] Ornaret.

Niveis] Candidis.

Vigebat] Vivebat.

Vim] Id est violentiam exercebat.

Luxuriæ Nero sævientis] Divus Augustinus libro de Civitate Dei quinto, capite 19: Qui autem contemp-
tor gloriæ dominationis est avidus, bestias superat,
sive crudelitatis vitiis, sive luxuriæ. Tales quidam
Romani fuerunt. Non enim cura existimationis amissa,
dominationis cupiditate carnerunt. Multos tales fuisse
prodit historia. Sed hujus vitii summitem et quasi
arcem quamdam Nero Cæsar primus obtinuit: cujus
fuit tanta luxuries, ut nihil ab eo putaretur virile
metuendum: tanta crudelitas, ut nihil molle habere
crederetur, si nesciretur.

Improbis] Sceleratissimus Nero.

Verendis] Reverendis.

Patribus] Senatoribus.

Indecores] Inhonestas, turpes ob ejus qui datat B
eas, summam improbitatem. Maro:

Cur indecores in limine primo]

Deficitis?

Nominativus singularis est indecor, sive indecoris.
Accius:

Cujus sit vita indecoris,
Mortem fugere turpem haud convenit.

Curules] Dignitates.

Quis illos] Hujus versus primus pes iambus est.
Utitur autem argumento dialectico, deprompto ex eo
loco qui est a causa efficiente: Qui dant honores, et
efficiunt dignitates, ob vitiorum colluviem plerumque
miseri sunt. Dignitates igitur nec beatæ sunt, nec eos
quibus proveniunt beatos reddunt.

IN PROSAM V.

Hactenus disseruit nec pecuniis sufficientiam, nec
dignitatibus veram reverentiam comparari, nunc dis-
putat in regnis quoque et regum familiaritate veram
potentiam non consistere.

Quid nî] Cur non.

Quando] Quando quidem: et est ironia, quod fa-
cile indicat subsequenter.

Felicitatem calamitate mutaverint] Ex felicibus et
fortunatis facti sint calamitosi.

O præclara] Ironia est, irridet enim hujus sæculi
infirmisimam potentiam, quæ ne se ipsam quidem
conservare potest.

*Quod si hæc regnorum potestas beatitudinis auctor
est*] Acute per locum a contrariis argumentatur, con-
cluditque regibus plus impotentiae quam potentiae, et
majorem miseriae quam felicitatis inesse portionem.

Expertus sortis] Ordo est, Tyrannus expertus [pe-
riculorum suæ sortis simulavit, hoc est significavit,
effluxit, expressit terrore gladii pendentis supra ver-
ticem, id est caput assentatoris, metus regni, id est
timores et sollicitudines regnantium. Hoc autem de
Dionysio Syracusiorum tyranno intelligendum est,
cui (ut refert Eusebius in Præparatione Evange-
lica) qui Siculam conscripserunt historiam, vel
amantissimam uxorem adeo suspectam fuisse dicunt,
ut tabulis cubiculum straverit, quo major sonitus, cum
ad eum iret, excitaretur, nudumque ita, ut nihil oc-
culte ferre posset, aditumque ipsum fovea interceptisse,
ut vel saltibus, vel longis gradibus, vel ascensu de

A ascensuque pergendo, nullum posset telum occultare.

Quot quantisque igitur animis hominis, qui vel uxo-
rem ita suspectam habebat, malis referius erat? Illis
certe mihi simillimus videtur fuisse, qui cum ad alta
præcipitia scandant, antequam nec altiora petunt jam
fessi, nec descendere audent, eum ad hiatum et pro-
funditatem despererint. Tyrannidem nempe quasi
divinam rem aggressus, cum pericula ejus cognovis-
set, et stanti in proposito innumerabilia videbat in dies
pericula, et ob ea mortem imminere non dubitabat,
omnibus etsi non corporibus, sed animo tamen adver-
sus eum armatis, quod et ipse Dionysius ita esse signi-
ficavit. Nam cum quidam vitam tyrannorum apud
eum, quasi beatam laudibus efferret, vocasse ad cœ-
nam regio apparatu constructam, hominem dicitur, ac
supra caput illius sedentis acutum gladium tenuissimo
filo suspendisse: quem posteaquam repente conviva
ille respexit, nec surgere inde ausus timore tyranni,
nec bibere, aut comedere potens, periculo percussus,
cervice ac oculis ad pendentem gladium directis,
mortem expectabat. Quod cum vidisset Dionysius,
Num (inquit) intelligis quam beata sit vita nostra?
Talis enim est nisi velimus nobismetipsis adulari.
Omnium enim rerum copiam habentes propter fre-
quentiam periculorum et impendentem formidinem,
nulla frui possumus, illis similes qui a deformibus
sæpe meretricibus decipiuntur, quæ veste atque auro
valde ornata, et fœco faciei deformitatem occultantes,
quasi hamo pisces, his insidiis captos atrahunt ado-
lescentes. Hac infelicitate nos premimur, qui multis
felices videmur: et sicut tormentis multi coguntur
mentis suæ arcana pandere, sic interdum hujus vitæ
molestia victi, verissimas voces de miseria nostra
emittimus. Illis enim certe similes animalibus tyranni
sumus, quæ saginantur, quibus comedendi bibendique
non aliud quam ad perniciem suam copia solet offerri:
Horat. Carminum lib. II:

Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculae dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium, citharæque cantus,
Somnum reducent.

Supra verticem] Supra caput Democlis seu Damo-
clis assentatoris, de quo latius Cicero Tusculanarum
Quæstionum libro ultimo.

An tu potentem censes] Plus vehementer habet in-
terrogatio quam si simpliciter argumentum protulisset.

Satellite] Stipatore.

Ambii] Circumdatus.

Qui quos terret, ipse plus metuit?] Seneca in OE-
dipode:

Qui sceptrâ duro sævus imperio regit,
Timet timentes, metus in auctorem redit.

Laberius mimographus: Necesse est multos timeat
quem multi timent. Claudianus:

Qui terret, plus iste timet, sors ista tyrannus
Convenit, inviteant claris, fortesque trucidant
Muniri gladiis vivant, septique venenis.
Ancipites habeant artes trepidique minentur.

Divus Hieronymus: Antiqua sententia est, Quem
metuit quisque, odit: quem odit, perisise cupit. M.
Tullius libro Officiorum secundo: Rerum autem om

nium nec aptius est quidquam ad opes tuendas ac tenendas quam diligere, nec alienius quam timeri. Praclare enim Ennius :

Quem metuunt, oderunt : quem quisque odit, perisse Expedit.

Et post non multo : Etenim qui se metui volent, a quibus metuuntur, eosdem metuant ipsi, necesse est. Quid enim censuimus superiorem illum Dionysium, quo cruciatu timoris angitur solitum, qui cultros metuens tonsorios, candente carbone sibi adurebat capillum? Quid Alexandrum Phereum, quo animo vixisse arbitramur, qui (ut scriptum legimus) cum uxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum et eum quidem (ut scriptum est) compunctum notis Thraciis, districto gladio iubeat anteire, prae-mittebatque de stipatoribus suis, qui perscrutarentur arculas mulieres, et ne quod in vestimentis occultaretur telum, exquirent? O miserum, qui fideliorem barbarum et stigmaticum putabat, quam conjugem. Nec enim fefellerit opinio. Ab ea est enim ipse propter pellicatus suspicionem interfectus.

Nam quid ego de regum? Per locum ab eo quod magis esse videtur, argumentatur regum familiaritatem potentem neminem facere, cum reges ipsi tam sint imbecilles.

Nero Senecam? Suetonius de Nerone : Senecam præceptorem ad necem compulsi, quamvis sæpe commentum petenti bonisque cedenti persancie jurasset, aspectum se frustra, perituroque potius quam nociturum ei.

Papinianum? Ille Serbidi Scævola auditor, et libros ad Pandectas affert questionum triginta septem, responsionum undeviginti, definitionum duos, de adulteriis unum, editum unum. Ille habitus est omnium juris conditorum acutissimus, eumque vocant historiae juris asyllum, doctrinae legalis thesaurum, sicut ab illo studiosi legum qui profeci-seut appellati Papinianistæ quandoque fuerint. Amicus et Severo principi, sed a condiscipulatu, neque non affinis per secundam uxorem, successor eidem quoque in administratione fisci. Denique moriens Severus, filios suos non alii magis quam Papiniano commendavit. Erat autem præfectus Urbi Papinianus, ac plus potens in aula quam volebat. Itaque sæpe deponere nocituram potentiam frustra conatus, tandem ab Antonio Caracalla Severi filio, militum gladiis objectus, et securi percussus est, quod excusare parricidium noluisse.

Antonius? Aurelius Antonius Bassianus Caracalla, Severi filius, patri successit in imperio. Bassianus ex avi materni nomine dictus est. Caracallæ vero nomen accepit a vestimento quod populo dederat demisso usque ad talos, ut auctor est Spartianus. Ille fratrem suum Getam, et complures alios præclaros viros occidi iussit. Papinianum autem in ejus conspectu securi percussus, a militibus occisus est : quo facto, percussori dixit : Gladio te exsequi oportuit meum iussum.

Moles ipsa? Dignitatis et potentiae nimia, et ob id

A noxia magnitudo.

Quæ? Quasi dicat nulla.

An præsidio sunt amici? Supra dictum est utilem amicitiam potentiae gratia nonnunquam assumi. Nunc igitur paucis ostendit fortunæ amicos facillime alienari, nec uliam esse pestem ad nocendum efficacior quam familiarem inimicum.

Sed quem felicitas? Sententia est notissima, et ab Ovidio sæpius decantata, cujus versus ex primo de Tristibus libro passim omnibus litteratis sunt in ore :

Donec eris felix, multos numerabis amicos.

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Idem in secundo de Ponto :

Diligitur nemo, nisi cui fortuna secunda est :

Quæ simul intonuit proxima quæque fugat.

En ego non paucis quondam munus amicus,

Dom flavit velis aura secunda meis :

Ut fera nimboso tumuerunt aquora vento,

In mediis lacera nave reliquor aquis.

Divas Hieronymus : Amicitia quæ desinere potest vera nunquam fuit.

Quæ vero pestis? Quasi dicat nulla. Divus Hieronymus : Levius est professum inimicum cavere, quam hostem latentem sub amici nomine sustinere : sub amici nomine, inimici insidias deprehendi. Idem : Adulator quippe blandus inimicus est. Solon, auctore Laertio, præcipiebat hunc in modum : Caute singulos observa, ne forte odium in corde tegant, dum blanda et arudenti facie te alloquuntur, duplexque illis lingua atra ex mente sonet. Diogenes, interrogatus quam perniciosissime morderet bellua, Ex feris (inquit) obtrektor, ex mitioribus autem adulator. M. Tullius in Lælio, dixit nullam in amicitia pestem esse majorem quam adulationem, blanditias, assentationem.

IN METRUM V.

Carmen ejusdem rationis est cum quinto libri secundi. Admonet autem eo nos Philosophia veram potentiam nemini contingere posse, nisi, depulsis perturbationibus, animo suo dominetur, et, amotis vitiis, sit virtutis regnum (quod unum stabile est, idemque liberrimum) invicta fortitudine feliciter consecutus. Seneca Lucilio : Si vis omnia tibi subicere, subice te rationi. Multos reges, si ratio te roxerit. Ab illa disces quid et quemadmodum aggredi debeas. Apud Livium Scipio ad Massinissam. Non est, inquit, mihi crede, tantum ab hostibus armatis atatis nostræ periculum, quantum a circumfusus undique voluptatibus. Qui eas sua temperantia victoriam sibi peperit, quam nos Syphace vicio habuimus. Salomon Proverbiorum capite xvi : Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Horatius Carminum lib. II :

Latius regnes avidum domando
Spiritus, quam si Lybiam remotis
Gadibus iungas, et uterque Pœnus
Serviat uni.

Valerius Maximus libro quarto : Multo enim, multo seipsum quam hostem superare operosius est, nec adversa propra festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem. Baptista Mantuanus :

Dignior est qui se quam qui fortissima vincit
Oppida, nec virtus altius ire potest.

Seneca Tragicus in Thyeste :

Quis vos exagitat furor
A ternum dare sanguinem,
Et sceptrum scelere aggredi ?
Ne sitis cupidi arcum,
Quo regnum jaceat loco.
Regem non faciunt opes,
Non vestis Tyria color,
Non frontis notæ regiae,
Non auro nitidae trabes.
Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectoris.

Et post aliquot versus subdit :

Mens regum bona possidet.

Et iterum :

Rex est, qui metuit nihil,
Hoc regnum sibi quisque dat.

[Animos] Animi affectus.

[Ferores] Immoderatos, recte rationi non obtemperantes.

[Domet] Mitiget, recte rationis imperio subiciat.

[Libidine] Immoderata cupiditate. Libido, teste Aurelio libro de Civitate Dei xiii, est generale vocabulum omnis cupiditatis. Verbi gratia, est libido ulciscendi, quæ ita dicitur. Est libido habendi pecuniam, quæ avaritia. Est libido quomodocunque vincendi, quæ perviciacia; est libido g'oriandi, quæ jactantia nuncupatur. Idem libro undevigesimo ejusdem operis: Felicius servitur homini quam libidini, cum seivissimo dominatu vastet corda mortalium, ut alias omittam, libido ipsa dominandi.

[Fadis habenis] Turpissimæ servituti. Macrobius Saturnalia libro i: Alius libidini servit, alius avaritiæ, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. Et certe nulla servitus turpior quam voluntaria. Divus Ambrosius libro Epistolarum secundo: Stulto et imperare servitus est, et (quod pejus est) cum paucioribus præsit, pluribus domus et gravioribus servit. Servit enim propriis passionibus, servit cupiditibus suis, quarum dominatum nec nocte potest fugere, nec die, quia intra se dominos habet, intra se servitium patitur intolerabile. Gemina enim servitus est, altera corporis, animarum altera. Domini corporis quidem homines: animarum autem malitiæ et passionibus, a quibus sola animi libertas sapientem vindicat, ut servitio ei liceat exire. Sidonius Apollinaris Epistolarum libro secundo: Nam dici nequit quantum per horas fert in hac vite miseriarum vita felicitum illorum, si tamen sic sunt pronuntiandi, qui sibi hoc nomen (ut Sylla) præsumunt: nimirum qui supergressi jus fasque commune, summam beatitudinem existimant summam potestatem, hoc ipso satis miseriores, quod parum intelligunt, inquietissimo se subiacere famulatu. Nam sicut hominibus reges, ita regibus dominandi desideria dominantur.

[Submittat] Subjiciat.

[Lcet] Tamet si. Claudianus Honorio :

Tu licet extremos late domitare per Indos,
Te Melus, te mollis Arab, te Sereis adorent:
Si metu s, si præa cupis, si ducis ira,
Servitii patiere jugum, tolerat iniquas
Alterius leges: tunc omnia jure tenet bis,
Cum pateris rex esse tui.

[Tua jura] Potestatem tuam, imperium tuum.

[Tremiscat] Timeat.

A Servat] Subaudi tibi.

[Ultima Thule] Ilemistichum est Virgilianum Georgicorum libro primo :

Tibi serviat ultima Thule.

Ut Servius tradit, Thule insula est Oceani inter septentrionalem et occidentalem plagam ultra Britanniam et Orchades, quæ insula in Oceano ultima est, in qua cum sol in Cancro est, perpetui dies sine noctibus esse dicuntur. Scribendum est per u post th, testibus Georgio Merula, Christophoro Landino et Antonio Mancinello, tametsi vulgo Thyle per ypsilon scribatur. Græce enim Θουλή scribitur.

[Atras] noxias. Alexander Hegius præceptor quondam meus in frequentissima nobilis Daventrianæ civitatis schola :

B Est ut perpetuis hominum mens anxia curis,
Nec valet illa sui non meminisse mali.
Hanc si tranquillare velis, fomenta relinque
Curæ, nil æquo plus cupe, liber eris.

Idem :

Libertas summa est tua, Christe, facessere jussa,
Nemo est ingenuus, nisi qui tibi servit Iesu.
Nemo est qui regnat, famulus nisi fides Iesu.

IN PROSAM VI.

Docet quam fallax et inanis sit gloria, quam plerique mortales tanto studio petunt, et nominis celebritate beatum evadere posse neminem. Gloriam definit Aurelius libro de Civitate Dei quinto, capite 12, his verbis: Gloria est judicium hominum bene de hominibus opinantium. Idem ejusdem libri cap. 19: Virtutes habenti, magna virtus est contemnere gloriam. Ab auctore autem Rhetoricorum ad Hærennium sic finitur: Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. M. Tullius autem in oratione pro M. Marcello hunc ei finem dedit: Gloria est illustris ac pervagata, vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.

[Turpis] Indecora, inhonesta.

[Non injuria] Jure.

[Tragicus] Euripides, qui Andromacham sic exclamantem inducit :

Ὁ δόξα, δόξα μοι ποῖσι δὴ θροῶν

Οὐδὲν γὰρ ὥστε βίον ὄργιστος μίαν.

Id est, interprete Antonio Codro Urceo: O gloria, gloria, infinitis jam mortalibus nullius pretii vitare tumefecisti magnam! Sum tamen qui hæc paulo aliter legant et interpretentur sic: O gloria, gloria, decem millibus hominum, nihil aliud facta nisi tumor magnus seu inflatio magna. Sed quoniam nobis prope Germanici Britannicique Oceani litora nunc vitam degentibus, Græcorum poetarum præter admodum paucos, codices non suppetunt, studiosos remittimus ad ipsum Euripidem et Græcæ linguæ professores.

[Quo] Qua magni nominis ablatione per falsas vulgi opiniones.

[Quid] Quasi dicat nihil.

[Erubescant] Verecundentur, pudore et rubore afficiantur. Symmachus in Epistolis: Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.

[Quem] Laudes.

[Quid] Quasi dicat nihil.

Adjecerini] Addiderint.

Non populari rumore] Non populi inani prædicatione,

Qui stultus honores

Sæpe dat indignis, et nimis servit ineptus.

Sed conscientia veritate metitur] Sed definit et determinat bonum suum suæ conscientia veritate, qua contentus populares auras non quærit. Seneca Lucilio suo : Intus teipsum considera, non qualis sis, aliis credas. Persius :

Tecum habita, et noris quam sit tibi curia supellex.

Id est, tuapte supellectile te metire, ac tuis ipsis malis bonisve teipsum expende. Horatius :

Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

Eo monemur, ne nos ex assentatorum laudibus aut vulgi opinione verum propriis ac veris dotibus animique virtutibus æstimemus, Franciscus Philadelphus satyra quinta :

Atque bono lætare tuo, vulgique fugaces
Contemnens auras, ex te penderè memento.

Ludovicus Bigus :

Felix o nimium qui se scrutatur in imo,

Nec nisi vult proprio credere iudicio.

Nec sua ab instabili probitas ut pendeat aura

Sustinet, et soli vult bonus esse Deo.

Quod si hoc ipsum] Argumentum depromit a contrariis, ei simile quod de potestate et impotentia supra protulit, vel potius ab oppositis secundum affirmationem et negationem. Si, inquit, *propagatus nomen suum videtur pulchrum et honestum, non propagasse id, turpe inhonestumque judicandum est. Opposita enim opposita conveniunt. Sed nullo plures sunt gentes, apud quas nomen cujuslibet ignotum est, quam apud quas notum. Proinde qui gloriosus creditur, magis iniquior est judicandus.*

Uti] quemadmodum.

Paulo ante] Prosa septima libri secundi.

Disserui] disputavi.

Inter hæc vero] Geminis de causis ostendit popularem gloriam ne commemoratione quidem dignam, cum nec vero iudicio præveniat, sed nimis corrupto, ut indoctæ et stultæ, ac (ut ita loquar) multivole multitudinis, quæ sæpe laudat nocentes, vituperat innocentes, nec unquam constans permaneat, verum levissimo huc illucque momento transferatur. Michael Fervus ad Sabinum :

Hæc mihi ! quam vana est spes hæc et gloria famæ :

Pro fama morimur, docte Sabine, famæ.

Stet sua per totum virtutis gloria mundum,

Recte vive Deo, cætera fumus erunt.

Jam vero quam sit inane] Disserit generis nobilitatem non conferre veram et propriam claritudinem, quam sola virtus affert, juxta illud Satyrographi :

Nobilitas sola est atque unica virtus.

Sunt autem tria nobilitatis genera : nobilitas ex genere, nobilitas ex virtute, et nobilitas ex utroque. Est præterea nobilitas, seu potius famositas ex vitis, nam nonnulli sceleribus et foedissimis facinoribus innotuerunt. Joannes Campanus : *Præcipua est nobilitas quæ propria ornata virtute et sua, cum majorum sit splendore, dignitate, gloria, vetustate conjuncta.*

Claritudinem] Claritatem et nominis splendorem.

Aliena] Non propria, cum clari sint illi, puta pa-

A rentes aut progenitores, qui ob virtutes suas et præclara facinora prædicantur : non is qui ex genere progenitus, eorum virtutes non æmulatur

Videtur namque] Desinit generis nobilitatem hoc modo : Nobilitas est quædam laus ventens de meritis parentum.

Aliena claritudo] Joannes Campanus : *Alienis laudibus niti nihil aliud est quam eas proferre non posse.*

Seneca : Quid enim stultius est quam aliquem eo sibi

placere, quod non fecit. Idem : Non facit nobilem

atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram

gloriam vixit, neque quod ante nos fuit, nostrum est.

Animus facit nobilem cui ex quacunque conditione su-

pra fortunam licet surgere.

Quod si quid est] Ostendit cui sis non generis nobilitas. Baptista Mantuanus : Est profecto (ut videri

videor) magnum virtutis adjumentum, claris ortum esse

parentibus. Solent enim juvenes qui aliquid indolis ha-

bent, ne degenerare videantur majorum suorum digni-

tatem æmulari et ad paternarum laudum aspirare felici-

ritatem. Sic Philippi nomen Alexandrum, sic majoris

Africani gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Julii

fama Octavianum excitavi, sic denique Pyrrhus Achilides

erat animosus imagine patris. Faustus Andronicus :

Est aliquid clarus magnorum splendor avorum :

Illud posteritas æmula calcar habet.

Cen tender instantem catulus cum viderit ursum,

In patrias vires æmula corda movet.

Scilicet ut nullus tantis sit degener actis,

Magnanimum pectus strenua facta movent.

IN METRUM VI.

Carmen est dicolon, cujus alter versus dicitur al-

cmanius, dactylicus, trimeter, hypercatalectus, constans

tribus pedibus heroli versus et syllaba : ita

tamen ut non sit ex meris spondeis. Alter vero est

Phérecratiûs, ex spondeo seu anapæsto, dactylo et

spondeo. Bocet unum eundemque esse omnium pa-

trêm, a quo communis universi generis humani sit

origo. Proinde neminem esse degenerem, nisi eum

qui vitis deformatus, ab illo pulcherrimo et optimo

maximoque parente deficiat. Divus Hieronymus :

Soma apud Deum libertas est, non servire peccatis :

summa apud Deum nobilitas, clarum esse virtutibus.

Ab ortu simili] Et consimili origine.

Unus enim verum] Malachias propheta, capite II :

Nunquid non pater unus omnium nostrum? Nunquid

non Deus unus creavit nos? Lactantius libro de Justi-

tia, capite 15 : Deus enim qui homines generat et in-

spirat, omnes æquos, id est pares, esse voluit. Eam-

dem conditionem vivendi omnibus posuit, omnes ad sa-

pientiam genuit, omnibus immortalitatem spopondit,

nemo enim beneficiis ejus cælestibus segregatur. Nam

sicut omnibus unicam eam lumen æqualiter dividit,

emittit omnibus fontes, victum subministrat, quietem

sonni dulcissimam tribuit, sic omnibus æqualem vir-

tutemque largitur. Nemo apud eum servus est, nemo

dominus. Si enim cunctis idem pater est, æquo jure

omnes liberi sumus. Nemo Deo pauper est, nisi qui ju-

stitia indiget; nemo dives, nisi qui virtutibus plenus est;

nemo denique egregius, nisi qui bonus et innocens fuerit;

nemo clarissimus, nisi qui opera misericordiae largitur

fecerit; nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleverit. Pindarus, ut refert Eusebius libro Præparationis Evangelicæ xiii: Unum, inquit, hominum genus est, et ab una matre cuncti, unum patrem creatorem summum atque optimum artificem habemus, qui progressus singulis diversos secundum merita præbet.

Unus cuncta ministrat] Cave ne legas contra metri rationem, unus qui cuncta ministrat.

Clausit] Includit.

Membris] Corporibus.

Celsa sede] E caelo.

Edi] Producit.

Nobile germen] Nobilis origo, præclarum genus.

Streptis] Jactatis. Alloquitur autem homines generis nobilitate gloriabundos.

Primordia vestra] Tuam et cæterorum mortalium B originem.

Species] Consideres, o Boeti. Indocti depravarunt hunc locum, legentes spectetis, in metri contaminationem pro species, idque videtur ortum ex eo quod dixit vestra. Timuerunt enim ut esset oratio congrua, non animadvertentes, species ad unum Boetium esse referendum, vestra vero primordia ad Boetium et alios homines.

Ni] Nisi.

Fovens] Amplexens.

Pejora] Mala, comparativum loco positivi.

Vitiis] Hic casus septimus est, verbo deserat subdendus, ut sit ordo: Deserat vitiis proprium ortum, hoc est, per vitia ab origine propria degeneret.

IN PROSAM VII.

Voluptates, ait, non solum felicitatem non afferre, sed multarum etiam ægritudinum morborumque causas esse.

Quarum] Voluptatum.

Appetitia] Appetitus.

Anxietatis] Sollicitudinis. Joannes Picus Mirandula: Quid enim optabile in voluptatibus mundi, quæ, dum quærentur, fatigant; cum acquiruntur, infatuant; cum amittuntur, excruciant? Bigus:

Quid præsentis habent optabile gaudia vitæ?

Quæ si quis pelago quærat terræ, fatigant

Partaque cor hebetant, amissisque duriter angunt.

Horatius:

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.

Divus Hieronymus: Libido transacta semper sui relinquit penitentinem, id est penitentiam. Græcorum proverbium est, Voluptati soror est tristities.

Quantos morbos] Anneus Seneca severissimus vitiorum castigatorem, perorans in voluptatem gulonem, sic scripsit prope divinitus: Inde, inquit, pallor est, et nervorum vino madentium tremor, et miserabilior ex crudelitibus quam ex fame macies. Inde incerti labentium pedes, et semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde intra cutem humor admissus, distensusque venter, dum male assuescit plus capere quam poterat. Inde suffusio luridæ bilis, et decolor vultus, tabesque in se putrescentium, et retorti digiti articulis obrigescentibus, nervorum sine sensu jacentium torpor, aut palpitatio corporum sine intermissione vibrantium. Quid capitis

A vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, et cerebri æstuantis verminationes, et omnia per quæ exoneramur internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu subeuntium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore et multa membrorum quassatione venientium. Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ?

Tristes vero esse] Voluptati moerorem succellere cum norunt omnes, tum maxime libidinosi: nam, teste philosopho, omne animal a coitu triste est. Seneca Lucilio: Voluptates præcipue exstirpa, inter res vilissimas habere, quæ latronum more in hoc nos amplectuntur, ut strangulent. Aristotelis, teste Valerio Maximo, utilissimum est præceptum, ut voluptates abeuntes consideremus, quas quidem sic ostendendo minuit: fessas enim penitentiarque plenas animis nostris subjicit, quominus cupide repetantur.

Quæ si beatos explicare possunt] Si (inquit) voluptates corporis beatitudinem afferrent, jam et pecudes beatæ forent, quibus ex nobiscum sunt communes, sed indignissimum est summum bonum pecudibus tribuere. Proinde corporis voluptates, quæ, teste philosopho lib. Moralium iii, pecuniæ sunt et ferales, nulla ratione quempiam beatum possunt efficere.

Quin] Cur non?

Corporalem lacunam] Ventrem. Lacuna fit a lacu, et est aquæ collectio. Servius: Lacunæ sunt fossæ in quibus collecta aqua stare consuevit. Maro:

Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.

Per metaphoram sumitur pro ventre seu alvo quæ cibi potusque congeriuntur. Sunt exemplaria in quibus est legere lasciviam, et est sensus sat apertus.

Honestissima quidem] Supra dixit, uxor ac liberi, qui jucunditatis gratia petuntur, quibus verbis significavit conjugia gratia voluptatis expeti. Nunc dicit quod voluptas ea foret honestissima, nisi et ipsa nimium sollicitudinis et dolorum secum traheret.

E natura] Contra naturam.

Nescio quem filios invenisse tortores] Baptista Mantuanus:

Sæpius in natis sævum pater educat hostem,

Cumque suo ignorans interfectore jocatur.

Sæpe sibi lacrymas, sperant dum gaudia matres,

Atque suæ pascunt ventura opprobria genti.

Mordax] curarum et sollicitudinis plena.

Quæcunque conditio] Etiam bona.

Alias] Alio tempore, subaudi necesse fuit admonere.

Te expertum] Qui filios habes, et quanta sollicitudine sint educandi, vel experientia nosti.

Anxium] Tristem et sollicitum. Non enim nunc anxietati tuæ plus addendum est, sed potius detrahendum.

Euripidis mei] Poetæ docti et philosophiæ peritissimi.

Qui carentem liberis infortunio dixit esse felicem] Nam qui liberis caret, tametsi videtur infortunatus, quod alieno censum servet, augeatque hæredi, tamen eo infortunio felix est, quod ex liberis (ut alii plerique) nihil capiat molestiæ, nec ullum metuat opprobrium. Sophocles in Antigone, Erasmo interprete:

Inutiles quicunque liberos serit,
Quid aliud hunc, quam sibi creare dixeris
Ipsi dolores, atque risum male volis?

Congressis olim Solone et Thalete Milesio, de re uxoria deque liberis ortus est sermo; cum utrumque ultra modum probaret Solon, mirareturque Thaletem eum esse qui nunquam procreationi operam dedisset, rem ille commentus est haud memoratu indignam. Hominem subornavit qui se Athenis illis ipsis diebus Miletum applicuisse diceret. Inde de civitatis statu appellatus, omnia ibi florere diceret, unum duntaxat sub id tempus quo inde solvisset lugubrem casum accidisse, quod clarissimi viri filius unicus, cujus pater peregrinari diceretur, adolescens præclaræ indolis, fatis consumptus esset, cujus funus tota civitas magno esset luctu prosecuta. Tum demum de patris nomine rogatus, excidisse id sibi diceret: quod si subiceretur, posse se facile reminisci. Postridie igitur cum frequenti foro ambo de more inambularent, obtulit se ille ex composito. Ille ad primam funeris mentionem, cum Solonis animum perculisset, moxque fabulæ progressu hospes ille eo pervenisset, ut tantum patris nomen reticeret, cætera haud dubie filii interitum Soloni nuntiarent: cum jam amenti similis ipse suum nomen subiecisset, atque ipsum esse nauta affirmasset, doloris magnitudine victus, personæ simul suæ atque loci oblitus, sese humi affligit, capillumque et barbam ululatu alternis manibus convellit, mugitu ejulatuque totum complet forum. Omnis multitudo fœditate rei confestim in eum unum conversa est. Thales vanæ illius conflictationis conscius, aliquandiu passus est hospitem insana illa muliebrique lamentatione debacchari. Postremo afflicto humo leviter attollens: Sis inquit, *bono animo, Solon, vivit filius tuus. Ad volui te non ignorare ad quod insanie liberorum amor parentes adigat, et quam non inepte faciant qui hæc animorum vincula, cum honeste possint, effugiant.*

IN METRUM VII.

Carmen est Anacreontium, dimetrum, catalecticum, constans anapesto, duobus iambis et syllaba. Nonnunquam tamen habet spondeum pro iambo, ut est videre in primo versu, qui tamen transpositis dictionibus sic recte legi potest:

Habet omnis hoc voluptas.

Nonnulli hoc metrum vocant anapesticum, eo quod primus pes sit anapestus; mihi tamen potius iambicum dicendum videtur, posseque etiam vel iambum vel spondeum in prima regiuncula recipere, ut apud Prudentium:

Ades, pater supreme.

Significat voluptatis comites esse dolores, fastidium et anxietatem.

Sti nullis] aculeis.

Agit] Afflicto, punit.

Fruentes] Eos qui voluptate fruuntur.

Par] Similis.

Ubi] Postquam.

Fugit] Occisime abit

Tenaci] Diuturnum dolorem inferenti.

A *Ferit*] Percutit, lædit.

Icta] Tacta. Solon: *Voluptatem fuge: ipsa namque postremo dolorem parit.* Plato juventutem ad beatam vitam hac ratione sæpissime incendebat: *Contrariam virtutis ac voluptatis naturam animadvertite. Hujus enim momentaneam dulcedinem subita penitentia sequitur, dolorque perpetuus. Illius autem breves labores æterna voluptas.* Claudianus ad Stiliconem:

Nec te jucunda fronte sefellit
Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis arbitriis hebetat caligine sensus,
Membræque Circæ effeminat acrius herbis.
Blanda quidem vultu, sed quæ non tetrior ulla
Interius, fucata genas, et amicta dolosis
Illecebris torvos aura circum ligat hydros.
Illa voluptatum multos innexit hamis.

B Baptista Mantuanus:

Non insidiosa voluptas
Decipiat quemquam, blanda sub imagine semper
Ingreditur, nardi succos, unguenta, vapores
Medicinosos præfert, vultuque applaudit amico.
Sed nihil est sine fraude, latent sub melle venena.
Quæ postquam imprudens biberis, fugit illa repente
Læta dolis, manet infelix sub pectore vulnus

Joannes Franciscus Picus in voto pro salute conjugis:

O miserum mortale genus, cui tristia rebus
Succedunt lætis, et amaro perlitata felle,
Pocula de calicis melliti margine manant.
Quidquid enim præsens dulci olecebat amore,
Amisum querimus, et amaro verba dolore
Saucia mens fundit, renovatque in pectore vulnus.

Nos quoque quondam Elegiarum moralium lib. in sic lusimus:

Sane quam brevis est, quam mista dolore libido:
Aufugit hæc raptim, sed dolor usque manet.

C Et post pauca:

Qui tibi blanditur tantum? quid dulce videtur,
Cui modicum mellis, sævus amarior inest?
Succedit saties, succedunt tædia, inercor,
Auxilietas, culpam maxima pœna manet.
Continuo fugiunt, quæ sensus tempore parvo
Molliter afficiunt, nec remanere queunt,
Conscia mens miseris se moribus ipsa remordet,
Sanarique nequit, ni ferat auctor opem.

Item:

Lætitiæ carpit sollicitudo comes.

IN PROSAM VIII.

Hac prosa prius summam repetit ea quæ supra disputavit, aens voluptates, gloriam, regna, dignitates et divitias, nec ad beatitudinem quasi quasdam vias ferre, nec beatos efficere. Deinde docet corporis bona cum primis esse fragilia, nec magno prudentibus hominibus æstimanda.

Hæc via] Quas vulgus stulte ad felicitatem vias opinatur.

Quædam devia] Loca avia et ærecta via nimis diversa.

Quid enim] Particula est interrogatoria, id est cur non? et est comicum, teste Acrone. Flaccus lib. Sermonum 1:

Militia est potior, quid enim? concurrunt horæ
Momento.

Sensus est: quare non monstravero brevissime, quantis malis hæc viæ sint implicite. Potest et simpliciter accipi, ut sit præparatiuncula quædam futuræ interrogationi, quod et ipsum frequens est apud comicos et in sermone quotidiano.

Poscendi] Ambiendi et petendi magistratus.

Degas] Degere velis.

Corporis servitium] Seneca Lucilio : *Major sum et ad majora genus quam ut mancipium sim corporis mei : quod equidem non aliter aspicio quam pondus ac penam vinculumque libertati meae circumdatum.*

Jam vero] Concinne transit ad corporis bona, quæ ad superiora (quemadmodum supra dictum est) facile referri possunt.

Præ se ferunt] Ostentant eisque quasi feliciores aliis præferri cupiunt

Nun] Nunquid.

Elephantes] Animalium terrestrium, Plinio teste, maximum est elephas, proximique humanis sensibus. Elephantes domiti militant et turres armatorum in hostes ferunt, magnoque ex parte Orientis bella conficiunt. Prosterunt acies, proterunt armatos. Nascuntur in Africa ultra Syrticas solitudines, et in Mauritania, item in Æthiopia et apud Triglodytas, sed maximi in India, quos Afri pavent, nec contrahi audent. Nam et major Indicis magnitudo est. Lege Plinium libro Naturalis Historiæ viii.

Tauros] Taurus bos ad procreandum reservatus. Accipitur et pro quocunque robusto bove. Maro :

Ergo age terræ
Pingue solum primis extemplo a mensibus anni,
Fortes invertant tauri.

Tigres] Tigrin Hyrcani et Indi ferunt animal velocitatis tremendæ et maxime cognitæ, dum capitur. Totus ejus fetus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo quam maxime pernici atque in recentem subinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit feta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore vestigans. Raptor, appropinquante fremitu, abjicit unum ex catulis. Tollit illa morsu, et pondere etiam ocior acta remeant, iterumque consequitur, et subinde, donec in navem regresso irrita feritas sævit in littore. Hæc ex Plinio. Plura ex aliis de eadem tradentur infra.

Respicite] Considerate.

Spatium] Amplitudinem.

Firmitudinem] Firmitatem.

Celeritatem] Velocitatem.

Hic] Spatio, firmitudine, celeritate.

Sua ratione] Spiritu divino.

Formæ vero nitæ] Ostendit corporis pulchritudinem sane quam fluxam esse, et celerrime mutabilem.

Ut] Quantum.

Rapidus] Scito præteriens. Domitianus apud Suetonium : *Scias nec gratius quidquam decore, nec brevius. Ovidius lib. de Arte amandi ii.*

Ingenii dotes corporis adde bonis.

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad
[annos,

Fit minor, et spatio capitur illa suo,

Nec semper violæ, nec semper lilia florent.

Et riget amissa spina relicta rosa,

Et tibi jam venient cani formose capilli,

Jam venient rugæ, quæ tibi corpus arent.

Jam molire animum, qui daret, et astrue formam.

Solus ad extremos permanet ille rogos.

Nec levis ingenuas pectus coluisse per artes

Cara sit, et linguas edidicisse duas.

A Rursus idem :

Ergo age fallaci timide confide figuræ.

Quisquis es, atque aliquid corpore majus habe.

Isa'as cap. xi : *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Merito forma hominis flori comparatur, eodem pene momento virescens et arescens.*

M. Varro : *Quem puerum vidisti formosum, hunc vide deformem in senecta.* Apuleius in Deo Socratis, significare volens nihil esse brevius decore, sic ait : *Formosus est, exspecta paulisper, et non erit.* Calphurnius in Bucolicis :

Donum forma breve est, nec se tibi commodat annis.

Seneca in Hippolyto :

Anceps forma bonum mortalibus.

Exigui donum breve temporis.

Ut velox celeri pede laberis.

B Rursus idem :

Ut fulgor teneris qui radiat genis.

Momento rapitur, nullaque non dies

Formosi spoliū corporis abs ulit.

Res est forma fugax : quis sapiens bono

Confidat fragili?

Idem, vel ut quibusdam videtur, alius Seneca in Octavia :

Sola perpetuo manent

Subjecta nulli mentis atque animi bona;

Florem decoris singuli capiunt dies.

Salustius : *Nam divitiarum et formæ gloria fluxa atque fragilis est : virtus clara æternaque habetur.* Divus Ambrosius in tertio Hexaemeron : *Surrexerat ante floribus immista teneris sine spinis rosa, et pulcherri- mus flos sine ulla fraude vernabat : postea spina sepsit gratiam floris, tanquam humanæ speculum præferens vitæ, quæ suavitatem perfunctoris suæ finitimis curarum stimulis sæpe compungat. Vallata est enim elegantia vitæ nostræ, et quibusdam sollicitudinibus obseptæ, ut tristitia adjuncta sit gratiæ. Unde cum unusquisque aut suavitatem rationis, aut prosperioris cursus successibus gratulatur, meminisse culpæ eum convenit, per quam nobis in paradisi amœnitate florentibus, spinæ mentis, animique sentes jure condemnationis ascripti sunt. Irruites igitur, o homo, licet aut splendore nobilitatis, aut fastigio potestatis, aut fulgore virtutis, semper inferiora tua respice, semper spinas germinas, nec proluxa gratia manet. Brevis unusquisque decursa ætatis flore marcescit.* Aristoteles Stagærita Nicomachi medici filius, Platonis auditor, præceptor Alexandri Magni, plurima scripsit non solum nervose, sed et eleganter contra quorundam vulgo sordide philosophantium opinionem.

Lynceis oculis] Acutissimis et perspicacissimis

Sunt qui opinantur oculos lynceos appellari acutissimos a lyncibus, quæ (ut Plinius testatur lib. Naturalis Historiæ xxxii, cap. 8) clarissime omnium quadrupedum cernunt. Aliis videntur potius dicti a Lynceo uno ex Argonautis, acutissima oculorum acie prædito, qui (ut est in fabulis et tradit Hieronymus) dicebatur videre trans parietem : qui (ut historici ferunt) conspexit novissimam lunam primamque eodem die in signo Ariete : quod paucis mortalium contigit vidisse : et inde fabula orta est cernendi Lynceo, ut docet Plinius. De hoc ait Flaccus :

Solus transibit nubila Lynceus :

Hujus meminit Horatius in Epistolis et in Sermoni-
bus dixit :

Ne corporis optima lyncæis
Contemplerè oculis.

Lyncæi mentio fit apud eruditos frequens, et imprimis apud Ciceronem et Apuleium et Senecam. Meminit et hujus Plato in epistola quadam. Aristoteles in primo de Generatione et Corruptione libro : Nam quæ debilem visum habenti mista essent, acute videnti (ut lyncæum habenti oculum) non essent mista. Aristophanes in Pluto :

Vase videas vel lyncæo ipso acutius.

Lucianus in Hermotimo : Tu vero nobis ipso etiam lyncæo perspicacior, qui (sicut videtur) per pectus ipsum, quæ sunt intus cernis. Sunt qui tradant Lyncæum primum reperisse fodinas metallorum æris, argenti, auri, et hinc vulgo natam fabulam, quod ea quoque videret, quæ sub terra forent. Apollonius in Argonauticis scribit hunc Lyncæum usque adeo fuisse perspicacem, ut etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quæque apud inferos fierent, pervideret. Versus ejus Erasmus vir doctissimus, idemque disertissimus sic interpretatus est :

At miro visus pollebat acumine Lyncæus,
Si modo vera est fama, virum quæ prædicat illum,
Perfacile inspicisse sub altis condita terris

Eusebius libro de Evangelica Præparatione octavo, capite quinto : Ad hæc longe abis a veritate, si malorum aliquem felicem arbitris, etiam Cræso ditior, acutior visu quam Lyncæus, majoribus corporis viribus quam Crotoniata ille Milo, Ganymede formosior sit, omnibusque aliis corporis et exterioribus bonis abundet. Qui enim mentem suam plurimorum dominatui ac pessimorum subiecit, cupidinis, doloris, timoris, stultitiæ, inseliciæ, felix atque beatus esse nullo modo poterit, etiam si vulgo beatus appelletur. Nam si animi oculos pæramper voleris elevari, atque (si possibile homini est) de vero bono considerare, omnia quæ nunc admirari videris, magno risu prosequeris. Semper enim cum meliora latent, in locum eorum mala irruptione laudantur. Cum vero in medium adsunt bona, tunc quæ contraria sunt, hæc luce discluditur turpitudinem suam ostendunt. Si ergo divinum illud bonum mente conceperis, nihil eorum quæ dixisti facile apud vitiosos inveniri, inter bona collocabis. Pretiosissima nempe illorum argenti atque auri metalla sunt, quæ a pessima terrarum parte solent prodire. Permultum namque profecto interest inter metallorum sterilitatem et fecunditatem terræ non metallorum. Longe quippe abest argenti atque auri natura a bonitate frugum, sine quibus vivere nequimus : quod maxime in annonæ patet caritate. Omnes enim thesauros pro modici temporis alimento recte propter necessitates judicantes libenter omnes projicere solent. Quando autem necessaria nobis cumulate affluunt, naturæ bonis abundantes, contenti esse non possumus, sed argento atque auro inhiantes, et quasi oculis capti, terreno pondere huc atque illuc propter avaritiam ferimur, continuoque pecuniæ gratia bello vexamur. Vestes etiam magnificas cupimus, quæ nihil aliud sunt quam textoriæ artis laudes et flos otium, ut nonnulli poeta dixerunt. Qui vero gloriæ adeo cupidus est, ut vel a

malis laudari cupiat, hunc improbum esse necesse est : quippe unumquodque suo simili gaudet. Bonam autem valetudinem aurum quarret, si didicerit, non parvos animi morbos ab auditu oriri. Qui viribus corporis cervicem elevat, atrocissimas ante oculos belluas ponit. Ita enim intelligit turpissimum esse ferarum viribus hominem gloriari. Formositatem corporis jactare, mentis compos nemo poterit, quæ brevi adeo exstinguitur tempore, ut antequam florescant, defloruisse videantur : præsertim cum etiam inanimata artis opera picta, fæta, texta non parva videat exstare pulchritudine. Quorum omnium nihil unquam apud Deum inter bona enumeratum est : quid dico apud Deum, cum neque periti homines, qui recte philosophantur, bona caducas has res, aut arbitrentur, aut appellent? Hactenus Eusebius

[Alcibides] Alcibiades Atheniensis non solum dux inclitus, sed in dicendo etiam eloquentissimus fuit, ut Demosthenes et Theophrastus tradiderunt. Ut Probus ait, fuit omnium ætatis sum multo formosissimus, ad omnes res aptus, consiliis plenus, terra marique summus imperator, cujus tanta erat oris atque orationis commendatio, ut nemo ei dicendo posset resistere, dives, cum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minus in vita quam in victu, affabilis, blandus, temporibus calidissima serviens. Idem simul atque se remittebat, ita luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur in uno homine tantam esse dissimilitudinem, atque tam diversam naturam. Multa de eo refert Thucydides. Vitam ejusdem habes apud Plutarchum, et quem modo citavi Probum Æmilium. Apud Marsilium Ficinum in Commentario Socratem inter alia diotima his alloquitur : Si oculos tibi lyncæos natura dedisset, mi Socrates, ut aspectu quælibet occurrentia penetrares, formosissimum illud extrinsecus Alcibiadis tui corpus tibi turpissimum videretur.

[Triduanæ febris] Febris trium dierum. Sciendum, teste Servio, febrem, licet a fervore dicta sit, esse etiam frigidam. Per diminutionem dicitur febricula.

[Dissolvi] Corrumpi. Divus Ambrosius libro Hexameron tertio : Hodie videas adolescentem validum, pubescentis ætatis virtute florentem, grata specie, suavi colore. Crastina die tibi facies et ore mutatus occurrit, et qui pridie tibi lautissimus decoræ formæ visus est gratia, alio die miserandus apparet, ægritudinis alicujus infirmitate resolutus. Divus Bernardus in libello de morum Institutione : Qualis est ista pulchritudo, quam levis febricula, et rugosa senectus ita totam dissolvit, ut nec fuisse putetur?

IN METRUM VIII.

Carmen dicolon est, constans altero versu Asclepiadeo, choriambico, altero dimetro iambico. Morales ait cæteras res quonam loco quesituri sint, probe callere : beatitudinem vero, ubi nasci possint, prorsus ignorare.

[Quæ ignorantia] Quanta. Sunt exemplaria, in

quibus legitur quanti, quantum vel miseros, vel devio A tramite.

Capreas] Silvestres capras. Caprea dicitur silvestris capra. Martialis :

Pendentem summa capream de rupe videbis.
Casorum spes, decipit illa canes.

Tyrrhena vada] Mare Tuscom. Tyrrheni dicti sunt Hetrusci a Tyrrheno rege, cum quo ex Lydia quondam in Italiam transmigrarunt.

Recessus] Spatia.

Nivcis] Candinis.

Feracior] Fertiliior.

Tenero pisco] Molli piscium genere.

Asperis echinis] Convenienti usus est epitheto, echinus enim est pisciculus ex cancrorum genere, spinas habens, quibus pro pedibus utitur, de quo B Martialis :

Iste licet digitos testudine pungat acuta,
Cortice deposito mollis echinus erit.

Juvenalis :

Et semel aspecti litus dicebat chini.

Horatius in Sermonibus :

Sed non omne mare est generosa fertile testæ,
Murice Baiæ melior Lucina peloris,
Ostreæ Circæ, Miseno oriuntur Echini,
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.

Vetus adagium est, Echino asperior : quod dicitur in hominem intractabilem et insuavis moribus. Sciendum autem est esse et terrestrem echinum, spinis undique obsitum.

Quonam] Quo loco, ubi.

Nescire] Subaudi se.

Sustinent] Patientur.

Stelliferum polum] Anastrophe est. Ludovicus Bigus :

Contentus nemo vivit, meliora sed optat.
Hoc magis assequitur, quo meliora magis.
Ad summum natura bonum cum nostra feratur,
Hoc explere sitim mens nequit in pelago.
Ad superas opus est, ut libera transvolet arces,
Guttur se pleno si satiare cupit.
Natus ad ætheræ solatia spiritus aule,
Terrena nunquam sede quietus erit.

Stulte igitur mortales rerum terrenarum cupiditate demersi, in tellure quæritant, quod supra cælum stelliferum est collocatum.

Ambiant] Ambiendo appetant. Ambire, teste Nonio, significat interdum ambitionibus appetere. Divus Hieronymus : *Divitiæ non secuturæ post hominis mortem amantur. Honor fascium, qui per successorem exolescat, ambitur.*

Cum] Postquam.

Falsa] Fallacia hujus sæculi bona.

Gravi mole] Summa difficultate et maximis laboribus.

Paraverint] Comparaverint.

Tum] Tunc, deinde. Vera bona, ut ita beatitudinem consequantur, a qua falsa bona mentes avocant et abducunt. Nam, teste Lactantio, sicut ad verum bonum per fallacia mala, sic ad verum malum per bona fallacia pervenitur.

IN PROSAM IX.

Hactenus Boetio Philosophia falsæ formam felici-

tatis ostendit. Jam causas reddit cur in his quæ mortales appetunt summum bonum non possit inveniri, atque inde maximum hominibus errorem accidere, quod pravitate sua id, puta summum, distinxerint, quod suapte natura simplex et individuum, nullam patitur sectionem. Nam vera beatitudo ea quæ separat stultum vulgus, omnia simul complectitur, sufficientiam, potentiam, reverentiam, celebritatem et lætitiā : quorum unum quilibet absque reliquis nemo unquam potest obtinere.

Hactenus] Hucusque.

Mendacis] Falsam.

Perspicaciter] Acute.

Deinceps] Deinde, gradatim.

Veluti rimula] Pulebra translatio.

Malim] Malo, ut velim pro volo.

Atqui] Unde sit ortus error evidenter ostendit, et gradatim certis colligit argumentis unam eandemque esse naturam sufficientiæ, potentiæ, reverentiæ, celebritatis atque lætitiæ.

Egere claritudine] Subaudi videntur.

Abjectius] Contemptius.

Dispartit] In partes dividit.

Rei] Veræ felicitatis.

Qua minime affectat] Atqui supra dictum est, omnes summum bonum veramque felicitatem appetere : quomodo igitur nunc dicit, aliquem rem ipsam minime affectare? Ut hic scrupulus exanimatur, ne quem male forsitan habeat, animadvertendum est duplicem esse hominis appetitum, alterum quidem naturalem, confusum et inordinatum, eoque omnes mortales (quod supra dictum est) in summum bonum ferri, veramque beatitudinem appetere : alterum vero rationalem, discretum et ordinatum, eoque paucos in summum bonum divina gratia dirigi, puta eos duntaxat, qui norunt, ubi id et quomodo quærendum sit, rectaque via, fide, spe et caritate freti tendunt, ut illud tandem consequantur. Expone igitur quam minime affectat, id est appetit, et quærit appetitum proximo, directo et ordinato, eoque modo et via qua summum illud bonum est investigandum.

Qui divitiis] Dilucide docet quemadmodum mortales, a recta via insipienter aberrantes, consentur ejus rei quæ partes non habet, partem unam quamlibet cæteris neglectis adipisci.

Solum posse] Solam potentiam.

Profigat] Dissipat, prodigit, profundit.

Mordeatur] Contristetur.

Summam perfectionem] Absolutam integramque rationem.

In adversum] In contrariam mentis partem.

Hæc] Vera felicitas.

Vel] Etiam.

Perspicua] Patens. Perspicuum dicitur quod visui pervium est.

Ea vera est] Definitio est beatitudinis, verbis quidem differens ab ea quæ data est supra, re vero consentiens.

Uti] Quemadmodum.

In Timæo] In nobilissimo illo dialogo. Timæus Locrensis philosophus Pythagoræus, nobilitate et opibus præstantissimus, summis magistratibus et honoribus functus est, et ad summa totius philosophiæ fastigia feliciter ascendit. Hujus nomine Plato pulcherrimum librum suum inscripsit, in quo Socrates Timæum sic alloquitur : *Tua ergo interest, o Timæe, invocatis secundum legem diis, disputationem jam exoriri.* Cui Timæus hunc in modum respondet : *Probe consulis Socrates. Nam cum omnes qui mentis quoquo modo compotes sunt, in operis cujuscumque vel magni, vel parvi principio invocare Deum soleant, quanto nos æquius est de universo, sive genitum sit, sive ingenitum disputaturos (nisi forte desipimus) invocare divinam opem? Divus Augustinus libro Academicorum secundo : Imprimis divinum auxilium omni devotione atque pietate implorandum est.* Plato in epistola ad Dionis propinquos et amicos : *Omnibus enim in rebus et dicendis et cogitandis, principium semper a diis est faciendum.*

Rite] Recte, bene.

Modulata est] Cecinit.

IN METRUM IX.

Merito nunc et heroico carmine utitur, cum Deum invocet omnium rerum creatorem, conservatorem, patrem optimum, maximum, pulcherrimum, potentissimum, ac (ut semel dicam) inenarrabilem, et ab exclamazione sumit initium, quæ summam admirationis vim habet : quæ quidem tum solemus uti, cum significare volumus tantas esse laudes ac merita cujuscumque, ut ea pro dignitate nullis verbis consequi valeamus. Carmen autem hoc multo pulcherrimum eruditissimumque ex Platonis fere Timæo mirabili ingenio deproptum est.

O] Interjectio est admirantis immensam, infinitam et incomprehensibilem Dei majestatem.

Perpetua ratione] Æterna dispositione, sempiterna providentia

Sator] Creator.

Tempus ab ævo ire jubes] Id est, post ævum tempus quasi ejus imaginem fluere imperas. Tria enim cum sint, æternitas, ævum et tempus, primum eorum solius Dei est, qui nec principium habet, nec finem, sed ipse principium et finis est omnium. Secundum angelis tributum est, qui principium habent et fine carent, quod et rebus omnibus permanentibus tribui quoque debere nonnullis placuit. Tertium, puta tempus, postremo loco statutum est, eorum quæ et generationi et corruptioni sunt obnoxia, tametsi ad alia quoque transferatur. Joannes Franciscus Picus hymno primo :

Longinquo primum tempus tunc fluxit ab ævo,
Ex motu fluitans unquam cessantis Olympi.

Timæus apud Platonem : Cum igitur (inquit) hoc a se factum sempiternum deorum simulacrum moveri et vivere pater ille qui genuit, animadverteret, delectatus est opere, et hac ductus lætitia, opus suum multo etiam magis primo illi exemplari simile reddere cogitavit. Itaque quemadmodum illud sempiternum animal est,

ita universum hoc pro viribus tale facere statuit. Illius quidem animalis æterna natura est, quod genito operi congruere omnino non potest. Idcirco imaginem æri mobilem effingere decrevit, ac dum cælum exornaret, fecit æternitatis in unitate manentis æternam quamdam in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus. Dies porro et noctes et menses et annos, qui ante cælum non erant, tunc, nascente mundo, nasci jussit quæ omnia temporis partes sunt. Hæc Timæus. Jam quid sit tempus videamus. Auctore Speusippo, tempus a Platone hunc in modum definitum est. Tempus est solis motus, progressionis mensura. Teste Plutarcho in lib. de Placitis philosophorum, Pythagoras dixit tempus sphaeram extremi ambientis esse ; Plato ævi effligiem mobilem, vel mundanæ motionis intercapedinem ; Eratosthenes, solis iter ; Plato, essentiam temporis, cæli motum ; Stoicorum plerique, motionem ipsam. Macrobius lib. Saturnalium I : Tempus est, inquit, certa dimensio, quæ ex cæli conversione colligitur. Aristoteles lib. Physicæ auscultationis IV :

Tempus est numerus motus secundum prius et posterius. Quæ quidem definitio hunc in modum solet exponi : Tempus est numerus numeratus ipsius motus localis, non cujuscunque, sed primi mobilis secundum partem priorem successionis et posteriorem. Rodolphus autem Agricola Phrisius, acutissimo vir ingenio et eruditione singulari, volumine Dialecticorum primo : Tempus, inquit, definitur solet esse numerus motus secundum prius et posterius. Nos apertius dicemus esse cæli solisque vertigine deductum spatium, quo rerum omnium agitationem vicissitudinemque metimur. Hæc Agricola. Divus Aurelius Augustinus, omnium mortalium longe doctissimus, lib. Confessionum II se ignorare quid si tempus constitetur, tametsi videat id quamdam esse distentionem. In eodem libro inter alia temporis Platonice Aristotelicæque definitionem improbens : Nemo ergo, inquit, mihi dicat celestium corporum motus esse tempora, quia et cujusdam voto cum sol stetisset, ut victor Josue prælium perageret, sol stabat, sed tempus ibat.

C] omnium agitationem vicissitudinemque metimur. Hæc Agricola. Divus Aurelius Augustinus, omnium mortalium longe doctissimus, lib. Confessionum II se ignorare quid si tempus constitetur, tametsi videat id quamdam esse distentionem. In eodem libro inter alia temporis Platonice Aristotelicæque definitionem improbens : Nemo ergo, inquit, mihi dicat celestium corporum motus esse tempora, quia et cujusdam voto cum sol stetisset, ut victor Josue prælium perageret, sol stabat, sed tempus ibat.

Stabilis] Marsilius Ficinus lib. Theologiæ III : Deus per se movet, agitque omnia, ipse quidem stabilis per seipsum. Baptista Mantuanus in III Calamitatum libro :

D] Sed solum videat patrem, et reverenter adoret.
Qui sedet et stabilis solo movet omnia nutu.

Divus Augustinus lib. Confessionum I : Tu autem, Domine, qui ei semper visis, et nihil moritur in te, quoniam primordia sæculorum, et ante omne quod vel ante dici potest, Tu es, et Deus es Dominusque omnium quæ creasti, et apud te rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines, et omnium irrationabilium et temporalium sempiternæ virtutis rationes. Psalmographus : Mutabis ea, et mutabuntur : tu autem idem ipse es. Divus Jacobus apostolus : Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Et ipse apud Malachiam prophetam : Ego Dominus, inquit, et non mutor.

Externæ causæ] Id est, causæ extra divinam men-

tem sitæ, cum nullæ forent, nec Deus ab ullo alio moveri possit. Aristoteles quatuor posuit causas, quibus omnia fiunt: primam, quæ movendi principium est; secundam, ex qua sit aliquid, quam materiam vocat; tertiam, rationem ac speciem, qua unumquodque formatur; quartam, finem, propter quem unumquodque efficitur. His quintam Plato adjicit, exemplar, quam *idæan* vocat, hoc est enim id ad quod respiciens opilex, id quod destinat, efficit. Deus autem intra se rerum omnium exemplaria habet. Ille autem mundum ex nihilo creavit, nullis externis causis excitatus, sed ad internum exemplar, et propter summam bonitatem. Et hoc est quod subdit.

Verum] Sed.

Forma] Idea, exemplar.

Summi boni insita] Interna, intus sita.

Livore carens] Expers invidiæ. Philo Judæus ex sententia Moïsæ de mundi creatione scribens, ait opificem rerum omnium Deum bonum esse, nec ulli eorum quæ sunt invidere, propterea mundum condidisse. Timæus vero Platonius: Dicamus, inquit, quam ob causam ille rerum auctor generationem et hoc universum constituit. Bonus erat. Bonus autem nulla unquam aliqua de re invidia tangitur. Ergo cum livor ab eo alienissimus esset, omnia sibi (quantum fieri poterant) simillima fieri voluit. Et post pauca: Totumque ita mundum constituit, ut pulcherrimum natura opus, optimumque foret.

Ducis] Producis.

Ab exemplo superno] Ex æterna idea. Sunt autem idææ principales quædam formæ, et æternæ, quæ divina, intelligentia continentur, ut Augustinus ait in libro octingenta trium Quæstionum: quæ cum ipse nec oriantur, neque intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri et interire potest, et omne quod oritur et interit. Sunt autem hæc in mente divina et exemplaria dici possunt, auctore Thoma, qua (ut inquit) rerum factionis principia sunt: rationes vero habentur, qua dicuntur principia cognoscendi. Quandoquidem ipse Deus essentiam suam omni quo cognosci potest modo, perfecte cognoscit, et non solum qua in se est, sed qua participari similitudine quadam a rebus creatis potest: Quæcumque vero creata sunt, propriam habent speciem, qua similitudinem divinæ essentiae participant.

Pulchrum pulcherrimus ipse] Timæus Platonius: Cum vero et mundus omnium genitorum pulcherrimus sit, et ejus auctor causarum omnium optimus, dubium non est quin sempiternum sit secutus exemplum. Sic igitur generatus, ad id effectus, quod ratione et sapientia sola comprehendi potest, et immutabile permanet.

Perfectasque jubens] Ordo est: Et jubes perfectum mundum absolvere, id est absolutas habere partes perfectas. Idem Timæus: Quatuor igitur earum rerum quamlibet integram mundus accepit. Ex omni quippe igni, aere, aqua, terra, ipsius faber ita ipsum composuit, ut nullam cujusquam istorum partem aut

vim extra relinqueret. Idque ea ratione fecit: primum quidem, ut totum hoc animal quam maxime perfectum ex perfectis partibus esset: deinde ut esset unum; cum nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum generetur; postremo, ne quis ipsum morbus, aut senectus attingeret.

Tu numeris elementa ligas] Timæus idem: Quoniam vero corporeus, spectabilisque et tractabilis mundus erat futurus, ac sine igni videri nihil potest, nihilque sine solido tangi, et solidum absque terra nihil, ideo in operis hujus exordio Deus ignem primo terramque creavit. Sed duo sola absque tertio quodam commode coherere non possunt, mediumque aliquod vinculum utrorumque desiderant. Vinculum vero id est aptissimum atque pulcherrimum ex se et iis quæ astringit,

quam maxime unum efficit. Hoc maxime proportio ratione alterne comparationis assequitur. Quando enim in tribus numeris aut molibus, aut viribus medium ita se habet ad postremum, ut primum ad medium, vicissimque ut postremum cum medio, ita medium cum primo congruit, tunc quod medium est, et primum fit et postremum, postremum quoque et primum media fiunt. Ita necessitas cogit, ut omnia quæ sic devincta fuerint, eodem inter se sint. Eadem vero cum facta sint, efficitur, ut omnia sint unum. Quod si universi corpus latitudinem habere debuisset, nullam vero profunditatem, unum sane tum ad seipsum, tum ad extrema rincipiendi interjectum medium suffecisset. Sed cum soliditatem mundus requireret, solida vero non uno, sed duobus semper mediis copulenter, interignem et terram Deus aerem aquamque locavit, enque ita inter se invicem (quoad fieri poterat) comparavit, ut quemadmodum ignis ad aerem, ita aer ad aquam: ut aer ad aquam, sic aqua ad terram congrue conferatur. Quæ ex conjunctione ita constitutus est mundus, ut aspicere tangique possit. Propterea ex hujusmodi rebus numero quatuor mundi corpus constatum est, ea connexum comparatione, qua dixi. Ex quo seipsum amicitia concordie complectitur, atque ita apie coheret, ut nequeat dissolvi ullo modo, nisi ab eodem a quo est colligatum. Severinus noster, lib. de Musica 1, cap. 2: Jam vero quatuor elementorum diversitatis contrarietasque potentias, nisi quædam harmonia conjungeret, qui fieri posset ut in unum corpus ac machinam convenirent? Sed hæc omnis diversitas ita et temporum varietatem parit

et fructuum, ut tamen unum anni corpus efficiat. Unde si quid horum quæ tantam varietatem rebus ministrant, animo et cogitatione discerpas, cuncta pereant, nec (ut ita dicam) consonum quidquam servant. Et ut in gravibus chordis hic vocis modus est, ut non ad taciturnitatem gravitas usque descendat, atque in acutis ille custoditur acuminis modus, ne nervi nimium tensi vocis tenuitate rumpantur, sed totum sibi sit consentaneum atque conveniens, ita etiam in mundi musica pervidemus nihil ita esse: nimium posse, ut alterum propria nimietate dissolvat. Verum quidquid illud est, aut suos affert fructus, aut aliis auxiliatur ut afferant. Nam quod constringit hieus, ver laxat, torret æstas, mutat aut autumnus, temporaque vicissim vel ipsa suos afferunt

fructus, vel alius, ut afferant, subministrant. De elementorum per numeros connexionem, plura lege apud Macrobiū sane quam jucunda in 1 lib. Commentariorum, quos in Scipionis Somnium composuit.

Numeris] Quaternario elementorum numero et ternario interstitiorum. Tribus enim interstitiis convenientissime quatuor connexa sunt elementa, quorum primum est a terra ad aquam, secundum ab aqua ad aerem, tertium ab aere ad ignem.

Frigora flammis] Frigida calidis.

Arida] Sicca.

Liquidis] Humidis.

Pavior] Sincerior.

Evolet] Extra locum præscriptum nimia gravitate.

Deducant] Deprimant.

Tu triplicis mediam] Ordo est : Tu connectens animam mediam triplicis naturæ moventem cuncta, resolves, id est expandis, subaudi eam, et repete mediam per consona membra.

Triplix natura] Quia (ut Platoni visum est) ex tribus rerum generibus, essentia, eodem et altero, Deus unam animæ mundi confavit naturam, tam exacta commistione, ut in essentia ejus ubique idem inesset alterum, atque vicissim in ipso ejus eodem inesset et alterum, et essentia : rursus in ipso ejus altero et essentia lateret, et idem. Vel naturæ triplicis ideo, quod anima mundi sublimes causas cum infimis connectens effectibus, in seipsa manet, et declinat ad effectus, et ad causas ascendit.

Mediam] Ut Platoni placet, Deus animam in medio rerum constituit, protenditque eam inde per totum, et interim aliquid ejus edexit extra mundum : quo videlicet dum provideret mundo, converteretur ad Deum. Ita anima est medius rerum gradus, atque omnes gradus tam superiores quam inferiores connectit in unum, dum ipsa et ad superos ascendit, et descendit ad inferos. Timæus apud Platonem : *Ex ea substantia quæ individua et semper eandem similique est, et ex ea rursus quæ circa corpora dividua fit, tertiam substantiæ speciem commiscuit mediam : quæ rursus esset naturæ ipsius ejusdem, et naturæ ipsius alterius particeps, eamque per hæc mediam constituit inter individuum substantiam, et eam quæ circa corpus dividitur. Ea cum tria sumpsisset, in unam speciem omnia temperavit.*

Cuncta moventem] Virgilius *Æneidos* lib. vi :

Totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Per consona membra] Per mundi partes harmonia quadam conjunctas et congruentes. Timæus Platonicus : *Postquam igitur secundum creatoris illius mentem tota animæ constitutio absoluta fuit, mox omne corporeum intra ipsam effinxit, mediumque mediæ accommodans, apto modulamine copulavit. At illa a medio per omne usque ad cæli extrema se porrigens, eique extrinsecus circumfusa, seque in seipsa convertens, ita sempiternæ sapientisquæ vitæ in universum tempus divinum dedit exordium. Et corpus quidem cæli specta-*

bile factum est, anima vero oculorum effugit obtutum, rationis et modulaminis compos, ab auctore suo omnium, quæ semper sunt, et ad intelligentiam pertinent, optima, ipsa quoque optima omnium quæ genita sunt effecta

Quæ] Mundi anima.

Secta] Divisa in duo quæ refertur ad motum.

Glomeravit] Orbiculariter egit.

In orbem duos] In geminos circulos, puta in firmamentum non errans, et in orbem pervagantium planetarum. Anima mundi adeo processit perfecta, ut suam ferme ideam impleverit. Divisio in longum ostendit proprium animæ motum naturaliter esse rectum, scilicet in sensum, et vegetandi sive movendi naturam. Item ob id secit in duo, ut ostendat tum in anima duplicem esse rectum motum, scilicet ad sentiendum atque movendum, tum ab anima in corpora similiter esse geminum, scilicet uniformem atque multiformem. Intersecat vero lineas duas ad animam figurandam, deinde eas reflectit in gyrum, indicans naturam animæ ex se ad rectum motum procliviorē, ab ipso Deo per intelligentiæ munus circulari motui prorsus accommodari, geminis, inquam, circulis, firmamento scilicet non erranti, ac post firmamentum orbibus pervagantium planetarum. Firmamenti quidem circuitus ipsam identitatis intelligentiæque naturam proprie refert. Anfractus autem multiplices planetarum propriæ naturam alteritatis, inferiorumque animæ partium representant.

In semet] In seipsam.

Meat] Movetur.

Mentem] Profundam intelligentiam. Revolutio enim animæ orbem intelligentiæ comitatur. Motus quidem animæ, si ab intelligentia penitus deseratur, statim tam in percipiendo quam in agendo, solum transibit in rectum. Quod autem repetat semetipsam, similesque per alia gyros glomeret, sortitur ab intellectu quodam superiore, qui et manens in se et subito conversus in causam, largitur intelligentiam animæ, per quam quasi porrectam manum sistit animam naturæ propria vagabundam, motumque ejus irrequietum, et ad rectam extra se lineam naturaliter proniorem, retorquet in orbem medium inter motum rectum atque quietem. Hinc anima :

In semet reditura meat, mentemque profundam
Circuit, et simili convertit imagine cælum.

Tu causis animas paribus] Rationalem hominis animam ait Plato a Deo ex eisdem rerum generibus eodem in cratere commistis, atque mundi animam fuisse conflata. Crater significat ipsam vitæ rationalis ideam, sed adjungit ex reliquiis superioris commistionis fuisse confectam, significans particulares vitas universali vita inferiores esse. Tum vero Deus animas, id est singulos orlines animalium singulis stellis accommodat. Adhibet et vehicula, id est æthereæ corpora. Docet et fatales leges, dum animabus infundit formulas idearum, per quas animæ in se quandoque conversæ, rationes rerum agnoscere possint. Timæi Platonicæ, Marsilio Ficino in-

terprete, hæc sunt verba : *Hæc factus, in eodem rursum cratere, in quo mundi totius animam permiscens temperaverat, superioris temperationis reliquias miscendo perfudit, modo quodam eodem, non tamen perfectas similiter, sed et secundo et tertio gradu a primis deficientes. Denique cum universum constituisset, astris parem numerum distribuit animarum, singulis singulas adhibens, eisque tanquam vehiculo impositis monstravit universi naturam, ac leges fatales edixit.*

Animas] Hominum subaudi.

Causis paribus] Consimili ratione et causis, rerumque generibus eisdem quibus anima mundi facta est, *Vitasque minores*] Ignobiliores animas, ut brutorum animalium et plantarum.

Provehis] Producia.

Levibus] Celeriter mobilibus.

Sublimes] Præstantiores animas.

Curribus] Vehiculis. Ut enim Platoni visum est, Deus animis corpora, quasi vehicula subdidit.

Seris] Seminas, et hoc ex opinione Platonica dictum, cui placuit Deum spirituum alios in terram, alios in lunam, alios in alia temporis instrumenta spargentem quasi sevisse.

Leges benigna] Ut homines violentas passiones ex corporis conjunctione in anima excitatas superent, jussuque vivant.

Reduci] Reduces facienti, reducenti. Reduces proprie dicuntur qui magna pericula evaserunt.

Igne] Amore Marsilius Platonius in Commentario, oratione quarta, cap. 6 : *Æternus igitur amor, qui semper in Deum afficitur animus, efficit ut Deus semper tanquam novæ spectacula gaudent. Amorem hunc eadem Dei bonitas semper accendit in animo, quæ et beatum facit amantem. Tria igitur (ut brevi complectar) amoris beneficia collaudabimus, quod nos olim diviso in integrum restituendo, reducit in cælum : quod suis quemque collocat sedibus, facitque omnes in illa distributione quietos, quod omni expulso fastidio, suo quodam ardore oblectamentum quasi novum jugiter accendit in animo, redditque illum blanda et dulci fruitione beatum.*

Lectorem hoc loco, antequam ad alia progrediar enarranda, velim admonitum, Boetianam in hoc carmine Philosophiam, non solum diligenter, verum et caute Platonem imitari : cujus opiniones de anima mundi cæterisque, hominum puta, et pecudum, et arborum, non usquequaque Christianis hominibus probantur, tametsi nos Latinis fere singula ex Platonis doctrina non indiligenter exposuerimus. Perro cælestes sphaeras habere animas, non modo Platonici, sed omnes etiam Peripatetici confitentur. Quod Aristoteles docet lib. de Cælo II, rursus V et VIII Natural., II de Anima, XI Divinorum, Theophrastus etiam discipulus Aristot. lib. de Cælo. Quod Avicenna et Algazel summopere confirmarunt. Augustinus Aurelius in lib. cui titulus Enchiridion, et Thomas Aquinas in libro contra gentiles secundo, tradunt nihil (quantum ad Christianam doctrinam spectat) interesse, cælestia corpora animas habere, vel non

habere. Paulus Cortesius libro Sententiarum secundo, distinctione quarta : Platone, inquit, principe multi sidera animantia esse voluerunt. Stoicis autem placet astris vim et mentem inesse divinam. At Anaxagoræ ab Atheniensibus est negotium exhibitum, quoniam solem flagrantem lapidem, nec Deum, nec animantem esse dixisset. Apud nostros vero Origenes a Platone non discedens, animantia sidera putavit, quem pedetentim et dubitanter subsequi videtur Hieronymus. Divus autem Augustinus tanquam arbiter in re ambigua, dum medium persequi non potest, neutri sententiæ assentitur. At Apollo Christianorum, dicitur Thomas, scientius genus hoc totum ratione astringit, probat enim divisione operum animæ, nullam corporum cælestium animæ consentaneam esse operam, præter intelligentiam et motum.

Dicitque animam corporibus, non ut formam annexi, sed virtutis appulsu, ut mobili agiliorem applicari, quemadmodum si lagena in prono vi pedum impulsu moveatur.

Da pater] Sic Martianus Capella ad solem :

Da, pater, æthereos menti consendere cultus.

Augustam sedem] Sacram, divinam et majestatis plenissimam summi boni sedem. Augustum proprie, teste Servio, est lectum augurio consecratum. Abusive augustum nobile, quasi majestatis plenum. Virgil. lib. Georgicon IV :

Si quando sedem augustam, servataque mella
Thesauris relines.

Sic enim Servius legit : Alii quidam per angustiam, et ita legunt etiam nonnulli hoc loco, ut dicat angustam sedem, ad quam non nisi angusta et arcta via pervenitur, sed meo judicio legendum est per *u* angustiam.

Terræ molis] Corporeæ contagionis.

Nebulas et pondera] Perturbationes ex gravitate corporis animo accidentes.

Tuo splendore] Tua tibi interna et ineffabili incomprehensibilique luce.

Tu] Subaudi es.

Serenum] Serenitas.

Te cernere] Contemplatio tui, subintellige est.

Finis] Summum bonum. Apud Joannem evangelistam, capite XV, Jesus Christus ad Patrem : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Thomas Aquinas theologorum decus libro adversus gentes tertio : *Summa et perfecta felicitas intellectualis naturæ in Dei visione consistit.*

Principium] Joannes in Apocalypsi, cap. I *Ego sum α et ω, principium et finis, dicit Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est omnipotens.* Deus est principium, medium et finis omnium : principium quidem, ut producit; medium autem, ut producacia retrahit ad seipsum; finis, prout redeuntia perficit.

Vector] Provector ad felicitatem.

Dux] Ductor per iter angustum.

Semita] Sane quam angusta via, per quam pauci faciunt iter.

Terminus] Finis omnium.

IN PROSAM X.

Hactenus Boetio Philosophia perfectæ atque imperfectæ formam felicitatis ostendit. Nunc ubi consistat felicitas vera, seu beatitudo, sive summum bonum, acute diligenterque disserit, ostendens hoc esse in Deo, penitus ei idem, diversisque vocibus unam et eandem significari substantiam. Postremo concludit Dei quoque in ipso bono sitam esse substantiam.

Quonam] Ubi. Apud Boetium compluries quo pro ubi, hoc est, in quo loco positum invenies.

Aliquod hujusmodi bonum] Summum et bonorum omnium congregatione perfectum.

Cassa] Inanis, irrita, vana.

Imago] Species.

Quin] Quod.

Omne enim] Firmissime verissimeque concludit B summum bonum esse.

Effeta] Viribus a et defecta.

Quo] Ubi.

Communis conceptio] Boetius libro de Hebdomadibus, capite primo. Communis animi conceptio est enuntiatio, quam quisque probat auditam.

Ne hunc rerum omnium] Evidenter probat Dei summi- que boni unam et eandem esse substantiam.

Præcellentissimum] Præstantissimum.

Fingat qui potest] Q. d. nemo fingere potest.

Postremo quod a qualibet] Idem quod modo, nunc nova ratione probat.

Geometra] Professores geometriæ, quæ est bene mensurandi scientia.

Porismata] Corollaria. Georgius Valla libro Expetendorum et Fugiendorum II: *Est et porisma, cum ex demonstratis aliud aliquid apparet, simul et theoremata nobis non proponentibus: unde et nomen habuit, quasi lncrum quoddam existens scientialis demonstrationis, id Latine corollarium nominatur, Græce scribitur πορίσματα.*

Corollarium] Corollarium (ut auctor est M. Varro libro primo de Lingua Latina) significat id quod additum est, præterquam quod debitum, tanquam auctarium quoddam. Ita enim dicebant antiqui: et dixit Plautus id quod supra mensuram vel pondus justum adjiciebatur. Vocabulum corollarii est a corollis: quod ex, cum placuerant actores, in scena dari solitæ sint. Unde et corollaria dicuntur ipsæ coronæ apud Plinium. Suetonius: *Itaque corollaria et præmia, alienis quoque muneribus ac ludis, et crebra et grandia de suo offerebat.* Seneca libro de Beneficiis sexto: *Sordidissimorum quoque artificiorum institutoribus supra constitutum aliquid adjecimus, si nobis opera illorum enixior visa, et gubernatori, et opifici vilissimæ mercis, et in diem se locanti corollarium aspersimus.*

Deos fieri] Divus Augustinus libro de Civitate Dei nono, capite vigesimo tertio: *Sed homines quoque in populo Dei eadem Scriptura deos appellat. Ego dixi, inquit, dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. LXXXI).* Hieronymus in sermone de Nativitate dominica: *Deus factus est homo, ut homo Deus fieret.*

Cum multa] Docet bonum beatitudinis substantiam

A complere, et ad illud quidquid beatitudo continere videtur, veluti ad verticem referri.

Substantiam] Essentiam, rationem.

Jucunditate] Voluptate. Franciscus Philadelphus in oratione ad viros Papienses voluptatem, jucunditatem nominat: quippe quæ et mentem et sensum juvet.

Omnium igitur expetendorum summa] Aristoteles Moralium lib.: *Omnis ars, omnisque doctrina atque actus, itidem et electio, bonum quoddam appetere videtur.* Quapropter bene veteres bonum ipsum id esse dixerunt quod omnia appetunt. Dionysius quarto cap. de Divinis Nominibus: *Omnia, inquit, bonum et optimum concupiscunt.*

IN METRUM X.

Carmen est constans alternis phaleciis et sapphicis, excepto secundo versu, qui phalecius est, qui sic posset in sapphicum mutari, verum una dictione transformata:

Quos ligat fallax gravibus catenis,
sicut ex quarto liceret mutato dictionum ordine facere phalecium:

Hic vobis requies erit laborum.

Verum Boetius noster prius tres phalecios continuos cecinit, deinde sapphicum addidit, syllabarum numero et temporum proportionem hendecasyllabo æqualem. Postquam autem Philosophia summi boni beatitudinisque eandem cum Deo substantiam indicavit, nunc mortales alacriter invitat et adhortatur, ut ad hanc veram felicitatem pariter contendant, relictis terrenis fallacibusque vilium bonorum studiis, quæ mentem excæcant, non illuminant; ligant, non absolunt; irritant cupiditatibus, non satiant.

Capti] Divus Hieronymus in epistola ad amicum ægrotum consolatoria: *Liberos tu judicas, aut a moribus alienos, quos voluptates barbaræ devinzerunt. Non habent catenam, sed eos luxuria ferali mordacitate in vinculis tenet. Ita inciderunt in laqueos feralem voluptatum, sicut aves aucupali fraude captivæ: quæ quo magis conantur evadere, eo innumeris se nexibus illigant, et in profundiores sinus demergunt.* Divus Ambrosius lib. Epistolarum II: *Renunt emus luxuria ac deliciis, quæ nos quibusdam astringunt nexibus cupiditatum. Nihil enim prosunt deliciæ stulto.* Marsilius Platonicus: *Moderata juvenus facilem efficit senectutem, immoderata difficilem. Qui corporis obsequitur libidinibus, procul dubio insanis servit tyrannis.*

Terrenas] Terrenarum rerum cupiditatibus obrutas.

Hebetans] Obtundens, hebetes et inertes reddens. Aristoteles in septimo Ethicorum hinc probat voluptatem non esse summum bonum, quoniam (inquit) voluptates impediunt prudentiam: et quanto majores sunt, tanto magis obnubilant, quod in aphrodisiis, id est in rebus Venereis, patet. Nemo enim dum Veneri operatur, perspicere mente quidquam potest.

Hic] In summo bono. Asylum Græce ἄσυλον, intermeratum templum est consecrationis lege concessum, ab α privativa particula, et σπῆλαι rapio, spolio, aufero, violove; aut, sicut exponit Servius, dicitur

asylum quasi ἀσυλον, quod inde per vim extrahi nullus posset. Nam in id fugientes, tuti erant, nec inde extrahi poterant: quod prius Athenienses, post Romulus construxit. Divus Augustinus libro de Civitate Dei primo: *Romulus et Remus asylum constituisse perhibentur, quo quisquis confugeret, ab omni noxa liber esset, augere quærentes creandæ multitudinem civitatis.* Hæc ille. Pulchra igitur translatione locum beatitudinis asylum vocat. Patens autem miseris haud eo dicit, quod id miseri possint ingredi; sed subintelligendum aliqui, qui miseri forent manerentque, nisi in veræ felicitatis asylum ad evitandum miseriam se reciperet.

Tagus] Fluvius aurifer Lusitanix.

Hermus] Fluvius Lydiæ aurifer. Virgilius:

Aur auro turbidus Hermus.

Rutilans] Aureis arenis resplendente.

Indus] Maximus Indiæ fluvius, variis gemmis abundans.

Calido orbe] Piagæ Orientali, ubi sol oritur.

Illustrant] Illuminant.

Aciem] Visum animi.

Cæcos] Prava cupiditate cæcos.

In suas tenebras] Sibi proprias: nam metalla et lapilli plerumque in obscuris terræ cavernis delitescunt.

Vigel] Vim habet.

Vital] Non admittit.

Obscuras ruinas] Perturbationes, errores, in seculera per ignorantiam vel imprudentiam prolapsus.

Notare] Videre.

Hanc lucem] Summi boni claritatem.

Candidos Phæbi radios negabit] Id est, pro ea salutem nihil lucis alet habere.

IN PROSAM XI.

Hactenus Philosophia diservit summum bonum esse, et in quo consistat: jam docebit quid sit bonum, concludens nihil esse bonum nisi idem sit unum. Sublata enim unitatis ratione, quidquid est, bonum esse desinit.

Infiniti] Subaudiendum æstimabo.

Boni participatione] Socrates Platonicus in Gorgia: *Est autem voluptas, qua præsentem gaudemus: bonum vero, quo præsentem boni sumus. Prorsus boni vero sumus, et nos, et quæcunque alia bona sunt, ob virtutem quandam quæ adsit.*

Simili ratione] Quia, ut concessum est, tum unitatis adeptione bona fiunt, quæcunque sunt bona, tum boni participatione. Quorumcunque naturaliter id est affectus, eorum eadem est substantia. Unius autem et boni, naturaliter idem est affectus. Unius igitur et boni eadem est substantia.

Nostine igitur] Docet unumquodque subsistere, dum unum est: cum vero unum esse desinit, interire. Quod spectat eorsum, ut ostendat omnia naturali intentione unum desiderare, et cum unum id ipsum sit quod bonum, bonum ab omnibus appeti. Et ita Boetio in mentem revocat, quod se paulo ante confitebatur ignorare, bonum esse rerum omnium finem.

A *Omne quod est, tandiu manere atque subsistere, quantum sit unum*] Exstat pulcherrimus et aureolus de unitate et uno Boetii nostri libellus, quem studiose lector (si habeas) ad hunc locum penitus intelligendum, lecitia diligenter: ex quo et hæc nobis libitum est apponere, ut etiam librorum copiosa suppellectile earentibus industriæ nostræ labor prosit: *Unitas est quæ unaquæque res dicitur esse una: sive enim sit simplex, sive composita, sive spiritualis, sive corporea, res unitate una est, nec potest esse una nisi unitate, sicut nec alba nisi albedine, nec quanta nisi quantitate. Non solum autem unitate una est, sed etiam tandiu est, quidquid id quod est, quantum in se unitas est. Cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est. Unde est hoc: Quidquid est, ideo est, quod unum est. Quod sit*

B *ostenditur: Omne enim esse ex forma est in rebus creatis: sed nullum esse ex forma est, nisi cum forma materiæ unitas est. Esse enim non est, nisi ex conjunctione formæ cum materia. Unde philosophi dicunt illud describentes: Esse est existentia formæ in materia. Cum autem forma materiæ unitur, ex conjunctione utriusque necessario aliquid unum constituitur: in qua constitutione illud unum non permanet, nisi quantum unitas formam cum materia tenet. Sed destructio rei non est aliud quam separatio formæ a materia. Sed separatio et unitio contraria sunt: igitur separatione si res destruitur, profecto in suo esse non nisi unitate contraria conservatur. Divus Aurelius Augustinus libro de Ordine rerum secundo: Lapis ut esset lapis, omnes ejus partes, omnisque natura in unum consolidata est. Quid arbor? nonne arbor non esset, si una non esset? Quid membra cujuslibet animantis, ac viscera? et quidquid est eorum quibus constat? certe si unitatis patiantur divortium, non erit animal. Omnia quid aliud, quam unum esse conantur? Divus Bernardus libro ad Eugenium secundo: Ubi unitas, ibi perfectio. Reliqui numeri perfectionem non habent, sed divisionem, recedentes ab unitate.*

Atqui non est quod de hoc] Boetio dubitationis scrupulum eximit, id quod de animalibus confessus est, ei de plantis quoque et inanimatis luce clarius ostendens.

Nam atque quidem campis] Maro libro Georgicon secundo:

Nec vero te ræ ferre omnes ombio: possunt
Fluminibus salices, crassisque paludibus alba
Nascuntur: steriles saxosis montibus orni.
Littora myrtetis lætissima: denique apertos
Bacchus amat colles, aquilobem et frigora taxi.

Ovidius libro de Arte amandi primo:

Nec tellus eadem parit omnia: vitibus illa
Convenit, hæc oleis, hic bene farra virent.

Veluti in terras ore demerso, trahunt alimen a radicibus] Aristoteles libro de Anima secundo: *Quod est os et caput in animali, radix est in arbore.*

Nobilissimum quidque] Legitur et mollissimum quidque.

Tuetur] Defenditur. Passive prothlit verbum deponens.

Jan: vero quanta] Docet summa diligentia naturam curare, ut propagatione rerum seminibus multiplicet.

ta, cum singula subsistere nequeant, saltem species A
conserventur atque incolomes perdurent. Officiorum
vegetabilis animæ (ut auctor est Aristoteles libro de
Anima secundo) naturalissimum et præcipuum est,
sibi simile generare omnibus viventibus (modo sint
perfecta, non rapta membris, non depravata, neque
spontaneam generationem habentia) conveniens, ut
animali animal simile generare, et plantæ similem
plantam. Sic enim semper secundum suum simile
(cum ea ipsa eadem in numero manere non possint)
perseverant, assimilationem conditionemque asse-
quuntur divinam, quantum eis conceditur, quam ap-
petunt omnia, cujusque gratia agunt omnia quæ sunt
in natura.

Generatim] Per singula genera.

Neque nunc nos] Ait se non de voluntariis animæ B
cognoscendis motibus, verum de naturali intentione
disservisse.

Sed unum id ipsum] Descriptio boni ex libro Mora-
lium Aristotelis primo desumpta, ut supra relatam est.

Uno] Unitate.

Vertice] Capite.

Ipsam enim mediæ veritatis notam mente fixisti] Ele-
gantissima allusio seu metaphora a sagittariis sum-
pta: qui tum demum voti compotes fiunt, cum scopum
attigerunt.

Notam] Scopum, hoc est signum in medio propo-
situm, ut in id sagittæ conciantur.

Mente] Non sagitta, sed animi conjectura et cogi-
tatione.

IN METRUM XI.

Carminis iambici genus est, quod sæzon (id est
claudicans) appellatur. Habet enim in sexta regione
spondem. Simile est illi Persiano:

Nec fonte labra prolui caballino.

Antequam Philosophia eo perveniret ut ostenderet
Boetio rerum omnium finem esse bonum, longiu cu'a
disputatione usa (veluti qui aurum in penitissimas
terræ venas demersum tandem vix magno labore as-
sequitur) rem patefecit. Docet igitur nunc veritatem
obscuris ambagibus involutam, falsivæ sæpius opi-
nionibus demersam, non nisi exacta mentis contem-
platione comprehendi. Vult etiam eam non in externis
rebus esse frustra querendam, sed in intimis animi
thesauris diligenter (remotis impedimentis) investi-
gandam. Sunt enim animis nostris insita, tam virtu-
tum quam scientiarum semina.

Profunda mente] Penitissima contemplatione.

Vestigat] Inquiri.

Verum] Veritatem.

Inde] Sic legendum, non ille, ut vulgo legitur.

Inde] A veri investigatione.

Intimi visus] Intellectus.

Longos motus] Actus animæ in longum tendentes.

In orbem] In circulum.

Inflexens] Incurvans.

Retrarsum] Ad se conversum.

Thesauris] Potentiis, memoria scilicet et intellectu.

Dudum] Paulo ante.

Atra] Obscura.

Teret] Obluxit

Lucebit] Evidenter apparebit, et dilucide emicabit.

Perspicacius] Clarius.

Phæbo] Sole.

Non omne namque mente depulit lumen] Platonice
dogma est, animas e cælo descendentes, hauriendæ
oblivionem rerum divinarum, quarum in cælo erant
conscire, alias vero magis, alias minus. Et ideo in
terrâ non discere, sed reminisci, quod illic ante co-
gnoverint. Hinc est quod quæ apud Latinos lectio,
apud Græcos vocatur repetita cognitio; quia cum vera
discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter nove-
ramus, antequam materialis influxus in corpus ve-
nientes animas ebriaret. Et ita Plato in dialogo de
virtute, qui inscribitur Menon a Menone cum Socrate
sermocinante: *Querere, inquit, ac discere, reminiscen-
tia est*: et Hieronymus testatur a philosophis dici,
discentias esse reminiscencias. Hanc Platonis opinio-
nem improbat, et confutat divus Aurelius lib. de
Trinit. xii, cap. 15.

Obliviosam molem] Gravitationem perturbationum et
oblivionem, non eorum quæ quis in alia vita novit
(nam homini antequam nasceretur, aliam vitam fuisse
sentire vanissimum est), sed eorum quæ apta esset
suapte natura (nisi corpori infunderetur, conjungeretur-
que) anima cognoscere. Sa, ientia lib. I, cap. ix,
ita scriptum est: *Corpus enim quod corrumpitur, ag-
gravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum
multa cogitantem.*

Harret] Inest.

Profecto] Certe.

Semen] Principium et inchoatio quædam qua est
homo veritati percipiendæ et acquirendæ scientiæ
naturaliter aptus.

Introrsum] Interiora versus, intrinsecus, intus.

Quod] Semen.

Excitatur] Metaphora ab igni sumpta, qui ventila-
tione in fomentis excitatur.

Ventilante] Movente, discutiente. Ventilò, moveo
ad ventum captandum. Ventilare triticum, est purga-
re. Ventilare faciem, est ventulo refrigerare, et ven-
tilare aurum digitis sudantibus, dixit Juvénalis.

Doctrina] Doctoris actione.

Cur] Quare.

Rogati] Interrogati. M. Tullius libro Tusculanarum
Quæstionum primo: *Habet primum memoriam, et eam
infinitam rerum innumerabilium.* Quam quidam Plato
recognitionem esse vult vitæ superioris. Nam in libro
qui inscribitur Menon, pusionem quemdam Socrates
interrogat quædam geometrica de dimensione qua-
drati. Ad ea sic ille respondet ut puer, et tamen ita
faciles interrogationes sunt, ut, gradatim respondens,
eo perveniat quasi geometrica didicisset. Ex quo ef-
fici vult Socrates, ut discere nihil aliud sit quam re-
cordari. Quem locum multo etiam accuratius explicat
in eo sermone, quem habuit eo ipso die quo excessit
e vita. Docet enim quemvis, qui omnium rerum radis
esse videatur, bene interroganti respondentem derla-

rare se non tum illa discere, sed rem'nisendo reco-
gnoscere: nec vero fieri ullo modo posse ut a pueris
tot rerum atque tantarum insias et quasi consignatas
in animis notiones (quas *ἰννοιας* vocant) haberemus,
nisi animus (antequam corpus intrasset) in rerum
cognitione viguisset.

Recta] Verna.

Censetis] Opinamini, respondetis.

Ni] Nisi.

Mersus] Insitus.

Alto corde] In profunda mente.

Fomes] Semen et principium scientiæ.

Si Platonis musa personat verum] Recte dubitat in
re ambiguitatis plena, verumne an falsum di erit
Plato. Musa autem ideo dicitur quod Plato usus est
summa et incredibili eloquentia, ob quam et Xeno-
phon Attica Musa cognominatus est. Vel per musam
Platonis accipe carmen ex Platonis doctrina compo-
situm, et ejus opinione imbutum.

Immemor] Oblitos.

IN PROSAM XII.

Hæc ultima hujus tertii voluminis prosa continet
quibus gubernaculis mundus gubernatur, quod etiam
ante Boetium ignorabat. Unde opinabatur bonos sup-
plicis afflicti, malos vero præmiis ad flagitium invitari.
Nunc autem Philosophia docet bonitate divina mun-
dum regi, eumque qui summum bonum est, quia
bonum, nullius mali causam esse, nec id quidem posse.
Proinde malum nihil esse nisi a bono defectionem:
cujus is qui potest omnia, non possit malum. Quo fit
ut mali nequamquam *florant*, sed miseri potius sint et
infelices, ut proximo volumine latius disseretur.

Vehementer] Valde.

Horum] Quod discere nostrum sit reminisci, et quod
lumen animi corporis caligine sit obnubilatum.

Commemoras] Memorem facis. Et notanda est hæc
sententia.

Corporum con'agione] Corporis cum anima conjun-
ctione.

Mole] Gravitate.

Quin] Ut.

Dudum] Paulo ante.

Inscitiam] Ignorantiam.

Accedam] Assentiar.

Divelleret] Distrahere.

Sospes] Incolumis.

Revisas] Repetas.

Alioquin] Nisi hoc ita se habeat.

Vigilantius] Diligentius.

Diducis] Aperis.

Cum Deus inquit] Docet a Deo suaviter et conve-
nientissime omnia disponi, cum voluntarie divinæ
bonitati obtemperant seque subjiciant.

Detrectantium jugum] Metaphora a bobus sumpta.
Unde poeta:

Non juga taurus amat, quæ tamen edit, habet.

Deo contraire] Contra Dei voluntatem.

Jure beatitudinis] Quæ ut cætera, sic et summam
potentiam complectitur.

Fortiter] Potenter.

Suaviter] Ordinate, bona temperantia, conve-
nientissime.

Lacescentes] In bellum provocantes.

Cælum] Deos cælestes.

Gigantes] Hi vastissimorum corporum fuisse dicun-
tur, terræ filii, sine patre, qui cum deos cælo pellere
conarentur, ab Jove fulminibus missis sunt inter-
empti. Macrobius lib. Saturnalium primo: *Gigantes*
autem (inquit) quid aliud [uisse credendum est quam
hominum quamdam impiam gentem, deos negantem, et
ideo existimatam deos pellere de cælesti sede voluisse.
Horum pedes in draconum volumina desinebant: quod
significat nihil eos re tum, nihil superum cogitasse, to-
tius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente.

Uti condignum fuit] Parenthesis, id est sicut decuit.

Benigna] Meritis benefica, male autem meritis infesta.

Fortitudo] Patientia divina.

Rationis] Argumentationes.

Collidamus] Valde committamus, acriter conseramus.

Ex hujusmodi conflictatione] Ex ejusmodi philoso-
phico certamine.

Scintilla] Translatio ab illis qui, chalybe et sicca
collis, ignis scintillam excutunt, quam dissidentem
in fomitem excipiunt ad lumen excitandum.

Arbitratu] Arbitrio.

Malum igitur] Concludit malum nihil esse hujus-
modi ratione: Quidquid est aliquid, Deus omnipotens
id potest. Malum autem Deus omnipotens non potest.
Malum igitur nihil est. Beatus Augustinus libro de

Civitate Dei xi, cap. 9: *Mali enim nulla natura est,
sed amissio boni mali nomen accipit.*

Labyrinthum intricabilem] Insolubilem, indepre-
hensibilem, unde nemo se facile possit expedire. La-
byrinthus, locus est viarum ambagibus adeo imp'exus,
ut eum ingresso non pateat exitus. Hoc autem loco
metaphoricos posuit.

Orbem] Circulum.

Munusculum] Corollarium.

Dudum] Paulo ante.

Exegimus] Absolvimus. Ovidius:

Jamque opus exegi.

De ea] Divina substantia.

Parmenides] Ille Eleates Anaxagoræ discipulus, ut
Suidas ait: ut vero Diogenes, Xenophanis: cujus me-
minit Plato, qui ejus nomine dialogum scripsit, vo-
cavitque Parmenidem, sive de Ideis. Ille carmine
physiologiam expressit, sicut Empedocles et Hesio-
dus, duplicemque eam esse dixit, unam quæ veritate
constaret, alteram quæ opinione. Emicuit Olympiada
LXVIII. Hujus Græcus versus est,

ἰάντ' ἔστιν ἐν κύκλοις φύσις ἐνάλυχον ὄγκον.

Id est, undique in circulis ducis similitem acervum.
Quod autem in vulgaribus exemplaribus additum est,
id est, rerum orbem mobilem rotat, dum se immobi-
lem conservat, non est Boetii, sed glossema nescio
cujus, prius in margine adjectum, deinde Boetii ver-
bis insertum. Parmenidis dictum Iamblicus Platoni-
cus hunc in modum exponit: *Omnia ex Deo ita sunt,*

ut nusquam vel minima quæque deserantur a Deo. Ubi-
que enim divina viget unitas, per quam res quæque con-
sistunt, ac perpetuo quodam, intimoque circulo ad Deum
ipsum, a quo et in quo sunt, mirabiliter revolvuntur.
Alioquin in nihilum repente proruerent.

Cum Platone sanciente didiceris] Timæus apud Pla-
tonem: Rationes utique cum iis rebus quas exprimunt,
cognitionem quamdam habere videntur. Ergo cum de
re firma et stabili, et mente comprehendenda disseritur,
stabiles similiter immutabilesque et quam maxime fieri
potest, inexpugnabiles rationes esse oportet. Cum vero
de ipsius rei firmæ stabilitisque simulacro disputatur,
verisimiles rationes sufficiunt: quæ ita se ad superiores
habeant rationes, ut simulacrum ad exemplum. Nempe
quod est ad generationem essentia, id ad finem est veritas.

IN METRUM XII.

Metrum est Glyconium, simile sexto primi volumi-
nis. Hortatur Boetius Philosophia ut summi boni
præstantiam contemplari perseveret, ne prava cupi-
ditate victus, ad rerum terrenarum desideria relaba-
tur. Nam ut quidam non ineganter ait, Deo monte
defixus, a passionibus dum titillatur, a cælo in ter-
ram devolvitur. Ad hoc autem ostendendum lepidis-
sime inducitur Orphei fabula, quæ a Diodoro Siculo
copiose refertur, et elegantissime a Virgilio libro
Georgicon ultimo, et a Nasone libro Metamorphos.
decimo. Quam quidam sic interpretantur: Orpheus
uxorem habuit Eurydicen, quæ dum Aristeum fugeret
per loca herbis floribusque ornata, latentem serpen-
tem calcavit, cujus venenato morsu exstincta, ad in-
feros descendit. Est autem Eurydice: humana anima,
quæ dicitur Eurydice, id est latum iudicium habens,
propterea quod rationalis est. Hæc nubit Orpheo, cum
corpori conjungitur, et amatur ab Aristeo, id est ab
optimo. Illa autem corporeis voluptatibus irretitur.
Id enim sunt flores atque herbæ quæ terræ sunt pul-
chritudines. Optimum quod est Deus, per illa fugit,
atque a serpente, id est a peccato, quod inter illas
voluptates latet, interimitur, et ad inferos demergi-
tur. Sed conceditur Orpheo, ut illam sono citharæ, id
est actionum optima compositione, quæ maxima har-
monia est, unde virtus exoritur, ab inferis revocet, id
est a vitii liberet, sed ea lege, ne respiciat, hoc
est ne in vitia relabatur.

Felix] Beatus, subaudi est is.

Visere] Videre, ad videndum pervenire, intueri.

Lucidum fontem boni] summum bonum, longe cla-
rissimum.

Solvere] Abjicere, deponere.

Vincula] Nexus rerum terrenarum, quibus plerique
nimis astringuntur.

Vates Thraicus] Orpheus Thrac, Apollinis et Cal-
liopes, vel (ut alii scribunt, Œagri fluvii et Polymniæ
muse filius, vates musicusque præstantissimus. Le-
gitur autem recte, Thraicus per a, et more Ionico
per e Threicius. Dicitur et Thracius et Thracensis in
eodem significato.

Flebilibus modis] Flebili cantu

Silvas currere mobiles] Virgilius:

A Mulcentem tigres, et agentem carnine quercus.

Seneca in Hercule furente:

Immites potuit flectere cantibus
Umbrarum dominos, et præce suppliri
Orpheus, Eurydicen dum recipit suam.
Quæ silvas et aves saxaque traxerat.
Ars quæ præbuerat fluminibus moras,
Ad cujus sonitum constiterant feræ,
Mulcent non solitis vocibus inferos,
Et surdis resonant clarius in locis.
Deflent et lacrymis difficiles dei
Deflent Eurydicen Thraciæ nurns:
Et qui fronte nimis crimina tetra
Querunt, ac veteres excutunt reos,
Plentes Eurydicen iudici sedem.
Tandem mortis ait, vincimur, arbiter:
Evade ad superos, lege tamen data.
Tu post terga tui perge viri comes,
Tu non ante tuam respice conjugem,
Quam cum clara deos obtulerit dies,
Sportantque aderit Janua Tænari.
Odit verus amor, nec patitur moras.
Munus dum properat cernere, perdidit

B Idem in Hercule Œtæo:

Tunc solamina cantibus
Querens, flebilibus modis,
Hæc Orpheus cecinit Getis.

Perperam igitur in nonnullis exemplaribus legitur
debilibus, pro flebilibus.

Amnes] Fluvios.

In'trepidum] Cerva ipsa intrepida. Figurate, quod
totius est parti dedit. Seneca in Hercule Œtæo:

Juxtaque im pavidum pecus
Sedit marmaricus leo:
Nec damæ trepidant lupos,
Et serpens latebras fugit
Tunc oblita veneni.

Flagrantior] Ardentior.

Intima] Partes intimos.

Fervor] Ignis amoris.

Subegerant] Vi'erant.

Modi] Moduli, cantus.

Querens] Prima correpta, a deponen'ti queror, id
est querimonia testificans superos subaudi esse im-
mites, id est inexorabiles.

Illic] Apud inferos.

Chordis] Fidibus.

Dea] Matris Calliopes.

Impotens] Non potens se cohibere, vel nimium et
supra modum potens querimoniis et lamentis effun-
dendis.

Deflet] Deflendo effundit.

Tænara] Inferos. Tænarus Laconiae promontorium,
per cuius horribilem specum fabulantur iter esse ad
inferos, pro quibus interdum accipitur.

Veniam] Beneficium. Ovidius:

Quod si fata negant veniam pro conjuge.

Umbrarum dominos] Deos inferos.

Tergeminus] Triceps, id est trium capitum. Item
libro de amandi Arte tertio:

Saxa ferasque lyra movit Rodopeius Orpheus,
Tartareosque laeus, tergeminumque canem.

Tergeminus modo triformis. Maro:

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Modo tergemini dicuntur tres nati eodem partu.

Captus] Defectatus.

Janitor] Januæ custos, qui vestibulum servat.

Cerberus] Typhonis filius et Echidnae, frater Hydræ
ac Orthri, canis Geryonis, ut est apud Hesiodum qui

pro foribus Orci custos excubat. Tibullus :

Nunc niger in porta serpentum Cerberus ore
Stridet, et ætatas excubat ante fores.

Claudianus :

Stratum triplicem compescuit ingens
Janitor.

Nontes] Nocentes, qui turpia facinora perpetrarunt.

Agitant] Vexant, persequuntur.

Deæ] Furie infernales. Furias tres Hesiodus et Epimenides, easque e sanguine pudendorum Saturni (quæ patri Jupiter amputavit) editas aiunt. Nocte genitas autumat Æschylus et Maro :

Hunc mihi da proprium virgo sata nocte laborem.

Statius Acherontem patrem tribuit :

Totidemque satis Acheronæ nefasto
Virginibus.

Non Ixionum caput] Ixion, ut Euripides ait, Phlegya patre natus : ut Pherecydes, Æthone, cum de medio sustulisset Eioneum, cujus filiam nomine Dian uxorem duxerat : quod is a genero debita promissaque munera veteri more flagitare, atque supposito tigno in accensam foveam exceperet, ab ea cæde cum cæteris nec aquæ aspersione, neque sufficionibus, aut dierum numero tolli posse videretur, ab Jove expiatus est. Sed is eam rem parum gratam habuit, ausus ad stuprum Junonem provocare. Dea communicato cum Jove consilio, immisit nubem, quam pro Junone complexus, Centauros genuit, et damnatus apud inferos assidua rotæ vertiginē rapitur. Tibullus :

Illic Junonem tentare Ixionis ausi,

Versantur celeri noxia membra rota

Velox] Celeri vertigine versatilis.

Præcipital] Dejicit.

Siti] Siti. Perperam indocti legunt hoc loco siti, contra metri rationem, cum licentia poetica Boetius siti conscripserit, ut libro Æneidos vi Virgil. :

Gaude cognomine terra.

pro cognomini, teste Servio, et Ovid. in Fastis :

Estaque de porca cruda bimestre tenet :

pro bimestri. Idem libro de Tristibus quinto :

Exiguum pleno de mare demat aquæ.

pro mari.

Longe] Diuturna.

Perditus] Excruciatus.

Spernit] Contemnit. Cantu enim musico delinitus, siti non laborat.

Tantalus] Hic Smyrnam Phrygiæ vel (ut alii tradunt) Syphilum tenuit. Is apud inferos (ut canit Homerus) aquis ori allabentibus perpetua siti laborat. Supplicii causam non omnes eandem tradunt. Nam quidam dicunt eum pœnas luere, quod Pelopem filium diis hospitibus pulandum apposuerit. Nonnulli referunt canem templi Jovis in Creta custodem a Pandæo Milesio surreptum, ad Tantalum pervenisse, quem cum repetenti Mercurio abjurasset, hac affectum pœna. Canis aureus erat et spirans. Ut Asclepiades ex Fabula refert, quoniam deorum secreta mortalibus revelarit. Ovidius :

Quærit aquas in aquis, et poma fugacia captat

Tantalus, hoc illi garrula lingua dedit.

Euripides ait in aere suspensum impediementi saxo

A torqueri. Sunt qui subjectum Syphlo monti tradant in Lydia. Petronius in Tantalos representari avaros autumat, quibus opes usus non sunt, et siccis faucibus conditis pecuniis incubant. Versus ejus apud Fulgentium hi sunt :

Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota premunt,
Divitis hæc magni facies erit, omnia late
Qui tenet, et sicco concoquit ore famem.

Modis] Cantu Orphei.

Tityi] Illic (ut ait Pherecydes) Jovis et Elaræ filius fuit, ejus quam genuit Orchomenus. Telluris tamen dictus est, quod eo gravida mater Elaræ, Junonis metu terræ cavernam subiens, illic puerum peperit. Indicat in Beotia Strabo specum Elaræ a re gesta nominatam. Alii sentiunt ideo terræ filium dici, quod ex hominum genere ævos et immanes (cujusmodi Tityus fuit) fabulæ ex terra natos fingunt, et Callimachus atrocissimas quasque bestias terræ genus appellat. In novem jugera distensus apud inferos patitur vultures, ut auctor est Homerus, quoniam vim Letonæ inferre tentavit, vel (ut canit Euphorion) Dianæ vitium intoluit : quapropter Apollinis et Dianæ telis extinctum refert Pindarus.

Vultur] Homerus geminos vultures admotos Tityo canit, Ovidius et Claudianus unum. Sic et Seneca in Illeure furenti :

Præbet volucri Tityus æternas dapes.

Veteres theologi (ut refert Macrobius in Somnium Scipionis) vulturem jecur immortale tundentem, nihil aliud intelligi voluerunt quam tormenta conscientie obnoxia flagitio, viscera interiora rimantis, et ipsa vitalia indefessa admissi sceleris admonitione laniantis, semperque curas, si requiescere forte tentaverint, excitantis, tanquam fibris nascentibus inherendo, nec ulla sibi miseratione parentis, legæ hac quæ se judice nemo nocens absolvitur, nec de se suam potest vitare sententiam. Illos autem epulis ante ora positos excruciaci fame et inedia tabescere, quos magis magisque acquirendi desiderium cogit præsentem copiam non videre, et in affluentia inopes egestatis mala in ubertate patiuntur, nescientes partem respicere dum egent habendis. Illos radiis rotarum pendere districtos, qui nihil consilio prævidentes, nihil ratione moderantes, nihil virtutibus explicantes, seque et actus suos omnes fortunæ permittentes, et sibus et fortuitis semper rotantur. Saxum ingens volvere, inefficacibus laboriosisque conatibus vitam terentes. Atram silicem lapsuram semper, et cadenti similem, illorum capitibus imminere qui arduas potestates et infâustam ambiunt tyrannidem, nunquam sine timore victuri, et cogentes subjectum vultus odisse, dum metuunt, semper sibi videntur exitium (quod merentur) excipere. Illic Macrobius.

Arbiter] Dominus, judex.

Umbrarum] Animarum.

Viro] Orpheo.

Emptam] Redemptam.

Conjugem] Eurydicen.

Dum tartara liquerit] Dum inferorum sedem exierit.

Lumina flectere] Re-pere.

Quis legem det amantibus] Quis (inquit) tam crudelis A
est, ut amanti us legem imponat? Amor enim major
lex est sibi quam ulla lex præscripta, ac si dicat,
Tanta vis amoris est ut legem aliam non admittat.

Heu noctis prope terminos] Id est, sub ipsius lucis
accessum. Sic Maro :

Eurydicenque suam jam luce sub ipsa

Immemor heu, victusque animi, respexit.

Perdidit] Amisit.

Uccidit] Media contracta lege dum. Sensus est,
Orpheus ipse Eurydices amissione una cum ea perit.

Virgilius :

Illa. Quis et me, inquit, miseram et te perdidit, Orpheu.
In superum diem] In summi boni lucem.

LIBER QUARTUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Dixerat primo volumine Boetius, Videre autem vi-
gor nefarias sceleratorum officinas gaudio lætitiæque
fluitantes, perditissimum quemque novæ delationum
frandibus imminentem, jacere bonis nostri discrimi-
nis terrore prostratos, flagitiosum quemque ad
audendum quidem facinus impunitate, ad efficiendum
vero præmiis incitari, insontes autem non modo se-
curitate, verum ipsa etiam defensione privatos. Ita-
que libet exclamare :

O stelliferi conditor orbis.

In quo quidem carmine, ut animi nimium perturbatus,
inter cætera et hæc subdit :

Premitt insontes
Debita sceleri noxia pena.
At perversi resident celso
Moris solio, sanctæque calcant
Injusta vice colla nocentes.

Et reliqua in eandem sententiam. Hoc igitur libro
Philosophia (ut morbi radicem penitus extirpet) eam
Boetii opinionem graviter redarguit atque confutat,
docens semper quidem potentes bonos esse, malos
vero abjectos semper atque imbecilles, nec sine po-
na unquam esse vitia, nec sine præmio virtutes; bo-
nis felicia, malis semper infortunata contingere.
Super quibus lege Gorgiam Platonis, d'vi Gregorii
Moralia, caput quintum octavi libri Cæsariensis Eu-
sebio de Præparatione evangelica, Lactantii Firmiani
de Justitia caput 23, epistolam d'vi Hieronymi ad
virginem exsulæ consolatoriam, et ejusdem alteram
ad amicum ægrotum, et rursum aliam quæ inscribitur
ad Oceanum, Baptistæ Mantuani lib. v de Patientia,
et id genus alia.

IN METRUM PRIMUM.

Carmen est dicolon distrophon, constans altero
versu Alcmæno dactylico tetrametro acatalecto, al-
tero Archilochio iambico dimetro acatalecto. Pendet
autem eo, quod proxima prosa dixit : *Pennas etiam*
tuae menti, quibus se in altum tollere possit, affigam.
Nunc igitur ait Philosophia ad veram beatitudinem
pervenire neminem posse, nisi animo virtutum aliis
sublato, terrenisque omnibus despectis cælos trans-
cendat, et summo bono contemplatione se conjungat.

Pennæ volucres] Vires menti per veritatis specula-
tionem sublevandæ.

Celsa] Altas partes.

Polis] Coeli.

Quas] Pennas.

Qui] Ignis.

Agili motu] Ob velocissimam conversionem.

Ætheris] Coeli.

Verticem] Summitatem.

In astriferas domos] In orbes planetarum.

Plæbo] Soli.

Conjunga vias] Appropinquet et sese applicet.

Aut comitetur] Ordo est : Aut donec mens ipsa mi-
les, id est ministra et comes. Translatio inde sumpta,
quod sicut miles ducem suum comitatur, ita mens
divinarum rerum contemplationi philosophiæ studium
dedita, eas indefesso labore prosequitur. Corusci si-
deris, id est Jovis, ejus fulgor (M. Tullio teste) ho-
minum generi prosperus est et salutaris; comitetur
iter gelidi senis, id est Saturno se adjungat planeta-
rum summo, qui apud præcos pingebatur homo se-
nex, canus, proluxa barba, curvus, tristis, pallidus,
teeto capite : et qui dextra falcem, et in eadem ser-
pentis imaginem caudam suam ore mordentis, sinistra
infantem filium ori devoraturus admovebat. Virgilius
in Georg. :

Frigida Saturni sese quo stella receptat.

Vel quocunque] Ordo est : Vel recurrat circum
C astri, quocunque micans nox pingitur.

Recurrat] Repetat, revisat. Recurrat autem ideo,
quod animæ crelestis origo sit : itaque contemplatione
in patriam suam recurrat, tametsi quidam legant
percurrat. Per atri circum cælum significat stelli-
ferum, quod et firmamentum dicitur.

Ubi] Postquam.

Exhausti] Exhaustionis, finitionis, exactæ specula-
tionis. Imitatio est Virgiliani illius in libro Georg. II :

Cui nonquam exhausti satis est.

Perperam igitur indoctis legitur exhaustum.

Polum extimum] Supremum cælum. Lucretius lib.
de Rerum Natura I :

Ergo vividæ vis animi pervicit, et extra
Processit longe flammantia nubia mundi,
Atque omne immensum prægravavit mente animoque.

Divus Hieronymus contra Jovinianum ex Theophras-
to : Sapiens autem nunquam solus esse potest, habet
secum omnes qui sunt, quique unquam fuerunt boni, et
animum liberum quocunque vult transfert. Quod corpore
non potest, cogitatione complectitur : et si hominum
inopia fuerit, loquitur cum Deo. Nunquam minus solus
erit quam cum solus fuerit. Rodolphus Agricola in
Protreptico : Quæ potest autem major esse, quæ certior
philosophiæ divinitas, quam nullis claudi terminis, nullo
spatio contineri? Vadit enim sacer viri animus liber,
solutus, nullisque coercitus metis : et quacunque rerum
natura potest, vagatur : nec terras et maria solum, sed
sidera ipsa cognatosque cælos pererrat. Non tenuissima
resistunt : comprehendit, exsuperat, penetratque cuncta.

Verendi luminis] Divinae lucis.
Hic] Ultra supremum cælum.
Ragum] Omnium principum.
Sceptrum] Dominium, imperium.
Habenas] Moderamina.
Temperat] Dirigit.
Volucrum currum] Cælum quod certisima conversatione circumagitur.
Rerum coruscus arbiter] Deus Dominus, inspector et iudex omnium longe illustrissimus.
Huc] Illuc, puta ad sedem veræ beatitudinis.
Reducem] Incolumem, salvum
Referat] Reducat.
Quam] Patriam.
Inmemor] Corporea contagione oblitus.
Sistam] Stare faciam, nec ultra tendam.
Torvos] Terribiles.

Cernes tyrannos exsules] A vera patria procul aberrantes. Seneca in Thebaide : *Regna cum scelere, omnibus sunt exiliis graviora.*

IN PROSAM II.

Affer rationes pulcherrimas firmissimasque Philosophia, quibus arguit bonos et virtute præditos semper potentes esse : contra vero malos imbecilles et omnibus veræ potentia viribus destitutos.

Nam cum bonam malumque contraria sint] Teste Cicerone libro Tusculanarum Quæstionum quinto : Contrario un contraria sunt conequantia.

Veramque illam Platonis] Hæc sententia est apud Platonem in Gorgia, ubi Socrates ad Polum hæc ait : Assero equidem, o Pole, tam rhetores quam tyrannos minimam in civitatibus habere potentiam, quemadmodum paulo ante dicebam. Nihil enim (ut i a dixerim) facere ex his que volunt, facere tamen, quod sibi optantibus optimum videatur.

IN METRUM II.

Carmen est dieolon, distrophon, altero versu cæmans Alemanio trochaico dimetro acatalecto, altero Pherecratio. Docet tyrannos, tametsi vulgo videantur judicenturque, minime tamen potentes esse : cum gravissima cupiditatum suarum jugiter opprimantur servitute. Diogenes Cynicus recte servos quidem dominis, malos autem cupiditatibus servire dixit. Te te Joanne evang. : *Omnes qui faciunt peccatum, servi sunt peccati* (Joan. viii). Divus August. libro de Civitate Dei quarto, capite tertio : *Malorum vero regnum magis regnantibus nocet, qui suos animos vastant scelerum major e licentia.* Et non multo post subdit : *Proinde bonus, etiamsi serviat, liber est; malus autem, etiamsi regnet, servus est. Nec unius hominis, sed (quod est gravius) tot dominorum quod vltiorum.*

Septos] Circumdatus, constipatus.
Tristibus] Tristitiam inferentibus.
Torvo] Terribilo.
Rabie] Feritate.
Intus] In eorum conscientia.
Hinc] Ex una parte.
Versat] Exagitat.
Aridis venenis] Illecebrosis affectionibus.

Hinc] Ex alia parte.
Flagellat] Verberat, concutit. Ordo est : Ira turbida tollens fluctus, flagellat mentem.
Fluctus] Motus et animi æstus.
Turbida] Turbulenta.
Tollens] Suscitans.
Captos] Vi tristitiæ victos.
Lubrica] Instabilis, inconstans, metui cedens.
Ergo] Ordo est : Ergo ipse pressus iniquis dominis, non facit quod optat, cum cernas unum ferre tot tyrannos.

Unum caput] Unum flagitiosum hominem.

Tot tyrannos] Tot vitia ei dominantia.

Ferre] Pati.

Non facit quod optat] Non efficit quod vult, coque
 B nec liber nec potens es e convincitur.

IN PROSAM III.

Acute et dilucide dissertit, nunquam bonis præmia, nunquam sua sceleribus deesse supplicia : docetque virtutum splendore mortales eo præstantie pervenire, ut ab improbis nihil neque detrimenti, neque offuscationis pati queant, et (quod longe plus est) deos eradere. Contra vero scelerum infectione adeo ab humanæ naturæ dignitate degenerare, ut in bestias transformentur.

In stadio] In curriculo. Stadium Græce στάδιον, Latine curriculum, locus est in quo equi hominesve currunt, et certant athletæ, dictum à πῶς στάδιον, hoc est, a statione, quod Hercules in spatio uno spiritu confecto constituit-et. Stadium continet octavam mille passuum partem. Divus Hieronymus : Stadium est hæc vita mortalium. Hic contendimus, ut alibi coronemur. Divus Ambrosius, libro Officiorum primo, capite decimo sexto : *Q id alibi poscis, quod alibi debetur? Quid præpropere coronam exigis, antequam vincas? Quid detergere pulverem, quid requiescere cupis? Quid epulari gestis antequam stadium solvantur? Adhuc populus spectat, adhuc athletæ in stemmate sunt, et tu jam otium petis? Sed forte dicas, cur impii lætantur? cur luxuriantur? cur etiam necum non ipsi laborant? quoniam qui non subscripserint ad coronam, non tenentur ad laborem certaminis. Qui in stadium non descenderint, non se perfundunt oleo, non oblinunt pul. etc. Quos manet gloria, exspectet injuria : unguentati spectare solent, non decertare ; non solent æstus, pulverem, imbresque perpeti. Dicant ergo et ipsi athletæ : « Venite, nobiscum laborate. » Sed respondebunt spectatores : « Nos hic interim de vobis judicamus, vos autem sine nobis coronæ (si viceritis) gloriæ vindicabitis. » Isti igitur qui in deliciis, qui in luxuria, rapinis, quæstibus, honoribus studia posuerunt sua, spectatores magis sunt quam præliatores. Habent lucrum laboris, fructum virtutis non habent. Forent otium æstus, et improbitate aggerunt divitiarum acervos, sed exsolvent (seram licet) nequitia suæ penam.*

Neque enim bonus ultra jure vocabitur, qui carcat bono] Sententia est Socraticæ Platonici in Gorgia, quia bonum (inquit) est, quo presente boni sumus. Prorsus boni vero sumus et nos, et quæcunque alia bona sunt,

ob virtutem quamdam quæ adsit. Socraticæ Platoniceque sententiæ M. Tullius subscribit libro Tusculanarum Quæstionum quinto his verbis: *Omnes bonos semper beatos volumus esse. Quos dicam bonos, perspicuum est. Omnibus enim virtutibus instructos et ornatos, tum viros bonos dicimus. Videamus qui dicendi sint beati. Equidem hos existimo, qui sunt in bonis, nullo adjuncto malo. Nec ulla alia huic verbo (cum beatum dicimus) subjecta notio est, nisi secretis malis omnibus, cumlata donorum complexio. Hactenus Cicero. At Laurentius Valla, vir alioqui doctissimus et acris tum i genii tum iudicii, libro de Vero Falsoque. Duno ter io, n' mia cavillandi libidine percitus, nimis quam insipienter in Boetium nostrum fertur, ubi contendit eam in boni vocabulo errasse, quod tum virtutem tum felicitatem significet, perperamque ita collegisse: Quicunque est bonus, is habet bonum. Verum (quod bona venia dictum sit) Valla ipse pudendo errore labitur, cum Boetium insectans, scribit virtutem ac vitium actiones esse, felicitatem vero atque infelicitatem qualitates, res etiam effectum ipso inter se longissime distantes. Non enim (ut ille somnia) virtus et vitium actiones sunt, sed qualitates et (quod plus est) in eodem qualitatibus genere cum felicitate et infelicitate, in eo scilicet, quod Aristoteli habitus et dispositio vocatur. Sed ne quis erret, animadvertendum est duplicem esse felicitatem, alteram quidem inchoatam, quam Dei gratia homo in hac vita virtutum studiis consequitur, et hanc dicimus esse in prima specie qualitatibus: alteram vero perfectam et omnibus numeris absolutam, cuius nemo ante mortem compos fit, quæ et cum summo bono Deoque ejusdem est substantia, ut supra probatum est: eamque ob infinitatem sub nullo prædicamento collocandam censemus. Proinde recte dixit Boetius non bonum ultra jure vocari, qui careat bono, hoc est, quicunque bonus est, eum habere bonum, sive virtutem, sive malis felicitatem accipere, non perfectam quidem illam, sed inchoatam, quæ non differt a virtute, sed i est eadem: quod et propheta testificans: *Beatus vir, inquit, cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in spiritu ejus dolus* (Psalm. xxxi). Et beatus Ambrosius libro de Officiis secundo: *Certum est solum et summum bonum esse virtutem, eamque abundare solum ad vitæ fructum beatæ, nec externis aut corporis bonis, sed virtute sola vitam præstari beatam, per quam vita æterna acquiritur. Et subdit idem eodem in libro: In qua una virtus est, concurrunt ceteræ. Quod ideo apposui, ne quis forsitan stultus et impius opinetur virtuti vitia, quæ miseros homines reddunt, coherere. Socrates apud Platonem: Quamobrem omnino necessarium est, inquit, o Callicles, temperatum virum, cum (ut diximus) justus et fortis sit et pius, esse perfecte bonum. Bonum vero bene honesteque agere, quidquid agat. Eum autem qui bene agit, felicem esse atque beatum. Improbum vero ac male agentem, esse miserum.**

Quare probos mores sua præmia non relinquunt? Divas Ambrosius Officiorum libro primo: Ergo impius ipse sibi pœna est, justus autem ipse sibi gratia. Et utrique aut honorum aut malorum operum merces est

A seipso solvitur. Silius Italicus libro decimo tertio:

Ipsa quidem virtus sibi met pulcherrima merces.

Etenim igitur] Joannes Franciscus Picus in commentariis secundi hymni herodici: *Dicuntur in ea homines bruta converti, quorum affectus nimia voluntatis propensione, usque rationis posthabito, consequuntur. Sic in leonem iracundus, in vulpem astutus, in suem Venereus converti dicitur. Hinc apud Pythagoræos et Platonicos hominum transformationes in bruta, quas lepide quoque Severinus adnotans subindicavit. Antonius Codrus vermore primo: Sicut anima rationalis et proba formam præstat homini, et illum divinitatis participem facit: sic irrationalis, et improba pecori formam tribuit, et hominem a recto discedentem transformat in belluam. Corpus ergo (ut vobis ostend.) non facit hominem, sed anima. Unde recte P a o (ut reor) dicere solebat, οὐκ ἄνθρωπος τὸ ὀρεχόμενον, id est non est homo id quod videtur. Quare vos Codrum non videtis, sed faciem, sed manus et membra Codri. Ergo alienum opus violentus ereptor, lupum se facit. Quis insidiator est et fraudulentus, astutus rapido portat sub pectore vulpem. Qui libidinosus est et spurcis voluptatibus immersus, in hircum se vel in suem transformavit. Qui linguam hunc et illum mordendo exercet, canis est. Ita et in alias belluas hominem mutari dicimus, cum de certa ratione irrationalem sumit appetitum.*

IN METRUM III.

Carmin est Glyconium, simile sexto primi voluminis, verum in hoc fere primus pes trochæus est, ultimo tantum versu excepto, ubi spondeus primam regionem tenet: quem si quis ita legerit, Mentis ulcere sæviunt, ubique primæ regioni trochæum dederit, at ea communis est spondeo, trochæo, et iambo, ut et supra docuimus, et facile nobis astipulabitur, quicunque diligenter Catallum, Horatium, Senecam tragicum, Terentianum, et ex recentioribus Marullum legerit. Ait autem Philosophia, multo pestilentiora esse animi vitia Circes magicis incantationibus et veneficiis, quæ corporibus tantum, non etiam mentibus nocuisse traduntur. Vitia vero teterrima animis perniciem inferunt.

Neritii ducia] Ulyssis. Neritus (ut lib. x docet Strabo) mons est frondosus in insula Ithaca, quam tenet Ulyses, qui dicitur inde dux Neritius. Ovidius:

Produce Neritio doli mala nostra portæ
Scribite, Neritio nam mala plura tuli.

Pelago] Mari, per mare.

Rates] Naves.

Qua] In qua insula.

Dea] Circe. Hæc (ut Homerus scribit) filia fuit Solis ex Perse Oceani filia, soror Oeætæ Colchorum regis, magicæ sapientiæ peritissima. Habitavit autem in Aæa insula editori in loco, quem circum errabant et ursi et leones, quos illa veneficiis cibo et potui immisit ex hominibus feras fecerat, tamen in homines non sæviebant, sed veluti canes adulabantur. Illa socios Ulyssis vertit in porcos, præter Eurylochum, qui fraudem in edificio esse suspicatus, non intravit. Legatur Homerus libro Odysseæ x, Virgilius Aenei-

dos VII, Ovidius XIV Metamorph., Diodorus vero Siculus lib. V.

Solis edita semine] Vel filia Solis, ut ait Homerus, cui Maro subscribit :

Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu :

et Ovidius :

Venerat in silvas et filia Solis easdem
Vel (ut Diodoro placet) ex patre Solis nepotis, ex matre Hecate proneptis ejus.

Carmina] Incantatione. Virgilius :

Carminibus Circe socios mutavit Ulysses I.

Quos] Hospites.

U] Postquam.

In varios modos] In diversas belluarum formas.

Vertit] Mutavit.

Herbipotens] Herbis potens.

Marmaricus] Ab Africa regione, ubi plurimi sunt leones.

Dente crescit et unguibus] Majores sibi et dentes et ungues transformatus in leonem accepit.

Superadditus] Perperam legunt indocti, nuper addi us.

Ululatus] Prima extenta positum, quam Maro contraxit :

Ac formæ magnorum ululare leonum.

Tigris Indica] Sic Juvenalis satyra 15.

Indica Tigris agit rabida cum tigride pacem.

Pomponius Mela libro tertio : *Silvæ alia quoque dira animalia, verum et Tigres servus utique Hyrcaniæ sarum ferarum genus, et usque eo pernix, ut illis longe quoque progressu equitem consequi, nec tantum semel, sed aliquoties etiam cursum unde ceperit, subinde repetito, solitum et facile sit. Causa ex eo est quod ubi ille interceptos earum catulos citus cæpit avehere, et rabiem appropinquantium frustraturus, astu unum de pluribus omittit, hæ projectum accipiunt, et ad cubilia sua referunt, rursusque et saepius remeant, atque idem efficiunt, donec ad frequentiora, quam adire audeant, profusus raptor evadat. Tigris (ut divus Ambrosius libro Hexaemeron sexto refert) ubi vacuum raptæ sobolis cubile reperit, illico ves' igitur raptoris insistit. At ille quamvis equo vectus sagaci, videns tamen velocitate feræ se posse præverti, nec evadendi ullum suppetere sibi posse subsidium, technam hujusmodi fraude molitur : ubi se contiguum viderit, sphaeram de vi ro projicit. At illa imagine sui luditur, et sobolem putat, revocat impetum, colligere fetum desiderans. Rursus inani specie retenta, totis se ad comprehendendum equitem viribus fundit, et tracundæ stimulo velocior, fugienti imminet. Ille iterum sphaeræ objectu sequentem retorquet. Nec tamen sedulitatem matris memoria fraudis excludit. Cassam versat imaginem, et quasi lactatura fetus residet. Sic pietatis suæ studio decepta, et vindictam amittit et prolem.*

Mitis] Nemini vim inferens. Sic ex Homeri sententia Ovidius :

Mille lupi, mistique lucis ursique læaque
Ocurso fecere metum, sed nulla timenda.
Nullaque erat nostro pectus in corpore vulnus,
Quin etiam blandas movere per aera caudas.

Nostraque adulantes comitant vestigia.

Licet] Quamvis.

Numen] Potentia.

Arcadis alitia] Mercurii in Arcadiæ monte Cyllene g niti, qui fingitur a poetis alatus.

Ducem] Ulysses.

Solverit] liberaverit.

Peste] Pernicie, in suem transformatione.

Hospitis] Circes. Mercurii enim tum consilio, tum beneficio (ut refert Homerus) Ulysses ne in bellum transformaretur, servatus est. Unde Ovidius Homerum imitatus,

Pacifer huic dederat florem Cyllenius album,
Moly vocant superi, nigra radice tenetur
Tutus eo, monitisque simul celestibus intrat
Ille domum Circes.

B *Remiges*] Ulyssis socii.

Mala] Noxia, venefica, pernici sa.

Traxerant] Biberant.

Cerealia pabula] Panes.

Glande] Porcorum pabulo.

Verterant] Mutaverant.

Voce] Loquela.

Corpore] Deest et.

Nihil] Subaudi præter mentem.

Super] Insuper.

Monstra] Transformationes. Virgilius :

Quæ ne monstra pii paterentur talia manes.

Levem] Parum efficacem.

Manum] Potentiam.

Licet] Quamvis.

Corda] Animos.

Hæc venena] Vicia

Potentius] Efficacius quam Circes venena.

Sibi] Ei ipsi. Aryologia est metri gratia.

Dira] Pestifera.

Penitus] Intra animum.

Mentis vulnere] Quod profecto maxime lædit hominem. Divus Ambrosius libro Epistolarum quinto : Nullus enim major est dolor quam is qui percussus mucrone vulnerat conscientiam : neque ullum gravius est onus quam peccatorum sarcina et pondus flagitiorum. Deprimit animam, curvat usque ad terram, ne se erigere possit. Gravia filii, gravior nimis delictorum pondera. Idem libro de Officiis primo : Vides convivium peccatoris, interroga conscientiam ejus. Nonne gravius omnibus fetet sepulchris? Intueris lætitiâ ejus, et salubritatem miraris corporis, filiorum atque opum abundantiam. Introspece ulcera, et vivaciâ animæ ejus, cordisque mœstitudinem. Rursus Officiorum III : Quam enim pœna gravior quam interioris vulnus conscientia? Lodovicus Bigus :

Brevi damnosa voluptas
Nequitia transit, sed vulnerat ossa, medullas,
Mentem, animumque simul.

Idem :

Fallimur heu miseri, non est ex inseris ullum
Flagitium : in medio pectore regna tenet.
Vulnus hiat lethale, tamen medicina paratur
Nulla. nec a nobis curritur ad medicum,
Illa si doleant, terris peragramus et nequor,
Curam animi nullus deficientis habet.

Nos quoque olim juvenes admodum, in elegiis mori.

hūis sic lūsinus super re minime ludica :

Splendida magnifici cernis convivā regis,
Astantes pueros, aurea vasa vides.
Il lūis mentem si forte videre liceret,
Ulcera perspiceres sordidiora luto,
Innumeras pestes, et purissima monstra videres,
Inferno longe plus fugienda cane.

IN PROSAM IV.

Hac prosa primum quidem fatetur Severinus vitiōs, tametsi speciem humani corporis retineant, animorum tamen qualitate in belluas transformari. Verum id sibi mirabile cum primis, indignumque videri ait, in tantam villitatem abjectos in bonorum perniciem grassari posse, et male concupita perpetrare: cui verisimilibus rationibus occurrens Philosophia, duo disserit a vitiis quidem opinione longe aliena, nec tamen minus vera. Quorum alterum est, multo miseresiores improbos fieri, cum libidini suæ fecerunt satis, quam cum perperam appetita exsequi nequiverint. Alterum vero, minus miseros esse malos, facinororum suorum poenas expēdentes : tametsi nulla correctionis ratio, nullus exempli respectus habeatur, quam si eo impune ad tempus elabentes nulla iustitiæ poena coerceat.

Convenienti loco] In hujus libri prosa sexta.

Multo igitur infeliciores] Socrates apud Platonem in Gorgia : Secundum vero sententiam meam, o Pole, qui injuriatur, injustusque est, omnino est ante alios miser: miserior autem, si injuriarum poenas nunquam luat; minus vero miser, si luat, suppliciumque jussu apud deos hominesque reportet. Divus Augustinus libro de Civitate Dei xii, capite 3 : Et cum in pœnis est natura vitiōsa, excepto eo quod natura est, etiam hoc ibi bonum est, quod impunita non est : hoc enim est justum, et omne justum, procul dubio bonum.

IN METRUM IV.

Carmen est dicolon distrophon, altero versu hendecasyllabo constans, altero elegiaci pentametro. Exsecratur eo Philosophia mores hominum efferratos, qui cum plurimis periculis sint obnoxii, nihilo secius invicem bellis gerendis mortem properant, et mutua strage deserviunt : cum boni jure sunt diligendi, mali vero magis miserandi, quam insequendi.

Fatum] Mortem.

Ense] Gladio. Legatur elegia Tibulli, cujus initium :

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?

Miseresco] Miserere. Miseresco deductum est a misereco, quod apud veteres fuit personale verbum. Ennius libro Annalium quinto :

Cogebant hosteis lacrymantes, ut misererent.

IN PROSAM V.

Hactenus disseruit malos omnes miseros esse et animorum qualitate degenerare in belluas, bonos autem leatos et deos evadere. Verum his Severinus nondum omni ex parte consolatus, pristinae suæ dignitatis memor, et exsiliū acceptamque contumeliā etiamnum ægre ferens (quanquam ante probatum est fortunæ bona non esse vera) neminem tamen vel sapientum vivere dicit, qui non fortunæ bona calamitatibus et suppliciis anteponat, quæ passim ab improbissimo quoque virtute præditis infligi lamen-

atur, ut vincula, ut carceres, squalores, ut verbera, quæ ex legum rarscripto perniciosius constituta sunt. At ibi impune evadunt, insontes autem percutiuntur. Cujus causam confusionis admirandus ex Philosophia Boetius sciscitatur.

IN METRUM V.

Exemplis colligit et cau-arum ignoratione admirationem oriri, quibus acceptis et penitus cognitis, hæc e medio tollitur, succeditque scientia. Carmen dicolon est distrophon, tametsi Nicolaus Perottus vitiis alioqui doctissimus, pauci perperam versusum ratione, tradiderit hoc carmen esse dactyl-cum, almanum tetrametrum hypercatalectum, ejusmodi est illud primi libri.

Hæc quam præcipiti mersa profundo.

Ab eo namque differt hoc (quantum ad primum versum pertinet) quod hic in prima regione semper trochæus, ibi non trochæus, sed spondeus vel dactylus est. Primus igitur hujus carminis versus mistus videtur ex Sapphico et Alemanio, constans primo trochæo, secundo spondeo vel dactylo, ac spondeo seu trochæo. Secundus autem versus Alcaicus est tetrameter, iambicus, constans pentemimeri iambicis, dactylo et spondeo, differens ab illo Horatii tantum vostremo pede :

Vides ut alta stet nive candidum.

Nam illic dactylus est, hic spondeus temporibus ei respondens. Quid si dixerimus et secundum versus compositum ex Alcaico dimidiato Alemanio? Sed hæc nemini miranda videantur, si Severinus noster artis musicæ longe doctissimus, suo jure versibus notis utatur, qui apud alios Latinos poetas minime inveniantur; cum eum constet temporum proportionem diligenter observasse, et ex arte musica modulatos hos versus sane quam dulciter cecinisse.

Cardine] Cardini. Anaptyosis est : casus enim pro casu ponitur. Sic Virgilius :

Et magno se corpore miscet :

pro corpori.

Legat] Prætereat.

Bootes] Arctophylax. Bootes oritur tertio idus Februarias, ut docet Ovidius in Fastis. Arctophylax autem interpretatur Ursi custos. Idem etiam appellatur Bootes. Manlius :

A tergo nitet Arctophylax, idemque Bootes.

Et Cicero de Natura deorum Arati versusum ita refert :

Arctophylax vulgo qui dicitur esse Bootes :

Quod quasi temone adjunctam præ se quatit Arcton.

Dicitur etiam Arcturus, ut docet Lactantius grammaticus. Servius tamen scribit Arcturum proprie esse stellam in signo Boote, cujus ortus et occasus tempestates gravissimas facit. Bootes autem non oritur, aut occidit, ut alia signa. Sed cum plastro proximus sit, quod vertitur circa cardinem, in ipsa vertigine videtur occidere et, cum se elevat, oriri. Hujus manum sinistram (auctore Higino) circulus arcticus includit, ut neque occidere, neque oriri videatur. Ipse enim positus ab arctico circulo ad æstivum definitur, inclinatus in longitudinem dextro pede, æstivo circulo nexus. Hujus humeros et pectus a reli-

quo corpore dividit circulus, qui per utrosque polos transiens tangit Arietem et Chelæ. Ille quidem cum Tauro, Geminis, et Cancro, et Leone occidit. Ideo sero occidere dicitur, quod magis erectus a pedibus pervenit ad terram. At exiens citius, quam Chelæ videtur. Unde a poetis modo tardus, modo piger appellatur. Huius enim oceanus quatuor signorum zodiaci tempus absumit, ut diximus.

Pulleant] Deest si vel cur.

Palleant] Obscurentur deliquio.

Infecta] Obscurata.

Metis] Objectu.

Noctis opacæ] terræ obscurantis. Deliquium enim lunæ sit ex interpositione terræ inter solem et lunam.

Quæque] Et quæ.

Fulgenti ore] Clara facie.

Texerat] Occuluerat, condiderat, offuscaverat. Natura enim fert, ut majus lumen offuscet minora.

Confusa] Defectione laborans.

Detegat] Splendore permittat.

Lussantque crebris pulsibus æra] Nam, ut scribit Plinius libro secundo, capite duodecimo: *Vi i ingentes, inter quos fuit Stesichorus, et Pindarus, crediderunt lunam eclipsim et quasi mortem pati ex cantationibus: unde ne id luna pateretur, dissono crepitu succurrebant.* Hinc de climosa muliere satyra sexta Juvenalis:

Jam nemo tuhas atque æra fatiget:
Una laboranti poterit succurrere lunæ.

Auct. re Plutarcho, Aganice Ageloris Thessali filia, quod pleniluniorum defectuum esset gnara, tempusque prænosceret, quo lunam ab umbra terræ intercepti contingeret, mentem mulierum exturbabat, illisque se lunam deducere persuadebat.

Cori] Veni.

Frementi] Graviter res nanti

Tundere] Percutere.

Solvier] Solvi, liqueferi.

Latentes] Subaudiendum casus.

Institiæ] Ignorantiæ Et animadvertendum in versu scansione per syneresim ex tetrasyllaba trisyllabam factam dictionem, ita ut *i* posterior sit consonans, ut apud Senecam tragicum in Sapphico:

Concta divitias metuique casus.

IN PROSAM VI.

Hac prosa Philosophia causas eorum reddit quæ supra Boetius attigit, sibi que supra modum miranda videri dixit, nisi ratio deprehendatur. Aut autem hæc omnia a divinæ intelligentiæ providentia, seu fato progressus suos sortiri, et quid inter Dei providentiam, ac fatum intersit, docet.

Tui muneris] Officii tui.

Evolvère] Excutere.

Velatas] Obductas.

Caligine] Tenebris ignorantie.

Quæro] rogo. Petit sibi causas explicari eorum quorum admiratione tenetur.

Exhausti] exhaustionis.

Hydræ] Latine dicitur excetra, quam Simonides

A nonaginta capita habuisse canit, Alcæus quinquaginta, ex quibus si quod amputaretur, duo renascebantur. Hanc Hercules adjutus ab Iolao superavit, qui recisum continuo caput subjectis flammis inurebat Herculis jussu, ut est apud Hesiodum. De hac meminit Ovidiana Dejanira:

Quæ jure redundabat secundo vulnere serpens
Fertilis, et damnis dives ab ipso suis.

Seneca Tragicus:

Quid sævæ Lernæ monstra numerosum malum,
Non igne demum vicit, et docuit mori?

Quidam scribunt hydram in Lerna Argivorum palude exstitisse, aquas evomentem, quæ vastabant vicinas civitates, in qua uno meatu clauso, multi erumpabant. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, et sic aquæ meatus clausit. Socrates in Euthydemo Platónico: Hercule quidem multo annis imbecillior, qui pugnare simul non valuit adversus hydram sophisticam, cui propter sapientiam pro uno sermonis capite amputato, multa repulabant: ac etiam adversus Cancrum sophistam quemdam ex mari adventantem, et nuper (ut arbitror) advectum navi, a quo cum Hercules ad sinistram angretur, verbis que acriter morderetur, nepotis sui Iolai auxilium imploravit, qui summopere illi succurrit.

Mentis igne] Intellectus vigore.

In hac] Mate ia.

De providentiæ simplicitate] Quinque quæstiones recenset, easque obscurissimas, et nunquam satis explicatas, ad propositam materiam pertinentes.

Sed quoniam hæc quoque] Promittit Philosophia se explicaturam rei petitæ causas.

Septi] Circumdati tu et ego.

Omnium generatio rerum] Acutissima pariter et jucundissima dissertatio de divina providentia et fato.

Stabilitate] Constantia, immutabilitate.

Sortitur] Nanciscitur.

Hæc] Divina mens.

In arce] Summitate.

Gerendis] Administrandis, efficiendis.

Statuit] Præscribit.

Puritate] Simplicitate.

Conspicitur] Consideratur.

Quæ] Providentiam et fatum.

Nam providentia] Describit prius providentiam, deinde et fatum.

Fatum vero inhaerens] Ex Chrysippi Stoiçi sententia, fatum est sempiterna quædam et indeclinabilis series rerum, et catena volvens semetipsa sese, et implicans per æternos consequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque est. De fato qui plura nosse cupit, legat M. Tullium et Marcilium Ficinum Platonium, Landinum in sexto Aeneidos Commentario, Gellium libro sexto, et Eusebium libro sexto de Præparatione evangelica.

Providentia namque] Ostendit quid intersit inter providentiam et fatum.

Quæ licet diversa sint, alterum tamen pendet ex al-

tero] Docet quo participant ea quæ modo diversa esse A censebat.

Quedam vero] Ait quædam tametsi divinæ providentiæ subjecta sint, fatalem tamen seriem superare.

Nam ut orbium] Pulcherrima orbium similitudine docet alia majoribus fati nexibus implicari, alia minoribus, nonnullâ vero fatalem supergredi necessitatem.

Extimus] Extremus orbis.

Illi] Puncto.

Cogi ur] Constringitur.

Fanto] Subaudi *Magis*.

Igitur uti] Graphica comparatio. Quemadmodum (inquit) ratiocinatio est ad intellectum, et id quod gignitur, ad id quod est, et tempus ad æternitatem, et circulus ad punctum medium: ita mobilis fati series est ad stabilem et immobilem providentiæ simplicitatem.

Ea series] Quatenus fati vis se explicet ostendit.

Indeclinabilem] Inevitabilem.

Fluctuaturas] Fluctuaturas.

Quo fit] Pulcherrima conclusio, et Philosophia sane quam digna.

Quæ vero inquires] Occurrit tacitæ objectioni, quam Boetii verbis subjicit, et ostendit longe aliter Deum atque mortales judicare, Deique judicia esse abyssum multam, et sensibus nostris cogitationibusque inaccessiblei.

Nunq] Nunquid.

Degunt] Virunt.

Censuerint] Existimaverint.

Uti] Quemadmodum.

Temperiem] Tempe atam constitutionem.

Nam enim dissimile] Pulcherrimam offert comparationem.

A scient] Deo.

Ignorantes] Homines.

Perstringam] Colligam et breviter compl. ctar.

Æqui] Æquitatis, imitatione Maronis.

Lucanus] M. Anneus Lucanus natione Hispanus, patria Cordubensis fuit. Scripsit opus de bello Cæsaris et Pompeii cui titulus Pharsalia, Saturnalia, Silvarum libros decem, tragœdiam Medeam, quam non absolvit, de incendio Trojæ cum Priami calamitate, Orpheum, fabulas complures et epistolas. Ex libris Pharsaliæ tres primos emendavit cum uxore Argentaria, reliquos imperfectos, atque inemendatos reliquit propter intempestivum interitum a Nerone imperatum. Versus ejus sunt in lib. Pharsaliæ primo:

Nec quidquam jam ferre potest, Cæsare priorem,
Pompeiusve parem: quis justius induat arma,
Scire nefas, magno se iudice quisque tuetur.
Vixit causa diis placuit, sed victa Catoni.

M. Tullius in oratione pro Quinto Ligario: Causa tamen dubia, quod erat aliquid in utraque parte quod probari posset. Nunc melior certe judicanda est, quam etiam dii adjuverunt.

Familiaris noster] Veri enim poetae de Philosophiæ familia sunt. Unde ait Horatius:

Scribendi recte sapere est et principium et fons.

Citra spem] Præter spem et expectationem tuam,

Sed ait aliquis] Ostendit varias et diversas divinæ dispensationis rationem.

Quidam me quoque excellentior] Theologus Græcus, eoque philosophia præstantior. Nam quod aiunt inducti, excellentior me, id est, per me, plane ridiculum est. Suljecit autem Græcum theologi, quem non dubito inter Christianos præstantem fuisse, versum:

Ἀνδρὸς ἰσθὺ σῶμα δυνάμεις οἰκοδομοῦσι.

In quo animadvertendum est in dictione ἰσθὺ produci ob liquidam sequentem, ut apud Homerum et Persium μένος prima syllaba legitur extensa, tametsi quidam mutent in η, legentes ἰσθῶ. Latine sic sonat ad verbum facta interpretatio: Viri sacri corpus B virtutes ædificavere. Versus autem hunc in modum reddi potest:

Sacri hominis corpus virtutes ædificavere.

Mista] Partim prospera, partim diversa.

Ne longa felicitate luxurient] Nam ut ait Ovidius:

Luxuriant animi rebus plerumque secundis,
Nec facile est æqua commoda mente pati.

Alios duris agitari sinit] Baptista Mantuanus libro S. Ivarum secundo:

Rebus adversis agitata virtus
Crescit, et robur cruciata longo
Sumit attritu, meliusque terso
Candescit ore.
Otium clari fugiunt honores.
Nobiles ducit labor ad triumphos.
Sudor insignes iter ad coronas
Monstrat apertum.

Tri tribus] Adversis.

C *Probris*] Vitiis.

Exercitii] Subaudi causa.

Nam ut probis atque improbis] Pulchre ait improbi non solum a probis discordare, sed inter se quoque nullam habere convenientiam: at cum semetipsis discordare, vitiis conscientiam discerpentibus,

Ἀργαλέον δ' ἐμὲ τὰτὰ θεῶν ὥς πάντ' ἀγορεύειν.

Græcus versus heroicis est (ni fallor) Homeri, qui ad verbum interpretatus sic sonat: Difficile autem est me sermone explicare, quemadmodum Deus omnia regat, et sua providentia disponat. Versus Latino sermone sic reddi potest:

Difficile est sic hæc me dicere cuncta deorum.

Proditor] Productor, conditor.

Haustu] Metaphora ab iter facientibus sumpta, D qui, haustu vini accepto refecti, pergunt in itinere instituto.

IN METRUM VI.

Carmen hoc ejusdem generis est cum quinto primi voluminis. Probat eo Philosophia id quod paulo ante dixit, omnia videlicet mala Deum omnium principem extra reipublicæ suæ terminos eliminare, et omnia in officio continere, ac res omnes alioqui temerariis motibus fluitaturas, optimo temperamento coercere. Revide supra eandem propemodum materiam in ultimo secundi voluminis carmine.

Celsi] Altissimi.

Jura] Potentiam.

Tonantis] Dei.

Pura] Perturbationibus et vitiiis purgata.
Solera] Ingeniosus, perspicax, acuta contemplatione utens.
Cernere] Videre.
Culina] Sublimes partes.
Illic] In cælo.
Veterem pacem] Antiquam concordiam.
Phæbes] Lunæ.
Azem] Currum, vehiculum.
Summo vertice] Apud polum septentrionalem, de quo poeta :

Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
 Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.

Rapidos meatus] Veloces motus.

Ursa] Græco Ὠρεός. Iginus scribit effugiem Ursæ stellis figuratam, non occidere. *Negant* (inquit) *Occani* uxorem id recipere, cum reliqua sidera eo perveniant in occasum, quod *Tethys* Junonis sit nutrix, cui *Calisto* succubuerat, ut *pelle*. Idem etiam docet Ovidius libro secundo *Metamorph.* Ideo autem revera non occidit, quia cum supra nos sit polus arcticus, semper a nobis videtur. Sic Maro :

Arctos Occani metuentes æquore tingi.

Oceano tingere flammam] Occidere.

Astrigeris] Cælestibus.

Vicibus] Per vicibus.

Sident] Deorsum vergant, deprimantur.

Iisdem causis] Ex eadem mundi concordia.

Spirat] Spirando emittit.

Florifer] Flores ferens.

Annuus] Ille æqualiter in quatuor dividitur partes, juxta illud poeticum :

Temporibusque parem diversis quattuor annum.

Sunt autem ver, æstas, autumnus, hiems. Utque Macrobius ait libro septimo : *Ver Deus omnium fabricator calidum fecit et humectum; sicca est æstus et calida, autumnus siccus frigidus, hiems humida putida et frigida est.*

Pomis] Ovidius libro de Remedio amoris primo :

Poma dat autumnus, formosa est mensibus æstas.

Ver præbet flores, igne levatur hiems.

Gravis] Plenus, abundans.

Defluus] Deorsum fluens.

Hæc temperies] Moderatio et concordia.

Vitam spirat] Vivit.

Eadem] Temperies.

Condit] Abscondit.

Occidit] Occasu, morte.

Mergens] Obruens.

Conditor] Creator.

Æquus] Æquitatis.

Concitat] Imperat, cogit.

Ire] Moveri.

Sistit] Stare jubet.

Retrahens] Ad se vocans.

Vaga] Mobilia.

Firmat] Stabilis.

Itus] Motus.

Iterum] Rursum.

In orbem flexos] Motus circulares, qui rectis longe

A sunt perfectiones.

Dis epia] Separata.

Suo fonte] A Deo principio suo.

Fatiscent] Dissolvantur.

Non aliter] Non alio modo.

Refuant] Revertantur.

Causæ] Ad causam primam.

Esse] Essentiam. Sic et supra libro tertio cecinit :

Repetunt proprios quæque recursus,

Reditque suo singula gaudent,

Nec minet ulli traditus ordo,

Nisi quod fini junxerit ortum,

Stabilemque sui fecerit orbem.

Marsilius Ficinus in Commentario, oratione secunda, capite primo : *Trinitatem Pythagorici philosophi omnium mensuram esse voluerunt, ob eam arbitror rationem, quod Deus ternario numero res gubernat, atque et omnes res ipsæ ternario numero terminantur.* Hinc Maronia illud :

Numero Deus impare gaudet.

Nempe summus ille auctor primo singula creat, secundo capit, tertio perficit. Singula quoque imprimis ab illo perenni fonte effluunt, dum nascuntur; deinde in eundem reflunt, dum suam illam originem repetunt; postremo perficiuntur, postquam in eundem principium redierunt.

IN PROSAM VII.

Ex iis quæ supra eruditissime cum de divina providentia, tum de fatali serie disseruit, pulchram nec minus veram deducit illationem, alens : Tametsi vulgo aliter videatur, omnem quidem fortunam esse bonam, cum vel justa sit, vel utilis. Proinde viro sapienti non esse graviter ferendum, si in fortunæ certamen adducatur, quo ejus exercitata virtus magis ac magis enitescat.

Qui] Quomodo.

Nixa] Firmata, sustentata, suffulta.

Inopinabiles] Incredibiles, a vulgi opinione remotas.

Paulo ante] Prosa quarta et sexta hujus libri.

Qui] Cur, quomodo.

Ut] Quomodo, sicut.

Nonne igitur bonum censet] Syllogismus est tertii primæ figuræ modi. Quidquid prodest, bonum est : Fortuna autem exercens aut corrigens, prodest. Est igitur bona.

Hæc] Fortuna, quæ vel exercet vel corrigit.

Inopinabile] Incredibile et alienum ab opinione sapientum.

Quare inquit] Ex jam dictis infert, viro sapienti minime dolendum, cum adversus asperam fortunam certare cogitur, sic enim virtus et probatur, et magis elucescit. Unde Ovidius :

Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,

Apparet virtus, arguiturque malis.

Et Silius Italicus libro quarto de Romanis :

Juvat ire periculis

Ad decus, et dextra memorandum condere nomen,

Quale dedit nunquam rebus fortuna secundis.

Rursus in eodem :

Explorant adversa viros, perque aspera duro

Nititur ad laudem virtus interrita clivo.

Gloriæ propria] Faustus Andrelinus :

Porta difficilis superantia pectora casus,
Inclita perpetuæ nomina laudis habent.

Virtus vocatur] Unde virtus appellata sit ostendit, quod suis scilicet viribus nitens, non superetur adversis. M. Cicero libro Tusculanarum Quæstionum secundo : *Appellata est enim ex viro virtus. Viri autem propria maxime est fortitudo, cujus munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. Utendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam a viris virtus nomen est mutata. Lactantius libro de Opificio : Vir, inquit, nominatus est, quod in eo major vis est quam in femina. Et hinc virtus nomen accepit.*

IN METRUM VII.

Trium fortissimorum exemplis ostendit, non nisi per difficilia et ardua iter esse ad virtutem et gloriam. Non igitur detrectandum est certamen, non recusandus labor, quo virtutis et sapientiæ nobis materia suggeritur, juxta poetas illos versus :

Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.
At qui desidiam, luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos l. cauta mente labores,
Turpis, luesque simul mi eras le transigit ævum.

Bis quini] Decem.

Uxor] Vindex, raptor Helenæ.

Atrides] Agamemnon Atrei filius. Horatius in Epist.

Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atriden.

Phrygia] Trojæ.

Ruinis] Excidio.

Fratris] Mene' ai.

Amisos thalamos] Ereptam conjugem Helenam, mulierum longe pulcherrimam.

Piavit] Purgavit. Maro :

Et culpam miserorum morte piabant.

Sensus est, Raptum Helenæ quem libidinosus Paris perpetravit, Agamemnon vindicæ bello et Trojæ subversione purgavit. Scelera enim vindicta purgantur emolunturque.

Ille] Agamemnon. Hic ad bellum Trojanum profisciscens, cum apud Aulidem reliquos Græciæ principes expectaret, imprudens Dianæ cervam occidit. Quare dea irata, in tantam tempestatem mare excitavit, ut Græcorum classi inde discedere non posset. Cum autem etiam peste laborarent, consultus Calchas, respondit : *Dianæ iram Agamemnonio sanguine esse placandam.* Tandem igitur Agamemnonis quoque consensu adducta Iphigenia, et mactata est. Virgil. *Æneidos* libro secundo :

Sanguine placatis ventos et virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danaï venistis ad oras.

Alii tradunt Iphigeniam a Diana fuisse sacerdoti subreptam, ac illius loco cervam suppositam.

Græciæ classi] Græcorum navibus.

Redemit] Emit.

Ventos] Subaudi prosperos.

Cruore] Sanguine filiae suæ

Exiit] Deposuit.

Patrem] Paternam pietatem. Sic Naso

Postquam pietatem publica causa

A Rexque patre virit, castumque datura erocrem
Fletibus ante aram stetit Iphigenia ministris.

Fæderat] Fædere facto incidit et mactat.

Na'æ] Iphigeniæ.

Itachus] Ulysses.

Sodales] Socios. Propertius :

Paulatim socium jacturam bevit Ulysses.

Ferus] Truculentus, ab humanitate nimis alienus.

Mersit] Absorpsit, recondidit.

Polyphemus] Hic fuit Neptuni filius ex Thoa Phorei filia, ad quem cum Ulysses in Siciliam profectus cum duodecim comitibus pervenisset, tres cados optimi vini secum portans, admiratus est magnitudinem, formamque hominis unicum oculum in fronte habentis, qui solus sub antro tollebat lapidem, qualem viginti bonum iuga vix movere potuissent. Ab eo igitur sciensatus est Ulysses quod genus hominum, qui mores essent, et per Jovem obsecravit ut liceret sibi tunc abire. Ille vero superbe respondens, non timere Jovem dixit, duosque ex comitibus Ulysses apprehendens, ritu fere immaniter devoravit, totidemque postridie absumpsit prima luce : idem etiam vespere fecit. Quamobrem Ulysses sibi jam et reliquis timens, cadum optimi vini, quod secum tulerat Polyphemo obtulit, et ut sibi ac cæteris parceret, obsecravit. Quod Cyclops se facturum promisit, si rursus sibi vinum offerret. Oblato itaque tertio poculo mente alienatus, in medio antro immane corpus dormiturus extendit. Hunc igitur Ulysses vino somnoque sepultum animadvertens, immi so in oculum tulo excæcavit. Sed exurgens tandem Cyclops, cum aperire antri ostium gregibus cogeretur, immanem exinde lapidem amovit, verumtamen exenantes pecudes manibus palpat. Quod cum Ulysses cum comitibus animadvertisset, induti pecudum pelles, Cyclops manus effugere. Lege Homerum libro Odysseæ nono.

Herculem] Hercules Jovis et Alcmææ filius fuit, qui robore ac fortitudine cæteris hominibus supra quam credibile est, præc' illi. Hujus variæ res gestæ traduntur a Diodoro Siculo, Ovidio, Seneca Tragico, Nicolao Perotto in Cornuopis, et cæteris.

Duri labores] Herculei labores proverbialiter celebrantur, de quo noster Erasmus abunde Adagiorum chiliade tertia, proverbio primo.

Centaurus] Illi fuerunt Thessali ex anteriori parte viri, ex posteriori equi. Hercules optabat eos e Pelio monte depellere, sed ipse prior injustum bellum noluit inferre. Curavit igitur a Pholo susceptus hospitio, ut præstantissimi vini cadus promeretur. Odore tracti Centauri, vinum rapere tentaverunt. Hercules occasionem nactus, omnes aut interemit, aut inde fugavit.

Spolium] Pellem, qua pro arcto usus est.

Leoni] Vastus hic et immanis leo fuit, et qui armis domari non poterat. Hercules observato spelunca aditu, egredientem comprehendit, et strangulavit.

Fixit] Trajecit.

Certis] Inevitabilibus.

Volucres] Stymphalides. Claudianus :

Solus Amazonio cinctus Stympthalidis arcu
Appetis.

Hercules Stympthalides aves ab ipsis nubibus sagittis
iecit, enectasque deiecit. Erant autem aves aqua-
ticae in Stympthalo palude Arcadiae, tantae magnitu-
dinis, ut solis radios obumbrare dicerentur.

Poma] Hercules mala aurea ex hortis Hesperidum
tulit, dracone, qui ea die noctoque pervigil custo-
diebat, interempto.

Cernenti] Vigilanti.

Laeva] Sinistra manu.

Cerberum] Hercules audiens Pirithoum a Cerbero
infernali cane extinctum, et Thesea apud inferos
detentum, eo properavit, et capto Cerbero, tripli-
cique (quod tria capita haberet) catena devincto,
Thesea liberavit.

Victor immittem] Diemedem Thraciae regem, qui
equos suos advenarum carne pascerebat occidit: eum-
que jumentis comedendum objecit.

Hydra] De hac diximus supra: et Claudianus:

Non cadere Antæo, non crescere profuit Hydræ.

Fronte] Cum Hercules et Achelous propter Deja-
niram certarent, Achelousque se in varias formas
transmutaret, tandem cum in taurum frustra se
transformasset, victus Achelous, alteroque cornu
mutilatus, pudore se in suum fluvium coniecit. Sta-
tius libro Thebaidos quarto:

Et Hercules turpatus gymnase vultus
Amnis, adhuc imis vix truncam attollere frontem
Ausus aquis, glaucoque caput submersus in antro
Mæret, anhelantes egrescunt pulvere ripe.

Antæum] Hic Neptuni filius ex terra susceptus,
sexaginta cubitis adolevit, ut auctor est Pherecy-
des. Id diu fabulosum visum est, antequam suprema
eius ossa Olympiam allata miraculo fidei fecissent.
Plutarchus ait Romanorum ducem Sertorium apud
Tigennam oppidum Libyæ, effosso sepulcro, quod
incolæ Antæi dicebant, humanum cadaver inusi-
tate molis invenisse. Antæus (ut fabulantur) pro-

Astratus, a terra matre viles accipiebat, et quidem
maiores. Ea re cognita, a terra abstinuit Hercules,
et sublime domuit. Describit hoc certamen eleganter
Lucanus libro Pharsaliæ quarto.

Cacus] Hic secundum Fabulam Vulcani filius fuit,
ore ignem ac fumum vomens, qui vicina omnia po-
pulabatur. Veritas tamen secundum philologos et
historicos hoc habet, hunc fuisse Evandri nequissi-
mum servum ac furem. Sunt qui dicunt eum, ocu-
pato circa Vulturum et Campaniam regno, dum
traetat etiam ea quæ concesserant in Evandri Arca-
dum regis jura, duce Hercule, qui tum forte aderat,
oppressum fuisse. De hoc Virgilius libro octavo.

Setiger] Aper. Erymantheum aprum vivum cepit
Hercules astu, quod narrat Polyæus. Versabatur
B (inquit) Erymantheus aper in quadam valle nivibus
oppleta: quod ubi animadvertit Hercules ex eo val-
lis supercilio, qua major nivium vis erat, seram
jactis lapidibus incessebat; ita irritata, dum in Her-
culem conatur irruere, incidens in altitudinem ni-
vium, demersaque nullo negotio ab Hercule capta
est, quam tergo impositam Mycenæ detulit, et in
media concione dimisit, cum summa omnium trepi-
datione (ut canit Apollonius) et in primis Euryatheï,
qui se coniecisse dicitur in vas æneum.

Ultimus cælum] Hercules pro Atlante cælum hu-
meris sustinuisse dicitur. Claudianus:

Te maximus Atlas

Horruit, imposito cum premerere polo.

Ad Atlantem profectus est Hercules, cum didicisset
ad Nereo se malis Hesperidum potiri non posse sine
illius ope. Sed interim dum Atlas Herculi operam
navat, ipse cælum subiit: cumque jam recepturus
Atlas non videretur, Herculis astu elusus est. Impe-
trat, ut ille tandiu cælo succedat, quo afferendo
oneri pulvillum sibi aptet, atque ita correptis malis,
quæ humi jacebant, avestig'o victor abiit.

Pretium] Præmium.

LIBER QUINTUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Proximo volumine disseruit Philosophia solos qui-
dem bonos potentes esse, malos autem omnes imbe-
cilles, malum item nihil esse: cum optimi maximi
regis providentia, et fatalis necessitatis serie in bo-
num (ut in finem suum) omnia dirigantur. Ex quo fit
quod (uti Boetio perperam videbatur) bonis nunquam
mala accidunt, quod adversitas eis potissimum vir-
tutis exercendæ materia est juxta Ovidianum:

Scilicet adversis probitas exercita rebus,
Materiam tristi tempore laedis habet.

Verum cum supra dictum sit fatum ab immobilis
providentiæ exordiis proficisci, et ita ipsas quoque
fatales connexiones immobiles esse oportere, dubium
fit, quomodo stare possit humani libertas arbitrii,
cum inevitabili divini providentiæ fatique neces-
sitate. Frustra quoque credi videtur, casum quidpiam
esse: cum nihil cadere possit, quod Dei providen-

tiam non promeruerit. Toto igitur hoc libro de casu
liberoque hominis arbitrio disputatur. Primum au-
tem quid sit casus exponitur, idque hunc in modum:
D Casus est inopinatus ex continentibus causis in his
quæ ob aliud geruntur eventus.

*Sed quod tu dudum de Providentia dixisti, re expe-
rior*] Ita est legere in codicibus antiquis. Est autem
sensus, Sed experior re, id est, experientia verum
cognosco id quod tu dixisti dudum de Providentia,
puta talem esse materiam, ut una dubitatione suc-
cisa innumerabiles aliæ, velut hydræ capita succe-
scant. In aliis exemplaribus, additis quibusdam, hæc
leguntur. Sed quod tu dudum de Providentia quæ-
stionem pluribus aliis implicatam esse dixisti, re ex-
perior.

Hæc] An casus aliquid sit, et quid sit.

Tramite] Metodo, via compendiosa.

Decerno] Statuo.

Nihil ex nihilo existere] Puta naturaliter et per causas particulares. Nam Deus universalis omnium causa ex nihilo mundum creavit.

De operante principio] De causâ efficienti.

Rationum] Formarum.

In Physicis] Libro Physicorum secundo.

IN METRUM PRIMUM.

Hoc elegiaco pulchra quadam similitudine docet Philosophia, casum non esse de nihilo, tametsi non sit de agentia intentione. Quemadmodum enim, si duorum fluminum cursus jungantur, naves quoque et trunci in diversis adhuc alveis ab aqua recepti, necessitate fluviorum in unum tandem alveum defluentium conjunguntur, licet hoc præter spem intentionemque accidat: ita et casus, etsi non ex agentis animo sit, suas tamen peculiares causas habet.

Rupis Achemeniacae] Montis Armeniacae aut Parthicae. Achemenem Parthorum regem Porphyrio voluit esse, et ex Achemenidarum progenie derivatos Persarum reges Herodotus scripsit. Hinc Achemenius Persicus, Parthicus, vel Armenius. Lucanus:

Passus Achemenis longe decurrere campis.

Scopulis] Saxis prominentibus.

Ubi] Ordo est, Ubi pugna fugax versa figit spicula pectoribus sequentum. Sensus est, E monte majoris Armeniacae, cui juncti sunt Parthi, qui, teste Trogo, cominus in acie præliari, aut obsessas expugnae urbes nesciunt: pugnant itaque aut procurrentibus equis, aut terga dantibus, sæpe etiam fugam simulant, ut incautos adversum vulnera insequentes habeant: plerumque in ipso ardore certaminis prælia deserunt, ac paulo post pugnam ex fuga repetunt. Unde poeta:

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis?

Uno eodemque fonte] Tigris et Euphrates oriuntur.

Pugna fugax] Gens Parthorum fugiendo pugnans.

Tigris] Hic a celeritate et cursu nuncupatus est. Nam Tigris Medorum lingua (ut Solinus alique tradunt) sagittam significat, omniumque fluviorum velocissimum canit Dionysius. Alii tamen a tigride animali dictum volunt Tigrim. Divus Hieronymus: *Tigris*, inquit, *fluvius de paradiso exiens juxta Scripturæ fidem, pergensque contra Assyrios, et post multos circuitus (ut vult Josephus) in mare Rubrum effluens. Vocatur autem hoc nomine propter velocitatem, inftar bestiae nimia pernicitate currentis. Hoc nomen, teste Francisco Pico, facit gentilivum Tigris, Tigris, Tigridos, et Attice Τίγρις.*

Euphrates] Nomen sumpsit ex eo quod bona ferret. De hoc Hieronymus: *Euphrates fluvius Mesopotamiae, in paradiso oriens. Porro Sallustius auctor certissimus asserit tam Tigris quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ex quo animadvertimus aliter de paradiso et fluminibus ejus intelligendum. Diodorus Siculus libro tertio: Post Nilum enim et Gangem flumina totius Asiae nobiliora, Euphrates et Tigris ex Armenia montibus fontes habent. Distant autem ab invicem stadiis mille et quingentis, delatique per Mediam et Paretanos, descendant in Mesopotamiam,*

nam, quam undique circumdantes, regioni nomen indiderunt. Deinde per Babyloniam fluentes, in mare Rubrum deferuntur. Strabo lib. Geographicae II: Crescit Ananias multum in latum et altum, et multifidus est. Pars australior est Taurus, qui Armeniam determinat a Mesopotamia. Hinc fluunt Tigris et Euphrates, qui Mesopotamiam circumdant, et apud Babylonios invicem coherent. Deinde in mare Persicum emittunt, quorum Euphrates major est, et plus regionis flexuosus alveo percurrit. Fontes habet in parte Tauri boreali, fluunt ad occidentem per Armeniam (quæ major appellatur) usque in Armeniam minorem, quam a dextris habet, a sinistris vero Lisanam. Deinde ad austrum flexus confinitis jungitur Cappadocum, quæ ad dextram relinquit, ad sinistram Comagenorum confinia, rursumque a Sicinsina, etiam Sophina majoris Armeniacae ad sinistram relicta, progreditur in Syriam, atque iterum flexus alium capit in Babylonios, et Persicum sinum. Tigris ex eodem monte Seleuciam illatus, ad Euphratem accedit, ibique efficit Mesopotamiam: deinde in eundem sinum intrat. Euphratis ac Tigridis fontes inter se distant ad stadia duo milia et quinquaginta. Haec tenus Strabo.

Uno fonte] Fontibus unus et ejusdem Armeniacae montis, cui teste Strabone nomen est Taurus.

Abjunctis] Separatis.

Quos tamen] Ordo est, Quos vagos casus declivis, id est declivitates terrarum, subaudi tegunt, et quos casus vagos defluus ordo gurgitis lapsi regit.

IN PROSA II.

Dubitat hoc loco Boetius sciscitaturque, sitne ulla humani libertas arbitrii, an ipsos quoque animarum motus fatalis necessitas constringat. Cui Philosophia respondet, omni rationali naturæ libertatem adesse arbitrii, sed supernis divinisque substantiis majorem, deinde tametsi non æqualem, tamen proximam humanis animis se in divinitatis contemplatione censerantibus: minus vero liberam eas esse, cum ad corpora dilabuntur, minusque etiam, cum terrenis artibus colligantur. Animadvertendum autem hoc totum ex Platonis opinione dictum, quasi animæ sint, antequam corporibus conjungantur. Extremam vero servitatem esse dicit earum quæ sceleribus mancipatæ propriam amiserint libertatem.

Inscitiæ] Ignorantiae.

Caligant] Obscurantur, tenebrescunt.

Ἰάντ' ἐπορᾶ καὶ πάντ' ἄτακτα.

Homerici versus pars est posterior ex Iliados libro tertio, id est, omnia videt, et omnia inaudit:

Aspicit omnia, et omnia inaudit.

IN METRUM II.

Carmen hoc ejusdem generis est cum penultimo quarti voluminis. Praefert eo Philosophia divinae providentiae perspicacitatem solis claritati, de quo Homerus:

Sol qui cuncta videt, quique omnia maximus audit.

Hic enim tametsi maximo splendore mirifice resulgeat, terrarum tamen intima penetrare nequit. Providentiae vero lumen immensum cuncta non inspicit

solum, sed etiam penitissima quæque eorum perspicit. Neque ei ulla vel noctis caligo, vel terræ moles obistere valet.

Phæbum] Solem.

Melli[ui]] Melle fluentis.

Canit] Carmine laudat, cum aliubi tum in Iliados tertio, ut et paulo ante dictum est : Et tu, sol, qui universa et vides et audis. Vide Plinium libro Naturalis Historiæ II, cap. 6.

Perrumpere] Penetrare.

Cuncta tuenti] Omnia intuenti. Prisca Sibylla in lib. Justinii philosophi et martyris, interprete Francisco Pico :

Unus enim Deus est, solus non editus, ingens,
Omnia conspiciens, non visibilis, induperator,
Quem moritura caro potis est comprehendere nunquam.

IN PROSAM III.

Hac prosa dubitabundus Boetius de libero hominis arbitrio et Dei præscientia disserit, quæ quo modo simul possint consistere, ut alteri alterum non officiat, minime videt. Nam recepta divinæ præscientiæ necessitate, omnia serie quadam inflexa constringi tenerique videntur. Quod si ita esset, frustra sperarent homines, aut deprecarentur, quæ futuræ necessitatis legibus implicata mutari alioque converti nequirent.

Aut quid hoc refert vaticinio illo ridiculo Tiresiæ] Sensus est, aut quid, quasi dicat, nihil hoc distat ab illo ridiculo Tiresiæ vaticinio, quod est apud Horatium libro Sermonum secundo :

O Laertiade, quidquid dicam, aut erit, aut non :
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.

Tiresias Thebanus, cum forte duos angues coeuntes percussisset, in feminam fuit conversus, ac septem annos in eo sexu durasse fertur. Rursusque cum eodem serpentes verberasset, in pristinum sexum reversus est. Quod quidem ne quis omnino fabulosum putet, legat et Plinium in septimo Naturalis Historiæ, et divum Augustinum de conjugii veteris ac novæ legis, qui asserunt quibusdam id accidisse. Cæterum Tiresias, ab Jove Junoneque contententibus utrius major in coitu voluptas sit, maris an femine, iudex electus, majorem esse feminæ voluptatem affirmavit. Qua sententia Juno irata, illum obcæcavit. Jupiter vero pro oculis adeptis ei,

Scire futura dedit, pœnamque levavit honore.

Callimachus et Propertius eo dicunt obcæcatum Tiresiam, quod Pallada nudato corpore se levantem in aquis aspexisset. Hinc proverbium, *Τυφλότερος Τειρεσίω*, Cæcior Tiresia, de eo qui supra modum cæcuit.

Ut paulo ante cantabas] Carmine sexto quarti libri.

IN METRUM IV.

Carmen est ejusdem generis cum proximo, quo Severinus admirabundus obstupescit, causam desiderans, cur ea duo vera, alterum de divina præscientia, alterum de arbitrii nostri libertate, separatim secretimque perpensa, fidem admittant; eadem autem conjuncta minime nobis coherere videantur.

Carptim] Separatim.

Jugari] Conjungi.

Sed mens] Ignorantiæ animi nostri imputat, quod rerum veritatem perspicere non valemus.

Obruta] Oppressa.

Cæcis membris] Corpore caliginem oblivionemque animo inferenti.

Luminis] Intellectus.

Igne] Vigore.

Tenuis nexu] Subtiles conjunctiones.

Sed cur] Platonium hoc est. In dialogo enim Platonis de virtute, qui Menon inscribitur, Socrates Menonem Aristippi et Gorgiæ auditorem ad id perducit, quod impossibile est nos investigando aliquid cognoscere; aut si investigando assequimur cognoscimusque, illud alias cognovimus. Itaque id cognoscere non aliud esse quam reminisci et in memoriam revocare. *Quo enim tramite* (inquit Menon) *investigabis, o Socrates, quod quidem quid sit omnino ignoras, quale tibi proponens, id quod ignoras inquire; aut etiam al in illud incidas, quoniam signo id quod ignoraveras illud esse agnosces?* Cui Socrates, *Intelligo* (inquit) *quid velis, o Menon; al tu animadvertisne quam litigiosam argumentationem in medium adduxisti, quod scilicet homo neque quod noscit, neque quod ignorat, inquiri: nam si noscit, nulla inquisitione opus est, sed neque quod nescit, id investigat. Non enim novit quid quærat. Quare tandem colligit, nihil investigando nos discere posse, nisi quæ antea scivimus, etiam eodem modo.*

Mentem altam] Divinam.

Cerneret] Contempleretur.

Summam] Universalem propositionem.

Singula] Singularia.

Neutro est habitu] Boetius cum magis sit Plonicus quam Aristotelicus, medium tamen se præbet inter utrumque philosophum, et eorum concordiam se traditurum aliquando pollicitus est : quod an præstiterit Deus novit. Aristotelis sententia est, nihil incommodi accidere, aliquo modo scire, quod quis discit, et aliquo modo ignorare. Nam nihil absurdum est, si scit quodammodo, ut in universali, quod peculiariter et proprie discit. Sed si hoc modo, ut quatenus discit, sic et scit, inconveniens est. Scit igitur in universali quod ignorat in particulari, et discit in particulari quod scit in universali

Consiliu] In consilium adhibet.

Alte] In divina mente.

Visa] Perspecta.

Retractans] Reminiscens.

Oblitas] Oblivioni traditas. Passive dixit. Sic *Maro* :

Nunc oblita mihi tot carmina.

Addere partes] Adonius versus, cæteris in carminis fine subjectus.

IN PROSAM IV.

Diluit ea Philosophia quæ Severinus hæsitabundus obiect, et singulatim objectionum nodos enodat, ostendens Dei præscientiam et humani arbitrii libertatem simul consistere. Divus Hieronymus in Jovinianum capite trigesimo secundo : *Liberi arbitrii nos*

condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est. Sicut in bonis operibus perfectior est Deus (non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis et adjuvantis Dei [Rom. ix]) ut pervenire valeamus ad calcem, sic in malis atque peccatis semina nostra sunt incentiva, et perfectio diaboli, cum videris nos super fundamentum Christi edificare fenum, ligna, stipulam (I Corinth. iii), tunc supponit incendium.

Quod ita demum] Quod Boetius liberum arbitrium per Providentiam nobis auferri suspicabatur, ejusmodi ratione colligit: Quidquid est futurum, aut necessario est futurum, aut contingenter. Si necessario, perit libertas arbitrii. Si contingenter, qui potest esse præscientia, cum de contingentibus non sit scientia, sed magis conjectura? Primum igitur incipit Philosophia ostendere præscientiam futuris rebus necessitatem non imponere, deinde probat de contingentibus et incertis certam apud Deum esse posse præscientiam.

Quæro enim] Hoc loco Philosophia tuetur aliquo modo rationem eam quam supra Boetius omnino improbat, non eo futura evenire quod Deus ea prævidit, sed quia futura sunt, Deum prævidisse. Hæc ratio bona est in eo quod liberum arbitrium a necessitate vindicat; verum in hoc falsa, quod futura præscientiæ causam ponit.

Quæ quia præscientiam] Sensus est, Quæro ex te, Severine, cur illam solventium rationem minus efficacem putes, an ideo quod præscientiam futuris rebus causam necessitatis esse non existimes: verum age modo si necessario res futuras sentis, unde trahis istius causam necessitatis, nisi ex præscientia? Si igitur tibi demonstravero hanc prænotionem divinam non imponere futuris necessitate, quod et tute paulo ante fatebaris, nihil erit quo liberum arbitrium impediri putes.

Quantum ad hoc attinet] Id est ad hanc conclusionem, quæ ait præscientiam esse necessitatis futurorum causam.

Sed præscientia, inquit] Tacite quæstioni occurrit. Si forte Severinus objecisset hunc in modum: Esto ut nulla sit futuris ex præscientia necessitas, est tamen signum ea necessario esse futura. Huic Philosophia sic respondet. Pari ratione etiam si nulla foret prænotio, necessarius futuri constaret eventus. Cujus rei ratio hæc est. Signum non efficit rem eam cujus est signum, sed tantum quid sit ostendit. Verbi gratia: Hedera ante cauponam suspensa vinum venale significat, non efficit ut id sibi venale habeatur.

Quasi vero] Sensus est, Non laboramus anventura sint quæ præsciuntur, sed an suapte natura ut eveniant necessitatis aliquid patiantur.

Sed hoc, inquit] Solvit eam dubitationem Philosophia quam Severinus supra his verbis proposuit. Si quid ita futurum est, ut ejus certus ac necessarius non sit eventus, id eventurum esse præsciri qui poterit?

Cujus erroris causa] Nunc Philosophia tollendæ alteri

A Boetianæ dubitationi se accingit, quæ est, an de incertis ulla possit esse præscientia, cum scientia nihil nisi certum comprehendatur. Proinde si incerta pro certis prævideantur, id non esse præscientiam, sed opinionis caliginem putat. Diluens autem hæc objecta, Philosophia dicit hujus erroris causam esse quod opinamur omnia quæ cognoscuntur, suapte natura, non vi aut facultate cognoscentium, comprehendere, quod falsum est. Si enim cognitio rei quidem quæ cognoscitur, non autem cognoscentis facultatem sequeretur, res ab omnibus uno eodemque modo cognoscerentur, neque foret divinæ humanæque intelligentiæ discrimen ullum, quod quam sit falsum quis non videt?

Ille] Visus.

B *Eminus*] E longinquo.

Jacta] Emissis. Hoc loco Platonis opinionem sequitur, cui reclamationem Aristoteles: quem impudentissima theologistarum turba contra veterum eorumdemque doctissimorum theologorum sententiam nihil verita est in cælum recipere. Sed supra hoc a libi commodius. Stoici causas esse videndi dicunt, radiorum ex oculis in ea quæ videri queunt emissionem, aerisque simul intentionem. Democritus et Epicurus opinantur per imaginum insertus visualem potentiam accidere, radiosque quosdam ab oculis exertos, simul atque subjectæ rei insisterint, rursus in eosdem redire insertaque. Aristoteles acutissimo vir ingenio, sed Platona inferior, existimat visionem fieri rei visibilis specierum intra oculos receptu. Empedocles imaginibus radios immiscuit, idque conjunctim imaginis radios vocavit. Hipparchus autumat ab utroque oculo ad corporum lineamenta exporrectos, perinde atque manuum ad motu corpora summa perirectante, apprehensionem eorum ad visualem vim referre. Plato per corradiantiam visum fieri existimat, lumine ab oculis quidem exerto ad aliquantum intervalli per cognatum sibi aerem effluente, a corporibus vero illato occurrente illi, aeremque intermedium diffusum amotuoque facilem cum visu igne intendente. Hæc enim dicitur corradiantia Platonica.

Hic] Tactus.

Orbi] Corpori rotundo.

Intelligentia] Intellectus incorporeus et a materia sejunctus. Exemplis ostendit in cognoscendo omnia D suapte potius facultate quam eorum quæ cognoscuntur uti.

IN METRUM V.

Hoc carmine Glyconico Stoicos erroris jam dicti seminatores, puta quod res ex sua potius natura quam cognoscentium facultate comprehendantur, acriter incessit Philosophia, eorumque opinionem confutat. Aiebant ii cognitionem solum ab exteriorum corporum similitudinibus animo impressis perfici. Quod si verum foret, mens pateretur ab externis rebus, sed in confesso est apud omnes qui recte philosophantur, intellectum esse activum, mentemque, quando intelligit agere, non pati.

Porticus] Stoicos significat, de quibus in primo commentario diximus.

Obscuros] Ex quorum verbis implicatis vix potest colligi sententia.

Qui] Stoici.

Sensus] Sensiones.

E corporibus extrinsecis] Ex rebus exterioribus. Licenter autem produxit, quæ corripienda est. Sed videtur veteres imitatus, qui dixerunt corpus et corpor, sicut decus et decor, algus et alior, frigus et frigor.

Uti] Quemadmodum.

Quondam] Aliquando.

Æquore] In planitie, superficie, plano spatio.

Notis] Prima contracta, id est signis qua corpora extrinsecus imprimunt.

In vicem] Ad similitudinem.

Noiio] Cognitio.

Quæ vis] Potentia. Sciendum tria esse genera intellectionum, quorum primum dicitur simplicium apprehensio : hinc est quod ait, Singula prospicit, hoc est, singulatim et secretim rem unamquamque et simpliciter intelligit. Secundum, compositio aut divisio, unde est : Aut quæ cognita dividit? Quæ divisa recoligit? Tertium, ratiocinatio, quæ ex notis ea quæ ignota erant : assequimur. Hinc dicit Tum sese referens sibi, Veris falsa redarguit.

Legens] Transiens, percurrans.

Alternum iter] Modo ascendendo ab infimis ad suprema, modo descendendo a summis ad ima.

Desidit] Media externa, id est descendit.

Tum] Deinde.

Referens] Reducens, et quasi in orbem ratiocinando recolligens.

Præcedit] Illoc loco, ut iure solet, Platonem exprimit, qui rerum species ab initio animæ insitas existimavit, sed contagione terreni corporis eam sopitam degravatamque non agere, nisi externorum sensuum passione excitetur ; excitatam vero specie, quam sensus exterior impressit, evocari ; et conjuncta specie interna cum ea quam extrinsecus accepit, tum demum intelligere.

IN PROSAM V.

Ex eo quod supra tractatum est, cognitionem non rei quæ noscitur naturam, sed cognoscentis vim facultatemque sequi, ostenditur Deum incerti eventus futura ut certa præscire, tametsi hoc humana ratio minime concipiat. Nam si cognoscentis naturam sequitur, tenendum est diversis substantiis diversas esse cognoscendi facultates, quarum alia præstet alii : ita ut quæ perfectior sit, inferiores quoque in se habeat, imperfectiores ad eam quæ præstantior est, aspirare non quant. Neque enim sensus et imaginatio ad rationis iudicium sese attollunt, neque ratio potest comprehendere divinæ intelligentiæ modum, qui longe est absolutissimus, et futura nobis incerta certissima præscientia complectitur.

IN METRUM VI.

Carmen est Archilochium dactylicum constans dactylico bucolico tetrametro, id est tribus dactylis,

A vel spondeis, vel alternis, et quarto pede tantum dactylo partem orationis finiente, deinde tribus trocheis. Et Philosophia humanæ naturæ dignitatem præstantiamque commemorat, atque hominem ex fortunæ habitudine staturaque ad cælestium rerum amorem contemplationemque admoneri, ut qui ex omni animantium genere solus despectet humum, vultuque sublato cælum suspetet.

Alia extento] Ut serpentes et animalia reptilia.

Enater] Evolet; metaphora est notissima.

Transmittere] Transire. Veteres dixerunt tramitto pro transmitto.

Prona] Terram versus inclinata. Ovidius :

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque videre
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

B M. Tullius Cicero libro de Legibus primo : *Artes innumerabiles repertæ sunt docente natura, quam imitata ratio res ad vitam necessarias solerter consecuta est. Ipsum autem hominem de eadem natura non solum celeritate mentis ornavit, sed et sensus tanquam satellites attribuit, figuramque corporis habilem atque aptam ingenio humano dedit. Nam cum ceteras animantes abjecisset ad pastum, solum hominem erectis ad cæli quasi cognitionis domiciliisque pristini conspectum exaltavit : tum speciem ita formavit oris, ut in ea penitus reconditores effingeret.* Silius Italicus libro xv :

Noone vides hominum ut celso ad sid'ra vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia fin'erit ora,
Cum pecudes, volucrumque genus, formasque ferarum
Segui m' atque obscenam passim traxisset in alvum?
Ad laudes genitum capiat si munera divum,
Felix ad laudes hominum genus.

C Lactantius libro secundo de Origine erroris, capite item secundo : *Juvat ergo velut in aliqua sublimi specula constitutum, unde universi exaudire possint, Perisianum illud proclamare :*

O curvæ in terras animæ, et cælestium inanes.

Cælum potius intuemini, ad cuius spectaculum vos excitavit ille artifex verus Deus. Ille vobis sublimem vultum dedit, vos in terram curvaminis, vos alias mentes, et ad patrem suum cum corporibus suis erectas, ad inferiora deprimitis, tanquam vos panis non quadrupes esse natos. Fas non est celeste animal cum terrenis in terramque vergentibus versari. Quid vos beneficiis cælestibus orbatis, pronique in terram vestra sponte procumbitis? Humi enim miseri volutaminis, cum deorsum queritis quod in sublimi querere debuistis? Divus

D Ambrosius, libro Hexameron sexto : *Cave, o homo, pecudum more curvari. cave ne in alvum te non tam corpore quam cupiditate deflectas. Respice corporis tui formam, et speciem congruentem celsi vigoris assume. Si sola animalia prona pascantur, cur te in edendo sternis ipse, quem natura non stravit? Cur eo delectaris in quo naturæ injuria est? Cur noctes et dies cibo intentus pecorum more terrena depascaris? Cur illecebris corporalibus deditus ipsum te inhonoras, dum ventri atque ejus passionibus deservis? Cur intellectum tibi adimis, quem tibi creator attribuit? Cur te jumentis comparas, a quibus te voluit Deus segregari, dicens : Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus? Aut si te edacitas equi, intemperantiaque delectat, et adhinnire*

ad feminas voluptati est, delectet in freno maxillas tuas
chamoque constringi. Si crudelitate pasceres, ferarum-
que hæc rabies est, quæ propter sævitiam trucidantur,
vide ne in te quoque crudelitatis tuæ vertatur imma-
nitas.

IN PROSAM VI.

Hac ultima hujus eruditissimi cultissimique operis
prosa, docet ex Dei providentia consiliis hominum
actionibusque nihil necessitatis imponi, idque vel
potissimum hac ratione. Deum æternum esse, cun-
ctorum ratione degentium commune est judicium.
Æternitas autem est interminabilis vitæ tota simul
et perfecta possessio: in qua quidem nihil est præter-
itum, nihil futurum, verum præsentia sunt omnia.
Cognitio vero (ut paulo ante disputatum est) modum
sequitur et naturam cognoscentis; at modus cogno-
scendi in Deo est tum æternus, tum præsentarius.
Omnia igitur tanquam præsentia scit Deus: unde et
providentia potius quam prævidentia dicitur, quasi
ab excelso rerum culmine infima quæque prospiciat.
Sed quæ præsentia videntur, nullam ab his a quibus
conspiciuntur necessitatem accipiunt, cum nihil
rabus, dum geruntur, necessitatis imponat intuitus.
Proinde divina providentia res futuras, quas tam-
quam præsentem conspicit, nulla necessitate astrin-
git. Uti enim nos temporario hoc nostro præsen-
ti quedam sine necessitate videmus, ita Deus omnia
simul suo æterno contuetur, nec ob id vel rerum na-
turam proprietatemque mutat, vel judicia confundit.
Divus Gregorius libro Moralium x: *Præscire dicitur
qui unamquamque rem antequam veniat videt, et id
quod futurum est prius quam præsens fiat prævidet.
Quomodo Deus est præscius, dum nulla, nisi quæ fu-
tura sunt, præsciantur? Et scimus quia Deo futurum
nihil est, ante cujus oculos præterita non transeunt,
futura non veniunt, quippe quia omne quod nobis fuit
et erit in ejus prospectu præsto est, et omne quod præ-
sens est acire potest potius quam præscire. Et quia ea,
quæ nobis futura sunt videt, quæ tamen ipsi semper
præsto sunt, præscius dicitur: quamvis nequaquam fu-
turum prævidet, quod præsens videt. Nam et quæcun-
que sunt, non in æternitate ejus ideo videntur, quia
sunt; sed ideo sunt, quia videntur. In illo enim nec
præterita, nec futura reperiri queunt, sed cuncta mu-
tabilia immutabiliter durant; et quæ in seipsis simul
existere non possunt, illi simul omnia assistunt, nihil-
que in illo præterit, quod transit quia in æternitate
ejus modo quodam incomprehensibili cuncta volumina
 sæculorum transeuntia manent, currentia stant. Hæc
ex Gregorii Moralibus carptim desumpta collegimus,
eo quod ad hunc locum non nihil facere videbantur.*

Deum quidem æternum] Differunt æternum et per-
petuum. Æternum enim dicitur quod interminabilis
vitæ plenitudinem simul complectitur permanendo.
Perpetuum, quod vitam eundo continuat.

Scientia quoque ejus] Divo Aurelio auctore, libro de
Civitate Dei undecimo, capite vigesimo primo: *Deus
non more nostro vel quod futurum est prospicit, vel
quod præsens est aspicit, vel quod præteritum est resvi-*

*cit, sed alio modo quodam a nostrarum cogitationum
consuetudine longe lateque diverso. Ille quippe non ex
hoc in illud cogitatione mutata, sed omnino incommu-
tabiliter videt, ita ut illa quidem quæ temporaliter
fiunt, et futura nondum sint, et præsentia jam sint, et
præterita jam non sint: ipse vero hæc omnia stabili ac
sempiterna præscientia comprehendat, nec aliter oculis,
aliter mente. Non enim ex animo constat et corpore, nec
aliter nunc, aliter antea, aliter postea: quoniam non
sicut nostra, ita ejus quoque scientia trium temporum,
præsentis videlicet et præteriti vel futuri varietate muta-
tur, apud quem non est immutatio, nec momenti obum-
bratio. Nec enim ejus intentio de cogitatione in cogita-
tionem transit, in cujus incorporeo contuitu simul ac-
sunt cuncta quæ novit: quoniam tempora ita novit nul-
lis suis temporalibus notionibus, quemadmodum tempo-
ralia movet nullis suis temporalibus motibus.*

Hic si dicas] Repetit objectionem supra motam,
eamque diluit ejusmodi ratione, quam nemo nisi di-
vinorum speculator intelligat.

Dux sunt etenim necessitates] Dilutionem objecti,
tum latius, tum planius exponit, ostendens duo esse
necessitatis genera, alteram quidem simplicem et
absolutam, alteram vero necessitatem conditionis.

Quia igitur refert] Id est interest.

Hoc scilicet] Subaudi refert, et diluit motam dubi-
tationem.

Sed si in mea, inquires] Aliam affert objectionem,
quam pro materiæ qualitate sat luculento sermone
diluit.

Quid igitur, inquires] Rursus aliam proponit dubita-
tionem, quam et mox removet, et refellit.

Quæ cum ita sint] Concludit humani libertatem
arbitrii et divinam præscientiam simul consistere: su-
per qua re latius lege et relegere Dialogum Laurentii
Valla, qui juste ne taxet Severinum nostrum, me-
liusque eo hanc materiam expediat, an sophisticis
cavillis agat, et oratoris fucus obducatur veritatem, non
est nunc meæ facultatis judicare. Verum id censura
doctoribus relinquo.

Spectator] Salomon Proverbiorum cap. xv: *In
omni loco oculi Domini conemplantur bonos et malos.*
Hieronymus in quadam epistola: *Omnium speculato-
rem Deum crede, et cave ne quid quod divinis oculis
indignum sit, aut opereris, aut cogites.*

Bonis præmia] Baptista Mantuanus:

Et scelus a superis, et habet sua præmia virtus.

Aversamini] Pulcherrima adhortatio ad pulcherrimas virtutes sub hujus operis pulcherrimi finem.

Judicis cuncta cernentis] Aurelius Prudentius in Hym-
norum libro:

*Sic tota decurrat dies,
Ne lingua mendax, aut manus,
Oculive peccent lubrici:
Ne noxia corpus inquinet.
Speculator astat desuper,
Qui nos diebus omnibus
Actusque nostros prospicit
A luce prima in vesperum.
Hic testis, hic est arbiter.
Hic intuetur quidquid*

Humana quod mens concepit.
Hunc nemo fallit iudicem.

Ladovicus Gibus ad Titum:

Vivere flagitio si vis, Tite, liber ab omni,
In desolato sit tua vita loco.
Atque ibi quidquid ages, fortimve palamve, memento
Inspectatorem semper adesse Deum.

A

PROTESTATIO.

In his Commentariis et cæteris quæ vel edidimus, vel
Dei gratia sumus edituri, nihil omnino approbamus nisi
quod a catholica tantum Ecclesia decretum atque
asseritum fuerit, semper parati et verum a recte sentien-
tibus edoceri, et suavis sabbatilis, veritate patrocinante,
refragari.

CATALOGUS

AUCTORUM TAM GRÆCORUM QUAM LATINORUM

QUORUM PULCHERRIMA DICTA IN HIS COMMENTARIIS MURMELLII IN LIB. BORTHII DE CONSOLATIONE

PHILOSOPHÆ VEL RECITANTUR VEL EXPLICANTUR.

A

Accius.
Acron.
Æmilii Probus.
Agnellus.
Alexander Hegius.
Algateles.
Ambrosius.
Anaxagoras.
Angelus Politianus.
Antonius Codrus Urceus.
Antonius Mancinellus.
Apollo Pythius.
Apuleius.
Aratus.
Aristippus.
Aristophanes.
Aristoteles.
Asconius.
Aegest. Dathus.
Aulus Gellius.
Aurelius Augustinus.
Ausonius.
Avicenna.

B

Baptista Mantuanus.
Bessarion.
Bocatiis.

C

Callimachus.
Calphurnius.
Cassiodorus.
Cato.
Catullus.
Cebes Thebanus.
Christoph. Landinus.
Cicero.
Cinna.
Claudianus.
Clemens.
Cleobulus.
Cornelius Celsus.
Cornelius Tacitus.
Cyprianus.

D

David psalmographus.
Democritus.
Demosthenes.
Diodorus Siculus.
Diogenes Lynceus.
Diogenes Laertius.
Donatus.

E

Ecclesiastes.
Empedocles.

Ennius.
Epimenides.
Erasmus Roterodamus.
Eratosthenes.
Euripides.
Eusebius.
Eutropius.

F

Faustus Andrelinus.
Festus Pompeius.
Florus.
Franciscus Petrarcha.
Franciscus Philelphus.
Fulgentius.

G

Georgius Merula.
Georgius Valla.
Georgius Magnus.
Guarintus Veronensis.

H

Hermannus Buschius.
Herodotus.
Hesiodus.
Hieronymus.
Higinus.
Hipparchus.
Homerus.
Horatius.

I

Isaccius.
Isaia propheta.
Jacobus apostolus.
Jacobus Bononiensis.
Jamblicus Platonius.
Joannes Ædicollus.
Joan. Cæsarius.
Joan. Campanus.
Joan. Evangelista.
Joan. Franciscus Picus.
Joan. Picus Mirandula.
Josephus.
Julius Cæsar.
Julius Capitolinus.
Justinus.
Juvenalis.
Juvenius.

L

Lactantius.
Laurentius Valla.
Leonardus Aretinus.
Lucanus.
Lucianus.
Lucilius.
Lucretius.

Ludovicus Bigus.

M

Macrobius.
Malachias propheta.
Manlius Antiochenus poeta.
Mar. Antonius Sabellicus.
Marcus Varro.
Marsilius Ficinus.
Martialis.
Martianus Capella.
Matthæus evangelista.
Matth. Palmerius.
Maximianus poeta.
Menander.
Michael Fernus.
Moses.

N

Nicolaus Crescius.
Nicolaus Perottus.
Nicolaus Valla.
Nigidius.

O

Origenes.
Ovidius.

P

Pacuvius.
Papinius.
Parmenides.
Paulus Cortesius.
Pausanias.
Periander.
Persius.
Petronius Arbiter.
Pherecydes.
Philippus Beroaldus.
Philo Judæus.
Philostratus.
Phocas grammaticus.
Phocylides.
Pindarus.
Pius Baptista Bononiensis.
Platina.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plutarchus.
Polienus.
Pomponius Mela.
Prisca Sibylla.
Priscianus.
Procopius.
Prodicus sophista.
Propertius.
Prosper.
Prudentius.

Ptolemæus.
Publius mimograph.
Pythagoras.

Q

Quintilianus.
Raphael Volaterranus.
Regum Historia sacra.
Rudolphus Agricola.
Rudolphus Langius.

S

Sallustius.
Salomon.
Sapientie liber.
Seneca.
Septimius.
Servius.
Sext. Turpilus.
Sidonius Apollinarius.
Silius Italicus.
Simonides.
Socrates.
Solinus.
Solon.
Spartianus.
Speusippus.
Stattius.
Stesichorus.
Strabo.
Suetonius.
Suidas.
Symmachus.

T

Terentianus.
Terentius.
Terullianus.
Theodoricus rex.
Theophrastus.
Thomas Aquinas.
Thucydides.
Tibullus.
Titimius.
Titus Livius.
Tobia liber.
Tranquillus.
Trogus.

V

Valerius Maximus.
Virgilius.

X

Xenophon.

Z

Zeno.

AN. MANL. SEV. BOETHII DE UNITATE ET UNO.

Unitas est qua unaquæque res dicitur esse una : **A** sive enim sit simplex, sive composita, sive spiritalis, sive corporea, res unitate una est, nec potest esse una nisi unitate, sicut alba nisi albedine, nec quanta nisi quantitate. Non solum autem unitate una est, sed etiam tandiu est quidquid id quod est, quandiu in se unitas est. Cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est; unde est hoc : Quidquid est, ideo est quod unum est, quod sic ostenditur. Omne enim esse ex forma est in rebus creatis, sed nullum esse ex forma est, nisi cum forma materiæ unita est. Esse enim non est nisi ex conjunctione formæ cum materia. Unde philosophi dicunt illud describentes : Esse est existentia formæ in materia. Cum autem forma materiæ unitur, ex conjunctione utriusque necessario aliquid unum constituitur. In qua constitutione illud unum non permanet, nisi quandiu unitas formam cum materia tenet. Sed destructio rei non est aliud quam separatio formæ a materia; sed separatio et initio contraria sunt, igitur separatione si res destruitur, profecto in suo esse non nisi unitate conservatur. Unitio autem non fit nisi ab unitate qua est, ab unitione quod erat unum dissolvitur. Soluta autem unione, destruitur essentia ejus, quod ex earum unitione provenerat, et fit non unum. Quapropter sicut unitate res ad esse ducitur, sic et in illo esse custoditur. Unum esse et unum inseparabiliter comitantur se, et videntur simul natura, quia enim creator unus est, ideo rebus quas condidit hoc in munere dedit, ut unaquæque esset etiam una. Ac per hoc ex quo res habet esse, una est : ideo motus substantiarum est ad unum, et propter unum, et nihil eorum quæ sunt appetit esse, sed omnia sicut appetunt. Habere autem esse non possunt nisi unum, ideo omnia ad unum tendunt. Unitas enim est quæ unit omnia, et tenet omnia diffusa in omnibus quæ sunt. Quapropter quia materia non habet esse nisi per unionem sui cum forma, forma autem non tenet unitatem cum materia, nisi unitas sit, ideo materia eget unitate ad uniendum se, et de natura sua habet multiplicari, dividi et spargi. Unitas vero retinet, unit et colligit, ac per hæc ne materia dividatur et spargatur, necesse est ut ab unitate retineatur. Quidquid autem per se non unitur, per se utique spargitur, quia omnis quæ facit aliquam rem contrariam agenti, facit contrariam factæ rei. Contrariorum enim contrarii sunt effectus : quia unitas facit unum, profecto materia facit divisionem, ac per hoc unitas per se retinet materiam. Sed quidquid per se retinet, non potest facere separationem. Forma ergo existens in materia est quæ perficit et custodit essentiam cunctislibet rei. Unitas est descendens a prima unitate quæ creavit eam. Prima enim et una unitas, quæ est

unitas sibiipsi, creavit aliam unitatem quæ est infra eam. Sed quia omne creatum diversum est a quo creatum, profecto creata unitas a creante omnino diversa esse debuit, et quasi opposita. Sed quia creatrix unitas non habet principium neque finem, nec permutationem, nec diversitatem, ideo creatæ unitati accidit multiplicitas, diversitas, et mutabilitas, ita ut in quadam materia sit habens principium, ut in generatis, et finem, in quodam vero ut in creatis principium et finem, quia in quibusdam subjacet permutationi et corruptioni. In quibusdam enim materia est subtilis, simplex, remota a contrarietate et separatione, perficitur autem ei unitas et unitur cum ea sicut hæc et illa. Sicut non divisibile in actu, sicut in celestibus corporibus, in quibusdam unitas a materia inseparabilis est, et ideo carent fine, quia perpetua sunt. In quibus vero materia fuerit spissa, debilis non adæquatur eis unitas, sed debilitatur in uniendo eorum essentiam, et ob hoc dissolvitur essentia eorum, quia non retinetur ab unitate sicut in generatis quæ habent principium et finem. Quanto enim unaquæque unitas propinquior fuerit primæ et veræ unitati, tanto materia formata per illam erit magis una et simplex; et e converso, quanto remotior fuerit a prima unitate, tanto erit multiplicior et compositior, et ob hoc unitas quæ duxit ad esse materiam intelligentiæ est magis una, et simplex, et non multiplex, nec divisibilis essentialiter; sed si divisibilis est, hoc siquidem accidentaliter est, et ideo hæc unitas simplicior, et magis una est omnibus unitatibus quæ ducunt ad esse cæteras substantias, eo quod immediate adhæret primæ unitati quæ creavit eam. Sed quia unitas subsistens in materia intelligentiæ est unitas simplicitatis, ideo necessario unitas subsistens in materia animæ, quia infra eam est, crescit et multiplicatur, et accidit ei mutatio et diversitas, et sic paulatim descendendo a superiori per unum gradum materiæ inferior unitas augetur et multiplicatur quousque pervenietur ad materiam quæ sustinet quantitatem, scilicet, substantiam hujus, **D** quæ quia a prima unitate remotissima est, et propter spissitudinem crassitudine sua opposita substantiæ superiori quæ est subtilis et simplex, quoniam illa est subjectum principii et initii unitatis. Finis vero multum distat a principio, quoniam finis non est dictus nisi defectus virtutis principii et terminus, unde secundum descensum unitatis a superiore ad inferius fit degeneratio, sive simplicitatis et minorationis suæ virtutis, ad similitudinem aquæ quæ in ortu suo subtilis et clara nascitur, sed paulatim deorsum fluens in paludibus et stagnis inspissatur et obscuratur : sic paulatim variatur unitas propter varietatem materiæ quæ sustinet eam; nam quia aliquid est materiæ,

spirituale et aliquid corporale, est aliquid ejus purum et lucidum et aliquid ejus spissum et obscurum, et hoc propter quantitatem, ejus partes in aliquibus sunt rariores, ut in aere; in aliquibus vero strictiores, ut in lapide. Ideo unaquæque res materiæ, secundum gradum suæ elongationis, a prima unitatis origine recipit unitatem, quæ dignior est ex sua aptitudine: inde est quod videmus partes ignis nimis unitas, simplices et æquales adeo, quod forma ejus videtur una, non habens in se diversitatem. Partes vero aeris et aquæ invenimus magis diversificatas et separatas, adeo quod partes eorum et unitates discerni possunt. In duris autem corporibus et spissis unitatis jam major diversitas et obscuritas est. Quia igitur materia in supremis formata est intelligentiæ forma, et forma rationalis animæ, deinde postea forma animæ sensibilis, deinde forma animæ vegetabilis, deinde forma naturæ, ad ultimum autem finis est forma corporis, hic non accedit ex diversitate virtutis agentis, sed ex aptitudine materiæ suscipientis. Forma enim est quasi lumen, eo quod sicut per lumen res videtur, sic per formam cognitio et scientia rei habetur, non per materiam; sed hoc lumen in quibusdam est clarius, in quibusdam obscurius, prout materia cui infunditur forma est clarior et obscurior. Quo enim materia fuerit sublimior, sit subtilior et penetratur tota a lumine, et ideo substantia ipsa sapientior et perfectior, sicut intelligentia et rationalis anima. Et e converso quo materia fuerit inferior, sit spissior, et obscurior, et non ita penetratur a lumine, quo materia magis descendit, sicut jam supra dictum est, constringitur, et spissatur et corpulentatur, et partes ejus mediæ prohibent ultimas perfecte penetrari a lumine. Non enim est possibile ut tantum luminis penetret secundum, quantum primam, nec ad tertiam tantum luminis perveniat quantum ad mediam, et sic paulatim donec pervenietur usque ad partem materiæ infimam. Quæ quia remotissima est a fonte luminis, lumen debilitatur in illa, nec tamen hoc, sicut dictum est, propter lumen in se, sed propter multam debilitatem et obscuritatem materiæ in se. Quemadmodum lumen solis, cum admiscetur tenebroso aeri, non est illius virtutis cujus est admistum claro aeri; vel quemadmodum pannus albus tenuissimus cum induitur a corpore nigro occultatur candor ejus propter abundantiam nigredinis; vel quemadmodum si tres vel plures fenestræ vitræ una post aliam recte contra radium solis disponantur in ordine, constat siquidem quod secunda minus recipit luminis quam prima, et tertia minus quam secunda; et sic usque ad ultimam sit defectus luminis non propter lumen in se, sed propter elongationem fenestræ vitræ a lumine: ita ut lumen formæ unitatis quod infusum est materiæ descendendo fiat debile et obscurum, ita primum ejus multum discrepet a medio, et medium ab ultimo, et propter hanc diversitatem formæ unitatis, non uno modo, sed pluribus, dicitur aliquid ab unitate unum. Unum enim aliud est essentiae simplicitate

A unum, ut Deus; aliud simplicium cognitione unum, ut angelus et anima, quorum unumquodque est unum conjunctione materiæ et formæ. Aliud est continuitate unum, ut arbor et petra. Aliud est compositione unum, ut ex multis tabulis una arca, vel ex multis parietibus una domus. Alia dicuntur unum aggregatione, ut populus, grex, congeries lapidum, vel acervus tritici. Alia dicuntur præpositione unum ut rector navis, et gubernator civitatis dicuntur unum, similitudine officii. Alia dicuntur unum accidente, ut diversa subjecta ejusdem qualitatis dicuntur unum in ea qualitate, sicut nix et cygnus unum sunt albedine. Alia dicuntur unum numero, ut diversa accidentia quæ eidem subjecto insunt dicuntur unum numero, id est in numerando, ut hoc dulce, et hoc ceruleum, vel hoc longum, vel hoc latum. Alia dicuntur unum ratione, sed hoc duobus modis, quia ratione consortii, ut ens, intellectus et res, aliquid et vocabulum unum genus; vel ratione unius sacramenti, ut spiritus, aqua et sanguis dicuntur unum. Alia dicuntur natura unum, ut participatione speciei plures homines unus. Alia dicuntur unum natione vel lingua, ut multi homines dicuntur una gens vel una tribus. Alia dicuntur unum more, sed hoc duobus modis, vel quia secundum consensum virtutis et dilectionis, ut multitudinis credentium erat cor unum et anima. Vel secundum consensum ejusdem vitii plures homines dicuntur unum, ut qui adhæret meretrici unum corpus efficitur. Sic omnia unitatem appetunt, ut etiam ea multa sunt quæ unum dici volunt. Quæcunque enim sunt idem quod sunt ut vera unitate esse nituntur, ut eam simulando nituntur. Quidquid enim vel est unum, vel est plura. Pluralitas autem non est nisi ex aggregatione unitatum: quæ unitates si sunt disgregatæ, faciunt multitudinem; sin vero fuerint continuæ in materia, faciunt magnitudinem. Quapropter inter unitates quantitatis discretæ et unitates quantitatis continuæ subsistentis in materia nihil interest, quia illæ disgregatæ sunt et illæ continuæ. Continuum genus non est nisi ex discreto, quia intellectus continuitatis non est in continuo, nisi continuatio disgregatorum. At propter hoc necesse est ut continua quantitas non adveniat in substantia nisi ex unitatibus. Quando enim partem quantitatis signaveris, necesse est ut sit unum vel plura. Sed omnis pluralitas (ut dictum est) ex unitatibus est. Unde aperte datur intelligi quod discretæ et continuæ quantitatis radix una est, eo quod composita sunt ex una re, et resolvuntur ad unum. Et etiam quia corporis partes quo magis fuerint sibi conjunctæ et constrictæ, ipsum corpus erit spissius et magis quantum, ut lapidis; et e converso quo magis fuerint partes corporis dissolutæ et latæ, ipsum erit subtilius et levius et minus quantum, ut aer. Verum est igitur quod continua quantitas non venit in substantiam, nisi ex conjunctione et constructione unitatum in illa. Unitas igitur est quæ unaquæque res una est, et est id quod est

AN. MANL. SEV. BOETHII DE ARITHMETICA

LIBRI DUO,

PRÆFATIO.

In dandis accipiendisq; muneribus, ita recte officia, vixcipue inter eos qui sese magnificiunt, æstimantur, si liquido constabit, nec ab hoc aliud quod liberalius afferret inuentum, nec ab illo unquam, quod jucundius benevolentia complecteretur acceptum. Hæc ipse considerans, attuli non ignava opum pondera, quibus ad facinus nihil instructius est, cum habendi sitis incanduit. Ad meritum nihil vilius, cum ea sibi victor animus calcata subjecit, sed ea quæ ex Græcarum opulentia litterarum, in Romanæ orationis thesaurum sumpta convecimus. Ita enim mei quoque operis mihi ratio constabit, si quæ ex sapientiæ doctrinis elicui, sapientissimi iudicio comprobentur. Vides igitur ut tam magni laboris effectus, tuum tantum expectet examen, nec in aures prodire publicas, nisi doctæ sententiæ astipulatione nitatur. In quo nihil mirum videri debet, cum id opus quod sapientiæ inventa persequitur, non auctoris sed alieno incumbit arbitrio. Suis quippe instrumentis res rationis expenditur, cum iudicium cogitur subire prudentis. Sed huic munusculo, non eadem quæ cæteris imminet artibus munimenta constituo. Neque enim fere ulla, sic cunctis absoluta partibus, nullius indiga, suis tantum est scientia nixa præditiis, ut non cæterarum quoque artium adjumenta desideret. Nam in effigiandis marmore statuis, alius excidendæ molis labor est, alia formandæ imaginis ratio. Nec ejusdem artificis manus, politici operis nitore expectat. Ac depingendæ manibus tabulæ commissæ fabrorum, caræ rustica observatione decerptæ, colorum fuci mercatorum solertia perquisiti, lintea operosis elaborata textrinis, multiplicem materiam præstant. Nonne idem quoque in bellorum visitur instrumentis? Hic spicula sagittis exacuit, illi validus thorax nigra gemit incude. Ast alius crudi umbonis tegmina, proprii laboris orbi insigenda mercatur, tam multis artibus ars una perficitur. Ast nostri laboris absolutio longe ad faciliorem currit eventum. Tu enim solus manum supremo operi impones, in quo nihil de decernentium necesse est laborare consensu. Quamlibet

A enim hoc iudicium multis artibus probetur excultum, uno tamen cumulat examina. Experire igitur licet quantum nobis in hoc studio longis tractus ovis labor adjecerit. An rerum subtilium fugas exercitataq; mentis velocitas comprehendat? Utrum jejuna macies orationis, ad ea quæ sunt caligantibus impedita sententiis, expedienda sufficiat? Qua in re mihi alieni quoque iudicii lucra queruntur, cum tu, utrarumque peritissimus litterarum, possis Græcæ orationis expertibus, quantum de nobis judicare audeant, sola tantum pronuntiatione præscribere. At non alterius obnoxius institutis, arctissima memetipse translationis legē constringo, sed paululum liberius evagatus, alieno itineri, non vestigiis insisto. Nam et ea quæ de numeris a Nicomacho diffusius disputata sunt, moderata brevitate collegi. Et quæ transcursa velocius angustiorē intelligentiæ præstabant aditum, mediocri adiectione reseravi, ut aliquando ad evidentiam rerum, nostris etiam formulis ac descriptionibus uteremur. Quod nobis quantis vigiliis ac sudore constiterit, facile sobrius lector agnoscet. Cum igitur quatuor matheseos disciplinarum, de arithmetica, quæ est prima, præscriberem, tu tantum dignus eo munere videbare, eoque magis in errato opus esse intelligebam. Nam etsi apud te facilis venire locus esset, aliquando tamen ipsam formidabat facilitatem suspecta securitas. Arbitrabar enim nihil tantæ reverentiæ oblatum iri oportere, quod non elaboratum ingenio, perfectum studio, dignum postremo tanto otio videretur. Non igitur ambigo quin pro tua in me benevolentia supervacua recesses, hiantia suppleas, errata reprehendas, commode dicta, mira animi alacritate suscipias. Quæ res impulit pigram consilii moram. Nimios enim mihi fructus placitura restituent. Novi quippe quanto studiosius nostra quam cæterorum bona diligamus. Recte ergo quasi aureos Cereri culmos, et maturos Baccho palmites, sic ad te rudimenta novi operis transmissi. Tu tantum paterna gratia nostrum provehas munus, ita et laboris mei primitias doctissimo iudicio consecrabis, et non majore censebitur auctor merito quam probator.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Divisio mathematica.

Inter omnes priscae auctoritatis viros qui, Pythagora duce, puriore mentis ratione vixerunt, constare manifestum est haud quemquam in philosophiæ disciplinis ad cumulum perfectionis evadere, nisi cui talis prudentiæ nobilitas quodam quasi quadrevio vestigatur, quod recte solertiam intuentis non latebit. Est enim sapientia rerum quæ sunt sui que immuta-

bilem substantiam sortiuntur comprehensio veritatis. Esse autem illa dicimus, quæ nec intentione crescunt, nec retractione minuuntur, nec variationibus permulantur, sed in propria semper vi, suæ se naturæ subsidiis nixa custodiunt. Hæc autem sunt qualitates, quantitates, formæ, magnitudines, parvitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, loca, tempora, et quidquid adunatum quodammodo corporibus invenitur. Quæ ipsa quidem natura incorporea sunt,

et immutabilis substantiæ ratione vigentia, participatione vero corporis permutantur, et tactu variabilis rei, in vertibilem inconstantiam transeunt. Hæc igitur (quoniam ut dictum est, natura immutabilem substantiam vimque sortita sunt) vere propriæ esse dicuntur. Horum igitur, id est, quæ sunt propriæ, quæque suo nomine essentiae nominantur, scientiam, sapientiam profitetur. Essentiae autem geminae partes sunt, una continua, et suis partibus juncta, nec ullis finibus distributa, ut est arbor, lapis, et omnia mundi hujus corpora, quæ propriæ magnitudines appellantur. Alia vero disjuncta a se, et determinata partibus, et quasi acervatim in unum redacta concilium, ut grex, populus, chorus, acervus, et quidquid eorum quorum partes propriis extremitatibus terminantur, et ab alterius fine discretæ sunt. His, proprium nomen est multitudo. Rursus multitudinis alia sunt per se, ut tres vel quatuor, vel tetragonus, vel quilibet numerus, qui, ut sit, nullo indiget. Alia vero per seipsa non constant, sed ad quiddam aliud referuntur, ut duplum, et dimidium, ut sesquialterum, vel sesquitergium, et quidquid tale est, quod nisi relatum sit ad aliud, ipsum esse non possit. Magnitudinis vero, alia sunt manentia, motuque carentia, alia vero, quæ mobili semper rotatione vertuntur, nec ullis temporibus acquiescunt. Horum ergo, illam multitudinem quæ per se est, arithmetica speculatur integritas. Illam vero, quæ ad aliquid, musici modulaminis temperamenta pernoctant. Immobiles vero magnitudinis, geometrica notationem pollicetur. Mobilis scientiam, astronomicam disciplinæ peritia vindicavit. Quibus quatuor partibus si careat inquisitor, verum invenire non possit, ac sine hæc quidem speculatione veritatis nulli recte sapiendum est. Est enim sapientia earum rerum quæ vere sunt, cognitio et integra comprehensio. Quod hæc qui spernit, id est, has semitas sapientiæ, ei denuntiatio non recte philosophandum. Siquidem philosophia est amor sapientiæ, quam in his spernendis ante contempserit. Illud quoque addendum arbitror quod cuncta vis multitudinis ab uno progressa termino, ad infinita progressionis augmenta conerescit. Magnitudo vero, a finita inchoans quantitate, modum in divisione non recipit. Infinitissimas enim sui corporis suscipit sectiones. Hanc igitur naturæ infinitatem, indeterminatamque potentiam philosophia sponte repudiat. Nihil enim quod infinitum est vel scientia potest colligi, vel mente comprehendere. Sed hinc sumpsit sibi ipsa ratio, in quibus possit indagatricem veritatis exercere solertiam. Delegit enim de infinitæ multitudinis pluralitate, finitæ terminum quantitatis, et interminabilis magnitudinis sectione rejecta, definita sibi ad cognitionem spatia depoposcit. Constat igitur quisquis hæc prætermiserit, omnem philosophiæ perdidisse doctrinam. Hoc igitur illud quadri-vium est, quo iis viandum sit, quibus excellentior animus a nobiscum procreatis sensibus, ad intelligentiæ certiora perducitur. Sunt enim quidam gradus certæque progressionum dimensiones, quibus ascendere progredique possit, ut animi illum oculum, qui (ut

Ant Plato) multis oculis corporalibus salvari constituique sit dignior, quod eo solo lumine vestigari vel inspicere veritas queat. Hunc, inquam, oculum demersum, orbatumque corporeis sensibus, hæc disciplinæ rursum illuminent. Quæ igitur ex his prima discenda est, nisi ea quæ principium matrisque quodammodo ad cæteras obtinet portionem? Hæc autem est arithmetica. Hæc enim cunctis prior est, non modo quod hanc ille hujus mundanæ molis conditor Deus, primam suæ habuit ratiocinationis exemplar, et ad hanc cuncta constituit, quæcunque fabricante ratione, per numeros assignati ordinis invenere concordiam; sed hoc quoque prior arithmetica declaratur, quod quæcunque natura priora sunt, his subtilis simul posteriora tolluntur. Quod si posteriora pereant, nihil de statu prioris substantiæ permutat, ut animal prius est homine. Nam si tollas animal, statim quoque hominis natura deleta sit. Si hominem sustuleris, animal non peribit. Et econtrario ea semper posteriora sunt quæ secum aliud quodlibet inferunt, ea priora quæ, cum dicta sunt, nihil secum de posterioribus trahunt, ut in eodem quoque homine. Nam si hominem dixeris, simul quoque animal nominabis. Idem est enim homo quod animal. Si animal dixeris, non speciem simul hominis intulisti. Non est enim idem animal quod homo. Hoc idem in geometrica vel in arithmetica videtur incurrere. Si enim numeros tollas, unde triangulum vel quadratum, vel quidquid in geometria versatur? quæ omnia numerorum denominativa sunt. At vero, si quadratum triangulumque sustuleris, omnisque geometrica consumpta sit, tres et quatuor, aliorumque numerorum non peribunt vocabula. Rursum cum aliquam geometricam formam dixeris, est illi simul numerorum nomen implicitum. Cum numeros dixeris, nondum ullam formam geometricam nominavi. Musica vero quam prior sit numerorum vis, hinc maxime probari potest, quod nunc modo illa natura priora sunt, quæ per se constant, quam illa quæ ad aliquid referuntur, sed etiam ea ipsa musica modulatio numerorum nominibus adnotatur. Et idem in hac evenire potest quod in geometrica prædictum est. Diatessaron enim et diapente ei diapason ab antecedentis numeri nominibus nuncupantur. Ipsorum quoque sonorum adversus se proportio, solis neque aliis numeris invenitur. Qui enim sonus in diapason symphonia est, idem duplicis numeri proportionem colligitur. Quæ diatessaron est modulatio, epitrita collatione componitur. Quam diapente symphoniam vocant, hemiolia medietate conjungitur. Qui in numeris epogdous est, idem tonus in musica. Et ne singula persequi labore, hujus operis sequentia, quanto prior sit arithmetica, sine ulla dubitatione monstrabunt. Sphæricam vero atque astronomicam tanto præcedit, quanto duæ reliquæ disciplinæ hanc tertiam natura præcedunt. In astronomicam enim, circuli, sphaera, centrum, parallelique circuli, mediusque axis est, quæ omnia geometricæ disciplinæ coram sunt. Quare est etiam ex hoc ostendere seniores geometricæ vim, quod omnis motus est post quietem,

et natura semper statio prior est. Mobilium vero astronomica, immobilium geometrica doctrina est, vel quod harmonicis modulationibus motus ipse celebratur astrorum. Quare constat quoque musicæ vim, astrorum cursus antiquitate præcedere, quam superare natura arithmetica dubium non est, cum prioribus, quam illa est, antiquior videatur. Proprie tamen ipsa numerorum natura, omnis astrorum cursus, omnisque astronomica ratio constituta est. Sic enim ortus occasusque colligimus, sic tarditates velocitatesque errantium siderum custodimus, sic defectus et multiplices lunæ variationes agnoscimus. Quare quoniam prior, ut claruit, arithmetice vis est, hinc disputationis sumamus exordium.

CAPUT II.

De substantia numeri.

Omnia quæcunque a primæva rerum natura constructa sunt, numerorum videntur ratione formata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar. Hinc enim quatuor elementorum multitudo mutata est, hinc temporum vices, hinc motus astrorum, cœlique conversio. Quæ cum ita sint, cumque omnium status numerorum colligatione fungatur, eum quoque numerum necesse est, in propria semper sese habentem æqualiter substantia, permanere, eumque compositum non ex diversis. Quid enim numeri substantiam conjungeret, cum ipsius exemplum cuncta junxisset? sed ex seipso videtur esse compositus. Porro autem nihil ex similibus componi videtur, nec ex his quæ nulla rationis proportionem junguntur, et a se omni substantia naturaque discreta sunt. Constat ergo quoniam conjunctus est numerus, neque ex similibus esse conjunctum, neque ex his quæ ad se invicem nulla ratione proportionis hærent. Erunt ergo, numerus, prima quæ jungantur, ad substantiam quidem quæ consent, semperque permanent. Neque enim ex non existentibus effici quidquam potest, et sunt ipsa dissimilia et potentia componendi. Hæc autem sunt quibus numerus constat, par atque impar. Quæ divina quadam potentia cum disparia sint contrariaque, tamen ex una genitura profiunt, et in unam compositionem modulationemque junguntur.

CAPUT III.

De definitione et divisione numeri, et definitione paris et imparis.

Et primum quid sit numerus definiendum est. Numerus est unitatum collectio, vel quantitatis acervus ex unitatibus profusus. Hujus igitur prima divisio est in imparem atque parem. Et par quidem est, qui potest in æqualia duo dividi, uno medio non intercedente. Impar vero quem nullus in æqualia dividit, quin in medio prædictus unus intercedat. Et hæc quidem hujusmodi definitio vulgaris est et nota.

CAPUT IV.

Definitio numeri paris et imparis secundum Pythagoram.

Illia autem secundum Pythagoricam disciplinam alis est. Par numerus est, qui sub eadem divisione

potest in maxima parvissimaque dividi. Maxima spatium, parvissima quantitate, secundum duorum istorum generum contrarias passionones. Impar vero numerus est, cui hoc quidem accidere non potest, sed cujus in duas inæquales summas naturalis est sectio. Hoc est autem exemplar. Ut si quilibet datus par numerus dividatur, major quidem (quantum ad divisionis spatia pertinet) non inveniatur quam discreta medietas; quantitate vero nulla minor sit, quam in gemina facta partitio, ut si per numerus qui est 8, dividatur in 4 atque alios 4, nulla erit alia divisio, quæ majores partes efficiat. Porro autem nulla erit alia divisio quæ totum numerum minore dividat quantitate. In duas enim partes divisione, nihil minus est. Cum enim totum quis fuerit trina divisione partitus, spatium quidem summa minuitur, sed numerus divisionis augetur. Quod autem dictum est, secundum duorum generum contrarias passionones, hujusmodi est. Prædicimus enim quantitatem in infinitis pluralitates accrescere, spatia vero, id est magnitudines, in infinitissimas minui parvitates, atque ideo hic contra evenit; hæc namque paris divisio, spatium est maxima, parvissima quantitate.

CAPUT V.

Alia secundum antiquiorem modum definitio paris et imparis.

Secundum antiquiorem vero modum, alia est paris numeri definitio. Par numerus est qui in duo æqualia, et in duo inæqualia partitionem recipit, sed ut in neutra divisione, vel imparitati paritatem, vel paritati imparitas misceatur, præter solum paritatis principem binarium numerum, qui inæqualem non recipit sectionem, propterea quod ex duabus unitatibus constat, et ex prima duorum quodammodo paritate. Quod autem dico, tale est: si enim ponatur par numerus, potest in duo æqualia dividi, ut denarius dividitur in quinos. Porro autem et per inæqualia, ut idem denarius in 3 et in 7. Sed hoc modo, ut cum una pars fuerit divisionis par, alia quoque par inveniat, et si una impar, reliqua ab ejus imparitate non discrepet, ut in eodem numero qui est denarius. Cum enim divisus est in quinos, vel cum in 3 et in 7 utraque in utraque portione partes, impares exstiterunt. Si autem ipse vel alius numerus par dividatur in duos æquales, ut octonarius in 4 et in 4, et item per inæquales, ut idem octonarius in 5 et in 3, in illa quidem divisione utraque partes pares factæ sunt, et in hac utraque impares exstiterunt. Neque unquam fieri potest, ut cum una pars divisionis par fuerit, alia impar inveniri queat, aut cum una impar sit, alia par possit intelligi. Impar vero numerus est qui ad quamlibet illam divisionem, per inæqualia semper dividitur, ut utrasque species numeri semper ostendat, nec unquam altera sine altera sit, sed una pars paritati, imparitati alia deputatur, ut 7 si dividatur in 3 et in 4, altera portio par, altera impar est. Et hoc idem in cunctis imparibus numeris invenitur. Neque unquam in imparis divisione, præter se esse possunt

hæ geminæ species, quæ naturaliter vim numeri substantiamque component.

CAPUT VI.

Diffinitio paris et imparis per alterutrum.

Quod si hæc etiam per alterutras species diffinienda sunt, dicetur imparem numerum esse, qui unitate differt a pari, vel incremento, vel diminutione. Item par numerus est, qui unitate differt ab impari, vel incremento, vel diminutione. Si enim pari unum dempseris vel unum adjeceris, et impar efficitur, vel si impari idem feceris, par continuo procreatur.

CAPUT VII.

De principalitate unitatis.

Omnis quoque numerus circum se positorum et naturali sibimet dispositione junctorum medietas est. Et qui super duos illos sunt, qui medio junguntur, si componentur, etiam ipsorum supradictus numerus media portio est, et rursus illorum qui sunt super secundo loco junctos; cum ipsi quoque sint compositi, prior his numerus medietatis loco est, et hoc erit usque dum occurrens unitas terminum fecerit. Ut si ponat quis quinarium numerum, altrinsecus circa ipsum sunt, supra 4, inferius 6. Hi ergo si juncti sunt, faciunt 10, quorum 5 numerus medietas est. Qui autem circa ipsos, id est circa 6 et 4 sunt, 3 scilicet et 7; idem si juncti sunt, eorum quinarium numerus medietas est. Rursus istorum, qui altrinsecus positi sunt, si jungantur, etiam hi quinarium numeri dupli sunt. Nam super 3 sunt 2, super 7 sunt 8. Hi ergo si juncti sunt faciunt 10, quorum quinarium rursus medietas est. Hoc idem in omnibus numeris evenit, usque dum ad unitatis terminum perveniri queat. Sola enim unitas circum se duos terminos non habet, atque ideo ejus, qui est prope se, solius est medietas. Nam juxta unum solus est binarius naturaliter constitutus, cujus unitas media pars est. Quare constat primam esse unitatem, cunctorum qui sunt in naturali dispositione numerorum, et etiam rite totius quamvis prolixæ, genitricem pluralitatis agnoscere.

CAPUT VIII.

Divisio paris numeri

Paris autem numeri species sunt 3. Est enim una quæ dicitur pariter par, alia vero pariter impar, tertia impariter par. Et contraria quidem, locaque obtinentia summam, videntur esse pariter par, et pariter impar. Medietas autem quædam quæ utrorumque participat, est numerus qui vocatur impariter par.

CAPUT IX.

De numero pariter pari ejusque proprietatibus.

Pariter par numerus est qui potest in duo paria dividi, ejusque pars in alia duo paria, partisque pars in alia duo paria, ut hoc totiens fiat, usque dum divisio partium ad indivisibilem naturaliter perveniat unitatem. Ut 64 numerus habet medietatem 32, hic autem medietatem 16, hic vero 8, hunc quoque quaternarius in æqua partitur, qui binarii duplus est, sed binarius unitatis medietate dividitur, quæ unitas naturaliter singularis, non recipit sectionem. Huic numero videtur accidere, ut quæcunque ejus fuerit pars,

cum nomine ipso vocabuloque pariter par inveniat, tum etiam quantitate. Sed ideo mihi videtur hic numerus pariter par vocatus, quod ejus omnes partes et nomine et quantitate pares pariter inveniantur. Quomodo autem et nomine et quantitate pares habeat partes hic numerus, post dicemus. Horum autem generatio talis est. Ab uno enim quoscunque in duplici proportionem notaveris, semper pares pariter procreantur. Præter hanc autem generationem ut nascantur aliter, impossibile est. Hujus autem rei talis videtur per ordinem descriptionis exemplum. Sint itaque cuncti duplices ab uno 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, 512, atque hinc si fiat infinita progressio, tales cunctos invenies. Factique sunt ab uno in duplici proportionem, et omnes sunt pariter pares. Illud autem non minima consideratione dignum est, quod ejus omnis pars, ab una parte quacunque quæ intra ipsum numerum est denominatur, tantamque summam quantitatis includit, quæ pars est alter numerus pariter paris, illius qui eum continet quantitatis. Itaque fit ut sibi partes ipsæ respondeant, ut quæ pars una est, tantam habeat altera quantitatem, et quæ pars ista est, tantam in priore summam necesse sit multitudinis inveniri. Et primum fit, si pares fuerint dispositiones, ut duæ mediæ partes sibi respondeant, post vero quæ super ipsas sunt sibi invicem convertantur, atque hoc idem fiat donec uterque terminus extremitates incurrat. Ponatur enim pariter paris ordo, ab uno usque 128, hoc modo 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, et ea sit summa maxima. In hoc igitur quoniam pares dispositiones sunt, una medietas non potest inveniri. Sunt igitur duæ, id est 8 et 16, quæ considerandæ sunt, quemadmodum ipsæ sibi respondeant. Totius enim summæ, id est 128, octava pars est 16, sexta decima 8. Rursus super has partes quæ sunt, ipsæ sibi invicem respondebunt, id est 32 et 4. Nam 32 quarta pars est totius summæ, 4 vero trigesima secunda. Rursus super has partes 64, secunda pars est, 2 vero sexagesima quarta. Donec extremitates limitem faciant, quas dubium non est eadem responsione gaudere. Est enim omnis summa, semel 128, unus vero, centesimus vigesimus octavus. Si autem impares terminos ponamus, id est summas (idem enim terminos, quod summas, nomino), secundum imparis naturam, potest una medietas inveniri, atque una sibi ipsa est responsura. Si enim ponatur hic ordo 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, una erit sola medietas, id est 8. Qui 8 summæ totius pars est octava, et sibi ipsi ad denominationem quantitatemque convertitur. Eodemque modo, sicut superius, circa ipsum qui sunt termini, donant sibi mutua nomina, secundum proprias quantitates, vocabulumque permittunt. Nam 4 sexta decima pars est totius summæ, 16 vero quarta. Et rursus super hos terminos, 32 secunda pars est totius summæ, 2 vero trigesima secunda, et semel tota summa 64 sunt, sexagesima quarta vero unitas invenitur. Hoc igitur est quod dictum est, omnes ejus partes et nomine et quantitate pariter pares inveniri. Hoc quoque multa consideratione,

multaque constantia divinitatis perfectum est, ut ordinatim dispositæ minores summæ in hoc numero et super seipsas coacervatæ sequenti minus uno semper sequuntur. Si enim unum jungas his qui sequuntur duobus, sunt 3, id est, qui uno minus quaternario cadunt. Et si superioribus addas 4, sunt 7, qui ab octonario sequente sola unitate vincuntur. Sed si eosdem 8 supradictis adjunxeris, 15 fient, qui par 16 numeri existeret quantitati, nisi minor unitas impediret. Hoc autem prima etiam numeri progenies servat atque custodit. Namque unitas quæ prima est, duobus subsequentibus sola est unitate contractior. Unde nihil mirum est, totum summæ crementum proprio consentire principio. Hæc autem nobis consideratio maxime proderit, in his numeris cognoscendis quos superfluos vel imminutos imperfectosque monstrabimus. Illic enim coacervata quantitas partium numeri totius termino comparatur. Illud quoque nulla possumus oblivione transmittere, quod in hoc numero respondentibus sibi invicem partibus multiplicatis, major extremitas ejusdem numeri summaque conficitur. Et primum si pares fuerint dispositiones, mediæ multiplicantur, atque inde qui super ipsos sunt, usque ad supradictos extremitates. Si enim fuerint pares dispositiones, secundum naturam paris duos in medio terminos continebunt, ut in ea dispositione numerorum in qua extremus terminus 128 finitur. In hoc enim numero medietates sunt 8, scilicet, et 16 quæ in se multiplicatæ majoris summam crescente pluralitate conficiunt. Octies enim 16, vel sedecies 8 si multiplices, 128 summa conerescit. Atque hi numeri qui super eosdem sunt, si multiplicentur idem faciunt. Nam 4 et 32 in se si multiplices, supradictam facient extremitatem, 4 enim trigies et bis, vel quater 32 ducti, 128 immutabili necessitate complebunt. Atque hoc usque ad extremos terminos cadit, id est 1 et 128. Semel enim extremus terminus 128 est. Centies vigies atque octies unitate multiplicata, nihil de priore quantitate mutabitur. Si autem impares fuerint dispositiones, unus mediæ terminus invenitur, atque ipse sibi propria multiplicatione respondet. In eo namque ordine numerorum, ubi extremus terminus 64 pluralitate concluditur, sola invenitur una medietas, id est 8. Quam si octies, id est in semetipsam multiplices 64 explicabit. Atque idem reddunt illi qui super hanc medietatem sunt, ut dudum hi qui super duas positi faciebant. Nam quater 16, 64 sunt, et sedecies 4 idem complent. Rursus bis 32, facti a 64 non discedunt, et trigies bis duo, eosdem cumulant, et semel 64, vel unitas sexagies quater multiplicata, eundem numerum sine ulla varietate restituent.

CAPUT X.

De numero pariter impari ejusque proprietatibus.

Pariter autem impar numerus est qui et ipse quidem paritatis naturam substantiamque sortitus est, sed in contraria divisione, naturæ numeri pariter paris opponitur. Docebitur namque quam longe hic dissimili ratione dividatur. Nam quoniam par est, in

A partes æquales recipit sectionem, partes vero ejus mox indivisibiles atque insecabiles permanebunt, ut sunt 6, 10, 14, 18, 22, et his similes. Mox enim hos numeros si in gemina fueris divisione partitus, incurris in imparem, quem secare non possis. Accidit autem his quod omnes partes contrarie denominatas habent, quam sunt quantitates ipsarum partium quæ denominantur. Neque unquam fieri potest ut quælibet pars hujus numeri ejusdem generis denominationem quantitatemque suscipiat. Semper enim si denominatio fuerit par, quantitas partis erit impar, et si fuerit denominatio impar, quantitas erit par, ut in 18. Secunda ejus pars est, id est media, quod paritatis nomen est 9, quæ impar est quantitas. Tertia vero quæ impar est denominatio sex, cui par pluralitas est. Rursus si convertas, sexta pars quæ par est denominatio, tres sunt, sed ternarius impar est. Et nona pars, quod impar est vocabulum, 2 qui par numerus est. Atque idem in aliis cunctis qui sunt pariter impares invenitur. Neque unquam fieri potest, ut cojuslibet partis, sit ejusdem generis nomen et numerus. Fit autem horum procreatio numerorum, si ab uno disponantur, quicunque duobus differunt, id est omnibus imparibus naturali sequentia atque ordine constitutis. Namque hi si per binarium numerum multiplicentur, omnes pariter impares, rite pluralitas dimensa efficiet. Ponatur enim prima unitas, id est 1, et post hanc qui ab hac duobus differt, id est 3, et post hunc qui rursus a superiore duobus, id est 5, et hoc in infinitum. Et sit hujusmodi dispositio C 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19. Hi ergo naturaliter sequentes impares sunt, quos nullus in medio par numerus distinguit: hos si per binarium numerum multiplices, efficies hoc modo, bis unum, id est qui dividitur quidem, sed ejus partes indivisibiles repertiuntur propter insecabiles unitatis naturam. Bis 3, bis 5, bis 7, bis 9, bis 11, et deinceps, ex quibus nascuntur hi, 2, 6, 10, 14, 18, 22. Quos si divides, unam recipiunt sectionem, cæteram repudiantes, quod secunda divisio ab impari medietate partis excluditur. Illis autem numeris ad se invicem quaternarii sola distantia est. Namque inter 2 et 6 numeros, 4 sunt. Rursus inter 6 et 10, et inter 10 et 14, et inter 14 et 18, idem quaternarius differentiam facit. Hi namque omnes quaternaria sese numerositate transcendunt. Quod idcirco contingit, quoniam primi qui positi sunt, hoc est eorum fundamenta, binario se numero præcedebant, quos quoniam per binarium multiplicavimus, in quaternarium numerum crevit illa progressio. Duo enim per bis multiplicati quaternarii faciunt summam. Igitur in naturalis numeri dispositione, pariter impares numeri quinto loco a se distant, solis 4 se præcedunt, 3 in medio transeuntes, per binarium numerum multiplicatis imparibus, procreati. Contrariæ vero esse dicuntur hæc species numerorum, id est pariter par, et pariter impar, quod in numero pariter impari sola divisionem recipit major extremitas, in illo vero solus minor terminus sectione solutus est, et quod in forma pariter paris nu-

meri ab extremitatibus incipienti, et usque ad media progredienti, quod continetur sub extremis terminis, idem est illi quod continetur sub intra se positis summulis. Atque hoc idem usque dum ad duas medietates fuerit ventum, in dispositionibus scilicet paribus. Si autem fuerint impares dispositiones, quod ab una medietate conficitur, hoc idem sub altrinsecus positibus partibus procreatur. Atque hoc usquedum ad extremitates processio fiat. In ea enim dispositione quæ est 2, 4, 8, 16, idem reddunt 2 per 16 multiplicati, quod 4 per octonarium numerum ducti. Utroque enim modo 32 fient. Quod si impar sit ordo, ut est 2, 4, 8, idem facient extremi quod medietas. Bis enim 8 sunt 16, quatuor quater sunt 16, qui numerus a quaternario in se ducto perficitur. In numero vero pariter impari, si fuerit unus in medio terminus, circum se positorum terminorum si in unum redigantur medietas est. Et idem eorum quoque qui super hos sunt terminos medietas est. Atque hoc usque ad extremos omnium terminorum, ut in eo ordine qui est pariter imparium numerorum 2, 6, 10, junctus binarius cum denario 12 explet, cujus senarius medietas invenitur. Si vero fuerint duæ medietates junctæ, ipsæ utræque æquales erunt super se terminis constitutis. Ut est in hoc ordine, 2, 6, 10, 14. Juncti enim 2 et 14, in 16 crescent, quos senarius cum denario copulatus efficiet. Atque hoc in numerosioribus terminis initio sumpto a mediis evenit, usque dum ad extrema veniatur.

CAPUT XI.

De numero impariter pari ejusque proprietatibus, et descriptionis ad impariter paris, in latitudine, in longitudine, ad pariter paris naturam pertinentis, expositio.

Impariter par numerus est ex utrisque confectus, et medietatis loco gemina extremitate concluditur, ut qua ab utroque discrepet, eadem ad alterutrum cognatione jungatur. Hic autem talis est qui dividitur in æquas partes, cujusque pars in alias æquas dividi potest, et etiam aliquando partes partium dividuntur, sed non ut usque ad unitatem progrediatur æquabilis illa distinctio, ut sunt 24 et 28. Illi enim possunt in medietates dividi, et eorum rursus partes in alias medietates, sine aliqua dubitatione solvuntur. Sunt etiam quidam alii numeri, quorum partes alias recipiunt divisiones, sed ipsa divisio ad unitatem usque non pervenit. Igitur in eo quod plus quam unam suscipit sectionem, habet similitudinem pariter paris, sed a pariter impari segregatur. In eo vero quod usque ad unum sectio illa non ducitur, pariter imparem non refutat, sed a pariter pari disjungitur. Contingit autem huic numero et utraque habere quæ superiores non habent, et utraque quæ illi recipiunt obtinere. Et habet quidem quod utrique non habent, quod cum in uno solus major terminus divideretur, in alio vero solus minor terminus non divideretur, in hoc neque solus major terminus divisionem recipit, neque minor solus terminus a divisione sejungitur. Nam et partes solvuntur, et usque ad unitatem

A sectio illa non pervenit, sed ante unitatem invenitur terminus, quem secare non possis. Obtinet autem quæ illi quoque recipiunt, quod quædam partes ejus respondent, denominanturque secundum genus suum ad propriam quantitatem, ad similitudinem, scilicet pariter paris numeri. Aliæ vero partes contrariam denominationem sumunt propriæ quantitatis, ad pariter imparis scilicet formam. In 24 enim numero, par est quantitas partis a pari numero denominata. Nam quarta 6, secunda vero 12, sexta vero 4, duodecima 2, quæ vocabulo partium a quantitatis paritate non discrepant. Contrariæ vero denominantur, cum tertia pars octo, octava vero 3, vigesima autem quarta 1, quæ denominationes cum pares sint inveniuntur impares quantitates, et cum sint pares summæ, sunt impares denominationes. Nascuntur autem tales numeri ita, ut substantiam naturamque suam in ipsa etiam propria generatione designent, ex pariter paribus et pariter imparibus procreati. Pariter enim impares, cunctis dudum ordinatim positus imparibus, nascebantur, pariter vero pares ex duplici progressionem. Disponantur igitur omnes in ordinem naturaliter impares, et sub his a quatuor inchoantes omnes duplices, et sint hoc modo:

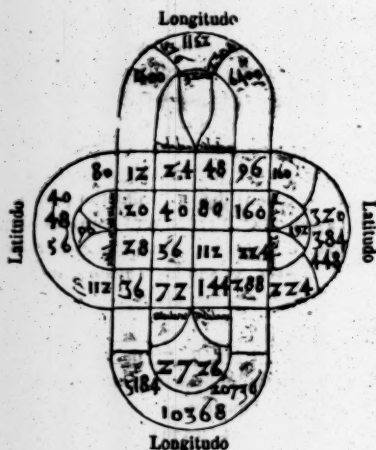
	3		5		7		9		11		13	
	4		8		16		32		64		128	

His igitur ita positus, si primus primi multiplicatione concreseat, id est si quaternarii ternarius, vel si idem primus secundi, id est octonarii ternarius, vel si idem primus tertii, id est 16 ternarius, et idem usque ad ultimum, vel si secundus primi et secundi, vel si secundus tertii, et eadem usque ad extremum multiplicatio proferatur, vel si tertius a primo inchoans usque in extremum transeat. Atque ita quartus et omnes in ordinem superiores multiplicent eos qui sub ipsis in dispositione sunt, omnes impariter pares procreabunt. Hujus autem rei tale sumamus exemplum, si tres quater multiplices, 12 fient; vel si 5 quatuor multiplicant, 20 numerus excrecet; vel si item 7 multiplicant 4, 28 succrescet, atque hoc usque in finem. Rursus si 8 multiplicant 3, nascentur 24. Si 8 in 5, fiunt 40; si 8 in 7, colliguntur 56. Atque ad hunc modum si omnes inferiores duplices, a superioribus multiplicentur, vel si superiores eosdem inferiores multiplicant, cunctos qui nati fuerint impariter pares invenies. Atque hæc est admirabilis hujus numeri forma, quod cum fuerit ipsa dispositio descriptioque perspecta numerorum, ad latitudinem pariter imparium, ad longitudinem pariter parium numerorum proprietas invenitur. Sunt enim in latitudinem duabus medietatibus æquales duæ extremitates, vel una medietate duæ duplices extremitates. In longitudinem vero, pariter paris numeri rem proprietatemque designat. Quod enim sub duabus medietatibus continetur, æquale est ei quod sub extremis conficitur, vel quod ab una medietate nascitur, æquale est illi quod sub utrisque extremitatibus continetur. Descriptio autem quæ supposita est, hoc modo facta est. Quantosunque in ordine pariter parium nume-

rorum ternarius multiplicavit, quicunque ex eo procreati sunt, primo sunt versu dispositi. Rursus qui eosdem multiplicante quinario nati sunt, secundo loco constituti sunt. Post vero quos septenarius ceteros multiplicando procreavit, eosdem tertio conscripsimus loco, atque idem reliqua descriptionis parte perfecimus.

In hac formula sequenti, similitudo pariter paris et pariter imparis, ad impariter parem, ostenditur.

	5	5	7	9	Impares.
	4	8	16	32	Dupli.

CAPUT XII.

Descriptionis ad impariter paris, in latitudine, in longitudine, ad pariter paris naturam pertinentis expositio.

Superius igitur digestæ descriptionis hæc ratio est. Si ad latitudinem respicias, ubi est duorum terminorum una medietas, ipsosque terminos jungas, duplos eos medietate propria reperiēs, ut 36 et 20 faciunt 56, quorum medietas est 28, qui medius est inter eos terminus constitutus. Et rursus 28 et 12, si jungas, faciunt 40, quorum 20 medietas, medius eorum terminus invenitur. At vero ubi duas medietates habent, utraque extremitates junctæ, utrisque medietatibus æquales fiunt, ut 12 et 36 cum junxeris fiunt 48, horum si medietates sibimet applicaveris, id est 20 et 28, idem erit, atque in alia parte latitudinis, eodem ordine qui fiunt numeri, notati sunt. Neque ulla in re ratio utrisque latitudinis discrepabit, idemque in eodem ordine in cæteris numeris pernotabis, et hoc secundum formam pariter imparis numeri sit, in quo hanc proprietatem esse supra jam scriptum est. Rursum si ad longitudinem respicias, ubi duo termini unam medietatem habent, quod sit ex multiplicatis extremitatibus, hoc fit si medius terminus suæ capiat pluralitatis augmenta. Nam duodecies 48 faciunt 576. Medius vero eorum terminus, id est 24, si multiplicetur, eosdem rursus 576 procreabit. Et rursus si 24 in 96 multiplicentur, faciunt 2304. Quorum me-

dius terminus, id est 48, si in semetipsum ducatur, idem 2304 procreatur. Ubi autem termini duo duas medietates includunt, quod sit multiplicatis extremitatibus, hoc idem redditur in alterutram summam medietatibus ductis. Duodecies enim 96 multiplicatis 1152 procreantur, duæ vero eorum medietates, id est 24 et 48, si in semetipsas multiplicentur, eosdem 1152 restituent. Atque hoc est, ad imitationem cognitionemque numeri pariter paris, a quo participatione tracta, hæc ei recognoscitur ingenerata proprietates. Et in alio vero latere longitudinis, eadem ratio descriptioque notata est. Quare manifestum est hunc numerum ex prioribus duobus esse procreatum, quoniam eorum retinet proprietates.

B

CAPUT XIII.

De numero impari ejusque divisione

Impar quoque numerus est, qui a paris numeri natura substantiaque disjunctus est. Siquidem ille in gemina membra æqua dividi potest, hic ne secari queat, unitatis impedit interventus. Tres habet similiter subdivisiones, quarum una ejus pars est is numerus qui vocatur primus et incompositus. Secunda vero, qui est secundus et compositus. Et tertia is qui quadam horum medietate conjunctus est, et ab utriusque cognatione aliquid naturaliter trahit, qui est per se quidem secundus et compositus, sed ad alios comparatus, primus et incompositus invenitur.

C

CAPUT XIV.

De primo et incomposito.

Et primus quidem et incompositus est, qui nullam aliam partem habet, nisi eam quæ a tota numeri quantitate denominata sit, ut ipsa pars non sit nisi unitas, ut sunt 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 31. In his ergo singulis nulla unquam alia pars invenietur, nisi quæ ab ipsis denominata est, et ipsa tantum unitas, ut supra jam dictum est. In tribus enim una pars sola est, id est tertia, quæ a tribus scilicet denominata est, et ipsa tertia pars unitas. Eodemque modo quinarium sola quinta pars est, et hæc unitas, atque idem in singulis consequens reperietur. Dicitur autem primus et incompositus, quod nullus eum alter numerus metiatur, præter solam, quæ cunctis mater est, unitatem. Namque ternarium 2 non numerant, idcirco quoniam si solos duos contra tres compares, pauciores sunt. Sin vero binarium bis facias, ampliorem tribus concrevit in 4. Metitur autem numerus numerorum, quoties vel semel, vel bis, vel tertio, vel quotieslibet numerus ad numerum comparatus, neque diminuta summa, neque aucta, ad comparati numeri terminum usque pervenit, ut duo si ad 6 compares, binarius numerus senarium tertio metietur. Primos ergo et incompositos nullus numerus metietur, præter unitatem solam, quoniam ex nullis aliis numeris compositi sunt, sed tantum ex unitatibus in semetipsis autis multiplicatisque procreantur. Ter enim unus 3, et quinquies unus 5, et septies unus 7 fecerunt. Et alii quidem, quos supra descripsimus, eodem modo

nascuntur. Illi autem in semetipsos multiplicati faciunt alios numeros veluti primi, eosque primarum substantiam vimque sortitos, cunctorum a se procreatorum velut quædam elementa reperies, quia scilicet, et incompositi sunt, et simplici generatione formati, atque in eos omnes quicunque ex his prolati sunt numeri resolvuntur, ipsi vero neque ex aliis producuntur, neque in alia reducuntur.

CAPUT XV.

De secundo et composito.

Secundus vero et compositus, et ipse quidem impar est, propterea quod eadem imparis proprietate formatus est, sed nullam in se retinet substantiam principalem, compositusque est ex aliis numeris, habetque partes, et a seipso et ab alieno vocabulo denominatus, sed a se ipso denominatam partem, solam semper in his invenies unitatem, ab alieno vero vocabulo, vel unam, vel quodlibet alias, quanti fuerint scilicet numeri quibus ille compositus procreatur, ut sunt hi, 9, 15, 21, 25, 27, 35, 39. Horum ergo singuli habent quidem a se denominatas partes, proprias scilicet unitates, ut 9, nonam, id est 1; 15, quintam decimam, eandem rursus unitatem, et in cæteris quos supra descripsimus idem convenit. Habent etiam ab alieno vocabulo partem, ut 9, tertiam, id est ternarium, et 15, tertiam, id est 5, et quintam, id est, 3; 21 vero tertiam, id est 7, septimam, 3, et in omnibus aliis eadem consequentia est. Secundus autem vocatur hic numerus, quoniam non sola unitate metitur, sed etiam alio numero a quo scilicet conjunctus est. Neque habet in se quidquam principalis intelligentiæ. Nam ex aliis numeris procreatur, 9 quidem ex 3, 15 vero ex 3 et 5, et 21 ex 3 et 7, et ceteri eodem modo. Compositus autem dicitur, eo quod resolvere potest in eosdem ipsos a quibus dicitur esse compositus, in eos scilicet qui compositum numerum metiuntur. Nihil autem quod dissolvere potest incompositum est, sed omni rerum necessitate compositum.

CAPUT XVI.

De eo qui per se secundus et compositus, ad alium primus et incompositus est.

His vero contra se positus, id est primo et incomposito, et secundo et composito, et naturali diversitate distinctus, alius in medio consideratur, qui ipse quidem compositus sit, et secundus, et alterius recipiens mentionem, atque ideo, et partis alieni vocabuli capax, sed cum fuerit ad alium ejusdem generis numerum comparatus, nulla cum eo communi mensura conjungitur, nec habebunt partes æquivocas, ut sunt 9 ad 25, nulla hos communis numerorum mensura metitur, nisi forte unitas quæ omnium numerorum mensura communis est. Et hi quidem non habent æquivocas partes. Nam quæ in 9 tertia est, in 25 non est, et quæ in 25 quinta est, in novenario non est. Ergo hi per naturam utrique secundi et compositi sunt, comparati vero ad se invicem primi incompositique redduntur, quod utrosque nulla alia mensura metitur, nisi unitas quæ ab utrisque deno-

minata est. Nam in novenario nona est, in 25 vigesima quinta.

CAPUT XVII.

De primi et incompositi, secundi et compositi, et ad se quidem secundi et compositi, ad alterutrum vero primi et incompositi procreatione.

Generatio autem ipsorum atque ortus hujusmodi investigatione colligitur, quam scilicet Eratosthenes cribrum nominabat, quod cunctis imparibus in medio collocatis, per eam quam tradituri sumus artem, qui primi, quive secundi, quique tertii generis videantur esse, distinguitur. Disponantur enim a ternario numero cuncti in ordinem impares, in quamlibet longissimam porrectionem, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49. Illis igitur ita dispositis considerandum primus numerus quem eorum qui sunt in ordine positi primum metiri possit, sed duobus præteritis, illum qui post eos est positus, mox metitur. Et si post eundem ipsum quem mensos est, alii duo transmissi sunt, illum qui post duos est rursus metitur. Et eodem modo si duos quis reliquerit, post eos qui est, a primo numero metiendus est. Eodemque modo relictis semper duobus, a primo in infinitum pergentes metiuntur. Sed id non vulgo neque confusè. Nam primus numerus illum qui est post duos secundum se locatos per suam quantitatem metitur. Ternarius enim numerus tertio 9 metitur. Si autem post novenarium duos reliquero, qui mihi post illos incurrerit, a primo metiendus est, per secundi imparis quantitatem, id est per quinarium. Nam si post 9 duos relinquam, id est, 11 et 13, ternarius numerus 15 metitur per secundi numeri quantitatem, id est per quinarium, quoniam ternarius 15 quinquies metitur. Rursus si, a quindenario inchoans, duos intermisero, qui posterior positus est, ejus primus numerus, mensura est per tertii imparis pluralitatem. Nam si post 15 intermisero 17 et 19, incurrit 21, quem ternarius numerus secundum septenarium metitur, 21 enim numeri ternarius septima pars est. Atque hoc in infinitum faciens, reperio primum numerum, si binos intermisero, omnes sequentes post se metiri secundum quantitatem positorum ordine imparium numerorum. Si vero quinarium numerum, qui in secundo loco est constitutus, velit quis ejus prima ac deinceps sit mensura invenire, transmissis 4 imparibus, quintus ei, quem metiri possit, occurrit. Intermittantur enim 4 impares, id est 7 et 9 et 11 et 13, post hos est quintus decimus, quem quinarium metitur, secundum primi scilicet quantitatem, id est ternarii, quinque enim 15, tertio metiuntur. Ac deinceps si quatuor intermittat, eum qui post illos locatus est, secundus, id est quinarium sui quantitate metitur. Nam post quindecim intermissis 17 et 19 et 21 et 23, post eos 25 reperio, quos quinarium scilicet numerus sua pluralitate metitur. Quinquies enim quinario multiplicato, 25 succrescent. Si vero post hunc quilibet 4 intermittat, eadem ordinis servata constantia, qui eos sequitur, secundum tertium, id est septenarium

numeri suam, a quinario metietur. Atque hæc est infinita processio. Si vero tertius numerus quem metiri possit exquirat, sex in medio relinquentur, et quem septimum ordo monstraverit, hic per primi numeri, id est, ternarii quantitatem metiendus est. Et post illum sex aliis interpositis, quem post eos numeri series dabit, per quinarium, id est per secundum, tertium eum mensura percurret. Si vero alios rursus sex in medio quis relinquat, ille qui sequitur, per septenarium numerum ab eodem septenario metiendus est, id est per tertii quantitatem. Atque hic usque in extremum ratus ordo progreditur. Suscipient ergo metiendi vicissitudinem, quemadmodum sunt in ordinem naturaliter impares constituti. Metientur autem, si per pares numeros a binario inchoantes, positos inter se impares rata intermissione transiliant, ut primus 2, secundus 4, tertius 6, quartus 8, quintus 10. Vel si locos suos conduplicent, et secundum duplicationem terminos intermittant, ut ternarius qui primus est numerus et unus (omnis enim primus, unus est), bis locum suum multiplicet, faciatque bis unum. Qui cum duo sint, primus duos medios transeat. Rursus secundus, id est quinarium, si locum suum duplicet, 4 explicabit: hic quoque 4 intermittat. Item si septenarius, qui tertius est, locum suum duplicet, sex creabit: bis enim 3 senarium jungunt; hic ergo in ordinem sex relinquat. Quartus quoque si locum suum duplicet, 8 succrescent: ille quoque 8 transiliat; atque hoc quidem in cæteris persciendum. Modum autem mensionis secundum ordinem collocatorum ipsa series dabit. Nam primus; primum quem numerat, secundum primum numerat, id est secundum se, et secundum primum quem numerat, per secundum numerat, et tertium per tertium, et quartum item per quartum. Cum autem secundus mensionem susceperit, primum, quem numerat, secundum primum metitur, secundum vero quem numerat, per se, id est per secundum, et tertium per tertium, et in cæteris eadem similitudine mensura constabit. Alios ergo si respicias, vel qui alios mensi sunt, vel qui ipsi ab aliis metiuntur, invenies omnium simul communem mensuram esse non posse, neque ut omnes quemquam alium simul numerent, quosdam autem ex his ab alio posse metiri, ita ut ab uno tantum numerentur, alios vero ut etiam a pluribus, quosdam autem ut præter unitatem eorum nulla mensura sit. Qui ergo nullam mensuram præter unitatem recipiunt, hos primos et inpositos iudicamus, qui vero aliquam mensuram præter unitatem, vel alienigenæ partis vocabulum sortiuntur, eos pronuntiemus secundos atque compositos. Tertium vero illud genus per se secundi et compositi, primi vero et inpositi ad alterutrum comparati, hac inquisitor ratione reperiet. Si enim quolibet illos numeros secundum suam in semetipsos multiplices quantitatem, qui procreantur ad alterutrum comparati, nulla mensura communione junguntur. Tres enim et 5 si multiplices, tres tertio 9 faciunt, et quinquies 5 reddent 25. His igitur nulla

est cognatio communis mensuræ. Rursus 5 et 7, quos procreant si compares, hi quoque incommensurabiles erunt. Quinquies enim quinqué (ut dictum est) 25, septies 7 faciunt 49. Quorum mensura nulla communis est, nisi forte omnium horum procreatrix et mater unitas.

CAPUT XVIII.

De inventione eorum numerorum, qui ad se secundi et compositi sunt, ad alios vero relati, primi et in-compositi.

Qua vero ratione tales numeros invenire possimus, si quis nobis eosdem proponat, et imperet agnoscere utrum aliqua mensura commensurabiles sint, an certe sola unitas utrosque metiatur, reperiendi ars talis est. Datis enim duobus numeris inæqualibus, auferre de maiore minorem oportebit, et qui relictus fuerit, si maior est, auferre ex eo rursus minorem, si vero minor fuerit, eum ex reliquo maiore detrahare. Atque hoc eo usque faciendum, quoad unitas ultima vicem retractionis impediatur, aut aliquis numerus impar necessario, si utrique numeri impares proponantur. Sed eum qui relinquitur numerum, sibi ipsi videbis æqualem. Ergo si in unum incurrat vicissim ista subtractio, primi contra se necessario numeri dicentur, et nulla aliæ mensura nisi sola unitate conjuncti. Si vero ad aliquem numerum (ut superius dictum est) finis diminutionis incurrerit, erit ejus numerus qui metiatur utrasque summas, atque eundem ipsum qui remanserit dicemus utrorumque communem esse mensuram. Age enim duos numeros propositos habeamus, quos jubeamur agnoscere an eos aliqua mensura communis metiatur. Atque hi sint 9 scilicet et 29, hoc igitur faciemus modo reciprocam diminutionem. Auferamus de maiore minorem, hoc est de 29 novenarium, relinquentur 20. Ex his ergo 20 rursus minorem detrahimus, id est 9, et relinquentur 11. Ex his rursus detraho 9, relictus sunt 2. Quos si detraho novenario, et relictus sunt 7. Quod si duo rursus septenario dempserim, supersunt 5, atque ex his alios duos, tres rursus exuberant, quos alio binario diminutos, sola unitas superstes egreditur. Rursus si ex duobus unum auferam, in uno terminus detractionis hærebit, quem duorum illorum numerorum, id est 9 et 29, solum neque alium constat esse mensuram. Hos ergo contra se primos vocabimus. Sed sint alii numeri nobis eadem conditione propositi, id est 21 et 9, ut quales hi sint investigentur cum sibi met fuerint invicem comparati. Rursus aufero de maiore minoris numeri quantitatem, id est 9 de 21, relinquentur 12. Ex his rursus demo 9, supersunt 3. Qui si ex novenario retrahantur, senarius relinquetur. Quibus item si quis ternarium demat, 3 relinquentur, de quibus tres detrahi nequeunt, atque hic est sibi ipsi æqualis. Nam 3 qui detrahebantur, usque ad ternarium numerum pervenerunt, a quo, quoniam æquales sunt, detrahi minuique non poterunt. Hos igitur commensurabiles pronuntiabimus, et est eorum qui est reliquus ternarius mensura communis.

CAPUT XIX.

*Alia partitio paris secundum perfectos, imperfectos
et ultra quam perfectos.*

Ac de imparibus numeris, quantum introductionis permittebat brevitatis, expeditum est. Rursus numerorum parium sic sit secunda divisio. Alii enim eorum sunt superflui, alii diminuti, secundum utrasque habitudines inæqualitatis. Omnis quippe inæqualitas, aut in maioribus, aut in minoribus consideratur. Illi enim immoderata quodammodo plenitudine, proprii corporis modum, partium suarum numerositate præcedunt. Illos autem veluti paupertate inopes oppressosque, quadam naturæ suæ inopia, minor quam ipsi sunt partium summa componit, atque illi quidem quorum partes ultra quam satis est sese porrexerunt, superflui nominantur, ut sunt 12 vel 24. Hi enim suis partibus comparati, maiorem partium summam toto corpore sortiuntur. Est enim duodenarii medietas 6, pars tertia 4, pars quarta 3, pars sexta 2, pars duodecima 1 est. Omnisque hic cumulus redundat in 16, et totius corporis sui multitudinem vincunt. Rursus 24 numeri medietas est 12, tertia 8, quarta 6, sexta 4, octava 3, duodecima 2, vicesima quarta 1, qui omnes triginta et sex rependunt. In qua re manifestum est quod summa partium major est, et supra proprium corpus exundat. Atque hic quidem quoniam compositæ partes totius summam numeri vincunt, superflui appellatur. Diminutus vero ille, cujus eodem modo compositæ partes totius termini multitudinem superantur, ut 8 vel 9: habet enim octonarius partem mediam, id est 4; habet et quartam, id est duo; habet et octavam, id est unum, quæ cunctæ in unum redactæ 7 colligunt, minorem scilicet summam toto corpore concludentes. Rursus 14 habent medietatem, id est septenarium; habent septimam, id est 2; habent quartam decimam, id est 1, quæ in unum si collectæ sint, denarii numeri summa conerescit, toto scilicet termino minor. Atque hi quidem hoc modo sunt, ut prior ille quem suæ partes superant talis videatur, tanquam si quis multis super naturam manibus natus, ut centimanus Gigas, vel triplici conjunctus corpore, ut Geryon tergeminus, vel quidquid unquam monstruosum natura in partium multiplicatione surripuit. Ille vero ut si naturaliter quadam necessaria parte detracta, aut minus oculo nasceretur, ut Cyclopeæ frontis dedecus fuit, vel quo alio curtatus membro, naturale totius suæ plenitudinis dispendium sortiretur. Inter hos autem, velut inter æquales intemperantias, medii temperamentum limitis sortitus est ille numerus qui perfectus dicitur, virtutis scilicet æmulator, qui nec supervacua progressionem porrigitur, nec contracta rursus diminutione remittitur, sed medietatis obtinens terminum, suis æquus partibus, nec crassatur abundantia, nec eget inopia, ut sex vel 28. Namque senarius habet partem mediam, id est 3, et tertiam, id est 2, et sextam, id est 1, quæ in unam summam si redactæ sint, par totum numeri corpus suis partibus invenitur. 28 vero habet medietatem 14, et

A septimam 4, nec caret quarta, id est 7, possidet quartam decimam 2, et reperies in eo vicesimam octavam 1, quæ in unum redactæ, totum partibus corpus æquabunt, 28 enim junctæ partes efficiunt.

CAPUT XX.

De generatione numeri perfecti.

Est autem in his quoque magna similitudo virtutis et vitii. Perfectos enim numeros raro invenies, eosque facile numerabiles, quippe qui pauci sunt, et nimis constanti ordine procreati; at vero superflui ac diminutos longe multos infinitosque reperies, nec ullis ordinibus passim inordinateque dispositos, et a nullo certo fine generatos. Sunt autem perfecti numeri, intra denarium numerum 6, intra centenarium 28, intra millenarium numerum 496, intra decem B millia 8128. Et semper hi numeri duobus paribus terminantur 6 et 8, et semper alternatim in hos numeros, summarum fines perveniunt. Nam et primum sex, deinde 28. Post hos 496, idem senarius qui primus, post quem 8128, idem octonarius qui secundus. Generatio autem procreatioque eorum est fixa firmaque, nec quo alio modo fieri possint, nec ut si hoc modo fiant, aliud quiddam ullo modo valeat procreari. Dispositos enim ab uno omnes pariter pares numeros in ordinem quousque volueris, primo secundum aggregabis, et si primus numerus et incompressus ex illa coacervatione factus sit, totam summam in illum multiplicabis, quem posterius aggregaveras. Si vero coacervatione facta, primus et incompressus non inventus fuerit, sed compositus et secundus, hunc C transgredere, atque alium qui sequitur aggregabis. Si vero necdum fuerit primus et incompressus, alium rursus adijunge, et vide quid fiat. Quod si primum incompressumque reperies, tunc in ultimæ multitudinem summæ coacervationem multiplicabis. Disponentur enim omnes pariter pares numeri, hoc modo: 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128. Facies ergo ita: pones 1, eique aggregabis 2; tunc respicies ex hac aggregatione qui numerus factus sit: sunt 3, qui scilicet primus et incompressus est, et post unitatem ultimum binarium numerum aggregaveras. Si igitur ternarium, id est qui ex coacervatione collectus est, per binarium multiplices, qui est ultimus aggregatus, perfectus sine ulla dubitatione nascetur. Bis enim 3 faciunt 6, qui habent unam quidem a se denominatam partem, id est sextam, tres vero medietatem secundum dualitatem, at vero duo secundum coacervationem, id est secundum ternarium, quoniam coacervati tres, multiplicati sunt. Viginti octo autem eodem modo nascuntur. Si enim super unum et duo, qui sunt tres, addas sequentem pariter parem, id est 4, septenariam summam facies; sed ultimum numerum quaternarium consequenter adjunxeras; per hunc igitur si illam coacervationem multiplicaveris, perfectus numerus procreatur. Septies enim 4, 28 sunt, qui est suis partibus par, habens unum a se denominatum, id est vigesimum octavum; medietatem vero secundum binarium 14, secundum quaternarium 7, septimam vero secundum septenarium 4, secundum

omnium collectionem, quartum decimum, duo, qui vocabulo medietatis opponitur. Ergo cum hi reperti sint, si alios invenire secteris, eadem oportet ratione ut vestiges. Ponas enim unum licebit, et post hunc 2 et 4, qui in septenarium cumulantur, sed de hoc dudum existit 28 perfectus numerus. Huic igitur qui aequitur pariter par, id est 8, continens jungatur accessio, qui prioribus superveniens, 15 restituit. Sed hic primus et incompositus non est. Habet enim generis alterius partem super illam, quæ est a semetipsa denominata, quintam decimam, scilicet unitatem. Hunc igitur, quoniam secundus est compositus præterito, et adijunge superioribus continentem pariter parem numerum, id est 16. Qui cum 15 junctus, unum ac 30 conficiet. Sed hic primus rursus et incompositus est. Hunc igitur cum extremi aggregati summa multiplicata, ut fiant sedecies 31, qui 496 explicant. Hæc autem est intra millenarium numerum perfecta, et suis partibus æqua numerositas. Igitur prima unitas virtute atque potentia, non etiam actu vel re, et ipsa perfecta est. Nam si primam ipsam sumpsero de proposito ordine numerorum, video primam atque incompositam, quam si per seipsam multiplico, eadem mihi unitas procreatur. Semel enim unum solam afficit unitatem, quæ partibus suis æqualis est potest sola, cæteris etiam actu atque opere perfectis. Recte igitur unitas propria virtute perfecta est, quod et prima est et incomposita, et per seipsam multiplicata sese ipsa conservat. Sed quoniam de ea quantitate quæ per se sit dictum est, operis sequentiam ad illam quæ refertur ad aliquod transferamus.

CAPUT XXI.

De re late ad aliquid quantitate.

Ad aliquid vero quantitatis, duplex est prima divisio. Omne enim, aut æquale est, aut inæquale, quidquid alterius comparatione metitur. Et æquale quidem est, quod ad aliquid comparatum, neque minore summa infra est, neque majore transgreditur, ut denarius denario, vel ternarius ternario, vel cubitum cubito, vel pes pedi, et his similia. Hæc autem pars relatæ ad aliquid quantitatis, id est, æqualitas, naturaliter indivisa est. Nullus enim dicere potest quod æqualitatis hoc quidem tale est, illud vero hujusmodi. Omnis enim æqualitas unam servat in propria moderatione mensuram. Illud etiam quod quæ ei quantitas comparatur, non alio vocabulo atque ipsa cui comparatur edicitur. Nam quemadmodum amicus amico amicus est, vicinusque vicino, ita dicitur æqualis æquali. Inæqualis vero quantitatis gemina divisio est. Secatur enim quod inæquale est in majus atque minus, quæ contraria sibi met denominatione funguntur. Namque majus minore majus est, et minus majore minus est, et utraque non eisdem vocabulis, quemadmodum secundum æqualitatem dictum est, sed diversis distantibusque signata sunt, ad modum discentis scilicet, vel docentis, vel cadentis, vel vapulantis, vel quæcunque ad aliquid relatæ, aliter denominatis contrariis comparantur.

CAPUT XXII.

De speciebus majoris inæqualitatis et minoris.

Majoris vero inæqualitatis quinque partes sunt. Est enim una quæ vocatur multiplex, alia superparticularis, tertia superpartiens, quarta multiplex superparticularis, quinta multiplex superpartiens. His igitur quinque majoris partibus, oppositæ sunt alie quinque partes minoris, quemadmodum ipsum majus minori semper opponitur, quæ minoris species, ita singillatim speciebus quinque majoris his quæ supradictæ sunt opponuntur, ut eisdem nominibus nuncupentur, sola tantum sub præpositione distantes. Dicitur enim submultiplex, subsuperparticularis, subsuperpartiens, multiplex subsuperparticularis, et multiplex subsuperpartiens.

CAPUT XXIII.

De multiplici ejusque speciebus, earumque generationibus.

Rursus multiplex est prima pars majoris inæqualitatis, cunctis aliis antiquior natura præstantior, ut paulo post demonstrabimus. Hic autem numerus hujusmodi est, ut comparatus cum altero, illum contra quem comparatus est, habeat plus quam semel. Quod primum in naturalis numeri dispositione conveniet, namque ad unum cuncti qui sequuntur, omnium ordine multiplicium sequentias varietatesque custodiunt. Ad primum enim, id est unitatem, 2 duplus, 3 triplus, 4 quadruplus, atque ita in ordinem progredientes, omnes texuntur multiplices quantitates. Quod autem dictum est, plus quam semel, id a binario numero principium capit, et in infinitum per ternarium quaternariumque, et cæterorum ordinem sequentiamque progreditur. Contra hunc vero discriminatus est ille qui vocatur submultiplex, et hæc quoque prima minoris quantitatis species est. Hic autem numerus hujusmodi est, qui in alterius comparatione productus, plus quam semel majoris numerat summam, sua scilicet quantitate cum eo æqualiter inchoans, æqualiterque determinans. Idem autem dico numerat quod metitur. Si igitur bis solum majorem numerum minor numerus metiatur, subduplus vocabitur, si vero ter subtripplus, si quater subquadruplus, et sit per hæc in infinitum progressio, additaque eos semper subpropositi ne nominabis, ut unum duorum subduplus, trium subtripplus, 4 subquadruplus appelletur, et consequenter. Cum autem naturaliter multiplicitas et submultiplicitas infinita sit, eorum quoque species per proprias generationes in infinita consideratione versantur. Si enim positis in naturali constitutione numeris, singulos per suas consequentias pares eligas, omnium ab uno parium atque imparium sese sequentium duplices erunt, et hujus speculationis terminus non deficit. Ponatur enim naturalis numerus hoc modo, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Horum ergo si primum sumas parem, id est 2, primi duplus erit, id est unitatis. Si vero sequentem parem, id est 4, secundi duplus est, id est duorum. Si vero tertium

parem sumas, id est 6, tertii numeri in naturali constitutione duplus est, id est ternarii. Si vero quartum parem inspicias, id est 8, quarti numeri, id est quaternarii duplus est. Idemque in cæteris in infinitum sumentibus, sine aliquo impedimento procedit. Triplices autem nascuntur, si in eadem dispositione naturali duo semper intermittantur, et qui post duo sunt ad naturalem numerum comparentur, excepto ternario, qui ut unitatis triplus sit, solum binarium prætermittit. Post unum et duo, 3 sunt, qui triplus unius est. Rursus post 4 et 5, sunt 6, qui secundi numeri, id est duorum triplus est. Rursus post 6, sunt 7 et 8, et post hos 9, qui tertii numeri, id est ternarii triplus est. Atque hoc idem in infinitum si quis faciat, sine ulla offensione procedit. Quadruplo vero generatio incipit, si quis tres numeros intermittat. Post unum quippe et 2 et 3, sunt 4, qui primi, id est unius, quadruplus est. Rursus si intermisero quinarium, senarium, et septenarium, octonarius mihi quartus occurrit, tribus scilicet intermissis, qui binarii, id est secundi numeri, quadruplus est. At vero si post octo tres terminos intermisero, id est 9 et 10 et 11, duodenarius qui sequitur ternarii numeri quadruplus est. Atque hoc idem in infinitum progressis necesse est evenire, semperque una terminorum intermissione si crescat adjectio, ordinatas te multiplicis numeri vices invenire miraberis. Si enim 4 intermittas, quincuplus invenitur, si quinque sexcuplus, si sex septuplus, semperque ipsius multiplicis nomine uno minus intermissionis vocabulo procreantur. Nam duplus unum intermittit, triplus 2, quadruplus 3, quincuplus 4. Et deinceps ad eundem ordinem sequentia est. Et omnes quidem dupli secundum proprias sequentias parium numerorum pares sunt. Tripli vero, unus semper par terminus, impar alius invenitur. Quadrupli vero, rursus temper parem custodiunt quantitatem. Constituunturque a quarto numero, uno ex prioribus per ordinem positus paribus intermisso, primo pari binario, post hunc 8 intermisso senario, post hunc 12 transmissio denario. Atque hoc idem in cæteris. Quincupli vero propositio, secundum triplicis similitudinem, alternatim paribus atque imparibus positus, ordinatur.

CAPUT XXIV.

De superparticulari, ejusque speciebus, earumque generationibus.

Superparticularis vero est numerus ad alterum comparatus, quotiens habet in se totum minorem et partem ejus aliquam. Qui si minoris habeat medietatem, vocatur sesquialter, si vero tertiam partem, vocatur sesquiertius, si vero quartam, vocatur sesquiquartus, et si quintam, vocatur sesquiquintus. Atque his nominibus in infinitum ducis, in infinitum quoque superparticularium forma progreditur. Et majores quidem numeri hoc modo vocantur, minores vero qui habentur toti et eorum aliqua pars, unus subsestquialter, alter subsestquiertius, alius subsestquiquartus, alius vero subsestquiquintus, atque idem secundum majorum normam multitudineque pro-

At tenditur. Voco autem majores numeros duces, minores comites. Superparticularium quoque infinita est multitudo, ob eam rem quod ejusdem species interminabili progressionem funguntur. Namque sesquialter habebit quidem duces omnes post ternarium numerum naturaliter triplices. Comites vero, omnes post binarium naturaliter pares, hoc modo, ut primus primo, secundus secundo, tertius tertio comparetur, et deinceps. Describantur enim longissimi versus triplicium naturalis numeri atque duplicium, et sit hoc modo:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20

Primus igitur versus continet numerum naturalem, secundus ejus triplicem, tertius vero duplicem, atque in eo si ternarius binario, vel si senarius quaternario, vel novenarius senario comparetur, vel omnes triplices superiores si duplicibus numeris consequentibus opponantur, hemiola, id est sesquialtera proportio nascetur, tres enim habent intra se duo, et eorum mediam partem, id est 1, sex quoque continent intra se 4, et eorum medietatem, id est 2, et novem intra se senarium claudunt, et ejus mediam partem, id est 5, eodemque modo in cæteris. Dicendum vero si quis secundam speciem superparticularis numeri considerare desideret, id est sesquiertiam, quali ratione reperiat. Ac definitio quidem hujus comparationis talis est. Sesquiertius est, qui minori comparatus, habet eum semel et ejus tertiam partem; sed hi inveniuntur si, omnibus a quaternario numero continuatim quadruplis constitutis, a ternario numero triplices comparentur, eruntque duces quadrupli, comites tripli. Sit enim in ordine hoc modo numerus naturalis, ut sub eo quadrupli, et sub eo tripli sint, supponitur sub primo quadruplo primus triplus, sub secundo secundus, sub tertio tertius, et eodem modo cuncti ejusdem primi versus tripli in ordinem dirigantur.

1	2	3	4	5	6	7	8
4	8	12	16	20	24	28	32
3	6	9	12	15	18	21	24

Igitur primum primo si compares, sesquiertia ratio continebitur. Nam si 4 tribus compares, habebunt in se 4, totum ternarium et ejus tertiam partem, id est 1, et si secundum secundo, id est octonarium senario compares, idem invenies: habebit enim octonarius senarium totum, et ejus tertiam partem, id est 2, et per eandem sequentiam usque in infinitum progrediendum est. Notandum quoque est quod 3 comites sunt, duces 4. Rursus 6 comites, duces 8, et in eodem ordine ceteri simili modo vocantur duces sesquiertii, comites subsestquiertii, et in cunctis secundum hunc modum posita convenit servare vocabula.

CAPUT XXV.

De quodam utili ad cognitionem superparticularibus accidente.

Hoc autem admirabile profundissimumque in istorum ordinibus invenitur, quod primus dux primus-

que comes ad se invicem nulla numeri intermissione copulantur. Nam primi se nullo in medio posito transeunt, secundi interponunt 4, tertii duos, quarti 3, et deinceps una semper minore quam ipsi sunt intermissione succrescunt. Atque hoc vel in sesquialteris, vel in sesquiterciis, vel in *sthis* superparticularis partibus necesse est inveniri. Namque ut quaternarius contra ternarium comparetur, nullum intermissum, post 3 enim mox 4 sunt. At vero 6 contra 8, in secundo scilicet sesquitercio, una facta est intermissio. Inter 6 enim et 8 solus est septenarius qui transmissus est numerus. Rursus ut 9 contra 12 comparemus, qui sunt in dispositione tertii, duorum mediorum est facta transmissio. Inter 9 enim et 12 sunt 10 et 11; secundum hunc modum quarta dispositio 3, quinta 4 intermittit.

CAPUT XXVI.

Descriptio per quam docetur ceteris inæqualitatis spe-

Teträgona				Longitudo				Secunda unitas				
Prima unitas	x	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
	x	2	x	4	6	8	10	12	14	16	18	20
	x	3	6	x	9	12	15	18	21	24	27	30
	x	4	8	12	x	16	20	24	28	32	36	40
	x	5	10	15	20	x	25	30	35	40	45	50
Latitudo	x	6	12	18	24	30	x	36	42	48	54	60
	x	7	14	21	28	35	42	x	49	56	63	70
	x	8	16	24	32	40	48	56	x	64	72	80
	x	9	18	27	36	45	54	63	72	x	81	90
	x	10	20	30	40	50	60	70	80	90	x	100
Secunda unitas				Longitudo				Teträgona				

CAPUT XXVII.

Ratio atque expositio digestæ formulæ.

Si igitur duo prima latera propositæ formulæ quæ faciunt angulum, ab uno ad 10, et 10 procedentia respiciantur, et his subteriores ordines comparentur, qui scilicet a 4 angulum incipientes, in vigenos terminum ponunt, duplex, id est prima species multiplicitatis ostenditur, ita ut primus primum sola superet unitate, ut duo unum, secundus secundum binario supervadat, ut quaternarius binarium, tertius tertium tribus, ut senarius ternarium, quartus quartum, quaternarii numerositate transcendat, ut 8 quaternarium, et per eandem cuncti sequentiam sese minoris pluralitate prætereant. Si vero tertius angulus aspiatur, qui ab 9 inchoans, longitudinem latitudinemque tricenis altrinsecus numeris extendit, et

A *ciebus antiquiore.n esse multiplicem, et digestæ formulæ ratio et expositio.*

Quoniam autem naturaliter et secundum propriam ordinis consequentiam, multiplicem inæqualitatis speciem cunctis præposuimus, primamque speciem esse monstravimus, licet hoc nobis posterioris operis ordine clarescat, hic quoque perstringentes id quod proposuimus planissime breviterque doceamus. Sit enim talis descriptio, in qua ponatur in ordinem, usque ad denarium numerum, continui numeri ordo naturalis, et secundo versu, duplus ordo texatur, tertio triplus, quarto quadruplus, et hucusque ad decuplum. Sic enim cognoscemus quemadmodum superparticulari et superpartienti, et cunctis aliis princeps erit species multiplicis, et quadam alia simul inspicimus et ad sublimitatem tenuissima, et ad scientiam utilissima, et ad exercitationem mentis jocundissima.

C hic cum prima latitudine et longitudine comparetur, triplex species multiplicitatis occurrit, ita ut ista comparatio per X litteram fiat. Hicque se numeri superabunt secundum paritatis factam naturaliter connexionem. Primus enim primum duobus superat, ut unum 3, secundus secundum quaternario, ut binarium senarius, tertius tertium sex, ut ternarium novenarius, et ad eundem ceteri modum progressionis augebunt.

Quam rem nobis, scilicet, et ipsa naturalis obiecti integritas, nihil nobis extra machinantibus, ut in ipso modulo descriptionis apparet. Si quis autem quarti anguli terminum qui sedecim numeri quantitate notatus est, et longitudinem latitudinemque in quadragenos determinat, velit superioribus comparare, per X litteræ formam proportionem collata, quadrupli mul-

itudinem pernotabit. Hisque est ordinabilis super se progressio, ut primus primum tribus superet, ut 4 unitatem. Secundus secundum senario vincat, ut octo binarium. Tertius tertium novenario transeat, ut duodenarius ternarium, et sequentes summulae trium se semper adjecta quantitate transilient. Et si quis subteriores aspiat angulos, idem per omnes multiplicitatis species, usque ad decuplum dispositissima ordinatione perveniet. Si quis vero in hac descriptione, superparticularis species requirat, tali modo reperiet. Si enim secundum angulum notet, cujus est initium quaternarius, eique superjacet binarius, atque hunc sequentem quis accommodet ordinem, sesquialtera proportio declarabitur. Nam tertius secundi versus, sesquialter est, ut tres ad duo, vel sex ad quatuor, vel 9 ad 6, vel 12 ad 8. Itemque in cæteris qui sunt in eadem serie numeri, si talis conjugatio misceatur, nulla varietatis dissimilitudo surripit. Eadem tamen summarum supergressio est in hoc quoque, quæ in duplicibus fuit. Primus enim primum, id est ternarius binarium uno superat, secundus vero secundum, duobus tertius, tertium tribus, et deinceps. Si vero quartus ordo tertio comparetur, ut 4 ad 3, et eodem cæteros ordine consectoris, sesquitertia comparatio colligitur, ut 4 ad 3, vel 8 ad 6, et 12 ad 9, videsne ut in omnibus his sesquitertia comparatio conservetur? Præterea eos qui sub ipsis sunt, si idem faciens sequentes versus alterutris comparaveris, omnes sine ullo impedimento species superparticularis agnosces. Hoc autem in hac est dispositione divinum, quod omnes angulares numeri tetragoni sunt. Tetragonus autem dicitur, ut brevissime dicam, quod post latius explicabitur, quem duo æquales numeri multiplicant, ut in hac quoque descriptione est; unus enim semel, unus est, et est potestate tetragonus. Item bis duo 4 sunt. Ter 3 9, quos in semetipsas multiplicationes primi ordinis perfecere. Circum ipsos vero qui sunt, id est circum angulares, longilateri numeri sunt. Longilateros autem voco, quos uno se supergredientes numeri multiplicant. Circum 4 enim 2 sunt et 6, sed duo nascuntur ex uno et duobus, cum unum bis multiplicaveris, sed unitas a binario unitate præceditur. Sex vero a duobus et tribus, his enim tres senarium reddunt. Novenarium vero, sex et 12 claudunt, qui 12 ex tribus nascuntur et 4. Ter enim 4 sunt 12. Senarius vero, ex duobus et tribus, his enim 3 faciunt 6. Qui omnes, uno majoribus lateribus procreati sunt. Nam cum 6 ex binario ternarioque nascuntur, tres binarium numerum uno superant. Cunctique alii ejusdem modi sunt, ut primo et secundo ordine ad alterutrum multiplicatis terminis procreentur, ita ut quod nascitur ex duobus longilateris altrinsecus positus, et bis medio tetragono, tetragonus sit. Et rursus quod ex duobus altrinsecus tetragonis, et uno medio longilatero bis facto nascitur, ipse quoque tetragonus sit. Et ut angulorum totius descriptionis ad angulares tetragonos positorum unus anguli sit prima unitas, alterius vero qui contra est tertia. Bini vero altrin-

A secus anguli, secundas habeant unitates, et duo angularium tetragonorum anguli, æquum faciunt quod sub ipsis continetur, illi quod sit ab uno illorum qui est altrinsecus angulorum. Multa enim sunt alia quæ in hac descriptione utilia possunt admirabiliisque perpendi, quæ interim propter castigatam introducendi brevitatem ignota esse permittimus. Nunc vero ad sequentia propositum convertamus.

CAPUT XXVIII.

De tertia inæqualitatis specie quæ dicitur superpartiens, deque specibus ejus, earumque generationibus.

Igitur post duas primas habitudines multiplicēs et superparticulares, et eas quæ sub ipsis sunt submultiplices et subsuperparticulares, tertia inæqualitatis species invenitur, quæ a nobis superius superpartiens dicta est. Hæc est autem, quæ fit cum numerus ad alium comparatus, habet eum totum infra se, et ejus insuper aliquas partes, vel duas, vel 3, vel 4, vel quot ipsa tulerit comparatio. Quæ habitudo incipit a duabus partibus tertiliis. Nam si duas medietates habuerit, qui illum intra se totum coercent, duplus pro superpartiente componitur. Habebit autem vel duas tertias, vel duas quintas, vel duas septimas, vel duas nonas, et ita progredientibus si duas solas partes minoris numeri superhabuerit, per easdem partes imparibus numeris minorem major summa transcendit. Nam si eum habeat totum et duas ejus quartas, superparticularis necessario reperitur. Nam duæ quartæ medietas est, et fit sesquialtera comparatio. Si vero duas sextas, rursus est superparticularis. Duæ enim sextæ, pars tertia est. Quod si in comparatione ponatur, sesquitertiæ habitudinis efficiet formam. Post hos nascuntur comites, qui subsuperpartientes vocantur; hi autem sunt qui habentur ab alio numero, et eorum vel duæ, vel 3, vel 4, vel quotlibet alix partes. Si ergo numerus alium intra se numerum habens, ejus duas partes habuerit, superbipartiens nominatur; si vero tres, supertripartiens; quod si 4, superquadrupartiens, atque ita progredientibus in infinitum fingere nomina licet. Ordo autem eorum naturalis est, quoties disponuntur a tribus omnes pares atque impares numeri naturaliter constituti, et sub his aptantur alii qui sunt a quinario numero incipientes omnes impares. His igitur ita dispositis, si primus primo, secundus secundo, tertius tertio, et cæteri cæteris comparentur, superpartiens habitudo procreatur. Sit enim dispositio hoc modo:

3	4	5	6	7	8	9	10
8	7	9	11	13	15	17	19

Si igitur quinary numeri ad ternarium comparatio consideretur, erit superpartiens ille qui vocatur superbipartiens. Habet enim quinary totos in se tres, et eorum duas partes, id est 2. Si vero ad secundum ordinem speculatio referatur, supertripartiens proportio cognoscetur, atque insequentibus per omnes dispositos numeros, omnes in infinitum species hujus numeri convenientes ordinatasque respicies. At vero quemadmodum singuli procreentur, si in infi-

nitum quis curet agnoscere, hic modus est. Habitudo enim superbipartientis, si utrisque terminis duplicetur, semper superbipartiens proportio procreatur. Si enim quis duplicet 5, faciet 10; si tres, faciet 6: qui 10 contra senarium comparati, superbipartientem faciunt habitudinem, et hos ipsos rursus si duplicaveris, idem ordo proportionis accrescit. Idemque si in infinitum facies, statum prioris habitudinis non mutabit. Si vero supertripartientes invenire contendas, primos supertripartientes, id est 7 et 4 triplicabis, et huiusmodi nascentur. Si vero qui ex his nati fuerint, ternarii multiplicatione produxeris, idem rursus efficient. Quod si superquadrupartientes quemadmodum in infinitum progrediantur optes addiscere, primas eorum radices in quadruplum multiplices licet, id est 9 et 5, et eos qui illa multiplicatione proferentur, rursus in quadruplum, et eandem fieri proportionem inoffensa nimirum ratione reperies. Et cæteræ species una semper plus multiplicatione crescentibus radicibus oriuntur. Radices autem proportionum voco, numeros in superiore dispositione descriptos, quasi quibus omnis summa supradictæ comparationis innititur. In hoc quoque videndum est quoniam, cum duæ partes minore plus in maioribus sunt, tertii semper vocabulum subauditur. Ut superbipartiens qui dicitur, quoniam duas minoris numeri tertias partes habet, dicitur superbipartiens tertias. Et cum dico supertripartiens, subaudiri necesse sit supertripartiens quartas, quoniam tribus superquartis exuberat. Et superquadrupartientem, subauditur superquadrupartientem quintas, et ad eundem modum in cæteris, uno semper adjecto super habitas partes, subauditio facienda est, ut eorum germana convenientiaque his nomina hæc sint, ut qui dicitur superbipartiens, idem dicatur superbitertius. Qui dicitur supertripartiens, is sit supertriquartus, et qui dicitur superquadrupartiens, idem dicatur superquadrinquintus, eandemque similitudine usque in infinitum nomina producantur.

CAPUT XXIX.

De multiplici superparticulari.

Igitur relatæ ad aliquid quantitatis, simplices et primæ species hæc sunt. Duæ vero alie, ex his velut ex aliquibus principiis componuntur, ut multiplices superparticulares, et multiplices superpartientes, horumque comites submultiplices superparticulares, et submultiplices superpartientes. Namque in his ut in prædictis proportionibus, minores numeri, et eorum quoque species omnes, addita sub præpositione, dicuntur. Quorum definitio talis reddi potest: multiplex superparticularis est, quotiens numerus ad numerum comparatus, habet eum plus quam semel et ejus unam partem, hoc est, habet eum aut duplum, aut triplum, aut quadruplum, aut quotienslibet, et ejus quamlibet aliquam partem, vel mediam, vel tertiam, vel quartam, vel quæcunque alia partium exuberatione contigerit. Hic ergo et multiplici et superparticulari consistit. Quod enim comparatum

A numerum plus quam semel habet, multiplex est. Hoc vero quod minorem in habenda parte transcendit, superparticularis. Ita ex utroque nomine facio vocabulo, est, speciesque illius ad illarum, scilicet, sunt imaginem proportionum, ex quibus ipse numerus originem trahit. Nam prima pars hujus vocabuli quæ multiplicis nomine possessa est, multiplicis numeri specierum vocabulo nominanda est. Quæ vero superparticularis est, eodem vocabulo nuncupabitur, quo superparticularis numeri species vocabantur. Dicitur enim qui duplicem habuerit alium numerum, et ejus mediam partem, duplex sesquialter; qui vero tertiam, duplex sesquitercius; qui quartam, duplex sesquiquartus, et deinceps. Si vero ter eum totum contineat et ejus mediam partem, vel tertiam, vel quartam, dicitur triplex sesquialter, triplex sesquitercius, triplex sesquiquartus, et eodem modo in cæteris. Diciturque quadruplus sesquialter, quadruplus sesquitercius, quadruplus sesquiquartus, et quotiens totum numerum in semetipso continuerit, per multiplicis numeri species appellatur, quam vero partem comparati numeri clauserit, secundum superparticularem comparationem habitudinemque vocabitur. Horum autem exempla huiusmodi sunt: duplex sesquialter est, ut quinque ad duo, habent enim 5, binarium numerum bis et ejus mediam, id est 1. Duplex vero sesquitercius est, septenarius ad ternarium comparatus. At vero novenarius ad quaternarium, duplex sesquiquartus. Si vero 11 ad 5, duplex sesquiquintus. Et hi semper nascentur, dispositis in ordinem a binario numero omnibus naturaliter paribus imparibusque terminis, si contra eos omnes a quinario numero impares comparentur, ut primum primo, secundum secundo, tertium tertio, caute et diligenter apponas, ut sit dispositio talis:

2	5	4	3	6	7	8	9	10	11
5	7	9	11	13	15	17	19	21	23

Si vero a duobus paribus omnibus dispositis terminis, illi qui a quinario numero inchoantes, quinario numero rursus sese transiliunt comparentur, omnes duplices sesquialteros creant, ut est subjecta descriptio.

2	4	6	8	10	12
5	10	15	20	25	30

D Si vero a tribus inchoent dispositiones, et tribus sese transiliunt, et ad eos aptentur qui a septenario inchoantes, septenario sese numero transgrediuntur, omnes duplices sesquitercii, habita diligenter comparatione, nascuntur, ut subjecta descriptio n. onet.

3	6	9	12	15	18	21
7	14	21	28	35	42	49

Si vero omnes in ordinem quadrupli disponantur, hi qui naturalis numeri quadrupli sunt, ut unitatis quadruplus, et duorum, triumque et quatuor, atque quinarum, et cæterorum sese sequentium, ut ad eos aptentur a novenario numero inchoantes, semper sese novenario præcedentes, tunc duplicis sesquiquartæ proportionis forma texetur.

	4	8	12	16	20	24
	9	18	27	36	45	54

Ea vero species hujus numeri, quæ est triplex sesquialtera, hoc modo procreatur; si disponantur a binario numero omnes in ordinem pares, et ad eos septenario numero inchoantes, septenario sese supergredientes, solito ad alterutrum modo comparationis aptentur.

	2	4	6	8
	7	14	21	28

Si autem a ternario numero ingressi, cunctos naturalis numeri triplices disponamus, et eis a denario numero denario sese supergredientes ordine comparemus, omnes triplices sesquitercii in ea terminorum continuatione provenient.

	3	6	9	12
	10	20	30	40

CAPUT XXX.

De eorum exemplis in superiore formula inveniendis.

Horum autem eorumque qui sequuntur exempla integre planeque possumus pernotare, si in priorem descriptionem, quam fecimus cum de superparticulari et multiplici loqueremur, ubi ab uno usque in denarium multiplicationum summa conerevit, diligens velimus acumen intendere. Ad primum enim versum omnes qui sequuntur collati, ordinatas convenientesque multiplicis species reddent. Si vero ad secundum cunctos qui tertii sunt ordinis aptaveris, ordinatas species superparticularis agnosces. Quod si tertio ordini, quicumque sunt in quinto versu compares, superpartientis numeri species positas convenienter aspicias. Multiplex vero superparticularis ostenditur, cum ad secundum versum omnes qui sunt quinti versus serie comparantur, vel qui sunt in septimo, vel qui sunt in nono, atque ita si in infinitum sit ista descriptio, in infinitum hujus proportionis species procreabuntur. Manifestum autem etiam hoc est, quod horum comites semper cum sub præpositione dicentur, ut est subduplex sesquialter, subduplex sesquitercius, subduplex sesquiquartus, et cæteri quidem ad hunc modum.

CAPUT XXXI.

De multiplici superpartiente.

Multiplex vero superpartiens est, quoties numerus ad numerum comparatus habet in se alium numerum totum plus quam semel, et ejus vel duas, vel 3, vel quotlibet plures particulas, secundum numeri superpartientis figuram. In hoc quoque propter causam superius dictam, non erunt duæ medietates, neque duæ quartæ, neque duæ sextæ, sed duæ tertie, vel duæ quintæ, vel duæ septimæ, ad priorem similem consequentiam. Non est autem difficile secundum priorum exempla positorum, hos quoque et præter nostra exempla numeros invenire. Vocabunturque hi, secundum proprias partes, duplex superbiartiens, vel duplex supertripartiens, vel duplex superquadrartiens. Et rursus triplex superbiartiens, et triplex supertripartiens, et triplex superquadrartiens, et similiter. Ut 8 ad 3 comparati faciunt duplicem superbiartiensem, et 16 ad 6, et omnes quicumque ab 8 incipientes, octonario sese numero transgrediuntur, comparati ad eos qui a tribus inchoantes, ternarii sese quantitate prætereunt. Nec erit difficile alias ejus partes secundum prædictum modum diligentibus reperire. Illic quoque illud meminisse debemus quod minores et comites non sine sub præpositione nominantur, ut sit subduplex superbiartiens, subduplex supertripartiens.

CAPUT XXXII.

Demonstratio quemadmodum omnis inæqualitas ab æqualitate processerit.

Restat autem nobis profundissimam quamdam tradere disciplinam, quæ ad omnem naturæ vim rerumque integritatem maxima ratione pertinet. Magnus quippe in hac scientia fructus est, si quis non nesciat quod bonitas definita est et sub scientiam cadens, animo, ut semper imitabilis et perceptibilis prima natura est, et suæ substantiæ decore perpetua. Infinitum vero malitiæ dedecus est, nullis propriis principiis nixum, sed natura semper errans a boni definitione principii, tanquam aliquo signo optimæ figuræ impressa componitur, et ex illo erroris fluctu retinetur. Nam nimiam cupiditatem iræque immodicam effrenationem, quasi quidam rector animus, pura intelligentia roboratus, astringit, et has quodammodo inæqualitatis formas, temperata bonitate constituit. Hoc autem erit perspicuum, si intelligamus omnes inæqualitatis species, ab æqualitatis crevisse primordiis, ut ipsa quodammodo æquitas, matris et radices oblinens vim, ipsa omnes inæqualitatis species ordinesque profundat. Sint enim nobis tres æquales termini, id est tres unitates, vel tres bini, vel tres terni, vel tres quaterni, vel quantos ultra libet ponere. Quod enim in unis tribus terminis evenit, idem contingit in cæteris. Ex his igitur, secundum præcepti nostri ordinem, videas primum nasci multiplices, et in his duplices prius debine triplos, deinde quadruplos, et ad eundem ordinem consequentes. Rursus, multiplices si convertantur, ex his superparticulares orientur, et ex duplicibus quidem, sesquialteri, ex triplicibus sesquitercii, ex quadruplicibus sesquiquarti, et cæteri in hunc modum. Ex superparticularibus vero conversis, superpartientes nasci necesse est, ita ut ex sesquialtero nascatur superbiartiens, supertripartiensem sesquitercius gignat, et ex sesquiquarto superquadrartiens. Rectis autem positis, neque conversis prioribus superparticularibus, multiplices superparticulares orientur. Rectis vero superpartientibus, multiplices superpartientes efficiuntur. Præcepta autem tria hæc sunt, ut primum numerum primo facias parem, secundum vero primo et secundo, tertium primo, duobus secundis et tercio. Hoc igitur cum in terminis æqualibus feceris, ex his qui nascentur duplices erunt. De quibus duplicibus si idem feceris, triplices procreantur, et de his quadruplices, atque in infinitum om-

nes formas numeri multiplices explicabit. Jaceant igitur 3 termini æquales.

1	1	1

Ponatur itaque primo primus æqualis, id est unus. Secundus vero, primo et secundo, id est 2; tertius vero primo, duobus secundis et tertio par sit, id est uni et duobus unis et uni, qui sunt 4, ut est descriptio:

1	1	1
1	2	4

Videsne ut duplici proportionem sequens ordo texatur. Fac rursus idem de duplicibus, ut sit primus primo æqualis, id est uni; secundus primo et secundo, id est uni et duobus, qui sunt 3; tertius primo, id est uni, duobus secundis, id est 4, et tertio, id est quatuor, qui simul 9 sunt, et venit hæc forma:

1	1	1
1	2	4
1	3	9

Rursus, si de triplicibus idem feceris, continuus quadruplus procreabitur. Sit enim primus primo æquus, id est unus; sit secundus primo et secundo æqualis, id est 4; sit tertius primo, duobus secundis et tertio æqualis, id est 16.

1	1	1
1	2	4
1	3	9
1	4	16

Et in cæteris quidem ad hanc formam, tribus his præceptis utemur. Si vero qui ex æqualibus nati sunt multiplices, eos disponamus, et secundum hæc præcepta vertamus, ita ut converso sint ordine, sesquialter ex duplici procreabitur, sesquitercius ex triplici, sesquiquartus ex quadruplo. Sint enim 3 duplices termini, qui ex æqualibus creati sunt, et qui utimus est, primus ponatur hujusmodi:

4	2	1

Et constitutur primo in hoc ordine, primus par, id est 4, secundus vero primo et secundo par, id est 6, tertius vero primo, duobus secundis et tertio, id est 9.

4	2	1
4	6	9

Ecce tibi illa sesquialtera quantitas ex termino duplicitalis exoritur. Videamus nunc ad eundem modum ex triplici qui nascatur; disponantur enim triplices superiores, converso scilicet ordine sicut duplex, hic est quoque ordo dispositus:

9	3	1

Ponatur ergo primus primo æquus, id est 9; secundus primo et secundo, id est 12; tertius primo, duobus secundis et tertio æquus, id est 16.

9	3	1
9	12	16

A Rursus secunda species superparticularis numeri, id est sesquitercius procreatus est. Quod si idem de quadruplo quis facere velit, sesquiquartus continuo nascetur, ut monstrabit subjecta descriptio:

16	4	1
16	20	25

Ac si quis idem de cunctis in infinitum paribus multiplicatis faciat, convenienter ordinem superparticularitatis inveniet. Quod si conversos superparticulares aliquis secundum hæc præcepta convertat, continuo videat superpartientes accrescere, et ex sesquialtero quidem superbipartiens, ex sesquitercio supertripartiens procreatur, et cæteri secundum communes denominationis species, sine ulla ordinis interpolatione nascentur. Disponantur igitur sic:

9	6	4

Superioris igitur descriptionis, primo primus æquus numerus ascribatur, id est 9, secundus vero primo et secundo, id est 15, tertius vero primo, duobus secundis et tertio, id est 25.

9	6	4
9	15	25

Si ergo sesquitercium eodem modo vertamus, ordo supertripartiens invenitur. Sit enim prima propositio sesquitercii.

16	12	9

C Ponatur secundum priorem modum, primo par primus, id est 16; secundus primo et secundo, id est 28; tertius primo, duobus secundis et tertio, id est 49. Omnis ergo summa disposita supertripartientes efficiet.

16	12	9
16	28	49

Rursus si sesquiquartum eodem modo verteris, superquadrupartiens statim quantitas procreabitur, ut est ea forma quam suppositam vides.

25	20	16
25	45	18

Restat quemadmodum ex superparticularibus et superpartientibus multiplices superparticulares et multiplices superpartientes nascentur, ostendere. Quorum binas tantum faciam descriptiones, namque si rectam et non conversum sesquialterum ponimus, duplex superparticularis exerescit; sit enim hoc modo:

4	6	9

Ponatur secundum superiorem modum primo, primus æqualis, id est 4; secundus primo et secundo, id est 10; tertius primo, duobus secundis et tertio æqualis, id est 25.

4	6	9
4	10	25

Atque hæc quidem duplex sesquialtera summa producta est. Si vero sesquitercium non conversum ponamus, duplex sesquitercius invenitur, ut subjecta descriptio docet.

9	12	16
9	21	49

At vero si ad superpartientes animum convertamus, eosque ordinatim secundum superiora præcepta disponamus, multiplices superpartientes ordinatim progenitos reperiemus. Disponatur enim superpartientis hæc formula :

9	15	25

Ascribatur ergo primus, primo æquus, id est 9; secundus primo et secundo, id est 24; tertius primo, duobus secundis et tertio, id est 64.

9	15	25
9	21	61

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Quemadmodum ad æqualitatem omnis inæqualitas reducat.

Superioris libri disputatione digestum est quemadmodum tota inæqualitatis substantia a principe sui generis æqualitate processerit. Sed quæ rerum elementa sunt, ex eisdem principaliter omnia componuntur, et in eadem rursus resolutione facta resolvuntur. Ut quoniam articularis vocis elementa sunt literæ, ab eis est syllabarum progressa conjunctio, et in eadem rursus terminatur extremas, eandemque vim obtinet sonus in musicis. Jam vero mundum 4 corpora non ignoramus efficere. Namque (ut ait) ex imbri terraque omnia gignuntur et igni; sed in hæc rursus ejus 4 elementa fit postrema resolutio. Ita igitur, quoniam ex æqualitatis margine cunctas inæqualitatis species p̄ficisci videmus, omnis a nobis inæqualitas ad æqualitatem rursus, velut ad quoddam elementum proprii generis resolvatur. Hoc autem trina rursus imperatione colligitur, eaque resolvendi ars. Datis quibuslibet tribus terminis, inæqualibus quidem, sed proportionaliter constitutis, id est, ut eandem medius ad primum vim proportionis obtineat, quam qui est extremus ad medium in qualibet inæqualitatis ratione, vel in multiplicibus, vel in superparticularibus, vel in superpartientibus, vel in iis quæ ex his procreantur, hoc est multiplicibus superparticularibus, vel multiplicibus superpartientibus, eadem atque una ratione indubitata constabit. Propositis enim tribus (ut dictum est) terminis, æquis proportionibus ordinatis, ultimum semper medio detrahamus, et ipsum quidem ultimum, primum terminum colloceamus, quod de medio relinquitur, secundum. De tertia vero propositorum terminorum summa auferemus unum primum, et duos secundos eos qui de medietate relictis sunt, et id quod ex tertia summa relinquitur, tertium terminum constituemus. Videbis igitur hoc facto, in minorem modum summas reverti, et ad principalem habitudinem compara-

A Videsne ut ex superbipartiente duplus superbipartienti exortus sit. At vero si supertripartientem ponam, duplex sine dubio tripartiens invenitur, ut in subjecta descriptione perspicuum est :

16	28	49
16	44	121

Sic ergo de superparticularibus vel de superpartientibus multiplices superparticulares vel multiplices superpartientes oriuntur. Quare constat omnium inæqualitatum æqualitatem esse principium, ex eadem enim inæqualia cuncta nascuntur. Ac de his quidem hactenus d'sserendum esse credidimus, ne vel infinita sectemur, vel circa res obscurissimas ingredientium animos detinentes, ab utilioribus moraremur.

B liones proportionemque reduci, ut si sit quadrupla proportio, primo ad triplam, inde ad duplam, inde ad æqualitatem usque remeare. Et si sit superparticularis sesquiquartus, primo ad sesquitercium, inde ad sesquialterum, postremo ad tres æquales terminos redire. Hoc autem nos exempli gratia in multiplici tantum proportionem docebimus. Solertem vero, in aliis quoque inæqualitatis speciebus id experientem, eadem ratio præceptorum juvabit. Constituantur enim tres ad se termini quadrupli.

8	32	12

C Ausfer igitur ex medio minorem, id est ex triginta duobus, octonarium, relinquuntur 24, et primum octonarium terminum pones, secundum vero, quod reliquum fuerit ex medio, id est 24, ut sint hi duo termini, 8 et 24. De tertio vero, id est 128, aufer unum primum, id est 8, et duos secundos qui sunt reliqui, id est bis 24, et relinquuntur 72. His dispositis terminis, ex quadruplis propinquior æquitati proportio, tripla redacta est. Sunt enim termini :

8	24	72

D Ex his autem ipsis idem si feceris, ad duplum rursus comparatio remeabit. Pone enim primum minori æquum, id est 8, et ex secundo aufer primum, 16 relinquuntur. Sed ex tertio, id est ex 72, aufer primum, id est 8, et duos secundos, id est bis 16, et erit reliqua pars 32. Quibus positis, ad duplas proportionem habitudo redigitur.

8	16	32

Idem vero ex his si fiat, rem omnem ad æqualitatem summas eliquabimus. Pone enim primum minori æquum, id est 8, et aufer ex 16 octonarium, remanent 8, quibus dispositis, ex tertio, id est 32, sumptis primo, id est 8, et duobus secundis, id est duobus octonariis, supersunt 8. Quibus dispositis, prima nobis æqualitas cadit, ut subjectæ summulæ docent.

8	8	8

Hinc igitur si quis ad alias inæqualitatis species animam tendat, eandem convenientiam intubantur inveniet. Quare pronuntiandum est, nec ulla trepidatione dubitandum, quod quemadmodum per se constantis quantitatis unitas principium et elementum est, ita et ad aliquid relatæ quantitatis æqualitas mater est. Demonstravimus enim quod hinc et ejus procreatio prima foret, et in eam rursus postrema solutio est.

CAPUT II.

De inventiendis in unoquoque numero quot numerus ejusdem proportionis possit præcedere, eorumque descriptio, descriptionisque expositio.

Est autem quædam in hac re profunda et miranda speculatio, et (ut ait Nicomachus) *ἐννοήγαντος θεωρήματα* perficiens, et ad Platoniam in Timæo animæ generationem, et ad intervalla harmonicæ disciplinæ. Ibi enim jubemur perducere atque extendere tres vel quatuor sesquialteros, vel quotlibet sesquitercias proportionem, et sesquiquartas comparationes, eas quæ secundum propositum ordinem, sæpe continuas jubemur extendere. Ne autem hoc, labore quodam semper quidem maximo, frequentius inferaci fiat, hac nobis ratione, in quot numeris quanti possint esse superparticulares, investigandum est. Omnes enim multiplices, tantarum similium sibi met proportionum principes erunt, quoto ipsi loco ab unitate discesserunt. Quod autem dico, sibi met similium tale est, ut dupli semper multiplicitas (ut superius dictum est) sesquialteros creet, et triplex sit dux sesquiterriorum, quadruplus sesquiquartus. Primus ergo duplex unum solum habebit sesquialterum, secundus duos, tertius tres, quartus quatuor, et secundum hunc ordinem eadem sit in infinitum progressio. Neque unquam fieri potest ut vel superet proportionum numerum, vel ab eo sit diminutor æquabilis ab unitate locatio. Primus ergo duplex est binarius numerus, qui unum solum sesquialterum recipit, id est ternarius. Binarius enim contra ternarium comparatus sesquialteram efficit proportionem. Ternarius vero, quoniam medietatem non recipit, non est alter numerus ad quem in ratione sesquialtera comparatur. Quaternarius vero numerus, secundus duplex est, hic ergo duos sesquialteros præcedit. Est enim ad ipsum quidem comparatus senarius numerus, ad senarium vero, quoniam medietatem habet novenarius, et sunt duo sesquialteri, ad 4 scilicet 6, ad sex vero 9. Novenarius vero, quoniam medietate caret, ab hac comparatione seclusus est. Tertius vero duplex est 8, hic ergo 3 sesquialteros antecedit. Comparatur enim ad ipsum duodenarius numerus, ad duodenarium 18, ad 18 rursus 37. At vero 27 medio carent. Idem quoque, in sequentibus evenire necesse est quod nos cum propria ordinatione subdidimus. Semper enim hoc, divina quadam nec humana constitutione, speculationibus occurrit, ut quotienscunque ultimus numerus invenitur, qui loco duplicis ab unitate sit par, talis sit ut in medietates dividi seque non possit.

Latitudo.

1	2	4	8	16	32
	3	6	12	24	48
	An	9	18	36	72
	gu	27	54	108	
		la	81	162	
		ris	108	216	

Idem contingit etiam in triplicibus, ex illis enim sesquitercii procreantur. Nam quoniam primus triplex est ternarius numerus, habet unum sesquitercium, id est 4. Cujus quaternarii tertia pars non potest inveniri, atque ideo hic epitrito caret. Secundus vero, qui est novem, habet ad se duodenarium numerum sesquitercium. Duodenarius autem, quoniam habet tertiam partem, in sesquitercia proportionem comparatur ad eum numerus sedecim, qui tertiæ partis sectione solutus est. Vingt septem autem, quoniam tertius est triplex, habet ad se sesquitercium triginta sex, et hic rursus ad quadraginta octo eadem proportionem comparatur. Cui si sexaginta quatuor appositus fuerint, eandem rursus vim proportionis explebunt. Quos sexaginta quatuor ad nullum sesquitercium rursus aptabis, quoniam parte tertia non tenentur. Atque hoc in cunctis triplicibus invenitur, ut extremus ejusdem proportionis numerus, tantos ante se præcedentes habeat, quanto primus eorum ab unitate discesserit. Et qui tot super se ejusdem proportionis habuerit numeros, quotus ab unitate primus eorum jacet, ejus pars quæ illi comparatus numerus, possit eandem facere proportionem, inveniri nequeat. Et triplicis quidem hæc est descriptio:

Latitudo

1	3	9	27	81	243
	4	12	36	108	324
	An	16	48	144	432
	gu	64	192	576	
		la	256	768	
		ris	1024	3072	

At quadrupli secundum hanc formam descriptio est, ad quam scilicet, qui a prioribus instructus accesserit, nulla ratione trepidabit, et de cæteris quidem multiplicibus, eandem convenientiam pernotabit.

Latitudo.

1	4	16	64	256	1024
	5	20	80	320	1080
	An	25	100	400	1600
	gu	125	500	2000	
		la	625	2500	
		rs	2500	10000	

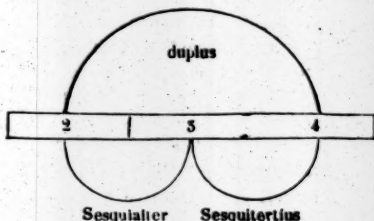
Hinc quoque perspicuum est, superparticularium (quemadmodum prius ostensum est) primos esse multiplices. Siquidem duplices sesquialteros, triplices sesquitercios, et cuncti multiplices cunctos in ordinem superparticulares creant. Est etiam in his hoc quoque mirabile. Namque ubi prima latitudo fuerit duplex, et sub eisdem qui sunt versus continui alternati positi, secundum seriem latitudinis duplices erunt. Si vero fuerint triplices et inferiores ordines,

tripla se in suis terminis multiplicatione superabunt. A
At in quadrupla, quadrupli, atque hoc infinita ductum
speculatione non fallit. Angulares autem omnium
multiplices evenire necesse est. Erunt autem dupli-
cium quidem triplices, triplicium quadruplices,
quadruplorum vero quincupli, et secundum eandem
ordinis incommutabilem rationem, sibimet cuncta
consentient, quibus expositis, ad sequentem operis
seriem competens disputatio convertatur.

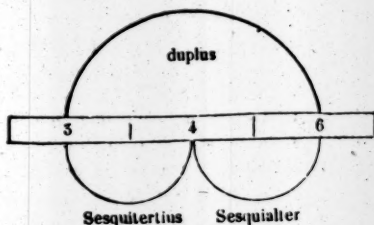
CAPUT III.

Quod multiplex intervallum ex quibus superparticula-
ribus medietate posita, intervallis fiat, ejusque inve-
nendi regula.

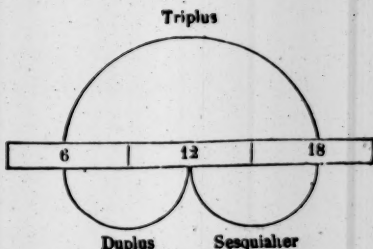
Si igitur duæ primæ superparticulares species con-
jungantur, prima species multiplicatis exoritur. B
Omnis autem duplex ex sesquialtero sesquitertioque
componitur, et omnis sesquialter et sesquitercius
duplicem jungunt. Nam ternarius, sesquialter est
duorum, quatuor vero, sesquitercius ternarii, sed
4 duplus duorum.

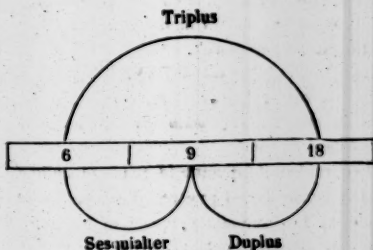
Sic igitur sesquialter et sesquitercius unum duplicem
componunt. At vero si fuerint medietas et duplus,
inter duplicem et medium potest una medietas talis
inveniri, quæ ad alteram extremitatem sesquialtera
sit, ad alteram sesquitercia. Altrinsecus enim positis
senario et ternario, id est duplici et medietate, si
quaternarius in medio collocetur, ad ternarium nu-
merum sesquiterciam continet rationem, ad senarium
vero sesquialteram.

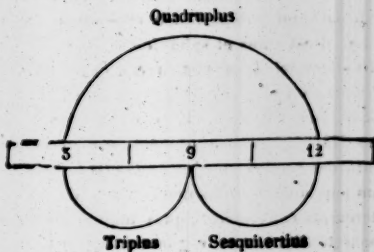
Recte igitur dictum est, et duplicem a sesquialtero
sesquitertioque conjungi, et has duas superparticu-
laris species duplicem procreare, id est primam
speciem multiplicis quantitatis. Rursus ex prima mul-
tiplicis specie, id est ex duplici, et prima superparticu-
lari, id est sesquialtera, continens multiplicis species,
id est tripla conjungitur. Namque 12 senarii numeri
duplus est, decem vero et octo, ad duodenarium
sesquialter, qui ad senarium numerum triplus est.

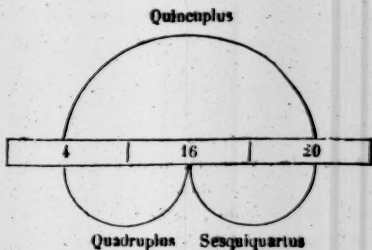
Et positis eisdem, 6 et 18, novenarius in medietate
ponatur, erit ad senarium sesquialter, qui ad 18.
Subduplus est, et ad senarium 18 triplus est.

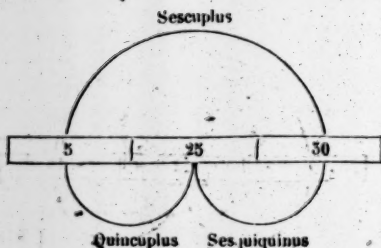
Ex duplici igitur et sesquialtero, triplex ratio pro-
portionis exoritur, et in eas rursus resolutione facta
revocatur. Si autem hic, id est triplus numerus, qui
est species secunda multiplicis, secundæ species su-
perparticularis aptetur, quadrupli continuo forma
contextitur, et in easdem rursus partes naturali par-
titione solvetur, secundum modum quem superius
demonstravimus.

Si vero quadruplus sese ac sesquiquar us agglome-
rent, quincuplus con inno fiet :

Et si quincuplus cum sesquiquinto, mox sescupl
proportio conjugabitur.

Atque ita secundum hanc progressionem cunctæ multiplicatis species sine ulla rati ordinis permutatione nascuntur. Ita vero ut duplex cum sesquialtero triplicem creet, et triplus cum sesquialtero quadruplum, quadruplus cum sesquialtero quincuplum, et ceteri eodem modo, ut nullus hanc continuationem finis impediat.

CAPUT IV.

De p. r. se constante quantitate, quæ in figuris geometricis consideratur; communis ratio omnium magnitudinum.

Hæc quidem de quantitate quam secundum ad aliquid specularum, ad præsens dicta sufficiant. Nunc autem in hac sequentia, quedam de ea quantitate quæ per seipsam constat, neque ad aliquid refertur, expediatur, quæ nobis ad ea prodesse possunt, quæ post hæc rursus de relata ad aliquid quantitate tractabimus. Amat enim quodammodo mathematicos speculatio alterna probationum ratione constitui. Nunc autem nobis de his numeris sermo futurus est, qui circa figuras geometricas et earum spatia dimensionesque versantur, id est de linearibus numeris, et de triangularibus vel quadratis, cæterisque quos sola pandit plana dimensio, nec non de inæquali laterum compositione conjunctis. De solidis etiam, id est cubis et sphaericis vel pyramidis, laterculis etiam vel tignulis et cuneis, quæ omnia quidem geometricæ propriæ considerationis sunt. Sed sicut ipsa geometricæ scientia ab arithmetica velut quadam radice ac matre producta est, ita etiam ejus figurarum semina in primis numeris invenimus. Planum siquidem fecimus quod omnes disciplinas hæc interempta consumeret, quas minime constituta infirmaret. Hoc autem cognoscendum est quod hæc signa numerorum posita quæ nunc quoque homines in summarum designatione describunt, non naturali institutione formata sunt; ut enim quinarum subjectam notulam signant de v, vel denarii, quam descripsimus de x, et alias hujusmodi, non natura posuit, sed usus affinxit. Quinque enim vel decem, vel quotlibet alios illis notulis pro compendio notare voluerunt, ne quotiens unitates quis monstrare vellet, totiens ei virgulæ ducerentur. Nos autem quotienscunque aliquid monstrare volumus, in his præsertim formulis, ordinalium virgularum multitudinem non gravamur apponere. Cum enim quinque volumus demonstrare, facimus quinque virgulas, quæcumque eas hoc modo, 1 1 1 1 1, et cum 7 totidem, et cum 10 nihilominus, quia naturalius est quemlibet numerum quantas in

A se retinet, tot unitatibus designare quam notulis. Est igitur unitas vicem obtinens puncti, intervalli, longitudinisque principium, ipsa vero nec intervalli, nec longitudinis capax, quemadmodum punctum principium quidem lineæ est atque intervalli, ipsum vero nec intervallum nec linea. Neque enim punctum puncto superpositum ullum efficit intervallum, velut si nihil nulli jungas. Nihil enim est quod ex nullorum procreatione nascatur. Eadem quippe etiam circa æqualitates proportio manet. Nam si quotlibet fuerint termini pares, tantum quidem est a primo ad secundum, quantum a secundo ad tertium. Sed inter primum et secundum, vel secundum et tertium, nulla est intervalli longitudo vel spatium. Si enim tres senarios ponas hoc modo 6, 6, 6, quemadmodum primus est ad secundum, sic est secundus ad tertium. Sed inter primum et secundum nihil interest, 6 enim et 6 nulla spatii intervalla disjungunt. Ita etiam unitas in seipsa multiplicata nihil procreat. Semel enim in unum nihil aliud ex se gignit quam ipsa est. Nam quod intervallo caret, etiam vim gignendi intervalla non recipit, quod in aliis numeris non videtur evenire. Omnis enim numerus in seipsum multiplicatus alium quemdam efficit majorem quam ipse est, idcirco quoniam intervalla multiplicata majore sese spatii prolixitate distendunt. Id vero quod sine intervallo est, plus quam ipsa est, pariendi non habet potestatem. Ex hoc igitur principio, id est ex unitate prima omnium longitudo succrescit, quæ a binarii numeri principio in cunctos sese numeros explicat, quoniam primum intervallum linea est, duo vero intervalla sunt longitudo et latitudo, id est linea et superficies. Tria ergo intervalla sunt, longitudo, latitudo, altitudo, id est linea, superficies atque soliditas. Præter hæc autem alia intervalla inveniri non possunt. Aut enim unum intervallum erit quod longitudo est, aut aliquid quod duobus intervallis expositum est, ut si qua res longitudinem habeat et latitudinem, vel trina intervalli dimensione porrigitur, si longitudine, altitudine, latitudine neque censetur, supraque adeo nihil inveniri potest, ut ipsorum sex motuum formæ ad intervallorum naturas et numerum componentur. Unum enim intervallum duos in se continet motus, ut in tribus intervallis sex sese motuum summa conficiat hoc modo. Est enim in longitudine ante et retro, in latitudine sinistra et dextra, in altitudine sursum ac deorsum. Necesse est autem ut quidquid fuerit solidum corpus, hoc habeat longitudinem, latitudinemque et altitudinem, et quidquid hæc tria in se continet, illud suo nomine solidum vocetur. Hæc enim tria circa omne corpus inseparabili conjunctione versantur, et in natura corporum constituta sunt. Quare quidquid uno intervallo caret, illud corpus solidum non est. Nam quod duo sola intervalla retinet, illud superficies appellatur. Omnis enim superficies sola longitudine et latitudine continetur, et hic eadem illa conversio remanet. Omne enim quod superficies est, longitudinem et latitudinem retinet,

et quod hæc retinet, illud est superficies. Hæc autem superficies uno tantum intervallo solidi corporis dimensione superatur, quæ uno rursus intervallo lineam vincit, quæ longitudinis naturam retinens, latitudinis expers est. Quæ linea eo quod unius est intervalli sortita naturam, a superficie uno intervallo, a soliditate duobus spatiis vincitur. Punctum igitur alio rursus intervallo a linea vincitur, ipsa scilicet quæ reliqua est longitudine. Quare si punctum uno quidem intervallo a linea supergreditur, idem a superficie vincitur duobus, tribus vero intervalli dimensionibus a soliditate relinquitur, constat punctum ipsum sine ulla corporis magnitudine vel intervalli dimensione, cum et longitudinis et latitudinis et profunditatis expers sit, omnium intervallorum esse principium, et natura insecabile, quod Græci atomon vocant, id est ita diminutum atque parvissimum, ut ejus pars inveniri non possit. Est igitur punctum primi intervalli principium, non tamen intervallum, et lineæ caput, sed nondum linea. Sicut linea quoque superficiei principium est, sed ipsa superficies non est, et secundi intervalli caput est, secundum tamen intervallum ipsa non retinet. Idem quoque et in superficie rationem cadit, quæ et ipsa solidi corporis et triplicis intervalli naturale sortitur initium, ipsa vero nec trina intervalli dimensione distenditur, nec ulla crassitudine solidatur.

CAPUT V.

De numero lineari.

Sic etiam in numero unitas quidem cum ipsa linearis numerus non sit, in longitudinem tamen distendi numeri principium est. Et linearis numerus cum ipse totius latitudinis expers sit, in aliud tamen spatium latitudinis extenti numeri sortitur initium. Superficies quoque numerorum cum ipsa solidum corpus non sit, addita tamen altitudini solidi corporis caput est. Hoc autem planius his exemplis liquet. Linearis numerus est a duobus inchoans, adjecta semper unitate in unum eundemque ductum quantitatis explicata congeriet, ut est id quod subjecimus.

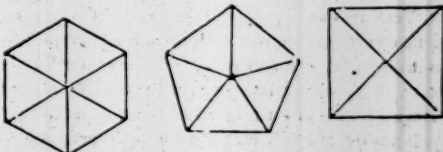
	ij		iiij		iiii		iiii	

CAPUT VI.

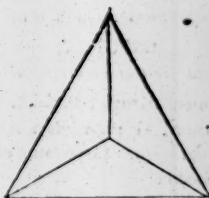
De planis rectilineis figuris, quodque earum principium sit triangulus.

Plana vero superficies in numeris invenitur, quotiens a tribus inchoatione facta addita descriptionis latitudine, in sequentiam se naturalium numerorum multitudine anguli dilatantur, ut sit primus triangulus numerus, secundus quadratus, tertius qui sub quinque angulis continetur, quem pentagonum Græci nominant; quartus hexagonus, id est qui sex angulis includitur; quintus heptagonus, sextus octogonus, id est qui 7 vel 8 angulorum terminis dilatantur, et cæteri eodem modo singillatim per naturalem numerum angulos augeant, in plana scilicet descriptione figurarum. Hi vero idcirco a ternario numero inchoant, quod latitudinis et superficiei solus ternarius principium est. In geometrica quoque idem planius invenitur. Duæ enim lineæ rectæ spatium non

A continent, et omnis triangularis figura, vel tetragoni, vel pentagoni, vel hexagoni, vel cujuslibet qui pluribus angulis continetur, si a medietate per singulos angulos lineæ producantur, tot eum dividunt trianguli, quot ipsam figuram angulos habere contigerit. Quadratum enim ita ductæ lineæ in 4, pentagonum in 5, hexagonum in 6, heptagonum in 7, et cæteros in suorum angulorum modo mensuraque per triangulos partiuntur, ut est subjecta descriptio.

At vero triangularis figura cum eam quis ita dividerit, in alias figuras non resolvitur nisi in seipsam, in tria enim triangularia dissipatur.

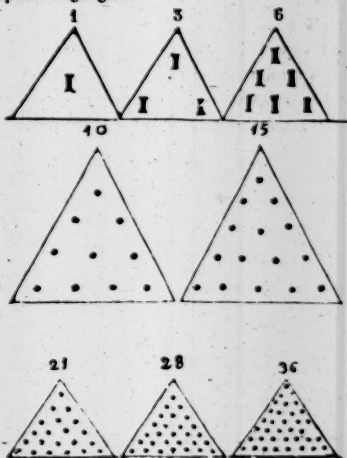

Adeo hæc figura princeps est latitudinis, ut cæteræ omnes superficies in hanc resolvantur, ipsa vero quoniam nullis est principiis obnoxia, neque ab alia latitudine sumpsit initium, in sese ipsa resolvatur. Idem autem et in numeris fieri sequens operis ordo monstrabit.

CAPUT VII.

Dispositio triangularum numerorum.

Est igitur primus triangulus numerus qui solis tribus unitatibus dissipatur, secundum superficiei positionem, triangularis scilicet descriptione, et post hunc quicunque æqualitatem laterum, in trina laterum spatia segregant.

CAPUT VIII.

De lateribus triangulorum numerorum.

Ad hunc modum infinita progressio est, omnesque ordine trianguli æquilateri procreabuntur, et primum omnium ponent, id quod ex unitate nascitur, ut hæc vi sua triangulus sit, non inde etiam opere atque actu. Nam si cunctorum est mater numerorum, quidquid in iis qui ab ea nascuntur numeris invenitur, necesse est ut ipsa naturali quadam potestate contineat, et hujus trianguli latus est unitas. Ternarius vero qui primus est opere et actu ipso triangulus, crescente unitate binarium numerum latus habebit, Vi enim et potestate primi anguli, id est unitatis, unitas latus est, actu vero et opere trianguli primi, id est ternarii dualitas, quam Græci dyada vocant. Secundi vero trianguli qui opere atque actu secundus est, id est senarii, crescente naturali numero in lateribus ternarius invenitur. Tertius vero, id est denarii, quaternarius latus continet, et quasi vero, id est 15, quinarium latus tenet, et quinti senarius. Idemque usque in infinitum.

CAPUT IX.

De generatione triangulorum numerorum.

Nascuntur autem trianguli disposita naturali quantitate numerorum, si prioribus semper multitudo sequentium congregetur. Disponatur enim naturalis numerus hoc modo :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	

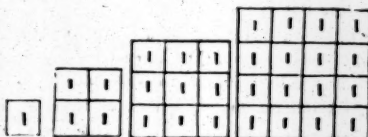
Ex his igitur si primum numerum sumam, id est unitatem, habeo primum triangulum, qui est vi et potestate, nondum etiam actu nec opere. Huic si secundum aggregavero, qui in naturali numerorum dispositione descriptus est, id est binarium, primus mihi triangulus opere et actu nascitur, id est ternarius. Si vero huic tertium ex naturali numero adjectero, secundus mihi opere et actu triangulus procreatur. Super unum enim et duo si tertium, id est ternarium, aggregavero, senarius extendi ur, secundus scilicet triangulus. Huic vero si consequentem quaternarium superposuero, denarius explicatur, qui est tertius actu triangulus, quos per latera disponens, ad superioris descriptionis exemplar, cunctos triangulos numeros sine ullius dubitationis erroribus pernotabis, et quantas ultimus numerus in se unitates habet, quem superioribus aggregabis, tot ipse qui sit triangulus unitates habebit in latere. Nam ternarium, qui est primus actu triangulus, adjecto binario unitati feceramus; at hic duos habet in latere, et senarium his adjecta ternarii quantitate produximus, cujus latus soli tres continent, et idem in aliis cunctis quot unitates habentem numerum superioribus aggregabis, tot unitatibus ejus latera continebuntur.

CAPUT X.

De quadratis numeris.

Quadratus vero numerus est qui etiam ipse quidem latitudinem pandit, sed non in tribus angulis ut

A superior forma, sed quatuor. Ipse quoque æquali laterum dimensione porrigitur. Sunt autem hujusmodi:

CAPUT XI.

De eorum lateribus.

Sed in his quoque secundum naturalem numerum, laterum augmenta succrescunt. Primus enim vi et potentia quadratus, id est unitas, unum habet in latere. Secundus vero, qui actu primus, id est 4, duobus per latera positus continetur. Tertius vero, id est novem, qui secundus est opere, tribus in latere positus aggregatur. Et ad eandem sequentiam cuncti procedunt.

CAPUT XII.

De quadratorum generatione, rursusque eorum lateribus.

Nascuntur autem tales numeri ex naturalis numeri dispositione, non quemadmodum superiores trianguli, ut ordinatis ad se invicem numeris congregentur, sed uno semper intermisso, qui sequitur, si cum superiori vel superioribus colligatur, ordinatos ex se quadratos efficiet. Disponatur enim naturalis numerus hoc modo :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Ex his igitur si unum respiciam, primus mihi natus est potestate quadratus. Quod si uno relicto priori tertium junxero, secundus mihi quadratus efficitur. Nam si uni relicto binario quinarium apposueram, quaternarius mihi quadratus exoritur. Quod si rursus, relicto medio quaternario, quinarium similiter aggregavero, quadratus mihi tertius, id est novenarius procreatur. Unus enim et 3 et 5 novem colligunt. At vero si his, intermisso senario, septenarium jungam, tota in 16 ejus summa concrevit, id est quarti quadrati numerositas. Et ut breviter hujus forma procreationis appareat, si cuncti impares sibimet apponantur, collocato scilicet naturali numero, quadratorum ordo textitur. Est etiam in his hæc naturæ subtilitas et immobilis ordinatio, quod tot unitates unusquisque quadratorum retinebit in latere, quanti fuerint numeri ad conjunctionem propriam congregati. Nam in primo quadrato, quoniam ex uno sit, unus est in latere. In secundo, id est quaternario, quoniam ex uno et tribus procreatur, qui duo sunt termini, binario latus textitur, et in novenario, quoniam tribus numeris procreatur, latus ternario continetur. Atque idem in aliis videri licet.

CAPUT XIII.

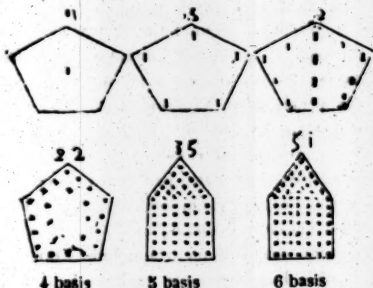
De pentagonis eorumque lateribus.

Pentagonus vero numerus est qui ipse quidem in

latitudinem secundum unitatem descriptis quinque A cum se binario superarent; pentagoni vero natura fuit ex duobus interpositis relictisque qui se ternario vincerent. Secundum quoque talia augmenta hexagonorum, vel octogonorum, vel 9 laterum figura, vel 10, vel quotlibet aliorum, competenti progressionem conficitur. Ut enim in pentagono, duobus intermissis eos iungebamus qui se ternario superarent, ita nunc in hexagono, tribus intermissis eos iungemus qui se quaternario transeant, et erunt quidem eorum radices et fundamenta, ex quibus junctis omnes hexagoni nascuntur.

1	5	12	22	35	51	70

Eo-lem quoque modo eorum latera succrescunt. Nam primi potestate pentagoni, id est unius, idem unus spatium lateris tenet. Secundi vero quinarum, qui est actu ipso atque opere primus pentagonus, bini per latera fixi sunt. Tertius vero, id est 12, tribus in latera auctus est. Quartus 22, 4 numerorum in latere quantitate distenditur. Atque idem in ceteris secundum unitatis progressionem, in naturali scilicet numero, secundum superiorem figurarum incrementa tenduntur.

CAPUT XIV.

De generatione pentagonorum.

Nascuntur autem hi numeri qui extensi in latitudinem, quinque angulos pandunt, ab eadem naturalis numeri quantitate in sese coacervata, ita ut duobus semper interjectis numeris superiori vel superioribus, vincens ternario eum cui iungendus est aggregetur. Namque unitati, intermissis duobus et tribus, si quatuor iungas, qui tribus ipsam superent unitatem, quinarum pentagonus procreabitur. Post 4 vero si, intermisso quinario et senario, 7 aggredes, duodenarium pentagonum procreabis. Namque 1 et 4 et 7 numeri 12 explebunt. Hoc etiam in aliis fiet. Nam si 10, vel 13, vel 16, vel 19, vel 22, vel 25 superioribus cunctis adjunxeris, eodem quo superius modo pentagoni fient, secundum superiorem descriptionem.

22	35	51	70	92	117

CAPUT XV.

De hexagonis eorumque generationibus.

Hexagoni autem, qui sex angulis, et heptagoni, qui 7 rursus lateribus continentur, secundum hunc modum eorum laterum augmenta succrescunt. Namque in trianguli numeri natura procreationeque ipsos numeros iungebamus, qui sese in naturali dispositione sequerentur, et se tantum unitate transirent; quadra vero numeri, id est tetragoni procreatio, habebat ex numeris qui uno intermisso copulabantur,

cum se binario superarent; pentagoni vero natura fuit ex duobus interpositis relictisque qui se ternario vincerent. Secundum quoque talia augmenta hexagonorum, vel octogonorum, vel 9 laterum figura, vel 10, vel quotlibet aliorum, competenti progressionem conficitur. Ut enim in pentagono, duobus intermissis eos iungebamus qui se ternario superarent, ita nunc in hexagono, tribus intermissis eos iungemus qui se quaternario transeant, et erunt quidem eorum radices et fundamenta, ex quibus junctis omnes hexagoni nascuntur.

1	5	9	13	17	21

Et ad eundem ordinem consequentes, atque ab his sexangulorum formæ nascuntur.

1	6	15	28	45	66

Quos ad superiorem modum, scilicet descriptos, in propriis ordinibus pernotabis.

CAPUT XVI.

De heptagonis eorumque generationibus, et communis omnium figurarum inveniendæ generationis regula, descriptionisque.

Septem vero angulorum figura est, cum ad eundem ordinem progressionis uno plus quam in sexangulorum figura numero intermisso superiori conjunxeris. Nam si quatuor interpositis, qui sese quinario vincant, aggregaveris, heptagoni continuo figura nascetur, ut hi numeri sint eorum radices, et (ut superius dictum est) fundamenta.

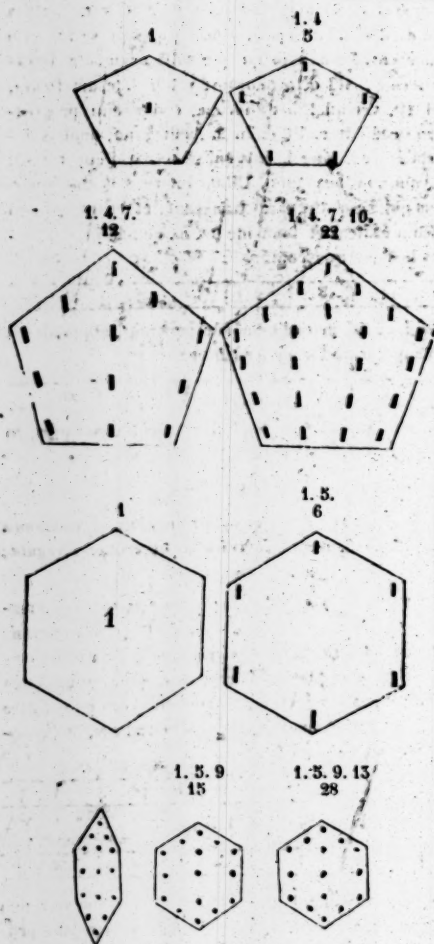
1	6	11	16	21

Qui vero ex his constant hi sunt.

1	7	18	34	55

Novem vero angulorum secundum eundem ordinem forma procreatur, ita ut secundum æqualem progressionem primi quoque eorum numeri distent. Nam in triangulo qui sunt numeri, quæ prima superficiæ figura est, uno sese tantum numeri præcedunt, qui scilicet eorum naturam descriptionemque perficiunt. In tetragono vero qui secundus est, duobus sese iuncti numeri vincunt, et in pentagono 3, et in hexagono 4, et in heptagono 5, huiusque rei nullus est modus. Hoc autem nos subjectarum formarum descriptiones docebunt.

1. 2.	1. 2. 3.	1. 2. 3. 4.

CAPUT XVII.

Descriptio figurarum numerorum in ordine.

Similiter autem licebit et aliarum formarum, quæ pluribus angulis continentur, quantitates ascribere. Sed quoniam facilius oculis subiecta retinentur, supradictarum formarum numerositas in subteriore descriptione ponatur.

Trianguli	1	3	6	10	15	21	28
Quadrati	1	4	9	16	25	36	49
Pentagoni	1	5	12	22	35	51	70
Hexagoni	1	6	15	24	45	66	91
Heptagoni	1	7	18	31	55	81	112

CAPUT XVIII.

Qui figurati numeri ex quibus figuratis numeris fiant, atque quod triangulus numerus omnium reliquorum principium sit.

His igitur ita sese habentibus, quid in hac re sit consequens investigemus. Omnes enim tetragonum qui

A sub triangulis sunt naturali ordinatione dispositi, ex superioribus triangulis procreantur, illorumque collectione quadrati figura componitur. Quatuor enim tetragonus fit ex uno et tribus, id est ex duobus superioribus triangulis. Novem vero, ex tribus et 6, sed utrique sunt trianguli. At 16 ex 6 et 10, et 25 ex 10 et 15. Idemque in sequenti ordine quadratorum constans atque immutabile reperitur. Pentagonorum vero summa conficiuntur ex uno super se tetragono, et alitersecus triangulo constituto. Namque 5 pentagonus, ex quatuor super se posito tetragono, et ex uno qui in triangulorum ordine ponitur, aggregatur. Duodecim vero ex 16 et 6, quadrato scilicet atque triangulo, et 35 ex 25 et 10, et in ordinem ad eundem modum intuentem nulla cunctatio contrarietatis impedit. At vero si hexagonos librata examinatione perspicias, ex eisdem triangulis et super se positis pentagonis procreantur. Namque sex hexagonus ex quinario pentagono et uno qui est in triangulorum ordine dispositus nascitur. Nec alia est origo 15 hexagoni, nisi ex duodenario pentagono et ternario triangulo. Quod si 28 rursum hexagonum ex quibus superioribus nascatur addiscas, nullos invenies nisi 22 pentagonum senariumque triangulum. Atque hoc in cæteris. Nec hunc genituræ ordinem heptagonorum procreatio refutabit. Namque ex super se hexagonis, et ex eminus positis triangulis procreantur. Septem enim heptagonus nascitur ex senario hexagono, et uno potestate triangulo, 18 vero heptagonus ex 15 hexagono et ternario triangulo conjungatur, et 34 ex 28, scilicet hexagono et senario triangulo, atque hoc in cunctis inoffensum reperire licet. Videsne igitur ut primus omnium triangulus cunctorum summas efficiat, et omnium procreationibus misceatur!

CAPUT XIX.

Pertinens ad figurarum numerorum descriptionem speculatio.

Hi vero omnes si ad latitudinem fuerint comparati, id est trianguli tetragonis, vel tetragoni pentagonis, vel pentagoni hexagonis, vel hi rursus heptagonis, sine aliqua dubitatione triangulis sese superabunt. Namque si ternarium triangulum quaternario, vel quaternarium tetragonum quinario, vel quinarium pentagonum senario hexagono, vel senarium septenarium heptagono compares, primo se triangulo, id est sola transeunt unitate. At vero si senarius contra novenarium, vel hic contra 12, vel hic contra 15, vel 15 contra 18 pro inveniendis differentiis comparentur, secundo se triangulo, id est ternario, superabunt. Decem vero ad 16, et 16 ad 22, et 22 ad 28, et 28 ad 34 si componas, tertio se triangulo vincent, id est senario. Atque hoc rite notabitur in aliis cunctis sequentibus esse perspectum, omnesque se triangulis antecedent. Quare perfecte, ut arbitror, demonstratum est omnium formarum principium elementumque esse triangulum

CAPUT XX.

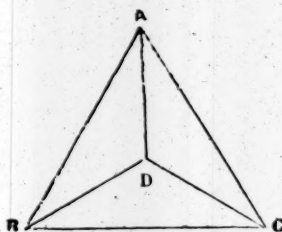
De numeris solidis.

Hinc vero ad figuras solidas facilius via est. Præcognito enim quid in planis numerorum figuris vis ipsa quantitatis naturaliter operetur, ad solidos numeros non erit ulla cunctatio. Sicut enim longitudini numerorum aliud intervallum, id est superficiem, ut latitudo ostenderetur, adjecimus, ita nunc latitudini si quis addat eam quæ alias altitudo, alias crassitudo, alias profunditas appellatur, solidum numeri corpus explebit.

CAPUT XXI.

De pyramide, quod ea sit solidarum figurarum principium, sicut triangulus planarum, et de speciebus.

Videtur autem quemadmodum in planis figuris triangulus numerus primus est, sic in solidis qui vocatur pyramis profunditatis esse principium. Omnium quippe ratarum in numeris figurarum necesse est invenire primordia. Est autem pyramis alias a triangula basi in altitudinem sese erigens, alias a tetragona, alias a pentagono, et secundum sequentium multitudines angularum ad unum cacuminis verticem sublevata. Posito enim triangulo atque disposito, si per tres angulos singulæ rectæ lineæ stantes ponantur, hæc tres inclinentur ut ad unum medium punctum vertices jungant, fit pyramis. Quæ cum a triangula basi profecta sit, tribus triangulis per latera concluditur hoc modo: Sit a, b, c, triangulum, si huic igitur triangulo per tres angulos erigantur lineæ, et ad unum punctum convertantur, quod est d, ita ut d punctum non sit in plano sed pendens, illæ scilicet lineæ ad ipsum erectæ verticem, et quodammodo cacumen d facient, et erit basis a, b, c, unum triangulum, per latera vero, tria triangula, id est unum triangulum a, d, b, aliud vero b, d, c, tertium vero c, d, a.

CAPUT XXII.

De his pyramidis quæ a quadratis vel a cæteris multangulis figuris proficiuntur.

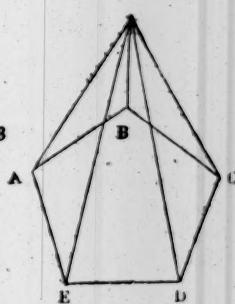
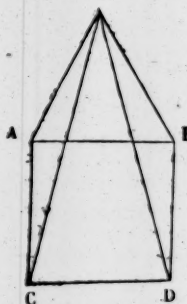
Item si a tetragona basi proficiatur, et ad unum verticem ejus lineæ dirigantur, erit pyramis quatuor triangularum per latera, uno tantum tetragono in basi posito, super quam figura ipsa fundata est, et si a pentagono surgant quinque lineæ, quinque rursus

PATROL. LXIII.

A pyramis triangulis continebitur, et si ab hexagono, sex triangulis nihilominus, et quantoscunque angulos habuerit figura super quam pyramis residet, tot ipsa per latera triangulis continetur, ut in subjectis descriptionibus palam est.

Pyramis ex tetragono

Pyramis ex pentagono

Pyramis
ex hexagonoPyramis
ex octogonoPyramis
ex heptagono

CAPUT XXIII.

Solidorum generatio numerorum.

Dicuntur autem hujusmodi pyramides hoc modo: Prima pyramis de triangulo, secunda pyramis de tetragono, tertia pyramis de pentagono, quarta pyramis de hexagono, quinta pyramis de heptagono. Idem in cæteris constat numeris. Nam quoniam lineares numeros esse diximus qui ab uno profecti in infinitum current, ut sunt:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Hæc autem ordinatim compositis, et in se invicem cum distantia junctis, superficies nascebantur, ut si unum et duo jungeres, primus triangulus nasceretur, id est 3, et cum his adjungeremus tertium, id est ternarium, senarius triangulus rursus occurreret, et post hos, tetragoni, uno intermisso, pentagoni vero duobus, hexagoni tribus, heptagoni, relictis quatuor, nascebantur. Nunc vero ad solidorum corporum procreationem, ipsæ nobis superficies naturaliter figuratæ proveniunt, et ad faciendas quidem pyramidas a triangulo ipsi nobis trianguli componeodi sunt. Ad procreandas vero pyramidas a tetragono, tetragoni, ad eas vero quæ sunt a pentagono, pentagoni copulandi sunt, et illæ quæ sunt ab hexagono vel heptagono, non nisi hexagonorum vel heptagonorum copulatione nascentur. Primus ergo potestate triangulus, unitas est, eamdemque etiam ponemus virtute pyra-

midem; secunous vero triangulus est ternarius, quem si cum primo conjunxero, id est cum unitate, quaternaria mihi profunditas pyramidis excrevit. At vero si iis tertium senarium junxero, denaria pyramidis procreabitur altitudo. His si denarium junxero, 20 numerorum pyramis veniet, atque ita in cunctis aliis eadem ratio copulationis est.

Trianguli.

1	3	6	10	15	21	28	36	45	55

Pyramides a triangulis.

1	4	10	20	35	56	84	120	165	220

In hac igitur conjunctione necesse est ut semper qui ultimus sit conjugatorum numerorum, is quasi quodammodo basis sit. Cunctis enim latior invenitur; et qui ante ipsum numeri conjunguntur, minores esse necesse est, usque dum ad unitatem detractio rata perveniat, quæ puncti quodammodo et verticis obtineat locum. Namque in 10 pyramide super sex additi sunt 3 atque unus, qui senarius superat ternariam quantitatem, ipsi vero tres unum pluralitatem transcendunt, qui unus extremum terminum progressionis offendit. Similis quoque ratio in cæteris prospici potest, si eorum procreationes diligentius volueris perscrutari. Illæ vero quæ sunt a tetragono pyramides, eadem tetragonorum super se compositione nascuntur. Descriptis enim cunctis tetragonis, id est :

1	4	9	16	25	36	49	64	81	100

si unitatem primam ex hac dispositione præsumam, erit mihi potestate et vi pyramis ipsa unitas, nondum etiam opere atque actu. At si huic tetragonum superponam, id est 4, nascetur pyramis quinque numerorum, quæ duobus tantum numeris per latera positus continetur. Sin vero his sequentes 9 adjecerò, fiet mihi 14 numerorum forma pyramidis, quæ per latera tribus unitatibus concludatur. Atque huic si sequentem tetragonum 16 superponam, tricenaria mihi pyramidis forma producitur. In his quoque omnibus pyramidibus tot erunt unitates per latera quantæ in se fuerint numerorum aggregatæ quantitates. Nam unitas, quæ prima pyramis est, unum solum, id est seipsam, gerit in latere. Quinque vero, quæ constant ex 1 et 4, duobus per latera designatur, et 14, quæ ex tribus numeris compositis fit, ternario numero in latere posito constituitur. Hanc autem pyramidum generationem monstrat subjecta descriptio :

Tetragoni.

1	4	9	16	25	36	49	64	81	100

Pyramides a tetragonis.

1	5	14	30	55	91	140	204	285	385

Et ad eundem modum cunctæ a cæteris multiangulis profectæ formæ, in altioris summæ spatia producuntur. Omnis enim multorum angulorum forma, ex sui generis figura unitati superposita, ab uno ingredientibus ad pyramidum constituendas figuras usque in infinita progreditur. Et ex hoc equidem apparere necesse est triangulas formas cæterarum figu-

rarum esse principium, quod omnis pyramis a quacunque basi profecta, vel a quadrato, vel a pentagono, vel ab hexagono, vel ab heptagono, vel a quocunque simillium, solis triangulis usque ad verticem continetur.

CAPUT XXIV.

De curtis pyramidis.

Scire autem oportet quæ sunt curtæ pyramides, vel quæ his curtæ, vel quæ ter curtæ, vel quater, et deinceps secundum numerorum adjectionem. Perfecta enim pyramis est quæ, a qualibet basi profecta, usque ad primam vi et potestate pyramidum pervenit unitatem. Sin vero, a qualibet basi profecta, usque ad unitatem altitudo illa non venerit, curta vocabitur. Recteque hujusmodi pyramis tali nuncupatione signatur, si usque ad extremitatem punctumque non venerit. Hæc autem est, ut si quis 16 tetragono adjiciat 9, atque huic 4, et ab ulterioris sese adjectione unitatis suspendat, pyramis quidem figura est, sed quoniam usque ad cacumen verticis non excrevit, curta vocabitur, et habebit summitem non jam punctum quod unitas est, sed superficiem, quod est quilibet numerus secundum basis illius angulos porrectus, atque ultimus aggregatus. Nam si tetragona fuerit basis, quadrata diminutione semper ascendit, et si pentagona basis, similiter et si hexagona, illa quoque ultima superficies erit hexagona. Ergo in curta pyramide, tot erit angulorum superficies quot fuerit basis. Si vero illa pyramis non solum ad unitatem extremitatemque non pervenit, sed nec ad primum quoque opere et actu multiangulum ejus generis cuius fuerit basis, his curta vocabitur, ut si, a 16 tetragono proficiens, usque in 9 terminum, ponat, neque excreseat ad 4, et quocunque tetragoni defuerint, totiens eam curtam esse dicemus. Ut si unitas defuerit primus quadratus, curtam, quam Græci koluron vocant. Si vero duobus tetragonis, deficit, id est unitate et eo qui sequitur, vocatur his curta, quam Græci dikoluron appellant. Quod si tribus tetragonis, ter curta dicitur quam Græci tricoluron nominant, et quocunque tetragoni fuerint minus, totiens illam pyramidem curtam esse proponimus. Hoc autem non solum a tetragono pyramidis, sed in omnibus ab omni multiangulo progredientibus speculari licet.

CAPUT XXV.

De cubis, vel asseribus, vel laterculis, vel cuneis, vel sphaericis, et parallelepipedis numeris.

Ac de solidis quidem quæ pyramidis formam obtinent æqualiter crescentibus, et a propria velut radice multianguli figura progredientibus, dictum est. Est alia rursus quedam corporum solidorum ordinabilis compositio, eorum qui dicuntur cubi vel asseres, vel laterculi, vel cunei, vel sphaeræ, vel parallelepiedi, quæ sunt quotiens superficies contra se sunt, et ductæ in infinitum nunquam concurrent. Dispositis enim in ordinem tetragonis,

1	4	9	16	25

quoniam hi solam longitudinem latitudinemque sortiti sunt, et altitudine carent, si per latera solam unam multiplicationem recipiant, æqualem provehunt profunditatem. Nam quatuor tetragonus, duos habet in latere, et natus est ex his duobus. Bis enim duo quatuor faciunt. Hos ergo duos ex ipsius latere si multiplices æqualiter, cubi forma nascetur. Nam si bis binos bis facies, octonaria quantitas crescit, et est primus hic cubus. Novem vero tetragonus, quoniam 3 habet in latere, et factus est ex tribus in se multiplicatis, si enim unam lateris multiplicationem adjunxeris, rursus alius cubus æquali laterum formatione crescit. Ter enim tres si tertio duxeris, 27 cubi figura producitur. Et 16, qui est ex 4, si quater augeat, sexaginta quatuor cubus pari laterum dimensione crassabitur, et sequentes quidem tetragoni, secundum eundem modum, multiplicatione facta, provehuntur. Tot autem necesse est unitates cubus habeat in latere, quot habuit primus ille tetragonus ex quo ipse productus est. Nam quoniam 4 tetragonus duos tantum numeros habet in latere, duos quoque habet octonarius cubus, et quoniam novem tetragonus tribus per latus unitatibus figurabatur, solo ternario 27 cubi latus urgetur. Et quoniam 16 tetragonus quatuor unitatum latus habebat, totidem 64 cubus in latere gestabit unitates. Quare etiam vi et potestate cubi, quod est unitas, unus erit in latere. Omnis enim tetragonus una quidem superficies est quatuor angulorum, totidemque laterum. Omnis autem cubus qui ex tetragonorum superficie in profunditate corporis crevit, per tetragoni scilicet latus multiplicatus, habebit quidem superficies 6, quarum singula planitudo tetragono illi priori æqualis est. Latera vero 12, quorum unumquodque singulis his quæ superioris fuere tetragoni æquum est, et, ut superius demonstravimus, tot unitatum est: Angulos vero 8, quorum singulus sub tribus huiusmodi continetur, quales priores fuere tetragoni unde cubus ipse productus est. Ergo ex naturaliter profuso numero, qui in subjecta forma descripti sunt, subiecti tetragoni nascuntur, et ex his tetragonis qui subnotati sunt cubi provehuntur.

Numerus naturalis.

1	2	3	4	5	6	7

Tetragon.

1	4	9	16	25	36	49

Cubi.

1	8	27	64	125	216	343

Et quoniam omnis cubus ab æquilateris quadratis profectus, æquus ipse omnibus partibus est, nam et latitudini longitudo, et his duobus compar est altitudo, et secundum sex partes, id est sursum, deorsum, dextera, sinistra, ante, post, sibi æqualem esse necesse est: huic oppositum contrariumque esse oportebit, qui neque longitudinem latitudini, neque hæc duo profunditati gerat æqualia, sed cunctis inæqualibus, quamvis solida figura sit, ab æqualitate cubi longissime distare videatur. Illi autem sunt, ut si quis fa-

ciat bis tres quater, vel ter quater quinquies, et alia huiusmodi, quæ per inæquales spatiorum gradus inæqualiter provehuntur. Hæc autem forma Græco nomine scalenos vocatur, nos vero gradatam possumus dicere, quod a minore modo velut gradibus crescat ad majus. Vocant autem eandem figuram Græci quidam sperniscōn, nos autem cuneum possumus dicere. Etenim quos ad quamlibet illam rem constringendam cuneos formant, neque latitudinis, neque longitudinis, neque altitudinis, habita ratione, quantum commodum fuerit, tantum vel altitudini minuitur, vel crassitudini profunditatis augetur. Atque ideo hos plerumque necesse est omnibus partibus inæqualibus inveniri. Quidam vero hos bomiscos vocant, id est quasdam arulas quæ in Ionica Græciæ regione (ut ait Nicomachus) hoc modo formatae fuerunt, ut neque altitudo latitudini, neque hæc longitudini convenirent. Vocatur autem aliis quibusdam nominibus, quæ nunc prosequi supervacuum iudicamus. Igitur cubi æqualibus spatii se porrigentibus et huius formæ, quam diximus, gradata distributione disposita, medietates sunt, quæ neque cunctis partibus æquales sunt, neque omnibus inæquales, quos Græci parallelēpipedos vocant. Latini nomen hoc ita uniformiter compositum habere non possunt. Ut tamen idem pluribus dictum sit, ea namque hoc nomine vocatur figura, quæ alternatim positis latitudinibus continetur.

CAPUT XXVI.

C De parte altera longioribus numeris, antelongsioribus, eorumque generationibus.

Huiusmodi vero formas quales sunt quæ vocantur a Græcis heteromikeis, nos dicere possumus parte altera longiores, quarum figurarum numerus quoque hoc modo diffiniendus est. Parte altera longior est numerus, quem si in latitudinem describas, et ipsa quidem 4 provenit laterum et 4 angulorum, sed non cunctis æqualibus, sed semper minus uno. Namque nec latera lateribus, cuncta cunctis æqua sunt, nec longitudini latitudo, sed (ut dictum est) cum hinc altera pars major fuerit, uno tantum minorem præcedit ac superat. Si enim numerum naturalem disponas in ordinem, et secundum per primum multiplices, talis nascetur numerus; vel si secundum per tertium, vel si tertium per quartum, vel si quartum per quintum, omnesque hi unitate tantum addita multiplicentur, nascuntur parte altera longiores. Disponatur enim numerus naturalis.

1	2	3	4	5	6	7

Et tunc quidem hactenus. Si quis igitur faciat unum bis, faciet duo. Et rursus bis tres faciet 6, ter quater faciet 12, quater 5 faciet 20, et hoc modo ad eundem ordinem. Quicunque igitur ita facti sunt, procreabuntur parte altera longiores, ut subjecta descriptio docet. In qua, ex quibus numeris multiplicati nascuntur parte altera longiores, supra ascripti sunt. Qui vero nascuntur, subterius subnotati.

1	2	3	4	5	6
	2	6	12	20	30
		1	1	1	1
			1	1	1
				1	1
					1
1	1	1	1	1	1
		1	1	1	1
			1	1	1
				1	1
					1

CAPUT XXVII.

De antelongsioribus numeris, et de vocabulo numeri parte altera longioris.

Ergo si ab unitate tantum discrepent qui multiplicentur, descripti superius numeri protendentur. Si vero aliquo numero, ut ter septem, vel ter quinque, vel aliquo modo alio, et non eorum latera sola discrepent unitate, non vocabitur hic numerus parte altera longior, sed antelongsior. Alterum enim apud Pythagoram vel sapientiae ejus haeredes, nulli alii nisi tantum binario ascribebatur. Hunc alteritatis principium esse dicebant. Eandem autem naturam, et semper sibi similem consentientemque, nullam aliam nisi primævam ingeneratamque unitatem. Binarius autem numerus, primus est unitati dissimilis, idcirco quod primus ab unitate disjungitur, atque ideo alteritatis ejusdam principium fuit, quod ab illa prima et semper eadem substantia, sola tantum est unitate dissimilis. Merito ergo dicentur hi numeri parte altera longiores, quod eorum latera unius tantum sese adjecta numerositate præcedunt. Argumentum est autem alteritatem in binario numero juste constitui, quod non dicitur alterum nisi e duobus ab his in quos bene loquendi ratio non negligitur. Amplius quod impar numerus, sola unitate perfici monstratus est, par vero sola dualitate, id est solo binario numero. Nam cujuscunque medietas est unus, ille impar est, cujus vero 2, hic paritate recepta, in gemina æqua disjungitur. Quare dicendum est imparem numerum, ejusdem atque in sua se natura tenentis, immutabilisque substantiæ esse participem, idcirco quod ab unitate formetur, parem vero, alterius plenam esse naturæ, idcirco quod a dualitate completur.

CAPUT XXVIII.

Quod ex imparibus quadrati, ex paribus parte altera longiores fiant.

At vero positus in ordinem ab unitate imparibus, et sub his a dualitate paribus descriptis, coacervatio imparium tetragonos facit, coacervatio parium superiores efficit parte altera longiores. Quare, quoniam tetragonorum hæc natura est, ut et ab imparibus procreentur, qui sunt unitatis participes, id est ejusdem immutabilisque substantiæ, cunctisque partibus suis æquales sint, quod et anguli angulis, et latera lateribus, et longitudini compar est latitudo, dicendum est hujusmodi numeros ejusdem naturæ atque immutabilis substantiæ participes. Illos vero numeros, quos parte altera longiores paritas creat, alterius dicemus esse substantiæ. Nam quemadmodum unus a duobus uno tantum alter est, sic horum latera a se tantum uno sunt altera, et una tantum diffe-

rent unitate. Quare disponantur in ordinem omnes ab uno impares, et sub his omnes a binario numero pares.

1	3	5	7	9	11	13
2	4	6	8	10	12	14

Est ergo princeps imparis ordinis, unitas, quæ ipsa quidem effectrix et quodammodo forma quædam est imparitatis. Quæ intantum ejusdem nec mutabilis substantiæ est, ut cum vel seipsam multiplicaverit, vel in planitudine, vel in profunditate, vel si alium quemlibet numerum per seipsam multiplicet, a prioris quantitatis forma non discrepet. Namque si unum semel facies, vel si semel unum semel, vel si duo semel, vel si tres semel, vel si quatuor semel, vel si quemlibet alium numerum multiplicet, a quantitate sua is quem multiplicat numerus non recedit, quod circa alium numerum non potest inveniri. Par vero ordinis, binarius numerus princeps est, quæ dualitas cum in eodem ordine paritatis sit, tum principium totius est alteritatis. Namque si sese ipsam multiplicet, vel per latitudinem, vel etiam profunditatem, vel si quem numerum in suam conglobet quantitatem, continuo alter exoritur. Nam bis duo, vel bis duo bis, si facias, vel bis 3, vel bis 4, vel bis 5, vel quemlibet alium multiplicet, quisquis hinc nascitur, alius quam primo fuerat, invenitur. Nascuntur autem ex superiore descriptione, et ex primo ordine omnes tetragoni hoc modo: Unum enim si respexeris, primus potestate tetragonus est. Sin vero unum tribus coacervaveris, 4 tetragonus exoritur. Huic si quinarium jungam, novenarius rursus occurrit. Huic si copules 7, 16 quadrati forma se suggerit. Idemque si in cæteris facias, omnes competenter quadratos videas procreari. At vero ex secundo paritatis ordine, iidem cuncti parte altera longiores sunt. Namque si duos primos respexero, hujusmodi mihi numerus occurrit qui fit ex his uno. Cum vero duobus sequentes 4 junxero, parte altera longior rursus erit senarius, scilicet qui fit ex his tribus. Cui si sequentem aggregavero, nascetur mihi duodenaria forma, quæ fit ex quater tribus. Quod si continuatim quis faciat, cunctos hujusmodi numeros in competenti ordine procreatos videbit. Quam descriptionem scilicet inferior forma demonstrat:

Radices.

1	1, 3	1, 3, 5	1, 3, 5, 7	1, 3, 5, 7, 9

Tetragoni, id est quadrati.

1	4	9	16	25

Radices.

2	2, 4	2, 4, 6	2, 4, 6, 8	2, 4, 6, 8, 10

Parte altera longiores.

2	6	12	20	30

CAPUT XXIX.

De generatione laterculorum, eorumque diffinitione.

Quos autem superius laterculos diximus, quæ sunt et ipsæ quidem solidæ figuræ, hoc modo sunt. Quotiens æqualibus spatiis in longitudinem latitudinemque porrectis, minor his additur altitudo. Ut sunt

hujusmodi 3 ter bis, qui sunt 18, vel 4 quater bis, vel alio quolibet modo, ut his in longitudine, latitudineque æquis, minor altitudo ducatur. Hi definiuntur hoc modo: Laterculi sunt, qui sunt ex æqualibus æqualiter in minus. Asseres vero et ipsæ quidem figuræ sunt solidæ, sed hoc modo ut ex æqualibus æqualiter ducantur in majus. Nam si æqua fuerit latitudo longitudini, et major sit altitudo, illæ figuræ a nobis asseres, a Græcis clocides nominantur, ut si quis hoc modo faciat 4 quater novies, qui inde procreantur, asseres nominati sunt. Sphenisci vero, quos cuneolos superius appellavimus, hi sunt qui, ex inæqualibus inæqualiter ducti, per inæqualia crevere; cubi vero, qui ex æqualibus æqualiter per æqualia producti sunt.

CAPUT XXX.

De circularibus vel sphericis numeris

Ipsorum vero cuborum quancumque fuerint ita ducti, ut a quo numero cubicæ quantitatis latus coeperit, in eundem altitudinis extremitas terminetur, numerus ille cyclicus vel sphericus appellatur, ut sunt multiplicationes quæ a sphinario vel senario protiscuntur. Nam quinquies quinquē, qui sit 25, ab 5 progressus, in eosdem 5 desinit. Et si hos rursum quinquies ducas, in eosdem 5 eorum terminus veniet. Quinquies enim 25 sunt 125, et si hos rursum quinquies ducas, in quinarium numerum extremitas terminabitur. Atque hoc usque in infinitum idem semper evenit. Quod in senario quoque convenit considerari. Hi autem numeri idcirco cyclici vel sphericus vocantur, quod sicut sphaera vel circulus, in propriis semper principii reversione formantur. Est enim circulus posito quodam puncto et alio eminus deflexo, illius puncti qui eminus fixus est æqualiter distans a primo puncto circumductio, et ad eundem locum reversione unde moveri coeperat. Sphaera vero est semi-circuli, manente diametro, circumductio et ad eundem locum reversione unde prius coeperat fori. Unitas quoque, virtute et potestate, ipsa quoque circulus vel sphaera est, quoties enim punctum in se multiplicaveris, in seipsum unde coeperat terminatur. Si enim faciat semel unum, unus redit, et si hoc rursum semel, idem est. Igitur si una fuerit multiplicatio, solum planitudinem reddit, et sit circulus. Si secunda, mox sphaera conficitur. Et enim secunda multiplicatio, effectrix semper est profunditatis. Ex 5 igitur et 6, paucas hujusmodi formas subscripsimus:

	1	5	6
	1	25	36
	1	125	216
	1	625	1296
	1	3125	7776

CAPUT XXXI.

De natura rerum quæ dicitur ejusdem naturæ, et de ea quæ dicitur alterius naturæ, et qui numeri cui naturæ conjuncti sunt.

Ac de solidis quidem figuris, hæc ad præsens dicta sufficiant. Qui autem de natura rerum propinquis

A investigantes rationibus, quique in matheseos disputatione versati, quid in quaque re esset proprium, subtilissime peritissimeque ediderunt, hi rerum omnium naturas in gemina dividentes, hac speculatione distribuunt. Dicunt enim omnes omnium rerum substantias constare ex ea quæ propriæ suæque semper habitudinis est, nec ullo modo permutat, et ea scilicet natura quæ variabilis motus est sortita substantiam. Et illam primo immutabilem naturam, unius ejusdemque substantiæ vocant, hanc vero alterius, scilicet quod a prima illa immobili discedens prima sit altera. Quod nimirum ad unitatem pertinet, et ad dualitatem, qui numerus primus ab uno discedens, alter factus est. Et quoniam cuncti secundum unitatis speciem naturamque impares numeri formati sunt, B quoque ex his coæcervatis, tetragoni sunt, duplici modo ejusdem substantiæ participes esse dicuntur, quod vel ab æqualitate formantur tetragoni, vel coæcervatis in unum numeris imparibus procreantur. Illi vero qui sunt pares, quoniam binarii numeri formati sunt, quique ex his coæcervati collectivæ in unam congeriem, parte altera longiores numeri nascuntur, hi secundum ipsius binarii numeri naturam, ab ejusdem substantiæ natura discessisse dicuntur, putanturque alterius naturæ esse participes, idcirco quoniam cum latera tetragonorum ab æqualitate progressa, in æqualitatem propriæ latitudinis ambitum tendant, hi adjecto uno ab æqualitate laterum discesserunt, atque ideo dissimilibus lateribus et quodammodo alteris a se conjunguntur. Quare nobis notum est, quod ex his ea quæ sunt in hoc mundo, conjuncta sunt. Aut enim propriæ, immutabilis, ejusdemque substantiæ est, quod Deus, vel anima, vel mens est, vel quodcumque propriæ naturæ incorporalitate beatur, aut mutabilis, variabilisque naturæ, quod corporibus indubitanter videmus accidere. Unde nunc nobis monstrandum est, hac gemina numerorum natura, quadratorum scilicet et parte altera longiorum, cunctas numeri species cunctasque habitudines, vel relate ad aliquid quantitatis, ut multiplicium vel superparticularium et cæterorum, vel ad seipsam consideratæ, ut formarum quas dudum in superiore disputatione descripsimus informari, ut quemadmodum mundus ex immutabili, mutabilique substantia, sic omnis numerus ex tetragonis, qui immutabilitate perficiuntur, et ex parte altera longioribus, qui mutabilitate participant, probetur esse conjunctus. Et primo quidem distribuendum est, qui sunt hi quos promecas vocant, id est anteriore parte longiores, vel qui quos heteromikeis, id est parte altera longiores. Est enim parte altera longior numerus quicumque unitate tantum lateri crescit adjecta, ut sunt 6 scilicet bis 3, vel 12 tres quater, et consimiles. Anteriore vero parte longior est qui sub duobus numeris hujusmodi continetur, quorum latera non possidet unitatis differentia, sed aliorum quorumcumque numerorum, ut ter 5, vel ter 6, vel quater 7. Quodammodo enim longitudine in prolixiorem modum porrecta, merito anteriore parte longior dicitur. Cur autem parte altera longiores numeri

dicantur, supra jam dictum est. Quadrati vero, quoniam æquam latitudinem longitudini gerunt, propriæ longitudinis vel ejusdem latitudinis aptissime vocabuntur, ut bis 2, ter 3, quater 4, et cæteri. Parte altera vero longiores, quod non eadem longitudine tendantur, alterius quodammodo longitudinis, et parte altera longiores vocantur

CAPUT XXXII.

Quod omnia ex ejusdem natura et alterius natura consistunt, idque in numeris primum videri.

Omne autem quicquid in propria natura substantiæ est immobile, terminatum definitumque est, quippe quod nulla variatione mutetur, nunquam esse desinat, nunquam possit esse quod non fuit. At hæc, unitas sola est, et quæ unitate formatur, comprehensibilis et determinata et ejusdem substantiæ esse dicuntur. Ea vero sunt, quæ vel ab æqualibus crescunt velut quadrati, vel quos ipsa unitas format, id est, impares. At vero binarius et cuncti parte altera longiores, qui a finita substantia discesserunt, variabilis infinitæque substantiæ nominantur. Constat ergo numerus omnis ex his quæ longe disjuncta sunt atque contraria, ex imparibus scilicet et paribus. Ille enim stabilitas, illic instabilis variatio; hic immobilis substantiæ robur, illic mobilis permutatio; hic definita soliditas, hic infinita congeries multitudinis. Quæ, scilicet, cum sint contraria, in una tamen quodammodo amicitiam cognationemque miscuntur, et illius unitatis informationem atque regimento, unum numeri corpus efficiunt. Non ergo inutiliter neque improvide, qui de hoc mundo, deque hac communi rerum natura ratiocinabatur, hanc primam totius modi substantiæ divisionem fecerunt. Et Plato quidem in Timæo ejusdem naturæ, et alterius nominat, quicquid in mundo est, atque aliud in sua natura permanere putat individuum inconjunctumque et rerum omnium primum, alterum divisibile et nunquam in proprii statu ordinis permanens. Phyloas vero: Necesse est, inquit, omnia quæ sunt vel infinita vel finita esse. Demonstrare scilicet volens omnia quæcunque sunt ex his duobus consistere, aut ex infinita, scilicet esse, aut ex finita, ad numeri sine dubio similitudinem. Ille enim ex uno et duobus, et impari atque pari conjungitur. Quæ manifesta sunt, æqualitatis atque inæqualitatis, ejusdem atque alterius, definitæ atque indefinitæ esse substantiæ. Quod videlicet non sine causa dictum est, omnia quæ ex contrariis consistent, harmonia quadam conjungi atque componi. Est enim harmonia, plurimorum adunatio, et dissentientium consensio.

CAPUT XXIII.

Ex ejusdem atque alterius numeri natura, qui sunt quadrati et parte altera longior, omnes proportionum habitudines constare.

Disponantur ergo in ordinem non jam pares atque impares, ex quibus quadrati vel parte altera longiores fiunt, sed hi ipsi qui illis coacervatis in unumque redactis, et quadrati et parte altera longiores prodeunt. Ita enim videbimus istorum quemdam con-

sensum, et ad cæteras numeri partes procreandas amicitiam, ut non sine causa hoc in omnibus rebus ab numeri specie natura rerum sumpsisse videatur. Sint igitur duo versus tetragonorum ab unitate omnium, et a binario numero parte altera longiorum.

1	4	9	16	25	36	49
2	6	12	20	30	42	56

Illorum igitur si primum compares primo, dupli quantitas invenitur, quæ est prima multiplicatis species. Si vero secundum secundo, hemiolizæ quantitatis habitudo producit. Si tertium tertio, sesquitertia proportio procreantur. Si quartum quarto, sesquiquarta, et si quintum quinto, sesquiquinta. Et hinc superparticularium normam in quodvis longissimum spatium progrediens integram inoffensamque reperies. Ita ut in prima dupli proportionem unitatis solius sit differentia. Duo namque ab uno sola semper discrepant unitate. In sesquialtera vero duorum est differentia, in sesquitertia trium, in sesquiquarta 4, et deinceps, secundum superparticulares formas numerorum, quod ad differentias attinet, uno tantum credit adjecto numerum explicans naturalem.

Tetragonum

termini	1	4	9	16	termini
different.	1	3	5	7	different.
proportionum	2	6	12	20	proportionum

Altera parte longiores.

Sin vero secundum tetragonum, primo parte altera longiori compares, et tertium secundo, et quartum tertio, et quintum quarto, easdem rursus proportionem effici pernotabis quas in superiore forma descripsimus. Sed hic differentia ab unitate non inchoant, sed a binario numero in infinitum per eosdem calculos progrediuntur. Eritque secundus primi duplus, tertius secundi sesquialter, quartus tertii sesquitercius, secundum eandem convenientiam quæ superius demonstrata est.

Tetragonum

termini	1	9	16	25	termini
different.	1	5	7	9	different.
proportionum	2	6	12	20	proportionum

Altera parte longiores.

Rursus quadrati invicem imparibus differunt, parte altera longiores, paribus.

Differentiæ impares.

3	5	7	9	11	13
1	4	9	16	25	36

Quadrati.

Differentia: pares.

	4	6	8	10	12	14
	2	6	12	20	30	42
	2	6	12	20	30	42

Parte altera longiores.

At vero si inter primum et secundum tetragonum, primum parte altera longiorem ponimus, ad utroque eos una proportione conjungitur. In utrisque enim proportionibus dupli multiplicitas invenitur. Sin vero inter secundum tertiumque tetragonum, secundum parte altera longiorem ponas, sesquialtera comparationis ad utroque forma componitur. Et si inter tertium et quartum tetragonum, tertium parte altera longiorem constituas, sesquitertia species nascetur, et idem si in cunctis feceris, cunctas super particulares species invenire miraberis.

tetragoni	primus 1	parte altera longiores	primus 2	tetragoni	secundus 4	duplus
	secundus 4		secundus 6		tertius 9	
	tertius 9		tertius 12		quartus 16	
	quartus 16		quartus 20		quintus 25	

Et ad eundem modum in cæteris convenit intueri. Rursus si ponatur duo tetragoni ex superius descriptis, id est primus et secundus, et in unum colligantur, et medius eorum parte altera longior bis multiplicetur, tetragonus fit. Namque unus et 4, si jungantur, 5 faciunt, eorum binarius parte altera longior si bis ducatur, quatuor faciunt, qui juncti, 9 sine ulla dubitatione efficiunt, qui est numerus quadratus. Et ad eundem modum in aliis hoc modo dispositis numeris, quos supra descripsimus, idem constat intelligi. Si vero conjunctas, et inter duos primum et secundum parte altera longiores secundum tetragonum ponas, qui in ordine quidem secundus est, sed actu et opere primus, ex duobus parte altera longioribus congregatis, et bis multiplicato medio tetragono, rursus tetragonus conficitur. Namque inter 6 et binarium numerum, qui sunt primus et secundus parte altera longiores, si ponatur quaternarius ordine secundus, primus actu tetragonus, et conjungantur duo et sex, faciunt 8. Tum si bis ducantur medii, quatuor faciunt rursus octonarium, qui cum superioribus juncti, sedecim tetragonum pandunt.

5			13			25		
4			12			21		
1	2	4	4	6	9	9	12	16
9			25			49		
tetragonus a tribus			tetragonus a quinque			tetragonus a septem		

A

8			18			32		
8			18			25		
2	4	6	6	9	12	12	16	20
16			36			64		
tetragonus a quatuor			tetragonus a sex			tetragonus ab octo		

Illud quoque non oportet minore admiratione suscipere, quod secundum proprias naturas, ubi aliternus duo tetragoni stant, et unus parte altera longior in medio ponitur, tetragonus qui nascitur, ille semper ab impari procreatur. Nam ex superioribus, uno et 4 et bis multiplicato binario, factus est novenarius tetragonus, qui scilicet a tribus procreatur. Ter enim

B

tres 9 faciunt, qui ternarius impar est numerus. Et sequens qui ex quatuor et 9, et bis multiplicato senario conjunctus, est 25 tetragonus, et ipse ex impari quinario nascitur continenti post ternarium. Quinquies enim quinque 25 procedunt, et quinarium post ternarium, impar est numerus. Et in sequenti quoque eadem ratio est. Nam qui ex 9 et 16 et bis ducto 42 quadratus 49 producit, ille a senario impari fit post quinarium continenti. Septies enim septem 49 creant. At vero ubi duo aliternus parte altera longiores unum medium tetragonum claudunt, omnes ex his qui sunt tetragoni, a paribus producuntur. Nam qui ex duobus et 6 parte altera longioribus et quaternario bis multiplicato, 16 tetragonus factus est, ille a quaternario numero, id est pari, producit. Quater enim quatuor 16 sunt. Et in sequenti quoque ordine ubi ex senario et duodecim, et bis in suam summam ducto novenario, 36 sunt, ex continenti pari senario copulantur. Sex enim sexies 36 restituunt. Nec minus in eadem rationem cadet, ex 12 et 20 et bis 16 factus 64 tetragonus. Hic enim ex octonario continenti post senarium nascitur. Octies enim octo 64 tetragonum jungunt. Et in aliis quoque secundum eundem modum si idem facias, rationis ordo non discrepat.

CAPUT XXXIV.

Quod ex quadratis ex parte altera longioribus, omnis formarum ratio consistat

Illud vero, quod ex his duobus tota omnium formarum videtur orta prolatio non minore consideratione notandum est. Namque trianguli qui cunctas alias formas, sicut superius docuimus, collecti producunt, his junctis velut ex quibusdam elementis oriuntur. Namque ex uno primo tetragono, et binario primo parte altera longiore, ternarius triangulus copulatur. Et ex binario vel quaternario, id est ex secundo tetragono senarius triangulus procreatur. Ex quaternario quoque et senario, denarius triangulus nascitur. Et ad eundem ordinem, cuncta triangulorum ratio constabit. Disponantur enim alternatim inter se tetragoni et parte altera longiores, qui ut melius pernotarentur, prius in duobus eos versibus disposuimus, post autem eosdem permiscuimus, et qui exinde trianguli nascerentur ascripsimus.

Tetragoni.

1	4	9	16	25	36	49	64	81

Parte altera longiores.

2	6	12	20	30	42	56	72	90

Tetragoni et altera parte longiores alternati.

1	2	4	6	9	12	16	20	25	30	36	42
3	6	10	15	21	28	36	45	55	66	78	

Trianguli.

CAPUT XXXV.

Quemadmodum quadrati ex parte altera longioribus, vel parte altera longiores ex quadratis fiant.

Omnis vero tetragonus si ei proprium latus addatur, vel eodem rursus dematur, parte altera longior fit. Namque 4 tetragono si quis duo jungat, vel duo detrahat, 6 addendo perficiet et duo detrahendo, at uterque figuram continet parte altera longiorem, quæ, scilicet magna, est alteritatis vis. Omnis enim infinita et indeterminata potentia, ab æqualitatis natura, et a suis se finibus continenti substantia discedens, aut in majus exuberat, aut in minus decrescit.

CAPUT XXXVI.

Quod principaliter ejusdem quidem sit substantiæ unitas, secundo vero loco impares numeri, tertio quadrati, et quod principaliter dualitas alterius sit substantiæ, secundo vero loco pares numeri, tertio parte altera longiores.

Constat igitur primo quidem loco, unitatem propriæ immutabilisque substantiæ ejusdemque naturæ, dualitatem vero primam, alteritatis mutationisque esse principium. Secundo vero loco, omnes impares numeros propter unitatis cognationem, ejusdem atque immutabilis substantiæ esse participes, pares vero ob binarii numeri consortium, alteritatis esse permixtos. Tetragonos quoque ad eundem modum considerari manifestum est. Nam quod eorum compositio et conjunctio ex imparibus fit, immutabili eorum naturæ pronuntiatio conjunctos. Quod vero parte altera longiores ex copulatione parium, procreantur, nunquam ab alteritatis varietate separantur.

CAPUT XXXVII.

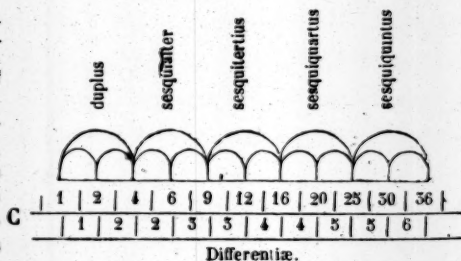
Alternatim positis quadratis, et parte altera longioribus, qui sit eorum consensus, in differentia et in proportionione.

Illud igitur perspicendum est, quod si idem tetragoni et parte altera longiores disponantur, ita ut alternatim sibi permixti sint, tanta in his est conjunctio, ut alias sibi in eisdem proportionibus communicent, discrepent autem differentiis. Alias vero differentii, pares sint, proportionibus distent. Disponantur enim in ordinem iidem illi superiores tetragoni, et parte altera longiores ab uno.

1	2	4	6	9	12	16	20	25	30

Ergo in superiore formula hoc maxime intueundum est. Namque inter unum, qui est tetragonus, et 2, dupla proportio est, inter 2 et 4 dupla. Hic ergo tetragonus, cum parte altera longiore, atque hic cum sequente tetragono, eadem proportionione junguntur, differentii vero non iidem. Namque duorum atque unius sola unitas differentia est, sed iidem duo a

A quaternario solo binario relinquuntur. Rursus, si 2 ad 4 speculeris, dupla est proportio : si quatuor ad sex, habitudinem sesquialteram recognoscas. Hic ergo in proportionibus discrepant, in differentiis pares sunt. Namque et quatuor a duobus, et 6 a quatuor, eodem binario distant. In sequentibus etiam eodem modo sicut in primis fuit, ratio constat. Nam eadem proportio est differentii non eisdem. Nam 4 ad 6 et 6 ad 9, sesquialtera proportionione junguntur, 6 autem quaternarium duobus, 9 vero senarium tribus prætereunt. In sequentibus etiam eadem ratio speculabitur, et semper alternatim, nunc quidem eadem proportioniones, aliæ differentii sunt, nunc autem, ordine permutato, iisdem differentii aliæ proportioniones. Semperque in quibus differunt, secundum naturalis numeri ordines tetragoni et parte altera longiores sese superabunt, tantum quod geminatis summulis naturalis numeri fit progressio. Quod mirum videri non debet, nos enim ipsas summas tetragonorum et parte altera longiorum geminamus ad primas secundasque proportioniones.

Eodem quoque differentia, mirabilem in modum a toto per sequentes parts, et per easdem unitates quibus superius creverunt, progrediuntur. Namque inter unum et duo tantum unitas intercedit, quæ unitati cui æqualis est totum est, binarii vero, medietas. Eodem modo inter 2 et 4 tantum duo sunt, qui binarii totum sunt, quaternarii medietas. Inter quaternarium vero et senarium iidem duo sunt, ad quaternarium medietas, ad senarium pars tertia. Tres vero qui sequuntur, qui inter 6 et 9 constituti sunt medii, sunt quidem senarii dimidium, pars vero tertia novenarii. Et rursus ternarius, qui novenarii tertia pars est, duodenarii quarta est, et ad eundem modum usque in finem descriptionis, geminatis hujusmodi partibus, sicut ipsa quoque summarum comparatio geminata est, æquas partium progressionem aspicie.

CAPUT XXXVIII.

Probatio, quadratos ejusdem esse naturæ.

Illud autem apertissimum signum est, omnes tetragonos imparibus esse cognatos, quod in omni dispositione ab uno, vel in duplicibus, vel in triplicibus talis naturæ ordo conseritur, ut nunquam nisi secundum imparem locum tetragonus inveniat. Disponamus enim in ordinem numeros, primo quidem duplos, deinde triplos.

1	2	4	8	16	32	64	128	256
1	3	9	27	81	243	729	2187	6561

Si igitur in utrisque versibus primos aspicias, singulos quos invenis, quoniam tetragoni sunt, in impari loco sunt constituti, quoniam primi sunt. Si vero tertium locum repexeris, 4 et 9 notabis, quorum hic a duobus proficiscitur, illum ternarius creat, qui sunt loco impari constituti. Quintum deinde si videas locum, 16 et 81 respicies, sed unus a quaternario nascitur, alterum novenarius creat. Et si nonum locum rursus aspicias, tetragonos pernotabis 256, 6561, quorum superior fit a 16, inferior vero ab 81. Idem, si in infinitum facere libeat, indiscrepanter incurrit.

CAPUT XXXIX.

Cubos ejusdem participare substantiæ quod ab imparibus nascantur.

Ipsi vero cubi, qui quamquam tribus intervallis sublatis sunt, tamen propter æqualem multiplicationem participant immutabilis substantiæ, ejusdemque naturæ sunt socii, non aliorum quam imparium coacervatione produntur, nunquam vero parium. Nam si omnes ab unitate impares disponantur, juncti figuras cubicas explicabunt.

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21

In his igitur qui primus est potestate et virtute primum cubum faciet. Juncti vero duo qui sequuntur, ternarius scilicet et quinaris, secundum efficiunt cubum, qui est octonarius. Juncti autem 3 qui sequuntur, septenarius novenariusque et 11 cubum faciunt, qui 27 numero continetur, qui est tertius. Et sequentes quatuor, quartum, et qui sequuntur 5, quintum, et ad eundem modum quotus quisque cubus efficitur, tot conjunctione impares apponuntur. Hoc autem diligentius subjecta descriptio docet:

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19
1	8	27	64						
primus ab uno	secundus a bis duobus bis	tertius a ter tribus ter	quartus a quater quatuor quater						

CAPUT XL.

De proportionalitatibus.

Et de his quidem sufficienter dictum est. Nunc res admonet, quædam de proportionibus d'spantes, quæ nobis vel ad musicas speculationes, vel ad astronomicas subtilitates, vel ad geometricæ considerationis vim, vel etiam ad veterum lectionum intelligentiam prodesse possint, arithmetica introductione commodissime terminare. Est igitur proportionalitas, duarum vel trium vel quotlibet proportionum, assumptio ad unum atque collectio. Ut autem communiter definiamus: Proportionalitas est duarum vel plurium proportionum similis habitudo, etiamsi non eisdem quantitibus et differentiis constitutæ sint. Differentia vero est, inter numeros quantitas. Proportio est duorum terminorum ad se invicem quædam habitudo, et quasi quodammodo continentia. Quorum com-

A positio quod efficit, proportionale e-*t*. Et junctis enim proportionibus proportionalitas fit. In tribus autem terminis minima proportionalitas invenitur. Fit etiam in pluribus, sed longior, ut binarias ad unum, quoniam duo sunt termini, duplam obtinet proportionem, sin vero quatuor contra 2 compares, et hic quoque dupla proportio est, quos tres terminos si continue consideres, ex duabus proportionibus fit proportionalitas. Et est proportionalitas, unum ad duo, et duo ad quatuor. Est enim proportionalitas, ut dictum est, collectio proportionum in unumque redactio. Fit etiam et in longioribus. Nam si quatuor illis octo velis adjungere, et his 16, et his 32, et deinceps duplos qui sequuntur, fit in omnibus dupla proportionalitas ex proportionibus duplis. Igitur quoties unus

B atque idem terminus, ita duobus eorum se terminis communicat, ut ad unum dux sit, ad alium comes, hæc proportionalitas continua vocatur, ut unus, duo, quatuor. Est enim æqualitas in his proportionibus, et quemadmodum sunt 4 ad 2, sic sunt duo ad unum. Et rursus, quemadmodum unus ad duo, sic duo ad quatuor. Et secundum quantitatem quoque numeri, eodem modo est. Quantum enim tres superant binarium, tantum bi arius unitatem, et quantum unus a duobus minor est, tantum binarius a ternario superatur. Sin vero alius ad unum refertur terminus, alius vero ad alium, necesse est habitudinem disjunctam vocari. Ut ad æqualitatem quidem proportionis sunt, 1, 2, 4, 8; sic enim sunt quemadmodum duo ad unum, si octo ad quatuor, et conversim, quemadmodum unus ad duo, sic quatuor ad octo. Et permutatim, quemadmodum quatuor ad unum, sic octo ad binarium. Secundum quantitatem vero numeri, ut sunt 1, 2, 3, 4, quantum esim unus a duobus vincitur, tantum ternarius a quaternario superatur. Et quantum duo unum vincunt, tanto ternarium quaternarius transit. Permixtim etiam, quanto unus tribus minor est, tanto binarius quaternario, vel quanto ternarius unitatem superat tanto binarium transgreditur quaternarius.

CAPUT XLI.

Quæ apud antiquos proportionalitas fuerit et quas posterius addiderint.

Confessæ quidem et apud antiquiores notæ, quæque ad Pythagoræ vel Platonis vel Aristotelis scientiam pervenerunt, hæc tres medietates sunt arithmetica, geometrica, harmonica. Post quas proportionum habitudines, tres aliæ sunt quæ sine nomine quidem feruntur. Vocantur autem quarta, quinta, vel sexta, quæ superius dictis oppositæ sunt. At vero posterius propter denarii numeri perfectionem, quod erat Pythagoræ complacitum, medietates alias quatuor addiderunt, ut in his proportionalitatibus, denariæ quantitatis corpus efficerent. Secundum quem numerum et priores quinque habitudines comparationesque descriptæ sunt, ubi quinque majoribus proportionibus, quos vocavimus duces minores aptavimus alios terminos quos cõmites diximus. Inde etiam in Aristotelica atque Archytæ prius 10, prædicamentorum

descriptione, Pythagoricum denarium manifestum est inveniri. Quandoquidem et Plato studiosissimus Pythagoræ secundum eam disputationem dividit, et Archytas Pythagoricus ante Aristotelem (licet quibusdam sit ambiguum) decem hæc prædicamenta constituit. Inde etiam 10 membrorum particulae, inde alia per multa quæ omnia persequi non est necesse.

CAPUT XLII.

Quod primum de ea quæ vocatur arithmetica proportionalitate dicendum est.

Nunc vero de proportionalitatibus, deque mediætatibus dicendum est. Et primum quidem de ea mediætate tractabimus, quæ secundum quantitatis æqualitatem, neglecta proportionis paritate, constitutorum terminorum habitudines servat. In his autem quantitativis mediætas ista versatur, inque his speculanda est, in quibus a seipsis termini differunt. Quid autem esset differentia terminorum superius diffusum est. Hanc autem esse arithmeticam mediætatem, numerorum ipsa ratio declarabit, quoniam ejus proportio in numeri quantitate consistit. Quæ igitur causa est, hujusmodi terminorum habitudinem, id est arithmetice, cunctis aliis proportionalitatibus antepone? Primum quod hanc nobis in principio ipsa numerorum natura, et vis naturalis quantitatis opponit. Hujusmodi enim proportionibus quæque ad terminorum differentias pertinent, ut paulo post demonstrabitur, in naturalis primum numeri dispositione cognoscimus. Deinde, quod superiore libro disputantibus nobis apparuit, arithmetice vim geometrica atque musica esse antiquiorem, et quod illata, has simul inferret, sublata vero perimeret. Quare ordine disputatio progreditur, si ab ea prius inchoandum sit mediætate, quæ in numeri differentia, non in proportionis speculatione versatur.

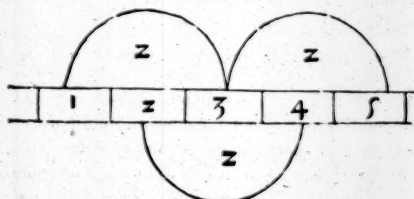
CAPUT XLIII.

De arithmetica mediætate ejusque proprietatibus.

Arithmetice mediætatem vocamus, quoties vel tribus vel quotlibet terminis positi, æqualis atque eadem differentia inter omnes dispositos terminos invenitur. In qua, neglecta proportionis æqualitate, terminorum tantum differentiarumque speculatio custoditur, ut 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. In hac enim naturalis numeri dispositione, si quis continuatim differentias terminorum curet aspicere, secundum arithmetice mediætatem, æqua terminorum inter se discrepantia est. Æquales enim sunt differentiæ, sed eadem proportio atque habitudo non est. Si igitur in tribus terminis consideratio sit, continua proportionalitas dicitur. Sin vero hic alius dux et alius comes, illic vero utrique sint alii, vocabitur disjuncta mediætas. Si igitur in tribus tantum terminis secundum continuam mediætatem conspexeris, vel in quatuor, vel in quolibet aliis secundum disjunctam, easdem semper differentias terminorum videbis, tantum solis proportionibus permutatis. Id si in uno quis noverit, reliqua eum ratio non latebit. Sit continua mediætas 1, 2, 3. Hic unus a duobus, et duo a tribus, solis tantum singulis distant, et sunt eorum differentia,

proportiones vero alie. Namque duo ad unum duplex est, tres ad duo, sesquialter, et in cæteris idem videbis. Sin autem permiscens et aliquos præteriens eligas, et in his aliquam speculationem ponas, idem poterit evenire. Nam si æquales terminos intermittas, et sese in priore dispositione prætereant, si singulos intermittas, solius binarii notabitur differentia, sin vero duo prætereas, ternarii, si tres, quaternarii, et ad eundem modum uno plus quam intermiseris, erit illa quam quærimus differentia terminorum. Namque si in tribus terminis singuli relinquantur, binarius semper intererit.

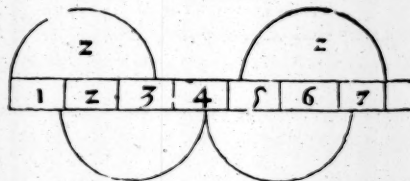
Differentiæ.

Intermissi.

Videsne ut cum superius in naturalis numeri dispositione se termini singulis præterirent, prætermisissis duobus et 4, unus ad tres, et 3 ad quinarium comparati, binarium solum in differentia reti veri t. Nec non etiam in disjuncta eadem versabitur observatio.

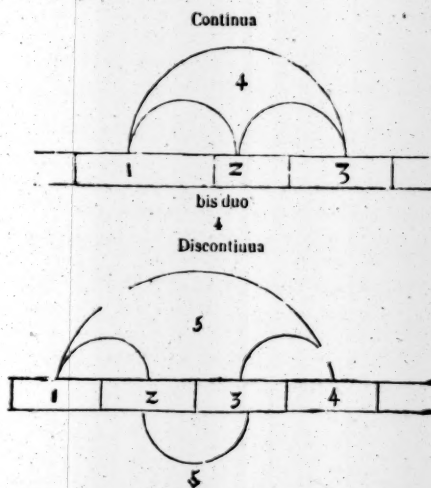
Differentiæ.

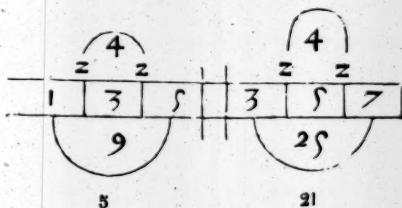
Intermissi.

Talibus igitur vestigiis insistentem, nullus ab eadem similitudine error abducat. Namque si duos intermittas, ternarius differentiam continebit, si tres, quaternarius, si quatuor, quinarium, æque in continuis proportionibus atque disjunctis. Qualitas autem proportionis eadem non erit, quævis sint æqui termini differentias distributi. Quod si conversim ponantur, ut non eisdem differentias eadem qualitas proportionis eveniat, geometrica talis proportionalitas, non arithmetica nominatur. Est autem proprium hujus mediætatibus, quod si in tribus terminis speculatio sit, compositis extremitatibus, illa summa quæ inter extremitates est, non loco tantum, verum etiam fit quantitate mediætas. Ut si ponantur 1, 2, 3, unus et tres quatuor reddunt. Duo vero qui mediætas inter utrosque est, quaternarii mediætas invenitur. Quod si bis mediætatem ducas, æquus erit extremitatibus. Bis enim duo, quatuor creant. Sin vero disjuncta sit, quod fit ex utrisque extremitatibus compositis, hoc ex duabus mediætatibus redditur. Si enim sunt 1, 2, 3, 4, unus et quatuor quinarium

creant, duo et tres medii in eundem rursus quina- A minores comparationes necesse est inveniri. Namque rium surgunt.

Est illi hoc quoque sol da proprietate conjunctum, quod quemadmodum sunt omnes termini huiusmodi dispositionis ad seipsos, ita sunt differentiae ad differentias constitutae. Namque omnis terminus sibi ipsi æqualis est, et differentiae differentis sunt æquales. Illud quoque subtilius, quod multi huius disciplinæ periti, nisi Nicomachus nunquam antea perspexerunt, quod in omni dispositione, vel continua, vel disjuncta, quod continetur sub duabus extremitatibus, minus est eo numero qui ex medietate conficitur, tantum quantum possunt duæ sub se differentiae continere, quæ inter ipsos sunt terminos constitutæ. Ponamus enim tres terminos huiusmodi 3, 5, 7. Si igitur tres septies augeantur, in 21 numerum cadunt. Quod si medium terminum, id est 5, in semetipsum multiplicaveris, quinquies quinque faciunt 25. Et hic numerus ab eo quem extremitates colligunt, quaternario maior est, quem scilicet differentiae conficiunt. Inter 3 enim et 5 et 7 bini intersunt quos si in sese multiplices 4 reddunt, bis enim duo, quatuor fiunt. Recte igitur dictum est, in hac huiusmodi dispositione quod continetur sub extremitatibus, minus esse illo numero qui fit ex medietate, tantum quantum differentiae in se multiplicatæ restituunt.

Quartum vero proprium huiusmodi dispositionis notatur, quod antiquiores quoque habuere notissimum, quod in hac proportionalitate vel medietate, in minoribus terminis majores proportionales, in majoribus

in dispositione hac 1, 2, 3, minores sunt termini 1 et 2, majores 2 et 3, et 2 ad unum duplus est, 3 vero ad 2 sesquialter, sed major est proportio dupli quam sesquialtera. In harmonica autem medietate, e contrario evenire contingit. In minoribus enim terminis minores proportionales, in maioribus major proportionis quantitas custoditur. Harum vero medietatum, id est arithmeticae atque harmonicae, geometrica proportionalitas media esse notata est, quæ vel in maioribus vel in minoribus terminis, æquas numerorum qualitates in proportionalitate custodit. Inter majus vero et minus, æqualitas loco ponitur medietatis. Et de arithmetica quidem medietate satis dictum est.

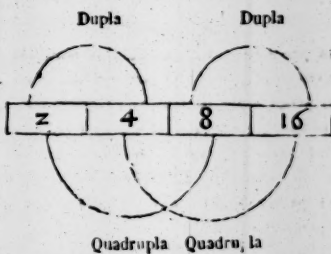
CAPUT XLIV

B De geometrica medietate ejusque proprietatibus.

Nunc vero quæ hanc sequitur geometrica medietas expediatur, quæ sola vel maxime proportionalitas appellari potest, propterea quod in ea eisdem proportionibus terminorum, vel in maioribus vel in minoribus speculatio ponitur. Hic enim æqua semper proportio custoditur, numeri quantitas multitudoque negligitur contrarie quam in arithmetica medietate, ut sunt 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64. Vel in tripla proportione 1, 3, 9, 27, 81. Vel si quadrupla, vel si quincupla, vel si in quamlibet multiplicatam numerorum si constituta distensio. In his enim quotlibet terminos sumpseris, explebunt geometricam medietatem, quemadmodum ante prior ad sequentem, ita sequenti ad alium. Et rursus, si permixte facias, idem erit. Si enim ponantur tres termini 2, 4 et 8, quemadmodum sunt 8 ad 4, ita 4 ad 2. Atque hoc si convertas, quemadmodum sunt 2 ad 4, ita erunt 4 ad 8.

Vel si in quatuor terminis, ut sunt 2 et 4, 8 et 16, quemadmodum est primus ad tertium, id est 2 ad 8 sic erit secundus ad quartum, id est 4 ad 16. Utraque enim proportio quadrupla est. Et conversim, quemadmodum quartus est ad secundum, ita tertius notatur ad primum. Hoc vero etiam disjuncte licet. Nam quemadmodum est primus ad secundum, id est 2 ad 4, sic tertius ad quartum, id est 8 ad 16; et conversim, quemadmodum secundus ad primum, id est 4 ad 2, ita quartus ad tertium, id est 16 ad 8, idque in omnibus rata consideratione perspicies.

Habet autem proprium hujusmodi medietas, quod in omni dispositione secundum hanc proportionalitatem terminorum differentia in eadem proportione contra se sunt, qua fuerint ipsi termini quorum sunt ipsae differentiae. Sive enim dupli contra se sint termini, duplae erunt etiam differentiae sive tripli triplae, sive secundum quamlibet multiplicitem, eadem in differentis multiplicitas erit, quam prima consideratio invenit in terminis, ut subjecta descriptio monet.

Differentiae duplae.

1	2	4	8	16	32	64	128	
1	2	4	8	16	32	64	128	256

Termini dupli.

Nulli igitur dubium esse potest, quod cum omnes termini dupli sint; ita differentiae quoque eorum terminorum duplae esse videantur, ut uno minus termino in differentis, omnes pene dispositos subter terminos quorum sunt ipsae differentiae, superior ordo reddiderit. Et etiam aliud proprium, quod omnis ad minorem major terminus comparatus ipsum minorem retinet differentiam. Namque binarius ad unitatem ipsa unitate differt, et quaternarius binario ipso binario, et octonarius quaternario ipso quaternario, et deinceps majores alii ipsis minoribus ab eisdem ipsis differunt quos numerositate praetereunt. Et hoc quidem in duplici proportione cadit. Sin vero sint triplices proportionibus, major terminus a minore termino, duplicato minore termino differt. Uti si sint 1, 3, 9, tres ab uno, binario differunt, in quem unitas, id est minor terminus duplicatus exundat, et 9 a tribus senario differunt, quem ternarius duplicatus educit. Et in aliis cunctis ejusmodi ratio reperietur. Si vero quadruplices sint, triplicato minore termino, major terminus a minore distabit. Et si quincupli, quadruplicato, et si sexcupli, quincuplicato, et una minus multiplicatione quam est ipsa minorum ad majores comparatio terminorum, minorem numerus major exsuperat.

Differentiae duplae.

1	2	4	8	16	32	64	128	
1	2	4	8	16	32	64	128	256

Termini dupli.

Differentiae triplae.

1	2	6	18	54	162	486	1458
1	3	9	27	81	243	729	2187

Termini tripli.

Differentiae quadruplae.

1	3	12	48	192	768	3072	12288
1	4	16	64	256	1024	4096	16384

Termini quadrupli.

Hae autem proportionalitas et in aliis omnibus, vel superparticularibus, vel superpartientibus, invenitur, hujusmodi proprietate in omnibus conservata, ut in continua proportione, quod fit sub extremitatibus si tres fuerint termini, hoc a medietate multiplicata consurgat. Si enim sint 2, 4, 8, quod fit ex bis 8, idem fit ex quater 4. Vel si sit in quatuor terminis disjuncta proportio, quod fit sub utrisque extremitatibus, id duarum medietatum multiplicatione con-

A crescat. Ut si sint 2, 4, 8, 16, quod fit ex bis 16, id ex quater 8 reddatur. Exemplar autem nobis maximum certissimumque sit illud ubi ex aequalitate diximus omnes inaequalitatis species fundi. Illic enim, in omnibus vel multiplicibus, vel superpartientibus, vel superparticularibus, vel in ceteris conjunctis, geometrica proportionalitas custodiatur, has omnes proprietates quas supradiximus continens. Quarta vero est proprietas hujusce medietatis, quod vel in majoribus vel minoribus terminis aequales semper proportionibus sunt. Namque si ponantur 2, 4, 8, 16, 32, 64, inter hos omnes dupla proportio est. Apparet etiam hanc proportionalitatem in binis proportionibus, ab unitate alternatim parte altera longioribus quadratisque dispositis, a prima multiplicis habitu. B dico, id est a duplici per cunctas superparticulares habitudines proportionibusque discurrens, quod subjecta descriptione signatum est.

Tetragonus	1	
Parte altera longior	2	Dupla
Tetragonus	4	Dupla
Parte altera longior	6	Sesquialtera
Tetragonus	9	Sesquialtera
Parte altera longior	12	Sesquitercia
Tetragonus	16	Sesquitercia
Parte altera longior	20	Sesquiquarta
Tetragonus	25	Sesquiquarta
Parte altera longior	30	Sesquiquinta
Tetragonus	36	Sesquiquinta
Parte altera longior	42	Sesquisexta
Tetragonus	48	Sesquisexta

CAPUT XLV.

Quae medietates, quibus rerum publicarum statibus comparentur.

Atque ideo arithmetica quidem ei reipublicae comparatur quae paucis regitur, idcirco quod in minoribus ejus terminis major proportio sit. Musicam vero medietatem optimatam dicunt esse rempublicam, ideo quod in majoribus terminis major proportionalitas invenitur. Geometrica medietas, popularis quodammodo et ex aequalitate civitatis est. Namque vel in majoribus, vel in minoribus, aequali omnium proportionalitate componitur, et est inter omnes paritas quaedam medietatis aequum jus in proportionibus D conservantis.

CAPUT XLVI.

Quod superficies una tantum in proportionalitatibus medietate jungantur, solidi vero numeri duabus medietatibus in medio collocantur

Post haec igitur tempus est ut expediamus nunc quiddam nimis utile in Platonica quadam disputatione, quae in Timaei cosmopeia haud facili cuiquam vel penetrabili ratione versatur. Omnes enim planae figurae quae nulla altitudine crescunt, una tantum medietate geometrica continuantur, alia quae jungat non potest inveniri; unde duo tantum in his intervalla sunt constituta, a primo scilicet ad medium, et a medio ad tertium. Si vero fuerint cubi, duas tantum habebunt medietates, ubi tertia inveniri non poterit,

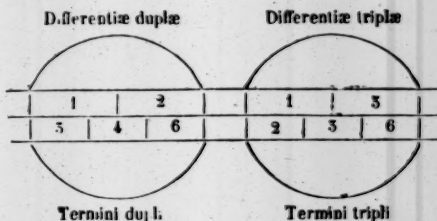
secundum geometricam scilicet proportionem. Unde A
formæ solidæ tria intervalla dicuntur habere. Est
enim unum intervallum a primo ad secundum, et a
secundo ad tertium, et a tertio ad quartum, quæ est
scilicet postrema distantia. Rectæ igitur et planæ fi-
guræ duobus intervallis et solidæ tribus contineri di-
cuntur. Sint enim duo tetragonæ, 4 scilicet et 9, ho-
rum igitur unus tantum medius in eadem propor-
tione constitui potest. Namque senarius ad 4 sesqui-
alter est, et 9 ad senarium eodem modo sesquialter.
Hoc autem idcirco evenit, quod singula latera, sin-
gulorum tetragonorum efficiunt senariam medietatem.
Namque quaternarii tetragonæ latus binarius est,
noventarii ternarius; hi ergo multiplicati senarium
perfecerunt. Bis enim tres senarius est. Et quotiens-
cunque, datis duobus tetragonis, eorum medietatem
volumus invenire, latera eorum multiplicanda sunt,
et qui ex his procreabuntur, medietas est. Si autem
cubi sint, ut 8 et 27, duæ tantum inter hos eadem
proportionem medietates constitui queunt, 12 scilicet
et 18, namque 12 ad 8, et 18 ad 27, sesquialtera tan-
tum proportionem junguntur. In his quoque eadem la-
terum ratio est. Namque ex uno cubo qui propin-
quior est, una medietas duo latera colligit; ex al-
ternatim vero posito, unum. In alia quoque medietate
idem est. Ponantur enim duo cubi, et in medio eor-
um duæ medietates quas superius diximus, 8, 12,
18, 27, octonarii igitur latus est binarius, bis enim
bini bis octonarium fecerunt. Ternarius vero 27 cu-
bi latus est. Ter enim tres ter 27 restituit. Medie-
tas igitur quæ juxta octonarium est, id est 12, muta-
tur duo latera ex propinquo sibi octonario, et aliud
unum latus ex altrinsecus posito 27 cubo. Bis enim
bini ter 12 pandunt. Et 18 eadem ratione duo latera
a propinquo sibi 27 cubo colligit, et unum ab altrin-
secus posito octonario. Tres enim ter bis 18 conclu-
dunt. Hoc autem universaliter speculandum est, si
tetragonus tetragonum multiplicet, sine dubio tetra-
gonus provenit. Sin vero parte altera longior tetra-
gonum multiplicet, vel tetragonus parte altera lon-
giorem nunquam tetragonus, sed semper antelongi-
or crescit. Rursus si cubus cubum multiplicaverit, cubi
forma conficitur. Si vero parte altera longior cubum,
vel cubus parte altera longiorem, nunquam cubus
procreabitur, hoc scilicet secundum similitudinem
paris atque imparis. Par enim parem si multiplicet,
semper par nascitur, et impar imparem si multipli-
cet, impar continuo procreatur. Si vero impar parem,
vel si par imparem multiplicet, par semper exoritur.
Hoc autem facilius cognoscitur ex lectione Platonis
in libris de Republica, eo loco qui nuptialis dicitur,
quem ex persona Musarum philosophus introducit.
Sed nunc ad tertiam medietatem redeundum est.

CAPUT XLVII.

De harmonica medietate ejusque proprietatibus.

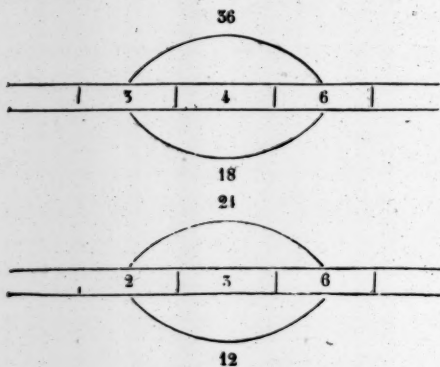
Harmonica autem medietas est quæ neque eisdem
differentiis, nec æquis proportionibus constituitur,
sed illa in qua quemadmodum maximus terminus ad
parvissimum terminum ponitur; sic differentia ma-

ximi et medii contra differentiam medii atque par-
vissimi comparatur. Ut si sint 3, 4, 6, vel si 2, 3, 6.
Senarius enim quaternarium sua tertia parte superat,
id est duobus; quaternarius vero ternarium sua quarta
parte supervenit, id est uno; et senarius ternarium sua
medietate, id est tribus, ternarius verò binarium sua
parte tertia, id est unitate transcendit. Quare in his
neque eadem proportio terminorum est, neque sunt
eædem differentie. Est autem quemadmodum maxi-
mus terminus ad parvissimum terminum, sic diffe-
rentia maximi et medii ad differentiam medii atque
postremi. Namque in hac proportionem, quæ est, 3, 4,
6, major terminus, id est senarius ad parvissimum
terminum ternarium duplus est, et differentia ma-
ximi et medii, id est senarii et quaternarii, duo sci-
licet ad differentiam medii et ultimi, id est quater-
narii atque ternarii, quæ est unitas, dupla perspici-
tur. Sed hoc quoque subjecta descriptione mor-
stratur:

Habet autem proprietatem, quemadmodum dictum
est, contrariam arithmetice medietati. In illa enim,
in minoribus terminis major erat proportio, in ma-
joribus minor; in hac vero, in majoribus quidem
terminis major est proportio, in minoribus vero mi-
nor. Namque in hac dispositione 3, 4, 6, tres ad
quatuor comparati sesquiterciam habitudinem, sex
vero ad quatuor sesquialteram reddunt; sed major
est proportio sesquialtera a sesquitercia, tantum quan-
tum pars tertia medietate transcenditur. Juste igitur
medietas quædam geometrica proprieque esse pro-
portionalitas judicatur, scilicet inter eam ubi in ma-
joribus terminis minor est proportio, et minoribus
major, et inter eam ubi in majoribus major est, in
minoribus minor. Illa est enim vere proportionali-
tas quæ, medietatis quodammodo locum obtinens, et
in majoribus et in minoribus, æqualibus proportio-
num comparisonibus continetur. Hoc quoque signum
est, duarum extremitatum mediam esse quodammodo
geometricam proportionem. Namque in arithmetica
proportionem, medius terminus eadem sua parte, et
minorem præcedit et a majore præceditur, sed alia
parte minoris, alia vero parte majoris. Sit enim
arithmetica dispositio 2, 3, 4. Ternarius igitur nu-
merus binarium tertia sua parte præcedit, id est uno,
et a quaternario tertia sua parte præceditur, id est
uno. At vero ternarius non eadem parte minoris mi-
norem vincit, vel majoris a majore superatur. Nam-
que minorem, id est binarium, uno superat, id est
ipsius medietate binarii, a quaternario vero uno re-
linquitur, quæ pars quaternarii quarta est. Recte

igitur dictum est medium terminum in huiusmodi medietate eadem sui parte et minorem vincere et a maiore superari, sed non eisdem partibus, vel minoris minorem transgredi, vel maioris a maiore transcendendi. Contrarie harmonica medietas proportionem habet. Namque non eadem parte sua, medius terminus in hac proportionem vel minorem vincit, vel a maiore superatur, sed eadem parte minoris minorem superat, qua parte maioris a maiore superatur. In hac enim dispositione harmonica, quæ est 2, 3, 6, ternarius biarium tertia sui parte vincit, idem ternarius a senario tota sui quantitate superatur, id est tribus. Idemque ipse ternarius, medietate minoris vincit minorem, id est uno, et medietate maioris a maiore termino vincitur, id est tribus. Senarii enim medietas ternarius est. In geometrica vero medietate, neque eisdem suis partibus medius vel vincit minorem, vel a maiore superatur, neque eadem parte vel minoris minorem superat, vel maioris a maiore relinquitur, sed qua parte sua medius terminus minorem superat, eadem parte sua major terminus medium vincit. Quod est ut medietas atque extremitas, æqualibus medietatem et extremitatem reliquam suis partibus supervadant. In hac enim dispositione, quæ est 4, 6, 9, tertia sui parte medius senarius quaternarium superat, id est duobus, et tertia sui parte rursus novenarius senarius vincit, id est tribus. Habet autem aliam proprietatem harmonica medietas, ut cum duæ extremitates in unum redactas, medietas multiplicaverit, dupla quantitas colligitur, quam si se multiplicent duæ extremitates. Sint enim hi termini 3, 4, 6. Si igitur ternarium et senarium jungas, novenarium facies, qui per quaternarium ductus 36 efficit. Quod si se ipsæ extremitates multiplicent, et fiant tres sexies, 48 conficiunt, quod est prioris summae dimidium.

CAPUT XLVIII.

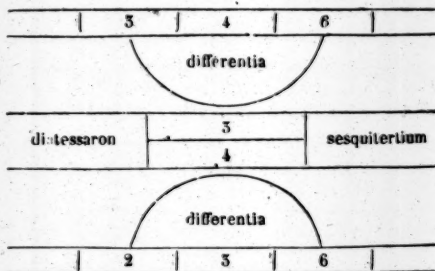
Quare dicta sit harmonica medietas ea quæ dig sta est.

Considerandum forsitan videatur cur hanc harmonicam medietatem vocemus. Cujus hæc ratio est, quoniam arithmetica dispositio æquas tantum per differentias dividit quantitates, geometrica vero terminos æqua proportionem conjungit. At vero harmonica ad aiquid quodammodo relata consideratione,

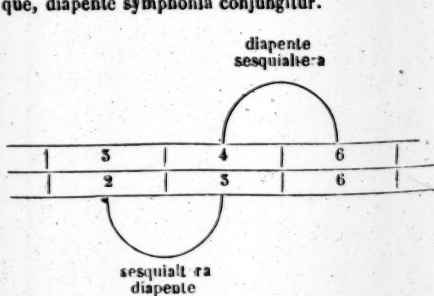
A neque solum in terminis speculationem proportionis habet, neque solum in differentiis, sed in utrisque communiter. Querit enim ut quemadmodum sunt ad se extremi termini, sic maioris ad medium differentia, contra differentiam medietatis ad ultimum. Ad aliquid autem, considerationem harmonice proprie esse, in primi libri rerum omnium divisione monstravimus. Ipsarum quoque musicarum consonantiarum quas symphonicas nominant proportionem, in hac pene sola medietate frequenter invenias. Namque symphonia diatessaron, quæ princeps est et quodammodo vim obtinens elementi, constituta scilicet in epitrita proportionem, ut est quaternarius ad ternarium, in ejusmodi harmonicis medietatibus invenitur. Sint enim ejusmodi harmonice medietatis termini quorum extremi dupli sint, et rursus alia huiusmodi dispositio quorum extremi tripli.

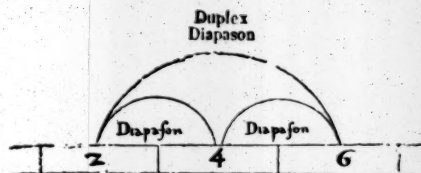
Senarius igitur ad ternarium duplex est. Idem autem in alia dispositione, senarius ad binarium triplis. Horum igitur si differentias colligamus et ad se invicem comparemus, epitrita proportio colligitur, unde diatessaron symphonia resonabit. Inter 3 enim et 6 ternarius est, et inter binarium et senarium quaternarius, qui, sibi met comparati, sesquitercia efficiunt proportionem.

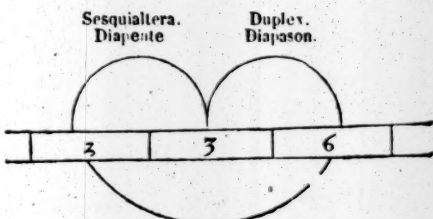
In eadem quoque medietate et diapente symphonia componitur, quam sesquialtera habitudine restituit. Nam in utrisque dispositionibus his quæ subiecte sunt, in duplici senarius ad quaternarium sesquialter est, in triplici ternarius ad binarium, ex quibus utrisque, diapente symphonia conjungitur.

Post hanc autem diapason consonantia, quæ fit ex duplici, ut est in subiecta formula.

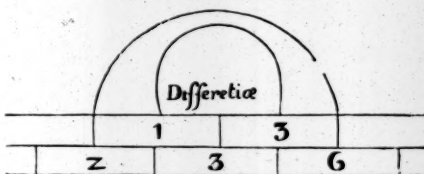
In triplici quoque dispositione, simul diapente et diapason symphonia componitur, s rans sesquialteram et duplicem rationem, quod subjecta descriptio docet.

Triplex Diapente et diapason.

Et quoniam triplus duas continet consonantias, diapente, scilicet, et diapason, in hujus triplicis positione in differentiis eundem rursus triplum reperimus, secundum subter descriptum modum.

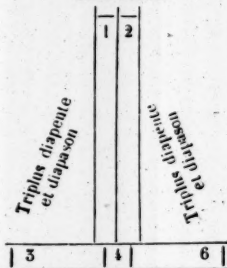
Triplus diapente et diapason.

Termini.

In dupla vero dispositione, major terminus ad medii termini contra se differentiam, triplus est, et rursus minor terminus ad medii contra minorem terminum comparati differentiam, triplus est.

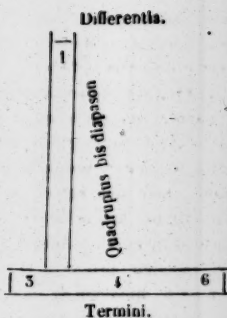
Differentia.

Termini.

Illa autem maxima symphonia quæ vocatur bis diapason, velut bis duplum, quoniam diapason symphonia ex duplici proportionem colligitur, huic se junetur harmonicæ medietatis interserit. Nam in duplici proportionem, medius terminus ad minoris sui que differentiam quadruplus invenitur.

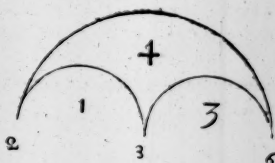
A

Termini.

In triplicibus quoque extremitatibus, major differentia ad minorem differentiam quadrupla est, et bis diapason symphoniam emittit. Namque in dispositione 2, 3, 6, extremorum differentia est, id est senarii et binarii, 4; minor vero differentia, id est ternarii et binarii, unus; 4 autem uno quadruplus major est relatione, quæ comparatio bis diapason consonantiam tenet.

Quadruplus bis diapason.

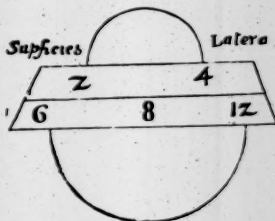
C

CAPUT XLIX.

De geometrica harmonia.

Vocant autem quidam harmonicam hujusmodi medietatem, idcirco quod semper hæc proportionalia geometricæ harmonicæ cognata est, harmonicam autem geometricam, cubum dicunt. Ita enim ex longitudine in latitudinem distentus est, et in altitudinis cumulum crevit, ut ex æqualibus proficiscens, ad æqualia perveniens, æqualiter totus sibi conveniens creverit. Hæc autem medietas, in omnibus cubis quæ est geometrica harmonia perspicitur. Omnis enim cubus habet latera 12, angulos 8, superficies 6. Hæc autem ordo et dispositio harmonica est. Disponentur enim 6, 8, 12; hic ergo quemadmodum est major terminus ad parvissimum, ita differentia majoris et medii ad parvissimam comparatur.

Differentia duplex.

Dupli termini.

Perpensi namque 12 ad sex dupli sunt, differentia vero 12 et octonarii quaternarius est, octonarii vero 8

senarii duo, dupla autem ratione distabunt duobus quatuor comparati. Rursus octonarius, qui medietas est, alia sua parte minorem præcedit, et alia sua parte a maiore præceditur, eadem autem parte minoris minorem superat quæ parte maioris a maiore superatur. Rursus si extremitates in unum redigantur et a medietate octonario multiplicentur, duplus erit ab eo numero quem solæ extremitates multiplicatæ perfecterint. Omnes autem in hac dispositione symphonias musicas invenimus. Diatessaron quidem est octo ad sex, quoniam proportio se-quitertia est. At diapente, 12 ad 8, quoniam ea quæ sesquialtera comparatio dicitur, in ea diapente consonantia reperitur. Diapason vero, quæ ex duplici nascitur, ex 12 ad sex compositione producit. Diapason vero et diapente, quæ triplicis obtinet rationem, fit ab extremitatum differentia, ad differentiam minorem. Namque duodenarii et senarii sex differentia est; minor vero est differentia octonarii et senarii, id est 2. Qui senarios ad binarium triplus est, et diapason simul et diapente consonantia sonant. Illa vero major consonantia quæ est bis diapason, quæ ex quadruplo fit in medii termini, id est octonarii, et ejus differentia comparatione perspicitur, quæ inter octonarium senariumque reperitur. Quare proprie atque convenienter hujusmodi proportionalitas harmonica medietas appellatur.

CAPUT L.

Quemadmodum constitutis altrinsecus duobus terminis, arithmetica, geometrica, et harmonica inter eos medietas alternetur, atque de eorum generationibus.

Nos autem præstare debemus, quatenus quemadmodum d. to calamo, extremis foraminibus manentibus musicis mos est, ut medium foramen permutantes, atque aliud aperientes, aliud digitis occultentes, diversos emittant sonos, vel cum duobus altrinsecus protensis chordis, medii nervi sonum musicus vel astringendo tenuat, vel remittendo gravat, ita quoque datis duobus numeris, nunc quidem arithmetica, nunc vero geometrica, nunc autem harmonica medietatem experiamur inserere, ut rectum propriumque medietatis nomen sit, quod manentibus extremitatibus huc atque illuc ferri permutatique videatur. Poterimus autem hanc in duobus altrinsecus positis terminis, vel paribus vel imparibus permutare, ita ut cum arithmetica ponimus medietatem differentiarum tantum ratio æqualitasque servetur. Cum vero geometricam, rata se proportionum junctura custodiat. Sin autem harmonica fiat differentiarum comparatio, ab terminorum proportionem non discrepet. Et sint quidem primo pares posite quædam extremitates, inter quas has omnes medietates oporteat internectere, 10 et 40. Prius igitur arithmetica medietas aptetur. Inter hos ergo si 25 posuero, erit mihi arithmetica proportio differentiarum quantitate immutabiliter custodita, in huiusmodi, scilicet

A dispositione 10, 25, 40. Vides enim ut quinquæ sese summula quantitate transcendant.

15	15		10	20		6	24	
10	25	40	10	20	40	10	16	40
arith.			geom.			music.		

Omnesque proprietates, quas supra diximus in medietate arithmetica convenire ab hac hujusmodi dispositione non reperies alienas. Namque quemadmodum unusquisque eorum terminus ad seipsum est, quoniam sibi æqualis est, ita sunt ad se invicem differentia quoniam sibi sunt æquales, et quanto major terminus medium transit, tanto medius vincit minorem. Et extremitatum aggregatio duplex est medietate, et minorum terminorum proportio major est illa comparatione, quæ inter majores terminos continetur. Et tanto minor est numerus qui fit ex multiplicatis extremitatibus, ab eo qui fit ex multiplicata medietate, quantum eorum differentia multiplicata restituit. Illud quoque quod medietas eadem sui parte et a maiore vincitur, et minorem ipsa supervenit, non eadem autem parte minoris minorem transit, vel majoris a maiore relinquitur, quæ omnes scilicet proprietates non alterius nisi arithmetica medietatis sunt. Quod si superius dicta meminerit lector, ita esse indubitanter intelliget. Rursus si inter eosdem 10 et 40 viginti constituam, statim geometrica medietas cum suis proprietatibus cunctis exoritur, arithmetica medietate pereunte. In hac enim dispositione 10, 20, 40, quemadmodum est major ad medium, sic medius ad extremum. Et quod continetur ab extremitatibus, æquum est ei quod a multiplici medietate completur. Differentia quoque eorum in eadem sunt proportionem qua termini. Crementum vero et imminutio proportionum secundum terminos nulla est, sed majorum terminorum proportio a minorum terminorum proportionem non discrepat. Si vero harmonicam medietatem conjungere velim, 16 mihi numerus inter extremitates utrasque ponendus est, ut sit hoc modo 10, 16, 40. Nunc igitur licet in huiusmodi dispositione omnes harmonicas proprietates agnoscere, quæ enim maximus ad parvissimum terminus proportionem jungitur, eadem proportionem differentia ad se invicem comparantur. Et quibus partibus majoris a maiore medius vincitur, eisdem partibus minoris præterit minorem. Suis vero non eisdem vel a maiore vincitur, vel transit minorem. Et in majoribus terminis major est proportio, in minoribus minor. Et si in unum extremitates redigantur, et medietatis quantitate concrescant, duplus inde conficitur numerus ab eo qui ex solis multiplicatis extremitatibus procreatur. Atque hoc quidem in terminis paribus constitutum est. At vero si impares proponantur, ut sunt 5 et 45, aptatus medius 25, arithmetica proportionem medietatemque constituit. Nam si sint 5, 25, 45, eadem sese numerorum quantitate termini transgredientur, et omnis superius dicta proprietas arithmetica medietatis in his terminis custoditur. Sed si 15 numerum medium ponam, ut

sint 5, 15, 45, in geometricam medietatem termini relabuntur, æqualibus terminorum ad se invicem proportionibus custoditis. Novem vero si inter utroque terminos ponam, ut sint 5, 9, 4, 5, sit harmonica medietas, ut qua summa maximus numerus parvissimum præcedit, eadem major differentia minorem differentiam vincat. Qua vero disciplina hujusmodi medietates reperiri possimus, expediendum est. Datis duobus terminis, si arithmetica medietatem constituere oportebit, utraque est extremitas conjungenda, quodque ex ea copulatione colligitur dividendum, isque numerus qui ex divisione redactus est, arithmetica medietatem inter extremitates locatus efficiet: ut 10 et 40 si junxero efficiunt 50, quos si dividam, 25 redduntur. Hic erit medius terminus secundum arithmetica proportionem. Vel si illum numerum quo major minorem superat dividas, eumque minori superponas, quodque inde concrescit medium ponas, arithmetica medietas informatur. Nam 40 denarium tricenario superat; quem si dividas 15 fiunt; hunc si minori, id est denario, superposueris, 20 et 5 nascuntur; quem si medium constituas, arithmetica medietatis ordo formatur. Geometricam vero si rationem vestiges, ejus numeri qui sub utrisque extremitatibus continetur, tetragonum latus inquire, et hunc medium pone. Nam sub 40 et denario numero 400 continentur. Si enim denarium in 40 multiplices, hic numerus crescit. Horum igitur quadringentorum require tetragonum latus, hi sunt 20. Vicies enim 20, 400 efficiuntur. Repertum ergo latus quadratum, medium constitues. Vel si eam proportionem quam inter se dati termini custodiunt dividas, et id quod relinquetur medium terminum ponas. Namque 40 ad denarium quadruplus est. Igitur quadruplum si dividas, duplum facies, qui est scilicet 20. Nam 20 ad denarium duplus est. Hunc si medium constituas, medietatem geometricam perferet. Harmonicam vero medietatem, tali modo reperies: differentiam terminorum in minorem terminum multiplica, et post junge terminos, et juxta eum qui inde confectus est, committe illum numerum qui ex differentia et termino minore productus est. Cujus cum latitudinem inveneris, addas eam minori termino, et quod inde colligitur medium terminum pones, 10 enim et 40, 50 sunt; quem si multiplicas in denarium, id est in minorem, decies 50, oportet 500 efficias. Quos 500 juxta eum committe qui ex junctis utrisque confectus est, id est juxta 50, facient enim quinquagies senos, et invenitur latitudo senarius. Hunc igitur si minori termino addas, facient 16, et hic numerus medius constitutus inter 10 et 40, harmonicam proportionem medietatemque servabit.

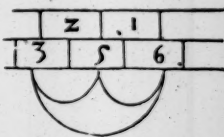
CAPUT LI.

De tribus medietatibus quæ harmonicæ et geometricæ contrariæ sunt.

Hæ quidem sunt apud antiquiores inventæ probatæque medietates, quas idcirco longius enotatusque tractavimus, quod hæ maxime in antiquorum lectionibus inveniuntur, et ad omnem pene vim co-

gnitionis eorum versatur utilitas. Cæteras autem prætereundo transcurramus, idcirco quod non multum nobis in lectionibus prosunt, sed tantum ad implendam denarii numeri quantitatem. Quæ, ne lateant neve sint aliquibus ignoratæ, depromimus. Videntur enim hæ supradictis medietatibus esse contrariæ, ex quibus originem trahunt. Ex his enim etiam istæ sunt constitutæ. Est autem quarta medietas quæ opposita videtur harmonicæ, in qua tribus terminis positis, quemadmodum est maximus terminus ad parvissimum, sic differentia minorum ad differentiam maximorum. Ut sunt 5, 5, 6, sex ad ternarium duplus. Et sunt minores 5 et 5, maximi vero hujus dispositionis 6 et 5. Differentia vero minorum, quinarum scilicet et ternarii 2 sunt, majorum, quinarum et senarii, 1, qui 2 ad unum comparati duplum faciunt. Ergo quemadmodum est maximus terminus ad parvissimum, sic minorum terminorum differentia est ad differentiam maximorum.

Differentiæ duplæ.

Termini extremi dupli.

Liquet autem oppositam et quodammodo contrariam esse hanc medietatem harmonicæ medietati, idcirco quod in illa quemadmodum est maximus terminus ad parvissimum, sic majorum terminorum differentia ad differentiam minorum. Hic autem e contrario. Est autem proprium hujus medietatis, quoniam quod continetur sub maximo termino et medio duplum est eo quod continetur sub medio atque parvissimo; sexies enim quinque 30 sunt, quinquies vero tres 15. Dux vero aliæ medietates, quinta scilicet et sexta, geometricæ medietati contrariæ sunt, et eidem videntur oppositæ. Est autem quinta medietas, quotiens in tribus terminis, quemadmodum est medius terminus ad minorem terminum, ita eorum differentia ad differentiam medii atque majoris. Nam in hac dispositione 2, 4, 5, quaternarius ad binarium duplus est; sed inter quaternarium et binarium duo sunt, inter quaternarium vero et majorem terminum, id est quinque, 1, et duo ad unum dupli sunt.

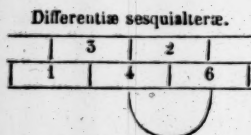
Differentiæ duplæ.

Numeri dupli.

Contrarium autem geometricæ medietati in hac proportionem est, quod in illa quemadmodum major terminus ad minorem esset, sic majorum differentia ad differentiam minorum. Hic vero contrarie, quemadmodum minores ad se termini sunt, sic minorum differentia terminorum ad majorum differentiam comparatur. Est autem proprium in hac quoque disposi-

tione, quod illud quod continetur sub majore termino et medietate duplum est, eo quod sub utrisque extremitatibus continetur. Nam quinquies quatuor sunt 20, quinquies vero 2 sunt 10, et 20 denarii duplus est. Sexta vero medietas est quando tribus terminis constitutis, quemadmodum est major terminus ad medium, sic minorum terminorum differentia ad differentiam maximorum. In dispositione enim quæ est 1, 4, 6, maximus terminus ad medium sesquialter est, differentia vero minorum, id est unius et 4, ternarius est, majorum vero, id est quaternarii et senarii, binarius.

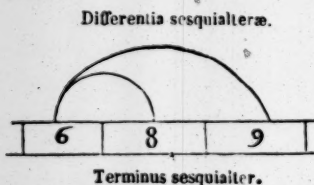

Ternarius autem binario comparatus, sesquialteram habitudinem proportionis efficit. Eodem autem modo hæc quoque medietas geometricæ contraria est, quemadmodum et quinta propter proportionem differentiarum a minoribus ad majores terminos conversam.

CAPUT LII.

De quatuor medietatibus quas posterius ad impendendum denarium limitem adiecerunt.

Et hæc quidem sunt sex medietates, quarum tres a Pythagora usque ad Platonem Aristotelemque manserunt. Post vero qui insecuti sunt, has tres alias, de quibus supra disseruimus, suis commentariis addidere. Sequens autem ætas, quemadmodum diximus, ad implendam denariam quantitatem, alias quatuor medietates apposuit, quas non adeo quis in veterum libris inveniat. Has igitur nos quam possumus brevissime disponamus. Prima enim quæ est earum, in ordine vero septima medietas, hoc modo conjungitur, cum in tribus terminis, quemadmodum est maximus terminus ad ultimum, sic maximi et parvissimi termini differentia, ad minorum differentiam terminorum, ut in hac dispositione 6, 8, 9. Novenarius igitur ad senarium sesquialter est, quorum est differentia ternarius. Minorum vero terminorum, id est octonarii et senarii, binarius differentia est, qui ad superiorem ternarium comparatus, facit sesquialteram proportionem.

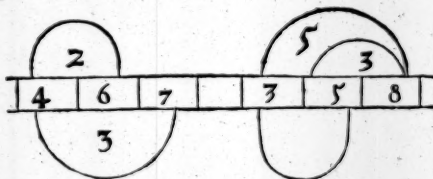

Secunda vero inter quatuor, sed octava in ordine proportionalitas est, quotiens in tribus terminis, quemadmodum sunt extremitates ad se invicem comparatæ, sic eorum differentia ad majorem terminum

differentiam, ut sunt 6, 7, 9. Novem igitur ad 6 sesquialter est, et eorum differentia ternarius est, qui comparatus contra majorem differentiam, id est septenarii et novenarii, qui binarius est, reddit sesquialteram proportionem.

Tertia vero inter has sequentes quatuor, nona autem in ordine proportio est, quando tribus terminis positis, quam proportionem medius terminus ad parvissimum custodit, eam retinet extremorum differentia ad minorum differentiam comparata, ut 4, 6, 7. Etenim 6 ad 4 sesquialter est, quorum est differentia binarius; septenarii vero et quaternarii, ternarius differentia est, quem si ad superiorem binarium comparemus, sesquialtera proportionem conjungitur.

Quarta vero, quæ in ordine decima est, consideratur in tribus terminis, cum tali proportionem medius terminus ad parvissimum comparatur, quali extremorum differentia contra majorem terminorum differentiam proportionem conjungitur, ut sunt tres, quinque, octo. Quinarius enim medius terminus, ad ternarium superbi-partiens est. Extremorum vero differentia, octonarii scilicet et ternarii, quinquarius, qui comparatus contra majorem terminorum differentiam, scilicet quinquarii et octonarii, qui est ternarius, et ipse quoque superbi-partiens invenitur.

CAPUT LIII.

Dispositio decem medietatum.

Disponamus igitur cunctas medietates in ordinem, ut ejusmodi omnes sint, facillime possint intelligi.

Arithmetica	Prima	1	2	3
	Secunda	1	2	4
Geometrica	Tertia	3	4	6
Harmonica	Quarta	3	5	6
Contraria harmonice	Quinta	2	4	5
Contraria geometricæ	Sexta	1	4	6
Contraria geometricæ	Septima	6	8	9
Inter 4 prima	Octava	6	7	9
Inter 4 secunda	Nona	4	6	7
Inter 4 tertia	Decima	5	5	8

CAPUT LIV.

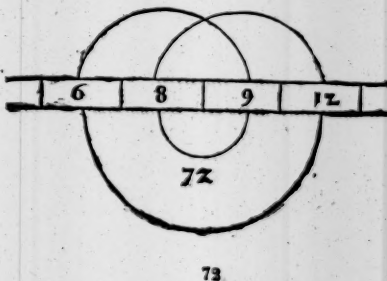
De maxima et perfecta symphonia, quæ tribus distenditur intervallis.

Restat ergo de maxima perfecta que harmonia dis-

serere, quæ tribus intervallis constituta, magnam vim obtinet in musici modulaminis temperamenti et in speculatione naturalium questionum. Etenim perfectus hujusmodi medietate nihil poterit inveniri, quæ tribus intervallis producta, perfectissimi corporis naturam substantiamque sortita est. Hoc enim modo, cubum quoque trina dimensione crassatum, plenam harmoniam esse monstravimus. Hæc autem hujusmodi invenietur, si duobus terminis constitutis, qui ipsi tribus creverint intervallis, longitudine, latitudine et profunditate, duo hujusmodi termini medii fuerint constituti, et ipsi tribus intervallis notati, qui vel ab æqualibus per æquales æqualiter sint producti, vel ab inæqualibus ad inæqualia æqualiter, vel ab inæqualibus ad æqualia æqualiter, vel quolibet alio modo, atque ita cum harmonicam proportionem custodiant, alio tamen modo comparati, faciunt arithmetica medietatem, hisque geometrica medietas, quæ inter utrasque versatur, deesse non possit. In quatuor enim terminis si fuerit, quemadmodum primus ad secundum, sic tertius ad quartum, proportionum ratione scilicet custodita, geometrica medietas explicatur. Et quod continetur sub extremitatibus æquum erit ei quod sub utraque medietate ad se invicem multiplicata conficitur. Rursus, si maximus quatuor terminorum numerus ad eum qui sibi propinquus est talem habeat differentiam, qualem idem esse maximo propinquus ad parvissimum, hujusmodi proportio in arithmetica consideratione proponitur. Et extremorum conjunctio duplex erit propria medietate. Si vero inter quatuor qui est tertius terminus, a qua parte quarti, quartum terminum superet, et æqua primi a primo superetur, harmonica hujusmodi proportio medietasque perspicitur: et quod continetur sub extremorum aggregatione et multiplicatione medietatis, duplex est eo quod sub utraque extremitate conficitur. Sit autem quoddam hujus dispositionis exemplar hoc modo, 6, 8, 9, 12. Has igitur omnes solidas quantitates esse non dubium est. Sex enim nascuntur ex uno bis ter, 12 autem ex bis duo ter. Horum autem medietates, octonarius sit semel duo quater. Novenarius vero semel tres ter. Omnes igitur termini cognati sibi, et tribus intervallorum dimensionibus notati sunt. In his igitur geometrica proportionalitas invenitur, si 12 ad 8 vel 9 ad 6 comparemus. Utraque enim comparatio sesquialtera proportio est, et quod continetur sub extremitatibus idem est ei quod sit ex mediis. Namque quod sit ex duodecies 6, æquum est ei quod sit ex octies 9: geometrica ergo proportio hujusmodi est; arithmetica autem est, si duodenarius ad novenarium, et novenarius ad senarium comparetur. In utrisque enim ternarius differentia est, et junctæ extremitates medietate duplæ sunt. Si enim junxeris senarium et duodecim facies 18, qui est novenario medio termino duplus. In his ergo geometricam arithmeticaque medietatem perspeximus. Hic quoque harmonica medietas invenitur, si 12 ad 8 et rursus 8 ad 6 comparemus. Qua enim parte senarii

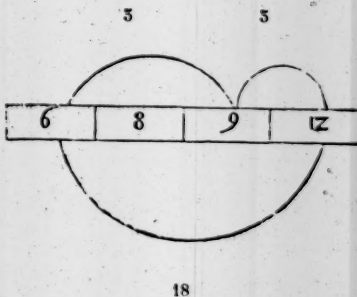
octonarius senarium superat, id est parte tertia, eadem duodenarii parte, octonarius superatur. Quatuor enim quibus octonarius a duodenario vincitur, duodenarii tertia pars est. Et si extremitates jungas 6 scilicet et 12, easque per octonarium medium multiplices, 144 sunt. Quod si se extremitates multiplicent, sex scilicet et 12, facient 72, quo numero 144 duplus est. Inveniemus hic quoque omnes musicas consonantias. Namque 8 ad 6 et 9 ad 12 comparati sesquiterciam proportionem reddunt, et simul diatessaron consonantiam. Sex vero ad 9 vel 8 ad 12 comparati, reddunt sesquialteram proportionem, sed diapente symphoniam. Duodecim vero ad senarium considerati duplicem proportionem, sed diapason symphoniam canunt. Octo vero et 9 ipsi contra se medii considerati, epogdium jungunt, qui in musico modulamine tonus vocatur, quæ omnium musicorum sonorum mensura communis est. Omnium enim est sonus iste parvissimus. Unde notum est quod diatessaron et diapente consonantiarum, tonus differentia est, sicut inter sesquiterciam et sesquialteram proportionem sola est epogdous differentia. Ejus autem descriptionis, subter exemplar adjecimus

Proportionalitas geometrica.
Sesquialteræ proportiones.

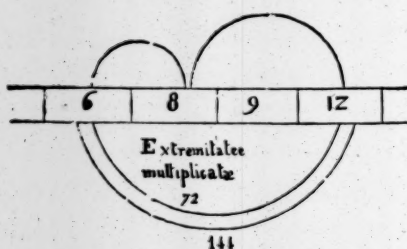
Extremorum mediorumque multiplicationes.

Proportionalitas arithmetica.
Differentiæ æquales.

Extremitates junctæ ad novenarium medium duplæ sunt.

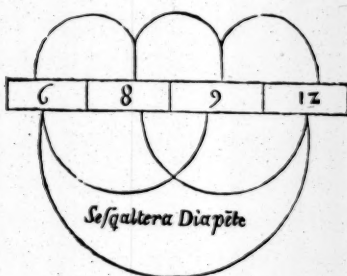
Proportionalitas harmonica.
Partes minoris majorisque terminorum.

Junctæ extremitates et per medium multiplicatæ.

A

Consonantiæ musicæ.
Sesquitertia Sesquitertia
Epogdous
Diatessaron Diatessaron

Dupla
Diapason

B

AN. MANL. SEV. BOETHII

DE MUSICA

LIBRI QUINQUE.

Quæ in margine Glareani editionis e regione textus notata sunt, nos ad columnarum nostrarum calcem exscripsimus.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

*Musicam naturaliter nobis esse conjunctam, et mores
vel honestare vel evigilare.*

Omnium quidem perceptio sensuum, ita sponte ac naturaliter quibusdam viventibus adest, ut sine his animal non possit intelligi. Sed non æque eorumdem cognitio ac firma perceptio animi investigatione colligitur. Illaboratum est enim quod sensum percipiendis sensibilibus rebus adhibemus. Quæ vero sit ipsorum sensuum secundum quos agimus natura, et quæ rerum sensibilibus proprietas, id non obvium neque cuilibet explicabile esse potest, nisi quem conveniens investigatio veritatis contemplatione direxerit. Adest enim cunctis mortalibus visus, qui utrum venientibus ad visum figuris, an ad sensibilia radiis emissis efficiatur, inter doctos quidem dubitabile est, vulgus quoque ipsa dubitatio præterit. Rursus cum quis triangulum respicit, vel quadratum, facile id quod oculis invenitur agnoscit. Sed quænam trianguli vel quadrati sit natura, a mathematico necesse est petat. Idemque de cæteris sensibus dici potest, maximeque de arbitrio aurium, quarum vis ita sonos capat, ut non modo de his judicium capiat, differentiasque cognoscat, verum etiam delectetur sæpius, si dulces coaptatique modi sint, angatur vero, si dissipati atque incoherentes feriant sensum. Unde fit, ut

Cum sint quatuor matheseos disciplinæ, cæteræ quidem ad investigationem veritatis laborent; musica vero non modo speculationi, verum etiam moralitati conjuncta sit. Nihil est enim tam proprium humanitati, quam remitti dulcibus modis astringique contrariis. Idque non modo sese in singulis vel studiis vel ætatibus tenet, verum per cuncta diffunditur studia, et infantes ac juvenes, necnon etiam senes, ita naturaliter affectu quodam spontaneo modis musicis adjunguntur, ut nulla omnino sit ætas quæ a cantilenæ dulcis delectatione sejuncta sit. Hinc etiam internosci potest, quod non frustra a Platone dictum est, mundi animam, musica convenientia fuisse conjunctam. Cum enim ex eo quod in nobis est junctum convenienterque coaptatum, illud excipimus, quod in sonis apte convenienterque conjunctum est, eoque delectamur, nos quoque ipsos eadem similitudine compactos esse cognoscimus. Amica est enim similitudo. Dissimilitudo vero odiosa atque contraria. Hinc etiam morum quoque maxime permutationes fiunt. Lascivus quippe animus, vel ipse lascivioribus delectatur modis, vel sæpe eosdem audiens cito emolitur, at frangitur. Rursus asperior mens vel incitatoribus gaudet, vel incitatoribus asperatur. Hinc est etiam quod modi musici gentium vocabulo designati sunt, ut Lydius modus, et Phrygius. Quo enim

• Idem quoque. ^b Sensibilibus. ^c Ferient. ^d Est non legitur. • Humanitati. ^f Sit. ^g Ex non legitur
^h Comparatos. ⁱ Verò non legitur.

quasi unaquæque gens gaudet, eodem modus ipse vocabulo nuncupatur. Gaudet ^a enim gens modis morum similitudine. Neque enim fieri potest ut mollia duris, dura mollioribus adnectantur aut gaudeant. Sed amore delectationemque (ut dictum est) similitudo conciliat. Unde Plato etiam maxime cavendum existimat, ne de bene morata musica aliquid permittetur. Negat enim esse ullam tantam morum in republica labem, quam paulatim de pudenti ac modesta musica invterere. Statim enim idem quoque audientium animos pati, paulatimque discedere, nullumque honesti ac recti retinere vestigium, si vel per lasciviores modos inverecundum aliquid, vel per asperiores ferox atque immane mentibus illabatur. Nulla enim magis ad animum disciplinis via, quam auribus patet. Cum ergo per eas rhythmique ad animum usque descenderint, dubitari non potest quin æquo modo mentem atque ipsa sunt ^b efficiant atque conforment. Id vero etiam intelligi in gentibus potest. Nam quæ asperiores sunt Getarum, durioribus delectantur modis. Quæ vero mansuete, mediocribus, quanquam id hoc tempore pene nullum est. Quod vero lascivum ac molle est genus humanum, id totum scenicis ac theatralibus modis tenetur. Fuit vero pudens ac modesta musica, dum simplicioribus organis ageretur. Ubi vero varia permixte tractata est, amisit gravitatis atque virtutis modum, et pene in turpitudinem prolapsa, minimum antiquam speciem servat. Unde Plato præcipit minime oportere pueros ad omnes modos erudiri, sed potius ad valentes ac simplices. Atque hic maxime illud est retinendum, quod si quoquo modo per parvissimas mutationes hinc aliquid permutaretur, recens quidem minime sentiri, post vero magnam facere differentiam, et per aures ad animum usque deplabi. Idcirco magnam esse custodiam reipub. Plato arbitratur, musicam optime moratam pudenterque conjunctam, ita ut sit modesta ac simplex, et mascula, nec effemina, nec fera, nec varia. Quod Lacedæmonii maxima ope servavere, dum apud eos Taletas Cretensis ^c Gortinius magno pretio accitus, pueros disciplina musicæ artis imbueret. Fuit enim id antiquis in ^d morem, diuque permansit. Quoniam vero eis Timotheus Milesius super eas quas ante repperat unum addidit nervum, ac multipliciorem musicam fecit, exegere de Iaconica. Consultumque de eo factum est. Quod quoniam insigne est Spartiatarum lingua S litteram in R vertentium, ipsum de eo consultum eisdem verbis Græcis apposui.

Ἐπειδὴ Τιμόθεος ὁ Μιλήσιος, ἔλθων ἐπὶ τὴν ἀμετέραν πόλιν, τὴν παλαιὰν μοῆκην ἀτιμάσδει, καὶ, τὴν διὰ τὴν ἐπὶ τὴν χορδὴν καθαρίζον ἀποστρεφόμενος, πολυφωνίαν εἰσάγων λυμαίνεται τὰς ἀκούων τῶν νέων, διὰ τὴν πολλὴν χορδῶν καὶ τὰς καινότητων τῶν μέλων, ἀγεννῆ καὶ παικτικὴν ἀντὶ ἀπλῆς καὶ τεταγμένης ἀρμονίας τὴν μουσικὴν, ἐπὶ χρωμάτων συνιστάμενος τὴν τῶν μέλων διασκευὴν, ἀντὶ τῶν ἐναρμονίῶν ποιῶν ἀντίστροφον ἀμοιβάν· παρακλαθεὶς δὲ

καὶ ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλευσινιαρῶν δάματρός ἀπρεπῆ διακινύσας τὴν τῶν μυθῶν διασκευὴν, τὰς γὰρ τὰς Σιμίλων ὠδῶν οὐκ ἔνδεκα τῶν νέων διδάσκει. Δίδοται ὑπὲρ τούτων τῶν βασιλῶν καὶ τῶν ἐφόρων μίμψασθαι Τιμόθεον. x. τ. λ.

Quod consultum id scilicet continet, idcirco Timotheus Milesio Spartiatis succensusse, quod multiplicem musicam reddens puerorum animis quos acceperat erudiendos, officeret, et a virtutis modestia præpediret, et quod harmoniam, quam modestam susceperat, in genus chromaticum, quod est mollius, invertisset. Tanta igitur fuit apud eos musicæ diligentia, ut eam animos quoque obtinere arbitrantur. Vulgatum quippe est, quam sæpe iracundias cantilena represserit, quam multa vel in corporum, vel in animorum affectionibus miranda perfecit. Cui enim est illud ignotum, quod Pythagoræ ebrium adolescentem Tauronimitanum sub Phrygii modi sono incitatum, spondeo succinente reddiderit mitiorem et sui compotem. Nam cum scortum in rivalis domo esset clauum, atque ille furens domum vellet amburere, cumque Pythagoras stellarum cursus (ut ei mos nocturnus erat) inspiceret, ubi intellexit sono Phrygii modi incitatum, multis amicorum ^e admonitionibus a facinore noluisse desistere, mutari modum præcepit atque ita furentis animum adolescentis ad statum mentis pacatissimæ temperavit. Quod scilicet

Marcus Tullius commemorat in eo libro quem de consiliis suis composuit, aliter quidem, sed hoc modo. Sed ut aliqua similitudine adductus, maximis minima conferam, ut cum violenti adolescentes tibiæ etiam cantu (ut sit) instincti, mulieris pudicæ fores frangerent, admonuisse tibicinam ut spordeum caneret Pythagoras dicitur; quod cum illa fecisset, tarditate modorum et gravitate canentis, illorum furentem petulantiam consedasse. Sed ut similia breviter exempla conquiram. Terpander atque Arion Methimneus Lesbios atque Iones, gravissimis morbis, cantus eripere præsidio. Hismenias vero Thebanus Boetiorum pluribus, quos schiatici doloris tormenta vexabat, modis fertur cunctas abstersisse molestias. D Sed et Empedocles cum ejus hospitem quidam gladio furibundus invaderet, quod ejus patrem ille accusatione damnasset, inflexisse dicitur modum canendi, itaque adolescentis iracundiam temperasse. In tantum vero prisce philosophiæ ^f studiis vis musicæ artis innotuit, ut Pythagorici, cum diurnas in somno resolverent curas, quibusdam cantilenis uterentur, ut eis lenis et quietus sopor irperet. Itaque experti, aliis quibusdam modis stuporem somni confusionemque purgabant. Id nimirum scientes, quod tota nostræ animæ corporisque compago musica coaptatione conjuncta sit. Nam ut sese corporis habet affectus, ita etiam pulsus cordis motibus incitantur. Quod scilicet Democritus Hippocrati medico tradidisse fertur, cum eum quasi insanum cunctis Democ-

^a Vero. ^b Afficiant. ^c Gortinius. ^d More. ^e Ad non habetur. ^f Studiosis.

criti civibus id opinantibus, in custodia medendi causa viseret. Sed quorsum ista hæc? Quia non potest dubitari quin nostræ animæ et corporis status, eisdem quodammodo proportionibus videatur esse compositus, quibus harmonicas modulationes posterior disputatio conjungi copularique monstrabit. Inde est enim quod infantes quoque cantilena dulcis oblectat. Aliquid vero asperum atque immitte, ab audiendi voluptate suspendit. Nimirum id etiam omnis ætas patitur, omnisque sexus. Quæ licet suis actibus distributa sint, una tamen musicæ delectatione conjuncta sunt. Quid enim sit, cum in fletibus luctus ipsos modulantur dolentes? Quod maxime muliebri est, ut cum cantico quodam dulcior fiat causa fleendi. Id vero etiam fuit antiquis in morem, ut cantus tibie luctibus præiret. Testis est Papinius Statius hoc versu:

Cornu græta mugit adunco,

Tibia cui teneros suetus producere manes.

Et qui suaviter canere non potest, sibi tamen aliquid canit, non quod cum aliqua voluptate id quod canit afficiat, sed quod quamdam insitam dulcedinem ex animo proferentis quoquomodo proferant, delectantur. Nonne illud etiam manifestum est, in bellum pugnantium animos tubarum carmine accendi? Quod si verisimile est, ab animi pacato statu, quemquam ad furorem atque iracundiam posse proferri. Non est dubium, quod conturbatæ mentis iracundiam, vel nimiam cupiditatem modestior modus possit astringere. Quid quod cum aliquis cantilenam libentius auribus atque animo capit, ad illud etiam non sponte convertitur, ut motum quoque aliquem similem audite cantilenæ corpus effingat, et quod omnino aliquid melos auditum sibi memor animus ipse decerpit? Ut ex his omnibus perspicue nec dubitanter appareat, ita quidem nobis musicam naturaliter esse conjunctam, ut ea ne si velimus quidem carere possimus. Quocirca intendenda vis mentis est, ut id quod natura est insitum, scientia quoque possit comprehensum teneri. Sicut enim in visu quoque non sufficit erudiitis colores formasque conspiciere, nisi etiam quæ sit horum proprietas investigaverint: sic non sufficit cantilenis musicis delectari, nisi etiam quali inter se conjunctæ sint vocum proportionem discatur.

CAPUT II.

Tres esse musicas, in quibus de vi musicæ narratur.

Principio igitur de musica disserenti, illud interim dicendum videtur, quot musicæ genera ab ejus studiosis comprehensa esse noverimus. Sunt autem tria. Et prima quidem mundana est; secunda vero humana; tertia quæ in quibusdam constituta est instrumentis, ut in cithara vel in tibiis, cæterisque quæ cantilenæ famulantur. Et primum ea quæ est mundana in his maxime perspicenda est quæ in ipso cælo, vel compage elementorum, vel temporum varietate visuntur. Qui enim fieri potest, ut tam velox cæli machina tacito silentique cursu moveatur? Et si ad nostras aures sonus ille non pervenit, quod

A multis fieri de causis necesse est, non poterit tamen motus tam velocissimus ita magnorum corporum, nullos omnino sonos cingere, cum præsertim tanta sint stellarum cursus coaptatione conjuncti, ut nihil æque compaginatam, nihil ita commixtum possit intelligi. Namque alii excelsiores, alii inferiores feruntur, atque ita omnes æquali incitatione voluntur, ut per disparēs inæqualitates ratus cursuum ordo ducatur. Unde non potest ab hac cœlesti vertigine ratus ordo modulationis assistere. Jam vero quatuor elementorum diversitates contrariasque potentias, nisi quædam harmonia conjungeret, qui fieri posset, ut in unum corpus ac machinam convenirent? Sed hæc omnis diversitas ita et temporum varietatem parit et fructuum, ut tamen unum anni corpus efficiat. Unde si quid horum, quæ tantam varietatem rebus ministrant,

B animo et cogitatione discrepas, cuncta pereant, nec (ut ita dicam) quidquam consonum servant. Et ut in gravibus chordis is vocis est modus, ut non ad taciturnitatem gravitas usque descendat, atque in acutis ille custoditur acuminis modus, ne nervi nimium tensi vocis tenuitate rumpantur, sed totum sibi sit consentaneum atque conveniens; ita etiam in mundi musica pervidemus, nihil ita nimium esse posse ut alterum propria nimietate dissolvat. Verum quidquid illud est, aut suos afferit fructus, aut aliis auxiliatur ut afferant. Nam quod constringit hiems, ver laxat, torret æstas, maturat autumnus, temporaque vicissim vel ipsa suos afferunt fructus, vel aliis ut afferant subministrant. De

C quibus posterior studiosius disputandum est. Humanam vero musicam, quisquis in sese ipsum descendit, intelligit. Quid est enim quod illam incorpoream rationis vivacitatem corpori misceat, nisi quædam coaptatio, et veluti gravium leviumque vocum, quasi unam consonantiam efficiens, temperatio? Quid est autem aliud quod ipsius inter se partes animæ conjungat, quæ (ut Aristoteli placeat) ex rationabili irrationabilique conjuncta est? Quid vero quod corporis elementa permisceat, aut partes sibimet rata coaptatione contineat? Sed de hac quoque posterius dicam. Tertia est musica, quæ in quibusdam consistere dicitur instrumentis. Hæc vero administratur, aut intentione, ut nervis, aut spiritu, ut tibiis, vel his quæ ad aquam moventur, aut percussione quadam, ut in his quæ in concava quædam virga ærea feriuntur, atque inde diversi efficiuntur soni. De hac igitur instrumentorum musica primum hoc opere disputandum videtur. Sed præcæmii satis est. Nunc de ipsis musicæ elementis est disserendum.

CAPUT III.

De vocibus ac de musicæ elementis.

Consonantia, quæ omnem musicæ modulationem regit, præter sonum fieri non potest. Sonus vero præter quemdam pulsum percussionemque non redditur. Pulsus vero atque percussio nullo modo esse potest, nisi præcesserit motus. Si enim cuncta sint immobili-

* Fit. b In antiquis moris. • Institutis. d Decerpas. • Effert.

lia, non poterit alterum alteri concurrere, ut alterum impellatur ab altero. Sed cunctis stantibus motuque carentibus, nullum fieri necesse est sonum. Idcirco definitur sonus: Aeris percussio indissoluta usque ad auditum. Motuum vero alii sunt velociores, alii tardiores, eorundemque motuum alii rariores sunt, alii spissiores. Nam si quis in continuum motum respiciat, ibi aut velocitatem aut tarditatem necesse est comprehendat. Sin vero quis moveat manum, aut frequenti eam motu movebit aut raro. Et si tardus quidem fuerit ac rarior motus, graves necesse est sonos effici ipsa tarditate et raritate pellendi. Sin vero motus sint celeres ac spissi, acutos reddi necesse est sonos. Idcirco enim idem nervus si intenditur amplius, acutum sonat; si remittatur, grave. Quando enim tensior est, velociorem pulsum reddit, celeriusque revertitur, et frequentius ac spissius aerem ferit. Qui vero laxior est, solutus ac tardos pulsus effert, rarusque ipsa imbecillitate feriendi, nec diutius tremat. Neque enim quotiens chorda pellitur, unus edit tantum putandus est sonus, aut unam in his esse percussionem, sed totiens aer feritur quotiens eum chorda tremebunda percusserit. Sed quoniam junctæ sunt velocitates sonorum, nulla intercapedo sentitur auribus. Et unus sonus sensum pellit vel gravis, vel acutus, quamvis uterque ex pluribus constet, gravis quidem ex tardioribus et rarioribus, acutus vero ex ^a celeribus ac spissis, veluti si conum, quem turbo-nem vocant, quis diligenter ^b exornet, eique unam virgulam coloris rubri vel alterius ducat, et eum qua potest celeritate convertiat, tunc totus conus rubro colore videtur infectus, non quod totus ita sit, sed quod partes puras rubræ virgæ velocitas comprehendat, et apparere non sinat. Sed de his posterius. Igitur quoniam acutæ voces spissioribus et velocioribus motibus incitantur, graves vero tardioribus ac raris, liquet additione quadam motuum ex gravitate acumen intendi, detractioe vero motuum laxari ex acumine gravitatem. Ex pluribus enim motibus acumen, quam gravitas constat. In quibus autem pluralitas differentiam facit, eam necesse est in quadam numerositate consistere. Omnis vero paucitas ad pluralitatem ita sese habet, ut numerus ad numerum comparatur. Eorum vero quæ secundum numerum conferuntur, partim sibi sunt æqualia, partim inæqualia. Quocirca soni quoque partim sunt æquales, partim vero sunt inæqualitate distantes. Sed in his vocibus, quæ nulla inæqualitate discordant, nulla omnino consonantia est, etenim consonantia est dissimilium inter se vocum in unum redacta concordia.

CAPUT IV.

De speciebus inæqualitatum.

Quæ vero sunt inæqualia, quinque inter se modis inæqualitatis momenta custodiunt. Aut enim alterum ab altero multipliciter transcenditur, aut singulis partibus, aut pluribus, aut multiplicitate et parte, aut multiplicitate et partibus. Et primum quidem inæqualitatis genus multiplex appellatur. Est vero mul-

A tiplex ubi major numerus minorem numerum habet in se totum, vel bis, vel ter, vel quater, ac deinceps, nihilque deest, nihilque exuberat, appellaturque vel duplum, vel triplum, vel quadruplum, atque ad hunc ordinem in infinita progreditur. Secundum vero inæqualitatis genus est quod appellatur superparticulare, id est cum major numerus minorem numerum habet in se totum, et unam ejus aliquam partem, eamque vel dimidiam, ut tres duorum, et vocatur sesquialtera proportio, vel tertiam, ut quatuor ad tres, et vocatur sesquitercia. Ad hunc etiam modum in posterioribus numeris pars aliqua a majoribus super minores numeros continetur. Tertium vero genus inæqualitatis est, quotiens major numerus totum intra se minorem continet, et ejus aliquantas insuper partes, et si duas quidem supra continet, vocabitur proportio superbipartiens, ut sunt quinque ad tres. Sin vero tres super se continet, vocabitur supertripartiens, ut sunt septem ad quatuor. Et in cæteris ^c quidem eadem similitudo esse potest. Quartum vero est inæqualitatis genus, quod ex multiplici et superparticulari conjungitur, cum scilicet major numerus habet in se minorem numerum, vel bis, vel ter, vel quotieslibet, atque ejus unam aliquam partem. Et si eum bis habet, et ejus dimidiam partem, vocabitur duplex sesquialter, ut sunt quinque ad duo. Sin vero bis minor continebitur, et ejus tertia pars, vocabitur duplex sesquitercius, ut sunt septem ad tres. Sin vero tertio continebitur, et ejus dimidia pars, vocabitur triplex sesquialter, ut sunt septem ad duo. Atque ad eundem modum in cæteris et multiplicis et superparticularitatis vocabula variantur. Quintum est genus inæqualitatis, quod appellatur multiplex superpartiens, quando major numerus minorem numerum habet in se totum plusquam semel, et ejus plusquam unam aliquam partem. Et si bis major numerus minorem numerum continebit, duasque ejus insuper partes, vocabitur duplex superbipartiens, ut sunt tres ad octo, et rursus triplex superbipartiens, ut sunt tres ad undecim. Ac de his idcirco nunc strictim ac breviter explicamus, quoniam in libris quos de Arithmetica Institutione conscripsimus, diligentius enodavimus.

CAPUT V.

Quæ inæqualitatis species consonantibus aptentur.

D Ex his igitur inæqualitatis generibus postrema duo, quoniam ex superioribus mixta sunt, ^d relinquamus. De tribus vero prioribus speculatio facienda est. Obtinere igitur majorem ad consonantias potestatem videtur multiplex, consequenter autem superparticularis. Superpartiens vero ab harmoniæ concinentia separatur, ut quibusdam præter Ptolemæum videtur.

CAPUT VI.

Cur multiplicitas et superparticularitas consonantibus deputentur.

Ea namque probantur comparationi consentanea, quæ sunt natura simplicia. Et quoniam gravitas et acumen in quantitate consistunt, ea maxime videbuntur servare naturam concinentiæ, quæ discretæ

^a Celerioribus. ^b Exornet. ^c Non est. ^d Exequamur.

proprieta-tem quantitatis poterunt custodire. Nam cum sit alia quidem discreta quantitas, alia vero continua, ea quæ discreta est in minimo quidem finita est, sed in infinitum per majora procedit. Namque in ea minima unitas eademque finita est. In infinitum vero modus pluralitatis augetur, ut numerus qui cum a finita incipiat unitate, crescendi non habet finem. Rursus quæ est continua, tota quidem finita est, sed per infinita minuitur. Linea enim quæ continua est, in infinita semper partitione dividitur. Cum sit ejus summa, vel bipedalis, vel quæcunque alia definita mensura. Quocirca numerus semper in infinita con-cre-scit, continua vero quantitas in infinita minuitur. Multiplicitas igitur quoniam crescendi finem non habet, numeri maxime servat naturam. Superparticularitas autem, quoniam in infinitum minorem minuit, proprietatem servat continuæ quantitatis. Minuit autem minorem, cum semper eum continet, et ejus vel dimidiam partem, vel tertiam, vel quartam, vel quintam. Nam semper pars a majore numero denominata ipsa decrescit. Nam cum tertia a tribus denominata sit, quarta vero a quatuor, cum quatuor tres superent, quarta potius quam tertia minuitur invenitur. Superpartiens vero jam quodammodo a simplicitate discedit. Duas enim, vel tres, vel quatuor habet insuper partes, et a simplicitate discedens exuberat ad quamdam partium pluralitatem. Rursus multiplicitas omnis in integritate se continet. Nam duplum bis habet totum minorem; triplum item tertio continet totum minorem, atque ad eundem modum et cætera. Superparticularitas vero nihil integrum servat, sed vel dimidio superat, vel tertia, vel quarta, vel quinta. Sed tamen divisionem singulis ac simplicibus partibus operatur. Superpartiens autem inæqualitas nec servat integrum nec a singulis admittit partes. Atque ideo secundum Pythagoricos, minime musicis consonantiis adhibetur. Ptolemæus tamen etiam hanc proportionem inter consonantias ponit, ut posterius ostendam.

CAPUT VII.

Quæ proportionibus quibus consonantiis musicis aptentur.

Illud tamen esse cognitum debet, quod omnes musicæ consonantiæ, aut in duplici, aut in triplici, aut in quadrupla, aut in sesquialtera aut in sesquitercia proportionem consistunt. Et vocabitur quidem quæ in numeris sesquitercia est, diatessaron insonis. Quæ in numeris sesquialtera, diapente appellatur in vocibus. Quæ vero in proportionibus dupla est, diapason in consonantiis. Tripla vero diapente, ac diapason. Quadrupla autem bisdiapason. Et nunc quidem universaliter atque indiscrete dictum sit. Posterius vero ratio proportionum lucebit.

CAPUT VIII.

Quid sit sonus, quid intervallum, quid concinentia.

Sonus igitur est vocis casus, emmeles, id est aptus melo, in unam intensionem. Sonum vero non generalem nunc volumus definire; sed eum qui græce dicitur phthongus, dictus a similitudine loquendi *φθόγγος*. Intervallum vero est soni acuti gravisque

distantia. Consonantia est acuti soni gravisque mixtura, suaviter uniformiterque auribus accedens. Dissonantia vero est duorum sonorum sibi met permixtorum ad aurem veniens aspera atque in jocunda percussio. Nam dum sibi met misceri nolunt, et quodammodo integer uterque nititur pervenire, cumque alter alteri officit, ad sensum insuaviter uterque transmittitur.

CAPUT IX.

Non omne judicium dandum esse sensibus, sed amplius rationi esse credendum, in quo de sensuum fallacia.

Sed de his ita proponimus, ut non omne judicium sensibus demus, quamquam a sensu aurium hujusce artis sumatur omne principium. Nam si nullus esset auditus, nulla omnino disputatio de vocibus exstisset. Sed principium quodammodo, et quasi admonitionis vicem tenet auditus. Postrema ergo perfectio, agnitionisque vis in ratione consistit, quæ certis regulis sese tenens nullo unquam errore prolabitur. Nam quid diutius dicendum est de errore sensuum, quando nec omnibus eadem sentiendi vis, nec eidem homini semper æqualis est? Frustra autem vario judicio quisquam committet, quod veraciter affectat inquirere. Ideo Pythagorici medio quodam feruntur itinere. Nam nec omne judicium dedunt auribus, et quædam tamen ab eis non nisi auribus explorantur. Ipsas etenim consonantias aure metiuntur. Quibus vero inter se distantis consonantiæ differant, id jam non auribus, quarum sunt obtusa judicia, sed regulis rationique permittunt, ut quasi obediens quidem famulusque sit sensus, judex vero atque imperans ratio. Nam licet omnium pene artium, atque ipsius vitæ momenta, sensuum occasione producta sint, nullum tamen in his judicium certum, nulla veri est comprehensio, si arbitrium rationis abscedat. Ipse enim sensus æque maximis minimisque corrumpitur. Nam neque minima sentire propter ipsorum sensibilibus parvitatem potest, et majoribus sæpe confunditur. Ut in vocibus, quæ si minimæ sint, difficilius capiatur auditus; si sint maximæ, ipsius sonitus intentione surdescit.

CAPUT X.

Quemadmodum Pythagoras proportionibus consonantiarum investigaverit.

Hæc igitur maxima causa fuit cur, relicto aurium judicio, Pythagoras ad regularum momenta migraverit, qui nullis humanis auribus credens, quæ partim natura, partim etiam extrinsecus accidentibus permittantur, partim ipsis variantur ætatibus, nullis etiam deditus instrumentis, penes quæ sæpe multa varietas atque inconstantia nasceretur, dum nunc quidem si nervos velis aspicere, vel aer humidior pulsus obtunderet, vel siccor exsiccaret, vel magnitudo chordæ graviorem redderet sonum, vel acumen subtilior tenuaret, vel alio quodam modo statum prioris constantiæ permutaret. Et cum idem esset in cæteris instrumentis, omnia hæc inconsulta minimæque æstimationis fidei, diuque æstuans inquirebat quam ratione firmiter et constanter consonantiarum momenta

* Singulas. b Idcirco. c Erga. d Unquam ullo.

perdisceret. Cum interea divino quodam motu præteriens fabrorum officinas, pulsos malleos^b exaudivit, ex diversis sonis unam quodammodo concinentiam personare. Ita igitur ad id quod diu inquirebat attonitus, accessit ad opus: dique considerans, arbitratus est diversitatem sonorum ferientium vires efficere. Atque ut id apertius colliqueret, c mutarent inter se malleos imperavit. Sed sonorum proprietas non in hominum lacertis hærebat, sed mutatos malleos comitabatur. Ubi igitur id animadvertit, malleorum pondus examinat. Et cum quinque essent forte mallei, dupli reperti sunt pondere qui sibi secundum diapason consonantiam respondebant. Eundem etiam qui duplus esset alio, sesquiertium alterius comprehendit, ad quem scilicet diatessaron sonabat. Ad alium vero quemdam, qui eidem diapente consonantia iungebatur, eundem superioris duplum reperit esse sesquialterum. Duo vero hi, ad quos superior duplex sesquiertius et sesquialter esse probatus

12	Sesquiertius diatessaron	9
Duple	Sesquialter	Sesquialter
	Sesquialter	
Diapason	Diapente	Diapente
	Diapente	
6	Sesquiertium diatessaron	8

CAPUT XI.

Quibus modis varie a Pythagora proportionibus consonantiarum perpensa sint.

Hinc igitur domum reversus, varia examinatione perpexit an in his proportionibus ratio symphoniarum tota consisteret. c Hunc quidem aqua pondera nervis aptans, eorumque consonantias aure dijudicans; nunc vero in longitudine calamarum duplicitatem medietatemque restituens, ceterasque proportionibus aptans, integerrimam fidem diversa experientia capiebat. Sæpe f et pro mensurarum modo cyathos æquorum ponderum acetabulis immittens; sæpe ipsa quoque acetabula diversis formata ponderibus virga, vel ærea, ferreave percutiens, nihil esse diversum invenisse lætatus est. Hinc etiam ductus, longitudinem crassitudinemque chordarum ut examinaret aggressus est. Itaque invenit regulam, de qua posterius loquemur, quæ ex re vocabulum sumpsit, s non quod regula sit linea, per quam magnitudines chordarum sonumque metimur, sed quod regula quedam sit huiusmodi inspectio fixa firmaque, ut nullum inquirentem dubio fallat iudicio.

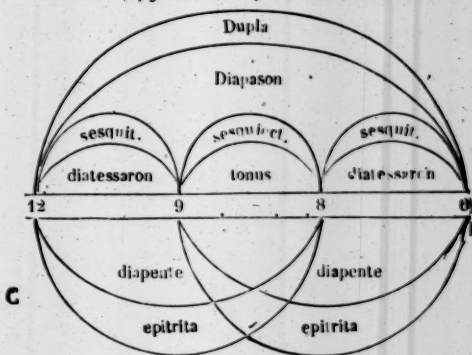
CAPUT XII.

De divisione vocum earumque explanatione.

Sed de his hactenus; nunc vocum differentias col-

A est, ad se invicem sesquioclavam proportionem perpensi sunt custodire. Quintus vero est rejectus, qui cunctis erat inconsonans. Cum igitur ante Pythagoram consonantia musicæ, partim diapason, partim diapente, partim diatessaron, quæ est consonantia minima, vocarentur; primus Pythagoras hoc modo reperit, qua proportionem sibi met hæc sonorum chorda iungeretur. Et ut sit clarius quod dictum est, sint, verbi gratia, malleorum quatuor pondera, quæ subterscriptis numeris contineantur, 12, 9, 8, 6. Hi igitur mallei, qui 12 et 6 ponderibus vergebant, diapason in duplo d concinentiam personabant. Malleus vero 12 ponderum ad malleum 9, et malleus 8 ponderum ad malleum 6 ponderum, secundum epitritam proportionem diatessaron consonantia iungebatur. B Novem vero ponderum ad 6, et 12 ad 8 diapente consonantiam permiscebant. Novem vero ad 8, in sesquioclava proportionem resonabant tonum.

Hæc ultima figura et in suprema calce Arithmetica.

ligamus. Omnis enim vox aut συνεχής est, quæ continua, aut διασπαστική, quæ dicitur cum intervallo suspensa. Et continua quidem f est, quia loquentes vel ipsam orationem legentes verba percurrimus. Festinat enim tunc vox non inhærere in acutis et gravibus sonis, sed quam velocissime verba percurrere, expediendisque sensibus, exprimendisque sermonibus continuæ vocis impetus operantur. Diastematicæ autem est ea quam canendo suspendimus, in qua non potius sermonibus, sed modulis inservimus. Estque vox ipsa tardior, et per modulandas varietates quoddam faciens intervallum, non taciturnitatis, sed suspensæ ac tardæ potius cantilenæ. His (ut Albinus autumat) additur tertia differentia, quæ medias voces possit includere, sed heroum poemata legimus, neque continuo cursu, ut prosam, neque suspensio segniorique modo vocis, ut canticum.

CAPUT XIII.

Quod infinitatem vocum humana natura finierit.

Sed quæ continua vox est, et ea rursus qua decorimus cantilenam, naturaliter quidem infinitæ sunt. Consideratione enim accepta, nullus modus vel evolendis sermonibus fit, vel acuminibus attollendis gravitatibusque laxandis, sed utrisque natura humana fecit proprium finem. Continuæ enim voci terminum

a Permisceret. b Exaudivit. c Mutari. d Concinentia. e Hæc. f Etiam. g Non quod lignea sit regula.

humani spiritus fecit, ultra quem nulla ratione vales A
excedere. Tantum enim unusquisque loquitur continue, quantum naturalis spiritus sinat. Rursus diastematicæ voci natura hominum facit terminum, quæ acutam eorum vocem gravemque determinat. Tantum enim unusquisque vel acumen valet extollere, vel deprimere gravitatem, quantum vocis ejus naturaliter patitur modus.

CAPUT XIV.

Quis modus sit audiendi.

Nunc quis modus audienti sit disseramus. Tale enim quiddam fieri consuevit in vocibus, quale cum palatibus vel quietis aquis jactum eminens mergitur saxum. Prius enim in parvissimum orbem undam colligit, deinde majoribus orbibus undarum globos spargit, atque eo usque dum fatigatus motus ab efficiendis fluctibus conquiescat. Semperque posterior et major undula pulsu debiliore diffunditur. Quod si quid sit, quod crescentes undas possit offundere, statim motus ille reveritur, et quasi ad centrum, unde profectus fuerat, eisdem undis rotundatur. Ita igitur cum aer pulsus fecerit sonum, pellit alium proximum, et quodammodo rotundum fluctum aeris ciet. Itaque diffunditur et omnium circumstantium simul ferit auditum, atque illi est obscurior vox, qui longius steterit, quoniam ad eum debilior pulsus aeris unda pervenit.

CAPUT XV.

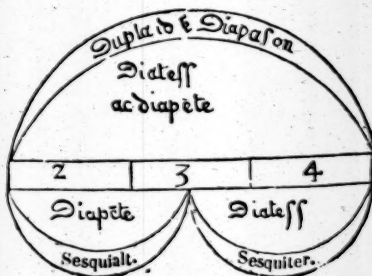
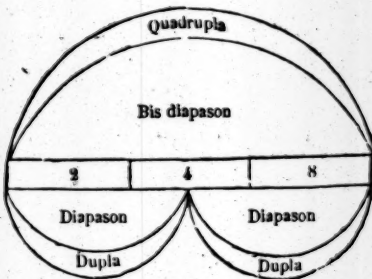
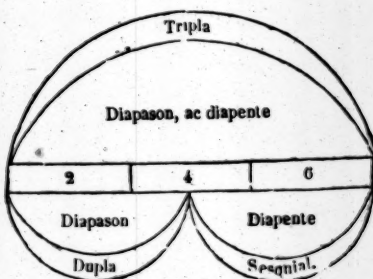
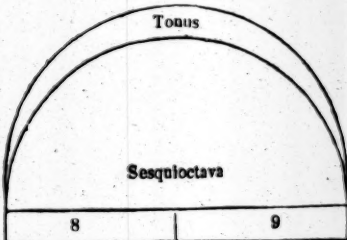
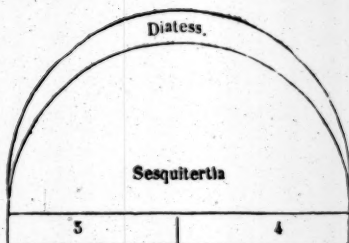
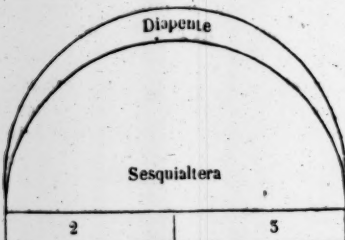
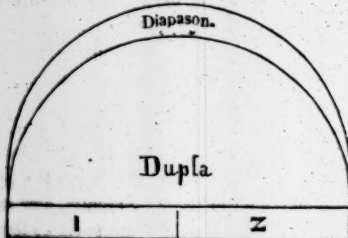
De ordine theorematum, id est speculationum.

Hæc igitur ita propositis dicendum videtur quot generibus omnis cantilena texatur, de quibus harmonicarum inventionis disciplina considerat. Sunt autem hæc diatonicum, chromaticum, enharmonicum. De quibus ita demum explicandum est, si prius de tetrachordis disseramus, et quemadmodum auctus nervorum numerus, ad id quo nunc pluralitas est, usque pervenerit. Id autem fiet, si prius commemoremus quibus proportionibus symphoniarum musicæ misceantur.

CAPUT XVI.

De consonantiis proportionum, et tono, et semitonio.

Diapason^b consonantia est quæ fit in duplo, ut hæc est, 1, 2; diapente vero quæ constat his numeris, 2, 3; diatessaron vero est quæ in hac proportionem consistit, 5, 4; tonus vero sesquioctava proportionem concluditur, sed in hoc nondum est consonantia, ut 8, 9; diapason vero et diapente tripla comparatione colligitur hoc modo, 2, 4, 6; bisdiapason quadrupla collatione perficitur, 2, 4, 8; diatessaron vero ac diapente unum perficiunt diapason hoc modo, 2, 3, 4.

^a Pluralitatis. ^b Symphonia.

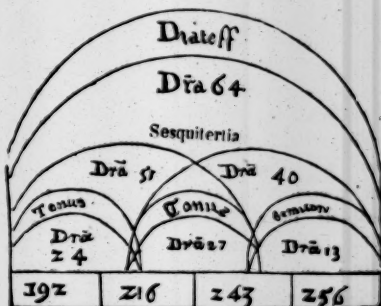
Nam si vox voci duplo sit acuta vel gravis, diapason consonantia fiet. Si vox voci sesquialtera proportione ^a sit, vel sesquitercia, vel sesquioctava, acutior graviorque diapente, vel diatessaron, vel tonum consonantiam reddet. Item si diapason, ut 2 et 4, et diapente, ut 4 et 6, conjungantur, triplam, et quæ est diapason et diapente, efficiant symphoniam. Quod si bis diapason flant, ut duo ad quatuor, et quatuor ad octo, quadrupla fiet consonantia, quæ est bisdiapason. Quod si sesquialtera et sesquitercia, id est diapente et diatessaron, ut duo ad tres, et tres ad quatuor conjungantur, dupla id est, diapason nimirum nascitur concinentia. Quatuor enim ad tres sesquiterciam obtinent proportionem. Tres vero ad binarium sesquialtera collatione junguntur, et idem quaternarius ad binarium appositus dupla ei comparatione copulatur. Sed sesquitercia diatessaron, sesquialtera proportio diapente consonantiam creant. Dupla vero diapason efficit symphoniam. Diatessaron igitur ac diapente unam diapason consonantiam jungunt. Rursus tonus in æqua dividi non potest, cur autem posterius liquebit. Nunc hoc tantum nosse sufficiat, quod nunquam tonus in gemina æqua dividitur. Atque ut id facillime comprobetur, sit sesquioctava proportio 8 et 9. Horum nullus naturaliter medius numerus incidit. Hos igitur si binario multiplicemus, fiuntque bis 8 16, bis 9 18, inter 16 autem et 18 unus numerus ^b naturaliter ^c incidit qui est scilicet 17. Qui disponantur in ordinem 16, 17, 18. Igitur 16 ac 18 collati, sesquioctavam retinent proportionem, atque idcirco tonum. Sed hanc proportionem 17 numerus medius non in æqualia partitur. Comparatus enim ad 16, habet in se totum 16, et ejus sextam decimam partem, scilicet unitatem. Si vero ad eum, id est 17, tertius, id est 18, numerus comparatur, habet eum totum, et ejus decimam septimam partem. Non igitur iisdem partibus et minorem superat, et a majore superatur. Est enim minor pars septima decima, major sexta decima. Sed utraque semitonio nuncupantur. Non quod omnino semitonio ex æquo sint media, sed quod semum dici solet, quod ad integritatem usque non pervenit. Sed inter hæc unum majus semitonium nuncupatur, aliud minus.

CAPUT XVII.

In quibus primis numeris semitonium constet.

Quod vero integrum sit semitonium, aut in quibus primis numeris constet, nunc evidentius explicabo. Id enim quod de divisione toni dictum est, non ad hoc pertinet, ut semitoniorum modos voluerimus ostendere. Sed ad id potius quod tonum in gemina æqua diceremus non posse disjungi. Diatessaron, quæ est consonantia, vocum quidem est quatuor, intervallorum trium. Constat autem ex duobus tonis, et non integro semitonio. Sit enim subjecta descriptio 192, 216, 243, 256. Si igitur 192 numerus, 256 comparetur, sesquitercia proportio fiet, ac diatessaron concinentiam resonabit. Sed si 216 ad 192 comparemus,

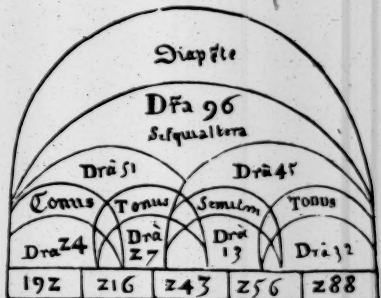
A sesquioctava proportio est; est enim eorum differentia 24, quæ est octava pars, 192 est igitur tonus. Rursus si 243 ad 216 comparetur, erit altera sesquioctava proportio. Nam eorum differentia 27, pars 216, probatur octava, restat comparatio 256 ad 243, quorum differentia est 13. Qui octies facti, medieta-tem 243 non videntur implere. Non est igitur semitonium, sed minus a semitonio. Tunc enim integrum esse semitonium jure putaretur, si eorum differentia, quæ est 13 facta octies, medieta-tem 243 numerorum potuisset æquare. Estque verum semitonium minus 243 ad 256 comparatio.

CAPUT XVIII.

Diatessaron a diapente tono ostendere.

Rursus diapente consonantia, vocum quidem est quinque intervallorum quatuor, trium tonorum, et minore semitonio. Ponatur enim idem numerus 192, et ejus sesquialter sumatur, qui ad eum diapente faciat consonantiam. Sit igitur numerus 288. Igitur horum et superius deprehensorum 192, ponantur in medio numeri hi 216, 243, 256, et sit hoc modo formata descriptio, 192, 216, 243, 256, 288.

In superiore igitur descriptione, 192 et 256 duos tonos et semitonium contineri monstrati sunt. Restat igitur comparatio 256 ad 288, quæ est sesquioctava, id est tonus, eorumque differentia est 32, quæ est octava pars 256. Itaque monstrata est diapente consonantia ex tribus tonis semitonioque ^d constare. Sed ^e dubium diatessaron consonantia a centum viginti duobus numeris usque ad 256 venerat. Nunc vero diapente ab eisdem 192 numeris usque ad 288 distenditur. Superatur igitur diatessaron consonantia a

^a Fii. ^b Naturalis. ^c Intercidit. ^d Consistere. ^e Dudum.

diapente, ea proportionē quæ inter 236 et 288 numeros continetur, at est hic tonus. Diatessaron igitur symphonia a diapente tono transcenditur.

CAPUT XIX.

Diapason quinque tonis et duobus semitonis iungi.

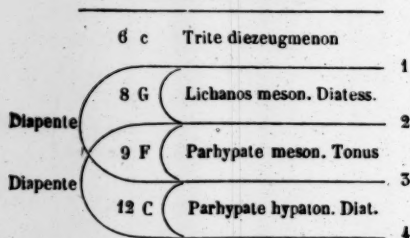
Diapason consonantia constat ex quinque tonis et duobus semitonis, quæ tamen unum non impleant tonum. Quoniam enim monstratum est diapason ex diapente et diatessaron consistere, diatessaron vero probata est ex duobus tonis et semitono constare; diapente ex tribus tonis ac semitono simul juncta efficiunt quinque tonos. Sed quoniam illa duo semitonia non erant integræ medietatis, eorum conjunctio ad plenum usque non pervenit. Sed medietatem quidem superat, ab integritate relinquitur. Estque diapason secundum hanc rationem ex quinque tonis et duobus semitonis. Quæ sicut ad integrum tonum non aspirant, ita ultra integrum semitonium prodeunt. Sed quæ horum sit ratio, vel quemadmodum ipsæ musicæ consonantiæ reperiantur, postea liquidius explanabitur. Interea præsentī disputationi sub mediocri intelligentia ^a credulitatis adhibenda est: tunc vero firma omnis fides sumenda est, cum ^b propria unum quodque demonstratione claruerit. His igitur ita dispositis paulisper de cytharæ nervis, ac de eorum nominibus, quoque modo ^c sunt additi, disseramus, quaque eorum causa sit nominum. His enim primum ad notitiam venientibus facile erit scientia, quæ sequuntur, amplecti.

CAPUT XX.

De additione chordarum earumque nominibus.

Simplicem principio fuisse musicam refert Nicomachus, adeo ut quatuor nervis tota constaret. Idque usque ad Orpheum duravit, ut primus quidem nervus et quartus diapason consonantiam resonarent. Medii vero ad se invicem atque ad extremos diapente, ac diatessaron, ac tonum. Nihil vero in eis esset in consonum, ad imitationem scilicet musicæ mundanæ, quæ ex quatuor constat elementis. Cujus quadrichordi Mercurius dicitur inventor.

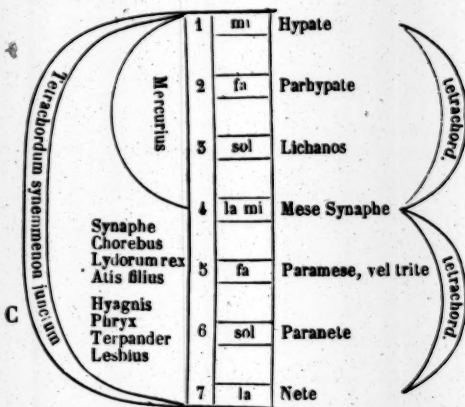
Tetrachordum Mercurii.

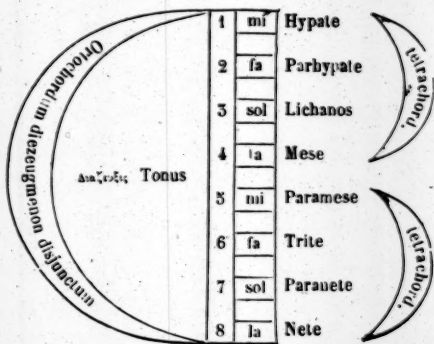
Quintam vero chordam post Chorus Athys filius adjunxit, qui fuit Lydorum rex. Phrygis vero Phryx sextum his apposuit nervum. Sed septimus nervus a Terpandro Lesbio adjunctus est, secundum septem scilicet planetarum similitudinem. Inque his quæ gravissima quidem erat, vocata est hypate, quasi major atque honorabilior. Unde Jovem etiam Hypa-

^a Credulitas. ^b Proprie. ^c Sint ^d Sola.

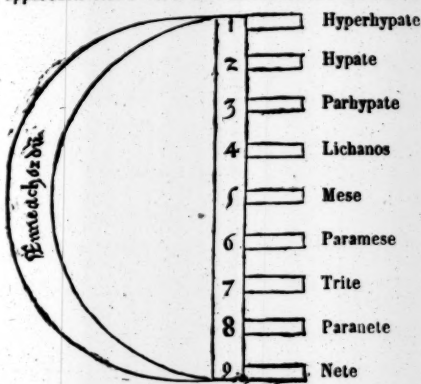
ton vocant. Consulem eodem quoque nuncupant nomine propter excellentiam dignitatis, eaque Saturno est attributa propter tarditatem motus et gravitatem soni. Parhypate vero secunda, quasi juxta hypaten posita et collocata. Lichanos tertia idcirco, quoniam lichanos digitus dicitur, quem nos indicem vocamus. Græcus a lingendo lichanon appellat. Et quoniam in canendo ad eam chordam, quæ erat tertia ab hypate, index digitus, qui est lichanos inveniebatur, idcirco ipsa quoque lichanos appellata est. Quarta dicitur mese, quoniam inter septem semper est media. Quinta est paramese, quasi juxta mediam collocata. Septima autem dicitur nete, quasi neate, id est inferior. Inter quam neten et paramesen est sexta, quæ vocatur paranete, quasi juxta neten locata. Paramese vero quoniam tertia est a nete, eodem quoque vocabulo trite, id est tertia nuncupatur, ut sit descriptio hæc.

His octavam Samius Lichaon adjunxit, atque inter paramesen, quæ etiam trite dicitur, et paraneten nervum medium coaptavit, ut ipse tertius esset a nete. Et paramese quidem vocata est ^d solum, quæ post mediam collocabatur. Trites vero nomen perdidit, posteaquam inter eam atque paraneten tertius a nete locatus est nervus, qui digne trites nomen exciperet, ut sit octochordum secundum Lichaonis additionem, hoc modo:

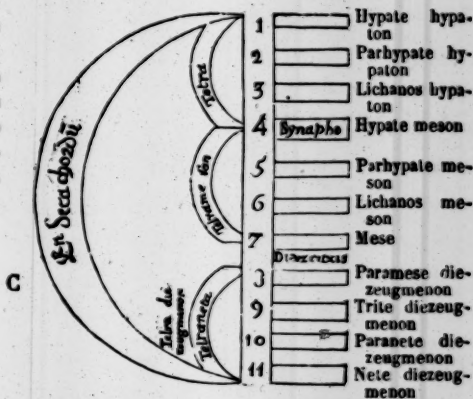
In superioribus igitur duabus dispositionibus heptachordi et octochordi. Heptachordum quidem dicitur synemmenon, quod est conjunctum. Octochordum vero diezeugmenon, quod est disjunctum. In heptachordo enim est unum tetrachordum, hypate, parhypate, lichanos, mese. Aliud vero mese, paramese, paranete, nete, dum mesen nervum secundo numeramus, atque ideo duo tetrachorda per mesen conjunguntur. In octochordo vero quoniam octo sunt chordæ, superiores quatuor, id est hypate, parhypate, lichanos, mese, unum tetrachordum explent. Ab hoc vero disjunctum atque integrum inchoat a paramese, progrediturque per triten et paraneten, et a finitum ad neten, et est disjunctio, quæ vocatur diezeugxis. Tonusque est distantia meses et parameses. Hic igitur mese tantum quidem nomen obtinuit. Non enim est media positione, quia in octochordo duæ quidem semper mediæ reperiuntur, sed una media non potest inveniri. Proprhastus autem perietes ad graviores partem unam addidit chordam, ut faceret totum enneachordum. Quæ quoniam super hypaten est addita, hyperhypate est nuncupata. Quæ prius quidem dum novem chordarum tantum esset cythara, hyperhypate vocabatur. Nunc autem lichanos hypaton dicitur aliis superadditis. In quo ordine atque instructione, quoniam ad indicem digitum venit, lichanos appellata est. Sed hoc posterius apparebit. Nunc vero enneachordi ordo sic se habet.

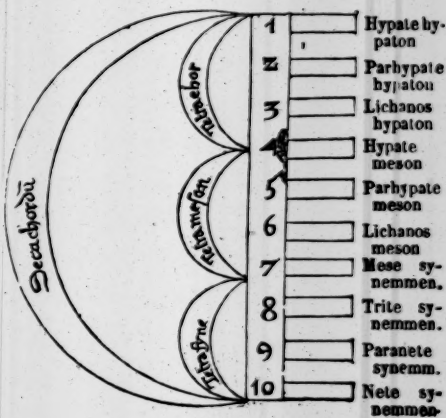
Hestæus Colophonius decimam in graviores partem coaptavit chordam, Timotheus vero Milesius undecimam. Quæ quoniam super hypaten atque parhypaten sunt additæ, hypate quidem hypaton vocata sunt quasi maximæ magnarum et gravissimæ gravium, aut excellentes excellentium. Sed vocata est prima inter undecim hypate hypaton. Secunda vero parhypate hypaton, quoniam juxta hypaten hypaton collocata est. Tertia quæ dudum in enneachordo parhypate vocabatur, lichanos hypaton est nuncupata. Quarta vero hypate antiquum tenuit nomen. Quinta parhypate. Sexta lichanos antiquum scilicet habens vocabulum. Septima mese. Octava paramese. Nona trite. Decima paranete. Undecima nete. Est igitur unum tetrachordum hypate hypaton,

^a Finitur. ^b Diezeugxis.

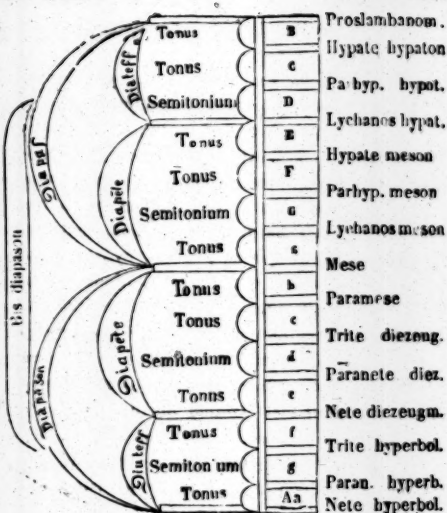
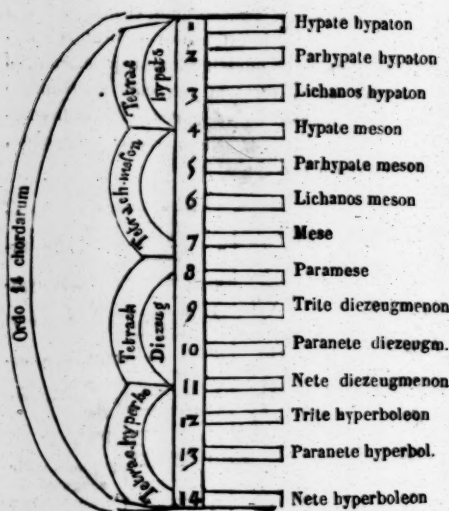
A parhypate hypaton, lichanos hypaton, hypate. Aliud vero hypate, parhypate, lichanos, mese, et hæc quidem conjuncta sunt. Tertium vero est paramese, trite, paranete, nete. Sed quoniam inter superius tetrachordum, quod est hypate hypaton, parhypate hypaton, lichanos hypaton, hypate meson, et inter infimum, quod est paramese, trite, paranete, fit positione medium tetrachordum, quod est hypate, parhypate. Lichanos, mese, totum hoc medium tetrachordum meson vocatum est, quasi mediarum, vocaturque cum additamento hoc hypate meson, parhypate meson, lichanos meson, mese. Quoniam vero inter hoc meson tetrachordum, et inferius, quod est netarum, disjunctio est, meses scilicet et parameses, inferius omne tetrachordum disjunctarum, id est diezeugmenon, vocatum est, cum additamento scilicet hoc: paramese diezeugmenon, trite diezeugmenon, paranete diezeugmenon, nete diezeugmenon, ut sit descriptio hoc modo:

Est igitur hic inter paramesen ac mesen disjunctio, atque ideo diezeugmenon tetrachordum hoc vocatum est. Quod si paramese auferatur, et sit mese trite, paranete, nete, tunc conjuncta, id est synemmena, erunt tria tetrachorda, vocabiturque ultimum tetrachordum synemmenon hoc modo:

Sed quoniam in hac vel in superiore hendecachordi A dispositione mese, quæ propter medianam colloca- tionem ita vocata est, nete proxima accedit, et longe ab hypatis ultimis distat, nec proprium distantie retinet locum, aliud unum tetrachordum adjunctum est, super neten diezeugmenon, quæ quoniam super- vadebat acumine netas superius collocatas, omnia illud tetrachordum hyperboleon vocatum est hoc modo :

CAPUT XXI.

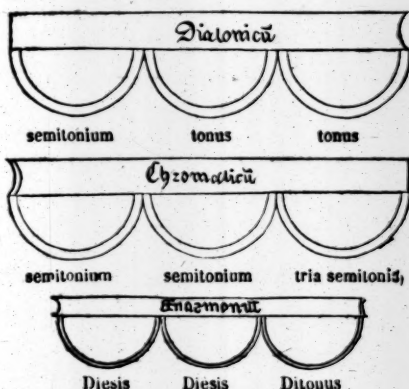
De generibus cantilenarum.

Sed quoniam rursus mese non erat loco media, sed magis hypatis accedebat, idcirco super hypatas hy- paton addita est una chorda, quæ dicitur proslamba- nomenos ; ab aliquibus autem prosamelodos dicitur, tono integro distans ab ea quæ est hypate hypaton. Et ipsa quidem, id est proslambanomenos a mese octava est, resonans cum ea diapason symphoniam, eademque ad lichanon hypaton resonat diatessaron ad quartam, scilicet quæ lichanos hypaton ad meson resonat diapente symphoniam, et est ab ea quinta. Rursus mese a paramese distat tono, quæ eadem mese ad neten diezeugmenon quintam facit diapente consonantiam. Quæ nete diezeugmenon ad neten hyperboleon quartam, facit diatessaron consonan- tiam. Et proslambanomenos ad neten hyperboleon reddit hisdiapason consonantiam hoc modo :

His igitur expeditis, dicendum est de generibus melorum. Sunt autem tria diatonum, chroma, en- harmonium, et diatonicum quidem, aliquanto durius et naturalius. Chroma vero est jam quasi ab illa naturali intentione a descendens, et in mollius deci- dens. Enharmonium vero optime atque apte conjun- ctum. Cum sint igitur quinque tetrachorda, hypaton, meson, synemmenon, diezeugmenon, hyperboleon; in his omnibus secundum diatonum cantilenæ procedit vox per semitonium, tonum ac tonum, in uno tetra- chordo, Rursus in alio tetrachordo per semitonium to- num et tonum ac deinceps. Ideoque vocatur diatonicum quasi quod per tonum ac per tonum progrediatur. Chroma autem quod dicitur color, quasi jam ab huiusmo- di intentione prima mutatio cantatur per semitonium et semitonium et tria semitonia. Tota enim diatessaron consonantia est duorum tonorum ac semitonii, sed non pleni. Tractum est autem hoc vocabulum ut diceretur chroma a superficiebus, quæ cum permutantur, in alium transeunt colorem. Enharmonium vero quod est magis coaptatum, est quod cantatur in omnibus tetrachordis per diesin et diesin et b dia-

a Descendens. b Ditonum.

tonum. Diesis autem est semitonii dimidium, ut sit **A** ^c diatonico quidem genere, diatonos meson. In chromate, lichanos meson chromaticæ, vel diatonos meson chromaticæ. In enharmonio, diatonos meson enharmonios, vel lichanos mesos enharmonios. Has sequitur mese. Post hanc sunt duo tetrachorda partim synemmenon, partim diezeugmenon. Et synemmenon est quod post mesen ponitur, id est trite synemmenon. Dehinc lichanos synemmenon, eadem ^d in diatonico diatonos synemmenon. In chromate vero vel diatonos synemmenon chromaticæ, vel lichanos synemmenon chromaticæ. In enharmonio vero vel diatonos synemmenon enharmonios, vel lichanos synemmenon enharmonios. Post has nete synemmenon. Si vero mese nervo non sit synemmenon tetrachordum adjunctum, sed sit diezeugmenon,

CAPUT XXII.

De ordine chordarum nominibusque in tribus generibus.

Nunc igitur ordo chordarum disponendus est omnium quæ per tria genera variantur, vel inconstanti ordine disponuntur. Prima est igitur proslambanomenos, quæ eadem dicitur prosmelodos; secunda, hypate hypaton; tertia parhypate hypaton; quarta vero universaliter quidem lichanos appellatur. Sed si in diatono genere ^a aptetur, dicitur lichanos hypaton chromatiæ, vel lichanos hypaton chromatiæ. Si **C** autem in enharmonio, dicitur lichanos hypaton enharmonios, vel diatonos hypaton enharmonios. Post hanc vocatur hypate meson; dehinc parhypate meson; atque ^b hic lichanos meson simpliciter. In

est post mesen paramese. Dehinc trite diezeugmenon, inde lichanos diezeugmenon, quæ, in diatono, diatonos diezeugmenon. In chromate tum diatonos diezeugmenon chromatiæ, tum lichanos diezeugmenon chromatiæ. In enharmonio vero tum diatonos diezeugmenon enharmonios, tum lichanos diezeugmenon enharmonios. Eadem vero dicitur et paranete, cum additione vel diatoni, vel chromatis, vel enharmonii. Super has nete diezeugmenon, trite hyperboleon, paranete hyperboleon, nete hyperboleon, et quæ est paranete hyperboleon, eadem in diatono diatonos hyperboleon. In chromate vero chromatiæ hyperboleon; in enharmonio vero enharmonios hyperboleon. Harum ultima ea est quæ est nete hyperboleon, et sit descriptio ejusmodi ut trium generum contineat dispositionem in quibus et similitudinem nominum et differentiam pernotabis, ut si nervi similes in omnibus, cum eis qui sunt dissimiles colligantur, fiant simul omnes octo et viginti. Hoc autem monstrat subjecta descriptio.

DIATONICUM.

Proslambanomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton.
Lichanos hypaton diatonos.
Hypate meson.
Parhypate meson.
Lichanos meson diatonos.
Mese.
Trite synemmenon.
Paranete synemmenon diatonos.
Nete synemmenon.
Paramese.
Trite diezeugmenon.
Paranete diezeugmenon diatonos.
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Paranete hyperboleon diatonos.
Nete hyperboleon.

CHROMATICUM.

Proslambanomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton.
Lichanos hypaton chromatiæ.
Hypate meson.
Parhypate meson.
Lichanos meson chromatiæ.
Mese.
Trite synemmenon.
Paranete synemmenon chromatiæ.
Nete synemmenon.
Paramese.
Trite diezeugmenon.
Paranete diezeugmenon chromatiæ.
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Paranete hyperboleon chromatiæ.
Nete hyperboleon.

ENHARMONIUM.

Proslambanomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton.
Lichanos hypaton enharmonios.
Hypate meson.
Parhypate meson.
Lichanos meson enharmonios.
Mese.
Trite synemmenon.
Paranete synemmenon enharmonios.
Nete synemmenon.
Paramese.
Trite diezeugmenon.
Paranete diezeugmenon enharmonios.
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Paranete hyperboleon enharmonios.
Nete hyperboleon.

CAPUT XXIII.

Quæ sint inter voces in singulis generibus proportionales.

Hoc igitur modo per singula tetrachorda in generum proprietates partitio facta est, ut omnia quidem diatonici generis quinque tetrachorda, duobus tonis ac semitonio partiremur. Diciturque in hoc genere

tonus inkompositus, idcirco quoniam integer ponitur, nec aliquid ei aliud intervallum adjungitur. Sed in singulis intervallis integri insunt toni. In chromate vero semitonio, ac semitonio inkompositoque trihemitonio posita divisio est. Idcirco autem inkompositum hoc trihemitonium appellavimus, quoniam in uno collocatum est intervallo; potest ^a autem ap-

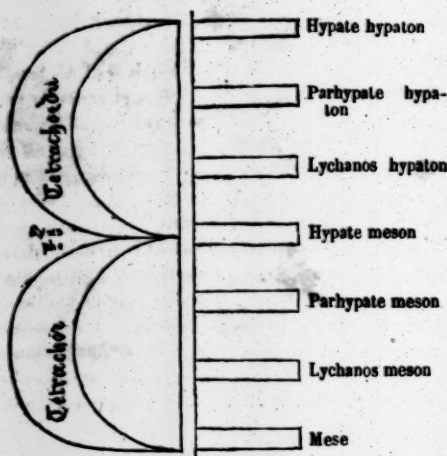
^a Coaptetur. ^b Hinc. ^c Diatono. ^d In diatono. ^e Enim.

pellari trihemitonium in diatono genere semitonium A ac tonus; sed non est incompositum, duobus enim id perficitur intervallis, et in enharmonio genere idem est. Constat autem ex diesi, et diesi, et a ditono incomposito, quod scilicet propter eandem causam incompositum nuncupamus, quoniam in uno collocatum est intervallo.

CAPUT XXIV.

Quid sit synaphe.

Sed in his ita dispositis constitutisque tetrachordis synaphe est. Quam conjunctionem dicere Latina significatione possumus, quotiens duo tetrachorda unius termini medietas continuat atque conjungit, ut in hoc tetrachordo :

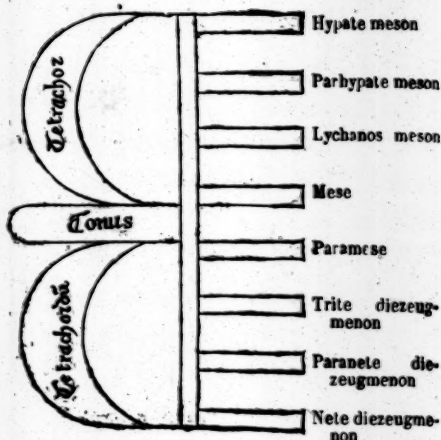

Hoc igitur est unum ^a tetrachordum hypate hypaton, parhypate hypaton, lychanos hypaton, hypate meson. Aliud vero hypate meson, parhypate meson, lychanos meson, mese. In utrisque igitur tetrachordis hypate meson annumerata est. Superiorisque tetrachordi ea est acutissima, posterioris vero gravissima. Estque ista conjunctio una eademque chorda hypate meson, duo tetrachorda conjungens, ut eadem hypaton ac meson tetrachorda in superiore descriptione adjunxit. Est igitur synaphe, quæ conjunctio dicitur, duorum tetrachordorum vox media, superioris quidem acutissima, posterioris vero gravissima.

CAPUT XXV.

Quid sit diezeugxis.

Diezeugxis vero appellatur, quæ disjunctio dici potest, quotiens duo tetrachorda toni medietate separantur, ut in his duobus tetrachordis.

Duo igitur esse tetrachorda evidenter apparet, quoniam quidem octo sunt chordæ. Sed diezeugxis est, id est disjunctio inter mesen et paramesen, quæ inter se pleno differre tono, de quibus evidentiis explicabitur, cum unumquodque studiosius explanandum posterior tractatus assumpserit. Sed diligentius intuenti quinque, non amplius tetrachorda reperiuntur, hypaton, meson, synemmenon, diezeugmenon, hyperboleon.

CAPUT XXVI.

Quibus nominibus nervos appellaverit Albinus.

Albinus autem earum nomina Latina oratione ita interpretatus est, ut hypatas principales vocaret, mesas medias, synemmenas conjunctas, diezeugmenas disjunctas, hyperboleas excellentes. Sed nobis in alieno opere non erit immorandum.

CAPUT XXVII.

Qui nervi quibus sideribus comparentur.

Illud tamen interim de superioribus tetrachordis addendum videtur, quod ab hypate meson usque ad meten quasi quoddam ordinis disjunctionisque celestis exemplar est. Namque hypate meson Saturno est attributa, parhypate vero Joviali circulo consimilis est, lychanon meson Marti tradidere, Sol meson obtinuit, trite synemmenon Venus habet, paranele synemmenon Mercurius regit, nete autem Lunaris circuli tenet exemplum. Sed Marcus Tullius contrarium ordinem facit. Nam in vi lib. de Republica sic ait : *Et natura fert ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent.* Quam ob causam summus ille cæli stellifer cursus, cujus conversio est concitator acuto, et excitato moveatur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus. Nam terra nona, immobilis manens, ima sede semper hæret; hic igitur Tullius terram quasi silentium ponit, scilicet immobilem. Post hanc ^d sui proximus a silentio est, dat Lunæ gravissimum sonum, ut sit Luna proslambanomenos, Mercurius hypate hypaton, Venus parhypate hypaton, Sol lychanos hypaton, Mars hypate me-

^a Diatono. ^b Hic ergo ^c Tetrachordorum. ^d Qui.

son, Jupiter parhypate meson, Saturnus lichanos A meson, Cælum ultimum mese. Quæ vero sint harum immobiles, quæ vero in totum mobiles, quæ autem immobiles mobilesque consistent, cum de monochordi regularis divisione tractavero, erit locus aprior explicandi.

CAPUT XXVIII.

Quæ sit natura consonantiarum.

^a Consonantiam vero licet aurium quoque sensus dijudicet, tamen ratio perpendit. Quotiens enim duo nervi, uno graviore, intenduntur, simulque pulsus reddunt permixtum quodammodo et suavem sonum, duæque voces quasi conjunctæ in unum coalescunt, tunc fit ea quæ dicitur consonantia. Cum vero simul ^b pulsus, sibi quisque ire cupit, nec permiscet ad aurem suavem atque unum ex duobus compositum B sonum, tunc est quæ dicitur dissonantia.

CAPUT XXIX.

Ubi consonantiæ reperiuntur.

In his autem comparationibus gravitatis atque acuminis hæ consonantias necesse est inveniri, quæ sibi commensurate sint, id est quæ notam possunt communem habere mensuram, ut in multiplicibus duplum, quod est, illa pars metitur, quæ inter duos est terminos differentia, ut inter duos et quatuor binarius utrosque metitur, inter duos atque sex quæ tripla est, binarius utrosque metiatur, inter novem atque octo eadem unitas est, quæ utrosque metiatur. Rursus in superparticularibus si sesquialtera sit proportio, ut quatuor ad sex, binarius est qui utrosque metiatur, qui scilicet utrorumque est differentia. Quod si sesquitercia sit proportio, ut si octo senario comparentur, idem binarius utrosque metitur, id vero non evenit in cæteris generibus inæqualitatum, quæ supra retulimus, ut in superpartiente. Nam si quinarium ad ternarium comparemus, binarius qui eorum differentia est, neutrum metitur. Nam si semel ternario comparatus, minor est, duplicatus excedit. Item bis quinario comparatus, minor est, tertio vero supergreditur. Atque idcirco hoc primum inæqualitatis genus a consonantiæ natura disjungitur ^c amplius quod in his quæ consonantias formant, multa similia sunt, in ^d his vero minime; id probatur hoc modo: namque duplum nihil est aliud nisi bis simplum. Triplum nihil aliud nisi tertio simplum. Quadruplum vero idem est quod quarto simplum. Sesquialterum, D bis medietas. Sesquitercium vero ter pars tertia, quod haud facile in cæteris inæqualitatum generis invenitur.

CAPUT XXX.

Quemadmodum Plato dicat fieri consonantias.

Plato ^e vero hoc modo fieri in aure consonantiam dicit. Necesse est, inquit, velociorem quidem esse acutiorem sonum. Hic igitur cum gravem præcesserit, in aurem celer ingreditur, ^f ostensaque extrema ejusdem corporis parte quasi pulsus iterato motu

A revertitur. Sed jam segnior, nec ita celeri, ut prima impetu emissus cucurrit, quocirca gravior quoque. Cum igitur jam gravior rediens, nunc primum gravi sono venienti similis occurrit, miscetur ei, unamque, ^g ut ait Plato, consonantiam miscet.

CAPUT XXXI.

Quid contra Platonem Nicomachus sentiat.

Sed id Nicomachus non arbitratur dictum veraciter. Neque enim similium esse ^h consonantiam, sed dissimilium potius in unum eandemque ⁱ consonantiam venientium; gravius ^j vero gravi si miscetur, nullam facere consonantiam, quoniam hanc canendi concordiam similitudo non efficit, sed dissimilitudo. Quæ cum distet in singulis vocibus, copulatur in mixtis. Sed hinc potius Nicomachus consonantiam fieri putat. Non, inquit, unus tantum pulsus est, qui simplicem modum vocis emittit, sed semel percussus nervus sæpius aerem ^k pliens multas efficit voces. Sed quia ea velocitas est percussionis, ^l ut sonus sonum quodammodo comprehendat, distantia non sentitur, et quasi una vox auribus venit. Si igitur percussiones gravium sonorum commensurabiles sint percussionibus acutorum sonorum, ut in his proportionibus quas supra retulimus, non est dubium quin ipsa commensuratio sibiinset miscetur, unamque vocum efficiat consonantiam.

CAPUT XXXII.

Quæ consonantia quam merito præcedat.

Sed inter omnes quas retulimus consonantias, habendum judicium est ut in aure, ita quoque in ratione quam harum meliorem oporteat arbitrai. Eodem namque modo auris afficitur sonis, vel oculus aspectu, quo animi judicium numeris vel continua quantitate. Proposito enim numero vel linea, nihil est facilius quam ejus duplum oculo vel animo contueri. Item post dupli judicium sequitur dimidii, post dimidium tripli, post ^l triplum partis tertie. Quæ ideo quoniam facilius est dupli descriptio, optimam Nicomachus putat dispositionem consonantiam, post hanc diapente, quæ medium tenet, hinc diapente ac diapasone, quæ triplum. ^m Cæteraque secundum eundem modum formamque dijudicet. Non vero hoc Ptolemæus eodem modo, cujus omnem sententiam posterius explicabo.

CAPUT XXXIII.

Quo sint modo accipienda quæ dicta sunt.

Omnia tamen quæ dehinc diligentius expedienda sunt, summam nunc ac breviter attentemus, ut interim in superficie quadam animum hæc lectoris assuefaciant, qui ad interiorem scientiam posteriore tractatione descendet. Nunc vero quod erat Pythagoricis in morem, ut cum quid a magistro Pythagora diceretur, hinc nullus rationes petere audebat, sed erat ei ratio docentis auctoritas, idque fiebat ⁿ quando discantis animus firmiore doctrina roboratus, ipse ^o eandem rerum rationem nullo etiam docente

^a Consonantias. ^b Pulsus. ^c Amplius dicam. ^d Illis. ^e Autem. ^f Ostensa. ^g Ut ait Plato non habetur. ^h Consonantias. ⁱ Concordiam. ^j Enim. ^k Ut sonus sonum comprehendat distantia. ^l Tripli. ^m Cætera. ⁿ Quoad. ^o Earumdem.

reperiret; ita etiam nunc lectoris fidei quæ proponimus, commendamus, ut arbitretur diapason in dupla, diapente in sesquialtera, diatessaron in sesquitertia, diapente ac diapason in triplici, bis diapason in quadrupla propositione consistere. * Post vero et hoc ratio diligentius explicabit, et quibus modis aurium quoque iudicio consonantiæ musicæ colligantur, cæteraque omnia quæ superius dicta sunt amplior tractatus edisseret, et tonum sesquioctavam facere proportionem, eumque in duo æqua dividi non posse, sicut nullam ejusdem generis ^b proportionem, id est superparticularis; diatessaron etiam consonantiam duobus tonis semitonioque consistere, semitonia vero esse duo, majus ac minus, diapente autem tribus tonis ac semitonio minore contineri. Diapason vero quinque tonis ac duobus minoribus semitonis expleri, neque ad sex tonos ullo modo pervenire. Hæc omnia posterius et numerorum ratione et aurium iudicio comprobabo, atque hæc hactenus.

CAPUT XXXIV.

Quid sit musicus.

Nunc illud est intuendum quod omnis ars, omnique etiam disciplina honorabiliorem naturaliter habeat rationem, quam artificium, quod manu atque opere artificis exercetur. Multo enim est majus atque ^c altius scire quod quisque faciat, quam ipsum illud efficere quod sciat; etenim artificium corporale, quasi serviens famulatur. Ratio vero quasi domina imperat, et nisi manus secundum id quod ratio sancit efficiat, frustra sit. Quanto igitur præclarior est scientia musicæ in cognitione rationis, quam in opere efficiendi atque actu tantum, scilicet quantum corpus mente superatur! Quod scilicet rationis expertus servitio degit, illa vero imperat, atque ad rectum deducit, quod nisi pareat ejus imperio, et expertus rationis opus titubabit. Unde fit ut speculatio rationis operandi actu non egeat. Manuum vero opera nulla

A sint, nisi ratione ducantur. Jam vero quanta sit gloria meritumque rationis hic intelligi potest, quod cæteri (ut ita dicam) corporales artifices non ex disciplina, sed ex ipsis potius instrumentis cepere vocabula. Nam citharædus ex cithara, vel ^d tibicen ex tibia, cæterique suorum instrumentorum vocabulis nuncupantur. Is vero est musicus qui, ratione pensata, canendi scientiam, non servitio operis, sed imperio speculationis ^e assumit. Quod scilicet in ædificiorum bellorumque opera videmus, et in contraria scilicet nuncupatione vocabuli. Eorum namque nominibus vel ædificia inscribuntur, vel ducuntur triumphi, quorum imperio ac ratione instituta sunt, non quorum opere servitioque perfecta. Tria sunt igitur genera quæ circa artem musicam versantur:

B unum genus est quod instrumentis agitur, aliud fingit carmina, tertium quod instrumentorum opus carmen de iudicat. Sed illud quidem quod in instrumentis positum est, ibique totam operam consumit, ut ^f sunt citharædi, quique organo cæterisque musicæ instrumentis artificium probant, a musicæ scientiæ intellectu sejuncti sunt, quoniam famulantur (ut dictum est), nec quidquam afferunt rationis, sed sunt totius speculationis expertes. Secundum vero musicam agentium est genus poetarum, quod non potius speculatione ac ratione quam naturali quodam instinctu fertur ad carmen, atque idcirco hoc quoque genus a musica segregandum est. Tertium est quod iudicandi peritiam sumit, ut rhythmos cantilenasque eorumque carmen possit pendere. Quod scilicet quando totum in ratione ac speculatione positum est, hoc proprie musicæ deputabitur. Isque musicus est cui adest facultas secundum speculationem rationemve propositam ac musicæ convenientem, de modis ac rhythmis, deque generibus cantilenarum, ac de permutationibus, ac de omnibus de quibus posterius explicandum est, ac de poetarum carminibus, iudicandi.

* Postvero et ratio diligentius explicabitur. ^b Proportionem. ^c Auctius. ^d Aulesus. ^e Assumpsit. ^f Sint.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Proœmium.

Superius volumen cuncta digessit, quæ nunc diligentius ^a explicanda esse proponi; itaque priusquam ad ea veniam quæ propriis rationibus perdocenda sunt, pauca præmittam, quibus elucubrator animus auditoris ad ea quæ dicenda sunt accipienda perveniat.

CAPUT II.

Quid Pythagoras esse philosophum constituerit.

Primus omnium Pythagoras sapientiæ studium philosophiam nuncupavit, quam scilicet ejus rei notitiam ac disciplinam ponebat, quæ proprie vereque esse diceretur. Esse autem illa putabat quæ nec intentione crescerent, nec diminutione decrescerent, ^a Demonstranda.

D nec ullis accidentibus mutarentur. Hæc autem esse formas, magnitudines, qualitates, habitudines, cæteraque quæ per se speculata immutabilia sunt, juncta vero corporibus permutantur, et multimodis variationibus mutabilis rei cognitione vertuntur.

CAPUT III.

De differentiis quantitatis, et quæ cui disciplinæ sit deputata.

Omnis vero quantitas secundum Pythagoram vel continua, vel discreta est. Sed quæ continua est magnitudo appellatur, quæ discreta est multiudo. Quorum hæc est diversa et contraria pene proprietas. Multitudo enim a finita inchoans quantitate, crescens in infinita progreditur, ut nullus cre cendi finis occurrat. Estque ad minimum terminata, interminabilis

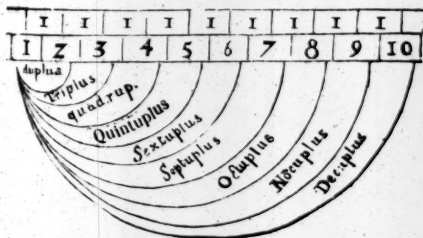
ad majus, ejusque principium unitas est, qua minus nihil est. Crescit vero per numeros atque in infinita ^a protenditur, nec ullus numerus, quo minus crescat, terminum facit. Sed magnitudo finiam rursus suæ mensuræ recipit quantitatem, sed in infinita decre-
 zcit. Nam si sit ^b pedalis linea, vel cujuslibet alterius modi, potest in duo æqua dividi, ejusque medietas in medietatem secari, ejusque rursus medietas in aliam medietatem, ut nunquam ullus secandi magnitudinem terminus fiat. Ita magnitudo quantum ad majorem modum terminata est, fit vero cum decre-
 scere cœperit infinita. At contra numerus, quantum ad minorem modum finitus est, infinitus autem incipit esse cum crescit. Cum igitur hæc ita sint infinita, tamen quasi de rebus finitis philosophia pertractat, inque rebus infinitis reperit aliquid terminatum, de quo possit jure acumen propriæ speculationis adhibere. Namque magnitudinis alia sunt immobilia, ut terra, ut quadratum, vel triangulum, vel circulus. Alia
 c sunt mobilia, ut sphaera mundi, et quidquid in ^d eo rata celeritate convertitur. Discretæ vero quantitatibus alia sunt per se, ut tres vel quatuor, vel cæteri numeri; alia vero ad aliud, ut duplum, triplum, aliaque quæ ex ^e comparatione nascuntur. Sed immobilis magnitudinis geometria speculationem tenet. Mobilis vero scientiam astronomia persequitur. Per se vero discretæ quantitatis arithmetica auctor est. Ad aliquid vero relatæ musica probatur obtinere peritiam.

CAPUT IV.

De ^f relatæ quantitatis differentiis.

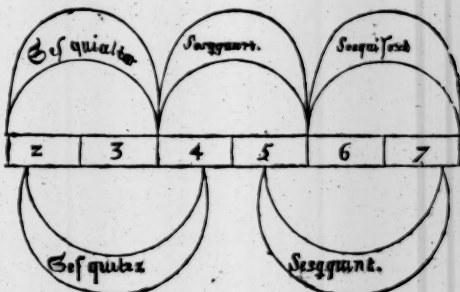
Ac de ea quidem quantitate discreta quæ per se est in arithmetica sufficienter diximus. Relatæ vero ad aliquid quantitatis simplicia quidem genera tria sunt: unum quidem multiplex, aliud vero superparticulare, tertium superpartiens. Cum vero multiplex superparticulari superpartientique miscetur, fiunt duæ alia ex his, id est multiplex superparticulari, e multiplex superpartiens. Horum igitur omnium talis est regula, si unitatem cunctis in naturali numero voveris comparare, ratus multiplicis ordo textetur. Duo enim ad unum duplus est, tres ad eundem triplus, quatuor quadruplus, et in cæteris eodem modo, ut subjecta descriptio docet.

Differentiæ unius ab alio numero.
 Ordo naturalis.

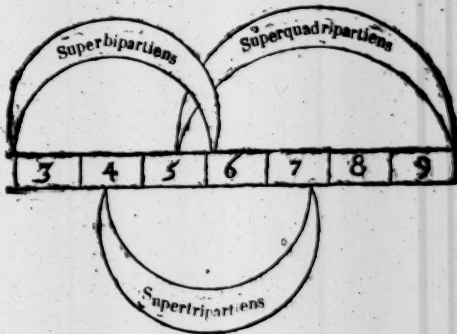

Si vero superparticularem proportionem quæras, na-

A turalem sibi compara numerum, detracta scilicet unitate, ut tres duobus sesquialter est, quatuor tribus, qui sesquitercius est, quaternarius quaternario sesqui-
 quartus est, et in cæteris eodem modo, quod monstrat subjecta descriptio.

B Superpartientes autem tali modo reperies. Disponas naturalem numerum a ternario scilicet inchoantem. Si unum igitur intermiseris, superbipartientem effici pernotabis; quod si duo, supertripartientem; quod si tres, superquadrupartientem, idemque in cæteris.

Ad hunc ordinem spectans et compositas ex multiplici et superparticulari, et ex multiplici et superpartienti proportionem, lector diligens speculabitur. Sed de his tamen omnibus in arithmetice expeditius dictum est.

CAPUT V.

Cur multiplicitas antecellat.

D Sed in his illud est considerandum quod multiplex inæqualitatis genus longe duobus reliquis videtur antiquius. Naturalis enim numeri dispositio, in multiplicibus unitati quæ prima est, comparatur. Superparticularis vero non unitatis comparatione pericitur, sed ipsorum, qui post unitatem sunt dispositi numerorum, ut ternarii ad binarium, quaternarii ad ternarium, et in cæteris ad hunc modum. Superpartientium vero longe retro formatio est, quæ nec continuis numeris comparatur, sed intermissis, nec semper æquali

^a Progreditur. ^b Bipedalis. ^c Vero. ^d Ea. ^e Relatiōe. ^f Relatiuæ.

bitudo producta est; quod si quis ad hanc speculationem diligens scrutator accedat, ex sesquitertio conversis supertripartientem producit, cæterisque similibus vocabulis adequatis cunctas ex superparticularitate superpartientis species procreari mirabitur. Ex non conversis autem superparticularibus, sed ita ut ex multiplici procreati sunt, manentibus, necesse est multiplices superparticulares creari. Ex manentibus vero superpartientibus, ita ut ex superparticularibus prodierunt, non alii nisi multiplices superpartientes procreabuntur. Ac de his quidem hactenus, diligentius enim in Arithmetica libris de hac comparatione est disputatum.

CAPUT VIII.

Regula quotlibet continuas proportionales superparticulares inveniendi.

Sæpe autem accidit ut tres, vel quatuor, vel quotlibet æquas superparticularium proportionales de musica disputator inquireat. Sed ne id casu atque insectia facientes, error ullus difficultatis impediatur, hac regula quotlibet æquas proportionales ex multiplicitate ducemus. Unusquisque multiplex ab unitate scilicet computatus, tot superparticulares habitudines præcedit, suæ scilicet in contrariam partem denominationis, quotus ipse ab unitate ^a discesserit. Hoc modo ut duplex sesquialteras antecedit, triplex sesquitercias, quadruplex sesquiquartas, ac deinceps in hunc modum. Sit igitur duplorum subjecta descriptio.

1	2	4	8	16	32
	3	6	12	24	48
		9	18	36	72
			27	54	108
				81	162
					243

In superiore igitur descriptione binarius primus multiplex, unum ad se ternarium habet, qui possit facere sesquialteram proportionem. Ternarius vero non habet alium qui ejus possit esse sesquialter, quoniam medietate deficit. Rursus quaternarius secundus est duplex, hic duos sesquialteros antecedit senarium et novenarium, qui medietate caret. Atque idcirco nullus ei habitudo sesquialtera comparatur, et in cæteris idem est. Tripli vero eodem modo sesquitercias creant; sit enim similis in triplo descriptio.

Latitudo.

In latitudine et unoquoque ordine tripli.	1	3	9	27	81
		4	12	36	108
			16	48	144
				64	192
					256

Quadruplares omnes et diagoni

In superiore igitur descriptione sesquitercias proportionales ita natas videmus, ut primus ^b triplex unum sesquitercium antecedit, secundus duos, tertius tres,

A semperque pars tertia in ultimo numero naturali quodam fine claudatur. Quod si quadruplum statueris eodem modo, sesquiquartos invenies, si quincuplum sesquiquintos. Ac deinceps singuli ^c denominationis multiplices tot superparticulares præcedunt, quot loco ipsi a se unitate discesserint. Unam vero tantum quadrupli dispositionem ponemus, ut in ea sicut in cæteris lector diligens acumen mentis exerceat.

Quadrupli in latitudine.	1	4	16	64	256
		5	20	80	320
			25	100	400
				125	500
					625

Unicupli omnes diagoni

Hæc igitur speculatio ad hanc utilitatem videtur inventa, ut quotienscunque 4 vel 5, vel quotlibet sesquialteros, vel sesquitercios, vel sesquioctavos, vel quotlibet alias proportionales quis investigare voluerit, nullo errore labatur, utque non ei numero primales proportionales quærat aptare, qui quanti ^d sint propositi, tot præcedere, et post se habere non possit. Si disponat potius multiplices, videatque quantos superparticulares requirit, eumque multiplicem respiciat, qui eo loco ab unitate recesserit, ut est in superioribus descriptionibus, si tres ^e sesquialteros fortasse quæsierit, non a quaternario ingrediatur investigationem. Hic enim, quoniam secundus est duplex, duos tantum præcedit, tertiumque ei aptare non poterit, sed ut ab octonario medietates tentet apponere. Hic enim quoniam tertius est, tres quas querit sesquialteras proportionales efficiat, et in cæteris eodem modo. Est etiam alia augendi proportionales via hoc modo: Radices proportionum dicuntur in eisdem comparationibus minimæ proportionis. Disponatur enim numerus naturalis, unitate multiplicatus.

2	3	4	5	6	7

Minimæ igitur proportionales sunt, ut in sesquialtera 3 ad 2, in sesquitercia 4 ad 3, in sesquiquarta 5 ad 4, et deinceps in infinitum, et quæcunque se proportionales unitate præcesserint. Propositum igitur sit duas sesquialteras proportionales continua comparatione producere. Sumo radicem sesquialteram, eamque dispono, 2 et 3. Multiplico igitur binarium per binarium, fiunt 4. Item ternarius per binarium crescat, erunt 6. Rursus ternarium in semetipsum ducemus, fiunt 9, qui disponuntur hoc modo:

2	3	4	6	9

Invenimus igitur duas propositas sesquialteras proportionales 6 ad 4, et 9 ad 6. Sit nunc propositum tres invenire. Dispono eosdem numeros quos supra in ^f exquirendis duabus sesquialteris habitudinibus proposueram, ipsasque sesquialteras proportionales.

^a Discesserit. ^b Ternarius. ^c Denominatione multiplices. ^d Sunt. ^e Sesquialteras. ^f Inquirendis.

Multiplico binarium quaternarium, sunt octo. Rursus senarium binario, sunt 12. Rursus novenarium binario, sunt 18. Rursus novenarium ternario, sunt 27. Disponantur igitur hoc modo :

	2	3			
	4	6	9		
	8	12	18	28	

Atque hic modus erit in cæteris, ut ^a si sesquiterτίας proportionem velis extendere, ponas sesquiterriorum radices, quæ sunt quaternarius atque ternarius ad se invicem comparati.

	3	4			
	9	12	16		
	27		27	48	64

Atque ad hunc modum multiplices, quod si sesquiquartas sesquiquartorum dispones radices, eademque multiplicatione sesquiquartos quotlibet ^b extends. Quantum autem nobis hæc considerationes prosint, sequens ordo monstrabit.

CAPUT IX.

De proportionem numerorum qui ab aliis metiuntur.

Si duos numeros eorum differentia integre fuerit permensa, in eadem sunt proportionem numeri, quos sua differentia mensa est, in qua erunt proportionem etiam hi numeri secundum quos eos sua mensa est differentia. Sint enim numeri 50, 55; hi ^c ergo ad se invicem sesquidecima habitudine comparantur, et est eorum differentia quinarium, qui scilicet est pars decima numeri 50. Hic igitur metietur quidem 50 numerum decies, 55 vero undecies; secundum decem igitur atque 11 numeros 55 et 50 propria differentia, id est quinarium, permietietur, et sunt 11 ad 10 sesquidecima comparatione compositi. In eadem igitur sunt proportionem numeri quos propria differentia ^d integra permensa est, in qua sunt hi secundum quos eos propria differentia est permensa; quod si qua differentia numerorum ita eos numeros quorum est differentia metiatur, ut eandem mensuram numerorum pluralitas excedat, idemque in utrisque sit excessus, et sit diminutio differentie mensura, quam est pluralitas numerorum, majorem obtinebunt proportionem ad se invicem numeri, si eis illud quod relinquitur post mentionem, retractedum sit, quam fuerunt integri, cum eos propria differentia metiebatur. Sint enim numeri duo 53, 58; hos igitur quinarium, qui est eorum differentia, ^e metiatur. Metitur igitur 53 quinarium decem usque ad 50, relinquit vero ternarium. Rursus 58 numerum metitur idem undecies usque ad 55, atque in eo iterum ternarium derelinquit. Auferatur igitur ex utrisque ternarius, sunt 50 et 55, qui disponantur hoc modo :

	55	58	50	53	

In hoc igitur manifestum est majoris esse proportionis inter se 50 et 55 quam 53 et 58. In minoribus enim numeris major semper proportio reperitur,

A quod paulo posterius demonstrabimus. Sin vero illa differentie permensio numerorum multitudinem supervadat, eademque utrosque numeri pluralitate prætereat, minores erunt proportionem numeri superius mensi cum additione ejus summae qua utrosque metiens differentia supervadit, quam fuerunt ante, cum eos propria differentia metiebatur. Sint enim numeri 48 et 53, horum quinarium differentia est. Metiatur igitur 48 numerum, quinarium decies sunt 50. Supervadit igitur 50 numerus 48 numerum binario, idem quinarium 53 undecies metiatur sunt 55, qui eisdem rursus duobus 53 numerum supervadit; addatur utrisque binarius et disponantur hoc modo :

	48	53	51	55	

B Minores igitur sunt proportionem 50 ad 55 comparati, cum additione scilicet binarii quo differentia eos metiens supervadit, quam 48 et 53 numeri quos eadem, quæ tamen in eis supercrevit, quinarium differentia permensa est. Majores vero et minores proportionem hoc modo intelliguntur. Dimidia pars major est quam tertia. Tertia pars est major quam quarta. Quarta pars major est quam quinta, ac deinceps eodem modo. Unde fit ut sesquialtera proportio major sit sesquitertia, et sesquitertia sesquiquarta vincat. Atque idem in cæteris. Hinc evenit ut in numeris majoribus minor, et minoribus major semper videatur proportio superparticularium numerorum. Quod apparet in numero naturali: disponantur enim numerus naturalis 1, 2, 3, 4. Binarius igitur ad unitatem duplus est. Ternarius ad binarium sesquialter est. Quaternarius vero ad ternarium sesquitercius. Majores vero sunt numeri tres et 4. Minores vero binarius et unitas, in majoribus igitur minor, et in minoribus major proportio continetur; hinc apparet quod si aliquibus numeris proportionem continentibus superparticularem, æqua pluralitas addatur, majorem esse proportionem ante æque pluralitatis augmentum, quam posteaquam eis æqua sit addita pluralitas.

CAPUT X.

Quæ ex multiplicibus et superparticularibus multiplicitates fiant.

D Illud etiam prætermittendum non videtur, quod paulo post demonstrabitur, si multiplex intervallum binario fuerit multiplicatum, id etiam quod ex illa multiplicatione nascetur multiplex esse. Quod si id quod ex tali multiplicatione procreatum sit non fuerit multiplex, tunc illud non esse multiplex, quod binario fuerit multiplicatum. Item si superparticularis proportio binario multiplicetur, id quod fit ^b neque superparticulare esse, ^c neque multiplex. Quod si id quod ex tali multiplicatione nascetur, neque multiplex, neque superparticulare est, tunc illud quod binario multiplicatum est, vel superparticularis vel alterius generis est, non vero multiplex.

^a Qui. ^b Extendas. ^c Igitur. ^d Integre. ^e Metiebatur. ^f Ternarius et quaternarius. ^g Multiplicatis. ^h Vel. ⁱ Vel.

CAPUT XI.

Qui superparticulares quos multiplices efficiant.

His illud est addendum duos primos superparticulares primam efficere multiplicem proportionem, at sesquialter et sesquitercius conjungantur duplicem creant. Sint enim numeri 2, 3, 4, ^a 3 ad 2 sesquialter est, 4 ad 3 sesquitercius, quatuor ad duo duplus. Rursus primus multiplex primo additus superparticulari secundum multiplicem creat. Sint enim numeri 2, 4, 6; 4 namque ad 2 duplex est, primus scilicet multiplex. At 6 ad 4 sesquialter, qui est primus superparticularis; 6 ad duos triplus, qui secundus est multiplex: quod si triplum sesquitercio addas, quadruplus efficitur; si quadruplum sesquiquarto, quincuplus. Atque in hunc modum junctis proportionibus multiplicium ac superparticularium, in infinitum multiplices procreantur.

CAPUT XII.

De arithmetica, geometrica, harmonica medietate.

Quoniam vero de proportionibus quæ erant interim tractanda prædiximus, nunc de medietatibus est dicendum. Proportio enim est duorum ad se terminorum quedam comparatio, terminos autem voco numerorum summas. Proportionalitas est æquarum proportionum collectio. Proportionalitas vero in tribus terminis minimis constat. Constat autem plerumque in pluribus, ut in quatuor vel in sex terminis. Cum enim primus ad secundum terminum eandem retinet proportionem quam secundus ad tertium, dicitur hæc proportionalitas. Estque inter tres terminos medius, qui secundus est. Ilas igitur proportionem medii termini conjungentis, trina partitio est. Aut enim æqua est differentia minoris termini ad medium, et medii ad maximum, sed non æqua proportio, ut in his numeris 1, 2, 3; inter unum quippe ac duo et inter duo et tres tantum unitas differentiam tenet. Non est autem æqua proportio. Duo quippe ad unum dupli sunt, ternarius ad duo sesquialter. Aut est æqua proportio in utrisque, non vero æqualibus differentiis constituta, ut in his numeris 1, 2, 4. Nam duo ad unum ita sunt dupli, quemadmodum quaternarius ad binarium. Sed inter quaternarium binariumque binarius, inter binarium atque unitatem unitas differentiam facit. Est vero tertium medietatis genus, quod neque eisdem proportionibus neque eisdem differentiis constat. Sed quemadmodum se habet maximus terminus ad minimum, ita sese habet majorum terminorum differentia ad minorum differentiam terminorum, ut in his numeris 3, 4, 6. Nam sex ad 3 duplus est, inter sex vero et 4 binarius interest. Inter quaternarium vero ac ternarium unitas. Sed binarius comparatus ad unitatem rursus duplus est; ergo ut est maximus terminus in numeris ad minimum, ita majorum differentia ad minorum differentiam terminorum. Vocatur igitur illa medietas, in qua æque sunt differentie, arithmetica. Illa vero in qua æque proportionem, geometrica. Illa autem quam

A tertiam descripsimus, harmonica. Quarum hæc subijcimus exempla:

Arithmetica			Geometrica			Harmonica		
1	2	3	1	2	4	1	3	6

æque differentie æque proportionem diversæ differentie et proport.

Non vero ignoramus alias quoque esse proportionum medietates, quas quidem in arithmetica diximus; sed ad præsentem tractatum hæc sunt interim necessaria. Sed inter has tres medietates proportionalitas quidem proprie, et maxime geometrica nuncupatur, idcirco quoniam æquis proportionibus tota conexitur. Sed tamen eodem utemur promiscue vocabulo, proportionalitates etiam cæteras nuncupantes.

CAPUT XIII.

De continuis medietatibus et disjunctis

Sed in his alia continua est proportionalitas, alia disjuncta. Continua quidem, ut superius disposuimus^b. Unus enim idemque numerus medius, nunc quidem majori supponitur, nunc quidem minori præponitur. Quotiens vero duo sunt medii, tunc disjuncta proportionalitas nuncupatur, ut in geometrica hoc modo, 1, 2, 3, 6. Nam ut est binarius ad unitatem, ita senarius ad ternarium, et vocatur hæc disjuncta proportionalitas; unde intelligi potest continuam quidem proportionalitatem in tribus et^c minimis terminis inveniri, disjunctam vero in 4. Potest autem in 4 et in pluribus continua esse proportionalitas, siquidem hoc modo sit, 1, 2, 4, 8, 16. Sed hic non erunt duæ proportionem, sed plures, semperque una minus quam sint termini constituiti.

CAPUT XIV.

Cur ita appellatæ sint digestæ superius medietates.

Idcirco autem una^d eorum medietas arithmetica nuncupatur, quod inter terminos, secundum numerum æqua est differentia. Geometrica vero secunda dicitur, quod similis est qualitas proportionis. Harmonica autem vocatur, quoniam ita est coaptata, ut in differentiis ac terminis æqualitas proportionum consideretur. Et de his quidem diligentius in arithmetici disputatum est, nunc vero ut commemoremus, tantum ista percurramus.

CAPUT XV.

Quemadmodum ab æqualitate supradicta processerant medietates.

D Sed paulisper quemadmodum istæ proportionalitates ab æqualitate^e procreantur dicendum est. Prædictum est enim quod in numero valet unitas, idem in proportionibus æqualitatem valere, et sicut numeri caput est unitas, ita proportionum æqualitatem esse principium. Quocirca hoc modo arithmetica medietas ab æqualitate nascetur: positus enim tribus æquis terminis, hi duo modi sunt quibus hæc proportionalitas producat. Ponatur enim primus primo æquus. Secundus primo et secundo. Tertius primo secundo ac tertio, quod hoc monstratur exemplo: Sint unitates tres. Ponatur igitur primus primo æquus

^a Ternarius ad binarium. ^b In tribus constat terminis. ^c Minimam. ^d Earum. ^e Procreantur

Id est unus. Secundus primo ac secundo, id est duo. Tertius primo secundo ac tertio, id est tres, eritque dispositio ^a talis :

	1	1	1	
	1	2	3	

Rursus sint tres binarii inæqualitate constituti, 2, 2, 2 : ponatur primus primo æquus, id est 2. Secundus primo et secundo, id est 4. Tertius primo secundo ac tertio, id est 6, et erit dispositio hæc :

	2	2	2	
	2	4	6	

^b Sed in his hoc speculandum est, quod si unitas fuerit ad æqualitatis principium constituta, unitas etiam erit in differentiis numerorum, ipsi vero numeri inter se nullum intermittunt. ^c Si vero binarius teneat æqualitatem, binarius est differentia, et unus inter terminos semper numerus intermittitur. Sin vero ternarius idem differentia est, inter ^d terminos vero duo naturaliter constituti intermittentur, ac deinceps in hunc modum :

	3	3	3	
	3	6	9	

Est etiam alia proportionalitatem arithmeticam procreandi via. Ponantur enim tres æqui termini, constituaturque primus primo ac secundo æquus, secundus primo ac duobus secundis, tertius primo et duobus secundis ac tertio, ut si sint tres unitates. Sit ^e primo primo ac secundo æquus, id est secundo. Secundus vero primo, ac duobus secundis, id est tertio. Tertius autem primo, duobus secundis ac tertio, id est quatuor.

	1	1	1	
	2	3	4	

Hic igitur terminorum differentiam unitas tenet; inter binarium enim et unitatem, atque inter ternarium ac binarium, unitas interest. Nullus vero naturalis numerus intermittitur. Post unitatem enim mox binarius est, ac post binarium ternarius naturaliter constituitur; idem rursus in binario fiat. Sintque tres binarii, et sit primus primo ac secundo æquus, id est quaternarius; secundus vero primo et duobus secundis, id est senarius; tertius autem primo, duobus secundis ac tertio, id est octonarius.

	2	2	2	
	4	6	8	

Hic quoque binarius tenet differentiam terminorum, uno inter eos naturaliter intermisso. Nam inter 4 et 6 quaternarius naturaliter intermittitur, inter 6 atque 8 septenarius collocatur. Quod si ternarius æqualitatis principium sit, fiet ternarius differentia; verbi gratia: Sint ^f termini tres ad regulas superiorum subtilis.

	3	3	3	
	6	9	12	

In his ergo ternarius est differentia, et duo numeri intermissi, id est uno minus quam sit differentia sem-

^a Hæc. ^b Rursus idem de ternario. ^c Sin. ^d Numeros. ^e Primus. ^f Tres numeri. ^g Profluat monstrabimus. ^h Tertius. ⁱ Constituatur.

A per numeris intermissis, atque idem et in quaternario, quinarioque perspicitur, et quæ nos propter brevitatem tacemus, iisdem regulis ex semetipso diligens lector inveniet. Geometrica vero proportionalitas tunc quemadmodum inveniri ab æqualitate possit ostendimus, quando quemadmodum ab æqualitate omnis inæqualitas ^g profluit monstrabamus, nisi tamen fastidium est, nunc quoque breviter repetendum est. Constitutis enim tribus æquis terminis, ponatur primus primo æquus. Secundus primo ac secundo.

^h Tertio primo duobus secundis ac tertio. Idemque fiat continue atque ita ex æqualitate geometrica proportionalitas principium sumat. Sed de harum proportionum proprietatibus quam diligentissime in arithmeticis diximus; quod si ad hæc illis instructus lector accedat, nullo dubitationis errore turbabitur. Harmonica vero medietas, de qua nunc paulo latius tractandum est, hac ratione procreatur. Constituatur enim, siquidem duplices curamus, effingere, tribus æquis terminis positis, primus primo ac duobus secundis æqualis. Secundus duobus primis et duobus secundis. Tertius semel primo, bis secundo, et ter tertio. Atque hoc modo sint unitates.

	1	1	1	

Constituatur igitur primus primo ac duobus secundis æqualis, id est ternarius. Secundus vero duobus primis et duobus secundis, id est quaternarius. Tertius vero primo ac duobus secundis et tribus tertiis, id est sex. Et si in binariis æqualitas ⁱ construat, vel in ternariis eadem ratio medietatis apparet, duplo a se terminis differentiisque distantibus, ut subjectæ descriptiones movent.

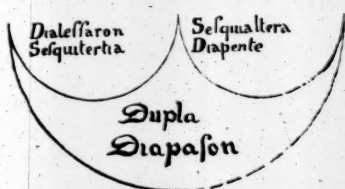
	1	1	1	
	3	4	6	
	2	2	2	
	6	8	12	
	5	5	3	
	8	12	18	

Quod si facienda est in extremitatibus tripla proportio, tribus æquis terminis constitutis, primus quidem faciendus est ex primo ac secundo, secundus vero ex primo ac duobus secundis, tertius autem ex primo, duobus secundis ac tribus tertiis, ut est subiecta descriptio.

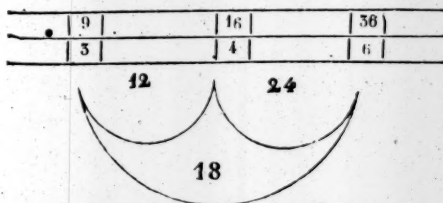
	1	1	1	
	2	3	6	
	2	2	2	
	4	6	12	
	3	5	5	
	6	9	18	

Sed ingressi harmonicam disputationem quæ de ea diligentius dici possunt tacite prætereunda esse non arbitror. Collocetur igitur harmonica proportionalitas, inque ea descriptione superiore ordine terminorum inter se differentie disponantur.

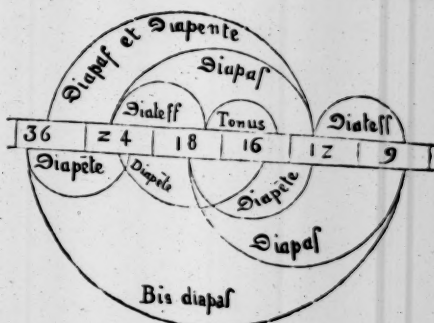
Diffé	1	2	3
Ter	3	4	6

Videsne igitur ut quatuor ad tres diatessaron consonantiam prodant, sex ad quatuor diapente concordent; sex vero ad tres diapason misceant symphoniam, Ipsæque earum differentia rursus eandem statuunt consonantiam. Binarius enim ad unitatem duplus est in diapason consonantia constitutus; quod si se extremitates multiplicent, itemque medius sui multiplicitate succrescat, comparati numeri toni habitudinem concordiamque servabunt. Ter enim sex efficiunt 18, quater ^b sient 16. Sed 18 numerus, 16 numerum minoris parte octava transcendit. Rursus minimus terminus si se ipse multiplicet, efficiet 9. Quod si major terminus sui multiplicatione concrescat, efficiet 36, qui sibimet comparati, quadruplam, id est bis diapason, concinentiam servant. Quod si hæc diligentius inspiciamus, hæc erit omnis rei differentiarum vel terminorum in se invicem multiplicatio. Minimus enim terminus, si medio multiplicetur, ^d sient 12. Item minimus terminus, si maximo multiplicetur, sient 18. Medius ^e vero terminus, si maximi numerositate augeatur, sient 24. Rursus terminus minimus, si seipso concrescat, sient 9. Eodem modo si medius, sient 16. Senarius vero, qui maximus est, si seipsum multiplicet, 36 reddet: hæc igitur in ordinem disponantur, 36, 24, 18, 16, 12, 9.

Sunt igitur diatessaron consonantiam resonantes 24 ad 18, et 12 ad 9, diapente vero 18 ad 12, et 24 ad 16, et 36 ad 24. Tripla autem quæ est diapason et diapente 36 ad 12. Quadrupla vero quæ est bis diapason 36 ad 9. Epogdus vero qui tonus est 18 ad 16 comparatione servatur.

CAPUT XVI.

Quemadmodum inter duos terminos supradictæ medietates vicissim collocentur.

Solent autem duo termini dari proponique, ut inter eos nunc quidem arithmetica, nunc vero geometrica, nunc harmonicam medietatem ponamus; de quibus in arithmetice quoque diximus, id tamen ipsum nunc etiam breviter explicemus. Si arithmetica medietas queritur, datorum terminorum videnda differentia est, eademque dividenda ac minori termino adicienda. Sint enim decem et 40 alitres terminus constituti, horumque medietas secundum arithmetica proportionalitatem queratur. Differentiam prius utrorumque respicio, quæ est 30; hanc divido, sunt 15; hanc minori termino, id est ^b decem appono, sunt 25. Si igitur hic inter ⁱ 10 et 40 medius collocetur, fit arithmetica proportionalitas hoc modo, 10, 25, 40. Item inter eosdem terminos medietatem geometricam collocemus. Extremos propria numerositate multiplico, ut 10 in 40 sunt 400; horum tetragonale latus assumo, sunt viginti. Vicies enim viginti sunt 400. Hos igitur 20 medios inter 10 ac 40 si ^k collocem, fit geometrica medietas subjecta descriptione formata, 10, 20, 40. Si vero harmonicam medietatem queramus, sibimetipsos copulamus extremos, ut 10 et 40 sient 50. Eorum differentiam quæ est 30 in minorem terminum ^l multiplicemus, scilicet in 10, ut sient decies 30, qui sunt 300; hos si secundum 50 partimur, sunt 6. Quos cum minori termino addiderimus, sient 16. Hunc igitur ^D numerum si inter 10 ac 40 medium collocemus, harmonica proportionalitas expeditur 10, 16, 40.

CAPUT XVII.

De consonantiarum modo secundum Nicomachum.

(Sed ^m his hactenus. Nunc illud addendum videtur quemadmodum Pythagorici probant consonantias musicas in prædictis proportionibus inveniri, in qua re scilicet eis Pythæus non videtur ⁿ assensus, de quo paulo posterius dicemus. Hæc enim ponenda est maxime esse prima suavisque consonantia, cujus

^a Multiplicatione. ^b Fiunt. ^c Vel. ^d Fiunt. ^e Enim. ^f Eodemque. ^g Eaque. ^h Denario. ⁱ 40 et 10. ^j Viginti. ^k Collocemus. ^l Multiplicamus. ^m De his. ⁿ Consentiens.

proprietalem sensus apertior comprehendit. Quale A enim est unumquodque per semetipsum, tale et deprehenditur sensu. Si igitur cunctis notior est ea consonantia quæ in duplicitate consistit, non est dubium primam esse omnium diapason consonantiam, meritoque excellere, quoniam cognitione præcedat. Reliquæ vero hunc necessario secundum Pythagoricos ordinem tenent, quem dederint multiplicis augmenta et superparticularis habitudinis detrimenta. Monstratum quippe est quod multiplex inæqualitas superparticulares proportionales meriti antiquitate transcendat. Quocirca naturalis numerus ab unitate usque ad quaternarium disponatur, 1, 2, 3, 4. Igitur unibinarius comparatus proportionem duplicem facit, et reddit diapason consonantiam eam, quæ est maxima, a et simplicitate notissima. Si vero unitati ternarius comparatur, diapason ac diapente concordiam personabit. Quaternarius vero unitati comparatus quadruplam tenet, scilicet bis diapason efficiens symphoniam; quod si ternarius binario comparatur, diapente. Si vero quaternarius ternario diatessaron b consonantiam supplet, isque est horum ordo cunctis ad se invicem comparatis. Nam comparatio quæ restat, si quaternarium binario comparemus, cadet in duplicem proportionem, quam tenebat ad unitatem binarius comparatus; itaque maxime distant soni in bis diapason, cum a se quadrupla intervalli dimensione discedunt. Minimum vero, cum acutior graviorem tertia gravioris parte transcendit, ac stat deinceps concinentiarum modus, qui neque ultra quadruplam possit extendi, neque intra partem tertiam coarctari; et secundum Nicomachum quidem hic consonantiarum est ordo, ut sit prima diapason, secunda diapason et diapente, tertia bis diapason, quarta diapente, quinta diatessaron.

CAPUT XVIII.

De ordine consonantiarum sententia Eubulidis et Hippasi.

Sed Eubulides atque Hippasus alium consonantiarum ordinem ponunt: adiungunt enim multiplicis augmenta superparticularitatis diminutioni ratio ordine respondere. * Itaque non posse esse duplum nisi dimidium, nec triplum præter tertiam partem. Quoniam igitur sit duplum, ex eo diapason consonantiam reddi. Quoniam vero sit dimidium, ex eo quasi contraria divisione sesquialteram, id est diapente, effici proportionem. Quibus mixtis, scilicet diapason ac diapente, triplicem procreari, quæ utramque contineat symphoniam, sed rursus triplicis partem tertiam contraria divisione partiri. Ex qua rursus diatessaron symphonia nascetur. Triplicem vero atque sesquitercium junctos quadruplam comparisonem proportionis efficere; unde fit ut ex diapason et diapente quæ est una consonantia, et diatessaron una d continetia conjungatur, quæ in quadruplo consistens bis diapason nomen accipit. Secundum hos quoque hic ordo est: Diapason, diapente, diapason ac diapente, diatessaron, bis diapason.

CAPUT XIX.

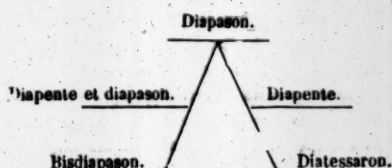
Sententia Nicomachi quæ quibus consonantiis apponantur.

Sed Nicomachus non eandem esse eis arbitratr contrariam positionem. Sed potius ut unitas in arithmetice crementi erat diminutionisque principium, ita etiam diapason symphoniam reliquarum esse principium, illas vero sibi e contraria divisione posse constitui; id vero facilius erit cognitu si prius f prævideatur in numeris. Constituat igitur unitas, duæque partes ab ea fluent, una multiplicis, alia divisionis. Sitque hæc formula:

Et ad hunc modum ad infinita progressio est. Binarus enim unitatis e duplex est. Contraria vero ejus pars h eisdem dimidium unitatis ostendit. Tres triplus et contraria pars tertia. Quatuor quadruplus, parsque et contraria quarta. Atque ita crescendi et decrescendi in simplici est unitate principium. Idem igitur nunc ad consonantias convertamus. i Est igitur diapason quæ dupla est supremi loco principii, quæ vero reliquæ sunt, in contraria divisione hoc modo. Sesquialter quidem triplo, sesquitercius vero quadruplo, quod tali argu entatione probabitur. Idem enim i primum est sesquialter, qui primus triplus principalis, scilicet unitatis. Nam ternarius idem primus triplus est, scilicet unitati. Idem primus sesquialter, si binario comparetur. Rursus idem ternarius ejusdem differentie quam ad binarium facit, cujus naturaliter positus probatur esse sesquialter, triplus est. Cum igitur jure sesquialter triplici k opponatur, diapente consonantia, diapente ac diapason consonantie rationabiliter putatur opponi. Rursus quadruplus sesquitercii contrariam divisionem tenet. Nam qui est primus quadruplus, idem rursus primus sesquitercius invenitur hoc modo. Quaternarius quippe primus est quadruplus, si unitati primus sesquitercius, si ternario comparetur. Rursus ejus differentie, quam inter se ac ternarium tenet, ipse sit quadruplus. Unde fit ut sesquitercia proportio, quæ est diatessaron, quadrupla proportioni, quæ est bis diapason, in contrarium dividatur. Dupla vero quoniam nullam habet oppositam proportionem, nec ullius ipsa sesquialtera est, aut exstat numerus cui possit binarius, qui primus est duplus, superparticulari proportionem conjungi, talem formam contrarie proportionis excedit. Atque ideo secundum Nicomachum diapason consonantiarum principium teneat hoc modo:

* Et b Concinentiam. c Igitur d Concinentia. e In. f Pervideatur. g Duplus. h Ejusdem. i Erit. j F. k Apponatur.

Sec. quamvis ita sese habeat, inquit tamen omnes melius multiplices proportionibus consonantiarum præcedere, superparticulares sequi, sicut paulo ante descripsimus. Cum igitur consonantia sit duarum vocum rata permixtio, sonus vero modulatae vocis casus, una intentione productus, atque idem minima particula modulationis, omnis vero sonus ^a constet impulsu. Pulsus vero omnis ex motu ^b fiat, cumque motuum ^c aliqui sint æquales, alii vero inæquales, inæqualium vero alii sint multo inæquales, alii vero minus, alii vero mediocriter inæquales. Ex æqualitate quidem nascitur sonorum æqualitas. Ex inæqualitate vero ^d ea quæ secundum mediocritatem distantie inæquales sunt, manifestæ, primæque ac simpliciores eveniunt proportionibus, quæ sunt scilicet multiplices ^e aut superparticulares, dupli, tripli, quadrupli, sesquialteri, atque sesquitercii consonantiæ. Ex his vero ^f quæ in reliquis proportionibus, vel multimodis, vel non ita clavis, vel longe omnino a se distantibus inæqualitates sunt, dissonantiæ existunt. Nulla autem sonorum concordia præcestat.

CAPUT XX.

Quid oporteat præmitti ut diapason in multiplici genere demonstretur.

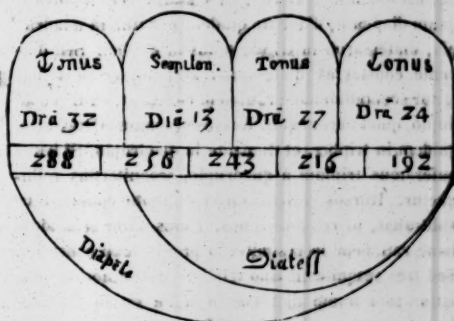
Hoc igitur ita distincto, demonstrabitur diapason consonantiam, quæ cunctarum optima est in multiplici inæqualitatis genere, et in duplicis habitudine reperiri. Ac primum quidem illud demonstrandum, quemadmodum in multiplicitatis genere diapason consonantia possit agnosci. Præcurrendum est igitur ad breve quiddam, quo prius cognitio facilius demonstratio fiat, ab omni superparticulari, si continuam et superparticularem quis auferat proportionem, quæ est scilicet minor, id quod relinquitur missus est ejus medietate, quæ detracta est proportionis, ut in sesquialtera ac sesquitercia. Quoniam sesquialtera major est, sesquiterciam de sesquialtera d trahamus, relinquitur sesquioclava proportio, quæ duplicata non efficit integram sesquiterciam proportionem; sed ea distantia minor est quæ in semitonio reperitur; quod si duplicata sesquioclava comparatio non est integra ^g et sesquitercia, simplex sesquioclava non est sesquiterciae proportionis plena medietas; quod si sesquiquartum sesquitercio auferas, id quod relinquitur medietatem sesquiquarti non efficit, idemque in cæteris.

CAPUT XXI.

Demonstratio per impossibile diapason in multiplici genere esse.

Age nunc ad diapason consonantiam redeamus.

A Quod si ea non est in multiplici genere inæqualitatis, cadet in superparticulare inæqualitatis genus. Sit igitur superparticularis proportio diapason consonantia. Auferatur ab ea continuus consonantia, id est diapente, relinquitur diatessaron. Bis igitur diatessaron minus est uno diapente, et ^h ipsum diatessaron non implet diapentem consonantiam medietatem, quod est impossibile. Monstrabitur enim bisdiatessaron tono ac semitonio consonantiam diapente transcendere. Quocirca nec diapason quidem in superparticulari inæqualitatis genere poni potest.

CAPUT XXII.

Demonstratio per impossibile, diapente, diatessaron, et tonum in superparticulari esse.

Restat igitur ut diapente ac diatessaron, et tonum, in superparticularitate ponenda esse monstremus. Nam etsi id in prima quodque probatione ea quæ diapason in superparticulari genere non esse ponenda monstravimus, id quoque quodam rationis modo perclaruit; sigillatim tamen de eo ac diligentius pertractemus. Nam si in superparticulari quibus has habitudines ponendas esse non dixerit, in multiplici genere fatebitur collocandas. Nam in superpartienti vel cæteris mixtis eae poni non possint, superius (ut arbitror) explanatum est. Ponantur igitur, si fieri potest, in multiplici genere. Et quoniam diatessaron consonantia minor est, diapente major, diatessaron dupli, diapente vero tripli proportioni multiplicitatis aptetur. Verisimile est enim ut est consonantia diatessaron consonantia, diapente continua. Ita si diatessaron in duplici statuatur, diapente incontinua dupli eis poni, id est tripli. Tonus autem quoniam in habitudinibus musicis post diatessaron locatur, nimirum in ea proportione ponatur, quæ est minor duplici. Hæc autem in multiplicitatis genere non potest inveniri. Restat igitur ut in superparticularitatis habitudinem cadat. Sit igitur prima, id est sesquialtera, toni proportio. Nam si duplicem auferamus, tripli, quod relinquitur, sesquialter est. Quod si diatessaron

^a Constat. ^b Sit. ^c Alii. ^d Hæc. ^e Ac. ^f Reliquisque. ^g Sesquitercia. ^h Ipsam.

quidem duplex est, diapente vero triplum, ^a sublato diatessaron a diapente tonus reliquus fit, nullo modo dubitari potest quin tonus in sesquialtera debeat proportionem constitui. Sed duæ sesquialteræ proportionem duplicem vincunt, quemadmodum ex arithmetiis instructus sibi potest quisque colligere. Duo igitur toni diatessaron superabunt, quod est inconueniens: diatessaron enim duos tonos semitonii spatio transcendit. Non igitur fieri potest ut non diapente ac diatessaron in superparticulari inæqualitatis genere collocetur. Quod si quis tonum quoque in multiplici genere esse ^b perscribat, quoniam quidem tonus minor est quam diatessaron. Diatessaron vero minus est quam diapente, diapente quidem ponatur in quadrupla, diatessaron in tripla, tonus in duplici. Sed diapente constat ex diatessaron et tono. Quadruplum igitur secundum hanc rationem constabit, ex triplo ac duplo, quod fieri nequit. Rursus statuatur diatessaron quidem in triplici, et diapente in quadruplo. Si igitur auferamus triplum a quadruplo, sesquiertius relinquetur. Rursus si diatessaron diapente consonantiæ subtrahas, fit reliquus tonus. Tonus igitur secundum hanc rationem in sesquiertia proportionem constabit. Sed tres sesquiertii unum triplici sunt minores. Tres igitur toni unum diatessaron nulla ratione supplebunt, quod est falsissimum. Duo enim toni ac semitonium minus diatessaron consonantiam supplet. Ex his igitur demonstratur diatessaron consonantiam non esse multiplicem. Dico autem quoniam nec diapente consonantia in multiplici genere poterit collocari. Nam si ^c in eo statuatur, quoniam est ei minor continua, id est diatessaron, non locabitur diapente in minimo multiplici, id est duplici, scilicet ut sit locus quo diatessaron consonantiam possit aptari. Sed diatessaron consonantiam multiplicis generis non est. Quocirca nec diapente, in maiore habitudine multiplicis quam est dupla quæ minima est, aptari potest. Si igitur diapente in minima, scilicet dupla, diatessaron vero, quæ minor est, in multiplici quidem aptari non potest. Non est enim quidquam minus a se duplici. Si igitur sesquialtera, tonus vero sesquiertia, in continua enim proportionem locabitur. Sed duo sesquiertii amplior ^d sunt uno sesquialtero. Duo igitur toni unam diatessaron consonantiam Vincent, quod nulla ratione continget. Ex his igitur approbatur diapente ac diatessaron in multiplici genere collocari non posse: quocirca in superparticulari inæqualitatis genere iure ponentur.

CAPUT XXIII.

Demonstratio diapente et diatessaron in maximis superparticularibus collocari.

Illud quoque addendum ^a necessario est, quoniam si diapente ac diatessaron superparticulares proportionem tenent, in maximis superparticularibus proportionibus collocantur. Sunt autem maxime sesquialtera et sesquiertia. Hoc vero ^e approbabitur hoc

A modo. Nam si in minoribus proportionibus quam sesquialtera vel sesquiertia diapente ac diatessaron consonantiæ collocentur, non est dubium quin sicut alie quæ ibet proportionem superparticulares præter sesquialteram et sesquiertiam junctæ non efficiunt unum duplum, ita diapente ac diatessaron unum diapason nulla ratione concludunt. Quoniam enim diapason in duplici proportionem esse monstratum est, duplex vero proportio ex sesquialtero sesquiertioque componitur; diapason vero ex diatessaron ac diapente copulatur, non est dubium quin, si totum diapason in duplici ^f statuatur, diapente et diatessaron in sesquialtera sesquiertiaque proportionem sint locandæ. Aliter enim non poterunt diapason junctæ perficere, quæ consonantia in duplici proportionem consistit, nisi in his duabus proportionibus steterint sesquialtera scilicet ac sesquiertia. Alie enim proportionem superparticulares ^g hanc nulla ratione conjungunt.

CAPUT XXIV

Diapente in sesquialtera, diatessaron in sesquiertia esse, tonum in sesquioctava.

Dico autem quoniam proprie diapente in sesquialtera, et diatessaron in sesquiertia proportionem consistit. Quoniam enim inter utrasque proportionem, sesquialteram scilicet et sesquiertiam, sesquialtera est maior et sesquiertia minor, quoniamque in consonantiis diapente maior, diatessaron minor, apparet maiorem proportionem majori, et minorem minori esse consonantiæ ^b aptandum. Erit igitur diapente quidem in sesquialtera, diatessaron vero in proportionem sesquiertia collocanda. Quod si diatessaron a diapente ^c consonantiam subtrahamus, relinquitur spatium, quod dicitur tonus. Sesquiertium vero si proportionem sesquialteræ minuamus, relinquitur sesquioctava proportio. Quo fit ut tonus in sesquioctava debeat ^d rationem constitui.

CAPUT XXV.

Diapason ac diapente in tripla proportionem esse, bis diapason in quadrupla.

Sed quoniam demonstratum est diapason quidem duplam, diapente vero sesquialteram, junctas vero duplam ac sesquialteram triplicem proportionem creare, ex his ^e etiam apparet diapente ac diapason in triplici proportionem constitui. Sed si quis triplici proportionem sesquiertiam habitudinem jungat, quadruplam facit. Igitur si diapente ac diapason consonantiis diatessaron symphonia jungatur, fit quadruplum spatium vocum, quod bis diapason supra esse monstravimus.

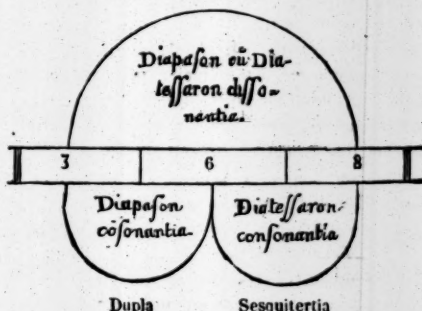
^a Sublatoque. ^b Præscribat. ^c In eo genere statuatur. ^d Necessarium. ^e Approbatur. ^f Statuamus. ^g Duplicem. ^h Aptandum. ⁱ Consonantia. ^j Comparatione. ^k Et illud.

CAPUT XXVI.

Diatessaron ac diapason non esse consonantiam secundum Pythagoricos.

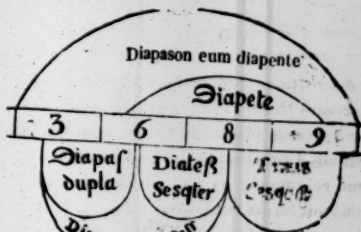
Sed in his illud diligens lector agnoscat, quod consonantiæ consonantiis suppositæ alias quasdam ^a consonantes efficere. Nam diapente ac diatessaron junctæ, diapason (ut dictum est) creant; huic vero, id est diapason, rursus si diapente symphonia jungatur, fit consonantia, quæ ex utrisque vocabulis nuncupatur, diapason scilicet ac diapente. Cui si diatessaron addatur, fit bis diapason, quæ quadruplam proportionem tenet. Quid igitur si diatessaron ac diapason consonantias jungamus, ullamne secundum Pythagoricos efficient consonantiam? Minime. Mox enim in superpartiens inæqualitatis genus cadit, nec servat vel multiplicitalis ordinem, vel superparticularitatis simplicitatem. Age enim statuatur numeri quibus id facilius approbemus: sit enim ternarius, cujus sit senarius, duplus scilicet, in diapason proportionem consistens. Huic aptetur sesquiertia quam diatessaron esse prædiximus, ut octonarius. Is enim ad senarium diatessaron proportionem tenet, qui octonarius ad ternarium comparatus habet eum bis. Sed ne sit multiplex, habet etiam ejus aliquas partes, neque eas simplices. Duabus enim eum supervenit unitatibus, quæ sunt duæ tertiæ partes ternarii, quem primum terminum minimumque locamus. Sint ^b igitur termini hi, 3, 6, 8.

Multiplex superbipartiens tertias.

Illud quoque quæ inter duas sibi continuas consonantias cadit, etenim neque duplum est integrum, ut diapason consonantiam prodat, neque triplum, ut diapason ac diapente efficiat symphoniam. Cui si tonus addatur, mox triplum modum proportionis efficiet. Quoniam enim diapason ac diapente ^c sibi junctæ efficiunt triplum, diatessaron vero et tonus diapente consonantiam jungunt, si diapason ^d consonantia addatur diatessaron, inconsonum fit, quoniam inter duplicem ac triplicem nulla potest naturaliter proportio multiplicitalis intelligi. Quod si ei adicio tonum, ^e fit diapason, diatessaron, et tonus, quod nihil distabit utrum diapason ac diapente sit. Diatessaron enim et tonus diapente constituunt. ^f Sit enim diapason quidem 3 et 6; diatessaron 6 et 8; tonus 8 et 9; diapente 6 et 9; diapason ac diapente

A 3 ac 9: erit igitur sic tripla proportio 3, 6, 8, 9. Sed quanquam de his multa Nicomachus, nos tamen quæ potuimus brevitate partim ea ipsa quæ Pythagorici affirmant pronuntiantes, partim ex eisdem quædam consequentia argumentantes, probavimus, si diatessaron consonantiæ diapason addatur, consonantiam ex his conjungi non posse. Quid vero sentiat de his Ptolemæus, posterius apponam. Sed de his hactenus; nunc de semitonii considerandum est.

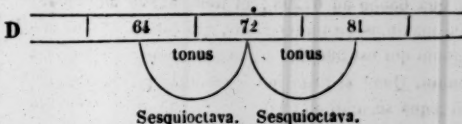

CAPUT XXVII.

De semitonio in quibus minimis numeris constat.

Videntur enim semitonia nuncupata, non quod vere tonorum sint medietates, sed quod sint non integri toni. Hujusque spatii quod nunc quidem semitonium nuncupamus, apud antiquiores autem limma vel diasis vocabatur, hic modus est. Cum enim ex sesquiertia proportionem quæ diatessaron est, duæ sesquioctavæ habitudines, quæ toni sunt, auferuntur, relinquuntur spatium quod semitonium nuncupatur.

Queramus igitur duos tonos continua dispositione descriptos. Sed, quoniam hi (ut dictum est) in sesquioctava proportionem consistunt, duasque sesquioctavas proportionem continuas adhibere non possumus, nisi multiplex ille, a quo ^g hæc derivari possint, reperiatur, sit unitas prima ^h eique octonarius octuplus primus. Ab hoc igitur unum sesquioctavum potero derivare. Sed quia duos quarimus, sicut octies octo, atque ex eo 64 explicentur. Erit igitur secundus octuplus a quo possumus duas sesquioctavas proportionem educere. Namque octo quæ est octava pars 64 unitatum eisdem additi totam summam 72 perficiunt; his vero si sua octava similiter opponitur, quæ est novenarius, 81 reddunt. Eruntque hi duo toni continui principali dispositione conscripti 64, 72, 81.

Sesquioctava. Sesquioctava.

Nunc igitur 64 unitatum sesquiertium conquiritur. Sed quoniam 64 probantur partem tertiam non habere, si omnes hi numeri ternario multiplicentur, mox eis pars tertia contingit, et omnes in eadem proportionem durabunt, in qua fuerunt antequam his ternarius multiplicator accederet; sicut igitur ter 64, id est 192, horum tertia 64 eisdem addita 256 reddet. Erit igitur hæc sesquiertia proportio diatessaron

^a Consonantias ^b Ergo. ^c Sibimet. ^d Consonantia. ^e Fiet. ^f Sint. ^g Hæc. ^h Ejusque.

Sex		(Latitudo)				octupli
1	8	64	512	4096	32768	262144
	9	72	576	4808	36864	294912
		81	648	5184	41172	331776
			729	5852	46656	375248
				6881	53188	419901
					59049	472592
						531441
Novemcupli omnes Diagonii						

Omnes sesquioctavi inferni supernorum qui sex tonos efficiunt.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Adversus Aristotēnum demonstratio superparticularem proportionem dimidii in æqua non posse, atque ideo nec tonum.

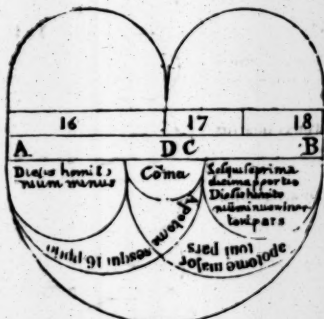
Superiore volumine demonstratum est diatessaron consonantiam ex duobus tonis ^a copulari ac semitonio, diapente vero ex tribus tonis ac semitonio constare. Sed ea semitonia dimidium toni integrum non posse perficere, si sigillatim considerata tractentur, atque ideo diapason ad sex tonos nullo modo pervenire. Sed quoniam Aristoxenus musicus, iudicio aurium cuncta permittens, hæc semitonia non arbitratur esse secundum Pythagoricos contractiora dimidio, sed sicut semitonia dicuntur, ita esse dimidietates tonorum, de ^b eisdem rursus paulisper est disputandum, demonstrandumque prius nullam superparticularem habitudinem noto numero posse dividi in integram medietatem. Inter duos enim numeros superparticularem proportionem continentes, sive illi sint primi pales, quorum est unitas ^c differentia, sive posteriores, nullus ita poterit medius numerus collocari, ut quam minimus proportionem tenet ad medium, eam medius teneat ad extremum, scilicet ut in geometrica proportionem, sed aut differentias æquas facere potest, ut sit æqualitas secundum arithmeticam medietatem, aut harmonicam inter eosdem terminos medius numerus collocatus faciet medietatem, aut quamlibet aliam, quarum in arithmetice fecimus mentionem. Quod si id demonstrabitur, nec illud quidem constare poterit, sesquioctavam proportionem, quæ tonus est in dimidia posse discerni, quando quidem sesquioctava omnis in superparticulari inæqualitatis genere consistit. Id vero melius inductione monstrabitur. Nam si per singulas proportionem consideratione deducta, scilicet superparticulares, nulla prorsus occurrit quæ, interposito medio termino, æquis proportionibus dividatur, non est dubium quod superparticularis comparatio non possit in æqua parti. Quod si videtur consonum auribus aliquid canere, cum cuilibet voci duobus tonis ac semitonio integro distans vo-

A cula comparetur, id non esse consonum natura monstratur. Sed quoniam sensus omnis quæ minima sunt comprehendere nequeat, idcirco hanc differentiam, quæ ultra consonum procedit, sensum aurium non posse distinguere, fore autem ut deprehendatur, si frequentissime talis particula per eosdem crescat errores. Nam quod in minimo haud sane cernitur, compositum conjunctumque cum jam magnum esse coeperit pervidetur. A qua igitur proportionem est ordiendum ^d an compendium dabimus quæstioni, si ab eo de quo quæritur ordiamur. Id vero est tonus, in duo æqua possit parti necne. Nunc igitur de tono est pertractandum, et quemadmodum non possit in duo æqua dividi demonstrandum est. Quam demonstrationem si quis ad reliquas superparticulares comparationes transferat, similiter demonstrabitur superparticularem in æqua noto atque integro numero separari non posse. Primi igitur tonum continentes numeri sunt 8 atque 9. Sed quoniam se isti ita naturaliter consequuntur, ut medius inter eos numerus non sit eosdem binario, quo scilicet minimo possum, multiplico. Fiant igitur 16 ac 18, inter hos vero ^e naturaliter numerus cadit qui est 17; igitur 18 ad 16 tonus est. Sed 10 et 8 ad 10 et 7, comparatus habet eum tonum, et ejus septimam decimam partem. Septima decima vero pars minor est sexta decima naturaliter. Major est igitur proportio quæ sub 16 ac 17 numeris continetur, quam ea quæ sub 17 ac 18. Qui disponantur hoc modo, et sit A 16, C 17, B 18. Medietas igitur ^f integra toni inter C ac B nullo modo cadet. Minor est enim C B proportio C A proportionem. Ad majorem igitur partem medietas rata ponenda est. Sit vero medietas D. Quoniam igitur D B quidem proportio, quod est integrum dimidium toni, major est C B proportionem, quæ est minor pars toni, A C autem proportio quæ est major pars toni A D proportionem major est, quod est dimidium toni, est autem A C proportio sesquiseptimadecima, C B autem sesquiseptimadecima, non est dubium quin integra medietas inter sesquiseptimadecimam

^a Non habet. ^b His. ^c Distantie. ^d Ac. ^e Naturalis. ^f Integræ.

ac sesquiseptimadecimam cadat. Sed hoc in integro A numero nullo modo poterit inveniri.

Integra toni medietas. Integra toni medietas si dari queat.

Tonus sesquiceta: a portio. Totum hoc spatium.

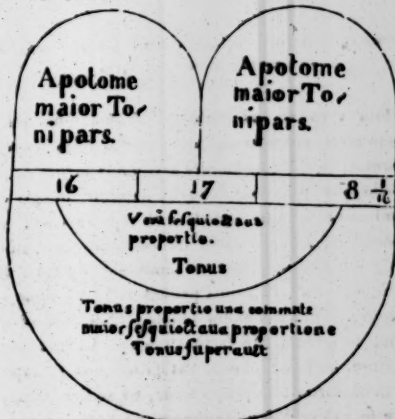
Quoniam vero ad 16 numerum 17 numerus comparatus, supersesquixtamdecimam obtinet proportionem, si ejusdem 17 numeri sextam decimam requiramus, erit unitas, atque unitatis pars 16, hanc si eidem 17 numero jungamus, sunt 18 et pars sexta decima. Si igitur 18 et pars sexta decima a 16 numero comparetur, recte toni mensuram videtur excedere, cum ad eum solus 18 numerus sesquioctavam ens odiat proportionem. Unde fit ut quoniam supersesquixtamdecima portio tonum bis aucta transcendit, non sit integrum toni dimidium. Quid enim bis ductum transcendit aliquid, id ultra dimidium illius esse videbitur quod transcendit. Quocirca super sesquixtamdecima, non erit toni dimidium. Ac per hoc, nec a'ia ulla major sesquixtamdecima portione toni poterit esse dimidium, cum ipsa sesquixtamdecima integro toni dimidio sit major. Sed quoniam, sesquixtamdecimam proportionem continua sequitur sesquiseptimadecima, videamus an ea tonum bis multiplicata non impleat, 17 igitur numeri sesquiseptimadecimam partem tenet terminus 18. In eadem igitur portione si ad 18 numerum alium comparemus, erit 19 et septimadecima pars. Quod si ad 17 terminum in sesquioctava portione positum numerum comparemus, fient 19, et pars octava. Major vero est pars octava parte septima decima. Major igitur est portio numerorum 17 ac 19 et octava quam ea quae in 17 ac 19 et parte septima decima continetur, quae sunt scilicet bis sesquiseptimadecimae proportionem. Duae igitur sesquiseptimadecimae unum tonum non videntur implere. Non est igitur sesquiseptimadecima toni dimidium, quoniam quae duplicata non implet integrum, non d continet dimidium. Semper enim dimidium duplicatum ei cujus dimidium est coaequatur.

a 17. b Non habetur. c Implet. d Tenent

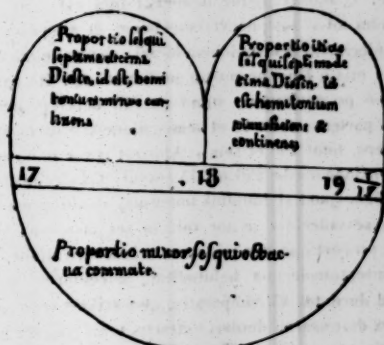
PATROL. LXIII.

Supersesquixtamdecima portio,

Supersesquixtamdecima portio,

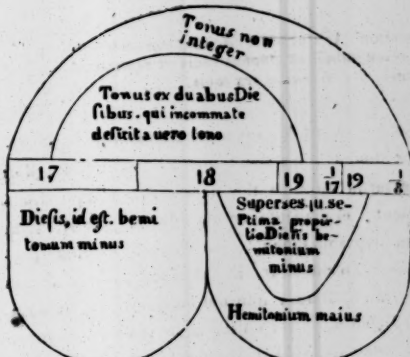

Totum hujus toni spatium ex duobus apotonis.

Tonus non integer ex duabus diesibus deficiens a tono integro commate.

Proportio sesquioctava tonum inter grum ex diesi et apotonem habens. Tonus.

Supersesquixtamdecima portio

Proportio sesquioctava et non sesquiseptimadecima

CAPUT II.

Ex sesquiertia proportione sublati duobus tonis, toni dimidium non relinqui.

Jam vero si eos numeros disponamus qui de sesquiertia proportione duobus tonis retractis relinquuntur, in his considerare possumus utrum ea proportio quæ post duos tonos relinquitur, integri loco semitonii censatur; quod si ita repertum sit, illud quoque est comprobatum diatessaron consonantium duobus tonis atque integro semitonio copulari. Erat igitur superius terminus primus 192. Ad hunc sesquiertiam proportionem tenebant 256. Sed ad primum terminum 216 faciunt tonum. Ad 216 rursus 213 toni obtinent locum. Est igitur quod relinquitur ex diatessaron tota proportione, ea scilicet habitudine quæ in 243 et 256 unitatibus constat. Hæc igitur si probatur integri toni esse dimidium, dubitari non potest diatessaron ex duobus tonis semitonioque^a constare. Quoniam igitur demonstratum est toni dimidium inter sesquiseptimadecimam et sesquiseptimadecimam proportionem locari, ab hac comparatione etiam hæc proportio metienda est. Ne enim longius progrediamur, sumo ex 243 octavam decimam partem, ea sit 43 et semis. Ilanc si eisdem apposuerò, sunt 256 et semis. Apparet igitur minorem proportionem esse 256 ad 243 sesquioctavodecima habitudine. Quod si dimidius tonus major quidem est in sesquiseptimadecima, minor vero in sesquiseptimadecima habitudine, ducentorum vero 56 ad ducentos 43 comparatio, quæ scilicet relinquitur ex diatessaron duobus retractis tonis, minor est sesquioctavodecim. Non est dubium quin hæc duorum numerorum proportio semitonio longissime diminuitur sit.

CAPUT III.

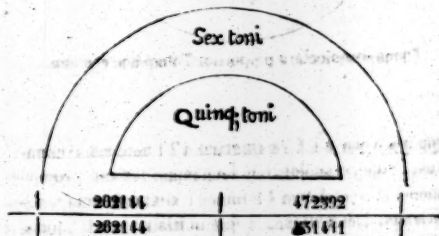
Adversum Aristoxenum demonstrationes diatessaron consonantium ex duobus tonis et semitonio non constare, nec diapason sex tonis.

Quod si (ut ait Aristoxenus) diatessaron consonantia ex duobus tonis semitonioque conjungitur, duæ diatessaron consonantie necessario quinque tonos efficiunt, et diapente ac diatessaron junctæ, sicut unum diapason jungunt, ita sex tonis continua proportione coæquantur. Et quoniam paulo ante sex disposuimus tonos, quorum minimus erat numerus 262144, ad hunc vero ultimus in sexto collocabatur uno numerus 531441, quantum vero retinebant tonum 472392, disponantur hoc modo :

^a Consistere.

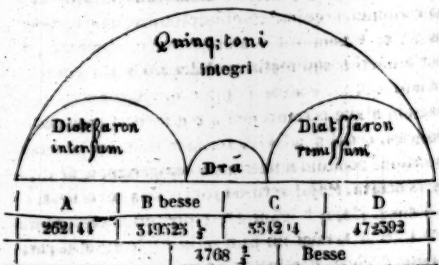
A

Tonus primus	2 6 2 1 1 4
Tonus secundus	2 9 4 9 1 2
Tonus tertius	3 3 1 7 7 6
Tonus quartus	3 7 3 2 4 8
Tonus quintus	4 1 9 9 0 4
Tonus sextus	4 7 2 3 0 2
	5 3 1 4 1 1

Nunc igitur de minoribus numeris, id est quinque tonis, loquamur. Si ergo diatessaron duobus tonis ac semitonio, bis vero diatessaron quinque consisteret tonis, cum ex 262144 diatessaron intenderem, cumque de 472392 aliud diatessaron remitterem, idem inter utramque intentionem remissionemve numerus inveniretur. Id autem fit hoc modo : a numero qui est 262144 besse diatessaron intendo, id est sesquiertium, qui fit in 349525 et triente. Rursus de 472392 numeris remitto sesquiertiam proportionem, quæ sit in 354294, has igitur proportionem disponamus hoc modo, et sit primus quidem numerus A, secundus vero B, tertius C, quartus D.

D

Quoniam igitur A terminus ab D termino quinque remotus est tonis, quoniamque diatessaron in duobus tonis ac semitonio jungitur, ut Aristoxenus arbitratur, unumque diatessaron, inter A atque B, aliud vero inter C atque B positum est, B et C terminos non oportet esse diversos, sed unos atque eosdem.

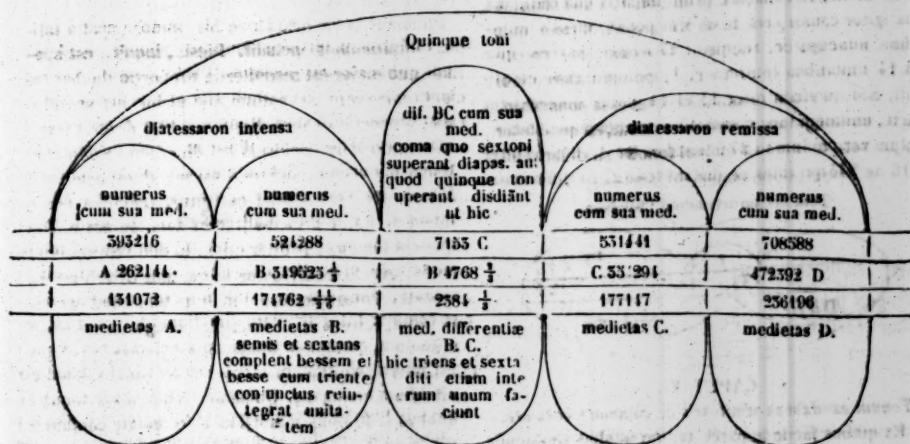
ut integre quinque toni ex duabus diatessaron consonantiis constare videantur. Nunc vero quoniam est differentia 4768 et besse, arguitur diatessaron minime tonis duobus ac semitonio conjungi.

CAPUT IV.

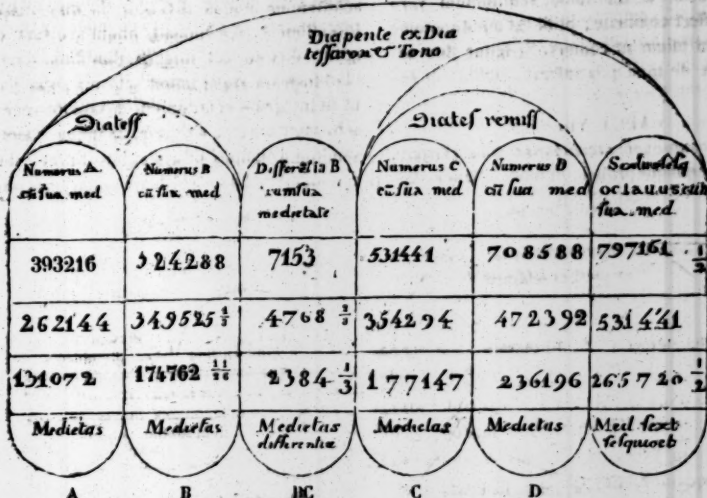
Diapason consonantiam a 6 tonis commate excedi, et qui sit minimus numerus commatis.

Sed hanc si quaerimus * in integris numeris differentiam collocare, quoniam in ea parte quæ est besse pars tertia si addatur, plenam efficit unitatem, quæ pars tertia ejusdem besse dimidium est, si totius differentiæ dimidium eidem addecerò, quod est 2384 et triens sit omnis summa 7153. Quæ dudum commatis

A proportionem tenebat. Comma enim est quo sex toni superant diapason consonantiam, quod in primis 7153 unitatibus continetur. Ut igitur differentia dimidium proprium adiecimus, ut in 7153 exeresceret, ita etiam cunctis A B C D terminis medietates proprias adjungamus, et eadem erit in omnibus quæ supra proportio, fietque eadem inter quinque tonos ac bis diatessaron differentia a quæ est inter sex tonos ac diapason consonantiam differentia, scilicet 7153 unitates. Unde colligitur quinque tonos bis diatessaron, et sex tonos unum diapason tamen commate superare. Quod in primis 7153 unitatibus invenitur. Id autem patefaciat hæc subjecta descriptio :

Sex toni. — Excedunt ergo sex toni diapason commate.

CAPUT V.

Quemadmodum Philolaus tonum dividat.

Philolaus vero Pythagoricus alio modo tonum dividere tentavit; statuens scilicet primordium toni ab

eo numero qui primus cubum a primo impari (quod maxime apud Pythagoricos honorabile fuit) efficeret. Nam cum ternarius numerus primus sit impar, tres tertio 9, atque id ter si duxeris, 27 necessario exsurgent,

* Non legitur. † Invenitur.

qui ad 21 numerum tono distat, eandem ternarii differentiam servans. Ternarius enim 24 summæ octava pars est. Quæ eisdem addita primum a ternario cum 20 ac 7 reddit. Ex hoc igitur Philolaus duas efficit partes : unam quæ dimidio sit major, eamque apotomen vocat; reliquam quæ dimidio sit minor, eamque rursus diesim dicit, quam posteri semitonum minus appellavere. Harum vero differentiam comma ac primum diesim in 13 unitatibus constare arbitratur, eo quod ^a hoc inter 256 et 243 pervisa sit differentia. Quodque idem numerus, id est 13, ex novenario ternario atque unitate consistat, quæ unitas puncti obtineat locum. Ternarius vero primæ imparis lineæ. Novenarius primi imparis quadrati. Ex his igitur causis cum 13 diesim ponat, quod semitonum nuncupatur, reliquam 27 numeri partem quæ ex 14 unitatibus continetur, ^b apotome esse constituit. Sed quoniam inter 13 et 14 unitas differentiam facit, unitatem loco commatis censet esse ponendam, totum vero tonum in 27 unitatibus locat, eo quod inter 216 ac 243 qui inter se distant tono 27 sit differentia.

Toni divisio secundum Philolaum.

CAPUT VI.

Tonum ex duobus semitoniiis ac commate constare.

Ex quibus facile apparet tonum duobus semitonis minoribus et commate constare. Nam si totus tonus ex apotome constat ac semitono, semitonium vero ab apotome differt commate; nihil est aliud apotome nisi semitonium minus et comma. Si igitur duo semitonia minora de tono quis auferat, comma fit reliquum.

CAPUT VII.

Demonstratio, tonum duobus semitoniiis commate distare.

Idem vero hoc quoque probabitur modo. Nam si dia-

A pason quinque tonis ac duobus minoribus semitonis continetur, superantque sex toni diapason consonantiam uno commate, non est dubium quin tonis quinis ab utroque spatio sublati fiant reliqua ex diapason quidem duo semitonis minora, de sex vero tonis tonus. Atque hic tonus hanc duo semitonis quæ relinquantur vincit commate. Quod si duobus eisdem semitonis comma reponatur, æquabunt tonum; constat igitur unum tonum duobus semitonis minoribus et commati, quod in 7153 primis unitatibus invenitur, æquari.

CAPUT VIII.

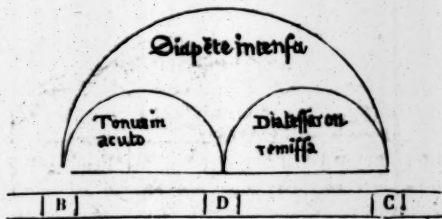
De minoribus semitonii intera'lis.

B Philolaus igitur hæc atque his minora spatia talibus diffinitionibus includit. Diesis, inquit, est spatium quo major est sesquitercia proportio duobus tonis. Comma vero est spatium quo major est sesquioctava proportio duobus diesibus; id est duobus semitonis minoribus. Schisma est dimidium commatis. Diaschisma vero dimidium dieleos, id est semitonii minoris. Ex quibus illud colligitur, quoniam tonus quidem dividitur principaliter in semitonium minus atque apotomen. Dividitur etiam in duo semitonía et comma, quo fit ut dividatur in quatuor diaschismata et comma. Integrum vero dimidium toni quod est semitonium, constat ex duobus diachismatibus, ^a quod est unum semitonium minus, et schisma, quod est dimidium commatis. Quoniam ^o cum totus tonus ex duobus semitonis minoribus et commate conjunctus est, si quis id integre dividere velit, faciet unum semitonium minus commatisque dimidium. Sed unum semitonium minus dividitur in duo diaschismata. Dimidium vero commatis unum schisma est. Recte igitur dictum est integre dimidium tonum in duo diaschismata atque unum schisma posse parti. Quo fit ut integrum semitonium a minore semitonio uno schimate differre videatur, apotome autem a minore semitonio duobus schismatibus differt, differt enim **D** commate: sed duo schismata unum perficiunt comma.

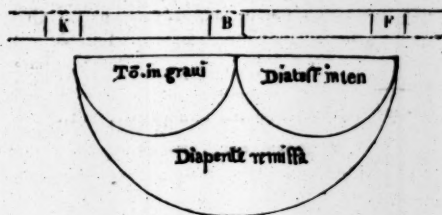
CAPUT IX

De toni partibus per consonantias sumendis.

Sed de his quidem haecenus. Nunc vero illud videtur esse dicendum, quemadmodum per consonantias musicas imperata possimus spatia nunc extendere, nunc vero remittere. Id autem ^a lineariter fiat, lineaeque quas describimus vocis ^b accipiuntur loco. Sed sese jam ratio ipsa demonstret. Sit propositum toni spatium per consonantiam sumere, in acutum scilicet atque gravem. Sit sonus B, ab hoc intendo alium sonum qui diapente spatio ab eo quod est B distet acutum qui est C. Ab hoc remitto diatessaron consonantiam ad id quod est D, et quoniam inter diapente ac diatessaron tonus differentiam facit, D B spatium tonus repertus est.

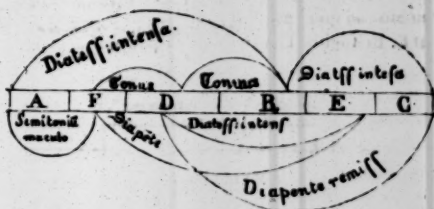

Ad graviolem vero partem ita modulabimur tonum. Ab eo quod est B diatessaron intendo ad F, et ab F diapente remitto ad K. Erit K B tonus. Animadvertet igitur diligens lector ad D B quidem ad acutam partem effectum tonum, ad K B autem ad gravem.

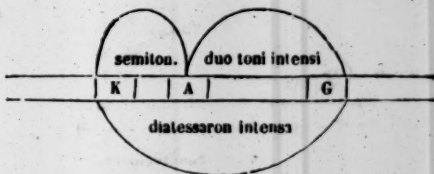
Sit propositum maiorem toni partem per consonantiam sumere in acutam partem atque gravem. Minor vero toni pars est spatium quo duos tonos diatessaron consonantia transcendit. Sit enim sonus A, intendo ab A diatessaron ad B. Rursus intendo ab B diatessaron ad C, ab C remitto diapente ad D. Tonus est igitur B D. Rursus ab D intendo diatessaron ad E. Remitto iterum ab E diapente ad F. Tonus est igitur D F. Duo igitur sunt toni B D, D F. Et erat B A integrum diatessaron. Erit igitur F A minor toni pars, quod semitonium nuncupatur

A

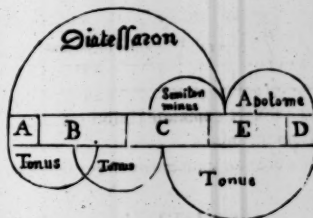

Ad graviolem vero partem hoc modo: sit sonus A, intendo duos tonos per consonantiam ad G, diatessaron vero ab G remitto ad K; erit igitur K A minor semitonii pars, quod oportebat efflicere.

B

Si ergo a tribus tonis diatessaron auferamus, apotome fit reliquis. Sint enim tres toni A B, B C, C D; ab his auferatur A E diatessaron. Erit igitur E C semitonium minus; apotome igitur est E D.

Hanc igitur apotomen si sit commodum sic sumemus. Ac primum quidem ad acutum intendo tres tonos, ab A eos qui sunt ad B, et ab eo ^d quod est B ad C diatessaron consonantiam remitto, fit C A apotome reliqua.

D

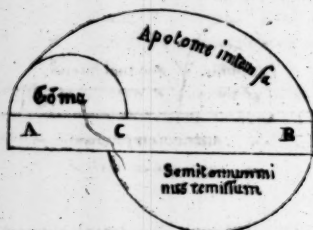
Quod si eadem spatium ad gravem sonum velimus efflicere fit hoc modo: sit sonus A, intendo semitonium

^a Lineariter. ^b Accipiuntur. ^c Si igitur tribus. ^d Qui.

minus, id quod est A D, remitto ab D tonum qui est D E. Erit igitur E A ca quam requirimus apotome.

Sit propositum^a in acutam partem comma sumere, sit sonus A; intendo apotomen A B, remitto semitonium minus B C, et quoniam semitonium apotome minus est commate, comma erit C A.

Rursus ad gravem partem hoc modo intendo: ab A sono semitonium minus, id quod est A D, ab D vero remitto apotomen, id quod est D E. Erit igitur comma C A.

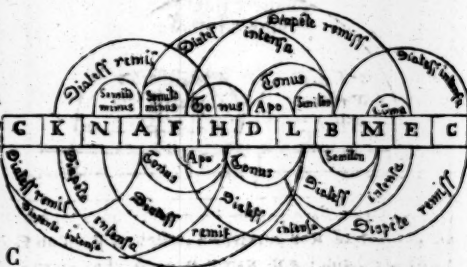

CAPUT X.

Regula sumendi semitonii.

Oportet vero has omnes consonantias rite esse animo atque auribus notas; frustra enim hæc ratione et scientia colliguntur, nisi fuerint usu atque exercitatione notissima. Ut vero id quod institutione musice adorsi sumus non mox auribus, quod jam provectorum in musica est, sed ratione interim censeatur. Unum dabimus exemplum inveniendi spatii, quod videtur esse paulo difficilius, scilicet semitonii minoris, ut in utramque partem, acutam scilicet atque gravem, rati possit ordi ne reperiri. Sit diatessaron A B: oportet igitur circa A B^b consonam minus semitonium ad graviolem partem acutioremque deducere. Intendo igitur B C diatessaron. Remitto rursus diapente C D. Erit igitur tonus B D; diatessaron enim consonantia a diapente consonantia tono superatur, et C B spatium ab C D spatio B D spatio transcenditur. Rursus intendo diatessaron D E, remitto autem diapente E F. Tonus est igitur D F. Sed D B tonus erat. Semitonium igitur minus est A F, quod, subtractis duobus tonis F D, B D ab A B diatessaron

A spatio relinquitur. Rursus remitto diatessaron A G intendo diapente G H. Erit igitur A H tonus. Sed erat A F semitonium. Erit igitur F H apotome. Rursus remitto diatessaron H K, intendo diapente K L: tonus igitur est H L. Erat autem tonus H A. Semitonium igitur minus est L B. Sed erat tonus B D. Erit igitur I D apotome. Rursus intendo diatessaron F M. Semitonium igitur est B M. Remitto diatessaron L N; semitonium igitur est N A. Per consonantiam igitur sumpta sunt circa A B diatessaron; duo semitonia, B M quidem ad acutum; N A vero ad gravem partem totumque; M N minus est quam diapente. Constat enim ex quinque semitoniis, et apotome geminata ex duobus igitur tonis et tribus semitoniis minoribus, et quoniam duo semitonia unum tonum implere nequeunt. Sed relinquitur comma, totum M N spatium minus est spatio diapente consonantie uno commate. Quod facillime diligens lector^c intelliget.

Sed quoniam paululum de commatis ratione prædiximus, non est diffugiendum et in quali proportionem idem ipsum comma contineatur ostendere. Est enim comma quod ultimum comma rebendere possit auditus, dicendumque est semitonium minus ac semitonium majus, quantis sigillatim commatibus constare videantur. Ipse quoque tonus quantis rursus commatibus^d conjungitur. Ac primum hinc conveniens sumatur initium.

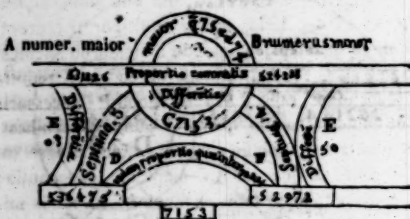
CAPUT XI.

Demonstratio, Archite superparticularem in aqua dividi non posse, ejusque reprehensio.

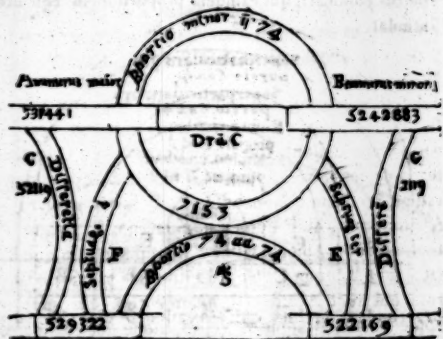
Superparticularis proportio scindi in æqua medio proportionaliter interposito numero non potest. Id vero posterius firmiter demonstrabitur. Quam enim demonstrationem ponit Architas, nimium fluxa est. Hæc vero est hujusmodi: Sit, inquit, superparticularis proportio A B. Sumo in eadem proportionem minimos C E. Quoniam igitur sunt minimi in eadem

^a Ad. ^b Consonantiam. ^c Intelligit. ^d Conjungitur.

major est eodem E numero qui est 5034. Ergo D numerus cum qui est A transcendit E numero, B autem numerus ab eo qui est F vincitur eodem E numero. Si igitur A numero eundem E apponamus, fiet D. Si vero B numero eundem E apponamus, fiet F. Sed D numerus septuagies quinquies auctus est, per C scilicet multiplicatum, F autem septuagies quater multiplicato crevit; obtinent igitur inter se proportionem D atque F quam habent 75 ad 74. Sed D atque F sunt A atque B uno eis addito E, majorem igitur a necessarie est proportionem contineri inter A atque B quam inter D atque F. Namque A atque B numerus, uno E addito, effecti sunt D atque F. Minor igitur proportio est inter D atque F quam inter A atque B. Sed inter D atque F eadem proportio est quæ inter 75 et 74. Inter A igitur atque B major proportio est quam inter 75 et 74. ^a Ac A atque B comma continent. Major igitur proportio est commatis quam 75 atque 74.

A C multiplicetur septuagies ter, efficiet numerum K, id est 522169. Qui comparatus B numero vincitur eodem C, scilicet 2119. Sublato igitur G de numeris A atque B, effecti sunt F atque K. Minorem igitur proportionem retinebit A atque B quam F atque K. Sed F atque K eam retinent proportionem quam 74 ad 73, hi enim multiplicato C effecti sunt. Minor est igitur proportio A atque B numerorum comma continentium quam 74 ad 73. Sed paulo ante monstratum est eandem commatis proportionem majorem esse quam 75 ad 74. Monstrati sunt igitur numeri qui comma continent, majorem quidem inter se habere proportionem quam 75 ad 74, minorem vero quam 74 ad 73, quod oportebat ostendere.

C

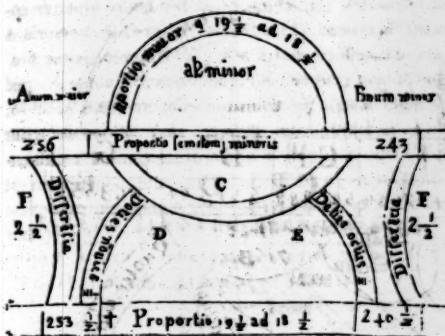
CAPUT XIII.

Quod semitonium minus majus quidem sit quam 20 ad 19, minus quam $19\frac{1}{2}$ ad $18\frac{1}{2}$.

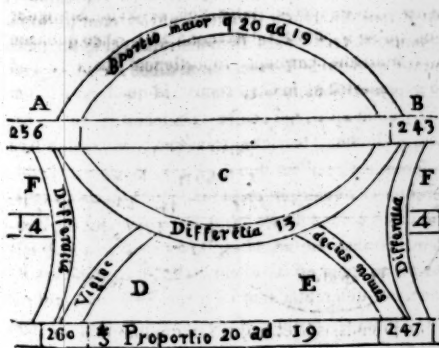
Quoniam igitur ostendimus commatis proportionem majorem esse quam eam quam 75 continent ad 74 comparati; nunc ostendendum est quemadmodum minorem inter se proportionem contineant numeri spatium commatis continentes, quam 74 ad 73 comparati. Id vero a monstrabitur hoc modo: reminiscendum prius est quod secundo volumine dixerimus, cum de mensura differentiarum loquebamur. Si enim ex qualibet proportionem differentiarum eorum numerorum, quam continent, auferamus, hi qui relinquuntur majorem obtinebunt proportionem his numeris qui erant ante differentiarum diminutionem. Sint enim 8 et 6. Ab his propriam aufero differentiam, id est 2, sunt 6 et 4. Sed in superioribus sesquitercia, in hac sesquialtera proportio continetur. Major vero est sesquialtera proportio sesquitercia proportione. Sint igitur iidem A atque B. Qui sunt superius descripti, quorum est differentia C. Multiplico differentiam C numeri septuagies quater, sit mihi numerus F, scilicet 529322. Qui A numero comparatus vincitur numero G, scilicet 2119. Rursus idem

Quod si ad semitonium minus talis speculatio convertatur, ejus quoque proportionem facillime reperiemus. Quæ constat inter 256 et 243. Sit igitur 256 A, 243 B, horum differentia 13 C. Dico quoniam A ad B minorem retinet proportionem quam $19\frac{1}{2}$ ad $18\frac{1}{2}$; metiatur enim C 19 semis, id quod est A, sunt 253 $\frac{1}{2}$ quod sit D, qui scilicet comparatus ad A, eodem A duobus semisque transcenditur. Sitque hæc differentia F, scilicet duo et $\frac{1}{2}$, rursus eadem C differentia B numerum metiatur octies decies semis, sicut 249 $\frac{1}{2}$ quod sit E. Igitur E comparatus ad B eodem F transcenditur, id est duobus et semis. D igitur ab eo quod est A, et rursus E ab eo quod est B, eadem F differentia sunt minores. Subtrahito igitur F ab eo quod est A atque B, facti sunt D atque E. Majorem igitur proportionem tenent inter se D atque E, quam A atque B. Sed D atque E eandem retinent proportionem inter se quam $19\frac{1}{2}$ ad $18\frac{1}{2}$. A igitur ad B minorem retinet proportionem quam $19\frac{1}{2}$ ad $18\frac{1}{2}$, quod oportebat ostendere.

^a Necessè. ^b Ad. ^c Minor proportio 74 ad 73. ^d Demonstrabitur. ^e Major 75 ad 74.

Videtur tamen eadem proportio 256 ad 243 major esse ab ea quam continent 20 et 19. Sint enim A B C idem qui superius descripti sunt. Metiatur igitur C differentia A terminum vigies, sient 260, qui a sunt D, qui comparati ad id quod est A eundem quateruario transcendunt, hic sit F. Rursus idem C metiatur B decies novies, sient 247, hic sit E, qui comparati ad B eodem F transcendunt. D igitur numerus, A numerum, et E numerus numerum B, eodem F transcendunt. Adjecto igitur F his qui sunt A atque B, facti sunt D atque E. Major igitur est proportio eorum qui sunt A atque B, quam eorum qui sunt D atque E. Sed D atque E vigies atque decies novies multiplicatus, C numerum efficit. Major igitur est proportio eorum qui sunt A atque B, qui scilicet semitonium continent, quam ea quæ est 20 ad 19. Demonstratum igitur est semitonium minus majorem quidem habere proportionem quam 20 ad 19, minorem vero quam $19 \frac{1}{2}$ ad $18 \frac{1}{2}$. Nunc idem minus semitonium commati comparemus quod est ultimum, auditui subjacens ultimaque proportio.

CAPUT XIV.

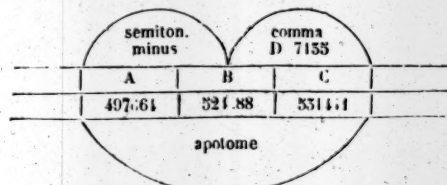
Semitonium minus majus quidem esse tribus commatibus, minus vero quatuor.

Igitur demonstrandum proponimus semitonium

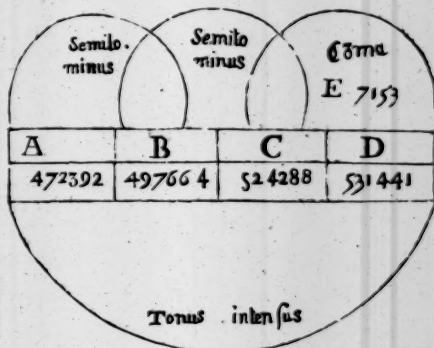
† Major alias. a Sit. † Minor alias. b De. c Necessè. d Necesse.

A minus, majus quidem esse commatibus tribus, minus vero quatuor, quod hinc facillime possis agnoscere. Sint tres numeri ita dispositi, ut inter se proportionem continent diapason, et eam quæ dicitur sex tonorum. Sint enim A 262144. Intendantur igitur ad B quidem quinque toni continui, et sit B 472392; ad C autem diapason consonantia referatur, et sit C 524288. Ad D autem sex toni intendantur, atque D 531441. His ita dispositis et constitutis, manifestum est inter C atque D comma constitui, eorumque differentiam esse 7153; id autem sit K, remittantur igitur duo toni ab eo quod est B, ad id quod est E, et sit E 373248. Rursus ab eo quod est E intendo diatessaron ad id quo est F 497664. Quoniam igitur inter E atque B duo sunt toni, inter E atque F diatessaron, inter B igitur atque F minus semitonium reperitur. Sublati enim b a diatessaron consonantia duobus tonis, sit reliquum semitonium minus, quod in primis numeris constare prædixi 256 et 243. Quos eodem numeros si millies noningentes quadragies quaterque multiplices B atque F, numeros explicabis. Quos c necessarium est eandem proportionem superius dictis numeris continere, qui uno atque eodem numero; id est 1944 pariter multiplicati crevere. Item ab eo quod est F, intendo diatessaron, scilicet ad G, et sit G 663552. Rursus ab eodem G remitto ad P duos tonos, et sit P 524288. Quod P d necessaria est, ut eundem sonum quem C numerus exhibeat. Ad æqualitatem namque ejus tali ratione progressus est. Etenim ea quæ est A C diapason consonantia, C quæ constat quinque tonis ac duobus semitonis minoribus, ab 6 tonis commate superatur. Ab eodem igitur A termino numerus P, quinque tonis ac semitonis duobus recessit hoc modo. Ab eo quod est A usque ad id quod est B quinque nimirum colliguntur toni; ab eo autem quod est B usque ad id quod est F minus esse semitonium pernotatur, F vero atque P, idem rursus semitonium minus includunt. A igitur usque ad P quinque tonos ac duo semitonia minora produxit. Jure igitur P atque C eisdem numeris conscribuntur. Sed quoniam inter F atque C semitonium minus est, videamus hæc quæ sit eorum differentia, ut eam commati comparemus. Est autem eorum differentia 26621, et sit hæc M. Igitur K commatis differentia est, M autem semitonii minoris. Si igitur K D numerum tertio auxerimus, sient numerus 21459. Et sit hic L. Si vero quater eundem numerum K multiplicare voluerimus, sient 28612, et sit hoc N. Igitur M major quidem est ab L; idem autem M minor est ab N. Sed N quater aucto commate succrevit; L autem tertio, M vero semitonii minoris obtinet differentiam. Jure igitur dictum est minus semitonium minus quidem esse quam quatuor commata, majus vero quam tria.

supra quæque descriptus est 524288. Apotome vero distat ab eo quod est A. Is nunc us, qui colligitur unitatibus 531441, et sit a hoc C. Quoniam igitur A B minus semitonium, A C majus, differentia ejus quod est B ab eo quod est C perquirenda est. Ea est 70155, id sit D. Sed hic numerus dudum comma monstrabat; inter majus igitur semitonium ac minus comma differentiam facit.

Rursus demonstrandum propono tonum duobus semitonii minoribus solo commate esse majorem. Sit A numerus 472392. Ab hoc intendatur tonus 531441, et sit hoc D ab eo vero quod est A intendatur semitonium minus, quod est B, ac sit B 497664. Item ab eo quod est B semitonium aliud intendatur minus, quod est C, et sit C 524288. Quoniam igitur A D tonus est, A C vero duo continent minora semitonia: videamus

B

Sed quoniam omnia jam quæ probanda promissimus propria ratione monstrata sunt, nunc quod superest musicæ institutioni, regularis monocordi facienda est partitio. Quam rem quoniam longior tractatus extendit, in posterioris commentarii disputationem censuimus transferendam

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Vocum differentias in quantitate consistere.

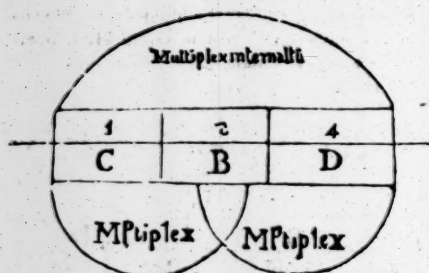
Etsi omnia quæ demonstranda erant superioris libri tractatione digessimus, non poenitet tamen rursus eadem breviter memoriæ recolligenda præstare, cum quadam diversitate tractatus, ut his rursus ad memoriam redeuntibus ad regulæ divisionem, quo tota tendit intentio, veniamus. Si foret rerum omnium quies, nullus auditum sonus feriret. Id autem fieret, quoniam cessantibus cunctis motibus nullæ inter se res pulsus cernerent: ut igitur sit vox, pulsu est opus. Sed ut sit pulsus, motus necesse est antecedat. Ut ergo sit vox, motum esse necesse est. Sed omnis motus habet in se tum velocitatem, tum etiam tarditatem. Si igitur sit tardus in pellendo motus, gravior redditur sonus. Nam ut tarditas proxima stationi est, ita gravitas contigua taciturnitati. Velox vero motus acutam voculam præstat. Præterea, quæ gravis est, intensione decrescit ad medium. Quæ vero acuta, remissione decrescit ad medium. Unde fit ut omnis sonus quasi ex quibusdam partibus compositus esse videatur. Omnis autem partium conjunctio quadam proportionem committitur. Sonorum igitur conjunctio proportionibus constituta est. Proportiones autem principaliter in numeris considerantur, proportio vero simplex numerorum vel in multiplicibus, vel in superparticularibus, vel in superpartientibus invenitur. Secundum vero multiplices proportionibus, vel superparticulares, consonæ vel

C dissonæ voces exaudiuntur. Consonæ quidem sunt quæ simul pulsæ suavem permixtumque inter se conjungunt sonum; dissonæ vero quæ simul pulsæ non reddunt suavem neque permixtum sonum. His igitur ita prædictis, de proportionibus pauca dicamus.

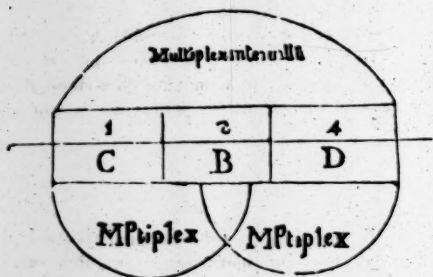
CAPUT II.

Diversæ de intervallis speculationes.

Si intervallum multiplex binario multiplicetur, id quod fit ex hac multiplicatione intervallum, multiplex est. Sit multiplex intervallum B C, et B multiplex ejus quod est C, et fiat ut est C ad B, ita B ad D. Quoniam igitur B multiplex est, ejus quod est C metitur C terminus, id quod est B, vel bis, vel tertio, D vel deinceps, et est ut C ad B, ita B ad D. Metitur igitur B terminus id quod est D. Quocirca quia C terminus id quod est B metitur, metietur etiam D. Multiplex est igitur D ejus quod est C, et est C D intervallum, effectum ex composito bis copulatoque sibi met et per binarium multiplicato B C intervallo. In numeris quoque idem probatur. Sit enim B ad C duplum, ut binarius ad unitatem, et fiat ut C ad B, ita B ad D. Erit igitur D quaternarius. Multiplex est autem B ad C, id est binarius ad unitatem. Multiplex est D ad B, id est quaternarius ad binarium. Multiplex est igitur D quaternarius ad C unitatem. Est autem quadruplus quaternarius unitatis, et binario multiplicata medieta quod est intervallum B C.

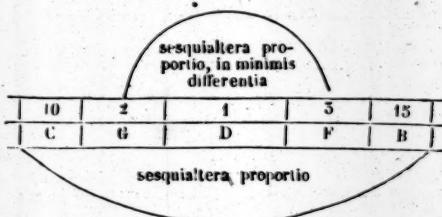
Si intervallum binario multiplicatum, multiplex effecerit, intervallum ipsum quoque multiplex erit. Sit intervallum B C, et fiat ut C ad B, ita B ad D, et D ad C multiplex. Dico quia B ejus quod est C multiplex est. Quoniam enim D ejus quod est C multiplex est, metietur C id quod est D, metietur et B. Ostensum est vero quoniam ^a si sint termini proportionaliter constituti, cum primus fuerit ultimo comparatus, si primus ultimum fuerit mensus, metietur et medium. C igitur metietur id quod est B. Multiplex est igitur B ejus quod est C. Id rursus ex numeris, sit C unitas, D vero ex duplicata proportionem, B C sit quaternarius, et est multiplex ejus quod est C. Est enim quadruplus. Quoniam igitur quadruplus ex duplicata B C proportionem generatur, B C proportio dimidium ejus erit, igitur B C proportio dupla est. Sed duplum multiplex est: erit igitur B C proportio multiplex.

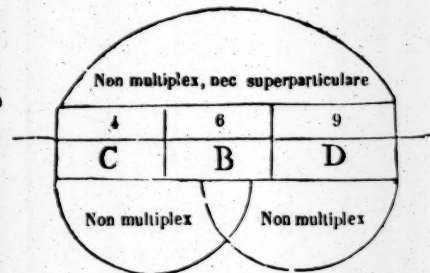
Superparticularis intervalli medius numerus, neque unus, neque plures proportionaliter intervenient. Sit enim B C proportio superparticularis, et in eadem proportionem minimi sint D F et G. Quoniam D F et G minimi sunt in eadem proportionem, sunt ejusdem proportionis primi. Quo ^b circa eos unitas metietur. Auferatur igitur G ab D F et relinquatur D, hic est igitur utrorumque mensura communis: hæc igitur erit unitas. Quocirca nullus inter F D atque G incidet numerus, qui sit ab F D quidem minor, major vero ab G. Sola enim interest unitas, quanti vero in superparticularibus proportionibus proportionaliter inter ejusdem proportionis minimos ^c intercedunt, tot etiam inter ceteros ejusdem proportionis incident. Sed nullus inter F D atque G minimos ejusdem proportionis intervenire potest. Nullus igitur inter B atque C proportionaliter cadet, et in numeris sit quæ-

^a Si sint proportionaliter numeri. ^b Sola. ^c Incident. ^d Ea enim quæ utroque. ^e In vetusto codice non est.

A libet superparticularis proportio, ut sesquialtera; hi vero sunt 10 et 15, in eadem vero proportionem minimi 2 et 3, aufero de 3 binarium; sit reliqua unitas, ^d eadem utrosque metietur. Nullus erit igitur inter binarium ternariumque numerus, qui sit binario major, minor vero ternario. Alioquin unitas dividetur, quod est inconveniens. Quare ne inter 10 quidem atque 15 quisquam invenietur numerus qui talem ad 10 obtineat proportionem qualem ad eum tenent 15.

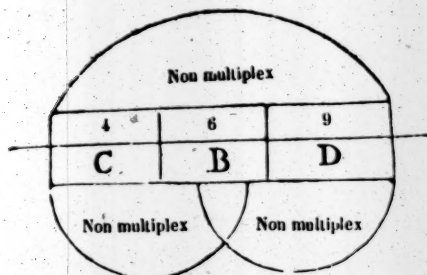

Si intervallum ^e non multiplex binario multiplicetur, id quod sit ex hac multiplicatione nec multiplex est nec superparticulare. Sit enim intervallum non multiplex B C, et fiat ut C ad B, sic B ad D. Dico quoniam D ejus quod est C, neque multiplex est, neque superparticularis. Sit enim, si fieri potest, primum D ejus quod est C multiplex, et quoniam cognitum est. Si intervallum binario multiplicatum sit, et multiplex intervallum creatum, id quod multiplicatum est bis intervallum esse multiplex. Erit igitur B C multiplex, sed non est positum. Non igitur erit D C ejus quod est C multiplex, nec vero superparticulare. Nam superparticularis proportionis medius proportionaliter terminus nullus intervenit. Inter D vero et C est proportionaliter terminus constitutus, id est B. Nam ut est C ad B, ita B ad D; impossibile igitur erit D ejus quod est C, vel multiplicem esse, vel superparticularem, quod oportebat ostendere. Et in numeris sit non multiplex intervallum 6 ad 6, fiatque ut sunt 4 ad 6, ita sex ad alium quemlibet numerum. Illic erit igitur novenarius, qui quaternarii neque multiplex neque superparticularis est.

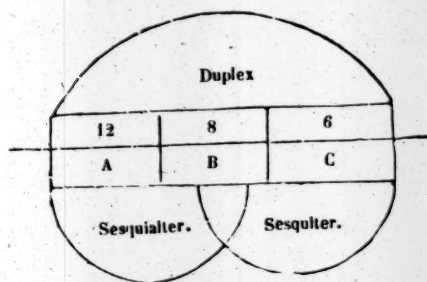
Si intervallum binario multiplicetur, atque id quod ex ea multiplicatione creabitur multiplex non sit, ipsum quoque non erit multiplex. Sit enim intervallum B C, fiatque ut C ad B, ita B ad D, et non sit D

ejus quod est C multiplex. Dico quoniam nec B ejus A quod est C erit multiplex. Si enim est et D ejus quod est C, est multiplex. At non est, non erit igitur B ejus quod est C multiplex.

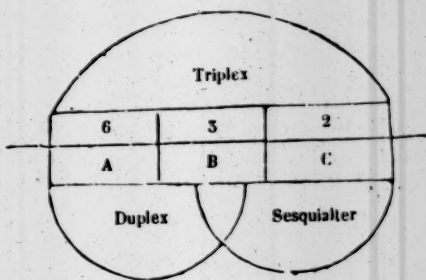
Duplex intervallum ex duobus maximis superparticularibus, conjungitur sesquialtero et sesquitercio. Sit enim A quidem ejus quod est B sesquialter, B vero ejus quod est C sesquitercius. Dico quoniam A ejus quod est C duplex est. Quoniam igitur sesquialter est A ejus quod est B, igitur A habet in se totum B ejusque dimidium. Duo igitur A æqui sunt tribus B. Rursus quoniam B ejus quod est C sesquitercius est, ^a B igitur habet C, et ejus tertiam partem. Tres igitur B æqui sunt ad quatuor C. Tres autem B æqui erant duobus A. Duo igitur A æqui sunt ad quatuor C; unus igitur A æquus est duobus CC. Duplex erit igitur A ejus qui est C, et in numeris. Sit enim sesquialter 12 ad 8, sesquitercius vero 8 ad 6 : ergo 12 ad 6 duplices sunt.

C

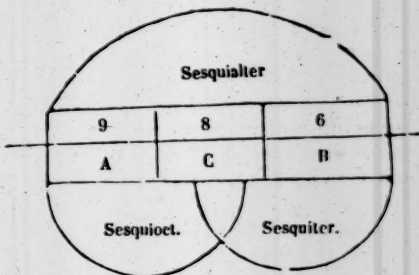

Ex duplici intervallo a'que sesquialtero triplex nascitur intervallum. Sit enim A ejus quod est B duplex, B autem ejus quod est C sesquialter. Dico quoniam A ejus quod est C triplex est. Nam quoniam A ejus quod est B duplex est, A igitur æquus est duobus B. Rursus quoniam B ejus quod est C sesquialter est, B igitur habet in se totum C et ejus dimidiam partem. Duo igitur B æqui sunt tribus C. Sed duo B æqui erant uni A, et unus igitur A æquus est tribus C; igitur A uno C triplex est. Et in numeris sit duplex quidem senarius ternarius, sesquialter vero ternarius, binarius. Senarius igitur triplex est binarius.

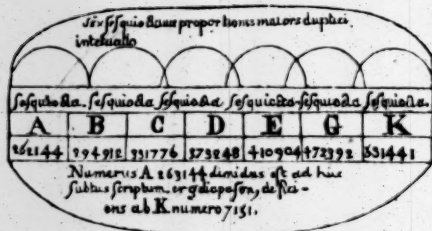
^a B igitur habet in se totum. ^b Hujus autem. ^c A ducentis sexaginta duobus millibus 143. Sed hæc lectio non placet Glareano.

Si sesquialtero intervallo sesquitercium demptum fuerit intervallum, erit quod relinquitur sesquialterum. Sit enim A quidem ejus quod est B sesquialter, at vero C ejus quod est B sesquitercius : dico quoniam A ejus quod est C sesquioctavus est. Quoniam enim A ejus quod est B sesquialter est, A igitur habet in se B et ejus dimidiam partem. Octo igitur A æqui sunt ad duodecim B. Rursus quoniam C ejus quod est B sesquitercius est, C igitur habet in se B et tertiam ejus partem. Novem igitur C æqui sunt ad duodecim B. Duodecim B æqui erant ad octo A; et octo igitur A æqui sunt ad novem C. Igitur A æquus est ei quod est C, et octavæ ejus parti. A igitur ejus quod est C sesquioctavus est. Et in numeris sesquialterum quidem intervallum sit novenarius ad senarium, sesquitercium vero octonarius ad senarium. Novem igitur ad octo sesquioctava proportio est.

Sex proportiones sesquioctavæ majores sunt uno duplici intervallo. Sit enim quidem numerus A, hujus autem sit sesquioctavus B, ^b hujus sesquioctavus C, et hujus sesquioctavus D, et hujus sesquioctavus F, ejusque sesquioctavus G, atque hujus sesquioctavus K. Id autem fiat secundum descriptum in Arithmetica modum, et sint numeri A B C D F G K, et sit A 262144, hujus autem sesquioctavus qui est B 294912, hujus autem sesquioctavus qui est C 331776, hujus autem sesquioctavus qui est D 373248, hujus autem sesquioctavus qui est F 419904, hujus autem sesquioctavus qui est G 472392, hujus autem sesquioctavus qui est K 531441. Et sunt 531441 quod est K, plus quam duplices ^c ad ducenta 60 duo millia 144 quod est A. Sex igitur sesquioctavæ proportionibus ampliores sunt uno duplici intervallo.

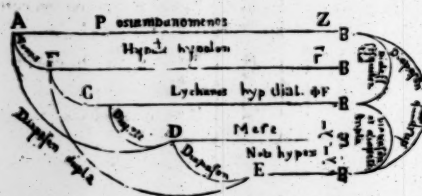
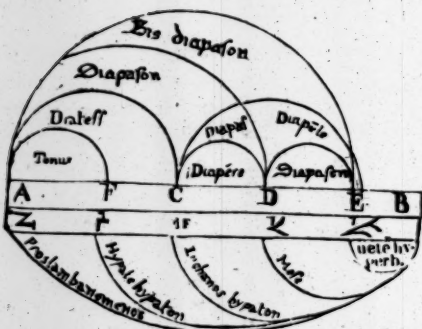
2.	Proslambanomenos.	N	Lychanos meson diatonos.	A	Paranete diezeugmenon enharmonios.
3	Hypate hypaton.	L	Mese.	A	Paranete diezeugmenon chromaticæ.
7	Parhypate hypaton.	↓	Trite synemmenon.	Σ	Paranete diezeugmenon diatonos.
1B	Lychanos hypaton enharmonios.	2	Paranete synemmenon enharmonios.	2	Nete diezeugmenon.
↓	Lychanos hypaton chromaticæ.	↓	Paraue e synemmenon chromaticæ.	↓	Trite hyperboleon.
4F	Lychanos hypaton diatonos.	N	Paranete synemmenon diatonos.	↓	Paranete hyperboleon enharmonios.
E	Hypate meson.	N	Nete synemmenon extensa.	↓	Paranete hyperboleon chromaticæ.
P	Parhypate meson.	2	Nete synemmenon ultima.	↓	Paranete hyperboleon diatonos.
13	Lychanos meson enharmonios.	2	Paramese.	↓	Nete hyperboleon.
4	Lychanos meson chromaticæ.	1F	Trite diezeugmenon.	↓	

CAPUT IV.

Monochordi regularis partitio in genere diatonico.

Sed jam tempus est ad regularis monochordi divisionem venire. De qua re illud est prædicandum, quod sive in mensura nervi, sive in numeris, atque in eorum proportionibus statuatur describenda divisio, majus spatium chordæ et major numeri multitudo sonos graviore efficiet. At si fuerit nervi longitudo contractior, et in numeris æque non multa pluralitas, acutiores voces edi necesse est. Atque ex hac comparatione, quantum unaquæque fuerit vel longior vel plurium numerorum, aliæque vel contractior vel paucioribus signata numeris, tanto vel gravior vel acutior invenitur. Nec lectorem res illa conturbet, quod intendentes sæpe spatia proportionum numero majore signavimus, remittentes vero minore, cum intentio acumen faciat, remissio gravitatem. Illic enim tantum proportionum spatia signabamus. Nihil de gravitatis aut acuminis proprietate laborantes, atque ideo et in acumen majoribus numeris intendimus, et minoribus in gravitatem sæpe remissimus. Hic vero ubi chordarum spatia sonosque metiemur, naturam rerum sequi necesse est, majorique longitudine chordarum ex qua gravitas existit, ampliores, minori vero ex qua vocis acumen nascitur, dare breviores. Sit chorda intensa A B, huic æqua sit regula quæ propositis partitionibus dividatur, ut, ea regula chorda appositâ, eadem divisiones in nervi longitudine signentur quas ante assignaveramus in regula. Nos vero nunc dividimus ita, quasi ipsam chordam et non regulam partiamur. Dividatur igitur A B in quatuor partes, per tria puncta quæ sunt C D E. Erit igitur tota quidam A B dupla ab his quæ sunt D B, A D; sigillatim vero A D, D B duplæ sunt ab his quæ sunt A C, C D, D E, E B. Erit igitur A B quælibet gravis-

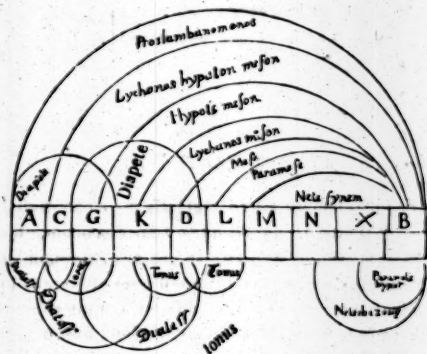
A sima, id est proslambanomenos, D B autem mese. Est enim dimidia totius, et sicut A B ab ea quæ est B D dupla est spatium, ita B D ab ea quæ est A B, dupla est acumine. Nam, ut superius dictum est, spatium et acuminis semper ordo conversus est. Nam tanto est chorda major in acumine, quanto fuerit minor in spatium, quocirca erit et E B, Nete hyperboleon quoniam E B ejus quæ est D B, dimidia quidem in quantitate, dupla vero in acumine. Rursus quoniam eadem E B ejus quæ est A B quarta pars est in spatium, B quadrupla erit ab eadem in acumine. Erit igitur (ut dictum est) nete hyperboleon dupla in acumine ab ea quæ est mese. Mese autem dupla in acumine ab ea quæ est proslambanomenos. Nete vero hyperboleon quadrupla in acumine ab ea quæ est proslambanomenos, consonabit igitur proslambanomenos ad mesen diapason, mese ad neten hyperboleon diapason, proslambanomenos ad neten hyperboleon bis diapason. Rursus quoniam æquæ sunt partes A C, C D, D E, E B. Est autem A B quatuor earumdem partium, C B autem trium, A B sesquialtera est ab ea quæ est C B. Rursus quia trium est æqualium partium C B, sed D B duarum, erit igitur C B sesquialtera ejus quæ est D B. Rursus quoniam C B est trium partium æqualium, qualis est una E B, tripla igitur est C B ab ea quæ est E B; erit igitur C B lychanos hypaton diatonos, consonabitque proslambanomenos quidem ad lychanon hypaton diatonon diatessaron consonantiam. Eadem vero lychanos hypaton diatonos consonabit ad mesen consonantiam diapente. Eademque lychanos diatonos consonabit ad neten hyperboleon, diapason et diapente. Rursus si de tota A B nonam partem auferam, eam quæ est A F, erunt partes octo F B. Erit igitur F B hypate hypaton, ad quam sesquioctavam contineat proportionem A B, id est proslambanomenos, in musica vero tonum.

Quanto spatium majus erit, tanta major gravitas; ubi vero minus, ibi major acuties. Dum ergo A B in quadruplo spatio excedit E B, erit recte proslambanomenos in quadruplo gravior, et C B acutior in quadruplo, et eadem chorda A B ad F B est sesquioctava spatii, quare tono ab F B vincitur; erit ergo hypate hypaton. Eadem rursus ad C B sesquiertia est spatii, erit ergo C B lychanos hypaton diatonos. Vincetque C B in acumine ipsum A B consonantia diatessarum. Insuper idem A B spatii duplum est ad D B; erit idcirco acumine duplum ipsum D B ad A B. Et sic C B neten hyperbol. constituet, quod doctus lector facile conspicietur dum acutius contemplatur.

Superior vero descriptio inferiora signa quæ continent, ejus sunt descriptionis, ubi chordis notulas apposuimus, quoniam earum nomina longum fuit ascribere. Item si A B tribus incisionibus partiamur, erit pars tertia A G. * Duæ igitur ejusdem erunt G B. Consonabit igitur A B proslambanomenos ad G B, quæ est hypate meson, diapente consonantiam in proportionem sesquialtera constitutam; C B autem ad G B erit ^b sesquioctava, et continebit tonum, idque ordine cadit. Nam lychanos hypaton diatonos, id est C B, ad eam quæ est hypate meson, id est G B, continet tonum. Rursus A B quidem proslambanomenos ad C B lychanon hypaton diatonos consonantiam habet diatessarum, A B autem proslambanomenos ad G B hypate meson habet consonantiam diapente. Item C B ad D B, id est lychanos hypaton diatonos ad meson habet consonantiam diapente, G B autem ad D B, id est hypate meson ad meson, habet consonantiam diatessarum. Lychanos autem hypaton, id est C B, ad totius chordæ modus, ab eoque est A usque ad id quod est LL, hanc, id est A, proslambanomenon 9216 divido, dimidiam ad O, ut sit tota A dupla ab

A hypaten meson comparata, id est G B, distabit tono. Si autem ejus quæ est C B quartam partem sumpsero, erit C K. Igitur C B ad K B ^c obtinet sesquiertiam proportionem, K B autem ab ea quæ est D B sesquioctava proportionem distabit. Erit igitur K B quidem lychanos diatonos meson, et erit C B, id est lychanos hypaton diatonos, ad K B, id est lychanos diatonos meson diatessarum consonantiam continens. Rursus si ejus quæ est D B nonam partem sumpsero, erit mihi D L. Igitur L B erit paramese. Si autem ejus quæ est D B quartam partem sumpsero, erit D M. Igitur M B erit nete synemmenon. Si autem ejus quæ est D B tertiam partem sumpsero, erit D N. Igitur N B erit nete diezugenon. Si autem K B in duas partes æquas fuerit divisa, erit K X, eritque X B paramete B hyperboleon.

A	F	C	G	K	D	L	M	N	X	E	B
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

CAPUT V.

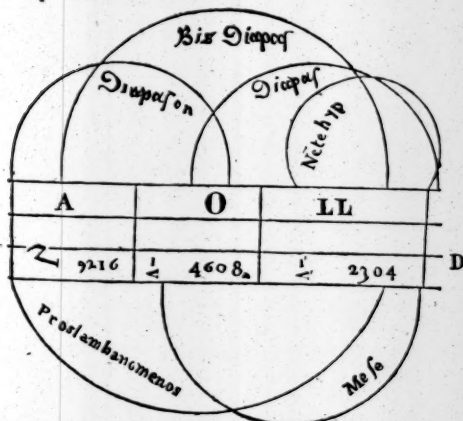
Monochordi netarum hyperboleon per tria genera partitio.

Nunc igitur diatonici generis descriptio facta est in eo scilicet modo qui est simplicior ac princeps, quem Lydium nuncupamus. De quibus modis nunc describendum non est, ut vero per tria genera currat mixta descriptio, et omnibus propria numerorum pluralitas apponatur ad conservandas scilicet proportionem, vel tonorum atque diatessarum, excogitatus est numerus qui hæc omnia posset explere, ut maximus quidem ad proslambanomenon describatur, qui sit 9216; minimus vero 2304. Reliquorum vero sonorum proportionem in horum medietate textentur. Sane ab inferiore procedimus omniumque nomina chordarum non solum nominibus, verum etiam ^d oppositis litteris demonstramus. Sed ita ut quoniam trium generum est facienda partitio, nervorumque modus litterarum excedit numerum, ubi defecerint litteræ, easdem geminamus rursus hoc modo, ut quando ad Z fuerit usque perventum, ita describamus reliquos nervos: bis A id est AA, et bis B, id est BB, et bis C, id est CC. Sit igitur primus quidem numerus: maximusque qui proslambanomenon obtineat locum 9216. Sitque

* Quæ. ^b Sesquioctava. ^c Obtinet. ^d Appositis.

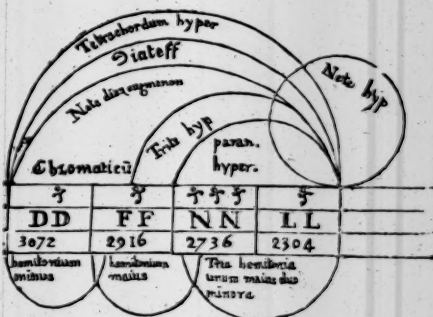
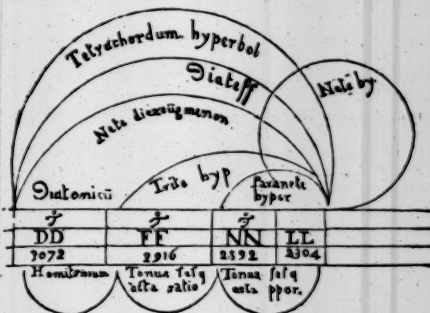
ea quæ est O. Item O sit dupla ab ea quæ est LL. A tonis, si distantiam paranetes hyperboleon et netes hyperboleon diatonici generis sumpserimus, ejusque dimidium paranete hyperboleon, quæ est diatonici generis, apponamus, habebimus numerum tribus semitoniiis ab hyperboleon nete distantem, et erit hæc in chromatico genere paranete hyperboleon. Aufero igitur de 2592, id est de paranete hyperboleon diatonici generis 2304, id est nete hyperboleon, relinquuntur mihi 288, hos divido, erunt mihi 144, eadem adjiciam 2592, id est paranete hyperboleon diatonici generis, et erunt mihi 2736 : hæc erit paranete hyperboleon chromatica. Rursus quoniam trite hyperboleon, vel diatonica, vel chromatica, duos tonos distat a nete hyperboleon, et in enharmonio genere paranete hyperboleon duobus tonis distat ab ea quæ est nete hyperboleon^d eadem erit in enharmonico genere paranete hyperboleon, quæ est in diatonico vel chromatico trite hyperboleon. Sed quoniam trite hyperboleon diatonici generis et chromatici ad nete diezeugmenon minus semitonium servant, constat autem tetrachordum enharmonii generis ex duobus integris tonis, et diesi, ac diesi, quæ sunt dimidia spatia semitonii minoris, distantiam eam quæ est inter netem diezeugmenon et paraneten hyperboleon enharmonium sumo; sed quoniam nete diezeugmenon est 3072, paranete autem hyperboleon enharmonios 2916, horum distantia erit 156, horum sumo dimidiam partem, qui sunt 78. Hos adjicio 2916, fiunt 2994, hæc erit E E trite hyperboleon enharmonios; descriptum est igitur secundum tria genera tetrachordum quod est hyperboleon, cujus formam ubter adjecimus.

ea quæ est O. Item O sit dupla ab ea quæ est LL. Erit igitur A quidem proslambanomenos, O autem mese, et LL nete hyperboleon; habebit igitur A quidem 9216, O vero horum dimidium, id est 4608, ut mese ad proslambanomenon diapason consonantia conveniat. Ea vero quæ est LL dimidium est meses, ut sit proslambanomenos ab ea quæ est nete hyperboleon quadrupla, et bis diapason ad eam consonet symphoniam, sitque LL 2304. Si igitur ex 2304 octavam^a abstulero partem, id est 288, eisdemque adjecero, fiunt mihi 2592, eritque NN 2592 quæ sit paranete hyperboleon ad neten hyperboleon obtinens distantiam tonum. Rursus ejus quæ est NN, id est 2592, aufero octavam quæ est 324, eamque eis quorum est octava subjungo, erunt 2916, fietque mihi FF trite hyperboleon diatonos in diatonico scilicet genere 2916 totum quidem distans ab ea quæ est paranete hyperboleon, ^b diatonum vero ab ea quæ est nete hyperboleon, eadem vero FF erit in chromatico genere trite hyperboleon chromatica. In enharmonio vero paranete hyperboleon enharmonios, quod facilius agnosceretur cur eveniat, cum trium generum tria prima tetrachorda a nete hyperboleon inchoantia descripserimus. Quoniam vero si A sesquitercia proportionem duas sesquiclavas abstulero, relinquuntur mihi semitonium minus, sumo tertiam ejus quæ est LL, id est neten hyperboleon, et sunt 768. Hos eisdem adjicio, fiunt mihi 3072. Quorum est DD nete diezeugmenon continens ad triten hyperboleon semitonium minus. Nam quoniam nete diezeugmenon ad neten hyperboleon diatessaron continet consonantiam, trite autem hyperboleon diatonos^c ab ea ditonum distat, relinquuntur spatium quod est inter netem diezeugmenon et triten hyperboleon semitonii minoris.

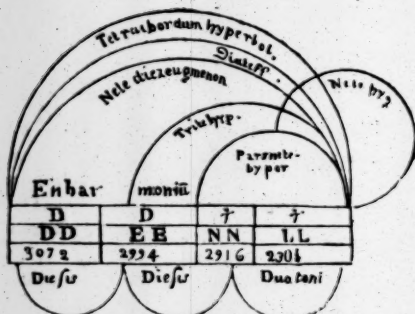

Quoniam igitur tetrachordum hyperboleon diatonici generis explevimus, nunc chromatici et enharmonii tetrachorda supplenda sunt hoc modo: quoniam enim paranete hyperboleon ad neten hyperboleon in diatonico quidem genere tono distat, in chromatico vero tribus semitoniiis, in enharmonio vero duobus

tonis, si distantiam paranetes hyperboleon et netes hyperboleon diatonici generis sumpserimus, ejusque dimidium paranete hyperboleon, quæ est diatonici generis, apponamus, habebimus numerum tribus semitoniiis ab hyperboleon nete distantem, et erit hæc in chromatico genere paranete hyperboleon. Aufero igitur de 2592, id est de paranete hyperboleon diatonici generis 2304, id est nete hyperboleon, relinquuntur mihi 288, hos divido, erunt mihi 144, eadem adjiciam 2592, id est paranete hyperboleon diatonici generis, et erunt mihi 2736 : hæc erit paranete hyperboleon chromatica. Rursus quoniam trite hyperboleon, vel diatonica, vel chromatica, duos tonos distat a nete hyperboleon, et in enharmonio genere paranete hyperboleon duobus tonis distat ab ea quæ est nete hyperboleon^d eadem erit in enharmonico genere paranete hyperboleon, quæ est in diatonico vel chromatico trite hyperboleon. Sed quoniam trite hyperboleon diatonici generis et chromatici ad nete diezeugmenon minus semitonium servant, constat autem tetrachordum enharmonii generis ex duobus integris tonis, et diesi, ac diesi, quæ sunt dimidia spatia semitonii minoris, distantiam eam quæ est inter netem diezeugmenon et paraneten hyperboleon enharmonium sumo; sed quoniam nete diezeugmenon est 3072, paranete autem hyperboleon enharmonios 2916, horum distantia erit 156, horum sumo dimidiam partem, qui sunt 78. Hos adjicio 2916, fiunt 2994, hæc erit E E trite hyperboleon enharmonios; descriptum est igitur secundum tria genera tetrachordum quod est hyperboleon, cujus formam ubter adjecimus.

^a Eritulero. ^b Non leguntur. ^c Ad neten hyperboleon. ^d Non habetur.

Tetrachordos hyperboleon.

**Nete hyper-
boleon.**

Nete hyper-
boleon.

Note hyperbole.

DIALESSARON.			
Sesquiteria omnium tetracloridorum ratio			
Hemitium minus	Sesquiclavata ratio		Ditonus, diarium charlarum intervalum.
	Tonus	Tonus	
Nete die-zeugmen. Genus dia- tonicum	2916	Paranete hyperbol.	2301
	3072	Trite hy- perboleon	2392
Hemitium minus	2916	Hemitium majus	Tria hemitonía unum ma- jus duo minora
	3072	Trite hy- perboleon	2304
Nete die-zeugmen. Chromati- cum		Paranete hyperbol.	2356
			2916
Diesis		Paranete hyperbol.	2304
			2356
Nete die-zeugmen. Enharmoni- cum			2304
			2356

Quæ hic late tribus figuris dicuntur, hæc unica perspicacius conspicias.

CAPUT VI.

Ratio superius digestæ descriptionis.

Tria igitur tetrachorda tali nobis ratione descripta sunt. Tetrachordum enim omne diatessaron * retinet consonantiam. Igitur nete hyperboleon, et nete diezeugmenon in tribus generibus, i id est, vel in diatono, vel in chromate, vel in enharmonico diatessaron continent symphoniam. Diatessaron autem consonantia constat duobus tonis et semitono minore. Id hoc modo per tria genera in ^bsupradictis tetrachordis divisum est. In diatónico enim genere quod est primum paranete hyperboleon, id est 2592, ad neten hyperboleon, id est 2504, obtinet distantiam tonum, quod tali notula inscripsimus ♯. Rursus trite hyperboleon diatónico generis, quæ est 2916, ad paraneuten hyperboleon diatónico generis, quæ est 2592, rursus obtinet differentiam quam simili nota insignivimus ♯. Nete autem diezeugmenon ad trite hyperboleon, id est 3072 ad 2916, semitonum refert, quod tali notula signavimus ♯; hoc est totum spatium netes diezeugmenon, et netes hyperboleon duorum tonorum.

^a *Resona!*. ^b *Suprascriptis.* ^c *Qui.* ^d *Facultas.*

A rum ac semitonii. Sed idem duo toni ac semitonium in chromatico genere hac ratione divisi sunt. Secundum enim genus, quod est chromaticum, hoc modo descriptum est : paranete enim chromatice hyperboleon, quæ est 2736, ad neten hyperboleon, quæ est 2304 comparata, continet spatium paranetes hyperboleon diatonici generis ad neten hyperboleon : quod est unus tonus, id est, duo semitonia majus ac minus, et divisum rursus spatium paranetes hyperboleon diatonici, ad netes hyperboleon. Ita enim factum est, qui est dimidius tonus, sed non integre, quia (ut supra uberrime monstratum est) non potest tonus in duo æqua parti. Consignabimus igitur hoc spatium trium semitoniorum, id est toni ac semitonii, hoc modo, $\frac{r}{2} \frac{r}{2} \frac{r}{2}$. Rursus paranete hyperboleon chromatica ad triten hyperboleon retinet partem toni, id est semitonium, quod reliquum fuit ex duobus tonis qui continentur inter triten hyperboleon diatonicam, et neten hyperboleon. Subtractis vero quatuor semitonii, reliquum ex toto tetrachordo spatium semitonii est, quod continetur inter neten diezeugmenon, et trite hyperboleon. Constat igitur et hoc tetrachordum ex duobus tonis ac semitonio, divisum in uno quidem spatio tribus semitonii. In duobus autem spatiis, duobus semitonis. Tria vero spatia nervis quatuor continentur. In enharmonio vero genere summa est id pernoscenti ⁶ facilitas, ab ea enim quæ est nete hyperboleon, id est 2304, paranete hyperboleon enharmonios, id est 2916, duos tonos integros distat, quos hoc modo notabimus $\frac{r}{2} \frac{r}{2}$. Relinquitur ⁶ igitur ex totius tetrachordi duobus tonis ac semitonio unum quidem semitonium quod continetur inter neten diezeugmenon et paraneten hyperboleon enharmonion. Quod scilicet divivimus in duas dieses trite hyperboleon enharmonion. Media interjecta, spatiumque dieseos hoc modo signavimus ϕ ita igitur nobis hyperboleon tetrachordum descriptum est. Quo peracto ad diezeugmenon tetrachordum veniamus. Nec immeritandum est eisdem commemorationibus in cæteris. Cum ab hac descriptione etiam in aliis sumi possit exemplum.

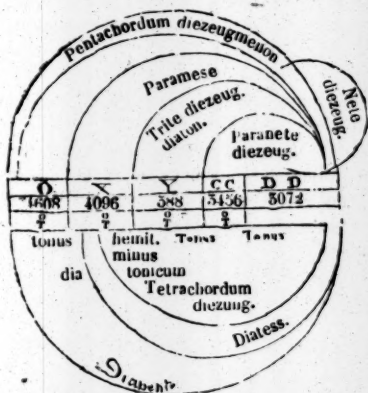
CAPUT VII.

*Monochordi netarum diezeugmenon per tria genera
partitio.*

Notes igitur diezeugmenon, quæ est 3072, si dimidium sumam, erunt 1536. Qui eisdem additi fiant 4608 quæ est mese, quam O littera designavimus: quod si eisdem netes diezeugmenon, id est DD, scilicet 3072, auferam tertiam partem, erunt 1024. Qui eisdem conjuncti facient 4096 quæ vocabitur paramese, X littera subnotata. Nete igitur diezeugmenon, id est 3072, ad mesen, id est 4608, quoniam in sesquialtera comparatione consistit, diapente consonabit symphoniam. Eadem vero nete diezeugmenon, id est 3072, ad paramesen, id est 4096, quæ ad eam in sesquitercia proportionem composita est, diatessaron retinet consonantiam. Si igitur ab ea quæ est nete diezeugmenon 3072 octavam auferam par-

• *Yero.*

tem, id est 384, eisque adjiciam, fient 3456, eritque A paraneie diezeugmenon a diatonos, CC litteris pernotata, ad neten diezeugmenon obtinens tonum. Ab hac vero si octavam auferam partem, id est de 3456, quæ est 432, eosque eidem adjungam, erunt 3888. Eritque ea Y trite diezeugmenon diatonos. Sed quoniam nete diezeugmenon ad paramesen sesquiterciam obtinebat proportionem, trite autem diezeugmenon diatonos a nete diezeugmenon duos tonos abest, continebitur inter triten diezeugmenon et paramesen semitonium minus. Diatonicum igitur genus, in hoc quoque tetrachordo ac pentachordo ita expletum est, ut tetrachordi quidem ejus, quod est netes diezeugmenon ad paramesen, diatessaron consonantia sit. Pentachordi vero ejus quod est netes diezeugmenon ad mesen, diapente sit consonantia.

B vero chromaticam, id est 3888, semitonium reliquum ab eo tono, quod divisum est inter paraneten diatonon diezeugmenon, et triten diatonon diezeugmenon, et sit reliquum aliud ex tetrachordo semitonium inter triten diezeugmenon chromaticam et paramesen, quod scilicet ex diatessaron consonantia relinquatur, ea quæ est inter neten diezeugmenon et paramesen subtractis duobus tonis, quos nete diezeugmenon chromatica, et trite diezeugmenon chromatica continebant. Quæ autem in diatonico genere trite diezeugmenon diatonica est. In chromatico autem diezeugmenon chromatica, ea in enharmonio genere paranete diezeugmenon enharmonios dicitur, integros enim duos tonos distat ab ea quæ est nete diezeugmenon et notatur AA. Et inter neten diezeugmenon et paraneten enharmonion diezeugmenon nulla interest chorda, atque ideo paranetes vocabulo nuncupatur. Semitonium vero quod est inter paraneten enharmonion diezeugmenon et paramesen, id est inter AA et X hac ratione partitur, ut fiant duæ dieses. Sumo differentiam paranetes enharmonion diezeugmenon et parameses, id est 3888 et 4096, ea est 208, hanc divido, fient 104. hos appono 3888, fient 3992. Ea erit trite diezeugmenon enharmonios Z littera pernotata. Hujus igitur tetrachordi per tria genera descriptionem subter adjeci, superiusque dispositum hyperboleon tetrachordum aggregavi, ut esset utrorumque una descriptio, et paulatim juncta dispositionis totius forma consurgeret.

C

T. tr. chordum hyperbolicon	Diatonicum	nete diezeug.	nete by perbol.	paraneie hyperbol.	nete by perbol.
		DD	FF	NN	LL
		3072	2716	2572	2304
	Hemilonium minus		Tonus		Tonus
	Chromaticum	nete diezeug.	nete by perbol.	paraneie hyperbol.	nete by perbol.
		DD	FF	NN	LL
		3072	2716	2572	2304
	Hemitonum minus		Hemilonium minus		Trit hemi.
	Enharmonium	nete diezeug.	nete by perbol.	paraneie hyperbol.	nete by perbol.
		DD	CC	NN	LL
3072		2794	2572	2304	
Dys.		Dif. p.		Dia. ton.	

Diatessaron in tribus generibus.

Enharmonium vero atque chromaticum genus hac ratione texemus : Sumo distantiam netes et paranetes diezeugmenon diatonici, id est 3072 et 3456, est eorum differentia 384; hanc divido, erunt 192; hanc si sumam et ei quæ est paranete diezeugmenon diatonos adjungam, id est 3456, fient 3648, hæc erit paranete diezeugmenon chromatica, BB geminatis litteris adnotata ^b distans nete diezeugmenon tono et semitono, id est tribus semitoniis, continens ad triten diezeugmenon dudum quidem diatonicam. Nunc

^a Diatonos duabus CC litteris. ^b Distans a nete.

Tetrachordum diezeugmenon.

Diatonicum

paramese	trite diezeugmenon	paranete diezeugmenon	nete diezeugmenon
X	Y	CC	DD
4096	3888	3456	3072
Hendecim. minus		Tonus	

Chromaticum

paramese	trite diezeugmenon	paranete diezeugmenon	nete diezeugmenon
X	Y	BB	DD
496	3888	3648	3072
Hendecim. minus		Tria. hexat. trilit. minus diezeugmenon	

Enharmonicum

paramese	trite diezeugmenon	paranete diezeugmenon	nete diezeugmenon
BB	BB	AA	DD
4096	3932	3888	3072

CAPUT VIII.

Monochordi netarum synemmenon per tria genera partitio.

Duo quidem tetrachorda quæ sibi met quidem conjuncta sunt, a mese vero disjuncta, trium generum superior descriptio, quemadmodum locarentur ostendit. Nunc ad aliud tetrachordum veniendum est, quod synemmenon vocatur, quod junctum est ei quæ est mese. Quoniam enim inter neten diezeugmenon et mesen diapente consonantiam esse prædiximus, est autem diapente consonantia trium tonorum ac semitonii. Tres vero sunt toni in hoc pentachordo, quorum unus quidem netes diezeugmenon ad paranetes diezeugmenon diatonon. Alter vero paranetes diezeugmenon^b diatonon ad triten diezeugmenon diatonon. Tertius autem parameses ad mesen, reliquumque semitonium trites diezeugmenon diatoni ad parameses, quoniamque netes diezeugmenon et parameses tetrachordum ab ea quæ est mese, eo tono disjunctum est, quod est inter paramesen ac mesen. Si ex eo pentachordo, quod est a nete diezeugmenon ad mesen, unum abstulerimus tonum, eum scilicet qui continetur inter neten diezeugmenon et paraneten diezeugmenon diatonon, poterimus aliud tetrachordum ad mesen jungere, ut fiat synemmenon, quod est conjunctum hoc modo. ^c Nam quoniam paranetes diezeugmenon diatoni, quæ est CC, numerus est 3456, horum tertia eisdem addita faciet mesen. Hic ^d ergo numerus in diezeugmenon tetrachor-

A do CC litteris adnotatus, tono distabat a nete diezeugmenon in genere diatonico, et paranete diezeugmenon diatonos vocabatur, in synemmenon autem tetrachordo, id est, conjunctarum sit nete synemmenon in tribus generibus constituta Y littera pernotata, et ab ea octava pars auferatur quæ est 432 eisque apponatur, fient 3888 quæ est paranete synemmenon et T littera pernotata. Hujus pars sumatur octava ea quæ est 486: hac summa si eisdem, quorum octava est, aggregetur, fient 4374, quæ est trite synemmenon diatonos, id est, E. Sed quoniam nete synemmenon ad mesen, id est 3456 ad 4608, sesquiterciam obtinet proportionem, quæ est diatessaron, trite autem synemmenon ad netem synemmenon, id est 4374 ad 3456, duorum tonorum obtinet proportionem, relinquitur trites synemmenon diatoni ad mesen proportio semitonii, et conjunctum est hoc tetrachordum cum mese, atque ideo synemmenon quasi continuum et conjunctum vocatur. Et diatonici quidem generis hoc modo est facta proportio. Chromatici vero talis divisio est: sumo netes synemmenon et paranetes synemmenon diatonici, id est 3456 et 3888 differentiam, ea est 432; hanc si divido ut semitonium fiat, fient 216; hanc adjicio ad 3888 ut tria semitonii fiant, erunt 414, quæ est paranete synemmenon chromatica, cui littera S superapposita est. Ab hac igitur, id est, paranete synemmenon chromatica, ad triten synemmenon prius quidem diatonicam, nunc vero chromicam semitonium est. A qua trite synemmenon chromatica usque mesen aliud semitonium reperitur. Sed quoniam a nete synemmenon usque ad triten synemmenon diatonicam vel chromaticam duo toni sunt, quæ est in diatonico vel chromatico generibus trite synemmenon diatonos vel chromatica, eadem in genere enharmonio paranete synemmenon enharmonios est, habens summam 4374, quæ sit R, A, qua usque ad mesen semitonium est, hoc partior in duas dieses hoc modo: Sumo differentiam paranetes synemmenon enharmonii et meses, id est 4374 et 4608, facit 234; hanc divido, fient 417; hanc adjicio paranete synemmenon enharmonios, id est 4374, fient 4491, quæ P littera pernotatur, et sit ea trite synemmenon enharmonios. Eritque semitonium quod continetur inter paraneten synemmenon enharmonion et mesen, id est inter 4374 et 4608, divisum per triten synemmenon enharmonion eam, scilicet quæ est 4491. Quocirca hujus quoque tetrachordi expedita ratio est. Nunc autem facienda est descriptio, juncta tamen cum cæteris^b tetrachordis, id est hyperboleon ac diezeugmenon, ut paulatim fiat descriptionis rata progressio.

^a Illud. ^b Diatoni. ^c Non habetur. ^d Igitur. ^e Non leguntur. ^f Ea est. ^g Ea. ^h Non legitur.

E Hemitonium minus				T Tonus		Y Tonus									
Mese	4608 †	Trile synem- mezon	4374 †	Paratele sy- nemem- mezon	3888 †	Nete synem- mezon	3436								
Hemitonium minus		Hemitonium S majus		Tria hemitonio											
Mese	4608 †	Trile synem- mezon	4374 †	Paratele sy- nemem- mezon	4104 † † †	Nete synem- mezon	3436								
Diesis P		Diesis R		Ditonus											
Mese	4608 D	Trile synem- mezon	4491 D	Paratele sy- nemem- mezon	4374 † †	Nete synem- mezon	3436								
X		Y		CC		DD		FF		NN		LL			
Mese	4608 †	Paratele	4096 †	Trile die- zeugmenon	3888 †	Paratele die- zeugmenon	3436 †	Nete die- zeugmenon	3072 †	Trile hyper- boleon	2916 †	Paratele hy- perboleon	2392 †	Nete hyper- boleon	2304
Tonus		Hemitonium		Tonus		Tonus		Hemitonium		Tonus		Tonus		Tonus	
BB															
Mese	4608 †	Paratele	4096 †	Trile die- zeugmenon	3888 †	Paratele die- zeugmenon	3648 † † †	Nete die- zeugmenon	3072 †	Trile hyper- boleon	2916 †	Paratele hy- perboleon	2736 † † †	Nete hyper- boleon	2304
Tonus		Hemit. minus		Hemit. majus		Tria hemiton.		Hemit. minus		Hemit. majus		Tria hemiton.		Tonus	
Z		AA		EE		NN									
Mese	4608 †	Paran. diez.	3992 Die. 4096 Trile diez.	Paratele die- zeugmenon	3888 † †	Nete diez.	3072 Trile hyperb.	2994 Die. 3072 Trile hyperb.	Paratele hy- perboleon	2916 † †	2916	Nete hyper- boleon	2304		
Tonus		Diesis Diesis		Ditonus		Diesis Diesis		Ditonus							

Diapason totius distantiae duorum tetrachordorum, puta diezeugmenon et hyperboleon in tribus modulandi generibus. Quoniam ex duobus tetrachordis non nisi diatessaron, ubique tamen tonus appositus est. Qui est quidem a paramese ad mesen ratio verae distantiae dupla est, ut id pernotatur facillime.

CAPUT IX.

Monochordi meson per tria genera partito.

Ex his igitur quae praedicta sunt, in caeteris non arbitror diutius laborandum esse. Ad horum enim exemplar etiam reliqua tetrachorda meson atque hypaton texenda sunt. Ac primum quidem diatonici generis meson tetrachordon hoc ordine describemus. Meses enim quae est O' 4608 sumo tertiam partem, ea est 1536; hanc eidem copulo, fient 6144, ea sit II hypate meson diatessaron ad mesen continens consonantiam, hanc duobus tonis ac semitonio ita dividitur: Sumo enim mesen, id est 4608, octavam partem, quae est 576; hanc eidem adjungo, fient 5184, ea est lychanos meson diatonos, id est M. Cujus interim pars^b sumitur octava, ea est 648; hanc eidem adjungo, fient 5832. Ea sit I parhypate meson diatonos tonum obtinens ad lychanon meson diatonon, duobus autem tonis distans a mese. Relinquitur igitur semitonium inter hypaten meson diatonon

A et parhypaton meson diatonon constitutum, id est inter 6144 et 5832. Idem vero tetrachordum mesen atque hypates meson in chromatico genere tali ratione partimur. Sumo mesen differentiam ad lychanon meson diatonon, id est 4608 ad 5184, ea est 576; hanc dimidiam partior, fient 288; eadem adjicio numero majori, id est 5184, fient 5472, quae sit N lychanos me on chromatische. Relinquantur igitur duo semitonio, unum inter lychanon mesen chromaticen et parhypaten meson chromaticen, id est inter 5472 et 5832, et aliud inter parhypate meson chromaticen et hypaten meson, id est inter 5832 et 6144. Enharmonium vero genus hoc modo dividimus, quoniam ea quae erat parhypate meson diatonos, vel ea quae erat parhypate meson chromatische, B duos tonos distabat a mese obtinens numerum 5832, ea in enharmonio genere erit lychanos meson enharmonios, L littera pernotata, duos nihilominus ad mesen obtinens tonos. Reliquum igitur semitonium.

^a Iterum. ^b Sumatur. ^c Eandem.

quod est inter lychanos meson enharmonion et hypaten meson, id est inter 5832 et 6144, in duas dieses hoc modo dividimus. Aufero differentiam 5832 ad 6144, ea est 312. hanc dimidiam partior, fient 156; hanc ad 5832 jungo, fient 5888; et hæc sit K parhypat'e meson enharmonion. Dux vero sunt diesis

A inter lychanon meson enharmonion et parhypate meson enharmonion, id est inter 5832 et 5988, et inter parhypaten meson enharmonion et hypaten meson, id est inter 5988 et 6144. Divisum est igitur meson tetrachordon. Quod ita in descriptione ponatur, ut superius descriptis tetrachordis aggregetur.

H I M O E T Y													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													
Chromaticum													
Enharmonicum													
Diatonicum													

CAPUT X.

Monochordi hypaton per tria genera partito, et totius dispositio descriptionis.

Nunc vero hypaton tetrachordum per tria genera dividendum est. Sumo hypates meson, id est 6144: dimidiam partem, quæ sit 3072, hanc eidem si adjecero, fient 9216, quæ est proslambanomenos ad hypaten meson diapente consonantiam servans. Ejusdem autem hypaten meson a 6144. Si auferam tertiam partem quæ est 2048 eidemque adjecero, fient 8192. Et hæc est B hypate hypaton. Igitur hypaten meson ad proslambanomenon diapente est consonantia, ad hypaten vero hypaton diatessaron. Ab hac igitur

B hypate meson, id est 6144, pars auferatur octava, erunt 768; hanc eidem si quis adjungat, fient 6912. Quæ est E lychanos hypaton diatonos ad hypaten meson toni obtinens proportionem. Rursus de 6912 pars auferatur octava, erunt 864; hoc si eidem copuletur, fient 7776, quæ est C parhypate hypaton, diatonos ad lychanon hypaton diatonon toni, ad hypaten meson duorum tonorum distantiam servans. Relinquitur igitur semitonium inter parhypaten hypaton diatonon et hypaten hypaton, id est inter 7776 et 8192, et diatonici quidem generis hypaton tale tetrachordum est, chromaticum vero tali ratione dividimus. Sumo enim differentiam hypaten meson, et

ejus quæ est lychanos hypaton diatonos, id est 6144 A et 6912, ea est 768; hanc dimidiam partior ut duo efficiam semitonis, sient 384: hanc adjicio 6912 ut tria semitonis fiant, erunt 7296: hæc erit F lychanos hypaton chromatica ab ea quæ est hypate meson tribus semitonis distans. Relinquuntur ergo duo semitonis, unum quidem inter lychanos hypaton chromaticen et parhypaten hypaton chromaticen, id est inter 7296 et 7776. Aliud vero inter parhypaten hypaton chromaticæ et hypaten hypaton, id est inter 7776 et 8192. Restat enharmonium genus, cujus ad superius exemplar talis divisio est. Quoniam enim parhypate hypaton diatonos vel parhypate hypaton chromaticæ, qua 7776 unitatibus insignita est, duobus tonis distat ab ea quæ est hypate meson, eadem erit in genere enharmonio lychanos hypaton enharmonios, quæ ab hypate meson duobus integris^a differant tonis. Restat igitur ex diatessaron consonantia semitonium quod est inter lychanos hypaton en-

harmonion et hypaten hypaton, id est inter 7776 et^b inter 8192, hoc in duas dieses ita dividimus. Sumo differentiam ejus quæ est lychanos hypaton enharmonios, et hypaten hypaton, id est 7776 et 8192, ea est 416; hujus dimidiam sumo, sunt 208; hanc adjicio 7776, sient^c 7984 quæ sit D parhypate hypaton enharmonios. Sunt igitur duæ dieses: una quidem quæ est inter lychanon hypaton enharmonion et parhypaten hypaton enharmonion, id est inter 7776, et 7984; altera vero quæ est inter parhypaten hypaton enharmonion, et hypaten hypaton, id est inter 7984 et 8192. Tonus vero ultimus inter proslambanomenon et hypaten hypaton, id est inter 9216 et 8192, continetur. Divisum est igitur hypaton tetrachordum secundum tria genera diatonicum chromaticum enharmonion. Quod si superioribus tetrachordis hyperboleon diezeugmenon synemmenon meson adjungatur, fit integra perfectaue descriptio divisi per omnia monochordi regularis.

		Diatonicum				
Tetrachordos hypaton Diatonica	Proslambanomenos	A	9216	Tonus	Tetrachordos hypaton	
	Hypate hypaton	B	8192	Hemitonium		
	Parhypate hypaton	C	7776	Tonus		
	Lychanos hypaton	E	6912	Tonus		
	Hypate meson	B	6144			
		Chromaticum				
Tetrachordos hypaton Chromaticum	Hypate hypaton	G	8192	Hemitonium minus	Tetrachordos hypaton	
	Parhypate hypaton	C	7776	Hemitonium majus		
	Lychanos hypaton	F	7296	Tria hemitonis		
	Hypate meson	E	6144			
		Enharmonium				
Tetrachordos hypaton Enharmonicum	Hypate hypaton	B	8192	Diesis	Tetrachordos hypaton	
	Parhypate hypaton	D	7984	Diesis		
	Lychanos hypaton	F	7776	Ditonus		
	Hypate meson	E	6144			
		Diatonicum				
Tetrachordos meson Diatonica	Hypate meson	H	6144	Hemitonium minus	Tetrachordos meson	
	Parhypate meson	I	5852	Tonus		
	Lychanos meson	M	5194	Tonus		
	Mese	O	4608			
		Chromaticum				
Tetrachordos meson Chromaticum	Hypate meson	H	6144	Hemitonium minus	Tetrachordos meson	
	Parhypate meson	I	5852	Hemitonium majus		
	Lychanos meson	N	5442	Tria hemitonis		
	Mese	O	4608			
		Enharmonium				
Tetrachordos meson Enharmonicum	Hypate meson	H	6144	Diesis	Tetrachordos meson	
	Parhypate meson	K	5988	Diesis		
	Lychanos meson	L	5852	Ditonus		
	Mese	O	4608			
		Diatonicum				
Tetrachordos synemmenon Diatonica	Mese	O	4608	Hemitonium minus	Tetrachordos synemmenon	
	Trite synemmenon	E	4374	Tonus		
	Paranete synemmenon	T	5888	Tonus		
	Nete synemmenon	Y	3456			
		Chromaticum				
Tetrachordos synemmenon Chromaticum	Mese	O	4608	Hemitonium	Tetrachordos synemmenon	
	Trite synemmenon	E	4374	Hemitonium majus		
	Paranete synemmenon	S	4044	Tria hemitonis		
	Nete synemmenon	Y	3456			
		Enharmonium				
Tetrachordos synemmenon Enharmonicum	Mese	O	4608	Diesis	Tetrachordos synemmenon	
	Trite synemmenon	P	4491	Diesis		
	Paranete synemmenon	R	4374	Ditonus		
	Nete synemmenon	Y	3456			
		Diatonicum				
Tetrachordos diezeugmenon Diatonicum	Paramese	X	4036	Hemitonium minus	Tetrachordos diezeugmenon	
	Trite diezeugmenon	Y	3888	Tonus		
	Paranete diezeugmenon	CC	3456	Tonus		
	Nete diezeugmenon	DD	372			

^a Distat. ^b Non legitur. ^c 9084.

Tetrachordos diezeugmenon
Chromaticum

Chromaticum		
Paramese	X	4093
Trite diezeugmenon	Y	3888
Paranete diezeugmenon	BB	3648
Nete diezeugmenon	DD	372

Hemitonium minus
Hemitonium majus
Tria hemitonia

Tetrachordos diezeugmenon
Euharmonium

Euharmonium		
Paramese	X	4096
Trite diezeugmenon	Z	399
Paranete diezeugmenon	AA	388
Nete diezeugmenon	DD	372

Diesis
Diesis
Diesis

Tetrachordos hyperboleon
Diatonicum

Diatonicum		
Nete diezeugmenon	DD	372
Trite hyperboleon	FF	2916
Paranete hyperboleon	NN	2592
Nete hyperboleon	LL	2034

Hemitonium minus
Tonus
Tonus

Tetrachordos hyperboleon
Chromaticum

Chromaticum		
Nete diezeugmenon	DD	372
Trite hyperboleon	FF	2916
Paranete hyperboleon	KK	2736
Nete hyperboleon	LL	2034

Hemitonium minus
Hemitonium majus
Tria hemitonia

Tetrachordos hyperboleon
Euharmonium

Euharmonium		
Nete diezeugmenon	DD	372
Trite hyperboleon	EE	2994
Paranete hyperboleon	NN	2916
Nete hyperboleon	LL	2034

Diesis
Diesis
Ditonus

HENRICI GLAREANI SPECULATIO.

PLANA MONOCHORDI REGULARIS PARTITIO IN TRIBUS GENERIBUS.

Septuaginta ratio.

Tetrachordos hypaton cum
presbitionem in tribus
modulandi generibus

Diapente	Proslambanomenos	9216
Diapente	Hypate hypaton	8192
Diapente	Parhypate hypaton	7776
Diapente	Lychanos hypaton	6912
Diapente	Hypate meson	6144
Diatess.	Hypate hypaten	8132
Diatess.	Parhypate hypaten	7776
Diatess.	Lychanos hypaton	7296
Diatess.	Hypate meson	6144
Diatess.	Hypate hypaton	8192
Diatess.	Parhypate hypaton	7984
Diatess.	Lychanos hypaton	7776
Diatess.	Hypate meson	6144

Sequitertia ratio.

Tetrachordos meson
in ystern.

Diatess.	Hypate meson	6144
Diatess.	Parhypate meson	5852
Diatess.	Lychanos meson	5184
Diatess.	Mese	4608
Diatess.	Hypate meson	6144
Diatess.	Parhypate meson	5852
Diatess.	Lychanos meson	5472
Diatess.	Mese	4608
Diatess.	Hypate meson	5144
Diatess.	Parhypate meson	5988
Diatess.	Lychanos meson	5852
Diatess.	Mese	4608

Sequitertia ratio.

Tetrachordos Synemmenon
in ystern generibus.

Diatess.	Mese	4608
Diatess.	Trite synemmenon	4374
Diatess.	Paranete synemmenon	3888
Diatess.	Nete synemmenon	3456
Diatess.	Mese	4608
Diatess.	Trite synemmenon	4374
Diatess.	Paranete synemmenon	4104
Diatess.	Nete synemmenon	3456
Diatess.	Mese	4608
Diatess.	Trite synemmenon	4494
Diatess.	Paranete synemmenon	4374
Diatess.	Nete synemmenon	3456

Sequitertia ratio.

Tetrachordos hyperboleon
in modulandi generibus

Diatess.	Nete diezeugmenon	3072
Diatess.	Trite hyperboleon	2916
Diatess.	Paranete hyperbol.	2592
Diatess.	Nete hyperboleon	2504
Diatess.	Nete diezeugmenon	3072
Diatess.	Trite hyperboleon	2016
Diatess.	Paranete hyperbol.	2736
Diatess.	Nete hyperboleon	2504
Diatess.	Nete diezeugmenon	3072
Diatess.	Trite hyperboleon	2994
Diatess.	Paranete hyperbol.	2916
Diatess.	Nete hyperboleon	2504

Paramese	4096
Trite diezugmenon	5888
Paranete diezugm.	5156
Nete diezugmenon	5072
Paramese	4096
Trite diezugmenon	5888
Paranete diezugm.	5648
Nete diezugmenon	5072
Paramese	4096
Trite diezugmenon	5992
Paranete diezugm.	5888
Nete diezugmenon	5072

CAPUT XI.

Ratio superius dispositæ descriptionis.

In superiore igitur forma obinet quidem consonantiam diapason proslambanomenos ad mesen, mese autem ad neten hyperboleon. Bis diapason autem proslambanomenos ad neten hyperboleon. Diatessaron autem consonantiam servat hypate hypaton ad hypaten meson. Hypate meson ad mesen mese, ad neten synemmenon, paramese ad neten diezugmenon, nete diezugmenon ad neten hyperboleon. Atque hoc ita ^a fit, ut his consonantiis integra tetrachorda numeremus. Atque ut clarius omnis in hac forma ^b respiciatur ordo nervorum, secundum tria genera 5 tantum notantur esse tetrachorda. Primum atque gravissimum hypaton, cujus est princeps hypate hypaton, ultima autem hypate meson, secundum vero meson cujus est princeps hypate meson, extrema vero mese. Tertium synemmenon, cujus est princeps mese, finalis nete synemmenon. Quartum diezugmenon, cujus est ^c prima paramese, nete vero diezugmenon extrema. Quintum vero est hyperboleon cujus est quidem princeps ^d nete diezugmenon, ad neten vero hyperboleon terminatur extrema.

CAPUT XII.

De stantibus et mobilibus vocibus.

Harum vero omnium vocum partim sunt in totum immobiles, partim in totum mobiles, partim vero nec in totum immobiles, nec in totum mobiles. In totum immobiles sunt proslambanomenos, hypate hypaton, hypate meson, mese, nete synemmenon, paramese, nete diezugmenon, nete hyperboleon. Idcirco quoniam in omnibus tribus generibus eadem sunt, nec nomina nec loca permutantes, sive pentachorda, sive tetrachorda contineant. Pentachorda quidem ut proslambanomenos ad hypaten meson, et mese ad neten diezugmenon. Tetrachorda vero, ut hypate hypaton ad hypaten meson, et hypate meson ad mesen. Mobiles vero sunt quæ secundum sin-

A gula genera permutantur hoc modo ut paranete et lychanos diatonici et chromatici, trite et parhypate enharmonici. Alia est enim paranete hyperboleon diatonos, alia paranete hyperboleon chromatica, alia ^d trite enharmonios. Diversæ sunt etiam paranete diezugmenon diatonos, atque chromatica. Nec est eadem quæ in generibus cæteris trite diezugmenon enharmonios, neque eadem sunt paranete synemmenon diatonos et chromatica ^e et trite synemmenon enharmonios, his qui sunt in reliquis generibus trite. Distant etiam lychanos meson diatonos et lychanos meson chromatica, ^f et parhypate meson enharmonios nulli aliorum generum parhypate similis invenitur. Nec eosdem locos ac numeros servant lychanos hypaton diatonos et lychanos hypaton chromatica.

B Nam parhypate hypaton enharmonios aliorum generum parhypatis reperitur esse dissimilis: Non in totum vero immobiles aut mobiles sunt, quæ in duobus quidem generibus manent, id est chromatico et diatonico, sed in enharmonio permutantur. Id autem sic consideratur trite hyperboleon, diatonos, et trite hyperboleon chromatica eadem in superiori forma descripta est, ^h hisdem numeris 2820. At vero cum enharmonium genus aspicimus triten aliam reperimus, id est 2916. Quæ igitur vox duobus fuit generibus communis, eadem in tertio permutata est. Idem est et in diezugmenon tetrachordo. Nam trite diezugmenon diatonos et trite diezugmenon chromatica eadem sunt, sibi que consentiunt, trite autem diezugmenon enharmonios a ^c superiore distat, in synemmenis etiam idem est. Trita enim synemmenon diatonos et trite synemmenon chromatica eadem sunt. Sed trite synemmenon enharmonios est diversa. Item parhypate meson diatonos, et parhypate meson chromatica eadem notantur. Sed in enharmonio genere sicut superius trite, ita hic parhypate juxta ⁱ hypates meson quidem inveniuntur, vi autem ac soni acumine diversæ sunt cæteris. Rursus parhypate hypaton diatonos et parhypate hypaton chromatica eadem est. Sed non eadem est cum in enharmonio genere quaeritur. Sed ut ^h harum non plena mutabilitas clarius colliquescat ad hyperboleon tetrachordum redeamus, in hoc igitur quæ in diatonico atque in chromatico genere trite hyperboleon est, eadem mutatur in enharmonio, et fit paranete. Item quæ trite diezugmenon in diatonico vel chromatico genere vocabatur, paranete in enharmonio dicitur quæ trite synemmenon in chromatico vel diatonico fuit, in enharmonio in paraneten transit. Quæ vero parhypate meson in chromatico vel diatonico videbatur, eadem lychanos meson in enharmonio reperitur. Quæ autem parhypate hypaton, vel in diatonico vel in chromatico dicebatur, lychanos hypaton in enharmonio nuncupatur. Sunt igitur quidem immobiles, proslambanomenos, hypate

^a Non habetur. ^b Conspiciatur. ^c Princeps. ^d Paranete hyperboleon enharmonios, alia trite diatonos, et chromatica, alia. ^e Et enharmonios. ^f Et lychanos meson enharmonios. ^g Et lychanos hypate enharmonios. ^h Eisdem. ⁱ Superioribus. ^j Hypaten. ^k Hac.

hypaton, hypate meson, mese, nele, symmenon, A paramese, nete diezeugmenon, nete hyperboleon; mobiles vero quas lychanos, vel paranetas, vel diatonicas, vel chromaticas, vel enharmonicas ^a nominamus. Non in totum mobiles aut immobiles, quas parhypatas tritas in diatonico vel chromate, lychanos autem vel paranetas in enharmonico genere dicimus.

CAPUT XIII.

De consonantiarum speciebus.

Nunc de speciebus primarum consonantiarum tractandum est; primæ autem consonantiz sunt diapason, diapente, diatessaron. Species autem est quædam positio propriam habens formam secundum unumquodque genus in uniuscujusque proportionis consonantiam facientis terminis constituta, ut in diatonico genere. Nam si diezeugmenon tetrachordum inter hyperboleon tetrachordum ^b mesenque ponamus, subtracto scilicet symmenon tetrachordo, erunt 15 nervi. At si ab his proslambanomenos detrahatur, erunt quatuordecim. Hi ergo disponantur hoc modo. Sit A hypate hypaton, B parhypate hypaton, C hypate lychanos, D hypate meson, E parhypate meson, F lychanos meson, G mese, H paramese, I trite diezeugmenon, K paranete diezeugmenon, L nete diezeugmenon, M trite hyperboleon, N paranete hyperboleon, O nete hyperboleon. Ab hypate igitur ad paramesen diapason consonantia est. A mese vero ad hypaten meson diatessaron, ab eadem vero mese ad lychanon hypaton diapente. Erit igitur diapason quidem octo chordarum. Diatessaron vero quatuor, diapente autem quinque. Ac per hoc habebit diatessaron quidem species tres, diapente autem species quatuor, diapason vero species septem. Semperque una minus species erit quam fuerint voces, ut enim a mese cæteras ^c ordinamus diatessaron consonantiæ species tres sunt, hoc modo: una quidem species erit ab G ad D; secunda vero ab F ad C; tertia vero ab E ad B, et huc usque diatessaron species progrediuntur. Idcirco quia huc usque species binos continet nervos, ejusdem diatessaron, ut G D quidem eos qui sunt E F ^d continent, F C eos qui sunt E D, et E B eos ^e continent qui sunt C D; si vero his adjecero diatessaron D A, diversa non erit ab ea quæ est G D, unum enim solum G D consonantiæ nervum continebit, id est D solum. Excessit igitur G D consonantiam, atque ideo diatessaron tres species habere perhibetur. Et in cæteris quidem consonantiis idem est. Diapente autem erunt species quatuor hoc modo: Una quidem est H ad D; alia vero ab eo quod est G ad C; alia ab eo quod est F ad B; alia autem ab eo quod est E ad A. Diapason vero consonantiæ 7 erunt species, hoc modo: prima ab eo quod est O ad G; secunda ab eo quod est N ad F; tertia ab eo quod est M ad E; quarta ab eo quod

est L ad D; quinta ab eo quod est K ad C; sexta ab eo quod est I ad B; septima ab eo quod est H ad A. Liqueat igitur ex his quæ dicta sunt, diatessaron consonantiam semel tantum in immobilibus ac statutis vocibus contineri. Nam si ab hypate hypaton incipiam, erit A D, id est ab hypate hypaton in meson hypaten ea quæ est in ordine prima. Nam cæteræ non statutis vocibus terminantur, ut B E C F. Nam ^f parhypate hypaton et parhypate meson, lychanos hypaton et lychanos meson mobiles esse monstratæ sunt. Quod si rursus ab hypate meson diatessaron consonantiam inchoemus, erit species diatessaron statutis vocibus terminata G D, ea quæ est prima, id est ab hypate meson in mesen. Reliquæ minime, ut E H et F I. Nam parhypate meson et lychanos meson et trite diezeugmenon non probantur immobiles. Rursus si eandem diatessaron paramese suscipiat ordiendam, erit ^g quoque quæ statutis coerceatur sonis, diatessaron species H L, id est a paramese in nete diezeugmenon, quæ est prima. Nam cæteræ quæ sunt I M et K N mobilibus terminantur sonis. Nam triten diezeugmenon, et paraneten diezeugmenon, et triten hyperboleon, et paraneten hyperboleon mobiles voces esse prædiximus. Item diapente consonantia duas tantummodo species tenet, quæ statutis vocibus includuntur. Ut si ab hypate meson ordiamur, una quidem est D H, id est ab hypate meson in paramesen, ea quæ est prima. Altera vero G L, id est a mese in neten diezeugmenon, hæc vero est quarta. Reliquæ vero, id est E I et F K, minime statutis vocibus clausæ sunt. Nam parhypate, et lychanos, et trite, et paranete instabiles approbantur. Similis autem ratio erit si a nete diezeugmenon in graviolem partem, id est ad mesen, consonantiæ hujus species considerentur, eisdem enim immobilibus vocibus, quæ superius dictæ sunt, continebuntur. Sive autem ab hypate meson, seu a mese, seu a paramese, sive etiam a nete hyperboleon consonantiæ ^h ad graviolem partem ducamus. Duarum quæ statutis vocibus coerceantur, non poterit esse ⁱ destructio. Diapason vero consonantiæ sive ab hypate hypaton in paramesen, sive a nete hyperboleon in mesen ordo sumatur, tres tantummodo species obtinebit, quæ immobilibus vocibus coerceantur. Nam ab hypaten hypaton ordientibus una est A B, ea quæ est prima ab hypate hypaton in paramese. Altera D L ea quæ est quarta ab hypate meson in nete diezeugmenon. Dehinc G O hæc septima est, id est a mese in neten hyperboleon. Reliquarum vero specierum voces extimæ nullo modo ^j immobilibus vocibus constitutæ sunt. Nam parhypate, et lychanos, et trite, et paranete (ut supra quoque dictum est) immobiles non sunt. Similiter autem et per easdem voces si ab hyperboleon nete ordiamur, specierum ordo contextitur, quorum omnium intelligentiam subjecta descriptio ^k docet.

^a Vocamus. ^b Mesonque. ^c Ordiamur. ^d Non habetur. ^e Non habetur. ^f Non legitur. ^g Non legitur. ^h In. ⁱ Distinctio. ^j Non legitur. ^k Faciet esse notiolem.

A

CAPUT XIV.

Stabiles	A	Hypate hypaton
Mobilis	B	Parhypate hypaton
Mobilis	C	Lychanos hypaton
Stabiles	D	Hypate meson
Mobilis	E	Parhypate meson
Mobilis	F	Lychanos meson
Stabiles	G	Mese
Stabiles	H	Paramese
Mobilis	I	Trite diezeugmenon
Mobilis	K	Paranete diezeugmenon
Stabiles	L	Nete diezeugmenon
Mobilis	M	Trite hyperboleon
Mobilis	N	Paranete hyperboleon
Stabiles	O	Nete hyperboleon

De modorum exordiis, in quo dispositio notarum per singulos modos ac voces.

Ex diapason igitur consonantiæ speciebus existunt qui appellantur modi, quos eosdem tropos vel tonos nominant. Sunt autem tropi constitutiones in totis vocum ordinibus, vel gravitate, vel acumine differentes, constitutio vero est plenum veluti modulationis corpus ex consonantiarum conjunctione consistens, quale est vel diapason, vel diapason et diapente^a et diatessaron, vel bis diapason. Est enim diapason constitutio, a proslambanomenos in meson cæteris quæ sunt mediæ vocibus annumeratis, vel a mese rursus

B in neten hyperboleon cum vocibus interjectis, vel ab hypate meson in neten diezeugmenon, cum his quas extremæ voces medias claudunt. Diapason et^b diatessaron vero constitutio ea est quæ a proslambanomenos in neten synemmenon, cum his quæ mediæ sunt interjectæ constat. Bis diapason autem a proslambanomenon in neten hyperboleon, cum his quæ in medio sunt interpositæ consideratur. Has igitur constitutiones si quis totas faciat acutiores vel in gravius totas remittat, secundum supradictas diapason consonantiæ species efficiet modos septem, quorum nomina sunt hæc: hypodorius, hypophrygius, hypolydius, dorius, phrygius, lydius, mixolydius; horum vero sic ordo procedit. Sit in diatonico genere vocum ordo dispositus a proslambanomenone in neten hyperboleon, atque hic sit hypodorius modus. Si quis proslambanomenon in acumen intendat tono, hypatenque hypaton eodem tono attenuet, cæterasque phthongorum omnes faciat acutiores, acutior totus ordo proveniet, quam fuit prius quam toni susceperet intensionem. Erit igitur tota constitutio acutior effecta hypophrygius modus, quod si in hypophrygio toni rursus intensionem voces acceperint, hypolydii modulatio nascetur. At si hypolydium quis semitonio intendat, dorium faciet, et in aliis quidem similis est in acumen intensionemque processus. Quorum, non ut^c intelligentiam solummodo ratio comprehendatur, verum oculis quoque forma possit agnosci, ab antiquis tradita musicis descriptio supponenda est; sed quoniam per singulos modos a veteribus musicis unaquæque vox diversis notulis insignita est, descriptio prius notularum videtur esse ponenda, ut his primum per se cognitio in modorum descriptione facilis possit esse dispectio.

Diapason septem speciebus et orthophthongus

Diapente 4 species Diatessaron 3 species Species Species Species	Proslambanomenos
	A Hypate hypaton Stans
	B Parhypate hypaton. Mobilis
	C Lychanohypaton. Mobilis
	D Hypate meson Stans phthongus
	E Parhypate meson. Mobilis
	F Lychanos meson Mobilis phthongus
	G Mese. Stans phthongus
	H Paramese. Stans phthongus
	I Paranete diezeugmenon Mobilis phthongus
	K Paranete diezeugmenon Mobilis phthongus
	L Nete diezeugmenon Mobilis phthongus
	M Trite hyperboleon Mobilis phthongus
	N Paranete hyperboleon Mobilis phthongus
	O Nete hyperboleon Stans phthongus

^a Non legitur. ^b Diapente. ^c Intelligentiæ.

Hypermixo- lydius	Mixolydius	Lydius	Phrygius	Dorius	Hypolydius	Hypophry- gius	Hypodorius	
A'	V L	Z T	V L	N Π	C N	' ε	Q ε	Proslambanomenos
Φ E	ε A	T A	Z T	I E	W H	Q H	' ε	Hypate hypaton
γ Π	ψ γ	B L	F T	A E	V H	Y H	b ε	Parhypate hypaton
Π Ϛ	T Π	Φ F	ε A	V T	Z T	I E	N H	Lychanos hypaton
M Π	Π 9	C C	Φ Π	ε A	T Γ	Z T	I E	Hypate meson
a A	O K	P C	γ Π	ϣ γ	R L	F L	A W	Parhypate meson
H V	K I	M Π	Π 9	T Π	Φ F	ε λ	A L	Lychanos meson
Γ N	H V	I γ	M Π	Π Ϛ	C C	Φ F	ε A	NESH
B λ	Z Π	Φ γ	λ ρ	O K	P O	T Π	+ Z	Trite synemmenon
)(T	a λ	Γ Z	H V	κ T	M T	Π Ϛ	T Π	Paranete synemmenon
L γ	)(λ	U Z	Γ N	H λ	I γ	M Π	Π Ϛ	Nete synemmenon
U Z	Γ N	Z Π	I γ	M Π	O K	C C	Φ F	Paramese
A γ	B)	Π Φ	γ λ	λ A	Σ L	P 9	T Π	Trite diezeugmenon
L γ	)(A	U Z	Γ N	N V	I λ	M Π	Π Ϛ	Paranete diezeugmenon
M Π	L γ	Φ N	U Z	Γ Z	Z Π	Y M	Π Π	Nete diezeugmenon
a A	ε K	A V	A Vv	R	E Π	Φ V	λ γ	Trite hyperboleon
N V	K γ	M Π	T γ	)(λ	U Z	Γ N	H V	Paranete hyperboleon
Γ N	H V	I V	M Π	L V	Φ N	U Z	Γ N	Nete hyperboleon

CAPUT XV.

Descriptio continens modorum ordinem ac differentias.

Superior igitur descriptio chordarum nomina tenet ascripta, notulas vero juxta positas, et quæ cujusque sit modi, sive lydi, sive phrygi, sive dorii vocabu-

A lorum signat adjectio. Sed quoniam hos modos diximus in speciebus diapason consonantiæ reperiri, age eosdem in diatonico tantum genere describamus, ut qui eorum ordo sit, sub aspectu cadens intelligentiam non moretur.

Acutissimus Tetrardus Hypermixolydius	ω	φ	γ	Π	Μ	α	Η	Γ	Β	Ι	Α	Τ	Μ	α	Η	Γ
	syntemmenon Ι Α										γ	Τ	Π	γ	Μ	Γ
Plagis Tetrardi Mixolydius	Δ	ω	ψ	Τ	Π	Ο	Κ	Η	Ζ	Α	Ι	Λ	σ	Κ	Η	
	syntemmenon C										α	Λ	σ	Κ	Η	
Tritus Lydius	Ζ	Ι	Β	φ	Ϸ	Π	Μ	Ι	φ	Γ	Ν	Υ	α	Μ	Ι	
	syntemmenon γ										Ζ	Υ	α	Μ	Ι	
Deuterus Phrygius	Γ	Λ	Ϸ	Ϸ	Π	Μ	Η	Γ	Ω	Α	Ζ	Μ				
	syntemmenon γ										Ν	Ζ	Μ			
Dorion Protus	Ν	Α	Δ	ω	Ι	Τ	Π	Ο	Κ	Η	Γ	Β	Ι			
	syntemmenon Κ										α	Ι				
Hypodydius Plagis triti	Π	Ε	ω	Ι	Τ	Ζ	Μ	Π	γ	Τ	Ν	Υ	γ			
	syntemmenon C										Τ	Ν	Υ	γ		
Hypophrygius Plagis deuteri	ω	Α	Μ	Ζ	Ε	ω	φ	γ	Π	Μ	Ι	Υ	Γ	Υ		
	syntemmenon Π										Π	Υ	Γ	Υ		
Hypodorian Plagis protus	ω	Β	Ν	Γ	Δ	ω	Ι	Τ	Π	Μ	Α	Η	Γ			
	syntemmenon Ζ										Π	Α	Η	Γ		

CAPUT XVI.

Superius dispositæ modorum descriptionis.

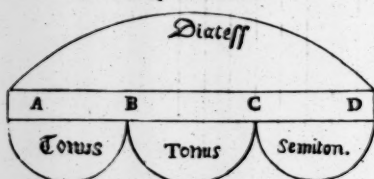
Septem quidem prædiximus esse modos, sed nihil videatur incongruum quod octavus super annexus est. Hujus enim adjectionis rationem paulo posterius eloquimur. Nunc illud est considerandum quod hæ paginulæ, quas inter se rectus linearum ordo distinguit, aliæ quidem habent notulas musicas, aliæ vero minime, velut in eo modo qui scribitur hypermixolydius. Prima quidem paginula ω tertia φ litteris adnotatur. Secunda α notula vacat. In hac igitur inter-

A capedine notularum tonus interesse monstratur. Quod vero φ tertiæ atque γ quartæ paginæ notam non paginula dividit, sed versus recto ordine diductus, semitonium eas differre pronuntiat, quod probatur hoc modo: nam si ω proslambanomenos est, φ hypatæ hypaton, γ parhypatæ hypaton, necesse est inter proslambanomenon quod est ω et inter hypaten hypaton, quod est φ toni esse distantiam, inter hypaten autem hypaton quod est φ et parhypaten hypaton, quod est γ, semitonii differentiam contineri^b jamque hoc regulariter in cunctis est considerandum, ut si vocum

^a N. m. l. ^b Itaque.

notulas integra pagina disagregaverit, tōni inter eas aciamus esse distantiam. Sin versus notulas, ac non pagina distinguit, semitonii non ignoremus esse distantiam. Illis igitur ita præmissis, si duo ordines in his diapason consonantia constituti sibi invicem comparentur, ut qui ordo sit gravior possit agnosci, si pros^a lambanomenos^a proslambanomena fuerit gravior vel quælibet alia vox ejusdem loci voce gravior pernoletur, in eodem scilicet genere constituta, totum quoque ordinem necesse est esse graviorem. Tamen id melius sumetur ad mediam quæ est mese. Duorum enim^b ordinum bis diapason consonantium cujus mese fuerit gravior, ejusdem totus ordo quoque gravior erit. Nam cæteræ singulæ singulis comparatæ nihilominus graviore inveniuntur, itaque si media ab alia media tono aut acutior videatur, aut gravior, omnes quoque nervi si id eodem genere sint, singuli^c sibi met comparati tono acutiores aut graviore esse videbuntur. Quatuor autem mediis si prima ad quartam diatessaron distantiam servet, prima vero a secunda tono differat, secunda quoque a tertia eodem differat tono, tertia ad quartam semitonii faciet differentiam hoc modo: sint 4 mediæ A B C D, et A ei quæ est D comparata servet ad eam sesquiertiam proportionem, quæ est diatessaron. Item A a B distet tono, B a C distet tono, relinquatur ut C ad D semitonii distantiam servet.

Sesquiertia ratio.

Et si quinque sint mediæ eodem modo. Si enim prima a quinta sesquialtera^d disteterit proportionem, primaque a secunda, ac secunda a tertia, quartaque a quinta, singulis^e disteterint tonis, tertia ad quartam semitonii faciet differentiam. Item quæcunque mediæ aliorum modorum proslambanomenos accedunt hæc graviore modos operantur. Quæ netis, illæ acutiores efficiunt. Quoniam igitur in superiore pagina descriptis modis partem sinistram legentis proslambanomeni primi tenent. Dextera vero legentis extremis clauditur netis, erit omnibus quidem acutior^f modis, qui inscribitur hypermixolydius, omnibus vero gravioris qui hypodorius. Nos vero a gravissimo hypodorio inchoantes, ceteros quam inter se habent differentiam designabimus. Namque in hypodorio modo mese quæ est ω ab ea mese quæ est in modo hypophrygio tono^h distabit. Quod in hoc facile perspicietur, si quis ad mesen hypophrygii, quæ est φ ejusdem hypophrygii ω comparet, quæ est hypodorii quidem mese, in hypophrygio autem lychanos meson. Nam φ atque ω tono differunt, quod pagina interjecta

A demonstrat. Item mese hypolydii ab ea quæ est mese hypophrygii toni differentiam facit. Namque C, quæ est mese hypolydii, tono distat a φ , quæ est hypolydii quidem lychanos mesen, in hypophrygio autem mese. Item mese hypolydii, quæ est C, ab ea quæ est mese dorii semitonio distat. Quod hinc poterit agnosci, quoniam ordinem sorsum prodeuntem ejus mesen, quæ est hypolydii, atque eum ordinem in sorsum prodeuntem ejus mesen quæ est dorii, unus versiculus, non pagina distinguit. Quo fit ut mese hypodorii ab ea mese quæ est dorii, integra diatessaron consonantia distet, idque probatur hoc modo: nam quæ est mese ω in hypodorio, eadem est ω in dorio; hypate meson est ab ea quæ est me-e, in quovis modo vel genere diatessaron consonantia differens. Item mese dorii quæ est π ab ea mese quæ est phrygii, id est M, distat tono. Nam quæ est mese in dorio, π eadem in phrygio lychanos meson. Rursus mese phrygii quæ est M, ab ea mese quæ est lydii, id est I distat tono. Nam quæ in phrygio est M mese, in lydio est lychanos mesen. Rursus mese lydii modi ab ea mese quæ est mixolydii; id est H, semitonio distat. Etenimⁱ si ordo qui rectus lydii continet mesen ei ordini qui rectus mixolydii mesen habet comparatus, non paginula, sed versu I disjungitur. Ea quoque mese quæ est mixolydii H ad eam mesen quæ est hypermixolydii, id est R, toni differentiam facit; idcirco quoniam H quæ in mixolydio mese est, eadem in hypermixolydio lychanos meson est. Unde fit ut mese dorii ab ea mese quæ est mixolydii diatessaron consonantia distet. Id probatur hoc modo: nam meson quæ est dorii, id est π , eadem est mixolydii, id est π hypate meson, quæ ad cujuslibet modi mesen diatessaron consonantiam servat. Item mese dorii, id est π , ad eam mesen quæ est hypermixolydii quæ est R diapente consonantiam servat. Ea enim mese quæ est dorii, id est π , in ordine hypermixolydii lychanos hypaton est; lychanos autem hypaton ad mesen in diatonico genere in quolibet modo si comparetur, diapente consonantia distat. Cur autem octavus modus, qui est hypermixolydius, adjectus est, hic patet. Sit bis diapason consonantia hæc.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P

CAPUT XVII.

Ratio superius dispositæ modorum descriptio.

Diapason igitur consonantiam servat A ad id quod est H, octo enim vocibus continetur: primam igitur dicimus esse speciem diapason ea quæ est A H, secundam vero B I, tertiam C K, quartam D L, quintam E M, sextam F N, septimam G O. Relinquitur igitur extra H P, quæ ut totus ordo impleatur adjecta est, atque hic est octavus modus, quem Ptolemæus super annexuit.

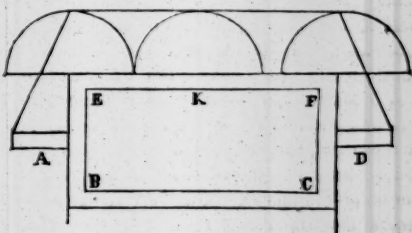
^a Non legitur. ^b Ordinem. ^c Singulis. ^d Disteterit. ^e Disteterint. ^f Quæcunque. ^g Modus. ^h Distat
ⁱ Is. ^j Distinguitur. ^k N. ^l N. ^m N. ⁿ N. ^o Hinc.

CAPUT XVIII.

*Quemadmodum indubitanter musicæ consonantiæ aure
dijudicari possit.*

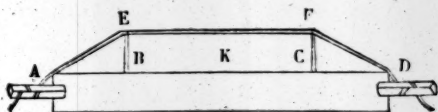
Ut ^a vero indubitanter consonantiarum ratio colligatur, tali brevissimo ac simplici effici poterit instrumento. Sit igitur regula diligenter extensa A D, cui duo hemisphæria, quas magadas Græci vocant, insuper apponantur, ita ut ab ea quæ est E curvatura ad id quod est B deducta linea rectos circa se angulos reddat: item ab ea quæ est F curvatura ad id quod est C punctum deducta linea rectos circum se angulos efficiat. Sint vero hæ æqualiter undique perpolitæ ad eosdem usus, sint eisdem aliæ æquales paratæ, super has intendatur nervus æqualis undique, is qui est A E F D. Si ^b igitur diatessaron consonantiam qualis sit reperire voluero, hoc modo faciam: ab E puncto, quo nervus semisphærium tangit, usque ad F punctum, quo rursus ab alia parte altero nervus semisphærio jungitur, divido spatium quod est E F septem partibus, et ad partem quartam septimarum appono punctum quod est K; est igitur E K ad eam quæ est K F sesquitertia. Si igitur ad K æquum superioribus semisphæriis apposuero, atque alterutra vicissim E K et K F plectro adhibito pellantur, diatessaron consonantiam consonabit. Sin vero simul partes idem C K et K F utrasque percussero, diatessaron consonantiam

A nosco. Quod si diapente efficere volumus, quinque partibus totam chordam, id est spatium ab E ad F divido ac tres uni proportioni, duas vero relique dabo, atque ita posito semisphærio, secundum superius dictum modum consonantias dissonantiasque perpendo; item si diapason consonantiam templare voluero, totum tribus partibus seco, atque in unam duasque distribuens easdem simul vel alterutram pulsans ^c quid consonet, vel quod dissonet utraque cognosco. Tripla vero, quæ ex permixtis consonantiis nascitur, ita redditur, ut si totam in quatuor partium divisionibus ^d partiamus, atque in tres et unam tota nervi prolixitas dividatur, itaque semisphærium tribus appositum triplæ proportionis dissonantiam et consonantiam reddat.

LIBER QUINTUS.

Post monochordi regularis divisionem adjicienda C
arbitror esse ea in quibus veteres musicæ doctores
sententiæ diversitate discordant, habendumque de
omnibus subtile iudicium, atque id quod proposito
deest operi, mediocris doctrinæ ^e dispositione sup-
pendum est. Potest enim alia quoque esse divisio,
in qua non unus tantummodo nervus assumitur, qui
positis proportionibus ^f dividat. Verum octo, atque
ejusmodi cythara fiat, ^g aut in pluribus, et quanti
necessarii sunt nervi, tota proportionum ratio quasi
oculis subjecta cernatur.

CAPUT PRIMUM.

*De vi harmonica et quæ sint ejus instrumenta judicii
et quonam usque sensibus oporteat credi.*

Sed de his paulo post loquemur; nunc dicen-
dum est quæ sit vis harmonica, de qua tractare
insituentes, quatuor libros implevimus. Naturam
vero ejus ^h unoque exprimendam in hujus quinti
voluminis seriem distulimus. Harmonica est facultas
differentias acutorum et gravium sonorum sensu ac ra-

tione perpendens. Sensus enim ac ratio, quasi quædam
facultatis harmonica instrumenta sunt. Sensus nam-
que confusum quiddam ac proxime tale, quale est
illud quod sentit, advertit. Ratio ⁱ autem dijudicat
integritatem atque unas persequitur differentias. Ita-
que sensus invenit quidem confusa ac proxima veri-
tati, accipit vero ratione integritatem. Ratio vero
ipsa quidem invenit integritatem, accipit vero ^j sensu
confusam ac proximam verisimilitudinem. Namque
sensus nihil concepit integritatis, sed usque ad proxi-
mum venit. Ratio vero dijudicat, velut si quis manu
circulum scribat, fortasse eum circulum vere oculus
arbitretur. Ratio vero nullo modo esse id quod simu-
latur intelligit. Hoc vero idcirco est, quoniam sensus
circa materiam vertitur, speciesque in ea compre-
henditur, quæ ita sunt fluide atque imperfecte.
^k Neque determinate, et ^l usque ad unguem expo-
lite, sicut est ipsa materia. Quare ^m ipsum quoque
confusio sequitur, mentem vero atque rationem,
quoniam materia non moratur, species quas prævi-
det, præter subjecti communionem intinetur, atque
ideo eam integritas comitatur ac veritas, ⁿ potius-
que in sensum quod peccatur, aut minus est, aut emen-
dat, aut complet. Fortasse autem id quod sensus non
integre, sed confuse, atque veritate minus quasi qui-
dam incallidus æstimator agnoscit, in singulis minus

^a Ergo. ^b Non legitur. ^c Quod. ^d Patiamur. ^e Dispensatione. ^f Dividatur. ^g Ut. ^h Vinque.
ⁱ Vero. ^j Non legitur. ^k Nec. ^l Atque. ^m Sensum. ⁿ Potiusque quod in sensum aut peccatur.

habeat errati. Collecta vero multiplicantur in summam, atque idcirco ^a magnam faciunt differentiam. Nam si duas voculas tono sensus distare arbitretur, neque distent, rursusque ab una earum ^b tono putet distare tertiam, neque sit integra ac vera toni sit distantia. Item tertiæ quartæque toni sensus differentiam putet, atque in eadem quoque errent, neque sit differentia toni, ab hac etiam quartæ, quintam distare semitonium putet, neque vere, neque integre æstimet, in singulis fortasse minus videatur erratum. Quod vero in primo tono sensus reliquit atque id quod in secundo et tertio atque in quarto semitonio peccatum est, in unum congregatum atque collectum efficiat, ut prima vox ad quintam vocem diapente non contineat consonantiam, quod oportebat fieri si tres tonos ac semitonium sensus integre iudicasset. Quod igitur in singulis tonis minus pervidebatur, id collectum in consonantiam evidenter apparuit. Atque ut pervideatur sensum quidem confusa colligere, nullo modo autem ad integritatem rationis ascendere, sic consideremus: Data enim lineæ majorem minorem ^c ne aliam reperire, nihil est difficile sensui. Proposita vero mensura in tanto majorem, tantove minorem reperiat, id non faciet sensus prima conceptio, sed solers rationis inventio. Vel si rursus datam lineam propositum sit vel duplicare, vel dimidiam secare, id fortasse licet paulo difficilius quam confuse majorem minoremve reperire, poterit tamen sensus inventionem constitui. Si vero imperetur, ut propositæ lineæ tripla ponatur, vel ab ea pars tertia recidatur, vel quadrupla constituatur, vel pars quarta resecetur nonne impossibile sit sensui, nisi integritas rationis accedat, hoc ideo, quia per processum quidem rationi locus accrescit, deficit sensui. Si enim octavam partem propositæ lineæ auferre aliquis impereatur, vel ejusdem octuplam dare cogatur, totius quidem ^d dimidiam sumere compellitur, dimidiæque dimidiam, ut sit quartæ, quartæ ^e quæ dimidium, ut sit octava. Rursusque totius duplam, duplæque duplam, ut sit quadrupla, quadruplæque duplam, ut sit octupla. Itaque in tanta rerum numerositate nihil efficit sensus. Cujus omne judicium subitum, atque in superficie positum integritatem persecutionemque non explicat. Idcirco non est aurium sensui dandum omne judicium, sed exhibenda est etiam ratio quæ errantem sensum regat ac temperet, qua labens sensus deficiensque veluti baculo innitatur. Nam ut singulæ artes habent instrumenta quædam quibus partim confuse aliquid informant ut ^f asciculum, partim vero quod est integrum deprehendat, ut circinum. Ita etiam harmonica vis habet duas judicii partes: unam quidem hujusmodi, per quam sensus comprehendit subjectorum differentias vocum, aliam vero per quam ipsarum differentiarum modum mensuramque considerat.

CAPUT II.

Quid sit harmonica regula, vel quam intentionem

^a Maximam. ^b Tonum. ^c Ve. ^d Dimidietatem. ^e Non legitur. ^f Asciculum Calepinus: Ascium cum ^c post ^s abscindendo carpentorium instrumentum est. Hujus diminutivum asciola. Inde textum hic corruptum opinor. ^g Pythag-re. ^h Ibid., Multa. ⁱ Tendendum. ^j Quia. ^k Arbitratur. ^l Aliquid. ^m Non legitur. ⁿ Divisit.

^A harmonici ¹ Pythagorici vel Aristoxenus, vel Ptolemæus esse dixere.

Hujusmodi igitur instrumentum in quo rationis adhibito modo, sonorum differentiarum perquiruntur, vocatur harmonica regula, in qua re ^h multorum doctorum sententiæ discordia fuit. Quidam enim qui Pythagoricis disciplinis maxime crediderunt, hanc intentionem harmonicæ esse dicebant, ut cuncta rationi consentanea sequerentur. Sensum enim dare quædam quodam modo semina cognitionis, rationem vero perficere. Aristoxenus vero econtrario rationem quidem comitem ac secundarium esse dicebat, cuncta vero sensus iudicio terminari, et ad ejus modulationem consensumque esse ⁱ tenendum. A Ptolemæo autem quodam modo harmonicæ definitur intentio, ea scilicet ut nihil auribus rationique possit esse contrarium. Id enim secundum Ptolemæum harmonicis videtur intendere, ut id quod sensus iudicat ratio quoque perpendat, et ita ratio proportionem inveniat ut ne sensus reclamet, duorumque horum concordia omnis harmonicæ intentio misceatur. Atque in eo maxime Aristoxenum ac Pythagoricos reprehendit, quod Aristoxenus nihil rationi, sed tantum sensibus credit, Pythagoricos autem ^j quod minimum sensibus, plurimum tamen proportionibus rationis invigilent.

CAPUT III.

In quo Aristoxenus vel Pythagorici vel Ptolemæus gravitatem atque acumen constare posuerunt.

Quoniam vero sonum esse omnes consentiunt aeris percussionem, gravitatis atque acuminis differentiam diversa ratione ponebant, Aristoxenum secuti et Pythagorici. Aristoxenus quippe sonorum differentias secundum gravitatem, atque acumen ^k arbitratur in qualitate consistere; Pythagorici vero in quantitate ponebant. Ptolemæus autem Pythagoricis propior videtur. Idcirco quoniam ipse quoque gravitatem atque acumen non in qualitate putat, sed in quantitate constitui. Etenim spissiora ac subtiliora corpora acumen, rariora et vastiora edere gravitatem, ut nihil nunc de intensionis relaxationisque modo dicatur. Quenquam etiam cum relaxatur ^l aliqua quasi sit rarius atque crassius, cum vero intenditur spissius redditur, subtiliusque tenuatur.

CAPUT IV.

De sonorum differentiarum Ptolemæi sententia.

His ^m igitur ita expeditis, differentias sonorum Ptolemæus ⁿ dividit hoc modo: Vocum alie sunt unisonæ, alie minimæ. Unisonæ sunt, quarum unus sonus est, vel in gravi, vel in acuto. Non unisonæ vero; quando alia est gravior, alia acutior. Harum partim ita sunt, ut earum inter se differentia communi fine jungatur. Non enim discreta est, sed a gravi in acutum ita deducitur, ut continua videatur. Alie vero sunt non unisonæ, quarum differentia silentio interveniente distinguitur, ut vero voces communi fine jungantur, sit hoc modo: Sicut enim cum

in nubibus arcus aspicitur, ita colores sibi met sunt A
proximi : ut non sit certus finis, cum alter ab altero a
disgregetur. Sed ita verbi gratia a rubro discedit ad
pallidum, ut per continuum mutationem in sequen-
tem vertatur colorem, nullo medio certoque interve-
niente, qui utrosque distinguat; ita etiam fieri solet
in vocibus, ut si quis percutiat nervum eumque dum
percutit torqueat, evenit ut in principio pulsus gra-
vior sit, dum torqueatur vero vox illa tenuetur, conti-
nuumque fiant gravis vocis sonitus et acutæ.

CAPUT V.

Quæ voces enharmonia sunt aptæ.

Cum igitur non unisonarum vocum aliæ sint con-
tinuæ, aliæ disgregatæ, continuæ quidem tales sunt, B
ut inter se earum differentia communis sine jungatur
nec habeat locum designatum vox acuta gravisque
quæ n teneant. Discretæ vero habent proprios locos,
vel uti colores impermixti, quorum differentia visitur
suo quodam loco constituta. Continuæ quidem non
unisonæ voces ab harmonica facultate separantur.
Sunt enim sibi ipsis dissimiles, nec unum aliquid
personantes. Discretæ vero voces harmonica subji-
ciuntur arti. Potest enim distantium sibi que dissimi-
lium vocum differentia deprehendi, in quibus quæ
junctæ efficere melos possint, *ἁρμονικαὶ* dicuntur,
ἑτεροῦλαι autem quibus junctis effici non potest.

CAPUT VI.

Quem numerum proportionum Pythagorici statuunt. C

Consonæ autem vocantur quæ copulatæ mixtos
suavesque efficiunt sonos. Dissonæ vero quæ minime.
Et hoc quidem est Ptolemæi de sonorum differentia
judicium. Nunc autem quid a cæteris musicis in con-
sonantiarum positione disteterit dicendum videtur :
Pythagorici enim consonantias diapente ac diatessa-
ron simplices arbitrantur, atque ex his unam diapa-
son consonantiam jungunt, esse etiam diapente ac
diapason, et his diapason, illam b triplicis, hanc qua-
drupli. Diapason vero ac diatessaron consonantiam
esse non æstimant, idcirco quoniam non insuper par-
ticulari vel multiplici cadit comparatione, sed in
multiplici superpartiente. Est enim hæc proportio
vorum ut octo ad 3; si quis enim horum in medio
quatuor ponat, efficit terminos hos 8 4 3. Quorum
octo ad 4 diapason efficiunt consonantiam; 4 ad 3,
diatessaron; octo vero ad 3, in multiplici superpar-
tiente constituitur. Quæ autem sit multiplex super-
partiens comparatio ex arithmeticiis libris cognos-
cendum est, et ex his quæ secundo hujus institu-
tionis libro digessimus. Pythagorici autem consonan-
tias in multiplicibus ac superparticularibus ponunt,
sicut in eodem libro secundo quartoque prædictum
est. A superpartientibus vero ac multiplicibus super-
partientibus consonantiam separant. Quibus autem

modis diapason quidem duplici, diatessaron vero
sesquiterio, ac diapente sesquialtero c jungunt Py-
thagorici, ex secundo hujus institutionis Musicae libro
quarto petendum est

CAPUT VII.

*Quod reprehendat Ptolemæus Pythagoricos in numero
propositionum.*

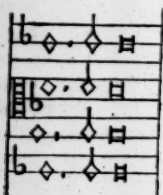
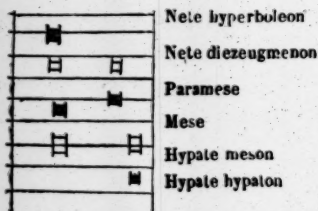
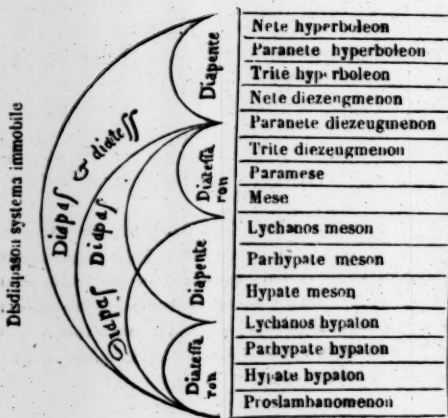
Reprehendit autem Pythagoricos Ptolemæus,
totamque eam quam prædictis libris exposuimus
demonstrationem pluribus modis, in quo totum illud
etiam quod diatessaron ac diapente sesquialtero et
sesquiterio conjungunt, in reliquis vero superpar-
ticularibus, cum ejusdem sint generis, nullas omnino
applicent consonantias.

CAPUT VIII.

*Demonstratio secundum Ptolemæum diapason et dia-
tessaron consonantia.*

Probat autem ex diapason et diatessaron quam-
dam symphoniam fieri hoc modo. Quoniam d enim
diapason consonantia talem vocis efficit conjunctio-
nem, ut unus atque idem nervus esse videatur, idque
Pythagorici quoque consentiunt, quocirca si qua ei
consonantia fuerit addita, integra inviolataque serva-
tur. Ita enim diapason consonantiæ additur tanquam
unus nervo. Sit igitur diapason consonantia quæ con-
tineatur inter hypaton meson et neten diezeugmenon.
Utraque hæc ita sibi consentit, e at conjungitur
sono, ut una vox quasi unius nervi, non quasi duorum
mixta pellat auditum. Quamcumque igitur huic dia-
pason consonantiæ consonantiam junxerimus, ser-
vatur integra, quia ita junguntur tanquam uni vocula
ac nervo. Si igitur hypate meson et neten diezeu-
gmenon duæ in acutum diatessaron fuerint junctæ,
f si conjungitur nete quidem diezeugmenon ea quæ
est nete hyperboleon, hypate autem meson ea quæ
est mese, utraque ad utramque consonabit, et mese
ad neten d diezeugmenon, et eadem mese ad hypaten
meson. Item nete hyperboleon ad neten diezeugme-
non et ad hypaten meson. Item si ad gravio-
rem partem e utriusque diatessaron consonantiæ relaxen-
tur, erit ad b mesos quidem hypaton diatessaron re-
tineas consonantiam hypate hypaton, ad neten autem
diezeugmenon paramese. Consonabitque et hypate
hypaton ad hypaten meson, et ad i neten diezeugme-
non ad paramesen et nete diezeugmenon, et ad hy-
paten meson. Sed eo modo ut gravior quæ est ad
sibi quidem proximam diatessaron retineat conso-
nantiam, ad ulteriorem vero diatessaron ac diapason,
ut hypate hypaton, ad hypaten meson diatessaron,
ad neten diezeugmenon diatessaron ac diapason.
Item nete hyperboleon, quæ est acutior, ad sibi proxi-
mam neten diezeugmenon diatessaron consonantiam,
ad hypaten meson diatessaron ac diapason.

a Disgregatur. b Triplicis. c Conjungunt. d Non legitur. e Atque. f Sicut jungitur. g Utrique.
h Mesen. i An te.

CAPUT IX.

Quæ sit proprietates diapason consonantiæ.

Hoc vero idcirco evenire contendit, quoniam diapason pene una vocula est, talisque consonantia est, ut unum quodammodo effingat sonum, et sicut denario numero, qui fuerit additus intra eum positus integer ^a involatus servatur; cum in cæteris ad ita minime eveniat, ita etiam in hac consonantia. Nam si duo tribus adjicias, quinque continuo reddis; et numeri species immutata est. Si vero eosdem denario addas, duodecim feceris, et binarius junctus denario conservatus est. Item ternarius cæterique eodem modo: ita igitur symphonia diapason quæcumque aliam susceperit consonantiam servat, nec immutat, nec ex consona dissonam reddit. Nam sicut diapente symphonia juncta diapason consonantiæ in tripla scilicet proportionem diapason ac diapente consonantiam servat, ita etiam diatesaron cum sit consonantia juncta cum diapason, aliam consonantiam reddit, et sit secundum Ptolemæum alterius consonantiæ additio ^b ejusque est diapason ac diatessaron

A in multiplici superpartiente constituta. Estque ^c ea proportio dupla superbipartiens, ut octo ad tres; habent enim ternarium octo bis, duasque ejus partes, id est duas unitates.

CAPUT X.

Quibus modis Ptolemæus consonantias statuat.

Et de Pythagoricorum quidem opinione Ptolemæus ita dijudicat: quibus vero motis ipse consonantiarum proportionem numerosque vestiget, hinc ordinum est. Voces, inquit, inter se vel unisonæ sunt, vel non unisonæ. Non unisonarum autem vocum alia quidem sunt æquisonæ, ^e alia emmelis, alia dissonæ, alia ermelis. Et unisonæ quidem sunt quæ unum atque eundem sigillatim pulsæ reddunt sonum. ^B Æquisonæ vero quæ simul pulsæ unum ex duobus atque simplicem quodammodo efficiunt sonum, ut est diapason, eaque duplicata quæ est bis diapason. Consonæ autem sunt quæ compositum permixtumque suavem tamen efficiunt sonum, ut diapente ac diatessaron. Emmelis autem sunt quæcumque quidem consonæ non sunt, possunt aptari tamen recte ad melos, ut sunt hæ quæ consonantias jungunt. Dissonæ vero sunt quæ non permiscunt sonos, atque insuaviter ferunt sensum. Emmelis vero quæ non recipiuntur in consonantiarum conjunctione, de quibus paulo posterius in divisione tetrachordorum dicemus. Quoniam igitur univocis quidem comparationibus proxime sunt æquivocæ, necessarie est ut æquis numeris ea numerorum inæqualitas adjungatur, quæ est proxima æquis. Est autem ^C ita æqualitas numerorum ea quæ est dupla. Nam et prima multiplicis species est, et major numerus cum ^d minore numerum supervenit, æquo cum ipsi minori transcendit, ut duo unum uno transgrediuntur, qui eidem unitati æqualis est; jure igitur duplex proportio æquisonis aptatur, id est diapason. Bis diapason vero bis duplici, id est quadruplo. Quæ autem proportionem dividunt duplicem proportionem primæ ac maximæ, his aptandæ sunt consonantiis quæ dividunt diapason ^e æquiconsonantiam. Unde fit ut diapente quidem sesquialtera, diatessaron vero sesquitercia comparationi copulentur. Junctæ vero ^f consonantiæ cum æquisonis alias efficiunt consonantias, ut diapente ac diapason in triplo, diatessaron ac diapason in ea proportionem quæ est octo ad tres. Emmelis autem sunt quæ diapente ac diatessaron dividunt, ut ^D tonus cæteræque proportionem, de quibus paulo posterius in divisione tetrachordorum loquemur, simplices earum scilicet partes.

CAPUT XI.

Quæ sunt æquisonæ, vel quæ consonæ, vel quæ emmelis.

Igitur æquisonæ quidem sunt diapason ac bis diapason, quoniam earum temperamento mixturaque unus atque simplex quodammodo efficitur sonus. Consonantiæ autem sunt, primæ quidem insuper; particularibus sesquialtera et sesquitercia, id est diapente ac diatessaron, et diapason ac diapente, et

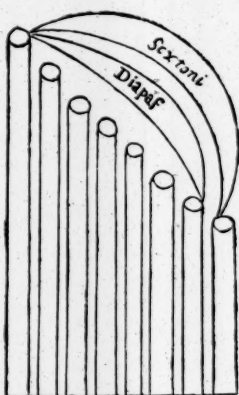
^a Involatusque. ^b Ejus quæ. ^c Aliæ consonæ. ^d Minore. ^e Æquiconsonantiam. ^f Consonæ.

diapason ac diatessaron, hæ sunt compositæ atque conjunctæ ex æquisonis et consonantibus. ^a Emmelis autem reliqui inter has poni possunt, ut inter diatessaron ac diapente differentia tonus, jungunturque quodammodo æquisonæ quidem ex consonantibus, ut diapason ex diatessaron et diapente. Consonantia autem ex his qui emme is soni vocantur, ut eadem diapente et diatessaron tonis cæterisque posterius dicendis proportionibus; sed quomodo quidem horum omnium proportio colligi possit, ex eo loco sumendum est quem quarto volumine in fine descripsimus, ubi ^b numerus super semisphæria tendebatur. Ibi enim deprehenditur æquisonantia, diapason ac bis diapason, et consonantiæ simplices diapente ac diatessaron, et consonantiæ compositæ, diapason ac diapente, et diapason ac diatessaron et qui sunt emmelis soni, ut in tóni differentia consistentes.

CAPUT XII.

Quenadmodum Aristoxenus intervallum consideret.

Quid vero de his Aristoxenus sentiat breviter aperiendum est. ^c Ille enim quoniam minime tractatum rationi constituit, sed aurium judicio permittit, idcirco voces ipsas nullis numeris notat, ut earum colligat proportionones, sed earum in medio differentiam sumit, ut speculationem non in ipsis vocibus, sed in eo quod inter se differunt, colloceat, nimis improvide, qui differentiam se scire arbitretur earum vocum, quarum magnitudinem nullam mensuramve constituat. Hic igitur et diatessaron consonantiam duorum ^C tonorum ac semitonii esse proponit, et diapente tri m tonorum ac semi onii, et diapason sex tonorum, quod fieri non posse superioribus voluminibus demonstratum est.

CAPUT XIII.

Descriptio octochordi, qua ostenditur diapason consonantiam minorem esse sex tonis.

Docet autem Ptolemæus per cujdam octochordi

A divisionem diapason intra sex tonos cadere hoc modo: intendantur enim octochordæ, id est A B C D E F G H, fiatque sesquioctava A K ejus quæ est B L, et B L ejus quæ est C M, et C M ejus quæ est D N, et D N ejus quæ est E X, et E X ejus quæ est F O, et F O ejus quæ est G P. Erunt igitur sex toni. Rursus inter F O et G P H ducatur medius nervus ad R. Erit igitur A K dupla ab eo quod est H R. Pulsæ igitur simul A K H R diapason æquisonantiam consonabunt. Si vero aliquis G P percutiat, semper erit paulo acutior quam est H R. Ac per hoc transcendunt sex toni diapason consonantiam. Si enim A K et G P diapason pulsati resonarent, tonorum sex esset diapason consonantia. Si vero his idem A K et G P non consonantibus A K et H R diapason consonarent, et H R acutior esset quam G P, diapason consonantia sex tonos excederet. Nunc vero quia consonantibus A K et H R eadem H K ab ea quæ est G P gravior invenitur, non potest dubitari quin sex toni diapason consonantiam excedant. Atque ita sensu quoque potest colligi diapason consonantiam ^d inter sex tonos cadere. Sic igitur Aristoxeni error sine dubitatione vincitur.

CAPUT XIV.

Diatessaron consonantiam tetrachordo contineri.

Nunc de tetrachordorum divisione dicendum est. Etenim diatessaron consonantia quatuor efficitur nervis; idcirco etiam diatessaron nuncupatur, ut igitur duobus nervis alitrinsecus positus ^e ad diatessaron symphoniam consonantibus tetrachordum fiat, duos necesse est statui in medio nervos, qui ad se invicem atque ad extremos tres proportionones efficiant.

D

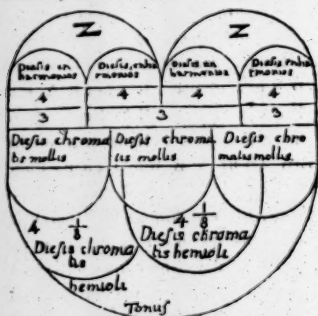
CAPUT XV.

Quomodo Aristoxenus vel tonum dividat, vel genera ejusque divisionis dispositio.

Hoc igitur diatessaron Aristoxenus per genera tali ratione partitur. Dividit enim tonum in duas partes, atque id semitonium vocat. Dividit in tres partes, cujus tertiam diesin vocat chromatis mollis, dividit in 4, cujus quartam cum propria medieta'e, id est cum octava totius toni, appellat diesin chromatis hemioli. ^f Rursus solam quartam ejus vocat diesin enharmonios.

^a Emmelis autem sunt reliqui. ^b Nervus. ^c Ipse. ^d Intra. ^e Ac. ^f Hæc non leguntur.

FIGURA GLAREANI.
Semitonium, Toni medietas Semitonium

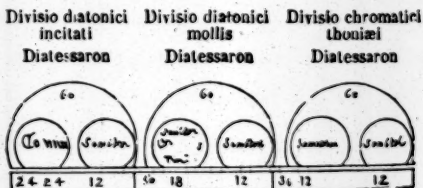
Omnia intervalla quæ in tono sunt secundum
Aristoxenum divisio.

AD LECTOREM.

Minutas divisiones pingere non possumus, care lector;
nam Aristoxenus tonum in duodecim partes scindit.
Diesis ergo enharmonios habebit tres; diesis autem chroma-
tatis mollis habebit quatuor, demum hemitonium sex;
diesis vero chromatis hemioli quatuor et semis obtinebit.
Quod si dupletur spatium, ut paulo post Boetius, erunt
quæ diximus intervalla omnia duplenda ob numeros
commodiores, quod doctus facile videt. Vale.

Cum igitur hæc ita sint, cumque generum divisio
secundum eum sit duplex, unum quidem genus est
mollis; aliud vero incitatus. Et mollis quidem est
enharmonium, incitatus vero diatonicum. Inter hæc
vero consistit chromaticum incitatione mollitieque
participans; sunt igitur secundum hunc ordinem dif-
ferentia permixtorum generum sex. Una quidem en-
harmoniæ, 3 autem chromatici, id est chromatici
mollis, et chromatici hemioli, et chromatici thoniæ.
Dux vero reliquæ diatonici, mollis atque incitati.
Quorum omnium talis secundum Aristoxenum divisio
est. Quoniam enim quarta pars toni diesis enharmo-
nios nuncupari prædicta est, quoniamque Aristoxe-
nus non voces ipsas inter se comparat, sed differen-
tiam vocum intervallumque metitur, et secundum
eum tonus est duodecim unitatum, hujus igitur erit
pars quarta diesis enharmonios tres. Quoniam vero
ex duobus tonis ac semitonio diatessaron consonan-
tia jungitur, erit tota diatessaron ex his duodecim ac
sex unitatibus constituta. Sed quoniam sæpe fit ut si
usque ad octavam velimus deducere partes, non in in-
tegras numeros, sed in aliquas particulas incurramus,
idcirco a quidem faciendi est tota diatessaron con-
sonantia 60. At vero 24 tonus, semitonium duode-
cim, pars quarta, quæ diesis enharmonios dicitur,
sex, octava autem tres; juncta vero octava cum
quarta, sex scilicet cum tribus, ut faciat diesin chro-
matis hemioli, erunt novem. His igitur ita constitu-
tis, tria genera enharmonicum, chromaticum, diato-
nicum, has Aristoxenus videntur habere proprietates,
ut alia eorum dicantur spissa, alia minime. Spissa
sunt, quorum dux graviore proportionibus: unam
eam quæ ad acutum appositæ est magnitudine non
vincunt. Non spissa vero quorum dux proportionibus

A unam reliquam poterunt superare; est autem enhar-
monium et chromaticum spissum, diatonicum vero
non spissum. Itaque enharmonium secundum Ari-
stoxenum dividitur sic 6, 6, 48, ut inter gravem
nervum ac prope gravem sit quarta pars toni, quæ
dicitur diesis enharmonios, cum sit tonus 24 unita-
tibus constitutus. Item secundum intervallum a gravi
nervo ad tertium, sit eadem quarta pars toni. Re-
liqui vero qui restant sex sexaginta qui totius pro-
portionis sunt inter tertium a gravi nervo atque acu-
tissimum quartum ponuntur 48, et dux proportionibus
ad gravem positæ, id est 6 ac 6, unam reliquam ad
acutum locatam, id est 48, non vincunt. Chromatis
vero mollis hanc facit divisionem 8, 8, 44, ut octo
atque octo sint tertiæ partes tonorum; est enim to-
nus (ut dictum est) 24 unitatum, et dicitur toni pars
tertia diesis chromatis mollis. Item chromatis he-
mioli diatessaron ita partitur, 9, 9, 42. Est autem
diesis chromatis hemioli pars octava toni cum
quarta, id est ex 24 sex cum tribus. Item chromatis
thoniæ talis secundum Aristoxenum partitio est, 12,
12, 36. Scilicet ut in duobus intervallis singula semi-
tonia constituant, et quod reliquum est in ultimo.
At, ut in his omnibus dux proportionibus, quæ graviore
nervo sunt proximæ, reliquam quæ ad acutum posita
est, magnitudine minime superant, sunt enim (ut
dictum est) spissorum generum. Spissa quippe ge-
nera sunt enharmonium atque chromaticum. Diato-
nica vero divisio ipsa quoque est duplex. Et mollis
quidem diatonici divisio est hoc modo, 12, 18, 30,
ut 12 semitonium sit, decem et octo semitonium, et
quarta pars toni, 32 vero quod reliquum est. Quo-
rum decem et octo et 12 efficiunt 30, nec superantur
ab ea arte quæ reliqua est. Item diatonici incitati
taliter partitio est, ut semitonium ac duos habeat in-
tegras tonos 12, 24, 24, ex quibus 24 et 12, id est 36,
non superantur a reliqua parte quæ ad acutum est,
sed potius vincunt. Est igitur secundum Aristoxe-
num tetrachordorum prædicta partitio, quæ subiecta
descriptione monstratur.

GLAREANUS AD LECTOREM.

Nos totum negotium in tetrachordi hyperboleon ita
(ut spero) declaravimus, ut facile lector consideret quid
me Deus voluit elaborare. Multa tamen ex superioribus
præsupponenda sunt, ut quomodo se divisio generum
habeat, aliqui inutilis erit labor. Cætera, mi lector,

* Non legitur. b Qua. c Qua. d 6. e Enim. f Magnitudinem. g 30.

tuae attentioni consideranda relinquo. Vale, et me ama.
Id tamen volo te admoneri in applicatione graviore
cho-das vertisse ad maiorem numerum, cum tamen hic
numerus non sit chordarum, sed potius intervallorum.
Ubi ergo nete diezguemenon erat, ibi apte potuit poni
nete hyperboleon. Attamen crede parum erroris esse.
Nomina enim non omnino speculationem impediunt.

Divisio chromatids hemiolii

Divisio chromatidis
mollis

Divisio enharmoni

Diat scarce

Diatessaron

Dietary factors

[illegible]

CAPUT XVI.

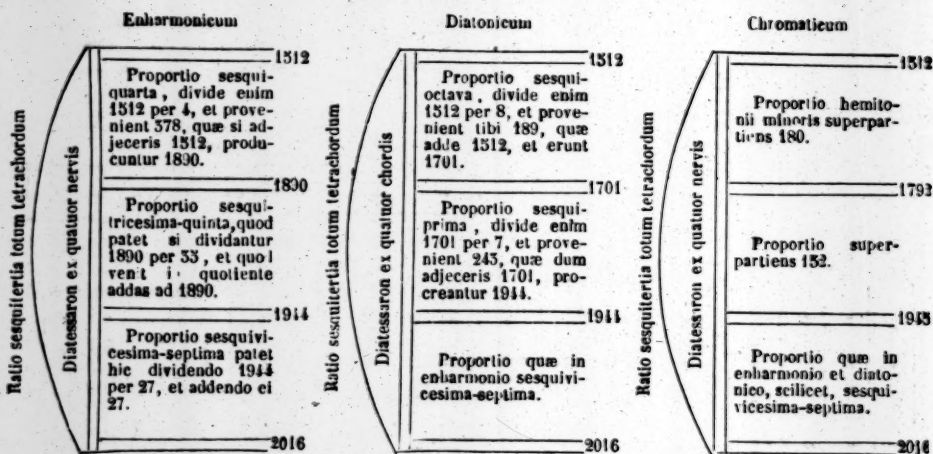
Quomodo Architas tetrachorda dividat eorumque descriptio.

Architus vero cuncta ^a in ratione constituens non modo ^b sensum aurium in primis consonantiis observare neglexit, verum etiam maxime in tetrachordorum divisione rationem secutus est. Sed ita, ut neque ea quam querebat efficiter expediret, neque sensui proposita ab eo ratio consentiret. Ille enim tria esse genera arbitrat, enharmonium, chromaticum, diatonicum. In quibus eosdem gravissimos statuit acutissimos sonos; in omnibus quidem generibus gravissimos sonos faciens 2016, acutissimos vero 1512; inter hos in tribus generibus nervum gravissimo proximum collocat, eum scilicet qui sit 1914, ut ad eum 2016, ^c sesquivesimani septimam obineant proportionem. Post hæc vero infra acutum nervum, tertium vero a gravissimo eum collocat in

A enharmonio genere, qui sit 1890, ad quem 1944 sesquitricesima quinta proportionē iungantur. Idem-que 1890 ad acutissimum 1512 in sesquiquarta proportionē sit constitutus. Item in diatonico genere tertium quidem a gravissimo nervo, secundum vero ab acutissimo eum ponit, qui sit 1701, ad quos 1944 sesquiseptima proportionē conjuncti sunt. Ipsi autem 1701 ad acutissimum, 1512 sesquioctava. In chromatico vero genere tertium a gravissimo, et secundum ab acutissimo eum ponit, qui ad 1701, qui est tertius a gravissimo in diatonico genere ^d eam obtineat proportionem quam obtinent 256 ad 243; hic autem est 1792, qui est secundus ab acutissimo appositus, habetque proportionem secundus ab acutissimo in diatonico genere, id est 1701 ad secundum ab acutissimo

B in chromatico genere, id est 1762 eam quam habent 243 ad 257, eorumque tetrachordorum, secundum Archite^{nt}entiam. divi^{orum} fo^{rm}am monstrat subiecta descriptio.

^a Non igitur. ^b Sensu. ^c Sesquingessimam. ^d Eamd m.

CAP. UT XVII.

Quemadmodum Ptolemæus et Aristoxeni et Archita tetrachordorum divisiones deprehendat.

Sed utrasque tetrachordorum divisiones Ptolemæus ita reprehendit. Architam quidem primo, quoniam secundus ab acutissimo nervus chromatico genere, id est 1792, ita est collocatus, ut nec ad acutissimum 1512, nec ad proximum graviore 1944, ullam superparticulari-em efficiat proportionem, cum Architas tantam superparticularibus comparationibus habuit dignitatem, ut eas etiam in consonantiarum ratione suscepit. Dehinc quod primam a gravissimo nervo proportionem in chromatico quidem majorem sensus deprehendat quam fecit Architas, hic namque in chromate genere 1944 ad 2016 distare fecit sesquicircumscriptam septimam proportionem, cum secundum consuetam chromatici generis modulationem sesquicircumscripta prima esse deberit. Item enharmonium genus ea proportio, quam primam a gravissimo secundum Archita retinet divisionem, talis est, ut longe minor esse debeat quam in cæteris generibus invenitur; hic autem æquam eam cæteris generibus statuit, dum primas a gravi proportionem in tribus generibus sesquicircumscriptas septimas ponit. Aristoxenus vero culpatur, quoniam in chromate molli et in chromate hemitoni tales posuerit primas secundasque a gravi nervo proportionem, quæ a se a minimo et quantum sensus non possit internoscere distarent. Est quippe proportio prima in chromatis

A mollis, et prima divisione secundum Aristoxenum octo, at in chromate hemitoni novem. Sed octo ad novem unitatis differentia distant. Est autem tonus totus 24 unitatibus secundum positionem vel proportionem quorum unitas 24 est. Primæ igitur a gravi inter se proportionem chromatis mollis, et chromatis hemitoni 24 parte toni distant, quod propter breviter differentia nullo modo sentit auditus. Idem etiam Aristoxenus reprehendit cur diatonici generis duas tantum fecerit divisiones, ut in molle incitatumque divideret, cum possint alia quoque diatonici generis species inveniri.

CAPUT XVIII.

Quemadmodum tetrachordorum divisionem fieri dicat oportere.

Ptolemæus et tetrachorda diversa ratione partitur. Illud in principio statuens, ut inter duos altiussecus sonos tales vocula aptentur, quæ se superparticularibus proportionibus excedant, inæqualibus tamen, quoniam superparticularis proportio non potest in æqua dividi. Dehinc ut omnis comparatio, quæ sit ad eum nervum qui est gravissimus, in tribus minor sit cæteris, quæ acutis vocibus conjunguntur. Sed in his ea quæ spissa nominamus talia esse debent, ut duæ proportionem, quæ gravitati sunt proximæ, minores sint ea proportionem quæ relinquuntur ad acutum, in non spissis vero ut in diatonici generibus nusquam una.

EPISTOLA PRÆFATORIA.

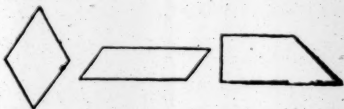
NICOLAUS JUDEUS Venetus DONATO CIVALELLO viro rhetorico salutem.

Recognoscens superioribus diebus, Donate Musarum cultor, elegantissime quosdam divi Boetii de Geometria libros, consulto Euclidis Græco exemplari, cuius ille

compuscula theorematum ad verbum Latina fecit, animadverti eminentissimum geometram Euclidem a nostris et mendose admodum legi, et (ut mea quidem fuit opinio, non satis recte exponi; sed prius illud fere tractatoris culpa accidisse videtur. Is enim quicunque

• Habuerit. • Sensus est. • Sesquigesimam. • Sesquigesima. • Sesquigesimas. • Non legitur. • E im. • Non legitur.

tandem succit, e barbara lingua Græca volumina trans-
frens semilatina reddidit. Nam vocabula quædam ita
u' jacent barbara dimittit, cum tamen Latini sua ha-
beant et quidem optima ac probatissima. Quam enim
quadrilateram figuram rhombum et Græci et nostri
appellant, ille verbo quodam (ut ita dicam) exotico hel-
muaim vocat, et huic offinem, quum Græci rhombo den-
dicunt, similem helmuaim. Sunt et aliæ quædam qua-
drilateræ figuræ, quas Græci trapezia, nostri mensulas
nominant.

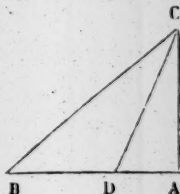

Has noster hic interpretes Latini atque Græci vocabuli
peræque ignarus, helmuairas dicere non veretur. Sed
sint sane hæc levia et non multa animadversione digna.
Illud certe (ni fallor) defendi nulla excusatione potest,
quod rerum definitiones, quibus ut principiis totius
scientiæ utimur, et confundendo falsas facit, et quas
Euclides minime somniavit in earum locum quæ illius
erant, temerario quodam ausu supponit. Nam statim in
initio operis lineam hujuscemodi definitionis termino
claudit. Linea est longitudo sine latitudine, cujus qui-
dem extremitates sunt dua puncta. Hæc vero finitio e;
lineæ accommodari minime potest quam peripheriam
Græci nominant, cum illa extremis nullis fin'atur,
quanquam quidam ex recentioribus falsa translatione
decepti, hanc tanquam Euclidis veram definitionem de-
fendere conantur, dicentes peripheriam quidem extre-
mis et finibus actu carere, aptitudine vero (ut eorum
utar vocabulo) fines et terminos agnoscere, quod perri-
diculum est. Siquidem eodem exemplo lineam ipse de-
finiam longitudinem citra latitudinem, quæ quidem
ex remis careat, quod si reclamabis et lineam objicies
rectam finitam, respondebo eam fin'ibus habilitate po-
tentiaque vacare, quamvis actu non vacet. Quamobrem
aut utraque definitio recipienda est, quo nihil potest esse
absurdius, aut utraque rejicienda. Quod rectissima ra-
tione fieri constabit, si quis animadvertat quam incur-
tiose egregius iste interpretes duas rerum longe aliarum
definitiones in unam quasi formam conjunxerit, atque
ad unam tantum r'm definiendam assumpserit. Nam
Euclides cum lineam definivisset longitudinem citra la-
titudinem, essentque ex lineis quædam finite et termi-
nate, mox declaravit qui essent lineæ fines et termini;
inquiens, lineæ vero extrema puncta sunt. At hic noster
tam lepide traductionis auctor ex duarum definitionum
permixtione confusioneque unum quasi corpus defini-
tionis collegit, ac soli lineæ congruere aptarique posse
putavit. Ad plenam igitur lineæ definitionem nihil aliud
corroquandum est, præter id quod dictum est lineam
longitudinem esse citra latitudinem. Sic enim circum-
currentes lineas rectas, et flexuosas complectitur, ite n
finitas pariter atque infinitas. Ex quibus quidam infi-
nitas lineas prior nobis jam infirmata definitio mani-
festissime n n recipiebat. Age ostendamus nunc etiam
Euclidis definitiones ab hoc nostro interprete (ut est in

A omnibus æque diligentissimus) prætermitti quandoque,
et alias quasdam pro illis adhiberi, in quo quidem non
multum inquirendo laborabimus. Nam statim post di-
ctas descriptiones lineam rectam his verbis definit :
Linea recta est ab uno puncto ad alium brevissima ex-
tensio, in extremitates suas utrumque eorum recipiens.
Non ita Euclides, sed definitionem universam brevis-
sime colligit in hunc modum : Recta linea est quæ ex
æquo sua puncta interjacet. Non secus in definitione
plane superficiæ aberrat, n m cum Euclides sic defi-
niat : Plana superficies est quæ ex æquo suas lineas
interjacet, ille quamdam longe aliam commentus est de-
finitionem hoc modo : Plana superficies est ab una
linea ad aliam extensio in extremitates suas recipiens.
Sed hæc atque alia hujuscemodi plura partim inscite et
B indocte translata, partim etiam immutata et inversa. Si
utrumque diligenter legere aliquando tibi contigerit, per
te ipse facillime deprehendes. Nunc quæ in expositore
Campano in primum elementorum librum notari, ex-
plicare tibi aggredior. In qua quidem re ab omnibus
viris doctis, quibus hæc nostra legere otium erit, preti-
um impetratumque esse relin, ne eos viri auctoritas
magis moveat, quam ratio ipsa et re itas. Leguntur ita-
que (ut ad rem ipsam jam veniam) apud Euclidem in
primo elementorum libro duo theorematata, quorum al-
terum reciprocat atque recurrit ad alterum. Amto vero
deductione ad incommodum a Campano demonstratu
sunt. Sed ut quid ord' ar planius intelligas, accipe pri-
mum theorematata ipsa cum eorum deductionibus, ita ut
illa legit atque astruit Campanus. Deinde quid fortasse
C peccaverit ille, quidque nos sentimus, breviter audies,
theorematata igitur hæc sunt.

Omnis trianguli longius latus maj'ri angulo
oppositum est.

Sit ut triangulo ABC, angulus A sit major angulo C.
Dico quod latus CB majus erit latere AB; si enim sis
æquale, erit per 5 angulus A æqualis angulo C, quod
est contra hypothesim. Si autem AB sit majus, rese-
cetur ad æqualitatem CB per 3. Sitque DB æquale
CB, erit ergo per 5 angulus DCB æqualis angulo
BDC; sed BDC est major angulo BAC per 16; ergo
BCD est major BAC: quare multo fortius major
ACB pars toto, quod est impossibile.

Omnis trianguli majori angulo longius latus
oppositum est.

Sit ut in triangulo ABC latus BC sit majus latere AB.
Dico quod angulus A erit major angulo C, et est con-
versa præcedentis. Si enim sit æqual s, tunc per 6 latus
AB est æquale lateri BC quod est contra hypothesim.
Si autem C sit major, tunc per præcedentem latus AB
est majus latere BC quod est contra hypothesim, quare
astruitur propositum.

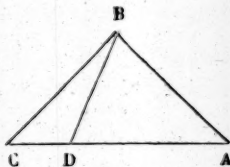

Sic Campanus. Sed ut in quo nobis minus recte sensisse videatur, facilius percipias pauca quædam ex dialectica facultate partim prænotare, partim intermiscere oportet. Sunt igitur in omni questione (ut Philosopho in postremis analyticis placet) duo, quorum alterum datum est, quæsitum alterum, ut si positum in questione fuerit an cælum datum est, sed an rotundum sit queritur. At Campanus proposita theoremata in datum atque quæsitum nequaquam recte solvisse videtur. Nam in priore theoremate majorem angulum sibi dari postulat, et subinde querit an illi majus latus sit e regione constitutum. Contraque in posteriore majus quidem latus dari vult, an vero sit majori angulo cbeerzunt querit, quod contra faciendum est. Num quibus in dialectica mea quidem sententia vel mediocriter eruditus facile videre potest, in eo theoremate quo omnis trianguli longius latus majori angulo contra respondere proponitur, longius quidem latus trianguli dari subjicique oportere, an vero majori angulo sit e regione positum, queri ac prædicari. Contraque in converso theoremate majorem quidem angulum concedi, longius vero latus inquiri. Ob hoc vero peccatum consecutum est, et aliud longe majus. Nullum enim ex propositis theorematibus assertoria demonstratione Campanus astruxit, sed utrumque ad incommotum durente ostendit, quod in geometria, ubi fieri potest, vel maxime vitandum est, in qua solent demonstrationes offerri ex prioribus notioribusque naturæ, non nobis modo, quales sunt quæ assertoria rectæque appellatur. Hujus vero errati origo atque initium hujusmodi fuit. Nam Campanus priori theoremati prædicationem præter naturam dedit, majorem enim angulum trianguli subjicit, et prædicat longius latus, siquidem in omni questione subjectus terminus est, quod datur prædicatus, quod queritur. Est autem prius per naturam triangulum latera habere, quoque angulos, nam ex laterum coitione anguli proficiaci procrearique intelliguntur; qui igitur subjicit angulum trianguli, et latus prædicat, is illud quod alteri accidit, ejus prædicationi subjicit cui accidit, ac ob id prædicatione præposteram et naturæ contrariam facit. Quam Aristoteles aut modo prædicationem censet appellandam, aut prædicationem quidem non simpliciter, sed per accidens; ubi igitur prædictio præter naturam habetur aut difficile, aut certe impossibile est assertoriam demonstrationem accommodare. In hujusmodi namque demonstratione necesse est et majoris extremitatis quæ in conclusionem prædicatur, et minori extremitati, quæ in eadem subjicitur, causam esse medium. At fieri nullo modo potest ut ei quod accidit ejus cui accidit quippiam causa esse statuatur. Hic coactus est Campanus in priore theoremate, quod in datum atque quæsitum imperite secessisset, demonstratione uti ad incommotum ducente, et quia illud putabat principale posterius, quod ad ipsum

A commearet, non alia collectione quam ad incommotum ducente astruxit. Atque ita nullam demonstrationem rectam assertoriamque ad ea quæ dicimus theoremata colligenda Campanus adhibuit, quod tamen oportuit cum ipsa sit ad incommotum ducente potior. Hæc sunt, mi Donate, quæ, quantum ad proposita theoremata attinet, in Campano reprehendenda, censuimus; sed hæc quæ stricti disputavimus, illos non exacte subtiliterque intellecturos cerio scio, qui postremo analyticis Aristotelis non diligentissime legerint. Reliquum igitur est ut illa ipsa theoremata (quemadmodum polliciti sumus) demonstremus, traducta tamen prius, ut traducenda erant. Solvemus igitur et separabimus theorema principale in datum atque quæsitum, ut oportet, et ad ipsum astruendum assertoria demonstratione utemur. Posterius vero theorema, quod ad principale recurrit, cum prædicationem præter naturam sortiatur demonstratione ad incommotum perducente breviter colligemus. Demonstrationes igitur ipsas aggredimur, intende.

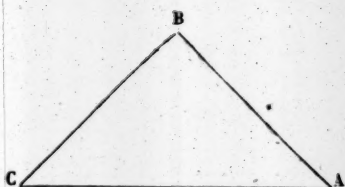
Omnis trianguli majus latus sub majore angulo protenditur.

Sit enim triangulum ABC habens latus quod est AC majus eo latere quod est AB, aio angulum quoque ABC sub quo latus AC protenditur majorem esse angulo BCA, cui contra respondet latus AB; nam quia majus est latus AC quam AB, constitutur ipsi AB æquale ipsum AD, et protrahatur ipsum BD latus, et quoniam trianguli quod BDC, exterior angulus est is qui est ADB, major utique erit interior et ex aduerso constituto angulo DCB, æqualis vero est angulus C ADB ipsi ABD angulo, nam latus quoque AB lateri AD æquum erat. Major itaque est angulus ABD ipso ACB angulo, multo igitur major erit angulus ABC angulo ACB. Omnis igitur trianguli majus latus sub majore angulo protenditur: quod oportebat demonstrare.

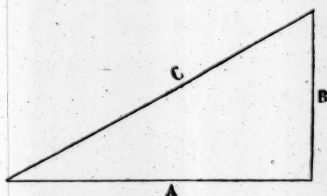

Omnis trianguli sub majore angulo majus latus protenditur.

Sit triangulum ABC majorem habens ABC angulum eo qui est BCA. Aio latus quoque AC ipso AB latere majus esse; nam si majus non sit, aut æquale erit ipsum AC ipsi AB, aut minus æquale, tunc non est ipsum AC ipsi AB, æqualis enim foret etiam angulus ABC angulo ACB: atqui non erat, non igitur æquale est ipsum AC latus ipsi AB lateri. Neque vero minus est ipsum AC ipso AB, minor enim foret angulus ABC angulo ACB: atqui non erat; si igitur minus est ipsum AC latus ipso AB latere, demonstratum autem est neque æquale illi esse, majus itaque erit ipsum AC latus ipso AB latere. Omnis igitur trianguli sub majore angulo majus latus protenditur, quod oportebat demonstrare.

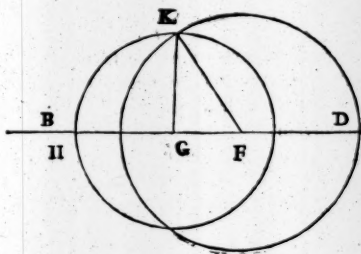

Hæ sunt igitur hujuscemodi theorematum demonstrationes cum faciles, tum verissime et quæ maxime quædrent. Sed antequam te dimittam, volo audias et aliud quoddam hujus hominis erratum leviusculum fortasse, turpe tamen et viro philosopho non negligendum. Habetur enim in eodem elementorum primo problema istiusmodi, ad datam rectam lineam, datumque in ea punctum, dato angulo rectilineo æquum angulum rectilineum constituere: hoc vero sic legit, deducit Campanus

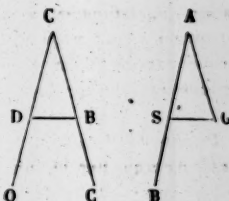
Data recta linea super terminum ejus cuilibet angulo proposito æquum angulum designare.

Sit data linea FE, et sint lineæ BA continentes angulum datum cui subtendam basim C. Super punctum F lineæ EF juberem facere æqualem angulum angulo dato, ad lineam EF adjungo FD æqualem lineæ A, et ex FE sumo FG æqualem B, et ex GE sumo GH æqualem C et super puncta F et G describo duos circulos DK et KH secundum quantitatem duarum linearum FD et GH, et intersecantes se in puncto K, sicut docuit præcedens, ductisque lineis KF et KG erunt æqualia duo latera KF et FG trianguli, KFG: duobus lateribus A et B trianguli, ABC et basi GK æqualis basi C: ergo per octavam angulus KFG æqualis erit angulo contento ab A et B, quod est propositum.

Hæc descriptio primore aspectu satis scite satique sollicitè facta videtur; sed si curiose attenteque lectis,

A invenies eam a seria doctrina philosopho probari non decere, nam cum artem naturæ æmulam esse oporteat, ipsaque natura supervacaneis non abundet, non artificiose describere judicandus est, qui plura in describendo congerit, quaque quibus ad demonstrationem vii necessarium sit, quod Campanus nescio quomodo non devitat, sed apertissime incurrit; quid enim sibi vult illa duorum circularum designatio, quid illa tot eadem quantitate linearum tam sollicita ductio. Nonne poterat, ac maxime debebat, dato angulo, qui A et B lineis contineretur, et basi C adjecta, anxietate illa, et quasi morositate descriptionis prætermittenda, statim assumptis tribus lineis quæ essent designatis æquales, triangulum constituere? Quod fieri licere ex superiore problemate abunde constabat. Quare qui istiusmodi problema diligentius pressiusque ostendere volet, is (ut opinor) sic demonstrabit.

Ad datam rectam lineam, datumque in ea punctum, dato angulo rectilineo æquum angulum rectilineum constituere.

Sit data recta linea AB, datumque in ea punctum A. Datus vero angulus rectilineus DCE, oportet igitur ad datam rectam lineam AB et ad datum in ea punctum A, dato angulo rectilineo DCE, æqualem angulum rectilineum constituere. Sumantur in lineis ED et CE puncta (si lubet) D et E, et protrahatur DE et ex tribus rectis lineis AF et AG et FG, quæ sunt datis rectis lineis tribus CD et CE et DE æquales. Triangulum constituatur AFG, ita ut æqualis sit ipsa CD linea, ipsi AF, ipsa vero CE ipsi AG, postremo ipsa DE ipsi FG. Quoniam igitur duæ lineæ rectæ DC et CE duabus rectis lineis FA et AG æquales sunt altera alteri, et basi DE basi FG æqua habetur, angulus quoque DCE angulo FAG quæ æqualis erit. Ad datam itaque rectam lineam AB datumque in ea punctum A, dato angulo rectilineo DCE, æqualis angulus rectilineus FAG constitutus est. Quod oportebat facere. Addidissem quoque alia plura longe etiam graviora errata nisi me epistolam scribere meminissem. Sed Euclidem ipsum aliquando fortasse una perlegimus, annotabimusque omnia in quibus nostri a recta ratione discedere videbuntur. Interim hæc pauca tibi, mi Donate, scripsimus, ut essent apud te ejus benevolentiae atque observantiae pignus qua te prosequebar (et nunc quoque prosequor) cum nostræ Patavinæ philosophorum academici rector hic ageres. Vale ex Patavina philosophorum palastra.

EUCLIDIS MEGARENSIS GEOMETRIÆ LIBRI DUO

AB AN. MANL. SEVERINO BOETIO TRANSLATI.

LIBER PRIMUS.

Quia vero, mi Patrici geometrarum exercitissime, Euclidis de artis geometricæ figuris obscure prolata, te adhortante, exponenda et lucidiore aditu expolienda suscepi, imprimis quid sit mensura definiendum opinor.

De mensura.

Mensura vero est quidquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, latitudine, animoque finitur. Principium autem mensuræ punctum vocatur. Punctum est, cuius pars nulla est. Linea vero sive latitudine longitudine est, linæ vero fines puncta sunt.

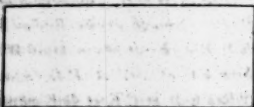
De generibus linearum.

Recta linea est quæ æqualiter in suis protenditur punctis. Superficies vero est quod longitudine latitudineque censetur. Superficies autem fines linæ sunt.

Recta linea.

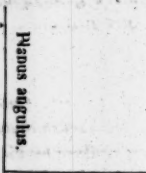
Plana superficies dicitur quæ æqualiter in rectis suis lineis continetur.

Superficies plana

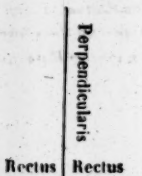

De generibus angulorum.

Planus angulus est duarum linearum in plano invicem sese tangentium, et non in directo jacentium ad alterutram conclusio.

Quando autem quæ angulum continent linæ rectæ sunt, tunc rectilineus angulus nominatur.

Cum vero recta linea super rectam lineam stans circum se æquos sibi invicem fecerit angulos, rectus est uterque æqualium angulorum. Et linea super rectam lineam stans perpendicularis dicitur. Subiungam angulus major recto est.

Acutus autem angulus recto minor est.

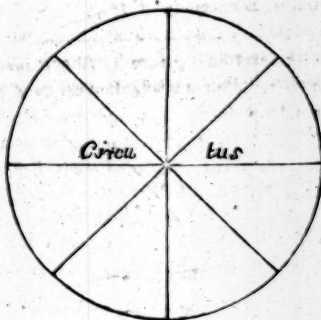
Obtusus Acutus

De modis figurarum.

Figura est quod sub aliquo vel aliquibus terminis continetur.

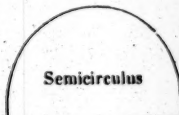
Terminus vero quod cuiusque est finis.

Circulus vero est figura quædam plana et circumducta et sub una linea contenta, quæ circumferentia vocatur, ad quam a puncto quod intra figuram positum est omnes quæ incidunt rectæ linæ sibi invicem sunt æquales; hoc vero punctum centrum circuli nominatur.

Diametrus autem circuli est recta quædam linea per centrum ducta, et ab utraque parte in circumferentia circuli terminata; quæ in duas æquas partes circumulum dividit.

Semicirculus vero est plana figura quæ sub diametro, et ea quam diameter apprehendit, circumferentia continetur.

Rectilineæ figuræ sunt quæ sub rectis lineis continentur.

Trilatera quidem figura est quæ sub tribus rectis A lineis continetur.

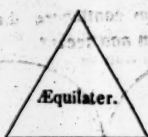
Quadrilatera autem, quæ sub quatuor.

Finitima vero mensuralis est linea quæ aut pro aliqua observationum, aut aliquo terminorum observatur.

Multilatera itaque figura est, quæ sub pluribus quàm quatuor lateribus continetur.

De triangulis.

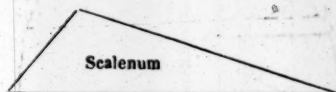
Æquilaterum igitur triangulum est quod tribus æquis lateribus continetur ^a.

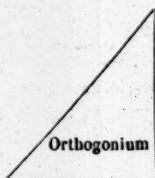
Isosceles autem est quod duo tantummodo latera habeat æqualia.

Scalenum vero quod tria latera habet inæqualia.

Amplius trilaterarum figurarum orthogonium, id est rectiangulum, quidem triangulum est quod habet angulum unum rectum ^b.

Amblygonium autem, quod Latine obtusianguum dicitur, est quod obtusum habet angulum.

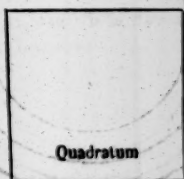
Oxygonium vero, id est acutiangulum, est in quo tres anguli sunt acuti.

^a Hæ sequentes tres trigoni species distinguuntur secundum inæqualia latera.

De quadratis.

Quadrilaterum vero figurarum quadratum vocatur quod est æquilaterum atque rectiangulum.

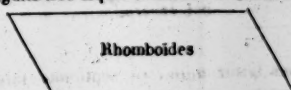
Parte altera longius vero est quod rectiangulum quidem est, sed æquilaterum non est.

Parte altera longius

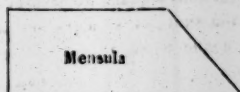
Rhombus vero est quod æquilaterum quidem est, sed rectiangulum non est.

Rhomboides autem est quod in contrarium collocatas lineas atque angulos habet æquales, non autem rectis angulis nec æquis lateribus continetur.

Præter hæc autem omnes quadrilateræ figuræ trapezia, id est mensuræ nominantur.

Parallæle, id est alternæ rectæ lineæ, nuncupantur, quæ eadem plana superficie collocatæ atque utriusque productæ in neutra parte concurrent.

Parallæle.

De petitionibus quæ sunt in geometrica.

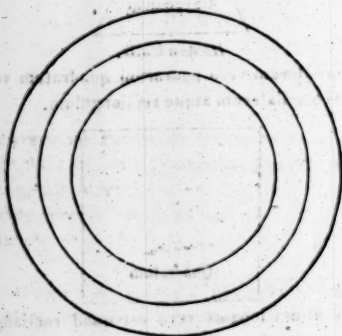
Petitiones vero quæ postulata (ut veteribus placuit) dicuntur, quinque sunt.

Prima, ut ab omni puncto in omne punctum recta linea ducatur postulat.

^b Hæ sequentes tres trigoni species distinguuntur secundum inæquales angulos

Secunda, ut definita recta linea in continuum rectumque producantur admonet.

Tertia, omni centro et omni spatio circulum designare præcipit.

Quarta, omnes rectos angulos sibi invicem æquos esse vult.

Quinta autem, si in duas rectas lineas linea recta incidens interiores duos angulos et in eadem parte duobus rectis fecerit minores, rectas lineas in infinitum productas ad eas partes in quibus duo interiores anguli duobus rectis minores sunt, concurrere jubet.

De communibus animi conceptionibus quæ sunt in geometrica.

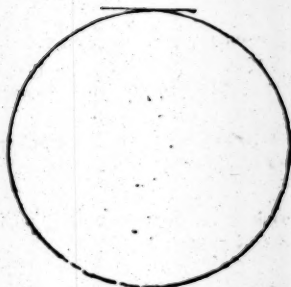
Communes igitur animi conceptiones sunt quæ a Græcis *κοινὰς* vocantur, cum spatia et intervalla eidem sunt æqualia, et sibi invicem sunt æqualia; et si ab æqualibus æqualia auferantur quæ reliquantur, æqualia sunt; et si æqualibus æqualia addantur, tota quoque æqualia sunt; et quæ sibi invicem ipsi conveniunt æqualia sunt.

Omne parallelogrammum rectangulum sub his duobus rectis lineis quæ rectum ambiunt angulum dicitur contineri.

Omnis vero parallelogrammi spatium unum quodque eorum quæ circa eundem diametrum sunt parallelogrammorum cum duobus supplementis gnomon nuncupatur.

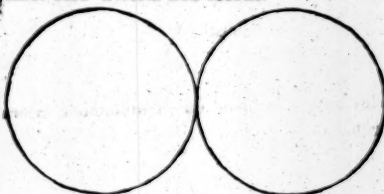
Circuli sunt æquales quorum diametri sunt æquales, inæquales vero sunt qui sibi se non habent.

Recta linea circulum contingere dicitur quæ cum circulum tangat, in utraque eorum parte non secat circulum.

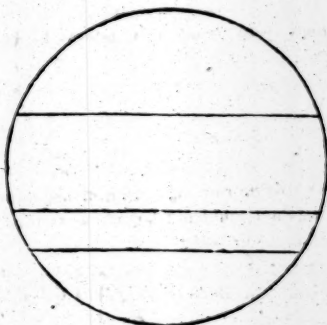
Circuli se invicem contingere dicuntur, qui tangentibus sese invicem non secant.

B

Rectæ lineæ in circulo a centro distare æqualiter dicuntur, quando a centro in ipsas ductæ perpendiculares invicem sibi sunt æquales.

C

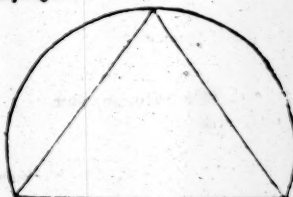
Plus vero a centro distare dicitur linea in quam perpendicularis longior cadit.

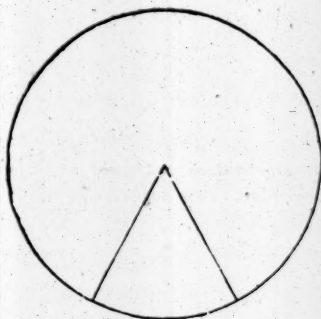
D

Portio circuli est figura quæ sub recta et circuli circumferentia continetur.

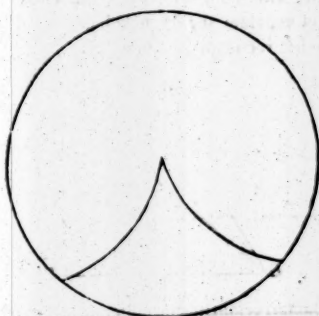
In portione circuli angulus esse dicitur, quando in circumferentia portionis sumitur aliquod punctum, et ab eodem puncto ad lineæ terminos duæ rectæ lineæ subjunguntur.

Angulus circuli dicitur qui sub duobus a centro A ductis lineis continetur. Quando lineæ quæ adjunguntur aliquam circumferentiæ comprehendunt particulam, in ea angulus consistere perhibetur.

Sector circuli est figura quæ sub duobus a centro ductis lineis, et sub circumferentiâ, quæ ab eisdem comprehenditur, continetur.

Similes circulorum portiones dicuntur, quæ æquales suscipiunt angulos, vel in quibus qui inscribuntur anguli sibi invicem sunt æquales.

Igitur intra figuram dicitur inscribi, quando ea quæ inscribitur ejus in quam inscribitur latera unoquoque suo angulo ab interiore parte contingit.

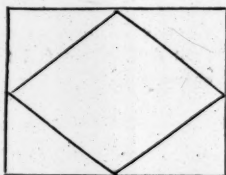
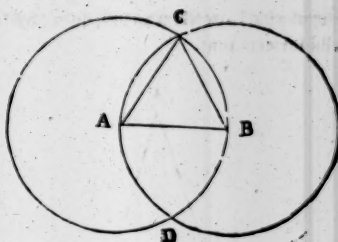

Figura vero figuræ circumscribi perhibetur, quotiens ea quæ circumscribitur suis omnibus lateribus omnes angulos ejus cui circumscribitur tangit.

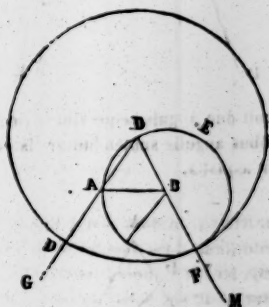
EXPLICIUNT PROLEGOMENA. INCIPIUNT SCHEMATA.

Supra datam rectam lineam terminatam triangulum æquilaterum constituere.

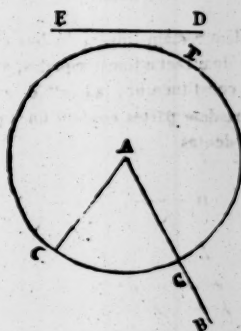
Ad datum punctum datæ rectæ lineæ æqualem rectam lineam collocare.

B

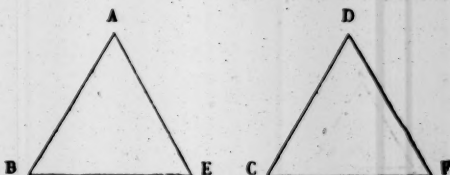
Duabus lineis rectis inæqualibus datis, a majore minori æquam rectam lineam abscindere oportet.

C

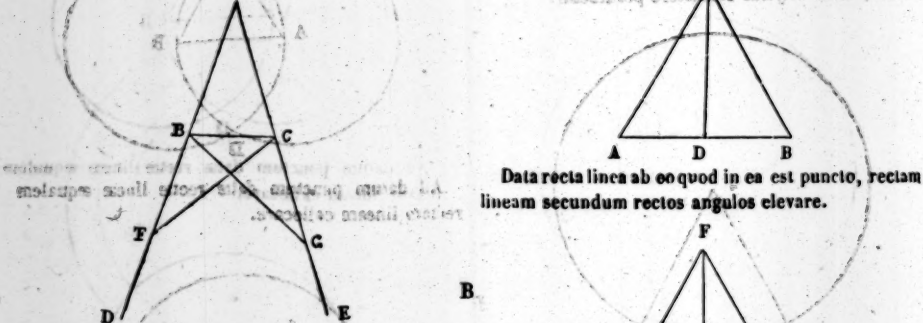
D

Si duo triângula duo latera duobus lateribus habent æqua, alterum alteri et angulum angulo æquum eum qui sub æqualibus rectis lineis continetur, et basim basi æquam habebunt, et triângulum triângulo æquum erit, et reliqui anguli reliquis angulis erunt æquales, alter alteri sub quibus æqualia latera subtenduntur.

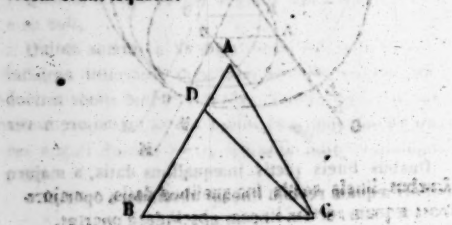

Triangulorum isoscelium anguli, qui ad basim sunt, æqui sibi invicem sunt. A

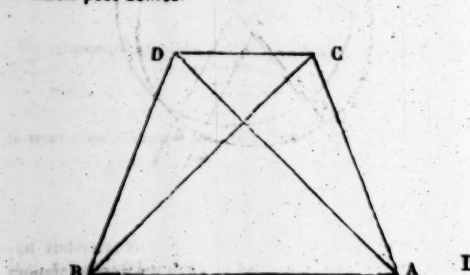
1316
Data recta linea terminatam in duas æquales dividit e partes.

Si trianguli duo anguli, æqui sibi invicem sint, et quæ æqualibus angulis subtenduntur latera sibi invicem erunt æqualia.

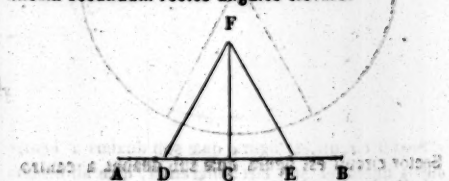
Super eandem rectam lineam duabus eisdem rectis lineis aliæ duæ rectæ lineæ æquales, altera alteri nullo modo constituentur, ad aliud atque aliud punctum ad easdem partes eosdem lineis primis rectis lineis possidentes.

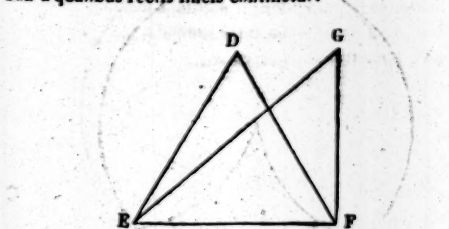
Omnium duorum triangulorum quorum duo latera unius duobus lateribus alterius fuerint æqualia, basisque unius basi alteri æqualis, duos angulos æquis lateribus contentos, æquales esse necesse est.

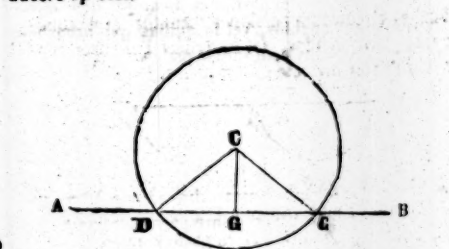
Data recta linea ab eoquod in ea est puncto, rectam lineam secundum rectos angulos elevare.

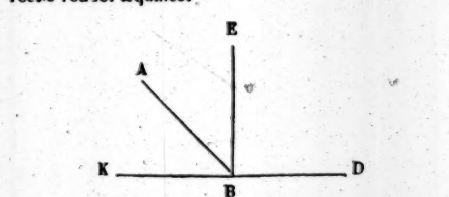
Si duo trianguli duo latera duobus lateribus æqui possideant, alterum alteri, et basim basi habeant æquam, et angulum angulo habebunt æqualem, qui sub æqualibus rectis lineis continentur.

Supra datam rectam lineam infinitam ab dato puncto, quod ei non inest, perpendicularem rectam lineam ducere oportet.

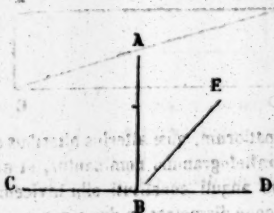
Quæcumque super rectam lineam recta consistens angulos ferit, aut duos rectos faciet, aut duobus rectis reddet æquales.

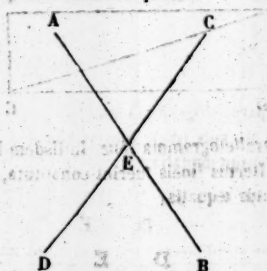
Si ad aliquam rectam lineam atque ad ejus punctum duæ rectæ lineæ non in eandem partem ducan-

ut, et circum se angulos duobus rectis fecerint. **A** Omnium triangulorum maior angulus sub latere æquos, in directum sibi eas lineas jacere necesse **A** majore protenditur.

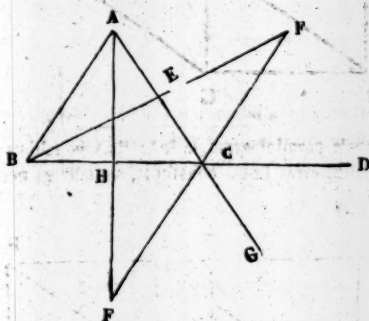
est.

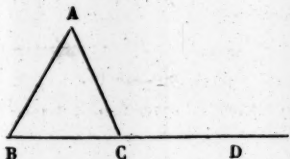
Si duæ rectæ lineæ sese dividant, ad verticem angulos sibi invicem facient æquos.

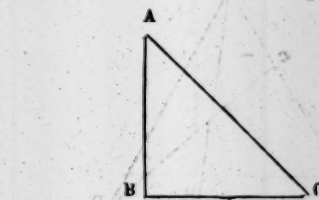
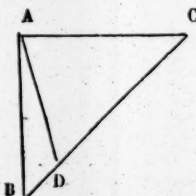
Omnium triangulorum uno latere producto, dexterior angulus utrisque interioribus et ex adverso angulis constitutis major existit.

Omnium triangulorum duo anguli duobus rectis angulis sunt minores omnifariam sumpti.

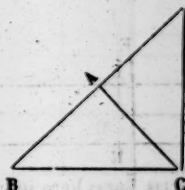

Omnium triangulorum majus latus sub angulo majore subtenditur. |

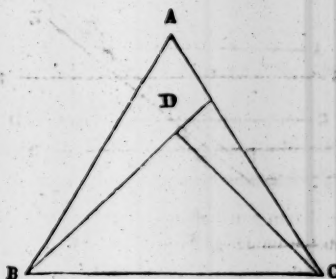
Omnium triangulorum duo latera extero majora sunt in omnem partem suscepta.

B

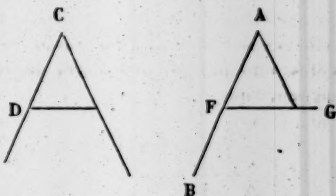
Si in uno quolibet trianguli latere a duobus lateris duæ rectæ lineæ interius constituantur angulum facientes, quæ constituentur reliquis quidem trianguli duobus lateribus minores erunt, majorem vero angulum continebunt.

C

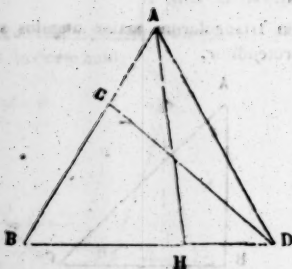

Ad datam rectam lineam, et datum in ea punctum, dato rectilineo angulo æqualem, rectilineum angulum collocare necesse est.

D

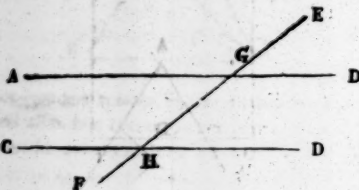
Si duo trianguli duos angulos duobus angulis haberint æquos alterum alteri, unumque latus uni lateri sit æquale, aut quod æquis adjacet angulis, aut quod sub uno æqualium subtenditur angulorum, et reliqua latera reliquis lateribus habebunt æqua alteram alteri, et reliquum angulum æqualem reliquo angulo possidebunt.

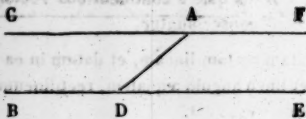
Si in duas rectas lineas linea incidens recta alternatim angulos fecerit æquos, rectas lineas alternas esse necesse est.

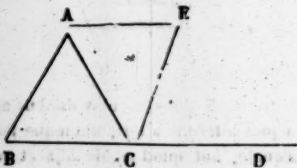
Si in duas rectas lineas linea incidens recta exteriorem angulum interiori, et ex adverso angulo constituto reddat æqualem, aut interiores et ad eandem partes angulos duobus rectis æquales faciat, rectas lineas sibi alternas esse conveniet.

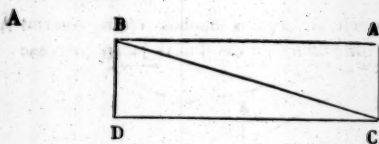
Per datum punctum datæ rectæ lineæ alternam rectam lineam designare necesse est.

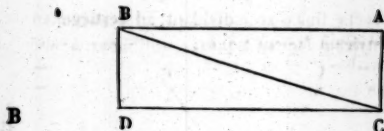
Omnium triangulorum exterior angulus duobus interioribus et ex adverso constitutis angulis est æqualis, interiores vero trianguli tres anguli duobus rectis angulis sunt æquales.

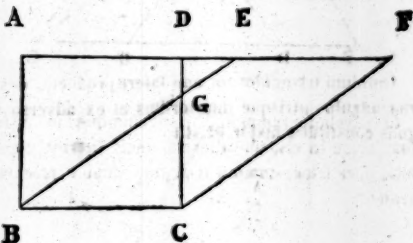
Quæ æquas et alternas rectas lineas ad eandem partes rectæ lineæ conjungunt, ipsæ quoque alternæ sunt et æquales.

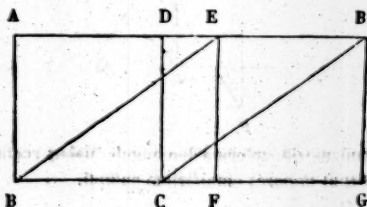
Eorum spatiorum, quæ alterius alteribus continentur quæ parallelogramma nominantur, et ex adverso latera atque anguli constituti sibi invicem æquales sunt, ea quoque diagonis in duo æqua partitur.

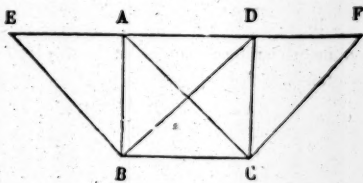
Omnia parallelogramma quæ in eisdem basibus et in eisdem alternis lineis fuerint constituta, sibi invicem probantur æqualia.

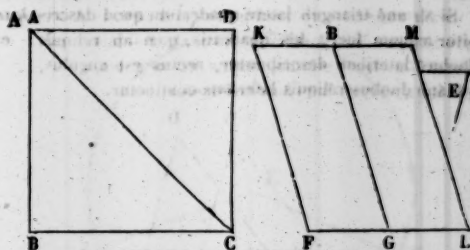
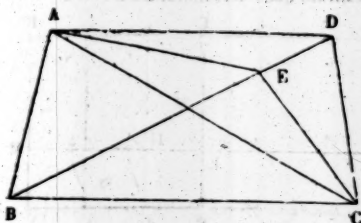
Omnia parallelogramma in basibus æqualibus et in eisdem alternis lineis constituta æqualia ea necesse est.

Æqua sibi sunt cuncta triangula quæ in æquis basibus et in eisdem alternis fuerint lineis constituta.

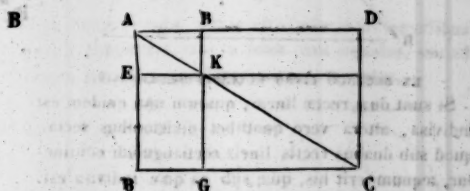
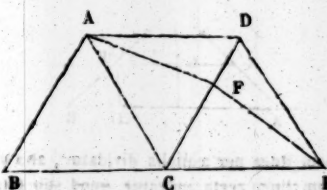

Æqua triangula, quæ in eadem basi et in eadem parte fuerint constituta, in eisdem quoque alternis lineis esse pronuntianda sunt.

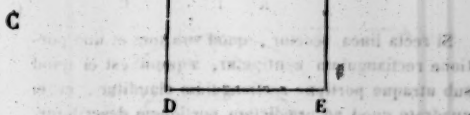
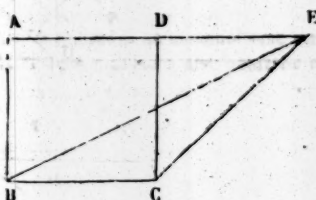
*Æqua triangula in æquis atque in directum positis
basibus consituta, et in eisdem partibus, et in eis-
dem quoque alternis esse necesse est.*

*Omnis parallelogrammi spatii eorum quæ circa
eamdem diametrum sunt, parallelogrammorum sup-
plementa æqua sibi invicem esse necesse est.*

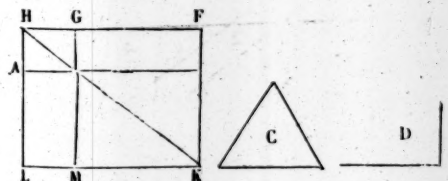
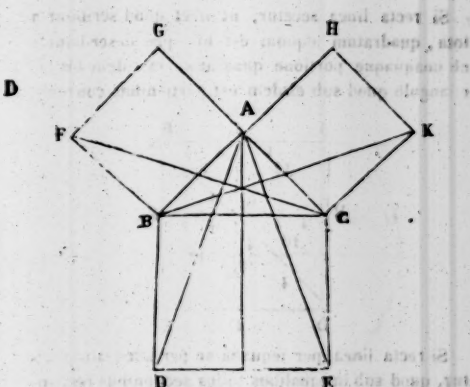
*Quadratum ad datam rectam terminatam descri-
bendum est.*

*Si parallelogrammum, triangulumque in eadem
basi atque in eisdem alternis lineis fuerint consti-
tuta, parallelogrammum triangulo duplex esse con-
veniet.*

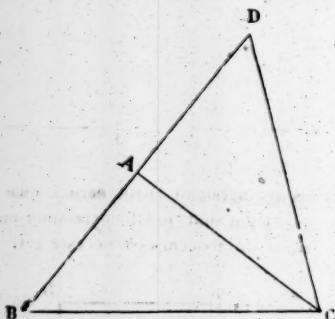
*In his triangulis in quibus unus rectus est angulus,
quæ rectangula nominamus, quadratum quod a la-
tere rectum angulum subtendente describitur, æquum
est his quadratis quæ a continentibus rectum angu-
lum lateribus conscribuntur.*

*Juxta datam rectam lineam dato triangulo in re-
ctilineo dato angulo parallelogrammum æquale præ-
tendendum est.*

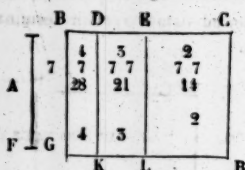
*Dato rectilineo æquale parallelogrammum in dato
rectilineo angulo collocare oportet.*

Si ab uno trianguli latere quadratum quod describitur æquum fuerit his quadratis, quæ ab reliquis duobus lateribus describuntur, rectus est angulus, qui sub duobus reliquis lateribus continetur.

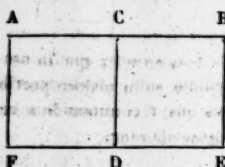

EX SECUNDO LIBRO EUCLIDIS MEGARENSIS.

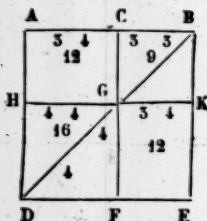
Si sunt duæ rectæ lineæ, quarum una quidem est indivisa, altera vero quotlibet divisionibus secta, quod sub duabus rectis lineis rectangulum continetur, æquum erit his, quæ sub ea quæ indivisa est. Et unaquaque divisione rectangula continetur.

Si recta linea secetur, quod sub tota et una portione rectangulum continetur, æquum est ei quod sub utraque portione rectangulum clauditur, et ei quadrato quod ad prædictam portionem describitur.

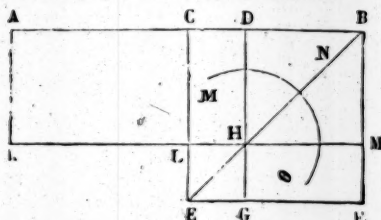

Si recta linea secetur, ut libet quod scribitur a tota, quadratum æquum est his quæ describuntur ab unaquaque portione quadratis, et eidem bis rectangulum quod sub eisdem est portionibus convenit.

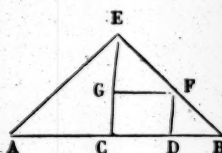

Si recta linea per æqualia ac per inæqualia secetur, quod sub inæqualibus totius sectionibus rectangulum continetur, cum eo quadrato quod ab ea de-

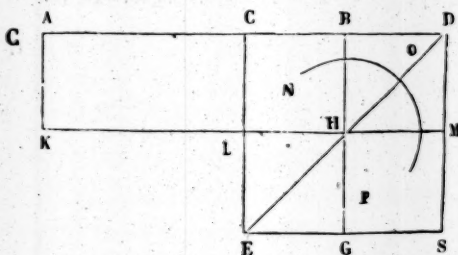
scribitur quæ inter utrasque est sectiones, æquum est ei quadrato quod describitur ab dimidia.

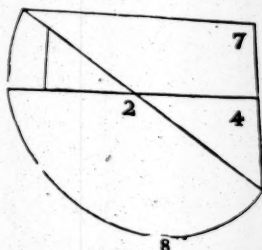
Si recta linea per æqualia ac per inæqualia secetur, quadrata quæ ab inæqualibus totius portionibus describuntur, dupla sunt his quadratis quæ sunt ab dimidia, et ab ea quæ inter utrasque est sectiones.

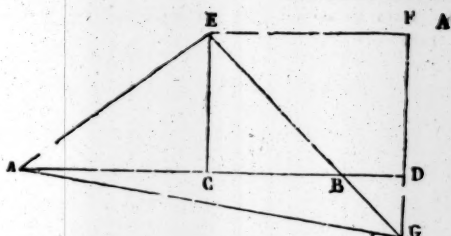
Si recta linea per æqualia dividatur, alia vero ei indirectum linea recta jungatur, quod sub tota cum adjecta, et ea quæ adjecta est, rectangulum continetur, cum eo quod describitur a dimidia quadrato æquum est, ei quadrato quod describitur ab ea quæ constat ex adjecta atque dimidia.

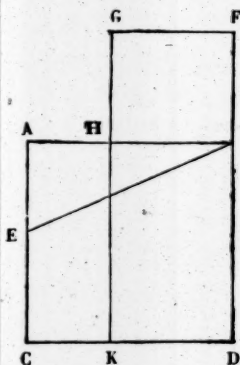
Si recta linea per æqualia secetur, eique in directum quædam linea recta jungatur, quadratum quod describitur a tota cum ea quæ adjecta est, et quadratum quod describitur ab ea quæ adjecta est.

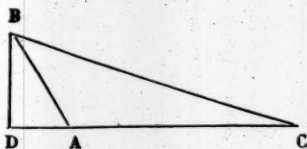
Utraque quadrata pariter accepta, quadrato quod describitur a dimidia, ac eo quadrato quod ab ea describitur, quæ ex dimidia adjectaque consistit, utrisque quadratis pariter acceptis dupla esse necesse est.

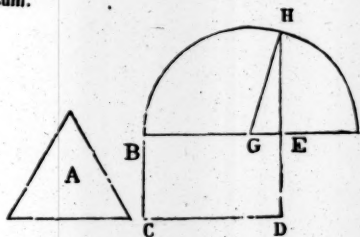
Datam rectam lineam sic secare convenit, ut quod sub tota, et una portione rectangulum continetur, æquum sit ei quod sit ex reliqua sectione quadratum.

In hac trianguli figura, quæ obtusum habet angulum, tanto amplius ea quæ obtusos obtinent angulos latera possunt, quam ea quæ obtusum obtinent angulum, quantum est, quod continetur bis sub uno eorum quæ circa obtusum angulum sunt, in quod protractum perpendicularis cedit, atque ea quæ ad obtusum angulum a perpendiculari extra deprehenditur.

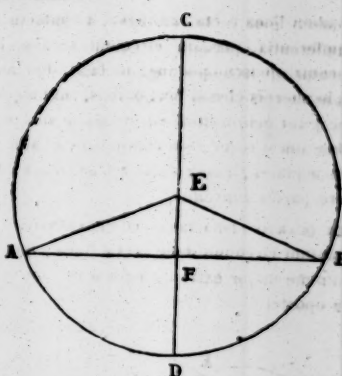

Dato rectilineo æquum necesse est collocare quadratum.

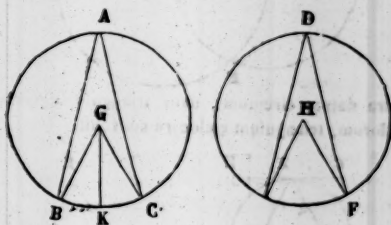

EX TERTIO LIBRO EUCLIDIS MEGARENSIS.

Si in circulo per centrum linea quædam dirigatur, ac quædam lineam rectam non in centro positam in duas æquas partes secet, per rectos eam angulos secet. Et si per rectos eam angulos secet, in duas eam æquas dividet partes.

In æquis circulis, qui in circumferentiis æqualibus anguli consistent, sibi invicem sunt æquales, seu ad centra sive ad circumferentias constituuntur.

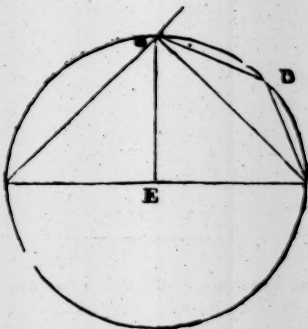

Datam circumferentiam in duo æqua dividere ovis est.

In circulo quidem angulus qui in semicirculo est, rectus existit; qui vero in maiore portione est angulus, minor est recto. Qui autem in minore portione est angulus, major est recto, et majoris quidem portionis angulus, recto major existit, minoris vero angulus recto minor.

D

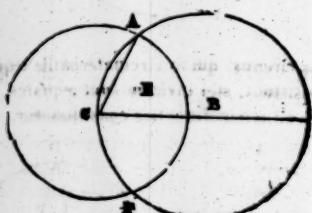

Si circulum linea recta contingat, a contactu vero A intra datum circulum quadratum aliquod describere utile est.

Ex hoc igitur manifestum est, quoniam si a puncto circuli duæ lineæ rectæ sese contingant, et sibi invicem sint æquales, super datas rectas lineas circuli describere partes convenit.

EX QUARTO LIBRO EUCLIDIS MEGARENSIS.

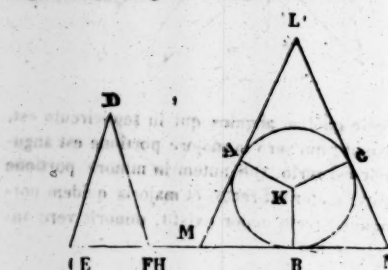
Intra datum circulum datæ rectæ lineæ, quæ diametro minime major existat, æquam rectam lineam coaptare oportet.

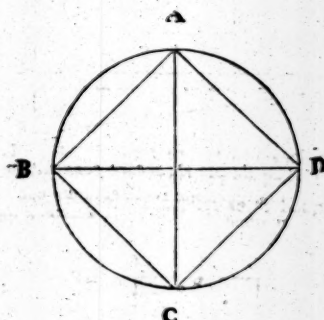
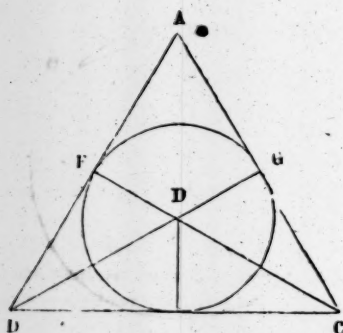
Intra datum circulum, dato triangulo æquorum angulorum, triangulum collocare convenit.

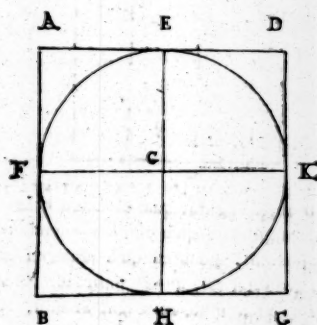
Circa datum circulum, dato triangulo æqualium angulorum, triangulum designandum est

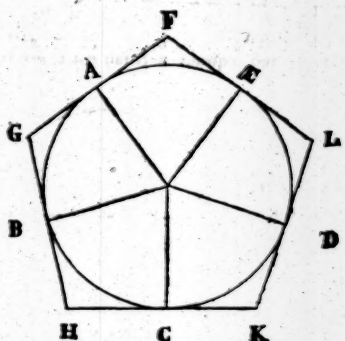
Intra datum circulum circulum designare necesse

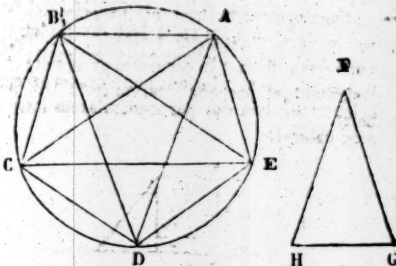
Intra propositum quadratum circulum designare

Circa datum circulum quinquangulum æquilatrum, et æquiangulum designare geometra præcipiunt.

Intra datum circulum quinquangulum, quod est æquilatrum atque æquiangulum, designare non disconvenit.

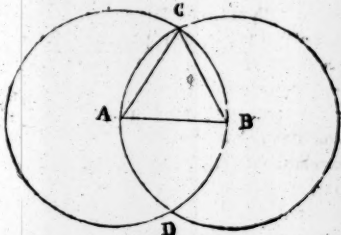

Nam omnia quæcumque sunt numerorum rationes sunt constant. Et proportionabiliter alii ex aliis constituuntur circumferentiæ æqualitate multiplicationibus suis quidem excedentes, atque alternatim proportionibus suis terminum facientes.

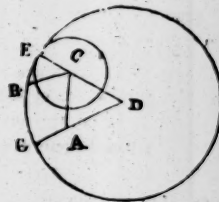
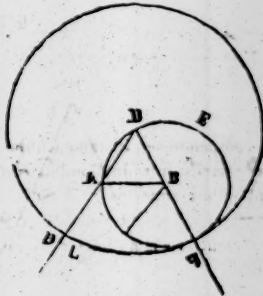
De figuris geometricis.

Supra positarum igitur speculationibus figurarum ab Euclido succincte obscureque prolatis, et a nobis verbum videlicet de verbo exprimentibus strictim translatis, quædam iteranda repetendaque, ut animus lectoris non obscuritate deterreatur, sed a nobis potius alicujus exempli luce infusa delectetur, videntur. Sunt enim a nobis quædam huic operi inserenda, huic arti valde necessaria, et supradictis responderentia, et subsequentiis convenientia, ad quæ intelligenda quicumque in nostrorum arithmeticonum theorematibus instructus accesserit, expeditiori intelligentia ducitur.

Supradictum igitur est, supra datam rectam lineam terminatam triangulum æquilaterum constituere ^C oportere, sed nimis involute, qua de re hujus exempli notam subjecimus. Sit data recta linea terminata A B, oportet igitur super eam quæ est A B triangulum æquilaterum constituere, et centro quidem A, spatio vero A B, circulus scribatur B C E D. Et rursus centro B, spatio autem A B, circulus scribatur A C F D, et ab eo puncto quod est G, quo se circuli dividunt, ad ea puncta quæ sunt A B, adjungantur. Rectæ linæ C A, C B. Quoniam igitur A punctum centrum est, B C E D circuli, æqua est A B ei quæ est A C. Rursus, quoniam B punctum est centrum, A C F D circuli æqua est B A ei quæ est B C. Sed et A B ei quæ est C A æqua esse monstrata est et A C. Igitur ei quæ est B C erit æqualis. Tres igitur quæ sunt C A, A B, B C, quæ sibi invicem sunt, æquilaterum igitur est C A B triangulum. Et constitutam est supra datam rectam lineam terminatam eam quæ est A B quod oportebat facere.

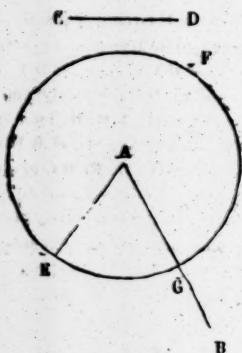

A In superioribus vero dictum est ad datum punctum datæ rectæ linæ æqualem rectam lineam collocare oportere. Sed hujus artis expertibus obscura, difficulterque. Sed nos animus lectoris quasi introducendo oblectantes hujus subsequentis figuræ explanationem positæ litterarum linearumque notulis patefacimus. Sit quidem datum punctum A, data vero recta linea B C, oportet igitur ad punctum A rectæ linæ B C æquam rectam lineam collocare; adjungatur enim ab A puncto ad B punctum recta linea ea quæ est A B, et constituatur super A B rectam lineam, triangulum æquilaterum quod est D A B, et ejiciantur in rectum D A, D B, rectæ linæ, ad A G et B M, et centro quidem B, spatio autem B C, circulus describatur C F E, et rursus centro quidem D, spatio autem D F, circulus describatur F K L. Quoniam igitur B punctum centrum est, C F E circuli, æqua est C B ei quæ est B F. Rursus quoniam D punctum centrum est, F L K circuli, æqua est D L ei quæ est D F. Quarum æqua est D A ei quæ est D B, æquilaterum enim triangulum est id quod est D A B. Reliqua igitur A L reliquæ B F existit æqualis. Sed et B F ei quæ est B C æqua esse monstrata est. Et B C ei quæ est A L erit æqualis. Ad datum igitur punctum id quod est A datæ rectæ linæ ei quæ est B C, æqua locata est ea quæ est A L, quod oportebat facere ut subjecta descriptio monet.

Tertio igitur loco superius ab Euclide prolatum est duabus rectis lineis in æqualibus propositis a majore minori æquam rectam lineam abscindere convenire, sed nimis strictim, et ob id confuse involuteque. Nos vero ut animus lectoris ad enodationis intelligentiam accessum, quasi quibusdam gradibus ducatur, hujus descriptionem formulæ subjecimus. Sint datæ duæ rectæ linæ.

Inaequales $A B C D$, et sit major $A B$, oportet igitur a maiore $A B$ minori $C D$ æquam lineam abscindere; collocetur enim ad A punctum ei quæ est $C D$ æqua ea quæ est $A E$. Et centro A , spatio vero $A E$, circulus describatur $E G F$, quoniam igitur A punctum centrum est $E G F$ circuli, æqua est $A E$ ei quæ est $A G$. Sed et $C D$ ei quæ est $A E$ erat æqualis, et $C D$ ei quæ est $A G$ erit æqualis. Duabus igitur datis rectis lineis inæqualibus eis quæ sunt $A B$, $C D$, a maiore quæ est $A B$, minori quæ est $C D$, æqualis abscisa est ea quæ est $A G$, quod oportebat facere.

His etiam compendiosis, et tamen huius artis rudibus pernecessariis introductionibus lector initiatus, si in aliquibus superius propositis vacillando abhorreat, per se similes figurarum descriptiones sine omni impedimenti reclamacione adinvenire potest et componere.

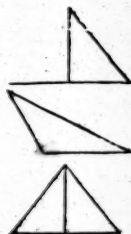
Sed jam opus est ad geometricalis mensæ traditionem ab Archita non sordido huius disciplinæ auctore Latino accommodatam venire, si prius præmiserò, quod sint genera angulorum, et linearum, et pauca dixerò de summitatibus et extremitatibus.

Rationabili ergo angulorum genera sunt tria, hoc est rectum, hebes, acutum, et habens species novem: tres rectorum linearum, tres autem rectorum et circumferentium, et tres hebetis et circumferentium.

Rectus angulus est orthogrammos, id est rectis lineis comprehensus, Latine normalis appellatus. Quotiens vero recta linea super rectam lineam stans, pares angulos fecerit, et linea perpendicularis juncta fuerit, efficiet rectangulum triangulum.

Hebes angulus est plus normalis, hoc est rectorum anguli positionem excedens, quia et si triangulus secundum hanc positionem constitutus fuerit, perpendicularis extra finitimas lineas habebitur.

Acutus autem angulus est compressor recto, qui si a recta linea quæ sedis loco fuerit rectam lineam secundum suam inclinationem emisit, similique cohibitione rectam lineam in occursum exceperit, efficiet triangulum qui perpendicularem intra tres lineas habebit.

Linearum vero genera sunt tria, rectum, circumferens, flexuosum.

Recta linea itaque est quæ æqualiter in suis signis posita est, quæ æqualiter in planitie posita non concurrunt. Circumferens vero linea est cujus signa ex utraque parte curvata, et a se invicem distantia non concurrunt, quæ signa si convenerint, circulus non circumferens linea debet appellari. Flexuosa autem linea est, multiformis velut arborum aut fluminum, exterorum signorum, in quorum similitudine et arcus iniorum agrorum finitur extremitas, et multorum quæ similiter in æqua linea sunt formata naturaliter.

Summitatum igitur genera sunt duo, summitas et plana summitas. Summitas est secundum geometricam appellationem quæ longitudine latitudineque protenditur.

Summitatis autem fines linearum sunt.

Plana vero summitas est quæ æqualiter rectis lineis undique versum finitur.

Omnium autem summitatum in vintiundo duæ sunt observationes, enormis et liquis.

Enormis vero est, quæ per omne latus rectis lineis continetur.

Liquis autem est quæ minuendi laboris causa, et salva rectorum angulorum ratione, secundum ipsas extremitates subtenditur.

Extremitatum quippe genera sunt duo, unum quod pro rigore, et alterum quod servatur pro flexuoso. Rigor est quidquid inter duo signa, veluti in modum linearum directum prospicitur.

Flexuosum vero est quidquid secundum naturam A
locorum curvatur. Nam quod in agro a messore ope-
ris causa ad lineam directum fuerit, rigor appellatur,
quidquid ad horum imitationem in forma scribitur,
linea appellatur.

Bini rigores sunt, quando singulis spatiis interve-
nientibus tendunt, ut itinera plerumque pergunt.

Nosse autem hujus artis despicientem, quid sint
digiti, quid articuli, quid compositi, quid incompo-
siti numeri, quid multiplicatores, quidve divisores,
ad hujus formæ speculationem, quam sumus tradi-
turi, oportet.

Digitos vero quoscunque infra primum limitem, id
est omnes quos ab unitate usque ad denariam sum-
mam numeramus, veteres appellare consueverunt : B
1 2 3 4 5 6 7 8 9.

Articuli autem omnes deceno in ordine positi et in
infinitum progressi nuncupantur compositi, quippe
numeri sunt omnes a primo limite, id est a decem
usque ad secundum limitem, id est 20, cæterique
sese in ordine sequentes exceptis limitibus. Incom-
positi autem digiti omnes annumeratis et omnibus li-
mitibus.

Multiplicatores igitur numeri mutua in semet re-
plicatione volvuntur, id est interdum maior minoris,
interdum autem minor majoris multiplicator existit.
Interdum vero numerus in se excrescens multiplica-
tionis augmenta suscipit. Divisores autem majorum C
semper minores constituuntur numeri.

De ratione abaci.

Priscæ igitur prudentiæ viri Pythagoricum dogma
secuti, Platonicæque auctoritatis investigatores spe-
culatoresque curiosi, totum philosophiæ culmen in-
numeriorum vi constituerunt. Quis enim musicarum
modulamina symphoniarum numerorum expertia
censendo pernoseat? Quis ipsius firmamenti siderea
corpora stellis compacta naturæ numerorum ignarus
deprehendat, ortusque signorum et occasus colligat?

De arithmetica vero geometrica quid attinet dic-
ti, cum si vis numerorum pereat, nec in nominando
appareat, de qua quia in arithmetice et in musicis D
sat dictum est, ad dicenda revertamur.

Pythagorici vero ne in multiplicationibus et parti-
tionibus et in podismis aliquando fallerentur, ut in
omnibus erant ingeniosissimi et subtilissimi, descri-
perunt sibi quamdam formulam quam ob honorem
sui præceptoris inensam Pythagoream nominabant,
quia hoc quod depinxerant magistro præmonstrante
cognoverant, a posterioribus appellabatur Abacus,
ut quod alta mente conceperant, melius si quasi vi-
dendo ostenderent in notitiam omnium transfundere
possent, eamque subterius habita sat mira descri-
ptione formabant.

Longitudo.										Comparatio ad primam. Dupa ad eandem. Tripla ad eandem. Quadrupla ad eandem. Quincupla ad eandem. Sescupla ad eandem. Septupla ad eandem. Octupla ad eandem. Noncupla ad eandem. Decupla ad eandem.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30	
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40	
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60	
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70	
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80	
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90	
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	
Latitudo.										
Dupa.										
Sesquialtera.										
Sesquiquarta.										
Sesquiquinta.										
Sesquiseptima.										
Sesquioctava.										
Sesquigena.										
Comparatio ad altum.										

Superius vero digestæ descriptionis formula hoc
modo utebantur. Habebant enim diversæ formatæ
apices vel characteres. Quidam enim hujuscemodi
apicum notas sibi conscripserant, ut hæc notula re-
sponderet unitati 1. Ista ut binario 2. Tertia vero
tribus 3. Quarta autem quaternario 4. Hæc autem
quinque ascriberetur 5. Ista vero senario 6. Septima
autem septenario conveniret 7. Hæc vero octonario 8.
Ista vero novenario jungerentur 9. Quidam vero in
hujus formæ depictione cœu litteras alphabeti assu-
mebant sibi hoc pacto, et littera quæ esset prima
unitati, secunda binario, tertia ternario, cæteraque
in ordine naturali numero insignitas et inscriptas
tantum modo sortiti sunt. Hos etenim apices, ita va-
rie cœu pulverem dispergere in multiplicando et in
dividendo consueverunt, ut si sub unitate naturalis
numeri ordinem jam dictos characteres adjungendo
locarent, non alii quam digiti nascerentur. Primum
autem numerum, id est binarium, unitas enim (ut in
arithmetice est dictum) numerus non est, sed fons
et origo numerorum 10, inscripta ponentes 20, et
ternarium 30, et quaternarium 40, cæterosque in
ordine sese sequentes proprias secundum denomina-
tiones assignare constituerunt. Sub linea vero cen-
teno insignita numero eosdem apices ponentes bina-
rium 200, ternarium 300, quaternarium 400. Cæte-
rosque certis denominationibus respondere decreve-
runt. In sequentibus vero paginularum lineis idem
facientes nullo erroris nubilo obtenebrantur.

Scire autem oportet et diligenti examinatione di-
scutere in multiplicando et partiendo cui paginula
digiti et cui articuli sint adjungendi. Nam singularis
multiplicator decem digitos in decenis, articulos in
centenis. Idem vero singularis multiplicator centum
digitos in centenis, articulos in millenis. Et multipli-
cator milleni, digitos in millenis, et articulos in de-
cenis millenis, et multiplicator centeni milleni, digi-
tos in centenis millenis, articulos autem in millenis
millibus habebunt. Decenus autem, suimetipsius
multiplicator digitos in pagina c inscripta, articulos
in millenis, et multiplicator centum, digitos in mil-
lenis, et articulos in decenis, et multiplicator milleni,

digitos in decenis et articulos in centenis, et multiplicator centeni milleni, millia habebunt. Centenus vero, aequè suimetipsius multiplicator, digitos in decenis et articulos in centenis et millenis. Multiplicans digitos in centenis et articulos in decenis centenis, et centenum millenum multiplicans digitos in decenis millenis * et articulos in centenis millenis * et decenum millenum multiplicans digitos in millenis * et articulos in decenis millenis * et sub-
tendunt. Millenus itidem seipsum multiplicans, digitos in decenis et articulos in centenis. Et centeni milli multiplicator, digitos in centenis millenis * et articulos in millenis * et decenum millenum ex-
crescere faciens digitos in decies mille millia, et articulos in centenis millenis * et habere dinoscetur? Decenus autem millenus multiplicator centum milli-
ni, digitos in millies mille millia, et articulos in decenis millenis itidem, seque ipsum adaugens, digi-
tos in centenis millenis et articulos in mille millenis habere deprehenditur. Centenus autem millenus se-
ipsum multiplicans, digitos in decenis milleis et articulos in centenis millenis itidem supponit.

De divisionibus rubrica.

Divisiones igitur, quantalibet jam experte lectoris animus introductus, facile valet dinoscere, breviter etenim de his et summatenus dicturi, si quæ ob-
scura intervenerint, diligenti lectorum exercitio ad investiganda committimus. Si decenus per se, vel

A centenus per se, vel ultiores per semetipsos divi-
dendi proponantur, minores a maioribus quoad
usque dividantur, sunt subtrahendi, singularem au-
tem divisorem decem et centeni, aut milleni, aut
ulteriorum, vel decenum divisorem se sequentum
sumpta differentia eos dividere oportet. Compositus
autem decenus cum singulari per secundas vel ter-
tias. Et deinceps secundum denominationem par-
tium, decenum vel simplicem, vel compositum di-
visorius est. Centenum vero millenum, vel ultiores
per decenum compositum, si diligens investigator
accesserit, sumpta differentia et primis articulis di-
videndo, vel secundatis apposis, auctis autem divi-
dendo suppositis, dividi posse pernoscet. Centenus
autem a singulis compositus, centenum vel millenum
B hoc pacto dividere cognoscitur. Sumpto igitur uno
dividendorum, quod residuum fuerit, divisoni est
coequandum, et quod superabundaverit, sepositis
reservandum. Singularis autem vel, ut alii volunt,
munitum per coequationem majorum est multipli-
candum, et digitis quidem perfecta differentia suppo-
nenda, articulari autem imperfecta est praeponenda,
et prius semoto integra adjungenda. Et hæc diffe-
rentia et si forte aliquis seclusus sit significavit,
quod residuum sit ex dividendis. Hæc vero brevi in-
troductione prælibantes, si qua obscure sunt dicta,
ne tædio forent prætermissa, diligentis exercitio le-
ctoris committimus, terminum huius libri facientes,
et quasi ad ulteriora sequentium nos convertentes.

LIBER SECUNDUS.

Superioris vero tractatu voluminis omnia geome-
trica artis theorematum, quamvis succincte tamen
sunt dicta. Sed postmodum notitiam hic liber quasi
questionarius et omnium podiumalium questionum
scrupulositates incunctanter absolvet enodando, ve-
teres etenim agrimensores omnem mensuræ quadra-
turam dimidio longiorem latioreve facere consue-
verunt. Et quod in latitudine longius fuerit, scam-
num, et quod in longitudine longius appellare vo-
luerunt ut subiecta docet formula.

Scamnum

De mensuris rubrica.

Prisci igitur podiumatici cautissimi dispectores
duodecim mensurarum genera constituerunt, quibus
cum vellent, formarum, agrorumque emetirentur
areas. Quorum hæc sunt nomina miliarium, stadium,
actus, decempeda, quæ eadem et pertica passus, gra-
dus, cubitus, pes, semipes, palmus, uncia, digitus.
Miliarium vero 3 milia pedum protensiones habere
rancium est. Stadium autem 25 pedes habere con-
stat. Actus trifariam dividitur, in minimum, in qua-
dratum, in duplicatum. Actus minimus quatuor tan-
tum pedibus in latitudine, et 120 pedibus in longitu-

dine protenditur. Actus vero quadratus ex omni
latere 120 pedibus concluditur. Actus autem dupli-
catus 240 pedes explicat; decempeda pedes decem
colligit; passus 5; gradus 2 et dimid. Cubitus 4 et
dimid. pedes habere dinoscitur. Pes autem palmos
habet quatuor, semipes 2, palmus vero quatuor digi-
torum protensione completur. De unciali vero et digi-
tali mensura melius, cum de uncialibus et notis et
nominibus in sequentibus disputaverimus, dicemus.
Enodatusque cum dempmentorum minorumque
subtilitatis promiserimus, eloquemur, nunc ad se-
quentis tractatus enarrationem redire nos convenit,
si prius quid pes porrectus, quid contractus, quid-
que sit quadratus demonstraverimus. Pes autem por-
rectus dicitur ubi tantum pedalis mensura in longo
pernoscit. Contractus autem pes ille dijudicatur,
in quo longitudo latitudoque consideratur. Quadratus
vero pes habetur, ubi triæ dimensionis considera-
tio inæqualitate censeatur, sed jam tempus est ad id
quod instituimus accedere.

De mensura et tribus dimensionibus rubrica.

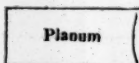
Quamvis etiam in superioris libri principio quid
mensura designaremus, libet tamen specialiter huius
artis speculatoribus satisfaciendo secundum Julium

Frontium geometricæ artis inspectorem providissimum quid sit mensura definire.

Mensura quippe est complurium, et inter se æqualium intervallorum longitudo finita, geometricæ autem artis mensuralis speculatio, triæ dimensionis, id est longitudinis, latitudinis, crassitudinis, consideratione colligitur. Et ut enucleatius resolvatur, recto, plano solidoque dinoscitur. Rectum est quod longitudine solum mensurando censetur, ut lineæ porticus, stadia milliaria, fluminum latitudines, et alia quamplura longa protensione directa, ut lineæ infra depictæ descriptio notat.

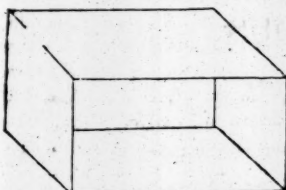
Rectum.

Planum est quod a Græcis dicitur epipedon, a nobis autem contracti pedes, quod per longitudinem latitudinemque consideratur, ut agrorum planities, et ædificiorum aræ absque tectoriis operibus et laquearibus ac tabulatis et his similibus, ut subjecta formula docet.

Solidum etiam est quod Græci stereon vocant, nos autem quadratos pedes, quod et longitudinem et latitudinem crassitudinemque habere comprobatur. Ut ædificiorum, pilarum, pyramidumque, nec non etiam macerie lapidum, aliaque multa ut subjectæ notant formulæ.

Solidum.

De podiumis rubrica.

Sed jam tempus est podiumalium notitiam questionum, ut promisimus, narrando attingere, et de investiganda pedaturæ speculatione protinus dicere. De trigonis vero, qui sic ut ternarius naturaliter præcedit quaternarium, ita sunt præponendi tetragonis, et pentagonis, cæterisque imprimis dicendum esse censeo.

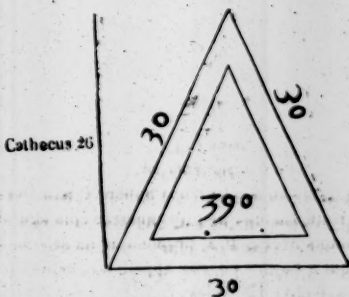
De trigonis rubrica.

Sunt autem trigonorum genera principalia sex, isopleurum, isosceles, scalenum, orthogonium, amblygonium, oxygonium, quorum omnium in sequentibus formas et pedaturas explanabimus.

De isopleuro rubrica.

Trigonus igitur isopleurus, qui præcedentis libri pene principio æquilaterus triangulus dictus est, paria latera habere comprobatur. Ponatur ergo isopleurus in singulis habens lateribus pedes 50, hujus embadum, id est area, tali modo est investiganda. Summa etenim unius lateris per se multiplicata 900 numerum complet; ex iis si quingenta et 10 subtra-

hantur, reliquantur 300; tot pedes hujus trigoni isopleuri embadum colligit. Nam cathetum pedibus 26 constat protendi. Qui si per unius lateris dimidium, id est per 15, multiplicati excreverint, embadum complent; aut si unius lateris pars tertia, per ternarium, et denarium, augebitur, 300 nascentur; si vero summam lateris unius per eundem ternarium multiplicabunt, nonaginta reddent, qui superioribus 300 juncti 390 facient, id est aream supradicti trigoni: sit autem prædictorum infra facta depictio.

Ne autem lector in huiusmodi investigationibus aliquo erroris et incertiæ nubilo præpediatur. Eiusdem igitur trigoni isopleuri, id est paribus lateribus solidi manifestationis exemplar subijciemus, esto age isopleurus cujus latera singula 28 pedes colligant. Quorum si unum per se augmentatum excreverit 784 summa consurgit. Cui si unius lateris numerum aggregaveris 812 nascentur, horum superscripta medietate aream supradicti isopleuri pernotabis, ut subjectæ descriptionis formula docet.

Huius autem jam sæpe dicti trigoni, ut lateris uniuscujusque mensuram inquisitis quis investigare valeat, et dicere, apertissimum dabimus rationis experimentum. Proponatur itaque si aream 406 pedibus protendi constituerit, quot pedum planitudines latus unumquodque colligere pernoscat. Ducatur ergo superscripta area octies, et in 3248 numerum consurgit; huic si unum addatur, sunt 3249; hujus summæ latus si sumpsero, erit quinquaginta 7. Cui si unitas subducta fuerint 56 reliquantur. Quorum si medium adinvestigavero 28 sunt. Tot itaque latus quodque isopleuri pedibus protenditur.

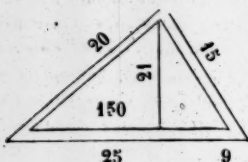
Isosceles autem, qui ab Euclide geometricæ peritissimo, duo tantum latera habens æqualia, est determinatus, secundus in ordine trigonorum constituitur. Cujus si latera bina imparibus numeris, scilicet 25, protendantur, pedibus quatuordecim pedalia spatia basis habere pernotatur. Restat igitur ut quot

pedes arealis cathecus colligat requiramus. Si enim medietas basis, hoc est 7, per se multiplicetur, 49 nascentur. Mensuram autem unius lateris, si per se, id est 25, multiplicaveris, 625 reddes, ex quibus si 49 seposueris, 576 relinquuntur. Quorum si latus acceperis, 24 erunt, tot pedibus cathecum hujus trigoni constat protendi. Area autem quot pedes habeat, sic est faciendum ut inveniatur. Medietas rursus basis sumenda est, id est 7; quos 7 si per cathecum, id est per 24 multiplices, 168 efficies, tot pedum est supradicti trigoni area.

Basis 14
De scaleno rubrica.

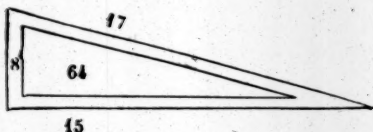
Scalenus igitur ab Euclide tria habens latera inæqualia determinatus est. Sed nos numero ejus figuræ aperta dabimus exemplaria, proponatur ita scalenon trigonus, qui a Latinis cuneus appellatur, ejus minoris lateris declive 15 pedes colligat, basis autem 25 pedalia pernotetur habere lineamenta. Quot vero pedibus hujus trigoni cathecus, et embadum protendatur, restat ut quæretur. Ducatur ergo minoris lateris summa multiplicando in se, sunt 225. Item basis si per se multiplicetur, 625 excrescunt, quibus in unum compactis 850 nascentur. Hanc igitur se movendo seclusam majoris lateris summam in se multiplicari concedet, quæ multiplicatio 400 numerum adducit. Quem videlicet 400 numerum si de prius seposita summa, scilicet de 850, abstuleris, 450 relinquuntur. Horum si medium sumpseris, 225 explicabis; quibus si summa basis vel 25 mataps auferatur, novenarius erit, tot pedibus hujus trigoni continetur præcisura, vel ejectura minor. Restat ut cathecus quot habeat pedes requiratur. Multiplicetur ergo minus latus per se sicut supra, 25 prodeunt. Rursus et augmentata minoris præcisuræ per se summa, 81 producit; hos si auferis ex in se ducto latere, 144 supersunt. Quorum duodenarius esse dinoscitur latus, tot pedes hujus trigoni cathecus colligere perhibetur. Area vero podismus tali modo reperitur. Metiatur ergo cathecus basim vel 12, 25, 300 con-surgunt. Quorum medietate sæpe dicti trigoni scaleni embadum podismatur, ut in subjecta figura notatur.

De orthogonio rubrica.

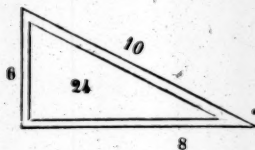
Quarto nimirum loco trigonius orthogonius ab Euclide inseritur, et unum rectum habens angulum consigna-

tur, inæqualia continens latera, quem nos ipso auditu difficiliorem cæteris, obscurioremque esse arbitramur. Et ideo prolixiorum in ejus explanatione moram faciemus. Esto modo trigonus orthogonius, cujus cathecus pari numero insignitus, vel 8 pedibus mensuratus protenditur. Cujus si latera ignorantur, hoc modo investigari ab Archita præcipiuntur. Sumatur ergo supradicti catheci medietas, id est 4, et per se multiplicetur, et 16 excrescent. Quibus si unitas subtrahatur, 15 apparent. Tot pedum hujus trigoni basis esse cognoscitur. Prædictæ autem per medietatem cathecis summæ adactæ, si unum addatur, erunt pedes hypotemise 17. Per eandem item summam, id est per 16, embadum est inveniendum; ducatur ergo hujus summæ medius per cathecum, et 64 con-surgunt, qui area complent supputationem, quod patenter in subjecta forma declaratur.

De eodem rubrica.

Conemur itaque hujus orthogoni apertam et ratam et per paris et imparis numeri quantitatem instituire descriptionem. Ascribatur ergo imprimis par numerus catheco, id est 6, cujus medietate in se augmentata, 9 proveniunt. Cui si secundum nostri præcepti formulam superius designatam unum auferatur, octonarius erit basis hujus trigoni cujus medietas, scilicet quaternarius per cathecum multiplicata, secundum quod supradictum est, aream complet, per cathecum et basis est hypotemise pedaturam sine ullius reclamatione inquisitis, dicere facillimum et apertum nostræ auctoritatis exemplum dabimus; multiplicetur etenim per suam quantitatem medietas hujus trigoni catheci, et summæ quæ ex hac multiplicatione provenerit, unitas aggregetur, erit hypotemise pedatura; eidem autem si auferatur unum, erit basis. Sitque hujus rei hæc facta descriptio.

Instituamus ergo hujus trigonii orthogonii per imparem numerum probabilem explanationem. Adnotetur cathecus impari numero, id est 3; quem si in se duxeris, 9 explicabis, quibus unitate subducta octo supersunt, quorum medium si sumatur, basis orthogonii hujus pedatura fore comprobatur.

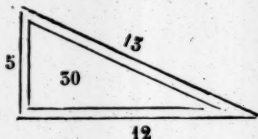

Huic vero basi vel medietati, vel 4 si unum aggregaveris hypothemisam trigoni comprobabis, embadum, ut supra dictum est, reperitur, id est cathecus per medietatem hujus basis excreseat, ut infra cernitur pictura.

Ne autem hujus disciplinæ curiosum indagatorem aliqua fallat obscuritas, de hoc eodem orthogonio iterato disputare non piget. Est enim alia inveniendi cathecum et basim et hypothemisam ratio. Ponatur ergo cathecus 5 pedibus protensus, quem si multiplices per sui quantitatem, 25 notabis, basis autem 12 habens pede inscribatur, quæ si sicut cathecus in se coneruerit, 144 nascentur.

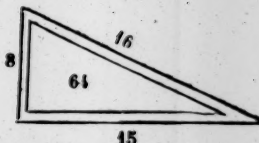
Illæ summæ, id est 25 et 144 copulatæ 169 restituent. Horum latus 15 esse manifestum, id est hypothemisam supradicti trigoni. Denique si hypothemisam per se augendo duxeris, par supra copulatæ quantitati, id est 169 reddes. De quibus si cathecum in se ductum subduxeris, 144 residui sunt, quorum latus id est 12, basim restituit. Ex hypothemisa vero per se multiplicata, si quis basim in se ductam, hoc est ex 169 144 subtraxerit, non plus quam 25 remanent. Horum latus, id est 5, cathecum constituit, aream autem basis medietas et cathecus commultiplicati metiuntur.

Item per cathecum basis edicere pedaturam in hoc trigono condecet. Sit modo supra cathecus 5, hic vero in se ductus 25 constituit. Huic si assem abstulero, 24 progredientur, quorum medium basim efficit. Rursus autem si basis quantitatem eandem adjectero unitatem, hypothemisam explicabo; si autem per cathecum basis multiplicetur 60, progreditur summa. Horum medietas embadon complet.

Item de eodem rubrica.

Aliam insuper hanc vestigia gradienti normam hujus trigoni obijciendo proponere curamus, quatenus hanc caute indagantes cautissima ad id ad quod desiderant accedere, iteritalis linea absque dubio perducatur; proponatur igitur ejusdem orthogonii descriptio iisdem quantitativibus, quibus est circumscripta, scilicet cathecus 8, hypothemisa 17, basis autem 15 pedibus designetur. Hunc vero qua ratione per hypothemisæ podismum catheci, et basis summæ pedalis reperiri valeat, demonstrare studeamus: multiplicemus ergo summam hypothemisæ per se, et 289 numerus redundat. Cui si quater embadidis quantitas subtrahatur, 49 relinquuntur; horum tetragonum latus si inquisieris, 7 esse experieris; quod, scilicet 7, si copulanti catheco et basi aggreges, 30 efficies, quorum dimidium basis constituit spatium; quindecim autem si de aggregatis, id est 50, 23 abstuleris, 8 superesse cathecum sine dubio comprobabis.

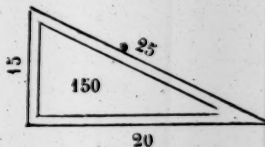

Idem de eodem rubrica.

Designemus iterum jam dicti orthogonii formam, et aliis numerorum quantitativibus, ut cum aliquis vel per majorem vel per minorem numerorum hujus trigoni apertam tradere disciplinam cogatur, nullo errore labatur. Esto age trigonus orthogonus, quem circumstant par unus et duo impares numeri par basi, vel 20 impar unus catheco, hoc est 15, alter vero hypothemisæ, id est 25, ascribatur. Embadalis autem conclusio secundum supradicti nostri præcepti regulam inquirenda est, hoc est per multiplicationem dimidiæ basis et totius summæ catheci, continet enim areæ septem 150 contractes pedes. Cathecus autem et basis tali sunt indagandi ratione: ducatur ergo hypothemisalis summa in se, et in 625 redundat; cui si quatuor adijciantur embada, 1225 nascentur; quorum tetragonale latus, id est 35, si exceperis, summas utrasque basi et catheci comprobabis.

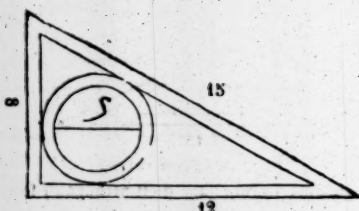
Scire autem oportet et investigare quo numero a se invicem cathecus et basis distent. Illic vero quis sit manifestemus. Si igitur hypothemisæ in se multiplicatæ quatuor, quæ adjeci superius, embada subtraham, in 25 summam regreditor, horum quinta pars differentiam tenet, id est 5. Quam si rursus duabus junctis summis vel 20, et 15, 40 pernotabo, horum medium complet basim.

Si autem eandem differentiam, hoc est 5, basi auferam, cathecum constituam, ut cerni potest in subiecta figura.

De orthogonio circulo inscripto rubrica.

Num etiam quod Archite judicio in hoc eodem orthogonio approbatum est, et Euclidis diligentissima perscrutatione prius est rationabiliter adinventum, operæ pretium duximus non esse prætermittendum. Est etiam sæpe ut disputator in geometrica, circulus si hoc orthogonio inscribatur, quot pedes diametris colligat, requirat, quod ne victus ignorantia refutet aliquis se dicere, breviter insinuamus rem hujusmodi: inscribatur itaque circulus orthogonio omnes lineas ejus tangens, hoc nimirum facto cathecus et basis aggregentur in unum; ex cujus summæ copulatione si hypothemisæ exceperis quantitatem, diametrum efficies; juncti enim 12 et 8, id est cathecus et basis, 20 reddunt. Ex quibus si hypothemisam abstulero, hoc est 15, diametrum 5 obtinere constituam, quod subtilis facta designat figura.

De amblygonio rubrica.

Quintus in ordine triangulorum amblygonius ab Euclide insertus obtusum angulum habens dictus est, quem nos succincte aperteque explicando aggredimur. Nam si diligens lector superioris nostri documentum præceptis et formulis instructus accesserit, minime in hoc lababit. Constituatur modo amblygonius cuius basis 18 numero, hypothemise autem major 10, minor vero 9, cathecus autem 4 summa insigniatur.

Ducatur ergo basis per catheci dimidium, hoc est 18, per binarium, et 36 prodeunt, quæ summa embadalis spatii planitudinem adimplet. Sed Architas in enectis utens ratione, alio modo hujus amblygonii aream reperiri constituit, non hanc sumpta est summam in hac areæ planitudine, sed minorem posse contineri existimans, astruxit enim cathecum per se et per binarium, vel per se et octonarium, duplo se superantes multiplicari oportere. Et quantitate quæ hac ex multiplicatione proveniret aream constituere, non ut 36, sed 32 in se colligeret arealis illa contemplatio. Quisquis autem hujus jam dicti trigoni formas in plano designare disponat, a basis quantitate hujusmodi rem ingrediatur, tali ratione ut terminus minoris ac majoris hypothemise copulatus, parvo vincat terminum basis, hoc est, si basis 20 mensuretur pedibus, major hypothemisa 11, minor autem 10 insigniatur. Sed melius hoc quod numeris duximus ostendemus, si alicujus exempli formam subjiciemus.

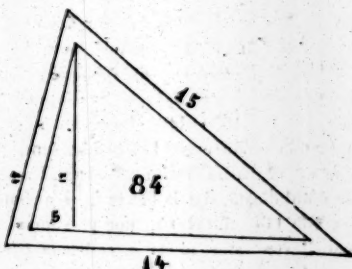

De oxygonio rubrica.

Restat ut dicamus de oxygonii speculatione, qui sextus in trigonorum descriptione ab Euclide non segni geometra ponitur acuti angulus determinatus. Est igitur oxygonius, cuius minoris lateris terminus, id est minor hypothemisa 15 pedibus terminetur, major autem 15 et basis 14 mensuretur, cuius catheci et embadi summa si ignoratur, tali ratione colligetur.

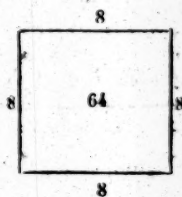
Ducatur ergo lateris minoris quantitas per se, 169 redundat; basis item terminus si per se excreverit, 196 nascentur; quas videlicet summas si junxeris, 365 efficies. Quo facto multiplicetur etiam terminus hypothemicalis per se, et exsurget 225 numerus; quem si de superius copulata summa secrevero, sunt

A residui 140; horum medietas 70 esse pernotatur, quod per basim dispersum quinquies ipsam in se retinet. Dominationis vero hujus summam minor obtinet præcisura, quæ per se adaucta 25 constituit. Hos si de minoris lateris summa per se multiplicata abutuleris, 144 supersunt, quorum tetragonale latius, quod 12 est, catheci summam explebit. Areæ conclusionem hoc modo investigare curato, basis medium ducto per cathecum, id est 7 per 12, et provenient 84. Hanc summam complere areale hujus trigoni pavimentum non ignora, describatur ergo hujusmodi de hoc figura.

Sed quia de trigonorum podismali consideratione in superioribus diligentium lectorum indagini explanavimus, superest ut ad tetragonorum speculationem transitum faciamus succinctum, de his habituri tractatum.

Quadratorum enim cæteris facilius est collectio, et prius quidem de normali tetragono tali modo ordiatur. Omnis igitur tetragonus normaliter constitutus latitudinem longitudine multiplicante arealem constituit planitudinem, et podismum sine dubio absolvit. Ponatur modo tetragonus pari numero consignatus, id est 8, quos per se latitudinem per longitudinem multiplicans, 64 efficiam, embadum videlicet subius descripti tetragoni.

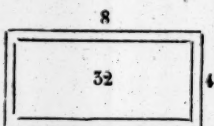
D

Idem vero si per imparem numerum feceris, attentis obstaculo eadem ratio constabit, qui normalis tetragonus ab Euclide æquilaterus atque rectangulus nominatur, a Nicomacho autem in arithmetice similiter appellatur.

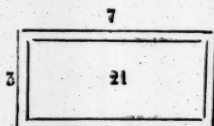
De parte altera longiori rubrica.

Tetragonus autem parte altera longior ab Euclide quidem rectangulum. Sed non æquilaterum definitur, a Nicomacho autem heteromeres dicitur. Cujus quidem longitudo latitudinem multiplicans embadalis summæ pedaturam, sive sint pares seu impares termini, demonstrat, sit modo parte altera longior tetra-

gonus, cujus longitudo pedes 8, latitudo autem 4, vel 32 nascentur, hoc est, area parte altera longioris tetragoni provenient, quæ hæ figurarum deformationes pari numero atque impari designatæ.

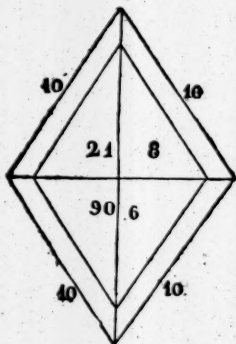

Multiplicet ergo latitudo longitudinem, id est 4 8, 32 nascentur, hoc est, area parte altera longioris tetragoni provenient, quæ hæ figurarum deformationes pari numero atque impari designatæ.

De rhombo rubrica.

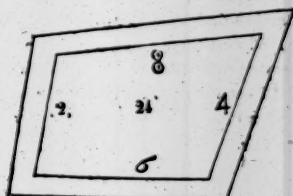
His vero jam dictis parallelogrammis adjiciendos rhombos et rhomboides tetragonos arbitramur, quamvis enim aut angulariter aut lateraliter a supradictis parallelogrammis dissideant, tamen his sunt adnumerandi. Esto age rhombus quadrilaterus, singulis lateribus decenæ pedaturæ summa conscriptus, diagoni autem, hoc est angularis lineæ directio bis sena numeretur quantitate, cujus 6, si per se augmentabitur, 36 exsurgunt; quos si ex basis termino per se multiplicato subtraxeris, 64 remanet. Horum tetragonale latus, id est 8, hujus rhombi cathecum constituit. Diagonus autem per cathecum ductus embadalis summæ spatium ostendit. Hic autem ab Euclide æqua habens latera, sed non angulos æquos nec rectos definitur. Sit vero de hoc hujus formæ processio.

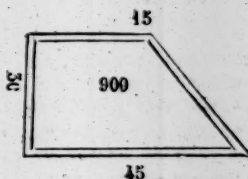
De rhombon rubrica.

Euclides vero nec angulos æquos neque, atera æqua habens rhomboides determinando proposuit, quem nos quoque patentiori aditu formando numerosque ascribendo reserabimus. Esto age rhomboides cujus unum latus 8 pedes, secundum autem quatuor, tertium vero 6, quartum vero 2; harum vero summa-

rum maximos terminos longitudinem obtinentes si conjungas, 14 efficias, quorum medietatem septenarius constituit. Minores autem summæ in unum redactæ senarium quantitatem perficiunt, cujus medium ternarius adimplet, quæ videlicet medietate, 7 et 3, si per se multiplicabuntur, in 21 consurgunt, id est pedes areales tetragoni hujus, ut infra apparet.

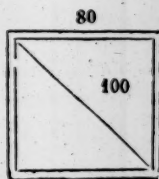

His etenim adjiciendum fore trapezium orthogonium non incongruum ducimus, dupla et sesquialtera numerorum proportionem lateraliter consignatum. Ascribatur vertici summa quindenaria, catheco autem tricenaria, duplo etiam transcendens, basi vero ad hanc sesquialteram servans habitudinem terminus contradatur, per has ergo summas area hujus trapezii tali ratione constituenda est. Adjungatur vero vertex basi, id est 15, 45 et 60, terminus exuberat. Cujus pars dimidia si per cathecum multiplicabitur, aream pandit protensionem ut in medio scripta patet figura.

De diagono adinveniendo rubrica.

Sæpe autem evenire solet, ut in hujus artis speculatione, quot angularis lineæ protensio, horum scilicet tetragonorum pedes obtineat, requiratur. Quod ne ignoretur, facillimum apertissimumque hujusce rationis dabimus exemplar. Ponatur etiam parallelogrammus 60, orthogonius in longitudine 80, et in altitudine habens pedes 60, longitudo vero per se augmentata sexies 400 explicat, latitudo autem per se multiplicata ter 600 efficit, quæ videlicet sexies 400, et ter 600, in unum summæ redactæ 10 restitunt, horum scilicet 10 tetragonale latus si sumpsero, 100 pernotabo, hoc est diagonum hujus parallelogrammi orthogonii, ut infra scripta perspicui potest forma.

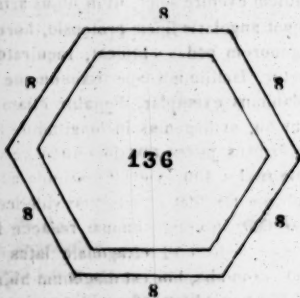

De multiangulis figuris rubrica.

Sed quia sufficienter breviterque de tetragonorum diximus rationibus, restat ut de pentagonis et hexagonis ceterisque disseramus. Omnis itaque pentagonus æquis habitis lateribus unius in se summa excrecente, ac ter ducta, rursusque eadem subducta, medietateque hujus summæ sumpta embadalii spatii pandit superficiem. Esto modo pentagonus singulis habens lateribus pedes senos; quos videlicet 6 si per se duxero, 36 restituum; hos ter ductos in 108 numerum perstringam; cui si abstulero lateris unius summam, id est senarium, 102 explicabo; quorum dimidium si accepero, aream infra descripti pentagoni adimplebo.

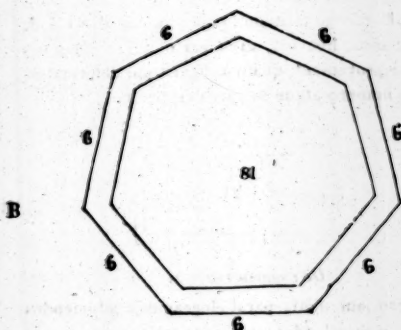
De hexagono rubrica.

Hexagonus autem ordine in subsequenti dicendus inseratur, describatur, etenim hexagonus 8 lateraliter insignitus, quem videlicet octonarium per se multiplicans 64 efficiam; hæc summa, scilicet 64 quater ducta, in 256 redundat; his videlicet 256 si lateris unius quantitas, id est 8 bis ducta, adjiciatur, 272 apparent. Quorum medium si sumpseris, aream hujus hexagoni explicabis.

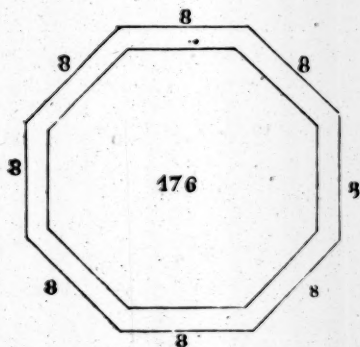
De heptagono rubrica.

Post hæc ut expediamus de heptagoni subsequentis ratione oportet, qui videlicet heptagonus tertio hic inseritur loco septenarius, quemadmodum in imparium numerorum tertius naturaliter ordine apparet collocetur, etenim heptagonus senaria quantitate circumscriptus, cui si lateris unius summam perse multiplicaveris, 36 pernotabis, quæ scilicet quantitas,

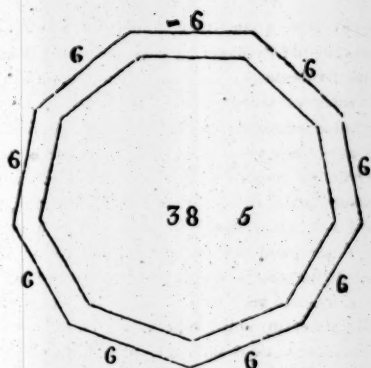
A hoc est 36, quinquies ducta, 180 adesse conducit. Quibus si senaria quantitatis summam ter ductam subduxeris, 162 relinquantur, horum medietas sumpta 81 pede embadum hujus heptagoni habere conducit.

De octogono rubrica.

Octogonus vero in naturali parium numerorum ordine quartus constitutus, in hoc disserendus loci naturaliter quartus assumatur. Esto age octogonus 7, per singula latera pedibus mensuratus. Hanc nimirum naturalem quantitatem, id est 8, in se si duxeris, 64 efficias; quos si per 6 multiplicaris, 384 explicabis. Ex his si quater lateris unius summam deduxeris, non amplius quam 382 residui sunt. Quorum medietas si excipitur, area hujus octogonii pernotatur.

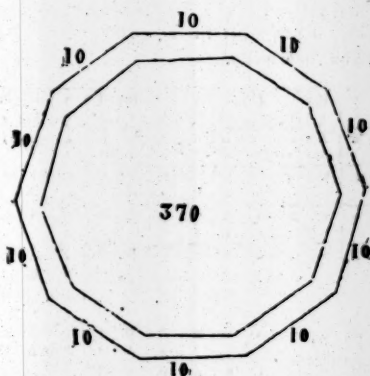
De hennagono rubrica.

Hennagonus autem singula per latera 6 circumscribatur, quem videlicet senarium, si secundum superius dictam nostræ institutionis regulam per 34 multiplicaveris, 36 efficias; qui septies ducti, 109 summam producent. His si lateris unius quantitatem quinquies subtraxeris, 79 reddes; horum medietas excepta si fuerit, hujus hennagoni embadum 38 semipedibus contineri manifestat.

De decagono rubrica.

Restat ut de decagoni embadali dicamus podismo, describatur itaque decagonus denario numero laterali limitatus. Cujus si lateris unius quantitas secundum jam saepe dictam nostram præceptionis institutionem se multiplicando excreverit, 100 efficiet. Hii vero octies ducti, 800 adducunt. Horum vero medium si sumpseris, aream hujus decagoni 370 pedibus contineri absque dubio pernotabis.

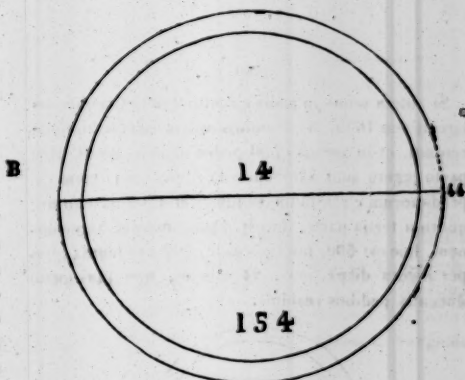

Idem vero de hendecagono cæterisque plurilateris figurarum descriptionibus si feceris, nullius erroris obstaculo lababis, hoc pacto ut in naturali ordine in multiplicanda unius lateris summa, et in hac quantitate quæ ex hac laterali multiplicatione nascitur, naturaliter augmentanda, eademque laterali naturaliter subducenda procedas, embadumque tali ratione ex medietatibus scilicet adinvenias.

De circulo rubrica.

Sed quia de angularibus figuris studioso lectori sufficienter disputavimus, restat ut breviter de circumductione sphaeræ vel circuli explicemus. Ponatur circulus itaque 44 pedibus in circumductione designatus, diametrus autem 14 pedum protensionibus describatur. Cujus summa si per se excreverit 196 na-

A scentur; hos per 11 multiplicans 2156 efficies, quorum quarta-decima pars, id est 154, aream hujus cycli pandit, ut infra potest cerni. Est alia hujus cycli inveniendi embadalis spatii ratio: sumatur etenim circumductivæ quantitatis medietas, vel 22 quæ est medietas, et per medietatem diametri, id est per 7, multiplicetur, et quod ex hac multiplicatione provenit, embadum pandit.

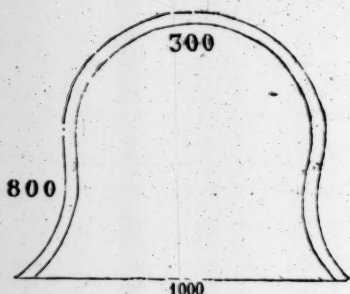

De hemicyclo rubrica.

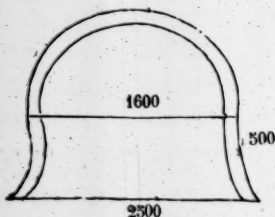
Hæc vero brevibus initiamentis de circularibus theorematibus dicendum esse censuimus, de hemicyclo protinus dicturi. Conscribatur age hemicyclus C 28 in basi, et in semidiametro 14 pedes habeas, cujus si areæ podismus ignoretur, tali ratione adinvestigetur. Multiplicetur ergo summa basis per semidiametri summam, et in 392 pervenitur, et hoc summa in decies 4214 producit, quorum sumpta quarta decima parte, id est 312, arealis completur superficies, ut propter apparet.

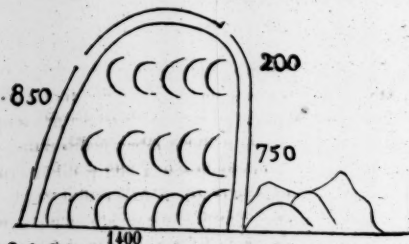
Hæc de epipedarum podismationibus figurarum ad præsens dicta sufficiant, restat ut de montuosa succinctius aliquid ratione tractemus. Inscribatur etiam mons in verticis circuitu 300 pedibus podismatus, a pede autem usque in summitatem 800 pedibus protensus, pes vero montis ejusdem in circuitu pedibus millenis consignetur. Proponatur modò inquisitum quot jugera in hoc monte habeantur. Quod tali cum ratione ordiendum jungantur, etenim pedis et cacuminis duo illi circuitus, id est 1300; quorum per medium si ascensus, hoc est 800, per 650 multiplicabitur, 520 pedes habere montis hujus spatium comprobabitur. Hanc igitur summam si in 28, 800 disperiseris, 18 in hoc esse monte comprobabis, restantibus tantum millenis et sexcentis pedibus.

Si autem mons in pedis circuitu 2500 et medietatis circuituione 1600, in cacuminis autem circumductione centum, et in ascensu 500 pedes habens, fuerit. Hoc pacto jugera sunt adinveniendā: jungantur trium supradictorum circuituum summa, et 4200 nascuntur; quorum tertia parte, id est 1400, montis ascensionem, hoc est 500, multiplicante, 700 prodeunt; quos per jugera dispartiens, 24 efficies, non plus quam ducentis pedibus residuis.

Mons autem strabus, id est inaequalis, si fuerit in pedis circumferentia 1400, et in verticis declivo 200, et in dexteræ partis ascensione 850, in levi lateris autem suspectu 750 pedes habens, jugerale vero sita planitudo hoc modo est indaganda. Sumatur etenim duarum medietas circumferentiarum in unum collectarum, id est 800, et ascensuum compositorum pars media, hoc est 800, et hæ medietates per se multiplicatæ 640 produciunt, podismum scilicet montis supradicti. Ex peditura autem jugeralem facile summam secundum quod dictum est supra invenies.

Quia igitur de omnium huic arti inserendarum speculationum rationibus breviter enodateque sat disseruimus, reliquum est ut de unciali et digitali mensura, et de punctorum et minorum cæterisque minutis, sicut promisimus, dicamus, mirabilem et arti huic, cæterisque matheseis disciplinis necessariam figuram, quam Archita præmonstrante didicimus, edituri.

A

De minutis rubrica.

Veteres igitur geometricæ, indagatores subtilissimi, maximeque Pythagorici, cum omnia certis mensurarum dividentes rationibus, ad ea quæ natura reueret dividi et secari, usque pervenirent, ingenio præsignante ea quæ naturaliter erant indivisibilia, positis notis nominibus æque datis dispartiere. Cojos vero agros per actus, per perticas, id est per radios, per passus, per gradus, per cubitos, per pedes, per semipedes, et per palmos dispersissent, non habentes palmum per quod dividerent id quod palmo esset minus, digito autem majus, unciam vocare maluerunt, in secundo vero loco digitum subscripserunt, in tertio staterem, id est semiunciam, in quarto quadrantem, in quinto drachmam, in sexto scrupulum, in septimo obolum, in octavo semiobolum, quem Græci ceratem nuncupant, in nono siliquam, in 10 punctum, in 11 minutum, in 12 momentum nominando posuerunt. His ergo minutis adinventis, nominibusque editis, multiformes eis notas indidere, quæ quia partim Græcæ, partim erant barbære, nobis non videbantur Latine orationi adjungendæ. Quapropter nos rem obscuram obscuris ignotisque notarum signis involvere nolentes, loco earundem notarum Latinorum elementorum notas ordine ponimus, ita ut A uncix respondeat, B digito, C stateræ, D quadranti, E drachmæ, F scrupulo, G obulo, H semiobulo, I siliquæ, K puncto, L minuto, M momento ascribatur. Describatur itaque his litteris, quam diximus figuram unciarum, hoc modo.

C

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M
M	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L
L	M	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K
K	L	M	A	B	C	D	E	F	G	H	I
I	K	L	M	A	B	C	D	E	F	G	H
H	I	K	L	M	A	B	C	D	E	F	G
G	H	I	K	L	M	A	B	C	D	E	F
F	G	H	I	K	L	M	A	B	C	D	E
E	F	G	H	I	K	L	M	A	B	C	D
D	E	F	G	H	I	K	L	M	A	B	C
C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	A	B
B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	A

D

BOETHII LIBER DE GEOMETRIA.

Geometria est disciplina magnitudinis imobilis, formarumque descriptio contemplativa, per quam uniuscujusque termini declarari solent, documentum etiam visibile philosophorum, quod Latine dicitur terræ dimensio. Quoniam per diversas formas ipsius disciplinæ primum Ægyptus fertur fuisse partita, pro necessitate terminorum terræ quos Nilus fluvius inundationis tempore infundebat, cujus disciplinæ magi-

stri mensores ante dicebantur. Sed Varro peritissimus Latinorum hujus nominis causam sic exstitisse commemorat dicens: *Prius quidem dimensiones terrarum terminis positis, vagantibus ac discordantibus populis pacis utilia praestitisse. Deinde totius anni circum mensuali numero fuisse partitum. Tunc et ipsi menses quod annum metuantur, dicti sunt. Tunc et dimensionem orbis terrae probabili refert ratione collectam, ideo factum est ut disciplina ipsa geometriae nomen acciperet quod per saecula longa constaret.*

De utilitate geometriae rubrica.

Utilitas geometriae triplex est, ad facultatem, ad sanitatem, ad animam. Ad facultatem, ut mechanici et architecti. Ad sanitatem, ut medici. Ad animam, ut philosophi. Quam artem si arcte et diligenti cura atque moderata mente perquirimus, hoc quod praedictis divisionibus manifestum est, sensus nostros magna claritate dilucidat, et illud supra, quale est coelum animo subire, totamque illam machinam supernam indagabili ratione aliter discutere, et inspectiva mentis sublimitate, ex aliqua parte colligere et agnoscere mundi faciem qui tanta et talia arcana velavit. Nam mundus ipse sphaerica fertur rotunditate collectus, ut diversa rerum formas ambitus sui circuitione concluderet, unde librum Seneca consentanea philosophis disputatione formavit, cui titulus est de Forma mundi. Nam in geometria utique partem fatemur esse utilem teneri, et actibus agitari, in omnibus prodesse eam existimamus, nec sine causa summi viri etiam impensam huic scientiae operam dederunt, cum sit geometria divisa in numeros atque formas numerorum. Nota non tantum oratori, sed cuique primis saltem litteris erudito necessaria est, quod ad subtilitatem constat tenuissima, et ad scientiam utilissima, et ad exercitationem valde jucundissima. In causis vero frequentissime quaeritur, quia primum ordo est geometriae necessarius. Nonne et eloquentiae, ex prioribus geometria probat insequentia, et certis incerta, propter quod plures invenies, qui dialectici similiter et rhetorici ingrediantur hanc artem. Dialectico namque syllogismo si res poscit utitur, et qui sunt potentissimi grammatici, qui apud Graecos dicuntur, idem probant, et certe enthymemate, qui rhetoricus est syllogismus, quod Latine interpretatur mentis conceptio, quem imperfectum solent artigraphi nuncupare, et ipse denique probat cuius sit formae circuitus, quot lineis rectis continetur. Quibus modis finitur, quae illa circumcurrentes linea si efficiat orbem, quae forma est in planis maxima perfecta, in qua tot spatia complectitur. Et si quadratum paribus horis efficiat rursus quadrata, triangulus triangula, ipsa plus aequis lateribus quam inaequalibus, et alia forsitan obscuriora, quod etiam operis sequi oportet experimentum. Haec in planis. Nam in montibus et collibus etiam imperito patet, quia per solum cursum et umbrarum motum comprehenditur, et per divergia aquarum segregatur. Nunc ad epistolam Iulii Caesaris veniamus, quod ad hujus artis originem pertinet, ut nec ipsius auctoris

A gloria pereat, ut nobis plenissime rei veritas ad notitiam veniat; quisquis ille tamen hanc epistolam studiose legere voluerit quibusdem compendiis introductus, lucidius majorum dicta in brevi percipiet.

Rubrica.

Divus Julius Caesar, vir acerrimus et multarum gentium dominator, frequentia belli militem exercuit, ampliorum bellorum operibus augendae rei causa illustrium virorum urbes ingressus est, gentium populos rogantes recepit, tyrannos gladio interemit, et postquam hostilem terram obtinuit, deletis hostium civitatibus, denuo novas urbes constituit, dato iterum coloniae nomine cives ampliavit.

B Milites colonos fecit, alios in Italia, alios in provinciis quibusdam. Haec quae divus Augustus assignatus urbes provinciarum exercitui jussit propter subitas bellorum acies, non solum eas civitates demum cingere muris, verum etiam loca aspera et confragosa satis alligari, ut ille maxime propugnaculo est, et ista loci natura, et ab agrorum nova dedicatione culturae colonias appellavit, quae coloniae his victoribus, qui temporis causa arma coepere, assignatae sunt.

C Ergo ne quid nos praeterisse videamur, sed magis eorum exempla sequamur, saepe erit ad formam respiciendum; et quia montium altitudines praese oratio monstrabat, per ascensum praecelsi cacuminis aciem laboriose signa ex lapidibus constructa reliquimus, et est munita discretaque locorum quantitas quae permanet separatim per aquarum divergia in utraque parte valde nota partitio, alia loca riparum cursus servatur, proinde etiam si hostis nos infestare voluisset, eos ex proxima ripa poteramus expugnando rumpere. Nam circa regionem maritimam limites rectos censuimus ex lapidibus compactis, totam limitum recturam cursum demonstrabimus, quia coloniae omnes quae ad mare pertinent littore maris terminantur. Agros copvallium jure ordinario disposuimus, quos intercisivos nominavimus. In planitie vero limites recte cultellavimus.

D Plerumque sunt agri quam multi assignati, quorum mensura limitum licet diversa sit; tamen etiam distant a se alius ab alio in pedes 100, in pedes 150, in pedes 240, in pedes 300, in pedes 361, in pedes 420, in pedes 480, in pedes 600, in pedes 700, in pedes 840, in pedes 962, in pedes 1020, in pedes 10200, in pedes 1340, in pedes 10600, in pedes 10700, in pedes 10800, in pedes 2200, in conspectu tamen longo quo signis limitem agimus.

Si fuerit terminus crassus angustalis et ab alia parte longa crassus geminatus, hi duo limites maximi decimans et cardo nominati sunt. Per multa millia pedum concurrunt, et nisi in alpes finiant dividunt agros dextra laevaue rectarum linearum inter se continentium.

Omnem mensuram hujus culturae mediam longiorem sive latiore facere debes, quod latitudine longius fuerit, scammum est, quod vero in longitudinem longius fuerit striga.

Sunt fundi bene meritorum et pro æstimatione ubertatis angustiores assignati sunt.

Loca macra et arida ampliori termino conclusa sunt. Sunt loca subseciva quæ ad jus ordinarium non pertinent, sed si convenerit inter possessores, possideant; si non convenerit, remanet potestati.

Alia loca perfectiora ad jus publicum pertineant; totidem si possessoribus convenit, possident.

Sunt autem loca publica hæc quæ scribuntur silva et pascua publica augustinorum, quæ illo modo alienari nequeunt, et possident tutelam aut templorum publicorum, aut balnearum, quæ loca colliva appellant.

Ager extraclusus est, qui intra finitimam lineam et centurias interjacet; ideo extraclusus, quia ultra finitimos limites clauditur.

De controversiis rubrica.

Controversiarum materiæ sunt duæ, finis et locus, harum altera continetur quidquid ex agro disconvenit. Sed quoniam his quoque partibus signatæ controversiæ diversas habent condiciones, ut potui ego comprehendere, propriæ sunt nominandæ.

Genera sunt controversiarum 14: De positione terminorum. De regione. De fine. De loco. De domo proprietatis. De possessione. De alluvione. De jure territorii. De subsecivis agris. De locis publicis. De locis relictis et extraclusis. De locis sacris ac religiosis. De aquæ pluvie accessu, et de itineribus.

Controversia est inter duos pluresque vicinos. Inter duos, an in rigore sit cæterorum sine rationis, inter plures trifinium facit, aliquibus locis et quadri-
finium, secundum proximas possessiones, dum hoc nesciunt, non eis convenit, et diversas controversias ipsi possessores inter se faciunt. Alii de loco, alii vero de fine lineæ litigant, alii de fundis attendunt. Sed avido modo quærendum est prius origo causæ. Natura per hæreditates opinionis hujus generis controversiæ sunt, quare jure ordinario litigatur. Prius tamen in judicio super possessionem questio finiatur, et tunc agrimensur ad loca ire præcipiatur, ut patefacta veritate hujusmodi litigium terminetur.

Genera controversiarum ex flumine hæc sunt, non quod occupatis agris agitur, sed quod vis aquæ abstulerit repetitionem non habebit, quæ res necessitate ripæ muniendæ sunt, sine alterius damno quisquis ille faciat qui ripam suam munit. Quod si fluminis torrens aliquando tam violentus decurrerit, ut alveum mutet suum, multorum agros trans ripam occupat, nupet etiam insulas efficit. Sed Cassius Longinus prudentissimus juris auctor et iudex hoc statuit, ut quidquid aqua lambendo abstulerit possessor admitat, quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri debet. Si vero major vis decurrerit et in fines alterius alveum mutat suum, et fiat insula in quo concurrerit, unusquisque modum fluminis majoris agnoscere debet, et eam insulam ipse sibi vindicabit, cujus terram tempestative præoccupavit, quoniam non possessoris negligentia, sed tempestatis violentia apparet arreptum.

Ager subsecivus secundum suas determinationes

A ascriptus est, in finibus suis tabulario Cæsaris inferimus, et quod beneficio concessa aut assignata colonia fuerint, sive in proximo, sive inter alias civitates, libros beneficiorum ascribimus, et quidquid aliud ad instrumentum mensurum pertinebit ad solum colonie, sed ad tabularium Cæsaris manu conditoris subscriptum habere debet.

Ager est similis subsecivus copditionis extraclusus et non assignatus, qui, si rei publicæ, populo Romano, aut ipsius colonie cujus fine circumdatur, aut ad populum Romanum pertinet, datus non est, in ejus qui assignare potuerit remanet potestate.

Signa limitum finalium in diversas regiones, sive vocabula, vicos, vel possessiones hæc sunt inter utroque possessores testimonia agralia dividenda.

In montibus loca arida et confragosa petras signatas invenimus.

Summa montium terminos agusteos, id est rotundos, in effigiem columnæ aliquos littera signatos, archas finales in partibus grumos, id est congeriem petrarum, arbores antemissas intactas a ferro, congeriem maceræ, id est ubi saxa collecta ab utrisque partibus limitem faciunt, item petras sacrificales aras, in quibus locis arbores intactæ stare videntur, in quo loco veteres errantes sacrificium faciebant. Alio loco viæ militares finem faciunt, qui termino muniuntur. Alia vero dextera montium, id est pro latere montis ripæ currentes finem faciunt. Aliquando sepulcra finem faciunt, ideo sepulcra sequenda sunt quæ extremis finibus concurrentibus plures concursus agrorum expectant. Omnia enim monumenta dominos testantur.

Sunt termini cursorii in effigiem tituli constituti, certa loca rivi, finales cunabula: vel novæ, quod regulis constructur, scorpiones ubi fines duo cuneati se jungunt. Si forte in campestria loca ubi agri in plantis sunt constituti in jugeribus assignata inveniuntur. Item inter voratos rupis arboribus ante missis intactis, ut supra dixi sacrificales, tumor terræ in effigiem limitis constitutos, petras molares foveas, vel metas, lacus et legonatus, et fabritius constructos calaviones. Aliquotiens enim petras quadratas et scriptas, quæ indicant cujus agri quis dominus, quot spatium tueantur. Non enim omnis titulus inscriptionibus est inductus, quoniam aliquibus locis non sunt lapides scripti, sed in effigiem terminorum positi sunt, quos cursorios vocamus. Nam et ipsi montes omnino loca determinant, termini vero non unam mensuram inter se continent, jubente Augusto Cæsare Balbo mensore, qui omnium provinciarum mensuras distinxit ac declaravit, perque testimonia suprascripta fines locorum terminentur.

Sunt enim termini quibus fides non est adhibenda, isti dicuntur itinerarii. Omnes enim limites itineri publico servire debent, qui dextra ac sinistra fines

privatos dividunt, et in medio iter publicum, hi tales non sunt omnibus locis, utique sub omnes terminos signum inveniri oportet; quod ergo inventum pro loco termini observetur ei custodiri debeat, ut ab uno ad unum dirigatur, et si nocte sive a nota ad notam.

Sic enim sunt certæ legis consuetudines et observationes, semper signum in omnibus terminis positum est, aut aliquos cineres, aut carbones, aut testa, aut ossa, aut vitrum, aut massa ferri, aut æs, aut calcem, aut gypsum, aut vas fictile invenimus, quod etiam quibusdam saxorum fragminibus conculcabant atque diligenti cura confirmabant, ut firmius staret. Tales ergo, signum inter dominos, inter quos fines terminabantur, faciebant. Termini vero non sunt omnibus locis, sed infinita sunt multa alia testimonia, lege feliciter et intelligere curabis; qui intelliget quod videt, agrorum intentionem et certamen tollere potest, prudentiam tamen hi mensores habere debent, qui iudicaturi sunt, et quos advocant, ut præstatores. In iudicando autem mensorem bonum virum et iustum agere, ut nulla ambitione aut sordibus moveatur, servare opinionem metris et moribus debet. Omnium enim artificum veritas custodienda est, exclusi sunt illi qui falsa pro veris opponunt. Quidam per imprudentiam, quidam per imperitiam peccant. Mutans ergo in professione quæ generaliter pro veris adjiciuntur, per controversiam argumentaliter et conjecturaliter etiam superflue metiri artifices coguntur, sed tutum hoc iudicandi hominem artificem oportebit.

Nomina agrimensorum rubrica.

Higini, Marci, Caesaris Neronis jussu. — Julii Frontini, Junii, Claudii Caesaris jussu. — Siculi. — Flacci, Nysii, Higini, Euclidis, Cassi. — Ageni, Balbi, Tiberii Caesaris jussu. — Urbici, Mensoris Longini. — Imp. Severini et Antonini j. — Imp. Vespasiani j. — Imp. Adriani j. — Imp. Trajani j. — Imp. Augusti Caesaris j. — Imp. Neronis j. — Imp. Valentiniani i. — Imp. Theodosii j. — Imp. Archadii j. — Imp. Honorii j. — Imp. Constantini jussu.

Nomina lapidum finalium et archarum positiones rubrica.

Orthogonius rectus rectum angulum mittit. Isopleurus rectus subconstitutus. — Isosceles. Terminus lineatus. — Exeulenus sive hexagineus. Spatula cursoria. — Excultelatus lateribus. Terminus in inversum positus. — Sumbus sive trapideus. Item spatula cursoria. — Isosceles. Quadrifinius. — Solus trigonus alia jactat. Item quadrifinius. — Parallelogrammus pentagonus. Terminus gamatus. Hexagineus. Terminus lineatus, id est quadrifinius. — Septagenus. Item quadrifinius. — Sinagonus. Noverca. — Terminus Græca littera scriptus. Simmatus. — Terminus in summo acutus. Centustatus. — Circulatus pyramus, item acuto similis. Trivortinus. — Item pyramus vitæ præcisæ similis. Amicirculus. — Completus rhombus amblygineus. Varoberinus. — Amicirculus quadratus. Trudeus. — Terminus agusteus. Terminus augustus in summo acutus. — Terminus cursorius. Lapis molaris. — Terminus finitrius. Monumentum. — Sepulturam cum ossibus

A finalem. Mauspleus. — Terminus in laterculis. Arca finalis. — Terminus quadrifinius. Lippos. — Terminus rotundus. Kalasiones. — Terminus cui subjacet angulus. Terminus quadrifinius.

Tu qui vis perfectus esse geometricus, lege ista omnia quæ capitulata sunt subterius. Nam imprimis scire oportet arithmeticam artem, quæ continet numerorum causas ac divisiones, id est: qualis est definitio ac divisio, de paribus imparibus numeris; — qualis est compositus numerus, et qualis incompositus; — qualis est perfectus numerus, et qualis imperfectus; — qualis est divisibilis numerus, et qualis indivisibilis; — qualis est particularis numerus, et qualis superpartiens; — qualis est superfluous numerus, et qualis diminutivus; — qualis est multiplex numerus, et qualis submultiplex; — qualis est solidus numerus, et qualis sphaericus; — quomodo inventa est geometria; — quid sit geometria; — quæ utilitas; — qui ordo præscriptionis; — quæ sit ratio præpositionis; — quæ dispositionis; — quæ distributionis; — quæ descriptionis; — quæ demonstrationis; — quæ conclusionis; — qualis est recta linea; — qualis est superficies linearis; — qualis est divitrica linea; — quot sunt extremitatum genera; — quot genera summitatum; — quot genera angulorum; — qualis est planus angulus; — qualis est obtusus angulus; — qualis est hebes angulus; — qualis est rectus angulus; — qualis est acutus angulus; — qualis partita mensura sit; — quantum trahit studius; — quid sit acus; — quid sint climate; — quid centua; — quid leuca; — quid arrapennis; — quid jugerum; — quid centuria; — quid punctum; — quid est diametrus; — quid parallelogrammum; — quid figura; — quid circulus; — quot in partes sit divisio.

Si scis ista omnia ad plenitudinem, nosti locorum segregationem. Nam qui ignorant regulam hujus artis multa opponunt falsa pro veris.

D. Quomodo inventa est geometria?

M. Inventam esse geometriam Ægyptii dicunt pro necessitate terminorum terræ, quos nullus inundationis tempore infundebat.

D. Unde vocata sit geometria?

M. Geometria nominata est dimensione terræ, per quam uniuscujusque terræ termini declarari solent.

D. Quid sit geometria?

M. Geometria est disciplina magnitudinis et figuræ quæ secundum magnitudinem contemplatur.

D. Quæ sit intentio?

M. Intentio Euclidis duplex est, ad discipulum respiciens et ad naturas rerum. Ad discipulum respiciens, quia oportet eum ab his uti isagogicis incipere pro facilitate, pro brevitate, et eo quod in questionibus ob hoc nulla sit difficultas. Pro rerum natura, eo quod physica scientiæ, et Timæi sive Platonis doctrina plurima geometricæ demonstrare noscuntur.

D. Quæ utilitas?

M. Utilitas (ut supra præfati sumus) geometricæ triplex est, ad facultatem, ad sanitatem, ad animam: ad facultatem, ut mechanici; ad sanitatem, ut medici; ad animam, ut philosophi.

D. Qui ordo est geometriæ in disciplinis?

M. Aliquatenus post arithmetica servus est, aliquatenus tertius.

D. Tituli inscriptio quomodo intelligatur?

M. Est enim tituli præscriptio elementorum quæ figuræ simpliciores sunt, et ex his aliæ componuntur quæ in his etiam resolvuntur.

D. Si proprius codex?

M. Codex iste secundum dispositionem Euclidis esse dicitur, secundum demonstrationem vel inventionem aliorum plerumque esse dicitur.

D. In quot partes dividitur?

M. Dividitur codex iste in quatuor partes: in epipedis, in arithmetis, in rationalibus et irrationalibus lineis, et in solidis.

D. Quæ sunt in demonstratione geometrica?

M. Propositio, dispositio, distributio, descriptio, demonstratio et conclusio.

Restat autem nobis profundissimam quamdam tradere disciplinam, quæ ad omnium naturæ iam rerum integritatem maxime ratione pertineat. Magnus quippe in hac scientia fructus est, si quis non nesciat quod bonitas diffinita et sub scientia cadens animoque semper imitabilis et perceptibilis prima natura est, et suæ substantiæ decore perpetua, infinitum vero malitiæ dedecus nullis propriis principiis nixum, sed natura semper errans ab omni definitione principii tanquam aliqua signo optimæ figuræ impressa componitur, et ex illo erroris fluctu retinetur. Nam nimiam cupiditatem iræque immodicam effrenationem, quasi quidam rector animus pura intelligentia roboratus astringit. Nos tamen quæ de numeris a Nicomacho diffusius disputata sunt, vel a Varrone de mensuris ostensa sunt, moderata brevitate collegimus. Et quæ transcurra velocius angustiores intelligentiæ præstabant aditum, mediocri adjectione reseravimus, ut aliquando ad evidentiam rerum nostris etiam formulis ac descriptionibus uteremur, quod nobis quantis vigiliis ac sudore contiteri, facile sobrius lector agnoscit. Et has quodammodo inæqualitatis formas temperata bonitate laborando collegimus, ipse lector probabit, quæ nos ex Græcarum opulentia litterarum in Romanum orationis thesaurum contrahimus. Si quæ ex sapientiæ doctrinis emicuerunt, sapientissimi iudicio per nos comprobentur. Vides igitur ut tam magni laboris effectus tuum tantum lector exspectet examen, nec in aures prodire publicas nisi doctæ sententiæ astipulatione nitatur, quod nihil mirum videri debet, cum id opus quod sapientiæ inventa persequitur, non auctoris, sed alieno incumbat arbitrio. Est enim sapientia numerorum causas et divisiones earum quæ vera est cognitio et integra comprehensio, quod hæc qui spernit, id est semitam sapientiæ, ei denuntio non recte philosophandum. Hæc autem est arithmetica, hæc enim cunctis prior est, non modo quod hanc ille huius mundanæ molis conditor Deus primam suæ habuit ratiocinationis exemplar, et ad hanc cuncta constituit, quæcunque fabricata ratione per numerum assignati ordinis in-

Avenere concordiam, sed hoc quoque prior arithmetica declaratur, quod quæcunque natura priora sunt; his sublatis, simul posteriora tolluntur. Quod si posteriora pereant, nihil de statu prioris substantiæ permutat, ut animal prius est homine. Nam si tollas animal, statim quoque hominis natura deleta sit. Si hominem sustuleris, animal non peribit, proprie tamen ipsa numerorum natura cuncta præcessit. Omnia quæcunque a primæva rerum natura constructa sunt, videntur numerorum ratione formata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar, hinc enim quatuor elementorum multitudo mutuata est, hinc temporum vices, hinc motus astrorum cælique conversio. Proprie tamen ipsa numerorum natura omnes astrorum cursus, omnisque astronomica ratio constituta est. Sic enim ortus occasusque colligimus, sic tarditates velocitatesque errantium siderum custodimus, sic defectus et multiplices lunæ variationes agnoscimus, quia quoniam prior, ut claruit, arithmetice usus est, huic disputationis sumamus exordium, hoc idem in geometria vel in arithmetica videtur incurrere. Si enim numeros tollas, unde triangulum vel quadratum comprehendere possumus, vel quidquid in geometria versatur, quæ omnia numerorum denominativa sunt, hoc autem erit perspicuum si intelligamus omnes inæqualitates cævisse primordiis, ut ipsa quodammodo æquitas matris et radicis obtinens vim, ipsa omnes inæqualitatis species ordinesque perfundavit. Sint enim nobis tres bini, vel tres terni, vel tres quaterni, vel quantos ultra libet ponere. Quod enim in his tribus terminis evenit, idem contingit in cæteris. Ex his igitur secundum præcepti nostri ordinem videas primum nasci multiplices si convertantur, et in his duplices prius, dehinc triplos, inde quadruplos et ad eundem ordinem consequentes. Rursus multiplices si convertantur, ex his superparticulares orientur. Ex duplicibus quidem sesquialteri. Ex triplicibus sesquitercii. Ex quadruplis sesquiquarti, et cæteri in hunc modum. Ex superparticularibus vero conversis superpartientes nasci necesse est, ita ut ex sesquialtero nascatur superbi-partiens, supertripartientem sesquitercius gignat, ut ex sesquiquarto superquadripartiens. Rectis autem positæ neque conversis prioribus superparticularibus, multiplices superparticulares orientur. Rectis vero superpartientibus, multiplices superpartientes efficiunt; præcepta autem tria hæc sunt, ut primum numerum primo facias parem, secundo vero primum, et secundo tertium, primo duobus secundis et tertio. Cum enim eum in terminis æqualibus feceris, ex his qui nascetur duplices erunt. De quibus duplicibus si idem feceris, triplices procreantur, et de his quadruplices, atque in infinitum omnes formas numeri multiplices explicabis. Illi quidem quorum partes ultra quam satis est sese perrexerint, superflui nominantur, ut sunt 12, vel 114. Hi enim suis partibus comparati, maiore partium summam toto corpore sortiuntur: est enim duodenarii medietas 6, pars tertia 4, pars quarta 3, pars sexta 2, pars duodecima 1, omnisque

hic cumulus redundat in 16, et totius corporis sui multitudinem vincunt. Rursus 24 numeri medietas est 12, tertia 8, quarta 6, sexta 4, octava 3, duodecima 2, vigesima quarta 1, qui omnes 36 rependunt, in qua re manifestum est quod summa partium major est, et supra proprium corpus exundat. Atque hic quidem cujus compositæ partes totius termini multitudine superantur, ut 8, vel 14, habet enim octonarius partem mediam, id est 4, habet et quartam quod est 2, habet et octavam 1, quæ cunctæ in unum reducæ septem colligunt, minorem scilicet summam toto corpore concludentes. Rursus quatuordecim habet medietatem, id est 7, habet septimam, id est 2, habet quartam decimam, id est 1, quæ si in unum collectæ sint denarii numeri summa succrescit, toto scilicet termino minor. At 2 qui hoc modo sunt ut prior ille quem suæ partes superant, tales videantur tanquam si quis multis super naturam manibus natus aut duplici conjunctus corpore, vel quidquam monstruosum naturæ in partium multiplicatione subripuit.

Ille vero minores, ut si naturaliter quadam necessaria parte detracta aut minus oculo nasceretur, vel alio curtatus membro naturale totius suæ plenitudinis dispendium sortiretur, inter hos autem velut inter æquales intemperantias medi temperamentum limitis sortitus est ille numerus qui perfectus dicitur esse virtutis scilicet æmulator, qui nec supervacua progressionem dirigit, nec contracta rursus diminutione remittitur. Sed medietatis obinet, qui suis æquis partibus nec grassatur abundantia, nec eget inopia, ut 6 vel 28. Namque senarius habet partem mediam, id est 3, et tertiam, id est 2, et sextam, id est 1, quæ in unam summam si redactæ sint, id est 3, 2, 1, id est per totum numeri corpus suis partibus inveniunt; 28 vero habet medietatem 14 et quartam 7, et septimam 4, et quartam decimam 2, vigesimam octavam 1, quæ in unum redacta totum partibus corpus æquabunt, in uno enim junctæ partes 28 efficiunt. Est autem in his quoque magna similitudo virtutis et vitii; perfectos enim numeros rare invenies, eosque facile numerabiles, quippe qui pauci sunt, et nimis constanti ordine procreati. At vero superfluos infinitos reperies, nec ullis ordinibus, passim inordinateque dispositos, et a nullo certo fine generatos. Sunt autem perfecti numeri intra denarium numerum 6, intra centenarium 28, intra millenarium 416, intra decem millia 800 et 128. Et semper hi numeri duobus paribus terminantur 6 et 8, et semper alternatim in hos numeros summarum fines provenient. Nam et primum 6, inde 28, post hos 496. Idem senarius qui primus, postquam 800 et 128, idem octonarius qui secundus.

Majoris vero inæqualitatis numeri quinque sunt partes: est enim una quæ vocatur multiplex, alia superparticularis, tertia superpartiens, quarta multiplex superparticularis, quinta multiplex superpartiens. His igitur quinque majori paribus oppositæ sunt alie quinque partes, quæ minoris sigillatim speciebus hisdem nominibus nuncupantur, sola tantum præpo-

sitione distantes. Dicitur enim submultiplex, subsuperparticularis, subsuperpartiens, submultiplex, superparticularis, submultiplex, superpartiens. In prima parte si multiplicatur numerus multiplex dicitur. In secunda parte superparticularis dicitur. In tertia superpartiens, id est quarta multiplex superparticularis. In quinta multiplex superpartiens. Minores vero numeri aliqua parte unus subsistens, atque idem per partes, secundum majorum normam multitudinemque protenditur.

De paribus et imparibus numeris rubrica

Descriptio autem quæ supposita est hoc modo facta est: quantoscunque in ordine pariter parium numerorum ternarius numerus multiplicavit, quicumque ex eo procreati sunt primo sunt versu dispositi. Rursus qui eodem multiplicante quinario nati sunt, secundo loco sunt constituti. Post vero quos septenarius cæteros multiplicans procreavit, eosdem tertio constituitis loco, atque idem in reliqua descriptionis parte perficimus, superius igitur digestæ descriptionis hæc ratio est: si ad latitudinem respicias, ubi est duorum terminorum una medietas, ipsosque terminos jungas, duplos eos propria medietate reperies, et 36 et 20 faciunt 56, quorum medietas est 28, et 12 si jungas faciunt 150, quorum 20 medietati medius eorum terminus invenitur. Ac vero ubi duas medietates habent, utraque extremitates junctæ utrisque medietatibus æquales fiunt, ut 12 et 36 dum conjunxeris fiunt 48; horum si medietates sibiimet applicaveris, id est 20 et 28, idem erit. Atque in alia parte latitudinis eodem ordine qui fiunt numeri notati sunt, neque ulla in re ratio utriusque latitudinis discrepavit. Idemque eodem ordine in cæteris numeris pernotabis, et hoc secundum formam pariter imparis numeri fit, in quo hanc proprietatem esse supra jam dictum est. Rursus si ad longitudinem respicias, ubi duo termini unam medietatem habent, quod fit ex multiplicatis extremitatibus, hoc fit si medius terminus suæ capiet pluralitatis augmenta. Nam duodecies 48 facit 576; medius vero eorum terminus, id est 24, si multiplicetur, eosdem rursus 576 procreabit. Et rursus si 24 in 546 multiplicetur, faciunt 2504, quorum medius terminus, id est 48, si in semetipsum ducatur, idem 2504 procreantur. Ubi autem duo termini duas medietates includunt, quod fit multiplicatis extremitatibus, hoc idem redditur in alterutram summam medietatibus ductis. Duodecies enim 546 multiplicatis in 152 procreantur, duæ vero eorum medietates, id est 24 et 48, si in semetipsas multiplicentur, eosdem in 152 restituent, atque hæc ad imitationem cognationemque numeri pariter paris, a quo participatione tracta, hæc ei cognoscitur ingenerata proprietas. Et in alio vero latere longitudinis, eadem ratio descriptioque notata est, qua in re manifestum est totum numerum, ex superioribus duobus esse procreatum, quod eorum retinet proprietates. Quoniam autem naturaliter et secundum propriam ordinis consequentiam multiplicem inæqualitatis speciem cunctis præposuimus, primamque speciem esse

monstravimus, licet hoc nobis posterioris operis ordine clarescat. Hic quoque perstringentes, id quod proposuimus planissime breviterque doceamus. Sit enim talis descriptio in qua ponatur in ordinem usque ad denarium numerum continui numeri ordo naturalis, et secundo versu duplus ordo textatur, tertio vero triplus, quarto autem quadruplus, et hoc usque ad decuplum. Sic enim cognoscemus quemadmodum superparticulari, et superpartienti, et cunctis aliis princeps erit species multiplicis, et quaedam alia simul inspiciemus, et ad subtilitatem tenuissima, et ad scientiam utilissima, et ad exercitationem valde jucundissima.

Si igitur duo prima latera præpositæ formulæ, quæ faciunt angulum ab uno ad decem, et decem procedentia respiciantur, et his subteriores ordines comparentur, qui scilicet a 4 angulum inspicientes in vicanos terminum ponunt, duplex, id est prima species multiplicatis ostenditur, ita ut primus primum sola superet unitate, id est duo unum, secundus secundum binario supervadat, ut quaternarius binarium, tertius tertium tribus, ut senarius ternarium, quartus quartum quaternarii numerositate transcendat, ut octo quaternarium et per eandem cuncti sequentiam sese minoris pluralitate prætereant.

Si vero tertius angulus inspiciatur, qui ab novem trichois, longitudinem latitudinemque tricenis alitrinsecus numeris extendit, et hic cum prima latitudine et longitudine comparetur, triplex species multiplicatis occurrit, ita ut ista comparatio per decimam litteram fiat, hique se numeri superabunt, secundum paritatis factam naturaliter connexionem; primus enim primum duobus superat, ut unum tres, secundus secundum quaternario, ut binarium senarius, tertius tertium sex, ut ternarium novenarius, et ad eundem cæteri modum progressionis accrescunt. Quam rem nobis scilicet et ipsa naturalis obijcit integritas, nihil nobis extra machinantibus, ut in ipso modulo descriptionis apparet.

Si quis autem quarti anguli terminum qui sedecim numeri quiditate notatus est, et longitudinem quæ in quadragenos terminat, velit superioribus comparare, per 10 litteræ formam proportionem collata, quadruplici multitudinem pernotabit, hisque est ordinabilis super se progressio, et ut primus primum tribus superet, ut quatuor unitatem, secundus secundum senario vineat, ut octo binarium, tertius tertium novenario transeat, ut duodenarius ternarium, et sequentes summiulæ trium se semper adjecta quantitate transilient. Et si quis subteriores aspiciat angulos, idem per omnes multiplicatis species usque ad decuplum dispositissima ordinatione proveniet.

Si quis vero in hac descriptione superparticulares requirat, tali modo reperiet. Si enim secundum angulum notet, cujus est initium quaternarius, eique superjacet binarius, atque ad hunc sequentem quis accommodet ordinem, sesquialtera proportio declaratur. Nam tertius secundi versus sesquialter est, ut tres ad duo, vel sex ad 4, vel novem ad sex, vel 12

A ad 8, item et in cæteris qui sunt in eadem serie numeris talis conjugatio misceatur, nulla varietatis dissimilitudo subripiet; eadem tamen summarum supergressio est in hoc quoque quæ in duplicibus fuit. Primus enim primum, id est ternarius binarium uno superat, secundus vero secundum duobus, tertius tertium tribus, et deinceps. Si vero quartus ordo tertio comparetur, ut 4 ad 3, et eodem cæteros ordine consecuteris, sesquitertia comparatio colligitur, ut 4 ad 3, vel 8 ad 6, vel 12 ad 9, videsne ut in omnibus his sesquitertia conservetur. Præterea eos qui sub ipsis sunt, si idem faciens sequentes versus alterius comparaveris, omnes sine ullo impedimento species superparticularis agnosces, hoc autem in hac dispositione divinum, quod omnes angulares numeri tetragoni sunt. Tetragonus autem dicitur, ut brevissime dicam, quod etiam latius explicabitur, quem duo æquales numeri multiplicant, ut in hac quoque descriptione est: unus enim semel unus est, et est potestate tetragonus. Item his duo 4 sunt, ter tres 9, quos in semetipsis multiplicationes primordiis perfecterunt. Circum ipsos vero qui sunt vel est circum angulares, longilateri numeri sunt, longilateros autem voco, quos uno se supergredientes numeri multiplicant, circum 4 enim duo sunt et sex, sed duo nascuntur ex uno et duobus, cum unum his multiplicaveris. Sed unitas a binario unitate præceditur, 6 vero ex duobus et tribus, bis enim tres senarium reddunt. Novenarium vero sex et duodecim claudunt, qui duodecim ex tribus nascuntur et 4. Ter enim 4 sunt 12, senarius vero ex duobus et tribus, bis enim ter sunt 6, qui omnes uno majoribus lateribus procreati sunt. Nam cum 6 ex binario ternarioque nascuntur, 3 binarium numerum uno superant, cunctique alii ejusdem modi sunt, ut primo et secundo ordine ad alterutrum multiplicatis terminis procreentur, ita ut quod nascitur ex duobus positus longilateris alitrinsecus, et bis medio tetragono tetragonus sit. Et rursus quod ex duobus alitrinsecus tetragonis et uno medio longilatero bis facto nascitur, ipse quoque tetragonus sit, et ut angulorum totius descriptionis ad angulares tetragonos positorum unius anguli, sit prima unitas, alterius vero qui contra est, tertia uni vero alitrinsecus anguli secundas habent unitates, et duo angularium tetragonorum anguli æquum faciunt, quod sub ipsis continetur, illi quod sit ab uno illorum, qui est alitrinsecus angulorum. Multa enim sunt alia quæ in hac descriptione utilia possint admirabiliaque perpendi, quæ interim propter castigatam introducendi brevitatem ignota esse permittimus, nunc vero ad sequentia propositum convertamus.

Finis lib. de Geometria Anitii Manlii Severini Boetii.
In quo opere si quid amplius requiri videbitur cuiquam boni æquique consulat, nam plurimos locos emendavimus, in quibusdam visum est cuique suum iudicium relinquere, nihilque temere mutare. Certe quantum diligentia, industria et impensis potuit fieri, a nobis nihil est omissum.

INDICES

AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ

INDEX RERUM PRÆCIPUARUM,
QUÆ IN HIS BOETHII COMMENTARIIS OCCURRUNT.

A

- Achæmenia quid? 315.
 Adnuculum cur dicatur? 133.
 Admiratio quid, et unde? 291.
 Adytum quid? 93.
 Æternitas definitur. 348.
 Ætua mons. 143.
 Ævum quid? aliud perpetuum, aliud certo definitum tempore. 37.
 Differt ab æternitate, et tempore. 121.
 Agamemnonis labores. 307.
 Alcibiades non fuit mulier. 215.
 Ambiguum quid? 324.
 Ambitio et ambitus. 153 et 216.
 Annis unde dicatur? 89.
 Amor *inadequatus* et *adequatus*. 167.
 Anaxarchus linguam dentibus abscissam in tyrannum exspuit. 148.
 Anxium quid? 120.
 Anxietas. 187.
 Appetitus voluntarius et naturalis. 227.
 Aquilo ventus. 79.
 Arcturus unde? 67 et 289.
 Area fortunæ. 93.
 Arena vel harena quare? 105.
 Arvum quid? 158 et 173.
 Ab assuetis non fit passio. 231.
 Attentione Deum precamur. 91.
 Autumnus cur ita vocetur? 21.

B

- Bacchi munus vinum. 80 et 159.
 Beatitudo alia res, alia modus. 176.
 Boetius bene meretur de omnibus. 45.
 Exsulat immerito. 49.
 Objecta sibi crimina pluribus purgat. 58.
 Ignem agnoscit purgatorium. 281.
 Boreas ventus. 27.
 Brutus Romanæ libertatis assertor. 163.
 Busiris ab Hercule interfectus. 148.

C

- Casus admitti potest et rejici. 313.
 Catullus Nonium convicio consecratur, nec in hoc erravit Boetius. 192.
 Cognitio impeditur perturbationibus. 88.
 Cognoscimus intelligentiā, ratiocinatione, imaginatione, et sensu. 336.
 Criterium sive norma veritatis. 341.

D

- Deus cognoscitur mundi ordine. 83.
 Est causa omnium. 206.
 Invocandus homini aliquid molienti. 219.
 Hominem docet. 338.
 Dii poetis paganis superi et inferi. 232.
 Dolia duo in Jovis limine. 103.

E

- Ebrio similis qui bonis adhæret caducis. 179.
 Epicurus et Epicurei. *Ibid.*
Ereus cap. Pythagoreis. 58.
 Exsul alius corpore, alius mente, hic nunquam exsulat invitus. 72.

F

- Fabula quid? 234.
 Fama brevioribus loci temporisque angustiis semper continetur. 156.
 Fatum definitur. 294.
 Fortuna omnis bona est, nec nisi abutentium vitio mala. 304.

G

- Gratiam habere, agere, et referre. 101.

H

- Hænenæ ab equis ad alla transferuntur. 281.

- Hæres alius suus, alius externus. 122.
 Hesperus grammaticis, historicis, poetis et philosophis quid? 65.
 Homero sol omnia cernit et audit. 322.
 Homo rationale animal atque mortale. 83.
 Animal bipes rationale. 337.
 Erigitur corpore ad oculi conspectum. 346.

I

- Immortalitas mentis humanæ probatur. 159.
 Imperii forma triplex. 72 et 146.
 Improbi misericordiam potius quam iram nostram debent excitare. 286.
 Impunitas fraudes parit. 61.
 Ingenuus dicitur fons, homo, ager. 173.
 Insensibilia sensilibus vulgo proponuntur. 9.

L

- Lethargus et corporis et mentis morbus. 25.
 Lex alia humana, alia divina, quæ æterna, naturalis, et positiva. 115.
 Liberis carens infortunio felix. 210.
 Libertas generatim definitur. 318.
 Humana est facultas ad utrumlibet. 319.
 Varia pro variis mentibus. 320.
 Lumen mentis non exstinguitur, sed offunditur corpore. 343.
 Lynceis oculis videre. 212.

M

- Machinæ Boethio dicuntur corpora animata. 238.
 Mel post amara dulcius. 174.
 Mens humana inter Deum, et corpus media ab hoc et ab illo afficitur. 22.
 Modus et pars differunt. 217.
 Moliri iter, insidias, arcem. 212.
 Mulsum quid? 140.
 Musæ Boethio alie poetice, alie philosophicæ. 12.
 Musica ars cum canendi, tum e mponendi carminis. 91.

N

- Natura unde dicatur? 21.
 Alia in genere causæ, alia in genere formæ. 16.
 Cur obscura? *Ibid.*
 Natura vocatur Deus. 181.
 Nero luxuriæ sevientis. 197.
 Ejusdem sævitia. 151.
 Nimborum imbres quare? 27.
 Nobilis unde dicitur? 121.
 Nobilitas quid? 205.
 Nox duplicis generis: altera post, altera ante solis occasum. 17.
 Nutus voluntas est; unde numen est ipsius Dei voluntas. 122.

O

- Obex unde dicitur? cur scribitur *obice* et *obice*. 89.
 Oculi fixi constantem mentis cogitationem significant. 176.
Ovis *lupus*, asinus *lyra*, auditor quare dicatur? 42.
 Orphei fabula, huiusque cantus vires. 251.
 Ostentum quid? 99.
 Ostrum quid? 196.

P

- Papæ! interjectio admirantis quare? 264.
 Papinianus jurisconsultus ab Antonino Caracalla interclusus. 200.
 Pars et modus quomodo differunt? 217.
 Partibus fugiendo pugnat. 315.
 Paulus misertus calamitatum regis a se capti flevit.
 Paupertas, angustia rei familiaris. 121.
 Pectus significat aliquando voluntatem. 21.
 Perenne unde dicitur? 127.
 Perjurium quid? 69.
 Sua est perjurio pœna. *Ibid.*

Perturbationum definitus non est numerus, quatuor tamen apud antiquos. 90.

Vinci solent principes libidine, ira, tristitia, et spe. 270.

Philosophia describitur specie mulieris de celo lapsæ. 9.

Eius oculi ardentes; statura ambigua, vestes, quas ipsa composuit, obscuræ, dextera libellos, sceptrum sinistra gestabat. 9 et 11.

Magistra est omnium virtutum. 31.

Nutrix humanæ mentis. 30.

Scientia divinarum humanarumque rerum. 45.

Supero cardine delapsa sive divinitus data. 31.

Vultu placido loquitur. 71.

Philosophus sapientiæ studiosus. 241.

Phœbus cur dicatur sol? 28.

n et e cur in vestibus philosophiæ. 11.

Piscari in aere, venari in mari paradoxa cur dicantur? 214.

Platonis sententia de recordatione. 245.

Pœnitentia definitur. 210.

Polus quid? 115.

Populorum suffragia, etiam tempore Boetii, contulisse ad dignitates obtinendas, hinc patet, quod eidem Boetio obijcerent, ob ambitum dignitatis sacrilegio ipsum conscientiam polluisse. 57.

Præcipitatio quid? 162.

Alia corporis, alia mentis. 80.

Præfectus annonæ magna olim dignitas apud Romanos. 295.

Premium definitur. 271.

Pretiosum quid et quomodo? 152.

Principium suum omnia repetunt. 182.

Probi in deos, improbi in bestias convertuntur. 272.

Prodigium quid? 92.

Profanus dicitur cum locus, tum homo. 15.

Providentia divina definitur. 295.

Hujus plura argumenta. 500.

Ejusdem cum libertate humana difficilis concordia. 324.

Purpura venenum Tyrium. 141.

Purpureus vocatur nigror, candor, rubor, et quilibet alius color et decor. 79.

Q

Qualitates elementorum, quas vocant *alteratives*, et *metrices*. 225.

Quercus ante inventas fruges populis victum suppeditabat. 78.

R

Rerolere dicitur etiam de mente. 117.

Regulus consul a Carthaginiensibus, quos vicerat, resectis palpebris, interfectus est. 148.

Remedium quid? 109.

Rhetorica palmæ, dialectica pugno similis. 91.

Rimari quid sit? 21.

S

Sacrilegium, cuius accusatur Boetius. 57.

Salum, mare. 75.

Sapientia æterna disponit omnia suaviter. 247.

Semen veritatis in mente. 215.

Sæcæ us alia naturalis, alia violenta. 6.

Servus dicitur de corpore et de mente. 57.

Spiritus Universi. 20 et 225.

T

Tagus aurifer. 254.

Tigris et Euphrates ex eodem fonte. 316.

Tiresie vaticinatio: *aut erit aut non*. 327.

Tragedia et Comædia quomodo differunt? 105.

V

Vadium quid? 516.

Vestes scindere mos antiquus afflictorum. 5.

Victor idem quod voti compos. 19.

Ulyssis casus, et Herculis labores. 508.

INDEX VOCABULORUM OMNIUM

QUÆ IN QUINQUE LIBRIS BOETII DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ LEGUNTUR.

Prior numerus paginam, posterior lineam notat.

A

A, 44, 7. 53, 8. 72, 2, aliisque locis. 45.

Ab, 11, 7. 20, 2. 27, 4, aliisque locis. 45.

Abdita, 277, 14.

Abditus, 214, 5.

Abditos, 215, 3.

Abducit, 177, 5. 187, 1. 214, 2.

Abeat, 114, 4. 123, 8.

Aberat, 187, 12.

Aberit, 245, 5.

Aberrasti, 72, 5.

Abesse, 84, 1. 84, 5. 120, 2, aliisque locis. 5.

Abesset, 256, 8.

Abundi, 95, 5.

Abeunte, 101, 12.

Abforent, 176, 7.

Abiere, 53, 8.

Abierunt, 111, 9.

Abite, 14, 2.

Abituram, 94, 12.

Abjecerim, 87, 5.

Abjecisses, 21, 5.

Abjecit, 41, 5. 148, 3.

Abjectionis, 194, 5.

Abiectus, 195, 3. 218, 12.

Abiectos, 256, 5.

Abijce, 94, 8.

Abijcit, 218, 50.

Abijciat, 212, 10. 237, 17.

Abijunctis, 516, 2.

Abnuo, 267, 10.

Abolere, 146, 4.

Abreptis, 55, 7.

Abrupti, 239, 5.

Abseidit, 148, 5.

Abseissa, 259, 2.

Absente, 537, 20.

Absentiam, 187, 15.

Absit, 264, 13. 349, 9.

Abolvere, 212, 1. 515, 1.

Absolvit, 166, 5.

Absoluta, 555, 12. 545, 7. 551, 55.

Absoluta, 551, 20.

Absolnte, 267, 15.

Absolutis, 228, 15.

Absolutum, 256, 9. 551, 9.

Absolutus, 297, 50. 555, 55.

Absulerant, 11, 9. 146, 5.

Absolverunt, 204, 4.

Absulisti, 111, 4.

Absulit, 166, 10. 509, 1.

Abundantiam, 155, 5.

Abundantior, 264, 8.

Abundantissimas, 187, 9.

Abundare, 299, 21.

Abundes, 118, 4.

Ac, 12, 5. 27, 2. 33, 4, aliisque locis. 65.

Academicis, 14, 1.

Accedam, 246, 5.

Accedamus pro consentiamus, 282,

15. 504, 12.

Accedat, 146, 8.

Accedendo, 521, 5.

Accedens, 14, 8.

Accedere, 12, 5.

Accedere pro consentire, 280, 7.

Accedit, 60, 5. 268, 9. 295, 15.

Accedo pro consensio, 279, 12.

Acceperit, 229, 20.

Accepisse, 229, 17.

Accepisti, 156, 5. 247, 16.

Accepta, 158, 22.

Accepto, 271, 15.

Acceptor, 285, 10.

Acceptum, 229, 19.

Accesserit, 551, 7.

Accidere, 272, 15. 298, 12.

Acciderit, 52, 5.

Acciderunt, 526, 8.

Ac idisse, 511, 4.

Accipe, 158, 15. 251, 25. 299, 24.

Accipientis, 285, 15.

Accipimus, 148, 7.

Accipio, 229, 15.

Accipit, 185, 5.

Accommodat, 297, 16.

Accusantium, 50, 9.

Accusate, 50, 9.

Accusationis, 48, 5. 285, 20.

Accusatores, 50, 8.

Accusatoribus, 285, 17. 285, 24.

Acerbæ, 47, 1.

Acerbis, 142, 1.

Acerbitate, 281, 13.

Acerbum, 285, 14.

Achæmenæ, 515, 1.

Achelous, 510, 2.

Acie, 537, 5.

Aciei, 56, 5. 254, 8.

Acies, 14, 5. 286, 4.

Acquiescent, 285, 1.

Acre, 505, 25.

Acribus, 297, 10.

Acriora, 170, 6.

Acrioris, 76, 8.

Acta, 181, 1. 299, 1.

Actibus, 271, 8.

Actiones, 552, 6.

Actionibus, 527, 6.

Actum, 545, 5.

Actura, 14, 8.

Actus, 538, 1.

Actus, accus. 68, 4. 296, 8.

Actum, 44, 8. 545, 8.

Actuum, 178, 7. 261, 10. 552, 21.

Aculeos, 199, 10.

Ad, 10, 4, 11, 7, 12, 4, aliisque locis 119.
 Ad hunc modum cetera, 338, 28.
 Ad nutum, 122, 4.
 Ad tempus, 238, 16.
 Ad unum, 119, 10.
 Adacturum, 148, 1.
 Adclamus, 218, 6, 218, 7.
 Addas, 251, 17.
 Addatur, 280, 22.
 Adde quod, 122, 3, 157, 9.
 Addere, 353, 4.
 Addidisti, 282, 9.
 Adidit, 350, 19.
 Additur, 154, 4.
 Adduci, 193, 4.
 Adduci ur, 303, 17.
 Adeo ut, 170, 3, 237, 51.
 Adeo pro usque adeo, 122, 6, 123, 3, 239, 11.
 Adeptione, 187, 3, 231, 3, 231, 5 bis, aliisque locis 3.
 Adeptis, 177, 6.
 Adepto, 176, 3.
 Adeptos, 231, 6.
 Adepturos, 187, 2, 268, 19.
 Adeptus, 157, 11.
 Aderat, 187, 12.
 Adesse, 187, 12, 261, 3.
 A test, 119, 10, 188, 13.
 Adhuc, 123, 6, 119, 1, 326, 0.
 Adherent, 218, 23.
 Adherere, 177, 8, 328, 11.
 Adhuc, 43, 1, 94, 7, 109, 2, aliisque locis 3.
 Aditi, 232, 2.
 Adipiscantur, 265, 12.
 Adipiscatur, 264, 14.
 Adipiscende, 283, 23.
 Adipiscend, 2, 6, 3.
 Adipiscerentur, 263, 10.
 Adipisci, 177, 1, 179, 11, 180, 1, aliisque locis 4.
 Adipiscuntur, 263, 9, 268, 20.
 Aditum, 86, 1.
 Adjecerint, 203, 1.
 Adjeceris, 219, 22.
 Adjecisset, 158, 20.
 Adjectio, 331, 14.
 Adjiciant, 193, 2.
 Adjicit, 353, 6.
 Adjuncta, 150, 4, 193, 10.
 Adjungit, 150, 4.
 Adjungitur, 257, 7.
 Adjuvant, 321, 3.
 Adjuvantur, 297, 10.
 Admuniculis, 133, 3, 246, 19.
 Administrare, 263, 18.
 Administrat, 294, 13.
 Administratio, 44, 8.
 Admirari, 257, 12.
 Admiratione, 257, 7.
 Admirationem, 153, 7.
 Admirare, 33, 4, 249, 8.
 Admiror, 53, 12, 83, 8, 133, 3, 287, 12.
 Admitione, 37, 3, 290, 23.
 Admittentibus, 283, 16.
 Admodum, 9, 3.
 Admonere, 240, 6.
 Admonet, 347, 8.
 Admonitione, 43, 1.
 Admouit, 297, 22.
 Admovebo, 109, 3.
 Admoveri, 331, 6.
 Admovit, 21, 6.
 Adolescentia, 51, 1, 110, 5.
 Adolescentulus, 103, 3.
 Adortus, 158, 18.
 Adsit, 90, 3, 93, 7, 319, 1.
 Adversa, 149, 3, 149, 13, 166, 6, 206, 20.
 Adversa, 272, 12, 273, 19.
 Adversæ, 61, 2.
 Adversam, 163, 6.
 Adversari, 324, 3.
 Adversi, 297, 26.
 Adversis, 297, 51, 303, 21.
 Adversitas, 297, 28.

Adversitate, 117, 3.
 Adversitatis, 122, 3, 166, 5.
 Adversum, 47, 3, 219, 13.
 Adversum præpos. 148, 2, 238, 13.
 Adversus præpos. 76, 1, 109, 2, 247, 9.
 Adveritas, 333, 8.
 Advertis, 84, 3.
 Ad lia, 157, 18.
 Adonata, 294, 3.
 Adunatio, 294, 6.
 Adyto, 93, 2.
 Ades, 86, 4.
 Adium, 50, 3.
 Agri, 217, 9.
 Agriodius, 86, 1, 92, 1, 207, 11.
 Agritudo, 217, 13.
 Agros, 283, 18, 283, 28.
 Agrotas, 87, 9.
 Agrum, 12, 3.
 Agnulari, 549, 24.
 Aequa, 76, 2.
 Aequam, 320, 3.
 Aequanimitate, 123, 4.
 Aequanimos, 124, 2.
 Aquare, 319, 20.
 Aequat, 162, 11.
 Aequæ, 179, 6, 266, 1, 280, 12, 283, 1, 324, 23.
 Aequæ ac, 80, 2.
 Aequi, 302, 13.
 Aequi servantissimum, 297, 20.
 Aequis, 501, 10, 501, 16.
 Aequissimum, 327, 12.
 Aequo, 93, 1, 125, 11.
 Aequora, 19, 2, 129, 8.
 Aequore, 102, 4, 113, 2, 284, 4, 340, 3.
 Aequoris, 213, 4.
 Aequum, 280, 8.
 Aera, 290, 6.
 Aëris, 49, 2.
 Aërias, 64, 3, 502, 3.
 Aestimabis, 236, 2, 330, 14.
 Aestimandum, 33, 1, 166, 7, 170, 13.
 Aestimant, 194, 15.
 Aestimare, 272, 16, 272, 29.
 Aestimatis, 91, 12, 203, 6.
 Aestimate, 213, 3.
 Aestimatio, 193, 7.
 Aestivos, 153, 12.
 Aëtu, 153, 8, 201, 2.
 Aëtu, 58, 3, 89, 3.
 Aëtas, 138, 1, 198, 3, 291, 3.
 Aëtat, 157, 15.
 Aëtatem, 3, 2, 33, 1.
 Aëtatibus, 10, 3, 119, 6.
 Aëterna, 281, 22, 282, 7.
 Aëterna, 113, 7.
 Aëterna, 326, 6.
 Aëternam, 280, 4.
 Aëternitas, 348, 6, 348, 7, 353, 21.
 Aëternitate, 158, 13.
 Aëternitatem, 296, 3.
 Aëternitatis, 178, 5.
 Aëterno, 321, 3, 324, 6, 330, 21.
 Aëternos, 501, 13.
 Aëternum, 348, 3, 349, 3, 349, 9, 330, 6.
 Aëterus, 330, 9.
 Aëtheros, 18, 1.
 Aëtheris, 150, 2, 161, 3, 260, 4, 261, 8, 289, 6, 347, 1.
 Aëne, 142, 9, 116, 1.
 Aëvi, 10, 3.
 Aëvo, 37, 1, 220, 2.
 Aëvum, 130, 1.
 Aer, 239, 1.
 Aeris, 260, 2.
 Affectat, 218, 23.
 Affectibus, 321, 2.
 Affectio, 343, 7.
 Affectu, 87, 6.
 Affectu, 92, 2.
 Affectum adject., 272, 16.
 Affectus subst., 282, 3, 343, 13.
 Affectuum, 12, 7, 76, 4.
 Afferas, 246, 1.
 Afferre, 179, 5, 210, 24, 236, 9.
 Afferunt, 187, 4.

Afficiant, 343, 1.
 Afficitur, 272, 13.
 Affigam, 258, 10.
 Affluas, 60, 2.
 Affingitur, 61, 3.
 Affinitatem, 109, 8.
 Affirmem, 101, 12.
 Affluant, 177, 4.
 Affluas, 187, 8.
 Affluantia, 101, 7.
 Affluentiam, 133, 17.
 Agat, 237, 14, 263, 17.
 Age, 131, 2.
 Agentis, 343, 2.
 Aggredimur, 171, 3.
 Aggreditur, 264, 12.
 Agi, 73, 1, 83, 1.
 Agiles, 66, 4.
 Agili, 260, 4.
 Agis, 100, 3.
 Agit, 63, 2, 107, 4, 149, 11, 174, 6, 211, 2.
 Agitant, 253, 4.
 Agitantur, 246, 13.
 Agitare, 100, 1.
 Agitari, 297, 52, 298, 3.
 Agitata, 334, 2.
 Agitavimus, 249, 8.
 Agitemur, 33, 5.
 Agiteris, 32, 1.
 Agitis, 352, 27.
 Agitur, 263, 3.
 Agnoscas, 123, 1, 194, 7, 219, 20, 264, 4.
 Agnoscere, 87, 7, 172, 3, 236, 4, 313, 6, 348, 4.
 Agnosceres, 171, 6.
 Agnoscis, 24, 4.
 Agnosci, 297, 16, 336, 18.
 Agnosceis, 256, 3.
 Agnovisti, 219, 24, 258, 8.
 Agri, 314, 3, 314, 7.
 Agrorum, 133, 8.
 Agrum, 173, 1, 314, 10.
 Ait, 21, 1, 212, 17, 243, 6, aliisque locis 9.
 Aiunt, 323, 4.
 Alacritate, 110, 8.
 Alarum, 346, 4.
 Albentes, 113, 3.
 Albinum, 48, 3, 33, 2.
 Alciadias, 213, 1.
 Alerent, 12, 6.
 Ales, 183, 2.
 Argentis, 68, 2.
 Alia, 346, 2.
 Alia plur., 136, 1, 238, 7, 281, 13, aliisque locis 3.
 Aliae, 253, 3 bis, 238, 6, 292, 6.
 Aliam, 83, 5.
 Aliarum, 238, 6.
 Alias, 258, 6.
 Alias, 210, 6.
 Aliquis, 57, 3, 133, 11, 203, 19, 209, 11.
 Aliena, 133, 15, 134, 3, 203, 11, 203, 14, 271, 13.
 Aliena, 338, 2.
 Alienam, 102, 6.
 Alienarum, 273, 1.
 Alieni, 40, 2, 137, 7, 179, 8, 218, 13.
 Aliens, 101, 8, 137, 2, 158, 16.
 Alieno, 121, 4, 188, 10, 218, 2.
 Alii dativ., 337, 9.
 Alii, 177, 3, 177, 5, 207, 4 bis, aliisque locis 2.
 Aliis, 91, 7, 193, 9, 283, 11, aliisque locis 2.
 Alimenta, 238, 10.
 Alimeus, 24, 2, 133, 16.
 Alio, 148, 6, 148, 10, 332, 22, aliisque locis 3.
 Aliqui, 296, 12.
 Alioquin, 232, 1, 216, 10, 280, 10, 333, 18.
 Aliorsum atque, 326, 12.
 Aliorsum, quam, 333, 1.
 Alios, 132, 3, 157, 19 bis, 293, 5, 299, 1.

Perturbationum definitus non est numerus, quatuor tamen apud antiquos. 90.

Vinci solent principes libidine, ira, tristitia, et spe. 270.

Philosophia describitur specie mulieris de celo lapsæ. 9.

Eius oculi ardentes; statura ambigua, vestes, quas ipsa composuit, obscuræ, dextera libellos, sceptrum sinistra gestabat. 9 et 11.

Magistra est omnium virtutum. 31.

Nutrix humanæ mentis. 30.

Scientia divinarum humanarumque rerum. 43.

Supero cardine delapsa sive divinitus data. 31.

Valtu placido loquitur. 71.

Philosophus sapientiæ studiosus. 241.

Phœbus cur dicatur sol? 28.

n et e cur in vestibus philosophiæ. 11.

Piscari in aere, venari in mari paradoxa cur dicantur? 214.

Platonis sententia de recordatione. 243.

Pœnitentia definitur. 210.

Polus quid? 113.

Populorum suffragia, etiam tempore Boetii, contulisse ad dignitates obtinendas, hinc patet, quod eidem Boetio objicerent, ob ambitum dignitatis sacrilegio ipsum conscientiam polluisse. 57.

Præcipitatio quid? 162.

Alia corporis, alia mentis. 80.

Præfatus annonæ magna olim dignitas apud Romanos. 293.

Premium definitur. 271.

Pretiosum quid et quomodo? 152.

Principium suum omnia repetunt. 182.

Probi in deos, improbi in bestias convertuntur. 272.

Prodigium quid? 92.

Profanus dicitur cum locus, tum homo. 13.

Providentia divina definitur. 293.

Hujus plura argumenta. 300.

Ejusdem cum libertate humana difficili concordia. 324.

Purpura venenum Tyrium. 141.

Purpureus vocatur nigror, candor, rubor, et quilibet alius color et decor. 79.

Q

Qualitates elementorum, quas vocant *alterationes*, et *mixtrices*. 223.

Quercus ante inventas fruges populis victum suppeditabat. 78.

R

Recolere dicitur etiam de mente. 117.

Regulus consul a Carthaginiensibus, quos vicerat, resecis palpebris, interfectus est. 148.

Remedium quid? 109.

Rhetorica palmæ, dialectica pugno similis. 91.

Rimari quid sit? 21.

S

Sacrilegium, cuius accusatur Boetius. 57.

Salum, mare. 73.

Sapientia æterea disponit omnia suaviter. 247.

Scemen veritatis in mente. 213.

Sc nec us alia naturalis, alia violenta. 6.

Serenus dicitur de corpore et de mente. 37.

Spiritus Universi. 20 et 223.

T

Tagus aurifer. 234.

Tigris et Euphrates ex eodem fonte. 316.

Tiresias vaticinatio: aut erit aut non. 327.

Tragedia et Comœdia quomodo differunt? 103.

V

Vadium quid? 316.

Vestes scindere mos antiquis afflictorum. 3.

Victor idem quod voti compos. 19.

Ulyssis casus, et Herculis Labores. 308.

INDEX VOCABULORUM OMNIUM

QUÆ IN QUINQUE LIBRIS BOETII DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ LEGUNTUR.

Prior numerus paginam, posterior lineam notat.

A

A, 44, 7, 53, 8, 72, 2, aliisque locis 43.

Ab, 11, 7, 20, 2, 27, 4, aliisque locis 43.

Abdita, 277, 14.

Abditus, 214, 5.

Abditos, 213, 3.

Abducit, 177, 3, 187, 1, 214, 2.

Abeat, 114, 4, 123, 8.

Aberat, 187, 12.

Aberit, 243, 5.

Aberrasti, 72, 3.

Abesse, 84, 1, 84, 5, 120, 2, aliisque locis 3.

Abesset, 236, 8.

Abeundi, 93, 5.

Abeunte, 101, 12.

Abforet, 176, 7.

Abiere, 33, 8.

Abierant, 111, 9.

Abite, 14, 2.

Abituram, 94, 12.

Abjecerint, 87, 3.

Abjecisses, 21, 3.

Abjecit, 41, 3, 148, 3.

Abjector, 194, 3.

Abiectus, 193, 5, 218, 12.

Abiectos, 238, 5.

Abijce, 91, 8.

Abicit, 218, 30.

Abjiciat, 212, 10, 237, 17.

Abjunctis, 316, 2.

Abnuo, 267, 10.

Abolere, 146, 4.

Abreptis, 33, 7.

Abrupti, 230, 3.

Abscidit, 148, 3.

Abscissa, 239, 2.

Absente, 337, 20.

Absentiam, 187, 13.

Absit, 261, 13, 349, 9.

Al-olvere, 222, 1, 313, 1.

Absolvit, 166, 3.

Absoluta, 333, 12, 343, 7, 351, 53.

Absoluta, 351, 20.

Absolute, 267, 13.

Absolutis, 228, 13.

Absolutum, 236, 9, 331, 9.

Absolutus, 297, 30, 333, 53.

Absulerant, 11, 9, 146, 5.

Abstulerunt, 204, 4.

Abstulisti, 111, 4.

Absulit, 166, 10, 309, 1.

Abundantiam, 133, 5.

Abundantior, 261, 8.

Abundantissimas, 187, 9.

Abundare, 299, 21.

Abundes, 118, 4.

Ac, 12, 5, 27, 2, 33, 4, aliisque locis 63.

Academicis, 14, 1.

Accedam, 246, 5.

Accedamus pro consentiamus, 282, 13, 301, 12.

Accedat, 146, 8.

Accedendo, 321, 3.

Accedens, 14, 8.

Accedere, 12, 5.

Accedere pro consentire, 280, 7.

Accedit, 60, 5, 268, 9, 293, 13.

Acceto pro consentio, 279, 12.

Acceperit, 229, 20.

Accepisse, 229, 17.

Accepisti, 136, 5, 247, 16.

Accepta, 134, 22.

Accepto, 271, 13.

Acceptor, 283, 10.

Acceptum, 229, 19.

Accesserit, 331, 7.

Accidere, 272, 13, 298, 12.

Acciderit, 32, 5.

Acciderunt, 326, 8.

Ac idisse, 311, 4.

Accipe, 138, 15, 231, 23, 290, 24.

Accipiens, 283, 13.

Accipimus, 148, 7.

Accipio, 229, 13.

Accipit, 135, 5.

Accommodat, 297, 16.

Accusantium, 30, 9.

Accusatz, 50, 9.

Accusationis, 48, 5, 283, 20.

Accusatores, 50, 8.

Accusatoribus, 283, 17, 283, 24.

Acerbæ, 47, 1.

Acerbis, 142, 1.

Acerbitate, 281, 13.

Aerium, 283, 14.

Achæmenis, 313, 1.

Achelous, 310, 2.

Acie, 337, 3.

Acie, 36, 3, 234, 8.

Acies, 14, 5, 286, 4.

Aqualescent, 285, 1.

Acre, 303, 23.

Acribus, 297, 10.

Acriora, 170, 6.

Acrioris, 76, 8.

Acta, 184, 1, 299, 1.

Actibus, 271, 8.

Actiones, 332, 6.

Actionibus, 327, 6.

Actum, 343, 3.

Actura, 14, 8.

Actus, 338, 1.

Actus, accus, 68, 4, 296, 8.

Actum, 44, 8, 343, 8.

Actum, 178, 7, 261, 10, 332, 21.

Aculeos, 199, 10.

Ad, 10, 4. 11, 7. 12, 4, aliisque locis 119.
 Ad hunc modum cetera, 535, 28.
 Ad nutum, 122, 4.
 Ad tempus, 253, 16.
 Ad unum, 119, 10.
 Adacturum, 118, 1.
 Adclaus, 218, 6. 218, 7.
 Addas, 531, 17.
 Additur, 280, 22.
 Adeo quod, 122, 3. 157, 9.
 Addere, 535, 4.
 Addidisti, 282, 9.
 Adit, 530, 19.
 Additur, 154, 4.
 Adluci, 193, 4.
 Adlucitur, 503, 17.
 Adeo ut, 170, 5. 297, 51.
 Adeo pro usque adeo, 122, 6. 123, 3. 259, 11.
 Adeptione, 187, 5. 231, 3. 231, 5 bis, aliisque locis 5.
 Adepris, 177, 6.
 Adepto, 176, 5.
 Adeptos, 231, 6.
 Adepturos, 187, 2. 263, 19.
 Adeptus, 157, 11.
 Aderat, 187, 12.
 Adesse, 187, 12. 261, 5.
 Atest, 119, 10. 188, 15.
 Adhæc, 123, 6. 119, 1. 326, 9.
 Adhærent, 218, 25.
 Adhærere, 177, 8. 528, 11.
 Adhuc, 43, 1. 94, 7. 109, 2, aliisque locis 5.
 Adit, 232, 2.
 Adipiscantur, 265, 12.
 Adipiscatur, 261, 14.
 Adipiscenda, 285, 25.
 Adipiscend, 2, 6, 3.
 Adipiscerentur, 265, 10.
 Adipiscit, 177, 1. 179, 11. 180, 1, aliisque locis 4.
 Adipiscuntur, 265, 9. 268, 20.
 Aditum, 86, 1.
 Adjecerint, 205, 1.
 Adjeceris, 219, 22.
 Adjecisset, 158, 20.
 Adjectio, 531, 14.
 Adjiciant, 193, 2.
 Adjicit, 535, 6.
 Adjuncta, 150, 4. 193, 10.
 Adjungit, 150, 4.
 Adjungitur, 257, 7.
 Adjuvant, 321, 5.
 Adjuvantur, 297, 10.
 Adminiculis, 133, 3. 246, 19.
 Administrare, 265, 18.
 Administrat, 294, 15.
 Admin'strationis, 44, 8.
 Admirant, 257, 7.
 Admiratione, 257, 7.
 Admirationem, 155, 7.
 Admirare, 53, 4. 249, 8.
 Admiror, 55, 12. 85, 8. 153, 3. 287, 12.
 Admitione, 57, 5. 290, 23.
 Admittentibus, 285, 16.
 Admodum, 9, 5.
 Admonere, 210, 6.
 Admonet, 347, 8.
 Admonitione, 45, 1.
 Admonuit, 297, 22.
 Admovebo, 109, 3.
 Admoveri, 531, 6.
 Admovit, 21, 6.
 Adolescentia, 51, 1. 110, 5.
 Adolescentulus, 103, 5.
 Adortus, 158, 18.
 Adsit, 90, 3. 95, 7. 519, 1.
 Adversa, 119, 5. 119, 15. 166, 6. 206, 20.
 Adversa, 272, 12. 272, 19.
 Adverse, 61, 2.
 Adversam, 165, 6.
 Adversari, 524, 5.
 Adversi, 297, 26.
 Adversis, 297, 51. 503, 21.
 Adversitas, 297, 28.

Adversitate, 117, 3.
 Adversitatis, 122, 5. 166, 3.
 Adversum, 47, 5. 219, 15.
 Adversum *præpos.* 148, 2. 258, 15.
 Adversus *præpos.* 76, 1. 109, 2. 247, 9.
 Advertas, 535, 8.
 Advertis, 84, 5.
 Ad ha, 157, 15.
 Adonata, 294, 5.
 Adunatio, 294, 6.
 Adyto, 95, 2.
 Adles, 56, 4.
 Adium, 50, 5.
 Egri, 217, 9.
 Egri tudinis, 86, 1. 92, 1. 207, 11.
 Egri tudo, 217, 15.
 Egros, 285, 18. 285, 28.
 Egrotas, 85, 9.
 Egrum, 12, 5.
 Emulati, 549, 24.
 Equa, 76, 2.
 Equam, 520, 5.
 Equanimitate, 123, 4.
 Equanimos, 124, 2.
 Equare, 519, 20.
 Equat, 162, 11.
 Eque, 179, 6. 266, 1. 280, 12. 283, 1. 526, 25.
 Eque ac, 59, 2.
 Equi, 502, 15.
 Equi servantissimum, 297, 20.
 Equis, 501, 10. 501, 16.
 E uissimum, 527, 12.
 Equo, 95, 1. 125, 11.
 Equora, 19, 2. 129, 8.
 Equore, 102, 4. 115, 2. 284, 4. 540, 5.
 Equoris, 215, 4.
 Equum, 280, 8.
 Era, 290, 6.
 Eris, 49, 2.
 Estas, 61, 5. 302, 5.
 Estimabis, 256, 2. 350, 14.
 Estimandum, 55, 1. 166, 7. 170, 15.
 Estimant, 194, 15.
 Estimare, 272, 16. 272, 29.
 Estimatis, 94, 12. 205, 6.
 Estimate, 215, 5.
 Estimone, 195, 7.
 Estivos, 155, 12.
 Estu, 155, 8. 291, 2.
 Estum, 54, 5. 89, 5.
 Etas, 158, 1. 198, 3. 291, 5.
 Etate, 157, 15.
 Etatem, 5, 2. 35, 1.
 Etatis, 10, 3. 119, 6.
 Eterna, 281, 22. 282, 7.
 Eterna, 115, 7.
 Eternæ, 526, 6.
 Eternam, 280, 4.
 Eternitas, 548, 6. 548, 7. 552, 21.
 Eternitate, 158, 15.
 Eternitatem, 296, 5.
 Eternitatis, 178, 5.
 Eterno, 521, 5. 524, 6. 530, 21.
 Eternos, 501, 15.
 Eternum, 548, 5. 549, 5. 549, 9. 530, 6.
 Eterans, 530, 9.
 Etherios, 18, 1.
 Etheris, 150, 2. 161, 5. 260, 4. 261, 8. 289, 6. 547, 1.
 Etina, 142, 9. 116, 1.
 Evi, 10, 5.
 Evo, 57, 1. 220, 2.
 Evum, 150, 1.
 Aer, 259, 1.
 Aeris, 260, 2.
 Affectat, 218, 25.
 Affectibus, 531, 2.
 Affectuionibus, 545, 7.
 Affectuionum, 87, 6.
 Affectu, 92, 2.
 Affectum *adject.*, 273, 16.
 Affectus *subst.*, 282, 5. 545, 15.
 Affectuum, 12, 7. 76, 4.
 Afferas, 246, 1.
 Afferre, 179, 5. 219, 24. 256, 9.
 Afferunt, 187, 4.

Afficiant, 515, 1.
 Afficitur, 272, 15.
 Affigam, 258, 10.
 Affines, 60, 2.
 Affingitur, 61, 5.
 Affinitatem, 109, 6.
 Affirmem, 101, 12.
 Affuant, 177, 4.
 Affluēbas, 187, 8.
 Affluētia, 101, 7.
 Affluentiam, 153, 17.
 Agat, 257, 14. 263, 17.
 Age, 131, 2.
 Agentis, 515, 2.
 Aggredimur, 171, 5.
 Aggreditur, 264, 12.
 Agi, 75, 1. 85, 1.
 Agnes, 66, 4.
 Agili, 260, 4.
 Agis, 100, 5.
 Agit, 65, 2. 107, 1. 149, 11. 174, 6. 211, 2.
 Agitant, 255, 4.
 Agitantur, 248, 15.
 Agitare, 100, 1.
 Agitari, 297, 52. 298, 5.
 Agita, 531, 2.
 Agitavius, 249, 8.
 Agitemur, 55, 5.
 Agiteris, 52, 1.
 Agitis, 552, 27.
 Agitur, 265, 5.
 Agnoscas, 125, 1. 194, 7. 219, 20. 264, 4.
 Agnoscere, 87, 7. 172, 3. 236, 4. 515, 6. 548, 4.
 Agnosceres, 171, 6.
 Agnosces, 24, 4.
 Agno-cit, 297, 16. 556, 18.
 Agnoveris, 256, 5.
 Agnovisti, 219, 28. 558, 8.
 Agri, 514, 5. 514, 7.
 Agrorum, 155, 8.
 Agrum, 175, 1. 511, 10.
 Ait, 24, 1. 212, 17. 245, 6, aliisque locis 9.
 Aiunt, 525, 4.
 Alacritate, 110, 8.
 Alarum, 548, 4.
 Alabentes, 115, 5.
 Alabium, 48, 5. 53, 2.
 Alcihiadis, 215, 1.
 Alerent, 12, 6.
 Ales, 185, 2.
 Algentes, 65, 2.
 Alia, 546, 2.
 Alia *plur.*, 156, 1. 258, 7. 281, 15, aliisque locis 5.
 Aliae, 258, 5 bis. 258, 6. 293, 6.
 Allam, 85, 5.
 Allarum, 258, 6.
 Alias, 258, 6.
 Alias, 210, 6.
 Alienjus, 57, 5. 153, 11. 238, 19. 239, 11.
 Aliena, 155, 15. 154, 3. 205, 11. 205, 14. 271, 15.
 Aliena, 538, 2.
 Alienam, 102, 6.
 Alienarum, 275, 1.
 Alieni, 49, 2. 137, 7. 179, 8. 218, 15.
 Alienis, 101, 8. 137, 2. 158, 16.
 Alieno, 121, 4. 188, 10. 218, 2.
 Alii *dativ.*, 537, 9.
 Alii, 177, 5. 177, 5. 297, 4 bis, aliisque locis 2.
 Aliis, 91, 7. 493, 9. 285, 11, aliisque locis 2.
 Alimenta, 258, 10.
 Alimentis, 24, 2. 153, 16.
 Alio, 148, 6. 148, 10. 252, 22, aliisque locis 5.
 Alioqui, 296, 12.
 Alioquin, 252, 1. 216, 10. 280, 10. 535, 18.
 Aliorsum atque, 526, 12.
 Aliorsum, quam, 525, 1.
 Alios, 152, 5. 157, 19 bis. 293, 5. 299, 1.

Aliqua, 120, 9. 218, 12. 285, 21.
 Aliquam, 158, 8. 228, 16. 277, 16.
 299, 21. 350, 19.
 Aliquando, 163, 2. 212, 14. 219, 2.
 Aliquantum, 120, 6.
 Aliquatenus, 549, 24.
 Aliquem, 147, 5. 351, 11.
 Aliquibus, 293, 4.
 Aliquid, 32, 5. 40, 5. 81, 5, *alii-
 que* locis 52.
 Aliquis, 158, 17. 188, 4. 268, 4, *alii-
 que* locis 6.
 Aliquo, 187, 18. 295, 5. 319, 25.
 Aliquod, 61, 5. 147, 7. 228, 4. 228,
 10.
 Aliquos, 56, 2. 187, 5.
 Alit, 502, 6.
 Aliter, 50, 1. 46, 4. 153, 9, *alii-
 que* locis 10.
 Aliter ac, 556, 11. 551, 12.
 Aliter atque, 526, 17.
 Altit, 276, 11.
 Aliud, 55, 2. 85, 5. 94, 15, *alii-
 que* locis 10.
 Alium, 148, 5. 299, 15.
 Aliunde, 555, 4.
 Alius, 122, 1. 265, 23. 271, 14, *alii-
 que* locis 5.
 Allata, 101, 10.
 Allatura, 94, 15.
 Allicere, 156, 2.
 Alligabit, 102, 6.
 Alligans, 549, 24.
 Alligat, 527, 8.
 Alluderet, 94, 6.
 Allum, 501, 12.
 Alta *subst.*, 141, 1.
 Alta, 297, 15.
 Altam, 162, 9. 552, 1.
 Altas, 67, 5.
 Alta, 555, 2.
 Alter, 148, 11. 265, 17.
 Altera, 551, 11.
 Altera, 525, 21.
 Alteri, 256, 8.
 Alterna, 296, 6.
 Alternare, 552, 8.
 Alternat, 552, 10.
 Alterni, 516, 4.
 Alternis, 286, 5.
 Alternum, 540, 19.
 Alternus, 501, 14.
 Altero, 248, 19 *bis*. 264, 5. 294, 8.
 525, 18.
 Alterum, 152, 4. 250, 16. 250, 17,
alii-que locis 5.
 Aliterut, 250, 18.
 Alterutro, 94, 17. 178, 4. 264, 8.
 Alterutrum, 264, 10. 327, 15.
 Alti, 128, 5. 289, 6.
 Alior, 108, 6.
 Altis, 89, 5. 185, 1. 214, 5.
 Altissima, 140, 5.
 Altius *adverb.*, 10, 6. 84, 1. 317, 6.
 Alto, 245, 5. 323, 2.
 Altos, 106, 8.
 Altum, 258, 10. 501, 20.
 Altus, 502, 10. 510, 6.
 Altit, 254, 11.
 Alumne, 52, 1. 219, 21. 259, 26.
 Alvo, 508, 5.
 Amanibus, 254, 8.
 Amara, 297, 9.
 Amaritudinibus, 123, 7.
 Amat, 168, 15.
 Amabant, 216, 6.
 Ambigat, 248, 5.
 Ambigatur, 515, 8.
 Ambigere, 258, 2.
 Ambigis, 84, 2.
 Ambigit, 265, 38.
 Ambigo, 285, 9.
 Ambiguae, 10, 4.
 Ambigui, 554, 7.
 Ambiguitate, 219, 20. 524, 1.
 Ambiguos, 94, 6. 166, 9.
 Ambit, 199, 15.
 Ambitione, 48, 2.
 Ambitionem, 185, 1.

Ambitu, 295, 15.
 Ambitum, 57, 5. 156, 5. 162, 2, *alii-
 que* locis 5.
 Ambulus, 155, 6.
 Ambulandi, 265, 22. 266, 20.
 Ambulare, 265, 26. 550, 26. 551, 11
bis.
 Ambulet, 265, 23.
 Amici, 8, 1. 201, 4.
 Amicorum, 59, 1. 166, 8. 178, 10.
 Amicos, 166, 12.
 Amicum, 201, 5.
 Amisere, 272, 25.
 Amiserit, 125, 10.
 Amisi, 245, 5.
 Amisisse, 92, 7.
 Amissa, 101, 12.
 Amissas, 166, 12.
 Amissio, 298, 24.
 Amissis, 154, 8.
 Amisso, 282, 14.
 Amissos, 507, 5. 508, 1.
 Amissum, 125, 11.
 Amittat, 125, 9. 218, 29.
 Amittere, 124, 6. 188, 8. 298, 25.
 Amittit, 125, 9.
 Amittit, 198, 5.
 Amittunt, 581, 24.
 Amnes, 281, 5.
 Amnis, 89, 4. 140, 4. 510, 2.
 Amoenas, 129, 4.
 Amor, 142, 10. 168, 15. 169, 2, *alii-
 que* locis 5.
 Amore, 48, 6. 505, 8. 551, 1.
 Amoribus, 168, 25.
 Amovebis, 147, 10.
 Amplecti, 548, 12.
 Amplectitur, 259, 8. 557, 4.
 Amplexaris, 155, 14.
 Amplioribus, 295, 16.
 Amplius, 219, 24. 549, 1.
 Amplum, 157, 8.
 An, 24, 4. 51, 5. 52, 1, *alii-que* lo-
 cis 48.
 Anaxagore, 54, 1.
 Ancora, 120, 2.
 Angelica, 295, 5.
 Angeret, 187, 11.
 Angusta, 157, 16.
 Angustas, 152, 10.
 Angustia, 121, 2.
 Angustius, 157, 8.
 Angustissima, 157, 5.
 Angusto, 292, 12.
 Anhelos, 269, 6.
 Anima, 237, 6.
 Anima, 235, 2.
 Animadvertite, 100, 2.
 Animadvertendum, 194, 2.
 Animadvertisse, 219, 18.
 Animadvertito, 518, 1.
 Animae, 155, 5. 255, 2. 259, 5. 259,
 7.
 Animal, 88, 5. 158, 9. 237, 6, *alii-
 que* locis 5.
 Animal *adject.*, 259, 11.
 Animalia, 147, 2. 180, 1. 237, 15.
 546, 1.
 Animalibus, 257, 5. 259, 6.
 Animam, 225, 2.
 Animantibus, 156, 11. 157, 2. 545, 11.
 Animantium, 155, 15.
 Animarum, 281, 14.
 Animas, 225, 1. 320, 6.
 Animata, 155, 4.
 Animi *singul.*, 24, 2. 58, 2. 92, 2,
alii-que locis 5.
 Animi *plural.*, 182, 6.
 Animis, 271, 12. 540, 14.
 Animo, 42, 1. 45, 1. 95, 1, *alii-que*
 locis 5.
 Animorum, 95, 4. 108, 7. 170, 5,
alii-que locis 8.
 Animos, 169, 2. 202, 2. 207, 5. 254, 9.
 Animum, 84, 6. 175, 5. 187, 9, *alii-
 que* locis 5.
 Animus, 171, 7. 179, 4. 279, 17.
 545, 5.
 Anne, 45, 1.

Annectendum, 251, 11.
 Annecit *vel* aduecit, 194, 15.
 Annexum, 251, 2. 281, 4.
 Annis, 6, 1. 158, 7. 507, 1.
 Anno, 21, 1. 102, 5.
 Annonam, 195, 2.
 Annorum, 158, 9.
 Annos, 93, 7.
 Annum, 67, 1.
 Annumerare, 154, 12.
 Annus, 502, 2.
 Anteum, 510, 4.
 Ante, 25, 5. 53, 1. 94, 16. 178, 11.
 582, 26.
 Ante *sine* *regim.*, 85, 6. 102, 11. 187,
 8, *alii-que* locis 24.
 Antecedat, 545, 5.
 Antehac, 257, 1.
 Antiqua, 68, 1.
 Antiquior, 549, 17.
 Antiquissimam, 75, 2.
 Antiquius, 229, 8.
 Antonius, 200, 5.
 Antro, 27, 4. 185, 2. 504, 2.
 Auxia, 120, 9. 551, 5.
 Auxiam, 179, 16.
 Anxietas, 187, 10.
 Anxietatibus, 249, 2.
 Anxietatis, 200, 2.
 Anxios, 124, 2.
 Anxium, 210, 6.
 Anxius, 120, 8.
 Aperire, 219, 16. 515, 2.
 Aperit, 165, 5.
 Aperta, 55, 5.
 Apertius, 217, 7.
 Aperto, 17, 4.
 Apium, 174, 1. 211, 3.
 Apparet, 555, 18.
 Apparet, 252, 19. 267, 15. 285, 12.
 Appellare, 267, 12.
 Appellari, 150, 1. 515, 21.
 Appellat, 185, 1.
 Appellatum, 255, 8.
 Appetatur, 272, 5.
 Appetendae, 154, 8.
 Appetendi, 545, 15.
 Appetentia, 209, 1.
 Appetentia, 257, 14.
 Appetere, 259, 15.
 Appetit, 259, 10. 259, 18. 551, 5.
 Appetitur, 179, 18.
 Appetunt, 265, 10. 265, 11.
 Appetuntur, 252, 10. 258, 7.
 Applicat, 541, 15.
 Apposita, 157, 5.
 Appositis, 157, 2.
 Apprehendit, 219, 6. 266, 21. 543,
 12.
 Approbetur, 250, 15.
 Appulit, 275, 5.
 April, 276, 5. 286, 1.
 Aptam, 286, 7.
 Aptans, 80, 2. 225, 2.
 Apud, 52, 6. 52, 7. 48, 5, *alii-que*
 locis 12.
 Aqua, 259, 1.
 Aquilo, 115, 1.
 Aquilonibus, 79, 2.
 Aquis, 516, 2.
 Arbitr, 254, 1. 262, 4. 502, 15.
 Arbitrantur, 297, 5.
 Arbitraretur, 282, 16.
 Arbitrari, 526, 7. 556, 11.
 Arbitraris, 86, 5. 217, 10.
 Arbitratu, 82, 5. 248, 1.
 Arbitremur, 555, 25.
 Arbitrentur, 125, 1.
 Arbitrer, 170, 5.
 Arbitrere, 512, 6.
 Arbitrii, 292, 10. 518, 2. 519, 1,
alii-que locis 5.
 Arbitrio, 94, 14. 555, 10. 551, 22.
 Arbitrium, 200, 4. 521, 4.
 Arbitror, 52, 8. 92, 8. 146, 5, *alii-
 que* locis 7.
 Arbore, 214, 5.
 Arboreas, 78, 4. 258, 5.
 Arboribus, 258, 1.

Arcadis, 276, 11.
 Arce, 277, 14, 293, 4.
 Arcem, 36, 4.
 Arcias, 269, 9.
 Arciata, 157, 8.
 Arcto, 183, 6.
 Arcium, 163, 1.
 Arcturi, 289, 1.
 Arcturos, 67, 4.
 Ardentes, 153, 9.
 Ardentibus, 10, 1.
 Ardentis, 39, 3.
 Ardescit, 106, 12.
 Ardet, 142, 10.
 Ardore, 171, 3.
 Area, 157, 5.
 Arcam, 93, 2.
 Arenæ, 254, 7.
 Arenas, 105, 2, 128, 6, 153, 9.
 Arenis, 234, 4, 310, 4.
 Arescant, 238, 7.
 Arescet, 271, 12.
 Arguimur, 51, 1.
 Argumentis, 335, 31.
 Argumentum, 298, 17, 333, 4.
 Arguor, 53, 4.
 Arguto, 181, 5.
 Arida, 222, 5.
 Aristoteles, 212, 17, 313, 22, 319, 3.
 Arma, 24, 3, 142, 2, 142, 4.
 Armis, 269, 4.
 Arrectis, 170, 2.
 Arridens, 292, 4.
 Arripiunt, 503, 4.
 Arripuit, 580, 4.
 Arrogantie, 158, 17.
 Artes, 50, 7.
 Artibus, 178, 2.
 Artifex, 294, 9.
 Artificio, 11, 1.
 Artificis, 154, 2.
 Artis, 333, 30.
 Artibus, 320, 8.
 Arva, 173, 2.
 Arvis, 93, 6, 138, 2.
 Ascende, 102, 8.
 Ascensus, 11, 7.
 Asinum, 275, 6.
 Aspera, 166, 8, 212, 8, 288, 3, aliisque locis 4.
 Asperis, 215, 7.
 Asperitas, 43, 2.
 Aspicio, 300, 3.
 Aspicere, 283, 21.
 Aspirare, 56, 7, 344, 10.
 Aspirare, 125, 6.
 Assentior, 219, 27, 236, 1, 245, 1, 246, 26.
 Assequitur, 218, 23.
 Assignata, 299, 13.
 Assistentes, 12, 2.
 Assistere, 349, 10.
 Assuefaciunt, 12, 8.
 Assuetos, 282, 3.
 Assumitur, 178, 12.
 Assumpsit, 158, 22.
 Astante, 33, 5.
 Astilisse, 9, 2.
 Astra, 174, 3, 390, 4.
 Astri, 261, 5.
 Astrictum, 149, 13.
 Astriferas, 260, 6.
 Astrigeris, 301, 14.
 Astringas, 331, 5.
 Astris, 27, 2.
 Astrologia, 156, 5.
 Astrui, 50, 6.
 Asylum, 254, 3.
 At, 15, 1, 14, 3, 34, 2, aliisque locis 52.
 At vero, 60, 3, 323, 18.
 Atheniensium, 73, 3.
 Atque, 10, 2, 11, 3, 14, 1, aliisque locis 100.
 Atqui, 24, 2, 32, 3, 44, 1, aliisque locis 38.
 Atra, 212, 4.
 Atras, 203, 4.
 Atreides, 507, 2.

Atri, 88, 1, 323, 4.
 Atrocior, 283, 31.
 Atrox, 279, 5.
 Attende, 304, 3.
 Attentionem, 91, 1.
 Attentus, 171, 1.
 Attenuare, 87, 6.
 Attineat, 189, 4.
 Attinet, 53, 4, 179, 17.
 Attingendum, 73, 4.
 Attingere, 82, 2.
 Attingit, 153, 11.
 Attollere, 282, 4.
 Attulit, 539, 1.
 Aucta, 17, 2.
 Aucti, 112, 3.
 Auctor, 199, 1.
 Auctore, 238, 2.
 Auctorem, 208, 3, 538, 1.
 Auctori, 86, 8.
 Auctoribus, 158, 3.
 Auctoritate, 46, 2, 312, 3.
 Auctoritatem, 41, 7.
 Auctoritatis, 14, 6.
 Audacter, 101, 12.
 Audeat, 303, 13.
 Audendum, 61, 10.
 Audes, 153, 11.
 Audienda, 282, 2.
 Audiendi, 170, 1, 170, 7, 171, 4.
 Audieram, 84, 8.
 Audire, 231, 23, 246, 2, 263, 21, 283, 3.
 Audit, 98, 5.
 Auditum, 152, 8.
 Audiunt, 349, 11.
 Audientur, 108, 5.
 Auferatur, 279, 6.
 Auferetur, 328, 4.
 Auferre, 123, 1, 126, 4, 272, 1.
 Auferri, 123, 3, 188, 2, 188, 13.
 Aufert, 67, 2, 302, 8.
 Augustam, 176, 1, 226, 1.
 Aulicos, 48, 6, 200, 3.
 Aura, 164, 8.
 Auras, 158, 14.
 Aure, 7, 1.
 Aureis, 254, 4.
 Aureo, 168, 4, 309, 4.
 Auri, 106, 4, 137, 8, 143, 2, 190, 1, 314, 3.
 Auribus, 58, 3, 108, 6, 170, 2, 341, 9.
 Auriga, 333, 28.
 Aurum, 132, 1, 214, 3, 314, 8, 314, 10.
 Auster, 89, 2, 114, 3, 128, 7.
 Aut, 39, 2, 103, 3, 108, 2, aliisque locis 39.
 Autem, 49, 1, 61, 6, 61, 11, 83, 8, aliisque locis 30.
 Autumno, 79, 7.
 Autumnus, 21, 2, 302, 4.
 Auxilio, 266, 13.
 Avaritia, 46, 2, 132, 3.
 Avaritia, 273, 1.
 Avaritie, 188, 18.
 Avaritiam, 149, 14.
 Avarus, 190, 2.
 Aversa, 313, 5.
 Aversamini, 332, 21.
 Avertit, 206, 18.
 Avertitur, 7, 1.
 Avibus, 275, 7, 282, 4.
 Avida, 79, 4.
 Avidus, 270, 2.
 Avidos, 106, 5.
 Avidum, 168, 7, 170, 1.
 Avidus, 53, 1, 137, 7, 170, 7.
 Aviti, 119, 6.
 Axem, 301, 4.

B

Bacchica, 159, 4.
 Bacchus, 79, 8.
 Baccis, 191, 3.
 Barbaras, 191, 9.
 Barbaris, 191, 10.
 Barbarorum, 46, 1.
 Basilus, 49, 1.
 Beata, 123, 4, 125, 8.

Beatæ, 210, 2.
 Beatas, 44, 2.
 Beati, 231, 4, 272, 8.
 Beatitudine, 246, 16, 248, 10.
 Beatitudinem, 123, 2, 123, 5, 126, 4, aliisque locis 25.
 Beatitudini, 120, 7.
 Beatitudinis, 110, 3, 122, 6, 126, 3, aliisque locis 17.
 Beatitudo, 124, 1, 125, 2, 137, 11, aliisque locis 8.
 Beatos, 126, 7, 197, 5, 199, 4, aliisque locis 4.
 Beatum, 178, 18, 247, 5, 248, 13.
 Beatus, 231, 7.
 Bella, 286, 4, 307, 1, 330, 1.
 Belli, 178, 1.
 Bellicus, 303, 18.
 Bello, 148, 8.
 Belluam, 273, 10.
 Belluas, 279, 2.
 Belluis, 282, 13, 343, 12.
 Bellum, 165, 1, 168, 18, 301, 13, 303, 4.
 Bene, 159, 6, 163, 2, 297, 24.
 Beneficium, 61, 3.
 Benigna, 247, 17.
 Benigna, 223, 3.
 Restias, 156, 10.
 Bibliotheca, 43, 3.
 Bibliothecæ, 74, 4.
 Bibulas, 128, 6.
 Bipes, 337, 16.
 Bis, 307, 1.
 Blanda, 163, 7, 232, 3.
 Blandiebatur, 94, 3.
 Blandientem, 93, 1.
 Blandiore, 76, 9.
 Blandiri, 102, 4.
 Blandissimam, 92, 3.
 Blanditia, 13, 1.
 Blanditias, 94, 18.
 Blanditis, 166, 6.
 Bona substant., 34, 2, 100, 4, 119, 8, aliisque locis 22.
 Bona adject., 60, 8, 233, 9, 232, 10, aliisque locis 3.
 Bonam, 304, 2, 308, 8, 303, 11.
 Boni substant., 149, 2, 177, 2, 178, 3, aliisque locis 26.
 Boni adject., 263, 7, 263, 10, 266, 2, 272, 7.
 Bonis substant., 7, 3, 61, 4, 86, 3, aliisque locis 8.
 Bonis adject., 44, 6, 54, 4, 56, 3, aliisque locis 12.
 Bonitas, 232, 11.
 Bonitatis, 150, 3, 247, 1, 248, 16.
 Bono substant., 166, 6, 230, 3, 232, 21, aliisque locis 5.
 Bonorum substant., 103, 3, 120, 10, 166, 2, aliisque locis 13.
 Bonorum adject., 44, 10, 54, 3, 266, 17, aliisque locis 3.
 Bónos, 61, 8, 180, 4, 258, 3, aliisque locis 11.
 Bonum substant., 73, 1, 125, 3, 125, 4, aliisque locis 86.
 Bonus, 257, 3, 271, 9, 288, 7.
 Bootes, 289, 3.
 Boreas, 27, 4.
 Boreæ, 67, 2.
 Bove, 191, 1.
 Brevem, 162, 2.
 Brevi, 313, 23, 336, 16.
 Brevibus, 279, 16.
 Brevis, 66, 2.
 Brevis, 157, 9.
 Brevis, 119, 2, 124, 4, 212, 3, 246, 3.
 Brumæ, 66, 1.
 Brutus, 163, 3.
 Busiridem, 148, 6.

C

Cachinno, 147, 4.
 Cacumen, 128, 3, 134, 2, 268, 11, 313, 10, 317, 6.
 Cacumine, 10, 6, 330, 16.
 Cacus, 310, 3.

- Cadaver, 267, 11.
 Cadit, 156, 8. 184, 8.
 Caduca, 125, 6. 131, 2.
 Caducis, 115, 5. 219, 25.
 Cæca, 351, 5.
 Cæcat, 242, 5.
 Cæci, 94, 6. 216, 2.
 Cæcis, 330, 6.
 Cæcitate, 125, 8. 267, 2.
 Cæon, 219, 13. 308, 4.
 Cæcos, 254, 8. 282, 16.
 Cælibem, 121, 5.
 Cæsare, 55, 8.
 Cæsis, 152, 1.
 Cætera, 101, 10. 179, 2. 187, 3, aliisque locis 9.
 Cæterarum, 515, 16.
 Cæteri, 35, 4.
 Cæteris, 85, 7. 156, 9. 156, 10, aliisque locis 9.
 Cæterorum, 152, 11. 293, 15.
 Cæteros, 48, 5. 152, 7. 212, 6. 298, 16.
 Calamitæ, 198, 4.
 Calamitibus, 105, 1.
 Calamitatis, 91, 15.
 Calamitosus, 91, 14.
 Calcant, 69, 2.
 Calceator, 257, 9.
 Calculum, 111, 5.
 Calere, 191, 12.
 Calet, 260, 4.
 Calido, 254, 6.
 Caligant, 521, 2.
 Caligante, 179, 4.
 Caligantia, 25, 4.
 Caligari, 14, 5.
 Caligare, 292, 2.
 Colliginem, 356, 10.
 Caliginis, 354, 4.
 Caligo, 11, 4. 87, 1.
 Calle, 95, 8. 176, 3. 264, 8.
 Callem, 90, 5. 137, 10.
 Calles, 215, 8.
 Calor, 87, 2.
 Calumnias, 46, 4.
 Camenæ, 2, 5.
 Caminis, 58, 6.
 Campaniam, 47, 2.
 Campis, 258, 5.
 Campos, 317, 5.
 Campus, 79, 5.
 Caneri, 77, 2.
 Candidis, 251, 7.
 Candidos, 253, 4.
 Canem, 231, 9.
 Canendi, 170, 4.
 Canes, 48, 1.
 Cani capilli, 5, 5.
 Cani bestie, 275, 2.
 Cani, 55, 8.
 Canios, 51, 2.
 Canit, 185, 1. 522, 2.
 Cantabas, 328, 12.
 Cantares, 157, 11.
 Cantu, 181, 6. 231, 9.
 Cantum, 170, 1.
 Capeasendæ, 44, 4.
 Capit, 357, 7.
 Capita, 292, 7.
 Caplunt, 60, 1.
 Capreas, 215, 1.
 Captare, 58, 5.
 Captatis, 156, 2. 215, 2.
 Captent, 182, 5.
 Capti, 103, 1. 253, 1.
 Captiva, 521, 4.
 Captos, 148, 8. 270, 5.
 Captus, 253, 5.
 Caput, 7, 4. 10, 6. 162, 10, aliisque locis 5.
 Cara, 94, 12.
 Carcer, 287, 8.
 Carcere, 159, 7.
 Cardine, 51, 5. 289, 2. 296, 18.
 Cardinem, 124, 4. 295, 12. 295, 20.
 Cardio, 252, 11. 295, 14.
 Careant, 279, 15.
 Careat, 271, 10. 281, 1. 536, 18.
 Carebit, 272, 2.
 Carebunt, 279, 14.
 Carens, 155, 5. 221, 4. 296, 1.
 Carent, 187, 6. 281, 6. 353, 51.
 Carentem, 210, 7. 218, 52.
 Carere, 281, 20. 351, 5.
 Caret, 218, 21. 257, 9. 285, 27.
 Cariora, 119, 9.
 Caritas, 259, 11.
 Carituros, 279, 15.
 Carmina, 2, 1. 257, 4.
 Carmine, 253, 5. 254, 4. 275, 7.
 Carminis, 170, 2. 292, 13. 299, 24.
 Carpere, 90, 5.
 Carpillis, 214, 4.
 Caritum, 359, 3.
 Carus, 109, 8.
 Casibus, 85, 1. 288, 1. 288, 4. 292, 2.
 Cassa, 226, 6.
 Cassas, 540, 12.
 Castis, 168, 25.
 Casum, 512, 5. 515, 10. 515, 11, aliisque locis 3.
 Casurum, 20, 2.
 Casus, 515, 20. 514, 3. 516, 7.
 Casuum, 86, 10.
 Catena, 518, 5.
 Catena, 509, 5.
 Catenam, 41, 4.
 Cateuas, 269, 10.
 Cateuis, 22, 2. 148, 9. 149, 15. 255, 2.
 Cato, 165, 2.
 Catoni, 297, 22.
 Catullus, 192, 5.
 Caucasum, 157, 14.
 Causa, 91, 9. 103, 7. 172, 1, aliisque locis 15.
 Causa, 171, 10. 178, 6. 178, 12, aliisque locis 6.
 Causæ, 86, 8. 210, 1. 221, 2, aliisque locis 2.
 Causam, 44, 5. 85, 6. 239, 15. 288, 6, aliisque locis 5.
 Causari, 118, 7.
 Causam, 296, 8. 296, 11. 315, 10, aliisque locis 2.
 Causas, 19, 1. 21, 4. 92, 1, aliisque locis 9.
 Causetur, 280, 11.
 Causis, 225, 1. 259, 8. 285, 11, aliisque locis 7.
 Cautus, 127, 2.
 Caveat, 185, 2.
 Cavernis, 251, 11.
 Ceciderint, 146, 1.
 Ceciderunt, 320, 9.
 Cecidit, 8, 2.
 Cecinisset, 256, 2.
 Cecinisti, 85, 6.
 Cedant, 501, 18.
 Cedat, 291, 7.
 Cedere, 345, 8.
 Cedit, 155, 2.
 Cedunt, 259, 1.
 Celeberrimum, 218, 15.
 Celebrant, 308, 6.
 Celebrem, 219, 18.
 Celebrantur, 75, 5.
 Celebritate, 218, 9.
 Celebri athen, 178, 15. 180, 3. 217, 4.
 Celores, 289, 5.
 Celery, 549, 4.
 Celerritate, 212, 14.
 Celsa, 154, 1. 259, 2. 511, 1.
 Celsi, 207, 6.
 Celsas, 59, 2.
 Celsi, 500, 1.
 Celsior, 357, 1.
 Celsius, 517, 11.
 Celso, 69, 1.
 Celso, 269, 1.
 Celsum, 162, 10. 517, 6.
 Censem, 251, 16.
 Censendus, 264, 18. 281, 2.
 Censeremus, 515, 9.
 Censeres, 266, 20.
 Censes, 52, 6. 52, 5. 199, 11, aliisque locis 3.
 Censet, 508, 7. 523, 21.
 Censetis, 245, 4.
 Censor, 153, 3.
 Censu, 118, 5.
 Censuerint, 297, 5.
 Censuit, 349, 5.
 Censum, 121, 4.
 Censura, 50, 2.
 Censur, 121, 1.
 Censur, 195, 2.
 Centauros, 308, 7.
 Centeno, 191, 1.
 Capit, 228, 13.
 Cerberum, 309, 5.
 Cerealia, 277, 5.
 Cererem, 302, 3.
 Cereris, 78, 5.
 Ceres, 173, 4.
 Cernant, 298, 18.
 Cernas, 270, 8.
 Cernat, 161, 3.
 Cernebat, 18, 2.
 Cernenda, 246, 28.
 Cernendi, 282, 11.
 Cernens, 501, 8. 540, 13.
 Cernent, 309, 5.
 Cernentis, 352, 27.
 Cernere, 22, 4. 90, 5. 226, 6, aliisque locis 5.
 Cernere, 352, 1.
 Cernens, 263, 2.
 Cernis, 350, 19.
 Cernit, 321, 5. 335, 6. 330, 21.
 Certa, 85, 5. 327, 14. 350, 5, aliisque locis 2.
 Certamen, 55, 4. 47, 2. 305, 17.
 Certavimus, 35, 2.
 Certe, 146, 2. 295, 4.
 Certent, 168, 19.
 Certis, 309, 2.
 Certissimum, 45, 4.
 Certissimum, 27, 4.
 Certo nomen, 68, 5. 106, 10. 168, 8.
 Certo adverb, 515, 1.
 Certos, 166, 9. 345, 3. 345, 12.
 Certum, 80, 6. 265, 9 bis, aliisque locis 5.
 Certus, 129, 6. 246, 10. 526, 13. 527, 8.
 Cerva, 251, 7.
 Cervis, 275, 5.
 Cessabit, 52, 5.
 Cessantibus, 282, 11.
 Cessarent, 194, 11.
 Cessat, 285, 18.
 Cessent, 291, 8.
 Cessere, 545, 9.
 Cesset, 106, 2.
 Cessisse, 55, 8.
 Cessit, 545, 11.
 Chordis, 252, 4.
 Chorus, 14, 5.
 Circa, 56, 5. 94, 4. 266, 15, aliisque locis 2.
 Circo, 111, 1.
 Circuit, 225, 5.
 Circulum, 261, 5.
 Circulus, 296, 5.
 Circum præpos. cum accus., 295, 12.
 Circumdedi, 101, 7.
 Circumstantibus, 55, 5.
 Circumfluus, 121, 5.
 Circumfusus, 111, 1.
 Circumsepti, 157, 6.
 Cito, 258, 4. 259, 1. 279, 15. 281, 20.
 Citra, 297, 25.
 Civibus, 44, 5. 477, 6. 287, 10.
 Civitate, 146, 5.
 Civitatis, 75, 2. 109, 7.
 Civium, 72, 7.
 Cladem, 55, 2. 299, 1.
 Clamor, 103, 2.
 Clara, 69, 5.
 Clarescat, 264, 7.
 Claris, 106, 5. 162, 8.
 Clarissimos, 158, 1.
 Clarissimum, 179, 16. 218, 9.
 Claritas, 178, 1. 251, 19. 256, 11.
 Claritudine, 218, 11. 252, 6.
 Claritudinem, 178, 9. 205, 11. 205, 12. 218, 14.

Claritudinis, 213, 21.
 Claritudo, 179, 14, 203, 14.
 Clarius, 287, 6, 348, 9.
 Claro, 90, 2.
 Clarus, 132, 3, 269, 3.
 Clavierunt, 229, 9.
 Clarum, 126, 3, 322, 1.
 Classi, 307, 4.
 Classica subst., 141, 4.
 Claudere, 7, 2.
 Clauditor, 183, 2.
 Clausit, 207, 5.
 Clausum, 27, 5.
 Clavo, 247, 1.
 Clavus, 246, 24.
 Clementia, 281, 16.
 Clypeum, 41, 3.
 Coacervabo, 286, 9.
 Coacervando, 132, 2.
 Coacta, 333, 31.
 Coaeternum, 349, 13.
 Coarctabitur, 137, 23.
 Coeaut, 316, 3.
 Coegerat, 251, 5.
 Coegit, 200, 4.
 Coelestibus, 298, 2.
 Coelestis, 43, 8, 156, 7.
 Celi, 156, 6, 212, 13, 220, 2, 238, 13, 500, 5.
 Cellitus, 102, 12.
 Celo, 17, 4, 27, 2, 102, 1, *aliasque locis* 7.
 Celum, 10, 5, 10, 7, 30, 1, *aliasque locis* 17.
 Coemptio, 47, 2, 47, 4.
 Ceno, 8, 8, 271, 1, 282, 12.
 Ceperint, 236, 15.
 Ceperit, 113, 2, 349, 3.
 Caepti, 14, 8.
 Caeptisti, 109, 8.
 Caeptit, 176, 2.
 Coerceat, 168, 8, 254, 5, 280, 14, *aliasque locis* 2.
 Coercente, 313, 13.
 Coercet, 239, 10, 305, 8.
 Coercuit, 80, 5.
 Cortus, 89, 1.
 Coeunt, 237, 3.
 Cogantur, 333, 7.
 Cogat, 190, 2, 242, 1, 303, 2.
 Cogentibus, 237, 17, 239, 8.
 Cogis, 61, 2.
 Cogit, 327, 13, 331, 13.
 Cogitare, 218, 13, 230, 7.
 Cogitari, 334, 6.
 Cogitatione, 157, 4, 186, 3, 239, 3.
 Cogitationibus, 38, 3.
 Cogitationis, 228, 6.
 Cogitatis *verbum*, 157, 7, 158, 3.
 Cogites, 229, 19.
 Cogiteur, 153, 13.
 Cogitur, 22, 4, 293, 17.
 Cognatos, 249, 9.
 Cognita, 340, 17.
 Cognitione, 331, 2.
 Cognitionem, 106, 5, 292, 9, 344, 11, 580, 12.
 Cognitionem, 344, 9.
 Cognitiones, 343, 9.
 Cognitionibus, 343, 10.
 Cognitionis, 332, 10.
 Cognitionis, 157, 2.
 Cognito, 84, 10.
 Cognito, 283, 7.
 Cognito, 313, 3.
 Cognosant, 216, 8.
 Cognoscat, 119, 8, 219, 19.
 Cognoscat, 323, 21.
 Cognoscendam, 50, 2.
 Cognoscen'to, 337, 22.
 Cognoscente, 47, 4.
 Cognoscentis, 239, 3.
 Cognoscentium, 336, 15.
 Cognoscere, 217, 7.
 Cognoscere, 281, 18.
 Cognosces, 92, 7, 238, 2.
 Cognosci, 336, 14.
 Cognoscit, 136, 9, 337, 11, 343, 16, 348, 3, 351, 2.

Cognoscitur, 336, 15, 318, 2.
 Cognosco, 219, 21, 280, 6.
 Cognoscent, 101, 11.
 Cognoscentur, 337, 22.
 Cognoverit, 23, 3.
 Cognovi, 11, 2, 72, 1, 92, 1.
 Cogor, 2, 2.
 Coguntur, 333, 10.
 Coharens, 336, 19.
 Coharent, 330, 5.
 Coharentem, 147, 10.
 Coharentium, 318, 1.
 Cohibebat, 10, 5.
 Cohibere, 68, 3.
 Colendi, 314, 3.
 Colere, 297, 26.
 Colerentur, 257, 14.
 Colite, 332, 24.
 Colla, 2, 2, 69, 3, 95, 2, *aliasque locis* 3.
 Collata, 149, 16.
 Collatae, 298, 22.
 Collatio, 158, 21, 330, 20.
 Collatione, 348, 9.
 Collationem, 280, 8.
 Collecto, 43, 1.
 Collocum, 263, 2.
 Collegimus, 230, 21, 240, 2, 267, 20.
 Collegit, 91, 2.
 Collidamus, 247, 18.
 Colligantur, 320, 8.
 Collige, 125, 2, 272, 6.
 Colliguntur, 236, 10.
 Collo, 310, 9.
 Collocatae, 133, 7.
 Collocatas, 249, 8.
 Collocavi, 74, 6.
 Colloqui, 328, 7.
 Collustrat, 337, 20.
 Colore, 10, 2, 69, 8.
 Combusto, 310, 1.
 Comeret, 196, 2.
 Comitantur, 191, 3.
 Comitum, 234, 3.
 Comites, 3, 3.
 Comitetur, 261, 2, 272, 20.
 Commaculati, 194, 7.
 Commemorat, 117, 1, 213, 2.
 Commemoratione, 203, 8, 231, 13.
 Commendaverit, 60, 7.
 Commereit, 137, 11.
 Commertium, 328, 3.
 Committentes, 269, 3.
 Committunt, 132, 8.
 Committentes, 98, 3.
 Commoverant, 111, 4.
 Commodi, 47, 3.
 Commota *singul.*, 12, 3.
 Commovens, 232, 9.
 Commovet, 290, 3.
 Commune, 44, 10, 73, 1, 103, 8, *aliasque locis* 2.
 Communem, 10, 1, 10, 4, 23, 1, 267, 6.
 Communia, 110, 3.
 Communicato, 32, 3.
 Communis, 47, 3, 53, 1, 229, 2, *aliasque locis* 3.
 Commutatione, 296, 6.
 Compage, 133, 4.
 Comparabis, 273, 2.
 Comparans, 298, 23.
 Comparare, 178, 9.
 Comparari, 134, 10.
 Compellare, 149, 18.
 Compelli, 266, 12, 333, 30.
 Compendii, 314, 8.
 Compensatione, 283, 23.
 Compertum, 50, 3.
 Competenter, 299, 11.
 Compleat, 251, 14.
 Complectens, 350, 11, 332, 17.
 Complecti, 350, 3.
 Complectitur, 294, 3, 293, 12, 349, 3, 352, 12.
 Complexam, 349, 15.
 Complicat, 248, 9.
 Componant, 231, 26.
 Componebat, 38, 3.

Compos, 124, 6, 246, 13, 261, 9, 349, 10.
 Composita, 293, 4.
 Compositae, 120, 8.
 Compositis, 53, 3.
 Composito, 37, 1.
 Computem, 149, 14, 272, 4.
 Comprehendendi, 332, 12.
 Comprehendentium, 348, 2.
 Comprehendere, 299, 16.
 Comprehendi, 336, 9.
 Comprehendit, 336, 19, 326, 23, *aliasque locis* 6.
 Comprehenditur, 336, 16.
 Comprehensam, 18, 6.
 Comprensa, 157, 16.
 Comprime, 70, 8.
 Compta, 69, 8.
 Compitos, 74, 4.
 Compulsus, 49, 3.
 Computas, 134, 7.
 Conabaris, 219, 16.
 Conabaris, 212, 4.
 Conabimur, 292, 13.
 Conabor, 172, 2.
 Conatur, 177, 1, 177, 8, 266, 4, 283, 13.
 Conaris, 96, 1.
 Conatur, 218, 24.
 Conatus, 200, 7.
 Concedam, 101, 3.
 Concedamus, 207, 3.
 Concedas, 336, 19.
 Concedat, 288, 3.
 Concedis, 236, 18.
 Conceperit, 53, 11.
 Concepta, 187, 9.
 Concepta, 337, 8.
 Conceptio, 229, 2.
 Conceptione, 337, 18.
 Conceptionem, 344, 6.
 Conceptionis, 337, 13.
 Concisa, 215, 4, 280, 6, 303, 12.
 Concesseram, 662, 6.
 Concesserim, 119, 4, 267, 12.
 Concessimus, 232, 17, 246, 17, 248, 24, *aliasque locis* 2.
 Concessis, 280, 10.
 Concessisse, 52, 8.
 Concessu, 240, 3.
 Concessum, 218, 11, 230, 11.
 Conche, 343, 11.
 Conciliat, 201, 4.
 Concipitur, 323, 17 bis.
 Conciat, 113, 2, 303, 14.
 Concitus, 301, 3.
 Concludere, 150, 2, 232, 21.
 Concludi, 230, 23.
 Conclusa, 236, 3, 238, 1, 281, 13.
 Concluserim, 230, 10.
 Conclusi, 157, 6.
 Conclusimus, 280, 3.
 Conclusioni, 280, 7.
 Conclusionis, 280, 9.
 Conclusum, 228, 17.
 Concordat, 122, 2.
 Concordes, 56, 2, 167, 2.
 Concordia, 301, 16.
 Concurre, 314, 14.
 Concurrat, 314, 12.
 Concursus, 314, 6.
 Condat, 64, 5.
 Condens, 133, 3.
 Condere, 102, 2.
 Condignum, 247, 17.
 Condit, 302, 8.
 Conditia, 60, 4, 88, 2, 216, 13, 332, 3.
 Conditio, 56, 3, 120, 10, 123, 8, *aliasque locis* 3.
 Conditio, 122, 2, 272, 27.
 Conditionem, 273, 9, 349, 2, 330, 23, *aliasque locis* 2.
 Conditionis, 331, 11, 331, 11.
 Conditis, 319, 17.
 Conditior, 63, 1, 302, 10, 323, 1.
 Conditorem, 83, 4.
 Conditiori, 136, 3, 349, 13.
 Conditoris, 133, 3.
 Conditum, 349, 13.

- Condilus, 129, 9. 277, 11.
 Conducit, 157, 21.
 Conduci, 321, 9.
 Conetur, 258, 7. 247, 7. 247, 8. 265, 14, aliisque locis 4.
 26.
 Confecerimus, 305, 11.
 Conferatur, 158, 7. 158, 7.
 Conferre, 200, 7. 219, 9. 219, 27.
 Confert, 272, 1.
 Confessio, 36, 1.
 Confessione, 55, 5.
 Confessus, 14, 4. 245, 5. 281, 7.
 Confessum, 56, 6. 246, 1.
 Confirmamus, 305, 19.
 Confirmat, 284, 9.
 Confirmat, 298, 6.
 Confirmit, 515, 11.
 Confitear, 218, 15.
 Confitemur, 250, 1.
 Confitemur, 229, 9.
 Confiteor, 85, 4. 187, 14. 259, 16.
 Confiteri, 218, 8. 218, 19. 250, 12, aliisque locis 2.
 Conflictatione, 247, 19.
 Confuat, 316, 4.
 Confuentibus, 311, 9. 314, 15.
 Confuere, 314, 14.
 Conformaveris, 282, 7.
 Confudit, 187, 10.
 Confundat, 92, 5.
 Confundere, 102, 4. 159, 5.
 Confunderis, 86, 2.
 Confundit, 87, 5. 124, 4. 350, 24.
 Confundor, 524, 1.
 Confusa, 290, 4. 290, 14.
 Confusio, 296, 20. 297, 24. 327, 15.
 Confusionis, 287, 15.
 Confusum, 288, 6.
 Congeratur, 152, 6.
 Congestæ, 152, 1.
 Congregare, 212, 4.
 Congregatione, 176, 9. 215, 7.
 Congestum, 45, 5.
 Conjecerat, 148, 8.
 Conjectare, 252, 6.
 Conjectas verbum, 123, 1.
 Conjectat, 323, 15.
 Conjecto verbum, 84, 1. 265, 12.
 324, 5.
 Conjugem, 254, 4.
 Conjugit, 168, 22.
 Conjugis, 110, 1. 210, 5. 231, 1.
 Conjuncta, 332, 2. 216, 7.
 Conjunctione, 257, 8.
 Conjunctus, 356, 19.
 Conjungant, 251, 15.
 Conjungat, 261, 1.
 Conjungeret, 246, 7.
 Conjungi, 358, 8.
 Conjunxerit, 250, 4.
 Conjurat, 255, 9. 148, 2.
 Coniunctat, 293, 17.
 Connectens, 225, 2.
 Connecti, 328, 10.
 Connectit, 328, 1.
 Connex one, 256, 8. 515, 10. 514, 15.
 Conqueraris, 120, 8.
 Conquereris, 10, 12.
 Conqueri, 257, 12.
 Conquesta, 14, 11.
 Conquestus, 76, 2.
 Conquisita, 205, 1.
 Conscendant, 259, 2.
 Conscendere, 226, 1.
 Conscia, 159, 7.
 Conscientia, 45, 2. 55, 5. 158, 15.
 205, 2 bis.
 Conscientiam, 57, 6. 298, 22. 299, 5.
 Conscil, 44, 9.
 Conscios, 148, 2.
 Conscius, 55, 9.
 Conscit, 11, 9.
 Consensceret, 155, 3.
 Consensi, 359, 20.
 Consentaneum, 258, 21.
 Consentiam, 258, 1.
 Consentiat, 297, 25.
 Consentiendo, 321, 5.
 Consentio, 318, 1.
 Consentiant, 180, 7.
 Consequatur, 304, 1. 327, 9. 535, 8.
 Consequens, 205, 4. 218, 14. 250, 14, aliisque locis 4.
 Consequenter, 179, 1.
 Consequentia, 281, 15.
 Consequentiam, 265, 15.
 Consequi, 266, 15. 536, 8.
 Consequitur, 218, 15. 285, 10.
 Conseritis, 305, 25.
 Conservat, 320, 7.
 Conservat, 255, 22. 240, 6.
 Conservationem, 198, 5.
 Considera, 156, 4. 187, 1. 218, 9.
 229, 1. 266, 15.
 Considerandum, 149, 8. 188, 1. 357, 5.
 Considerans, 179, 1.
 Considerant, 257, 12.
 Considerare, 265, 15. 296, 14.
 Consideras, 297, 7.
 Considerat, 357, 18. 530, 12.
 Considerata, 351, 20.
 Consideratione, 357, 1.
 Consideratis verbum, 147, 2.
 Consideratum, 151, 4.
 Considerem, 257, 16. 504, 8.
 Consideremus, 548, 6.
 Considerentur, 351, 32.
 Consideres, 111, 7.
 Consideret, 344, 7.
 Considero, 281, 25.
 Consilia, 354, 7.
 Consiliis, 327, 6. 527, 17.
 Consilium, 281, 17.
 Consimilem, 58, 6.
 Consimiles, 156, 1.
 Consistat, 248, 2.
 Consolari, 188, 15.
 Consone, 225, 2.
 Conspectum adiect, 330, 27.
 Consperxit, 149, 9. 295, 9.
 Conspicere, 344, 9.
 Conspectio, 268, 9.
 Conspicitur, 295, 6.
 Conspicuos, 226, 5.
 Constant, 256, 2. 350, 2.
 Constantiam, 94, 4. 102, 5. 112, 2.
 259, 15.
 Constare, 125, 2.
 Constaret, 555, 15.
 Constat, 87, 5. 115, 115, 7, aliisque locis 9.
 Constet, 115, 8.
 Constiterit, 264, 6. 515, 7.
 Constituant, 177, 7.
 Constituas, 251, 25.
 Constitui, 229, 11.
 Constitui, 179, 2. 552, 17.
 Constituo, 320, 5.
 Constituta, 228, 5. 287, 2. 287, 10, aliisque locis 2.
 Constitutam, 356, 22.
 Constitutum, 548, 11.
 Constringit, 296, 9. 518, 4. 527, 8.
 Consulare, 146, 5.
 Consularem, 48, 1. 48, 5.
 Consulares, 119, 5.
 Consulatu, 194, 9.
 Consules, 110, 7.
 Consulit, 353, 2.
 Consulum, 111, 1. 146, 4.
 Consumptos, 164, 4.
 Consumit, 557, 5.
 Contabescas, 105, 7.
 Contagione, 194, 7. 195, 6. 245, 5.
 Contemnendum, 179, 10.
 Contemnitur, 194, 4.
 Contempera, 247, 4.
 Contemptum, 305, 25.
 Contendas, 299, 25.
 Contende, 101, 1.
 Contendi, 47, 4.
 Contenta, 155, 18. 156, 1. 158, 2.
 Contentus, 157, 22.
 Contexe, 265, 27.
 Contexo, 292, 15.
 Contigerit, 350, 2.
 Contigisse, 192, 5.
 Contigisset, 41, 5.
 Continuus, 176, 7.
 Continere, 251, 12.
 Contineret, 216, 9.
 Continet, 108, 21. 305, 5.
 Continetur, 74, 1.
 Contingant, 297, 1.
 Contingat, 12, 2.
 Contingentes, 257, 7.
 Contingere, 194, 8. 217, 5. 258, 5, aliisque locis 5.
 Continget, 256, 4.
 Contingit, 297, 50.
 Contingit, 95, 4. 218, 29. 256, 16. 266, 16.
 Contingunt, 76, 6.
 Continuato, 71, 1.
 Continuo, 168, 16.
 Continuum, 102, 7. 346, 3.
 Contra, 56, 5. 55, 9. 55, 11, aliisque locis 5.
 Contra sine regimin, 108, 2. 135, 4.
 155, 5, aliisque locis 7.
 Quod totum contra est, e contrario, 356, 14.
 Contracia, 25, 5.
 Contradicti, 259, 15.
 Contrahit, 58, 4.
 Contraire, 247, 7.
 Contraria, 149, 5. 264, 5.
 Contraria, 272, 15.
 Contrariam, 179, 2. 523, 8.
 Contrariarum, 149, 12.
 Contrariis, 246, 6.
 Contrarium, 155, 2. 188, 9.
 Continuandum, 216, 29.
 Contuetur, 356, 21. 537, 3. 537, 7.
 551, 19.
 Contuleramus, 24, 2.
 Contulisset, 271, 14.
 Contulit, 79, 8.
 Contum, 157, 9.
 Contumacia, 109, 2.
 Contumelia, 158, 22.
 Contumellia, 158, 18.
 Convellere, 84, 12.
 Conveniant, 222, 5. 297, 9. 515, 22. 516, 5.
 Conveniat, 297, 16.
 Conveniebat, 58, 4.
 Convenient, 276, 5.
 Convenientia, 247, 4.
 Convenientibus, 258, 5. 536, 21.
 Convenire, 290, 6. 297, 16. 299, 4.
 Convenisset, 246, 7.
 Convenit, 258, 8. 265, 19. 272, 8, aliisque locis 5.
 Conveniunt, 258, 21.
 Copersas, 225, 4.
 Converso, 305, 8.
 Convertant, 247, 5.
 Converteras, 352, 4.
 Converteris, 352, 6.
 Convertit, 225, 5.
 Convictum, 56, 6.
 Convincat, 223, 5.
 Convinci, 57, 5.
 Copia, 103, 6.
 Copia, 135, 2.
 Copias, 56, 4.
 Copiosus, 179, 6.
 Coquit, 117, 5.
 Coram, 157, 10.
 Corda, 211, 6. 272, 2. 277, 15.
 Corde, 245, 5.
 Cordis, 289, 6.
 Cori, 290, 7.
 Cornu, 64, 5. 64, 6. 103, 6.
 Cornua, 207, 2. 290, 1.
 Coro, 26, 5.
 Corollarii, 979, 5.
 Corollarium, 251, 5. 251, 9.
 Corona, 271, 6. 271, 21.
 Corpora, 320, 7.
 Corporales, 344, 10.
 Corporalem, 210, 2.
 Corpore, 5, 4. 277, 6. 285, 28, aliisque locis 4.
 Corporea, 245, 5.
 Corporeis, 97, 231.

Corpori, 277, 18, 345, 6.
 Corporibus, 209, 4, 297, 7, 297, 8,
 alisque locis 3.
 Corporis, 126, 3, 178, 15, 209, 1,
 alisque locis 8.
 Corporum, 285, 27, 340, 11, 345, 6.
 Corpus, 147, 5, 147, 8 bis, alisque
 locis 9.
 Correctionis, 280, 18.
 Corrigendi, 304, 5.
 Corrigi, 280, 15.
 Corrigit, 305, 2, 306, 2.
 Corripere, 48, 5.
 Corroborant, 258, 6.
 Corruptat, 305, 21.
 Corruptat, 258, 25.
 Corruptionem, 237, 15.
 Cortex, 258, 15.
 Corticem, 258, 10.
 Corusci, 281, 5.
 Coruscus, 262, 4.
 Cotidie, vide Quotidie.
 Crastinum, 348, 12.
 Creatis, 259, 12.
 Crebras, 266, 9.
 Crebris, 230, 6.
 Crebro, 304, 11.
 Credamus, 335, 24, 345, 5.
 Credant, 340, 5.
 Credantur, 328, 10.
 Creditis, 259, 2.
 Creditur, 253, 12, 247, 1, 275, 4,
 alisque locis 2.
 Crede, 115, 3, 115, 6.
 Credenda, 282, 1.
 Credendum, 344, 12.
 Credente, 34, 8, 177, 4.
 Credere, 325, 5.
 Credere, 288, 1.
 Crederes, 95, 7.
 Credetur, 10, 3.
 Credi, 159, 5.
 Credidit, 78, 2.
 Credis, 85, 2, 86, 11, 336, 12.
 Credit, 107, 2, 161, 2.
 Creditur, 253, 5, 272, 3, 279, 6, 314,
 19.
 Credo, 94, 2, 153, 1, 246, 27, 298,
 19.
 Credunt, 189, 4, 323, 4.
 Creduntur, 61, 4, 111, 10, 219, 11,
 alisque locis 5.
 Crescit, 17, 3, 276, 3.
 Crimen, 32, 5, 35, 1, 61, 3, 69, 6.
 Criminamur, 52, 2.
 Criminatione, 75, 7.
 Criminationem, 52, 4.
 Criminationibus, 52, 1.
 Crimine, 57, 5.
 Criminis, 51, 1, 59, 3, 60, 1.
 Crosum, 102, 11.
 Cruciatibus, 283, 22.
 Cruciatu, 148, 4, 283, 25.
 Crudelitatis, 148, 4.
 Cruento, 182, 9.
 Cruor, 142, 2, 182, 5.
 Cruore, 152, 3, 307, 5.
 Cui, 119, 8, 126, 1, 149, 9, alisque
 locis 17.
 Cuicumque, 149, 9.
 Cuiuslibet, 285, 12.
 Cuiuspiam, 267, 8.
 Cuiquam, 72, 4, 259, 19, 279, 7.
 Cuique, 258, 8, 258, 21, 272, 1.
 Cuius, 280, 14.
 Cuius, 14, 5, 31, 1, 53, 3, alisque
 locis 20.
 Cuiuspiam, 280, 21, 314, 1.
 Cuiusquam, 101, 2, 280, 12.
 Cuiusque, 45, 3, 122, 4, 156, 5, 149,
 11, 323, 10.
 Culmina, 500, 5.
 Culmine, 269, 2.
 Culpae, 285, 18.
 Culpanda, 280, 16.
 Cultor, 314, 6.
 Cultu, 179, 10.
 Cultus, 269, 8.
 Cum *præpos.*, 53, 1, 45, 1, 92, 4,

alisque locis 10.
 Cum *conjunct.*, 10, 6, 24, 5, 26, 3,
 alisque locis 165.
 Cum *ante tum*, 237, 2.
 Cumulum, 110, 4.
 Cumulus, 60, 5.
 Cuncta, 84, 9, 122, 4, 176, 6, 206, 4,
 alisque locis 59.
 Cunctas, 299, 16.
 Cunctatione, 171, 9.
 Cunctis, 56, 5, 75, 3, 119, 6, alisque
 locis 8.
 Cunctorum, 318, 5, 332, 20.
 Cunctos, 208, 1.
 Cunctum, 55, 2.
 Cunctus, 295, 2.
 Cupias, 201, 3.
 Cupiat, 219, 7.
 Cupidinem, 58, 1, 106, 9.
 Cupiditas, 177, 2.
 Cupilitatem, 206, 5.
 Cupido *subst.*, 156, 5.
 Cupidum, 171, 4.
 Cupierunt, 146, 4.
 Cupis, 212, 6.
 Cupit, 241, 2, 301, 9.
 Capita, 279, 8.
 Cupiunt, 216, 1, 279, 9.
 Cur, 20, 1, 68, 6, 85, 8, alisque
 locis 14.
 Cura, 17, 3, 109, 6, 119, 7, alisque
 locis 5.
 Curæ, 85, 7.
 Curandum, 14, 5.
 Curas, 205, 4.
 Curasset, 195, 2.
 Curat, 98, 5, 128, 4.
 Curatorem, 109, 2.
 Curatorem, 82, 2.
 Curia, 110, 9.
 Currenti, 271, 5.
 Currere, 251, 4.
 Curribus, 225, 2.
 Curritur, 271, 6.
 Curru, 168, 4.
 Currum, 184, 7, 262, 5.
 Cursus, 301, 15.
 Cursum, 117, 2, 312, 1, 316, 3.
 Curvans, 184, 5.
 Curules, 110, 9, 197, 4.
 Curuli, 195, 1.
 Cutis, 5, 4.
 Cypriani, 48, 4.
 Cyro, 102, 11.
 D
 Da, 226, 1, 226, 2 bis.
 Dabas, 218, 14.
 Dabat, 140, 5, 197, 3, 252, 7.
 Dabimus, 108, 5.
 Dabo, 251, 5.
 Dæmonum, 295, 5.
 Dæmona, 76, 1.
 Dæmamur, 57, 5.
 Dammatio, 50, 8.
 Danti, 212, 5.
 Dapes, 185, 4, 214, 6.
 Dare, 174, 4, 219, 26, 307, 4.
 Das, 221, 1.
 Da, 258, 8.
 Datas, 182, 2.
 Datur, 161, 4.
 De, 14, 10, 45, 5, 52, 6, alisque lo-
 cis 82.
 Deo, 275, 4.
 Dece, 252, 5, 253, 5.
 Debeant, 298, 18.
 Debeantur, 287, 10.
 Debeat, 219, 52.
 Debeatur, 85, 16.
 Debeatur, 155, 16.
 Debet, 305, 16, 349, 17, 52, 18.
 Debita *adject.*, 68, 8.
 Debitum, 315, 1.
 Deblateravi, 71, 4.
 Debuli, 4, 5.
 Debusset, 94, 10.
 Deceherent, 50, 4.
 Decem, 158, 7.
 Decernant, 299, 6.
 Decernas, 292, 5.
 Decernis, 265, 20.
 Decernit, 306, 6, 316, 25.
 Decerno, 315, 12.
 Decerpi, 271, 13.
 Decesserit, 120, 5.
 Decet, 305, 17.
 Decidet, 271, 12.
 Decipiat, 228, 6.
 Declinantes, 303, 4.
 Declivem, 22, 5.
 Declivia, 316, 7.
 Decora *adject.*, 161, 5.
 Decorato, 193, 4.
 Decoris *substant.*, 155, 5, 195, 4.
 Decrescit, 319, 21.
 Decretis, 52, 6.
 Decreto, 52, 8.
 Decrevisset, 50, 2.
 Decursis, 258, 8.
 Decus, 114, 4, 118, 8, 120, 4, 271,
 15.
 Dedecus, 195, 2.
 Dederint, 146, 2.
 Dederit, 125, 5, 181, 1.
 Dedi, 272, 6.
 Dedit, 95, 8, 111, 2.
 Dedit, 21, 1, 38, 1, 207, 1, alisque
 locis 4.
 Deditæ, 52, 9.
 Deducant, 222, 4.
 Deduci, 280, 16.
 Deducis, 216, 28.
 Deduxi, 30, 5.
 Deesse, 271, 5, 282, 15.
 Deest, 250, 18.
 Defectum, 349, 15.
 Defectus, 55, 15.
 Defenderim, 55, 4.
 Defendunt, 59, 5.
 Defensione, 51, 5, 61, 11.
 Defensor, 258, 14.
 Defensorum, 285, 19, 285, 24.
 Defensum, 102, 12.
 Deferantur, 146, 4.
 Deferatur, 398, 3, 301, 5.
 Deferente, 252, 8.
 Deferentibus, 40, 1, 50, 6.
 Deferret, 52, 4.
 Deficiant, 219, 1.
 Deficiente, 204, 11.
 Deficientis, 55, 11.
 Deficit, 267, 14, 272, 23, 319, 30.
 Deficient, 266, 16.
 Deligere, 236, 5.
 Definiat, 315, 11.
 Definire, 314, 12.
 Definisti, 22, 4.
 Definit, 357, 15.
 Definita, 345, 15.
 Definitum, 158, 8.
 Definitivus, 268, 3, 315, 20.
 Definitvit, 315, 25.
 Defixerat, 170, 2.
 Delixi, 30, 5.
 Delixi, 14, 7, 176, 1.
 Deflectat, 296, 19.
 Deflecte, 219, 15.
 Deflectere, 352, 5.
 Deflectuntur, 267, 5.
 Deflet, 105, 2, 121, 3, 252, 9.
 Deflexeris, 282, 9.
 Defluas, 89, 4, 502, 5, 316, 8.
 Delossi, 314, 5.
 Defuerit, 195, 2.
 Defuisse, 264, 14.
 Defurctum, 191, 3, 281, 14.
 Degas, 212, 9.
 Degener, 121, 1, 208, 6.
 Degenerent, 205, 16.
 Degentis, 125, 5.
 Degentium, 318, 5.
 Degunt, 297, 2.
 Degustare, 95, 6.
 Degustata, 171, 5.
 Dehinc, 175, 3, 199, 11, 245, 5.
 Dei, 229, 18, 252, 21, 248, 14, alis-
 que locis 5.
 Deecernit, 521, 2.

- Dejeci, 45, 6.
Dejecit, 14, 4. 91, 1. 272, 27.
Dejecum, 14, 10.
Deinceps, 14, 7. 55, 4. 217, 2.
Deinde, 103, 12.
Delecta, 51, 5.
Delecto, 50, 7.
Delectationem, 19, 2.
Delectationum, 61, 8.
Delectorem, 52, 1.
Delectoris, 48, 4. 25, 4. 193, 5.
Delectorum, 55, 6. 75, 4.
Delectum, 55, 2.
Delectant, 247, 15. 292, 14.
Delectantur, 268, 18.
Delectat, 110, 5. 124, 2. 133, 8. 157, 30.
Delectationis, 178, 12.
Delectet, 179, 18.
Delector, 513, 6.
Delectus, 101, 6.
Delegeras, 45, 4.
Deleteri, 110, 7.
Delevit, 158, 2.
Delebare, 292, 15.
Delectissimus, 122, 4.
Delicias, 111, 3. 120, 6.
Delictis, 503, 22.
Delictis, 122, 1.
Deligendo, 180, 7.
Demersi, 216, 4.
Demersit, 510, 5.
Demerso, 258, 10.
Demoutra, 171, 9.
Demonstrandum, 228, 2. 535, 17.
Demonstrare, 325, 12.
Demonstrat, 166, 1. 229, 5. 267, 19.
Demonstrationibus, 126, 1. 156, 5.
Demonstratis, 251, 1.
Demonstratum, 256, 13. 265, 4. 296, 17.
Demonstratur, 264, 4.
Demonstrativum, 219, 9.
Demonstrem, 210, 2.
Demonstret, 280, 8.
Demulcet, 111, 3.
Demum, 281, 21. 574, 7.
Deinde, 157, 13.
Dente, 182, 9. 276, 5. 296, 2.
Deo, 53, 14. 58, 6. 81, 2, *alii- que locis*, 16.
Deos, 251, 6. 272, 8. 273, 9.
Depellant, 188, 14. 192, 3.
Depellat, 85, 5.
Depellere, 219, 3.
Depellit, 149, 15.
Deplorent, 85, 7.
Deponere, 201, 3.
Depositor, 514, 7.
Deposituros, 265, 22.
Deposuit, 247, 18.
Deprecabamur, 249, 2.
Deprecandi, 528, 2. 528, 5.
Deprecetur, 528, 3.
Deprehendatur, 588, 4.
Deprehendit, 94, 6. 217, 6.
Deprehenditur, 187, 7.
Deprimat, 258, 20.
Depugnant, 297, 4.
Depulit, 242, 6.
Depulsa, 258, 11.
Depulsione, 73, 7.
Depulsor, 297, 14.
De usis, 49, 2.
Derelinquit, 267, 15. 298, 25.
Descendens, 511, 15.
Descendere, 102, 9.
Descendit, 267, 17. 351, 50.
Descendunt, 151, 1.
Describas, 259, 22.
Descrības, 45, 7.
Deseras, 112, 5.
Deserat, 60, 8. 208, 8.
Deserere, 52, 2.
Deserentur, 266, 15.
Deserit, 80, 6. 95, 9. 191, 2. 218, 50.
Desert, 75, 9.
Deserti, 266, 25. 279, 14.
Desertos, 264, 4.
Deserunt, 267, 5.
Desiderabas, 187, 14.
Desiderant, 178, 5. 180, 2. 238, 19, *alii- que locis*, 2.
Desiderare, 176, 5.
Desiderari, 178, 16. 265, 5.
Desideras, 52, 1. 212, 7.
Desiderat, 178, 19. 187, 13. 218, 51, *alii- que locis*, 3.
Desideratis *verbum*, 153, 1.
Desideratur, 252, 13. 240, 2.
Desiderent, 259, 13. 268, 16. 268, 17.
Desideres, 105, 8.
Desideret, 257, 15.
Desideretur, 219, 25. 259, 22.
Desiderio, 92, 2. 119, 4.
Desidero, 251, 25. 216, 2. 268, 21. 287, 15.
Desidit, 540, 21.
Desierint, 108, 7.
Desierit, 74, 2. 156, 10. 272, 2. 275, 9.
Designare, 172, 1.
Designarem, 9, 2.
Designat, 555, 16.
Desina, 4, 272, 25.
Desinat, 549, 4.
Desine, 166, 11.
Desinet, 297, 26.
Desinit, 74, 5. 152, 5. 174, 4, *alii- que locis*, 1.
Desiuit, 212, 14.
Desinunt, 195, 7. 267, 0. 351, 21.
Desipis, 547, 8.
Desisam, 52, 4.
Desisti, 85, 6.
Desistis, 157, 12. 222, 9.
Desistit, 96, 2. 191, 12. 219, 3. 272, 25.
Desistunt, 267, 7.
Desit, 264, 11. 265, 25. 556, 8.
Desolatum, 109, 5.
Despectiores, 194, 5.
Despicens, 50, 28.
Despect, 218, 32. 260, 1. 517, 7.
Despiciunt, 298, 7.
Dest natum, 187, 2.
Desuierit, 257, 4.
Desuult, 86, 9.
Destituta, 259, 24.
Destitutus, 543, 10.
Destruitur, 279, 18.
Desuper, 27, 5. 56, 6. 557, 8. 552, 20.
Det, 251, 8.
Detegas, 12, 5.
Delegat, 200, 4.
Delegit, 165, 5.
Deterat, 172, 9.
Deteriora, 282, 10.
Deteriorem, 297, 28.
Detorreat, 298, 16.
Detexit, 166, 9.
Detinetur, 275, 8.
Detorqueri, 325, 1.
Detrahat, 269, 7.
Detraherent, 15, 2.
Detrahunt, 122, 7. 277, 16.
Detraximus, 100, 4.
Detraxit, 55, 2. 46, 5.
Detrectantium, 247, 6.
Detrulat, 272, 28.
Detruditis, 156, 5.
Detruxisti, 282, 10.
Detulere, 57, 4.
Detulisse, 41, 10.
Deum, 85, 4. 81, 9. 208, 5, *alii- que locis*, 18.
Deus, 44, 9. 54, 2. 80, 2, *alii- que locis*, 20.
Devenerit, 194, 9.
Devit, 212, 1.
Devitiis, 211, 2. 315, 4.
Devios, 166, 6. 214, 1.
Devitare, 259, 15.
Devitat, 257, 19.
Devius, 177, 5.
Deverassent, 48, 2.
Dextera, 12, 1.
Dextra, 184, 3.
Dextra, 97, 1.
D.c., 84, 1. 84, 6.
Dicam, 119, 5. 246, 28. 280, 11.
Dicamus, 267, 9. 350, 7.
Dicantur, 219, 2. 352, 16.
Dicas, 351, 3.
Dicatur, 326, 7.
Dicetas, 170, 6. 259, 28. 248, 11. 248, 15.
Dicemli, 108, 5.
Dicentes, 544, 2.
Dicere, 55, 5. 163, 4. 179, 17, *alii- que locis*, 2.
Diceremur, 58, 5.
Dicerent, 285, 25.
Diceretur, 55, 9.
Dices, 262, 7.
Dici, 219, 12. 279, 1. 281, 26. 297, 7.
Dicimur, 51, 1.
Dicis, 171, 5. 518, 1.
Dicitur, 159, 6. 228, 8. 550, 13.
Dicitur, 2, 5.
Dicantes, 12, 3.
Dicitur, 168, 25.
Dictum, 210, 4.
Dicturam, 240, 26.
Dicturum, 54, 6. 556, 1.
Didiceram, 41, 7.
Didiceris, 249, 9.
Didicisti, 105, 5. 157, 2. 272, 2. 1.
Die, 50, 6.
Diebus, 89, 6.
Diem, 27, 5. 50, 4. 168, 5, *alii- que locis*, 2.
Dies, 85, 5. 10, 2. 2. 112, 4, *alii- que locis*, 5.
Differas, 292, 14.
Differentibus, 545, 9.
Di terre, 218, 11. 288, 4.
Differt, 275, 7.
Difficilior, 524, 1.
Difficilis, 280, 5.
Difficultas, 503, 19.
Difficultate, 157, 11.
Diffuere, 178, 4. 295, 18. 505, 21.
Diffundi, 295, 17.
Diffundunt, 258, 11.
Diffusa, 162, 7.
Digerit, 294, 4.
Digesta, 244, 6.
Digna, 550, 8. 550, 20.
Dignam, 2, 5. 8.
Dignissima, 512, 5.
Dignissime, 250, 1.
Dignissimum, 157, 8. 177, 5. 179, 10, *alii- que locis*, 2.
Dignitas, 149, 16. 150, 1. 195, 10. 194, 5.
Dignitate, 146, 8. 256, 1.
Dignitatem, 57, 4. 156, 4.
Dignitates, 110, 4. 180, 2. 192, 1, *alii- que locis*, 4.
Dignitatibus, 61, 5. 145, 1. 146, 8, *alii- que locis*, 6.
Dignitatis, 57, 5. 145, 2. 194, 2.
Dignitatum, 101, 1.
Dignus, 250, 25.
Dignus, 149, 6.
Dignos, 149, 16. 195, 6. 285, 29. 297, 5.
Dignoscere, 14, 6.
Dignoscit, 297, 11. 319, 5. 550, 15. 550, 25.
Dignum, 157, 19. 195, 9. 216, 5, *alii- que locis*, 2.
Dis, 297, 21.
Dijudicat, 557, 8.
Dilabatur, 219, 3.
Dilatatur, 228, 14.
Dilabuntur, 520, 7.
Dilatate, 157, 17.
Dilige, 246, 8.
Diligenter, 354, 4.
Diligentia, 258, 14.
Diluvium, 146, 2.
Diminutis, 228, 12.

Dimissos, 281, 23.
 Dimotis, 87, 6.
 Diras, 277, 17.
 Dirigbas, 51, 7.
 Dirigens, 296, 16. 299, 18.
 Diripiendas, 36, 5.
 Discedens, 160, 10.
 Discedit, 295, 16. 2. 3. 18.
 Discidunt, 101, 12.
 Disceres, 281, 21.
 Discernat, 319, 5.
 Discernendo, 345, 7.
 Discernere, 297, 6.
 Discernitis, 530, 27.
 Discerpentibus, 299, 5.
 Discesseris, 93, 5.
 Discesserit, 94, 15. 299, 13.
 Discessi, 105, 6.
 Disciderunt, 55, 7.
 Disciplinis, 60, 2.
 Discit, 244, 2.
 Discordant, 157, 18.
 Discordia, 350, 4.
 Discordiae, 45, 1.
 Discordias, 48, 5.
 Discors, 246, 8. 501, 15. 529, 1.
 Discrepant, 250, 16. 233, 14.
 Discrepare, 218, 22. 547, 4.
 Discrepant, 251, 25. 256, 8.
 Discretionem, 251, 25.
 Discretionis, 10, 4.
 Discriminis, 61, 9.
 Discussa, 26, 1.
 Disjice, 226, 4.
 Disjunctum, 323, 12.
 Dispensans, 352, 22.
 Dispensari, 298, 19.
 Dispensatio, 297, 28.
 Disperit, 318, 25.
 Displicere, 55, 6.
 Disponat, 296, 16.
 Disponentem, 299, 21.
 Disponentis, 247, 5.
 Disponeret, 246, 12.
 Disponit, 246, 21. 246, 25. 247, 15,
allisque locis, 6.
 Disposita, 298, 11.
 Disposito, 294, 1.
 Dispositione, 532, 7.
 Dispositionis, 288, 7.
 Dispositissima, 277, 14.
 Dispositus, 246, 10.
 Disposuit, 294, 15. 298, 7.
 Disputabas, 248, 17.
 Disputationis, 515, 7.
 Dissentiant, 299, 9.
 Dissentire, 252, 19.
 Dissepia, 503, 4.
 Disseptum, 328, 12.
 Disseram, 145, 1. 200, 1.
 Disserbas, 45, 6. 248, 12.
 Disserere, 281, 17.
 Disseris, 345, 5.
 Disserui, 208, 5.
 Disseruit, 205, 1.
 Dissideant, 272, 12.
 Dissident, 286, 5.
 Dissidentes, 180, 6.
 Dissiliet, 218, 1.
 Dissimile, 297, 8.
 Dissimiles, 299, 10.
 Dissimilimi, 35, 5.
 Dissimulare, 352, 26.
 Dissociantur, 516, 2.
 Dissociaret, 21, 8.
 Dissolvantur, 238, 24.
 Dissolvat, 112, 3.
 Dissolvere, 323, 4.
 Dissolvi, 215, 5. 257, 4.
 Dissolvitur, 257, 7.
 Dissolutus, 30, 1.
 Dissone, 61, 1.
 Dissone, 336, 7.
 Distant, 286, 5.
 Distantes, 157, 40.
 Distenditur, 157, 4.
 Distinctione, 155, 6.
 Distingueris, 155, 12.
 Distractus, 212, 8.

Distrahunt, 76, 5.
 Distraxerint, 257, 10.
 Distribuit, 298, 4. 554, 2.
 Distributa, 294, 4.
 Distributa, 257, 9.
 Ditetis, 214, 6.
 Diu, 200, 5. 554, 5.
 Divelleret, 246, 8.
 Diversa, 218, 21. 250, 5. 250, 15,
allisque locis 7.
 Diversam, 229, 19.
 Diversarum, 157, 17.
 Diversis, 180, 4. 246, 6. 265, 2. 345,
 9.
 Diversitas, 246, 8.
 Diversitate, 157, 11.
 Diverso, 176, 5. 177, 1.
 Diversum, 76, 5. 250, 2. 250, 4,
allisque locis 4.
 Diversus, 257, 2.
 Dives, 107, 1. 190, 1.
 Digidentibus, 259, 1.
 Dividis, 66, 4.
 Dividit, 340, 17.
 Divina, 257, 2. 295, 9. 295, 6, *allis-*
que locis 5.
 Divina, 292, 10. 296, 11. 297, 19,
 552, 7.
 Divinæ, 85, 6. 86, 11. 248, 9, *allis-*
que locis 15.
 Divinam, 275, 9. 525, 7. 545, 2,
allisque locis 4.
 Divinarum, 45, 5.
 Divinationem, 554, 2.
 Divini, 299, 16. 345, 14. 550, 20.
 551, 7.
 Divinis, 295, 1. 520, 4.
 Divinitas, 250, 22. 251, 4.
 Divinitatem, 251, 6.
 Divinitati, 295, 11.
 Divinitatis, 251, 4.
 Divinitus, 118, 5.
 Divino, 550, 17.
 Divinum, 155, 9. 219, 52. 297, 25,
 551, 19.
 Divinus, 550, 28. 552, 9.
 Divisa, 540, 18.
 Divites, 188, 12.
 Divitiæ, 151, 5. 152, 8. 157, 6. 150,
 1.
 Divitiarum, 166, 12.
 Divitias, 152, 10. 154, 11. 178, 5,
allisque locis 2.
 Divitiis, 154, 12. 177, 4. 187, 8,
allisque locis 2.
 Diuturnior, 280, 4. 281, 21.
 Diuturnitas, 259, 9.
 Diuturnitate, 158, 6.
 Diuturnitatem, 158, 10.
 Dixerat, 512, 1.
 Dixerim, 61, 2.
 Dixeris, 267, 11. 275, 1.
 Dixi, 314, 11.
 Diximus, 177, 1. 195, 4. 229, 15,
allisque locis 2.
 Dixit, 75, 2. 257, 4. 512, 4.
 Dixit, 25, 4. 210, 8.
 Doceat, 242, 2.
 Doctrina, 245, 5.
 Docui, 247, 2.
 Docuisti, 504, 7.
 Documenta, 52, 1.
 Doleas, 154, 8.
 Dolor, 5, 2. 76, 2. 76, 5. 90, 3.
 Dolore, 71, 1. 92, 5. 119, 4. 285, 9.
 Dolorem, 257, 5.
 Dolores, 12, 5. 209, 5.
 Doloribus, 126, 6. 179, 17.
 Doloris, 109, 2.
 Doluisti, 75, 7. 86, 5.
 Domesticis, 248, 19.
 Domel, 202, 2.
 Domine, 93, 8.
 Dominam, 95, 5. 101, 11.
 Dominatam, 155, 2.
 Dominis, 270, 10.
 Domino, 154, 4.
 Dominos, 255, 1. 269, 10.
 Dominum, 251, 15. 509, 7.

Domious, 262, 1. 502, 12.
 Domitor, 182, 10.
 Domo, 110, 8. 257, 14.
 Domos, 252, 2. 260, 6.
 Domuit, 508, 7.
 Domum, 129, 5. 179, 5. 258, 9.
 Domus, 59, 1. 162, 8.
 Domus, 45, 5. 154, 4.
 Dona *nomen*, 151, 5. 254, 5.
 Donamus, 254, 5.
 Donat, 254, 5. 511, 4.
 Donati, 281, 8.
 Donec, 260, 6.
 Dorsa, 261, 8.
 Dotes, 119, 2.
 Draconi, 509, 5.
 Dux, 551, 9.
 Dubio procul, 551, 50.
 Dubitabilis, 268, 15.
 Dubitabis, 264, 17.
 Dubitandum, 246, 3. 246, 4.
 Dubitare, 250, 14. 264, 15. 272, 11.
 Dubitari, 126, 5. 188, 8. 218, 5,
allisque locis 5.
 Dubitas, 263, 24. 265, 6.
 Dubitat, 119, 9. 125, 9. 149, 8,
allisque locis 2.
 Dubitatio, 298, 12.
 Dubitatione, 292, 6.
 Dubitatur, 556, 5.
 Dubitaverit, 248, 2.
 Dubites, 288, 8.
 Dubitet, 239, 4.
 Dubito, 258, 2. 264, 1.
 Dubium, 140, 4. 212, 1. 252, 2.
 265, 15.
 Ducatur, 327, 17.
 Duce, 56, 2.
 Duces, 276, 12.
 Ducendam, 553, 22.
 Docere, 171, 5. 234, 15.
 Duces *verbum*, 150, 1.
 Duci *verbum*, 265, 18. 549, 14.
 Ducimus, 259, 5.
 Ducis *nomen*, 275, 1.
 Ducis *verbum*, 221, 5.
 Ducit, 186, 4. 266, 11. 294, 11,
allisque locis 2.
 Ducitur, 298, 4.
 Ducu, 258, 11.
 Dudum, 89, 4. 98, 1. 259, 16, *allis-*
que locis 5.
 Dulcedinem, 299, 24.
 Dulcedinis, 95, 8. 108, 5.
 Dulcedo, 125, 7.
 Dulces, 14, 2.
 Dulcescam, 171, 4.
 Dulci, 185, 4. 185, 10. 252, 10.
 Dulcis, 297, 9.
 Dulcibus, 6, 1. 12, 6.
 Dulcior, 174, 1.
 Dum, 7, 5. 9, 1. 61, 3. 92, 5, *allis-*
que locis 25.
 Duo, 250, 15. 264, 9. 265, 16.
 Duobus, 550, 1.
 Duorum, 111, 1.
 Duos, 110, 7. 225, 5.
 Dura, 98, 4. 258, 25. 288, 5.
 Duram, 291, 1.
 Durare, 505, 7.
 Durat, 259, 9.
 Duri, 508, 6.
 Duris, 298, 5.
 Durum, 290, 7.
 Dux, 56, 4. 227, 1.
 Duxerit, 168, 5.

E

E, 210, 4. 540, 2.
 E contrario, 525, 6.
 E converso, 525, 16.
 Ea *nomin. sing.*, 84, 12. 92, 2. 159,
 6, *allisque locis* 9.
 Ea *nomin. plur.*, 215, 7. 250, 19. 258,
 17, *allisque locis* 7.
 Ea *accus. plur.*, 60, 6. 75, 5. 154,
 12, *allisque locis* 19.
 Ea, 55, 7. 92, 7. 102, 9, *allisque loc-*
is 8.

Eadem, 94, 10. 94, 17. 132, 6, aliisque locis 16.
Eadem ablat., 11, 2.
Eam, 50, 5. 74, 2. 86, 10, aliisque locis 12.
Eandem, 41, 8. 146, 5. 252, 18, 336, 17.
Earum, 44, 3. 132, 1. 238, 4. 356, 6.
Eas, 24, 2. 189, 2. 192, 4, aliisque locis 5.
Eat, 173, 4.
Ebores, 74, 4.
Ebrui, 179, 5.
Ecce, 2, 3.
Echinis, 215, 8.
Edat, 174, 2.
Edisseras, 292, 5.
Edit, 208, 2.
Edita, 105, 5. 275, 3.
Edixit, 50, 4.
Educatus, 24, 2.
Educavi, 104, 6.
Educaverat, 92, 6.
Effecisse, 83, 12. 264, 46.
Effecit, 201, 1.
Effectibus, 149, 15.
Effectus, 149, 19.
Effectum, 232, 14. 294, 10. 299, 12.
Effectus, 237, 2. 261, 40. 266, 17, aliisque locis 2.
Effecta, 228, 14.
Effecto, 5, 4. 22, 1.
Effecacem, 280, 9. 333, 1.
Effector, 201, 6.
Effex, 194, 3. 320, 5.
Efficere, 148, 11. 187, 6. 298, 4. 361, 2.
Efficiendum, 61, 10.
Efficiens, 341, 2.
Efficientia, 248, 11. 267, 18.
Efficientium, 236, 10.
Efficit, 126, 8. 149, 16. 180, 4, aliisque locis 5.
Effingere, 349, 19.
Efflagito, 170, 7.
Effugere, 332, 5.
Effundendo, 152, 2.
Effuso, 152, 3.
Egent, 218, 2. 218, 48. 219, 2. 246, 19.
Egebit, 188, 6.
Egens, 179, 8.
Egentem, 107, 2.
Egere, 217, 10. 218, 11.
Egeret, 188, 7.
Eget, 45, 1. 187, 14. 187, 45 bis.
Egimus, 281, 17.
Ego, 14, 3. 43, 1. 48, 5, aliisque locis 24.
Egrediare, 248, 9.
Egrediari, 218, 8.
Eheu, 7, 4. 214, 1.
Ei, 75, 5. 83, 2. 93, 5, aliisque locis 4.
Eidem, 280, 25. 319, 1.
Eis, 125, 2. 131, 3. 146, 7, aliisque locis 10.
Eisdem, 80, 6. 110, 9. 136, 7. 298, 14.
Ejus, 12, 1. 12, 3. 23, 4, aliisque locis 12.
Eiusdem, 44, 4. 271, 4.
Elabi, 281, 9.
Elaborat, 177, 5.
Elaborat, 258, 6.
Elasticis, 14, 1.
Elegi nomen, 5, 1.
Elegisti, 95, 4.
Elementa, 222, 3. 236, 3. 301, 47.
Elementum, 11, 7.
Elephantos, 212, 12.
Eligit, 209, 12.
Eligende, 200, 4.
Eliminal, 299, 21.
Elinguem, 24, 6.
Elucet, 419, 6.
Eludere, 92, 4.
Elusus, 78, 5.
Emarscere, 505, 22.

Emendant, 208, 16.
Emeres, 118, 9.
Emerunt, 298, 9.
Emetiendum, 313, 4.
Emicat, 28, 1.
Emineat, 206, 18.
Eminet, 45, 2.
Eminus, 336, 18.
Emissus, 186, 11.
Emissus, 27, 4.
Emtam, 254, 4.
En, 324, 1.
Enatibimus, 120, 4.
Enatet, 347, 1.
Enervatus, 267, 2.
Enim, 5, 1. 12, 6. 32, 6, aliisque locis 117.
Enne, 286, 2.
En nomen, 15, 2. 36, 7. 136, 5, aliisque locis 18.
En adverbium loci, 186, 3. 212, 2.
En loci, 314, 7.
En quo magis, 194, 5.
En ipso quod, 272, 7.
En usque, 92, 4.
En pro, ideo, 157, 7. 165, 5.
Eodem, 83, 2. 50, 6. 187, 1. 351, 16.
Eorum, 55, 10. 195, 3. 198, 2, aliisque locis 16.
Eos, 133, 4. 195, 10. 194, 1, aliisque locis 10.
Eosdem, 102, 2. 267, 9. 267, 10. 268, 8.
Epicureum, 35, 4.
Epicturus, 179, 1.
Equitandi, 232, 14.
Equitare, 252, 15.
Equos, 174, 6. 263, 4.
Erant, 11, 1.
Erat, 8, 2. 52, 3. 43, 6, aliisque locis 5.
Erecta, 266, 8.
Erepta, 188, 5.
Ereptor, 275, 1.
Erga, 94, 3.
Ergo, 164, 3. 270, 7.
Erigamur, 515, 10.
Eripi, 125, 4.
Eripiat, 188, 4.
Eripiet, 212, 5.
Erit, 157, 21. 229, 6. 234, 1, aliisque locis 7.
Errare, 179, 6.
Erra, 194, 5.
Error, 56, 3. 121, 3. 157, 4, aliisque locis 6.
Errore, 55, 10. 56, 2. 327, 7.
Erroris, 212, 4. 356, 12.
Erubescant, 204, 5.
Eructantibus, 148, 2.
Es, 24, 1. 42, 1. 72, 5, aliisque locis 7.
Escas, 182, 5. 183, 8. 239, 3.
Esse, 55, 9. 44, 5. 48, 5, aliisque locis 524.
Essem, 48, 6.
Essent, 151, 5.
Esset, 11, 7. 11, 6. 11, 7, aliisque locis 15.
Est, 9, 3. 14, 11. 25, 1, aliisque locis 102.
Esurire, 188, 12.
Et, 3, 1. 5, 2. 5, 1, aliisque locis 195.
Et initio perindi, 152, 7. 156, 1. 251, 8, aliisque locis 9.
Et enim, 158, 6. 188, 10. 165, 5, aliisque locis 17.
Etiam, 10, 7. 85, 3. 94, 4, aliisque locis 67.
Etiamsi, 325, 15. 326, 2. 335, 14.
Etsi, 112, 5. 172, 4. 257, 5, aliisque locis 2.
Eum, 14, 2. 171, 2. 195, 8, aliisque locis 8.
Eundem, 295, 12.
Eundo, 350, 4.
Euphrates, 316, 1.
Euri, 128, 2.
Euridice, 284, 114.

Euripi, 97, 2.
Euripidis, 210, 7.
Eurus, 275, 3.
Evacuabo, 352, 1.
Evandri, 510, 5.
Evaseras, 24, 2.
Eveniant, 335, 25. 331, 25. 371, 26.
Eveniat, 297, 2.
Eveniendi, 328, 14. 335, 15.
Evenire, 324, 5. 336, 4. 326, 2, aliisque locis 4.
Evenirent, 355, 25.
Evenit, 272, 28. 508, 12.
Eveniunt, 325, 5. 353, 10.
Eventum, 60, 6. 313, 9. 314, 14, aliisque locis 5.
Eventura, 326, 8. 326, 21. 335, 21, aliisque locis 5.
Eventurum, 325, 5. 326, 15. 331, 5.
Eventus, 35, 7. 336, 6. 336, 11, aliisque locis 5.
Evici, 74, 4.
Evidentius, 267, 19.
Evitari, 326, 12.
Evolei, 222, 4.
Evolvere, 252, 2.
Ex, 87, 1. 87, 4. 94, 14, aliisque locis 66.
Exacerbare, 298, 21.
Exa erbasce, 48, 5.
Exacerbes, 95, 1.
Exaquis, 145, 2.
Exaquetur, 275, 3.
Exaquantis, 97, 2.
Exaggerat, 298, 2.
Exarescere, 258, 4.
Examinaveris, 40, 4.
Excedere, 344, 11.
Excedunt, 295, 11.
Excelat, 156, 9.
Excellentiam, 58, 8. 155, 7.
Excellentier, 298, 1.
Excellentioribus, 282, 8.
Excellentis, 156, 2.
Excellentissimam, 179, 15.
Excelsa, 279, 18. 332, 25.
Excesso, 350, 46.
Exceperit, 85, 7.
Excepi, 45, 4.
Excepas, 259, 4.
Excessit, 11, 5.
Excipiat, 106, 3.
Excitans, 341, 5.
Excitantis, 38, 5.
Excitare, 285, 15. 283, 1.
Excitat, 234, 10.
Excitatur, 245, 5.
Excitaveris, 264, 2.
Excitet, 345, 4.
Excitus, 341, 10.
Exclamare, 61, 12.
Exclamat, 204, 2.
Excogitari, 204, 4. 229, 5. 239, 23, aliisque locis 2.
Exegimus, 249, 2.
Exemplar, 45, 8.
Exempli, 280, 19. 314, 2.
Exemplo, 221, 5. 336, 17.
Exemplorum, 198, 3.
Exemplum, 280, 16. 298, 10.
Exemiam, 159, 9.
Exercendi, 504, 4.
Exercere, 102, 1. 147, 8. 268, 17.
Exerceri, 281, 16.
Exe cet, 18, 5. 176, 3. 273, 2. 307, 2. 306, 2.
Exerceur, 295, 2.
Exercitatione, 166, 5. 298, 6.
Exerciti, 299, 2.
Exercitus, 36, 1.
Exercuit, 314, 10.
Exeris, 317, 9.
Exhausit, 261, 6. 292, 5.
Exhorreat, 122, 5.
Exhortatio, 312, 2.
Exigetur, 47, 4.
Exigua, 212, 11.
Exigue, 157, 1.

Exigui, 350, 1.
 Exiguus, 457, 8.
 Exilis, 156, 4.
 Existat, 228, 6. 257, 8. 338, 4.
 Existendi, 315, 51. 331, 3.
 Existendo, 351, 25.
 Existere, 228, 5. 250, 8. 315, 14, alisque locis 2.
 Existimant, 297, 3. 298, 15.
 Existimare, 229, 20.
 Existimari, 72, 3. 109, 4. 149, 7. 265, 27.
 Existimas, 86, 6. 111, 8. 257, 15, alisque locis 3.
 Existimat, 320, 1. 355, 5. 536, 11.
 Existimatio, 60, 5. 60, 8.
 Existimatio, 61, 5. 166, 7.
 Existimatis, 157, 2.
 Existimaverim, 85, 5.
 Existiment, 279, 13.
 Existimet, 336, 15.
 Existit, 295, 14. 357, 1.
 Existunt, 351, 50.
 Exili, 33, 1.
 Exitus, 80, 7. 94, 16. 209, 5, alisque locis 4.
 Exoptandas, 94, 18.
 Exopto, 279, 14.
 Exordis, 296, 9.
 Exordio, 269, 19.
 Exordium, 219, 33. 228, 13. 357, 20.
 Exorsa, 91, 2. 315, 9.
 Exorsa, 119, 5. 119, 10.
 Expediendi, 512, 2.
 Expedire, 354, 8.
 Expedita, 354, 4.
 Expeditur, 315, 8.
 Expellere, 199, 9.
 Expendero, 354, 8.
 Experimentum, 293, 8.
 Experi, 315, 4.
 Expertem, 272, 4.
 Expertes, 272, 17.
 Expertum, 210, 6.
 Expertus, 122, 5. 199, 7.
 Expetenda, 290, 15. 298, 9. 298, 10. 368, 12. 268, 15.
 Expetendæ, 195, 8.
 Expetendorum, 219, 10. 252, 7. 252, 11. 266, 20.
 Expetendum, 150, 2.
 Expeti, 252, 9.
 Expetibilis, 147, 1.
 Expetitur, 252, 12.
 Explendam, 210, 2.
 Explere, 268, 17.
 Expleri, 188, 17.
 Expletur, 188, 17.
 Expleturas, 190, 2.
 Explicbas, 249, 1.
 Explicare, 163, 5. 210, 1. 292, 2. 299, 17.
 Explicaret, 246, 11.
 Explicari, 264, 11.
 Explicat, 340, 9.
 Explicata, 294, 6.
 Explicatio, 294, 5.
 Explicatur, 295, 16.
 Explicet, 162, 7. 289, 5.
 Expnam, 246, 5.
 Expprimere, 549, 25.
 Exsili, 31, 2.
 Exsilium, 50, 1. 72, 1. 125, 3.
 Exsortes, 85, 6.
 Expectare, 14, 8. 279, 16. 290, 24.
 Expectas, 42, 3.
 Expectationem, 111, 2.
 Expectavi, 171, 2.
 Expecto, 219, 30. 252, 3.
 Exspoliatur, 86, 3.
 Exstat, 208, 6.
 Exstet, 159, 6.
 Exstincti, 153, 3.
 Exstirpare, 84, 15.
 Exstiterit, 228, 12.
 Exstitorium, 351, 2.
 Exsul, 74, 2. 287, 4.
 Exsulare, 75, 3.
 Exsulat, 301, 18.

Exsulem, 72, 1. 86, 3.
 Exsules, 263, 2.
 Extendisse, 203, 4.
 Extento, 346, 2.
 Exteros, 194, 15.
 Exteris, 341, 15.
 Externa, 153, 13. 249, 3.
 Externæ, 221, 2.
 Externas, 17, 1.
 Externis, 155, 7.
 Externum, 219, 4.
 Extimescas, 40, 5.
 Extimis, 340, 2.
 Extimum, 201, 7.
 Extimus, 295, 15.
 Extra cum regimine, 357, 6.
 Extra sine regim., 124, 3. 257, 17.
 238, 12, alisque locis 5.
 Extrema, 228, 14. 272, 18. 280, 3. 320, 8.
 Extrema ablat., 14, 8.
 Extremam, 156, 2.
 Extremo, 11, 4. 76, 5. 155, 6.
 Extrinsecus, 178, 8. 188, 6. 229, 17, alisque locis 6.
 Extulisset, 10, 6.
 Exuberans, 298, 3.
 Exuberat, 121, 4.
 Exuit, 307, 6.
 Exutus, 61, 5.
 F
 Fabricii, 165, 4.
 Fabula, 254, 15.
 Fabulis, 247, 16.
 Fac, 171, 8.
 Facere, 126, 7. 148, 5. 128, 15, alisque locis 11.
 Facerent, 299, 8.
 Faceres, 58, 6.
 Faceret, 52, 2.
 Faciam, 171, 9.
 Faciant, 152, 9. 299, 5. 330, 18.
 Facias, 532, 4.
 Faciat, 283, 12.
 Faciatis, 156, 3.
 Facie, 155, 9.
 Faciem, 30, 2.
 Facienda, 291, 12.
 Faciendæ, 294, 9.
 Faciendum, 219, 52.
 Faciens, 199, 5.
 Facient m., 45, 4.
 Facientis, 285, 9.
 Facientium, 351, 51.
 Facies nomen, 45, 5. 74, 4. 276, 3. 347, 5.
 Faciet, 155, 14. 194, 10. 201, 5.
 Facile, 23, 2. 122, 2. 149, 18, alisque locis 5.
 Facili, 159, 2.
 Facinoris, 56, 1.
 Facinorum, 257, 10. 279, 18.
 Facinus, 61, 10.
 Facis, 225, 4.
 Facit, 74, 6. 94, 14. 94, 18, alisque locis 12.
 Faciunt, 188, 10. 189, 1. 264, 18, alisque locis 2.
 Facta, 321, 6.
 Factæ, 55, 9. 148, 2.
 Factum, 55, 6. 75, 6. 93, 4, alisque locis 5.
 Facturum, 51, 7.
 Factus, 118, 9.
 Facultate, 357, 22.
 Facultatem, 356, 16.
 Facundia, 110, 10.
 Falce, 175, 3.
 Fallacem, 7, 5.
 Fallacium, 87, 6.
 Fallax, 98, 2. 103, 2. 194, 15, alisque locis 2.
 Falli, 241, 2. 324, 5. 344, 9.
 Fallit, 166, 2.
 Fallitur, 326, 22.
 Fallor, 219, 16.
 Falsa, 175, 1. 177, 5. 187, 7, alisque locis 2.

Falsa, 94, 3. 118, 1. 219, 15. 219, 16.
 Falst, 55, 8.
 Falsis, 52, 1. 87, 4. 149, 18. 204, 3.
 Falsitate, 75, 5.
 Falsitati, 536, 16.
 Falsitatis, 327, 7.
 Falso adverb., 55, 4. 204, 5.
 Falsum, 158, 19. 217, 9. 280, 8.
 Fama, 156, 3. 157, 12. 157, 14, alisque locis 4.
 Fama, 157, 7. 159, 3.
 Famæ, 53, 6. 157, 20. 157, 22.
 Famam, 158, 4.
 Famem, 188, 14.
 Familiarem, 200, 5.
 Familiares, 53, 8.
 Familiaribus, 200, 1.
 Familiaris, 121, 3. 204, 6. 297, 22, 298, 21.
 Familiaritas, 196, 7.
 Familiaritatem, 92, 5.
 Familiarium, 54, 1.
 Famis, 47, 1.
 Famule, 101, 11.
 Famulantibus, 295, 1.
 Famulari, 296, 18.
 Famulorum, 134, 5.
 Fas, 32, 3. 56, 8. 52, 8, alisque locis 7.
 Fata, 4, 2.
 Fatalis, 294, 8. 295, 4. 295, 11, alisque locis 3.
 Fateamur, 187, 5. 219, 13. 240, 3.
 Fateare, 188, 3.
 Fatebare, 355, 6.
 Fatebimur, 52, 4.
 Fatebor, 351, 6.
 Fateor, 188, 3. 219, 11. 265, 1, alisque locis 2.
 Fati, 272, 9. 295, 10. 295, 12, alisque locis 2.
 Fatigat, 270, 5.
 Fatigatum, 299, 24.
 Fatigatus, 315, 4.
 Fatiscant, 303, 4.
 Fatiscere, 324, 12.
 Fato, 291, 12. 295, 8. 295, 19.
 Fatum, 56, 1. 285, 2. 295, 2, alisque locis 7.
 Faucibus, 48, 2.
 Faveret, 7, 5.
 Favor, 178, 8.
 Favore, 101, 6.
 Febris, 215, 4.
 Fecerit, 95, 7. 152, 7. 149, 13. 185, 5.
 Fecimus, 100, 3.
 Fecisset, 285, 8.
 Fecit, 50, 8. 98, 4. 153, 13. 148, 5. 201, 5.
 Fecundæ, 258, 6.
 Fecellit, 84, 5.
 Felicem, 8. 111, 7. 118, 7, alisque locis 6.
 Felices, 86, 5. 187, 5. 280, 20.
 Felicia, 105, 3. 258, 5.
 Felicior, 280, 22.
 Feliciores, 280, 15.
 Felicis, 4, 1.
 Felicissimi, 132, 3.
 Felicissimum, 110, 1. 178, 3.
 Felicitas, 60, 7. 125, 7. 198, 2, alisque locis 5.
 Felicitate, 298, 5. 298, 18.
 Felicitatem, 91, 12. 119, 3. 121, 3, alisque locis 4.
 Felicitatis, 94, 3. 109, 3. 110, 4, alisque locis 12.
 Felix, 6, 1. 99, 2. 121, 3, alisque locis 7.
 Fera, 286, 4.
 Feraces, 95, 7.
 Feracior, 215, 5.
 Feras verbum, 347, 10.
 Feratur, 125, 11.
 Fere, 57, 1. 157, 1. 178, 19. 179, 11.
 Ferendum, 15, 32.
 Ferire, 39, 2.
 Ferit, 29, 1. 211, 6. 341, 8.

Feroces, 202, 2.
 Feros, 40, 1.
 Ferrox, 275, 2.
 Ferre, 120, 7. 129, 2. 182, 4, aliisque locis 5.
 Fertilis, 21, 1.
 Fortur, 97, 2. 509, 6.
 Ferant, 212, 11. 215, 8. 238, 6.
 Feros, 152, 2. 508, 2.
 Fervens, 142, 10.
 Fervente, 291, 2.
 Ferventes, 115, 1.
 Fervet, 275, 1.
 Fervida, 66, 5. 502, 3.
 Fervor, 251, 11.
 Festinant, 178, 2.
 Festinare, 265, 5.
 Festinat, 210, 3. 299, 19.
 Festinent, 239, 25. 217, 2.
 Festinet, 237, 18.
 Festino, 315, 1.
 Festive, 158, 17.
 Fetum, 296, 7.
 Fiant, 298, 12. 535, 32. 550, 17.
 Fiat, 296, 17.
 Fida manendi, 94, 15.
 Fide, 76, 3. 167, 1. 168, 17. 313, 7.
 Fidelibus, 139, 2.
 Fidelis, 163, 1.
 Fidelium, 166, 28.
 Fidem, 60, 1. 248, 19. 301, 19.
 Fides, 112, 4. 264, 8.
 Fidibus, 181, 6.
 Fidis, 168, 24.
 Fient, 351, 21.
 Fierent, 536, 2. 531, 24.
 Fieret, 351, 28.
 Fieri, 84, 10. 151, 4. 157, 2, aliisque locis 16.
 Fiet, 153, 19.
 Figere, 129, 6. 540, 7.
 Figit, 315, 2.
 Figura, 547, 8.
 Figuram, 536, 22. 536, 23. 557, 40.
 Figuras, 537, 19. 544, 10.
 Figuris, 546, 1.
 Filix, 122, 1.
 Filicem, 175, 5.
 Filii, 122, 1.
 Filio, 53, 9.
 Filios, 210, 4.
 Filis, 11, 1.
 Fio, 68, 5. 106, 10. 126, 5, aliisque locis 4.
 Finem, 176, 4. 186, 2. 187, 5, aliisque locis 5.
 Fines, 178, 4.
 Fingat, 250, 5.
 Fingere, 221, 2.
 Fingi, 228, 12.
 Fingis, 92, 5.
 Fini, 185, 4.
 Finierat, 170, 1.
 Finiret, 280, 5.
 Finiri, 1226, 5. 281, 0.
 Finis, 84, 7. 84, 11. 86, 4. 226, 6. 210, 1.
 Finit, 138, 11.
 Finitis, 158, 11.
 Firma nomen, 205, 9. 523, 2.
 Firma, 147, 10. 258, 6. 533, 20.
 Firma verbum, 70, 10.
 Firmamentis, 283, 2.
 Firmat, 502, 15.
 Firmior, 299, 25.
 Firmiori, 544, 11.
 Firmioribus, 87, 2.
 Firmis, 504, 8. 505, 24.
 Firmissime, 228, 16.
 Firmissimis, 256, 1.
 Firmitas, 264, 7.
 Firmitate, 21, 5. 258, 12.
 Firmitati, 296, 1.
 Firmiter, 327, 5. 554, 4.
 Firmitudinem, 212, 15.
 Firmus, 250, 25.
 Firmus, 250, 15.
 Fit, 60, 7. 146, 7. 158, 1, aliisque locis 8.

Fiant, 251, 4. 251, 6. 256, 15, aliisque locis 6.
 Fixa, 295, 11.
 Fixisti, 259, 27.
 Fixit, 509, 2.
 Fixum, 205, 6.
 Flagellat, 270, 5.
 Flagitiosis, 44, 5.
 Flagitiosum, 61, 9.
 Flagrantes, 299, 9.
 Flagrantior, 251, 10.
 Flagrantes, 171, 5.
 Flagrat, 531, 1.
 Flamma, 19, 2. 290, 7.
 Flammæ, 258, 19. 299, 4. 301, 9.
 Flammata, 152, 1.
 Flammis, 61, 4. 102, 12. 115, 4, aliisque locis 5.
 Flatibus, 17, 2. 105, 1. 128, 2.
 Flatu, 114, 1.
 Flatus, 95, 6.
 Flebilibus, 251, 5.
 Flebilis, 2, 2.
 Flectat, 181, 1.
 Flectendis, 555, 28.
 Flectere, 254, 7.
 Flectit, 184, 2. 301, 6. 502, 11.
 Fientes, 7, 2.
 Fiere, 106, 2. 276, 7.
 Fies, 42, 2.
 Fietibus, 5, 1. 12, 2. 25, 5.
 Fietus, 98, 5.
 Flevisti, 76, 1.
 Flevit, 508, 1.
 Flexa, 18, 5.
 Flexeris, 172, 2.
 Flexerit, 254, 17.
 Flexos, 505, 2.
 Florent, 2, 1. 237, 8.
 Florene, 287, 6.
 Floribus, 20, 4. 102, 3. 153, 12.
 Florifer, 502, 2.
 Florum, 212, 17.
 Fluctibus, 102, 5. 114, 6. 128, 3. 215, 3.
 Fluctu, 95, 4. 290, 8.
 Fluctus, 70, 8. 270, 4.
 Fluens, 106, 11.
 Fluente, 190, 1.
 Fluantem, 168, 4.
 Fluitabunt, 259, 25.
 Fluitantes, 61, 7.
 Fluitantis, 221, 5.
 Fluitare, 86, 7. 517, 1.
 Fluituras, 296, 15.
 Flumina, 253, 10.
 Flumine, 516, 5.
 Fluxerit, 549, 9.
 Foderet, 514, 7.
 Fodiens, 514, 5.
 Fodisse, 514, 12.
 Fodit, 144, 1.
 Fodiatam, 298, 22.
 Fodatus, 61, 5.
 Fodera, 70, 5. 529, 1.
 Foderat, 507, 7.
 Fodere, 70, 10. 168, 21. 301, 1.
 Fodis, 202, 4. 275, 7.
 Foditate, 157, 4.
 Fodum, 205, 4.
 Fodius, 168, 2. 299, 3.
 Fomenta, 109, 2. 151, 1.
 Fomentis, 87, 6.
 Fomes, 215, 5.
 Fomitum, 8, 9.
 Fons, 228, 7. 502, 12.
 Fonte, 303, 4. 514, 15. 316, 1. 328, 13.
 Fontem, 226, 2. 250, 2. 327, 4.
 Fontibus, 252, 6.
 Fore, 44, 2. 248, 15. 281, 21.
 Forenes, 188, 4.
 Forent, 101, 12. 251, 24.
 Foret, 10, 5. 50, 4. 194, 11, aliisque locis 5.
 Forinsecus, 545, 2.
 Forma, 115, 3. 221, 4. 228, 2. 232, 7. 249, 3.
 Forma, 257, 8. 357, 8.
 Formæ, 212, 16.

Formatier, 557, 12.
 Formam, 178, 20. 217, 1. 219, 12, aliisque locis 10.
 Formandi, 557, 19.
 Formans, 221, 6.
 Formare, 506, 1.
 Formares, 45, 9.
 Formas, 295, 5. 545, 4.
 Formidabilem, 102, 11.
 Formidandas, 94, 17.
 Formidat, 275, 5.
 Formidinum, 199, 9.
 Formidolosa, 157, 16.
 Formis, 294, 4. 541, 15. 547, 4.
 Fors, 96, 2. 517, 2.
 Forsitan, 217, 18. 279, 15. 297, 27. 298, 19. 298, 25.
 Fortasse, 53, 15.
 Forte, 163, 4. 194, 9. 267, 8. 279, 7. 352, 2.
 Fortem, 119, 9. 505, 17.
 Fortes, 511, 1.
 Fortiter, 247, 12.
 Fortitudinem, 149, 9.
 Fortitudo, 247, 18.
 Fortitudo, 85, 5.
 Fortitudo, 118, 5.
 Fortitudo, 126, 5.
 Fortitudo, 314, 8.
 Fortitudo, 85, 1. 112, 3. 125, 1. 288, 1. 288, 4.
 Fortitudo, 514, 4.
 Fortitudo, 516, 6.
 Fortitudo, 515, 21.
 Fortuna, 7, 5. 68, 7. 94, 12, aliisque locis 7.
 Fortuna, 111, 5. 150, 2. 178, 11, aliisque locis 5.
 Fortuna, 43, 2. 56, 3. 60, 6, aliisque locis 20.
 Fortunam, 58, 2. 50, 8. 76, 1, aliisque locis 11.
 Fortunarum, *adversa et prospera*, 86, 6.
 Fortunas, 45, 3. 46, 5. 296, 8.
 Fortunatissimis, 122, 6.
 Fortunatum, 111, 8.
 Fortunatus, 166, 11.
 Fortunis, 105, 5.
 Fovens, 208, 7.
 Foverent, 12, 6.
 Foveret, 111, 5.
 Fovi, 101, 5.
 Fragiles, 267, 5.
 Fragili, 212, 11.
 Fragilis, 166, 3. 228, 13.
 Fragilissima, 212, 10.
 Fragilitas, 261, 6.
 Fratre, 152, 2.
 Fratrīs, 61, 4. 507, 3.
 Fraude, 188, 3.
 Fraudes, 50, 1.
 Fraudibus, 61, 8. 75, 4. 275, 3.
 Fraus, 55, 5. 69, 8.
 Frement, 290, 8.
 Fremit, 275, 4.
 Fremitu, 182, 7.
 Frena, 106, 9. 168, 14.
 Frenis, 75, 1. 90, 5.
 Frenos, 517, 2.
 Frequentia, 72, 7. 110, 8.
 Frigeret, 285, 19.
 Frigora, 222, 2. 501, 19.
 Frigore, 66, 1. 291, 1.
 Frigoribus, 102, 4.
 Frigus, 188, 12. 188, 11.
 Froades, 67, 5.
 Frondiflua, 66, 1.
 Fronte, 272, 12. 510, 2.
 Frontem, 165, 5. 547, 9.
 Frontibus, 50, 5.
 Fructum, 126, 6. 178, 3. 209, 4.
 Fructus, 110, 5. 155, 12. 155, 13.
 Fruens, 159, 8.
 Fruentes, 211, 2.
 Fruenti, 125, 8.
 Fruentium, 166, 3. 209, 4.
 Fruge, 175, 4.
 Frugem, 209, 9.

Frugibus, 102, 5.
 Fruī, 79, 6. 179, 18.
 Frustra, 162, 5. 264, 15. 327, 9. 353, 80. 353, 25.
 Frustrabatur, 10, 7.
 Fruticibus, 175, 2.
 Fucos, 92, 4.
 Fudit, 211, 4. 257, 1.
 Fueram, 51, 1.
 Fuerant, 272, 23.
 Fuerat, 146, 4. 237, 10.
 Fuerini, 525, 5. 527, 14. 536, 2.
 Fuere, 95, 4. 124, 6. 157, 12.
 Fuerit, 55, 15. 54, 5. 85, 4, *alisque locis* 9.
 Fuga, 218, 26.
 Fugacibus, 115, 6.
 Fugacior, 12, 17.
 Fugam, 54, 1.
 Fugare, 155, 1. 192, 3. 205, 5.
 Fugato *verbum*, 90, 2.
 Fugax, 94, 15. 275, 5. 315, 2.
 Fugienda, 519, 5.
 Fugiendi, 260, 16. 515, 15.
 Fugiendo, 112, 6.
 Fugiendum, 520, 2.
 Fugiens, 94, 14. 129, 5.
 Fugit, 211, 5.
 Fuisset, 55, 9. 60, 2. 101, 5, *alisque locis* 7.
 Fuisset, 72, 4. 553, 15.
 Fuit, 145, 1. 247, 17.
 Fulgeat, 162, 8.
 Fulgent, 105, 4.
 Fulgenti, 290, 5.
 Fulgere, 154, 1. 213, 5.
 Fulgor, 135, 1.
 Fulminis, 59, 5.
 Fumidicos, 59, 1.
 Fumosas, 11, 3.
 Functus, 191, 9.
 Fundamentum, 515, 17.
 Fundare, 75, 5.
 Fundat, 105, 5.
 Fundatur, 219, 54.
 Fundere, 88, 5.
 Funditur, 27, 5.
 Funditus, 58, 5.
 Funduntur, 5, 5.
 Funera, 251, 1.
 Fungi, 140, 4.
 Furentes, 40, 2.
 Furibundus, 508, 4.
 Furiosi, 56, 7.
 Furor, 142, 5.
 Fuscarent, 57, 5.
 Fuscet, 272, 9.
 Fusus, 142, 1.
 Futile, 205, 10.
 Futura, 525, 9. 536, 2. 536, 7, *alisque locis* 12.
 Futurę, 94, 15. 552, 22.
 Futurarum, 551, 1. 552, 15.
 Futuri, 120, 2. 158, 4. 325, 2, *alisque locis* 5.
 Futuris, 525, 14. 536, 1. 553, 2, *alisque locis* 2.
 Futurorum, 525, 10. 525, 11. 528, 9, *alisque locis* 5.
 Futurum, 524, 6. 525, 5. 525, 6, *alisque locis* 5.
 G

Gemmarum, 153, 1. 153, 2. 157, 8.
 Gemmas, 113, 5. 214, 4.
 Gemmis, 215, 5.
 Generatim, 258, 16.
 Generatio, 205, 1.
 Genere, 228, 9.
 Generis, 118, 8. 543, 14.
 Genitum, 115, 8.
 Gens, 547, 6.
 Gentes, 199, 5. 205, 5. 290, 5.
 Gentibus, 157, 16.
 Gentis, 157, 22.
 Gentium, 157, 18. 195, 7.
 Genua, 106, 1. 109, 7. 118, 1, *alisque locis* 8.
 Geometrae, 251, 1.
 Geram, 515, 8.
 Gerantur, 350, 11.
 Gerenda, 295, 8. 293, 2. 299, 6.
 Gerendarum, 295, 5.
 Gerendis, 155, 2. 295, 5.
 Gerens, 22, 1. 221, 6.
 Gerentis, 514, 9.
 Gerere, 165, 1. 195, 4.
 Geret, 168, 16.
 Geri, 297, 25.
 Geritur, 95, 2. 271, 4. 297, 18. 514, 1.
 Germanici, 55, 8.
 Germea, 208, 2.
 Gerunt, 505, 4.
 Geruntur, 271, 4. 271, 7. 314, 13.
 Gesserint, 299, 6.
 Gestabat, 12, 1.
 Gestare, 275, 4.
 Gestat, 530, 2.
 Gestent, 182, 2.
 Gestorum, 75, 2.
 Gestio, 165, 4.
 Gestunt, 162, 5.
 Gigantes, 247, 17.
 Gignendi, 259, 10.
 Gignitur, 296, 5.
 Gladii, 199, 8.
 Gladiis, 200, 5.
 Gladio, 56, 5.
 Gladium, 157, 9.
 Gladius, 154, 4.
 Glante, 159, 5. 277, 4.
 Globi, 156, 7.
 Globum, 260, 2.
 Glomerantur, 26, 5.
 Glomeravit, 225, 5.
 Gloria, 4, 1. 157, 8. 157, 17. 159, 5. 204, 1.
 Gloria, 157, 21. 217, 4. 219, 4.
 Glorize, 156, 5. 305, 18.
 Gloriam, 110, 10. 158, 19. 159, 5, *alisque locis* 6.
 Glorianitur, 199, 11.
 Gloriarī, 155, 11.
 Gloriosae, 29, 9.
 Gloriosum, 178, 2. 203, 7.
 Gnate, 507, 7.
 Gradiens, 551, 27.
 Gradientem, 551, 13.
 Graditur, 551, 13.
 Gradu, 8, 2.
 Gradum, 262, 8.
 Gradus, 11, 6.
 Grajae, 507, 4.
 Gramina, 277, 10.
 Grassanti, 56, 7.
 Grata, 154, 1. 211, 4.
 Gratas, 185, 7.
 Grates, 86, 8.
 Gratia, 178, 10. 232, 13. 314, 1.
 Gratiae, 528, 6.
 Gratiam, 101, 8. 205, 8.
 Gratus, 174, 5.
 Gravaia, 547, 10.
 Grave, 77, 1. 285, 14.
 Gravem, 14, 1. 154, 6.
 Graves, 45, 1. 501, 21.
 Gravi, 182, 7. 216, 7.
 Gravidus, 22, 2.
 Gravidis, 21, 2.
 Gravior, 509, 4.
 Graviore, 95, 10.
 Gravioribus, 281, 24.
 Gravis, 47, 1. 175, 4. 195, 2. 250, 3. 302, 4.
 Gravitare, 256, 1.
 Grossibus, 517, 2.
 Gubernacula, 44, 6.
 Gubernaculis, 84, 2. 86, 5. 245, 6. 248, 17.
 Gubernaculum, 246, 24.
 Gubernans, 68, 5.
 Gubernare, 247, 1.
 Gubernas, 220, 1.
 Gubernatione, 86, 10.
 Gurgite, 190, 1.
 Gurgitis, 316, 8.
 H

Herbas, 238, 5.
Herbipotes, 276, 2.
 Herbis, 238, 1.
 Hercule, 148, 7.
 Hercoleum, 308, 6.
 Heredi, 121, 4.
 Hereditatem, 35, 5.
 Hermus, 201, 5.
 Hesperias, 20, 1. 184, 5.
 Hesperus, 65, 2. 163, 5.
 Hesternum, 518, 12.
 Heu, 2, 2. 16, 1. 22, 4, *aliasque locis* 5.
 Hi, 84, 11. 94, 5. 177, 7, *aliasque locis* 5.
 Hians, 188, 16.
 Hiant, 84, 5.
 Hiantium, 48, 2.
 Hiatas, 106, 5.
 Hic, 17, 4. 60, 5. 123, 2, *aliasque locis* 15.
Hic adverb. loci, 234, 1. 254, 2. 262, 1, *aliasque locis* 5.
 Hinc, 250, 14. 262, 8. 264, 8, *aliasque locis* 5.
 Hila, 14, 3. 14, 10. 108, 1, *aliasque locis* 23.
 Hisceres, 108, 2.
 Hoc, 55, 5. 52, 6. 61, 2, *aliasque locis* 55.
 Hoc ipsum, 356, 5.
 Hoc est, 245, 16.
 Hoc ablat. 55, 4. 153, 1. 107, 3, *aliasque locis* 19.
 Hic ipso, quod, 60, 2. 340, 22.
 Hoccine, 83, 3.
 Hodierna, 510, 1.
 Homerus, 522, 2.
 Homine, 147, 5.
 Hominem, 84, 12. 88, 1. 112, 3, *aliasque locis* 7.
 Homines, 51, 5. 70, 7. 85, 6, *aliasque locis* 20.
 Homini, 290, 16.
 Hominibus, 156, 11. 157, 5. 165, 2, *aliasque locis* 4.
 Homibis, 148, 10. 205, 4. 272, 27.
 Hominum, 6, 1. 10, 1. 10, 5, *aliasque locis* 21.
 Homo, 85, 2. 94, 1. 100, 2, *aliasque locis* 5.
 Honestate, 75, 5.
 Honestissima, 210, 5.
 Honestissimorum, 59, 1.
 Honor, 146, 8. 194, 10.
 Honorabilem, 192, 1.
 Honore, 212, 6. 218, 10. 287, 5.
 Honorem, 218, 32.
 Honores, 101, 10. 146, 6. 178, 120, *aliasque locis* 5.
 Honoribus, 106, 5. 177, 6. 193, 5, *aliasque locis* 2.
 Hora, 7, 4. 112, 3.
 Hora, 99, 2.
 Horas, 20, 3. 66, 4.
 Horribilis, 166, 9.
 Horribilis, 257, 13.
 Horrida, 142, 2. 182, 5.
 Horum, 101, 2. 135, 11. 154, 6, *aliasque locis* 9.
 Hos, 159, 5. 280, 19. 298, 8.
 Hospes, 112, 1. 111, 5.
 Hospite, 148, 7.
 Hospites, 148, 7.
 Hospitibus, 275, 6.
 Hospitis, 276, 13.
 Hosticus, 112, 5.
 Huc, 253, 4. 262, 3. 268, 9.
 Huic, 50, 5. 121, 1. 157, 5, *aliasque locis* 10.
 Huius, 59, 3. 74, 3. 119, 5, *aliasque locis* 8.
 Huiusmodi, 158, 16. 218, 4. 219, 23, *aliasque locis* 5.
 Humana, 199, 5. 218, 25. 237, 9, *aliasque locis* 2.
 Humane, 272, 27. 327, 2.
 Humane, 125, 7. 136, 8. 17, 29, *aliasque locis* 2.

Humanum, 272, 25. 282, 15. 343, 9.
 Humanarum, 45, 3. 327, 9.
 Humanas, 520, 5.
 Humani, 56, 2. 118, 8. 272, 24, *aliasque locis* 5.
 Humanis, 112, 2. 271, 8. 327, 6. 327, 17.
 Humanitatis, 304, 15.
 Humanorum, 120, 10. 178, 7. 229, 2, *aliasque locis* 2.
 Humannum, 106, 1. 156, 4. 297, 25, 335, 11.
 Humanus, 217, 8.
 Humeros, 310, 7.
 Humi, 4, 4.
 Humida, 501, 18.
 Humile, 162, 10.
 Humilem, 98, 2.
 Humiles, 552, 25.
 Humili, 129, 5.
 Humilitate, 212, 6.
 Humilitatis, 325, 6.
 Humum, 11, 10. 282, 10. 314, 3. 314, 7.
 Hunc, 12, 4. 14, 1. 102, 7, *aliasque locis* 12.
 Huccine, 85, 1.
 Hybernium, 188, 15.
 Hydra, 510, 1.
 Hyrcæ, 292, 7.
 Hyemem, 502, 5.
 I
 Ibi, 219, 14.
 Icta, 211, 6.
 Ictibus, 170, 5.
 Ictu, 105, 3. 325, 6. 337, 12. 382, 11. 10, 5. 3. 53, 1. 72, 1, *aliasque locis* 18.
 Id ætatis pro, ejus ætatis, 119, 6.
 Id genus, pro, ejusmodi, 255, 3.
 Id locorum, 157, 15.
 Idcirco, 111, 8. 122, 1. 154, 11, *aliasque locis* 6.
 Idem, 126, 1. 219, 5. 219, 19, *aliasque locis* 13.
 Idem eundem rem, 54, 5. 160, 2. 252, 6.
 Idem ipsum, 266, 4. 271, 6.
 Ideo, 106, 1. 328, 5. 326, 3. 326, 7.
 Idipsum, 239, 20. 248, 13. 268, 17, *aliasque locis* 4.
 Igitur, 14, 7. 82, 1. 83, 2, *aliasque locis* 115.
 Ignarum, 166, 4.
 Ignarus, 551, 9.
 Igne, 225, 4. 292, 8. 301, 3. 350, 7.
 Ignes, 59, 1.
 Ignibus, 142, 9.
 Igniculo, 215, 4.
 Iguis, 194, 12. 222, 3. 239, 3. 260, 3. 301, 20.
 Ignobile, 218, 9.
 Ignominiosus, 287, 4.
 Ignorabas, 102, 10.
 Ignorabiles, 164, 5.
 Ignorantes, 97, 18.
 Ignorantia, 211, 2.
 Ignorantia, 125, 8. 267, 2.
 Ignorare, 156, 11. 259, 38.
 Ignoras, 75, 2. 86, 4.
 Ignorat, 1. 9, 5. 357, 17.
 Ignorata, 257, 4.
 Ignorata, 288, 5.
 Ignores, 84, 11. 28, 7.
 Ignoret, 122, 5.
 Ignoro, 203, 5.
 Ignorus, 121, 2.
 Iidem, 266, 22 bis. 268, 5. 241, 5. 286, 2.
 Iis, 92, 4.
 Iisdem, 502, 1.
 Illa singular., 14, 8. 32, 1. 71, 1, *aliasque locis* 59.
 Illa plural., 252, 15.
 Illa ipsa, 205, 9.
 Illabuntur, 12, 1.
 Illacrym., 1. 122, 1.
 Illæ, 130, 1. 209, 5.
 Illæsum, 118, 5.

Illam, 75, 2. 112, 3. 166, 4, *aliasque locis* 7.
 Illas, 187, 9.
 Illam, 285, 12.
 Illatas, 158, 20.
 Illatio, 280, 5.
 Illatione, 290, 10.
 Illator, 285, 10.
 Illatum, 250, 15.
 Ille, 8, 2. 11, 5. 21, 1, *aliasque locis* 2.
 Illecebris, 91, 5.
 Illi singular., 295, 16. 303, 19. 326, 7. 338, 10.
 Illi plural., 56, 5. 50, 2. 60, 1, *aliasque locis* 4.
 Illic, 252, 5. 291, 4. 301, 1. 343, 11.
 Illico, 71, 3. 194, 11.
 Illis, 120, 3. 250, 13. 279, 19. 297, 9.
 Illita, 183, 3.
 Illius, 52, 5. 92, 3. 110, 6, *aliasque locis* 6.
 Illo, 327, 1. 337, 12. 349, 2.
 Illorem, 353, 29.
 Illos, 50, 8. 197, 5.
 Ilud, 58, 4. 118, 7. 125, 5, *aliasque locis* 38.
 Illum, 58, 4. 87, 3. 188, 2, *aliasque locis* 2.
 Illuminat, 282, 4.
 Illusarum, 23, 1.
 Illuserit, 158, 17.
 Illustrant, 254, 8.
 Illustrare, 192, 3.
 Illuxerit, 87, 2.
 Imaginabile, 344, 2. 344, 8.
 Imaginabilem, 357, 17.
 Imaginabilia, 337, 14.
 Imaginandi, 514, 15.
 Imaginaria, 517, 21.
 Imaginatio, 356, 21. 356, 22. 357, 6, *aliasque locis* 3.
 Imaginatione, 357, 11. 357, 14. 357, 18.
 Imaginationem, 345, 7.
 Imaginationi, 344, 5.
 Imaginationis, 357, 10.
 Imagine, 186, 1. 221, 6. 225, 5.
 Imaginem, 350, 2.
 Imagines, 11, 3. 171, 7. 219, 23, *aliasque locis* 5.
 Imago, 228, 6.
 Imbecilles, 258, 3. 263, 14. 266, 6.
 Imbecillioris, 218, 1.
 Imbecillitas, 45, 3. 261, 18.
 Imbecillitas, 264, 6.
 Imbecillitate, 267, 7.
 Imbecillitatis, 200, 2.
 Imbecillitas, 147, 5.
 Imbecillum, 179, 13.
 Imber, 502, 5.
 Imbre, 102, 12.
 Imbribus, 27, 1.
 Imbriferos, 174, 4.
 Imbuli, 182, 10.
 Imbuti, 60, 2.
 Imitator, 349, 19.
 Imitetur, 265, 2.
 Immani, 508, 5.
 Immemor, 244, 2. 262, 6.
 Immensi, 260, 2.
 Immensum, 17, 5. 70, 9. 181, 2.
 Immergitur, 273, 8.
 Immerito, 156, 8.
 Imminentem, 61, 8.
 Imminutione, 228, 8.
 Immittem, 509, 6.
 Immites, 252, 1.
 Immo, 305, 9.
 Immobilem, 219, 6. 295, 5.
 Immobiles, 345, 10.
 Immobilis, 246, 9. 349, 18.
 Immobiletate, 349, 20.
 Imortalis, 279, 17.
 Immortalitas, 157, 25.
 Immortalitatem, 158, 4.
 Immotis, 114, 6.
 Immundis, 273, 7.
 Immutabiles, 296, 10.
 Immutare, 52, 7.

Imparem, 170, 3.
 Impatiētem, 101, 5.
 Impatiētia, 95, 4.
 Impatiētia, 123, 5.
 Impediendi, 52, 4.
 Impediri, 335, 3.
 Impedisce, 52, 2.
 Impedit, 501, 4.
 Impellere, 95, 6.
 Impendisse, 103, 2.
 Imperabis, 147, 9.
 Imperante, 257, 8.
 Imperet, 168, 6. 199, 4.
 Imperfecta, 219, 28. 228, 16. 236, 14.
 Imperfecti, 238, 1.
 Imperfectum, 217, 9. 228, 8 bis. 229, 3. 235, 11.
 Imperia, 199, 3.
 Imperio, 72, 6.
 Imperiosa, 14, 6.
 Imperitans, 108, 13.
 Imperium, 146, 3. 4.
 Impermistia, 526, 16.
 Impetrent, 528, 8.
 Impetum, 45, 4. 96, 1.
 Impia *singul.*, 7, 6.
 Impio, 56, 4.
 Impios, 53, 11.
 Impleat, 263, 19.
 Implentem, 265, 20.
 Implere, 279, 9. 549, 25.
 Implicatur, 295, 19.
 Implicet, 516, 6.
 Implicite, 212, 3.
 Implicitam, 312, 4.
 Implorati, 219, 52.
 Imponere, 350, 6.
 Importat, 536, 5.
 Importet, 199, 2.
 Importuna, 298, 20.
 Imposita, 205, 15.
 Impotens, 252, 7.
 Impotentia, 199, 5. 266, 14.
 Impotentis, 40, 4.
 Imprecer, 216, 5.
 Impressas, 541, 4.
 Imprimi, 540, 5.
 Improbi, 194, 6. 281, 4. 181, 8, *aliis-que locis* 5.
 Improbis, 44, 5. 45, 1. 149, 16, *aliis-que locis* 6.
 Improbissimum, 146, 1. 149, 7.
 Improbitas, 271, 15. 272, 10. 272, 28, *aliis-que locis* 2.
 Improbitate, 505, 14.
 Improbis, 21, 19.
 Improbiorum, 55, 5. 198, 6. 267, 2.
 Improbos, 52, 6. 194, 5. 258, 1, *aliis-que locis* 9.
 Improbum, 283, 4.
 Improbis, 197, 3.
 Improvisus, 514, 5.
 Imprudentia, 55, 9. 52, 7.
 Impune, 194, 5.
 Impunita, 16, 1. 257, 6.
 Impunitas, 281, 6.
 Impunitate, 61, 10. 281, 8. 281, 29.
 Impunitatem, 262, 6.
 Impuniti, 281, 24.
 Impunitos, 280, 17. 281, 9. 291, 40.
 Imputare, 118, 2.
 In *cum accusat.*, 11, 6. 14, 2. 14, 7, *aliis-que locis* 114.
 In locum, 277, 9.
 In orbem, 242, 1.
 In perpetuum, 258, 16.
 In praeium, 505, 5.
 In quantum, 237, 14.
 In totum omnino, 532, 4.
 In vicem *instar*, 540, 12.
 In *cum ablat.*, 11, 4. 11, 5. 13, 2, *aliis-que locis* 151.
 In cognoscendo, 537, 21.
 In discernendo, 545, 7.
 Inaccesse, 528, 8.
 Inestimabilem, 528, 6.
 Inestuat, 77, 2.
 Inane, 118, 5. 164, 2. 195, 1. 205, 10.
 Inanem, 515, 12. 544, 6.

Inanes, 158, 14.
 Inanibus, 153, 15.
 Inanimata, 258, 18.
 Inanimata, 153, 10.
 Inanimatis, 258, 1.
 Incanduit, 76, 2.
 Incens, 266, 18.
 Incedere, 265, 23. 531, 15. 531, 16.
 Incelebris, 53, 1.
 Incepta, 45, 5.
 Incerta, 56, 5. 239, 17. 325, 2. 526, 20. 527, 5.
 Incerti, 527, 5. 536, 9.
 Incertus, 527, 5.
 Incessere, 95, 1.
 Incessui, 266, 19.
 Incipe, 175, 2.
 Incipiens, 248, 10.
 Incipit, 96, 2.
 Incipiant, 168, 18.
 Incitata, 546, 5.
 Incitus, 105, 1. 1.
 Incubrescent, 195, 5.
 Incudam, 119, 2.
 Inclusa, 545, 14.
 Inclusus, 121, 2.
 Incolatur, 157, 5.
 Incolentibus, 125, 5.
 Incolumis, 118, 7. 200, 3.
 Incolunt, 157, 9.
 Incomitatum, 52, 4.
 Incommutabilem, 296, 19.
 Inconstans, 275, 6. 1.
 Inconsummatis, 228, 12.
 Inconveniens, 258, 1.
 Incorrupta, 246, 23. 520, 4.
 Incorribile, 279, 7.
 Increpidus, 14, 5.
 Increpuisti, 75, 6.
 Increpuisti, 308, 18.
 Incubuerit, 56, 4.
 Incubuit, 76, 5. 120, 1.
 Inde, 45, 1. 264, 8.
 Indeclinabilem, 296, 11.
 Indecores, 197, 4.
 Indefensi, 57, 1.
 Indeflexa, 528, 5.
 Indica, 205, 1. 276, 8.
 Indicum, 94, 15. 268, 8.
 Indicta, 47, 1. 552, 26.
 Indigeat, 217, 10.
 Indigebit, 246, 19.
 Indigentem, 187, 18.
 Indigentes, 188, 11.
 Indigentia, 188, 11. 188, 15.
 Indigentiam, 155, 17. 155, 2. 169, 1.
 Indigere, 155, 4. 177, 4. 179, 6. 248, 10.
 Indignari, 505, 17.
 Indigne, 299, 1.
 In ignem, 192, 4.
 Indignissima, 284, 17.
 Indignitas, 195, 3.
 Indignos, 149, 17. 193, 7.
 Indignum, 552, 15.
 Indiscreta, 527, 15.
 Indiscreta, 265, 7.
 Indiscreto, 105, 5.
 Indissolubili, 11, 1. 296, 8.
 Individuale, 298, 15.
 Indivisum, 217, 8.
 Indolui, 46, 5.
 Induamur, 87, 4.
 Indubitata, 515, 7.
 Indubitato, 259, 16.
 Induerat, 168, 16.
 Induit, 259, 5.
 Indulgentius, 101, 6.
 Induruerunt, 76, 8.
 Indus, 254, 6.
 Inefficaces, 552, 25.
 Inerces, 511, 2.
 Inerti, 159, 1.
 Inesse, 5, 2. 112, 2. 149, 9, *aliis-que locis* 4.
 Inesset, 149, 1.
 Inest, 122, 2. 154, 8. 195, 9, *aliis-que locis* 8.
 Inevitabili, 514, 11.
 Inevitabiliter, 526, 21.
 Inexhausta, 158, 15.
 Inexhausti, 10, 2.
 Inexorabile, 165, 1.
 Inexorabiles, 45, 1.
 Inexpertus, 122, 5.
 Inexpleta, 102, 6.
 Inexpletam, 149, 13.
 Inexplicabilis, 47, 1.
 Inexpugnabiles, 298, 10.
 Inextricabilem, 248, 7.
 Infecta, 280, 2.
 Infelices, 60, 8. 285, 4.
 Infeliciores, 241, 2.
 Infeliciores, 241, 21.
 Infeliciores, 279, 7. 280, 17. 281, 8. 285, 2.
 Infeliciissimam, 241, 21.
 Infeliciissimos, 280, 2.
 Infeliciissimum, 117, 4.
 Infereendum, 285, 8.
 Inferentia, 285, 13.
 Inferior, 537, 5. 547, 11.
 Inferiora, 521, 1.
 Inferiore, 11, 7.
 Inferiorem, 537, 4.
 Infernas, 252, 2.
 Inferos, 251, 19.
 Inferre, 251, 2. 323, 14.
 Inferrent, 44, 6.
 Inficiabimur, 53, 5.
 Inficari, 117, 2.
 Inficit, 272, 19.
 Infirma, 102, 8. 156, 5. 162, 11. 340, 21.
 Infirma, 102, 8. 156, 2. 231, 11. 550, 15.
 Infinita, 158, 5. 294, 5. 550, 11.
 Infinitate, 549, 6.
 Infinitam, 280, 4. 549, 21.
 Infinitate, 549, 4.
 Infinitatem, 549, 10.
 Infinitus, 158, 11. 256, 3. 257, 12.
 Infinitus, 46, 1.
 Infinitum, 229, 9. 350, 5.
 Infinitus, 549, 19.
 Infirma, 522, 5.
 Infirmitas, 215, 5. 266, 10. 268, 15.
 Infirmitas, 297, 26.
 Inflammare, 55, 4.
 Inflammata *singul.*, 12, 5.
 Infectens, 242, 1.
 Influat, 21, 2.
 Influentibus, 76, 7.
 Informare, 172, 1.
 Infornata, 258, 5.
 Infornui, 118, 1.
 Infornuio, 118, 7. 210, 7. 279, 11, *aliis-que locis* 2.
 Infornuio, 204, 5. 281, 3.
 Infra, 155, 6. 156, 5. 156, 10, *aliis-que locis* 5.
 Infructuosus, 12, 7.
 Infuderis, 155, 19.
 Ingemiscis, 101, 9.
 Ingemiscit, 118, 10.
 Ingeni, 56, 5. 110, 9. 119, 6.
 Ingenio, 119, 1. 290, 16.
 Ingenium, 151, 2.
 Ingenium, 175, 1.
 Inglorius, 205, 7.
 Ingratus, 7, 6.
 Ingravare, 547, 5.
 Ingruentium, 110, 6.
 Inhabitandi, 157, 5.
 Inhabitare, 71, 2.
 Inhabens, 294, 1.
 Inhorrescere, 102, 5.
 Inhorruit, 79, 5.
 Inimica, 154, 5. 258, 22.
 Inimicum, 201, 5.
 Inimicus, 201, 6.
 Iniqua, 249, 8.
 Inique, 552, 19.
 Iniqui, 69, 6.
 Iniquior, 296, 20.
 Iniquis, 270, 10.
 Iniquissimum, 527, 11.
 Iniquitatis, 281, 7.
 Iniquum, 281, 10.

- Iniquus*, 154, 5.
Inire, 2, 2.
Initium, 349, 12.
Injucundum, 135, 19.
Injungere, 353, 11.
Injuria, 45, 5. 54, 1. 187, 10, *alisque locis* 5.
Injuriæ, 357, 3. 283, 10.
Injuriarum, 46, 5. 100, 5. 102, 10, *alisque locis* 4.
Injurias, 158, 21.
Injuria, 118, 10.
Injurius, 95, 4.
Injusta, 69, 5. 281, 8. 281, 22.
Injuste, 53, 3. 287, 12.
Injustas, 286, 4.
Injusti, 75, 6.
Injustum, 281, 12.
Innasci, 258, 5.
Innocens, 59, 1.
Innocentiam, 50, 9.
Innocentiam, 55, 13. 53, 3. 53, 7. 14.
Innocentia, 32, 4.
Innotuit, 94, 7.
Innumerabiles, 292, 6.
Innumeras, 50, 1.
Innumeri, 70, 2.
Innutritum, 14, 1.
Inopem, 101, 4.
Inopes, 152, 7. 152, 10.
Inopia, 298, 21.
Inopia, 47, 2.
Inopina, 5, 1.
Inopinabile, 505, 11.
Inopinabiles, 504, 9.
Inopinatum, 514, 15.
Inopinatus, 514, 6.
Inops, 198, 1. 287, 4.
Inquam, 51, 2. 51, 8. 82, 5, *alisque locis* 156.
Inquires nomen, 275, 2.
Inquires verbum, 124, 5. 157, 6. 188, 15, *alisque locis* 5.
Inquirendum, 228, 5.
Inquis, 356, 5.
Inquisita, 84, 4.
Inquit, 12, 4. 25, 1. 25, 1, *alisque locis* 87.
Inrebut vel irrubuit, 114, 2.
Insan, 154, 2.
Insanat, 268, 5.
Insanum, 114, 5.
Inscit, 145, 2.
Insciti, 291, 7.
Inscitia, 124, 4.
Inscitia, 267, 1.
Inscitiam, 521, 2.
Inscitiam, 246, 1.
Inscitiam, 95, 2.
Inseparabili, 272, 1.
Insequendi, 283, 50.
Inserant, 192, 3.
Inserit, 6, 2. 340, 20.
Inserta, 177, 2.
Inserviente, 293, 2.
Inseruit, 41, 9.
Insiditibus, 110, 9.
Insidior, 273, 5.
Insidia, 212, 7.
Insigne, 297, 17. 299, 7.
Insigniti, 11, 6. 50, 5.
Insignitur, 545, 5.
Instita, 58, 1. 231, 5.
Institi, 296, 2.
Instita, 48, 19.
Institutum, 135, 7.
Institutus, 108, 7.
Insolentia, 157, 11.
Insolubilibus, 149, 15.
Insonare, 108, 6.
Insones, 61, 11. 68, 7.
Inspectantes, 53, 14.
Insuperata, 92, 6.
Insuperato, 279, 18.
Instabilem, 166, 4.
Instabilitas, 125, 6.
Instituta, 350, 14.
Instituta, 351, 28.
Instillabas, 58, 3.
Instituta substantia, 93, 9. 157, 18.
Instituti, 55, 5. 60, 5.
Instituit, 341, 9.
Instruit, 166, 2.
Instrumentum, 545, 1.
Insufficientiam, 187, 16.
Insula, 275, 5.
Insultans, 158, 22.
Insuper, 12, 6.
Integer, 166, 11.
Integra, 553, 12.
Integria, 228, 15. 229, 8.
Integratæ, 297, 3. 536, 12.
Integrum, 277, 5.
Intellectum, 296, 2.
Intellexeram, 159, 1.
Intelligam, 82, 3.
Intelligas, 268, 1.
Intelligendum, 266, 9.
Intelligentia, 556, 21. 537, 7. 543, 14.
Intelligentiam, 295, 6. 537, 1. 543, 10.
Intelligentiam, 545, 2.
Intelligis, 158, 25. 163, 4.
Intelligit, 209, 6.
Intelligit, 158, 2.
Intelligitur, 230, 3.
Intelligo, 92, 3. 231, 22.
Intemerata, 532, 18.
Intemperans, 275, 4.
Intemperantia, 267, 5.
Intemperiam, 258, 15.
Intempestivi, 5, 5.
Intendebatur, 514, 2.
Intendit, 514, 11.
Intenta, 25, 2.
Intento, 84, 7. 178, 8. 179, 11, *alisque locis* 5.
Intentione, 259, 4. 259, 11. 247, 2, *alisque locis* 2.
Intentionem, 237, 18. 258, 5. 265, 2.
Inter, 11, 5. 44, 7. 95, 7, *alisque locis* 15.
Interdum, 259, 10.
Interea, 502, 10.
Intererant, 258, 9.
Interempto, 152, 2.
Interesse, 283, 12.
Interim, 545, 4.
Interiora, 85, 6.
Interiore, 258, 12.
Interire, 237, 4. 237, 7. 237, 12. 238, 5.
Interitum, 86, 7. 257, 15. 257, 18.
Interius, 171, 4. 219, 18.
Interminabilem, 158, 10. 349, 14.
Interminabilis, 548, 8. 549, 7. 549, 15.
Interrogas, 85, 5.
Interrogo, 187, 8.
Intertextum, 11, 5.
Intima, 251, 10. 523, 5.
Intimam, 297, 6.
Intimil, 241, 5.
Intimus, 295, 13.
Intolerabiles, 209, 5.
Intolerabili, 92, 5.
Intra, 50, 4. 95, 1. 105, 8, *alisque locis* 4.
Intrasses, 157, 10.
Intrapidum, 251, 6.
Intrinsesus, 545, 4.
Introcas, 248, 8.
Introueris, 248, 8.
Introuit, 147, 7.
Introrsum, 243, 2. 341, 14.
Introuersus, 212, 19.
Intueamur, 246, 16. 548, 5.
Intuearis, 254, 5.
Intueamur, 565, 27.
Intueas, 14, 9.
Intueniur, 282, 5.
Intueri, 94, 16. 171, 8. 217, 7, *alisque locis* 4.
Intueris, 217, 2.
Intueor, 556, 18. 552, 4.
Intuitu, 154, 1. 530, 24.
Intuitum, 10, 8. 50, 5. 87, 5, *alisque locis* 5.
Intuitus, 521, 5. 580, 19. 580, 28. 552, 9.
Intumescit, 155, 15.
Intus, 269, 9. 277, 15. 541, 11.
Inuehens, 245, 1.
Invehuntur, 298, 16.
Inueni, 86, 2.
Inueniat, 514, 4. 531, 8.
Inuenio, 257, 17.
Inuenisse, 210, 5.
Inuenisti, 164, 13.
Inuenitur, 198, 5.
Inuentum, 514, 8.
Investiganda, 219, 11.
Investigandum, 251, 22.
Inuexere, 321, 5.
Inuicem, 158, 11. 168, 15. 251, 24, *alisque locis* 4.
Inuicta, 257, 2.
Inuicta, 24, 5.
Inuictiam, 298, 10.
Inuictio, 266, 12.
Inuictum, 58, 3.
Inuidia, 52, 2.
Inuolabiliter, 229, 14.
Inuolatum, 118, 6.
Inuisus, 197, 1.
Inuitari, 61, 11.
Inuito, 188, 4.
Inuitis, 188, 2.
Inuocandum, 219, 53.
Inuoluit, 162, 10.
Inusitatum, 94, 2.
Inuultus, 56, 5.
Ipsa singul., 11, 3. 45, 3. 45, 4, *alisque locis* 22.
Ipsa abl., 61, 11. 94, 4. 282, 11, *alisque locis* 5.
Ipsa neutr. nomin., 158, 2. 200, 1. 215, 8, *alisque locis* 3.
Ipsæ, 189, 1.
Ipsam, 171, 8. 218, 23. 250, 12, *alisque locis* 8.
Ipsam illam, 537, 2.
Ipsarum, 149, 19. 251, 15.
Ipsas, 247, 16. 283, 5. 296, 10.
Ipsæ, 9, 1. 56, 2. 72, 4, *alisque locis* 18.
Ipsi dat., 151, 4. 531, 5.
Ipsi plural., 57, 4. 177, 8. 199, 12, *alisque locis* 5.
Ipsis, 48, 2. 69, 7. 149, 1, *alisque locis* 4.
Ipsius, 100, 1. 166, 5. 252, 18. 297, 10.
Ipsos, 252, 21. 212, 5. 298, 2.
Ipsorum, 55, 5. 556, 15.
Ipsos, 215, 3. 298, 16. 518, 5.
Ipsum, 10, 6. 112, 2. 157, 9, *alisque locis* 17.
Ira, 76, 3. 270, 5.
Irac, 275, 4.
Iram, 40, 4.
Iras, 150, 2. 182, 10. 510, 5.
Iratiss, 285, 16.
Ire, 17, 1. 18, 1. 55, 5, *alisque locis* 4.
Irreflexo, 310, 8.
Irrepperit, 84, 6.
Irresoluto, 181, 4.
Irredimens, 56, 6.
Irrigat, 302, 5.
Irrubuit, 114, 2.
Is, 159, 6.
Ista, 94, 5. 108, 4. 123, 7, *alisque locis* 8.
Ita, 10, 2. 50, 7. 53, 40, *alisque locis* 70.
Itane, 50, 8. 155, 6.
Itaque, 50, 2. 55, 4. 61, 12, *alisque locis* 13.
Itte, 311, 1.
Item, 272, 12.
Iter, 5, 3. 52, 4. 261, 2, *alisque locis* 4.
Iterum, 65, 3. 505, 2. 516, 5. 553, 11.
Itacus, 508, 1.
It nerum, 157, 11.

- Ius, 305, 1.
 Ixionium, 253, 7.
 J
 Jacent, 163, 1.
 Jacere, 61, 8, 103, 5.
 Jaceret, 266, 19.
 Jacet, 22, 1, 271, 6, 340, 10.
 Jacetis, 164, 5.
 Jacta-se, 53, 5.
 Jactastis, 8, 1.
 Jactis, 536, 18.
 Jam, 45, 5, 48, 1, 70, 4, aliisque locis 40.
 Jam dudum, 219, 50, 299, 25.
 Jam vero, 272, 13, 538, 5, 538, 20.
 Janitor, 235, 3.
 Jecerint, 313, 17.
 Jecur, 253, 12.
 Jefunia, 159, 3.
 Jovis, 103, 4.
 Jubens, 222, 1.
 Jubes, 221, 1.
 Jucunda, 12, 8, 298, 2, 504, 4, aliisque locis 2.
 Jucunditas, 210, 4, 256, 12.
 Jucunditate, 170, 4, 252, 6.
 Jucunditatem, 179, 2.
 Jucunditatis, 178, 10, 209, 5, 218, 11.
 Jucundum, 95, 6.
 Jucundus, 298, 24.
 Judicamus, 193, 7.
 Judicandi, 337, 21.
 Judicantes, 177, 6.
 Judicantis, 558, 1.
 Judicare, 193, 7, 298, 18.
 Judicarem, 280, 2.
 Judicat, 60, 7, 178, 17, 178, 18, aliisque locis 6.
 Judicatis, 156, 7, 350, 28.
 Judicatur, 251, 19, 252, 5, 327, 12.
 Judicavimus, 545, 8.
 Judice, 101, 1, 282, 8.
 Judicemus, 218, 7, 283, 29.
 Judices *nomen*, 56, 1.
 Judices *verbum*, 266, 22.
 Judicet, 272, 4.
 Judicet, 272, 4.
 Judicetur, 156, 8, 157, 19, 205, 4.
 Judicia, 282, 1, 297, 4, 350, 24.
 Judicibus, 283, 25.
 Judicio, 55, 1, 208, 9, 544, 12.
 Judicis, 552, 27.
 Judicium, 285, 17, 297, 25, 319, 2, aliisque locis 6.
 Judico, 525, 3.
 Judicum, 285, 13.
 Jugari, 350, 5.
 Jugo, 95, 2, 162, 4, 175, 2.
 Jugulare, 56, 4.
 Jugulum, 507, 7.
 Jugum, 247, 6.
 Junctos, 168, 21.
 Jungant, 501, 19.
 Jungantur, 149, 3.
 Junxerit, 183, 4.
 Junxit, 251, 6.
 Jura, 168, 25, 205, 2, 500, 1.
 Jure, 45, 2, 46, 3, 103, 8, aliisque locis 14.
 Juris, 41, 2, 101, 7, 101, 11.
 Jus, 75, 5, 100, 2, 101, 8, aliisque locis 5.
 Jussit, 3, 2.
 Justa, 105, 6, 286, 6.
 Justa, 281, 9, 281, 25.
 Juste, 528, 5.
 Justam, 501, 6.
 Justi, 251, 6.
 Justior, 285, 16.
 Justissimum, 297, 19, 545, 9.
 Justitie, 48, 6, 75, 1, 251, 3, aliisque locis 2.
 Justo, 501, 1, 505, 8.
 Justos, 50, 8.
 Justum, 281, 9, 281, 11.
 Justus, 69, 5.
 Juvat, 285, 1.
 Juventz, 4, 1.
 Labatur, 126, 5.
 Labi, 289, 2.
 Labor, 174, 1, 176, 5, 510, 8.
 Laborare, 297, 29.
 Laborat, 179, 11, 218, 27, 237, 19, 351, 4.
 Laboratis *verbum*, 157, 17.
 Laboraverim, 92, 9.
 Labore, 32, 5.
 Labores, 508, 6.
 Laboretur, 525, 11.
 Laboris, 505, 26, 510, 10.
 Laborum, 254, 1.
 Labuntur, 179, 9.
 Labyrinthum, 248, 7.
 Lacer, 182, 9.
 Lacerz, 2, 5.
 Lacereris, 60, 4.
 Lacescentes, 247, 16.
 Lacescitam, 52, 6.
 Lacrymabilem, 9, 1.
 Lacrymantem, 71, 2.
 Lacrymas, 103, 2, 119, 9.
 Lacrymis, 14, 5, 42, 2, 119, 4, aliisque locis 3.
 Lacte, 24, 1.
 Lacunam, 210, 2.
 Læderentur, 15, 3.
 Læse, 76, 1.
 Læta, 111, 8, 298, 17.
 Lætaretur, 271, 4.
 Lætatur, 72, 7.
 Lætatus, 122, 1.
 Læteris, 154, 9, 158, 6.
 Lætissimum, 218, 17.
 Lætitis, 61, 7, 178, 5.
 Lætitiæ, 218, 19.
 Lætitiūm, 180, 5, 217, 3.
 Lætor, 259, 27.
 Lætorum, 111, 6.
 Lætos, 80, 7.
 Lætum, 219, 18.
 Lævam, 509, 4.
 Langueret, 279, 10.
 Languor, 285, 27.
 Languore, 285, 50.
 Lapidis, 258, 25.
 Lappillis, 196, 2.
 Lappillos, 254, 7.
 Lapsa, 200, 5.
 Lapsi, 516, 8.
 Laqueos, 214, 5.
 Larga, 78, 1.
 Largas, 185, 4.
 Largiendi, 152, 5.
 Largis, 106, 11.
 Largitas, 152, 5.
 Largitione, 111, 2.
 Laribus, 31, 1, 45, 4.
 Laris, 85, 9.
 Lassant, 290, 6.
 Lassorum, 170, 3.
 Late, 157, 1, 161, 199, 5.
 Lateat, 216, 1, 515, 21.
 Latentes, 291, 4.
 Latentis, 21, 5.
 Latentium, 292, 1.
 Latere *verbum*, 55, 2, 145, 3, 325, 7.
 Latet, 27, 2, 69, 4.
 Latos, 168, 10.
 Latrantem, 247, 16.
 Latrone, 157, 10.
 Latus *nomen substant.*, 199, 12, 251, 6, 515, 7.
 Laudantur, 157, 5.
 Laude, 55, 5, 157, 19.
 Laudibus, 204, 5.
 Landis, 110, 9.
 Laus, 2, 5, 12.
 Laxa *nomen*, 5, 4.
 Laxant, 182, 8.
 Lectis, 141, 2.
 Lectali, 14, 9.
 Lectoris, 79, 1.
 Legalium, 287, 9.
 Lege *nomen*, 68, 1, 102, 9, 113, 7, aliisque locis 2.
 Legebatur, 11, 5.
 Legem, 61, 2, 75, 2, 93, 3, aliisque locis 2.
 Legens, 540, 19.
 Leges, 552, 19.
 Legibus, 181, 5.
 Lenibus, 87, 5, 297, 9.
 Lenioribus, 76, 6.
 Leniter, 24, 7, 158, 21, 256, 2.
 Lentis, 181, 6.
 Leo, 276, 4, 286, 1.
 Leones, 184, 1.
 Leoni, 509, 10.
 Leonibus, 251, 7.
 Leonis, 275, 4.
 Lepus, 251, 8.
 Lethargum, 23, 1.
 Levare, 162, 5.
 Levat, 547, 6.
 Levato, 547, 11.
 Levem, 277, 9.
 Leves, 191, 5.
 Levia, 266, 14.
 Levibus, 7, 5, 223, 2.
 Leviores, 95, 10.
 Levis, 275, 6, 547, 7.
 Levitas, 258, 19, 546, 4.
 Levitate, 158, 17.
 Lex, 254, 1, 254, 9, 282, 7, 502, 15.
 Libeat, 79, 6, 215, 1, 248, 17.
 Libellos, 12, 1.
 Libens, 106, 5.
 Libenter, 171, 10.
 Liber *adject.*, 17, 4, 327, 10.
 Libera, 159, 7.
 Libera, 552, 6.
 Liberant, 12, 8.
 Liberat, 175, 2.
 Liberi *subst.*, 178, 9.
 Liberiores, 520, 6.
 Libris *subst.*, 121, 4, 210, 7.
 Libero *nomen adject.*, 147, 9, 187, 10, 551, 22.
 Liberos *subst.*, 210, 5.
 Liberos *substant.*, 110, 7, 119, 5.
 Liberos *adject.*, 556, 3.
 Libertas, 45, 2, 53, 7, 75, 1, aliisque locis 7.
 Libertate, 292, 10, 321, 4, 551, 18, 551, 21.
 Libertatem, 55, 4, 526, 5, 555, 5.
 Libertatis, 146, 5, 524, 4.
 Liberum, 148, 1, 295, 19, 551, 9.
 Libet, 61, 12, 101, 8, 110, 3, 292, 15.
 Libidine, 202, 3.
 Libidines, 149, 15.
 Libidinibus, 275, 8.
 Libidinum, 209, 6.
 Libido, 255, 3, 267, 5, 270, 1.
 Libris, 74, 6.
 Librorum, 74, 6.
 Libros, 74, 5.
 Libuit, 70, 1.
 Libycis, 510, 4.
 Liceat, 168, 9, 299, 14, 527, 17.
 Licebit, 264, 4, 555, 26.
 Licentiam, 281, 20, 282, 6.
 Licere, 279, 4, 279, 25.
 Licet *verbum*, 102, 1, 102, 2, 118, 4, aliisque locis 10.
 Licet *conjunctio*, 158, 8, 162, 6, 180, 6, aliisque locis 15.
 Licuisset, 53, 6.
 Ligans, 181, 4.
 Ligas, 222, 2.
 Ligat, 166, 5, 168, 11, 235, 2.
 Ligni, 254, 12.
 Limen, 14, 4.
 Limine, 105, 5.
 Limite, 292, 13.
 Limitibus, 157, 8.
 Lingua, 157, 10.
 Linguam, 148, 5, 275, 2.
 Linguas, 162, 7.
 Linoquit, 68, 2.
 Liqueat, 556, 16.
 Liquebit, 295, 8.
 Liqueant, 258, 24.
 Liquere, 281, 12.

Liquerit, 254, 6.
 Liquerunt, 26, 1.
 Liquet, 121, 1. 149, 5. 176, 8, alisque
 locis 13.
 Liquidus, 222, 3.
 Liquido, 159, 5. 347, 1.
 Liquido, 154, 7. 187, 7. 252, 17.
 Lite, 344, 12.
 Litigii, 273, 2.
 Litteras, 11, 6. 340, 7.
 Litteris, 35, 4. 161, 2.
 Littera, 141, 5. 213, 8.
 Litoris, 190, 5.
 Littus, 240, 8.
 Liventi, 111, 6.
 Livore, 241, 4.
 Loca, 258, 7. 258, 21.
 Locata, 295, 10.
 Locatorem, 295, 14.
 Locatus, 85, 9. 103, 8.
 Loci, 45, 5. 74, 3.
 Locus, 258, 5. 246, 10. 294, 4. 344,
 16.
 Loco, 41, 3. 84, 12. 157, 15, alisque
 locis 2.
 Locum, 58, 2. 108, 3. 206, 19.
 locus, 125, 3. 285, 26. 313, 16.
 Longa, 235, 9. 238, 4.
 Longam, 281, 20.
 Longe, 205, 1. 326, 16. 344, 2.
 Longi, 347, 1.
 Longinquum, 72, 1.
 Longior, 158, 3.
 Lonius, 164, 7. 215, 4. 238, 18.
 Longos, 212, 1.
 Longum, 279, 17.
 Longus, 154, 3.
 Loquamur, 250, 3.
 Loquar, 168, 4. 209, 1.
 Loquebare, 248, 11.
 Loquebaris, 248, 15.
 Loquendi, 167, 11.
 Loquere, un, 198, 1.
 Loquimur, 246, 9. 258, 2.
 Loquor, 147, 8.
 Loquuntur, 298, 17.
 Lota, 301, 7.
 Lubrica, 68, 6. 270, 6.
 Lubricus, 140, 4.
 Lucanus, 297, 22.
 Luce, 16, 2. 226, 2. 271, 2, alisque
 locis 2.
 Luceat, 157, 3.
 Lucebit, 212, 8.
 Lucem di m, 66, 2. 113, 2.
 Lucem splendor m, 355, 5. 244, 5;
 282, 5.
 Luci, 328, 8.
 Lucida, 64, 5. 141, 1.
 Lucidos, 102, 2.
 Lucidum, 250, 2.
 Lucifer, 15, 4. 174, 5. 301, 12.
 Lucis, 87, 7. 110, 6.
 Lucta, 14, 9.
 Luctum, 61, 1. 252, 8.
 Luctuosus, 120, 7.
 Luctus, 252, 7.
 Ludens, 185, 5.
 Eminentem, 94, 9.
 Ludicra, 266, 14.
 Euderti, 102, 9.
 Ludimus, 102, 7. 249, 1.
 Ludis verbum, 218, 6.
 Ludit, 98, 5.
 Ludum, 102, 7.
 Luctes, 290, 15.
 Luis, 118, 2.
 Luit, 257, 10.
 Lumen, 88, 4. 212, 6.
 Lumina, 18, 2. 61, 7.
 Lumina oculos, 25, 3. 254, 7. 254,
 17.
 Lumine 2, 1. 26, 1. 90, 2, alisque
 locis 2.
 Luminibus oculis, 12, 4. 25, 2. 26, 2.
 Luminis, 257, 1. 261, 9. 350, 7.
 Luna, 64, 5.
 Luce, 18, 3. 207, 2. 290, 1.
 Lunam, 153, 10.

Lupi, 275, 1.
 Lupis, 276, 6.
 Lustrare, 226, 2.
 Lustrum, 550, 17.
 Lux, 135, 2. 341, 8.
 Luxu, 159, 1.
 Luxuria, 197, 2.
 Luxurient, 2, 8, 5.
 Lydorum, 102, 11.
 Lymphante, 36, 5.
 Lyuceis, 212, 17.
 M
 Machina, 246, 25. 279, 18.
 Machinam, 168, 19.
 Machinas, 258, 17. 299, 16.
 Maculatum, 148, 7.
 Madent, 285, 6.
 Maduit, 152, 3.
 Mage, 174, 1.
 Magis, 48, 6. 152, 2. 157, 7, alisque
 locis 5.
 Magistra, 51, 2. 52, 2.
 Magistratus, 192, 2.
 Magistratum, 44, 10. 195, 5.
 Magistum, 182, 4.
 Magua, 162, 8. 195, 1. 247, 16, alia-
 que locis 4.
 Magna ex parte, 279, 6.
 Magna, 86, 7.
 Magnas, 48, 4.
 Magni, 511, 1. 325, 1.
 Magnificum, 157, 8.
 Magnitudinem, 156, 7.
 Magitudo, 178, 14.
 Magno, 266, 12.
 Magnum, 55, 1. 90, 1. 204, 5. 298, 17.
 Magnus, 195, 5.
 Majestatis, 12, 2. 55, 1.
 Major, 251, 9.
 Majore, 295, 15.
 Majorem, 199, 6.
 Majoribus, 295, 19.
 Majorum, 205, 16.
 Majus, 257, 7.
 Mala substant., 54, 2. 287, 6. 267, 17,
 alisque locis 4.
 Mala adject., 277, 1.
 Malam, 501, 11. 505, 6.
 Male, 298, 15. 347, 8.
 Maleficio, 60, 2.
 Malefida, 7, 5.
 Mali substant., 258, 14. 318, 18. 264,
 6, alisque locis 5.
 Mali adject., 235, 7. 265, 10. 265,
 11, alisque locis 7.
 Malum, 217, 7.
 Malis nomen substant., 5, 1. 60, 5.
 212, 3, alisque locis 5.
 Malis adjectivum, 195, 2. 258, 5. 266,
 1, alisque locis 6.
 Mali, 247, 5.
 Militiam, 272, 25. 280, 2.
 Malitias, 306, 1.
 Mallem, 21, 5.
 Mallet, 121, 2. 285, 20.
 Mallo nomen substant., 272, 16.
 Malorum substant., 108, 6. 110, 7.
 268, 8, alisque locis 4.
 Malorum adject., 281, 18. 297, 14.
 Malos, 258, 3. 261, 3. 266, 6, alia-
 que locis 8.
 Malerit, 75, 3.
 Maluis, 151, 12.
 Malum substant., 248, 5 bis. 261, 5.
 267, 20, alisque locis 5.
 Malus, 174, 2.
 Manas, 42, 2.
 Mandavi, 85, 5.
 Maneant, 256, 5.
 Maneat, 188, 17.
 Manebit, 355, 11.
 Manebunt, 218, 19. 236, 6.
 Maneodi da, 94, 15.
 Manendi, 95, 2. 112, 5. 237, 17,
 alique locis 5.
 Maneus, 221, 1. 254, 2. 246, 12. alia-
 que locis 5.
 Manent, 246, 15.
 Manentibus, 120, 5. 305, 14.

Manentis, 112, 5. 380, 4.
 Manere, 96, 2. 152, 5. 257, 3, alia-
 que locis 4.
 Manet, 164, 10. 183, 3. 277, 5, alia-
 que locis 5.
 Manibus, 11, 2. 35, 7. 182, 2. 268,
 26.
 Manifesta, 56, 1.
 Manifestum, 125, 5. 149, 10. 180, 5,
 alisque locis 6.
 Mana, 79, 4. 199, 14. 295, 2. 506, 1.
 Manum, 24, 7. 101, 8. 104, 5, alia-
 que locis 2.
 Manus singular., 276, 2.
 Manus plural., 11, 8. 125, 6. 148, 9.
 Marci Tullii, 157, 15.
 Marco Tullio, 524, 1.
 Mare, 89, 1. 114, 6. 108, 7.
 Margine, 11, 5.
 Mari, 102, 4.
 Maria, 157, 3.
 Maris, 153, 9. 144, 1. 343, 11.
 Marmaricus, 276, 4.
 Masculus, 140, 2.
 Materia, 292, 8. 303, 19.
 Materia ablat., 11, 2. 356, 32. 356,
 23.
 Materie, 154, 2. 221, 5. 341, 3.
 Materiale, 357, 11.
 Materiali, 515, 16.
 Materiam, 148, 4. 153, 2. 357, 6.
 Matris, 101, 4. 152, 3. 282, 6.
 Mavis, 72, 5. 251, 10.
 Mavult, 218, 27.
 Ma ima, 257, 4.
 Maxima, 205,
 Maximam, 85, 6. 259, 15. 249, 2.
 293, 5.
 Maximas, 55, 6.
 Maxime, 55, 8. 188, 1. 249, 3, alia-
 que locis 2.
 Maximi, 272, 5.
 Maximus, 118, 5.
 Maximum, 86, 9.
 Me, 8, 1. 35, 2. 24, 4, alisque locis
 59.
 Mea, 4, 2.
 Mea ablat., 60, 4. 258, 11. 352, 1,
 352, 7.
 Mea, 117, 2.
 Meam, 50, 5. 32, 4. 91, 1. 246, 1.
 Means, 162, 6.
 Meant, 277, 17.
 Meatum, 151, 1.
 Meat, 225, 4. 517, 2.
 Meatus, 18, 1. 501, 6.
 Mecum, 9, 1. 32, 1. 45, 5, alisque
 locis 5.
 Medetur, 298, 22.
 Media, 295, 15.
 Medit, 259, 27.
 Mediam, 225, 1.
 Medicaminis, 76, 8.
 Medicantus, 50, 2. 12, 3.
 Medicator, 277, 14.
 Medici, 266, 7.
 Medicina, 149, 11.
 Medicine, 25, 1. 292, 12.
 Medicos, 149, 11.
 Medicum, 25, 18.
 Medicus, 972, 10.
 Medietatis, 295, 15.
 Medio, 295, 17.
 Mediocribus, 87, 5.
 Medium, 296, 5. 305, 21.
 Medius, 111, 1.
 Modulla, 258, 11.
 Medullas, 258, 10.
 Mei, 14, 9. 52, 2. 55, 3, alisque lo-
 cis 6.
 Meis, 12, 5. 14, 2. 51, 6, alisque
 locis 4.
 Melior, 250, 8.
 Meliora, 103, 7. 118, 6.
 Melioribus, 282, 7.
 Melius, 229, 5 bis.
 Melius, 75, 5. 152, 2.
 Mella, 211, 4.
 Melle, 108, 5. 159, 5. 185, 3.

Melliflui, 522, 2.
Membra, 188, 13. 225, 2. 231, 21, alisque locis 5.
Membra, 207, 5. 350, 6.
Membro, 252, 1.
Memborum, 153, 4. 237, 8. 332, 5.
Memento, 129, 5. 272, 5.
Meminere, 182, 7.
Meminerim, 85, 2.
Memini, 245, 6. 246, 22. 262, 7. 265, 3.
Meminisse, 146, 3.
Meministi, 54, 6. 54, 7. 84, 7, alisque locis 2.
Memini, 535, 1.
Memorasti, 75, 5.
Memoria, 53, 2. 110, 6.
Memoria, 179, 4.
Memoriae, 53, 5. 263, 6.
Memoriam, 81, 8. 92, 8. 245, 2.
Mendaci, 69, 8.
Mendacio, 526, 18.
Mendacia, 217, 1.
Mendacium substant., 52, 9.
Mendacium adject., 166, 2.
Mens, 16, 2. 90, 4. 189, 6, alisque locis 7.
Mensuram, 10, 5.
Mente, 154, 1. 161, 1. 221, 6, alisque locis 9.
Mentem, 50, 2. 147, 10. 195, 5, alisque locis 5.
Mentes, 12, 8. 126, 2. 156, 1, alisque locis 5.
Menti, 226, 1. 238, 10. 345, 9.
Mentianur, 219, 29.
Mentibus, 44, 9. 177, 2. 192, 2, alisque locis 2.
Mentiens, 52, 7.
Mentior, 137, 6.
Mentis, 14, 11. 22, 1. 74, 5, alisque locis 21.
Mentiti, 57, 6.
Mentitur, 165, 7.
Mentium, 25, 2. 87, 5. 297, 14.
Meo, 24, 7. 288, 14.
Meorum, 74, 6.
Meos, 25, 5. 35, 9. 102, 10.
Mercibus, 141, 2.
Mereamur, 219, 33.
Mereatur, 74, 2. 165, 2.
Merebamur, 54, 6.
Merebantur, 153, 7.
Merer, 74, 5.
Mereculas, 12, 4.
Mergat, 283, 4.
Mergens, 502, 9.
Mergi verbum, 501, 8.
Merita substant., 52, 7. 60, 6.
Meritam, 299, 1.
Meritis substant., 75, 1. 76, 2. 205, 1, alisque locis 4.
Merito substant., 135, 9. 281, 7.
Merito adject., 68, 5.
Meritorum substant., 136, 3. 527, 15.
Meritos, 57, 5. 298, 15.
Meritum substant., 92, 6. 272, 27.
Mersa, 14, 5. 16, 1.
Morsas, 222, 4.
Mersat, 7, 4.
Mersit, 508, 5.
Mersus, 213, 5.
Mernerunt, 50, 7.
Meruisse, 61, 4.
Mervisti, 110, 10.
Mervit, 510, 10. 327, 10.
Metallo, 509, 4.
Metiantur, 135, 6.
Metis nomen, 279, 16. 290, 2.
Mettitur, 94, 17. 205, 3.
Mettuntur, 178, 5.
Metu, 255, 4.
Metuani, 182, 5.
Metuat, 125, 8.
Metuenda, 275, 5.
Metuit, 199, 15. 298, 25.
Metus, 74, 1. 199, 7.
Metuant, 70, 2. 298, 6.

Meum, 7, 4. 14, 9. 102, 1. 288, 2.
Meus, 515, 22.
Mica, 226, 5.
Micans, 261, 4.
Mihi, 2, 5. 9, 2. 45, 7, alisque locis, 14.
Miles, 261, 5.
Militum, 200, 5.
Milibus, 57, 1. 158, 7.
Mina, 55, 4.
Minantem, 128, 5.
Minas, 91, 18.
Minima, 125, 2. 160, 7.
Minima, 87, 1.
Minimam, 158, 8.
Minime, 157, 6. 179, 10. 166, 5, alisque locis 57.
Minimis, 122, 5. 135, 18. 179, 18. 219, 31.
Minimo, 153, 5. 157, 6.
Minimum, 188, 18.
Minutum, 153, 15.
Ministerio, 40, 2.
Ministrat, 206, 4.
Ministret, 18, 5.
Minores, 64, 5. 225, 1.
Minuat, 199, 2. 272, 9.
Minui, 119, 4.
Muuit, 55, 5.
Minus adverb., 15, 2. 80, 9. 125, 8, alisque locis 9.
Mira, 280, 5. 291, 8.
Mirabilem, 248, 9.
Mirabor, 154, 2.
Miraculum, 202, 5. 297, 9. 297, 17. 299, 7.
Miramini, 215, 4.
Miramur, 155, 10.
Mirandum, 212, 16.
Mirantes, 29, 1.
Mirantur, 10, 2.
Mirarer, 288, 1.
Miram, 155, 5. 212, 14.
Miratur, 290, 7. 297, 12. 298, 14.
Microm, 163, 4. 267, 8. 280, 14. 288, 5.
Misceat, 89, 5.
Miscens, 129, 8. 354, 7.
Miscere, 140, 2.
Misceri, 80, 4. 268, 1.
Miscet, 275, 6. 541, 15.
Miscetur, 149, 12.
Miser, 281, 1.
Misera, 124, 1.
Miseria, 279, 10.
Miserandi, 285, 50.
Miserandum, 102, 12.
Miserans, 251, 2. 276, 12.
Miserantibus, 285, 17.
Miseras, 70, 4. 106, 1. 205, 5.
Miseratio, 285, 16.
Miseratione, 285, 29.
Miserationem, 285, 15.
Miserescere, 285, 8.
Miseri, 40, 1. 197, 6. 267, 1.
Miseria, 279, 11. 280, 25. 287, 1.
Miseriae, 199, 6. 279, 19. 280, 21.
Miseriam, 126, 5. 190, 2. 280, 4. 285, 15.
Miserior, 280, 1. 283, 10.
Misericordes, 281, 22.
Miseris, 61, 3. 108, 6. 234, 5. 266, 16.
Miserius, 279, 10.
Misero nomen, 281, 1.
Miseros, 7, 1. 46, 1. 98, 3, alisque locis 7.
Miseri imam, 505, 10.
Miserum, 71, 5. 109, 4. 111, 9, alisque locis 5.
Misso, 102, 12.
Mista, 298, 5. 516, 6. 527, 15. 350, 5.
Mitis, 67, 5. 276, 9.
Mittit, 527, 15.
Mobile, 291, 6.
Mobilem, 219, 6. 295, 8.
Mobiles, 251, 4.
Mobili, 549, 2.

Mobilibus, 294, 1. 343, 12.
Mobilis, 296, 4. 349, 11.
Mobilis, 298, 14.
Moderandis, 535, 28.
Modesta, 149, 1.
Modesta, 91, 1.
Modi, 231, 15.
Modis, 281, 5. 253, 11. 501, 17. 531, 26.
Modo nomen, 10, 5. 68, 5. 85, 3, alisque locis 46.
Modo adverb., 12, 5. 21, 6. 61, 14, alisque locis 12.
Modos, 2, 2. 35, 10. 276, 1. 316, 6.
Modulata, 219, 53.
Modum, 11, 8. 52, 1. 109, 5, alisque locis 5.
Modus, 82, 2. 188, 14. 280, 10, alisque locis 4.
Moror, 53, 10. 76, 5. 84, 8, alisque locis 5.
Morore, 41, 40.
Mororem, 94, 15.
Mororis, 94, 9. 245, 3. 286, 5. 257, 5.
Morosa, 114, 10. 168, 9.
Morose, 253, 6.
Morosi, 4, 2.
Morosi, 14, 4.
Morosis, 6, 2. 308, 5.
Morositatem, 94, 1.
Morosis, 2, 2.
Morotum, 71, 2.
Morotus, 122, 1.
Mole, 110, 7. 212, 12. 216, 7, alisque locis 2.
Molem, 24, 1. 291, 1.
Moles, 201, 1.
Molest, 15, 2. 508, 16.
Molestia, 218, 50.
Molestis, 179, 17.
Molior, 280, 14.
Molirentur, 53, 5.
Moliretur, 53, 2.
Molia, 226, 4.
Molitos, 55, 11.
Molitur, 242, 2.
Moluntur, 266, 17.
Molle, 95, 6.
Mollescant, 76, 9.
Mollissimum, 238, 14.
Momentaria, 151, 5.
Moment, 158, 7. 350, 2.
Momento, 549, 2.
Momordit, 148, 5.
Monstra, 277, 8.
Monstrabitur, 279, 5.
Monstrabo, 212, 4.
Monstrante, 238, 7.
Monstrare, 217, 5.
Monstrata, 219, 15.
Monstrat, 99, 1.
Monstrata, 231, 26.
Monstratum, 548, 1.
Monstratur, 154, 7. 180, 6.
Monstratus, 248, 22.
Monstraveris, 101, 2.
Monstravimus, 228, 15. 252, 20. 289, 6, alisque locis 2.
Monstri, 55, 14.
Monstris, 257, 13.
Montem, 257, 14.
Montibus, 89, 5. 214, 3. 258, 5.
Montis, 124, 5.
Monuisti, 44, 5.
Mora, 154, 6.
Mora abl., 66, 2.
Morae, 7, 6.
Moratus, 297, 24.
Morbi, 86, 5. 109, 1.
Morbis, 297, 52.
Morbo, 12, 8. 298, 21.
Morbos, 285, 18.
Morbum, 25, 2. 86, 7.
Morbos, 84, 6. 285, 28.
Mordaciter, 159, 1.
Mordax, 191, 2. 210, 5.
Mordeant, 171, 5.

Mordeatur, 219, 2.
 More, 97, 2.
 Morem geram *obsequar.*, 515, 8.
 Moris, 264, 2.
 Mores, 52, 6, 45, 8, 69, 2, *aliisque locis* 11.
 Moribus, 35, 5, 60, 5, 94, 8, *aliisque locis* 4.
 Moriendo, 112, 5.
 Moriantur, 159, 5.
 Mora, 6, 1, 112, 4, 162, 9, *aliisque locis* 2.
 Morsu, 211, 6.
 Morsus, 147, 6, 199, 9.
 Mortale, 85, 4.
 Mortales *homines*, 124, 5, 177, 4, 208, 1.
 Mortales *adject.*, 126, 2, 351, 10.
 Mortali, 162, 4.
 Mortalibus *substant.*, 56, 5, 119, 7, 219, 26, 525, 18.
 Mortalibus *adject.*, 219, 25.
 Mortalis, 164, 8.
 Mortalium *substant.*, 126, 4, 176, 2, 179, 11.
 Mortalium *adject.*, 25, 4, 58, 1, 96, 1, *aliisque locis* 6.
 Morte, 126, 5, 126, 6, 159, 4, 281, 14.
 Mortem, 257, 19, 259, 8, 285, 5.
 Morti, 57, 2.
 Mortis, 55, 5, 126, 5, 200, 4, 296, 9.
 Mortuum, 267, 11.
 Mos, 540, 5.
 Mots, 71, 2, 502, 14.
 Moti, 57, 1.
 Motibus, 168, 18, 259, 4, *aliisque locis* 2.
 Motione, 259, 11.
 Motionem, 550, 10.
 Motiones, 258, 21.
 Motu, 155, 4, 260, 4, 296, 1, 515, 10.
 Motum 225, 5, 252, 14, 265, 22, *aliisque locis* 2.
 Motus, 41, 5, 209, 4, 242, 1, *aliisque locis* 8.
 Moveantur, 85, 5.
 Movebare, 85, 8.
 Movebit, 59, 5.
 Movens, 544, 6.
 Movent, 286, 4.
 Moventem, 225, 1.
 Movere, 84, 12, 142, 4.
 Moverentur, 555, 51.
 Movereris, 147, 4.
 Moveri, 221, 1.
 Moveris, 534, 8.
 Movet, 45, 5, 74, 4, 118, 5, *aliisque locis* 5.
 Movetur, 295, 5.
 Mox, 89, 7, 102, 11, 148, 9, *aliisque locis* 2.
 Mulcedo, 170, 2.
 Mulcerenti, 251, 15.
 Mulier, 9, 5, 14, 6.
 Multa, 251, 11, 258, 5.
 Multas, 218, 27.
 Multi, 106, 4.
 Multiformes, 92, 5.
 Multiplex, 158, 9, 187, 1.
 Multiplicato, 258, 15.
 Multiplicem, 295, 4.
 Multiplices, 50, 1, 61, 1, 345, 9.
 Multiplici, 194, 9.
 Multipliciter, 283, 5, 294, 15.
 Multiplicum, 176, 5.
 Multitudine, 75, 2.
 Multitudinis, 55, 10, 72, 6, 111, 1.
 Multo, 281, 2, 281, 7.
 Multo magis, 247, 14, 283, 2.
 Multorum, 152, 7.
 Multos, 126, 5.
 Multum, 92, 8, 354, 5.
 Mundana, 246, 25.
 Mundi, 86, 10, 501, 5.
 Mundo, 115, 5, 157, 1, 549, 5, 549, 14.
 Mundum, 83, 1, 84, 2, 220, 1, *aliisque locis* 7.

Mundus, 86, 6, 167, 1, 245, 6, 246, 5.
 Munera, 79, 8, 159, 4.
 Munere, 249, 2.
 Muneribus, 106, 11, 149, 6.
 Muneris, 292, 1.
 Munimine, 74, 1.
 Muniti, 56, 7.
 Munus, 111, 4, 194, 10.
 Munusculum, 248, 15.
 Mures, 147, 5.
 Musa, 244, 1.
 Musas, 76, 5.
 Musas, 12, 2.
 Muscularum, 147, 5.
 Musica, 95, 9, 149, 10.
 Musicæ, 108, 5.
 Musici, 292, 15.
 Musicos, 149, 10.
 Musis, 14, 2.
 Mutabilem, 125, 7, 1.
 Mutabiles, 296, 12.
 Mutabilitas, 94, 17, 105, 6.
 Mutabilitate, 94, 4, 212, 17.
 Mutabilitum, 295, 2.
 Mutabit, 298, 24.
 Mutabitur, 552, 7.
 Mutare, 102, 8, 125, 6, 552, 1.
 Mutari, 279, 5.
 Mutat, 550, 22.
 Mutata, 92, 5.
 Mutatam, 94, 5.
 Mutatio, 95, 5.
 Mutatione, 166, 1, 195, 7.
 Mutationes, 552, 11.
 Mutationum, 246, 12.
 Mutaverint, 198, 4.
 Mutavero, 552, 2.
 Mutavit, 7, 5.
 Mutentur, 287, 11.
 Mutet, 65, 5.
 Mutum, 24, 6.

 N
 Nam, 10, 4, 55, 5, 55, 7, *aliisque locis* 82.
 Namque, 120, 5, 187, 1, 194, 6, *aliisque locis* 15.
 Nascentia, 296, 6.
 Nationes, 157, 10, 194, 9, 194, 15.
 Native, 150, 5.
 Natura, 86, 9, 94, 5, 101, 4, *aliisque locis* 19.
 Natura, 151, 5, 154, 9, 149, 5, *aliisque locis* 19.
 Nature, 21, 4, 45, 6, 84, 7, *aliisque locis* 19.
 Naturale, 194, 10, 265, 18, 265, 23, *aliisque locis* 2.
 Naturales, 218, 28.
 Naturali, 259, 4, 259, 11, 247, 2, *aliisque locis* 2.
 Naturalis, 149, 1, 186, 4, 265, 27, 266, 11.
 Naturaliter, 177, 2, 229, 18, *aliisque locis* 5.
 Naturam, 87, 5, 92, 6, 154, 2, *aliisque locis* 12.
 Naturarum, 246, 8, 295, 2, 299, 17.
 Ne ut non, 5, 5, 14, 5, 41, 5, *aliisque locis* 50.
 Ne interrog., 24, 1, 24, 4, 42, 1 bis, *aliisque locis* 46.
 Ne pro, non, 91, 8, 105, 7, 109, 4, *aliisque locis* 5.
 Ne dum pro tantum abest, ut, 84, 4, 195, 9, 295, 18.
 Ne quidem, 157, 12, 158, 10, 198, 4, *aliisque locis* 17.
 Nebulas, 226, 4.
 Nebulis, 50, 1.
 Nebulosus, 114, 5.
 Nec, 6, 1, 52, 2, 54, 1 ter, *aliisque locis* 128.
 Necnon pro, et, 215, 7.
 Necant, 12, 8.
 Necare, 148, 7.
 Necat, 117, 6.
 Necem, 56, 5.
 Necessaria, 550, 17, 550, 18, 551, 19, *aliisque locis* 2.

Necessarius, 280, 9.
 Necessariam, 44, 4.
 Necessarie, 550, 24, 550, 25.
 Necessarius, 219, 2, 555, 22.
 Necessario, 555, 14.
 Necessarios, 555, 15, 556, 6, 545, 5.
 Necessarium, 218, 20, 246, 20, 258, 8, *aliisque locis* 68.
 Necessarius, 526, 15.
 Necesse, 125, 9, 152, 9, 188, 17, *aliisque locis* 40.
 Necessitas, 525, 11, 525, 17, 525, 21, *aliisque locis* 6.
 Necessitate, 49, 5, 155, 6, 528, 9, *aliisque locis* 9.
 Necessitatem, 296, 1, 525, 14, 555, 6, *aliisque locis* 5.
 Necessitates, 551, 9.
 Necessitatis, 299, 20, 525, 11, 555, 2, *aliisque locis* 8.
 Necessitudo, 205, 16.
 Nectis, 70, 5.
 Nectit, 41, 4, 168, 25, 294, 2.
 Nefarias, 61, 6.
 Nefarios, 54, 5, 86, 4.
 Nefas, 52, 5, 52, 6, 60, 1, *aliisque locis* 4.
 Negabis, 265, 23.
 Negabit, 255, 4, 281, 11.
 Negantibus, 78, 1.
 Negare, 111, 7, 257, 2, 281, 7, 505, 5.
 Negari, 228, 7, 246, 21, 264, 16.
 Negas, 285, 4.
 Negat, 7, 2.
 Negatas, 110, 4.
 Negaverim, 267, 16.
 Neget, 188, 7, 281, 10.
 Neglecta, 11, 4.
 Negligendum, 125, 10.
 Nego, 157, 5, 267, 11.
 Negotis, 55, 6.
 Negotium, 159, 8.
 Neminem, 57, 5, 248, 15.
 Nemo, 94, 11, 119, 9, 122, 2, *aliisque locis* 8.
 Nemorum, 185, 7.
 Nemus, 78, 5, 114, 1.
 Nequam, 86, 4, 290, 1.
 Nequaquam, 505, 6.
 Neque, 94, 15, 154, 11, 142, 1, *aliisque locis* 51.
 Nequeam, 267, 15.
 Nequeat, 125, 5, 188, 2, 194, 4, *aliisque locis* 6.
 Nequeo, 187, 11, 257, 2, 505, 5.
 Nequeunt, 187, 15, 188, 12, 194, 1, *aliisque locis* 6.
 Nequissimè, 195, 5.
 Nequissimis, 192, 4.
 Nequit, 126, 4, 157, 2, 179, 15, *aliisque locis* 10.
 Nequitia, 272, 15, 272, 18, 280, 1.
 Nequitia, 257, 8.
 Nequitia, 209, 4.
 Nequitiam, 192, 4, 298, 25.
 Neritii, 275, 1.
 Nero, 197, 2, 200, 5.
 Neroni, 200, 7.
 Neronis, 151, 2.
 Nescia, 521, 9.
 Nesciat, 258, 17, 551, 5.
 Nesciebam, 72, 2.
 Nesciebas, 102, 10.
 Nescientes, 259, 6.
 Nesciente, 297, 8.
 Nescio quem, 210, 4.
 Nescio quid, 81, 1.
 Nescire, 216, 2, 245, 5.
 Nescisses, 55, 10.
 Nescit, 125, 7 bis, 289, 1, 551, 5, 552, 8.
 Nescita, 551, 7.
 Nescitis, 128, 15.
 Nescius, 551, 6.
 Neutor, 201, 1.
 Neutro, 552, 7.
 Neutrum, 250, 17.
 Nexa, 256, 1.
 Nexas, 292, 15.

Nexibus, 295, 19. 331, 33.
 Nexu, 181, 5.
 Nexuit, 246, 9.
 Nexum, 295, 8.
 Nexus, 287, 9. 330, 8.
 Ni, 50, 4. 208, 7. 219, 16, aliisque
 locis 2.
 Nihil, 15, 2. 23, 1. 33, 2, aliisque
 locis 86.
 Nihil ex nihilo, 315, 14.
 Nihili, 179, 14.
 Nihil non omne, 248, 6. 335, 17.
 Nihilo, 177, 4. 179, 6. 187, 18, aliis-
 que locis 4.
 Nihilominus, 157, 4. 296, 13. 326, 3.
 Nihilum, 239, 24.
 Nil, 69, 7 bis. 106, 6.
 Nimbis, 102, 5.
 Nimbosis, 27, 1.
 Nimis, 210, 4. 211, 5. 289, 3, aliis-
 que locis 2.
 Nimum, 120, 1. 158, 1. 159, 1, aliis-
 que locis 6.
 Nisi, 24, 3. 33, 3. 44, 10, aliisque
 locis 32.
 Nitamur, 323, 12.
 Nitens, 265, 26. 303, 30.
 Nitent, 152, 2. 174, 3.
 Nitente, 269, 3.
 Nitentibus, 283, 11.
 Nititur, 92, 4. 176, 4. 283, 1.
 Nitor, 212, 16.
 Nituntur, 177, 6. 179, 6. 212, 12.
 63, 8.
 Niveis, 196, 2. 215, 3.
 Nivis, 291, 1.
 Nixa, 304, 8. 331, 2.
 Nixus, 63, 2.
 Nobile, 208, 2.
 Nobilibus, 205, 16.
 Nobilitas, 121, 1. 178, 8. 205, 11.
 Nobilitate, 205, 15.
 Nobilitatis, 203, 10.
 Nobis, 53, 5. 58, 1. 101, 10, aliisque
 locis 5.
 Nocet, 157, 5.
 Nocendum, 201, 6.
 Nocentia, 277, 18.
 Nocentes, 69, 3.
 Nocet, 69, 7.
 Nocte, 26, 1.
 Noctem, 262, 10.
 Noctes, 266, 17.
 Noctibus, 102, 2. 103, 3. 168, 6.
 Noctis, 65, 1. 66, 4. 251, 10. 290, 2.
 Nocuerunt, 157, 6.
 Nodis, 182, 8.
 Nodum, 325, 4.
 Nolendi, 237, 16. 320, 3.
 Nolentes, 50, 2.
 Nolentibus, 188, 5.
 Nolint, 330, 3.
 Noluisse, 379, 4.
 Noluisses, 187, 12.
 Nomen, 118, 3. 146, 3. 157, 20,
 aliis que locis 9.
 Nomina, 218, 21. 350, 6.
 Nominatur, 293, 6.
 Nomine, 157, 7.
 Nominibus, 149, 18.
 Nominis, 52, 2. 43, 2. 50, 6, aliis que
 locis 4.
 Nomino, 216, 14.
 Non, 8, 2. 12, 5. 12, 8, aliisque locis
 303.
 Nondum, 27, 2. 76, 6. 86, 8, aliisque
 locis 12.
 Nonium, 195, 1.
 Nonne, 32, 7. 93, 4. 103, 3, aliisque
 locis 17.
 Nonnihil, 163, 2. 287, 3.
 Nonnulli, 298, 8.
 Nonnullus, 33, 10.
 Norant, 159, 1.
 Norat, 332, 2.
 Norunt, 215, 4.
 Nos, 23, 3. 36, 3. 36, 6, aliisque locis
 10.
 Noscendi, 332, 8.

Noscere, 350, 8. 331, 9.
 Nosco, 84, 4.
 Noscere, 83, 6. 136, 10. 292, 11. 331,
 3.
 Noster, 297, 22.
 Nosti, 237, 2.
 Nostra, 36, 4. 95, 8. 102, 7, aliisque
 locis 4.
 Nostra, 73, 7.
 Nostrae, 10, 3. 13, 3. 14, 10, aliisque
 locis 5.
 Nostram, 53, 7.
 Nostris, 31, 2. 33, 1. 33, 8, aliisque
 locis 10.
 Nostris, 24, 1. 33, 5. 43, 4, aliisque
 locis 5.
 Nostro, 12, 2. 24, 1. 93, 2. 219, 31.
 Nostrorum, 332, 21.
 Nostros, 43, 8. 53, 10.
 Nostrum, 3, 5.
 Nota *adj.*, 73, 3. 261, 7. 331, 4.
 337, 9.
 Notam *subst.*, 239, 27.
 Notare, 233, 3.
 Notas *subst.*, 30, 3. 331, 2. 310, 6.
 341, 4.
 Notavit, 310, 7.
 Notio, 337, 16. 340, 13. 344, 10.
 Notione, 332, 16.
 Notionem, 331, 8.
 Notionis, 331, 30.
 Notior, 172, 1.
 Notis, 340, 11. 341, 13.
 Notitia, 343, 15.
 Notitiam, 331, 32.
 Notitiam, 343, 16.
 Notos, 164, 6.
 Notum, 121, 2. 344, 5. 331, 12.
 Notus *subst.*, 153, 8. 174, 3.
 Nova, 341, 3. 173, 4.
 Noverunt, 267, 2.
 Novi *verbum*, 84, 9. 326, 10.
 Novimus, 131, 1. 164, 5.
 Novis, 61, 8. 273, 6.
 Novisti, 34, 2. 83, 3.
 Novit, 297, 16. 332, 7. 336, 13. 331,
 12.
 Novo, 233, 2.
 Novum, 32, 3. 94, 2.
 Nox, 27, 3. 261, 4. 282, 4. 323, 4.
 Noxia, 17, 3. 68, 8.
 Noxiorum, 299, 9.
 Noxium, 133, 19.
 Nube, 25, 4. 321, 2. 332, 3.
 Nubes, 242, 4. 280, 5.
 Nubibus, 88, 1. 323, 4.
 Nubila, 7, 3. 90, 4.
 Nubilus, 291, 7.
 Nudatis *verbum*, 311, 3.
 Nudum, 101, 4.
 Nulla, 101, 9. 158, 11. 158, 14, aliis-
 que locis 12.
 Nulla, 33, 4. 313, 10. 323, 5.
 Nullam, 281, 18. 333, 6. 333, 9. 331,
 17.
 Nullas, 340, 6.
 Nulli, 111, 4. 337, 9.
 Nullis, 12, 3. 193, 3. 237, 17, aliis-
 que locis 5.
 Nullius, 218, 13. 230, 8. 272, 9 bis.
 Nullo, 10, 3. 58, 2. 83, 2, aliisque
 locis 10.
 Nullum, 44, 9. 88, 2. 133, 7, aliisque
 locis 5.
 Nullus, 3, 2. 74, 1. 208, 6, aliisque
 locis 7.
 Num, 51, 3. 81, 4. 103, 1, aliisque
 locis 38.
 Numen, 276, 11.
 Numerabitur, 134, 6.
 Numeranda, 179, 12.
 Numerandam, 268, 9.
 Numeratur, 178, 11.
 Numeravimus, 246, 17.
 Numeremus, 364, 10.
 Numerentur, 236, 13.
 Numeris, 18, 6. 232, 2.
 Numerosus, 36, 1.
 Numerum, 109, 4. 111, 6.

Numerus, 158, 9.
 Numinis, 94, 6.
 Numquam, 46, 2. 72, 4. 78, 3, aliis-
 que locis 13.
 Nunc, 4, 2. 7, 5. 10, 4, aliisque locis
 64.
 Nuntiat, 301, 11.
 Nuper, 237, 3.
 Nuptiis, 121, 3.
 Nutricem, 30, 3.
 Nutrit, 121, 4.
 Nutritus, 24, 1.
 Nutriuntur, 343, 12.
 Nutrix, 117, 1.
 Nutum, 122, 4. 217, 4.
 O, 31, 2. 52, 2. 57, 3, aliisque locis
 21.
 Ob, 50, 1. 57, 2. 57, 5, aliisque locis
 8.
 Obambulat, 276, 9.
 Obduxerat, 11, 4.
 Obitu, 302, 9.
 Objacet, 266, 22.
 Objacet, 200, 5.
 Objecta, 343, 7.
 Objecta, 46, 2.
 Objecta, 343, 2.
 Objectorum, 73, 2.
 Obice, 89, 7.
 Oblectamenta, 292, 13.
 Oblectant, 108, 3.
 Oblita *penult. corr.*, 108, 1.
 Oblita *penult. prod. et passive*, 257,
 3.
 Oblita *act.*, 332, 4.
 Oblitas *passive*, 333, 3.
 Oblitus, 23, 2. 86, 6. 109, 3. 236, 3.
 Oblivio, 158, 2.
 Oblivione, 86, 2.
 Obliviosam, 243, 1.
 Oblivisceretur, 282, 13.
 Obluctari, 267, 4.
 Obnoxius, 212, 7.
 Obprepat, 218, 18.
 Obbruisset, 314, 7.
 Obruit, 314, 10. 314, 11.
 Obruta, 350, 6.
 Obscura, 138, 3.
 Obscuras, 235, 2.
 Obscuris, 69, 4.
 Obscuritas, 218, 31.
 Obscuro, 64, 6.
 Obscuros, 359, 2.
 Obscuram, 218, 8.
 Obscurus, 218, 27.
 Obsecro, 171, 8.
 Obsequentes, 44, 1.
 Obistere, 247, 11.
 Obsitum, 276, 12.
 Obstantia, 212, 18.
 Obstat, 89, 1. 323, 4.
 Obstupui, 14, 7.
 Obtemperantium, 247, 6.
 Obtemperare, 73, 1.
 Obtemperes, 95, 8.
 Obticuli, 91, 1.
 Obtinendi, 264, 14.
 Obtinere, 156, 6. 266, 13.
 Obtingit, 314, 2.
 Obversatus, 31, 1.
 Obvia, 64, 4.
 Obvius, 314, 9.
 Obvius, 43, 4.
 Occasus, 327, 8.
 Occidentia, 296, 6.
 Occidit, 254, 12.
 Occiduo, 301, 7.
 Occultis, 273, 3.
 Occuluisse, 32, 8.
 Occupantur, 36, 5.
 Occupate, 305, 24.
 Occupato, 171, 7.
 Oceano, 301, 9.
 Ocuis, 279, 14.
 Oculi *singul.*, 332, 3.
 Oculis, 10, 1. 58, 2. 212, 18. 333, 27.
 Oculo, 111, 6.
 Oculorum, 213, 2.
 Oculos, 7, 2. 25, 3. 29, 1, aliisque

- ocis 10.
 Oculus, 537, 1.
 Oculum, 299, 10.
 Oculum, 283, 26.
 Oculi, 48, 4, 142, 1.
 Odio, 283, 26, 283, 29, 299, 9.
 Odiosa, 237, 1.
 Odiosus, 152, 5.
 Odisse, 283, 27.
 Odores, 302, 2.
 Offensio, 43, 5.
 Offensione, 60, 4.
 Offici, 263, 28.
 Officiis, 80, 2.
 Officinas, 61, 7.
 Officio, 9, 2, 194, 11, 263, 17, 266, 2.
 Officium, 263, 48, 263, 25, 263, 25,
 alisque locis 2.
 Ohi, 4, 1, 49, 2, 482, 6, alisque
 locis 3.
 Omne, 126, 4, 126, 5, 159, 7, alis-
 que locis 20.
 Omne, 58, 1, 156, 5, 259, 2, alis-
 que locis 7.
 Omnes, 119, 2, 119, 10, 177, 1, alis-
 que locis 6.
 Omni, 59, 3, 117, 5, 448, 4, alisque
 locis 5.
 Omnia, 179, 2, 229, 8, 251, 12, alis-
 que locis 50.
 Omnia accus., 68, 3, 75, 5, 257, 10,
 alisque locis 2.
 Omnibus, 56, 6, 56, 8, 61, 4, alisque
 locis 21.
 Omnino, 159, 5, 159, 6, 250, 7, alis-
 que locis 5.
 Omnis, 95, 3, 122, 5, 123, 4, alis-
 que locis 40.
 Omnium, 51, 2, 44, 40, 84, 3, alis-
 que locis 56.
 Omnium potens, 248, 5.
 Omnium potentem, 248, 1.
 Operatum, 299, 23.
 Operet, 190, 5.
 Operis, 292, 10.
 Opaca, 290, 2.
 Opera femina, 53, 4, 285, 19.
 Opera, 135, 5.
 Operam, 13, 5.
 Operam, 42, 5, 246, 18, 283, 21,
 538, 2.
 Operante, 315, 18.
 Operatus, 507, 1, 514, 6.
 Operi, 83, 4.
 Operis nomen singul., 70, 6, 153, 9,
 294, 10, 299, 16.
 Opes, 48, 1, 101, 40, 103, 5, alisque
 locis 12.
 Opibus, 101, 5, 151, 5, 154, 10, alis-
 que locis 4.
 Opionem, 49, 5.
 Opima, 191, 1.
 Opinio, 194, 13, 325, 2, 325, 17,
 alisque locis 4.
 Opinione, 196, 4, 219, 21, 337, 3.
 Opinione, 503, 10, 323, 15.
 Opinioni, 297, 24.
 Opinionibus, 87, 4, 204, 4.
 Opiniosis, 76, 1, 148, 2, 336, 10.
 Opior, 84, 6, 141, 2, 338, 42.
 Opotebat, 245, 18.
 Opotere, 249, 9, 548, 8.
 Oporet, 42, 5, 93, 4, 63, 8, alisque
 locis 4.
 Opponitur, 238, 4.
 Opportunitate, 110, 2.
 Opposui, 48, 4.
 Oppressi, 350, 7.
 Oppressit, 24, 5.
 Opprimat, 305, 23.
 Optant, 519, 3, 328, 5.
 Optandum, 520, 1.
 Optantur, 232, 16.
 Optari, 176, 8, 232, 15.
 Optasse, 52, 3.
 Optat, 41, 1, 270, 9, 307, 6.
 Optata, 288, 3, 297, 1, 298, 15.
 Optatorum, 520, 5.
 Optavi, 44, 8.
 Optavimus, 158, 2.
 Optet, 125, 6, 351, 6.
 Optimam, 508, 7.
 Optime, 296, 10.
 Optimorum, 156, 5.
 Optimum, 178, 1, 179, 9.
 Opulentis, 184, 14.
 Opum, 101, 1, 137, 11, 275, 1.
 Opus, 68, 2, 221, 9, 25, 10.
 Opus est, 153, 5, 282, 8.
 Ora accus. plur., 3, 1, 133, 2, 171, 2,
 alisque locis duobus.
 Oratio, 72, 2, 257, 2.
 Oraticus, 512, 1.
 Orator, 110, 9.
 Oratores, 283, 14.
 Orbe, 102, 7, 502, 7.
 Orbem, 19, 5, 181, 5, 183, 5, alis-
 que locis duobus.
 Orbes, 18, 5, 225, 5, 303, 2.
 Orbi, 254, 6, 356, 19.
 Orbis, 63, 1, 292, 2, 310, 6, 525, 4.
 Orbium, 293, 12.
 Orbis, 131, 5.
 Ordine, 293, 15.
 Ordinem, 55, 2, 80, 6, 267, 13, alis-
 que locis 8.
 Ordines, 294, 14.
 Ordinibus, 294, 2.
 Ordinis, 43, 8, 52, 5, 288, 5, alisque
 locis 3.
 Ordo, 134, 3, 185, 3, 217, 2, alisque
 locis 11.
 Ore, 44, 2, 44, 4, 75, 5, alisque lo-
 cis 5.
 Oriatur, 313, 16.
 Oriens, 351, 27.
 Origo, 502, 12.
 Oriri, 330, 26.
 Oris ab, os, 256, 1, 322, 3.
 Oris plur., 501, 15.
 Oriundus, 72, 5.
 Oriuntur, 238, 8.
 Ornamenta, 136, 2.
 Ornamentis, 120, 5, 177, 1.
 Oruari, 157, 1.
 Ornet, 20, 4, 106, 5.
 Orpheus, 254, 11.
 Orsa, 293, 1.
 Orsa, 87, 4, 302, 9.
 Orta, 194, 16.
 Ortu, 20, 2, 63, 4, 153, 6, 206, 2.
 Ortum, 18, 4, 208, 8, 313, 18.
 Ortus, 262, 8, 289, 5.
 Ortus accus., 68, 2, 184, 7.
 Os valium, 148, 5.
 Ossa, 163, 1.
 Ostendam, 121, 4, 258, 9.
 Ostendat, 280, 6.
 Ostendimus, 268, 11, 271, 7.
 Ostendisse, 217, 1.
 Ostendit, 353, 16.
 Osteusum, 219, 23.
 Ostentando, 55, 6.
 Ostentat, 149, 17, 191, 4, 272, 25.
 Osteum, 99, 1.
 Ostro, 196, 1.
 Otia, 44, 7.
 Otium, 200, 7.
 P
 Pabula, 277, 4.
 Pabulum, 509, 7.
 Pacem, 501, 2.
 Pacts, 178, 1.
 Pacto, 283, 19.
 Pagine, 510, 5.
 Palam est p. tel., 252, 4.
 Palatini, 48, 1.
 Pallescent, 290, 1.
 Pallens, 63, 4.
 Pallet, 115, 5.
 Pallida, 61, 6.
 Palmites, 79, 5.
 Palodes, 157, 5, 238, 6.
 Pandit, 106, 8.
 Panniculis, 53, 7.
 Pape, 83, 8, 284, 1.
 Papinianum, 200, 4.
 Par, 89, 3, 211, 5.
 Parantis, 256, 3.
 Parat, 276, 7.
 Paraverint, 216, 7.
 Paravit, 215, 28.
 Parcit, 297, 27.
 Paren, 194, 6.
 Parente, 169, 5.
 Parentum, 208, 12.
 Parere, obedire, 50, 2, 248, 17.
 Paribus, 225, 1.
 Parietes, 74, 5.
 Pariter, 74, 2, 110, 7, 152, 7, 153,
 que locis 18.
 Parmenides, 249, 4.
 Pars, 70, 8, 123, 2.
 Parte, 106, 6.
 Parte, 14, 9, 55, 3, 105, 5, alisque
 locis 8.
 Partem, 55, 6, 172, 2, 218, 21,
 323, 8.
 Partes, 222, 1, 257, 10, 353, 4.
 Partis, 157, 48.
 Partibus, 218, 24, 258, 24, 216, 6,
 356, 20.
 Participations, 231, 8, 236, 17,
 281, 3.
 Participes, 543, 6.
 Particulas, 41, 9.
 Partirer, 52, 5.
 Partium, 251, 15, 251, 25.
 Parva, 188, 15.
 Parvam, 245, 14.
 Passim, 56, 2.
 Passio, 341, 7, 343, 5.
 Passione, 345, 8.
 Passione, 343, 6.
 Passum, 57, 1.
 Pateat, 296, 10.
 Patebit, 193, 5, 257, 41.
 Patefacere, 334, 7.
 Patefacere, 231, 16.
 Patefaciam, 236, 5.
 Patefecerit, 548, 7.
 Patens, 254, 3.
 Patentes, 161, 5.
 Pater, 206, 3, 226, 1.
 Pateris, 82, 1.
 Paterini, 119, 6.
 Patet, 157, 1, 216, 29, 298, 8, 331,
 53.
 Pati, 64, 2.
 Patientur, 120, 5, 119, 6.
 Patientur, 297, 29.
 Patientur, 16, 5.
 Patient, 238, 14, 540, 10.
 Patienter, 153, 21.
 Patientiam, 153, 21.
 Patientia, 298, 5.
 Patientur, 25, 4, 80, 4, 277, 8, alisque
 locis tribus.
 Patientur, 283, 2.
 Patrandi, 268, 11, 279, 13.
 Patrem, 219, 54, 229, 16, 307, 6.
 Patri, 119, 2.
 Patria, 125, 3, 262, 7.
 Patria, 72, 2.
 Patrie, 72, 3.
 Patriam, 246, 15, 248, 11, 513, 2.
 Patribus, 84, 5, 152, 1, 197, 4.
 Patrisfamilias, 257, 14.
 Patrum, 11, 8.
 Patuerunt, 237, 2.
 Patuisset, 55, 5.
 Patuit, 259, 28.
 Pauca, 75, 2, 100, 1, 297, 18.
 Paucis, 153, 17.
 Paucis, 82, 1, 164, 1.
 Pavet, 41, 1.
 Pavidus, 275, 5.
 Paulinum, 48, 1.
 Paulisper, 12, 3, 23, 2, 23, 3, alis-
 que locis 9.
 Paulo, 83, 6, 102, 11, 151, 2, alisque
 locis 27.
 Paululum, 176, 1.
 Paulum, 103, 1.
 Pauperes, 152, 9.
 Paupertate, 152, 11.
 Pax, 76, 4.

Pectora, 201, 4.
 Pectori, 24, 7.
 Pectoribus, 515, 2.
 Pectoris, 231, 11. 546, 3.
 Pecudes, 210, 1.
 Pecunia, 132, 5. 187, 3. 488, 2. 514, 11.
 Pecuniae, 132, 4. 178, 6. 488, 5. 298, 22.
 Pecuniam, 488, 7. 488, 8. 512, 4, alisque locis 2.
 Pecuniosorum, 188, 15.
 Pedibus, 58, 1. 183, 8. 287, 9, alisque locis 2.
 Pedum, 265, 35. 265, 26.
 Pejora, 208, 7. 282, 9.
 Pelagi, 512, 4.
 Pelago, 275, 2.
 Pelagus, 168, 13.
 Pellatur, 188, 11.
 Pelle verbum, 90, 4. 90, 6.
 Pellebas, 58, 2.
 Pellere, 203, 4.
 Pellerentur, 50, 5.
 Pendenda, 179, 14.
 Pendentis, 193, 8.
 Pendet, 291, 8.
 Pendit, 219, 1.
 Pendulum, 129, 4.
 Pendulos, 501, 30.
 Pene, 7, 4. 286, 12/bis.
 Penetrabat, 10, 7.
 Penetral, 59, 1.
 Penetraret, 212, 18.
 Penetrent, 109, 5.
 Penitus, 92, 1. 188, 15. 286, 2, alisque locis 5.
 Pennae, 259, 1.
 Pennas, 258, 9.
 Pensare, 350, 12.
 Pensares, 98, 7.
 Pensari, 76, 5.
 Penuria, 218, 26.
 Populerit, 174, 5.
 Populerunt, 221, 2.
 Populisti, 72, 1.
 Per, 18, 5. 45, 2. 84, 5, alisque locis 24.
 Percipiendam, 125, 5.
 Percipiens, 294, 9.
 Perculsi, 40, 1.
 Percurrenti, 257, 14.
 Perdat, 61, 7.
 Perdens, 552, 5.
 Perdideris, 401, 9.
 Perdidisses, 101, 15.
 Perdidit, 254, 12. 540, 1.
 Perdit, 214, 19.
 Perdita, 159, 1.
 Perditis, 277, 6.
 Perditissimum, 61, 7.
 Perditum, 54, 5.
 Perditus, 255, 9.
 Perducere, 212, 2.
 Perductas, 186, 2.
 Perducturas, 212, 5.
 Perdurant, 194, 16.
 Perdurat, 121, 2. 137, 4. 498, 2. 205, 9.
 Peregi, 2, 1.
 Perennia, 54, 2.
 Perennem, 127, 1.
 Pererrans, 157, 1.
 Perexigua, 122, 6.
 Perexile, 123, 11.
 Perfecerint, 279, 8.
 Perfecti, 171, 5.
 Perfecta, 213, 7. 210, 17. 229, 8, alisque locis 2.
 Perfectae, 11, 2.
 Perfectam, 228, 16.
 Perfectas, 222, 1.
 Perfecti, 228, 1. 228, 8. 229, 10.
 Perfectio, 228, 5.
 Perfectione, 159, 2. 228, 11.
 Perfectionem, 282, 15.
 Perfectiori, 514, 11.
 Perfecto, 217, 9.
 Perfectum, 176, 9. 219, 27. 232, 1,

alisque locis 6.
 Perferunt, 61, 4.
 Perficere, 179, 6. 279, 12.
 Perficiat, 219, 18. 265, 17. 538, 3.
 Perficiunt, 15, 8.
 Perfidam, 91, 8.
 Pergat, 78, 4.
 Perhibetur, 228, 9. 228, 41. 229, 17. 549, 9.
 Perhorrescerem, 52, 5.
 Perhorrescis, 91, 8.
 Perhorresco, 170, 6.
 Pericula, 144, 1.
 Periculi, 25, 1. 55, 5.
 Periculis, 52, 6. 46, 2. 493, 4. 218, 7.
 Periculorum, 199, 7.
 Periculosum, 120, 5.
 Periri, 510, 1.
 Perimendam, 326, 4.
 Perire, 286, 5.
 Perjuria, 69, 7.
 Permanebit, 259, 19.
 Permanendi, 238, 17. 259, 18.
 Permanendo, 550, 5.
 Permanens, 287, 6.
 Permanent, 217, 6.
 Permanere, 259, 17.
 Permanet, 257, 9.
 Permeant, 516, 1.
 Permisit, 12, 5.
 Permissis, 517, 1.
 Permissum, 290, 2.
 Permitterent, 285, 25.
 Permuta, 155, 5.
 Permutis, 116, 1. 155, 4.
 Permutati, 178, 5.
 Permutare, 95, 5.
 Permutat, 273, 7.
 Pernicie, 279, 4.
 Perniciem, 44, 6. 257, 19. 259, 15.
 Perniciosa, 94, 9. 134, 4.
 Perniciosus, 287, 9. 321, 2.
 Perosa, 260, 1.
 Perpentas, 299, 22. 535, 26.
 Perpendis, 292, 11.
 Perpendit, 557, 1.
 Perpenditur, 551, 8.
 Perpendo, 287, 5.
 Perpesi, 283, 16.
 Perpeso, 283, 9.
 Perpeti, 299, 8.
 Perpetata, 45, 5.
 Perpetua, 120, 11. 124, 2.
 Perpetua, 220, 1.
 Perpetuo, 65, 2.
 Perpetuo, 191, 16. 198, 2.
 Perpetuum, 188, 2. 550, 7.
 Perrarum, 116, 6.
 Perumpere, 522, 5.
 Persape, 157, 6.
 Perscrutemur, 81, 1.
 Perses, 105, 1.
 Personat, 241, 1.
 Perspecta, 172, 2.
 Perspectum, 151, 4.
 Perspexisse, 290, 17.
 Perspicaci, 186, 5.
 Perspicacibus, 10, 4.
 Perspicaciter, 217, 2.
 Perspicacius, 242, 5.
 Perspicax, 320, 4.
 Perspicio, 250, 14.
 Perspicua, 219, 15.
 Perspicuae, 282, 5.
 Perspicuum, 261, 15. 265, 1. 271, 2.
 Perstringam, 297, 19.
 Perstringit, 111, 6.
 Persuadet, 251, 11.
 Persuasionem, 121, 4.
 Pertimescas, 87, 1.
 Pertimescis, 137, 9.
 Pertimescit, 298, 25.
 Pertimescunt, 201, 2.
 Pertracces, 158, 5.
 Pertulisset, 283, 8.
 Perturbat, 292, 5. 350, 29.
 Perturbata, 296, 14.
 Perturbatione, 14, 11. 258, 11.

Perturbationibus, 76, 7.
 Perturbationum, 81, 6. 84, 14. 87, 4.
 Perturbare, 524, 2.
 Pertullia, 515, 2.
 Pervagari, 157, 31.
 Perventre, 457, 15. 476, 4. 487, 3, alisque locis 4.
 Pervasa, 297, 34.
 Pervasi, 69, 4.
 Perventit, 53, 10. 92, 3.
 Pervetusta, 35, 1.
 Pervincere, 5, 2.
 Pervium, 266, 19.
 Pervulganda, 157, 6.
 Pessimam, 505, 14.
 Pessimis, 35, 6. 1740, 2. 149, 5. 299, 8.
 Pessimos, 149, 4.
 Pessimus, 157, 7.
 Pessum, 547, 70.
 Pessimusque, 46, 4.
 Peste, 276, 15.
 Pestem, 44, 6.
 Pestis, 201, 6.
 Petant, 265, 12.
 Petantur, 252, 18.
 Petas, 79, 1.
 Peteba, 219, 3.
 Petere, 219, 20.
 Peteret, 95, 6.
 Peteretur, 218, 18.
 Petis, 153, 17. 212, 8. 517, 9.
 Petit, 159, 7. 161, 1. 478, 17, alisque locis 5.
 Petitas, 249, 7.
 Petitis merum, 134, 3. 285, 3.
 Petitis ad act., 581, 31.
 Petito, 168, 6.
 Petitos, 207, 6.
 Petitur, 252, 4. 265, 8.
 Petunt, 51, 4. 189, 3. 478, 7, alisque locis 7.
 Petuntur, 178, 10.
 Philosophi, 158, 19.
 Philosophia, 256, 1.
 Philosophiae, 52, 5.
 Philosophiam, 51, 1.
 Philosophum, 158, 23.
 Philoophus, 158, 20.
 Phoebe, 168, 16. 290, 4.
 Phibes, 501, 4.
 Phoebe, 63, 1. 77, 1. 253, 4. 291, 2.
 Phoebe, 64, 7. 207, 1. 242, 5. 261, 1.
 Phoebum, 322, 1.
 Phoebus, 28, 1. 115, 1. 155, 6, alisque locis 2.
 Phrygia, 507, 2.
 Physiis, 515, 25.
 Pias, 103, 1.
 Piavit, 507, 5.
 Piget, 61, 2. 120, 6.
 Pils, 226, 6.
 Pingitur, 261, 4.
 Pinus, 140, 5.
 Pisce, 211, 6. 215, 7.
 Placet, 102, 9. 146, 7. 181, 5, alisque locis 5.
 Placida, 254, 2.
 Placidus, 20, 5.
 Placido, 71, 1.
 Placidum, 251, 9.
 Placuisse, 297, 22.
 Placuisse, 151, 10.
 Plagas, 161, 5.
 Planc, 158, 15.
 Planus, 216, 2. 265, 21.
 Plato, 510, 15.
 Platone, 219, 8.
 Platonem, 550, 6.
 Platoni, 219, 51. 215, 1. 349, 12.
 Platonis, 55, 1. 84, 2. 244, 4. 268, 15.
 Planstra, 289, 5.
 Plebis, 110, 8.
 Plebs, 10, 3. 198, 3. 200, 2 bis. 209, 2.
 Plene, 290, 1.
 Plenam, 219, 20. 246, 49. 248, 12.
 Plenissime, 85, 1.

- Plenissimum, 220, 10. 229, 15.
 Plenitudinem, 349, 8. 349, 22. 350, 5.
 Pleno, 21, 1. 64, 3. 103, 6.
 Plenum, 218, 16. 236, 9.
 Plenus, 187, 17. 229, 17.
 Plerumque, 149, 4. 166, 6.
 Plura, 237, 13. 353, 20. 344, 5.
 Plures, 132, 8. 148, 8. 187, 9, aliisque locis 4.
 Pluribus, 132, 11. 153, 3. 187, 6, aliisque locis 4.
 Plurimi, 178, 2.
 Plurimis, 118, 3.
 Plurimorum, 60, 6.
 Plurimos, 157, 20.
 Plurimus, 76, 4.
 Plus, 161, 5. 199, 13.
 Plus æquo, 298, 6. 298, 7.
 Pocula, 183, 5. 275, 7. 277, 2.
 Poen., 48, 3. 68, 8. 272, 2), aliisque locis 2.
 Poena, 258, 4. 272, 11. 272, 13. 272, 16.
 Poenæ, 272, 12. 327, 10.
 Poenali, 281, 15.
 Poenam, 281, 5.
 Poenarum, 283, 32. 287, 9.
 Poenas, 33, 8. 332, 19.
 Poeni, 182, 1.
 Poenitentia, 209, 2.
 Poenorum, 148, 8.
 Poeticas, 12, 2.
 Poli, 239, 2.
 Pollens, 287, 5.
 Pollicentur, 213, 6. 219, 9.
 Polluisse, 57, 6.
 Polo, 115, 1.
 Polum, 216, 3. 261, 7.
 Polus, 27, 1.
 Polyphemus, 308, 3.
 Poma, 309, 3.
 Pomis, 502, 4.
 Pondera, 143, 2. 222, 4. 226, 4.
 Pondera, 22, 3. 170, 4. 299, 23. 301, 21.
 Pontis, 136, 4.
 Pondus, 110, 6. 129, 2. 238, 20.
 114, 4.
 Ponere, 111, 5. 127, 2.
 Pontii, 19, 2. 38, 4.
 Pontium, 128, 4.
 Pontus, 105, 2.
 Popularem, 205, 8.
 Populares, 158, 14. 194, 1.
 Populari, 203, 2. 287, 3.
 Popularis, 178, 8.
 Populi *genit.*, 61, 1. 193, 2. 303, 10.
 Populi *plur.*, 70, 2. 263, 1.
 Populos, 135, 4. 157, 20. 162, 6, aliisque locis 2.
 Populus, 303, 8.
 Populus, 231, 9.
 Populeta, 231, 9.
 Porrigite, 252, 23.
 Porro, 238, 21. 330, 15.
 Porticus, 339, 1.
 Portio, 133, 9. 157, 1. 292, 12.
 Portionem, 158, 8. 199, 6. 218, 21.
 Portus, 231, 2.
 Poscendi, 212, 6.
 Poscens, 188, 16.
 Posceat, 102, 9.
 Positæ, 332, 23.
 Positam, 121, 3.
 Positi, 305, 5. 305, 21.
 Positionis gratia, 335, 8.
 Positum, 115, 7.
 Posse, 50, 6. 53, 13. 57, 3, aliisque locis 23.
 Possem, 14, 6. 217, 3. 218, 31.
 236, 9.
 Possemus, 343, 7.
 Posseunt, 263, 11. 268, 6.
 Posses, 193, 8.
 Possessio, 348, 8.
 Possessione, 101, 1. 135, 10. 212, 11, aliisque locis 2.
 Posset, 53, 7. 176, 7. 178, 8. 188, 8.
 Possibile, 313, 19. 326, 21.
 Possibilitas, 267, 18. 268, 11.
 Possibilitate, 279, 13.
 Possibilitatem, 268, 13.
 Possideant, 153, 5.
 Possidebas, 118, 5.
 Possidebis, 124, 6.
 Possidens, 220, 7.
 Possidentibus, 157, 6.
 Possidere, 242, 3. 349, 22.
 Possideret, 188, 8.
 Possideri, 132, 3.
 Possidet, 349, 8.
 Possidetur, 188, 2.
 Possimus, 328, 11. 348, 4.
 Possit, 84, 12. 84, 13. 238, 5, aliisque locis 3.
 Possis, 87, 7. 93, 3. 111, 7, aliisque locis 13.
 Possit, 23, 3. 123, 9. 123, 1, aliisque locis 26.
 Possum, 117, 2. 120, 7. 218, 12, aliisque locis 2.
 Possumus, 193, 6. 345, 10.
 Possunt, 88, 3. 132, 9. 188, 12, aliisque locis 18.
 Post, 159, 3. 260, 3. 281, 14.
 Post, *deinde*, 11, 2. 170, 5.
 Posterioribus, 332, 17.
 Posteros, 33, 2.
 Posthac, 170, 5.
 Posthæc, 91, 1. 281, 22.
 Postquam, 231, 5.
 Postremæ, 153, 6.
 Postremo, 95, 1. 160, 2. 166, 6, aliisque locis 5.
 Postremus, 76, 1.
 Postulas, 330, 17.
 Postulatis, 158, 16.
 Postulet, 100, 2.
 Posuisse, 309, 6.
 Posuisti, 76, 4. 304, 9. 332, 15.
 Potens, 181, 2. 219, 3. 264, 6, aliisque locis 2.
 Potentem, 198, 1. 199, 11. 199, 12, aliisque locis 4.
 Potentes, 86, 3. 238, 5. 263, 13, aliisque locis 3.
 Pot *nûa substant.*, 147, 1. 150, 1. 179, 12, aliisque locis 10.
 Potentia, 143, 1. 177, 7. 217, 10, aliisque locis 3.
 Potentia *adject.*, 277, 10.
 Potentia, 178, 12. 200, 6. 218, 3, aliisque locis 5.
 Potentiam, 148, 10. 178, 3. 178, 6, aliisque locis 7.
 Potentior, 341, 2.
 Potentiorum, 43, 2.
 Potentis, 257, 11.
 Potentissimum, 218, 10. 217, 9. 266, 20. 266, 21.
 Potentius *nomen*, 268, 2.
 Potentius *adverb.*, 277, 13.
 Poterat, 271, 14. 337, 9.
 Poteris, 83, 2. 118, 6. 199, 15.
 Poterit, 91, 11. 110, 6. 158, 12, aliisque locis 8.
 Poteritis, 212, 13.
 Potest, 52, 7. 53, 7. 84, 10, aliisque locis 49.
 Potestas, 149, 14. 154, 1, aliisque locis 10.
 Potestate, 499, 11. 338, 2. 331, 31. 352, 1.
 Potestatem, 147, 3.
 Potestatibus, 149, 1.
 Potestatis, 143, 2.
 Potius *adject.*, 152, 1.
 Potius *adverb.*, 11, 2. 60, 4. 72, 3, aliisque locis 28.
 Potuisse, 264, 17. 279, 10.
 Potuisse, 267, 18. 331, 24.
 Potuisset, 266, 19.
 Potuisti, 33, 2. 193, 4.
 Potuit, 3, 2. 11, 9. 38, 3, aliisque locis 3.
 Potum, 140, 4.
 Pra., 147, 3. 178, 16. 178, 18. 212, 11.
 Præbuit, 143, 9.
 Præcedentibus, 280, 10.
 Præcedit, 341, 5.
 Præcellens, 119, 1.
 Præcellentissimum, 230, 1.
 Præcellit, 123, 4.
 Præceps, 294, 20.
 Præceptor, 33, 2.
 Præceptorem, 200, 4.
 Præcessisse, 280, 8.
 Præcessit, 325, 20.
 Præcipitat, 233, 8. 267, 3.
 Præcipitavit, 299, 1.
 Præcipitem, 106, 9.
 Præcipiti, 16, 1. 26, 3. 80, 3. 161, 1.
 Præcipua, 119, 7.
 Præcipui, 153, 2.
 Præcipuis, 232, 3.
 Præcipuos, 139, 2.
 Præcipuum, 234, 18. 272, 6.
 Præclara, 137, 11. 147, 1. 157, 22. 198, 4.
 Præcognita, 336, 3.
 Præcognitio, 333, 14.
 Præcurrit, 266, 7.
 Præcurrit, 332, 9.
 Præda, 33, 6.
 Prædestinata, 321, 6.
 Prædestinatione, 292, 9.
 Prædicantur, 204, 3. 205, 13.
 Prædicatio, 157, 20. 203, 13.
 Prædicavit, 110, 2.
 Præditum, 233, 8.
 Præditus, 192, 9.
 Præeuntis, 266, 13.
 Præfectum, 47, 3.
 Præfectura, 193, 5.
 Prægravat, 108, 7.
 Præibitis, 212, 13.
 Præire, 212, 6.
 Præjudicata, 48, 3.
 Prælium, 303, 22.
 Præmia, 44, 1. 76, 2. 142, 6, aliisque locis 8.
 Præmiis, 272, 4 bis.
 Præmiis, 33, 8. 61, 10. 237, 8.
 Præmio, 238, 4. 272, 2. 272, 13. 297, 4.
 Præmissa, 50, 8.
 Præmittere, 258, 8.
 Præmium, 271, 3. 271, 6. 271, 8, aliisque locis 6.
 Prænosceri, 332, 11.
 Prænoscere, 324, 5.
 Prænosci, 324, 7. 326, 20. 333, 24, aliisque locis 2.
 Prænotio, 333, 3. 336, 7. 343, 13. 350, 22.
 Prænotionem, 333, 18.
 Præpositum, 43, 3.
 Præposterum, 326, 3.
 Præscientia, 325, 2. 325, 10. 325, 14, aliisque locis 4.
 Præscientia, 333, 3.
 Præscientia, 326, 6. 334, 5.
 Præscientiam, 333, 2. 333, 9. 330, 13. 332, 5.
 Præscierit, 327, 6.
 Præsciri, 326, 15. 338, 8. 343, 4.
 Præscitæ, 326, 11.
 Præscitum, 323, 13.
 Præsciuntur, 333, 3.
 Præscius, 332, 20.
 Præscriptum, 30, 4.
 Præsens, 54, 7. 94, 12. 126, 7, aliisque locis 6.
 Præsenſerit, 321, 9.
 Præsentaria, 332, 16.
 Præsentarie, 294, 10.
 Præsentarium, 349, 18.
 Præsentarius, 330, 9.
 Præsentem, 36, 3. 93, 1. 349, 11.
 Præsentis, 330, 21.
 Præsentia *adject.*, 330, 18. 330, 23. 331, 18. 331, 29.
 Præsentie, 349, 21. 350, 2. 350, 10.
 Præsentiam, 187, 13. 349, 16. 330, 1, aliisque locis 3.
 Præsentis, 120, 2. 330, 20. 332, 3.

Præsentium, 536, 5. 350, 29.
 Præserim, 279, 17. 287, 8.
 Præsidere, 85, 4. 147, 2.
 Præsidia, 58, 5.
 Præsiolo, 188, 6. 188, 10. 201, 4.
 217, 2.
 Præsidium, 219, 52.
 Præstantes, 156, 1.
 Præstantia, 158, 15.
 Præstantius, 179, 14. 229, 7. 229,
 20. 250, 7.
 Præstare, 156, 4. 178, 14. 189, 2,
 aliisque locis 5.
 Præstat, 530, 5.
 Præstent, 145, 9. 213, 8.
 Præstet, 545, 15.
 Præstiterit, 527, 5.
 Præsto, 520, 5.
 Præsumas, 229, 18.
 Præter, 228, 5. 280, 19. 281, 1. 515,
 11.
 Præterea, 59, 1.
 Prætereant, 277, 6.
 Prætereo, 110, 3.
 Prætereunt, 111, 10.
 Præterire, 110, 3.
 Præterit, 105, 1.
 Præteriti, 349, 9. 549, 21. 550, 11.
 Præteritis, 518, 10.
 Prætermisso, 219, 54.
 Prætorii, 47, 5.
 Prætulerunt, 298, 10.
 Prætura, 195, 1.
 Prævenit, 552, 12.
 Prævia, 257, 1.
 Prævideantur, 556, 7.
 Prævidentia, 550, 14.
 Prævident, 524, 6.
 Præva, 279, 9.
 Prævitās, 218, 25.
 Prævitatis, 280, 5.
 Prævos, 280, 15.
 Prævus, 296, 18.
 Præcābaris, 281, 20.
 Præce, 252 10.
 Præces, 552, 25. 552, 25.
 Præcor, 120, 5.
 Præmant, 257, 11.
 Præmat, 261, 8.
 Præmentibus, 115, 4.
 Præmit, 68, 7. 158, 5.
 Præmunt, 157, 7. 157, 3.
 Præssas, 510, 7.
 Præssisse, 347, 2.
 Præssurus, 510, 6.
 Præssus, 22, 2. 245, 5. 270, 10.
 Prætio, 118, 8. 298, 9. 528, 6.
 Prætiola, 152, 4. 154, 11. 154, 12,
 aliisque locis 2.
 Prætiolæ, 151, 5. 155, 3.
 Prætiolam, 94, 11.
 Præiosissimum, 109, 7. 118, 5. 118,
 7. 166, 12.
 Prætiolus, 121, 5. 156, 6.
 Prætiolum, 251, 9.
 Prætiolum, 55, 6. 74, 6. 510, 9.
 Prima, 60, 8.
 Prima, 295, 18.
 Prima, 63, 1. 295, 11.
 Primordia, 208, 4.
 Primum, 245, 2.
 Primum, 52, 6. 82, 1. 111, 6, aliis-
 que locis 5.
 Primus, 145, 1. 182, 9.
 Princeps, 229, 6.
 Principe, 250, 5. 295, 10.
 Principem, 229, 2.
 Principi, 528, 40.
 Principiis, 259, 7.
 Principio, 84, 10. 250, 8. 295, 1.
 515, 16.
 Principium, 146, 5. 186, 2. 227, 1.
 280, 9.
 Principum, 109, 7.
 Prior, 26, 2. 158, 1. 142, 4.
 Priora, 229, 9.
 Prioribus, 250, 15.
 Prioris, 92, 2.
 Prius, 142, 8.

Privatis, 46, 4.
 Privato, 111, 4.
 Privatos, 61, 12.
 Prius, 229, 7.
 Prius, 24, 5. 109, 8. 146, 5, aliisque
 locis 8.
 Priusquam, 555, 52. 556, 2. 551, 21,
 551, 28.
 Pro, 55, 4. 45, 2. 55, 7, aliisque lo-
 cis 6.
 Proavus, 208, 5.
 Probante, 157, 2.
 Probantia, 55, 5.
 Probaremus, 545, 1.
 Probas, 91, 7.
 Probat, 98, 5. 229, 2.
 Probationem, 555, 20.
 Probationibus, 248, 19.
 Probes, 229, 14.
 Probi, 154, 5.
 Probis, 146, 6. 271, 12. 272, 11.
 299, 5.
 Probitas, 154, 6. 146, 7. 271, 1,
 aliisque locis 4.
 Probitate, 275, 9.
 Probatis, 285, 25. 552, 26.
 Probo cer am, 210, 7. 525, 5.
 Proborum, 287, 2.
 Probos, 271, 10. 297, 2. 527, 12.
 Probra, 268, 20. 271, 1.
 Probris, 218, 22.
 Probus, 272, 2.
 Proc dam, 264, 8.
 Procedat, 525, 21.
 Procedens, 228, 14. 514, 15.
 Procederet, 246, 10.
 Procedit, 95, 8. 176, 5. 250, 12,
 aliisque locis 2.
 Procellas, 115, 1.
 Procellis, 55, 5. 102, 5.
 Proccerint, 84, 9.
 Procul, 57, 1. 72, 2.
 Proculjudio, 155, 16. 257, 11. 551,
 21.
 Prodeat, 229, 9.
 Prodeute, 11, 2.
 Proderet, 144, 2.
 Prodesse, 165, 6. 285, 19.
 Prodest, 505, 1. 505, 2.
 Prodissat, 72, 2.
 Prodigii, 92, 4.
 Prodigis, 105, 4.
 Prodit, 149, 17.
 Proditore, 219, 18.
 Productum, 515, 10.
 Produxit, 101, 4.
 Profana, 55, 10.
 Profanum, 15, 1.
 Profecto, 108, 1. 210, 1. 245, 2,
 aliis que locis 2.
 Proferas, 108, 5.
 Proferendi, 178, 6.
 Proferendo, 157, 7.
 Proferre, 85, 5. 102, 1. 157, 21.
 526, 22.
 Profert, 502, 6.
 Proficiant, 158, 2.
 Proficiet, 247, 8.
 Proficiscantur, 536, 9.
 Proficiscens, 296, 19.
 Proficiscuntur, 551, 22.
 Profitetur, 165, 5.
 Prodigia, 218, 51.
 Prodigatura, 47, 2.
 Prouisse, 60, 5.
 Profunda, 241, 1.
 Profundat, 225, 4.
 Profunditate, 297, 19.
 Profundo substant., 16, 1.
 Profundum, 109, 5.
 Progreditur, 505, 25.
 Progre sus, 255, 1. 296, 7.
 Prohibebor, 102, 1.
 Prohibet, 251, 8.
 Prohibet, 95, 2.
 Prole, 122, 1.
 Proles, 110, 2.
 Prolex, 158, 12.
 Prolixitate, 299, 25.

Promat, 296, 12.
 Promere, 181, 6.
 Promeremur, 528, 6.
 Promeruit, 55, 5.
 Promissus, 219, 14.
 Promissionis, 515, 1.
 Promittere, 187, 19.
 Promittit, 264, 1.
 Promittunt, 187, 6. 212, 5.
 Promovereris, 95, 6.
 Promovimus, 120, 5.
 Promptissima, 217, 7.
 Promptissimum, 66, 9.
 Promptum, 178, 15. 291, 5.
 Prona, 101, 6. 547, 5.
 Pronum, 184, 2.
 Propagandæ, 505, 19.
 Propagare, 157, 17. 158, 4. 178, 2.
 Propagasse, 205, 5.
 Propagetur, 258, 15.
 Prope, 254, 10.
 Propensius, 57, 2.
 Propetia, 5, 1.
 Propinqua, 289, 2. 295, 11.
 Propinqua, 515, 23.
 Propinquat, 285, 5.
 Propinquitas, 109, 7.
 Propinquus, 254, 6.
 Propior, 64, 7.
 Propitius, 285, 17.
 Propius, 11, 8.
 Propion, 251, 22.
 Proponunt, 552, 20.
 Proponuntur, 527, 10.
 Proposita, 24, 9.
 Propositam, 178, 19.
 Propositi, 515, 5.
 Propositionum, 280, 9.
 Propositis, 250, 15. 251, 1.
 Propositum substant., 268, 19. 552,
 1. 552, 2.
 Propositum adject., 55, 6. 265, 16.
 266, 1. 271, 8.
 Proposui, 551, 27.
 Proposuimus, 246, 16.
 Propria, 193, 10. 194, 15. 527, 15.
 551, 14.
 Propria ablat., 16, 2. 285, 2. 296,
 15, ali que locis 5.
 Proprie, 68, 2. 147, 10. 520, 9. 552,
 10.
 Propri m, 94, 4. 194, 1. 551, 25.
 Proprias, 514, 5.
 Proprietate, 549, 18.
 Proprietatem, 550, 22.
 Proprii, 149, 2. 195, 4.
 Propriis, 80, 1. 86, 5. 540, 8.
 Proprio, 105, 8.
 Proprios, 185, 1.
 Proprium, 101, 2. 155, 7. 149, 12
 aliisque locis 4.
 Propter, 252, 16. 271, 4.
 271, 5, aliisque locis 5.
 Propugnare, 54, 4.
 Prorsus, 24, 6. 45, 5. 94, 7, aliisque
 locis 16.
 Proscriptioni, 57, 2.
 Prosequeretur, 5, 5.
 Prospectu, 291, 5.
 Prospera, 297, 1.
 Prosperam, 165, 6.
 Prosperitatis, 117, 2.
 Prospexerat, 254, 10.
 Prospexerit, 525, 6.
 Prospexi, 246, 27.
 Prospiciam, 245, 2.
 Prospiciat, 550, 16.
 Prospiciens, 521, 5. 527, 7. 557, 15.
 Prospicit, 524, 5. 540, 16.
 Prospicitis, 186, 5.
 Prostratos, 61, 9.
 Prostravit, 200, 5.
 Prostratur, 122, 5.
 Proterit, 98, 1. 185, 8.
 Protervus, 128, 7.
 Protexi, 46, 2.
 Protrahit, 7, 6.
 Protinus, 195, 10.
 Protulit, 299, 7. 299, 19.

- Propectu*, 503, 13, 308, 21.
Provehere, 272, 26.
Provehit, 110, 8.
Provehis, 223, 2.
Provehit, 168, 4, 291, 5.
Proveherint, 102, 1.
Proveniant, 335, 23.
Proveniat, 120, 11, 548, 6.
Provenient, 3, 0, 25.
Provenirent, 149, 3.
Provenit, 149, 17, 203, 9, 311, 10.
Proveniunt, 149, 7, 2, 8, 13, 331, 18.
Proventu, 332, 13.
Provida, 181, 5.
Providentia, 239, 12, 293, 6, 293, 9, alisque locis 13.
Providentia, 291, 11, 295, 9, 312, 4, alisque locis 3.
Providentiz, 292, 8, 291, 8, 293, 1, alisque locis 11.
Providentiam, 293, 6, 299, 22, 304, 7, alisque locis 2.
Providetur, 325, 9, 326, 2, 326, 3, alisque locis 2.
Providere, 326, 8.
Provideri, 323, 9, 326, 4.
Provincialium, 46, 3.
Provinciam, 47, 2.
Provis, 60, 7, 526, 4.
Provisz, 5, 3, 1.
Provocet, 343, 3.
Proximos, 125, 1.
Proximus, 109, 8, 297, 30.
Prudentem, 166, 3.
Prudentia, 94, 17.
Ptolomeo, 157, 1.
Publica, 44, 8.
Publicis, 46, 4.
Publicus, 290, 8.
Pudeat, 247, 16.
Pudebit, 462, 3.
Pudibunda, 310, 3.
Pudicitia, 119, 1.
Pudore, 21, 4, 24, 8, 110, 2, 119, 1.
Pudori, 52, 3, 121, 1.
Pudit, 50, 9.
Pueris, 119, 6.
Pugna, 315, 2.
Pugnanti, 168, 1, 304, 17.
Pulcherrimi, 153, 9, 272, 5.
Pulcherrimum, 215, 1.
Pulcherrimus, 221, 7.
Pulchra, 153, 9, 134, 9, 174, 6, alisque locis 5.
Pulchris, 168, 18.
Pulchr tudinem, 194, 2.
Pulchritudinis, 133, 6, 134, 8, 193, 8.
Pulchritudo, 133, 8, 178, 14.
Pulchritus, 231, 10.
Pulchrum, 92, 7, 153, 5, 134, 4, alisque locis 4.
Pulsare, 10, 8.
Pulsibus, 290, 6.
Pulsus, 61, 3, 72, 3.
Pulverem, 348, 2.
Puncti, 186, 6, 197, 6, 293, 13, 296, 3.
Punctio, 157, 6.
Pungit, 218, 30.
Punienti, 299, 2, 304, 3.
Puniri, 281, 9, 327, 12.
Punisset, 56, 6.
Punit, 306, 2.
Puniti, 281, 9.
Punitos, 281, 23.
Punitor, 281, 4.
Puppis, 316, 5.
Pura, 280, 22.
Pura, 300, 2, 337, 3.
Pure, 267, 10.
Purgatoria, 281, 16.
Purior, 223, 5.
Puritate, 293, 6.
Puro, 322, 1.
Purpura, 269, 3.
Purpura, 313, 6.
Purpureum, 78, 5.
Putabantur, 188, 10.
Putabas, 246, 5.
Putabat, 148, 4.
Putabo, 213, 4.
Putant, 178, 5, 179, 10, 187, 2, alisque locis 5.
Putarem, 15, 2.
Putaremus, 282, 16.
Putare, 193, 9, 326, 8.
Putares, 193, 5, 283, 8.
Putaret, 148, 2.
Putas, 83, 1, 94, 5, 134, 1, alisque locis 5.
Putasti, 73, 4.
Putat, 123, 11, 137, 9, 280, 7, alisque locis 3.
Putatis verbum, 164, 7.
Putes, 102, 10, 111, 9, 123, 4, alisque locis 3.
Putet, 197, 5, 268, 5, 279, 17, 344, 2.
Puto, 131, 2, 149, 8, 188, 1, alisque locis 6.
Pythagoricum, 58, 3.

Q

Qua, 41, 4, 43, 4, 53, 10, alisque locis 13.
Qua, adverb. loci, 248, 8 bis.
Quadam, 231, 13, 233, 12.
Quadrigris, 113, 1, 309, 7, 333, 27.
Qua singulari, 6, 1, 10, 6, 12, 2, alisque locis 77.
Qua plur. femin., 12, 5, 12, 7, 120, 2, alisque locis 14.
Qua plur. neut. nomin., 76, 7, 101, 6, 106, 9, alisque locis 76.
Qua plur. neut. accus., 24, 3, 53, 12, 53, 14, alisque locis 52.
Quaecunque singulari, 18, 4, 210, 3, 303, 13.
Quadam singulari, 11, 4, 112, 4, 138, 11, alisque locis 4.
Quadam plur. femin., 212, 2, 333, 33.
Quadam plural. nomin. neut., 53, 8, 109, 2, 250, 16, alisque locis 4.
Quadam plural. accus., 219, 26, 298, 3, 312, 1, 330, 21.
Quarlibet, 268, 18, 324, 8.
Quannam, 14, 6, 123, 8, 268, 1, alisque locis 3.
Quaque nomin. plur. neut., 149, 3, 183, 1, 238, 18.
Quaque accus. plur., 36, 6, 118, 6, 136, 3, alisque locis 6.
Quaras, 79, 4.
Quaratis, 133, 8.
Quarere, 166, 12.
Quarri, 292, 10.
Quarri, 31, 1.
Quarritis, 133, 2, 214, 3, 234, 3.
Quarritur, 212, 17.
Quaro, 312, 5, 333, 1.
Quarsieris, 282, 9.
Quarsisse, 126, 7.
Quarsita, 106, 7, 334, 3.
Quarsito, 292, 4.
Quarsivit, 54, 1.
Quaso, 229, 14, 281, 13, 292, 2.
Questionem, 312, 4.
Questionis, 299, 23, 323, 4.
Quale, 228, 4.
Qualem, 306, 1, 313, 19.
Qualemcunque, 319, 21.
Quales, 343, 11.
Qualia, 330, 23.
Qualibet, 187, 9, 230, 4.
Qualicunque, 186, 3.
Qualitate, 120, 9, 279, 5, 298, 4, 352, 22.
Qualitatem, 330, 29.
Qualitates, 343, 2.
Qualitatibus, 246, 11.
Quam, 32, 2, 33, 6, 43, 3, alisque locis 57.
Quam diu, 237, 3.
Quam multa, 219, 1.
Quam multis, 123, 6.
Quam multos, 123, 1, 138, 1.
Quam plurimos, 131, 8.
Quam vulis nimio, 213, 3.
Quam quantum, 7, 1, 16, 1, 61, 1, alisque locis 21.
Quam post aliud, 94, 13, 146, 7, 179, 6, alisque locis 4.
Quam post alius, 297, 14.
Quam post alio modo, 208, 19.
Quam post aliter, 46, 5.
Quam post magis plus et comparat., 132, 2, 165, 6, 201, 6, alisque locis 40.
Quam post potius, 74, 3, 212, 13, 232, 13, 287, 3, 337, 22.
Quam post tam, 74, 3, 252, 14, 336, 25.
Quam post prius, 109, 8, 328, 8, alisque locis, de quibus supra.
Quandam, 178, 9, 330, 2.
Quamlibet pro quantumlibet, 138, 12.
Quamque, 326, 18.
Quamvis, 10, 2, 106, 3, 129, 7, alisque locis 11.
Quando, 120, 4, 170, 17, 198, 2.
Quannam, 138, 9, 292, 12, 313, 13, 330, 26.
Quanta, 132, 6, 180, 3, 238, 13, alisque locis 2.
Quanta, 53, 5, 287, 6.
Quantalibet, 110, 6.
Quantas, 103, 1, 131, 1, 181, 1.
Quantum, 1, 6, 10, 236, 2, 292, 10.
Quantis, 212, 3.
Quantitate, 349, 17.
Quantitatem, 349, 21.
Quanto, 147, 4, 171, 3, 271, 1.
Quanto ante tanto, 293, 13.
Quanto magis, 343, 6.
Quantos, 209, 3.
Quantum, 120, 4, 193, 2.
Quantum ad hoc attinet, 333, 9.
Quantum, 136, 3, 137, 3, 187, 4, alisque locis 3.
Quantumlibet, 158, 9, 271, 11.
Quantus, 327, 8.
Quare, 86, 1, 119, 9, 123, 9, alisque locis 23.
Quarta, 157, 1.
Quartae, 157, 3.
Quarum, 11, 3, 53, 5, 134, 4, alisque locis 3.
Quas, 11, 2, 11, 9, 67, 2, alisque locis 13.
Quasdam, 238, 17.
Quasi, 52, 6, 35, 3, 209, 3, alisque locis 14.
Quasi vero, 323, 10, 332, 23.
Quatinus, 70, 7.
Que, 4, 1, 9, 1, 40, 7, alisque locis 392.
Queam, 84, 4.
Queant, 268, 7.
Queas, 147, 3, 239, 14.
Queat, 53, 3, 131, 4, 137, 13, alisque locis 9.
Quem, 13, 1, 38, 3, 123, 3, alisque locis 24.
Quendam, 148, 1, 209, 3, 248, 9.
Quemlibet, 132, 11.
Quemquam, 263, 20.
Quempiam, 147, 7, 335, 30.
Quemquam, 132, 4, 212, 2, 296, 10.
Quemque, 61, 8, 61, 9, 146, 1, alisque locis 2.
Quco, 163, 8, 250, 15.
Querar, 53, 11.
Queraris, 94, 8.
Querebare, 281, 19.
Querela, 334, 1.
Querelae, 23, 1, 101, 8.
Querelam, 108, 2.
Querelas, 106, 2, 203, 3.
Querelis, 100, 5, 238, 6.
Querens, 232, 1.
Querentes, 296, 18.
Querimonie, 183, 4.
Querimoniam, 9, 1.
Quernas, 78, 4.

Questibus, 71, 2.
 Queunt, 149, 14, 266, 11, 503, 7.
 Qui *singul.*, 2, 1, 8, 2, 21, 1, aliisque locis 69.
 Qui *plural.*, 46, 5, 54, 3, 57, 4, aliisque locis 59.
 Qui *quomodo*, 81, 9, 81, 10, 201, 5, aliisque locis 5.
 Qui *quare*, 501, 10.
 Quia, 7, 5, 187, 12, 191, 1, aliisque locis 6.
 Quibus, 11, 7, 33, 8, 33, 3, aliisque locis 59.
 Quibuscunque, 350, 2.
 Quibusdam, 293, 1, 239, 2, 314, 2.
 Quibusbet, 297, 50.
 Quibuscque, 122, 5.
 Quicunque, 161, 1, 251, 14.
 Quid *aliquid*, 101, 2, 108, 1, 108, 2, aliisque locis 25.
 Quid *aliud?* *interrog.*, 103, 2, 146, 6.
 Quid? *quae res?* 20, 5, 21, 1, 50, 5, aliisque locis 25.
 Quid *quantlibet rem*, 54, 7.
 Quid *quam rem*, 133, 1, 157, 7, 158, 5, aliisque locis 14.
 Quid *quare*, 8, 1, 21, 4, 31, 2, aliisque locis 15.
 Quid? *interrog.*, 260, 12, 283, 1, 297, 12, aliisque locis 10.
 Quid *si*, 103, 5, 103, 6 *bis*, 247, 8, aliisque locis 2.
 Quid *dican quod*, 238, 9.
 Quid *est, quod*, 131, 8, 189, 2, 238, 4, 333, 7.
 Quid *proficiant?* 158, 2.
 Quid *referre putas*, 112, 5.
 Quid *id tua refert*, 131, 9.
 Quid *hoc refert?* 537, 1, 311, 24.
 Quid *quod*, 157, 17, 258, 11.
 Quid *igitur?* 90, 7, 52, 2, 179, 12, aliisque locis 10.
 Quid *enim?* 212, 4.
 Quid *attinet*, 53, 4.
 Qui *iam singul.*, 51, 1, 158, 17, 228, 7, aliisque locis 5.
 Quidam *plural.*, 11, 6, 215, 8, 297, 9, aliisque locis 5.
 Quiddam, 178, 1, 179, 10, 503, 10, 544, 7.
 Quidem, 10, 4, 12, 1, 25, 3, aliisque locis 90.
 Quidnam, 14, 7, 219, 22, 280, 12, aliisque locis 2.
 Quid *non?* 23, 2, 133, 8, 187, 17, aliisque locis 5.
 Quidquam, 147, 9, 217, 8, 232, 5, aliisque locis 5.
 Quidquid, 95, 1, 157, 7, 168, 15, aliisque locis 12.
 Quiescentes, 343, 4.
 Quiete, 251, 2.
 Quieti *adject.*, 129, 9.
 Quietis *substant.*, 147, 10, 313, 5.
 Quin, 83, 7, 126, 4, 179, 15, aliisque locis 11.
 Quinetiam, 19, 1, 213, 5.
 Quingentis, 57, 1.
 Quibus, 507, 1.
 Quippe, 15, 2, 133, 3, 156, 8, 171, 3.
 Quique *plural.*, 299, 5.
 Quis, 12, 4, 19, 3, 53, 6, aliisque locis 46.
 Quispiam, 252, 15, 232, 19, 258, 7, aliisque locis 2.
 Quisquam, 46, 3, 117, 7, 148, 6, aliisque locis 5.
 On *sque*, 11, 9, 53, 5, 53, 14, aliisque locis 15.
 Quisquis, 57, 1, 41, 1, 70, 5, aliisque locis 10.
 Quo, 56, 7, 48, 6, 60, 7, aliisque locis 46.
 Quo *fit ut*, 137, 19, 192, 4, 228, 9, aliisque locis 10.
 Quo *quomodo*, 147, 7, 351, 8.
 Quo *adverb. interrog. ad locum*, 81, 7.
 Quo *suppl. loco*, 514, 11.

Quo, *quem in scopum*, 93, 5, 93, 6, 382, 4.
 Quo *pro ut*, 123, 8, 133, 3, 248, 7.
 Quo *magis*, 191, 5.
 Quoad *possunt*, 259, 13.
 Quocunque *ablat.*, 201, 4.
 Quod *que res*, 53, 6, 80, 3, 91, 16, aliisque locis 50.
 Quod *quam rem*, 23, 3, 44, 7, 43, 1, aliisque locis 52.
 Quod *quodnam*, 146, 2.
 Quod *cum antecedente*, 53, 4, 74, 6, 81, 5, aliisque locis 168.
 Quod *conjunctio*, 51, 1, 33, 3, 41, 2, aliisque locis 43.
 Quod *si*, 91, 13, 93, 2, 111, 7, aliisque locis 23.
 Quodam, 93, 5, 157, 6, 157, 13, 280, 17.
 Quo-tammodo, 53, 3, 217, 8, 521, 4.
 Quodcunque, 215, 4.
 Quoddam, 91, 13, 268, 10, 313, 17.
 Quodque, 258, 11, 319, 3.
 Quolibet, 224, 9.
 Quoniam, 126, 7, 134, 5, 216, 1, aliisque locis 7.
 Quoniam *adverb. loci*, 171, 5, 171, 6.
 Quondam, 2, 1, 17, 1, 21, 1, aliisque locis 10.
 Quoniam, 35, 8, 51, 2, 56, 2, aliisque locis 47.
 Quoniam, 323, 16.
 Quoquoque, 51, 3, 52, 7, 54, 6, aliisque locis 73.
 Quoquoque *gentium pro ubique*, 194, 11.
 Quoquoque *modo*, 53, 1, 525, 13.
 Quorum, 33, 1, 56, 1, 49, 1, aliisque locis 13.
 Quorumdam, 11, 8, 304, 11.
 Quos, 53, 2, 46, 1, 51, 4, aliisque locis 58.
 Quosdam, 298, 4.
 Quot, 103, 5.
 Quotidianis, 100, 3.
 Quotidie, 58, 5, 188, 3.
 Quoties, 17, 2, 58, 6, 43, 3, aliisque locis 8.
 Quovis, 101, 1.

R

Rabidas, 182, 10.
 Rabie, 269, 6.
 Rabiem, 154, 2.
 Rabies, 38, 4.
 Radiat, 114, 5.
 Radice, 283, 11.
 Radicibus, 258, 10.
 Radius, 29, 1, 77, 1, 536, 18.
 Radio, 43, 7.
 Radiorum, 522, 4.
 Radios, 153, 5, 207, 1, 253, 4.
 Ramis, 185, 1.
 Rapacitas, 106, 7.
 Raperis, 153, 13.
 Rapiant, 287, 12.
 Rapidis, 103, 1.
 Rapido, 64, 1.
 Rapidos, 70, 8, 301, 6.
 Rapidus, 212, 16.
 Rapietas, 171, 1.
 Rapiens, 502, 8.
 Rapietes, 56, 6.
 Rapiet, 164, 9.
 Rapis, 46, 4.
 Raptatur, 56, 5.
 Raptum, 53, 5.
 Raptui, 509, 3.
 Rara, 112, 3, 113, 3, 291, 5.
 Rata, 53, 9.
 Rates, 275, 2.
 Ratio, 102, 9, 217, 7, 229, 4, aliisque locis 18.
 Ratiocinandi, 514, 15.
 Ratiocinari, 219, 4, 326, 1.
 Ratiocinatio, 296, 2.
 Ratiocinationem, 250, 22.
 Ratior nationi, 544, 1.
 Ratiocinationis, 534, 5.
 Rationabili, 153, 4.

Rationale, 83, 3, 337, 16.
 Rationali, 537, 18.
 Rationalis, 519, 1.
 Ratione, 47, 3, 85, 7, 123, 3, aliisque locis 24.
 Rat. oneum, 43, 8, 96, 1, 136, 6, aliisque locis 4.
 Rationes, 159, 4, 247, 18, 249, 6, aliisque locis 5.
 Rationibus, 238, 1, 216, 3, 248, 7, aliisque locis 2.
 Rationis, 12, 7, 83, 2, 153, 9, aliisque locis 7.
 Rationum, 151, 1, 247, 14, 263, 15, aliisque locis 2.
 Ravenna, 50, 4.
 Re, 53, 10, 218, 1, 250, 4, aliisque locis 5.
 Rea, 52, 1.
 Ream, 100, 2.
 Reatus, 57, 4.
 Rebus, 101, 4, 112, 2, 118, 2, aliisque locis 23.
 Recepti, 30, 2.
 Recepta, 171, 4, 176, 2.
 Recepta, 328, 9.
 Recepto, 347, 8.
 Reccessisse, 504, 13.
 Reccessus, 215, 4.
 Receptiendam, 76, 8.
 Recepti, 53, 6.
 Reclamantem, 53, 5.
 Re. cognoscentis, 73, 5.
 Recolentem, 117, 3.
 Recolligit, 540, 18.
 Reconciliandae, 86, 1.
 Recondit, 218, 31.
 Reconditis, 511, 14.
 Reconditur, 254, 12.
 Recoquens, 153, 9.
 Recordabitur, 25, 2.
 Recordari, 263, 4.
 Recordatur, 244, 2.
 Recordis, 243, 5.
 Recordor, 263, 6.
 Recta, 243, 4, 512, 2.
 Rectae, 352, 23.
 Rectas, 352, 24.
 Recte, 75, 4, 128, 15, 218, 1, aliisque locis 6.
 Rectissime, 250, 10.
 Rectius, 530, 14.
 Recto, 90, 4, 95, 8, 184, 1, aliisque locis 2.
 Rector, 68, 5, 70, 8, 257, 3, aliisque locis 3.
 Rectore, 86, 7, 259, 23.
 Rectores, 44, 5.
 Rectori, 247, 4.
 Rectos, 505, 1.
 Rectum, 280, 15, 513, 4.
 Rectus, 58, 2, 297, 23.
 Recubans, 208, 2.
 Recurrit, 261, 5.
 Recursus, 18, 4, 183, 1.
 Recursant, 129, 2.
 Redarguit, 540, 23.
 Redarguuntur, 119, 10.
 Reddere, 21, 4.
 Reddit, 215, 3, 510, 15.
 Reddunt, 192, 2, 194, 6.
 Redunt, 182, 6.
 Rediere, 299, 9.
 Red gatur, 138, 10.
 Redigere, 215, 5.
 Rediit, 26, 2.
 Redimere, 102, 3.
 Redimit, 507, 5.
 Redirent, 142, 7.
 Reditu, 185, 2.
 Reditura, 223, 4.
 Reducem, 262, 5.
 Reduces *nomen*, 166, 7.
 Reduct *nomen*, 225, 4.
 Refectus, 299, 23.
 Referamur, 178, 15, 231, 15, 328, 1, 351, 52.
 Referas, 351, 54.

- Referat, 262, 5.
Referens, 340, 22.
Referimus, 44, 1.
Referre, 209, 1. 280, 7.
Refertur, 232, 5. 268, 10. 268, 11.
Referunt, 205, 11. 295, 7. 331, 8.
Referuntur, 231, 22. 259, 24.
Reficit, 501, 15.
Refuant, 305, 9.
Reformat, 259, 8.
Refovisti, 170, 4.
Refragari, 250, 13.
Refragatus, 315, 15.
Refragentur, 344, 1.
Refugit, 239, 2. 320, 1.
Regantur, 247, 5.
Regat, 16, 5. 289, 5.
Regatur, 81, 5. 86, 6. 243, 6.
Rege, 47, 4.
Regebat, 135, 4.
Regem, 102, 11.
Regendum, 95, 8. 246, 18.
Regens, 168, 12. 302, 11.
Regentium, 287, 7.
Regere, 248, 17.
Regerent, 44, 5.
Regerentur, 85, 7.
Regeret, 76, 4.
Reges, 70, 5. 93, 1. 198, 4. 269, 2.
Regi *nomen*, 50, 5.
Regi *verbum*, 84, 2. 246, 5.
Regia *adject.*, 50, 2. 200, 2.
Regiæ *adject.*, 45, 4. 110, 9.
Regibus, 199, 6.
Regimen, 85, 2. 247, 5.
Regio *substant.*, 157, 4.
Regio *adject.*, 49, 2.
Regionis, 157, 1.
Regis *nomen*, 103, 1.
Regis *verbum*, 70, 9.
Regit, 246, 25. 217, 12. 262, 5.
316, 8.
Regitur, 56, 2. 72, 6. 160, 3, aliisque locis 2.
Regium, 146, 5.
Regna *nomen*, 103, 3. 108, 2. 198, 1. 200, 1.
Regnant, 90, 6.
Regnantibus, 177, 8.
Regnare, 177, 8.
Regni, 193, 7.
Regnis, 217, 5.
Regno *nomen*, 257, 10. 258, 2. 299, 14.
Regnorum, 199, 1.
Regnum, 103, 8.
Regulus, 148, 8.
Regum, 198, 1. 199, 4. 200, 1. 262, 1.
Reguntur, 296, 11.
Rei *nomen substant.*, 53, 2. 121, 2. 149, 12, aliisque locis 13.
Reipublicæ, 44, 4. 157, 14. 293, 20.
Relabatur, 299, 14.
Relabi, 328, 8.
Relabuntur, 259, 2.
Relapsa, 188, 9.
Relata, 351, 19.
Relevatur, 279, 7. 281, 5.
Relicta *ablat.*, 16, 2. 158, 13. 257, 15. 267, 1.
Relicta *plur.*, 44, 6.
Relicam, 262, 10. 285, 21.
Relicturam, 94, 11.
Relinquit, 261, 7.
Relinquatur, 285, 26.
Relinquere, 32, 4.
Relinqueretur, 176, 8.
Relinquetur, 157, 5. 334, 7.
Relinquit, 199, 4.
Relinquis, 281, 15.
Relinquit, 14, 5.
Relinquo, 55, 2.
Relinquant, 152, 10. 267, 7. 271, 11.
Reliqua, 55, 7. 272, 24. 303, 7.
Reliquerit, 92, 6.
Reliquis, 125, 2.
Reliquit, 94, 10. 166, 10,
Reliquum, 178, 11.
Reliquus, 513, 15.
Rem, 219, 1. 292, 4. 326, 18, aliisque locis 2.
Remeat, 502, 4.
Remedia, 76, 6. 109, 1. 170, 6.
Remediis, 12, 5. 87, 2.
Remedio, 298, 22.
Remiges, 277, 1.
Reminiscere, 92, 7.
Reminiscaris, 72, 5.
Reminisci, 61, 2. 187, 11. 209, 6.
Remiserit, 168, 14.
Remisit, 184, 5.
Remoratur, 285, 4.
Remordet, 298, 4.
Remotos, 162, 6.
Rempublicam, 150, 5.
Remunerandi, 504, 4.
Remunerari, 527, 12.
Remitentur, 53, 5.
Renovat, 296, 7.
Renuntiare, 200, 6.
Reor, 165, 6. 224, 2.
Rependit, 508, 5.
Repenitus, 292, 9.
Reputino, 279, 18.
Reperiet, 219, 8.
Reperire, 117, 5. 219, 53. 351, 2.
Reperireur, 514, 11.
Reperta, 225, 2.
Repertam, 531, 8.
Repetis, 101, 5.
Repetit, 179, 5.
Repetunt, 185, 1. 305, 6.
Repetuntur, 188, 5.
Replere, 153, 16. 162, 2.
Replet, 152, 7.
Reptantium, 147, 6.
Repudiarent, 285, 24.
Repugnare, 524, 5.
Reputarem, 9, 1.
Reputes, 118, 4.
Requies, 221, 6. 254, 1.
Requiris, 262, 6.
Requirat, 185, 9. 352, 6.
Requiro, 74, 5.
Reris, 112, 2.
Rerum, 25, 4. 56, 6. 45, 5, aliisque locis 68.
Res *singul.*, 120, 10. 188, 9. 267, 9, aliisque locis 5.
Res *plural.*, 120, 4. 149, 18. 296, 10, aliisque locis 5.
Resecarent, 285, 18.
Rescat, 175, 5.
Reseret, 27, 5.
Reservari, 48, 7.
Residens, 45, 5. 275, 4.
Resident, 69, 1.
Resideres, 285, 7.
Residos, 182, 6.
Resistentia, 266, 8.
Resistit, 89, 5.
Resistunt, 558, 4. 325, 5.
Resolvit, 225, 2.
Resolvit, 529, 2.
Resolvitur, 532, 14.
Resoluta, 159, 7.
Resoluto, 89, 7.
Resolutum, 159, 5.
Resolvunt, 516, 1.
Respectus, 280, 18.
Respersa, 125, 7.
Respice, 70, 4. 250, 14.
Respiceres, 195, 6.
Respicias, 245, 4. 282, 11. 351, 54.
Respiciendum, 10, 7.
Respicio, 30, 5.
Respicit, 251, 15. 232, 12. 297, 15, aliisque locis 2.
Respicite, 212, 15.
Resplendeat, 271, 2.
Respondeant, 272, 14.
Respondeas, 85, 1.
Respondeat, 544, 8.
Respondebo, 351, 7. 532, 2.
Respondere, 84, 4.
Respondi, 84, 10.
Respondissem, 53, 8.
Responsurum, 82, 5.
Respublicas, 44, 2.
Respuit, 68, 4.
Resquit, 119, 5.
Restant, 171, 5.
Restare, 246, 15.
Restat, 252, 5.
Restinguere, 149, 14.
Retentent, 106, 10.
Retentus, 154, 9.
Retinenda, 119, 7.
Retineus, 118, 6. 353, 1.
Retinent, 141, 15.
Retinere, 96, 1. 297, 27. 299, 19.
Retinere, 91, 11. 125, 9.
Retinet, 252, 8. 267, 14.
Retorquet, 352, 10.
Retractans, 535, 2.
Retrahat, 10, 5.
Retrahens, 502, 15.
Retrahere, 101, 7. 175, 2.
Retrahit, 16, 7.
Retrusum, 242, 5.
Retundatur, 248, 5.
Revelaris, 515, 2.
Revehat, 67, 5. 258, 9.
Revehit, 501, 12.
Reverendi, 9, 5. 177, 6.
Reverendus, 194, 4. 195, 5.
Reverendum, 192, 1. 218, 16. 219, 17.
Reverendus, 59, 2. 287, 5.
Reverentia, 251, 18. 256, 11.
Reverentia, 195, 6. 195, 8. 252, 6.
Reverentia, 179, 9. 218, 21.
Reverentiam, 60, 4. 180, 5. 194, 7, aliisque locis 2.
Revertar, 282, 1.
Revertaris, 258, 13.
Revertatur, 179, 5.
Reverti, 225, 4.
Revertor, 179, 5.
Revisas, 246, 16.
Reum, 82, 2.
Revocas, 305, 1.
Revocare, 92, 8.
Revocat, 532, 10.
Revocentur, 316, 5.
Revolvatur, 241, 5.
Rex, 15, 1. 302, 12.
Rhetores, 119, 11.
Rhetorica, 119, 11.
Rhetorica, 93, 7. 148, 4.
Ridens, 150, 2.
Ridet, 93, 4.
Ridiculo, 527, 1.
Rigant, 5, 1.
Rigidos, 165, 2.
Rimarer, 45, 7.
Rimari, 21, 5.
Rimula, 217, 6. 283, 21.
Ripa, 254, 5.
Ripis, 510, 5.
Rite, 219, 54.
Rixetur, 120, 9.
Robore, 81, 5. 129, 10. 212, 13.
Robur, 21, 2. 178, 15. 258, 10.
Rogat, 255, 1.
Rogati, 215, 4.
Rogationibus, 82, 1.
Rogationis, 84, 5.
Rogato, 82, 4.
Rogi, 102, 12.
Romanæ, 157, 14.
Romanum, 53, 4.
Rosei, 18, 2.
Roseis, 29, 4. 115, 1.
Roseos, 174, 6.
Roseum, 168, 5.
Ro-is, 114, 2.
Rota, 255, 8.
Rote, 96, 1.
Rotam, 102, 7.
Rotat, 219, 6.
Rotatus, 295, 15.
Rotunditatem, 556, 17. 556, 21.
Rubentis, 215, 6.
Rubore, 14, 4.

Rubos, 175, 5.
 Rubri, 190, 3.
 Rugam, 23, 5.
 Ruinas, 151, 1. 255, 2.
 Ruinis, 129, 7. 507, 2.
 Ruituros, 201, 1.
 Rumore, 205, 2.
 Rumores, 61, 1. 158, 15.
 Rupe, 89, 6.
 Rupis, 515, 1.
 Ruptis, 58, 6.
 Rura, 191, 1.
 Rursus, 184, 6. 248, 14. 268, 15.
aliisque locis 4.
 Rutilante, 254, 5.
 Rutilo, 20, 2. 501, 5.
 S
 Sacerdos, 507, 7.
 Sacerdotes, 50, 4.
 Sacrarum, 50, 2.
 Sacras, 56, 4.
 Sacrilegio, 57, 5. 58, 2.
 Sacrum substant., 168, 22.
 Sæculi, 298, 9.
 Sæpe, 6, 2. 55, 1. 45, 5, *aliisque locis 17.*
 Sava, 7, 2. 98, 1, 106, 7, *aliisque locis 2.*
 Sæviant, 271, 11.
 Sævientes, 45, 2. 76, 3. 148, 5. 197, 2.
 Sævior nomen, 142, 9.
 Sævius nomen, 79, 2. 251, 7. 509, 7.
 Sæviti, 279, 1.
 Sævitiæ, 266, 6.
 Sævium, 277, 19.
 Sævo, 151, 4. 509, 1.
 Sagittis, 509, 2.
 Salinus, 185, 6.
 Salo, 55, 5. 70, 7.
 Saltem, 5, 2. 280, 2. 282, 2.
 Salubres, 140, 3.
 Saluri, 85, 8.
 Salubritas, 178, 15.
 Salus, 247, 6. 297, 12.
 Salutem, 52, 5. 237, 19.
 Salutis, 86, 10. 252, 15. 252, 14.
 Salvum, 51, 2.
 Sanandum, 14, 5.
 Sanciati, 282, 7.
 Sanciencie, 249, 9.
 Sanctum, 75, 2.
 Sancta, 69, 2.
 Sancte, 229, 14.
 Sanctissimum, 178, 10.
 Sanctio, 168, 20.
 Sanctus, 59, 2. 297, 50.
 Sanguinem, 51, 4.
 Sanguinis, 142, 6.
 Sanguis, 121, 1.
 Sanis, 297, 8.
 Sanitatis, 297, 10.
 Sanxisti, 44, 2.
 Sapiens, 118, 5. 272, 11. 297, 28.
aliisque locis 1.
 Sapientes, 251, 6. 268, 16. 285, 23.
 Sapienti, 271, 11.
 Sapientia, 118, 9. 195, 8. 195, 9.
 Sapientiam, 44, 5 bis. 251, 6. 287, 7.
 505, 19.
 Sapientiam, 52, 7.
 Sapientibus, 44, 4.
 Sapientis, 201, 1.
 Sapientum, 44, 9. 55, 1.
 Sapientum, 287, 4.
 Sapor, 174, 2.
 Sarcina, 195, 2.
 Sarcinam, 52, 2. 61, 5.
 Sarcinulas, 56, 5.
 Satellite, 199, 12.
 Satiasti, 111, 2.
 Satiavi, 519, 5.
 Satiavi, 188, 14.
 Satiatus, 209, 2.
 Satietaem, 155, 18.
 Satis, 45, 2. 48, 1. 60, 5, *aliisque locis 8.*
 Satisfacerem, 295, 9.
 Sator, 220, 2.
 Satur, 255, 11.

Saxi, 89, 7.
 Saxis, 258, 6. 545, 11.
 Saxo, 129, 6.
 Sclarum, 11, 6.
 Scelera, 298, 20.
 Scelerata, 55, 11. 279, 5.
 Sceleratius, 527, 16.
 Sceleratorum, 61, 6. 257, 9. 279, 6.
 Sceleratos, 266, 15.
 Sceleris, 68, 8.
 Sceleribus, 75, 5. 271, 5. 298, 16.
 Sceleris, 55, 8. 87, 5. 268, 11. 179, 15.
 Scelerum, 255, 5. 282, 6. 287, 11.
 Scelsti, 266, 22.
 Scelus, 79, 12.
 Sceniam, 112, 1.
 Scenicas, 12, 4.
 Sceptra, 155, 4.
 Sceptum, 12, 1. 262, 1.
 Sciam, 85, 5.
 Scias, 551, 11.
 Sciatis, 215, 4.
 Sciderant, 11, 8.
 Sciente, 297, 17.
 Scientes, 267, 4.
 Scienti, 297, 20.
 Scientia, 526, 15. 525, 16. 526, 18, *aliisque locis 5.*
 Scientia, 45, 5. 556, 9.
 Scientiæ, 526, 14. 556, 11. 556, 12, *aliisque locis 4.*
 Scientiam, 548, 7. 551, 15.
 Scientis, 287, 10.
 Scilicet, 52, 4. 156, 5. 165, 5, *aliisque locis 4.*
 Scimus, 126, 5.
 Scindat, 191, 1.
 Scintilla, 247, 19.
 Scintillula, 87, 1.
 Scio, 85, 4. 85, 4. 85, 5, *aliisque locis 2.*
 Scire, 55, 2. 164, 4. 287, 15. 551, 4.
 Scis, 85, 4. 81, 9. 155, 1.
 Scissem, 55, 10.
 Scit, 125, 7. 125, 8. 551, 5.
 Scitur, 518, 2.
 Scitum, 158, 20.
 Scitunt, 556, 14.
 Scipuli, 515, 1.
 Scribenda, 2, 5.
 Scribere, 95, 5.
 Scripta substant., 158, 2.
 Scriptorum substant., 158, 1.
 Scorræ, 195, 5.
 S, 6, 1. 45, 2. 55, 9. 55, 5, *aliisque locis 65.*
 Secabat, 141, 1.
 Secreta, 45, 7. 44, 7. 147, 6.
 Secreto, 184, 6.
 Secreum, 55, 6.
 Secrevit, 166, 10.
 Secta, 225, 5.
 Sectanda, 267, 2.
 Sectionem, 259, 5.
 Secum, 551, 15.
 Secunda, 164, 10.
 Secundo, 245, 2.
 Secundum præpos. cum regimine, 265, 16. 265, 22. 556, 15 bis. 550, 8.
 Secure, 252, 21.
 Securi, 56, 6. 199, 10.
 Securitate, 55, 5. 61, 11.
 Securus, 94, 11. 118, 10. 157, 12. 212, 8.
 Secutus, 44, 7.
 Sed, 11, 1. 25, 1. 21, 5, *aliisque locis 25.*
 Sele, 58, 2. 207, 6. 258, 12.
 Sedeat, 525, 15.
 Sedem, 45, 4. 75, 5. 74, 5, *aliisque locis 4.*
 Sedendi, 525, 18.
 Sedentem, 195, 1.
 Sedere, 261, 1. 525, 15. 525, 17. 525, 20.
 Sedet, 502, 10. 525, 17. 525, 19.
 Segis, 129, 4.
 Segetem, 12, 7.

Segetes, 67, 5.
 Segnis, 118, 9. 275, 6.
 Segregata, 237, 9.
 Seipsum, 551, 34.
 Seirenes, 14, 2.
 Seirus, 67, 5.
 Semel, 95, 2. 537, 8.
 Semen, 215, 2.
 Semet, 225, 4.
 Semetipsis, 299, 4.
 Semina, 67, 4. 78, 2. 95, 6. 168, 1.
 Semine, 258, 15. 275, 5.
 Seminum, 236, 7.
 Semita, 227, 1.
 Semita, 258, 12.
 Semper, 45, 2. 46, 1. 52, 6, *aliisque locis 20.*
 Senatorii, 195, 1.
 Senatui, 54, 5.
 Senatium, 51, 1. 52, 1. 57, 2.
 Senatus, 54, 4. 55, 2. 55, 5. 75, 6.
 Seneca, 200, 6.
 Senecam, 200, 5.
 Senecas, 55, 1.
 Senectus, 5, 1.
 Senes, 559, 2.
 Senibus, 110, 4.
 Senis substant., 4, 2. 261, 2.
 Sensi, 171, 1.
 Sensibile, 557, 11. 514, 5. 544, 4, *aliisque locis 2.*
 Sensibilem, 557, 17.
 Sensibili, 557, 21.
 Sensibilia, 557, 11. 557, 20.
 Sensibus, 557, 12. 557, 14. 557, 19, *aliisque locis 2.*
 Sensu, 557, 18. 557, 21.
 Sensum, 515, 8.
 Sensus, 55, 10. 108, 6. 122, 4, *aliisque locis 6.*
 Sensuum, 545, 2.
 Sententia, 56, 6. 504, 8. 515, 14.
 Sententia, 85, 8.
 Sententia singul., 85, 8. 264, 7. 281, 23.
 Sententie plur., 61, 1. 180, 6.
 Sententiam, 41, 1. 81, 5. 88, 10, *aliisque locis 5.*
 Sententiarum, 170, 4.
 Sententias, 74, 6.
 Sententis, 95, 2.
 Sentias, 246, 11.
 Sentienti, 544, 15.
 Sentientis, 545, 1. 545, 4.
 Sentire, 526, 22.
 Sentis, 42, 1.
 Sentium, 188, 15.
 Separari, 171, 9.
 Separat, 217, 9.
 Separatione, 257, 7.
 Depositis, 155, 8.
 Septem trion-s, 155, 7.
 Septi, 292, 12.
 Septos, 269, 1.
 Septum, 157, 9.
 Sequentes, 505, 10. 550, 6.
 Sequentibus, 515, 8.
 Sequentum, 515, 1.
 Sequestari, 179, 11.
 Sequestrata, 154, 10.
 Sequi, 215, 1. 551, 7.
 Sequuntur, 515, 8.
 Sera, 159, 2. 164, 9.
 Seras, 289, 4. 501, 11.
 Sereui, 155, 9.
 Sereus, 89, 5.
 Sereus substant., 114, 5.
 Sereum substant., 226, 5.
 Sereus, 57, 1. 155, 1.
 Serere, 175, 1.
 Serie, 292, 9. 518, 2.
 Serium, 55, 2. 168, 11. 295, 10. 299, 20.
 Series, 295, 4. 296, 4. 296, 5. 528, 3.
 Seris verbum, 225, 5.
 Sero, 159, 2. 504, 10.
 Seroac, 299, 17.
 Sermones, 249, 10.

Sermonibus, 304, 12.
 Serpunculus, 158, 10.
 Serpens, 286, 1.
 Serum *subst.*, 140, 1.
 Serum *adject.*, 279, 16.
 Servans, 247, 7.
 Servant, 279, 2. 301, 2.
 Servantissimum, 297, 20.
 Servantur, 253, 1.
 Servat, 119, 3. 267, 14.
 Servata, 230, 1.
 Servatis, 333, 3.
 Servator, 297, 13.
 Servatur, 118, 6. 246, 28.
 Servavit, 91, 4.
 Servet, 181, 3.
 Serviat, 203, 3.
 Servientium, 199, 14.
 Servitus, 320, 8.
 Servitutem, 521, 3.
 Servum, 212, 10.
 Sese, 10, 4. 30, 3. 94, 7, *allisque locis* 16.
 Setifer, 310, 7.
 Seu, 178, 6 *bis*. 298, 2 *ter*. 298, 3 *bis*. 293, 4 *bis*.
 Severitate, 36, 2.
 Severitatem, 80, 8.
 Si, 15, 1. 23, 2. 27, 4, *allisque locis* 303.
 Sibi, 55, 8. 52, 6. 84, 13, *allisque locis* 28.
 Sic, 80, 3. 91, 2. 95, 4, *allisque locis* 26.
 Siccæ *verbum*, 119, 9.
 Siccit, 302, 3.
 Siccavit, 25, 3.
 Siccus, 304, 18.
 Sileo, 157, 8.
 Sicut, 157, 1. 157, 13. 194, 12, *allisque locis* 8.
 Sicuti, 92, 3. 156, 8. 238, 11, *allisque locis* 8.
 Sidant, 391, 21.
 Sidat, 347, 11.
 Sidera, 18, 3. 26, 3. 64, 2, *allisque locis* 9.
 Sideribus, 282, 12.
 Sideris, 261, 3.
 Siderum, 43, 7. 296, 5.
 Sidus, 20, 1. 77, 2.
 Signat, 80, 1. 164, 1.
 Significat, 157, 11.
 Significatiouem, 313, 12.
 Signis, 333, 21.
 Signum, 333, 13. 333, 16. 333, 18. 333, 19.
 Siliceti, 24, 4.
 Simile, 53, 13. 343, 1.
 Similem, 273, 1.
 Similes, 282, 4. 282, 13. 296, 7. 341, 12.
 Simili, 57, 3. 206, 2. 221, 6, *allisque locis* 5.
 Similia, 326, 1.
 Similis, 119, 2. 275, 5.
 Similiter, 219, 4.
 Similitudine, 252, 8.
 Similitudinem, 309, 19.
 Simplex, 217, 8. 318, 23. 331, 10.
 Simplicem, 298, 8. 337, 2. 337, 7. 331, 13.
 Simplici, 330, 12.
 Simplicis, 349, 17.
 Simplicitas, 293, 6. 296, 11. 343, 14.
 Simplicitate, 392, 8. 294, 8. 349, 20, *allisque locis* 2.
 Simpliciter, 298, 13. 293, 17. 296, 4. 334, 6.
 Simpliciter, 248, 9. 293, 4.
 Simpliciter, 267, 10. 267, 11. 294, 10.
 Simul, 219, 7. 219, 33. 318, 8, *allisque locis* 4.
 Simul cum *statim* *aliquo*, 313, 6.
 Simulavit, 199, 8.
 Simus, 32, 3.
 Sin, 134, 5. 159, 6.

Sinat, 297, 32.
 Sine, 40, 2. 86, 7. 93, 3, *allisque locis* 13.
 Singula, 181, 3. 185, 3. 219, 10, *allisque locis* 5.
 Singulare, 544, 6. 581, 34.
 Singularem, 110, 4.
 Singularibus, 336, 24.
 Singulariter, 294, 12.
 Singulis, 122, 2. 254, 20. 279, 11.
 Singulorum, 157, 12.
 Sinistra *nomen*, 12, 1.
 Sinit, 123, 10. 208, 5.
 Sint, 206, 1. 206, 13. 212, 2, *allisque locis* 16.
 Siquando, 36, 3. 146, 6.
 Siquidem, 61, 4. 132, 2. 158, 20, *allisque locis* 8.
 Sis, 72, 5. 83, 6. 201, 3.
 Sistam, 262, 8.
 Sistit, 302, 13.
 Sit, 36, 8. 41, 2. 53, 1, *allisque locis* 76.
 Sita, 233, 8.
 Sitam, 229, 12. 253, 22. 248, 11.
 Site, *ablat.*, 233, 9.
 Sui, 157, 4.
 Situm, 188, 14.
 Siture, 188, 12.
 Sitis, 106, 12.
 Situm, 91, 16. 162, 1. 199, 14, *allisque locis* 3.
 Sive, 231, 9 *bis*. 293, 1.
 Sobriam, 166, 4.
 Socer, 50, 2. 118, 8.
 Socerorum, 110, 1.
 Socia, 168, 17.
 Sociari, 149, 3.
 Societ, 215, 17.
 Socrates, 53, 2.
 Soeratico, 52, 8.
 Socratis, 34, 1.
 Sodales, 308, 1.
 Sodallibus, 168, 23.
 Sodallum, 166, 9.
 Sol, 37, 2. 301, 3. 331, 27.
 Sola, 102, 1. 179, 1. 232, 17, *allisque locis* 4.
 Solam, 161, 1. 178, 16. 336, 23.
 Solamen, 120, 2. 170, 8.
 Solantur, 4, 2.
 Solebas, 93, 1.
 Solebat, 139, 2.
 Solem, 133, 10. 323, 8. 370, 26.
 Solent, 149, 5. 194, 4. 209, 4, *allisque locis* 2.
 Solers, 300, 2.
 Solertia, 213, 3.
 Solet, 11, 4. 292, 10. 297, 7.
 Solidam, 223, 16.
 Solidissime, 331, 6.
 Soliditate, 238, 6.
 Solii, 261, 2.
 Solio, 63, 2. 69, 2.
 Solis *subst.*, 18, 2. 275, 5.
 Solitaria, 289, 22.
 Solitas, 63, 3.
 Soliti, 39, 2. 182, 4.
 Solitus, 181, 7.
 Solitudines, 31, 2.
 Solitum, 13, 1. 148, 7.
 Solitus, 21, 3.
 Sollicitare, 283, 2.
 Sollicitent, 19, 2.
 Sollicitudinem, 199, 9.
 Sollicitus, 137, 9.
 Solo *subst.*, 347, 2. —
 Solo *adject.*, 259, 9.
 Solos, 68, 4. 268, 16.
 Solventium, 333, 1.
 Solvere, 139, 3. 168, 19. 250, 1.
 Solverit, 276, 13.
 Solvier, 291, 2.
 Solam *adject.*, 157, 8. 147, 8. 218, 31, *allisque locis* 1.
 Solam, 126, 6. 203, 13. 237, 8. 267, 3.
 Solus, 333, 7. 328, 7. 343, 10. —
 Soluta, 129, 1.

Soluti, 89, 6.
 Solutis, 182, 8. 332, 10.
 Solutum, 68, 1.
 Somniat, 171, 7.
 Somniatis, 186, 2.
 Somno, 239, 5.
 Somnos, 140, 5.
 Sonantibus, 232, 3.
 Sonora, 19, 1.
 Sonori, 128, 1.
 Sonos, 174, 4.
 Sonites, 233, 4.
 Sopitis, 234, 6.
 Soranos, 33, 1.
 Sordes, 283, 22.
 Sordescunt, 257, 13.
 Sordescunt, 193, 6.
 Sordida, 89, 8.
 Sordide, 273, 8.
 Sordidam, 262, 10.
 Sors, 123, 4. 123, 8.
 Sortem, 93, 4. 123, 4. 134, 3.
 Sortis, 120, 6. 199, 7.
 Sortitur, 233, 4.
 Sortitus, 233, 14.
 Sospes, 246, 13. 238, 11.
 Sospitatis, 86, 2. 86, 8.
 Spargere, 113, 2.
 Sparsas, 183, 8.
 Spatia, 138, 3. 347, 1. 330, 11.
 Spatii, 156, 7.
 Spatis, 216, 11. 293, 16.
 Spatium, 156, 6. 158, 8. 212, 13, *allisque locis* 2.
 Spe, 48, 1.
 Specie, 163, 7. 166, 2.
 Speciem, 11, 3. 279, 2. 336, 21.
 Species, 131, 2. 187, 7. 237, 9, *allisque locis* 3.
 Specimen, 119, 6. 172, 5.
 Speciosa, 104, 4.
 Spectans, 298, 23. 337, 8.
 Spectantium, 213, 2.
 Spectantium, 333, 28.
 Spectat, 60, 6. 184, 4. 330, 23.
 Spectator, 332, 20.
 Spectus, 147, 5. 208, 3. 299, 22.
 Specula, 297, 13.
 Speculatione, 237, 2. 330, 6.
 Speculator, 331, 7.
 Speculi, 310, 12.
 Specus, 234, 16.
 Spem, 90, 2. 120, 2. 297, 23.
 Sperandi, 103, 7. 328, 1. 328, 5.
 Sperare, 266, 7.
 Sperari, 33, 7.
 Sperasse, 33, 4.
 Speraverint, 33, 12.
 Speres, 40, 3.
 Spereit, 338, 2.
 Spernat, 212, 9.
 Sperne, 94, 8.
 Spernendum, 218, 4.
 Spernendus, 36, 1.
 Spernere, 128, 4.
 Spernet, 139, 8.
 Spernit, 162, 9. 233, 10.
 Spes *singul.*, 270, 6. 279, 17. 332, 23.
 Spes *plural.*, 332, 21.
 Spicula, 313, 2.
 Spinis, 12, 7. 114, 4.
 Spirat, 302, 2. 302, 7.
 Spiret, 112, 3.
 Spiritibus, 293, 1.
 Spiritum, 119, 3. 239, 5.
 Spiritus, 19, 3. 67, 2.
 Spirituum, 38, 4.
 Splendere, 133, 9. 193, 7.
 Splendium, 203, 14.
 Splendor, 233, 1.
 Splendore, 101, 7. 110, 1. 133, 1, *allisque locis* 2.
 Splendorem, 87, 7. 193, 3.
 Spoliom, 309, 1.
 Sponte, 93, 3. 101, 3. 237, 18, *allisque locis* 3.
 Spreta, 43, 2.
 Spumis, 310, 7.

Stabile, 326, 23.
 Stabilem, 19, 3. 185, 3. 296, 4.
 Stabiles, 70, 10.
 Stabili, 8, 2. 167, 1.
 Stabillis, 41, 2. 128, 1. 221, 1, aliisque locis 4.
 Stabilitate, 293, 4.
 Stabuliter, 291, 12. 295, 11.
 Stadio, 271, 3.
 Stare, 231, 3.
 Stat, 347, 7.
 Statim, 219, 14.
 Stationis, 98, 2.
 Stato, 147, 10.
 Statuamus, 533, 8. 333, 11.
 Statuit, 279, 19. 393, 5. 530, 1.
 Statum, 82, 1. 92, 2. 423, 6, aliisque locis 4.
 Statuta, 10, 3.
 Status, 179, 8. 348, 3. 530, 9.
 Status, 120, 9.
 Stella, 18, 4. 113, 4.
 Stellae, 61, 8.
 Stelliferi, 63, 1.
 Stelliferis, 103, 3.
 Stelliferum, 216, 3.
 Steriles, 95, 7. 238, 6.
 Sterni, 128, 2.
 Stetit, 27, 1.
 Stimulis, 211, 2.
 Stoiçum, 53, 4.
 Stolidam, 22, 1.
 Stolidus, 216, 3.
 Stolidissime, 96, 2.
 Strages, 146, 2.
 Strato, 102, 4.
 Stratus, 99, 2.
 Stravit, 310, 4.
 Streptis, 208, 3.
 Streptu, 133, 1.
 Strictum, 75, 4.
 Stridens, 79, 3.
 Stringat, 181, 4.
 Stringere, 79, 5.
 Stringit, 66, 2.
 Struens, 56, 3.
 Strumam, 135, 1.
 Struxisse, 56, 3.
 Student, 249, 10.
 Studere, 44, 5.
 Studia, 179, 3. 275, 7.
 Studiis, 14, 1. 33, 5. 180, 5. 263, 3.
 Studio, 2, 1. 185, 4.
 Studiorum, 176, 3.
 Studiosi, 41, 2.
 Studium, 44, 10. 57, 2. 282, 9.
 Stultissimus, 283, 20.
 Stultitia, 53, 1. 50, 7.
 Stultitiam, 217, 13.
 Stupeant, 297, 18.
 Stupebit, 289, 6.
 Stupebunt, 170, 1.
 Stupet, 253, 2. 201, 6.
 Stupidus, 273, 6.
 Stupor, 24, 3.
 Stupore, 21, 4.
 Stuporem, 288, 2.
 Stuporis, 237, 13.
 Styli, 9, 2.
 Stylo, 53, 3. 340, 4.
 Sua, 79, 7. 115, 3. 168, 24, aliisque locis 4.
 Sua, 53, 5. 137, 4. 194, 6, aliisque locis 10.
 Suadela, 93, 7.
 Sue, 122, 2. 176, 1. 199, 7, aliisque locis 12.
 Suam, 5, 2. 133, 5. 188, 6, aliisque locis 4.
 Suepte, 188, 2. 283, 12. 343, 15.
 Suarum, 118, 10. 209, 6.
 Suas, 56, 4. 98, 5. 111, 3, aliisque locis 2.
 Suaviter, 217, 13. 226, 2.
 Sub cum accusativo, 153, 5.
 Sub cum ablativo, 38, 1. 38, 2. 110, 8 bis. 293, 9.
 Subdere, 70, 3.
 Subdita, 340, 11.

Subditam, 86, 11.
 Subegerant, 231, 12.
 Subierat, 173, 3.
 Subimus, 53, 3.
 Subintrat, 199, 3.
 Subire, 347, 5.
 Subita, 93, 3.
 Subitis, 291, 6.
 Subito, 28, 1.
 Subitus, 112, 1.
 Subjacebit, 212, 7.
 Subjacet, 293, 9.
 Subjecta substant., 313, 16.
 Subjecta adject., 237, 9. 293, 8. 333, 27, aliisque locis 2.
 Subjecta, 336, 22.
 Subjecte, 228, 3. 313, 11.
 Subjectam, 179, 17. 343, 3.
 Subjecto substant., 313, 16.
 Subjectorum adject., 212, 7.
 Sublata, 228, 11.
 Sublato, 239, 18.
 Sublevari, 98, 2.
 Sublevate, 332, 25.
 Sublime, 317, 10.
 Sublimes, 223, 2.
 Submiseris, 95, 2.
 Submittat, 202, 4.
 Submittere, 343, 9.
 Submitteret, 56, 3.
 Submittitis, 156, 7.
 Subnovare, 189, 1.
 Subnixam, 333, 20.
 Subripuisse, 273, 3.
 Subsistat, 120, 11.
 Subsistendi, 237, 14.
 Subsistere, 237, 5. 237, 11. 239, 17.
 Subsistit, 303, 25.
 Substantia, 237, 1.
 Substantia, 230, 9.
 Substantie, 219, 3. 318, 3.
 Substantiam, 218, 22. 229, 19. 231, 14, aliisque locis 2.
 Substantiis, 320, 4. 343, 9.
 Subsunt, 295, 8. 337, 8.
 Subtili, 11, 1.
 Subtrahit, 218, 23.
 Subtraxeris, 187, 4.
 Succinat, 93, 10.
 Succinctam, 166, 5.
 Succisa, 292, 6.
 Succrescant, 292, 7.
 Sues, 277, 3.
 Suetus, 18, 1.
 Suffecerit, 91, 16. 217, 1.
 Sufficere, 313, 4.
 Sufficiat, 299, 17.
 Sufficiens, 179, 8. 187, 16.
 Sufficientem, 187, 13. 219, 17.
 Sufficientes, 188, 9.
 Sufficientia, 218, 29. 231, 18. 231, 20, aliisque locis 2.
 Sufficientie, 218, 3. 218, 6. 218, 20.
 Sufficientiam, 180, 5. 189, 2. 217, 3, aliisque locis 2.
 Sul, 25, 2. 41, 2. 94, 4, aliisque locis 25.
 Suis nomen, 273, 8.
 Suis pronomen, 11, 2. 53, 6. 156, 1, aliisque locis 11.
 Sulcis, 78, 2.
 Sulcum, 346, 3.
 Summa, 75, 1. 102, 8. 230, 13, aliisque locis 8.
 Summa, 177, 7.
 Summae, 124, 4. 321, 1. 323, 9, aliisque locis 2.
 Summam, 31, 1. 122, 6. 213, 3, aliisque locis 6.
 Summi, 10, 3. 219, 33. 221, 3, aliisque locis 4.
 Summis, 102, 8. 102, 11. 340, 20.
 Summo, 229, 12. 230, 5. 230, 22, aliisque locis 7.
 Summorum, 109, 6.
 Summos, 70, 3.
 Summum, 123, 3 bis. 161, 2. 170, 3, aliisque locis 22.
 Sumpsisti, 103, 5.
 Sumpsit, 337, 20.
 Sumpta, 280, 12.
 Sumptas, 110, 3.
 Sumptis, 248, 18.
 Sumus, 49, 1. 60, 3. 343, 7.
 Sunt, 12, 6. 34, 2. 57, 6, aliisque locis 76.
 Suo, 83, 4. 183, 2. 194, 11, aliisque locis 6.
 Suos, 137, 21. 166, 10. 282, 3.
 Supellectilis, 133, 3. 133, 10.
 Super, 231, 1. 277, 7.
 Superadditus, 276, 6.
 Superare, 212, 12.
 Superat, 260, 2.
 Superata, 311, 3.
 Superba, 97, 1.
 Superbam, 158, 19.
 Superbi, 162, 4.
 Superbiam, 146, 4. 146, 5.
 Superbis, 269, 7.
 Superbos, 308, 7.
 Superbum, 38, 1.
 Superbus, 196, 1.
 Superent, 295, 10.
 Superest, 219, 39.
 Superetur, 303, 21.
 Superflue, 213, 1.
 Superfluis, 133, 18.
 Superfluitate, 133, 6.
 Supergradiatur, 276, 1.
 Supergressa, 337, 2. 330, 10.
 Superior, 337, 4.
 Superiora, 178, 13. 218, 19. 215, 4.
 Superiorem, 337, 5.
 Superioribus, 218, 11. 263, 1.
 Superius nomen, 11, 7.
 Superne, 295, 20.
 Superis, 320, 4.
 Superno, 221, 4.
 Supero, 31, 3.
 Superos substant., 232, 1.
 Superstes, 164, 1.
 Superstite, 33, 2.
 Superstitem, 191, 2.
 Superum a. f. c. t., 234, 14.
 Suppetant, 122, 5.
 Suppetunt, 119, 8.
 Supplicabil, 212, 5.
 Supplicandi, 328, 8.
 Supplicia, 237, 10. 271, 3. 280, 13, aliisque locis 1.
 Supplicii, 372, 17. 280, 16. 299, 3.
 Supplicis, 126, 6. 148, 1. 281, 20, aliisque locis 2.
 Supplicio, 157, 19. 281, 6. 283, 4, aliisque locis 4.
 Supplicium, 61, 6. 118, 2. 272, 13. 283, 7.
 Supra cum regim., 9, 2. 199, 8.
 Suprema, 139, 4.
 Supremo, 11, 3. 302, 9.
 Surda ablat., 7, 1.
 Surgat, 20, 2. 260, 6. 301, 20.
 Surgit, 206, 2.
 Sursum, 238, 19.
 Suscepi, 47, 3. 101, 5.
 Suscepit, 109, 6.
 Suscepta, 50, 7.
 Suscipiat, 249, 4.
 Suspicionem, 39, 3. 218, 27.
 Sustineas, 187, 17.
 Sustinent, 216, 2.
 Sustinere, 148, 6.
 Sustulisti, 32, 2.
 Sustulit, 310, 9.
 Susurrat, 183, 10.
 Suum, 123, 6. 200, 4. 203, 2, aliisque locis 2.
 Suus, 296, 13.
 Sylvas, 183, 9. 183, 10. 231, 4. 347, 3.
 Symmachus, 59, 2. 118, 8.
 T
 Tabescis, 92, 2.
 Tabescit, 119, 5.
 Tacabant, 141, 4.
 Taceo, 109, 5. 188, 17.
 Tacita, 133, 3.
 Tacitum, 24, 6.

Taciturnitate, 91, 2.
 Tacitus, 9, 1, 14, 8, 171, 1.
 Tactus, 275, 7.
 Tactu, 76, 8.
 Tactus *subst.*, 536, 17.
 Tacuisses, 159, 1.
 Tænaræ, 252, 9.
 Tagus, 251, 4.
 Tale, 187, 4, 229, 6.
 Tale, ut, 549, 5.
 Tali, 218, 18.
 Talia, 24, 2, 101, 10, 171, 3, 530, 23.
 Talibus, 178, 7.
 Talis, 45, 6 bis, 94, 5, 292, 5.
 Talium, 153, 11.
 Tam, 14, 6, 74, 5, 83, 5, alisque locis 17.
 Tam, quam, 544, 15, 530, 21.
 Tamen, 11, 8, 56, 1, 56, 6, alisque locis 51.
 Tametsi, 56, 1, 155, 5, 279, 2, alisque locis 7.
 Tandem, 154, 1, 158, 22, 193, 4, alisque locis 2.
 Tandem aliquando, 247, 15.
 Taudiu, 237, 5.
 Tanquam, 101, 9.
 Tanta, 529, 2.
 Tante, 200, 1, 288, 6.
 Tantalus, 253, 10.
 Tantas, 63, 6, 103, 5, 115, 4, 146, 2.
 Tanti, 60, 1, 70, 6, 94, 9, 257, 14.
 Tanto, 110, 1, 155, 1, 551, 1.
 Tanto *cum*, quanto, 295, 16, 295, 19.
 Tantos, 285, 1.
 Tantum, 56, 2, 40, 1, 60, 7, alisque locis 15.
 Tantummodo, 257, 11, 267, 20, 268, 6.
 Tardus, 289, 5.
 Tartara, 251, 6.
 Tartareum, 251, 16.
 Tauros, 212, 12.
 Te, 24, 5, 24, 5, 52, 1, alisque locis 74.
 Te ipso, 121, 5.
 Tecta *subst.*, 276, 9.
 Tectas, 551, 2.
 Tecti *adject.*, 145, 2.
 Tectum *subst.*, 185, 6.
 Tectum *adject.*, 157, 4.
 Tcum, 52, 5, 43, 6, 100, 1, 108, 1.
 Tedit, 276, 5.
 Tegitur, 258, 15.
 Tegmina, 269, 8.
 Telus, 286, 5.
 Tellure, 216, 4.
 Tellus, 205, 2, 231, 11, 511, 5.
 Temeraris, 83, 1.
 Temerario, 515, 9.
 Temerarium, 258, 6.
 Temere, 55, 2, 296, 12.
 Temeritate, 55, 2, 83, 5.
 Temeritati, 86, 11, 299, 14, 515, 15.
 Temperamentum, 297, 11.
 Temperans, 252, 4.
 Temperat, 67, 1, 262, 2, 283, 7, alisque locis 2.
 Temperet, 20, 5.
 Temperiem, 297, 7.
 Temperies, 502, 6.
 Tempestas, 120, 1.
 Tempestivum, 109, 5.
 Tempora, 80, 1, 142, 8.
 Temporalem, 93, 7.
 Temporales, 294, 11.
 Temporalis, 214, 5.
 Temporaliter, 294, 15.
 Temporalium, 526, 6, 548, 9, 549, 19.
 Temporario, 530, 21.
 Tempore, 47, 1, 65, 1, 548, 10, alisque locis 2.
 Temporibus, 158, 1, 246, 10, 294, 6, alisque locis 2.
 Temporis, 120, 2, 438, 4, 453, 12, alisque locis 10.
 Temporum, 195, 7.

Tempus, 25, 1, 87, 2, 95, 5, alisque locis 2.
 Tenaces, 120, 1.
 Tenaci, 211, 5.
 Tenacissime, 258, 25.
 Tendatur, 199, 5.
 Tendat, 81, 7.
 Tendatur, 549, 4.
 Tendere, 168, 10.
 Tendit, 17, 1.
 Tenebræ, 26, 1.
 Tenebras, 17, 1, 174, 5, 254, 9.
 Tenebris, 69, 5, 87, 7, 282, 5.
 Tenebrosa, 521, 1.
 Tenebrosis, 102, 2.
 Tenent, 168, 2.
 Teneo, 285, 7.
 Tenere, 58, 5.
 Teneri, 505, 6.
 Tenero, 215, 7.
 Tenet, 262, 1, 552, 5, 541, 11.
 Tentatio, 87, 6, 554, 8.
 Tentare, 82, 2.
 Tenues, 550, 8.
 Teui, 186, 1, 217, 6, 246, 26.
 Teuis, 164, 1.
 Teuis hnis, 11, 1.
 Tepenti, 501, 1.
 Tepentis, 114, 1.
 Terga, 511, 5.
 Tergamus, 25, 4.
 Tergeminus, 255, 2.
 Tergum, 210, 5.
 Terminis, 299, 20, 545, 14.
 Terminos, 157, 22, 168, 10, 254, 10.
 Terminus, 227, 1.
 Terra, 102, 5, 156, 5, 250, 4, alisque locis 4.
 Terram, 14, 7, 20, 4, 22, 4, alisque locis 2.
 Terrarum, 135, 15, 162, 1, 208, 7, alisque locis 2.
 Terras, 70, 4, 70, 10, 76, 5, alisque locis 7.
 Terræna, 146, 2, 186, 1.
 Terræna, 226, 4.
 Terræna, 255, 5.
 Terrænis, 17, 2, 156, 4, 159, 8, 520, 8.
 Terræno, 159, 7.
 Terrænum, 159, 8.
 Terrænis, 547, 8.
 Terret, 199, 15.
 Terris, 168, 9, 206, 1, 207, 5, 299, 21.
 Terror, 5, 2.
 Terrere, 61, 9, 199, 8, 280, 16.
 Testatias, 287, 6.
 Texens, 248, 7.
 Texerat, 290, 5.
 Texit, 242, 4.
 Textur, 215, 4.
 Texueram, 55, 6.
 Texuerat, 11, 5.
 Thalmos, 507, 5.
 Thesauris, 242, 5.
 Threicis, 27, 4.
 Threicius, 251, 2.
 Thule, 205, 5.
 Tibi, 45, 4, 44, 1, 52, 5, alisque locis 55.
 Tigres, 212, 15.
 Tigris *bestia*, 276, 8, 286, 1.
 Tigris *fluv.*, 516, 1.
 Timæo, 219, 51.
 Timent, 211, 1.
 Timor, 125, 10.
 Timorem, 90, 1.
 Timuit, 251, 8.
 Tingere, 501, 9.
 Tinxerat, 142, 2.
 Tinxerit, 182, 5.
 Tinxit, 155, 2.
 Tiresias, 527, 1.
 Titulus, 162, 8.
 Tity, 255, 12.
 Tolerantis, 125, 5.
 Tolerasset, 158, 21.
 Toleres, 95, 1.
 Tolens, 270, 4.

Tollere, 258, 10.
 Tonanti, 500, 1.
 Tonet, 123, 7.
 Tormenta, 54, 2, 287, 9.
 Toro, 12, 2.
 Torpet, 275, 6.
 Torquet, 59, 1, 270, 6.
 Torret, 153, 9.
 Tortores, 210, 5.
 Torris, 12, 5.
 Torro, 269, 5.
 Torros, 265, 1.
 Tot, 195, 4, 270, 7.
 Tota, 94, 7, 105, 6, 120, 10, alisque locis 4.
 Tota, 150, 2, 295, 2.
 Totam, 55, 7, 549, 8, 549, 15, 549, 22.
 Totas, 152, 11.
 Toti, 159, 5.
 Toties, 8, 1.
 Totis, 25, 2, 64, 4, 128, 8.
 Totius, 56, 6, 45, 8, 51, 5, alisque locis 4.
 To os, 285, 21.
 Totum, 84, 15, 86, 9, 356, 18, alisque locis 2.
 Totus, 118, 9.
 Tractabamus, 249, 7.
 Tractamus, 259, 4.
 Tractanda, 521, 1.
 Tractatur, 287, 7.
 Trudere, 200, 7.
 Traditum, 102, 12.
 Traditus, 185, 5.
 Traducit, 217, 10.
 Tragicus, 204, 2.
 Tragædium, 103, 2.
 Trahente, 248, 19.
 Traherent, 55, 6.
 Trahi, 41, 4, 164, 7.
 Trahis, 553, 4.
 Trahit, 155, 1, 166, 6, 201, 1, alisque locis 5.
 Trahunt, 155, 6, 258, 10, 546, 5.
 Tramite, 90, 4, 177, 1, 179, 5, alisque locis 5.
 Tranquilla, 226, 6.
 Tranquilite, 95, 5.
 Tranquillitas, 94, 10.
 Tranquillo, 114, 5.
 Transabit, 216, 5.
 Transacta, 126, 8, 549, 7.
 Transcenderat, 157, 15.
 Transcendit, 260, 5, 556, 21.
 Transfere, 44, 8, 55, 2, 258, 7.
 Transferitur, 152, 4.
 Transformat, 296, 6.
 Transformatum, 272, 28.
 Transfundit, 193, 11.
 Transfunditur, 287, 8.
 Transigimus, 259, 5.
 Transire, 152, 8, 275, 10.
 Transitorio, 549, 2.
 Translata, 152, 5.
 Transmissio, 95, 6.
 Transmittere, 547, 5.
 Transversos, 267, 5.
 Traxerant, 277, 2.
 Traxi, 48, 2.
 Traxit, 255, 12, 509, 5.
 Tremendos, 98, 1.
 Tremiscat, 205, 2.
 Tremis, 5, 4.
 Trepidus, 41, 1, 107, 1.
 Tria, 218, 7.
 Tribuat, 288, 5.
 Tribuit, 549, 15.
 Tribuitur, 505, 6.
 Tribus, 218, 14.
 Tribuunt, 197, 6.
 Triduana, 215, 4.
 Trigullum, 45, 4.
 Triones, 155, 7.
 Triplici, 270, 11, 509, 5.
 Triplicis, 225, 1.
 Tristem, 179, 16.
 Tristes, 209, 5.
 Tristia, 298, 15.

Tristibus, 209, 4. 298, 8. 298, 14.
 Tristis, 7, 4. 14, 5. 293, 21, *aliisque locis* 2.
 Tristitia, 50, 1.
 Tristitium, 111, 7.
 Tri m'hali, 111, 2.
 Trucem, 183, 5.
 Trunci, 516, 5.
 Tu, 24, 1. 51, 2. 51, 5, *aliisque locis* 60.
 Tua *singul.*, 67, 1. 72, 2. 74, 4, *aliisque locis* 5.
 Tua *nomin. plur.*, 101, 12.
 Tua *accus. plur.*, 100, 5. 101, 3.
 101, 9, *aliisque locis* 5.
 Tua, 95, 5. 512, 5.
 Tur, 75, 2. 74, 5. 82, 1, *aliisque locis* 16.
 Tuam, 60, 4. 108, 5. 119, 4. 205, 14.
 Tuas, 120, 7. 151, 11. 281, 25. 352, 12.
 Tuearis, 108, 5.
 Tueatur, 188, 7.
 Tuendam, 155, 5.
 Tuendo, 45, 2.
 Tuens, 58, 2. 175, 1.
 Tueuti, 525, 2.
 Tuenter, 21, 5. 50, 5.
 Tueri, 257, 19.
 Tui, 5, 5. 86, 2. 92, 2, *aliisque locis* 6.
 Tuis, 58, 2. 60, 2. 60, 3, *aliisque locis* 8.
 Tuli, 61, 6.
 Tuli, 69, 5.
 Tum, 14, 8. 25, 1. 45, 1, *aliisque locis* 50.
 Tum *post. cum*, 287, 2.
 Tum, tum, 298, 15. 501, 4.
 Tumo em, 76, 7.
 Tumulus, 76, 4. 505, 18.
 Tumulus, 56, 7.
 Tu c, 26, 1. 111, 8. 152, 4, *aliisque locis* 2.
 Tundere, 290, 8.
 Tuo, 42, 1. 55, 1. 82, 5, *aliisque locis* 2.
 Tuorum, 54, 1.
 Tuos, 110, 7. 166, 10.
 Turbant, 291, 4.
 Turbantur, 531, 2.
 Turbida, 270, 4.
 Turbulus, 89, 2.
 Turbine, 61, 1.
 Turpatus, 510, 2.
 Turpis, 201, 1.
 Turpissimum, 215, 1.
 Turpitude, 285, 12.
 Turpis, 204, 4.
 Turres, 59, 2.
 Tutor, 48, 5. 48, 6.
 Tutor, 201, 5.
 Tuum, 84, 6. 154, 7. 187, 9. 532, 5.
 Tuus, 171, 7. 530, 19.
 Tyranni, 148, 5.
 Tyrannos, 40, 1. 265, 2. 270, 8.
 Tyrannus, 148, 1. 148, 4. 199, 7.
 Tyro, 140, 2. 190, 1.
 Tyrruena, 215, 2.
 U
 Ueberem, 12, 7.
 Ueberiora, 149, 7.
 Ueberius, 75, 5. 105, 5.
 Ueberime, 26, 17.
 Ubertas, 153, 15.
 Ubi *interrogative*, 165, 1.
 Ubi *statim atque*, 12, 2. 50, 2. 71, 1.
 91, 1.
 Ubi *ad verbum loci*, 258, 4. 515, 1.
 Ubi *quando*, 90, 6. 174, 5. 211, 4, *aliisque locis* 5.
 Ubique gentium, 152, 6.
 Ubique terrarum, 194, 12.
 Ucere, 277, 19.
 Ulla, 55, 8. 142, 5. 112, 6, *aliisque locis* 5.
 Ulla, 218, 1.
 Ullam, 148, 9. 218, 18.

Ulli, 188, 5.
 Ullo, 125, 4. 229, 15. 256, 14, *aliisque locis* 5.
 Ullum, 85, 2. 110, 5. 112, 2, *aliisque locis* 5.
 Ullus, 218, 18. 292, 7. 515, 15.
 Ulliora, 299, 25.
 Ullius, 176, 5. 266, 19. 281, 6.
 Ullima, 205, 5.
 Ullimam, 61, 2.
 Ullimi, 510, 10.
 Ullinus, 112, 4. 258, 15. 510, 8.
 Ullione, 280, 15. 281, 9. 281, 25.
 Ullor, 507, 2.
 Ullorem, 282, 9.
 Ultra, 10, 1. 272, 26. 505, 25.
 Ultra *sine regimine*, 266, 21. 271, 10.
 Ultrices, 255, 5.
 Ulro, 60, 4. 98, 4. 149, 15. 195, 6.
 Ululat, 276, 7.
 Umbram, 255, 1. 254, 2.
 Umbras, 140, 5. 185, 7. 501, 11.
 Umbratiles, 194, 8.
 Uns, 218, 5. 551, 10.
 Una, 90, 2. 257, 8. 292, 6.
 Unam, 252, 18. 25, 10. 216, 6.
 Unaquaque, 271, 4.
 Unco, 166, 7.
 Unda, 89, 6. 215, 5. 516, 4. 516, 6.
 Undantes, 25, 5.
 Undas, 20, 1. 155, 5. 184, 5.
 Unde, 19, 1. 51, 1. 51, 2 *bis*, *aliisque locis* 10.
 Undique, 111, 2.
 Ungulbus, 276, 5.
 Unica, 547, 6.
 Unienique, 297, 15.
 Unikum, 528, 4.
 Unitas *substant.*, 257, 6.
 Unitatem, 257, 10.
 Unitatis, 256, 16.
 Univers, 259, 25. 521, 4.
 Universale, 557, 15. 557, 15. 544, 2, *aliisque locis* 2.
 Universales, 557, 6.
 Universali, 556, 21.
 Universalis, 557, 16.
 Universi, 55, 5.
 Universitat m, 248, 17.
 Universitatis, 557, 9. 544, 9 *bis*.
 Universum, 557, 10. 544, 5.
 Unius, 157, 22. 158, 6. 205, 6.
 Uno, 119, 5. 252, 1. 259, 21, *aliisque locis* 5.
 Unaquam, 52, 4. 55, 4. 56, 1, *aliisque locis* 12.
 Unum, 152, 6. 147, 5. 156, 1, *aliisque locis* 27.
 Unumquodque, 219, 5. 257, 11. 258, 22.
 Unus, 206, 5. 206, 4. 251, 8, *aliisque locis* 4.
 Urat, 67, 5.
 Urbe, 50, 4. 152, 1. 287, 6.
 Urbium, 44, 5. 157, 12.
 Ureret, 251, 11.
 Urgeantur, 279, 12. 281, 24.
 Urgere, 155, 19.
 Urget, 128, 8. 285, 51.
 Urso, 501, 6.
 Ursus, 286, 1.
 Usitato, 216, 15.
 Usquam, 157, 8. 252, 22. 299, 22.
 Usque, 14, 2.
 Usque ad, 266, 19.
 Usque adhuc, 257, 1.
 Usquequaque, 187, 15.
 Uu, 152, 5. 238, 6. 504, 15.
 Usun, 158, 19.
 Usurpat, 504, 11.
 Usus *substant.*, 298, 21.
 Usus *adject.*, 101, 8.
 Ut, 10, 5. 20, 4. 21, 1, *aliisque locis* 110.
 Ut ita dicam, 557, 12.
 Ut *sicut*, 24, 5. 26, 5. 54, 6, *aliisque locis* 28.
 Ut *postquam*, 174, 5.

Ut *quantum*, 212, 16 *bis*, 261, 1.
 Utantur, 557, 25.
 Utanque, 120, 4.
 Utatur, 76, 7.
 Utendo, 299, 11.
 Utendum, 151, 2.
 Utens, 557, 11. 557, 14.
 Utenti m, 146, 7. 192, 2. 195, 5.
 Utere, 94, 7.
 Uterentur, 212, 18.
 Uteris, 217, 15.
 Utero, 101, 4.
 Uterque, 200, 6.
 Uti *verbum*, 55, 6. 70, 1. 519, 2.
 Uti *conunct.*, 11, 2. 15, 1. 52, 6, *aliisque locis* 56.
 Utilem, 504, 6.
 Utinam, 55, 7. 142, 7. 268, 5.
 Utinamque, 58, 2.
 Utraque, 525, 21.
 Utrasque, 11, 6.
 Utrique *plu al.*, 265, 12. 505, 18.
 Utriusque, 257, 7. 255, 8.
 Utroque, 121, 5. 525, 17.
 Utrum, 251, 12.
 Utrumque, 158, 7. 550, 27.
 Uvis, 21, 2. 79, 6.
 Uxor, 119, 1. 178, 9.
 V
 Vacua, 156, 4.
 Vacuus, 157, 10.
 Vada, 215, 2.
 Vadi, 516, 4.
 Vaga, 502, 15. 546, 4.
 Vagas, 275, 2.
 Vagatur, 89, 2.
 Vagis, 168, 9.
 Vagos, 18, 4. 516, 7.
 Vagus, 58, 6.
 Valde, 505, 11.
 Valcant, 187, 5. 212, 2. 277, 41.
 Valeat, 41, 4. 118, 11. 551, 7.
 Valens, 165, 25.
 Valent, 187, 6. 198, 1. 277, 19. 325, 1.
 Valentia *substant.*, 84, 12. 218, 50.
 Valentie, 218, 1.
 Valentiam, 10, 1. 178, 11. 261, 14.
 Valentibus, 296, 14.
 Valentior, 56, 4. 188, 5. 205, 26. 255, 28.
 Valentiores, 265, 20.
 Valentis, 162, 2.
 Valerent, 267, 18.
 Valeret, 247, 10.
 Valet, 297, 18. 522, 4. 557, 6. 547, 5.
 Valida, 120, 1.
 Valiora, 76, 6.
 Validioribus, 95, 7. 151, 2.
 Validis, 184, 1. 285, 1.
 Validus, 261, 18. 287, 6.
 Valli, 81, 5. 129, 10.
 Vallo, 56, 7. 74, 1.
 Valuit, 154, 1. 550, 5.
 Valescent, 194, 14.
 Vani, 269, 8.
 Varia, 295, 5.
 Varix, 180, 6.
 Variam, 260, 2.
 Varias, 21, 4. 552, 6.
 Variat, 115, 4. 167, 2.
 Varietate, 251, 15.
 Varietatem, 155, 4.
 Varietates, 216, 12.
 Variis, 154, 1. 276, 10. 546, 1. 547, 4.
 Varios, 18, 5. 276, 1.
 Varium, 67, 1.
 Vasa, 257, 14.
 Vasta, 157, 4.
 Vasto, 508, 2.
 Vates, 251, 2.
 Vaticinio Tiresiae aut est aut non, 527, 1.
 Ve, 54, 7. 56, 6. 81, 7, *aliisque locis* 14.
 Vertigalibus, 46, 4.
 Vector, 227, 1.

- Vehementer, 53, 12, 75, 6, 83, 8,
 alisque locis 10.
 Vehementius, 117, 3.
 Vehiculis, 238, 12.
 Vehit, 125, 7, 258, 20.
 Vel, 20, 1, 41, 1, 44, 2, alisque locis
 99. *
 Vel pro etiam, 83, 5, 119, 4, 125,
 10, alisque locis 5.
 Vela nomen, 93, 5, 275, 1, 307, 4.
 Velat, 94, 7.
 Velatas, 292, 2.
 Velatum, 157, 4.
 Velum, 95, 1, 552, 8.
 Velimus, 830, 6.
 Velint, 272, 17.
 Velis perbum, 93, 5, 109, 4, 121, 7,
 alisque locis 7.
 Velit, 125, 8, 219, 8, 252, 13, 247,
 11.
 Velle, 53, 4, 55, 13, 74, 2, alisque
 locis 2.
 Vellem, 100, 1, 251, 13, 283, 3.
 Vellent, 199, 10.
 Vellera, 140, 1.
 Velles, 187, 12.
 Vellit, 142, 4.
 Velocem, 149, 10.
 Velocis, 261, 8.
 Velocissimum, 117, 2.
 Velocitas, 149, 10, 178, 15.
 Velocitate, 212, 13.
 Velox, 113, 5, 212, 16, 253, 8,
 259, 3.
 Velut, 33, 6, 84, 5, 101, 8, alisque
 locis 8.
 Veluti, 11, 5, 178, 8, 217, 6, alis-
 que locis 19.
 Venena, 277, 15.
 Venenis, 12, 6, 270, 2.
 Veneno, 140, 2, 159, 1, 510, 1.
 Venenum, 51, 1.
 Venerandum, 194, 9, 298, 8.
 Veneratione, 177, 5, 218, 5.
 Venere, 154, 11.
 Venerint, 194, 11.
 Venerit, 66, 5.
 Veneriam nomen, 253, 10.
 Veniant, 325, 8.
 Veniat, 280, 15.
 Veniens, 135, 6, 205, 12.
 Venientibus, 27, 2.
 Venire, 110, 4, 257, 13.
 Venisti, 51, 5, 112, 1.
 Venistis, 308, 22.
 Venit præsens, 6, 2, 156, 11, 239, 7.
 Venit præteritum, 5, 1.
 Venite, 253, 1.
 Veniunt, 101, 11, 152, 12, 268, 20.
 Ventilante, 213, 5.
 Ventis, 95, 5.
 Venios, 507, 5, 516, 4.
 Ventosam, 166, 4.
 Ventura, 326, 4, 535, 14, 536, 4,
 550, 23.
 Venturam, 180, 4.
 Ventus, 129, 8.
 Vera, 53, 4, 73, 1, 117, 1, alisque
 locis 19.
 Veraciter, 219, 20.
 Vere, 53, 7, 87, 7, 145, 1, alisque
 locis 5.
 Veram, 86, 10, 171, 8, 191, 7, alis-
 que locis 7.
 Veras, 87, 5.
 Verba, 12, 5, 111, 5, 171, 1, 217, 15.
 Verbera, 182, 4.
 Verberet, 27, 5, 546, 4.
 Verbis, 95, 2, 100, 1, 163, 5, 172, 1.
 Verbo, 53, 8.
 Vere nomen subst., 503, 1.
 Vereare, 513, 5.
 Veracundiam, 14, 4.
 Verendi, 201, 9.
 Verendis, 197, 5.
 Verendum, 513, 5.
 Vereretur, 52, 5.
 Veri, 177, 2, 219, 25, 245, 2, alis-
 que locis 3.
 Veris substant., 20, 5.
 Veris adject., 5, 1, 250, 1, 330, 4,
 340, 23.
 Verissima, 250, 10, 256, 4.
 Verissime, 223, 17.
 Veritas, 552, 4.
 Veritate, 85, 5, 205, 5, 520, 14,
 551, 1.
 Veritatem, 52, 8, 55, 2, 228, 5, 556,
 11.
 Veritatis, 259, 27, 247, 19, 282, 3,
 alisque locis 4.
 Verius, 171, 4, 2, 219, 12, 250, 22,
 alisque locis 2.
 Vernalium, 212, 16.
 Vernis, 114, 2, 153, 12.
 Vernos, 79, 5.
 Vernula, 93, 9.
 Vero adject., 166, 6, 217, 9.
 Vero, 10, 5, 11, 5, 12, 1, alisque lo-
 cis 142.
 Veronæ, 55, 1.
 Verrunt, 516, 2.
 Versa, 155, 8, 515, 1.
 Versa, 287, 11.
 Versamus, 102, 8.
 Versas verbum, 61, 1.
 Versat, 68, 6, 105, 2, 270, 1.
 Versatur, 178, 8.
 Versetur, 205, 14.
 Versi, 272, 23.
 Versibus, 14, 10.
 Verso, 115, 2.
 Versum adject., 58, 5.
 Versatur, 25, 10.
 Verteat, 512, 2.
 Vertentem, 103, 5.
 Vertentium, 295, 12.
 Vertentur, 277, 4.
 Vertere, 154, 2, 277, 12.
 Vertetur, 285, 20.
 Vertit, 97, 1.
 Vertice, 5, 5, 184, 4, 259, 24,
 301, 3.
 Verticem, 9, 2, 199, 8, 251, 21, 299,
 5, 266, 16.
 Verticis, 10, 6.
 Vertit, 184, 7, 276, 2.
 Verum substant., 90, 5, 241, 1,
 241, 1.
 Verum adject., 67, 5, 158, 4, 186, 2,
 alisque locis 7.
 Verum conjunctio, 12, 7, 55, 1, 61,
 11, alisque locis 11.
 Verum etiam post, non solum, mo-
 do, etc., 126, 6, 258, 16, 267, 9, 272,
 18.
 Verumtamen, 109, 4.
 Vesevus, 59, 1.
 Vesper, 501, 11.
 Veste, 23, 5.
 Vestem, 11, 8, 55, 6.
 Vester, 157, 1.
 Vestes, 11, 1.
 Vestibus, 154, 1.
 Vestigat, 241, 1.
 Vestigia, 55, 9, 517, 2.
 Vestra singul., 147, 1.
 Vestra, 156, 7, 506, 1.
 Vestra plur., 153, 8, 156, 6, 206, 4.
 Vestrae, 15, 1, 152, 8.
 Vestram, 153, 6, 153, 7, 156, 4.
 Vestri, 151, 5, 116, 4.
 Vestro, 156, 5, 550, 20.
 Vestros, 169, 2.
 Vestrum, 151, 4, 186, 1.
 Vestrum genit., 551, 4.
 Vetaut, 139, 5.
 Veterem, 54, 2.
 Veteres, 52, 7, 146, 4.
 Veteribus, 295, 7.
 Veterum, 513, 15.
 Velus, 554, 1.
 Velustas, 188, 5, 198, 5.
 Velustatis, 11, 4.
 Vexabat, 46, 2.
 Vi, 188, 5, 556, 15, 545, 8, 516, 5.
 Via, 59, 5, 262, 5, 511, 2.
 Via, 80, 5.
 Vire, 212, 1.
 Viam, 95, 7, 258, 9, 313, 1.
 Vias, 43, 7, 261, 1.
 Viator, 137, 10.
 Vibratus, 28, 1.
 Vice, 69, 5, 287, 11.
 Vicem, 194, 6, 286, 7, 528, 6.
 Vices, 68, 7, 80, 4, 86, 6, alisque
 locis 5.
 Vicibus, 282, 10, 501, 10, 501, 1.
 Vicinus, 295, 20.
 Vieta, 202, 5.
 Victam, 297, 21.
 Vieti, 98, 2.
 Victor, 18, 6, 509, 6.
 Victoriam, 55, 5.
 Victorum adject., 148, 9.
 Victicena, 297, 21.
 Victus, 254, 17.
 Vide, 229, 14, 266, 10, 272, 19, alis-
 que locis 2.
 Videamini, 147, 2.
 Videamur, 504, 15.
 Videant, 530, 18.
 Videantur, 179, 5, 232, 10, 266, 25,
 alisque locis 5.
 Videaris, 282, 12.
 Videas, 166, 4, 199, 11, 264, 15,
 alisque locis 5.
 Videat, 25, 5, 10, 543, 15.
 Videator, 125, 8, 135, 5, 138, 10,
 alisque locis 18.
 Videbantur, 11, 7, 55, 9, 55, 4,
 alisque locis 4.
 Videbaris, 16, 11.
 Videbatur, 10, 6, 281, 18.
 Videbimur, 60, 2.
 Videb's, 219, 14.
 Videbit, 269, 9, 545, 11.
 Videbitur, 252, 1, 515, 18, 527, 11.
 Videbunt, 158, 4.
 Videmus, 272, 15.
 Videntes, 282, 16.
 Videntur, 108, 6, 178, 9, 178, 14,
 alisque locis 5.
 Video, 24, 5, 217, 5, 252, 19, alis-
 que locis 5.
 Videor, 49, 4, 61, 6, 217, 6.
 Viderant, 54, 5.
 Viderat, 141, 5.
 Videre, 61, 6.
 Viderent, 142, 5, 285, 22.
 Videres, 147, 5, 195, 8, 281, 19.
 Videretur, 47, 2, 215, 1, 247, 3,
 285, 10.
 Videri, 215, 2, 271, 5, 272, 17, alis-
 que locis 5.
 Viderit, 185, 7.
 Viderunt, 57, 4.
 Vides, 55, 7, 120, 5, 157, 16, alis-
 que locis 6.
 Videt, 153, 5, 284, 19, 280, 5, alis-
 que locis 2.
 Videtis, 550, 21, 550, 26.
 Videtur, 50, 6, 165, 7, 178, 1, alis-
 que locis 16.
 Vidissem, 71, 5.
 Vidisset, 24, 6.
 Vidisti, 94, 2, 110, 8, 228, 2, 258, 7.
 Vidit, 12, 2, 67, 4, 254, 12.
 Vigeat, 197, 1.
 Vigena, 340, 8.
 Viget, 118, 7, 235, 1, 540, 14.
 Vigilantius, 246, 27.
 Vigor, 26, 2, 277, 15, 541, 10.
 Vigorem, 545, 3.
 Vigoris, 10, 2.
 Ville, 179, 10.
 Vilescent, 151, 5.
 Vilescent, 212, 6.
 Vilescent, 195, 8.
 Villa, 212, 14, 257, 11.
 Villis, 70, 6, 218, 27.
 Villissima, 56, 6, 156, 6.
 Villissimæ, 212, 10.
 Villissimorum, 58, 4.
 Vilitas, 218, 30.
 Vilitatis, 50, 9.
 Vim, 76, 8, 293, 9, 556, 15.

Vincimur, 254, 1.
 Vincula, 90, 5.
 Vincula, 148, 8. 152, 2. 230, 4.
 Vindicantem, 147, 4.
 Violas *nomen*, 79, 1.
 Violentia, 101, 10.
 Violentorum, 11, 8.
 Violentus, 158, 8. 373, 1.
 Vir, 118, 9. 148, 5. 305, 16.
 Vires, 45, 1. 53, 6. 98, 5. 208, 18.
 41, 6.
 Virga, 181, 2.
 Viri, 41, 4.
 Viribus, 40, 2. 70, 1. 128, 8, *aliis-*
que locis 10.
 Virides, 234, 7. 347, 5.
 Viridi, 214, 5.
 Viridis, 4, 1.
 Virilibus, 95, 1.
 Virilis, 21, 2.
 Virium, 328, 9.
 Viro, 251, 5.
 Virorum, 109, 6.
 Viros, 158, 1. 159, 2.
 Virtus, 69, 4. 153, 5. 201, 4, *aliis-*
que locis 2.
 Virtute, 146, 8. 159, 5. 178, 11,
aliis-que locis 4.
 Virtutem, 53, 11. 285, 21. 298, 11.
 Virtutes, 192, 2. 258, 4. 298, 5,
aliis-que locis 2.
 Virtuti, 193, 10.
 Virtutibus, 118, 9. 146, 7. 297, 29.
 Virtutis, 53, 8. 148, 5. 158, 15, *aliis-*
que locis 5.
 Virtutum, 51, 5. 117, 1. 156, 2 *aliis-*
que locis 2.
 Virum, 48, 1. 48, 3. 148, 1. 505, 17.
 Vis *nomen*, 67, 1. 102, 7. 132, 1, *aliis-*
que locis 9.
 Vis *verbum*, 90, 1. 111, 5. 247, 18,
aliis-que locis 5.
 Visa, 9, 3. 533, 2.
 Visatur, 99, 2.
 Viscera, 322, 3.
 Visceribus, 212, 19.
 Visebat, 18, 5.
 Visendi, 597, 19. 598, 15.
 Videre, 250, 2. 262, 10.
 Visibus, 89, 1.
 Visionis, 352, 21.
 Visitur, 257, 9.
 Visu, 14, 7. 153, 1. 171, 8. 176, 1.
 282, 14.
 Visum *adject.*, 251, 8. 340, 12.
 Visus *substant.*, 212, 18. 326, 3. 536,
 17.
 Visus, 241, 5.
 Vita, 7, 6. 126, 7. 349, 4.
 Vita, 119, 8. 519, 1.

Vita, 53, 4. 43, 8. 112, 1, *aliis-que*
locis 14.
 Vitalis, 87, 1.
 Vitam, 121, 3. 164, 7. 212, 9, *aliis-*
que locis 5.
 Vitare, 199, 10. 201, 5. 352, 5.
 Vitas, 225, 1.
 Vitat, 235, 2.
 Vite, 214, 4.
 Vitet, 128, 6.
 Vitia, 192, 5. 238, 4. 267, 1, *aliis-*
que locis 5.
 Vitis, 208, 7. 272, 29. 299, 5, *aliis-*
que locis 2.
 Vitio, 156, 11. 267, 4.
 Vitiorum, 285, 22.
 Vitiose, 149, 15.
 Vitiosus, 134, 1.
 Vitiositas, 285, 27.
 Vitiosorum, 266, 10.
 Vitiosos, 267, 12. 279, 1.
 Vitrea, 89, 4.
 Vitro, 74, 4.
 Vivacissimo, 202, 8.
 Vivere, 103, 8.
 Vivere, 1, 245, 5.
 Vivido, 10, 2.
 Vivit, 119, 1. 119, 2. 275, 6. 318, 9.
 Vitius, 549, 1.
 Viro, 341, 7.
 Vix, 84, 5. 157, 4. 163, 5, *aliis-que*
locis 2.
 Vixisse, 199, 10.
 Vobis, 15, 1. 153, 2. 158, 7, *aliis-que*
locis 7.
 Vocabitur, 271, 10.
 Vocabo, 52, 5.
 Vocabula, 164, 5. 315, 22.
 Vocabulo, 246, 13.
 Vocans, 541, 12.
 Vocant, 251, 2.
 Vocari, 251, 10.
 Vocas, 125, 3. 292, 5.
 Vocata, 6, 2.
 Vocatur, 237, 6. 305, 20. 314, 3.
 Voce, 185, 10. 277, 6. 326, 22.
 Vocem, 515, 12.
 Vocetur, 254, 7.
 Volentum, 211, 5.
 Volato, 547, 1.
 Volendi, 237, 16. 320, 2.
 Volentes, 145, 3. 267, 4.
 Volentia, 248, 17.
 Volentis, 257, 11.
 Voles, 82, 3.
 Volet, 127, 1. 175, 1. 202, 1. 209, 6.
 Volvantur, 271, 1.
 Volvat, 19, 5.
 Volubili, 102, 7.
 Volucram, 26, 3.

Volucres *substant.*, 309, 2.
 Volucres *adject.*, 259, 1. 285, 4.
 Volucris *adject.*, 350, 1.
 Volvens, 89, 1.
 Volventis, 96, 1.
 Voluerit, 264, 14. 261, 16.
 Voluerunt, 200, 6.
 Volui, 52, 5.
 Voluisse, 51, 2. 54, 5. 56, 4. 279, 9.
 Voluit, 156, 4. 201, 1.
 Volumus, 218, 8.
 Volunt, 177, 8. 180, 1. 286, 5.
 Voluntarie, 247, 3. 351, 15.
 Voluntarii, 335, 7.
 Voluntaria, 259, 5.
 Voluntarium, 330, 27.
 Voluntarius, 517, 10.
 Voluntas, 55, 5. 239, 8. 259, 10, *aliis-*
que locis 5.
 Voluntate, 264, 11. 532, 6.
 Voluntates, 524, 7.
 Voluntatibus, 209, 1. 259, 7. 352, 19.
 Voluntatis, 285, 2. 279, 10.
 Volupariam, 212, 9.
 Voluptas, 211, 1. 251, 19.
 Voluptate, 178, 5. 275, 8. 305, 22.
 Voluptatem, 178, 15. 179, 2. 312, 14.
 Voluptates, 178, 5. 178, 29. 180, 2,
aliis-que locis 2.
 Voluptatibus, 217, 5. 219, 4.
 Voluptatum, 209, 5.
 Vorans, 106, 7.
 Vos, 121, 5 bis. 153, 8. 156, 1, *aliis-*
que locis 12.
 Vosmetipsos, 156, 7.
 Vota, 76, 4. 108, 5.
 Votorum, 178, 8.
 Vox, 152, 7. 341, 9.
 Vulgi, 75, 5. 201, 4. 304, 12.
 Vulgo, 15, 1.
 Vulgus, 53, 4. 282, 12. 291, 6, *aliis-*
que locis 2.
 Vulnere, 142, 5.
 Vulnus, 42, 5.
 Vulpeculis, 275, 5.
 Vulsus, 516, 8.
 Vult, 264, 12.
 Vultus, 352, 26.
 Vultu, 71, 1. 347, 9.
 Vultum, 7, 5. 14, 9. 22, 5, *aliis-que*
locis 5.
 Vultur, 253, 11.
 Vultus *nomen sing.*, 45, 6.
 Vultus *genit.*, 9, 5. 358, 1.
 Vultus *accus. plur.*, 94, 6. 115, 3.
 166, 9.
 Z
 Zenonis, 54, 1.
 Zephyri, 114, 1.
 Zephyrus, 67, 5.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

ENNODIUS.

Prolegomenon.

EPISTOLARUM LIBER PRIMUS.

Epistola prima. Ennodius Joanni.
 — II. Ennodius Floro.
 — III. Ennodius Fausto.
 — IV. Ennodius eidem.
 — V. Idem eidem.
 — VI. Idem eidem.
 — VII. Idem eidem.
 — VIII. Ennodius Firmino.
 — IX. Ennodius Olybrio.
 — X. Ennodius Joanni.
 — XI. Ennodius Castorio et Floro.
 — XII. Ennodius Avieno.
 — XIII. Ennodius Agapito.
 — XIV. Ennodius Fausto.
 — XV. Ennodius Floriano.
 — XVI. Idem eidem.

9

13

14

15

17

18

20

22

25

Ibid.

24

25

26

Ibid.

27

28

Ibid.

— XVII. Ennodius Fausto.

— XVIII. Ennodius Avieno.

— XIX. Ennodius Deuterio.

— XX. Ennodius Fausto.

— XXI. Idem eidem.

— XXII. Ennodius Optiano.

— XXIII. Ennodius Senario.

— XXIV. Ennodius Asturio.

— XXV. Ennodius Olybrio et Eugeneti.

— XXVI. Ennodius Fausto.

LIBER SECUNDUS.

Epistola prima. Ennodius Armenio consolatoriam.

— II. Ennodius Speciosa.

— III. Ennodius eidem.

— IV. Ennodius Olybrio.

— V. Ennodius Iaconio.

— VI. Ennodius Pomerio.

— VII. Ennodius Firmino.

— VIII. Ennodius Apollinari.

29

50

Ibid.

51

52

Ibid.

53

Ibid.

54

Ibid.

55

57

58

Ibid.

59

Ibid.

40

41

IX. Ennodius Olybrio.	41
X. Ennodius Fausto.	42
XI. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XII. Ennodius Astyrio.	45
XIII. Ennodius Olybrio	44
XIV. Afris.	43
XV. Ennodius Euprepiae.	46
XVI. Ennodius Fausto.	47
XVII. Ennodius Constantio.	<i>Ibid.</i>
XVIII. Ennodius Joanni.	48
XIX. Ennodius Constantio.	<i>Ibid.</i>
XX. Idem eidein.	51
XXI. Ennodius Albino.	<i>Ibid.</i>
XXII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
XXIII. Domino suo Fausto Ennodius diaconus.	52
XXIV. Eidein idem.	<i>Ibid.</i>
XXV. Fausto questori Ennodius diaconus.	53
XXVI. Ennodius Liberio.	<i>Ibid.</i>
XXVII. Honorato Ennodius.	54
XXVIII. Avieno Ennodius.	<i>Ibid.</i>

LIBER TERTIUS.

Epistola prima. Senatori episcopo Ennodius.	55
II. Eugeneti Ennodius.	56
III. Domino suo Fausto Ennodius.	57
IV. Ennodius abbati Stephano.	<i>Ibid.</i>
V. Ennodius Maximo.	58
VI. Ennodius Laurentio.	<i>Ibid.</i>
VII. Ennodius Adeodato presbytero.	<i>Ibid.</i>
VIII. Ennodius Avieno.	59
IX. Ennodius Marcellian.	<i>Ibid.</i>
X. Ennodius Luminoso.	<i>Ibid.</i>
XI. Ennodius Senario.	60
XII. Ennodius abbati Stephano.	61
XIII. Ennodius Apollinari.	<i>Ibid.</i>
XIV. Ennodius Promoto.	62
XV. Ennodius Euprepiae.	<i>Ibid.</i>
XVI. Ennodius Laconio.	63
XVII. Ennodius Stephano e iscopo.	<i>Ibid.</i>
XVIII. Ennodius Eulalio episcopo.	64
XIX. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
XX. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XXI. Idem eidein.	65
XXII. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XXIII. Ennodius Marcelliano.	<i>Ibid.</i>
XXIV. Ennodius Mascatori.	66
XXV. Ennodius Eugeneti.	67
XXVI. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
XXVII. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XXVIII. Ennodius Euprepiae.	<i>Ibid.</i>
XXIX. Ennodius Eugeneti.	68
XXX. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
XXXI. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XXXII. Ennodius Passivo.	69
XXXIII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
XXXIV. Ennodius Senario.	70

LIBER QUARTUS.

Epistola prima. Ennodius Symmacho papæ.	69
II. Ennodius Aliconi.	70
III. Ennodius Eulalio episcopo.	71
IV. Exemplar epistolæ quam ipse dictavit. Fratri	<i>Ibid.</i>
V. Ennodius Fausto.	72
VI. Ennodius Agapito.	<i>Ibid.</i>
VII. Ennodius Juliano V. I. C. P.	73
VIII. Ennodius Symmacho papæ.	<i>Ibid.</i>
IX. Ennodius Fausto.	74
X. Ennodius Trasimundo V. I.	75
XI. Ennodius Luminoso.	<i>Ibid.</i>
XII. Ennodius Joanni.	<i>Ibid.</i>
XIII. Ennodius Constantio V. I.	76
XIV. Ennodius Fausto.	77
XV. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XVI. Ennodius Agapito.	78
XVII. Ennodius Decorato.	<i>Ibid.</i>
XVIII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
XIX. Ennodius Apollinari.	79
XX. Ennodius Juliano V. I.	<i>Ibid.</i>
XXI. Ennodius Constantio episcopo.	<i>Ibid.</i>
XXII. Ennodius Symmacho papæ.	80
XXIII. Ennodius Dominatori.	<i>Ibid.</i>
XXIV. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
XXV. Ennodius Basso.	81
XXVI. Ennodius Eugeneti V. I.	<i>Ibid.</i>
XXVII. Ennodius Senario.	82
XXVIII. Ennodius Agapito.	<i>Ibid.</i>
XXIX. Ennodius papæ.	83
XXX. Ennodius Eugeneti V. I.	<i>Ibid.</i>

XXXI. Ennodius Avito.	<i>Ibid.</i>
XXXII. Ennodius Eugeneti.	84
XXXIII. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
XXXIV. Ennodius Hormisdæ.	85
XXXV. Ennodius Apronio.	86

LIBER QUINTUS.

Epistola prima. Ennodius Liberio patricio.	85
II. Ennodius Marciano.	87
III. Ennodius Opilioni V. I.	88
IV. Ennodius Helisæ.	<i>Ibid.</i>
V. Ennodius Avito.	89
VI. Leontio abbati Ennodius.	<i>Ibid.</i>
VII. Euprepiae Ennodius.	90
VIII. Ennodius Petro.	<i>Ibid.</i>
IX. Ennodius Fausto.	91
X. Symmacho papæ Ennodius.	<i>Ibid.</i>
XI. Ennodius Luminoso.	95
XII. Ennodius Fausto juniore.	<i>Ibid.</i>
XIII. Ennodius Hormisdæ.	94
XIV. Ennodius Servilioni.	<i>Ibid.</i>
XV. Ennodius Senario.	95
XVI. Ennodius Paulfronio.	<i>Ibid.</i>
XVII. Ennodius Avieno.	96
XVIII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
XIX. Ennodius Parthenio.	<i>Ibid.</i>
XX. Ennodius Avito.	97
XXI. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XXII. Ennodius Venantio.	98
XXIII. Ennodius Constantio.	<i>Ibid.</i>
XXIV. Ennodius Laronio.	<i>Ibid.</i>
XXV. Ennodius Avito.	99
XXVI. Ennodius Agapito.	<i>Ibid.</i>
XXVII. Ennodius Eugeneti.	100

LIBER SEXTUS.

Epistola prima. Ennodius Parthenio.	101
II. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
III. Ennodius Euprepiae.	102
IV. Ennodius Fausto.	103
V. Ennodius Aureliano.	<i>Ibid.</i>
VI. Ennodius Boetio.	<i>Ibid.</i>
VII. Ennodius Avieno.	104
VIII. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
IX. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
X. Idem eidein.	105
XI. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
XII. Ennodius Liberio, Agapito, Senario, Al-	<i>Ibid.</i>
bino.	<i>Ibid.</i>
XIII. Ennodius Avito.	106
XIV. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XV. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
XVI. Ennodius Luminoso.	107
XVII. Ennodius Marcellino episcopo.	<i>Ibid.</i>
XVIII. Ennodius Domitice.	<i>Ibid.</i>
XIX. Ennodius Fausto.	108
XX. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XXI. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XXII. Ennodius Eugeneti.	109
XXIII. Ennodius Parthenio.	<i>Ibid.</i>
XXIV. Ennodius Archotamie.	<i>Ibid.</i>
XXV. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
XXVI. Ennodius Euprepiae.	110
XXVII. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
XXVIII. Ennodius Gudilevo.	<i>Ibid.</i>
XXIX. Ennodius Fausto.	111
XXX. Idem eidein.	<i>Ibid.</i>
XXXI. Ennodius domno papæ.	<i>Ibid.</i>
XXXII. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
XXXIII. Ennodius Hormisdæ et Dioscoro.	112
XXXIV. Ennodius Fausto albo.	<i>Ibid.</i>
XXXV. Ennodius Dominae.	113
XXXVI. Ennodius Adeodato presbytero.	<i>Ibid.</i>
XXXVII. Ennodius Joanni.	114
XXXVIII. Ennodius Firmine.	<i>Ibid.</i>

LIBER SEPTIMUS.

Epistola prima. Ennodius Juliano.	115
II. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
III. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
IV. Ennodius Agnello.	116
V. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
VI. Ennodius Floro et Decorato.	<i>Ibid.</i>
VII. Ennodius Elpidio diacono.	117
VIII. Ennodius Euprepiae.	<i>Ibid.</i>
IX. Ennodius Avieno.	118
X. Ennodius Floro et Decorato.	<i>Ibid.</i>
XI. Ennodius Agnello.	119
XII. Ennodius Hormisdæ diacono.	<i>Ibid.</i>

— XIII. Ennodius Boetio.	<i>Ibid</i>
— XIV. Ennodius Arcelamiae.	120
— XV. Ennodius Agnello.	121
— XVI. Idem eadem.	<i>Ibid.</i>
— XVII. Ennodius Avieno.	122
— XVIII. Idem eadem.	<i>Ibid.</i>
— XIX. Ennodius Simpliciano.	<i>Ibid.</i>
— XX. Ennodius Maximo.	123
— XXI. Idem eadem.	124
— XXII. Idem eadem.	<i>Ibid.</i>
— XXIII. Idem eadem.	125
— XXIV. Ennodius Stephano.	126
— XXV. Ennodius Symmacho.	<i>Ibid.</i>
— XXVI. Ennodius Agnello.	127
— XXVII. Ennodius Probo.	<i>Ibid.</i>
— XXVIII. Ennodius Adeodato presbytero.	128
— XXIX. Ennodius Beato.	129
— XXX. Ennodius Fausto.	130
— XXXI. Ennodius Parthenio.	<i>Ibid.</i>

LIBER OCTAVUS.

EPISTOLA PRIMA. Ennodius Boetio.	131
— II. Ennodius Avieno.	133
— III. Ennodius Messala.	<i>Ibid.</i>
— IV. Ennodius Aratorii.	134
— V. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— VI. Ennodius Avieno.	135
— VII. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
— VIII. Ennodius Elpidio diacono.	<i>Ibid.</i>
— IX. Ennodius Messala.	136
— X. Ennodius Maximo V. S.	<i>Ibid.</i>
— XI. Ennodius Aratorii.	137
— XII. Ennodius Floro.	<i>Ibid.</i>
— XIII. Ennodius Aureliano presbytero.	<i>Ibid.</i>
— XIV. Ennodius Fausto.	138
— XV. Ennodius Edaso.	<i>Ibid.</i>
— XVI. Ennodius Barbaræ.	<i>Ibid.</i>
— XVII. Ennodius Stephanæ.	139
— XVIII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XIX. Ennodius eadem.	<i>Ibid.</i>
— XX. Ennodius Agnello.	140
— XXI. Ennodius Beato.	<i>Ibid.</i>
— XXII. Ennodius Floro.	141
— XXIII. Idem eadem.	<i>Ibid.</i>
— XXIV. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XXV. Idem eadem.	<i>Ibid.</i>
— XXVI. Ennodius Avieno.	142
— XXVII. Ennodius Barbaræ.	<i>Ibid.</i>
— XXVIII. Ennodius Beato.	<i>Ibid.</i>
— XXIX. Idem eadem.	<i>Ibid.</i>
— XXX. Ennodius Adeodato presbytero.	143
— XXXI. Ennodius Boetio.	<i>Ibid.</i>
— XXXII. Ennodius Symmacho papæ.	144
— XXXIII. Ennodius Hormisdæ diacono.	<i>Ibid.</i>
— XXXIV. Ennodius Portiano abbatii.	<i>Ibid.</i>
— XXXV. Ennodius Aureliano presbytero.	<i>Ibid.</i>
— XXXVI. Ennodius Boetio.	145
— XXXVII. Idem eadem.	146
— XXXVIII. Ennodius Symmacho papæ.	147
— XXXIX. Ennodius Hormisdæ diacono.	<i>Ibid.</i>
— XL. Ennodius Boetio.	<i>Ibid.</i>
— XLI. Ennodius Agapito.	<i>Ibid.</i>
— XLII. Ennodius Avieno.	148
— XLIII. Ennodius Messalæ.	<i>Ibid.</i>

LIBER NONUS.

EPISTOLA PRIMA. Ennodius Aratorii.	147
— II. Ennodius Fausto.	149
— III. Ennodius Meribaud.	150
— IV. Ennodius Probo.	<i>Ibid.</i>
— V. Ennodius Hormisdæ diacono.	151
— VI. Ennodius Beato.	<i>Ibid.</i>
— VII. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
— VIII. Ennodius Victori.	152
— IX. Ennodius Camille.	<i>Ibid.</i>
— X. Ennodius Celso.	153
— XI. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XII. Ennodius Messalæ.	154
— XIII. Ennodius Paulonio.	155
— XIV. Ennodius Elpidio diacono.	<i>Ibid.</i>
— XV. Ennodius Stephanie.	<i>Ibid.</i>
— XVI. Ennodius Adeodato.	156
— XVII. Ennodius Apodemie.	<i>Ibid.</i>
— XVIII. Ennodius Stephanie.	<i>Ibid.</i>
— XIX. Ennodius Agnello.	157
— XX. Ennodius Mascatori.	<i>Ibid.</i>
— XXI. Ennodius Elpidio.	158
— XXII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XXIII. Ennodius Liberio.	<i>Ibid.</i>

— XXIV. Ennodius Avieno.	160
— XXV. Ennodius Agnellæ.	<i>Ibid.</i>
— XXVI. Ennodius Messalæ.	<i>Ibid.</i>
— XXVII. Ennodius Aureliano episcopo.	161
— XXVIII. Ennodius Agapio.	<i>Ibid.</i>
— XXIX. Ennodius Liberio.	162
— XXX. Symmacho papæ.	165
— XXXI. Ennodius Avieno.	164
— XXXII. Ennodius Adeodato presbytero.	163
— XXXIII. Ennodius Cesario episcopo.	166
— XXXIV. Ennodius Avieno.	167
— XXXV. Ennodius Messalæ.	168

OPUSCULA MISCELLA DECEM.

OPUSCULUM PRIMUM.—Panegyricus dictus Clementissimo regi Theoderico.	167
OPUSCUL. II.—Libellus adversus eos qui contra synodum scribere præsumpserunt.	193
OPUSCUL. III.—Vita beatissimi viri Epiphani episcopi Ticinensis Ecclesiæ.	207
OPUSCUL. IV.—De vita beati Antonii monachi Lerinensis.	229
OPUSCUL. V.—Eucharisticum, de vita sua.	245
OPUSCUL. VI.—Parænesis didascalica ad Ambrosium et Beatum.	249
OPUSCUL. VII.—Præceptum, quando iussi sunt omnes episcopi cellulanos habere.	253
OPUSCUL. VIII.—Petitorium quo absolutus est Geronimus puer Agapiti.	257
OPUSCUL. IX.—Benedictio cerei.	<i>Ibid.</i>
OPUSCUL. X.—Benedictio cerei.	261
DICTIONES.	263

CARMINA. LIBER PRIMUS.

CARMEN PRIMUM.—Itinerarium Brigantionis castelli.	309
CARM. II.—Dictio data Deuterio V. S. grammatico, nomine ipsius Eugeneti V. I. mittenda.	310
CARM. III.—Præfatio nepotibus Proc. II.	311
CARM. IV.—Epithalamium dictum Maximo V. S.	312
CARM. V.—Itinerarium Padi.	313
CARM. VI.—Dictio Ennodii diaconi quando Roma rediit.	316
CARM. VII.—Ad Faustum, de carminibus ejus.	318
CARM. VIII.—Ad Olybrium, de ejus eloquentia.	320
CARM. IX.—Dictio habita in natali sancti papæ Epiphani.	322
CARM. X.—Hymnus Vespertinus.	326
CARM. XI.—Hymnus II. In tempore trinitatis.	327
CARM. XII.—Hymnus III. De S. Cypriano.	<i>Ibid.</i>
CARM. XIII.—Hymnus IV. De Pentecoste.	328
CARM. XIV.—Hymnus V. De S. Stephano.	329
CARM. XV.—Hymnus VI. De S. Ambrosio.	<i>Ibid.</i>
CARM. XVI.—Hymnus VII. De Ascensione Domini.	330
CARM. XVII.—Hymnus VIII. De S. Euphemia.	331
CARM. XVIII.—Hymnus IX. De S. Nazario.	<i>Ibid.</i>
CARM. XIX.—Hymnus X. De S. Maria.	332
CARM. XX.—Hymnus XI. De S. Martino.	333
CARM. XXI.—Hymnus XII. De S. Dionysio.	334
LIBER SECUNDUS. — EPIGRAMMATA.	334
APPENDIX.	361
Dictio Ennodii in natali Laurentii.	361
HORMISDA PAPA.	
Notitia.	363

EPISTOLÆ ET DECRETA.

EPISTOLA PRIMA (ad S. Remigium). — Post acceptas ab eo gratulatorias literas eidem, ob præclaram meritum excellentiam et nobilissimæ sedis prærogativam, vicariam sedis apostolicæ præfecturam in Gallia delegavit.	367
Epistola Anastasii ad Hormisdam.	369
EPIST. II (ad Anastasium imp.). — Laudat eum quod Ecclesiæ præci studeat, et eam causam cur concilium cupiat congregari cognoverit, scribit se illi responsum daturum.	370
Epistola D. rothi ad Hormisdam.	371
EPIST. III (ad Dorotheum). — Laudat ejus pietatem et studium in Romanam sedem.	372
Epistola Anastasii Augusti ad Hormisdam.	373
EPIST. IV (ad Anastasium imp.). — Imperatoris zelum commendat; quod concilium, per legatos se responsurum pollicetur.	374
INDEX LITTELLUS qui datus est Ennodio et Fortunato episcopis, Venantio presbytero, Vitali diacono, et Hilario notario, legatis apostolicæ sedis Constantinopolim, ab Hormisdæ papa.	374
EPIST. V (ad Anastasium imp.). — Novum esse Romanum pontificem ab imperatore ad concilium vocari; se tamen iterum, si Chalcedonensis concilii decreta non revocentur in dubium.	379

Epistola Anastasii imp. ad Hormisdam. 381
Epist. in ejusdem eadem. 383
Epist. VI (ad Anastasium Aug.). — Fraude Anastasii nondum detecta, laudat ejus studium de pace concilianda, doneque ut tandem damnales hæresibus Ecclesie unitas restitueretur effectum. *Ibid.*
Epistola Anastasii ad Senatui urbis Romæ. 383
Rescriptum Senatui urbis Romæ ad Anastasium August. 386
Epistola Joannis episc. Nicopolitani ad Hormisdam. 387
Epist. VII (ad Joannem episc.). — Commendat illius religionem: Nestorium et Eutychem damnatum, et quomodo qui ad fidem revertuntur recipiendi sint, per indicium se significarum scribit. 388
Epistola synodica Synodi Epiri veteris ad Hormisdam. 389
Epist. VIII (ad Synodum Epiri veteris). — Eutychetis errorum sectatores damnat; episcopos Epiri veteris ut nominatum hæreticos anathematizent hortatur. 391
Epist. IX (ad Joannem episc.). — Cum per litteras Epiri veteris episcopi nominatum hæreticos non damnassent, mittitur libellus cui debeant subscribere. 392
Regula filii. 393
Indiculus. — Quid in Nicopolitana Ecclesia sit agendum. 394
Epistola Aviti episc. Viennensis ad Hormisdam. 394
Epist. X (ad Avitum Viennensem episc.). — Laudat in eo studium cognoscendi de statu Ecclesie Orientalis; a legatis autem ob periculum Græcorum nihil perfectum fuisse scribit; in animo sibi esse alteram ad illos legationem destinare. 394
Epist. XI (ad Anastasium August.). — Pacem Ecclesie non nisi damnato Acacio posse restitui. 397
Epist. XII (ad Timotheum Constantin. episc.). — Pro unitate Ecclesie laborandum. 399
Epist. XIII (communitoria ad univers. hæret. episcopos Orientis). — Unitas catholica fidei custodienda. 400
Epist. XIV (ad episcopos Orient. orthodoxos). — Laudat eorum in fide constantiam, et ad pacem conciliandam a se legatos denuo Constantinopolim missos esse scribit. 401
Epist. XV (ad Possessorem episc.). — In fide catholica perseverandum. 403
Epist. XVI (ad populum et monachos Constantinopol.). — Abstinentiam a consortio hæreticorum, et in catholica fide perseverandum. *Ibid.*
Epist. XVII (ad Ennium et Peregrinum episc.). — A Joanne Nicopolitano, quæ contra eum Thessalonicensem episcopum tentaverit, se cognovisse scribit, novamque causam sedi apostolicæ ingestat, iisdem cognoscendam per litteras hæc committit. 404
Epist. XVIII (ad eundem). — Quid in causa Nicopolitana cum Thessalonicensi agendum sit præscribit. 405
Epist. XIX (ad Anastasium August.). — Joannem Nicopolitanum ei commendat. 406
Epist. XX (ad Joannem episc.). — Equo animo ærumnas pro fide sustineas, et ideo provinciales episcopos ad fidei unitatem ab eo confirmandos. 406
Epist. XXI (ad eundem Joannem). 407
Epist. XXII (ad Dorotheum episc. Thessalonicensem). 408
Epistola Anastasii ad Hormisdam. 409
Exemplum relationis minorum archimandritarum et ceterorum monachorum secundæ Syriæ. 410
Epist. XXIII (ad archimandritas Syriæ). — Illos solatur, hortaturque ut in fide catholica perseverent. 415
Epist. XXIV (ad Joannem Tarraconensem episc.). — Libenter de ejus in Italiam adventu audivisse, litteras ad Hispanenses de ecclesiasticis institutis ab eo datas probat, ei per vices suas committit. 421
Epist. XXV (ad universos episcopos Hispaniæ). — I. De sacerdotibus juxta statuta canonum ordinandis. II. Ut pro episcopatu præmium non accipiantur. III. De concilio per annos singulos celebrando. 425
Epist. XXVI (ad Sallustium). — Sallustios apostolicæ sedis vicarios constituitur per Bæticam et Lusitaniam (provincias). 425
Epistola Justinii imperatoris ad Hormisdam. 426
Epist. XXVII (ad Justinum). — Illo imperante sperat fore ut Ecclesiæ pax restituitur. 427
Epistola Justinii ad Hormisdam. *Ibid.*
Epist. XXVIII (ad Justinum August.). — Commendat ejus de concilianda pace sollicitudinem, et exoptis monet insistendum, nomenque Acacii abolendum esse. 428
Exemplum relationis Joannis episcopi Constantinop. 429
Epist. XXIX (ad Joannem Constantinop. episc.). — Commendat Joannem episcopum, et gaudet concilium Chalcedonense et divi Leonis epistolam ab eo complexas. Ad Ecclesiæ communionem admittendum pollicetur, si nomen Acacii et diptychis sacris expunxerit. 430

Epistola Justiniani ad Hormisdam. *Ibid.*
Epist. XXX (ad Cæsarium Arelatensem). — Doret Dardanie et Illyrici episcopos ad sedis apostolicæ communionem, Eutychem hæresi damnata, redisse, et de legatione in Orientem missa. 431
Epist. XXXI (ad Justinianum August.). Ad pacem assequendam, Acacium damnandum, legatos mitti significat. 433
Indiculus quem acceperunt legati sedis apostolicæ. — Legatos instruit. *Ibid.*
Epist. XXXII (ad Justinum Augustum). — Ab illis qui, ad missis Chalcedonensis concilii decretis, Acacium damnare recusant, cavendum; legatosque ob pacem et unionem Orientalis Ecclesiæ missos commendat. 435
Epist. XXXIII (ad Euphemium Augustum). — Augustum ad pacem Ecclesiæ restituendam confortandum. 437
Epist. XXXIV (ad Joannem Constantinopol. episc.). — Acacium damnandum, et in legatorum manibus fidei professionem emittendum. 438
Epist. XXXV (ad eundem). — Cum jam fidem catholicam profiteatur, illi potissimum de stabilienda pace cogitandum, pro qua ipse legatos destinavit. 439
Epist. XXXVI (ad archidiaconum et clerum Constantinopolitanum). — Catholice hæreticorum molestia liberatis, legati ad pacem confirmandam mittuntur. *Ibid.*
Epist. XXXVII (ad Justinianum domesticorum comitem, postea Justinii successorem). — Sperat fore ut ejus opera pacem Ecclesiæ adipiscatur, et missa ab eo munera se accepisse nuntiat. 440
Epist. XXXVIII (ad Celærem et Patricium). — Legatos in causa pacis confirmandos. *Ibid.*
Epist. XXXIX (ad præfectum prætorio Thessalonicensem). Eadem que in superiori. 441
Epist. XL (ad Anastasium et Palmatium clariss. feminas se ator.). — Eadem que in superiori. *Ibid.*
Exemplum suggestionis secundæ Germani et Joannis, etc. *Ibid.*
Item tertia suggestio legatorum supranominatorum. 442
Exemplum relationis Andree episc. 443
Exemplum libelli Joannis episcopi Constantinop. *Ibid.*
Item suggestio Germani et Joannis episc., etc. 445
Suggestio Dioscori diaconi. 446
Epistola Justinii ad Hormisdam. 448
Exemplum relationis episc. Constantin. ad Hormisdam. 449
Exemplum epistolæ Justiniani ad Hormisdam. 450
Exemplum epistolæ Pompeii ad Hormisdam. 451
Exemplum epistolæ Julianæ Aniciæ ad Hormisdam. *Ibid.*
Exemplum epistolæ Anastasie ad Hormisdam. *Ibid.*
Exemplum epistolæ Theodoriti episc. Ligidensis ad Hormisdam. 453
Epist. XLI (ad Germanum ceterosque legatos). — De eorum incolunitate et rebus gestis certior fieri cupit. 452
Epist. XLII (ad eosdem legatos). — De his que agant vult se moneri, Stephanum commendat. 455
Epist. XLIII (ad Justinum August.). — Gratulatur cum ejus pro Constantinopoli pax vigeat, hoc ipsum Antiochiæ et Alexandriæ faciendum curet. 454
Epist. XLV (ad Joannem episc. Constantin.). — Laudat Joannem ad unitatem Ecclesiæ redisse; hortatur ut Alexandrinæ et Antiochiæ Ecclesiæ unionem procurent, legatosque ei commendat. 456
Epist. XLVI (ad Justinianum). — Commendat eum quod Justinio adjuvamento fuerit in pace Ecclesiæ reddenda, ad quam perfecte inveniendum hortatur. 457
Epist. XLVII (ad Pompeium). — Laudat Pompeium quod se pacis studiosum ostenderit; hortatur ad operam navandam ut perfecta Ecclesiæ tranquillitas reddatur. *Ibid.*
Epist. XLVIII (ad Julianam Aniciam). — Eadem que in superiori. 458
Epist. XLIX (ad Anastasium). — Eadem que in superiori. *Ibid.*
Epist. L (ad Gratum). — Gratum salutat, ab eoque certior fieri de ejus salute postulat. 459
Epist. LI (ad omnes episcopos Hispaniæ). — Joannis Constantinopolitani episcopi professionem dirigit, propter Orientales episcopos (clericos) qui eorum communionem poposcerint. *Ibid.*
(Epist. LII (ad Germanum ceterosque legatos). — Monet ut cum imperatore ejusque conjuge agant, ut omnes Ecclesiæ, præcipue vero Alexandrinæ et Antiochiæ, ad apostolicæ sedis communionem revertantur. 461
Epist. LIII (ad Dioscorum diaconum). — Ut cogitet quomodo il qui Chalcedonense concilium scripto damnaverant, et ad Ecclesiam redire cupiebant, recipiendi sint. Thomam, Nestratum et Joannem episcopos ei commendat. *Ibid.*
Epist. LIV (ad eundem). — Laudat eum de firmanda pace sollicitudinem. Ad imperatorem se litteras daturum, ut

eum Alexandrinæ Ecclesiæ præficiendum curret. Thomam et alios ei commendat, et hortatur ne pro rebus festinatione quidquam inpositum relinquat. 462

Epist. LV (ad Thomam et Nicostrium).—Se de eorum salute esse sollicitum. Joanni et Dioscuro pro litteras eos commendasse. 463

Epist. LVI (ad Joannem et Dioscorum legatos).—Thomam et Nicostrium Constantinopoli congruo honore dolet non fuisse receptos. 464

Epist. LVII (ad Justinum August.).—Ut suis sedibus Heliam, Thomatem et Nicostrium restituendos curret. 464

Epist. LVIII (ad Euphemiam Augustam).—Perpetuas pro Euphemie et ejus viri salute ad Deum se preces effundere. Thomam et alios commendat. 464

Epist. LIX (ad Justinianum).—Justiniani studium erga ecclesiasticam pacem laudat, eique Heliam, Thomatem et Nicostrium episcopos commendat. 465

Epist. LX (ad Germanum virum illustrem).—Eadem quæ in superiori. 465

Epist. LXI (ad Heliam, Thomam et Nicostrium).—Ad Imperatorem et alios se pro illorum causa scripsisse significat. 466

Epist. LXII (ad legatos).—De iis quæ Thessalonice gesta per famam audiverat, Dorotheum et Aristidem Romanum venire compellendos. 467

Suggestio Germani episc. Felicis, etc. 468

Epist. LXIII (ad legatos).—Dolet Joannem occisum; et Dorotheo ab episcopatu remoto, alium, Aristide exceptio, in ejus locum substitui præcipit. Thomam et Nicostrium suis Ecclesiis restituendos. Monachos Scythas Romæ usque ad legatorum adventum detineri. 469

Epist. LXIV (ad Joannem Melitensem episc.).—Constantinopolitanam Ecclesiam ad sedis apostolicæ communionem redisse. 470

Epist. LXV (ad episcopos Hispaniæ).—Gratulatur de pace Orientalis Ecclesiæ. 471

Suggestio Dioscori diaconi. 471

Suggestio Germani et Joannis episc., etc. 475

Suggestio legatorum ad Hormisdam. 474

Exemplum epistolæ Justiniani ad Hormisdam. 475

Exemplum epistolæ ejusdem. 476

Exemplum epistolæ ejusdem eidem. 476

Epist. LXVI (ad Justinianum).—Monachos Scythas ante legatorum adventum Roma non discessuros. Apostolorum sanctuaria transmitti. 477

Epist. LXVII (ad eundem).—Scythas monachos ante legatorum adventum Roma non discessuros. 478

Suggestio Dioscori diaconi ad Hormisdam. 478

Epistola Justiniani ad Hormisdam. 479

Relatio Joannis episcopi Constantinop. 480

Suggestio Germani episcopi Felicis, etc. 481

Indiculus directus a Joanne episc., etc. 481

Suggestio Dioscori diaconi ad Hormisdam. 482

Relatio synodi Constantin. de ordinatione Epiphani episc. 483

Epistola Justiniani ad Hormisdam. 483

Epistola Justiniani ad Hormisdam. 486

Epistola Euphemie Augustæ ad Hormisdam. 487

Epistola Celeris ad Hormisdam. 487

Epistola Justiniani ad Hormisdam. 488

Epist. LXVIII (ad legatos suos).—De eorum salute et rebus gestis certior fieri cupit. 488

Epist. LXIX (ad eosdem).—Cum eorum litteras non acceperit, monet ut scribant. 489

Relatio Possessoris episcopi Afri, etc. 489

Epist. LXX (ad Possessorem episc.).—Scythas monachos, suos errores damnare nolentes, ut hæreticos ab Urbe expulsos. Faustulibrum a romana Ecclesiâ non recipi. 490

Epist. LXXI (ad Epiphanium Constantin. episc.).—Epiphanium episcopum ordinatum nec scripsisse nec legatos misisse nuntiat. 495

Epist. LXXII (ad eundem).—Queritur Eliam, Thomam et Nicostrium suis sedibus non restitutos; ad Epiphanium spectare ut hæc executioni mandentur. 495

Relatio episcopi Constantinop. 494

Exemplum epistolæ Justiniani V. I. ad Hormisdam. 496

Relatio Epiphani episcopi Constantinop. 497

Sacra Justiniani Augusti. 499

Relatio Iovis episc. Thessalon. 499

Epist. LXXIII (ad Dorotheum Thessalonicensem episcop.).—Romanæ venientiam ut catholicam doctrinam præcipiat, et objectum crimen purget. 500

Epist. LXXIV (ad Justinum August.).—Acceptis ejus litteras, et de ejus inde pietate nunquam dubitatum. 500

Epistola Justiniani ad Hormisdam. 501

Exemplum precum. 503

Epist. LXXV (ad synodum Constantinop.).—Gratulatur Epiphanium pontificem electum. 503

Epist. LXXVI (ad Epiphanium episcop. Constantinop.).—Quod qua decessit via ad sacerdotium pervenerit, in unione Ecclesiæ perseverandum. Et de acceptis muneribus. 504

Epistola Epiphani ad Hormisdam. 506

Relatio Epiphani episc. Constantinop. 507

Exemplum epistolæ Justiniani V. C. ad Hormisdam. 507

Exemplum epistolæ Justiniani ad Hormisdam. 508

Epist. LXXVII (ad Justinianum).—Commendat Justinianum de reverentia sibi exhibita. Promissam legationem se expectare. Satisfactio de Trinitatis mysteria explicat. 509

Epistola Justiniani V. I. ad Hormisdam. 510

Epist. LXXVIII (ad Justinum August.).—Ad evitandum discordiam nihil innovandum; et de his qui ad communionem admitti possunt Epiphanium scriptum. 510

Epist. LXXIX (ad Justinum August.).—Divinitatis et incarnationis mysterium exponitur. 512

Epist. LXXX (ad Epiphanium).—Ipsi vicariam sedis apostolicæ præfecturam in recipiendis lapsis delegat. 513

Epistola Justiniani imperat. ad Hormisdam. 521

Relatio Epiphani episc. Constantinop. 525

Epist. LXXXI (ad Remigium Rhem. episc.).—Vices suas illi deputat in regno Clodovei Francorum regis, super ad fidem conversi. 534

DECRETA.

DECRETUM PRIMUM.—Qui ad poenitentiam agendam in monasterio recluditur, presbyter non ordinatur. 535

DECRET. II.—Nepias oculus ce ebrare non licet. 535

DECRET. III.—Palca. Idem Eusebio episc. 535

DECRET. IV.—Absque episcopi permissu in ecclesiâ consecrata non erigatur altare. 536

APPENDIX AD EPISTOLAS HORMISDÆ.

Admonitio collectoria. 537

Incipit epistola Hormisdæ pape per universas provincias. 537

Epistola prima Joannis pape I ad Zachariam archiepisc. 539

Epist. II. Ad episcopos Italia. 531

TRIFOLIUS PRESBYTER.

Notitia. 535

EPISTOLA Trifolii presbyt. ad B. Faustum senatorem contra Joannem Scytham monachum. 535

ELPIS UXOR BOETII.

HYMNI duo in honorem SS. apostolorum Petri et Pauli. 537

A. M. SEV. BOETIUS.

PROLEGOMENA.

Præfatio. 537

Epistola nuncupatoria. 541

OPUS PARVUM PRIMA. OPERA PHILOSOPHICA.

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ LIBRI V.—

PROLEGOMENA.

Epistola dedicatoria. 547

Præfatio. 549

Boetii vita. 553

Testimonia variorum de Boetio et ejus scriptis. 561

Idea librorum Boetii de Consolatione Philosophiæ. 575

Censura librorum Boetii de Consolatione Philosophiæ. 577

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

LIBER PRIMUS.		LIBER SECUNDUS.	
Metrum primum.	579	Prosa v.	640
Prosa prima.	587	Metrum vi.	646
Metrum II.	592	Prosa vi.	649
Prosa II.	598	Metrum VII.	655
Metrum III.	604		
Prosa III.	603		
Metrum IV.	610		
Prosa IV.	615		
Metrum V.	633		

Prosa viii.	716	Metrum viii.	752
Metrum viii.	717	Prosa ix.	751
LIBER TERTIUS.		Metrum ix.	758
Prosa prima.	719	Prosa x.	765
Metrum primum.	721	Metrum x.	769
Prosa ii.	723	Prosa xi.	771
Metrum ii.	728	Metrum xi.	775
Prosa iii.	731	Prosa xii.	777
Metrum iii.	734	Metrum xii.	782
Prosa iv.	735	LIBER QUARTUS.	
Metrum iv.	738	Prosa prima.	785
Prosa v.	739	Metrum primum.	788
Metrum v.	743	Prosa ii.	791
Prosa vi.	745	Metrum ii.	796
Metrum vi.	746	Prosa iii.	797
Prosa vii.	749	Metrum iii.	800
Metrum vii.	750	Prosa iv.	805
Prosa viii.	751	Metrum iv.	808

Varie lectiones. 863

APPENDIX AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

VARIA MONUMENTA LITTERARIA QUÆ LIBRIS DE CONSOLATIONE IN GLAREANI editione præfiguntur.	869
Joannes Murellius Rodolpho Langio.	<i>Ibid.</i>
Joannes Casarius Juliæensis in quadam ad Murellium epistola.	870
Nicolaus Crescius Antonio Lanfredino C. I.	<i>Ibid.</i>
Praefatio Jacobi Bononiensis in Boetium.	871
Joannis Murellii prælibatio in Boetii de Philosophiæ Consolatione opus.	878
JOANNIS MURELLII ET RODOLPHI AGRICOLÆ IN LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ COMMENTARIA.	
LIBER PRIMUS.	883
LIBER SECUNDUS.	951
LIBER TERTIUS.	991
LIBER QUARTUS.	1045
LIBER QUINTUS.	1061

CATALOGUS auctorum, tam Græcorum quam Latinorum, quorum paucissima dicta in Commentariis Murellii in lib. de Consolatione Philosophiæ vel recitantur vel nominantur. 1073

SEV. BOETII DE UNITATE ET UNO. 1075

SEV. BOETII DE ARITHMETICA LIBRI DUO. 1079

Praefatio. 1079

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM. — Divisio mathematicæ.	1079
CAP. II. — De substantia numeri.	1085
CAP. III. — De definitione et divisione numeri, et distinctione paris et imparis.	<i>Ibid.</i>
CAP. IV. — Diffinitio numeri paris et imparis secundum Pythagoram.	<i>Ibid.</i>
CAP. V. — Alia secundum antiquiorem mox lumen diffinitio paris et imparis.	1084
CAP. VI. — Diffinitio paris et imparis per alterutrum.	1085
CAP. VII. — De principalitate unitatis.	<i>Ibid.</i>
CAP. VIII. — Divisio paris numeri.	<i>Ibid.</i>
CAP. IX. — De numero pariter pari ejusque proprietatibus.	<i>Ibid.</i>
CAP. X. — De numero pariter impari ejusque proprietatibus.	1087
CAP. XI. — De numero impariter pari ejusque proprietatibus.	1089
CAP. XII. — Descriptionis ad impariter paris, in latitudine, in longitudine, ad pariter paris naturam pertinentis expositio.	1091
CAP. XIII. — De numero impari ejusque divisione.	1092
CAP. XIV. — De primo et incomposito.	<i>Ibid.</i>
CAP. XV. — De secundo et composito.	1093
CAP. XVI. — De eo qui per se secundus et compositus, ad alium primum et incompositus est.	<i>Ibid.</i>
CAP. XVII. — De primi et incompositi, secundi et compositi, et ad se quidem secundi et compositi, ad alterutrum vero primi et incompositi procreatione.	1094
CAP. XVIII. — De inventione eorum numerorum qui ad se secundi et compositi sunt, ad alios vero relati, primi et incompositi.	1096
CAP. XIX. — Alia partitio paris secundum perfectos, imperfectos et ultra quam perfectos.	1097
CAP. XX. — De generatione numeri perfecti.	1098
CAP. XXI. — De relata ad aliquam quantitatem.	1099
CAP. XXII. — De speciebus majoris inæqualitatis et minoris.	1100
CAP. XXIII. — De multiplici ejusque speciebus, earumque generationibus.	<i>Ibid.</i>

Prosa v.	839
Metrum v.	
Prosa vi.	813
Metrum vi.	820
Prosa vii.	823
Metrum vii.	828
LIBER QUINTUS.	
Prosa prima.	829
Metrum primum.	832
Prosa ii.	834
Metrum ii.	837
Prosa iii.	838
Metrum iii.	843
Prosa iv.	846
Metrum iv.	850
Prosa v.	853
Metrum v.	856
Prosa vi.	857

CAP. XXIV. — De superparticulari ejusque speciebus, earumque generationibus. 1101

CAP. XXV. — De quodam utili ad cognitionem superparticularibus accidente. 1102

CAP. XXVI. — Descriptio per quam docetur cæteris inæqualitatis speciebus antiquiorem esse multiplicem, et digestæ formulæ ratio et expositio. 1103

CAP. XXVII. — Ratio atque expositio digestæ formulæ. *Ibid.*

CAP. XXVIII. — De tertia inæqualitatis specie quæ dicitur superpartiens, deque speciebus ejus earumque generationibus. 1106

CAP. XXIX. — De multiplici superparticulari. 1107

CAP. XXX. — De eorum exemplis in superiore formulâ inveniendis. 1109

CAP. XXXI. — De multiplici superpartiente. *Ibid.*

CAP. XXXII. — Demonstratio quemadmodum omnis inæqualitas ab æqualitate processerit. 1110

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM. — Quemadmodum ad æqualitatem omnis inæqualitas reducat. 1113

CAP. II. — De inveniendi in unoquoque numero quot numeros ejusdem proportionis possit præcedere, eorumque descriptio, descriptionisque expositio. 1113

CAP. III. — Quod multiplex intervalum ex quibus superparticularibus medietate posita intervallis fiat, ejusque inveniendi regula. 1117

CAP. IV. — De per se constante quantitate, quæ in figuris geometricis consideratur; communis ratio omnium magnitudinum. 1119

CAP. V. — De numero lineari. 1121

CAP. VI. — De planis rectilineis figuris, quodque earum principium sit triangulus. *Ibid.*

CAP. VII. — Dispositio triangulorum numerorum. 1122

CAP. VIII. — De lateribus triangulorum numerorum. 1123

CAP. IX. — De generatione triangulorum numerorum. *Ibid.*

CAP. X. — De quadratis numeris. 1124

CAP. XI. — De eorum lateribus. 1124

CAP. XII. — De quadratorum generatione, rursusque eorum lateribus. *Ibid.*

CAP. XIII. — De pentagonis eorumque lateribus. *Ibid.*

CAP. XIV. — De generatione pentagonorum. 1125

CAP. XV. — De hexagonis eorumque generationibus. *Ibid.*

CAP. XVI. — De heptagonis eorumque generationibus, et communis omnium figurarum inveniendæ generationis regula descriptionisque. 1126

CAP. XVII. — Descriptio figurarum numerorum in ordine. 1127

CAP. XVIII. — Qui figurati numeri ex quibus figuratis numeris fiant, atque quod triangulus numerus omnium reliquorum principium sit. *Ibid.*

CAP. XIX. — Pertinens ad figurarum numerorum depictionem speculatio. 1128

CAP. XX. — De numeris solidis. 1129

CAP. XXI. — De pyramide, quod ea sit solidarum figurarum principium, sicut triangulus planarum, et de speciebus. *Ibid.*

CAP. XXII. — De his pyramidis quæ a quadratis vel a cæteris multangulis figuris proficiuntur. 1129

CAP. XXIII. — Solidorum generatio numerorum. 1130

CAP. XXIV. — De curtis pyramidis. 1132

CAP. XXV. — De cubis, vel asseribus, vel laterculis, vel cuneis, vel sphaericis et parallelepipedis numeris. *Ibid.*

CAP. XXVI. — De parte altera longioribus numeris, an e longioribus, eorumque generationibus. 1134

CAP. XXVII. — De antelongoioribus numeris, et de vocabulo numeri parte altera longioris. 1135

- CAP. XXVIII. — Quod ex imparibus quadrati, ex paribus parte altera longiores sunt. 1135
- CAP. XXIX. — De generatione laterculorum, eorumque diffinitione. 1136
- CAP. XXX. — De circularibus vel sphaericis numeris. 1137
- CAP. XXXI. — De naturâ rerum quæ dicitur ejusdem naturæ, et de ea quæ dicitur alterius naturæ, et qui numeri cui naturæ conjuncti sunt. *Ibid.*
- CAP. XXXII. — Quod omnia ex ejusdem naturæ et alterius naturæ consistunt, idque in numeris primum videri. 1139
- CAP. XXXIII. — Ex ejusdem atque alterius numeri naturæ, qui sunt quadrati et parte altera longior, omnes proportionum habitudines constare. *Ibid.*
- CAP. XXXIV. — Quod ex quadratis ex parte altera longioribus, omnis formarum ratio consistat. 1142
- CAP. XXXV. — Quemadmodum quadrati ex parte altera longioribus, vel parte altera longiores ex quadratis sunt. 1143
- CAP. XXXVI. — Quod principaliter ejusdem quidem sit substantiæ unitas, etc. *Ibid.*
- CAP. XXXVII. — Alternatim positis quadratis, et parte altera longioribus, qui sit eorum consensus in differentia et in proportionione. *Ibid.*
- CAP. XXXVIII. — Probatio quadratos ejusdem esse naturæ. 1144
- CAP. XXXIX. — Cubos ejusdem participare substantiæ quod ab imparibus nascentur. 1145
- CAP. XL. — De proportionalitatibus. *Ibid.*
- CAP. XLI. — Quæ apud antiquos proportionalitas fuerit, et quas posterius addiderint. 1146
- CAP. XLII. — Quod primum de ea quæ vocatur arithmetica proportionalitate dicendum est. 1147
- CAP. XLIII. — De arithmetica medietate ejusque proprietatibus. *Ibid.*
- CAP. XLIV. — De geometrica medietate ejusque proprietatibus. 1150
- CAP. XLV. — Quæ medietates, quibus rerum publicarum statibus comparantur. 1152
- CAP. XLVI. — Quod superfices una tantum in proportionalitatibus medietate jungantur, solidi vero numeri duabus medietatibus in medio collocantur. *Ibid.*
- CAP. XLVII. — De harmonica medietate ejusque proprietatibus. 1153
- CAP. XLVIII. — Quare dicta sit harmonica medietas ea quæ digesta est. 1155
- CAP. XLIX. — De geometrica harmonia. 1158
- CAP. L. — Quemadmodum constituitis altrinec duobus terminis, arithmetica, geometrica et harmonica inter eos medietas alteretur, atque de eorum generationibus. 1159
- CAP. LI. — De tribus medietatibus quæ harmonica et geometricæ contrariæ sunt. 1161
- CAP. LII. — De quatuor medietatibus quas posterius ad implendum denarium limitem adiecerunt. 1163
- CAP. LIII. — Dispositio decem medietatum. 1164
- DE MUSICA LIBRI QUINQUE. — LIBER PRIMUS.
- CAPUT PRIMUM. — Musicam naturaliter nobis esse conjunctam, et mores vel honestate vel evertere. 1167
- CAP. II. — Tres esse musicas, in quibus de vi musicæ narratur. 1171
- CAP. III. — De vocibus ac de musicæ elementis. 1172
- CAP. IV. — De speciebus inæqualitatum. 1173
- CAP. V. — Quæ inæqualitas species consonantiis aptentur. 1174
- CAP. VI. — Cur multiplicitas et superparticularitas consonantiis deputentur. *Ibid.*
- CAP. VII. — Quæ proportionibus quibus consonantiis musicis aptentur. 1175
- CAP. VIII. — Quid sit sonus, quid intervallum, quid concinnitas. *Ibid.*
- CAP. IX. — Non omne judicium dandum esse sensibus, sed amplius rationi esse credendum, in quo de sensuum fallacia. 1176
- CAP. X. — Quemadmodum Pythagoras proportionibus consonantiarum investigaverit. *Ibid.*
- CAP. XI. — Quibus modis variè a Pythagora proportionibus consonantiarum perperse sint. 1177
- CAP. XII. — De divisione vocum earumque explanatione. *Ibid.*
- CAP. XIII. — Quod infinitatem vocum humana natura finierit. 1178
- CAP. XIV. — Quis modus sit audiendi. 1179
- CAP. XV. — De ordine theorematum, id est speculationum. *Ibid.*
- CAP. XVI. — De consonantiis proportionum, et tono, et semitonio. *Ibid.*

- CAP. XVII. — In quibus primis numeris semitonium constituit. 1181
- CAP. XVIII. — Diatessaron a diapente tono distare. 1182
- CAP. XIX. — Diapason quinque tonis et duobus semitonis jungi. 1185
- CAP. XX. — De additione chordarum earumque nominibus. *Ibid.*
- CAP. XXI. — De generibus cantilenarum. 1188
- CAP. XXII. — De ordine chordarum nominibusque in tribus generibus. 1189
- CAP. XXIII. — Quæ sint inter voces in singulis generibus proportionibus. *Ibid.*
- CAP. XXIV. — Quid sit synapse. 1191
- CAP. XXV. — Quid sit meseuxis. *Ibid.*
- CAP. XXVI. — Quibus nominibus nervos appellaverit Albinus. 1192
- CAP. XXVII. — Qui nervi quibus sideribus comparantur. *Ibid.*
- CAP. XXVIII. — Quæ sit natura consonantiarum. 1195
- CAP. XXIX. — Ubi consonantiam reperiuntur. *Ibid.*
- CAP. XXX. — Quemadmodum Plato dicat fieri consonantias. *Ibid.*
- CAP. XXXI. — Quid contra Platonem Nicomachus sentiat. 1194
- CAP. XXXII. — Quæ consonantia quam merito præcedat. *Ibid.*
- CAP. XXXIII. — Quo sint modo accipienda quæ dicta sunt. *Ibid.*
- CAP. XXXIV. — Quid sit musicus. 1195

LIBER SECUNDUS.

- CAPUT PRIMUM. — Proæmium. 1195
- CAP. II. — Quid Pythagoras esse philosophiam constituit. *Ibid.*
- CAP. III. — De differentiis quantitatis, et quæ cui discipline sit deputata. 1196
- CAP. IV. — De relatæ quantitatis differentiis. 1197
- CAP. V. — Cur multiplicitas antecellat. 1198
- CAP. VI. — Quæ sint quadrati numeri, deque his speculatio. 1199
- CAP. VII. — Omnem inæqualitatem ex æqualitate procedere, ejusque demonstratio. 1200
- CAP. VIII. — Regula quotlibet continuas proportionibus superparticulares inveniendi. 1201
- CAP. IX. — De proportionibus numerorum qui ab aliis metiuntur. 1203
- CAP. X. — Quæ ex multiplicibus et superparticularibus multiplicitates sunt. 1204
- CAP. XI. — Qui superparticulares quos multiplices efficiant. 1205
- CAP. XII. — De arithmetica, geometrica, harmonica medietate. *Ibid.*
- CAP. XIII. — De continuis medietatibus et disjunctis. 1206
- CAP. XIV. — Cur ita appellatæ sint digestæ superius medietates. *Ibid.*
- CAP. XV. — Quemadmodum ab æqualitate superdictæ processerant medietates. *Ibid.*
- CAP. XVI. — Quemadmodum inter duos terminos superdictæ medietates vicissim collocantur. 1210
- CAP. XVII. — De consonantiarum modo secundum Nicomachum. *Ibid.*
- CAP. XVIII. — De ordine consonantiarum sententiæ Euclidis et Hippasii. 1211
- CAP. XIX. — Sententiæ Nicomachi quæ quibus consonantiis apponantur. 1212
- CAP. XX. — Quod oportet præmitti ut diapason in multiplici genere demonstretur. 1213
- CAP. XXI. — Demonstratio per impossibile diapason in multiplici genere esse. *Ibid.*
- CAP. XXII. — Demonstratio per impossibile, diapente, diatessaron, et tonum, in superparticulari esse. 1214
- CAP. XXIII. — Demonstratio diapente et diatessaron in maximis superparticularibus collocari. 1215
- CAP. XXIV. — Diapente in sesquialtera, diatessaron in sesquitercia esse, tonum in sesquioctava. 1216
- CAP. XXV. — Diapason ac diapente in tripla proportionione esse, bis diapason in quadrupla. *Ibid.*
- CAP. XXVI. — Diatessaron ac diapason non esse consonantiam secundum Pythagoricos. 1217
- CAP. XXVII. — De semitonio in quibus minimis numeris constet. 1218
- CAP. XXVIII. — Demonstrationes non esse 215 ad 236 toni medietatem. 1219
- CAP. XXIX. — De majore parte toni in quibus minimis numeris constet. 1220
- CAP. XXX. — Quibus proportionibus diapente, diapason, constent, et quoniam diapason sex tonis non constet. 1221

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM. — Adversus Aristoxenum demonstratio superparticularem proportionem dimidii in æqua non posse, atque ideo nec tonum. 1225

CAP. II. — Ex sesquitercia proportionem, sublatis duobus tonis, toni dimidium non relinquit. 1227

CAP. III. — Adversum Aristoxenum demonstrationes diatessaron consonantiam ex duobus tonis et semitonio non constare, nec diapason sex tonis. 1229

CAP. IV. — Diapason consonantiam a 6 tonis commate excedi, et qui sit minimus numerus commatis. 1229

CAP. V. — Quemadmodum Philolaus tonum dividat. 1231

CAP. VI. — Tonum ex duobus semitonis ac commate constare. 1231

CAP. VII. — Demonstratio tonum duobus semitonis commate constare. 1231

CAP. VIII. — De minoribus semitonii intervallis. 1232

CAP. IX. — De toni partibus per consonantias sumendis. 1235

CAP. X. — Regula sumendi semitonii. 1235

CAP. XI. — Demonstratio Architzæ superparticularem in æqua dividi non posse, ejusque reprehensio. 1236

CAP. XII. — In qua numerorum proportione sit comma, et quoniam in ea quæ major sit quam 75 ad 14, minor quam 74 ad 73. 1237

CAP. XIII. — Quod semitonium minus majus quidem sit quam 30 ad 19, minus quam 19 1/2 ad 18 1/2. 1240

CAP. XIV. — Semitonium minus majus quidem esse tribus commatibus, minus vero quatuor. 1241

CAP. XV. — Apotome majorem esse quam 4 commata, minorem quam 5. Tonum majorem quam 8, minorem quam 9. 1243

CAP. XVI. — Superius dictorum per numeros demonstratio. 1244

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM. — Vocum differentias in quantitate considerare. 1245

CAP. II. — Diversæ de intervallis speculationes. 1246

CAP. III. — Musicarum per græcas ac latinas litteras notarum nomenclatio. 1251

CAP. IV. — Monochordi regularis partitio in genere diatonico. 1255

CAP. V. — Monochordi notarum hyperboleon per tria genera partitio. 1256

CAP. VI. — Ratio superius digestæ descriptionis. 1259

CAP. VII. — Monochordi notarum diezeugmenon per tria genera partitio. 1260

CAP. VIII. — Monochordi notarum synemmenon per tria genera partitio. 1265

CAP. IX. — Monochordi meson per tria genera partitio. 1265

CAP. X. — Monochordi hypaton per tria genera partitio, et totius dispositio descriptionis. 1267

HENRICI GLAREANI SPECULATIO. — Plana monochordi regularis partitio in tribus generibus. 1271

CAP. XI. — Ratio superius dispositæ descriptionis. 1273

CAP. XII. — De stantibus et mobilibus vocibus. 1275

CAP. XIII. — De consonantiarum speciebus. 1275

CAP. XIV. — De modorum exordis, in quo dispositio notarum per singulos modos ac voces. 1276

CAP. XV. — Descriptio continens modorum ordinem ac differentias. 1279

CAP. XVI. — De superius disposita modorum descriptione. 1281

CAP. XVII. — Ratio superius dispositæ modorum descriptionis. 1284

CAP. XVIII. — Quemadmodum indubitanter musicæ consonantie aure judicari possint. 1285

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM. — De vi harmonice, et quæ sint ejus instrumenta judicii, et quoniam usque sensibus oportere credi. 1285

CAP. II. — Quid sit harmonica regula, vel quam intentionem harmonici Pythagorici vel Aristoxenus vel Ptolemæus esse dixere. 1288

CAP. III. — In quo Aristoxenus vel Pythagorici vel Ptolemæus gravitatem atque acumen constare posuerunt. 1289

CAP. IV. — De sonorum differentis Ptolemæi sententia. 1291

CAP. V. — Quæ voces enharmonizæ sunt aptæ. 1290

CAP. VI. — Quem numerum proportionum Pythagorici statuunt. 1291

CAP. VII. — Quod reprehendat Ptolemæus Pythagoricos in numero propositionum. 1290

CAP. VIII. — Demonstratio secundum Ptolemæum diapason et diatessaron consonantie. 1291

CAP. IX. — Quæ sit proprietas diapason consonantie. 1291

CAP. X. — Quibus modis Ptolemæus consonantias statuit. 1292

CAP. XI. — Quæ sint æquisonæ, vel quæ consonæ, vel quæ emmeles. 1293

CAP. XII. — Quemadmodum Aristoxenus intervallum consideret. 1293

CAP. XIII. — Descriptio octochordi, quæ extenditur diapason consonantiam minorem esse sex tonis. 1294

CAP. XIV. — Diatessaron consonantiam tetrachordo contineri. 1294

CAP. XV. — Quomodo Aristoxenus vel tonum dividat, vel genera, ejusque divisionis dispositio. 1297

CAP. XVI. — Quomodo Architzæ tetrachorda dividat eorumque descriptio. 1297

CAP. XVII. — Quemadmodum Ptolemæus et Aristoxenus et Architzæ tetrachordorum divisiones reprehendat. 1299

CAP. XVIII. — Quemadmodum tetrachordorum divisionem fieri dicat oportere. 1300

Epistola prefatoria. 1301

TRANSLATIO LIBRORUM II GEOMETRIÆ EUCLIDIS, AUCTORE BOETIO.

FINIS TOMI SEXAGESIMI TERTII.

